ఆంధ్రవాచస్పత్యము

తృతీయ సంపుటము

శ్రీ కొట్ర శ్యామలకామశాస్త్రి కృతము

ది ఓరియంటల్ పబ్లిషింగ్ కంపెనీ, (రిజిష్టర్డు)
మద్రాసు :: తెనాలి :: హైదరాబాద్

శ్రీ శారదాంబాయైనమః

ఆంధ్ర వాచస్పత్యము

ఆంధ్ర ప్రతిపదార్థ పర్యాయపద నిఘంటువు

తృతీయ సంపుటము

ఇది

ఆంధ్రవిద్యావాచస్పతీత్యాది బిరుదాంకితు లగు

శ్రీ కొట్ర శ్యామలకామశాస్త్రిచే

రచియింపఁబడినది.

ప్రకాశకులు

ది ఓరియంటల్ పబ్లిషింగ్ కంపెనీ, (రిజిష్టర్డు)

మద్రా... ...ాలి :: హైదరాబా...

B

ఆంధ్రవాచస్పత్యము

ద్వితీయ - తృతీయ సంపుటములు

స్వర్గీయ శ్రీ కొట్ర శ్యామల కామశాస్త్రిగారు రచియించిన ఈ మహాంధ్ర నిఘంటువు మొదటి సంపుటము ముద్రించి ప్రకటించు భాగ్యము మాకు కలిగినను, ముద్రణాసంబంధమైన యీతి బాధల వలన శ్రీ శాస్త్రిగారు జీవించియుండగనే రెండు, మూడు సంపుటములు ముద్రించి ప్రకటించు నదృష్టము మాకు కలుగలేదు. అనివార్యముగ కొంతకాలము వృధాగా గడచిపోయినది.

పరమేశ్వరు కటాక్షమున నీ యుద్గ్రంథ మిప్పుడు పూర్తియైనది. మూడవ సంపుటముగూడ అన్ని విధముల పూర్తియయి కాపీలు సిద్ధముగ నున్నవి.

తెనాలి
10—11—1959

—ప్రకాశకులు.

శ్రీ

ఆంధ్ర వాచస్పత్యము

విజ్ఞప్తి

" వాగర్థావివ సంపృక్తౌ వాగర్థప్రతిపత్తయే,
జగతః పితరౌ వందే పార్వతీపరమేశ్వరౌ."

I. సంస్కృతభాషలోని శబ్దార్థజ్ఞానమునకుమాత్రము అమరసింహప్రణీతమగు నామలింగానుశాసనము మున్నగు పెక్కు నిఘంటువులు గలవు. వీనిలో కవిచౌడప్ప "చౌడప్పసీసము", శ్రీ వేంకటేశాంధ్రము, ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రరత్నాకరము, ఆంధ్రనామశేషము, సాంబనిఘంటువు, ఆంధ్రభాషార్ణవము, ఆంధ్రపదాకరము, ఆంధ్రదీపిక, బ్రౌణ్యనిఘంటువు, చిన్నయసూరి నిఘంటువు, శబ్దరత్నాకరము, ఆంధ్రపదపారిజాతము, శబ్దార్థచంద్రిక, లక్ష్మీనారాయణీయము, వావిళ్ళనిఘంటువు (మొదటి సంపుటము) వెలువడినవి. వీనిలో కొన్ని పద్యనిఘంటువులు, కొన్ని అకారాది నిఘంటువులు. అకారాది నిఘంటువులు పర్యాయపదముల నీయవు. పద్యనిఘంటువులు పర్యాయపదములం గొంత వరకు దెలుపునుగాని అకారాదిగఁ జూపఁ జాలవు. వీనియం దిట్టి చిక్కులు గలవు.

II. అందుపయిన నేను పర్యాయపదములందెలుపు నిఘంటువిధ మెట్లని చింతించి 25 సం॥రములు పరిశ్రమచేసి "ఆంధ్రవాచస్పత్యము" వ్రాసి అచ్చొత్తించి ప్రథమముద్రణము పూర్తి గావించితిని. అచ్చుపూర్తియగు సరికి 2 వేల సెట్లును లోకము స్వీకరించినది. ద్వితీయముద్రణమునకు యత్నింపఁగా కాగితములకఱవు కలిగినది. చందాదార్ల తొందర హెచ్చినది. నా స్వప్రయత్నములు వృథాయైనవి. అందు చాలనష్టము కష్టము పొందితిని. పరమేశ్వరానుగ్రహమున "ది ఓరియంట్ పబ్లిషింగ్ కంపెనీ, తెనాలి" యజమానులు ము॥ సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు తోడ్పడి ఈ ద్వితీయముద్రణమునకు మార్గదర్శకులైరి. ఇందులకు గ్రంథకర్తయును, వారి వంశీయులును శ్రీ శర్మగారికి ఎంతేని కృతజ్ఞులై యున్నారు.

నియమవిధానక్రమము

1. ఈ నిఘంటువునందలి పదములన్నియు అకారాది హకారాంతము వఱకు ప్రాసాక్షరాది నియమముతో వ్రాయఁబడును.

2. ప్రతి అర్థమునకును అకారాది హకారమువఱకు గల పర్యాయపదములు తద్విశేషములతో ప్రాసాక్షరాది నియమములతో వ్రాయఁబడును. (చూ : ధేనువు, నది, మత్స్యము, యుద్ధము, వాయువు, వదనము, సర్పము, స్వరము, హయము మొ.)

3. కకారము తరువాత క్ష కారమును, ల కారము తరువాత ళ కారమును వ్రాయఁబడును.

4. సంస్కృతపదములకు ప్రత్యయములఁ జేర్చి (తత్సమరూపములు) వ్రాయఁబడును.

5. ఇందు నిర్దుష్టమగు సంస్కృతపదములు రమారమి 50,000 ను, తెనుఁగుపదములు మున్నగునవి 50,000 ను కలసి ఒక లక్ష పదములవఱకు కలవని అంచనా వేయఁబడెను.

6. ప్రతి పదమునకును భాషాభాగమును, అర్థమును, గూఢపదములకు ప్రయోగములును, నానార్థములును, ప్రత్యర్థమునకు పర్యాయపదములును, విశేషించి తద్విశేషాదులును వ్రాయఁబడును. (చూ: అ, అంకము, అంగము, వాయువు, వీణె, వదనము, సర్పము, స్వరము, స్త్రీ, హయము మొ.)

7. మఱియు తత్సమము (వికృతి) లకు తద్భవము (వైకృతి) లును, తద్భవములకు తత్సమములును == గుర్తుతోను, రూపాంతరములు — గుర్తుతోను గనుపఱుపఁబడును. (చూ: కుడ్యము == గోడ, బమ్మ == బ్రహ్మ; అంబా-అంబేద మొ.)

8. పర్యాయపదములు శీర్షికాపదములయినపుడు పైన వ్రాయఁబడిన వివరణాదులమ్రావి పర్యాయపదములకుతుదిని, తద్విశేషాదులను గనుఁగొనుటకై తద్గణాద్యపద తదర్థసంఖ్యలను :చూ, అను గుఱుతుతో సూచింపఁబడును. (:చూ, అ. అమ్. అంకము. అంగము. మొ.)

9. వేఁట. యుద్ధము మొ. (వివిధవృత్తులకును, ప్రకృతి శాస్త్రములు, గణితము, ధర్మశాస్త్రము, జ్యోతిషము, వైద్యము, భూగోళము, వ్యాకరణము, సంజ్ఞావివరణములు, న్యాయములు, జాతీయములు మున్నగు వివిధశాస్త్రములకును సంబంధించిన పారిభాషిక పదములును, వ్యావహారిక పదములును, అకారాదిగ సాహిత్యపదములతో కలఁబోసి కూర్పఁబడును. (చూ : అలంకారము, అంగము, అంకోలబీజన్యాయము, అందెవేసిన చేయి మొ.)

10. చెట్టునకు * గుఱుతు చూపఁబడినది. చూ: కొబ్బరి, మామిడి మొ.)

11. ఇందుఁ గ్రియాపదములకు ధాతురూపములును, నామపదములకుఁ బ్రథమైకవచనరూపములును వ్రాయఁబడును.

12. సంస్కృత, వైకృత, దేశ్య, గ్రామ్య, వాడుక, పారిభాషిక, జాతీయ, ఉపసర్గ వీవి కాయాయిసంజ్ఞ లిడఁబడును. నిర్దిష్టమగు అన్యదేశ్యము దేశ్యముగాఁ జేర్పఁబడినదిగాన దానికిఁ బ్రత్యేకముగా సంజ్ఞ యిడఁబడదు.

13. ద్వయమునకు అవయవములైన పదములయొక్క సంజ్ఞలను ఆయా శబ్దములకడఁ జూచునది. అనఁగా "అందాఁక" అనుచో అంత శబ్దముయొక్క సంజ్ఞను అంతకడను, దాఁక శబ్దముయొక్క సంజ్ఞను దాఁకకడను జూడవలయునని యర్థము. ఇట్లు తక్కినచోట్లను దెలియవలయును. (వైకృతమును దేశ్యమును మిశ్రమమైన పదము.)

14. ఒక్కొకచో నించుక రూపభేదముగల శబ్దము దాని మొదటి రూపముకడవే రూపాంతరమని వ్రాయఁబడును. (చూ: అకటవికటము, ఒకతె మొ.)

15. ఒక్కొకయెడ 'మువర్ణాంత' రూపము మువర్ణములేని శబ్దరూపముకడనే రూ-అని వ్రాయఁబడును. (చూ: అగ్గలిక మొ.)

16. కొన్నిచోట్ల తెనుఁగు పదమునకు ఇయాంతరూపము, ఏదంతరూపము రెండును వ్రాయఁబడును. కొన్నియెడల ఇయాంతరూపముకడ ఏదంత రూపమును, ఏదంత రూపముకడ ఇయాంతరూపమును వ్రాయఁబడును. (చూ: అందకత్తియ; అగిసియమొ; మఱియు అచె - అటొ - మొదలగువాని భేదములను గుర్తింపవలయును.)

17. ఉకారలోపముగల అల్లు లోనగు వాడుకలోని పదములు ఒక్కొకయెడ ప్రత్యేకముగ వ్రాయఁబడవు. (చూ: అలుగు మొ.)

18. దేశ్యక్రియలయందు ఇంచుకు వచ్చెడు సామాన్యప్రేరణ రూపములు ప్రత్యేకముగా వ్రాయఁబడును. చూ : (అడఁగించు, ఇప్పించు మొ.)

19. తేటగాఁ దెలియఁదగుచోట్ల తఱచుగ దెనుఁగు పదములకు సంస్కృతపదములతోడను, సంస్కృతపదములకుఁ దెనుఁగు పదములతోడను అర్థములతో వ్రాయఁబడును.

20. ఒకపదము సంస్కృతముగాను తెనుఁగుగాను నున్నయెడల ముందు సంస్కృతార్థములును వెనుక తెనుఁగర్థములును గ్రమముగా వ్రాయఁబడును. అట్టిచోటుల సంస్కృతార్థములకు బ్రాకెట్టులేని విడిఅంకెలును, తెనుఁగర్థములకు బ్రాకెట్టుగల అంకెలును గుఱుతిడఁబడును. (చూ: అ, అంకము, అంగము. మొ.) ఇటులనే ఒక పదము తెనుఁగుగాను సంస్కృతముగాను నున్నయెడల ముందు తెనుఁగర్థములను వెనుక సంస్కృతార్థములను గ్రమముగా వ్రాయఁబడును. అట్టిచోటుల తెనుఁగర్థములకు బ్రాకెట్టుగల అంకెలును, సంస్కృతార్థములకు బ్రాకెట్టులేని విడి అంకెలును గుఱుతిడఁబడును. చూ: స్రుక్కు.

21. ఒక పదము విశేష్యము, విశేషణము, సర్వనామము, అవ్యయము, క్రియ అగునెడల ముందు విశేష్యార్థములును, వెనుక విశేషణార్థములును, నా వెనుక క్రియార్థములును వ్రాయఁబడును. (చూ: అంటు, ఎత్తు, ఒడ్డు మొ.)

22. ఇందుఁ గొన్నిటికి గ్రంథవిస్తరభీతిచే ప్రయోగములు సంగ్రహముగ వ్రాయఁబడి యుండుటవలన ఇందు వ్రాయఁబడిన అర్థములకు సందేహములు కలిగినయెడల ఆ యుదాహరణములకు ముందు వెనుకలను ఆ గ్రంథములయందు విశదముగఁ జూచుకొనవలయును.

23. ప్రయోగములు దొరకియు పాఠభేదములతోఁ గూడి యుండుటవలన నట్టిచోట్ల ఆశ్వాసాదిపద్యసంఖ్యలు వ్రాయఁబడును.

24. చదివెడివారికిఁ జక్కఁగా దెలియుటకై యిందు అర్థము లోనగునది తఱచుగ సంధిలేక వ్రాయఁబడును. నియమబాహుళ్యముచే నీక్రమము కొన్నియెడలఁ దప్పినను దప్పియుండును.

25. క్రొత్తగ నచ్చటచ్చటఁ జేరిన నియమవిధానాదులను పాఠకులా యా సందర్భాదులంబట్టి గ్రహించుకొనవలయును.

26. తెనుఁగున వాడుకలోనికివచ్చిన యన్యదేశియాది శబ్దములు కొన్ని చేర్పఁబడినవి. ఇట్టి పదములకు గ్రంథదృష్టాంతాదులు దొరకుట దుస్సాధ్యము. అవి వాడుకయందున్నవి యున్నట్లే గ్రహింపవలయును.

27. రూపాంతరములలో కొన్నిమాత్ర మచ్చటచ్చట శీర్షికాపదములుగ నీయక నాయా పదములకడనే చూపఁబడినవి.

28. గ్రంథసంకేతాది పట్టికయందుఁ జేరని గ్రంథములు పెక్కు లుండును. అట్టిచోట్ల నా యా గ్రంథముల పేర్లు వ్రాయఁబడును.

29. సంజ్ఞావివరణ పట్టికయందుఁ జేరని గుఱుతులు మెండుగ నుండును. అట్టిచోట్ల వాడుకనుబట్టి తెలిసికొనవలయును.

30. ప్రబంధాదులు పెక్కు ముద్రణాలయములయందు ముద్రింపఁబడిన కారణమున పాఠభేదములు వ్రాయ నలవికావన్ని గాన్పించుచున్నవి. తాళపత్ర గ్రంథములు పెక్కు మంది వ్రాసిన కారణమున వాటియందు పాఠభేదములు విశేషముగఁ గాన్పించుచున్నవి. ఆ కారణమునఁ గొన్నిచోట్ల సుశబ్దాపశబ్ద నిర్ణయమును, అర్థనిర్ణయమును దుస్సాధ్యముగ నున్నది. అట్టిచోట్ల అట్టి పదములుగల పద్యము లుదాహరింపకయే నా బుద్ధికిఁ దగినరీతిని అర్థనిర్ణయాదులను వ్రాసితిని. అట్టిచోట్ల పాఠకులకు గ్రంథపరిశీలన మవసరమగునేని చూచుకొనుట కనువుగ నట్టి ప్రబంధాదులయొక్క ఆశ్వాసాదులను పద్యములయొక్క సంఖ్యను వివరించి పాఠకమహాశయుల కా పరిశ్రమ వదలివేసితిని. (ఉ॥ నేను వ్యయముగ నానావిధములగు తాళపత్రప్రతుల, నానా విధములగు అచ్చు భారతప్రతుల నొకదానితో నొకటి పరిశీలింపఁగ నైదువేల పదములకు పాఠభేదములుఁ గాన్పించినవి.)

31. మొదటి ముద్రణము రెండువేల ప్రతులును అచిరకాలములోనే ఆంధ్రమండల మంతయు స్వీకరించుటవలనను, రెండవ ముద్రణమునకు ఆంధ్రమండలమంతయు ద్విగుణీకృతముగ ప్రోత్సహించుటంబట్టియు నీ పునర్ముద్రణమునకు సాహసించితిని.

32. బుద్ధిమంతు లిందుల పొరపాట్లు తెలిపి దిద్దించి నన్నుఁ గృతార్థుం జేయుదురని ప్రార్థించెద.

ఇట్లు

నిఘంటు కర్త

సంజ్ఞా వివరణ పట్టిక

సంకేతము	వివరణములు	సంకేతము	వివరణములు
అ.	అకారాంతము. (ఇట్లు అ, ఇ. ఈ, ఉ, ఊ, ఋ,	నాట్య.	నాట్యశాస్త్రము.
	ఐ, ఓ, ఔ, చ్, జ్, త్, ద్, థ్, న్,వ్, ర్,ప్,శ్,	ని.	నిపాతము.
	ష్, ష్, స్, హ్. అనువర్ణములు గలచోట్ల ఆయా	న్యా.	న్యాయము.
	అంతములుగా చెప్పుకొనవలెను, ఉదా.— అకా	పర.	పరస్మైపది. [ఫలము.) = అనాస. మొ)
	రాంతము, ఇకారాంతము, ఈకారాంతము, చకా	పా.	పారిభాషికపదము. (ఉదా:- పుష్పసమూహ పరిణామ
	రాంతము జకారాంతము, తకారాంతము అని.)	పాఠా.	పాఠాంతరము.
(అ. ఆ.	పుంలింగవిశేషణ మైనప్పుడు, అకారాంతము.	పీ.	పీఠిక.
ఈ.)	(స్త్రీలింగ విశేషణ మైనప్పుడు) ఆకారాంతము	పు.	పుంలింగము.
	లేక ఈకారాంతము. (నపుంసకలింగ విశేషణ	పుం. న.	పుంనపుంసకలింగము.
అం.	అంకము [మైనప్పుడు) అకారాంతము.	పుం. స్త్రీ	పుంస్త్రీలింగము.
అం. ప్రే.	అంతర్భావిత ప్రేరణము.	—పై.—	పైయర్థాములే.
అ. క్రి.	అకర్మక క్రియ.	ప్ర.	ప్రత్యయము.
అనౌ.	అనౌపవిభక్తికము.	ప్రా.	ప్రాకృతము.
అప.	అపదము (ఆగమము మొ॥)	ప్రే.	ప్రేరణము.
అప్ర.	అప్రసిద్ధము.	బ.	బహువచనాంతము.
అలం.	అలంకారములు.	బీజగ.	బీజగణితము.
అవ్య.	అవ్యయము.	మంత్ర.	మంత్రశాస్త్రము.
ఆత్మ.	ఆత్మనేపది.	మి.	మిశ్రము (సంస్కృతాంధ్రములు కలిసిన శబ్దము)
ఆమ్రే.	ఆమ్రేడితము.	ము.	మువర్ణకాంతము.
ఉదా.	ఉదాహరణము.	మొ॥	మొదలైనవి.
ఉప.	(తెనుఁగు పదములకు ముందున్నచో) ఉపపదము	యు.	యుగళము. (కొన్ని యర్థములయందు దేశ్యమును
	(అపి, ఉద్ద, ఎగ, మొ.) (సంస్కృతపదములకు	యోగ.	యోగశాస్త్రము. [కొన్నియర్థములయందు వైకృతమును
	ముందున్నచో) ఉపసర్గము. (ప్ర. మొ.)	రూ.	రూపాంతరము.
ఉభ.	ఉభయము. (కొన్నిట అచ్చ తెనుఁగును, కొన్నిట	వా.	వాడుక.
ఏ.	ఏకవచనాంతము. [సంస్కృతమును.)	వి.	విశేష్యము.
ఔ.	ఔపవిభక్తికము.	విశే.	విశేషణము.
క్రి.	క్రియ.	వు.	వువర్ణకాంతము.
క్రి. విశే.	క్రియావిశేషణము.	వై. (లేక)	వైకృతము(తద్భవము)ప్రాకృతసమమును సంస్కృత
గ్రా.	గ్రామ్యము. (అవింద్యము.)	తద్భ.	ప్రాకృత భవము నైన పదము.
:చూ,	చూడుము. (సంస్కృత, తెనుఁగు పర్యాయపదముల	వైద్య.	వైద్యశాస్త్రము.
ఛం.	ఛందశ్శాస్త్రము. కొఱకు.)	వ్యతి.	వ్యతిరేకార్థకపదము.
జా.	జాతీయము. (దేశీయము.)	వ్యవ.	వ్యవహారము.
జ్యో.	జ్యోతిశ్శాస్త్రము.	వ్యు.	వ్యుత్పత్త్యర్థము.
తంత్ర.	తంత్రశాస్త్రము.	వ్యాక.	వ్యాకరణము.
తద్వి.	తద్విశేషములు.	శత్ర.	శత్రంతము.
తర్క.	తర్కశాస్త్రము.	శప్.	శబ్వికరణము.
(తె. ప.)	తెలుఁగు పర్యాయపదములు.	సం.	సంస్కృతసమము. (తత్సమము.)
దే.	దేశ్యము.	సంగీత.	సంగీతశాస్త్రము.
ద్రు.	ద్రుతాంతావ్యయము.	సర్వ.	సర్వనామము.
ద్రు.	ద్రుతాంతము.	స. క్రి.	సకర్మకక్రియ.
ద్వ్య.	ద్వ్యయము(వైకృతమును దేశ్యమును మిశ్రమైనపదము)	(సం. ప.)	సంస్కృత పర్యాయపదములు.
ద్వి.	ద్వివచనాంతము. (తెనుఁగున బహువచనాంతములో	సా.	సామెత.
ధర్మ.	ధర్మశాస్త్రము. [అంతర్భూతము)	స్త్రీ.	స్త్రీలింగము.
ధా. లేక క్రి.	ధాతువు (క్రియాపదము)	=	ప్రకృతి వికృతులు గుఱుతు.
న.	నపుంసకలింగము.	*	వృక్షలతాది వాచకమగుటను తెలియఁజేయును.
నాటక.	నాటకపరిభాష.	....	ఈ గుఱుతు నడుమ కొన్ని యక్షరములుండును.

☞ అచ్చతెనుఁగు పదములలో చకార-జకారపదములుండవు. చ జకారములు గలిగిన పదములే యుండును.

I

విమర్శక గ్రంథ సంకేతాది వివేచన పట్టిక

సంఖ్య	సంకేతములు	పేరు
		సంస్కృతనిఘంటువులు
1	అ. ని.	అప్తుని సంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు.
2	అభి.	అభిధానరత్నమాల.
3	అమర.	అమరకోశము.
4	అ. పా.	అమరపదపారిజాతము.
5	త్రి. శే.	త్రికాండశేషము.
6	ధన్వ. ని.	ధన్వంతరి నిఘంటువు.
7	నా. ర.	నానార్థరత్నమాల.
8	నా. సం.	నానార్థ సంక్షేప నిఘంటువు.
9	బ్రౌ. ని.	బ్రౌణ్యనిఘంటువు.
10	మే. కో.	మేదినీ కోశము.
11	రా. ని.	రాజనిఘంటువు.
12	వాచ. ని.	వాచస్పత్య (తారానాథతర్క) నిఘంటువు.
13	విశ్వ.	విశ్వకోశము.
14	వై. ని.	వైజయంతి నిఘంటువు.
15	శ. క. త.	శబ్దార్థకల్పతరువు.
16	శ. కల్ప.	శబ్దకల్పద్రుమము.
17	శా. ని.	శాశ్వతనిఘంటువు.
18	సం. ఆం.	సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువు.
19	స. సం.	సర్వశబ్దసంబోధిని.
20	హారా.	హారావళి.
		మిశ్రాంధ్ర నిఘంటువులు
21	ఆం. వా.	ఆంధ్ర వాచస్పత్యము (మొదటి ముద్రణము)
22	ఆం. దీ.	ఆంధ్ర దీపిక.
23	పురు. క.	పురుషోత్తమ కవీయము.
24	శబ్ది. ర.	శబ్దరత్నాకరము.
25	శ. చం.	శబ్దార్థచంద్రిక.
26	సూ. ని.	శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.
		అచ్చతెనుఁగు నిఘంటువులు
27	లక్ష్మీనా.	లక్ష్మీనారాయణీయ(శు. ఆం. ప్ర. ప) నిఘంటువు
28	వైకృ.	వైకృత దీపిక.
29	శు. పా.	శుద్ధాంధ్రపద పారిజాతము.
30	ఆం. భా.	ఆంధ్రభాషార్ణవము.
31	ఆం. ప.	ఆంధ్ర పదాకరము.
32	ఆం. శే.	ఆంధ్రనామశేషము.
33	ఆం. సం.	ఆంధ్రనామ సంగ్రహము.
34	వేం. ఆం.	వేంకటేశ్వరాంధ్రము.
35	సాంబ.	సాంబనిఘంటువు.
36	చి. సూ.	చిన్నయసూరివ్రాఁతది.
37	బాల.	బాలచంద్రోదయము.
38	ఆం. భూ.	ఆంధ్ర భాషాభూషణము.
39	ఆం. సర్వ	ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వము.
		ప్రకృతిశాస్త్రములు
40	భౌ.	భౌతికశాస్త్రము (మై. న.).
41	రసా.	రసాయన ,, (వే. వి. శర్మ).
42	మ. మ.	మహమ్మదీయ మహాయుగం (కొ. వె. ల.)
43	ప. వి.	పదార్థవిజ్ఞాన శాస్త్రము (మం. సా.)
44	ఆం. చ.	ఆంధ్రుల చరిత్ర (చి॥ వీ॥)
45	వ్య. శా.	వ్యవసాయశాస్త్రము (గో. జో.)
46	ప. వా.	పరిణామవాదము (చి॥ దీ॥)
47	వృ. శా.	వృక్షశాస్త్రము (టి. సా.)
48	శా. శా.	శారీరశాస్త్రము (వి. చం.)
49	జం. శా.	జంతుశాస్త్రము (ఆ. ల.)
50	స్వీ. చ.	స్వీయచరిత్ర (కం॥ వీ॥)
51	హి. మ.	హిందూ మహాయుగము (కొ. వె. ల.)
52	అ. శా.	అర్థశాస్త్రము (క. రా. రెడ్డి.)
53	శా. పరి.	శాస్త్రపరిభాష (ది. వెం. శి.)
		గ్రంథస్థమగు వేదములు శాస్త్రములు మొదలగునవి
54	వ్యా.	వ్యాకరణము.
55	వేద.	వేదములు.
56	నిరు.	నిరుక్తము.
57	జ్యో	జ్యోతిషము.
58	కల్ప.	కల్పము.
59	ఛంద.	ఛందస్సు.
60	మీమాం.	మీమాంస.
61	న్యాయ.	న్యాయశాస్త్రము.
62	పురా.	పురాణములు.
63	ధర్మ.	ధర్మశాస్త్రము.
64	ఆయు.	ఆయుర్వేదము.
65	పాక.	పాకశాస్త్రము.
66	అర్థ.	అర్థవేదము.
67	కామ.	కామశాస్త్రము.
68	ధను.	ధనుర్వేదము.
69	మల్ల.	మల్లశాస్త్రము.
70	గజ.	గజశాస్త్రము.
71	వ్యూహ.	వ్యూహశాస్త్రము.
72	అశ్వ.	అశ్వశాస్త్రము.
73	పురు. సా.	పురుషసాముద్రికము.
74	స్త్రీ. సా.	స్త్రీసాముద్రికము
75	గాంధ.	గాంధర్వవేదము (రాగ - తాళ).
76	భావా.	భావాధ్యాయ ప్రమేయము.
77	అలం.	అలంకారములు.

సంఖ్య	సంకేతములు	పేరు
78	నాటక.	నాటకలక్షణము.
79	కావ్య.	కావ్యలక్షణము.
80	ఛందో.	ఛందోలక్షణము.
81	భరత.	భరతశాస్త్రము.
82	చతు.	చతుష్షష్ఠి విద్యావివరణము.
83	క్షే. గ.	క్షేత్రగణితము.
		ఆంధ్రలక్ష్య గ్రంథములు
84	అచలా.	అచలాత్మజా పరిణయము.
85	అచ్చ. భా.	అచ్చతెనుఁగుభారవి.
86	అచ్చ. రా.	అచ్చతెనుఁగు రామాయణము.
87	అధ్యా.	అధ్యాత్మ రామాయణము.
88	అని.	అనిరుద్ధచరిత్రము.
89	అప్ప.	అప్పకవీయము.
90	అ. మ. క.	అష్టమహిషీకల్యాణము.
91	అహ.	అహల్యాసంక్రందనము.
92	ఆం. చం.	ఆంధ్ర చంద్రాలోకము.
93	ఆము.	ఆముక్తమాల్యద.
94	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము (ధూ.)
95	ఇందు. రా	„ (రామభద్రకవి)
96	ఉ. రా.	ఉత్తరరామాయణము.
97	ఉ. హరి.	ఉత్తరహరివంశము.
98	ఉ. హరిశ్చ.	ఉత్తర హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.
99	కకు.	కకుత్స్థవిజయము.
100	కలు. శ.	కలువాయిశతకము.
101	కవిక. ర.	కవికర్ణరసాయనము.
102	క. చౌ.	కవిచౌడప్పశతకము.
103	క. రం.	కవిజనరంజనము.
104	క. జ.	కవిజనాశ్రయము.
105	క. రాజ.	కవిరాజ మనోరంజనము.
106	క. స.	కవిసర్ప గారుడము.
107	క. పూ.	కళాపూర్ణోదయము.
108	కా. సం.	కావ్యాలంకారసంగ్రహము.
109	కాశీ.	కాశీఖండము.
110	కాళ.	కాళహస్తి మాహాత్మ్యము.
111	కాళ. శ.	కాళహస్తీశ్వరశతకము.
112	కిరా.	కిరాతార్జునీయము.
113	కుచే.	కుచేలోపాఖ్యానము.
114	కువల.	కువలయాశ్వచరిత్రము.
115	కుమార.	కుమారసంభవము (నన్నెచోడుఁడు)
116	కృ. క.	కృష్ణకర్ణామృతము.
117	కృష్ణాభ్యు.	కృష్ణాభ్యుదయము.
118	కృ. శకుం.	కృష్ణకవిశకుంతలా పరిణయము.
119	కృ. వి.	కృష్ణరాయవిజయము.
120	కృ. శ.	కృష్ణశతకము.
121	కే. బా.	కేయూరబాహు చరిత్రము.
122	క్రీడా.	క్రీడాభిరామము.
123	గం. వ.	గంధవహము.
124	గాధే.	గాధేయోపాఖ్యానము.
125	గో. రా.	గోపీనాథ రామాయణము.
126	ఘ. మ.	ఘటికాచలమాహాత్మ్యము.
127	చం. హా.	చంద్రహాస చరిత్రము.
128	చం. భా.	చంద్రభానుచరిత్రము.
129	చం. రే.	చంద్రరేఖావిలాసము.
130	చం. చ.	చంద్రాంగదచరిత్రము.
131	చం. ప.	చంద్రికాపరిణయము.
132	చం. రా.	చంపూరామాయణము.
133	చమ.	చమత్కారమంజరి.
134	చి. భా.	చిత్రభారతము.
135	చె. పు.	చెన్నబసవపురాణము.
136	జా. మా.	జాహ్నవీమాహాత్మ్యము.
137	జై. భా.	జైమిని భారతము.
138	తపతీ.	తపతీ సంవరణోపాఖ్యానము.
139	ద. రా. చ.	దశరథరాజనందన చరిత్రము.
140	ద. కు.	దశకుమార చరిత్రము.
141	ద. చ.	దశావతారచరిత్రము.
142	దా. శ.	దాశరథీ శతకము.
143	ది. చ.	దిలీపచరిత్రము.
144	ద్వా. క.	ద్వాత్రింశిక (కథలు).
145	ద్వి. భాగ.	ద్విపదభాగవతము.
146	ద్వి. సా.	ద్విపదసారంగధర.
147	ద్వి. నల.	ద్విపద నలచరిత్ర.
148	ద్వి. పర.	ద్విపద పరమయోగివిలాసము.
149	ద్వి. భా.	ద్విపద భాగవతము.
150	ద్వి. భార.	ద్విపద భారతము.
151	ద్వి. హరిశ్చ	ద్విపద హరిశ్చంద్ర.
152	ధనాభి.	ధనాభిరామము.
153	ధర్మ.	ధర్మఖండము.
154	ధాతు.	ధాతుమాల (ఆంధ్రము).
155	నరస.	నరసభూపాలీయము.
156	న. నాథ.	నవనాథచరిత్రము.
157	నలచ.	నలచరిత్రము.
158	నా. పం.	నారాయణకవి పంచతంత్రము
159	నార. పు.	నారసింహపురాణము.
160	నిరం.	నిరంకుశోపాఖ్యానము.
161	నిర్వ. రా.	నిర్వచనోత్తరరామాయణము.
162	నీతి. శ.	నీతిశతకము(సీసము).
163	నీ. సుం.	నీలాసుందరీపరిణయము.
164	నృ. పు.	నృసింహపురాణము.

సంఖ్య	సంకేతములు	పేరు
165	నైష.	శృంగారనైషధము.
166	పండి.	పండితారాధ్యచరిత్రము. (ద్వి.)
167	పద్మ.	పద్మపురాణము (ఉ. ఖం.)
168	పరమ.	పరమయోగి విలాసము.
169	పా. హ.	పారిజాతాపహరణము.
170	పాం. ప.	పాంచాలీ పరిణయము.
171	పాం.మా.	పాండురంగ మాహాత్మ్యము.
172	పార్వ.	పార్వతీ పరిణయము.
173	పు. చ.	పురూరవశ్చరిత్రము.
174	ప్ర. ప్ర.	ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము.
175	ప్ర. లీ.	ప్రభులింగలీల.
176	ప్ర.లీ.ద్వి.	,, ద్విపద.
177	ప్ర. వెం.	ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వర విజయవిలాసము.
178	ప్ర. బో.	ప్రబోధచంద్రోదయము.
179	ప్రభా.	ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము.
180	ప్ర. భూ.	ప్రబంధమణి భూషణము.
181	బస. ద్వి.	బసవపురాణము (ద్విపద.)
182	బహు.	బహులాశ్వచరిత్రము.
183	బిల్హ.	బిల్హణీయము.
184	బ్ర. ఖం.	బ్రహ్మోత్తరఖండము.
185	భ. సు	భర్తృహరి (సుభాషిత రత్నావళి.)
186	భ. ప.	భద్రాపరిణయము.
187	భ. చ.	భల్లాణచరిత్రము.
188	భాగ.	భాగవతము.
189	భాగ. ద్వి.	భాగవతము (ద్విపద.)
190	భాను.	భానుమతీ పరిణయము.
191	భార.	భారతము.
192	భాస్క. రా.	భాస్కర రామాయణము.
193	భా. శ.	భాస్కరశతకము.
194	భీ. పు.	భీమేశ్వరపురాణము.
195	భే. క.	భేషజకల్పము.
196	భో.	భోజరాజీయము.
197	భో. ప.	భోజసుతాపరిణయము.
198	మనుచ.	మనుచరిత్రము (స్వారోచిష మనుసంభవము
199	మల్ల.	మల్లభూపాలీయము.
200	మ. పు.	మల్లుపురాణము.
201	మల్హా.	మల్హాణచరిత్ర.
202	మార్కం.	మార్కండేయ పురాణము.
203	ముకుంద.	ముకుందవిలాసము.
204	మృ. వి.	మృత్యుంజయవిలాసము.
205	మై.	మైరావణచరిత్రము.
206	మొ. రా.	మొల్లరామాయణము.
207	యయా.	యయాతిచరిత్రము.
208	రంగా.	రంగారాయచరిత్రము.
209	రం. రా.	రంగనాథ రామాయణము (ద్వి.)
210	రఘు.	రఘువంశము.
211	రఘునా.	రఘునాథాభ్యుదయము.
212	రత్న.	రత్నపరీక్ష.
213	రస.	రసమంజరి.
214	రసా.	రసాభరణము.
215	రసిక.	రసికజన మనోభిరామము.
216	రాఘ.	రాఘవపాండవీయము.
217	రాజగో.	రాజగోపాల విలాసము.
218	రాజశే.	రాజశేఖరచరిత్రము.
219	రాజవా.	రాజవాహనవిజయము.
220	రాజ. వి.	రాజశేఖరవిలాసము.
221	రాధామా.	రాధామాధవము.
222	రాధికా.	రాధికాసాంత్వనము.
223	రామరా.	రామరాజీయము.
224	రామలిం.	రామలింగేశ్వర శతకము,
225	రామాభ్యు.	రామాభ్యుదయము.
226	రామా.	రామాయణము.
227	రా. ద్వి.	,, (ద్విపద.)
228	రు. చ.	రుక్మాంగదచరిత్రము.
229	రుక్మి.	రుక్మిణీపరిణయము.
230	లక్ష. సం.	లక్షణసార సంగ్రహం
231	ల. వి.	లక్ష్మీవిలాసము.
232	లక్ష్మీ.నృ.	లక్ష్మీనృసింహావతారము.
233	వన. వి.	వనమాలివిలాసము.
234	వరా. పు.	వరాహపురాణము.
235	వసు.	వసుచరిత్రము.
236	వాసి.	వాసిష్ఠరామాయణము.
237	వాల్మీ.	వాల్మీకిచరిత్రము.
238	విక్ర.	విక్రమార్క చరిత్రము.
239	విజ. వి.	విజయవిలాసము.
240	విజ్ఞా.	విజ్ఞానేశ్వరీయము.
241	వి. నం. వి.	విజయనందన విలాసము.
242	విష్ణుపు.	విష్ణుపురాణము.
243	విష్ణుమా.	విష్ణుమాయా నాటకము.
244	విప్ర.	విప్రనారాయణ చరిత్రము.
245	వీధినా.	వీధినాటకము.
246	వీర. వి.	వీరభద్రవిజయము.
247	వేం.పం.	వేంకటకవి పంచతంత్రము.
248	వేం. మా.	వేంకటాచల (కృ. కవి.)
249	వేం. మా.	వేంకటాచల మాహాత్మ్యము.
250	వేణు. శ.	వేణుగోపాలశతకము.
251	వేమన.	వేమనశతకము.
252	వైజ.	వైజయంతీ విలాసము.

సంఖ్య	సంకేతములు	పేరు
253	శశాం.	శశాంకవిజయము.
254	శాస. వ.	శాసనపద్యములు.
255	శి. ధ.	శివధర్మోత్తరము.
256	శి. ర.	శివరహస్యఖండము.
257	శి. రా.	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.
258	శి. సా.	శివతత్త్వసారము.
259	శి. యో.	శివయోగసారము.
260	శుక.	శుకసప్తతి.
261	శు. చ.	శుకచరిత్రము.
262	శృం. ర.	శృంగార రసమంజరి.
263	శృం.రసా.	శృంగారరసాలవాలము.
264	శేష.	శేషధర్మము.
265	శ్రీరంగ.	శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము (భై.)
266	శ్రీరం.మా.	,, (వరద.)
267	ష. చ.	షట్చక్రవర్తిచరిత్రము.
268	షో. చ.	షోడశకుమార చరిత్రము.
269	సకలనీ.	సకలనీతి సమ్మతము.
270	సత్య.సాం.	సత్యభామాసాంత్వనము.
271	సమీర.	సమీరకుమారవిజయము.
272	సర్వ. సా.	సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము.
273	సస్యా.	సస్యానందము.
274	సాంబో.	సాంబోపాఖ్యానము.
275	సానం.	సానందోపాఖ్యానము.
276	సారం.	సారంగధర చరిత్రము
277	సా. ద్వి.	(ద్విపద.)
278	సిం. నా.	సింహాద్రినారసింహ శతకము.
279	సీతా.	సీతారామాంజనేయసంవాదము.
280	సీ. వి.	సీతావిజయము.
281	సీమం.	సీమంతినీకళ్యాణము.
282	సుద.	సుదక్షిణాపరిణయము.
283	సురా.	సురాభాండేశ్వరము.
284	సు. శ.	సుమతీశతకము.
285	సే. ఖం.	సేతుఖండము.
286	హంస.	హంసవింశతి.
287	హరిశ్చ.	హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము.
288	హర.	హరవిలాసము.
289	హ. వి.	హరభక్తవిలాసము.
290	హరి.	హరివంశము.
291	హ. ద్వి.	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము. (ద్విపద.)
292	హరి.వరా.	హరిభట్టువరాహపురాణము.
		సంస్కృతలక్ష్య గ్రంథములు
293	అమర.	అమరసుధ.
294	ఉత్త.	ఉత్తరరామచరితము.
295	కాదం.	కాదంబరీకావ్యము.
296	కావ్యా.	కావ్యాదర్శము.
297	గీత.	భగవద్గీత.
298	గీ. గో.	గీతగోవిందము.
299	పరా.	పరాశరస్మృతి.
300	భట్టి.	భట్టికావ్యము.
301	భామిని.	భామినీవిలాసము.
302	మనుస్మృ.	మనుస్మృతి.
303	మ. వీర.	మహావీరచరిత్రము.
304	మాలతీ.	మాలతీమాధవము.
305	మాళ.	మాళవికాగ్నిమిత్రము.
306	ముద్రా.	ముద్రారాక్షసము.
307	మురా.	అనర్ఘరాఘవము (మురారి.)
308	మృచ్ఛ.	మృచ్ఛకటికము.
309	మే దూ.	మేఘదూతము.
310	యాజ్ఞ.	యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి.
311	రత్నా.	రత్నావళి.
312	రసగం.	రసగంగాధరము.
313	విక్ర.	విక్రమోర్వశీయము.
314	వేణీ.	వేణీసంహారము.
315	శాకుం.	అభిజ్ఞానశాకుంతలము.
316	శిశు. వ.	శిశుపాలవధము.
317	సం. కిరా.	కిరాతార్జునీయము.
318	సం.కు.సం.	కుమారసంభవము.
319	సం.చంరా	చంపూరామాయణము.
320	సం. దశ.	దశకుమారచరితము.
321	సం. నైష.	నైషధీయచరితము.
322	సం. పం.	పంచతంత్రము.
323	సం. ప్ర.	ప్రబోధచంద్రోదయము.
324	సం.భర్తృ.	భర్తృహరిసుభాషితము.
325	సం. భాగ.	భాగవతము.
326	సం. భార.	భారతము.
327	సం. రఘు.	రఘువంశము.
328	సం.రామా.	రామాయణము.
329	సం.సా.ద.	సాహిత్యదర్పణము.
330	హి. దే.	హితోపదేశము.
331	త. చం.	తత్సమచంద్రిక.
		కావ్యములు
332	ర. వం.	రఘువంశము
333	కు. సం.	కుమారసంభవము
334	మే. సం.	మేఘసందేశము
335	భారవి	భారవి
336	మురారి	మురారి

(మిగతవి స్పష్టము.)

పదముల పట్టిక

అక్షరము	శబ్దరత్నాకరము 5873 సం. పదములు	తెనుఁగు పదములు	ఆంధ్ర వాచస్పత్యము - 12309 సం. పదములు	తెనుఁగు పదములు	అంకములు	పారిభాషికములు	జాతీయములు	శాసన పదములు	ఆంగ్ల పరిభాష	వాడుక	లోకోక్తులు
అ	1521	855	2800	1323	254	833	8	....	47	20	14
ఆ	626	260	1062	475	69	259	5	3	23	18	8
ఇ	61	261	182	432	14	48	2	19	27	3	9
ఈ	29	119	56	183	6	3	2	0	0	0	2
ఉ	619	273	933	400	14	137	8	24	1	8	2
ఊ	36	102	83	132	3	22	....	....	....	1	....
ఋ	29	....	65	....	....	....	....	....	....	....	....
ౠ	....	....	1	....	....	....	....	....	....	....	....
ఌ	....	....	1	....	....	....	....	....	....	....	....
ౡ	....	....	1	....	....	....	....	....	....	....	....
ఎ	....	353	....	645	3	32	6	5	112	7	6
ఏ	44	160	142	218	14	63	3	2	29	3	3
ఐ	20	20	41	27	9	5	1	3	7	0	0
ఒ	....	308	....	445	3	15	5	8	5	3	5
ఓ	15	110	49	150	....	11	....	3	20	....	....
ఔ	34	18	66	15	2	5	....	....	7	1	....
క	1192	706	3956	2904	357	229	58		17	124	5
క్ష	125	0	342	0	5	9	0		0	2	0
ఖ	124	4	432	2	9	15	0			22	6
గ	460	1061	1322	1623	160	127	14			207	0
ఘ	89	0	208	0	16	13	1			6	0
ఙ	0	0	2	0	0	0	0			0	4
చ	231	686	800	982	114	55	23			49	2
ౘ	0	554	0	830	10	0	5			8	0
ఛ	53	0	135	0	8	5	0			2	1
జ	296	125	640	195	51	20	1			10	1
ౙ	0	545	0	600	0	0	0			20	
ఝ	23	0	65	0	8	1	0			2	
ఞ	0	0	1	0	0	0	0			0	
ట	9	50	28	55	0	0	0			35	
ఠ	2	16	3	22	0	1	0			6	
డ	26	156	36	166	3	0	1			46	
ఢ	6	0	6	4	0	0	0				
ణ	0	0	0	0	0	0	0				
	8704	9663	18927	16283	1654	3351	183	67	573	967	

ఆంధ్ర వాచస్పత్యమును గుఱించి పండితాభిప్రాయములు

విమర్శకాగ్రేసర కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారు

"ఇందున్న విశేషములన్నియు నితరనిఘంటువులలో లేవు. పెక్కేల? ఇందు సర్వస్వమును గలవు. దీనిని నిఘంటు సామాన్యముగా నెంచఁ దగినది కాదు. శబ్దార్థ సర్వస్వ మనవచ్చును. తారానాథ తర్క-వాచస్పతిచే విరచింపఁబడిన వాచస్పత్యమువలెఁ దెనుఁగున నీయది యుపయోగించుననుటకు సందియమింతయు నుండనేరదు. కావున దీనిని శబ్దకల్పద్రుమమని చెప్పవచ్చును."—(పీఠికనుండి)

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తిగారు, యం. ఏ., బి. యల్.,

"......రత్నాకరమున బ్రవేశించు ధృతిశాలివలె భాషార్ణవముఁ బ్రవేశించునాతఁడే భావార్థరహస్యముల నెఱుఁగఁజాలును. గభీరతత్త్వమును హృదయంగమ మొనరించుకొనఁగలుగును. ఆంధ్ర వాచస్పత్యకర్త యీ యుత్కృష్ట కర్తవ్యమును నిర్వహించిరి. ఏదేని శాస్త్రమునకు అర్థము చెప్పవలసిన సందర్భమున దానినెఱిఁగించి ఆ శాస్త్రమునకు సంబంధించిన బహుళ విషయములను పూసగ్రుచ్చినట్లు వీరు తెలిపిరి. వివిధశాస్త్రములను చదువనివారు ఈ మహాగ్రంథమును పరిశీలించి రేని వాని విశేషములను కన్నులకు కట్టినట్లు కట్టెదుటఁ గాంచఁగలరు......... వైజ్ఞానిక మహీరుహమిది ......—"

(సింహావలోకనమునుండి)

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు, యం. ఏ.,

"ఈ మహోద్గ్రంథము కారణముగ తమకు నమర్త్యకీర్తి సంఘటిల్లు ననుటకు సందేహములేదు."

భారతీతీర్థప్రధాని: బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారు, యం. ఏ.,

"శబ్దనిర్వచనములు చాల జ్ఞానదాయకములుగ నున్నవి. విజ్ఞాన సర్వస్వమువలె నుపయోగించును."

గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు

"మీ నిఘంటువు శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువును మించియున్నది."

శ్రీ చిరంతనానందస్వామివారు, శ్రీరామకృష్ణమఠము, చెన్నపురి.

"నేను వ్రాసి ప్రకటించిన శ్రీ వివేకానంద జీవితచరిత్ర రచనకు దయతో మీరొసంగిన 'ఆంధ్రవాచస్పత్య' మెంతయు నాకుఁ దోడ్పడినది".

జటావల్లభుల పురుషోత్తంగారు, యం. ఏ., ప్రిన్సిపాల్, సంస్కృత కళాశాల, కొవ్వూరు.

"ఏతన్నిఘంటునిర్మాణమువలన మీ రాంధ్రుల శాశ్వత కృతజ్ఞతకుం బాత్రులైతిరి..."

దువ్వూరి జగన్నాథ శర్మగారు

"భళీ! ఇదివఱకుఁ బ్రకటితములైన నిఘంటువులకేకాక శ్రీ సూర్యరాయ - వావిళ్లాది రాఁగల నిఘంటువులకుఁ గూడ పర్యాయపద సూచీకరణమందైతే తమ నిఘంటువు మాతృస్థానము కాఁగలదని నా నమ్మకము."

కొమాండూరి శఠకోపంగారు, యం. ఏ., బి. యల్.,

" ...ఆంధ్రవాచస్పత్యములో అచ్చ తెలుఁగు పదములు పూర్వసాహిత్యపు శబ్దములనే గాక ఇప్పటి జనుల వాడుక పదములనుగూడ చేర్చినారు. ఒకే శబ్దమునకు సంస్కృతములోను తెలుఁగులోను గల వివిధార్థము లన్నిటిని చూపినారు. ఆవశ్యకమని తోఁచినచోట ఉదాహరణలను (క్లుప్తముగానే) ఇచ్చినారు. వైజ్ఞానిక పారిభాషిక పదముల నెన్నిటినో కామశాస్త్రిగారీ నిఘంటువులో చేర్చుట ఈ వైజ్ఞానిక యుగములో చాల ఉపయోగకరమైనది. ఇందులో సంస్కృతాంధ్ర శబ్దములసంఖ్య క్రిందటికన్నను చాల హెచ్చినది. క్రొత్తగ కొన్ని మాండలిక పదములును చూపఁబడినవి. ఇది ఒక విధముగా గీర్వాణాంధ్రపదముల రెండింటి కోశమని చెప్పవచ్చు......".

జనమంచి సీతారామస్వామిగారు

"ఆంధ్ర వాచస్పత్యము ఆంధ్రగీర్వాణ భాషా వైశారద్యమునకు నిదర్శనమై పండితులకుఁ బరమ మిత్రమై, విద్యార్థులకుఁ గామధేనువై, కళాశాలలకుఁ బెన్నిధానమై, పాఠశాలలకుఁ జింతామణియై, యాంధ్రహస్తముల కమూల్యభూషణమై, గ్రంథాలయములకుఁ గల్పతరువై, నిఘంటువులకు శిరోరత్నమై విరాజిల్లునని విశ్వసించుచున్నాను."

గంటి లక్ష్మీనారాయణగారు

"పూర్వ నిఘంటువులవలె యిది మనుష్యమాత్రులుగాక యే ఋషులో, యే దేవతలో వ్రాసినదన్నను నమ్మదగ్గదే."

గరిమెళ్ల వేంకటరామమూర్తిగారు

" ఇట్టి కార్యదీక్షా ధురంధరులగు మీరును మీ యాంధ్ర వాచస్పత్యమునకును గృపాళుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు చిరతరాయుస్సమృద్ధులఁ బ్రసాదించి సంరక్షించుఁగాత !..."

మంత్రిప్రగడ నరసింహం పంతులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.,

" ఎన్ని కష్టములకైన ఓర్చి నిఘంటువును పూర్తిచేయుట చాల శ్లాఘనీయము."

కావ్య పురాణతీర్థ, విద్వాన్ : జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు

మ. జననం బాదిగఁ బెంచినట్టి జనని, న్సద్భక్తితో వందనం
బును గావించి నిఘంటు రత్నము మదిం, బూజ్యుల్ప్రశంసింపఁ బే
ర్మిని శ్రీ శ్యామల కామశాస్త్రి! కృతిసం, తృప్తిం దదంఘ్ర్యంకితం
బును గావించిన ధన్యమూర్తివి నినుం, బోలంగ లేరెవ్వరున్.

గోరుగంతు అచ్యుత సూర్యనారాయణశర్మగారు

మ. ఎవరే శబ్దము నెట్లు వాడిరో యటం, చేకాగ్రచిత్తంబుతోఁ
గవిరాడ్గ్రంథములన్ విమర్శనముగా, గాలించి తత్సార భూ
తవచోరత్నములన్ని యేర్చి మనయాం, ధ్రంబందుఁ గోశంబు నిం
త వివేకంబున వ్రాసినారె యెవరై, నన్ మున్ను విద్వన్మణీ !

ఇత్యాదు లింకను గలవు.

PANCHAYAT VEMANA LIBRARY, TELAPROLU.

శ్రీ

ఆంధ్రవాచస్పత్యము

య

య, ఒక యక్షరము.

యంత, సం. వి. ఋ. పుం. 1: చూ, సారథి; 2. చూ, హస్త్యారోహుఁడు.

యంత్రణము, సం. వి. ఆ. న, ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, బంధనము: 1; 2. రక్షణము: చూ, సంరక్షణము; 3. నియమనము: చూ, సత్యము. 1.

యంత్రపాతితము, సం. వి. అ న. = జంతిక. యంత్రిక: చూ, హోళిగ (భక్ష్యము. 1—౨౬).

యంత్రము, సం. వి. అ. న 1. = జంతరము. కీలుపనిముట్టు సులభముగ చేయఁదగిన సాధనము,(తె).-బిస, జంతరము-జంత్రము; 2. బీజాక్షరచక్రము; 3. జంతి కలుచేయు గొట్టము; 4. ఘరట్టము, చక్రికాయంత్రము. (తె.)-తిరగలి తిరుగలి—తిరుగల్లు, జక్కి; 5=ఏతము—ఏతాము: (చూ, తలము (2)); పుం. 6. ఎంద్రి, పీత: చూ, హరిలాంఛనము; వా 7. మంత్రతంత్ర యంత్రములు మూఁడింటిలో నొకటి (యంత్రము=యుక్తి, తంత్రము=పని, మంత్రము = మంతరము, మంతు); 8. కంటికి చూపకయే చేయుదగా. 9. కంటికి చూపుచు చేయుదగా; 10. జంతరము-జంత్రము, తిరుగుడుచీలలోనగు పనిముట్లగుంపు; చూ, హిండనము. 2.

యంత్రించు, సం. స. క్రి. యంత్రణముచేయు.

యంత్రిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ =జంతిక: చూ, యంత్రపాతితము.

యంత్రికి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=జడ్డిగము. పిడతకు మూఁడు గొట్టములు పెట్టి దున్నునది: (తె). జడ్డిగము, జత్తిగె.

యంత్రితము, సం. విణ. కట్టఁబడినది: చూ, సితము. 4.

యకృత్తు, సం. వి. త్. న: కాలఖంజనము, కాలఖండము, కాలేయము. (తె).—కారిజము—కార్జము. మక్క.

యక్షధూపము, సం. వి. అ, పుం: చూ, సజ్జరసము.

యక్షరాట్టు, సం. వి. జ్. పుం.=జక్కులఱేఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు.

యక్షసత్వ, అం; చూ, ద్వాదశసత్వలు.

యక్షాక్షి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గచ్చ*: చూ, సోమరాజి.

యక్షిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = జక్కిని. 1. మాయము, గతించిన వృత్తాంతములను దెలిపెడి యొకవిద్య: చూ, వేడబము. 5; 2. కుబేరునిభార్య: చూ, సహధర్మిణి (భార్య. 1-౧౦); 3. యక్షునిభార్య: చూ. సహధర్మిణి (భార్య. 1..): వా. 4. తమాషా; 5. యుక్తి.

యక్షుఁడు, సం. వి అ. పుం. (బ. యక్షులు.) 1. పుణ్యజనుఁడు: చూ, దేవతాభేదము.2 కుబేరుఁడు: చూ. శ్రీదుఁడు.

యక్ష్మము, సం. వి. అ. న్. పుం. క్షయము, శోషము, క్షయరోగము: చూ, రోగము. 1. (దగ్గు).

యగణము, అం. ఒకలఘువు + రెండుగురువులు. "మురారీ". చూ, అష్టగణలక్షణము.

యజనము, సం. వి. అ. న. 1. రూ-యజము. యజించుట; అం. 2; చూ, కర్మములు.

యజమానుఁడు, సం. వి. అ. పుం.1. గృహపతి, గృహమేధి, గృహయాప్యుఁడు, గృహస్థు, గృహస్థుఁడు, గృహాధిపుఁడు, గృహాయనికుఁడు, గృహి, గేహి, ఋద్రుఁడు. (తె).—ఇంటికాఁపు, ఇంటివాఁడు, ఇలుదొర, ఇలుఱేఁడు, కాఁపు, గేస్తు-గేస్తుఁడు-గ్రస్తు, మనికిఱేఁడు. (మిగలవానికి "చూ, స్వామి. 1."): 2 చూ, యజ్ఞకర్త; వా. ౯ణ 3; మేస్త్రు, మేస్త్రీ; 4. అధికారి: చూ, స్వామి. 3.

యజించు, సం. అ క్రి. రూ-యజియించు. 1. యజ్ఞముచేయు; స. క్రి. 2. అర్చించు, పూజించు: చూ, సమర్పించు.

యజియించు, —పై—(అర్చించుటకు. కాశీ. 3, ఆ. 81)

యజుర్వేదము, అం. యజుర్వేదమునకు మొటమొదట ౨౭ శాఖలు ఏర్పడినవి. అందు ౧౨ కృష్ణ యజుశ్శాఖలు, ౧౫ శుక్లయజుశ్శాఖలు. కృష్ణయజుశ్శాఖ లుపశాఖలతోఁ గలిసి క్రమముగా ౮౬ అయినవి అందుచే యజుశ్శాఖలమొత్తము ౧౦౧ అగుచున్నవి. కృష్ణయజుశ్శాఖాప్రవర్తకులు చరకులు. వారివలన నేర్పడిన శాఖాభేదములు. ౧౨-చరక, ఆహ్వారక, కఠ, ప్రాచ్యకఠ, కపిష్ఠలకఠ, చారాయణీయ, వారాయణీయ, వార్తాన్తవీయ, శ్వేతాశ్వతర, ఔపమన్యవ, పాతాండనీయ, మైత్రాయణీయ అనునవి శుక్లయజుశ్శాఖా ప్రవర్తకులు వాజసనేయులు, ప్రాచ్యోదీచ్య నైరుత్యులయిన వారివల్ల నేర్పడిన శాఖాభేదములు ౧౫—వాజసనేయ, జాబాల, బౌద్ధాయన, కాణ్వ, మాధ్యందిన, శాఫేయ, తాపనీయ, కపోల, పౌండరవత్స, ఆవటిక, పరమావటిక, పారాశర, వైణేయ, అద్ధ, బౌధేయ అనునవి. మొత్తమీ ౨౭ను యజుర్వేదమునకు సంబంధించిన, ప్రధాన శాఖలు. ఇత్యాది: యజుస్సు-యాజ్య.

యజుస్సు, అం. రూ-యాజ్య: చూ, యజుర్వేదము.

యజ్ఞకర్త, అం: ఆదేష్ట-ఆదేష్టృఁడు, ఉద్గాత ఋక్షరుఁడు, ఋత్విజుఁడు, యజమానుఁడు, యష్ట, యాజకుఁడు, ప్రతి (తె).—జన్నఁపు బొజ్జ. (చూ, ప్రతి. 2.)

యజ్ఞపురుషుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

యజ్ఞము, సం వి.అ.పుం.=జన్నము : 1. అంతరము, అక్షరము,

అధ్వరము, అభిషవము, ఆహవనము, ఆహవము, ఇజ్య, ఇష్టము, ఇష్టి, ఉదుంబరావతి, కుండపాయ్యము, క్రతువు, గోవు, జ్యోతి, తీర్థము, ధర్మము, ధృతి, ప్రయాగము, మఖము-మఘము. మన్యువు, మేధము, యాగము, వితానము, సప్తతంతువు, సవము, స్వరువు, హావము, హోమము. (తె.)-జన్నము, వేలిమి-వేల్మి, వ్రేల్మి. తద్విశేషములు -౧. అగ్నిష్టోమము, ఉక్థ్యము, సోమయాగము; ౨. అతిరాత్రము ౩ అశ్వమేధము, అశ్వాతరము; ౪. ఏకరాత్రము; ౫: క్రతురాజము, క్రతూత్తమము; ౬: క్షమవతి-క్షమవతీష్టి; ౭; గోమేధము, గోసరము; ౮: చాతుర్మాస్యము; ౯: (చూ, తర్పణము); ౧౦: ధర్మము; ౧౧: పారము, బ్రహ్మయజ్ఞము; (తె) చదువు: ౧౨: పుత్రకామేష్టి: ౧౩: ప్రవర్గ్యము; ౧౪: ప్రాజాపత్యము; ౧౫: చూ, రాజసూయము; ౧౬: (చూ, మహాయజ్ఞములు.); ౧౭: (చూ, క్రతుచతుష్టయము); ౧౮; గ్రామముకొఱకు చేసెడు యజ్ఞము:—ఉపచాయ్యము.

యజనములు, అం: (చూ, మహాయజ్ఞములు.) వాడుకయందు.-వేదపఠనము, వైశ్వదేవము, అతిథిపూజ, పితృతర్పణము, భూతబలి (5).

యజ్ఞసూత్రము, సం. వి. అ. న: ఉత్తరీయము, ఉపవీతము: పవిత్రము, బ్రహ్మసూత్రము, యజ్ఞోపవీతము. (తె.)—జందియము-జందెము-జన్నిదము, పోఁచ; తద్వి -౧. మెడను దండవలె వ్రేలెడు జందియమునకు — కంఠలంబితము, నివీతము, సంవీతము; ౨. కుడిబుజ్జము మీఁదుగా యెడమ పార్శ్వమున వ్రేలెడు జందెమునకు—ప్రాచీనావీతము: ౩. ఎడమబుజము మీఁదుగా కుడిపార్శ్వమున వ్రేలెడు జందెమునకు-ఉపవీతము; ౪. పెండ్లిజందెమునకు-వెంకిజందెము. (ఉత్తరజందెము అని వాడుక) (చూ, సూత్రము. 1.)

యజ్ఞవహ్ని, సం. వి. ఇ. పుం. ఉద్భవము, యాగాగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.

యజ్ఞాగ్ని, —పై—

యజ్ఞాంగము, సం. వి. అ. పుం: చూ, మేడి*.

యజ్ఞియము. సం.వి.అ.పుం.1,= జన్నియ-జన్నె. ముంజదర్భ*: చూ. హరిత. (తృణము. 1.); 2. ద్వాపరయుగము : చూ, యుగములు; 3: చూ, గంగి. 3; 4 = జన్నియ-జన్నె. యజ్ఞమునకు హితమైనది, దేవతార్పితము.

యజ్ఞోపవీతము, సం. వి. అ. న. = జందియము-జందెము—జన్నిదము, 1: చూ, యజ్ఞసూత్రము; అం. 2: చూ, ఉపచారములు. 1.

యజ్వ, సం. వి. న్. పుం. విస్యుక్తముగా యజ్ఞముచేసినవాఁడు. (ఆంధ్ర వాచస్పత్యకర్తయొక్క పితామహుని కగ్రజుఁడు కొండు యజ్వ=కొంగు సోమయాజులు): చూ, సోమయాజి.

యత, సం. అవ్య. (యతః) 1: చూ, ఇంక. 2; 2. పాలనము: చూ, రక్షణము; 3. ఏర్పాటు: చూ, సత్యము; 4. పిమ్మట: చూ, వెనుక. 1; 5: చూ, యత్ర. (యత్ = హేతువునందు వర్తించును).

యతనము, సం. వి. అ న: చూ, రూ-యత్నము.

యతి, అం. 1. పద్యవిశ్రమస్థానము. (యతి ప్రతిపద్యమందలి ప్రతిపాదములోని మొదటి యక్షరము. 'వళిరాద్య' మని నన్నయసూత్రము యతికి విరతి, విశ్రాంతి, విరామము విరమణము, వళి, వడి యని నామాంతరములు, దీనికి విరిగినచోట సరియైన వర్ణము మైత్రినొందును, విరుగుట పద్యమునుబట్టి 5 మొదలు 16 అక్షరములవఱకుండును. యతికి స్వరము ప్రధానము, సమాన వర్ణమయ్యును మిశ్రములైన యచ్చులతోఁ గూడనియెడల యతి వేయరాదు. కాకు గీ యని వేయవచ్చునా యన్న కకార గకారములు మిత్రములైనను వానిపైనున్న ఆ ఈ లమిత్రములు కావు. కావున వేయరాదు. ఇత్యాది. (చూ, యతిమైత్రి); పుం 2. నియతి: చూ, సత్యము. 1; 3. తాళప్రాణకళా విశేషము: చూ, యతిప్రాణములు; ఇ న్. పుం. 4: చూ, సన్న్యాసి. (వైష్ణవయతికి బ్రహ్మసూత్రము, త్రిదండము చర్మవస్త్రము, శిక్యము, బ్రుసి, కౌపీనము, కటివేష్టనమును ఉండును); అం 5: చూ, జన్యతాళములు.

యతిప్రాణములు అం. (యతి): సమము, స్రోతోవహము, గోపుచ్ఛము, యవమధ్యము, వేదిమధ్యము, విషమము (6), మఱియు పిపీలికా యతితో (7): చూ, తాళప్రాణములు (వీని వివరములకు 'సభారంజని' యను పొత్తముఁ జూడనగు)

యతిమైత్రి, అం: "అ ఆ ఐ ఔ, హ, య; ఇ ఈ ఋ ౠ ఎ ఏ; ఉ ఊ ఒ ఓ; క ఖ గ ఘ; చ ఛ జ ఝ శ ష స; ట ఠ డ ఢ; త థ ద ధ; ప ఫ బ భ వ; ల ళ; ఋ ౠ రి రీ రె రే ర. ఏ హల్లయినను వానివత్తులతో మైత్రి నొందును. వర్గాంత్యమందలి యను నాసికములకుఁ బూర్వపు నాల్గక్షరములును ముందు బిందువు గలవయ్యేనేని మైత్రి గలవి. అనఁగా ంట, ంఠ, ండ, ంఢ, లకు (ణ) ంత, ంథ, ంద, ంధ లకు (న) ంప, ంఫ, ంబ, ంభ లకు (మ) మిత్రములనుట. ట త, వర్గములు ముందు సున్నగల్గి మిత్రములు. ఉ ఊ ఒ ఓ లంగూడిన ప ఫ బ భ మిత్రములు. సంయుక్తాక్షరము లున్నచో నిచ్చవచ్చినట్టి వర్ణమునకు యతి వేయవచ్చును. క్ష్మ దీనిలో క, ష, మ గలవు గావున 'కా' ను బట్టి కఖగఘలు 'షా' ను బట్టి శ ష స చ ఛ జ ఝలు 'మాముడి'ని బట్టి మ యును జెల్లును. యతి ప్రతిపద్యమున కుంగావలయు. భీమన ౧౦, అనంతుఁడు ౨౦, మఱొక్కరు 27 ననిరి తుదకప్పకవియతులు 4 విధములు స్వర, వ్యంజన, ఉభయ. ప్రాస యతులునని. స్వర. 7, వ్యంజన 21, ఉభయ 12, ప్రాస. 1. మొత్తము 41 యనియె. వీనికి వేర్వేరఁ బేరులున్నవి" (చూ, యతి. 1.)

యతులు, అం. 1. (చూ, యతి. 1, యతిమైత్రి); 2: చూ, యతిప్రాణములు.

యత్నము, సం. వి. అ. పుం. 1 = జతనము, రూ-యతనము,

ప్రయత్నము: చూ, సన్నాహము. 2; అం. 2. (నాటక లక్షణమున) ఫలార్థము పనిచేయుట.
యత్నించు, సం. అ. క్రి: చూ, సమకట్టు. 2.
యత్నేకృతేయదినసిధ్యతికోఽత్రదోషః, న్యా. ప్రయత్నము చేసినను గార్యము సిద్ధింపకున్న దోషమేమి ?
యత్ర, సం: అవ్య: యత, త్రుత, త్ర, క్వ. (తె.)—ఎందు, ఎక్కడ, ఎగ్గడ-ఎగ్గెడ, ఎచట—ఎచటు—ఎచోట—ఎచోటు-ఎచోటు-ఎచ్చట-ఎచ్చటు-ఎచ్చొట-ఎచ్చొటు-ఎచ్చో-ఎచ్చోట-ఎచ్చోటు-ఎట-ఎటు-ఎటులు, ఎయ్యెడ-ఏకడ, ఏడ, ఏచోట: తద్వి.—ఎచ్చోటికి అనుటకు (తె.)—ఎందులకు, ఎచ్చోటికి ఏల-ఏలా.
యత్రాకృతి స్తత్రగుణాభవంతి, న్యా రూ-నహ్యాకృతి స్సుసదృశం విజహాతివృత్తమ్, న్యా. అందమున్నచోటఁ జందమును జక్కఁగనేయుండును.
యథా, సం. అవ్య. పోలికయందు వర్తించును. "తస్యార్త స్యయ థౌషధం" (వత్, వా, యథా, తథా, ఇవ, ఏవం ఈ ౬ ను పోలికయందు వర్తించు) (చూ, సమానము. 2.)
యథాకామి, సం.వి ఇ.పుం. రూ-యాథాకామి-యథాకామ్యము-యాథాకామ్యము, స్వేచ్ఛావృత్తి.
యథాకామ్యము, సం. వి. అ. న. —పై.—
యథాజాతుఁడు, సం. విణ. 1. ఎఱుకలేనివాఁడు; వా. 2. మూర్ఖుఁడు: చూ, స్తబ్ధుఁడు.
యథాతథమ్, సం. అవ్య. సత్యమందు వర్తించును: యథార్థమ్.
యథానామతథాగుణః, న్యా. పేరెట్టిదో గుణమును నట్టిదే.
యథాపితాతథాపుత్రః, న్యా. తండ్రియెట్టివాఁడో తనయుఁడును నట్టివాఁడు.
యథాభావస్తథాదేవః, న్యా. భావమెట్టిదో దేవుఁడును నట్టివాఁడే.
యథాయథమ్, సం. అవ్య. తమవస్తువు లను నర్థమందును, తాముతామను నర్థమందును వర్తించును. "యథాయథంపలాయంతః": యథాస్వమ్.
యథాయథలు, సం. అవ్య. బః చెల్లాచెదరు—చెల్లచెదరు. జై. 7. ఆ. 103:
యథారాజా తథాప్రజాః, లో. రాజెట్లుండునో ప్రజలట్లుందురు. "ఉదా:—భూనాథుండు సాధుచరిత్రుండయ్యెనేఁ బ్రకృతి వర్గంబట్లగు. యథారాజాతథాప్రజా,యని నీతికోవిదులు వక్కాణింతురు." (నీతిచంద్రిక.)
యథార్థమ్, సం. అవ్య: చూ, యథాతథమ్.
యథార్థము, సం, విణ. ఉన్నరూపు: చూ, సత్యము. 1.
యథార్థవర్ణుఁడు, సం. వి.అ.పుం. చారుఁడు: చూ, వేగువాఁడు.
యథార్థవాదీ లోకవిరోధీ, న్యా. యథార్థమును బలుకువాఁడు లోకవిరోధి.
యథార్హవర్ణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. —పై.—
యథాసంఖ్యము, అం: (చూ, యథాసంభవము): చూ, అలంకారము. 3. (చెప్పిన వరుసఁదప్పక యన్వయించుట. ఉదా.—శత్రుమిత్రుల భజించి రంజించితివి.)
యథాసంభవము, అం.—పై.—
యథాస్వమ్, సం. అవ్య: చూ, యథాయథమ్.
యథేచ్ఛత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్ఛచొప్పు: చూ, స్వైరిత. (చూ, స్వేచ్ఛ.)
యథేచ్ఛము, సం. క్రి. విణ, అ. న. ఇచ్ఛవచ్చినట్లు. యథేష్టము: చూ, స్వేచ్ఛ.
యథేష్టము, —పై —
యథేప్సితము, సం. విణ. యథేష్టమైనది: చూ, స్వేచ్ఛ.
యదార్థకము, సం. అవ్య: ఎపుడు—ఎప్పుడు-ఎప్డు, ఎన్నడు.
యది, సం. అవ్య. చేత్, ఇటువలెనైన అనునర్థమందు వర్తించును. "శుచిమనోయద్యస్తి తీర్థేనకిమ్" (చేత్ నకు.—"సత్యంచేత్తపసాకిమ్.") చూ, చేత్.
యదివ, సం. అవ్య: చూ, యద్య.
యదిహృదయ మశుద్ధంతస్య సర్వం విరుద్ధమ్, న్యా. హృదయమశుద్ధమయ్యెనేని వానికి సర్వమునువిరుద్ధముగానేతోఁచును.
యద్గతం తద్గతంగతమ్, న్యా. పోయినది పోయినదే. అనఁగాఁ దిరిగి రాదన్నమాట.
యదృచ్ఛ, సం.వి.ఆ.స్త్రీ.విచ్చలవిడి వర్తించుట: చూ,యథేచ్ఛ.
యదృచ్ఛాభిజ్ఞుఁడు, సం. వి. అ. పుం. దబ్బాటు సాకిరి; చూ, సాక్షి.
యద్య, సం అవ్య. యదిచ: చూ, అహో. 2.
యద్యథావర్తతేతస్య తథాత్వం భాఽమానతః, న్యా, ఏదిదేనితో కలిసి వర్తించుచున్నదో దానికారూపము కలుగుచున్నది. నీరు ముత్తెపుచిప్పలోపడి, ముత్యముయొక్క ఆకారమును బొందుదును అనురీతి.
యద్యర్థకము, అం. ఏని, ఒండె, అయినను అనునది.
యద్వివాహే సద్గీతగానమ్, న్యా. పెండ్లెట్టిదైన వాద్యముకూడ నట్టిదేయుండును. అట్లే, పురాణములలో ఏదేవతను గుఱించి ఒకపురాణముచెప్పునో, దానిలో ఆ దేవతయొక్క మాహాత్మ్యమే ఉండును.
యమకము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, యమళము; పుం. 2: చూ, సంయమము. 1; అం. 3: చూ. శబ్దాలంకారములు. (అర్థభేదముగల శబ్దపునరావృత్తి. ఇందు పదయమకము, పాదయమకము, ముక్తపదగ్రస్తము, సింహావలోకనము లోనగు భేదములున్నవి. ౧. పదయమకము.—"మాధవుండు ధీరోద్యాన మాధవుఁడు." ౨. పాదయమకము.—"ఔరామాధవయజ్వకు। మారామను మదన సమర మాధుర్యుఁడవై। ధీరావిటార్య యేలితి। మారామను మదన సమర మాధుర్యుఁడవై." ౩. ముక్తపదగ్రస్తము.—విడిచిన పదమును గ్రహించుట. అనఁగా విడిచిన పదమే మరల యవ్యవధానముగా మరల ఘరలవచ్చుట. "మేరుధరాధరధీరా। ధీరాఖ్యానందకర." "వానికీర్తి లోకమాత్రమించు, మించును మించుతేజంబు, జంబునదీ జంబాలంబుం బోలుఁదనుకాంతిచే నాతఁడు రంజిల్లు, జిల్లులఁ జేయు మదనుని గర్వంబురూపు, రూపుమాపు శత్రుయశంబుల నాతనిశక్తి." ౪. సింహావలోకనము.—(పద్యము మొదలి

మాట తుదనుగూడ వచ్చుట) "మనవేల గైకొనవుర। మ్మనవే ప్రార్థింతు లేదా మఱినేరనుసు। మ్మనవే యెంతయుఁజెప్పిన। వినవేటికి నాదుమొఱ్ఱవినిపొమ్మనవే." చూ, అలంకారము. 3.)
యమకింకరుఁడు, సం. విణ: చూ, బేతాళుఁడు.
యమకీటము, సం.వి. అ,పుం.కుమ్మరపురుఁగు: చూ,పురుగు.
యమధాటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=జముదాడి—జంజాళి. కటారి: చూ, రిష్టి 2.
యమధారము, సం. వి. అ. పుం. ఇరుప్రక్కల వాదరగలకత్తి: చూ, రిష్టి. 2.
యమపట్టిక, మి, వి: చూ, అగ్రసంధాని.
యమపత్ని, సం. వి ఈ. స్త్రీ. ఐరావతి. యమునిభార్య: చూ, సహధర్మిణి (భార్య. 1.)
యమము, అం. రూ—యామము: చూ, యోగాంగములు (అంగము 9).
యమరాట్టు, సం. వి. జ్. పుం: చూ, యముఁడు.
యమస్వస, సం. వి. ఋ. స్త్రీ. చూ; పార్వతి.
యమళచ్ఛదము, సం. వి. అ. న. ఏఱుజాజి:* చూ, సుభిక్ష.
యమళము, సం. వి. అ. న. 1.=జమిలి, జంట: రూ—యామళము; చూ, యుగళము; పుం. 2.=యామము. చాలించుట. హింసాదులవలన నుడుగుట; అం. 3: చూ, యోగాంగములు. (శరీరమునే సాధనముగా గలిగినది.)
యమళశిశువులు, వా. సం. వి. అ. పుం. బ: చూ, యుగళశిశువులు.
యమళాష్టక, భైరవతంత్రము. అం: చూ, తంత్రములు.
యమళిక, సం. వి అ. స్త్రీ=జమళిక—జమలిక. చర్మవాద్య విశేషము: చూ, వీణ.
యమి, సం. వి. న్. పుం. 1. ముని: చూ, సన్న్యాసి; 2. అంచ: చూ, హంస. 1.
యమించు, సం. స. క్రి. 1. అణఁచు: చూ, సమ్మర్దించు. (ప్రినుకు. 3); 2. పీడించు: చూ, సమ్మర్దించు.
యముఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1.=జముఁడు. రూ—యాముఁడు—యమరాట్టు: 'యమునికిని తద్విశేషాదులకును గల పర్యాయపదములకు "చూ, హరి. 5.") 2. శని: చూ, శని: (చూ, గ్రహములు.)
యమున, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1.=జమున. యమునానది. (యమునితోఁగూడఁ బుట్టినది) చూ, నది: 2: చూ,పార్వతి.
యమునాభ్రాత, సం. వి. ఋ. పుం. జమునసైఁదోడు: చూ, హరి. 5.
యము‌వు, సం. వి. ఉ. పుం 1 అశ్వమేధయాగ దీక్షితుఁచే విడువఁబడిన గుఱ్ఱము: చూ, హయము; 2. గుఱ్ఱము; చూ, హయము.
యవకము, సం. వి. అ. పుం. రూ—యావకము. 1. బం. అలసందెలు: చూ, ధాన్యము; 2. కాఱుమినుము: చూ, మినుము.
యవక్యము, సం. విణ. యవలుపండునది (పొలము) యవ్యము, షష్టిక్యము: చూ, హరిప్రియ. 2 (భూమి. 1.)
యవక్రాంతము, అం: చూ, తానములు (నహీనతానములు.)
యవక్షారము, సం. వి. అ. పుం. 1—రూ-యవాక్షారము, యవాగ్రజము, పాక్యము, యవల వలనఁ గలిగినఉప్పు: చూ, లవణము. 1; అం. 2: చూ, క్షారములు. యవతిక్త: చూ, మహాతిక్త.*
యవనము, సం. వి. అ. పుం. పఠానులదేశము: చూ, సీమ. (1) (దేశములు.)
యవనిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అడ్డపాటు: చూ, స్థగనము (ఇది విచార్యము): 2.=జవనిక, సీను, తెరచీర: చూ, వస్త్రము; 3. తెర. మఱుఁగుచీర; చూ, వస్త్రము.
యవనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. యవనదేశీయుఁడు; 2: తురుష్కుఁడు, మ్లేచ్ఛుఁడు, మహమ్మదీయుఁడు. (తె.)—తురక, మలక, మెంచ.
యవఫలము, సం. వి అ. పుం. 1. కొడిసె*: చూ, వత్సకము; 2. చూ, వెదురు*.
యవమధ్యము, అం. చూ, యతిప్రాణము.
యవలు, సం. వి. అ. పుం. బ =జవలు: చూ, ధాన్యము. 3౫.
యవవరాహన్యాయము, న్యా. అడవిపంది చేనుమేయఁగా నూరఁబంది చెవులుఁగోసెననినరీతి.
యవసము, సం, వి. అ, పుం. రూ— యావసము. ఘాసము, బాలతృణము: చూ. తృణము.1. (గడ్డివామిఅని కొందఱు).
యవాఃప్రకీర్ణానభః తిశాలయః, న్యా. యవలనుజల్లఁగా వరి పండదు. పూర్వజన్మమునఁ బాపము సేసియుండఁగా నేఁడు తత్ఫలమే కలుగునుగాని పుణ్యఫలము కలుగదు.
యవాగువు, సం: వి. ఊ. స్త్రీ. =జావ, నూకల గంజి (అని కొందఱు); చూ, సాదము. (1).
యవాగూగర్తప్లవనన్యాయము, న్యా.గంజిగుంటదాఁటెననినరీతి
యవాగ్రజము, సం. వి. అ. పుం: చూ, యవక్షారము.
యవాద్వయము, అం. నల్లావాలు, తెల్లావాలు అని ద్వివిధము.
యవాని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: రూ-యవానిక, అజమోద, అజమోదిక, అజామోద, అజామోదము, ఉగ్రగంధ, గంధదళ, బ్రహ్మదర్భ. (తె.)—కురాసాని యోమము. తద్విశేషము-౧. ఓమమునకు-కారవి, ఖరాశ్వ, ఖరాహ్వము, గంధదళ, గంధపత్రి-గంధపత్రిక, తీక్ష్ణగంధ, తీవ్రగంధ, దీపకము—దీప్యకము—దీప్యము, భూతికము—భూతీకము, మయూరము, యవాని-యవానిక. (తె.)—ఓమము-వాము. (చూ, వాము. 2.) విణ: 2. వడిగలది: చూ, వేగము. 3.
యవానిక, సం. వి, అ. స్త్రీ: చూ, రూ-యవాని. 1. (మఱియు తద్విశేషమునకును: చూ, రూ-యవాని. 1.)
యవాసము. సం. వి. అ. పుం. 1. తిఁటకసింద*: చూ, సముద్రాంత; 2. పిన్నరేగటిదూల*: చూ, స్వల్పదురాలభ.
యవీయసి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చెల్లెలు: చూ, సహోదరి;

2. కొమ్మపొట్ల, కన్యాకుబ్జము*: చూ, సిద్రకి (పొట్ల).

యవీయసుఁడు, సం. వి. స్. పుం. 1. తమ్ముఁడు: చూ, సహోదరుఁడు; విణ. 2 చిన్నవాఁడు: చూ, శిశువు (చిన్న వయసువాఁడని కొందఱు); 3. ప్రాయపువాఁడు: చూ, యౌవనుఁడు.

యవ్యము, సం. విణ: చూ, యవక్యము.

యశఃపటము, సం. వి. అ. పుం. ఢక్కా: చూ, వీణె.

యశము, సం. వి. స్. న. రూ-యశస్సు=అసము, కీర్తి: చూ, సమాఖ్య. 1.

యశస్కరము, సం. విణ. కీర్తిని కలుగఁజేయునది.

యశస్వి, సం. విణ. కీర్తిగల వాఁడు: చూ, గురువు. 14.

యశస్సు, సం. వి. స్. న: = అసము: చూ, రూ-యశము.

యశోవామృత్యుర్వా. న్యా. కీర్తిగాని మరణముగాని, "రణానికి పోతే రెంటిలో నొకటి" అని ఆంధ్రజాతీయము.

యష్ట, సం. వి. ఋ పుం: చూ, యజ్ఞకర్త.

యష్టి, సం. వి. ఇ. పుం, స్త్రీ. 1. హారముపేట, పేట: చూ, భూషణము. 2-౫౫; 2: చూ, యష్టిమధుకము*; పుం. 3. చేతికఱ్ఱ: చూ, వేత్రము. 1; 4. కెక్కపుకామ; అం. 5: చూ. ముప్పది రెండాయుధములు.

యష్టిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నూఱుపేటల హారము: చూ, హావణిక. 2. (భూషణము. 2.)

యష్టికము, అం: చూ. అసంయుత హస్తములు.

యష్టిధరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: ఐష్టికుఁడు.

యష్టిమధుకము, సం. వి. అ. న. రూ-యష్టి, యష్టిమధువు, మధుకము-మధుయష్టిక, అతి మధురము, కంఠశోధని—కంఠశోధివి, క్లితకము-క్లీతకము.

యా

యాగము, సం. వి. అ. పుం: చూ, యజ్ఞము; అం. 2: చూ, దినాంగములు.

యాగాగ్ని, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, యజ్ఞవహ్ని.

యాచకుఁడు, సం.వి.అ.పుం:1.అంచకుఁడు, అర్థి, కుశీలవుఁడు, ప్రార్థకుఁడు, భిక్షకుఁడు, మస్కరి, మార్గణుఁడు, యాచనకుఁడు, వనీపకుఁడు. (తె).—వేఁడువాఁడు. ("చూ, వేఁడువాఁడు"). తద్వి.—౧, ఊరజోగికి.—కర్పటధారి, కర్పటికుఁడు, (తె). ఊరజోగి, జోగి, తలక్రిందుజోగి, తిరిపగాఁడు, తిరిపెగాఁడు, తిరిపరి—తిరిపె, పిచ్చుగుంటివాఁడు, బిచ్చగాఁడు, బిచ్చపుజోగి, ౨. కమ్మవారి యాచకునకు.-(తె). పిచ్చుగుంటివాఁడు; ౩. విడువనిబిచ్చగానికి.—(తె). తిరిపగొట్టు-తిఱిపగొట్టు, తిటిగొట్టు-తిట్టిగొట్టు, తిట్టి-తిట్టె, బికారి, బికాసి, బికిరాలమారి, లొల్లెగాఁడు. తద్వి,—యోగాభ్యాసముచేయు పురుషునకు.—(సం).-యుక్తుఁడు, యోగి. (చూ, వేఁడువాడు).

యాచకో యాచకస్య శత్రుః, న్యా. (స్పష్టము).

యాచన, సం.వి.ఆ.స్త్రీ: రూ-యాచ్న,అభిశస్తి, అభ్యర్థనా,అర్దన-అర్థన-హి-అట్జ్, విష్ఠ, ప్రార్థన, ప్రార్థనము, భిక్ష-భిక్షము, మార్గణ - మార్గణము - మృగణ, య్రాయావరము, లాలస (అవ్య)).- అయి, ఊమ్. (తె).- అడుగుకోలు, అడుగుట, అటువారము, అయవారము - అయివారము, జొగ్గు-జోగు, తిరిపము-తిరిపెము-తిఱిపము, తిటిపెము, బికిరము, బిచ్చ బిచ్చము, ముష్టి. వేఁడికోలు-వేఁడుకోలు; తద్వి.—౧. ప్రార్థనకు—ప్రార్థన - ప్రార్థనము. సంజ్ఞపళము (అవ్య)—అ, (తె) —అడుగుకోలు: చూ, స్తోత్రము. 1. (చూ, స్తోత్రము.): ౨. దైన్యముతో యాచించుటకు,— (తె),—మండాటము: 3. వేఁడఁదగినది అనుటకు.—విణ. అర్థనీయము, అర్థ్యము, ప్రార్థనీయము, (మిగతవానికి "చూ, స్తోత్రము").

యాచనకుఁడు, సం. వి. అ: చూ, యాచకుఁడు.

యాచించు, సం. సం. క్రి. అడుగు; చూ, వేఁడు. 2.

యాచితకము, సం. వి. అ, న. 1. అడిగి తెచ్చుకొనిన వస్తువు (లేక) ఎరవు వస్తువును, ఎరవు, బాకి; చూ, శేషము. 1: 2: చూ, మొక్కుబడి. 2.

యాచితము, సం. వి. అ. న. మరణమునకు సమమైన దుఃఖముగలది గనుక యాచ్ఞావృత్తి,మృతము:చూ, మృతము.2.

యాచ్న, సం. వి. ఆ. స్త్రీ; చూ, రూ-యాచన.

యాజకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, యాజ్ఞికుఁడు; 2. ఋత్విక్కు (వసంతాది ఋతువులయందు యాగము చేయించెడు అగ్నీధ్రుఁడు మొదలగు పదియాఱుగురు ఋత్విజులు యాజకులనంబడుదురు.): చూ, ఋత్విజుఁడు. 1.

యాజనము, సం. వి. అ. న. 1. యజింపఁజేయుట; అం. 2: చూ. కర్మములు.

యాజుషము, సం. విణ. యజుర్వేదసంబంధమైనది.

యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి, అం; చూ, స్మృతులు (మూలస్మృతులు.)

యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, అం: చూ, శాస్త్రప్రవర్తకులు.

యాజ్ఞికవాలఖను బ్రాహ్మణులు, అం: చూ,ఘూర్జరబ్రాహ్మణులు. (ఋగ్వేదులును యజుర్వేదులును కలరు. సూరతులో నీతెగలవారధికముగ నున్నారు.): చూ, బ్రాహ్మణులు.

యాజ్ఞికుఁడు, సం, వి. అ. పుం. 1. యజ్ఞము నడపువాఁడు: చూ, స్థేయుఁడు: 2. పురోహితుఁడు: చూ, స్థేయుఁడు.

యాజ్య. అం: చూ, యజుస్సు.

యాజ్యము. సం. విణ. యజింపఁదగినది.

యాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. తోడికోడలు: చూ, సవతి; విణ. 2. గంత, పోవువాఁడు: చూ, వాటచారి.

యాతన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కారణ, తీవ్రవేదన, కాఱియ, తినుకు, తీపు: చూ, వేదన. 1.

యాతము, సం విణ. 1. పోయినది: చూ, హితము. 3; అం. 2: చూ, దృష్టిక్రియలు.

యాతయామము, సం విణ.1. జీర్ణించినది: జర్జరము-జర్ఝరము; 2. విడువఁబడినది: చూ, హీనము. 3; 3. అనుభవించి విడువఁబడినది: చూ, హీనము. 3.

యాతుధానుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. నిర్‌ృతి: చూ, సోఁకుల ఱేఁడు; 2. రక్కసుఁడు: చూ, రాక్షసుఁడు. 1.

యాతువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1: చూ, యాతుధానుఁడు. 2; 2. బాటసారి: చూ, సమీరణుఁడు. 2; 3: చూ, యముఁడు.

యాదవుఁడు, సం. విణ. 1. అంధక వంశీకుఁడు. తద్వి.—౧. అంధకుఁడు.

యాదవకులమున ముసలముపుట్టినది, లో. ఒక వంశమునందు దానిపేరు చెఱుచునట్టి ఒక మనుష్యుఁడు గాని, ఒక వివాదము గాని పుట్టినపుడు వాడెదరు.

యాదృచ్ఛికము, సం. విణ. యదృచ్ఛముగాఁగలిగినది.

యాదృశ, సం. విణ. రూ-యాదృశము. ఎటువంటిది.

యాదృశము, —పై.—

యాదృశమాతా తాదృశీపుత్రీ, న్యా. తల్లియెట్టిదో బిడ్డ యట్టిది. "తల్లిచాలు పిల్లకుఁ దప్పునా?" అని సదృశమైన యాంధ్ర జాతీయము.

యాదోనాథుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, యాదఃపతి. 1—2.

యాదోమూత్ర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిల్ల*: చూ, సల్లకి.

యానపంచకము, అం: చూ, యానము. 2.

యానపాత్రము, సం. వి- అ. న. జనులెక్కిపోయెడి యోడ, జోగు: చూ, హోడము.

యానము, సం. వి. అ. న. 1. పోవుట : చూ, సంచారము; అం. 2: చూ, షడ్గుణములు (తనకువృద్ధి గలిగినప్పుడైనను, పరునికి క్షయము కలిగినప్పుడైనను దండెత్తిపోవుట). [(షడ్గుణములలో నొకటి. ఇది పంచవిధము. ఇదే యాన పంచకము.—౧. సంధాయ యానము (పరునిఁ దనకు వశపఱచుకొని దుర్గాదులను గ్రహింపవలయునని కదలిపోవుట) ౨. ప్రసంగయానము (ఒక దిక్కునకుఁ గదలిపోయి పొసఁగుదు పడినచో మఱియొక దిక్కునకుఁ గదలిపోవుట); ౩. విగృహ్యయానము (శత్రువును సంహరింపవలయు ననియే కదలిపోవుట); ౪. సంభూయయానము (శత్రువును గెలువ శక్యముగానిచో సరిరాజులను గూర్చుకొని కదలిపోవుట); ౫. ఉపేక్ష్యయానము (నేనే శత్రువులను సంహరింపఁగలనను తలంపుతో దేశకాలాదులను పరికింపక కదలిపోవుట) అని]: చూ, యానములు. (చూ, ఆసనము. 4); 3. గజాది వాహనము: చూ, వాహనము.

యానములు, అం: సంధాయకము, ప్రసంగయానము, విగృహ్య యానము, సంభూయయానము, ఉపేక్ష్యయానము (5): చూ, యానము. 2.

యానవిధి, అం: చూ, ప్రకరణములు.

యాపనము, సం. వి, అ. న, 1. కాలక్షేపము, కాలయాపనము: చూ, విలంబము; 2. తిరస్కారము : చూ, వహేలనము; 3: చూ, వర్తనము. 1.

యాపిల్‌పండు, వా. వి. అమృతాహ్వాము : చూ, సీమరేఁగు పండు. (రక్తమును పూరించును).

యాప్యము, సం. విణ 1. యాపనము చేయఁదగినది; 2. నికృష్టమైనది: చూ, హీనము. 1.

యాప్యయానము, సం. వి. అ. న. పల్లకి: చూ, సవారి. 1—౯.

యాప్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అధముఁడు: చూ, హీనుఁడు.

యామము, సం. అ. పుం. 1. = జాము, 3 గంటలకాలము. జాలు. (సం.)—ప్రహరము: చూ, సందెజాము; 2. శరీరమునే సాధనముగాఁ గలిగిన యొక యోగాంగము : చూ, రూ-యమము; 3: చూ, సంయమము. 1.

యామవతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యామిని: చూ, రాత్రి.

యామళము, సం. వి అ. న: చూ, రూ-యమళము.

యామి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. కులస్త్రీ: చూ, స్త్రీ: 2. తోడఁబుట్టినది: చూ, సహోదరి.

యామికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. తలారి: చూ, సంరక్షకుఁడు.

యామిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, యామవతి; 2. పసుపు: చూ, వర్ణము. 6.

యామునము, సం. వి. అ. న. (యమునయందుఁ బుట్టినది) నీలాంజనము: చూ, సౌవీరము. 2.

యామ్య, సం, వి. ఆ. స్త్రీ. 1. దక్షిణపుదిక్కు: చూ, హరిత్తు. 1; 2. భరణీ నక్షత్రము : చూ, రిక్క 1—౨; 3. చూ, యామవతి; పుం. 4. చందనవృక్షము : చూ, సుగంధము; విణ. 5. యమసంబంధమయినది.

యామ్యుఁడు, సం.వి అ.పుం. అగస్త్యుఁడు: చూ, సన్న్యాసి. 1.

యాయజూకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. పలుమాఱు యజ్ఞముచేయు స్వభావము గలవాఁడు: ఇజ్యాశీలుఁడు.

యాయావరము, సం. వి. అ. పుం. 1. = అయవా,రము-అయి వారము: చూ, వేఁడికోలు; 2. అశ్వమేధపు గుఱ్ఱము: చూ, హయము; వా. 3. = అయవారము—అయివారము: చూ, యాచన.

యాయి, సం. విణ. పోవువాఁడు: చూ, వాటచారి.

యావ, వా. అవ్య. 1. ధ్యానము. "నీమీఁద యావపాఱినది": 2. దృష్టి. (ఏవ అను సబ్దమును ఇట్లు వాడుచున్నారు.) (ఇది ప్రయోగా నర్హము).

యావకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-యవకము 1—2.

యావత్, సం. అవ్య. 1. తావత్, అంతయు; 'యావత్కార్యం తావత్కురు'; 2. మేర. 'యావత్సవస్యంక్షేత్రంతావత్కంటకి వృత్తైఃపరివృతమ్'; 3. పరిమాణము. 'యావద్దత్తంతా వద్భుక్తమ్'; 4. పరిమాణనిశ్చయము. 'యావదమత్రంతా వద్బ్రాహ్మణానామంత్రయస్వ' 'భవిషదర్థం సాంతత్యం యాదవప్రతియుగ్వదే.' ఇతిశేషః 'తావచ్ఛబ్దాసహచరితః కేవలోయావచ్ఛబ్దః భవిష్యదర్థం సాంతత్యం చాభిదధాతి.'

యావత్తైలంతావద్వ్యాఖ్యానమ్, న్యా. దీపమునఁ జము రెంతయున్నదో యంత వ్యాఖ్యానము. "పిండికొద్ది రొట్టె" అని సదృశమైన ఆంధ్రజాతీయము.

యావనము, సం. వి. అ పుం. 1. చిల్లమద్ది*: చూ, సల్లకి; విణ. 2. యవనసంబంధమైనది.

యావనాళము, సం. వి. అ. పుం. జొన్న*: చూ, సస్యము. 1.

యావము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, లత్తుక; 2: చూ, లక్క.

యావసము, సం. వి.అ. పుం. గడ్డివామి: చూ, రూ-యవసము.

యాశోదేయుఁడు, సం. వి. అ. పుం. యశోద కొడుకు, కృష్ణుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1.

యాష్టీకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. దుడ్డుగఱ్ఱ ఆయుధముగాఁ గలవాఁడు; తద్వి.-గండ్రగొడ్డలి యాయుధముగాఁ గలవాఁడు —-పారశ్వధికుఁడు—పారశ్వథుఁడు.
యాసము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-యవాసము.
యాసలత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. —పై—

యి

యియక్షువు, సం. విణ. (ఉ.) యజింప నిచ్ఛగలవాఁడు.
యియాసువు, సం. విణ. (ఉ.) పోవనిచ్ఛగలవాఁడు.

యు

యు, దే. అవ. ఉకారేతర శబ్దములమీఁద సముచ్చయాద్యర్థములయందు వచ్చెడు నువర్ణమునకు ముందువచ్చునది. ('చూ, ను'); 2. నువర్ణపరకమై భావార్థముమీద వచ్చునపుడు అనంతర్యమును దెలుపునది. "వ. అనుటయు మహేంద్రుఁ డిట్లనియె".
యుక్తమగు, మి. అ క్రి. కూడు: చూ, సరిపడు. 2.
యుక్తము, సం. వి. అ. న. 1. బార: చూ, వ్యామము. 1; విణ. 2 = యుతము. కూడుకొన్నది, ప్రావః చూ, సహితము. 1; 3. న్యాయ్యముతోఁ గూడుకొన్నది. (యుక్తము, ఔపయికము, లభ్యము, భజమానము, అభినీతము, న్యాయము. యీ ౬ను త్రిలింగములు): చూ, యోగ్యము. 2; 4. లెక్కకలియకూడినది, యుతము: చూ, సంకలనము; 5.=ఓగితము. తగినది: చూ, సమీచీనము. 4.
యుక్తరస, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సన్నరాస్నము*.
యుక్తాయుక్తతలు, సం. వి. అ. న. బ: న్యాయాన్యాయములు. (తె.)—అవుగాములు-ఔగాములు-అగుగాములు.
యుక్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1, కూడిక: చూ, సంయోగము; 2. న్యాయము: చూ, సత్యము. 1; 3. = ఉత్తి-ఎత్తు-జిత్తు, ఉపాయము: చూ, వెరవు; అం. 4: చూ, అలంకారము. 3. (క్రియచే మర్మగోపన మొనర్చుట. "ఉదా. చెలియనీరూపు వ్రాయుచునెవ్వరో రాగహస్తమున విల్లువ్రాసె")
యుక్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం 1: చూ, యోగి; విణ. 2. = ఉత్తుఁడు. తగినవాఁడు: చూ, సమర్థుఁడు.
యుగంధరము, సం. వి. అ. పుం: కుబరము-కూబరము. (తె.)-నొగ, పోలుకట్టి-పోలుగట్టి తద్వి.—రథకూబరమునకు.—పరము.
యుగకీలకము, సం.వి.అ.పుం.న కాఁడియందలిచీల: చూ, శమ్య.
యుగచతుష్టయము, అం: చూ, యుగము. 1.
యుగపత్, సం. అవ్య. = ఉవ్వెత్తు: యుగపదర్థకము, ఏకకాలమున. (తె.)—ఉమ్మడి, ఉఱక, ఉవ్వెత్తు, ఒకపెట్టు—ఒకపెట్టున-ఒక్కపెట్టు, ఒకమొగి-ఒక్కమొగి, ఒక్కంతగా, ఒకయూక-ఒక్కయూక, ఒక్కుమ్మడి, ఒక్తూక, ఒక్కెత్తు, ఒక్కొట, ఒకోలనము, ఒకోలు, ధురీన-ధురీలున (ఇవి అన్నియు ద్రుతాంతావ్యయములు).
యుగపత్రకము, సం. వి. అ. పుం: చమరిక—చమరికము, దేవకాంచనము. (తె.)—ఎఱ్ఱకాంచనము*; తద్విశేషములు-కాంచనమునకు-ఆస్ఫోతము, కనకము, కనకారకము, కర్బుదారము, కాంచనకము, కాంచనము, కాంచనారము, కాంచనాలము, కాంతపుష్పము, కుండలి, కుద్దాలము-కూద్దాలము, కులి, కోవిదారము, గండారి. (తె.)-కాంచనము, పయిఁడియుమ్మెత్త-పైఁడియుమ్మెత్త*: (చూ, వృక్షము).
యుగపదము, అం: చూ, స్థితకరణబంధములు.
యుగపరిమాణము, అం. కృత 17,28,000 + త్రేత 12,96,000 + ద్వాపర 8,64,000 + కలి 4,32,000 = మొత్తము 43,20,000; 43,20,000 సం. = 1 మహాయుగము లేక దేవయుగము. 71 మహాయుగము = 1 మన్వంతరము, 14 మన్వంతరములు = 1 బ్రహ్మ పగలు లేక 1 మనుష్యకల్పము. మఱిన్ని 1 మనుష్యమాసము = పితృదేవతలకు ఒక అహోరాత్రము, (అందు శుక్లపక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి), 1 మనుష్యవత్సరము = దేవతలకు ఒక అహోరాత్రము (అందు ఉత్తరాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి), 320 అహోరాత్రములు = ఒక దేవవత్సరము, 12,000 దేవవత్సరములు = ఒక దేవయుగము లేక మనుష్య మహాయుగము, 2,000 దేవయుగములు = బ్రహ్మకు ఒక అహోరాత్రము: 1 బ్రహ్మ అహోరాత్రము = 2 మనుష్య కల్పములు. (అందు పగలు ఉదయకల్పము, రాత్రిక్షయకల్పము (చూ, యుగము 1)
యుగపార్శ్వకము, సం.వి.అ.పుం. మరపుటకు కాఁడిమోపెడి యెద్దు: చూ, వృషభము. 1.
యుగము, సం. వి అ. న. 1 = ఏగము. ఒక పరిమాణకాలము కృతాది-కృతము (సత్యము) త్రేత, ద్వాపరము (యజ్ఞియము), కలి (కర్మజము, కర్మయుగము. ధూర్ధరకము ధుర్యఁము, కలియుగము, తిష్యము, పుష్యము: చూ, యుగపరిమాణము; 2. జత: చూ, యుగ్మము; 3. దార: చూ, యుక్తము 1; 4. బుద్ధియను గ్రంథద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము; పుం 5. బండిలోనగువాని కాఁడి: (తె.)- కాఁడి. తద్వి.—కాఁడికి ముందటి కాఁడికి—ప్రాసంగిము. (తె.)—తలకాఁడి.
యుగములు, అం: చూ, యుగము. 1: చూ, యుగపరిమాణము.
యుగళము, సం. వి. అ. న. జంట: చూ, సంగడి. 5
యుగళశిశువులు, సం. వి. అ. పుం. బ: యమళశిశువులు. జకుటము, నారంగము, (తె.)-అమడలు, కవలు, కవలవారు జంటలు; తద్వి.—౧. శ్రీరాముని కొమాళ్ళు-(తె.)-కవలు; ౨. నకులసహదేవులు—(తె.)- కవలు; 3. అంటిపెట్టుకొని పుట్టినబిడ్డలు — (తె.)-అమడబిడ్డలు, జంటలు.
యుగళి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ-యుగళము.
యుగాంతము, సం. వి. అ. పుం. 1. మహాప్రళయము: చూ, సంవర్తము. 1; 2. ప్రళయము: చూ, సంవర్తము. 1.
యుగాంశకము, సం. వి. అ. పుం; చూ, సంవత్సరము.
యుగ్మఫలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జుట్టుపు*: చూ, విషాణి.
యుగ్మము, సం. వి. అ. న: చూ, యుగళము.

యుగ్యము, సం. వి. అ. న. 1. గజాదివాహనము: చూ, వాహనము; 2: చూ, యుగపార్శ్వకము.

యుతకము, సం. వి. అ. న. 1. రూ-యౌతకము. అరణపు సొమ్ము: చూ, హరణము. 2; 2. ౙత: చూ, సంగడి. 5; 3. కూడిక: చూ, సంయోగము; 4. ఆఁడుదానికోక చెఱఁగు: చూ, మైౙాఱు; 5. ౘల్లడపుచివర; 6: చూ, సంశయము.

యుతము, సం. వి. అ. న. 1. బార: చూ, వ్యామము. 1; విణ. 2. కూడుకొన్నది: చూ, సహితము. 1; 3: చూ, యుక్తము. 4.

యుధిష్ఠిరశకము, అం: చూ, శకములు.

యుధిష్ఠిరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: అజమీఢుఁడు, అజాతశత్రువు, కర్ణానుజుఁడు, ధర్మపుత్రుఁడు, ధర్మరాజు. తద్వి.- అజ్ఞాతవాసమందలి పేరు. కంకుభట్టు-కంకుభట్టుఁడు.

యుద్ఘట్టతాళము, అం. (ఈశానముఖమునఁ బుట్టినది): చూ, ముఖ్యకళాప్రాణములు.

యుద్ధకాల మెదురు ౘూౘుట, అం: చూ, గుణములు.

యుద్ధము, సం. వి. అ. న. (పోరుట) (యుద్ధము త్రివిధము-ప్రకాశయుద్ధము, కూటయుద్ధము, పార్ష్ణియుద్ధము): 1. అంకము, అంబరీషము, అనీకము, అభిమరము-అభీమరము, అభిమర్దము, అభిసంపాతము, అభ్యాగమము, అభ్యామర్దము, అరివీర్యము, అవగీతము, అహవము-ఆహవము-ఆహోవము, ఆక్రందనము, ఆక్రందము, ఆజి, ఆనర్తము, ఆయోధనము, ఆస్కందనము, ఓత్థానము, ఉదరము, ఋతి, కందళము, కదనము, కలహము, కలి, కారుజము, కౌలీనము, గర్జాఫలము, ఘపము, జ, డ, జన్యము, ఝకటము, తీక్ష్ణము, న, పణము, ప్రతిదారణము, ప్రధనము, ప్రవిదారణము, ప్రహరము, భండనము, మృథము-మృధము, రణము, విగ్రహము, విదారణము, వివాదము, వ్యవహారము, సంఖ్యము, సంగరము, సంగ్రామము, సంపరాయికము—సాంపరాయికము—సంపరాయము—సాంపరాయము, సంప్రహారము, సంయత్తు, సంవిత్తు, సంయుగము, సంస్ఫోటము, సమరము, సమాఘాతము, సమితి-సమిత్తు, సమీకము, సముదయము-సముదాయము, సమ్మర్దము, స్కంధము, స్పృశము, హరము. (తె.ప.)—అని, అరివేరము—ఆరివేరము—అర్వేరము, అలము, అవము, ఏద్తెఱ, కంగారు, కచ్చియ-కచ్చె, కౙ్జా-ఖౙ్జా, కయ్యము, కలఁకు, కలన-కలను, కొట్టులాట-కొట్లాట, క్రందుకయ్యము, గొడవ, గోదవాడము, చిదగొద, చివ్వ, ౙగడము, జిద్దు, తంట-తంటా, తంపి-త్రంపి, తగవు-తగువు, తవాయి, దండడి, దురము, దొమ్మి, పడవ, పెనఁకువ—పెనుఁకువ, పోటు, పోట్లాట, పోరాట, పోరితము, పోరు, బకేడా, బలువిడి-బల్విడి, బవరము, మండి-మండీ, మల్లట-మల్లాట, మారాటము-మాఱాట-మాఱాటము, మేడము, రచ్చ, లడాయి; తద్విశేషము-౧: అవ్య: అ, అమ్. వి:- అంకము, కరేకరము, దోర్మధ్యము, ముష్టాముష్టి. (తె.)-గుద్దు-గ్రుద్దు, గుద్దులాట-గ్రుద్దులాట, గుమ్మ్ర, పెనఁకువ—పెనుఁకువ, పెనఁగులాట-పెనుఁగులాట- పెనఁగులాటము - పెనుఁగులాటము, మల్లడి; ౨: అక్షద్యూతికము; ౩: అక్షము. (తె.)-గొడవ; ౪: అధ్యాఖ్యానము, అభ్యాఖ్యానము, మిథ్యాభియోగము. (తె.)- కల్లౙగడము; ౫: అధ్వము, అభియోగము, అభిహారము, దండయాత్ర, ధాటి. (తె.)-దాఁటు; పగకెదురు, బలువిడి; ౬. జయమునకు ఎదురుకొని పోవుటకు—అభిగమనము—అభిగమము, అభియానము, అభిషేణనము, అభ్యమిత్రణము. అభ్యమిత్రీయము, క్రమము, ప్రతిరోధము. (తె.)-అఱుముట, ఎదిరి, ఎదిరించుట, ఎదిరికొనుట—ఎదుర్కొనుట, ఎదిరికోలు-ఎదురుకోలు-ఎదుర్కోలు, ఎదురేగుట, ఎదురుపాటు-ఎదుర్పాటు, ఎదురుబడి, ఎదురుమ్రోల, దీకోలు-దీకోలు, తలపాటు. లూటి-లూటీ; ౭. ఎదురుకొని పోయి యాక్రమించుటకు—అభియోగము, అభ్యవస్కందనము, అభ్యాసదనము-అభ్యాసాదనము, అభ్యాసాధనము, అవరుద్ధి, అవరోధనము, అవస్కంద(ధ)ము, క్షోభము, (తె.) కొల్లి, కోలు, ౘూఱు, ౘూఱుకోలు, చెనకు, దొద్ద, దోఁపిడి-దోఁపు దోఁపుడు, పగకెదురు, ముట్టడము—ముట్టణము,—ముట్టడి, ముట్టుకోలు, వీటి; ౮: అవస్కంధము; ౯. (తె.) అణిపోటు, త్రుమ్ము-త్రుమ్ముడు, పొడుపు. పోటు; ౧౦: (తె.)-ఎక్కటిబవరము, ఒంటిపోట్లాట; ౧౧: కంతారము; ౧౨: (తె.)-కన్నెకయ్యము; ౧౩: కేశాకేశి; ౧౪: కౌలీనము; ౧౫: కేల; ౧౬: (తె.)-కోలుతల-కోల్తల; ౧౭: గ్రామ మద్గురిక; ౧౮: తుములము, సంకులరణము. (తె.)-అరుపోరు, ఎసలు, క్రందుకయ్యము; ౧౯. (తె.)-తాఁకుదల ౨౦. (తె.)-దండ; ౨౧. ద్వంద్వము. (తె.)-ఎక్కటికయ్యము, దంటపోరు-బండపోరు; ౨౨. నియుద్ధము; ౨౩. (తె.)—పితూరి; ౨౪. (తె.)-మల్లు; ౨౫. (తె.)-ముచ్చిలిపోటు. ౨౬. అంతచ్ఛేదము; ౨౭. బాణయుద్ధమునకు: అంపకయ్యము. (మిగతవానికి "చూ, హరము. 2.") (చూ, మల్లబంధములు).

యుద్ధమునకుఁ బోవుట, అం: చూ, గుణములు.

యుద్ధసన్నాహవిధి, అం: చూ, ప్రకరణములు.

యుధ్యత్కుక్కుటన్యాయము, న్యా. ఒకానొక న్యాయము.

యువ, సం. వి. న్. పుం. 1: చూ, సంవత్సరములు; విణ. 2: చూ, వయసువాఁడు; 3. సహజమైన బలముగలవాఁడు: చూ, శక్తుఁడు; 4: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు. 2.

యువగండము, సం.వి.అ.పుం. మొటిమ: చూ, స్థూలోచ్చయము. 2.

యువతి, సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1.=ౙవరాలు. రూ-యువని. ప్రాయముగల ఆఁడుది, వయస్థ: చూ, స్త్రీ; 2. = ఉవిద. రూ-యువని. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 3. మునగ*: చూ, శిగ్రువు.

యువని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, యువతి. 1—2.

యువరాజు, సం. వి. అ. పుం. 1. చిన్నరాౙు: చూ, రాౙు. 1; 2. భర్తృదారకుఁడు; చూ, రాౙు. 1; 3. కర్ణుఁడు: చూ, సూతపుత్రకుఁడు.

యూ

యూకము, సం. వి. అ. పుం. అ. స్త్రీ: 1. అండమని, ఇంద్ర లుప్తము, ఓకణము, ఓకణి, కిటిభము, కేశకీటము, పాళి. (తె.)—పేను; తద్విశేషములు—౧: అంగవస్త్రాదిదము, కంబవము, దేనుకము, శ్వేతయూకము. (తె.)—చీరపట్టు, చీరపేను, చీరపోతు; ౨: లిఖ. (తె)-అంటు, అంటుపేను, అంటులు-అంట్లు, ఈపి, ఈరు, ప్రేనుగ్రుడ్డు, పేనుపిల్ల, (చూ, శ్వేతయూకము).

యూథనాథము, సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు మూఁకలో ముఖ్యమైన యేనుఁగు. యూథపము, సరికాఁడు: చూ, హస్తి.

యూథపము, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

యూథము, సం. వి. అ. న. 1. సజాతీయ పశుసమూహము: చూ, సమూహము; 2. పశుపక్షి సమూహము: చూ, సమూహము.

యూథిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అడివిమొల్ల*; చూ, హరిణి. 5; 2. పెద్దగోరంట*: చూ, సహ. 2.

యూపపశున్యాయము, అం. యూపస్తంభమునకుఁ గట్టిన పశువునకుఁ జావు సిద్ధమనినరీతి.

యూపము, సం. వి. అ. పుం. 1. యజ్ఞమునందు పశుబంధనార్థము నాటిన పైపట్టలేనికొయ్య: పాలకొయ్య, పాలగుంజ: చూ, స్తంభము. 1; 2. గంగరావి*; చూ, శ్యామలము. 2.

యూషము, సం. వి. అ. పుం: (తె.)-కట్టు, కట్టుచారు, చారు చేరు, పడిదెము, పప్పుకట్టు చూ, సూపము).

యొ

యొక్క, దే. అవ, శేషషష్టియందు వచ్చెడు ప్రత్యయము "రాజుయొక్క, వనముయొక్క" మొ. (సంబంధంబున షష్టినియొక్కకు లగు. "ఉ. మాయొక్క యిష్టదైవము రాములు. మాకు నిష్టదైవము రాములు; బాలునియొక్క చదువు; ఇట్టిచోట్ల 'కు' వర్ణకంబురాదు. ఈ యొక్క' క లోపంబు వైకల్పికంబు. మా యిలివేల్పు వేంకటేశ్వరులు): చూ, విభక్తులు.

యో

యోక్త, సం. విణ (ఋ, ఈ. ఋ.) యోగకర్త.

యోక్త్రము, సం. వి. అ. న. పశువుల మెడపలుపు, యోత్రము: చూ, సూత్రము. 1.

యోగచతుష్టయము, అం: మంత్ర, లయ, హఠ, రాజ యోగములు. (4).

యోగచరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఆంజనేయుఁడు: చూ, వానరము.

యోగపట్టము, సం.వి. అ. పుం.=(యోగపట్టె. జోగపట్టియ; చూ, సూత్రము. 1.)

యోగపట్టె, వై. వి.=యోగపట్టము. స్వా. 1. ఆ. 60: ఒడ్డాణము, జోగపట్టియ-జోగపట్టె-జోగిపట్టిక-జోగిపట్టె. (సం.)—అపసక్థికము, పరికరము, పర్యంకము, పర్యస్తిక, పల్యంకము, యోగపట్టము. (చూ, సూత్రము. 1):

యోగము, సం.వి.అ.పుం.1 =జోగము. ప్రాణాయామాదికము; 2. నుదిటివ్రాఁత. (నీ యోగమిట్లున్నది); 3. ఉపాయము: చూ, వెరవు; 4. కూడిక: చూ, సంయోగము; 5. కూర్పు: చూ, సంధానము. 1; 6. కవచము: చూ, వారవారణము; 7. ప్రయత్నము: చూ, సన్నాహము. 2; 8 ద్రవ్యము: చూ, హిరణ్యము. 3; 9. వ్యాకరణాది సూత్రము; 10. ఔషధము: చూ, మందు; 11. మూలికలచేత చేసెడి యుచ్చాటనాది క్రియ; అం. 12: చూ, ఆగమములు; 13: చూ, యోగ చతుష్టయము; 14: చూ, పంచాంగము. 1; 15: చూ, యోగములు; 16. ధ్యానము: చూ, యోగాంగములు; 17. యోగ విశేషము: చూ, సాంఖ్యము.

యోగములు, అం: విష్కంభాది—విష్కంభము, ప్రీతి, ఆయుష్మత్తు, (ఆయుష్మాన్, ఆయుష్మంతము), సౌభాగ్యము, శోభనము, అతిగండము, సుకర్మము, ధృతి, శూలము, గండము, వృద్ధి, ధ్రువము, వ్యాఘాతము, హర్షణము, వజ్రము, సిద్ధి, వ్యతీపాతము, వరీయస్సు, పరిఘ, శివము, సిద్ధము, సాధ్యము, శుభము, శుక్రము, బ్రహ్మము, ఐంద్రము, వైధృతి (27).

యోగయమాంగములు, అం: సత్యము, దయ, క్షమ, ధృతి, మితాహారము, ఆర్జవము, బ్రహ్మచర్యము, అస్తేయము, అహింస, శౌచము (10) (అంగము. 9).

యోగవాగములు, వై. వి. బ. రూ-యోగివాగలు. అంతట మార్గమున పోయెడు యోగసిద్ధులు మెట్టెడు పావకోళ్ళు: చూ, సమ్మాళిగలు.

యోగవాగలు, వై. వి. బ. —పై.—

యోగశాస్త్రము, అం. ఇందు నాలుగు యోగములు కలవు. ౧ సచ్చిదానందంబులు మూఁడు ఇవి మంత్రయోగ సాధనములు; ౨. యమనియమాసన ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార ధ్యాన ధారణసమాధు లెనిమిది హఠ యోగసాధనంబులు; ౩. సాంఖ్యతారకా మనస్కంబులు మూఁడును రాజయోగ సాధనంబులు; ౪. నాదబిందుకళలు మూఁడును లయయోగ సాధనములు

యోగాంగములు, అం: (అంగయోగములు) యమము, నియమము, ఆసనము, ప్రాణాయామము, ప్రత్యాహారము, ధ్యానము (యోగిము), ధారణ, సమాధి 8) (చూ, అంగము 9

యోగ, సం. వి న్. పుం.=జోగి, యోగాభ్యాసముచేయు పురుషుఁడు, యుక్తుఁడు: చూ, యాచకుఁడు.

యోగిరము, సం వి అ. పుం. అలర్కము, పిచ్చికుక్క వెట్టికుక్క: చూ, శునకము.

యోగిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=జోగిణి. 1. దైవజ్ఞ: చూ, సోదెకత్తె; 2 యోగాభ్యాసముచేయు ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ 1-౧౫.

యోగినీజాలశంబరము, అం: చూ, తంత్రములు.

యోగినీభైరవతంత్రము, అం. చూ, తంత్రములు,

యోగేక్షమము, సం. వి అ న. సీసము: చూ, లోహము. 1.

యోగ్య. సం. వి. అ. స్త్రీ మొలిగెజేరు: చూ, వర్షకేతువు.

యోగ్యత, సం. వి. అ. న. అర్హత: చూ, సామర్థ్యము. 2.

యోగ్యము, సం వి.అ.న. 1. ఋద్ధి యనెడు గంధద్రవ్యము : చూ, రాజార్హము; విణ, 2. తగినది: అనుగుణము—అనుగుణ్యము, అనురూపము, అభినీతము, అర్హము, ఉచితము, ఉత్తమము, ఔచితి, ఔచిత్యము, ఔపపత్తికము, ఔపయికము, క్షమము, న్యాయ్యము, భజమానము, భాజనము, భూతము, యుక్తము, లభ్యము, సదృశము, సమీచీనము. (అవ్య.)–సాంప్రతము. (తె.వ.)-అందము, అచ్చు, అనువు, ఇమ్ము. ఉరవు-ఉఱవు, ఒడికము, ఒఱపు, ఓగితము, చందు, జోక, తగవు, తిన్న, దొవరు, నెరవు-నెఱవు, మంచి, మేవడి, లెస్స, వలను, వెరవు-వెరువు, సరి (చూ, సమీచినము.4.); (చూ, శ్రైష్ఠ్యము); 3. ఉపాయము గలది (మాట) కల్యము, హితవచనము: చూ, శబ్దము. 2; 4. నేర్పుగలది: ఉష్ణము, చోక్షము : చూ, సమర్థము. 3; 5. శక్తి గలది: చూ, స్థౌల్యము. తద్వి.—మిక్కిలి బలము కలది అనుటకు—(చూ, స్థౌల్యము).

యోగ్యుఁడు, సం. విణ. మంచివాఁడు, పాత్రుఁడు : చూ, సజ్జనుఁడు.

యోచన, సం.వి.ఆ. స్త్రీ: 1. అపోహము, ఆలోచన, ఊహ—ఊహము, బు, గాథ, ధ్రువము, భావన, విచారము, శంక, సంకల్పము, (అవ్య.)—ఆ, అజ్, అహో, ఓ. కిమ్, కింస్విత్తు, ను. (తె వ.)—అఱ, అఱపఱ-అఱమఱిక, ఊఁ, ఏకతము, తలఁపు, తలపోఁత, మంతనము, వగ, సలహా. తద్వి.—౧. పెద్ద ఆలోచనకు—(తె)—గడెత్తు; ౨. చెడు ఆలోచనకు—(మి.) దుస్సలహా; ౩. చక్కగా ఆలోచించుటకు—పర్యాలోచనము, తద్భావన, అంతర్భావము: ౪. ఊహాయందు వర్తించుటకు — అనుమానము, హ ౫. రహస్యాలోచనకు — రహస్యము, మంత్రణ — మం ణము. (తె)—మంతనము; ౬. చాలునవెశి తలంపునకు. పరిత్రాణము. ౭. ఊహాల ప్రోగునకు—ఔహము.

యోచించు, సం. స. క్రి. ఆలోచించు, ఊహించు. ఎంచు తలఁచు: చూ, సంకల్పించు.

యోజన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రూ—యోజనము. కూర్పు : చూ. సంధానము. 1.

యోజనగంధిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శంతనునిభార్య: చూ, భార్య. 1—౫౮.

యోజనము, సం. వి, అ. న. 1 : చూ, రూ—యోజన; 2 : చూ, ఆమడ; పుం. 3. సూదిగొంటువక్క: చూ, వక్క.

యోజనవల్లి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంజిష్ఠ * : చూ, సమంగ. 1.

యోజించు, సం. స. క్రి. యోజనముచేయు, కూర్చు : చూ, సంధించు. 2.

యోజితము, సం. వి. అ. న. లెక్కకలియఁగూడుట, అన్వితము: చూ, సంకలనము.

యోత్రము, సం. వి. అ. న: చూ, యోక్త్రము.

యోధ, సం. వి. అ. పుం = జోదు. రూ—యోద్ధ. యుద్ధము చేయువాఁడు : చూ, హంవీరుఁడు. 2.

యోధవరుఁడు, సం. వి. అ పుం—పై—

యోధుఁడు, — పై —

యోద్ధ, సం. వి. ఋ. పుం—పై—

యోని, సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. 1. ఆఁడుగుఱి : చూ, భగము. 12; 2 కారణము: చూ, హేతువు. 1; 3. గని: చూ, హరిప్రియ (భూమి. 1—౧౨;) అం. 4: చూ, తాడితాంగములు.

యోనిమూలము, అం; ఉపభృత్తు, ఉపస్థమూలము.

యోన్యర్శము, సం. వి. స్. న. కందసంజ్ఞము (చూ, రోగము. 1)

యోయస్య ప్రసంగేల భతేఽసౌతత్కృతాని కార్యాణి, న్యా. శిష్యుఁడు గురువు మూలమున గొప్ప ప్రజ్ఞావంతుఁడయిన యెడల శిష్యుని ప్రజ్ఞావిశేషములను బట్టి గురువునకు కీర్తి వచ్చును. అట్లే కొడుకు పండితుఁడయిన యెడల తండ్రికి కొడుకు ననుసరించి కీర్తివచ్చును.

యోష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ = జోటి. ఆఁడుది : చూ, స్త్రీ.

యోషిత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ = జోటిక—పై—

యోషిత్తు, సం. వి. త్. స్త్రీ = పై—

యౌ

యౌకము, సం. వి. అ. పుం : చూ, ఊపిరికుట్టు.

యౌగంధరము, అం : చూ, శస్త్రములు.

యౌగికము, సం. విణ. యోగమువలనఁ గలిగినది.

యౌతకము, సం. వి. అ. న. అరణము: చూ, హరణము 2

యౌతనము, సం. వి. అ. న. త్రాసు మూరతూములోనగు మానము : చూ, మానము. 1.

యౌతవము—పై—

యౌధికము, అం: చూ, ప్రచారములు.

యౌవతము, సం. వి. అ. న. యువతీ జన సమూహము: చూ, సమూహము.

యౌవనభేదములు, అం : ౧. 7 వ సం. మొదలు 8 వ సం. వఱకు మొలక జవ్వనము (కన్యక;) ౨. 9 వ సం. లేఁత జవ్వనము (గౌరి;) 3. 12 వ సం. నెఱజవ్వనము (బాల;) ౪. 20 వ సం. నిండుజవ్వనము (ముగ్ధ;) ౫. 30 వ సం. మించు జవ్వనము (విదగ్ధ;) ౬ 40 వ సం. బలజవ్వనము (ప్రగల్భ;) ౭. 50 వ సం. వీడుజవ్వనము. (ఇచ్ఛాచ్యుతి;) మతాంతరమున—౧. 16 వ సం. వఱకు (బాల;) ౨ 30వ సం. వఱకు (యౌవని;) ౩. 50 వ సం. వఱకు (ప్రౌఢ.) ౪. 100 వ సం. వఱకు (లోల.) ౫. ముదిమిలేనిది:—అజరము.

యౌవనమదము, సం. వి. అ. పుం : చూ, మదములు. 1—౮—౮.

యౌవనము, సం. వి. అ. న. 1 = జవ్వనము. పాయము

(16 వ సం. మొదలు 50 వ సం. వఱకు:) చూ, వయస్సు; అం. 2: చూ, అవస్థలు.

యౌవని, అం: చూ, యౌవనభేదములు.

యౌవనుఁడు, సం విణ: చూ, యువ. 2.

యౌవరాజ్యము, సం. వి. అ. న. యువరాజుయొక్క దొరతనము.

ర

ర, ఒక యక్షరము. దే. అవ. (రూ-రా.) 1. పీచమిత్రోద్దేశములయందు ఉద్దేశ్యవాచకమునకు ఏకత్వంబున అంతాగమం బగును; అవ్య. 2. ప్రశంసార్థక శబ్దములకు అనుప్రయుక్తమగును. "ఔర, బళిర" మొ; అం. 3: చూ, మూర్ధన్యములు; 4: చూ, అంతస్థములు

రంకు, వై. వి: చూ. రూ—అంకు.

రంకుటాలు, ద్వ. వి. (రంకు+ఆలు:) చూ. రూ-అంకుటాలు.

రంకులరాట్నము, వా. వై. వి: చూ, రూ-అంకులరాట్నము.

రంకులాఁడి, ద్వ. వి: చూ, రూ—అంకులాఁడి.

రంకువు, సం. వి. ఉ. పుం. తెల్లని వెండ్రుకలును, మెత్తని తోలును గల యిఱ్ఱి: చూ, హరిణము. 1.

రంకె, దే. వి: చూ, రూ—అంకె.

రంకెత, ద్వ. విణ: చూ, రూ—అంకెత.

రంగ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఉసిరిక *: చూ, శ్రీఫలి. 1.

రంగఁడు, వై. వి=రంగ. నంబెరుమాళ్లు: చూ, శ్రీరంగఁడు.

రంగతాళము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

రంగదము, సం. వి. అ. న కవిరియుండ: చూ, పోఁక.

రంగద్యోతము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

రంగప్రదీపకము, అం—పై—

రంగప్రవేశ లక్షణనిర్దేశము. అం: చూ, ప్రమేయములు.

రంగము, సం. వి. అ. పుం. న. 1. రూ—వంగము. తగరము: చూ, లోహము. 1; పుం. 2. యుద్ధభూమి: చూ, హరిప్రియ (భూమి. 1) 3. నాట్యస్థానము: నేపథ్యము—నైపథ్యము. (అంకములోని కథ రంగములుగ భాగింపఁబడును రంగస్థలము శూన్యమయి యుండరాదు. రంగము మాఱునపుడు మధ్యకాలవ్యవధిలో విదూషకుఁడుగాని విష్కంభకుఁడుగాని వచ్చి వినోదములచేతనో ప్రస్తావనములచేతనో సభ్యుల చిత్తము రంజింపఁ జేయవలయును. విష్కంభకుఁ డంకములో నాటి మధ్యాంశముల నెప్పుడేని రావచ్చును. ప్రవేశకుఁడు మాత్రము ప్రథమాంకమునందు రాఁగూడదు. అంకాంతమందుఁ బాత్రలన్నియు వెలుపలికిఁ బోవును. అంకమునఁ గథానాయకునితోఁ గూడ విదూషకనటాది పాత్రలు ముగ్గురో యిద్దరో ఉండకతప్పదు: చూ, నాటకము. 1); తద్వి ౧. నృత్త రంగమునకు—అంగహారి. 4=రంగు: చూ, వర్ణము, 6; 5: చూ, శ్రీరంగము; వా. వి. 6. రంగూన్ అనెడి యొకానొక పటణము; దే. వి. (1) ఎఱుక: చూ, సోదె. (ఎఱుఁగునది.)

రంగరంగ వైభవములు, జా. శ్రీరంగములోని రంగనాయకస్వామి వైభవములు: (చూ, అంగ రంగ వైభవము.)

రంగరి, ద్వ. వి. (రంగు+అరి) రూ — రంగారి. రంగువేయువాఁడు: రంగిరీజు. (సం.) రంజకుఁడు.

రంగరించు, దే. స. క్రి. ఔషధచూర్ణములో తేనె లోనగునది చేర్చి కలుపు: రూ—రంగలించు.

రంగలక్ష్మీ విలాసము, అం: చూ, భరతశాస్త్ర గ్రంథములు.

రంగలించు, వా. స. క్రి: చూ, రూ—రంగరించు.

రంగవల్లి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రచించిన ముగ్గు: రూ—రంగవల్లిక, కృత్య, వర్ణకారిక. (తె.)—ఉరుంగులు, పరిక, ముగ్గు—మ్రుగ్గు. తద్వి—ఇల్లు అలికి పెట్టిన ముగ్గునకు—(తె.) ఎరిక; వా. 2. నాగవల్లి పట్టు: రూ—రంగవల్లిక.

రంగవల్లిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ—పై—

రంగాజీవుఁడు, సం వి. అ పుం. 1; చూ, నుచ్చి. 1: ("చూ, శిల్పులు.") 2. నట్టువుఁడు: చూ, శైలూషుఁడు.

రంగా భరణము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

రంగాయించు, దే. స. క్రి. రంగువేయు.

రంగారి, ద్వ. వి: చూ, రూ—రంగరి.

రంగిరీజు, వా. వి: చూ, రంగరి.

రంగు, వై. వి=రంగ. 1. చాయ: చూ, వర్ణము. 6; 2. కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; 3 రంజించుట: (సం.) రహి, రాణ. తద్వి—రంజనము.

రంగులు, వై. వి. బ: చూ, వర్ణము. 6. తద్వి.-౧౩ (ఇందుకు సంబంధించిన శాస్త్ర పరిభాషాపదములు—ముదురు చాసు రంగులు, ద్రావకపు రంగులు, సోపాధికమగు రంగులు, వాయువర్ణ చిత్రపు అద్దకములు, క్షారపురంగులు, దోహదపు రంగులు, పక్కారంగులు, కచ్చారంగులు, ఖనిజపురంగులు, కసటురంగులు, నిరుపాధికమగు రంగులు, ఉద్భిజ్జపు రంగులు ఇత్యాది.)

రంగుగా, వై. క్రి. విణ. సొంపుగా. నీటుగా, గోఁటుగా.

రంగుపంటలు, వా. వి. బ. నీలి—జాబరా—చిఱువేరు మొ.

రంగువేయు, దే. స. క్రి: అద్దించు, అద్దు, ఉనుచు.

రంజకము, సం. వి. అ. న. ఇంగిలీకము: చూ, హింగుళము.

రంజకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. రంజించువాఁడు; 2: చూ, రంగరి.

రంజనద్రుమము, సం. వి. అ. పుం. అక్షికము*

రంజనము, సం. వి అ. న 1: చూ, రంజనము; 2. ఎఱ్ఱ చందనము: చూ, వాసన. 1; పుం. 3: చూ, రంగు. 3; అం. 4: చూ, శ్రుతులు

రంజని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. నీలి, రజని*: చూ, శ్రీఫలి 2; తద్వి—చండాలిక. (తె.) చిన్ననీలి; అం. 2: చూ, భాషాంగములు.

రంజి, వా. వి. రంజింపఁజేసెడి స్త్రీ: చూ, వేశ్య (అం. పటా. నర. 63)

రంజించు, సం. ప్రే. రంజిల్లఁజేయు.

రంజితము, అం: చూ. సంచారివర్ణ గతాలంకారములు (అలంకారము. 3.)

రంజిల్లు, సం. అ. క్రి: రాగించు, రాగిల్లు. (తె:) ఇగిరించు—ఇవిరించు, ఎఱ్ఱవాఱు, కావిగొను, చిగురుచు—చిగుర్చు, జాజువాఱు, జేగురించు—జేవురించు, జొత్తిలు—జొత్తిల్లు' తొగరుకొను, దొరగిలు—దొరగిల్లు, నెత్తురువాఱు, పల్లటిలు' పల్లటిల్లు.

రంజకము, దే. వి. తుపాకి చెవిని కాల్చుటకు పెట్టెడుమందు.

రంజణ, దే. వి. రూ—రంజణి· గాదె వంటికాఁగు: చూ, హరివాణము. (పాత్రము. 6—౧.)

రంజణి, వై—

రండ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, విధవ; 2 ఎలుఁజీడి*: చూ, సుతశ్రేణి.

రండావివాహ న్యాయము, న్యా. ఒకా నొక న్యాయము.

రంత, సం. విణ. క్రీడించువాఁడు.

రంతిదేవుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ. విష్ణువు. 1.

రంతు, వై. వి. 1: చూ, రవ. 6; 2. ధ్వని: చూ, స్వరము. 2; 3. క్రీడ: చూ, విలాసము. 1; 4 = రతి: చూ, సంయోగము.

రంతుకాఁడు, ద్వ. విణ. క్రీడాపరుఁడు, ద్యూతక్రీడాపరుఁడు (అని కొందఱు)

రంధి, వా. సం. వి. పేచీ. "రంధి పెరిఁగినది"

రంధ్రబభ్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఎలుక: చూ, మూషకము.

రంధ్రము, సం. వి. అ. న. 1 = క్రంత. (వాయువుచేత మ్రోయునది.) అంతరము, అవటము, అవధి, ఋ, కందరము, కర్తము, కుహరము, కూపము, ఖమ్, గుప్తి, ఛిద్రము, నిమ్నము, నిర్వ్యథనము, ప్రాంతరము, బిలము, భూకము, రోకము, వప, వివరము, శ్వభ్రము, సంధి, సుషి, సుషిరము, స్వాంతము. (అవ్య.)—అంతరము (తె) ఇరివిలి, ఓడపి, ఓడు, కనుమ, కన్నము, కలుఁగు, క్రంత—గంత—గ్రంత, గండి—గండిక, గవి, చిందఱ, చిల్లి, చీఁదఱ, దొంగు, తూఁటు, తూపరము, తూము, తొండి, తొలి — తొలిక — తొల్లి, దుంకము, దువాణము. దొండి, బడిలి, బెజ్జము, బెలము, బొంద, బొక్క, బొత్త, బొది, బొరియ—బొటియ — బొట్టియ—బొత్తె, రుంకము, లాఁగ, లొటారము; లొత్త, విలము, సందు, సరియ—సరె, సురంగ—సురంగము, సొరంగ—సొరంగము. తద్విశేషములు— ౧ అగాధము, అవఘట్టము, అవపాతము, అవటము, అవటువు, కంబిలము, కస్తూరి, కుహరము, కూలము, క్షితివ్యదాసము, ఖల్లి, గర్తము, గవి, గహ్వరము, గుహ, దరము. (తె.) ఒఱకము, కలుఁగు, కుంట, కుక్కి, గుంట, గుండము, గుంత, గొయ్యి—గోయి, నవుకు, పటె—పత్తె, పల్లము, పల్లు—పల్లుడు, పొక్కిలి, బావి, బొంద, బొక్క, బొరియ బొటియ - బొట్టియ-బొత్తె, లాఁగ, లొట్ట, లొత్త, వరంత-వ్రంత, సందు; ౨: అనూపము, ఈ, కందర— కందరము, కుహరము, గహనము, గహ్వరము, గుహ, డ, దరి బిలము. (తె.)—కలుఁగు, గొబ, పడఁకు— వణఁకు. బొరియ-బొటియ బొట్టియ-బొత్తె; 3: ఆవ్రర్చన, కులాలము, కుహరము, కోటరము, ఖగశాసము, నిష్కుటము-నిష్కూటము, నిష్కుషము, నిష్కుహము-నిష్కూహము. (తె.) దొంగు - దొంగు, తొట్ట - తొట్టి - తొట్రు, తొఱ-తొఱట-తొఱ్ఱ-దొఱట-దొఱ్ఱట, తొలి; ౪: ఉపశయము (తె.) అనుపు, మాటు; ౫: (తె.) కన్ను; ౬: కుకుందరము, గర్తము; (తె.) గుంత; ౭: కిష్కింధి-కిష్కింధ్య; ౮:(తె) కలుఁగు, కొలిమి; ౯: కోష్ఠారము; ౧౦: (తె) కోడు; ౧౧: (తె.) గండి-గండిక; ౧౨: అగాధము, ఖల్లము, గంభీరము-గభీరము, గుప్తి, నిమ్నము. (తె.) అవ, గొల్లము. (చూ, భూమి. 1-౫౦;) ౧౩; గజపుటము; ౧౪: గమకము; ౧౫: (తె.) గాఁడి; ౧౬: శ్రీవత్సము; ౧౭: గోష్పదము; ౧౮: (తె.) జేవుఱుగండ్లు; ౧౯: తండసము, (తె.) కొలిమి; ౨౦: (తె.) తంపి, త్రంపి, దాలిగుంట; ౨౧: తుంబిక, పిండిక. (తె.) తూము, తొలి; ౨౨: సూది చెవికి—(తె.) తూము; ౨౩: నగలమోపునఁదలి రంధ్రము నకు—(తె.) తూము; ౨౪. ద్రోణి: (తె.) దొన - దోని; ౨౫: (తె.) నొక్కు-నొక్కుడు; ౨౬: (తె.) పరంజా గూఁడు; ౨౭: (తె.) బంద; ౨౮: ప్రవణము, ప్లవము; ౨౯: (తె.) ముద్దకొలిమి. (మిగతవానికి "చూ, సొరంగము." 2. అత్యల్పమార్గము: చూ, సందు. 5; 3. దూఱు: చూ, సెగ్గింపు.

రంధ్రములు, అం: చూ, ఇంద్రియములు.

రంధ్రాన్వేషణము, జా. తప్పులు వెదకుట.

రంపకాఁడు, దే. వి: చూ, రూ—అంపకాఁడు.

రంపము, దే. వి: చూ, రూ—అంపము, (అంపుగలది)

రంపి, దే. వి: రూ—రంపు. అతి దారుణమగు చప్పుడు: చూ' స్వరము. 2. (అంపుగలది)

రంపియ, దే. వి: (రూ-రంపె-అంపియఅంపె.) 1. మా వాఁడు తోలు కోసెడు సాధనము; 2 తాటాకులు మట్టగించి కోసెడు సాధనము.

రంపు, దే. వి: చూ, రూ — రంపి.

రంపె, దే. వి: చూ, రూ—రంపియ.

రంపెలాఁడి, దే. విణ. రాక్షసకృత్యముగల ఆఁడుది. పంచ. వేం. 3, ఆ. 183: చూ, స్త్రీ.

రంబాచావుఖు, వా వి. బ: మారాముళ్లు, చిక్కులు, పుణ్ణాపులు

రంబు, దే. వి. రుంజ: చూ, వీణె.

రంభ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఒకానొక అప్సరస్త్రీ; చూ, స్త్రీ, 2. అరఁటి*. (దీనియందు రమింతురు) అంశుమత్ఫల: అవిషాణీ, ఊరుస్తంభ, కందరుహ, కందళి, కదళకము - కదళము—కదళి, కర్ణి, కాదలి—కాదళి, కాష్ఠీల, గుచ్ఛదంతిక, గుచ్ఛఫల, చర్మణ్వతి, జయ, తృణసార, దీర్ఘపత్రిక.

నిస్సార, పిచ్ఛ, ప్రసువు, మృత్యుఫల, మోచ, మోచకము, మోద, వారణబుస-వారణవృష, వృత్తపుష్ప, సుకుమార. (తె.)—అంటి—అనంటి-అనఁటి-అరఁటీ-అఱఁటి. ("చూ, సువర్ణకదళి"); తద్విశేషములు —౧: అమృతపాణి: (చూ. అనుబంధములో); ౨: కనకరంభ, కాంచనకదళి, చంపక రంభ, చంపకము, మహారంభ, సువర్ణకదళి. (తె.)-పచ్చ యరఁటి: బంగారుఅరఁటి: ౩: అశ్మకదళి, కాష్ఠకదళి, కోలనాసిక, రసదాళిక. (తె.) కొమ్మనఁటి-కొమ్మరఁటి; ౪: రళదాళిక. (తె.) రసదాడి-రసదాళి; ౫: కీశ. (తె.) కీసబత్తీస, చక్కెరకేళీ; ౬: కుస్తిష్కము; ౭: గజవల్లభ, గిరికదళి; ౮: గుచ్ఛకుసుమము, ఛత్రపర్ణము. (తె.) ఏడాకుల నఁటి-ఏడాకులరఁటి; ౯: ఘనసారతరువు. (తె) కపుర పుటనఁటి-కప్పురపుటనఁటి; ౧౦: చోచము; ౧౧: (తె.) తేనెయరఁటి; ౧౨: (తె.) వల్లియరఁటి; ౧౩: (తె.) బత్తీస ౧౪: మహేంద్రి, (తె.) బొంతరఁటి. ("చూ, సువర్ణకదళి.")

రంభము, సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మచారిధరించెడు వెదురు కోల: (తె.)—వెదురుకోల.

రంహస్సు, సం. వి. స్. న. (రూ.రంహము) 1. వడి; చూ, వేగము. 3; విణ. 2. వడిగలది: చూ, వేగము. 3.

రకము, దే వి. 1: చూ, రంగు. 3; 2, వస్తువు: చూ, సరకు 2; వా. 3. రీతి: చూ, విధము. 1; 4. జాతి; విణ. 5: చూ, శ్రైష్ఠ్యము; 6: చూ, సౌందర్యము.

రక్కసి, వై, వి, 1=రాక్షసి. రూ—రక్కెస—రాకాసి: చూ, రాక్షసి. 1; 2 = రాక్షస. రూ—రాకాసి: చూ, రాక్షసుఁడు. 1; 3. నిర్ఋతి: చూ, సోఁకులఱేఁడు.

రక్కసీఁడు, ద్వ. వి. (రక్కసి+ఈఁడు:) చూ, రాక్షసుఁడు. 1. (వై-అని కొందఱు.)

రక్కసుఁడు, వై. వి = రాక్షస. 1. దనుజుఁడు: చూ, రాక్షసుఁడు. 1; 2. నిర్ఋతి. నీలా. 2, ఆ. 119: చూ, సోఁకుల ఱేఁడు,

రక్కసులగొంగ, ద్వ. వి. దైత్యారి: చూ, విష్ణువు. 1.

రక్కెస, వై. వి. 1=రాక్షసి: చూ, రూ—రక్కసి. 1; విణ. 2, అయుక్తము; దే. వి. 3. రక్కెసచెట్టు. (దీని పాలు కండ్లజబ్బులు తగ్గించును:) చూ, స్వర్ణక్షీరి. 2.

రక్కొను, దే. అ. క్రి. రూ—రెక్కొను. 1: చూ, వర్ధిల్లు; 2. స్వస్థమగు. విజ. 3, ఆ. 54: చూ, సేదదేరు; 3. కలుగు: చూ, సంభవించు.

రక్తకము, సం. వి. అ. పుం. 1. పెద్దగోరఁట*: చూ, సహ. 2; 2. తోఁపుచీర: చూ, వస్త్రము; 3: అర్క్యమము, జప, నీపము, బంధుకము, బంధుజీవకము, బంధురము, బంధువు, బంధూకము. (తె)—మంకెన*. ("చూ, వృక్షము;") 4. అశోకము*: చూ, హేమపుష్పము.

రక్తకాంచనము, సం. వి. అ. పుం: కామాళుప్ప*: చూ, యుగపత్రకము.

రక్తకాంతి, సం. వి ఇ. (స్త్రీ): అరుణాభము. (తె.)—ఎఱ్ఱని కాంతి, ఎఱ్ఱనిజిగి: చూ, వెలుతురు. 1.

రక్తకార్పాసము, సం. వి: అ. పుం. న. ఎఱ్ఱప్రత్తి:*: చూ, సముద్రాంత. 3

రక్తకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అనురాగము గలవాఁడు: చూ, సురతుఁడు:

రక్తగాంధారి, అం: చూ, అంశములు.

రక్తఘూర్ణము, సం. వి. అ. పుం. ఉద్దాలకము, జొన్నలలో భేదము: చూ, ధాన్యము.

రక్తచందనము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఎఱ్ఱచందనము: చూ, వాసన. 1; 2 పత్రాంగము, భూర్జము (అనికొందఱు): చూ, లేఖనము. 3. (ఆకులు అవయవములందు గలది).

రక్తనాళము, సం.వి.అ.పుం. తోఁటకూర*: చూ, మారిషము.

రక్తప, సం. వి. ఆ. స్త్రీ, 1 జలగ: చూ, వేణివేధిని (బుడ్డ పిడుఁదు); 2. డాకిని; చూ, సోఁకుడు. 1.

రక్తపిపీలిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱచీమ: చూ, పిపీలిక.

రక్తపిలువు, సం. వి. ఉ. పుం ఎఱ్ఱగోఁగు*: చూ, పరగోఁగు.

రక్తపుఁడు, సం. వి. అ. పుం. నిర్ఋతి: చూ, సోఁకులఱేఁడు.

రక్తపుచ్ఛిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలికండ్లపాము: చూ, సర్పము.

రక్తపుష్పము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, మోదుగు*; 2 ఒకానొకమామిడి*: చూ, మామిడి.

రక్తపుష్పిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఏఱుజాజి*: చూ, సుభిక్ష.

రక్తపూరకము, సం, వి. అ. పుం: చూ, రక్తబీజకము*.

రక్తఫల, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). 1. దొండ*: ఆర్తగళము, కదళి, కర్మకరి, తుండకేరి, పీలుపర్ణి, బింబిక. (తె.)—దొండ. తద్విశేషములు - ౧. అడవిదొండకు:—కాండము, కాక, కాకజంఘ, కాకతుండఫల, కాకనాస, కాకనాసిక, కాంకాగ-కాకాంగి, కాకాంచి, కాలింది-కాళింది, కులపర్ణ, కృషీవలము, ఘనడిండిమము, చపేటాస్యము, జడశ్రి, తస్కరము: తామ్ర పుష్పిక, దాసి, నటి. (తె.)—అడవిదొండ, ఎఱ్ఱతెగడ, కాకి దొండ; ౨. ఆరుదొండకు—ఆర్తగళము, కర్కశము జాలద్రుమము, జాలవృక్షము, తుజాలకము, స్వాదుపుష్పము, స్వాదుఫలము, హుంకారము. (తె)-ఆరుదొండ; ౩. డింబిక; ౪. (తె.)-చేఁదిదొండ; ౫. తుర్యతుండి. (తె.)-పిండిదొండ; ౬. ఆకాశగరుడ. (తె.)—పాముదొండ* (నాగదొండ అని వాడుక); ౭. దొండపండునకు—ఓష్ఠి, బింబము. (చూ, స్వాదుపుష్పము); ౮. లింగాకారపు దొండ:-ఆయస్తంభిని.

రక్తబాష్పము, సం. వి. అ. పుం: చూ, దొగ్గలి*. తద్వి.—(తె.)—తురకదొగ్గలి.

రక్తబీజకము, సం. వి. అ. పుం: కరకము, కల్కఫలము, కుచఫలము, దాడిమము, నీరసము, ఫలషాడబము, మధు రామ్ల ఫలము, రక్తపూరకము, రక్తబీజము, సుపుష్పము. (తె.)—దాడింబ, దాడినిమ్మ—దాడిమ్మ—దానిమ్మ దాళింబ—దాళిమ్మ*; తద్విశేషములు—౧. చెండుదానిమ్మ; ౨. తియ్య దానిమ్మ, తేనెదానిమ్మ; ౩. పుల్లదానిమ్మ. (చూ, సుపుష్పము).

రక్తబీజము, —వై.—

రక్తభిది, సం. వి. ఇ. పుం. ఎఱ్ఱఉత్తరేణి: చూ, శైఖరికము,

రక్తము, సం,వి అ.న. 1: (ఎఱ్ఱని వన్నెగలది): అంకురము. అంగజము, అసృక్షు, అస్రము-అస్రము, అస్రువు, కింకర,

కీలాలము, క్షతజము, చమ్, రుధిరము, రోహితము-లోహితము, శోణితము. (తె.)—ఎఱ్ఱ. నల్ల, నెత్తురు-నెత్రు ; తద్వి.—౧. (తె.)-జొత్తు: ౨. (తె.)-దొబ్బ-ద్రొబ్బ; ౩ (తె.)-పచ్చినెత్తురు; ౪. పూయము, రసము. (తె.)-చీము, రసి-రసిక; ౫. నెత్తురు విఱిగినరసికి:-పూయము, రసము. (తె.)—చీము, రసి-రసిక ; (చూ, శోణితము. 1.) ; 2. కుంకుమ : చూ, సిందూరము. 1; 3 కుంకుమ పువ్వు : చూ, వహ్నిశిఖము. 1; 4.=రాగి. తామ్రము: చూ, లోహము. 1; పుం. 5. ఎఱుపు: చూ, వర్ణము. 6; విణ. 6. ఎఱ్ఱనిది: చూ, వర్ణము. 6; 7. అనురాగముగలది : చూ, వల్లభము; 8.రంగువేయఁబడినది; అం. 9: చూ, శోణితము. 2; 10: చూ, శోణితము. 3.

రక్తవచ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇంద్రాణి, ఎఱ్ఱవస: చూ, విష.

రక్తసంధ్యకము, సం. వి. అ. న. హల్లకము, చెంగలువ* : చూ, సహస్రపత్రము. 1:

రక్తసరోరుహము, సం. వి. అ. న. 1. ఎఱ్ఱతామర* : చూ, సహస్రపత్రము; 2. కుంకుమ పువ్వు: చూ, వహ్నిశిఖము 1.

రక్తసేవంతిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱచేమంతి*: చూ, సేమంతి.

రక్తా, అం: చూ, శ్రుతులు. (రక్త అని కొందఱు).

రక్తాంగము, సం. వి.అ.న.1. కుంకుమ: చూ, సిందూరము.1; 2. పగడము : చూ, రత్నములు; పుం. 3. కంపిల్లము* : చూ, రోచని. 2; 4. అగ్నిముఖము, ఉకుణము, ఉద్దంశము, చుద్దంశము, మత్కుణము. (తె.)—గోడపురుగు, నల్లి, మొగిటి-మొగిటి పురువు.

రక్తాంగుఁడు, సం.వి.అ.న. అంగారకుఁడు: చూ, వక్రుఁడు. 1.

రక్తాంబుజము, సం.వి.అ.న.ఎఱ్ఱతామర*; చూ, సహస్రపత్రము.

రక్తాక్షి, అం: చూ. సంవత్సరములు.

రక్తాశ్మము, సం. వి; న్. పుం. కావిజాయి : చూ, రాయి.

రక్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అనురాగము, రాగము : చూ, స్నేహము. 1.

రక్తిక, అం: చూ, శ్రుతులు.

రక్తిమ, సం. వి. న్. పుం. రూ-రక్తిమము—ఎఱుపు: చూ, వర్ణము. 6.

రక్తిమము, సం. వి. అ. పుం—పై—

రక్తైరండము, సం. వి. అ. పుం. పేరాముదము* : చూ, వ్యడంబకము.

రక్తోత్పలము, సం. వి. అ. న. 1. ఎఱ్ఱతామర*: చూ, సహస్రపత్రము; 2. ఎఱ్ఱఁగలువ*: చూ, సహస్రపత్రము.

రక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, రక్షణము; 2. రక్షణమునకై బిడ్డలు మొదలైనవారికి కట్టెడు తావీజు, కందపిలక, మువ్వతేకులోనగునది: అంగరక్ష. (తె.) అంగరేకు—అంగతేకు, తాయిత-తాయిత్తు-తాయెత-తాయెతు-తాయెత్తు-తాయెదు-తావీజు-తావేజు; 3. రక్షణమునకై నొసటఁబెట్టుకొను హోమభస్మము : చూ, సిగరి. 1. 4. రూ-రాక్ష:చూ, లక్క.

రక్షకము, సం. విణ. కాపాడునది: అవనము.

రక్షకుఁడు, సం. విణ: చూ, సంరక్షకుఁడు.

రక్షణము, సం. వి. అ. న. 1. రక్షించుట: చూ, సంరక్షణము; అం. 2: చూ,. హస్తక్రియలు.

రక్షము, సం. వి. అ. న: చూ, రక్షణము. 1.

రక్షస్సు, సం. వి. స్. న. 1: చూ, రాక్షసుఁడు, 1; 2. నిరృతి: చూ, సోఁకులఱేఁడు.

రక్షి, సం. విణ: చూ, రక్షకుఁడు.

రక్షించు, సం. స. క్రి. కాపాడు: చూ, సంరక్షించు.

రక్షితము, సం. విణ. రక్షింపఁబడినది : అవిత, గుప్తము, గోపాయితము, త్రాణము, త్రాతము, పరిపాలితము, పాతము పానీయము; పాలితము, పుషితము, పుష్టము. తద్వి—౧: త్రాయంతి; ౨: పాలిని.

రక్షితవ్యము, సం. విణ. రక్షింపఁదగినది : అవనీయము. గోప్యము, పోష్యము, రక్ష్యము.

రక్షివర్గము, సం. వి. అ. పుం. అంగరక్షక సమూహము : చూ, సమూహము.

రక్షోఘ్నము, సం. వి. అ. న. జీడి*: చూ, స్ఫోటశోఫ.

రక్ష్యము, సం. విణ: చూ, రక్షితవ్యము.

రగంతి, అం: చూ, కకుబభాషలు.

రగడ, అం: చూ, వృత్తము. 1. (చూ, మహాకావ్యము) (ఇది 9 విధములు—హయప్రచారము, తురగవల్గనము, విజయమంగళము, ద్విరదగతి, విజయభద్రము, మధురగతి, హరిగతి, హరిణగతి, వృషభగతి).

రగణము, అం. ఒకగురువు + ఒకలఘువు + ఒకగురువు "శ్రీధరా": చూ, అష్టగణలక్షణము.

రగము, అం. ర+గ "పద్మనాభా":చూ, ఉపగణములు.

రగులు, దే.అ.క్రి. రూ-రవులు. మంటయెత్తు: చూ, రూ-రౌలు.

రగులుచు, దే. ప్రే. రగులఁజేయు: చూ, రూ-రవులుచు.

రగ్గు, వా. వి: చూ, రజాయి.

రఘురాముఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, రాముఁడు. 1.

రచన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రూ-రచనము. మాల్యాది నిర్మాణము: చూ, విన్యాసము. 2.

రచనము, సం.వి.అ. న. 1, —పై.—; 2. గ్రంథముయొక్క పడికట్టు: చూ, విషయసూచిక. (చూ, సంగ్రహము); వా. 3. నిర్మితి, నిర్మాణము.

రచించు, సం. స. క్రి. రూ-రచియించు: చూ, సృజించు.

రచియించు, —పై.—

రచితము, సం. విణ. కల్పితము: చూ, విరచితము.

రచ్చ, వై. వి. 1. కలకలధ్వని: చూ, స్వరము. 2; 2. గోష్ఠి, కొలువు: చూ, సభ. 2; 3.=రథ్య, ఘంటాపథము. వంచ. నా. 1, ఆ. 553 : చూ, మార్గము. ౧-౧౫; 4. చవికె, మండపము : చూ, సదనము. 1; 5. కలహము : చూ, యుద్ధము; 6. సమితి : చూ, సభ. 2: (చూ, రచ్చ. 2.); 7. రచ్చసేయుచోట నీడకై పెట్టిన మ్రాను: రచ్చమ్రాను*.

(సం) ఆయతనము, ఉద్దేశ పాదపము, కరిభము, కుంజరము చైత్యము, దేవతరువు, దే. వా. వాసము.

రచ్చకొట్టము, వై. వి=రాజకూటము : చూ, రచ్చ. 4.

రచ్చగొను, ద్వ. అ. క్రి. (రచ్చ+కొను)గుంపుగూడు: చూ, సంతనకట్టు. 1.

రచ్చవట్టు, ద్వ. వి: చూ, రచ్చకొట్టము.

రచ్చబండ, ద్వ. వి. రచ్చచేయుకాలమందు పదిమంది కూర్చుండెడుబల్ల : చూ, సింహాసనము.

రచ్చబల్ల, వై—

రచ్చమాను, ద్వ. వి: చూ, రచ్చ. 7*.

రజఃపుష్పము, సం. వి. అ. పుం : చూ, మొగిలి*.

రజకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ : (తె)—చాకలత, చాకలది, చాకలి, చాకి—చాకిత — చాకె—చాకెత, మడియాలు—మడేలు, మెడవాలు.

రజకుఁడు, సం. వి. అ పుం: నిర్ణేజకుఁడు (తె) — చాకలవాఁడు, చాకలి, చాకి, జావడి, మడివాలు—మడేలు, మెడవాఁలు, రేవఁడు, రేవువాఁడు.

రజతప్రస్థము, సం. వి. అ. పుం : చూ, రజతాద్రి.

రజతము, సం. వి. అ. న. 1. వెండి: చూ, లోహము. 1; 2. హారము: చూ, హవణిక. 2. (భూషణము—2-౩౭.) ; 3. ఏనుఁగుకొమ్ము : చూ, హస్తి (శృంగము. 1) ; విణ. 4. తెల్లనిది : చూ, వర్ణము. 6.

రజతాద్రి, సం. వి. ఇ. పుం. రూ— రజితాద్రి. వెండికొండ, కైలాసము : చూ, పర్వతము.

రజని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, రాత్రి; 2. వసుపు: చూ, వర్ణము. 6; 3: చూ, కోరింద*; 4. నీలి*: చూ, రంజని. 1. *; అం. 5: చూ, షడ్జగ్రామ గతమూర్ఛనలు.

రజనీజలము, సం. వి. అ. పుం. మంచు: చూ, హిమము.

రజనీముఖము, సం. వి. అ. న. మునిమాపు: చూ, సందెజాము.

రజము, అం: చూ, రజస్సు. 1.

రజవాలురను, బ్రాహ్మణులు. అం: చూ, ఘూర్జరబ్రాహ్మణులు, (యజుర్వేదులు. ఖేడాజిల్లాలోఁ గానంబడియెదరు) : (చూ, బ్రాహ్మణులు.)

రజస్వల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముట్టుది : చూ, స్త్రీ.

రజస్వలము, సం. వి. అ. పుం. దున్నపోతు : చూ, మహిషము.

రజస్వలయగు, వా, మి. అ. క్రి: చూ, సమర్తాడు.

రజస్సు, సం. వి. స్. న. రూ— రజము. 1. రజోగుణము : చూ, గుణములు; 2. దుమ్ము, ధూళి: చూ, సురుము; 3. స్త్రీ రజస్సు : ఆర్తవము, ఋతువు, కల—కళ, తమస్సు, తీర్థము, పుష్పము, రేతస్సు. (తె)— అంటు, కుసుమ — కుసుమ, కెళగు, ముట్టు, ముట్టునెత్తురు : (" చూ, రేతస్సు.") తద్వి—౧. పశుఋతువునకు—(తె.) ఎద; ౨. ముట్టునెత్తురు : చూ, రేతస్సు. 1; ౩. పుప్పొడి: చూ, సుమనోరజము.

రజితాద్రి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, రూ—రజతాద్రి.

రజ్జువు, సం. వి. ఉ. స్త్రీ. 1. త్రాడు; చూ, సూత్రము. 1; 2 ఆఁడుదానిజడ: చూ, వేనలి.

రజన, వై. వి=అర్జన, గడన: చూ, సంపాదనము. (దే. అని శ. ర.)

రజా, వా. వి. ఆజ్ఞ: చూ, సెలవు.

రిజాయి, దే. వి. చలికి కప్పుకొనెడు మేలుదుప్పటి: చూ, వస్త్రము.

రజ్జిన, దే. వి. రూ—రజ్జు. ఆత్మస్తుతి: చూ, స్తోత్రము.

రజ్జు, 1—వై—; 2. పదరు: చూ, శబ్దము. 2; అ. క్రి. 3. ప్రేలు. స్వా. 3; అ. 84: చూ, వదరు. 5.

రజ్జులాఁడి, దే. విణ. (రజ్జులు+ఆఁడి) 1. వ్యర్థభాషణురాలు: చూ, స్త్రీ; 2. ఆత్మస్తుతి పరురాలు: చూ, స్త్రీ.

రజ్జులాఁడు, సం. విణ. 1. వ్యర్థభాషణుఁడు: చూ, వక్త. 1; 2. ఆత్మస్తుతిపరుఁడు: చూ, వక్త. 1; 3. అసత్యుఁడు:చూ, ముఖరుఁడు.

రటనము, సం. వి. అ. న. మ్రోఁత : చూ, స్వరము. 2.

రటితము, సం. వి. అ. న. రెపరెప: చూ, స్వరము. 2.

రట్టడి, దే. విణ. రూ-రట్టు-అట్టడి-అట్టు. 1. నింద్యము: చూ, హీనము. 2; 2. ఆఘోషణము: చూ, రవ. 6; వై. వి. 3=రాష్ట్రీయ-ఉపద్రవము: చూ, విపత్తు.

రట్టు, దే. విణ: వై. వి—వై—

రడి, దే. వి. 1. కాఁపుబిరుదు. రూ-రడ్డి-రెడి-రెడ్డి: వా. వి. 2. సిద్ధము, తయారు.

రడ్డి, దే. వి: చూ, రడి. 1.

రణఖలము, సం. వి. అ. న. యుద్ధభూమి: చూ, భూమి. 1.

రణగృహము, సం. వి. అ. న. అట్టడి: చూ, సదనము. 1.

రణనము, సం. వి. అ. న. ధ్వని: చూ, స్వరము. 2.

రణపాలాకు, వా. వి. పత్రబీజము*: చూ, హేమసాగర.

రణపెంకి, వా. వి. చూ, దిట్టఁడు. " వీఁడు రణపెంకి."

రణపెండ్లి కొడుకులు, ద్వ. వి. బ: చూ, ధాన్యము.

రణబేరు, దే. వి. 1. వందెపు కోడిపుంజు: చూ, పుంజు. 2. శునక విశేషము : చూ, శునకము.

రణము, సం. వి. అ. పుం. న. 1: చూ, యుద్ధము; పుం. 2. మ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2; వా. 3. పెద్దకురుపు: చూ, వ్రణము.

రణరణకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.

రణరణము, సం. వి. అ. న: చూ, వివాహము.

రణితము, సం. వి. అ. న. 1. మ్రోఁత: చూ, రణనము; విణ. 2. మ్రోసినది: చూ, స్వరము. 2.

రణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. కొడుకు: చూ, కూమఁడు. 1.

రతతాళి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ, కుట్టని: చూ, శంభళి.
రతనపుగని, వై. వి=రత్నఖని: చూ, సముద్రము.
రతనపువిల్లు, ద్వ. వి. ఇంద్రధనుస్సు: చూ, బాణము. 1.
రతనము, వై. వి=రత్న. మణి: చూ, రత్నములు.
రతనాలపంట, ద్వ. వి: చూ, రతనపుగని.
రతనిలిట్టు, సం. వి. హ. పుం: చూ, రత్రవణము.
రతము, సం. వి. అ. న. 1. సురతము: చూ, సంయోగము; 2. ఆఁడుగుఱి: చూ, భగము. 12; విణ. 3. కూడియున్నది: చూ, సహితము. 1.
రత్రవణము, సం. వి. అ. పుం. కుక్క: చూ, శునకము.
రతామోదను, అం: చూ, సంయుత హస్తములు.
రతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1=రంతు. సురతము: చూ, రూ—రతము. 1; 2. మన్మథునిభార్య: చూ, భార్య. 1-౪౭; 3. అనురాగము: చూ, స్నేహము; 4. ఆఁడుగుఱి: చూ, భగము. 12 (రతి అనఁగా సమరతులు=లోఁటి, వెలిరతి అనియు మఱియు ఉపరతి= పురుషాయితము;) అం. 5: చూ, రసస్థాయీభావములు; 6: చూ, జన్యతాళములు; 7: చూ, పదునెనిమిది వర్ణనములు; దే. వి. (1) పచ్చలతూనికయందొకయెత్తు. విజ. 1. ఆ. 82: (2) మణుగునందు 25 వ భాగము.
రతికూజితము, సం. వి. అ. న: చూ, మణితము. 1.
రతిధ్వనులు, అం: హుంకృతి, సీత్కృతి, ఉత్కృతి, పూ (ఫూ) త్కృతి, కృశితము, రోదనము, స్తనితము, మణితము, భూత్కృతి. (9) (చూ, స్వరము. 2) (చూ, రతిబంధములు)
రతిపతి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.
రతిప్రవేశముగలది, అం: చూ దూతీచతుష్టయము.
రతిప్రియము, అం: చూ, వృత్తము. 1. 13 వ దగు అతిజగతీ ఛందస్సు నందలి ప్రహర్షణీ వృత్తచ్ఛాయను బేసిపాదము లున్ను, రుచిరవృత్తచ్ఛాయను సరిపాదములున్ను నడచును)
రతిబంధము, అం: చూ, రతిబంధములు.
రతిబంధములు, అం: ౧. ఉత్తానకరణబంధములు: ౪౧; ౨. తిర్యక్కరణ బంధములు ౮; ౩ స్థితకరణబంధములు౮; ౪. ఉద్ధితకరణబంధములు ౬; ౫.వ్యానకరణబంధములు౨౧; (అదూషితములు ౧౦+భావదూషితములు 11)=అన్నియుఁగూడి 84 బంధములు; మఱియు నాలవదియగు విపరీతకరణబంధములు ౪; మఱియు—చిత్రబంధములు ౨; నఖక్షతములు ౬; చుంబనములు ౧౫; చుంబనస్థానములు ౯; దంతక్షతములు ౭; దశావస్థలు ౧౦; రతిఅనఁగా సమరతులు బంధములకు సంబధించియున్నవి. ఈ బంధములలోని అంతర్భాగపు బంధము లాయా శబ్దములకడఁ జూచుకొనవలయును; మఱియు—రతిధ్వనులు ౯; చిహ్నములు ౮; పలుకులు (కూజితములు) ౫; తాడనములు ౨; తాడితాంగములు ౫; ప్రేమపంచకము (౫) ఆలింగనములు ౨; (అజాతస్మరాలింగనము ౨; —జాతస్మరాలింగనము ౮) కళలు ౬౪, కళలుండు స్థలములు ౧౬; మొదలగునవి బంధములలోని యంతర్భాగములకుఁ జెందినవి. వీని వివరము లాయా శబ్దములకడఁ జూచుకొనవలయును; మఱి కొన్ని బంధములు—(౧) అంగార్ధపీడితము-అంగార్ధనిపీడితము; అత్యంతయుక్తి; అర్ధాంబుజాసనము; అవలంబితము; అశ్వికము; ఇంద్రాణి; ఉత్తానము; ఉత్ఫుల్లకము—ఉత్ఫుల్లము; ఉద్ఘటితము; ఉద్భుగ్నితము; ఉపఘాటకము; ఉరస్ఫుటనము; ఊరుఘట్టనము: ఊరుపీడితము; ఊరువేష్టితము; ఏకపదము; ఐంద్రాణికము; ఐణేయము; కందర్ప శృంఖలము; కటినాభి విమర్శనము; కరణము; కరికరక్రీడ—కరికరక్రీడనము; కర్కటము; కాకము; కాకపదము; కామప్రదము; కార్కటము; కుచమర్దనము; కులిశనాయకము; కేయూరము; గ్రామ్యము; గ్రాహ్యము; ఘటచక్రము; ఘల్లరీముఖము; చారితము; చేష్టకము; జృంభితము; పాంచాలి; వేణువిదారితము ఇత్యాది; (తె) — కలియికలాగులు; మఱియు; ౧. బాహ్యరతికి—కరికరక్రీడ—కరికరక్రీడనము. ౨. బాహ్యరతిప్రహారమునకు—అపహస్తము. అకహస్తము; ఉత్కృతము; ౩. సంభోగిభేదములకు—ఉద్భుగ్నము; కరిపదము; కృత్రిమము; కౌర్మము; నాగపాశము; నాగము; ౪. బాహ్యసంభోగా లింగమునకు—తిలతండులము; ౫. మహాసుఖము నిచ్చు సంభోగమునకు — క్రీడారత్నము, రతి ఇత్యాది. (చూ, సంయోగము.) (చూ, కామము. 3.) (చూ, ఉపవిద్యలు.)
రతిరమణుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.
రతిరహస్యము, అం: చూ, కామము
రతిలీలము, అం: చూ, జన్యతాళములు.
రతులు, అం: స్థితము, తిర్యక్, అముక్తాన్వితము, నాభిసితము. (4)
రత్నంరత్నేన సంగచ్ఛతే, న్యా. రత్నము రత్నముతోఁ గలియును.
రత్నగర్భ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, భూమి. 1.
రత్నగర్భావసుంధరా, న్యా. భూమిరత్నగర్భ; అనఁగా ననేక శ్రేష్ఠవస్తు సముదాయముగలది.
రత్నగర్భుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1; చూ, రతనపుగని; 2. కుబేరుఁడు; చూ, శ్రీదుఁడు.
రత్నతాటంకము, సం. వి. అ. పుం. పంజాలకమ్మ: చూ, భూషణము. 2.
రత్నపురుష, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఒకచెట్టు: చూ, వృక్షము. (రత్నపురుష లేహ్యము రక్తమును పూరించును.)
రత్నము, సం. వి. అ. న. = రతనము. 1. మణి. (దీనియందు మనస్సు రమించును) (మరకతాద్యశ్మజాతియు మౌక్తికాద్యనశ్మజాతియు:) చూ, రత్నములు 1.౧౦; ౫-౨ 2. స్వజాతి యందు శ్రేష్ఠమైనది.
రత్నములు, అం: 1; ౧. మౌక్తికము, ౨. పద్మరాగము. ౩. వజ్రము, ౪. ప్రవాళము, ౫. మరకతము, ౬. నీలము, ౭. గోమేధికము, ౮. పుష్యరాగము, ౯. వైడూర్యము; ౧ మౌక్తికమునకు—కటశర్కర, కువలము, క్షీరాబ్ధిజము గాంగేష్టి, అంభస్సారము, భౌతికము, ముక్త, మౌక్తికము.

(తె) — ఆణి — ఆణీ, ఆణిపూస, ఆణిముత్తియము, చినుకుఁబూస, ముత్తియము — ముత్తెము — ముత్యము, హారుముంజి. తద్విశేషములు—౧. (తె)—అంటుపూస, చిప్పముత్తెము; ౨. ఇక్షుజము, ౩. (తె)—కట్టాణి, ౪.(తె) కయ్యెర, ౫. కరికుంభజము, ౬. మౌక్తికదోషము, అతిరక్తము, కాకపాణి, త్రాసము, (తె) ప్రుప్పి, ౭. (తె)— కూటిముత్యము, ౮. (తె)—కొలికిపూస, మొగవుముత్తెము, ౯. క్షుద్రమౌక్తికము. (తె) — ఉమ్మాయముత్తియము; ౧౦ (తె)-గొగ్గి, నెరడు. ౧౧. (తె)—తారము; ౧౨. నీరజము, ౧౩. రంధ్రము గల ముత్యమునకు, (తె)—పూస, ౧౪. మంజరి, ౧౫. ముత్యములోనగు జాతికి—ఇ, మణి, ౧౬. ముత్తెపు కాంతికి—(తె)—చవులు—చౌలు, ౧౭. మౌక్తికాది భారమునకు—(తె) చవి, ౧౮. శౌక్తికేయము, (తె)— మంచిముత్తెము, ౧౯. (తె) సుప్పాణి, ౨. పద్మరాగమునకు కీలాలము, కురుబిల్వము, కురువిందము, కురువిల్లము, కుల్మాషము — కుల్మాసము, నీలగంధి, పద్మరాగము, మాణిక్యము, రోహితకము, సౌగంధికము (తె)—కెంపు, తమ్మికెంపు, తమ్మిఱాయి, తామరకెంపు, తామరఱాయి, మానికము. తద్వి—౧. వర్ణహీనమైన పద్మరాగమునకు— ౧. (తె.)కరవక్క, ౨. (తె.)పనికుచ్చె, ౩. జలరాగము; ౩. వజ్రమునకు—అశ్మజము, అవికము, కుంఠము, కులిశము, గిరికంటక(ర)కము, గిరిజ్వరము, అక్షజము, అలికము. ఛిదకము నిర్ఘాతము, పులకము, వజ్రము, హీరము.(తె)-గురుజా, మగమానికము, మగఱాయి, మూలజా-మూలఱాయి, రవ-రవ్వ-అవ, వజ్జిరము తద్వి.-౧. వజ్రసదృశమణికి-కువజ్రకము, క్షుద్రకులిశము, గోనసము-గోనాసము, వైక్రాంతము; ౨. వజ్రప్రతినిధికి.(తె.)-తఱుపు:౩. కాకపదము, ఝర్ఝరము, పులకము. ౪. ప్రవాళమునకు-అంగారకమణి, అబ్ధిపల్లవము అంభోధివల్లభము, (అబ్ధిపల్లవము అని కొందఱు.) కుజప్రియము, ప్రవాళము, రక్తాంగము, విద్రుమము. (తె)— గసిరా, పగడము-పవడము, మెఱుఁగురిక్క, సిరాజి. తద్వి. ౧ మట్టిపగడము, ౨. విద్రుమదోషమునకు—కర్కశము, కోమలము, ౫. మరకతమునకు-అశ్మగర్భము, గరలారి, గరుడాంకితము, గరుడాశ్మము, గరుడోత్తీర్ణము, గారుడము, గారుత్మతము, తృణగ్రాహి, మరకతము, హరిన్మణి (తె.)- గరుడపచ్చ, పచ్చ, పచ్చఱాయి, పులుఁగుఱాయి. తద్వి.-౧. పేరోజము. (తె)-పేరొజము, పేరోదము, పేరోదనము ౨. (తె.)-మాంఢాళి, రవా-రవాయి; ౩. మరకతదోషమునకు-కర్కశము; ౬. నీలమునకు-అశ్మసారము, ఇంద్రనీలము, ఇంద్రము, ఔదకము, గల్వర్కము, జర్ఝరము, తృణమణి, నీలమణి, మసారము-మాసారము, సుపారము. తద్వి— ౧. మహానీలము, ౨. నీలమణి దోషమునకు — కిరంణి, కుషి, భిన్నము; ౩. నీలమణి విశేషమునకు (తె)-గొతుపు, ౭. గోమేదికమునకు — గోమేదకము — గోమేదము— గోమేధము — గోమేధికము (తె.)— గోమేదికము; ౮.

పుష్యరాగమునకు-గురుప్రియము, గురురత్నము, పుష్యము, పుష్యరాగము; ౯. వైడూర్యమునకు — ఏకసూత్రము కేతుప్రియము, కేతురత్నము, కైతవము, ఖరాబ్దాంకురకము, వైడూర్యము-వైదూర్యము. (తె)-పిల్లికన్నతనము. తద్వి— త్రిసూత్రము, ౧౦. రత్నమునకు-అర్భకము, ఇ, ఉపలము, ఖ, ప్రస్తరము, మణి, రత్నము. (అవ్య)—ఇ. (తె)— పూస, మానికము—మానికె, మిన్న, రతనము తద్వి— ౧. ఉద్దాలకము, ౨. (తె) కుఘపు, ౩. రత్నముల యిరువదింటి సంజ్ఞకు —(తె) కోడీ: ౪. చూడామణి (తె) తలమానికము, ౫ (తె) చొక్కము, ౬. రత్నదోషమునకు— ఖండము, పటలము. (తె) గార, జజ్జు, పులు, సున్న, ౭. సూర్యకాంతమణికి—అగ్నిమణి, అగ్నిగర్భము, అర్కాహ్వము, ఖస్ఫాటికము, తపనమణి. (తె) ప్రొద్దుఁగల్లు, ప్రొద్దుఱాయి; ౮. హార మధ్యరత్నమునకు — తరలము— తరళము (చూ, భూషణము. 2.) ౯. శమంతకము, ౧౦ జీవరత్నము, ౧౧. రంధ్రముగల రత్నమునకు (తె).- పూస: ౧౨. వచ్చ; ౧౪. ఱాయిలోనగుజాతికి—మణి, ౧౫. ముకుందము, ౧౧. చింతామణికి-చింతామణి, త్యాగరత్నము, (తె)-ఈవులరతనము, చాగరతనము, జేజేలమానికము, తలఁపుమిన్న, పుడుకుఁగల్లు, వినువారల మానికము, వేలుపుమానికము, ౧౨. శిలలు, వాని విశేషములకు— ౧. (తె.)అగ్గిటిక, చెకముకి—చెకుముకి—చెకుముకిఱాయి, ౨. సం. గిరియకము, (తె.)-అచ్చనగండ్లు, అచ్చనగుండ్లు, అచ్చనగాయలు, ౩. అచ్ఛము, అర్కము, భాసురము, స్ఫటికము. (తె) పటికపుఱాయి, పటికము, పలుగు, ౪ (తె) అడిగండ్లు, ౫. అద్రి, అశ్మము, ఆపవారుకము, ఉపలము, కాంతము, కౌరము, గ్రావము, దృశత్తు—దృషత్తు, పాషాణము, ప్రస్తరము, మృన్మరువు, శిల (తె.)-కలు-1-౧౨, కల్లు, చట్టు, చలుప, పడుకు, రాయి-ఱా-ఱాయి, అప్ప ; ౬. అయఃకాంతము-అయస్కాంతము, ఆకర్షకము, ఆకర్షణము, కాంతము కాంతలోహము, కాంతాయసము.(తె.)అంటుఱాయి, సూదంటుఱాయి-సూదిఱాయి; ౭. ఇష్టకము, ఇష్టిక, ఝామకము (తె)-ఇటక-ఇటిక-ఇటికె-ఇటుక-ఇట్టిక-ఇట్టికె-ఇట్టుక ౮. (తె.)-ఉజ్జనకల్లు; ౯. (తె.)-ఔటుగుండు, ఒడిగల్లు, పిరంగి గుండు; ౧౦. ఉపల-ఉపలము, గండము, ఘర్షణాలము, దృషత్పుత్రి, శిలాపుత్రము. (తె.)-గుండు, గుండ్రాయి, పొత్తరము-పొత్రము, మెటియ. (ఇదె కల్వపుగుండు అని కొందఱు); ౧౧. కటంభర, కణచీర, కల్యాణిక, కుంభకారి, కునటి, కులటి, గోల, నైపాళి, మనశ్శిల, మనోగుప్త, (తె)- మణిసిల; ౧౨. కరినిక, గిరిమృత్తు, గైరికము, ధాతురక్తాశ్మము, ధాతూపలము, రక్తకాంతికృత్తు, రక్తాశ్మము. (తె)-కావిఱాయి, జేగురుఱాయి; ౧౩. కరవీర; ౧౪. (తె.)- కరసాన, సాన (చూ, సాన); ౧౫. కర్కశము, చూర్ణఖండము. (తె.)-కంకర, కంకరఱాయి; ౧౬. (తె.)-శిలు

వము-కల్వము; ౧౭. కుండము.(తె.)-కట్టియ-కట్టె. గుండు, పడికట్టు; ౧౮. కుద్రము, ఖస్ఫాటికము, చంద్రకాంతము. (తె.)- చందురా-చందురాలు, చలువరాయి. జాబిలిరాయి, నెలరా-నెలరాయి;౧౯.కునటి,నైపాలి;౨౦.(తె)కులుపురాయి ౨౧.తె.కూడలిరాయి; (ఇదెల్లరాయి)-౨౨ కౌస్తుభము, దేవమణి. (తె) నీటియిక్క, నీటిపుట్టుగు. (ఇదె విష్ణువక్షస్థలము నందలిమణి.) ౨౩. క్షీరతరము, ఘటిక. (తె) పాలరాయి; ౨౪. గండకము, గండశైలము; ౨౫. గంధకము, గంధపాషాణము, గంధమాదనము,గంధమోదనము,గంధాశ్మము, గంధికము (చూ, సౌవీరము. 2.) ౨౬. కపిలెగుండునకు-(తె) గుండు; ౨౭. (తె) గులక, గొడిగ; ౨౮. గృహకచ్ఛపము, గృహాశ్మ, దృషత్తు-దృశత్తు, పట్టము, పేషణి, పేషాకము. (తె.) నూఱురాయి, సనె- సన్నె, సనెకలు—సన్నికల్లు - సన్నెకల్లు; ౨౯. గోమేధసన్నిభము, ఘటిక; ౩౦. చపలము; ౩౧. (తె) చట్టు, చట్రాయి, చలువ,చాంప రాయి; ౩౨. ఝర్మమగ్నశిల; (తె) చట్టు; ౩౩. (తె) చదలు కెంపురాయి; ౩౪. (తె) చుంచురాయి; ౩౫. (తె) జల్లి; ౩౬. తర్కుశానము, సామకము; ౩౭. (తె) తురకరాయి, బొంతరాయి; ౩౮. దంతము; ౩౯. ద్రావకము: ౪౦. (తె) నాపరాయి ; ౪౧. చికషము, కషము, కషీక, కషోపలము, శాణము, (తె) ఒరగల్లు-ఒఱగల్లు, టీకము, సాన. (చూ. సాన; ౪౨. నికషము, కుందము (చూ, సాన) ౪౩. (తె) నిట్రాయి; ౪౪. (తె) నూఱురాయి; ౪౫. (తె) పటిక; ౪౬. (తె) పలుకురాయి-పలుగురాయి; ౪౭. (తె) బొట్టడి; ౪౮. (తె) బొడ్డురాయి; ౪౯. (తె) బొమ్మరాయి: ౫౦ భ్రామరము; ౫౧. (తె) మద్దు; ౫౨. (తె) మలిగండ్లు; ౫౩ (తె) మిడుగు, మిడుగురాయి; ౫౪. (తె) మెఱుంగురాయి, రాయి; ౫౫. (తె) మొరప, మొరసు, మొర్సు; ౫౬. రత్నాలదండకు:—(చూ, నేవడము;) ౫౭. సాలగ్రామము; ౫౮. స్థూలోచ్ఛ్రయము. (తె) బండ, బలపము; ౫౯. సీలురాయి:—అచ్చు. (మిగతవానికి "చూ, స్థూలోచ్ఛ్రయము. 1")

రత్నసరులు, అం: చూ, ధాన్యము.

రత్నసానువు, సం. వి. ఉ. పుం. మేరుపర్వతము: చూ, హిమాలయము (చూ, పర్వతము. ౨౨.)

రత్నాకరము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రతనపుగని.

రత్నాకరేయుజ్యత ఏవరత్నమ్, న్యా. రత్నాకరమున రత్నముండుట యుక్తమేకదా ?

రత్నావళి, అం. 1: చూ, అలంకారము. 3. (ప్రకృతార్థపదంబుల వరుసగఁ జెప్పుట, "ఉదా.-చతురాననుండు శ్రీపతి సర్వజ్ఞుఁడితండు") ; 2. ఇదియొక నాటకము. (శ్రీ హర్షుఁడు వ్రాసెను : చూ, కావ్యనాటకములు.

రత్ని, సం. వి ఇ.పుం స్త్రీ. పిడికెలితి మూర. (చిటికెనవ్రేలిచిన పిడిమూర అరత్ని): చూ, పిడిమూర (హస్తము)

రథకట్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ, రూ-రథకడ్య. తేరులగుంపు, రథ్య: చూ, శకటము. 1.

రథకడ్య, —పై.—

రథకారుఁడు, సం. వి, అ. పుం. 1. తేరుచేయువాఁడు. (వైశ్య స్త్రీకిని క్షత్రియునికిఁ బుట్టినవాఁడు మాహిష్యుఁడు. శూద్ర స్త్రీకిని వైశ్యునికిఁ బుట్టినవాఁడు కరణుఁడు. ఇట్టి కరణస్త్రీకిని మాహిష్యునికిఁ బుట్టినవాఁడు రథకారుఁడు); 2. వడ్లవాఁడు: చూ, స్వర్ణకారుఁడు.

రథగమన మనోహరము, అం: చూ, వృత్తము 1. (1—3—4 పాదంబుల న-న-ర-జ-గ-గ ములు 2వ పాదమున న-జ-జ-ర యగణములున్నూ గలిగినది. 2వ పాదమున 10యతి. 1—3—4 పాదంబుల 9యతి).

రథగుప్తి, సం. వి.ఇ. పుం. 1. చక్రరంధ్రములఁ జొప్పించెడు నెమ్ములు; 2. పులితోలు లోనగువానిచే నేర్పఱచిన రథము మీఁదికప్పు.

రథద్రుమము, సం. వి.అ. పుం. ఇనుమద్ది*: చూ, సాలము,3.

రథద్రువు, సం. వి. ఉ. పుం. తినాసము*: చూ, స్యందనము.

రథబంధము, అం: చూ, శబ్దాలంకారములు.

రథము, సం. వి.అ పుం. 1.= అరదము (బృహస్పతి రథము నీతిఘోషము, అర్జునుని రథము నందిఘోషము, విష్ణురథము శతానందము): చూ, శకటము.1; 2: చూ, శరీరము;3. లినిశము*: చూ, స్యందనము; 4: చూ, వేతనము*; 5: చూ, సేనాంగములు (అంగము. 9.); 6: చూ, చతురంగములు.

రథాంగము, సం.వి అ.న. 1 రథచక్రము: చూ, బండికన్ను ; పుం. 2. చక్రవాకము (చూ, బలువుగువ్వ): చూ, శకుంతి.

రథాంగాహ్వాయము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రథాంగము. 2.

రథారోహణశ్లాఘ్యాస విశేషభాషణము, అం : చూ, ప్రమేయములు

రథాన్యము, అం: చూ, దండవ్యూహములు.

రథి, సం. వి. న్. పుం. 1. రూ-రథికుఁడు-రథిరుఁడు, రథము నెక్కువాఁడు: చూ, స్యందనారోహుఁడు; 2. రథము నెక్కి యుద్ధము చేయువాఁడు. ప్రతి, రూ-రథికుఁడు-రథిరుఁడు (తె.) — జెగిలెకాఁడు : చూ, స్యందనారోహుఁడు; 3. తేలికగాఁ బోవురథము: చూ, శకటము. 1.

రథికచతుష్టయము, అం: అతిరథ మహారథ, సమరథ, అర్ధరథులు (4). (చూ, హంవీరుఁడు). [చూ, రథి. 1-2.

రథికుఁడు, సం. వి, అ. పుం. రథము మీఁదనుండు రాజు :

రథిరుఁడు, —పై.—

రథేతర, అం: చూ, గోత్రము, 13.

రథోద్ధతము, అం: చూ, వృత్తము, 1. ర-న-ర-వ. 7, యతి. "మాధవుంగొలుతు-మాన్య-వైభవున్" ; 2. (భ—భ—భగగములు. 7. యతి. 11వ ఛందస్సు) (అని కొందఱు).

రథ్య. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. రథసమూహము. 1; రథకట్య - రథకడ్య: చూ, శకటము. 1; 2=రచ్చ. రాజమార్గము : చూ, మార్గము 1; 3=రచ్చ. దారి: చూ, మార్గము. 1.

రథ్యము, సం. వి. అ. పుం. రథము నీడ్చెడు గుఱ్ఱము లోనగునది.

రథ్యములు, అం: కృష్ణునిరథ్యములు—శైబ్యము, సుగ్రీవము, మేఘపుష్పము, వలాహకము. (4)

రధ్యాప్రవాహన్యాయము, న్యా. వీథులలోనుండి వచ్చు పిల్ల కాల్వలు ఏఱులై పాఱునసరీతి.

రదక్షతములు. అం. దంతక్షతములు అను పదము కడ నున్న ఏడు శబ్దములును ఈ క్రింది విధముగా వాడుచున్నారు. (చూ, దంతక్షతములు.)—అవేవన—క్షతరథోచ్ఛ్వసనము, అర్థికము, ఖండము, ప్రవాళము, మణిపము, మూర్ధకము, రుచిబిందువు, గుణకబిందువు, మాలికాగోళము, చర్చితము (10) (ఇవియేరదక్షతములని కొందఱు.) (దంతము = రదము = పల్లు.)

రదనచ్ఛదము, సం. వి. అ. పుం. పెదవి: చూ, వాతెఱ.

రదనచ్ఛదస్సు, సం. వి. స్. పుం—పై—

రదనము, సం. వి. అ. పుం. రూ—రదము, దంతము, దశనము: చూ, పల్లు. 2.

రదని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ, అర్థి: చూ, ముద్గరము. ౨.

రదము, సం. వి. అ, పుం: రూ—రదనము.

రద్ది. దే. వి. 1. అల్లరి. భాగ. 2. స్కం. 179: చూ, రూ-రద్దు. 2 2. గొప్పధ్వని: చూ, స్వరము. 2; 3. అఘోషణము: చూ, రవ్వ 1.

రద్దు, దే. వి. 1. తీసివేఁత: చూ, వ్యవకలనము; 2. దోషము యొక్క ప్రకటనము: రూ—రద్ది, అల్లరి, అరుదూఱు, గందరగోళము—గంద్రగోళము, గగ్గోలు, గత్తర, బెడద, రప్పు, రవ్వ. తద్వి—విణ. దోషమువలన ప్రకటితమైనది: రూ—రద్ది. అల్లరి, అరుదూఱు, గత్తర, రవ్వ: 3: చూ, రవ్వ. 1.

రపము; దే. వి. 1: చెల్లుబడి, నెగ్గుట, నెరవేఱుట, చనవు, పారుపత్తెము — పార్పత్తెము, పిట్టపిడుగు, పెత్తనము, మణిగము — మణివము, హోదా. (సం) — అధికారము. అధిక్రియ, పరిపాలనము, ప్రక్రియ, ప్రాజాపత్యము (అవ్య) అథ, అథో: "చూ, సమాప్తి, 1" విణ. 2. సిద్ధిఁబొందినది రూ—రవము: చూ, సమాప్తి. 1.

రప్పించు, దే. ప్రే. రాఁజేయు (వచ్చుధాతువు;) రావించు.

రప్పు, వా. దే. వి. 1. పోగుఁడియుట. "దర్జీవాఁడు రప్పు తీసెను." 2. అల్లరి: చూ, రద్దు. 2; వా. 3. అప్రతిష్ఠ: రవ్వ.

రభసము, సం. వి. అ. పుం. 1. వడి: చూ, సద్యము. 2: చూ, హ్లాదనము; అం. 3: చూ, శస్త్రములు.

రమ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రూ—మా. లక్కిమి: చూ, లక్ష్మి 1.

రమణ, సం. విణ. 1 = రాణ. రూ—రవణ. మనోజ్ఞము: చూ, హృద్యము; వై. వి. (1) ప్రేమము: చూ, స్నేహము; (2) రీతి: చూ, విధము. 1; (3) రమ్య. ఒప్పిదము: చూ, సౌందర్యము.

రమణకము, అం: చూ, వృత్తము. 1. "9 నగణములు ఒక వగణము. 9-17 యతులు"

రమణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 2. నాయకుని రమింపఁజేయునట్టి ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.

రమణించు, వై. అ. క్రి: చూ, రూ—రవణించు.

రమణీయము, సం. విణ. ఒప్పిదమైనది: చూ, హృద్యము.:

రమఁడుఁడు, సం వి. అ. పుం. 1. మగఁడు: చూ, సామి 2 2: చూ, మన్మథుఁడు; 3. అనూరుఁడు: చూ, సూర సూతుఁడు; విణ. 4. మనోజ్ఞుఁడు: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.

రమము, సం. వి. అ. పుం. రక్తాశోకము*: చూ, హేమపుష్పము.

రమరమి, దే అవ్య. క్రి. విణ రూ-రమారమి. ఇంచుమించు: చూ, సుమారు.

రమారమి, —పై.—

రమించు, సం. అ. క్రి. రూ-రమియించు. 1. క్రీడించు. (చూ, చరలాడు): 2: చూ, సంభోగించు.

రమియించు, —పై.—

రమ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రాత్రి.

రమ్యమగు, మి. అ. క్రి: (తె.)-అందగించు, అందపడు, అంద పఱచు, ఇంచు, కోపువాఱు, పట్టు, బెడఁకు, బెడగారు— బెడఁగు, సొంపిలు-సొంపిల్లు. (చూ, సొంపిలు).

రమ్యము, సం. వి. అ. న. 1. పొట్లపేరు; పుం. 2: చూ, సంపంగి*; విణ. 3. = రమణ-రవణము. ఒప్పిదమైనది: చూ, హృద్యము.

రమ్యకము, అం: చూ, వర్షములు.

రమ్యా, అం: చూ, శ్రుతులు.

రమ్యాణాంవికృతిరపి శ్రియంతనోతి, న్యా. స్వభావముచే నంద మైనవారికి వికారము గూడ నందముఁ దెచ్చును.

రయము, సం. వి. అ. పుం. 1. అతివేగము: చూ, వేగము 3: 2. ప్రవాహము: చూ, వెల్లువ 2.

రయితు, వా. వి. రూ-రైతు. పంటకాఁపు: చూ, వ్యవసాయి.

రలము, అం. ర + ల "విష్ణుమూర్తి"; చూ, ఉపగణములు.

రల్లకము, సం. వి. అ పుం: ఊర్ణాయువు, కంబళము-కంబళి, కుటారము-కుట్టారము, కుటీరము, గోలకము-గోళకము. ఘోరపటము, ప్రావారము, సాళూకము. (తె)-కంబడి— కంబళి, గొంగడి-గొంగళి, గోరుపడము. తద్విశేషములు— ౧. అస్తరణము, అస్తరము. (తె.)-ఎట్టుకంబళి; ౨. ఏనుఁగు మీఁదఁ బఱచెడి రత్నకంబళికి:- అస్తరణము, అస్తరము, కంబళము, కకుప్పు, కుథము, పరిస్తోమము, ప్రఖరము, ప్రవేణి, వర్ణము. (తె)—జూలు, జూలు, పక్కెర పడము, మొగపడము; ౩. కుందేటి త్రుప్పుడు కంబళికి:- శశోర్ణము; ౪. జూదమాడుకంబళికి:-పర్యరీణము; ౫. పెద్ద గొంగళికి:-రూటి; ౬. మెత్తనికంబళికి—(తె) బూరినీసు-బూర్నీసు; ౭. మేఁకత్రుప్పుడు కంబళికి:-కుతపము; ౮. మేలైన చిత్రాసనమునకు-చిత్రాసనము. (తె) తివాసి-తివాసీ: "చూ, సాళూకము."

రవ, వై వి. రూ-రవ్వ. 1. తునుక: చూ, శకలము. 4; 2. రవగాలు-రవాలు. అశ్వగతి: (చూ, హయము) 3 = లవ. అణువు. "పుష్పాదిరవ" (ఇదె లోహశకలము:) చూ, శకలము. 4; 4. వజ్రము: చూ, రత్నములు 3; 5. నూక: చూ, శంబుకము. 2; 6. ఓర్వలేని తనమున అడిపోసి

కొనుట, అఘోషణము, పెద్దమ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2; విణ. 7=లవ. లేశము, అల్పము. "రవగాడ్పు-రవదువ్వ" చూ, స్వల్పము.

రవంత, వా. అవ్య రూ—రవ్వంత: చూ, స్వల్పము.

రవకారము, దే. వి. పలుచనైన గచ్చుపూఁత: చూ, సమాలంభము.

రవగాలు, ద్వ. వి. రూ—రవాలు: చూ, రవ. 2.

రవడి, దే. వి. 1=రవ. రూ–రవలి–రవళి–రవాళి–అవలి–అవళి, చప్పుడు: చూ, స్వరము. 2; 2, అప్పు: చూ, వారణము. (1)

రవణ, వై. వి. 1: చూ, రూ—రమణ; 2=రమ్య: చూ, రూ—రవణము, (1)

రవణము, సం. విణ. 1. మ్రోఁగునది: ధ్వనితము, ముఖరము; వై. వి. (1)=రమ్య. నగ: చూ, భూషణము. 2; (2) రూ—రవము. రాణ, సొగసు: చూ, సౌందర్యము. (3) పెద్దది: చూ, హేరాళము (ఏరాళము రవణము అయినది).

రవణించు, వై. అ. క్రి: రూ-రమణించు. అంకించు అగు, అగుడెంచు, అవు–బొ, ఒప్పు, కలుగు—కల్గు—కలువు, కాఁబడు, గులకరించు, నిగ్గు, నెగ్గు, పొనరారు—పొనరుపోవు (పం)—నిర్వర్తిల్లు.

రవనుఁడు, సం. విణ. 1. మ్రోయువాఁడు: చూ, శబ్దనుఁడు; 2 మ్రోయుస్వభావము గలవాఁడు: చూ, శబ్దనుఁడు.

రవపలుకు, ద్వ. వి. మణితము: చూ, స్వరము. 2.

రవపాళము, ద్వ. విణ. మిక్కిలి సన్నబట్ట: చూ, వస్త్రము.

రవమంచము, సం. వి. అ. పుం. సకినలమంచము: చూ, శయ్య. 1.

రవము, సం. వి అ పుం. రూ—రావము. 1=రవడి; చూ, రవడి. 1; 2. కంఠధ్వని: చూ, స్వరము. 2; దే. వి. (1) మంజులము: చూ, హృద్యము; విణ. (2) చూ, రూ—రవము. 2.

రవరవ, దే. వి. 1. వడి: చూ, వేగము. 3; 2. ఉఱుసిరోసము; చూ, రోషము 3. పంతము విజ. 1, ఆ 151: చూ, స్పర్థ 4; 4. కాంతి విశేషము. స్వా. 6, ఆ. 4: చూ, వెలుతురు. 1; 5. మొరయుట యందగు ధ్వన్యనుకరణము. స్వా. 4, ఆ. 118: చూ, హూహూ.

రవలి, వై. వి=రవ. రూ—రవళి — రవాళి. ధ్వని: చూ, స్వరము. 2.

రవళి, —వై—

రవళించు, వై. అ. క్రి రూ-రవాళించు. ధ్వనించు (ధ్వనించు=సకిలించు): చూ, శబ్దించు.

రవసెలా, ద్వ. విణ: చూ, రవపాళము.

రవా, వై వి. రూ—రవాయి. మాందాళి: చూ, రత్నము. 1.

రవాణము, దే. వి. హయాహారము. అం. భా. ద్వి. 199. దాణ కాణము, ఖాణము, (సం–ఖాదనము): చూ, సాదము. (1)

రవాణా, వా. వి. రూ—రవానా, జాబు పోఁదగిన గ్రామము.

రవానా—వై—

రవాయి, వై. వి: చూ, రూ—రవా.

రవాలు, ద్వ. వి: చూ, రూ—రవగాలు.

రవాళి, వై. వి=రవ: చూ, రూ—రవళి.

రవాళించు, వై. అ. క్రి. చూ, రూ—రవళించు.

రవి, సం. వి. ఇ. పుం. 1: చూ, సూర్యుఁడు. (చూ, రాహువు. 2) న్. పుం. జీవుఁడు: చూ, హంసుఁడు ; అం. 3: చూ, పదునెనిమిది వర్ణనములు.

రవిక, దే. వి: చూ, రూ—అవిక.

రవిచంద్రిక, అం: చూ, టక్కజభాషలు.

రవిభక్త, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సూర్యానువర్తిని *

రవిషురుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.

రవీసు, వా. వి; చూ, రూ—రవేసు.

రవుతు, వై. వి=రాహుత్త, (రా - రావుతు - రావు-రావుత - రావుత్తు - రాహుతు - రౌత - రౌతు) గుఱ్ఱము నెక్కువాఁడు: చూ, సాది. 1.

రవులు, దే. అ. క్రి. రూ—రగులు. మంటయెత్తు: చూ, రూ—రౌలు

రవులుకోలు, దే. వి. రౌలుకొనుట: చూ, రూ—రౌలుకోలు.

రవులుచు, దే. ప్రే: రూ—రగులుచు—రౌలుచు, ఒట్టు, ముట్టించు.

రవేసు, వా. వి. రూ—రవీసు. 1: లంచము, రుసుము; 2 ఫీజు: రుసుము; 3. కమీషను: రుసుము; 4. బ్రోకరేజీ: రుసుము. (చూ, తలుగు. 1.)

రవేసాకులు, వా. వి. బ. లేఁతతములపాకులు: (చూ, తములపాకు.)

రవ్వ, వై. వి: చూ, రూ—రవ. 1-2-3-4-5-6-7-8; వా. 8. అల్లరి: చూ, రద్దు. 2; 9. అపకీర్తి: చూ, నడి. 3.

రవ్వంత, వా. అవ్య: చూ, రూ—రవంత.

రశన, సం. వి, ఆ. స్త్రీ. రూ—రసన. పదియాఱు పేటలుగల ఆఁడుదాని మొలనూలు: చూ, హావణిక. 2. (భూషణము 2—ఇ.)

రశ్మి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. కిరణము: చూ, హాయనము. 2; 2. వెలుఁగు, కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; 3. పగ్గము: చూ, సూత్రము. 1; 4: చూ, తెప్ప; 5. ఒక గుఱ్ఱము; చూ, హయము.

రస, సం. వి. ఆ. స్త్రీ, 1. పుడమి: చూ, భూమి. 1; 2; చూ, రసాతలము; 3. నాలుక: చూ, రసన. 1; 4. అందుగు* : చూ, సల్లకి; 5. చిఱుబొద్ది*: చూ, విద్ధకర్ణి; బ. 6. కొఱ్ఱలు: చూ, ధాన్యము. ౧౦; అం. 7: చూ, భస్మములు.

రసంగులు, దే. వి, బ: చూ, ధాన్యము.

రసకర్పూరము, సం. వి. అ. పుం. న. కర్పూరరసము: చూ, సిరము. (2)

రసకలిక, అం: చూ, రూపకములు.

రసగర్భము, సం. వి. అ. న. 1. అంజనవిశేషము: చూ, రసాంజనము; 2. ఇంగిలీకము: చూ, హింగుళము.

రసగుండు, మి. వా. వి. రసముపూసినగోళాకారపు వస్తువు

రసజ్ఞ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రసన. 3.

రసజ్ఞుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. పండితుఁడు: చూ, విద్వాంసుఁడు; విణ. 2. రసికుఁడు: చూ, సరస్వంతుఁడు. 2.

రసదాడి, వై. వి = రసధారి. 1. ఒకరకము చెఱుకు*: చూ, రసాలము. 3; 2 ఒకరకము అరఁటి*: చూ, రంభ.1-౩.

రసదాళి — వై

రసదాళిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ = రసదాడి — వై —

రసదృష్టులు, అం: శాంత, కరుణ, హాస్య, రౌద్ర, వీర, భయానక, భీభత్స, అద్భుతదృష్టులు. (8)

రసన, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1: ఈ, కకుత్తు, జిహ్వ, రసజ్ఞ, రసన, రసాల, లోల, సుధాద్రవము. (తె)–జిమ్మ, నాలిక-నాలుక-నాల్క-నాఁడు. తద్వి— కొండనాలుకకు — (సం) సూన (తె) — కొండనాలుక. "చూ, సుధాద్రవము. 1." 2: చూ, రూ— రశన.

రసనామలము, సం. వి. అ. న. నాలుకపై పాఁచి: కులకము—కులుకము, సుధాద్రవము: "చూ, సుధాద్రవము. 2."

రసపదఘుటిక, అం: చూ, రూపకములు.

రసభావపరిజ్ఞానము, అం: చూ సుగుణములు.

రసమాలిక, అం: చూ, రూపకములు.

రసము, సం. వి. అ. పుం 1. పాదరసము: చూ, సూతము; 2. బోళము: చూ, సౌరభము. 3; 3. నీరు; చూ, సలిలము: 4; చవి–చవురు–చౌరు; 5: పర్వరీణము. (తె) — అసరు, ఆకుపసరు, పసరు; 6. అనురాగము: చూ, స్నేహము. 1; 7. వీర్యము: చూ, రేతస్సు. 1; 8. దేహధాతువిశేషము; 9. ద్రవము, తడి: చూ, స్తేమము; 10 విషము; చూ, సంగరము. 6; 11 = రసి. పుంటిచీము: చూ, రసి; 12= రసి. నెత్తురు విఱిగినరసి: చూ, రసి; 13. (పండ్ల) రసము: పానకము; అం. 14. ఇంద్రియార్థము: చూ, విషయము 3: (చూ, ఇంద్రియ విషయములు) (చూ, ఇంద్రియార్థము;) 15: చూ, రసములు; 16: చూ, రసవదలంకారములు; 17: చూ, కావ్యస్వరూపము; 18 చూ, కషాయము. 1, కషాయములు—కషాయము, మధురము, లవణము, కటువు, తిక్తము, ఆమ్లము: వీనినే ఒగరు, తీపు, ఉప్పు, కారము, చేఁదు, పులుపు అందురు.) తద్వి. ౧ బాలెంతకిచ్చుమందు కషాయము:- (హి) అఖ్వానీ.

రసములు, అం: ౧. శృంగారము దీనికి రతి; ౨ వీరము దీనికి యత్నము లేక ఉత్సాహము; ౩. కరుణము దీనికి శోకము; ౪. అద్భుతము దీనికి విస్మయము; ౫. హాస్యము దీనికి హాసము; ౬. భయానకము దీనికి భయము; ౭. భీభత్సము దీనికి జుగుప్స; ౮. రౌద్రము దీనికి రోగము; ౯. శాంతము దీనికి శమమును స్థాయీభావములు అనఁగా ఉనికిపట్లు· (మతాంతరములఁబట్టి యీ సంఖ్య హెచ్చుతగ్గు కలదియగును. శృంగారతిలకము, రసకలిక, రసమాలిక, రసపదఘుటిక మొదలగు గ్రంథములలో రసభావాదుల భేదములు లక్షణములు వివరింపఁబడియున్నవి, భోజరాజు మొదలగు కొందఱు శృంగార మొకటి పరాహ్లాదకరమగుటచే రసమనిపించుకొనును గాని తక్కినవి రసములే కావనుచున్నారు· శృంగారరస ప్రధానములు కాని యితర రసములుకానిఁ గలిగిన గ్రంథములు రూపకములు, కావ్యములు అని ద్వివిధము.)

రసవతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వంటయిల్లు: చూ, సదనము. 1.

రసవదలంకారములు, అం; రసము, ప్రేయస్సు, ఊర్జస్వి, సమాహితము, భావోదయము, భావసంధి, భావశాంతి, భావశబలత, ప్రత్యక్షము, అనుమానము, ఉపమానము, శబ్దము (స్మృతి, ఆచారము, ఆత్మతుష్టి, శ్రుతి, లింగము.) అర్థాపత్తి, అనుపలబ్ధి, సంభవము, ఐతిహ్యము, సంసృష్టి, సంకరము. (18)

రసవాదము, సం వి. అ. పుం. పాదరసమునుకట్టి బంగారు చేసెడివిద్య: (చూ, విద్యలు.)

రసవాది, సం, వి. న్. పుం. కారంధమి, ధాతువాది.

రసస్థాయీ భావమునఁ బుట్టిన దృష్టులు. అం: చూ, దృష్టులు.

రసస్థాయీ భావములు, అం: రతి, ఇలిహాసము (హాసము,) శోకము, క్రోధము, ఉత్సాహము, భయము, జుగుప్స, విస్మయము, (ఆశ్చర్యము,) శాంతము (శమమము) 9 (చూ, రసములు.)

రసాంజనము, సం. వి. అ, న. 1 అంజనము, కృత్రిమము, చక్షుష్యము, దార్వీక, శైలము తద్వి-౧. అక్షము, ఖర్పరి, ఖర్పరము, ఖర్పరీతుత్థము, కాసీసము, తుత్థము, తుత్థాంజనము, మయూరకము, మయూరతుత్థము, వితున్నము, శిఖిగ్రీవము. (తె. వ.) — తుతినాగము — తుత్తనాగము, తుత్తము: (చూ, లోహము. 1.) పాలతుత్తము, మయిలుతుత్తము — మైలతుత్తము — మైలుతుత్తము; ౨. కాంస్యనీలము; ౩. కుంభకారి, కులత్థిక — కులుత్థిక — కుత్థిక, కుళుత్థాంజనము, కులాలి, చక్షుష్యము. (తె) కనుపాలవిత్తులు; ౪. కుసుమాంజనము, పుష్పకము, పుష్పకేతువు. పౌష్పకము రీతిక — రీతికము, రీతిపుష్పము; ౫. క్వాథోద్భవము: ౬. తార్క్ష్యశైలము; ౭. రసగర్భము. "చూ, శైలము."

రసాంతరము, అం: చూ, ఉపాయములు. (నాయకుఁడు నాయికయొక్క కోపము పోఁగొట్టునపుడు ఉపయోగించెడు ఉపాయములాటింటిలో నొకటి)

రసాతలము, అం: చూ, అధోలోకములు: (చూ, లోకములు.)

రసాభాసు, వా. వి చెడుట, విఘ్నము; అభాసు, అభాసము.

రసాయనము, సం. వి. అ. న. 1. జరావ్యాధిని పోఁగొట్టెడి మందు: చూ, సంగరము. 6. (మందు;) 2. మజ్జిగ: చూ, స్తన్యము. (మజ్జిగ;) 3. విషము: చూ, సంగరము. 6; పుం. 4: చూ, విడంగము. 1. *

రసాయనుఁడు, సం· వి. అ. పుం. గరుత్మంతుఁడు: చూ, హరివాహనుఁడు.

రసాల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, సిగరి. 1; 2. చక్కెర: చూ, శర్కర. 1; 3. నాలుక: చూ, రసన. 1; 4. గడిక*:

చూ, తృణము. 1; 5. తెల్లనేలగుమ్మడు, విదారి*: చూ, సర్వతోభద్ర.
రసాలపాకము, అం: చూ, పాకములు.
రసాలము, సం. వి. అ. న. 1. చిల్లమద్ది*: చూ, సల్లకి; 2. బోళముచూ, సౌరభము. 3;పుం 3, చెఱకు*.(చెఱుకునకును చెఱుకులలోని భేదములకును: చూ, సుకుమారము. 1); 4: చూ, మామిడి*. [10వ ఛందస్సు).
రసాలి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (ర-న-ర గురువులు. 7.యతి.
రసి, వై. వి=రస. (దే. అని శ. ర) పుంటిచీము; రూ—రసిక, చీము; చూ, రక్తము 1—ళ.
రసిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. చెఱుకుపాలు; 2. చూ, సిగర; విశ: 3. రసికురాలు; చూ, స్త్రీ; వై. వి. (1) = రస; చూ, రూ-రసి.
రసికుఁడు, సం. విశ: చూ, రసజ్ఞుఁడు. 2.
రసితము, సం. వి. అ. న. 1, ఉఱుము: చూ, స్తనితము; 2. ధ్వని: చూ, స్వరము 2; విశ. 3. మొలాము చేయఁబడినది: 4. ధ్వనించినది.
రసీదు, వా. వి. రసీదు (రు 0-1-0) బిళ్ల అంటించి సొమ్ము ముట్టినట్లు వ్రాసియిచ్చెడి ఒప్పుదల పత్రము.
రసీదుబిళ్ళ, వా. వి ప్రామిస్సెరీ నోట్లపైనను రసీదుల పైనను అంటించెడు అణాబిళ్ల.
రసోనకము, సం వి అ. పుం: చూ, వెల్లుల్లి.*
రస్తా, వా వి. దారి: చూ, మార్గము 1.
రస్తు, దే. వి 1. వస్తుసంబారము; వా. వి. 2. రమ్మ-రారమ్మ, పిలుపు.
రస్మి వా వి: చూ, వచ్చుబడి.
రహటము సం. వి. అ. పుం = రాట్నము. నూలువడకు యంత్రము; చూ, రాట్నము.
రహటు, వై వి. రట్టు: చూ, రట్టడి. 3.
రహదారి, వా. వి 1. పెట్టతెన్ను: చూ, మార్గము. 1; 2. నిరాటంకముగా పోవుట కిచ్చెడుచీటీ.
రహదారీపడవ, వా. వి. ప్రయాణీకులపడవ: చూ, హోడము.
రహము, సం. అవ్య; చూ, రహస్యము.
రహస్య, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఒకయేఱు; చూ హ్రాదిని (నది.)
రహస్యము సం. వి అ. న. (ఇద్దఱికంటె ఎక్కువమందికి తెలియనిది) అనురహసము, అప్రసిద్ధి, అషడక్షీణము, ఉపనిషత్తు, ఏకాంతము, కాండము, కైవల్యము, గాయకము. గుహ్యము, గూఢము. ఛన్నము, ద్వంద్వము, నిశ్శలాకము, మంత్రము, మర్మము, మిథము, రహము — రహస్సు, విజనము, వివిక్తము, సంకేతము. (తె. ప) — ఎగ్గతము, ఒంటరిపాటు—ఒంటిపాటు, కందువ, గుట్టు, బాస, మంతనము, సయిగ—సైగ; "చూ, సైగ. 2." 2. చేయిలోనగు వాని సంజ్ఞ: చూ, సైగ. 1. 3: చూ, యోచన; విశ. 4 దాఁచఁదగినది. అవ్యక్తము, ఉపగూఢము గుప్తము, గుహ్యము, గూఢము.
రహస్సు, సం. వి. స్. న. 1; చూ, రహస్యము: 2: చూ, సురతము.

రహి, దే. వి 1. (హాయిరహియయ్యె:) చూ, సంతోషము: 2. జ్ఞానము: చూ, హృల్లేఖము. 2: 3. రక్తి: చూ, స్నేహము 4. ఆశక్తి; చూ, వాంఛ: 5: చూ, రంగు. 3: 6: చూ, విధము. 1: 7: చూ, సౌందర్యము:
రహించు, దే. అ. క్రి. రూ—రహియించు. 1. ఒప్పు: చూ, సమ్మతించు: 2: చూ; వర్ధిల్లు.
రహియించు—పై—
రహితము, సం. విశ. 1. ఒకలెక్కలో మరియొకలెక్క తీసివేయఁబడినది: అంతరము, ఊనము, ఋణము: 2. విడువఁబడినది: చూ, సముజ్ఝితము; వా, 3. నిశ్చయింపఁబడినది. "పెండ్లి రహితమైనది" "పంచకరహితము." (రహితము = సహితము అని కొందఱు) (ఉత్తరసర్కారులలో కొన్ని చోట్ల వాడుక.)
రహితు, వా. వి: చూ, రూ—రయితు.
రహీనతానములు, అం: చూ, తానములు. 3.

రా

రా, దే. అప: చూ, రూ-ర. 1—2; వి. 3. రాయిశబ్దమునకు మీఁదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము; 4. అష్టాక్షరి: చూ, మంత్రము. 1—ల; వై. విశ. 5 = రాట్. రాచశబ్దమునకు మీఁదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము; 6. = రాట్. రాయఁడు, ఎకిమీఁడు: చూ, రాజు. 1.
రాంకవము, సం. విశ; చూ, మృగరోమజము.
రాంకిలము, సం. వి. అ. పుం. ముల్లు; చూ, సిత్రాగ్రము.
రాంగు, వా. విశ. తప్పు, అక్రమము (రైటునకు వ్యతిరేకము).
రాంభము, సం. వి. అ. పుం. వ్రతమందలి వెదురుకోల.
రాంభాళము, సం. వి. అ. న: రామాఫలము*.
రాఁజు, దే. అ. క్రి. నిప్పు అంటుకొను: చూ, రగులు.
రాఁబట్టు, దే. స. క్రి. (రాన్+పట్టు) 1. ఇచ్చినదాని మరలఁదీయు; 2; చూ, సేకరించు. 2.
రాక, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. (సుఖమునిచ్చునది) సంపూర్ణకళలు గల చంద్రునితోఁ గూడిన పున్నమ: చూ, హరివాసరము (పున్నమ); 2. ఒకయేఱు: చూ, హ్రాదిని (నది); 3. తీఁట: చూ, విదర్చిక; 5. సమర్తాడినది (ఆఁడుది): చూ, స్త్రీ; దే. వి. (1): రూ-రాకడ. (సం.) ఆగమనము, ఆగమము.
రాకట్టు, వా. వి రాజబంధనము.
రాకడ, అం 1: చూ, ఉపవీతములు; దే. వి. 2: చూ, రాక.1.
రాకాసి, వై. వి.=:చూ, రూ-రక్కసి. 1—2,
రాకించు, దే. స. క్రి. మోఁదు: చూ, వ్రేయు. 1.
రాకిడి, దే. వి. రూ-రాగిడి. జడబిల్ల: చూ, భూషణము. 2.
రాకొట్టు, దే. అ. క్రి. 1. రారాపోరా యని యేకవచనాంతముగా నుచ్చరించు; స. క్రి. 2: చూ, హేళనముచేయు. విజ. 1, ఆ. 131.

రాక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రూ—రక్ష—లాక్షః చూ, లక్క.

రాక్షస, అం: చూ, సంవత్సరములు.

రాక్షసము, అం: చూ, వివాహములు (బలాత్కారమున కన్య నపహరించుకొని వచ్చి చేసికొనిన పెండ్లి.)

రాక్షససత్వ, అం: చూ, ద్వాదశసత్వలు.

రాక్షసి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1=రక్కసి—రక్కెస—రాకాసి. గరాసు. రేద్రిమ్మరి. (సం)—దానవి, నిశాచరి; తద్వి—౧. చుప్పనాతి, చేటగోళ్ళబోటి. (సం)-శూర్పణఖ; ౨: పాటుట సుర, బమ్మరక్కసి—బొమ్మరక్కసి—బొమ్మరాకాసి, బాపన దయ్యము; ౩: కావ్య: ౪: పూతన: "చూ, సోకుడు 4." 2. బలురక్కెస*: చూ, స్వర్ణక్షీరి; 3. నల్లకచోరము*: చూ రాజార్హము.

రాక్షసుడు, సం. వి. అ. పుం=రక్కసుడు. 1: అశిరుడు, అసుర-అసురుడు, ఆశరుడు, ఆశురుడు, ఇంద్రారి. ఊర్ధ్వ రుడు, కటప్రువు, కలుషుడు, కాలాపుడు, కీనాశుడు, కీలా లపుడు, క్రవ్యదుడు, క్రవ్యాత్తు, క్రవ్యాదుడు, క్రవ్యాశి, క్షపాచరుడు, క్షపాటుడు, ఖచరుడు, ఖసాత్మజుడు, చరుడు, తందశూకుడు, దనుజుడు, దానవుడు, దితి సుతుడు, దుర్ముఖుడు, దూషణుడు, దైతేయుడు, దైత్యుడు, దోషాచరుడు, నక్తంచరుడు, నరకుడు, నిశాచరుడు, నిశాటుడు, పలలుడు, పలాశి, పలాశుడు, పుణ్యజనుడు, పూర్వదేవుడు, ఫేరవుడు, బకుడు, బలి, బలుడు, మనుజాసనుడు, మాయుడు, యాతుధానుడు, యాతువు, రక్షస్సు, రాత్రించరుడు, రాత్రిచరుడు, శుక్ర శిష్యుడు, సురద్విషుడు, సురారి. (అవ్య)—ఊ. (తె.వ)- అసర, ఎఱచిదిండు, తొలివేలుపు-తొలువేలుపు, నంజుడు దిండి, నల్లద్రావుడు, నెత్తురుద్రావుడు, పాలసుడు, పొల దిండి—పొలసుదిండి, ప్రావేలుపు-ప్రావేల్పు, మానిసిదిండి, రక్కసి - రక్కెస - రాకాసి, రక్కసుడు, రేద్రిమ్మరి, రేద్రిమ్మరీడు వేగంటి గొంగ, వేలుపుదాయ, సుకురుసిసువు- సుక్కురాసారిసిసువు సోకు—సోకుడు. తద్విశేషములు- ౧. రాక్షసికి; చూ, రాక్షసి 1: ౨. బ్రహ్మరాక్షసునకు - (తె)పాటుటసుర; ౩. రావణునకు-కృతికరుడు. క్రూరాకృతి, దశకంఠుడు, పంక్తికంఠుడు, పంక్తికందరుడు, పౌలస్త్యుడు, రావణుడు. (తె) చాల్పుకుత్తుకవాడు; ౪. రాక్షసభేద ములు—అంధకుడు; అక్షుడు; అఘుడు; అతికాయుడు; మహాకాయుడు; ఇల్వలుడు; ఐంద్రుడు; కంపనుడు: కబంధుడు; కరవీరుడు: కాకాసురుడు; కాలేయుడు; కిమ్మీరుడు; కిర్మీరుడు; కీచకుడు: కుముదుడు; కేశి; కైటభుడు; ఖరుడు; గయుడు; చండుడు; చర్మి; చార్వాకుడు; జంభాసురుడు—జంభుడు; జానకి; జీవాంత కుడు; తారకుడు; త్రిశిఖముడు; దుందుభి; ధేనుకుడు; నారాయణుడు; మహాదైత్యుడు. (తె)-పెద్దతొలువేలుపు; పింగళాక్షుడు. (తె)—పచ్చకన్నులవేల్పుసూడు; పిచువు: ప్రలంబుడు; బకాసురుడు. (తె.) కొక్కెరతొలివేల్పు; బలి; బాణాసురుడు-బాణుడు; ముండుడు; మురుడు; మూకుడు; మేఘవాహనుడు, రురువు, శంబరుడు— శంబుడు—శంబూకుడు; సారణుడు. (మిగతవానికి; "చూ, సురారి"; 2 నైరృతి: చూ సోకులతేడు.

రాఁగలతటి, వా. వి. భవిష్యత్కాలము; చూ, సాంపరాయము.3

రాఁగలపంట, దే. వి. రాగలపండు, రాఁగలపని. (సం) — ఉదర్కము, భవిష్యత్ఫలము.

రాఁగలపండు, వా. వి—పై—

రాఁగలపని—పై—

రాగద్రవ్యము, సం. వి. అ. న: గవ్యము: చూ, శకలము. 3.

రాగద్వేషరాహిత్యము. అం: చూ, సుగుణములు.

రాగమాలికలు, అం: చూ, స్వరము. 2 (ఇది ఆఱవది,)

రాగము, సం. వి.అ. పుం. 1. నాటలోనగునది: చూ, స్వరము 2; 2 అనురాగము, రక్తి: చూ, స్నేహము. 1; 3. రంగు: చూ, వర్ణము. 6; 4. మాత్సర్యము: చూ, హంస. 5. క్లేశములోనగునది; 6. గీతము; చూ, స్వరము. 2: వా. 7. ఏడుపు; చూ, శోకము; అం. 8: చూ, అష్టాదశపదార్థములు బ 9: చూ, రాగములు.

రాగములు, అం: చూ, స్వరము. 2. "శిశుర్వేత్తి పశుర్వేత్తి వేత్తిగానరసం ఫణీ" "పదపదంబును విభజించి తుదయు మొదలు। నేరుపడ శబ్దభావంబు లెటిఁగిరాగ। సమితినైనను శ్రీరాగ సరణినైన। సభనుతింపఁ బురాణముల్ చదువ వలయు." "ఏవం వాచ్యం పురాణాని శబ్దభావసమన్వితం। పదం పదం సంవిభజ్య పూర్వాపర విమిశ్రితం॥ సువ్యక్తం మధురంరాజన్ గంభీరంశాస్త్ర గర్భితం। అఘఘ్నం రాగ సంయుక్తం శ్రీరాగమథవానృప॥ మంద్రమధ్యమతారైశ్చ ధ్వనిభిస్సమ్మితం వదేత్। ఏవం వదన్ ద్విజోవక్షశ్రోతౄణా మఘనాశనం॥ అథవాసర్వరాగైశ్చవదన్ స్వర్గేమహీయతే॥ "ఇత్యాది:" సప్తస్వరయుక్తరాగములు (సంపూర్ణములు,) షట్స్వరయుక్తరాగములు (షాడవములు,) పంచస్వరయుక్త రాగములు (ఔడవములు,) చతుస్స్వరయుక్తరాగములు (స్వరాంతములు,) త్రిస్వరయుక్తరాగములు (సామికములు,) ద్విస్వరయుక్తరాగములు (గాధికములు;) ఏకస్వరయుక్త రాగములు (అర్చికములు;) శ్రుతులు ఇత్యాది: (చూ, సంగీ తము, నాటకము. తానములు, జనకరాగములు, ఉచ్ఛ్రుతమము గమకములు:)

రాగరజ్జువు, సం. వి ఉ. పుం: చూ, మన్మథుడు.

రాగలత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రతి, మన్మథుని భార్య: చూ, భార్య 1—౪౭.

రాగవర్థనము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

రాగవుడు, వై. వి=రాఘవ; చూ, శ్రీరాముడు.

రాగసూత్రము, సం. వి. అ. న. 1. త్రాసుత్రాడు: చూ, సూత్రము 1; 2. పట్టుపుద్రాడు: చూ, సూత్రము. 1.

రాగాంగములు, అం. 1: చూ, అష్టాదశ పదార్థములు; 2: (చూ, అంగము. 9) ఇవి ౧౩—మధ్యమాది, మాళవశ్రీ, తోడి, బంగాళము, భైరవము, వరాటి, ఘూర్జరి, గౌడము, కోలా హలము, వసంతము, ధన్యాసి, దేశి, దేశము.

రాగాధ్యాయము, అం: చూ, రాగాంగములు

రాగాలపెట్టె, వా. వి 1, హార్మోనియము: చూ, వీణ; 2. గ్రామఫోను; చూ, వీణ.
రాగాలాపము, అం (ఇది రెండవది): చూ, స్వరము. 2.
రాగాళని, సం. వి. ఇ. పుం; చూ, బుద్ధుఁడు.
రాగి, సం విణ. 1. అనురాగముఁ గలది: చూ, వల్లభము; 2. ఎఱుపుగలది; చూ, వర్ణము. 6; దే. వి. (1) తమిఁదపైరు: చూ, తమిఁద. 1; బ. (2). తమిఁదలు, చోళ్లు; చూ, ధాన్యము. ౩౮: (3): చూ, రావి*; వై. వి. (4)=రక్తతామ్రము: చూ, లోహము. 1.
రాగించు, సం. అ. క్రి: చూ, రంజిల్లు.
రాగిడి, వా, వి; చూ, రూ—రాకిడి.
రాగిల్లు, సం. అ. క్రి: చూ, రూ—రాగించు.
రాగుత్తి, వా. వి: చూ, స్తబకము (పూగుత్తి.)
రాగోపాంగములు, అం: (చూ, అంగము, 9.) ఇవి. 4—ద్రావిడి, ఘూర్జరి, వరాటి, మలహరి.
రాఘవుఁడు, సం. వి. అ. పుం = రాగవుఁడు: చూ, శ్రీరాముఁడు.
రాచిలుక, వా. వి. రాజకీరము: చూ, శుకము. 2.
రాచిలుక-నెక్కు-రౌతు, ద్వ. వి: చూ, మన్మథుఁడు.
రాచ, వై. విణ = రాజ. 1. రాజసంబంధి; 2: చూ, రాజు. 1; (రాచవాఁడు, రాచది, రాచకార్యము.) అం. 3: చూ, వర్ణములు. 2.
రాచకుఱుపు, ద్వ. వి. రాచపుండు; చూ, వ్రణము. 1.
రాచజిల్లేడు, ద్వ. వి. రాజార్కము*; చూ, ఏకిరణము. 2.
రాచకొమరుఁడు, వై, వి: రాచబిడ్డ. (సం). ఉ,రాజపుత్రుఁడు.
రాచకొలము, వై. వి=రాజకుల. రెండవకొలము, క్షత్రియవంశము: చూ, సంతతి. 1.
రాచపుండు, ద్వ. వి. ప్రాణమును తీయుటకై వీఁపున లేచెడు మహావ్రణము; చూ, వ్రణము. 1.
రాచపుట్టువు, ద్వ. వి. క్షత్రియుఁడు: చూ, రాజు. 1.
రాచబిడ్డ, ద్వ. వి: చూ, రాచకొమరుఁడు
రాచమామిడి, ద్వ. వి. రాజామ్రము*; చూ, మామిడి.
రాచయుసిరిక, ద్వ. వి. పెద్దయుసిరిక*: చూ, శ్రీఫలి. 1.
రాచటికము, ద్వ. వి. రాజభావము; రాయటికము.
రాచవాఁడు, ద్వ. వి: చూ, రాచపుట్టువు,
రాచవీడు, ద్వ, వి: చూ, రాజధాని.
రాచు, దే. అ. క్రి. 1. ఒరసికొను: చూ, రుద్దు; స. క్రి. 2. ఒరయు: చూ, రుద్దు; 3: చూ, చెఱచు; 4 తోము: చూ, రుద్దు.
రాజ, సం. వి. అ. స్త్రీ, గుంటగలగర*: చూ, భృంగరాజము. 1.
రాజకము, సం. వి. అ. న. 1. రాజన్యకము, ప్రజల నేలెడి రాజుల సమూహము; చూ, రాజు; 2. రాజన్యకము, క్షత్రియజాతివారి సమూహము; చూ, రాజు.
రాజకర్కటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పెద్దదోస*: చూ, హరివాలుకము.
రాజకశేరు, సం. వి. అ. స్త్రీ. నిడుముస్తె*: చూ, ముస్తకము2
రాజకోశాతకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పెన్బీఱ*: చూ, హ్రస్వగవేధుక.
రాజగృహము, సం వి. అ. పుం. నగరు: చూ సదనము. 1.
రాజచూడామణి, అం: చూ, జన్యతాళములు
రాజజంబువు, సం. వి. ఉ. పుం: సురభిపత్ర*.
రాజతాళము, అం: చూ, జన్యతాళములు.
రాజదంతము, సం. వి అ. పుం. ముందఱిపల్లు చూ, హాసువు (పల్లు 1.)
రాజధాని, అం రాజు నివసించునట్టి ప్రధాన నగరము, రాచవీడు: చూ, దేశము.
రాజనారాయణము, అం: చూ, జన్యతాళములు.
రాజన్యకము, సం వి అ. న; చూ, రాజకము. 1—2.
రాజన్యుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, రాచవాఁడు.
రాజన్వంతము, సం. విణ. (త్. ఈ. త్.) మంచి రాజుగలది (దేశము): చూ, దేశములు.
రాజన్యుఁడు, సం. వి. అ, పుం. క్షత్రియుఁడు: చూ, రాజు. 1.
రాజపటోలిక, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ: పొట్ల*.
రాజపుత్రుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ: రాచకొమరుఁడు;2: చూ, బుధుఁడు.
రాజబంగాళము, అం: చూ, జన్యతాళములు.
రాజబల సం. వి. ఆ. స్త్రీ గొంతెమగోరు*: చూ, లంజెసవరము.
రాజబీజి, సం. వి. న్. పుం. రాజకులమునఁ బుట్టినవాఁడు:రాజవంశ్యుఁడు (చూ, రాజు.)
రాజభూయము, సం. వి. అ. న. రాజత్వము.
రాజమండలము, అం: చూ అసంయుత హస్తములు.
రాజమందిరము, (రాజమహేంద్రవరము,) వా. వి. 1, మహలు చూ, సదనము. 1; 2. గోదావరీ మండలములోని యొక గొప్ప పట్టణము: రాజమహేంద్రవరము. (ఇందుగలవరము విమర్శనీయము ఇట్లు భీమవరము, సర్పవరము, ధర్మవరము, సత్యవరము మొ.: (చూ, ఏల, 2.)
రాజమల్లుఁడు. సం. విణ. పొగరుఁబోతు: చూ, హేరంబుఁడు.2
రాజమహేంద్రవరము, వా, వి: చూ, రాజమందిరము. 2.
రాజమార్గము, సం. వి. అ. పుం. రథములు మొదలగునవి పోఁదగిన పెద్దత్రోవ, మహాపథము; చూ, సృతి. 1 (మార్గము. 1-౨౪.)
రాజమాషము, అం: అలసాంద్రము, కల్మాషము-కుల్మాషము-కుల్మాసము, యవకము-యావకము. (తె)—అలచందలు అలసందియలు-అలసందెలు, బొబ్బరలు (చూ, ధాన్యము.)
రాజముఖ్యగుణములు, అం. (స్వభార్యయందే) కామము. (శత్రువులయందే క్షాత్రము, (విద్వాంసులయందే) దానము. (3)
రాజమూషకము, సం. వి అ. పుం. ఎల్లెలుక: చూ, మూషకము. 3.

రాజమేఘము, సం. వి. అ. పుం. మబ్బుమీఁది మబ్బు: చూ, మేఘము. 1.

రాజయక్ష్మము, సం. వి న్. పుం. క్షయరోగము: చూ, రోగము 1 (దగ్గు.)

రాజయోగము, అం: చూ, యోగచతుష్టయము.

రాజరాజు, సం. వి. అ. పుం. 1=రారాజు. ప్రభుప్రభువు, చక్రవర్తి: చూ, సార్వభౌముఁడు: 2=రాజురాజు కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు; 3.దుర్యోధనుఁడు, గాంధారేయుఁడు; చూ, సుయోధనుఁడు; 4. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.

రాజలక్షణములు, అం: మంచితెలివి, పెద్దలతోడి సాంగత్యము, హరిభక్తి, హరినామకీర్తనము, అహింస, నిజముపలుకుట, దొంగిలింప కుండుట. (7)

రాజపంతము, సం. విణ. (త్. ఈః త్) రాజుగంది (దేశము): చూ, సీమ (1) (దేశములు).

రాజవంశ్యుఁడు, సం. విణ: చూ, రాజబీజి. [(చూ, విద్యలు.)

రాజవిద్యలు, అం: అన్వీక్షకి, త్రయీ, వార్త, దండనీతి (4)

రాజవిద్యాధరము, అం: చూ, జన్యరాగములు.

రాజవిలాసస్థితసముయము, అం. (జయము గలుగును); చూ, గ్రహసమయములు.

రాజవృక్షము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రేల*.

రాజవ్యసనభేదము, అం: చూ, ప్రకరణములు (ఇవి అర్థవేదములోనివి.)

రాజవ్రణము, సం. వి. అ. న: చూ, రాచపుండు.

రాజశఫరము, సం. వి. అ. పుం. ఇల్లీశమను చేఁప: చూ, మత్స్యము.

రాజసదనము, సం. వి. అ. న. మేడ: చూ, సదనము. 1.

రాజసభాజిష్ణుత్వము, అం: చూ, సుగుణములు.

రాజసము, సం. విణ. రజోగుణమువలనఁ గలిగినది:రాయసము.

రాజసర్షపము, సం. వి, అ. పుం. పెద్దఆవాలు*:చూ, సర్షపము

రాజసూయము, సం. వి. అ. న. ఒక్కరాజు తక్కిన రాజులను జయించి చేసెడి యజ్ఞము: చూ, యజ్ఞము. 1-౧౫.

రాజసేవాన్యాయము, న్యా. ఒకా నొక న్యాయము.

రాజస్కంధము, సం. వి. అ. న. గుఱ్ఱము: చూ, హయము

రాజహంస, సం. వి. అ. పుం = రాయంచ. మేటిహంస. 1. ఎఱ్ఱని ముక్కుకాళ్ళుగలహంస: చూ, హంస; 2. ధూమ్రవర్ణములగు ముక్కు కాళ్ళు ఱెక్కలు గల హంస: చూ, హంస: 3 మధురముగాఁ బలికెడు హంస: చూ, హంస; 4. కమనీయకలహంస నాటికయందు నాయకుఁడై చెప్పఁబడ్డరాజు: చూ, రాజు. 1.

రాజాదనము, సం. వి. అ. న. 1. పాల*: చూ, సుమంగళ; 2. మోదుగు*: చూ, సమిత. (మోదుగు); 3. మోరటి*: చూ, సన్నకద్రువు; 4. కొండగోనుగు*: చూ, వరగోఁగు.

రాజాన్నము, సం. వి. అ. న. 1 = రాజనాలు, రాజనము: చూ, సాంబరిక (ధాన్యము); 2. రాజులు భుజింపఁదగినయన్నము చూ, సౌదము.

రాజాప్రకృతి రంజనాత్, న్యా. ప్రజారంజనము వలననే "రాజు" అనఁబడును.

రాజాప్రత్యక్ష దేవతా, న్యా. రాజే ప్రత్యక్షమగు దైవము.

రాజామ్రము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రాచమామిడి*.

రాజార్కము, సం. వి. అ. పుం: వెట్టిజిల్లేడు*.

రాజార్హము, సం. వి. అ. న. 1. (రాజులకు యోగ్యమైనది;) అగరు-అగరువు-అగురు-అగురువు, కటుమోచము, కాకతుండము, కాష్ఠకము, కృమిజగ్ధము, కృమిజము, కృష్ణశీర్షకము, కేశ్యము, క్రిమిజము--క్రిమిజము, క్షతహరము, జోంగకము, ప్రకిరము, లోహము, వంశకము-వంశికము, వరచందనము, శీతశమనము, సుగంధము. (తె)-అంబరు, అగలు-అగళు, అగలుసత్తు. తద్విశేషములు—౧. అందుగు బంకతోఁజేసిన ధూపద్రవ్యము:- కపినామము, క్లుప్తధూపము పావనము, సిల్హము, సిహ్లకము, సిహ్లము: (చూ, సల్లకి; ౨. ఉత్తరదేశమునఁ బుట్టిన సుగంధ ద్రవ్యమునకు— కృష్ణ, పర్పటి; ౩. బుద్ధియను గంధద్రవ్యమునకు—బుద్ధి, కల్యాణము, ప్రియము, యుగము, యోగ్యము, లక్ష్మి, వృద్ధి, సిద్ధి, హృద్య (తె) —మందు; ౪. కాకకుష్ఠము; కాలకుష్ఠము; ౫. కర్పూరము, కుందకము, కుందము, కుందరువు, కుందురువు, కుందువు, పాలంక్య-పాలుక్య, ముకుందము; ౬. క్షీరజము: ౭. కాంపీలకము-కాంపీలము-కాంపిల్యము-కాంపిల్లక-కాంపిల్లము; ౮. గువ్వగుత్తికి— అంజనకేశి, కపోతచరణ, కపోతబాణ, కపోతాంఘ్రి, కాన్యజ, కింభర, కోలదళము, చారటిక, ధమని. నటి, నర్తకి, నలి, విద్రుమలత, శుషిర-సుషిర. (తె) — గుత్తికగువ్వ, గువ్వగుత్తి-గువ్వగుత్తుక; ౯. ఘ్రాణతర్పణమను గంధద్రవ్యమునకు - (చూ, వాసన. 1;) మంచివాసనగలది:- క్షీపణ్యువు, సురభి:—(చూ, వాసన. 1.) ౧౦: చండయను గంధద్రవ్యమునకు-కితపము, కునవహము, క్షేమము, గణహాసకము, చండ, చపలము. (చోరకమని కొందఱు; ౧౧. చవ్యమను గ్రంధ్యమునకు-కశేరుమధుర కృకరము, కోల, కోలవల్లి, కోలవల్లిక, గంధనాకులి, చవి-చవిక-చవికము - చవ్య-చవ్యకము-చవ్యము; ౧౨ చీడాయను గంధద్రవ్యమునకు— కపటిని, గంధమాదనీ, గంధవధువు, చీడ; ౧౩. చౌరమను గంధ్యమునకు-కోపనకము, కోరకము, క్రోధమూర్ఛితము, క్షేమకము, క్షేమము, క్షౌమకము, ఖడ్గము, గణహాసకము, గణహాసము, గుచ్ఛకము, గుచ్ఛము, చండ, చపలము, చోరము, చౌరము, దుష్పత్రము, ధనహర్త్రి, రాక్షసి. (తె)-నలకచోరము: (చూ, షడ్గ్రంథ); ౧౪. జవాజికి—కృత్రిమము, గంధరాజము, గంధాఢ్యము: ౧౫. జాపకమునకు— కనకము, కాలాగురువు, కాలికము, కాలీయకము, కాలీయము, కాలేయకము, కాలేయము, కాలాను సార్యకము, కాలానుసార్యము. కృష్ణము, కృష్ణకాష్ఠము, కృష్ణాగురువు, కేశ్యము, జంతుదుగ్ధము, జాపకము, లఘువు, లోహనామము వనప్రమము, సువర్ణము. (తె)-నల్లఅగిలు; ౧౬. కిరీటిక, కుందురము, కుందురకము, కుందురువు, కూర్చశీర్షము,

జీవకము, దీర్ఘాయువు, మధుకరము, శృంగము, హ్రస్వాంగము; ౧౭. ఖింఖిరము, వారివాలుకము, హ్రీబేరము; ౧౮. ఖదిరోష్ట్రిము, తిల్వకము; ౧౯. కపి, కపిజము, కపితైలము కరేబరము, కృత్రిమము, తురుష్కము; ౨౦. కాలానుసారి, క్షీరజము, క్షేదము, గంధరసాంగకము, గోరసము, దధి, పాయసము, వాయసము, వృక్షధూపము, శ్రీవాసము, శ్రీవేష్టము, సరళద్రవము; ౨౧. ధాతకి; ౨౨. గంధము, శబరము, ౨౩. కూపస్థము, కోలదళము, ఖురము, గంధరాజి, చక్రకారకము, ధమని, నఖము, శుక్తి, శంఖము, హట్టవిలాసిని, హనువు, (తె)-రేగాకు; ౨౪. కరంజము: కరజము, కరజాఖ్యము, ఘృతపూర్ణకము, చక్రకారకము, వ్యాఘ్రనఖము, వ్యాడాయుధము, వ్యాళనఖము, వ్యాళాయుధము: (చూ, వ్యాఘ్రనఖము;) ౨౫. పుండరీకము, పుండర్యము, పౌండర్యము, ప్రపౌండరీకము; ౨౬. పురానామ గంధద్రవ్యము—గంధమాదిని; ౨౭. పూతపూసికొనెడు చందనాది—విలేపనము; ౨౮. మల్లెపూవాసన అగలు—మంగళ్యము; ౨౯. గంధబిడాలిక, జాలిక, పూతికోశి, తడిస్ఫ్రుళ, బిడాలకము, (తె)—పునుఁగు, పూలిగడ్డ; ౩౦. కుటి, ఖలిని, ఖళ, గంధకుటి, గంధవతి, గంధాఢ్య, గంధిని, గంధమాలిని, తాలపర్ణి, మురః (చూ, సల్లకి;) ౩౧. మురాంబ్రము, ౩౨. కపిల, కాంతి, కుంతి, కృతాంత, కౌంతి, ఖరనాదిని, ద్విజ, భస్మగంధిని, రేణుక, హరేణువు, హరేణువు; ౩౩. రోచన అను గంధద్రవ్యమునకు:—(చూ, రోచన = గోరోజనము;) ౩౪. సాంబ్రాణి. తద్వి—(మి) గవ్వసాంబ్రాణి; ౩౫. జీవకము, మధుకరము, సర్జకము; ౩౬. శ్రధనకము, సితాగురువు; ౩౭. కోటివర్ష, దేవి, పిశున, మరుత్తు, మరున్మాల, మాల, లత, లఘువు, లంకాసిక-లంకోయిక-లంకోపిక-లంకోసిక, వధువు, సముద్రాంత, స్పృక్క. (తె)—పక్కి-పిక్కి; ౩౮. క్షీరజము; ౩౯. క్షీరవర్ణకము, కుకురము - కుక్కురము-కుర్కురము, కుళపుష్పము. గ్రంథి, గ్రంథికము. గ్రంథిపర్ణకము, గ్రంథిపర్ణము, గుచ్ఛకము, గుత్థకము, చారటి-చారటిక, పుష్పము, బర్హపుష్పము, బర్హము, బర్హిపుష్పము, వహ్నిచూడము, శీర్ణరోమము, శుకము, స్థౌణేయము. (తె)—గండివనము; ౪౦. గంధధూమజము, స్వాదువు. ౪౧. మురామాంసికి—అసురాహ్వయము; ౪౨. మరువకము. సురభి. (తె)—మరువము: (చూ, వాసన మొలక;) ౪౩. సుగంధద్రవ్యములు—౧. జవాది, సంకుమదము. (తె) — జవాజి, జవాది, జవ్వాజి, జవ్వాది, జవ్వాదు, జిబువాయి; ౨. కళ (మాంసరోహిణి అని కొందఱు;) ౩. గంధకోకిల, గంధమాలతి; ౪ దాల్చిని; ౫. దివ్యచక్షువు; ౬. వేదికయను అంధతప్యము అంకరాని-అంకపాళి-అంకపాళిక, కుంకుమపువ్వునకు:(చూ, వహ్నిశిఖము. 1;) ౭. గంధమునకు—(చూ, వాసన. 1); (మిగతవానికి " చూ, సౌగంధ్యము." విణ. 2. రాజునకు తగినది.

రాజాహ్వయము, సం. వి అ. పుం; చూ, రాజాదనము. 4.

రాజి, సం.వి ఇ. స్త్రీ. 1. నడుమసందులుగల పంక్తి: చూ, శ్రేణి 1; 2. క్రిక్కిఱిసిన పంక్తి: చూ, శ్రేణి. 1; వా 3. సమ్మతించి వ్రాసినవ్రాఁత, ఉభయవాదులసమ్మతి: రూ - రాజీ, రాజీనామా, ఒడంబడిక, ఒప్పొచారము, పలుకుబడి-పల్కుబడి, పిడివాటు, (ముచ్చిలకా-ముచ్చిలికా.)

రాజిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నల్లావలు: చూ, సర్షపము; 2. వరిమడి: చూ, హరిప్రియ. 2. (భూమి. 1 ౪౬;) 3 వరుస: చూ, శ్రేణి. 1.

రాజితము, సం: విణ. ప్రకాశితము: చూ, వెలుతురు. 1.

రాజిరాజి, సం.వి.ఈ.స్త్రీ.పానీయవల్లిక*: చూ, సుషవికాఫల.

రాజిలము, సం. వి. అ. పుం. ఇరుదలపాము; చూ, సర్పము.

రాజిల్లు, సం. అ. క్రి: ప్రకాశించు: చూ. హవణిల్లు,

రాజీ, వా. వి: చూ, రూ—రాజి. 3.

రాజీనామా, వా వి. 1—పై—; 2 హోదాకు ఇష్టము మీఁద విడుచుట; 3. చూ, సమ్మతి. 1.

రాజీవము, సం, వి. అ. న. 1. తామర: చూ, సహస్రపత్రము; పుం. 2. ఒకానొకచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1; 3. ఒకానొక మృగము: చూ, సింహము 1. (మృగము. 1); విణ 4. రాజును అనుసరించి జీవించునది.

రాజు, సం. వి. న్. పుం. 1 = రాజు, రాయఁడు, రావు, తేఁడు: చూ, రాజు. 1; 2 = రాజు, రాయఁడు, రావు, పుడమితేఁడు: చూ, రాజు. 1; 3 = రాచ, రాచవాఁడు; రాజు, క్షత్రియుఁడు; చూ, రాజు. 1; తద్వి—౧. ప్రజలనేలెడు రాజుల సమూహమునకు-(సం) రాజకము, రాజన్యకము; ౨. క్షత్రియజాతి సమూహమునకు—(సం)—రాజకము, రాజన్యకము; 4 = రాజు. యక్షుఁడు: చూ, రాజు 4; 5 = రాజు ఇంద్రుఁడు: చూ, రాజు. 5; 6 = రాజు. చంద్రుఁడు: చూ, రాజు. 6.

రాజుభార్య, అం. 1: చూ, మాతలు; 2. రాజ్ఞి: చూ, స్వామిని

రాజ్ఞి, సం వి. ఈ. స్త్రీ = రాణి. 1. పట్టపు దేవి: చూ, స్వామిని; 2: చూ, భార్య; 3. సూర్యుని భార్య: చూ, భార్య.

రాజ్యము, సం వి ఆ. న. 1 దొరతనము: చూ, స్వారాజ్యము; 2, దొరతనమునకు లోఁబడిన దేశము: చూ, సీమ (1) (దేశములు); అం. 3: చూ, విశంతివిగ్రహములు.

రాజ్యసప్తాంగములు, అం: చూ, రాజ్యాంగములు.

రాజ్యాంగములు, అం: (అంగము. 9.) స్వామి (రాజు.) అమాత్యుఁడు (మంత్రి), సుహృదులు (చెలికాండ్రు,) కోశము (భండారము,) రాష్ట్రము (తిరస్తు = దేశములతోఁగూడిన పట్టణము,) దుర్గము (పర్వతోదక వృక్షములచేతఁ బోవశక్యముగాని పట్టణము = కోట), బలము (సైన్యము) (ఈ సప్తాంగములే ప్రకృతులనఁబడును: చూ, ప్రకృతులు. 2; పౌరశ్రేణులుఁగూడ ప్రకృతులనఁబడును.)

రాజ్యాంతేనరకం ధ్రువమ్, లో. రాజ్యాంతమున నరకమువచ్చుట

నిజము "ఉదా—పుడమిపై నిట్టి రాజోత్తము లుండఁ బట్టియేకదా? "రాజ్యాంతే నరకంధ్రువ" మ్మను పండితోక్తి యెల్లెడలను బెల్లుగ విలసిల్లె." (నీతిచంద్రిక—విగ్రహము.)

రాజ్యాభిషేకము, అం: చూ, అభిషేకము. 1.

రాజనములు, వై. వి. బ = రాజాన్న. 1. రూ - రాజనాలు: చూ, ధాన్యము; 2. రాజాన్నమనుసస్యము: చూ, సస్యము. 1

రాజరాజు, వై. వి = రాజరాజ. 1. కుబేరుఁడు. అం. పదా. సుర. 36: చూ, శ్రీదుఁడు; 2. చక్రవర్తి, సార్వభౌముఁడు: చూ, రాజు. 1.

రాజు, వై. వి = రాజః 1. చూ, రాజు. 1-2-3. అర్థములకును వాని విశేషములకును — ౧. క్షత్రియునకు — ఉ, కంఠి, క్రోధుఁడు, క్ష, క్షత్రియుఁడు-క్షత్రుఁడు, క్షితిపతి, నాభి, బాహుజుఁడు, మంతువు, మూర్ధాభిషిక్తుఁడు, రాజన్యుఁడు: రాజు, విరాట్టు, హంవీరుఁడు. (తె. ప.)—అరుసు, ఏలిక, పాదుషా - పాదుసా - పాదుసాహి, బుజము పుట్టువు, రాచపుట్టువు, రాచ, రాచవాఁడు, రాజు, రెండవ వంగడంపు పట్టువు; ౨. (క్షత్రియుఁడైనను కాకపోయినను) జనులను భూమిని రక్షించువానికి. అవని (నీ) పతి, అవిషి-క్ష్మాభృత్తు, గురువు, ధరణీధరుఁడు, ధరణీశ్వరుఁడు, పార్థివుఁడు, పార్థుఁడు, భూజాని, భూపతి, భూపుఁడు, భూభృత్తు, మనుజేంద్రుఁడు, మహీక్షితుఁడు, రాజు, రాట్టు. (తె. ప.)—నేలతాలుపు, నేలఱేఁడు, పుడమితాలుపు, పుడమిఱేఁడు, పుడమీశుఁడు, మానిసిఱేఁడు, రాజు, ఱేఁడు; ౩. తనచుట్టుపట్ల రాజులను వశముచేసికొనిన రాజునకు - సామంతుఁడు; ౪. కొంత భూఖండము నేలువానికి-అంతపాలుఁడు నరపాలుఁడు, నరేంద్రుఁడు, నృపతి, నృపాలుఁడు, నృపుఁడు; ౫. రాజసూయయాగము చేసినవాఁడును, ద్వాదశ రాజమండలమునకు నీశ్వరుఁడైనవాఁడును, హిమవత్సేతుమధ్యమండలి రాజులను దన యాజ్ఞచేతవశపఱుచుకొనువాఁడును-సమ్రాట్టు; ౬. అధీశ్వరసార్వభౌములకంటె నన్యుఁడైన రాజునకు—ఏకజన్ముఁడు, భయాపహుఁడు, మండలి, మండలేశుఁడు - మండలేశ్వరుఁడు; ౭. సార్వభౌమునకు—కలహంస-కలహంసము, చక్రధరుఁడు, చక్రవర్తి, చక్రి, నాభి, మహారాజు, రాజహంస, సార్వభౌముఁడు. (తె) చక్కరవతి, రారాజు, రారేఁడు; ౮. సార్వభౌమురాలు—చక్రవర్తిని: (చూ, భార్య. 1—౫౧) ౯. సామంతరాజుచేరువ నున్న రాజు—ఉత్తరుఁడు; ౧౦. కమనీయ కలహంసనాయకుఁడై చెప్పఁబడ్డరాజు—కలహంస-కలహంసము; ౧౧. లోభగుణములేని రాజు—హంసుఁడు; ౧౨. అంగరాజు, కుమారయువు, కుమారుఁడు, భర్తృదారకుఁడు, యువరాజు. (తె)-పెగడ-ప్రెగడ-ప్రెగ్గడ - ప్రెవడ; ౧౩. అంగారుఁడు; ౧౪. అంబికేయుఁడు, ధృతరాష్ట్రుఁడు; ౧౫. అంశుమంతుఁడు ౧౬. అక్షవిశారదుఁడు; ౧౭. అగ్నిమిత్రుఁడు, అగ్నిమిత్రము శూద్రుఁడు; ౧౮. అజుఁడు; ౧౯. అనూపుఁడు, ౨౦. అలర్కుఁడు; ౨౧. అశితసుతుఁడు-అసితసంతుఁడు; సగరుఁడు; ౨౨. ఆదిరాజు, పృథువు, వైన్యుఁడు; ౨౩. ఇక్ష్వాకువు, కల్మాషపాదుఁడు, సౌదాసుఁడు; ౨౪. (తె.)-ఇజారాదారు - ఇజారాదారుఁడు, గుత్తకాఁడు, పాలెగాఁడు మొఖాసాదారు; ౨౫. ఇనుఁడు; ౨౬. ఇలాపతి, ఇలేశుఁడు ౨౭. ఈశుఁడు; ౨౮. ఉదయనుఁడు: ౨౯. ఊర్వశీవల్లభుఁడు, ఐలబిలుఁడు, ఐలేయుఁడు, ఐలుఁడు, ఐశుఁడు - పురూరవుఁడు-పురూరవసువు, పురువు: ౩౦. (తె) ఒడ్డీఁడు; ౩౧. ఔత్తరేయుఁడు, పరీక్షిత్తు; ౩౨. ఔశీనరుఁడు - ఔసీనరుఁడు, శిబి; ౩౩. కరూశుఁడు; ౩౪ కవేరుఁడు; ౩౫. కాలింగుఁడు; ౩౬. కాశీరాజు, గణపతీసుతుఁడు; ౩౭. కుకురుఁడు-కుకురుఁడు; ౩౮. కుంతీభోజుఁడు; ౩౯. కుంథువు, ౪౦. శాలివాహనరాజు; ౪౧. కురురాజు, కురువు, గాంధారేయుఁడు, దుర్యోధనుఁడు, ప్రతీపుఁడు, సుయోధనుఁడు; ౪౨. కుహరుఁడు; ౪౩. కేకయుఁడు; ౪౪. కౌసల్యుఁడు; ౪౫. క్రోధుఁడు; ౪౬. క్షత్రబంధువు; ౪౭. క్షితి ప్రుఁడు; ౪౮. ఖట్వాంగుఁడు; ౪౯, గంగాపిత; ౫౦ గోపతి, గోపాలుఁడు; ౫౧. గోవిందుఁడు; ౫౨. చేదిరాజు చేదిరాట్టు, చైద్యుఁడు, శిశుపాలకుఁడు, శిశుపాలుఁడు; ౫౩. చైత్రరథుఁడు; ౫౪. జనకుఁడు; ౫౫. జనమేజయ సంజ్ఞికుఁడు, జనమేజయుఁడు, రాజర్షి; ౫౬. జరత్కారుఁడు, యాయావరుఁడు; ౫౭. త్రిశంఖజుఁడు, త్రిశంకువు; ౫౮. దండధరుఁడు; (చూ, యముఁడు); ౫౯. దత్తుఁడు; ౬౦ దశరథుఁడు; ౬౧. దేవుఁడు, భట్టారకుఁడు; ౬౨. ద్విజుఁడు, ద్విజన్ముఁడు; ౬౩ ధవుఁడు; ౬౪. నలుఁడు; ౬౫. పాండువు; (తె) - పాండీఁడు; ౬౬. పార్థివుఁడు, పార్థుఁడు; ౬౭ పుష్కరుఁడు; ౬౮. ప్రాచీనబర్హి; ౬౯. బాహ్లీకుఁడు; ౭౦ భీముఁడు; ౭౧. భోగి; ౭౨. (చూ, మహారాజులు 16;) ౭౩. మిత్రుఁడు; ౭౪. వత్సరాజు; ౭౫. వసువు; ౭౬. శకుఁడు; ౭౭. శల్యుఁడు; ౭౮. శ్రీమంతుఁడు; ౭౯. హంసుఁడు; ౮౦. అంబరీషుఁడు. ఇత్యాది. మిగతవానికి; (చూ, హంసుఁడు. 5.) 4. యక్షుఁడు, పుణ్యజనుఁడు, రాజు. (తె)—రాజు: (చూ, దేవతా భేదము.) 5. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు; 6. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు,

రాజుఁగొట్టఁగా, మొగసాలకు మొఱలువెట్టుట. లో. "ఉదా;- మగువ నిను రాజుఁ గొట్టఁగ, మొగసాలకు మొఱలువెట్టు మూఢులుఁగలరే." (కుచేలోపాఖ్యానము.)

రాజును జూచిన కండ్లతో మగనిఁజూచిన మొట్టబుద్ధియగును. లో. ఉదా:- "యతివరొ రాజు మోము గనినట్టి యొయారమెసంగఁ గన్నులఁజా మెతక మొగంబుగల్గు మగనిం గనినంతనె మొట్టబుద్ధియో." (శ్రీనివాస విలాసము.)

రాట, వా. వి. రాడు: చూ, స్తంభము. 1.

రాటణము, వై. వి = రహాటః: 1. నూలువడికెడు యంత్రములోనగునది: రూ—రాటనము — రాటము—రాట్నము —

రాట్నము; వా. వి. 2 : రూ—రాటనము — రాటము—రాట్టము-రాట్నము, కప్పి, గిరక, గిలక. (సం)-రహటము. తద్వి—కపిలెరాట్నము, బిల్ల–బిళ్ల.

రాటనము, వై. వి: చూ, రాటణము. 1—2. (రాటరాడుగా మాఱి ప్రయోగార్హమైనది.)

రాటము, వై. వి = చూ, రూ - రాటణము. 1—2; 3. రాటు, జనసమ్మర్దము 'చూ, సందడి. 1; అం. 4: చూ, విన్నాణములు.

రాటు, వై. వి. = రాష్ట్రమ్. రూ- రహటు-రట్టు-రట్టడి-రాయిడి-రావడి. 1. ఉపద్రవము: చూ, విపత్తు; 2: చూ, రాటము. 3. "రాటుపోటులకు ఆగితిని."

రాటుపడు, వై. అ, క్రి రూ - రాట్పడు ఉపద్రవపడు.

రాట్టము, వై. వి. = చూ, రూ రాటణము. 1—2.

రాట్టు, సం. వి. జ్. పుం = రా-ఱేఁడు: చూ. రాజు. 1–2–3.

రాట్నము, వై. వి = రహట: చూ, రూ - రాటణము: 1–2.

రాట్పడు, వై. అ. క్రి: చూ, రూ - రాటుపడు.

రాడు, దే. వి. గుంజ, (రాయతాడు అయినది); చూ, స్తంభము. 1; క్రి. 2. వచ్చు ధాతువుయొక్క వ్యతిరేక రూపము.

రాణ, వై. వి: చూ. రూ - రమణ. 1-2-3; 4 ప్రకాశము : చూ, వెలుతురు. 1; 5. రంజనము: చూ, రంగు 3; 6= రమణ. సుందరము; చూ, హృద్యము.

రాణి, వై వి. = రాజ్ఞి; చూ, రాజ్ఞి. 1—2—3.

రాణించు, వై. అ. క్రి. 1. ఒప్పు: చూ, సమ్మతించు; 2 ప్రకాశించు: చూ, ప్రాఁణి

రాణివాసము, వై. వి. 1 = రాజ్ఞీవాసః, అంతిపురము: చూ, సదనము. 1; 2. అంతఃపుర స్త్రీ: చూ, స్త్రీ; 3. పెండ్లాము: చూ, భార్య.

రాఁబువ, దే. వి. 1. దండు; చూ, సేన. 1; 2. పరివారము: చూ, సంగడము. 5.

రాతిగొరక, ద్వ. వి. (రాయి + గొరక) ఒకానొక చేఁప: చూ, మత్స్యము 1.

రాతితాలుపరి గొరాపుమామ, ద్వ. వి: చూ, సముద్రము. వేం, అం. 16.

రాతియుప్పు, దే. వి. (రాయి + ఉప్పు) సముద్రపు ఉప్పు: చూ, లవణము. 1,

రాతిరి, వై. వి. = రాత్రి. రూ- రాత్తిరి: చూ, రాత్రి.

రాతిరితిరుగుమేటి. ద్వ. వి. నిర్కృతి: చూ, సోఁకులఱేఁడు.

రాత్తిరి, వై. వి. = రాత్రి: చూ, రూ- రాతిరి.

రాత్రము, సం. వి. అ. పుం=రాతిరి-రాత్తిరి: చూ, రూ-రాత్రి.

రాత్రి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ = రాతిరి - రాత్తిరి (సుఖమునిచ్చునది): అధివిన్న, అసుర, అంజనము, అంధిక, అవిషి, అవ్యధిషి, ఉష, ఏ, కలాపిని, క్షణద, క్షణిని, క్షప, క్షమ, క్షిప క్షిప్త, గౌరి, ఘోర, చక్రభేదిని, ణ, తమ, తమస్సు, తమస్విని, తమి, తుంగి, త్రియామ. దోష. నక్తము, నిశ, నిశి, నిశీథము, నిశీధిని, నిషద్వర, పక్షిణి, యామపతి, యామిని, యామ్య, రజని, రమ్య, విభావరి, శర్వరి-శార్వరి (తె)—విసి, మాపు, రాతిరి - రాత్తిరి, రెయి - రే - రేయి, రేతిరి. తద్విశేషములు — ౧. అపరరాత్రము, అర్ధరాత్రము, ఉచ్చంద్రము, నిశీధము, నిస్సంపాతము, మహారాత్రము, వసతి, సర్వావసరము. (తె) — అద్దమరేయి, అపరాతిరి, కొందారి-మాందారి -కొందారిమాందారిప్రొద్దు-కాఁదారి - కాఁదారిమాఁదారి, కాఁదారిమాఁదారిప్రొద్దు, నడికిరేయి-నడిరేయి నడురాతిరి, నడురే-నడురేయి, నిసి, ముచ్చుప్రొద్దు, సందరాతిరి, సరిప్రొద్దు, సవరాతిరి; ౨. అసోమ; ౩. కాలరాత్రి; ౪. గణరాత్రము, చిరరాత్రము; ౫. చైత్రి, జ్యోత్స్న, జ్యోత్స్ని, జ్యౌత్స్ని: ౬. తమిస్ర; ౭. తామసి; ౮. త్రిరాత్రము; ౯. పక్షిణి; ౧౦. పూర్వరాత్రము; ౧౧. మహానిశ. (మిగత వానికి: "చూ, శర్వరి. 1.")

రాత్రించరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. రూ — రాత్రిచరుఁడు 1. నిర్కృతి: చూ, సోఁకులఱేఁడు; 2. చూ, రాక్షసుఁడు. 1.

రాత్రిచరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ - రాత్రించరుఁడు.

రాత్రిమణి. సం వి. ఇ. పుం. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు

రాత్రిసత్రము, అం: చూ, తానములు. (స-మ-హీనతానములు.)

రాధ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఒకగొల్ల స్త్రీ: చూ, వ్రేత; 2. కర్ణుని పెంపుడుతల్లి: చూ, మహాలక్ష్మి. 2; 3. విశాఖానక్షత్రము: చూ, రిక్క; 4. మెఱుపు: చూ, విద్యుత్తు; 5: చూ, విష్ణుక్రాంత*; 6. ఉసిరిక*: చూ, శ్రీఫలి. 1.

రాధము, సం. వి. అ. పుం. వైశాఖమాసము, మాధవము: చూ, మాసములు,

రాధేయుఁడు, సం. వి, అ. పుం: చూ, సూతపుత్రకుఁడు.

రాద్ధాంతము, సం. వి. అ. పుం. (దీనియందు నిశ్చయముండును:) చూ, సిద్ధాంతము. 1.

రాపడు, ద్వ. అ. క్రి. 1. (రాచు + పడు:) చూ, స్తంభించు; 2. (రాయి + పడు) రాయియగు; 3. ధృఢపడు: గట్టిపడు, గడితపడు.

రాపాడు, దే. స. క్రి. (రాపు + ఆడు) రాయు. భాగ. 3, స్కం. 415: చూ, సమ్మర్దించు.

రాపిడి, దే. వి. ఒరయిక, (రాపాడు అను క్రియ రాపిడిగా మాఱినది): చూ, సమ్మర్దము.

రాపిడిచేయు, ద్వ. స. క్రి. కరిసించు: చూ, రాపాడు.

రాపు, దే. వి (రాపాడు అను క్రియ రాపుగా మారినది). చూ, రాపిడి. హరి. పూ. 8, అ. 44.

రావుడు, దే. వి. (రాపాడు అను క్రియ రాపుడు అయినది) రాచుట: చూ, రాపిడి.

రావుడుఱాయి, దే. వి. గోడలు లోనగునవి నునుపగుటకై రాచెడుఱాయి: చూ, స్థూలోచ్చయము (రత్నములు.)

రాపులుఁగు, ద్వ. వి, (రాచ + పులుఁగు) రాబందు, కంకము: చూ, లోహపృష్ఠము,

రాపువ్వు, ద్వ. వి. (రాయి + పువ్వు) రూ - ఱాపువ్వు - ఱాతిపువ్వు: చూ, శైలేయము. [చూ, సురుము.

రాపొడి, దే. వి. (రాపు + పొడి) అకుఱాయి తోరాచినపొడి:

రాబందు, వై. వి. = రామబంధు. (ద్వ. అని శ. ర.); చూ, రాపులుఁగు. (చూ, పక్షి.)

రాబడి, దే. వి: చూ, వచ్చుబడి.
రాబోడి, దే. వి. రాజు స్త్రీ: చూ, స్త్రీ.
రామ, సం. వి.ఆ. స్త్రీ=లేమ. 1. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 2. గీత కళాదులు నేర్చి రమించునట్టి ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; దే. వి. (1) రామ అను చేప; చూ, మత్స్యము 1.
రామందాడి, వా. వి: చూ, రూ - రామునిదాడి.
రామకర్పూరము, సం. వి అ. న: చూ, నరము 1.
రామఠకరండన్యాయము, అం. ఇంగువపెట్టెలోని యింగువను తీసివైచినను వాసన పోదనురీతి.
రామఠము, సం. వి అ. న. ఇంగువ: చూ, హింగువు.
రామతమ్మ, దే. వి. చిలుక; చూ, శుకము
రామతాడు, దే. వి. పెద్దతాడి*: చూ, శ్రీతాళము.
రామతులసి, సం వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రామదూతి*.
రామదాసు, దే వి 1. ఒకపిట్ట: చూ, శకుంతి (పక్షి:) వా. వి. 2. రామునిబంటు; 3: చూ, హరిభక్తుఁడు.
రామదూత, సం. వి. అ. పుం హనుమంతుఁడు: చూ, వానరము.
రామదూతి,సం.వి.ఈ స్త్రీ. రామతులసి*: చూ, హరిప్రియ. 3.
రామన్నాట, వా. వి: చూ, బాలక్రీడ.
రామపూగము, సం.వి అ. పుం. నిడుపుతొడిమగల పోఁక* చూ, క్రముకి. 1. (పోఁక.)
రామబంధువు, సం. వి. ఉ. పుం=రామబందు-రామబందు: చూ, రాపులుఁగు.
రామబాణము, సం వి. అ. పుం. 1. తాటాకులోనగు పుస్తకములను తొలిచెడు క్రిమివిశేషము: చూ, పురుగు; 2. పుష్పవిశేషము; చూ, సుమము; 3 ఒకానొక ఘుటికౌషధము; 4. శ్రీరాముని అమోఘ యను బాణము: చూ, బాణము. 1; 5. అచ్చము ఇను బాణము; చూ, బాణము. 1; బ. 6. రామబాణాలను వడ్లు: చూ, ధాన్యము; అం 7; చూ, కాయమానములు.
రామబుడమ, వా. వి. పెద్దబుడమ*: చూ, బుడమ. 1-౨.
రామము, సం. వి. అ. న. 1. కుష్ఠము: చూ, సితము. 1; 2; చూ, వాస్తుకము; పుం. 3. చమూరువు: చూ, హరిణము; విణ. 4. ఒప్పిదమైనది: చూ, హృద్యము; 5 తెల్లనిది: చూ, వర్ణము. 6; 6. నల్లనిది; చూ, వర్ణము 6
రామమాడ, మి. వి. వరహాల బంగారు నాణెము: చూ, లోహము. 1.
రామ రావణయోర్యుద్ధం, రామ రావణయోరివ న్యా. రామ రావణయుద్ధము రామరావణ యుద్ధమువలెనే యున్నది. దీని పూర్వార్థము. "గగనం గగనాకారం సాగరస్సాగరోపమః" (త — చం.)
రామసాగరములు, దే. వి. బ. శాలిధాన్యము: చూ, ధాన్యము.
రామానుజకూటము, మి. వి వైష్ణవుల రాకపోకల కేర్పడిన యిల్లు: చూ, సదనము. 1, [శపుపండు.
రామాఫలము, సం. వి. అ న. 1: రాంభాళము*; 2. రాంభా
రామాయస్వస్తి. రావణాయస్వస్తి. న్యా. రామునికిని మేలగుఁగాక, రావణునికిని మేలగుఁగాక, ఇరుపురు శత్రువులు పోరాడు కొనుచుండ నేపక్షమునను జేరక యుభయుల క్షేమమును గోరినవారి మాట యిది.
రాముఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. రఘురాముఁడు: చూ, సీతాపతి; 2: చూ, బలరాముఁడు; 3: చూ, పరశురాముఁడు.
రామునిదాడి, వా. మి.వి. రూ-రామందాడి: చూ, సమ్మర్దము
రాములు, అం. ౧. శ్రీరాముఁడు, ౨.పరశురాముఁడు ౩. బలరాముఁడు. (3)
రాములుక, దే, వి. నేలములక*: చూ, స్పృశి.
రామేశ్వరము, అం. దక్షిణ దిశనున్న యొకానొక గొప్ప పుణ్యక్షేత్రము: చూ. సీమ, (1) (దేశములు)
రాయంచ, వై. వి. (రాచ+అంచ)=రాజహంస, మేటి హంస: చూ, రాజహంస. 1-2-3.
రాయఁడు, వై.వి.=రాజ (బ.రాయలు): చూ, రాజు.1-2-3
రాయబారము, వై వి =రాజభార, సంధికర్మము; (సం)—దౌత్యము—దూత్యము.
రాయబారి, ద్వ. వి. (రాయబారము+ఇ.) (పంచ. న్యా. 3, ఆ. 35): కాలరి (సం) దూత-దూతుఁడు.
రాయబ్రాహ్మణులు, అం. మైథిలులలో నొక తెగవారు (వీరు సామవేదులు, ద్రాహ్యాయనులునై యున్నారు:) చూ, మైథిలులు
రాయటికము, ద్వ. వి: చూ, రూ - రాచటికము.
రాయసకాఁడు, వా. వి. జాబులు వ్రాయు నుద్యోగి: చూ, వ్రాతకాఁడు.
రాయసము, దే వి. 1. కార్యదర్శిపని; 2 రాజలేఖ: చూ, లేఖ. 3; 3=రాజస. రజోగుణము: రాజసము.
రాయి, దే. వి. రూ - ఱాయి. శిల: చూ, రత్నములు. ౧౦ (రాయికి సంబంధించిన విశేషములన్నియు రత్నములు అనుపగము కడఁ జూచుకొనవలయును.)
రాయిగ్రుద్దుట, జా. దృఢముగాఁ జెప్పుట. "నీవు బుద్ధిమాలిన వాఁడవు గావున రాయిగ్రుద్ది బూటకముల పాటించితి" (ధర్మజ రాజసూయము).
రాయిగ్రుద్దనేల ? చేయినొవ్వనేల ? జా. అనవసరపు కార్యములకుఁ బోవుట. (అడుసు ద్రొక్కనేల ? కాలు కడుగనేల? వంటిది).
రాయిడి, దే.వి.1. రూ-రాపిడి-రాపుడు-రాపు-ఱాపు-ఱాపుడు, ఒరయిక: చూ, సమ్మర్దము; 2. రూ-రావడి-హావడి, ఉపద్రవము: (రాటుగలది) చూ, విపత్తు.
రాయిడించు, దే. అ. క్రి. అల్లరిచేయు. [చూ, స్త్రీ.
రాయిడికత్తె, ద్వ. విణ. ఉపద్రవము చేయునది (ఆఁడుది:)
రాయిడికాఁడు, దే. విణ. ఉపద్రవము చేయువాఁడు: చూ, హానికరుఁడు. (రాయి కలిగించువాఁడు)
రాయిదిగిడిగిడి, దే. వి. దమామి: చూ, వీణె.
రాయిణీబ్రాహ్మణులు, అం. సారస్వతులలో రెండవ తెగవారు. చూ, ఆచార్యే అను బ్రాహ్మణులు (బ్రాహ్మణులు.)
రాయితి, వా. వి. చౌక: చూ, వెల. 1.

రాయు, దే. అ. క్రి. 1. (గొంతు) కమ్ము; 2. ఒరయు: చూ. రుద్దు; 3. ఎదిరించు: చూ, వక్కాణించు; 4. కాటులాడు: చూ, వాటులాడు; వా. 5. (అక్షరాదులు) వ్రాయు: చూ, లిఖించు.

రారాజు, వై. వి =రాజరాజు. 1.కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు; 2, చక్రవర్తి: చూ, రాజు. 1-2-3; 3. దుర్యోధనుఁడు: చూ, సుయోధనుఁడు,

రారాపిడి, దే. వి. మిక్కిలి రాపిడి: చూ, రాపిడి.

రారాపు, దే. వి—పై—

రారేక, ద్వి. వి. రూ — రావిరేక—రావ్రేక. 1. బిడ్డలకు కొండెయందుఁ గట్టెడు రావాకువంటి పతకము: చూ, హావణిక. 2. (భూషణము. 2.) 2 చిన్నవాండ్ర నుదుటనుంచు నగ: చూ, హావణిక. 2. (భూషణము. 2.); 3. చెవినగ: చూ, భూషణము. 2.

రాజేఁడు, వై. వి. = రాజరాజు: చూ, రారాజు. 3. (ద్వి. అని శ. ర.)

రాలఁగొట్టు, దే. ప్రే (రాలన్ + కొట్టు) రాలఁజేయు: చూ, విదళించు.

రాలచేలకు గుంట్రుకతోలుట, జా. కష్ట సాధ్యమైన పనిఁ జేయుట.

రాలరువ్వినవారినిఁ బూలరువ్వరు. లో. "ఉదా:- ఎవ్వరును రాలరువ్వినవానిఁబూలరువ్వరు."(నీతిచంద్రిక-విగ్రహము)

రాలిపాటు, ద్వి. వి. గర్వము: చూ, హంకారము.

రాలు, దే అ. క్రి. గళితమగు: చూ, సడలు, 4.

రాలుగాయ, దే. విణ. 1. తుంటరి: చూ, వ్యాధుఁడు. 2; వా. 2. చెట్టునుండి రాలినకాయ; 3. ఎండదెబ్బకు చెట్టునుండి రాలిన పచ్చికాయ.

రాలుచు, దే. ప్రే. రూ - రాల్చు: చూ, విదళించు.

రాలుపడు, ద్వి. అ. క్రి. రూ — రాల్పడు. (ఎలుఁగు) కంపించు; చూ, వడఁకు. 2.

రాలుపాటు, ద్వి. వి. కంపనము: చూ, లోలము.

రాలుపు, దే. వి. రాలుట: పడుట, పాటు. (సం)—అపభ్రంశము, అవపతనము, అవపాతము, ఆపాతము, నిపాతనము, పతనము.

రాల్చు, దే. ప్రే: చూ, రూ - రాలుచు. తద్వి. పడినది:-అవపన్నము నడత్రోయుట, అవపాతము.

రాల్పడు, ద్వి. అ. క్రి: చూ, రూ - రాలుపడు.

రావడి, దే. వి. హావడి (రాయిగలది:) చూ, విపత్తు.

రావడు, ద్వి. అ. క్రి. (రాయి + పడు) రాయి యగు, జడుఁడగు,

రావణహస్తము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

రావణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. దశకంఠుఁడు: చూ, రాక్షసుఁడు. 1; అం. 2: చూ, శాస్త్రప్రవర్తకులు.

రావము, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, రూ - రవము.

రావి, దే. వి. రూ - రాగి*: చూ, శ్యామలము. 2.

రావించు, దే. ప్రే: చూ, రూ - రప్పించు.

రావిరేక, ద్వి. వి: చూ, రూ - రారేక, 1-2-3.

రావు, వై. వి. 1 = రాజు. అధిపతి: చూ, స్వామి. 1; 2=రాహుత్తుఁడు. గుఱ్ఱము నెక్కువాఁడు: చూ, సాది. 1. (గుఱ్ఱపు సవారు అని కొందఱు:)

రావుత, వై. వి. = రాహుత్త —పై.—

రావుతు, —పై.—

రావుత్తు, —పై.—

రావ్రేక, ద్వి. వి: చూ, రూ - రారేక - రావిరేక. 1-2-3.

రాశి, సం. వి. ఇ. పుం. 1 = రాసి ప్రోగు ఉత్కరము, కూటము, నికాయము, పుంజము, సంచయము. (తె)— ఉద్ది - ఉద్దా, కుప్ప, కులుకు, కువ - కువ్వ, కూటువ - కూటువు, కొణిఁగె, గుట్ట, తిట్ట, తిప్ప, తెట్ట, తెప్ప, దిబ్బ, దిమ్మ, దోర, వడ, పుంజి, పుట్ట, పోగు - ప్రోగు - ప్రోవు, ప్రోక, రాసి, లప్ప, లిబ్బి, లొద్ద, వామి తద్వి.— ౧. తూర్పెత్తిన (ఎగరబోసిన) వడ్లరాసి. (తె)-మేలురాసి. (మిగతవానికి "చూ, సంచయము. 1."); అం. 2=రాసి. మేషాది: చూ, రాసులు

రాశికములు, అం: త్రైరాశికము, పాంచరాశికము, వ్యస్తత్రై[రాశికము.

రాశిచక్రము, అం. (దీనినే కోటి, జాతకము, జాతకచక్రము అని వాడెదరు:) చూ, చక్రములు, 2.

రాశ్యుదయము, సం. వి. అ. న: చూ, లగ్నము. 1.

రాష్ట్రము. సం. వి. అ. న. 1. దేశముతోఁగూడిన పట్టణము: చూ, దేశములు; పుం, న. 2=రాటు, ఉపద్రవము: చూ, విపత్తు; అం. 3: చూ, రాజ్యాంగములు.

రాష్ట్రిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాఁకుడు*: చూ, స్పృశి.

రాష్ట్రియుఁడు, సం. వి. అ. పుం. (నాట్యపరిభాషయందు) రాజు పెండ్లాము తోడఁబుట్టినవాఁడు.

రాసకము, అం: చూ, నాటికలు (ఒకంకము, హాస్యరసము, నాయిక యోగ్యురాలు, నాయకుఁడు మోహితుఁడు.)

రాసక్రీడ, అం; చూ, ఉద్ధతము (వ్యంజకము. 1.)

రాసభము, సం. వి. అ. పుం. (బెట్టుగా మొఱపెట్టునది:) శరభము, కుటీచకము, కోలెంకము, ఖరము, గర్దభము-గార్దభము, ఘనసారము, చక్రీవంతము, చరి, చిరమేహి, ధూసరము, బాలేయము. (తె)—గాడిద-గాడిదె, గాలిగాఁడు, చలువగుఱ్ఱము, రేవుజక్కి. తద్విశేషములు— ౧. కంచరగాడిదకు—అశ్వఖరజము, అశ్వతరము-అశ్వేతరము,ఖరము గోకర్ణము, ప్రఖరము, మయము. (తె)— కంకరగాడిద-కంచరగాడిద, చిలకమట్ట, వేసడము-వేసరము (చూ, హయము. 1.)

రాసము, సం. వి. అ. పుం. 1. గోపకుల క్రీడ (ఇదె రాసక్రీడ:) చూ, విలాసము. 1; 2. రసము: చూ, సూతము, 3. పరిహాసము: చూ, హాశి. 5; 4. గుసగుసచూ: సల్లాపము; 5. కలకలధ్వని: చూ, స్వరము మ్రోఁత 6.2.; చూ,స్వరము. 2.;

రాసి, వై. వి 1=రాశి, కుప్ప. 1; చూ, రాశి. 1; అం. 2=రాశి మేషాది: చూ, రాసులు.

రాసిపడు, ద్వ. వి: కుప్పతిలు, కుప్పపడు, పోగుపడు.

రాసులు, అం. ౧. మేషము, అజము, (అజా, క్రియా, ఛాగ బస్తా, ఆద్యా; ౨ వృషభము. (ఉక్షః, గౌః, వృషః, ఉక్ష); ౩. మిథునము (యమళము. యుగ్మము, యుగం, ద్వంద్వము) (తె.)—జంటరాసి: ౪. కర్కటకము—కర్కటము, (కుళీరః, కర్కి, కటకః, కర్కిణీ: నిచళీ); ౫ సింహము (మృగారి, మృగరాట్, మృగేంద్రః హరిః కంఠీరవః, పంచాననః); ౬. కన్య. (అంగనా, వధూ, పార్షేయము, అబలా, కన్యకా); ౭. తుల. (తౌళి, వణిక్, జూకః, తులాభృత్, ధటః): ౮. వృశ్చికము, అళిము, కౌర్ప్యము. (సరీసృపః కౌర్పి, కీటకం) (తె.)— తేలు రాసి; ౯. ధనువు—ధనుస్సు (శరాసనం, శార్ఙ్గము, తౌక్షికము, చాపము, తూణీరము, బాణము, కోదండము, కార్ముకము); ౧౦ మకరము. (మృగః, నక్రః, ఆకోకేరః) ౧౧. కుంభము (ఘటః, జలధరః, హృద్రోగః, కలశః) (తె.)—కడవరాసి-కడువరాసి, కుండరాసి; ౧౨. మీనము, అండజము, అంత్యము, ఆంత్యభము, వారిజము, శబరము: (చూ, మత్స్యము. 1.) తద్విశేషములు:—౧ ఐమూల రాశికి:—కరణి; ౨ నష్టద్రవ్య లాభాలాభములను దెలుపు నట్టి రాశి; అంధము.

రాస్తా, వా. వి: చూ, రూ—రస్తా.

రాస్న, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. రూ-రస్య. పిరంగిచెక్క (అని కొందఱు): చూ, సన్నరాష్టము; 2. కారేలకి*: చూ, సన్న రాష్టము; 3: చూ, స్వరాక్షి*.

రాహిత్యము, సం.వి.అ.న రహితభావము: చూ, శూన్యము 1.

రాహుతు, వై. వి. =రాహుత్త రూ-—రవుతు, గుఱ్ఱపురౌతు: చూ, సాది. 1.

రాహుతుఁడు, —పై.—

రాహుత్తి, వై. వి. 1. పందెపు కోడిపుంజు: చూ, పుంజు, 2. వేఁటకుక్క: చూ, సివఁగి. 2.

రాహుత్తుఁడు, సం. వి. అ పుం. = రావుత=రౌతు: చూ. రాహుతు.

రాహుమూర్ధభిదుఁడు, సం. వి. ద్. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

రాహువు, అం: (చూ, గ్రహములు) 1 రాహుగ్రహమునకు:- అగువు, అబ్ధిజుఁడు, అశిరస్కము, ఉపప్లవము, కలాదుఁడు. కృష్ణవర్త్మ, ఖండపరశువు, గ్రహకల్లోలము, గ్రహము, తమము, పాతము, భయానకము, ముండుఁడు, రాహువు, విధుంతుదుఁడు, సైంహికేయుఁడు, స్వర్భానువు. (తె.)— చీఁకటిగాము, జాబిలిమేఁపరి, తలగాము, నేలమేఁపరి, మొండెపుగాము: (చూ, స్వర్భానువు); 2. ఆరుఁడు, గ్రహము, నాగము. (తె.)—గాము. తద్వి:—(౧) గ్రహ నిఘంటువు:—౧. రవికి:—చూ, సూర్యుఁడు; ౨. చంద్రునకు:—చూ, హిమాంశువు; ౩.కుజునకు:—చూ, వక్రుఁడు.1; ౪. రాహువునకు:— చూ, రాహువు. 1; ౫. గురునకు:— చూ, సూరాచార్యుఁడు. (మంత్రిః, అర్యః మొ); ౬. శనికి: చూ, శని; ౭. బుధునకు:- చూ, సౌమ్యుడు. 1. ౮. కేతువునకు:- చూ, సుకేతనము, ౯. శుక్రునకు:-చూ, శుక్రుఁడు

రాళము, సం. వి. అ. పుం. రూ—అరాళము: చూ సర్జరసము.

రాళ్ళరాసిగాఁడు, ద్వ. వి. 1. రాజమూషకము: వేం. అం. 94: చూ, మూషకము; 2. ఎలుక: చూ, మూషకము.

రి

రి, అం. (ఋ (రి) షభము. దీనికి మూఁడుశ్రుతులు) చూ, సప్తస్వరములు.

రింఖ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గుఱ్ఱపుడెక్క: చూ విఖము; 2. అశ్వగతి విశేషము: చూ, హయము; 2. నృత్యము: చూ, వ్యంజకము. 1; 4. దురదగొండి*: చూ, శూకశింబి.

రింఖణము, సం. వి. అ. న. రూ—రింగణము. స్వధర్మము వదలుట, జాఱుట: చూ, స్ఖలనము. 2.

రింగణము, — పై —

రింగు, దే. వి. 1. రూ-ఱింగు, తెక్కలగాలి చప్పుఁడు: చూ, స్వరము. 2; 2. వేగము: చూ, స్యదము; బ 3. వస్త్రపుఁ గుచ్చె. సా. 2. ఆ. 218: చూ, వళి 2; వా. 4 రూ-ఱింగు ఉంగరము: చూ, హపణిక. 2. (భూషణము. 2.)

రిఙ్ఖోళి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, సమూహము.

రింజ, దే వి. 1. కాలుపట్టుకొనుటకుఁ జొచ్చినచో కాలుతప్పించి సందిట మెడఁబొదివి పట్టెడుపట్టు: సందిలిదండ; అం. 2. మల్లబంధ విశేషము: చూ, విన్నాణములు.

రింబి, దే వి. రూ-రిబ్బ-రిమ్మ, పిచ్చి: చూ, సీసము. 2.

రిఇము, దే. అప. రూ-ఱికము. ధానమునందు వచ్చెడు ప్రత్యయము. ప్రథా. 3. ఆ. 88.

రికామిగా, వా. అవ్య పనిపాటులులేకుండఁగ, కాళీగా, వృథాగా.

రికాబు, వా. వి. అంకవన్నియ-అంకవన్నె—వన్నె.

రికారు, వా. వి: చూ, కోమటియొక్క యేకాంతపు లెక్క.

రిక్క, వై.వి=ఋక్షః: (చూ, నక్షత్రము) చుక్క. (సం ప) ఉడుపు, ఋక్షము—రిక్షము, ఖమ్, గగనేచరము, జాని; జ్యోతి, తారకము, తారము, ధిష్ణ్యము, భం, భంబు సత్తు, తద్విశేషములు:—౧. దక్షప్రజాపతి కొమార్తెలగు ౨౭ నక్షత్రములకును, తద్విశేషములకును—౧. అశ్వనికి:— గుఱ్ఱపుఁజుక్క (సం.) అశ్వయుక్కు, అశ్వని, ఛాయాపుత్రిక, హయ, హరి. (అశ్వి, ఆద్యః, తురగ, తురంగమ. దస్రః మొ); ౨. భరణికి:- బరణిచుక్క-బరిణెచుక్క. (సం)— అంతకుఁడు, భరణి, యామ్య:౩.కృత్తికకు:-కార్తె, మంగల కత్తిరూపు. (సం.)— అగ్నిదేవ, అగ్నిభము, ఆగ్నేయి, కృత్తిక, బహుళ, వహ్నిసంజ్ఞిక, షట్తారక, హుతభుక్కు, (జ్వలనః పావక, అనల మొ); ౪. రోహిణికి:-బండిరిక్క, రోయిని, (సం.)—దాక్షాయణి, విధాత, విధి. (ఆత్మభూః, చతుర్ముఖః, పంకజాసనః, ప్రాజాపత్యః బ్రహ్మనామః మొ);

౫. మృగశిరకు—జాబిలిరిక్క, జింకతలచుక్క. (సం.)—ఆగ్రహాయణి, ఇందుభము, గోత్రర్ణము, చాంద్రమసము, మృగము, మృగశిర, మృగశిరము, మృగశీర్షము, హిమదీధితి, (ఐందవః, చంద్రః, నిశాకరః, శశభం, సౌమ్యః. మొ.) ౬. ఆర్ద్రకు—వగడఁపు రిక్క—పగడంపు రిక్క. (సం.)—ఆర్ద్ర, కాలిని. (పురజిత్, భవః, స్థాణుః హరః. మొ.); ౭. పునర్వసుకు— పొదరిండ్లచుక్క. (సం.)—అదితి, అదితిభము, పునర్వసు. (అదితి, ఆదిత్యం, దేవమాత); ౮. పుష్యమికి—తొండరూపు రిక్క. పొట్లరూపురిక్క. (సం.)—ఆంగీరస, గురుదైవతము, తిష్యము, పుష్యమి, పుష్యము, సిద్ధము, సిధ్యము (పురోహితః, వాగీశః, జీవః, అమరేజ్య, ఆద్యః గురునామకః, పూజితః. మొ.); ౯. ఆశ్లేషకు—అసిలేరు, సప్పుఁజుక్క. (సం.)-ఆశ్లేష—ఆశ్లేషము, ఔరగము (ఉగరః, సార్పః, అహిః, భుజంగః, వ్యాళసంజ్ఞికః మొ.); ౧౦. మఘకు—జన్నపుఁజుక్క, పాలకీబొంగుచుక్క, పితరులచుక్క—పెతరులచుక్క. (సం.)-మఘప్రితా, పైత్రః, మేఖలా, పితృభమ్ మొ.); ౧౧. పుబ్బకు—పుబ్బ, సామకంటిచుక్క,(సం.)-పూర్వఫల్గునీ. (భగాఖ్యం, భాగ్యం. మొ.); ౧౨. ఉత్తరకు—ప్రొద్దురిక్క. (సం.)—అర్యమ్ణి, ఉత్తర, ఉత్తరఫల్గుని, (అర్యం, అర్యమణం అరమ్ణం. మొ.); ౧౩ హస్తకు-కయిసాటిచుక్క—కైసాటిచుక్క. (సం.)—హస్త, సవిత. (అర్క, సూర్యః,. మొ.): ౧౪ చిత్తకుచిత్త, ముత్తెపు సవతు (సం.)—కారవి, చిత్ర, చిత్రిణి, (త్వాష్ట్రం, ఉగ్రః, సువర్ధకం); ౧౫ స్వాతికి—కెంపుసవతు, కరువలిరిక్క. (సం.)—మారుతి, స్వాతి. అనిలః, వాయుః. సమీరణః మొ.) ౧౬. విశాఖకు—కుమ్మరిసారెచుక్క. చేఁటరిక్క, చేఁటసవతురిక్క, జోడువేల్పురిక్క. (సం.)—రాధా, విశాఖ. (ఇంద్రాగ్ని, ద్విదైవత్వం, శూర్పం మొ); ౧౭ అనూరాధకు చెలిమిచుక్క, దోరణపుసాటిరిక్క (సం.)-అనురాధ, అనూరాధ, మైత్రి(మిత్రం మొ);౧౮ జ్యేష్ఠకు-తాటిరిక్క,తాటిసవతురిక్క, వేల్పురాచుక్క. (సం.)- జేష్ఠ, (ఇంద్రః, జేష్ఠేంద్రః, పురుహూతః, శతమఖః మొ); ౧౯ మూలకు—అంకుసంబుమాద్రి—అంకుసముమాద్రి- (సం.)-ఆసురి, మూల. (కోణపము, నిశాచరము, పిశితాశనము, రాక్షసము, మొ:); ౨౦ పూర్వాషాఢకు—తొలునీటిరిక్క, నీటిరిక్క-నీరురిక్క-(సం.)-పూర్వాషాఢ, ఆషాఢము, జలాత్మ. (జలం, తోయం, ఉదకం, ఆపః మొ); ౨౧. ఉత్తరాషాఢకు—ఏచకంకటిచుక్క. (సం.)—ఆషాఢము, ఉత్తరాషాఢ (అప్రకాశం, అభిజిత్, విశ్వం): ౨౨. శ్రవణమునకు—తూపురిక్క, కటివేల్పురిక్క, తూపురూపురిక్క. (సం.)-శ్రవణము.(వైష్ణవం, శ్రీశం, శ్రీకాంతం, మురజిత్, హరిం మొ); ౨౩ ధనిష్ఠకు-మద్దెలరూపురిక్క. (సం.)—ధనిష్ఠ, మర్దళరూపర్ణ, శ్రవిష్ఠ, (వసుః, వాసవః మొ); ౨౪. శతభిషమునకు — నీటిజేని రిక్క-నీళ్ళజేనిరిక్క, నూఱుచుక్కలప్రోవు. (సం.)—శతభిషము. (ప్రాచేతః, జలనిధిః, వారుణః మొ); ౨౫. అభిజిత్తునకు—కానరానిచుక్క, బొమ్మచుక్క, బొమ్మరిక్క. (సం.)—అప్రకాశము, అభిజిత్తు; ౨౬. పూర్వాభాద్రకు:—ఎనిమిదికాళ్ళచుక్క. (సం.)—అజపాదము,అజైకపాత్తు, అష్టాపదము, పూర్వభద్రపదము, పూర్వాభాద్ర, ప్రోష్ఠపద, ప్రౌష్ఠపద; ౨౭. ఉత్తరాభాద్రకు:—ముక్కంటిచుక్క.(సం.) ఉత్తరభద్రపద—ఉత్తరాభాద్ర, భాద్రపద. (నిశాముఖం, అహిర్బుధ్న్య. మొ); ౨౮. రేవతికి:— కడచుక్క, మీనురూపుచుక్క. (సం)— అంత్యము, అంత్యభము, నీప్రము, పూష, పౌష్ణము, మీనరూపర్ణ, రేవ—రేవంతి-రేవతి. (పూషా, పౌష్ణః); ౨ మఱియు తద్విశేషములు: (చూ, నక్షత్రము) ౧ అశ్వన్యాదినక్షత్రము:— (సం.)— దాక్షాయణి; ౨. తోఁకచుక్కకు:-తోఁకచుక్క, దుమగతికేతు. (సం.)—అగ్న్యుత్పాతము, అంజన్యము—అజన్యము, అగ్న్యుత్పాతము. అద్భుతము, అవశకునము, ఉత్పాతము, ఉపప్లవము, ఉపసర్గము, ఉపాహితము, ఉల్క, ఉల్కాగ్ని, కులుక్కగుంజ ధూమకేతువు; ౩. మృగశీర్షపైనుండు చిన్నచుక్కలకు:—(సం.)-ఇన్వక, ఇల్వక, ఇల్వల; ౪. అరుంధతికి-అరంజోతి (సం.)-అక్షమాల, అరుంధతి. ౫ ధ్రువునకు:-ఉత్తానపాదజుఁడు, ఔత్తానపాది, గ్రహాధారుఁడు, ధృవుఁడు. ధ్రవుఁడు; ౬. కృత్తికకాఁత్రెకు:-కాత్రె. (సం.)క్రాంతి; ౭: చిత్తకాత్రెకు-చిత్త; ౮. కాంతిగలరిక్కకు:—మెఱుఁగురిక్క, ఇత్యాది: ౯. (1) ఆకాశమునందలి రాశిచక్రమున కుత్తరముననున్న నక్షత్రసమూహము 25 రాసులుగా విభజింపఁబడినది—(వీనిని శీర్షికాపదములలో చేర్చలేదు.) 1 అశ్వముఖము; 2 ఉచ్చైశ్శ్రవము: 3 ఉత్తరముకుటము; 4 కరభము; 5 కాళీయము; 6 గరుడుఁడు; 7 జంబుకము; 8 త్రిభుజము; 9 దేవయాని; 10 బృహదక్షము; 11 భుజగధారి; 12 భూతపము 13 యయాతి; 14 రాజహంస; 15 లఘుఋక్షము; 16 విశ్వకద్రువు; 17 వృషపర్వుఁడు. 18 శరము: 19 శర్మిష్ఠ; 20 శార్ఙపాణి; 21 శౌరి; 22 సర్పము; 23 సారథి; 24 స్వరమండలము; 25 హృదయము: (2) దక్షిణముననున్న నక్షత్రసమూహము 18 రాసులుగా విభజింపఁబడినది:—1 తిమింగిలము; 2 మృగశీర్షము; 3 యమున; 4 బృహల్లుబ్ధకము; 5 లఘులుబ్ధకము; 6 నౌక; 7 వాసుకి; 8 చషకము; 9 ధ్వాంక్షము; 10 నరాశ్వము; 11 వృకము; 12 పీఠము; 13 శశము; 14 దక్షిణముకుటము; 15 దక్షిణమత్స్యము; 16 శృంగాశ్వము; 17 పారావతము; 18 స్వస్తికము; ౧౦. అహియను రిక్కకు:-(సం.)-అహి. అంజమ్; ౧౧.అగస్త్యుడను రిక్క.(సం.)-అగస్తి: ౧౨ స్థిరనక్షత్రములు.(సం.)—అచలతారలు. ఇత్యాది. (మిగిలినవానికి "చూ, సత్తు. 1".)

రిక్క, 2. గుఱ్ఱమునడచుటకై గుఱ్ఱపురౌతునోట వెలువడు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.

రిక్కదారి, వై. వి. ఆకాశము: చూ, సురవర్త్మము.

రిక్క-రక్కసులమిత్తి, వై. వి. కుమారస్వామి: చూ, స్కందుఁడు.
రిక్కలనంటు, ద్వ. వి. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.
రిక్కలు, వై. వి. బ: చూ, వేత్రహస్తుఁడు.
రిక్కు, దే వి. తోఁకత్రిప్పుటయందగు ధ్వన్యను కరణము. హరివ 2, ఆ. 49: చూ, హూ హూ.
రిక్త, అం. ఒకానొకతిథి: చూ, తిథి. 1.
రిక్తఃసర్వోభవతి హిలఘుః పూర్ణతాగౌరవాయ, న్యా. రిక్తుఁడగు ప్రతివాఁడును తేలికగాఁ జూడఁబడును. పూర్ణుఁడు పూజ్యుఁడగును: చూ, గౌరవం లాఘవంచాపి.
రిక్తకము, సం. విణ: చూ, రిక్తము. 2.
రిక్తము, సం. వి. అ. న. 1. అడవి: చూ, విపినము; విణ. 2=రిచ్చ. రుత్త: చూ, శూన్యము. 1.
రిక్తిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ = రిత్తిక. మఱఁదలు, తమ్మునిభార్య: చూ, రిత్తిక.
రిక్థము, సం. వి. అ. న. రూ-ఋక్థము. ధనము: చూ, హిరణ్యము 3.
రిక్షము, సం. వి. అ. పుం. రూ-ఋక్షము: చూ, రిక్క.
రిక్షా, వా. వి. మనుష్యుఁడు లాగెడు బండి: చూ, బండి.
రిచ్చ, వై. వి.=రిక్త. (దే. అని శ. ర): చూ, రిత్త. 1.
రిచ్చపాటు, వై. వి. —పై.—
రిజాల బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, నేపాళదేశపు బ్రాహ్మణులు.
రిజాలా, వా. వి 1: చూ, వ్యభిచారము; 2. పనిలేమి.
రిత్త, వై. విణ. 1=రిక్త: చూ, రిక్తము. 2; 2. కల్ల: చూ, వితథము; 3. ఊరక, కారణములేనిది.
రిత్తకత్తె, వై. విణ=రిక్త. తేరకత్తియ : చూ, స్త్రీ.
రిత్తకాఁడు, ద్వ. విణ. అన్యుఁడు. నిర్వ. 3, ఆ. 92: చూ, వేఱయినవాఁడు.
రిత్తవోవు, ద్వ. అ. క్రి. 1: చూ, వ్యర్థమగు; 2: చూ, శూన్యమగు.
రిత్తిక, వై. వి.=రిక్తిక. తమ్మునిభార్య: మఱఁదలు. సం—రిక్తిక.
రి-ధ-హీనతానములు, అం: చూ, తానములు.
రిపువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, శత్రువు. [వెలితి. 2.
రిప్పు, దే. వి. వీసర-వీసరము, తొల్లి. య. 3; ఆ. 64: చూ,
రిబ్బ, దే. వి: చూ, రూ-రింబ.
రిమీషను, వా. వి. పన్నుతగ్గించుట.
రిమ్మ, దే. వి: చూ, రూ-రిబ్బ. భాగ. 5, స్కం. 2, ఆ. 155.
రిరంస, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రమింపనిచ్ఛ: చూ, వాంఛ.
రిరంసువు, సం. విణ. (ఉ) రమింప నిచ్ఛగలవాఁడు.
రిరక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రక్షింపనిచ్ఛ: చూ, వాంచ.
రిరక్షువు, సం. విణ. (ఉ.) రక్షింప నిచ్ఛగలవాఁడు.
రిరిషువు, అం: చూ, గమకములు.
రిల్లు, వా. వి. ఇలకోడి-ఈలకోడి, ఈలపురుగు, చిమట—చిమ్మట-చిమ్మిట-చిమ్మెట. (సం.) కచ్ఛ, కరీర-కరీరి—కరీరిక, చీరి, చీరుక, ఝిల్లి-ఝిల్లిక, ఝీరుక, భృంగారి.

రివట, దే. వి. రూ-రివ్వ. రెమ్మ. శో. 4. ఆ. 23: చూ, శాఖ 1.
రివాజు, వా. విణ. మామూలు.
రివిన్యూ, వా. వి. దొరతనమున కిచ్చెడుపన్ను.
రివ్వ, దే. వి. చూ, రూ-రివట.
రివ్వు, దే. వి. 1. శీఘ్రము: చూ, స్యదము; 2: చూ, రూ—జివ్వు. 1; 3: చూ, రూ-జివ్వు. 2,
రివ్వున, దే. క్రి. వి. ఝుమిత్యర్థకము: చూ, స్యదము.
రిష్టము, సం. వి. అ. న. 1. క్షేమము: చూ, శుభము. 1; 2. అశుభము: చూ, హాని 2; 3. అభావము: చూ, శూన్యము. 1; పుం. 4. కత్తి: చూ, రూ-రిష్టి. 2; 5. కుంకుడు*; చూ, ఫేనిలము. 2; 6. నాశము: చూ, రుత్త. 2.
రిష్టి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. అశుభము: చూ, హాని. 2; పుం.2. (దీనిచేత హింసింపఁబడును) (చూ, బాణము 1.) పెద్దకత్తి, అఘాయువు, అసి, అసితాంగము, అసిధేనుక, అసిపుత్రి: అస్త్రము, ఇష్టి, ఈవి-ఈవిల, ఈళి-ఈళిక, ఋష్టి, ఏకవాలి, కక్ష్య, కఠారము, కదితులము, కరండము, కరచ్ఛురిక, కరపాలము-కరవాలము-కరాపాలము, కరపాలి, కరవాళిక, కరవీరము, కర్కశము, కర్త్రి, కాకేక్షువు, ఖడ్గము, కృపాణకము-కృపాణము, కృపాణి, కౌక్షేయకము, ఖ, ఖడ్గము, చంద్రహాసము, ఛిత్వరము, ఛిదిరము, ఛురి-ఛురిక, ఛూరి, టంకము-టంగము, తరవరి-తరవారి-తరువారి, తమాలము, తలిమము, ధారాధరము, నిస్త్రింశము, న్యబ్ఖడ్గము, పట్టిసము, పత్రలత, భద్రసురము, మండలాగ్రము, రిష్టము, విశసనము, శస్త్రము, శస్త్రి, సాయకము (తె.ప.)-అడిదము, అడ్డకత్తి, అలుఁగు-అల్గు, కగ్గ-కగ్గము, కటారి-కటారు—కఠారి, కత్తి, కరవాలు, కరాచురకత్తి, కరాచురి-కరాచూరి, కైదువ-కైదువు,ఖండా, చిప్పకత్తి,చుర-చురి-చురిసు-చూర, చురకత్తి-చూరకత్తి, చూరి-చూరీ, తరవరి-తరవలి-తరవళి, తేగాకత్తి, నరాటి-నరాటీ-నారాజి-నారాజీ, పట్టియము—పట్టెము, పట్టెస, పిడియము-పిడెము, పిరంగి—పీరంగి—పేరంగు. (చూ, బాణము 1.) బాఁకు, వాలు, సురియ-సురె, సూరకత్తి; తద్విశేషములు—౧. బ్రహ్మఖడ్గమునకు—ఖచితము; ౨. విష్ణుఖడ్గమునకు—ఖడ్గము, నందకము ; ౩. రావణ ఖడ్గమునకు-చంద్రహాసము ; ౪. కుబేరఖడ్గమునకు-కంఠి, కమఠము, చంద్రహాసము; ౫. మంగలివాని కత్తికి-క్షురము, క్షురిక. (తె.)-కత్తి-కత్తియ-కత్తె, మంగలకత్తి ; ౬. కన్నగాని కత్తికి—కుడ్యచ్ఛేద్యము, ఖానికము. (తె.)-కన్నఁ గత్తి-కన్నపుఁ గత్తి; ౭. మాదిగవాని కత్తికి- భిండిపాలము-భిందిపాలము-భిందివాలము, శస్త్రి. (తె.)—కొంగవాలు, చిల్లగోలు, మాదిగకత్తి, విడిచివాటు గుదియ, విడిబాటు గుదియ, సాగు; ౮. నిడుపుపరుఁజుగల కత్తికి—యమధాటి. (తె.)—జంజాడి-జంజాళి-జముదళము, జముదాఁడి; ౯. సాదనకత్తికి—(తె.)- తగుకత్తి ; ౧౦. చిన్నకత్తికి—ధేనుక. (తె:)—చాకు, బాఁకుదారు-బాగుదార ; ౧౧.(తె.)-బొందకోల, సానకత్తి; ౧౨.(తె.)చిలుమువాలు;

౧౩. (తె)—బుజ్జుకత్తి, మచ్చుకత్తి, మోటకత్తి: ౧౪. [తె.]-తులువకత్తి: ౧౫. కర్త్రిక, క్షురకము. (తె.)-కుప్పె కోల; ౧౬. [తె.]—ములుకత్తి: ౧౭. ఈవి, కరవాళిక. [తె.]-చేకత్తి, నిమిచాకత్తి: ౧౮ కిర్మి: ౧౯. (తె.)-కీలు కత్తి, మరకత్తి: ౨౦. [తె.]-పోటకత్తి: ౨౧. ఇరుప్రక్కల వాదరఁ గలిగిన వాఁడిమైన కత్తికి-పాటఃము, యమధాఃము [తె.]-కిరుసు, దోదమ్మి-దోదుమి-దోదుమ్మి, పట్టా—పట్టా కత్తి, సైబు; ౨౨ కత్తిపిడికి-తలము, త్సరువు, పరంజము, ముష్టి, సుగ్రాహము. [తె.]-జర, పరుఁజు, పిడి, గాజా పరుఁజు, నెమ్మలిపరుఁజు-నెమ్మిలిపరుఁజు; ౨౩, [తె.]—గద్దగోరు-గ్రద్దగోరు, తలముళ్లు, ములుబంతి, బలపము; ౨౪. ఈళిక, కరవాళిక. [తె]-కత్తిపీఁట; ౨౫ దాత్రము, లవిత్రము. [తె.]-కొడవలి, గిద్ద, లిక్కి: ౨౬ లవిత్ర మూలమునకు-(తె.)-కూలు; ౨౭. చురకత్తి యలుఁగునకు-పరంజము [మిగతవానికి చూ, హేతి 4]

రిష్యాలబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, నేపాళదేశపు బ్రాహ్మణులు.

రిహీనతానములు, అం: చూ, తానములు. 3.

రీ

రీజను, వా. వి. సబబు: చూ, హేతువు. 1.

రీడాకకరజము, సం. వి. అ. పుం*; రూ-రీఢాకరజము, అమృతపత్రము, కలింగము-కళింగము, కలికారకము-కలికారము, కలిమారకము, కరిమాలకము—కలిమాల్యము, కుండలి, కేకిశిఖ, కైడర్యము, ఖరాశ్వ, క్షుద్రశీర్షము, గర్భపాతనము, గౌరము, మృతపత్రకము, పత్తూరము, పూతికము పూతీకము, పూతికరజము, ప్రకీర్యము, బర్హిచూడము, బర్హివర్హి, మయూరశిఖ (తె ప.)— నెమలి-నెమలు-నెమ్మిలి-నెవిలి, నెమలియడుగు. తద్వి.—గుత్తినెమిలడుగు మ్రానునకు—కుంభబీజకము, గర్భపాతనము, గుచ్ఛపుష్పకము, రీడా కరజము-రీఢాకరజము. (తె.)—గుత్తినెమిలడుగు మ్రాను (చూ, వృక్షము).

రీఢ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, హేళనము.

రీఢాకరజము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ- రీడాకరజము; తద్వి.—చూ, రూ- రీడాకరజము.

రీణము, సం. విణ. కాఱినది: చూ, స్రుతము.

రీతి, సం. వి, ఇ. స్త్రీ. 1. తెఱఁగు: చూ, విధము 1; 2. మేర: చూ, సీమ. 1; 3. ఇత్తడి: చూ, లోహము. 1; 4. ఇనుపచిట్టెము: చూ, శింఘాణము; 5. కాఱుట: చూ, స్రవము; అం. 6. వైదర్భ్యాది: చూ, రీతులు.

రీతిపుష్పము, సం. వి. ఆ. న: చూ, రసాంజనము.

రీతులు. అం. 1. (రీతిత్రయము) ౧. వైదర్భి (మృదుపదములు హ్రస్వసమాసములు గలది); ౨. గౌడి (కఠినపదములు దీర్ఘసమాసములు గలది); ౩. పాంచాలి (పైరెండు రీతులను గలది); ౪. లాటి (అని మఱియొకటి); 2: చూ, కావ్యస్వరూపము; 3: చూ. గుణములు. 2.

రీము, వా వి. ఇరువది దస్తాలకట్ట: చూ, పటపత్రము.

రు

రు, దే అవ. వాఁడు, నీవు మొదలగువాని బహువచనమునందును వర్తమానాద్యర్థక ప్రథమ పురుషాది బహువచనము లందును వచ్చెడు ప్రత్యయము. (ఉదా—వారు, మీరు, కొట్టుచున్నారు, కొట్టఁగలరు, కొట్టుదురు, కొట్టరు మొ.; 2 అచ్ఛికపదంబు లందుత్తమంబులగు రు-లు-డు ముందఱి యేత్వంబునకు హ్రస్వంబునకు విభాషనగు. "గన్నెరు-గన్నేరు" మొ

రుంకము, వై. వి. = రోక: చూ, రంధ్రము. 1.

రుంజ, వై. వి. 1 = రౌంధ. చర్మవాద్యవిశేషము—రంబు. డంగురము: చూ, వీణ; 2: ముంజి—ముంజియ—ముంజె.

రుంజవాఁడు, దే. విణ. ఆసద్దము వాయించువాఁడు.

రుండము, సం. వి, అ. పుం. 1. తెగినతల: చూ, మొండెము; దే, వి. (1) క్షుద్రజలచరము: చూ, మత్స్యము. 1.

రుంద్రము, సం. విణ. ఎడముగలది: చూ, సుర. (3

రుకాయిబ్రాహ్మణులు. అం: చూ, నేపాళదేశపు బ్రాహ్మణులు.

రుక్కా, వా. వి. 1. రహస్యపుచీటి; 2. సంగితులుఁడియు విలాసములేని రహస్యపుజాబు.

రుక్కు, సం. వి. చ్. స్త్రీ. రూ-రుచ-రుచి-రోచి. 1, సూర్య కిరణము: చూ, హాయనము. 2; 2. కాంతి: చూ, వెలుతురు 1; 3. ఇచ్ఛ: చూ, వాంఛ; 4 రూ-రుజ. వ్యాధి: చూ, హానువు. 4.

రుక్మకారకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అగసాలెవాఁడు: చూ, స్వర్ణకారుఁడు.

రుక్మపట్టము, వా. వి. బంగారపుపట్టా.

రుక్మము, సం. వి. అ. న. 1. బంగారు: చూ, లోహము. 1; 2 = రూక. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3. (బంగారు లోనగునది ఇదె లోహము): చూ, లోహము 1.

రుక్మిదారి, సం. వి న్. పుం. బలరాముఁడు: చూ, హాలాయుధుఁడు. 1.

రుగ్ణము, సం. విణ. రూ-రుగ్నము. విఱిగినది: చూ, వృక్ణము.

రుగ్నము, సం. విణ —పై.—

రుగ్మత, వా. సం. వి. రోగము: చూ, హానువు. 4

రుగ్మవతి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (భ-మ-స-గ. 6. యతి. 10వ ఛందస్సు. "సారస, నేత్రా-చా, లమతిం, తున్").

రుచక, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఇల్లింద*: చూ, సుపూరము.

రుచకము, సం.వి.అ న 1. సౌవర్చలవణము: చూ, లవణము 1; 2. సర్జికాక్షారము: చూ, లవణము 1; 3. గుజ్జుపునగ: చూ, హావణిక. 2. (భూషణము. 2—౧.); 4. మూల్యము: చూ, వెల. 1; 5. మంగళద్రవ్యము: చూ, సరకు 2; 6. దంతము: చూ, హాసువు (పల్లు 1); 7. లవంగపుఁ బట్ట: చూ, వరాంగకము. 1; పుం. 8. రాజగృహవిశేషము: చూ, సదనము. 1; 9. రూ-రుబుకము. ఆముదపుఁ జెట్టు: చూ, వ్యాఘ్రంబకము; 10. మాతులుంగము*: చూ, సుపూరము.

రుచి, సం. వి ఇ. స్త్రీ. 1: అస్వదనము-ఆస్వాదనము. (తె.)-చవి; 2. ఇచ్ఛ: చూ, వాంఛ; 3. సూర్యకిరణము: చూ, హాయనము. 2; 4. కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; 5. వాసనగల మూలిక*: దమనము. (తె.)—దవనము. తద్వి.—మహా దమనము; వా. 6. మాధుర్యము: చూ, సురసము. 2.

రుచించు, సం.అ క్రి. ఇష్టమగు, ప్రియపడు: చూ, సంధించు.2.

రుచిఁగాయ, మి. వి. లవణ భావిత శలాటువు: ఆవకాయ; ఉప్పుఁగాయ; ఊరుఁగాయ. (సం.)—అవదంశము, ఉప దంశము. తద్వి.-౧. మాఁగాయ; ౨. నంజ-నంజు-పచ్చడి. (౧. ఊరుఁగాయలు — కొరపుఁగాయ; మెంతికాయ. మొ. ౨. ఇతరజాతి ఊరుఁగాయలు-విమ్మ, పుల్లదబ్బ, నారదబ్బ, ఉసిరిక, చింత మొదలగునవి).

రుచిరము, సం. విణ. 1. ఒప్పిదమైనది: చూ, హృద్యము; అం. 2: చూ, శస్త్రములు; 3: చూ, నృత్తము. 1. (జ-భ-స-జ గురువులు. 9 యతి. 13వ ఛందస్సు).

రుచిరానుతుఁడు, సం వి.అ పుం. కరేణుముని: చూ, సన్న్యసి.1.

రుచీషము, సం. వి. అ. న. రూ—ఋచీషము—ఋజీషము. బూరెలమూఁకుడు: చూ, పాత్రము. 6—3౽.

రుచ్యము, సం, విణ: చూ, రుచిరము. 1.

రుజ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. రోగము: చూ, హనువు. 4; 2 చేటు: చూ, రుత్త.

రుజావు, వా. వి. తారకాణ: చూ, సాక్ష్యము.

రుజావుపఱుచు, వా.క్రే. తారకాణించు-తార్కాణించు. (సం.)-ఉదాహరించు, దృష్టాంతీకరించు.

రుటము, వై. విణ. 1.=రూఢ. విజమయినది. శశాం. 2, ఆ. 66: చూ, సత్యము. 5; 2=దృఢ. గట్టిది: చూ, స్థైర్యము 1.

రుట్టు, సం. వి. ష్. స్త్రీ. కోపము: చూ, రోషము.

రుతము, సం. వి. అ. న.=రొద. రుతి, మృగపక్ష్యాదులధ్వని: చూ, స్వరము. 2.

రుతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ.=రొద. —పై.—

రుత్త, వై. వి.=రిక్త (దే. అని శ.ర.) నాశము. "వానిరూపు రుత్తాయెనుపో": చూ, నష్ట. 3.

రుత్తు, దే. వ. క్రి. కొట్టు: చూ, వేయు. 1.

రుదంతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అసంశ్రయ*: చూ, స్రవంతి. 2.

రుదితము, సం. వి. అ. న: చూ, రోదనము. 1.

రుదురక్క, వై. వి.=రుద్రాక్ష. (రూ—రుదురాక-రుదురాచ-రుదురాచ్చ) శివభక్తుల తావళపుఁ బూస. అచ్చ. యు. కాం. 410: చూ, రుద్రాక్షము. 1.

రుదురాక, —పై.—

రుదురాచ, —పై.—

రుదురాచ్చ, —పై.—

రుద్దు, దే. స. క్రి: 1. అంటు. అఱుగఁదీయు, ఒరగొను, ఒర పెట్టు, ఒరయు, కలుకు, కసుగు, చమురు, చరుము, దాఁడు, తమ్ము, తోము, నెరుము, పాము-ప్రాము, పులుము, బెళఁకు-బెళకు, వెలచు. తద్విశేషములు—౧. ఉతుకుటకు-ఉతుకు-ఉదుకు, ఉసుము, గుంజు, పులుము; ౨. చలువఁజేయు; ౩. అ. క్రి: రాయు, రాచు-ఱాచు; (స.క్రి.)—రాచు.

రుద్దుడు, దే. వి. తుడుపు-తుడ్పు, తోమకము, తోముడు-త్రోముడు, పులుముడు, ప్రాముడు. (సం)-పరిమార్జనము మార్జనము, మృజ, మార్ష్టి-మార్ష్ణి, శుద్ధి, సమ్మార్జనము. (చూ, సమ్మార్జనము.)

రుద్రజట, సం. వి. ఆ. స్త్రీ=రుద్రజడ, ఘన, జటావల్లి*. (వీర్య స్తంభనచేయును.)

రుద్రజడ, వై. వి.=రుద్రజట —పై.—

రుద్రభూమి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, శ్మశానము. [వీణ.

రుద్రవీణ, అం: చూ, తతవాద్యములు (ఒకానొక వీణె:) చూ,

రుద్రాక్షమాల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: అక్షమాల, మాల.

రుద్రాక్షము, సం. వి. అ. న. 1=రుదురక్క-రుదురాక-రుదురాచ-రుదురాచ్చ. (సం.) అక్షము; పుం 2. రుద్రాక్ష* అక్షము, పావకిము; 3. పారేవతము*; చూ, శర్కరాంకము.

రుద్రాక్షపిల్లి లో. పైకి విరాగివలె నటించుచు ఇతరులను మోసము చేయువారి ట్ల వాడుదురు.

రుద్రాక్షి సం. వి ఈ. స్త్రీ: చూ, సందెమల్లియ*.

రుద్రాణి, సం వి. ఈ స్త్రీ: చూ, పార్వతి.

రుద్రుఁడు, సం, వి. అ. పుం. 1: చూ, శివుఁడు; అం బ 2: చూ, రుద్రులు.

రుద్రులు, అం: అజుఁడు, ఏకపాదుఁడు, అహిర్బుధ్న్యుఁడు, త్వష్ట, రుద్రుఁడు, హరుఁడు, శంభుఁడు, త్ర్యంబకుఁడు, అపరాజితుఁడు, ఈశానుఁడు, త్రిభువనుఁడు. (౧౧): (చూ, శివుఁడు.)

రుధిరము, సం. వి. అ. న. 1. నెత్తురు: చూ, రక్తము. 1: 2. చెందిరము: చూ, సిందూరము. 1.

రుధిరాంధము, అం: చూ, నరకములు.

రుధిరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అంగారకుఁడు: చూ, వక్రుఁడు

రుధిరోద్గారి, అం: చూ, సంవత్సరములు.

రుద్ధము. సం. విధి. 1. అడ్డగింపఁబడినది; అంకుశము, అవ రుద్ధము, అవస్థితము, అవారితము, అసిద్ధము, ఆసేధ్యము ఉపరుద్ధము, నిరుద్ధము, ప్రతిష్టబ్ధము, ప్రార్థితము. (తె)—అడ్డు; 2. చుట్టఁబడినది: చూ, సంవృతము.

రుబుకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రుచకము. 9*

రుబ్బు, దే. వి. స. క్రి. పప్పు లోనగు వానిని ఱోటిలోఁబోసి రుబ్బుగుండుతో మెదుపు.

రుబుగుంట, వా. వి: రుబ్బుఱోలు: చూ, స్థూలోచ్చయము. 1. (రత్నములు.)

రుబ్బుగుండు, ద్వ. వి. రుబ్బుపొత్రము: చూ, స్థూలోచ్చయము 1 (రత్నములు)

రుబ్బుపొత్రము,/ —పై.—

రుబ్బుతోలు, దే. వి: చూ, రుబ్బుగుంట.

రుమ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఉప్పుపండఁదగిన నేల: చూ, భూమి. 1; 2. ఉప్పురాసు లుండుచోటు : చూ, భూమి. 1; 3. సుగ్రీవుని పెండ్లాము: చూ, భార్య; 4: చూ, మోదుగు*.

రుమాలు, దే. వి. రూ-రుమాలువు: చూ, వస్త్రము.

రుమాలువు, —పై.—

రురువు, సం. వి. ఉ. పుం. నల్లచారలదుప్పి: చూ, హరిణము; 2. ఒక రక్కసుఁడు: చూ, రాక్షసుఁడు. 1.

రువాణము, దే వి. 1. కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; వా. 2. ఆకారము. "ఇంతవఱకు దాని రువాణము చెడలేదు": చూ, స్వరూపము; 3. అందము: చూ, సౌందర్యము.

రువారము, దే. వి. విలాసవిశేషము: చూ, విలాసము. 1.

రువ్వ, దే.వి. 1. అయిదు కాసులనాణెము: దమ్మిడి, పయిస-పైస; వా. 2. రెండుకాసుల నాణెము: దమ్మిడీ; 3. చేతి బెత్తము, జువ్వ, జూఁక, బరికు: చూ, వేత్రము. 1.

రువ్వపులుఁగు, దే. వి రూ - ఉువ్వపులుఁగు. మందపిచ్చుక : చూ, పిచ్చుక.

రువ్వము, వై. వి. = రూప. రువు. తడవ, ఆవృత్తి, చెప్పినదే మరలఁ జెప్పుట: చూ, వెండియు.

రువ్వు, వై. వి. 1.=రూప. రూ-రువ్వము. —పై.— కళా. 4. ఆ. 41; వా. 2. వల్లించుట. "పాఠము రువ్వు వేయు చున్నాఁడు": చూ, వల్లన; దే. వి. 3. విసరివైచుట. పాండు 3, ఆ. 66; స. క్రి. 4. విసరివైచు.

రుశతి, సం. విణ. అశుభమైనది (వాక్కు) ఉషతి, ఉశతి, ఉర్ష: చూ, శబ్దము. 2.

రుష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోపము: చూ. రోషము.

రుషితము, సం.విణ. చెక్కఁబడినది: అవఘర్షము, కరంబితము, కవరము, ఖచితము, గురుగుండితము. త్వష్ట.

రుసి, వై. వి. = ఋషి: చూ, సన్న్యాసి. 1.

రుసుము, వా.. వి: చూ, రవేసు.

రుహా, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రూ-ఆరుహా. 1. గతిక*: చూ, తృణము. 1; 2. మహామంజిష్ఠ*: చూ, సమంగ. 1.

రూ

రూక, వై. వి. 1 = రుక్మమ్. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3; 2. చిన్నమెత్తు వెండిబంగారముల నాణెము : చూ, లోహము. 1.

రూక్షము, సం, విణ. 1. కఱకైనది: (తె.)—బిరక, బరుసు, బిరుసు, మొఱక. తద్వి.- మిక్కిలి కఱకైనది-ప్రఖరము; 2. ప్రేమలేనిది.

రూఢి, వై. వి =రూఢి, నిక్కము, అచ్చు, సం. కాం. 57: చూ, సత్యము. 1.

రూఢము, సం. విణ. 1. మొలకయెత్తినది: చూ, సంభూతము; 2. ప్రసిద్ధికెక్కినది: చూ, సంభావన. 3; 3. = రుఢము' నిశ్చయింపఁబడినది: చూ, స్థాపితము. 2.

రూఢి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1.=రూఢి. మొలకయెత్తుట : చూ, సంభూతము; 2. ప్రసిద్ధి:చూ,సంభావన.3; 3. నిశ్చయము: చూ, సత్యము. 1.

రూణించు, దే. స. క్రి. మల్లులు ఒకవిధముగా బంధించు.

రూణింపు, అం: చూ, విన్నాణములు.

రూపకము, సం. వి. అ. న. 1. నాటకము, (ఎట్లుజరిగినదని నిరూపించునది) అంకము: చూ, నాటకము. 1; 2. రూపము: చూ, స్వరూపము; 3. తాళభేదము (అక్షరముల కాలము గలది); 4: చూ, రూపకాలంకారము; 5 : చూ, సూడకము (సూళాది సప్తతాళములు); 6: చూ, రూపకములు.

రూపకములు, అం: చూ, దశరూపకముల లక్షణములు. చూ, గుణములు 2.

రూపకాలంకారము, అం: చూ, అలంకారము 3. (వస్తువునందు వస్త్వంతరారోపణ మొనర్చుట. ఇది మొత్తముమీఁద నాలువిధములయ్యె అభేదతాద్రూప్యములు న్యూన అధిక ఉభయ భేదములతో గలసి యగుచున్నది. "ఉదా.— పురాణాబ్ధి మధింపమోక్షలక్ష్మిగల్గె").

రూపగంధ, సం.వి.ఆ.స్త్రీ: (తె.) -మూరుకొండ-మూర్కొండ*.

రూపగు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, వర్ధిల్లు.

రూపడఁగు, ద్వ. అ. క్రి. 1. చచ్చు: చూ, సమయు. 1; 2. నశించు: చూ, సమయు. 3; ప్రే. 3. రూపడఁచు. ఉ. హరి. 2. ఆ. 64.

రూపభేదము, అం: చూ, తంత్రములు.

రూపమదము, అం: చూ, మదములు. 2.—ఓ.

రూపము. సం. వి. అ. న. 1. = రూపు. ఆకారము : చూ, స్వరూపము; 2: చూ, రూపకము. 1, 3. శుక్లపీతాదివర్ణము: చూ, వర్ణము. 6; 4: చూ, సౌందర్యము; 5.అగ్నిగుణము; 6. చక్షురింద్రియగోచరము: చూ, రసము. 14; 7. = రువ్వము. చెప్పినదే మరలఁ జెప్పుట: చూ, వెండియు; 8: చూ, స్వభావము; అం. 9: చూ, అదానము. 3.

రూపరి, ద్వ. విణ. 1 : చూ, సౌందర్యవంతుఁడు; 2. అంద కత్తియ: చూ, స్త్రీ.

రూపఱు. ద్వ. అ. క్రి. 1. అంగహీనమగు; 2. చచ్చు: చూ, సమయు. 1; 3. నశించు: చూ, సమయు. 3.

రూపవంతుఁడు, సం. విణ: చూ, రూపరి. 1.

రూపాజీవ, సం. వి. ఆ, స్త్రీ: చూ, వేశ్య.

రూపాధ్యక్షుఁడు, సం. విణ. టంకసాలయధికారి : చూ, నైష్కికుఁడు.

రూపాయ, వై. వి = రూప్య. రూ—రూపాయి. రుకారు, పదునాలు అణాలనాణెము: రూప్యము—రౌప్యము. తద్వి.— చిపుక, దుగలము. దుగులము, పావలా-పావులా— ఇత్యాదిరకమువారీ నాణెములుకలవు.

రూపాంతము, వా. వి. సమానము: (హి)అర్గపి. 2.

రూపాయి, వై. వి. = రూవ్య: చూ, రూ-రూపాయ.

రూపాస్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పు: చూ, మన్మథుఁడు.

రూపించు, వై. స. క్రి = రూపణ. విరూపించు (సం. అనికొందఱు): చూ, వీక్షించు.

రూపు, వై. వి. 1. రీతి: చూ, విధము. 1; 2. = రూప: చూ, సౌందర్యము; 3. = రూప, ఆకృతి: చూ, స్వరూపము.

రూపుమాయు, ద్వ. అ. క్రి. 1. చచ్చు: చూ, సమయు. 1; 2. నశించు: చూ, సమయు. 3-

రూపురూపున, వై. ద్ర.సమ్ముఖమున. "అసంగతిరూపురూపున (ముఖాముఖిని) మాట్లాడిన తెలియును."

రూపుసెడు, ద్వ. అ. క్రి. నశించు: చూ, సమయు. 3.

రూప్యము, సం వి. అ. వ. రూ-రౌప్యము. 1. బంగారు వెండిలోనగువాని నాణెము: చూ, హరువు. 4; 2: చూ, వెండి. 1; 3. = రూపాయ-రూపాయి: చూ, రూపాయ; వా. విణ. 4. సుందరము: చూ, హృద్యము. 2.

రూమరు. వా. వి. గాలిమాట, పుకారు, గుమాను, వదంతి: చూ, శబ్దము. 2.

రూలు, వా. వి. 1. పద్ధతి, చట్టము; 2. సమమగుగీఁత.

రూలుకఱ్ఱ, వా. వి. రూళ్లగీయుకఱ్ఱ.

రూషితము, సం. విణ. ధూళిమొదలగువానిచేఁగప్పఁడినది, గుంఠితము; చూ, సంవృతము.

రె

రె, దే. అవ్య. ప్రశంసనార్థకశబ్దములనుప్రయుక్తమగునది. "బళిరె-బాపురె" మొ: రూ-రే: చూ, సెబాసు.

రెంచ, దే. స. వి. (జూదమునందు రెండు): చూ, రెండు. 2.

రెంట, దే. వి. 1. రెండగుట. ద్వైవిధము: చూ, రెండు. 2; అం. 2. ద్వైవిధము (భేదము): చూ, గుణములు. 3.

రెంటత్రాగుడు, దే. వి. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి.

రెంటత్రాగుడుతిండి, దే. వి: చూ, సింహము.

రెంటత్రాగుడుమెకము, ద్వ. వి: చూ, రెంటత్రాగుడు. రామా. 5, ఆ. 51.

రెంటనాల్కలుగలాఁడు. ద్వ. వి: చూ, సర్పము.

రెంటపంజులు, దే. వి: లాయిడి.

రెంటము, దే. వి. రూ-రెంటెము-రేఁటెము, గింటెము-గెంటెము. జంటనేఁత బట్ట: చూ, వస్త్రము.

రెంటికి, వా. మలవిసర్జనమునకు పంపుమనెడుగుఱుతు.(ష.వి.) "బడి బాలుఁడు రెంటికి పంపుఁడని రెండువ్రేళ్లు చాపెను.

రెంటెము, దే. వి: చూ, రూ-రెంటము.

రెండయిదులు, వా. స: చూ, పది.

రెండవ కొలము, ద్వ. వి: చూ, రాచకొలము.

రెండవపంట, దే.వి: ఎడకారు, దాళవా-దాళువా-దాళ్వా,పిక్కారు.

రెండవ వంగడంపుపబువు, ద్వ. వి. క్షత్రియుఁడు: చూ, రాజు.1.

రెండవవారము, వా. వి. సోమవారము: చూ, వారము. 2.

రెండాఱులు, వా. స: చూ, ముచ్చొకము. (2 × 6=12)

రెండు, దే. వి. 1. భేదము: చూ, వేఱుపాటు. 1; స. 2: ఇరు-ఈరు, రెంచ, రెంట. (సం).—అంఘ్రి, అక్షి, ద్వికము. తద్వి.—౧. ద్వంద్వము, ద్వయము, ద్వితయము, ౨. మిథునము; ౩. (జూదమునందు) రెండునకు.—రెంచ; ౪ రెండగుటకు,—రెంట. (ఇదె ద్వైవిధము.) (వీనికి సంధి వివర్ణ వికారము రెణ్ణాళ్లు, రెన్నెల్లు.); వా. వి. ౫. కొంచెము. "రెండు మంచి నీళ్లుఇవ్వండి: చూ, స్వల్పము.

రెండు జన్మములు గలవారు. అం: చూ, ద్విజులు.

రెండుతడవలు, వా. వి. బ: చూ, ఇనుమాఱు.

రెండుతలల పాము, దే. వి: చూ, రాజిలము.

రెండునాలుకలుగలది, అం. పాము: చూ, సర్పము.

రెండునాలుకలవాఁడు, వా. వి. ఆడినమాట తప్పిపోయి మఱియొకరీతిగా మాట్లాడువాఁడు.

రెండు నూఱులు, వా. స. బ: చూ, ఇన్నూఱు.

రెండునొకటి వా స. బ: చూ, రూ-రెండొకటి.

రెండుమాఱులు, వా. వి. బ: చూ, ఇనుమాఱు.

రెండు ముఖములుగలవాఁడు, అం. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.

రెండువందలు, వా. స. బ: చూ, రెండునూఱులు.

రెండువీసెలు, వా. వి. బ: చూ, ఎత్తు. 8. (1/4 మణుగు).

రెండుసార్లు, వా. వి. బ: చూ, రెండుతడవలు.

రెంద్వైదులు, వా. స. బ: చూ, రూ-రెండయిదులు.

రెండొకటి, వా. దే. స; తిగ-తివ-తీ, ముచ్చ-ముచ్చు, మూఁడు మూఁడు. (సం.)—అగ్ని, త్రికము.

రెంబ, దే. వి. రూ-రెబ్బ-రెమ్మ. ఉపశాఖ: చూ, శాఖ. 1.

రెక్క, దే. వి. రూ-ఱెక్క. పక్షియెఱక. ప్రభా. 4. ఆ. 66: చూ, ఱెక్క. 1.

రెక్కొను, దే. అ క్రి. (రేకు+కొను) 1. రూ-రక్కొను, రేకెత్తు: చూ, వర్ధిల్లు; 2. తేరకొను: చూ, స్వస్థమగు; ప్రే. 3. రెక్కొలుపు.

రెక్కోలు, దే. వి. రెక్కొనుట.

రెచ్చెల, దే. విణ: చూ, లడాయిగాఁడు.

రెచ్చు, దే. అ. క్రి: చూ, విజృంభించు. నీలా. 2, ఆ. 104.

రెట్ట, దే. వి, 1. పక్షిమలము: చూ, శమలము; 2. పత్రము: చూ, ప్రక్క. 2; 2. భుజము: చూ, స్కంధము. 1.

రెట్టి, దే. వి. 1: చూ, రెట్టింపు; 2. గొనము, మడుఁగు-మడుపు-మడ్గు-మణుఁగు-మణువు. (సం.) గుణము.

రెట్టించు, దే. స. క్రి: ఇనుమడించు-ఇన్మడించు, ఇబ్బడించు-ఇమ్మడించు, జమలించు.

రెట్టింపు, వా. వి. అంత, ఇనుమడి-ఇన్మడి, ఇబ్బడి-ఇమ్మడి, జంట, జత, జమిడి-జమిలి, దంట, దుగ-దువ, దుగుణము, దొంతు, రెట్టి, (సం)—దండము, ద్విగుణము.

రెట్టు, దే. వి: చూ, రెంటము.

రెడి, దే. వి. 1: చూ, రూ-రెడ్డి: వా. 2. సిద్ధము.
రెడ్డి, దే. వి. 1. గౌరవ కుటుంబమునకుఁ జెందిన శూద్రజాతి. రూ—రెడి—రడి—రడ్డి. (తద్వి.—కమ్మరెడ్లు, పంటరెడ్లు, పాకనాటిరెడ్లు, పెడకంటరెడ్లు-పెడగటిరెడ్లు, భూమంచిరెడ్లు, మోటపాటిరెడ్లు—మోటాట్రెడ్లు మొదలగు జాతులు 14 గలవు); 2: చూ, శూద్రుఁడు.
రెడ్డికము, వా. వి: రూ-రెడ్డిగము. ముడుచుకొన్న యొక కాలి తొడమీఁద మోఁకాలు మీఁదుగా ముడుఁచుకొన్న మఱియొక కాలిపాదము మోపి ఆకాలిని పిఁపును అంగవస్త్రముతో పీడ్చి కట్టుకొని కూర్చుండుట: (సం.) అంకబంధము, అవసక్థిక.
రెడ్డిగము, దే. వి. —పై.—
రెడ్డిపాలవంకెలు, ద్వ. వి. బ: చూ, ధాన్యము.
రెడ్డివారి నానఁబ్రాలు, దే. వి. పటుపర్ణి*: చూ, స్వర్ణక్షీరి.
రెపరెప, దే. వి. 1: చూ, రటితము; 2. గాలి వీచుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.
రెపరెపమను, దే. అ. క్రి. 1. అఁకలెత్తు; వా. 2. గర్వించు.
రెప్ప, దే. వి: చూ, రూ-ఱెప్ప. కళా. 7. ఆ. 144.
రెప్పము, దే. విశ. పూర్ణము. ఉ. హరి. 4. ఆ. 1 95: చూ, సంపూర్ణము.
రెబ్బ, దే. వి: చూ, రెంబ.
రెమ్మ, దే. వి. —పై.—
రెమ్ము, దే. స. క్రి. 1. ఒడిసితిగుచు. విజ. 1. ఆ. 72; 2. ఒడియు. సా.1. ఆ. 71: (చూ, స్ఫోటించు) ఈడుచు-ఈడ్చు, ఈరుచు-ఈర్చు, ఒడియు, చేఁదు, తిగియు-తివియు, తిగుచు, తివుచు, తొడుకు, నిమురు, నుసుము, పీఁకు, లాగు. (సం.) ఆకర్షించు, ఆక్షేపించు, ఆహరించు. తద్వి.— ౧. పాలు పితుకుటకు—ఈడు, పిండు, పిడుచు, పితుకు-పిదుకు (సం.) అవదోహము.
రెయి, వై. వి.=రాత్రి: చూ, రూ-రేయి.
రెయ్య, దే. వి. చిఱుచేప: చూ, మత్స్యము. 1.
రెలుచు, వా. స. క్రి. ఆకులు పువ్వులు లోనగువానిఁ గోయు. రూ-రెల్చు. కోయు, గిల్లు, చిదుము. (సం.)-అపచయించు.
రెల్చు, —పై.—
రెల్ల, దే. వి. 1. కఠినైకదేశము: రెల్లు; 2: చూ, మెతుకు.
రెల్లుకొనుపుతాళి, దే. వి. హేమాద్రి: చూ, పర్వతము.

రే

రే, వై. వి. 1.=రాత్రి: చూ, రాత్రి; 2.=రే. ఓరీ. రూ-రె. (దేశ్యమని శ. ర.): చూ, రూ-రె.
రేఁగాకు, దే. వి. 1. నఖమను గంధద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము; వా. 2: రేఁగుచెట్టు ఆకు.
రేఁగు, దే. వి. 1: రూ-రేను-రేవు-ఱేఁగు, గొట్లియ-గొట్లె*, (సం.వ.)-కందుకము, కర్కంధు-కర్కంధువు, కువలము. కువలి, కుకోలము, కోల-కోలి, కోశాతకి-కోషాతకి, గూఢఫలము, గోపి. ఘంట, ఘోంట, ఘోంటాముటి, ఘోటజటి, బదరి, సాదుఫల. తద్విశేషములు— ౧. అడవి రేఁగు—అడవి ఱేఁగు. (సం.)—శర్కరిక, వనకోలి, వనబదరి; ౨. కమ్మరేఁగు-కమ్మరేను, నక్కరేఁగు-నక్కరేను-నక్కెలు. (సం.)-బరావతము, కశేరుకము, ఖగవక్త్రము, లకుచము-లికుచము; ౩. నేలరేఁగు. (సం.)—శీతబదరి, క్షుద్రఘోలి, చివిల్లికా, శువము, భూబదరి; ౪. చిట్టిగొట్టె; ౫. రేఁగుపండు, ఱేఁగుపండు. (సం.)—కర్కంధువు, కులము—కోలము, కోకిలము, కువలము, గుట, ఘోంట, బదరము, సౌవీరము (మిగతవానికి "చూ, స్వాదుఫల 3"); అ. క్రి. 2. పైకిలేచు. రామా. 7. ఆ. 279: ఎగయు, కొదరు, గోరించు. నెగయు-నెవయు, నెగయుదెంచు, పుటమెగయు, లేచు, (సం.)—ఉద్గమించు; 3. రూ-రేయు-ఱేయు-రెచ్చు: చూ, విజృంభించు; 4. ఉద్రేకించు: చూ, హుంకరించు.
రేఁగుచెట్టుక్రింది భాగవతము, లో. ఎవరైన విషయము తెలియక పనిచేయుచున్నచో చూచినవారు "రేఁగుచెట్టుక్రింది భాగవతము" అని నుడివెదరు.
రేఁగుడు, దే. వి. సిద్రకి*: చూ, పొట్ల,
రేఁగుపండు, వా. వి బదరీఫలము: చూ, రేఁగు. 1—౫.
రేఁచు, దే. ప్రే. 1. రేఁగఁజేయు. రూ-రేఁపు; స. క్రి. 2: ఎక్కొడు, ఎక్కులు పెట్టు, ఎత్తుపెట్టు, ఎసకొలుపు, ఎసవెట్టు, కెల్లగించు, కొలుపు, పురికొలుపు, పెరరేఁచు—పెరరేపు—ప్రేచు-ప్రేరేపించు- ప్రేరేఁచు-ప్రేరేపు, ప్రోలుగుదుపు—ప్రోల్గుదుపు (సం.)—ప్రేరించు.
రేఁకెము, దే. వి: చూ, రూ-రెంటము.
రేఁపు, దే. ప్రే: చూ, రూ-రేఁచు.
రేఁబగలు, ద్వ. వి. రోజు. అహోరాత్రము: చూ, హోర. 1.
రేక, దే. వి. 1. తాటాకు మట్టతో కట్టిన దొప్ప: వై. వి. 2.= రేఖా. గీఱ; చూ, రేఖ. 3; 3.=రేఖా-లేఖా. జాలు: చూ, లేఖ. 3; 4. పంక్తి: చూ, శ్రేఢి. 1; వా. 5: చూ, రేకు. 1.
రేకంటు, ద్వ. వి: చూ, సూర్యుఁడు.
రేకచీరణము, ద్వ. వి. రేఖలుతీర్చెడు చిన్నయులి: చూ, వృక్షాదనము.
రేకు, దే. వి. రూ-ఱేకు. 1. పుష్పదళము: చూ, సంవర్తిక; 2. జలతారు: చూ, సరిగ. 2; 3. ఈఁక: చూ, తెక్క. 1; 4. అంచు కమ్ములు లేని బట్ట, సయిను: చూ, వస్త్రము; 5. దుప్పటిలో సగము: చూ, వస్త్రము.
రేకుమడఁచు, దే. స. క్రి. రూ-ఱేకుమడఁచు. అణఁగఁ ద్రొక్కు. విజ 3, ఆ. 167.

రేకెత్తు, దే. అ. చూ, వర్ధిల్లు,

రేఖ, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). రూ-లేఖ. 1. ఎడములేక దగ్గఱయగు వృక్షాదుల పంక్తి: చూ, శ్రేణి. 1; 2. పాణిపాదతలముల యందలి గీఱ; 3.=రేక: అంకము, చీరము, క్రాంతి. (తె. ప.)—గీఁత, గీటు, గీఱ, గెఱ, గోఁటు, చాఱ, జీర, బరి, రేక, అక్కు, వ్రాయి. తద్వి.—౧. గుండ్రని రేఖకు.-(తె)—గిఱి, గుడి; ౨. వడ్లరాని చుట్టు గీఁచెడు గిటికి.-(తె.)—పొతుకు; 4=రేక. జాబు: చూ, లేఖ.

రేగటినేల, దే. వి. నల్లనేల: చూ, భూమి. 1—౩౦.

రేగడ, —పై.— (రూ-రేవడ).

రేగడి, దే. వి. రూ-రేవడి: చూ, భూమి. 1—౨౫.

రేగడిదూల, దే. వి. తీఁటకసింద*: చూ, సముద్రాంత. 1.

రేచకనికృష్టము, అం: చూ, కరణములు.

రేచకము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, కుంభకాదిత్రయము; 2. ఏనుఁగు చెవివంటి పాదకంచుకము: చూ, వారవారణము.

రేచకి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). కరక*: చూ, హరీతకి.

రేచని, సం.వి.ఈ.(స్త్రీ) 1: చూ. రూ-రోచని. 1.*; 2. దంతి*: చూ, విశల్య 5.

రేచిక్క, వా. వి. 1. తలతిక్క; 2: చూ, విసువు.

రేచితము, సం. వి.అ. న. 1. వంకరలేక వేగముగాఁ బోయెడి గుఱ్ఱపు నడ. అం. 2: చూ, భ్రూక్రియలు; 3: చూ, నృత్త హస్తములు; 4: చూ, కటిక్రియలు.

రేచీఁకటి, ద్వ. వి. రాత్రికన్నులు తెలియని, నిశాంధ్యము.

రేచీఁకు, ద్వ. వి: 1. అవిటి-అవిడి, కన్నవిటి, కానని వాఁడు, కానరానివాఁడు, గుడ్డి-గ్రుడ్డి, చీకు-చీకు. (సం.ప.)—అంధకుఁడు, అంధుఁడు, అదృక్కు, అనేడమూకుఁడు, దివ్యచక్షువు. తద్వి.—౧. పుట్టుగుడ్డి, పుట్టుచీకు (సం.)—జనుషాంధుఁడు; ౨. మెల్లకంటివాఁడు. (సం.)—కేకరుఁడు, గోకులికుఁడు, టగరుఁడు, వలిరుఁడు-వళిరుఁడు-వళీరుఁడు. (చూ, వళీరుఁడు); వా. ౩. రాత్రికానరానివాఁడు. తద్వి —౧. గ్రుడ్డివాళ్ళ గుంపు = అంధకము.

రేచెల్వ, ద్వ. వి. బోగముది: చూ, వేశ్య.

రేజవరాలిమగఁడు, ద్వ. వి. చందమామ : చూ, హిమాంశువు.

రేజోతి, పై. వి. —పై.—

రేడియో, వా. వి. తంతువిరహిత తారాప్రేషణము,

రేణము, దే. వి. దూడపేడ: చూ, శుష్కగోమయము (పిడక)

రేణికివచ్చు, వా. అ. క్రి: నేటుసేయు.

రేణుక, సం వి.ఆ. స్త్రీ. 1. రేణుకయను గంధద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము; 2. జమదగ్ని భార్య: చూ, సహధర్మిణి(భార్య); బ. 3. (రేణుకలు = నూగుదోస అని కొందఱు).

రేణునాసము, సం. వి. అ. పుం. తుమ్మెద: చూ, షట్పదము.

రేణువు, సం.వి.ఉ.పుం.(స్త్రీ) 1. కణిక, కలుషము క్షితికణము, గుండకము, చూర్ణము, తమస్సు, ధూళి, పరాగము, పాంశువు-పాంసువు, వాతకేతువు. (తె.ప.)—తుమురు—తువ్వర, త్రమ్మ-త్రుమ్మ. దవ, దుమారము, దుమ—దుమ్ము, దువ్వ-దూలి-దూళి,నలఁక,నలి, నలుసంత, నలుసు, నెరసు, పదటి (పదడు)—వదడు, బుగ్గి. తద్వి—౧. క్షణము, పరమాణువు, పీలువు; ౨. గవుండ్లవాఁడు కత్తులు నూరెడుపొడికి: (తె).— నెరసు. (చూ, సురుము) (చూ. స్వల్పము.); ౩. ధూళి ధూసరమునకు—2.లవము: చూ, స్వల్పము.

రేణుసారము, సం. వి. అ. న. కర్పూరము: చూ, °రము.

రేతము, సం. వి. స్. న: చూ, రూ-రేతస్సు.

రేతలి, దే. వి: చూ, రేణునాసము.

రేతస్సు, సం వి. స్. న. 1. పురుషుని రేతస్సునకు:—అండము, ఆక్షము, ఇంద్రియము. కల—కళ, కలము, కామము, కిట్టవర్జితము, ఛర్ది, తేజము—తేజస్సు, బిందువు, బీజము, భగము, మదము, వీర్యము, శుక్రము, శుక్లము, శుచి, హిరణ్యము. (తె.)—సోఁడు. తద్వి—౧ (ఆడుదాని రజస్సు.-ముట్టునెత్తురు-రజస్సునకు:—(చూ, రజస్సు. 3); ౨. ఆఁడుదానిరక్తమును మగవాని రేతస్సును కలిసిన ముద్దకు:—కలిలము, కులలము; ౩. ఏనుఁగు రేతస్సునకు:—మదము; ౪. స్త్రీ ప్రథమార్తవమునకు:—(తె.): అంటు, క్రొత్తముట్టు, ముట్టు, సమరత—సమర్త. ("చూ, హిరణ్యము. 5."); 2. పాదరసము: చూ, సూతము.

రేతిరి, పై. వి.=రాత్రి: చూ, రాత్రి.

రేత్తిరి, —పై.—

రేత్రి, —పై.—

రేదొర, ద్వ. వి. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.

రేద్రిమ్మరి, ద్వ. వి (రే+త్రిమ్మరి) రాత్రించరుఁడు. ఉ. రా. 3, ఆ. 43: చూ, రాక్షసుఁడు. 1; 2. దొంగ: చూ, హారకుఁడు.

రేద్రిమ్మరీఁడు, ద్వ. వి. 1. దొంగ: చూ, హారకుఁడు; 2. నిరృతి: చూ, సోఁకులఱేఁడు.

రేనాఁడు, దే. వి. దేశవిశేషము, రేవు: చూ, సీమ (1.)

రేను, దే వి: చూ, రూ-రేఁగు.*.

రేపకడ, ద్వ. వి. (రేపు+కడ) రూ—రేపాడి ఎల్లి, రేపు-తేపు.

రేపాడి, దే. వి.—పై.—కాశీ. 7, ఆ. 259. (రేపాడియనుచో ఆడియనునది అది వంటిదని యెఱుఁగునది) చూ, ఏఁడాది.

రేపు, దే. వి. —పై.—

రేపుఁడు, వా.విణ,రేపుఁడు.దూఱఁబడినవాఁడు:చూ,వ్యాధుఁడు.2.

రేపొలఁతిమగఁడు, ద్వ. వి. చందమామ: చూ, హిమాంశువు.

రేఫము, సం. వి. అ. పుం. 1. రవర్ణము: చూ, వర్ణము 1. విణ. 2. అధమము: చూ, హీనము. 2.

రేఫసుఁడు, సం, విణ: చూ, రేపుఁడు.

రేపుఁడు, —పై.—

రేబ, దే. వి. శయ్యాపైపలువు, లేపు: చూ, శయ్య. 1.

రేయి, పై. వి.=రాత్రి. రూ-రే-రెయి: చూ, రాత్రి.

రేయింతిమామ, ద్వ. వి: చూ, సముద్రము.

రేయివెల్గు, ద్వ. వి: చూ, రేపొలఁతిమగఁడు,

రేయు, దే. అ. క్రి. 1: చూ, విజృంభించు; స. క్రి. 2. ఖండించు. రాఘ. 4, ఆ. 148: చూ, నెలగు.

రేయెండ, ద్వ. వి: చూ, వెన్నెల. 1.

రేఱేఁడు, ద్వ. వి: చూ, రేపొలఁతిమగఁడు.
రేల, వా. వి: చూ, రూ-ఱేల*.
రేవ, సం. వి.ఆ. స్త్రీ. 1. నర్మదానది: చూ, నది; 2. నీలి*: చూ, రంజని.
రేవంతముల్లు, వా. వి. వస్త్రము ధరించుటలోని విశేషము.
రేవంతుఁడు, సం. వి.అ. పుం: అశ్వశిక్షకుఁడు, కళాంకరుఁడు.
రేవఁడు, దే. వి. (రేవు+అఁడు) చాకలవాఁడు. ప్వా. 3. ఆ. 104: చూ, రజకుఁడు.
రేవగలు, ద్వ.వి.(రే+పగలు)అహోరాత్రము: చూ, హోర.1.
రేవడ, దే. వి: చూ, రూ-రేగడ. పర. 2, ఆ. 12.
రేవడి, దే. వి: చూ, రూ-రేగడి.
రేవతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రూ-రేవంతి-రేవ: చూ, రిక్క; 2. బలరాముని భార్య: చూ, సహధర్మిణి (భార్య).
రేవతీరమణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. బలరాముఁడు: చూ, హాలాయుధుఁడు. 1.
రేవలచిన్ని, దే. వి. రూ—రేవల్చిన్ని* (మలమూత్రములు జారిచేయును).
రేవల్చిన్ని, —పై.—
రేవు, దే.వి.1. నద్యాదులయందు మనుష్యులు దిగుట కనువుగా నేర్పఱచిన దారి: నీరాటరేవు-నీలాటిరేవు-నీళ్ళాటరేవు, రేపు. (సం.)—అవతారము, ఘటము, తీర్థము: చూ, సరస్సు. 1. తద్వి.—నడచిపోఁదగిన రేవునకు:—పాటిరేవు; 2. సముద్రమునందు సరకులు ఎగుమతి దిగుమతి చేయుచోటునకు:—(సం.)-అవతారము, ఘటము, తీర్థము: చూ, సరస్సు. 1; 3. రేవాఁడు, కరవాఁకపట్టణము: చూ, దేశములు. ౧౭; 4: చూ, రేఁగు*. య. 2, ఆ. 47; 5. చాకలవాని చాకిరేవుల లెక్క "ఎన్ని రేవులు ఉతికెను".
రేవుజక్కి, దే. వి. గాడిద: చూ, రాసభము.
రేవుబోయ, దే. వి: చూ, సరంగు.
రేవువాఁడు, దే. వి: చూ, రేవఁడు.
రేవెలఁగు, ద్వ. వి: చూ, రేపొలఁతి మగఁడు.
రేవెల్గు, —పై.—
రేవెల్గుఱేఁడు, ద్వ. వి: చూ, సూర్యుఁడు.
రేసు, దే. వి. 1. చులుకన: చూ, లాఘవము. 1; వా. 2. ఒకానొకకుక్క: చూ, రూ-ఱేచు. (రేచు అని కొందరు); విశ. 3. చులుకనిది: చూ, లాఘవము. 1.
రేసుగుడ్డ, దే. వి. చేతిగుడ్డ: చూ, వస్త్రము.
రేసొద, వై. వి. కంకరి: చూ, లేపము.

రై

రై, సం. వి. ఐ. పుం. = రో. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3.
రైక, దే. వి. రూ-రవిక-ఱైక-అయిక-అవిక, కంచెల: చూ, వస్త్రము.
రైటరు, వా. వి. గుమస్తా (క్లర్కు.)
రైటు, వా. వి. ఒప్పు, క్రమము. (రాంగునకు వ్యతిరేకము.)
రైతు, దే. వి. రూ-రయితు: చూ, సేద్యకాఁడు. తద్వి.—౧. భూస్వాతంత్ర్యము లేని రైతునకు.—పాయకారి; ౨. పొలము కాఁపునకు,—పొలమరి. (మిగతవానికి "చూ, సేద్యకాఁడు.")
రైలు, వా. వి. 1. ఇనుపపట్ట; 2. పొగబండి: (ట్రైన్): చూ, శకటము. 1. (చూ, బండి.)
రైవతకము. సం. వి. అ. న. 1: చూ, ఱేల*; 2. ఎఱ్ఱకిత్తలి*: చూ, శర్కరాంకము.
రైవతుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.

రొ

రొ, దే. అవ్య. 1. సంబుద్ధియందు స్త్రీవాచకంబులకు నుప్రయుక్తమగునది. (ఉదా.—అక్కరొ, ఇంతిరొ, రమణిరొ మొ.)రూ-రో; 2. ప్రశంసార్థకమునందు తద్వాచక శబ్దంబుల కనుప్రయుక్తంబగునది. "అమ్మ రొ.":రూ-రో
రొంజుడు, దే. వి. ప్రలాపము, పదరు: చూ, శబ్దము. 1.
రొండి, దే. వి. 1: తుంటి, మలుగు; 2. నడుముయొక్క పార్శ్వభాగము: చూ, పిఁగు. 1.
రొండిప్రేటు, అం: చూ, విన్నాణములు.
రొండు, దే. వి. రూ-రొడ్డు, రొప్పు, రోఁజు, శ్వాసరోగము: చూ, వగరుపు.
రొండుడు, దే. వి: చూ, రూ-రొంజుడు.
రొంప, దే. వి: పడిసెము. (సం)—పీనశము-పీనసము. తద్వి-(సం.)- ప్రతిశ్యాయము-ప్రతిశ్రయము- ప్రతిశ్రాయము-పీనశము-పీనసము. (వైద్యశాస్త్రమునందు ప్రతిశ్యాయ పీనస శబ్దములు ప్రత్యేకములు.)
రొంపి, దే. వి: చూ, సుబ్బలి.
రొంపిదుక్కి, దే. వి. నీళ్ళుగట్టి అడుసుగా దున్నుట (మఱియొకటి వెలిదుక్కి): (చూ, కుదప. 1.): చూ, సేద్యము.
రొంపిమాను, దే. వి. రొంపిదున్నిన పిమ్మట మిట్టపల్లములు సరిపఱచుటకు మీఁద పాటించెడు మాను: పోకమాను.
రొక్కపుదొర, ద్వ. వి. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు.
రొక్కపుపూఁట, ద్వ. వి: అరువుఁబూఁట.
రొక్కము, వై. వి. 1.=రోక. చేతివెల, నగదు (చూ, విత్తము. 1.); 2.=ఋక్థ. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3; 3: చూ, సమూహము.
రొక్కములఱేఁడు, ద్వ. వి: చూ, రొక్కపుదొర.
రొక్కారొక్కములు, వై. విశ. బ. బహు. విధములుగలవి: (సం.)— ఉచ్చావచము, నైకభేదము.
రొక్కించు, వై. స. క్రి. 1. రొక్కపఱచు; వా. 2. నొక్కినొక్కి యడుగు.

రొచ్చు, దే. వి. 1. అపవాదము: చూ, నెగ్గింపు; 2. అడుసు. రూ-తొచ్చు: చూ, సుబ్బలి; 3: చూ, నుచ్చు. 1; 4 మాలిన్యము: చూ, మలినము. 1; వా. 5. రూ-తొచ్చు, తూము కాల్వలవెంటఁ బాఱెడు మురికిబంద: చూ, సుబ్బలి.

రొట్ట, దే. వి 1. ఉపశాఖ: చూ, శాఖ. 1; వా. 2. ఆకుల ప్రోవు.

రొట్టియ, దే. వి. రూ-రొట్టె: చూ, భక్ష్యము.

రొట్టె, దే. వి.—పై.—

రొడ్డు, దే వి 1: చూ, రూ-రొండు; వా. 2. పులుపు, పుల్లన. "చల్లరొడ్డుగానున్నది"

రొడ్డుడు, దే. వి. చూ, రూ-రొండుడు.

రొద, వై. వి.=రుత. రూ-రొదాళము. 1. ధ్వని: చూ, స్వరము. 2; 2. కలకలధ్వని: చూ, స్వరము. 2.

రొదాళము, —పై.—

రొదాళించు, వై. అ. క్రి. ధ్వనించు: చూ, శబ్దించు.

రొప్పు, దే. అ. క్రి. 1. కూయు : చూ, శబ్దించు; 2. (పులి) కూయు: చూ, శబ్దించు; స.క్రి.3. కోపించు: చూ, రోషించు; 4. తఱుము. చూ, వెంబడించి పరుగెత్తించు; 5. ఉచ్చాటనము చేయు,

రొమ్ము, వై. వి.=ఉర. రూ-తొమ్ము. 1: చూ, వక్షము. 1; అం. 2: చూ, తాడితాంగములు; 3: చూ, నఖక్షతసానములు.

రొయి, దే. వి. 1. నింద: చూ, నెగ్గింపు; 2. రూ-రొయ్యి, రోఁతిబూదిద, కట్టెనిప్పు మీఁది నిగులు: చూ, సిగరి. 1. (భస్మము).

రొయ్య, దే. వి. చిఱుచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.

రొయ్యి, దే. వి: చూ, రూ-రోయి. 2.

రొల్లు, దే. వి. 1. ప్రలాపము: చూ, శబ్దము. 2; అ. క్రి. 2: కలవరించు, పనవు, పలవించు, పలవు, పలుము, పలవరించు, పల్వరించు. (సం.)-ప్రలాపించు. (చూ, శబ్దించు).

రొష్ట(ష్ఠ), వా. వి. 1. నిష్ఠురము; 2. అప్రతిష్ఠ.

రో

రో, సం. వి. ఐ. పుం. 1. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3; వై. వి. 1. రూ-రోయి. లంజెవెల : చూ, శుల్కము. 3; 2. పందెము: చూ, వ్యవహారము. 4 ; 3. కుదువ, తాకట్టు: చూ, వారకము. 1; 4. ఎరవు, చేబదులు: చూ, వారకము.1; 5: చూ, విక్రయము; 6.=రై. ధనము: చూ, రో. 1; అవ్య. 7: చూ, రూ-రొ. 1; 8: చూ, రూ-రొ. 2.

రోంత, వా. వి. (రవ్వ+అంత) రూ-రవ్వంత. కొంచెము: చూ, స్వల్పము.

రోఁకటిబండ, దే. వి. 1. శతపది: చూ, సర్పము; 2. పొన్ను లేని పొట్టిరోఁకలి, బండ: చూ, రోఁకలి; 3. క్రోష్టుపుచ్ఛిక*: చూ, సింహాపుచ్ఛి.

రోఁకటిలోఁ దలఁదూర్చి రోఁకలిపోటులకు వెరువవచ్చునా? లో. కార్య శూరత్వమందు వెనుకంజ వేయఁగూడదు. "ఉదా.—కాకున్నవి కాకమానవు. రోఁటిలోఁ దలఁదూర్చి రోఁకటిపోటునకు వెఱవఁదీరునా?" (నీతిచంద్రిక — మిత్రలాభము).

రోఁకలి, వై. వి. = గోకిల: (సం.)—గోకిలము, పేళలము, ముషలము-ముసలము. తద్వి.—ఁ. పొట్టిరోఁకలికి—బండ, రోఁకటిబండ; —. బలరాముని రోఁకలికి:- (సం.)— సౌనందము. (చూ, సౌనందము).

రోఁకలితాల్పు, ద్వ.వి. బలరాముఁడు: చూ, హలాయుధుఁడు.1.

రోఁకలిపోటు, వా. వి: దంపు-దంపుడు, కొట్నము. (సం.)— అవహననము.

రోఁజు, దే. వి. 1: చూ, వగరుపు; వా. 2. రేఁబగలు: చూ, రూ-రోజు; అ. క్రి. 3: చూ, వగరుచు.

రోఁజుడు, దే.వి. (రూ-రొంజుడు-రొండుడు-రొడ్డుడు-రొల్లుడు) ప్రలాపము: చూ, శబ్దము, 2

రోఁత, దే. వి. 1. నింద: చూ, నెగ్గింపు; 2: (విణ.) ఉల్లఱము, ఏవ-ఏవము, ఎంబెటికము—ఎంబెటికి—ఎబ్బెరికము— ఎబ్బెటికము, ఎబెట్టు-ఎబ్బెట్టు, ఎఱబటికము, పవ-ఏవము, ఓకర, ఓకరింత, ఓకిలి-ఓకిలింత, కింకిరిపాటు, కికింకిరి, చీఁదఱ, నవ్వు, విసవు-విసుగు-విసుపు-విసువు (సం.ప.)— అంతచండాలము,అనిష్టము,అప్రీతి,అసహ్యత, అసహ్యము, అసహ్యము, ఆనర్తము, ఋతీయ, ఏహ్యము, ఘృణ, జుగుప్స, హ్రిణీయ-హృణీయ. తద్వి.—మిక్కిలిరోఁతకు- ఎబ్బెట్టు, ఏక్కు(వా) (యాక్కు) (చూ, హృణీయ). వా. 3. మలము: చూ, శమలము.

రోఁతకాఁడు, దే. వి: ఏవకాఁడు, రోఁతగొట్టు, రోసుబడి. (సం.)— అసహ్యుఁడు.

రోఁతగొట్టు, వా. వి. —పై.—

రోఁతగించు, దే. అ. క్రి: చూ, రోఁతపడు.

రోఁతపడు, దే. అ. క్రి: ఈసరించు, పవగించు, ఏవపడు, ఓకరించు—ఓకలించు, గోరపడు, రోఁతగించు, రోయు (సం.)—అసహ్యపడు, అసహ్యించు.

రోఁతలమారి, దే. విణ. నిందితుఁడు: చూ, వెలివాఁడు.

రోఁతిబూదిద, దే. వి: చూ, రొయి. 2.

రోక, దే. వి. మూల: చూ, హరిత్తు. 1.

రోకము, సం.వి.అ.న.1. ఓడ: చూ, హోడము; 2.=రుంకము. బెజ్జము: చూ, రంధ్రము. 1; 3. కదలిక: చూ, లోలము; పుం. 4. వెలుఁగు: చూ, వెలుతురు. 1; 5,రొక్కపమ్మకము: చూ, విక్రయము; 6.=రొక్కము. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3.

రోకు, దే. వి. లలి: చూ, వికాసము.

రోగము, సం. వి. అ. పుం. 1. (దీనిచేత తపింపఁ జేయఁబడుదురు): అంగజము, అంహతి, అతంకము, ఆమము,

ఆమయము, ఆయోగము, ఉపతాపము, కాసువు, కిల్బిషము, క్షీద్రము, గదము, గుడము, భంగము, రుక్కు—రుజ, రుగ్మత, వికారము, వ్యాధి, స్పర్శము, హనువు, (అవ్య.)- అతి, కచ్చిత్. (తె.)—జబ్బు, తెగులు-తెవులు, నలఁక— నలఁకువ-నలి-నలుకువ, నొవ్వి-నొవ్వు-నోవి నోవు, సుస్తి, (చూ, హనువు. 4., తద్విశేషములు-౧. రోగవిశేషములు:- అక్కి, అతిమూత్రము, అమిషి, ఊరుస్తంభము, ఔదుంబరము, ఔపసర్గికము, కదరము, కురము, గదము, గరము, గర్దభగదము, గుల్మము, ఛర్దువు, ధ, దుర్నామము, అంగభంగము, పక్షవాతము, పాకలము, పుష్కరము, ప్రదరము, మశకము, మహోదరము, లూత, విదారి, శర్కర, సికత, (తె.)-ఎండుతెవులు, (తె.)—ఎదురుకుత్తుక, (తె.)—చీడ, (తె.)-చుండు, (తె.)-దొండము, (తె.)-నత్తి, (తె.)-మలిమిడి. ఇత్యాది; ౨. అంతర్వమి, అజీర్ణము, అజీర్తి, అగ్నిసాదము, అమబంధము, అవరోచనము, చపలతాశయము, వాయుగండము. (తె.)-అఱకము, అఱగమి, అఱకువ— అఱుకువ, అల్లియము—అత్తెము, ఉబ్బరము, ఉబ్బు, కడుపుబ్బు, పొంగరము, పొంగరింపు, పొంగు, మత్తి— మత్తెయ; ౩. ఆక్షేపకము, ఆధ్మాతము, అర్దితము, ఖల్లి; ౪. ఉత్పాదిక, ఉద్దేహిక, ఉపజిహ్విక, కంఠశాలుకము, గలశుండిక-గళశుండిక, గళాంకురము, దివి, రోహిణి, పట, (తె)-అంగిటిముల్లు, అరిమి, కొండనాలుక, కోవ, చిఱునాలుక. (చూ, రసన. 1.); ౫. ఉపతప్త, ఉపతాపము, ఖిద్యమానము, స్పర్శము, స్ప్రిష్ట; ౬. ఉపదంశము. (తె.)- కొఱుకు, కొఱుకుపుండు, సవాయి, (తె.)-అడ్డకఱ్ఱ, పచ్చసెగ, సెక-సెగ; ౭. ఉచ్ఛ్వాసనిరోధనము, ఉచ్ఛ్వాసావరోధము, యోవకము. (తె.)-ఊపిరికుట్టు, గురుకు; ౮. కందసంజ్ఞము, యోన్యర్శము; ౯. అగ్ని, కాంతిదము, పిత్తము, పైత్తము, పైత్యము, మాయువు; ౧౦. కాశము— కాసము, క్షయథువు, క్షవథువు, క్షవకము, క్షయము, గదాగ్రణి, యక్ష్మము. (తె.)—ఆఱుగుఁదెవులు-అఱువుఁదెవులు, ఉక్కిస, ఉబ్బరము, ఉబ్బసము, కక్కువాయి, కుముటు, గస, దగ్గు-దగ్గు, నవఁత. తద్వి.—(౧) (తె.)— పొడిదగ్గు; (౨) అంగజ్వరము, రాజయక్ష్మము; ౧౧. క్షౌద్రమేహము, ప్రమేహము, మేహము. (తె.)-చెలది, తెలుపు; ౧౨. గృధ్రసి. (తె.)-కిరుదెస; ౧౩. గ్రహణికి:—అతిభేదము, అతిసారము, అన్నగంధి, ఆమము, ఉత్థానము, ఉదరామయము, గ్రహణి, పాచనము, ప్రవాహికరక్ష, సారణము, (తె.)—అన్నగళి-అన్నగున, దోము, పాచనము, పారుడు, పాసనము, బంక, బేది. తద్వి.—(౧) నెత్తురుబంక, (౨) సీతభేది; ౧౪. సర్పి. (తె.)—చప్పి. రూ-సప్పి; ౧౫. (తె.)—చెవ్వ, చెవ్వకాయలు; ౧౬. (తె.)—చెలది-చెలిది— చెల్ది; ౧౭. జ్వరభేదములు— (౧) అభిఘాతము, (౨) ఆహికము. (తె.)—పాళి, పొలి, (౩) అనుతాపము, ఓజోశనము. (తె.)—గాలివేఁత, (౪) కూటపాకలము, పిత్తజ్వరము, (౫)కూటపూర్వము, త్రిదోషజము, పాకలము, (౬) జ్వరము, జూర్తి. (తె.)-కాఁక-క్రాఁక, పులకరము, పులపరము, వెక్క, వెచ్చు, వేఁకి, (౭)—(తె.)—తాఁకుడు. ఇత్యాది. ౧౮. (తె.)—తెగులుగొంటు—తెవులుగొంటు-తెవ్లుగొంటు; ౧౯. నజ్జునకు:-(చూ, శైత్యము. 1.); ౨౦. తెమడకు:— (చూ, శ్లేష్మము); ౨౧. మరిడీవ్యాధి, విషూచిక. (తె.)— కలరా; ౨౨ మూర్ఛకు. (చూ, సొమ్మ); ౨౩. జిన్నికి:— అభిన్యాసము. (చూ, సన్నిపాతము); ౨౪. కంటితెవులునకు:—(చూ, హర్షణము); ౨౫. కంతికి:-(చూ, దద్రువు); ౨౬. పాండురోగమునకు:—పాండువు. (తె.)— పాలుఁడు; ౨౭. వ్యాధి నిర్ణయమునకు:—సముత్థానము; ౨౮. కుష్ఠవునకు:—(చూ, సితము, 1); ౨౯. తలనొప్పికి:—(చూ, శిరోభారము); ౩౦. వాంతికి:-(చూ, వాంతి); ౩౧. మశూచకమునకు:—(చూ, స్ఫోటకము); ౩౨. వెక్కిళ్ళకు:— (చూ, హిక్కి. 1.) ౩౩. లక్కతెవులు; ౩౪. అంటుతెవులు, అంకుతెవులు; ౩౫. కీళ్లనొప్పురోగమునకు:— అంగమర్దము; ౩౬. గుబ్బములవెంద్రుకలా చర్మరోగము; (హి.)అగిన్‌బాది ౩౭. కారిజముపొంగుకు:-అగ్రమాంసము; ౩౮. అంతర్గతజ్వరము, అంతర్వేగము; ౩౯. పేగులనునొక్కురోగమునకు:- అంత్రతంధమి; ౪౦. రోగముగలది:—అకల్యము; ౪౧. శిశురోగవిశేషము:-అజగల్లిక; ౪౨ చెఱుపుమలపురోగము:- అపస్మారము; ౪౩. లింగరోగము:—అవపాటిక. ఇత్యాది. (చూ, హనువు. 4) 2. కుష్ఠౌషధము: చూ, మందు. 1-3.

రోగహారి, సం. వి. న్. పుం. 1. జాము*: చిత్రకము, చిత్రకేతువు, జాము-జామి. (తె.)—జేమి, జాము-జామి; 2. బూడిదగుమ్మడి: చూ, సర్వతోభద్ర; విణ. 3: చూ, వైద్యుఁడు.

రోగి, సం. విణ. (న్. ఈ. న్.): చూ, వ్యాధితుఁడు. తద్వి.- అతిసారకి. ఇత్యాది.

రోచన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గోరోజనము, మంగళ్య, శితి: చూ, రాజార్హము; 2. ఉత్తమస్త్రీ: చూ, స్త్రీ; 3. ఎఱ్ఱగలువ*: సహస్రపత్రము.

రోచనము, సం. వి. అ. పుం. 1. కొండబూరుగు*: చూ, వారిజము. 2; విణ. 2. ప్రకాశించునది: చూ, శుభ్రము 5.

రోచని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రూ-రేచని. తెల్లతెగడ*: చూ, సర్వానుభూతి; 2. కంపిలము—కంపిల్లకము--కాంపిల్యము, కరంబము, కర్కశము, చంద్రము, జాతి, రక్తాంగము. (తె.)—కంపిల్లము* ((సం.) రంజకము అని కొందఱు.)

రోచమానము, సం. వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱపు మెడసుడి: చూ, హయము; అం. 2: చూ, ఆగంతుకములు.

రోచిష్ణువు, సం. విణ. (ఉ): చూ, విభ్రాట్టు.

రోచిస్సు, సం.వి స్.న.1. సూర్యకిరణము: చూ, హాయనము. 2; 2. కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1.

రోజు, వా. వి. 24 గంటల (60 గడియల) కాలము: ఓర, తారీఖు, తేది, దివి, నాఁడు, నిచ్చు, పూఁట, పొద్దు-ప్రొద్దు, రేఁబగలు-రేవగలు, రోఁజు (అని కొందఱు.) (సం.)—

అహోరాత్రము, కల-కళ, కేరలి, దినము, దివసము, వాసరము, హోర. తద్వి.-౧. ముప్పది కాష్ఠలకాలము,580రెప్పపాటుల కాలమునకు: (సం.)—కల-కళ; ౨ ప్రతిదినమునకు:—నాఁడునాఁడు, నానాఁడు. (సం.)—అనుదినము, దినదినము, ప్రతిదినము, ప్రత్యహము; (చూ, వాసరము): ౩. పుణ్యదినమునకు:-(సం.)-పుణ్యాహము, ౪. సౌరదినమునకు:—(తె)-అంశకము; ౫ ఆశౌచదినము:-అసూహాము; ౬. అటుమొన్న:— అవలిమొన్న. (పగలు మున్నగు విశేషములకు "చూ, వాసరము" "చూ, హోర. 1.")

రోటు, దే. వి: చూ, వక్రము. 1.

రోటువోవు, దే. అ. క్రి: చూ, వంకరవోవు.

రోడ్డు, వా. వి కంకరపోసిన బాట "ట్రంకురోడ్డు": చూ, సృతి. 1. మార్గము. 1.)

రోదనము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, శోకము; 2 అశ్రము—అస్రము-అష్టము, అశ్రువు—అస్రువు, ఆరామశాకము, ఊష్మము, నేత్రాంబువు. (తె.)—కన్నీరు-కమ్మనీరు, నీరు. "చూ, సలిలము"; అం. 3: చూ, రతిధ్వనులు.

రోదము, సం. వి. అ. న. భూమ్యాకాశమధ్యము: రూ-రోదసి-రోదస్సు, ద్యావాపృథులు ద్యావాభూములు (తె.)—మన్ను మిన్ను. తద్వి.—రెండు దరులనడుమునకు:—పాత్రము, వంతము.

రోదసి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. మన్ను: చూ, హరిప్రియ. 2. (భూమి. 1); 2. మిన్ను: చూ, సురవర్త్మము; 3: చూ, రూ—రోదము.

రోదస్సు, సం. వి. స్. న: చూ, రూ-రోదము.

రోదించు, సం అ. క్రి: చూ, శోకించు. 3.

రోధనుఁడు, సం.వి అ. పుం. బుధుఁడు: చూ, సౌమ్యుఁడు. 1.

రోధస్సు, సం. వి. స్. న: 1. కచ్ఛము, కూలకము, కూలము, ఘట్టము, జ, తటము, తటి, తీరము, ప్రతీరము, త్రిపుటము. నితంబము, పాటకము, ప్రాంతము, మర్యాద, వారణ, వేల, శంబలము. (తె.ప. —ఎడగడ్డ, ఒడ్డు, ఓర, కర, గట్టు, చెలియకట్ట—చెలియలికట్ట—చెల్లెలికట్ట, తట్టు, దరి, పొంత. తద్వి.— ౧. సముద్రతీరమునకు:— కూలదిక్కు, (తె.)-ఏనాదము; ౨. ఈవలావలిదరులకు:-పారావారము. ౩. అవలికొన:—అవల-అవ్వల, ఆవల-ఆవుల-ఔల.

రోధించు, సం. స. క్రి అడ్డగించు: చూ, సంరోధించు.

రోన్ని, వా. వి. (రవ్వ+అన్ని) కాసిన్ని, రోసిన్ని.

రోధవక్ర, సం, వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, నది.

రోపట్టు, దే. వి. రోయి; చూ, శుల్కము. 3.

రోపణము, సం. వి. అ. న. 1. మోపుట: అధిష్ఠానము, ఆరోపణము, ఆరోపము, రోపము, (అవ్య)—అతి; 2. పైరు చేయుట: రోపము.

రోపము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, బాణము. 1; 2: చూ, రోపణము. 1; 3: చూ, రోపణము. 2.

రోబంటరి, వా. వి. అడవి పంది: చూ, సూకరము.

రోమంథము, సం. వి అ. పుం. పశువుల చర్విత చర్వణము: (తె.)—నెమరు.

రోమగుత్సము, సం వి. అ. న. చామరము: చూ, సురఁటి.

రోమము, సం, వి. న్. న. రూ-లోమము. తనూపహము. ముఖము శిరముతక్కఁదక్కిన దేహమునందుఁగలవెంద్రుక, బొచ్చు: చూ, వెంద్రుక; 2. త్రుప్పుడు: చూ, ఉన్ని: అం. 3: చూ, దేహరోమము. 1—2.

రోమరాజి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, శిఖరిణి. 4.

రోమవిక్రియ, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ): చూ, రోమాంచము.

రోమశ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తోఁటకూర*: చూ, మారిషము.

రోమశము, సం. వి. అ. పుం. 1. పంది: చూ, సూకరము; 2. గొఱ్ఱె: చూ, మేషము. 1; 3. అంశుకము, ఆమలకీ దళము, గోమేధికము. (తె.)—ఆకుపత్రి, లవంగపత్రి; విణ. 4. వెంద్రుకలు గలది.

రోమశి, సం. వి ఈ. స్త్రీ. ములుదోస*: చూ, హరివాలుకము.

రోమశుఁడు, సం. వి. అ.పుం. శరీరమునందు ఎలుఁగునకు వలె నిడు వెంద్రుకలు గలవాఁడు.

రోమహర్షణము, సం.వి. అ. న. 1: చూ, రోమాంచము; పుం. 2. తాండ్ర* చూ, సంవర్తము. 3.

రోమహర్షణుఁడు, సం. వి. అ. పుం ఒక సూతుఁడు.

రోమాంచము, సం. వి. అ. పుం. (రోమములు గగ్గురు పొడుచుట): అపకుధారిక, అకసనము, ఉద్ధర్షితము, కంటకము, కూపాంగము, ఉ, త్వక్పుష్పము, త్వగంకురము, పులకము, పులకాంకురము, పులము, రోమవిక్రియ, రోమోద్భేదము. (తె. వ.)—గగురు-గగ్గురు, గగురుపు-గగుర్పు, గగురుపాటు-గగుర్పాటు గగురుపొడుపు-గగుర్పొడుపు, గరు, గరుదాల్పు, గరుపాటు, గరుపాటు, నిడువెంద్రుక, పులకరము-పుల్కరము, పులకము—పుల్కము, పులకలు—పుల్కలు, పులు, మైమోఁజా. (చూ, సంభ్రమము.)

రోమావళి, సం. వి. ఈ స్త్రీ 1: చూ, రోమరాజి; అం. 2. (నూగారు): చూ, స్త్రీ లక్షణాంగములు. (బొడ్డులోనుండి రొమ్ము నడుములకు నడుమ చీమల చాలువలెనున్న సుఖవతియు భాగ్యవతియు నగును.)

రోయి, వై. వి. 1, నింద: చూ, సెగ్గింపు; 2: చూ, రూ-రో. (4); 3: చూ, రూ-రో.(5); 4: చూ, రూ-రో.(1); 5: చూ, రూ-రో. (2); 6: చూ, రూ-రో. (3).

రోయిని, వై. వి. = రోహిణి. బండిరిక్క; చూ, రిక్క.

రోయావి, దే. వి. ధనధ్యానము: చూ, స్పర్శము. 3.

రోయు, దే.అ. క్రి: చూ, రోఁతపడు; స.క్రి. 2: చూ, వెదకు; 3. నిందించు: చూ, సెగ్గింపు; 4. విడుచు: చూ, విసర్జించు.

రోయుట, దే. వి: చూ, వెదకుడు.

రోరవము, వై. వి. = రౌరవము. నరకము: చూ, సంహారము. 2. (చూ, నరకములు).

రోలంబము, సం. వి. అ. పుం. రూ—లోలంబము. తుమ్మెద. చూ, షట్పదము.

రోలు, దే. వి. 1: చూ, రూ-తోలు; వా. స. క్రి. 2. కొట్టు: 3. విలపించు.

రోలుమ్రాను, దే. వి: చూ, తోలుమ్రాను.
రోవి, దే. వి. ఒకచెట్టు: చూ, వృక్షము.
రోవెల, ద్వ. వి. లంజెకు ఇచ్చెదనని ఒప్పుకొనినవెల: చూ, రోయి. 4.
రోవెలఁది, ద్వ. వి: చూ, వేశ్య.
రోషణుఁడు, సం. విణ: అతిథి, అభినీతుఁడు, అమర్షనుఁడు, ఆయస్తుఁడు, ఉచ్చింగటుఁడు, కుపితుఁడు, కృత్యుఁడు, కోపి, కోపితుఁడు, క్రుద్ధుఁడు, క్రూరుఁడు, క్రోధనుఁడు, క్రోధయుక్తుఁడు, క్రోధి, గాతువు, తామసి. (తె. వ.):– అక్కసి, అక్కసుకాఁడు: కినుకకాఁడు, కోపకాఁడు, ముచ్చిరి, తద్వి:- అత్యంత కోపనుఁడు, క్రోధమూర్ఛితుఁడు, చండుఁడు. (తె):— చిట్లకట్టియ, చిట్లుకట్టియ-చిట్లుకట్టె-చెట్లకట్టియ-చెట్ల కట్టె.
రోషము, సం.వి.అ.పుం.(దీనిచేతహింసింపఁబడును)=రోసము: రూ–రుష, అమర్ష, అమర్షము, అసూయ, ఆగ్రహము, ఆవేగము, ఉత్కోశము, ఉత్సవము, కలుషము, కల్మాషము, కోపము, క్రుధ, క్రోధము, క్లేశము, ఖపుష్పము, గర్జనము, టంకము, త, తమిస్రము, ప్రతిఘము, భామము, మత్సరము, మన్యువు, రుట్టు, విప్రతీపారము, (అవ్య) – అయె, ఆ, ఈ, ఉ, ఏ, కచ్చిత్, హుం. (తె.వ.):— అంకపొంకములు — అంకపొంకాలు—అంకాపొంకములు — అంకాపొంకాలు, అంగద, అంచలము—అచ్చలము, అక్కసు, అలక - అలుక - అలుకువ-అల్క, ఆకరము, ఈరస-—ఈరసము, ఈసు, కనరు, కనలు, కరకరి, కలుచ, కసరు-కసురు, కసి, కాంతాళము-కాతాళము, కాఁక-క్రాఁక, కింక-కింకిరి, కింకిరిపాటు, కినుక-కిన్క-కినుకము, కినుపు, గంటు, గుబ్బు, గొడ్డ, గొద, చిందఱ, చిందు, చిటచిట, చిటపొట, చిడిముడి, చిరాకు, చిట్టి-చిట్టు, చెరచెర, జిద్దు, తుకతుక, నేవ, పిసాళము, పుస్సు, పెలుచన—పెల్చ — పెల్చన, ప్రల్లఁదనము, ప్రల్లదము, పైడాలము, బయిడాలము-బైడాలము, మంట, రోసము, విడి, సిడిముడి, సీసము, హొక్కస్సు. తద్విశేషములు:—౧: (తె)— ముంగోపము-ముక్కోపము: ౨: ఉత్క్రోశము, ప్రణయకోపము, (తె):- ఉక్కురోసము, ఉఱిరోసము, నెయ్యపుటలుక, పొలయలుక-పొలయల్క, రవరవ; ౩: (తె):—చిఱచిఱ; ౪. కోపభేదమునకు:–(అన్య). ౫; ౬. కోపభావమునకు:–కుంతము; ౭. బ్రహ్మకోపమునకు:—కకోపము; ౮. స్త్రీలకు పురుషుల యెడఁగల కోపమునకు:— మానము; ౯. విణ. కోపము నొందినది అనుటకు:— అభినీతము, ఆయస్తము, ఉచ్చండము, మత్సరము; అం. 2. చూ, సంచారీభావములు, (ఆగుమాగు మెక్కడిఁబోయెదవు. మేము రామభటుల మని యెఱుంగవో! ఈ పరుగు యమపురంబున కేఁబోమీ.)
రోషించు, సం. అ. క్రి: ఆగ్రహించు, కోపించు, క్రోధించు, గర్జించు. (తె.)—అచ్చలించు, అలుగు-అల్గు-అలువు, ఈరసించు, ఈసడించు, ఎఱగొను, ఎట్టువాఱు, కటకటఁబడు, కనలు, కనారిలు, కసరు-కసుఱు, కాఁగు-క్రాఁగు, కింకిరిపడు, కినియు, కినువడు-కిన్వడు, కెరలు, కొఱకొఱలాడు, కోపగించు, కోపగిల్లు, గాసిలు-గాసిల్లు, చిటులు-చిట్లు, తివురు, పదరు, పనుకు, పిసాళించు, రొప్పు, రోసించు. (స. క్రి):- కసరు, కోపగిల్లు.
రోసము, వై. వి. = రోష: చూ, రోషము.
రోసించు, వై. అ. క్రి: చూ, రోషించు.
రోసిన్ని. వా. అప. సుంత. (కాసిన్నివంటిది.)
రోనుబడి, దే. విణ. రోఁతగొట్టు: చూ, రోఁతకాఁడు.
రోహణము, సం. వి. అ. న. 1. ఎక్కుట: చూ, ప్రాఁకుడు. 1; పుం. 2. ఒకకొండ: చూ, హిమాలయము (పర్వతము.)
రోహము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, రోహణము. 1; 2. మొలక: చూ, మొక్క. 1.
రోహి, సం. వి. ఇ. న్. పుం, 1. మఱ్ఱి*: చూ, వటము. 3; 2: దాడిమపుష్పము, ప్లీహశత్రువు, రోహితకము-రోహితము. (తె):— ములుమోదుగు *; 3: చూ, రావి. *.
రోహిణము, సం. వి. అ. పుం. బాడిదము*: చూ, వారిదము.(1)
రోహిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1.=రోయిని. బండిరిక్క: చూ, రిక్క; 1—౪; 2. అంగిటిముల్లు: చూ, రోగము. 1—౪; 3. ఆవు: చూ, ధేనువు; 4. తొమ్మిదేండ్లకన్యక, గౌరి (చూ, యౌవనభేదములు); 5. బలరాముని తల్లి: చూ, సవిత్రి. 1; 6. రూ-కటుక రోహిణి*: చూ, శకులాదని. 1; 7. తెల్లచంద్ర*: చూ, వెలిచంద్ర; అం. 8: చూ, శ్రుతులు.
రోహిణీద్వయము, అం: కటుక రోహిణి, పీతరోహిణి *. (2)
రోహిణీశుఁడు, సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.
రోహితకము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, రోహి. 2.*; 2. కెంపు: చూ, రత్నములు.
రోహితము, సం. వి. అ. న. 1. చక్కని యింద్రధనస్సు: చూ, బాణము. 1; 2, కుంకుమపువ్వు: చూ, వహ్నిశిఖము; 3. నెత్తురు: చూ, రక్తము. 1; పుం. 4. ఎఱుపు: చూ, వర్ణము. 6: 5. ఎఱ్ఱచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1: 6. కేసరిమృగము: చూ, సింహము; 7. ములుమోదుగు*: చూ, రోహి: 2; విణ. 8. ఎఱుపుఁగలది: చూ, వర్ణము. 6.
రోహితాశ్యుఁడు, సం. వి. వి. అ. పుం: చూ, రూ-రోహితాశ్వుఁడు. 2. (వాడుక.)
రోహితాశ్వుఁడు, సం. వి అ. పుం. 1. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1. వా. 2 హరిశ్చంద్రుని కొమారుఁడు: రూ-లోహితాశ్యుఁడు. రోహితాశ్యుఁడు.
రోహిషము, సం. వి. అ. పుం. రూ-రౌహిషము. కొండగొఱ్ఱె (దోహిషమని దకారాదిగా కొందఱు.): చూ, హుడువు (మేషము. 1.)

రౌ

రౌంధము, సం. వి. అ. న. ఢంఢియను వాద్యము, రుంజ, చూ, వీణె.

రౌచికుఁడు, అం. మృదుమధురముగఁ గవిత రచించువాఁడు. చూ, కృతికర్త.

రౌత, వై. వి.=రాహుత్త: చూ, రూ-రవుతు. (రవుతు అను పదముకడ (అ. క్రి.) కొట్టివేసి 'వి' అనిన్వాయుము).

రౌతు, —పై.—

రౌద్రము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఎండ: చూ, వెలుఁగు. 3; 2. దినముయొక్క మొదటి భాగము: చూ, వాసరము, (చూ, దినభాగములు); విణ. 3. భయంకరము: చూ, రౌరవము. 2; 4. తీక్ష్ణము: చూ, వేఁడిమి. 2; అం. 5: ఉగ్రము, రౌద్రరసము: చూ, రసములు—రసదృష్టులు; 6: చూ, తానములు. 3. (రి—ధ—హీనతానములు).

రౌద్రి, అం. 1: చూ, సంవత్సరములు; 2: చూ, శ్రుతులు.

రౌను, వా. వి. 1. గుండ్రన; 2. ప్రయాణము.

రౌప్యకము, సం. వి. అ. పుం. తగరము: చూ, లోహము. 1.

రౌప్యము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-రూప్యము. 1-2-3.

రౌమకము, సం. వి. అ. న. సంభరిదేశమున రుమ యనెడు గనియందుఁ బుట్టినయుప్పు: చూ, లవణము. 1.

రౌరవము, సం. వి. అ. పుం. 1.=రోరవము, బిద్ద: చూ, నరకములు; విణ. 2. అభీలము, ఉగ్రము, ఉదగ్రము, క్రూరము, భయంకరము, భీకరము, రౌద్రము, భేరుండము. (తె.)-అంకపొంకములు-అంకపొంకాలు-అంకాపొంకములు-అంకాపొంకాలు, ఒక్కెఱ, ఒగ్గాళము, చెడగరము, చెడుగు, ప్రామిడి. తద్వి.— ౧. రౌద్రరసమునకు:— ఉగ్రము, రౌద్రము; ౨. భయానకరసమునకు:— ఘోరము, దారుణము, ప్రతిభయము, భయంకరము, భయానకము, భీషణము, భీష్మము, భైరవము: చూ, రసములు; ౩. భయంకరత్వమునకు:—అఘోరము. (తె.)—గోరగింత; ౪. భయము నొందినది అనుటకు:—(చూ, సాధ్వసము); ౫. భయమునకు:— (చూ, సాధ్వసము): అం. 8: చూ, అగమములు (చూ, ఉపవిద్యలు).

రౌలు, దే. అ. క్రి: రూ-రగులు. రవులు, రాజు, అంటు, అంటుకొను, తగులుకొను-తవులుకొను-తొలుకొను. (చూ, వెలుఁగు. 5.)

రౌలుకోలు, దే. వి: చూ, రూ-రవులుకోలు.

రౌలుచు, దే. ప్రే: చూ, రూ-రవులుచు.

రౌహిణేయము, సం.వి.అ.పుం. 1. దినముయొక్క తొమ్మిదవ భాగము: చూ, వాసరము (చూ, దినభాగములు); విణ. 2. ఆవునకుఁ బుట్టినది (దూడ): చూ, సౌరభేయి (ధేనువు).

రౌహిణేయుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. బలరాముఁడు: చూ, హలాయుధుఁడు. 1; 2 బుధుఁడు: చూ, సౌమ్యుఁడు. 1.

రౌహిషము, సం. వి. అ. న. కామంచి' డుగు గడ్డి అని కొందఱు): చూ, తృణము. 1; పుం. 'ండగొఱ్ఱె: చూ, రూ-రోహిషము.

ఱ

ఱ, ఒకయక్షరము. (శకటరేఫము, బండిరేఫము) ౧. ద్విత్వముతోఁ గూడుకొనిన వన్నియును వాని రూపాంతరములును శకటరేఫములే. ఉదా:—మిఱ్ఱు-మిఱుత, కొఱ్ఱు-కొఱుత, వఱ్ఱు-వఱుత, మొఱ్ఱు-మొఱ, అఱ్ఱు-అఱుత, చిఱ్ఱు—చిఱచిఱ, తొఱ్ఱు-తొఱట, బొఱ్ఱె-బొఱియ, పఱ్ఱె-పఱియ, మొఱ్ఱి—మొఱట, చుఱ్ఱు—చుఱచుఱ, కఱ్ఱు, కఱుకోల, ముఱ్ఱు-ముఱుగు, కుఱ్ఱ-కుఱువెండ్రుకలు, పఱ్ఱు-పఱకట, ఎఱ్ఱ-ఎఱుపు, గుఱ్ఱు-గుఱక, చొఱ్ఱు-చొఱచు, చిఱ్ఱికూర—చిఱుతల బొడ్డు తీఁగ, అఱ్ఱు—అఱుగు, జఱ్ఱు—జఱజఱ, పఱ్ఱు-పఱపఱ, బిఱ్ఱు-బిఱబిఱ, జుఱ్ఱు-జుఱజుఱ, గొఱ్ఱు—గొఱగొఱ, గుఱ్ఱు-గుఱగుఱ, జిఱ్ఱు-జిఱజిఱ, పుఱ్ఱె-పుఱియ, గొఱ్ఱె-గొఱియ, కఱ్ఱి-కఱియ, వఱ్ఱె-వఱియ, గిఱ్ఱు-గిఱగిఱ, కఱ్ఱు-కఱకఱ, గఱ్ఱు-గఱగఱ, ఎఱ్ఱు-ఎఱఎఱ, తఱ్ఱు-తఱతఱ, తుఱ్ఱు-తుఱతుఱ, బఱ్ఱు-బఱబఱ, బుఱ్ఱు-బుఱబుఱ, కిఱ్ఱు-కిఱకిఱ, మఱ్ఱి, ఇఱ్ఱి, జెఱ్ఱి, బఱ్ఱె, జుఱ్ఱ, వెఱ్ఱి, పఱ్ఱ, గుఱ్ఱలు, తొఱ్ఱపల్లు, విఱ్ఱవీగి, జఱ్ఱునజారి, పఱ్ఱునఁబారి, చిఱ్ఱునఁజీరి, నిఱ్ఱనీలిగి, ఉఱ్ఱింత, పుఱ్ఱి, కుఱ్ఱ, కఱ్ఱ, బుఱ్ఱి, బుఱ్ఱ, తిఱ్ఱి, తొఱ్ఱి, ఉఱ్ఱూటలు. మొ.; ౨. ఏవి అన్యవర్ణములతో సంయుక్తములై యుండునో యవి రేఫములుగాని శకటరేఫములు కావు. ఉదా:—తనర్చె, పొనర్చె, ఒనర్చె. మొ.; ౩. శకటములు సంయుక్తములు కావు. ఉదా:—అఱచె, అఱిమి, అన్నమఱిగె, క్రిక్కిఱిసె, ఉఱికె, ఉఱిమె, ఎఱిగె, ఎఱగె, ఒఱగె, ఒఱలె, ఒఱసె, కఱచె, కిఱిపె, కొఱలె, కొఱికె, గొఱిగె, చఱచె, చిఱిగె, చెఱచె, జఱిగె. మొ.; ౪. ఆడు, ఉము, ఉపు అంతమందుఁగల శబ్దములు, శకటరేఫములు. ఉదా:— కొఱడు, కఱడు, పెఱడు, బెఱడు, ఒఱడు, మొఱడు, నఱుము, నుఱుము, ఉఱుము, మెఱుము, కఱుపు, చఱుపు, వఱుపు, మఱుపు, ఒఱుపు, చెఱుపు, పఱుపు, మఱుపు, విఱుపు, వెఱుపు, ఆఱుపు, వఱపుఱు. మఱి, పోఱఁడు, పోఱి. మొ. (ఉపన్యాస దర్పణము).

ఱంకాట, ద్వ. వి. 1: చూ, వ్యభిచారము. 2; వా. 2. ఒకరకము చీట్లాట.

ఱంకాడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, వ్యభిచరించు. 2.

ఱంకియ, దే. వి. రూ-ఱంకె-రంకె. అఱపు, ఎద్దు అఱపు: చూ, స్వరము. 2.

ఱంకు, వై. వి. = రంకు. 1: చూ, ఱంకాట. 1; వా. 2. తంటా. "ఱంకు తెచ్చిపెట్టితివి".

ఱంకుఁబోతు, ద్వ.వి.1: చూ, విటుఁడు; 2: చూ, ఱంకులాఁడి.

ఱంకుటాలు, ద్వ.వి.(రూ-రంకుటాలి-రంకులాఁడి-ఱంకులాఁడి-ఱంకుఁబోఁతు-ఱంకెత): చూ, ఱంకులాఁడి.

ఱంకుతెవులు, ద్వ. వి. మేహరోగము: చూ, రోగము. 1.

ఱంకుమగఁడు, ద్వ. వి: చూ, విటుఁడు.

ఱంకులరాట్నము, వై. వి. బాలురెక్కెడు వలయాకారపు యంత్రము: చక్రదోల.

ఱంకులాఁడి, ద్వ. వి. రూ-రంకులాఁడి: చూ, స్వైరిణి.

ఱంకులాఁడికొడుకు, ద్వ. వి: (సం.)—అసతీ సుతుఁడు, కౌలటినేయుఁడు—కౌలటేయుఁడు—కౌలటేరుఁడు, బాంధకినేయుఁడు: చూ, సూనుఁడు. 1—౧౬.

ఱంకువోవు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, ఱంకాడు.

ఱంకె, దే. వి. రూ-రంకె. 1. వృషభధ్వని: చూ, రూ-ఱంకియ; 2. ధ్వని: చూ, స్వరము. 2; 3. కేక: చూ, స్వరము. 2.

ఱంకెత, ద్వ. వి. రూ-రంకెత: చూ, ఱంకులాఁడి.

ఱంకెలిడుమెకము. ద్వ. వి. అచ్చుటెద్దు: చూ, వృషభము. 1.

ఱండ, వా. వి. ముండ, లంజె: చూ, ఱంకెత.

ఱంతిలు. దే. అ. క్రి. రూ-ఱంతిల్లు. కలకల ధ్వనిచేయు: చూ, శబ్దించు.

ఱంతిల్లు, దే. అ. క్రి.—పై—

ఱంతు, దే. వి. 1. కలకలధ్వని. వసు. 2. ఆ. 142: చూ, స్వరము. 2; 2. రూ-ఱంపు-ఱంపె. అతిదారుణధ్వని. ఆం, భా. ప్ర. 121: చూ, స్వరము. 2; 3: చూ, సంబరము; 4.=రతి. కేళి: చూ, రూ-రంతు. 4.

ఱంతె, దే. వి: చూ, ఱంతు. 2.

ఱంపకాఁడు, దే. వి. (ఱంపము + కాఁడు) ఱంపముతో పలకలుగానగునవి కోయువాఁడు: రూ-రంపకాఁడు-ఱంపకారి.

ఱంపకారి, వా. వి.—పై.—

ఱంపము, దే. వి: రూ-రంపము. కరగసము. (సం).—కదరము, క్రకచము, తద్వి.—తరగంపియ-తరగంపె.

ఱంపియ, దే. వి: చూ, రూ-ఱంపె.

ఱంపిలు, దే. అ. క్రి. రూ-ఱంపిల్లు. 1: చూ, వ్యాపించు; 2: చూ, వర్థిల్లు; 3: చూ, విజృంభించు, 4. చూ, సందడించు; వా. 5. కూయు. అం, భా. తృ. 111: చూ, శబ్దించు.

ఱంపిల్లు, దే. అ. క్రి.-పై—(వ్యాపించుటకు.—అచ్చ. సుం, కాం. 3,)

ఱంపు, దే. వి, 1: చూ, ఱంతు. 2. ఆం. భా, ప్ర. 121; 2. అదుముడు. ఆం. భా. ద్వి. 223: చూ, సమ్మర్దము; 3. (దూడలులోనగువానికిని, బాలారిష్టదోషము కలిగిన చంటిబిడ్డలకును సూదులంగాల్చివేయు) అచ్చు: (చుఱక.)(సం.)-—రతు; 4. కలకలము: చూ, స్వరము. 2.

ఱంపె, దే. వి. (రూ-ఱంపియ-రంపియ-రంపె.) 1. మాదిగవాఁడు తోలుకోసెడు సాధనము; 2. తాటాకులు మట్టగించికోసెడు సాధనము; వా. 3. చూ, ఱంపు. 1.

ఱక్కు, దే. వి. 1. గీఱ, గీటు. రాజ. 2, ఆ. 116: చూ, రేఖ. 3; స. క్రి. 2: గివులు-గీఱు, గోఁకు, చీఱు, జీరు, బరకు-బరుకు-బఱకు-బఱుకు, బఱటు, ముక్కు.

ఱచ్చ, వై. వి=రతు: చూ, ఱంపు. 3.

ఱట్టడి, దే. వి. 1. దూఱు: చూ, సెగ్గింపు: విణ. 2: చూ, రూ-రట్టడి. 1; 3: చూ, రూ-రట్టడి. 2; వై. వి. 4: చూ, రూ-రట్టడి. 3.

ఱట్టు, దే. వి.—పై.—(దూఱునకు.-ఉ, హరి. 5, ఆ. 1!7)

ఱప్ప, దే. వి. చిన్నఱాయి: చూ, రత్నములు. ౧౨-(౫)

ఱయిక, దే. వి. కంచెల. (రూ-రయిక-రైక-ఱైక-రవిక-ఱవిక:) చూ, వస్త్రము.

ఱవ, దే. వి. 1. వజ్రము: చూ, రత్నములు; 2. దూగర, తవుడు కలసిన చిట్టు: చూ, శంబూకము. 3.

ఱవఱవ, దే. వి, చిఱచిఱ. అచ్చ. సుం, కాం. 58: చూ, రోషము.

ఱవలి, దే. వి: చూ, రూ-రవడి.

ఱవళి, దే. వి.—పై,—

ఱవిక, దే. వి: చూ, రూ-ఱయిక.

ఱవ్వ, దే. వి. నింద: చూ, సెగ్గింపు.

ఱవ్వాడు, దే. స. క్రి. నిందించు: చూ, సెగ్గించు.

ఱా

ఱా, దే. వి. 1. ఱాయిశబ్దమునకు వృత్తియందు మీఁదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము. "ఱాపువ్వు" మొ.; 2. రూ-ఱాయి-ఱప్ప-రా; చూ, రూ-ఱప్ప.

ఱాఁగ, వై. వి. 1. ధూర్తస్త్రీ: చూ, స్త్రీ; 2. ధూర్తుఁడు చూ, వ్యాఘుఁడు 2; 3. ఉద్ధతుఁడు: చూ, హేరంబుఁడు. 2; 4 =లంకా. జారిణి. సా. 2; ఆ. 84: చూ, స్వైరిణి.

ఱాఁగతుంగ, ద్వ. వి. భద్రముస్తకము*: చూ, తృణము. 1.

ఱాకట్టు, ద్వ. వి. 1. రత్నస్థాపనము; 2: ఱాతికట్టు.

ఱాచు, దే. స క్రి. 1. రాపుడుచేయు: చెఱుచు; అ. క్రి 2. రూ-రాచు: చూ, రుద్దు.

ఱాతియుప్పు, దే. వి. చూ, రూ-రాతియుప్పు.

ఱాతికట్టు, వా. వి: చూ, ఱాకట్టు. 2.

ఱాతిగానుగ, దే. వి: కలుగానుగ, (చూ, పరంజము. 1.)

ఱాతిగుండె, దే. వి. (ఱాయి + గుండె) కఠిన హృదయము: చూ, హృదయము. 2.

ఱాతినార, దే.వి.(ఱాయి + నార) ఱాతిపాఁచి: చూ, వృక్షము.

ఱాతిపనివాఁడు, దే. వి: కాసియ-కాసె-కాసీఁడు, కాసెవాఁడు. గ్రావకారుఁడు. (సం, ప).—అశ్మకుట్టకుఁడు, అశ్మకుట్టఁడు-కుటుఁడు-కూటుఁడు, పాషాణదారకుఁడు, శిలాకుటకుఁడు, ("చూ, శిలాకుట్టకుఁడు.")

ఱాతిపాఁచి, ద్వ. వి. (ఱాయి + పాఁచి) ఱాతినార: చూ, వృక్షము:

ఱాతిపూవు, ద్వ. వి. రూ-రాపువ్వు*: చూ, శైలేయము.

ఱాతిబదనిక, దే. వి. శిలయందుఁబుట్టినబదనిక*: చూ, వృక్షాదని.

ఱాతియులి, ద్వ. వి. (ఱాయి + ఉలి) కాసెయులి: చూ, వృక్షాదనము. 1.

ఱాతివాలు, ద్వ. వి. (ఱాయి + వాలు) వజ్రాయుధము. అచ్చ. యు, కాం 457: చూ, బాణము. 1-౭౨.

ఱాపిడి, వా. వి. (రూ-రాపిడి-రాయిడి-రారాపిడి-రారాపు-ఱాపు-ఱాయిడి.) అదుముడు: చూ, సమ్మర్దము.

ఱాపు, వా. వి.—పై.—

ఱాపువ్వు, ద్వ. వి: చూ, రూ-ఱాతిపూవు.
ఱాయి, దే. వి. రూ-రాయి. శిల: చూ, రత్నములు.౧౨-(౫.)
ఱాళ్ళపన్ను, వా. వి: చూ, ఔపలము. 3.

ఱి

ఱింగు, దే. వి. 1: చూ, రూ-రింగు. 1; వా. 2: చూ, రూ-రింగు. 4.

ఱికము, దే. అప. రూ-రికము. తనము. భావమునందువచ్చెడు ప్రత్యయము. "పేదఱికము".

ఱిక్క, దే. వి. పశువులఁదోలునప్పుడు నాలుకను అంగిట నొక్కఁగావచ్చెడుధ్వని: చూ, స్వరము. 2.

ఱిక్కించు, దే. స. క్రి: నిక్కించు, బిక్కరించు. (నై 2, అ.5.)

ఱిచ్చ, వై. వి. = రిక్త. (దే. అని శ. ర) నిశ్చేష్టత: చూ, వెఱవెఱపాటు.

ఱిచ్చవడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, వెఱఁగుపడు. పర. 3. అ. 115.

ఱిచ్చవాటు, ద్వ. వి. ఱిచ్చవడుట.

ఱిప్పు, దే. వి: చూ, రూ-ఱివ్వు. అచ్చ. అర, కాం. 5.

ఱిమ్ము, దే. స. క్రి 1. చిమ్మనఁగ్రోవితో జలాదికముఁ జిమ్ము: 2. వేయు; చూ. విసరు. 8.

ఱివ్వు, దే. వి. (రూ-రివ్వు-ఱిప్పు) 1. ఎగయుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము. వసు. 4, అ. 59: చూ, హూహూ; 2. పక్షిఱెక్కలచప్పుడు: చూ, స్వరము. 2.

ఱివ్వున, దే. ద్రి. ఝుడిత్యర్థకము: చూ, స్యదము.

ఱు

ఱు, దే. అప. ఒకానొక బహువచన ప్రత్యయము, "ఉదా.— విలుకాఱు, వేఁటకాఱు.

ఱుప్పు, దే. స. క్రి: చూ, ఱువ్వు. 3.

ఱువ్వపులుఁగు, దే. వి: చూ, రూ-రువ్వపులుఁగు.

ఱువ్వు, దే: వి. 1. ఱెక్కలగాలిచప్పుడు: చూ, స్వరము. 2; 2. వీచుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ; స. క్రి. 3. రూ-ఱూవు. గిరాటువేయు: చూ, వైచు. 1.

ఱూ

ఱూవు, దే. స. క్రి: చూ, రూ-ఱువ్వు. 3.

ఱె

ఱెక్క, దే. వి. 1. రూ-రెక్క—రేకు-ఱేకు, ఈఁక—ఈఁకె, ఎఱక, గఱి, గోటాపన, చట్టుప-చెట్టుప, డాక, నెఱి, లాఁక. (సం. ప.).—గరుత్తు, తూలి, తూలిక, పక్షము, పతత్రము, పత్రము. తద్విశేషములు -౧ కొంగతల యీఁకకు:- కలికి; ౨. పక్షిఱెక్కకు.— (సం.) తనురుహము-తనూరుహము: ౩. బాణముఱెక్కకు.—గఱి; 2: ఱెక్కమొదలు, లవిటి, లావు. (సం. ప) —పక్షతి; 3. రూ-ఱెట్ట. ప్రక్క: చూ, పార్శ్వము. 2.

ఱెక్కచావు, దే. వి. కొన్నిమూరలుగలఱేకు: చూ, బారచావు.

ఱెక్కపాయలు, దే. వి. బ: చూ, ధాన్యము.

ఱెక్కమొదలు, వా. వి: చూ, ఱెక్క. 2.

ఱెట్ట, వా. వి: చూ, ఱెక్క. 3.

ఱెప్ప, దే. వి. రూ. రెప్ప, కందెఱ, కనుపొట్ట, కను ఱెప్ప. (సం).—రశ్మి. తద్వి.— తొంగలిఱెప్ప. (సం) — ఘన పక్ష్మము.

ఱెప్పపాటు, ద్వ వి. 1: చూ, నిముసము; వా 2: చూ, సెకను. (సం) అక్షికంపము (నిమిషము = 60 సెకనులు.)

ఱెప్పవేయనిమెప్పు కేళాకూళి, ద్వ. వి దేవగంగ. వేం, ఆం. 17: చూ, నది.

ఱెమ్మ, వా. వి. రూ-రెంబ. ఉపశాఖ: చూ, శాఖ. 1.

ఱెల్లు, దే. వి. రూ-రెల్లు. 1. శరము*: చూ, తృణము. 1; 2. కనపపులు*: చూ, తృణము 1.

ఱెల్లుచూలి, దే. వి. శరజన్ముఁడు, కుమారస్వామి: చూ, స్కందుఁడు.

ఱెల్లుదీవి, ద్వ, వి. కుశద్వీపము: చూ, లంక. (1)

ఱే

ఱే, వా. వి. రూ-ఱేఁడు; చూ, రాజు. 1.

ఱేఁగు, దే. వి: చూ, రూ-రేఁగు *.

ఱేఁగుపండు, దే. వి: చూ, రూ-రేఁగుపండు.

ఱేఁచు, దే. వి. రూ-రేఁచు-రేసు. ఒకకుక్క "ఱేఁచు వలె మొఱుఁగుచున్నాఁడు" చూ, శునకము.

ఱేఁడు, వై. వి. = రాట్. (దే. అని శ. ర) 1. భర్త: చూ, సామి. 2; 2. దొర, అధిపతి: చూ, స్వామి. 1.

ఱేకు, దే, వి: చూ, రూ-రేకు (పుష్పదళమునకు:-నై.6 అ 22.)

ఱేకుమడఁచుట, జా. కొట్టుట, అణఁగఁద్రొక్కుట. "వాని తండ్రేదురమం దెదిర్చినను ఱేకుమడంతుము మాటలేటికిన్." (విజయ విలాసము.)

ఱేపు, దే, వి: చూ, రూ-రేపు. 1—2.

ఱేయి, దే. అ. క్రి. 1: చూ, సందడించు; 2; చూ, విజృంభించు.

ఱేల, దే. వి: చూ, సువర్ణకము*. (ఱేలజిగురు సుఖవిరేచనము చేయును.)

ఱై

ఱైక, దే. వి: చూ, రూ-రైక,

ఱొ

ఱొచ్చు, దే. వి. 1. సందడి: చూ, స్వరము 2; 2: చూ, హేళనము; 3: చూ, రూ-రొచ్చు. 2; 4: చూ, నెగ్గింపు; వా. 5: చూ, రొచ్చు 5.

ఱొడ్డ, దే. విణ. ఎడమ. "ఱొడ్డచేయి" చూ, సవ్యము. 1.

ఱొడ్డు, దే. విణ అధికము: చూ, హేరాళము.

ఱొమ్ము, వై. వి. = ఉరస్. రూ. రొమ్ము. అచ్చ. కిష్కిం, కాం. 46: చూ, వక్షము.

ఱొమ్మునొప్పి, ద్వ. వి: చూ, ఉరోబాధ.

ఱో

ఱోఁత, వా. వి. వింద: చూ, రూ-రోఁత.

ఱోయి, వా. వి.—పై.—

ఱోలగుంట, వా. వి: చూ, రూ-ఱోలుగుంట.

ఱోలు, దే. వి. రూ-రోలు 1. ఉలూఖలము: చూ, స్థాలోచ్చయము. 1; అ. క్రి. 2: చూ, విలపించు; వా. 3. కొట్టు.

ఱోలుగుంట, దే. వి: రూ-ఱోలగుంట, కుందెన,

ఱోలుమాఱిను, దే. వి: రూ-రోలుమాఱిను, ఉతక—ఉతుక—ఉదక, కూచము, గూటము.

ల

ల, ఒక యక్షరము, దే. అప, 1. ద్వితీయా బహువచనమువందు వచ్చెడు ప్రత్యయము. "ఉదా.-రాములన్, వనితలన్, వనములన్; 2.తృతీయాది బహువచనము పరమగుచుండఁగా వచ్చెడు అగమము." "ఉదా.—రాములచేతన్, వనితలకొఱకున్, వనములకున్.మొ.; అం. 3: చూ, అంతస్థములు (చూ, లఘువులు); 4: చూ, దంత్యములు.

లంక, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1.= లంక. నీటి నడిమి దిబ్బ. అంతరీపము, ద్వీపము, శల్మలి-శాల్మలి. (తె.)-గడ్డ, దీవి, నడిమి దిన్నె-నడుదీనె, నెట్టెము, లంక. తద్విశేషములు (చూ, ద్వీపములు) — ౧. జంబువు, కుమారి; ౨. ప్లక్షము. (తె.)—జువ్విదీవి; ౩. కుశము. (తె.)—దెల్లు దీవి; ౪. క్రౌంచము. (తె.)—కొంచ దీవి; ౫. శాకము. (తె.)—టేఁకు దీవి; ౬. శల్మలి-శాల్మలి; ౭. పుష్కరము. (తె.)-తమ్మి దీవి; ౮. మఘము; ౯. కటాహము; ౧౦. శ్వేతద్వీపము,శ్వేతము. (తె.)-తెల్లదీవి. (చూ, శ్వేతద్వీపము.2 ; 2. రావణుని పట్టణము: చూ, సీమ (1) (దేశములు); 3. ఒకానొక రాక్షసి: చూ, సోఁకుడు (రాక్షసి. 1.); 4.= శాఁగ: చూ, అంకులాఁడి; 5. = లంకలు. కలాయము: చూ, పెనగలు; 6.= లంకె. లంగ. రెండు పశులఁగలిపి కట్టుట: చూ, లంగ. 2; దే. వి. (1)=లంకా. దీవి: చూ, లంక. 1; (2) కంచియ: చూ, వివీతము; (3) తలవాకిటి ప్రక్క గది, ఉలంకు: చూ, సదనము. 1; వా. (4) పొగాకు ప్రత్తి లోనగునవి పండెడు భూమి: చూ, హరిప్రియ.2. (భూమి.1.); (5) ఇసుకతోఁగూడిన కరవాఁక: చూ, హరిప్రియ. 2. (చూ, భూమి. 1.); బ. (6)= లంక: చూ, లంక. 5; (7) వైపు: చూ, పార్శ్వము. 2.

లంకణము, వై. వి. = లంఘనమ్. 1. రోగమున నుపవాసము: రూ-లంకనము, ఇల్లి, నంకు, పత్తు-పస్తు, పస్తిల్లి. (సం)-లంఘనము. తద్విశేషములు:— ౧. వ్రతోపవాసమునకు:- ఉపోసము. (సం.)-అనశనము, అభోజనము, ఉపవస్తము, ఉపవాసము, ఉపోషణము, ఔపవస్తము, ఔపవాస్యము, ౨. నిట్ట-నిట్టు-నిఱ-నిఱము-నిఱు, నిట్టుపోసము—నిఱుపోసము, నిప్పస్తు: (సం.)-ప్రాయము. (ఇవి కుష్కోపవాసమునకును జెల్లును).

లంకనము, వై. వి. =—పై.—

లంకనముండు, వా. అ. క్రి: ఉపవసించు. (తె.)—ఎడపడు, పస్తుండు.

లంకనవళ్లు, వా. వి. బ. ఏఱు విడిచిన పొలము, కండిక: చూ, భూమి. 1—౪౮,

లంక పొలము, దే. వి. —పై.—

లంకాసిక, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, రూ-లంకోపిక*.

లంకాకు, వా. వి. లంకలలో పండిన పొగాకు. (పాటాకు అని మఱియొకటి కలదు): చూ, పొగాకు.

లంకించు, వై. అ. క్రి. 1: అంకించు, కీలుకొను, తవులఁబడు, తగులు-తవులు-తొలు, దొరయు, పట్టు; స.క్రి.2. పెనవేయు; 3. అవమాన పెట్టు: చూ, హేళనముచేయు.

లంకింపు, వై. వి చౌర్యము: చూ, హరణము. 1.

లంకిణి, వా. వి. ఒకరక్కసి: చూ, సోఁకుడు. 4. (రాక్షసి. 1.)

లంకియ, వై. వి.= లంకి. రూ-లంకె. 1. సంగమము: చూ, సంయోగము; 2. బంధము: చూ, లంకెపాటు; 3. రూ-లంకె. చిక్కు. అంటు, జిలుగు, తాలిక, తిరిక, తిటి, పిరి, పురి, పుస్తెముడుపు, పెన, మెలి, మెలిక, మెలుసు; 4. లంకె వేసెడు పలుపు: చూ, సూత్రము. 1; 5. రెండు పశువులనుఁ జేర్చి కట్టెడు బంధము; వా. 6. (ఆలుమగల) కౌఁగిలింత: చూ, సంశ్లేషము.

లంకె, వై. వి. = లంకః, —పై.—

లంకెపలుపు, వా. వి: చూ, లంకియ. 4.

లంకెపాటు, వై. వి. తగులుకోలు, తగులుడు, తగులుదల, తగులుపాటు, లంకియ-లంకె. (చూ, బంధము. 1.)

లంకెపీఁట, వై. వి. పెనవ్రేసెడిత్రాని వలక.

లంకెమానిసి, వై. వి. దాసుఁడు: చూ, సేవకుఁడు.

లంకెవెట్టు, ద్వి. స. క్రి. 1. తగులుపఱచు; 2. పెనవేయు: చూ, వడివేయు.

లంకోపిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: రూ-లంకాసిక-లంకోయిక-లంకోసిక, స్పృక్క-*: చూ, రాజార్హము. 1—౩౬.

లంగ, వై.వి.లంఘన. 1: చూ, లంఘ; 2.=లంకె: చూ, లంక.6.

లంగగొను, ద్వి. స. క్రి: చూ, లంఘించు.

లంగము, సం. వి. అ. పుం. సంగము: చూ, సంయోగము.

లంగరు, వై. వి.=లాంగలమ్. జీను, ఓడ నిలుపు ఇనుప సాధనము: చూ, లాంగలము. 6.

లంగరుకా(ఖా)నా, వా.వి. పనిచేయలేని బీదల అన్న సత్రము: చూ, సదనము. 1.

లంగా, వా. వి. అంగ దట్టము: చూ, వస్త్రము.

లంగుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విటుఁడు.

లంగోటి, వా.వి: బలమునిచ్చెడి యొకానొక కౌపీనము. తద్వి - ౧. అల్లకము, కచ్చ-కచ్చడము, గోఁచి, గోణము-గోణాము-గోవణము, తడుపు, పొట్టము-బొట్టము. (సం. ప.)—కక్ష-కచ్ఛటిక-కచ్ఛోటిక, కచ్ఛ-కచ్ఛము, కోణము, కౌపీనము, ఖండకము, చీరము, ధటి; ౨. పుట్టగోఁచి, పెద్దగోఁచి, పోటముంజి; ౩. ఓరగచ్ఛ, ప్రక్క గోఁచి, వారగోఁచి. (చూ, వారగోఁచి).

లంఘ, సం. వి ఆ, (స్త్రీ) =లంగ: అవతరణము, ఉత్తరణము, చంక్రమణము, తరణము, తరణి, తరము, నిస్తరణము, నిస్తారము, ప్లవము, లంఘనము. (అవ్య.)— అతి. (తె.)—ఉంకింపు, కుప్పింపు, గంతు: చవుకళింత-చౌకళింత, చెంగనలు-చెంగనాలు, జంగ, దాఁటు, దుముకు, పరిపెనము, పింపిళ్ళు, లంగ, లగువు, లాఁగు. తద్వి.-(తె.)-ఇట్టలు; దాఁటులు; పేరెములు. తద్వి.—౧. (తె.)—చవుపుటము-చౌపుటము; ౨. విణ దాఁటఁబడినది.-అవతీర్ణము, ఉత్తీర్ణము, తీర్ణము, ౩. విణ, దాఁటఁదగినది.—ఉత్కార్యము.

లంఘనంపరమౌషధమ్, న్యా. భోజనవివృత్తియే మంచి మందు.

లంఘనము, సం. వి. అ. న. 1.=దాఁటు: చూ, లంఘ; 2. ఎగుడుదిగుడు, దూఁకుడు, లాఁగు.(చూ, అసంగతము2.); 3. గుఱ్ఱపు దూఁకుడు: చూ, హయము; 4.=లంకణము. రోగమందుపవాసము: చూ, లంకణము.

లంఘించు, సం. అ. క్రి. 1: ఉత్పతనమగు, ఉద్గమించు, విస్తరించు. (తె.ప.)—ఉంకు, ఉఱుకు, ఎగయు-ఎవయు-నెగయు నెవయు, ఎగసిపడు, ఎగసిల్లు, ఎగురు, ఎగురులాడు, కుప్పిగంతుకొను, క్రేళ్ళుదాఁటు: క్రేళ్ళుఱుకు, క్రేళ్ళువాఱు, గంతుకొను, గోరించు, జంగగొను, జరగు-జరుగు, త్రుళ్ళగించు, త్రుళ్ళియాడు, త్రుళ్ళు, దాఁటు, దాఁటుకొను, దుముకు, దుముకులాడు, దూఁకు, దూఁటుకొను, పల్లటీల్గొను, పల్లటీల్దాఁటు, పల్లటీల్వైచు, పుటమెగయు, మిట్టించు, మిట్టిపడు, మిట్టు, మిడియు, మిడిసిపడు, మిడుకు, మిడుకుమాలు, లంగగొను, లాగించు. తద్వి.-(తె.)-చవుకళించు-చౌకళించు. (చూ, విలంఘించు); సా.క్రి. 2. దాఁటు.(చూ, లంఘించు 1.) తరించు, ఉత్తరించు. (తె.ప.)—అంగవించు, ఈఁదు, ఒడ్డు, కడచను, కడచు, కడవెళ్ళు, జంగగొను, తఱియు, దాఁటు. (ఇట్లు పరిలంఘించు, పరివిలంఘించు, విలంఘించు) (చూ, విలంఘించు).

లంచము, సం.వి అ.పుం. =లంచము: కార్యార్థమిచ్చు సొమ్ము: చూ, లంచము.

లంచగొండి, ద్వి.వి. (లంచము+గొండి) లంచము తీయువాఁడు: చూ, సుంకరి.

లంచము, వై. వి.=లంచః చూ, సూడిద.

లంజ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ =లంజియ-లంజె-లంజెత. 1: చూ, వేశ్య: 2: చూ, అంకులాఁడి.

లంజి, వై. వి. = లంజికా —పై.—

లంజిక, సం. వి, ఆ. (స్త్రీ).=లంజ. —పై —

లంజియ, వై.వి.=లంజికా. —పై.—(వైశ్యపు-ఉ.హరి.1.ఆ.72.)

లంజె, —పై.— (రూ-లంజియ.)

లంజెకాఁడు, ద్వి. వి: చూ, విటుఁడు.

లంజెకొడుకు, వా. వి. పలువిత్తు: చూ, సూనుఁడు. 1.

లంజెత, ద్వి. వి: చూ, లంజ. (వై. అని కొందఱు) (స్వార్థమున తప్రత్యయము).

లంజె బేడిస, ద్వి. వి. ఒకచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.

లంజెఱికము, ద్వి. వి. వేశ్యాసంభోగము: చూ, సంయోగము.

లంజెసవరము, వై. వి. గొంతెమగోరు*: చూ, సారణ.

లంటఁడు, వా. వి. గుండువలె నుండువాఁడు.

లండి, దే. విణ. (రూ-లండీ - లండు—లండుఁబోతు) 1. కుత్సితుఁడు: చూ, వ్యాధుఁడు.2; 2 కుత్సితురాలు, చెడుగు: చూ, స్త్రీ.

లండీ, —పై.—

లండు, —పై.—

లండుఁబోతు, —పై.— (స్వార్థమునపోతు)

లంద, దే. విణ తొంద-తొందు, దొడ్డు, పెద్ద కడుపువాఁడు, పొట్టవాఁడు, బొసఁగ, బొంద, బొజ్జవాఁడు, బొఱ్ఱవాఁడు, బొసుక, ప్రేఁకటివాఁడు. (సం.ప.)—ఉదరుఁడు, తుంది, తుందిభుఁడు, తుందిలుఁడు, తుందికుఁడు, పిచండిలుఁడు, బృహత్కుక్షి. (చూ, ప్రేఁకటివాఁడు).

లంపట, దే.వి. రూ-లంపటము.1. అలసట: చూ, శ్రమము. 1; 2. ఆపద: చూ, విపత్తు; వా. 3. కలియఁబడుట, కొట్టుకొనుటకు సిద్ధపడుట.

లంపటము, —పై.—

లంపటపడు, ద్వి. అ. క్రి: చూ, వేసరు. 2.

లంపటుఁడు, సం. విణ. అత్యాసక్తుఁడు: చూ, లుబ్ధుఁడు. 2.

లంపతా, వై. వి =లంపట. (దేశ్యమని శ. ర.) దాసీపుత్రుఁడు: చూ, సూనుఁడు. 1.

లంపతావాఁడు, ద్వ. వి. —వై.—

లంపాకము, సం. వి. అ. పుం. చూ, దేశములు. ౫౩

లంపు, దే. వి 1: చూ, సమూహము; 2. దొంగమేఁత: చూ, సాదము. (1).

లంపులమారి, దే. విణ. దొంగమేఁత మేయునది.

లంబ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, పార్వతి.

లంబకర్ణము, సం. వి. అ. న. మేఁకపోతు: చూ, మేషము. 1.

లంబనము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వ్రేలుడు; 2 =లంబెస, లలంతిక, రూ-లంబమానము, మెడను వ్రేలెడు హారము: చూ, భూషణము. 2.

లంబమానము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, లంబనము. 2; విణ. 2. వ్రేలాడునది: అవలగ్నము, లంబము.

లంబము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, లంబనము. 1. విణ. 2. వ్రేలాడునది: లంబమానము. 2.

లంబాడి, వా. వి, ఒకానొకజాతి.

లంబాడీతండా, దే. వి. చసువ, బిడారు.

లంబి, దే.వి రూ-లంబీ-లెంబి, కుటుంబము: చూ, సంసారము. 1.

లంబిడి, వా. వి రూ-లంబి: చూ, రూ-లమిడి.

లంబిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొండనాలుక: చూ, రసన. 1,

లంబితము, సం. విణ: చూ, వ్రేలుడు.

లంబీ, దే. వి: చూ, రూ-లంబి.

లంబు, వై. వి. 1.=లంబ. స్థౌల్యము: చూ, స్థూలము. 2: 2. గొప్పతనము: చూ, సన్మానము.

లంబుషము, సం. వి. అ. పుం. ఏడు పేటల ముత్యాల హారము: చూ, పావటిక. 2. (భూషణము. 2.)

లంబెస, దే. వి. గొంతుకయందు వ్రేలుచున్న హారము. రూ-లొంబ్బెస: చూ, భూషణము. 2-౫౬.

లంబోదరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వినాయకుఁడు. 1.

లంబ్డి, వా. విణ: చూ, రూ-లంబిడి.

లంభనము, సం. వి, అ. న. 1. తిట్టుట: చూ, శాపము. 1; 2. దూషించుట: చూ, సెగ్గింపు.

లంభించు, సం.స. క్రి. 1. తిట్టు: చూ, శపించు; 2. దూషించు: చూ, సెగ్గించు.

లంసాల బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, నేపాళదేశపు బ్రాహ్మణులు.

లకలుకలు, వా. వి: చిక్కులు, మారాముళ్ళు, పుట్టాకులు.

లకుచము, సం. వి. అ. పుం: చూ. రూ-లికుచము.

లకుముకి, దే. వి. 1: (సం.)—అండుకము, ఉత్క్రోశము, ఉత్పాదశయనము, కటుక్వణము-కటుక్వాణము, కురరము—కురలము, ఖరశబ్దము, టిట్టిభము. తద్వి.--అఁడులకుముకికి. (సం.)-కురరి. (చూ, శకుంతి); అం. 2: చూ, కూజితములు లేక పలుకులు.

లకోటా, వా. వి. 1. ఉత్తరమును ఉంచు కాకితపు సంచి; 2. ఉత్తరమును అతికించుట.

లకోరి దే.వి.1 క్రూరబాణము: చూ, హేతి. 4. (బాణము.1.): 2. శరము: చూ, బాణము. 1.

లకోరీ, దే. వి. 1: చూ, రూ-లకోరి. 1; 2, పావురము చూ, సురఁటీ.

లక్క, వై. వి. =లాక్షా: (సం.ప)—అనంగమాత, అలక్తకము-అలక్తము, కర్పురసుహృత్తు, కలమము, కార్పటము, కీటజ, కుసుంభము, కృమి, కృమిజ, క్రమిజ, క్రిమి, క్రిమిజ, క్షతఘ్నము, క్షతఘ్ని, ఖదిరిక, గంధమాదని, గరాధిక, గవాషిక, గుడద్రవము, జతుకము—జతూకము, జతువు, ద్రవ్యము, ద్రుమామయము, నిర్భర్త్సనము, యూపము, రక్ష-రాక్ష-లాక్ష, రజని, వరవర్ణిని, తద్వి.—లాక్షారసమునకు:- లత్తుక. (సం)—క్షతఘ్నము. (తేనెతో కలిపి యిచ్చిన రక్తవాంతి తగ్గును.) (లక్కపూసిన కొయ్య సామానలు (లక్కబొమ్మలు) లెక్కలేనన్ని కలవు.

లక్కతెవులు, ద్వ. వి. ఒకానొక చీడ: చూ, రోగము. 1.

లక్కనము, వై.వి.=లక్షణ.1. చిహ్నము: చూ, లక్షణము. 1; 2 =లక్షణమ్, వ్యాకరణాది శాస్త్రము: చూ, శాస్త్రములు.

లక్కపిడత, వా. వి. లక్కపూసిన కొయ్యపిడత.

లక్కపెట్టియ, వై. వి. =లాక్షాపేటీ. రూ-లక్కపెట్టె: చూ, సందుకా.

లక్కపెట్టె, —వై—

లక్కపొడి, ద్వ. వి. లక్కబియ్యము: చూ, సేసఁబ్రాలు.

లక్కబియ్యము, —వై.—

లక్కబొమ్మ, వా. వి. బ: చూ, లక్కసామాను.

లక్కమనుఁడు, వై. వి. =లక్ష్మణ. (రూ-లక్షుమనుఁడు-లక్షుముఁడు, లచ్చనుఁడు-లచ్చుముఁడు) లక్ష్మణుఁడు, రామానుజుఁడు: చూ, సౌమిత్రి.

లక్కసామాను, వా. వి: లక్కబొమ్మ.

లక్కాకు, ద్వ వి లక్కపూసిన చెవినగ: చూ, భూషణము. 2-౩౧.

లక్కి, వా.వి. పేచి: లిక్కి. "లక్కియనిన లిక్కి లిక్కియనిన లక్కియని పెట్టుచున్న పేచీల కంతులేదు". (అవునని కాదనియు కాదని అవుననియు).

లక్కిమి, వై. వి. =లక్ష్మి: చూ, లక్ష్మి. 1.

లక్షుమనుఁడు, వై. వి. =లక్ష్మణ: చూ, రూ-లక్కమనుఁడు.

లక్షుముఁడు, —వై.—

లక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అ. పుం. నూఱు వేలు, నియతము: చూ, సంఖ్య. 1.

లక్షకము, సం. వి. అ. పుం. లక్ష్యార్థమును తెలిపెడి యర్థము.

లక్షణ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఒక శబ్ద వృత్తి: చూ, అభిద. (చూ, వృత్తి): 2. రూ—లక్షణ, ఆఁడుబెగ్గురు: చూ, సారసము. 2.

లక్షణజ్ఞుఁడు, సం. విణ. లాక్షణికుఁడు.

లక్షణము, సం. వి. అ. న. =లక్కనము-లచ్చనము. 1. (పదార్థము దీనిచేతఁ జూడఁబడును): అంకము, అంకి, అనీకస్థము, అంకన-అంకనము, అంకకరణము అను, అక్ష

కము, అభిజ్ఞానము, ఆకారము, ఉ., కలంకము-కళంకము, కలనము, కాయము, కేతనము, కేతువు, గండకము, గండము, చిహ్నము, ధ్వజము, నిమిత్తము, పదము, పాళి, ప్రజ్ఞానము, లక్ష్మణము, లక్ష్మము, లలామము, లాంఛనము, లింగము, వ్యంజనము, శృంగము. (అవ్య)—అను, అఖి. (తె.వ.)— అంకనము, అంగమచ్చము, అచ్చు, అడపొడ, అడియాలము-అడియాళము, అపదేశము, అది, ఆనవాలు-అనాలు, ఇంకువ, ఎలుక, ఐమచ్చ, కతము-కలంక, కలంకు-కళంకు, గురుతు-గుర్తు—గుఱుతు-గుఱి, చలివాలు, చిన్న, చిన్నియ-చిన్నె, డాగు, నెరసు, పులుగు, పొక్కు, మచ్చ-మచ్చము-మచ్చెము, మేపచ్చన, లక్కనము-లచ్చనము. తద్విశేషములు:— 1. (ప్రతి విశేషము తుదను లక్షణము అను అక్షరములు చేర్చి చదువవలయును):— ౧. అత్తమామలఁ జంపుదానికి: ఉదరావర్తము, ఉదానము; ౨. అదృష్ట స్త్రీకి:— అశ్వత్థ పత్రాభభగము; ౩. అదృష్టశాలికి:- ఉన్నత బాహుమూలము; అపుత్ర విధవా:-ఖరపుంస్వరము; ౫. అవమాన.- (తె). బొమ్మ; ౬. అష్టపుత్రవతీ.- కలకంఠీ వీణా హంసస్వరము; ౭. ఉత్తమనారీ.- అల్పభోజనము; కపోలావర్తము; కుటిల కేశము; చుబుకావర్తము; ౮. ఉత్తమ స్త్రీపురుష.- అల్ప నిద్ర; ౯. గండసంజ్ఞ.-అంగుష్టతర్జనీరేఖ; ౧౦. గర్భిణీస్త్రీ.- కందూరేఖలు. (తె).—చిట్టుములు; ౧౧. గౌడాస్త్రి.—ఉష్ట్రి జిహ్వా. చుబుకమచ్చము; ౧౨. చంద్రకళంక.— (తె). మచ్చ-మచ్చెము; ౧౩. చావు.— అశుభ చిహ్నము, అశుభము, అరిష్టము. (తె) — కీడు, కీడుపాటు-కీడ్పాటు, చావుగుఱుతు; ౧౪. జారిణీ.-కటివామావర్తము; ౧౫. దారిద్ర్య పతీ.—కృష్ణతాలుని; చక్రవక్త్రిము; జంఘావర్తము; ౧౬. దాసీ:—ఊర్ధ్వనఖము; ఊర్ధ్వనాసిక; ౧౭. దాస్య.—కృష్ణరేఖ; ౧౮. దీర్ఘశరీరముబలముగలవాని.-ఆజానుబాహువు; ౧౯. దీర్ఘాయువు గలవాని - అవిచ్ఛిన్నరేఖ; ఆయురేఖ; అయుర్లక్షణము: ౨౦ ధార్మిక.—కర్ణమచ్చము; ౨౧. నపుంసక — కంఠమచ్చము; ౨౨. నాశ—అతికృష్ణమచ్చము; అవలక్షణము; ఓష్ఠమచ్చము; ఘటోదరము; జంఘామచ్చము; తె).- కొఱగామి; ౨౩. పతిహంత్రీ.- భ్రూమధ్యరోమాణి; ౨౪ పశు సంఖ్యా.—అంగుష్ఠ పార్శ్వరేఖ; ౨౫. పాతివ్రత్య:- కటి ప్రదక్షిణావర్తము; ౨౬. పాదచిహ్నము.—పదము. (తె.)- జాడ; ౨౭. పుట్టుమచ్చ.— కాలకము, తిలకము, తిలకాలకము, జటులము-జడులము, పిప్పువు. (తె).—పుట్టుమచ్చ, మచ్చ- మఱువు. తద్వి.—విష్ణువుయొక్క రొమ్మునందలి మచ్చకు.—శ్రీవత్సము, లాంఛనము; ౨౮. పుత్రనాశ— ఉరోమచ్చము; భ్రూమచ్చము; ౨౯. బిడ్డలుగలుగనివడఁతి.- చిత్రపాదము; ౩౦. బిరుదు:—(తె) బొమ్మ ౩౧. భయ.-భ; ౩౨. భర్తృహంత్రి (ఎనిమిది మనువులుపోవు మగువ).— మూకమార్జాలలోచనము; ౩౩. భాగ్యవతీ.—కోమలపాణితలే (ద్వి.): ౩౪. భాగ్యసూచకదేహ.—సాముద్రికము; ౩౫. భ్రాతృ సంఖ్యా.— అంగుష్ఠాదిరేఖ; ౩౬. మహాపురుష.—ఊర్ణ; ౩౭. యతిసంప్రదాయజ్ఞానార్థ - ఆనందము; గిరి; ౩౮. యతి సంప్రదాయ భేదజ్ఞానార్థ.-అరణ్యము; ఆశ్రమము; ౩౯. రాజ చిహ్న.-కకుత్తు-కకుదము; ౪౦. రాజపత్నీ - అష్టమీచంద్ర నిటలము; గజహంసగతి; చక్రరేఖ; రక్తపాదతలము; ౪౧. రాజమాతృ:— అంకుశ రేఖలు; ౪౨. రాజుభార్య యయ్యెడు మగువ:- త్రిరేఖాన్వితగ్రీవ; ౪౩. రాజ్య:- అకర్మ కఠినకరము; ౪౪. విద్యా:- అనామికాదిరేఖ; ౪౫. విధవా:- అతిదీర్ఘాతిహ్రస్వాంగము, అతి స్థూలమహాకృశాంగము, ఊర్ధ్వకేశము, ఓష్ఠరోమాణి, జంఘాప్రకృష్టరోమాణి; ౪౬. వృద్ధప్రద:- కటిమచ్చము; ౪౭. శుభ:- కక్షమచ్చము; ౪౮. సంతానవృద్ధి: స్త్రీ:— అంసదక్షిణావర్తము; ౪౯. సంవత్తు దీర్ఘాయుష్సు గలవాని:-ఆజానుబాహువు; ౫౦. సామాన్య:- (తె) కొండగుఱుతు; ౫౧. స్త్రీపూజ్య:— గంభీరనాభి; ౫౨. స్త్రీ సౌభాగ్యలక్షణము:— ఉన్నత బాహుమూలము, కంఠావర్తము, కపిలమచ్చము, కర్ణమూలావర్తము; ౫౩. ముండమోయుగుఱుతు:— పరోక్షమాణి; ౫౪. పురుషుని మొండెము వలెగుఱుతుఏర్పడునట్లుగావాఁతవేయుట: అంకబంధము; విణ. ౫౫ గుఱుతిడఁబడినది: అంకకము; ౫౬. మచ్చవేయఁబడినది: అంకితలు, ౫౭. గుఱుతిడఁబడినది: అంకితక్యము అంక్యము. ౫౮. చిహ్నముల సముదాయము: అంకిని ఇత్యాది, వివరంబు లపారంబుగగలవు. ("చూ, సాముద్రికము. 1") 2; గుఱి: చూ, లక్ష్యము 1; 3. చూపు: చూ, సూచన 4; 4. వ్యాకరణాది శాస్త్రము: చూ, శాస్త్రములు; 5. పేరు: చూ, సంకేతము. 1; పుం. 6. బెగ్గురు: చూ, సారసము. 2; అం. 7. పురాణమునకుఁగల పంచలక్షణములు: చూ, పురాణము. 6.

లక్షణములకుఁ గలిగెడు త్రిదోషములు. అం: అతివ్యాప్తి, అవ్యాప్తి, అసంభవము 3: చూ, త్రిదోషములు.

లక్షణమూలాధ్వని, అం: అవివక్షితవాచ్యము, అర్థాంతర సంక్రమితవాచ్యము. 2.

లక్షణాంగములు, అం. (ఇవిపురుషలక్షణాంగములు; ౫౮:—౧పాదతలరేఖలు, ౨ పాదతలములు, ౩ పాదనఖములు, ౪ పాదాంగుళములు, ౫ ప్రపదములు, ౬ పార్ష్ణులు, ౭ గుల్ఫములు, ౮. గతి, ౯ జంఘలు, ౧౦ దేహరోమము (రోమము), ౧౧ జానువులు, ౧౨ ఊరులు, ౧౩ అండములు, ౧౪ లింగము, ౧౫ మూత్రము, ౧౬ శుక్లము, ౧౭ శోణితము, ౧౮ కటి, ౧౯ నాభి, ౨౦ కుక్షి, ౨౧ మధ్యము, ౨౨ వళులు, ౨౩ స్తనములు, ౨౪ చూచుకములు, ౨౫ వక్షము, ౨౬ జత్రులు, ౨౭ స్కంధములు, ౨౮ భుజములు, ౨౯ కక్షములు, ౩౦ మణిబంధములు, ౩౧ హస్తపృష్ఠములు, ౩౨ హస్తతలములు, ౩౩ హస్తాంగుళములు, ౩౪ హస్తనఖములు, ౩౫ హస్తరేఖలు, ౩౬ పృష్ఠము, ౩౭ కంఠము, ౩౮ ముఖము, ౩౯ చిబుకము. ౪౦ అధరోష్ఠము, ౪౧ దంతములు, ౪౨ తాలువులు, ౪౩ జిహ్వ, ౪౪ స్వరము, ౪౫ హసితము, ౪౬ ఉత్తరోష్ఠము, ౪౭ శ్మశ్రువులు, ౪౮ నాసికము, ౪౯ శ్వాస,

౫౦ కపోలములు, ౫౧ నేత్రములు, ౫౨ తారలు, ౫౩ భ్రువులు, ౫౪ కర్ణములు, ౫౫ లలాటము, ౫౬ శిరము, ౫౭ శిరోరుహములు, ౫౮ దేహము, (శరీరము): చూ, లక్షణము, 1; సాముద్రికము. 1. (పూర్వము నారద, ప్రహ్లాద, సముద్ర, కాత్యాయన, వరాహమిహిర, వరరుచి, మున్నగు వారిచేఁ జేయఁబడిన గ్రంథములను, బ్రహ్మాండపురాణ, బ్రహ్మపురాణ, స్కాంధపురాణాదులయందుఁ గొన్నిచోట్ల నీవిషయములను జెప్పఁబడియున్నవి. ఈ శాస్త్రమందు స్త్రీ పురుషులకుఁ గలుగు సుఖదుఃఖాద్యనుభవములఁ దెలియఁదగు చిహ్నములఁ దెలుపఁబడియె. పురుషునకు దక్షిణభాగ, స్త్రీకి వామభాగ లక్షణములు ప్రశస్తములు): చూ, స్త్రీ లక్షణాంగములు.

లక్షణలు, అం: జహత్, అజహత్ లక్షణలు (2).

లక్షణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. =లచ్చనుఁడు: చూ, రూ—లక్ష్మణుఁడు.

లక్షము, సం. వి. అ. న. 1. గురి: చూ, రూ-లక్ష్యము. 1; 2. నెపము: చూ, వ్యాజము. 1.

లక్షవర్తీవ్రతము, సం. వి. అ. పుం. వ్రతములయందుత్తమ వ్రతము: చూ, వ్రతము. 1.

లక్షితవిషయము, అం: చూ, శస్త్రములు.

లక్షించు, సం. స. క్రి 1 గురిచేయు: చూ, లెక్కవేయు; 2. చూచు: చూ, వీక్షించు. (అలక్షించు అనియు).

లక్ష్మణ, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, రూ-లక్షణ. 2.

లక్ష్మణము, సం.వి అ.న. 1: చూ, రూ-లక్షణము. 1; 2: చూ, రూ-లక్షణము. 5.

లక్ష్మణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. =లక్షుమనుఁడు—లచ్చనుఁడు, రాముని తమ్ముఁడు: చూ, సౌమిత్రి; విణ 2 శ్రీమంతుఁడు: చూ, సంపన్నుఁడు.

లక్ష్మము, సం. వి. న్. న. 1. చిహ్నము: చూ, లక్షణము.1; 2. ముఖ్యము: చూ, శ్రేష్ఠ్యము.

లక్ష్మి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1.=లక్కిమి-లచ్చి. (ఈమెచేత సర్వము చూడఁబడును): అంబుజాసన, అబ్జ, అబ్ధిజ, అరవిందాలయ, ఇంది, ఇందిర, ఈ, కభార్య, కమ, కమల, కలశాబ్ధిజ, క్షీరాబ్ధిజ, క్షీరాబ్ధితనయ, క్షీరసాగరకన్యక, క్షీరసాగరసుత, చంచల, చపల, చల, జలజ, జలధిజ, నారాయణి, పద్మ, పద్మాలయ, పద్మిని, భార్గవి, మంగళదేవత, మహాలక్ష్మి, మా. మాత, మాధవి, రమ, లోకజనని, లోకమాత, లోల, విష్వక్సేనప్రియ, వృషాకపాయి, శ్రీ, శ్రీదేవి, హరిప్రియ, హీర. (తె.ప.)—కడలి కూఁతురు, కలిమివేల్పు విల్లాలు, కలిమి చెలి-కలుముల చెలి, కలువల తేనితోఁడు, జగము తల్లి, జిడ్డుకడలి బిడ్డ, తమ్మిబిడారంపు గరితమిన్న, తమ్మియింటి గరిత, తల్లితల్లి తాత తల్లి, నెలచెలియలు, పంట వలంతి, తోఁడి కోడలు, పయిండి నెలఁత—పైఁడి నెలఁత, పల్లుల చెలియత్త. పాలమున్నీటి కూఁతురు, మగని పేరెదనున్న వగలాఁడి, మున్నీటి చూలి, లక్కిమి-లచ్చి, లిబ్బి పడఁతి, వలరాజు తల్లి, వెన్నునెదకొమ్మ, సత్తి నెచ్చెలి, సిరి. తద్విశేషములు.—విష్ణుభార్యలలో నొకతె:—వీళ. (చూ. హీర. 2.); 2. సంపద: చూ, సంపత్తి. 1; 3 వస్త్రభూషణాదుల శోభ, భాగ్యము: చూ, సంపత్తి. 1; 4. మెట్ట దామర*: చూ, సహస్ర పత్రము; 5. ఋద్ధి యనెడు గ్రంధద్రవ్యము, వృద్ధి, సిద్ధి: చూ, రాజార్హము; 6. గొల్లబిడ్డ*: చూ, శూలిని; 7. ప్రేంకణము*: చూ, సన్నకద్రువు.

లక్ష్మిగృహము, సం వి అ న. ఎఱ్ఱఁగలువ*: చూ, సహస్రపత్రము.

లక్ష్మినారాయణ, సం.వి. అ. పుం. 1. విసమంగలము*: చూ, సుఖదర్శనము; అం. 2: చూ, శైలములు; బ 3. లక్ష్మి విష్ణువులు; వి. అ. పుం. 4: చూ, విష్ణువు. 1; 5: చూ, లక్ష్మీనారాయణీయము.

లక్ష్మినారాయణీయము, పా. ఇదియొక శుద్ధాంధ్ర ప్రతిపదార్థ పర్యాయపద నిఘంటువు. (ఇది ఆంధ్రవాచస్పత్య కర్తకు జనకుఁడగు తండ్రి కీ. శే. బ్ర. కొత్ర లక్ష్మినారాయణ శాస్త్రిగారి విరచితము. దీనికి ఆంధ్రవాచస్పత్య కర్త శ్యామలకామశాస్త్రి లేఖకుఁడును, ముద్రాలయమున నక్షరసంధానోద్యోగియునై ౧౯౦౭ లో పూర్తిగావించెను).

లక్ష్మీనారాయణుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, లక్ష్మీపతి. 1.

లక్ష్మీపతి, సం. వి అ.పుం.1. లచ్చిమగఁడు: చూ, విష్ణువు. 1; 2. ప్రభువు: చూ, స్వామి. 1.

లక్ష్మీవంతుఁడు, సం. విణ. (త్.ఈ.న్.) 1. శ్రీమంతుఁడు: చూ, సంపన్నుఁడు; 2. ఒప్పిదము గలవాఁడు: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.

లక్ష్మిశము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

లక్ష్యపెట్టు, మి. స. క్రి: చూ, లెక్కవేయు.

లక్ష్యము, సం. వి. అ. న. 1. = లెక్క. (బాణముచేఁత గప్పఁబడునది) రూ—లక్షము—లక్ష్మము—లక్షణము—లక్ష్మణము, గోవు, నికాయము, నిమిత్తము, శరవ్యము. (తె.)—కాతరు, గఱుతి, గురి, తిన్న, దెప్పము, నిగా (నిగహ్), లెక్క, లెప్ప-లెప్పము, నూటి. (చూ, నూటి.1.) (తద్వి.—లక్ష్యము లేనిది, అవిలక్ష్యము) పుం. 2. రూ—లక్షము. లక్షణముచేఁ దెలియఁదగిన యర్థము: చూ, వ్యాజము. 1.

లగడ, దే. వి. రూ-లగుడు. 1. చిమిడిక: చూ, పాదము(1); 2. డేగ: చూ, శ్యేనము. 1.

లగడపిండము, మి. వి: చూ, పిండిపోక.

లగడు, దే. వి: చూ, రూ-లగడ. 1—2.

లగనము, వై. వి. = లగ్న. రూ-లగ్గము, శుభముహూర్తము: చూ, లగ్నము. 1.

లగము, అం. లఘువు "హరి" (ఇదే వగణము): చూ, ఉపగణములు.

లగాము, వా. వి. కళ్లెము: చూ, వాగ.

లగాయతు, వా. వి. మొదలు: చూ, లోను. 2.

లగాలగా, వా.వి. డోలులోనగునవి వడిగా వాయించుటయందగు ధ్వన్యను కరణము: చూ, హూహూ.

లగాయించు, వా. న. క్రి. కొట్టు: చూ, వ్రేయు. 1.
లగుడము, సం. వి. అ. పుం. =లాటీ-లోడీ-లవుడి-లౌడి, దుడ్డుకఱ్ఱ: చూ. వేత్రము. 1.
లగుడు, దే. వి: చూ, రూ-లగడ. 1—2.
లగువు, వై. వి. 1 =లఘు. గంతు: చూ, లంఘ; 2.=లాఘవ: చులుకన: లాఘవము. 1; 3. తేలిక: చూ, సులభము; విణ. 4. చులుక: చూ, సులభము.
లగ్గ, వై.వి.=లంఘ(ముట్టడించి)కోటనుబ్రాఁకుట: సురతాణిలగ్గ·
లగ్గదింపు, ద్వ. వి. కోటమీఁదనుండి శత్రులపయి దొర్లించెడు ఱాతిబండలోనగునది.
లగ్గపట్టు, ద్వ. న. క్రి. (ముట్టడివేసి) కోటనెక్కు.
లగ్గము, వై. వి.=లగ్న, రూ-లగనము: చూ, లగ్నము. 1.
లగ్గు, దే. వి. 1. మేలు: చూ, శుభము. 1; 2. అపరక్రియ, ఉత్తరక్రియ, అంత్యకర్మము.
లగ్నకుఁడు, సం. వి అ పుం. 1. ఒకఁడు చేయవలసిన పనిని నేను చేసెదనని పూనుకొనిన వాఁడు: ఋణమత్కుణుఁడు, గోరంకువు, ప్రతిభువు. (తె. వ.)—అడ్డము, జామీదారుఁడు, పూఁట, పూఁటకాఁపు, పూచీదారు, హామీదారు. (చూ, హామీదారు); 2. జూదములో జమానతు ఇచ్చువాని పేరు: ఋణమత్కుణుఁడు.
లగ్ననిఘంటు, వా. వి: చూ, రాశి. 2.
లగ్నపత్రిక, వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ: శుభలేఖ
లగ్నము, సం. వి. అ. న. 1. =లగనము-లగ్గము. రూ—వలగ్నము—అవలగ్నము, అంగము, కేంద్రము, హోర, మేషాదిరాసులయొక్క యుదయము. (గ్రహములకు సంబంధించినది-దీనికే రాశి, హోరయనియుఁగూడఁ బిలుతురు): చూ, రాశ్యుదయము; పుం. 2. మదపుటేనుఁగు: చూ, హస్తి; విణ 3. తగులుకొన్నది: చూ, సహితము; 4. సిగ్గుఁ బొందినది: చూ, హ్రీణము; అం 5. చూ, వర్గములు.
లఘిమ, సం. వి. న్. పుం. రూ-లఘిమము· 1. లఘుత్వము: చూ, లాఘవము. 1; 2. ఒకవిభూతి: చూ, సిద్ధులు.
లఘిమము, —వై.—
లఘిష్ఠము, సం. విణ. 1. మిక్కిలి చులుకనైనది: చూ, లాఘవము. 1; 2. మిక్కిలితక్కువైనది: ప్రక్షీణము.
లఘుకము, సం. వి. అ. పుం. తోఁటపోఁక*: చూ, క్రముకి. 1 (పోఁక. 3)
లఘుకాయము, సం. వి. అ. న. మేఁకపోతు: చూ, మేషము. 1.
లఘుకోణము, వా. వి. క్లుప్తకోణము: చూ, కోణము. 1 (చూ, ఏంగిలు.)
లఘుడము, సం. వి. అ. న. =లగుడము. ఇనుపదుడ్డు: చూ, వేత్రము. 1.
లఘుపంచమూలము, అం: చిన్నములక, పెద్దములక, కోలపొన్న, నేలపొన్న, పల్లేరు వేళ్ళు (5)
లఘుబ్రహ్మి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: జలోద్భవ*.
లఘుమేరునష్టము, అం: చూ, ప్రస్తారప్రత్యయ ప్రాణములు.
లఘుమేరువు, అం. —వై.—
లఘుమేరూద్దిష్టము, అం, —వై —
లఘుమయము, సం. వి. అ. న. 1. వట్టివేరు*: చూ, సేవ్యము. 1; 2 నీరు వట్టివేరు*: చూ, సేవ్యము. 2.
లఘువల్లభ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అతివిష*; చూ, విష.
లఘువు, సం.వి.ఉ స్త్రీ 1.పిక్క, స్పృక్క*: చూ, రాజార్హము, 1-౩౭; న. 2. నల్లఅగలు: చూ, రాజార్హము. 1-౧౫; క్రి. విణ. 3. శీఘ్రము: చూ, స్వదము; విణ. 4. వడిగలది: చూ, స్వదము; 5.=లగువు. చులుకనిది: చూ, లఘ్వి. 2.; 6. చేవలేనిది; 7. ఒప్పిదమైనది: చూ, హృద్యము; అం. 8: చూ, తాళాంగములు; 9: చూ, మాత్ర. 1. (బాహ్యాంగందిగురువు-లఘువేమాత్ర. మాఁటయన నొక చిటికాలము పలుకఁబడునది.); 10: చూ, కాలప్రాణములు; 11: చూ, అంగప్రాణము; బ. 12. పొట్టి అచ్చులు పూర్వాక్షరమును గురువుగాఁజేసిన ద్విత్వ సంయుక్తములును, పదాది సంయుక్తములును లఘువులు. "ఉదా:— అ, అన్న, శక్తి, ధ్వని." (చూ, గణము.); 13. అంతస్థ (యరలవ)లు లఘువులు అలఘువులు అని ద్వివిధము
లఘుశంక. వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మూత్రము; 2. కొద్ది అనుమానము.
లఘుశేఖరము, అం: చూ, జన్యతాళములు.
లఘ్వి, సం వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తేలికగాఁదోపురథము, బండి: చూ, శకటము. 1; విణ. 2. చులుకనైనది: అగురువు, లఘిష్ఠము, లఘువు (తె):—పలుచ, రేసు: చూ, లాఘవము. 1; 3· కుఱుచ యైనది: చూ, హ్రస్వము. 1.
లచ్చి, వై. వి=లక్ష్మి. 1: చూ, లక్ష్మి. 1; 2: చూ, సంపత్తి. 1; వా.3 నిందార్థమందు లచ్చమ్మ—లక్ష్మమ్మయను పేర్లఁ బరగువారిని లచ్చియనిఁ బిలుతురు.
లచ్చించారు, వా. వి: చూ, కడుగుచారు. (యూషము)
లచ్చికమ్మి, వా. వి: అడ్డకమ్మి, దోరణపుఁగమ్మి, లచ్చిపట్టె, సిరికమ్మి. (సం):- ఉత్తరంగము, నక్రము, నాస, (చూ, వాకిలి)
లచ్చికోడలు, ద్వ. వి: చూ, సరస్వతి.
లచ్చితండ్రి, ద్వ. వి: చూ, సముద్రము.
లచ్చిదొరబూరఁగొమ్మ, ద్వ. వి. శంఖము: చూ, సంకు. 1.
లచ్చినెచ్చెలి, ద్వ. వి: చూ, పార్వతి.
లచ్చిపట్టె, వా. వి: చూ, లచ్చికమ్మి.
లచ్చిమగఁడు, ద్వ. వి: చూ, విష్ణువు. 1. [హిమాంశువు.
లచ్చియన్న, ద్వ. వి. చంద్రుఁడు. సాంబ. దే. 10; చూ,
లచ్చితేనెదమ్మి, —వై.— అం, భా. ప్ర. 177.
లచ్చివారము, మి. వి. గురువారము: చూ, వారము. 2.
లచ్చినవతి, వై. వి; చూ, భూమి. 1. అం, ప. 6-3.
లచ్చనము, వై. వి. =లక్షణమ్. రూ-లక్కనము. :చూ, లక్షణము. 1; అం. 2. వ్యాకరణశాస్త్రము: చూ, శాస్త్రములు.

లచ్చనుఁడు, వై. వి. = లక్ష్మణః చూ, రూ-లక్కుమనుఁడు.

లచ్చుముఁడు, —పై.—

లజ్జ, సం. వి. అ. స్త్రీ. = లజ్జ. 1: చూ, సిగ్గు; అం. 2; చూ, సంచారిభావమునఁ బుట్టిన దృష్టులు.

లజ్జాత్యాగము, అం: చూ, ద్వాదశావస్థలు.

లజ్జాభాసము, సం. వి. అ. పుం: చూ, బెళగువ్వ.

లజ్జామేకాం పరిత్యజ్య త్రిలోకే విజయీభవేత్, న్యా. సిగ్గొక్కటి విడిచివేసెనేని ముల్లోకములను జయించును.

లజ్జామోహము, అం: చూ, మోహచతుష్టయము.

లజ్జాశీలుఁడు, సం. విణ: చూ, సిగ్గరి.

లజ్జాలువు, సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ. జీవ. పొట్టికొమ్మ లూడలు గలచెట్టు, శిఫ; చూ, హ్రస్వశాఖాశిఫము.

లజ్జించు, సం. అ. క్రి: చూ, సిగ్గుపడు.

లజ్జితము, సం. విణ. సిగ్గుపడినది: చూ, హ్రీతము.

లజ్జ, వై. వి. = లజ్జా: చూ, సిగ్గు.

లటక్కు, దే. వి. రూ-లటుక్కు, మ్రింగుటలోనగు వానియందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హుళాహుళా.

లటపటము, వా వి. (కొట్టుకొనుటకు) కలియఁబడడము: చూ, తొడసబము.

లటుక్కు, దే. వి: చూ, రూ-లటక్కు.

లట్టము. సం. వి. అ. పుం. = లడ్డిగ. కప్పెర, చిన్నమూతి గల పాత్ర: చూ, హరివాణము (పాత్రము. 6-౧౫.)

లట్టాభట్టీయము, జా. (లొట్టాభట్టీయమనియు) అసంబద్ధ ప్రలాపము "సీలట్టాభట్టీయము లేల యేకరుపెట్టెదవు." (ధర్మజ రాజసూయము.)

లట్టు, దే. వి. 1. తొట్టి, నీళ్ళగాఁడి, నీళ్ళతొట్టి, :గాఁడి. (సం):- ఆహవము - ఆహావము, గోపీథము, గోపిద్దము, చురి, జలద్రోణి, తీర్థము, నిపానము; 2. పడియ: చూ, సరస్సు. 1; అం. 3. వర్తమానార్థకము. తద్వి:— లిట్టు (భూతకాల), లృట్టు (భవిష్య), లొట్టు (తద్ధర్మార్థక), లూట్టు (ఆశీరాద్యర్థకము.)

లట్టువ, వై. వి. = లట్వ. చిటితాళము: చూ, లట్వ.

లట్వ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = :చూ, వీణ. 1.

లట్వము, సం. వి. అ. పుం. = లడ్డు లడ్డువు: చూ, భక్ష్యము.

లడాయి, వా. వి: కచ్చెపోతు, కజ్జాకోరు, కలపనగంప, కయ్యాలక్రచ్చ, చిల్లగొండి, జగడ గొండి, జగడాలమారి, తంటలమారి, తంటాలమారి, పెనపరి, పేచీకోరు. రెచ్చెల. (సం):- కలహశీలుఁడు; 2. దెబ్బలాటలో కలియఁబడుట, దూఁకుట.

లడి, దే. వి. విడుపుగాచుట్టిన సరిగలోనగువానిచుట్ట: చూ, సరిగ. 2.

లడ్డిగ, వై. వి. = లట్ట. రూ-లడ్డిగము: చూ, లట్టము.

లడ్డిగము, వై. వి. = —పై.—

లడ్డు, వై. వి. = లట్వ: చూ, లట్వము.

లడ్డుకము, సం. వి, అ. పుం. న. = లడ్డు — లడ్డువము — లడ్వము. —పై.—

లడ్డువము, వై. వి. = లడ్డుక. —పై—

లడ్వము, —పై.—

లత, సం. వి. ఆ, స్త్రీ. 1. రూ-లతిక. తీఁగె: చూ, వృక్షము; 2. రూ-లతిక. ఎక్కుడుఁదీఁగె: చూ, వృక్షము; 3. రూ-లతిక. చుట్టచుట్టుకొని ఎదిగెడు తీఁగె: చూ, వృక్షము; 4. గరిక*: చూ, తృణము 1; 5. పూలగురివెంద*: చూ, శ్వేతపాకి; 6. ముత్యాలహారపుపేట: చూ, హావళిక. 2. (భూషణము. 2); 7. కొమ్మ: చూ, శాఖ. 1; 8 పిక్క*: చూ, రాజార్హము; 9 ప్రేంకణము*: చూ, సన్నకద్రువు; 10 చీమ: చూ, హీర. 1 (పిపీలిక.); 11: చూ, సాలెపురుగు; 12. కస్తూరి: చూ, శ్వేతమృగాండజము (మృగమదము); 13. మానేరు*: చూ, స్వర్ణవల్లి; అం. 14; చూ, నృత్యహస్తములు.

లతకూన, మి. వి. లేఁతతీఁగవంటి ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.

లతాంతము, సం. వి. అ. న. పూవు: చూ, సుమము.

లతాతరంజము, సం.వి.అ పు తీఁగెకానఁగు*;చూ,శాదఘ్నము.

లతాడు, వా. వి. (వానపల్ల కలిగెడు) బుంద: చూ, సుబ్బలి.

లతాప్రతానని, సం. వి ఈ స్త్రీ ఒకటితోనొకటి పెనఁగొన్న తీఁగె: చూ, వృక్షము.

లతాయాం పూర్వ లూనాయాం ప్రసూనస్యాగమంకుతః, న్యా. అసలు లతనేవేరుతో నూడబీకిన దానినుంచి పువ్వెట్లుపుట్టును; అట్లే భార్యయే చనిపోయిన పుత్రోదయమెట్లు కల్గును.

లతార్కము, సం. వి. అ. పుం. దుర్ద్రుమము, పచ్చనీరుల్లి *: చూ, సుకందకము 1.

లతావృశ్చికము, అం: చూ, కరణములు.

లతావేష్టితము, అం:చూ జాతస్మరాలింగనములు(ఆలింగనములు)

లతిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1 చూ, రూ లత. 1-2-3; 4. నూలుపేటల హారము: చూ, హావళిక. 2 (భూషణము 2.)

లత్త, దే. వి. 1. దెబ్బ: చూ, హతి; 2. ఆపద: చూ, విపత్తు.

లత్తిక, దే.వి. బలుపును చప్పుడునుకల యొకానొక గచ్చకాయ: చూ, సోమరాజి.

లత్తిచేప, దే. వి. ఒకచేప; చూ, మత్స్యము, 1.

లత్తుక, వై. వి. = అలక్తక. లాక్షారసము: చూ, లక్క.

లత్తుక బొత్తులు, ద్వ వి. బ: చూ, ధాన్యము.

లద్ది, దే. వి. గుజ్జములోనగువాని మలము: చూ, శమలము. 1.

లద్దిపిప్పి, దే. వి. ఒక చీడపురుగు: చూ, సస్యసంహారి.

లద్దిపురుగు, ద్వ.వి. తెల్లని క్రిమి విశేషము: చూ, సస్యసంహారి.

లద్దియ, దే. వి. (నేయువాఁడు వస్త్రముచివర విడిచెడి) కచ్చు: రూ—లద్దె.

లద్దె, దే. వి. —పై.—

లవక, దే. వి. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3.

లపనము, సం. వి. అ, వ. 1. ముఖము: చూ, వదనము. 2; 2. నోరు: చూ, వదనము. 1; 3. మాట: చూ, శబ్దము. 2.

లపితము, సం. వి. అ. న. 1. మాట: చూ, శబ్దము. 2; విణ. 2. మాటలాడఁబడినది: చూ, శబ్దము. 2.

లప్ప, దే. విణ. 1: చూ, రాశి. 1; 2. ఎడముగా వంపఁబడిన

ప్రేళ్ళుగల చేర. అం, భా. ద్వి. 141: కమి, కమికిలి, కుప్ప పుట్టిలి: (చూ. హస్తము. 1.)

లప్పము, వై. వి. = లేప్య. రూ-లెప్పము. ప్రూనిలోనగువా సందుగొందులకు మెత్తెడుసున్న పుముద్దలోనగునది: సమాలంభము.

లబ్బీలు, వా. వి. బ. ఒకానొక తురకజాతివారు

లబ్ధము, సం. వి. అ. న. 1. భాగాహారముచేయఁగా నేర్పడు సంఖ్య: చూ. సంఖ్యాభేదములు; విణ. 2. పొందఁబడినది: చూ, వ్యాప్తము 3.

లబ్ధవర్ణుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విద్వాంసుఁడు.

లబ్ధి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, లాభము.

లభించు, సం.అ. క్రి. కలుగు: చూ, సంభవించు.

లభ్యము, సం. విణ. 1. లభింపఁదగినది: అధిగమ్యము, గంతవ్యము, ప్రాపణీయము. ప్రాప్యము: చూ, సమాసాద్యము; 2. యుక్తము: చూ. యోగ్యము. 2.

లమ, దే. వి. ఒకానొక తీఁగ: చూ, వృక్షము.

లమిడి, వా. వి. రూ—లద్ది—లంబిడి—లాద్ది. 1: చూ, స్వైరిణి; 2. తిట్టు: చూ, శాపము.

లద్ది, వా. వి: చూ, రూ-లమిడి.

లయ, సం. వి. అ. పుం. 1. తౌర్యత్రికసామ్యము, నృత్తగీత వాద్యములుసమముగానుండుట: చూ, స్వరము. 2; అం. 2: చూ, యోగచతుష్టయము; దే. వి. (1): చూ, వంచన.

లయకాఁడు, వా. విణ: చూ, సీకారి.

లయకారి, దే. విణ: చూ, వంచకుఁడు.

లయగ్రాహి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (మాలికావృత్తములలో నొకటి. "భ-జ-స-న-భ-య 2. 10. 18. 26 అక్షరములు ప్రాసయతులు నలుమాఱు. "నిన్నె మదినమ్మికొని నన్ను దయఁజూడుమని, విన్నపము సేయుదు వివన్నజనపాలా.")

లయతాళజ్ఞానములు అం: చూ, సుగుణములు.

లయము, సం. వి. అ. న. 1. వీరు వట్టివేరు: చూ. సేవ్యము. 2; 2. వట్టివేరు, చూ, సేవ్యము. 1; పుం. 3 నాశము: చూ, రుత్త; 4. ఆలింగనము: చూ, సంశ్లేషము; అం. 5. సృష్టిస్థితిలయకారణములలో నిదియొకటి

లయవిభాతి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (మాలికావృత్తములైదింటిలో నొకటి. "న-స-న-న-స-న-స-గ; 4. 7. 10 గణముల రెండవయక్షరములు ప్రాసయతులు" "కరుణఁ, గనుమా, యనుచు,-శరణు, వినుమా, యనుచు, విరత, మును వేఁడెదను-బరమ, కరుణా, ఖా.")

లయవిహారి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (మాలికావృత్తములైదింటిలో నొకటి. పదునొకండు నగణములు: న, గ; 2-12-22-32 అక్షరములు ప్రాసయతులు. "జలద తనువలరఁ బయిఁ, బొలుపలరు మెఱుపువలె, వెలవెలది వసిఁడివలువ, గలుగు దొరఁగొల్తున్")

లయహారి, అం. చూ, వృత్తము. 1. (మాలికావృత్తములలో నొకటి, ఒక్కొక్క-పాదమునందు పదునొకండు నగణములును, సగణ, గురువులును గలిగి 11-21-31 ప్రాసయతులు గలవృత్తము.)

లయించు, సం. అ. క్రి. 1. నశించు: చూ, నమయు, 3; 2: చూ, సక్తమగు.

లయ్య, వై. వి.=లంజా: చూ, వేశ్య. (ప్రయోగముమృగ్యము)

లలంతిక, సం.వి.ఆ.(స్త్రీ). మెడహారము: చూ, భూషణము.2-౫౬.

లలన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. విరసనశీలమైన యాఁడుది: చూ, స్త్రీ; 2. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 3, నాలుక: చూ, సుధాద్రవము (రసన. 1.)

లలము. అం. రెండులఘువులు. "లల": చూ, ఉపగణములు.

లలాటతిలకము, అం: చూ. కరణములు.

లలాటము, సం. వి. అ. న. 1: రూ-లలాటి. అలకము-అలికము-అలీకము-అళికము—అళికము—అళీకము, కశేరువు, గండశైలము, గోధి, నిటలము-నిటాలము-నిటిలము-నిటీలము-నీటిలము, పట్టి-పట్టిక, ఫలకము, ఫాలము, మహాశంఖము. (తె. ప):— నుదురు, నెన్నుదురు, నొసలు, నెన్నొసలు, పెన్నొసలు, పట్టియ-పట్టె, వలక, (వా):-నొట్ట-నొష్ట, తద్వి:- (స్త్రీ) లలాటము:— కస్తూరి; అం. 2: చూ, చుంబన స్థానములు; 3. (నుదురు): చూ, లక్షణాంగములు. (అర్ధచంద్ర సమమైన రాజగు, విపులమై ననంతమైన ధనికుఁడగు, అల్పమైన నల్పాయువగు, అయిదు రేఖలున్న వైభవముగలిగి నూఱేండ్లుమనును. శుభావహుఁడగును. నాలుగు రేఖలున్న కీర్తిభాగ్యములుగలిగి యెనుబదేండ్లు బ్రదుకును. మూఁడురేఖలున్న నలువదేండ్లు బ్రదుకును. రెండు రేఖలున్న నలుబదేండ్లగు. ఒకరేఖయున్నను లేకున్నను నిరువదేండ్లు మనును, సుళ్ళుగలిగిన దరిద్రుఁడగు. త్రిశూల రేఖ కులిశరేఖలున్న నీశ్వరుండగు. మండలేశ్వరుండగు, మచ్చగలిగిన స్థానభ్రష్టుండగు); 4. (నుదురు): చూ, స్త్రీ లక్షణాంగములు. (అష్టమచంద్రునిఁబోలిన రాజపత్నియగు, తిలకసమమగు మచ్చయున్న మొదటఁ గుమారునిఁగనును. నడుమసుడియున్న విధవయగు, వెడలుపైన మగనిని మామను మఱఁది (జంపును. చివరసుడియున్న విధవయు, అంకులాఁడియునగు. వెండ్రుకలుఁగనిపించుచు నడుమ సుడియున్న జారిణియగు.); 5: చూ, హస్తక్షేత్రములు.

లలాటలేఖా నపునఃప్రయాతి, న్యా. నుదుటివ్రాఁత చెఱఁగదు.

లలాటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ-లలాటము. 1.

లలాటిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నొసటఁగట్టెడు ముత్యపు బాసికము: చూ, బొట్టు. 1.

లలామకము. సం. వి. అ. న. బాసికము: చూ, హవణిక. 2 (భూషణము 2 ౧౦-(౧౪).) తద్వి:— రాజ్యాభిషేకమున నొసటఁగట్టెడుపట్టకము:— (సం):— పట్టము, పట్టి: చూ, హవణిక. 2 (భూషణము. 2-౧౦-(౧౪).)

లలామము, సం. వి న్. న. గుఱుతు: చూ, లక్షణము. 1; 2. టెక్కెము: చూ, సిడము. 1; 3 తొడవు: చూ, భూషణము. 2;4. నొసటనుంచుకొనెడు బొట్టు: చూ, విశేషకము. 1. (బొట్టు. 1); 5. గుఱ్ఱము నొసటిచుక్క: చూ, విశేషకము. 1; 6. తోఁక: చూ, వాలము. 1; 7. కొమ్ము: చూ: శృంగము.

1; 8. ప్రభావము, బలిమి: చూ, శక్తి. 1; 9. గుఱ్ఱము: చూ, హయము; 10. (ఉత్తరపదమైనచో) శ్రేష్ఠము: చూ, శ్రైష్ఠ్యము.

లలి, దే.వి.1. ప్రేమము: చూ, స్నేహము, 1; 2. ఉత్సాహము: చూ, సన్నాహము, 2; 3. ఒయారము: చూ, విలాసము. 2; 4. క్రమము: చూ, విధము. 1; 5. ఉవ్విళి: చూ, వికాసము.

లలిత, అం, 1: చూ, పంచమషాడవజాంతర భాషలు; 2. సుకుమారత్వముచేతనగు అంగవిన్యాస రూపమైన స్త్రీలయొక్క శృంగారచేష్టా విశేషము: చూ, సంచారీ భావమునఁబుట్టిన దృష్టులు; 3: చూ, జన్యతాళములు; 6: చూ, అగమములు (ఉపవిద్యలు 11—౧); 7: చూ, శృంగారచేష్టలు; 8: చూ, అలంకారము.8. (ప్రస్తుతార్థద్యోతకమగు ప్రతిబింబవర్ణనము. "ఉదా:— గతజలసేతుబంధనము.")

లలితప్రియము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

లలితము, అం. 1: చూ, లలిత; సం. విణ. 2, ఈప్సితము: చూ, వాంఛితము; 3. మనోజ్ఞము: చూ, హృద్యము. 2.

లలితస్వరము, అం: చూ, సంచారివర్ణగతాలంకారములు.

లవంగపత్రి, వా.వి. లవంగచెట్టుయొక్క ఆకు: చూ, రోమశము (ఆకుపత్రి అని కొందఱు).

లవంగపుపట్ట, వా. మి. వి: చూ, వరాంగకము.

లవంగము, సం. వి. అ. న: ఉత్కటము, కపిశృంగము, గీర్వాణకుసుమము, దివ్యము, దేవకుసుమము, శ్రీసంజ్ఞము. (తె):- కరాపువు: (కడుపులోని క్రిమినిఁజంపును. అజీర్తిని పోఁగొట్టును. లవంగపు నూనెలో 'యూజెనిక్ఆసిడ్' అను ద్రావకముండును. ఇది క్రిమిసంహారశక్తిలో 'కార్బాలిక్ ఆసిడ్' కంటె కొన్నిరెట్లు గొప్పది.) (చూ, శ్రీసంజ్ఞము)

లవణము, సం. వి. అ. న. 1. (వాయువునుగాని జాడ్యమును గాని పోఁగొట్టునది.): అబ్జము, అబ్ధిజము, క్షారము, జలరసము. (తె):- ఉప్పు, ఉప్పన, సీళ్ళవరుగు. తద్విశేషములు:- ౧ సముద్రపు ఉప్పునకు:- అక్షీబము-అక్షీబము, కటకము, క్షారాచ్ఛము, క్షీరాబ్ధిజము; (తె):— రాతియుప్పు-ఱాతియుప్పు; ౨. ఆసురము, ఉపాక్షారము, ఊషక్షారము, ఊషరము, ఔషరము. (తె):— చవుటుప్పు-చౌటుప్పు; ౩ ఊషంజరము, క్షైత్రము. (తె):— పఱ్ఱఉప్పు; ౪. అక్షము—అక్ష్యము, అక్షరలవణము, అక్షీబము, ఇరిణము, ఔద్భిజ్యము, ఔర్వము, ఔషరము, క్షౌద్రలికము, కృష్ణలవణము, జరణము, జీరణము, తిలకము, రుచకము, పాంశలవణము, సౌవర్చలము-సౌవర్చలవణము; ౫. కనకక్షారము, క్షారము, టంకణక్షారము, టంకణము, టంకము, టగరము, సౌభాగ్యము. (తె):— గవ్వచౌకము, పటిక, పటికారము, వెలిగారము; ౬: కాచజము, కాచము, కాచమలము, కాచలవణము, కాచసంభవము, కురువిందము, కృష్ణలవణము, క్షారము, తీక్ష్ణము. (తె):— గాజు—గాజుప్పు; ౭: రుచకము, సర్జిక, సుఖవర్చకము, సువర్చలము, స్రోతఘ్ని. (తె :— సజాకారము; ౮. కృతకము, కృష్ణ నామకము, క్షితిసంభూతము, ఖండలవణము, పాక్యము, బస్తకము-బాస్తకము, బిడము, బిడలవణము, సుగంధము, సుపాక్యము. (తె):— అంటుప్పు—అట్టుప్పు; ౯. క్షారత్రయము; ౧౦. క్షారదశకము; ౧౧. క్షారము, పాక్యము, యవక్షారము, యవశూకము, యవాగ్రజము; ౧౨ క్షారమేలకము, సర్వక్షారము; ౧౩. క్షారశ్రేష్ఠము, వజ్రక్షారము; ౧౪. క్షారషట్కము; ౧౫. క్షారాష్టకము; ౧౬: (చూ, క్షారములు.); ౧౭: గడదేశజము, గడలవణము, గడోత్థము, రౌమకము, సాంబరము. (తె):- దొవయుప్పు; ౧౮: ఉప్పుపప్పుకు:— (తె). గెల్లి; ౧౯: తీపుతోఁగలిసిన యించుక ఉప్పునకు:— (తె). చవురు-చౌరు; ౨౦: త్రికూటము, తీక్ష్ణము, పటువు, మాణిబంధము-మాణిమంధము—వశిరము-వసిరము, శ్యామము, సైంధవము, సైంధవలవణము, (తె):— ఇందుప్పు, చెందుప్పు; ౨౧: నవక్షారము. (తె):— నవాసాగరము—నవాసారము; ౨౨. కటువు, లవణము, లావణ్యము. (తె):— ఉప్పఁదనము, ఉప్పన; ౨౩. సురక్షారము. (తె.)—పెట్లుప్ప, సురుప్పు; ౨౪. సురేకారము-సూరేకారము; ౨౫. లవణభేదములు:- అన్నభేది, కడకము, కృత్రిమము, ధూర్తము, (తె.)-ఆకుప్పు. (మిగతవాఁకి చూ: సౌవర్చలము.): పుం. 2. ఉప్పన: చూ, లవణము. 1—౨౨; 3: చూ, లవణాకరము. 1; విణ. 4.ఉప్పనిది; 5. లావణ్యముగలది: అం బ. 6: చూ, లవణములు.

లవణములు, అం. సైంధవ, సౌవర్చ, బిడా, సముద్ర, కాచలవణములు. (5)

లవణాకరము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఉప్పుసముద్రము: చూ. లవణోదము; 2. ఉప్పళము: చూ, భూమి. 1.

లవణామలకీన్యాయము, న్యా. సముద్రపు ఉప్పుఅడవి ఉసిరికెకాయ కలిసెనమరీతి.

లవణార్ణము, సం. వి, అ. పుం: చూ, లవణోదము.

లవణి, దే. వి. 1. కచ్చింపు, గుత్తము బింకము, బిగి, బిగువు, బిఱ్ఱు, మోడి, సున్నితము. (విణ) కచ్చితము. (చూ, సున్నితము); 2: ఉప్పి-(సం.వ.).-రూ-లావణి, కంటికిని, కుండలి, గృధ్రినఖ, గృధ్రిఫల, గృధ్రివక్త్ర, గృధ్రినఖి, గృధ్రిహాల, చతుష్కంటకిని, తీక్ష్ణపత్ర, శీతపిత్తహార. తద్వి:— తెల్లయుప్పి. (సం.) మౌక్తికఫల; నల్లయుప్పికి. - జాలారి, నల్లయుప్పి. (స.)—కాకాదని, కాచహారిణి. కుండలి క్షుద్ర, గుల్మి, విరళ, హింస్ర, హిరలి*. (చూ. హిరలి.)

లవణుఁడు, సం వి.అ.పుం ఒకరక్కసుఁడు: చూ, రాక్షసుఁడు.1.

లవణోదము, సం. వి. అ. పుం. ఉప్పుసముద్రము: చూ, సముద్రము.

లవనము, సం. వి. అ. న. పైరులోనగువానికోఁత: రూ-లావనము-లవము, అభిలావము, లుక్కు. (తె.) — కోఁత.

లవనసు, వా. వి. జీవనార్థమయి ఇచ్చుసొమ్ము.

లవబ్రాహ్మణులు. అం: చూ, కపూరియె బ్రాహ్మణులు. (బ్రాహ్మణులు.)

లవము, సం. వి. అ. పుం. 1. = రవ-రవ్వ. లేశము: చూ; స్వల్పము: 2. ఛేదు; చూ, రుత్త; 3: చూ, యా-లవనము,

అం. 4: చూ, కాలప్రాణము; విణ, 5. భిన్నాంకములోని పై అంకె: చూ, హారము. 3.

లవలవ, దే. విణ. భేదిల్లినది: చూ, విచ్ఛిన్నము. 3,

లవలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకతీఁగె*: చూ, వృక్షము.

లవాజమా, దే, వి. గ్రామసేవకుల జీతములపై కొద్దిపన్ను: చూ, సిస్తు. 1.

లవించు, సం. స. క్రి: (తె.)—కోయు.

లవిటి, దే. వి. పక్షితి, ఱెక్కమొదలు: చూ, ఱెక్క. 2; 2, చెవిటి: చూ, బధిరుఁడు; 3. తోఁక: చూ, వాలము. 1; 4: గుఱ్ఱపుతోఁక. (సం.)— అశ్వవాలము: చూ, హయము. (చూ, వాలము. 1.)

లవిత్రము, సం. వి. అ. న. దాత్రము. (తె.)– కొడవలి, గిద్ద, లిక్కి: చూ, రిష్టి. 2—౧౫

లవుఁడు, సం. వి. అ. పుం: రాముని రెండవకొడుకు; చూ, సూనుఁడు (కుశునిసోదరుడు.)

లవుటి, దే. వి. లావు. పక్షితోఁక: చూ, వాలము. 1.

లవుడి, వై. వి. = లగుడ. (దేశ్యమని శ ర: చూ, ముద్గరము. 1—౪.): రూ—లవుణి–లౌడి–లౌణి–లాటీ, బడిత–బడితె, బరిస. (సం.)– పరిఘాతనము. (చూ, స్వధితి.)

లవుణి, వై. వి. = —పై.— (దే అని శ. ర.)

లశునభక్షన్యాయము, న్యా. ఒకానొక న్యాయము.

లశునము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వెల్లుల్లి*; 2. కెంపునందలి దోషము. (అనఁగా పాలుపైఁబూసినట్లుండెడు తెల్లసిడాలు): చూ, స్థూలోచ్చయము. 1. (రత్నములు)

లష్కరు, వా. వి. దండు: చూ, సేన. 1.

లసితము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

లసుకు, దే. స. క్రి. నాశనముచేయు: చూ, సరిపెట్టు.

లసుక్కు, వా. వి; చూ, పుసుక్కు.

లస్తకము, సం. వి. అ. పుం: (తె):— పిడికట్టు — పిడికిటికట్టు, వింటినడుము. (చూ, బాణము. 1.)

లహరి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. పెద్దఅల: చూ, వీచి. 1.

లహోని బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, నేపాళదేశపు బ్రాహ్మణులు.

లా

లా, వా వి. ఆక్టు, చట్టము: శాసనము: చూ, శాస్త్రము. 1.

లాంగలదండము, వా. సం. వి. అ. న. ఏఁడికోల: చూ. లాంగలము.

లాంగలపద్ధతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ నాఁగేటిచాలు, సీత: చూ, లాంగలము. 1—౧౪.

లాంగలము, సం. వి. అ. న. 1=నాఁగలి: కృంతత్రము, గోకిలము—గోకీలము, గోదారణము, సీరము, హలము, హలి. (తె. ప)—అరక, పరు, కొండ్రకైదువు, దుక్కివాలు, నాఁగలి—నాఁగేరు–నాఁగేలు, మడక. తద్విశేషములు -౧. అడుగుదున్ను నాఁగలికి:— (తె) దంపకట్టు, దంపనాఁగలి; ౨. అఱిగిన నాఁగలికి:– (తె.) గొనవ, గొనము; ౩. ఏఁడికోలకు:— ఈశ-ఈష, లాంగల దండము. (తె.)–ఏఁడికోల, మేఁడికోల; ౪. ఏఁడికోలలేని నాఁగలిదుంపకు:— అధోహలము, అఫలము, కూటకము, నిరీశము-నిరీషము; శీరాంగము. (తె.)-ఊరు, కలప, గొడగ-గొణగ, దుంప, ౫, జడ్డిగమునకు—యంత్రికి. (తె.)—జడ్డిగము, జత్తిగె: ౬. దుంపమీఁదుగా కాఁడికితగిలించిన నాఁగలికి:— (తె.) కోచేరు; ౭. నాఁగటిదుంపమొనకు–పోత్రము; ౮. నాఁగటిదుంప వెనుకనిలిపినకొయ్యకు:– (తె.)–మేఁడి, మేఁడికట్టె, మేఁడికొయ్య: ౯, నాఁగళ్ల సమూహమునకు:— (సం.) హాల్యా; ౧౦. (తె)–మేఁడిచీల; ౧౧. (తె)–మేఁడితోఁక, మేఁడిసోగ; ౧౨. మేఁడిపాలికిదున్నెడు మడకకు—(తె)-పాలేరు; ౧౩. మొదటికొండ్రకు:— (తె.) తల్లికొండ్ర; ౧౪. లాంగలపద్ధతి. (తె.) నాఁగేటిచాలు,సీత; ౧౫.లాంగలపృష్ఠమునకు:– (తె.)-నాఁగటిచివ్వ, నాఁగటిదుంప, నాఁగటిపడత, నాఁగటిపూరు, పడత-పణత; ౧౬. సీతానివృత్తికి:- కొండ్ర, గుంట, గొంట్ర; ౧౭. కొన్నిరకముల నాఁగళ్ళు:— ఆవిరినాఁగలి, ఇనుపనాఁగలి, కోయంబుత్తూరు నాఁగలి, క్లైమాక్సు నాఁగలి, దంపనాఁగలి, దక్షిణకన్నడపు నాఁగలి, మెట్టనాఁగలి మొదలగునవి (మిగతవానికి చూ, హలము.); 2. తాటి*: చూ, శ్రీతాళము; 3. ఒక పువ్వు: చూ, సుమము; 4. గృహదారు విశేషము; 5. మగగుఱి: చూ, శిశ్నము; 6. = లంగరు: చూ, లంగరు, జీను.

లాంగలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. అగ్నిశిఖ, తటిగొట్టు. రూ—లాంగలికి*: చూ, హలిని; 2. నీరుపిప్పలి*: చూ, శకులాదని.2; న్. పుం. 3. నాఁగటిజోదు: చూ, హలాయుధుఁడు; 4. నారికడము*: చూ, స్కంధఫలము; 5. పాము: చూ, సర్పము.

లాంగలికి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ-లాంగలి. 1*.

లాంగూలతరణన్యాయము, అం. కుక్కతోఁకపట్టుకొని గోదావరి యీఁదెనమరీతి.

లాంగూలము, సం. వి. అ. న. 1. తోఁక: చూ, వాలము. 1; 2: చూ, లాంగలము. 5; పుం. 3. అభినయహస్తవిశేషము (ఉంగరపు వ్రేలిని వంచి చిటికెన వ్రేలిని పైకెత్తి కడమ మూఁడు వ్రేళ్ల నూర్ధ్వాకారముగా త్రేతాగ్నులవలె పట్టినది): చూ, వ్యంజకము, 1; అం. 4: చూ, అసంయుతహస్తములు.

లాంఛనము, సం. వి. అ. న. గుఱుతు : చూ, లక్షణము. 1; 2. నామము : చూ, పేరు. 1; 3. శ్రీవత్సము : చూ, లక్షణము. 1—౨౩.

లాంతరు, వా. వి. అద్దముల నడుమ వెలుఁగు దీపపు గూఁడు.

లాంపట్యము, సం. వి. అ. న. లంపటభావము

లాంపు, వా. వి. అద్దములోపల వెలుఁగు దీపపు గూఁడు. (చూ, లాంతరు).

లాక, దే. వి. పక్షి యీఁక: చూ, ఱెక్క. 1.

లాఁకకట్టు, దే. వి. విఱిచికట్టిన పెడచేతులకట్టు.

లాఁగ, దే.వి.1. గర్తము: చూ, రంధ్రము. 1-౧; 2. బొఱియ: చూ, రంధ్రము. 1.

లాఁగడాఁగుడు, దే. వి. పాము: చూ, సర్పము.
లాఁగిరి, దే. వి. (లాగ+అరి, చెవి: చూ, శ్రోత్రము.
లాఁగించు, వై. అ. క్రి: చూ, లంఘించు (ఇది విచార్యము)
లాఁగు, వై. వి. 1. చల్లడము: చూ, వస్త్రము; 2 =లంఘన: చూ, లంఘనము 2; అం. 3: చూ, విన్నాణములు; బ. 4: చూ, మల్లబంధములు.
లాఁచు, దే. అ. క్రి. 1: చూ, వ్యాపించు; 2 ఇఱుముకొను, ఓలమాసగొను, చాటుపడు, జుడుఁగు-జుణుఁగు, డాఁకొను-దాఁకొను-దాఁగుకొను, డాఁగు-దాఁగు, డుక్కు, దొంగు—దొంగు, తాఱు, దండసిలు-దండసిల్లు, పొంచు, పొంచువేయు, పొరయు, ప్రుంగు, ప్రుంగుడువడు, మఱుఁగు, మఱుఁగు పడు, మఱుపడు, మాటువడు, మునుఁగు-మున్గు, మొఱుఁగు, వమ్మువోవు. (చూ, నురుఁగు. 1.)
లాఁత, దే. వి. లాయుట.
లాఁతసేయు. ద్వ.అ క్రి. (లాఁత+చేయు): చూ, విజృంభించు.
లాఁతి, దే. స. ఇతరము: చూ, వేఱు. 3.
లాఁతు, దే. విణ. అధికము: చూ, హెచ్చము.
లాఁపరా, దే. వి. (లాఁపు+రాయి) జలదారి మొగినుండు గండ్లఱాయి: రూ-లాఁపఱాయి.
లాఁపఱాయి, దే. వి. —పై.—
లాఁపు, దే. వి. లాఁచుట.
లాక, వా. వి. లాకచేయి, లాకబద్ద: చూ, మగ్గము. ౧౦.
లాక కట్ట, దే. వి. లాకలతోడ చుట్టియుంచిన పని ముగియని పడుగు (చూ, మగ్గము).
లాకచేయి, వా. వి: చూ, లాక.
లాకబద్ద, వా. వి. —పై —
లాకలూకాయ, వా. వి అనామకుఁడు, నీతి నియమములు లేనివాఁడు: చూ, వ్యాధుఁడు. 2.
లాకు, వా. వి. కాలువయందు వచ్చెడి ప్రవాహమును అపుచు వెలువరించుచు నుండెడి అడ్డుతలుపుల కట్ట. "ధవిళేశ్వరపులాకు": చూ, సేతువు. 1.
లాక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=లక్క. రూ-రాక్ష: చూ, లక్క.
లాక్షణీవృత్తము, అం: చూ, వృత్తము. 1. (భ, న, న, న, న, భ, న, న, సగణములు. 16 యతి).
లాక్షణికుఁడు, సం. విణ: లక్షణజ్ఞుఁడు.
లాక్షాపేటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ =లక్కపెట్టె: చూ, సందుకా.
లాక్షాది, ఆం. చూ, తైలములు.
లాక్షాప్రసాదనము, సం.వి అ.పుం. ఎఱ్ఱలొద్దుగు: చూ, లొద్దుగు.
లాగము, వై వి =లాఘవ. 1: చూ, లాఘవము. 1; 2: చూ, లాఘవము. 2.
లాగి, ద్వ. విణ. (లాగము+ఇ) —పై —
లాగించు, దే. స. క్రి: కొంపోవు — కొనిపోవు, తీసికొనిపోవు.
లాగు, దే. వి. 1: ఈడుపు-ఈడ్పు, తెగ. (సం.వ.)—అనుకర్షణము, అనుకర్షము, అపకృష్టి, ఆకర్షణము, ఆకర్షము, ఆకృష్టి, ఆక్షేపము, ఆసర్జనము, (చూ, స్వీకారము. 2.); 2: చూ, విధము 1; 3: చూ, సమ్మతి. 1; స. క్రి. 4. ఆకర్షించు: చూ, రెమ్మ. 2.
లాగుకొను, దే. అ. క్రి. అపహరించుకొను: చూ, సడవు.
లాగులాడు, దే అ. క్రి: చూ, వెంటిగొను.
లాఘవము, సం వి.అ.న. 1. =లగువు-లాగము, లఘుత్వము: అపాతము-అపాతము, అవలీల, లఘిమ-లఘిమము, లఘువు. (తె.ప.)--అలఁతి, ఈసడింపు, ఉలక, ఉలకన, చులకన-, చుల్కన, చులుకపాటు—చుల్కపాటు, చూచాయ, తేలిక, నుసులు, పలుచన, మైపోక, రేసు లగువు, లాగము, లాగి, లివ, లేఁత, లేసు. తద్విశేషము:- ౧. చులుకనైనది: (చూ, లఘ్వి.2.); ౨.(విణ.)మిక్కిలి చులుకనైనది:- లఘిష్ఠము; ౩. లాఘవముగా:— (తె.)— చవుక-చౌక-చులుక; 2. ఆరోగ్యము; చూ, సహ్యము. 1; 3. =లాగము: చూ, సులభము.
లాచారీమాట, వా. వి. నిజముతప్పిన మాట: చూ, శబ్దము 2.
లాచారు, వా. విణ. నిరాధారముగాఁ జేసినది; 2. సిగ్గును పొందఁజేసినది. "లాచారుమాట".
లాచి. దే. వి. రూ-లాఁచీ. 1. గుఱ్ఱముమీఁదను గాడిదెమీఁదను వేసెడు గోనె; 2. తట్టుపై వేసెడు గోనె; 3. చిన్నబండి మీఁద తెచ్చుభారము (బరువు).
లాచీ, దే. వి. —పై —
లాజ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అ. పుం. బ: ఉక్తషము, భాజికము. (తె.)—పేలలు-పేలాలు-పేఁప్రాలు-ప్రేలలు, బొరుగులు—బొరువులు. (చూ, సాదము. 1.)
లాజము, సం. వి. అ. న. 1. వట్టివేరు: చూ, సేవ్యము. 1; పుం. 2 నానబియ్యము: చూ, బియ్యము.
లాజహోమము, పా. వివాహమందు పేలాలతోఁ జేయు హోమము.
లాటదేశ స్త్రీ, అం. ఒకానొక స్త్రీ: చూ, స్త్రీ.
లాటము, సం. వి. అ. పుం. 1. చిలుక: చూ, శుకము; 2: చూ, సామర్థ్యము; అం. 3: చూ, దేశములు.
లాటరీ, వా. వి. చీట్లుకలిపి వస్తువుల నమ్ముట.
లాటానుప్రాసము, అం: చూ, శబ్దాలంకారములు. (తాత్పర్య భేదముగల శబ్దపునరావృత్తి. "ఉదా.—విష్ణు కథల్వీను వీనులు వీనులు" "సత్కథలచే నడచిన దినము దినము". "భగవంతుని గుణముఁజెందిన కథ కథ." "దయ దాక్షిణ్యాది గుణములు గుణములు". "దీనులపైఁ జూపిన దయ దయ". (చూ, అనుప్రాసము).
లాటి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1. ఇంద్రుని శంఖము: చూ, సంకు. 1. అం 2: చూ, రీతులు; దే. వి. (1). ఒక పక్షి. 1.
లాటీ, వా. వై. వి =లగుడ. రూ-లాఠి దుడ్డుకఱ్ఱ. "లాటీ దెబ్బలు": చూ, లవుడి.
లాటీలిటము, అం: చూ, వృత్తము. 1. (స-స-స-స-మ-యగణములు. 13 యతి. 21 ఛందస్సు).

లాటు, వా. వి. 1. పంపకమున నొక భాగము; 2. ఏలములోని యొకభాగము; 3. గుట్ట, గుంపు: చూ. సమూహము.

లాట్టు, అం. తద్ధర్మాద్యర్థకము: (చూ, లట్టు. 3)

లాడము, దే. వి. రూ-లాళము-నాళము. గుబ్బపు గొటిజలకు కొట్టెడు ఇనుప తగటిబిల్ల: నాలము-నాళము, కోవి. (లాడ మని మద్రాను ప్రాంతమున వాడెదరు.)

లాడి, దే. వి. 1. పెద్దపుండు: చూ, వ్రణము. 2; 2: ఎర, గావు, పొరి, పొలి. (సం.)—బలి. (పాండు. 5, ఆ. 240).

లాడియ, దే.వి.బరువుమోసెడి యెద్దువీపున బరువెక్కించుట: రూ-లాడె.

లాడీబేడీ, వా. వి: మూట ముల్లె.

లాడువాఁడు, దే. వి: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.

లాడె, దే. వి: చూ, రూ-లాడియ.

లాడ్డుకికము, సం. వి. అ. న లడ్డుముద్దల ప్రోవు.

లాతము, దే. వి. రూ-లాతాము. 1. చేతి బెత్తము: చూ, వేత్రము. 1; 2. సన్న్యాసుల చేతిదండము. విక్ర. 2. ఆ. 7: చూ, వేత్రము. 1.

లాదు, వా. వి. కట్టడములలో వంపులు కట్టునపుడు వానికాధారముగా కట్టు కట్టడము.

లాపము, సం.వి.అ పుం.1: చూ, శోకము; 2: చూ, సల్లాపము

లాబము, వై. వి.=లాభ: చూ, లాభము

లాబించు, వై. అ. క్రి.=లాభ: చూ, లాభించు.

లాభము, సం. వి. అ. పుం. = లాబము 1. అధికముగా పొందఁబడునది, క్రయవిక్రయముల వలన వచ్చిన విశేష ధనము:- అధికము, అధిగమము, అవాప్తి, ఆదాయము, ఆమిషము, ఆరాధనము, ఆసత్తి, ఆసాదనము, ఉపగతి, కలాంతరము, ప్రతిపత్తి, ప్రాపణము, ప్రాప్తి, ఫలము, లబ్ధి. (తె. వ.)—ఒడుపు, కసరు—కసురు, కసూరు—కషూరు, కూడుదల, దాపురము—దాపరము—దాపురము, నయము, పొందు, పొలి, పొసగుడు, నాయము, పలము, మిగత—మిగితి-మిగులు-మివులు, మేలు, లాబము, వాసి; ౨. (తె.)-కిట్టుబడి, కిట్టింపు—గిట్టింపు; ౩. సాంద్రుష్టికము; ౪. పర ప్రాప్తికి:-ప్రతిపత్తి. (చూ,సాంద్రుష్టికము); 2 ఆదాయము: చూ, వచ్చుబడి; 3. అదనము: చూ, హెచ్చు. 3; 4. వర్ధి: చూ. వృద్ధి. 4.

లాభించు, వా. సం. అ. క్రి.1. కలుగు: చూ, సంభవించు; 2. = లాభించు, క్రయ విక్రయాదులవలన హెచ్చుగా దొరకు: చూ, సిద్ధించు.

లామజ్జకము, సం. వి. అ. న. 1. పీరు వట్టివేరు. చూ, సేవ్యము. 1; 2. వట్టివేరు: చూ, సేవ్యము. 1.

లాయకు, వా. విశ. తగినది: రూ-లాయఖు.

లాయఖు, —వై.—

లాయము, వై. వి =అలాయ: చూ, వాజిశాల.

లాయరు, వా. వి. ప్లీడరు, వకీలు, న్యాయవాది, అడ్వొకేటు.

లాయిడి, వా. వి: చూ, రెంటపంజులు.

లాయిలాసా, వా. వి: చూ, శ్రమము. 1.

లాయు, దే. అ. క్రి: చూ, విజృంభించు: హరి. ఉ.7.ఆ 262.

లాల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చొంగ: చూ, స్యందిని.

లాలనము, సం. వి. అ. న. బుజ్జగము: చూ, సమరసము. 2. (చూ, శబ్దము. 2)

లాలని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ ఎట్టిగిసె*: చూ, శుకనాసము. 1.

లాలము, దే. వి. ఉల్లారుక్రింద జాలరు (చూ, జంపు. 1.)

లాలస, సం. వి.ఆ.స్త్రీ. అ. పుం. రూ-లాలసము. 1. అధికేచ్ఛ (మనస్సుయొక్క కూడుటయైనను క్రీడయైనను లాలసము): చూ, వాంఛ; 2. ఉత్సుకత్వము, ఔత్సుక్యము, వాజిని. (తె వ.)-అ; 3. చూ, యాచన; విశ. 4. విషయాసక్తురాలు: చూ, స్త్రీ.

లాలసము, సం. వి. అ. పుం. —వై.—

లాలసరి, ద్వ. వి. (లాలము + సరి) గుబ్బపు పల్లముమీఁది యుల్లారు క్రిందవ్రేలెడు జల్లుల దండ. స్వా 4. ఆ. 115.

లాలసి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఎట్టిగిసె*: చూ, శుకనాసము.1.

లాలాటకము,అం:చూ,జాతస్మరాలింగనములు(ఆలింగనములు)

లాలాభక్ష్యము, అం: చూ, నరకములు.

లాలి, దే. వి. 1. ఉయ్యెల. సా. 1. ఆ. 46: చూ, సవారి; 2. లాలిపాట: చూ, స్వరము. 2.

లాలించు, సం. స. క్రి: చూ, బుజ్జగించు.

లాలికము, సం. వి. అ. పుం. దున్నపోతు: చూ, వైరిభము (మహిషము).

లాలిత్యము, సం. వి. అ. న. లలితభావము.

లాలిపాట, వా. వి: చూ, లాలి. 2.

లాలు, దే. విశ. ఎఱుపు: చూ, వర్ణము. 6.

లాలుకుంచెలు, దే.వి.1. ఎట్టని కుచ్చులు; 2. గంగిరెద్దులవాండ్రు కట్టుకొను సవరపు కుచ్చులు.

లాలూచి, వా. వి. 1. అత్యాశ: చూ, వాంఛ; 2. నైచ్యము: చూ, హీనము. 1; 3: చూ, లాలోచీ.

లాలోచీ, వా వి,లోపాయకారి, నామకహో: చూ,రూ-లాలూచి.3.

లాల్చి, వా. వి చొక్కా: చూ, వస్త్రము. 1—౮.

లావకము, సం. వి. అ. పుం.=లాపుకః. చూ, లావుక.

లావణము, దే వి. సేవకుఁడు కొలువునందు చేరినకాలమును వ్రాసికొనుట. (సేవకుని పని నుండి త్రోయుట పీలితము, సలితము.)

లావణి, దే. వి. 1: చూ, పుల్లరి; 2: చూ, రూ-లవాణి*.

లావణ్యము, సం. వి. అ. న. 1. ముఖకాంతి విశేషము: చూ, పగటు. 2; 2. ఉప్పన: చూ, లవణము. 1.

లావనము, సం. వి అ. న: చూ, రూ-లవనము.

లావరి, దే.విశ.(లావు + అరి) 1. బలవంతుఁడు: చూ, శక్తుఁడు; 2. లావుగ నున్నవాఁడు, బలహీనుఁడు.

లావాదేవీలు, వా. వి. బ. 1. వ్యాపారపు చిక్కులు; 2. ఇచ్చి పుచ్చుకొనుసంబంధము; 3.మారాముల్లు,పుస్తాకులు, చిక్కులు.

లావిల, దే. వి. ఒక పక్షి: చూ, పక్షి.

లావు, దే.వి 1.బలము: చూ, శక్తి.1; 2: చూ, సామర్థ్యము 1; 3. ఆధిక్యము. ఉ, హరి. 3, ఆ. 131: చూ, హెచ్చు. 2; 4. పక్షతి: చూ, ఱెక్క. 2; 5. పక్షితోఁక, లవుటి: చూ, వాలము. 1; విణ. 6: చూ, స్థూలము. 2; 7. శక్యముకానిది: అక్కజము, అరిది, కడఁది, దెప్పరము-దెప్పర-దెప్పరము, తొక్కు. (సం.)-అశక్యము; 8. ముదుగు: చూ, స్థూలము.4.

లావుక, వై. వి.=లావక. (ఇది చతుర్విధము.—గౌరికము, పాంసులము, పౌండ్రము, కర్బురము): క్షౌద్రము, చిత్రయోని, లావకము: చూ, పక్షి.

లాసకము, సం. వి. అ. పుం. నెమలి: చూ, శిఖి 2.

లాసకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆటకత్తె: చూ, లాసిక.

లాసకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఆటకాఁడు: చూ, శైలూషుఁడు.

లాసము, సం. వి. అ. పుం. చూ, రూ—లాస్యము.

లాసిక, సం, వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, శైలూని. (చూ, స్త్రీ)

లాస్ఫోటని, సం. వి ఈ. స్త్రీ. రూ-ఆస్ఫోటని; చూ, వైధనిక.

లాస్యము, సం. వి. అ. న. 1 నృత్యము: చూ, వ్యంజకము.1; 2: తౌర్యత్రికము (చూ, వ్యంజకము, 1.)

లాహిరి, దే. వి. రూ—లాహిరీ. మత్తు: చూ, హామిక.

లాహిరీ, దే. వి: చూ, రూ—లాహిరి.

లాహిరీమోదము, దే. వి. గంజాయి పీల్చు పాత్రము : చూ, హరివాణము (పాత్రము. 6.) (ఇది విచార్యము)

లాశము, దే.వి: చూ, రూ-లాడము. (దక్షిణదేశమున వాడుక)

లి

లింగఁడు, వై. వి. = లింగః. జంగమయ్య, శివభక్తుఁడు: చూ, జంగముఁడు.

లింగకాయ, మి వి. (లింగము+కాయ) లింగము గల లింగ ధారుల సజ్జకాయ: చూ, సజ్జకాయ.

లింగదొండ, మి.వి. (లింగము+దొండ) లింగాకారపు దొండ*: అయస్తంభిని, ఈశ్వరవల్లరి, కటుఫల, క్షేమ, చండ, లింగిని, శివవల్లి, శ్రీవల్లి: (చూ, దొండ, రక్తఫల).

లింగనాడి, సం వి ఈ. స్త్రీ ఉపస్థలోని లింగనాడి: చూ, భగము.12.

లింగపీఠము, సం. వి. అ. పుం: పానవట్టము.

లింగపొట్ల, మి. వి. (లింగము+పొట్ల) సిద్ధకి, లింగబీజ: చూ, పొట్ల. 1—౪.

లింగబలిజెలు, మి వి. (లింగము+బలిజెలు) లింగ ధారులయిన బలిజెలు.

లింగబీజ, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ): చూ, లింగపొట్ల*.

లింగము, సం. వి. అ. న. 1 పానవట్టము మీఁది శివమూర్తి: చూ, శివుఁడు; 2. గుఱుతు: చూ, లక్షణము. 1; 3. మగగుఱి: చూ, శిశ్నము; 4. అనుమానము: చూ, సందేహము; 5. పంచవింశతి తత్త్వములయందు ఆది యగు ప్రకృతి (శివ స్వరూపము); అం. 6. (మగగుఱి): చూ, లక్షణాంగములు. (వలపల వ్రాలిన లక్ష్మీవంతుఁడును, పుత్రవంతుఁడును నగు. డాపల వ్రాలిన పుత్రీ వంతుఁడును నిర్ధనుఁడు నగు, నీల వర్ణముఁ గలిగి స్థూలమైన దుఃఖి, దీర్ఘమైన దరిద్రుఁడు, కృశమైన భాగ్యవంతుఁడు, సూక్ష్మమైనను రక్తవర్ణమైనను రాజగు): 7: చూ, రసపదలంకారములు; బ. 8: చూ, లింగములు.

లింగములు, అం. 1. పుంలింగ, స్త్రీలింగ, నపుంసక లింగములు. (3); 2. శ్రీశైల, భీమకాశేశ, మహేంద్ర గిరులు; 3: చూ, జ్యోతిర్లింగములు మఱియు సౌరాష్ట్రే—సోమనాథంచ, శ్రీశైలే-మల్లికార్జునమ్, ఉజ్జయిన్యాం-మహాకాళం, ఓంకార మమరేశ్వరమ్, ప్రజ్వలాం-వైద్యనాథంచ, ఢాకిన్యాం-భీమ శంకరమ్, సేతుబంధేతు-రామేశమ్, త్ర్యంబకం-గౌతమీతటే, హిమాలయేతు--కేదారమ్, నాగేశం—దారుకావనే, వారణా స్యాంతు-విశ్వేశమ్, ఘృష్ణేశంతు-శివాలయే. ఇత్యాది.

లింగరాజు, మి. వి. (లింగము+రాజు) కూకఁటి మూఁగః చూ, భృంగరాజము.

లింగవృత్తి, సం. వి. ఇ. పుం. ధర్మధ్వజి, లింగి, (తె.)—తాఁటదమ్మఁడు: చూ, సన్న్యాసి. 1.

లింగి, సం. వి. న్. పుం: చూ, లింగవృత్తి.

లింగిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, లింగ దొండ*; అం. 2. లింగిని సన్యాసిది: చూ, దూతీ చతుష్టయము (నాయికలు).

లింపాకము, సం. వి. అ. పుం. పండు: చూ, ఫలము. 1.

లింపాకుఁడు, సం. వి అ. పుం. మూర్ఖుఁడు: చూ, స్తబ్ధుఁడు.

లికుచము, సం. వి అ పుం. రూ-లకుచము. 1. కమ్మరేఁగు*: చూ, రేఁగు; 2. కర్కంధువు, కోలి, డహువు. (తె.)—గంగరేఁగు—గంగరేను, గజనిమ్మ, పెద్దరేఁగు, బదరి. (చూ, స్వాదుఫల); 3. కాకి నేరేడు*: చూ, సురభిపత్ర.

లిక్క, దే వి. 1: చూ, లవిత్రము; వా. వి. 2: చూ, లక్క.

లిక్ష, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). రూ లీక్ష ఈరు: చూ, యూకము.

లిఖించు, సం. స. క్రి రూ-లిఖియించు: చూ, వ్రాయు.

లిఖితపత్ర సంపుటము, సం. వి. అ. పుం. వ్రాఁత ప్రతి: చూ, సంపుటము 3.

లిఖితమపి లలాటే, ప్రోజ్ఝితుం కస్సమర్థః ? న్యా. నుదుటవ్రాసిన వ్రాఁత నెవఁడు తుడిచివేయఁగలఁడు ?

లిఖితము, సం. వి. అ. న. లిపి: చూ, వ్రాఁత. 2. అక్కరము: చూ, వర్ణము. 1; విణ. 3. వ్రాయఁబడినది: లేఖితము,

లిఖితవ్యము, సం.విణ. వ్రాయఁదగినది: లేఖనీయము, లేఖ్యము, లౌఖ్యము.

లిఖితుఁడు, సం. వి. అ. పుం 1. పత్రము వ్రాసికొనువానిచే రప్పింపఁబడి పత్రమునందు సంతకము చేసిన సాక్షి, వ్రాఁత సాకిరి: చూ, సాక్షి; 2. ఒకముని: చూ, సన్న్యాసి.1.

లిఖియించు, సం. స. క్రి: చూ, రూ-లిఖించు.

లిగాడు, వా. వి 1. తక్కువ: చూ, స్వల్పము; 2. బీద: చూ, సీదరము. 1; 3. అగౌరవము: చూ, సడి. 3.

లిగువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. జింక: చూ, హరిణము. 1; 2. నేల. చూ, హరిప్రియ. 2. (భూమి. 1.); దే. వి. (1) మృగి, లేటి, లేడి: చూ, హరిణము. 1.

లిట్టు, అం. భూతార్థకము (చూ, లట్టు. 3)

లిద్ది, దే.వి. 1. పడిసెముచేత ఊపిరిరాక ముక్కు దడచుకొనుట; 2. లోతుపడిన తోటిలోని గొడ్డెడు గూటము.

లిపము, సం. వి. అ. పుం. ఇల్లలుకుట: చూ, లేపనము. 1.

లిపి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రూ-లిపీ-లిభీ: చూ, వ్రాత.

లిపింకరుడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వ్రాయసకాడు.

లిపికరుడు, —పై.—

లిపికారుడు, —పై.—

లిపీకరుడు, —పై.—

లిప్తకము, సం. వి. అ. పుం. 1. విషము పూసిన బాణము: చూ, బాణము. 1; విణ. 2. పూయబడినది. దిగ్ధము, లిప్తము: చూ, బాణము. 2.

లిప్తగాత్రుడు, వా. సం. వి. అ. పుం: చూ, ౨. 7.

లిప్తము, సం.విణ. 1: చూ, లిప్తకము. 2; 2. భుజింపబడినది: చూ, లీఢము.

లిప్స, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). ఇచ్ఛ: చూ, వాంఛ.

లిబ్బి, దే. వి. 1: పాతఱ, పాతు, పూడుపు. (సం.)—ఆతంచనము, ఆశయము, కుండము, కునాభి, గుప్తి, నికరము, నిక్షేపము, నిధానము, నిధి, పింగళము, శేవధి-సేవధి. (చూ, నిధులు). తద్వి.—౧. కుబేరుని నిధికి:- (సం.)- ఖర్వము (చూ, సేవధి); 2. (ధాన్యాదుల) పాతఱ: చూ పంటసాల; (చూ, లిబ్బి. 1.); 3. ప్రోగు: చూ, రాశి. 1; 4. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3.

లిబ్బిదొర, దే. వి. కుబేరుడు: చూ, శ్రీదుడు.

లిబ్బిదొరచెలి, దే. వి: చూ, శివుడు.

లిబ్బిపడతి, దే. వి: చూ, లక్ష్మి. 1.

లిబ్బులమేటి, దే. వి: చూ, లిబ్బిదొర. వేం. అం. 15.

లిభి, సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ-లిపి.

లిమ్మ, దే. వి. ఈగలను దోలెడు రెమ్మ.

లియ్యము, వై. వి. = లీవ. ఒద్దిక: చూ, స్నేహము; విణ. 2. లయించినది: చూ, (సం.) లీనము.

లివ, దే. వి: చూ, లాఘవము. 1. కళా. 3 ఆ. 79.

లివలివ, దే. వి. దంతములు కదలుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.

లిస్టు, వా. వి: చూ, రూ—లీస్టు.

లీ

లీక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—లిక్ష.

లీఢము, సం. తినబడినది: చూ, అన్నము, అభ్యవహృతము, అశితము—అశితము, ఖాదితము, గళితము—గ్రస్తము, గ్లస్తము, చర్వితము, జక్షితము జగ్ధము, ప్రత్యవసితము, ప్రాశితము, ప్సాతము, భక్షితము, భుక్తము, లిప్తము. తద్వి:— ౧. అనుభవింపబడినది:— అనుభుక్తము. అనుభూతము, ఆస్వాదితము, ఉపభుక్తము; ౨. మ్రింగబడినది:— గిలితము—గిళితము, శగ్రస్తము: ౩. నమలబడినది: చర్వితము; ౪. తినదగినది:— ఖాద్యము, ప్సాతము; భక్షణీయము, భక్ష్యము; ౫. త్రాగబడినది:— ఆపీతము, పీతము, ప్రాశితము, స్వాదితము. (చూ, స్వాదితము.) (చూ, సాపాటు.)

లీనము, సం. విణ. 1. లయించినది: (తె.) — లియ్యము; కరగినది: ద్రుతము. తద్వి:— ౧. కరగబడినది: విద్రుతము; ౨. కరగింపబడినది; అపదీర్ణము; అం. 3: చూ, కరణములు; 4: చూ, గమకములు.

లీపువత్సరము, అం. ఫిబ్రవరినెలకు 29 తేదులు వచ్చెడి వత్సరము అనగా నాలుగుచే శేషములేకుండగ భాగింపబడు వత్సరము: చూ, సంవత్సరములు.

లీయె, దే.వి.పూగఖండము,వక్క. అం.పదా. 6-68: చూ,వీయె.

లీల, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. క్రీడ: చూ, హేళి, 5; 2. శృంగార చేష్ట: చూ, విలాసము. 2; 3. క్రియ: చూ, వ్యాపారము. 1; 4: చూ, సయాట; అం. 5. ప్రేమాధిక్యమున వేషభాషణాదులచేత ప్రియుని అనుకరించునట్టి స్త్రీ శృంగార చేష్టావిశేషము (సంశ్లేషము లీల అనబడును): చూ, శృంగార చేష్టలు; దే. వి. (1) రీతి: చూ, విధము. 1,

లీలావిలోకితము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

లీస్టు, వా. వి. రూ—లిస్టు. జాబితా, పట్టిక—పట్టీ.

లు

లు, అప. 1. ప్రథమా బహువచన ప్రత్యయము; 2: చూ, రు 2. "ఆదేలు-ఆదెలు,కుందేలు-కుందెలు,తోడేలుతోడెలు." మొ,

లుంగ, వా. వి. 1. బట్టల చుట్ట. 2. వస్త్రభారము.

లుంగము, సం. వి. అ. పుం పుల్లమాదిఫలము*. రామా. 5. ఆ. 239: చూ, సుపూరము.

లుంగి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1 మాదిఫలము: చూ, సుపూరము; దే. వి. (1) కుల్లాయ కుప్పసములుచేర్చి కుట్టిన పావడ, రూ — లుంగీ: చూ, వస్త్రము.

లుంగీ, దే. వి: చూ, రూ—లుంగి. (1.)

లుంటాకుడు, సం. వి. అ. పుం. 1, దొంగ: చూ, హారకుడు. 1; విణ. 2. దోచుకొనువాడు: చూ, హారకుడు. 1.

లుంఠనమగు, మి. అ. క్రి: రూ—లుఠనమగు. (తె. వ): ఉరలబడు—ఉర్లబడు, ఉరలు—ఇర్లు, దుల్లు—దొల్లు, దొరలు—దొర్లు, పొరలబడు- పొరలాడు—పొరలియాడు—పొర్లాడు—పొరలు—పొర్లు—పొరలువెట్టు.

లుంఠనము, సం. వి. అ. న. 1. భూమిమీది పొర్లిక: రూ—లుఠనము, అవలుంఠనము, (అవ్య.) — తు. (తె.) — కూరట, పొరలాట, పొరలిక—పొర్లిక; 2. గుఱ్ఱపుపొర్లిక: రూ—లుఠనము.

లుక, దే. వి. అశ్వనీచగతి: చూ, హయము.

లుకలుక, దే. వి. పరుగెత్తుట, పురుగులు తొలుచుట లోనగు వాని యందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.
లుకలుకలాడు, దే. అ. క్రి. (లుకలుకలు+ఆడు): చూ, సంభ్రమించు.
లుక్క, సం. వి. చ్. పుం. 1. వెలితి: చూ, లోపము. 2; 2. కోత: చూ, లవనము.
లుగచెడు, దే. అ. క్రి. బాగుతప్పు, బీదయగు.
లుగసాను, వా. వి. రూ-లుగ్సాను, నష్టము: చూ, నేగి. 4.
లుగ్సాను, వా. వి. —పై.—
లుచ్చా వా. వి. తుచ్ఛుడు: చూ, వ్యాధుడు. 2.
లుఠనమగు, మి: అ. క్రి: చూ, రూ—లుంఠనమగు.
లుఠనము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ—లుంఠనము.
లుఠితము, సం. విశ. భూమిమీద పొర్లాడినది (గుఱ్ఱము): అవలుంఠితము, ఉపావృత్తము, (చూ, హయము.)
లుఠితుడు, సం. వి. అ. పుం. కణి: చూ, వస్తాదు.
లుడుగు, దే.వి ఎద్దుమెడనుగట్టు నొకరకముగంట: చూ, వీణ 1.
లుప్తము, సం. వి. అ.న. 1. దొంగసొమ్ము: చూ, హిరణ్యము 3; విశ. 2. లోపించినది: చూ, హీనము. 1; 3 కోయబడినది: చూ, వృక్ణము. 2.
లుప్తోపమాలంకారము, అం: చూ, అలంకారము. 3. (ఉదా:— నీమోము సోమువింబోలు.) (చూ, పూర్ణోపమాలంకారము.)
లుబ్ధకము, సం. వి. అ. పుం. ఆర్ద్రానక్షత్రము: చూ, సత్తు. 1. (రిక్క. 1—ఉ.)
లుబ్ధకుడు, సం. వి. అ. పుం. 1. బోయవాడు: చూ, వ్యాధుడు. 1; 2: చూ, లోభి
లుబ్ధుడు, సం. వి. అ. పుం. 1. బోయవాడు: చూ, వ్యాధుడు. 1; విశ 2. (ఏవిషయమందైనను తెంపులేని) ఆసగలవాడు: అతిముక్తుడు, అభియుక్తుడు, అభిలాషకుడు, అభిలాషి, అభ్యాగారికుడు, ఆసక్తుడు, ఉపాధి, గర్ధనుడు (గర్ధనము). గృధువు—గృధ్నువు, చికీర్షువు, తత్పరుడు, తృషితుడు, తృష్ణక్కు, పరాయణుడు, ప్రవణుడు, ప్రసితుడు లంపటుడు. (తె. వ.)— ఆసగలాడు; 3. పిసినిగొట్టు: చూ, లోభి.
లుబ్బ. వా. వి. 1. కండ (చూ, కండరములు); 2. ముద్ద.
లుబ్బలుబ్బలు, వా. వి. బ. 1. కండకండలు; 2. ముద్దముద్దలు.
లులాయము, సం. వి. అ. పుం. దున్న: చూ, మహిషము. 1.
లులి, దే. వి. తక్కువ: చూ, సొడ్డు. 1.
లులితము, సం. విశ. చలించినది: చూ, వలితము. 3.
లులివడు, ద్వ.అ.క్రి.(మి.)-హీనమగు (తె.)-అలుగుడువడు. సౌ. 4. ఆ. 16.
లుల్లిగాడు, దే. విశ: చూ, హీనుడు:

లూ

లూటి, దే. వి. రూ-లూటీ. 1. ఉపద్రవము. రామా. 7, ఆ. 9: చూ, విపత్తు: 2. దౌడయందలి వ్రణము: చూ, వ్రణము. 2; 3. వ్రణరంధ్రము: చూ, వ్రణము. 2; వా. 4. కొల్లగొనుట: చూ, యుద్ధము. ఉ.
లూటీ, దే. వి. —పై.—
లూట్లు, అం. ఆశీరాద్యర్థకము. (చూ, లట్టు. 3.)
లూడుపులు, దే. వి. బ. పాదరక్షలు: చూ, సమ్మెళిగలు.
లూత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, సాలెపురుగు; 2. చీమ: చూ, హీర (పిపీలిక); 3. ఒకానొక రోగము: చూ, హనువు. 4.
లూనము, సం. విశ. కోయబడినది: చూ, వృక్ణము. 2.
లూమము సం. వి. అ. న్. న. (గుఱ్ఱములోనగు వాని) తోక: చూ, వాలము. 2.
లూలామాలము, దే. వి: చూ, వంచన.
లూలి, వా. వి. కుట్టని: చూ, శంఖళి.
లూషిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సాలెపురుగు.

ఌ

ఌట్టు, అం. భవిష్యదర్థకము (చూ, లట్టు. 3.)

లె

లెంక, దే. వి. రూ-లేంక: చూ, సేవకుడు. రామా. 2, ఆ. 9.
లెంట, దే. వి. పటికము (అప్ర.): చూ, స్థూలోచ్చయము. 1. (రత్నములు 12—(3).
లెంప, దే. వి.1. ప్రక్క: చూ, పార్శ్వము. 2; 2: రూ-చెంప, గరువు, గవద-గవుద-గౌద, చెంక-చెక్క-చెక్కిలి-చెక్కు, చెరప, చెలిపి, పుక్క-బుగ్గ. (సం.)—కపోలము. తద్వి.— పాలబుగ్గలు.
లెంపకాయ, దే. వి: చూ, రూ-చెంపకాయ.
లెంబి, దే. వి: చూ, రూ-లంబి.
లెక్క, వై.వి. 1.=లక్ష్యమ్: చూ, లక్ష్యము. 1; 2.=లక్ష్య: చూ, సంఖ్య.
లెక్కగొను, ద్వ. స. క్రి. లెక్కించు: చూ, లెక్కసేయు.
లెక్కపెట్టు, ద్వ. స. క్రి. 1. —పై.—; 2. ఎన్నికచేయు: చూ, లెక్కించు. 2.
లెక్కవాడు, వా. వి. కరణము: చూ, సంప్రతి.
లెక్కసేయు, వై.స.క్రి 1. (కాశీ. 6, ఆ. 293): అడియాలము పట్టు,ఉఱు,కయికొను-కైకొను, కొను, గణుతించు. గుర్తించు, గుణించు, గుణికొను, లెక్కగొను, లెక్కపెట్టు, లెక్కించు, సడ్డచేయు, సరకుగొను, సరకుచేయు, (సం.వ.)-లక్ష్యపెట్టు, లక్షించు. (చూ, సరకుసేయు); 2. ఎంచు, ఎన్నికచేయు, ఎన్నికపెట్టు, ఎన్నికయిడు, ఎన్ను, గణుతించు,గణుతిచేయు, లెక్కపెట్టు, లెక్కించు. (సం. వ.)-గణించు, పరిగణించు. (చూ, సరకుసేయు).

లెక్కించు, వై. స. క్రి. —పై.—

లెటరు, వా. వి. జాబు: చూ, లేఖ. 3.

లెప్ప, దే. వి. రూ-లెప్పము-దెప్పము. గుఱి. (భో. 3, అ. 240): చూ, లక్ష్యము. 1.

లెప్పము, దే. వి. 1. —పై.—; వై. వి. 2. = లేప్య. సున్నపు గచ్చులోనగునది, లేపము: చూ, సోద.

లెమ్మ, వా. అవ్య: చూ, రూ-లే. 4.

లెస్స, దే. వి. 1. క్షేమము: చూ, శుభము. 1; విశే. 2. క్షేమయుక్తము శ్వా.5,అ.4: అరఁగూరుట; 3: చూ, యోగ్యము.1; 4. శ్రేష్ఠము. నిర్వ. 8,అ.31: చూ, శ్రైష్ఠ్యము; 5. మంజులము: చూ, హృద్యము; అవ్య 6 సాధూక్తి.

లెస్సవాఁడు, దే. విశే యోగ్యుఁడు: చూ, సజ్జనుఁడు.

లే

లే, దే. విశే రూ-లేఁత. 1. అల్పము: చూ, స్వల్పము; 2. వృత్తియందు లేఁత శబ్దమునకు మీఁదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము. (దీనికి పరుషములు పరమగుచో నుగాగమంబగు.ఉదా.-లేఁగప్పు, లేఁగరువలి, లేఁగొడుకు, లేఁగొన, లేఁగొమ్మ, లేఁగొను,లేఁజందురుఁడు,లేఁజప్పుడు, లేఁజాను, లేఁజిగురు, లేఁజీఁకటి, లేఁజూపు, లేఁజూలు, లేఁజెక్కు, లేఁజెమట, లేఁదగిరిస, లేఁదడి, లేఁదరఁగ, లేఁదాఁకు, లేఁదూఁడు, లేఁదెర, లేఁదేఁటి, లేఁబట్టి, లేఁబాపఁడు, లేఁబాయము, లేఁబోద, లేఁబొన్న, లేఁబొర, లేగాడ్పు, లేజవరాలు, లేజోటి, లేనగవు, లేనడుము, లేనెల, లేబిత్తరి, లేబుడుత, లేమావి లేమోక, లేయనఁటి మొదలగునవి; అవ్య. 3. నిశ్చయార్థకము. ("ఔలే, దానికంటె ఇది విశేషములే,"); వా.4.లెమ్మ. "శీఘ్రముగాలే. రైలుకుపొమ్ము." "నిద్రనుండిలే. బడికిపొమ్మ" (అప్ర.)

లేఁక, దే. వి: చూ, రూ-లెంక. అచ్చ యు, కాం. 227.

లేఁగ, దే వి. (లేఁత+కానుపు) 1. క్రొత్తగా పుట్టినదూడ, తర్ణకము: చూ, సౌరభేయి (ధేనువు. 3౬.); 2. దూడ, వత్సము: చూ, ధేనువు

లేఁగటియావు, దే. వి. లేఁతదూడగల ఆవు: చూ, ధేనువు.

లేఁగసవు, ద్వ. వి. బాలతృణము, ఘాసము: చూ, హరిత. 1. (తృణము. 1.)

లేఁగొను, దే.వి. కవును. సాంబ. మాన. ౧౫: చూ, వీఁగు. 1,

లేఁత, దే. విశే. 1. బాలకుఁడు. ఆం. భా. ద్వి. 118: చూ, శిశువు; 2. అల్పము: చూ, స్వల్పము; 3. లేఁతది: (తఱపి అనుపదముకడ "లేఁత. 1." అనుదానిని "లేఁత. 3" అని దిద్దుకొనవలయును): తఱపి, లేమ. (సం. ప.)-అపక్వము. (చూ, అపక్వము. 1—2); 4. చులుకన. స్వా 3, అ. 33: చూ, లాఘవము. 1; 5. గోము: చూ, సుకుమారము. 2; (మఱియు దీనికి వృత్తియందు కొంచెము, చిన్న, తిన్న, తేలిక, పలుచ, మెత్త, సన్నమొదలగు అనేకార్థములు గలవు. చూ, లే.)

లేఁతకాయ, దే. వి. పచ్చికాయ: చూ, శలాటువు. 2.

లేఁతమొగ్గ, వా. వి. పసరుమొగ్గ: చూ, మొగ్గ. 1.

లేఁతయెఱుపు, దే. వి. వయ్య: చూ, వర్ణము. 6.

లేఁతసొరకాయనఱకుట, జా. (సొరకాయకోఁతలు) దంభములు పలుకుట, కార్యనిర్వహణశక్తిలేని మాటలుచెప్పుట. "మీరు లేఁతసొరకాయలు నఱకువారు." (ధర్మజరాజసూయము)

లేఁబగలు, దే. వి. (లేఁత+పగలు) 1. ప్రాహ్ణము. పాండు. 5, అ. 283: చూ, వాసరము; వా. 2. అపరాహ్ణము: చూ, వాసరము. (చూ, మధ్యాహ్నము.)

లేఁబరుపు, వా. విశే. లేఁతపరువుగలది (కాయ.)

లేఁబోక, దే. వి. (లేఁత+పోక) మందగమనము: చూ, సంచారము.

లేఁబ్రొద్దు, ద్వ. వి. (లేఁత+ప్రొద్దు) అపరాహ్ణము: చూ, వాసరము. సందెజాము.

లేక, వై. వి. 1=లేఖజాబు. ప్రభా. 4, అ. 43: చూ, లేఖ. 3; 2. = రేఖ. ఎడము లేక మిక్కిలి చేరికయగు వృక్షాదుల వరుస: చూ. శ్రేణి. 1; 3: చూ, సమూహము.

లేకరి, ద్వ. వి. (లేక+అరి): చూ, లేఖకుఁడు. (వైకృతి లేఖక అని పురుషోత్తమకవీయము)

లేకి, దే. వి. 1. రాలిన ధాన్యపుగింజలు; విశే. 2. లేకివాడు: చూ, వ్రిడె.

లేకిబ్రదుకు, దే. వి. లేకిగింజలేఱికొని బ్రతికెడు బ్రతుకు: పరిగెబ్రదుకు—పఱిగిబ్రదుకు. (సం. వ.)—ఉంఛము, ఋతము. (చూ, స్థితి. 4.)

లేకివాఁడు, దే. విశే. 1. లేకిగింజ లేఱికొని బ్రతికెడువాఁడు; 2: చూ, లేకి. 2.

లేఖ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1.=రేక. రేఖ, రాజి: చూ, శ్రేణి 1; 2. లిపి: చూ, వ్రాఁత; ఆ. స్త్రీ. అ. పుం. 3. = లేక. కర్మ, రేఖ, వర్తి. స్వస్తిముఖము. (తె వ.)-ఆకు, కమ్మ, చీటి, జాబు, రేక, లెటరు, లేక. వ్రాయసము (రాయసము.) తద్వి:— ౧. చిన్న యుత్తరమునకు—ఖండపత్రిక. (తె.)—ఆకు, పురోణి; ౨. ఉల్లాకునకు:—(తె.)—ఉల్లాకు—ఉళ్ళాకు, కిల్లాకు—కిళాకుచీటి—కిళ్ళాకుచీటి; ౩. రాజలేఖకు:—(తె.)—రాయసము (చూ, స్వస్తిముఖము); అ. పుం. 4. ఇచ్చిపుచ్చుకోలుపత్రము. (తె.)—ఉత్తరము, తద్వి:—అధికారపత్రమునకు.—చీంకము.

లేఖకుఁడు, సం.వి.అం. పుం = లేకరి. 1: చూ, వ్రాఁతకాఁడు; 2: చూ, సంప్రతి.

లేఖగము, సం. వి. అ. న. ఆకసము: చూ, సురవర్త్మము.

లేఖనము, సం. వి. అ. న. 1. లిపి: చూ, లేఖ. 2; (లేఖన భేదములు:— రేఖాలేఖనము, రేఖాచిత్రము, చిత్రఫలకము, యంత్రగత రేఖా లేఖనము, ప్రతిమాలేఖన-నమూనా చిత్రలేఖనము, ప్రమాణరేఖ లేఖనము. మొ.) 2: చూ, వాంతి;

3. కవచపత్రము, కుచందనము, కృత్తి, చర్మి, పత్రాంగము, భుజపత్రము, భూర్జపత్రము, భూర్జము, మృదుత్వక్కు, రక్తచందనము. (తె.వ.)—బుజపత్తిరి-బుజపత్రి; అం. 4: చూ, ఉపవిద్యలు. 2.
లేఖని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ-లేఖిని.
లేఖనికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. జాబుకొని పోవువాఁడు; 2. తనగుఱుతిడ యొకరిచే వ్రాయించువాఁడు.
లేఖనీయము, సం.విణ.వ్రాయఁదగినది: లిఖితవ్యము, లేఖ్యము.
లేఖర్షభుఁడు, సం.వి అ.పుం.ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.
లేఖశాటము, సం. వి. అ. పుం: చూ, విరిగి. 2. *.
లేఖహారకుఁడు, సం.వి.అ.పుం. జాబుకొనిపోయి యిచ్చువాఁడు. (చూ, లేఖనికుఁడు. 1.)
లేఖితము, సం. విణ: చూ, లిఖితము. 3.
లేఖిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చిత్తరువు వ్రాసెడు తూలిక: రూ-లేఖని, అక్షర తూలిక, ఆలేఖని, ఇషీక-ఈషిక, కంఖటి, కరిని, వర్ణరేఖ. (తె.)—కుంచియ-కుంచె; 2. పలకమీఁద వ్రాయు సాధనము: రూ-లేఖని, ఖటిక-ఖటిని, ఘటిక, (తె.)—కడ్డి-కడ్డీ, కోపు, పలకపుల్ల, బలపము; 3. వ్రాయు సీసపు పోఁతపుల్ల: రూ-లేఖని, ఇషీక-ఈషిక, కలమము, కూచిక-కూర్చిక, తూలిక. (తె.)-ఇముకలము, కలపకట్టియ-కలప కట్టె, కలము, పెనసలు-పెన్సలు-పెనిసిలు-పెన్సిలు, కలము, పేనా; 4. అయోలేఖిని, తాటాకుమీఁద వ్రాయు సాధనము: రూ-లేఖని, ఇషీక-ఈషిక, గంటము; 5. వ్రాసెడి యినుప కలముయొక్క మొన: రూ-లేఖని. (తె.)—పాళి-పాళీ; 6.గొట్టములో సిరాపోసి పాళీమీఁద జాఱునట్లువ్రాయు పుల్ల.(ఊటకలమని కొందఱు. ఇదె పౌంటెన్ పెన్)ఇత్యాది.
లేఖుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వేలుపు.
లేఖ్యపత్రకము, సం. వి. అ. పుం. తాటిచెట్టు: చూ, శ్రీతాళము.
లేఖ్యము, సం. వి. అ. న. 1. వ్యవహారవిషయమైన వ్రాఁత: చూ, వ్రాఁత; విణ. 2: లిఖితవ్యము, లేఖనీయము.
లేచినవాఁడు, దే. విణ: (సం.)—ఊర్ధ్వజ్ఞుఁడు.
లేచు, దే. అ. క్రి. 1. ఉత్థితమగు: చూ, రేఁగు. 1; 2. నిద్ర తెలియు; తెలియు, మేలుకాంచు, మేలుకను-మేలుకొను—మేల్కను-మేల్కొను;3.ఉబ్బు, పొటమరించు, పొటమరిలు-పొటమరిల్లు.
లేచుట, వా. వి. బింకము-బింకెము, లేవడము. (సం.వ.)—అశ్మంతకము. తద్వి:—ఉత్థానము.
లేట, దే. వి. కొమ్మ. అచ్చ. బాల, కాం. 136. చూ, శాఖ.1.
లేటమొగమువడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, మడవు.
లేటి, దే. వి. రూ-లేడి. 1. జింక. య. 1, అ. 110: చూ, హరిణము. 1; 2. ఆఁడుజింక, మృగి య. 2, అ.17: చూ, హరిణము. 1; 3. మగజింక: చూ, హరిణము. 1.
లేటిమ్రొగల మేటి, దే. వి. చందమామ. వేం. అం. 11: చూ, హిమాంశువు.
లేటు, వా. విణ. 1. ఆలస్యము.: 2. వెనుకటి, గతించిన.
లేడి, దే. వి: చూ, రూ—లేటి.
లేడికంటి, దే. వి. లేడి కన్నులవంటి కన్నులుఁగల ఆఁడుది, మృగాక్షి: చూ, స్త్రీ.
లేదు, దే. వి. 1: చూ, వెలుఁగుబంటి. భో. 4, అ. 242. (ఇది అపూర్వపదము); అవ్య 2. నఞర్థము: చూ, శూన్యము. 1.
లేదుబంతి, ద్వ. వి: రూ—లేదుబంతీ. బొంకు: పా. 3, అ. 219: చూ, వితథము.
లేదుబంతీ, —పై—
లేనగవు, దే. వి. స్మితము: చూ, హాస్యము. 1.
లేనిమాట, దే. వి. 1. కల్ల జగడము: చూ, హారము. 2 (యుద్ధము, ౪.); 2. వట్టిమాట: చూ, నింద. 1.
లేపకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఉప్పరవాఁడు: చూ, సూనరి. 3.
లేపనము, సం. వి. అ. న. 1. అలుకుట, మెత్తు. (సం.)—ఉపలేపనము, గోముఖము, లిపము.(చూ, సమాలంభము.1.); 2. = లేపు. పూఁత: చూ, సమాలంబము. 1; 3: చూ, సాపాటు; అం. 4: చూ, తారాక్రియలు.
లేపనముచేయు, మి. స. క్రి: 1. (తె.)-అలఁదు, అలుకు-అలుకు, కులుకు, గునియు, గునిసాడు, చమురు పంకించు, పట్టించు, పఱపు, పూయు, పామ్రు, మెత్తు, మేఁగు—మ్రేఁగు—మ్రేవు. తద్వి.-౧. అ. క్రి: ఓరుతీయు; ౨. స. క్రి: అప్పళించు, పూయు.
లేపము, సం. వి. అ. పుం. 1. పూఁత: చూ, సమాలంభము. 1; 2: రూ — లేహము: చూ, సాపాటు: 3. సున్నము లోనగునది: చూ, సోద.
లేపు, దే. వి. 1: చూ, రేబ; 2 జాలు: చూ, వెంద్రుక. 1; ప్రే. 3 లేవఁజేయు; వై. వి. 4. = లేపన. పూఁత: చూ, సమాలంబము. 1.
లేప్యము, సం. వి. అ. న. 1. పూఁత: చూ, సమాలంభము. 1. విణ. 2. = లప్పము—లెప్పము. పూయఁదగినది.
లేబరము, దే. విణ. 1: చూ, శూన్యము. 1. కాశీ. 1, అ. 137; 2. వమ్ము: చూ, వ్యర్థము.
లేబరు, వా. వి. 1. శరీరకష్టము. 2. వ్యర్థము.
లేమ, వై. వి. 1. ఆఁడుది; చూ, స్త్రీ; విణ. 2: చూ, లేఁత. 3.
లేమరి, దే. వి. ఉన్మాదుఁడు. అం, భా. తృ. 7: చూ, వెఱ్ఱివాఁడు.
లేమావి, లాయపుతేజిరౌతు.ద్వ వి:చూ,మన్మథుఁడు.వేం,అం.8.
లేమి, దే. వి. రూ-లేమిడి-లేవడి. 1. కలుగమి. రాహిత్యము: చూ, శూన్యము. 1; .2 ఉండమి; 3. దారిద్ర్యము. విక్ర. 2, అ. 138: చూ, సీదరము. 1.
లేమిడి, దే. వి. (లేమి + ఇడి): చూ, రూ—లేమి. 3.
లేలిహానము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ—లేలీహానము: చూ, సర్పము; విణ. 2. మాటిమాటికి లేహనము చేయునది.
లేలీహానము, —పై—
లేలేదు, దే. అవ్య. నఞర్థము, కాకాదు: చూ, శూన్యము. 2.
లేవ, దే. వి. 1. గుజ్జుపుతలాటము: చూ, భూషణము. 2; .1 ఏనుఁగు మీఁదఁబఱచెడి యెఱ్ఱనికంబళి: చూ, సాశూకము

(రల్లకము.౨); వా. 3. బలిమి, చేవ. "నీలేవ నేనెఱుఁగుదును.": చూ, శక్తి. 1.

లేపజాలనివాఁడు, దే. వి. ఖంజుఁడు: చూ, వికలాంగుఁడు.

లేపడము, దే.వి 1: చూ, లేచుట; వా. వి. 2, నిద్రనుండి లేచుట.

లేవడి, దే. వి: చూ, రూ-లేమి. 1-2-3; విశ. 4. దరిద్రము. నై. 2, ఆ. 11; పాంచా. 4, ఆ. 77: చూ, సీదరము. 1.

లేవశేకపడు, వా. అ. క్రి ఎత్తుపడు· చూ, వలియు, 2.

లేవడి, వా. వి. రూ—లేవుడి. 1. అవమానపరచుట. "వాఁడు నన్నుచూచి లేవిడీలు కొట్టుచున్నాడు": చూ, హేళనము; 2. సంకెళ్ళువైచి దొంగను వీధివీధికి త్రిప్పుట.

లేవుడి, వా. వి. —పై.—

లేశము, సం. వి. అ. పుం. = లేసు. 1. కొంచెపుఁదనము: చూ, స్వల్పము; విశ. 2. కొంచెము: చూ, స్వల్పము; అం. 3: చూ, అలంకారము. 3. (దోషగుణములు గుణదోషములుగాఁ జెప్పుట. ఉదా.—చిలుక నీకు బంజరబాధము నీమధురవాక్కుల ఫలమెకదా!)

లేష (ష్టు) వు, సం. వి. ఉ పుం: చూ, లోష్టము.

లేసు, వై. విశ. = లేశ. 1. చులకన: చూ, లాఘవము. 1; 2: చూ, సులభము: వా. 3. ఒకరకము అల్లికపని.

లేహనము, సం. వి. అ. న. అవలేహనము, అవలేహము. (తె.)—నాకుట·

లేహము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సాపాటు; వా. 2. చూ, లేహ్యము. 1.

లేహ్యము, సం. వి. అ. న. 1. నాకిభుజింపఁదగిన మందు. అవలేహము, అవలేహిక: రూ-లేహము; 2. నాకిభుజింపఁదగిన వ్యంజనవిశేషము: చూ; వ్యంజనము 1; 3. అమృతము: చూ. సుధ. 1; విశ. 4. నాఁకఁబడినది; అం. 5: చూ, భక్ష్యములు.

లై

లైంగము, అం. (ఇది ౧౧౦౦౦ శ్లోకములు. నందికేశ్వర ప్రణీతము): చూ, పురాణములు.

లైటు, వా. వి. చిమ్నీపెట్టి వెలిఁగించెడి దీపపుగూఁడు (చూ, లాంతరు)

లైను, వా. వి. వరుస, క్రమము, మార్గము.

లైసెన్సు, వా వి. సెలవుచీటి. (లైసెన్సు.)

లొ

లొంక, దే. వి. కోన, అడవి: చూ, విపినము

లొంగు, దే. అ. క్రి: రూ—లోఁగు—లోఁపు 1. లోఁకువగు; చూ, లోఁబడు; 2. వెనుదీయు: చూ, స్రుక్కు. 7.

లొండు, దే. వి లోటు, నీరుపెంకి: చూ, సరస్సు. 1.

లొంప, దే. వి చిన్నఇల్లు, టొంప, కొంప: చూ, సదనము. 1.

లొంపు, దే. వి. ఒక తెగ; చూ, సమూహము.

లొక్కు, వా. వి. లోఁకువ· "భర్తకు భార్య లొక్కు.": చూ, వశము. 1.

లొగ్గడి, దే.వి.1. క్షోభము: చూ, సంతాపము; వా.2 కలగలపువని.

లొగ్గడిల్లు, దే. అ. క్రి. క్షోభించు: చూ, సంక్షోభించు.

లొచ్చు, దే. వి. రూ—లొజ్జు. 1. తక్కువ: చూ, సొడ్డు. 1; విశ. 2. నీచము: చూ, హీనము. 1.

లొజ్జు, దే. వి, విశ. —పై.— (తక్కువకు. — అచ్చ. బాల, కాం. 177.)

లొట, దే. విశ: చూ, రూ—లొట్ట. 5.

లొటకజిట్ట. దే. వి: చూ, లొట్టకన్నుజిట్ట.

లొటలొట: దే. వి. కాఱుట, పోవుట, అంగిటఁజేర్చి పుట్టించెడు ధ్వనిలోనగువానియందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.

లొటలొటమను, దే. అ. క్రి. లొటలొటయని ధ్వనించు: చూ, శబ్దించు.

లొటారము, దే. వి. 1. బొక్క: చూ, రంధ్రము. 1; 2. బెజ్జము: చూ, రంధ్రము. 1; 3. లొట్ట, లొత్త, సుషిరము: చూ, రంధ్రము. 1; 4. రిక్తత: చూ, శూన్యము. 1.

లొటిపిట, ద్వ. వి: చూ. రూ—లొట్టిపిట్ట.

లొటిపిటశూల రోఁకండ్లఁగానిపోదు. లో.—"ఉదా.—కఠినతర వాక్యములచేతఁగాని చక్కగాదు. లొటిపిటశూలరోఁకండ్లఁగాని." (నిరంకుశో పాఖ్యానము.)

లొటిపిట్ట, ద్వ. వి: చూ, రూ—లొట్టిపిట్ట.

లొట్ట, దే. వి. మగగుఱి: చూ, శిశ్నము; 2. రుచిగల పదార్థములఁ దినునపుడు నాలుకను అంగిటఁజేర్చి పుట్టించెడు చప్పుడు. "లొట్టలువేయుచు తినుచున్నాఁడు."; 3. రూ—లొత్త—లొటారము, పల్లము: చూ, రంధ్రము. 1. (ఆముదపులొట్ట = ఎండిన యాముదపుకాయ్య.); 4: చూ. లొటారము. 3; విశ 5. అణఁగినది. "లొట్టకన్ను.": రూ-లొట.

లొట్టకంటివాఁడు, దే. వి. క్లిన్నాక్షుఁడు, దించుకొనిపోయిన కన్నులు గలవాఁడు.

లొట్టకన్ను, దే వి. దించుకొనిపోయినకన్ను: చూ, లోచనము.

లొట్టకన్నుజిట్ట, దే. వి. లొటకజిట్ట, ఒకానొకపక్షి: చూ, పక్షి.

లొట్టకాయ, దే వి: చూ, లొట్ట. 1.

లొట్టపోవు, దే. అ క్రి. అణఁగు: చూ, లోపించు.

లొట్టవేయు, దే. అ. క్రి. నాలుకను అంగిటఁజేర్చి ధ్వనిపుట్టించు: చూ, శబ్దించు.

లొట్టాభట్టీయము, జా: చూ, రూ—లట్టాభట్టీయము.

లొట్టి, దే. వి కల్లుదీసెడిముంత: చూ, భాండము. 3—౧౬.

లొట్టిపిట, ద్వ. వి: చూ. రూ—లొట్టిపిట్ట.

లొట్టిపిట్ట, ద్వ. వి. (లొట్టియ+పిట్ట): రూ—లొటిపిట-లొటి

పిట్ట—లొట్టిపిట, లొట్టియ-లొట్టె, లొట్టేనుఁగు, ఒంటియ-ఒంటె. (సం. వ.) — అధ్వగ, ఉరఃకిణము, ఉష్ట్రము, కంటకేచ్ఛువు, కంఠకాళనము, కులనాశము, కువాహులము, కేలిక్లిర్ణము, క్రమేలకము-క్రమేలము, గ్రంథిపాత్తు, ధూమ్ర ఘాతము, బహుంకరము, భోలి, మయము, మరుద్వీపము, మహాంగము, లంబౌష్ఠము, వక్రగ్రీవము, వరణము, వాసంతము, శృంఖలకము. తద్విశేషములు —౧ ఒంటెపిల్లకు — ఒంటెపిల్ల, కడంతి—కడఁతి-కణఁకి కటకరము. (సం.)-కరభము; ౨. కాళ్ళకు బొండకొయ్యవేసిన ఒంటెపిల్లకు.— (సం.)—శృంఖలకము; 3. ఆఁడుఒంటె (సం.) — ఉష్ట్రి, ఉష్ట్రిక, కరభి: ౪. మహోష్ట్రమునకు. - (తె.) — లొట్టేనుఁగు.౫.లొట్టెలగుంపునకు:-ఔష్ట్రకము.(చూ, శృంఖలకము)

లొట్టిముచ్చు, దే. విణ. తాగుఁబోతు: చూ, శౌండుఁడు.

లొట్టియ, వై. వి. = ఉష్ట్రి: రూ—లొట్టె (దే. అని శ. ర.): చూ, లొట్టిపిట్ట.

లొట్టె, —వై.—

లొట్టేనుఁగు. దే. వి. 1. —వై.—; 2. మహోష్ట్రము: చూ, లొట్టిపిట్ట, (ఆం. భా. ద్వి, 26.)

లొడపెట్టు, దే స. క్రి. ద్రవద్రవ్యమును చేతకలపెట్టు.

లొడవొడ, దే. వి. 1. కాలుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ; విణ 3. బిగుతుకానిది, వదులు.

లొడారివాఁడు, వా. విణ. అంబేద: చూ. వ్యాఘుఁడు. 2.

లొడిత, దే. వి: చూ, రూ—లొడితిలి. [హస్తము. 1.

లొడితిలి, దే. వి: రూ-లొడిత. ప్రదేశము, ప్రాదేశము: చూ,

లొడుగు, దే. వి. ఆవుమెడగంట: చూ, వీణ,

లొడ్డ, దే. విణ: చూ, రూ—బొట్ట.

లొట్టిలొసుగు, జా. యాపదాస్తి. మూటముల్లె.

లొత్త, దే. వి: చూ, లొట్ట. 3 - 4

లొద్ద, దే వి: చూ, రాశి. 1,

లొద్ది, దే. వి: చూ, లోయ. 1—2.

లొద్దిగ, వై. వి. = లోధ్ర*: చూ, రూ—లొద్దుగు.

లొద్దుగ, వై. వి. =: చూ, రూ—లొద్దుగు.

లొద్దుగు, వై. వి. = లోధ్ర*: రూ-లొద్దిగ-లొద్దుగ-లొద్దువు. (సం. ప.)—అక్షివి, అమరనుంజరి, ఉచ్ఛాదనము, ఉత్తాలకము, ఉత్సాదనము, కాండకీలకము, కాండనీలము, కాలహీనము, కేందుకము క్షౌరదళ, ఘనత్వక్కు, ఘనము, చిల్లి, చోరౌషధము, తిరీటకము, తిరీటము, పట్టికాహ్వాయము, మార్జనము, లోధ్రకము—లోధ్రము, వల్కలము, శశము, హేమపుష్పకము. తద్విశేషకములు—౧ ఎఱ్ఱ లొద్దుగు. (సం)— అక్షిభేషజము, కషాయకృత్తు, క్రముకము, తిల్వకము—తిల్వము-తిల్వము, పట్టి, పట్టికాఖ్యము. పట్టికాలోధ్రము, రక్తలోధ్రము, లాక్షాప్రసాదనము; ౨. తెల్లలొద్దుగ. (సం.)— అక్షిభేషజము, గాలవము, జీర్ణవృంతము, శాబరము-సాబరము, శ్వేతము, (చూ, హేమపుష్పకము. 2.)

లొబ్బెస, దే. వి. లంబెస. లలంతికా విశేషము: చూ, భూషణము. 2—౫౬.

లొల్ల, దే. వి. దున్నిననేల సరుదునట్టిబల్ల.

లొల్లాపొత్తు, వా. వి. మిక్కిలి మైత్రి: చూ, స్నేహము. 1.

లొల్లి, దే విణ. తఱచు: చూ, హేరాళము.

లొల్లెగాఁడు, వా. విణ: చూ, బీదవాఁడు (సం)-ముష్టి-పచుఁడు.

లొసుకు, వా. వి. వెలితి: చూ, సొడ్డు. 1.

లో

లో, దే. అవ. 1. నిర్ధారణ షష్ఠియందు వచ్చెడు లోపలవర్ణమునకు మాఱుగా వచ్చునది. "దేవతలలో నింద్రుఁడు ముఖ్యుఁడు"; వి 2. లోనుశబ్దముయొక్క సప్తమీవిభక్తియందు నాక్షరము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము "నాలో నేమియుఁ గపటములేదు." (ఇది చోటుశబ్దమువంటిది); 3. వృత్తియందు లోను లోపలశబ్దమునకు మీఁదివర్ణములు లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము. "లోఁబడు-లోచూపు" మొ; 4. దే |ద. లో—లోను—లోపల.

లోఁకువ, దే, విణ 1. లొక్కు. అధీనము: చూ, వశము. 1; 2. తక్కువ: చూ. సొడ్డు. 1.

లోఁగడ, దే. వి, (లోను + కడ) 1. అంతరాళము: చూ, వఱదగుడి; 2. గతకాలము, ఇదివఱకు.

లోఁగలి, ద్వ. వి. రూ-లోఁగిలి. (లోను + కలను) 1. గృహాంతర్భాగము; 2. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1. (సంధిని వర్ణలోప. వర్ణవికారములు.)

లోఁగా, వా. అవ్య. ఈలోపల, క్రిందట.

లోఁగిలి, ద్వ వి: చూ, రూ—లోఁగలి. 1—2; 3. వాస్తువు, ఇల్లుమొదలైనవి యేర్పఱుపఁదగిన భూమి: చూ, హరిప్రియ. 2. (భూమి. 1.)

లోఁగు. దే. అ. క్రి: చూ, రూ—లొంగు. 1; 2: చూ, రూ—లొంగు, 2; 3. అడఁగారు. రూ—లోవు: చూ, సుక్కు. 4. 4. చొచ్చు. పంచ. నా. 1, ఆ 331: చూ, సోఁకు. 4.

లోఁగొను, దే. స. క్రి. (లోను + కొను) లోపల నడఁచుకొను.

లోఁచు, దే. ప్రే. లోఁగఁజేయు.

లోఁడు, దే. స. క్రి. ప్రేలులోనగువానితో కెల్లగించు.

లోఁతిడి, దే. విణ. లోఁతులేనిది. (సం)—ఉత్తానము.

లోఁతు, దే. వి. 1. మిక్కిలిపల్లము: చూ, రంధ్రము. 1; విణ. 2. మిక్కిలివల్లమైనది: కుక్కి. (సం.)—గంభీరము—గభీరము, తద్వి.—౧. మిక్కిలి లోఁతుగలది:— అగాధము, అడలస్పర్శము.

లోఁదప్పు, వా. వి: చూ, వ్యభిచారము.

లోఁబడు, ద్వ. అ. క్రి. అధీనమగు: అగపడు—అగు—అవు—ఔ—అగుదెంచు, అబ్బు, అలవడు, చిక్కు, చేపడు, డొకారముసొచ్చు, తగులు—తవులు—తౌలు తగులఁబడు—తగులుపడు-తవులుపడు-తౌలుపడు, పట్టుపడు, పాలుపడు-పాల్పడు,

లొంగు—లోఁగు—లోవు, లోనగు. (మి.)—అధీనమగు, స్వవశమగు. (చూ, స్వవశమగు) (చూ, సంయుక్తమగు) (లోఁబడిన, హిం. అధీన్).

లోకజనని, సం. వి, ఈ. స్త్రీ. 1. జగముతల్లి: చూ, లక్ష్మి. 1; 2. గంగ: చూ, నది.

లోకజిత్తు, సం. వి. త్. పుం. జినుఁడు: చూ, బుద్ధుఁడు. 1.

లోకనము, సం. వి. అ. న. అవలోకనము: చూ, వీక్షణము.

లోకనాథుఁడు, సం. వి.అ. పుం. ఒకబుద్ధుఁడు: చూ, బుద్ధుఁడు.

లోకపావనము, సం. వి. అ. న. సుదర్శనచక్రము, విష్ణుచక్రము: చూ, హేతి 4, (బాణము. 1.)

లోకబాంధవుఁడు, సం. వి. అ. పుం. జగముచుట్టము: చూ, సూర్యుఁడు.

లోకమాత, సం. వి. ఋ స్త్రీ. 1. జగముతల్లి: చూ, లక్ష్మి. 1; 2. గంగ: చూ, నది; ఋ. పుం. 2: చూ, వరుణుఁడు.

లోకము, సం. వి. అ. పుం. 1: చరాచరము, జగత్తు-జగతి-జగము, ప్రపంచము, భువనము, విష్టపము. (తె. ప)—జగము, జాగా; 2. జనము, ప్రజ: చూ, సంతతి. 1; 3. కుటుంబము: చూ, సంసారము. 1; అం. బ 4: చూ, లోకములు

లోకములు, అం: 1. స్వర్గ, మర్త్య, పాతాళములు; తద్వి.—౧. ఊర్ధ్వలోకములు:—భూలోక, భువర్లోక, సువర్లోక, మహర్లోక, జనలోక, (జన-జనర్లోక), తపోలోక (తపస్సు-తమము), సత్యలోకములు; ౨ అధోలోకములు:—అతల, వితల, సుతల, రసాతల (రస-కుండిక), మహాత, (అంధకారకము) తలాతల, పాతాళములు; ౩: ఇహలోక పరలోకములు అని రెండు; ౪: చూ, (నరకములు); ౫. అగ్ని లోకమునకు:—జ్వాలామాలము; ౬. అసురీయమను లోకమునకు:— అసురీయము; ౭. పాతాళ లోకమునకు·-ఉత్పలము. తలము, పాతాళము. (తె. ప)—నేలయడుగు. తద్వి.-(౧) అంధకారము, అంధకము, (౨) అధోభువనము (౩) ఉత్పలము, (౪) చైత్యాలయము, (౫) జలలోకము, (౬) నాగలోకము, నాగవాసము, (౭) ప్రతలము, (౮ బలిసద్మము, (౯) భోగవతి, (౧౦) రసాతలము: ౮. భూలోకమునకు:-ప్రపంచము, భూలోకము, మధ్యలోకము; ౯. వాయులోకమునకు:—కుందహితము, కుముదాధారము: ౧౦. సూర్యలోకమునకు;— ఛాయావతి; ౧౧. పితృదేవతల లోకమునకు: — వరూధిని; ౧౨. (చూ, దేశములు.) మొ (చూ, స్వర్గము).

లోకసమ్మతము, సం వి.అ. న. చంద్రునిగొడుగు: చూ, వారిత్ర

లోకాభిరామాయణము, వా. వి. లోకములోని విశేషాంశములు.

లోకాయతనము, సం. వి. అ. న. స్వభావమునకుఁ గర్తృత్వము చెప్పునట్టి మతము (చార్వాకమత శాస్త్రము.)

లోకాయతికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. లోకాయత మతస్థుఁడు (చార్వాక శాస్త్రమును జదివినవాఁడు).

లోకాలోకము, సం. వి. అ. పుం. చక్రవాళము, భూమిని చుట్టుకొనియుండు కొండ: చూ, పర్వతము

లోకుత్తుక, వా. వి. అంతర్గళము, అంగిలి: చూ, మెడ. 1–౧.

లోకేశుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. నలువ: చూ, బ్రహ్మ. 1; 2. ఒకబుద్ధుఁడు: చూ, బుద్ధుఁడు.

లోకేశ్వరాత్మజ, సం.వి.ఆ. స్త్రీ బౌద్ధదేవి: చూ, భార్య. 1–౪౧.

లోకేశ్వరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, లోకేశుఁడు 2.

లోకోక్తి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. వాడుకమాట, పుకారు: చూ, శబ్దము. 2; అం. 2: చూ, లోకోక్త్యలంకారము.

లోకోక్త్యలంకారము, అం చూ, అలంకారము. 3. (వాడుకమాట లెట్లోయట్లె చెప్పుట "ఉదా.—చెలియకొన్నాళ్ళు కన్నులు మూసికొనియుండు").

లోకోభిన్నరుచిః న్యా. (రూ-భిన్నరుచిర్హిలోకః) (స్పష్టము)

లోగది, వా. వి. కాఁపురముండు గది: చూ, సదనము. 1.

లోచకము, సం. వి. అ. న 1. దీపపు కొఱుగురు; 2: చూ, లోచనము; 3. మాంసపిండము; 4. బొట్టు: చూ, విశేషకము. 1; (బొట్టు. 1.) 5. అరఁటి*: చూ, సువర్ణకదళి (రంభ. 2.); 6. ఎఱ్ఱగుడ్డ: చూ, వస్త్రము; 7. వింటియల్లెత్రాడు: చూ, స్థావరము. 1; 8. చెవినగ: చూ, హావణిక. 2 (భూషణము. 2.)

లోచకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. క్షీరాహార వ్రతుఁడు: చూ వ్రతి. 2; అం: 2: చూ, వ్రతిభేదములు.

లోచన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, లోకేశ్వరాత్మజ.

లోచనము, సం. వి. అ. న. (దీనిచేత చూడఁబడును): 1. అంజకము-అంజికము, అంబకము, అవలోకనము, అక్షి, ఈక్షణము, ఉ, ఘా, కోశకారము, గోవు, చక్షువు, జ్యోతి, ణ, తారకము, దర్శనము, దృక్కు, దృష్టి, నయనము, నేత్రము, ప్రేక్షణము, లోచకము, వస్నము. (తె. ప.)—కను-కన్ను-కల్లు, గ్రుడ్డు తద్విశేషములు:—౧. కడకన్నునకు:—అగ్రాక్షి, అపాంగము, కటాక్షము, కర్కరాటువు, అక్షిజాహము, కాక్షము, కేరము. (తె.ప.)—కంటితుద, కడకన్ను (కడగన్ను); క్రేఁగన్ను, గిల్లకన్ను, మెల్లకన్ను; (ఇదె మెల్లకన్ను అని కొందఱు); ౨. (తె)—(సం.)—అంజకనామిక, కాయకన్ను: ౩. (తె.)—అరఁగన్ను; ౪. శివుని ఫాలనేత్రమునకు:—ఎఱగన్ను, మిక్కిలికన—మిక్కిలికన్ను. (సం.)—కికీదివి; ౫. అగ్నిపుట్టిన శివుని ఫాలనేత్రమునకు:—(తె.)—పొగకన్ను; ౬. (తె.)—మ్రాఁగన్ను; ౭ (తె.)-లొట్టకన్ను; ౮. తడికన్నునకు:—చిల్లము, చుల్లము, పిల్లము; ౯. ముక్కువైపు కంటిమూలకు:-గోనర్దము; ౧౦. కంటిగ్రుడ్డుచుట్టు నుండెడి తెల్లని భాగమునకు:-కుముదము; ౧౧ కంటినల్లగ్రుడ్డునకు:—అక్షికూటము, అక్షికూటము, అక్షిగోళము, కనీనిక, కామనిక, గోలము—గోళము, తారకము, తారము, బిడాలము (తె ప.)—అబ, కంటిపాప, కనుపాప, నల్లగ్రుడ్డు, పాప, పూప, సింగనాదము; ౧౨. నేత్రభేదమునకు:—క్రోధము; ౧౩. కంటితెవులుకు:—అంధిక, అక్లిన్నవర్త్మము, అజక, అజకాజాతము; ౧౪. కంటిపొరకు:—అక్షిపటలము; ౧౫. దూరదృష్టిలేనివాని కంటిలోని పాపకు:—(తె.)—అడ్డపాప.

లోచమస్తకము, సం. వి. అ పుం. ఓమము: చూ, వాము. 2. (యవాని.)

లోచెయి, ద్వ. వి. రూ-లోచెయ్యి. (లోపల+చెయి) 1. అఱచేయి: చూ, హస్తము; 2: చూ, మర్మము; విణ. 3. మర్మము తెలిపినవాఁడు. (వాఁడు వీనికి లోచెయిగానుండి యీ కార్యమును చేసెను).

లోచెయ్యి, ద్వ. వి. —పై.—

లోచూపు, ద్వ.వి.(లోపల+చూపు)జ్ఞానదృష్టి: చూ,వీక్షణము.

లోట, దే. వి. 1. లొందు, నీరుపొంకి: చూ, సరస్సు. 1; 2. చిన్నపాత్రము: చూ, హరి. వాణము (పాత్రము. 6.)

లోటు, దే వి. 1. నష్టి: చూ, సేగి; 2 లోపము: చూ, సొడ్డు.1.

లోటుపోవు, దే. అ. క్రి 1. లోపమగు; 2 నష్టియగు : చూ, సురుగు 1.

లోటుపాట్లు, వా. వి. ఎక్కువతక్కువలు.

లోడి, వై. వి.=లగుడ: రూ-లోడీ లోటు, మల్లులు సాదనకు త్రిప్పెడు సాధనము: చూ, మల్లబంధములు.

లోడింగు, వా వి. క్రిక్కిఱియుట.

లోడీ,, వై. వి. = చూ, రూ.లోడి.

లోడు, దే. వి. 1.—పై—; 2. ఆనుడుబిల్ల, ఒరగు-ఒఱగు-ఒఱుగు—ఒరగుబిల్ల—ఒఱగుబిళ్ల, తలగడ, తలయంపి, తలాటి-తలాడ-తలాఁడు-తల్లడ, తలాఁపి--తలాఁపు-తల్లఁపి, దురాడము, బాలీసు,బిల్ల,బిల్లతలగడ. (సం.)-అపాశ్రయము, ఉపధ, ఉపధానము, ఉపబర్హము, కల్యాణబీజము, ఖురాలికము, గండువు, గభోళి, ప్రగ్రీవము, బాలిశము, మత్తవారణము, మసూరము. తద్విశేషములు:—౧. అర్ధచంద్రాకారపు తలగడకు:-(సం.)-అవతల్పకము, గండకము, గర్ఫోణి—గర్ఫోణి, గల్లచాతురి; ౨. కేఁచుతలగడ, కేఁచుబిళ్ల, కేఁచుబుఱ్ఱ; ౩. నిడుపాటి గుండ్రపు తలగడకు:— దిండు-ౘిండు, బటువు, బటువుబిల్ల, సురమాలి; ౪. రాజుల చేలిక్రింది తలగడకు:- (సం.)—మూతము. (చూ, సురమాలి).

లోతక్కువ, దే. విణ (లోపల+తక్కువ) మిగులు: చూ, శేషము. 1.

లోతబిసీలు, వా. విణ. మిక్కిలి లోపలివిషయము: చూ, లోవయినము. 1—2.

లోధ్రపుష్పము, సం.వి.అ.పుం. ఇప్ప*: చూ, వానప్రస్థము.2.

లోధ్రకము, సం. వి. అ. పుం. = లొద్దుగు* : చూ, లొద్దుగు.

లోన, దే. ద్ర: చూ, లో. 4.

లోనగు, దే అ. క్రి: చూ, లోఁబడు.

లోనవ్వు, దే.వి.అంతర్హాసము, ఉద్వర్తనము: చూ, హాస్యము 1.

లోను, దే. వి. 1. లో—లోన—లోపల; 2. అనుఁగు, అను, ఆరంబము-అరబము, ఎత్తనగోలు, ఎలగోలు, తల, తొంటి-తొంటె, తొలి—తొలు—తొలుత—తొలుతొలుత—తొల్త-తొల్లి, బుడము, ముంగడ-ముంగల,ముంగోలు, ముందర-ముందఱ, ముందు, మును-మున్ను, మునుపు-మున్పు, మొదటిది, మొదలు, మొన, లగాయతు, లోవిడి, వెనుక వెన్క. (సం.ప.)-అగ్రము, అది, అదిమము, ఆద్యము, ఆరంభము. పూర్వము, పౌరస్త్యము, ప్రథమము (అవ్య.)—ఇతి; ౧ మొదట పుట్టినది. (సం.)—పూర్వజ; ౨. ముందటి కాలముది. (సం.)—పూర్వము; ౩. మొదటిచోటుది. (సం.)-పూర్వము; వా. 3. అప్పు, ఋణము: చూ, వారకము (1); విణ. లోఁకువ: చూ, వశము. 1.

లోపడు, దే. అ. క్రి: చూ, లోపించు.

లోపము, సం. వి. అ. పుం. 1. మఱుఁగుపాటు: చూ, స్థగనము; 2. తక్కువ: చూ, సొడ్డు. 1.

లోపల, దే అప. 1. నిర్ధారణ షష్ఠియందువచ్చెడు ప్రత్యయము; వి. 2. లో-లోన-లోను. ఉ, హరి. 4, ఆ. 147.

లోపాయికారి, దే.విణ.రహస్యముగానొకరిపక్షముననున్నవాఁడు.

లోపాముద్ర, సం వి. ఆ. స్త్రీ. అగస్త్యముని భార్య: చూ, భార్య.

లోపించు, సం. అ. క్రి. 1. (తె. ప.)—అడఁగు—అణఁగు, తక్కువపడు, మఱుఁగుపడు, లొట్టపోవు, లోపడు. (చూ, స్రుక్కు. 9); 2 తగ్గు: చూ, స్రుక్కు. 9.

లోప్త్రము, సం. వి. అ. న. దొంగిలించినసొత్తు: రూ-లోప్త్రిము: చూ, హిరణ్యము. 3.

లోప్త్రిము, సం. వి. అ. న. —పై.—

లోబంటరి, ద్వ. వి: చూ, రూ—రోబంటరి. సాంబ. తిర్య. 5.

లోబిత్తరి, అం: చూ, కాయమానములు.

లోభఃపాపస్యకారణమ్, న్యా. లోభముపాపమునకుఁగారణము.

లోభము, సం. వి. అ. పుం. 1: (తె. ప.)—కక్కురితి—కక్కుర్తి—కక్కుఱితి—కక్కుర్త్తి—కక్కూరితి—కక్కూర్తి—కక్కూఱితి—కక్కూర్త్తి, పిచ్చపట్టు, పితలాటకము—పితలాటము, పిసినితనము. తద్వి,—మిక్కిలి లోభమునకు:—ప్రలోభము; అం. 2: చూ, అరివర్గములు.

లోభి, సం. విణ. (న్. ఈ. న్.): 1. అకించనుఁడు కదర్యుడు, కార్యకూటుఁడు, కింపచుఁడు-కింపచానుఁడు-కింపచాన్నుఁడు, కుముత్తు, కృపణుఁడు, గర్ధనము (గర్ధనుఁడు), గాఢముష్టి గృధువు-గృధ్నువు, గృధ్రిము, మితంపచుఁడు, లుబ్ధకుఁడు-లుబ్ధుఁడు. (తె ప.)—అడియరి, ఈఁలగ్రద్ద, ఎంగిలివాఁడు, కక్కుఱితికాఁడు, కొటిక, పినుగు, పిసిడి, పిసినారి, పిసిని, పిసినిగొట్టు, బంకముచ్చు, వలిపిరిగొట్టు, వాపిరిగొట్టు తద్వి:—౧. మిగుల లుబ్ధునకు:— అతిలుబ్ధుఁడు, అల్పంపచుఁడు, అలుబ్ధుఁడు, కతేరుఁడు, కింపచుఁడు — కింపచానుఁడు—కింపచాన్నుఁడు, కీకటము, కీనాశుఁడు, కృపణుఁడు, క్షుద్రుఁడు.

లోమము, సం వి న్. న. తనూరుహము: చూ, రూ-రోమము.

లోమశ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. జటామాంసి*: చూ, మాంసి. 1. 2. దూలగొండి*: చూ, శూకశింబి; 3. వస*: చూ, విష; 4. కాకజంఘ*: చూ, వెలమసంది.

లోమశము, సం. వి. అ. పుం. 1. గొఱ్ఱె: చూ, మేషము, 1; 2. పూతిమార్జాలము: చూ, సూచకము. 5. (మార్జాలము.) (లోమశమను మృగమదము=పునుగుపునుఁగు.)

లోమశుఁడు, సం. వి. అ పుం: చూ రూ—రోమశుఁడు.

లోమెడ, వా. వి: చూ, వసుటము. 1.

లోమొన, అం: చూ, మొనలు. .
లోయ, దే. వి. 1. (స్వా. 2, ఆ. 21): కొండపగులు, లొద్ది, లోవ (సం.) అఘాతము: చూ, పర్వతము 1-౧౨. 2. పర్వత శిలల మధ్యభాగము: లొద్ది, లోవ (సం.)—చౌండాదికము: చూ, పర్వతము. 1—౧౧.
లోరతి, అం: చూ, సమరతులు (రతి. 4.)
లోల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నాలిక-నాలుక, జిమ్మ, రసజ్ఞ రసన: చూ, సుధాద్రవము (రసన. 1.); 2: చూ, లక్ష్మి. 1; విశ. 3. మిక్కిలి యిచ్ఛగలది. ముప్పదియాఱేండ్లది: నిరతము (చూ, యౌవనభేదములు.); 4. కదలునది, చరము, కంప్రము: చూ, వలితము. 3; అం. 5: చూ, వృత్తము. 1. (ఒక్కొక్క పాదమునకు రెండుయగణములు ఒక గురువును గలది 7 వ ఛందస్సు.)
లోలంబము, సం. వి. అ. పుం. తుమ్మెద: చూ, షట్పదము.
లోలము, సం. వి. అ న 1. కదలుట: రూ—అవధూననము, ఆలోలము, ఉత్సారణము, ఉన్మంథనము, ఉల్లలము, కంపనము, కౌపీనము, చలనము, చలము, తరళము, ధట, భ్రంశము, భ్రేషము, రోకము, స్ఫారము. (అవ్య.)—అప.(తె. ప.):—అటమటింపు, అదరు—అదురు, ఇసిఱింతలు, ఉలిపు, కదలిక, కదలు, గెంటు, తడఁబాటు, తలఁకు—తొలఁకు, తల్లడపాటు, తల్లడము, తల్లడింపు, తుంపెసలు, నుక్కటి, పటికిరింత, పదరు, పల్లట, బెదఁకు—బెణఁకు=బెళఁకు—బెళుకు, వెగడు, సలనము, తద్వి:- ౧. కంపమునకు.-భీతి.(తె.ప.)-కలుష, జలదరము, దడ, నడుఁకు, నణఁకు వలి, వలిపిరి, రాలుపాటు—రాల్పాటు, వడఁకు-వణఁకు: చూ, వేపథువు; 2 మిక్కిలి చలనమునకు:- నిస్పందము; (తె ప.) వడవడఁకు; ౩ విశ చలించునది అనుటకు.— (చూ, వలితము. ౩) (చూ స్ఫారము.1.); అం 2: చూ, చిబుకక్రియలు.
లోలాయపడు, దే. అ క్రి: చూ, శ్రమపడు.
లోలితము, సం. విశ 1, ఊఁచఁబడినది; అం. 2; చూ, శిరః క్రియలు; 3: చూ, కిరణములు.
లోలుపుఁడు, సం. విశ రూ—లోలుభుఁడు, మిక్కిలి ఆశగలవాఁడు: చూ, వాంఛితుఁడు.
లోలుభుఁడు, —పై.—
లోలొంక, దే. వి: చూ, విన్నాణములు.
లోవ, దే. వి. 1: చూ, లోయ. 1; 2: చూ, లోయ 2; 3. ఇంటిమాఁదు: చూ, సదనము 1; 4. రథపీఠముమీఁది చట్టపు అంచు. వసు. 1, ఆ. 144; 5. కొణిగయందలి గువ్వగూఁడు: వలబిటాకు. (సం):—విటంకము.
లోవయినము, ద్వ. విశ. 1. కడచినది: రూ-లోపైనము, లోతలిసీలు: 2: రూ —లోపైనము, తలిసీలు-తల్పీలు, లోతలిసీలు, వివరము. [(చూ, సదనము. 1.)
లోవరి, దే. వి. (లోవ + అరి) తొట్టికట్టు: చూ, ముంగిలి. 2.
లోవాకిలి ద్వ. వి. అంతర్ద్వారము: చూ, వాకిలి.
లోవాకిలికాఁడు, ద్వ. వి చోరుఁడు: చూ, హారకుడుఁ. 1.
లోవి. దే. వి. 1. వంటకుండ, స్థాలి. భాగ. 1, స్కం. 364: చూ, భాండము 3—౩; 2. పచన పాత్రము, వెసల: చూ, పాత్రము. 6—౨౮; 3. నీళ్ళుతెచ్చుకొనెడు పాత్రము, లోహండి: చూ, హరివాణము (పాత్రము. 6.)
లోవిడి, వా. వి పూర్వము: చూ, లోను. 2.
లోవెలినలుకు, అం: చూ, నలుకులు.
లోవు, దే. అ క్రి. లొంగు: చూ, రూ—లోఁగు.
లోపైనము, ద్వ. విశ: చూ, రూ—లోవయినము.
లోష్టము, సం. వి. అ. న. (రూ—లోట్టువు-లోష్టము—లేష్టువు—లోష్టము) పెల్ల, మంటిగడ్డ: చూ, భూమి. 1—౧౦౦
లోష్టువు, సం. వి. ఉ. పుం. —పై.—
లోసబురు, వా. వి. ఒడ్డునకు దూరమున సముద్రయానము చేయుట (వెలిసబురు కానిది).
లోహండి, దే. వి: చూ, లోవి. 1-2-3.
లోహకటాహము, సం. వి అ. న. అండీ: చూ, పాత్రము 6.
లోహకపాలన్యాయము, న్యా. లోహముతో చేసిన తల, కపాల మున్నను ఉపయోగపడవనుట.
లోహకారకుఁడు, సం.వి అ పుం. కమ్మరి: చూ స్వర్ణకారుఁడు
లోహఘనన్యాయము, న్యా ఇనుపకుండను ఘాతితెచ్చె అనురీతి.
లోహజిత్తు, సం. వి.త్.పుం. వజ్రము: చూ, స్థూలోచ్చయము (రత్నములు 1—3). [చూ, బాణము. 1.
లోహనాళము, సం. వి. అ పుం. ఇనుప ఊఁచల బాణము:
లోహపాత్రము, సం.వి.అ.న. లోహి: చూ, పాత్రము.6-౫౧.
లోహపృష్ఠము, సం. వి. అ. పుం: అరిష్టము, కంకము, కమనచ్ఛదము, కమలచ్ఛదము, కర్కటము, కాలపృష్ఠము, కింశారువు, క్రూరము, కోలపుచ్ఛము, ఘంటారవము, ఘనరవము, జలాటనము (తె ప.)-కంకణము, కెంకిణాయి, మల్లెజేసుగు, రాపులుఁగు, రాబందు. (చూ, పక్షి)
లోహభస్మము, అం: చూ, భస్మములు. [శీతసారము.
లోహమారకము, సం. వి. అ. పుం. పొన్నగంటి*: చూ,
లోహము, సం. వి. అ. పుం. న. 1. బంగారు లోనగునది:— గిరిజము, గిరిసారము, రుక్మము. తద్విశేషములు— ౧. ఇనుమునకు:— అయస్సారము, అయస్సు, అశ్మసారము, ఆయసము, కాంతము, కాలకాలసము. కాలాయసము, కృష్ణము, కృష్ణలోహము, కృష్ణామిషము, కృష్ణాయసము, గిరిజము, గిరిసారము, తీక్ష్ణము, పిండము, దాష్టము, మలీమసము, రుక్మము, లోహము, శస్త్రకము శస్త్రము, శిలోద్భవము (తె ప.)—ఇనుము-ఇమ్ము, ఉక్కు, ఉళి. తద్వి -మట్టమైన యినుమునకు (తె.)- బీడు; ౨. ఇత్తడికి— ఆరకూటము, కపిలోహము, ద్రవ్యము. పిత్తలము, రీతి. (తె.)-ఇత్తడి-ఇత్తళి-పిత్తడి-పిత్తళి తద్వి.-కపిల, కాకతుండి. (తె.)-పొన్నిత్తడి; ౩. కంచునకు:—అసురాహ్వయము, కంసము, కంసాస్థి, కాంసీయము, కాంస్యము, తామ్రార్ధము. (తె.)-కంచు; ౪. వెండికి:—అకుప్యము, ఇందుకాంతము, కలధౌతము, ఖనిజ, ఖర్జూరము, చంద్రబీజము, చంద్రహాలికము, తప్తరూపకము, తప్తరూపము, తారము, త్రపుస,

దుర్వర్ణము, నిష్కము, మణీచకము, రజతము, రుధిరము, రుధిరాహ్వయము, రూప్యకము—రూప్యము—రౌప్యము, శుక్లము, శ్వేతము. (తె.)—మడికాసు, వెండి. తద్వి.—(౧) రెండు ధరణముల యెత్తు వెండినాణెమునకు:— గద్యాణము, టంకము, నిష్కము; (౨) (తె.)—ఊఁదువెండి, చాదీవెండి; (౩) రసవాదపు వెండికి:-కృత్రిమ; (౪) మూఁడు యవల యెత్తు వెండికి:— కృష్ణలము, గుడపము, సేతిక; (౫) వెండిబంగారముల ముద్దకు:—కలధూతము, కోశము, హరువు. (తె.)—నాడెము-నాణెము; (౬) గనియందుఁ బుట్టిన వెండికి:—ఖనిజ; (౭) ఫలపరిమితమైన వెండికి:—శతమానము; (౮) వెండిబంగారముల కమ్ములకు:—(తె.)-మచ్చులు; (౯) వెండినాణెములకు:- (తె.)-రూపాయ. మొ; (౧౦)వెండి బంగారముల మచ్చుముక్కకు:-మచ్చు, మచ్చుముక్క; (౧౧) చిన్నమెత్తు వెండి బంగారముల నాణెమునకు;—(తె.)—రూక; (౧౨) నాణెమునకు:—ఆహతము, నాణకము. (తె.)— నాఁడెము—నాణియము—నాణెము; ౫. బంగారమునకు:- అకుప్యము,అగ్ని, అగ్నిజము, అగ్నిజారము, అగ్నిబీజము, అగ్నిభము, అగ్నిరేతస్సు, అగ్నివీర్యము అగ్నిశిఖము, అగ్నిశేఖరము, అభ్రము, అర్జునము, అవష్టంభము, అష్టాపదము, ఋక్థము, ఋూ, ఔజసము, కందళము, కరము, కనకము, కర్చూరము, కర్బురము—కర్బూరము-కార్బురము, కలధౌతము, కశేరువు,కాంచనము, కాచిఘము, కార్తస్వరము, కుసుంభము, ఖ, ఖనిజము, గంధశాకము, గరుత్మత్తు, గారుడము, గైరికము, చంద్రము, చామీకరము, చారుపుష్పము, జాంబవము, జాంబూనదము, జాతరూపము, తపనీయకము, తామరసము, ద్రవిణము, నిష్కము, పింజరము, ప్రగ్రహము, భద్రము, భర్మకర్బురము, భర్మము, భూరి, భృంగారము, మనోహరము, మహాధనము, మహారజతము, మహారజనము, రుక్మము, వర్ణము, వసువు, శాతకుంభము, సర్పయుతము, సురభి, సువర్ణము, స్వర్ణము, హాటకము, హిరణ్యము, హేమము. (తె.వ.)—చిన్నిదము, చీనము, పయిఁడి-పైఁడి, పసిఁడి, పుత్తడి, పొన్ను, బంగరము-బంగారము-బంగారు-బంగరు-బంగరువు, సంచము, సొన్న-సొన్నా-సొన్నము, హొన్ను. తద్విశేషములు:-(౧) మేలిమి బంగారునకు:-అప్రాకృతము, కుమారము, తప్తకాంచనము. (తె.)— అచ్చుబంగారు, అపరంజి, ఉదిరి, కడాని, కుందనము, చొక్కపు బంగారు, జాలువా-జాళువ-జాళువా-జాళ్వా, పుత్తడి—పుత్తళి—పుత్తళిక, మేలిమి; (౨) పైఁడి నాణెమునకు:-గద్యాణము, దీనారము, వరాహము. (తె)—ఎఁబెట్టు-ఎడఁబెట్టు, ఎరుసు, గద్దియ—గద్దె, దినారి, నాఁడెము-నాణియము-నాణెము, బారిముద్ర, వరహా-వరా; (౩) పలమెత్తు బంగారునకు:—కురుబిస్తము—కురువిస్తము; (౪) బంగారు నందలి దోషమునకు:—కాలిక-కాళిక; (౫) కోరాబంగారు. మట్టపు బంగారు; (౬) వరహాల బంగారు నాణెమునకు:— (తె.)—రామమాడ; (౭)ముప్పదిరెండు గురిగింజల యెత్తు బంగారునాణెమునకు:-చక్రాటము; (౮) చిన్ననాణెమునకు:-చక్రము; (౯)నాలుగు గురిగింజలయెత్తు బంగారు నాణెమునకు:— (తె.)—చిన్నము; (౧౦) కొంచెపాటి నాణెమునకు:—(తె.)—చిల్లర, చిలుకు; (౧౧) బంగారుమయమునకు:— హిరణ్మయము; (౧౨) పదియాఱు డబ్బుల యెత్తు బంగారునాణెము:— టంకము, దీనారము; (౧౩) బంగారు పట్టుకు:—(తె.)—హొంబట్టు; (౧౪) చిన్నబంగారు నాణెమునకు:— (తె.)—మినుకు; (౧౫) ఒకరకము బంగారు నాణెమునకు:— (తె)—టంకవాటు, టంకసాలవాటు; (౧౬) బంగారులోనగు ధాతువిశేషమునకు:— తైజసము; (౧౭) కర్షమెత్తు బంగారునకు:—బిస్తము-విస్తము, సువర్ణము:- (తె.)—మాడ; (౧౮) పుట్టబంగారు, మొలక బంగారు; (౧౯) లోహవికారమైనది అనుటకు:—లౌహము; ౬. సీసమునకు:—కువంగము, కుష్ఠకము, చీరము, చీరవట్టము, త్రపులము, త్రపువు, నాగము, పిచ్చటము, పిష్టము, బీజము, మహాబలము, యోగేష్టము, వంగము, వప్రము, శ్వేతము, సీసకము, సీసపత్రకము, సీసము. (తె.)-సత్తు; ౭. తగరమునకు:—ఉదధీరము, కాలానుశారిబ, కురూప్యము, గురుపత్రము, చక్రసంజ్ఞము, తగరపాదికము, తమరకము-తమరము. తీరము, త్రపులము, త్రపువు, నాగము, పిచ్చటము, ప్రలంబము, రంగము, రౌప్యకము, వంగము. (తె.)-తగరము-తవరము. తద్వి.—(౧) తెల్లతగరమునకు:—ఖురకము; (౨) గ్రంధి తగరమునకు:— కుంచితము; ౮. రాగికి:— అర్కము, ఉదుంబరము—ఔడుంబరము—ఔదుంబరము, కనీయసము, కసులము,తామరసము, తామ్రకము, తామ్రము, ద్వ్యష్టము, పవిత్రము, పింజరము, మ్లేచ్ఛముఖము, మ్లేచ్ఛాశ్వము, రక్తము, వరిష్టము, శుల్బము-శుల్వము. (తె.)-రాగి. తద్వి.-కర్షమెత్తు రాగిటంకమునకు:—పణము; ౯. తుత్తమునకు:-తైజసము. (తె.)—తుతినాగము తుత్తనాగము, తుత్తము; ౧౦ వెండి బంగారుదక్క తక్కిన లోహమునకు. (తె.)—కుప్పము; ౧౧. తేగడకు:— (తె)—తేగడ; ౧౨ ఖడ్గలోహమునకు:—ఖడ్గము; ౧౩. లోహదళమునకు:—(తె.)-దడము; ౧౪. తప్తలోహమునకు:— (తె)—జిడి: ౧౫. లోహమలమునకు:— కలంకము, కళంకము, కిట్టాలము, కృష్ణచూర్ణకము, కృష్ణలోహనుయము, గిరిజము, మండూరము, శింఘాణము, సింహాణము. (తె)—చిట్టము—చిట్టియము-చిట్టెము, చిలుము, తుప్పు-త్రుప్పు, రీతి. తద్వి.—ఇనుప చిట్టెముతోఁ జేసిన సిందూరమునకు.—మండూరము; ౧౬. వర్తకమను లోహమునకు:- వర్తకము,(మిగతవానికి "చూ, హొన్ను"); 2. అగలు: చూ, రాజావ్రమ.

లోహలుఁడు, సం. విణ. అస్ఫుటవాచ్యుఁడు, ఆక్షేపకుఁడు. (తె.)—నత్తివాఁడు.

లోహశంకువు, అం: చూ, నరకములు.
లోహశర్మటి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, సమ్మెట. 1.
లోహాభిసారము, సం. వి. అ పుం. రూ—లోహాభీసారము. యుద్ధసన్నద్ధుఁడైన ప్రభునకిచ్చు హారతి: చూ, హారతి.
లోహాభీసారము, —పై.—
లోహిక, సం.వి.ఆ.(స్త్రీ).లోహపాత్రము:చూ, పాత్రము.6-౫౧.
లోహితకము, సం. వి అ. పుం. రూ-రోహితకము, కెంపు: చూ, స్థూలోచ్చయము (రత్నములు).
లోహితచందనము, సం. వి. ఆ. న. కుంకుమ పువ్వు: చూ, వహ్నిశిఖము. 1.
లోహితము, సం వి.అ.న. 1, రక్తచందనము: చూ, వాసన. 1; 2. పరిమళ చందనము : చూ, వాసన. 1; 3. చెందిరము: చూ, సిందూరము. 1; 4. నెత్తురు: చూ, రక్తము. 1; పుం. 5.కుంకుమ పువ్వు: చూ, వహ్నిశిఖము.1; పుం. 6. ఎఱుపు: చూ, వర్ణము 6; 7. నదవిశేషము: చూ, లౌహిత్యము. 2; విణ. 8. ఎఱ్ఱనిది: చూ, వర్ణము. 6.
లోహితసగోత్రము, అం: చూ, గోత్రము. 13.
లోహితాంగుఁడు, అం. అంగారకుఁడు: చూ, వక్రుఁడు. 1.
లోహితుఁడు, అం. —పై.—
లోహితాశ్వుఁడు, సం. వి ఆ. పుం: చూ, రోహితాశ్వుఁడు. [లోహితాశ్వుఁడు-రోహితాశ్వుఁడు అని కొందఱు]
లోహితోదయము, అం: చూ, నరకములు.

లౌ

లౌకికము, సం. విణ. 1. లోకవ్యవహార సిద్ధమైనది: లౌక్యము; వా. వి. 2: చూ, వంచన.
లౌకికుఁడు, సం విణ. 1 లోకవ్యవహారముల యందనుభవము గలవాఁడు; 2 లోకవ్యవహారముల యందనుభవము గలిగిన యుద్యోగి.
లౌక్యము, వా. సం. విణ. వి: చూ, లౌకికము.
లౌడీ, వై. వి.=లగుడ. రూ-లవుడి. దుడ్డుకఱ్ఱ. జై 6, అ. 173: చూ, వేత్రము. 2.
లౌణి, వై. వి =—పై.— [రూ-లవుడి].
లౌసను, వా. వి: రూ-లవనసు. [లౌనుసు].
లౌల్యము, సం. వి అ న. లోలత్వము.
లౌహము, సం.విణ.లోహవికారమైనది:చూ,లోహము.1-౧౯.
లౌహితము, సం. వి. అ పుం. శివుని ముమ్మొనవాలు : చూ, హేతి. 4. [బాణము. 1—౩౪]
లౌహిత్యము, సం. వి. అ. న. 1. ఎఱ్ఱన: చూ, వర్ణము. 6; పుం. 2: చూ, లోహితము. 7.

వ

వ, ఒకయక్షరము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సాత్వికుఁడు; 2. గాలి: చూ, వాయువు; 3. చాలించుట : చూ, సమాప్తి; 4: చూ, వరుణుఁడు. 1; 5: చూ, మన్మథుఁడు; 6. భయనిస్సారుఁడు; 7, పూజింపఁదగినవాఁడు;8.ఇచ్ఛ: చూ,వాంఛ; విణ. 9.దాఁటించువాఁడు; అవ్య.10 చింతించుట; 11. పచ్చని ద్రవ్యము మొదలగువాని నెఱుఁగుట; స్. అవ్య 12: చూ, వివాదము.
వంక, వై. వి. 1.=వక్ర. వంకర. నీలా. 3, అ. 21: చూ, వేల్లితము. 3, 2 =వక్ర. వంపు: చూ, వేల్లితము.3; 3. రూ-వాఁక. వాఁగు: చూ, నది; 4: చూ, నేరము; దే వి. 5. దిక్కు. హరి, పూ. 8, అ. 44 : చూ, హరిత్తు; 6. పక్షము: చూ, ప్రక్క. 2; 7, వైపు: చూ, పార్శ్వము, 2.
వంకదారి, వై. వి =వక్రద్వార. కోటవాఁకిటిముందటి వంకరదారి. రా వి. 5, అ. 17; రామా. 8, అ. 69: చూ, మార్గము. 1.
వంకము, సం. వి. అ. పుం 1. ఏటి రెండుదరుల నడుమ: చూ, పాత్రము, 1; 2. గుఱ్ఱమునకు పల్లముపెట్టుచోటు (గుఱ్ఱము ముందటివైపు అని కొందఱు); 3. వంకర: చూ, వేల్లితము. 3; వై. వి.(1) =వక్రి, వంక్య. నూఱుచునపుడు కసవును క్రిందుమీఁదుగా త్రిప్పివేసెడు వంకరకొయ్య. రూ-వంకాము, బొబ్బము-బొబ్బాము; (2)=వంక్య: చూ, వంక్యము.
వంకర, వై. వి 1.=వక్ర. వక్రత్వము: చూ, వేల్లితము. 3; విణ. 2. వక్రము: చూ, వేల్లితము. 3
వంకరచేతులవాఁడు, వా. వి. ఈఁచచేతులవాఁడు, ఊఁచ చేతుల వాఁడు. (సం.)—కుకరుఁడు, కుణి-కూణి-కోణి.
వంకరటింకర, ద్వ. విణ. నానావిధవక్రము: చూ, వేల్లితము.3.
వంకర తొండంబువాఁడు, ద్వ వి: చూ, వినాయకుఁడు. 1.
వంకరబోను, ద్వ. వి. మృగాదులఁబట్టు వల: చూ, వల. 1.
వంకర వోవు, ద్వ. అ. క్రి: ఈఁచపడు, ఈఁచఁబోవు, కొంకరలు వోవు, కొంకు వోవు, కోరవోవు, గోడివడు, చొక్కిళ్లువోవు, మలఁగు రోటువోవు, (మి.)- వక్రమగు. తద్వి —వంకర చేయు అనుటకు:—కేరడించు.
వంకసన్నములు, అం. శాలిధాన్యము: చూ, ధాన్యము.
వంకాము, వై.వి.= వార్తాక (వంగ+కాయ): చూ, వంగకాయ.
వంకి, వై. వి.=వక్ర. రూ-వంకిణి, బాఁకు. ఉ. రా. 7, అ. 395; య. 5, అ. 74: చూ, బాణము 1.
వంకిణి, వై. వి.=—పై.—శశాం. 2, అ. 17; రామా.6,అ. 149.
వంకియ, దే. వి: రూ-వంకె: చూ, సస్యము. 1.
వంకిలము, సం. వి. అ. పుం. ముల్లు: చూ, సితాగ్రము. 1.
వంకీ, వై. వి. స్త్రీలు సందిట ధరించునగ: చూ, భూషణము. 2.
వంకె, దే. వి: చూ, రూ-వంకియ.
వంక్యము, సం. వి. అ. న.=వంకము: (తె)-ఒంకియ-ఒంకె, కొంకికఱ్ఱ, చిలుకకొయ్య, వడియ-వడె, వంకము.
వంక్షణము, సం. వి. అ. పుం. పొత్తికడుపునకును తొడకును మధ్యసందు. (తె.)—గజ్జ
వంగ, వై.వి. 1.=వంగమ్: చూ, వార్తాకము* (కుండ పనస శబ్దములవలె స్త్రీసమరూపమాత్రము చేతనే వైకృతత్వసిద్ధి) 2. రూ-వంగము, బంగాళాదేశము: చూ, దేశములు.

వంగఁదీయు, దే. స. క్రి: చూ, వంచు. 2.

వంగకాయ, ద్వ. వి: చూ, రూ-వంకాయ.

వంగడము, వై. వి.=వంశ. 1. రూ-వంగసము. జై. 5, ఆ. 171: చూ, సంతతి. 1; 2. బ్రాహ్మణ పద్ధము : (సం.)—కపిలము.

వంగపండు, ద్వ. వి. 1 ఒకరకముపక్షి. య. 2, ఆ. 24 : చూ, పక్షి; వా. 2. ముదిరి పచ్చఁబడిన వంగకాయ.

వంగము, సం. వి. అ. న. 1. తగరము: చూ, లోహము. 1; 2=వంగ*: చూ, వార్తాకము; 3. సత్తు: చూ, లోహము.1; 4. నూలుచీర: చూ, వస్త్రము; 5. కోయిల : చూ, పొఁకుడు పులుఁగు; పుం. 6. వాకుఁడు: చూ, స్పృశి; అం. పుం. 7: చూ, రూ-వంగ. 2.

వంగవరుగు, వా. వి. ఎండిన వంగపండు ముక్కలు.

వంగసము, వై. వి. = వంశ: చూ, రూ వంగడము.

వంగసేనకము, సం వి.అ.పుం.తెల్లయగసి*: చూ,శుకనాసము1.

వంగస్త్రీ, అం. వంగదేశ స్త్రీ: చూ, స్త్రీ.

వంగాకు బుడమలు, అం: చూ, ధాన్యము.

వంగించు, వై. స. క్రి: చూ, వంచు. 2.

వంగు, వై. అ. క్రి=వక్. 1. ముందటికి వాలు: వాలు. తద్వి.-౧. అడఁగు-అణఁగు, మడఁగు-మడుఁగు-మడుపు-మడ్గు-మణఁగు-మణుఁగు-మణువు, మెత్తఁబడు.(మి —నమ్రమగు: చూ, స్రుక్కు. (4)-(9 ; ౨. మొగ్గవాలు; 3: చూ, మోఁక ఱించు: చూ, వేల్లితము.

వంగుట, వా. వి. నమ్రత, అవనతి: చూ, మేవడి.

వంగుడు, దే. వి. బీఁట, బీటిక: చూ, స్ఫోటము.

వంగుళ్ళు, దే. వి. బ. (వంగుడు + లు): అట్టొట్లు—నట్టొట్లు: చూ, బొట్టు. 1—౧౨.

వంచకము, సం. వి. అ. పుం. 1. నక్క: చూ, సృగాలము; 2.ఊరముంగిస: చూ,ముంగిస: విణ. 3. మోసముచేయునది.

వంచకుఁడు, సం.విణ. 1 ఆరకుఁడు, ఏడమూకుఁడు, కితవుఁడు, కూహకుఁడు, కైరవుఁడు, ఖారుఁడు, చక్రాటుఁడు, జగలుఁడు, జాలికుఁడు, ద్రావకము, ద్రావకుఁడు, ధూర్త కుఁడు, ధూర్తు-ధూర్తఁడు, నికృతుఁడు, ప్రతారకుఁడు, మాయావి, మాయి-మాయికుఁడు (తె వ.)-అటమటకాఁడు-ఆటమటీఁడు, కఱటి, కల్లరి-కల్లరీఁడు, జజ్జరకాఁడు—జాజర కాఁడు, జిత్తులమారి, జిత్తులవాఁడు, జూటా, జూటాకోరు, టక్కరి, టక్కరికాఁడు, టాటోటుకాఁడు, తక్కుఁడు, తవశికాఁడు, తక్కరి, తక్కిడికాఁడు, తాటోటు, తెక్కలి కాఁడు, దబ్బఱ-దబ్బఱ-దబ్బటి, దబ్బఱకాఁడు, దగాకోరు, పుందాకోరు, బూటకీఁడు-బూటకుఁడు, బెల్లి, బేలరి, మాయ కాఁడు, మాయదారి, మాయపోతు, మాయలమారి, మాయ లాఁడు, మొఱఁగు. మోసగాఁడు, లయకారి, వెడ్డరి. , చూ, వెడ్డరి); 2. చెడ్డవాఁడు: చూ, వ్యాధుఁడు. 2; 3. బొంకరి: చూ, ముఖరుఁడు.

వంచన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అ. న. = వంచన: రూ-వంచనము, అభిసంధానము, కుహకము, కూర్చము, ఛర్మము, తస్క రము, దండకము, నికారము, నికృతి, ప్రతారణము, ప్రలం భము, మాయ, లౌకికము-లౌక్యము, వ్యళీకము. (అవ్య.)—అతి, అజ్. (తె.వ)—అటమట, అటమటింపు, అఱ, ఉక్కి దము, ఉక్కివము, ఎకసకియము—ఎకసకెము—ఎకసక్కి యము-ఎకసెక్కెము-ఎకసెకియము-ఎకసెకెము—ఎకసెక్కి యము-ఎకసెక్కెము-ఎక్కసకియము-ఎక్కసకెము-ఎక్క సక్కియము — ఎక్కసక్కెము—ఎక్కసెకియము—ఎక్క సెకెము-ఎక్కసెక్కియము-ఎక్కసెక్కెము, కఱదు, కల్ల, కల్లతనము, కవుడు-కౌడు, కికురింత-కికురింపు, కికురు-కిక్కు రించు—కిక్కురు—కిఱుకు, కుట్ర, కుదుకనగోలు, కుదుప, క్రిక్కు-క్రుక్కి, గారడము, గినుము, జజ్జర-జాజర, జాడుఁగు, జుణుఁగు-జుణుఁగుడు, జూజము, జూటు, జూటుదనము. టక్కు, టాటోటు, దబ్బఱ-దబ్బఱ, టోపి, తంట-తంటా, తక్కిడి, తక్కు, తటమట-తటవట, తసుఁకు, తాఁట, తాటోటు, తెక్కలి, త్రిక్కు, దగా, దొంగ, నాలి, పిక్కు, బూటకము, బూమియ-బూమె, బెల్లి, బెల్లింపు, మాయము, మిళ్లి, మిళ్లింతలు, మొఱఁగు—మొఱఁగుడు, మోస—మోసము, లయ, లూలామాలము, వంచన, వాలకము, వెడ్డు, వేడబము, (చూ, వేడబము).

వంచనాతంత్రము, అం: చూ, పంచతంత్రములు.

వంచి, దే. స: ఎక్కటి, ఎక్కము, ఒండు, ఒకటి-ఒక్కటి-ఒకొటి-ఒక్కొటి, ఒకఁడు-ఒకొఁడు, ఒక్కము, పగడ—పగడము, వంచ-వంచము. (సం.)—ఏకము, కేవలము, (చూ, సంఖ్య).

వంచించు, సం. స క్రి: ప్రతారించు. (తె.వ.)—అటమటించు, అడకించు, అవిశిపెట్టు, అలిగొను, ఊటించు, కనుఁబ్రాము, కనుమూయు, కనుమొఱఁగు — కన్నుమొఱఁగు, కన్మొ ఱఁగు, కికురించు, కిక్కురించు, కిరుపెట్టు—కిక్కురుపెట్టు, కికురువాడుచు—కిక్కురువాడుచు, గినుమాడు, చవుక సేయు—చౌకసేయు, చిక్కఁజేయు, చొక్కుడు, చొక్కు పెట్టు జూటాడు, తక్కు, తటమటించు, తటవట చేయు, దాఁగురించు, పందించు, పిక్కు, బెల్లించు, బేలుపెట్టు, బొంకించు, మొఱఁగు, మోసపుచ్చు, ముచ్చిలు, వెడ్డుపెట్టు. తద్వి.—దొంగటక్కరివేయు అనుటకు:— (తె.) విసాళించు. (చూ, వెడ్డుపెట్టు)

వంచింపఁబడు, మి అ. క్రి. అలుగు—అల్గు—అలుపు: చూ, మోసపోవు. 2.

వంచితుఁడు, సం.విణ.వంచింపఁబడినవాఁడు: చూ,విప్రలబ్ధుఁడు.

వంచియ, దే. వై. వి: చూ, రూ—వంచె. పంచి 1—౭.

వంచె, దే. వి. 1. కనవులోనగునవి కోయువారు వానినుంచు కొనుటకై వెనుక పిఱుఁదులమీఁద జాఱఁగిట్టుకొనెడియొడి: చూ, పంచి; 2. తూ మెడుగింజలుపట్టెడుగోనె: చూ, పంచి;

వై. వి. 3 = వర్ణన. రూ—వన్నియ—వన్నె. కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1.

వంచ, దే. విణ. రూ-వంచము. 1. ముఖ్యము: చూ, శ్రేష్ఠ్యము; స. 2. ఒకటి. రూ—వంచెము: చూ, వంచి; వి. 3. చీట్ల లోని ఆసు. రూ-వంచము.

వంచెన, వై. వి. వంచెన. పా. 4, ఆ. 16: చూ, వంచన.

వంచము, దే. స. వి. విణ: చూ; రూ —వంచ.

వంచదివియ, ద్వ. వి. ఒకగడ్డి: చూ, తృణము. 1.

వంచాడించు, దే. అ. క్రి. రూ—వంచాళించు. బెదరు. సా. 3. ఆ. 206: చూ, స్రుక్కు. 6.

వంచాళించు, —వై.—

వంచు, వై. స. క్రి. 1. నమ్రముగాఁజేయు: గోడిపెట్టు, వంగించు, వంగిదీయు; ప్రే. 2. వంగఁజేయు: వంగఁదీయు, వాంచు. ౧. తద్వి.— విణ. వంచునదిఅనుటకు.—అవనామకము.

వంజులము, సం. వి. అ. పుం. 1. అశోకము*: చూ, హేమ పుష్పము; 2. తినిశము*: చూ, స్యందనము; 3. ప్రబ్బ*: చూ, సహస్రవేధి. 2

వంజెలుఁగు, దే. వి. (వంక + చెలుఁగు) స్త్రీపార్శ్వ చేలాంచ లము: చూ, వస్త్రము.

వంజ, వై. వి. 1.=వంధ్యా, గొడ్రాలు: చూ, స్త్రీ. 2.=వంధ్యా. గొడ్డుటావు: చూ, ధేనువు; దే. వి. 3. గొడుగులోపలి శలా కల కాసరాగా నేర్పఱచినకమ్ములు: చూ, వారిత్ర.

వంజరము, దే. వి. ఒకచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.

వంజు, దే. వి. —వై.—

వంట, దే. వి. 1. పాకము: చూ, సూపకారము; వా. వి. బ. 2: చూ, పిడక.

వంటకట్టియ, ద్వ. వి. రూ—వంటకట్టె: చూ, వంటచెఱకు.

వంటకట్టె, ద్వ. వి. —వై.—

వంటకత్తియ, ద్వ. వి: చూ, వంటలక్క. (రూ —వంటకత్తె.)

వంటకత్తె, ద్వ. వి. —వై.—

వంటకము, సం. వి. అ.పుం.1. (విభజింపఁబడునది) ఏకాంశము, ఒకయంశము: చూ, భాగము. 1; దే. వి. (1) అన్నము: చూ, సాదము. (1.)

వంటకొట్టము, ద్వ. వి: చూ వంటయిల్లు.

వంటచెఱకు, దే. వి. 1: (హిం—అడార్) కట్టియ—కట్టె కఱ్ఱ, కొయ్య, కోల, పుల్ల, మదకఱ్ఱ, ముటాలు, వంటకట్టియ-వంటకట్టె, సరుగుడుఃఱ్ఱ (సం. వ.)-అట్టము, అలాజ్యము, ఇంధనము, ఇధ్మము, ఏధము-ఏధస్సు, కాష్ఠము, దారువు, సమిధ. (చూ, సమిధ. 2.) (తద్వి.—చిదుగునకు: చూ, సమిధ. 2.); 2. ఇంధన సమూహము: చూ, వంటసరకు; 3. గుడపాక యోగ్యమైన యిక్షువు: చూ, సుకుమారము. 1.

వంటచమురు, దే. వి. పిండివంటలుతేర్చి మిగిలిననూనె: చూ, స్నేహము. 2

వంటపుట్టి, దే. వి. వంటచేసిపెట్టి జీవించునది: చూ వంటలక్క.

వంటపూఁటివాఁడు, దే. వి. 1: చూ, సూపకారుఁడు. ఆం, భా. ద్వి. కాం 285; వా. 2: చూ, పూఁటకూళ్ళవాఁడు.

వంటపూఁటియిల్లు, వా. వి. పూఁటకూళ్ళ యిల్లు: చూ, సద నము. 1. (పూటి అని కొందఱు)

వంట యింటి కుందేలు, జా స్వాధీనమైనది. "వంటయింటి కుందేలిది యెందుఁ బోఁగలదు" (విజయవిలాసము.)

వంటయిల్లు, దే. వి: రూ—వంటిల్లు: చూ. సదనము. 1.

వంటయుప్పు, దే వి. వండినయుప్పు విడంగము: చూ, లవణము. 1,

వంటబాయి, దే. వి. మన్నువండిచేసిన మణివిశేషము: చూ. స్థూలోచ్చయము. (రత్నములు)

వంటరి, దే వి. (వంట + అరి) 1. వంటవాఁడు: చూ, సూప కారుఁడు; 2. పాచకురాలు: చూ, వంటలక్క; వా, బ. 3: చూ, వంటరులు.

వంటరులు, వా. వి: చూ, రూ—ఒంటరులు. 2.

వంటలక్క, ద్వ వి. (వంటలు + అక్క) 1 అన్నము వండెడు ఆఁడుది: అక-అక్క, అడబాల, బోనకత్తియ-బోనకత్తె-బోనముకత్తె, వంటకత్తెయ-వంటకత్తె, వంటపుట్టి, వంటరి. (సం.)—పాచకి. చూ, స్త్రీ. 1—రాళ వా. 2. గృహస్థుల యిండ్లలో జీతముతీసికొని వేళవేళకు అన్నము వండిపెట్టెడు ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 3. పూటకూళ్ళమ్మ; చూ, స్త్రీ.

వంటలవాఁడు, దే. వి: చూ, వంటరి. 1,

వంటవాఁడు, దే. వి. —వై.—

వంటసరకు, దే. వి ఇంధనసమూహము; చూ, సమిధ. 2.

వంటసాల, ద్వ. వి: చూ, వంటయిల్లు. పర. 5, ఆ. 46.

వంటి, దే వి. 1: చూ, బోటి. 1. స్వా. 1, ఆ. 65; 2: బోటు, బోటి సాటి: చూ, సమానము 2; అవ్య. 3: చూ, పోని. 2. ఆం, భా. తృ. 72.

వంటియము, దే. వి: రూ—వంటెము—వటిఁటము, తాలూకా, పరగిణా ఒకనిక్రింది రాజ్యమునందు కొంతభాగము: చూ, సీమ. (1) (దేశములు)

వంటిల్లు, దే వి: చూ, రూ—వంటయిల్లు.

వంటివాఁడు, వా. విణ: చూ, వంటి. 2.

వంటు, దే వి. అనుకూల్యము: చూ, స్నేహము.

వంటెత్తు, వా. వి. ఏకాకిలక్షణము.

వంటెద్దు, వా. వి ఒక్కయెద్దు. (ఒంటెద్దు.)

వంటెద్దుబండి, వా. వి. ఒక్కయెద్దు లాగెడుబండి, ఒంటెద్దు బండి; చూ, బండి.

వంటెము, దే. వి; చూ, రూ—వంటియము.

వంట్రము, దే. వి మందులసంచి: చూ, సంచి.

వఠరుడు, సం. వి అ. పుం. 1. బ్రహ్మచారి: చూ, వటువు; 2 చూ, సేవకుఁడు; విణ. 3. పొట్టివాఁడు: చూ, వామనుఁడు.

వండ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అంకుటాలు; చూ, స్వైరిణి; విణ. 2 మొండి, చూ, సన్యుఁడు; దే. వి. (1) ఆపద: చూ, విపత్తు; (2) రూ —వండలి—వండు, చెఱువు లోనగు వాని యడుగున నిలిచెడు ఎండుబురద, శుష్కపంకము: చూ, సుబ్బలి.

వండఁడు, దే. వి. వంకము: చూ, సుబ్బలి.
వండఁబాలు, దే. వి. వండుటకువీలు.
వండలి, దే. వి: చూ, రూ—వండ. (2)
వండు, దే. వి. 1. —పై.—; 2: చూ, వండ. (2.) హరి. ఉ. 2, ఆ. 123;స.క్రి.3. వంటచేయు: చూ, సంస్కరించు. 2.
వంత, దే. వి. 1: చూ, సంతాపము; 2. వ్యథ: చూ, శోకము; 3 ఏడ్పు హరిశ్చ 5, ఆ. 114: చూ, శోకము; 4. ఏఱు. అచ్చ బాల,కాం 40: చూ,నది; 5. మనోవ్యథ, చూ,శోకము.
వంతకత్తియ, దే. వి. కుట్టని. ఆం, పదా. నర. 66: చూ, శంభళి.
వంతు, దే. వి. 1. వాటా: చూ, భాగము. 1; 2. వరుస, పంక్తి: చూ, శ్రేణి. 1; 3. సామ్యము. పా. 1, ఆ. 94: చూ, సమానము. 2; 4. పోటి ఉ, రా. 3, ఆ. 201: చూ, స్పర్థ. 4; 5: పాలు, వరుస. (సం.)—అంశము—అంసము. భాగము, విభాగము.
వంతెన, దే. వి. ఏటిపైకట్ట: అడ్డెడ. (సం.)—పిండలము, వరణము, వారధి: చూ, సేతువు. 1.
వంది, సం. వి. అ. (స్త్రీ) 1. బదనిక*: చూ, వదనిక; 2. కొండబెండ*: చూ, షడ్గ్రంథ; దే. వి. (1) తృణ తతి విశేషము: రూ-వందియ-వందె, వన్నియ-వన్నె, రేవంద: చూ, హరిత (తృణము. 1.); స. (2) నూఱు, శతము: చూ, సంఖ్య. 1.
వందకము, సం. వి. అ. పుం. చిఱుతేఁకు*: చూ, హంజిక.
వందకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. వందకమతస్థుఁడు.
వందనము, సం. వి అ. న. 1. నమస్కారము: చూ, హాణిగలు; 2: చూ, స్తుతి; అం. 3: చూ, వింశతి విగ్రహములు; 4: చూ, భక్తిలక్షణములు.
వందఱ, దే. వి: చూ, శకలము. 4. (చిందఱ శబ్దముతో చేరిన ప్రయోగమేకలదు.)
వందఱలాడు, దే, స. క్రి. ఖండించు: చూ, సెలగు.
వందారువు, సం, విణ. (ఉ.) గోత్రనామములుచెప్పి పాదములు సోఁక మ్రొక్కువాఁడు: అభివాదకుఁడు, అవనామి. (తె.)- మ్రొక్కువాఁడు.
వంది, సం. వి. న్. పుం. స్తుతిచేసి జీవించువాఁడు: అవబోధకుఁడు, కేశపాశి, నగ్నుఁడు, పాఠకుఁడు, భట్టుఁడు, వర్ణకుఁడు, వైదేహకుఁడు, సూతుఁడు. (తె.)—క్రిక్క, బట్టు, బట్టువాఁడు, బటారిజు. (చూ, సూతుఁడు. 2.) తద్వి.— వంశావళి చదివెడువానికి:— మగధుఁడు—మాగధుఁడు, మధుకుఁడు.
వందించు, సం. స క్రి: చూ, స్తుతించు.
వందితుఁడు, సం. విణ. 1. నమస్కరింపఁ బడినవాఁడు; 2. స్తుతింపఁబడినవాఁడు.
వందియ, దే. వి: చూ, రూ—వంద. (1.)
వందిలీకము, వా. వి: చూ, వినయము.
వందు, దే. అ. క్రి: చూ, సంతాపించు.
వందురు, దే. వి. 1: చూ, శోకము; అ. క్రి. 2. క్లేశపడు; 3: చూ, శోకించు
వందె, దే. వి: చూ, రూ—వందియ.
వందొందు, దే. వి. ఒకచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.
వంద్యుఁడు, సం. విణ. 1. నమస్కరింపఁ దగినవాఁడు; 2. స్తుతింపఁ దగినవాఁడు.
వంధ్య, సం. వి. అ. స్త్రీ, 1. వంజ. గొడ్రాలు: చూ, స్త్రీ; 2. గొడ్డుటావు, వశ: చూ, ధేనువు; విణ. 3. ఫలింపనిది (చెట్టులోనగునది): అఫలము, అవకేశి. (తె.)—గొడ్డుమ్రాను.
వంధ్యలు, అం. కదళీ, కాక, అంధ్య, స్త్రీ. ప్రజా, స్రవద్గర్భ, రజోవంధ్యలు. (6) [హ్రస్వగవేధుక.
వంధ్యాకర్కోటకి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. చేఁదుబీఱ*: చూ,
వంధ్యాపుత్రన్యాయము, న్యా. బిడ్డలులేనిస్త్రీ వంధ్య. వంధ్యకుఁ బుత్రుఁడెక్కడ? అత్యంతా సంభవమను నర్థమున నిది వ్యవహరింపఁబడును. — దీని మూలమిది. — "యావజ్జీవ మహంమౌనీ బ్రహ్మచారీచమేపితా। మాతాతుమమ వంధ్యైవ పుత్రహీనః పితామహః.
వంధ్యాపుత్రన్యాయము, న్యా. ఏమియులేనిది అనురీతి.
వంపు, వై. వి. 1. వంగుట: చూ, వేల్లితము. 3; 2. వక్రము: చూ, వేల్లితము. 3; 4. వంకరైనది: చూ, వేల్లితము. 3.
వంశకము, సం. వి. అ. న. రూ—వంశిక. అగరుగంధము: చూ, రాజార్హము (అగరుచెక్క అని కొందఱు) 2. అగురు చెట్టు. అగురు—అగురువు.
వంశజ, సం. వి. అ. స్త్రీ. తవాక్షీరి*: చూ, వంశరోచన; 2. వెదురువంటి చెఱకు*: చూ, సుకుమారము. 1.
వంశవర్తి, సం వి.ఇ పుం. అఖుభుక్కు, కోహటకుఁడు. (తె ప.)- దొమ్మరవాఁడు, దొమ్మరి. తద్వి.- దొమ్మరిది.-(సం.ప.)-క్షుద్ర.
వంశపత్రపతితము, అం: చూ, వృత్తము. 1. (భ-ర-న-భ-న-వ గణములు. 11. యతి. 17 ఛందస్సు.)
వంశము, సం. వి అ. న. 1. ఒక పురాణలక్షణము: చూ, పురాణము. 6; పుం. 2. = వంగడము, కులము: చూ, సంతతి. 1; 3. = వాసము. వెదురు*: చూ, వేణువు. 1; 4. పిల్లంగ్రోవి, మురళి (ఇదె అర్థోజా): చూ, వీణె; 5: చూ, వెన్నెముక; 6. వెన్నుగాఁడి; 7: చూ, సమూహము; 8: చూ, గోత్రము; 13; అం 9: చూ, వేత్రము; 10: చూ, సుషిరవాద్యములు.
వంశరోచన, సం. వి. అ. స్త్రీ: త్వక్షీర-త్వక్షీరము—త్వక్షీరి—తుకాక్షీరి—తుగాక్షీరి—తవాక్షీరి—తవక్షీరి, వంశజ*.
వంశస్థము, అం: చూ, వృత్తము. 1. (జ—త-జ—ర. 8. యతి. 12. ఛందస్సు.)
వంశాకువు, సం. వి. ఉ. పుం. పుఱుగు: చూ, శకుంతి (పక్షి.)
వంశానుచరితము, అం: చూ, పురాణము. 6.
వంశాశము, అం: చూ, అసంయుతహస్తములు.
వంశి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, వంశము. 4,
వంశిక, సం. వి. అ స్త్రీ: చూ, వంశకము.
వంశికము, సం. వి. అ. న. —పై—
వకము, సం. వి అ. పుం: చూ, రూ—బకము,
వకవకలు, దే. వి. బ. 1: రూ—వకావకలు: చూ, వికావికలు; 2 బ్రద్దలు: చూ, శకలము. 4.

వకావకలు, దే. వి. బ. —పై.—

వకీ-, వా. వి: ప్లీడరు.

వకుళము, సం. వి. అ. పుం. =పొగడ*: రూ—వకులము, అమరము, కాలస్కంధము, కేశరము—కేసరము, గూఢపుష్పము, చిరపుష్పము, మకురము-ముకురము. (తె.)—పొగడ—పొవడ. (దీనికి దోహదక్రియ ముఖసీధువు.)

వక్క, వై. వి =వీల్క: చూ, వీయె. (తద్వి.—నూదిగొంటు వక్కకః— యోజనము.): చూ, సంసి. 1.

వక్కణ, వై. వి. =వ్యాఖ్యానమ్. (రూ—వక్కణ—వక్కణము—వక్కన—వక్కాణ—వక్కాణము.) 1. వివరము, వైనము: చూ, వ్యాఖ్యానము; 2. జాబునందు మొదట వ్రాయుగొంవ బిరుదముల పద్ధతి.

వక్కణము, —పై.—

వక్కణించు, వై స. క్రి. వచించు: రూ-వక్కాణించు, పాండు 4. ఆ. 92: చూ, శబ్దించు.

వక్కన, వై. వి. =: చూ, రూ—వక్కణ.

వక్కరము, వై. వి. 1. =వక్రమ్. రూ—వంకర—వంక—వాంక: చూ, వేల్లితము 3; విణ. 2. వంకరైనది: చూ, వేల్లితము. 3

వక్కరాలు, వై. విణ. (వక్కరము+ఆలు) కుటిలస్త్రీ. జై. 2. ఆ. 115: చూ, స్త్రీ.

వక్కరించు, వై. అ. క్రి: రూ—వక్కళించు. విక్ర.8, ఆ. 44: చూ, రూ—వక్కళించు.

వక్కళించు, వై. అ. క్రి. (ఉ. హరి. 6. ఆ. 60): వక్కరించు, అంటు, ఈడాడు, ఎదిరించు-ఎదురు-ఎదురుకొను-ఎదురుచు-ఎదుర్చు-ఎదిర్చు, ఎదురుపడు—ఎదుర్పడు, ఒడ్డారించు, చెనకు, చెనయు, డీకొను-ఢీకొను, తలపడు, తాకు, తిరుగబడు, తొడరు, దాడియాడు, దొరలు, పదురుచు—పద్రుచు, పెనగు, మార్కొను-మాఱుకొను. మార్పెట్టు-మాఱుపెట్టు, మాఱొడ్డు, మునలకించు-మునలించు, మెండొడ్డు, మొహరించు-మోహరించు, రాయు. (సం. ప.)—ప్రతిఘటించు. తద్వి —౧. ఎదుర్కొనిపోవు అనుటకు.-(సం. ప.)-ప్రత్యర్థమించు; ౨. వచించుటకు: (చూ, శబ్దించు.)

వక్కలాకులు, ద్వ. వి. బ పోకచెక్కలు లోనగువానితోఁ గూడిన తాంబూలము: చూ, విడెము.

వక్కాకు, ద్వ వి. (వక్క+ఆకు.) —పై.—

వక్కాణ, వై. వి. =: చూ, రూ—వక్కణ. 1—2.

వక్కాణము, వై. వి. =వృత్తాంతము. జై. 8 ఆ. 89: చూ, సమాచారము. 2.

వక్కాణించు, వై. స. క్రి. 1. వ్యాఖ్యానముచేయు; 2. వాక్రుచ్చు; చూ. శబ్దించు.

వక్కి, వై. వి. 1.=బక. రూ-వక్కు, వక్కుపులుఁగు, కొంగ: చూ, బకము; దే. విణ 2. బక్క: చూ, సొరపు.

వక్కికట్టియ, ద్వ.విణ.రూ-వక్కికట్టె.బక్కవాఁడు:చూ,శాతుఁడు.

వక్కికట్టె, —పై.—

వక్కు, వై. వి. 1.=బక: చూ, రూ-వక్కి. 1; దే. అ. క్రి. 2. బక్కటిల్లు, కృశించు: చూ, సొటసొటవోవు; 3. అఱుగంటు: చూ, శోషించు.

వక్కుపులుఁగు, ద్వ. వి; చూ, వక్కు, 1.

వక్త, సం. విణ. 1. విశేషముగా మాటలాడువాఁడు వాచాటుఁడు, వాచాలుఁడు, వావదూకుఁడు, (తె. ప.) — గిట్టివ, చెప్పువాఁడు, నుడువరి, నొడికాఁడు-నొడికారి, బారాఖాని, మాటకాఁడు—మాటకారి, మాటలమారి, ప్రేలరి, ప్రేలువాఁడు, రజ్జులాఁడు, వదర, వదరుఁబోతు, వాతిరట్టు. తద్వి.-౧. అసహ్యముగా మాటలాడువానికి.—(సం.)—గదయిత్నువు, గాయనుఁడు, జల్పాకుఁడు, బహుగర్హ్యవాక్కు; ౨. ఇంటిలోనుండి ప్రగల్భోక్తులు పలికెడివానికి- గేహేనర్ది, గేహేశూరుఁడు; ౩. చక్కఁగామాటలాడువానికి:- ప్రవక్త, వచత్నువు, వదావదుఁడు-వదుఁడు, వాగ్మి: (చూ, సుధి,); ౪. ఆత్మ స్తుతిపరునకు.—(తె) రజ్జులాఁడు; ౫. మనోజ్ఞముగా మాటలాడువానికి:— వదన్యుఁడు — వదాన్యుఁడు; 2. వందితుఁడు: చూ, సుధి.

వక్తవ్యము, సం. వి. అ. న. 1. మాట: చూ, శబ్దము. 2: విణ. 2. మాటలాడఁదగినది, భాష్యము: చూ, సంభాష్యము. తద్వి.—చక్కఁగా మాటలాడఁదగినది: ప్రవచనీయము; 3. నిందింపఁదగినది: చూ, హీనము. 1.

వక్తి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాఠ*: చూ, విద్ధకర్ణి.

వక్తిజన్మాంతరప్రీతిం మనస్స్నిహ్యాదకారణమ్, న్యా. అకారణముగా మనస్సు దేనియందో స్నిగ్ధమై జన్మాంతరప్రీతిని వచించును.

వక్రగ్రీవము, సం. వి. అ. న: చూ, ఒంటెపిట్ట.

వక్రద్వారము, సం. వి. అ. న. = వంకరదారి-వంకదారి.

వక్రపుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం, కుక్క: చూ, శునకము.

వక్రమగు, మి. అ. క్రి: చూ, వంకరవోవు.

వక్రము, సం. వి. అ. న. 1. = వంక. ఏటివంకర: చూ, వేల్లితము. 3; 2 = వంకి. కొంకికత్తి: చూ, హేతి. 4. (ఠిష్టి. 2.): వా. 3 =వాంక. చక్రము; విణ. 4.=వక్కరము, వంకరైనది: చూ, వేల్లితము. 3; 5. క్రూరమైనది: చూ, సాధ్వసము; అం. 6: చూ, చిఱుకక్రియలు.

వక్రశృంగి, సం.వి. ఈ. స్త్రీ. వంకరకొమ్ములుగల యావు: చూ, సౌరభేయి (ధేనువు.)

వక్రాంగము, సం. వి. అ. పుం: చూ, శకుంతి (బటువుగువ్వ.)

వక్రాంగి, సం వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కటుకరోహిణి*: చూ, శకులాదని; విణ. 2. వంకరైన దేహముగలది.

వక్రించు, సం. అ. క్రి. మరలు, మరలఁబడు: చూ, వట్టిల్లు.1.

వక్రిమ, సం. వి. న్. పుం. 1. రూ-వక్రిమము. వంకర: చూ, వేల్లితము. 3; విణ. 2. వంగినది: చూ, రూ-వక్రిమము

వక్రిమమ, సం. వి న్. పుం. 1: చూ, రూ-వక్రిమ. 1; విణ.

2. వంగినది: రూ వక్రిమ, అవనతము-అవనమ్రము-అవపన్నము-అవభుగ్నము-ఆనతము-నతము, ఉన్నతానతము, అవాగ్రము, నమితము, నమ్రము, ప్రహ్వము, బంధురము-బంధూరము. భుగ్నము, వినత. (తె)-ఓర, దిగుడు-దిగ్గుడు, దిగువాయి, వాటము. తద్వి.-మిక్కిలి వంగినది. వినమితము, వినమ్రము. (వంగుటకు: చూ, వినయము. 1.)

వక్రుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. కుజుఁడు: అంగారకుఁడు—అంగారుఁడు, కుజుఁడు, క్రూరదృష్టి, ఖోల్ముకుఁడు, గగనోత్సుకుఁడు, చరుఁడు,నవార్చి,భూమిజుఁడు, భౌముఁడు, మంగళుఁడు, మహీసుతుఁడు, రక్తాంగుఁడు, రుధిరుఁడు, లోహితాంగుఁడు-లోహితుఁడు. (తె)—కెంపుగాఁడు, కెంపుగాము, నేలపట్టి, పుడమిపట్టి; 2 శని: చూ, శని.

వక్రేవిధౌవద ? కథంవ్యవసాయసిద్ధిః, న్యా. విధివక్రించియుండఁగాఁ గార్యసిద్ధియెట్లు ?

వక్రోక్తి, అం: చూ, అలంకారము 3. (శ్లేషకాకువులచే నన్యార్థ కల్పన మొనర్చుట. "ఉదా.—నాతిననొనరింపు మానందిగాఁగ-నందిగా నొనర నాతరమే",

వక్త్రము, సం. వి. అ. న. 1. నోరు: చూ, వదనము. 1; 2. మొగము: చూ, వదనము 2; 3. ఒకబట్ట: చూ, వస్త్రము.

వక్త్రశోధనము, సం. వి. అ. పుం: చూ, నిమ్మ*.

వక్షఃక్రియలు, అం: సమము, ఉద్వాహితము, నిభుగ్నము, అభుగ్నము, ప్రకంపితము. (5).

వక్షము, సం.వి.స్ న: రూ-వక్షస్సు. 1. అంకము, అంకపాలి-అంకపాళి, ఉరము, ఉ, కవచము, క్ష, భుజాంతరము, వత్సము, హృదయము, హృది. (తె)—అక్కు, ఉరవ, ఎడఁద-ఎడ్డ-ఎద్ద-ఎద, చనుమఱ, బోర, రొమ్ము-తొమ్ము. తద్వి.—౧. రొమ్మునడిమి భాగమునకు:— (తె.)—ఎదురురొమ్ము; ౨. మాంసముగల రొమ్మునకు:— (తె.)—నానుబోర; అం. 2: చూ, గురుమతమున వ్యూహాంగములు; 3: చూ, శుక్రమతమున వ్యూహాంగములు; 4· (పురుషుని రొమ్ము) : చూ, లక్షణాంగములు. (దృఢమై విశాలమైన ధనధాన్య సంపన్నుఁడగు. సమమైన ధనాధి పతియగు. నరములు గనిపించుచు గుంతలైన దుఃఖకరము); 5. (స్త్రీ రొమ్ము): చూ, స్త్రీ లక్షణాంగములు.-(రోమమున్న విధవయగు. మచ్చయున్నఁ బుత్రనాశనమగు. రోమరహితమైన యోగ్యురాలగు); 6: చూ, నాట్యోప యోగాంగములు (అంగము 9); 7: చూ, హస్తక్షేత్రములు (రూ-వక్షస్సు).

వక్షశ్చిత్రి. అం: చూ, చిత్రవర్ణములు.

వక్షస్థలము, పా. దీనికి ఉపమానములు:-కవాటము, మన్మథుని పుట్టినిల్లు మొ.

వక్షస్సు: చూ, రూ-వక్షమ.

వక్షస్స్వస్తికము, అం: చూ, కరణములు.

వక్షోరుహము, సం. వి అ. పుం. ఐ. పాలిండ్లు, గుబ్బలు: చూ, స్తనము.

వగ, దే. వి. 1: చూ, సంతాపము; 2. చింత: చూ, విప్రతీసారము; 3. వ్యథ. అని. 2, అ 78: చూ, శోకము; 4. బెకు: చూ, విలాసము. 2; 5. రీతి; చూ, విధము.1; 6. ఏడుపు: చూ, శోకము; 7. ఊహ: రామా. 5, ఆ. 43: చూ, యోచన; 8. గతి, వర్తనము: (హిం. అమల్) చూ, సమయము. 2; 9 రూ-వగపు-వనట. తహతహ: చూ, సంభ్రమము. 1.

వగకత్తె, ద్వ. విణ. విలాసవతి: చూ, స్త్రీ.

వగకాఁడు, దే.విణ. విలాసవంతుఁడు: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.

వగచు, దే. అ.క్రి.1. అడలు: చూ, శోకించు; 2. నొచ్చుకొను: చూ, స్రుక్కు.11; 3.ఏడ్చు: చూ, శోకించు; 4. దుఃఖించు: చూ, శోకించు; స. క్రి. 5. విచారించు: చూ, విమర్శించు; 6. ఆలోచించు, యోచించు, చూ, సంకల్పించు; 7. తలఁచు, అనుమానించు: చూ, సంకల్పించు.

వగదెంచు, దే. ప్రే. వగదెగఁజేయు, ఉ, రా. 6, ఆ. 211: చూ, సవరించు. 2.

వగదెగు, దే. అ క్రి. పరిష్కృతమగు: చూ, సవరించు. 2. (వగఁదెగు అని కొందఱు)

వగపు, దే. వి. 1. ఏడ్పు: చూ, శోకము; 2. చింత: చూ. ప్రతీసారము (సందర్భానుసారముగ వగచు ధాతువునకుఁ గల యితరార్థములు దీనికిఁ జెప్పవచ్చును.

వగయిరా, వా. వి: చూ, రూ-వగైరా.

వగరము, దే. వి చూ, రూ-వగరుపు. విక్ర. 2, ఆ. 155.

వగరు, దే. వి: చూ, రూ-వగరుపు.

వగరుచు, దే. అ. క్రి. రూ-వగర్చు, నిట్టూరుచు-నిట్టూర్చు, బుసకొట్టు, రోఁజు. (సం.)—నిశ్వసించు-నిశ్వాసించు.

వగరుపు, దే. వి. రూ-వగరము-వగరు-వగర్పు, నిట్టూర్పు, రొండు-రొడ్డు-రొప్పు, రోఁజు. (సం.)—నిశ్వసనము—నిశ్వాసము. (చూ, రోగము. 1—౧౦.) (చూ, వాయువు).

వగర్చు, దే. అ. క్రి: చూ, రూ-వగరుచు.

వగర్పు, దే. వి: చూ, రూ-వగరుపు. [3, ఆ. 75.

వగలాఁడి, దే. విణ. (వగలు+ఆఁడి): చూ, వగకత్తె కళాం.

వగలాఁడు, దే. విణ. (వగలు+ఆఁడు) : చూ, వగకాఁడు.

వగైరా, వా. వి. మొదలగునవి: రూ-వగయిరా. (సం.)—ఆదులు; తద్వి.—(సం.)—ఇత్యాది.

వగ్గటము, దే. వి: చూ, వక్కు. 1.

వగ్గు, వై. వి. 1: చూ, రూ-వక్కు. 1; దే. అ. క్రి. 2: చూ, వక్కు. 1. "ముసలివగ్గు, వగ్గుతపసి".

వగ్రహము, సం. వి అ. పుం. కలుపు: చూ, వలుపు.

వచ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1.=వస, ఉగ్ర, ఉగ్రగంధ, లోమశ. (తె.)—నల్లవస, వజ, వస: చూ, విష; 2. గోరువంక: చూ, శారిక. 1; 3. చిలుక: చూ, శుకము.

వచత్నువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. నిర్భయముగా సభలో మాటలాడువాఁడు: చూ, వక్త; 2. బ్రాహ్మణుఁడు: చూ, స్వస్తిముఖుఁడు. 1.

వచనప్రకారకర్తరి, సం విణ: చూ, విధేయుఁడు.

వచనము, సం. వి. అ. న. రూ-వచస్సు-వాచ-వాక్కు. మాట: చూ, శబ్దము. 2. (వాక్యము అని కొందఱు).

వచనములు, అం. 1. ఏకవచనము, ద్వివచనము, బహువచనము (3); 2. ఏకవచనము, బహువచనము (2).

వచనేకాదరిద్రతా? న్యా. మాటలలో నెవరికిఁ బేదతనముగలదు?

వచనేస్థితుఁడు, సం. విణ: చూ, వచనప్రకారకర్తరి.

వచము, సం. వి. అ. పుం. చిలుక: చూ, శుకము. 2.

వచసాంపతి, సం. వి ఇ. పుం. బృహస్పతి గ్రహము: చూ, రాహువు. 2.

వచస్సు, సం. వి. స్. న: చూ రూ-వచనము.

వచించు సం. స. క్రి. రూ-వాచించు మాటాడు, భాషించు: చూ, శబ్దించు.

వచ్చ, వై. వి 1. = వాంఛ: చూ, వాంఛ; దే. వి. 2. చెట్లకుఁ బట్టి నాశనముచేయు నొకచీడ: చూ, సస్యసంహారి (పురుగు).

వచ్చు, దే. అ. క్రి. 1. దూరమునుండి దగ్గఱకు నడచు; 2. అరుగుదెంచు-అరుదెంచు, ఏగుదెంచు-ఏతెంచు, చనుదెంచు, విచ్చేయు, విజయంచేయు—విజయముచేయు, వేంచేయు (మి.,—ఆగితమగు; 3 కూడు: చూ, సరిపడు. 2.

వచ్చుబడి, దే. వి. 1. రూ-ఒచ్చుబడి, రస్మి, రాబడి, లాభము, వరుమానము. (సం.,—ఆదాయము, ఆయతి, అయము, లాభము. తద్వి—౧. అంతరాయము.

వచ్చురాములు, దే. వి. బ (వచ్చుట+రామి.) రాకయు, రామియు, పాండు 4, ఆ. 66

వజీరు, వా వి. (రూ-వజీరుఁడు-వజ్జీరు-వజ్జీరుఁడు-వజీర్రుడు.) 1. మంత్రి: చూ, సచివుఁడు; 2. జోదు. శూరుఁడు. పా. 1 ఆ. 62: చూ, హంవీరుఁడు.

వజీరుఁడు, వా. వి. —పై—

వజ్జిరము, దే వి. 1. సముద్రపుఁజేఁప: చూ, మత్స్యము. 1; వై. వి 2. = వజ్రము. రవ: చూ, రత్నములు. 3.

వజ్జీరు, వా. వి: చూ, రూ—వజీరు.

వజ్జీరుఁడు, దే వి: చూ, రూ-వజీరుఁడు. య. 1. ఆ. 3.

వజ్రంపుఁదిబుకులు, అం: చూ, ధాన్యము.

వజ్రం వజ్రేణ భిద్యతే, న్యా (స్పష్టము)

వజ్రకంటకి, సం. వి ఆ స్త్రీ. 1. గొలిమిడి*: చూ, స్థూలకంటకము.(మొగబీర);పుం.2 బొమ్మజెముడు*:చూ.స్నుహి.

వజ్రకము, సం. వి.అ.న.1.తామరకాయ:చూ,సహస్రపత్రము.

వజ్రకీటము, సం. వి. అ. పుం. సాల్గ్రామములోనుండి తొలిచెడు పురుగు: చూ, సస్యసంహారి (పురుగు)

వజ్రగార, మి. వి. కాంతికొఱకు వజ్రములు నూటివేసిన గార: చూ, సమాలంభము. 1.

వజ్రతుండుఁడు,సం.వి.అ.పుం గరుడుఁడు:చూ.హరివాహనుఁడు

వజ్రదంతుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వినాయకుఁడు.

వజ్రద్రువు, సం. వి. ఉ. పుం. ఆకుజెముడు*: చూ, సువిరేచని.

వజ్రధరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

వజ్రనిర్ఘోషము, సం. వి. అ. పుం. వజ్రఘట్టనవలనఁ గలిగిన ధ్వని: రూ—వజ్రనిష్పేషము: చూ, స్వరము. 2.

వజ్రపుష్పము, సం వి. అ. న. నువ్వుపువ్వు చూ శ్రీమాన్.

వజ్రభిదువు, సం. వి. ఉ. పుం. నల్లి: చూ, రక్తాంగము. 1.

వజ్రబీజకము, సం. వి. అ. పుం. తీఁగకానుఁగు*: చూ, శాదమ్నము.

వజ్రము, సం. వి. అ. పుం. న. 1.=వజ్జిరము. రవ: చూ, రత్నములు. 3; 2: రాముని విల్లు, కులిశము, వజ్రాశని, వజ్రాయుధము: చూ, బాణము. 1; 3. కట్టెలలోనఁగువాని నతికించుబంక: చూ, నరేసు; అం. 4: చూ, యోగములు; 5: చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు (ఇదె వజ్రాయుధము); 6: చూ, ప్రధానవ్యూహములు; 7: చూ, తానము (మహీన తానములు); 8: చూ, దిక్పాలాయుధములు.

వజ్రలేపన్యాయము, అం. ఒకచోట నొకవస్తువయుంచి దానిపైన గచ్చుచేసినయెడల నెన్నటికి నది కదలదనురీతి.

వజ్రవల్లి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నల్లేరు*: చూ, హస్తి.

వజ్రవృక్షము, సం వి. అ.పుం నల్లమట్టి*: చూ, స్కంధజము.

వజ్రసూర్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

వజ్రహాసము, సం వి. అ. పు. శివునిశక్తి: చూ, హేతి. 4. (రిష్టి. ?; బాణము. 1—౮౩.)

వజ్రహేతువు, సం. వి. ఉ. పుం. కొండచీమ: చూ, పిపీలిక.

వజ్రాంగి, సం. వి. న్. పుం. వజ్రమయకవచము: చూ, వారవారణము.

వజ్రాక్షి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తుమ్మ*: చూ, విట్టదిరము; 2. నల్లేరు*: చూ, హస్తికుండి

వజ్రాగ్ని, సం. వి. ఇ. పుం. ఇరమ్మదము, మేఘజ్యోతి: చూ, వహ్ని. 1.

వజ్రాభ్రకము, సం. వి. అ. న. అభ్రకభేదము.

వజ్రాయుధము అం. రాముని విల్లు: చూ, వజ్రము. 2.

వజ్రాలయము, సం. వి. అ. పుం. వెండికొండ: చూ, హిమాలయము. (పర్వతము)

వజ్రాశని, అం: చూ, వజ్రాయుధము.

వజ్రాసనము, అం: చూ, ఆసనములు.

వజ్రాస్త్రము, అం: చూ, అస్త్రములు: (చూ, వజ్రము. 2.)

వజ్రి, సం వి. న్. పుం. 1. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు; 2. జినుఁడు: చూ, బుద్ధుఁడు; 3 ఆకుజెముడు*: చూ, సువిరేచని.

వజ్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: అలంబుషము. త్రికంటకము. (తె,-ములు జెముడు*: (చూ, స్నుహి): అం 2: చూ, కృమిలు.

వజ్రికఫలము. సం .వి అ. న. కిరోళ్కటకి*: చూ, సహస్రపత్రము. 1—౯.

వజ్జీరు, దే. వి: చూ, రూ—వజీరు.

వజ, వై. వి. = వచ. రూ—వస*: చూ, వచ. 1.

వజ్జ, దే. వి. ఉపాయము: చూ, వెరవు. 1.

వట, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొండనాలుక లంబిక, సూన: చూ, సుధాద్రవము: (చూ, రసన. 1; చూ, రోగము 1—౪.)

వటకము, సం. వి. అ. పుం. 1.=వడియము—వడుకము – వడెము: చూ, వడియము; 2. అంకుశము: చూ, సృణి; 3. నల్లమట్టి*: చూ, వటము. 3.

వటగ, వై. విణ.=పటు. రూ—వటారి—వఠర—వఠారి. నేర్పరి: చూ, సమర్థుఁడు.

వటపత్రిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుక్కపాల*: చూ, విశల్య.

వటబీజన్యాయము, న్యా. చిన్న మఱ్ఱిగింజయందు పెద్దచెట్టిమిడియున్న రీతి.

వటము, సం. వి అ. పుం. న. 1.=వడము. త్రాడు: చూ, సూత్రము. 1; 2. దండ: చూ, హవణిక 2. (భూషణము.2.); పుం. 3. మఱ్ఱి*: చూ, స్కంధజము; 4. వరాటకము, వరాటిక, (తె.)—గవ్వ: చూ, సంకు. 1.

వటమూలగుఁడు, సం. వి. అ. పుం. దక్షిణామూర్తి రూపుఁడగు శివుఁడు: చూ, శివుఁడు.

వటవట, వా. వి. వాఁగుట యందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.

వటారము, దే. వి. నగరు. రూ-వటారు: చూ: చూ, సదనము. 1.

వటారి, వై. వి. రూ-వఠారి. 1. బిరుదము, బిరుదు. ఉ. హరి, 6. అ 129: చూ, సమర్థము. 3; 2: చూ. సమర్థుఁడు; 3. శూరుఁడు: చూ, హంవీరుఁడు. (దే. అని. శ. ర.)

వటారు, దే. వి: చూ, రూ-వటారము. హరిశ్చ 5. అ. 112.

వటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, వటము. 1. (నల్లమట్టి అని కొందఱు); 2. వర్తి: చూ, వత్తి. 2.

వటించు, దే. అ. క్రి. ఎడపడు, పస్తుండు, లంకనముండు.(సం.) ఉపవసించు. (ఇదిద్వివిధము-రోగమందుపవాసము, వ్రతమందుపవాసము అని.

వటివేరు, దే. వి. అవురుగంటవేరు*: చూ, రూ—వట్టివేరు.

వటుకుఁడు, సం. వి, అ. పుం. 1.=వడుగఁడు, బ్రహ్మచారి: చూ, వటువు; 2 భైరవుఁడు: చూ, శివుఁడు; 3. బాలకుఁడు: చూ, శిశువు.

వటలులను బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఘూర్జర బ్రాహ్మణులు. (వీరుఋగ్వేదులు. క్షత్రియవాడఅంగ్రమేలియందుఁగాననగు.)

వటువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1=వడుగు (ఎనిమిదేండ్లబాలుఁడు): ఉపవీతుఁడు, బ్రహ్మచారి, భిక్షువు, వంతుఁడు, వర్ణి, వేదాంతి. (తె. ప.)-ఒంటిజందెపువాఁడు, గోఁచికట్టు, గోఁచికాఁడు, గోఁచి బాపఁడు, తడవుదాల్పు, తడుపుదాలుపు, బమ్మచారి — బమ్మాచారి—బమ్మాసారి—బొమ్మచారి—బొమ్మసారి—బొమ్మాసారి-బొమ్మసారె (అని కొందఱు), ముంజికాఁడు, మెణకరి, వడుగఁడు, వడుగు-వడువు తద్వి.—౧. పుట్టుక మొదలు బ్రహ్మచారికి. (తె.)—పుట్టువడుగు; ౨: (చూ, బ్రహ్మచారులు. గాయత్రీబ్రహ్మచారి = ఉపకుర్వాణుఁడు.); 2.=బటువు. వడుగుంగరము: చూ, హవణిక. 2 (భూషణము. 2.); 3: చూ, విష్ణువు. 1.

వట్ట, దే. వి. 1. చెఱకుగానుగకు వేసెడి అడ్డమ్రాను; బ. 2: చూ, వృషణము.

వట్టకాయ, వా. వి. బ: చూ, వృషణము.

వట్టము, వై. వి. = వృద్ధ. (దే. అని. శ. ర.): చూ, మారకము. 1. (తఱుగు 1.); వా.వి.2.దండుగ. "చేలవట్టము."

వట్టవాఁపు, వా.వి. ఒఱిబీజము-ఒఱుబీజము, బుడ్డ, వరిబీజము. (సం)-అండవాయువు, కురండము, అంత్రవృద్ధి బృహత్తు, బృహద్బీజము.

వట్టి, దే.విణ 1.రిక్తము: చూ, శూన్యము.1; 2. ఉపయోగములేనిది; 3. అసత్యము: చూ, వితథము.

వట్టికాలు, దే. వి. పిక్కవెలుపటికాలు: చూ, హజ్జ.

వట్టిగడ్డి, వా. వి. ఎండుకసవు, నల

వట్టిగొడ్డుతాఁకిట్టు, జా. వ్యర్థమైన చాకిరి. 'వట్టిగొడ్డుతాఁకట్టితఁదెంతయున్న'. కళా. 4. అ. 74.

వట్టిచేఁప, దే. వి. శుష్కమత్స్యము: చూ, మత్యము. 1.

వట్టిమాట, దే. వి. లేనిమాట, నిరాపనింద: చూ, సెగ్గింపు.

వట్టియావు, దే. వి. పాలులేనియావు: చూ, ధేనువు.

వట్టివడియము, ద్వ.వి. మినుములోనగు పిండివడియము: చూ, వడియము.

వట్టివరి, దే. వి. ఒక సస్యము: చూ, సస్యము.

వట్టివేరు, దే. వి. రూ.-వటివేరు. *. రామా. 1. అ. 148 (ఇది తెల్ల వట్టివేరు నీరు వట్టివేరు అని ద్వివిధము): చూ, సేవ్యము. 1-2-3.

వట్టిసరులు, దే. వి. బ: చూ, ధాన్యము.

వట్టు, దే. వి. 1. ఎండవేసిన కాయదినుసు; వత్త, వరుగు; 2. ఎండినపక్క; 3. దూలము లోనగువానికి బలముకై యి వేసెడుకట్టు; వా. 4 ఒట్టు: చూ, శపథము; అ.క్రి. 5 ఇంకు: చూ, శోషించు. 1; 6. ఎండు: చూ, శోషించు.2; 7 కృశించు. మార్క. 8, అ. 139: చూ, సొటసొటవోవు.

వట్నము, దే.వి. బస్తా. బెడక: చూ, సంచి. (దీనిని మోసికొనిపోయెడుకట్టు వట్నాలకట్టు). [చూ, వృత్తము. 5.

వ్రట, వై. విణ =వృత్త. రూ-వ్రటన-వ్రటువ. గుండ్రము:

వ్రటన, వై. వి.=వర్తుల: చూ, వ్రట.

వ్రటపడు, వై అ క్రి.తగ్గు హరి.ఉ. 10, అ 182: చూ, స్రుక్కు.9.

వ్రటపెట్టు, ద్వ.స.క్రి. 1.తక్కువపఱచు, తగ్గించు, అతకరించు, తీసివేయు; 2. లక్ష్యపెట్టు.

వ్రటము, వై. విణ. 1.=వర్తన కుఱుచ: చూ, హ్రస్వము. దే వి. 2. నక్కాకుత్తి: చూ, హడపము; వా. 3. పనితరము.

వ్రటించు, వై. అ. క్రి. 1. పెడమోమువడు, మాఱుమొగమువడు, వ్రటిలు-వ్రటిల్లు: చూ, వెనుదీయు.1; 2. గుండ్రముగా చెక్కు; 3. వంపుగాచేయు.

వ్రటిలు, వై. అ. క్రి.=వృత్. రూ-వ్రటిల్లు: చూ, వ్రటించు. 1—2; 3 ప్రవర్తిల్లు. విజ. 2, అ. 45: చూ, వర్తించు; 4. కలుగు: చూ, సంభవించు.

వ్రటిల్లు, —వై.— (హరి. ఉ. 6, అ. 55.)

వ్రటువ, వై. వి =వర్తులమ్. 1. గుండ్రము, వర్తులము: చూ, వృత్తము. 5; 2 ఋకారము, వ్రటువసుడి: చూ, సుడి.

వ్రతువము స్తై, వై. వి. చక్రలకః చూ, మస్తకము.
వ్రతువసుడి, ద్వ. వి: చూ, వ్రతువ.2. (వ్రతసుడియనివాడుక)
వశర, దే. విణ. = వటారి: చూ, సమర్థుఁడు. (శూరుఁడు అని కొందఱు).
వతారి, దే.విణ: చూ, రూ-వటారి. 1-2-3. (ఉ.హరి.2, ఆ.194)
వడ, దే. వి. 1. తాపము. హరి. పూ. 6, ఆ. 33: చూ, సంపతాము; 2. వెచ్చన. రామా. 1, ఆ. 151: చూ, వేఁడిమి. 2; 3. గారె. అని. 1, ఆ. 41: చూ, భక్ష్యము 1. (కారపు వడ, పెరుఁగులోవడ లోనగునవి కలవు); 4. అలసటః చూ, శ్రమము. 1.
వడఁకాఁడు, దే.అ.క్రి. వడఁకి + ఆడు) వడఁకుః చూ.వణఁకు.2.
వడఁకు, దే. వి. 1. రూ-వణఁకు. కంపము. పా. 5, ఆ. 46 చూ, లోలము; అ. క్రి. 2. (వై 6, ఆ. 102): రూ-వడుఁకు-వణఁకు, గడగడలాడు, గిటగిటమను, జలదరించు-జలపరించు, దడియఁబడు. దడియు, వడఁకాడు, వడుకొను, వలికొను, రాలుపడు-రాల్పడు. (సం.)—ఆకంపించు, ఉత్కంపించు, కంపించు తద్వి.—ఆకస్మికముగా కంపించుః—అదిరిపడు, ఉదరిపడు, ఉలికిపడు; (చూ, సలించు); 3. చలించు: చూ, సలించు.
వడఁకుగుబ్బలి, ద్వ. వి. హిమాలయము: చూ, పర్వతము.
వడఁకుగొండ, —వై.—(రామా. 1, ఆ. 26).
వడఁకుత్రోవ, ద్వ. వి. ఉత్తరాయణముః చూ, అయనము. 2.
వడఁగొట్టు, వా. అ. క్రి: చూ, వడగొను
వడఁబోఁత, వా.వి. వడఁబోయుట. తద్వి -విణ. వడకట్టఁబడినది. (సం.)—పూతము.
వడఁబోయు. దే. స. క్రి. పాత్రమునోటికి గుడ్డకట్టి నీళ్ళు లోనగువాని వడియగట్టు. రసి. 1, ఆ. 16. వడగట్టు, వడిఁబెట్టు, వడియఁబెట్టు, వడియఁబోయు. తద్వి —జలాదులంబైకిఁ దేలించు.- వలచు, వానించు.
వడగట్టు, వా. వి. —వై.—
వడగరులు, వా. వి. బ: చూ, బడగులు.
వడగల్లు, దే. వి. (వడఁకు + కల్లు): వానఱాయి. (సం.)-అంబుఘనము, ఇరాచరము, కరక—కరకము-కరము, గోష్పృతము, ఘనకుకము, ఘనోపలము, ట, తోయడింభము, పరామృతము, బీజోదకము, మేఘాస్థి, వర్షణము, వర్షోపలము.
వడగవ్వ, దే. వి. ఒకచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.
వడగాలి, దే. వి. వేసఁగిలోని నిప్పుగాలి. చారవాయువు: చూ, వాయువు. (ఇట్లు వడగాడుపు—వడగాడ్పు)
వడగొను, దే. అ. క్రి. ఎండచే తపించు: చూ, సంతాపించు (వడఁగొను అని కొందఱు.)
వడచు, దే. స. క్రి. రూ-వడుచు. 1: కారుచు-కార్చు-కాఱుచు, ఒలుకు; 2. విడుచు: చూ, విసర్జించు; 3. నూనె లోనగువాని దించు.
వడజక్కలిక, ద్వ వి. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు.
వడదెస, దే. వి. ఉత్తరపుదిక్కు, డాఁడ: చూ, హరిత్తు. 1.
వడదోలు, దే. వి (వడము + తోలు 1. వేఁటకాఁడు కప్పుకొనెడు నిడుపుతోలు: చూ, శకలము. 1 (బెరడు. 1.); 2. గవుండ్లవాని మొల నిడుపుతోలు: చూ, శకలము. 1. (బెరడు. 1.)
వడపప్పు, దే. వి. నానఁబెట్టిన పెసరపప్పు: చూ, సూపము.
వడపిందె, దే.వి.బ.ఊరవేసిన మామిడిపిందె. కాశీ. 4, ఆ. 114
వడమబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ద్రావిడులు. (బ్రాహ్మణులు) కృష్ణయజుర్వేదీయులును కౌండిన్యసూత్రము గలవారు. కౌషీతక సూత్రజ్ఞులను ఋగ్వేద సామవేదములు గలవారును గూడఁ గలరు.)
వడము, వై. వి. 1. దండ: చూ, భూషణము. 2—(౩౭); 2. = వట. మోకు: చూ, సూత్రము 1.
వడముడి, దే. వి: చూ, వృకోదరుఁడు.
వడలు, దే. అ. క్రి. వాడు; చూ, స్రుక్కు. 14.
వడవ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = బడవా. కుంటెనకత్తి: చూ, శంభళి.
వడవడ, దే. వి. వడఁకుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.
వడవడఁకు, దే. వి. అధిక కంపముః చూ, లోలము. 1.
వడారము, దే. ద్ర. క్రి. విణ. మొదలంట: చూ, బొత్తిగా.
వడి, వై. వి. 1. = వళి. పద్యయతిః చూ, యతి. 1; దే. వి 2 వేగము: చూ, స్యదము; 3: చూ, శౌర్యము. 1; 4. కాలము: చూ, సమయము. 2: వా. 5. మెలి. "వెంటి వడిత్రిప్పు": చూ, లంకియ. 3; 6. దారముపిరి: చూ, లంకియ. 3; 7. పురిబిగువు; 8. పురిబిగువునఁబడు చిక్కు.
వడిఁగట్టు, దే. వి. 1: చూ, శోధనము. 1; స క్రి. 2: చూ, వడఁబోయు. (సంధినివర్ణ లోపము).
వడిఁబెట్టు, దే.స క్రి. 1: చూ, వడఁబోయు భో. 3 ఆ. 185; 2: చూ, శోధించు. 1. ఆము 2, ఆ; వా. 3. పిరిత్రిప్పు; 4. నడకయందు వేగముకలిగించు.
వడికాఁడు, దే. విణ. 1: చూ, వేగిరకాఁడు; 2. శూరుఁడు: చూ, హంవీరుఁడు.
వడిగలతనము, ద్వ వి.వడితనము.కవిక.1; ఆ: చూ, శౌర్యము.1.
వడిగలవాఁడు, దే. విణ: చూ, వడికాఁడు 1-2.
వడిగొను, దే. అ క్రి. 1. మెలిపడు. "వడిగొన్న నరులతో" క్షేత్రయ: చూ, వెంటిగొను; 2. వేగముగలుగు. భార. ఆది. 6, ఆ, ప్రే. 3. వడిగొల్పు. శశాం. 2. ఆ. 65.
వడిచుట్టు, వా. వి. 1. అకాత్తుగవచ్చెడి ఆపద: చూ, విపత్తు; అ.క్రి 2. గొప్పచిక్కు. "వడిచుట్టులోఁబడితి." 3. వేగముగా చుట్టుకొను." "అగ్నిజ్వాల సుడిగాలివలన వడిచుట్టెను." 4. మెలిచుట్టు. "అన్నముఱుగక పేగులు వడిచుట్టెను"; 5. పిరియెక్కు. "దారము పేనినకొలఁది వడియెక్కెను. పిరియెక్కునట్లు పేను
వడితనము, వా. వి: చూ, వడిగలతనము.

వడిపెట్టు, దే. స. క్రి. 1. మెలిపెట్టు. విక్ర. 8, అ: చూ, వడివేయు; 2 నులుము. హంస. 3. ఆ: చూ, సంహరించు.

వడియ: చూ, వంక్యము

వడియఁగట్టు, దే. స. క్రి: చూ, రూ— వడిఁగట్టు. 2.

వడియఁబోఁత, దే. వి. వడియఁబోయుట.

వడియఁబోయు, దే. స. క్రి. బియ్యము కడిగి నీళ్ళు వడియనుంచు: చూ, వడఁబోయు.

వడియము, వై వి =వటకః. రూ-వడుకము-వడెము. (సం.)-వటకము. తద్వి -౧. ఉర్లవడియము; ౨. వట్టివడియము. ౩. అకసేకిమము. (గుమ్మడి, బూడిదగుమ్మడి, నల్లేరు, పిండి, పేలాలు లోనగువానితో వడియములు పెట్టెదరు. నల్లేరువడియము ఆరోగ్యము. విరేచనకారి.)

వడియు, దే. అ. క్రి 1. కాఱు: చూ, స్రవించు; 2 ఇంకు: చూ శోషించు; 3 బక్కటిల్లు: చూ, సొటసొటవోవు.

వడివాఁడు, దే. విఽ: చూ, వడికాఁడు. సాం. 2-31.

వడివేయు, దే. స. క్రి. 1. నులుము, విరిగొను, పెనవెట్టు-పెనవేయు, మెలిపెట్టు-మెలివెట్టు-మెలివేయు లంకించు-లంకెవెట్టు, వడిపెట్టు. "మీసములు వడియేయు చున్నాఁడు."; 2. నులుము: చూ, సంహరించు.

వడిసీసము, అం: చూ, వృత్తము. 1. (సీసపద్యభేదము. అంతటను యతియే గాని ప్రాసము లేనిది)

వడుకము, వై. వి: చూ, వడియము. ఆం. పదా. 4—87.

వడుకు, దే. స. క్రి. 1. కదురు లోనగువాని త్రిప్పి దూదిని నూలుగానీడ్చు "యజ్ఞోపవీతములు వడుకు చున్నాఁడు."; వా. 2. మోసముచేసి సొమ్ము సంగ్రహించు.

వడుకుడు, దే వి వడుకుట.

వడుగఁడు, వై. వి =వటుక. రూ-వడుగు: చూ, వటువు.

వడుగు, వై. వి. 1. —వై.-విజ్ఞా, ఆచా. కాం; 2: రూ-వడువు. (సం.)-ఉపనయనము-ఉపనయము-ఉపనాయము; దే. వి. 3: రూ వడువు. చంద్రా. 1. అ: చూ, విధము 1.

వడుగుచేసినవాఁడు, అం: చూ, పితలు.

వడుచు, దే. ప్రే: చూ, రూ—వడచు. 1—2—3.

వడుపు, దే. వి. 1. వడియుట. పాండు 3, అ; వా నిగిడించి చూచుట. "పిల్లవడుపు".

వడువు, వై. వి. =వటుక: చూ, రూ-వడుగు. (బ్రహ్మచారికి.-పాండు 4. ఆ. 174; విధమునకు —భార స్త్రీ 1 ఆ.)

వడుసు, దే. వి. బట్టచలువచేయుటలో వడుగుపేఁలు సందిచ్చి వంకరగా తొలఁగుట.

వడుసుడి, దే. వి. (వడుసు + సుడి.) 1. రాజు ధనవంతుని బలాత్కారముచేసి పుచ్చుకొనెడు ధనము దండుగ — దండుగు-దండువ=దండువు; 2. అధికారి యపరాధివలన పుచ్చుకొనెడు ధనము, జరిమానా-జులుమానా జుల్మానా, దండుగ-దండుగు-దండువ దఁడువు; 3.నష్టము: చూ, సేగి.4.

వడుసుపోవు, దే. అ. క్రి. వస్త్రము వడుసుకలదియగు.

వడె, దే. వి: రూ-వడియ: చూ, వంక్యము.

వడెము, వై. వి. = చూ, రూ—వడియము.

వడ్డన, దే. వి. వడ్డించుట: రూ వడ్డెన.

వడ్డి, వై. వి. =వృద్ధి: చూ, వృద్ధి. 4.

వడ్డించు, దే. స. క్రి: చూ, మార్పు. 1.

వడ్డికాసులవాఁడు, వా. వి. తిరుపతి వెంకటేశ్వరస్వామి.

వడ్డికివడ్డి, వా. వై. వి. =వృద్ధివృద్ధి. వడ్డికిఁగలిగిన వడ్డి, చక్రవృద్ధి: చూ, వృద్ధి. 4.

వడ్డిబ్రతుకు, ద్వ. వి: చూ, వృద్ధజీవిక.

వడ్డిమేపరి. ద్వ. వి వడ్డిచే జీవించువాఁడు.

వడ్డీ, వై. వి =వృద్ధి: చూ, రూ — వడ్డి.

వడ్డెన, దే. వి: చూ, రూ—వడ్డన.

వడ్రంగము, వై. వి. వడ్రంగికర్మ: చూ, వడ్రము.

వడ్రంగి, వై. వి. =వర్ధకి. రూ—వడ్ల-వడ్లంగి, వడ్రవాఁడు-వడ్లవాఁడు, రథకారుఁడు.

వడ్రంగిపిట్ట, వై. వి. రూ-వడ్లంగిపిట్ట : చూ, శతపత్రము. 1.

వడ్రము, వై. వి: చూ, రూ—వడ్రంగము.

వడ్రవాఁడు, వై. వి: చూ, రూ—వడ్రంగి.

వడ్ల, వై. వి: చూ, వడ్లంగి. (వడ్లవాఁడు, వడ్లది.)

వడ్లంగి, వై.వి.=వర్ధకి. 1:చూ,రూ-వడ్రంగి; అం.2.చూ,శిల్పులు

వడ్లంగిపిట్ట, వై. వి: చూ, రూ—వడ్రంగిపిట్ట.

వడ్లకంకణము, వై. వి. ఒకకొంగ: చూ, శకుంతి. (బకము)

వడ్లచిలుక, వై. వి. చిలుకపిట్ట: చూ, పురుగు.

వడ్లత, ద్వ. చూ, వడ్లది.

వడ్లది, ద్వ. వి. —వై.—

వడ్లబత్తుఁడు, వా. వి: చూ, వడ్రంగి.

వడ్లు, వై. వి. బ (ఏ. వరి): చూ, ధాన్యము.

వణఁకు, దే. వి. అ. క్రి: చూ. రూ — వడఁకు. (కంపమునకు:— వీర. 4. ఆ.)

వణజి, అం. వణజియను కరణము: చూ, రూ-వణిక్కు. 2.

వణము, సం. వి. అ. న. 1. గవ్వ: చూ, వరాటకము. 1; 2. తోఁట: చూ, వనము 2; 3. అడవి: చూ, విపినము; 4. బయలు వెడలుట, నిర్గమనము: చూ, వెడలఁబాటు.

వణిక్కు, సం. వి క్. స్త్రీ. 1: చూ, వర్తకము. 1; పుం. 2. చూ, కరణము. 14; 3 వర్తకుఁడు రూ—వణిజుఁడు—వాణిజుఁడు: చూ, సార్థవాహుఁడు; 4.=వా వె. కోమటి: చూ, వైశ్యుఁడు.

వణిజుఁడు, సం. వి. క్. పుం: చూ, రూ-వణిక్కు. 3.

వణిజ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, వణిక్కు, 1.

వణితము, దే. వి: చూ, వంటియము.

వతంసము, సం వి అ. పుం. 1: చూ, సిగదండ; 2. పూఁగమ్మ: చూ, హవణిక. 2 (భూషణము. 2.)

వతను, వా. వి: వాడుక, మామూలు, రివాజు, పరిపాటి, వాశీ.

వత్త, దే. వి: చూ, పట్టు. 1. స్వా. 2. ఆ. 57; రసి. 4, ఆ. 115; విష్ణు. ఉ. 5. ఆ

వత్తి, వై. వి. 1: చూ, వత్తె. ఆం. భా. ద్వి. 153; 2.=వర్తి. దీపమువర్తి.అన్యాసనము, దశ, దీపవల్లి,వటి, వర్తి. (తె.)-వత్తియ-వత్తె. తద్వి.- ౧. కొవ్వొత్తి,క్రొవ్వొత్తి: ౨. తిటి.

వత్తియ, వై. వి. 1: చూ, రూ-వత్తి. 1; 2: చూ, రూ-వత్తె.1-2.

వత్తె, వై. వి 1. —వై.—; 2: చూ, రూ-వత్తియ-చేకము, బద్దియ-బద్దె. (సం.)—అమగవంతి, దశ, వర్తి.

వత్సఁడు, సం. విణ. బాలకుఁడు: చూ, శిశువు.

వత్సకము, సం. వి. అ. పుం. అతిసారనుత్తు, కలింగము—కళింగము, కాహి, కుటచము-కుటజము-కూటజము, కైటజము, కోట్టారము, కౌటజము, క్రముకము, శివకము, గిరిజము, గిరిమల్లిక, ప్రావృషేణ్యము, యనఫలము, వనతిక్తకము, శక్రవృక్షము. (తె. వ.)—కొండమల్లె, కొడస—కొడిస-కొడిసె*. తద్వి.—౧ శ్వేతకుటజము. (తె.)-పాలకొడిస*; ౨. కొడిసెకాయకు.— ఇంద్రయవము, కలింగకము—కళింగకము—కలింగము—కళింగము, కలింగి, భద్రయము. (తె. వ.)—కొడిసెకాయ—కొడిసెపాల—కొడిసెప్రాలు;౩.కొడిసెపండుకు.-కొడిసెపండు.(చూ,శక్రవృక్షము)

వత్సతరము, సం.వి అ.పు. మోయుటకును, దున్నుటకును పనుపఱుపఁదగినవయసుగలకోడె,దమ్యము: చూ, వృషభము.1.

వత్సదంతము, సం. వి. అ. పుం. అమ్ము; చూ, హేతి. 4. (బాణము. 1.)

వత్సదూతము, అం: చూ, బాణాగ్రములు.

వత్సనాభము, సం. వి. అ. పుం. విషభేదము: చూ, విష.

వత్సనాభి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1.=వసనాభి. ఒక విషవస్తువు. పాండు. 5, ఆ. 240; చూ, విషము. 1; 2. మృగములకు వత్సనాభివంటి దగుటచేత కుక్కకియ్యఁబడిన పేరు. స్వా. 4. ఆ: చూ, నివఁగి.

వత్సము, సం. వి. అ. న. 1. తొమ్ము: చూ, వృక్షము. 1; పుం. 2. ఏఁడాది: చూ, సంవత్సరము; 3. ఏఁడాదిలోపు దూడ: చూ, ధేనువు. 1—౩౭.

వత్సముఁడు, సం. వి. అ. పుం. బాలకుఁడు: చూ, శివుఁడు.

వత్సరము, సం. వి. అ. పుం. ఏఁడాది: చూ, సంవత్సరము

వత్సరాజు, సం.వి.న్.పుం ఉదయముఁడనురాజు:చూ,రాజు 1.

వత్సలము, సం. వి అ. పుం. తృణాగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.

వత్సలుఁడు, సం. విణ. వాత్సల్యముగలవాఁడు.

వత్సాదని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తిప్పతీఁగ*: చూ, సోమవల్లి; 2. ఉదబంధని, కూర్చవర్ణిక, గారుడి, చక్రాంగి, పాతాళగరుడ. (తె. వ.)-దుస్సర-దుస్సిర-దూయుతీఁగ-దూసర *

వత్సుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—వత్సఁడు.

వదంతి, వా. సం. వి. ఇ. న. గాలిమాట, గుమాను, పుకారు, రూమరు: చూ. శబ్దము. 2.

వదడు, దే. వి. ధూళి. ఆం. వ. 3—51: చూ, రేణువు. 1.

వదనఖర్జువు, సం. వి. ఉ. న: చూ, మొటిమ. 1.

వదనము, సం. వి. అ. న. 1. నోరు: ఆననము. ఆస్యము, చర్వణము, తుండము, ముఖము, లపనము, వక్త్రము. (తె. వ.)-—నోరు, మూతి, వా-వాయి. తద్వి.-౧. ముందటి వండ్లులేని నోరునకు:-(తె.)-బొక్కి; ౨. వంకరనోరునకు:-(తె.)—పొలునోరు; ౩. నోటి పైభాగమునకు:- (తె.)—మూతి; 2. మొగము: ఆననము, ఆస్యము, కుహరము, తుండము, తుండి, చక్షువు, చ్యవము, ముఖము, లపనము, వక్త్రము, (తె.)—ముగము—మొగ-మొగము—మోము, మూతి, మొకము, వా-వాయి. తద్వి.—౧. కళాహీనపు మొగమునకు:—(తె.)—చిప్పమూతి; ౨. గడ్డము మీసము లేని మొగమునకు:—(తె.)—పేడెమూతి; ౩. కోపముగల మొగమునకు:—(తె.)—మునురుమూతి; ౪. నిందయందు మనుష్య ముఖమునకు:— (తె.)—మొర-మొరసు-మోర; ౫. పశ్వాదుల దీర్ఘముఖమునకు:—(తె.)—మొర-మొరసు-మోర; ౬. పెడమొగమునకు:— పరాఙ్ముఖము-పరాఙ్ముఖత్వము, పరాచీనము, పరివర్తనము-పరివర్తము-పరీవర్తము, విముఖత్వము, వైముఖ్యము. (తె.వ.)—అరగలి, అలకువ, కొదుకు-కొదుగు,జాడుఁగు-జాఋగు,పెడము-పెడమొగము-పెడమోము, మోరత్రోపు, మాఱుమొకము; ౭. ముక్కునకు:—(చూ, ముక్కు. 1.) [వృక్షాదని.

వదనిక, వై. వి.=వృక్షాదని. రూ—బదనిక-బవనిక*: చూ,

వదన్యుఁడు, సం. విణ: చూ, రూ-వదాన్యుఁడు.

వదర, వై. విణ.=వద. ప్రేలరి. లక్ష్మి. 4, ఆ. 37; ఉ, హరి. 2, ఆ: చూ, వక్త. 1.

వదరు, దే. వి. 1. చేఁతిసొర*: చూ, సొర; 2. ఇంద్రాహ్వయము; 3. ఆనపకాయ: చూ, సొరకాయ; 4: చూ, వదర; వై. అ. క్రి. 5. ఊరకనూటాడు:—అగడాడు, పేలు-ప్రేలు, రజ్జువాఁగు; దే.అ.క్రి. 6: చూ, వదరు 5 ఉ,హరి.5,ఆ 276.

వదరుఁగప్ప, ద్వ. వి. ఒకానొక కప్ప: చూ, హరి. 12.

వదరుఁబోతు, ద్వ. విణ: చూ, వదర.

వదరుట, వా. వి: చూ, అసంబద్ధప్రలాపము.

వదలు, దే.వి.1. రూ-వదులు. విసర్జనము: చూ, విమోచనము; అ. క్రి. 2. రూ-వదులు. వీడు: చూ, సడలు; స. క్రి. 3. విడుచు: చూ, విసర్జించు.

వదలుట, దే. వి: చూ, వదలు. 1.

వదాన్యుఁడు, సం. విణ. రూ-వదన్యుఁడు. 1. మిక్కిలి యిచ్చువాఁడు: అమృతహస్తుఁడు, ఘనాఘనుఁడు, దానశౌండుఁడు, బహుప్రదుఁడు, స్థూలలక్షుఁడు. తద్వి.—దాతకు:—ఉదాత్తుఁడు, ఉదారుఁడు, త్యాగి, దాత, దాయి, ధనదుఁడు. (తె వ.)—ఇచ్చువాఁడు, ఇడువాఁడు, ఈగికాఁడు-ఈవికాఁడు, ఈవరి చాగకాఁడు, చాగి, చేగలవాఁడు, తెగుదారి, విడువరి. (చూ, స్థూలలక్షుఁడు); 2. మనోజ్ఞముగా మాటలాడువాఁడు: చూ, వక్త. 1—౫.

వదాలము, సం. వి. అ. పుం. పీటిసుడి: చూ, సుడి. ౪.

వదావదుఁడు, సం.విణ.రూ-వదుఁడు. మాటనేర్పరి: చూ,వక్త.1.

వదావళి, ద్వ. వి. (వదర+అవళి) 1. ప్రలాపము: చూ, శోకము; 2. వదరుఁబోతుతనము.

వది, దే. వి, ఏనుఁగు లోనగువానిఁబట్టుటకై త్రవ్వఁబడిముండ్లు లోనగువానిచే కప్పఁబడిన పల్లము. రా, వి. 3, ఆ, 46.

వదిన, వై. వి. = వధూటీ. రూ—వదినియ—వదినె—వన్నె. (సం.)—వధూవి-వధూనిక. 1. అన్నభార్య: చూ, భార్య. 1—౪; 2. భార్యకు అక్క; 3. తనకంటె పెద్దదియగు మేనత్త మేనమామల కూఁతురు; వా 4. మగని తోఁబుట్టువు: చూ, ఆఁడుబిడ్డ. 2.

వదినియ, వై. వి. = —పై.—

వదినె, వై. వి. = —పై —

వదియ, దే.వి: రూ-వదె. బదనిక*: చూ, వృక్షాదని. (తృణతతీ విశేషము అని కొందఱు).

వదుఁడు, సం. విణ: చూ, రూ-వదావదుఁడు.

వదులు, దే. విణ. 1. బిగుతుకానిది: లొడలొడ; వి. 2: చూ, రూ-వదలు. 1; అ. క్రి. 3. బిగువుతప్పు: చూ, సడలు. భార. ఆది. 3, అ.

వదులూడి, దే.వి. (వదలు + లూటి) బీటిక: చూ, స్ఫోటము.1. (సంధివివర్ణ వికారము).

వదులుముడి, దే. వి: చూ, కొలికిముడి.

వదె, దే. వి: చూ, రూ-వదియ *

వద్ద, దే. వి: చూ, రూ ఒద్ద.

వద్ది, వా.వి. రూ-ఒద్ది. (సం.)-అజశృంగి, బస్తాంత్రి, వర్తిక *.

వద్దు, వా. అవ్య: చూ, రూ—వలదు.

వధదండము, అం: చూ, వధము. 2.

వధము, సం. వి. అ. పుం. 1. చంపుట: చూ, హింస. 1; అం. 1: చూ, దండత్రయము. (దండార్హుని కొట్టుట: చూ, త్రయము.=అర్థహరణము,పరిక్లేశము,వధదండముఅనునవి)

వధస్థానము, సం. వి అ. పుం. చంపుడుగట్టు, అఘాతకము, ఆఘాతము; చూ, స్థానము. 1.

వధించు, సం. స. క్రి. చంపు: చూ, సంహరించు.

వధుక, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.

వధువు, సం. వి. ఊ. స్త్రీ. 1. —పై.—; 2. పెండ్లాము: చూ, భార్య; 3: (తె.) పెండ్లికూఁతురు—పెళ్ళికూఁతురు; 4. కోడలు: స్నుష; 5. గంట్లకచోరము*; చూ, షడ్గ్రంథ; 6. పిక్క*: చూ, స్పృక్క; 7. ప్రేంకణము*: చూ, నన్న కద్రుపు; 8. మామెన*: చూ. శారిబ

వధూటి, సం వి. ఈ. స్త్రీ 1: చూ, వధుక; 2: చూ, వధువు. 4; 3. కన్యక, పెండ్లికాని పడుచు: చూ, స్త్రీ.

వధూవి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = వదినె: చూ, వదిన. 1.

వధూనిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. —పై.—

వధూవరులు, అం. పెండ్లిదంపతులు. (చూ, దంపతులు.)

వధ్యుఁడు, సం. విణ. చంపఁదగినవాఁడు.

వధ్రి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ—వర్ధ్రి.

వనకారవేల్లము, సం.వి.అ.పుం.అడవికాఁకర*: చూ,సుషవి.1.

వనకుక్కుటము, సం. వి. అ. పుం. అడవికోడి: చూ, పుంజు ౧.

వనకోలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడవిరేఁగు*: చూ, రేఁగు. 1-౧.

వనక్షుద్రశింబి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, అడవిచిక్కుడు*. తద్వి.-(చూ, చిక్కుడు; మొక్కచిక్కుడు. ఇందు తీఁగ-మొక్క లోనగు జాతులుకలవు.)

వనగుప్తము, సం. వి. అ. పుం. చాఱ*: చూ, ప్రవ.

వనచంద్రికా న్యాయము, న్యా. అడవిఁగాచినవెన్నెల యనురీతి.

వనచరము, సం. వి. అ. పుం: రూ—వనేచరము. అడవి తిరుగుడు, కోఁతి: చూ, వానరము.

వనచూలిని, సం వి. ఈ. స్త్రీ. దాసన*: చూ, హయజీవన మారకము.

వనచ్ఛాగము, సం. వి. అ. పుం. అడవిమేఁక: చూ, మేషము. 1—౨.

వనజ, సం. వి. అ. స్త్రీ. పిల్లపెసర*: చూ, స్తంబకరి.(పెసర.)

వనజంబీరము, సం. వి. అ. పుం. అడివినిమ్మ*: చూ, నిమ్మ.

వనజబదరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, వనకోలి*.

వనజము, సం. వి. అ. న. 1. తామర: చూ, సహస్రపత్రము; పుం. 2. మృగమనెడి యేనుఁగు: చూ, హస్తి; 3. తుంగ ముస్తె*: చూ, హరిత. (ముస్తకము. 1—2)

వనట, దే. వి. 1: చూ, శోకము. భార. శాం. 3. అ; 2. పరి దేవనము. అం, భా. 1, అ. 16: చూ, వాపగడము.

వనతిక్తక, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, విద్ధకర్ణి*.

వనతిక్తకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వత్సకము*.

వనతువరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడవికంద, పర్వనాశము*: చూ, సూరణము.

వనదీపము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సంపఁగి*.

వనదేశస్త్రీ, సం. వి. ఈ. స్త్రీ దేశస్త్రీలలో నొకతె: చూ, స్త్రీ.

వనధి, సం. వి. ఇ. పుం. కడలి: చూ, సముద్రము.

వనపాలుఁడు, సం. విణ. కక్షావేక్షకుఁడు. (తె. వ.—తోఁట కాఁపు, తోఁటవాఁడు, తోఁటీఁడు, మాలి.

వనపిప్పలి, సం. ఈ. స్త్రీ. అడవిపిప్పలి*: చూ, పిప్పలి. 1.

వనవు, దే. వి: చూ, వనట. 2.

వనప్రియము, సం. వి. అ. పుం. 1. కోయిల: చూ, సాఁకుడు పులుఁగు; 2 చాఱ*: చూ, ప్రవ.

వనబంధము, సం. వి. అ. పుం. కోనేరు: చూ, సరస్సు. 1.

వనమంజరి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (న-జ-జ-జ-జ-భ-రగణములు. 14 యతి. 21 ఛందస్సు.)

వనమక్షిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. అడవియీఁగ: చూ, మక్షిక, ౧.

వనమయూరము, అం: చూ, వృత్తము. (భ—జ—స—న—గగ ములు. 9. యతి. 14 ఛందస్సు.)

వనమహిషము, సం. వి. అ. పుం. అడవిదున్న: చూ, సైరిభము. (మహిషము.)

వనమాల, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆకులు పువ్వులుచేర్చి కట్టిన తోమాలె: (తె):-తోఁటమాలియ-తోఁటమాలె-తోమాలియ-తోమాలె: చూ, హవణిక. 2. (భూషణము, 2.)

వనమాలి, సం. వి. న్. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1; అం. 2. చూ, జన్యతాళములు.

వనమాలిని, అం. (వారాహి): చూ, మాతృకలు.

వనము, సం. వి. అ. న: రూ-వణము. 1. అడవి: చూ, విపినము; 2. తోఁపు. ఉపవనము, ఆక్రీడము. ఆరామము,

ఉద్యానము, ఉపవనము, కచ్ఛము, కాననము, కుటపము, గృహారామము, గోత్రము, తేవనము, నందవవనము, నందనము, నిష్కుటము, ప్రమదవనము-ప్రమదావనము, మలయము, వణము, వనిక, వాటము. (తె.)—ఆటతోఁట. ఆరాము-ఆరియము-ఆరెము, ఎలదోఁట, తోఁట, తోఁపు, హౌసుతోఁట. తద్వి.—౧. అంతఃపురస్త్రీల తోఁటకు—ఉద్యానము, ప్రమదవనము-ప్రమదావనము. (తె.)—ఆటతోఁట, హౌసుతోఁట; ౨. కుబేరుని వనమునకు.—చైత్రరథము; ౩ తమలపాకుల తోఁటకు-(తె.) ఆకుతోఁట; ౪. దేవోద్యానమునకు.— మిశ్రకము, వైభ్రాజము, సిద్ధకారణము; ౫. పశ్చిమసముద్ర వరుణోద్యానమునకు.— అరవిందము; ౬. పూఁదోఁటకు.-కచ్ఛము. (తె.)-పూఁదోట-పూలతోఁట; ౭. మంత్రులతోఁటకు.-ఉపవాటిక, వృక్షవాటిక; ౮. మనోజ్ఞవనమునకు.— కామారణ్యము; ౯. వేశ్యాగృహారామమునకు — ఉపవాటిక, వృక్షవాటిక; ౧౦. ఇంద్రోద్యానవనమునకు.— కందసారము, వందనవనము, నందనము; ౧౧, కూర లోనగువాని తోఁటకు.- (తె.)- వాటము-వాటి; ౧౨. అడవికి. (చూ, విపినము); (చూ, హౌసుతోఁట.); 3. నీరు: చూ, సలిలము; 4: చూ, నెలయూట; 5, పరదేశమునందలి యునికి: చూ, స్థానము. 1; 6. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1; 7: చూ, సమూహము. భార. ఆది. 1, ఆ; 8. పువ్వు: చూ, సుమము; 9. ఎలుపు: చూ, వర్ణము. 6; 10. ప్రవాహము: చూ, వెల్లువ: న. 11. ఏడు: చూ, సప్తకము; అం. 12: చూ, సంతానములు; 13: చూ, తంత్రములు; 14: చూ, చేతన రత్నములు.

వనముద్గము, సం. వి. అ పుం. అడవిపెసర*: చూ, పెసర,

వనములు, అం: చూ, దివ్యవనములు.

వనమూతము, సం. వి. అ. పుం. మబ్బు: చూ, స్తనయిత్నువు. (మేఘము. 1.)

వనయగస్తి, సం. వి. ఇ. పుం. అడవియగిసె*: చూ, శుకనాసము. 1.

వనయూధిక, సం. వి. అ. స్త్రీ అడవిమొల్ల*: చూ, హారిణి. 5.

వనయేరండము, సం. వి. అ. పుం. అడవి యాముదపుఁజెట్టు: చూ, న్యడంబకము.

వనరు, దే. వి. 1: చూ, రూ-వనట. 2; 2. జలాధారము; అ. క్రి. 3: చూ, శోకించు. భార. స్త్రీ. 1, ఆ; 4, దీనాలాపము. భార. సభా. 2, ఆ; పాండు. 4, అ, 159; 5: చూ, విలపించు. వసు. 3, ఆ. 76.

వనవాసము, సం. వి. అ. పుం. 1. అడవికాఁపురము; అం. 2: చూ, దేశములు.

వనశిగ్రువు, సం. వి. అ. న. అడవిమునగ*: చూ, శిగ్రువు.

వనశృంగాటము, సం. వి. అ. పుం. పల్లేరు*: చూ, స్వాదుకంటకము.

వనసూకరము, సం. వి.అ. పుం. అడవిపంది: చూ, సూకరము.

వనస్థ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కరక*: చూ, హరీతకి; 2. పుల్లబచ్చలి*: చూ, హిలమోచి (బచ్చలి. ౨); 3. రావి*: చూ, శ్యామలము. 2.

వనస్పతి, సం. వి. ఇ పుం. 1. పూయక కాచెడు చెట్టు. (పూచి కాచెడుచెట్టు వానస్పత్యము); 2. చెట్టు: చూ, వృక్షము; 3. మఱ్ఱి*: చూ, స్కంధజము; 4. పూయక కాచెడు పనస*: చూ, వేరుపనస (అని కొందఱు).

వనస్పత్యాదిసర్గము, అం: చూ, సృష్టిసర్గములు.

వనహారిద్ర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవి పసుపు: చూ, హారిద్ర.

వనాగ్నిమంథము, సం. వి. అ. పుం. అడవి నెల్లి*: చూ, శ్రీవర్ణము. 1.

వనాటము, సం. వి. అ. పుం. వనమునందు తిరుగు జంతువు. భాగ. 8, స్కం.

వనాదానము, అం: చూ, అష్టవర్గము.

వనాయుజము, సం. వి. అ. పుం: రూ-వానాయుజము. వనాయుదేశపు గుఱ్ఱము: చూ, హయము.

వనార్చకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. పూలదండలమ్మెడు వాఁడు: చూ, మాలకరి.

వవాలిక, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). నల్లేరు*: చూ, హస్తిశుండి.

వని, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). 1; చూ, వనము. 1; న్, పుం. 2: చూ, వానప్రస్థుఁడు.

వనిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, వనము. 1—2.

వనిత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = వెలఁది-వెలఁదుక. 1. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 2. మిక్కిలి యనురాగముగల యాఁడుది: చూ, స్త్రీ; 3. నల్లదింటెన*: చూ, విష్ణుక్రాంత; విణ. 4. యాచింపఁబడినది; 5. సేవింపఁబడినది: చూ, సేవితము.

వనిష్ఠువు, సం. వి. ఉ. పుం యజ్ఞపశువుయొక్క పెద్ద ప్రేగు.

వనీపకుఁడు, సం. విణ. రూ-వనీయకుఁడు. తనకు లేక యడిగెడి వాఁడు: చూ, యాచకుఁడు.

వనీయకుఁడు, —పై.—

వనీరము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వన పిప్పలి*.

వనుకము, సం. వి. అ. పుం. జిల్లేడు*: చూ, వికిరణము.

వనేచరము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వనచరము.

వనోత్సహము, సం. వి. అ, పుం. ఖడ్గమృగము: చూ, శరభము. 1.

వనోపోదక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవి బచ్చలి*: చూ, బచ్చలి. ౧.

వనౌకసము, సం. వి. స్. పుం. అడవినట్టు: చూ, వానరము.

వనౌషధి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మండూకపర్ణి*: చూ, సీతసారము.

వన్నియ, వై. వి: రూ—వన్నె. = వర్ణక. 1. కాంతి. భాను. 2, ఆ: చూ, వెలుతురు. 1; 2. రంగు: చూ, వర్ణము. 6; 3. = వర్ణన. వంచె. కవిత. 1, ఆ: చూ, వన్నియ. 1; 4. తెలుపు లోనగురంగు; య. 1, ఆ: చూ, వన్నియ. 1; 5. బంగారుయొక్క మేలిమి, గీటురాతిమీఁదిగీటు; 6. వర్ణపుపూఁత: చూ, సమాలంభము. 1; 7. ప్రత్యయము; 8. శైపేఁత: చూ, భూషణము. 2; 9: చూ, సౌందర్యము. శుక 2, ఆ; 10. రంగుచీరె: చూ, వస్త్రము; 11. ప్రసిద్ధి: చూ, సంభావన. 3; 12. రీతి: చూ, విధము. 1; 13. రికాబు: చూ, అంకవన్నియ—అంకవన్నె—అంకియము—అంకెము. 14. వర్ణపుష్పము*: చూ, మొగలి*.

వన్నియలపిట్ట, ద్వ. వి: చూ, వెన్నెలపులుఁగు.

వన్నె, వై. వి. = వర్ణక: చూ, రూ-వన్నియ. (శైపేఁతకు.—

కై. 3, ఆ. 34; బంగారుయొక్క మేలిమికి.—ఉ, హరి. 5, ఆ. 11; రంగుచీరెకు—విజ. 3. ఆ. 13; ప్రసిద్ధికి.—పాండు. 4, ఆ; రీతికి.-నీలా. 1, ఆ. 106; అంకవన్నియకు.-సా. 1, ఆ. 82.)

వన్నెకత్తియ, వై. విణ. రూ—వన్నెకత్తె. 1. సౌందర్యవతి: చూ, స్త్రీ; 2. విలాసవతి: చూ, స్త్రీ.

వన్నెకత్తె, —వై.—

వన్నెకాఁడు, ద్వ. విణ. 1: చూ. సౌందర్యవంతుఁడు; 2. విలాసవంతుఁడు. ఉ. రా. 4, ఆ: చూ, విలాసి. 6.

వన్నెచీర, వై. వి: చూ, వన్నియ. 10.

వన్నెపులుఁగు, ద్వ. వి. జీవంజీవము: చూ, వెన్నెలపులుఁగు.

వన్నెపూలు, వై. వి. బ. శాలిధాన్యము: చూ, ధాన్యము

వన్నెలాఁడి, ద్వ. విణ: చూ, వన్నెకత్తెయ. 1—2.

వన్నెలాఁడు, ద్వ. విణ: చూ, వన్నెకాఁడు. 1—2. (విలాసవంతునకు.—రుక్మి. 5, ఆ 35.)

వన్నెవెదురు, వై. వి: చూ, వృత్తపత్రము*

వన్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వనసమూహము. (వనము= అడవి, నీళ్ళు); విణ. 2. అడవియందుఁ బుట్టినది.

వన్యము, వా. వి. ఆటవికము.

వన్యశతప్రసూన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ పిన్నసదాప*: చూ, సదాప.

వన్యశింబి, సం.వి.ఈ స్త్రీ.బ అమ్లమల్లికయనువడ్లు:చూ,ధాన్యము.

వప, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కడుపులో బొడ్డుక్రింద నుండెడి యుల్లిపొరవంటి కొవ్వు, మెదడు (అని కొందఱు.), వస; 2. బెజ్జము: చూ, రంధ్రము. 1.

వపనము, సం. వి. అ. న. 1: ఆయుష్కర్మము, ఆనాపము, క్షవరము-క్షౌరము, క్షురకర్మ, పరివాపనము, భద్రాకరణము, ముండనము, వాపము. (తె.)—కోఁగట-కోఁగుట-గోఁగుట, గొఱుగుట, మంగలిపని; 2. విత్తుట: చూ, వెద. 2.

వపువు, సం. వి. స్. న. 1: చూ, శరీరము; 2. చక్కని రూపము. వర్ష్మము: చూ, సౌందర్యము; 3. = వంపు. మారణకర్మము: చూ, హింస. 1.

వప్త, సం. వి ఋ పుం. 1. తండ్రి: చూ. సవిత. 2; 2 మగఁడు: చూ, సామి. 2; విణ 2. విత్తెడువాఁడు: చూ, సేద్యకాఁడు.

వప్రక్రీడ, సం వి. ఆ స్త్రీ. ఏనుఁగులోనగునవి దంతములు లోనగువానితో భూమినికోరాడెడియాట: చూ విలాసము. 1.

వప్రము, సం. వి. అ.న. 1. సీసము: చూ, లోహము 1-ఱ; పుం. న. 2. చయము. (తె.)—అలంగము-అలఁగము-అలవరి-ఆడువరి-ఆలవరి, కోటకొరడు-కోటకొఱడు; 3. కోట: చూ, ప్రాకారము; 4. వరిమడి: చూ, భూమి. 1; 5. తీరము: చూ, రోదస్సు; 6. కొండనెత్తము: చూ, హిమాలయము. (పర్వతము. ౧౩.)

వమథువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. ఏనుఁగు తొండపు తుంపురు: చూ, హస్తి (శీకరము. 1.); 2. వమనము: చూ, వాంతి 1.

వమనము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వాంతి. 1; 2. పీడనము: చూ, సమ్మర్దము. 1.

వమని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రత్తి*: చూ, సముద్రాంత. 3.

వమి, సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, వాంతి. 1; ఇ. పుం. 2, నిప్పు: చూ, వహ్ని. 1.

వమ్మ, వై వి. 1. నాశము. భార. ఉద్యో. 2, ఆ; భార. విరా. 3, ఆ: చూ, నంష్ట. 3; విణ. 2 =వ్యర్థము: చూ, వ్యర్థము.

వమ్మవోవు, ద్వ ఆ. క్రి. 1: చూ, వ్యర్థమగు; 2. కనఁబడకపోవు: చూ, సురుగు. 1; 3. నష్టమగు. ఉ. హరి. 5. ఆ. 92: చూ, సురుగు. 1; 4. దాఁగుకొను. చూ, లాఁచు. 2.

వమ్రము, సం. వి అ. పుం. వమ్రి—వమ్రిక. తెల్లపెద్దచీమ: చూ, పిపీలిక.

వమ్రి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. —వై.—

వమ్రిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ, —వై.—

వయనము, సం. వి. అ. న. నేత: చూ, వ్యూతి.

వయసు. సం. వి. స్. న: చూ, రూ—వయస్సు. 1. 2.

వయసువాఁడు, మి వి. పదియాఱేండ్లుమొదలు ముప్పదియేండ్లవఱకుఁగల వయసువాఁడు. (ఆం, భా. ద్వి. 118.): తరుణుఁడు-తలుసుఁడు, యవీయసుఁడు, యువ, యౌవనుఁడు, వయస్థుఁడు, వరీయుఁడు. (తె.)—పడుచువాఁడు.

వయస్తంభనము, అం: చూ, కళలు.

వయస్థ, సం.వి.ఆ.స్త్రీ. 1. ఉసిరిక*: చూ, శ్రీఫలి.1; 2.కరక*: చూ, హారీతకి; 3: చూ, వాయసోలి*; 4. చిట్టేలకి*: చూ, సూక్ష్మైల (పత్రల); 5. తిప్పతీఁగ*: చూ, సోమవల్లి; 6. బూరుగు*: చూ, శాల్మలి; 7. మత్స్యాక్షి. (తె.)—సోమెదకూర*; 8. పొన్నగంటి*: చూ, శీతసారము; విణ. 9. జవరాలు: చూ, స్త్రీ.

వయస్థుఁడు, సం. విణ. చూ, వయసువాఁడు.

వయస్య, సం.వి.ఆ.స్త్రీ. 1. చెలికత్తె: చూ,స్త్రీ; 2. కోలపాల*: చూ, శృంగబేరి.

వయస్యుఁడు, సం.వి.అ.పుం. 1.చెలికాఁడు: చూ, స్నేహితుఁడు; 2. క్రొత్తచెలికాఁడు: చూ, స్నేహితుఁడు.

వయస్సు, సం. వి. స్. న: రూ.వయసు. ఆయువు-ఆయుస్సు, ఆయుష్యము, జీవితకాలము. (తె.)—ఉగము, ఉనుఱు, మనన. తద్వి.—౧. బాల్యదశకు:—గతి; ౨. పల్లుమొలవదముమొదలు మూఁడేండ్లవఱకు:—కైశోరము; ౩ మూఁడుమొదలు ఎనిమిది యేండ్లవఱకు:— కౌమారము, టకము; ౪. యౌవనమునకు:—తరుణిమ, తారుణ్యము, ప్రాయము, యౌవనము. (తె.)—ఈడు, ఈడుపాయము, కొమరుఁదనము, కొమరుఁబాయము, గోవ, జవ్వనము, తఱపి, పీరుపాయము, పడుచుతనము, పరువము, పర్వు, పాయము; ౫. పూర్ణయౌవనమునకు:—(తె.)—నిండు జవ్వనము, నెలజవ్వనము. (స్త్రీలకు: చూ, యౌవనభేదములు),

వయాళి, వై. వి. =వాహ్యాళి. రూ-వయ్యాళి: చూ, విహారము. 1· వసు 3, ఆ. 112.

వయిచు, దే. స. క్రి. రూ-వైచు. 1. గిరాటువేయు: చూ, రూ-వైచు. 1; 2. విశేషించు: చూ, రూ-వైచు. 2; 3. పడవేయు: చూ, వైచు 3

వయిజాతి, వై. వి. రూ-వైజాతి. ఒకానొక కోమటిజాతి: చూ, వైశ్యుఁడు.

వయిజాతితొండ, ద్వ. వి. రూ-వైజాతితొండ. ఊసరవెల్లి. పంచ. వేం. 1, ఆ: చూ, సరటము.

వయినము, వై. వి. 1.= వ్యాఖ్యాన. రూ-వైనము. వివరణము: చూ, వ్యాఖ్యానము; 2. ఉపాయము : చూ, వెరవు. 1; 3. కారణము: చూ, హేతువు 1; 4. క్రమము: చూ, విధము.1.

వయిపు, వై. వి. రూ-వైపు. 1. ప్రక్క: చూ, పార్శ్వము. 2; 2. ఒడుపు: చూ, లక్ష్యము. 1; 3: చూ, వయినము. 2.

వయిపుకాఁడు, దే. విణ. రూ-వైపుకాఁడు. నేర్పరి: చూ, సమర్థుఁడు.

వయిమాలము, దే. విణ. రూ—వైమాలము అధికము: చూ, హేరాళము.

వయిరవులు, దే. వి. రూ-వైరవులు-వైరాలు-వయిరాలు. కట్టె నిప్పు: చూ, వహ్ని. 1.

వయిరాలు, దే. వి. 1. —వై.—; వా. బ. 2: చూ, వైరము, "వయిరాలు పెఱుగుచున్నవి".

వయిల, దే. వి. రూ-వైల. ఒకజాతిడేగ: చూ, శ్యేనము. 1.

వయిసిక, వై. వి. రూ-వైసిక. కపటము: చూ, వ్యాజము. 1.

వయిళము, దే. క్రి. విణ. రూ—వైళము-వైదము, వేసరగ: చూ, స్యదము.

వయోవస్థ, అం 1: చూ, అవస్థలు; అం. 2 : చూ, వృద్ధులు, వయోవృద్ధులు.

వయ్యంది, దే. వి. కుంపటి: చూ, హసంతి.

వయ్యము, వై. విణ. నిష్ఫలము. భో. 4, ఆ. 272. (దే. అని శ. ర.): చూ, వ్యర్థము.

వయ్యాళి, వై. వి. = :చూ, రూ-వయాళి. ఉ, రా. 7, ఆ. 392.

వర, దే.వి. 1. ఒకరకము సస్యము. విష్ణు. పూ. 3, ఆ: చూ, సస్యము.

వరండకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వరండము. 1.

వరండము, సం.వి అ.పుం. 1. నోరుడికెడు తెపులు, (ముఖము నందలి) బొటిమ: చూ, స్థూలోచ్చయము. 2; 2. లోపలి తిన్నె: చూ, వేదిక; 3. గడ్డికుప్ప: చూ, వామి. (1); 4: చూ, సమూహము; 5. చేఁపలనుబట్టు గాలపుత్రాడు : చూ, సూత్రము. 1; 6. బట్ట: చూ, వస్త్రము; 7. యజ్ఞమున వేదికమధ్యము: చూ, వేదిక; 8. కట్టిన వస్తువు.

వరంధకము, సం. వి. అ. పుం. 1. గాలి: చూ, వాయువు; 2. మంచు: చూ, హిమము.

వరంధకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. యముఁడు : చూ, హరి. 5.

వరఁకు, దే. వి. చిక్కు. రా. బాల, కాం: చూ, గ్రుక్కు. 3.

వరఁగలించు, దే. అ. క్రి. ప్రకాశించు: చూ, హవణిల్లు.

వరఁత, దే. వి. రూ-వ్రంత. 1. ఏఱు: చూ, నది; 2. పల్లము: చూ, రంధ్రము. 1.

వరకము, సం. వి. అ. పుం. 1. = వగర-వరిగ. వరగ లను సస్యము: చూ, వరగలు; 2. వరక యను పక్షి : చూ, శకుంతి (పక్షి); 3. తాఁబేటిచిప్ప, చిప్ప, బొరుసు: చూ, సంకు. 1; 4. కంకణపుపీల, ఉలుగాణి; వా. వి (1) కఠిన శిక్ష: చూ. శిక్ష 2; 2. పీచియందచ్చటచ్చట పడెడు గోతుల భాగము: చూ, సుడి; 3. బాటలనడుమ అతాత్తుగా గలిగెడి గోతుల భాగము: చూ, సుడి.

వరకు, దే. వి. 1. రూ-వరను. బంగారులోనగు వాని తేరు: చూ, సరిగ 2; అవ్య. 2. పర్యంతార్థము: చూ, రూ—వఱకు.

వరగ, వై. వి. = వరక. పెద్దారుగపైరు. విష్ణు. పూ. 3, ఆ: చూ, రూ-వరకము.

వరగలు, వై. వి. బ. పెద్దారుగధాన్యము, రూ- వరిగలు: చూ, ధాన్యము.

వరగోఁగు, వా. వి: 1. పెద్దవరగోఁగు. (సం.)-బృహత్పీలువు; తద్విశేషములు: —౧. పిన్న వరగోఁగునకు:— గొనుగు-గొరుగు-గొలుగు పిన్న వరగోఁగు, పుండికూర, వరగోఁగు. (సం.)—ఉష్ట్రాశము, కమలవల్లభ, కలభవల్లభము, కలము, గుడఫలము, గుల్మవినాశనము, దాసి, పీలువు; ౨. కొండ గోఁగునకు:— కొండగొనుగు—కొండగోఁగు—కొండగోను. (సం.)—అక్షోటము, అక్షోదము, ఉమాప్సృతము, కందరాలము, కణేరము, కణేరువు, కనకపుష్పకము, కరేణువు, కరేష్టము, కర్ణికారము, కర్పరాలము, కాకము, కింకిరాతము, కీరిష్టువు, కుశేశయము, కోకము, కోషఫల, క్షీరి, క్షీరేక్షువు, గణేరువు, గుడాశ్రయము, గుహాశయము, పరివ్యాధము, పార్వతీయము, ఫలాశ్రయము, రాజాదనము. (ఉదాలకము= కొండగోఁగు పువ్వు); ౩. గోఁగునకు:—ఊరగోఁగు, గోఁగు-గోను. (సం.)—కందరాలము, కరేష్టము, కర్ణికారము, కర్పరాలము, కింకిరాతము, కోకము, తీక్ష, పీతఘోష, పీతపుష్పము, పీతభద్రము, మృదుద్రుమము, స్వాదుమజ్జాఫలము; ౪ ఎఱ్ఱగోఁగు (సం)—రక్తపీలువు. (చూ, స్వాదుమజ్జాఫలము).

వరచందనము, సం.వి.అ పుం. 1. అగరు: చూ, రాజార్హము, 2. మ్రానిపసుపు: చూ, హరిద్రువు; 3. దేవదారి*: చూ, సూక్ష్మదారువు.

వరజు, వా. వి. చాలు: చూ, సీత 2.

వరట, సం. వి. అ. (స్త్రీ) 1. రూ-వారట. ఆఁడు హం: చూ, హంస. 1; పుం. (స్త్రీ). 2. రూ-వరటము. కదుఁదురీఁగ: చూ. మక్షిక. ౨; దే.వి. (1)పేడయెండిన చెక్క: చూ, పిడక.

వరటము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, రూ—వరట. 2; 2. హంసము. (శ. ర.)

వరణ, సం. వి. అ. స్త్రీ. కాశికి నుత్తరపుటెల్లయైన యొక [యేఱు: చూ, నది.

వరణము, సం. వి. అ. న. 1. వరించుట: చూ, వృత్తి. 1; 2. చుట్టుకొనుట: చూ, వేష్టనము. 1; 3. ఒంటె: చూ, లొట్టిపిట్ట; పుం. 4. ప్రహరి: చూ, ప్రాకారము; 5. వంతెన: చూ, సేతువు. 1; 6. రూ—వరుణము. ఉలిమిరి*: చూ, శ్వేతపుష్పము; న. 7. కనుగ్రుడ్డు త్రిప్పుట: చూ, రూ-వలనము 1; 8. సంక్రమము, చేలకట్ట: చూ, సేతువు. 1; 9. గిండి: చూ, హరివాణము (పాత్రము 6 —౧౪); అం. 10: చూ, శస్త్రములు.

వరణసాల బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఆంధ్రులు. (వీరు ఋగ్వేదులు, ఆశ్వలాయన సూత్రమువారు.)

వరత్ర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. = వాఱు తోలుచీలిక: కక్ష్య. వధ్రి, వధ్రి-వర్ధ్రి. (తె.)—టంగు-తంగు, టంగువాఱు—తంగువాఱు, తట్టము, పొట్టపట్టెడ, వారు-వాఱు. తద్వి.—చెక్కుటకు.-(తె.)—చివ్వు, చెక్కు; 2. ఏనుఁగు నడిమి తోలుమోకు: చూ, సూత్రము. 1. (హస్తి.)

వరద, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పెండ్లికానిపడుచు: చూ, స్త్రీ; దే. వి.(1) రూవఱత-వఱతి-వఱద-వఱవ-వఱ్ఱు: చూ, వెల్లువ.

వరదాభయము, అం: చూ, నృత్తహస్తములు.

వరదారువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, శాకోటము*.

వరదుఁడు, సం. విణ. 1. కొడుకులకు నిండుభాగము విచ్చెడు వాఁడు: చూ, సమర్థుఁడు. 2; 2. మిగుల దయాళువు: చూ, సురతుఁడు; 3: చూ, సహనుఁడు.

వరను, దే. వి: చూ, రూ—వరఁకు 1.

వరపట, దే. క్రి: చూ, వెలపట.

వరపు, దే. వి. వానలేమి: చూ, రూ—వఱపు.

వరబడి, దే. వి. కఱవు: చూ, వఱపు.

వరమద్యకపోతః శ్వో మయూరాత్, న్యా. రేపటినెమలికంటె యిప్పటి పావురమమంచిది. ఉదా:-బంగారపునాణెములభించ డమునందేహముగానున్నపుడు, వెండినాణెములభించడము మంచిది.

వరము, సం. వి ఆ. న. 1. కుంకుమపువ్వు: చూ, వహ్ని శిఖము. 1; 2. ఇంచుక ప్రియమైనది. (అవ్య. అనికొందఱు); పుం. 3. కోరిక: చూ, వాంఛ; 4. వరించుట: చూ, వరణము. 1; 5: చూ, నిధులు; 6. చల్లగడ్డ*: చూ, శతమూలి; విణ. 7. రూ-వర్యము-వరేణ్యము. శ్రేష్ఠమైనది: చూ, శ్రేష్ఠ్యము.

వరయితా, సం. వి. ఋ. పుం, 1. తండ్రి: చూ, సవిత. 2; 2. మగఁడు: చూ, సామి. 2.

వరలు, వా. వి. 1: చూ, ధాన్యము; అ. క్రి. 2. ఒప్పు, ఒప్పిద మగు, రవణించు.

వరద, దే. వి. నీటికాలువ, పా, 2, ఆ: చూ, వాహసము. 2. (చూ, నది.)

వరవర్ణివి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ—వరవర్ణిని. 1.

వరవర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుష్ఠమనెడు గ్రంథ్యము: చూ, సౌగంధ్యము (రాజార్హము. 1.)

వరవర్ణివి, సం. వి. ఈ. 1. ఈలువుటాలు: చూ, స్త్రీ; 2. వసుపు: చూ, వర్ణము. 6; 3. గోరోజనము: చూ, సౌగంధ్యము. (రాజార్హము, రోచన. 1—33); 4: చూ, లక్క; 5. ప్రేంకదము*: చూ, సన్నకద్రువు; 6. ఫలవృక్షము: చూ, వృక్షము.

వరవు, వై. వి. రూ-వరవుఁడు. = భరట. 1. దాసుఁడు: చూ, సేవకుఁడు; 2. దాసి. ద్వి. హారిశ్చ. 2. భా: చూ, బానిసె.

వరవుఁడు, వై. వి.=భరట: చూ, వరవు. 1.

వరవుడము, వై. వి=: చూ, వరవు. 1—2.

వరవృద్ధుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.

వరహా, వై. వి. =వరాహము: రూ-వరా. వరహాముద్రగల బంగారు నాణెము. య. 1, ఆ. 2. 28: చూ, లోహము. 1—౫—(౨). తద్వి.— పూలవరహాకు.-పూలవరహా-పూలవరా, పూలి. (కఱకువరహా = 4. రూ; పూల వరహా=3 1/2 రూ.)

వరహావతారము, అం: చూ, అవతారములు.

వరా, వై. వి.=వరాహా: చూ, రూ—వరహా.

వరాంగకము, సం. వి. అ. న. 1: ఉత్కటము, గంధవల్కలము, గుడత్వక్కు—గుడత్వచము, చోచము-చోదము, త్వక్పత్రము, త్వచము—త్వక్కు, పత్రము, భృంగము, రుచకము, వరాంగము, వల్కము. (తె.)-లవంగపుపట్ట*: (చూ, బెరడు): విణ. 2. శ్రేష్ఠమైన అంగములు గలది.

వరాంగన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, శీతాళము*; 2. ఉత్తమస్త్రీ: చూ, స్త్రీ.

వరాంగము, సం. వి. అ. న. 1. తల: చూ, శిరము; 2. ఆలు మగలగుఱి: చూ, భగము. 12; 3. గుద్ద: చూ, ముద్ది; 4. మగగుఱి: చూ, శిశ్నము; 5: చూ, వరాంగకము. 1.*; 6: చూ, హస్తి.

వరాంగి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వసుపు: చూ వర్ణము. 6.

వరాకము, సం. వి. అ. న. పెద్దకత్తి: చూ, హేతి. 4(రిష్టి.2.)

వరాకుఁడు, సం. విణ. పేరులేనివాఁడు.

వరాటకము, సం. వి. అ. పుం. 1; రూ-వరాటిక-వరాటము, వఱము, శ్వేత: కపర్దము. (తె) గవ్వ: (చూ, సంకు. 1.); 2. రూ-వరాటిక. తామరదుద్దు: చూ, సహస్రపత్రము; 3. మోకు: చూ, సూత్రము. 1.

వరాటము, సం. వి, అ. పుం: చూ, వరాటకము. 1; అం. 2: చూ, దేశములు.

వరాటి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. ముతకబట్ట: చూ, వస్త్రము; అం. 2: చూ, రాగాంగములు. (ఉపాంగము), (అంగము. 9.), (చూ, స్వరము. 2.)

వరాటిక, సం. వి. ఆ. పుం: చూ, వరాటకము. 1—2—3.

వరాట్యుపాంగములు, అం: చూ, అంగము. 9.

వరాడి, అం: చూ, భిన్నపంచమజభాషలు.

వరాడె బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, కపూరియె బ్రాహ్మణులు.

వరాననుఁడు, సం. విణ. శ్రేష్ఠమైన ముఖముగలవాఁడు: చూ, ఉత్తమాంగుఁడు.

వరావర, సం. వి. అ. స్త్రీ. తీఁగెచిట్టికూర*: చూ, వృక్షము. (భండీరము. 2.)

వరారోహ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఉత్తమస్త్రీ: చూ, స్త్రీ; 2 పెద్ద పిఱుఁదులుగల ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 3. ఉపరతియందాసక్తి గల యాఁడుది: చూ, స్త్రీ; 4 ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.

వరారోహి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కొబ్బరి*: చూ, స్కంధఫలము.

వరారోహుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. మావటివాఁడు: చూ, హస్త్యారోహుఁడు; 2. గుఱ్ఱపురౌతు; చూ, సాది. 1.

వరాశి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. రూ-వరాసి: చూ, వరాటి. 1; 2. శ్రేష్ఠమైనకత్తి: చూ, హేతి. 4. (రిష్టి. 2.)

వరాశ్రయము, సం. వి. అ పుం. పూలగురివెంద*: చూ, శ్వేతపాకి.

వరాసవ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గురివెంద*: చూ, శ్వేతపాకి.

వరాసి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, వరాశి. 1—2.

వరాహకర్ణి, అం; చూ, రూ-వారాహకర్ణి.

వరాహఘాతికము, అం: చూ, వ్యాసకరణ బంధములు.

వరాహపుచ్ఛము, సం. వి. అ. పుం. న. పందితోఁక: చూ, వాలము. 1.

వరాహపుటము, అం. అరగజము వెడల్పులోఁతు పొడవుగల గుంటనుదీసి యౌషధమును మూఁకుడులోఁబెట్టి విధిప్రకారము పుటమువేయుట: చూ, పుట (ట) ములు.

వరాహము, సం. వి. అ. పుం. 1. పంది: చూ, సూకరము; 2. = వరాహా—వరాః చూ, వరహా; 3. ముస్తె*: చూ, హరిత (ముస్తకము 1); 4. కొండ: చూ, పర్వతము; 5. కోఁతి: చూ, వానరము; అం. 6: చూ, వృత్తము. 1. (మ, న, న, న, న, న, న, స, గగములు. 10-16 యతులు. 26. ఛందస్సు.); 7: చూ, వరాహావతారము. 8: చూ, ఆసనములు.

వరాహమూర్తి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, అగ్నిజిహ్వుఁడు.

వరాహవర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పెన్నేరు*: చూ, వారాహకర్ణి.

వరాహి, సం. వి ఈ. స్త్రీ. 1. ఆఁడు ఊరఁబిచ్చుక: చూ, శకుంతి (పిచ్చుక. ౨.); 2. ఆఁడుపంది: చూ, సూకరము.

వరాహుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

వరాళకము, సం. వి. అ. పుం. 1. కలివి*: చూ, సొమ్ము పుష్పఫల; న. 2. లవంగపుచెట్టు*: చూ, శ్రీ సంజ్ఞము (లవంగము)

వరాళి, (ళి), సం. వి. ఇ. పుం. 1. చందమామ: చూ, హిమాంశువు; అం. 2: చూ, వరాటి; 3: చూ, శ్రీ రాగములు.

వరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పిల్లపీఁచర*: చూ, శతావరి; వై. వి. (1.) = బలి. పన్ను: చూ, సిస్తు. 1; బ. (2) శాలిధాన్యము: చూ, ధాన్యము; (3) శాలియను సస్యము. రవి. 1. అ, 48 (నిలువునగల వరి): చూ, సస్యము; వా. (4) పన, పనమీఁదనున్న భాగము; (5) రాసి. వడ్లగింజల సమూహము; (6) మండె. ఎగురఁబోయని భాగము; (7) మేలురాసి, ఎగురఁబోసిన వడ్లగింజల సమూహము: చూ. ధాన్యము.

వరించు, సం. స. క్రి. కోరు. రూ-వరియించు: చూ, వాంఛించు,

వరిక, దే. వి. ఒకపిట్ట: చూ, పక్షి.

వరిగ, వై. వి. = వరక చూ, రూ—వరగ.

వరిగలు, వై. వి. బ. = వరక; చూ, రూ—వరగలు.

వరిగుండము, వై. వి నీటిబూతము. (పీటిపిల్లిఅని కొందఱు.)

వరిపొట్ట, వా. వి: చూ, పొటకలు.

వరిబీజము, దే. వి: చూ, వట్టివాఁపు.

వరిమడి, వా. వి: చూ, భూమి. 1—౪౨.

వరిముల్లు, వా. వి శూకము: చూ, సితాగ్రము.

వరియ, వా. వి. ముల్లుకోల. అం, పదా. 5—5: చూ, సిక్కు.

వరియించు, సం. స. క్రి: చూ, రూ—వరించు.

వరివసితుఁడు, సం. విశ. రూ—వరివస్యితుఁడు—వరివసితుఁడు: చూ, సేవితుఁడు.

వరివస్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సేవ. 1.

వరివస్యితుఁడు, సం. విశ: చూ, రూ—వరిసితుఁడు.

వరివస్సితుఁడు, —వై.—

వరిష్ఠము, సం. వి. అ. న 1. మిరియము: చూ, శ్యామము. 2; 2. రాగి: చూ, లోహము. 1; 3. కురువేరు*: చూ, హ్రీబేరము; పుం. 4: చూ, తీతువు; విశ. 5. మిక్కిలి యురువైనది. అర్థము: చూ, శ్రైష్ఠ్యము; 6. మిక్కిలి వరమైనది; 7. ఎగయునది.

వరిష్ఠుఁడు, సం. విశ. 1. మిక్కిలి గొప్పవాఁడైనవాఁడు: చూ, హేమాహేమీలు; 2. మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడు: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు.

వరిష్ణువు, సం. విశ. (ఉ.) కదలనిది: చూ, స్థావరము. 1.

వరీయస్సు, అం: చూ, యోగములు.

వరీయుఁడు, సం. విశ. 1: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు; 2. మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడు: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు; 3. మిక్కిలి ప్రాయపువాఁడు: చూ, వయసువాఁడు.

వరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: (తె.)—పెండ్లికొడుకు—పెళ్లికొడుకు; 2. మగఁడు: చూ, సామి. 2; 3. ఱేఁడు: చూ, స్వామి. 1; విశ. 4: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు.

వరుగు, దే. వి. 1. ఎండవేసిన ఉసిరిక వంగ దోస కాసర బుడుమ ఉస్తెలోనగునవి. వట్టు, వత్త. తద్వి.-౧. పులియఁబెట్టిన వరుగునకు:— ఒరుగు. పులివరుగు; 2. ఒకానొక గ్రద్ద. అము. 6, అ: చూ, హరివాహనుఁడు; 3. సర్పజాతికిఁగల ఒకానొక గుఱుతు.

వరుగుఁజేఁప, దే. వి. కరవాదు: చూ, మత్స్యము. 1. ౨౪. (ఉప్పుఁజేఁప అని కొందఱు.)

వరుజ, దే. వి. మడిగనిమ: చూ, సేతువు. 1.

వరుటము, సం. వి. అ. పుం. 1. లోమెడ: చూ, శిరము. 1; 2 తలుపుగడియ: చూ, విష్కంభము. 2.

వరుణపాశకము, సం. వి. అ. పుం. తంతునాగము: చూ, సొరంగి (మత్స్యము. 1—౫.)

వరుణపాశము, అం: చూ, అస్త్రములు.

వరుణము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ-వరణము. ఉలిమిరి*: చూ, శ్వేతపుష్పము; 2: చూ, విరజాజి*; 3. నీరు: చూ, సలిలము; 4. దినముయొక్క పదునాలవ భాగము: చూ, వాసరము (దినభాగములు); 5. వరుణపర్వతము: చూ, హిమాలయము (పర్వతము.); అం. 6: చూ, మేఘములు.

వరుణశిఖ, అం: చూ, శిఖలు.

వరుణసుత, సం.వి. ఆ. స్త్రీ. యమునిభార్య: చూ, స్వాతి. 1 (భార్య. 1.)

వరుణసూరణ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పుల్లబచ్చలి*: చూ, హీలమోచి (బచ్చలి.) వరుణసూరణము అని కొందఱు.)

వరుణాత్మజ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కల్లు: చూ, సుర. 2.

వరుణాత్మజుఁడు, సం. వి. అ. ఇంద్రునిసారథి: చూ, సారథి.

వరుణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. అంబువుఁడు. అంబు

భూషణుఁడు, అప్పతి, అహీలుఁడు, ఉదుపుఁడు, ఉద్దాముఁడు, కార్దమి, కార్దముఁడు, కాలీశుఁడు, కుండలి, కేశి, కేశుఁడు, జంబుకుఁడు, జలేంద్రుఁడు, జలేశుఁడు, దుందుభి, పాశి, పాశ్చాత్యుఁడు, ప్రచేతసుఁడు—ప్రాచేతసుఁడు—ప్రచేతుఁడు, మేఘనాథుఁడు, యాదఃపతి—యాదసాంపతి — యాదోనాథుఁడు, లోకమాత, వ. (తె.)—ఏటిబోటి మగల యెకిమీఁడు, కడలిఱేఁడు, జడిసామి, త్రాడుదాలుపు, నీటిఱేఁడు-నీళ్ళఱేఁడు, పడమటిదొర, పడమటి వంకఱేఁడు, మేటినీరుచూలి మెయిదాలుపులసామి, మేనుతాలుపులసామి, మెయిలుఱేఁడు, మొసలిగుఱ్ఱపురౌతు, వల్లెత్రాలుపు—వల్లెత్రాల్పు, వల్లెత్రాడు గలాఁడు, వాననెచ్చెలి; అం 2; చూ, దిగధిపతులు; 3: చూ, ఆదిత్యులు; 4: చూ, వసువులు.

వరుమానము, వా. వి: చూ, వచ్చుబడి.

వరువడి, దే. వి: చూ, విధము. 1. ఆం, భా. ద్వి. 174.

వరువాత, వై. ద్ర. =: చూ, రూ-వఱువాత-వఱువాత.

వరుస, దే. వి. 1. పఙ్క్తి: చూ, శ్రేణి. 1; 2. పరంపర: చూ, వెల్లి. 4; 3: చూ, విధము. 1. కై. 7. ఆ. 142; 4. పాలు పంచ. నా. 1, ఆ: చూ, వంతు. 5; 5. బంధుత్వక్రమము. ఉ, రా. 4, ఆ. 216; 6. సామ్యము. రాఘ. 1. ఆ: చూ, సమానము. 2; 7. క్రమము. ధార. అశ్వ. 1, ఆ: చూ, వరుస. 3.

వరుసమొగ్గరము, అం. దండవ్యూహము: చూ, వ్యూహము.

వరూథము, సం. వి. అ. న. 1. కవచము: చూ, వారవాణము; 2. ఇల్లు: చూ, సదనము· 1; పుం. 3. చక్రరంధ్రములఁ జొప్పించెడునెమ్ములు; 4. రథము మీఁది పులితోలు లోనగువాని కప్పు.

వరూథిని, సం.వి.ఈ.స్త్రీ. 1. దండు: చూ, సేన. 1; 2. మనుచరిత్రమునం దుదహరించిన వరూథిని యను దేవతాస్త్రీ: చూ, స్త్రీ: 3. పితృదేవతల లోకము: చూ, లోకములు.౧౧.

వరేణ్యము, సం. విణ. ముఖ్యము: చూ, శ్రేష్ఠము.

వరేణ్యుఁడు, సం. విణ. ముఖ్యుఁడు: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు.

వరోక్షమాణి, సం. వి. న్. న. ముండమోయుటకు గుఱుతు: చూ, లక్షణము. 1.

వరోలము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వరట. 2.

వర్గము, సం. వి. అ. పుం. 1. అధ్యాయము: చూ, సర్గము 1. (సంపుటము.3); 2. తెగ, వర్గువు, సజాతీయ సమూహము; (తద్వి.—౧. అరిషడ్వర్గములకు;—చూ, అరివర్గములు).

వర్గు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. పేరువరుసగా వ్రాసినలెక్క: రూ-వర్గువు; 2. క్షేత్రములపరిమితి లోనగువానికి గట్టెడులెక్క: రూ వర్గువు, వర్గమూలము; 3. కొన్నిరకముల జంత్రిక: రూ-వర్గువు.

వర్గువు, —పై,—; 1: చూ, వర్గము. 2. ఆం. భా. ద్వి 100.

వర్పటి, సం. వి. ఈ.స్త్రీ 1. వ్రీహిధాన్యము: చూ, స్తంబకరి (ధాన్యము); 2. పణ్యస్త్రీ: చూ, స్త్రీ.

వర్చస్కము, సం. వి. అ. పుం. న. మలము: చూ, విష్ఠ.

వర్చస్సు, సం. వి. స్. న. 1. కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; 2. మంట: చూ, వహ్ని.1; 3. రూపము: చూ, సౌందర్యము; 4: చూ, వర్చస్కము; పుం. 5. చంద్రునికొడుకు: చూ, సూనుఁడు.

వర్జనము, సం. వి. అ. న. 1. విడుపు: చూ, విమోచనము; 2. ఈవి: చూ, స్పర్శము. 3; 3. చంపుట: చూ, హింస. 1.

వర్జనీయము, సం. విణ. వర్జింపఁదగినది: చూ, హీనము. 3.

వర్జించు, సం. స. క్రి. (పరివర్జించు): చూ, విసర్జించు.

వర్జితము: సం. విణ. వర్జింపఁబడినది: చూ, హీనము. 3.

వర్జితములు, అం: పరాన్నము, పరశయ్య, పరవస్త్రము, పరదార. (4).

వర్జు, వా. వి: పాయ్యము, యౌతనము, యౌతవము: చూ, మానము. 1.

వర్జ్యము, సం. వి.అ. న. 1. విడువఁదగిన దోషయుక్తకాలము; విణ. 2 విడువఁదగినది: చూ, హీనము. 3.

వర్ణకము, సం. వి అ.పుం. న. 1. చందనము: చూ, వాసన. 1; 2. చందనము లోనగువాని పూఁత: చూ, సమాలంభము.1; పుం. 3. తెలుపులోనగు వన్నె: చూ, వర్ణము. 6; 4.(ఆంధ్రవ్యాకరణమునందు) ప్రత్యయము: పుం. 5. తిల*: చూ, శ్రీమాన్ (నువ్వులు).

వర్ణకారిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రంగవల్లి.

వర్ణకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. బట్టువాఁడు: చూ, వంది.

వర్ణచతుష్కము, అం: స్థాయీవర్ణము, ఆరోహివర్ణము, అవరోహివర్ణము, సంచారివర్ణము (4).

వర్ణచతుష్టయము, అం: (చూ, మనుష్యవర్ణములు) బ్రాహ్మ, క్షత్రియ (రాచ), వైశ్య, శూద్రులు (4). (శూద్ర=కృష్ణము)

వర్ణచిత్రాది, సం. వి. ఇ. పుం. ఏనుఁగుమీఁది చిత్రకంబళి: చూ, సాహూకము రల్లకము. ౨)

వర్ణతాళము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

వర్ణదము, సం. వి. అ. న. మలయ పర్వతమునందుఁ బుట్టిన పీత చందనము: చూ, వాసన. 1.

వర్ణనము, సం. వి. అ. పుం: చూ, స్తోత్రము.

వర్ణపుష్పము, సం. వి. అ. పుం. వన్నె*: చూ, మొగలి.

వర్ణభిన్నము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

వర్ణపుష్పి, సం. వి. ఈ.స్త్రీ: చూ, వర్ణపుష్పము*.

వర్ణమర్థిక, అం: చూ, జన్యతాళములు.

వర్ణమాల, సం. వి ఆ.స్త్రీ. అచ్చులు హల్లులు వీని క్రమము: చూ, మాతృక. 4.

వర్ణమాల నభ్యాసము చేసినవారు, అం: చూ, ఉపదేశకులు.

వర్ణము, సం. వి.అ.పుం. న. 1. అ, అచ్చు, అక్షరము. (తె.)—అ, అక్కరము, అచ్చరము, అత్తు, వ్రాయి. తద్వి.—౧. రవర్ణమునకు:— రేఫము. (తె.)— వలపలగిలుక; ౨. (చూ, తలకట్టు. 5); ౩. ముక్కుతో పలుకఁబడు అక్షరమునకు:— అనునాసికము, జిహ్వోష్ఠి; ౪. ప్రకృతి ప్రత్యయాదులతోఁ జేరెడి యక్షరము:— అనుబంధము; ౫. అకారము, అత్తు; లఘ్వక్షరము:-అగురువు; ౬. ప్రాణాక్షరము, (సం.)—అచ్చు. (తె.)—అచ్చులు. (ఇత్యాది);

2. బంగారు: చూ, లోహము. 1; 3. రూపము : చూ, సౌందర్యము; 4 చందనాదులపూఁత: చూ, సమాలంభము.1. తద్వి.—వస్త్రమునకువేయు రంగునకు:—(తె.)-అద్దకము; 5. భేదము: చూ, వేఱుపాటు; పుం. 6.=వన్నియ-వన్నె. (సం.)—ఛాయ, రంగము, రాగము, రూపము. (తె.)—చాయ, జిగి, డాల్-డాలు, బచ్చెన, రంగు, వన్నియ-వన్నె. తద్విశేషములు—౧. వర్ణములు:—హరితము (ఆకుపచ్చన), రక్తము (ఎఱుపు), శుక్లము (తెలుపు), కృష్ణము (నలుపు), పీతము (పసుపు); ౨ అయిదురంగులకు:—(తె.)-పంచవన్నియ-పంచవన్నె; ౩. ఆకుపచ్చనకు:— పలాశము-పాలాశము, హరితము-హరిత్తు. తె.)—ఆకుపచ్చ- ఆకుపచ్చన, పసిమి, మదుపు; (విణ.) (౧) పలాశము—పాలాశము, హారిణి, హరితము-హరిత్తు. (తె.)-ఆకుపచ్చ-ఆకుపచ్చన; ౪. ఎఱుపునకు:-అంగారము, అరుణము, అరుణిమ, కోకనదచ్ఛవి, కోపీనము, గౌరము, తామ్రము, ధాతువు, రక్తము, రక్తిమ-రక్తిమము, రోహితము-లోహితము, లౌహిత్యము, వసము, శోణము, శోణిమ-శోణిమము (తె.)—ఎఱుపు-ఎఱ్ఱ-ఎఱ్ఱన, కావి, కెంజాయ. కెంపు, గవరన, జాజు. జాదు, జేగుఱు-జేవుఱు,జొత్తు,తొగరు-తొవరు, తోఁపు, బొమ్మంచు, (౧) ఎఱ్ఱనిది:-(విణ.) కషాయము, కోకనదచ్ఛవి, గౌరము, తామ్రము, రక్తము, రాగి, రోహితము—లోహితము, శోణము. (తె.)—ఎఱ-ఎఱ్ఱ-ఎఱ్ఱన, కెంపు, జేగుఱు-జేవుఱు, తొగరు-తొవరు, బొమ్మంచు, లాలు, విడి; (౨) (తె.)—ఊదా-ఊదారంగు; (౩) తెలుపుమించిన యెఱుపునకు:—అరుణము, అవ్యక్తరాగము, ఉపసర్గము, పాటలము. (తె.)-ఇంచుకయెఱుపు, పయ్య-పయ్యె, పల్ల, పస్నె, పాల, పాలవన్నె, లేఁతయెఱుపు. (విణ.) పాటలము. (తె.)—పయ్య-పయ్యె; (౪) నలుపు మించఁగలసిన ఎఱుపు -కృష్ణలోహితము, ధూమలము, ధూమ్రము; (విణ.)-కృష్ణలోహితము, ధూమలము, ధూమ్రము; (౫.) పసుపుమీఱిన యెఱుపునకు.- అరుణము, కడారము, కద్రువు, కపిలము, కపిశము, కబిలము, కవిల, కాంచనీయ, గౌరము, పింగము, పింగళము, పిశంగము. (తె)— గోరచనము-గోరజనము—గోరజము—గోఅజము, పల్ల, పల్లకమ్మ, పసిమి, పస్నె, మాదవళము-మాదళము-మాదావళము-మాదావళి; (విణ.) అరుణము, కడారము, కద్రువు, కపిలము, కపిశము, పింగము-పింగళము, పిశంగము; (౬) మిక్కిలి యెఱుపు.- మంజిష్ఠ. (తె.)—పెంకి; (౭) (విణ.)— కాషాయము— కాషాయి; (౮) (విణ.)—కౌసుంభము—కౌసుంభి. (తె., — చెందిరిక-చెంద్రిక; (౯) (తె.) - చెంగావి; (౧౦) లత్తుకచే ఎఱ్ఱనైనది.- పల్లవితము. (వి) పల్లవము; (౧౧).-(తె,నీరుకావి-నీర్కావి; (౧౨) (తె)—జాఫరా—జాబిరా; (౧౩) (తె)-తోఁపు; (౧౪) (తె.)—చందురకావి-చందురుకావి-చంద్రకావి; (౧౫) అవయవముల యెఱుపు:-అంగరాగము; (౧౬) మేనియెఱుపు:—అంగరాగము; ౫. తెలుపునకు:— అమలినము, అర్జునము, అవదాతము, అవలక్షము, ఉజ్జ్వలము, క, గౌరము, ధవళము-ధవళిమ-ధవళిమము, పాండరము-పాండురము-పాండిమ—పాండిమము-పాండువు, రూపము, వర్ణము, వర్ణిక, వలక్షము-వళక్షము, విశదము, శుక్లము, శుచి, శుద్ధము, శుభ్రము, శ్యేనము, శ్వేతము, సితము, స్వచ్ఛము, హరిణము. (తె. ప.)—తెల్లన, తెల్లి—తెలివి, తెలుపు, తెల్లఁదనము, వలుక-వలుకన-వల్కన, వెలరు-వెలి, వెలిక, వెలువెల్ల, వెల్లన, వెల్లి, సఫేదు. (౧) తెల్లనిది. (విణ.) — అర్జునము, అచ్ఛము, అవదాతము, అవలక్షణము, కర్కము, ఖరువు, ధవళము, పాండురము, పాండువు, రజితము, వలక్షము—వళక్షము, గౌరము, శుక్లము, శుచి, శుద్ధము, శుభ్రము, హరిణము, (తె.)— అచ్ఛము, తెల-తెల్ల-తెల్లన-తెలి-తెలుపు, బొల్లి, వలిపము-వల్పము-వెలిపము, వెలి-వెల్ల; (౨) నలుపుయెక్కువగాఁగల తెలుపు:— వి. కల్మాషము; (విణ.) —కల్మాషము; (౩) ఎఱుపుయెక్కువగాఁగల తెలుపు — కషాయము; (౪) పసుపుమించిన తెలుపు.-(తె.) (వి.) పుల-పుల్ల, (తె.) (విణ) పుల్ల; (౫) తెలుపు లోనగువన్నె.-వర్ణకము, వర్ణిక; (౬) పసుపుతోఁగూడిన తెలుపు - హరిణము; (౭) (వి.) ఈషత్పాండువు, ధూసరము. (తె.) బూడిదరంగు, మసర. (విణ.) ధూసరము. (తె.)—మసర; (౬) నలుపునకు.— అసితము, కిల్మషము-కల్మాషము, కార్ష్ణ్యము, కాలము, కాలిక, కృష్ణము, ధ్యామము, నీలము, నీలిమ-నీలిమము, నైల్యము, మేచకము, శ్యామము, శ్యామలము, శ్యామిక. (తె.)-కందు, కప్పు, కఱ—కఱియ—కఱ్ఱ, కటి—కిట్టి, కసీసము, కసుఁగందు, కారియ—కాఱియ—కారు, కావిరి, కుమ్మర, చామ, చామనచాయ, చామనము, నల—నల్ల—నల్లన, నల్లఁదనము, నలుపు మకిల, మయిల-మైల, మసి, మాఁగుడు, మాయి. (౧) నల్లనిది.—అసితము, కల్మషము-కల్మాషము, కాలము, కృష్ణము, థ, నీలి, మలినము, మేచకము, రామ, శితి, శ్యామము, శ్యామలము, (తె.)—కటి—కఱియ, కసీసము, నలుపు, నల్ల; (౨) ఎఱుపుయెక్కువగాఁగల నలుపు -జోనళము-జోనాళము. (విణ.)-జోనళము—జోనాళము; (౩) మిక్కిలి నల్లనిది —(తె.) సురమాయి; (౪) ఇంచుక నలుపునకు.—(తె.) మసక—మసకన; ౭. పసుపునకు - అవదాతము, అగ్నిశిఖము, ఉమ, క, కంబరము, కటంకభేరి, కల్లము, కాంచనము, కాంచని, కాదరి, కావేరి, కృమిఘ్న, క్షణద, క్షప, ఖంజ, గౌరము, గౌరి, ఘర్షణి, తమస్విని, త్రియామ నిశ, నిశాఖ్య (హ్వా), పింజ, పీత—పీతము, వరాంగి, బాల, రజని, వరవర్ణిని

హరిద్ర, హారిద్రాభము, హారిద్రము, హేమరాగిణి. (తె.)-అడఁది—అలఁది-అళఁది-హాళది-అలిది-అళిది-హాళిది, చిక్కసము, పచ్చ, పచ్చఁదనము, పచ్చన, పస, పసపు-పసుపు, పసపుంజాయ, పసరు, పసరుచాయ, పసిమి-పసిమిడి, పసిరిక. (౧) పసుపువర్ణముఁగలది.—అవదాతము. గౌరము, పీతము, బభ్రువు, హరి, హారిద్రాభము, హారిద్రము, (తె.)-తోక్కము, పసపు-పసుపు, పసిరిక. (ఇందుఁ గొన్ని పసుపునకును పసుపురంగునకునుగూడఁజెల్లును.); (౨) కాముకప్రియము, గంధహారిద్రాభము. (తె.) కస్తురి పసుపు; (౩) ఎఱుపుమించిన పసుపువన్నెకు.-పింజరము, మాంజిష్ఠము.— (తె.)—పసఱు, పసిమి; (౪) ఎఱుపు మించిన పసుపు వన్నెకలది:— పింజరము, మాంజిష్ఠము. (తె.)—పసను; (౫) తాచిపూచికొను పసుపునకు:—(తె.)—ఓలగందము చిలుబంతి పసుపు; (౧౩) (సం.)—వనహరిద్ర. (తె.)— అడవిపసుపు, పసపు—పసుపు, పూఁతపసుపు, బండారు; (౬) (తె.)—కూరపసుపు; (౭) తెలుపుమించిన పచ్చనిది.— పాండరము—పాండురము—పాండువు: (౮) బంగారువర్ణముగలది.-వి. వర్ణక. (విణ.) హరి; (౯) ఇంచుక పసుపురంగునకు — కులాహము; (౧౦) పీతవర్ణమైనది -ఆపీతము; (౧౧) పులిరంగునకు.—(తె.) చాఱ-చారిక-చాఱికె; (౧౨) గోరోచనపువన్నెకు.—పసిమి; (౧౩) మిక్కిలి పచ్చనకు.- (తె) పచ్చ పచన—పచ్చపచ్చన; (౮) చిత్రవర్ణమునకు.— ఏతము, కంబరము, కర్బురము, కల్మాషము, కిమ్మీరము-కిర్మీరము, చిత్రము, పరుషము, విచిత్రము, శబలము. (తె.)-కంబరము, కత్తరి, కప్పరము, బవంతి; (౧) చిత్రవర్ణముకలది.-ఏతము, కర్బురము, కలుషము, కల్మాషము, కిమ్మీరము—కిర్మీరము, చిత్రము, విచిత్రము, శబలము. (౨) వస్త్రమునందలి చిత్రవర్ణము. (తె.)-వప్పళి; ౯. చెడ్డవర్ణము కలది.- దుర్వర్ణము; ౧౦. వర్ణలేశమునకు.—(తె)-నిగ్గు; ౧౧. కోఁతివన్నెకు.—శ్యావము; ౧౨. వర్ణాధిక్యమునకు.— (తె.)—కవురు—కౌరు; ౧౩. (చూ, రంగులు) తద్వి.—౧. అద్దకము. (మిగత వానికి: చూ, హరితము· 1.): బ. 7: చూ, వర్ణచతుష్టయము; 8: చూ, స్తుతి; 9. యశము: చూ, సమాఖ్య. 1; 10. గుణము: చూ, స్వభావము; 11. ఏనుఁగుమీఁదఁబఱచెడు కంబళము: చూ, రల్లకము; 12. మూఁత: చూ, స్థగనము; 13. కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; 14. సంగీతమందలి రాగము (గీత): చూ, స్వరము. 2; 15. కులము: చూ, సంతతి 1; అం. 16: చూ, వర్ణములు. 3; 17: చూ, అష్టాదశపదార్థములు; స. 18. నాలుగు: చూ, మూఁడునొకటి.

వర్ణములు, అం. 1: చూ, వర్ణము, 6-౧; 2: చూ, వర్ణచతుష్టయము; 3. వర్ణము, అనువర్ణము, చిత్రవర్ణము (3.); 4: చూ, వర్ణము. 14.

వర్ణయతి, అం: చూ, జన్యతాళములు.

వర్ణలేఖ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: లేఖిని.

వర్ణలోపము, వా. వి. (ఉదా:— భోజనమ్ = బోజనము. ఇట జకారమునకు లోపము. తామరసమ్ = తామర. సకారమునకు లోపము. కాళహస్తి=కాళాస్తి. ఉజ్జయని=ఉజ్జని. జయ = జా-జే. ఇత్యాది.)

వర్ణవతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పసుపు: చూ, వర్ణము. 6 — ౨.

వర్ణవాస్తుకము, సం. వి. అ. పుం. కొయ్యతోఁటకూర*: చూ, శాకిని. 2. (మారిషము. ౩.)

వర్ణవిభాగము, అం: చూ, కవర్గము.

వర్ణవుఁడు, సం. విణ. వంటవాఁడు: చూ, సూపకారుఁడు.

వర్ణవ్యత్యయము, వా. వి. (ఉదా:—శుచిః = చిచ్చు, కక్షః = చంక ఇత్యాది.)

వర్ణాగము, వా. వి. (ఉదా:—రథః = అరదము, ఇచట 'అ' యాగమము. దేవః-దేవర. ఇట 'ర' యాగమము ఇత్యాది.)

వర్ణాటము, సం. వి. అ. పుం. 1. సంగీతము: చూ, స్వరము. 2; 2. ఆఁడుఁదాని బ్రతుకు: చూ, స్థితి. 5.

వర్ణాటుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. గాయకుఁడు: చూ, సీకారి; 2. చిత్రకరుఁడు: చూ, శిల్పులు (ముచ్చి, రంగాజీవుఁడు.); 3 ఆఁడుదానివలన బ్రదుకువాఁడు.)

వర్ణి, సం. వి. న్. పుం. 1. బ్రహ్మచారి; చూ, వటువు; 2: చూ, వర్ణాటుఁడు. 2; 3: చూ, వ్రాఁతకాఁడు; 4. దండ కాషాయ కమండలజడలు ధరించి బ్రదికెడువాఁడు: చూ, సన్యాసి; 5, మూర్ఖుఁడు: చూ, స్తబ్ధుఁడు; 6. రమ్యము: చూ, సౌందర్యము; ఈ. స్త్రీ. 7. కందులు: చూ, సురాష్ట్రిజము, స్తంబకరి. (ధాన్యము. ౨౬. ౩౦.)

వర్ణించు, సం. స. క్రి. పొగడు: చూ, స్తుతించు.

వర్ణిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = వన్నియ-వన్నె. 1. తెలుపు లోనగువన్నె. రూ—వర్ణకము: చూ, వర్ణము—6—౫-(౫); 2. బంగారువన్నె: చూ, వర్ణము. 6-౨-(౮.)

వర్ణికర్ణిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్ది*: చూ, సౌలము· 3.

వర్ణితము, సం. విణ. స్తుతింపఁబడినది: చూ, స్తుతము.

వర్ణిలింగి, సం. వి. న్. పుం. తాఁటదమ్మఁడు: చూ. సన్యాసి.

వర్ణుఁడు, సం.వి అ.పుం. కొమారుఁడు: చూ, సూనుఁడు.1.

వర్తకము. సం. వి. అ. పుం. 1. (వి. పు. 7. అ.) కలాయనము, వణిక్కు — వణిజ్య, వాణిజ్యము, వ్యవహారము, వ్యాపారము, సార్థవాహము. (తె)—బెహారము-బేహారము-బేహారము-బేరము-బేవరము. తద్వి -౧. చిల్లరబేరమునకు.-(తె.)—మాఱుబేరము; ౨. (తె.)—అడిసాటా, తఱుగు బేరము. (చూ, సార్థవాహము.); 2. మీనవల్లంకి; చూ, వర్తిక. 1; 3. గుఱ్ఱపుగొరిసె: చూ, వింఖము; 4. ఒకానొక లోహము: చూ, లోహము. 1—౧౬.

వర్తకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సార్థవాహుఁడు. 1: 2. ప్రవర్తకుఁడు. (తె.)—నడపువాఁడు.

వర్తనము, సం. వి. అ. న, 1. ప్రవర్తనము, నడవడి, చూ,

సమయము. 2; 2. జీవనము: చూ, వృత్తి. 2; 3. వ్రటము. ఉలుచ: చూ, హ్రస్వము. 1.

వర్తని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రూ-వర్త్మని-వర్త్మము. త్రోవ: చూ, మార్గము. 1; 2. కాలిజాడ: చూ, సూచన. 1; 3. కదురుబిళ్ళ: (చూ, తర్కువు): 4. కనుఱెప్ప: చూ, ఱెప్ప.

వర్తనుఁడు, సం. విణ. 1. పొట్టివాఁడు: చూ, వామనుఁడు. 2; 2. వర్తించువాఁడు: వర్తి.

వర్తమానకాలము, అం. 1. (నడచుతఱి): చూ, కాలత్రయము; 2. శత్రర్థంబుపై నుండు ధాతువు వర్తమానకాల రూపంబు చేరి వర్తమానకాలంబగు. ఉదా.—వండుచున్నాను. మొ.

వర్తమానము, సం. వి. అ. పుం. 1. వృత్తాంతము: చూ, సమాచారము.2; విణ. 2.జరుగుచున్నది వర్తమానకాలము. (దీనికి ధాతువు చివర (చున్న) యుండును); వా. 3: చూ, విద్యమానము; అం. 4: చూ, క్రియాకాలములు.

వర్తమానార్థకము, అం. (లట్టు) జరుగుచున్న కాలమును తెలుపునది.

వర్తరూకము, సం. వి.అ. పుం. 1. వర్తనీ నది: చూ, హ్రాదిని (నది); 2. కాకిగూఁడు: చూ, సదనము. 1; 3. నీటియూట పాఱురంధ్రము: చూ, వాహసము. 2.

వర్తి, సం.వి.ఇ.స్త్రీ. 1.=వత్తి. దీపపు వత్తి: అన్వాసనము, దశ, వర్తిక. (తె.)—చమురు వత్తి, లిటి, వత్తి. తద్వి.— ౧. వర్తిధూపము, (తె.)—ఊఁదువత్తి: చూ, సాంబ్రాణి వత్తి; ౨. పెద్దయూఁదువత్తి. (తె.)—వాసన కొడుపు. ౩. మయినపువత్తి—మైనపువత్తి; 2. దీపమునకు: చూ, స్నేహాశము; 3: చూ, గాత్రానులేపని; 4. అత్తరుబిళ్ళ: చూ, వాసన. 1; (పూసెడువాగర అని కొందఱు) 5. కంటి కాటుక: చూ, చాఁదు. 3; 6. మందుచేయుట; 7. వరుస: చూ, శ్రేణి. 1; 8. బట్ట మొదటి బద్దె: చూ, వత్తె. 2; 9. రణములకువేయు కారపు వత్తి; 10. జాబు: చూ,లేఖ.3; విణ. (ఇ. ఈ. న్.) 11: చూ, వర్తనుఁడు. 2.

వర్తించు, సం. అ. క్రి: రూ-వర్తిల్లు, నటించు, ప్రవర్తించు—ప్రవర్ధిల్లు, ప్రవర్తిల్లు, ప్రయోగించు. (తె.)—అగు-అవు-ఔ-అగుమోచు, అడు, ఉండు, కలుగు-కల్గు-కలవు, క్రాలు, చాఁగు, జరగు-జరుగు, తవణిల్లు, నడచు-నడుచు, పచరించు-పచారించు-పసరించు, పరఁగు, పరిఢవిల్లు, పొరలు, ప్రబ్బు, మను, మాడు, వ్రటిలు-వ్రటిల్లు, వఱలు, సాగు. తద్వి.— ౧. స. క్రి. అనుష్ఠించు, ఆచరించు. (తె.)-నడపు-నడుపు; ౨. కపటముగా ప్రవర్తించుటకు-నటించు. (తె.)-అనిపించు, టక్కుచేయు; ౩. జాగరూకతతో వర్తించుటకు:— మెలఁగు-మెలయు.

వర్తిక, సం. వి. అ. స్త్రీ 1. గాంజికాయము, మీనవల్లిక, రూ-వర్తకము-వర్తికము, వలనక్రమము. (తె.)-మీనవల్లంకి, మీనుల్లంకి, మీలదొంగ, మీలముచ్చు, మీలవల్లంకి, వెలిచియ-వెలిచె-వెల్చె: 2: చూ, వర్తి*; పుం. 3: చూ, వర్తి. 1.

వర్తికము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, రూ-వర్తిక. 1.

వర్తితము, అం: చూ, కరణములు.

వర్తిధూపము, సం. వి.అ.పుం. ఊఁదువత్తి: చూ, వర్తి. 1-౧.

వర్తిల్లు, సం. అ. క్రి: చూ, వర్తించు.

వర్తిష్ణువు, సం. విణ. (ఉ) కాలమెఱిఁగి వర్తించువాఁడు: రూ-వర్తనుఁడు. (తె.)—ఉండువాఁడు. [వృత్తము.5.

వర్తులము, సం. విణ. =వట్ట-వట్టన-వట్టువ. గుండ్రని: చూ,

వర్తులాభరణము, సం. వి. అ. న: చూ, బవిర, వసు. 5, అ: చూ, భూషణము. 2-౮-(౨౨). [చూ, ఱెప్ప.

వర్త్మము, సం.వి.న్.న. 1.దారి: చూ,మార్గము.1; 2.కనుఱెప్ప:

వర్త్మ్యుఁడు, సం. వి. న్. న. 1. తెరువరి: చూ, వాటవారి.

వర్ధకము, సం. వి. అ. పుం. చిఱుతేఁకు*: చూ, హాంజిక.

వర్ధకి, సం. వి. ఇ. పుం.=వడ్ల-వడ్లంగి: చూ, వడ్రంగి.

వర్ధతే, అం: చూ, భావవికారములు.

వర్ధనము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వృద్ధి. 1; 2. నఱుకుడు: విదరము. (తె.)-వ్రక్కలింత, వ్రచ్చుట: చూ, హతి; విణ. 3. పెరుఁగునది: చూ, వర్ధి; అం. 4: చూ, జన్యతాళములు.

వర్ధని, సం. వి. ఇ. న. 1. రూ-వార్ధని. గరిగెపిడత: వారిధాన్య; ఈ. స్త్రీ. 2. చీఁపురుకట్ట: చూ, సమ్మార్జని.

వర్ధమానకము,సం.వి.అ.పుం.మూఁకుడు:చూ,పాత్రము.6-౪౬.

వర్ధమానము, సం. వి. అ. పుం. 1.—జై.—; 2. ఆముదపుఁ జెట్టు: చూ, వ్యడంబకము; 3. దక్షిణపువైపుతప్ప మిగత మూఁడువైపుల నడవవాకిళ్ళుగల యిల్లు: చూ, సదనము. 1; 4. నగ: చూ, హవణిక.2.(భూషణము. 2.); 5. అభినయ సంయుత హస్తవిశేషము: చూ, వ్యంజకము. 1; అం. 6; చూ, సంయుత హస్తములు; 7: చూ,ఏకవింశతిస్థానకములు.

వర్ధమానుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

వర్ధి, సం. విణ. వృద్ధినొందినది: రూ-వర్ధి(-వార్ధి), వర్ధనము.

వర్ధించు, సం. ప్రే. పెంచు-పెనుచు: చూ, సంవర్ధించు. భార. అర. 1, ఆ. నిదిగ్ధము, పాలితము.

వర్ధితము, సం. విణ. 1. పెంచఁబడినది. (గుణకారము అని కొందఱు): చూ, హెచ్చవేఁత; 2. నఱుకఁబడినది: చూ, విచ్ఛిన్నము. 3; 3. కప్పఁబడినది: చూ, స్థగితము; 4. నిండినది: చూ, సంపూర్ణము.

వర్ధిల్లు, సం. అ. క్రి. పూరించు, ప్రవర్ధిల్లు. (తె.)—అదరు, అదరుదెంచు, ఈడుమాఱు, ఈదేఱు, ఎచ్చరిలు—ఎచ్చిర్లు-ఎచ్చిఱు, ఎదుగు, ఏచు, ఏరుపడు—ఏర్పడు, ఒదలు—పొదలు, కెఱలువోడుచు, కొనలిడు, కొనశిడు, కొనలొత్తు, కొనసాగు, కోలుకొను-కోల్కొను, తలయెత్తు, తీఁగసాగు, తొంగలించు, నిక్కు, నెగడు—నెవడు, పిక్కటిలు—పిక్క

టిల్లు, పురడించు-పురణించు-పురాయించు, పెంపగు, పెనుపడు, పెరుగు—పెర్గు, పెరుపు—పెర్వు, పొంపిరివోవు, పొటకరించు, పొడుగు, పొదలాడు, పొదలుకొను, ప్రబలు, ప్రబ్బు, మించు, మీఱు, ముదురు, మూరిఁబోవు, రక్కొను-రెక్కొను, రహించు, రూపగు, రేకెత్తు, ఱంపిలు ఱంపిల్లు, వీడు, సరగు, హెచ్చరించు—హెచ్చిరిలు—హెచ్చిరిల్లు—హెచ్చిలు—హెచ్చిల్లు. తద్వి.— మిక్కిలి వర్ధిల్లుటకు.—(తె.)—పెచ్చుపెరుగు, (చూ, హెచ్చిరిలు.)

వర్ధిష్ణుత, అం: చూ, నఖక్షతములు.

వర్ధిష్ణువు, సం. విణ. (ఉ.) వృద్ధిబొందువాఁడు.

వర్ధ్రి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రూ-వధ్రి; చూ, వరత్ర; విణ. 2: చూ, వర్ధి.

వర్మము, సం. వి. న్ న. రూ—వర్మవు. కవచము: చూ, వారవారణము.

వర్మితుఁడు, సం. విణ. కవచము తొడిగినవాఁడు: (తె.)—కత్తళీఁడు-బొందడీఁడు-బొందలీఁడు.

వర్మవు, సం. వి. ఉ. న: చూ, రూ — వర్మము.

వర్య, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పతింవర, స్వయంవర: చూ, స్త్రీ; విణ. 2. ముఖ్యురాలు: చూ, స్త్రీ.

వర్యము, సం. విణ. ముఖ్యము: చూ, శ్రైష్ఠ్యము.

వర్యుఁడు, సం. విణ: చూ, వరేణ్యుఁడు.

వర్యూః, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, వాయింట*.

వర్ష, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఐ: చూ, వానతటి.

వర్షకేతువు, సం. వి. ఉ. పుం ఎఱ్ఱగలిజేరు, యోగ్య, విటాలిక*: చూ, శోధఘ్ని.

వర్షణము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ,వడగల్లు.2:రూ-వర్షము 2.

వర్షధరుఁడు, సం. విణ. (రూ-వర్షధర్షుఁడు-వర్షవరుఁడు-ధర్షరుఁడు-ధర్షుఁడు) షండుఁడు: చూ, హెగ్గడి. 2.

వర్షధర్షుఁడు, సం. విణ. —పై.—

వర్ష పర్వతములు, అం. 1: చూ, పర్వతము. ౨౫; 2: హిమాచలము, హేమకూటము, నిషధము, గంధమాధనము, నీలము, శ్వేతము, శృంగి, మాల్యవంతము. (8.)

వర్షపాకి, సం. వి. న్. పుం. 1. నల్లమామిడి*: చూ, సహకారము (మామిడి. ౨); 2. మారేడు*: చూ, శ్రీఫలము.

వర్ష బిందున్యాయము, అం. ఒకానొకన్యాయము ?

వర్షము, సం. వి. అ. 1. పేడితనము: చూ, షండత్వము; న. 2: చూ, వాన. 1; 3: చూ, సంవత్సరము; 4. జంబూద్వీపము (మంచుమలమొదలు సేతు పర్యంత దేశము): చూ, ద్వీపములు. (శ్వేత ద్వీపము. 2; లంక. 1.); 5. మబ్బు: చూ, మేఘము. 1; న 6: ఖండము, నవకము. (తె.)—తొమ్మిది, ముమ్మొఁడు—ముత్తిగ; అం. 7: చూ, కాలములు; 8: చూ, ఋతువులు.

వర్షములు, అం. భారతాది.- (చూ, ఇలావృతము) (భారతము, రమ్యకము, కింపురుషము, హరి, భద్రాశ్వము, కురువు, హిరణ్మయము, ఇలావృతము, కేతుమాలము. వీనినే "చూ, నవఖండములు":— భరత, హేమకూట, నైషధ, ఇలావృత, నీల, శ్వేత, కురు, భద్రాశ్వ, కేతుమాల అని చెప్పుచున్నారు.)

వర్ష రూపిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, సరస్వతి. 1.

వర్షర్తువు, అం: చూ, వర్షము. 8.

వర్ష వరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-వర్ష ధరుఁడు.

వర్షాంగము, సం. వి. అ. పుం: చూ, మాసము. 1.

వర్షాంశకము, —పై.—

వర్షాభువు, సం. వి. ఊ. స్త్రీ. 1. ఆఁడుకప్ప: చూ, హరి. 12; 2. గలిజేరు*: చూ, శోధఘ్ని: పుం. స్త్రీ. 3. కప్ప: చూ, హరి. 12; పుం. 4. ఎఱ్ఱ: చూ,సర్పము (చూ,మత్స్యము.1.), 5. పట్టు పురుగు; చూ, సస్యసంహారి (పురుగు. ౫.); 6. తెప్ప: చూ, హోడము; విణ. 7. వర్షాకాలమునందుఁబుట్టినది.

వర్షాభ్వి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూ, వర్షాభువు. 1.

వర్షారంభః ప్రారణావ్రతము, సం.వి.అ.పుం:చూ,వానకోయిల.2.

వర్షాశనము, సం. వి అ. న. రాజులు లోనగువారు విద్వాంసులు లోనగువారికి సంవత్సరమున కొకతూరి యిచ్చెడు సంవత్సర గ్రాసద్రవ్యము: వార్షికము. (తె.)-పడితరము.

వర్షించు, సం. అ. క్రి. (ప్రవర్షించు): (తె.)-కురియు, గుప్పించు, తొలుకు-తొలకరించు. తద్వి.-(తె.)-తొలకరించు.

వర్షిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. దర్భకట్ట, బర్హ బరజాలము.

వర్షికము, సం. వి. అ. న: అనామయము. (తె.)-అగరుచెక్క.

వర్షీయుఁడు, సం. విణ. మిక్కిలియేండ్లు చెల్లినవాఁడు; చూ, స్థవిరుఁడు.

వర్షోపలము, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, వడగల్లు.

వర్ష్మము, సం. వి. న్. న. 1: చూ. శరీరము; 2. మిక్కిలి చక్కనిరూపము: చూ,సౌందర్యము; 3.కొలత:చూ,పరిమితి.

వఱ, దే. వి. మేర. (దనుక—దాఁక శబ్దములతోఁ జేరినపుడు "నీ, కీవఱదనుక." శకాం. 5, ఆ. 61.): చూ, సీమ. 1.

వఱకు, దే. అవ్య: రూ-వరకు, దనుక-దాఁక, వఱదాఁక. మట్టు. (సం.) (వి.) పర్యంతము.

వఱగొడ్డము, ద్వ. వి. (వఱ+గొడ్డగము.) వంకరమాట. భల్లా. 4, ఆ: చూ. శబ్దము. 2.

వఱడు, దే. వి. 1. పెద్దజాతినక్క: చూ, సృగాలము; 2. ముదినక్క: చూ, సృగాల; 3 నక్క. భార. సభా. 2, ఆ: చూ, సృగాలము.

వఱత, దే. వి: రూ-వఱతి-వఱద-వఱ-వఱ్ఱు, ప్రవాహము: చూ, వెల్లువ; 2. ఏఱు: చూ, నది.

వఱతి, —పై.—

వఱద, —పై.— (ప్రవాహమునకు:- జై. 5, ఆ. 28; భార. అర. 7, ఆ.); 3. వర్షాధిక్యముచే నియమమునుదాఁటిపాఱెడు ప్రవాహము, ముంపు, ముఱుగుడు: చూ, వెల్లువ. 1.

వఱదగుడి, దే. వి. 1. సూర్యాది పరివేషము: గాలిగుడి, గుడి, గుడిచుట్టు, గుడుసు, పరిది.(సం.)-ఉపసూర్యకము,చక్రము, పరిధి, పరివేషము—పరివేశము—పరివేష్టము, మండలము. తద్వి.-౧. ఎల్లదిక్కులకు నడిమిచోటునకు:— ఱఱ, కుంధ

కము, దొకారము, నడి, నడిమి, నడు, లోఁగడ, లోను (సం.)- అంతరాళము, అభ్యంతరము, చక్రవాళము, మండలము; ౨. నడిమచోటునకు:—(చూ, మండలము. 1.)

వఱదవాఱు, దే. అ. క్రి: చూ, వెల్లిగొను. భాగ. 10, స్కం. పూ.

వఱదాఁక, వా. అవ్య: చూ, వఱకు.

వఱపు, దే. వి. రూ-వరపు. పంచ. నా. 2, ఆ. 144: అడిత్రాగుడు, కఱవు, కాటకము, నిట్టు, నెవ్వ, వరబడి. (సం.)– అనావృష్టి, అవగ్రహము — అవగ్రాహము, వగ్రహము, క్షామము, దుర్భిక్షము.

వఱల, దే. వి. వృద్ధ తపస్వి (అప్ర): చూ, సన్న్యాసి.

వఱలు, దే. అ. క్రి. 1. ప్రకాశించు. భార. ద్రో. 4, ఆ: చూ, హవణిల్లు; 2. ఒప్పు: చూ, సమ్మతించు; 3: చూ, వ్యాపించు. పాండు 3, ఆ, 138.

వఱవాత, వై. వి. = చూ, రూ-వఱువాత-వరువాత.

వఱువట్లు, దే. వి. బ. (వట్టులు + వట్టులు) మిక్కిలి వట్టులు.

వఱువట్లుగొను, దే. అ. క్రి మిక్కిలి యెండు. కళా. 6, ఆ. 252: చూ, శుష్కించు.

వఱువాత, వై. క్రి. రూ-వఱవాత-వరువాత, ప్రాతఃకాలమున. హరి, పూ. 5, ఆ.

వఱువాయి, వై. వి: చూ, వేఁగుజాము.

వట్టియ, దే. వి. రూ-వట్టె. బీఁటిక: చూ, స్ఫోటము.

వట్టు, దే. వి. 1. అతిశయము: చూ, హెచ్చు. 2; 2: చూ, వెల్లువ. రామా. 8, ఆ. 163.

వట్టె, దే. వి: చూ, రూ-వట్టియ.

వట్రొడ్డు, దే. అ. క్రి: చూ, వెల్లిగొను. 1. భార. విరా. 2, ఆ.

వల, వై. వి. 1. చేఁపలఁబట్టు జాలము: డుఁత-డుఁతు-డుఁదు, జాల. (సం.)—అనుగుణ్యము, ఆనాయము, కురుంబము, కులపాలకము. కోమాసిక, జాలకము, జాలము, జాలిక. తద్భేదములు: — ౧. చేఁపలఁబట్టు వలలు:— అనుకువల, ఎడవల, ఎత్తెల, కుండెవల, కొండెవల, గత్తె, గూడ, చాఁప, డొంకవల, త్రోపుడువల. దాఁటుడువల, దొడ్డివల, మకరివల, మావు, మింటముక్కిడివల, ములుతారు, మెడవల, వెడల, సంగీతమనుకువల, సన్నపువల— సన్నవల. (సం.)—అనుహ్యూతము, క్షేపణి; మఱిన్ని ౩. తిట్టియనువలకు:- అడ్డకొడమ, కొడమ, గత్తె, తిట్టి; మఱిన్ని ౩. చేఁపలఁబట్టివేయు బుట్టకు:—చేఁపలబుట్ట, కొడిమె— కొడివె, బుట్ట. (సం.)—కువేణి, క్షారకము, మత్స్యధాని; మఱియు ౪౩. ఉంటగాలము; ౪౫. గాలము-గాలాము, గోరుగాలము. (సం.)—బడిశము, మత్స్యబంధనము; ౬. మృగములు పక్షులు మున్నగువానిఁబట్టెడు వాగురలు:— వా. (ఎలికెవల, ఏఁదువల, కుందేటివల దొడ్డివల, పందివల, లేటివల, వంకరబోను, సవదండవల మొ: చూ, వాగుర); 2. కామము. నై. 7, ఆ. 120: చూ, వలపు. 2 (చూ, కామము 6-7-8-9); విణ. 3. వృత్తియందువలను శబ్దమునకు మీఁదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము. "వలకన్ను-వలకేలు" మొ.

వలఁకు, దే. వి. రూ-వలను, దిక్కు. హరి. ఉ. 3, ఆ. 149: చూ, హరిత్తు.

వలఁకువు, దే. వి. —వై.— (కొలఁకువువంటిది)

వలఁతి, దే. వి. 1. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; విణ. 2: చూ, సమర్థుఁడు. భార. ఉద్యో. 3, ఆ; 3. అధీనము. భీమ 3, ఆ: చూ, వశము. 1; 4. అనుకూలము. పా. 5, ఆ. 12: చూ, స్నేహము. 1.

వలఁదోఁట, వా. వి: చూ, వనము. 2.

వలకట్టు, దే. స. క్రి. (వలను + కట్టు) అనుకూలపఱచు. కళా. 6, ఆ. 153: చూ, సరిపఱుచు.

వలకడ, ద్వ. వి (వలను + కడ) దక్షిణదిక్కు: చూ, హరిత్తు.

వలకాఁక, ద్వ. వి. మన్మథతాపము; చూ, సం. తాపము. 2.

వలకాఁడు, ద్వ. వి: చూ, వలపుకాఁడు. వసు. 4, ఆ.

వలకారి, ద్వ. విణ. వలపించువాఁడు, వలపించునది. పాండు. 3. ఆ. 43

వలక్య, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). పాలకీకూర*: చూ, సుమంగళ.

వలక్షగుఁడు, సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.

వలక్షము, సం. వి. అ. న. విణ రూ-వళక్షము: చూ, వర్ణము. 6 — ౫; 6 —౫—(౧).

వలగొను, దే.స.క్రి. (వలను + కొను): డాపలించు-దాపలించు, తిరిగివచ్చు, త్రిమ్మరు, వలచుట్టు, వలపలించు. (సం.)— ప్రదక్షిణించు. (చూ, వేష్టించు).

వలగ్నము, సం. వి. అ. పుం. న: అవలగ్నము, నడుము: చూ, వీఁగు. 1.

వలచు, దే. అ. క్రి. 1, వాసనఁగొట్టు. స్వా. 2, ఆ. 55: గుబాళించు, గుబులుకొను, బుగులుకొను; వై. స. క్రి. 2. కోరు. భార. ఆది 3, ఆ: చూ, వాంఛించు; 3. = పల్, అభిలష్. కామించు: చూ, సంభోగించు; 4. జలాదులం బైకిఁ దేలించు, దానించు: చూ, వడఁబోయు.

వలచుట్టు, దే. వి. (వలను + చుట్టు) 1. వలగొనుట. వసు. 5, ఆ.26: చూ, వేష్టనము.1; 2: చూ, వలగొను. వసు.5,ఆ.26.

వలజ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చక్కని చూపుగల ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 2. పుడమి: చూ, హరిప్రియ. 2. (భూమి. 1).

వలజము, సం. వి. అ. న. 1. వరిమడి: చూ, హరిప్రియ. 2. (భూమి. 1—౪౨.); 2. పైరు: చూ, సస్యము. 1; 3. ధాన్యపు రాశి, మేలురాశి: చూ, సంచయము. 1. (రాశి, 2); 4. పురద్వారము: చూ, వాకిలి; 5. పోట్లాట: చూ, హోరము. 2. (యుద్ధము); 6 గానుగ: చూ, వరరాజము; 7. సన్నని చూపు: చూ, వీక్షణము (చిన్న చూపు=దయలేని చూపు).

వలతి, దే. వి. చోటు. య. 2, ఆ. 98: చూ, స్థానము. 1; 2 ఇల్లు: చూ, సదనము. 1.

వలదు, దే. వి. 1. అధిక్యము: చూ, హెచ్చు. 2. విణ. 2.

అధికము. సా. 1, ఆ. 11: చూ, హేరాళము; వా. అవ్య. 3: రూ-వద్దు. (సం.)-(అవ్య.) ఆ. వి. "నీవు రావలదు".

వలదొర, ద్వ. వి: చూ, మన్మథుఁడు. అని. 2, ఆ. (ఇట్లు వలరాయఁడు మొ.)

వలన, దే. అవ. పంచమీ విభక్తియందు వచ్చెడి యొకానొక ప్రత్యయము.

వలనక్రమము, సం. వి. అ. పుం. వెలిచెపిట్ట: చూ, వర్తిక.1.

వలనము, సం. వి. అ. న. 1. కంటిపాప తిరుగుడు : చూ, వరజము. 7; 2. తిరుగుడు: చూ, సంచారము; పుం. 3. ఇఱ్ఱి: చూ, హరిణము. 1.

వలను, దే. వి. 1: చూ, రూ-వలఁకు. భార. అర. 2, ఆ; 2: చూ, శకునము. 1. య. 2. ఆ 3; 3: చూ, పార్శ్వము. 2. భార. ఆది. 2, ఆ; 4: చూ, వెరవు. 1. ద్వి. రా. యు, కాం; 5: చూ, సామర్థ్యము. భార. అర. 2, ఆ; 6. ప్రదక్షిణము. రా. బాల, కాం: చూ, సంవృతము; 7: చూ, విధము. 1. భాగ. 4, స్కం; 8. ఒప్పిదము. భార. ద్రో. 4, ఆ: చూ, సౌందర్యము; 9. శుచిత్వము. మార్క. 3, ఆ. 228; 10. అనుకూల్యము: చూ, స్నేహము 1; విణ. 11. కుడి, దక్షిణము. భద్రా. 1, ఆ: చూ. హరిత్తు. 1; 12. యుక్తము. రా. కిష్కిం. కాం: చూ, యోగ్యము. 2.

వలపక్షము, వా. మి. వి. న్యాయము ఎఱిఁగియు వ్యతిరేకమగుట: పక్షపాతము.

వలపల, దే. వి. (వలను+వల) దక్షిణభాగము. విజ్ఞా. అచా, కాం: చూ, వలను. 1.

వలపలగిలుక, దే. వి. రేఫము: చూ, వర్ణము. 1.

వలపలించు, దే. స. క్రి: చూ, వలగొను.

వలపు, వై. వి. 1. మదము: చూ, హామిక; 2. యువ యువతి సంభృతప్రేమ: చొక్కు, తగులము, తమకము, తమి, మచ్చిక-మచ్చికె-మచ్చిగ, మరులు, మేలు, విరాళము—విరాళి. (సం.)—ఆకల్పకము. మోహము, విమోహము; 3. కోరిక. భార విరా. 2, ఆ: చూ, వాంఛ; దే. వి. 4. పసి. రామా. 8, ఆ: చూ, వాసన. 1; 5. గంధము. అం. భా, ప్ర.106:చూ, వాసన.1; వా. 6. దేవురింపు: చూ, వాచగడము.

వలపుఁగొను, వా. అ. క్రి. 1. మోహమునొందు: చూ, మేలుపడు—మేల్పడు; తద్వి.—విమోహించు; 2. దేవురించు: చూ, వాచారు.

వలపుకత్తియ, వై. విణ. రూ-వలపుకత్తె. కాముకి: చూ, స్త్రీ.

వలపుకత్తె, —వై.—

వలపుకాఁడు, ద్వ. విణ. 1: రూ-వలకాఁడు. ఇచ్చఁగలవాఁడు. తమకి, మత్తికాఁడు, మేలువాఁడు, (సం.)— అనుకుఁడు, అభికుఁడు—అభీకుఁడు, అలిప్పుఁడు, అలోలుఁడు, కటారుఁడు, కమనుఁడు, కమరుఁడు, కమిత—కమితృఁడు—కమ్రుఁడు, కరుఁడు, కాంతారుఁడు, కామచారి, కామనుఁడు, కామయిత, కామలుఁడు, కామి, కాముకుఁడు, గర్దనము, (గర్దమఁడు), గృధ్నువు, చంచలుఁడు, చపలుఁడు, చుంబకుఁడు, మోహితుఁడు. తద్వి.-౧. కామపీడితునకు (సం.)- కామపీడితుఁడు, కామాతురుఁడు-కామార్తుఁడు, కోమలుఁడు, కౌలేయకుఁడు, గదయిత్నువు; ౨. దాసిని కామించువానికి. (సం.)— కుండకీటుఁడు; ౩. పరస్త్రీరతునకు. (సం.)—క్షేత్రియుఁడు; ౪: విమోహితుఁడు.

వలపుకీలు, వై. వి. (నై. 7, ఆ. 175): గనయము, పోఁకముడి. (సం.)- ఉచ్చయము, కూర్చిక, నీవి, నీవిబంధము, వస్త్రగ్రంథి.

వలపుమోపరి, దే. వి. గంధవహుఁడు. అచ్చ. బాల, కాం. 8: [చూ, వాయువు.

వలపురాయఁడు, వై. వి; చూ, మన్మథుఁడు.

వలపురుగు, దే. వి. తేలు: చూ, వృశ్చికము. 1.

వలపులాడు, వా.అ.క్రి.(బాగుపడుటకై) దేవురించు:చూ,వాచారు.

వలబిటాకు, దే. వి: చూ, లోవ. 5.

వలభి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. (రూ — వలభి) 1. కొణిగ, ముంజూరు: చూ, సదనము. 1; 2. చంద్రకాల: చూ, సదనము. 1.

వలభిత్తు, అం: చూ, తానములు. (గహీనతానములు)

వలమానము, సం. వి. విణ. 1. తిరుగుచున్నది. తద్వి.—తిరుగునది అనుటకు:— ఇంగము, చరము, చరాచరము, చరిష్ణువు, జంగమము, జగత్తు, త్రసము; 2. చరించుచున్నది: చూ, వలితము. 1—౬.

వలము, దే. వి. 1. విస్తారము: చూ, హేరాళము; 2: చూ, స్థౌల్యము; విణ. 3: చూ, స్థూలము. 4. శివ. ఉ. 2, ఆ.

వలమురి, దే. వి. (వలను+మురి) 1. దక్షిణావర్తశంఖము, విష్ణుశంఖము: చూ, సంకు. 1;2. శంఖము: చూ, సంకు. 1.

వలమురితాలుపు, దే. వి. శంఖపాణి. పాండు. 5, ఆ. 135: చూ, విష్ణువు. 1.

వలయము, సం. వి. అ. పుం, న. 1. కడియము: చూ, భూషణము. 2—౩, ౪; పుం. 2. కుండలాకారము: చూ, వృత్తము. 5; 3. కంఠమాల, మెడదండ: చూ, హవణిక. 2 (భూషణము. 2.); వా. 4. గండమాల: చూ, వ్రణము; 5. ఒకానొక యెముక: చూ, శల్యము. 1; విణ. 6. గుండ్రనిది: చూ, వృత్తము. 5; అం. 7: చూ, దండవ్యూహములు.

వలయితము, సం. విణ. చుట్టఁబడినది: చూ, సంవృతము.

వలయు, వై. అ. క్రి. 1. వలయితమగు. పంచ. నా. 2. ఆ. 235; దే. అ. క్రి. 2. ఇష్టమగు. భార. అశ్వ. 4, ఆ. "ఇదివలయునా ? వలవదు.": చూ, సమ్మతించు; 3. కోరు: చూ, వాంఛించు; 4. ఆవశ్యకమగు. స్వా. 4, ఆ. 20; 5. యుక్తమగు: చూ, సరిపడు. 2; 6. విహితమగు. (ఈయర్థమందిది విధ్యాద్యర్థకమయి విధి నిషేధములను దెలుపును.); వా. 7. ప్రార్థించు. స్వా. 3. ఆ. 140: చూ, స్తుతించు; వా. 8. శాసించు: చూ, సెలవిచ్చు. ("కావలయు, రావలయు, పోవలయు, మానవలయు, మసలవలయు, వేఁడుకొనవలయు, తినవలయు, పెట్టవలయు, కొట్టవలయు, తిట్టవలయు" ఇత్యాది.)

వలరాచపని, ద్వ. వి. గ్రామ్యధర్మము. నీలా. 1, ఆః చూ, సంయోగము.

వలరాజు, వై. విః చూ, వలపురాయుఁడు. ఉ, రా. 4. ఆ. 220.

వలరాజుతల్లి, ద్వ. విః చూ, లక్ష్మి. 1.

వలరాజుసూఁడు, ద్వ. విః చూ, శివుఁడు.

వలఱేఁడు, వై. వి. 1: గాలకాఁడు, జాలకాఁడు, జాలరి: తీవరుఁడు, తూలి, తూలికాఁడు, పట్టపువాఁడు, పెనుమీనువేఁటరి, బోయ, మాలికాఁడు. (సం)—కుపిని, కైవర్తుఁడు, ఛోటి, జాలికుఁడు, తీవరుఁడు, దాసుఁడు, ధీవరుఁడు; 2: చూ, వలరాజు.

వలవంత, ద్వ. వి. మన్మథవ్యథ. ఉ, హరి. 7. ఆ. 193: చూ, సంతాపము.

వలవమి, వా. విః ఒల్లఁబాటు, ఒల్లమి. (సం.)—నిరపేక్షము, నిరాశము, నిస్పృహము, నైరాశ్యము, నైస్పృహ్యము.

వలవల, దే వి. 1. ఏడ్పుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము, అని. 2, ఆ. 86: చూ, హూహూ; 2. ప్రేలుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.

వలవలన, దే. విణ. వదలినదిః (సం)-విశీర్ణము.

వలవాఁడు, దే. వి 1: చూ, వాగురికుఁడు; 2: చూ, వేఁటకాఁడు.

వలస, వై. వి. = పరదేశ. 1. రాజోపద్రవాదులచే దేశము విడిచి పరదేశమునకుఁబోవుట; వా. 2. చిన్నఊరు: చూ, సీమ. (1) (దేశములు.)

వలసతీయు, ద్వ. అ క్రిః వలసపోవు.

వలసపోవు, —పై.—

వలసినది, దే. విణ. కోరఁబడినది, ప్రియము. అం, భా. కృ. 94: చూ, వాంఛ.

వలాక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ — బలాక.

వలాసకము, సం. వి. అ. పుం. 1. కోయిల: చూ, సాఁకుడుపులుఁగు; 2. కప్ప: చూ, హరి. 12; 3. ఇప్ప*: చూ, సుమంగళి; 4. కింజల్కము. తామరపూల దారము: చూ, సహస్రపత్రము.

వలాహకము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, రూ-బలాహకము. 1; 2: చూ, రూ-బలాహకము. 2; 3. కొండ: చూ. పర్వతము; అం. 4: చూ, రథ్యములు.

వలాహకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. రక్కసుఁడుః చూ, సురారి. (రాక్షసుఁడు. 1.)

వలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, రూ—వళి. 1; 2: చూ, రూ-వళి. 2: దే. వి. (1) జలుబు. అచ్చ. సుం. కాం. 28: చూ, శైత్యము. 1; (2.) రూ—వలిమిరి. కంపము: చూ, లోలము. 1—౧; (3.) గాలి: చూ, వాయువు; విణ. (4.) శీతము. వసు. 3. ఆః చూ, శైత్యము. 2.

వలికి, దే. వి. 1. బెగ్గురు: చూ, సారసము; 2. రూ—ఒలికి: చూ, శ్మశానము.

వలికిరి, దే. వి. మాటః చూ, శబ్దము. 2.

వలిగొను, దే. అ. క్రి. 1. చలిగొను: చూ, శైత్యంచు: 2: చూ, వడఁకు. 2.

వలితంత్రి, దే. వి. ఆకసముః చూ, సురవర్త్మము.

వలితము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, రూ—వల్గితము; విణ. 2. చుట్టఁబడినది: చూ, సంవృతము; 3. చలనము నొందినది. (చూ, వి. లోలము. 1.): ఖలితము- (తె. ప.)—బిత్తరము. తద్వి.-౧. కదలునది అనుటకు.— కంపనము-కంప్రము, కలుషము, చంచలము, చటులము, చపలము, చరము, చలనము, చలాచలము, చికురము, తరళము, నిస్తలము, పరిప్లవము-పారిప్లవము, లోల: (చూ, వేపథువు, లోలము. 1.); ౨. కదలినది.— ఉత్తప్తము. (తె.)—చిందిలి; ౩. కదలింపఁబడినది.— (చూ, వేల్లితము. 1); ౪. కదలిపోయినది:— పరిగణితము; ౫. వణఁకునది:— (చూ, వేపథువు); ౬. చలించుచున్నది. (చూ, వలమానము. 2); అం. 4: చూ, ఊరూక్రియలు; 5: చూ, కరణములు; 6: చూ, ఆకాశమండలములు.

వలితసంచరము, అంః చూ, ఆకాశమండలములు.

వలినుఁడు, సం. విణ. రూ-వలిభుఁడు. ముదిమిచే ముడుతలుగల శరీరమువాఁడు.

వలిపని, దే. వి. శైత్యోపచారము.

వలిపము, దే. వి. రూ-వల్పము. వెలిపము. 1. సన్నని తెలుపుబట్ట పా. 2, ఆ. 51: చూ, వస్త్రము: 2. మడుఁగు బట్ట. విక్ర. 1. ఆ. 136: చూ, వస్త్రము; విణ. 3. పరిశుద్ధమైనది. లక్ష్మి. 3, ఆ. 68. రూ-వల్వము-వెలిపము: చూ, సమీచీనము. 3; 4. తెల్లనైనది. పా. 2, ఆ. 47. రూ-వల్వము-వెలిపము: చూ, వర్ణము. 6-౫.-(౧). (వృత్తియందు అంత్యవర్ణము వికల్పముగ లోపము. "వలివ వెన్నెలలోన" పా. 2, ఆ. 48; "వలివ చెంగావిపావడ" కళాం. 3, ఆ).

వలిపిరి, దే విః చూ, వలి. (1)—(2).

వలిపిరిగొట్టు, దే. విణ. 1. వడఁకువాఁడు (చూ, కంపనుఁడు-కంప్రుఁడు); వా. 2: చూ, వాపిరిగొట్టు.

వలిపె, దే. విః చూ, వలివము. 1.

వలిభము, సం.వి.అ.పుం. ఉఁడుదాని కోకకుచ్చెళ్ళు: చూ, వళి.2.

వలిమల, ద్వ.వి. మంచుకొండ.య.4,ఆ. 43: చూ, పర్వతము.

వలిమలకూఁతురు, ద్వ.విః చూ, పార్వతి, ఆంధ్ర, పదా. ను. 11.

వలిమలల్లుఁడు, ద్వ. విః చూ, శివుఁడు.

వలిమిడి, దే. వి. పశువుల కాలి మడమలరోగము: చూ, పశురోగములు.

వలిమిరి, వా. విః చూ, రూ-వలి. 2.

వలిమొలక, దే. వి. భీముఁడుః చూ, వృకోదరుఁడు.

వలియు, దే. అ. క్రి. 1: చూ, సన్నగిలు. హరి. పూ. 7, ఆ; 2. బలహీనమగు. హరి. పూ. 6, ఆ. 126; ఎత్తుపడు— ఎత్తువడు, కుంటివాలు, చీకాకువడు, జజ్జుకొను, డయ్యు—దయు, నులియు, బీఱువోవు, బెండువడు, ముట్టఁబడు, లేవలేకపడుః (చూ, సన్నగిలు).

వలిరుఁడు, సం. విణ. రూ-వళిరుఁడు-వళీరుఁడు, మెల్లకంటివాఁడు: చూ, రేచీఁకు.

వలివెలుఁగు, దే. వి. రూ-వలివెల్గు. చంద్రుఁడు. వసు. 4. ఆః చూ, హింమాశువు.
వలివెల్గు, —పై.—
వలీకము, సం. వి. అ. న. ఇంటిచూరు: చూ, సదనము 1.
వలీనకము, సం. వి. అ. పుం. కేతకి*: చూ, సూచీ పుష్పము (మొగలి).
వలీనము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వలపురుగు.
వలీముఖము, సం వి. అ. పుం. తలుల మోరమెకము: చూ, వానరము.
వలీముఖనారికేళన్యాయము, అం. కోఁతి కొబ్బరికాయ పైనుండి పడఁద్రోయుటయేగాని తినలేదను రీతి.
వలీసంగము, సం. వి. అ. పుం. 1. కళ్యాగము, కొరడాచివర; 2. కోఁతి సంగమము: చూ, సంయోగము; 3. పుట్టమూల: చూ, వల్మీకము. 1. (వలీసంగము అనియు).
వలుద, దే. విణ. లావు: చూ, స్థూలము. 4.
వలుకు, దే. వి. రూ-వళుకు. శుభకార్యాదుల యందిచ్చెడు ఫలాదుల బహుమానము : తగవు.
వలువ, దే. వి. (రూ—వలువము-వలుపు-వలిపము-వలిపె—వల్పము-వల్వ-వల్వము) 1. సన్నవస్త్రము: చూ, వస్త్రము; 2. బట్ట: చూ, వస్త్రము.
వలువము, —పై.—
వలుపు, దే. వి: చూ, వలువ. 1. కళా. 8. అ. 228.
వలె, దే.ద్ర. 1. వలయున్ అనుదాని కాదేశము; 2. ఉపమావాచకము: పోలె. రుక్మి. 2. అ. 33.
వలెవాటు, దే. వి. (రూ-వల్లెవాటు-ఒలెవాటు-ఒల్లెవాటు) 1. వల్లెయొక్క వాటువంటి వాటు; 2. వల్లెవాటుగా మెలిబెట్టి వైచుకొనిన యుత్తరీయము. పాండు. 1, అ. 198: చూ, వస్త్రము.
వల్కము, సం. వి. అ. న. రూ-వల్కలము; 1. చెట్టుమీఁది పట్ట: చూ, శకలము. 1. (బెరడు. 1.); 2. పట్టనార: చూ, వల్కలము. 1; 3. లవంగపుఁబట్ట: చూ, వరాంగకము; 4. తునియ: చూ, శకలము. 4; 5. =వక్క: చూ, పీచు.
వల్కలము, సం. వి. అ. పుం. న. 1. చెట్టుమీఁది పట్టనార: రూ-వల్కము, శకలము. (తె.)—పీసె. నారలు. బొత్తి: (చూ, శకలము. 1; బెరడు. 1); పుం. 2: చూ, లొద్దుగు*; 3. నారచీరె: చూ, వస్త్రము.
వల్గ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=వాగె: చూ, వాగియ
వల్గనము, సం. వి. అ. న: చూ, వలితము.
వల్గితము, సం. వి. అ. న. రూ-వలితము. అం: చూ, ప్రచారములు.
వల్గువు, సం. వి. అ. న. 1. తెప్పమీఁది వెంద్రుక: చూ, వెంద్రుక. 1; పుం. 2 మేఁకపోతు: చూ, మేషము. 1; 3. మార్దవము, మృదువు, మెత్తన: చూ, సుకుమారము. 2;విణ. 4. చక్కనిది: చూ, హృద్యము.
వల్చు, వై. స. క్రి: చూ, రూ-వలచు. 1-2; దే. అ. క్రి: 3: చూ, రూ—వలచు. 1.
వల్ద, దే. విణ: చూ, రూ—వలుద.
వల్పము, దే. వి, విణ: చూ, రూ—వలువము.
వల్పు, వై. వి: చూ, రూ—వలపు. 1—2; దే. వి. 3: చూ, రూ—వలపు. 3.
వల్మికము, సం. వి. అ. పుం. న: చూ, రూ-వల్మీకము. 1.
వల్మీకపాదుఁడు, సం.విణ,(తె.)-పుట్టకాలివాఁడు,బోదకాలివాఁడు.
వల్మీకమక్షిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఈఁగ: చూ, మక్షిక.
వల్మీక పునస్సంభవుఁడు, సం. వి. అ. పుం, సురలోకమువనుండు వాచ్యాయనముని: చూ, సన్న్యాసి.
వల్మీకము, సం. వి. అ. పుం. న. 1: రూ-వల్మికము, ఇంద్రమూర్ధము, కారుజము, కులకము, కూటము, కృమిశైలకము, కోలకము—ఖోలకము, క్రిమిశైలము, ఖేలకము, నాకువు, వామలూరము, వామలూరువు. (తె.)-చిలువపెంకి, నేలబువి, పాములబిడారు, పుట్ట, పుడమిచెలి, మఁడుఁగు—మడువు, తద్వి.-పుట్టమూలకు.- వలీసంగమము; 2. యోనిపుట్ట—లింగపుట్ట మొదలగు వ్యాధి: చూ, హనువు. 4. (రోగము. 1.)
వల్మీకశింబి, సం. వి.ఈ.స్త్రీ.పుట్టచెమ్మ,పుట్టతమ్మ*;చూ,శింబి.
వల్మీకసంభవుఁడు, సం.వి అ.పుం వాల్మీకఋషి: చూ,సన్న్యసి.
వల్ల, దే. అవ. 1: చూ, రూ-వలన. స్వా. 2, ఆ. 10; విణ. 2. అనుకూలము. పా. 1, ఆ. 73: చూ, స్నేహము. 1.
వల్లకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—వల్లకి.
వల్లకాఁడు, ద్వ. వి. (వల్లడి+కాఁడు) 1: చూ, శ్మశానము. కాశీ. 7, ఆ. 139; వా. విణ. 2. నానావిధముల పాడు చేయఁబడినది.
వల్లకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రూ—వల్లకము. 1. విపంచి: చూ, వీణ; 2. అందుగు*: చూ, సల్లకి.
వల్లడి, దే. వి. 1. అకారణమైన ఆపద: చూ, విపత్తు; 2. కొల్ల: చూ, హరణము. 1.
వల్లడికాఁడు, దే. విణ. 1. అకారణమైన ఆపదచేయువాఁడు: చూ, హింసకుఁడు; 2. కొల్లపెట్టువాఁడు: చూ, హారకుఁడు 1.
వల్లన, వా. వి. (వేదములోనగువాని) వల్లించుట: చూ, రువ్వు.2.
వల్లభపాలకుఁడు, సం.వి.అ.పుం,గుఱ్ఱపుఁగాపరి:చూ,సాహిణి.
వల్లభము, సం. వి. అ. పుం. 1. మేలుజాతి గుఱ్ఱము: చూ, హయము; విణ. 2. అనురాగము గలది. అనురక్తము, ఇష్టము, తరళము, ప్రియము, ప్రేష్ఠము, మనసు, మనస్సు, రక్తము. (తె.)— బాఁతి— బ్రాఁతి; 3. కోరబడినది. అభీప్సితము: చూ, వాంఛ.
వల్లభాయితము, అం: చూ, సంయుతహస్తములు.
వల్లభుఁడు, సం. విణ. 1. ప్రియుఁడు: చూ, సామి. 2; 2. అధిపతి: చూ, స్వామి. 2.
వల్లము, దే వి. వరహాలజాలె. రూ—వల్లువము. హంస. 1, ఆ: చూ, సంచి (జాలియ.)
వల్లరము, సం. వి. అ. న. 1. ఈరము: చూ, వీరువము. 1; 2: చూ, శాద్వలము. 1.
వల్లరసి, దే. వి. ఒకచెట్టు: చూ, వృక్షము.
వల్లరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిగిరించిన లేఁతకొమ్మ: చూ, శాఖ.

1; 2. మంజరి: చూ. స్తబకము (పూగుత్తి); 3. తీఁగ: చూ, వృక్షము; 4. చెంచువాండ్ర క్షేత్రము; 5. వేఁపుడు పిండి: చూ, సాదము. (1)
వల్లవిభాష, అం: చూ, పంచమషాడవజవిభాష.
వల్లవుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. గొల్లవాఁడు: చూ, వ్రేఁడు; 2. రూ-వర్ణవుఁడు: చూ, సూపకారుఁడు; 3: చూ, వృకోదరుఁడు.
వల్లి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ 1. తీఁగ: చూ, వల్లరి. 3; 2 పుల్ల బచ్చలి*: చూ, హీలమోచి (బచ్చలి.); 3. కైవర్తిక*: చూ, హరిత (ముస్తకము. 1.); 4. ఓమము: చూ, వాము. 2 (యవాని. 1); 5. వల్లియను పువ్వు; 6. = వల్లె. వల్లిదేవసేనయను పేళ్ళుగల సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుని భార్యలిద్దఱిలో నొకతె: చూ, సహధర్మిణి (భార్య); అం. 7: చూ, గమకములు.
వల్లించు, దే. స. క్రి. 1. వల్లెవేయు; అం. ప్రే. 2. వల్లె వేయించు, చదివించు.
వల్లిక, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, శ్రీవల్లి*.
వల్లికము, సం. వి. అ. న. పగడము: చూ, స్థూలోచ్చయము. (రత్నములు ౪.)
వల్లికరజము, సం. వి. అ. పుం. కోఁతివన్నె క్రానుగు*: చూ, శాదఘ్నము.
వల్లిగము, దే. వి. బొక్కెనమీఁది యినుపవలయము.
వల్లియ, దే. వి: రూ—వల్లె. వింటినారి: చూ, స్థావరము. 1.
వల్లిసూరణము, సం. వి. అ. పుం. పుల్ల బచ్చలి*: చూ, బచ్చలి.
వల్లీజము, సం. వి. అ. న. మిర్యాలచెట్టు*: చూ, శ్యామము. 2.
వల్లువము, దే. వి: చూ, వల్లము. ఆము, 6. అ.
వల్లూరము, సం. వి. అ. స్త్రీ, అ. పుం. న. 1. ఎండిన మాంసము: చూ, శుక్తము. 1; న. 2. పందిమాంసము: చూ, శుక్తము. 2; 3 శివుని హస్తము: చూ. హస్తము. 1; పుం 4. అడవినేల: చూ, హరిప్రియ 2. (భూమి. 1.); 5. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1; 6 మందు: చూ, విషము. 6. (మందు.)
వల్లె, దే. వి. 1. తగులు. హరి. 4, అ 308: చూ, సూత్రము. 1; 2. వరుణుని పాశము: 3. చెప్పినది మరలఁజెప్పుట: చూ, వెండియు; అవ్య 4. అంగీకారార్థకము: చూ, సమ్మతి. 1: వై. వి. 5. = వల్లి: చూ, వల్లి. 6.
వల్లెకోక, వా. వి నాగులుకోక: చూ, వస్త్రము.
వల్లెతాలుపు, దే. వి: రూ— వల్లెతాల్పు: చూ, వరుణుఁడు.
వల్లెతాల్పు. —పై.—
వల్లెవాటు, దే. వి: చూ, రూ—వలెవాటు-ఒలెవాటు—ఒల్లెవాటు. కళా. 3, అ. 156.
వల్వ, దే. వి: చూ, రూ-వలువ. (సన్నబట్టకు-య. 2, అ.98.)
వల్వము, —పై.—
వశ, సం. వి. అ స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు: చూ, హస్తి: 2. గొడ్డుటావు: చూ, ధేనువు; 3. ఆవు: చూ, ధేనువు; 4. కూఁతురు: చూ, సూన. 1; 5. పెండ్లాము: చూ, భార్య; 6. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; విశ. 7. లోఁకువైనది: చూ, వశము. 5.
వశంవదుఁడు, సం. విశ. లోఁకువైనట్లు మాటలాడువాఁడు.
వశత్వము, అం: చూ, సిద్ధులు.
వశపఱచు, మి. స. క్రి: (మి) అధీనముచేయు, స్వాధీనము చేయు. (తె.)— అప్పగించు, అప్పనసేయు, అలవరించు—అల్వరించు, ఒప్పగించు, ఒప్పనసేయు, ఒప్పించు. (చూ, స్వాధీనము చేయు.)
వశము, సం. వి. అ. పుం. 1. = వసము. లోఁకువ: చూ, స్వాధీనము తద్వి.—మారీపత్తు—మారీబత్తు; 5. కోరిక: చూ, వాంఛ; 3. ప్రభుత్వము: చూ, స్వారాజ్యము; 4. శక్యము: చూ, సాధ్యము. 2; విశ. 5. లోఁకువైనది, వశ: చూ, స్వాధీనము.
వశవర్తి, సం. విశ: చూ, విధేయుఁడు.
వశారోహము, సం. వి. అ న: చూ, పుట్టగొడుగు.
వశి, సం. విశ. 1. లోఁకువైనవాఁడు: చూ, స్వాధీనుఁడు; 2 ఇంద్రియనిగ్రహము గలవాఁడు.
వశికము, సం విశ: చూ, శూన్యము. 1.
వశిత్వము, అం: చూ, సిద్ధులు.
వశిరము, సం. వి. అ న: రూ-వసిరము 1. ఇందుప్పు: చూ, లవణము. 1; 2. గిసియ, కిసియ*: చూ, శిరీషపత్ర; 3 నీటిబొట్టు: చూ బొట్టు. 6: పుం 4. ఉత్తరేను*: చూ, శైఖరికము; 5. గజపిప్పలి*: చూ, పిప్పలి 1 —౨.
వశిరుఁడు, సం వి. అ పుం: చూ, సూర్యుఁడు
వశిష్ఠసంహిత, అం: చూ, సంహితలు.
వశిష్ఠసగోత్రము, అం: చూ, గోత్రము. 13.
వశిష్ఠస్మృతి, అం: చూ మూలస్మృతులు.
వశిష్ఠుఁడు, అం: చూ, మహర్షులు.
వశీకము, సం. విశ ఏనుఁగుఁదిన్న వెలగపండువలె శూన్య వస్తువు: చూ, వస్తువు. 1.
వశీకరణము, సం వి అ న. 1. మందుమాఁకులచేత లోఁకువగాఁ జేసికొనుట; అం. 2: చూ, తానములు (స—రి—హీనతానములు); 3. ఒకానొక మంత్రప్రయోగము.
వశ్యము, సం. విశ. మందుమాఁకులచేతలోఁకువైనది; ప్రణీయము.
వశ్యుఁడు, సం. విశ: ఆశ్రవుఁడు, ప్రణేయుఁడు, వచనేస్థితుఁడు, విధేయుఁడు, వినయుఁడు.
వశ్యౌషధము, సం. వి. అ. న. (తె.)—పెట్టుమందు.
వషట్కర్త, సం. వి అ. పుం. 1. ఒకానొకహోత: చూ, హోత; 2: చూ, సంపాదకుఁడు; 3. ఒకానొక వాద్యము: చూ, స్వరము. 2.
వషట్కారము, అం: చూ, తానములు (ని-గ-హీనతానములు.)
వషట్కృతము, సం. విశ. అగ్నియందు వేల్వఁబడిన హవిస్సు: చూ, సాదము. (1)
వస, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కడుపులో బొడ్డుక్రింద నుండెడి యుల్లిపొరవంటి క్రొవ్వు: చూ, వప. 1; వై. వి. (1.) = వచా: రూ వజ. (సం.)-మౌర్వి, లోమశ: చూ, విష*.
వసంతఋతువు, అం: చూ, వసంతము. 5.
వసంతకడిమి, ద్వ. వి. ధూళికదంబము*: చూ, హలిప్రియము.
వసంతకము, అం: చూ, రాగాంగములు: (అంగము. 9.)

వసంతకుసుమము, సం.వి.అ.పుం. విరిగి*: చూ, శ్లేష్మాతకము.

వసంతఘోషి, సం.వి.న్.పుం కోయిల: చూ, సాఁకుడుపులుఁగు.

వసంత తిలక, అం: చూ, వృత్తము. 1. "త-భ జ-జ గగములు. 8. యతి. ౧౪ ఛందస్సు" (దీనినే సింహోన్నతము, ఉద్ధర్షణము, శోభావతి, మధుమాధవి, యనికూడనందురు) "శ్రీరామ, సూర్యకు, ల-సింధు, సుధాంశు-సౌమ్యా".

వసంతదూతము, సం. వి. అ. పుం. 1. సురతము : చూ, సంయోగము; 2. పంచమస్వర ధ్వని: చూ, స్వరము. 2; 3. కోయిల: చూ, సాఁకుడు పులుఁగు: పుం. 4. చూతము*: చూ, సహకారము (మామిడి).

వసంతదూతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాదిరి*: చూ, స్థాలి. 2; 2. గచ్చ*: చూ, సోమరాజి; 3: చూ, వసంతమల్లిక; 4. పాటల*: చూ, ప్రసవ; 5. పూలగురివెంద: చూ, శ్వేతపాకి.

వసంతద్రుమము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వసంతదూతము. 4.

వసంతమల్లిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. వసంతదూతి, ఒక రకము మల్లె*: చూ, హసంతి. 3.

వసంతము, సం.వి అ పుం. 1:చూ, ఋతువులు 'చైత్ర, వైశాఖ మాసములు': చూ, మాసద్వయము; 2. ఒకానొకరాగము: చూ, స్వరము. 2. (చూ, అంగము. 9=వసంతకము); 3. నల్లపెసర*: చూ, పెసర; అం. 4: చూ, జన్యతాళములు; దే. వి. (1) పసుపు సున్నము కలిపిన యెఱ్ఱని నీళ్ళు: చూ, సలిలము.

వసంతిహి ప్రేమ్ణి గుణా నవస్తుషు, న్యా. గుణములు ప్రేమయందుండునుగాని వస్తువులందుండవు.

వసతి, సం. వి. ఇ.స్త్రీ. 1. ఇల్లు: చూ. సదనము. 1; 2. ఉనికి: చూ, స్థానము.1; 3. రేయి: చూ, రాత్రి; 4. బుద్ధాలయము: చూ, సదనము. 1; 5. పుట్టువు: చూ, సంభవము; దే. వి. (1) సౌఖ్యము: చూ, సంతోషము; విశ. (2) సౌఖ్యకరము.

వసనము, సం వి.అ.న. 1: చూ, వసతి 2; 2: చూ, వస్త్రము.

వసనాభి, వా. వై. వి.=వత్సనాభ, నాభి, మి:—అడవినాభి.

వసపడు, వై. అ. క్రి (వసము+పడు): చూ, వసపోవు.

వసపోవు, ద్వ. అ. క్రి (వసము+పోవు) (పాం. చా. 2, అ.) శక్యమగు: చెల్లు, తీరు, పోరు, వసపడు).

వసము, వై. వి.=వశః. 1. స్వాధీనత. భార. విరా. 3, అ; హరి. ఉ 8, అ. 127: చూ, స్వాధీనము. హరి. పూ. 5, అ: చూ, వసము. 1; 3. శక్యము. హరి. పూ. 3, అ: చూ, సాధ్యము.

వసల, దే.వి. రూ-వసలా. కొయ్యకు అదుకు వేసెడు కొయ్య.

వసలా, —వై.—

వసార, దే.వి. రూ-వసారా. పంచాది, పంచ: చూ, సదనము.1.

వసారా, —వై.—

వసి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. ఉనికి: చూ, స్థానము. 1; వై. వి. (1) కొనచెక్కిన కొయ్య; 2. మీఁదు మొనగా నాటిన మేకు: చూ, శూలము. 4; (3) ముల్లు (ఇదే కొఱ్ఱు). అం. భా. ద్వి. 218: చూ, సితాగ్రము; దే. ఉప. (4) మిక్కిలి. (క్రియకుముందు వసిమాలు వసివాడు వసినాఱు. విశేష్యమునకు ముందు వసితాఁకు మొ.)

వసించు, సం అ క్రి.వాసముచేయు: రూ-వాసించు, అధివసించు, నివసించు. (తె.)—అగు-ఔ-అవు-అగుడెంచు. ఇమ్ముకొను, ఉండు, కాఁపురించు, కొలుచు, నడగొట్టు. నిలుచు-నిల్చు, వేంచేయు.

వసిగొను, దే. అ. క్రి. పూను. చూ, సమకట్టు. 2.

వసిరము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-వశిరము.

వసివాళ్ళు, దే. వి. బ. (వసివాడు+లు) మిక్కిలి వాడుటలు: కసుగందులు.

వసిష్ఠసంహిత, అం: చూ, తంత్రములు.

వసిష్ఠసగోత్రము, అం: చూ, గోత్రము. 3.

వసిష్ఠుఁడు, అం. 1: చూ, గోత్రము. 13; 2: చూ, సన్న్యాసి; 3: చూ, శాస్త్రప్రవర్తకులు; 4: చూ, బ్రహ్మలు.

వసుంధర, సం. వి అ. స్త్రీ. నేల: చూ, భూమి. 1.

వసుకము, సం. వి అ న. 1. చవుటుప్పు: చూ, లవణము. 1; పుం. 2. జిల్లేడు. *: చూ వికిరణము. 2; 3. తెల్లజిల్లేడు.*: చూ, వికిరణము 2; 4. బకపుష్పము*: చూ, శ్రీవల్లి, 5. ఒకానొకతీఁగ*: చూ, వృక్షము.

వసుఖేటము, సం వి. అ. న. ఒకరకము డాలు: చూ, హరిగ.

వసుగంధిక, సం వి.అ స్త్రీ. కుక్కవాయింట*: చూ, శ్వానబర్బర.

వసుగర్భ, సం. వి. అ. స్త్రీ. పైఁడిచూలాలు: చూ, భూమి. 1.

వసుచ్ఛిద్ర, సం. వి. అ. స్త్రీ: మహామిద, మహాదేవ, అసుధారిణి. *.

వసుద, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, రూ-వసుధ. 1.

వసుదేవుఁడు, సం. వి.అ. పుం. కృష్ణుని తండ్రి: ఆనకదుందుభి.

వసుధ, సం. వి.అ స్త్రీ. 1. రూ-వసుద. నేల: చూ, భూమి.1; అం. 2: చూ, వృత్తము. 1. (ఒక్కొకపాదమునకు రెండు సగణములు ౬వ ఛందస్సు.)

వసుధర్మిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. రెంట, స్ఫటికము: చూ, స్థూలోచ్చయము. 1. (రత్నములు. 12—అ).

వసుధానగరము, అం పశ్చిమసముద్రముననుండువరుణునిప్రోలు.

వసుధార, సం.వి.అ.స్త్రీ. బుద్ధుని పెండ్లాము: చూ, భార్య ౪౦.

వసునామకము, సం. వి. అ. పుం. రాచజిల్లేడు*: చూ, వికిరణము. 2.

వసుపట్టము, సం. వి అ. పుం. బకపుష్పము*: చూ, శ్రీవల్లి

వసుబంధులు, అం: చూ, విశ్వేదేవులు.

వసుభ, సం. వి. అ. స్త్రీ. పునర్వసునక్షత్రము: చూ, సత్తు. 1. (రిక్క. 1—ఆ)

వసుమతి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1: చూ, వసుధార; అం. 2: చూ, వృత్తము. 1. (ఒక్కొక్క పాదమున ఒకతగణము ఒక సగణము. ౬వ ఛందస్సు).

వసుల, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, వేశ్య.

వసులపాఁతలు, దే. వి. ఒకానొక పందెపుకోడి పుంజు. సా. 2, అ. 126: చూ, పుంజు.

వసులు, దే. అ. క్రి. తొలఁగు: చూ, విరియు. 5.

వసువు, సం. వి. ఉ. న. 1. బంగరు : చూ, లోహము. 1; 2. రత్నము : చూ, స్థూలోచ్చయము. 1. (రత్నములు;

3. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3; 4. బుద్ధి*: చూ, సౌగంధ్యము (రాజార్ణవము. 1—౩); 5. నీరు: చూ, సలిలము; 6. జీవుఁడు: చూ, హంసుఁడు. 2; 7: చూ, వసుపట్టము*; 8. వలుపు: చూ, సూత్రము. 1; 9. కిరణము: చూ, హాయనము. 2; 10. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1; 11. వసువను రాజు: చూ, రాజు. 1; 12. విశ్వేదేవులలో నొకఁడు: చూ, విశ్వేదేవుఁడు; 13. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు; 14. ఉచ్చింత*: చూ, కుంద. 5; 15. మధురరసము: స్త్రీ. 16. ఆవు: చూ, సౌరభేయి (ధేనువు).

వసువులు, అం. గణాధిదేవతలు, అష్టవసువులు:— ఆపుఁడు (అప్పము), ధ్రువుఁడు, సోముఁడు, అధ్వరుఁడు, అనిలుఁడు, ప్రత్యూషుఁడు, అనలుఁడు, ప్రభాసుఁడు. (ఇవే మఱియొక విధము:—వరుణుఁడు, పృథుఁడు, నహుషుఁడు, జయుఁడు, అనిలుఁడు, విష్ణువు, ప్రభాసుఁడు, ప్రత్యూషుఁడు. (8).

వసుషేణుఁడు, సం.వి.అ.పుం.కర్ణుఁడు: చూ, సూతపుత్రకుఁడు

వసూలు, వా, వి. ఆదాయము, జమ, రాఁబడిన ద్రవ్యము.

వస్త, సం. వి. ఋ. పుం. తండ్రి: చూ, సవిత. 2.

వస్తము, సం. వి. అ. న: చూ, వస్త్యము.

వస్తాదు, వా. వి. 1. ఉపాధ్యాయుఁడు: చూ, సురాచార్యుఁడు (పంతులు.); 2. కసరతు నేర్పువాఁడు, పయిరుమాను—పైరుమాను, పయిలుమాను—పైలుమాను. (సం.)—కణి, బలికుఁడు (చూ, సాదనకాఁడు.); 3. బాణాకఱ్ఱ త్రిప్పుట లోనగు పనులయందు నేర్పరి: చూ, సమర్థుఁడు.

వస్తి, సం. వి. ఇ పుం. స్త్రీ. 1.=బద్దె. (గుడ్డపీలిక అని కొందఱు): చూ, వస్త్రము; 2. క్రింగడుపు, బొత్తికడుపు: చూ, వ్రేకటి.

వస్తువు, సం. వి. ఉ. న. 1. పదార్థము: చూ, సరకు. 2. తద్వి.- 1. శూన్యవస్తువునకు:—వశికము; అం. 2. నాటకలక్షణమందు:—వస్తువనఁగా కథ. దీనికే ఇతివృత్తమనిపేరు. ఇది ఆధారక, ప్రాసంగిక భేదముచే ద్వివిధమైనది. అధికారము చేఁగాని అధికారిచేఁగాని నివృత్తమగునది అధికారికము ఇది అప్రధానము. అధికారి ఫలమందువాఁడు. ప్రసంగవశమున వచ్చునది ప్రాసంగికము. పతాక ప్రకరీ భేదముచే ప్రాసంగికము ద్వివిధము, దూరవ్యాపి కథ పతాక. స్వల్పకాల నివృత్తమవు కథ ప్రకరి, మొత్తము మీఁద వస్తువు ప్రఖ్యాత, ఉత్పాద్య, మిశ్రమునను ముత్తె అంగుల నొప్పుచున్నది. పురాణ ప్రసిద్ధము ప్రఖ్యాతము. కవికల్పితము ఉత్పాద్యము, ప్రసిద్ధకథకుఁ గొంతకల్పితము చేర్చుట మిశ్రమము ఇత్యాది.

వస్త్యము, సం. వి. అ. న. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1.

వస్త్రగ్రంథి, సం. వి. అ. న. ఈ. స్త్రీ: చూ, వలపుకీలు.

వస్త్రచ్ఛేదకుఁడు, అం: చూ, జాతులు.

వస్త్రనామాని, సం. వి. ఇ. పుం. ప్రత్తి*: చూ, సముద్రాంత. 3.

వస్త్రభేదకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. బట్టలుకుట్టెడువాఁడు: చూ, సౌచికుఁడు.

వస్త్రము, సం. వి. అ. న. 1.=పాఁత. అంశుకము, కశిపువు-కసిపువు, కోకము, గుహినము, దూష్యము, నకకము, పోతము—పోత్రము-పోత్రితము, వరండము, వసనము—వస్నము-వాసనము-వాసము-వానస్సు, నిచయము. (తె.)—కోక, గుండ-గుడ్డ, పాఁత, బట్ట, వలువ. తద్వి:-ఖర్పరము, ఖల్లము, ఖల్లి, చీరము; తద్వి.—౧. కోకకు:— అంబరము, అంశుకము, అచ్ఛాదనము, కర్పటము, కార్పాసము, కోశము, చీర, చేల-చేలము, చేలిక, పాలము, బాదరము, వంగము, వసనము — వస్నము — వాసము — వానస్సు, సంవ్యానము. (తె. వ.)— ఒలె-ఒల్లియ-ఒల్లె, కట్టనము, కప్పడము, కోక, గుడ్డ, గుత్త, చీర—చీరె, చేల, జేబు, జేబు, తోఁపు, పచ్చడము, పడము, పాఁత—ప్రాఁత, పావడ, పుట్టము బట్ట, వానెన, సేల; ౨. కట్టుఁగోకకు:- అంతరీయ, అధోంశుకము, అపినద్ధము: రూ—అపినద్ధము, అముక్తము, ఉపసంవ్యానము, పరిధానము, ప్రతిముక్తము, (అవ్య):— అంతరము. (తె.) — కట్టుఁగోక, కట్టుబట్ట. మొలకట్టు, సమ్మంచిరలచీర; ౩ క్రొత్తచీరకు:— అనాహతము, అహతము—ఆహతము, తంత్రకము, నవాంబరము, నిష్ప్రవాణి (తె.)—కోరికము, కోరా; ౪. మీఁగాలి లేక పాదాగ్రము దనుకనుండు కోకకు:— ఆప్రపదీనము, ప్రావారము. తద్వి:—౧. అంగదట్టము, అరచట్ట, ఓణి—ఓణీ, గాగర, గాగరా, తాబందు, దట్టము, పరికిణీ, పావడ, లంగ-లంగా, లుంగి-లుంగీ; ౫; పొడవుబట్టకు:-ఆయామము. (తె)-ఉడుగర, కంగోరు, కంగోరుపావడ, చాఁపు, నిడుపు, నిడుపుకానె, సోగ. (ఇది పొడవునకును వర్తించును); ౬. ఎనుబదికిఁ గొన్న బటకు;— అసీతికము —అసీత్యము; ౭. పాదములదాఁకనుండు అంగికి:— అంగిక —ఆంగిక, ఉన్మత్తకము, శిరస్త్రాణము. (తె)— అంగి — అంగీ; ౮. అవికకు:— అంగిక-ఆంగిక, కంచుకము, కంచులిక-కుంచులిక, కింశుకము, కుర్పాసము-కుర్పాసము-కూర్పాసకము-కూర్పాసము, చోలము. (తె -కంచెల, కుపసము-కుప్పసము, చనుఁగప్పు-చన్నుఁగప్పు, చనుకట్టు-చన్కట్టు, చనుమఱువు, పంజ, రవిక-రైక—అయిక—ఱైక—అవిక; ౯. చొక్కాకు:-అంగరక్ష, అంగిక-ఆంగిక, అర్ధచోలకము, కుర్పాసకము – కుర్పాసము—కూర్పాసకము—కూర్పాసము, చోడము, చోలము, జామ, నిర్మోకము. (తె)-అంగరక-అంగరకా, అంగరేకు-అంగఱేకు: అంగి-అంగీ, అరచట్ట, కబాయి-కబాయీ, కమీజు, కుపసము-కుప్పసము, కుబుసము, చట్ట, చొక్కా—చొకాయ—చొకాయి—చొక్కా-చొక్కాయ-చొక్కాయి— చోగా, చోలా—చోలా, జుబ్బ, దుత్తాయి, నగ, పేరణి-పేరణము-పేరిణి, లాల్చి: తద్వి.— (౧) కోట; (౨) దూదిబొంతచొక్కాకు:— కూర్పాసము, చోలకము; (౩) (తె.)— బనియను; (౪) ఖేలకము-ఖోలకము; (౫) (తె.)— చిందియ-చిందె; (౬) (తె) టెక్కి; (౭) కోకిలము, మూర్ధత్రాణము; (౮) వారవనితలయొక్క కాళ్ళను సగము గప్పియుండెడు కోక:— ఆర్ధోరుకము—

యూ-అర్ధోరుకము, చండాతకము, (తె.) చల్లడము—చల్లాడము—చల్లాఢము; (౯) వాలురదట్టికి:—అర్ధోరుకము-అర్ధోరుకము, చండాతకము, చలనము, ధటి, పుముత్తరీయము. (తె.)—ఇజారు-హిజారు, ఉడుపు, కచ్చ, కాసె-కాసియ-కాసె-కుఱుచ, గుడిగి, చెడీ-చెడ్డి-చెడ్డీ, చల్లడము-చల్లాడము, జీనపటము, దట్టి-దట్టీ, దిండు-ద్రిండు, పేటి-పీటీ, మొలదట్టి, లాగు, షరాయి. (ఇజారులోనగునవి చీలమండల వఱకును, లాగు (పట్లాము) లోనగునవి మోకాలువఱకును ఉండును.); తద్వి.-షర్టు; ౧౦. పరికట్టుకు:- అధికాంగము, పరికరము, సారసనము. (తె.)-కాసెకోక, దట్టి-దట్టీ, పరికట్టు, పేటి-పేటీ; ౧౧. అంగవస్త్రమునకు:- అంగవస్త్రము, అంశుకము, ఉత్తరవాసము, ఉత్తరాసంగము, ఉత్తరీయము, ఉపవీతము, కంబళము, కత్తి, కర్పటము, చోడము, దీపము, పరిధానము, ప్రచ్ఛాదనము, ప్రావరణము, ప్రావారము, బృహతి—బృహతిక, వస్త్రిము, సంవ్యానము. (తె.):— ఉత్తరిగము, ఒలె-ఒల్లియ-ఒల్లె, ఓణి-ఓణీ, కండువ-కండువా-ఖండువా, పంచియ-పంచె, బట్ట, బయిరవాసము-బైరవాసము; తద్వి.—(౧.) (తె.) కొల్లాయపంచె, (౨.) ఓణి-ఓణీ, గావంచ; ౧౨. మగవానిబట్టకు:- ఉపసంవ్యానము. (తె.)—దోవతి, పంచియ—పంచె, పచ్చడము, వేష్టువ; ౧౩. మడిబట్టకు:— (తె.)-నారమడి, మడిపంచ, మడిబట్ట, మడుఁగు-మడుపు-మడ్గు-మణుఁగు-మణుపు, ముకుటము—ముక్కుటము; ౧౪. వాలురకట్టుబట్టకు:— ఉరస్కటము, పంచాపటము, వాలోపరీతము; ౧౫. ఉన్నిబట్టకు:—ఉన్నిబట్ట. తద్వి.— ఫ్లానలు, బనాతు; ౧౬. కంబళికి:— అవి. (చూ, రల్లకము.); ౧౭. ఉదికినబట్టకు:— (తె.)-ఉడుపు, చలువ, చలువబట్ట, పావడ, మడత, మడి, మడుఁగు—మడుపు—మడ్గు—మడుపు—మణుఁగు—మణుపు, వలిపము—వల్పము—వెలిపము; ౧౮. వెండిసరిగబట్టకు:— (తె.)— జరతారా, తగటి—తగటీ, సేరాజా, మూతాబి, సరిగ—సరిగె, సిరాజి; ౧౯. క్రొత్తబట్టకు:— (తె.)-జవళి; ౨౦. ఎఱ్ఱగుడ్డకు:— లోచకము; ౨౧. శాలువకు:- మృగరోమజము, రాంకవము, శాలువ. (తె.)-జామారు, బోరువ, పాలు-పాలువ, సెల్లా-సేలు; ౨౨. సన్నబారచాఁపునకు:— (తె.) — నేఁత; ౨౩. వెడల్పుబట్టకు:— పరిణాహము. (ఇదిపొడవునకుమ వర్తించునని కొందఱు); ౨౪. వితంతువుబట్టకు:-జామారు, పయినువంచ; ౨౫. కండువా పంచకలసినబట్టకు:—(తె.)-జామారు; ౨౬. మడతగుడ్డకు:— (తె.)— జమటపాఁత; ౨౭. తడిసినబట్టకు:—అర్ద్రివస్త్రము, జలార్ద్రిము. (తె.)-తడిబట్ట, తడువంచ—తడుపంచె, తడుపు, పిడప, పొత్తియ—పొత్తు—పొత్తె, పొడుగు-పొడువు; ౨౮. తడితుడుచుకొను బట్టకు:-కర్పటము, గాత్రమార్జని, ఝల్లి-ఝల్లిక, వస్త్రకము.

(తె.)-తడియొత్తు; ౨౯. చిన్నగుడ్డకు:— (చూ, తడిసిన బట్ట; వస్త్రము. 1—౨౭.) ౩౦. చేతిగుడ్డకు:— (తె.)—తువాలు—తువ్వాలు, రుమాలు—రుమాలువు; ౩౧. తెరచాఁపకు:— కాండపటము, జవనిక-యవనిక, తిరస్కరణి, ప్రతిసీర, పీరకము. (తె.)—చాఁప, డమామ, తెరచాఁప; ౩౨. ప్రావరణవస్త్రమునకు:-(తె)-వరవా; ౩౩. మధుపర్కమునకు:- ఆనందపటము, నవోఢావస్త్రము, మధుపర్కము; ౩౪. ముతకబట్టకు:-పరాటి, పరాశి; ౩౫. బారచాఁపునకు:— (తె.)—బారచాఁపు-బారుచాఁపు, మూరకోక, పెక్కచాఁపు; ౩౬. అంచుకమ్ములులేని బట్టకు:—మల్లు, మల్లుతాను, మండిబట్ట, రేకు-తేకు, నయిను-నైను; ౩౭. గొప్పవెలగలబట్ట. (సం.)-మహాధనము; ౩౮. సన్నపుబట్టకు:— అంశుకము, దుకూలము, పటము. వసనము, వస్నము, సుచేలకము, సూక్ష్మవస్త్రము. (తె.)— నేఁత, రవపాళము, రవసెల్లా, వలువ-వలువము-వలువు-వల్వ-వల్వము, సన్నపుబట్ట; ౩౯. గొప్పబట్టకు:-కులపము. (తె.)-పెద్దబట్ట; ౪౦. మైనపుబట్టకు:-సిక్థవస్త్రము. (తె.)-అత్తు-హత్తు, అత్తెము, మైనపుగుడ్డ, మైనపుబిర్డు; ౪౧. పైఁటపావడకు:—(తె.)-నెఱిక; ౪౨. సరిగతోసేసినపట్టెకు:— తె.)—పేటు; ౪౩. జంటనేఁత బట్టకు:— (తె.)—గింటెము-గెంటెము. రెంటము-రెంటెము—రేఁటెము, రెట్టు; ౪౪. గుడారమునకు:— దూష్యము. (చూ, సదనము. 1.); ౪౫. టోపీలోని తెరమునకు:— (చూ, సీసకము. 1.); ౪౬. కిరీటమునకు:— (చూ, సీసకము. 1.); ౪౭. ఉదికిన దోవతిజోడునకు:— ఉద్గమనీయము; ౪౮. ఉతికిన పట్టుచీరకు:—పత్త్రోర్ణము. తద్వి.-పట్టుచీర, పట్టుపంచె, జిలీబీ (చూ, వస్త్రము. 1-౭౨); ౪౯. వస్త్రపుటికి:— అంతము. (తె.)—ఒడి; ౫౦. వస్త్రపు కట్టుకు:— ఒరగట్టు; ౫౧. కుచ్చెయిడినబట్టకు:— (తె.)-కుంచియ-కుంచె, నెఱి-నెఱిక; ౫౨. (తె.)—అలుకుజట్టు, అలుకుగుడ్డ, అలుగ్గుడ్డ, అళ్లుగుడ్డ, పిడచపాఁత-పిడుచపాఁత; ౫౩. దోమతెరకు:— చతుష్కి, జాలిక, మశహరి. (తె.)-దోమతెర; ౫౪. చదరపుగుడ్డకు:— (తె.) — చవుకము—చౌకము; ౫౫. మోటుగుడ్డకు:— (తె)-జిర్ధీ; ౫౬. తెల్లని నాజూకుగుడ్డకు:—(తె.)-పరకాళాగుడ్డ; ౫౭. (తె.)— బరకము; ౫౮. (తె.)- రేకుగుడ్డ; ౫౯. పదునర్దలపైనుంచెడి యొంటిగుడ్డకు:—(తె.)-కట్లంకో; ౬౦. పటకాలగుడ్డకు:— (తె)- గోనెపణము; ౬౧. బొంతకు:—కంథ, కంథటుక, కందాడిక—కదాడిక, ప్రోతము. (తె.)—అంటెలు, గంత, జడత, పప్పళిపచ్చడము, బొంత; ౬౨. చింపిగుడ్డకు:— కంథ, కర్పటము, కుచేలము, జైత్రగంధ, వస్త్రకము, పటచ్చరము, ప్రోధము, నిచయము. (తె.)—అంపియ—అంపె, ఆఱు, కప్పడము, కుచ్చులిగంత, కుచ్చులిబొంత, గుండ-గుడ్డ, చింపి, చింపిగుడ్డ, చీరిక, పాఁత — ప్రాఁత, పీలిక-పేలిక-పేలికె-ప్రేలిక, మెదుగురు; ౬౩. మాసిన

బట్టకు:— ఆహతము, కర్పటము, వ క్తకము. (తె.)— కప్పడము; ౬౪. కవచమునకు:— (చూ, వారవార్ణము); ౬౫. (తె.)-జేబుతువ్వాలు-జేబురుమాలు; ౬౬. (తె.)— జంబుకానా-జముకాణము; ౬౭. నల్లబట్టకు:—దంగలము. (తె.)—వీలి, మంబిడి; ౬౮. తలకుఁజుట్టుకొను బట్టకు:— పరివేష్టనము. (తె.)— పరివట్టము. (చూ, పీసకము. 1.); ౬౯. (చూ, వస్త్రము. 1-౩౧.) తెరకు:— అపటి. కాండ పటము, జవనిక—యవనిక, తిరస్కర (రి) ణి, ప్రతిసీర. (తె.)-గండవడము, జవనిక, తెర, పరదా-సీను; ౭౦. వ్రాఁత పని బట్టకు:— (తె.)—కలంకారి; ౭౧ నీలకలధౌతవస్త్ర మునకు:— (తె.)-కసీసము; ౭౨. కాషాయవస్త్రమునకు:- కాషాయము. (తె.)-కావి, కావిచీర, చందురుకావి, పుట్టము, తోఁపు; ౭౩. కౌశేయము-కౌషేయము, చీనము. (తె.)— తాపిత-తాపితా. (చూ, వస్త్రము. 1-౪౮.); ౭౪. నారబట్టకు:- క్షౌమము, వల్కలము-వాల్కము; ౭౫. నారచీరకు:-చత్వ రము, చీరము, పుత్రిక, వల్కలము-వాల్కము. (తె.)— నారమడి, నారచీర, పొత్తిచీరె, ముంగాముచీర, ముకుటము-ముక్కుటము; ౭౬. నూనెయగిసె నారచీరకు:- క్షౌమము; ౭౭. కుందేటిత్రుప్పుటి చీరకు:— క్షౌమము; ౭౮. బిచ్చగాని బట్టకు:— చీవరము; ౭౯. చైత్రకునిబొంతకు:— చైత్ర గంధ; ౮౦. సన్న్యాసులబొంతకు:— కుచేలము. (తె.)— కుచ్చులిగంత, కుచ్చులిబొంత; ౮౧ పటరచితమకుట మునకు:-(తె.)-కుళాయ-కుళాయి-కుల్లా-కుల్లాయ-కుల్లాయి, తాజు, తపారము-తపారు; ౮౨. వెలిపట్టుచీరకు:-క్షౌమము-క్షౌమము, ధర్మము, దుకూలము-నేత్రము. (1.) తద్వి.— (౧.) మేలైనపట్టుచీరకు:— అంశుపట్టము. (తె.)-తాపిత-తాపితా. (౨.) పచ్చపట్టుచీరకు:— (తె.)— మాందాళి. (చూ, వస్త్రము. 1-౪౮.); ౮౩. వెలివలువకు:-కంచుకము. (తె.)— తెల్లనిబట్ట, తెల్లనిచీర; ౮౪. ఉల్లోచనము, వితా నము. (తె.)-చందువ, మేలుకట్టు; ౮౫. వస్త్రముకొనకు:- (చూ, వత్తె. 1-౪.); ౮౬. సాంద్రవస్త్రమునకు:-(తె.)- గడితము, సుగ్గిడితము; ౮౭. సన్యాసులకాటికి:-కర్పటము, చివరము, చీరము, చీవము, చీవరము, చీరఖండకము, కాటి, (తె.)-కప్పడము, కావులు. (చూ, వస్త్రము. 1-౮౦.); ౮౮. మఱుఁగుచీరకు:— యవనిక. (తె.)—తెర; ౮౯. శృంగారోత్తరీయమునకు:— (చూ, వస్త్రము. 1-౧౧.) (తె.)— అంశుకము, ఒలెవాటు-ఒల్లెవాటు-వలెవాటు-వల్లె వాటు, పయఁట - పయిఁట - పయ్యఁట - పయ్యెఁట - పైఁట, పయ్యఁద-పయ్యెఁద; ౯౦. స్త్రీకుచాచ్ఛాదనవార్శము, పుత్రోత్పత్తి కోకకు:-(తె.)-ఒలె-ఒల్లియ-ఒల్లె, ఒల్లెచీర, వల్లెకోక. (నాగులు చీర, గళ్లచీరఅనియువాడుక); ౯౧; చిత్రవర్ణపుకోకకు:-(తె.)- ఓరవలి, కలికంచుచీర, కస్తురిమల్లచీర, వన్నెచీర; ౯౨. ఎఱుపుమించిన పసుపువన్నె చీరెకు:— మాంజిష్ఠము; ౯౩. రక్తకము. (తె.)—తోఁపు; ౯౪. పొడవన్నెకోకకు:— (తె.)— హేరవళి—హేరావళి, హారవళి—హారవలి; ౯౫. చిత్రవర్ణవస్త్రములు:-(తె.)-ఉదుతచార, ఎనుఁగడుగు, పచ్చైమాఱుపు, పప్పళి, బవంతి, బొమ్మంచు, మంబిడి, వన్నియ—వన్నె—వన్నెచీర, ౯౬. (తె.)—పొత్తి— పొత్తిక-పొత్తియ, పొత్తు, బొమ్మచీర, ౯౭. కపిలవర్ణము గల చీరకు:— (తె)— మాదవళము-మాదళము-మాదా వళము-మాదావళి; ౯౮. (తె.)-మయిల-మైల-, మయిల కోక-మైలకోక; ౯౯.(తె.)-మేలుకమ్మిచీర; ౧౦౦. ముదుగు కోకకు:—వరాశి, స్థూలశాటకము; ౧౦౧. పరువుచీరకు:- నిచోళము, ప్రచ్ఛదపటము; ౧౦౨. కప్పుకొనుకోకకు:— నివీతము; ౧౦౩. పఱచెదుబట్టకు:-ప్రచ్ఛదపటము. (తె)— పచ్చడము. (చూ, వస్త్రము. 1—౧౦౧.); ౧౦౪. మంచి కోకకు:- పటము, సుచేలకము. (చూ, వస్త్రము. 1-౩౮.); ౧౦౫ నూలుబట్టకు:— కార్పాసము, ఫాలము, వంగము. తద్వి.- కౌశేయము; ౧౦౬. దుప్పటికి:- కుంబి, చరకము, ద్విపటము — ద్విపటి, నిచోళము, నికారము—నీకారము, పరిచ్ఛదనము, కాటి, స్థూలశాటకము. (తె.)— తొడుగు-తొడుపు-తొడ్గు, దుప్పటము-దుప్పటి-దుప్పటీ-దువ్వటము, దూవలువ-దూవల్వ, పచ్చడము, వీణము-వీణాము, హసా వళి. (చూ, వస్త్రము. 1-౧౦౦.) తద్వి.- (౧) (తె.).— రగ్గు, రజాయి; (౨) దుప్పటిలోసగమునకు:— (తె.)— రేకు-తేకు; ౧౦౭. వీణెలోనగువానియొఱకు:— నిచోళము, పంజరము; ప్రచ్ఛదపటము. (తె)—గవిసెన (చూ. నిచో ళము. 1.) తద్వి.—ఖడ్గాదుల యొఱకు:— ప్రత్యాకారము; ౧౦౮. (తె.)—జిలిబిలిచీర; ౧౦౯. చిత్తరువ్వ్రాయు వస్త్రాదికమునకు:—పటము; ౧౧౦. స్త్రీపార్శ్వచేలాంచల మునకు:—(తె.)—వంజెఱఁగు; (చూ, స్థూలశాటకము.); 2. కోక: చూ, వస్త్రము. 1-౧; అం. 3: చూ, ఉపచారములు. 4: చూ, ౧౧౨. చలువచేయనిది. (బట్ట.) అనాహతము, ఐశ్వర్యములు: 5: చూ, అష్టభోగములు, భోగములు; 6: చూ, అలంకారములు.

వస్నప, సం.వి.ఆ.స్త్రీ. సన్నపువరము: చూ, స్నాయువు.

వస్నము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వస్త్రము. 1; 2. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 8; 3. కూలి. (జీతము అనియు): చూ, సంబళిక. 2; 4. వెల: చూ, విలువ; 5. కన్ను: చూ, లోచ నము; 6 బరిణె: చూ. హరివాణము: (చూ, పాత్రము.6-౩)

వస్త్రాచ్ఛాదనము, సం.వి అ.న. ముసుఁగు: చూ, వ్యవధానము.3.

వస్త్రాదికృతచ్ఛత్రము, సం.వి.అ.న. గుడ్డలోనగువాని గొడుగు: చూ, వారిత్ర.

వస్వోకసార, అం. 1. కుబేరునిపట్టణము: చూ, సీమ. (1) (దేశములు); 2. అమరావతీ పట్టణము: చూ, సీమ. (1) (దేశములు).

వహతి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. ఎద్దు: చూ, వృషభము. 1; ఈ. స్త్రీ. 2. నది: చూ, హ్రాదిని. 2. (నది).

వహతువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. ఎద్దు: చూ, వృషభము. 1; 2. పథికుఁడు: చూ, వాటచారి.

వహనము, సం. వి. అ. న. 1. వహించుట: చూ, సంభృతం.2;

2. ఓడ: చూ. హోడము.

వహము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఎద్దుమూఁపురము: చూ, స్కంధము.1; 2 రూ-వాహము. గుఱ్ఱము: చూ, హయము; 3 పదియాఱు తూములు; 4. ఆవుల యూపిరి: చూ, వాయువు; 5. గాలి: చూ, వాయువు. 1.

వహోరువు, సం. వి ఉ. పుం. నరము: చూ, స్నాయువు.

వహి, సం. విణ. 1. వహించువాఁడు: చూ, స్వీకర్త; 2. పీఠ: చూ, హారిలాంఛనము; దే. వి. (1) లెక్కల పుస్తకము: చూ, సంపుటము. 3; (2) పుస్తకము: చూ, సంపుటము.3; (3): చూ, విధము. 1. పాండు 4, ఆ. 184.

వహించు, సం. స. క్రి. తాల్చు: చూ, స్వీకరించు. 3.

వహిత్రము, సం. వి అ. న. దోనె: చూ, హోడము.

వహేలనము, సం. వి అ.న. తిరస్కారము: చూ, హేళనము. తద్విశేషములకు:- చూ, హేళనము.

వహేలనుఁడు, సం. విణ. 1. తిరస్కరింపఁబడిన వాఁడు: అవగణితుఁడు, అవజ్ఞుఁడు, అవమతుఁడు, అవమానితుఁడు, అవరీణుఁడు, ఏకతరుఁడు, పరాజితుఁడు, పరాభూతుఁడు, పరిభూతుఁడు. (తె.)– తెగడికమానిసి; 2. ఓడినవాఁడు:— పరాభూతుఁడు.

వహ్ని, సం. వి.ఇ. పుం. 1. (హవ్యమును దేవతకుఁ బొందించు వాఁడు) తద్వి -౧. అగ్నులు:-గార్హపత్యము, ఆహవనీయము, దక్షిణము, నిర్మంథ్యము, వైద్యుతము, శూరము, సంవర్తము, లౌకికము, జాఠరము, విషకము, క్రవ్యాత్తు, క్షేమవంతము, వైష్ణవము, దస్యుమంతము, బలదము, శాంతము, పుష్పము, విభావసువు, జ్యోతిష్మంతము, భరతము, భద్రము, స్విష్టకత్తు, వసుమంతము, క్రతువు, సోమము, పితృమంతము, అంగిరస్సు (27); ౨. ఆయుర్వేదౌషధములు వండుటకు వలసిన అగ్నులు:— దీపాగ్ని, కమలాగ్ని, మందాగ్ని, గాఢాగ్ని: ౩. అగ్నిపంచకము:—బుద్ధి, ఉదానము, చక్షువు, రూపము, పాతము. (5); ౪ అగ్నిహోత్రుని జిహ్వలు:— కాళి, కరాళి, మనోజవ, ధూమవర్ణ, స్ఫులింగిని, విశ్వపద. ౫ గృహ్యాగ్నికి:— అగ్ని: ౬: చూ, అంగారములు; (6):(౧—౨—౩—౪ ఇందులో పదములను శీర్షికాపదములుగ చేర్పలేదు); 1. అగ్నికి:—అంకతి, అంగతి, అంగారకము, అంగారము-అంగారము, అంచతి, అంచుజన్మము, అగ్ని, అగ్నిహోత్రము, అగ్నిహోత్రుఁడు, అనలము, అనలుఁడు, అంబుజన్ముఁడు, అంబుజుఁడు, అంభోజుఁడు, అజగుఁడు, అజయుఁడు,అశిరుఁడు.అప్పిత్తము,అభ్రియము, అయఃపచి, అశ్వత్థుఁడు, అసితార్చి, ఆరము, ఆశము, ఆశిరుఁడు, ఆశిరము, ఆశుశుక్షణి, ఆశ్రయాశ(సి), ఆశ్రయాశుఁడు, ఈషిరుఁడు, ఉదర్చి, ఉద్ధము, ఉల్క, ఉషర్బుధుఁడు, ఉష్ణము, ఊర్ధ్వశోచము,ఏధతుఁడు,క,కతమాలము,కపిలుఁడు,కర్షము, కషాకుఁడు, కామ్యేంధనప్రియము, కీలకము, కీలి, కుతపము, కుధాకువు, కుశాకరము, కుషాకువు, కృత్తిక, కృపీటయోని, కృశానువు-కృషాణువు, కృష్ణవర్త్మ, కృష్ణార్చి, కృష్ణుఁడు, కేతువు, కోసలము, ఘాని, ఘృతదీధితి,ఘృతదిధీచి,గర్భము, గుల్మి. గోపతి, చతుశ్శృంగము, చిత్యము, చిత్రభానువు, ఛాగరథము,ఛాగవాహనుఁడు,ఛిదిరము, జగత్ను(ను)వు, జన్యువు, జసురి, జాతవేదుఁడు, జుహూవాణుఁడు, జ్వలనము, జ్వాలాజిహ్వుఁడు, జ్యోతి, త, తనూనపాత్తు,తపువు,తమోఘ్నుఁడు, తమోపహుఁడు, తరము, తుత్థము, తుషాగ్రహుఁడు, త్రిధాముఁడు, దమునసుఁడు, దహనుఁడు, ధనంజయుఁడు, ధమనుఁడు, ధూమకేతువు, ధూమధ్వజుఁడు, నాచికేతుఁడు, నారాయణుఁడు, పచి, పర్పరీకుఁడు, పవనతనయుఁడు, పాంచజన్యుఁడు, పాచకుఁడు, పావకుఁడు, పింగళుఁడు, పీథువు, పృథువు, ప్రజ్వలనము, ప్రభాకరుఁడు, బభ్రువు, బర్హి, బర్హిశ్శుష్మ, బర్హిస్సు, బహుళుఁడు, బృహద్భానువు, భాస్కరుఁడు, భుజి, మ, మంత్రదీధితి, మలిమ్లుచుఁడు, రోహితాశ్వుఁడు, వమి, వల్లూరము, వసువు, వాయుసఖుఁడు, విభాకరుఁడు, విభావసుఁడు(వు), విరోచనుఁడు, విశ్వపుఁడు, వీతిహోత్రుఁడు, వైశ్వానరుఁడు, శమీగర్భము, శిఖావంతుఁడు, శిఖి, శుక్రుఁడు, శుచి, శుష్క, శుష్కము, శోచిష్కేశుఁడు, శోణము, సధి, సప్తజిహ్వుఁడు, సప్తదీధితి, సప్తహస్తుఁడు, సప్తార్చి, సమంతభుక్కు, సమిధుఁడు, సర్వభక్షకుఁడు, స్పృదాకువు, స్వర్ణదీధితి, హరి, హవ్యవహుఁడు, హవ్యవాహనుఁడు, హసనీమణి, హిరణ్యరేతసుఁడు, హిరణ్యరేతుఁడు, హుతభుక్కు, హుతవహుఁడు, హుతాశనుఁడు, (తె. ప.)—అంటనిజేజె అంటనివేల్పు అంటరానివేల్పు, అగ్గివేలుపు, అగిని, అగ్గి, అన్నితిండికాఁడు, అన్నిఁదినువాఁడు, ఇంగలము-ఇంగిలము, ఎఱుపుఱు, ఎఱ్ఱనివేలుపు, ఏడికవజీరు, అయిదార-ఐదార, అయిరుపు-ఐరుపు, కణఁకు, కప్పుఁదెరువుజాడ, కప్పుదెరువుదారి, కప్పుత్రోవరి, కప్పుఁదెరువరి, కరువలివిందు, కిత్త-కిత్తు, గాడుపుసంగడీఁడు, గాలిచూలి, గాలినెచ్చెలి, చవుగంటి-చౌగంటి, చిచ్చు, జంటమోములవేలుపు, డిగ్గి, తగరుబాబాసామి, తగరురవుతు—తగరురౌతు, తిగకాళ్లదేవర, తెమ్మెరచెలి, తెఱ-తెఱ్ఱి, దంటమోముల దేవర, దుగమోములవేల్పు, దుగమోములయ్య, దుగమోరపాదుసా, నాల్గుకన్నులవేల్పు, నిప్పు, నిప్పుక, నీటికానుపు, నీటిచూలి, నీటిబిడ్డఁడు, నీరుపాప, నీరుపుట్టువు, మబ్బుపూనిసువు, వయిరవులు-వయిరాలు-వైరవులు-వైరాలు, వినుమనుమఁడు, వేఁడివేలుపు, వేల్పుల మొగము, సతనాలుకల దునీఁడు, సతనాల్కలజేజే, సతనాల్కలపాదుసా, సెగతేఁడు. (చూ, హుతాశనుఁడు); తద్విశేషములు:— ౧. (చూ. త్రేతాగ్నులు) (తె.)—ముచ్చిచ్చు, ముయ్యగ్గి: ౨. యజ్ఞాగ్నికి:-ఉద్ధవము, క్రతుపావకము, యజ్ఞవహ్ని. యజ్ఞాగ్ని, యాగాగ్ని, ఉపచాయ్యము, పరిచాయ్యము, సమూహ్యము; ౩ గార్హపత్యాగ్నిలోనుండి యెత్తి దక్షిణాగ్ని యందుంచిన అగ్నికి:—ఆనాయ్యము; ౪. చయనాగ్నికి:— చయనము, చేయము. (తె. ప.)—పరువడము; ౫. వేద ప్రణీధానాగ్నికి:—జామదగ్ని; ౬. జంతువుయొక్క యాకారముగల తిన్నెలోని అగ్నికి:—చయనము; ౭. యజ్ఞమునందు వేదికకుఁబడమట గుండ్రని గుండముననుండు అగ్నికి: గార్హపత్యము; ౮. శవముతొమ్ముపై నుంచెడు అగ్నికి:—

(తె)—తలకొఱవి; ౯. విచ్ఛిన్నాగ్నిని మరలఁగూర్చుటకు :- పునస్సంధానము; ౧౦. అగ్నిసంస్కారమునకు:— సంస్కృతి; ౧౧. హోమరహితాగ్నికి:—సభ్యము; ౧౨. మంత్రాగ్నికి:— ప్రణీతము; ౧౩. అగ్నిమయమునకు:—అగ్నిచయము— అగ్నిచయనము, అంగారము. (తె.)—చిగుర్చు, చిచ్చుఱ- చిచ్చుఱ, నిప్పులగుంపు; ౧౪. అంగారకము, అగ్నికణము, కుక్కుటము, విస్ఫులింగము, షణ్ముఖి, స్ఫులింగము. అగ్ని స్తోకము, (తె.)- అదరులు, నిప్పు, నిప్పుకలు, నిప్పులు, మిడుఁగు-మిడుఁగుఱులు-మిణుఁగుఱులు—మినుఁగుఱులు— మిడుఁగులు-మిణుఁగులు; తద్వి.—(తె).—తుట్ట; ౧౫. మేఘాగ్నికి:— ఇరమ్మదము, నిర్ఘాతాగ్ని, మేఘజ్యోతి, వజ్రాగ్ని; ౧౬. అనలము అంతరగ్ని, అంతరజ్వలనము, అగ్ని, జఠరాగ్ని; ౧౭. కాలాగ్ని; ౧౮. పర్యగ్ని కరణాది పశు సంస్కారమునకు:— వ్యంజనము; ౧౯. నీరుపోసిన నిప్పునకు:—(తె.)—కుమ్మ: ౨౦. జ్వాలలేని నిప్పునకు:- (తె.)—కుమ్మ. (సం.)—ఉల్క, కంఠనీలకము; ౨౧. తృణాగ్నికి: — వత్సలము; ౨౨. ఉల్కాగ్నికి:— (చూ, రిక్క. ౨.); ౨౩ కార్చిచ్చుకు:—అగ్నిదీప్తి, ఖ, దవము- దావము. (తె)—ఎరగలి-ఎరవలి, కారగ్గి, కారుచిచ్చు— కార్చిచ్చు-కాఱుచిచ్చు-కాఱ్చిచ్చు; ౨౪. కొఱవికి:— అలాతము, ఉల్ముకము, జ్వలదంగారము. (తె.)—కడకొఱవి, నిప్పుతొంట, కొఱకచ్చు, కొఱవి; ౨౫. ఇంగలము, క్రమము, కరీషాగ్ని, ఛగలము, ఛాగణము, (తె.)—పిడక నిప్పు; ౨౬. మంటకు:— అంకతి, అగ్నిజము, అగ్నిజారము, అగ్నిజ్వాల, అగ్నిచక్రజరాయువు, అగ్నినిర్యాసము, అగ్నిశిఖ, అర్చి, ఇ, కాఘృణి, కీలము, కేల, జ్వలనము, జ్వాల, జ్వాలము, జ్యోతి.త్విట్టు, ప్రజ్వలనము, మయూఖము, వర్చస్సు, వహ్నిజాతము, హేతి. (తె. — ఎఱమంట, ఏరుపు-ఏర్పు, కనలు, తమట, నెగడి, మంట, నెక—నెగ— నెవ; ౨౭. అంగార్య:— (తె)—బొగ్గులకుప్ప; ౨౮. బడబాగ్నికి: — ఔర్వము, కాకధ్వజము. కాష్ఠధృక్కు, కోశాతకి, ఘోరధ్వని, తృణధృక్కు, పాతాళము, బడబాగ్ని, బడబానలము, బాడబము, వడవాముఖము, వాణిజము, సలిలేంధనము, స్కంధాగ్ని. (తె.)— నీరుచిచ్చు—నీర్చిచ్చు, మున్నీటియగ్గి, వార్వపుటగ్గి; ౨౯. బొగ్గుకు:-(చూ, బొగ్గు); ౩౦ అగ్నిభేదములు:—అనలము, కుకూలము, చగలము, వత్సలము; ౩౧. భస్మమునకు:— (చూ, భస్మము; చూ, నిగరి 1); ౩౨. ఉముకనిప్పునకు:-కుకూలము, కులాలము, కుశూలము, తుషానలము, ముర్మురము. (తె)— ఉముక నిప్పు, కుమ్మ, కుమ్ము; ౩౩. హోమకుండమునకు:— కుండము (తె)—కొండము-గుండము; (త్రేతాగ్నులు= ఆహవనీయము, దక్షిణాగ్ని, గార్హపత్యము ఇవి క్రమముగా వేదికిఁ బూర్వ దక్షిణ పశ్చిమ దిక్కులయందుండును. పంచాగ్నులు=పై మూఁడును సభ్యము, అపసభ్యము, సభ్యాపసభ్యములు ఈశాన్య దిక్కునందుండును. సామాన్యాగ్నుల భేదములు=అనలము, కుకూలము, ఛగలము, వత్సలము. అనలము మొదలగువాని కర్థములను ఆయా పదములఁ జూచి తెలిసికొనవలెను. (చూ, అగ్నులు). అగ్ని చటాత్కారము సంకారము; ౩౪ అగ్నిహోత్రమును జేయువాఁడు: అంగతి, అగ్నిహోత్రి, అగ్నిచిత్తు, ఆహితాగ్ని, అగ్నిముఖుఁడు, అగ్న్యాధేయుఁడు, అగ్న్యాహితుఁడు; ౩౫. నిప్పులేని బొగ్గు: అంగారము; ౩౬. ధూపాగ్ని :(హి) అగ్యారీ; ౩౭. చేతనాచేతనాగ్ని : అగ్గి; ౩౮. రాపిడివలన నిప్పుపుట్టించుట:— అగ్నిమంథము, అగ్నిమంథనము; ౩౯. అగ్నిని నిలుపుటకు:— అగ్నిచిత్య, అగ్న్యాధానము, అగ్న్యుద్ధరణము, అగ్న్యుద్ధారము; ౪౦. బూడిదనుండి తీసిననిప్పు: — అగ్న్యుద్ధరణము, అగ్న్యుద్ధారము; 2. చిత్రమూలము* : చూ, వహ్నిసంజ్ఞితము; 3. గుజ్జము: చూ, హయము.

వహ్నిగర్భ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జమ్మి*: చూ, శమి.

వహ్నిగర్భకము, సం వి.అ.పుం. రావి*: చూ, శ్యామలము 2.

వహ్నిజాతము, సం. వి అ.పుం, మంట: చూ, వహ్ని. 1-౨౬.

వహ్నిజ్వాలము, అం: చూ, నరకములు.

వహ్నిదేవత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రతిపత్తు. (తె.)—పాడ్యమి: చూ, హరివాసరము.

వహ్నిశిఖము, సం. వి. అ. న 1. అంబరము, అగ్నిశిఖము, కాంతరజము, కాలేయకము, కాలేయము, కావేరము, కశ్మీరజన్మ-కాశ్మీరజన్మము-కాశ్మీరజము-కాశ్మీరము, కుంకుమము, కుచందనము, కుబేరము, కుసుంభము, కుసుమాత్మకము, కేసరవరము, గణేశభూషణము, గాంధారము, గుడము, గోనసము, ఘస్రము, ఘుస్రము, ఘుసృణము, చందనము, చంద్రిక, చారువు, జాగుడము, ధీరము, నాగజము, నాగసంభవము, పిశునము, పీతనము, ప్రియంగువు, రక్తము, రక్తాంగము, రక్తసరోరుహము, రుధిరము, రోహితము, లోహితచందనము, లోహితము, వరము, వీరము, సంకోచ పిశునము, సంకోచము, సిందూరము, సీమంతమండనము, సూర్యరక్తసంజ్ఞము, హైమంతికము సౌరభము. (తె వ.)— కుంకుమపువ్వు - కుంకుమపూవు కుంకుము, చందురము, చంద్రము, చెందిరము-చెంద్రము, చెంద్రిమ-చెంద్రిమము, దీరము, సిందురము-సిందూరము. (చూ, రాజార్హము 1—౪౩-(౬); 2. అగ్నిశిఖము, కమలోత్తరము, కరటము, కుసుంభము, పిణ్యాకము, బాహ్లీకము-బాహ్లీకము, మహారజనము. (తె. వ.)—కుసుంబపువ్వు— కుసుంబా-కుసుమ-కుసుమపూవు, చందురపూపు, చెందిరిక—చెంద్రిక. తద్వి.—అడవి కుసుంబ పువ్వునకు:- కౌసుంభము.

వహ్నిసంజ్ఞిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కృత్తిక: చూ, రిక్క.

వహ్నిసంజ్ఞితము, సం. వి. అ. పుం. అగ్ని, అగ్నిజము, అగ్నిజారము, అగ్నినిర్యాసము, అగ్నిమాత, అగ్నిముఖము, కృమికంటకము, క్రమికంటకము, చిత్రచరణము, చిత్రము, చిత్రమూలము, చిత్రాంగము, జ్యోతిష్యము, దహనము, ద్వీపినామాపచనము, పాఠి, పావకము, వహ్ని.* తద్వి:— అగ్ని, కాలము, కాలమూలము, చిత్రాంగము,

క్రమిశంటకము. (మి. వ.)—ఎఱ్ఱచిత్రమూలము*.
వళక్షము, సం. వి. అ. పుం. విణ: చూ, రూ—వలక్షము. (రూ—బలక్షము అని కొందఱు.)
వళవు, దే. వి. 1: చూ, విధము. 1; 2: చూ, వెరవు. 1.
వళాంధ్రబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఘూర్జరబ్రాహ్మణులు.
వళాగ్రము, దే. వి. క్రముకభేదము: చూ, ప్రంని. 1 (పోఁక.)
వళావళి, దే. వి. 1. కుతూహలము, ప్రభా. 2. ఆ. 70: చూ, వ్యసనము. 8; 2: చూ, విజృంభణము. భాను. 3, ఆ; పసు 3, ఆ. 132.
వళావళికాఁడు, దే. వి: చూ, వ్యర్థభాషనుఁడు. అం, భా. తృ. 12.
వళావళికాయ, దే. వి. కుతూహలముతో నుండువాఁడు.
వళి, సం. వి. ఇ స్త్రీ. రూ—వలి. 1. కడుపుమీఁది ముడుత. (తె.)— ఉగ్గులు, తరులు-తఱులు, నెత్తఱులు, నొక్కులు, ముక్కులు (చూ, ముక్కులు.) తద్వి.— కడుపుమీఁది త్రివళులు. (తె.)— ముత్తరంగలు; 2. బట్టనెఱి, ఊర్మి—ఊర్మిక, కక్ష—కక్షము, కచ్ఛము, గుచ్ఛి. (తె.)— ఉగ్గు, కచ్చ, కుచ్చె—కుచ్చెల-కుచ్చిళ్లు-కుచ్చెళ్లు, చింగు-చెంగు, నెఱి-నెఱిక, నొక్కు, పింజె, ముడుత, రింగులు. (తద్వి.—౧. వెనుకప్రక్క వ్రేలాడు కొంగునకు:—కక్షము; ౨. అంగవస్త్రపు కొంగునకు:— కక్షము; ౩. కొత్తబట్ట మడతలో నున్న తక్కువచెంగునకు:— (తె.)— పిక్కు; ౪. కోకయొక్క కట్టుకొను చెఱఁగునకు:— (తె.)— కట్టుఁగొంగు (చూ, మైజారు.); ౫ ఆఁడుదాని కోకకుచ్చెళ్లకు:-వలిభము; (చూ, పింజె. 1—2—3—4.)
వఁతకోశము, సం. వి. అ. పుం మొగ్గ వ్రాలినన యుపస్థ: చూ, స్మరాంగారము. (భగము. 12.)
వళిరుఁడు, సం. విణ: చూ, రూ-వలిరుఁడు-వళీరుఁడు.
వళీరుఁడు, —పై.—
వళుకు, దే. వి. 1. తగవు: చూ, రూ-వలుకు. రా. వి. 4. ఆ. 80; 2. అపదేశము. అం, పదా. నర. 65: చూ, వ్యాజ్యము. 1.
వళులు, అం. 1. దీనికి ఉపమానములు:—తరంగములు, నిచ్చెనమెట్లు, మేడమెట్లు, ఇసుక తరంగములు; అం. 2. (పురుషుని కడుపుపై ముడుతలు): చూ, లక్షణాంగములు. ఒకటి గలిగిన శస్త్రహతుఁడగు. రెండు గలిగిన స్త్రీల గెలుచును మూఁడుగలవాఁడు యోనిసుఖము నొందును. నాలుగు గలిగిన సుపుత్రవంతుఁడై పరాక్రమశాలి యగును. పార్శ్వముల వంకలైయున్న సంతసము గలుగును): 3. (ఆఁడుదాని కడుపుపైముడుతలు): చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు జలతరంగములవలెమూఁడుకనుపించియున్న నుత్తమురాలగు).

వా

వా, సం. అవ్య 1. ఇవార్థము, వలెను; 2. ఇతరవ్యవచ్ఛేదార్థకము: అయ్యవే; 3. అట్లైన నిట్లైనను: చూ, వికల్పార్థకములు; 4. నూతనకల్పము; 5. విశ్చయార్థకము; చూ, సత్యము. 1; 6. మఱియొకటియు: చూ, సముచ్చయము. 1; 7. తిరుగులాడుట, విహారము: చూ, సంచారము; 8. మంచి కల్పము: చూ, సుకల్పము; వై. వి = వాక్. రూ-వాయి, (1) నోరు: చూ, వదనము. 1; (2): చూ, వాదర. జై. 2. ఆ. 79; (3) మొగము: చూ. వదనము. 2.
వాంకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సముద్రము.
వాంచు, వై. ప్రే. వంగఁజేయు: చూ, రూ-వంచు. 2.
వాంఛ, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ).=వచ్ఛ: అనుతర్షము, అనుషంగము, అనుస్మరణము, అపేక్ష, అభిరతి, అవనము, అభిలాష, అభీప్సితము, అభీష్టము, అర్థి, అవలోభ్యనము, అకలనము, ఆకాంక్ష, ఆగ్రహము, ఆదిత్స, ఆమిషము, ఆశ, ఆశంసనము, ఆశాస్తి, ఆశిత, ఆశీస్సు, ఆసక్తి, ఇచ్ఛ, ఇషణము, ఇష్టి, ఈప్స, ఈహ, ఉత్థానము, ఉదానము, ఏష, ఏషణము, కాంక్ష, కాంతి, కామన, కామము, కామి, కౌతుకము, గమనము, గాధము, గార్ధ్యము, జ, చికీర్ష, ఛందస్సు, జృంభితము, తర్కము, తర్షము, త్వట్టు, తృష, తృష్ణ, దయితము, దోహదము, పరాయణము, ప్రతియత్నము, ప్రియము, భగము, మతి, మనోరథము, రుచి, లిప్స, వ, వరము, వల్లభము, వశము, వ్యసనము, శంస, శంసనము, శోభ, సమ్మతి, స్పృహ, హృద్యము. (అవ్య.)—అ, అక్. (తె వ.)—అక్కఱ అరువము, అర్మిలి, ఆస, ఆసత్తి, ఆసపాటు, ఇంపు-ఇంబు, ఇచ్చ, ఇయ్య-ఈయ, ఎత్తికోలు-ఎత్తుకోలు, ఏఁకట, కచ్చు, కని, కాయువు-కాయ్వు, కెలసము, కొసరు, కోరిక-కోరికి-కోరికె-కోర్కె, క్రచ్చ-క్రచ్చు, చనవు, జంజాటము, జడ్డు, జడ్డుతనము, తగులము, తగులు-తౌలు, తమి, తరితీపు, తలఁపు, తివుట, తీపి, తోఁపిక, తోఁపు, నర్తిలి, పట్టింపు, పట్టు, బాళి, మచ్చిక-మచ్చికె-మచ్చిగ, మాఁటు, ముచ్చట, మోజు, రహి, వచ్చ, వలపు, వాఁపిరి, వేడుక, వేడ్క, సద్ద, సోము, హాళి. (చూ, హాళి.) తద్విశేషములు:—౧. అత్యాశకు:—అపేక్ష, అత్యావశ్యకము, అభిరుచి, అభిష్వంగము, ఆశ, ఉత్కృష్ట. (తె.)—ఆస, ఉబలాటము, ఏఁకట, కోరిక, పేరాస, వాఁపు; ౨. దురాశకు:-అర్థాశ, ఆధి, దురాశ, ప్రత్యాశ, వాసన. (తె.)—ఆడియాస; ౩. పరద్రవ్యాపేక్షకు:-అభిధ్య; ౪. కుత్సితమైన యాశకు:—కదీహ; ౫. ఎఱుఁగ నిచ్చయించుటకు:— (అవ్య.)-ఖలు; ౬. అధికేచ్ఛకు:—లాలస-లాలసము-లాలూచి; ౭. కొలువనిచ్ఛకు:—దిధక్ష; ౮. గెలువనిచ్ఛకు:—జిగీష. దేవకము, దేవనము. తద్వి.— విజిగీష; ౯. గ్రహింపనిచ్ఛకు:—అవలోభనము, జిఘృక్ష; ౧౦. చంపనిచ్ఛకు:—జిఘాంస, ద్రోహము; ౧౧. చావనిచ్ఛకు:— ముమూర్ష; ౧౨. చూడనిచ్ఛకు:-దిదృక్ష; ౧౩. తెలియనిచ్ఛకు-జిజ్ఞాస; ౧౪. నిర్మింపనిచ్ఛకు:—నిర్మిమీష; ౧౫. పోవనిచ్ఛకు:— జిగమిష-నిసృప్స; ౧౬. బోధగానవిచ్చకు: బుభుత్స; ౧౭. క్రమికిలి,

యిచ్ఛకు:—నిరతి; ౧౮. రక్షింపనిచ్ఛకు:—రిరక్ష; ౧౯. రమింపనిచ్ఛకు:—రిరంస; ౨౦. విడువనిచ్ఛకు:– జిహాస; ౨౧. విననిచ్ఛకు:—శుశ్రూష; ౨౨. సంధింపనిచ్ఛకు:– సంధిత్స; ౨౩. సంభోగేచ్ఛకు:—(తె.)–దూల, మసకము; ౨౪. సృజింపనిచ్ఛకు:—సిసృక్ష; ౨౫ హరింపనిచ్ఛకు:– జిహీర్ష; ౨౬. అనుభవింపని వస్తువునందుగల యిచ్ఛకు:– కుతుకము, కుతూహలము, కౌతుకము, కౌతూహలము, తమి; ౨౭. అంతట రమింపవలయు ననునిచ్ఛకు:-ఆరిరంస; ౨౮. అన్నముమీఁది యిచ్ఛకు: — (తె.)—చొరవ; ౨౯. చెప్పనిచ్ఛకు:-వివక్ష; ౩౦.ఒకటివెనుక నొకటివ్యాపింపనిచ్ఛకు: వీప్స; (విశే.) ౩౧. ఇచ్ఛగలది అనుటకు:—కమనము, కమ్రము, కామనము, కాముకము; ౩౨ కోరఁదగినది అనుటకు:— అపేక్షణీయము, అపేక్ష్యము, కామ్యము, చికీర్షితము, వాంఛనీయము; ౩౩. కోరఁబడినది అనుటకు:– అపేక్షితము, అభీప్సితము, అభీష్టము, అర్దితము-అర్థితము, ఆకాంక్షితము, ఆశంసితము, ఆసేచనము, ఇష్టము, ఈప్సితము, ఈహితము, కాంక్షితము, దయితము, పృష్టము, ప్రార్థితము, ప్రియము, లలితము, వల్లభము, వాంఛితము, సమీహితము, హృద్యము. (తె.)—కోరిక, బాఁతి-బ్రాఁతి, వలసినది; ౩౪. చెవిటివానికోరిక:— ఏడేహితము; ౩౫. ఇట్టియందలి యాశ:—ఏణేచ్ఛ.

వాంఛనీయము, సం. విశే అపేక్షనీయము: చూ, వాంఛ. ౩౨.

వాంఛించు, సం. స. క్రి. అపేక్షించు, అభిలషించు, అభ్యర్థించు, అర్థించు, ఆకాంక్షించు, ఆశించు, ఇచ్ఛించు, కాంక్షించు, ప్రార్థించు, వరించు-వరియించు; అ. క్రి:– (మి) అపేక్షపడు, ఆశపడు. (తె.)-అక్కఱగొను, అక్కఱపడు, ఆసపడు, ఎలయు, పనివడు, మరగు, తమికొను, పురపురలాడు; స. క్రి:—ఆసచేయు, ఆసించు, ఇంచు, ఇచ్ఛగించు, కచ్చుకొను, కోరు, గ్రుక్కలుమ్రింగు—గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగు, గ్రుక్కుమిక్కుమను, తివురు, నోరూరు, మరగు, వలచు, వేడు, వేడుకపడు, వేడుకసేయు, తద్వి — వివక్షించు.

వాంఛితము, సం. విశే. కోరఁబడినది: చూ, వాంఛ ౩౩.

వాంఛితుఁడు, సం. విశే, ప్రియవస్తువును కోరువాఁడు ఆశంసిత-ఆశంసిత-–ఆశంసువు. (తె.)— కోరువాఁడు. తద్వి — ౧ మిక్కిలి ఆశగలవానికి:— లోలుపుఁడు — లోలుభుఁడు; ౨. చెప్ప నిచ్ఛించువానికి:-వివక్షువు. ౩.కోరఁబడినవాఁడు:- అభ్యర్థితుఁడు.

వాంఛిని, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ): చూ, వ్యభిచారిణి.

వాంతము, సం. విశే =వాఁతి. 1. వాంతియొత్తఁబడినది; 2. వెడలఁగ్రక్కఁబడినది:- ఉద్గీర్ణము, ఉద్వాంతము, నిరస్తము, నిర్గతము, నిర్గళితము. తద్వి.— వెడలఁబడినది అనుటకు:— పర్యాతము.

వాంతాదము, సం. వి. అ. పుం. కుక్క: చూ, శునకము.

వాంతి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). = వాంతి. 1. అలంబుషము, ఉద్గరణము, ఛర్దనము-ఛర్దము-ఛర్ది, ప్రచ్ఛర్దిక, లేఖనము, వమథువు, వమనము, వమి-వమీ. (తె. వ.)— ఓకర, ఓకరింత-ఓకలింత-ఓకిలింత-ఓకిలి, కక్కు—కక్కుడు— క్రక్కు-క్రక్కుడు, కక్కుఁదెవులు, కుముటు, గ్రిక్కర, చలది, దోఁకు, వాంతి-వాఁతి. తద్వి — పిల్లివాంతికి కౌశికి; వై. వి. (1.) = వాంతి:చూ, వాంతి 1.

వాంశికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. పిల్లంగ్రోవి యూఁదువాఁడు.

వాఁక, వై. వి 1. ఏఱు: చూ, నది; 2: చూ, రూ—వాగు. 1; విశే, 3.=వక్ర, వంకర, పర. 4. ఆ. 205: చూ, వేల్లితము. 3; దే. వి. 4. కంవాఁక: చూ, భూమి. 1.

వాఁతాలుపు, ద్వ. వి గంగాధరుఁడు.పాండు.1,ఆ:చూ,శివుఁడు

వాఁతుడు, వై. వి. = వ్యాఘ్రి *: చూ, స్పృశి. (దగ్గు, ఉబ్బసము తగ్గించును.)

వాఁగడుపు, దే. వి. (వాఁపు+కడుపు) వాఁపుగల కడుపు. శుక. 3. ఆ: చూ వ్రేఁకటి. (భ్రూణము. 1.)

వాఁగరత, వై. వి. (వాఁగులు+అఱత): రూ-వాగర్త సముద్రతీరము (వృత్తియందేక వచనాంతము.) ఏనాటము. (సం.) కూలదిక్కు: చూ, రోధస్సు.

వాఁగర్త, —వై.—

వాఁగు, వై. వి. 1. సెలయేఱు: చూ, నది ౯; 2 దండు. భార. విరా. 3, ఆ: చూ, సేన. 1; అ. క్రి. 3. పేలు: చూ, వదరు, 5; 4 =వాక్. మ్రోఁగు. విజ. 1. ఆ: చూ, శబ్దించు.

వాఁగుడు, వై వి మ్రోఁగుడు. మ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2.

వాఁగులు, వై. వి బ. అలలు: చూ, వీచి. 1.

వాఁచు, వై. అ. క్రి. 1. వాచ్. ఏఁకరు-ఏఁకారు. వి. పు. 6, ఆ; 2: ఊఁదు.

వాఁడి, దే. వి. 1 నైశిత్యము. భార. సౌ. 1, ఆ; విజ 3, ఆ. 8: రూ-వాఁడిమి, కూచి, సదను, వాని, వాలు, వాలురమ్ము. (సం.)—ఖరము-ఖరువు; 2: రూ-వాఁడిమి. భార ఉద్యో. 4, ఆ: చూ, శౌర్యము; 3. ప్రతాపము. ఆం. భా. ద్వి. 190: చూ, రూ—వాఁడిమి. 1; విశే. 4. పదనైనది. (సం.) క్ష్ణుతము, తేజితము, నిశితము, నిశాతము: చూ, శాతము 2; 5. తీక్ష్ణము: చూ, సంజ్వరము. 2; 6. క్రూరము. నిర్వ. 10 ఆ. 129: చూ, రౌరవము. 2; ఆం. 7: చూ, జతనము. 4 (త్రయము.)

వాఁడిగలాఁడు, దే. విశే: చూ, శూరుఁడు.

వాఁడిచేయు, దే. స. క్రి. నూఱు, పదనుపెట్టు.

వాఁడిచేయుట, వా. వి: (సం.)—ఉత్తేజనకము.

వాఁడిమగఁడు, దే. విశే: చూ, వాఁడిగలాఁడు.

వాఁడిమి, దే. వి. 1. తీంద్ర, వాఁడి, వాలు, విడి, వేఁడి, వేఁడిమి. (సం.)-తేజము, ప్రతాపము; 2: చూ, శౌర్యము; 3. పదను: చూ, వాఁడి. 1.

వాఁడిముక్కువాఁడు, వా. వి. గద్దముక్కువాఁడు-గ్రద్దముక్కువాఁడు, డొల్లముక్కువాఁడు, బుల్లముక్కువాఁడు. (సం.)=

ఖరణసుఁడు-ఖురణసుఁడు.

వాఁడు, దే. స. అపురుషుఁడు. (అ శబ్దమునకు మహదర్థక ప్రథమైక వచనరూపము. మహత్తు.) (ఇట్లు ఈశబ్దమువీఁడు.)

వాఁత, వై. వి. తెవులుగొంటులైన పశ్వాదులకు వేసెడు చూఁడు. డాగు, రచ్చ-అచ్చ అంపు. తద్వి,— వాఁతవేయఁదగినది అంజతము, అంక్యము. (సం.)—రక్ష, అగ్నికర్యము, అగ్ని కార్యము, అగ్నిక్రియ.

వాఁతి, వై. వి.=వాంతి: చూ, వాంతి. 1. (రూ-వాంతి.)

వాఁపి, వై. విణ. (వాపు+ఇ): చూ, శోఫరోగి.

వాఁపిరి, ద్వ. వి. (వాఁపు+ఇరి.) ఏఁకటః చూ, వాంఛ.

వాఁపు, వై. వి.1: చూ, శోఫ; 2. మిక్కిలి అపేక్ష: చూ, వాపిరి.)

వాకట్టు, ద్వ. వి. 1. (మూలికా మంత్రములచేత చేసెడుఁ వాగ్బంధనక్రియ. విష్ణు. పూ. 2. ఆ; విణ. 2. వాగ్బంధనము చేయునది. కళా. 2, అ. 171; కళా. 3, ఆ. 79; వా. 3. నియమితకాలము దాఁటినది, నిరుపయోగమైనది, అడుగుటకు హక్కు లేనిది. "తాకట్టు వాకట్టు అయినది."

వాకబు, వా. దరియాప్తు—దర్యాప్తు, విచారణ: చూ, సంఖ్య. 3.

వాకము, దే. విణ: చూ, వాటము. (1.)

వాకాటు, ద్వ. వి. వాగ్వాదముః రూ—వాగాయిత్తము.

వాకిటిఱేఁకలు, వా. వి. బ. 1. ద్వారపాలకులు.

వాకిలి, ద్వ. వి. (వా+ఇల్లు.) దుర్గమపురద్వారము. (వాకు, ఇల్లు అనువాని మూలపదములనుగానుంచిమిశ్రమపదముగాఁ జేసిఃయెడల నచ్చు తెనుఁగు ప్రయోగములకు విరోధమగుచున్నది.) గవఁక-గవఁకు-గవుఁకు, పెద్దవాకిలి. (సం.)— కూటము, గోపురము, పరిఘము, వలజము, వారము. (చూ, సదనము. 1.) తద్విశేషములు:—౧. గడపకు:— కడప గడప. (సం.)— ఉదుంబరము, కుతుపము, గృహావగ్రహణి, గేహళి, దేహళి, తలుపుతగిలించినచట్రమునకు:- గుంబము—గుమ్మము, దారబందము-దోరము—దువారము—దర్వాజా, మొకము, మొగ, మోము, మొగము, సరబడి, (సం.)-గోపురము, ఘర్ఘరము, ద్వారబంధము, ద్వారము, నిర్వ్యూహము, వారిము; ౩. దొడ్డి గుమ్మమునకు:—దొడ్డి వాకిలి, పెరటిగుమ్మము; ౪. లోపలి వాకిలికి:—లోవాకిలి. (సం.)-అంతర్ద్వారము, ప్రచ్ఛన్నము; ౫. పెద్ద తలుపునకు:- బోంతలుపు-బోర్తలుపు; ౬. పసుల దొడ్డితలుపునకు:— పలుఁగాడి, పెండియము-పెండెము; ౭. తలుపునకు:— తలుపు తల్పు. (సం.)—అరరి, అరరము, అరళము, కపాటము-కవాటము, కవటి-కవాటి, ఘనాఘనము, ద్వారకంటకము, నిష్కుటము, ప్రతీహారము సంభావన; ౮. తడకకు: అంతిక-అంతికె, తడక-తడిక-తడికె-తడుక, దడి; ౯:— (చూ, లచ్చికమ్మి). (మిగతవానికి "చూ, సదనము 1.") వా. 2. ఇంటినిగాని దొడ్డినిగాని చేరియున్న నాలుగు గోడల నడిమి భాగము. "పిల్లలు వాకిట ఆడుకొనుచున్నారు": "పనికత్తె వాకిలి ఊడ్చినది"; 3. ఇంటియందు మొదటి ద్వారము దాఁటఁగానే కాన్పించు నాలుగు గోడల నడిమి భాగము, నడవ, "పెద్దలు వాకిటఁగూర్చుండి మాట్లాడుచున్నారు": చూ, హజారము

వాకు, సం. వి. చ్. (స్త్రీ). 1.=పలుకు. రూ-వాక్కు: చూ, శబ్దము. 2; 2. రూ-వాక్కు. పలుకుఁజెలి: చూ, సరస్వతి; వై. వి. (1)=పంతము: చూ, స్పర్ధ. 4; (2)=వాక్కు. మాట, పలుకు: చూ, శబ్దము. 2.

వాకూచి, సం. వి. అ. (స్త్రీ). రూ వాగుజి-వ్యాకోచి. కారుగచ్చ*: చూ, సోమరాజి.

ఏఁకొను, ద్వ. అ. క్రి. 1.=వాగు. ద్వి. రా. కిష్కిం, కాం: చూ, శబ్దించు; 2. అఱచు. అచ్చ. యు. కాం. 226; ప్రే. 3. వాకొలుపు-వాకొల్పు. నై. 7. ఆ. 61.

వాకొనుట, ద్వ. వి. వచఃము ఆం భా.ప్ర. 11: చూ, వచనము.

వాక్కు, సం. వి. చ్ స్త్రీ 1: చూ, రూ-వాకు. 1; 2: చూ, రూ-వాకు. 2; అం. 3: చూ, హృషీకము; 4: చూ, కరణములు; 5: చూ, కర్మేంద్రియములు (ఇంద్రియములు); 6: చూ, మానసిక పూజాకుసుమములు.

వాక్పతి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. నలువ: చూ, బ్రహ్మ. 1; 2 బృహస్పతి. చూ, సురాచార్యుఁడు; 3. కవీశ్వరుఁడు: చూ, మాటలల్లువాఁడు; విణ 4. మిక్కిలి చతురముగ మాటలాడువాఁడు.

వాక్పరుషము, అం: చూ, క్రోధజములు.

వాక్పారుష్యము, అం. 1: చూ, క్రోధజములు; 2: చూ, వ్యవహారపదములు; 3. (కఠినముగఁ బలుకుట): చూ, సప్తవ్యసనములు.

వాక్యగతదోషములు, అం. (కావ్యదోషములు పద అర్థగతములై దోషములుండును. పదగతములు వాక్యగతములు అని పద దోషములు ద్వివిధము. అందు పదదోషములు ౧౭:— (చూ, కావ్యదోషములు); వాక్యదోషములు:-౧. అక్రమము (క్రమము తప్పుట); ౨. విసంధి (సంధితప్పు); ౩. ప్రక్రమభంగము (మొదటి నియమము తుదకుఁజెడుట); ౪. పునరుక్తి (చెప్పినదే చెప్పుట); ౫. అపూర్ణము (క్రియాన్వయము లేనిది); ౬. వాక్యసంకీర్ణము (వాక్యముల కూడిక); ౭. వ్యాకీర్ణము (భ్రాంతికరాన్వయము); ౮. అధికపదము (లేనిపోని మాటలుచెప్పుట); ౯. వాచ్య వివర్జితము (చెప్పఁదలఁచినది మానుట); ౧౦. అరీతి (రసమున కుచితముకాని పదరచన); ౧౧. న్యూనోపమ (తక్కువనుబోల్చుట); ౧౨. అధికోపమ (ఎక్కువను బోల్చుట); ౧౩. సమాప్తపునరాత్తము (వాక్యార్థముఁ బూర్తిచేసియు మరలఁజెప్పుట); ౧౪. అస్థాన సమాసము (అపద సమాసము); ౧౫. ఛందోభంగము (ఛందస్సు తప్పుట); ౧౬. యతిభంగము (యతితప్పుట); ౧౭ పరిషత్ప్రకర్షము (అతిశయము తప్పి చెప్పుట); ౧౮. భిన్నలింగము (లింగభేదము); ౧౯. భిన్నవచనము (వచనభేదము); ౨౦. అక్రియ లేక అశరీరము (క్రియ లేకుండుట); ౨౧ సంబంధ వర్జితము (సంబంధము లేకుండఁజెప్పుట); ౨౨ వాక్యగర్భితము (చెప్పఁబోవు దాని నడుమ మఱియొక వాక్యమిముడ్చుట): మఱికొందఱు:—శబ్దహీనము, క్రమభ్రష్టము, విసంధి, పునరుక్తియుతము, వ్యాకీర్ణము, వాక్య

సంకీర్ణము, అపూర్ణము, వాక్యగర్భితము, భిన్నలింగము, భిన్నవచనము, న్యూనోపమము, అధికోపమము, భగ్నచ్ఛందము, యతిభ్రష్టము, అశరీరము, అరీరతకము, విసర్గలుప్తము, అస్థానసమాసము, వాచ్యవర్జితము, సమాప్తపునరాత్తము, సంబంధవర్జితము, పతత్ప్రకర్షము, అధికపదము, ప్రక్రమభంగము, అని ౨౪ గాను; మఱికొందఱు:—అక్రమము, పునరుక్తి, అరీతి, భిన్నలింగము (భిన్నవచనము), పరుషము, విరుద్ధము, విరసము, అతిమాత్రము, హేతుశూన్యము, నిరలంకృతి అని పదియును; మఱికొందఱు:—అక్రమము, పునరుక్తి, అపూర్ణము, కర్తృపదము, క్రియాపదము, భిన్నవచనముల నుండుట, ఏకదేశాన్వయము, వ్యాకీర్ణము, వాచ్యవివర్జితము, అరీతి, న్యూనోపమము, అధికోపమము, సమాప్తముపునరాత్తము, న్యూనపదము, అశరీరము, అధికపదము, ప్రక్రమభంగము, పతత్ప్రకర్షము, భిన్నలింగము అని ౧౭ గాను భిన్నాభిప్రాయములం జూపియున్నారు; (అర్థదోషములకు=చూ, అర్థదోషములు.) అర్థదోషములు అను శీర్షికా పదముక్రిందఁ జూపిన రీతిని ౧౮ కలవు. కాని మఱికొందఱు:-హీనోపమ, అధికోపమ, అసమోపమ, అప్రసిద్ధోపమ, పరుషము, వ్యర్థము, ఏకార్థము, ససంశయము, విరుద్ధము, విరసము, అప్రయోజనము, అతిమాత్రము (లోకాతీతము), హేతురహితము, నిరలంకృతి (జాతిశూన్యము), అశ్లీలము (లజ్జాకరము) సహచరచ్యుతము (సరిగానిదిఁ గూర్చుట), భిన్నము (సంబంధము లేనిది) ౧౭ అనియు: మఱికొందఱు:—వ్యర్థము, హీనోపమము, అధికోపమము, అసమోపమము, అఖ్యాతోపమము, పరుషము, విరుద్ధము, విరసము, హేతుశూన్యము, సహచరచ్యుతము ౧౦ అనియు: (చూ, కావ్యదోషములు, కావ్యగుణములు).

వాక్యగతము, అం. 1: చూ, అత్యంత తిరస్కృతవాచ్యములు (రెండవది పదగతము); 2: చూ, అర్థాంతర సంక్రమిత వాచ్యములు (రెండవది పదగతము).

వాక్యగర్భితము, అం. చూ, వాక్యగతదోషములు

వాక్యదోషములు, అం: చూ, వాక్యగతదోషములు.

వాక్యము, సం. వి అ. న. 1. పదపదార్థము యొక్క పరస్పర సంబంధము చెడక యేకార్థత్వముగలిగి క్రియతోఁగాని తదితరము తోడఁగాని ముగిసెడి పదసముదాయము; (౧. కర్తృ కర్మ క్రియగలది వాక్యము; ౨. వాక్యము సంపూర్ణ వాక్యము, అసంపూర్ణవాక్యము అని ద్వివిధము; క్రియాసహితము, రహితము అని సంపూర్ణ వాక్యము ద్వివిధము. సమాపక క్రియతోఁగూడినది క్రియాసహితము. అసమాపక క్రియతో నంత్యమగునది యసంపూర్ణవాక్యము, క్రియ లేనిది క్రియారహిత వాక్యము; ౩. వాక్యములు:— సామాన్య వాక్యము, సంబంధ వాక్యము, ఉపవాక్యము. సముదాయ వాక్యము, మహావాక్యము అని వాక్యమైదువిధములు (సమాపకక్రియతోఁగూడినది సామాన్యవాక్యము, సంబంధ సర్వనామములతోఁగూడినది సంబంధవాక్యము, కర్తగాఁగాని కర్మగాఁగాని వాడఁబడు వాక్యముపవాక్యము, అసంపూర్ణ వాక్యముతోఁగాని యుప వాక్యముతోఁగాని కూడిన సముదాయ వాక్యము, రెండు సామాన్యవాక్యముల సంబంధము గలది మహావాక్యము ఇత్యాది): తద్వి.—వాక్యాలంకారము. అం; 2. వాక్యముల కుపమానములు:-శేషుఁడు, బృహస్పతి, బ్రహ్మ. మొ: 3 మాట: చూ, శబ్దము. 2.

వాక్యసంకీర్ణము, అం: చూ, వాక్యదోషములు.

వాక్రుచ్చు, ద్వ. స. క్రి. (వా + కూర్చు) 1. పేరుచెప్పు కళా. 1, ఆ. 7: చూ, శబ్దించు; 2. చెప్పు విక్ర. 5, అ. 120: చూ, శబ్దించు (సంధిని వికారము.)

వాకృచ్చుట, ద్వ. వి: చూ, వాకొనుట.

వాక్శుద్ధి, అం: చూ, శుద్ధులు.

వాగ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. =వాగె: చూ, వాగియ.

వాగలి, దే. వి. (వ్రాయు + కట్టి) ముచ్చెవాఁడు చిత్తరువు వ్రాసెడుతూలిక. (సంధిని వర్ణలోపము). జాలిని, తూలిక, దూషిక.

వాగలము, వై. వి. రూ-వాగళము-వాగాల్లము. కళ్లపుమొగి, ఖలముఖము.

వాగళము, —వై.—

వాగల్లము, —వై.—

వాగాయిత్తము, వై. వి. వాగ్వివాదము. వాకాటు.

వాగియ, వై. వి = వల్గ. రూ—వాగె, లగాము, కళ్లెము, (సం.)—అవక్షోణిక, వల్గ, వాగ, (చూ, ముఖరజ్జువులు)

వాగీశుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. నలువ: చూ, బ్రహ్మ. 1; 2. బృహస్పతి: చూ, సురాచార్యుఁడు; 3. కవీశ్వరుఁడు: చూ, వాక్పతి. 3.

వాగీశ్వరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వారిరాట్టు.

వాగుజి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ =బావంజి*: చూ, వాకుచి.

వాగుర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (మృగములను పక్షులను పట్టెడి) ఉరి. (తె.)—ఉచ్చు, ఉరి, గుచ్చిక, జిగురుఁగండె-జీగుడుఁగండె, జువ్వ, వల. తద్విశేషములు.— ఉరి; ఉరిగోల; ఒడిత్రాడు; కరకణి; కాలుచ్చులు; చిక్కము; జిగురుఁగండె-జీగురుఁగండె; తలముళ్లు; తీపుఁద్రాడు, బోను. (చూ, వల. 1.)

వాగురికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. జాలికుఁడు, వలవాఁడు: చూ, వేఁటకాఁడు.

వాగె, వై. వి. = వాగా: చూ, రూ—వాగియ.

వాగ్గులికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. (తె.)—అడపకాఁడు.

వాగ్దండము, అం: చూ, త్రిదండము. 1—2.

వాగ్దానము, అం. 1: చూ, కన్యాదానాంగములు.

వాగ్మి, సం వి. న్. పుం. 1. చిలుక: చూ, శుకము; 2. బృహస్పతి: చూ, సురాచార్యుఁడు; విణ. 3. యుక్తి యుక్తముగా మాటలాడువాఁడు: చూ, వక్త. 1.

వాఘ్రబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, వహతేబ్రాహ్మణులు.

వాఙ్మయము, సం. వి. అ. న. (చూ, వేదము, ఉపవిద్యలు.) వాఙ్మయము:- ౧ వైదికవిజ్ఞానము, ౨ భాష, ౩. వాఙ్మయ

విభాగము, ౪ ఋక్సంహిత, ౫ సామసంహిత, ౬ బ్రాహ్మణములు, ౭ వేదాంగములు, ౮ గృహ్యసూత్రములు, ౯ స్మృతులు, ౧౦ భాష్యములు; (౧. వైదిక విజ్ఞానము:— (౧) వేదనిత్యత్వా పౌరుషేయత్వ విచారము, (౨) ఋగ్వేద వాక్యవిచారణ, (౩) అపౌరుషేయత్వవిచారపర్యవసానము, (౪) వేదకాలము, (౫) అదితియుగాది నిర్ణయము); ౨. భాష:— (౧) సంస్కృత, (౨) లాటిన్, (౩) గ్రీకు, (౪) జర్మనీ, (౫) ఇంగ్లీషు, (౬) ఆర్యలిపి, (౭) జ్యోతిర్విజ్ఞానము లిపి, (౮) ఆర్యభాష, వ్యావహారిక భాష, స్థితి, (౯) సంస్కృత ప్రాకృతములు, (౧౦) ప్రాకృతములు దేశభాషలు, (౧౧) సంస్కృతభాష మొ; ౩. వాఙ్మయ విభాగము:— (౧) వేదములు, (౨) సంహితల పౌర్వాపర్యము, (౩) త్రయి-అథర్వణము, (౪) వేదప్రశంసాదులు; ౪. ఋక్సంహిత:— (౧) మండలక్రమమున ననువాక విభాగము, (౨) మండలక్రమమున సూక్తవిభాగము, (౩) ఋక్సంఖ్యానిర్ణయము, (౪) సూత్రద్రష్టలు. సూక్తములు, (౫) మండలద్రష్టలు—మండలములు, (౬) మండలములు—ఏర్పాట్లు, (౭) ఋషుల ఇతిహాసములు, (౮) ఋగ్వేద దేవతలు, (౯) ఋగ్వేద శాఖలు, (౧౦) ఋక్సంహిత లోని వర్ణనలు; ౫. సామసంహిత:— (౧) సామసంహిత విభాగము, (౨) సామవేద సంప్రదాయము, (౩) సామగాచార్య పరంపర, (౪) సామగానప్రవచన కర్తృపరంపర, (౫) యజుర్వేదము. (౬) యజుశ్శాఖలు, (౭) యజుశ్శాఖల పౌర్వాపర్యాది విచారణ, (౮) తైత్తిరీయసంహితవిభాగము, (౯) తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణ విభాగము, (౧౦) కాండములు—ఋషులు, (౧౧) సంహితా విషయము, (౧౨) పశుమేధము-నరమేధము, (౧౩) దేవతాఛందస్సులు, (౧౪) సంహిత లోని వర్ణనలు, (౧౫) రుద్రప్రశ్నప్రశస్తి, (౧౬) వాజసనేయ సంహిత, (౧౭) అథర్వసంహిత, (౧౮) అథర్వణ శాఖలు, (౧౯) శౌనకీయాధ్వర సంహిత, (౨౦) సంహితా విషయ విచారము, (౨౧) పైప్పలార సంహితా చరిత్ర, (౨౨) అథర్వసంహిత-మంత్ర ద్రష్టలు, (౨౩) ఆర్షవిచారణ-ఛందో దేవతాదులు, (౨౪) అథర్వమంత్ర విశేషములు, (౨౫) అభిచారిక పిశాచోచ్చాటనాది మంత్ర తంత్రములు, (౨౬) సాంఘిక లక్షణములు, (౨౭) కతిపయకాండ విశేషములు; ౬. బ్రాహ్మణములు:— చూ, బ్రాహ్మణములు; ౭. వేదాంగములు:— చూ, ఉపవిద్యలు; ౮. గృహ్యసూత్రములు:—చూ, కల్పము; ౯. స్మృతులు;— చూ, స్మృతులు; ౧౦. భాష్యములు:— (౧) ఋగ్భాష్యము, (౨) సాయన భాష్యము (మాధవభాష్యము), (౩) సామవేద ఋగ్భాష్యము, (౪) కృష్ణయజుర్వేద భాష్యము, (౫) ఉపనిషద్భాష్యము, (౬) బృహదారణ్యక భాష్యము, (౭) శంకర భాష్యము, (౮) తైత్తిరీయోప నిషద్భాష్యము. ఇత్యాది (ఈ విషయ మపారము.)

వాఙ్ముఖము, సం. వి. అ. న. 1. ఉపన్యాసము, ఉపోద్ఘాతము, ఉదా. (తె.)-వావాదు; 2. ఉదాహరణము: చూ, వృత్తాంతము, 7; 3. వాక్యారంభము ఉపోద్ఘాతము.

వాచ, సం. వి. చ్. స్త్రీ: చూ, రూ—వాకు.

వాచంయముఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, మౌని.

వాచఃకర్మాతిరిచ్యతే, న్యా. పట్టిమాటకన్న గట్టిపని మేలు.

వాచకము, సం. వి. అ. పుం. వాచ్యార్థమును తెలిపెడి శబ్దము: చూ, శబ్దము. 2.

వాచకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అనుప్రాసబంధ నియమాదుల నెఱింగి చెప్పువాఁడు: చూ: కృతికర్త.

వాచస్పతి, సం. వి. ఇ. పుం. వేలుపుటొజ్జ. లక్ష్మీ. 2, అ 43: చూ, సురాచార్యుఁడు.

వాచస్పత్యము, సం. వి. అ. పుం. 1. తారానాథ తర్క వాచస్పతిచే వ్రాయఁబడిన బృహన్నిఘంటువు; 2. కొట్ర శ్యామల కామశాస్త్రిచే వ్రాయఁబడిన దీపర్యాయపద బృహన్నిఘంటువు అను ఆంధ్ర వాచస్పత్యము.

వాచాటుఁడు, సం. విశే. రూ-వాచాలుఁడు: చూ, వక్త. 1.

వాచాలుఁడు, —పై.—

వాచించు, సం. స. క్రి. 1. చెప్పు. చంద్రా. 1, ఆ: చూ, రూ-వచించు; 2. చదువు. చంద్రా. 3, ఆ: చూ, పఠించు.

వాచికము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వక్కాణము; 2. మాటల చేతఁబుట్టిన శృంగారాభాసము; అ. 3. వాక్కుచేత కలిగినది. (కావ్య నాటకములను రసోచితముగ నుచ్చరించుట): చూ, వ్యంజకము.1; 4: చూ, కర్మములు; 5: చూ, స్వాధ్యాయము; 6: చూ, అభినయములు.

వాచోయుక్తిపటుఁడు, సం. విశే. పండితుఁడు: చూ, సుధి.

వాచ్యము, సం. వి. అ. పుం. 1. అభిధచేఁ దెలియఁదగిన యర్థము; విశే. 2. చెప్పఁదగినది: అభిధేయము. తద్వి:— చెప్ప నిచ్చించినది:— వివక్షితము (చూ, శబ్దము. 2.); 3. నిందింపఁదగినది: చూ, హీనము. 2.

వాచ్యవర్జితము, అం: చూ, వాక్యగతదోషములు.

వాచగడము, ద్వ. వి. రూ-వాచరడము-వాచరము-వాచారడము-వాచారపము, దేవరింపు-దేవురింపు, దేవురు, బతిమాలడము, బ్రతిమాలడము, బతిమాలిక—బ్రతిమాలిక, వనట, వనపు, వలపు. (సం.)—దైన్యము, పరిదేవనము, మనువు, విలపనము-విలాపము. (మి.)—దైన్యపాటు.

వాచరడము, —పై.—

వాచరము, —పై.—

వాచారడము, —పై.—

వాచారపము, —పై.—

వాచచ్చు, వా. అ. క్రి. (వెచ్చఁజేసిన అప్పడములు లోవగునవి) మెత్తఁబడు.

వాచడి, వా. వి. నోచెవ్వని.

వాచఱచు, దే. అ. క్రి. మొఱపెట్టు: చూ, శోకించు. (గట్టిగా అఱచుఅనియు).

వాచవి, వా. వి. రుచిచూచుట.

వాచారు, ద్వ. అ. క్రి. పరిదేవనముచేయు: ఓగులొడుచు, దేవురించు, వలపుఁగొను, వలపులాడు. (మి.) దైన్యపడు.

వాచూరు, దే. వి. ముంజూరు: చూ, సదనము 1.

వాజపేయము, సం. వి. అ. పుం. న. 1. ఒకానొక యాగము: చూ, హోమము.3. (యజ్ఞము); అం. 2: చూ, తానములు (సహీనతానములు).

వాజము, సం. వి. అ. న. 1. నెయ్యి: చూ, హవిస్సు. 2; 2. నీరు: చూ, సలిలము; 3. సాన్నాయ్యము: చూ, హవిస్సు. 1; పుం. 4. బాణము ఱెక్క: చూ, ఱెక్క. 1; 5. ఱెక్క: చూ, ఱెక్క. 1; 6=వెస. వేగము: చూ, స్యదము.

వాజసనేయ బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఆంధ్రులు. 653 పుట. (వీరు శుక్లయజుర్వేదులు. ప్రథమ శాఖీయులను నామాంతరము గలవారు. కాత్యాయన సూత్రము. వీరిలో వైదిక లౌకిక వృత్తులవారు కలరు. మీసములుంచి విష్ణు చిహ్నముల ధరింతురు).

వాజి, సం వి.న్. పుం. 1, గుఱ్ఱము: చూ, హయము; 2. పిట్ట: చూ, పక్షి; 3. అమ్ము: చూ, బాణము. 1.

వాజికిరి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ): చూ, వారాహికర్ణి. 1.

వాజిగంధక, సం వి.అ.(స్త్రీ). అశ్వసరము* చూ, సింహాస్యము.

వాజిదంతకము, సం. వి. అ. పుం. —పై—

వాజిపేయము, అం: చూ, సోమయజ్ఞములు.

వాజిబీ, వా. విణ. న్యాయమైనది, సరియైనది (మాట).

వాజీశాల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుఱ్ఱపుసాల: చూ, సదనము 1.

వాఁజ, దే.వి. 1. రోఁత: హరిశ్చ. 4, అ. 103: చూ, వెగ్గింపు; 2. ఉపశాల. అం భా. ద్వి. 12: చూ, సదనము. 1; విణ. 3. రోఁతగలది, గోరము: చూ, వికృతము. 3.

వాఁజము, దే. వి. ఒకానొక పక్షి: చూ, పక్షి.

వాఁజమ్మ, వా. వి. దద్దమ్మ, అంబేద: చూ, వ్యాధుఁడు. 2.

వాఁజ్ఞము, వై. వి.=వాద్య. మృదంగాది వాద్యము: చూ, స్వరము. 2.

వాటదారి, సం.వి.ఇ.పుం. =బాటసారి: చూ, సమీరణుఁడు. 2.

వాటపడు, ద్వ.అ.క్రి.అనుకూలపడు.కవిక.2.ఆ:చూ, సరిపడు.1.

వాటపద్దెము, వా. వి. ఆట విడుపు పద్యము.

వాటము, సం.వి.అ.పుం.న. 1. రూ-వాటి. కూరలోనగు వాని తోఁట: చూ, వనము. 2—౧౧; అ పుం. 2=వాడ. రూ-వాటి. త్రోవ: చూ, మార్గము. 1; 3. రూ-వాటి. చుట్టువెలుగు వేసినచోటు; 4. రూ-వాటి. కంచె: చూ, వెలుగు; 5.ఇండ్లవరుస, వాటిక: చూ, శ్రేణి.1; 6.భాగము: చూ, విభాగము. 2; దే.విణ. (1) జాఱువుగా నుండునది: వాలము; 2. అనుకూలమైనది. య. 1; అ. 121: చూ, సంగతము. 3; (3) సక్తమైనది. మార్క. 6, అ: చూ, సహితము; (4) పొందికయినది. జై. 2, అ. 86: చూ, సంసక్తము; (5): చూ, వక్రిమము. 2. వి. పు. 7, అ.

వాటా, వై. వి.=వాటము: చూ, వాటము. 6,

వాటాలజాపితా, వా. వి: చూ, విభాగపత్రము.

వాటి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ): చూ, రూ-వాటము. 1*-2-3-4

వాటిక, సం. వి. అ. (స్త్రీ). 1. తోఁట: చూ, వనము. 2; 2. పెండ్లియందు నవధాన్యములు వేసి మొలపించుట కాధారమగు పాత్రము. అనఁగా పాలిక; 3. (ఊరి నడుమనుండు) రచ్చ చెట్టు: చూ, రచ్చ. 7; 4. ఇండ్లవరుస: చూ, వాటము. 5; 5. దిరిసెన*: చూ, శిరీషము.

వాటివధూని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = వాడవదినె: చూ, వేశ్య.

వాటు, దే. వి. 1. వైచుట; 2. దెబ్బ. పంచ నా. 1. అ. 205—206: చూ, హతి.

వాటుఁగాలు, దే. వి. నడచునపుడు ప్రక్కవాటుగా పోయెడు కాలు. ద్వి. హరిశ్చ. 2, భా: చూ, హజ్జ.

వాటికి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నక్క దోస*: చూ, హరివాలుకము.

వాటపడు, వా. అ. క్రి: ఒడ్డగెడపడు, దోరగలుపడు-—దోరగల్లుపడు.

వాటుపడుట, వా. వి. ఒడ్డగెడవు, దోరగలు-దోరగల్లు.

వాటురాయి, దే.వి దొంగలు వైచుటకు అనువుగా ఎంచితీసికొనిపోయెడు బాయి. ద్వి భాగ. 5, స్కం: చూ, స్థూలోచ్చయము. 1. (రత్నములు).

వాటులాడు, దే. అ. క్రి. (నై. 3, అ. 95: ఏటులాడు, కాటులాడు, కీఁచట్లాడు, కొట్టులాడు, జగడమాడు, జగడించు, తొప్పులాడు, పెనఁగు, పొడుచు, పోటులాడు—పోట్లాడు, పోరాడు, పోరు, మేడము, మొత్తులాడు, రాయు. (సం.)—కలహించు. విగ్రహించు. తద్వ —మాఱుమసలు

వాట్యాలకము, సం. వి. అ. పుం ముత్తవపులగము*: చూ, సహదేవ.

వాట్లీఁడు, దే. విణ.(వాట్లు+ఈఁడు) కొట్లాడువాఁడు. ఉ, హరి. 3, అ 112: వాదులాఁడు.

వాడ, వై.వి. 1.=వాటి. వాట. వీధి. నై. 3, అ. 82; చూ, మార్గము. 1; 2. ఇండ్లవరుస: చూ, శ్రేణి. 1; దే వి. 3. వాడగాలి. పసుపుతావి (అని కొందఱు): చూ, వాసన. 1. (చూ, వాయువు); వా. 4. ఓడ: చూ, హోడము

వాడఁబాఱు, దే. అ. క్రి. వాడు: చూ, వడలు.

వాడకట్టు, ద్వ. వి: చూ, వాడ 1.

వాడకము, వా.వి. 1: చూ, వెచ్చము.2; 2: చూ, వ్యయము. "ఇంటివాడకము."

వాడగన్నేరు, దే. వి. ఒకరకము గన్నేరు, పచ్చగన్నేరు. (అని కొందఱు)*: చూ, హయమారకము.

వాడగాలి, దే. వి. మలయమారుతము: చూ, వాయువు.

వాడనిపువ్వులమ్రాను, ద్వ. వి. కల్పవృక్షము. అం, పదా.

సుర. 41: చూ, వేలుపుఁజెట్టు.

వాడపల్లి, వా. వి: చూ, రూ—ఓడపల్లి.

వాడవదినె, వై. వి. 1. కులట: చూ, స్వైరిణి; 2. = వాటి వధూటి: చూ, వేశ్య.

వాడిక, దే. వి. చెప్పక చూపక యుంచిన యిల్లడ, ఇల్లడ—ఇల్లడము, కుదవ—కుదువ. (సం.)—ఉపనిధి, నిక్షేపము, నివేశము, న్యాసము.

వాడివత్తలగుట, జా. మిక్కిలి కృశించుట. "అలజడి వాడివత్తలయి." (కవికర్ణరసాయనము); "ఇక్షు రాసనసాయక వ్యధా, ఖిన్నత వాడివత్తలయి." (మనుచరిత్ర); "కమల నాళములు వాడివత్తలై." (రసికజన మనోరంజనము); "ద్వి. వాడివత్తలయి యేమివాంఛ చేసితివి." (విష్ణుమాయా విలాసము.)

వాడిప్రాలు, దే. అ. క్రి: చూ, సోలు.

వాడు, దే. వి 1. వాడుట సా. 2, అ. 197: చూ, సొగటు; అ. క్రి. 2: చూ, విన్నవోవు అం. నా. శే. 26; 3. వడలు: చూ, స్రుక్కు. 14: స. క్రి. 4. ఉపయోగపరచు. (సం.)—వినియోగించు.

వాడుక, దే. వి. 1. ఉపయోగము; 2 అభ్యాసము: చూ, స్వభావము; 3 పాడి: చూ, వ్యవహారము. 3; వా. 4. రివాజు, మామూలు; 5. లోకవ్యవహారసిద్ధము. "వాడుక మాటలు."

వాడుకపడు, ద్వ. వి. పనుపడు: చూ, సరిపడు. 2

వాడుకొను, దే స. క్రి. 1. జనులు ప్రవాదముగా చెప్పుకొను; 2. ఉపయోగ పఱచుకొను.

వాడుచు, దే. ప్రే. వాడఁజేయు, వాడించు.

వాడుదల, దే. వి: చూ, వాడుక. 2.

వాడుదెంచు, దే. అ. క్రి. (అని 3, ఆ. 122.) వాడుపడు, వాడుపాఱు.

వాడుపడు, ద్వ. అ. క్రి. —పై.— (ప్రే. వాడుపఱచు:- ఉ. రా. 4, ఆ. 227.)

వాడుపాఱు, దే అ. క్రి, —పై.— ఉ. రా. 4. ఆ. 227.

వాడుముట్లు, వా. వి. బ. వాడుకొనెడు ఉపకరణములు.

వాడెదవ, దే. వి. చెఱకుచివర: చూ, సుకుమారము. 1.

వాణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పలుకు: చూ, శబ్దము. 2; 2: చూ, సరస్వతి: ఇ. ఈ. స్త్రీ. 3. నేఁత; చూ, వ్యూతి; అం. 4: చూ, ఆదిశక్తులు.

వాణిజుఁడు, సం. వి. అ పుం: చూ. సార్థవాహుఁడు 1.

వాణిజ్యము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వర్తకము; అం. 2: చూ, వైశ్యవృత్తి; 3: చూ, అష్టవర్గము; 4: చూ, ఉపవిద్యలు; 5: చూ, వృత్తులు (మనుజవృత్తులు.) (వ్యవహారముఁజేయునప్పుడు ధాన్యాదులఁ గొనుకాలము, విక్రయకాలము, లాభవిధి, విక్రయనిషేధవస్తు వివరణములఁ దెలుపునది.)

వాణిద్వారము, అం: చూ, ద్వారములు.

వాణిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆటకత్తె: చూ, లాసిక; 2. కుంటెనకత్తె: చూ, శంభళి; 3. ముగ్ధ: చూ, స్వీయ (చూ, యౌవనభేదములు); 4: చూ, విదగ్ధ

వాతంగిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: కాంభోజి, వాతఘ్ని. (తె.)—పులిసరి, పులుగుడు. తద్వి.— ౧. తెల్లపులుగుడు, ౨. నల్ల పులుగుడు*.

వాతకము, సం. వి. అ. పుం. రూ-వాతకి*: చూ, సోమిదము.

వాతకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. —పై.—; విణ. 2. (న. ఈ. న.) వాతరోగము గలవాఁడు.

వాతకుంభము, సం. వి. అ. పుం: చూ, పిన్ననుదురు.

వాతగానివాఁడు, దే. వి, బట్టలకు రంగువేయువాఁడు, రంగరంగారి-రంగిరీజు. (సం.)—రంజకుఁడు.

వాతఘ్నము, సం. వి. అ. పుం. ఆముదము*: చూ, వ్యాడంబకము.

వాతఘ్ని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, వాతంగిని.*

వాతనాడి, వా. వి. శ్లేష్మపైత్యవాత నాడులను ప్రధాన నాడులలో నొకటి; చూ, నాడులు. 3. (చూ, వాతప్రకృతి.)

వాతపోదము, సం. వి. అ. పుం: చూ, మోదుగు*

వాతప్పు, వా. వి. (వాయి+తప్పు) నోటవెలువడిన తప్పు మాట: చూ, వితథము.

వాతప్రకృతి, అం: చూ, ప్రకృతిత్రయము.

వాతప్రమి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, వాతమృగము.

వాతమండలి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. సుడిగాలి: చూ. వాయువు.

వాతము, సం. వి. అ. పుం. 1. గాలి: చూ, వాయువు; వా. 2. వాతము అధికమై వాతనాడి నీరసించిన రోగము.

వాతమృగము, సం. వి అ. పుం. గాలికెదురు నడచెడి యిఱ్ఱివంటి మృగము, జవి, వాతప్రతి, వాతాయువు: చూ, హరిణము. 1.

వాతరట్టు, ద్వ. విణ: చూ, వక్త. 1.

వాతరథము, సం. వి. అ. పుం: చూ, మేఘము 1.

వాతవాఁడి, ద్వ. విణ. అప్రియంవదుఁడు.

వాతాటము, సం.వి.అ. న. సూర్యుని గుఱ్ఱము: చూ, హయము.

వాతాపిసూదనుఁడు, సం. విణ. అగస్త్యుఁడు: చూ, సన్న్యాసి.

వాతాయనము, సం. వి. అ. న. 1. గవాక్షము, గృహాక్షము. జాలకము, వధూటశయనము. (తె.)— కిటికి—కిటికీ, జాలి, జాలకట్టు తద్వి:- ప్రగ్రీవము; 2: చూ, వాతాశ్వము.

వాతాయువు, సం. వి అ. పుం. 1. జింక: చూ, హరిణము. 1; 2: చూ, వాతమృగము.

వాతారి, సం. వి. ఇ. పుం. (తె.)— వాలుదు*.

వాతాలి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, వాతమండలి.

వాతాశ్వము, సం. వి. అం. ఉత్తమాశ్వము: చూ. హయము.

వాతికము, సం. వి. అ. న. ఒకానొక పులుము: చూ, సితము 1.

వాతికాసు, వై. వి. (వాయి+కాసు) లంచము: చూ, సూడిద. (పామరుల వాడుకమాట.)

వాతిబియ్యము, ద్వ. వి. (వాయి+బియ్యము.) దహనము చేయునపుడు బంధువులు పీనుగునోటవేసెడు బియ్యము:

చూ, నేపద్రాలు (బియ్యము.)
వాతూలము, సం. వి. అ. పుం. 1. గాలి. చూ, వాయువు; 2 సుడిగాలి: చూ, వాయువు; 3. గాలిసయించనిది; 4. వత్తిదని; అం. 5: చూ, ఆగమములు (ఉపవిద్యలు-౧): 6: చూ, తంత్రములు.
వాతూలోత్తరము, అ : చూ, తంత్రములు.
వాతెర, ద్వ. వి: చూ, రూ—వాతెఱ.
వాతెఱ, ద్వ. వి. (వా + తెఱవి): రూ—వాతెర. అదరము. అవుడు-ఓడు, కెమ్మోవి, పలుకప్పు-పల్కప్పు, పలుదెర—పలుదెఱ, పలుపలువ-పల్వల్వ, పెదవి. మోవి. (సం)—అధరము, ఓష్ఠము, దశనవాసస్సు, రదనచ్ఛదము—రదనచ్ఛదస్సు. తద్వి.— ౧. దవడ-దవుడ-దౌడ, దాకువ. (సం) — కొకుదము, తాలువు; ౨ అంకిలి-అంకు. (సం.)- తాలుమూలము; ౩. పెదవి మూలకు:— నెలవి. (సం.)— సృక్కము, సృక్వి. "చూ, నెలపి".)
వాతెఱకెంపు, ద్వ. వి. చూ, దంతక్షతములు. 2) కప్పు, కెమ్మోవిగుఱి, పలుకెంపు-పల్కెంపు, పలుగంటి-పలుగంటు-పల్గంటి-పల్గంటు, పలునొక్కు-పల్నొక్కు, పల్లొత్తు, పెదవికెంపు, పెదవిగంటు. తద్వి —౧. దంతక్షత స్థానవిశేషము (సం.)— కంఠము; ౨ అధరమందలి దంతక్షతమునకు:— (తె)—కెంపు: చూ, కామము. 8.
వాతోర్మి, అం: చూ, వృత్తము. 1.("మ. భ. త, వగణములు. 7. యతి. 11. ఛందస్సు".)
వాత్య, సం. వి. అ. స్త్రీ. సుడిగాలి: చూ, వాయువు. (వాయువులు)
వాత్సకము, సం. వి అ న. దూడలగుంపు. (వత్సము = దూడ): చూ, సౌరభేయి (దేనువు.)
వాత్సల్యము, సం. వి. అ న. (తె)—అరులు-అర్లులయర్లు, అర్మిలి, మాలిమి. (అన్య.) (సం.)—అహో, అజే. (చూ, దయ —స్నేహము. 1.)
వాత్స్యాయనవ్యాకరణము, అం: చూ, వ్యాకరణములు.
వాత్స్యాయనుఁడు, సం. విణ. చాణక్యుఁడు.
వాథూలసగోత్రము, అం. (వాధ్వస — వార్థేయన): చూ, గోత్రము 13.
వాదడుచు, ద్వ. అ క్రి. రూ—వాదాడు. కాశీ. ౬, అ. 89: చూ, వాదించు. 1.
వాదనము, సం. వి. అ. న. = వాదు. వీణాది చతుర్విధ వాద్యధ్వని: చూ, స్వరము. 2.
వాదము, సం. వి. అ. పుం. 1. = వాదు. వాగ్వివాదము: చూ, సంవాదము; 2. రసవాదము: చూ, విద్యలు; 3. తగవు: చూ, యుద్ధము.
వాదర, వై. వి. (వాఁడి + దార) (ఖడ్గాది) తీక్ష్ణధార. వా — వాయి, దార — దారి. (సం.)— ధార: చూ, బాణము. 1—౧౪.
వాదాడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, వాదడుచు.
వాది, సం. వి. న్. పుం. 1. తగవునకు పోయినవాఁడు; విణ. 2. వాదించువాఁడు.
వాదించు, సం.అ.క్రి.1. వాదడుచు, వాదాడు; 2. తగవాడు.
వాదికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. జైనశాస్త్రజ్ఞుఁడు: చూ, శాస్త్రవిదుఁడు.
వాదిత్రము, సం. వి. అ. న. 1. తతము, ఆనద్ధము, సుషిరము, ఘనము అనెడి వాద్యచతుష్టయము: చూ,ఆతోద్యము; 2. వాద్యధ్వని. చూ, స్వరము. 2.
వాదు, వై. వి. = వాద. 1. వాదము: చూ, సంవాదము. 2; 2. ధ్వని: చూ, స్వరము. 2; 3. దావా: చూ, వ్యాజ్యము; 4. నింద: చూ, నెగ్గింపు.
వాదులాట, వా. వి. మల్ల గుల్లము: చూ, వాదు. 1.
వాదులాడు, ద్వ. విణ: చూ, వాట్లీఁడు.
వాదోడు, ద్వ. విణ. (వా + తోడు.) 1. మాటకు సహాయము. విజ. 2, అ. 115; 2. పసులకు నాలికచేఁటులులోను గాఁగల తెవుళ్ళను పరిశీలింప నోటఁజొప్పించి నోరు తెఱపించుటకై యేర్పఱిచిన దార్వాయస రూపయంత్ర విశేషము (చూ, ముకుబంతి)
వాద్దెము, వై. వి. = వాద్య. రూ — వాయిదము, చూ, వాద్యము. 1—2—3.
వాద్యము, సం. వి. అ. న. = వాయిదము—వాద్దెము—వాజ్జము. 1. వీణలోనగునది: చూ, వీణ; 2. చప్పుడు: చూ, స్వరము. 2; అం. 3: చూ, తతవాద్యములు; 4: చూ, శోభనము.
వాద్యభేదములు, అం. 1. (వాద్యములు.) డమరుగము (డమరు), గుమ్మెట (మడ్డువు), రాయిడిగిడిగిఖు (డిండిమము), కైమల్లు (ఝుర్ఝురము), మద్దెల (మర్దలము), ఉడుక (పణవము) (6): 2: చూ, వాద్యములు.
వాద్యములు, అం. 1. (వాద్యచతుష్టయము) ౧ వీణాదులు తతములు; ౨. మర్దలాదులానద్ధములు; ౩ మురళ్యాదులు సుషిరములు; ౪ కాంస్యతాళాదులు ఘనములు (4): (చూ, స్వరము. 2.) 2: చూ, వాద్యభేదములు.
వాధ్రోణవాయసము, సం. వి. అ. పుం. కొండకాకి: చూ: సకృత్ప్రజము.
వాధూలము (మూ) వాధూలము, అం: చూ, కల్పసూత్రములు.
వాధ్రాణసము, పం. వి. అ. పుం: రూ—వాధ్రీణసము, ఖడ్గమృగము: చూ, శరభము.
వాధ్రీణసము, సం. వి. అ. పుం —పై.—
వాన, దే. వి. 1. చిత్తడి-చిత్తడి, జడి, జల్లి, జల్లు. తొలకరి, దల్లు, ముసురు, సోన. (సం.)-అంబరీషము, అవసరము, అవృష్టి, మారి, మేఘపుష్పము, వర్షము. తద్వి.— ౧. అల్పవర్షమునకు:— చినుకు-చిన్కు, సోన; ౨. తొలకరివానకు:— తొలకరి—తొలుకరి-తొల్కరి, తొలుకారు—తొల్కారు; ౩. తుపానుకు:—గాలివాన, తుపాను, కసరు. (సం.)- అతిబల, ఝు, ఝుంఝు, మహావాతము, సవృష్టికము. తద్వి.—ఉప్పెన, ఉబుకు, పొంగు, పోటు. (సం.)- ఉల్బణము (చూ, సముద్రము; ౪. ధారావర్షమునకు:—

జడి, జల్లు, దల్లు, తుంపిళ్లు, తూరజల్లు, వానతూర. (సం.)- ఆసారము, ధారాసంపాతము, పిండాభ్రము; ౫. నానుడు వానకు:— నానుడువాన, పనపన, ముసాబు, ముసురు; ౬. పటపటమని వచ్చువానకు:—ఎలగోలు, ఎలగోలుజల్లు; ౭. మంచువంటివానకు:—తుప్ర, తుట్టు; ౮. మట్టివానకు:— (సం.) — పినాకము; ౯. వర్షబిందువునకు:— చినుకు— చిన్కు; ౧౦, వర్షధారలకు:— వానకాళ్లు, దార. (సం.)- ధార; ౧౧. హెచ్చువానకు:— దెబ్బాటు. (సం.)— అతి వృష్టి, మహావాతము; ౧౨. అగ్నివర్షమునకు:-అగ్గివాన; ౧౩. వానకాలము:— అశరి. ("చూ, సోన. 1—2"); 2. వర్షర్తువు. శ్రావణభాద్రపద మాసములు: చూ, మాస ద్వయము. (ఋతువులు.)

వానకాళ్లు, దే. వి. బ. దార. (సం.)- ధారలు. వర్షధారలు. భో. 4, ఆ. 287: చూ, వాన. 1—౧౦.

వానకోయిల, ద్వ. వి. 1. ఒకానొక పాము: చూ, సర్పము; 2. వానవెచ్చెలి: చూ, స్తోకము. 2.

వానజాలిపులుఁగు, దే. వి; చూ, హంస,

వానతఱి, దే. వి: చూ, వాన. 2.

వానతూర, వా. వి. పిండాభ్రము: చూ, వాన. 1—౪.

వానవెచ్చెలి, దే. వి: చూ, వానకోయిల. 2.

వానపాము, దే. వి. ఎఱ్ఱ, మహీలత: చూ, సర్పము.

వానపేము, —పై.—

వానప్రస్థము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సమిత* (మోదుగు); 2. ఇప్ప*: అలిమకము — అళిమకము, అవష్టబ్ధము, గుడ పుష్పము, డోలాఫలము, తీక్ష్ణసారము, మధుకము-మధూ కము — మధూలకము, మధుద్రుమము, మధుపుష్పము, మధుష్ఠీలము,మధుష్ఠీవము,మృదుద్రుమము, లోధ్రపుష్పము. (తె.)— ఇప్ప తద్వి.— ౧. పీరిప్పకు:—కీరేష్టము, గిరి కాఖ్య, గిరిజము, గైరికాక్షము, గౌరశాకము, జలమధూ కము. (తె.)— నీరిప్ప; ౨. పిన్నయిప్పకు:—గౌరీవాసము, మధుశ్రేణి, మధుష్ఠీల, మధూళిక, హ్రస్వపుష్పము. (తె.)- పిన్నయిప్ప.* ("చూ, హ్రస్వపుష్పము"; అం. 3: చూ, ఆశ్రమము. 2. తద్వి.— విఘానసము

వానప్రస్థ సన్న్యసములు, అం: చూ, కలియుగ వర్జ్యములు.

వానప్రస్థుఁడు, సం. విణ. వవి: చూ. సన్న్యసి.

వానము, సం. వి. అ. న. 1, కుట్టుపని: చూ, స్యూతి: 1; 2. చాఁప: చూ, చాఁప. 1; 3. గతి: చూ, పమయము. 2; 4: చూ, వాసన. 1; 5: చూ, సౌరంగము (రంధ్రము.1.); విణ. 6. ఎండినకాయ లోనగునది, విశిష్టము, విశీర్ణము. (తె.)— చొక్కు, పొడి; 7. అడవిది.

వానరము, సం. వి. అ. పుం. (నరునివలె నుండునది): 1. అగచరము, అధిపికము, ఉష్ఠలము, ఇ, కపి, కరి, కరేరువు, కలిప్రియుఁడు, కిఖి—ఖిఖి, కీశము, కుతారువు, కుధాకువు, కురంగము, కుశాక్షము, కుషాకువు, కృష్ణవక్త్రుఁడు, కేసరి, కేసరిజుఁడు, గోపుచ్ఛము, గోమి, గోలాంగులము-గోలాం గూలము, చపలము, పింగళము, ప్లవంగమము-ప్లవంగము- ప్లవగము-ప్లవము, భల్లుకము, మర్కటకము-మర్కటము, వనచరము—వనేచరము, వనౌకసము, వరాహము, వలీ ముఖము, శాఖామృగము, సాలావృకము, హరి. (తె వ.)- అడవి తిరుగుడు, అడవినట్టు, అడవినెలవరి, అడవినెలవు, అడవిమనికి, అనుమఁడు-హానుమ-హనుమఁడు, ఎక్కిరింత మెకము, కొండత్రిమ్మరి, కొమ్మచెంకి మెకము, కొమ్మ త్రిమ్మరి, కొమ్మదాఁటు మెకము, కొమ్మ మెకము, కోఁతి- క్రోఁతి, కోనత్రిమ్మరి, కోనమనికి, గట్టుఁదిమ్మరి, గాడుపు కొడుకు (గాడుపుచూలి, గాడుపు పట్టి), గాలిచూలి, చెట్టు ద్రిమ్మరి, చెట్టునట్టు, తఱుల మెకము, తఱులమోర మెకము, తిప్పత్రిమ్మరి, తిమ్మఁడు, నేలపట్టి మగనిబంటు, మలమనికి-మలమప్కి, మల్లు, మ్రానుద్రిమ్మరి—మ్రాన్ద్రి మ్మరి, మ్రానుమనికి — మ్రాన్మనికి, వెకిరింత. తద్విశేష ములు: — ౧. వాలికొడుకునకు:-అంగదుఁడు, తారేయుఁడు: చూ, సూనుఁడు. 1—౫౯; ౨. అనిలజుఁడు, అర్జునధ్వ జుఁడు, అంజనేయుఁడు, ఆవిలి, కపీంద్రుఁడు, పవన తన యుఁడు, పావని, యోగచరుఁడు, రామదూత, సామీరి, హనుమంతుఁడు—హనూమంతుఁడు — హిడింబారమణుఁడు. (తె వ.) — అనుమఁడు-హానుమ-హనుమఁడు, కరువలిపట్టి, గాడుపు కొడుకు, నేలపట్టిమగనిబంటు, వినుమనుమఁడు; ౩. ఎఱ్ఱని మూతిగల కోఁతికి: — అనిలజుఁడు, క్షిపము, క్ష్వింకము. (తె.వ.) — చింకలిక్క; ౪. ఎఱ్ఱని మూతిగల అఁడుకోఁతికి: — క్ష్వింక; ౫. కొండ ముచ్చునకు:—అసితాన నము, గోలాంగూలము, పీలకము. (తె.) — కుండఁగి — కొండంగి-కొండెంగ, కొండముచ్చు-కొండముచ్చు, కొండ ముసువ, మనికోఁతి; ౬. శింశుమారము-శిశుమారము-మార కము. (తె.)—నీరుకోఁతి; ౭. సుగ్రీవుఁడు, కిష్కింధాది పుఁడు; ౮. ఋషణము; ౯. కపిత్థాస్యుఁడు; ౧౦. కుము దుఁడు; ౧౧. గంధమాదనము (గంధమాదనుఁడు); ౧౨. గయుఁడు; ౧౩. గవాక్షుఁడు; ౧౪. చందనుఁడు; ౧౫. నలుఁడు; ౧౬. నీలుఁడు; ౧౭. శరభుఁడు; ౧౮. సోముఁడు; ౧౯. (తె.)-వాలఱుగుడు,వాలిఁడి. ("చూ,హనుమంతుఁడు").

వానరసత్వ, అం: చూ, ద్వాదశసత్వాలు.

వానఱాయి, దే. వి: చూ, వడగల్లు.

వానవుఁడు, సం. వి. న్. పుం: చూ, వినాయకుఁడు.

వానస్పత్యము, సం. వి. అ. పుం. పూచికాచెడు చెట్టు (పూవక కాచెడు చెట్టు వనస్పతి).

వానాయుజము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-వనాయుజము.

వాని, దే. వి. విణ: చూ, రూ-వాఁడి. (నైశిత్యమునకు :— జై. 4, ఆ. 52).

వానించు, దే. స. క్రి: చూ, వలచు. 4. అం. భా. తృ. 134. (చూ, వడఁబోయు).

వానీఁడు, ద్వ. వి. (వానె+ఈఁడు) 1. వానెకులమువాఁడు; 2. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు.

వానీరము, సం. వి. అ. పుం. ప్రబ్బ*: చూ, సహస్రవేధి. 2

వాను, దే. స. క్రి. (కుండలు) చేయు.

వానె, వై. వి. = వణిక్. వైశ్యకుల విశేషము. కాశీ. 5, ఆ. 63: చూ, వైశ్యుఁడు.

వానెత, వై. వి. వానెకులము నాఁడుది: చూ, స్త్రీ.

వానేయము, సం.వి. అ.న. కైవడిమునై*: చూ, ముస్తకము.

వాపము, సం.వి. అ.పుం. 1. గొఱుగుట: చూ, వపనము.1; 2. విత్తుట: చూ, వెద. 2; 3. నేయుట: చూ, వ్యూతి.

వాపను, వా. వి. 1. మఱల నిచ్చివేయుట; 2. అంగీకారము లేమి: 3.అక్కఱలేదు; 4.తిరస్కారము: చూ, హేళనము.

వాపి, సం.వి.ఈ స్త్రీ.=బావి. నడబావి, దీర్ఘిక: చూ, సరస్సు.1.

వాపితము, సం. విణ 1. గొఱుగఁబడినది: పరివాపితము, ముండితము. (తె.)—బోడి; 2. విత్తఁబడినది: ఉప్తము.

వాపిరిగొట్టు, వా. వి. కక్కుఱితికాఁడు: చూ, లోభి.

వాపు, వై. వి: చూ, మా-వాయింపు

వాపుచ్చు, ద్వ.స.క్రి.1.నోరుతెఱచు; 2:చూ,వచించు.కవిక.6,ఆ.

వాపోక, ద్వ. వి. 1. అఱచుట: చూ, శబ్దము. 2; 2. ఏడ్చుట: చూ, శోకము.

వాపోవు, ద్వ. అ. క్రి. 1. ఏడ్చు. కళా. 6, ఆ. 178: చూ, శోకించు; 2. అఱచు. భాగ. 1, స్కం. 337: చూ, శబ్దించు.

వాప్యము, సం. వి. అ. న. రూ-వ్యాప్యము, చెంగల్వకోష్టు*: చూ, వాలుకము.

వామ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉత్తమమైన ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.

వామజుష్టతంత్రము, అం: చూ, తంత్రములు.

వామదేవ ముఖమునఁబుట్టిన చర్చపుటతాళము, అం: చూ, ముఖ్యకళా ప్రాణము.

వామదేవస గోత్రము, అం: చూ, గోత్రము. 13.

వామదేవుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, శివుఁడు; అం. 2: చూ, బ్రహ్మలు; 3: చూ, శివాననములు.

వామన, దే. వి. 1. వామనపాతుగాఁడు: చూ, పక్షి; వా. విణ. 2. లేఁతది.

వామనగాయ, దే. వి. లేఁత చింతకాయ; 2. లేఁతకాయ.

వామనగొమ్మ, దే. వి. (వామనము+కొమ్మ) ఊరవేసిన వామనగాయముక్క.

వామనపాతుగాఁడు, దే. వి: చూ, వామన. 1.

వామనము, సం. వి. అ. పుం. 1. దక్షిణపు దిక్కునందలి యాఁదేనుఁగు: చూ, హస్తి; 2. మానమునకు రెండురత్నుల కంటె మీఁదగొఱవడిన యేనుఁగు (ఇది నింద్యము): చూ, హస్తి; 3. ఊడుగు*: అంకోఠము, అంకోలము, ఆత్రామ ఫలము, కోశరము, కోలక—కోలకము, గంధపుష్పము, గిరికోల, గుప్తస్నేహము, గూఢపల్లిక, నికోచకము, పీత సారము, మహాయమళపత్రిక. (తె.)—ఊడుగు*; వా. విణ. 4. పొట్టి: చూ, హ్రస్వము; అం. 5: చూ, వామనావ తారము; 6. (౧౪౦౦౦ శ్లో. బ్రహ్మదేవుఁడు కర్త): చూ, పురాణములు; 7: చూ, దిగ్గజములు.

వామనములు, దే. వి. బ. వామనగాయలు.

వామనాయనమః, అం. (వామనఃఅవామైర్మంగళరూపైర్వేదాది భిర్నీయతే గీయతఇతి): చూ, ఓమ్. (వామనుఁడు)

వామనావతారము, అం. (వామనము): చూ, అవతారములు.

వామనుఁడు, సం. వి. అ పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1. విణ. 2. అతకునుఁడు, అపోగండుఁడు, ఖర్వటకుఁడు, ఖర్వుఁడు, నీచుఁడు, వంకుఁడు, వర్తనుఁడు, హ్రస్వుఁడు. (తె.)— అఱపొఱఁడు, కురుఁజు, కుఱుచ, కుసులి, కొటిక, కొట్ర, గిటక, గిడ్డ-గిడ్డి, గిఱక, గున్న, గుజ్జు, గునిసె, గొనను, గొనప-గొనబ, గొనిసె, టింగ—టింగణా, ఠంగన—ఠింగణా, పొట్టి, పొదటు, పొదడు, పొదిటి, పొనుఁగు, బుడుత, బురక-బురికి-బురుక-బురుకఁడు, మట్ట, మట్టసి, మట్టు, మొట్టి. తద్వి.—౧. పొట్టిది:—ఠంగన; ౨. కుబ్జుఁడు, గడురుఁడు—గడులుఁడు, గడుసు. (తె.)—గూనివాఁడు, మఱగుజ్జు-మఱుగుజ్జు. ("చూ, హ్రస్వుఁడు").

వామనేత్రము, అం: చూ, నేత్రములు.

వామపాదము, అం: చూ, పాదములు.

వామము, సం. వి. అ. న. 1. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3; 2. ఆవుపొదుఁగు: చూ, స్తనము; విణ. 3. ఎడమ: చూ, సవ్యము.1; 4. సుందరము: చూ, హృద్యము; 5. వక్రము: చూ, వేల్లితము. 3; 6. పొట్టి: చూ, హ్రస్వము; 7. ప్రతి కూలము: చూ, సవ్యము. 3.

వామలూరము, సం. వి. అ. పుం. రూ-వామలూరువు. పుట్ట: చూ, వల్మీకము.

వామలూరువు, సం. వి ఉ. పుం. —పై.—

వామలోచన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చక్కని కన్నులుగల యాఁడుది: చూ, స్త్రీ; 2. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.

వామావర్త, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: అగ్నిమేడి, తిండుకిని, పీతకి. (తె.)—అగ్గిమేడి*.

వామహస్తము, అం: చూ, హస్తములు.

వామావిద్ధము, అం: చూ, ఆకాశమండలములు.

వామి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆఁడుగుఱ్ఱము: చూ, హయము; 2 ఆఁడుగాడిద: చూ, హయము(రాసభము.1.); 3. ఆఁడు లొట్టియ: చూ, శృంఖలకము (లొట్టిపిట్ట); 4. ఆఁడునక్క: చూ, సృగాలము; దే.వి. (1)గడ్డిమేటి, కుప్ప: చూ, వెంటి; (2) బ్రోవు. య. 1, ఆ. 119: చూ, రాశి. 1.

వాము, దే వి. 1. బంధుత్వము: చూ, వావి; వా. 2. ఓమము: (సం.)—లోచమస్తకము, వల్లి (చూ, యవాని. 1); దే. స. క్రి. 3. చేతులఁగుప్పఁజేసి యెత్తు: జవురు-జౌరు.

వాముఁడు, సం. వి. అ. పుం. (రూ-వామనుఁడు-వామదేవుఁడు) 1: చూ, శివుఁడు; 2: చూ, మన్మథుఁడు.

వాయ, వై. వి. 1.=భాగ. జోటిలో నొకతడవ వంతు, జోటిలో నొక్కొక్కతూరి పోసి దంచెడు ధాన్యాదుల వంతు: చూ, భాగము.4: 2: చూ, ధాన్యము; 3. కొండ సందిచ్చిన నేల: చూ, భూమి. 1.

వాయఁగొట్టు, వా. అ. క్రి. నలఁగఁగొట్టు. "నోరువాయఁగొట్టు"

వాయదండము, సం. వి. అ. పుం. సాలెవాఁడు నేఁతసరి తట్టెడు పలక: చూ, సరి. 2. (మగ్గము).

వాయనము, సం. వి. అ. న. 1. వ్రతోద్యాపన కాలమందు

ఉపాయనముగా నిచ్చెడు మోదకము; వై. వి. (1) = ఉపాయన వ్రతాదులయందు స్త్రీలు ముత్తయిదువులకిచ్చుకానుక, నోములందిచ్చు కానుక.

వాయము, వై. విశ. = వ్యర్థము. (దేశ్యమని కొర) మార్క.4, ఆ; భార. అర. 6, ఆ: చూ, వ్యర్థము.

వాయవ్యము, సం.విశ 1. వాయుసంబంధమైనది; 2. వాయవ్య మూల: చూ, హరిత్తు. 1; అం. 3: చూ, దిక్కులు.

వాయసతుండకము, సం. వి. అ. పుం. ఎముకల సంధిభేదము.

వాయసము, సం. వి. అ. పుం. 1. కాకి: చూ, సకృత్ప్రజము; 2. అగలుమ్రాను*: చూ, సుగంధము; 3. సరళమను ధూప ద్రవ్యము: చూ, రాజాస్వము

వాయసారాతి, సం. వి. ఇ పుం, గుడగూబ: చూ, సకినంపుం బులుంగు.

వాయసి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. (కాకుల సంబంధమైనది), కరట, కాకమాచి-కాకమాచిక, కాకమాతి, కాకి, గుచ్ఛఫల, గుడఫల, శుకము, సర్పమాచికాకశ. (తె)—ఉడుసర కాంచి,కామంచి,నల్లబుడుసర*: ("చూ, సర్పమాచికాకశ") (చూ, తృణము. 1. రెండవ కాలములో : చూ, కామచి); 2. బమ్మమేడి*: చూ, వెఱ్ఱిమేడి; 3. పొట్టికాంకర*: చూ, సుషవి. 1.

వాయసోలి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. (కాకివలె చలించునది). కారు కొల్లి*: చూ, స్వాదురస.

వాయి, వై. వి = వాక్. 1. నోరు. భార సభా. 1, ఆ: చూ, వదనము.1; 2. వాయురోగము: వాయుగండము; 3. ఖడ్గాది ధార: చూ, వా. (2); 4. ముఖము: చూ, వదనము. 2.

వాయించు, వై. స క్రి 1. వీణాది వాద్యములను వాదనముచేయు; వా. 2. (చెంపమీంద) కొట్టు: చూ, వ్రేయు. 1.

వాయింట, దే వి: రూ-వావింట*. (సం)—అజకతము-అజగంధ, అజభక్షము, అజగంధిక, అజగంధిని, అమరసర్షప. అవిగంధ—అవిగంధిక, కబర. కబరి, కవర, ఖరపుష్ప, చక్రంద, తుంగి, బర్బర, వర్వరి. తద్వి.—కుక్కవాయింట—కుక్కవావింట. (సం.)—వసుగంధిక, శ్వానబర్బర. ("చూ, శ్వానబర్బర").

వాయింపు, వై. వి, = వాద్య వీణాదివాదనము, వాయించుట (ఇంప్వంతము ప్రాచీనకవి సమ్మతము గాదు): చూ, స్వదము. 2.

వాయిదము, వై వి.=వాద్య. రూ-వాద్దెము. —వై.— య.4.ఆ.84.

వాయిదా, వా. వి. 1. గడువు: చూ, మితి; 2. గడువునకు చెల్లించు పైకము; 3.న్యాయాధిపతి విమర్శనకై నియమించిన దినము: హీరింగు.

వాయిదార,- వై. వి. వంకలుగల కత్తి అం.భా ద్వి: చూ, రిష్టి. 2.

వాయివిళంగము, వై.వి రూ-వాయువిళంగము: చూ, విడంగము.1*.

వాయుగండము, సం. వి. అ పుం: చూ, వాయి. 2. (ముండవాయి, కోరవాయి ఇందుజేరును) (అజీర్తి అని కొందఱు)

వాయుగుల్మము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సుడి. 1.

వాయుదారువు, సం. వి. ఉ పుం: చూ, మేఘము. 1.

వాయుధాటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాయువేగము, అపరాజయ: చూ, స్యదము.

వాయుపంచకము, అం: మనస్సు, ధ్యానము, త్వక్కు, స్పర్శము, పాణి. (5)

వాయులింగము, సం.వి.అ.పుం శ్రీకాళహస్తీశుండు:కలింగుండు.

వాయువిళంగము, వై. వి: చూ, రూ-వాయివిళంగము*.

వాయువు, సం. వి ఉ. పుం. (వాతీతివాయుః. ఉ. పుం. వాగతి గంధనయోః విసిరెడువాండు): 1. అ, అంకతి, అంచతి, అగ్నిమిత్రము, అగ్నిసఖుండు, అజిరము, అనిలుండు, అంతర్యామి, అశిరుండు, అస్పృకము, అవి, ఆత్మ, ఆధ్మాతము, ఆశుగము, ఆశుగుండు, క, కంపలక్ష్మ, కంపాకము, కంబు, కలుషము, కుముదము, కృపీటపాలము, కేతుధరము, క్షిత్వంతుండు. క్షిప్వా, క్షిపణువు, క్షేపణ్యువు, ఖగము, ఖచరము, ఖరువు. ఖశ్వాసము, గంధవహుండు—గంధవాహుండు, గమిష్ణువు, చంచలము—చంచలుండు, చటకము, చరణ్యువు, చరయువు, ఘసము, జగద్బలుండు (జగద్బలము), జగత్తు, జగత్ప్రాణుండు, జుహురాణము—జూహూరాణము, ఝ, ఝంఝానిలము, తతగము, తతము, ధారావని, ధూలిధ్వజుండు-ధూళిధ్వజుండు, నభప్రాణుండు, (నభప్రాణము), నభస్వంతుండు, నాగము, ప, పవనము, పవమానుండు, పృషదశ్వుండు, ప్రకంపనుండు, ప్రభంజనుండు, ప్రాణము, ప్రాణవాయువు, బలదేవుండు, భోగికాంతుండు, మరుతము—మరుత్తు—మరుత్వంతము, మహాబలుండు, మాతరిశ్వుండు, మారుతము, మృగవాహనుండు, వ, వరంధకము, వాతము, వాతూలము, వాహము, వి, శరణ్యుండు, శారము, శ్వసనము, శ్వాసము, స, సంఘర్షము, సదాగతి, సమీరణుండు, సమీరము, సరయుండు, సోముండు, స్పర్శనము, హరి. (తె. వ.)—ఈండు, ఎదచూలి, ఒంటిమ్రాంకుల పెనుముప్పు, కరువలి—కర్వలి, గందపుంగొండ తెంకి, గాడుపు-గాడ్పు, గాలి, చలినట్టు, చలియిక్క, చిలువమేంత, జింకగుఱ్ఱము వలంతి, జింక రవుతు, తావిమోపరి, తెమ్మెర, దువ్వం గావించుజాణ, నింగిచూలి, నీటితాత, నెత్తమ్మికొలనింకాపు, పయర-పయిర-పయ్యర-పయ్యెర—పైర, పాముమేంత, బీదల పెనుబాద, మబ్బుపగ, మబ్బుమేపరి, మబ్బువిప్పు, మరుతేరు, మింటిచూలి-మినుచూలు, వలపుమోపరి, వలి, వినుచూలి—విన్నుచూలి, వీవని, సుడిగొట్టు, సుడిగొట్టుజాణ, సుర, సురంటి వీవనులం బుట్టు, సోంకు, సోంకుదయ్యము. తద్విశేషములు:— ౧. పంచ వాయువులు:—(౧) ప్రాణము (ఇది హృదయమున నుండి నాసికనుండి వెడలు వాయువు): అసవు-అసువు, ఆప్లజని, ఉచ్ఛ్వాసము, గిశ్వము, ప్రాణము. (తె)—ఉసులు, గుండెగాలి, పానము, మందల: (౨) అపానము: (తె.)—ముడిగాలి-మూడిగాలి (ఇది పొత్తికడుపునకు దిగువనుండి మలమూత్రాదులను బయలు వెడలింపంజేయు వాయువు); (౩) వ్యానము, ఉద్ధము. (తె)—ఒడలుగాలి. (శరీరమునం

దంతటను వ్యాపించిన వాయువు); (౪) ఉదానము: (ఇదె గొంతుగాలి. కంఠముననుండి మాటలాడ వీలుకలుగఁ జేయును); (౫) సమానము: (తె.)—బొడ్డు గాలి. (నాభి యందుండు వాయువు. అన్నాశయమున జఠరాగ్నికి సమీప మున నుండును); ౨ పంచోపవాయువులు. (౧)కూర్మము (దర్శన ప్రవర్తమాన వాయువు); (౨) కృకరము (క్షుత ప్రవర్తమాన వాయువు); (౩) దేవదత్తము. (జృంభ ప్రవర్తమాన వాయువు); (౪) ధనంజయము (శవశరీర ప్రవర్తమాన వాయువు); (౫) నాగము(ఉద్గారప్రవర్తమాన వాయువు); ౩. సప్తవాయువులు: ప్రవహము, ఆవహము, ఉద్వహము, సంవహము, వివహము, ప్రతివహము, పరావహము(7); ౪. ఎనిమిది(అష్ట) వాయువులు: (౧) గోగంధనము, పురోవాయువు. (తె.)—ఎదురుగాలి; (౨) వాసంతము. (తె.)—చిఱుగాలి, తెమ్మెర, నాలిగాలి, పయ్యెర, సన్నగాలి; (౩ చరవాయువు—చారవాయువు—చారము. (తె.)—పడమటిగాలి, వడగాలి. వేసఁగిగాలి; (౪) కించిలికము-కించులుకము. (తె.)—మీఁదిగాలి; ౫) ఇరింగణము, చండవాయువు (తె.)—వడిగాలి; (౬) ఝంఝు-ఝంఝూనిలము, ఝంఝూవాతము. (తె.)-కసరు-కసుసు, గాలివాన, వానగాలి (ఇదె గొప్పగాలి); (౭) చూషకము. (తె.)—సరిగాలి; ౮)వాత్య-వాతూలము,వాతమండలి,ఆసంగిని, కథాప్రసంగము, తరుతూలిక, సౌనువు. (తె.) —మఱియుగాలి, మమ్మ, సుడి, సుడిగాలి, సుర, సురగాలి; ౫. అనిలము-అనిలుఁడు (49 వాయువులలో నిదియొకటి. మిగతవి లభింపవయ్యె); ౬. ఉచ్ఛ్వాసము—ఉచ్ఛ్వసనము-ఉచ్ఛ్వసితము, ఊర్జము, ఆనము. (తె.)—ఎగఊపిరి; ౭. నిశ్వసనము—నిశ్వాసము, అపాననము, అవానము. (తె.)—ఎగరొప్పు, ఎగరోజు, నిట్టూరుపు-నిట్టూర్పు, బుస; ౮. అవశిష్టవాయువు; ౯ హంస; ౧౦. ప్రవహము, ఆవహము; ౧౧. మలయమారుతము. (తె.)-కమ్మగాడుపు-కమ్మగాడ్పు; ౧౨. (తె.)—మందవాయి; ౧౩. ప్రకంపనుఁడు. (తె.)—ఓరుగాలి; ౧౪. శీతము, శీతలము, శీతవాయువు. (తె.)—అల్లిగాలి, అల్లితెమ్మెర, ఈఁద, ఈఁదురు-ఈఁదురుగాలి, చలిగాలి, చల్లగాలి, తుపానుగాలి; ౧౫. ఉదజని; ౧౬. నత్రజని; ౧౭. ముక్కగాలి; ౧౮. ఈశాన్య వర్షవాయువు; ౧౯. (తె.)—కోరవాయి; ౨౦. తూర్పుగాలికి:—(తె)—తూరుపాఱ-తూర్పాఱ, తూర్పిడి; ౨౧. దక్షిణపు గాలికి:—(తె.)-పయర-పయిర-వయ్యర-పయ్యెర-పైర; ౨౨. (తె.)-అమ్మోనియా; ౨౩. చలింపని గాలికి:—నిర్వాతము; ౨౪. పశ్వాదులమీఁది గాలికి:—(తె.)—వసి; ౨౫. పువ్వులమీఁదిగాలికి:—(తె.)—వసి; ౨౬. వాయుభేదము:—ఞ; ౨౭. వాయులక్ష్మికి:—గాథ; ౨౮. వాయుభార్యకు:-అంజన: చూ, సహధర్మిణి: చూ, (భార్య. 1—౫౫); ౨౯. వాయు సమూహమునకు:—కఝుట, కునాభి; ౩౦. చామరపుగాలికి:-కశేరువు, మంథరువు (తె.)—విసనకఱ్ఱ గాలి; ౩౧. చేటగాలికి:— విష్వావము-(తె.)-చేటగాలి; ౩౨. తృతీయస్కంధ మందుండెడి గాలి:-ఆవహము. (మఱియు బొగ్గుపులుసు వాయువు. గంధక జల వాయువు, నవాచార వాయువు మొదలగునవి కలవు. ("చూ, హరి.10"); అం. 2: చూ, దిగధిపతులు; 3: చూ, మేఘములు; 4: చూ, భూతములు; 5: చూ, కర్మేంద్రియములు; 6: చూ, మూర్తులు; 7: చూ, ద్రవ్యములు.

వాయువులు, అం: చూ, వాయువు. 1.

వాయువేగి, సం. వి. న్. పుం. వాయువుయొక్క వేగమువంటి వేగముగలిగినదగుటచేత కుక్కకియ్యఁబడినపేరు. స్కా. 4, ఆ. 32: చూ, సివంగి. 2.

వాయువ్యాస్త్రము, అం: చూ, అస్త్రములు.

వాయుసఖుఁడు, సం. వి. అ పుం వానచెచ్చెలి: చూ, వహ్ని. 1.

వాయుస్కంధన్యాయము, న్యా. ఆధారము లేకుండ బరువుగల దానిని గాలిలో నిలబెట్ట యత్నించు నట్లనుట.

వాయోడు, ద్వ. అ. క్రి. (వా+ఓడు) మాటపిటికియగు. భార. ఉద్యో. 1, ఆ.

వార, దే. వి. 1. ఎనిమిది పుంజములమూలు; 2. (లెక్కల యందలి) ఎక్కువతక్కువలు; వై. వి. 3. =వారణ.నివారణ.

వారంగము, సం. వి. అ. న. పిట్ట: చూ, పక్షి.

వారంటు, వా. వి. 1. (ఒకనిని పట్టుకొనుటకు) అధికార పత్రిక (హాజరువారంటు); 2. (ఒకనిఆస్తిని జప్తుచేయుటకు) అధికార పత్రిక; 3. ఆజ్ఞ: చూ, సెలవు; 4. తొందరపని.

వారఁడు, వై. వి. = వారణ చాలింపఁడు.

వారఁబట్టు, ద్వ. స క్రి. (వా+రాన్+పట్టు) ఆపోశించు. జై. 1, ఆ.100; జై 5, ఆ.3. [పారఁబోయు.

వారఁబోయు, వా. స. క్రి. 1. పారఁబోయు; 2. ఉపయోగముగ

వారఁబోత, వా. వి: పారఁబోక-పారఁబోత.

వారక, దే. అవ్య. నిరంతరార్థకము. అం, భా. తృ. 68.

వారకము, సం. వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱపునడ: చూ, హయము; 2. కష్టస్థానము: చూ, స్థానము. 1; 3. తగదనుట; విణ. 4. వారించునది: దే. వి. (1) తాకట్టు. ఆధి, ఆహాకము, బంధకము. బంధనము, బంధము, వినిమయము. (తె. వ.)-అగావు, అడ్డము, ఆయకము, ఈడు, ఉద్దనవు, ఉద్దర—ఉద్ధరువు, ఎగుడల, ఏపు, కుదువ, కోరు, గిరవు, గీవు, తనకా-తనఖా, తాకట్టు, తేగడ, బందకము, మారకము, మార్పు-మాఱుపు. రో-రోయి. తద్వి.—౧. అప్పునకు:—ఉద్ధారము, ఋణము, ధారమల, పర్యుదంచనము, ప్రామిత్యము. (తె.)—అచ్చుదల, అప్పు, అరవడి, తంట-తంటా, బదులు, బాకి-బాకీ, రవడి, లోను; ౨. చేబదులు, పొరచి, బదులు; ౩. ఎరవు-ఎరువు, రో-రోయి; ౪. (చూ, ఋణత్రయము); ౫. వస్తువులమాఱుపునకు:—(చూ, వినిమయము): ౬. ధాన్యాదుల ఋణమునకు:— (తె.)—అరువు-ఎరవు-ఎరువు; 2. లేనికాలమందు వృద్ధ్యాదులులేక యుపయోగార్థ మొకరికిచ్చి కలిగిన కాలమందు మఱలఁ బుచ్చుకొనెడి ధనాధికము. భార. ఆది. 3, ఆ; విక్ర. 7)

అ. 62. (ఎరవు-ఎరువు అని కొందఱు)

వారకాంత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, వేశ్య.

వారట, సం. వి. ఆ, స్త్రీ ఆఁడుహంస. రూ —వరటః చూ, హంస. 1.

వారడ, దే. వి. తాటాకువారిన చివ్వ.

వారడి, దే. వి. తేజ, నష్టి. "ఆ వారడి యిందుఁగలసి వచ్చెను" "ఐదేవారడి": చూ, నేగి.

వారడు, వై. స క్రి: చూ, చాలించు. 1—2. (అ.ప్ర.)

వారణ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెలియలికట్టః చూ, రోధస్సు.

వారణబుస, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రూ—వారణవృష అరఁటి*: చూ, రంభ. 2.

వారణమాల, అం: చూ, నుహాకావ్యము.

వారణము, సం వి. అ న. 1. నిరోధము: చూ, సంరోధము: 2. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి: 3 = వార. వారించుట, నివారణము, (ఇందుఁగల 1వ అర్థమునకిది వర్తిచునని కొందఱు); దే వి (1) ఒకరకపుడేగ: చూ, శ్యేనము.

వారణవృష, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ. రూ-వారణబుస*.

వారణాసి, సం. వి. ఇ పుం. (రూ—వారణసి—వారాణసి-వారాణాసి-వరణసి-వరణాసి-వరాణసి-వరాణాసి); 1: చూ, కాశి. 1—2—3 (దేశములు); 2. "వారణాసి" యను గ్రామనామము వారణాసివారు అనుయింటి పేరుగ మారెను. ఉ॥ సాహిత్యరత్నాకరకర్త, వారణాసిబ్రహ్మబట్టు.

వారధి, సం. వి. ఇ పుం. 1: చూ, వంతెన; 2. అడ్డకట్ట: చూ, సేతువు.

వారము, సం. వి. అ. న. 1. మద్యపాత్రము: చూ, పాత్రము. 6; పుం. 2 సూర్యాదివాసరము. (ఉదయాద్యుదయము. ఉదయమునకుండు హోరాధిపతులను బట్టియే ఆయావారములకట్టి నామములు కలుగును): చూ, వారములు; 3. తడవ: చూ, వెండియు: 4: చూ, సమూహము; 5: చూ, వాకిలి; 6: చూ, క్షణము. 1; 7. కుజ్జ, పొట్ల*: చూ, సిద్రకి; 8 = బారు. వరుస: చూ, శ్రేణి. 1; అం. (బ) 9. చూ, దినాంగములు; దే. వి. (1) గుఱ్ఱము అచ్చు. యు, కాం. 362: చూ, హయము.

వారములు, అం. ౧. ఆది, ఆదిత్య, సూర్య. (తె.)—తొలివారము; ౨. ఇందు, సోమ. (తె)—నెలవారము, మలివారము, రెండవవారము; ౩. అంగారక, కుజ, జయ, భౌమ, మంగళ; ౪. బుధ. సౌమ్య (తె.)- పెద్దవారము, బుధవారము; ౫. గురు, బృహస్పతి, లక్ష్మి. (తె.)—బేస్తవారము, లచ్చివారము; ౬. శుక్ర, భృగు; ౭. శని, మంద. (తె.)—సవివారము· తద్వి:— మూఁడు తిథులుఁ గూడిన వారమునకు:— అవమము, తిద్యుస్పృక్కు.

వారముఖ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. యోగ్యతంబట్టి జనులచేత సత్కరింపఁబడిన భోగముది: చూ, వేశ్య.

వారయాత్రికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. పెండ్లిచుట్టము. వై. 6, అ. 126: చూ, సంబంధి. 1.

వారవాణము, సం.వి.అ పుం.న: చూ, రూ-వారవారణము.

వారవారణము, సం. వి. అ. పుం, న 1: రూ-వారివారణము-వారవాణము, అంసత్రము, అయోగము, అక్త్రము, అముక్తము, ఉరచ్ఛదము-ఉరశ్ఛదము. కంకటము, కంచుకము, కకటిక, కదళి, కవచము-కవసము, కాయబలనము-కాయవలనము, కాలబలనము—కాలవలనము, కింకుకము, కుహూలము, కూర్పాసము, జగరము-జాగర్దము, తనుత్రము, తనుత్రాణము, దంశనము-దంసనము-దశనము, భండనము, యోగము, వరూథము, వర్మము-వర్మువు, సజ్జ, సన్నహనము, సన్నాహము. (తె)— కత్తళము, చట్ట, జిరా—జిరాయి-జీరా, జోడు, తొడుగు-తొడ్గు, తొడుపు-తొడువు, దగళా, దుప్పటము, పక్కెర, పేరణము-పేఁణి-పేరిణి, బొందడము-బొందళము, మఱువు, మయిమఱువు-మెయిమఱుగు-మెయిమరువు—మెయిమర్వు—మెయిమరువు—మేమరుగు-మేమరువు-మేమర్వు-మేమఱువు-మైమఱువు, సనకట్టు. తద్వి.—౧. శిరస్త్రాణము-శిరస్కము-శిరస్త్రము, ముఖత్రాణము దలవము, ఉదరత్రాణము, నాగోదము, జఘ్రాతాణము మంఖణము, బహుత్రాణము బాహులము, అంగుళిత్రము — అంగుళిత్రాణము—అంగులీత్రాణము గోధ, ఉరస్త్రాణము, తనుత్రాణము, తలము-హస్తకవచము-హస్తత్రాణము. (తె.)— (అత్తెము ఇత్యాది); ౨. ఇనుపకవచమునకు:— అంగరక్షణి, జాలిక. (తె.)— ఉక్కుజీరా; ౩. ఏనుఁగుపక్కెరకు:—గుడము, ప్రఖరము (చూ, రల్లకము; ౨. చూ, హస్తి): ౪. గుఱ్ఱములోనగువాని కవచమునకు:— కంబళము, జయనము, ప్రకరము. (తె.)—కురాళము, పక్కెర: (చూ, వస్త్రము: చూ, హయము); ౫. వాహనాదుల గవుసెనకు:—(తె)—కువాళము, గవుసెన, బురకా: (చూ,వస్త్రము,నిచోళము.1.); ౬. తొడుగఁబడిన కవచమునకు:— అపినద్ధము, పినద్ధము, ప్రతిముక్తము; ౭. ఏనుఁగు చెవివంటి పాదకంచుకమునకు:— రేచకము; ౮. వజ్రమయ కవచమునకు:— వజ్రాంగి; ౯. కవచముల గుంపునకు:— వార్మణము; ("చూ, హస్తత్రాణము") (చూ, వస్త్రము)

వారసు, వా. వి. వంశపరంపరలో మిగిలిన ఆస్తికి కర్త.

వారస్త్రీ, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, వారకాంత.

వారాంగన, సం. వి ఆ. స్త్రీ. —వై. —

వారాంగి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (ఇంద్రవజ్రచ్ఛాయను మొదటిచరణమున్ను, ఉపేంద్ర వజ్రచ్ఛాయను రెండవ చరణమున్ను, కలితాంతవృత్తచ్ఛాయను మూఁడవచరణమున్ను, వాతోర్మి వృత్తచ్ఛాయను నాల్గవ చరణమున్ను నడచును.)

వారాలిక, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, సముద్రము. వి. పు. 7, అ.

వారాలిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, పార్వతి.

వారాశి, సం. వి. ఇ. పుం: రూ—వారిరాశి. నీటికుప్ప స్వా. 3, అ. 23: చూ, సముద్రము.

వారాహకర్ణి, సం వి. ఈ స్త్రీ: రూ-వరాహకర్ణి—వరాహవర్ణి, అశ్వ, అశ్వగంధ, అశ్వగంధిక, అశ్వారోహ, కంటిక, కంబుక-కాంబుక, కామరూపిణి, కుష్ఠగంధ, గంధపత్రి,

తురగి, బల్య, వాజికరి (తె)-దొమ్మడ పెన్నేరు-పెన్నేరు, పెన్నేరుగడ్డ-పెన్నేరుగడ్డ. తద. మహాశ్వ గంధ. (తె.)- పెద్దపెన్నేరు*.

వారాహము, అం. (౨౪౦౦౦ శ్లో భూదేవికి వరాహమూర్త్యుప దేశము): చూ, పురాణములు.

వారాహి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1: చూ, మాతృకలు; 2. రూ—వరాహి. అడవియాఁడుపంది: చూ, సూకరము; 3 పాఁచి తీఁగ*: చూ, శైవలము; 4. నేలతాడు*: చూ, శలీంధ్రకము; 5. బ్రహ్మదండి. అవాక్పుష్పి, కంటకపత్రఫల, గుచ్ఛకంటకము. (తె.)—బమ్మదండి*; 6. పొట్టిగుమ్మడి*: చూ, సర్వతోభద్ర;

వారాహీభైరవతంత్రము, అం: చూ, తంత్రములు.

వారి, సం. వి. ఇ. న. నీరు: చూ, సలిలము; 2. కురువేరు*: చూ, హ్రీబేరము; ఇ. స్త్రీ 3: చూ, సరస్వతి. 1; ఈ. స్త్రీ. 4. కుండ: చూ, హరివాణము (భాండము. 3.); ఇ. ఈ. స్త్రీ. 5 ఏనుఁగుఁ బట్టెడు చోటు: చూ హస్తి; 6. ఏనుఁగుఁ బట్టెడు పల్లము: అవపాతము. శ్వభ్రము. (తె.వ)-ఒగ్గము, ఓదము, పంగిడి-పంగిడీ-పంగిణీ-పంగెన. (చూ, హస్తి.)

వారించు, సం. స. క్రి. నివారించు: చూ, సంరోధించు.

వారికర్పూరము, సం. వి. అ. పుం ఇల్లీశమనుచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.

వారిజము, సం. వి అ. న. 1. తామర: చూ, సహస్రపత్రము; 2. ఉప్పు: చూ, సౌవర్చలము (లవణము. 1.); 3. శంఖము: చూ, సంకు. 1; 4. శంబూకము: చూ, సంకు. 1; 5. బాడిద*: చూ, సూక్ష్మదారువు.

వారిజము, వై వి. 1.=పారిజాతః. రూ-వారిదము*. అం. భా. ద్వి. వనౌ. 43: చూ, సూక్ష్మదారువు; 2. కొండబూరుగు* (సం)—కూటశాల్మలి, రోచన: చూ, శాల్మలి.

వారెణ, దే. వి. చిన్నచేఁపలఁ బట్టు వల: చూ, వల. 1.

వారిత్ర, సం. వి. అ. స్త్రీ: 1. ఆతపత్రము, ఆతపవారణము, ఉత్కూటము, ఉష్ణవారణము, ఖర్పరము, గోత్రము, చక్రాంగము, ఛత్రము, ఛాయామిత్రము, పత్రపిశాచిక, పుటోటజము, ప్రోతోత్పాదనము, మూర్ధఖోలము, లోకసమ్మతము. (తె. వ.)—ఎండచాటు పుట్టువు, ఎండమఱువు, ఎల్లి, గొడుగు గొడువు, చట్టువు. తద్వి.—౧. ఆకుల (మొగలియాకులలో నగునవి) గొడుగునకు:— కావారి, జంగమకుటీ, జలత్ర, శ్రమకుటి, మూర్ధకర్పరి; ౨. వస్త్రకుట్టిమము. (తె.)—ఆలవట్టము, గుడ్డగొడుగు; ౩. చిన్నగొడుగునకు:—ఛత్రి; ౪. జలతాలము. (తె.)—గూడ, గూడచాఁప, జంబుగూడ-జమ్ముగూడ; ౫. తెల్లగొడుగునకు: పుండరీకము; ౬. రాజునకుఁ బట్టెడు తెల్లగొడుగునకు:—కనకదండము, నృపలక్ష్మము, రాజశృంగము.(ఇదె బంగారు కట్టుగల గొడుగు); ౭. శ్వేతచ్ఛత్రాది రాజార్హవస్తువునకు: పరిబర్హము, పరివాహము-పరీవాహము; ౮. వరుణునిఛత్రమునకు:—అభోగము; ౯. కామలేని గొడుగునకు:- (తె.)—గిడుగు, జిగ్గుగొడుగు; ౧౦: చూ, వంజ 3.)

వారిదము, సం. వి. అ. పుం. 1. మబ్బు: చూ, స్తనయిత్నువు (మేఘము 1.); 2. ముస్త*: చూ, హరిత (తృణము. 1. ముస్తకము); వై.వి. (1)=చూ, రూ-వారిజము. 5 అచ్చ. యు, కాం. 505.

వారిధాన్య, సం వి. అ. స్త్రీ: చూ, వర్థిని. 1.

వారిధాపయంత, అం: చూ, గోత్రము. 13.

వారిధి, సం. వి. ఇ పుం: చూ, వారాశి.

వారిపర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, శైవలము*.

వారిభవ్యము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-పారిభావ్యము*.

వారిముసి, సం. వి. ఇ పుం: చూ, మేఘము. 1.

వారిరాట్టు, సం. వి. జ్. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

వారిరాశి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, రూ-వారాశి.

వారివారణము, సం. వి. అ. పుం. న: చూ, రూ-వారవారణము.

వారివాహము, సం. వి. అ పుం: చూ, వారిముసి.

వారు, వై. వి. 1=వరత్రా. రూ-వాఱు. తోలుచీలిక: చూ, వరత్ర. తద్వి.—చివ్వు, చెక్కు; వై. అ క్రి. 2 ఉడుగు, అడఁగు. భాగ. ఆది. 6,అ; భార.శాం.6, ఆ (దీపికి వ్యతిరేకక్త్వార్థక మందును వ్యతిరేకార్థక విశేషణము నందును మాత్రము ప్రయోగము కానఁబడెడి): చూ, స్రుక్కు. 4; 3: చూ, స్రవించు. "గంజివారెను"; దే. స. క్రి. 4 రెండుచేతులతో తాటాకు ఓరచివ్వు; స. 5. తత్సమ డుమంతంబులకుఁ గొన్నింటికి ద్వితీయా బహువచనంబు మీఁదఁ బూజ్యత యందువారగు. "శ్రీరాముల వారు" మొ. అర్థవిశేషంబున నేక వచనముల మీఁదను గొన్నియెడలఁ గాననగు. "అయ్యవారు, అమ్మవారు, దేవరవారు, (చూ, గారు)"

వారుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.

వారుచు, వై. క్రి. 1. రూ-వార్చు. వారఁజేయు; దే. అ, క్రి. 2 ఆచమించు. రూ-వార్చు; స. క్రి. 3 రూ-వార్చు: చూ, ప్రతీక్షించు.

వారుకము, సం. వి. అ. న ఖట్టి: చూ, శవయానము.

వారుణము, అం: చూ, ఉపపురాణములు.

వారుణాస్త్రము, అం: చూ, అస్త్రములు

వారుణి, సం.వి.ఈ.(స్త్రీ) 1. పడమటిదిక్కు: చూ, హరిత్తు 1; 2. సారాయి: చూ, సుర. 2; 3. శతభిషము: చూ, ఋక్షః; 4. ఒకగఱికె*: చూ, తృణము.1; ఇ పుం. 5. అగస్త్యుఁడు: చూ, సన్న్యాసి.

వారువు, వై. వి. రూ-వారుపుడు-వార్పు: చూ, సాదము (1.) (మెతుకులుగల గంజికిన్ని).

వారుపుడు, —పై—

వారువపుజన్నము, ద్వ. వి. అశ్వమేధయాగము. అచ్చ. బాల. కాం. 58: చూ, హోమము. 3. (యజ్ఞము 3)

వారువము, దే. వి. (రూ-వార్వము-వాపురము) గుఱ్ఱము: చూ, హయము. భీ. 4, అ.

వార్చు, వై. క్రే. 1: చూ, రూ—వార్చు; దే. అ. క్రి. 2: చూ

రూ వారుచు. 2. స్వా. 2, ఆ. 73; స క్రి. 3: చూ, రూ—వారుచు. 3.

వార్డు, వా. వి. కొన్ని యిండ్లయొక్కయు కొన్ని వీధుల యొక్కయు కలిసిన భాగము.

వార్త, సం. వి అ. స్త్రీ 1, వృత్తాంతము: చూ, సమాచారము 2; 2 నడవడి: చూ, సమయము 2; 3 జీవనోపాయము: చూ, వృత్తి 5; 4. అర్థానర్థముల తెలుపు శాస్త్రము. (ఇది యొక విద్య): చూ, విద్యలు; 5. వంగ*: చూ, వార్తాకము ; అం. 6: చూ, రాజవిద్యలు.

వార్తము. సం. వి. అ పుం. 1. పొల్లు: చూ, స్తంబకరి (ధాన్యము ౧౩); 2. అనామయము, ఆరోగ్యము, కల్యత్వము: చూ, సంతోషము; విణ 3. రోగము తీఱినది; 4. జీవనోపాయము గలది.

వార్తాకము, సం. వి, అ. పుం. 1.=వంగ:—కర్షువు. వంగము, వార్త, వార్తాకువు, శాకబిల్వకము. (తె)—వంగ*. తద్వి.—౧. (సం.)—వృంతాకము, నల్లవంగ, నీరువంగ, నీరెత్తువంగ; ౨. అమ్లగంధకృత్తు, ఉపదంశము, కాకామ్రము, కోకాగ్రము, గండీరము, సమష్ఠిల-సమష్ఠీల (తె.)-ఏఱువంగ; ౩. (సం.) కర్తారి. (తె.)— కత్తెరవంగ, పెద్దవంగ, మెట్టవంగ; ౪. కంటకఫలము (తె.)—ముళ్లవంగ; ౫ కూటవార్తాకి. (తె.)—కప్పురపు వంగ, కప్రములత; ౬ (తె.)-సీమవంగ, (టొమేటో) ("చూ, సీమ వంగ"); 2 చూ, వార్తికము 2.

వార్తాకి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ములక*: చూ, సింహి. 2.

వార్తార, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సూర్యాను వర్తిని*.

వార్తావహుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. కావడి మోసెడివాఁడు: చూ, భారవాహుఁడు; 2. వృత్తాంతములను తెలిసికొనిపోయి చెప్పువాఁడు: చూ, సందేశహరుఁడు.

వార్తికము, సం. వి. అ. న. 1. ఉక్తానుక్తదురుక్తార్థములను వ్యక్తముచేసెడు గ్రంథము. (వ్యాకరణమునందు వరరుచి చేసిన వార్తిక సూత్రములు): చూ, సంపుటము 3; పుం 2 వార్తాక పక్షి: వార్తాకము, వార్ధాకము; అం. 3: చూ, తాళమార్గములు (మార్గప్రాణములు).

వార్తికుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వార్తావహుఁడు. 2.

వార్తుఁడు, సం విణ. 1. రోగము తీఱినవాఁడు అరోగి, ఉల్లాఘుఁడు, కల్యుఁడు, నిరామయుఁడు; 2. రోగములేని వాఁడు. అరోగి, కల్యుఁడు.

వార్త్రఘ్నుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అర్జునుఁడు: చూ, సుభద్రేశుఁడు.

వార్ధాకము, సం. వి అ. పుం: చూ, వార్తికము. 2.

వార్ధకము, సం. వి. అ. న. 1. ముదిమి (50 ఏండ్లకుపైఁబడిన యీడు): చూ, స్థావిరము; 2. ముదుసలులగుంపు: చూ, సమూహము.

వార్ధక్యము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వార్ధకము. 1; అం. 2: చూ, అవస్థలు.

వార్ధని, సం. వి. ఇ. న: చూ, రూ—వర్ధని. 1.

వార్ధి, సం. వి. ఇ. పుం. 1: చూ, రూ—వారిధి: 2: చూ, సముద్రము.

వార్ధుషి, సం. విణ: చూ, రూ-వార్ధుషికుఁడు.

వార్ధుషికుఁడు, సం. విణ వడ్డికిచ్చి జీవనము చేయువాఁడు. కుసీదుఁడు, వృద్ధ్యాజీవి-వృద్ధ్యాజీవుఁడు.

వార్ధ్రి, సం. విణ: చూ, రూ—వర్ధి—వర్ధ్రి.

వార్నిషు. వా. వి: చూ, మెఱుఁగునూనె.

వార్పు. వై. వి: చూ, రూ—వారుపు.

వార్మణము, సం. వి. అ. న. వర్మముల సమూహము. (వర్మము = కవచము): చూ, వారవారణము.

వార్వపుటగ్గి, ద్వ. వి. (వార్వము + అగ్గి) బడబాగ్ని. య. 1, ఆ 95: చూ, వహ్ని. 1—౨౮.

వార్వము, దే వి: చూ, రూ—వారువము. కళా. 3, ఆ 62.

వార్షిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. వానాకాలపుమల్లె*: చూ, హసంతి.2.

వార్షికము, సం. వి. అ. న. 1: కారుజము, కృతత్రాణ, గిరిజానుజ, త్రాణము, త్రాయంతి, త్రాయమాణ, దేవబల, బలభద్రిక, భయనాశని మంగళ్యము, వార్షికి. (తె.)—కలుఁగానుగు-కలుఁగ్రానుగు, కలుక్రాంత. తద్వి:— జర్తిలము. (తె)—కారునూవు—కాఱునువ్వు—కాఱునూవు. (చూ, నువ్వులు)*; 2. పండితులు లోనగువారికి యేఁటేఁట దాత లొసంగెడి సన్మానము వర్షాశనము. (తె.)— పడితరము; విణ. 3 వానకాలమునఁబుట్టినది; 4. సంవత్సర కాలపరిమితి గలది: చూ, వార్షికము. 2.

వార్షికి, సం. వి. ఈ స్త్రీ: చూ, వార్షికము. 1.

వాఱటువిల్లు, దే. వి. (వాఱు + అంటువిల్లు.) రాళ్ళపనివారి వాఱుగట్టిన వింటికోల.

వాఱు, వై. వి. = వరత్రా. రూ—వారు. సన్నగాఁగోసిన తోలు: చూ, వరత్ర. (దే. అని. శ. ర.)

వాఱెన, దే. వి. (వాఱు + ఎన) 1. నొగతో కాఁడినిఁజేర్చి కట్టెడు వాఱులోనగునది ఉ, హరి 3, ఆ 99: చూ, సూత్రము 1; 2. ఏఁడికోలతో కాఁడినిఁజేర్చి కట్టెడు వాఱు లోనగునది, శేష 4, ఆ: చూ, సూత్రము. 1; 3. ముంగిస మ్రానుతో గడనుచేర్చి కట్టెడు మ్రాను లోనగునది: చూ, సూత్రము. 1.

వాఱెనపీఁట, ద్వ. వి ఏఁడికోలకును కాఁడికిని నడుమ చేరికగానుండెడు కొయ్య.

వాలకము, సం. వి. అ. పుం న. 1. ఉంగరము: చూ, హావణిక. 2. (భూషణము. 2—౧౨. (౨); 2. నూడిగము: చూ, హావణిక. 2. (భూషణము. 2—౧౨— (3) ౪); దే. వి. (1): చూ, వంచన రామా. 7, ఆ; (2): చూ, వేషము ప్రభా. 1, ఆ. 51. (నిందయందు వాడుకయని కొందఱు.); వా. (8.) రూపు. "వానివాలకముచూడుము".

వాలకర్కటక న్యాయము, న్యా. నక్క తనతోఁక పీత కన్నములోఁబెట్టి అదిపట్టుకొనఁగా నీవలకులాగితినుననురీతి.

వాలధి, సం. వి. ఇ. పుం. ఏనుఁగు గుఱ్ఱము లోనగువాని తోఁక: చూ, వాలము. 1.

వాలపాశ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జడబిళ్ల, పారితథ్య: చూ, హావణిక. 2 (భూషణము. 2—౧౧-(౧.)

వాలము, సం. వి. అ. పుం. 1 = వాలు పిచ్ఛము-పుచ్ఛము,

లలామము, లాంగూలము, లూమము (తె. -తోంక— తోఁక, మట్ట, లవిటి. వాలు. తద్వి—౧ ఏనుఁగు గజ్జము లోనగువాని తోఁకకు:— (సం.) వాలధి; ౨ కేశయుక్తమైన తోఁకకు:— (సం) వాలహస్తము; ౩. గుజ్జుపు తోఁకకు:— (తె) లవిటి; ౪ పందితోఁకకు:— (సం) ఋషభము. వరాహపుచ్ఛము. (తె.)-పందితోఁక; ౫. అడవి పంది తోఁకకు:—ఋషము; ౬. పక్షితోఁకకు:—(తె.)— లవుటి, లావు; ౭. తేలుతోఁకకు:- (తె.)-కొండియ-కొండె; ౮. యజ్ఞ పశువుతోఁకకు:— జాఘని; 2 తలవెండ్రుకకు: చూ, వెండ్రుక; 3. = వాలు కత్తి: చూ, రిష్టి. 2; వై. వి. (1.) = వ్యాళ. రూ-వాలాము. బెబ్బులి సా. 1, అ. 102: చూ, వ్యాఘ్రము.

వాలమృగము, సం. వి అ. న. = వాలుమెకము. అడవి పంది: చూ, సూకరము

వాలయించు, దే అం. ప్రే. రూ-వాలాయించు, నిర్బంధించు. భో. 5, ఆ: చూ, సంధించు.

వాలఱుగుడు, ద్వ. వి (వాలు + అఱుగుడు): చూ, వాలిఁడి.

వాలహస్తము, సం. వి. అ పుం. 1. వెండ్రుకలుగల తోఁక: చూ, వాలము 1—౨; 2. వెండ్రుకలగుంపు: చూ, వెండ్రుక. 1.

వాలాము, వై. వి. = వ్యాళ: చూ, రూ—వాలము. (1)

వాలాయము, దే. వి. రూ-వాలెము. 1. నిర్బంధము. స్వా. 3, ఆ. 94: చూ, హఠము. 2; విణ రూ—వాలెము. 2. తప్పనిసరి. భాగ. 10, స్కం. పూ; భద్రా. 2; ఆ: రూ— వాలెము, పిట్టపిడుగు. (సం))—అనివార్యము; 3. నిరంతరము. పాండు. 5, ఆ. 67: చూ, సతతము. 2; క్రి విణ. 4. అవశ్యము రామా. 3,ఆ. 67: నెట్టన-నెట్టనము. (సం.)- అగత్యము, అవశ్యము, భృశము.

వాలాయించు, దే. అ. క్రి. 1. నిర్బంధపడు, చెఱపోవు: చూ, సంధించు; అం. ప్రే 2: చూ,రూ-వాలయించు.భో.7,ఆ.352.

వాలారు, ద్వ. విణ. (వాలు + ఆరు) వాలిక, వాడియైనది. పా. 5, ఆ. 46; రామా. 4, ఆ: చూ, శితము. 1.

వాలార్చు, ద్వ. స. క్రి. చేయు: చూ, వైచు. 3.

వాలిఁడి, ద్వ. వి. (వాలు + ఇఁడి) 1. వాలఱుగుడు, తోఁకలేని కోఁతి: చూ, వానరము; విణ. 2. తోఁకలేనిది:

వాలిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అంగిటిగుంట: చూ. వావిక; దే. విణ. (1.) దీర్ఘము. రామా. 1. ఆ: చూ, సోగ. 3; (2,: చూ, వాలారు.

వాలికతూఁపు, దే. వి.వాఁడిబాణము: చూ, హేతి. 4 (బాణము 1.)

వాలిశుఁడు. సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

వాలు, వై. వి. 1. = వాల. కత్తి: చూ, రిష్టి. 2; 2: చూ, వాలిక. (1); 3: చూ, వాఁడిమి. 1: 4: చూ. వాలము 1; విణ. 5: చూ, వాలిక. (1.) రామా. 1, అ. 122; 6: చూ, వాఁడి. 1. భార. భీష్మ. 2, ఆ; 7. క్రూరము: చూ, సాధ్వసము. రౌరవము. 2.); అ. క్రి. 8. అతిశయించు: చూ, సందడించు; 9 క్రిందికిదిగు; 10. ఒఱగు: చూ, రూ—వ్రాలు, 3; 11: చూ, వంగు; స. క్రి. 12 అతిక్రమించు. భా. శాం 3, ఆ. మట్టుమిగులు, మట్టుమీఱు. మించు, మిగులు-మిగులు (దాఁటు 6—9)

వాలుఁగంటి, దే. వి రూ-వాలుగకంటి-వాల్గంటి. 1. విశాలాక్షి, దీర్ఘములయిన కన్నులుగల యాఁడుది: చూ, స్త్రీ: 2. ఆఁడుది—హరిశ్చ. 3, అ, 164: చూ, స్త్రీ.

వాలుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, రూ-బాలుఁడు.

వాలుక, సం. వి. ఆ. పుం; 1. ఇసుక: చూ, సికిత 4: వా. 2. వాలుకాయంత్రము. (కుండయం దిసుకఁబోసి నడుమ మందుంచి వండుట.)

వాలుకము, సం వి. అ న. 1. వాలుకమను విషము: చూ. సంగరము. 6; 2. కూఁతురు బుడమ*: చూ, బుడమ.1-3; 3. చెంగలికోష్టు-చెంగల్వకోష్టు, పారిభావ్యము, వాప్యము— వ్యాప్యము, వారిభవ్యము, వ్యాధి. *

వాలుకాన్యాయము, న్యా. ప్రవాహవేగమున ఇసుక కూడివిడునట్లే, దేహములు కూడి విడుననుట.

వాలుకొంగ, ద్వ. వి: చూ, బకము.

వాలుగ, దే వి. రూ—వాలువ — వాలుగు ఒకచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1; (బ వాలుగలు.)

వాలుఁకంటి, దే. వి: చూ, రూ—వాలుఁగంటి.

వాలుగచెంకి, దే. వి: చూ, వాలుగ.

వాలుగడాలు. దే వి. మీనకేతనుఁడు. చూ, మన్మథుఁడు.

వాలుగడుపు, ద్వ వి. రూ-వాల్గడుపు: చూ, బొజ్జ.

వాలుగపాము, దే. వి: చూ, వాలుగ.

వాలుగు, దే. వి: చూ, రూ-వాలుగ.

వాలుచు, దే. ప్రే రూ—వాల్చు. వాలఁజేయు.

వాలుచుక్క, ద్వ వి: చూ, శుక్రుఁడు.

వాలుచూపు, ద్వ. వి. ఓరచూపు: చూ, వీక్షణము.

వాలుడు, దే. వి: చూ, వాతాం*. పంచ. వేం. 1, అ. 638.

వాలుపు, దే వి: రూ — వాల్పు—వాల్పుట.

వాలుప్రొద్దు, ద్వ వి: చూ, లేఁబ్రొద్దు.

వాలుమగఁడు, ద్వ విణ: చూ శూరుఁడు పంచ. వేం 3 ఆ 86.

వాలుమెకము, వై. వి. = వాలమృగ. అడవిపంది. అం, భా ద్వి. కాం. 82: చూ, సూకరము.

వాలుమొగ్గ, వా. వి పిల్లిమిరియము, పిల్లిమెఱము, పిల్లేడుగంతు, మెఱము, మొగ్గ, లాఁగు. (సం.)—లంఘనము.

వాలురమ్ము, వై. వి: చూ, రూ—వాఁడి. 1.

వాలువ, దే. వి: చూ, రూ-వాలుగ. పంచ. వేం. 4, అ, 1?3

వాలూరు, దే అ క్రి. అలవ్యమగు: చూ, విపరించు 3.

వాలెము, దే. వి. విణ: చూ, రూ—వాలాయము (నిరంతరమునకు:— అచ్చ. యు. కాం. 259; అవశ్యమునకు:— అచ్చ.కిష్కిం.కాం 83.)

వాలోపరీతము, పం. వి. అ. పుం. పంచావటము: చూ, ఉర [స్కటము (చూ,వస్త్రము.)

వాల్కము, సం. విణ. నారచీర: చూ, వస్త్రము.

వాల్గంటి, ద్వి. వి: చూ, రూ — వాలుఁగంటి.
వాల్గడుపు, ద్వి. వి: చూ, రూ — వాలుగడుపు.
వాల్చు, దే. క్రి: చూ, రూ — వాలుచు.
వాల్పు, దే. క్రి: చూ, రూ — వాలుపు.
వాల్మీకము, సం. వి. అ. న. ఇంద్రధనుస్సు: చూ, హేతి. 4 (బాణము. 1.)
వాల్మికి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, రూ — వాల్మీకి.
వాల్మికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. — పై. —
వాల్మీకి, సం. వి. ఇ. పుం. సంస్కృత రామాయణమును రచించిన మహర్షి ప్రాచేతసి, వాల్మికి-వాల్మీకి-వాల్మీకుఁడు.
వాల్మీకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. — పై. —
వాల్మీకిబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఘూర్జర బ్రాహ్మణులు. (ఋగ్వేదులును, యజుర్వేదులునుకలరు): చూ, బ్రాహ్మణులు.
వాల్లభ్యము, సం. వి అ న. దొరతనము: చూ, స్వారాజ్యము.
వావదూకుఁడు, సం. విణ. పిరికితనము లేక యుక్తియుక్తముగా మాటలాడువాఁడు: చూ, వక్త. 1.
వావాదు, వై. వి. (సం.)— ఉపన్యాసము, ఉపోద్ఘాతము, ఊ, వాఙ్ముఖము.
వావి, దే. వి. బంధుత్వము. భాగ. 10, స్కం. పూ: చూ, సంబంధము.
వావింట, దే. వి: చూ, రూ — వాయింట*.
వావిక, దే. వి కుత్తుక మొదటగల గుంట: అంగిటి గుంట— అంగిలిగుంట, అంగిటిమల్లు, అంగుడు, నామగుంట (సం.)- గళగర్తము, వాలిక. (చూ, మెడ.)
వావిరి, దే వి. 1. క్రమము: చూ, విధము. 1; 2. అనుగతి. భో. 5, ఆ. 240: చూ, వెంబడి; 3 ఉత్కర్షము: చూ, హెచ్చు 2; విణ. 4. అధికము; చూ, హేవాళము; 5. అనుగతము: చూ, వెంబడి; 6. ఉత్కృష్టము నిర్వ. 4, ఆ. 10: చూ, శ్రైష్ఠ్యము.
వావిలి, దే. వి. (వాతముహరించును.) (సం)-ఇంద్రసురసము, ఇంద్రాణి-ఇంద్రాణిక, నిర్గుండి, సిందుకము, సిందువారము. తద్వి.—౧. నల్లవావిలి, (సం.)- కపిక, నిర్గుండి, నీలిక, శేఫాలిక, సువహ; ౨ తెల్లవావిలి, పుల్లవావిలి. (సం.)- భూతవేశి, శ్వేతసురస· ("చూ, సువహ. 4.")
వావురము, దే. వి· (రూ-వారువము-వార్వము-వారము.) గుఱ్ఱము. రా, వి. 1. ఆ. 71: చూ, హయము. దీనికి సరియైన ప్రయోగము చిక్కినదిగాదు.)
వావృత్తము, సం. విణ. వరింపఁబడినది.
వాశకము, సం. వి. అ పుం. (రూ — వాసకము-వాసము-వాశము) అడ్డసరము*: చూ, వైద్యమాత.
వాశము, — పై. —
వాశి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: రూ—వాసి. బాడసువు, తక్షణి. (తె.) — బాడిత-బాడిద-బాడిస-బాడిసె. తద్వి. — (తె.) — పెద్దబాడిసె.
వాశిత, సం.వి. అ, స్త్రీ. రూ-వాసిత. 1. ఆఁడేనుఁగు. చూ, హస్తి; 2. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.
వాశితము, సం. వి అ. న. రూ-వాసితము. 1. మృగపక్షిధ్వని: చూ, స్వరము. 2; విణ. రూ — వాసితము. 2. వాసన కట్టఁబడినది; 3. వాసెనకట్టినది.
వాస, దే. వి. రూ—వాసము. అని. 1, ఆ. 48: చూ, వెదురు.
వాసంతము, సం వి. అ. పుం. 1: చూ, లొట్టిపిట్ట; 2. కోయిల; చూ, సాంకుడుపులుఁగు; 3. తెమ్మెర: చూ, వాయువు. 1—౪—(౨); విణ. 4· ఉంచఁబడినది: చూ, వ్యూఢము. 2; 5. వసంత సంబంధమైనది.
వాసంతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ, 1 అడవిమొల్ల*: చూ, హసంతి. 2; 2. పుష్పలగురిజెంద*: చూ, స్యందనము; 3. బట్టకదిమి*: చూ, హరిప్రియము.
వాసంతికుఁడు, సం. విణ: చూ, హాస్యగాఁడు.
వాసకము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1; 2: చూ, రూ--వాశకము*; 3. కసవోత్పాటనము*.
వాసకసజ్జిక, అం. (హ—వాసవసజ్జిక.) ("శ్లో. ప్రియాగమన వేళాయాం మండయంతీ ముహుర్ముహుః। కేళీ గృహాంతరాత్మానం సాస్యాద్వాసకసజ్జికా") పతివచ్చువేళకు శయనాదు లలంకరించునది: చూ, నాయికలు.
వాసగృహము, సం. వి. అ. న. 1. పడకిల్లు, భోగగృహము: చూ; సదనము. 1; వా. 2. కాఁపురముండెడి యిల్లు: చూ, సదనము. 1.
వాసన, సం. వి.ఆ స్త్రీ. 1: ఆమోదము, గంధము, చందనము, పరిమళము-పరీమళము, బలము, మలయజము, శ్రీఖండము, శ్రీగంధము, సువాసన, సౌగంధ్యము, సౌరభము. (తె.) — కడి, కమ్మన, గుమగుమ, తావి, పసి, పొలపము, మలాక, వలపు, నిరిగందము. తద్విశేషములు—౧. (తె.)-కమరు; ౨. కాలసారము, తైలపర్ణి, పీతచందనము, వర్ణకము; ౩. కుచందనము, కుశీదము, క్షుద్రచందనము, తిలపర్ణి, పత్రాంగము, రంజనము, రక్తచందనము, లోహితము. (తె.)—ఎఱ్ఱగందము (చూ, రాజార్హము); ౪. కుణపము—కుణపి, దుర్గంధము, పూతిగంధము. (తె.)-కంపు, కలము, గదురు, గబ్బు, గవులు-గౌలు, చెడుకంపు, పుస్తు, బూఁజు, విస్తు, వేదు; ౫. కుష్ఠము, లోహితము; ౬. కృష్ణతామ్రము, గోశీర్షము, హరిచందనము; ౭. కృత్రిమధూపకము, వృకధూపము; ౮. కైరాతము, గంధకాష్ఠము, శంబరచందనము; ౯. (తె.)—గత్తు-గొత్తు; ౧౦. (తె.)-గాలి, ౧౧. ఘ్రాణతర్పణ మను గంధ ద్రవ్యమునకు:—(చూ, రాజార్హము); ౧౨. పరిమళము. (తె.)—తావి; ౧౩. (తె.)—పొల; ౧౪. ఆమోది, ముఖవాసన; ౧౫. వికటగంధము. (తె.)- కనరు, చేదు, వెగటు, వేదు; ౧౬. (చూ, వర్తి. 4); ౧౭. (చూ, సుగంధము. 4.); (విణ.) ౧౮. ఆఘ్రాతము, ఘ్రాణము, ఘ్రాతము; ౧౯. ఇష్టగంధము, శీపణ్యువు, ఘ్రాణతర్పణము, సుగంధి, సురభి; ౨౦. కటువు, కషాయము, గంధిలము (చూ, సుగంధము. 5); 2. రూ-వాసనము.
ముందనుభవించుదానిఁ దలఁచుట; 3. ప్రత్యాశ: చూ, వాంఛ.
వాసనకొడుపు, ద్వి. వి. పెద్దయీదువత్తి: చూ, వర్తి. 1—౨,

వాసనము, సం. వి. అ. న 1. వాసనకట్టుట; 2: చూ, వస్త్రము; 3: చూ, వీరాసనము. 1; విణ. 4. వసన సంబంధమైనది.

వాసన మొలక, వా. వి. మరువము. (సం.) ఇంద్రమరువకము: చూ, రాజార్హము. 2—౩౦.

వాసన రాజనాలు, అం: చూ, ధాన్యము.

వాసనలు, అం: దేహము, శాస్త్రము, తీర్థనలు (3)

వాసపుచ్చు, వా. అ. క్రి. వాసాలుపఱుపు: వాసపోయు.

వాసపోయు, దే అ. క్రి. —పై.— రా వి 3, ఆ. 40.

వాసము, సం. వి. న్. న. రూ-వసనము-వాసస్సు. 1. చూ, వస్త్రము; 2 కోక: చూ, వస్త్రము; అ. పుం. 3. = ఇల. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1; 4. అడ్డసరము*: చూ, వైద్యమాత; 5. కాఁపురము: చూ, స్థానము. 1; 6. చోటు: చూ, స్థానము. 1; అం. 7: చూ, సుషిరవాద్యములు; దే. వి. (1): చూ, రూ—వాస. రా. వి. 3, ఆ. 40.

వాసయోగము, సం. వి. అ. పుం, గంధపొడి: చూ, సురుము. (బుక్క.)

వాసరము, సం. వి. అ. పుం. న. 1. అహము—అహస్సు, ఆయత్తి, ఘస్రము, దినము-దివసము-దివసము. (తె)— పగలు, ప్రొద్దు. (చూ, రోజు.) తద్విశేషములు:-౧. పగలునకు:— దినము. (తె.)— నిచ్చు-నిచ్చలు, పగలు-పవలు; ౨. నడిచే పగలునకు:— అద్య; ౩. పట్టపగలునకు:— ఉద్దినము, కుతపము, మధ్యాహ్నము. (తె.)— అంబటిప్రొద్దు, పగలు-పవలు, పట్టపగలు, మిడసరలగ్గము, (మి) మట్ట మధ్యాహ్నము, మిట్ట మధ్యాహ్నము; ౪. అధరేద్యుః. (తె.)— నిన్న; ౫. (తె.)— మొన్న; ౬. దినదినము, ప్రతిదినము, ప్రత్యహము; ౭. పగలు రాత్రి కలిసినకాలము:- దినము; ౮. ఇంగ్లీషుతారీఖునకు:-దినము (దేట); ౯ సౌర మానపు దినమునకు:— ఓఖి, దినము; ౧౦. తద్దినము, దినము, ప్రత్యాబ్దికము. ("చూ, రోజు"; ౧౧: (చూ, రేపకడ); ౧౨: (చూ, ఎల్లుండి); ౧౩: (చూ, అవలినాఁడు); ౧౪: చూ, అటుమొన్న); ౧౫: (చూ, కాలములు); ౧౬: (చూ, సందెజాము); (౧) దినముమొక్క భాగములు: ౧. రౌద్రము; ౨. శ్వేతము; ౩: మైత్రము; ౪. శారభటము; ౫. సావిత్రము; ౬. విజయ—విజయము; ౭. గాంధర్వము; ౮. కుతపము; ౯. రౌహిణేయము; ౧౦ విరించము; ౧౧. సోమము; ౧౨ నిర్పతి; ౧౩ మహేంద్రము; ౧౪. వరుణము; ౧౫. భటము; ౧౬. ఉత్తమాహము, సుదినము; ౧౭ పూర్వాహ్ణము. (తె)— లేఁబగలు; ౧౮. త్రికాలములు:-ప్రాహ్ణము, అపరాహ్ణము, పూర్వాహ్ణము; ౧౯. దినము మూడుభాగములైనపుడు కడపటి భాగము:— అపరాహ్ణము: ౨౦. ఉదయాది పదిగంటలవఱకు:—ప్రాహ్ణము. (తె.)— లేఁబగలు. ("చూ హరి వాసరము.")

వాసవసజ్జిక, అం: చూ, రూ—హసకసజ్జిక.

వాసవుఁడు, సం. వి. అ పుం. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

వాసస్థానము, సం. వి అ. న: చూ, వీడుపట్టు. 3.

వాసి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, రూ—వాశి; దే. వి (1) తారతమ్యము: చూ, వేఱుపాటు. 1; (2) భేదము కళా. 5, ఆ. 54: చూ, వేఱుపాటు. 1; (3) ఆధిక్యము: చూ, హెచ్చు. 2; (4): చూ, లాభము 1; (5) ప్రసిద్ధి. భాగ. 2, స్కం. 123: చూ, సంభావన. 3; (6, మితి, మాత్ర—మాత్రము: చూ, పరిమితి; విణ. (7): చూ: పొడగరి; (8) దీర్ఘము: చూ. సోగ. 2; (9) ఉత్కృష్టము: చూ, హేరాళము; (10): చూ, స్వస్థము; (11) క్షేమము: చూ, శుభము. 1; (12) ఆరోగ్యము: చూ, సహ్యము. 1; (13) బాగు: చూ, సౌందర్యము.

వాసించు, సం. అ. క్రి 1: చూ, రూ—వసించు; స. క్రి. 2. వాసనకట్టు. కళా. 7, ఆ. 60: పసిగొను, పసిబట్టు.

వాసిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ, చూ, వాశకము*.

వాసికెక్కినవాఁడు, వా. ఓణ: చూ, వాసైనవాఁడు.

వాసిగ్రోలు, వై. వి. = వంశి. రూ—వాసెగ్రోలు (ద్వ. అని. శ. ర.) మురళి: చూ, వీణ. 1.

వాసిత, సం వి ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—వాశిత.

వాసితము, సం. వి. అ. న, విణ: చూ, రూ—వాశితము.

వాసియ, వై. వి. = వంశి: చూ, హిసిగ్రోలు. రూ—వాసె.

వాసుకము, సం. వి. అ న: చూ. వైకుంఠము.

వాసుకి, సం. వి. ఇ. పుం. ఒకసర్పరాజు: చూ, సర్పము.

వాసుదేవాయనమః అం: చూ, ఓమ్ (వాసుదేవః=సర్వత్రా సౌపసత్వాత్మ రూపేణ, విశ్వంభరత్వాదితి)

వాసుదేవుఁడు, సం. వి. అ. పుం. వసుదేవుని కొడుకు, కృష్ణుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1.

వాసువు, సం. వి. ఉ. స్త్రీ 1. నాట్యపరిభాషయందు బాలిక; ఉ. పుం. 2: చూ, వాసుదేవుఁడు.

వాసె, వై. వి. 1. = వంశి: చూ, రూ—వాసియ య. 4 ఆ. 12; 2. = వైశ్య. కోమటి: చూ, వైశ్యుఁడు.

వాసెగ్రోలు, వై. వి. = వంశి: చూ, రూ—వాసిగ్రోలు.

వాసెత, వై. వి. = వైశ్య కోమటిది: చూ, వైశ్య ౹ (భార్య.)

వాసెన, వై. వి. = వాసన్. వాసిన. ఆవిరిపోక యెసటికుండ మూతి మూసికట్టినగుడ్డ: చూ, వస్త్రము.

వాసెనకట్టు, ద్వ వి. వాసెనగుడ్డకట్టువంటికట్టు అధివాసము. పా. 1, ఆ. 99.

వాసెనకుడుము, ద్వ. వి. 1: చూ, భక్ష్యము; వా. 2. పిట్టు: చూ, సొదము. (1)

వాసెనపోలె, వా. వి. —పై.—

వాసైనవాఁడు. వా. విణ: చూ, వాసికెక్కినవాఁడు

వాస్తగాయిబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, నేపాళదేశపుబ్రాహ్మణులు

వాస్తనము, సం. వి. అ న: చూ, సత్యము. 1

వాస్తవికము, సం. విణ: చూ, సమంజసము. 2.

వాస్తవ్యము, సం. విణ 1. వసింపఁదగినది; వా. 2: చూ, వాస్తవికము.

వాస్తవ్యుఁడు. సం. వి అ. పుం. 1. గృహస్థుఁడు స్వా. 1, ఆ. 66: చూ, స్వామి. 1. (యజమానుఁడు. 1.); వా. 2.

కొంపురమున్నవాఁడు. "కరపవాస్తవ్యుఁడు".

వాస్తుకము, సం. వి. అ. న. 1: (దీనియందు మంచిగుణము లుండును) రూ-వాస్తూకము, చక్రవర్త-చక్రవర్తము-చక్రవర్తిని, రామము*; పుం.2. చల్లుట: చూ. సంప్రోక్షణము.1; 3. పొర్లాడుట: చూ, విలుంఠనము (చూ, లుంఠనము. 1.)

వాస్తుకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. వాస్తు పురుషుఁడు.

వాస్తుపతి, సం. వి. ఇ. పుం. రూ-వాస్తోష్పతి. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

వాస్తువు, సం. వి. ఉ. పుం. న. 1. ఇండ్లు మొదలైనవి యేర్పఱుపఁదగిన నేల: చూ. హరిప్రియ, 1. (భూమి. 1); 2. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1; 3: చూ, వాస్తు శాస్త్రము.

వాస్తుశాస్త్రము, అం. (చూ, శాస్త్రములు) (గృహములు, సౌధములు, దేవాలయములు నిర్మించుటకు యుక్తాయుక్తములఁ దెలియఁజేయునది. అవాంతరము శల్యవాస్తు ఇంటిలో నేదిక్కున నే శల్యములు గలిగినది తెలియఁజేయునది); 2: చూ, కళలు.

వాస్తూకము, సం. వి. అ. న చక్రవర్తికూర*: చూ, రూ—వాస్తుకము.

వాస్తైనవాఁడు, మి. వి: చూ, విశ్రుతుఁడు.

వాస్తోష్పతి, సం. వి ఇ పుం: చూ, రూ-వాస్తుపతి.

వాస్త్రము, సం.విణ. 1. వస్త్రముచేతఁ గప్పఁబడినది (రథము); 2. వస్త్రసంబంధమైనది.

వాహకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సాది. 1.

వాహద్విషము, సం.వి ష. పుం, ఎనుపోతు: చూ, మహిషము.

వాహన పదము, అం: చూ, ఆరూఢము:

వాహనము, సం. వి. అ. న. 1. ఎక్కఁదగిన యేనుఁగు లోనగునది: అంగనము-అంగణము, అంగతి, ధోరణము, పత్రము, యానము, యుగ్యము, వాహ్యము. (తె.)—ఎకిరింత-ఎక్కిరింత-ఎక్కుడు; అం. 2: చూ, భావములు; (బ) 3: చూ, ఐశ్వరములు, (అష్టైశ్వర్యములు)

వాహనములు, అం: చూ, ఐశ్వర్యములు.

వాహము, సం: వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱము: చూ, హయము; 2. ఎద్దు: చూ,వృషభము.1; 3.భుజము: చూ, స్కంధము.1; 4: చూ, వాయువు; 5. (తె.)—ఇరస—ఇరుస; ఇరువది పుట్లు (అని కొందఱు) (చూ, ప్రస్థము)

వాహసము, సం.వి అ. పుం. 1. పెనుఁబాము: చూ. సర్పము; 2. తూముకాలువ: ఉచ్ఛ్వాసము, ఉపనాహము, కుల్య, జలనిర్గమము, జలాంచలము, జలోచ్ఛ్వాసము, పరీవాహము, ప్రణాళి-ప్రణాళిక-ప్రనాళము, భ్రమము, వర్తరూకము. (తె.)—అలుగ-అలుగు-అల్గు-అలువు, ఒప్పరము, ఓడిక, కలుఁజు, జలదారి, జాలారి, తూపరాణ-తూపరాణి-తూపురాణి, తూము, తూర, దొన, దొరుగండి, దోని, నీరుగండి, మరిగొమ్మ, వరవ. (చూ, నది. (౧౧-౧౨): చూ, హ్రాదిని); 3. నీరుచెంచలి*: చూ, సునిషణ్ణకము.

వాహితము, సం. విణ. వహింపఁబడినది: చూ, సంసక్తము.

వాహిత్థము, సం. వి. అ. న. ఏనుఁగుయొక్క వాతకుంభము క్రిందిచోటు: చూ, హస్తి.

వాహిని, సం.వి.ఈ స్త్రీ. 1. ఒకానొక నది: చూ, హ్రాదిని.2. (నది); 2: చూ, సేన. 1; 3. సేనావిశేషము (ఎనుబది యొక్క రథము అన్ని యేనుఁగులు, ఇన్నూట నలువది మూఁడు, గుఱ్ఱములు నన్నూట యేవురు కాల్వరును గలది): చూ, సేన. 1; వై. వి. (1)=వాక్. వాగ్ధోరణి: చూ, శబ్దము. 2.

వాహినీపతి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. సేనానాయకుఁడు: చూ, సైనికుఁడు; 2: చూ, సముద్రుఁడు.

వాహ్యము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వాహనము. 1; విణ. 2. వహింపఁదగినది.

వాహ్యాళి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ..=వయాళి: చూ, స్వారి.

వాళి, దే. వి. 1. పసులుపోవుదారి: చూ, మార్గము 1—౭; 2. వాడుక. రూ-వాళీ. "ఈ దారిని పోవుట వాళియైనది": చూ, వతను; వా. 3. క్రమము: చూ, విధము. 1.

వాళీ, వా. వి: చూ, రూ-వాళి. 2.

వి

వి, ఉప. 1. (౧. వికచము=ఇచట. 'వి' అనునది ధాత్వర్థమును వికసించు అను నర్థమునకుమార్చినది; ౨. విశాలము, విశంకటము=ఈ రెండుచోటుల 'వి' అనునది శాల, శంకట అను తద్ధిత ప్రత్యయములతోఁ గూడినది; ౩ వికత్థనము=ఇచటనిరర్థకము; ౪. వికారము. ఇచటధాత్వర్థమును వికృతి అను నర్థమునకు మార్చినది; ౫. వికిరము=ఇచటధాత్వర్థమును గజకుంభాద్యర్థము గలదిగా మార్చినది. ఇత్యాది); సం. వి. ఇ. పుం, 2. ఒకపక్షి: చూ. విహంగము; 3. కన్ను: చూ, సింగనాదము (లోచనము); 4: చూ, సురవర్త్మము; 5: చూ, వాయువు; 6: చూ, హంసుఁడు; అవ్య. 7. అతిశయము: చూ, హెచ్చు 2; 8 వలదు; 9. వేఱుగానెంచుట; 10. కదలుట: చూ, సలనము; దే. అవ. (1) 'ది' అను దానికి బహువచనము: చూ, ది.

వింఖము, సం వి.అ. న: ఖురము, పుటము, రింఖ, వర్తకము, శఫము. (తె.)—గిట్ట. గొరిజ, గొరిజియ-గొరిజె-గొరిసె, డెక్క. తద్వి —౧. ఆవుడెక్కకు-గోకంటకము; ౨. గుఱ్ఱపు డెక్కకు:—(తె.)—గెట్టె.

వింగడము, వై. విణ. 1: చూ, విస్తీరము. 1; 2. సుందరము: చూ, సౌందర్యము; 3=వ్యంగ్య: చూ, వ్యత్యయము విజ. 2, అ. 7; 4: చూ, వేఱుపాటు.

వింగడించు, వై. స. క్రి: చూ, విభజించు.

వింజామర, వై. వి.=వింధ్య. రూ-వింజామరము. (వెల్ల+చామర) తెల్లనిచామరము, వీచోపు, ప్రకీర్ణము: చూ, సురఁటి (మిశ్రమని శ. ర.)

వింజామరము, వై. వి. = —పై.— (మిశ్రమని శ. ర.)
వింజిలి, దే. వి: చూ, మత్స్యము 1.
వింజము, వై వి = వింధ్య. వింధ్యపర్వతము: చూ, హిమాలయము. (పర్వతము.)
వింట, దే. వి. వినుట: చూ. శ్రవణము. 2.
వింటాలము, అం: (రూ-వింటీశము): చూ, విన్నాణములు.
వింటికొన, దే వి కొప్పు, వింటికొప్పు.
వింటికోల, దే. వి (విల్లు + కోల) జాళ్లపని వానియొక్క ధనురాకారమైన పనిముట్టు.
వింటినదుము. వా. వి: చూ, లస్తకము
వింటిపట్టు, దే. వి. (విల్లు+పట్టు): అమ్ముపేటునేల. (సం.)-ధన్వ తరము.
వింటిబద్ద, వా. వి. 1. గిలకలబద్ద; 2.పిట్టలఁగొట్టుబద్ద;3 విల్లు.
వింటిపసి, దే. వి. కామధేనువు: చూ, ధేనువు.
వింటిరాసి, ద్వి. వి (విల్లు + రాసి) ధనూరాశి: చూ, రాసులు. ౮.
వింటివాఁడు, దే. విణ అంపకాఁడు. (సం.)-ధన్వి. విలుకాఁడు
వింటీశము, అం: చూ, రూ-వింటాలము.
వింత, దే. వి. 1 అక్కజము, అచ్చెరియము-అచ్చెరువు—అచ్చెరుపాటు—అచ్చెరువుపాటు అబ్బురపాటు-అబ్రపాటు—అబ్బరము — అబ్బురము—అబ్రము. అరిది—అరుదు, చిట్ట. చిత్తరువు. చోద్యము, టంకారము, తటకాపాటు—తటుకుపాటు. నివ్వెర-నివ్వెఱ-నివ్వెఱఁగు-నివ్వెఱపాటు, వినుమానము, వెగడు. వెరఁగు—వెఱ-వెఱఁగు, సోదెము—సోద్దెము. (సం. ప.)—అద్భుతము, ఆశ్చర్యము, ఇంగము, క, కుతూహలము, చిత్రము, టంకారము, విచిత్రము విస్మయము, వీక్ష్యము, వ్యళీకము, స్మయము. (అవ్య.)—(తె)— అఁట. (సం)— అహో, కీనము అ, ఇ, హీ, (విణ.)—౧. ఆశ్చర్యకరమైనది:—అద్భుతము. చిత్రము, విచిత్రము, వీక్ష్యము, శోద్యము. చోద్యము. (తె)—అక్కజము, అచ్చెరియము—అచ్చెరువు-అచ్చెర్వు. వినుమానము, సోదెము-సోద్దెము (అవ్య.)-ఆశ్చర్యార్థకమునందు:-(తె.వ.)—అకట, అక్క, అగుఁగదె-అగుఁగదే-అవుఁగదె—అవుఁగదే, ఔఁగదె-ఔఁగదే, అగుర—అగురా—అవుర—అవురా—ఔర—ఔరా, అకె—అకే—అటొ-అటో-అబ్బె-అబ్బే, అదిర—అదిరా—అద్దిర—అద్దిరా—అన్నన్న—అన్నా, అప్ప—అప్పా, అమ్మ—అమ్మకచెల్ల—అమ్మచెల్ల, అమ్మక్క, అమ్మరొ—అమ్మరో, అయారె—అయారే—అయ్యారె—అయ్యరే—అయ్యారె — అయ్యారే, అహహ—అహహా—అహా —అహారె-అహారే-.ఆహహా—అహహా—అహహ—అహహా-అహా, ఆ, ఓహో-ఓహోహో—హో. (మిఁతవానికి "చూ, హో. 2.); విణ. 2: చూ, క్రొత్త. 2; 3. అన్యము: చూ, వేఱు. 2
వింతపడు, దే. అ. క్రి: చూ, వెఱఁగొందు
వింతరాలు, దే. విణ. (వింత+ఆలు) అన్యురాలు. భాగ. 6, స్కం. 255: చూ, స్త్రీ.
వింతవాఁడు, దే. విణ: చూ, వేఱయినవాఁడు. కాశీ. 2, ఆ.80.
వింతోక్తి, అం: చూ, అలంకారము 3.
విందు, దే. వి. 1. మనుష్య యజ్ఞము; 2. ఆమెత, వబ్బము. (సం)—అతిథిక్రియ, అతిథి పూజ, అతిథి సత్కారము, ఆతిథేయము, ఆతిథ్యము. తద్వి.—౧. అల్లియము-అల్లెము, మనుఁగుడుపు; 3 చుట్టములు లోనగువారికి పెట్టెడు భోజనము. జై. 8,ఆ. 197: చూ, సాపాటు; 4. విందునకు పిలువఁబడినవాఁడు. (సం.)—అతిథి, ఆతిథ్యుఁడు, ఆవేశికుఁడు, కుతపుఁడు, గృహాగతుఁడు, గోఘ్నుఁడు. తద్వి.—౧ పరదేశమునుండి వచ్చినవానికి:— అరదేసి—అరిదేసి. పరిదేసి (సం.)—అతిథి అగంతుకుఁడు ఆగంతువు. అభ్యాగతి-అభ్యాగతుఁడు, పరదేశి; వా 6. మేజువాణి-మేజువాని.
విందుపురుగు, ద్వ.వి.ఒకానొకసాలెపురుగు: చూ,సాలెపురుగు.
విందువు, సం. విణ. (ఉ ఊ ఉ.) తెలియువాఁడు: చూ, విద్వాంసుఁడు.
వింధ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. లవలి* చూ, వృక్షము; 2. = వింజము. రూ-వింధ్యము: చూ, వింజము.
వింధ్యకూటుఁడు, సం.వి.అ పుం. అగస్త్యుఁడు: చూ, సన్న్యాసి.
వింధ్యము, సం. వి అ. పుం.=వింజము. 1: చూ, వింజము; అం. 2: చూ, కులపర్వతములు (పర్వతము).
వింధ్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం బోయ: చూ, వ్యాధుఁడు. 1.
వింశతి, సం స. 1: చూ, ఇరువది; విణ. 2.ఇరువదిసంఖ్యగలది.
వింశతి విగ్రహములు, అం (విగ్రహములు): రాజ్యము. స్త్రీ, స్థానము, దేశము, జ్ఞానము, ధనాపహారము, వందనము, మానము, విషయపీడ, జ్ఞానార్థము, ప్రభుశక్తి, మంత్రశక్తి, ఉత్సాహశక్తి, దైనము, మిత్రుఁడు, అవమానము, బంధువినాశము, భూతానుగ్రహ విచ్ఛేదము, మండల దూషణము, ఏకార్థాభినివేశము (20 ఈచెప్పిన పదార్థములన్నియు మొదట నొక్కసమూహమునకు సాధారణ లక్షణమును, తరువాత విశేషలక్షణమును, అవాంతర భేదములను, పిమ్మట దేనివలన నేదిపుట్టినదో అట్టికార్యకారణ భావములను, వాని వినియోగ క్రమములను సాంగముగ బోధించుచున్నవి).
వికంకతము, సం. వి. అ. పుం. 1: అగ్నివృక్షము, కంటపత్రము, కంటపాదము, కాకనాసము, కాకపాదము, కింకిణి, కింకిరి, గోపకంటకము, వికంటకము. (తె.)— కానరేఁగు, ములువెలమ*: (చూ, రేఁగు.1.) (చూ, స్వాదుఫల. 3); 2. పుల్లవెలఁగ*: చూ, ములువెలఁగ.
వికంటకము, సం. వి. అ. పుం. 1—2. —పై —; 3 తీఁటకసింద*: చూ, సముద్రాంత.
వికచము, సం. వి. అ. పుం. 1. కేతువు: చూ, స్వర్భానువు (రాహువు. 2); విణ 2. వికసించినది: చూ, వ్యాకోచము; 3 వెండ్రుకలు లేనిది.
వికట, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వజ్రవారాహియను దేవత; విణ. 2. మిక్కిలి వంకరైనది: చూ, వేల్లితము.3; 3. విరిదియైనది: చూ, విరివి. 3; 4: చూ. సౌందర్యము; 5. చక్కనైనది: వికటము.

వికటకవి, సం. వి. ఇ. పుం: హాస్యకరుఁడు
వికటము, సం. విణ 1: చూ. వికట. 2; 2: చూ, వికట. 3; 3: చూ, వ్యత్యయము; 4: చూ, వికట. 5.
వికటించు, సం. అ క్రి. ఎదురుతిరుగు "మందువికటించెను"
వికత్థనము, సం. వి అ. న: చూ, స్తోత్రము
వికము, సం. వి అ. పుం 1. కాకి: చూ, సకృత్ప్రజము; 2. వికసించుట.
వికర్తనుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సూర్యుఁడు.
వికర్మికుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, హట్టాధ్యక్షుఁడు.
వికర్షణము, అం: చూ హస్తక్రియలు.
వికర్షము, సం. వి. అ. న: చూ, బాణము 1.
వికలమగు, మి. అ. క్రి: చూ, వైకల్యమగు.
వికలము, సం. విణ: చూ, వైకల్యము.
వికలాంగుఁడు, సం. విణ అంగహీనుఁడు, అంగవికలుఁడు, అపోగండఁడు-ఆపోగండఁడు. పోగండఁడు. (తె.)—అవిటి. అవిడి, లేవఁజాలనివాఁడు: (చూ, సూరసూతుఁడు)
వికల్పము, సం. వి. అ పుం. 1. భ్రాంతి: చూ, విభ్రమము. 1; 2. మాఱుదల: చూ, వ్యత్యయము; 3. అవాంతరకల్పము: చూ. కల్పము 6; అం. 4: చూ, అలంకారము. 3. (సమాన బలములకు విరోధము గలిగించుట).
వికల్పార్థకములు, అం. 1. "ఉన్నె, ఐతె" అనునవి తద్వి—౧. వికల్పార్థమునకు-వా, అహో, ఉత, ఉతాహో, కిం, కిము, కిముత.
వికవిక, దే. వి. రూ-వికావిక. నవ్వుట, కేరుట లోనగువాని యందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.
వికవికలు, దే. విణ. బ: చూ, రూ-వికావికలు.
వికస, సం. వి. అ. స్త్రీ మంజిష్ఠ*: చూ, సమంగ. 1.
వికసనము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వికాసము. 1; వా. 2: (తె.)—పూచి, పూత.
వికసము, సం. వి. అ, న. ఎఱ్ఱగలిజేరు*: చూ, శోధఘ్ని.
వికసించు, సం. అ. క్రి. ఉల్లసిల్లు, పుష్పించు, విజృంభించు. (తె.)—అలరు, అవియు. ఎలరుచు-ఎలర్చు, చెలఁగు, తొంగలించు, ననయు, నవ్వు, పూచు, పూయు, పొదురు, ప్రిదులు, ముదురు, విడుగు, విరియఁబాఱు, విరియు. (చూ, పల్లవించు).
వికసితము, సం. విణ. వికసించినది: చూ, సంపుల్లము.
వికసుఁడు, సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు
వికస్వరము, సం. విణ. 1. వికసించునది: చూ, సంపుల్లము; అం. 2: చూ, అలంకారము. 3. (విశేష సామాన్యముల విశేషము చెప్పుట. "ఉదా.—అతఁడజేయుఁడు. అట్లైకా ధీరు లబ్ధిగంభీరులు").
వికారము, సం. వి. అ. పుం 1: అభివ్యక్తి. ఆభాసము, ఛాయ, పరిణామము, ప్రతిఫలనము, ప్రతిబింబము. (తె.)—అచ్చు, చాయ, నీడ, మాఱురూపు, వెడఁగు; తద్వి.—౧. విణ. ప్రతిబింబించినది.—ప్రతిఫలితము, బింబితము, విస్మృతి; 2. తెవులు: చూ, రోగము,¹; 3. పరిణామము, ప్రతిబింబము, మాఱురూపు, వెడఁగు: చూ, విస్మృతి; అం బ. 4: చూ, వికారములు.
వికారములు. అం: ఏకాదశేంద్రియములు, పంచభూతములు, (జ్ఞానేంద్రియములు, కర్మేంద్రియములు, ప్రాణవాయువులు, చిత్తము. (16).
వికారహేతౌ సతివిక్రియంతే యేషాం నచేతాం సితఏవధీరాః, న్యా. వికారము గలుగుటకుఁదగిన కారణమున్నను నెవరిమనస్సు వికారమును బొందదో వారేధీరులు.
వికారి, సం.వి.న్.పుం.1: చూ, సంవత్సరములు; విణ. 2. వికారము గలది వికృతము. (తె.)—ఒలవ, వెక్కురు, వెడ.
వికావిక, దే. వి: చూ, రూ—వికవిక.
వికావికలు, దే. విణ. బ: రూ—వికవికలు, కకవికలు—కకావికలు, చెల్లచెదరు—చెల్లాచెదరు, పటాపంచలు. పికపికలు, వకవకలు—వకావకలు, విచ్చవిచ్చలు. (ఏ.) విచ్చుమొగ్గ. (సం.)—యథాయథలు.
వికాసము, సం. వి. అ. పుం. 1. తెలివి: చూ, హ్లాదము. 2; 2: చూ, విజృంభణము; 3. పుష్పాదివికాసము, ఉత్కోచము-ఉత్కోశము, ఉద్భేదము, ఉన్మీలనము, ఉన్మేషము. (తె.)—ఉవ్వాయి, ఎలమి, ఎలరు, గెలివి, తెలివి, నవ్వు, పిసాళము, పూత, రోకు, లలి, విప్పు, విరియుట; అం. 4: చూ, సంచారీభావమునఁ బుట్టిన దృష్టులు.
వికాసవంతుఁడు, సం విణ. ఉద్భేధకుఁడు. (తె.)-ఎలమికాఁడు.
వికాసి, సం. విణ (న్ ఈ న్.) వికాసముగలది.
వికిరము, సం. వి. అ. న 1. గజకుంభస్థల మధ్యము: చూ, హస్తి; పుం. 2. రూ-విష్కిరము: చూ, పక్షి; 3. ఖండము: చూ, శకలము. 4; 4. శ్రాద్ధకాలమందు నిమంత్రితులు భుజించినపిమ్మట విస్తరకు ముందఱవేసెడు అన్నాదికము: చూ, సాదము. (1); 5. నూయి: చూ, సరస్సు. 1.
వికిరణము, సం.వి. అ.న.1. వెదజల్లుట: చూ, వెద. 2; పుం. 2 అర్కపర్ణము, అర్కము-అర్కాహ్వము, ఆసారము, ఆస్ఫోటము, ఆస్ఫోతము, కండూఘ్నము, కల్యాణగోత్రము, క్రమచ్ఛదము, క్షవకము, క్షీరకాండకము, క్షీరదళము, క్షీరపర్ణి, క్షీరి, క్షీరిణి, గణాఖ్యము, గణరూపకము—గణరూపము, చక్రమర్దము, మందారము, వసుకము-వసుకము, శిఖరికము, సదాపుష్పి. (తె.)—జిల్లెడు-జిల్లేడు. తద్వి.—౧. శ్వేదము, రక్తార్కము. (తె.)— ఎఱ్ఱజిల్లేడు; ౨. అర్కరాజము. అలకము, అలర్కము, ఏకాష్ఠీల, గణరూపి, ప్రతాపసము, వసుకము, శివమల్లిక. (తె.)— తెల్లజిల్లేడు; ౩. అత్యర్కము, కాష్ఠీలము, గణరూపకము, రాజార్కము, వసునామకము. (తె.)— రాచజిల్లేడు. వెల్లి జిల్లేడు; ౪. ఎఱ్ఱజిల్లేడుకాయకు:— శ్వేదము; ౫: చూ, ఏకవిదారణ పుటక ఫలము. ("చూ, సదాపుష్పి."); 3. ఉచింత*: చూ, ఖండ. 5.
వికీర్ణము, సం. విణ. 1. వెదచల్లఁబడినది; 2. చెదరినది.
వికుంఠీశ్వరము, అం; చూ, తంత్రములు.

వికుర్వాణుఁడు, సం. విశే. సంతోషమునొందిన మనస్సుగలవాఁడు: చూ, హృష్టుఁడు.

వికృతము, సం. విశే. 1. వికారమునొందినది: చూ, వికారి. 2; 2. తెవులునొందినది; 3. రోఁతయయినది (తె.)-గోరము, వాజ; అం. 4: చూ, ప్రచారములు.

వికృతి, సం. వి ఇ. (స్త్రీ). 1: చూ, విస్మృతి; అం. 2: చూ, ఛందస్సులు; 3: చూ, సంవత్సరములు; విశే. 4. ఆద్య ద్వితీయ ప్రకృతుల వికారరూపమగుటచే-నాంధ్రము వికృతి యనఁబడును: చూ, వైకృతము.

వికృతుఁడు, సం. విశే: చూ, వ్యాధితుఁడు.

వికృష్టము, అం: చూ, నాసికాక్రియలు

విక్కము, సం. వి అ. పుం. ఇరువదేండ్ల వయస్సుగల యేనుఁగు: చూ, హస్తి.

విక్కవిరియు, దే.అ. క్రి. (విరియు + విరియు మిక్కిలివిరియు.

విక్కు, దే. అ. క్రి. 1: చూ, విజృంభించు. అచ్చ. కిష్కిం, కాం, 90; 2. గర్వించు. (చంద్రరేఖావిలాపము 2, ఆ. 3): చూ, హుంకరించు.

విక్రమ, అం; చూ, సంవత్సరములు

విక్రమము, సం. వి. అ. పుం. విక్రాంతి, అధికబలము: చూ, శక్తి. 1; 2 అక్రమణము: చూ, పురి. (4); 3: చూ: శౌర్యము; 4. చరణము

విక్రమార్కశకము, అం: చూ, శకములు

విక్రమించు, సం. అ క్రి. 1. వీర్యముచూపు; 2. శౌర్యముచూపు.

విక్రముఁడు, సం. అ పుం. 1: చూ, విష్ణువు 1; 2. విక్రమార్క రాజు, విక్రమార్కుఁడు.

విక్రయము, సం. వి. అ. పుం. 1. విపణము: చూ, వెల. 1. తద్వి.—(తె.)—రొక్కము; అం. 2: చూ, సౌమ్యములు.

విక్రయాసంప్రదానము, అం, చూ, వ్యవహారపదములు.

విక్రయి. సం. వి. న్ పుం: చూ, విక్రయికుఁడు

విక్రయించు, సం. స. క్రి. (తె.)-అమ్ము, బేరమిచ్చు, బేరమిడు, పోకడపెట్టు, విలుచు-విల్చు.

విక్రయికుఁడు, సం.వి.అ పుం. అమ్మెడువాఁడు. విక్రయి, విక్రేత.

విక్రాంతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1: చూ. విక్రమము. 1; 2. అశ్వగతి: చూ, హయము; అం. 3: చూ, అశ్వోత్పత్తులు.

విక్రాంతుఁడు, సం. విశే. 1. విక్రమించినవాఁడు; 2: చూ, శూరుఁడు.

విక్రియ, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). వికారము: చూ. విస్మృతి.

విక్రీడితము, సం. విశే. మిక్కిలి ఆడఁబడినది.

విక్రీతము, సం. విశే. విక్రయింపఁబడ్డది.

విక్రీతేకరణి కిమంకుశే వివాదః, న్యా. ఏనుఁగు నమ్మినపిమ్మట నంకుశమునకై వివాదమేల?

విక్రేత, సం. వి. ఋ. పుం: చూ, విక్రయికుఁడు.

విక్రేయము, సం. విశే. విక్రయింపఁదగినది.

విక్లబుఁడు, సం. విశే. భయశోకాదులచేత చేతులు కాళ్లు విలవిలపోవువాఁడు: చూ, వెఱవరి.

విక్షవము, సం. వి అ. పుం. 1: చూ, దగ్గు 1; 2. చూ, తుమ్ము. 1.

విక్షిప్తము, సం. విశే. 1. ఎగురవేయుట. తద్వి – అసనము: క్షేపము-విక్షేపణము-విక్షేపము. (తె.)-చిమ్మనము, చిమ్ముఁడు; 2 విసరివేయుట, విక్షేపణము—విక్షేపము; 3. విక్షేపము, విక్షేపణము, అంగహారము—అంగహారి, అంగవిక్షేపము, చూ, నలనము. (లోలము); 4. చిమ్ముట: చూ, విక్షిప్తము. 1; అం. 5: చూ, కరణములు; 6: చూ, దేశీయక్రియలు.

విక్షిప్తైకకరము, అం. వాఁగె, వల్గ: చూ, ముఖరజ్జువులు.

విక్షేపణము, సం. విశే: చూ, విక్షిప్తము. 1—4.

విక్షేపము, సం. విశే: చూ, విక్షిప్తము. 1-2-3-4; అం. 5: చూ, హస్తక్రియలు; 6: చూ, నిశ్శబ్దక్రియలు.

విక్షేపించు, సం. స. క్రి. 1. ఎగురవేయు: చూ, వైచు. 1; 2. విసరివేయు: చూ, వైచు.2; 3. పడవేయు: చూ, వైచు.3.

విఖుఁడు, సం. విశే: చూ, రూ–విఖ్యుఁడు.

విఖ్యాతము, సం. విశే విఖ్యాతిఁజెందినది.

విఖ్యాతి, సం. వి. ఇ. (స్త్రీ). మిక్కిలి ప్రసిద్ధి: చూ, సంభావన 3.

విఖ్యుఁడు, సం. విశే. ముక్కుపోయినవాఁడు: రూ—విఖుఁడు-విఖ్రుఁడు-విగ్రుఁడు. (తె.)—ముక్కిఁడి. తద్వి.—౧. ముక్కులేనివానికి:— అనాసికుఁడు; ౨ చిపిటము:— (తె.) — అవటీటుఁడు--అవనాటుఁడు—అవభ్రటుఁడు, నతనాసికుఁడు, చప్పట ముక్కువాఁడు, చిదక ముక్కువాఁడు, నడ్డిముక్కుగలాఁడు-నడ్డి ముక్కువాఁడు. (చూ, నాసిక. 1—4).

విఖ్రుడు, —పై.—

విగడియ, వై. వి. = విఘటికా. $\frac{1}{60}$ గడియ, 24 సెకనులు, మూఁడుకళల కాలము. తద్వి.—ఘటిక, నాడి, నాడిక. (తె.)—గడియ-గడి. (చూ, గడియ. 1.)

విగణనము, సం. వి అ న: ఋణమోక్షము, ఋణవిముక్తి. (తె.)—అప్పు విడుదల.

విగతము, సం. విశే. 1. బొత్తిగాపోయినది, ప్రగతము: చూ, హితము. 3; 2. వెలుఁగు లేనిది:-అలోకము, నిష్ప్రభము, విరతము.

విగతాలోకము, సం. విశే. కాంతిలేని దివాచంద్రాదులు.

విగమము, సం. వి. అ. పుం. 1. నాశము: చూ, సంస్థ. 3; 2: చూ, విభజనము.

విగళనము, సం. వి. అ. న. మిక్కిలి జాఱుట, విస్ఖలనము: చూ, స్ఖలనము.

విగళితము, సం. విశే. మిక్కిలి జాఱినది: స్ఖలితము. 1.

విగాఢము, సం, విశే: చూ, విగాహితము.

విగాహనము, సం. వి. అ. పుం. రూ-విగాహము, మునుఁగుట: చూ, స్నానము. 1.

విగాహము, —పై.—

విగాహించు, సం. అ. క్రి: చూ, స్నానమాడు.

విగాహితము, సం. విశే. మునిఁగినది, గాహితము, విగాఢము, మగ్నము. (తె.)—బుంగుడు: చూ, స్నానము. 1.

విగిరి, దే.వి. స్ఫోటభూమి: విరిగి-విఱిగి, విరివి: చూ, భూమి. 1.

విగుణము, సం. విణ. విభిన్న గుణముగలది.

విగుర్వించు, దే. స. క్రి. (విఱుచు+విఱుచు) చక్కఁగా విఱుచు. భార. ఆది. 6, ఆ: చూ, విఱుచు.

విగృహ్యము, అం. (విగృహ్యయానము): చూ, యానము. 2.

విగృహ్యాసనము, అం: చూ, ఆసనము. 4.

విగ్రహము, సం. వి. అ. పుం 1: చూ, శరీరము; 2: చూ, విభాగము. 2; 3. చూ, విస్తారము. 1; పుం. న. 4: చూ, యుద్ధము; 5. రూ విగ్రాహము: చూ, వఱపు; 6. బొమ్మ: చూ, హరిణి.3; 7. మూర్తి: చూ, హరిణి.3; 8. బింబము: చూ, హరిణి. 3; అం. 9: చూ, షడ్గుణములు (గుణములు)

విగ్రహములు, అం: చూ, వింశతి విగ్రహములు.

విగ్రహ వికల్పము, అం: చూ, ప్రకరణములు.

విగ్రహించు, సం. అ క్రి. పోరు: చూ, పాటులాడు.

విగ్రుఁడు, సం. విణ చూ, రూ-విఖ్యుఁడు.

విఘటిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. =విగడియ: చూ, విగడియ

విఘటితము, అం: చూ, చుంబనములు.

విఘసము, సం. వి. అ. పుం. దేవతాదుల భుక్తశేషము, యజ్ఞశేషము [అనికొందఱు]: అమృతము

విఘాతము, సం.వి.అ.పుం.న. 1. అడ్డంకి : చూ, సంరోధము, 2. పెద్దదెబ్బ: చూ, హతి; 3. చెఱుపు: చూ, సవ్యము.

విఘాతించు, సం. స. క్రి. 1: చూ, చెఱచు; 2. చంపు: చూ, సంహరించు.

విఘ్నచ్ఛేదము, అం: చూ, తంత్రములు.

విఘ్ననాశకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వినాయకుఁడు. 1.

విఘ్ననాశనుఁడు, సం. వి అ. పుం : చూ, వినాయకుఁడు. 1.

విఘ్నపడు, మి. అ. క్రి. [విఘ్నము+పడు] అడ్డిపడు: చూ, నట్టువడు.

విఘ్నము, సం. వి. అ. పుం. అంతరాయము, ఆవరోధనము, గండకము, గడము, ప్రత్యూహము, వ్యాఘాతము. [తె].- వనిచెఱుపు, దొసఁగు-దొసవు: ["చూ, సంరోధము"].

విఘ్నరాజు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వినాయకుఁడు. 1.

విఘ్నవినాయకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. —పై—

విఘ్నశాకము, సం. వి అ. న. కొయ్యతోఁటకూర* : చూ, శాకిని. 2. [మారిషము].

విఘ్నహారి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, విఘ్నరాజు.

విఘ్నేశుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వినాయకుఁడు. 1.

విచకము, సం.వి.అ.పుం. 1. ఖర్జూర*: చూ, హింతాలము; 2. పొగడ*: చూ, వకుళము; 3. పుట్టకొన నున్నపాము. చూ, సర్పము.

విచకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, లోభి.

విచక్షణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, విద్వాంసుఁడు; విణ. 2. నేర్పరి: చూ, సమర్థుఁడు.

విచయనము, సం. వి. అ. న. వెదకుడు: చూ, సమీక్షణము 2.

విచర్చిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1: చూ, విదర్చిక; 2. లక్ష్మీదేవి: చూ, హీర. 2. [లక్ష్మి. 1.]

విచారణ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ప్రమాణములచేత విషయమును పరిశీలించుట, చర్చ, విమర్శనము: చూ, సంఖ్య. 3; 2; చూ, సంతాపము.

విచారణీయము, సం. విణ. విచారణచేయఁదగినది.

విచారపడు, సం. అ. క్రి: చూ, సంతాపించు.

విచారము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, యోచన; 2: చూ, సంతాపము; అవ్య. 3. ఉతాహో; పుం 4.వగ: చూ, శోకము; 5. వంత: చూ. శోకము.

విచారించు, సం. అ. క్రి. 1. అరయు: చూ, విమర్శించు; 2. చర్చించు: చూ, విమర్శించు; 3. మనస్సునందు ఆలోచించు: చూ, విమర్శించు; 4: చూ, సంతాపించు. కళా. 5, ఆ. 83; 5: చూ, వెదకు; 6: చూ, శోకించు.

విచారితము, సం విణ. విచారింపఁబడినది: విత్తము, విన్నము.

విచార్యము, సం. విణ. విచారింపఁదగినది.

విచికిత్స, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, సంశయము.

విచికిలము, సం. వి. అ. పుం 1 ఒకానొక మల్లె* : చూ, హసంతి.2; 2. మల్లె*: చూ, హసంతి. 2; 3. దవనము*: చూ, రుచి. 5.

విచికిలిత, అం: చూ, వృత్తము. 1. ["పదు నగణములు, ఒకగురువు. 13 యతి. 22 ఛందస్సు" ఇదె సులక్షణసారమందు తరళవృత్తమని కలదు].

విచిత్రకము, సం.వి అ.న. 1.ఆశ్చర్యరసము [చూ, రసములు]; విణ. 2. అద్భుతరసము గలది.

విచిత్రము, సం. వి. అ. న. 1. ఆశ్చర్యము : చూ, వింత. 1; పుం. 2. చిత్రవర్ణము: చూ, వర్ణము. 6; విణ 3. ఆశ్చర్యకరము: చూ, వింత. 1; 4. చిత్రవర్ణముకలది: చూ, వర్ణము. 6: అం. 5: చూ, అలంకారము. 3; 6: చూ, ఆకాశమండలములు.

విచిత్రవీర్యుఁడు, సం.వి.ఉ.స్త్రీ. శంతనుని భార్య: చూ, భార్య.

విచిన్వత్కము, సం. వి. అ. పుం. 1. పరామర్శము : చూ, విమర్శనము; 2. దేవతలగుంపు: చూ, వేలుపు.

విచిన్వత్కుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, కూరుఁడు.

విచిల్లిక, సం. వి. అ స్త్రీ. పావలి*.

విచేష్టించు, సం. అ. క్రి. మిక్కిలి చేష్టించు.

విచ్చేయు, మి. అ. క్రి. వచ్చు. హరి. ఉ. 5, ఆ. 156; 2. వెళ్ళు. భాగ. 1, స్కం. 253: చూ, సాగు. 2; 3. కూర్చుండు. భాగ. 1, స్కం. 372: చూ, విజయంచేయు.

విచ్చు, దే. వి. నాలుగు వేళ్ళకు చుట్టిటివిననూలు చుట్ట: చూ, సూత్రము. 1.

విచ్చలవిడి, దే. వి 1: చూ, స్వాతంత్ర్యము; విణ. 2: చూ, స్వతంత్రము. 1; క్రి. విణ. 3. యథేచ్ఛము. అచ్చ. బాల, కాం. 189: చూ, స్వేచ్ఛ.

విచ్చువిచ్చులు, దే. అవ్య: చూ, వికావికలు.

విచ్ఛాయ, వై. వి = విచ్ఛాయ. రత్నదోష విశేషము: చూ, స్థూలోచ్ఛయము. 1. (రత్నములు ౧౦-(౮.))

విచ్చు, దే. అ. క్రి. 1: చూ, విరియు; 2. చీలు, విదారించు: చూ, స్ఫోటించు; అం. ప్రే. 3. విరియఁజేయు; ప్రే. 4. విడఁజేయు,విమోచనముచేయు,విడుచు-విడ్చు-వీడుచు,విప్పు.

విచ్చుకత్తి, ద్వ. వి. ఒఱదూసినకత్తి: చూ, రిష్టి 2.

విచ్చుటాకు, దే వి. (విచ్చు+ఆకు): చూ, చెవియాకు. 1-2

విచ్చుమొగము వా విణ కంచుమించు, పటాపంచ-పటాపంచము, మాయము. (సం)— అగోచరము, అతీంద్రియము, అత్యధ్యక్షము, అదృశ్యము, అదృష్టము, అస్తము, దురాలోకము.

విచ్చుమొగ్గ, ద్వ. వి. 1. విరియుమొగ్గ: చూ, మొగ్గ. ౨; 2. చెల్లాచెదరగుట: చూ, వికావికలు; విణ. 3. చెల్లాచెదరైనది; 4. చెల్లాచెదరు చేయునది.

విచ్ఛాయము, సం. వి. అ. పుం. 1.=విచ్ఛాయ రత్నదోష విశేషము: చూ. స్థూలోచ్చయము. 1 (రత్నములు. ౧౦. (౬.); విణ. 2. ఛాయపోయినది.

విచ్ఛిత్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. ఎడఁబాటు: చూ, విరహము; 2. పూఁత: చూ, సమాలంభము. 1; 3. నఱకుడు: చూ. హతి; వా. 4 బ్రద్దలగుట; అం. 5. వస్త్రభూషణాద్య లంకారము కొలఁదిగా నుండినను మిక్కిలియొప్పిదమును తోఁపఁ జేసెడు స్త్రీలయొక్క శృంగార చేష్టావిశేషము: చూ, శృంగారచేష్టలు.

విచ్ఛిన్నము, సం. విణ. 1. ఎడఁబడినది; 2. పూయఁబడినది లిప్తకము, లిప్తము, వసితము. ("చూ, సమాలంభమ. 1"); 3, నఱకఁబడినది. ఖండితము, నికృత్తము, ముషితము, వర్తితము. తద్వి —౧. చీల్చఁబడినది:— ఆస్ఫోటితము, దారితము, విదారితము, దీర్ణము, పాటితము, విదీర్ణము; ౨. భేదింపఁబడినది:— ఉద్ఘాటితము, కృత్తము, దళితము, ఛేదితము, భేదితము; ౩. చీలినది:- అవదీర్ణము, ద్రుతము, భిన్నము. (తె.)—సొరవు; ౪. చక్కఁగా భేదింపఁబడినది:- నిర్దళితము, నిర్దారితము. నిర్భిన్నము; ౫. భేదిల్లినది. (తె.)- లవలవ; ౬. కోయఁబడినది:— (చూ, వృక్ణము. 2); ౭. చివిఁగినది:— జీర్ణము. (తె.)— చింపి. ("సొరవు"); ౮. ఛేదింపఁబడనిది:-అచ్ఛిన్నము, అచ్ఛేద్యము; ౯. ఛేదింపఁదగనిది:- అచ్ఛేద్యము; 4. వంకరైనది: చూ, వేలితము. 3.

విచ్ఛేదనము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఎడఁబాటు: చూ, విరహము; 2. నఱకుడు: చూ, హతి.

విజనము, సం. విణ. జనులులేనిది: చూ, రహస్యము.

విజయ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. జయతిథి: చూ, హరివాసరము: 2.గౌరి:చూ,పార్వతి.అం. 3: చూ,సంవత్సరములు: 4 దినము యొక్క ఆఱవభాగము: చూ, వాసరము. (విజయము.)

విజయంచేయు, మి. అ. క్రి. (రూ-విజయముచేయు-విచ్చేయు-. వేంచేయు.) 1: చూ, వచ్చు. 2; 2: చూ, వెళ్లు. 3. నిర్వ. 7, ఆ. 134.

విజయక్రియ, అం: చూ, క్రియాంగములు.

విజయచ్ఛందము, సం. వి. అ. పుం. ఏ నూఱుపేటలుగల హారము: చూ, హారము. (భూషణము. 2)

విజయదశమి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆయుధములు లోనగువానిఁ బూజించెడు ఆశ్వయుజ శుద్ధమునందలి పదవ తిథి: చూ, హరివాసరము. (తిథి.)

విజయభద్రము, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("నవవిధరగడలలో నొకటి. ద్విరదగతి రెండు పాదములుకలసి యొక పాదమగును: చూ, రగడ")

విజయమంగళము, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("నవవిధరగడలలో నొకటి తురగవల్గన రగడయొక్క రెండు పాదములు కలసి యొకపాదమగును: చూ, రగడ.")

విజయము, సం. వి. అ. పుం. 1.= వేంచ్చము. రూ-జయము-జయనము, దండయాత్ర. (తె.)—గెలుపము—గెలుపు—గెల్పు-గెలివిడి-గెల్పిడి-గెలుపము. 2: చూ, విజయ. 4; అం. 3: చూ, దండవ్యూహములు; 4: చూ, ఆగమములు. (చూ, ఉపవిద్యలు. 11—౧.)

విజయముచేయు, మి. అ. క్రి: చూ రూ-విజయఁచేయు 1-2. (పూజ్యులయొక్క రాకపోకలయందే ప్రయోగింపఁబడెడి); 3: చూ, జన్యతాళములు.

విజయమునొందు, మి. అంగవించు, గెలుచు. (సం.)-జయించు.

విజయానందము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

విజయాభినందనశకము, అం: చూ, శకములు.

విజయి, సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) 1. మేలుచేయి: చూ, సమర్థుఁడు; 2. జయింపఁబడినవాఁడు అభిభూతుఁడు, ఆత్తగంధుఁడు — ఆత్తగర్వుఁడు, ఆత్మగంధుఁడు: చూ, సమర్థుఁడు.

విజయుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. అర్జునుఁడు: చూ, సుభద్రేశుఁడు; 2. విష్ణుద్వారపాలకులలో నొకఁడు. (చూ, ప్రతిహారుఁడు.) (చూ, జయుఁడు 3)

విజాతి, సం. వి ఇ. స్త్రీ. 1. విభిన్నజాతి; 2. విశేషజాతి. (చూ, వైజాత్యము.)

విజాతీయము, సం. విణ. విజాతిసంబంధమైనది.

విజిగీష, సం వి ఆ.స్త్రీ. మిక్కిలి జయింపనిచ్ఛ: చూ,వాంఛ ౮.

విజిగీషువు, సం. విణ (ఉ.) 1. మిక్కిలి జయింప నిచ్ఛగలవాఁడు; అం. 2: చూ, ద్వాదశ రాజమండలము,

విజితుఁడు, సం. విణ. జయింపఁబడినవాఁడు.

విజినము, సం. వి. ఆ. న: చూ, రహస్యము. 1.

విజిలము, సం. విణ. మీఁగడగట్టినది. పిచ్ఛిల.

విజృంభణము, సం. వి. అ. న. మిక్కిలి జృంభణము, ఉద్రేకము, జృంభ, జృంభణము, జృంభము, డంబము, వికాసము. (తె.)— అగ్గలిక-అగ్గలికము, ఉంకింపు. ఉప్పెన, ఎగసిపాటు, ఎసకము, ఏడ్తెఱ, ఏపు, ఏవ, ఒడి, ఒడికారము, ఒత్తరము, కడంక, కయిపు—కైపు, కేరుపు, కొప్పరము, గుంపెన, గోటాపన, చిందఱ—చీదఱ, డంబము, డాక, త్రుళ్లగింత, త్రు (తృ)ళ్ళింత, త్రుళుమింత-త్రుప్పుమింత, త్రుళ్ళు, మీటు, ముమ్మరము, మెఱవడి, వళావళి, వీఁక.

విజృంభించు, సం. అ. క్రి. 1. మిక్కిలి చెలరేఁగు, ఉద్రేకించు, జృంభించు, పూరించు. (తె.)-అడరు, అదరుదెంచు, ఉప్పొంగు, ఉరణించు-ఉరడించు-ఉరవడించు-ఉరవణించు, ఎసఁగు, ఎసరేఁగు—ఏసరేఁగు, ఏచు, ఏపారు, ఒదరు, కదురు, కసిమసఁగు, కెరలియాడు, కెరలు, కెరలువొడుచు, కెలయు, కేరించు, కేరు, కొప్పరించు, కొనరు, గుబ్బతిలు-గుబ్బతిల్లు, గొదకొను, చిందఱగొను, చిమ్మరేఁగు, చిఱుము, చెగలించు, చెలయు, చెలరేఁగు, జువ్వరించు, తనరు—తనరుచు-తనర్చు, నిగుడు-నివుడు, నిట్టగ్రమ్ము, నిట్టవొడుచు, పురడించు-పురణించు-పురాణించు, పురాయించు, పెఱుగు, పేరుచు—పేర్చు, పొంగారు, పొంపిరివోవు, బుగులుకొను, మలయు, మిటారించు, మూరిఁబోవు, మెండుకొను, రెచ్చు, రేఁగు, రేయు—ఱేయు, ఱంపిలు—ఱంపిల్లు, లాఁత సేయు: లాయు, నిక్కు, విరియు, వెలయు, స్తోమించు, హవణిల్లు. (చూ, హవణిల్లు. 2"); 2: చూ, వికసించు.

విజృంభితము, సం. విణ 1. వికసించినది: చూ, సంపుల్లము; 2. అవులించినది; అం. 3: చూ, ఉత్తాన కరణభంధములు.

విజ్ఞప్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. విజ్ఞాపనము: చూ, సంజ్ఞపనము. 2.

విజ్ఞాతము, సం. విణ. ప్రసిద్ధికెక్కినది. అభిపన్నము: చూ, సంభావన. 3.

విజ్ఞాతుఁడు, సం. విణ. 1. ప్రసిద్ధకులుఁడైన తండ్రివలనఁ బుట్టినవాఁడు; చూ. సజ్జనుఁడు; 2: చూ. విశ్రుతుఁడు.

విజ్ఞానమయము, అం: చూ, కోశములు

విజ్ఞానము, సం. వి. అ. న. = విన్ననువు 1. శాస్త్రాదులయందలి జ్ఞానము: చూ, హృల్లేఖము. 2; 2. విశేషజ్ఞానము: చూ, హృల్లేఖము. 2; 3. చాతుర్యము: చూ, సామర్థ్యము. 1; 4. కార్యము: చూ, వ్యాపారము. 1; అం. 5; చూ. బౌద్ధశాస్త్రస్కంధములు.

విజ్ఞాపనము, సం. వి అ. న = విన్నపము: చూ, విజ్ఞప్తి.

విజ్ఞాపించు, సం. స. క్రి. మందలించు: చూ, విన్నవించు.

విజ్ఞుఁడు, సం. విణ: చూ, సమర్థుఁడు.

విజ్జు, దే. వి. 1. తన్నుకొనుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము. వై. 5, ఆ. 192: చూ, హూహూ; అ. క్రి. 2: చూ, వ్యాపించు. ఉ, హరి. 5, ఆ. 50. (ఆమ్రేడితమందు విజ్జువిజ్జు. స్వా. 4, ఆ. 58.)

విజ్జోడు, ద్వ. విణ (వీడు+జోడు) జోడుకానిది, సరికానిది వై. జ 1, ఆ. 108: రూ—వీడుజోడు.

విజ్జోడుపడు, ద్వ. అ. క్రి. భేదపడు. కళా. 5, ఆ. 79: చూ, వేఱుపడు.

విటంకము, సం. వి. అ. పుం. న: చూ, కపోతపాలి. 1—2: (చూ, లోవ, వలబిటాకు.)

విటకత్తె, మి. వి. విటుకులాఁడి: చూ: విటి. (వైకృతిఅని పురుషోత్తమ కవీయము.)

విటకాఁడు, మి. వి: చూ, విటుఁడు. (వైకృతి అని పురుషోత్తమ కవీయము.)

విటతటము, దే. వి. (రూ—విటతాటము-విటతాటనము-వీటతటము-వీటతాటనము-వీటతాటము), తాఱుమాఱు: చూ, వ్యత్యయము.

విటతాటము, —వై.— భాగ. 3, స్కం. 665.

విటతాటనము, —వై.

విటదూత, సం. విణ. బడవ-బడవా: చూ, దూతుఁడు,

విటపము, సం. వి. అ. పుం. న. 1. చిగిరించినకొమ్మ: చూ, శాఖ. 1; 2. కొమ్మ: చూ, శాఖ. 1; 3. చిగురు: చూ, విద్రుమము; 4. బొదెలేనిచెట్టు: చూ, వృక్షము.

విటపి, సం. వి. న్. పుం. 1. చెట్టు: చూ, వృక్షము; 2. మఱ్ఱి*: చూ, స్కంధజము.

విటపుఁడు, సం. వి. అ. పుం. విటశ్రేష్ఠుఁడు: చూ, విటుఁడు.

విటరాయఁడు, వై. వి. —వై.—

విటాలిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిటిగలిజేరు, దీర్ఘపత్రము*: చూ, వర్షకేతువు.

విటి, సం. వి. ఈ స్త్రీ =విటుకులాఁడి: చూ, స్వైరిణి.

విటుఁడు, సం. వి అ. పుం 1. విటకాఁడు, అళిపకుఁడు, అభీకుఁడు, ఉపపతి, ఉషితుఁడు, ఉషుఁడు, కంచుకి, కళావేశికుఁడు, కామకేళి, కాములుఁడు, కామి, కుహణుఁడు, ఖర్పరుఁడు, చంచలుఁడు, చుంబకుఁడు, ఛిత్వరుఁడు, ఛిదురుఁడు, జారుఁడు, టారుఁడు: ణ. తరలుడు, నారంగుఁడు, వల్లవుఁడు, పీఠకేళి, పీఠమర్దుఁడు, భవిలుఁడు, భృంగుఁడు, మింటుఁడు, ముదిరుఁడు, లంగుఁడు, విదూషకుఁడు, వ్యభిచారి, వ్యళీకుఁడు, శృంగారి, షట్ప్రజ్ఞుఁడు, షిడుఁడు—షిడ్గుఁడు (తె. ప.)— అంటుకాఁడు—అఁటుగాఁడు, ఎంగిలివాఁడు, కోడె, కోడెకాఁడు. గోవాళ్ళు, చెలువుఁడు, జుమ్మకాఁడు—జుమ్మికాఁడు—జుమ్మఁడు, తిరుగుఁబోతు, ననుపుకాఁడు-నన్పుకాఁడు, పెఱమగఁడు. పోకిరి. బొజుఁగు, మిండగాఁడు-మిండగీఁడు-మిండఁడు. మేలువాఁడు, ఱంకుఁబోతు, ఱంకుమగఁడు, లంజెకాఁడు, వెచ్చకాఁడు, వేడుకకాఁడు-వేడ్కకాఁడు, సొగసుకాఁడు. సొబగుఁడు, హవుసుకాఁడు, హౌసుకాఁడు. తద్వి: — చూ, వైశికుఁడు. 1; అం. 2: చూ, నాయకసఖులు; 3: చూ, నాయకులు.

విటుకులాఁడి, వై. వి. = విటి: చూ, స్వైరిణి. (ద్వ. అనిశర.)

విట్ఖదిరము, సం. వి. అ. పుం. 1. తుమ్మ*. అజభక్షము, అపామారకము, అరిమేదము, అశ్వద్రువు, అహిమారకము, కఫాంతకము, కింకిరాలము, కుష్ఠారి, కేదరము, క్షేమము, గోశృంగము, చతురశ్ర, బర్బురము-బర్బూరము. వజ్రాక్షి. (తె.)— తుమ్మ, నల్లతుమ్మ, బొబ్బలి: ("చూ, సోమవల్కము");2:చూ, వెలిచంద్ర: తద్వి (తె.)-వెట్టితుమ్మ.

విట్చరము, సం. వి. అ. పుం. ఊరఁబంది: చూ, సూకరము.

విట్చారిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పీతిగోరువంక: చూ, శారిక. 1.

విట్టము, దే. వి. ఏరుపాటు: చూ. సత్యము. 1.

విట్టాలయము, అం: చూ, విన్నాణములు.

విట్టీ, వా. వి. 1. తమాషా; 2. యుక్తి.

విట్టు, సం. వి. శ్. పుం. 1. కోమటి: చూ, వైశ్యుఁడు; ష. స్త్రీ. 2: చూ, విష్ఠ.

విడ్ంగ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోమటిది: చూ, వైశ్య. 1.

విడంగము, సం. వి. అ. పుం, న. 1. అమోఘ, కుష్ఠఘ్న, కృమికంటకము — క్రమికంటకము — క్రిమికంటకము, కృమిఘ్న, క్రమిఘ్నము—క్రిమిఘ్నము, కృమిరిపువు, క్రిమిశత్రువు, క్రిమిజిత్తు, కేరలము, కైరాతతము, కైరాత తండులము, కైరాలము, కైవలము, గర్దభము, చిత్రతఁడుల-చిత్రతండులము, జంతుహృద్రోగతండులము, తండులము, రసాయనము, వేల్లము. (తె.)—వాయివిళంగము—వాయు విళంగము*; 2, వంటయుప్పు: చూ, సౌవర్చలము. (లవణము. 1.); విణ. 3. నేర్పరి: చూ, సమర్థుఁడు.

విడంబన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అనుకరించుట; 2.=వేడబము: చూ, వేడబము. (వంచన.)

విడంబనము, సం. వి. అ. న. —పై.—

విడంబించు, సం. స. క్రి. 1. అనుకరించు; 2. మోసపుచ్చు: చూ, వంచించు.

విడఁద్రొక్కు, దే. స. క్రి. విడుచు: చూ, విసర్జించు.

విడఁబడు, వా. అ. క్రి. బరిదెగు: చూ, విడివడు, 4.

విడనాడు, దే. స. క్రి: చూ, విడఁద్రొక్కు.

విడవలి, దే. వి. ఇండ్లకుకప్పెడుగడ్డి, పంజు. (విడవలిలోనగు వాని కట్ట; విడవలి లోనగువాని గంట)

విడాకు, వా. వి, భార్యాభర్తలఎడఁబాటునకైవ్రాసికొనినపత్రము.

విడి, దే. వి. 1: చూ, విసర్జనము; 2. కృత్రిమపద్మరాగకాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; 3. అరుణకాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; 4. ప్రతాపము: చూ, వాఁడిమి; 5. క్రోధము, భాగ, 1. స్కం 471: చూ, రోషము; 6. పరాక్రమము: చూ, శౌర్యము; 7. ప్రత్తికాయలోని జడ. కళా. 8, ఆ. 12; విణ. 8 అరుణము. స్వా 3, ఆ. 110: చూ, వర్ణము 6; . ప్రత్యేకమైనది. "విడాకు, విడిపూస, ఒకయెద్దు విడిగా మేయుచున్నది"; 10 విడువఁదగినది. "విడికథ": చూ, విసర్జనీయము. 2; 11. పనినుండి విడిచినది. "విడికోడె"; క్రి. విణ. 12. ఒంటరి. "విడిమట్టు". (సం.)—ఏకాకి, అసహాయుఁడు.

విడిగోలు, దే వి. 1. మాఱుపు: చూ, వినిమయము; విణ. 2. పనిలేనిది.

విడిచివాటుగుదియ, ద్వ. వి. సాఁగు, భిండిపాలము: చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు (బాణము. 1.)

విడిదల, ద్వ వి.(విడిది+తల) (రూ-విడిది-విడిపట్టు-విడిమట్టు-వీడు-వీడుపట్టు)విడియుచోటు(దఁడు విడియుచోటు స్కంధావారము, దండునందొక్కొక్కఁడు విడిసినచోటు శిబిరము): చూ, స్కంధావారము. 1.

విడిది, దే. వి. 1. —పై.— 1; 2. పెండ్లికి తరలివచ్చిన పెండ్లివారు విడిసినచోటు: వీడుపట్టు; 3 విడియుట.

విడిపట్టు, దే.వి.(విడిది+పట్టు): చూ, విడిదల. రుక్మి 3,ఆ.145.

విడిమట్టు, దే. వి. 1: చూ, వీడుపట్టు. 3. య 2, ఆ. 36; 2. కాఁపురము: చూ, సంసారము. 1; 3. చూ, విడిదల; వా. 4. ప్రత్యేకము: చూ, వేఱు. [హిరణ్యాము 3.

విడిముడి, దే. వి. ధనము. అచ్చ, బాల, కాం. 50: చూ,

విడిముడిగలవాఁడు, దే. వి. ఆఢ్యుఁడు; చూ, సంపన్నుఁడు.

విడియ, వై. వి.=వీటికా. (రూ-విడియము-విడెము-విడ్యము-వీడియము — వీడెము—వీడ్యము) తాంబూలపు బీడి: చూ, విడెము.

విడియము, —పై.—

విడియు, దే. అ. క్రి. 1. బాటసారులు దారిలో నొకచోటదిగు. తద్వి.-పాళెంబుదిగు; 2. వీడు: చూ, సడలు. 6; 3 జాఱు: చూ, సళ్లు. 2.

విడివడు, ద్వ. అ. క్రి. రూ-విడుపడు. 1. జాఱు. పంచ. నా. 3, ఆ 250: చూ, సుళ్లు. 2; 2. వీడు. శశాం. 4, ఆ. 74: చూ, సడలు. 6; 3. తెగనుండి వేఱుపడు; 4. నిర్బంధము నుండి తొలఁగు: రూ-విడువడు-విడఁబడు, బరిదెగు.

విడివాటుబడియ, దే వి: చూ, విడిచి వాటుగుదియ. కవిక. 4, ఆ.

విడివేఁట, దే. వి. దేగవేఁట. య. 2, ఆ. 23: చూ, వేఁట. 3. (చూ, విడి, వేఁట)

విడివోవు, దే. అ. క్రి. వదలు: చూ, సడలు. 6.

విడు, 1. —పై.—: అం. ప్రే. 2. విడుచు. విప్ర. పాండు. 2, ఆ. 6

విడుగడ, దే. వి: చూ, విసర్జనము. నిర్వ. 7, ఆ. 12.

విడుగర, —పై.—

విడుగు, దే. అ. క్రి: చూ, వికసించు.

విడుచు, దే. పే. 1: రూ—విప్పు, విడు, వీడుచు; స. క్రి. 2 విడ్చు: చూ, విసర్జించు; 3: చూ, పెట్టు. 9.

విడుట, దే. వి. ఆఱుట: చూ, విసర్జనము.

విడుత, దే. వి. తడవ: చూ, వెండియు.

విడుదల, దే. విణ. రూ-విడుమర-విడుగడ: చూ, విడుట.

విడుపరి, దే. విణ. (విడుపు+అరి) 1. పరిత్యాగశీలుఁడు: చూ, వదాన్యుఁడు; 2. దాత: చూ, వదాన్యుఁడు

విడుపు, దే. వి. రూ-విడ్పు. 1. దానము య. 1, ఆ. 95: చూ, వితరణము; 2: చూ, విసర్జనము

విడుమర, దే. వి: చూ, విడుట.

విడువడు, ద్వ.అ. క్రి. (విడుపు+పడు): చూ, రూ-విడివడు. 1-2-3-4. భాగ. 7, స్కం. 253.

విడువు, అం: చూ, చిహ్నములు

విడూరము, అం. రూ—విదూరము. వైడూర్యమణి పుట్టెడు దేశము: చూ, సీమ (1) దేశములు.

విడెము, వై. వి =వీటికా. రూ—విడియ-విడియము-విడెము-విడ్యము-వీడియము-వీడెము-వీడ్యము, తములము-తమ్ములము. తమ్మ, వక్కలాకులు, వక్కాకు తద్వి -సోలకపాడి. (సం.)—తాంబూలము, వీటి. (చూ, కారపు కిళ్లి-కారాకిళ్లి, కిళ్లి-కిళ్లీ. మొ.)

విడ్ఛు, దే. ప్రే: చూ, రూ విడుచు. 1-2-3.
విడ్డూరము, వై. వి. 1: చూ, మౌర్ఖ్యము; 2. = విడ్వర. ఉప ద్రవము: చూ, విపత్తు; విణ. 3: చూ, మౌర్ఖ్యము.
విడ్పు, దే. వి: చూ, రూ-విడుపు, 1—2
విడ్యము, వై.వి =వీటికా: చూ, రూ-విడెము. పాండు.3,ఆ.74.
విడ్వరము, సం వి అ. న = విడ్డూరము: చూ, విపత్తు.
విత, వై. విణ. = వృథా. రూ-వితా-వెడ. శశాం. 3, ఆ. 73: చూ, వ్యర్థము.
వితండ, సం. వి. ఆ స్త్రీ 1. (వితండవాదము) అవు ననునది కాదని వాదించెడు వాదము; విణ. 2. వేఱయినది.
వితండము, సం. వి. అ. పుం. తలుపునకు వేసెడు తాళము: (చూ, బీగము).
వితంతువు, సం. వి ఉ. స్త్రీ: చూ, విధవ.
వితంసము, సం. వి. అ. పుం. రూ-వీతంసము. మృగములను పక్షులను బట్టెడు ఉరిత్రాడు: చూ, సూత్రము. 1.
విततము, సం. విణ. 1. విరివిచేయఁబడినది; అం. 2: చూ, తతవాద్యములు.
వితతహేషితము, అం: చూ, శిక్షకాలములు.
వితతి, సం. వి ఇ స్త్రీ. 1: చూ, విరివి. 2: 2: చూ, సమూహము.
వితథము. సం. విణ. అసత్యమైనది:- అక్రమము, అనర్థకము, అనృతము, అబద్ధము, అవాస్తవము, అసత్యము, అళీకము, అహాతము, కల్లము, కూటము, టక్కరి, మిథ్య, వ్యళీకము. (అవ్య.)—అరాత్, కిల, మృష. (తె.)—అటమట—అటమటము, కల్ల, కాఱులు కొడిమె—కొడివె. జల్లి, జూద, జోకు, టక్కు,టవటవ, టవలి-టవళి, తవరవ, డబ, డబ్బుఱ-దబ్బుఱ, దబ్బు-దబ్బు, తక్కు, తటవట, తవళి, తనుకు, తాటోటు, దుద్దు, ననుకు, పీటిర్వాలు, వలువ, వలువతిట్టు, పిక్కలిని, పొల్ల-బొల్లు, బద్దు-బద్దర, బిత్తిరి, బురడా—బురుడు, బూక, బూటకము, బూమియ-బూమె, బొంకు, బొల్లు, ముసి, రిత్త, లేదుబంతి-లేదుబంతీ, వట్టి, వెడబము-వేడబము, సట, సబ్బండు, హుళక్కి—హుళికి-హుళిక్కి. ("చూ, హుళక్కి. 2")
వితమరి, ద్వ. విణ (వితము + అరి): చూ, వ్యవహర్త. 2.
వితము, వై. వి = విధ: చూ, విధము 1.
వితరణము, సం. వి అ న ఈవి: చూ, స్పర్శము. 3.
వితరణి, సం. వి. ఇ. పుం. దాత. విక్ర. 2, ఆ. 187: చూ, స్థూలలక్షుఁడు.
వితర్కము, సం వి. అ. పుం. 1. ఊహ: చూ, హుం. 1. (యోచన); 2: చూ, సంశయము; 3. తర్కించుట; అం. 4: చూ, సంచారి భావములు. ("నాకిమ్మాడిక్కనుమ్మలి కంబుఁగ్రమ్మకొనఁ బ్రాణసఖులకుఁ దెలుపుదమన్న మనము వెనుదీయును. తెలుపకున్న మరుఁడు కమ్మచ్చునంబట్టి సాగఁదీయును. ఏమిచేయంగలదాన").
వితర్కించు, సం. అ. క్రి ఊహించు: చూ, సంకల్పించు; 2: చూ, సంశయించు.
వితర్కితము, అం: చూ, సంచారిభావమునఁ బుట్టిన దృష్టులు.
వితర్ది, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అరుఁగు: చూ, వేదిక.
వితర్దిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. —పై—
వితర్దితము, అం: చూ, స్థితకరణబంధములు.
వితర్దితకము, అం: చూ, సంభోగబంధనభేదము.
వితలము, అం: చూ, లోకములు (అధోలోకములు.)
వితస్తి, సం వి. ఇ. పుం. స్త్రీ: చూ, జేన. (చూ, హస్తము.)
వితా, వై. విణ.=వృథా, 1: చూ, రూ-విత; అవ్య. 2. వృథార్థకము,
వితాకు, దే. వి. 1; చూ, వెఱవెఱపాటు; 2. పారవశ్యము. శశాం. 2, ఆ. 78: చూ, విస్మృతి; 3. వరాకు. య. 5, ఆ. 22: చూ, స్థాలిత్యము; విణ. 4: రూ—వితాకుఁడు (సం). —నిశ్చేష్టితుఁడు; 5. నిశ్చేష్టితురాలు: చూ, స్త్రీ; 6; పరవశుఁడు. విజ. 1, ఆ. 138
వితాకుఁడు, దే. విణ: చూ, రూ— వితాకు 4. రామా. 8, ఆ. 121; పంచ. వేం. 3, ఆ. 103.
వితాకుపడు, ద్వ. అ. క్రి. నిశ్చేష్టితుఁడగు.
వితానము, సం. వి. అ. పుం, న. 1: ఉల్లాభము, ఉల్లోచము, కటుకము, కదంబము, చంద్రికము, చందావపము. (తె).—ఉల్లడ—ఉల్లెడ, ఉల్లబము, ఎల్లడ, కలువడము, చందువ-చందువా, తలిమము, మేలుకట్టు; 2: చూ, యజ్ఞము; 3. విస్తృతి: చూ , విరివి. 2; పుం. 4; చూ, సమూహము; 5. అవసరము, ఆదను (అనికొందఱు): చూ, సమయము. 1; విణ 6: చొరవలేనిది: చూ, మంథరము. 2: 7. మెల్లగాఁ బోవునది చూ, మంథరము. 3; 8: చూ, శూన్యము. 1; అం. 9 (వితాన): చూ, వృత్తము. 1: ("జ, మ, గగ, 8వ ఛందస్సు.")
వితావిత, వై. విణ. = వృథావృథా. మిక్కిలి వ్యర్థము. శశాం. 2, ఆ. 20: చూ, వ్యర్థము.
వితాళచతుష్పద, అం: చూ, వృత్తము. 1. "భానుయుగముపై —నయిన వలనిం, పూనమజీవిరతి—నొందిదరలో, జానలరుఁ జితు—ప్పదవితాళా, ధ్యానమున వినా—యక తురంగా.")
వితాళితము, అం: చూ, పుటక్రియలు.
వితీర్ణము, సం. విణ. 1. దాటఁబడినది: అవతీర్ణము, ఉత్తీర్ణము. తీర్ణము: చూ, లంఘ. -౨; 2. ఇయ్యఁబడినది: ఉచితము, ఉత్సృష్టము, దత్తము.
వితీర్ణి, సం. వి. ఈ స్త్రీ: చూ, వితరణము.
వితున్నకము, సం. వి. అ. న. 1: కుస్తుంబరి-కుస్తుంబురువు, ధన్యాకము - ధాన్యాకము. (తె). - కొతిమిరి-కొతిమెర - కొతిమెరి -కొత్తమిరి- కొత్తిమిరి, దనియము.*; 2: చూ, మయిలుతుత్తము: చూ, రసాంజనము; పుం 3. నేలయుసిరిక*: చూ, శివ. 4.
వితున్నము, సం. వి. అ. న. 1. నీరుచెంచలి*: చూ, నిసుషణ్ణకము; 2. పాఁచి*: చూ, శైవలము; 3; చూ, వితున్నకము. 2.
విత్త, దే. వి. మిక్కిలి సన్నగోనె: చూ, సంచి.

విత్తనము దే. వి. రూ-విత్తు, గింజ, (బ) గుఱుములు, పిక్క, పిలక-పిల్క. (సం).-అంకురము-అంకూరము, పిల్లాకము, బీజము. తద్వి.- ౧. టెంక; ౨. దొక్కబుజ్జి, బుజ్జి; ౩. పిచ్చు-పిచ్చె.

విత్తనాలకట్ట, వా. వి. గడ్డివెంటియందిమిడ్చిన విత్తనములకట్ట: ముడికట్ట.

విత్తము, సం. వి. అ. న. 1. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3. తద్వి.-ప్రీతిదత్తము: (చూ, లిబ్బి. 1-2.); విణ. 2. తెలియఁబడినది; చూ, వ్యక్తము. 2; 3. పొందఁబడినది: చూ, సంసక్తము; 4. ప్రసిద్ధినొందినది: సంభావన. 3; 5. విచారింపఁబడినది: చూ, విచారితము

విత్తు, దే. వి. 1: చూ, విత్తనము; స. క్రి. 2, (విత్తనములు) చల్లు: చూ, సంప్రోక్షించు.

విత్తుఁడు, సం. విణ: చూ, విశ్రుతుఁడు.

విత్తెడువాఁడు, వా. విణ: చూ, వస్త. 2.

విత్తేషణము, అం. (ధనేషణము.): చూ, ఈషణత్రయము.

విదగ్ధ, అం. (వాణిని) ముప్పది సం॥ల మించు జవ్వనముగల ఆఁడుది: చూ, యౌవనభేదములు.

విదగ్ధుఁడు, సం. విణ. 1. నేర్పరి: చూ, సమర్థుఁడు; 2. చౌరపకాఁడు: చూ, సాహసికుఁడు.

విదరము, సం. వి. అ. న. చీల్చుట: చూ, స్ఫోటము.

విదర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ: రూ-విచర్చిక, కండువు, కండూతి, కండూయ, కండూయనము, కచ్ఛువు, ఖర్జువు, ఖసము, పామ, పామము, వ్రణము. (తె).--కండు, కసి, కసిమిరి, గజ్జి, గురగుర—గుఱగుఱ, గుల, గులగుల, చిడుము, జిల, తీఁట, తీంట్రము, తీవిరము, దురద దూల, నవ, నస, నుస, ఖలుపు, రాక. (చూ, వ్రణము.)

విదర్భ, అం: చూ, దేశములు, (విదర్భము)

విదర్భజ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ, అగస్త్యునిపత్ని; చూ, భార్య.1-౧

విదలించు, వా. సం. స. క్రి: చూ, రూ-విదళించు.

విదళనము, సం. వి. అ. న. కందులులోనగువానిపప్పు: చూ, సూపము.

విదళించు, సం. స. క్రి. 1. మిక్కిలిఖండించు: చూ, సెలగు; 2. మిక్కిలిభేదించు: చూ, స్ఫోటించు; 3: (తె).—దులపు, రాలఁగొట్టు, రాలుచు, విదలించు, విసరు. తద్వి.--జాడించు-జావళించు.

విదళింపు నిలకడ, అం: చూ, ఉపవీతములు.

విదాకరము, సం. వి. అ. పుం. 1. చెలమ: చూ, సరస్సు. 1; 2. పిల్లనూయి; చూ, సరస్సు. 1; విణ. 3. చీల్చునది.

విదారకుఁడు, సం. విణ: దారకుఁడు.

విదారణము, సం. వి. అ. న. 1. చీల్చుట: చూ, స్ఫోటము; 2. చంపుట: చూ, హింస. 1; 3: చూ, యుద్ధము. (ప్రవిదారణము అనియు.)

విదారి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తెల్లనేలగుమ్మడి*: చూ, సర్వతోభద్ర; 2. ముయ్యాకుఁబొన్న*: చూ, సాలపర్ణి: 3: చూ, రోగము. 1.

విదారించు, సం. స. క్రి. చీల్చు, వ్రచ్చు: చూ, స్ఫోటించు.

విదారిగంధ, సం, వి ఆ. (స్త్రీ): చూ, విదారి. 2*.

విదారితమగు, మి. స. క్రి చీలు: చూ, స్ఫోటించు.

విదారితము, సం. విణ: చూ, విచ్ఛిన్నము. 3.

విదాహము, వా.సం.వి.అ పుం: మిక్కిలిదప్పిక: చూ, వెక్కిలి.

విదిక్కు, సం. వి. శ్. స్త్రీ. రెండుదిక్కులనడుము: (సం)-అంతరదిశ- అంతరాల(శ)దిక్కు- అపదిశము, అప్రము, ఉపాంతము, కోణము, సంబాధము. (తె).- ఇఱుకు, కోన, గొంది, గొంటి, గొబ, అయిమూల- ఐమూల, మూల, మూలవాటు, రోక. తద్వి.- ౧ పర్వతముయొక్క అత్యల్ప కోణమునకు.– (తె).– గొంది, మూల; ౨. నాలుగు మూలలకు (తె).- చవువదము-చౌవదము. ("చూ,హారిత్తు.1.")

విదితమగు, మి. స. క్రి: విశదపఱచు, అధిగమించు, గ్రహించు- గ్రహియించు. (తె.)– అగపడు, ఎఱుకఁబడు, తెలియు, పట్టువడు,

విదితము, సం, విణ. 1. తెలియఁబడినది: చూ, వ్యక్తము. 2; 2, అంగీకరింపఁబడినది; చూ, స్వీకృతము.

విదియ, వై. వి =ద్వితీయా. పక్షమందు రెండవతిథి: చూ,తిథి-తిథులు. (చూ, హరివాసరము,)

విదీర్ణము, సం. విణ. చీల్పఁబడినది: చూ, విచ్ఛిన్నము. 3.

విదురు, దే. అ. క్రి. రూ-విదులు. గళితమగు: చూ, సడలు 4.

విదురుఁడు, సం వి అ. పుం. 1. ధృతరాష్ట్రుని తమ్ముఁడు; విణ. 2. తెలియునట్టివాఁడు; 3. తెలివివాఁడు: చూ, సుధి.

విదురుచు, దే. ప్రే: రూ —విదుర్చు-విదులుచు-విదుల్చు— విద్రుచు, విదిలించు, విదురఁజేయు.

విదురుపు, దే.వి.విదురుచుట:రూ-విదుర్చు,విదులుపు–విదుల్పు

విదుర్చు, దే. ప్రే: చూ, రూ—విదురుచు.

విదుర్పు, దే. వి: చూ, రూ—విదురుపు.

విదులము, సం వి. అ. పుం. (రూ —విధులము–విడులము.) 1. ప్రబ్బ*: చూ, సహస్రవేధి 2; 2. నీరుప్రబ్బ*: చూ, సహస్రవేధి 2.

విదులు, దే. అ. క్రి: చూ, రూ—విదురు.

విదులుచు, దే ప్రే: చూ, రూ—విదురుచు.

విదులుపు, దే. వి: చూ, రూ—విదురుపు.

విదుల్చు. దే. ప్రే: చూ, రూ—విదులుచు.

విదుల్పు, దే. వి: చూ, రూ—విదులుపు.

విదువు, సం. వి ఉ.పుం ఏనుఁగుకుంభస్థలమధ్యము: చూ,హస్తి.

విదుషి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ) విద్వాంసురాలు: చూ, (స్త్రీ).

విదూరము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—విడూరము.

విదూషకుఁడు, సం. విణ 1. పరులను దూఱువాఁడు; 2: చూ, విటుఁడు; అం. 3. (ఆత్మవిదుఁడు): చూ, నాయకసఖులు; 4: చూ, నాయకులు.

విదూషిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పొట్టికాఁకర*: చూ, సుషవి 1.
విదేశము, సం. వి. అ. పుం: ఇతరదేశము.
విదేశీయుఁడు, సం. విణ. ఇతరదేశస్థుఁడు.
విదేహము, సం. విశే. 1. దేహములేనిది; అం. 2: చూ, సీమ. (1) (దేశములు); 3: చూ, తంత్రములు.
విద్దియ, వై. వి. = విద్యా రూ—విద్దె: చూ, విద్య.
విద్దె, —వై.—
విద్దియము, వై. వి. = వేద్య, విద్యా: చూ, బాలక్రీడ
విద్దెము: చూ, రూ — విద్దియము.
విద్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = విద్దె —విద్దియ. 1. అధిగమము, ఆమ్నాయము, నిపఠము-నిపాఠము, పఠనము-పాఠము. (తె.)-చదువు, విద్దియ-విద్దె. తద్వి.-౧. పాఠము; ౨. అను సంధానము; ౩. అసంగవచనము, తురాయణము; ౪. (తె.)-నెఱవిద్దె; ౫ అధ్యాపనము, పఠనము, విద్య. (తె.)-సంత; 2. జ్ఞానము: చూ, హృల్లేఖము. 2; పా. 3. ఉపమానము:- పుంభావ సరస్వతి; అం. 4: చూ, మదములు; 5: చూ, దానములు; బ. 6: చూ, విద్యలు.
విద్యచెప్పినవాఁడు, అం: చూ, పితలు.
విద్యమానము, సం. విణ: వర్తమానము.
విద్యలు, అం. 1. చతుర్విద్యలు:—అన్వీక్షికి. (ఇందు విజ్ఞానము తెలుపఁబడును.) త్రయి. (ఇందు ధర్మాధర్మములు తెలుపఁబడును.) వార్త. (ఇందు అర్థానర్థములు తెలుపఁబడును.) దండనీతి (ఇందు నయానయములు తెలుపఁబడును); 2. షడ్విద్యలు:—ఆకర్షణము, స్తంభనము, మారణము. విద్వేషణము, ఉచ్చాటనము, మోహనము: (చూ, శాస్త్రములు); 3. చతుర్దశవిద్యలు:– చతుర్వేదములు (ఋగ్యజుస్సామాథర్వణ వేదములు), షడంగములు (శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పము), మీమాంస, న్యాయశాస్త్రము, పురాణములు, ధర్మశాస్త్రము; 4. అష్టాదశ విద్యలు:— చతుర్దశ విద్యలు, ఆయుర్వేదము, ధనుర్వేదము, నీతిశాస్త్రము,:అర్థశాస్త్రము; 5 అఱువదినాలుగు విద్యలకు:- చూ, తంత్రములు. తద్విశేషములు: —౧. బల; ౨. రస వాదము, వాదము. ౩. అంగవిద్య; ౪. గురుముఖమున అనుపూర్విగ వేదము జదువుట: అధీతి, అధ్యయనము, ఉపక్రమము. ("చూ, శాస్త్రములు"); పా. 6. ఉపమానము: — బ్రహ్మ.
విద్యాధరాస్త్రము, అం: చూ, అస్త్రములు.
విద్యాధరుఁడు, అం: చూ, దేవతాభేదము.
విద్యైవ విజానాతి విద్వజ్జన పరిశ్రమమ్, న్యా. విద్వాంసుఁడే విద్యా సుల పరిశ్రమ నెఱుఁగును. దీనియుత్తరార్థమిది. "నహి వంధ్యా విజానాతి గుర్వీం ప్రసవవేదనాం."
విద్యాప్రభావసూచకము, అం: చూ, ప్రమేయములు.
విద్యామదము, అం: చూ, మదములు.
విద్యార్థి, సం. వి. న్. పుం. చదువుకోరువాఁడు, చదువువాఁడు.
విద్యావంతుఁడు, సం. విణ: చూ, సుధి.
విద్యావిహీనఃపశుః, న్యా. (స్పష్టము.)
విద్యాసముద్దేశము, అం: చూ, ప్రకరణములు.

విద్యుత, అం: చూ, విద్యుత్తులు.
విద్యుత్తు, సం. వి. త్. స్త్రీ. 1: చూ, విద్యుత్తులు; 2: చూ, సంధ్య; 3. ఐరావతి. (తె.)— కోలమెఱుపు ; విణ. 4. మెఱుఁగులేనిది.
విద్యుత్తులు, అం. 1. తటిత్తు, సౌదామిని, విద్యుత్తు, వీణ, చంచలము, చపలము, నిశ్చలము, అచలము. (7.) విద్యుత్తునకు:- అక్షణప్రభ, అచిరద్యుతి, అచిరప్రభ, అచిరాభ, అణుభావము, అశని — సౌదామిని, ఆకాలికి, ఐరావతి, కంతి, కంతిక, క్ష, క్షణప్రభ, క్షణిక, ఖద్యువు, ఘనరసము, ఘనవల్లిక, చంచల, చపల, చిలిపిలిక, చిలిమోలిక, ఛటాభ, ఛటాంటి, తటిత్తు, రాధ, విద్యుత-విద్యుత్తు, శంప-సంప, శతహ్రద, సంధ్య, సౌదామని-సౌదామిని, హ్రాదిని. (తె.)- మించు, మిఱిమిఱి, మెఱఁగు — మెఱుఁగు, మెఱపు — మెఱుపు-మెఱుము, మొగుల్పట్టువు. తద్వి.—౧. (తె.)— తీఁగమెఱుఁగు; ౨. (తె.)— తొలకరిమెఱుపు-తొలకరి మెఱుపు; ౩. వీణ. (తె.)—మలఁకమెఱుపు.
విద్యుద్వ్యాప్తింతము, అం, 1: చూ, ఆకాశచారులు; 2: చూ, కరణములు.
విద్యున్మాల, అం: చూ. వృత్తము. 1. ("మ, మ, గగ. 5 యతి. 8వ ఛందస్సు. "విద్యున్మా, లావృత్తం, బయ్యెన్.")
విద్యోతించు, సం. అ. క్రి. వెలుఁగు: చూ, హావణిల్లు.
విద్రిధి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కడుపులోనిబల్ల: చూ, హనువు. 4.
విద్రవము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ- విద్రావము- ద్రవము. యుద్ధమువలనఁ బాఱిపోవుట: చూ, సంద్రావము; 2. బుద్ధి: చూ, హృల్లేఖము.2; 3. నింద: చూ, నెగ్గింపు; 4. కాఱుట: చూ, స్రవము.
విద్రావము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-విద్రవము. 1.
విద్రావితుఁడు, సం.విణ. యుద్ధమువలనఁ బాఱిపోయినవాఁడు: పలాయితుఁడు; (తె)—గ్రగ్గులుకాఁడు.
విద్రుచు, దే. క్రి: చూ, రూ విదురుచు. పాండు 4,ఆ. 220.
విద్రుతము, సం.విణ ద్రుతము.కరఁగబడినది:చూ,లీనము.2.
విద్రుమము, సం. వి, అ. పుం. 1. పగడము: చూ, రత్నములు; 2. పగడపుఁజెట్టు: చూ, వృక్షము; 3: ఉపసర్గము, కిసము, కిశలము— కిసలము, కిశలయము- కిసలయము, కిసాలము —కిసాలయము—తరురాగము, పల్లవము, ప్రబలము, ప్రవాళము, లతాయావకము, విటపము, శృంగము, (తె.)—ఇగురు-ఇరువు, ఈరిక, చిగురాకు, చిగురు— చివురు, చిదుము, తలిరు, వన.
విద్రుమలత, సం. వి.అ స్త్రీ. గువ్వగుత్తిక*: చూ, రాజావర్తము.
విద్వాంసుఁడు, సం. వి. న్. పుం. 1. చదువరి: చూ, సుధి; విణ. 2. ఎఱుకగలవాఁడు: చూ, సుధి.
విద్వాంసులు, అం: చూ, సంభాగములు (అంగము. 8)
విద్వాంసులులేనిసభ, అం: చూ, అప్రకాశములు.
విద్వాన్ సర్వత్రపూజ్యతే, లో. విద్వాంసుఁడంతట బూజింపఁబడును. "విద్వాన్, సర్వత్రపూజ్యతే యన, నుర్విన్విద్యాధికుండు యోగ్యుఁడు వళలన్". (కుచేలోపాఖ్యానము.)

విద్విషుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శత్రువు.

విద్వేషణము. సం. వి. అ. న. 1: చూ, విరోధము; అం. 2: చూ, విద్యలు; 3: చూ, కళలు.

విద్వేషము, సం. వి. అ పుం; చూ, విరోధము.

విద్వేషి, సం. విణ: చూ, శత్రువు.

విద్వేషించు, సం. అ. క్రి. ద్వేషించు: చూ. సూడుకొను.

విధ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. రూ-ఏధ: చూ, సమృద్ధి; 2. కర్మ: చూ, వ్యాపారము. 1.

విధత, సం. వి. ఋ. పుం: చూ, రూ-విధాత

విధము, సం. వి. అ. స్త్రీ. అ. పుం. 1. = వితము;--అర్థము, అనుపూర్వము—అనుపూర్వి, అనుపూర్వకము. అవృత్తు, క్రమము, గతి, ధోరణి, పద్ధతి, పరిపాటి, పర్యాయము, ప్రకారము, ప్రక్రమము, ప్రకృతి, ప్రక్రియ, ఫక్కి, భంగి, భాతి, మార్గము, విధి, విశాయము, శయ్య. (అవ్య)-అని, అను, ఉవ, ఏవమ్, కిమ్ (తె.సం.)-అంగము, అంగు, అందము, అంచు, అచ్చు, అనువు, అమరిక, ఉద్దవడి-ఉద్దవిడి, ఎస, ఎసకము, ఒప్పిదము. ఒరపు, ఓలి, కట్టడ, కయిపు—కైపు కయివడి-కైవడి, కరణి, కుదిరిక—కుదురు, కోపు, క్రియ, గమనిక, చందము, చాడుపు—చాడ్పు. చెన్ను, చొప్పు, జాడ, జోక, జోలి, తేవ, డంబు, దవులు—దౌలు, తమకు, తీరు—తీఱు, తెగ, తెన్నిడి, తెఱంగు—తెఱవు, తొగ, తోయము, దార, దినుసు—దినుస్సు, నెప్పు, నెఱి, పంతము, పక్కి, పగిది, పవిది, పదకము, పదురు పరువిడి, పసరు, పఱి, పాట, పాటి, పోటు, పాళము, పోలము. పోలుపు—పోల్పు: పోఁడిమి-పోణిమి, పోపిడి, ప్రాన, బడి, బలువిడి—బల్విడి, బాగు, మందల, మయి—మెయి, మయివడి—మెయివడి—మైవడి, మరియాద, మాడికి-మాడ్కి, మాదిరి—మాద్రి, మే—మై, మేర, మొగి, మోయిను, రకము, రమణ—రవణ. రహి, రాణ, రీతి, రూపు, లలి, లాగు, లీల, వగ, వడుగు—వడువు, వన్నియ—వన్నె, వయినము-వైనము, వరువడి, వరుస, వలను, వళవు, వహి, వావిరి, వాశి, వితము, విన్ననువు, వీఁక, వెంట, వెరవు—వెరువు. సంగడి, సంచు, సరవి, సవురు—సౌరు, సూటి, సొరిది, స్రావి, హంగు, ("చూ, హంగు"); 2. చేయుట: చూ, విధి 2; 3. వేతనము: చూ, సంబళిక. 2; 4: చూ, విధానము. 4.

విధవ, సం. వి. అ. స్త్రీ. పెనిమిటిలేనిది: చూ, (స్త్రీ). తద్వి.-- దిక్కులేనిది.—అనాథ, విధవ. (తె) అనద, అలకి.

విధాత, సం. వి. ఋ. పుం. (రూ—విధాతృఁడు-ధత--ధాత—విధత.) 1: చూ, బ్రహ్మ. 1; 2. రూ—విధాతృఁడు: చూ, మన్మథుఁడు; అ. స్త్రీ. 3. రోహిణీనక్షత్రము: చూ, రిక్క, 1—౪; అం 4: చూ, దూతీచతుష్టయము.

విధాతృఁడు, సం. వి. ఋ. పుం: చూ, రూ—విధాత. 1—2.

విధాతృభువు, సం. వి. ఉ. పుం. నారదుఁడు: చూ, సన్న్యాసి.

విధానము. సం.వి. అ. న. 1. చేయుట, విధము, విధి: చూ, వ్యాపారము. 1; 2. ఆజ్ఞ: చూ, సెలవు; 3. పూజ: చూ, సపర్య; 4. ఏనుఁగున కిచ్చు ఆహారపుముద్ద, కరికవలము, పులకము, విధము: చూ, సాదము. (1); 5 ఉపాయము: చూ: వెరవు; 8 ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3.

విధాయకము, సం. వి. అ. న. ఆజ్ఞ: చూ, సెలవు.

విధాయకుఁడు, సం. విణ విధించువాఁడు: విధాయి.

విధాయి, సం. విణ.—పై.—

విధి, సం. వి. ఇ. పుం. 1: చూ, విధాత. 1; 2. చేయుట: చూ, వ్యాపారము. 1; 3. కాలము: చూ, సమయము. 1; 4. భాగ్యము: చూ, సంపత్తి. 1; 5. ఏర్పాటు (ఇది త్రివిధము.- అపూర్వవిధి, నియమవిధి, పరిసంఖ్యావిధి): (స్త్రీ). 6. రోహిణి: చూ, రిక్క; 7: చూ, విధము. 1; అం. 8: చూ, అలంకారము. 3. (సిద్ధవిషయమునె చెప్పుట. ఉదా.—పంచమం బెత్తుగడ సేయునపుడె కోయిలయని తెలియఁబడు"); 9: చూ, విధులు. (ఇది వేదాంగమైనవిధి.)

విధించు, సం. స. క్రి. 1. కట్టడచేయు; వా. 2; చూ, సృజించు.

విధిరహో బలవానితిమేమతిః, న్యా. అన్నిఁటికన్న విధియే బలవత్తరమని నాయూహ.

విధుంతుదుఁడు, సం. వి. అ. పుం. రాహుగ్రహము: చూ, రాహువు

విధుతము, సం. విణ రూ ధుతము. 1. విడువఁబడినది: చూ, సముజ్ఝితము; 2. కదలింపఁబడినది: చూ, వేల్లితము. 2; అం, 3: చూ, శిరఃక్రియలు; 4: చూ, ముఖక్రియలు.

విధురము, సం. వి అ. న. 1. ఎడఁబాటు; చూ, విరహము; 2: చూ, వైకల్యము; విణ. 3. ఎడఁబాటునొందినది; 4. వైకల్యమునొందినది.

విధురుఁడు, సం. వి. అ. పుం, భార్యావియోగమైనవాఁడు; అయోగుఁడు.

విధులు, అం: అపూర్వవిధి, నియమవిధి, పరి సంఖ్యావిధి (3) (చూ, విధి, 5—9)

విధువనము, సం. వి. అ. న (రూ-విధూవనము. విధువము—విధవనము—విధూన్యము—విధూయము—విధవ్యము—విధాన్యము) కదలించుట: చూ, స్ఫారము. (లోలము. 1.)

విధువము, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

విధువు, సం. వి. ఉ. పుం 1. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు; 2. వెన్నుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1; 3. కర్పూరము: చూ, సిరము (2).

విధూతము, సం. విణ. 1: చూ, విధుతము. 2; 2. విడువఁబడినది: చూ, హీనము 3; అం. 3: చూ, శస్త్రములు.

విధూతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, విధువనము.

విధూవనము, సం వి. అ. న. —పై.—

విధేయుఁడు, సం.విణ. వినయము గలవాఁడు: అనూచానుఁడు, ఆశ్రవుఁడు, వచనప్రకారకర్త, వచనేస్థితుఁడు, వశవర్తి, వినయగ్రాహి, వినయశీలుఁడు, వినీతుఁడు, శిష్టుఁడు. (తె.)- మాటదాఁటనివాఁడు, మేవడికాఁడు (చూ, సేవకుఁడు).

విధౌ వక్రేమూర్ధ్నిస్థితవతివయంకే పునరమీ ? న్యా. తలపై విధి వక్రించి కూర్చుండఁగా మనమెవ్వరము ? వీ రెవ్వరు ? అనఁగా నెవరేమి చేయఁగలరు.

విద్ధకము, అం: చూ, అజాతస్మరాలింగనములు.
విద్ధకర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: రూ-విద్ధకర్ణిక-విద్ధపర్ణి, అంబష్ఠ, అంబష్ఠకి, ఏకాష్ఠీల, కుచేల-కుచేలి, పాఠ, పాపచేలి, ప్రాచీన, రస, వర్తి, వన తిక్తక, వృకి, శివ, శ్రేయసి, స్థాపని. (తె.)—అగరుసొనంటు-అగలుసొంటి, బిఱుబొద్ది, పాట తద్వి —(తె.)—విసబొంది-విసబొద్ది*.
విద్ధకర్ణిక, సం. వి ఆ. స్త్రీ. —పై.—
విద్ధపర్కటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కానుగు*: చూ, శాదఘ్నము.
విద్ధపర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ-విద్ధకర్ణి*.
విద్ధము, సం విణ. 1 తొలువఁబడినది: ఛిద్రితము; 2. త్రోయఁబడినది: అస్తము, ఈరితము, క్షిప్తము, నికృతము, నిరస్తము, పర్యుదస్తము, ప్రణీతము (తె.)—పొల్ల; 3. బాధింపఁబడినది: చూ, వేధితము. 2; 4. సమానమైనది: చూ, సుషమ 2.
విధ్యర్థకము, అం. ధాతువు చివర (అది) చేరిన విధ్యర్థకమగును. "చేయునది".
విధ్వంసము, సం. వి అ.పుం. మిక్కిలిధ్వంసము: చూ, సంస్థ 3.
వినఁబడు, వా. అ. క్రి: వినిపించు.
వినకపోవు, ద్వ. స. క్రి: చూ, పెడచెవిఁబెట్టు.
వినత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గరుత్మంతునితల్లి: చూ, సవిత్రి 1; 2. వంపుపెట్టె: చూ, సందుకా.
వినతము, సం. విణ. 1. వంకరైనది: చూ, వేల్లితము. 3; 2. వంగినది: చూ, వక్రిమము; 3. గురుశిక్షితమైనది.
వినతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1: చూ, వినయము. 1; 2. నమస్కారము: చూ, హణిగలు.
వినతుఁడు, సం. విణ: చూ, ప్రణతుఁడు. 2.
వినతేయుఁడు, సం. వి. అ. పుం. రూ—వైనతేయుఁడు. గరుత్మంతుఁడు: చూ, హరివాహనుఁడు.
వినవివాఁడు, దే. విణ: చూ, బధిరుఁడు.
వినమితము, సం. విణ. మిక్కిలివంగినది: చూ, వక్రిమము.
వినమ్రత, వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, వినయము. 1.
వినమ్రము, సం. వి. అ. న. 1. తగరము: చూ, హొన్ను (లోహము. 1—ఒ.); విణ. 2. మిక్కిలి వంగినది: చూ, వక్రిమము.
వినమ్రుఁడు, సం. విణ. మిక్కిలి వంగినవాఁడు: అవనామి, నమ్రుఁడు, ప్రణతుఁడు, ప్రవణుఁడు. (తె.)- వంగినవాఁడు.
వినయ, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("ఒక్కొక్క పాదమునకు ఒకనగణము. 3 వ ఛందస్సు.")
వినయగ్రాహి, సం. విణ: చూ, విధేయుఁడు.
వినయము, సం. వి. అ. పుం. 1: అవనతి, ప్రణయము, ప్రణతి, ప్రసరము, మానన, వినతి, వినమ్రత. (అవ్య.)—ఆ. (తె)— అడఁకువ—అణఁకువ—అణుకువ, డిందు, మందట, మకుఁగు—మడువు—మడ్గు—మణుఁగు—మణువు, మేవసి, వందిలీకము. తద్వి.-౧. అణంగినది:-అవనతము, అవనమ్రము; ౨.అణఁచునది:-అవనామకము; 2 గురుశిక్ష.
వినయశీలుఁడు, సం. విణ: చూ, విధేయుఁడు.
వినశ్వతి, అం: చూ, భావవికారములు.

వినాత, అం: చూ, భిన్నపంచమజభాషలు.
వినాముఖము, సం.వి.అ పుం. బౌద్ధాలయము: చూ, సదనము.1.
వినాయకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. = వెనకయ్య. (స్వతంత్రుఁడౌటవలనఁ దనకు నితర ప్రభువు లేనివాఁడు, దుష్టులను విఘ్నములను శిక్షించువాఁడు): అనేకప ముఖస్వామి, ఆఖువాహనుఁడు, ఇభుఁడు, ఉమాసుతుఁడు, ఉమోద్భవుఁడు, ఏకదంతుఁడు, ఐకుఁడు, కరిముఖుఁడు, గ, గజాననుఁడు, గణపతి, గణాధిపతి, గణాధిపుఁడు, గణాగ్రణి, ఢుంఢి, త్రిధాముఁడు, ద్విదేహుఁడు, ద్వైమాతురుఁడు, న, పృశ్నిశృంగుఁడు, మూషికాంచనుఁడు, లంబోదరుఁడు, వజ్రదంతుఁడు, వానవుఁడు, విఘ్ననాయకుఁడు, విఘ్ననాశకుఁడు, విఘ్ననాశనుఁడు, విఘ్నరాజు, విఘ్నవినాయకుఁడు, విఘ్నహారి, విఘ్నుఁడు, విఘ్నేశుఁడు, వృషాంకుఁడు, సుముఖుఁడు, హేరంబుఁడు. (తె.)—ఇద్దఱుతల్లుల ముద్దుబిడ్డఁడు, ఏనుఁగు మోముసామి, ఒంటికొమ్ము వేలుపు, కుడుముల తిండికాఁడు, కొక్కు-రవుతు-కొక్కురౌతు, కోడెటెక్కెము వానన్న, గఱి(రి)కజల మెచ్చుగబ్బి వేల్పు, గుంజిళ్లపెట్టించు కొనువేల్పు, గుజ్జువేలుపు, గొప్ప బొజ్జగలాఁడు, గొప్పమెయిప్రోడ, చేటచెవుల వేలుపు, చేటవీనులదిణి, జమిలి తల్లులబిడ్డ, టింగఱాసామి, పగడపంటిదొర, పనిచెఱుచు వాఁడు, పనిచెఱుపువేల్పు, పాఁపజందెములమేటి, పాఁప జన్నిగట్టు, పిళ్లారి, పెద్దకడుపువేల్పు, బిబ్బికడుపువేల్పు, బొజ్జదేవర, ముక్కంటి తొలిపట్టి, ముక్కంటిపండుల మెక్కెడు దిండీఁడు, మొదటివేల్పు, మొట్టికాయలమెప్పు, మ్రొక్కువారల పనుల్ జక్కఁజేసెడుసామి, వంకర తొండంబువాఁడు, వెనకయ్య. ("చూ, హేరంబుఁడు"); 2: చూ, బుద్ధుఁడు; 3: చూ, హరివాహనుఁడు; 4 గురువు: చూ, సురాచార్యుఁడు (వంతులు. 1.); అం. 5: చూ, శాస్త్రప్రవర్తకులు.
వినాయకుపిరి, మి. వి: చూ, బాలక్రీడ.
వినార్థకములు, అం. కాక, తప్ప, తక్క. (3)
వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః, లో. నశించిపోవు కాలమున వ్యతిరేకపు బుద్ధులు కలుగును. ("వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః" అను వచనంబేల తప్పు") (నీతిచంద్రిక.)
వినాశము, సం. వి. అ. పుం. 1. చేటు: చూ, సంస్థ. 3; 2. చూడమి: అదర్శనము, కంచుమించు.
వినికి, దే. వి. (రూ-వినికిడి, వినుకలి-విన్కలి-విన్కి.): చూ, శ్రవణము. 2.
వినికిడి, దే. వి. (వినికి+ఇడి)—పై.—(స్వార్థమున ఇడి.)
వినిగూహితము, అం: చూ, అధరము. 6.
వినినిందించు, మి. స. క్రి. మిక్కిలినిందించు.
వినిపాతప్రతీకారము, అం: చూ, అంగపంచకము.
వినిపాతో౽పినమః సమున్నతేః, న్యా. వినిపాతముకూడ నున్నతికిఁ దగిన విధముగానేయుండును. అనఁగా బైకి

నెంతదూరమెగిరిన నంతదూరము క్రిందఁబడవలెను.

వినిపించు, వా. అ. క్రి: వినఁబడు వినుచు.

వినిమయము, సం. వి. అ. పుం. 1. వస్తువుల మాఱుపు, అక్లిష్టము, అపమిత్యకము, నియమము—నిమేయము—నైమేయము, పరిదానము, పరివర్తనము—పరివర్తము—పరీవర్తము, ప్రతిదానము, బంధకము. (తె.)-కుండమార్పు, పిరాయింపు (పిరాయింపు), బదలాయింపు, మారుగడ, మారకము-మాఱకము-మార్కము, మాఱుపు-మార్పు. విడిగ్రోలు, వినిగోలు. వీడు; 2. కుదువ: చూ, వారకము. (1): అం. 3: చూ, స్వామ్యములు.

వినియుక్తము, సం. విశ. వినియోగింపఁబడినది. (నియోగింపఁబడినది=ప్రతిసరము.)

వినియోగము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఉపయోగము: చూ, సమృద్ధి; 2. ఉపయోగించుట; 3. నియమనము: చూ, సత్యము. 1.

వినియోగించు, సం. స. క్రి ఉపయోగపఱచు. (తె.)-వాడు, వీలు

వినిర్గతము, సం. విశ. బయలువెడలినది; నిష్క్రాంతము.

వినివర్తితము, అం: చూ, పార్శ్వక్రియలు.

వినివృత్తము, అం. 1: చూ, ముఖక్రియలు; 2: చూ, కరణములు

వినీతబాహువు, అం: చూ, ప్రచారములు.

వినీతము, సం. వి. అ. పుం. 1. చక్కఁగా మోసెడి గుఱ్ఱము: చూ, హయము; 2: చూ, నిభృతము.

వినీతుఁడు. సం. వి. అ. పుం 1. వర్తకుఁడు: చూ, సార్థవాహుఁడు 1; విశ. 2. జితేంద్రియుఁడు: చూ, హంసుఁడు 3; 3. గురువుచేత శిక్షింపఁబడినవాఁడు; 4. (బడనివాఁడు); 5. వినయముగలవాఁడు: చూ, విధేయుఁడు; 6: చూ, ప్రశ్రితుఁడు.

విను, దే. వి. 1. రూ-విన్ను, మిను-మిన్ను, ఆకసము: చూ, సురవర్త్మము; స. క్రి 2. ఆలకించు-అలించు, ఊఁకొట్టు, ఊఁకొను, చెవిదోరఁబెట్టు, చెవియొగ్గు, చెవివాలఁబెట్టు, వీనిచ్చు, (సం.)- ఆకర్ణించు, శ్రుతమగు; వా. 3. పనివిను.

వినుకలి, దే. వి. రూ—విన్కలి: చూ, రూ —వినికి.

వినుకలికంటి, దే. వి. (వినుకలి + కన్ను) పాము, చక్షుశ్రవము: చూ, సర్పము. 1.

వినుకెంపు, దే. వి ద్యుమణి. ఉ, రా. 1, అ. 48: చూ, సూర్యుఁడు. (ఇట్లు వినుమానికము, వినురతనము.)

వినుచు, దే. అ. క్రి. 1. వినవచ్చు. భో. 5, అ 73; 2. వినఁబడు. ఆం, భా. తృ. 115; ప్రే. 3. వినఁజేయు: చూ, వినిపించు. భార. అది. 4, అ.

వినుచూలి, దే.వి.రూ-విన్నుచూలి.నభస్వంతుఁడు·చూ,వాయువు.

వినుజుట్టుదేవర, దే. వి: చూ, శివుఁడు. సాం. దే. 3.

వినుద్రిమ్మరి, దే. వి. ఖచరుఁడు. అచ్చ. అ కాం. 13: చూ, వేలుపు.

వినుప్రోలు, ద్వ. వి. రూ-విన్నుప్రోలు-విన్ప్రోలు: చూ,స్వర్గము.

వినుప్రోల్దొర, ద్వ. వి. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

వినుమనుమఁడు, దే. వి. 1. భీముఁడు. ఆం. పదా. 2—6: చూ, వృకోదరుఁడు; 2. హనుమంతుఁడు. అచ్చ. యు, కాం. 407: చూ, వానరము.

వినుమిటారులు, దే. వి. బ: చూ, వేలుపు. సాం. దే. 18.

వినుము, వా. వి. (సం.)—అవధారణము—అవధరము—అవధారు, మాత్ర.

వినుమ్రాను, దే. వి. కల్పవృక్షము. అచ్చ. సుం, కాం. 34: చూ, వేలుపుఁజెట్టు.

వినురతనము, ద్వ. వి: చూ, వినుకెంపు.

వినులంజెలు, ద్వ. వి. బ: చూ, వినుమిటారులు. వేం. అ.20.

వినువలను. దే. వి. రూ—విన్వలను: చూ, వినుప్రోలు.

వినువాఁక, ద్వ. వి. స్వర్నది గంగ.రామా 1 అ, 122:చూ,నది.

వినువాఁకమోపరి, ద్వ. వి: చూ, శివుఁడు.

వినువాఁడు, వా. వి. (సం.)— శ్రోత.

వినువారలమానికము, ద్వ. వి. చింతామణి. ఆం. పదా. సుర. 27: చూ, రత్నములు.

వినుసిగదేవర, ద్వ. వి. వ్యోమకేశుఁడు. రామా. 1. అ. 7: చూ, శివుఁడు.

వినోక్త్యలంకారము, అం: చూ, అలంకారము. 8. ("కొంచెమును బాసినీచము, కొంచెమునుబాసి రమ్యమునగ్యేనేని యిట్లు ద్వివిధము. ఉదా:—౧. వినయమునుబాసి విద్య యవిద్యయయ్యె. ౨ ఖలులతోఁ బాసి, నీసభ ఘనతకెక్కె".)

వినోదము, సం. వి. అ. పుం. 1. క్రీడాదులచేత ప్రొద్దుపుచ్చుట: (తె.)-వేడుక-వేడ్క; 2. క్రీడ: చూ, విలాసము. 1.

వినోదించు, సం. అ. క్రి. 1. క్రీడాదులచేత ప్రొద్దుపుచ్చు; 2. క్రీడించు: చూ, చరలాడు.

విన్కలి, దే. వి: చూ, రూ—వినుకలి.

విన్కి, —పై.— (రూ—వినికి)

విన్న, వై. విశ. = ఖిన్న. వివర్ణమైనది;

విన్నఁబడు, వై. అ. క్రి. (విన్న + పడు) వివర్ణమగు. పా. 4, అ. 61: చూ, వెలవెలఁబాఱు.

విన్నఁబాటు, వై. వి. విన్నఁబడుట. హరి. ఉ. 8, అ. 144: చూ, వైవర్ణ్యము.

విన్నఁబోవు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, విన్నఁబడు. సా. 2, అ: 99.

విన్నన, వై. వి. 1.=ఖిన్న: చూ, విన్నఁబాటు; 2. న్యూనత. చూ, సొడ్డు. 1.

విన్ననువు, వై. వి =విజ్ఞానమ్ 1. నేర్పు: చూ, సామర్థ్యము. 1; 2: చూ, విధము. 1.

విన్నపత్రిక, వా. మి. వి. (విన్నపము + పత్రిక) విజ్ఞాపన పత్రిక. భల్లా. 4, అ.

విన్నపము, సం. విశ. 1. పొందఁబడినది: చూ, సంసక్తము; 2. తెలియఁబడినది: చూ, వ్యక్తము. 2; 3: చూ, విచారితము.

విన్నవించు, వై. స. క్రి. = విజ్ఞాపన. మందలించు. (సం.)—విజ్ఞాపించు.

విన్నవోవు, ద్వ: అ. క్రి. (అం. శే. 26) ఒల్లఁబోవు, చిన్నఁబోవు—చిన్నవోవు, తూలబోవు, పుయిలోడు, బుచ్చివాఱు,

వాడు. (సం.)—ఖిన్నుఁడగు.

విన్నాణము, వై. వి. 1 =విజ్ఞానమ్: చూ. సామర్థ్యము. 1; 2: చూ, విన్ననువు; విణ. 3. ఒప్పిదమైనది వసు. 2. ఆ. 137; శళాం. 4, ఆ. 1; చూ, హృద్యము; అం. (బ.) 4: చూ, విన్నాణములు.

విన్నాణములు, అం: కక్కి, కొక్కిస, దొక్కస (దొక్కర—దొక్కరము — దొక్కెరము), ముత్తెర, కుమ్మరింపు, జోడింపు, సందుసీసకము, గొంతుమారు (లు), సమసీసము, సురాటము, చేవ, కరదనము (కందణము), కల్లము, తొట్టి, కిర్లి, బరిపోటు, రొండివేటు, పణము, కర్ణాతు, సుఖారము, చొంగణము, పెట్లాగు, రూణింపు, సరిబిత్తరము, వింటీళము (వింటాలము), లాగు, సింగిణి, పాదవారణము, పదగిళాస్తి, గళకత్తెర, నృసింహము, కాసెనిల్కడ (శౌ.); తద్వి:—(తె.)—లోలొంక; విసరాకడ, విసరుమొన. (చూ, మొనలు—మల్లబంధములు.)

విన్నాణి, వై. వి. =విజ్ఞాని-వైజ్ఞానిక. (విన్నాణము+ఇ) 1: చూ, సన్న్యాసి; విణ. 2. నేర్పరి. భాగ. 2. స్కం. 9: చూ, సమర్థుఁడు.

విన్ను, దే. వి: చూ, రూ—విను. 1.

విన్నుచూలి, దే. వి: చూ, రూ—వినుచూలి.

విన్నుప్రోలు, దే. వి: చూ, రూ—వినుప్రోలు.

విన్రోవ్వేలు, —పై.—

విన్యసించు, సం. స. క్రి. ఉంచు. కాశీ. 3, ఆ. 240: చూ, హవణించు. 4.

విన్యస్తము, సం. విణ. రూ—న్యస్తము. ఉంచఁబడినది: చూ, వ్యూఢము. 2.

విన్యార్థకము, అం "ఏని" అనునది.

విన్యాసము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఉనుచుట, పెట్టుకోలు: చూ, సంభృతి. 2; 2. మాల్యాదినిర్మాణము, ఆకల్పము, కల్పన-కల్పనము, న్యాసము, పరిస్పందము, ప్రపంచము, రచన-రచనము. (తె.)—పన్నకము-పన్నిక-పన్నికము-పన్నుగడ. తద్వి:— వ్యూహము.

విన్వలను, దే. వి: చూ, రూ—వినువలను.

విపంచి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రూ-విపంచిక. 1: చూ, వీణె; 2. క్రీడ: చూ, విలాసము. 1.

విపంచిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.—పై —

విపక్షుఁడు, సం. వి అ. పుం. 1: చూ, శత్రువు; విణ, 2. పక్షములేనివాఁడు.

విపణము, సం. వి. అ. పుం: చూ, విక్రయము. 1.

విపణి, సం. వి. ఇ ఈ. స్త్రీ, ఇ పుం. 1. రూ-విపణ. అంగడి: చూ, సదనము. 1; 2. అంగడివీధి: చూ, మార్గము. 1—౧౩; 3 అంగడియందు అమ్మెడుసరకు: చూ, సరకు, 4. యాతన: చూ, వేదన; స్. పుం. 5. వర్తకుఁడు: చూ, సార్థవాహుఁడు.

విపత్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. చూ, రూ —విపత్తు; 2.యాతన: చూ, వేదన. 1.

విపత్తు, సం వి. ద్. స్త్రీ. 1. (దీనికి విరుద్ధార్థక పదము సంపత్తు): రూ—విపత్తి, అనయము, ఆపద—ఆపత్తి, ఈతి, ఉత్సర్గము, ఉద్వర్తనము, ఉపత్తు ఉపద్రవము, ఉపప్లవము, ఉపలింగము, ఉపవర్గము, ఉపహతి, ఉపాకృతము,కదనము, కషాయము, డమరము, డింబము, రాష్ట్రిము, విద్వరము, విప్లవము,వ్యతికరము,వ్యసనము,సంగరము,సంపరాయము-సాంపరాయము, (తె) — అంకిలి, అంగద, అగచాట్లు, అంగలారువు—అంగలార్పు, అడరు, అలజడి — అల్లడి, అల్లు, అవాంత్రము, ఆవడి — అవిడి— హావడి, అవలి — అవళి — హావళి, ఇడుమ, ఉప్పలి, ఎడరు, ఎడ్డమి, కందు, కడిఁది, కస్తి, కీడు, క్రందు, గత్తర, గొడవ—గొడివె, గొహారు, గోరము, చీఁదఱ, చెట్ట, చెడిది—చేడిది, చెడ్డ, చేటు, డబ్బఱ—దబ్బఱ, డెప్పరము-దెప్పరము, తెక్కలిపాటు, త్రిమ్మరు,త్రొక్కుడు, దాయము, దొసఁగు-దొసవు, నస, నెవ్వ, నొప్పి, పాటు, పులుగాకు, బడప, బన్నము, బెడఁద, ముద్ది ముప్పు, రట్టడి-అట్టడి, రట్టు-అట్టు, రహటు-రాటు, రాయిడి — రావడి, లంపట, లత్త, లూటి—లూటీ, వంద, వడిచుట్టు, విడ్డూరము, వెసనము, వేఁకరము, సిలుగు, సెరగు, సేగి. తద్వి.—౧. (తె): గొప్పదెబ్బ; ౨: కాంతారము. (తె).—వల్లడి; 3. అవమానమునకు:—చూ, సడి. 8: ౪. అపజయమునకు: — చూ, వీఁక. 7; ౫: ప్రతివాపము; అం.2: చూ, తారలు.

విపథము, సం. వి. అ. పుం. చెడుత్రోవ: చూ, మార్గము. 1—౫. (విపథ అని కొందఱు): చూ. స్మృతి. 1—3.

విపదిహంత సుధాపి విషాయతే, న్యా. ఆపత్కాలమున నమృతమును విషమగును. "కానికాలమునకుఁ, గట్టిపామై కఱచును" అని సజాతీయభాషీయము.

విపన్నము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సర్పము; విణ. 2, విపత్తునొందినది.

విపరీతకరణబంధము, అం: పురుషాయితము. భ్రమనము, ఉద్గతము, ప్రేంఖావతి (4) (ఇదియాఅవది): చూ, రతిబంధములు.

విపరీతబుద్ధిప్రదము. (విపరీతధీప్రదము). అం. (విరుద్ధార్థము, దోపించునది.) (ఉదా.—అంబికాపతుఁడు=సాంబమూర్తి అని ప్రయోగించిన వాని యభిప్రాయము తల్లికి విటకాఁడని యర్థము స్ఫురించుచున్నది): చూ, కావ్యదోషములు:

విపరీతధ్వని, సం. వి. ఇ. పుం. మొత్తకోళ్లు; చూ, సర్వము, 2.

విపరీతము, సం. విణ. 1: విపర్యస్తము: చూ, వ్యత్యస్తము; అం. 2: చూ, భావదూషితములు.

విపర్యయము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వ్యత్యయము.

విపర్యస్తము, సం. విణ; చూ, విపరీతము.

విపర్యాసము, సం. వి. అ. పుం: చూ, విపర్యయము.

విపశ్చితుఁడు సం. వి. త్. పుం: చూ, విద్వాంసుఁడు.

విపాటిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చేతులుపగిలెడు కుష్ఠువు, సిహ్మల్లిక, విపాదిక: చూ, సితము. 1.

విపాకము, సం. వి. అ. పుం. 1. దుష్పాకము; 2. పండుట:

చూ, పరుసు (5); 3. పరిణామము, మాఱురూపు: చూ, విస్మృతి; 4. వండుట: చూ, సూపకారము; 5. భాగ్యము: చూ, సంపత్తి. 1; 6. తీపి; చూ, సుంసము. 2; 7. దుర్గతి (ఒకానొక నరకము వంటిది); 8. చెమట:చూ, స్వేదము. 1; 9 దుష్ఫలము, దుష్టఫలము; విణ. 10. పాకము చెడినది.

విపాతము, సం. వి. అ. న: చూ, బాణము. 1.

విపాదిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—విపాటిక.

విపాశ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. జంబూద్వీపములోని నది: చూ, నది; విణ. 2. విడిచిపోయిన పాశములుగలది.

విపినము, సం.వి.అ.న. (భయముచేతదీనియందువడఁకుదురు); అటవి, అరణ్యము, అశ్వాతరము, ఆశ్రమము, క, కచ్ఛము, కష్టము, కాంతారము, కాటిక, కాననము, కుబ్రము కృపీటము, గహనము, గహ్వరము, గుహీనము, గోత్రము, ఝషము, తలము, దవము-దావము, ద్వైతము, నీవ్రము, ప్రాంతరము, రిక్తము, వణము—వనము, వని—వనిక. వార్క్షము, సత్రము. సమజము, సాంద్రము. (తె.)—అడవి, ఎడారి — ఎడారు, కాడు, కాన, కారు, కోన, చేను, జీబు, డొంక, పొలము, లొంక, సానువు. తద్వి.—౧; అరణ్యమధ్యమునకు.—(తె) నట్టడవి; ౨. ఇంద్రునివనమునకు-ఖాండవము; 3. ఎండిన యడవికి.—కక్షము — కక్ష్యము; ४: ఝాటము. (తె).— కారడవి(కాఱడవి), చిట్టడవి; ౫: దండకము; ౬,పాడడవికి- కృష్టి; ౭. పేరడవికి.—అరణ్యాని, కాంతారము, మహారణ్యము. (తె.)—దొడ్డయడవి, పేరడవి; ౮. మాయచేత చేయఁబడినయడవి: ఆశ్రుతము;౯:లీలోద్యానము, దేవనము; ౧౦. వృక్షాదులతో నిండిన యడవి: కుటంగకము—కుటుంగకము. ("చూ, సాంద్రము. 1.") (చూ, వనము. 2.)

విపుల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నేల: చూ, భూమి. 1; అం· 2: చూ, వృత్తము. 1. (కందపద్యభేదములాటింటిలో నొకటి. "క్షమ జేసికాలుసమపా, దములోఁజొరకబ్ద మొకటి—తనరింపన్, సమధిక పథ్యాకందము, గమనిక విపులయన నలరు—కందమగున్": చూ, కందము.)

విపులము, సం. విణ. విరివియైనది: చూ, సుర. 3.

విప్పు, దే. వి 1: చూ, వైశాల్యము; 2: (సం.) బాహుళ్యము, ప్రాయము; 3: చూ, వికాసము 3; 4. విరిసిపాఱుట; ప్రే. 5: రూ — విడుచు, విడి.

విప్పుతెప్పలతేఁడు, దే. వి. ఇంద్రుఁడు. సాం. దే. 11: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

విప్రకారము, సం. వి. అ. పుం. 1. తిరస్కారము: చూ, హేళనము; 2. అపకారము. కీడు: చూ, హాని. 2; 3: చూ, వికారము. 5.

విప్రకీర్ణము, అం: చూ, నృత్తహస్తములు.

విప్రకులము, సం. వి. అ. న. బ్రాహ్మణకులము: చూ, సంతతి. 1. (చూ, వర్ణములు.) (చూ, బ్రాహణులు.)

విప్రకృతుఁడు, సం. విణ. 1 తిరస్కరింపఁడినవాఁడు; 2. అపకారము చేయఁబడినవాఁడు.

విప్రకృష్టము, సం. విణ: 1. దూరము, పరము. (తె.)—ఎడ, ఎడవు, కడ, కెళవు, దవు-దవ్వు—దౌ—దొవు. తద్వి.-౧. దవిష్ఠము, దవీయము, సుదూరము. (తె)—ఎడదవ్వు. ౨. చూ, పరుసు. (1); ౩. అంగ (3); ४. అంకణము(2); ౫. అంతరము (19).

విప్రతిపత్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. కలఁత: చూ, సంతాపము; 2: చూ, వైరము.

విప్రతిషేధన్యాయము, న్యా. రెండుకార్యములకుఁ దుల్యబల విరోధము వచ్చినపుడు మెదటి దానిని విడిచి రెండవదానినిఁ జేయుటయనురీతి.

విప్రతీపము, సం విణ. మిక్కిలి ప్రతికూలము: చూ,సవ్యము.

విప్రతీసారము, సం.వి.అ.పుం. 1: అంబరీషము, అనుతాపము, అనుశయము, కౌకృత్యము—కౌక్కృత్యము, చింత, చర్చ, పశ్చాత్తాపము. ఉప. (తె.)—అడలు, అదవద, అలక, అలమట, అలుక-అల్క, కలవరము, తలఁపు, తలపోఁత, వగ-వగపు, నొచ్చుకోలు; 2. కోపము : చూ, రోషము; 3. అకృత్యము.

విప్రపురి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: అగ్రహారము. (తె.)—నల్లిండ్లు. (చూ, దేశములు. 3.)

విప్రయాణము, సం.వి.అ.న. పలాయనము: చూ, సంద్రావము.

విప్రయోగము, సం. వి.అ.పుం. 1. స్త్రీపురుషుల యెడఁబాటు, విప్రలంభము చూ, హృల్లేఖము.1; 2: చూ, విసంవాదము; 3. మిక్కిలి వంచనము: విప్రలంభము.

విప్రలంభము, —పై.—; అం. 4: అభిలాష, ఈర్ష్య, విరహము, ప్రవాసము (4).

విప్రలబ్ధ, సం. విణ. 1. వంచింపఁబడినది; అం. 2. సంకేతస్థలమునందుఁ బ్రియునింగానక మోసపోయి వ్యాకులతఁ బొందునట్టి నాయిక: చూ, నాయికలు.

విప్రలబ్ధుఁడు, సం. విణ: చూ, వంచితుఁడు.

విప్రలాపము, సం.వి అ.పుం. 1. పరస్పర విరుద్ధమైన మాట: చూ, ఖడ్గము. 2; 2. అపార్థమైన మాట: చూ, ఖడ్గము. 2.

విప్రశ్నిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చూ, సోదెకత్తె.

విప్రవాక్యంజనార్దనః (ప్రశస్యతే), న్యా. జనార్దనుఁడు విప్రవాక్యము, మంచిదనిఁ బ్రశంసించెను.

విప్రాః పశ్చిమబుద్ధయః, న్యా. బ్రాహ్మణులకు బుద్ధి పెడతల నుండును. బ్రాహ్మణులన వేదజడు లని చెప్పవలెను. దీనినే "బుద్ధిజాడ్య జనితోన్మాదుల్ గదా శ్రోత్రియుల్" అని పెద్దన మఱొకవిధముగాఁ జెప్పినాఁడు.

విప్రుఁడు, సం.వి.అ.పుం =పాఱుఁడు: చూ, స్వస్తిముఖుఁడు.1.

విప్రుషము, సం. వి. ష్. స్త్రీ. పృషతము—పృషత్తు, బిందువు, వశిరము-వసిరము. (తె)—నీటిబొట్టు: చూ, బొట్టు. 6.

విప్లవము, సం వి.అ పుం. 1. కొల్ల మొదలగు దేశోపద్రవము: చూ, విపత్తు; 2. ముష్టిప్రహారాది.

విప్లుతము, అం: చూ, సంచారీభావమునఁ బుట్టిన దృష్టులు.

విఫలము, సం. విణ: చూ, అఫలము.

విబంధము, సం. వి. అ. పుం· రూ-నిబంధము, ఆనాహము: చూ, మూత్రకృచ్ఛ్రము.

విబుధుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, విద్వాంసుఁడు. 1; 2: చూ, వేలుపు; 3: చూ, హిమాంశువు.

విబూది, వై. వి.=విభూతిః చూ, భస్మము.
విబూదిపండు, వా. వి. బూడిదపండు. (ఆయువును పెంచు ఫలము. వీటితో తడిపి శరీరమంతయుఁ బూసికొనుచుండిన ఆయువభివృద్ధి యగును.)
విభక్త, అం: చూ, ముఖరజ్జువులు.
విభక్తము, సం. విణ. విభాగింపఁబడినది: భక్తము.
విభక్తి, సం. వి. ఇ. (స్త్రీ). 1: చూ, విభాగము. 2; 2 శబ్దముల పరస్పర సంబంధముల తెలియఁజేయునది. (ప్రథమాది)
విభజనకర్త, సం. విణ: అంశయిత,
విభజనము, సం. వి. అ. న. విభాగించుట: అంశనము, విగమము, విభాగము, భజన-భజనము.
విభజించు, సం. స. క్రి: చూ, విభాగించు.
విభవ, అం: చూ, సంవత్సరములు.
విభవప్రీతి, అం: చూ, చతుర్విధప్రీతులు.
విభవము, సం వి. అ. పుం. 1. సంపద: చూ, సంపత్తి. 1; 2. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3.
విభవమోహము, అం: చూ, మోహచతుష్టయము.
విభాకరుఁడు, సం. వి అ. పుం. 1: చూ, సూర్యుఁడు; 2. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.
విభాగపత్రము, పా. వాటాలజాబితా.
విభాగము, సం. వి. అ. పుం. 1. పాలు: చూ, వంతు. 5; 2. విభక్తి, భాగము, అంశము, వాటము, విగ్రహము. (తె.)—వాటా, పంపకము; 3: చూ, విభజనము.
విభాగించు, సం. స. క్రి. భాగించు: చూ, సంవిభాగించు.
విభాజకము, సం. విణ. విభజించునది: భజమానము.
విభాజితము, సం. విణ. విభజింపఁబడినది: న, పరిచ్ఛిన్నము, భిన్నము, విభిన్నము. తద్వి.—వ్యతిరిక్తము,
విభాజ్యము, సం. విణ. విభజింపఁదగినది: అంశ్యము, భజిష్యము, భాగ్యము.
విభాతము, సం. వి. అ. న: చూ, వేకువ.
విభావన, అం: చూ, అలంకారము. 3. (కారము లేక కార్యము చెప్పుట. "ఉదా:— లత్తుకపూయకయ తన్వి నీ చరణము లరుణములయ్యె; రాజా! నీ కీర్తులుచంద్రుఁడు లేని వెన్నెలలై వెలుంగుచున్నవి." ఇదె విభావనాలంకారము.)
విభావని, అం: చూ, మాళవ పంచమిజభాషలు.
విభావము, సం. వి. అ. పుం. 1. రసోత్పాదన కారణము. (ఇది ద్వివిధము:- ఆలంబన విభావము, ఉద్దీపన విభావము అందు స్త్రీ పురుషాదు లాలంబన విభావము. అనఁగా రసాధారమనుట, వయసు అలంకారము మొదలగునది యుద్దీపన విభావము. అనఁగా రసము నుద్వేగింపఁజేయునది. ఉదా:- రతిమన్మథులంబోలె నా సీతారాములుకలసి పరస్పర శోభాహేతువులైరి. ఇది యాలంబన విభావము. ఉదా:— ఆహా! ఆ మేను, ఆ వయసు, ఆ చెక్కు, ఆ టక్కు, ఎవ్వనిమనసుం గరంచదు! ఇది యుద్దీపన విభావము. ఉద్దీపనమునందు మన్మథచంద్ర మలయానిలాదులు తటస్థములని మఱియొక సంజ్ఞను బొందియుండును. ఉదా:— ఓమరుఁడా యగ్నికి గాలితోడైనట్లు నీకు నీచంద్రవసంత శుకపికాదులెట్లు తోడయ్యెను!"): చూ, భావములు; 2. పరిచయము: చూ, సంస్తవము.
విభావరి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). 1: చూ, రాత్రి; 2. పసుపు: చూ, వర్ణము. 6; 3: చూ, శంభళి.
విభావసుఁడు, సం. వి. ఉ పుం. 1: చూ, విభాకరుఁడు. 1–2.
విభాషలు, అం. (ఇవి ఇరువది):—కకుజభాషలు. ౩. టక్కజ విభాషలు ౪, పంచమిజ విభాషలు ౨, భిన్నపంచమిజభాష. ౧, ఉత్కళ కైశికిజవిభాష ౧, మాళవకైశికిజ విభాషలు ౨, భిన్నషడ్జజ విభాషలు ౪, వేసరషాడవజ విభాషలు ౨. పంచమషాడవజవిభాష. ౧.
విభిన్నము, సం. విణ. వివిక్తము.
విభీషణము, సం. వి. అ. పుం. 1. కిక్కసకసపు సూన్యమధ్యము: చూ, హరిత. 1. (తృణము. 1.); విణ. 2. మిక్కిలి భయంకరమైనది. (చూ, రౌరవము. 2.)
విభీషణుఁడు, సం. వి. అ. పుం, రావణునితమ్ముఁడు. చిరజీవి (చూ, రాక్షసుఁడు. 1.) (విభీషణుని సోదరులు:— రావణ కుంభకర్ణులు.)
విభుఁడు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. ప్రభువు: చూ, స్వామి. 1; 2: చూ, శివుఁడు; 3: చూ, బ్రహ్మ. 1; 4. సర్వవ్యాపకుఁడు. (నారాయణుఁడు.)
విభూతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ = విబూది. 1. తిర్యక్పుండ్రధారులు ధరించెడు భస్మము: చూ, భస్మము; (చూ, విబూదిపండు); అం. 2. ఒకఐశ్వర్యము: చూ, సిద్ధులు. (చూ, విభూతులు); 3: చూ, వృత్తము. 1 ("ర—జ—గురువులు. 7. ఛందస్సు".)
విభూతిపండు, మి. వి. విబూదిపండు, బూడిదపండు.
విభూతులు, అం. అణిమాదిసిద్ధులు: చూ, సిద్ధులు,
విభూషణం మౌనమపండితానామ్, న్యా. సభలో మాటాడకూరకుండుటయే మూర్ఖుల కలంకారము.
విభూషణము, సం. వి. అ. న. తొడవు: చూ, భూషణము. 2.
విభూషణుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.
విభ్రమము, సం. వి. అ. పుం 1. భ్రమ-భ్రమము, భ్రాంతి, మిథ్యామతి, వికల్పము, విహారము, (తె):—దిమ్మ—దిమ్ము, నివ్వెర-నివ్వెఱ, నివ్వెఱఁగు, నివ్వెఱపాటు, బమ, బమ్మెర, బమ్మెరపోక, బవిరి, బాఁతి-బ్రాఁతి, బొమ్మర, భ్రామిక, తద్వి.—౧. భ్రమముకానిది: అచ్యుతము; 2. భ్రమణము: భ్రమి. (తె.)—తిరుగుడు, బొమ్మర. (చూ, వెఱవెఱపాటు), 3. వస్త్రభూషణాది ప్రయుక్తమైన కాంతివిశేషము; అం. 4 వచన భూషణ విపర్యాస రూపమైన స్త్రీలయొక్క శృంగార చేష్టావిశేషము: చూ, శృంగారచేష్టలు.
విభ్రాంతము, అం: చూ, సంచారీభావమునఁ బుట్టిన దృష్టులు.
విభ్రాట్టు, సం విణ. (జ్) (భూషణాదులచేత) ప్రకాశించువాఁడు: భ్రాజిష్ణువు, రోచిష్ణువు.
విమతుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, శత్రువు; విణ. 2. విరుద్ధమైన మతముగలవాఁడు.

విమనుఁడు, సం.విణ. (న్): అంతర్మనస్కుఁడు, అంతర్మనుఁడు, అఘుఁడు, అన్వితుఁడు, ఆర్తుఁడు, క్లిష్టుఁడు, క్లేశితుఁడు, ఖిన్నుఁడు, దుఃఖాన్వితుఁడు. దుఃఖితుఁడు. (తె.)—ఒంజిలి-ఒండిలి, కన్నటి, ముచ్చిరి.

విమర్దనము, సం. వి. అ. న. 1. చందనము లోనగువాని పూయుట, పరిమళము: చూ, సమాలంభము. 1; 2. కస్తూరి లోనగువాని నూఱుట.

విమర్శకాగ్రేసరుఁడు, సం విణ. అవలోడనము చేయుటలో మొట్టమొదటివాఁడు.

విమర్శనము, సం. వి. అ. న అవలోడనము, అవమర్శము, పరామర్శము, విచిన్త్యత్కము. (తె.)—తడవుడు, పరామరిక-పరామరిస. (చూ, సంఖ్య. 3.); 2: చూ, విచారణ. 1; వా. 3, యోచన.

విమర్శము, అం. (సావమర్శము): చూ, నాటకసంధులు (చూ, ఉపసంహృతి; (నియతాప్తి ప్రకరులచే విమర్శసంధి.)

విమర్శసంధి, అం: చూ, విమర్శము (సావమర్శము)

విమర్శించు, సం. అ. క్రి 1. ఆలోచించు, చర్చించు, పరామర్శించు, పరిశీలించు, పరిశోధించు, పర్యాలోచించు, విచారించు, వివేకించు, వివేచించు, శీలించు. శోధించు. (తె)-అగుఁగాదను-అవుఁగాదను-ఔఁగాదను. అరయు-ఆరయు, ఒరయు, గాలించు, తడవు, పరామరిసించు, పరికరించు, పరికించు, పాటించు, వగచు, వివరించు; 2. పరామర్శచేయు.

విమల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ 1: చూ, సంబరేను*; విణ 2. నిర్మలమైనది: చూ, సమీచీనము. 2; 3. ఒప్పిదమైనది: చూ, హృద్యము. 2.

విమలము, సం. వి అ. న. 1. బేగడ: చూ, శుభ్రము, 1; అం. 2: చూ, శస్త్రములు; 3: చూ, ఆగమములు; 4: చూ, తంత్రములు.

విమలోద్ధము, అం: చూ, తంత్రములు

విమాత, సం. వి. ఋ. స్త్రీ. సవతితల్లి: చూ, సవిత్రి 1.

విమానము, సం. వి. అ. న. 1. (చూ, ఔ. 4.) నై, 6, ఆ, 29: చూ, శకటము. 1. తద్వి:—౧. వ్యోమయానము; ౨. కుబేరుని విమానమునకు:— పుష్పకము; 2. చక్రవర్తి యొక్కమేడ: చూ, సదనము. 1; 3: చూ, హయము; 4. నీళ్లమీఁద జనులెక్కిపోయెడు కలము: చూ, హోడము; అం. 5: చూ, వృత్తము. 1. ("జ-త-గగ-. 8 ఛందస్సు")

విమార్గగమనము, అం: చూ, శిక్షాకాలములు.

విముక్తుఁడు, సం విణ. అజయుఁడు, విముఖుఁడు, పరాఙ్ముఖుఁడు (తె) ఓటుకాఁడు.

విముఖత్వము, సం. వి. అ. న: చూ, వైముఖ్యము.

విముఖుఁడు, సం. విణ: చూ, విముక్తుఁడు.

విమోచనము, సం. వి. అ. న. 1. మిక్కిలి విడుపు, అంహతి, అపధ్వంసము, అపనయము, అపనోదము, అపవర్జనము, అపసరణము, అపసరము, అపసారము, అవధ్వంసము, అవమోచనము, అవసర్గము, అవసర్జనము, ఉజ్ఝనము, ఉత్సర్గము, ఉద్వాసనము, కంపనము, క్షిప, క్షిపత, క్షిపము, క్షేపణము. క్షేపము. నిర్మోకము, పరివర్జనము, పరిహారము, పరిహృతి, ప్రక్షేపణము, ముక్తి, వర్జనము, విసర్గము, విసర్జనము, శ్రథనము. విణ. ౨. అత్తము, అపగతము, అభ్యస్తము, (తె.)— అఱుట, ఉజ్జగము, ఉజ్జగింపు, ఉజ్జన-ఉజ్జనము, ఏదుడు, ఒదుఁగువాటు, ఒరలుట, తలఁగుడు-తొలఁగుడు, తొఱఁగుట, దసిలీ, బగళము, బెడఁకు-బెణఁకు, మాను, వదలు-వదులు, వదలుట, విడి, విడుగడ-విడుగర, విడుట, విడుదల, విడుపు-విడ్పు, విడుమర, విరి, వీడుకోలు-వీడ్కోలు (ఇందుఁ గొన్ని విడుపునకును మిక్కిలి విడుపునకును గూడఁ జెల్లును) తద్వి.—౧. తొలఁగినది:—అపేతము; ౨. మిక్కిలి తొలఁగినది:— వ్యపేతము; ౩ (విణ)—(చూ, హీనము. 2.)

విమోహము, సం. వి. అ. పుం. 1. మిక్కిలి మోహము: చూ, వలపు, 2; అం. 2: చూ, నరకములు.

విమోహించు, సం. అ. క్రి. మిక్కిలి మోహించు: చూ, వలపుగొను.

విమోహితుఁడు, సం. విణ. మిక్కిలి మోహితుఁడు: చూ, వలపుకాఁడు.

వియచ్చరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఖచరుఁడు: చూ, వేలుపు.

వియత్తు, సం. వి. త్. న: చూ, విను 1.

వియద్గంగ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మిన్నేఱు: చూ, నది.

వియద్గమనాగమన, వ్యూహావిలక్షణమైనబుద్ధి. అం: చూ, అభిజ్ఞలు.

వియన్మణి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, సూర్యుఁడు.

వియమము, సం. వి. అ. పుం. రూ-వియామము. 1. హింసాదుల వలన నుడుగుట; 2. బాధ, దుఃఖము: చూ, శోకము.

వియాతుఁడు, సం. విణ. దిట్టతనము గలవాఁడు: చూ, హంవీరుడు 2. (దిట్టరి)

వియామము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—వియమము.

వియుక్తము, సం. విణ. వియోగముగలది.

వియోగము, సం. వి. అ. పుం: చూ, విరహము. (దీనికి విరుద్ధార్థకపదము సంయోగము.)

వియోగిని, అం: చూ, వృత్తము. 1 ("బేసిపాదంబుల స-స-జ-గురువులును, సరిపాదంబుల స-భ-ర-వగణములున్న, బేసిపాదంబుల ఆఱింట, సరిపాదంబుల యేడింట యతి".)

వియోగోత్కర్షణము, అం: చూ, హస్తక్రియలు.

వియ్యంకుఁడు, దే. వి. (వియ్యము + అంకుఁడు) వియ్యమందినవాఁడు. బావగారు (పెండ్లికూఁతురు తండ్రియు, పెండ్లికొడుకు తండ్రియు పరస్పరము వియ్యంకులు): వియ్యము-వియము, వీరకాఁడు.

వియ్యంకురాలు, దే. వి. (వియ్యంకులు + ఆలు) వియ్యమందినయాఁడుది, వదినగారు. పెండ్లికూఁతురు తల్లియు, పెండ్లికొడుకు తల్లియు పరస్పరము వియ్యంకురాండ్రు: వియ్యంపురాలు—వియ్యపురాలు — వియ్యపుసాని, వీరకత్తియ—వీరకత్తె: చూ, స్త్రీ.

వియ్యంపురాలు, —పై — ఆం, భా. ద్వి. 114.

వియ్యపురాలు, —పై.— (వియ్యము + ఆలు.)

వియ్యపుసాని, ద్వ. వి. —పై.—
వియ్యమందు, దే. అ క్రి. సంబంధముచేయు.
వియ్యము, దే. వి. రూ—వీయము. 1. వైవాహిక సంబంధము; 2: చూ. వియ్యంకుఁడు.
విరక్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రాగములేమిః ద, విరాగము.
విరక్తుఁడు, సం. విణ. 1. విరక్తిగలవాఁడు; 2. అనురాగము లేనివాఁడు.
విరగఁబాటు, ద్వ. వి. గర్వముః చూ, హంకారము.
విరచనుఁడు, సం. వి. అ పుం: చూ, యుద్ధమున గర్వించు వాఁడుః రూ—విరోచనుఁడు.
విరచించు, సం. స. క్రి. విశేషముగా రచించుః చూ, సృజించు.
విరచితము, సం. విణ. విశేషముగా రచింపఁబడినదిః కల్పితము, రచితము.
విరజ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వైకుంఠమందలి యొకానొక నదిః చూ, హ్రాదిని. (నది.)
విరజస్తమనుఁడు, సం. వి. న్. పుంః చూ, వ. 1.
విరజాజి, ద్వ: వి: ఆస్ఫోతము, కంటకాఖ్య, కరుణమల్లి, కుబ్జపుష్పి, కుబ్జక, కుమారి, గంధవిలయ, గ్రీష్మభవ, గ్రీష్మి, గ్రీష్మోద్భవ, గ్రైష్మి, నవమల్లిక, నవమాలిక, మాలిక, వరుణము, వృత్తకంటకము, సప్తల. (తె.)— విరజాజి--విరజాది-విరవాజి—విరవాది—విరివాది.* (దీని పుష్పము తరుణము.) ("చూ, సప్తల.")
విరజాది, —పై.—
విరటుఁడు, వై. వి.=విరాట. విరాటరాజుః చూ, విరాట్టు. 1-2.
విరతము, సం.విణ. 1. మిక్కిలి విరతిఁబొందినదిః 2. వెలుఁగు లేనిదిః చూ విగతము. 2.
విరతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. చూ, విరామము; అం. 2: చూ, యతి.
విరతిశీలుఁడు, సం. విణః చూ, సూడుకాఁడు. 2.
విరమణము, అంః చూ, యతి.
విరమించు, సం. అ. క్రి. విశ్రాంతిఁబొందు.
విరవాజి, ద్వ. వి.—పై.—స్వా. 3, ఆ 84.
విరవిర దే. వి. 1. విరియుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము. పా. 3, ఆ. 197: చూ, హూహూ; 2. త్రెళ్లుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము. నిర్వ. 4, ఆ, 93: చూ, హూహూ; వై. వి. 3. తన్నుకొనుటయందగు ధ్వన్యనుకరణముః చూ, హూహూ; 4: చూ, రూ—విలవిల. 2.
విరవిరవాఱు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, విహ్వాలించు.
విరవిరవోవు, ద్వ. అ. క్రి. రూ—విలవిలవోవు. భార. భీష్మ. 1, ఆ. 181: చూ, విహ్వాలించు.
విరసము, 1.అంః చూ, వాక్యగతదోషములు. (అనుచితరసము గలది.) ఉదా.—ఓరాజా, నీ శత్రుస్త్రీలు గుహలయందు దుఃఖించుచుండ శబరులు సరసమాడుచుండిరి. (చూ, అర్థ దోషములు.) విణ; 2. రసములేనిదిః పెటుకు, పెళుచు, మొగచాటు, వెగటు; 3. విరుద్ధరసముగలది.
విరసించు, సం. అ. క్రి. 1. విరసత్వమునొందు; 2. ద్వేషించు. జై. 6, ఆ. 191: చూ, విరోధించు.
విరసోక్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. పరుషోక్తిః చూ, శబ్దము. 2.
విరహము, సం వి. అ. పుం. 1.=విరాళిః చూ, హృల్లేఖము. 1; అం. 2: చూ, విప్రలంభము.
విరహి, సం. వి. న్. పుం. విరహముగలవాఁడు.
విరహిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ విరహముగలది.
విరహితము, సం. విణ. 1. విడువఁబడినది. చూ, హీనము. 3; 2. లేనిది.
విరహోత్కంఠిత, అం, వేళకు నాయకుఁడురాక తడయఁగా విరహముచేత తహతహపడు నాయికః చూ, నాయికలు.
విరళ, సం. వి, ఆ. స్త్రీ. నల్లయుప్పి*ః చూ, లవణి. 2.
విరళము, సం. వి. అ. న. 1. పెరుఁగుః చూ, సోగ. 2; 2: చూ. వెలితి 1; విణ. 3. ఎడమయినది; 4. పలుచనిదిః చూ, పిదపిద 2; అం. 5: చూ, అసంయుతహస్తములు; దే. వి. రూ-విరాళము. (1). ఒకరకమువన్నెః చూ, నిస్తు. 1; వా. (2). పారితోషికము ఒక ఘనకార్యమునకు సంతోషపూర్వకముగ నిచ్చెడు ద్రవ్యాదికము; (3). ఈవిః చూ, స్పర్శము. 3.
విరళవస్త్రము, సం. వి. అ. న. విశాలమైనబట్టః చూ, వస్త్రము.
విరళి, వై. విణ. విశాలమైనదిః చూ, సుర. (3).
విరాగము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, విరక్తి; అం. 2: చూ, సాధనచతుష్టయము.
విరాగి, సం. విణ =బైరాగిః చూ, సన్యాసి.
విరాగుఁడు. సం. విణ —పై.—
విరాజమానము, సం. విణ. 1. మిక్కిలిప్రకాశితము, ఉదర్కిః చూ, శోభితము; వా. 2. ఒకానొకబిరుదము.
విరాటపర్వము. అంః చూ, పర్వతములు.
విరాట్టు, సం. వి. జ్. పుం.=విరటుఁడు. 1ః ఆదిదేవుఁడు; 2. విరటుఁడు, క్షత్రియుఁడుః చూ, రాజు. 1; 3ః చూ, హరి వాహనుఁడు.
విరామము, సం. వి. అ. పుం. 1 అవసానము, విశ్రాంతి, విరతి, విరామము-విశ్రామము. (తె.)—అరతి, ఉడుకువ, ఊతలు, ఊఁటట, నిలకడ-నిలుకడ-నిల్కడ, పాటు, విఘగడ; అం. 2: చూ, తాళాంగములు (ఇదెఅనుద్రుతము); 3: చూ, అంగ ప్రాణములు; 4ః చూ, యతి.
విరాలము, సం. విణ. వలపుఁ బుట్టించునది
విరావము, సం. వి. అ పుం. మ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2.
విరాళము, దే. వి. 1ః చూ, రూ-విరళము (1)(2)(3); వై. 4: చూ, వలపు. నీలా. 2, ఆ. 36.
విరాళి, వై. వి. = విరహ. 1; చూ, వలపు. పర 3, ఆ. 134; 2: భక్తి. (తె.)—బత్తి; వా. 2. దయః చూ, హార్దము. 2.
విరి, దే. వి 1. పువ్వుః చూ, సుమము; 2. వికసించినది, వ్యాకోచముః చూ, సుర (3); 3. పిడినదిః చూ, సమక్షిప్తము; 4. తొలఁగినదిః చూ, విమోచనము.
విరింగిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తెఱః చూ, స్థగనము.

విరించనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. నలువః చూ, బ్రహ్మ. 1.
విరించము, సం. వి. అ. పుం. దినముయొక్క పదవభాగము: చూ, వాసరము (దినభాగములు)
విరించి, సం. వి. ఇ పుం. (రూ-విరించనుఁడు-విరించినుఁడు-విరించుఁడు విరిచనుఁడు-విరిచినుఁడు). 1: చూ, బ్రహ్మ. 1; 2: చూ, విష్ణువు 1; 3: చూ, శివుఁడు.
విరించుఁడు. సం. వి. అ. పుం.—పై.—
విరిగి, దే వి. (రూ--విరిగె--విరివి-విగిరి-విఱిగి-విఱివి) 1. స్ఫోటభూమి, బహువారకము: చూ, రూ-విగిరి; 2. విరిగె*: చూ, శ్లేష్మాతకము.
విరిగె, దే. వి.—పై.—
విరిఁబోఁడి. దే. వి. 1. పుష్పమువలె మనోజ్ఞురాలైన ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 2 ఆఁడుదిః చూ, స్త్రీ,
విరితేనెత్రావుడు. దే. విః చూ, షట్పదము.
విరిదట్టు, దే. విణ. ఎడఁబాటునొందినదిః వియుక్తము.
విరిపోటు, దే. వి. భేదముః చూ, వేఱుపాటు.
విరిపోటుసేయు, ద్వ. స. క్రిః చూ, వేఱుపడు.
విరియఁబడు, ద్వ. అ. క్రి చ్యుతమగుః చూ, సడలు. 6.
విరియఁబాఱు, దే. అ. క్రి. 1.—పై.—కళా 3, ఆ. 156; 2. చూ, వికసించు ఆము. 5, ఆ. 121; 3. చూ, వ్యాపించు; 4. పగులుః చూ, స్ఫోటించు.
విరియఁబోయు, దే. స. క్రి. తలవెండ్రుకల దుయుముడిఁదీసి వ్రేలాడవిడుచు.
విరియు, దే. అ. క్రి. 1: చూ; వికసించు; 2. రూ—విఱియు, పగులు. హరి, పూ. 5, ఆ. 199: చూ, స్ఫోటించు; 3. వీడు. హరి పూ. 5, ఆ. 199; చూ, సడలు 6; 4. చెదరుః చూ, వెల్లివిరియు; 5: ఉజ్జగిలు-ఉజ్జగిల్లు. ఉడివోవు, ఊడనిఁబాడు, ఎడగిలు—ఎడగిల్లు, ఎడయు, ఒత్తుకొను, ఒదుఁగఁబాఱు, ఒదుగు, ఒదుగువడు, ఓరగిలు-ఓరగిల్లు, ఓరసిల్లు, ఓసరిలు-ఓసరిల్లు-ఓసరు, కేడించు-క్రేడించు, గెంటు, చెంగు, జడియు, జీరువాఱు, తలఁగు—తల్గు—తలవు. తీయు, తూలఁబాఱు, తూలు, తీరు—తీఱు, తెరలఁబాఱు, తెరలు, తేలిపోవు, తొలఁగఁబాఱు, తొలఁగు, పాయగిలు-పాయగిల్లు, పాయపడు, పాయవాఱు, పాయు, పేదెత్తు, ప్రిదులు, బెడఁకు—బెణఁకు, మిడివోవు. వసులు. తద్వి.—(మి)—కృతపడు. (సం.)—అపసరిల్లు; 2. ఉప్పొంగు. పాండు. 5, ఆ. 185; చూ, విజృంభించు.
విరయుట, దే. వి. విప్పుః చూ, వికాసము 3.
విరివాది, దేవిః చూ, విరజాజి*.
విరివాయు, దే. అ. క్రి. చీలు వసు. 2 ఆ. 73: చూ, స్ఫోటించు
విరివి, దే. వి. 1; చూ, విగిరి; 2. రూ-విరివిడిః చూ, హేరాళము; విణ. 3 విస్తృతముః చూ, సుర 3); 4: చూ, వెడలుపు.
విరివిడి, దే. వి (విరివి + ఇడి 1: చూ, రూ-విరివి. 2; విణ. 2: చూ, రూ-విరివి 3.
విరివిలుకాఁడు, దే. వి. పుష్పధన్వుఁడుః చూ, మన్మథుఁడు.
విరివిలుతుఁడు, —పై—
విరివివిలుకాఁడు, —పై—
విరుచి, అంః చూ, శస్త్రములు.
విరుద్ధము, సం విణ. 1. కంటకము. అవ్య—అ. (తె.)—ఏడాకోడము-ఏడాగోడము; అం. 2: చూ, వాక్యగతదోషములు ("దేశకాల పాత్రాను గుణముగాని యర్థము. ఉదా.-సమదవిలోలభ్రమరము చంపకవనము, సముదంచిత కైతకంబు చైత్రం బనఁగన్.") (చూ, అర్థదోషములు); 3: చూ, సంధిదోషములు. ("కువలయ వికాసము చెలఁగ మిత్రుఁడుదయించెను. కువలయము =(1) కలువ, (2)భూచక్రము. మిత్రుఁడు = (1) సూర్యుఁడు, (2) స్నేహితుఁడు, సూర్యుఁడుదయింపగాఁ గలువలు వికసించుట యస్వభావము. ఇచ్చట మైత్రికిఁ గారణము చెప్పలేదుః కావున విరుద్ధము.")
విరూప, సం. వి. ఆ స్త్రీ, అతివస*: చూ, విష.
విరూపము, సం. వి. 1. విరుద్ధరూపముః చూ, వైరము; 2. వంకరైనదిః చూ, వేల్లితము; 3; 3: బేసిః చూ, విషమము. 2.
విరూపాక్షలింగము, అంః చూ, జ్యోతిర్లింగములు.
విరూపాక్షుఁడు, సం. వి. అ. పుం. బేసికంటిః చూ, శివుఁడు.
విరేచనము, సం. వి. అ. న. 1. పాసనముః చూ, హనువు. 4 (రోగము 1—౧౩); విణ. 2. గొలుగు*: చూ, వరగోఁగు.
విరోచనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సూర్యుఁడు; 2: చూ. హిమాంశువు; 3: చూ, వహ్నిః 1; 4. ప్రహ్లాదుని కొడుకుః చూ, సూనుఁడు. 1; 5: చూ, రూ-విరచనుఁడు.
విరోధనము, సం. వి. అ. న. పర్యవస్థ, పగఁగొనుటః చూ, విరోధము 1
విరోధము, సం. వి. అ. పుం. 1 పగః చూ, వైరము. 1; 2; మాఱుః చూ, వెండియు; 3. అడ్డంకిః చూ, సంరోధము; 4. ఎడఁబాటుః చూ, హృల్లేఖము 1; అం. 5: చూ, విరోధాభాసము.
విరోధాభాసము, అంః చూ, అలంకారము. 3 ("పరస్పర వైరుధ్యమును అర్థాంతరముచేఁబరిహరించుట, విరోధముగానున్నట్లుగాన్పించి విరోధములేకుంట విరోధాభాసము. ఉదా.-ఈ వెన్నెల హంసప్రకాశ దూరంబయ్యు హంసప్రకాశం బయ్యెః మిత్రతేజోహారియయ్యు నారా జమిత్రతేజోహారి యయ్యె. ఇచ్చట మిత్రతేజోహారియైనవాండమిత్ర తేజోహారి యగుట విరోధము స్ఫురించినది. మిత్రతేజోహారి యనగా=సూర్యునియొక్కవెలుఁగే దేజస్సుచేమనోహరుఁడైనవాఁడనియు, అమిత్రతేజోహారి యనఁగా=శత్రువుల తేజస్సును హరించువాఁడనియునీయర్థముఁ జెప్పుటవలన విరోధముపోయినది గావున విరోధాభాసము.")
విరోధి, సం. వి. న్. పుం, 1: చూ, శత్రువు; అం. 2: చూ, సంవత్సరములు.
విరోధించు, సం, అ. క్రిః చూ, సూడుకొను.
విరోధికృత్తు, అంః చూ, సంవత్సరములు.
విర్గు, దే. విః చూ, రూ—విఱుగు.
విఱిగి, దే విః చూ, రూ-విగిరి.
విఱిచికట్టు, దే. స. క్రి. (చేతులను) వెనుకకు విఱిచికట్టుః [పెడ్రెకొలికికట్టు.

విఱీయు, దే. అ. క్రి. రూ-విరియు: చూ, స్ఫోటించు.
విఱివి, దే. వి. (రూ-విరివి-విరివిడి) 1. వితానము, విస్తృతి. మార్క. 2, అ. 165: చూ, హేరాళము; విణ. 2: విస్తృతము చూ, సుర. (తె).
విఱివోటు, దే. వి. విద్వేషము: చూ, వైరము.
విఱుగఁబడు, ద్వ. అ. క్రి. 1. గర్వించు: చూ, హుంకరించు; 2. ఓడు: చూ, వెనుదీయు.
విఱుఁగబాటు, ద్వ. వి. 1. గర్వించుట: చూ, హుంకారము; 2. ఓడుట: చూ, వీఁక. 7.
విఱుగడ, దే. వి: చూ, విరామము. 1.
విఱుగనిబియ్యము, దే. వి. దీవెనఁబ్రాలు: చూ, బియ్యము. ౧. (విఱుగని బియ్యపుగింజలను తనపైపునకు వ్రేలితో త్రోసి కొనుచు శ్రీరామశబ్దము నుచ్చరించుచు శ్రీరామకోటిని లెక్కింతురు. "ఆంధ్రవాచస్పత్యకర్త మాతామహి శిష్టు విశాలాక్షమ్మ 55. కుంచములు శ్రీరామకోటి బియ్యము వేటి బ్రాహ్మణ సంతర్పణము గావించెను.)
విఱుగు, దే. వి. 1. (రూ-విఱుగుడు-విఱుగబాటు-విఱుపు—విర్గు) అపజయము: చూ, వీఁక. 7; 2. తునియుట. ప్రభా. 5, అ. 171: చూ, స్ఫోటము. 1; అ. క్రి. 3. తునియు: చూ, నెలగు; 4. ఓడు: చూ, వెనుదీయు; 5. పాకముచెడు: మురియు.
విఱుగుడు, దే వి. 1. అపజయము: చూ, వీఁక. 7; 2 విఱిగిన వస్తువు, "పాలవిఱుగుడు": విఱుపు; విణ. 3. విఱుపైనది. "నల్లమందుకు విఱుగుడు శొంఠిరసము."
విఱుచు, దే. ప్రే. విఱుఁగజేయు: నుసలు (సం.)-భంజించు. తద్వి.—(తె.)—విగుర్వించు.
విఱుపు, దే. వి. 1: విఱుచుట: విఱుగుడు, (సం) ప్రవరము, భంజనము. విణ. 2: చూ, విఱుగుడు. 2.
విఱ్ఱవీఁగు, దే. అ. క్రి. మిక్కిలినిక్కు.
విలంఘించు, సం. స క్రి: చూ, రూ-లంఘించు.
విలంబనము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-విలంబము. 1-2.
విలంబము, సం. వి. అ. పుం. 1. అతిక్రమము, అలసత, ఆలసము—ఆలస్యము, కార్యప్రద్వేషము, కౌసీద్యము, క్షేపము, జడత, జాప్యము, జాలము, జిహ్మగము-జిహ్మము, బద్ధకము, మంథరము, మందరము, పంనము, వితానము, విలంబనము, స్త్యానము. (తె.)—అల్ల, ఒల్ల, ఆలసము, ఈడుపు, ఓపమి, కక్కురితి—కక్కుర్తి—కక్కుటితి—కక్కుట్తి—కక్కూరితి—కక్కూర్తి—కక్కూటితి-కక్కూట్తి, చండితనము, జినుఁగు జిలుఁగు, జడను, జబ్బు, జరుపుడు, జాగు, జాపిరము, జాప్యము, జాలము, తడవు—తడుపు, తరితీపు, తామసము, తొండుతనము—తొండరుతనము, దుండుబలితనము, దండన, దళసరి, నట్టు, నాన్నేత, వాలి, పాలుమాలిక, పాల్మాలిక,—ప్రాలుమాలిక—ప్రాల్మాలిక, మంకుతనము, మక్కువతనము, మసలిక, మదలతనము, మాలగుడు—మాలుగు-మాల్గు, మాలుగుడు, మెతుక, (వా. మెతక)-మెదుక—మెదుపు, మెత్తబాటు, వ్రేలుట, సోమరితనము; తద్వి.-కాలక్షేపము, కాలయాపనము, కాలవిలంబము, యాపనము. (విణ) అలసమైనది అనుటకు:— శీతము. ("చూ, స్త్యానము."); 2. వ్రేలుట: విలంబనము; అం. 3. చూ, రూ—విళంబము.
విలంబితము, సం. వి. అ. న. 1. లయప్రాణము, నృత్తగీత వాద్యములయందు చౌకపుకాలము: చూ, స్వరము. 2; విణ. 2. జాగుగలది; 3. వ్రేలునది.
విలంభము, సం వి. అ. పుం. ఈవి: చూ, స్పర్శము. 3.
విలక్షణము, సం. వి. అ. న. 1. కారణములేని యునికి: చూ, స్థానము: 1; విణ. 2. వేఱైనది: భిన్నము. (తె)—పొరపు, బిద్దము; 3. విశేషమైన లక్షణముగలది.
విలక్షుఁడు, సం. విణ. 1: చూ, వెఱపరి; 2: చూ, సిగ్గరి.
విలగ్నము, సం. వి, అ. పుం. న. 1. నడుము: చూ, వీఁగు.1. విణ 2. చక్కఁగా తగిలినది.
విలపనము, సం. వి. అ. న: చూ, వాచగడము.
విలపించు, సం.అ. క్రి: రూ-విలాపించు, ఆఘోషించు. (తె.)- అటలు, అంగలారుచు-అంగలార్చు, అఱచు, ఉప్పతించు, క్రందు, తోఁచు, వనరు, వాపోరు.
విలము, వై. వి. = బిల: చూ, రంధ్రము. 1.
విలయము, సం. వి. అ. పుం. ప్రళయము: చూ, సంవర్తము,
విలవిల, దే. వి. రూ—విరవిర. 1. తన్నుకొనుట యందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ. హూహూ; వై. వి 2. = విహ్వల (తె.)—బెగ్గలము, రూ-విరవిర. (సం.)—విహ్వలత.
విలవిలపోవు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, విహ్వలించు.
విలసనము, సం. వి. అ. న. 1. క్రీడ: చూ, రూ-విలాసము. 1; 2. ప్రకాశము: చూ, వెలుతురు. 1.
విలసితము, సం. విణ. 1. క్రీడితము; 2 ప్రకాశితము: చూ, వెలుతుఁరు. 1.
విలసిల్లు, సం. అ. క్రి. 1. ప్రకాశించు: చూ, హవణిల్లు; 2. ఒప్పు: చూ, రవణించు.
విలాతి, దే వి. రూ-విలాయతి. య. 4, అ. 123: చూ, దేశము.
విలాపనము, అం: చూ, అస్త్రములు.
విలాపము, సం. వి. అ, పుం: చూ, వాచగడము.
విలాపించు, సం. అ. క్రి: చూ, రూ-విలపించు.
విలాయతి, దే. వి: చూ, రూ—విలాతి.
విలాసము, సం. వి. అ. పుం. 1: కేళి, క్రీడ, క్రీడనము, ఖేర-ఖేల, తేవనము-దేవనము, లీల, విపంచి-విపంచిక. వినోదము, విలసనము. (తె)—అలవోక, ఆట, ఆట్లాట, కేళి, కోడిగము-కోడిగెము, గొండ్లి-గొంళ్ళి, గొండిలి, గొళ్ళి, చిటకము-చిట్టకము-చీటకము, చెఱలాట—చరలాట—చరలాటము-

చర్లాట-చర్లాటము, త్రుళ్ళాట, నాటకము, రంతు. తద్వి.—౧. కకేళి, కరపత్రిక, కరపాత్రము, కహేల, జలక్రీడ, వ్యాత్యుక్షి. (తె.)—చల్లిపోరాట—చల్లిపోరు, నీటియాట, నీరాట-నీరాటము; ౨. కేళి, గాథావటి; ౩. క్రియ. (తె.)—కేళి; ౪. కుర్దనము-కూర్దనము-ఖుర్దనము, క్రీడ, క్రీడనము, కేళి, ఖేర-ఖేల. (తె.)—కేళి, రంతు; తద్వి.—(౧) గోపకుల క్రీడకు:—(చూ, రాసము); (౨) (చూ, రువారము); (౩) చూ, వప్రక్రీడ; (౪) శివుని విలాసము:— ఊకేళి; 2. = వెఱుకు. యౌవనాదులవలనఁ గలుగు గర్వచేష్ట, లీల. (తె.)—అగ్గలిక, అలవోక, అవుసు-ఔసు-హవుసు-హౌసు, ఎమ్మె, ఒయారము-ఒయ్యారము—ఓయారము, కులుకు, కేరడము, గునుపు-గొనపు-గోఁటు, చిటకము-చిట్టకము—చీటకము, చిట్టుంటుచేఁతలు, చిన్నియ-చిన్నె, టక్కు-టీకు, టీవి, టెక్కు-తెక్కు, తెక్కరము, నిక్కు, నీటు, పొలుపు, బిటారము, బిత్తరము, బులుపు, బెడఁకు-బెడఁగు-బెళఁకు-బెళఁగు, మన, మిటారము, మిటారింపు, మురిపెము, మురువు, లలి, వగ, వెళకు-వెఱకు, సొగసు, హాళి, హొయలు—హొరంగు—హొరఁగు. ("చూ, హొరఁగు") అం. 3. ప్రియసందర్శనాదులచేతనగు యౌవనాది క్రియావిశేషరూపమైన శృంగార చేష్టావిశేషము: చూ, శృంగార చేష్టలు; 4: చూ, ఉద్ధత; దే. వి. (1) జాబుమీఁద వ్రాసెడు చిరునామ: చూ, శిరోనామము. (ఇది అన్య దేశ్యము).

విలాసి, సం. వి. న్. పుం. 1: చూ, మన్మథుఁడు; 2: చూ, హిమాంశువు; 3: చూ, విష్ణువు; 4: చూ, శివుఁడు; 5: చూ, వహ్ని. 1; విణ. 6. (తె.)—వన్నెకాఁడు, వన్నెలాఁడు

విలాసిక, అం: చూ, నాటికలు (ఒకటే యంకము. హాస్యరసమైన కథ)

విలాసిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. విలాసవతియైన ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 2. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ: 3: చూ, వేశ్య; అం. 4: చూ, నాటికలు. (ఒకటే యంకము హాస్యరసమైన కథ)

విలియా, వా. వి. రుజువు: చూ, పరబాల్గా.

విలియావేయు, దే. స. క్రి. సరిచూచు, ఏర్పఱచు.

విలీనము, సం. విణ.=వెన్న కరఁగిన నేయియగునది! కరఁగినది: చూ, లీనము. 2.

విలు, దే. వి. ధనువు: చూ, రూ-విల్లు. హరి. ఉ. 1, ఆ. 163.

విలుంఠనము, సం. వి అ న. వాస్తుకము: చూ, లుంఠనము 1.

విలుకాఁడు, దే. విణ. 1. ధన్వి, వింటివాఁడు, రామా. 5, ఆ. 315: చూ, మన్మథుఁడు తద్వి.— ౧ గుఱితప్ప నెగసిన విలుకాఁడు: అపరాద్ధ పృష్కతరుఁడు.

విల్కాఁడు, దే. విణ. —పై.—

విలుకానిస్థానములు, అం: సమము, వైశాఖము, మండలము, ఆలీఢము, ప్రత్యాలీఢము, (చూ, స్థానము. 4)

విలుచు, దే. స. క్రి. రూ-విల్చు. 1. వెలయిచ్చికొను. (సం.)—క్రయించు; 2. అమ్ము: చూ, విక్రయించు.

విలుదాలుపు, దే. విణ: చూ, రూ-విల్లుదాలుపు.

విలుదాల్పు, —పై.—

విలువ, దే. వి: చూ, వెల. 1. స్వా, 1, ఆ. 72.

విలువకాఁడు, దే.వి. కొనువాఁడు: రూ-విల్వకాఁడు, జట్టికాఁడు. (సం.) — క్రయికుఁడు-క్రాయకుఁడు.

విలువరమ్ముడు, వా. వి: చూ, బానిసె. 1.

విలేపనము, సం. వి. అ. న. 1. పూఁతపూసికొనెడు చందనాది; 2. చందనాదుల పూఁత: చూ, సమాలంభము. 1.

విలేపి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = వెలవ. కాఁపుడు గంజి, పేయము: చూ, సాదము. (1)

విలోకించు, సం. స. క్రి. ఆలోకించు: చూ, వీక్షించు.

విలోకితము, అం: చూ, దృష్టిక్రియలు.

విలోచనము, సం. వి. అ. పుం. సృణి: చూ, బాణము. 1—౨౧.

విలోమము, సం. వి. అ. పుం. 1. కుక్కః: చూ, శునకము; 2. పాము: చూ, సర్పము; విణ. 3. అవరోహణక్రమము గలది: చూ, తలకెడవు.2; అం. 4: చూ, శబ్దాలంకారములు; 5: చూ, వృత్తము. 1. ("సారాకరదాలకువద, యారవ మాధమరపతి—యాదసమాకా, ధారారిహధర శదరక, సారసమారాధనతమ-సారదమోదా")

విలోముఁడు, సం వి. అ. పుం: చూ, వరుణుఁడు.

విల్చు, దే స. క్రి: చూ, రూ-విలుచు. 1—2. హరిశ్చ. 4, ఆ. 77.

విల్లము, సం. వి. అ. పుం: ఆవాపము-ఆవావము, ఆధారము, ఆలవాలము-ఆవాలము, కేదారము, తల్లము, ద్విజప్రప, పరివాపము. (తె.)—కుదురు, పాది. పాదు.

విల్లు, దే. వి. రూ-విలు: చూ. బాణము. 1-౩౭. (ఇందుల భేదములు:—తడవిల్లు, వెదురువిల్లు, సెలసువిల్లు మొ)

విల్లుదాలుపు, వా. వి (రూ—విలుదాలుపు—విలుదాల్పు): చూ, మన్మథుఁడు.

విల్వకాఁడు, దే. వి: చూ, రూ-విలువకాఁడు. విక్ర. 1, ఆ. 83.

వివక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెప్పనిచ్ఛ: చూ, వాంఛ.

వివక్షించు, సం. అ. క్రి. చెప్పనిచ్చించు: చూ, వాంఛించు.

వివక్షితం హ్యనుక్తమనుతాపం జనయతి, న్యా. చెప్పఁదలఁచినది చెప్పకున్నఁ బశ్చాత్తాపముఁ గలిగించును.

వివక్షితము, సం. విణ. చెప్పనిచ్చించినది: చూ, వాచ్యము.

వివక్షితాన్యపరవాచ్యము, అం: చూ, అభిధామూలధ్వని.

వివక్షితార్థప్రతిపాదనము, అం: చూ, ఇతివృత్త, విస్తరము.

వివక్షువు, సం. విణ (ఉ.)చెప్పనిచ్చించువాఁడు: చూ, వాంఛితుఁడు.

వివచ్చము, వై వి.=భీభత్స. రూ-వివ్వచ్చను: చూ, భీభత్సము.

వివధము, సం. వి. అ. పుం. 1. కావడి: చూ, స్కంధాటిక; 2. త్రోవ: చూ, మార్గము. 1; 3. ఆ: రూ—వీవధము, కల-కళ, ధుర-ధురి, గురువు, భరము-భారము. (తె.)—పూటము, పూటు, పొది-పొదుక, బరువు-బలువు-బణువు, బారకము, బెడఁద, మోపిక, మోపు, మోపుదల, వ్రేఁక-వ్రేఁకన, వ్రేఁకము, వ్రేఁగు ("చూ, వ్రేఁగు") తద్వి.—౧. (తె) మోఁత; ౨. (తె)—అడిగిము.

వివరణము, సం. వి. అ. న. = వివరము, వయునము: చూ, వ్యాఖ్యానము.

వివరము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, రంధ్రము. 1: 2. దూషణము: చూ, నెగ్గింపు; వై. వి. (1) = వివరణ: చూ, వ్యాఖ్యానము; వా. (2): లోవయినము—లోవైనము, తబిసీలు—తబ్సీలు.

వివరించు, వై. స. క్రి. 1. వక్కాణించు: చూ, శబ్దించు; 2: చూ, విమర్శించు. కాశీ 2, ఆ 105; 3. ఆలస్యముచేయు య. 4, ఆ. 86: అండగొట్టు, అండగొను, అలయు, అసరవేయు, ఆలసించు, ఒప్పరికించు, కన్నడించు, జాగిడు, జాగుచేయు, తడయు, తరితీపుసేయు, తామసించు, తెగడు, త్రోచు, వట్టుకొట్టు, నుసలు, పంటించు, పాలుమాలు—పాల్మాలు—ప్రాలుమాలు-ప్రాల్మాలు, బద్ధకించు, మసలు, వాలూరు. (సం.)— ఉపేక్షించు.

వివర్ణత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెల్లఁబాటు: చూ, వైవర్ణ్యము.

వివర్ణుఁడు, సం. విణ. 1. వెల్లఁబాఱినవాఁడు; 2. అధముఁడు: చూ, హీనుఁడు; 3. మూర్ఖుఁడు: చూ, స్తబ్ధుఁడు.

వివర్తనము, సం. వి. అ. న. 1. చుట్టివచ్చుట చూ, వేష్టనము. 1; 2. నృత్యము: చూ, వ్యంజకము. 1; 3: చూ, సమూహము.

వివర్తితము, అం. 1: చూ, పుటక్రియలు; 2: చూ, కరణములు; 3: చూ, అధరము. 6.

వివర్ధనము, సం. వి. అ. న. విశేషవర్ధనము: చూ, వృద్ధి. 1; 2; చూ, సమృద్ధి; 3. అభ్యుదయము: చూ, శుభోదయము

వివశము, సం. విణ. స్వవశముగానిబుద్ధిగలది (తె.)-బిమ్మటి.

వివశుఁడు, సం. విణ. 1. (విరుద్ధమైనదాని గోరువాఁడు): చూ, అరిష్టదుష్టధీమంతుఁడు; 2. స్వవశముగానిబుద్ధిగలవాఁడు.

వివస్వంతుఁడు, సం. వి. త్. పుం. 1: చూ, సూర్యుఁడు; 2: చూ, వేలుపు; అం. 3. చూ, ఆదిత్యులు.

వివస్వతి, అం. సూర్యునిపట్టణము: చూ, సీమ. (1)(దేశములు.)

వివహము, అం: చూ, వాయువులు.

వివాదము, సం. వి. అ. పుం. 1. (సం.)—వ, తగవు చూ, వ్యాజ్యెము; అం. బ. 2: చూ, వివాదములు.

వివాదములు, అం: అప్పుపుచ్చుకొనుట, సొమ్ముదాఁచుట. ఒకరిసొమ్మును తాను అమ్ముట, ఉమ్మడిబేరము, ఇచ్చినదాని మరలించుట, జీతమియ్యమి, ఒప్పుకొని మరలఁబడుట, క్రయ విక్రయములుచేసి తిరుగఁబడుట, స్వామిభృత్యన్యాయము, సీమా నిర్ణయము, దండవాక్పారుష్యములు, దొంగతనము, బందిపోటులోనగు సాహసము, స్త్రీసంగ్రహణము, భార్యాభర్తృక్రమము, దాయభాగము, ద్యూతము, ప్రాణిద్యూతము. (18.)

వివాహమగు, మి. స. క్రి. (నిర్వ. 2, ఆ. 35). (తె.)—పెండిలియగు—పెండ్లియగు, పెండిలియాడు—పెండ్లాడు—పెండ్లియాఁడు, పెండిలిసేయు—పెండ్లిసేయు.

వివాహము, సం. వి. అ. పుం. 1: ఉత్పాదనము, ఉద్వహనము-ఉద్వాహనము: రూ—ఉద్వహము—ఉద్వాహము, ఉపయమము-ఉపయామము, కరగ్రహణము, కల్యాణము, కౌతుకము, దారకర్మ, నివేశము, పరిణయము, పాణీపీడనము, పాణౌకృతి, రణరణము, వాధూట్యము, శుభము, హస్తగ్రహణము. (తె.)—కాలుద్రొక్కు-కాల్ద్రొక్కు, కేల్పట్టు; చెట్టవట్టు, చేపట్టు, చేపట్టి కాలుద్రొక్కు, పెండిలి-పెండ్లి-పెళ్లి తద్వి—౧ మాయుమనువు; ౨. భార్యయుండఁగ మఱల బెడ్లియాడుట: అధివేదనము. అం. 2: చూ, కర్మములు; 3. వివాహమైనది: ఉపోఢము: అం. బ 3; చూ, వివాహములు.

వివాహములు, అం: బ్రాహ్మము, దైవము, ఆర్షము, ప్రాజాపత్యము, అసురము, గాంధర్వము, రాక్షసము, పైశాచము. (8.)

వివాహశ్చ వివాదశ్చ సమయోరేవశోభతే, న్యా వివాహమును వివాదమును సమానులగు వారికే శోభిల్లును.

వివాహితుఁడు, సం. విణ. పెండ్లిచేసికొనినవాఁడు: ఉదూఢుఁడు, ఊఢుఁడు.

వివిక్తము, సం. విణ. 1. ఏకాంతము: చూ, రహస్యము. 1; 2: విభిన్నము; 3 పవిత్రము: చూ, శుద్ధము. 3; 4. వివేకముగలది.

వివిధము, సం. విణ అనేకవిధములుగలది: నానారూపము, పృథగ్విధము, బహువిధము.

వివిధాలప్తి లాపము, అం: చూ, సుగుణములు.

వివీతము, సం. వి. అ. పుం. పసులుమేయు కంచె. కంచియ—కంచె: చూ, భూమి 1—౭౦.

వివృతము, సం. విణ 1. తెఱవఁబడినది; 2. వికసించినది: చూ, హసితము 1; అం 3: చూ, ముఖక్రియలు; 4: చూ, కటిక్రియలు

వివృతోక్తి, అం: చూ, అలంకారము. 3. ("శ్లేషతో దాఁచినది వివరించుట. ఉదా: పృషభమ పంక్షేత్రము వదలిపొమ్ము")

వివృత్తము, అం: చూ, కరణములు

వివేకభ్రష్టానాంభవతి వినిపాతశ్శతముఖః, న్యా. వివేకభ్రష్టులు శతముఖముల వినిపాతమును బొందుదురు.

వివేకము, సం వి. అ. పుం. 1. దేహాత్మాది విభేదజ్ఞానము: చూ, హృల్లేఖము. 2; 2 విభేదము; 3. విచారము: చూ, హుం. 1 (యోచన.)

వివేకి, సం. వి. న్. పుం. 1. విచారణచేయువాఁడు; విణ. 2. వివేకము గలవాఁడు. (తె)—ప్రోడ-ప్రోడఁడు; అం. 3: చూ, కృతికర్త; 4 గణయతిప్రాసశబ్దార్థవిజ్ఞాని: చూ, కృతికర్త.

వివేకించు, సం. స. క్రి: చూ, విమర్శించు. 1. పాండు 4, ఆ. 159.

వివేచనము, సం. వి. అ. న. వివేకించుట.

వివేచనీయము, సం. విణ. వివేకింపఁదగినది.

వివేచించు, సం అ. క్రి: చూ, వివేకించు.

వివ్వచ్ఛము, వై. వి. = భీభత్స: చూ, రూ—వివచ్ఛము.

వివ్వచ్చుఁడు, వై. వి, = భీభత్స. అర్జునుఁడు: చూ, సుభద్రేశుఁడు.

విశంకటము, సం. విణ. విరివిగలది: చూ, సుర. (3)

విశదపడు, మి. అ. క్రి ఏర్పడు: చూ విశదమగు.

విశదపఱచు, మి. స. క్రి: చూ, విదితమగు.

విశదమగు, మి. అ. క్రి. విశదపడు. (తె.) — అచ్చుపడు — ఏరుపడు — ఏర్పడు, తెలియు, తేటపడు, తేటకొను, తేటు, పసగు, వీడు.

విశదము, సం విణ. 1. తెల్లనిది: చూ, వర్ణము. 6; 2. స్పష్టమయినది: చూ, స్పష్టము.

విశదీకరించు, సం. స. క్రి. స్పష్టముచేయు

విశయము, సం. వి. అ. పుం. 1. వాసస్థానము: చూ, వీడుపట్టు. 3; 2: చూ, సంశయము.

విశరఘాతము, సం. వి. అ. పుం. చంపుట: చూ, హింస. 1.

విశరము, సం. వి. అ. న. —పై.—

విశల్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. తటిగొట్టు*: చూ, హలిని; 2. తిప్పతీగ*: చూ, సోమవల్లి; 3. తెల్లతెగడ*: చూ, సర్వానుభూతి; 4 ఆతపత్రిక, ఉదుంబరపర్ణి, కుంభము, చిత్ర, చిత్రకపత్రిక, జాంబవతి, జాంబవి, దంతి, నికుంభము, ప్రత్యక్శ్రేణి, మకూలకము—మకూలము—ముకూలకము, రేచని, వృక్క, వృక్కము, శీఘ్ర. (తె.)—దంతి-దంతె, వెన్నవెదురు*; 5. వటపత్రిక. (తె.)—కుక్కపాల*; 6 తేలుమణి*: చూ, వృశ్చికము. 2; 7. నీరుపిప్పలి*: చూ, శకులాదని. 2; (చూ, శౌండి, పిప్పలి. 1-3.) 8, గోతుంబి (బ) (తె.)— పాపర, చిన్నపాపర, పిన్నపాపర*: (చూ, సుపూరము); విణ. 9. శల్యములేనిది.

విశల్యకరణి, సం. వి ఈ స్త్రీ. ఒకానొక ఓషధి*: చూ, వృక్షము. (దీనితోచేరినవి:— సంధానకరణి, సౌవర్ణకరణి, సంజీవకరణి.)

విశసనము, సం. వి. అ. న. చంపుట: చూ, హింస. 1; పుం. 2 కత్తి: చూ, రిష్టి. 2; అం. 3: చూ, నరకములు.

విశసించు, సం. స. క్రి. చంపు: చూ, సంహరించు.

విశాఖ, సం వి. ఆ; స్త్రీ. 1. కాకర: చూ, సుషవి. 1; అం. 2; రూ—విశిఖ, విశాఖానక్షత్రము: చూ, రిక్క.

విశాఖము, సం. వి. అ. న. 1. విలుకాడు రెండుకాళ్లనడుమ జేనెడెడము గలుగనిలుచుట: చూ, సమపదము; పుం. 2. (నూలువడికెడు)కదురు: చూ, తర్కువు; విణ. 3. శాఖలులేనిది.

విశాఖుడు, సం. వి. అ పుం. 1. షణ్ముఖుడు: చూ, స్కందుడు; 2. బిచ్చగాడు: చూ, వేడువాడు. 1 (యాచకుడు.)

విశాయము, సం. వి. అ. పుం. 1. కావలివారు పర్యాయక్రమమున పరుండుట: ఉపశాయము; 2. పర్యాయము: చూ, విధము. 1.

విశారదుడు, సం. విణ. 1. విద్వాంసుడు: చూ, సుధి; 2. నేర్పరి: చూ. సమర్థుడు; 3. చదువుకొన్న శిష్యుడు: చూ, వ్యక్తుడు. 1.

విశాల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పెద్దపాపర*: చూ, సుపూరము; 2. ఉజ్జయిని: చూ, దేశములు; 3. విరివియైనది: చూ, సుర (3); అం. 4: చూ గాంధారగ్రామగతమూర్ఛనలు:

విశాలత్వక్కు, సం. వి చ్. పుం. ఏడాకులనటి*: చూ, సువర్ణకదళి. (రంభ. 2—ల.)

విశాలము, సం. వి. అ. న. 1. అటకమామిడి*: చూ, మామిడి; విణ. 2: చూ, విశాల. 3; అం. 3: చూ, దండవ్యూహములు.

విశాలముఖసాయకము, సం. వి అ. పుం: చూ, పాలము.

విశాలాక్షి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, పార్వతి; 2. విశాలములైన కన్నులుగల ఆడుది: చూ, స్త్రీ.

విశిఖ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. రాజమార్గము: చూ, మార్గము. 1; 2. పాఱ: చూ, ముద్గరము; అం 3: చూ, రూ-విశాఖ 2.

విశిఖము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, బాణము. 1; 2. చిల్లకోల: చూ, సర్వల; విణ 3. శిఖలేనిది.

విశిష్టము, సం. విణ. 1. కూడుకొన్నది: చూ సహితము; 2. మిక్కిలి శిష్టమైనది; 3: చూ, విశీర్ణము. 2.

విశిష్టాద్వైతము, అం: చూ, మతములు.

విశీర్ణము, సం. విణ. 1, వదలినది. (తె.)— వలవలన; 2. శుష్కించినది, శాతము, శితము: చూ, వానము. 6.

విశుడు, సం. వి. శ్. పుం. 1. కోమటి: చూ వైశ్యుడు; 2: చూ, మనుష్యుడు.

విశుద్ధసత్వావిశదాః పునః స్త్రియః, న్యా శుద్ధ స్వభావముగల [స్త్రీలరుదు.

విశృంఖలము, సం. విణ అడ్డులేనిది: అనర్గళము, అనివారణము, అనిరుద్ధము, అబాంధము, అబాధకము, అబాధము. అయంత్రితము, ఉద్దామము, నిరంకుశము, నిరర్గళము, నిర్విఘ్నము. (తె.)—అటిముటి, నిరుకళము.

విశుద్ధము, అం 1: చూ, షట్చక్రములు; 2: చూ, చక్రములు.

విశుద్ధాంగుడు, సం. విణ: చూ, బొ. 3.

విశూచి: చూ, రూ — విషూచి.

విశూచిక: చూ, రూ—విషూచిక.

విశేషకము, సం. వి. అ. పుం, న. 1: నొసటిబొట్టు (సం.)- లలామము, లోచనము. విశేషము. తద్వి.—౧. గుఱ్ఱము నొసటిబొట్టునకు:— లలామము; ౨. నీటిబొట్టునకు:— వశిరము—వసిరము, స్తోకము ("చూ, బొట్టు."); విణ. 2. విశేషింపజేయునది; అం. 3: చూ, అలంకారము; 3. (కారణముచే విశేషభావ మలరించుట. "ఉదా:- నెలవొడమ జలజంబులు నెమ్మొగంబులు దెలియంబడియెడు.")

విశేషణము, అం. 1. గుణవాచకశబ్దము, ఉపాధి (తద్వి — సహజ, తత్సమ, దేశ్య, సంబంధవిశేషణములును, మఱియు సర్వనామ విశేషణములు నిర్దిష్టము, అనిర్దిష్టము, సంఖ్యార్థకము, సంఖ్యేయార్థకము, పూరణార్థకము అని యైదువిధములు ఇత్యాది); అ. న. 2. ఉపసర్జనము, అంగభూతము.

విశేషప్రాసలు, అం. (చూ, ప్రాస.) ("ర—ఱ; ల—ళ—డ; ద-ధ; న-ణ. ఇవిసరియై ప్రయోగములం జూపట్టుటం విశేషప్రాసలయ్యె")

విశేషము, సం. వి. అ. పుం. 1. అతిశయము: చూ, 2; 2: చూ, భేదము; 3: అంగకము, అంఘనము, అవయవము, గాత్రము, ప్రతీకము (తె.)— దొమ్మ; ౨. (కరచరణాదులని వర్తించును. ప్రధానభాగములు:—త చేతులు.); ౩. అనయముల స

సంహారి; 4. వింతరూపము. (తె.)-మేలు; 5. నొసటిబొట్టు: చూ, విశేషకము. 1; అం. 6: చూ, అలంకారము. 3. (విశేషోక్తి:— కారణముండియుఁ గార్యముకలుగకుండుట. "ఉదా:—౧. మదనదీపము వెలుఁగుచున్నను మదిని స్నేహక్షయంబు కాకున్నది; ౨. రాజా! నీబాణవర్ష మెల్లె డలఁ గురిసియు శత్రుభార్యల యానందసస్యములు వృద్ధి పొంనుటలేదు.")

విశేషించు, సం. అ. క్రి. అతిశయించు: చూ, సందడించు. 2.

విశేషోక్తి, అం: చూ, విశేషము. 6.

విశేష్యములు, అం. వస్తువాచక శబ్దములు. (తద్వి.—౧ కేవల నామము; ౨ జాతివిశేష్యము, ౩ సంజ్ఞావిశేష్యము, ౪ గుణ విశేష్యము. ౫ తద్ధితములు, ౬ క్రియావిశేష్యములు, ౭ భావార్థకము, ౮ కృదంతములు, ౯ మహత్తు—మహతి— అమహత్తు, ౧౦ విభక్తులు ఇత్యాది.)

విశ్రమము, సం. వి అ. పుం. రూ-విశ్రామము. 1. పద్య విరామము: చూ, యతి; 2. ఊఁటట; చూ, విశ్రాంతి.

విశ్రమించు, సం. అ. క్రి. ఊఁఱడిల్లు: చూ, సుక్కు. (4)

విశ్రాంతము, సం. విణ: ఊఁఱగిల్లినది

విశ్రాంతి, సం వి. ఇ పుం. 1. ఒకానొకగుఱ్ఱము: చూ, హయము; 2: చూ, విరామము. 1; అం. 3: చూ, యతి.

విశ్రాణనము, సం. వి. అ. న. ఈవి: చూ, స్పర్శము. 3.

విశ్రామము, సం. వి. అ. పుం; చూ, రూ — విశ్రమము.

విశ్రావము, సం. వి. అ. పుం.మిక్కిలిప్రసిద్ధి:చూ,సంభావన 3.

విశ్రుతము, సం. విణ. 1. మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కినది: చూ, సంభావన. 3; 2. ప్రవహించినది.

విశ్రుతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. ప్రసిద్ధి: చూ, సంభావన. 3; 2. ప్రవాహము: చూ, వెల్లువ.

విశ్రుతుఁడు, సం. విణ 1. ఖ్యాతుఁడు, ప్రతీతుఁడు. ప్రథితుఁడు, విజ్ఞాతుఁడు, విత్తుఁడు. (అవ్య): వై (తె.)—దొర, పేరిమి కాఁడు, పేరైనవాఁడు, మంతుకెక్కినవాఁడు, వాసికెక్కిన వాఁడు, వాసైనవాఁడు; 2. తెలియఁబడినవాఁడు.

విశ్లేషము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఎడఁబాటు: చూ, హృల్లేఖనము. 1; 2. ఒడఁగూడమి.

విశ్వ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1: చూ, భూమి. 1; 2, అతివస*: చూ, విష.

విశ్వంభర, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, విశ్వ. 1.

విశ్వంభరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1: 2. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

విశ్వకద్రువు, సం.వి ఉ.పుం. 1. వేఁటకుక్క: చూ, శునకము; 2: చూ, సివంగి. 2; 3. ధ్వని: చూ, స్వరము. 2; విణ. 4. దుర్జనుఁడు: చూ, వ్యాధుఁడు. 2.

...ర్మ, సం. వి న్. పుం. 1. రూ-విశ్వకర్ముఁడు. దేవశిల్పి: ...స్వర్ణకారుఁడు; 2: చూ, సూర్యుఁడు; 3. ఒకముని: ...్యసి.

...సం. వి న్. పుం: చూ, విశ్వకర్మ. 1. హరి.

...పుం. (రూ—విశ్వకేతుఁడు, ఋశ్య కేతుఁడు-ఋశ్యకేతువు) 1.మన్మథునికొడుకు: అనిరుద్ధుఁడు, ఉషాపతి, కామసుతుఁడు, కేదంతి. (తె)—అంచయేనుఁగు మావంతుబిడ్డ; 2: చూ, మన్మథుఁడు.

విశ్వజనీయము, సం. విణ. సర్వజనులకు హితమైనది.

విశ్వజిత్తు, అం: చూ, తానములు (రిహీ˘తానములు).

విశ్వతోముఖము, సం. వి. అ. న. 1. బ్రహ్మము: చూ, హంసుఁడు. 2; విణ. 2. అంతట వ్యాపించినది: చూ, వ్యాప్తము. 1.

విశ్వదేవి, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("మ, మ, య, య. 8 యతి. 12 ఛందస్సు").

విశ్వధారిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, హరిప్రియ 2. (భూమి 1.)

విశ్వనాధుఁడు, సం. వి. అ. పుం. కాశీక్షేత్రమునందు నివసించియుండు శివుఁడు: చూ, శివుఁడు. (అన్నపూర్ణాదేవిభర్త).

విశ్వప్సువు, సం వి. ఉ. పుం: చూ, వహ్ని. 1.

విశ్వబల, సం. వి. అ. స్త్రీ. రూ—విశ్వల జిబిలిక*: చూ, హ్రస్వగవేధుక.

విశ్వబోధుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

విశ్వభేషజము, సం. వి. అ. న: చూ, శుంఠి.

విశ్వము, సం. వి.అ.స్త్రీ 1: చూ, శుంఠి; 2: చూ, లోకము.1; విణ. 3. సమస్తము: చూ, సర్వము

విశ్వరూపుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

విశ్వరేతసుఁడు, సం. వి. స్. పుం: చూ, బ్రహ్మ. 1.

విశ్వల, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, రూ-విశ్వబల*.

విశ్వసనీయము, సం. విణ. విశ్వసింపఁదగినది.

విశ్వసించు, సం. స. క్రి: (తె.)—అనుకొను, నచ్చు, నమ్ము.

విశ్వసుందరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు 1.

విశ్వసృజుఁడు, సం. వి. జ్. పుం. (రూ-విశ్వసృక్కు): చూ, బ్రహ్మ. 1. భో. 4, ఆ 67.

విశ్వస్త, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, విధవ; విణ. 2. విశ్వసింపఁబడినది; విస్రబ్ధము.

విశ్వాత్మ, సం, వి. న్. పుం: చూ, బ్రహ్మ. 1.

విశ్వామిత్రము, అం. 1: చూ, దర్భలు; వా 2 మోసము.

విశ్వామిత్రుఁడు, అం. 1: చూ, సన్న్యాసి; 2: చూ, సప్తఋషులు; 3: చూ, మహర్షులు

విశ్వాసతంత్రము, అం: చూ, పంచతంత్రములు.

విశ్వాసము, సం. వి. అ. పుం. = వినువాసము: అపవాదము-అవవాదము, ఉదానము, నిహ్నవము, ప్రణయము, ప్రత్యయము, విస్రంభము. (అవ్య.)—ఆజ్. (తె.)—నచ్చిక—నచ్చిగ, నమ్మకము-నమ్మిక-నమ్మిగ, వినువాసము.

విశ్వాసి, సం. విణ. = వినువాసి. విశ్వాసము గలవాఁడు: (తె.)—వినువాసి.

విశ్వుఁడు, సం. వి. అ. పుం. గణదేవతా విశేషము (వీరు పదుగురు: చూ, విశ్వేదేవులు.)

విశ్వేదేవులు, అం. వసుబంధులు, క్రతుదక్షులు, కాలకాములు, ధురివిలోచనులు, పురూరవార్ద్రవులు (10) (చూ. కార్తికి.) తద్వి. — (చూ, వసువు 12; వేలుపు.)

విష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: అతివిష-అపవిష. అరుణ, ఉపవిష,

కాశ్మీరజ, గరము, గుణప్రియ, ఘృణప్రియ, ఘృణవల్లభ, నిర్విష, ప్రతివిష, ప్రవిష, భంగుర, భృంగి, భృంగుర, మహౌషధము, మాద్ర, లఘువల్లభ, విరూప, విశ్వ, శృంగి-శృంగిక, శ్వేతవచ. (తె.)— అతివస*. తద్వి—౧. ఒకరకము అతివసకు:-కలికారి, గర్భనుత్తు; ౨. ఇంద్రాణి, ఉపవిష, రక్తవచ. (తె.)— ఎఱ్ఱవస; 3. మంగళ్య, శ్వేత వచ, హైమవతి. (తె.)- తెల్లవస; ౪. కచ్చోరము, కర్పూ రము, గంధ, గంధపత్ర, గంధపలాశి, గంధమూల, గంధ మూలకము, గంధమూలి, గంధమూలిక, గంధవధువు, గంధశటి, గంధోలి, గోలోమి, శటి. (తె.)—నల్లయతివస; ౫. గ్రంధిక, (తె.)— పచ్చవస; ౬. గరము, గరళము, వత్సనాభము, విషము, విషసంజ్ఞికము, శృంగి, హాలా హలము; ౭ ఉగ్ర, ఉగ్రగంధ, కాంగ, కుక్కుటమస్తకము, క్షుద్రపత్రి, గానిని, జీవ, లోమశ, వచ, శతపర్విక. (తె.)- వజ-వస, నల్లవస*; ౮. కర్కటకశృంగి, కర్కటాఖ్య, కర్కటాహ్వ, అకుత ("చూ, హైమవతి")

విషకృమిన్యాయము, న్యా. విషమునఁబుట్టిన పురుగు విషము వలననే పెరుగును.

విషఘ్ని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పిన్నసీలి*: చూ, విషాణిక. 1.

విషణి, సం. వి. ఇ. పుం. ఒకపాము: చూ, సర్పము.

విషణ్ణము, అం. (స్తంభమువలెఁ గదలకుండుట) సంచారీ భావమునఁ బుట్టిన దృష్టులు.

విషణ్ణుఁడు, సం. విణ. విషాదము నొందినవాఁడు.

విషదివ్యము, సం. వి. అ. న: చూ, దివ్యములు.

విషదుఁడు, అం: చూ, ఆతతాయి. 2.

విషధరము, సం. వి. అ. పుం 1: చూ. సర్పము; 2. మబ్బు: చూ. స్తనయిత్నువు (మేఘము. 1.)

విషధరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ. శివుఁడు. విణ. 2. విషముధరించినవాఁడు.

విషధారి, సం. వి. ఇ. పుం. = విసదారి: చూ, సర్పము.

విషధి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, సముద్రము.

విషనాశని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: అంజలిక, అంధమూషిక, అగరి, ఆఖువిషఘ్ని, ఊర్ణ, కర్కోటి, ఖర-ఖరము, ఖరాగరి, ఖుజ్జాకము, గరాగరి, గిరి, గర్దభము, జీమూతము, దేవతాడి, దేవతాళము, వేణి. (తె.)—ఎఱ్ఱపగడ, పేరవకడ, డంగి, డావర, దావరడంగి-దావరడంగి, దేవతాడి*.

విషద్రుమము, సం. వి. అ. పుం. తేలు: చూ, వృశ్చికము. 1.

విషమగీతులందు నెత్తుగీతి, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("ఇంద్ర గణము, రెండు సూర్యగణములు, తిరిగి ఇంద్రగణము, రెండు సూర్యగణములు. మూడవ గణాద్యక్షరము యతి")

విషమ చతుర్భుజము, అం: చూ, అతుల్యలంబము.

విషమచ్ఛదము, సం. వి. అ. పుం. ఏడాకులనఁటి*: చూ, విశాలత్వక్కు.

విషమము, సం. విణ. 1. సమముకానిది: ఓజము, రుంప, విరూపము. (తె.)—ఎగుడు దిగుడు, ఎచ్చుతగ్గు—హెచ్చు తగ్గు, ఒడుదొడుకు, ఒఱకటము-ఒఱకొటము, ఒఱగడము-ఒఱగద్దము, ఓరపారము, దూఁకుడు, నెరడు, బేసి; వి. అ. పుం. 2. బాణమునకు చిక్కని మృగము: అజావయుక్కు: అం. 3. తాళప్రాణ కళాభేదము: చూ, స్వరము 2; 4: చూ, తాళగ్రహములు; 5. (విషమా లంకారము): చూ, అలంకా రము. 3. (కార్య విరుద్ధమగు కార్యము గల్గినను ననర్థము గలిగినను విరూపము లగువానికి సంఘటన గలిగినను విషమాలంకారము. ఇది ముత్తెఱఁగులు గలది. "ఉదా.— విషధారవలె నల్లనగు నీకత్తివలన గంగాప్రవాహమువలెఁ దెల్లనగు కీర్తిగలిగె. ఇది విరుద్ధకార్య విషమాలంకారము; ఉదా.—ఎలుక యొక వెదురు పేళ్ల పాముపెట్టెలోఁ దాను దినుటకుఁ దగిన భక్ష్యమున్నదని యది కొఱకఁగా భక్ష్యము లేకపోవుటయే గాక దానిలోఁగల పామెలుకను దినెను. ఇది యనర్థ విషమాలంకారము; ఉదా.— అకటకటా! రత్న మయ రాజ పీఠాధిష్ఠాతలగు నీ శత్రురాజు లెక్కడ? కంటక పాషాణ సంకులితంబులగు పర్వతనివాసము లెక్కడ? ఇది విరూపఘటన విషమాలంకారము.")

విషమశరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. బేసికయిదువ జోదు: చూ, మన్మథుఁడు

విషమసీసము, అం: చూ, వృత్తము.1. (ఇది సీసపద్యభేదము.)

విషమసూచికము, అం: చూ, ఏకవింశతిస్థానకములు.

విషమాంబుకీర్ణ, అం. చూ, విశ్వసంచార మార్గములు.

విషమాక్షుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.

విషమాయుధుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విషమశరుఁడు.

విషమించు, సం. అ. క్రి. 1: చూ, విరోధించు; వా. 2. వ్యతిరే కించు; 3. బాధించు: చూ, హింసించు. 2.

విషము, సం వి. అ. పుం. న. = విసము. 1. గరళము: చూ, సంగరము. 6; న. 2: చూ, సలిలము; అం. 3. హెచ్చు. విషమము. 5.

విషముష్టి, సం. వి. ఇ. పుం, స్త్రీ. 1: ఉరుకాళగము, అప కము-కాకమర్దము, కాకసక్కరము, కోక్కళు. తద్వి.—౧. కాల, ముష్టి. (తె.)— ముసిఁడి-ముష్టియు దీనియందు ముష్టికము, కాంజీరము, కాకోలము, మొండెము, కాఖ్య, ముష్టి-కేశముష్టిక, క్షుపముష్టి-ముదాయమును:— అంగ తైలములు.

విషయపీడ, అం: చూ,

విషయప్రీతి, అం: చూ

విషయము, సం. వి. అ. పుం. 1. గ్రంథాదులయొక్క తెలియఁ బడిన యంశము: ప్రస్తవము; 2. లౌకికార్థము; బ. 3. ఇంద్రియార్థము: చూ, హృషీకము; (హృషీకము, విషయి, ఇంద్రియము అనునవి ఇంద్రియముల పేళ్ల) ("గోచరా ఇంద్రియార్థాశ్చ" విషయముల పేళ్ల); 4. గోచరము: చూ, స్మృతి. 1; 5: చూ, దేశములు; 6: చూ, పాయకట్టు; అం. 7: చూ, అనుబంధములు.

విషయములు, అం: చూ, విషయము. 3.

విషయసూచిక, సం. వి అ. న: అనుక్రమణిక. తద్వి.—౧. అవతారిక (గ్రంథముఖమున వ్రాయఁబడు తదుత్పత్తి క్రమము.): ౨. ఉపోద్ఘాతము (ఉదాహరణము); 3. పీఠిక

(గ్రంథము మొదట వ్రాసెడు దానిపుట్టుపూర్వోత్తరము); ఆ. భూమిక (రచనము) మఱియు తెనుఁగున తొలిపలుకు అనియు కొందరు వాడుచున్నారు.)

విషయి, సం. వి. న్. న. 1 ఇంద్రియము: చూ, విషయము. 3; పుం. 2. రాజు: చూ, హంసుఁడు. 5 (రాజు 1); 3. మరుఁడు: చూ, మన్మథుఁడు); 4. విషయాసక్తుఁడు; 5. ఆరోపింపఁబడినది.

విషయించు, సం. స.క్రి. రమించు: చూ, సంభోగించు.

విషయీకరించు, సం. స.క్రి: అభిసరించు, ఉద్దేశించు. (తె.)— కెడయు, గుఱించు.

విషయేచ్ఛవంతుఁడు, సం. విణ: చూ, వలపుకాఁడు.

విషవాదము, అం: చూ, కళలు.

విషవృక్షన్యాయము, న్యా. విషవృక్షమునైనను బెంచి తాను జంపఁగూడదను రీతి.

విషవృక్షము, సం. వి. అ.పుం: చూ, విషముష్టి*.

విషవృక్షోఽపిసంవర్ధ్య స్వయంఛేత్తుమ సాంప్రతమ్, న్యా. విష వృక్షమునైనను బెంచి తన చేతులతోడనే త్రుంచుట యుచితము గాదు.

విషవైద్యుఁడు, సం వి అ. పుం. పాములవాఁడు: చూ, వ్యాళగ్రాహి.

విషసంజ్ఞికము, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష *

విషస్పృక్క, సం. వి.ఆ. స్త్రీ. (విషస్పృక్కు-అని కొందఱు) కందురీఁగ: చూ, మక్షిక.—

విషస్య విషమౌషధమ్, న్యా. (స్పష్టము).

విషాణము, సం. వి.అ. పుం. న. 1. కొమ్ము: చూ, శృంగము. 1; 2. ఏనుఁగు కొమ్ము: చూ, శృంగము. 1; 3. పందికోఱ: చూ, శృంగము. 1: (చూ, పల్లు. 1.)

విషాణి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1: అజశృంగి, ఇందీ దీవరము, ఉత్తమకన్య, ఉత్తరవారుణి, కరంభ, యుగ్మఫలి. (తె.)— ఇట్టుపు-జుట్టుపు-డుట్టుపు-దుట్టుపు.* (మేఁకకొమ్ముల వంటి ఫలములుగలది); 2. మేఁకకొమ్ము: చూ, శృంగము. 1; 3. పిన్నపాల*: చూ, సుమంగళ; న్. పుం. 4. ఎద్దు: చూ, వృషభము. 1; 5. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి.

విషాణిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పిన్ననీలి*: చూ, శ్రీఫలి. 2; 2. నులితడ*: చూ, మహాబల.

విషాదము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఖేదము: చూ, శోకము; అం. 2. (విషాదనము): చూ, అలంకారము. 3 (అభితార్థ మునకు వైరుధ్యము గల్గుట. "ఉదా.— దీప మెగసన ద్రోయంబోవనంతలో నారిపోయె"; 3: చూ, సంచారీ భావ ములు. ("అప్పుఁడోడికి పువ్వులు మరుశరంబులు, చంద్ర కిరణములు బాఁకులునై యుండె నిఁకనేమి చేయవచ్చును. భూవరునకు దయ యుదయించదాయెఁగదా"): పుం. 4. అపరాధ ధనహాన్యాదులచే ఉపాయముతోఁచక మనసునఁ గలిగెడు ఖేదము: (చూ, విషాదము. 1)

విషాదించు. సం. అ. క్రి 1. ఖేదపడు (అపరాధ ధనహాన్యాదు లచే ఉపాయము తోఁచక మనసున ఖేదపడు. చూ, శోకించు.

విషామృతము, సం. వి. అ. న: అసురము.

విషు, అం. (వృష): చూ, సంవత్సరములు.

విషువత్తు, సం. వి. త్. న. (రూ-విషువము; రేయిపగలు సమ మైన కాలము: చూ, పర్వము.

విషువము, సం. వి. అ. న. —పై.—

విషూచి, సం. వి.ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ-విషూచిక.—

విషూచిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ వమనవిరేచనవ్యాధి: విశూచి-విశూచిక. (తె.)— కలరా, (మి.) మరిడివ్యాధి: ("చూ, స్ఫోటకము"). తద్వి.—(తె.)—(ఆట్లమ్మ).

విష్కంభము, సం. వి. అ. పుం. 1. అడ్డంకి: చూ, సంరోధము; 2: అరరవిష్కంభి, అర్గళము, ఘటిక, పరిఘము, వరుటము. (తె.)- అడ్డుగట్ట అడ్డుగుట్ట, గడియ-గడె-గడియ మ్రాను-గడెమ్రాను, మొకరము-మొక్కరము. తద్వి — (తె.)- కొండి, గొండెము-గొండ్లెము-గొణ్ణము - గొళ్లెము, చిలుకు; 3. నాటకాంగభేదము: చూ, వ్యంజకము. 1. (నాటకము. 1-౧); 4. యోగులబంధవిశేషము; 5. విరివి: చూ, హేరాళము; అం. 6: చూ, యోగములు; 7: చూ, కరణములు; 8: చూ, సూచ్యము. ("జరిగిన జరుగుచున్న మధ్యమపాత్రలచేఁ జెప్పఁబడునది ఉత్తమ పాత్రలు రాజామాత్యులు. మధ్యమపాత్రలు పురోహిత బ్రాహ్మణాదులు. విటచేటీ ప్రభృతులు నీచపాత్రలు. విష్కంభము శుద్ధము సంకీర్ణము నని ద్వివిధము. కేవల సంస్కృతప్రాయము శుద్ధము. సంస్కృత ప్రాకృత మిశ్రమము సంకీర్ణము.")

విష్కిరము, సం. వి. అ. పుం. 1. పులుఁగు: చూ, పక్షి; 2: చూ, శకుంతి. (కొఁజు.); 3. కోడి: చూ, సెలుకాలుది (పుంజు); 4. నెమలి: చూ, శిఖి 2.

విష్టపము, సం. వి. అ. న: చూ, లోకము. 1.

విష్టరము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఆసనము: చూ, సింహాసనము; 2. దర్భపిడికిలి: చూ, హస్తము (పిడి. 1); 3. మ్రాను: చూ, వృక్షము.

విష్టరశ్రవుఁడు, సం. వి.స్. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

విష్టి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. కూలి: చూ, సంబళిక.2; 2. = వెట్టి. కూలిలేనిది: చూ, వెట్టి; 3. పని: చూ, వ్యాపారము 1; 4: చూ, వ్యాపారి. 2; 5: చూ, వెట్టివాఁడు.

విష్ఠ, సం. వి.ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ-విష్ఠి.

విష్ఠి, సం. వి. ఇ స్త్రీ. మలము: చూ, శమలము. 1.

విష్ఠించు, సం. అ. క్రి: శర్దించు. (తె.)— ఏరుగు, బయలు వెడలు. తద్వి.—త. (తె.)— కాఱియపడు, తినుకు; ౨. పారు-పాఱు;

విష్ణవేనమః, అం: చూ, ఓమ్. (వేష్టి = వ్యాప్నోతి విశ్వం; వేషతి = సిఞ్చతి, ఆప్యాయతే విశ్వమితి; విశతిసర్వభూతాని అత్రేతి; విశధాతో ప్రవేశనాత్.)

విష్ణుకీర్తనము, సం. వి అ. న. కకీర్తనము: చూ, స్వరము 2.

విష్ణుక్రమము, అం. చూ, తానములు (రి–ధ–హీనతానములు.)

విష్ణుక్రాంత, సం.వి.అ. స్త్రీ. 1. రూ-విష్ణుక్రాంతము*. తద్వి.- ౧. దింటెనకు.— అశ్వఖురము, ఆస్ఫోట-ఆస్ఫోత-ఆస్ఫోతము, కాలింది–కాళింది, గవాక్షి, గవాదని, గిరికర్ణి–గిరికర్ణిక. చారిణి, రాధ, విష్ణుక్రాంత - విష్ణుక్రాంతము, శ్వేతచందన, సూర్విక, స్థాణుకర్ణిక. (తె.)– గింటెన-దింటెన, తెల్లగింటెన; ౨. ఎఱ్ఱ విష్ణుక్రాంతకు.— అపరాజిత, విష్ణుక్రాంత-విష్ణుక్రాంతము; ౩.నల్లవిష్ణుక్రాంతకు.— అతిమేచక, అపరాజిత, కాభోజిక, గిరికర్ణి - గిరికర్ణిక, గిరిశాలిని, నగ్నచ్ఛద (నర్మచ్ఛద), నీలపుష్పము, నీలపుష్పి, వనిత, విష్ణుక్రాంత-విష్ణుక్రాంతము, స్థూలపుష్పి. (తె.)— నల్లగింటెన-నల్లదింటెన. (మి). నల్ల విష్ణుక్రాంత.*

విష్ణుక్రాంతము, సం. వి. అ. పుం. 1. -వై.-; అం. 2; చూ. కరణములు; 3: చూ, తానములు (నిహీనతానములు.)

విష్ణుక్షేత్రము, అం: చూ, ఋషభము. 3.

విష్ణుచక్రము, అం. 1: చూ, కాయమానములు; 2: చూ, అస్త్రములు (బాణము. 1-30).

విష్ణుపంచాయుధములు, అం:శంఖము, చక్రము, గద, ఖడ్గము, శార్ఙ్గము (5): (చూ, బాణము. 1-౫౮.)

విష్ణుపదము, సం.వి.అ. న.1. ఆకసము: చూ,సురవర్త్మము; 2. పాలకడలి: చూ, సముద్రము; 3. ఆవులమంద: చూ, సౌరభేయి (ధేనువు ౩౪).

విష్ణుపది, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గంగ: చూ, నది; 2: చూ, ద్వారక; 3. రవిసంక్రమణ విశేషము.

విష్ణురథము, సం. వి. అ. పుం: చూ, హరివాహనుఁడు.

విష్ణువు, సం. వి. ఉ. పుం. (విశ్వమును వ్యాపించియుండువాఁడు)=వెన్నుఁడు. (ఇతని సారధి దారకుఁడు, తేరు శతానందము, గుఱ్ఱములు శైన్య సుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకములు). (హిం-అజ్) 1: అ, అంశుమంతుఁడు, అక్షధరుఁడు, అక్షరుఁడు, అచ్యుతుఁడు, అగ్నిజుఁడు, అజగుఁడు, అజయుఁడు, అజితుఁడు. అజుఁడు, అధోక్షజుఁడు, అనంతశయనుఁడు, అనంతుఁడు, అపరాజితుఁడు, అరరుఁడు,అరిష్టనేమి, అరిష్టసూదనుఁడు, అవ్యక్తుఁడు, అవ్యయుఁడు, అశోకుఁడు,అశ్వత్థుఁడు,ఆత్మభువు,ఆదిదేవుఁడు,ఆదివరాహుఁడు, అనిర్హతుఁడు,ఇందీవరుఁడు,ఇంద్రావరజుఁడు,ఇంద్రావరుఁడు, ఇష్టుఁడు,ఈరుఁడు,ఉ,ఉచ్చదేవుఁడు,ఉపేంద్రుఁడు,ఊర్ధ్వదేవుఁడు, ఋతధాముఁడు, ఏ, ఏకశృంగుఁడు, క, కంసజిత్తు, కంసారాతి, కంసహ, కపి, కపిలుఁడు, కమలాప్తుఁడు, కామతాత,కాలనేమి మథనారి,కాలనేమిరిపువు, కాలింగుఁడు, కుందుఁడు, కుమోదకుఁడు, కుస్తుభుఁడు, కూర్మరాట్టు (ఆదికూర్మమగు విష్ణువు), కృష్ణుఁడు, కేశటుండు, కేశవుఁడు, కేశి, కేశిసూదనుఁడు, కేశిహాసుఁడు, కైటభజిత్తు, కైటభహానుఁడు, కైటభారి, కోకుఁడు, కోలకంతుఁడు, కౌస్తుభవక్షుఁడు, క్రతుపురుషుఁడు, ఖగాసనుఁడు, ఖగేంద్రధ్వజుఁడు. గదాగ్రజుఁడు, గదాధరుఁడు, గదాభృత్తు, గది, గరుడధ్వజుఁడు, గిరిధరుఁడు, గోపతి, గోపాలకుఁడు, గోపాలుఁడు, గోపేంద్రుఁడు, గోవర్ధనధరుఁడు, గోవిందుఁడు, చక్రధరుఁడు, చక్రపాణి, చక్రభృత్తు, చక్రి, చతుర్భుజుఁడు, చతుష్పాణి, చాణూరసూదనుఁడు, చిరజీవి, జ, జగన్నాథుఁడు, జనార్ధనుఁడు, జన్మకీలుఁడు, జలశాయి, జహ్నువు, జినుఁడు, జిష్ణువు, తమోఘ్నుఁడు, త్రికకుత్తు, త్రిధాముఁడు, త్రిపాత్తు, త్రివిక్రముఁడు, దశరూపభృత్తు, దశావతారుఁడు, దామోదరుఁడు, దశార్హుఁడు, దేవకీనందనుఁడు, దైత్యారి, ధరణీధరుఁడు, ధేనుకసూదనుఁడు, ధ్రువుఁడు, నగధరుఁడు, నరకజిత్తు. నరకాంతకుఁడు, నరాయణుఁడు-నారాయణుఁడు, నలినేశయుఁడు, నిరాకారుఁడు, నృసింహుఁడు, నృహరి, పద్మగర్భి, పద్మనాభుఁడు, పరమపురుషుఁడు, పరమేశ్వరుఁడు, పాండవాధీశుఁడు, పీతాంబరుఁడు, పుండరీకాక్షుఁడు, పునర్వసువు, పురాణపురుషుఁడు, పురుషోత్తముఁడు, పూతనాసూదనుఁడు, ప్రభువు, బకవైరి (శ్రీకృష్ణుఁడు), బభ్రువు, బలిధ్వంసి, బహురూపుఁడు, బ్రహ్మ, భగవానుఁడు, భూజాని, భూషణుఁడు, మ, మధురిపువు, మధుసూదనుఁడు, మనువు, మాధవుఁడు, మాయి, మారదుఁడు, ముంజకేశుఁడు, ముకుందుఁడు, మురమర్దనుఁడు, మురారి, మూర్తి, యజ్ఞపురుషుఁడు, యాశోదేయుఁడు (శ్రీకృష్ణుఁడు), రంతిదేవుఁడు, రాహుమూర్ధభిదుఁడు, లక్ష్మీనారాయణ-లక్ష్మీనారాయణుఁడు, లక్ష్మీపతి, వటువు, వనమాలి, వరాహుఁడు, వర్ధమానుఁడు, వామనుఁడు, వారిశుఁడు, వాసుఁడు, వాసుదేవుఁడు, వాసువు, విక్రముఁడు, విధువు, విరించి, విరించుఁడు, విశ్వంభరుఁడు, విశ్వరూపుఁడు, విశ్వసుందరుఁడు, విష్టరశ్రవుఁడు, విష్వక్సేనుఁడు, వృషశత్రువు, వృషాకపి, వృష్ణి, వేధ, వైకుంఠుఁడు, వ్యవస్థానుఁడు, శంఖధారి, శంఖపాణి, శంభువు, శతధామ శతబిందువు, శతానందుఁడు, శతావర్తి, శార్ఙ్గి, శిపివిష్టుఁడు, శివకీర్తనుఁడు, శేషశయనుఁడు, శేషసయనుఁడు, శేషి, శౌరి, శ్రీకరుఁడు-శ్రీగర్భుఁడు, శ్రీధరుఁడు, శ్రీనివాసుఁడు, శ్రీపతి, శ్రీమంతుఁడు, శ్రీవత్సలాంఛనుఁడు, శ్రీవరాహుఁడు, శ్రీవరుఁడు, శ్రీహరి, షడ్బిందువు, సదాతనుఁడు, సదాయోగుఁడు, సనాతనుఁడు, సరసిజనాభుఁడు, సహస్రపాదుఁడు, సాత్వతుఁడు, సింధుశయనుఁడు, సింధువృషుఁడు, సీతాపతి (శ్రీరాముఁడు), సుయామునుఁడు, సోమగర్భుఁడు, సోమసింధువు, స్వభువు, స్వయంభువు, స్వర్ణబిందువు, హంసుఁడు, హరి, హృషీకేశుఁడు, హేమశంఖువు. (తె. ప).— అడుగు చెమ్మటలాఁడు, అడుగు వాఁకగలాఁడు, అలఁగాఁపు(ఆలకాఁపు—అలఁగాఁపరి-ఆలకాపరి). ఇఱ్ఱిదాల్పుబావ,ఉద్దకేలుగలాఁడు, ఎదమచ్చగలసామి,కడలియల్లుఁడు, కన్నఁడు, కన్నయ్య, కఱివేలుపు-కఱివేల్పు, కట్టినెచ్చెలి, కట్టినేస్తి. కవ్వపుమలదాల్పు, క్రొన్ననవిలుకాని తండ్రి, గట్టుతాలుపు, గరుడిరవుతు, చుట్టుఁగైదువజోదు, చుట్టువాల్జోదు, చుట్టవాలుదారి, తమ్మికంటి, తరిదాలుపు, తలిగట్టుదారి. తామర పొక్కిలివాఁడు, తెలిదమ్మికంటి, తెలిదీవిమన్నీఁడు, నలమేనిదొర, నల్లనయ్య, నిడుపడుపాన్పు

తేఁడు, పక్కిడాల్వేలుపు, పచ్చవలువదారి, పదివేసముల సామి, పసిఁడిపుట్టముదాల్పు (పసిఁడిపలువదాల్పు), పాలకడ లల్లుఁడు, పాలమున్నీటి యల్లుఁడు, పుడమినంటు, పుట్టువడుగు, పుడమిరా, పులుఁగుతత్తడిరౌతు, పెరుమాళ్ళు, పొట్టివడుగు, ప్రొద్దునెలకనుదోయి, బటువుఁగ్రైదువుజోదు, బమ్మతండ్రి, బమ్మదేవరతండ్రి, బూరఁగొమ్ముతుపాసి, మామ మామ, మొసలివాయొంట్లదాల్పు. రక్కసుగొంగ, లచ్చిమగఁడు, వలమురితాలుపు, వెన్నదొంగ, వెన్నముచ్చు, వెన్నుఁడు, వేగంటి నైఁదోఁడు, శ్రేతలమేలువాఁడు, సంకుదారి, సిరివరుఁడు, సోఁకుమూఁకలగొంగ: ("చూ, హృషీకేశుఁడు."): అం. 2: చూ, ఆదిత్యులు; 3: చూ, మూర్తులు; 4: చూ, శాస్త్రప్రవర్తకులు; 5: చూ, వసువులు

విష్ణుస్మృతి, అం: చూ, స్మృతులు (మూలస్మృతులు.)

విష్ణ్వర్చకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, పూజారి 2.

విష్ణ్వాయుధములు, అం: చూ, విష్ణుపంచాయుధములు.

విష్వారము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—విస్ఫారము. 1.

విష్యుఁడు, సం. విణ. విషముచేత చంపఁదగినవాఁడు.

విష్వక్సేన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రేంకణము*: చూ, సన్నకద్రువు.

విష్వక్సేనప్రియ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పాఁచితీఁగ*: చూ, శైవలము; 2: చూ, లక్ష్మి. 1.

విష్వక్సేనుఁడు, సం, వి. అ. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1; 2. విష్ణుసేనాధిపతి: చూ, సైనికుఁడు.

విసంధి, అం: చూ, వాక్యదోషములు.

విసంవాదము, సం. వి. అ. పుం. ముందు ఒప్పుకొని వెనుక లేదని వాదించుట: చూ, శబ్దము. 2.

విసదారి, వై. వి. = విషధారీ: చూ, సర్పము.

విసన, వా. వి: చూ, విసనకఱ్ఱ.

విసనకఱ్ఱ. ద్వ. వి. వీవన: చూ, సురఁటీ (వై. అనికొందఱు)

విసనకఱ్ఱగాలి, ద్వ. వి. వీవనగాలి చూ, వాయువు.

విసపాల, ద్వ. వి. ఒకమందుచెట్టు: చూ, వృక్షము.

విసపాలవిత్తు, ద్వ. విణ నాళకుఁడు: చూ, వేరువిత్తు.

విసపుమేఁతరి, ద్వ. వి: చూ, శివుఁడు.

విసపుమేతరి బలుటెంకి, ద్వ. వి. శివాద్రి: చూ, పర్వతము ౯.

విసబొంది, ద్వ. వి. రూ-విసబొద్ది: చూ, విద్ధకర్ణి*.

విసబొద్ది, —పై.—

విసమంగళము, వా.వి.లక్ష్మీనారాయణ*: చూ, సుఖదర్శనము.

విసము, వై. వి. = విష. 1. విషము. య 1, ఆ. 29: చూ, సంగరము. 6; 2. నీరు: య. 1, ఆ, 29: చూ, సలిలము.

విసముదాల్పు, ద్వ వి: చూ, విసదారి.

విసరణము, సం. వి. అ. న. ప్రసరణము: చూ, శిబిరము.

విసరము, సం. వి. అ. పుం. 1. -పై.-; 2: చూ, సమూహము.

విసరాకత, ద్వ. వి. మల్లయుద్ధములోని మెలఁకువ: చూ, విన్నాణములు. (మల్లబంధములు)

విసరి, వై. వి: చూ, వేసఁగి.

విసరియాఁడు, ద్వ. స. క్రి: చూ, విసరు 6.

విసరివేయు, వా. స. క్రి. గిరాటువేయు, వయిచు—వైచు.

(సం.)— విక్షేపించు; చూ, వైచు.

విసరు, వై. వి. = విసృ. 1. ఆడించుట. హరి. ఉ. 5, ఆ. 149; 2. వీచుట. స్వా. 3, ఆ. 9; 3. వేయుట. అసి. 3, ఆ. 77; 4. శస్త్రవిద్యాభేదము. (చూ, కాయమానములు.); అ. క్రి. 5. బయలుపడు. య. 5, ఆ. 36: చూ, సుబ్బు. 2; 6. గాలివీచు. రాజ. 1. ఆ. 92: ఆరుచు-ఆర్చు, వీచు, వీతెంచు, విసరియాడు. తద్వ.— విసాళించు. (సం.)— పరిమళించు; 7: చూ, వెలిపించు: 8. వేయు: చూ, వైచు. 3; 9. ఆడించు; చూ, విపిశించు; 10 మిక్కిలిఛేదించు: చూ, సెలగు; 11, ఖండించు: చూ, సెలగు; 12: చూ, స్ఫోటించు; 13: చూ, సలించు; వా. 14. (పప్పు, బియ్యములోనగువాని) విసరు.

విసరుమొన, అం: చూ, విన్నాణములు (మల్లబంధములు.)

విసరులు, అం. (చూ, మల్లబంధములు): ధారు, ధాణు, ధోణ, ఉద్దడ, అంత్రటీక, టీక, నాట్య, ధారుధాణు, ఝూటు, ధాటుకపాలు, ధారకపాలు, ధాణుధారు, కరాక, ధాణుధాక. (౧౪.) మఱియొకవిధమున:—ఎడమడుగు పరువడి, కుడియడుగు, పరువడి, కదలుపదువడి, దాఁటడుగుపరువడి, కోపుపరువడి, అంత్రటీక, నాట్యము, ధారు, ధాణుధోడ, ఉరుదోడ, ఝూటు, ధాణుకపోలు, ధారుకధారుక, ధాకుధాణ, ధాకఝూటు. (౧౫.) అనికొందఱు): చూ, పరువళ్ళు (పరువళ్ళు విసరులు ఒకటే అనికొందఱు.)

విసర్గము, సం. వి. అ. పుం. 1: త్యాగము: చూ, స్పర్శము. 3; 2. విడుపు: చూ, విమోచనము; 3 మలవిసర్జనము: 4: చూ, దక్షిణాయనము. 1; 5: చూ, హస్తక్రియలు; 6 ః = విసర్గము; (ం అనుస్వారము. ః = విసర్గము. ఈరెంటను ఉభయములు.)

విసర్గలుప్తము, అం: చూ, వాక్యగతదోషములు.

విసర్గుఁడు, వా. సం. విణ: చూ, గూనుఁడు.

విసర్జనము, సం. వి. అ. న. 1. ఈవి: చూ, స్పర్శము. 3; 2. విడుపు: చూ, విమోచనము; 3. ఉత్తేజనము. (తె.)— పుచ్చుట. విణ. 4. అస్తము, అపగమము, అభ్యక్తము.

విసర్జనీయము, సం. వి. అ పుం. 1. రెండుసున్నలు: అభినిష్టానము; విణ. 2. విడువఁదగినది: విసర్గము. (తె.)-విడి.

విసర్జనీయుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఉదస్తుఁడు

విసర్జించు, సం. అ. క్రి. అపనయించు, ఉత్సర్జించు, త్యజించు, నిరసించు, నివర్తించు. పరిత్యజించు, పరివర్జించు, పరిహరించు, వర్జించు. (మి.)-అపసరిల్లఁజేయు. (తె.)- ఈఁగు-నీఁగు, ఉక్కఁబట్టు, ఉజ్జగించు, ఉజ్జనచేయు, ఉడుగు— ఉడుపు, ఉరువు, ఎడఁబాపు, ఎడఁభాయు, ఎడపు, ఎడపెట్టు, ఎడయు, ఎడలు, ఏదు, ఏవగించు, ఓసరించు, కడపు, డిగఁద్రావు-డిగ్గఁద్రావు-దిగఁద్రావు, దిగ్గఁద్రావు, డిగనాడు-డిగ్గనాడు-దిగనాడు-దిగ్గనాడు, తక్కు, తొలఁగు-తొలఁపు, తొలఁ

గించు, దిగవిడుచు, పాచు, పాయు, బోయు, బగళంబు సేయు-బగళముసేయు-బగళమ్ముసేయు, మాను, రోయు, వడచు-వడుచు, వదలు, విడఁద్రొక్కు, విడనాడు, విడుచు, వీడు, వేయు.

విసర్జిత, అం: చూ, దేశీయక్రియలు.

విసర్పణము, సం. వి. అ.న. 1. ప్రసరణము: చూ, శిబిరము; 2. కండూత్యాది ప్రసరణము.

విసవిస, దే. వి. 1. త్రిప్పట, నవ్వుట, ముసరుట, విసరుటల యందగు ధ్వన్యనుకరణము. అని, 4, ఆ. 76; రామా. 1, ఆ. 153; రాజ. 1, ఆ, 92: చూ, హూహూ; వై. విశ. 2. = ప్రసర. ప్రసరించునది. నై. 3, ఆ. 72.

విసపు, దే. వి: రూ—విసుగు—విసుపు—విసువు. రేచిక్క, అసహ్యము: చూ, రోఁత. 2.

విసారము, సం. వి. అ. పుం. 1. చేఁప: చూ, మత్స్యము 1; న. 2. కొయ్య: చూ, వేత్రము. 1.

విసిపలక, ధ్వ. వి. పరుండెడు పెద్దపలక.

విసిమాలు, దే. అ. క్రి. మిక్కిలివిసుగు.

విసుగు, దే. వి. 1. రేచిక్క: చూ, రూ—విసపు. అ. క్రి. 2: అలయు, ఇసడిలు, కళాసించు, వేసరు—వేసారు. (సం.)—నిర్వేదించు.

విసుపు, దే. వి. రేచిక్క: చూ, రూ—విసపు.

విసుమానము, వై. వి. = విస్మయ. ఆశ్చర్యము. పర. 1, ఆ. 192: చూ, వింత. 1; విశ. 2. ఆశ్చర్యకరమైనది. కాశీ. 4, ఆ. 173: చూ, వింత. 1.

విసువాసము, వై. వి. = చూ, విశ్వాసము.

విసువాసి, వై. వి. = చూ, విశ్వాసి.

విసువు, దే. వి. అ. క్రి: చూ, రూ-విసుగు. (రేచిక్కు:— స్వా 3. ఆ. 66).

విస్థలనము, సం. వి. అ. న: చూ, విగళనము.

విస్పృతము, సం. విశ: చూ, రూ-విస్తృతము.

విస్పృత్వరుఁడు, సం.విశ. ప్రసరించునట్టి స్వభావము గలవాఁడు: విస్పమరుఁడు.

విస్పమరుఁడు, —వై.—

విస్పష్టము, సం. విశ. 1. విసరివేయఁబడినది; విక్షిప్తము; 2. విడువఁబడినది: చూ, హీనము. 3; అం. 3: చూ, అధరము. 6; 4: చూ, గాయక దోషములు.

విస్తర, వై. వి. = విస్తార. రూ-విస్తరి.

విస్తరంట, ధ్వ. వి. —వై.—

విస్తరము, సం. వి. అ. పుం. 1. శబ్దవిస్తృతి; 2. విరివి: చూ, హేరాళము; 3: చూ, స్నేహము. 1; 4. పీఠము: చూ, సింహాసనము; అం. 5: చూ, గాయక దోషములు; 6: చూ. గుణములు.

విస్తరి, వై. వి. = విస్తార. రూ-విస్తర. 1. విస్తరంట, అంట, ఆకు, కుట్టుడాకు, చదర, పులియ-పుల్లియ-పుల్లె, పుల్లాకు; (సం.)—అరరము, ఛదనము—ఛదము, దళము, పత్రపాత్రము, పత్రము, పర్ణము, పలాశము. తద్వి.-౧. అంటాకు, పులియ-పుల్లియ-పుల్లె, పుల్లాకు. (సం.)—ఉచ్ఛిష్టపత్రము; ౨. తామరపాకు. ఇత్యాది.

విస్తరించు, సం. స. క్రి: ప్రపంచించు, ప్రస్తరించు.

విస్తరిల్లు, సం. అ. క్రి. విరివియగు.

విస్తారము, సం. వి. అ. పుం. 1. విరివి: చూ, హేరాళము; 2 బోదెలేని చెట్టు: చూ, వృక్షము; న. 3 అధికము: చూ, హెచ్చు. 2.

విస్తీర్ణము, సం. విశ. 1. విరివియైనది: (తె)—వింగడము: చూ, సుర. (3); అం. 2: చూ, ఆరోహివర్ణగతాలంకారములు; 3: చూ, అవరోహివర్ణగతాలంకారములు; వా. విశ. 4: చూ, వైశాల్యము. 2.

విస్తు, దే వి. పుస్తు: చూ, వాసన. 1.

విస్తృతము, సం విశ: రూ—విస్పృతము, వితతము, తతము: చూ, విస్తీర్ణము 1.

విస్ఫారము, సం. వి. అ పుం. 1. రూ-విష్ఫారము, వింటిమ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2; విశ. 2. మిక్కిలి అధికమైనది: చూ, హేరాళము.

విస్ఫారితము, సం. విశ. 1. ప్రకాశ మొందినది: చూ, శోభితము; 2. కదలింపఁబడినది: చూ, వేల్లితము. 2.

విస్ఫులింగము, సం వి.అ.పుం. అగ్నికణము: చూ, వహ్ని. 1.

విస్ఫూర్జితము, సం. విశ. మిక్కిలి ప్రకాశ మొందినది: చూ, శోభితము.

విస్ఫోటము, సం. వి. అ. పుం. పొక్కు, బొబ్బ: చూ, వ్రణము.

విస్మయము, సం. వి. అ. పుం. 1.=విసుమానము: చూ, వింత.1; 2. గర్వము: చూ, హంకారము; విశ. 3. ఆశ్చర్యకరమైనది: చూ, వింత. 1; అం. 4. (ఆశ్చర్యము): చూ, రసస్థాయీ భావములు.

విస్మరణము, సం.వి.అ న.మఱపు,అంతర్గతము: చూ, విస్మృతి.

విస్మితి, సం. వి. ఇ. (స్త్రీ) చూ, విస్మయము. 1

విస్మితుఁడు, సం. విశ 1. ఆశ్చర్యము పొందినవాఁడు; అం. 2: చూ, దృష్టులు.

విస్మృతము, సం. విశ విస్మృతి నొందినది: అంతర్గతము.

విస్మృతి, సం.వి.ఇ స్త్రీ: ఉద్దానము, పరవశము, పారవశ్యము, వికారము, వికృతి, విక్రియ, విస్మరణము. (అవ్య.)—అనో. (తె.)—అన్ను-అన్నువు. ఒల్లఁబోక, కాడు, చొక్కు, తెరపుమఱపు, నివ్వెర—నివ్వెఱ—నివ్వెఱగు, నివ్వెఱపాటు, బరవసము-బరువసము, మఱుపు-మఱపు-మఱువు, మయిమఱపు-మెయిమఱపు-మైమఱపు, ఓతాను, సొగపు, సొగసు, సొగయిక, సొలపు, సోలము. ("చూ, సోలము") తద్వి.—మాఱు రూపునకు: చూ, వికారము 1—౩.

విస్మృతినొందు, మి. అ. క్రి: పరవశమగు (తె)—అన్నుకొను, ఎరగొను తేలగిలఁబడు, తేలగిలు-తేలగిల్లు, తేలు, నివ్వెరపడు, సొగయు. ("చూ, సొగయు").

విస్రంభము, సం.వి.అ.పుం. 1: చూ, విశ్వాసము; 2. వధము: చూ, హింస.1; 3: చూ, స్నేహము 1; 4 కేళీకలహము, నర్మకలహము: చూ, హోరము. 2. (యుద్ధము); 5. ఆజ్ఞ: చూ, వెలపు. 1.

విస్రబ్ధము, సం. విణ, 1. నమ్మఁబడినది: చూ, విశ్వస్త. 2; 2. అణఁగినది: చూ, స్తబ్ధము. 1; 3. శాంతి నొందినది, శమితము: చూ, శాంతము. 3; క్రి. విణ. అ, న. 4. అత్యంతము: చూ, హెచ్చు. 3.

విస్రము, సం. విణ: చూ, ఆమగంధి.

విస్రవ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జర: చూ, స్థావిరము.

విస్వరము, అం: చూ, గాయక దోషములు.

విస్వరుఁడు, సం. విణ. భేదపడిన కంఠస్వరము కలవాఁడు.

విస్సందు, అం: చూ, కాయమానములు.

విహంగమన్యాయము, న్యా. పక్షి యెగిరిపోయిన విధమునఁ బూర్వజన్మ పరిపాకమున సత్వరముగాఁ గర్మ బంధమునుండి ముక్తుఁడై యెగిరిపోవును. ఇట్టిబోనిది ప్రయుజ్యమానమగును. (త. చం.)

విహంగమ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, విహంగిక.

విహంగమము, సం. వి. అ. పుం. రూ-విహంగము-విహగము. పులుఁగు: చూ, పక్షి. (ఇదె 'వి' అమపక్షి).

విహంగము, 1. —పై.—; 2: చూ, బాణము. 1; విణ. 3. ఎగురునది.

విహగము, సం. వి. అ పుం: చూ, రూ-విహంగమము.

విహరణము, సం. వి. అ. న: చూ, విహారము.

విహరించు, సం. అ క్రి. పరిభ్రమించు, పరివర్తించు, ఘూర్ణిల్లు, భ్రమరించు, సంచరించు. (తె.)—గుబ్బటిలు—గుబ్బటిల్లు, డిందుపడు, తిరుగు—తిరువు-తిర్గు, తిరుగుడుపడు, దిమ్మవట్టు, దిమ్మవడు, పరఁగు, మలయు. ("చూ, సంచరించు")

విహర్త, సం. విణ. విహారము చేయువాఁడు: విహారి.

విహసితము, సం. వి. అ. న. మృదుధ్వనిగల నవ్వు. (ఇది మధ్యమము): చూ, హాస్యములు. (చూ, హాసము. 1.)

విహస్తుఁడు, సం. విణ. 1. నెమ్మదిలేని మనస్సు గలవాఁడు; 2. చదువుకొన్నవాఁడు: చూ, సుధి.

విహాపితము, సం. వి. అ. న. ఈ. వి: చూ, స్పర్శము. 3.

విహాయము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఆకసము: చూ, సురవర్త్మము.

విహాయసము, సం. వి. అ. పుం. న. రూ-విహాయస్సు. 1. —పై.—; పుం. 2: చూ, పక్షి.

విహాయస్సు, సం. వి. స్. పుం: చూ, రూ-విహాయసము. 1-2.

విహాయితము, సం. వి. అ. న: చూ, విహాపితము.

విహారము, సం. వి. అ. పుం. 1. వేడుకగాఁదిరుగుట; చూ, సంచారము; 2. త్రిప్పుట: చూ, విభ్రమము. 1; 3. తోఁట: చూ, హౌసు తోఁట (వనము. 2.); 4. బౌద్ధాలయము, చైత్యము: చూ, సదనము. 1.

విహారి, సం. విణ: చూ, విహర్త.

విహితము, సం. విణ. విధింపఁబడినది: అప్రాకృతము, ఆదిష్టము.

విహృతము, అం. మాటాడఁదగినకాలమందు సిగ్గుచే మాటాడకుండునట్టి స్త్రీలయొక్క శృంగారచేష్టా విశేషము: చూ, శృంగారచేష్టలు.

విహృతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, విహారము. 1.

విహ్వలత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = విలవిల. బాధవలని తపన: చూ, విలవిల, 2.

విహ్వలించు, సం. అ. క్రి. భయాదులచేత అవయవముల స్వాధీనముతప్పినవాఁడగు: (తె.)—పెలుకుఱు-పెల్కుఱు—బెగ్గలించు—బెగ్గల్లు, ప్రుగ్గు, విరవిరవాఱు, విరవిరవోవు, విలవిలవోవు.

విళంగీలు, దే. వి. బ, 1. తిట్లు (అప్ర.): చూ, శాపము. 1; వా. 2. హేళనతోఁగూడిన మాటలు.

విళంబము, అం: రూ—విలంబము: చూ. లయప్రాణలక్షణము.

విళంబి, సం. వి. న్. పుం 1. విలంబముచేయువాఁడు; అం. 2: చూ, సంవత్సరములు.

వీ

వీండ్రు, దే. స. ఇదమర్థక ప్రథమా బహువచనము.

వీఁక, దే. వి. 1. గర్వము. భో. 3, ఆ. 200: చూ, హంకారము; 2. ఉత్సాహము: చూ, సన్నాహము. 2; 3: చూ, విజృంభణము; 4: చూ, విధము. 1. రామా. 3. ఆ. 137; 5: చూ, శౌర్యము. భార. ద్రోణ. 1, ఆ. 200; 6. ఉన్నతి, శశాం. 2, ఆ. 61: చూ, సోగ; 7. యుద్ధమువలనఁ బాఱుట: అర్జు. య. 1, ఆ. 123: ఇఱుగుట, ఈగుట, ఓటమి—ఓటము—ఓటు—ఓటుపాటు, ఓడు—ఓల, ఓలచెంగనాలు, చెంగనలు—చెంగనాలు, తిరుగు, తిరువు--తిర్గు, తీలుపాటు, పీలుపాటు, పొల్లతనము-పొల్లుఁదనము, బన్నము, విఱుగఁబాటు, విఱుగు—విఱుగుడు, విఱుపు. (సం.)-అపజయము, పరాజయము. (విణ) (సం.)—పరాస్తము; 8: చూ, వాచగడము; '. సామ్యము: చూ, సమానము. 2.

వీఁగియాఁడు, దే. అ. క్రి: చూ, సలించు.

వీఁగు, దే. వి. 1. మధ్యభాగము: కవును-కౌను, నడుకొన—నడుమంతరము—నడుమంత్రము, నడుము-నడ్మ, నెన్నడుము, నుయము, లేఁగౌను. (సం.)—అవలగ్నము, మధ్యమము-మధ్యము, వలగ్నము, విలగ్నము. తద్వి.—౧: రొండి; ౨: లేఁగౌను; అ. క్రి. 2: చూ, సలించు; 3 అపజయపడు: చూ, వెనుదీయు; 4. యత్నించు: చూ, సమకట్టు. 2; 5. తొంగలించు, నిక్కు, నిగుడు-నివుడు, నిగుడుదెంచు, పొంగలించు—పొంగారు, మిటారించు.

వీఁడు, దే. స. ఈశబ్దమునకు మహదర్థక ప్రథమైక వచన రూపము. (ఈమనుష్యుఁడు.)

వీఁపు, 1. పుత్త, వెను-వెన్ను. వెనుకమేను. (సం.)-పృష్ఠము. తద్వి.—౧. మృగముల వీఁపునకు:—(సం.)-పిచండము; ౨. మధ్యభాగమునకు: (చూ, వీఁగు. 1); ౩. అపరభాగమునకు: (చూ. వెనుక. 1); అం. 2: చూ, తాడితాంగములు; 3: చూ, కళలుండుస్థలములు.

వీకాశము, సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రకాశము: చూ, వెలుతురు:

1; 2. ఏకాంతస్థలము: చూ, స్థానము. 1; 3. దుర్లభము. చూ, వెక్కసము. 3

వీకాళుఁడు, సం. విణ. = వెక్కసి: చూ, వెక్కసి 1.

వీకు, దే. వి. 1: చూ, వీఁక. 6; 2: చూ, వీఁక. 1. స్వా. 4, ఆ. 27; 3: చూ. వీఁక. 5.

వీక్ష, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ): చూ, వీక్షణము.

వీక్షణము, సం వి. అ న. 1: అవలోకము. అవలోకనము, అవలోకితము, ఆదర్శనము, ఆదర్శము, ఆలోకనము, ఆలోకము, ఈక్ష, ఈక్షణము, గోవు, జామదగ్ని, జ్యోతి, ద, దర్శనము, దర్శము, దృక్కు, దృశ. దృష్టి, విధ్యానము, నిబోధనము, నిరీక్షణము, నిరూపణము, నిర్వర్ణనము, ప్రేక్ష, ప్రేక్షణము, లక్షణము, లోకనము, వీక్ష, సూచన, స్వప్నము. (అవ్య.)—ఆజ్. (తె.)— కంట, కనుకలి, కనుట, కనుఁబాటు, కన్ను, కానుపు—కాన్పు, చూట్కి—చూడ్కి — చూడికి, ౧౭ చూడునకు (హి.)-అంకి, చూపు, విగా, బొడ, బొడగానుపు-బొడగాన్పు.("చూ,స్వప్నము 3") తద్వి.—౧. అరకంటిచూపునకు:— ఆకేకర; ౨. ఉగ్ర దృష్టికి(తె.)-బొరిచూపు; ౩. ఎదురుచూచుటకు: నిరీక్షణము, ప్రతీక్షణము; ౪. కడకంటికొఱఁగిన చూపునకు.—(తె.)— గిల్లచూపు, మెల్ల, మెల్లచూపు. (సం.)- అక్షివికూణితము; ౫. కుత్సితమైనచూపునకు:- కరీక్షణము; ౬. జ్ఞానదృష్టికి:- (తె.)—అంతర్దృష్టి, లోచూపు; ౭. (తె.)— తేరిచూపు; ౮. ప్రథమదృష్టికి:— (తె.)—ఎలగోలచూపు, మొదటి చూపు; ౯. భేదదృష్టికి:— పొరిచూపు; ౧౦. వంకర చూపునకు:— (తె.)— ఓరచూపు. వాలుచూపు; ౧౧.విశద—పరచి చూపుటకు:-ప్రదర్శనము; ౧౨. సన్ననిచూపునకు:- వలజము. (తె.)— సన్నచూపు; ౧౩. సమదృష్టి; ౧౪. సమీక్షణము; ౧౫. సర్పదృష్టి, ఋూ. (తె.)- పాముచూపు; ౧౬. సూక్ష్మదృష్టికి:— (ఉ.) అం. అన్; ౧౭. అదృష్టి; ౧౮. అదె—అదే—అదిగొ—అదిగో, ఎ — ఏ; ("చూ, స్వప్నము. 3")

వీక్షావిభ్రమము, సం. వి. అ. పుం చూపుయొక్క విలాసము.

వీక్షించు, సం. స. క్రి. అభిదర్శించు, అభివీక్షించు, అవలోకించు, అపేక్షించు, అలక్షించు, ఆలోకించు, ఉద్వీక్షించు, దర్శించు, దృష్టించు, నిరీక్షించు, ప్రవీక్షించు, లక్షించు సంవీక్షించు, సముద్వీక్షించు. (తె.)— అదికొను, కను, కనుఁగొను—కన్గొను, కన్నువేయు, కవిచేయు, కవియు, కవియుఁదెంచు, కాంచు-కాఁచు, చూచు, తిలకించు, దరిసించు, నిగుడు, పొడగను, పొడగాంచు, పొడచూపు, మొగపడు. ("చూ, సముద్వీక్షించు") తద్వి.—౧ ప్రతీక్షించు, లక్షించు. (తె)—అఱుము, ఎదురుచూచు, కనిపెట్టు-కనుపెట్టు, కాఁచు, చూపెట్టు, తలపడు, పాటించు, వేచు; ౨. కటాక్షించు. (తె.)— కేకరించు, కడకంటఁ జూచు, కడకంటిచూపుఁజూచు; ౩. ఆలోకించు, విలోకించు; ౪. (తె.)— పులపొడుచు-పుల్పొడుచు; ౫. రూపించు; ౬. చక్కఁగఁజూచు, పారువచూచు, పాఱఁజూచు. ("చూ, సముద్వీక్షించు")

వీక్షితము, సం. విణ. చూడఁబడినది: దృష్టము, గోచరము: చూ, స్పష్టము.

వీక్ష్యము, సం. వి. అ. న. ఆశ్చర్యము: చూ, వింత. 1; విణ. 2. చూడఁదగినది: దర్శనీయము, దృశ్యము, ప్రేక్షణీయము: చూ, స్పష్టము; 3. ఆశ్చర్యకరమైనది: చూ, వింత. 1.

వీఘానస, సం వి ఆ. (స్త్రీ). యజ్ఞమునందు పిండివేఁచుగిన్నె: చూ, హరివాణము. (పాత్రము. 6)

వీఘానసము, అం. వానప్రస్థభేదము: చూ, వానప్రస్థము. 3.

వీచయనము, సం. వి. అ. న. వెదకుట: చూ, సమీక్షణము. 2.

వీచి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: ఉత్కలిక, ఊర్మి-ఊర్మిక, జలకరంకము, జలలత, తరఁగము, థ, భంగము. (తె)— అక్కలి, అల, కడలు, కర, కరండము-కరడము, కరడు, తరఁగ, తలి, తెర, తొలఁకు, వాఁగులు తద్వి.—౧. చిన్న అలకు:— తవాయి, తళ్ళు, పెంటికరడు; ౨. పెద్దఅలకు:- అగ్గళము, ఉల్లోలము, ఊర్మి కల్లోలము. (తె.)-పెద్దయల, కడలు, దొరగడము, నెత్తళులు, పోతుకరడు; (విణ.) ఉత్తరంగము, ("చూ, సముద్రము"); ఇ, పుం, స్త్రీ; 2. అప్రకాశము; 3: చూ, స్వల్పము; 4. సుఖము: చూ, సంతోషము; 5. ముంగురుల యుంగరములు; 6. పంక్తి: చూ, శ్రేణి 1; 7. నరకము: చూ, సంహారము. 2 (నరకములు,; 8. చలనము: చూ,స్ఫారము. 1(లోలము 1.)

వీచిమాలి, సం. వి. న్. పుం: చూ, సముద్రము.

వీచు, దే. స. క్రి. 1. ఉచ్చాటముచేయు. ఆం, భా. శ్ర. 116: చూ, వెళ్ళగొట్టు; 2. అ. క్రి స. క్రి. = వీఁజ. గాలివిసురు: చూ, విసరు. 6. స్వా. 5, ఆ 71.

వీచోపులు, దే. వి. (వీచు+చోపులు) వింజామరలు. స్వా. 5. ఆ. 71: చూ, సురఁటి.

వీజనము, సం. వి. అ. న విసనకఱ్ఱ: చూ, సురఁటి.

వీటతటము, దే. విణ. = వ్యత్యయము: చూ, రూ-విటతటము.

వీటతాటనము, —పై.—

వీటతాటము, —పై —

వీటి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). 1.= వీడ్యము—వీడెము-విడియము-వీడియము: చూ, విడెము; దే. వి. (1) కొల్లః: చూ, లూటీ. 4. (చూ, యుద్ధము. 4)

వీటిఁబుచ్చు, దే. ప్రే వీటిఁబోవఁజేయు.

వీటిఁబోవు, దే. అ. క్రి. 1. (హరి. ఉ. 7, ఆ. 105): అగడుపడు, అడికపడు,అఅడిపడు,అఱిపెట్టు,అఅడిపోవు-అఅడివోవు,

తిట్టుపడు, దూఱువడు. (మి)-నిందింపఁబడు; 2. నష్టమగు. భాగ. 1. స్కం. 423: చూ, సురుగు.1; 3: చూ, వ్యర్థమగు.

వీటిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1.=వీడ్యము-వీడెము-విడియము-వీడియము-విడెము: చూ, వీటి 1; దే. వి. (1.) శరీరమును పగుల్చు రోగము: చూ, సితము. 1.

వీటికాపేటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ తాంబూలదాని: చూ, హడపము. 1. (వక్కలాకులతిత్తి అనియు)

వీటివాఁడు, దే. వి. ఒకానొకదొమ్మరి: చూ, వంశనర్తి.

వీటియము, వై. వి= చూ, వీటిక. 1. తద్వి.—పోఁకపొడి

వీడు, దే. వి. 1. పురము. వసు 6, ఆ 37: చూ, దేశము; 2. కట్నము. వసు. 6, ఆ. 37: చూ, సూడిద; 3. దండు విడిసినచోటు. పా. 2, అ. 37: చూ, స్కంధావారము. 1; 4. దండు: చూ, సేన.1; 5. అపమిత్యకము: చూ, వినిమయము; 6. పథికజనసమూహము: చూ, సమూహము; 7. దొమ్మరవాండ్ర గుంపు: చూ, సమూహము; అ. క్రి. 8. భేదమగు: చూ, వేఱుపడు; 9. వదలు: చూ, సడలు. 6; 10: చూ, విశదమగు; 11: చూ, వర్థిల్లు; స. క్రి. 12: చూ, విసర్జించు; అం. ప్రే. 13. వీడఁజేయు.

వీడుకొను, దే. స. క్రి. రూ-వీడ్కొను. 1. పోయివచ్చెదనని చెప్పుకొని వదలు. కై. 1, ఆ. 104: చూ, సడలు. 6; 2. వదలు: చూ, సడలు. 6.

వీడుకొలుపు, దే.ప్రే. రూ-వీడ్కొలుపు

వీడుకోలు, దే. వి. రూ వీడ్కోలు 1: చూ, విమోచనము. ఉ. హరి. 3. ఆ 147; 2 పోవననుజ్ఞ (సం.)-ఆమంత్రణము; 3: చూ, సావు భో. 4, అ. 54.

వీడుచు, దే. ప్రే. వీడఁజేయు: చూ, రూ-విడుచు.

వీడుజోడాడు. ద్వ. అ. క్రి. మాఱుపాటుపొందు. ఉ, హరి. 4, అ. 213.

వీడుజోడు, ద్వ. విణ: చూ, రూ-విజ్జోడు.

వీడుపట్టు, దే. వి. 1. శిబిరము: చూ, స్కంధా వారము. 1; 2: చూ, విడిది. 2; 3. ఆటపట్టు, నట్టు, నెలవు, పట్టు బిడారము-బిడారు, మనికి-మన్కి, మనుకువ, విడిమట్టు—(సం.)—వాసస్థానము. ("చూ, సదనము 1.")

వీడుపడు, ద్వ. అ క్రి. రూ-వీడువడు-వీడ్వడు. 1 భేదపడు: చూ, వేఱుపడు; 2. మాఱుపడు-మార్పడు: చూ, వేఱుపడు; 3: చూ, సంభ్రమించు.

వీడువడు, —పై.—

వీడెము, వై. వి:= చూ, రూ-విడెము.

వీడ్కొను, దే. స. క్రి: చూ, రూ-వీడుకొను. ఉ. హరి. 4, ఆ 171; రామా. 5, అ. 220

వీడ్కొలుపు, దే. ప్రే: చూ, రూ-వీడుకొలుపు. కళా. 2, అ.20.

వీడ్కోలు, దే.వి: చూ, రూ-వీడుకోలు. (పోవ ననుజ్ఞకు-లక్ష్మి. 2, ఆ. 43)

వీడ్పాటు, ద్వ. వి: చూ, రూ-వీడుపాటు. కళా. 3, ఆ. 246.

వీడ్యము, వై. వి:= చూ, రూ-విడెము.

వీడ్వడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, రూ-వీడుపడు. (మాఱుపడుటకు.-భో. 5, ఆ. 248; భేదపడుటకు—విక్ర. 4, అ. 198)

వీణ, సం.వి.ఆ.స్త్రీ.=వీణియ-వీణె-వీనియ-వీనె. (స్వరము దీనియందుఁబుట్టును.) 1: ఆలాపిని, కంఠకూణిక, కంఠగుళిక, ఘోషవతి, చండాలిక, వల్లకి, విపంచి, సువహ. (తె.)-దండియ-దండె, వీణియ-వీణె-వీనియ-వీనె. (చూ, స్వరము. 2;) తద్విశేషములు.—౧. నారదునివీణ (నూఱుతంతులవీణ):-మహతి; ౨. సరస్వతివీణ:-కచ్ఛపి, కేలికల; ౩. దైవీవీణ (మనుష్యగాత్రము;) ౪. విశ్వావసునివీణ:-బృహతి; ౫ ముఖవీణ. (తె.) మొగవీణె; ౬. చిన్నముఖ వీణకు: (తె) మోరచెంగు-మోర్చింగు; ౭. పినాకిని; ౮. ఏడుతంతులవీణ:-పరివాదిని, సప్త; ౯. అష్ట; ౧౦ ఏకాదశి; ౧౧. త్రయోదశి; ౧౨. చతుర్దశి; ౧౩ మహతి (చూ-వీణ. ౧); ౧౪. కండోలవీణ, కండోలి, కటోలవీణ, కిన్నర-కిన్నరి. చండాలవల్లకి, చాండాలిక, దండిక, సిద్ధకిన్నర. (తె.)-కిన్నెర, మా వీణె, సారంగి, సిద్ధకిన్నెర; ౧౫. కలావతి-కళావతి-తుంబుర. (తె.) తంబుర—తంబురా—తంబుఱ—తంబుఱా, దండియ—దండె; ౧౬. కవిలాసిక; ౧౭ ఔదుంబరము; ౧౮. కుళించ; ౧౯. ఆనకము, ఆహతము, కవచము, గుంజ, తమటము-తమ్మటము, పటహము, పూర్ణానకము. (తె.)—తప్పట—తప్పెట కనకతప్పెట, తమటము; ౨౦. (తె.)-చేతముకు, డప్పు; ౨౧. తూర్యగంజ, తూర్యము, ద్రగడము; ౨౨ ఖంజరి; ౨౩. ఘంట. (తె.)-గంట; ౨౪. ఘర్ఘరము, ఘర్ఘరి-ఘుర్ఘురి, ఘర్ఘరిక; ౨౫. కాదంబరము; ౨౬. ఆరజము, ఆరజము, ఆవజము, రౌంధము, వీరణము. (తె.)-వీరాణము, రంజు, రుంజ, డంగురము; ౨౭. ఆనకము, ఆహికము, దుందుభి, నాంది, భేరి, సుషిరము. (తె)-బేరి, (చూ స్వరము 2.); ౨౮. అనీకస్థము, వీరమర్దలము—వీరమర్దళము. (తె.)—మద్దల—మద్దెల; ౨౯. అంక్యము; ౩౦. ఆలింగ్యము; ౩౧ ఊర్ధ్వకము; ౩౨. ఆతోద్యము; ౩౩. మృదంగము. తద్వి—౧. ఒడిలోఁబెట్టుకొని వాయించు మృదంగము:—అంకి; ౩౪. ఖపురము; ౩౫. మడ్డువు; ౩౬. కలాహకము, కాకతుండము, కహల—కాహళ—కాహళము—కాహలము, కాహక, కాహళి—కాహళిక, కుహణము, కుహళ, కూణిక, కోహళము, ఖురముఖము, గభీరిక. (తె.)—కాళియ—కాళె, కొమ్ము, కొమ్ముబోర, గవురు- గౌరు, నఫిరి బాకా, బూర, బూరగొమ్ము ౩౭ ఢోలము. (తె)-డోలా-డోలు; ౩౮. (తె.)-తిపిరికిన్నెర; ౩౯. (తె.)— తిరుచిన్నము, సన్నగాళె; ౪౦. కుడుపము; ౪౧. కోణము; ౪౨. గంధతూర్యము; ౪౩. డిండిమము, (చూ, డమామి). (తె)-రాయిడిగిడిగిడి, డమామి, డమాయి, డమారము—డమ్మారము, డవిణ; ౪౪. కాంస్యము, ఝల్లరి, డ, డమరుకము, డమరువు, పణవము, హుడుక్క-హుడుక్కము, సూత్రకోణకము. (తె—ఉడుక-ఉడుక్క-హుడుక-హుడుకు, డమరుగము, డుక్క, డుపుడక్క-డుబుడక్క, బుడిబుడుక్క-బుడుబుడుక్క, పంబ; ౪౫. చర్మవాద్యములు లోనగునవి:— గంధతూర్యము; చూచికము; తద్వి.-౧. (తె)-వరుమ, కడవతీటు-కడుపతీటు, కయిముడి-కైముడి, కవడె-కపిడి, కరిది, గిడిగి, గిడిబిడి,

గిడియ, గుమ్మెట-గుమ్మెత, చక్కి, తుడుము, నరగ-నరగజము, బీకము, డ్రమోలు; ౪౬. జేగంటలోనగునవి:-కరటము, ఘనము, జయఘంట, ఝర్ఝరము, కాంస్యతాళము. తద్వి.-(౧.) ఘా. (తె.)— గంట, లట్వ. (తె.)— చిటిక, చిటితాళము—చిరితాళము, చెంగు, జేగంట, పిడిగంట, లట్టువ, గిరిగిటలు-గిర్గిటలు, కైతాళము, తాళము, మయ్యంకి; ౪౭. చల్లి; ౪౮. రాగాలపెట్టె, హార్మోనియము; ౪౯. రాగాలపెట్టె (గ్రామాఫోను); ౫౦. ఆనద్ధము. (తె.)— తోలునాయిదము. (చూ, స్వరము. 2.); ౫౧. నాగస్వరము. (తె.)-నాగసరము-నాగసౌరము, మంగలికోళ్ళు, సన్నాయి; ౫౨. నపీరు. (చూ, స్వరము. 2); ౫౩ పుటభేదము. (చూ, స్వరము. 2); ౫౪. ప్రియవాదిక; ౫౫. గుంజ. (తె.)— సితారు; ౫౬. మురళి, వంశము, వంశి, వేణువు; (తె.)— అలోర్కజా-అల్గోజా, తూతకొమ్ము, పిల్లగ్రోలు, పిల్లనగ్రోలు-పిల్లఁగ్రోవి-పిల్లనఁగ్రోవి, మైలక్రోవి, వాసిగ్రోలు-వాసెగ్రోలు, వాసియ-వాసె; ౫౭. కమఠము, కరటము, కుడుపము, కాహళి, గోముఖము, సర్జరసము. (చూ. స్వరము. 2); ౫౮. (తె.)— జీనుఁగ్రోవి, నాగసరము—నాగసౌరము, బుఱ్ఱ, మగిడి, మవురి—మౌరి, సన్నాయి; ౫౯. (తె.)— జిమిడిక-జమలిక-జమళిక-జమళిగ; ౬౦. క్రోశతాళము, క్రోశధ్వని, ఖపురము, ఘటి, ఢ, ఢక్క, యశఃపటము, విజయఢక్క, విజయ మర్దలము. (తె.)— డంక-డంకా-డక్క-డక్కి-డిక్కి, ఢవిణ-డవిణ; ౬౧. నిస్సాణము—నిస్సానము. (తె.)— నిస్సహాణము; ౬౨. వాద్యముఖము, పుష్కరము; ౬౩. వీణాగ్రము. (తె.)—మేరువ; ౬౪ వీణాగ్రశలాటువు (తె.)—గుబ్బకాయ; ౬౫. వీణసర్వాంగము:-కోలంబకము; ౬౬ వీణలోగలుగు వాద్యమునకు:- వాద్యము, ఢ (తె.)- వాద్దెము, వాయిదము, వాపు, వాయింపు; ౬౭. అవుమెడ గంటకు:-(తె.)-లొడుగు; ౬౮. కోణము, దంతము. (తె.) — కొడుపు; ౬౯. నాగసౌరములోనగు వాద్యములజత. (తె.)-మేళము; ౭౦. అహికము, సుషిరము. (తె.)—తార, బూరగ, సింగినాదము. (చూ, స్వరము. 2); ౭౧. (చూ, రేడియో); ౭౨. (చూ, వీణాదండము); ౭౩. (చూ, వీణానుబంధము); ౭౪. రుద్రవీణ. ("ఉదా:— రుద్రవీణకు ౧౨ యిండ్లుకలవు. ఈ యిండ్లలో శుద్ధస్వరము లేదు. తారకషడ్జము ౧ కూడాచేరి ౧౩ అయ్యెను. మిశ్రస్వరములు ౪ కూడాచేరి ౧౨ స్వరములయ్యెను. తక్కిన మిశ్రస్వరములు ౪ ఉన్నవి. అవి యీ ౧౨ యిండ్లలోనే పలుకుచుండుటచేత వాటికి ఇండ్లు వేఱుగ నుండనక్కరలేదు.

రుద్రవీణ :—

శు। రి।	చ।రి శు।గా	ష।రి సా।గా	అం। గాం।	శు। మ।	ప్ర మ।

పం।	శు। దై।	ద।దై శు।ని	ష।దై కై।ని	కా।ని	తారక షడ్జము

ఈ ప్రకారము రుద్రవీణలో ౧౨ ఇండ్లలోనే ౧౬ స్వరములు పలుకుచున్నవి. ఆధారశ్రుతిలోనే మంధరషడ్జము పలుకుచున్నది. కనుక దానికియిల్లుపనిలేదు"); ౭౫. అచ్యుతరాయవీణ. "ఉదా:—రుద్రవీణకంటె స్థాయీలు హెచ్చుగా పలికించవలెనని అచ్యుతరాయలువారు వీణలో ౨౪ యిండ్లు పెట్టించి షడ్జమతంత్రిలో ౨ స్థాయీలును కడమతంత్రులలో కడమ మూఁడవదగు మందరస్థాయి పలుకునట్లు ఏర్పఱచి యున్నారు. ఎట్లనఁగా ఆధారశ్రుతిలోనే మందరషడ్జము పలుకుచున్నది గనుక మెట్టుపనిలేదు.

అచ్యుతరాయవీణ.

శు। రి।	చ।రి శు।గా।	సా॥గా ష।రి	అం గాం	శు మ	ప్రి మ

పం	శు దై	చ దై శు. ని	ష. దై కై. ని	కా। ని	తారక షడ్జము

పైస్థాయి:—

శు రి	చ।రి శు గాం	ష-రిసా గాం	అం గాం	శు మ	ప్రి మ

పం	శు దై	చ–దై శు. ని	ష–దై కై॥ ని	కా। ని।	తారక షడ్జము

సారణితంత్రి రెండవస్థాయి యైన తారకషడ్జము మెట్టునుంచి క్రిందు వీణమేరువువఱకు ౧౨ మెట్లుంచితే కడమ తారకస్థాయి పలుకుచున్నది. సందు తక్కువయగుటవల్లను అత్యుచ్చముగాఁబలుకు స్థాయి యౌటచే గాత్రము చేరని హేతువువలనను, వాయించుటకు వీలులేక మొదటి మందరస్థాయి యితరతంత్రులు మెట్లుమీఁదుగాఁబట్టి చూపుచున్నారు. ఈయచ్యుతరాయవీణ మేళగించుక్రమము, వీణక్రింది మేరువునుండి పైమేలువు వఱకు త్రాడు కొల్తయెత్తి యీ త్రాటిలో నిన్ని యిన్నిభాగములలో ౨౪ మెట్లుంచితే ఒకసారిణి తంత్రిలోనే ౨ స్థాయీలు పలుకుచున్నవి." ౭౬ వీణానుబంధము. :(తె.)— బికడి. (సం.)— ఉపకాహము. (మిగతవానికి "చూ, స్వరము. 2."); 2. మెఱుపు: చూ, విద్యుత్తు; అం. 3: చూ, ప్రణవనాదములు.

వీణకరివె, వా. వి: చూ, వీణాదండము.

వీణము, దే. వి: రూ—వీణాము. సన్నబట్ట: చూ, వస్త్రము.

వీణాఖ్యము, అం: చూ, తంత్రములు.

వీణాదండము, సం. వి. అ. పుం: కకుభము, కార, ప్రసేవకము, ప్రసేవము. (తె.)- ఒళగు-ఒళవు, పొళవు, కరిది, కరివె, వీణకరివె. (చూ, వీణ, ౭౨.)

వీణాదులతతములు, అం: చూ, వాద్యములు.
వీణానుబంధము, సం. వి. అ. పుం, ఉపనాహము, నిబంధనము. (తె.)— బిరడ. (చూ, వీణ. ౨౩.)
వీణాము, దే. వి. 1: చూ, రూ—వీణము. జై. 3, ఆ. 11; 2: చూ, నిచోళము. 1.
వీణారచనము, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("మొదటిచరణమున త, జ, న, స గురువును, రెండవచరణమున త, జ, న, భ, గగమును, మూఁడవ చరణమున త, జ, న, భ, సగణమును, నాలుగవ చరణమున భ, జ, న, జ, న గురువును గలిగి మొదటి మూఁడుచరణముల పదింటను, నాల్గవ చరణమున పదునొకండవ యింటను యతిగలది").
వీణావాదనకౌశలము, అం: చూ, సుగుణములు.
వీణావాదుఁడు, సం.వి అ పుం.వీణవాయించువాఁడు, వైణికుఁడు.
వీణియ, దే. వి. 1. కస్తూరిమృగముయొక్క కస్తూరియుండెడి బొడ్డుకాయ: రూ—వీణె; వై. వి. 2. =వీణా. రూ — వీణె: చూ, వీణ. కళా. 5, ఆ. 215.
వీణె, దే. వి. వై. వి = : చూ, రూ-వీణియ.
వీణెకాఁడు, ద్వి. వి: చూ, వీణావాదుఁడు.
వీతంసము, సం. వి. అ. పుం. చూ, రూ—వితంసము.
వీతదంభుఁడు, సం. విణ: చూ, అకల్కనుఁడు.
వీతము, సం. వి. అ. న. 1. అంకుశముపోటు; 2. సత్తువలేని యేనుఁగు: చూ, హస్తి. 1; 3. సత్తువలేని గుఱ్ఱము: చూ, హయము; విణ. 4. పోయినది: చూ, హితము. 3.
వీతరాగి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, విరాగుఁడు.
వీతరాగుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.
వీతసము, సం. వి. అ. పుం. ప్రబ్బలి*: చూ, సహస్రవేధి. 2.
వీతసి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ.—వై.—
వీతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. చూలుపడుట; 2. జిగి: చూ, వెలుతురు. 1; 3. తిండి: చూ, సాపాటు; 4. పరుగు: చూ, సంచారము (ధావనము); 5. పోక: చూ, సంచారము; 6. క్రొవ్వు: చూ, హామిక; 7. గుఱ్ఱము: చూ, హయము. (పుం. అనికొందఱు).
వీతిహోత్రుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1; 2: చూ, సూర్యుఁడు.
వీతుఁడు, సం. విణ శాంతుఁడు: చూ, సహనుఁడు.
వీతెంచు, దే. అ. క్రి: చూ, విసరు. 6. (స్వార్థమున తెంచు.)
వీది, వై. వి. = వీథి. ఇండ్లవరుసల రెంటికి నడిమి త్రోవ. చనుపః చూ, మార్గము. 1;
వీథి, సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. (వీధి)=వీది. 1: చూ, వీది; 2. ఇండ్లవరుస; 3. వరుస: చూ, శ్రేణి. 1; 4. రాజమార్గము: చూ, మార్గము. 1; 5. అంగళ్లవాడ: చూ, మార్గము. 1; అం. 6: చూ, దశరూపకముల లక్షణములు. (కథ కల్పితము ధూర్తవిటుఁడు నాయకుఁడు, పూర్ణశృంగారము ప్రధానరసము. కైశికివృత్తి. ఏకాంకము. ముఖనిర్వహణములు సంధులు. దయ. హాస్యము, నిర్మోక్తి యుండును.)
వీథిసారథి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, శివుఁడు.

వీథులయందు నీళ్లను జల్లించుట, అం: చూ, శోభనములు.
వీధ్రము, సం. విణ. గరగరికైనది; చూ, శోభితము.
వీనిచ్చు, దే. స. క్రి: చూ, విను. 2.
వీనియ, వై వి =వీణా (రూ-వీనె): చూ, వీణియ. 4. ఆ. 3.
వీను, దే. వి. 1. చెవి: చూ, శ్రోత్రము. 1; 2. ప్రసిద్ధి: చూ, సంభావన. 3.
వీనుమిగులు, దే. అ. క్రి. ప్రసిద్ధికెక్కు. పాండు. 3, అ. 132: చూ, వెలయు. 4.
వీనులకంటి, దే. వి: చూ, సర్పము. నీలా. 2, అ. 37.
వీనులపండువ, జా. చెవుల కింపుగానుండునది "వీనులకుఁ బండువసేయు" (కవికర్ణ రసాయనము.)
వీనులు చిల్లులువోవుట, జా: చూ, చెవులు చిల్లులువోవుట.
వీనె, వై. వి =వీణా: చూ, వీణ (రూ-వీనియ.)
వీప్స, సం. వి ఆ. స్త్రీ. లిప్స, ఒకటి వెనుక నొకటి వ్యాపింపనిచ్చ: చూ, వాంఛ.
వీయము, దే. వి: చూ, రూ-వియ్యము. 1-2.
వీయె, దే. వి. రూ-లీయె. పోఁకచెక్క. (ఆంధ్ర. పదా. 6-68: చూ, పోఁక. ౯.
వీర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మగఁడుఁ గొడుకులును గల ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; 2. కల్లు: చూ, సుర. 2; 3. కైలాస పర్వతము: చూ, హిమాలయము (పర్వతము. ౯.)
వీరంధరము, సం. వి. అ పుం. 1. నెమలి: చూ, శిఖి. 2; 2. వీరంధరమనునది: చూ, హ్రాదిని (నది); 3. పులుల జగడము: చూ, హోరము. 2. (యుద్ధము); 4. తోలుతోఁ గప్పినది
వీరకత్తియ, వై. వి. (వీరము+కత్తియ) రూ—వీరకత్తె. నీలా. 3, అ. 87; చూ, వియ్యంకురాలు.
వీరకత్తె, వై. వి: చూ, రూ-వీరకత్తియ.
వీరకము, సం. వి అ పుం. 1: చూ, వస్త్రము; 2: చూ, చాఁప. 1; 3. వీరకమనుదేశము: చూ, సీమ. (1) (దేశములు); 4. గుడ్లగూబగ్రుడ్డు: చూ, సకినంపుఁబులుఁగు; 5 తాఁబేలు: చూ, వృత్తము. 4.
వీరకాఁడు, ద్వి. వి: చూ, వియ్యంకుఁడు. నీలా 3; అ. 87.
వీరజయంతిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. యుద్ధమునందలి వీరుల నృత్యము: చూ, వ్యంజకము. 1
వీరడి, దే. వి. తిక్క: చూ, వెఱ్ఱి 1.
వీరణము, సం. వి. అ న. 1. ఆపురుగడ్డి*: చూ, తృణము. 1; 2 =వీరాణము: చూ, వీణ; (వీరణము వైకృతమని కొందఱు.)
వీరణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంఠము మొదటిగుంట. (చూ, వావిక.)
వీరతరము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వీరణము. 1.*; పుం. 2: చూ, బాణము. 1.
వీరతరువు సం. వి. ఉ. పుం. 1. ఏఱుమద్ది*; చూ, సాలము; 2 క్రకరము*: చూ, వెణుతురు.
వీరతాయెత్తు, వా. మి. వి. వీరులుబిరుదుగా కట్టుకొనెడుతాయెత్తు.

వీరతృణము, సం. వి. అ. న: చూ, వీరతరము. 1. *.
వీరధన్వుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.
వీరపత్ని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వీరునిభార్య: చూ, సహధర్మిణి (భార్య.)
వీరపాణము, సం. వి. అ. న. రూ-వీరపానము. యుద్ధమునకు మొదటగాని కడపటగాని వీరులు కల్లుత్రాగుట: చూ, సరకము. 2.
వీరపుష్పి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: సిందూరి *.
వీరభద్రపళ్లెరము, వా. మి. వి. మిక్కిలిపెద్ద పళ్లెరము: చూ, హరివాణము (పాత్రము. 6-౨౧-౩౧.)
వీరభద్రుఁడు, సం. వి అ. పుం: భద్రుఁడు, వీరుఁడు, వీరేశ్వరుఁడు. తద్వి ౧. ఏకాదశ రుద్రులలోనొకఁడు; ౨ వీరభద్రుఁడను ప్రమథుఁడు.
వీరభద్రము, సం. వి. అ. పుం. 1. అశ్వమేధ యాగపు గుఱ్ఱము: చూ, హయము; 2. అపురుగడ్డి*: చూ, హరిత (తృణము. 1); 3. చూ, శైత్యము; 4 అతిశయము: చూ, హెచ్చు 2.
వీరమద్దియలు, వై. వి. బ. = వీరముద్రిక - వీరమర్దళ - వీరమధ్య. (రూ-వీరమద్దెలు-వీర ముద్దియలు-వీరముద్దెలు.) 1. శత్రువీరుల పేళ్లు నడుమఁజెక్కి శూరులు బిరుదుగా కాలివ్రేలిని ధరించెడు ముద్రికలు: చూ, భూషణము. 2-౧౦-(౧౦); 2. స్త్రీలు కాలిపెద్దవ్రేలిని ధరించెడు ముద్రికా విశేషము. య. 4,ఆ.90: చూ, భూషణము. 2-౧౦-(౧౦).
వీరమద్దెలు, వై. వి. = —వై.—
వీరమధ్యములు, సం. వి. అ. న. బ. = వీరమద్దియలు.—వై. —(2వ అర్థమునకు.—ఉ. హరి. 5, ఆ. 19.)
వీరమర్దళము, సం. వి. అ న. = —వై.—
వీరము, సం. వి. అ. న. 1. కుంకుమపువ్వు: చూ, వహ్నిశిఖము. 1; 2. పులికడుగు: చూ, శుక్తము.1; విణ. 3. చూ, శైత్యము; అం. 4: చూ, రసములు; 5: చూ, రసద్రష్టులు; 6: చూ, ఆగమములు. (చూ, ఉపవిద్యలు 11-౧.); 7: చూ, తానములు (రి-ధ-హీనతానములు.); వై. వి. (1): చూ, రూ-బీరము.
వీరముద్దియలు, వై. వి. బ. =వీరముద్రిక: చూ, రూ-వీరమద్దియలు. (2వ అర్థమునకు.— నై. 6, ఆ. 44.)
వీరముద్దెలు, —వై.—
వీరముద్రిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. =వీరముద్దియ. —వై.—
వీరముష్టి, సం వి. ఇ. పు. 1. కోమట్లను యాచించుకొని జీవించెడు బిచ్చగాఁడు; వా. 2. వీరభద్రోత్సవమునందు భక్తితో తన నైపుణ్యమును జూపు ఒక తెగవాఁడు.
వీరరేణువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, వృకోదరుఁడు.
వీరవిక్రమము, అం. చూ, జన్యతాళములు (తాళప్రాణకళాభేదము.)
వీరవృక్షము, సం వి. అ. పుం. 1. ఏఱుమద్ది*: చూ, వీరతరువు. 1; 2. నల్లయిరుగుడు*: చూ, శింశుప; 3 జీడి*: చూ, స్ఫోటశోఫ; 4. మహాశతావరి*: చూ, శతమూలి; 5: చూ, స్వాదురస. 1. *; 6. క్షీరకాకోలి*: చూ, సుమంగళ; 7: గృహకన్య. (తె)— కలబంద-కలుబంద *
వీరవైష్ణవుఁడు, సం. వి.అ.పుం. విష్ణుభక్తులలో నొకతెగవాఁడు.
వీరశైవుఁడు, సం. వి. అ. పుం శివభక్తులలో నొకతెగవాఁడు.
వీరసువు, సం. వి. ఊ. స్త్రీ. వీరునిఁగన్నతల్లి: చూ, సవిత్రి. 1. (ఇదె వీరమాత).
వీరసైన్యము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వెల్లుల్లి*.
వీరస్కంధము, సం. వి. అ. పుం దున్నపోతు: చూ, సైరిభము (మహిషము.)
వీరహుంకారము, సం వి అ. పుం. ఉఱుము: చూ, స్వరము. 2.
వీరహుఁడు, సం. వి న్. పుం. ఉత్సర్గేషినిఁజేసి గార్హపత్యాగ్నిని విడిచినవాఁడు. [శాబ్దఘ్నము.
వీరాఖ్యము, సం. వి. అ. పుం. తీఁగెకానుగు*: చూ,
వీరాణము, వై.వి. = వీరణము. డంగురము: చూ, వీణ.1-౨౬.
వీరాయితము, సం. వి. అ. న. పురుషాయితము: చూ, సంయోగము.
వీరాశరిసనము, సం. వి. అ. న రూ-వీరాశసనము. భయంకరమైన యుద్ధభూమి: చూ, హరిప్రియ 2 (భూమి. 1).
వీరాశసనము, —వై.—
వీరాసనము, సం. వి. అ. న. 1. దేనిమీఁదను అనుకొనక కూర్చుండుట: అంకబంధము: చూ, ఆసనములు; 2. రాత్రి పూఁట కత్తిచేతఁబట్టుకొని హెచ్చరికతోఁ గావలియుండుట.
వీరుఁడు, సం. విణ. 1. పోతరి: చూ, శూరుఁడు; 2: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు; 3. చూ, వీరభద్రుఁడు.
వీరుధము, సం. వి. ధ్. స్త్రీ. 1. రూ-వీరుత్తు పల్లరము. తద్వి — పొదరు. - అస్కంధము. అస్తంభము, ఉప్తిరిక, కందళి, కక్షము,గుల్మము, గుచ్ఛరము-గుచ్ఛము,స్తంబము-(తె.)-ఈరము - ఈఱము - ఈఱమి - ఈరాలు, గుండు, చిట్ట-జిట్ట, చెట్టు, జీబు, జొంపము, తొంట, తుప్ప, పుట్ట, పొద, పొదరు తద్వి - కానమర్దము. ("చూ, వృక్షము."); 2. చిగురుఁగొమ్మ: చూ, శాఖ 1; 3 తీఁగె: చూ,వృక్షము.
వీర్యజనక, సం. వి అ. స్త్రీ: పంపర. (మి.)-పంపరపనస.*
వీర్యము,సం వి.అ న.1: పరాక్రమము,ఝు: చూ,శౌర్యము2.చూ, రేతస్సు.1; 3 తేజము: చూ. వెలుతురు 1; 4. ప్రభావము: చూ, శక్తి 1; అం. 5: చూ, గుణములు.
వీఱిఁడి, దే. విణ. 1: చూ, రూ-వేఱిఁడి. 1; 2. అవివేకి: చూ, మూర్ఖుఁడు; 3. వెఱ్ఱిది: వెంగలి-వెంగళి-వెకలి-వెక్కలి-వెడఁగు, వేఱిఁడి.
వీలు, దే వి 1. అనుకూల్యము: చూ, స్నేహము. 1; వా. 2. (మాటలాడుటలోని చమత్కృతిలోనగువాని యందుండు) క్రమము; విణ. 2. అనుకూలము; అ క్రి. 3 ఉపయోగించు. జై 6 ఆ 197 చూ, వినియోగించు.
వీలుపడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, సరిపడు.
వీవ, అం. చూ, ఉపవీతములు.
వీవధము, సం. వి అ. పుం. 1. కావడి: చూ,స్కంధాటిక; 2. త్రోవ: చూ, సృతి. 1. (మార్గము 1.); 3. బరువు: చూ. రూ-వివధము. 3.

పీవన, వై. వి. = వ్యజన (దే. అని శ. ర) రూ- పీవెన: చూ, సురఁటి. కళా. 8, ఆ 227.
పీవలి, దే. వి. గాలి: చూ, వాయువు.
పీవెన, వై. వి.=: చూ, రూ-పీవన.
పీసబడి, దే. వి. (పీసము + బడి) గ్రామమునందు భాగప్రకారము గలిగిన భూస్వాతంత్ర్యము.
పీసము, దే. వి. రూకలో 1/16 భాగము.
పీసర, ద్వ. వి. (పీసము + అర) రూ-పీసరము. కొఱఁత: చూ, వెలితి.
పీసరపడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, వ్యర్థమగు.
పీసరపోవు, —పై.—పర. 4, ఆ. 216.
పీసరవోవు, —పై.—
పీసరము, ద్వ. వి: చూ, రూ-పీసర.
పీసియ, వై. వి. రూ-పీసె. 1/8 మణుగు, 120 తులములు, నలుబది పలములు.
పీసె, వై వి.—పై —

వు

వు, దే. అప. 1. నామపదముల మీఁదను, క్రియాపదముల మీఁదను వచ్చెడు ప్రత్యయము. ''విష్ణువు'' ''వచ్చుచున్నావు'' మొ; వా. 2. పదాదినిషిద్ధాక్షరములలో నొకటి: చూ, శ. 5 (రూ-వూ.)
వుచ్చు, వా. అ. క్రి: చూ, రూ-పుచ్చు, 5. (అప్ర.)

వూ

వూ, వా. అప: చూ, రూ-వు. 2.

వృ

వృంత, అం: చూ, వృత్తము. 1. (''న-న-స- గగ. 9 యతి. 11. ఛందస్సు.'')
వృంతపుష్పకము, సం. వి అ. పుం: చూ, వసంతకడిమి *.
వృంతము, సం. వి. అ. న. 1: పింగ, ప్రసవ బంధనము, బంధనము. (తె):- కాండ, కామ తొడిమ - తొడిమె, బొండిగ. తద్వి —(తె.): గఱికమ్మ, గరిగమ్మ, ముదురుకమ్మ; 2. చూచుకము: చూ, స్తనము; 3. ఘటోదకధార; 4 ధార, అంచు.
వృంతాంకము, సం. వి. అ. పుం. నీరువంగ*: చూ, వార్తాకము.
వృకధూపము, సం. వి. అ. పుం. కృత్రిమధూపము: చూ, వాసన. 1-౽.
వృకధూమకము, సం. వి. అ. పుం. కటుపత్రము, వప్పణము, పర్పటము-పర్పణము, ఘృతధూపకము. (తె.) పాపట *.
వృకము, సం. వి. అ. పుం. 1: అభయకుక్క, అరణ్యశునకము, ఈహామృగము, కోకము, తస్కరము, సాలావృకము, (తె.):— అడవికుక్క, గొఱియలసూఁడు, తోఁడెలు-తోఁడేలు-తోఁడేలువు, మేఁకతిండి. (''చూ, సాలావృకము.'') 2. కుక్క: చూ, శునకము; 3: చూ, వృక్క. (ఇదె కడుపులోని జఠరాగ్ని అనికొందఱు ; 4. దుందిలము*: చూ, శోణకము *.
వృకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాఠ*: చూ, విద్ధకర్ణి.
వృకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సూర్యుఁడు; 2. పెద్ద కడుపువాఁడు: చూ, త్రేఁకటివాఁడు (లంద); 3. దీనుఁడు: చూ, వెఱపరి.
వృకోదరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: కటప్రవణుఁడు, కిర్మీరజిత్తు, కిర్మీరభిత్తు, కిర్మీరసూదనుఁడు, కీచకజిత్తు, కీచకభిత్తు, కీచకారాతి, కీచని సూదనుఁడు, గుణకారుఁడు, గుణుఁడు, జయంతుఁడు, జరాసంధజిత్తు, డ, నాగబలుఁడు, బకజిత్తు, బకవైరి, భీమసేనుఁడు, భీముఁడు, వల్లవుఁడు, వీరరేణువు, సామీరి, హిడింబజిత్తు. (తె)- కరువలిపట్టి, గాడుపుఁబట్టి (గాడుపుచూలి, గాలిచూలి), తెమ్మెరకొడుకు, తోఁడేటి కడుపు మేటి, వడముడి, వలిమొలక, వినుమనుమఁడు (''చూ, హిడింబజిత్తు.'')
వృక్క, సం. వి అ. స్త్రీ 1. (రూ-వృకము-వృక్కము—వృక్య-వృక్యము- బుక్క- బుక్కము, వృత్తు) శౌరితాదుల యందు ప్రసిద్ధమైన శ్రేష్ఠ మాంసము, అగ్రమాంసము; 2. దంతి*: చూ, విశల్య 4, వా; 3 మూత్రపిండము: రూ-వృక్కము- వృక్య.
వృక్కము, సం. వి. అ. పుం. న.—పై.—
వృక్ణము, సం. విణ 1. విఱిగినది: భుగ్నము రుగ్ణము-రుగ్నము; 2. కోయఁబడినది: కృత్తము, ఛాతము, ఛితము, ఛిన్నము, దాతము, దితము, లుప్తము, లూనము. తద్వి.—౧. చినిఁగినది.- (తె.)- చింపి; ౨. నఱకఁబడినది.—ఆస్ఫోటితము, ఉద్ఘాటితము, ఖండితము, ఛేదితము, నికృత్తము, భేదితము, ముషితము, వర్ధితము, విచ్ఛిన్నము, వృత్తము.
వృక్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, వృక్క. 1—3.
వృక్షకము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సురపాది* న; 2. కర్కాటకశృంగిపండు.
వృక్షధూపము, సం వి. అ. పుం. దేవదారుబంకతోఁజేసిన ధూపద్రవ్యము: శ్రీవాసము, శ్రీవేష్టము. (చూ, రాజార్హము.)
వృక్షప్రధానిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సురలి*.
వృక్షము, సం. వి. అ. పుం. (ఛేదింపఁబడునది): 1—అంఘ్రిపము, అగమము, అగము, అద్రి, అనోకహము, అవనిరుహము, కరద్రుమము, కరేణువు, కుజము, కుటము, కుటి, కుఠి, కుఠము, కుఠాటంకము, కుఠారము—కుఠారువు, కుబ్జకము, కుబ్జము, కోట్టారము, క్షమ్, క్షితిరుహము, క్ష్మాజము, చంకరము-చంకురము, జర్ణము, తరము, తరువు, ద్రుమము, ద్రువు, నగము, పలాశి, పాదపము, ఫలవంతము, ఫలి, ఫలితము, ఫలినము, ఫలిని, భూజము, భూరుహము, మహీరుహము, వనస్పతి, విటపి, విష్టరము, వీక్షి, శాఖి, శిఖరి,

శిఖి, శృంగి, సాలము, స్థిరము (తె. వ.):—కొయ్య, చెట్టు, పుడమిపుట్టు, మ్రాఁకు-మ్రాఁకు, మాను-మ్రాను. ("చూ, స్థిరము. 2") తద్వి.— ౧. సంజీవకరణి, సంధానకరణి, విశల్యకరణి,సావర్ణకరణి. ౨.ఓషధి (తె)-చెట్టు, మందాకు, మూలిక; తద్వి.- (౧) పుంగవము; (౨) (తె.)-పరిపట్టము (౩)(తె)-పులివెవులాగు; (౪)(తె)-పులైన; ౩. పొదకు:- (చూ, వీరుధము 1.); ౪. కొమ్మలులేని చెట్టునకు:-కీలము, ద్రుమము-ద్రువు, ద్రువము, శంకువు, స్థాణువు. (తె)— కొఅకు, మొద్దు, మొరడు, మోట, మోటు మోకు-మోడు; ౫. బోదెలేని చెట్టునకు:-అస్కందము,విటపము, విస్తారము; ౬. గొడ్డుచెట్టునకు:-అవకేశి; ౭ అంఘ్రిస్కంధము:-(తె.)- చెట్టు మొదలు; ౮. అంకురమునకు:- (చూ, మొక్క. 1.); ౯. వృక్షాదుల సంతతికి:— (తె.)-పిల్ల. ౧౦. అవంధ్య: ఫలేగ్రహి. (తె.)—పండ్లమ్రాఁకు; ౧౧. పూవక కాచెడు చెట్టు:-వనస్పతి; ౧౨. తీఁగెకు:- కర్కటకి, గరుత్మత్తు, దీపము, ప్రతతి (ప్రతతి-ప్రతతి-పతతి), లత, లతిక, వల్లరి, వల్లి. (తె.)-తివ్వ-తీఁగ--తీఁగియ-తీఁగె--తీవ-తీవియ-తీవె; ౧౩. తీఁగజాతులు:-ఇరావతి, ఉదుంబరావతి, కక్షము, కట్వి, కటుకుండి, కదంబి, కాండీరము; కాకాండ, దేవదాలి, మహా జ్యోతిష్మతి,లను,లవలి,వింధ్య,(తె.)-ఇసుకబేలు,సిమటాయి, పెంకి, చిక్కుడు కుటుంబము, (౧) ఎక్కుడుఁదీఁగెకు:-లత-లతిక; (౨) చుట్టచుట్టుకొని యెదిగెడు తీఁగెకు.-లత-లతిక; (౩)పెనఁగొన్న తీఁగెకు:-ప్రసువు, లతాప్రతానవి;(౪)సానుల ముంగిట మొలచినతీఁగెకు:-కుత్కలము; (౫) పుష్పించిన తీఁగెకు:-కిణిచి-కణీచి. (చూ, లత.); (౬) పూలచెట్టునకు:- సురంగము; ౧౪ కాల (తె.)—పేరుటురము, పేరెద; ౧౫ సంస్కృతములో వాడఁబడు గొన్నిరకములచెట్లు:— అలసము, ఉన్మత్తము, ఋషభము, కంచుకి, కంటలము, కటుపత్రిక, కనీయసి, కపిత్థపర్ణి, కరాళికము, కిరణి-కిరణి, కర్కటము, కర్మరంగము, కవాటవక్రము, కవిక, కారి— కార్య, కాలంకతము, కిలాసఘ్నము, కీచకము, కీరము, కీలసంస్పర్శము, కుజము, కుబ్జకము, కులాహకము--కులా హలము, కేముకము క్షితిరుహము,గజారి, గవేశక,గుల్మిని, చర్పటము, చికురము, జీవంజీవము, పృథివీపతి, పేటక, మహిషి, మేఘనాదము, వరావర (చూ, భదీరము. 2.) రత్నపుపుష, వరవర్ణిని, విద్రుమము, వృషభము-వృషము, సదాముక్తై, సిందూరపుష్పి ఇత్యాది, ౧౬ తెనుఁగున వ్యవహ రింపఁబడు కొన్ని రకములచెట్లు:—అంకెన, అగంధపాకు, అబ్బెంద, అయిలారము-ఐలారము, అల్లి, ఆడాలు,ఇబ్బెద, ఉట్లబొద్ది, ఉల్లంగి, ఉవ్వ, ఊకనబొడ్డు, ఊటబుడ్డిచెక్క, ఊటి, ఊస, ఎంగుస, ఎద్దుముట్టె, ఎనుపమోఁకాలు, ఏద, ఒడదామర, ఒద్ది, ఒలిదామర, కట్టెపొఁపర, కన్నెకోమలి, కాజి, కుందెన, కొమ్మనగోర, కొల్లి, గంటెకామ, గబ్బిస, గావుకోడి, గుంపెన, గున్న, గుబ్బిరి, గ్రాఁజ, చీకిరేను, చెక్కచెట్టు, చందుగు, చుక్కకూర, చుక్కలి, చౌకుచెట్టు, టిల్ల-టిళ్ల, జిన్న-దిన్న, తమ్మి, తొండ్లి, నాగదాళి,నిరుకడము, నీరిజ, నీరుపాది, నూఁక, నెక్కెర, పట్టెడ, పరిమికంప, పలుమేరు పూరుదొన్నె, పూలి, పెక్కిలి, పెద్దాకుచెట్టు, పొగ్రేను, పొదపత్తి, పోరరి, బందారు, బగిస, బరగడము, బాఁపనబూరి, బాదము-బాదాము-అడవిబాదము, బొప్పాయి- బొబ్బాయి, (మదనాబ), మంద్ర, మదకట్టి, మడ, మాద్పు, మిరెపకొండ్ర, ముక్కిడి, ముక్కుదాడిమ, ముక్కుముంగిర, ముగ్గ, మొరకటు మోవి, రోవి. ౧౭ (సం.)-ఓషధి, ఋష భము,(తె)-బూరనాం-బాతిపాంచి, పల్లరసి,విసపాల,సుంకే సలము మొదలగునవి లెక్కకు మించియున్నవి. ("చూ, స్థిరము. 2.")

వృక్షిరుహా, సం. వి అ. స్త్రీ: చూ, వృక్షాదని*.

వృక్షవాటిక, సం వి అ. స్త్రీ. 1: చూ, వనము. 2-౭, 2: చూ, వనము. 2-౯.

వృక్షాదనము, సం వి. అ. పుం. 1: ఖటము అశ్మకుట్టకము, టంక-టంకము, కాశ్మీరము, కూటము, వృక్షాదనము శంపెల, (తె.)—ఉలి, ఉలిమి, కానెయులి, బాతెయులి. తద్వి.—౧: (సం.)—పత్రపరశువు, వృశ్చనము (తె)—చీఁణము— చీర్ణము; ౨. (తె -లేకచీరణము; ౩ (తె.)-గోఁటిచీరణము; ౪. (తె)పొట్టింపుచీరణము: ౫ (తె)-అరరాయి; ౬.టంక- టంకము; ౭. (తె)-పొదసుత్తె; ౮. అల్పకాంళికి:-శావఘు. [తె]-సుత్తియ-సుత్తె; ౯. [చూ, వృశ్చనము] ["చూ, సుత్తె"]; ౧౦. ఒకానొకఉలి:-ఉలి-యూ-ఉలిమి, 2. రావి*: చూ, శ్యామలము. 2.

వృక్షాదని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: రూ-వృక్షాదిని. అంఘ్రగుబాచి, కాకరుహా, కామిని, కామవృక్షము, కోమలవల్లిక, గంధమా దని, జీవంతి—జీవంతిక, పరాన్నభుక్కు, వంద (వదక- వందాకము-వందాకి, వందారము), వృక్షరుహ. (తె.):- బద నిక - బదనిక - నదనిక, వదియ - వదె, తద్వి - (తె) బాజిబదనిక*.

వృషాధిరూఢము, అం. 1: చూ, జాతస్మరాలింగనములు; 2: చూ, ఆలింగనములు.

వృక్షామ్లము, సం. వి. అ. న. చింతపండు: చూ, శుక్లిక.

వృజినము, సం. వి. అ. న. 1. (శిష్టులచేత వర్జింపఁబడునది.): అశుభము, అంకము, అంహస్సు, అకము, అఘము, అతి సర్జనము, అపుణ్యము, అగము, ఏనము-ఏనస్సు, కక్షము, కణ్వము కిదనము, కర్బురము—కార్బురము, కిలనము, కిల్కము, కలుషము-కల్మషము-కల్మాషము, కాలుష్యము- కుల్మాషము - కిల్బిషము, కిష్టము, కిణ్వము, కిల్కము, కూటము, కృచ్ఛ్రము, కృష్ణము, ఖలము, తూస్తము, దురి తము, దుష్కృతము, దోషము, పంకము, పాతకము, పాపము-పాప్మము, ప్రత్యవాయము, వ్యసనము, శల్యము, హింస. (అవ్య):—కు (తే. వ:— అక్కసము, కలంక-

కలంకు- కళంకు, కలఁక - కలగుండు, కలగుడు; కలచ-కలుచ, కసటు, కావలము, కీడు, కొడిమె, కొఱగామి, కొల, గోసు, దొసఁగు-దోసఁగు, దోసము, నెరసు,నేరమి, ప్రావ. తద్వి.—౧: చూ, మహాపాతకములు. (మఱియు).—కిన్నము, పాతకము, ప్రదోషము; ౨. పాపముగలది. (విణ).—కష్టము, కాహళము. ౩. పాపసమూహము: ఏనో నికురుంబము; వనౌఘము, పుం. 2. క్లేశము: చూ, శోకము; విణ 3. వక్రము: చూ, వేల్లితము. 2.

వృణుతేహివిమృశ్యకారిణం గుణలుబ్ధాస్స్వయమేవసంపదః, న్యా. విమర్శించికార్య మాచరించువానిని సంపదలు వరించును.

వృతి, సం వి. ఇ. (స్త్రీ). 1. వరించుట: వరణము, వరము; 2. చుట్టువేసినవెలుఁగు: చూ, వెలుఁగు; 3. చుట్టుట: చూ, వేష్టనము. 1. వృతుఁడు. సం. విణ వరింపఁబడినవాఁడు.

వృత్త, అం; చూ, వృత్తము. 1. ("న-స-త-గగ. 7 యతి. 11 ఛ దస్సు.")

వృత్తకంటకము, సం. వి. అ పుం: చూ, విరజాజి *.

వృత్తకర్కటి, సం వి. ఈ (స్త్రీ). కరుబూజా దోస *: చూ, హరివాలుకము.

వృత్తచటకము, సం వి. అ. పుం. ఒక ఊరఁబిచ్చుక: చూ, శకుంతి (పిచ్చుక.)

వృత్తపత్రము, సం. వి. అ. న: (తె.)- పన్నెవెదురు*.

వృత్తపర్ణము, సం. వి. అ నః (తె.)— ఆకుమడుపు, ముడుఁగు, మడుపు.

వృత్తపర్ణి, సం. వి ఈ స్త్రీ తెల్లజనుము*: చూ, శణము.

వృత్తపుష్ప, సం. వి. ఆ. స్త్రీ కదళి*: చూ, రంభ, 2.

వృత్తప్రాససీసము, అం: చూ, వృత్తము, 1. (సీసపద్య భేదము:- "ప్రతిపాదమునను రెండవ యక్కరము ఒకటిగా నుండి వృత్తమునకు ప్రాసమున్నట్లే యుండునది.''

వృత్తమల్లిక, సం. వి. ఆ స్త్రీ. బొడ్డుమల్లె*: చూ,హసంతి. 2.

వృత్తము, అం. (విశేషాంశములకు అప్పకవీయములోని ౪. ఆ. 216-217-218-219 మున్నగు పొరటఁ(జూడుము) 1, పద్దియము-పద్దె-పద్దెము, పద్యము: చూ, శ్లోకము. (చూ, ఛందస్సులు) (పద్యపాదమునకు.—చరణము, పదము), తద్విశేషములు.— వృత్తాదులు :- అంబురుహము రూ- అంబువు అక్కర, అపరాజితము. అలసగతి, అశ్వగతి. అశ్వలలిత, అష్టమూర్తి, అష్టదళపద్మబంధము, అసంబాధ, ఆపాతలిక, ఆర్యాగీతి, ఇంద్రవంశము, ఇంద్రవజ్ర, ఇల, ఉపేంద్రవజ్ర,ఉపజాతి, ఉత్సుకము, ౧ ఉపస్థితము ౨ ఉపస్థితము(శిఖండివిరుతము), ఉత్పలమాల, ఉత్సాహ, ఉపచిత్ర, ఉద్ధతము, ఉత్కళిక, ఉద్గీతి,ఉపగీతి, ఉదీచ్యవృత్తి, ఏకరూప, ఏకాక్షరి, ఏకపాది, ఔపచ్ఛాందసము, కంకణబంధము, కందము, కనకలత, కన్య, కమలనగీతి, కమలవిలసితము, కరిబృంహితము,కర్ణాటచతుష్పద, కలితాంతము, కవికంఠభూషణము, కవిరాజవిరాజితము, కాంతి, కుండలినాగబంధము, కుమారలలిత (లలిత), కుసుమవిచిత్రము, కుసుమితలతావేల్లిత, కేతుమతి, కౌముది, క్రౌంచపదము, క్షమ, క్ష్మాహారము, ఖచరప్లుతము, ఖడ్గబంధము, గజవిలసితము, గుచ్ఛబంధము, గోమూత్రికాబంధము, చంచరీకావళి, చంద్రకళ, చంద్రరేఖ, చంద్రవదన, చంద్రవర్త్మ, చంద్రశ్రీ, చంద్రిక, చంపకకేసరి, చంపకమాల, చంపకమాలి, చక్రబంధము, చక్రవాళము, చతుర్విధకందము, చతుష్పద, చపల, చారుహాసిక, చిత్రపదము. చిత్రబంధము, జఘనచపల, జలదము, జలధరమాల, జలోద్ధతగతి, తనుమధ్య, తన్వి, తరలి, తరళ, తరువోజ, తురగము, తురగవల్గనము, తేఁటగీతి, తోటకము, తోదకము, త్రిపదత్రిభంగి, త్ర్యక్షరి, దండకము, దక్షిణాంతిక, దోధకము, ద్రుతవిలంబితము, ద్విపద, ద్విరదగతి, ద్వ్యక్షరి, ధరణి, ధరణిధరగతి, ధవళము, ధృతమధ్య, నంద, నందిని, నదీప్రఘోషము, నర్కుటము, నలిని, నవనందిని, నాగరము, నారాచము, నారీ,నారీసుతము, నిరోష్ఠ్యము, నిశ,పంచ చామరము, పంచదళ, పంక్తి, పణవము, పదభ్రమకము, పద్మకము, పద్మనాభము, పద్యభ్రమకము, పథ్యాకందము, పరాంతిక, పరావతి, పవడగీతి, పాలాశదలము, పృథ్వి. ప్రగుణ, ప్రభాకలిత, ప్రభాతము, ప్రభువృత్తము, ప్రమాణి, ప్రమితాక్షరము, ప్రముదితవదన, ప్రవర్తక, ప్రహరణకలిత, ప్రహర్షణి, ప్రహేయము,ప్రాచ్యవృత్తి, ప్రియంవద, ప్రియకాంత, ప్రీతి, ఫలసదనము, బంధురము, భద్రకము, భాస్కరవిలసితము, భుజంగప్రయాతము, భుజంగశిశురుతము, భుజంగవిజృంభిత, భూతిలకము, భూనుతము, భోగివిలసితము [విలసితము], భ్రమరవిలసితము, మంగళమహాశ్రీ, మంజరి, మంజుభాషిణి, మందాక్రాంతము, మణిగణనికరము, మణిదీపిక, మణిభూషణము, మణిమాల, మణిరంగము, మత్త, మత్తకోకిల,మత్తమయూరము, మత్తహంసిని, మత్తాక్రీడ, మత్తేభవిక్రీడితము, మదనదర్పణము, మదనవిలసితము, మదనవృత్తము, మద్రకము, మధుమతి, మధుర మధురగతి, మధురాక్కర, మధ్యాక్కర, మనోజ్ఞ, మనోరమ, మనోహర వృత్తము, మయూరసారి, మలయజము, మహాక్కర, మహాస్రగ్ధర, మానిని, మాలికాచతుర్విధకందము, మాలికాబంధము, మాలికావృత్తము,మాలిని, ముఖచపల, మృగీ, మేఘవిలసితము, మేఘవిస్ఫూర్జితము, మేదిని. మౌక్తికమాల, రగడ, రతిప్రియము, రథగమనమనోహరము, రథోద్ధతము,రమణకము,రసాలి, రుగ్మవతి, రుచిరము, లయగ్రాహి, లయవిభాతి, లయహారి, లాక్షణి, లోల, వంశపత్రపతితము, వంశస్థము, వడిసీసము, వనమంజరి, వనమయూరము, వరాహము, వసంతతిలక, వసుధ, వసుమతి, వాతోర్మి, వారాంగి, విచికిలిత, విచిత్రము, విజయభద్రము, విజయమంగళము, వితాన, విరాళచతుష్పద, విద్యున్మాల, వినయ, విపుల, విభూతి, విమానము, వియోగిని, విలోమము, విశ్వదేవి, విషమగీతులందు నెత్తుగీతి, విషమసీసము, వీణారచనము, వృంత, వృత్త, వృషభగతి, వృత్తప్రాససీసము, వేగవతి, వైతాళీయము, వ్రీడ, శరభ

క్రీడ, శశివదన, శార్దూలవిక్రీడిత, శాలిని, శిఖరిణి, శుద్ధవరాటి, శ్యేని, శ్రీరమణము, శ్రీవృత్తము, షట్పద, సతి, సమగీతి, సమసీసము, సమాని, సరసిజము ౧, సరసిజము ౨, సర సాంకవృత్తము, సర్వతోభద్రబంధము, సర్వతఃప్రాస సీసము. సర్వలఘుసీసము, సాధ్వీవృత్తము, సావిత్రి, సింహరేఖ, సీసము, సుందరి, సుకాంతి, సుకేసరము, సుగంధి, సుమంగిలి, సుముఖి, సురలత, సువాల, స్రగ్ధర, స్రగ్విణి, స్త్రీ, స్వాగతము, హంసమాల, హంసరుతము, హయప్రచారము, హరనర్తనము, హరిగతి, హరిణగతి, హరిణి, హలముఖి ఇత్యాది ("చూ, శబ్దాలంకారములు, హేతువు 2."); సం. వి. అ. న. 2. నడత: చూ, సమయము. 2; 3. జీవనము: చూ, స్థితి 5; పుం. 4: చూ, తాఁబేలు, విణ, 5=వట్ర - వట్రన - వట్రువ: కుండలము, నిస్త లము, పరిమండలము, వర్తులము; వలయము, వృత్తము. (తె.):- ఉంట - ఉండ-ఉండ్రము, గుండ్రము, గుడుసు, బటువు, బవిరి-బవ్రి, బిల్ల, బొందు, వట్ర-వట్రవ - వట్రువ, వై; తద్వ.— ౧: (చూ, బింబము. ; ౨: (చూ, మాత్ర (1).; ౩. వృత్తాంశమునకు.—మాత్ర; ౪: చూ, పలుదగుడి; 6. కొంచెము గట్టిమైనది: చూ, వృత్తము. 10; తద్వి.- గట్టిదనమునకు.- ములుచఁదనము (చూ, బెడిదము. 5.); 7. కడచినది: ఉల్లంఘితము, భూతము; 8. చచ్చినది; చూ, సమాప్తము. 2; 9 (గుండెవలె) వట్రువమైనది: చూ, వృత్తము. 5; 10. మిగులగట్టిది:- వ్యాయతము: చూ, బెడిదము. 5; 11. చుట్టఁబడినది: చూ, సంవృతము. 2; పా. 12: (చూ, వృత్తము. 5.) ఇందలి శాస్త్రపరిభాషాపదములు:- విశేషవృత్తము, పరివృత్తము, మహావృత్తము, అంతర్వృత్తము, నవబింమువృత్తము, అర్ధవృత్తము.) ఇత్యాది.

వృత్తములు, అం. 1: చూ, వృత్తము. 1: 2: చూ, జాతులు 5—౧ళ పంక్తి.

వృత్తముస్తకము, సం. వి. అ. న. వట్రువముస్తె*: చూ, హరిత (చూ, ముస్తకము, తృణము. 1.)

వృత్తసంఖ్య, అం: చూ, షట్ప్రత్యయములు. ("ఈఛందంబు నందిన్ని వృత్తములు పుట్టెననుట. ఎన్నవఛందంబున కడుగుడువో అన్నిగురువు లడ్డముగానిడి వానిక్రింద ౧-౨-౪-౮ ఇట్లు రెట్టించుచు వచ్చి తుదిసంఖ్యను రెట్టించఁగా వృత్తసంఖ్య వచ్చును.")

వృత్తాంతము, సం. వి. అ. పుం. 1. వర్తమానము: చూ, సమాచారము. 2; 2. కథ: చూ, సమాచారము. 2; 3. అంతయు: చూ, సర్వము; 4 ఏకాంతము: చూ, నైగ. 2 (రహస్యము); 5. ప్రక్రియ: చూ, వ్యాపారము. 1; 6. ప్రస్తావము: చూ, శంసనము. 1; 7. ఉదాహరణము, ఉదాహరము—ఉదాహారము, ఉపన్యాసము, ఉపపత్తి, ఉపోద్ఘాతము, దృష్టాంతము, నిదర్శనము, ప్రామాణ్యము, వాఙ్ముఖము. (అవ్య.)—అథ, అథో. (తె.)—అచ్చు, కరి, గుఱి, చాటువ, తెలివిడి, తేఱుగడ.

వృత్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. నడవడిక: చూ, సమయము. 2; 2. జీవనోపాయము: చూ, స్థితి. 5. (ఇది చతుర్విధము:— కృషి, పాశుపాల్యము, వాణిజ్యము, సేవ): 3 వివరణ గ్రంథము చూ, కావ్యస్వరూపము; అం. 4. అభిధాది:— అభిధ, లక్షణ, వ్యంజన (చూ, అభిధ) చూ, వృత్తులు; 5. కైశిక్యాది: చూ, వృత్తులు.

వృత్తిమంతము, అం. చూ, శస్త్రములు.

వృత్తులు, అం. 1. భారతి, సాత్వతి, కైశికి, ఆరభటి. (4. వీనివివరము లాయాపదములకడఁ జూడవలయును.); 2. మనుజ వృత్తులు:— (చూ, వృత్తి 2.)

వృత్త్యనుప్రాసము, అం: చూ, అలంకారము. 3. ("ఒకటి రెండు మూఁడు మొదలగు నక్షరములు సంఖ్యానియమము లేకుండఁ దిరిగి తిరిగి వచ్చుట. అనఁగా కడదాఁక నొకే యక్షరము వచ్చుట. ఉదా:— నందనందన వందనమిందు వదన" "అఖండ భూమండల ప్రచండ రిపుప్రకాండ వర కుండల" (ధర్మజరాజసూయము): చూ, శబ్దాలంకారము. (హేతువు. 2.)

వృత్రము, సం. వి. అ. పుం. 1. చీఁకటి: చూ, శ్యామిక. 1; 2 కొండ: చూ, హిమాలయము. (పర్వతము.)

వృత్రహుఁడు, సం. వి న్. పు. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

వృత్రుఁడు, సం. వి అ. పుం. 1: చూ, శత్రువు; 2 అహి: చూ, సురారి. (రాక్షసుఁడు. 1.)

వృథ, సం. అవ్య,=విత—వితా. వృథాశబ్దమునకు తెనుఁగున హ్రస్వముగావచ్చిన రూపము: చూ, వ్యర్థము.

వృథా, సం. అవ్య =విత-వితా. —పై.— స్వా 4, ఆ. 87.

వృథావృథా, సం అవ్య వితావిత. మిక్కిలివ్యర్థము: చూ, వ్యర్థము.

వృద్ధకాకము, సం. వి. అ. పుం. మాలకాకి: చూ, వాయసము.

వృద్ధ, సం. వి. ఆ, స్త్రీ. పలిక్ని. (తె.)—పెరుఁగు—పెర్గు—పెరవు—పెర్వు, ముదియది—ముద్ది, ఎనుబదియేండ్లకు పైఁబడినముసలిది: చూ, స్త్రీ. [లను పొందగోరుట.

వృద్ధకుమారీవరన్యాయము, న్యా. ఒక్కమాటతో ననేకలాభము

వృద్ధదారకము, సం. వి. అ. పుం. బొద్ది*: చూ, శ్యామము. 7.

వృద్ధదారుకము, సం వి. అ. షం. —పై.—

వృద్ధదారువు. —పై.— [విషమనుట.

వృద్ధతరుణీన్యాయము, న్యా. ముసలివానికి పడుచు పెండ్లము

వృద్ధనారీపతివ్రతా, న్యా (స్పష్టము.) [ముపదేశించు ననుట.

వృద్ధవేశ్యాన్యాయము, న్యా. యౌవనముడిగిన వేశ్య ధర్మ

వృద్ధము, సం వి అ. న. 1: చూ, ఊపువ్వు: విణ. 2. వృద్ధిఁ బొందినది: ఏధితము, జరఠము, జరతము, ప్రవృద్ధము, ప్రౌఢము. (తె.)—పెరుఁగు-పెర్గు-పెరువు, పెర్వు, పుట పుటన, ముదురు, ముది. తద్వి·—ముదిసినది.—(తె.)— డొక్కు. ("చూ, స్థావిరము. 1.")

వృద్ధవారకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—వృద్ధదారకము*.

వృద్ధవేశ్యాతపస్వినీ, న్యా. (స్పష్టము.)

వృద్ధశ్రవుఁడు, సం. వి. న్. పుం: చూ, వృత్రహుఁడు.

వృద్ధస్య తరుణీభార్యా ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీ, న్యా. వృద్ధునకుఁ బడుచుపెండ్లాము ప్రాణములకన్నను నధికము.

వృద్ధి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. అభివృద్ధి: చూ, హెచ్చు. 2; 2: చూ, సమృద్ధి; 3 అభ్యుదయము: చూ, శుభోదయము; 4. =వడ్డీ. ఉషి, కల-కళ, కలాంతరము, లాభము. (తె.)- తేమానము, పాయిదా, బ్రోది, వడ్డి-వడ్డీ; (ఇది చతుర్విధము. ౧. రోజువారీవడ్డీకి:- కాయిక, సాంకాలిక; ౨ నెలవడ్డీకి:- కాలిక—కాళిక; ౩. అడిగినప్పుడిచ్చెడు వడ్డీకి:— కారిత. (తె.)— ఒడంబాటువడ్డీ; ౪ వడ్డీకి వడ్డీ:— (చక్రవృద్ధి); 5. గుణకారము: చూ, హెచ్చవేఁత; 6. కంతి: చూ, దద్రువు: 7. శబ్. బుద్ధి*: చూ, రాజార్హము. 1-౩; అం. 8: చూ, యోగములు; 9: చూ, ఉదయత్రయము; 10. చూ, వర్గములు, 2.

వృద్ధిచేయు, మి. స. క్రి: వృద్ధియగు. (తె.)- బడాయించు.

వృద్ధిజీవనము, సం. వి. అ. న: అర్థప్రయోగము, కుసీరము, కుషీదము కుసీదము, వృద్ధిజీవిక. (తె.)—వడ్డిబ్రతుకు.

వృద్ధిజీవిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. —పై —

వృద్ధియగు, మి. స. క్రి: చూ, వృద్ధిచేయు.

వృద్ధు, సం. విణ రూ—వృద్ధుఁడు. 1. ఎనుబదియేండ్లకు పైఁబడిన ముసలివాఁడు: చూ, స్థవిరుఁడు; 2 పెరిసిన వాఁడు: చూ, సుధి.

వృద్ధుఁడు, —పై.—

వృద్ధులు, అం. జ్ఞానవృద్ధు, తపోవృద్ధు, వయోవృద్ధు. (3)

వృద్ధాజీవి, సం విణ: చూ, వార్ధుషికుఁడు

వృద్ధ్యాజీవుఁడు, సం. విణ: చూ. రూ-వృద్ధ్యాజీవి.

వృశ్చికకుట్టితము, అం: చూ, కరణములు

వృశ్చికచోరన్యాయము, అం దొంగవానిఁ దేలుఁగుట్టినరీతి.

వృశ్చికము, సం. వి అ పుం. 1:-అళి-అలి-అళీ, కర్కోటకము, కాలిక, కుశీలము, ఖర్జూరము, ద్రుణము-ద్రుణీ-ద్రూణము-ద్రోణము, పృధాకువు వలీనము, వస్కవాటిక, విషపుచ్ఛము. [తె.] - తేలు, పొట్టియ, వలపురుగు. (అళిని=ఆఁడుతేలు.) తద్వి.—౧. అళి-అళి-అలి, ద్రూణము-ద్రోణము. [తె]- ఆకుతేలు-ఎఱ్ఱతేలు; ౨. తేళ్లపుట్టకు.—ఝరి; ౩. నల్లనిపెద్ద తేలునకు:— షడ్బిందువు. [తె.] పుస్తితేలు, మండగిబ్బ— మండ్రగబ్బ; ౪. వృశ్చికము [తె]—ఇనుపతేలు, ఎనుప తేలు, నల్లతేలు; ౫ తేలుకొండిముల్లునకు:- [చూ, అలము. 2] 2: అలము—ఆలము—ఆళము, అహిదంష్ట్రి. ఉష్ట్రి ధూమము, కర్కళ, కాకోలి—విశల్య, వృశ్చికాలి, శూకము. [తె.]-తేలుకొండి, తేలుమణి, తేలుమొన*; 3 వృశ్చిక రాశి: చూ, రాసులు; 4. కందురీఁగ: చూ, సరఘ [మక్షిక.-౨.]; 5. గొంగళిపురుగు: చూ, శూకకీటము; 6. తెలగలిజేరు*: చూ, శోధఘ్ని.

వృశ్చికరాశి, అం: చూ, వృశ్చికము. 3.

వృశ్చికరేచితము. అం: చూ, కరణములు

వృశ్చికవానరన్యాయము, అం. అసలే కోఁతి. అందుపై దేలు కుట్టిన వికారచేష్టలు మఱికొన్ని యెక్కువచేయునను రీతి.

వృశ్చికవిదూషకన్యాయము, అం. హాస్యగానికిఁ దేలుఁగుట్టిన యెడల నదియును హాస్యమే యనుకొందురను రీతి.

వృశ్చికాలి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, వృశ్చికము 2

వృశ్చికాళిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.—పై.—

వృశ్చినము, సం. వి. అ. న: పత్రపరశువు, వృశ్చినము, ముల్లాకు జాయి: చూ, వృషాదనము 1. (ఇందుల విశేషములకు: చూ, వృషాదనము. 1.)

వృష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఎలుకజీడి*: చూ, స్ఫోటకోప; 2. దురదగొండి*: చూ, శూకశింబి; 3. పిన్నసీలి*: చూ, రంజని, అం, 4. చూ, సంవత్సరములు (వృషసంవత్సరము అనికొందఱు.)

వృషగంధిక, సం.వి ఆ.స్త్రీ, గాడిదగడపర*: చూ, శ్వసనము 3.

వృషణము, సం. వి. అ. పుం. అండకము, అండకోశము, అండము, అండసీమ, కోశకము—కోశము—కోషము, ఫల కోశము, బీజము, ముష్కము. (తె.):- పిచ్చ-పిచ్చు-పిచ్చె, బీరిజము, వట్ట, వట్టకాయ. (తద్వి.-: చూ, పట్టవాఁపు)

వృషణశ్వము, సం. వి. అ, పుం. ఇంద్రుని గుఱ్ఱము: చూ, హయము.

వృషదంశకము, సం. వి. అ. పుం. రూ-వృషదంశకము: చూ, మార్జాలము.

వృషధ్వజుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, శివుఁడు.

వృషభ, సం. వి ఆ. స్త్రీ. ఇంద్రాక్షము*: చూ, శృంగి. 7.

వృషభకలహే వత్సపాదభంగః, న్యా. ఆఁబోతును, ఆఁబోతును, గ్రుమ్ములాడఁగా నడిమిని లేగకాళ్లు విఱిగినవి.

వృషభక్రీడితము, అం: చూ, కరణములు.

వృషభగతి, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("నవవిధగగడలలో నొకటి. ఇరువది యెనిమిది మాత్రలుగలిగి పదునేనవ మాత్రయే యతిగాగల వృత్తము: చూ, రగడ.")

వృషభజాతి, అం: చూ, అంతరజాతిత్రయము.

వృషభధ్వజుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.

వృషభము, సం. వి. అ. పుం.=బసవన్న, 1: రూ-వృషము-ఋషభము, అకిదూర్తిలము, అనడ్వాహము, అపహం లిహము-అవహంలివహాము, ఉక్షము, ఉదర్థి, ఋషభము, కంబళి, కకుద్మంతము, గాధమైథునము, గవరాజము, గోనాథుఁడు, గోవు, గోవృషము, నంది, పుంగనము, బలీ వర్దము, భద్రము, వహతి, వహాతువు, వాహాము, విషాణి, వృషము, శాంకరము, శాక్కరము, శిభి, సౌరభము, సౌర భేయము. (తె.)—ఆఁబోతు, ఆలపోతు, ఆఁబేఁడు, ఎద్దు, గడిపోతు, గిత్త, గిబ్బ, గోణి, గోద, పోతు, బసవఁడు-బస వన-బసవన్న, ముడిగిబ్బ. తద్విశేషములు.— ౧. అచ్చు పెద్దునకు: ఇంద్రుఁడు, ఇట్చరము, ఇద్వరము, ఇత్వరము, గోపతి, ఘోణము, థ, ధవళము, మహోక్షము, షండము. (తె.)-అచ్చుపెద్దు. ఆఁబోతు, గడిబోతు, గిబ్బ, బసవఁడు; బసవన-బసవన్న, మలవిఱుకానితేరు, ముక్కంటియావు, అంకెలిడుమెకము: ౨ తె.)—గంగి—గంగిరెద్దు—గంగెద్దు, ౩. అర్షభ్యము. (తె.)—జన్నియ-జన్నె; ౪. దమ్యము, వత్సతరము. (తె.)-కొడియ-కోడె, కోడెదూడ, గిత్త, గిబ్బ; ౫.జరద్గవము; ౬. (తె.)-గుజ్జు; ౭. దండము; ౮. తండువు; నంది: (తె.)— తెలిగిబ్బ; ౯. (తె.)— తణగామొద్దు

౧౦ గోకులికము; గోగుణికము; ౧౧. తుబరము-తూబరము; ౧౨. జాతోక్షము; ౧౩. (తె.)—గోనెెద్దు; ౧౪. గోవు, ప్రాసంగ్యము, శాకటము; ౧౫. ప్రష్ఠవాహము, యుగపార్శ్వకము, యుగ్యము; ౧౬. సర్వధురీణము. (తె.)—మోటబరి; ౧౭. నస్థితము, నస్యోతము; ౧౮. త్రివత్సము; ౧౯. (తె.)—నట్టు; ౨౦. బరువు మోయునెద్దు.-ధురంధరము-ధురీణము-ధుర్యము-ధూర్వహము; ౨౧. బరువుమోయునది:—ధురంధరము- ధురీణము-ధుర్యము-ధూర్వహము తద్వి.—(౧) ఏకధురము-ఏకధురావహము-ఏకధురీణము;౨౨. కూటము. ౨౩. (తె.)-టిట్టి; ౨౪. (తె)-వప్పు; ౨౫. కడంగరీయము; ౨౬. అడవియావునకు: — గవయము, గవాలూకము; ౨౭. (తె.)ముప్పకోడె, ముప్పసరము; ౨౮.మహోక్షము, (తె.)—దొడ్డయెద్దు; ౨౯. హాలికము:- (తె)—దుక్కిటెద్దు; ౩౦. ఎడ్లగుంపునకు:- ఔక్షకము. (తె)-ఎడ్లగుంపు.కదుపు. ("చూ,హాలికము"), ౩౧. శివునియెద్దు:-అజకావము;2.రూ-ఋషభము, వృషభరాశి: చూ, రాసులు; 3. రూ-ఋషభము, వృథివీపతి, వృషము*: చూ, వృషము; 4. రూ—ఋషభము, విష్ణుక్షేత్రము, వేంకటాచలము. (తె.)—తిరుపతి, తిరుమల: చూ, పర్వతము, విణ; 5. ఉత్తర పదమైనచో శ్రేష్ఠము ("కవివృషభుఁడు"): 6. చూ, దిక్పాల వాహనములు.

వృషభరాశి, అం: చూ, వృషభము. 2.

వృషభాసనము, అం: చూ, ఏకవింశతిస్థాపకములు.

వృషలి, సం. వి ఈ. స్త్రీ. రూ-ఋషలి. 1: చూ, విధవ; 2: చూ, స్వైరిణి.

వృషమధ్యమ, అం: చూ, హిందోళజభాషలు.

వృషము, సం. వి. అ.పుం.1:చూ, వృషభము. 1; 2 పుణ్యము: చూ, సుకృతము. 2; 3. ఎలుక: చూ, మూషికము; 4. అడ్డసరము*: చూ, వైద్యమాత; 5.ఒకఓషధి*: చూ వృషము. 3; 6. వాస్తుస్థానవిశేషము.

వృషలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. శూద్రి: చూ, స్త్రీ; 2. కన్యక: చూ, స్త్రీ; 3. గొడ్రాలు: చూ, స్త్రీ; 4. చచ్చుడుబిడ్డలు గలది: చూ, స్త్రీ.

వృషలుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, శూద్రుఁడు; 2. చంద్రగుప్తుఁడు; 3. పాపాలముద్ద: చూ, వ్యాధుఁడు. 2.

వృషలులు, అం. ఔపాసనాగ్నికార్యములుచేయనివారు, సంధ్యోపాసనములు సలుపనివారు, వేదాధ్యయనముచేయనివారు.(3)

వృషవాను. సం. వి. ఆ.స్త్రీ: చూ, వృషము. 4*.

వృషశత్రువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

వృషస్యంతి, సం వి. ఈ. స్త్రీ. కాముకి: చూ, స్త్రీ.

వృషాంకము, సం. వి. అ. పుం. 1. నల్లజీడి*: చూ, స్ఫోటశోఫ; విణ. 2; చూ, సాధ్యము. 2.

వృషాంకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, శివుఁడు; 2: చూ, సజ్జనుఁడు; 3: చూ, వినాయకుఁడు. 1.

వృషాంచరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.

వృషాకపాయి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, లక్ష్మి. 1; 2: చూ, పార్వతి; 3. ఇంద్రునిభార్య, శచి: చూ, భార్య. 1—౭; 4. అగ్నిభార్య, స్వాహ: చూ, సహధర్మిణి భార్య. 1—౨); 5. తిప్పతీఁగె*: చూ, సోమవల్లి; 6. 6 పిల్లపీఁచర*: చూ, శతావరి.

వృషాకపి, సం. వి. ఇ. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1; 2: చూ, శివుఁడు; 3: చూ, వహ్ని. 1.

వృషాభిఘాతము, అం: చూ, వ్యాకరణ బంధములు. (చూ, అదూషితములు.)

వృషాయణము, సం. వి. అ. పుం: చూ, పిచ్చుక.

వృషాహారము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వృషదంశకము.

వృషుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. వీర్యవృద్ధిగలవాఁడు; స్. పుం. 2: చూ, సహస్రాక్షుఁడు; విణ. 3. ఉత్తరపదమైనచో శ్రేష్ఠుఁడు: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు.

వృష్టి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వర్షము: చూ, సోన. (వాన. 1.)

వృష్ణి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. పొట్టేలు: చూ, మేషము. 1; 2 = వ్రేఁడు. గొల్లవాఁడు: చూ, వ్రేఁడు; 3 కృష్ణుడు: చూ, విష్ణువు. 1; 4: చూ, వహ్ని. 1; 5: చూ, సహస్రాక్షుఁడు; 6. పాషండుఁడు:చూ, సర్వలింగి.

వృష్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉసిరిక*: చూ, శ్రీఫలి.

వె

వెంకఁడు, వై. వి. = వేంకట. ఒకానొకపేరు.

వెంగలి, వై. విణ.=వ్యంగ్య-వికల. రూ-వెంగళి. 1, మూఢుఁడు. ఉ, హరి. 5, ఆ. 281: చూ, సద్బుఁడు; 2. జడుఁడు. శశాం. 1, ఆ 38: చూ, సద్బుఁడు; 3. ఉన్మాదుఁడు: చూ, వెఱ్ఱివాఁడు; 4 వెఱ్ఱిది: చూ, పిఱిఁది 3. [చూ, సద్బుఁడు.

వెంగలివిత్తు, ద్వ. విణ. వెంబరవిత్తు మూఢాగ్రేసరుఁడు:

వెంగళి, వై. విణ. = వ్యంగ్య: చూ, రూ-వెంగలి. (వెంగళప్ప)

వెంగళితనము, వై. వి: చూ, వెఱ్ఱి. 1.

వెంగినాడు బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఆంధ్రులు, బ్రాహ్మణులు. ('తూర్పుకనుమలకు దిగువ కృష్ణా గోదావరీనదులకు మధ్య ప్రదేశమునందు వెంగిపురములోనివారు. వీరిలో కొందఱు ఋగ్వేదులు. కొందఱు కృష్ణయజుర్వేదులును శుక్లయజుర్వేదులునునై యున్నారు. అపస్తంబ అశ్వలాయన కాత్యాయన సూత్రములవారు.")

వెంచ, దే. వి. మడుఁగు, హ్రదము: చూ, సరస్సు. 1.

వెంచము, —వై.—

వెంట, దే. వి. 1. దారి: చూ, మార్గము. 1; 2: చూ, సహాయము; 3: చూ, వేఁట. ఉ, హరి. 2, ఆ, 140; 4: చూ, విధము. 1; 5. తలఁపు. ఉ, హరి. 4, ఆ. 257: చూ, స్మృతి. 1; 6. కార్యము: చూ, వ్యాపారము. 1; ద్ర. 7: చూ, వెంబడి. 1; 8: చూ, వెంబడి. 3

వెంటము, దే. వి. కుతూహలము, తమి: చూ, వ్యసనము. 8.

వెంటి, దే.వి.కసవుపిరి,పిరి,తొంట: చూ, సూత్రము, 1. తద్వి.-గడ్డిమేటికి:—కసవుఁగుప్ప, గడ్డిమేటి, గడ్డివామి, వామి. (సం.)— గరళము, వరండము.

వెంటిగొను, దే. అ. క్రి: అల్లిబిల్లిగొను, ఉగ్గులువాఱు, గుంజులాడు, చిట్టుముట్టాడు, తిరితీపులాడు, దొమ్ములాడు, పిరిగొను, పిరివీఁకులాడు, పిరివీఁకుసేయు—పిదువీఁకులు సేయు, వీఁకులాడు, పెనఁకువలుగొను, పెనఁగఁబడు, పెనఁగాడు, పెనఁగు, పెనఁగులాడు, పెనఁగొను, పోరాడు, పోరితమాడు, మలగొను, మలయు, మల్లడిగొను, మల్లడించు, మల్లాడు, ముడివడు, ముస్పిరిగొను, మెలిగొను, మెలివడు, లాగులాడు, వడిగొను. (చూ, వడివేయు.)

వెంటినలుఁగు, వా. వి. మందెవెంటినలుఁగు.

వెంట్రుక, వా. వి: చూ, రూ-వెంట్రుక. (అప్ర.) సాంబ మా. 15. "నీవు వెంట్రుకముక్కకైన పనికిరావు."

వెంట్రువ, దే.వి ఒకరకముముంగి: బట్రువు: చూ, (ముంగిస.)

వెండి, దే వి. 1. రజితము: చూ, లోహము. 1; అవ్య. 2. మఱి; చూ, వెండియు; 3. పిమ్మట: చూ, వెనుక. 1. (ఇదియు సువర్ణకాంతము నగును: చూ, సు)

వెండికొండ, ద్వ. వి. = శివాద్రి: చూ, పర్వతము.

వెండిగుండు, 1. —పై.—; 2. వెండిగుండువలె నుండుటచే కుక్కకియ్యఁబడిన పేరు. స్వా. 4, ఆ. 32: చూ, నివంగి. 2.

వెండికొండ ధనీఁడు, ద్వ. వి: చూ, శివుఁడు. సా. 1, ఆ. 3.

వెండిజందెము, ద్వ. వి. పెండ్లిజందెము: చూ, యజ్ఞసూత్రము. (ఉత్తరజందెము పెండ్లిజందెముఅని కొందఱు. ఇందు బంగారు వెండి కలిసియుండును.)

వెండిమించుకొండ, ద్వ. వి: చూ, వెండికొండ.

వెండియు, వా. అవ్య. (కళా. 6, ఆ. 19; ఉ, హరి. 1, ఆ. 84.): అప్పటి, ఇఁక-ఎప్పటి, క్రన్న, క్రమ్మట, క్రమ్మఱ, పదంపడి-పదపడి, పొరి, బరువడి, మగుడ, మగల-మఱల, మఱియు, మాటికి, వెండి, సారె. (సం.)— అథి, పిప్స. (వి)—తడవ, తరవాయి, తూరి, తేప, తోయము, పారి, మాఱు, రువ్వము-రువ్వు, వల్లె, విడుత, సారి. (సం.)— ఆవర్తనము, ఆవృతి, ఆవృత్తి, వారము, విరోధము, శశ్వత్తు. (చూ, శశ్వత్తు. 1—౩) (చూ, మరలఁబాటు.)

వెంట్రుక, దే. వి. 1. కురులు, నెఱ—నెఱక, (బ) బొచ్చు, ఎంట్రుక, వెంట్రుక, వెఱక, వేనలి. (సం.)— అంకురము, అంగజము, అంగరుహము, అక్షము, అస్రము—అస్రము, అళము బూ, కంజము, కచము, కుంతలము, కేశము, కోష్టాతకము' గోవు, చకురము, చికురము, చిహురము, తనురుహము-తనూరుహము, రోమము, వాలము, వేనలి, శిరోజము, శిరోరుహము. తద్విశేషములు —౧. (సం.)— కనుతెప్పవెంట్రుకకు:— అక్షిపక్ష్మము, పక్ష్మము; ౨. పక్షిత్రుప్పుడుకు:—(సం.)— పక్ష్మము; ౩. త్రుప్పుడుకు:— ఉన్ని, త్రుప్పుడు, బొచ్చు. (సం.)— రోమము; ౪. కేశసమూహమునకు:— జడ, నెఱి. (సం.)— కశ్యము, కచపక్షము, కచపాశము, కచహస్తము, కుంతలపక్షము, కేశకలాపము, కేశపక్షము, కేశపాశము, కేశహస్తము, కైశికము-కైశ్యము, వాలహస్తము. (చూ, సమూహము); ౫. (సం.)— కక్షరోమము; ౬. (సం.)— కేశరము—కేసరము, (తె.)— జూలు, లేవు; ౭. (సం.)—కేసరము. (తె.)—జడ, జూటు, జూలు; ౮. కురులు, నెఱికురులు, ముంగురులు. (సం.)—అగ్రకేశము, అరాళవాలము. అలకము—ఆళకము, అళికము, కర్కరాలము, కురలము—కురుళము, ఖంకరము, చూర్ణకుంతలము, భ్రమరకము—భ్రమరము; ౯. తెప్పనడిమి వెంట్రుకకు:— కొరి. (సం.)— అర్మము, వట్టువు; ౧౦. (సం.) - అవచూలము; ౧౧. పిల్లజుట్టుకు. (చూ, సిక); ౧౨. శిఖకు:— (చూ, సిక); ౧౩. చింపిరి, జుంజురు, బరిసె; ౧౪. పిలక; ౧౫. జుంజురు వెంట్రుకలు; ౧౬. (సం.) -ఝల్లరి: ౧౭. తల; ౧౮. ఆతు; (సం.)—శష్పము; ౧౯. నర. (సం.)— పలితము: ౨౦. ముడిక: (చూ, ముడి, 2-3.); ౨౧ స్నానాదిసంస్కారము చేత గరగరియైన తలవెంట్రుకకు: (సం.)— శిరస్యము, శీర్షణ్యము; ౨౨ మూతిపై వెంట్రుకలకు:- అరపమీసము: చూ, శ్మశ్రువు. 1; (కేశమునకును రోమమునకును స్వల్ప భేదము. కొన్నిచోట్ల చూపట్టెడి రోమమునకు:— ఉ, హరి. 2, ఆ 100.) (చూ, వేనలి.) ౨౩. పక్షియాఁకకు:- అంగరుహము; ౨౪. మేఁకవెంట్రుకకు:- అజలోమము.

వెంట్రుకఁగట్టఁబడుట, జా, నిరసించుట. "కాముతూఁపులు వెంట్రుకఁగట్టఁబడును." (విజయవిలాసము.)

వెంపర, దే వి. 1: హింస. 1;2. పీడనము: చూ, సమ్మర్దము; 3. భేదనము: చూ, స్ఫోటము. 1.

వెంపరలాడు, దే. స. క్రి. 1. పీడించు: చూ, హింసించు. 2; 2. భేదించు: చూ, వేఱుపడు; 3. బారిసమరు. కై. 3, ఆ. 101: చూ, హింసించు. 3.

వెంపలి, దే. వి: చంపలి. 1. (సం).- ఇషుపుంఖము, చారటి, బాణపుంఖి, మణికాచము, శరపుంఖ. తద్వి — ౧: తెల్లవెంపలి. (సం.)— కాండపుంఖ, శరపుంఖ, శ్వేతపుంఖ: ౨. (తె.) -ములువెంపలి.(సం.) -కంటకంపుఖి, కంటపుంఖి, కంటాలువు, ఖండపుంఖిక. *.

వెంబ, దే. వి. విశాలము "బిందెమూతి వెంబగానున్నది." చూ, సుర. (3).

వెంబడి, దే. వి. 1: అంత, అనుగలము, ఊఁఅట, ఒంటింపు, తొడరిక, తోడు, తోడునీడ, తోడుపాటు-తోడ్పాటు తోవాసము, పక్క—పక్కము, బాసట, మద్దతు, వెంట, వెన్నడి, వెన్నాన, సాయము-సావాసము. (సం.)-అనుబంధము, అనురోధము, అనువర్తనము, అనుశయము, అనుసరణము, అనుసారము, సహాయము - సాహాయ్యము (అవ్య): శశ్వతు. తద్వి.—౧(సం) అనుగతి, అనుగమనము, అనుగమము; (విణ)-వావిరి. ("చూ, సహాయము";) ద్ర. 2. పృష్ఠతోర్థకము: చూ, వెనుక. 1; 3 పశ్చాదర్థకము: (వెంట.) (సం). అనంతరము: చూ, వెనుక 1. ("చూ, సాహాయ్యము."); 4. వెంబడింపఁబడినది:- అనుగతము;

వెంబడించి పరుగెత్తించు. వా. అ. క్రి: తఱుము. రొప్పు.
వెంబడించు, దే. స. క్రి: రూ-వెంబళించు. ఎగచు-ఎగుచు-ఎవుచు-ఎయిదు-ఎద్దు, తగులు-తవులు- తౌలు, తఱుము, తొడరు, పాఱఁదోలు, పిఱుఁదుకొను, వెనుకొను-వెన్కొను, వెనుచఱచు, వెనుతవులు- వెన్తవులు, వెనుదన్ను - వెన్ను దన్ను, వెన్నంటు, వెన్నడించు, వెన్నడికొను, వెన్నాడు-(సం).— అనుగమించు, అనుబంధించు, అనువర్తించు, అనుసరించు.
వెంబడించువాఁడు, దే. విణ: చూ, సైదోడు.
వెంబర, దే. విణ. 1. దుష్టుఁడు. రసి. 5, అ. 111: చూ, వ్యాధుఁడు. 2; 2. దుష్టురాలు. రసి. 5. అ. 111: చూ, స్త్రీ; 3. మూఢుఁడు. ప్రభు 13, అ: చూ, స్తబ్ధుఁడు.
వెంబరవిత్తు, దే. విణ.1. దుష్టాగ్రేసరుఁడు;2:చూ, వెంగలివిత్తు.
వెంబళించు, దే. స. క్రి: చూ, రూ-వెంబడించు.
వెకలి, వై. విణ.=వికల. రూ-వెక్కలి—వెంగలి - వెంగళి, వెఱఁగు, వెడద 1: చూ, వెఱ్ఱివాఁడు; 2. మూఢుఁడు. ఉ, రా 7, అ. 328: చూ, స్తబ్ధుఁడు; 3. వెఱ్ఱిది: చూ, వేఱిఁడి. 1; 4. అసక్తుఁడు. పాండు: 3, అ. 62: చూ, లుబ్ధుఁడు.
వెకలితనము, ద్వ. వి: చూ, వెఱ్ఱి. 1.
వెకవెకలు, వా. వి. బ. వెఱ్ఱినవ్వులోనగువాని యందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.
వెకిరింత, వై. వి: చూ, వానరము.
వెక్క, దే. వి. 1. వేఁడిమి: చూ, సంజ్వరము; వై. వి. 2.= హిక్కా. (దేశ్యమని శ. ర.) ఎక్కిలి: చూ, హిక్క. 1; దే. వి. 3. జ్వరము: చూ, రోగము 1.
వెక్కలి, వై. విణ.=వికల. 1: చూ, రూ-వెకలి 1—2—3—4; 5. = హిక్కా: చూ, వెక్క. 2.
వెక్కసపడు, ద్వ. అ. క్రి. 1. దుస్సహత్వమునొందు హరి. పూ. 5. అ. 14: వెక్కసించు; 2: చూ, వెక్కిరించు 2.
వెక్కసపాటు, ద్వ. వి. వెక్కసపడుట భార. విరా. 6, అ. 112.
వెక్కసము, 1. వై వి. =వికాశ. (దేశ్యమని శ ర.) వెగటు: చూ, వైరస్యము; దే. విణ 2. అధికము. రామా. 7, అ, 16: చూ, హేరాళము; 3: అరిది, కడిది, గగనము; గొట్టు, బంగారము—బంగారు, బాఁతి-ప్రాఁతి, మందు. (సం). — అప్రాప్యము, గుర్లభము, వికాశము. (వి) అప్రాప్తి; 4: అరిది, దెప్పరము-దెప్పరము, మిడిమేలము.(సం).గురువు, దుర్భరము, దుర్వహము, దుస్సహము.
వెక్కసములు, దే. వి. బ. దుస్సహవచనములు.
వెక్కసి, వై. విణ =వికాశ (వెక్కసము+ఇ) 1: ఉక్కఱుఁడు. (సం): ఆక్షేపకుఁడు, దుస్సహుఁడు, వికాశుఁడు; 2. దుస్సహురాలు: చూ, స్త్రీ. (దేశ్యమని శ. ర.)
వెక్కసించు, వై. అ. క్రి.=వికాశ (దేశ్యమని శ. ర): చూ, వెక్కసపడు. 1.

వెక్కిరించు, వై. అ. క్రి. 1: వెక్కిరింతలాడు. శో. 5, అ. 253; 2. ఒకరియొక్క వేషభాషాచేష్టల ననుకరించి అపహాస్యము చేయు. అని. 1, అ, 12: అపహసించు, (తె.) కొక్కరించు, గేలికొట్టు, గేలికొను, వెక్కసపడు (చూ, హేళనముచేయు); స. క్రి. 3. పరియాచకముసేయు: చూ, హసించు.
వెక్కిరింత, వై. వి =వికార. రూ-వెక్కురు. వెక్కిరించుట, అపహాస్యము: చూ, హాస్యము 1.
వెక్కిరింతలాడు, ద్వ. స. క్రి: వెక్కిరించు.
వెక్కిలి, వై. వి.=హిక్కా. (రూ—వెక్క-వెక్కళి వెక్కు-ఎక్కిలి): చూ,హిక్క.1. (దీనినే ఐదాహమని కొందఱు.)
వెక్కిళి, —వై.— (బ. వెక్కిళ్లు—ఎక్కిళ్లు).
వెక్కు, వై. వి. 1 = —వై.— హరి. ఉ, 8, అ. 113; అ. క్రి. 2. వెక్కిలివిడుచు: వెగచు; 3. ఏడ్చినపుడు వెక్కిలి వలె ధ్వనించు. నిర్వ. 2, అ. 24: వెగచు.
వెక్కురు, వై వి. = వికార: చూ, రూ-వెక్కిరింత.
వెక్కుడు, దే. వి. కుండలక్రమము, కుండలద్రుమము *: అంగుళీబీజము.
వెక్కురు, వై. వి. 1. = వికార: చూ, వెక్కిరింత; విణ 2. =వికారి. వికారము పట్టినవాఁడు, భాగ. 7, స్కం. 254; 2. వికృతము: చూ, వికారి. 2.
వెగచు, దే.అ.క్రి. 1: చూ, వెక్కు; 2. విక్ర. 6, అ.120; 2: చూ, వెక్కు 3.
వెగటు, వై. వి.=వికట. 1. రోఁదు. స్వా. 2, అ. 63: చూ, వైరస్యము; విణ 2. వెటుకు. పర. 3. అ. 57: చూ, విరసము. 2; 3. కసరు, వికటగంధము: చూ, సుగంధము.
వెగడు, దే. వి. 1. ఆశ్చర్యము; చూ, వింత. 1; 2. తల్లడము. లక్ష్మి. 2. అ, 107: చూ, లోలము. 1; 3: చూ, వ్యత్యయము. మార్క. 2. అ. 34; నిర్వ. 8, అ. 119
వెగడుపడు, ద్వ. అ. క్రి. తల్లడపడు: చూ, సలించు. భార. ఆది. 2, అ. 131.
వెగ్గలము, దే. విణ. అధికము: చూ, హేరాళము.
వెగ్గలీఁడు, దే. విణ. (వెగ్గలము+ఈఁడు) అధికుఁడు. కాశీ. 5, అ. 116: చూ, హేమాహేములు.
వెచ్చించు, వై. స. క్రి వెచ్చముచేయు జై. 7, అ. 188; చూ, వెచ్చపెట్టు.
వెచ్చ, దే.వి. 1.వేఁడిమి.భాగ.4,స్కం. 77: చూ, సంజ్వరము. 2; 2. జ్వరము: చూ, రోగము. 1. విణ; 3. వేఁడి: చూ, సంజ్వరము. 2.
వెచ్చఁదనము, దే. వి: చూ, వెచ్చ. 1.
వెచ్చకాఁడు, ద్వ. వి. (వెచ్చము+కాఁడు) 1: చూ,విటుఁడు; విణ. 2.మిక్కిలి వెచ్చముచేయువాఁడు:చూ,స్థూలలక్షుఁడు. 2.

వెచ్చన, దే. వి. రూ—వెచ్చ-వెట్ట. 1. వేఁడిమి: చూ, సంజ్వరము. 2,విణ; 2. వేఁడి: చూ, సంజ్వరము. 2.(విణ. అయినపుడు కడపటి అకారమునకు ఇకారమువచ్చెడి. "వెచ్చని కన్నీరు, వెచ్చనిగాలి." మొ.)

వెచ్చపడు, వై. అ. క్రి. 1: వెచ్చపోవు; ప్రే. 2. వెచ్చపఱచు.

వెచ్చపెట్టు, ద్వి. స. క్రి. 1. వెచ్చించు. విక్ర. 2, ఆ. 163: చూ,వ్యయించు: వా. 2.ఏదోయొకరీతినికానిమ్ము; 3. కాఁచు.

వెచ్చపోవు, ద్వి. అ. క్రి: వెచ్చపడు. పర. 4, ఆ. 148: చూ, వ్యయించు.

వెచ్చము, వై, వి. 1. వ్యయమ్. ఖర్చు: చూ, వ్యయము. 1; 2 ఇంటికి వాడుకొనుటకు కావలసిన చిల్లరసరకుల అప్పు: దినవెచ్చము, వాడకము; 3 విజయము. గెలుపు: చూ, విజయము. 1.

వెచ్చు, దే. వి. 1. ఉష్ణము: చూ, సంజ్వరము 2; అ. క్రి. 2: చూ. సంతాపించు.

వెజ్జు, వై. వి =వైద్య. మందరి: చూ, సంచికట్టు 1.

వెజ్జురాలు, వై. వి వైద్య. వైద్యురాలు: చూ, సంచికట్టు. 4.

వెటకారము, వా వి: చూ, హేళనము.(అప్ర)(రూ-ఎటకారము.)

వెట్ట దే వి. 1.ఉష్ణము: చూ, సంజ్వరము.2; 2:చూ, వెట్టకారు; విణ. 3 వేఁడి. ఉ, రా. 6, ఆ 43: చూ, సంజ్వరము. 2.

వెట్టకారు, ద్వి. వి. గ్రీష్మ ఋతువు: చూ, మాసద్వయము.

వెట్టవెవులతపసి, ద్వి. వి ఉగ్రశ్రవుఁడు.

వెట్టము. దే. వి: చూ, శత్రువు.

వెట్టి, వై. వి.=విష్టి. కూలిలేక చేసెడుపని. ఉ, హరి. 5, ఆ. 89: (సం)—అమిజి-ఆమిజి, విష్టి.

వెట్టికారు, ద్వి. వి: చూ, రూ-వెట్టకారు.

వెట్టిగొను, ద్వి. స. క్రి వెట్టిచేయించు.

వెట్టివాఁడు, ద్వి. వి: రూ-వెట్టీఁడు, బారికె, అమిజికాఁడు. (సం.)—కర్మకారుఁడు.

వెటీఁడు, ద్వి. విణ (వెట్టి+ఈఁడు.) —పై —

వెడ, దే. విణ. 1. తూఁడు: చూ, సహస్రపత్రము; 2: చూ, స్వల్పము; 3: చూ, వ్యర్థము. రామా. 6, అ. 49; 4: చూ వికారి 2. భాగ, 3. స్కం. 982; 5. తొచ్చెము. భార విరా. 2, ఆ. 174: చూ, శబ్దము. 2; క్రి విణ. 6. ఇంచుక: చూ, స్వల్పము.

వెడఁగు, దే. వి. 1. అవివేకము. అచ్చ. సుం. కాం 90: వెఱ్ఱి. 1; 2: చూ, వికారము. 1—3; విణ. 3. అవివేకి. భార. ఆది. 6, ఆ. 279: చూ, స్తబ్ధుఁడు; 4. ఉన్మాదుఁడు: చూ, వెఱ్ఱివాఁడు; 5: చూ, వేఁటిఁడి. 2.

వెడఁగుతనము, దే. వి: చూ, వెఱ్ఱి. 1.

వెడఁగుపడు, ద్వి. అ.క్రి. 1. అవివేకమునొందు; 2. జడత్వమునొందు.విర్వ.10,ఆ 78:వెడఁగురుపడు; 3 వికారమునొందు.

వెడఁగుపాటు, ద్వి. వి. వెడఁగుపడుట. (జడత్వము నొందుటకు:— ప్రభా. 1, అ. 28.)

వెడఁగురుపడు, ద్వి. అ. క్రి: చూ, వెడఁగుపడు 2.

వెడఁద, దే. విణ. 1: చూ, వెడఁగు. 4; 2. విరివియైనది: చూ, విశాలము. 3.

వెడఁదనోటిమెకము, ద్వి. వి: చూ, సింహము.

వెడఁదమోముమెకము, —పై.—

వెడఁదవాఁడియమ్ము, ద్వి. వి. (వెడఁదవాయి+అమ్ము) పాలవాతి యమ్ము: చూ, హేతి. 4 (బాణము. 1—౬౬.) భార. విరా. 5, ఆ. 149.

వెడజాణతనము, ద్వి. వి: చూ, సంశయము.

వెడబము, వై. వి.=విడంబ. (దేశ్యమని శ.ర.) అనృతము: చూ, వితథము.

వెడలఁగ్రక్కుట, వా. వి. 1: చూ, వాంతి; 2. అభిప్రాయము వెల్లడించుట.

వెడలఁబడు, ద్వి. అ. క్రి: చూ, వెడలు. జై. 1, ఆ. 106.

వెడలఁబాటు, ద్వి. వి వెడలుట, వెలువడుట—వెల్వడుట. (సం.)—అవకర్షణము, ఉద్యానము, నిర్గతి, నిర్గమనము, నిర్గమము, నిష్క్రమము, నిష్క్రాంతి, నిస్తరణము, నిస్సరణము, వణము. (అవ్య) అప. (విణ.)-అవకృష్టము. నిష్కాసితము.

వెడలఁబాఱు, దే. అ. క్రి: చూ, వెడలు. హరి. పూ. 7. అ. 16.

వెడలించు, దే. స. క్రి. ఉచ్చాటనముచేయు: చూ, వెళ్లగొట్టు.

వెడలు, దే. అ. క్రి. బయలువెడలు: చూ, సాగు.

వెడలుచు, దే. ప్రే. (య 3, ఆ. 46): రూ-వెడల్చు-వెలలుచు-వెలుచు—వెల్చు.

వెడలుట, దే. వి: చూ, వెడలఁబాటు.

వెడలుపు, దే. వి. రూ—వెడల్పు. 1: చూ, వైశాల్యము. 1; వా. 2. వెడలుపుబట్ట, పరిణాహము: చూ, వస్త్రము 1-౨౩.

వెడల్చు, దే ప్రే: చూ, రూ—వెడలుచు.

వెడల్పు, దే. వి: చూ, రూ—వెడలుపు

వెడవింటి, దే. వి. (వెడ+విల్లు): చూ, మన్మథుఁడు.

వెడవిలుకాఁడు, దే. వి. —పై.— రామా. 6, ఆ. 147.

వెడవిలుతుఁడు, దే. వి. —పై.—

వెడవిల్కానిబాబా, దే. వి: చూ, శుకము.

వెడవెడ, దే. విణ. 1 అత్యల్పము: చూ, స్వల్పము; క్రి. విణ. 2. సూక్ష్మముగ; 3. మందముగ; 4. మృదువుగ. భార. ఉద్యో. 2, ఆ. 111.

వెడ్డరి, దే. విణ చూ, వంచకుఁడు.

వెడ్డు, దే. వి. 1. కపటము: చూ, సూక్ష్మము. 2; 2: చూ, వంచన. ప్రభా. 3, అ. 10.

వెడ్డువెట్టు, దే. స. క్రి: (సం.)— విడంబించు. భో. 5, ఆ. 130: చూ, వంచించు.

వెణవ, దే. విణ: చూ, రూ—వెడఁద. 2.

వెణుతురు, వై. వి.=వేల్లంతర*: రూ—వెలుతురు (సం.)-

కదరము, కరీరము, క్రకచము, క్రకరము, గ్రంథికము, గ్రంథిలము, గూఢపత్రము, పీరతరువు, వేల్లంతర. (వేల్లంతరము.)

వెత, వై. వి. = వ్యథా: చూ, శోకము. నీలా. 2, ఆ. 47.

వెతకు, దే. స. క్రి. (ఉ, రా. 4, ఆ. 6): రూ — వెదకు — వెనకు – నెమకు, అరయు — అరయు, ఒరయు, గాలించు, గుద్దలించు, దేవు, తడవు, పరికించు, పుడుకు, రోయు. (సం.) — అన్వేషించు, గవేషించు, చర్చించు, విచారించు, శోధించు.

వెతాఁకు, వై. వి. = వృధా. (దేశ్యమని శ. ర.): చూ, వెత.

వెద, దే.వి. 1. కొప్పు. అచ్చ సుం. కాం. 31: చూ, వేనలి.2; 2. విత్తడము, విత్తుట, నాటు, నాట్నము. (సం.) — ఉప్తి, బీజము, బీజావాపము, వపనము, వాపము, వికిరణము. (అవ్య) — అజ్: 3. గోమహిష్యాది ప్రథమగర్భము: చూఁడి, చూలు (సం.) — ఉపచరము-ఉపసరము, ప్రజనము; 4. పక్షిగర్భాధానము. నీలా. 3, ఆ. 10: చూ సంయోగము. ౧౩; 5. గోమహిష్యాదులు చూలౌనట్టి కాలము: చూఁడి-చూఁడు-చూలు. (సం.) — ఉపచరము — ఉపసరము, ప్రజనము; 6. పశుఋతువు.

వెదకొట్టు, దే స. క్రి: చూ, కనిపట్టు.

వెదకు, దే. స. క్రి: చూ, రూ-వెతకు. భార, ఉద్యో 1, ఆ. 333.

వెదకుడు, దే. వి. చూ, సమీక్షణము. 2.

వెదకులాడు, వా. స. క్రి. 1. దేవులాడు; 2. వెదకుకొను.

వెదకెడువాఁడు దే. విణ: (సం) — అనుపది, అన్వేష్ట.

వెదగొట్టు, దే. వి. విత్తులువెదవేసెడు గొట్టు.

వెదచల్లు, దే స. క్రి. 1. కులుకు, చల్లు: చూ, సంప్రోక్షించు; 2. వ్యాపింపఁజేయు, ప్రభా. 4, ఆ. 54.

వెదచిందు, దే. అ. క్రి: చూ, వ్యాపించు. పా. 1, ఆ. 56.

వెదపెట్టు, దే స. క్రి. విత్తులుచల్లు. మార్క.4, ఆ. 41: చూ, వెదచల్లు.

వెదమొదవు, దే. వి వెదావు, సంధిని: చూ, ధేనువు ౨౭.

వెదావు, దే. వి. — వై. — (రూ-ఎదావు)

వెదికిలఁబడుఁదొడుకు, దే. వి. కామధేనువు: చూ, ధేనువు.౮.

వెదురు, వై. వి. 1. = వేణువు*, గడ-గెడ, (సం.) — అపవరకము, కంటకము, కంబి, కర్మారము, కార్ముకము, కిలాటి, ఖలము, తృణకేతువు, తృణధ్వజము, త్వక్సారము — త్వచిసారము తేజనము, మస్కరము, మృత్యుబీజము, యవఫలము, వంశము, వేణువు, శతపర్వము, సతీలము తద్వి - ౧. కణాదిబొంగు, దండియ — దండె, పల్లకీబొంగు, బొంగు, బొంగువెదురు; ౨. చేపాటికఱ్ఱ, (సం.) - భల్లంగము; ౩. నల్లవెదురు, (సం.) — కృష్ణసారకము; ౪. (సం) — కీచకము, ధ్వనిద్వేణువు; ౫. (సం.) — శతఘ్ని; ౬. (సం.) -- అంగారవేణువు, 2 వాస — వాసము.

వెదురుకంపజుట్టు, ద్వి. వి. ఒకపిట్ట: చూ, పక్షి

వెదురుకోల, వా. వి: చూ, రంభము.

వెదురుపాలు, వై. వి. 1. త్వక్షీరము*: చూ, వంశరోచన: 2. వెదురుప్పు.

వెదురుపిచ్చిక, ద్వి. వి. ఒకపిట్ట: చూ, పక్షి.

వెదురుప్పు, ద్వి. వి: చూ, వెదురుపాలు. 1--2.

వెదురుబియ్యము, వా. వి: — (సం.) — వైణవము.

వెదురుమిడుత, ద్వి. వి. ఒకానొకమిడుత: చూ, శలభము.

వెదురుమొలక, ద్వి. వి:-చోశకి, కమఠము, కరీరము: చూ, మొక్క. 1 — ౫.

వెదురువిల్లు, ద్వి. వి. వెదురు బద్దలతోఁజేసిన విల్లు: — గిలకబద్ద, వింటిబద్ద. (బాణము. 1 — ౩౭) (చూ, విల్లు)

వెధవ, వా. వి. 1: చూ, రూ-విధవ; 2. నిష్ప్రయోజకుఁడు: చూ, వ్రాజె; 3. దుష్టుఁడు: చూ, వ్యాధుఁడు. 2.

వెనక, ద్వి. వి. విణ. క్రి: చూ, రూ-వెనుక. 1.

వెనకయ్య, వై. వి. = వినాయక: చూ, వినాయకుఁడు.

వెనకయ్య తల్లి, ద్వి. వి: చూ, పార్వతి.

వెనకయ్య వెనకయ్య, ద్వి. వి: చూ, స్కందుఁడు.

వెనకు, దే. స. క్రి: చూ, వెతకు. య. 2, ఆ. 76

వెనకుఁడు, దే. వి: చూ, వెదకుఁడు.

వెను, దే. వి. అవ్య: చూ, రూ-వెన్ను. 1-2-3-4.

వెనుఁబడు, ద్వి. అ. క్రి. రూ-వెన్బడు: 1 విషాదించు. భార. విరా 2, ఆ 60: చూ, శోకించు; 2. దుఃఖించు. నిర్వ. 7, ఆ. 157: చూ, శోకించు.

వెనుఁబాటు, ద్వి వి. రూ-వెన్పాటు. 1. విషాదము. భార. విరా. 1, ఆ. 103: చూ, శోకము; 2. దుఃఖము. భార. ఉద్యో. 2, ఆ. 295: చూ, శోకము.

వెనుక, ద్వి. వి. రూ-వెనక-వెన్క. 1. పశ్చాద్భాగము:-అండ, అవతల, అవల-అవ్వల-ఆవల, ఆదట, పజ్జ, పిదప, పుత్త, మయి-మెయి-మే—మై, వీఁపు, వెంట, వెను — వెన్ను — వెనక-వెన్క. వెనుకమేను, వెనుకల, సంగడి. (సం.) — అపరభాగము, కుల్యము, పశ్చాద్భాగము, పార్ష్ణి, పృష్ఠము. తద్వి -౧. (విణ.) పశ్చాద్భాగమున నున్నది:- వెనక-వెన్క వెనుకటిది, పింగలి, పిదప, పెడ. (సం.) పశ్చిమము; ౨. పృష్ఠతోర్థకమునకు:-- (అవ్య) రూ — వెనక — వెన్క. వెనుకల, అంత, అంతట, అవతలి, ఆదట, ఐద, కలయ-కలయఁగ. క్రన్న, తరువాత — తరువాయి, దర్వాత, పదంపడి. పదపడి, పిదప, పిమ్మట, మఱి, వెంబడి, వెన్ను, (సం.) — (అవ్య.) — అనంతరము, అపరము, అథ, అథో, యత; ౩. (అవ్య.) - పశ్చాదర్థకమునకు:-అను. (తె) - రూ-వెనక-వెన్క, వెంట; ౪. దండువెనుకకు: — (సం.) — పార్ష్ణి: ౫ వెనుకప్రక్కకు:-(సం.) — పుచ్ఛము; ౬. (చూ, వీఁపు:) ౭ (చూ, వెంబడి.) ("చూ, రెలు.") 2. పూర్వకాలము. రామా. 6, ఆ. 198: చూ, లోను. 2; 3. పడమటిదిక్కు. య 5, ఆ.80: చూ, హరిత్తు.1; 4. ఉపేక్ష. భో. 6, ఆ 370:

చూ, సయాట: విణ; 5. ముందటిది. కై. 4, ఆ. 103: చూ, తొలి. 7.

వెనుకంజవేయు, దే. అ. క్రి: చూ, వెనుదీయు. 1.

వెనుకఁబోవువాఁడు, దే. విణ: చూ, సహాయుఁడు. 1.

వెనుకచిక్కు, దే. అ. క్రి. వెనుకనుండు, వెనుకపడు.

వెనుకచూపులమెకము, ద్వ. వి: చూ, రూ-వెనుచూపుమెకము.

వెనుకటిది, దే. విణ. పశ్చిమము (వెనుకభాగము): చూ, వెనుక. 1.

వెనుకటిపని, దే. వి. అపరకర్మము (గతించిన పని).

వెనుకటివాఁడు, దే. వి. (వెనుక+వాఁడు) 1. తమ్ముఁడు (అన్నగలవాఁడు): చూ, సహోదరుఁడు. విణ; 2. వెనుకనున్నవాఁడు, పింగలి. (సం.)—పాశ్చాత్యుఁడు.

వెనుకదీయు, దే. అ. క్రి. 1: చూ, వెనుదీయు; 2: చూ, సంకోచించు.

వెనుకద్రొక్కు, దే. అ. క్రి. చూ, వెనుదీయు.

వెనుకపడు, ద్వ. అ. క్రి. 1: వెనుకచిక్కు; 2. ధనము వెచ్చముకాక కూడఁబడు.

వెనుకపాటు, ద్వ. వి. వెనుకపడుట. స్వా. 3, ఆ. 28.

వెనుకమేను, దే. వి (వెన్నుగల వెనుకశరీరము): చూ, వీఁపు. 1.

వెనుకమ్రాను, దే. వి. ఏతపుబానకు నీళ్లెత్తువాఁడు కూర్చుండుటకై నిలుపుకాళ్లమీఁద అడ్డముగా నుంచినమ్రాను.

వెనుకల, ద్వ. వి: చూ, వెనుక. 1.

వెనుకవేయు, దే. స. క్రి. ధనమువెచ్చముచేయక కూడఁబెట్టు: చూ, సేకరించు. 2.

వెనుకుట. దే. వి. రూ-వెనుకుడు; చూ, సమీక్షణము. 2.

వెనుకుడు,—పై.—(రూ-వెన్కుడు).

వెనుకొను, దే. స క్రి. రూ—వెన్కొను: చూ, వెంబడించు. మార్క. 2, ఆ. 312.

వెనుచఱచు,—పై.—ఉ, రా. 3, ఆ. 401.

వెనుతవులు,—పై.—(రూ-వెన్తవులు).

వెనుచూపుమెకము, దే. వి: చూ, వెలుఁగుబంటి.

వెనుదన్ను, దే. అ. క్రి. 1. వెనుకనిల్చు. రూ--వెనుదన్ను: స. క్రి. 2: చూ, వెంబడించు. (రూ-వెనుదన్ను.)

వెనుదీయు, దే. అ. క్రి. వెనుకకుమఱలు, యుద్ధము వలనఁ బాఱు. ఉ. రా. 7. ఆ. 132: చూ, ముక్కు. (7)

వెనుదీయువాఁడు, వా. వి. (సం.) – భయద్రుతుఁడు, కాందిగ్భూతుఁడు, కాందిశీకుఁడు.

వెనువెంట, దే. క్రి. మిక్కిలి వెంబడి.

వెన్క, దే. వి. విణ. క్రి: చూ, రూ-వెనుక. (పశ్చాద్భాగమునకు:- విజ. 3, ఆ. 206.)

వెన్కుడు, దే. వి: చూ, రూ-వెనుకుడు.

వెన్కొను, దే. స. క్రి: చూ, రూ-వెనుకొను.

వెన్తవులు, రూ-వెనుతవులు.—పై —

వెన్న, వై. =విలీన. (వెల్ల+నేయి) పెరుఁగుచిలికియెత్తినది. మిసిమి. (సం.)–కట్వరము, దధిత్థము, దధిఫలము, దధిసారము, నవనీతము, నవోద్ధృతము, సరజము (చూ, స్తన్యము.")

వెన్నంటు, దే. స. క్రి: చూ, వెంబడించు.

వెన్నచెఱకు, వా. వి. వెన్నదేవికూర*.

వెన్నడాయి, ద్వ. వి. ఒకపిట్ట: చూ, పక్షి.

వెన్నడి, దే వి: (వెనుకనంటివెళ్ళుట) చూ, వెంబడి. 1. హరి. పూ. 3. ఆ. 210.

వెన్నడించు, దే.స.క్రి: చూ, వెంబడించు.ఉ,హరి 3,ఆ. 107.

వెన్నడికొను, —పై.—

వెన్నతోడ, జా. చిన్నప్పటినుండియు. "ననవిల్తు శాస్త్రంబు మినుకులావర్తించువని వెన్నతోడఁబెట్టినదిమాకు."మను చ.

వెన్నదేవికూర, ద్వ. వి: వెన్నచెఱకు*.

వెన్నదొంగ, ద్వ. వి. నవనీతచోరుఁడు, వెన్నముచ్చు, కృష్ణుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1.

వెన్నదొంగయన్న, ద్వ.వి.బలరాముఁడు: చూ,హలాయుధుఁడు.

వెన్నపడిదము, ద్వ. వి: చూ, భక్ష్యము వై. 6, ఆ. 120.

వెన్నపాలకాయ, ద్వ. వి.—పై.—

వెన్నపూస, ద్వ. వి; వెన్నముద్ద. 1.

వెన్నపము, వై. వి: చూ, భక్ష్యము కళా. 7, అ. 81.

వెన్నమడుగు, ద్వ. వి. ఒకరకముబట్ట: చూ, స్థూలశాటకము (వస్త్రము.)

వెన్నముచ్చు, ద్వ. వి: చూ. వెన్నదొంగ. [హిమాంశువు

వెన్నముద్ద, ద్వ. వి. 1: వెన్నపూస; 2 చంద్రుఁడు: చూ,

వెన్నముద్దకోడి, వా. వి. ఒకపిట్ట: చూ, పక్షి.

వెన్నముద్దలు, ద్వ. వి. బ. 1. శాలిధాన్యవిశేషము: చూ, ధాన్యము; 2. (బ): చూ, వెన్నముద్ద. 1.

వెన్నమెఱుఁగు, ద్వ. వి: చూ, భక్ష్యము.

వెన్నయుండ, ద్వ. వి: చూ, భక్ష్యము.

వెన్నవెదురు, వై. వి. 1. తఱిగొఱ్ఱి*: చూ, విశల్య. 1; 2. దంతి*: చూ. విశల్య. 4.

వెన్నాడు, దే. స. క్రి: చూ, వెంబడించు.

వెన్నాన, దే. వి. 1: చూ, సహాయము; 2: చూ, వెంబడి. (వెన్నంటుట).

వెన్నిచ్చు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, వెనుదీయు.

వెన్ను, దే. వి. రూ-వెను. 1: (వెన్నునపుట్టునది) కంకి, కండె. (సం.)—కణిశము, సస్యమంజరి. తద్వి.— ౧: గగ్గులకాఁడు; ౨: గగ్గులు; ౩. జిట్ట; ౪: (చూ, పొటకఱ): 2: చూ, వీఁపు; 3. ఇంటినడికొప్పు: చూ, సదనము. 1; వా. అవ్య. 4. పృష్ఠతోర్థకము: చూ, వెనుక. 1.

వెన్నుఁడు, వై. వి. = విష్ణు: చూ, విష్ణువు. 1.

వెన్నుకట్టె, ద్వ వి. పృష్ఠబంధము.

వెన్నుగంట, ద్వ. వి. కేశబంధవిశేషము: చూ, వేనలి.

వెన్నుగాఁడి, దే. వి: చూ, వెన్నుబద్ద.

వెన్నుచూపుట, జా. ఓడిపోవుట. "మున్నుగినె వానికిఁదన వెన్నుఁజూపమికై." (ధర్మజరాజసూయము.)

వెన్నుదన్ను, దే అ. క్రి, స. క్రి: చూ, రూ-వెనుదన్ను. 1, 2.
వెన్నునంటు, ద్వ వి. అర్జునుఁడు: చూ, సుభద్రేశుఁడు
వెన్నునడుగుపాప, ద్వ. వి. గంగ: చూ, నది.
వెన్నునరదము, వై. వి. గరుడుఁడు: చూ, హరివాహనుఁడు.
వెన్నునికొడుకురాణి, వై. వి. చూ, సరస్వతి.
వెన్నునిటెంకి, ద్వ. వి: చూ, సముద్రము.
వెన్నునిమడుంగుపాన్పు, ద్వ. వి. శేషఫణి: చూ, సర్పము.
వెన్నునివలకన్ను, ద్వ. వి: చూ, సూర్యుఁడు.
వెన్నునెడమకన్ను, ద్వ వి: చూ, హిమాంశువు,
వెన్నునెదకొమ్మ, ద్వ. వి: చూ, లక్ష్మి. 1.
వెన్నుపట్టె, ద్వ. వి. 1: చూ, వెన్నెముక; 2: చూ, వెన్నుబద్ద.
వెన్నుపాన్పు, ద్వ. వి. శేషఫణి: చూ, సర్పము.
వెన్నుపాము, దే. వి. మజ్జారజ్జువు, సుషుమ్నానాడి, కశేరుక నాడి. (చూ, నాడులు. 3.)
వెన్నుపూస. దే. వి: చూ, వెన్నెముక.
వెన్నుబద్ద, దే. వి. ఇంటినడికొప్పుమ్రాను: వెన్నుగాఁడి, వెన్నుపట్టె, వెన్నుమ్రాను.
వెన్నుమ్రాను, దే వి: చూ, వెన్నుబద్ద.
వెన్నుమచ్చుదునీఁడు, ద్వ. వి. అర్జునుఁడు: చూ, సుభద్రేశుఁడు.
వెన్నుపలచూపు, ద్వ. వి: చూ, సూర్యుఁడు.
వెన్నెముక, దే. వి: కోలెముక - కోలెమ్ము-కోలెమ్ముక-క్రోలెముక, పూసయెముక, వెన్నుపట్టె, వెన్నుపూస. (సం.) ఆధారదండము, ఏకవింశన్మహామణి, కశేరుక-కషేరుక—కసేరుక, గాంగేయము, వంశము: (చూ, శల్యము. 1.)

వెన్నెల, ద్వ. వి. (వెల్ల + నెల) 1: చందిరిక, నెలవెలుఁగు, రేయెండ (సం.)-అకల్క, కళ్యము-కామవల్లభ, కార్తికోత్సవము, కైరవి, కౌముది, చంద్రశాల, చంద్రిక, చాంద్రి, చార్వి, జ్యోత్స్న-జ్యోత్స్ని, జ్యోత్స్నిక—జ్యోత్స్నికి. హరిచందనము. తద్వి.- ౧. పండువెన్నెల, తలిపి వెన్నెల. (చూ, పున్నమ) ("చూ, హరిచందనము.2"); 2. నతి: చూ, హణిగలు; 3. నతి విశేషము: చూ, హణిగలు.
వెన్నెలకారు, ద్వ. వి. శరదృతువు; చూ. మాసద్వయము.
వెన్నెలకుప్పలు, ద్వ. వి. బ: చూ, బాలక్రీడ.
వెన్నెలకోలు, ద్వ. వి. నతి: చూ, హణిగలు.
వెన్నెలగుత్తి, ద్వ. వి: చూ, హిమాంశువు.
వెన్నెలచిన్నిపువ్వులు, ద్వ. వి. బ. నతివిశేషము: చూ, హణిగలు.

వెన్నెలనారి, ద్వ. వి. మన్మథుని అయిదవదియగు వింటి యొక్క నారి. (దీనిబాణములు.- మొదలిజొన్న, దిరిసనము, మొగలిపూలు): స్థావరము. 1.
వెన్నెలపిట్ట, ద్వ. వి: చూ, వెన్నెలపులుఁగు.

వెన్నెలపులుఁగు, ద్వ. వి: చందమామపులుఁగు, నిప్పుదిండి, నిప్పులనుమ్రింగుపులుఁగు, నెలత్రావడము, నెలపులుఁగు - నెలపుల్గు, మంచుత్రాగుడుపులుఁగు, వన్నియలపిట్ట, వన్నెపులుఁగు, వెన్నెలపిట్ట, వెన్నెలపులుఁగు. (సం).— ఋతిభము, గుంద్రాలము, చ, చకోరకము, చకోరము, జీవంజీవము-జీవజీవము, జ్యోత్స్నాప్రియము. తద్వి.— చకోరముల గుంపునకు (సం).—చాకోరము.
వెన్నెలప్రోవులు, ద్వ. వి. బ: చూ, వెన్నెలకుప్పలు.
వెన్నెలరాయఁడు, ద్వ. వి: చూ, హిమాంశువు.
వెన్నెలతేఁడు, —పై.—

వెన్పడు, ద్వ. అ. క్రి. చూ, రూ-వెనుఁబడు. (విషాదించుటకు:- భార. ఆది. 2, ఆ. 9.)
వెన్పాటు, ద్వ. వి: చూ, రూ-వెనుబాటు. (విషాదమునకు.- భార విరా. 2, ఆ. 105.)
వెన్వెంట, దే. క్రి. మిక్కిలి వెంబడి: చూ, వెంబడి.
వెప్పు, దే. వి. ఉష్ణము. స్వా. 4 ఆ 60: చూ, సంజ్వరము. 2.
వెమ్మ, దే. అ. క్రి. తప్పించు: చూ, సంతాపించు.
వెయి, దే. స. రూ-వెయ్యి—వే-వేయి: చూ, సహస్రము. (చూ, సంఖ్య)
వెయ్యి, దే. వి. —పై.—
వెరఁగు, దే. వి: చూ, రూ-వెఱఁగు. 1-2-3. (వింతకు — ప్రభా. 4, ఆ. 47)

వెరఁజాడు, దే. స. క్రి. జొరుకొను: వెరజా.

వెరఁజా, —పై.— [ఉపాయశాలి)
వెరవరి, దే. విశ. నేర్పరి: చూ, సమర్థుఁడు (ఇతఁడె
వెరవిఁడి, దే. విశ ఉపాయహీనుఁడు.

వెరవు, దే. వి. రూ-వెరువు, 1. అసువు, ఇమ్మ, ఉత్తి. ఉపమ, ఎత్తు, ఎత్తుగడ, ఒడికము, ఒఱపు, కీలు, జతనము, జిత్తు, తెఱకువ, తంతు, దీమసము, నెప్పు, పొక్కు, మందు, మేవడి, వజ్జు, వయినము-వైనము, వయిపు-వైపు, వలసు, వశవు. (సం.)— అంగము, ఉపమ, ఉపాయము, క్రియ, గండకము-గండము, గతి, తంత్రము తీర్థము, ద్వారము, నిస్తరణము, నిస్సరణము, ముఖము, యుక్తి, యోగము, విధానము. తద్వి.—౧. ఉపాయములు నాలుగు:— సామ, దాన, భేద, దండములు; ౨. ఉపాయములు ఏడు:— సామ, దాన, భేద, దండ, మాయ, ఉపేక్ష, ఇంద్రజాలములు; ౩. ఉపాయములు ఆఱు:— సామ, దాన, భేద, నతి, ఉపేక్ష, రసాంతములు; 2. జీవనోపాయము. హరి. పూ. 7, అ, 130: చూ, స్థితి. 5; 3: చూ, విధము. 1. య. 2, ఆ. 92; విశ. 4. యుక్తము. ఉ, హరి. 4, ఆ. 168: చూ, యోగ్యము. 2; 5. వశము. నిర్వ. 3, ఆ, 5: చూ, స్వాధీనము.

వెరవేఁకి, ద్వ. వి. విరహతాపము. హరి. ఉ. 7, ఆ. 190: చూ, సంతాపము.

వెరసి, దే వి. 1. లెక్క మొత్తము: చూ, సంకలనము; విశ. 2, కడపటిది కళా. 5, ఆ. 78 అంత, కడగొట్టు. (సం.)— అంతము, అంతిమము, అంత్యము, ఉత్తమ, చరమము, జఘన్యము, పశ్చిమము, పాశ్చాత్యము, సాంతము, సాకల్యము. (అవ్య.)-కించ. ("చూ, సాకల్యము")

వెరసు, దే.వి రూ—వెరుసు. అంకెలు లోనగువాని సంకలనపు పంక్తులు, "పుట్లవెరుసు; టంకాలవెరుసు" మొ.
వెరువు, దే. వి: చూ, రూ—వెరవు విక్ర. 7, ఆ. 61.
వెరుసు, వా. వి: చూ, రూ—వెరసు
వెఱ, దే. వి. 1. రూ—వెఱఁగు-వెఱపు-వెరఁగు, భయము: చూ, సాధ్వసము; 2: చూ, వింత. 1.
వెఱఁగు, దే. వి. రూ—వెరఁగు. 1. భయము: చూ, సాధ్వసము; 2: చూ, వింత. 1. జై 1, ఆ. 114; 3: చూ, వెఱవెఱపాటు. ఉ, హరి. 5, ఆ. 33.
వెఱఁగుపడు, ద్వ. అ. క్రి. 1. అక్కజపడు: చూ, వెఱఁగొందు. 1, భార. అర 7, ఆ. 158; 2. తటకా డు: చూ, వెఱఁగొందు. 2.
వెఱఁగుపడువాఁడు, ద్వ. విణ. విస్మయాన్వితుఁడు.
వెఱఁగుపాటు, ద్వ.వి: చూ, వెఱఁగు. 1-2-3. (వింతకు:— భార. విరా. 5, ఆ. 126.)
వెఱఁగొందు, దే.అ.క్రి. 1. అక్కజపడు, అచ్చరువడు, అచ్చెరువడు-అచ్చెరువుపడు, అబ్బురపడు—అబ్రపడు, అరుదందు, వింతపడు, వెఱఁగుపడు. (మి.)-అద్భుతపడు, ఆశ్చర్యపడు; 2. ఉబ్బరపోవు, తటకాపడు, నివ్వెరపడు, ముడుగు, ఱిచ్చవడు, వెఱఁగుపడు. (మి):చేష్టలుడుగు. ("చూ, స్రుక్కు(6)")
వెఱక, దే. వి: చూ, వెంట్రుక.
వెఱచఱచు. దే. అ. క్రి. భయపడు: చూ, స్రుక్కు. (6)
వెఱచు, దే. అ. క్రి.—పై.—ఉ, హరి 6, ఆ. 134, రామా. 2, ఆ, 13.
వెఱపరి, దే. విణ. 1. అదురుగుండియ—అదురుగుండె, అళుకరి, కోశె, పంద, పిఱికి, బెడిదుఁడు. (సం.)—అధీరుఁడు, అశూరుఁడు, ఆతంకితుఁడు, అపోగండుఁడు, ఉగ్రంపశ్యుఁడు, ఉగ్రుఁడు, కాకరూకుఁడు, కాకలూకుఁడు కాఁతరుఁడు, ఘోరుఁడు, చకితుఁడు, త్రస్నువు, దీనుఁడు, భయంకరుఁడు, భయశీలుఁడు, భీకరుఁడు, భీరుకుఁడు, భీరువు, భీలుకుఁడు, భీముఁడు, భీష్మఁడు, భేలుఁడు. విక్లబుఁడు, విలక్షుఁడు, వృకుఁడు, శంకితుఁడు తద్వి.— ౧. భయమును పుట్టించువానికి:-భయంకరుఁడు, భీకరుఁడు, భీముఁడు; ౨. భయపడినవాఁడు:—దరితుఁడు, దీనుఁడు; 2. భయశీలురాలు: చూ, స్త్రీ.
వెఱపించు, వా. స. క్రి. అంకించు, అదలఁగొట్టు, అదలించు, అదరించు-అదలించు, ఆదలు, అదలుచు-అదల్చు, అడించు, అరుచు-అర్చు-అఱుచు, కంతు, గదుము, గదుముకొను, గద్దించు, జంకించు, జంకెయొనర్చు, జళిపించు, బెదరించు, విసరు. (సం.)- అధిక్షేపించు, తర్జించు, నిర్భర్త్సించు (మి)-భయపెట్టు. (తె.)—అదలు.
వెఱపిఁడి, దే. విణ 1. భయములేనివాఁడు; 2. భయములేనిది.
వెఱపు. దే. వి. భయము: చూ, సాధ్వసము.
వెఱపుఁదీర్చి కాపాడినవాఁడు, అం: చూ, పితలు.
వెఱబొమ్మ, దే. వి. పక్ష్యాదులకు వెఱపు పుట్టుటకై భీకరాకారముగఁ బ్రతిష్ఠించెడు ప్రతిమ. విక్ర. 2, ఆ. 179. (గండారపుబొమ్మ అని కొందఱు): చూ, హరిణి. 3.
వెఱవెఱపాటు, ద్వ. వి. తటకా, నివ్వెర-నివ్వెఱ-నివ్వెఱఁగు. నివ్వెఱపాటు, ఱిచ్చ, విత్తాకు, వెరఁగు-వెఱఁగు. (సం.)—నిశ్చేష్టత. (చూ, విభ్రమము. 1.)
వెఱ్ఱి, దే. వి. 1. (ఉ, హరి. 4, ఆ. 48): ఉమాదము-ఉమ్మాదము, కయివు-కైవు. తిక్క-త్రిక్క, పిచ్చ, పిచ్చి, పిచ్చితనము, రింబ-రిబ్బ-రిమ్మ, పీరడి, వెంగళితనము—వెంగలితనము, వెడఁగుతనము, వేఁదుఱు, వేలాకోలము, సీసము. (సం.)—ఉన్మాదము-చిత్తవిభ్రమము, పిత్తము. పైత్రిషము ("చూ, సీసము. 2."); (పిచ్చికిని వెఱ్ఱికిని కొద్దిభేదము కలదని కొందఱు); 2. అవివేకము. రామా. 6, ఆ. 152: చూ, స్వాపము. 3; 3. తిక్క, పిచ్చివాఁడు, లేమరి, పీరఁడి-పీఱిఁడి, వెంగలి—వెంగళి, వెకలి—వెక్కలి, వెడఁగు, వెడఁద వెఱ్ఱివాఁడు, వేందుఱు, వేఱిఁడు. (సం.)—ఉన్మత్తుఁడు, ఉన్మదితుఁడు, ఉన్మదిష్ణువు, ఉన్మాదకుఁడు, ఉన్మాదవంతుఁడు—ఉన్మాదవతుఁడు, ఉన్మాదుఁడు, కార్యకూటుఁడు. తద్వి.—పుట్టువెఱ్ఱి; 4. అవివేకి: చూ, స్తబ్ధుఁడు; 5. వికారముగలవాఁడు:— భీభత్సుఁడు; 6. వివేకములేనిది:— వెఱ్ఱిబాగులు.
వెఱ్ఱికుక్క, దే. వి. పిచ్చికుక్క: చూ, శునకము.
వెఱ్ఱిచెఱకు, దే. వి. చెఱకువంటి యొకానొకగడ్డి*: చూ, తృణము. 1.
వెఱ్ఱిజిల్లేడు, దే. వి. అలర్కము*: చూ, వికీరణము.
వెఱ్ఱితుమ్మ, దే. వి. ఒకరకముతుమ్మ*: చూ, విట్ఖదిరము.
వెఱ్ఱిదీరె రోఁకలితలఁ జుట్టుమన్నట్టు, జా. రోఁకలి తలఁ జుట్టుమనుటచే వెఱ్ఱి తీరలేదనుట, "వెఱ్ఱిదీరెరోఁ, కలిఁదలఁ జుట్టుమన్న క్రియగా." (కళాపూర్ణోదయము.)
వెఱ్ఱినిమ్మ, దే. వి ఒకానొకనిమ్మ*: చూ, నిమ్మ.
వెఱ్ఱినీళ్లమేలువాఁడు, దే వి బలరాముఁడు: చూ, హలాయుధుఁడు.
వెఱ్ఱినీళ్ళు, ద్వ. వి. బ. మధ్యము. అచ్చ. యు, కాం. 231: చూ, సుర. 2.
వెఱ్ఱిపుచ్చ, దే. వి. ఒకరకముపుచ్చ: చూ, హరివాలుకము.
వెఱ్ఱిబచ్చలి, దే. వి. ఒకరకముబచ్చలి*: చూ, హిలమోచి.
వెఱ్ఱిబాగులు, దే. వి. 1: చూ, వెఱ్ఱి. 4; 2. చూ, వెఱ్ఱి. 6.
వెఱ్ఱిబీఱ, దే. వి. చేఁతిబీఱ*: చూ, హ్రస్వగవేధుక.
వెఱ్ఱిమేడి, దే వి. కాకిమేడి, కుక్కమేడి, బమ్మమేడి-బొమ్మమేడి-బ్రమ్మమేడి. (సం.)—అరాజి, అద్ముదుంబరి, కాక, కాకోదుంబరము-కాకోదుంబరిక-కాకోదుంబరిక, కుష్ఠఘ్ని, కృష్ణోదుంబరిక, క్షుద్రోదుంబరిక, చిత్రౌషధము, జఘనేఫల, ఫల్గువు, మలపువు మలయువు, వాయసి.*; (చూ, మేడి 1.) కాకిమేడి = వాయసి, కుక్కమేడి=మలపువు, మలయువు) ("చూ, హేమదుగ్ధకము.")
వెఱ్ఱిమొగము, వా. వి. తెలివిలేనివాఁడు: చూ, స్తబ్ధుఁడు.
వెఱ్ఱియావలు, దే. వి. బ. తెల్లావలు: చూ, సర్షపము.

వెఱ్ఱివాఁడు, దే. విశ. పిచ్చివాఁడు: చూ, వెఱ్ఱి. 3.

వెఱ్ఱెత్తు వా. అ. క్రి. తిక్కగొను, పిచ్చెత్తు.

వెల, దే. వి. 1. కొనువస్తువులు లోనగువాని కిచ్చెడు విలువ అమ్మెడువస్తువులు లోనగు వానికిఁజెప్పెడుధర):—అగ్గువ-అగ్గువు, అమ్మకము, అమ్ముడు, కిమ్మతు-కిమ్మత్తు, ఖరీదు, జట్టి, తెగుబడి, దర, ధోగము, మొల్లమి-మొల్లము, రో—రోయి. (సం)—అపక్రయము, అవక్రయము, అర్ఘము, అర్ఘువు, క్రయము, పణము, భృతి, మూల్యము, రుచకము, రోకము. వస్నము, విక్రయము, విపణము, శూలము. (అవ్య):-ఓ; తద్వి.—౧. కిమ్మతు-కిమ్మత్తు-ఖరీదు, అగ్గువ-అగ్గువు; ౨. ఎండినమాంసముయొక్క వెలకు:-శౌష్కలము; 2. పందెము. ఉ, హరి. 3, ఆ. 1'2: చూ, వ్యవహారము. 4.

వెలందుక, వై. వి. =వనితా: చూ, రూ—వెలఁదుక.

వెలఁగ, దే. వి. 1. (సం. వ.)—అక్షుస్యందము, కపిప్రియము, కపిత్థము-కబిత్థము, కరంజఫలకము, కరభవల్లభము, కాఠిన్యఫలము, ఖరపాదాఢ్యము, గంధఫలము, గ్రంథిఫలము, గ్రాహి, చిరపాకి, దంతశఠము, దధితము, దధిఫలము, దధిసారము, పుష్పఫలము, మన్మథము తద్వి.—౧. నల్లవెలఁగకు:—(సం.)—టంకము; ౨. పుల్లవెలఁగ. (సం.)—వ్యాఘ్రపాదము; ౩. ములువెలఁగ. (సం.)—కంటకపిత్థము, కశేరుకము, గ్రంథిలము, చతురశ్రికము, వ్యాఘ్రపాదము. (౨. ౩. లకు భేదము లేదని కొందఱు) (పైపెంకు కండకాయజాతిలోనిది.) అం. 2: చూ. దోహదశాస్త్రము. (తేనె నెయ్యి బెల్లము పాలు దీనికి మంచియెరువులు.)

వెలఁది, వై. వి. 1.=వనితా. (దేశ్యమని శ-ర) ఆఁడుది. విజ. 1, ఆ. 146: చూ, స్త్రీ; 2.=వనితా. (దేశ్యమని శ-ర.) గరగరికయైన ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ, దే. వి; 3. ధాళధళ్యము. విజ 1, ఆ. 195, విశ; 4. నిర్మలము. భో. 2, ఆ 94; స్వా. 3, ఆ. 31: చూ, శుద్ధము. 3; 5. ప్రసన్నము: చూ, శుద్ధము 3.

వెలఁదుక, వై. వి.=వనితా. రూ-వెలందుక. (దేశ్యమని శ-ర): చూ, వెలఁది. 1—2. అచ్చ. సుం, కాం. 61.

వెలచు, వై. స. క్రి: చూ, రుద్దు. పర. 4, ఆ. 186.

వెలనాడు, దే, వి. రూ—వెల్నాడు. ఒకానొక దేశము: చూ, సీమ (1) (దేశములు)

వెలపట, దే. క్రి: చూ, రూ—వెలపల.

వెలపలుండు, వా. అ. క్రి. 1. ఋతుమతియగు: చూ, సమర్తాడు; 2. బయటనుండు.

వెలపల, వా క్రి. 1: చూ, వెలపట; 2. ఎడమ: చూ, సవ్యము 2.

వెలపోవు, దే. అ. క్రి. అమ్ముడువోవు.

వెలమ, దే. వి. శూద్రజాతి విశేషము, దొర. (మి)పద్మవెలమ. (సం.)-పద్మనాయకుఁడు. 'వీరు గౌరవముగ పిలిపించుకొనుట యందును తమ నామముతుదను గౌరవచిహ్నముగా 'గారు' లోనగువానిని పెట్టుకొనుట యందును ఇష్టముగలవారు.)

వెలమసంది, దే. వి. రూ-వెలుమసంది, వెలుమ, చివికివెలమ, చెలికవెలుఁగు. (సం.)--కాక, కాకకల, కాకజంఘ, జీవన—జీవని, లోమశ*.

వెలయాలు, దే. వి. (వెల+ఆలు): చూ, వేశ్య.

వెలయించు, దే. స. క్రి. వెల్లడించు, వెల్లడిచేయు. (సం.)—ఆవిష్కరించు, ప్రకటించు.

వెలయు, వై. అ. క్రి. 1. ఒప్పు: చూ, సమ్మతించు; 2.=విలస్. ప్రకాశించు: చూ, హవణిల్లు: 3 ప్రసన్నతనొందు. హరి. పూ. 6, ఆ. 95. తిలకించు, తెలియు, తేఱు; 4. ప్రసిద్ధికెక్కు. మార్క. 2, ఆ. 340. పొంపిరివోవు, వీనుమిగులు; 5. ప్రకాశితమగు. భార. విరా. 4, ఆ. 75: చూ, సుబ్బు. 2.

వెలయెలనాగ, దే. వి: చూ, వెలయాలు.

వెలరారు, ద్వ. అ. క్రి. 1. తెల్లనగు: చూ, వేవు; 2: చూ, వెలవెలఁబాఱు.

వెలరు, వై వి. =ధవళ. తెల్లన: చూ, వర్ణము. 6.

వెలరువాఱు, ద్వ. అ. క్రి. 1. తెల్లనగు. లక్ష్మి. 3, ఆ. 131: చూ, వేవు; 2: చూ, వెలవెలఁబాఱు.

వెలలఁబన్ను, ద్వ. స. క్రి: చూ, వెళ్లగొట్టు.

వెలలు, దే. అ. క్రి రూ-వెడలు భార. ఉద్యో. 1, ఆ. 126: చూ, సాగు.

వెలలుచు, దే. ప్రే: చూ, రూ-వెడలుచు.

వెలవ, వై. వి.=విలేపి. కాఁపుడుగంజి, పేయము: చూ, సాదము (1)

వెలవెలఁది, దే. వి: చూ, వెలయాలు.

వెలవెలఁబాఱు, ద్వ. అ. క్రి. వివర్ణమగు. స్వా. 5, ఆ. 62: రూ—వెలవెలనగు—వెల్లవెల్లనగు-వెలవెలనవోవు—వెలవెలఁబోవు, వెలరారు—వెలరువాఱు, వెలుకఁబాఱు, వెల్లఁబాఱు, వెల్లనగు, వెల్వెలఁబాఱు, గాజువాఱు. తెలతెలఁబోవు, తెలతెలవాఱు, డిల్లపడు-డీలుపడు-డిల్లపోవు, నీరువిడుచు, పుల్లసిలు—పుల్లసిల్లు, విన్నఁబడు, విన్నఁబోవు. తద్వి.—వెలువెలుకఁబాఱు-వెల్వెలుకఁబాఱు.

వెలవెలబోవు, —వై.—

వెలవెలన, వై. వి: చూ, వెలవెలపాటు. (విశయందు.-పంచ. వేం. 1, ఆ. 221.)

వెలవెలనగు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, వెలవెలఁబాఱు. పంచ. నా. 5, ఆ. 19.

వెలవెలనవోవు, వై.—శశాం. 4, ఆ. 125.

వెలవెలపాటు, వై. వి: చూ, వైవర్ణ్యము.

వెలవెల్లనగు, ద్వ. అ క్రి: చూ, వెలవెలఁబాఱు.

వెలారించు, దే. స. క్రి. రూ-వెలారుచు-వెలార్చు. 1: చూ, వెళ్లగొట్టు; 2: చూ, వెలిపుచ్చు.

వెలారుచు, -వై.-(బయలుపఱచు అనుటకు -కళా. 2, ఆ. 117.)

వెలార్చు, —వై.—

వెలి, దే. వి. 1. బహిఃప్రదేశము: చూ, వెలుపల. 1; 2. వెలివేయుట. (సం.)-ఆంశి, బహిష్కరణము, బహిష్కారము; 3. దేహముయొక్కబహిః ప్రదేశము; 4. బయలుపాటు. పాండు. 3, ఆ. 59; విశ. 5. బాహిరము, బాహ్యము. మార్క. 3, ఆ 368: చూ, స్పష్టము; వై. వి. 6.=వలక్ష. తెలుపు: చూ, వర్ణము. 6; విశ 7. తెల్లనిది: చూ, వర్ణము. 6; అవ్య. 8: చూ, వెలపల. 1.

వెలికత్తె, వా. వి. తోపనంగొఱవి.

వెలికత్తెరనేల, ద్వ. వి. కంకరమన్న కలిసిన భూమిః చూ, హరిప్రియ. 2, (భూమి. 1)

వెలికి, దే. విః చూ, వెలిచ*.

వెలికిలు, దే. అ. క్రి. 1. వీఁపుక్రిందగు, తిరుగఁబడు; 2. వీఁపుక్రిందుగా పరుండు హరి. పూ. 8, ఆ. 185.

వెలిగడ, ద్వ. వి. మెట్టనేలః చూ, హరిప్రియ. 2, (భూమి.1.)

వెలిగారము, వై. వి. గవ్వచౌకముః చూ, లవణము. 1-౫.

వెలిగిడ్డి, వై. వి. కామధేనువుః చూ, ధేనువు

వెలిగుల్ల, వై. వి. కూఁతకైదువు, శంకముః చూ, సంకు. 1.

వెలిగొండ, ద్వ. వి. కైలాసముః చూ, పర్వతము.

వెలిగౌరు, ద్వ. వి ఐరావతముః చూ, హస్తి.

వెలిగ్రుక్క, దే. వి. రతికూజితముః చూ, స్వరము. 2.

వెలిచ, దే. వి. పిండీతకము*: చూ, శ్వసనము. 3.

వెలిచంద్ర, ద్వ. వి. ఉంద్ర-ఉంద్రన-ఉంద్రెవ-ఉంద్రస, ఉలిమ్రాను, కంపుఁదుమ్మ, చంద్ర, తెల్లతుమ్మ, వెలితుమ్మ. (సం.)— అనుసారము, అవతారము, అహిమాకరి, అరిమేదము, అహిమేదము, కంటకి, కంటకిద్రుమము, కదరము, కల్పకము, కాంభోజము, కాంభోజి, కార్ముకము, కుబ్జకంటకము, కుష్ఠఘ్నము, కుష్ఠహృత్తు, కుష్ఠారి, కుహరము, క్రిమిశాత్రవము, క్షితిక్షమము, ఖదిరము, ఖదిరాసారము, గండకారి—గండకాలి, గాయత్రి, గిరిమేదము, గువాకము—గూవాకము, గోధాస్కంధము, తిక్తశాకము, దంతధావనము, ధవము, బాలతనయము, రోహిణి, విట్ఖదిరము, శ్యామసారము, సారము, సోమవల్కము*, ("చూ, సోమవల్కము.")

వెలిచవి, దే. వి. అంకాటః చూ, వ్యభిచారము. 2.

వెలిచవుల్‌గన్నతొయ్యలి, ద్వ. వి. ఱంకులాఁడి. వేం. ఆం. 34: చూ, స్వైరిణి.

వెలిబిత్తరి, అం: చూ, కాయమానములు.

వెలిచియ, దే. విః రూ-వెలిచె-వెల్చెః చూ, వర్తిక. 1.

వెలిచె, దే. వి. —పై.—

వెలిత, రూ-వెల్తి. 1. జీబు, దట్టము, వలపల—వలపలన—వలుచన-వల్చన. (సం.)— విరళము; 2. న్యూనముః చూ, సొద్దు 1. తద్వి.—తొల్తి, రిప్పు, పీసర—పీసరముః చూ, సొద్దు 1; 3. తఱచుఁదనములేమి; విణ. రూ—వెల్తి. 4. తక్కువైనది; 5. తఱచుకానిది.

వెలితిప్ప, వై. విః చూ, వెలిగొండ.

వెలితిమానిసి, ద్వ. వి. అల్పుఁడుః చూ, హీనుఁడు.

వెలితుమ్మ, ద్వ విః చూ, వెలిచంద్ర*.

వెలిదమ్మి,ద్వ.వి.తెలిదమ్మి.విజ.2,ఆ.194ఃచూ.సహస్రపత్రము.

వెలిదుక్కి, దే. వి. వానతడిదుక్కి. దుక్కిః చూ, సేద్యము. (చూ, రొంపిదుక్కి.)

వెలినాడుబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఆంధ్రులుః చూ, బ్రాహ్మణులు. ("కృష్ణయజుర్వేదులు ఆపస్తంబ సూత్రమును, ఋగ్వేదులు ఆశ్వలాయన సూత్రమును, శుక్లయజుర్వేదులు కాత్యాయన సూత్రమును, అయి ఆశ్వలాయనులకును ఆపస్తంబులకును సంబంధములు గలిగియున్నవి. ఈ వెలినాడులు నైజాము రాజ్యములోఁ జేరిన యాంధ్రదేశముననుండువారు. వల్లభ మతోద్ధారకుఁడను వల్లభాచార్యులీ వెలినాడులలోనివాఁడు, వీరిలో మూఁడుతెగలు గలవు (౧) శుద్ధవెలినాడులు, (౨) పేరుంబేడి వెలినాడులు, (౩) వెలినాడులు. మొదటిరెండును లౌకిక వైదికములయందు వర్తించువారు. మూఁడవతెగ గ్రామపాచకాది పురోహితవృత్తిగల వారగుటచే కొంతకాలము వఱకు నింద్యముగఁ జూడఁబడిరి.")

వెలినోటిమెకము, ద్వ. విః చూ, వెలుఁగుబంటి.

వెలిపము, దే. వి, విణః చూ, రూ—వలిపము.

వెలిపుచ్చు, దే. స. క్రిః కక్కు, పెట్టు, బయలుపఱచు, బుగులుపుచ్చు, వెలారించు, వెలారుచు—వెలార్చు, వెలిపుచ్చు. (మి) బహిరంగ పఱచు.

వెలిపెట్టు, దే. స. క్రిః చూ, వెలివేయు. స్వా. 2, ఆ. 73.

వెలిబిత్తరి, అం: చూ, కాయమానములు.

వెలిమాడు, దే. వి. విదేశముల కంపఁబడు ధాన్యాదులు. (చూ, లోమాడు.)

వెలిమావు, ద్వ. వి. ఉచ్చైశ్రవము, ఇంద్రుని గుఱ్ఱముః చూ, హయము.

వెలిమిడి. ద్వ. వి. (వెలి + మిడుగు) రూ-వెల్మిడి. పంచ. నా, 1, ఆ. 364: చూ, భస్మము.

వెలిమొట్ట, ద్వ. వి ఒకచేఁపః చూ, మత్స్యము. 1.

వెలిమొన, అం: చూ, మొనలు.

వెలిమ్రాను, ద్వ. విః చూ, వేలుపుఁజెట్టు.

వెలియాలపోతురౌతు, ద్వ. విః చూ, శివుఁడు.

వెలియాలు, దే. విః చూ, రూ-వెలయాలు. ఆం, భా. ద్వి. 111.

వెలియు, దే.అ.క్రి.1.వానకురిసి నిలుచు; 2. చాయయెత్తిపోవు.

వెలియునికి, దే. వి. (వెలి + ఉనికి) పరదేశమునందలియునికిః చూ ప్రవాసము. 2.

వెలిరతి, అం: చూ, రతి (సమరతులు.)

వెలివడు, వా. అ. క్రిః చూ, పాయవడు.

వెలివాఁడు, దే. వి. 1. మాలః చూ, సురియాళువు; 2. భ్రష్టుఁడుః చూ, సురియాళువు.

వెలివాడ, ద్వ. వి. మాలపల్లెః చూ, సీమ. (1) (దేశములు)

వెలివాడవాఁడు, ద్వ. విః చూ, వెలివాఁడు. 1. కాశీ. 7, ఆ. 241.

వెలివాఱు, దే.వి వేఁటాడెడుచోటబయటచుట్టుపాఱించెడుపోఁగు.

వెలివిరియు, దే. అ. క్రిః చూ, రూ-వెల్లివిరియు; 2ః చూ, ముమ్మరించు; 3ః చూ, వ్యాపించు; 4. ప్రకటితమగు; 5. కొదరు, చెదరు.

వెలివిసరు, దే. అ. క్రి. ప్రకాశితమగు. పంచ. వేం. 4, ఆ. 14: చూ, సుబ్బు 2.

వెలివెల్లు, ద్వ. వి: చూ, హిమాంశువు.
వెలివేయఁబడు, వా. అ. క్రి. బహిఃపడు.
వెలివేయు, దే. స. క్రి: బహిఃపెట్టు, వెలిపడు.
వెలిసె, దే వి. పటలప్రాంతము: ఇంటిచూరు: చూ, సదవము.1.
వెలు, దే.వి వృత్తియందు వెలికివచ్చెడు ఆదేశము."వెలుపల."
వెలుఁగు, దే. వి. 1. కిరణము: చూ, హాయనము. 2; 2 ప్రకాశము: చూ, వెలుతురు. 1; 3. (అచ్చ. అ. కాం. 42): ఎండ. (సం.)-ఆతపము, ఆభాసము, ఆలోకనము, ఉష్ణము, ఊష్మము, ఓజస్సు, ఘర్మము. ద్యోతము, ప్రకాశము, రౌద్రము. తద్వి.—౧ పాటము; ౨. ఈ రెండ—నీరెండ; ౩ పొదయెండ; అ. క్రి. 4. ప్రకాశించు: చూ, హవణిల్లు; 5. (మార్క. 7, ఆ. 57); అడిచిపడు, ఎగసిపడు, ఎరియు, కనలు, కమరు-కమలు, కాలు, చిటచిటమను, చిటచిటలాడు, చిఱచిఱలాడు, చురచురవోవు, తనుకు, తింత్రించు, దరికొను, మండిపడు, మండు, మటమటలాడు, మాఁడు, ముసముసమను—ముసముసయను, మెలకు. (సం.)—జ్వలించు. (మి.)—దగ్ధమగు. (స. క్రి)— దహించు తద్వి.—౧. (వి.) ఎఱమంట; ౨. బగ్గుమను.
వెలుఁగుబంటి, దే వి: రూ—వెలుఁగుమంటి—ఎలుఁగుబంటి (ఎలుఁగుమంటి), ఎలుఁగు—ఎల్గు--ఎలువ, ఎలుఁగుగొడ్డు, ఎలువెలినోటిమెకము, ఇబ్బందిగాఁడు, పుట్టకాఁపు, పుట్టకూటిమెకము, పుట్టకూడు దిండి, పుట్టకూడు మెక్కు మెకము, బొచ్చుమెకము, బొల్లిమోర మెకము, మొగము తెలుపు మెకము, లేదు, వెనుకచూపుల మెకము, వెనుచూపు మెకము, వెలినోటి మెకము. (సం.)—అక్షము, అచ్ఛపల్లము, అచ్ఛభల్లము, అచ్ఛము, ఋక్షము, గుహాశయము, భల్లము—భల్లుకము—భల్లూకము—భాలూకము, మృగదంశకము. తద్వి.—ఏదడి. (చూ, భల్లము. 2.
వెలుఁగుమంటి, —పై.—
వెలుఁగుఱేఁడు, దే. వి. త్విషాంపతి: చూ, సూర్యుఁడు.
వెలుఁగొందు, దే. అ. క్రి: చూ, వెలుఁగు. 4.
వెలుక, ద్వ. వి. (వెలి+ఉక) తెల్లన: చూ, వర్ణము. 6.
వెలుకఁబాఱు, ద్వ.అ క్రి: చూ, వెలవెలఁబాఱు.పాండు 4,ఆ.35.
వెలుగు, దే.వి: రూ-వెల్గు, అలవ, కంచియ-కంచె, కంచెకోట, కంచెగోడ, కంపకోట, కంపగోడ, కట్టువ, కల్ల-కిల్లి, కాత్రగడ, తడుకు, దడి, తెట్టు—తెట్టువు. (సం.)—అవహాలిక, అవేష్టకము, ఓక, ఓద్యోలి, దళాలి,ప్రాచీనము, ప్రాచీరము,• వాటము, వేష్టము. తద్వి.—౧: కరగోడ, కోరడి. గోడకాలు; ౨: (సం.)—కుంబః3: చూ, మఱుఁగుగోడ. ("చూపరాతి.") 3. మోఁపు, అట్టము.
వెలుచ, దే వి. రూ-వెల్చ: చూ, సర్పము.
వెలుచు, దే. స. క్రి; రూ-వెలలుచు-వెల్చు. 1: కడపు,తోలు-త్రోలు, నడపు, నూకు, చఱపు, పూరగించు; ప్రే. 2: చూ, వెడలుచు. ఉ, హరి 5, ఆ. 112; 3. (నూలు) తోఁడు; చుట్టు, తోఁడు
వెలుతురు, దే. వి. రూ—వెల్తురు. 1: ఒప్పు, కఱుకు-కఱ్క, గచ్చు, చెన్ను, చెలువము-చెలువు-చెల్వు, చాయ,జిగి,జోతి, జోత- జోతము- జోతాము- జోతి, డంబు, డాల్- డాలు, తింత్ర, తుఱంగలి, తులకింపు, తెలివి, తేజు, తొంగలి, తొలఁకు, దవురు—దౌరు, పగటు, పిసాళము, పొలుపము, పొసనము, బాజు, బిత్తరము, మించు, మిన, మిస, మెఱుఁగు-మెఱుఁగు, మెఱపు- మెఱుపు, మేని, మొక్కళి, రంగు, రాణి, రువాణము, వంచియ—వంచె, వన్నియ-వన్నె, వెలుఁగు, వేఁడి, సిరి, సెగ, సొంపు, సోయగము. (సం. ప):— అంశువు, అభిఖ్య, అభిరుచి, అర్చి, అర్చిస్సు, అవభాసము,అవి, అవద్యోతనము, ఆభ,ఆభాసము, ఇద్ధము, ఈగానము, ఈహ, ఉద్దీపనము, ఉమ, ఉల్లసము— ఉల్లాసము-ఊర్మి. ఓజస్సు, కఱుప్పు, కచ, కమ, కిలహము, కాంతి, కాశకము, కాశము, కాసువు, కేతువు, గోవు, చార్వి, ఛవి, ఛాయ, జ, జ్యోతి, తేజము, త్విట్టు, దీప్తి, ద్యుతి, ద్యోతము, ధామము, నీకాశము, ప్రకాశము, ప్రభ, భా, భాతి, మయూఖము, మహస్సు, రశ్మి, రుక్కు- రుచి, రోకము, రోచిస్సు, వర్చస్సు, వర్ణము, విలసనము, వీకాశము, వీతి, వీర్యము, వ్యవాయము, శమ్, శోచిస్సు, శోభ, శ్రీ,సహము. (అవ్య):— అపి, ఇ, ఇదానీమ్, ఏ, చ. తద్వి.— ౧. అధిక ప్రకాశమునకు- జగ్గు, తలుకు-తళుకు, తళతళ, నిగనిగ, నిగ్గు, పస, బెళఁకు- బెళుకు,మినమిన,మిలమిల, మెఱుఁగు-మెఱుఁగు, రవరవ. (సం.):- క; ౨. నిప్పునందలి యధిక ప్రకాశమునకు.- కనకన; 3: చాయ. (సం.) ఛాను, శోభ; ౪. ఎండజిగికి —(సం)— ఝిల్లి ఝిల్లిక; ౫.వజ్రకాంతికి:- తనుపు—తన్పు; ౬: ఎఱ్ఱనిజిగి; ఓడి (సం.)-అరుణాభము, రక్తకాంతి; ౭.కృత్రిమ పద్మరాగకాంతికి.-విడి; ౮ మిసిమి; ౯: (సం.)—పరిస్ఫోటనము; ౧౦; చాయ, నీడ. (సం.) ఛాయ; ౧౧. పొడనీడ; (విణ) ౧౨ వెలిగినది:-ఘృతము, దీప్తము; ౧౩. వెలిగించునది:- ఉద్దీపకము, దీపకము, ౧౪ వెలిగింపఁబడినది:- ఇద్ధము, ఉద్దీపితము, ఉద్యోతితము, ఉద్భాసితము, ఉపశోభితము, ఉల్లసితము, ప్రకాశితము, రాజితము. విలసితము; ౧౫. కాఁచఁబడినది:— తప్తము, శాణకృతము; ౧౬. తపింపఁజేయఁబడినది:— ఇద్ధము, ఉత్తప్తము, శాణ. (తె.)—ఉదిరి. (వి.) కాంతి విశేషమునకు-రవరవ. ౧౭. మృదుకాంతికి-అంశుక, ౧౮. ప్రకాశముగలది; అంశుమంతము, అంశులము, ౧౯. స్థిరమైన కాంతికి. అచలత్విట్టు. ౨౦. విణ స్థిరమైన కాంతి గలది.=అచలత్విట్టు. ౨౧. బ్రహ్మతేజస్సునకు - అంతర్జ్యోతి, ౨౨. ప్రకాశించుటకు-అవద్యోతనము. ౨౩. ప్రకాశింపజేయుట- అవద్యోతనము పై. వి. 2.= వెల్లంతరా.•: చూ, రూ-వెలుతురు.
వెలుపల, దే, వి (వెలి+పల). 1. (ఉ, హరి 6, ఆ. 28); రూ-వెల్పల, బయలు-బయిలు-బైలు. మయిదానము-మైదా

నము, మెలన, వెలి, వెల్లడి. (అవ్య) వెలపట-వెలపల, వెలి, బయట, వరపట (సం.)— అంతరము. తద్వి:- బంగనబయలు బటాకబయలు- బటాబయలు- బట్టబయలు; విణ. 2. వెలియైనది. అంతరము కళా. 8, ఆ. 152.

వెలుపలించు, దే.స.క్రి:రూ-వెల్పలించు-వెలుపించు-వెల్పలుచు.

వెలుపలుండుట, దే. వి. బహిష్ఠయగుట: చూ, సమర్త.

వెలుపించు, దే. స. క్రి: చూ, వెలుపలించు.

వెలుపు, దే. వి: చూ, రూ—వెడలుపు.

వెలుపుడు, దే. వి: తోడుడు.

వెలుమ. దే. వి: చూ, వెలమసంధి *

వెలుమసంధి, —పై.—

వెలువడము, దే. వి. రూ-వెల్వడము: చూ, సస్యము 1.

వెలువడములు, దే. వి. బ: చూ, ధాన్యము.

వెలువడు, ద్వ. అ. క్రి. 1. ప్రకాశితమగు:చూ, సుబ్బ. 2;2. బయలుదేఱు: చూ, సాగు.

వెలువడుట, ద్వ. వి. రూ-వెల్వడుట: చూ, వెడలబాటు

వెలువరించు,ద్వ ప్రే:రూ-వెల్వరించు: వెలుపలుచు.స్వా 4,ఆ.48.

వెలువఱుచు, —పై.—

వెలువెలుకబాఱు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, రూ-వెల్వెలుకబాఱు.

వెలువెల్ల, వా. వి. తెలుపు: చూ, వర్ణము. 6

వెల్కబాఱు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, రూ-వెలుకబాఱు.

వెల్గు, దే. వి: చూ, రూ—వెలుగు.

వెల్చ, దే. వి: చూ, రూ—వెలుచ.

వెల్చు, దే. స. క్రి. ప్రే: చూ, రూ—వెలుచు.

వెల్చె, దే. వి చూ, రూ—వెలిచె.

వెల్తి, దే వి విణ: చూ, రూ—వెలితి.

వెల్తుక, దే. వి. వై. వి చూ, రూ—వెలుతుక.

వెల్నాడు, దే. వి. చూ, రూ—వెలనాడు.

వెల్పల, దే వి: చూ, రూ-వెలుపల

వెల్పలించు, దే. స. క్రి: చూ, రూ—వెలుపలించు.

వెల్మ, దే. వి: చూ, రూ-వెలమ.

వెల్మిడి, ద్వ. వి: చూ, రూ-వెలిమిడి.

వెల్ల. వై. విణ. 1.=వళక్ష. తెల్లనిది: చూ, వర్ణ్యము. 6; 2. కర్షణము.

వెల్లంకి, దే. వి: చూ, లోష్టము. నిర్వ. 10, ఆ. 122; "వెదకి తేరపోయి వేరు వెల్లంకి" (క్షేత్రయపదములు.)

వెల్లగొమ్ములమెకము, ద్వ. వి: చూ, హస్తి.

వెల్లబాటు, వై. వి. చూ, వైవర్ణ్యము.

వెల్లబాఱు, ద్వ. అ.క్రి. 1: చూ, వేవు; 2. వైవర్ణ్యమునొందు; చూ, వెలవెలబాఱు

వెల్లచలువ. ద్వ. వి. సున్నపుపూత: చూ, సమాలంభము. 1.

వెల్లజక్కిసామిటెంకి, ద్వ. వి: చూ, స్వర్గము.

వెల్లజాగ్గలవీడు, ద్వ. వి. —పై.—

వెల్లడి, వై. వి. 1: చూ, వెలుపల; 2. ప్రసిద్ధి: చూ, స్పష్టము.

వెల్లడించు, వా. స. క్రి: వచరించు, పగటు, వెల్లడిచేయు, (సం.) ప్రకటించు.

వెల్లడిచేయు, వా. స. క్రి.—పై.—

వెల్లదమ్మి, ద్వ. వి: చూ, రూ-వెలిదమ్మి.

వెల్లన, వై. వి.=వళక్ష. తెల్లన: చూ, వర్ణము. 6.

వెల్లనగు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, వెల్లబాఱు. 1-2. భార. అర. 6, ఆ. 245.

వెల్లనిడాల్గలయింతి, ద్వ. వి: చూ, సరస్వతి.

వెల్లపోలిక, ద్వ. వి. క్షుద్రజలచరము: చూ, మత్స్యము.1.

వెల్లముత్తైదువ, ద్వ వి: చూ, సరస్వతి.

వెల్లయెలుక, ద్వ. వి. రూ-ఎల్లెలుక: చూ, మూషికము.

వెల్లాటకత్తియ, ద్వ. వి. రూ— వెల్లాటకత్తె: చూ, స్వైరిణి; 2: చూ, వేశ్య.

వెల్లాటకత్తె, ద్వ. వి.—పై.—

వెల్లాటకము, ద్వ. వి ప్రసిద్ధి: చూ, స్పష్టము.

వెల్లి, వై. వి. 1.=వళక్ష, తెలుపు: చూ, వర్ణము 6; దే. వి. 2: చూ, వెల్లువ. 1; 3 అధికప్రవాహము: చూ, వెల్లువ. 1; 4. కాలువ-కాల్వ, తెర, తెరతెర- తెరలు, దొంతర, వరంవర, వరుస. (సం.)— ఊర్మి, ఓఘము, ధార పరంపర, ప్రవాహము (క్రమపద్ధతియని కొందఱు.)

వెల్లిక, దే. వి: చూ, వెల్లువ. వసు, 4. ఆ. 52.

వెల్లిగొను, దే. అ. క్రి. 1. అవియు, ఓదిగిల్లు, జాలుకొను, జాలువాఱు, తొట్టు, తొరగు-తొరుగు, పరగు, సొర్తెంచు, పారు—పాఱు, పాఱుతెంచు, వరదవాఱు, వఱ్ఱొడ్డు, వెలి విరియు-వెల్లివిరియు, వెల్లివొడుచు, వెల్లువగట్టు. (సం.)— ప్రవహించు; 2 పరంపరగా వెడలు. పా. 5, ఆ. 16; ప్రే. 3. వెల్లిగొలుపు.

వెల్లివాక, ద్వ వి. గంగ: చూ, నది.

వెల్లివిరి, దే. వి. ప్రకటితము.

వెల్లివిరియు, దే అ. క్రి. రూ-వెలివిరియు, 1: చూ, వెల్లిగొను. తద్వి.— నీటిబొట్టులోనగునవి ఎగిరిపడు:—చెదరబడు, చెదరు, బెగ్గిలు—బెగ్గిల్లు; 2. ఉఱుకు. భార. విరా. 2, ఆ. 146: చూ, స్రుక్కు. 6; 3: చూ, వ్యాపించు; 4. ప్రకటితమగు. అచ్చ. యు, కాం. 501; 5. కొదరు,చెదరు; 6: చూ, ముమ్మరించు.

*వెల్లివొడుచు, దే. అ. క్రి: చూ, వెల్లిగొను.

వెల్లుల్లి, ద్వ వి (వెల్ల+ఉల్లి) తెల్లఉల్లి*: చూ, సుకందము. 1.

వెల్లువ, దే. వి. అంపాచారము, ఓదిక, జక్కర, నిట్ట, నీళ్ల పాఱుడు, పఱత-పఱతి-పఱద-పఱవ, పాఱుడు, వరద—వఱద, వఱ్ఱు, వెల్లి, వెల్లిక, వేగము. (సం.)-అంబుసరణము, అంబుపాతము, అంభశ్చరము, అట్టము, ఊర్మి, ఓఘము, పూరము, ప్రవాహము, ప్రవృత్తి, వనము, విస్రుతి, స్రోతస్సు. (అవ్య.)—ఆరము. తద్వి.— ౧. అధిక ప్రవాహమునకు:- పెనువెల్లి, ముంపు, ముఱుగుడు, వరద, వెల్లి—వెల్లువ.

(సం.)-రయము, ప్రవాహము; ౨ అల్ప ప్రవాహమునకు: జాలు-జాలువు; 2. అధిక ప్రవాహము: చూ, వెల్లువ. 1-౧; 3: చూ, సేన. 1. య. 3, ఆ. 31; 4 ఇటికగోడల యింటి చూరు: చూ, సదనము. 1.

వెలువగట్టు, దే.అ క్రి. 1: చూ, వెల్లిగొను.1; 2. మసుగుకట్టు.

వెల్లెలుక, ద్వ. వి: చూ, రూ-వెల్లయెలుక.

వెల్వడము, దే. వి: చూ, రూ-వెలువడము. రసి. 1, ఆ. 48.

వెల్వడు, ద్వ అ క్రి: చూ, రూ-వెలువడు భార.ఆది.6,ఆ 174.

వెల్వరించు, ద్వ ప్రే: చూ, రూ-వెలువరించు.

వెల్వెలఁబాఱు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, రూ-వెలవెలఁబాఱు.

వెల్వెలుకఁబాఱు, ద్వ. అ. క్రి. మిక్కిలి వెలుకఁబాఱు: రూ-వెలువెలుకఁబాఱు: చూ, వెలవెల బాఱు.

వెల్వెల్ల, వై. విణ. (వెల్ల + వెల్ల) మిక్కిలి వైవర్ణ్యము: చూ, వైవర్ణ్యము.

వెస, వై వి 1.=వాజ. వేగము: చూ, స్యదము; క్ర. క్రి. విణ. 2. శీఘ్రముగ: చూ, స్యదము.

వెసనము, వై. వి. = వ్యసన, 1. జిజ్ఞాస: చూ, శోకము; 2: చూ, విపత్తు.

వెసల, దే.వి. వంటకుండ విజ.2,ఆ. 150: చూ, హరివాణము (భాండము. 3—౩).

వెళకు, వై. వి. = విలాస. రూ-వెఱకు : చూ, విలాసము. 2.

వెఱకు, —వై.—

వెళ్లగొట్టు, వా. స. క్రి. ఉచ్చాటనముచేయు. సాంబ. మా. 27: వీచు, వెడలించు, వెలలఁబన్ను, వెలారించు—వెలారుచు—వెలార్చు.

వెళ్లు, దే. అ. క్రి. రూ-వెడలు. 1. ధావనమొనర్చు: ఉఱుకు, ఊడనిఁబాఱు, ఊఁడు, ఓడిగిల్లు, ఓడు, కదలు, దుయ్యు—దూయు-దూయు పరుగిడు, పరుగుగొను, పరుగువాఱు, పరుగువెట్టు, పరుగెత్తు, పరువిడు, పరువుగొను, పరువువాఱు, పరువెట్టు, పరువెత్తు పారు, పాఱాడు, పేరెమువాఱు, సురుఁగు (సం.)-ఉపధావించు, ప్రధావించు. (మి.) ధావనమొనర్చు తద్వి.—గునుకు ("చూ, సురుఁగు. 2"); 2. నిర్గమించు. పోవు: చూ, సాగు.2; 3, గమనించు: చూ, సాగు. 2.

వే

వే. దే. స. 1 రూ-వేయి: చూ, సహస్రము; విణ. 2. అనేకము. "వేమాఱులు.": చూ, హేరాళము; వై. క్రి విణ. 3: చూ, స్యదము.

వేంకటాచలము, సం. వి అ. పుం. 1. తిరుమల: చూ, ఋషభము. 3; అం. 2: చూ, క్షేత్రములు.

వేంకటేశ్వరస్వామి, సం వి.న్. పుం తిమ్మప్పఁడు: చూ, వేలుపు.

వేంచేయు, వా. అ. క్రి 1: చూ, వచ్చు. 2; 2. గమనించు, పోవు భాగ. 4, స్కం. 211: చూ, ౯ళ్ళ. 3; 3: చూ, కూర్చుండు; 4 నివసించు: చూ, వసించు.

వేంద్రము, దే.వి తాపము.భాగ.7, స్కం. 315: చూ, సంతాపము.

వేంబరించు, వై వి. = వ్యాపన: చూ, వ్యాపించు.

వేఁకటి, దే. వి. రూ-వేఁకటి: చూ, భ్రూణము.

వేఁకరము, దే. వి. ఉపద్రవము: చూ, విపత్తు

వేఁకరి, దే వి. (వేఁకము + అరి) కిరాతభేదము. చూ, వ్యాధుఁడు. 1.

వేఁకి, దే. వి. జ్వరము. ఉ, హరి 6. ఆ. 77: చూ, రోగము 1.

వేఁగి, వై. వి. 1; చూ, వేగుజాము; దే. 2: చూ, సర్జకము. 2*; అం. 3: చూ, సీమ (1) (దేశములు)

వేఁగిస, దే. వి: చూ, సర్జకము 2. *

వేఁగు, దే. అ. క్రి. చూ, సంతాపించు. విజ. 3, ఆ. 25.

వేఁచు, దే. ప్రే. వేఁగఁజేయు: వేఁగించు, గోలించు, ప్రేలుచు. (సం.)—భర్జించు.

వేఁచుట, వా. వి: (సం.)—భర్జనము, భృష్టి.

వేఁట, దే. వి. 1. మేఁకపోతు: చూ, మేషము. 1; 2 పొట్టేలు: చూ, మేషము 1; 3: వెంట, షికారు. (సం.) ఆఖేటము, ఆచోదనము—ఆచ్ఛోదనము, ఖేటము, గోకర్ణము, మృగయ, మృగవ్యము. (ఇదిద్వివిధము.-మృగములవేఁట పక్షులవేఁట అందు మృగముల వేఁట:— ఏదువేఁట, గింటవేఁట, తెరవేఁట అని త్రివిధము పక్షులవేఁట: — పాది—పాది వేఁట—పారివేఁట, విడివేఁట అని ద్వివిధము) (ఏదువేఁట ఆఖేటనము విడివేఁట డేగవేఁట); అం 4; చూ, కామజంబులు: 5 వేఁటాడుట) చూ, వ్యసనములు.

వేఁటకాఁడు, దే. వి. 1: బోయ, వలకాఁడు; వేఁటగిరి, వేఁటరి, షికారీ. (సం).— ఆఖేటకుఁడు, ఖట్టికుఁడు, జాలికుఁడు జీవాంతకుఁడు, మృగయుఁడు, వాగురికుఁడు, శాకునికుఁడు. తద్వి — రెండువేఁటకాఁడు; విణ 2: చూ, సంహారకుఁడు. అచ్చ ఆ కాం. 42.

వేఁటసుక్క, ద్వ వి. 1. విశ్వకద్రువు: చూ, శునకము; 2: చూ; సివఁగి. 2.

వేఁటగిరి, దే. వి: చూ, వేఁటకాఁడు.

వేఁటతెర, ద్వ. వి: తట్టి, తెర.

వేఁట పల్లియ, ద్వ వి. బోయపల్లె: చూ, దేశములు

వేఁటపల్లె, —వై.—కాశీ. 4, ఆ 60

వేఁటపిట్ట, ద్వ. వి. దీమపుపిట్ట: జలగండె, దీమము-దీము.

వేఁటరి, దే. వి: చూ, వేఁటగిరి.

వేఁటలాడు, దే. స. క్రి. 1. అడవియందు మృగములను పక్షులను వధించు: చూ, సంహరించు; 2. వధించు. భార. ఉద్యో. 4, ఆ 144: చూ, సంహరించు.

వేఁటాడు, —వై.—

వేఁడఁబడినవాఁడు, వా.వి.విణ: (సం). అభ్యర్థితుఁడు, ప్రార్థితుఁడు

వేఁడి, దే. వి. 1. తాపము లక్ష్మీ. 2, ఆ. 118. చూ, సంతాపము; 2. వేఁడిమ. నై. 1, ఆ 70: చూ, సంజ్వరము,

2; 3. చుఱుకు. భార. అర. 4, ఆ. 245: చూ, స్యదము; 4. ప్రతాపము. మార్క. 7, ఆ. 84: చూ, వాఁడిమి; 5. ప్రకాశము: చూ, వెలుతురు. 1; విణ. 6 ఉష్ణము. సా. 3, ఆ. 79: చూ. సంజ్వరము. 2; 7. ఎక్కడనున్నాఁడు. భో. 1, ఆ. 74: ఏఁడి-ఏఁడీ- (బ) ఏరి-ఏరీ. (దీనికి పీరు శబ్దముపరమగునపుడు డివర్ణలోపము చూపట్టెడు. మార్క. 3, ఆ. 254.)

వేఁడికంటి, దే. వి. (వేఁడి+కన్ను) ఉగ్రాక్షుఁడు. య. 1, ఆ. 16: చూ. శివుఁడు.

వేఁడికొను, దే. స. క్రి: రూ-వేఁడుకొను, వేఁడు, అడిగికొను-అడుగుకొను, అడుగు-అడ్గు, కొసరు, బతిమాలు-బ్రతిమాలు-బతిమాలుకొను, సాఁగఁదీయు. (సం).—అభ్యర్థించు, అర్థించు, ప్రార్థించు, యోచించు. తద్వి.— (చూ, వేఁడు. 4) ("చూ, స్తుతించు.").

వేఁడికోలు, దే. వి. రూ-వేఁడుకోలు: చూ, యాచన.

వేఁడిమి, దే. వి. వేఁడి-వేంద్రము. 1. కాఁక, తాపము. భార. ఉద్యో. 3, ఆ.197: చూ, సంతాపము; 2. వెచ్చన:చూ, సంజ్వరము. 2. తద్వి.-(విణ). వేఁడిమిగలది యనుటకు.-(చూ, సంజ్వరము. 2); 3. ప్రతాపము: చూ, వాఁడిమి.

వేఁడిమిలేనివాఁడు, దే విణ: (సం) అనుష్ణుఁడు.

వేఁడివెలుఁగు, దే. వి: చూ, సూర్యుఁడు. భో 4, ఆ. 351.

వేఁడివేలుపు, దే.వి. రూ-వేఁడివేల్పు. 1-పై.-రామా. 7, ఆ. 180; 2: చూ, వహ్ని. 1. వసు. 4, ఆ. 12.

వేఁడివేల్పు, —పై.—

వేఁడు, దే. స. 1. ఏపూజ్యుఁడు: రూ—ఎతండు—ఏతఁడు, ఎవఁడు-ఎవ్వఁడు-ఎవ్వాఁడు-ఏవాఁడు-ఏఁడు.(రామా. 7, ఆ. 192); తద్వి.— ఏ పురుషుఁడు: రూ-ఎతఁడు-ఏతఁడు-ఎవఁడు-ఎవ్వఁడు-ఎవ్వాఁడు-ఏవాఁడు-ఏఁడు; ౨. ఎవ్వఁడును: రూ-ఎతఁడు-ఏతఁడు—ఎవఁడు—ఎవ్వఁడు-ఎవ్వాఁడు-ఏవాఁడు—ఏఁడు, ఎల్లవాఁడు; స. క్రి. 2. ప్రార్థించు: చూ, వేఁడికొను; 3; చూ. వాంఛించు. భార. విరా. 4, ఆ. 200; 4: అడిగికొను, అడుగుకొను, అడుగు-అడ్గు, తిరిపమెత్తికొను (సం):—భిక్షించు, యాచించు. (చూ, వేఁడికొను.)

వేఁడుకొను, దే. స. క్రి: చూ, రూ-వేఁడికొను.

వేఁడుకోలు, దే. వి: చూ, రూ-వేఁడికోలు.

వేఁడువాఁడు, దే. విణ. 1: చూ, యాచకుఁడు; 2: (సం).—ప్రార్థకుఁడు.

వేఁత, దే. వి: చూ, రూ-వ్రేఁత.

వేఁదుఱు, దే. వి. 1. ఉన్మాదము. లక్ష్మి. 5, ఆ. 12: చూ, వెఱ్ఱి;విణ. 2. మూఢుఁడు:చూ,స్తబ్ధుఁడు; 3: చూ, వెఱ్ఱివాఁడు.

వేఁపి, దే. వి. రూ-ఏపి. కుక్క. (బేపి అని కొందఱు): చూ, శునకము. (ఇది వేఁగుధాతు కృదంతము.)

వేఁపు, దే. వి. రూ—వేఁపుడు—వేఁపు-వేఁపుడు. (సం).—భర్జనము, భృష్టి.

వేఁపుడు, దే. వి. 1.—పై.—; 2. వేఁచెడుచట్టి: చూ, పాత్రము. 6-౪౧; విణ. 3. వేఁచినది.

వేఁపుడుపట్టి దే. వి. చూ, వేఁపుడు 2.

వేఁపుడుపిండి, దే. వి. జ్యోతిర్గంధ, వల్లరి: చూ, సాదము (1).

వేఁబోక, దే. వి: చూ, రూ-వేగుఁబోక.

వేకువ, దే. వి: చూ. వేగుజాము.

వేకువతానము, ద్వ. వి. ప్రాతస్స్నానము, అవగాథము: చూ, స్నానము.

వేగ, దే. వి. 1. వడి: చూ, స్యదము; 2 త్వర. భార. ఉద్యో. 3. ఆ. 25: చూ, సంభ్రమము; క్రి. విణ 3. త్వరితము: చూ, స్యదము; ద్ర. 4. ఝడితీత్యర్థకము: చూ. స్యదము.

వేగంటి, దే. ద్ర. (వే+కన్ను) ఇంద్రుఁడు. రామా. 6, ఆ. 104: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

వేగంటికచ్చేరి, దే వి: చూ, స్వర్గము. సాంబ. దే. 18.

వేగంటికొమరుఁడు, ద్వ. వి. అర్జునుఁడు. సాంబ. దే 16: చూ, సుభద్రేశుఁడు.

వేగంటిగొంగ, దే. వి. రక్కసుఁడు: చూ, రాక్షసుఁడు. 1

వేగంటియెక్కుడు, దే. వి. ఐరావతము: చూ, హస్తి.

వేగంటిరౌతు గావించినదణి, వా. వి: చూ, సముద్రము.

వేగంటిసైదోఁడు, దే. వి: చూ విష్ణువు. 1. సాంబ. దే. 4.

వేగన్నులసామి, ద్వ. వి: చూ, వేగంటి.

వేగపడు, మి. అ. క్రి. త్వరపడు: చూ, సంభ్రమించు.

వేగపాటు, మి. వి: చూ, సంభ్రమము.

వేగమధ్యము, అం: చూ, సౌవీరజభాషలు (చూ,ఉపవిద్యలు.)

వేగము, సం. వి. అ. పుం. 1. సత్త్వ: చూ, శక్తి. 1; 2. ప్రవాహము: చూ, వెల్లువ; 3 =వేగ-వే-వేగిరము. వడి: చూ, స్యదము; 4. విషవృక్షఫలము; 5. మలమూత్రాది ప్రవృత్తి; విణ. 6. త్వరితము. హరి. ఉ. 1, ఆ. 75; చూ, స్యదము

వేగరంజి, అం: చూ, టక్కజభాషలు.

వేగరి, దే వి. రూ-వేగురి: చూ, వేగువాఁడు.

వేగవతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: అశ్వంతరి; అం. 2: చూ, వృత్తము 1 ("బేసిపాదములందు మూఁడు సగణములున్ను ఒక గురువును, సరి పాదంబుల భ-భ-భ-గగములున్ను 7 యతి.")

వేగి, సం. వి న్. పుం. 1: చూ, హయము; విణ. 2. వడిగలది: చూ, సత్వరము; వై. వి. (1) = వ్యాఘ్రము. పులి: చూ, శార్దూలము.

వేగించు. దే. అ. క్రి. జాగరముచేయు పర. 3, ఆ. 219.

వేగినాటిబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఆంధ్రులు. (వీరు ఋగ్వేదులు. ఆశ్వలాయన సూత్రమువారు).

వేగిరకత్తియ. వై. విణ. త్వరగలది ఆఁడుది) రూ-వేగిరకత్తె: చూ, స్త్రీ.

వేగిరకత్తె, —పై— విజ. 3, ఆ. 206.

వేగిరకాఁడు, ద్వ. విణ. (విజ 3. ఆ. 206): ఆత్రగాఁడు, తమకి, తుటుగు, పరవాది, వడికాఁడు. (సం.)—అరుఁడు, చపలుఁడు, జవనుఁడు, జవుఁడు, తరస్వి, ప్రజవి, వ్యగ్రుఁడు.

వేగిరపడు, వై. అ. క్రి: చూ, సంభ్రమించు.

వేగిరపాటు, వై. వి: చూ, సంభ్రమము. భార విరా. 2, ఆ 48–61.

వేగిరపెట్టు, ద్వ. స. క్రి. త్వరపఱచు. భార. విరా. 5, ఆ. 267.

వేగిరము, వై. వి. 1. = వేగ. వేగము. శీఘ్రము. ఉ, హరి. 6 ఆ. 22: చూ, స్యదము; 2. త్వర. నై. 4, ఆ. 82: చూ, సంభ్రమము. క్రి. విశే. 3. త్వరితము. పాండు 4, ఆ. 153: చూ, స్యదము.

వేగిరించు, వై. అ క్రి: చూ, సంభ్రమించు. కళా. 3, ఆ. 115.

వేగు, దే వి. 1: చూ, వేగుజాము; 2. రాజ్యసమాచారము. రామా. 7, ఆ. 49: కొట్టి, కోటి; 3. చూ, వేగువాఁడు; అ. క్రి. 4. ఉదయమగు; చూ, వేవు తద్వి.— తెల్లగా తెల్లవాఱుటకు.- తెలతెలవాఱు-తెలతెల్లవాఱు; 5. ఉభో దయమగు: రూ-వ్రేగు. హరి. పూ. 9, ఆ. 87.

వేగుఁజుక్క, ద్వ. వి: చూ, శుక్రుఁడు. రామా. 2, ఆ. 102.

వేగుఁజుక్కవారము, ద్వ. వి. శుక్రవారము: చూ, వారములు.

వేగుఁబోక, దే. వి. రూ-వేఁబోక. నై. 7, ఆ. 129 చూ, వేగుజాము.

వేగుజాము, ద్వ. వి. (కళా 4, ఆ. 112): రూ—వేవుజాము, చీఁకటి, తెల్లవాఱఁగ, తెల్లవాటి, తెల్లవాఱుగడ, పొద్దు-ప్రొద్దు, ప్రేపు వఱువాయి, వేకువ, వేఁగి, వేగు-వేవు, వేఁబోక-వేగుఁబోక, వేవిన (సం.)-అహర్ముఖము, ఉషఃకాలము, ఉషస్సు, ఊషము, ఔషసి, కల్యము — కాల్యము, కుపాత్యయము, గోపీఠము, గోసంగము, గోసర్గము, గోసము, నిశాంతము, ప్రత్యుషము—ప్రత్యూషము, ప్రభాతము, వ్యుష్టము, సామోత్సవము. (అవ్య.)- ఉపాంసమ్. ("చూ, సూర్యోదయము")

వేగురిక్క, ద్వ. వి: చూ, వేగుఁజుక్క.

వేగురు, దే. స. బ. వేయిమంది. రూ — వేవురు. (వేయికి మహన్మహత్వర్థక బహువచనాదేశము.)

వేగురుఁజుక్క, ద్వ. వి. (వేగు + చుక్క): చూ, రూ-వేగుఁజుక్క, పా. 2, ఆ. 53

వేగురులు, దే. వి. బ: చూ, వేగరి. (ఇట్లు వేగులవారు — వేగులు — వేగువారు.)

వేగువాఁడు, దే. వి. చారుఁడు. రా. యు, కాం. 172: చూ, సందేశహరుఁడు.

వేచు, దే. అ. క్రి. 1. గర్వించు: చూ, హంకరించు; స. క్రి. 2: చూ, ప్రతీక్షించు.

వేచుంగలపాగ, దే. వి. సహస్రఫణుఁడు: చూ, సర్పము.

వేటు, దే. వి. రూ—వ్రేటు—వేఁత—వ్రేఁత. 1. వేయుట; 2. దెబ్బ: చూ, హతి.

వేట్క. దే. వి: చూ, సంతోషము.

వేడబము, వై. వి. 1 బొంకు: చూ, వితథము; 2. కుతూహలము: చూ, వ్యసనము. 8; 3 = విడంబనమ్. దగా: చూ, వంచన; 4. = విడంబనమ్: చూ, వేసము. కాశీ 5, ఆ. 75; 5. = విడంబనమ్. మాయ ఉ, రా. 5, ఆ. 228: విడంబన—విడంబనము: చూ, మాయము 1. తద్వి.—(సం.)— యక్షిణి

వేడము, వై. వి. = వేలా. మండలాగ్రము: రూ—వేలము.

వేడించు, వై. స. క్రి = వేష్టన: చూ, వేష్టించు. కళా. 6. ఆ. 222.

వేడు, దే. అ. క్రి: చూ, వాంఛించు.

వేడుక, దే. వి. రూ-వేడ్క. 1: చూ, ప్లవనము; 2: చూ, వాంఛ. భో. 4, ఆ. 235; 3. కుతూహలము: చూ, వ్యసనము. 8; 4: రూ—వేడ్క. (సం.)— వినోదము; 5. వినోదకార్యము: చూ, గొబ్బి. 2—3; విశే. 6. వినోదకరము. "అది విన విన వేడుక".

వేడుకకత్తియ, ద్వ. వి. రూ—వేడుకకత్తె—వేడ్కకత్తె. 1. జారిణి: చూ, స్వైరిణి; 2: చూ, వేశ్య.

వేడుకకత్తె, ద్వ. వి, —పై.— (వేశ్యకు: —రాజ 3, ఆ. 31)

వేడుకకాఁడు, దే. వి. రూ-వేడ్కకాఁడు. 1. జారుఁడు. శశాం. 4, ఆ. 44; ఉ, రా. 4, ఆ. 204: చూ, విటుఁడు; వా 2. ఆనందుఁడు: చూ, హృష్టుఁడు; విశే రూ—వేడ్కకాఁడు. 3. కుతూహలపరుఁడు; 4 అపేక్షకుఁడు; 5. క్రీడాసక్తుఁడు. కాశీ. 6. ఆ 50; 6. వినోదకరుఁడు

వేడుకచెలి, దే. వి: చూ. వేశ్య పాండు. 2. ఆ. 13.

వేడుకజూదము, ద్వ. వి. కరిఖలము: చూ, వ్యవహారము. 4.

వేడుకపడు, ద్వ. అ. క్రి: రూ—వేడ్కపడు. 1. కుతూహలపడు; స. క్రి. 2: చూ, వాంఛించు.

వేడుకసేయు, ద్వ. అ. క్రి. —పై— రూ-వేడ్కసేయు.

వేడెవెట్టు, ద్వ. స. క్రి. (వేడెము + పెట్టు) పరివేష్టింపఁజేయు.

వేడెము, వై వి = వేష్టన. 1. రేచితము: చూ, హాయము; 2. మండలగతి.

వేడ్క, దే. వి విశే: చూ, రూ — వేడుక.

వేడ్కకత్తె, ద్వ. వి: చూ, రూ—వేడుకకత్తియ.

వేడ్కకాఁడు, దే. వి, విశే: చూ, రూ—వేడుకకాఁడు.

వేడ్కకోమ, దే. వి: చూ, వేశ్య.

వేడ్కపడు, ద్వ. అ. క్రి, స. క్రి: చూ, రూ—వేడుకపడు.

వేడ్కసేయు, —పై.—

వేణి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. అనేక ప్రవాహములయొక్క కూడిక: చూ, సంభేదము. 1; ఇ. ఈ. (స్త్రీ). 2. = వేనలి. సర్పాకారముగ అల్లినజడ: రూ-ప్రవేణి, వేణిక. తద్వి.—(తె.)— పింపిణి: చూ, వేనలి; ఈ. స్త్రీ. 3. కాలువ: చూ, హ్రాదిని. 2. (నది ; 4. డావరడంగి*: చూ, విషనాశని).

వేణిక, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, వేణి. 2.

వేణివేధిని, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ) జలగ: రక్తప, శుక్తి: చూ, బుడ్తపిడుఁదు.

వేణుకము, సం. వి. అ. న: రూ—వైణుకము. 1. ఏనుఁగును పొడిచెడి బరికోల: చూ, హేతి. 4 (బాణము. 1-౨౧-౪౮); 2. పసులను దోలెడుమునికోల: చూ, సిబ్ల.

వేణుకాఖ్యము, అం: చూ, తిర్యక్కరణబంధములు.

వేణుగోత్రము, అం: చూ, గోత్రము 13.

వేణుధ్ముఁడు. సం. వి. అ. పుం. పిల్లంగ్రోవి యూఁదువాఁడు: చూ, వైణవికుఁడు.

వేణునాదానములు, అం: చూ, వ్యవహారపదములు.

వేణులావకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. కటకారుఁడు, కులకుఁడు-కులికుఁడు—కులుఁడు, కులశ్రేష్ఠుఁడు—కులశ్రేష్ఠి, బురుడుఁడు. (తె.)- పతుల, చాఁపలల్లువాఁడు, దబ్బవాఁడు, మేదరవాఁడు—మేదరి.

వేణువిదారితము, అం: చూ, ఉత్తానకరణబంధములు.

వేణువు, సం. వి. ఉ. పుం. = వెదురు. 1: చూ, వెదురు; 2. పిల్లంగ్రోవి: చూ, వీణ. 1—౫౬; 3. ఒకరాజు: చూ, హంసుఁడు. 5. (రాజు); అం. 4: చూ, అవరోహివర్ణ గతాలంకారములు; 5: చూ, ఆరోహివర్ణ గతాలంకారములు; 6: చూ, సంచారివర్ణ గతాలంకారములు; 7: చూ, ప్రణవనాదములు; 8: చూ, ముప్పది రెండాయుధములు. (బాణము. 1.)

వేతనము, సం. వి. అ. న. జీతము: చూ, సంబళిక. 2.

వేతసన్యాయము, అం. ప్రబ్బలిచెట్టు ఏటియొడ్డుననుండి నీరు వచ్చునపుడు వంగినీరుపోయునపుడుమరలపిలఁబడుననురీతి.

వేతసము, సం. వి. అ. పుం. ప్రబ్బలి*: చూ, సహస్రవేధి. 2.

వేతస్వంతము, సం.విణ మిక్కుటమైనప్రబ్బలుగలది.(దేశము)

వేత్త, సం. విణ. తెలిసినవాఁడు: చూ, సమర్థుఁడు.

వేత్రధరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వేత్రహస్తుఁడు.

వేత్రము, సం. వి. అ. న. 1: ఛడి, యష్టి, వంశము, శబ్దవతి. (తె.)-చివర-చివ్వ, చేతికఱ్ఱ, చువక-చువ్వ-జువ్వ, జూఁక, పేపజువ్వ, పేపబెత్తము, పేము-ప్రేము, బరికె, బెత్తము-బెత్తు, బ్రద్ద, రువ్వ, లాతము-లాతాము, సజ్జనకోల.తద్వి.-౧. యోగివేత్రమునకు:- ఔశీరము, దండము, వేత్రము. (తె.)- ఉండక్రోవి, లాతము-లాతాము; ౨. (తె.)- పోఁణుకుకఱ్ఱ; ౩. కతము, దండము, లఘుడము. (తె.)—దుడ్డు-ద్రుడ్డు, దుడ్డుఁగఱ్ఱ, దుడ్డుగ్రోల, లగుడము-లవుడి, లాటీ, లోడి: ౪. (తె.)- బడియ-బడె; ౫. కాష్ఠము, దారువు, విసారము. (తె.)- కఱ్ఱ, కొయ్య; ౬. (చూ, వెదురు.) ("చూ, సమిధ"); పుం. 2 బెత్తపుచెట్టు: ఉండక్రోవి, పేము-ప్రేము, బెత్తము-బెత్తు, బ్రద్ద, సజ్జనకోల. (సం.)- అర్కమచ్ఛంది, అర్పము. తద్వి.- (తె.)- వేపపొద.

వేత్రవతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకనది: చూ, నది.

వేత్రహస్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం. వేత్రధరుఁడు, ప్రతిహారి-ప్రతీహారి-ప్రతిహారుఁడు-ప్రతీహారుఁడు. (తె.)— కటిక, కట్టిక, కటికవాఁడు—కటికివాఁడు—చోపుదారుఁడు, నకీబు, పడిహారి-పణిహారి-పడిహారుఁడు-పణిహారుఁడు, (బ)బ్రద్దలవారు, రిక్కలు.

వేదండము, సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి.

వేదకబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఆచార్యేఅనుబ్రాహ్మణులు.

వేదగర్భుఁడు, సం. వి. అ. పుం. నలువ: చూ, బ్రహ్మ. 1.

వేదన, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1: రూ-సంవేదము. (తె. వ.)—చుమ్మ, నొవ్వి—నొవ్వు-నోవి-నోవు. తద్వి.—౧. (తె.)—చుమ్మచుట్లు; ౨ అమానస్యము-అమనస్యము. (తె.)—బిడ్డకుట్టు; ౩. కారణ, కారిక, యాతన, విపణి. (తె.)—కాఁడియ, తినుకు, తీపు; 2. తెలివి: చూ, హృల్లేఖము. 2; అం. 3: చూ, బౌద్ధశాస్త్ర స్కంధములు.

వేదనాస్కంధము, అం: చూ, వేదన. 3.

వేదము, సం. వి అ. పుం. (దీనిచేత ధర్మాధర్మముల నెఱుఁగుదురు): 1. అమ్నాయము, ఆసారము, ఋషి, ఛందస్సు, నిగమము, ప్రవచనము, బ్రహ్మ-బ్రహ్మము, శాఖి, శివము, శ్రుతి. (తె.)—ఉడివోనివల్కులు, చదువు తొలిచదువులు-తొలుచదువులు-తొల్చదువులు, తొలుఁబలుకులు, తొలుమినుకులు, పెనుమినుకులు, ప్రాఁగబ్బములు, ప్రాఁజదువులు, ప్రాఁతఁబలుకలు, ప్రాఁబలుకులు-ప్రాఁబల్కులు, ప్రామినుకులు-ప్రామిన్కులు, మినుకులు-మిన్కులు, మొదటిపలుకులు; తద్వి.-౧: చూ, వాఙ్మయము; ౨: చూ, బ్రాహ్మణములు; ౩: చూ, ఉపవిద్యలు.1-2-3-4-5 6; ౪: చూ, ఉపవిద్యలు.7-9-11-13, 8-10-12-14; ౫: చూ, ఋగ్వేదము; ౬: చూ, యజుర్వేదము; ౭. (మంత్రము): చూ, అధర్వణవేదము; ౮. (ఉద్గీథము, గాంధర్వి): చూ, సామవేదము; ౯: చూ, మహావిద్యలు; ౧౦. వ్యాసప్రోక్తమైన యైదవవేదము: భారతము; ౧౧. వేదోపాంగములు:-మీమాంస, న్యాయశాస్త్రము, పురాణము, ధర్మశాస్త్రము (స్మృతి):(చూ,ఉపవిద్యలు. 15-16-17-18); ౧౨: చూ, వేదాంగములు; ౧౩: చూ, ఉపనిషత్తులు: ౧౪. వేదస్వరములు:- ఉదాత్తము, అనుదాత్తము, స్వరితము: (చూ, స్వరము. 2); ౧౫. అష్టకమునకు ప్రశ్నలును ప్రశ్నకు అనువాకములును అనువాకములలోనుండి కండికలు లేక పంచాశత్తులుగాను విభజింపఁబడినవి. (౧.) అష్టకము. (తె.)— అట్టము—అట్ఠము; (౨.) ప్రశ్న—ప్రశ్నము. (తె.)— పన్నము; (౩.) అధ్యాయము, అనువాకము. (తె.) అజ్జము; (౪.) పంచాశత్తు లేక కండిక. (తె.)— పనస (ఏఁబదిపదముల సమూహము): ౧౬. కొన్ని యనువాకములుగల వేదభాగమునకు:— ప్రపాఠకము; ౧౭. అగ్నిహోత్రుని ఆరాధించు వేదభాగమునకు:— అగ్నిముఖము; ౧౮: చూ, అంతర్యామి బ్రాహ్మణము; ౧౯. ద్రవిడవేదములోని భాగమునకు:— పాశురము; ౨౦. ప్రకరణముల సమూహామునకు:— అహ్నికము; ౨౧. యజుర్వేదమునందలి పరాయితములో కూఁడవ అష్టకమునందు ఒకపన్నమునకు:— అచ్ఛిద్రము, అధ్యాయము, అనివాకము, అష్టకము, ఋక్, ఋక్కు. (తె.)—అజ్జము, అట్టము-అట్ఠము. (౧) అర్ధర్చ: ౨౨. వేదభాగమునకు:— తంత్రము, శాఖ; ౨౩. అసౌత్రామణి; ౨౪. వేదవాక్యమునకు:— (తె.)— మిడియ; ౨౫. వేద

పాఠమునకు:— బ్రహ్మయజ్ఞము; ౨౬. సామవేద ప్రకరణ మునకు:— ఉద్గీథము; ౨౭. సామవేదభాగమునకు:— ఉద్గీథము; ౨౮. బ్రహ్మయొక్క మొదటిజ్ఞాత రూపమైన వేదమునకు:— కోపజ్ఞము; ౨౯. సామవేదవేత్తకు:— గిష్ణుఁడు. (పు); ౩౦. వేదాంతమునకు:— ఉపనిషత్తు, ధర్మము, నైగమము, వేదాంతము; ౩౧: చూ, కల్పము. 15; ౩౨: చూ, కల్పసూత్రములు; ౩౩: చూ, ఓమ్; ౩౪: చూ, గాయత్రి; ౩౫: చూ, మంత్రము; ౩౬. వేదమువందు కొంతభాగమునకు:— సంహిత; ౩౭. అశీతిద్వయము. ఇత్యాది; తా. 2. ప్రమాణము. "వారివదోగ్రంథము వేద మే కవుల వారింవందరంబే." (శ్రీనివాస విలాసము.)

వేదముఖ్య, సం. వి. ఆ, స్త్రీ. జవాదిపిల్లి: చూ, మార్జాలము. 1-౩. (పునుఁగు పిల్లి అనికొందఱు.)

వేదముఖ్యము, సం. వి. అ. పుం. కచోరము*: చూ, షడ్గ్రంథ.

వేదవతి, అం: చూ, మాళవ పంచమిజభాషలు.

వేదశాస్త్రాభ్యాసము, అం: చూ, నియమములు.

వేదస్వరములు, అం: చూ, వేదము. 1—౧౪.

వేదాంగములు, అం: చూ, షడ్విద్యలు. (1. శిక్ష:— వర్ణస్వర స్థాన ప్రయత్నాదులను శిక్షించునది; 2. వ్యాకరణము:— ప్రకృతిప్రత్యయ పదస్వరూప తదర్థాదులు వివరించునది; 3. ఛందస్సు:—మంత్రముల వృత్తలక్షణములను నిరూపించునది; 4. నిరుక్తము:- శబ్దముల యర్థములను నిరపేక్షముగా నిర్వర్తించునది; 5. జ్యోతిషము:— యాగాదుల యాచరణమునకును, తదర్థసిద్ధికిని దగిన గ్రహనక్షత్రాదుల యుదయాస్త మయాదులను దెలుపునది; 6. కల్పము:— యాగ ప్రయోగమును సమర్థించునది.)

వేదాంతము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వేదము. 1—౩౦.

వేదాంతి, సం. వి. న్. పుం. 1. వేదాంతము తెలిసినవాఁడు: గిష్ణుఁడు (పు), బ్రహ్మవాది. తద్వి.—౧: చూ, వేదము. 1-౨౯; ౨. వేదము తెలిసినవానికి:— త్రైవిద్యుఁడు; 2. బ్రహ్మచారి: చూ, వటువు.

వేదాధ్యయనము చేయించినవాఁడు, అం: చూ, ఉపదేశకులు.

వేది, సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. 1. యజ్ఞాదులకై చదరముగా చేర్పఱచినతిన్నె: చూ, వేదిక; 2. తిన్నె: చూ, వేదిక; 3. ముద్దుటుంగరము: చూ, హసణిక. 2 (భూషణము. 2-౧౨-(౨); ఇ. న్. పుం. 4. విద్వాంసుఁడు: చూ, సుధి; న్. 5. నలువ: చూ, బ్రహ్మ. 1; విణ. 6. తెలిసినవాఁడు: చూ, సమర్థుఁడు.

వేదిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అంకపాలి—అంకపాళిక, అంకపాళి—అంకపాళిక, జాంగలము, వితర్ది, వేది, వేదిక. (తె.)— అరఁగు—అరుఁగు—అటుఁగు, జగతి, జగిలె—జగ్గిలె—జవిలె, తిన్నియ—తిన్నె-తీనియ-తీనె. తద్వి.-౧: చూ, వేది. 1; ౨. రత్నఖచితవేదికకు:— ఏ; 3. హస్తినఖము; ౪. (తె.)—పుట్టకోట; ౫. లోపలితిన్నెకు:— వరండము; ౬. యజ్ఞమున వేదికమధ్యమునకు:- వరండము; 2. వేదిక యను గ్రంధద్రవ్యమునకు:— అంకపాలి—అంకపాళి— అంకపాళిక.

వేదిమధ్యము, అం: చూ, యత్రిప్రాణము.

వేదీశుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వేది. 5.

వేదు, దే. వి. 1. గంధము: చూ, వాసన; 2. వికటగంధము: చూ, వాసన; 3: చూ, వైరస్యము; బ. 4. వెగటుమాటలు.

వేదోదయుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సూర్యుఁడు.

వేద్యము, సం. విణ. తెలియఁదగినది: జ్ఞేయము, జ్ఞాతవ్యము.

వేధ, సం. వి. స్. పుం. 1. నలువ: చూ, బ్రహ్మ. 1; 2. వెన్నుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1; 3. విద్వాంసుఁడు: చూ, సుధి.

వేధకము, సం. వి. అ. పుం కర్పూరము: చూ, నిరము.

వేధము, సం. వి. అ. పుం. తొలిపుచ్చుట.

వేధముఖ్యకము, సం. వి. అ. పుం. రూ—వేదముఖ్యకము: చూ, షడ్గ్రంథ*.

వేధించు, సం. స. క్రి. 1: తూఁటాడు; 2. బాధించు: చూ, హింసించు. 2.

వేధితము, సం. విణ. 1. తొలిపుచ్చఁబడినది; 2. బాధింపఁబడినది: చూ, హింసితము.

వేధ్యము, సం. వి. అ. న. 1. గురి: చూ, సూటి. 1 (లక్ష్యము. 1): విణ. 2. తొలిపుచ్చఁదగినది.

వేనలి, వై. వి. కేశము: చూ, వెంద్రుక. 1; తద్వి.-౧.=వేణి: కొప్పు, గ్రొవ్వెద, తుఱుము, వెద. (సం.)— కబరి-కవరి, కరవి, కూటకము, కేశవేశము, కేశగర్భకము, ధమ్మిల్లము-ధమ్మిల్లము, మౌళి; ౨. తుఱుము. (సం.)— కుసుమగర్భకము, కేశబంధము, తురుంథము; ౩. గంటు. దుయముడి-దూముడి-దూయుముడి. ముడి. (సం.)— కేశకలాపము, గ్రంథి; ౪. కీలుగంటు-కీల్గంటు (కీలుజడ-కీల్జడ. కీలుముడి-కీల్ముడి); ౫. అల్లికజడ, జడ, తిరి, వేనలి. (సం.)- కశుప్పు, కుథము, కోటీరము, జట, ప్రవేణి, వేణి, వేణిక; 6. పింపిణీ. (చూ, వెంద్రుక.)

వేనవేలు, దే. విణ. బ. పెక్కువేలు: చూ, సంఖ్య. 1.

వేను, దే. వి. చాటుమాట: చూ, శబ్దము. 2.

వేపథువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. (చూ, లోలము. 1—౧): కంపము. (తె.)— నడుకు, వడఁకు; 2. స్వరకంపము.

వేపనము, సం. వి. అ. న. కంపనము: చూ, స్ఫారము. 1 (లోలము. 1.)

వేపితము, సం. విణ కంపితము: చూ, స్ఫారము. 1 (వలితము.)

వేమము, సం. వి. న్. పుం. నేఁతపలక: చూ, పరి. 2 (మగ్గము.)

వేమరు, దే. ద్ర. క్రి. విణ. మాటిమాటికి. రూ—వేమారు—వేమఱు-వేమాఱు: చూ, శశ్వత్తు. 1.

వేమఱు, —పై.—

వేమారు, —పై.—

వేమాఱు, —పై.—

వేము, దే. వి: వేపః. (సం.)— అరిష్టము, అర్కపాదపము, అవటము, కషాయి, కాకేష్టము, కైటర్యము, ఛర్దనము, చీర్ణపర్ణము, నింబము, పారిభద్రము, పిచుమందము—

పిచుమర్దము, మాలకము, సర్వతోభద్రము, సాలము, హింగు నిర్యాసము. తద్వి.—౧. పెద్దవేము. (సం.)–కాకాండము, కాకాంఢము, కార్ముకము. కేశముష్టి, కైటర్యము, మహారిష్టము, హిమద్రుమము: ౨. తురకవేము*: ("చూ, హింగునిర్యాసము.")

వేయంచులవాలు, ద్వ. వి శతారము, విష్ణుచక్రము: చూ, బాణము. 1-౩౨-౩౮. (ఇదె వజ్రాయుధము.)

వేయి, దే స: చూ. రూ—వే.1. [సహస్రబాహువు.

వేయిచేతులయెకిమీఁడు, ద్వ. వి. కార్తవీర్యార్జునుఁడు: చూ,

వేయిచుంగలపాగ గలదిట్ట, ద్వ. వి: చూ, శివుఁడు.

వేయిచేతులదిట్ట, ద్వ. వి. సహస్రకరుఁడు: చూ, సూర్యుఁడు.

వేయు, దే. స క్రి. రూ-వ్రేయు: చూ, వైచు. 1—2—3; 4. దిగవిడచు: చూ, విసర్జించు; 5. పెట్టు: చూ, హవణించు; 6. (దెబ్బ) కొట్టు: చూ, రూ-వ్రేయు. 1; 7. నఱకు: చూ, రూ-వ్రేయు. 2; 8. పొడుచుకొను: చూ, రూ-వ్రేయు. 3.

వేరమి, వై. వి.=వైరమ్. (రూ-వేరము): చూ, వైరము భార. ఉద్యో 3, ఆ. 74.

వేరము, 1. —వై.—; 2. వేగము: చూ, స్యదము.

వేరు, దే. వి. 1. చెట్టుయొక్క మూలము: గడ్డ-గెడ్డ, దుంప, మోసు. (సం.)— అంఘ్రి, అంఘ్రినామకము—అంఘ్రినామము, అంకురము-అంకూరము, చరణము, నేత్రము, పదము-పాదము, బుధ్నము-బ్రధ్నము, మూలము, శఫము, తద్వి —౧.ద్విబీజదళవృక్షముల వేరు:–కుంకటివేరు-కూఁకటి వేరు(తల్లివేరు); ౨.ఏకబీజదళవృక్షముల వేళ్ళు:-(గుబురు వేళ్ళు), జల్లివేళ్ళు, నారవేళ్ళు; ౩ పసుపుగడ్డకు:- కొమ్ము; ౪. అల్లమునకు:— (చూ, శృంగబేరము): ౫. శలాటువు; ౬. (చూ, సన్నరాష్టము); ౭. (చూ, వృక్షము): స. ఏ. 2. అన్యము. భార. ఉద్యో 2, ఆ. 116: చూ, వేఱు. 3.

వేరుపడు, దే. అ. క్రి: చూ, రూ-వేఱుపడు.

వేరుపనస, ద్వ. వి. వేరునందు పండు పండెడు పనస*: (సం.)—అంఘ్రిపణస, బహిర్గంధి, శణము. తద్వి.—౧. పనస. (సం.)- కంటకఫలము-కంటకిఫలము-కంటఫలము-కంటాఫలము-కంటకాలము, చంపకోల్వము, పణస, మురజఫలము; ౨. కొమ్మపనస. (సం.)— కాష్ఠ: 3. (చూ, పంపరపనస); ౪. (చూ, పుల్లపంపరపనస); ౫. పూయక కాచెడు పనసచెట్టునకు:— (సం.)— వనస్పతి.

వేరువరువు, దే. వి. కడుగు: చూ, శోధనము.

వేరువిత్తు, దే. విణ. 1. నాశకము: చూ, సంస్థ 3; 2, చెఱుచువాఁడు, తుట్టు, విసపాలవిత్తు. (సం.)- అంతకుఁడు: నాశకుఁడు.

వేర్పడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, రూ-వేరుపడు.

వేర్పాటు, ద్వ. వి.1: చూ, రూ-వేఱుపాటు.1; 2: చూ, వైరము.

వేఱడము, దే. వి: చూ, వేఱుపాటు. 1.

వేఱయినవాఁడు, దే. విణ: రూ-వేఱైనవాఁడు, అంది పొందని వాఁడు, ఉన్నవాఁడు, ఎడకడవాఁడు, ఎడవాఁడు, ఎదురు, ఒండొకఁడు, ఒకరుఁడు-ఒకరువుఁడు, ఒకొఁడు-ఒకొరుఁడు-ఒకొరువుఁడు, ఒకఁడు- ఒక్కఁడు, ఒక్కరుఁడు-ఒక్కరువుఁడు, ఒక్కొఁడు- ఒక్కొరుఁడు- ఒక్కొరువుఁడు, ఒడ్డు, కడవాఁడు, తేరకాఁడు, పరాయివాఁడు, మఱియొకఁడు, రిత్తకాఁడు, వింతవాఁడు. (సం. ప).— అన్యతరుఁడు, అన్యుఁడు, ఇతరుఁడు, పరుఁడు.

వేఱిడి, దే. విణ. 1 వెఱ్ఱివాఁడు: చూ, వెఱి 3; 2: వెఱ్ఱిది: చూ, పిఱిఁడి. 3; 3. అవివేకి. భార ఉద్యో. 3, ఆ. 107: చూ, స్తబ్ధుఁడు.

వేఱిఁడించు, దే. స. క్రి. అవివేకిమొందఁజేయు.

వేఱిమి, దే. వి: చూ, వేఱుపాటు. 1.

వేఱు, దే. వి. 1: చూ, వేఱుపాటు 1; 2 (భేదము) చతురుపాయములలో నొకటి: చూ, ఉపాయములు; స ఏ. 3. (భార. విరా. 1, ఆ. 76): రూ-వేరు, (సం.) అపదము, అన్నెము, ఎడకెడ, ఎరవు, ఒండు, ఒండువలను, ఒకటి, కడమ, తక్క, పరాయి, పఱ, పెర-పెర, మఱియొకటి, మాఱు, లాఁతి, వింత (సం.) అన్యము.

వేఱుపడు, ద్వ. అ. క్రి: అగు — అవు - ఔ - అగుదెంచు, రూ-వేరుపడు- వేర్పడు- ఏరుపడు- ఏర్పడు, ఎడఁబాయు- పెడఁబాయు, ఎడమగు, కత్తిరిల్లు, కెడయు, కేడించు, గాతి కలఁగు, గివురు, చెంగు, తెగువడు, తొట్రిలు - తొట్రిల్లు, పాయు, పురివిచ్చు, పేటాఁడు, మార్పడు—మాఱుపడు, విజ్జోడుపడు, విరిపోటుసేయు, పీడు, పీడుపడు-పీడువడు-పీడ్వడు, వెంపరలాడు, వేఱుపోవు. (సం.)— భేదిల్లు. తద్వి.— ౧. అతలకుతలపడు, ఉత్తలపడు, ఎదురెక్కు, తడఁబడు, తారుమారగు—తాఱుమాఱువడు, వల్లటిలు—పల్లటిల్లు. (మి.)—వ్యత్యస్తమగు. ("చూ. స్ఫోటించు.")

వేఱుపఱచు, వా. స. క్రి: చూ, విభజించు.

వేఱుపాటు, ద్వ. వి. రూ-వేర్పాటు 1. భేదము: చూ, వ్యత్యయము. తద్వి.— పృథగ్భావమునకు.- (సం.)— పార్థక్యము; 2: చూ, వైరము.

వేఱుపోవు, దే. అ. క్రి: చూ, వేఱుపడు. (పే్రి. వేఱుపుచ్చు.)

వేఱుబందము, ద్వ. వి. వేఱుపాటు: చూ, వ్యత్యయము.

వేఱువేఱగు, వా. అ. క్రి: (సం.)— ప్రత్యేకించు.

వేఱువేఱు, వా. వి; విడిమట్టు. (సం.)—ప్రత్యేకము.

వేఱైనవాఁడు, దే. వి: చూ, రూ-వేఱయినవాఁడు.

వేల, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. చెలియలికట్ట: చూ, రోధస్సు: 2. పొలిమేర: చూ, సీమ. 1; 3. ఉప్పెన: చూ, సముద్రము; 4. రాజభోజనము: చూ, సాపాటు; 5. అనాయాస మరణము: చూ, సావు; 6. వ్యాధి: చూ, హనువు. 4(రోగము.1.); 7. బుధుని భార్య: చూ, సహధర్మిణి. (భార్య. 1—౪౦.)

వేలము, వై. వి. 1. = వేలా: చూ, రూ-వేడము; 2. శిబిరము: చూ, స్కంధావారము. 1; 3. వేగము: చూ, స్యదము; 4: రూ—ఏలము—ఏలాము, పాట, సేలం. "వేలము పాడుచున్నారు."

వేలాకోలము, దే. వి. 1: చూ, వెట్టి. 1; వా. 2: చూ, రూ—వేళంకోళము.

వేలిమి, దే వి.రూ-వ్రేల్మి.1:చూ,హోమము; 2:చూ,యజ్ఞము.

వేలిమికట్టియ, ద్వ విః చూ, సమిధ 1. (ఇట్లువేలిమికట్టె.)

వేలిమిబొట్టు, ద్వ వి. రక్షః చూ, నిగరి. 1 (భస్మము.)

వేలు, దే. వి. రూ —వ్రేలు. 1. అంగుళిః చూ, హస్తము; 2. అంగుళము: చూ, హస్తము; స. బ. 3. వేయికి బహు వచన రూపము. "పదివేలు, అయిదువేలు"; అ. క్రి. 4; చూ, వ్రేలాడు; 5. మునుకవేయు: చూ, స్నానమాడు.

వేలుచు, దే. స. క్రి. హోమాగ్నియందు నేయి మొదలగువాని సమర్పించుః రూ—వేల్చు

వేలుపు, దే. విః రూ—వేల్పు 1. అంకుఁడు, ఈసరుఁడు, చదలుకాఁపు, చావనివారు, జిన్నపుఁదిండి, జియ్య, జేజె— జేజే, ఠక్కురుఁడు—ఠాకురు. తెలిగంటి, తొలివేల్పు పగతుర, దయ్యము, దేవర—దేవుఁడు, పల్కుటల్లుమేటులు, బాసవాలు, బాసవాలుదిట్టరులు, బుదుఁడు, మింటితెరువరి, ముదియనివారు, ముప్పొకలాఁడు. వినుద్రిమ్మరి, సుకులు. (ఇందుకొన్ని బహువచనపదములు చూపఁబడియె.) (సం.)- అగ్నిముఖుఁడు, అజరుఁడు, అదితినందనుఁడు, అనిమిషుఁడు, అనిమేషుఁడు, అప్రమేయుఁడు, అమరుఁడు. అమర్త్యుఁడు అమృతాంధసుఁడు,అమృతుఁడు,అస్వప్నుఁడు, ఆదితేయుఁడు, ఆదిత్యుఁడు, ఊ,ఋ. ఋభువు, ఋషి, ౯ా, క్రతుభుజుఁడు, ఖగుఁడు, ఖచరుఁడు, (ఖేచరుఁడు), గీర్వాణుఁడు, ఠక్కురుఁడు, త్రిదశుఁడు, త్రిదివేశుఁడు, దానవారి, దివిజుఁడు, దివిషదుఁడు,:దివౌకసుఁడు, దేవుఁడు, దైత్యారి, దైవతము, దైవము, నిర్జరుఁడు, నిర్గుణుఁడు, నిలింపుఁడు, పూజితుఁడు, బుధుఁడు, బృందారకుఁడు, మరుత్తు, లేఖుఁడు, విబుధుఁడు, వివస్వంతుఁడు, సుపర్వుఁడు, సుమనస్సు, (బ) సురలు. తద్వి -౧. (సం)— వియచ్చరుఁడు; ౨. (సం.)- కృత్తి. కృత్య, దేవత; ౩ తిమ్మప్ప, తిమ్మప్పుఁడు. (సం.)- వేంకటేశ్వరస్వామి; ౪. దేవగణ విశేషము:— కార్తికి, కువేరుఁడు (చూ, దేవతాభేదములు); ౫. దేవతలగుంపునకు:— (సం.)— విచిన్వత్కము: ౬. చూ, అద్వైకపాత్తు. 2 దేవతాస్త్రీ: చూ, స్త్రీ: 3: చూ, జ్యోత్స్నము. ౧.

వేలుపుఁజెట్టు, దే వి ఈగిమ్రాను (ఈవిమ్రాను), ఈవులమ్రాను, కడలికానుపు, జాల్మొలక, తెలిగంటిమ్రాఁకు, తెల్లమ్రాను, పుడుకుమ్రాను, పెట్టుఁజెట్టు, మింటిఁజెట్టు, మెచ్చులచెట్టు, వాడనిపువ్వులమ్రాను, వినుమ్రాను, వెలిమ్రాను, వేలుపుమ్రాను-వేల్పుమ్రాను. (సం. ప.)-అబ్జము, అబ్ధిజము, కల్పకము, కల్పపాదపము, కల్పము, కల్పవృక్షము, దేవతరువు, పారిజాతకము-పారిజాతము, మందారము, సంతానము, హరిచందనము. (ఇవి ౫-మందారము, పారిజాతము, సంతానము, కల్పవృక్షము, హరిచందనము.)

వేలుపుఁదెరువు, దే.వి రూ-వేల్పుఁదెరువు: చూ, సురవర్త్మము.

వేలుపుఁబెద్ద, ద్వ. వి. సురజ్యేష్ఠుఁడు: చూ, బ్రహ్మ. 1.

వేలుపుగమికాఁడు, దే.వి.1.—పై.—; 2: చూ, స్కందుఁడు. (రూ-వేల్పుగమికాఁడు.)

వేలుపుగాణ, ద్వ. వి రూ—వేల్పుగాణ. గంధర్వుఁడు. (చూ, దేవతాభేదము.)

వేలుపుగిడ్డి, ద్వ. వి కామధేనువు. కాశీ. 6,అ. 61:చూ, ధేనువు.

వేలుపుజడదారి, ద్వ.వి సురమౌని. నారదుఁడు: చూ,సన్న్యాసి

వేలుపుటావు, దే. వి. రూ—వేల్పుటావు: చూ, వేలుపుగిడ్డి.

వేలుపుటెంకి, దే. విః చూ, రూ—వేల్పుటెంకి.

వేలుపుటేఱు, దే. వి. రూ—వేల్పుటేఱు. సురనిమ్నగ, గంగ: చూ, నది.

వేలుపుటేలిక, దే. విః చూ, వేలుపుఱేఁడు.

వేలుపుటొజ్జ, ద్వ. వి. బృహస్పతి: చూ, సురాచార్యుఁడు.

వేలుపుదాయ, ద్వ. వి. రూ—వేల్పుదాయ. సురద్విషుఁడుః చూ, రాక్షసుఁడు. 1.

వేలుపుబానిస, ద్వ. వి. రూ-వేల్పుబానిసః చూ, వేశ్య.

వేలుపుబాస, ద్వ. వి. దేవభాష: చూ, సంస్కృతము. 1.

వేలుపుబోనము, ద్వ. వి. రూ-వేలుపులబోనము-వేల్పుబోనము- అమృతముః చూ, సుధ. 1.

వేలుపుమల, ద్వ. వి. రూ—వేల్పుమల. సురాలయము, మేరుపర్వతము: చూ, పర్వతము.

వేలుపుమానికము, ద్వ. వి. చింతామణి, ఈవులరతనము: చూ, రత్నములు. ౧౦.

వేలుపుమావు, దే. వి: చూ, రూ-వేల్పుమావు.

వేలుపుమ్రాను, దే. వి: చూ, రూ—వేల్పుమ్రాను.

వేలుపురాయఁడు, దే. వి. ఇంద్రుఁడు, సురపతిః చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

వేలుపుఱేఁడు, దే. వి.—పై.—(రూ-వేల్పుఱేఁడు.)

వేల్పుసాని, ద్వ. వి. రూ-వేల్పుసాని: చూ, సోదికత్తియ.

వేలుపుఁగౌరు, ద్వ. వి. ఐరావతము: చూ, హస్తి.

వేలుపులబోనము, ద్వ వి. 1: చూ, హిమాంశువు; 2: చూ, రూ-వేలుపుబోనము.

వేలుపులమూఁకపేరిఁటి వెలఁదిమగఁడు, ద్వ. విః చు, వేలుపుగమికాఁడు. 2.

వేలుపులయిల్లు, దే. వి. మేరుపర్వతము: చూ, పర్వతము.

వేల్చు, దే. స. క్రి: చూ, రూ-వేలుచు.

వేల్పు, దే. వి: చూ, రూ-వేలుపు. (దేవతాస్త్రీకి:-భార. ఆది 8, అ. 79; భార. అర. 2, అ. 102.)

వేల్పుఁదెరువు, దే. విః చూ, రూ-వేలుపుఁదెరువు.

వేల్పుఁబెద్ద, ద్వ. విః చూ, రూ-వెలుపుఁబెద్ద.

వేల్పుగమికాఁడు, దే. వి: చూ, రూ-వేలుపుగమికాఁడు.

వేల్పుగాణ, ద్వ. విః చూ, రూ-వేలుపుగాణ.

వేల్పుగిడ్డి, ద్వ. వి: చూ, రూ-వేలుపుగిడ్డి.

వేల్పుటావు, దే. వి: చూ, రూ-వేలుపుటావు

వేల్పుచెలులు, ద్వ. వి. అచ్చరలు.

వేల్పుటెంకి, దే. వి. 1: చూ, స్వర్గము; 2. గుడి, దేవళముః చూ, సదనము. 1.

వేల్పుఁటేటిమగఁడు, ద్వ. వి: చూ, శివుఁడు.
వేల్పుఁటేటిసవతి, ద్వ. వి: చూ, పార్వతి.
వేల్పుఁటేటిసవతి కొడుకు, ద్వ. వి. కుమారస్వామి: చూ, స్కందుఁడు.
వేల్పుఁటేఁటు, దే. వి: చూ, రూ—వేలుపుటేఁటు.
వేల్పుడు, దే. వి. పూజ: చూ, సపర్య.
వేల్పుదణిఁగన్నతఁడు, ద్వ. వి: చూ, వేల్పుటేటి మగఁడు.
వేల్పుదాయ, ద్వ. వి: చూ, రూ—వేలుపుదాయ.
వేల్పుదొరతేజి, ద్వ. వి. ఉచ్చైశ్శ్రవము: చూ, హయము.
వేల్పుబావిస, ద్వ. వి: చూ, వేశ్య.
వేల్పుబోనము, ద్వ వి: చూ, రూ, రూ-వేలుపులబోనము. 1-2.
వేల్పుమల, ద్వ. వి: చూ, రూ-వేలుపుమల.
వేల్పుమావు, దే. వి: చూ, వేల్పుదొరతేజి.
వేల్పుమ్రాను, దే. వి: చూ, వేలుపుఁజెట్టు.
వేల్పురాచుక్క, ద్వ. వి. జ్యేష్ఠ, తాటిరిక్క: చూ, రిక్క.
వేల్పుఱేఁడు, దే. వి: చూ, రూ-వేలుపుఱేఁడు.
వేల్పులకూడు, దే. వి. అమృతము: చూ, సుధ. 1.
వేల్పులబోనము, ద్వ. వి: చూ, రూ-వేలుపుల బోనము. 1-2.
వేల్పులమిత్తి, దే. వి. అడవిపంది: చూ, సూకరము.
వేల్పులమొగము, ద్వ. వి: చూ, వహ్ని. 1.
వేల్పులసాని, ద్వ. వి: చూ, రూ-వేలుపుసాని.
వేల్పువెజ్జు, ద్వ.వి. 1. మందరి: చూ, వైద్యుఁడు; వా. 2. దేవవైద్యుఁడు: చూ, వైద్యుఁడు.
వేల్పుసువారంపు విడిది, ద్వ. వి: చూ, సముద్రము.
వేల్మి, దే. వి: చూ, రూ-వేలిమి.
వేల్లంతర, సం. వి. అ. స్త్రీ = వెలుతురు* : చూ. వెలుతురు.
వేల్లజము, సం. వి. అ. న. అజాకర్ణము, అయోనామము, ఉషణము-ఊషణము, కఫవిరోధి, కృష్ణము, కేవలద్రవ్యము, కోలకము, ధార్తపత్తనము, మరీచము, మూషణము. (తె.)—మిరియము—మిరెము-మిర్యము* (మిరియాలచెట్టునకును, మిరియమను గింజకును గూడఁజెల్లును) తద్వి.-౧. వేశ్యాకన్య. (తె.)—పిల్లమిరియము.
వేల్లనము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వేష్టనము; 2: చూ, సలనము (లోలము).
వేల్లము, సం. వి. అ. న: చూ, వాయువిడంగము*.
వేల్లితము, సం. వి. అ. న. 1. ప్లుతము: చూ, హయము; విశ. 2. కదలింపఁబడినది:— ఆకంపితము, చలితము, ధుతము-ధూతము, ప్రేంఖితము, విధుతము—విధూతము, విస్ఫారితము. (తద్వి.—వంకరైనది, వంకరలోనగువానికి:- చూ, వేల్లితము.3; 3. వంకరమైనది: (విశ.) అంచితము, అరాళము, అష్టవక్రము, ఆవిద్ధము, ఊర్మి, ఊర్మిమత్తు (ఊర్మిమంతము), కరాళము, కుంచితము, కుటితము, కుటిల-కుటిలము, క్ష్వేడము, గ్రంథి, జిహ్మము, నతము, భంగురము, భుగ్నము, మంథరము, వక్రము, వికటము, విచ్ఛిన్నము, వినత, విరూపము, వృజినము. (తె.)-ఈఁటాలు, ఒరగు-ఒఱగు, ఒఱవ, ఒట్టియ-ఒట్టె, ఓర, గోడి, చొక్కలి, చొట్ట-సొట్ట, నెఱి, మలఁక, వంకర, వంపు, వక్కరము, వాఁక: తద్వి.—౧. వంగినది అనుటకు:-(తె.)—వంపు: చూ, వక్రిమము. 2; ౨. అత్యరాళము. (తె.)—వంకరటింకర; ౩. (విశ.) మిక్కిలి వంకరమైనది (మాట). (తె.)—ఎకసకియము—ఎకసకెము—ఎకసక్కియము—ఎకసక్కెము-ఎకసెకియము-ఎకసెకెము -ఎకసెక్కియము—ఎకసెక్కెము-ఎక్కసకియము—ఎక్కసకెము—ఎక్కసక్కియము-ఎక్కసక్కెము - ఎక్కసెకియము-ఎక్కసెకెము—ఎక్కసెక్కియము-ఎక్కసెక్కెము. (సం. వ.)—వికట—వికటము. తద్వి.-(౧) కొంచెము వంకరైనది:-అభుగ్నము; ౪. ఏటివంకరకు:— వక్రము; ౫. (వి.) వంకరకు:— అంకము, వంకము, వక్రిమ-వక్రిమము. (తె.)—ఏఁచ, ఏఁచ-ఏస, ఏటవాలు, ఒరగు-ఒఱగు, కొంకర, చొట్ట-సొట్ట, టొంప-టొంపు, డొంకు, నెరి-నెఱి, రోటు, వంక-వంకర, వంపు, వక్కరము; ౬. వంపఁబడినది: అంచితము.
వేవన్నెలపసిండిగట్టు, ద్వ.వి. మేరుపర్వతము: చూ, పర్వతము.
వేవిన, దే. వి: చూ, వేఁగుజాము.
వేవిలి, దే. వి. పొలము. పర. 2, ఆ. 169: చూ, భూమి. 1—౪౨, ౪౯; 2. దున్నని పొలము: చూ, హారిప్రియ (భూమి. 1.)
వేవిలిపొలము, దే. వి. నిరుడు దున్నని పొలము: చూ, హరిప్రియ (భూమి. 1.)
వేవిళ్లు, దే. వి. బ. భక్షణవస్తు వాంఛాతిశయ రూపగర్భ లక్షణవిశేషము, య. 4, ఆ. 9; పర. 2, ఆ. 169: గంట్లము, బయికలు—బయ్యంకలు—బైకలు. (సం.)—దోహదము, దౌహృదము.
వేవు, దే. అ: క్రి: రూ-వేగు, తెలవాఱు-తెల్లవాఱు, తెలతెలవాఱు—తెలతెల్లవాఱు, తెలుపాఱు-తెలుపువాఱు, పల్లటిలు-పల్లటిల్లు, పలుకఁబాఱు, పాలు, పొడతెంచు, పొడుచు, వెలుకఁబాఱు—వెల్కఁబాఱు, వెఁరారు—వెలరువాఱు, వెల్లఁబాఱు, వెల్లనగు.
వేవురు, దే. స. బ: చూ, రూ-వేగురు. భార ఆర. 2, ఆ. 349.
వేవుఁజాము, ద్వ. వి: చూ, రూ—వేఁగుజాము.
వేవెలుఁగు, దే.వి రూ-వేవెల్గు సహస్రాంశువు: చూ, సూర్యుఁడు.
వేవెల్గు, —పై.—
వేశంతము, సం. వి. అ పుం. నీళ్ళుగల చిన్నపల్లము, పడియ: చూ, సరస్సు.
వేశము, సం. వి. అ. పుం. 1. వేశ్యలవాడ: వేశ్యము. (విటులవాడకు పేరు): చూ, సదనము. 1; 2. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1; 3: చూ, వేషము. 1—2.
వేశవారము, సం. వి. అ. పుం. రూ-వేషవారము-వేసవారము, ఉపస్కరము. సంభారము. (తె. వ.)—మసాలా, సంబారము-సంబారు-సంబారువు.
వేశ్మజాలము, సం. వి. అ. న ఇండ్లవరుస: చూ, సదనము. 1.
వేశ్మము, సం. వి. న్. న. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1.
వేశ్య, సం. వి. అ. స్త్రీ. (అలంకారముచేత ప్రకాశించునది)

అన్యబంధుర, అసుర, ఋచ్ఛర, కణేర—కణేరువు—గణేరువు, కామరేఖ, కావేరి, కాళూర, కుంభ, కైరాలి, క్షుద్ర, గణిక, గ్రామీణ, నటి, పణ్యాంగన, బంధుర, భుజిష్య, భోగిని, మసుర-మసూర, రూపాజీవ, వసుల, వాటివధూని, వారకాంత, వారవాణి, వారస్త్రీ, వారాంగన, విలాసిని, శూల. (తె. వ.)- ఆటవెలఁది, గడనకత్తె, గడనపడఁతి, గడించుపడఁతి, తొత్తు, పడపుఁగొమ్మ (పడపుఁజేడియ-పడపుచేడియ), వడుపుకత్తియ, పెల్లాటకత్తె, బొత్తుటాలు, భోగపుచేడియ, భోగముది, భోగములేమ, మానికదారి, ముండ, మేల్లాపరి, రంజి-లంజియ-లంజె-లంజెత, రేచెల్వ, రోవెలఁది, లయ్యో, వాడవదినె, వెలయాలు—వెలియాలు, వెలయెలనాగ, వెలవెలఁది, వెల్లాటకత్తియ—వెల్లాటకత్తె, వేడుకత్తియ-వేడుకకత్తె, వేడుకచెలి, వేడ్కకోమ, వేలుపుటానిస—వేల్పుటానిస, సాని. తద్విశేషములు:—౧. కన్నెటికమైన వేశ్యకు:— కాదరి. (తె.)—సాని; ౨. కన్నెటికముకాని వేశ్యకు:—వేశ్యాకన్య. (తె.)—వడుచు; ౩. స్వర్గమందుండు నొకవేశ్యకు:- అనంగలతిక; ౪. ఆటమేళమునకు:— నాగవానము. (తె.)-మేజువాణి—మేజువాని; ౫. వేశ్యాసమూహమునకు:— గాణిక్యము, నాగవాసము. (తె.)— ముండలు, ముండగుంపు; ౬. పింగళ; ౭. నాట్యపరిభాషయందు వేశ్యకు: అజ్జుక-అర్జుక, గణిక.

వేశ్యము, సం. వి. అ. న: చూ, వేశము. 1.

వేశ్యాకన్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిల్లమిరియము: చూ, శ్యామము. 2; వా. 2. భోగముపిల్ల: చూ, వేశ్య.

వేశ్యాకాంతన్యాయము, న్యా. భోగముదానికి మగఁడు ఒకఁడు ఏర్పాటులేదను రీతి.

వేశ్యాపుత్రజనకన్యాయము, న్యా. భోగముదాని కొడుకునకుఁ దండ్రియెవఁడో తెలియదనురీతి.

వేషణము, సం. వి. అ. పుం:- కర్కశము, కాశమర్దము—కాసమర్దకము—కాసమర్దము, కాసఘ్ని, కాసారి, గాంగేరుకము. (తె.)-కసింద-కసివెంద, కారకసివింద, బలుసు*. తద్వి.—(తె.)—కొండకసింద*.

వేషము, సం. వి. అ. పుం. రూ-వేశము. 1= వేసము. వస్త్రభూషణాద్యలంకారము, కైసేఁత. (మజ్జనాను లేపనమాల్య వస్త్రాభరణముల చేత నిది పంచవిధము): చూ, భూషణము. 2; 2.= వేసము. స్త్రీలులోనగు వారివలె వేయు వేషము; చూ, భూషణము. 2; తద్వి.— మారు వేషమునకు:—భూమిక. (తె.)—బూమియ—బూమె: చూ, వేసము.

వేష్టనము, సం. వి. అ. న. చుట్టుకొనుట: చూ, సంవృతము; 2. పాగ: చూ, సీసకము. 1; 3. చెవివెలుపలిభాగము.

వేష్టము, సం. వి. అ. పుం. 1. చుట్టువెలుఁగు: చూ, వెలుఁగు; 2. చెట్టుబంక (చూ, బందన.)

వేష్టించు, సం. స. క్రి. ఆవరించు. పరివేష్టించు, (మి.) ఆవరించుకొను. (తె.)— అరికట్టు, ఉమ్మిలించు' ఒమ్ము, ఒలయు, కమ్ము, క్రచ్చు, క్రచ్చుకొను, గిటికొను, గుండుకొను, గుప్పకరికొను, గుప్పకోలుకొను—గుప్పకోల్కొను, చుట్టివచ్చు, చుట్టు, చుట్టుకొను, చుట్టువాఱు, తట్టుముట్టాడు, తిరిగివచ్చు. తిరుగు-తిరుపు-తిర్గు, తిరుగువాఱు, దాపలించు, పరవంజు, పరిగొను, పిరిగొను, పొదిగొను, పోఁగువాఱు, ప్రమ్ము, బలయు, మేఁగు-మ్రేఁగు-మేవు-మ్రేవు, వేడించు. తద్వి:—౧. (తె.)—అష్టాడు; ౨. (తె.)-క్రాలు; ౩. (పాము) చుట్టుకొనుటకు:— (తె.)— పెట్టెవెట్టు, పెనఁగు, బ్రమరిదిరుగు, బ్రమరివాఱు, సుడియు, సుడివడు, స్రుక్కు. ("చూ, స్రుక్కు. 15.") (చూ, వ్యాపించు.)

వేష్టితము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, హల్లీసకము; విణ; 2. చుట్టుకొనఁబడినది: చూ, సంవృతము; అం. 3: చూ, ఉత్తానకరణబంధములు.

వేష్టువ, వా. వై. వి. = వేష్టన. దోవతి: చూ, వస్త్రము.

వేసఁగి, వై. వి. = వైశాఖ. రూ-వేసవి, విసరి. గ్రీష్మర్తువు: చూ, మాసద్వయము.

వేసఁగిగాలి. వా. వి. చారవాయువు: చూ, వాయువు.

వేసగాఁడు, ద్వ. విణ. (వేసము + కాఁడు) స్త్రీలు మొదలయిన వారి వేషములు వేయువాఁడు.

వేసట, దే. వి. అలసట: చూ, శ్రమము. 1.

వేసడ, దే. వి. ఒకానొకదేగ: చూ, శ్యేనము.

వేసడము, దే. వి. 1. —పై.— స్వా. 4, ఆ. 58. (రూ—వేష్ట్రిము); వై. వి. 2. = వేసర. కంచరగాడిద; సంకట గార్దభము. శై. 2, ఆ. 113: చూ, రాసభము.

వేసము, వై. వి. = వేష. 1. కోలము, టారిసము, బేసము, బోరిసము, వాలకము, వేడబము. (సం.)— వేషము, తద్వి:— చూ, వేషము. 2; 2. అలంకారలోపు: చూ, భూషణము. 2.

వేసరపుదండ, అం: చూ, దండలు.

వేసరము, సం. వి. అం. పుం. 1.=వేసడము: చూ, రాసభము; దే. వి. (1): చూ, శ్రమము. 1; వై. వి. (1)=వ్యాసటికా. కంచరగాడిదె: చూ, వేసరము. 1.

వేసరషాడవజభాషలు, అం. ౧ నాంది; ౨ బాహ్యాషాడవ.

వేసరషాడవజవిభాషలు, అం. ౧ పార్వతి; ౨ శ్రీకంఠి.

వేసరి, దే. విణ. 1. నచ్చుకాఁడు, ముక్కుకొయ్య. (సం.)—బాధకుఁడు; అం. 2: చూ, టక్కజభాషలు; 3: చూ, హిందోళజ భాషలు.

వేసరించు, దే. ప్రే. శ్రమపఱచు. భాగ. 1, స్కం. 463.

వేసరు, దే. అ. క్రి. రూ—వేసారు. 1. దుఃఖించు: చూ, శోకించు; 2: చూ, శ్రమపడు: 3. నిర్వేదించు: చూ, విసుగు. 2; 4. కంటగించు, కంటగిలు—కంటగిల్లు, నొగులు నొచ్చు, నోయు, మ్రందు.

వేసలు, దే. వి. చిన్నకుండ: చూ, భాండము. 3.

వేసవారము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—వేశవారము.

వేసవి, వై. వి. = వైశాఖః చూ, రూ—వేసఁగి.
వేసారు, దే. అ. క్రిః చూ, రూ—వేసరు. 1—2—3—4.
వేస్టరీము, దే. విః చూ, రూ—వేసడము.
వేహత్తు, సం. వి. త్. స్త్రీ. చూలుపడినవెనుక అఁబోతుపై కొనుటచే ఈచుకపోయినఆవు: చూ, సౌరభేయి (ధేనువు.)
వేళ, సం. వి. అ. స్త్రీ. తఱి: చూ. సమయము.
వేళంకోళము, దే. వి. రూ—వేలాకోలము—వేళాకోలము. పరిహాసముః చూ, హాళి.
వేళము, క్రి. విణ. త్వరితముగ, పౌనపౌన: చూ, స్యదము.
వేళాకోళము, దే. వి. 1, చికు్క. చికమకః చూ, స్రుక్కు. (3); 2ః చూ, రూ-వేళంకోళము; విణ. 3. చిక్కుయినది.
వేళావళి, అంః చూ, పంచమషాడవఖభాషలు.
వేళావత్స్యపాంగములు, అంః చుంబి, ఛాయ, శాంత, ప్రతాపము (4) (చూ, అంగము. 9.)

వై

వై, సం. అవ్య. 1. పాదపూరణము; 2. ఓయి, ఓసిః చూ, సంబోధనార్థకములు; 3. ఊఅడించుటః చూ, సమాశ్వాసము; 4. వాక్యారంభము; 5. ప్రఖ్యాతుఁడుః చూ, విశ్రుతుఁడు; 6. సొంపగువ్యాపారముః చూ, వ్యాపారము; 7. నిశ్చితమగు పనిః చూ, వ్యాపారము.
వైకక్షకము, సం. వి. అ. న. రూ—వైకక్ష్యకము జందెమువలె వేసికొనెడు పూదండః చూ, హావణిక. 2 (భూషణము. 2.)
వైకక్ష్యకము, —వై.—
వైకల్పికము, సం. విణ. (అ.) వికల్పముచేత కలిగినది.
వైకల్యమగు, మి.అ.క్రి.వికలమగు (తె.)-ఆరుమూడగు-ఆలుమూడగు, ఎడలు, గచ్చువిచ్చగు, నొగులు, బెడియు, బెసుకు.
వైకల్యము, సం. వి. అ. న. ఊకము, వికలము, విధురము. (తె.)—ఆరుమూడు-ఆలుమూడు, గచ్చువిచ్చు.
వైకుంఠము, సం. వి. అ. పుం. వానుకము, అక్షయలోకము, విష్ణుస్థానముః చూ, స్వర్గము.
వైకుంఠుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1ః చూ, విష్ణువు. 1; 2ః చూ, సహస్రాక్షుఁడు.
వైకృతము, సం. విణ. వికృతినొందినది (వికృతి = వికారము) తద్భవరూపము. (ప్రాకృతసమమును సంస్కృతప్రాకృత భవమునైన పదము.)
వైఖరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాక్యరూపమైనవాక్కు.
వైఖానసబ్రాహ్మణులు, అంః చూ, శ్రీవైఖానస బ్రాహ్మణులు.
వైఖానసము, అంః చూ, కల్పసూత్రము.
వైఖానసుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. వానప్రస్థుఁడుః చూ, సన్న్యాసి; 2. విష్ణ్వర్చకులలో నొకఁడు.
వైగుణ్యము. సం. వి. అ. న. విగుణత్వము.
వైఘ, సం. వి. అ. స్త్రీ. మధుర మండలములలోని యొక నౌక నదిః చూ, హ్రాదిని (నది.)
వైచక్షణ్యము, సం. వి అ. న. విచక్షణత. విచక్షణత్వము.
వైచిత్రి, సం. వి. ఈ. స్త్రీః చూ, వైచిత్ర్యము.
వైచిత్ర్యము, సం. వి. అ. న. విచిత్రత, విచిత్రత్వము, వైచిత్రి.
వైచు, దే. స. క్రి. రూ—వయిచు. 1. గిరాటువేయు, ఉప్పు-ఉవ్వు-ఊవు, విసరియాడు, విసరివేయు. తద్వి.- కులుకు, చిమ్ము-జిమ్ము, వాల్చు, వెదచల్లు; 2. ఎగురవేయు, వేయు. (సం.)— విక్షేపించు; 3. పడవేయు. పంచ. నా. 4, 13. అదరించు, వేయు.
వైజననము, సం. వి. అ. పుం. ప్రసవమగునెల, ఉల్బము, ప్రొద్దునెల-ప్రొద్దులనెలః చూ, మాసము.
వైజయుతము, సం. వి అ. పుం. ఇంద్రునినగరుః చూ, సదనము. 1.
వైజయంతి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1. టెక్కెముః చూ, సిడము. 1; 2. విష్ణుమాలికః చూ, హావణిక. 2 (భూషణము. 2); 3. విష్ణుప్రాకారము; 4ః రూ-వైజయంతిక, అ కోల, అగ్నిమంథని, అపరాజిత, ఏలాపత్రము, కక్కోలకము, కటుకము, కటురోహిణి, కర్కోలకము-కర్కోలికము, కర్ణిక, కాండరుహా-కాండేరుహా, కృష్ణఫలము, కేతువు, కోరకము-కోలకము, కోషఫలము, గంధవ్యాకులము, జయ, జయంతి, తక్కోలకము, తర్కారి, నాదేయి. (తె ప.)—తక్కలి—తక్కిలి-తక్కిడి-తెక్కె-తక్కెడ-తక్కేడ—తక్కైల—తక్కైల*. తద్వి.—తక్కోల ఫలమునకు:—కక్కోలకము, కులము, కృతఫలము, కోశఫల-కోశఫలము, గంధవ్యాకులము*.
వైజయంతిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీః చూ, వైజయంతి. 4*.
వైజయంతికుఁడు, సం. విణ. టెక్కెముపట్టువాఁడు, పతాకి.
వైజాత్యము, సం. వి. అ. న. విజాతిత్వముః విజాతి.
వైజ్ఞానికుఁడు, సం. విణ.=విన్నాణి. నేర్పరిః చూ, సమర్థుఁడు.
వైజాతి, వై. విః చూ, రూ-వయిజాతి.
వైజాతితొండ, ద్వ. విః చూ, రూ - వయిజాతితొండ. పంచ. వేం. 1, అ. 763.
వైడము, దే. క్రి. విణ. రూ-వైళము-వయిళము. శీఘ్రముగః చూ, స్యదము.
వైడూర్యము, సం. వి అ. న. రూ—వైదూర్యము. పిల్లికన్ను తనముః చూ, రత్నములు
వైణవము, సం. వి. అ. న. (తె)- వెదురుబియ్యము.
వైణవికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. వేణుధ్మఁడు.
వైణికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. = వీణెకాఁడు, బయకాఁడు. (సం.)— వీణావాదుఁడు.
వైణుకము, సం. వి. అ. నః చూ, రూ—వేణుకము 1—2.
వైతంసికుఁడు, సం.వి.అ.పుం.కటికవాఁడుః చూ, సంహారకుఁడు.
వైతనికుఁడు, సం. వి.అ.పుం. కూలివాఁడుః చూ, సంబళకాఁడు.
వైతరణి, సం. వి. ఇ, ఈ స్త్రీ 1. నరకము నందుండెడి నిప్పులయేఱుః చూ, హ్రాదిని (నది); 2. రాక్షసులతల్లిః చూ, సవిత్రి. 1; అం. 3ః చూ, నరకములు.
వైతాళీయవృత్తము, అం.1.("బేసిపాదంబులనాలులఘువులును

ర—వ గణములును, సరిపాదంబుల యెనిమిది లఘువులును, ర—వ గణములును యుండవలెను. ఒకప్పుడు రెండు లఘువులకుబదులు గురువును బెట్టవచ్చును. ఈ నియమము వైతాళీయ వృత్తములకన్నిటికిని జెల్లును. యతులు బేసిపాదంబుల యేడింటను, సరిపాదంబుల తొమ్మిదింటను నుండవలెను. ఈజాతివృత్తములు తొమ్మిది:— దక్షిణాంతిక, ఔపచ్ఛాందసము, ప్రవర్తక(వర్తక), ఆపాతలిక, పరాంతిక, వైతాలీయము, చారుహాసిక, ప్రాచ్యవృత్తి, ఉదీచ్యవృత్తి. (9)

వైతాళికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. వేఁకువను రాజులకు మేలుకొలుపులు పాడువాఁడు:- ఘంటాశీర్షుఁడు, ఘాంటికుఁడు, చాక్రికుఁడు, బోధకరుఁడు; విణ. 2 ఉద్బోధకుఁడు. (తె.)— మేలుకొలుపువాఁడు.

వైదగ్ధి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. వైదగ్ధ్యము. నేర్పు: చూ. సామర్థ్యము 1; అం. 2: చూ, వృత్తులు.

వైదగ్ధ్యము, —వై.— (చూ, నాయకగుణములు.)

వైదర్భి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1. నలునిభార్య, దమయంతి: చూ, సహధర్మిణి (భార్య 1—౨౫); 2. శ్రీకృష్ణునిభార్య రుక్మిణి: చూ, సహధర్మిణి. (భార్య, 1—౨౦); అం. 3: చూ, రీతులు; 4: చూ, కావ్యరీతులు.

వైదికబ్రహ్మచారి, అం: చూ, వటువు: చూ, బ్రహ్మచారులు.

వైదికము, సం.విణ. 1. వేదమునందుఁ జెప్పఁబడినది; వా.వి. 2. తద్దినము, ఆబ్దికము. (తె.)— ఏఁడుడి: చూ. సాంవత్సరికము; 3. బ్రాహ్మణకృత్యము; 4. బ్రాహ్మణవృత్తి. (వేదమునకు సంబంధించినది.)

వైదికవాఙ్మయము, వా. వి: చూ, వాఙ్మయము.

వైదికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. వేదముతెలిసిన బ్రాహ్మణుఁడు: చూ, స్వస్తిముఖుఁడు; వా.2.పండితుఁడు:చూ,సుధి.

వైదుషి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: రూ—వైదుష్యము, పాండితి, పాండిత్యము, వైశారద్యము.

వైదుష్యము, సం. వి. అ. న. —వై.—

వైదూర్యము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-వైడూర్యము.

వైదేహకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. బట్టువాఁడు: చూ, వంది; 2: చూ, వర్తకుఁడు.

వైదేహి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, సీత; 2. వర్తకురాలు: చూ, స్త్రీ; 3 గోరోజనము: చూ, సౌగంధ్యము. (రాజార్హము 1—౩౩); 4: చూ, పిప్పలి*.

వైద్యబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఆమగోత్రబ్రాహ్మణులు.

వైద్యమాత, సం.వి.ఋ.స్త్రీ ఆడ్డసరము*: చూ సింహాస్యము.

వైద్యము. సం. వి. అ. న రోగచికిత్సా శాస్త్రము ఆయుర్వేదము, క్రియ, చికిత్స, చికిత్సితము· (చూ, శాస్త్రములు); తద్వి:— (చూ, మందు.)

వైద్యశాల, సం.వి ఆ స్త్రీ ఆసుపత్రి-ఆస్పత్రి: చూ,సదనము.1.

వైద్యశాస్త్రము, అం: చూ, శాస్త్రములు.

వైద్యశాస్త్రస్కంధములు, అం.ఆదానము, నిదానము, చికిత్స.(3)

వైద్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. = వెజ్జు: అగదంకారుఁడు, అబ్జుఁడు, ఆర్ఘ్యుఁడు, అమృతహస్తుఁడు, అమృతుఁడు, గుల్మఁడు, చికిత్సకుఁడు, జీవదుఁడు, జైవాతృకుఁడు, దోషజ్ఞుఁడు, ధన్వంతరి, భిషక్కు, రోగహారి. (తె)— మందరి, మందులవాఁడు, వెజ్జు, వేల్పువెజ్జు, సంచికట్టు. తద్వి:— దేవవైద్యునకు:— (తె.)—వేల్పువెజ్జు.

వైధనిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. రత్నముఁ దొలిచుచ్చెడిసూది: ఆస్ఫోటని, లాస్ఫోటని, ఆవిధము—ఆవిద్ధము, కూర్చి. (తె. ప.)— ఇరివిలి, ఒడిన—ఒడిసియ—ఒడిసె, తొరపణము, పిడిసాన, బోగర, బరమా-బురమా-బుదుమా. ("చూ, సూది")

వైధవ్యము, సం. వి.అ.న. ముండమోపితనము: ఛత్రభంగము.

వైధాత్రుఁడు, సం. వి. అ. పుం. వైద్యశాస్త్ర కర్తయగు సనత్కుమారుఁడనుదేవర్షి,సనత్కుమారుఁడు:చూ,సన్న్యాసి.

వైధేయుఁడు, సం. విణ. మూర్ఖుఁడు: చూ, స్తబ్ధుఁడు.

వైధృతి, అం: చూ, యోగములు.

వైనతేయుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. గరుడుఁడు: చూ, హరివాహనుఁడు; 2. అనూరుఁడు: చూ, సూరసూతుఁడు; అం. 3: చూ, వ—రి—హీనతానములు (తానములు.)

వైనము, వై. వి. =: చూ, రూ—వయినము.

వైనాయికుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

వైనీతకము, సం. వి. అ. పుం. 1. రథశిబికాది పరంపరా వాహనము; 2. తేరుమోకు: చూ, సూత్రము. 1; 3. అనేకులు మోయునట్టి యందలములోనగునది: చూ, సవారి.

వైన్యుఁడు, సం.వి.అ.పుం.పృథుచక్రవర్తి,ఆదిరాజు:చూ,రాజు.1.

వైపరీత్యము, సం. వి అ.న.విపరీతత్వము: చూ, వ్యత్యయము.

వైపు, దే. వి: చూ, రూ—వయిపు.

వైపుకాఁడు, దే. విణ: చూ, రూ—వయిపుకాఁడు.

వైపుల్యము, సం వి. అ. న. విపులత్వము: చూ, సుర. (3.)

వైభవము, సం వి. అ. పుం. విభవము: చూ, సంపత్తి. 1; పా. 2. ఉపమానములు:— ఇంద్రుఁడు.

వైభ్రాజము, సం. వి. అ. న. దేవోద్యానము: చూ, వనము.1.

వైమనస్యము, సం. వి అ న. విమనోభావము, దుఃఖము నొందిన మనసుగలవానితనము.

వైమాత్రేయుఁడు. సం వి. అ. పుం. సవతితల్లి కొడుకు: చూ, సూనుఁడు.

వైమానికుఁడు, సం. విణ. విమానమెక్కి సంచరించువాఁడు.

వైమాలము, దే. విణ: చూ, రూ—వయిమాలము.

వైముఖ్యము, సం. వి. అ న. విముఖత్యము, పరాఙ్ముఖత్వము: చూ, వదనము. 2—౬.

వైయర్థ్యము, సం. వి. అ. న. వ్యర్థత, వ్యర్థత్వము.

వైయాకరణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: వ్యాకరణజ్ఞుఁడు; విణ. 2. వ్యాకరణసంబంధము గలవాఁడు.

వైయాఘ్రము. సం. విణ. పులితోలు కప్పఁబడినది. (రథము.)

వైయాత్యము, సం. వి. అ. న. వియాతత్వము. దిట్టతనము: చూ, స్థిరము.

వైరంజి, అం: చూ, టక్కజభాషలు.

వైరనిర్యాతనము, సం. వి. అ. న: చూ, వైరశుద్ధి.

వైరము, సం. వి. అ. న. = వేరమి. అనుశయము, అభ్యాగమము, అరివీర్యము, ఋతి, ఈ, ద్వేషము, పక్షము, ప్రతియోగము, విద్వేషణము, విద్వేషము, విరోధము. (అవ్య.)-అజ్, ఔ, నజ్. (తె. ప.)- అంకపొంకములు—అంకపొంకాలు, అంకాపొంకములు-అంకాపొంకాలు, అక్కసు, అరివేరము—అరివేరము-అర్వేరము, ఈరస-ఈరసము, ఈసు, ఒంటమి, ఒంటరము, ఒడ్డారము, ఒమ్మమి, ఒల్లమి, కంటు, కరకరి, కిట్టమి—గిట్టమి, గొదగొద, చేతరికము, దేనము, పగ. (బ. పగలు) మచ్చరము, మచ్చరికము, విరిపోటు, వేరమి—వేరము, వేర్పాటు—వేఱుపాటు, సూడు. (వా.)— కావేషము, హొక్కన్ను (అక్కన్ను.) తద్వి.—౧. పర్యవస్థ, విరోధనము; ౨. (విశ.)-అపకటము, విరుద్ధము, విరూపము. (తె.)— అవగడము; 3: చూ, వైరశుద్ధి.

వైరవులు, దే. వి: చూ, రూ—వయిరవులు.

వైరశుద్ధి, సం.వి.ఇ.స్త్రీ.అపచితి, ప్రతీకారము, ప్రతియత్నము, వైరనిర్యాతనము. (తె.)— పగయాఁగుట, సూడు.

వైరస్యము, సం. వి అ న. విరసత్వము:— (తె.)—వెగటు, వేదు, వెక్కసము.

వైరాగి, సం. వి న్. పుం. బైరాగి: చూ, సన్న్యాసి.

వైరాగ్యన్యాయము, అం. ఒకానొకన్యాయము.

వైరాగ్యము, సం. వి. అ. న. 1. విరాగత్వము, విషయేచ్ఛారహితత్వము:—కైవల్య. భగము (అవ్య.)—అ; అం. 2: చూ, ఐశ్వర్యములు. పా: 3. దీనికి ఉపమానము:— మహార్ణవము.

వైరారోహము, సం. వి. అ. పుం. అంతకంతకు చలమెచ్చెడి గొప్పయుద్ధము: చూ, హోరము. 2 (యుద్ధము. ౧౮.)

వైరాలు, దే. వి: చూ, రూ-వయిరాలు.

వైరి, సం వి. న్. పుం: చూ, శత్రువు. 1.

వైరించు, సం. అ. క్రి. పగగొను: చూ, సూడుకొను.

వైరూప్యము, సం. వి అ. న. విరూపత, విరూపత్వము.

వైల, దే. వి: చూ, రూ—వయిల.

వైలక్షణ్యము, సం. వి. అ. న. విలక్షణత, విలక్షణత్వము.

వైలక్ష్యము, సం. వి.అ.న. విలక్షత్వము, విస్మయాన్వితత్వము.

వైవధికుఁడు, సం. వి. అ పుం. కావడి మోసెడువాఁడు (చూ, భారవాహుఁడు.)

వైవర్ణ్యము, సం. వి. అ. న. 1. కాలిక, వివర్ణత. (తె.)-కాలిక, వెలవెలన, వెలవెలపాటు, వెల్లఁబాటు, విన్నన, విన్నఁబాటు. తద్వి.—వెల్వెల్ల; అం 2: చూ, సాత్త్విక భావములు.

వైవశ్యము, సం. వి. అ. న. వివశత, వివశత్వము.

వైవస్వతుఁడు, సం. వి. అ. పుం 1: చూ, యముఁడు; 2: చూ, శని. అం; 3: చూ, మనువులు.

వైవాహికపుటంబులు, సం. వి. అ. పుం. బ. అయిరేని: చూ, హరివాణము. (ఖాండము. 3. ౨.)

వైవాహికము, సం.విశ.వివాహసంబంధమైనది: ఔద్వాహికము, వైహాయసము.

వైశసము, సం. వి. అ. న. కీడు: చూ, హాని. 2.

వైశాఖము, సం వి. అ. పుం. 1 = వేసఁగి. ఎండకారు. వైశాఖమాసము: చూ, మాసములు; 2. కరఘర్షణము, కరధర్షణము, కరఘర్షి, ఘుర్ఘము, ఖజ, ఖజకము, తక్రాటము, దండము, దధిచారము, మంథరము, మంథము, మంథనము, మథానము. (తె.)—కవ్వము, తరిగోల. తద్వి.—కవ్వపుగుత్తికి. ౧. కుటరి. (తె.)—గుత్తికవ్వము; ౨. (తె.)-ముద్దకవ్వము; అం. 3: చూ, పుంస్థానకములు; 4: చూ, విలుకానిస్థానము. (వైశాఘము అని కొందఱు.)

వైశాఖరేచితము, అం: చూ, కరణములు.

వైశాఖి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విశాఖానక్షత్రముతోఁ గూడిన పున్నమ: చూ, హరివాసరము (పున్నమ.)

వైశారద్యము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వైదుషి; 2. నేర్పు: చూ, సామర్థ్యము. 1.

వైశాల్యము, సం. వి అ. న. 1. ఉరరి—ఉరి—ఊరరి—ఊరి ఊరురి, పరిణాహము, (తె.)—అగలము, పట్టు, పరపు—పరుపు, విప్పు, విరివి, విరిపిడి, విఱివి, వెడలుపు-వెడల్పు-వెలుపు; 2. పొడుగును వెడల్పుచేతగుణించఁగావచ్చినసంఖ్య (ఏరియా):-విస్తీర్ణము, చతురము, చతురస్రము. (తె.)—అగలము, చదరము, చవుకము-చౌకము. తద్వి.-నాలుగుమూలలుగలభాగము:—విస్తీర్ణము, చతురము, చతురస్రము. (తె.)—చదరము, చవుకము-చౌకము.

వైశికము, సం. వి. అ. న. 1, కపటము: చూ, వ్యాజము. 1; 2. భోగముతనము; విశ. 3. భోగముదానిది; 4. దూష్యము; అం. 5: చూ, సప్తాధికరణములు (చూ, కామము).

వైశికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. బహువేశ్యోపభోగరసికుఁడు: కుంభుఁడు. (తె.)—ముండరి: (చూ, విటుఁడు); అం. 2: చూ, నాయకులు. [తర్కశాస్త్రము.

వైశేషికము, సం. వి. అ. పుం. సప్తపదార్థములను చెప్పునట్టి

వైశేషికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. సప్తపదార్థములను చెప్పునట్టి తర్కశాస్త్రము నెఱిఁగినవాఁడు.

వైశ్య, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కోమటిది:-అర్య, అర్యి, వానెత, విడంగి: (చూ. భార్య. 1-౪౧); 2. కోమటికులము: చూ, సంతతి, 1; 3. బొద్దదేవి: చూ, స్వాహా. 2.

వైశ్యవృత్తి, అం. కృషి, వాణిజ్యము, పాశుపతము. (8)

వైశ్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం.=వానె:- అర్యుఁడు, ఊరవ్యుఁడు, ఊరుజుఁడు, ఊరూత్థుఁడు, కాయుఁడు, కార్పటికుఁడు, కుబేరుఁడు, ద్విజన్ముఁడు, ద్విజుఁడు, భూమిస్పృశుఁడు, వణిక్కు, విట్టు, విశుఁడు. (తె.)—కోమటి, తొడపుట్టువు, తొడబిడ్డ, నల్లనయ్య, నాణెకాఁడు, బచ్చు, బేరి, బేహారి—బేహారి, మూఁడవకొలము మవిని, సంసారి. తద్వి.—౧. (తె.)—వానె; ౨. (తె.)—వయిజాతి-వైజాతి; ౩. కోమటి పేరున కనుబంధము. (సం.)—శ్రేష్ఠి. (తె.)—సెట్టి; ౪: చూ, గుప్త: (చూ, శర్మ.)

వైశ్యులు, అం: చూ, మనుష్యవర్ణములు.

వైశ్రవణుఁడు, సం. వి. అ, పుం. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు.

వైశ్యోవిశ్వాసఘాతుకః, న్యా. కోమటి, నమ్మినవారికి ద్రోహము చేయును.

వైశ్వదేవకాండములు, అం: చూ, తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణము.
వైశ్వదేవము, సం. వి. అ. న. 1. విశ్వదేవతలను గూర్చి చేసెడు హోమాది: చూ, కర్మములు; విణ. 2. విశ్వదేవ సంబంధమైనది.
వైశ్వానరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వహ్ని. 1.
వైషమ్యము. సం. వి. అ. న. విషమత్వము. (తె.)—ఒడుదొడుకు, వేఱిమి: చూ, వ్యత్యయము.
వైషయికము, సం. విణ. 1. విషయసంబంధమైనది; అం. 2: చూ, ప్రేమపంచకము.
వైష్ణవము, సం. వి. అ. న. 1. విష్ణువే దేవుఁడు అను ఒక మతము: చూ, మతములు; విణ. 2. విష్ణు సంబంధమైనది; అం. 3. విష్ణు ప్రతిపాద్యము. (౬ అంశములు ౨౦౦౦ శ్లోకములు): చూ, పురాణములు; 4: చూ, పుంస్థానకములు.
వైష్ణవ బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఆంధ్రులు. (వీరు కృష్ణ యజుర్వేదులు. ఆపస్తంబ సూత్రప్రవర్తకులు. శ్రీపాంచరాత్రోక్త పంచసంస్కారపరులై వైష్ణవేష్ట్యాదికము లొనర్చి వైష్ణవత్వమునొంది విశిష్టాద్వైత మత ప్రవర్తకులైనవారు).
వైష్ణవి, అం: చూ, మాతృకలు.
వైష్ణవీ భైరవతంత్రము, అం: చూ, తంత్రములు.
వైష్ణవుఁడు, సం. వి. అ. పుం, విష్ణుభక్తుఁడు, తిరుమిడి: చూ, స్వస్తిముఖుఁడు. 1.
వైసారిణము, సం. వి. అ. పుం. చేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.
వైసిక, వై. వి: చూ, రూ-వయిసిక.
వైస్వర్యము, సం. వి.అ.న. 1. విస్వరత్వము, ఎలుఁగుయొక్క రాలుపాటు; అం 2: చూ, సాత్త్విక భావములు.
వైహాయనము, సం. విణ: చూ, వైవాహికము.
వైహాయసి, అం: చూ, ముఖరజ్జువులు.
వైహాళి, దే. వి. పెద్దసభ: చూ, సభ. 2.
వైళము, దే. క్రి. విణ: చూ, రూ-వయిళము.

వౌ

వౌ, వా. అప. పదాది నిషిద్ధాక్షరములలో నొకటి: చూ, శ. 5. (వాడుకయందు వౌంక, వౌంగు, వౌంద, వౌడి, వౌడ్డు, వౌడ్డు, వౌమ్మంగియను గ్రామము, వౌజ్జ, వౌల్లమ్మ ఇత్యాది పదములు కలవు. ఇవి నిషిద్ధములు.) రూ-వో.

వో

వో, వా. అప: చూ, రూ-వౌ.
వోఢ, సం. వి. ఋ. పుం. 1: చూ, సారథి; 2. మోపు మోయువాఁడు: (తె.)— మోపరి. (చూ, భారవాహుఁడు)
వోదము, సం. విణ. తడిసినది: చూ, స్తిమితము. 2. (తడియుటకు.- చూ, స్తేమము)
వోదూరు, వా. వి. (ఓదూరు, ఓంకారపురము). (దాక్షారామ భీమేశ్వరాలయములో కొట్టినగంట వినఁబడగానే ఓదూరులోని బ్రహ్మాలయమునను, వేములవాడలోని భీమేశ్వరాలయమునను నివేదనలు గావింపఁబడుచుండెనని వదంతి. ఈ మూఁడును త్రిభుజాకారముగలిగిన గ్రామములు. ఆ గంట ధ్వని 'ఓం' అని పలికెడిదట) (అందుచే ఓదూరు ఓంకారపురమయ్యె నని వదంతి.)

వ్య

వ్యంగకము, సం. వి. అ. పుం. కొండ: చూ, పర్వతము.
వ్యంగము, సం. వి. అ. పుం. 1. కప్ప: చూ, హరి. 12.
వ్యంగుఁడు, సం. విణ. కొనటి: చూ, సూరసూతుఁడు.
వ్యంగ్యము, సం. వి. అ. పుం. 1 = వెంగలి. వ్యంజనచేతఁ దెలియఁదగిన యర్థము; విణ, 2 = వింగడము: చూ, వ్యత్యయము.
వ్యంజకము, సం. వి. అ. పుం. 1. అభినయము, ఆకృతి, చేష్ట, చేష్టితము, భావబోధకము, సంజ్ఞ (తె.)- చేసన్న. (అర్థము సువ్యక్తముగాఁజేయునది అభినయము = దీనిచేత నభిముఖముగా నర్థము పొందింపఁబడును. హస్తవిన్యాసాదులచేత భావార్థమును దెలుపుట.) (చూ, నాటకము, ఉద్ధతము. 2.) తద్విశేషములు:- (౧) నాట్యము ఆఱువిధములు:- ౧ తాండవము, ౨ నటనము, ౩ నాట్యము, ౪ లాసము-లాస్యము, ౫ నృత్తము, ౬ నర్తనము; (౨) అభినయములు:-౧ఆంగికము, ౨ వాచికము, ౩ ఆహార్యము. ౪ సాత్త్వికము; (3): (చూ, అసంయుత హస్తములు); (౪):- (చూ, సంయుత హస్తములు); (౫):- (చూ, నాట్యోపయోగములైన యంగములు); (౬) (చూ, అభినయములు); (౭):— (చూ, నృత్యములు); (౮): (చూ, నృత్తహస్తములు; (౯): (చూ, అనుభావము, భావబోధకము); ౧౦ భాండోపరి నృత్తమునకు:—ప్రేంఖ ప్రేంఖణము. (తె.)—పెరవణి—పేరణి—పేరిణి — పేరణము — పెక్కణము, ప్రెక్కణము-బెక్కణ; ౧౧: (చూ, భావములు); ౧౨: (చూ, ఉపవిద్యలు గాంధర్వవేదము); ౧౩. వాక్యార్థమునభినయించుటకు.- అంకము, అంగవిక్షేపము, అక్షజము, అధిష్ఠానము, నర్తనము, నాటకము, నాట్యము, నృత్తము, నృత్యము, విష్కంభము. (తె. ప).— ఆట, ఎడాటము, కేళిక, కోపు, గొండిలి-గొండ్లి-గొంళ్ళి, చిందు, నట్టువ-నట్టువము-నట్టువు, నాటకము, పాతరలు, మలఁపు; ౧౪ కుండలాకారనృత్యమునకు.- కుండలి. (తె.)- గొండిలి-గొండ్లి-గొంళ్ళి: ౧౫ కోలాటమను నృత్యమునకు:— వేష్టితము, హల్లీసకము. (తె.) కొట్టము, కోలాట-కోలాటము; ౧౬. మాంతగనాట్యమునకు.- (తె): చిందు, చిందువాలు; ౧౭ అభినయాది భేదములు -సంస్కృతమున వాడఁబడునవి:- అంజలి; అరాళము; అర్ధచంద్రము; అర్ధపతాకము; అలపద్మము; అవహిత్థము; ఉత్తానవంచితము; ఉత్సంగము;

ఊర్ణనాభము; కటకాముఖము; కపిత్థము; కర్కటము; కర్తరీ ముఖము; కర్తరీస్వస్తకము; కలశము; చతురము; గజదంతము; డోలము; తామ్రచూడము; త్రికకుత్తు; భావబోధకము, భ్రమరము; మకరము; ముకుళము; ముష్టి; మృగశీర్షకము; రింఖ: లాంగూలము; వర్ధమానము; వివర్తనము; విష్కంభము;శిఖరము;శుకతుండము,సందంశము; సర్పశిరము (తెనుగున వాడఁబడునని.) అచ్చనలు. కరణము; కుఱుచలు; గుజరాతి; చానరి; జక్కిణి, పదచాళి: బోగమాట; ౧౮. వీరులనృత్యమునకు:- వీరజయంతిక; ౧౯. మల్లరంగమునకు:- (తె.)-పెక్కణము; ౨౦. నృత్తగీతవాద్యమునకు:- తౌర్యత్రికము, లాస్యము; ౨౧. కపటనాటకమునకు:-నటనము(మిగతవానికి "చూ,హల్లీసకము.") 2. వ్యంగ్యార్థమును దెలిపెడి శబ్దము: చూ, శబ్దము. 2.

వ్యంజన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకశబ్దవృత్తి: చూ, వృత్తి. 4. (చూ, అభిద)(చూ, వ్యంజనములు).

వ్యంజనము, సం. వి. అ న. 1. కూర: చూ, శాకము. 1; తద్వి.—౧. (తె.)-దప్పళము, కొళంబు, తొండరము; ౨: (తె.)-పులుసుఁగూర-పుల్లఁగూర; 3: చూ, లేహ్యము; ౪: చూ, సంబారము; 2. ఆలుమగలగురుతి: చూ, భగము. 12; 3. గుఱుతు:చూ, లక్షణము. 1;4 మీసము: చూ, శ్మశ్రువు; బ. 5. హల్లులు, పొల్లులు హల్లుల నిజరూపములకు వ్యంజనములు (పొల్లులు) అని పేళ్ళు. ఉదా — క్, ఖ్, గ్, చ్. ట్, న్, మ్, య్. ర్, మొ;6 పర్యగ్నికరణాది పశుసంస్కారము: చూ, వహ్ని. 1

వ్యంజనములు, అం. శబ్దశక్తిమూలము, అర్థశక్తి మూలము, ఉభయశక్తిమూలము (3).

వ్యంజనయతులు, అం. చూ, యతులు.

వ్యంజితము. సం. విణ. బయలుపఱుపఁబడినది:అవిష్కృతము, ప్రకటితము, ప్రకాశము, బహిరంగము; తద్వి.— బయలుపడినది — ప్రకాశము, బహిరంగము. (చూ, శోభితము.)

వ్యంసకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, వంచకుఁడు.

వ్యంసికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. మాయాకారుఁడు, గారడివాఁడు: చూ, వ్యాళగ్రాహి.

వ్యంసితము, అం. చూ, కరణములు.

వ్యక్తము, సం. విణ. 1. తెల్లమైనది: చూ, స్పష్టము; 2. తెలియఁబడినది: చూ,స్పష్టము; అం. 3: చూ, లక్ష్యములు.

వ్యక్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ.జాతికివేఱై జాతికిఆశ్రయమైనరూపము.

వ్యక్తుఁడు, సం. విణ. 1: చూ, విశారదుఁడు. 3; 2: చూ, సమర్థుఁడు.

వ్యగ్రుఁడు, సం. విణ. 1. వేగిరపడువాఁడు:చూ, వేగిరకాఁడు; 2. ఒకట తగిలిన మనసుగలవాఁడు.

వ్యజనము, సం. వి. అ. న,=వీవన. విసనకఱ్ఱ: చూ,సురఁటి.

వ్యడంబకము, సం. వి. అ. పుం.ఆముదము*: 1 ఆమండము-ఆముండము, ఉచకము, ఉత్తానపత్రకము, ఏరండము,కలభి, గంధర్వ హస్తకము-గంధర్వహస్తము, చంచువు, చిత్ర, చిత్రకము, త్రిపుటీఫలము, డింబము, పంచాంగులము, మండము, రుచకము,రుబుకము,వర్ధమానము, వాతఘ్నము, వ్యాఘ్రపుచ్ఛము. (తె.)—ఆముదపుఁజెట్టు. తద్వి.— ౧. ఉత్తానపత్రకము, రక్తైరండము, వ్యాఘ్రము, వ్యాఘ్రతలోపమ, హస్తిపర్ణి. (తె.)—పేరాముదపుఁజెట్టు; 2. వనయేరండము. (తె.)-అడవియాముదము; 3. అతిబల, ఉరుబుకము-ఉరుబూకము బుష్యప్రోక్త:-ఋశ్యప్రోక్త, (తె.)-చిట్టాముదపుఁజెట్టు. తద్వి.—ముత్తవపులగమునకు:—(చూ, సహదేవ.)

వ్యతికరము, సం. వి. అ. పుం. 1. క్షోభము: చూ, సంతాపము; 2 ఆపద, వ్యసనము: చూ, విపత్తు; 3. పరస్పరమేళనము.

వ్యతిక్రమము, సం.వి. అ.పుం క్రమవిపర్యయము, అక్రమము.

వ్యతిరిక్తము, సం. విణ. 1. వేఱుపడినది: చూ, విభాజితము; 2 మాఱుపడినది.

వ్యతిరేకము, సం. వి. అ. పుం. 1. వేఱు: చూ, వ్యత్యయము; అం. 2. వ్యతిరేకాలంకారము: చూ, అలంకారము; 3. ("ఉపమానోపమేయములం దొకదానికి విశేషము విరుద్ధముగఁ జెప్పుట. ఉదా —నగములవలె ధీరులున్నతులెగాని ప్రకృతికోమలులు.")

వ్యతిరేకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శత్రువు. 1.

వ్యతీపాతము, సం. వి. అ. పుం. 1. యుద్ధమున వెనుదీయుట; 2. అత్యుత్పాతము; అం. 3. (వ్యతీపాత్తు): చూ, యోగములు.

వ్యత్యయము, సం. వి అ. పుం అతిక్రమము, అతిపాతము, అత్యయము, అత్యాదానము, అవాచీనము, ఆలస్యము, ఉపాత్యయము, ఉల్లంఘనము, చపలత, పర్యయము, ప్రపంచము, వికటము, వికల్పము, విపర్యయము, విపర్యాసము, వైపరీత్యము, వ్యంగ్యము, వ్యత్యాసము, వ్యాఘూర్ణనము. (తె.)—అకటవికటము-అకటావికటము, అదసద, అల్లకల్లోలము-హల్లకల్లోలము. ఈరతార, ఉత్తలము, ఎడమడుగు--ఎడమడువు, ఒఱవ, కక్కిరిబిక్కిరి, గచ్చుబిచ్చు, చిదగొద, తడఁబాటు, తబ్బిబ్బు, తారుమాఱు-తాఱుమాఱు, లిబిరి, తిరుగుడు,తుటారము,తెఱపుమఱపు పల్లట-పల్లటము, పెడ, మాఱుడల, మాఱుపాటు, మించుదల, మీఱుట, వింగడము, విటతటము—విటతాటనము—విటతాటము- వీటతటము-వీటతాటనము—వీటతాటము, వీడుపాటు, వీడ్పాటు, వెగడు. తద్వి. — ౧. వైషమ్యము. (తె.)—ఒడుదొడుకు, వేఱిమి; ౨. అంతరము, అర్థభేదము, అవచ్ఛేదము, ఆపీతము, ఉపజాపము, గండకము, ఛిన్నము, ప్రకారము, భిద, భేదము, వర్ణము, విశేషము, వ్యతిరేకము, వ్యత్యయము. వ్యవచ్ఛేదము. (అవ్య.)-అంతరము, అతి, ఏ; (తె.)—అంతరువు — అరమర-అఱమర--అరమరము, అరమరిక—అఱమరిక, అఱ, ఎడమడుగు, ఎడమడువు, ఎరవు, కేవీసు, చిరమర, నడుగు, పెనపు, పొరవు, బిద్దము, బెరుకు, మెరమెర, రెండు, వాసి, వింగడము, విరిపోటు, వేర్పాటు వేఱడము,వేఱిమి,వేఱు, వేఱుపాటు, వేఱుబంధము; ౩. (చూ, వ్యస్తము. 1)("చూ, హల్లకల్లోలము") (చూ, యద్వ: చూ, అహో. (తె.)—మారుదల—మాఱుదల. (సం --అధ—అథో.)

వ్యధికరణతత్పురుషము, అం. భేదమయినయాధారము గలది: చూ, సమాసము.

వ్యత్యస్తమగు, మి. అ. క్రి: చూ, వేఱుపడు.
వ్యత్యస్తము, సం. విశ. వ్యత్యాసపడినది, తడఁబడినది:-విపరీతము, విపర్యము.
వ్యత్యాసము, సం. వి అ: పుం: చూ, వ్యత్యయము.
వ్యథ, సం వి. అ. స్త్రీ.=వెత-వెతారము. బాధ: చూ, శోకము.
వ్యధము, సం. వి. అ పుం. తొలిపుచ్చుట.
వ్యధికరణము, అం: చూ, పూర్వవాదములు.
వ్యధితము, సం విశ. 1. బాధింపఁబడినది: చూ, వేధితము, బాధితము; 2. తొలిపుచ్చఁబడినది
వ్యధ్వము, సం. వి. అ. పుం. చెడ్డత్రోవ: చూ, సృతి. 1. (మార్గము. 1—౯.)
వ్యపదేశము, సం వి అ.పుం మిక్కిలికపటము:చూ,వ్యాజము 1.
వ్యపదేశిన్యాయము, అం, ఒకనికి నొక్కఁడె కొడుకున్నయెడల వానినే జ్యేష్ఠుఁడనియు వానినే కనిష్ఠుఁడనియు వ్యవహరించిన రీతి.
వ్యపేతము, సం.విశ. మిక్కిలితొలగినది: చూ, విమోచనము.
వ్యభిచరించు, సం. అ. క్రి. 1. తప్పిచరించు; 2. బజారించు, అంకాడు, అంకుపోవు.
వ్యభిచారగుణములు, అం. పరస్త్రీలఁదలఁచుట, వారితోనేకాంతమాడుట, వారిదోషముల నెన్నుట, వారితోఁబరిహాసమాడుట, వారినివైగసేయుట, వారినిఁబొందఁగోరుట, వారిపొందునకై ప్రయత్నించుట, అందుకుఁదగిన చేష్టలనుగనఁబఱచుట. (8)
వ్యభిచారము, సం. వి. అ. పుం. 1 తప్పిచరించుట; 2. (తె,)-అంటు, చీఁకటితప్పు, పంపు, పడుచుఁజేత, పడుపు పయాట, బజారము—బాజారము, ముండరికము, రంకు—అంకాట—అంకు, రిజాలా, లోఁదప్పు, వెలిచవి.
వ్యభిచారీభావములు, అం: చూ, సంచారీభావములు.
వ్యభిచారి, వా. వి. పోకిరి.
వ్యభిచారిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ అంకుటాలు చూ, స్వైరిణి.
వ్యయ, అం: చూ, సంవత్సరములు.
వ్యయము, సం. వి. అ. పుం. 1.=వెచ్చము:-అపచితి. (తె.)-ఖర్చు, తగులుడు, తగులుదల, తగులుబడి, పెట్టుబడి, వాడకము, వెచ్చము: చూ, భావములు.
వ్యయించు, సం. స. క్రి. కొట్టుపడు, చిందు, వెచ్చించు, వెచ్చపెట్టు. తద్వి —(అ. క్రి.) వెచ్చపడు, వెచ్చపోవు. అగు—అవు—బొ-అగుదెంచు.
వ్యయితము, సం. విశ. వెచ్చింపఁబడినది.
వ్యర్థభాషణుఁడు, సం. విశ. (తె.)— వదావళికాఁడు.
వ్యర్థమగు మి అ క్రి (తె.)-అవధిఁబోవు,అఱిడిపడు,అఱిడిపెట్టు. అఱిడిపోవు-అఱిడివోవు. ఈటువోవు, ఉడివోవు,గొడ్డువోవు, చెన్నఁటివోవు, పొనుఁగువడు, పొనుపడు—పొన్పడు, పొలివోవు, పొలువడు-పొల్లవడు-పొల్లువడు, పొల్లవోవు, బీఱుపడు, బీఱువాఱు, బీఱువోవు, ముండమోయు, మేల్కనఁబోవు, రితవోవు, వమ్మువోవు, వీటిఁబోవు, వీసరపడు, వీసరపోవు-వీసరవోవు, సుడిపోవు.
వ్యర్థము, సం. విశ. 1 =వమ్ము—వాయము:—అంతర్గడువు, అప్రయోజకము,అప్రయోజనము,నిరుపయోగము,నిరర్థకము, నిష్ప్రయోజకము, ముధ. (అవ్య.)—వృథ—వృథా. (తె. ప.)-అటమట అటమటము, అటమర, అడి, అఱిడి, ఈటు, ఉడి, కాకు, చెనఁటి-చెన్నఁటి, పొల్ల-పొల్లు, పోరచి, ప్రోచికోలు, బీఱు, మొక్క, లేఖరము, వమ్ము, వయ్యము-వాయము, వెడ. (అవ్య)-విత--వితా. తద్వి.-వృథావృథా, వ్యాహతము. (తె.)—తెకతేర, వితావిత; అం. 2: చూ, అర్థదోషములు.
వ్యర్థముగసొమ్ము వినియోగించుట. అం: చూ, వ్యసనములు.
వ్యర్థుఁడు, సం. విశ: చూ, వ్రిజె.
వ్యవక, సం. వి. అ. స్త్రీ. నాఁచు*: చూ, శైవాలము.
వ్యవకలనము, సం. వి. అ.న తీసివేఁత, రద్దు .(మైనస్‘—’)
వ్యవకలితము, సం. విశ. తీసివేయఁబడినది.
వ్యవచ్ఛిన్నము, సం విశ. వ్యవచ్ఛేదము నొందినది.
వ్యవచ్ఛేదము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఖండించుట; 2. భాగించుట; 3: చూ, భాగాహారము; 4. తారతమ్యము:చూ, వ్యత్యయము; 5 బాణగమనము.
వ్యవధ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కప్పు: చూ, స్థగనము; 3. మఱుఁగు: చూ. స్థగనము. (హిం.—అంతరా)
వ్యవధానము, సం. వి. అ. న: అవకాశము. (తె)-తెఱప-తెఱపి: చూ, సందు. 6; 2. కప్పు: చూ, స్థగనము; 3. మఱుఁగు: చూ, స్థగనము.
వ్యవధాపితము, సం. విశ. ఎడముకలుగఁజేయఁబడినది: అంతరితము.
వ్యవధి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. మేర: చూ, సీమ. 1; 2: చూ, వ్యవధానము. 1.
వ్యవసాయము, సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రయత్నము: చూ, సన్నాహము. 2; 2. కృషి: చూ, సేద్యము.
వ్యవసాయి, సం. విశ. (న్. ఈ. న్:) చూ, సేద్యకాఁడు. తద్వి.- (తె):— పాలికాఁపు, పాలిచుట్టము, పాలివాఁడు, పాలేరు, పాలేరువాఁడు.
వ్యవసితము, సం. వి. అ. న. 1. నిశ్చయము: చూ, సత్యము. 1; 2. చూ. వ్యవసాయము. 2;విశ. 3 అనుష్ఠింపఁబడినది; 4. నిశ్చయింపఁబడినది: చూ. స్థితము. 3; 5. మోసపుచ్చఁబడినది: నికృతము.
వ్యవస్థ, సం. వి. అ. స్త్రీ. శాస్త్రసిద్ధాపిత.
వ్యవస్థానుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.
వ్యవస్థితము, సం. విశ. వ్యవస్థచేయఁబడినది.
వ్యవహరించు, సం. అ. క్రి. 1. వివాదముచేయు; స. క్రి. 2. వాడుకచేయు.
వ్యవహర్త, సం. వి. ఋ. పుం. 1. న్యాయాధిపతి: చూ, స్వామి. 3; 2. వ్యవహరించువాఁడు: కార్యకర్త, కార్యదర్శి,

కౌర్వారి, భటుఁడు, వ్యవహారికుఁడు (తె.)—పనివాఁడు, వితమరి, పౌరువుకాఁడు- హార్వుకాఁడు. తద్వి.—మహాశూద్రుఁడు.

వ్యవహారపదములు, అం. ఇవి. పదునెనిమిది:— ౧. ఋణాదానము, ౨ నిక్షేపము, ౩ సీమావివాదము, ౪ స్వామిపాల వివాదము, ౫ అస్వామి క్రయము, ౬. దత్తాప్రదానికము, ౭. క్రీతానుశయము, ౮. సమయానపకర్మము, ౯. వేతనాదానము, ౧౦ ద్యూతసమాహ్వయము, ౧౧ వాక్పారుష్యము, ౧౨. దండపారుష్యము, ౧౩ సాహసము, ౧౪. విక్రయాసంప్రదానము. ౧౫ సంభూయ సముద్ధానము, ౧౬. స్తేయము, ౧౭. స్త్రీసంగ్రహణము, ౧౮. స్త్రీపుంసయోగము. చూ, ధర్మములు; (జాతిధర్మములు)

వ్యవహారము, సం. వి. అ. పుం. 1. తగవు: చూ, యుద్ధము; 2. న్యాయము: చూ, సత్యము. 1; 3. వాదు˜, పాడి, మందలింపు; 4. జూదము: ఆంధిక, అక్షగ్లహము, అక్షద్యూతము, అక్షము, అక్షవతి, అపహారము, అకర్షము, కైతవము, గ్లహము, చుంచురి, తింతిడి, దాయము, దురోదరము, దేవనము, ద్యూతము,నృత్తము, పణము,పూయుము, సభ. (తె.)—ఒడ్డనము, ఒడ్డు, జూజము-జూదము—నెత్తకమ్మ, నెత్తము, పందియము—పందెము—పన్నిదము, పాళి, ముడియ, రో—రోయి, వెల తద్వి,— ౧: కరిఖలము, క్రీడాద్యూతము. (తె.)— వేడుకజూదము; ౨:పాటకము; ౩: అక్షవాటము, అజితపనము తద్వి.— (తె.)—నెత్తము, సొగటము—సొగటాలు; ౪: (తె.) పులిజూదము; ౫: (తె.) దాయము; ౬. అక్షము, ఆకర్షము. అణి, దేవకము, దేవనము, చేలని పాశకము, శారము, శారి, (తె.)— అచ్చు, అడ్డసాళులు-అడ్డసాళ్లు, కవలలు, కాయ, నట్ట, నామరులు, పాచిక—పాసిక, సారె, సొగటము—సొగటాలు; ౭: ప్రాణిద్యూతము, సమాహ్వయము; ౮: (తె.) పగడసాల; ౯. జూదమాడెడి పలకకు:— చూ, శారిఫలము; ౧౦.సారెలబోఁతకు.— (తె.) పాళి; ౧౧. జూదమాడెడి కంబళికి:- పర్వరీణము; ౧౨. పాచికలు గవ్వలులోనగువాని పార్లికకు:- (తె.)—పన్నిదము; ౧౩. పందెములోని ధనాదికమునకు.— పణము. (తె.)— పందియము— పందెము— పన్నిదము; ౧౪. పాచికలమీఁది ఒంటిచుక్కకు.— (తె): పగడ; ౖవాయి: ౧౫. జూదములోని జగడమునకు.- పణము; ౧౬. జూదముల భేదములు:- కిరికము; చరము; నయము. ౧౭. తెనుఁగునవాడఁబడు పందెము:- సోళాందొప్పి-సోళాఁదొప్పి-సోళాదొప్పి, ౧౮: చుంచులికి; ౧౯. పగడసాలకాయకు.- (తె.): సారె: ౨౦. ద్యూతకళకు.- అక్షతత్త్వము. అక్షవిద్య ౨౧ జూదమున ఓడినవాడు: అక్షద్రుగ్ధుఁడు. ౨౨. ద్యూతవ్యసనము = అక్షమదము. అత్తము, ౨౩. జూదపుగుట్టు:- అక్షహృదయము. 5. బేరము- బేహారము- బేవరము. వ్యాపారము, చూ, వర్తకము. 1.

వ్యవహారి. సం. వి. ఇ. పుం =బేహారి-బేరి. వర్తకుఁడు: చూ, సార్థవాహుఁడు:

వ్యవహితము, సం. విణ. వ్యవధానముగలది.

వ్యవాయము, సం. వి అ. న. 1. తేజము: చూ. వెలుతురు. 1: పుం. 2. మఱుఁగు, కప్పు: చూ, స్థగనము; 3. గ్రామ్యధర్మము: చూ, సంయోగము.

వ్యష్టి, సం. వి. ఇ స్త్రీ. సమిష్టిలేమి: ఒంటరిపాటు. "వ్యష్టిసోదరులు."

వ్యసనము, సం. వి. అ. న. 1.=వెసనము. ఆపద: చూ,విపత్తు: 2. ఆసక్తి: చూ, వాంఛ; 3. పాపము: చూ, వృజినము: 4. = వెసనము. దుఃఖము: చూ, శోకము;5. అపాయము: చూ, హాని. 2; 6. నిష్ఫలమైన ప్రయత్నము: చూ, సన్నాహము. 2; 7. దైవము వలనియనిష్టఫలము; 8.కుతూహలము. (తె)తమి,వళావళి,వెంటము, వేడబము, వేడుక-వేడ్క (చూ, వలపు.2) చూ,స్ఖలనము చూ, సంభ్రమము.

వ్యసనములు, అం: (కామక్రోధముల వలనఁబుట్టినదోషములు) [ఇవి యేడు.— ౧ పానము (కల్లుద్రాగుట), ౨ స్త్రీలఁగోరుట, ౩ మృగయ (వేఁటాడుట), ౪ ద్యూతము. (జూదమాట) (ఇవి కామమువలనఁ బుట్టినవి.), ఆడంబరము, అనయము, ౫ వాక్పారుష్యము (కఠినముగఁ బలుకుట), ౬ దండపారుష్యము (కఠినదండనము),౭ అర్థదూషణము (ధన మూలక ఖర్చుచేయుట)(ఇవికోపమువలనఁబుట్టినవి.)] సప్తవ్యసనములు.

వ్యసనార్తుఁడు,సం.విణ:ఉపధూపితుఁడు,ఉపప్లుతుఁడు,ఉపరక్తుఁడు

వ్యసనాశ్చర్యము, వా. వి. అబ్బ-అబ్బా. అప్పబ్బ అనునవి.

వ్యస్తము, సం. విణ. 1. వేఱుపడినది: భిన్నము. అవ్య-అ: తద్వి.- ప్రభిన్నము; 2. వ్యాకులతఁ బొందినది; 3. వ్యాపించినది: చూ, హిండితము.

వ్యళీకము, సం. వి. అ. న. 1. ఇష్టములేనిది (పని): అప్రియము, అళీకము, వ్యళీకము; 2: అకార్యము, కటువు, కాకృత్యము,కౌపీనము,దుర్గణము,దౌరాత్మ్యము,దౌర్జన్యము, దౌష్ట్యము, ద్రోహము, సాహసకృత్యము. (తె.)— అఱగొండెతనము- అఱగొండెము- అఱగొట్టెము, అఱగొడ్డియము—అఱగొడ్డెము, కానిపని, కొఱగామి, గొట్టు, చెడ్డపని, జాలిమి, దుండగము, దుండఱికము, దుడుకు, మొఱకదము; 3. అచ్చెరుపాటు: చూ, వింత. 1; 4. అసత్యము: వింత. 1; 4. అసత్యము: చూ, వితథము; 5. బాధ: చూ, శోకము; 6: చూ, సిగ్గు; 7. మోసపుచ్చుట: చూ, వంచన; 8. మన్మథావేశముచేఁ జేయబడిన కామినీ జనాపరాధము, కాముని యపరాధము; 9. పండినపంట: చూ, సస్యము. 1; పుం. 10: చూ, సముద్రము.

వ్యళీకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. లంజెకాఁడు : చూ, విటుఁడు.

వ్యా

వ్యాకరణజ్ఞానము, అం: చూ, సుగుణములు.

వ్యాకరణజ్ఞుఁడు, సం. విణ: చూ, వైయాకరుణుఁడు. వయ్యాకరుణుఁడు (అనికొందఱు.)

వ్యాకరణము, సం. వి. అ. న. 1: శబ్దశాస్త్రము: క్ష,తంత్రము, లక్షణము, వ్యాకృతి. (తె.)— లక్కనము - లచ్చనము: చూ, శాస్త్రములు; అం. 2: చూ, శాస్త్రములు; 3; చూ, ఉపవిద్యలు. 2; 4: (చూ, వేదాంగములు) ఇది ఋగ్వేద-సామవేద-కృష్ణయజుర్వేద-శుక్లయజుర్వేద అథర్వ ప్రాతిశాఖ్యములు అని ౫ విధములు.

వ్యాకరణములు, అం. 1. శాక్త-శంభు-కుమార-ఇంద్ర-సూర్య-చంద్ర-స్మర- వాత్స్యాయన- అగస్త్య వ్యాకరణములు (9). తద్వి.— ౧: చూ, చూర్ణి. 1; 2: సంస్కృతము, పాకృతము, సౌరసేని, మాగధి, పైశాచి, చూళిక, అపభ్రంశము, ఆంధ్రము (8).

వ్యాకీర్ణము, సం. విణ. 1. చెదరినది: చూ, హిండితము; అం. 2: చూ, వాక్యగతదోషములు.

వ్యాకులము, సం. విణ. 1. కలఁతనొందినది: వ్యాకులితము, పింజము, పింజరము. (తె).— కలంక, తటమట, తల్లడపాటు, తల్లడింపు; అం. 2: చూ, గాయకదోషములు.

వ్యాకులితము, సం. విణ: చూ, వ్యాకులము. 1.

వ్యాకృతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. వేఱుపఱచుట; 2. విశదపఱచుట; 3. భాషాంతరపఱుచుట; 4 చూ, వ్యాకరణము 1.

వ్యాకోచము. సం. విణ. విరి, వికసించినది: చూ, సుర. (3). (రూ-వ్యాకోశము-వ్యాకోషము.)

వ్యాకోచి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ చూ, సంపుల్లము.

వ్యాకోశము, సం. విణ: చూ, రూ-వ్యాకోచము.

వ్యాకోషము. —పై.—

వ్యాజ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అర్థవివరణము.

వ్యాఖ్యాత, సం. విణ. చూ, ఆఖ్యాయకుఁడు.

వ్యాఖ్యాతము, సం. విణ. 1. వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినది; 2. చెప్పఁబడినది: చూ, సంభాష్యము. తద్వి.—వంకరమాటకు, (చూ, శబ్దము. 2.)

వ్యాఖ్యానము, సం. వి. అ. న. = వక్కణ: వివరణము. (తె)— ఒక్కణ-వక్కణ-వక్కణము - వక్కన-వక్కాణ- వక్కాణము, ఏరుపాటు-ఏర్పాటు, కడముట్టు, వయినము-వైనము, వివరము.

వ్యాగూఢము, అం: చూ, ముఖరజ్జువులు.

వ్యాఘాతము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, విఘ్నము; 2. దెబ్బ: చూ, హతి; అం. 3: చూ, యోగములు; 4: చూ, అలంకారము. 3, ("మంచిచేతనే చెడ్డచేసినట్లు చెప్పుట. ఉదా: — ఏవి లోకప్రియములో వానిచేతనే మదనుఁడు హించుచున్నాఁడు.")

వ్యాఘూర్ణనము, సం. వి. అ. న. తిరుగుడు: చూ, వ్యత్యయము.

వ్యాఘూర్ణితము, సం. విణ. తిరుగుడువడినది:- ఆఘూర్ణితము. ఆవృత్తము, ఉద్భ్రాంతము, ప్రఘూర్ణము.

వ్యాఘ్రతలోపమ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, వ్యాఘ్రము. 2*.

వ్యాఘ్రినఖము. సం, వి, అ. న:—కరంజము—కరజము—కరజాఖ్యము, ఘృతపూర్ణకము, చక్రకారకము. (తె.)— పులిగోరు*; 2. పులిగోరుఅనునగ: చూ, భూషణము. 2; 3. ఒకానొక గ్రంధద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము. 1—౨౪; 4. ఒకానొక నఖక్షితము; చూ, స్ఫుటత (నఖక్షతము.)

వ్యాఘ్రపాదము, సం. వి. డ. పుం. 1. ములువెలఁగ*: చూ, వెలఁగ. 1; 2. పుల్లవెలఁగ*: చూ, వెలఁగ. 1.

వ్యాఘ్రపుచ్ఛము, సం.వి.అ పుం.ఆముదము*: చూ,వ్యడంబకము.

వ్యాఘ్రము, సం. వి. అ. పుం. 1. వేగి, పులి. వాలము—వాలాము: చూ, శార్దూలము; 2. పెద్దాముదపుఁజెట్టు*; చూ, వ్యడంబకము; 3. వాఁకుడు*: చూ, స్పృశి; 4. ఉత్తరపదమైనచో శ్రేష్ఠము: చూ, శ్రైష్ఠ్యము; అం. 5: చూ,గితిలు; 6: చూ, ఆసనములు.

వ్యాఘ్రముఖ న్యాయము, న్యా. పెద్దపులి ముఖవేషముతో తాను [పెద్ద పులినని భావించుట.

వ్యాఘ్రాటము, సం. వి. అ. పుం: కర్కరాటుము, కలాటీనము, కాలకంఠము, క్షిప్రశ్యేనము, ఖంజనము, ఖంజలేఖము. భేమనము, చాటకైరము, భరద్వారము—భారద్వాజము. (తె.)-ఏటిరింత -ఏట్రింత, కూకఁటిగువ్వ, చాకలిపిట్ట, నల్లచ్చిగాఁడు, పసులపోలిగాఁడు, పులుఁగులగదుమరి, పోలఁడు, పోలిగాఁడు, మంగలపిట్ట: (చూ, శకుని; పక్షి.)

వ్యాఘ్రి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ వాఁకుడు*: చూ, స్పృశి.

వ్యాఘ్రోపవాసన్యాయము. న్యా. దుష్టుని వినయపరిమాణము పరులధనమాన ప్రాణాపహారమ ననుగుట.

వ్యాజనింద, అం: చూ, అలంకారము. 3 ("నిందవలెనున్నస్థితి. ఉదా:- బ్రహ్మననఁ బనిలేదు. వానియొక శిరమె నలియఁజేసిన శివునవలయుఁగాని.")

వ్యాజము, సం.వి.అ.పుం. 1.అపదేశము, అయోగము-ఆయోగము. ఆటోపము, ఉపధి-ఉపాధి, కపటము-కాపట్యము, కల్కము, కాకరూకము—కాకలూకము, కుక్కుటము, కుచోద్యము, కుసృతి. కూటము, కూర్చ, కూర్చము, కైతవము, ఖేటము, గజనిమీలనము, గహ్వారము, గుహ్యము, చంద్రకాంతము, ఛద్మము, ఛలము, జంభము, జాలకము, జాలము, దంభము, నికృతి, నిభము, నిహ్నవము, నేమము, పదము, పారిహార్యము, భూమిక, మిష, లక్షము, వైశికము, శార్యము, సత్రము, సూక్ష్మము, హారీతము. (తె.)—అడిగొంటుతనము, ఉక్కివము, ఓల, కన్ను, కవుడు-కౌడు, కిటుకు, కీలు, కువాడము—కువాళము—కువ్వాడము, కయిపు—కైపు, గజను, గబ్బ—గబ్బి, గవురు-గౌరు, గుబుసు, గుట్టు, చిటకము-చిట్టకము-చీటకము, జిత్తు, టవళిక, టాటోటు, తవళి, దంబము. దంబు, దబ్బు, తచ్చన, దుత్తూరము, నయగారము, నెపము-నెవము, పికు, పొచ్చెము, పొర, బవంతము, బూమియ—బూమె, మడత, మతకము, మెలఁత, వయినిక-వైనిక, వెద్దు, సట, సాకము, సాకు, సెగ్గింపు తద్వి.—౧. కుసృతి, వికృతి;

౨. నెపము లేనిది-అవిలక్ష్యము, ("చూ, హారీతము. 2"); 2. చెడ్డతనము; అం. 3: చూ, అలంకారము. 3. ("తన గుట్టు బైటఁబడకుండఁ దచ్చిహ్నములకు హేత్వంతరకల్పన మొనర్చుట. ఉదా:- చెలి చూచితివా! మార్గాయాసముచేత సుమీ చెమ్మటపట్టినది.")
వ్యాజస్తుతి, అం: చూ, అలంకారము. 3. ("నిందచే స్తుతి, స్తుతిచే నిందతోఁపఁజెప్పుట. ఉదా:—గంగ! నీకువివేక మెక్కడిది? పాపులనె స్వర్గ మొందింతువు")
వ్యాజోక్తి, అం: చూ, వ్యాజము. 3.
వ్యాజ్యేగాఁడు, వా. వి. వివాదపడినవాఁడు.
వ్యాజ్యెము, వా. వి. (వ్యాజ్యము) తగవు—తగువు, దావా, పెనఁకువ—పెనుఁకువ, వాదు. (చూ, యుద్ధము.)
వ్యాడము, సం. వి. అ. పుం.-వాలము: చూ, రూ-వ్యాళము. 1—2—3—4.
వ్యాడాయుధము, సం.వి.అ న. రూ-వ్యాళాయుధము. 1: చూ, వ్యాఘ్రనఖము. 1; 2: చూ, వ్యాఘ్రనఖము. 3.
వ్యాత్యుక్షి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. జలక్రీడ: చూ, విలాసము. 1.
వ్యాదీర్ణము, అం: చూ, చిబుక క్రియలు.
వ్యాధి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. తెవులు: చూ, రోగము. 1; 2. చెంగల్వకోష్టు*: చూ, వాలుకము.
వ్యాధిఘాతము, సం. వి. అ. పుం: చూ, తేల*.
వ్యాధితుఁడు, సం. విణ. 1. అపటువు, అపరుగ్ణము, అభ్యమితుఁడు, అభ్యాంతుఁడు, ఆతురుఁడు, ఆమయావి, ఉష్ణకుఁడు, గది, గ్లానుఁడు, గ్లాస్నువు, పాశి, మందుఁడు, రోగి, వికృతుఁడు, వ్యాధిస్థుఁడు. (తె.) — తెగులుగొంటు-తెవులుగొంటు-తెవ్లుగొంటు, నొప్పిగుంటి, నోవరి తద్వి.-౧. జ్వరితుఁడు; ౨. అతిసారకి; ౩. శోధరోగి, శోఫరోగి. (తె.)-ఉలువఁడు—ఉల్పఁడు—ఉలుపి; వాపి; ౪. మందుభాయి; ౫. కచ్ఛురుఁడు, పామనుఁడు.
వ్యాధిస్థుఁడు, సం. విణ. —పై—
వ్యాధుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. కోయవాఁడు: అల్పతనువు, ఆక్షేపకుఁడు, కంకుఁడు, కిరాతుఁడు, గుహుఁడు, గైరికుఁడు, చంచుఁడు (చంచువు), సిలింపుఁడు, పుళిందుఁడు, భిల్లుఁడు, మృగయుఁడు, మృగవధాజీవుఁడు, మృగాజీవుఁడు, మృగాదనుఁడు, లుబ్ధకుఁడు-లుబ్ధుఁడు, వింధ్యుఁడు, శబరుఁడు, శైబికుఁడు (తె.)-ఆకరి, అనాది, ఎనకరి, ఎరుక-ఎఱుకు-ఎఱుకవాఁడు, ఏఁకరి,ఏనాది,కొరవంజి, కోయ,కోయవాఁడు, చెంచు, చెంచువాఁడు, చౌటిగాఁడు, పత్ర,పత్రవాఁడు, వరికి, బోయ-బోయఁడు-బోయి, వేఁకరి, సింగఁడు. తద్వి.—౧. కొండవాఁడు; ౨. నిషాదుఁడు:- పుల్కశుఁడు—పుల్కసుఁడు—పుక్కసుఁడు; ౩ (తె.)—మందులవాఁడు; 2. ౧. జాత్యాచారాదులచేతనిందితుఁడు:- దుష్టుఁడు,దురాచారుఁడు.(తె.)-అడిబండ; ౨. కుత్సితుఁడు (కుటిలహృదయముగలవాఁడు. ఇందులఁబర్యాయ పదములు ప్రయోగానుసరణినిబట్టిఁగొన్నిచోట్ల ౧వ అర్థముయొక్క భావమును చూపట్టును):—అణకుఁడు-అణుకుఁడు, అధముఁడు, అధిక్షిప్తుఁడు, అన్యాజుఁడు, అనేదమూకుఁడు, అనేడుఁడు, అపరాధి, అభీకుఁడు, అర్వాంతుఁడు, అర్వుఁడు, అలక్ష్మణుఁడు, అవద్యుఁడు, అవముఁడు, ఆతతాయి, ఉగ్రుఁడు, ఏడమూకుఁడు, కంకరుఁడు, కంకుఁడు, కంసుఁడు, కఠినుఁడు, కఠోరుఁడు, కఠోలుఁడు, కపాలుఁడు, కపురుషుఁడు, కరోటకుఁడు, కలాదుఁడు, కాహళి, కిష్కువు, కీటకుఁడు, కీనాశుఁడు, కుజనుఁడు, కుటిలుఁడు, కుశాకువు, కుత్తు, కుత్సితుఁడు, కుపూయుఁడు, కుశాలి,కుశుఁడు, కృతాంతుఁడు, కృపణుఁడు, కృష్ణకర్ముఁడు, కృష్ణవర్త్మ, కౌటిలుకుఁడు, క్రూరుఁడు, క్షరితుఁడు, క్షేపుఁడు, ఖంఖటుఁడు, ఖర్పరుఁడు, ఖర్వుఁడు, ఖలుఁడు, ఖేటుఁడు, గంధవహుఁడు—గంధవాహుఁడు, గర్హ్యుఁడు, ఘనాఘనుఁడు, చపలుఁడు, చలుఁడు, చుంబకుఁడు, ఝూణి, ఢుంఢుకుఁడు, తామసుఁడు, తుచ్ఛుఁడు, దహనుఁడు, దురాచారుఁడు, దురాత్ముఁడు, దుర్జనుఁడు, దుర్మతి, దుర్మదుఁడు, దుర్మార్గుఁడు, దుర్విఘుఁడు, దుర్హృదుఁడు, దుశ్శీలుఁడు, దుష్టుఁడు, దోషకారి, దోషి, ద్రోహి, నారంగఁడు, నికృష్టుఁడు, నిష్ఠురుఁడు, పరాకుఁడు, పాండుపృష్టుఁడు, పాంసనుఁడు, పాపి, పాపిష్టుఁడు, పాపుఁడు, పిశునుఁడు, ప్రతికృష్టుఁడు, ప్రతిక్షిప్తుఁడు, బీభత్సుఁడు, భండుఁడు, భ్రష్టుఁడు, మ్లేచ్ఛుఁడు, రేపుఁడు—రేఫుఁడు, విశ్వకద్రువు, వృషలుఁడు, వెధవ, శఠుఁడు, శ్వాదాసుఁడు, శుంఠ-శుంఠుఁడు. (అవ్య.)-అవ. (తె. ప.)-అగచాట్లపోతు-అగచాట్లమారి-అగసాట్లమారి, అడిగొంటు-అడిగొట్టు, అఱజాతి-అఱజాతి, అఱవ, అలఁతి, అవదగాకి, ఆకతాయి, ఆట్లఁడు, ఆలరి, ఉక్కివుఁడు, ఉలిపి, ఉలిపికట్టె, ఉలిపిగొట్టు, ఎల్లిదుఁడు, ఏతరి, ఒఱటు, ఒఱపిఁడి, కటికి, కట్టఁడి, కట్టిఁడి, కఱతలాఁడు, కఱటి, కఱకరి, కల్లరి—కల్లరీఁడు, కావరి, కావరుఁడు, కిగ్గాడి—కిగ్గాడీ—కీగాడి, కుచ్చితుఁడు, కూళ-కూళుఁడు, కుట్టుతేలు, కేడ, కొంచె, కొద్దికాఁడు, కొయ్యద్రిప్పు, కొఱతనులుకు, గట్టివ-గట్టివా, గడుసరి, గడుసు,గరాసు, గుండకొయ్య,గొంటరి,గొంటు,గొంటుకాఁడు, గొడ్డ, గోపు, చిలిపి, చిలుమువాలు, చెట్ట, చెడగరము—చెణగరము, చెడుగఁడు, చెడుగు, చెడుజాతి, చెనఁటి-చెన్నఁటి, చెరపంజాట-చెరపనచేట, చెరికి, చేట్లకొఱవి, చండి, టంకు, టక్కరి, టవళి, టవళికాఁడు, టాటోటు, టాటోటుకాఁడు, తవళికాఁడు, తక్కులాఁడు, తఱ్ఱ-తఱ్ఱు, తిప్పకాయ, తుంట-తుంటరి, తులువ, తూఁట-తూఁటరి-తూఁడరి, దుండగీఁడు, దుండెకాఁడు, దుడుకఁడు, దుడ్డె, దోసకారి, దోసి, నరకఁడు, నాలిబూతము, నాలిముచ్చు, నీచు, పడిసేటు, పరువ, పలుగాకి—పల్గాకి, పలుగు—పలువ, పాట్లని, పాడెగట్టు, పాలసుఁడు, పావి, పింజారి, పిసాళి, పెంకి, (పెంకియ)—పెంకె, పెఱగాయ, పొడువ, పొడువఁడు, పోకిరి, పోకులాఁడు, పోఁచవాఁడు, పోలెవాఁడు, ప్రల్లదకాఁడు—ప్రల్లదీఁడు-బ్రల్లదుఁడు, ప్రామిడి, బంద, బందగుఁడు, బందఁడు, బిరికాయ, బాకిళ్లమారి, బిగాది, బిఱుసైనవాఁడు, బెట్టిదుఁడు,

బెదిదుఁడు, బేరజము, బోటు, మల్లకుఁడు, ముడికాఁడు,
ముప్పె, ములుచ, మొండికట్టె, మొక్కటీఁడు, మొక్కలి,
మొక్కలికాఁడు, మొక్కలీఁడు, మోటవాఁడు, రాలుగాయ,
లాగ, లండి-లండీ-లండు, లండుఁబోతు, లాకలూకాయ,
లొడారివాఁడు, వాజమ్మ. వెంబర, సుడియ, సుద్దులమారి,
సొరదోఁకి. తద్వి.—౧. అఘాయువు, అఘుఁడు, అభి
పన్నుఁడు, అభియుక్తుఁడు, కల్కుఁడు, కుకుఁడు, క్రూరుఁడు,
ఘాతకుఁడు, దోషి, పాపాత్ముఁడు, పాపి, పాపిష్ఠుఁడు,
పాపుఁడు, పృథగ్జనుఁడు. (తె.)-దోసకారి, పాపాలముద్ద;
౨. పాపిష్ఠుఁడు; ౩. (తె.)—తలకొట్లమారి, ప్రల్లటీఁడు-
ప్రల్లదీఁడు-ప్రల్లదుఁడు; ౪. ఉపదూషితుఁడు; ౫. కద్వ
దుఁడు, గర్హ్యవాది; ౬. గర్హ్యుఁడు, నింద్యుఁడు.

వ్యానకరణబంధములు, అం॰ ఇవి. ౨౦:(అందు అదూషితములు ౧౦. భావదూషితములు; ౧౧, అదూషితములకు: చూ, అదూషితములు, భావదూషితములకు: చూ, భావదూషితములు.)

వ్యానతము, అం.—పై.— (చూ, అదూషితములు.)

వ్యానము, సం. వి అ. పుం. 1. (వ్యానవాయువు) శరీరమంతటను వ్యాపించినవాయువు: చూ, వాయువు; అం. 2: చూ, ప్రాణములు.

వ్యాపకము, సం. విణ. ప్రచారము, వెరవు: చూ. వ్యాపనము.

వ్యాపకుఁడు, సం.విణ: అవఘుఁడు తద్వి.-సర్వవ్యాపకుండగు

వ్యాపనము, సం. వి. అ.న. వ్యాపించుట: చూ,సంవృతము.

వ్యాపనీయము, సం. విణ. వ్యాపింపఁదగినది, వ్యాప్యము: చూ, సంవృతము.

వ్యాపాదనము, సం. వి, అ. న. 1. చంపుట: చూ, హింస. 1; 2. ద్రోహముతలఁచుట: చూ, స్మృతి. 1.

వ్యాపాదనము, సం.వి.అ.పుం.ద్రోహముతలఁపు:చూ,స్మృతి1.

వ్యాపాదితము, సం. విణ. 1. చంపఁబడినది: చూ, సూదితము; 2. ద్రోహముతలఁపఁ బడినది.

వ్యాపారము, సం. వి. అ. పుం. 1. పని, అన్వేషణ, అర్థము, ఆయోగము, ఆస్పదము, ఉజ్జృంభితము, కర్మము-కర్మువు, కార్యము, క్రియ, చేష్ట, ప్రక్రియ, ప్రయోజనము, లీల, విజ్ఞానము, విధము, విష్టి, వృత్తాంతము, వ్యాపృతి. (అవ్య.)— అది. (తె.) — అక్కఱ, అగవు, కర్జము, కఱత, కారియము, కెలసము, చేఁత, చైదము—చైది, చక్కటి. తీఱమి, పని, పోరామి, వెంట. తద్వి.—౧. ప్రయోజనమునకు:— అర్థము, ఉద్యానము, ఉపకృతము, కరణము, కార్యము, క్రియ, ప్రయోజనము, ఫలము, వ్యుష్టి. (తె.)— అక్కఱ, కొఱ, జోలి, పని, బెరుకు; ౨ చేయుటకు:— కారిక, కృత్య, కృతి; ౩. కర్మ, కృతి, కృత్య, క్రియ, విధానము, విధి; ౪. దుష్కార్యము. (తె.)- క్రొవ్విదము; ౫ కౌలీనము; ౬. (విణ) కారకము; ౭. అహితము, ఉద్భృతము, కృతము ప్రణీతము. (తె)— చెయిదము-చెయిది-చెద్దము-చెయ్దు-చెయువు-చెయ్వు: ౮. కరణీయము: ౯. అపదానము, పై: ౧౦. సొంపగుపనికి:— పై; ౧౧. (తె.)-కొఱ; ౧౨. మంచిపనికి:— సుకర్మము; ౧౩. మట్టుమీఱిన కార్యమునకు:— అతర్కణము, అధఃకరణము; ౧౪. బ్రతుకఁగోరు పనికి:— అణ్యాహితము; ౧౫. అన్వేషణ; 2. ఉద్యోగము: చూ, సన్నాహము. 2; వా. 3: చూ, వర్తకము. 1.

వ్యాపారి, సం. వి. న్. పుం. 1 మాధ్వబ్రాహ్మణుఁడు (మాధ్వబ్రాహ్మణులు); విణ. 2. (న్. ఈ. న్.) వ్యాపారముగలవాఁడు: చూ, సార్థవాహుఁడు.

వ్యాపి, సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) వ్యాపించువాఁడు.

వ్యాపించు, సం. అ. క్రి. (చూ, వేష్టించు.) 1. అభివ్యాపించు. ప్రసరించు, ప్రసరిల్లు, (మి) ఘనమగు. (తె. ప.) అంకెగొను, అడరు, అడరుదెంచు, అత్తమిల్లు, అలుకమ్ము, అలము, అలముకొను, అలయించు, అవఘళించు, ఆముకవియు, ఆముకొను, ఉసికొను, ఎసకొను, ఒత్తు, ఒదువు—పొదువు ఒలయు, కదలుకొను—కడల్కొను, కడలొత్తు, కప్పు, కప్పుదెంచు, కమియు, కలకొను, కవించు-కవియించు, కవిచేయు, కవియు కవియుదెంచు, క్రమ్ము, గుడికొను, గుదిగొను, చిందు, చిట్టాడు, చిలుకు, చెరలాడు, జీరువాఱు, దీకొను-దీకొను, తరుము, తారసించు, తారసిలు-తారసిల్లు, తిపురుకట్టు-తిపురులుఁట్టు, తీఁగలువాఱు, తొట్టు, తొట్టుకొను, త్రోచు, దట్టమగు, నిగిడారు, నిగుడు-నివుడు, నివ్వటిలు-నివ్వటిల్లు, నూలుకొను—నూల్కొను, నెరయు—నెఱయు, పంచారించు, పచరించు-పచారించు-పసరించు, పటవణించు, పయికొను-పైకొను, పయిపడు-పైపడు, పరఁగు-పరువు-పర్వు-పఱఁగు, పఱచు, పాఱు-పాఱాడు, పిక్కటిలు-పిక్కటిల్లు, పిసాళించు, పురికొను, పేరు, పొంపిరివోవు, పొక్కు, పొలయు, ప్రబ్బు, బలకరించు, బుగులుకొను, బెరయు-బెలయు, మట్టాడు, మలయు, మునురు, మునురుకవియు, మునురుకొను, మూఁగఁబాఱు, మూఁగు, మొగియు, లంపిలు—లంపిల్లు, లాఁచు, వఱలు, విజ్జు, విరియఁబాఱు, వెదచిందు, వెలివిరియు—వెల్లివిరియు, సందుకొను, సోమించు. తద్వి:— ౧. (తె.)—క్రిక్కిరించు, క్రిక్కిఱియు; ౨. (తె.)— చూ, మొగరించు; ౩. (తె.)—సోడుముట్టు.

వ్యాపృతి, సం. వి. ఇ స్త్రీ: చూ, వ్యాపారము. 1.

వ్యాపృతుఁడు, సం. విణ. 1. వ్యాపారము నొందినవాఁడు.

వ్యాప్తము, సం. విణ. 1. వ్యాపించినది: చూ, సంవృతము; 2. ప్రసిద్ధికెక్కినది: చూ, సంభావన. 3; 3. పొందఁబడినది: చూ, సంసక్తము; 4: చూ, సంపూర్ణము.

వ్యాప్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. అభివ్యాప్తి: చూ, సంవృతము; 2. ప్రసిద్ధికెక్కుట: చూ, సంభావన. 3; 3. పొందుట: చూ, సంసక్తము. [చూ, వ్యాపనీయము.

వ్యాప్యము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, వ్యాధి. 2*; విణ. 2:

వ్యాభుగ్నము, అం: చూ. ముఖక్రియలు.

వ్యామము, సం. వి. అ. పుం. 1. దండము, న్యగ్రోధము, యుక్తము, యుగము, యుతము, వ్యాయామము. (తె.)— బార; 2. పాగ: చూ, సీసకము. (1.)

వ్యామోహము, సం. వి. అ. పుం. అత్యంత మోహము: (చూ, వలపు. 2.)

వ్యాయతము, సం. విణ. 1. దృఢమైనది: చూ, వృత్తము. 10; 2. దీర్ఘమైనది, లంబము: చూ, సోగ. 3; 3. అధికమైనది: చూ, హేరాళము; 4 వ్యాపారముగలది

వ్యాయామము, సం. వి. అ పుం, 1: చూ, శ్రమము. 1; 2: చూ, సాము. 3: 3. బార: చూ, వ్యామము. 1; 4. నిలుచుట. (తె.)— నిలక, నిలుగు, నిలుపు – నిల్పు, నిలువు.

వ్యాయోగము, అం: చూ, రూపకములు. ('కథ ఒకనాటిది ప్రసిద్ధము. ధీరోద్ధతుఁడు నాయకుఁడు. వీరము రసము. సాత్వతివృత్తి. గర్భావమర్శసంధులు లేవు. సేనాసంబంధమైనదిగనుక స్త్రీలె యుండరాదు ఉండిరా శృంగార హాస్యములు లేని ఒకరిద్దఱు మాత్రమే.) (చూ, దశరూపకముల లక్షణములు.)

వ్యాలకము, సం. వి. అ. న. మదపుటేనుఁగు: చూ, హస్తి.

వ్యాలోలము, సం. విణ. ప్రఘూర్ణము, మిక్కిలి చలించునది: చూ, స్ఫారము. 1 (లోలము. 1; చలితము. 3)

వ్యావర్తకము, అం: చూ, హస్తప్రాణములు.

వ్యావర్తనము, సం. వి. అ. న. 1. వెనుకకు మరలుట; 2. చుట్టుట: చూ, సంవృతము.

వ్యావర్తము, అం: చూ, దృష్టిక్రియలు.

వ్యావర్తితము, అం; చూ, హస్తకరణములు.

వ్యావహారికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. మంత్రి: చూ, సచివుఁడు; విణ. 2. వ్యవహారము తెలిసినవాఁడు: చూ, వ్యవహర్త; 3. = బేహరి. వర్తకుఁడు: చూ, సార్థవాహుఁడు; అం. 4: చూ, జాతులు.

వ్యావృతము, సం. విణ. 1. రూ—వ్యావృత్తము. వెనుకకు మరలినది; 2. చుట్టఁబడినది: చూ, సంవృతము (ఇందుకు సంబంధించిన వానికొఱకు ("చూ, సంవృతము.")

వ్యావృతి, సం,వి.ఇ.(స్త్రీ). కొఱవిదయ్యము: చూ, సోఁకుడు. 1.

వ్యావృత్తము, సం, విణ: చూ, రూ—వ్యావృతము, 1—2; అం. 3: చూ, సంచారివర్ణగతాలంకారములు.

వ్యాసంగము, సం. వి అ. పుం. మిక్కిలి ఆసంగము.

వ్యాసక్తుఁడు, సం. విణ. మిక్కిలి ఆసక్తిఁగొన్నవాఁడు.

వ్యాసఘట్టము, న్యా. గ్రంథములందుఁ గఠినభాగము.

వ్యాసపీఠము, సం. వి. అ. పుం. రామాయణాదులనుంచి చదువుకొనుట కనువగు రెండుచెక్కల కూడికగల పీఠము.

వ్యాసము, సం. వి. అ. పుం. 1. విరివి: చూ, హేరాళము; 2. ఏదేని యొకచరిత్రాంశము.

వ్యాసమాత, సం.వి.ఋ.స్త్రీ శంతనునిభార్య: చూ, భార్య. 1-౩౮.

వ్యాససంహిత, అం: చూ, సంహితలు.

వ్యాసస్మృతి, అం: చూ, మూలస్మృతులు.

వ్యాసుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. పరాశరుని కొడుకు:— ద్వైపాయనుఁడు, మాఠరుఁడు: చూ, సూనుఁడు. 1; 2. చిరజీవి: చూ, సన్న్యాసి.

వ్యాహతము, సం. విణ. 1. మిక్కిలి కొట్టఁబడినది (చూ. ప్రహతము. 1); 2 తెక తేర: చూ, వ్యర్థము.

వ్యాహారము, సం. వి. అ. పుం. పలుకు: చూ, శబ్దము. 2.

వ్యాహృతము, సం. విణ. వచింపఁబడినది: చూ, సంభాష్యము.

వ్యాహృతి, సం. వి. ఇ. (స్త్రీ). 1: చూ, వ్యాహారము; 2. ఒకానొకమంత్రము: చూ, హృద్యము. 5.

వ్యాళగ్రాహి, సం. వి. న్. పుం. పాములవాఁడు: అహితుండికుఁడు, కౌశికుఁడు, గారుడికుఁడు, చక్రాటుఁడు, జాంగలికుఁడు—జాంగులికుఁడు, జీవకుఁడు, తాంత్రికుఁడు, నరేంద్రుఁడు, వర్తకుఁడు, విషవైద్యుఁడు, వ్యాళగ్రాహుఁడు. (తె.)— కుడిమిగాఁడు—కుడిమివాఁడు, పాములవాఁడు. తద్వి:—౧. గారడివానికి:— అన్యజుఁడు, అన్యజుఁడు, ఇంద్రజాలికుఁడు—ఐంద్రజాలికుఁడు, కథాప్రసంగుఁడు, కాపటికుఁడు, కుహకజీవి, కుహరి, కౌసృతికుఁడు, జాంగలికుఁడు—జాంగులికుఁడు, డాంబికుఁడు, ప్రతిహారకుఁడు—ప్రతిహారికుఁడు-ప్రాతిహారకుఁడు, మంత్రకాఁడు, మాయాకారుఁడు, మాయావి, మాయి, మాయికుఁడు, వ్యంసికుఁడు, సౌభికుఁడు, (తె.)— కయిలాటకాఁడు—కైలాటకాఁడు, గారడి-గారడివాఁడు-గారడీఁడు, జగజంత, టంకు, టకటంకు-టకటొంకు, టక్కరి టక్కులాఁడు, టెక్కులాఁడు, తవరికాఁడు, డాంబికుఁడు, తక్కరి, తక్కులాఁడు, బూటకీఁడు—బూటకుఁడు, మటుమాయకాఁడు, మటుమాయలాఁడు, మతకరి, మాయకాఁడు, మాయదారి, మాయఃపోతు, మాయలమారి, మాయలాఁడు.

వ్యాళగ్రాహుఁడు, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

వ్యాళము, సం. వి. అ. పుం. రూ—వ్యాడము. 1. పాము: చూ, సర్పము; 2. = వాలాము. పులి: చూ, శార్దూలము; 3. దుష్టపుయేనుఁగు: చూ, హస్తి; విణ. 4. క్రూరమైనది: కరాళి, వక్రము: చూ, సాధ్వసము. (చూ, రౌరవము. 2.)

వ్యాళాయుధము: చూ, రూ—వ్యాడాయుధము.

వ్యాళీముఖము, అం: చూ, తతవాద్యములు.

వ్యు

వ్యుత్క్రమము, సం. వి. అ. పుం. క్రమవిపర్యయము, వ్యతిక్రమము.

వ్యుత్థానము, సం. వి. అ. న. 1. అడ్డపాటు: చూ, సంరోధము; 2. సమాధినుండి మరలుట; 3. ప్రతికూలప్రవర్తనము; 4. చూ, స్వాతంత్ర్యము.

వ్యుత్పత్తి, సం. వి. ఇ. (స్త్రీ). 1. శాస్త్రీయజ్ఞవ్యపరిజ్ఞానము: చూ, హృల్లేఖము. 2; 2. శబ్దసంభవ ప్రకారము.

వ్యుత్పత్త్యర్థము, సం. వి. అ. పుం: చూ, అవయవార్థము.

వ్యుత్పన్నుఁడు, సం. విశ. శాస్త్రాదిజ్ఞానపరిజ్ఞానము కలవాఁడు: ప్రవిహితుఁడు.

వ్యుత్పాదకము, సం. విశ. వ్యుత్పత్తిని కలిగించునది.

వ్యుషితము, సం. వి. అ. న. చలిది-చల్ది-చద్ది: చూ, సాదము(1)

వ్యుష్టము, సం. వి. అ. న. 1. వేకువ: చూ, వేగుజాము; విశ. 2. వేగినది.

వ్యుష్టి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. ప్రయోజనము: చూ, వ్యాపారము. 1; 2: చూ, సమృద్ధి.

వ్యూ

వ్యూఢము, సం. విశ. 1. వ్యూహముగా ఉంచఁబడినది (సేన); 2. ఉంచఁబడినది; అధిక్షిప్తము, ఆయస్తము, ఆవిద్ధము, ఆహితము, ఉచితము, ఉపహితము, నిహితము, న్యస్తము, పర్యుషితము, ప్రణిహితము, వాసంతము, విన్యస్తము; 3. దట్టమైనది: చూ, సాంద్రము. 2; 4. విశాలమైనది: చూ, సుర. (3).

వ్యూతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. = నేఁత. నేయుట: వాణి, వాపము. (తె)- అని-అనికి, అల్లకము, అల్లి-అల్లిక, అల్లుడు, నేఁత.

వ్యూహపార్ష్ణి, అం. ప్రత్యాసారము: చూ, వ్యూహభేదములు.

వ్యూహభాగము. అం. చూ, ప్రకరణములు.

వ్యూహము, సం. వి. అ. పుం. 1. మిక్కిలి ఊహ: చూ, యోచన. 3; 2: (తె,)— ఒడ్డణము- ఒడ్డన- ఒడ్డనము- ఒడ్డము-ఒడ్డు, మొగరము- మొగ్గరము, మొన, మోహరము. తద్వి.— ౧. వలయాకారముగఁదీర్చిన వ్యూహమునకు.- మండలము: ౨: బండి మొగ్గరము; ౩. దండవ్యూహమునకు.— (తె.) వరుస మొగ్గరము. (చూ, వ్యూహములు); ౪. చూ, సమూహము; 3: చూ, విన్యాసము. 2.

వ్యూహములు, అం. ఇందు ప్రధానవ్యూహములు.- శ్యేనము, సూచి, వజ్రము, శకటము, మకరము, ధ్వజము, పద్మవ్యూహము, క్రౌంచవ్యూహము మొ॥

వ్యూహాంగములు, అం: (చూ, గురుమతమునవ్యూహాంగములు; చూ, శుక్రమతమున వ్యూహాంగములు.) (పృష్ఠము 9-10).

వ్యూహభేదములు, అం. (వ్యూహశాస్త్రము): దండ, భోగ, మండల, అసంహత వ్యూహములుచక్రగోమూత్రికాదులు వీనియవాంతర భేదములు. మఱియొకవిధమున:—ప్రకృతి, అసంహత, భోగ, మండలప్రధానవ్యూహములును గురుమతమున వ్యూహాంగములు శుక్రమతమునవ్యూహాంగములు (అవికొందఱు). తద్వి.— ౧. పద్మము; ౨: బలవిన్యాసము; ౩: వ్యూహపార్ష్ణి, ప్రత్యాసారము ఇత్యాది.

వ్యూహశాస్త్రము, అం. —వై.— (చూ, శాస్త్రములు).

వ్యో

వ్యోకారుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. ఇనుముచేయువాఁడు: చూ, స్వర్ణకారుఁడు; 2. కమ్మరి: చూ, స్వర్ణకారుఁడు.

వ్యోమకేశుఁడు, సం. వి.అ. పుం. విమసిగ దేవర: చూ: శివుఁడు.

వ్యోమచారి, సం. వి. న్ న: చూ, పక్షి.

వ్యోమధూమము, సం. వి. అ. పుం. చూ, మేఘము. 1,

వ్యోమనాసిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: గరుద్యోధి భారతి.

వ్యోమపదము, అం చూ, ఉత్తానకరణబంధములు.

వ్యోమము, సం. వి. న్. న 1 ఆకసము: చూ, సురవర్త్మము, 2. నీరు: చూ, సలిలము.

వ్యోమయానము, సం. వి. అ. న. ఆకాశమందు తిరిగెడు విమానము: చూ, విమానము 1.

వ్యోమాభుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

వ్యోషము, సం. వి. అ. న: చూ, త్రికటుకము.

వ్ర

వ్రంత, దే. వి. రూ-వరఁత. 1. పల్లము: చూ, రంధ్రము. 1; 2. ఏఱు: 3. కొండికాలువ చూ, ఝరము చూ, నది.

వ్రక్క, వై. వి. ముక్క: చూ, శకలము. 4.

వ్రక్కలించు, వై స క్రి. తునుమాడు: చూ సెలగు.

వ్రిక్కలింత. వై. వి: చూ, వ్రిచ్చుట.

వ్రక్కవాయు, ద్వ అ. క్రి: చూ, వ్రక్కవాఱు.

వ్రక్కవాఱు ద్వ.అ.క్రి: కోఁతపడు, చీలు, తునియు, తునుఁగు, తూఁటకట్టు, త్రుంగు, త్రెగు, త్రెయ్యు, త్రెవ్వు, నఱకుడు పడు, పెరుగు, మురియు, మోదువడు-మోద్పడు, విఱుగు, వ్రక్కవాయు, వ్రయ్యఁబడు. వ్రయ్యవాఱు, వ్రయ్యు, ("చూ, స్ఫోటించు.")

వ్రచ్చు. వై. స. క్రి.= వ్రశ్చ చీల్చు, భేదించు: చూ, సెలగు

వ్రచ్చుట, వా. వి. చీల్చుట, విదరము: చూ, స్ఫోటము. 1.

వ్రజము, సం. వి. అ. పుం. 1. పసులమంద: చూ, సౌరభేయి (ధేనువు); 2. పసులకొట్టము: చూ, సదనము. 1; 3: చూ, సమూహము; 4. త్రోవ: చూ, మార్గము. 1.

వ్రజ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అటాట్య: చూ, సంచారము; 2 ప్రయాణము: చూ, సంచారము; 3 ఒకతెగ: చూ, సమూహము.

వ్రణము, సం. వి అ. పుం. న: అరుస్సు, ఈమ, ఈర్మము, ఉపనాహము, కందము, గండము, త్వక్కండురము, పిటకము-(పీటకము). (తె.)— కురుపు-కుఱుపు, గడ్డ- గెడ్డ, పుండు. తద్వి.— ౧: (తె.) ఎఱ్ఱగడ్డ, నెత్తురుగడ్డ; ౨: గతి, నాడి, నాడీవ్రణము. (తె.): నాడి, నారికుఱుపు, సెలపుండు; ౩: కజెరువు; ౪: చూ, విదర్చిక; ౫: (తె.) చల్లజుండు; ౬. (తె.) జంతికపుండు, లూటి-లూటీ; ౭ భగంధరము; ౮: (తె) మండలూటి - మండిలూటీ; ౯. (తె) మోఁద, ౧౦: గులి, విస్ఫోటము. (తె.)-గంజిగుల్ల, గుల్ల, చెమటకాయ; చెమరకాయ, పొక్కు, బొబ్బ; ౧౧: (తె)—కప్పకుఱుపు;

౧౨: (తె)—గోరుచుట్టు, పుప్పి—ప్రుప్పి: ౧౩: కంఠమాల, గండమాల, గలగండము-గళగండము. (తె.) వలయము; ౧౪: మసూరి-మసూరిక; ౧౫: పూరము, వ్రతిసరము; ౧౬: కేమము, పాటనము. (తె.) పుంగుడు, పులిపిరి, పులి పులి, పులిపిరికాయ-పులిపురికాయ.

౧౭: కచము; ౧౮: (తె) మాద; ౧౯: పిచ్చ: ౨౦: కుసుమ; ౨౧. (పుం): కిణము; ౨౨: రణము. (తె) లాడి; ౨౩. (తె)-అనాసపుండు; ౨౪: మక్కల్లము. (తె) మక్క, మక్కనగాయ; ౨౫: (తె) రాచకురుపు, రాచపుండు; ౨౬. (మి) దౌడవ్రణము:- (తె) లూటి-లూటీ. ౨౭: నలుకు, గాయము: చూ, హతి. ౨౮: చంకకురుపు: అగ్నిరోహిణి. ౨౯. కండువు, కండూతి, సామ, ఖరుజుపు (తె) తేఁట (సం.) కండూయ-కండూయనము.

వ్రతతి, సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. 1. రూ -ప్రతతి. తీఁగ*: చూ, వృక్షము; 2. విరివి: చూ, హేరాళము.

వ్రతమాచరించు, సం. స. క్రి. నోఁచు, నోము.

వ్రతము, సం. వి. అ. పుం. 1: నియమము, పుణ్యకము, సంయమనము. (తె):— జన్నియ-జన్నె, నేమము, నోము, ఒతము, బాస. (వ్రతములు.—365 వ్రతములు కలవు ౧ లక్షవర్తీవ్రతము; ౨. పంద్రెండు దినములలో ముగింపఁదగిన వ్రతము.— ప్రాజాపత్యము ఇత్యాది); అం. 2: చూ, పాశములు.

వ్రతముచెడ్డ సుఖముదక్కదు. లో. "వ్రతముచెడ్డ సుఖము దక్కదటన్న వచోనిరూఢి." (వైజయంతీవిలాసము).

వ్రతసూత్రము, సం. వి. అ. న: కంకణము, కౌతుకము, ప్రతిసరము. (తె).— తోరము. ("చూ, సూత్రము. —1.")

వ్రతి, సం. వి. న్. పుం. 1: చూ, యజ్ఞకర్త; 2: చూ, అనువ్రతుఁడు.

వ్రతిభేదములు, అం. ఋషి, స్నాతకుఁడు, యతి, స్థాండిలుఁడు, ద్వయాతిగుఁడు, మూలికుఁడు, లోచకుఁడు, ఔర్వుఁడు, ఖపుటుఁడు (౯).

వ్రిప్పు, వై. వి. = వ్రిశ్చ. చీలిక: చూ, శకలము. 4.

వ్రయ్య, వై. వి. —పై.—

వ్రయఁబడు, వై. అ. క్రి: చూ, వ్రక్కలాలు.

వ్రయ్యబము, వై. వి: చూ, వ్రయ్య.

వ్రయ్యవాలు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, వ్రక్కలాలు.

వ్రయ్యు, వై. అ. క్రి. —పై.—

వ్రశ్చనము, సం. వి. అ. న. 1. ఛేదనము; చూ, స్ఫోటము; 2. వత్రపరశువు, వృశ్చనము. (తె.)— ఆకురాయి (చూ, వృక్షాదనము. 1.)

వ్రా

వ్రాఁకుడు, వై. వి = వ్యాఘ్రీ. రూ-వాఁకుడు*. చూ, స్పృశి.

వ్రాఁత, దే. వి. 1: దస్తూరి, వ్రాయసము, వ్రాయి. (సం). అక్షర న్యాసము, అక్షర సంస్థానము, ఆలేఖనము—ఆలేఖ్యము, ఉత్పాదనము, లిఖితము, లిపి—లిఖి; లేఖ, లేఖనము. తద్వి.—౧. చిత్తరువు. (సం.)—ఆలేఖనము—ఆలేఖ్యము. (అవ్య)-ఆజ్; ౨ జిలుఁగు, తీఁగమోడి—మోడి. (సం.)—చీరము; ౩: చూ, సంతకము: ౪: చూ, వ్రాలు; ౫. (సం.)-లేఖ్యము; ౬. ముసాయిదా; ౭. సాపు; వా. 2: చూ, వ్రాలు. 2.

వ్రాఁతకాఁడు, దే. విణ:- లేఁరి, వ్రాయసకాఁడు, మునిసి-మునిషి, రాయసకాఁడు (సం.)—అక్షరచరణుడు, అక్షరచుంచువు, కిరకుఁడు-కిరికుఁడు, లిపింకరుఁడు—లిపికరుఁడు-లిపికారుఁడు—లిపీకరుఁడు, లేఖకుఁడు, వర్ణి. తద్వి.—చూ, సంప్రతి.

వ్రాఁతచావిడి, దే వి వ్రాసెడుచోటు; చూ, గ్రంథకుటి, (చూ, సదనము. ౬౮.)

వ్రాఁతపని, దే. వి 1 రంగువేయువాఁడు వస్త్రములయంచలయందు రంగుతో వ్రాసెడు చిత్రము; 2. అక్షరములు లోనగువానిని వ్రాసెడు చిత్రము.

వ్రాఁతబల్ల, దే. వి. వ్రాసికొనెడుపలక.

వ్రాఁతసాకిరి, ద్వ. వి. లిఖితుఁడు: చూ, సాక్షి.

వ్రాకె, వా. వి:- అంబేద, ఈఁబరి, ఈఁబరిగొట్టు, ఎంగిలికాయ, ఎంబన్న, ఎసగొట్టు, ఏబరాసి, కలుముచ్చు. కావివాఁడు, కిగ్గాడి, కొఱగానివాఁడు, కొంపచెఱుపు, గలపడింపు గొడ్డుఁబోతు, చవట, చూపుగుబ్బము, డాకూళ్లమారి, దూబ, నడపీనుఁగు, నేరఁబోతు. పీతమ్మ. పెంటగాదిద, పెడతెక్కలగొడ్డు, పెయ్యమ్మ, బచ్చెప్ప, బికారి, బికాసి, మూసనమురికి, మోటవాఁడు, లేకి, లేకివాఁడు, వాజమ్మ, (సం.)-అకించిజ్ఞుఁడు, అగస్త్యభ్రాత, అంతర్గడుఁడు, అకౌశలుఁడు, అక్షముఁడు, అధృష్టుఁడు, అప్రయోజకుఁడు, అమిత్రుఁడు, కింజుఁడు, కింపాకుఁడు, క్షుణుఁడు, క్షుద్రుఁడు, త్వాష్ట్రుఁడు, దివాభీతుఁడు, విప్రయోజకుఁడు, ప్రబుద్ధుఁడు, మందుఁడు, వెధవ, వ్యర్థుఁడు, శాలీనుఁడు.

వ్రాతము, సం. వి అ. పుం. గుమి: చూ, సమూహము.

వ్రాత్యసంస్కారన్యాయము, న్యా. కర్మధర్మచ్యుతుని బాగుచేయుట.

వ్రాత్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఉపనయనాది సంస్కారము లేని బ్రాహ్మణుఁడు లోనగువాఁడు: చూ, స్వస్తిముఖుఁడు.

వ్రాయసకాఁడు, దే.వి: చూ, వ్రాఁతకాఁడు.

వ్రాయసము, దే. వి. 1: చూ, వ్రాఁత; 2, జాబు: చూ, లేఖ 3.

వ్రాయి, దే. వి. 1: చూ, వ్రాఁత; 2. అక్కరము: చూ వర్ణము. 1; 3. పాచికమీఁది బొట్టు: చూ, వ్యవహారము; 4. గీటు: చూ, రేఖ. 3.

వ్రాయు, దే. స. క్రి:- రూ-రాయు, గీచు, గీయు. (సం.)—లిఖించు-లిఖియించు. తద్వి.-సవరుచు, పూజెసేయు. (సం.)-చిత్రించు.

వ్రాయుట, అం: చూ, అవధానములు.

వ్రాలు, దే.వి. 1: చూ. సంతకము. తద్వి -౧. గొలుసుమోడి

౨. ఇతరులవ్రాలునకు:—దస్తూరీ; ౩ చేవ్రాఁతకు:—దస్తూరీ; 2. బ్రహ్మనుదుట వ్రాసినవ్రాఁత: వ్రాఁత; అ. క్రి 3. రూ వాలు, అత్తమిల్లు, ఇగ్గు-ఈగు, ఒద్దగిలు-ఒద్దగిల్లు, ఒరగఁబడు, ఒరగు-ఒఱగు-ఒఱవు, ఒరగువోవు—ఒఱగువోవు, ఒఱగఁబడు-ఒఱపఁబడు, ఓరగిల్లు-ఓరవోవు, కయిజాఱు-కైజాఱు, కయివ్రాలు—కైవ్రాలు, కొంగోడువడు, కొంగోడువోవు, చేరు, చాగిలు—చాగిల్లు. చాఁగు—సాఁగు, తట్టువిఱుగఁబడు, తొంగు, తొప్పరిలఁబడు, తొప్పఱిలు—తొప్పఱిల్లు—తొప్పఱు, తొరఁగు—తొరుఁగు, దొరగిలు—దొరగిల్లు, దోగు, సొల్వడు. (మి):- అవనతమగు. తద్వి - దండాకారముగావ్రాలు:- చాఁగు-సాఁగు; 4. మీఱు; చూ, సందడించు; 5. పక్షులు క్రిందికిదిగు, కొమ్మపైవ్రాలు, నేలపై వ్రాలు, ప్రక్కపై పరుండు: చూ, వ్రాలు. 3; 6. తగ్గు, ఒత్తగిల్లు, ఓరగిల్లు: చూ, ముక్కు. 9.

వ్రాలుచు, దే. ప్రే. వ్రాలఁజేయు. రూ-వ్రాల్చు.

వ్రాల్చు, —పై.—

వ్రీ

వ్రీడ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1.=బిడియము: చూ, సిగ్గు: అం. 2: చూ, వృత్తము. 1. ("ఒక్కొక్క పాదమునకు ఒక యగణము, ఒక గురువుగలదై నాల్గవ ఛందస్సునందుఁబుట్టినవృత్తము".)

వ్రీలు, దే. అ. క్రి. 1. చీలు: చూ, స్ఫోటించు; 2. చ్యుతమగు. సాం. మాన. 40: చూ, వీడుకొను.

వ్రీలుపడు, ద్వ. అ. క్రి దౌర్బల్యముఁ బొందు.

వ్రీహి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. వడ్లు: చూ, ధాన్యము; 2. ఎఱ్ఱ వడ్లు: చూ, ధాన్యము. ౪౧; అం. 3: చూ, దర్భలు.

వ్రీహ్యాగారము, సం. వి. అ. న: చూ, పంటసాల.

వ్రే

వ్రే, దే. వి. గొల్లకులము. (వ్రేఁడు-వ్రేత.)

వ్రేఁక, వా. వి. 1. అతిశయము: చూ, హెచ్చు. 2; 2. బరువు: చూ, భారము. 1.

వ్రేఁకటి, దే. వి (వ్రేఁగు+కట్టు) రూ—వేఁకటి: చూ, భ్రూణము 1. తద్వి.—వాఁగడుపు.

వ్రేఁకటివాఁడు, వా. వి. వృకుఁడు: చూ, అంద.

వ్రేఁకన, దే. వి. బరువు: చూ, భారము. 1.

వ్రేఁకము, 1 —పై —; 2 అతిశయము: చూ, హెచ్చు. 2.

వ్రేఁగు, 1. బరువు: చూ, భారము. 1; అ. క్రి. 2:— రూ— వేఁగు, తపించు: చూ, సంతాపించు; 3. శుభోదయమగు: చూ, రూ—వేఁగు 5.

వ్రేఁగుపడు, ద్వ అ. క్రి భారమునొందు, భారపడు

వ్రేఁచు, దే ప్రే. రూ-వేఁచు, వ్రేగఁజేయు: ప్రేలుచు-ప్రేల్చు.

వ్రేఁడు, వై. వి.=వృష్ణి. (దేశ్యమని శ. ర.):- ఆలఁగాపరి—ఆలకాఁపరి-ఆలకాఁపు, కాటిపాపఁడు. కిలారి-కీలారి, గొల్లకిలారి-గొల్లకీలారి, గొల్ల-గొల్లఁడు, గొల్లవాఁడు, పసిగాఁపు, పసిమనుపరి, పసులకాఁపరి, పసులవాఁడు. (సం.)—అనుగవీనుఁడు, ఆభీరుఁడు, బొరభీకుఁడు, కోమలుఁడు, గోత్రుఁడు, గోధుహుఁడు, గోపాలుఁడు, గోపుఁడు, గోసంఖ్యుఁడు ఘోషుఁడు, టంకుఁడు-టకుఁడు, దోగ్ధ, వల్లవుఁడు, వృష్ణి తద్వి.—౧. ఎఱ్ఱగొల్ల. (సం.)-మహాశూద్రుఁడు; ౨. పూని గొల్ల: ౩. (సం.)—శూరుఁడు.

వ్రేఁత, దే. వి. రూ—వేఁత—వేటు—వ్రేటు. 1. వ్రేయుట:- 2. దెబ్బ. నిర్వ. 4, ఆ. 56: చూ, హతి.

వ్రేఁపు, దే. వి: చూ, రూ-వేఁపు-వ్రేఁపుడు.

వ్రేఁపుడు, —పై.—

వ్రేటు, దే. వి: చూ, రూ-వ్రేఁత.

వ్రేటుగొను, దే. స. క్రి. కొట్టు: చూ, వ్రేయు. 1.

వ్రేత, దే. వి. గొల్లత—గొల్లెత—గొల్లది, మందప్రోయాలు. (సం.)—ఆభీరి, గోపి, గోపిక, గోపాలి, పార్వతి, మహాశూద్రి, రాధ. తద్వి.-ఒకానొక గోపికకు: (సం.)—పార్వతి.

వ్రేతలమేలువాఁడు, దే. వి: చూ, విష్ణువు. 1.

వ్రేపల్లియ. ద్వ. వి గొల్లపల్లె:చూ, దేశము.

వ్రేపల్లె, —పై.—

వ్రేయు, దే. స. క్రి: రూ-వ్రేయు. 1. అంచు, అడుచు, కొట్టు. కొను, చదుపు, చఱచు, చాఁగఱగొను, జవురు—బొరు, తాటించు, తాపించు, నుఱుపు, పులుము, పెట్టు, బాఁదు, బాఁదుకొను, మొత్తు, మోఁదు, రాకించు, రుత్తు, లగాయించు, వ్రేటుగొను. (సం.)—తాడించు. ప్రహరించు, వాయించు; 2. నఱకు: చూ, నెలగు. భార. ఆది. 4, ఆ. 13; 3: కొను, పొడుచు; 4: చూ, రూ-వైచు. 1; 5: చూ, రూ-వైచు, 2; 6: చూ, రూ-వైచు. 3; 7. దిగవిడుచు: చూ, విసర్జించు; 8. పెట్టు: చూ, హావణించు.

వ్రేలఁబడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, రూ-వ్రేలాడు.

వ్రేలాడు, ద్వ. అ. క్రి:- రూ-వ్రేలఁబడు-వ్రేలియాడు. ఈఁదులాడు, ఉరియాడు, ఊఁగాడు—ఊవాడు, ఊఁగు—ఊవు, ఊఁగులాడు, ఊటాడు, తుంపెసలాడు, తూఁగాడు-తూఁగియాడు-తూఁగు, దింపులువోవు, బిత్తరించు, దేలు, ప్రేలు, వ్రేలుకాడు. (సం.)—ఆందోళించు.

వ్రేలినగ, వా. వి. అంగుళీయకము: చూ, భూషణము.12-(౨)

వ్రేలియాఁడు, ద్వ. అ. క్రి: చూ. రూ—వ్రేలాడు.

వ్రేలు, దే. వి, అ. క్రి: చూ, రూ—వేలు.

వ్రేలుకాడు, దే. అ. క్రి: చూ, రూ—వ్రేలాడు.

ప్రేలుచు, దే. ప్రే. రూ—ప్రేల్చు. 1. ప్రేలఁజేయు; 2 కదుగు-కదువు-కద్దు-కణఁగు, తొడయు. (సం.)—ప్రక్షేపించు.

ప్రేలుట, వా. వి. అలక్ష్యము: చూ, విలంబము. 1.

ప్రేలుడు, దే. విశ 1. ప్రేలాడినది: లంబితము. తద్వి:-౧. (వి.)-(సం)-లంబనము-లంబము. (తె.)- డింపు-దింపు; ౨. (వి.) మిక్కిలిప్రేలుడుకు:— (సం.)— ప్రలంబము; ౩.(విశ)ప్రేలాడునది:-అవలగ్నము,లంబమానము-లంబము

ప్రేలుబొట్టన, వా. వి: చూ, బాలక్రీడ.

ప్రేలుమడఁచుట, జా. లెక్కపెట్టుట. "ప్రేలుమడఁచి యొక్కని వెలిఁగింపుము." (పీఠిచంద్రిక—విగ్రహము.)

ప్రేలుమిడి, దే. వి: రూ-ప్రేల్మిడి-ప్రేల్నుడి, చిటిక-చిటికె, చిటికిరింత. (సం)— ఆజి, అంగుళిమోటనము, అంగుళిస్ఫోటనము, క్షణము, క్షణికము, ఛుటి, ఛోటిక, తృటము-తృటి: చూ, స్వరము. 2; 2. భూతి: చూ, భస్మము.

ప్రేల్చు, దే. ప్రే: చూ, రూ—ప్రేలుచు.

ప్రేల్నుడి, వా. వి: చూ, రూ—ప్రేలుమిడి. తద్వి:— అంగుళిమోటనము—అంగుళిస్ఫోటనము, పుచ్చటి.

ప్రేల్మి, వా. వి: చూ, రూ—వేలిమి. 1—2.

ప్రేల్మిడి, దే వి: రూ-వెలిమిడి-వెల్మిడి: చూ,రూ-ప్రేలుమిడి.2.

ప్రేళ్లు, అం. దీనికిసమానములు— పద్మపుతేకులు, చిగుళ్ళు, పెసరకాయలు, పగడపుతీఁగలు.

వ్రై

వ్రైహీయము, సం. విశ. వ్రీహిపంట పెట్టఁదగినది (నేల): చూ, భూమి. 1—౯ం.

శ

శ. ఒకయక్షము, అం. 1: చూ, ఋ. 21; 2: చూ, తాలవ్యములు. 1; 3: చూ, ఊష్మములు.

శమ్, సం వి. అ. పుం. 1: చూ, శివుఁడు; 2: చూ, శిష్యుఁడు; 3. రాజు: చూ, హంసుఁడు. 5; 4: చూ, తాఁబేలు (తాఁబేలు); 5. చిన్నసఱుచుట; స్త్రీ. 6 దేవపూజ: చూ, సపర్య: 7: 7: చూ, శక్తి. 1; 8: చూ, వెలుతురు; 9. రమ: చూ, హీర 2. (లక్ష్మి. 1); 10: చూ, శైవ్యము; 11: చూ, శాస్త్రము; 12: చూ, శుభము. 1; 13. కీర్తి: చూ, సమాఖ్య; 14: చూ, బాణము. 1—౧౭; 15: చూ, స్వర్గము; న. 16. కోరిన వస్తువు; 17. బుద్ధి*: చూ, వృద్ధి. 7; విశ. 18. సుందరము: చూ, హృద్యము; 19. ఎదుటలేనిది; పు. 20: చూ, శకునము; 21: చూ, శాంతము; 22: చూ, సంతోషము; అవ్య. 23: చూ, సంతోషము; 24: చూ, శుభము. 1; 25. సుందరము: చూ, హృద్యము.

శంక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, సంశయము; 2. = జంకు: చూ, వెఱపు; 3: చూ, యోచన; అం. 4: చూ, సంచారిభావములు ("తనచెలికత్తెలు పలుకుచుండఁ జిలుకలు పలుకుచున్నవో యనియు విగ్గుటద్దముగాంచి కలువతేఁడోయనియు నచ్చెరి తలఁకుచుండె")

శంకరనారాయణము, అం: చూ, క్షేత్రములు.

శంకరాభరణము, సం. వి. అ. న. ఒకరాగము: చూ, స్వరము.2.

శంకరుఁడు, సం. వి అ. పుం. 1: చూ, శివుఁడు; విశ. 2: చూ, శుభంకరుఁడు.

శంకానివృత్తి, వా. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1, అనుమానరాహిత్యము; 2. మలవిసర్జనము చేయుట.

శంకించు, సం. అ. క్రి: రూ-శంకిల్లు. 1: చూ, సందేహించు; 2: చూ, భయపడు.

శంకిల్లు, —పై.—

శంకితుఁడు, సం.విశ.1:చూ, సంశయాళువు; 2: చూ,వెఱపరి.

శంకిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ—శంఖిని.

శంకులి, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1, అడకత్తు, అడకత్తెర, అడకొత్తు, పోఁకొత్తు. (సం.)— పూగదళని; 2. ఉలి: చూ, వృక్షాదనము. 1.

శంకువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. మోడు: చూ, వృక్షము; 2. మేకు: చూ, శూలము. 8; 3. నీరుపంది: చూ, సూకరము; 4. ఒకానొకసంఖ్య: చూ, సంఖ్య. 1; అం. 5: చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు (ఆయుధములు, బాణము. 1.)

శంఖచరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చేర్చుక్క: చూ, భూషణము. 2

శంఖచూడ, అం: చూ, ౧౮-హీనతానములు (తానములు.)

శంఖధారి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, శంఖపాణి.

శంఖనఖము, సం. వి. అ. పుం నత్తగుల్ల: చూ. సంకు. 1.

శంఖపాణి, సం. వి ఇ. పుం. వలమురితాలుపు: చూ, విష్ణువు.1.

శంఖపుష్పి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శంఖపుష్పిక*: చూ, శుక్లకంద.

శంకపుష్పిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, శంఖపుష్పి.*

శంఖమర్దళము, అం: చూ, తంత్రములు.

శంఖము, సం. వి. అ. పుం, న.=సంకు. 1: చూ, సంకు. 1; పుం. 2. నొసటియెముక: చూ, శల్యము. 1; 3. గజదంతమధ్యభాగము, కటము: చూ, హస్తి; 4. ఒకానొక నిధి. (దుఃఖమును శమింపఁజేయునది): చూ, లిబ్బి 2; 5. ఒకపాము: చూ, సర్పము; 6. నఖమనెడి గంధద్రవ్యము. (శంఖసామ్యముగలది): చూ, రాజార్హము. తద్వి:-కంబువు, జలజము, దీర్ఘనిస్వనము, శంకము, వారిభవము*; అం. 7: చూ, సంయుతహస్తములు; 8: చూ, సుషిరవాద్యములు; : చూ, పంచమహావాద్యములు; 10: చూ, విష్ణ్వాయుధములు; 11: చూ, నిధులు; 12: చూ, ప్రణవవాదములు; 13: చూ, సంఖ్యాభేదములు. (శంకువు.)

శంఖస్మృతి, అం: చూ, మూలస్మృతులు

శంఖిణి, అం: చూ, స్త్రీజాతులు.

శంఖిని, సం. వి.ఈ. స్త్రీ. 1: రూ-శంకిని, కేశిని, చోరపుష్పి. (తె.)— ఎఱచిపిడుక, కట్ల-కట్లి-కల్లై, కదిల-కదిలము, పద్మపుఁదీఁగ; 2. గయాళి, అంకిని-అంకిణి: చూ, స్త్రీ.

(ఇదె రాక్షసజాతి అగుదురు); 3. బౌద్ధదేవి: చూ, స్వాహా. 3. (చూ, భార్య. 1-౫౦); అం. 4: చూ, స్త్రీ. ౨౫౮. స్త్రీజాతులు ("దృఢమైన కుటిలకేశములును, దీర్ఘ స్తనములును, దీర్ఘదంతములును, క్షీరగంధమును, రూక్షస్వరమును, పాదసౌభాగ్యమును, కలహప్రియమును గలిగియుండునది")

శంఖినీనాడి, అం: చూ, నాడులు.

శండము, సం. వి. అ. పుం, న: చూ, షండము. 1.

శండుఁడు, సం. వి. అ. పుం.=సన్నగండు: చూ, షండుఁడు.

శంప, సం. వి అ. . 1 స్త్రీ. రూ-సంప: చూ. విద్యుత్తు: 2. శంఖధ్వని: చూ, స్వరము. 2.

శంపాకము, సం. వి. అ పుం. తేల*: చూ సువర్ణకము.(రూ-సంపాకము-శమ్యాకము.)

శంబము, సం. వి. అ. పుం. 1. వజ్రాయుధము: చూ బాణము. 1; 2. రోఁకలిపొన్ను: చూ, శంబరము. 4; విణ. 3. సుఖము కలది: చూ, సుఖము.

శంబరదారువు, సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దచేఁకు మ్రాను*: చూ, శాకోటము.

శంబరము, సం. వి. అ. న. రూ—సంవరము. 1. నీరు: చూ, సలిలము; పుం. 2. చేఁప: చూ, మత్స్యము. 1; 3, ఎఱ్ఱని చిన్నజింక: చూ, హరిణము 1; 4. రోఁకలిపొన్ను: శంబము. (తె.)—పొన్ను, బొందియ, తద్వి.—౧. ఏనుఁగుకొమ్మునకు వేసెడు పొన్నునకు:—కటకము; ౨. బండికల్లులోనగువాని మొనను వేసెడు లోహవలయమునకు:- (తె.)—తొడప.

శంబరారి, సం, వి. ఇ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.

శంబరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ ఎలుకజీడి*: చూ, స్ఫోటకోఫ.

శంబరుఁడు, సం.వి అ.పుం.ఒకరక్కసుఁడు:చూ,రాక్షసుఁడు.1.

శంబలము, సం. వి. అ. పుం. న. 1.=సంబడము: చూ, రూ—సంబళము; 2: చూ, మాత్సర్యము;3.తీరము:చూ,రోధస్సు.

శంబాకృతము, సం. విణ. రెండుచాళ్లదున్నినది (నేల,) నిడివియొకచాలును అడ్డమొక చాలును దున్నినది.(అనికొందఱు.) రూ-సంబాకృతము: చూ, భూమి. 1.

శంబుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. రామునిచేతఁ జచ్చిన శూద్రతపస్వి: చూ, సన్న్యాసి; 2: చూ, శంబరుఁడు.

శంబుకము, సం. వి. అ. పుం. ఆ. స్త్రీ. రూ—శంబూకము-శాంబుకము—శంబువు. 1. కప్పచిప్ప: చూ, సంకు. 1; అ. పుం. 2. రూ-శంబూకము, కణిక. (తె.)—నూక. తద్వి.—౧. (తె.)-పూనూక; ౨. (తె.)-గంద్రనూక, ముదురునూక; ౩. (తె.)-చీరు, నెచ్చు; ౪. (తె.)-రవ-రవ్వ—అవ-అవ్వ; ౫, (తె.)—చిట్టు; ౬. (తె.)—దూగర-దూవర; ౭. కంబాకము, కంబూకము. (తె.)—తవుడు-తౌడు; ౮. (తె.)—ముక్కులు (ముక్కలు.); 3. ఏనుఁగు కుంభస్థలముకడ చోటు: చూ, హస్తి.

శంబూకము, —పై.—

శంబూకుఁడు, సం, వి. అ. పుం: చూ, శంబుఁడు. 1—2.

శంభళి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=సంబరి, వేశ్యావిట సంధానకర్త్రి. అభ్యుంది, అర్జుని-అర్జుని, అర్థతి, అర్వది, ఇజ్య, కర్ణిక, కార, కిరాతి, కుంభదాసి, కుట్టని, గణేరుక, ఘటదాసి, ఘటోద్దిక, చుందరి, దూతి-దూతిక, బడబ-వడవ, మాధవి, వాణిని, విభావరి, సంచారిక. (తె.)—ఎడకత్తియ--ఎడకత్తె, కుంటికత్తె-కుంటినకత్తియ-కుంటినకత్తె- కుంటెనకత్తియ—కుంటెనకత్తె, కొమ్మతారుపుగుల్ల, తాపికత్తియ—తాపికత్తె, తారుపుకత్తియ-తారుపుకత్తె, తార్పుకత్తియ-తార్పుకత్తె,తారుపుది, దొంతకత్తియ—దొంతకత్తె, బడవ, బొంతకత్తియ, బోటి, బోటికత్తియ, వంతకత్తియ, సంబరి.

శంభువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1: చూ, శివుఁడు; 2: చూ, విష్ణువు. 1; 3: చూ, బ్రహ్మ. 1; 4: చూ, బుద్ధుఁడు. 1.

శంభువ్యాకరణము, అం: చూ, వ్యాకరణములు.

శంస, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మాట: చూ, శబ్దము. 2; 2: చూ. స్తోత్రము; 3: చూ, వాంఛ.

శంసనము, సం. వి. అ. న. 1.చెప్పుట: ఆఖ్యానము, ఆముఖము, ఆరంభము, కీర్తనము, నిదేశము, నిర్దేశము, పర్వము, ప్రసంగము, ప్రసక్తి, ప్రస్తావము, వృత్తాంతము, శుశ్రూష. (తె.)-అంట—అనుట, చెప్పుట. తద్వి.—౧. స్పష్టముగాఁ బలుకుటకు:—(తె)—నిగదము-నిగాదము; ౨. చెప్పినది మరలఁజెప్పుటకు:- (తె.)—తొడుపు: (చూ, శబ్దము. 2:) 2 స్తుతించుట: చూ, స్తోత్రము; 3. ఇచ్చించుట: చూ, వాంఛ.

శకటము, సం. వి. అ. పుం. న.=చెకడా. బండి:—అక్షము, అనస్సు, కణిచి—కణీచి,కుటీరము, కుబ్రము, కూబరి—కూవరి, చంకరము—చంకురము, చక్రపాదము, చక్రి, నేత్రము, రథము, స్యందనము. (తె.)— అరదము, తేరు. బండి, తద్వి.—౧. (తె.)—కట్టుబండి; ౨. ఇంద్రరథమునకు:— అపరాజితము, కౌతుకము; ౩. బ్రహ్మరథము; ౪. విష్ణురథమునకు:— శతానందము; ౫. దేవతలరథమునకు:—చూ, విమానము; ౬. పుష్పరథము, పుష్యరథము; ౭. యుద్ధరథమునకు:-శతాంగము, స్యందనము; ౮.తేలికగాఁ బోవురథమునకు:—త్వాష్ట్రి, రథి, లఘ్వి; ౯. కప్పఁబడిన రథమునకు:—కాంబలము, కాంబళము, కూవరి: ౧౦. దేవతాదుల కుపయుక్తమగు బండికి:-(తె. -బండి; ౧౧. దూమశకటము. (తె.)— కమ్మిబండి, కమ్మలపైబండి, కేకలబండి, పొగబండి, రైలు. ((ట్రాము. మొ॥)); ౧౨. (తె.)—సారటు; ౧౩. (తె.)-గిలకబండి; ౧౪. (తె.)-గూఁడుబండి; ౧౫. (సం.)— అక్షము. (తె.)—పెట్టెబండి; ౧౬. (తె)—కచ్చడము, చెకడా; ౧౭.అమరథము, గంత్రీరథము. (తె)—పెంటబండి; ౧౮. కంకీరథము, కర్ణీరథము, డయనము, ప్రవహణము; ౧౯. కంబళవాహ్యకము-కంబళివాహ్యకము, కణి, గంత్రి-గాంత్రి, గంత్రీరథము. తె)— కంచరము, కొలారుబండి—కొల్లారుబండి—కొల్లాబండి, గాడి—గాడీ, గొల్లెనబండి, పాటబండి, హొయలుబండి; ౨౦. నేమి, ప్రధి. (తె.)-నెమ్మి—నెమ్ము, కమ్మి, దాకల్లు; ౨౧. బండికన్నునకు:- (చూ, బండికన్ను): ౨౨. రథకట్య-రథకడ్య, రథ్య; ౨౩. టాకుబండికి:- (తె.)- మసిలె; ౨౪. టాంగా:

(చూ, బండి): ౨౫: చూ, చక్రము, 10; వా. 2. శకటు, (తె)- సగటు; పుం. 3. రెండువేల వలముల పరిమాణము: చూ, పరిమితి; 4. తినాసము*: చూ, స్యందనము. 2: అం. 5: చూ. భోగవ్యూహములు.

శకటవ్యూహము, సం. వి. అ పుం: చూ, దంతిమొగ్గరము.

శకటాస్యము, అం. 1: చూ, భూచారులు; 2: చూ, భౌమ మండలములు; 3: చూ, కరణములు.

శకటి, అం: చూ, కకుబభాషలు.

శకటు, వా. వి. చదరంగములోని జంతువు: చూ, శకటము. 2. (ఇది బయలుగా నడచును.)

శకము, సం. వి అ పుం. 1. ఒకని పరిపాలనతోఁ జేరిన వత్సరము: చూ, సంవత్సరములు; 2. ఒక దేశము: చూ, దేశములు; 3. ఒకజాతి.

శకములు, అం. యుధిష్ఠిర, విక్రమార్క, శాలివాహన, విజయాభినందన, నాగార్జున, కలిభుజశకములు. (6.)

శకలము, సం. వి. అ. న. 1. చెట్టుమీఁదిపట్ట: చూ, వల్కము-వల్కలము. తద్వి — ౧: చూ, వడదోలు. 1: ౨: చూ, వడదోలు. 2. ("చూ, బెరడు".); 2. నార, బెరడు చూ, వల్కలము. 2; 3. గవ్యము: చూ, రాగద్రవ్యము; పుం. వ, 4: రూ-శాకలము, అర్ధము, అస్ఫోటనము, ఖండము, తోడనము, త్వష్ట, భాగము, భిత్తము, వల్కము, వికిరము, శల్కము. (తె.)—అరవరలు-అఱవఱలు, అరవుడు—అరువుడు, ఇండె, ఇడుపు, ఈరిక, కనియ-గనియ-గనె, గండరులు-గండ్రికలు, చిందఱ, చిందఱవందఱ, చిదుర, చివ్వ, చీరిక-చీలిక, చెక్క, తుంట, తుండము- తుండు- తుండె- తుండెము, తునక-తునుక,తునియ-తునె, త్రుంపు-త్రుంపుడు, నుగ్గు, నెఱియ-నెఱె-నెఱ్ఱియ-నెఱ్ఱె, నేమము,పచ్చడి,పఱియ పఱియ-పఱె-పఱ్ఱియ-పఱ్ఱె, పలక, పలుకు-పల్కు, పాయ, ప్రప్పు—ప్రవ్వు, బద్ద-బద్దర—బ్రద్ద-బ్రద్దర బిల్ల, ముక్క, మురియు ముఱు, మొటిక-మొట్టిక, మోసు, రవ- రవ్వ, వందఱ, వకవకలు —వకావకలు, వ్రక్క, వ్రయ్య, వ్రయ్యలము. తద్వి.— ౧: (తె.) బద్ద; ౨: (తె.)- చెక్క; ౩: లవము: (తె.)—రవ-రవ్వ; ౪: సూక్ష్మఖండములు. (తె.)- అరవరలు-అఱవఱలు, కదికండలు, తుందునుకలు - తుత్తునియలు, తుమురు; ౫: (తె) పాయ; ౬: పీలువు; ౭.బంగారు లోనగువాని చీలికకు: స్ఫారము.

శకలి. సం. వి. న్. పుం: చూ, రూ-శకిలి.

శకాద్యావళి, అం. చూ, పంచమషాడవజాంతరభాషలు.

శకిలి, సం. వి. న్. పుం. చేఁప: చూ, మత్స్యము. 1

శకుంతము, సం. వి. అ. పుం. 1. పులుఁగు: చూ, పక్షి; 2. చమురుకాకి: చూ, వాయసము.1; 3. ఒక పురుగు: చూ, పురుగు.

శకుంతి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. పక్షి: శకుంతము, వంశాకువు. తద్వి.— ౧: బంగాళము; ౨: (తె)-వడ్లకంకణము; 3. వక్రాంగము; ౪: వరకము; ౫: విష్కిరము; ౬: వృత్తచటకము; ౭: సూచీముఖము; ౮: బిలబిలాక్షులు; ౯: (తె)-భేరుండము; ౧౦: (తె.)— ముక్కువూరెడు; ౧౧: బలిభుక్కు; ౧౨: రథాంగము, రథాంగాహ్వాయము; ౧౩:రామదాసు: ౧౪: లావిలు; ౧౫: మంజులము; ౧౬: భద్రము: ౧౭: (తె)—పాదిగువ్వ: ౧౮: పెద్దపెంటి కొక్కెరకు.—బిసకంఠిక; ౧౯. పెంటి కొక్కెరకు-బిసకంఠిక; ౨౦.పెద్ద కొక్కెరకు.— బలాకము; ౨౧. కొక్కెరకు. బలాకము; ౨౨. పక్షిలోనగువానిపిల్లకు.- పిల్లాతము, పోతము, పీలుకము, శాబకము (తె.) కందు, పిలక-పిలుక-పిల్క,బోద-(బోదలా-బోదు-బోదులా- బోదె). (చూ, శిశువు ; ౨౩. (తె)- పెంటి: ౨౪. గ్రుడ్డునకు: చూ, పేశీకోశము: ౨౫: (తె.)—చీర్చిచ్చుగాఁడు; ౨౬. నల్లపిచ్చుకకు.-శ్యామ; ౨౭. పిట్టకు.— సువర్ణము (చూ, పక్షి); ౨౮: (తె.)—పాదిగువ్వ.

శకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. (నాయికామాత్ర విదితవిప్రియకారి: చూ, నాయకులు.2; 2. ఒకరాజు: చూ, రాజు 3-౩౩.

శకుటము, సం.వి.అ.పుం. (తె.)అడవిచేమ*.తద్వి.-౧.చేమకు: ఆలుకము,ఆలువు-అలూవు. (తె.)-చేమ;౨:(తె.)-నల్లచేమ.

శకునము, సం. వి. అ. న. 1. శుభసూచకము నిమిత్తము: నిమిత్తము. (తె.) వలను, సకినము; పుం. 2 (రూ-శకుంతి శకుంతము-శకుని) పిట్ట: చూ, పక్షి ;3 = సకినంపుఁబక్కి: చూ, సకినాలఁబులుఁగు.

శకునరహితములు, అం: దేవునిదర్శనము, స్వస్త్రీ, సంగమము, నిత్యకర్మానుష్ఠానము, తీర్థయాత్ర,పుణ్యక్షేత్రయాత్ర భోజనము,శయనము,గురుసేవ,భిక్షుకసేవ,అర్థకర్మము(10)

శకునశాస్త్రము, అం. 1: చూ, మహావిద్యలు.

శకుని, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1. నల్లపిచ్చుక: చూ, పిచ్చుక; ఇ. పుం. 2. పులుఁగు; చూ, పక్షి: 3. దుర్యోధనుని మేనమామ; అం. 4: చూ, కరణము. 14; 5: చూ, దుష్టులు.

శకునుండు, అం: చూ, దుష్టులు.

శకుల, సం. వి అ. స్త్రీ: అరణ్యవాసిని, ఆతపత్రిక,కపిత్థపత్ర, కువకాలుక, క్షుద్ర, ఖరపత్రిక, గౌరి, ఘోలి-ఘోళి, చిత్ర, జాతి, ఝురసి, శల్పపత్రిక.(తె.)-కుచ్చలి-కుచ్చెలి గుచ్చలి, చేఁతరాసి-చేఁతలాసి*. తద్వి.— మహాఝురపి. (తె) పెద్ద చేఁతరాసి*.

శకులము, సం వి. అ. పుం. (రూ- శకలము- శకులి—శల్క) బేడిసచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.

శకులాతుకము, సం. వి. అ. పుం. తీఁగగఱిక*.తెల్లగఱిక *. (అనికొందఱు): చూ, తృణము.1.

శకులాదని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ 1: అంబిక అంజని, అశోక, అశోకరోహిణి, కటంభర—కటుంభర, కటుక- కటుకము, కటుకరోహిణి-కటురోహిణి, కటువు, కట్వి, కాష్ఠవల్లిక, కృష్ణ, కృష్ణభేద, కృష్ణభేది, కేదారకటుక, కైతవము, చక్రగుచ్ఛము, చక్రాంగి, తపస్విని, తిక్త, తీవ్ర, మత్స్యపిత్త, రోహిణి, వక్రాంగి. (తె)— అసోగము*; 2: అనంత, నీరుపిప్పలి*: చూ, శౌండి 1 (పిప్పలి. 1—8.)

శకులార్భకము, సం. ష. అ. పుం. గడకము, కుచ్చుమీను. పిల్లవంటిమీను, జెల్లి (అని కొందఱు): చూ, మత్స్యము.1,

శకులి, సం. వి. న్. పుం. రూ-శకలి-శకిలి, చేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.

శకృత్కరి, సం. వి. ఇ. పుం. ఏఁడాదిలోపుదూడ, వత్సము: చూ, ధేనువు.

శకృత్తు, సం వి. త్. న. పురీషము: చూ, శమలము.

శక్కరి, సం. వి. ఇ. పుం. ఎద్దు: చూ, వృషభము 1.

శక్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1 = సత్తి: అంజస్సు, అంతస్సత్త్వము, అంతస్సారము, అనుభావము, అవధి, అ, ఉపక్రమము, ఊర్క్, ఊర్జము, ఓజస్సు, క్రమము, ఖర్మము, గోత్రము, ఘనము, తరము-తరస్సు, తేజము—తేజస్సు, దార్ఢ్యము, దృష్టము, ద్యుమ్నము, ద్రవిణము, ధిష్ణ్యము, నిర్వాహము, పక్షము, పరాక్రమము, పరాక్రాంతి, పర్యాప్తము, పాటవము, పింజము, పిండము, పుష్టి, పౌరుషము, ప్రభవము- ప్రభావము, ప్రాణము, బలము, బీజము, భగము, భవము-భావము, లలామము, విక్రమము, వీర్యము, వేగము, శమ్, శాకము, శుష్మము, శౌర్యము, సత్వము, సహము, సారము, స్థామము, స్థేయము, స్థౌల్యము. (తె.) అలవు, ఆవఘళము, అవాలు, అనిక, అనువు, ఉఱిది, ఊట, ఊనిక, ఒమ్మ, ఓపిక, ఓపు, కొమ్మ, క్రొవ్వు, ఖద్ది, గండు, గడి, చిక్కన, చెగ - చేవ, జెవ, జోరు-జోఱు, డంక, త్రాణ, దిట-దిట్ట-దిట్టము, దిటవు, దిమాకు, నిగరము, పించ-పీఁచము, పూఁపు, బలిమి-బల్మి బలుపు-బల్పు, బలువు లావు, లేవ, సత్త-సత్తి-సత్తు-సత్తువ, హొమ్ము. తద్వి:—౧. అతిశక్తిత, విక్రమము, విక్రాంతి; ౨. పౌరుషము. (తె.)-గండు, గెండ గెండకము, పంతము. ప్రాయి, మగఁటమి—మగఁటిమి, మగతనము; ౩. సుజను పటిమకు:- సాధుశక్తి; ౪. బలముగలది:- చూ, స్థౌల్యము; ౫. అశక్తతకు:— అచాపుర్యము, అశక్తి. (తె.)— చేతగాని తనము; 2. = సత్తి, గౌరి: చూ, పార్వతి. 1; 3. చిల్లకోల: చూ, సర్వల (బాణము. 1); అం. 4. ప్రభుత్వాది శక్తులు. ఇచ్ఛాది — ఇచ్ఛాశక్తి, జ్ఞానశక్తి, క్రియాశక్తి, ఇచ్ఛాశక్తికి ద్రవ్యశక్తియనియుపేరు: చూ, త్రయము; 5. ఉత్సాహాది:— ఉత్సాహము, ప్రభుత్వము, మంత్రము: చూ, త్రయము; 6. సత్వాది:— సత్వము, రజస్సు, తమస్సు: చూ, త్రయము; 7: చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు (ఆయుధములు); 8: చూ, గుణములు; 9: చూ, దిక్పాలాయుధములు; పుం. 10. వశిష్టపుత్రుఁడు: చూ, సూనుఁడు. 1; 11. = సత్తి. పిశాచము: చూ, సోఁకుడు. 1.

శక్తిత్రయము, అం: చూ, శక్తి. 4.

శక్తిధరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, స్కందుఁడు.

శక్తిభైరవతంత్రము, అం: చూ, తంత్రములు.

శక్తిహేతికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. శాక్తికుఁడు-శాక్తీకుఁడు.

శక్తుఁడు, సం. విశ. అండీరుఁడు, అంసలుఁడు, అతిబలుఁడు, ఉదారుఁడు, ఉపోఢుఁడు, ఊర్జస్వలుఁడు, ఊర్జస్వి, ఓజస్వుఁడు, ఔజసికుఁడు, కుండీరుఁడు, క్షముఁడు, తరస్వి, బలవంతుఁడు, మహాబలుఁడు, బలుఁడు, మాంసలుఁడు, యువ. (తె.)—కలవాఁడు, బంటోతు, బలితుఁడు, బలిమికాఁడు, బలియుఁడు, బలిసినవాఁడు, బలువుఁడు, బల్లిదుఁడు, బలాయ, బొసుక, బోరెంపోతు, మొక్కఁడు, మొద్దఁడు, మొద్దు, మోటవాఁడు, లావరి.

శక్తులు, అం చూ, శక్తి, 3-4-5-6; తద్వి:- చూ, మాతృకలు.

శక్యమగు, మి. అ. క్రి. అగు-అవు టొ-అగుదెంచు.

శక్యము, సం. విశ. అఘటము, వశము, సాధ్యము. (తె.)—అయితి—ఐతి, అలవి, కొలఁది—కొల్ది, తరము—తలము, వల్ల, వసము,

శక్రధనువు, సం వి.న్.న.ఇంద్రాయుధము. (చూ, బాణము.1.)

శక్రపాదపము, సం.వి.అ.పుం. దేవదారువు*: చూ, సూక్ష్మదారువు.

శక్రపుష్పి, సం.వి ఈ.స్త్రీ. వెన్నవెదురుకూర*: చూ, హలిని.

శక్రభవనము, సం. వి. అ. న: చూ, స్వర్గము.

శక్రవల్లిక, సం.వి ఆ.స్త్రీ.(తె.)-బుడ్డకాకర*("చూ, సుషవి.1.")

శక్రవృక్షము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వత్సకము*.

శక్రుఁడు, సం. వి. ఇ. పుం, ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

శక్వరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఏఱు: చూ, నది; 2. వడ్డాణము: చూ, భూషణము. 2; అం. 3: చూ, ఛందస్సులు.

శచి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఇంద్రునిభార్య: వృషాకపాయి: చూ, భార్య. 1—౬; 2. పిల్లపీఁచర*: చూ, శతమూలి.

శచీదేవి, అం: చూ, దిక్పాలభార్యలు.

శచీపతి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, శక్రుఁడు.

శటి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. శఠి*: చూ, షడ్గ్రంథ.

శటితము, సం. వి అం. పుం: చూ, రోషము,

శఠత్వము, అం: చూ, అజ్ఞానదాయకములు.

శఠి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ—శటి*.

శఠుఁడు, అం. 1: చూ, నాయకులు 2; పుం. 2. మధ్యస్థపురుషుఁడు; విశ. 3. = చిల్లతిట్టి: చూ, స్తబ్ధుఁడు; 4. కుత్సితుఁడు: చూ, వ్యాఘుఁడు. 2.

శణపర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బ్రాహ్మి: చూ, సోమెదకూర.

శణపుష్పి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పచ్చజనము*: చూ, శణము.1.

శణపుష్పిక, సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కింకిణి, ఘంటారవ. (తె.)—కారుజనము, గిలక-గిలగిచ్ఛ, గిలిగిచ్ఛ-గిలుగిచ్ఛ-గిలిగింత-గిలగిల-గిలగిట్ట*.

శణము, సం. వి. అ. న. 1 = జనము-జనుము. (సం.)- కటుతిక్తకము. తద్వి:—౧: చూ, వృత్తపర్ణి; ౨: చూ, శణపుష్పిక; 2: చూ, బాణము. 1: 3. జెల్లు*: చూ, తృణము. 1; 4. వేరుపనస*: చూ, పనస. 2,

శణసూత్రము, సం. వి. అ. న. రూ—సణసూత్రము. జనపనారతోనల్లిన వలత్రాఁడు, పవిత్రకము: చూ, సూత్రము. 2.

శతంవిహాయ భోక్తవ్యమ్, నా . (స్పష్టము.)

శతకము, సం. వి. అ. న. 1. నూరుపద్యముల గ్రంథము: చూ, సంపుటము.3; విశ. 2 నూఱుసంఖ్యగలది: చూ, సంఖ్య. 1.

శతకోటి, సం. వి. ఇ. పుం 1. వజ్రాయుధము: చూ, బాణము. 1; అం. 2: చూ, సంఖ్యాభేదములు.

శతఘ్ని, సం. వి, ఈ. స్త్రీ. 1. నాలుగుమూరల నిడివిగలయినుప ముండ్లకట్టి: చూ, వెదురు. 1—౫; 2. కానుగు*: చూ, శాదఘ్నము.

శతద్రువు, సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ఒకనది: రూ-శతద్రువు (పుత్రశోక దుఃఖితుఁడై కంఠంబున ఱాయిఁగట్టుకొని తనయందు దుమికిన వశిష్ఠునిఁజూచి నూఱుపాయలుఁగాఁ బ్రవహించి నది): చూ, నది.

శతధృతి, సం. వి. ఇ పుం. 1: చూ, బ్రహ్మ. 1; 2: చూ, శక్రుఁడు

శతపత్త్రపత్త్ర శతభేదన్యాయము, న్యా. నూఱుతామరఱేకులను బట్టుకొని సూదితోఁగ్రుచ్చఁగా మొదివానిలోఁ గ్రమముగాఁ బ్రవేశించినను అక్రమము గోచరముగాదు. ఈ న్యాయమసంలక్ష్య క్రమవ్యంగమున కుపయుక్తము.

శతపత్రము, సం. వి. అ. న. 1. తామర: చూ, సహస్రపత్రము; పుం. 2. నెమలి: చూ, శిఖి. 2; 3. బెగ్గురు: చూ, సారసము; 4. దార్వాఘాటము. (తె.)— బెబ్బులుఁగు, మానిపుక్కిటి పులుఁగు, మానుపోటువు, మానిపోటు పులుఁగు—మ్రానిపోటుపులుఁగు, మ్రానుగోయిల, మ్రాను తొలుచుపిట్ట, వడ్రంగిపిట్ట—వడ్లంగిపిట్ట; 5. రాచిలుక: చూ, శుకము.

శతపత్రిక, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ. సేమంతి*.

శతపతి, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కట్లజెఱ్ఱి, నల్లజెఱ్ఱి: చూ, సర్పము; 2. చెవిచొరుపాము: చూ, సర్పము; 3. రోఁకటిబండ: చూ, సర్పము; 4: చూ, ఆగంతుకములు.

శతపర్వ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శుక్రునిభార్య: చూ, భార్య.

శతపర్వము, సం. వి. న్. పుం. 1: చూ, వెదురు*; 2. ఒకరకము చెఱకు*: చూ, రసాలము. 3.

శతపర్విక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గఱిక*: చూ, తృణము. 1; 2. వస*: చూ, విష.

శతపర్వేశుఁడు, అం. శుక్రగ్రహము: చూ, శుక్రుఁడు.

శతపస్త్రీబ్రాహ్మణులు, అం. చూ, కాలీనబ్రాహ్మణులు.

శతపుష్ప, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = సదాప*: చూ, సదాప.

శతప్రాసము, సం.వి.అ పుం. గన్నేరు*: చూ, హయమారకము.

శతబిందువు. సం. వి. ఉ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

శతభిషము, సం.వి జ్ స్త్రీ. (రూ—శతభిష-శతభిషక్కు) చూ, రిక్క.

శతమన్యువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, శక్రుఁడు.

శతమానము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, పలము. 2; 2. కర్షద్వయము; 3. నూటికొలఁది; వా. పుం; న. 4. పుస్తె: చూ, మంగళసూత్రము (సూత్రము. 1); పుం. న. 5. ఫలపరిమితమైనవెండి. తూమెడుధాన్యము మొదలైనవి (అని కొందఱు): చూ, లోహము. 1.

శతము, సం. వి. అ. న. నూఱు: చూ, సంఖ్య. 1.

శతమూలి, సం. వి ఈ. స్త్రీ:— అభీరు పత్రి, అభీరువు, ఆహేతువు, ఆహేతువు, అహిజిహ్విక, ఇందీవరి, ఊర్ధ్వకంటక, ఋష్యప్రోక్త-ఋస్యప్రోక్త, కాంచనకారిణి, కార్ష్ణికేశిక, తుంగిని, ద్వీపిశత్రువు, ద్వీపిన, నారాయణి, బహుసుతభిత్తిక, భీరువు, వరము, వరి, వృషాకపాయి, శచి, శతావరి, సూక్ష్మపత్ర. (తె.):- చల్లగడ్డ, పిల్లపిచ్చర—పిల్లపీఁచర—(పిల్లిపీఁచర.) తద్వి.—మహాశతావరి, పీవరి. వీరవృక్షము. (తె.)—పెద్దపీఁచర.

శతర్చులు, అం:- మధుచ్ఛందుఁడు, మేధాతిథి, శునశ్శేపుఁడు, హిరణ్యస్తూపుఁడు, కణ్వుఁడు ప్రస్కణ్వుఁడు, సవ్యుఁడు, నోధసుఁడు, పరాశరుఁడు, గోతముఁడు, కుత్సుఁడు, కశ్యపుఁడు, కక్షీవంతుఁడు, పరుచ్ఛేపుఁడు, దీర్ఘతముఁడు, అగస్త్యుఁడు. (16); (చూ, సూక్తద్రష్టలు.)

శతవక్త్రము, అం: చూ, శస్త్రములు.

శతవీర్య, సం. వి. ఆ స్త్రీ. తెల్లగఱిక*: చూ, తృణము. 1.

శతవేధి, సం. వి. న్. పుం. పుల్లప్రబ్బలి*: చూ, సహస్రవేధి.

శతశ్లోకే నపండితః, న్యా. (స్పష్టము.)

శతహ్రద, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మెఱపు: చూ, విద్యుత్తు; 2. వజ్రాయుధము: చూ, బాణము. 1.

శతాంగము. సం. వి. అ. పుం. స్యందనము: చూ, శకటము. 1.

శతాంధాఃకూపంప్రవిశంతి, న్యా. నూఱుగురు గ్రుడ్డివారు బావిలోఁ బడుచున్నారు.

శతానందము, సం. వి.అ.పుం. విష్ణురథము: చూ, శకటము. 1. (రథము. 1.)

శతానందుఁడు, సం.వి.అ.పుం. 1: చూ, బ్రహ్మ 1; 2: చూ, విష్ణువు. 1.

శతారము, సం. వి. అ. న: చూ, శతహ్రద. 2.

శతావధానము, సం. వి. అ. పుం. భిన్నాభిప్రాయముల నూఱింటి నొక్కసారి వెలిఁబుచ్చు శక్తి: చూ, అవధానములు.

శతావధాని, సం. వి. ఇ. పుం: భిన్నాభిప్రాయముల నూఱింటి నొక్కసారి వెలిఁబుచ్చుశక్తిగల మేధావి: చూ, అవధాని.

శతావరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పిల్లపీఁచర*: చూ, శతమూలి; 2: చూ, శచి. 1.

శతావర్తి, సం. వి. న్. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

శతాహ్వయ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దసదాప*: చూ, సదాప.

శతేపంచాశన్యాయము, న్యా నూటిలోనేయేఁబదియిమిడియున్నట్లు.

శతోదరము, అం: చూ, శస్త్రములు.

శత్రువు, సం. వి ఉ. పుం. 1. (శత్రుఁడు) అభిఘాతి, అభిసూతి, అభిమాని, అభియాతి, అమిత్రుఁడు, అమృష్యుఁడు, అరాతి, అరి, అరుఁడు, అసహనుఁడు, అసహ్యుఁడు. అసుహృత్తు, అహి, అహితుఁడు, ఋ, కల్లోలుఁడు, కైరవుఁడు, ఛిత్వరుఁడు, జిఘాంసువు, జీవదుఁడు, దస్యుఁడు, దుర్హృదుఁడు, ద్విషత్తు-ద్విషుఁడు, ద్వేషణుఁడు-ద్వేషి—ద్వేష్యుఁడు, పరిపంథి, పరుఁడు, ప్రతిపక్షుఁడు, ప్రతియోగి, ప్రతిరోధి, ప్రతీపుఁడు, ప్రత్యనీకుఁడు, ప్రత్యర్థి, రిపువు, విద్విషుఁడు, విద్వేషి, విపక్షుఁడు, విమతుఁడు, విరోధి, వృత్రుఁడు, వైరి, వ్యతిరేకుఁడు, శాత్రవుఁడు, సపత్నుఁడు. (తె. ప.)–ఎదిరి–ఎదురు, ఒంటనివాఁడు, కంటు, గొంగ, గొట్టు, తొలఁగుబావ, దాయ, పగ, పగతుఁడు-పవతుఁడు, (బ) పగఱు, పగవాఁడు, బరి, మచ్చరి, మాఱు, మారుతుఁడు—మాఱుతుఁడు—మార్తుఁడు, వెట్టము, సూడు, సూడుకాఁడు. తద్వి.-౧. అల్పశత్రువు, కంటకుఁడు, క్షుద్రశత్రువు; ౨. అహీంద్రుఁడు; ౩. ద్వేష్ట; ౪. ద్వేష్యుఁడు. (తె.)-పగదారి; ౫. అక్షిగతుఁడు, అభియోక్త, అభియోగి. అభ్యమిత్రీణుఁడు—అభ్యమిత్రీయుఁడు-అభ్యమిత్ర్యుఁడు, ప్రతిపక్షుఁడు, ప్రతిరోధి, ప్రతివాది.

ప్రత్యర్థి, ప్రత్యుద్ధతుఁడు (తె.)—పగదారి: 2. దండెత్తిపోవువాని దేశమునకు ఆవలిదేశపురాజు. (శత్ర్వాదిరాజమండలము.—శత్రుమిత్రులు, తన్మిత్రులు, తన్మిత్రమిత్రులు, పార్ష్ణిగ్రాహుఁడు, ఆక్రందనుఁడు, ఆసారులిరువురు, మధ్యముఁడు,ఉదాసీనుఁడువీరుపన్నిద్దఱు;) అం.3: చూ, భావములు.

శత్రువుతోడి సంధులు, అం:—కోశప్రధానహేతుకము, దండప్రధానహేతుకము, భూమి ప్రధానహేతుకము అనునవి.

శత్రోరపిగుణావాచ్యాదోషా వాచ్యాగురోరపి, న్యా. శత్రువు యొక్కయు గుణములను జాటింపవలెను,గురువుయొక్కయు దోషముల నుద్ఘాటింపవలయును.

శని, అం. = సని—సెని: అచ్యుతుఁడు, అర్కజుఁడు, అర్కనందనుఁడు, అసితుఁడు,కాలాంజుఁడు,కాలుఁడు,కోణుఁడు, క్రూరదృక్కు, క్రూరలోచనుఁడు, క్రోడుఁడు, ఛాయాత్మజుఁడు, నీలాంబరుఁడు, పంగువు, పదిఁడు, బ్రాహ్మణ్యుఁడు, మందుఁడు, యముఁడు, వైవస్వతుఁడు, శనైశ్చరుఁడు, సౌరి, సిద్ధుఁడు. (పాతాంగి, కృష్ణదేహి మొ) (తె.)—కప్పుమేనిగాము, కుంటిగాము, చాయకొడుకు, చాయపట్టి, ప్రొద్దుఁగొడుకు, ప్రొద్దుబట్టి, ప్రొద్దుకూన, ప్రొద్దుమాలి, సని.

శనివారము. అం: చూ, వారములు.

శనైఃశనైఃశ్చపేత్పాదమ్, న్యా.అడుగు మెల్లమెల్లగా నుంచవలెను.

శనైశ్చరుఁడు, అం: చూ, శని.

శపథము, సం. వి. అ. పుం:- 1. అభియోగము, కటము, ప్రత్యయము, ప్రమాణము, భాష, శపనము, శాపము, సత్యము. (తె.)—ఒట్టు—వట్టు పాటి, పూనిక—పూనికి—పూన్కి, బాస. (చూ, శాపము. 1.) తద్వి.—౧. అఘోర ప్రమాణము.

శపనము, సం. వి. అ. న. —పై.—

శపించు, సం. స. క్రి:- రూ—శాపించు, ఆక్రోశించు, శాసించు (తె.)—కంకు, కంకులుపెట్టు, జోకు, తిట్టాడు, తిట్టు, సాపించు—సెపియించు.

శఫము, సం. వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱములోనగు వానిగొరిసె:- వింఖము; 2. చెట్టువేరు: చూ, వేరు. 1.

శఫరము, సం. వి. అ. పుం. ప్రోష్ఠి:— ఎగసిపడెడు చేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.

శఫరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. —పై —(పుంలింగమనికొందఱు.)

శఫరాధిపము, సం. వి. అ. పుం. ఇల్లీశమను చేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.

శబరము, అం: చూ, దేశములు.

శబరాలయము, సం వి. అ. పుం. బోయపల్లె, పక్కణము [చూ, దేశములు.

శబరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శబరస్త్రీ: చూ, స్త్రీ.

శబరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. ఆకులుకట్టుకొని యడవియందు తిరిగెడువాఁడు: చూ, వ్యాధుఁడు. 1. 2: చూ, శివుఁడు.

శబలము, సం. వి. అ. పుం. 1. చిత్రవర్ణము: చూ, వర్ణము. 6; విశే. 2. చిత్రవర్ణముగలది: చూ, వర్ణము. 6; అం. 3, చూ, వరకపులు

శబలి,సం.వి.ఈ.స్త్రీ.రూ-శబలి.మైలవన్నెయావు: చూ, ధేనువు.

శబళి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ.—పై.—

శబ్దగుణము, సం. వి. అ. పుం. ఆకాశము: చూ, సురవర్త్మము.

శబ్దగ్రహము, సం. వి. అ. పుం. చెవి: చూ, శ్రోత్రము.

శబ్దదోషములు, అం: చూ, పదదోషములు—(దోషములు.)

శబ్దనుఁడు, సం.విశే 1: చూ,రవణుఁడు.1;2: చూ,రవణుఁడు. 2.

శబ్దము, సం. వి. అ. పుం. 1. = సద్ధుద్ధ్వని: చూ, స్వరము. 2; తద్వి:—౧. (తె.) వాకొనుట-వ్రాకుచ్చుట. 2. ప్రపంచము, ("చూ, స్వరము. 2"): 2. వ్యాకరణ శిక్షితమైనమాట (శబ్దముఅనఁగా ఆక్రోశింపఁబడునది. ఆస్వాదింపఁబడునది. స్పృశింపఁబడునది. ఇంద్రియములను బంధించునది. అర్థము నెఱింగించునది.) ఇడ, ఉక్తి, కల్య, కాసువు, గిర, గోవు, జ, పదము, పణితము-పణితి, భాష, భాషణము, భాషితము, ముఖము, లపనము, లపితము, వచనము—వచస్సు, వాకు-వాక్కు, వాచకము, వాచము, వాణి, వ్యాహారము, వ్యాహృతి, శంస, శ్రుతి, సంభాషణము, సంవిత్తు. (అవ్య.)— ఆక్, ఇ, ఋ, ౠ, గీ. (౧.)— కిరుదు—కఱవ, దబ్బు. నుడి-నుడు-నొడి, నుడికారము-నొడికారము, నుడుగు-నుడువు-నొడుగు-నొడువు. పలుకు-పల్కు, బాస. మాట, ముక్క, వాకు, సాకు, సుద్ది. తద్విశేషములు:—౧. అత్యర్థమధురము, అమృతవాక్కు: చూ, సాంత్వము; ౨. అనక్షరము, పరిఘోషము; ౩. అబద్ధము. (తె.)—బద్ధు-బద్దర. (చూ, వితథము.); ౪. అపభ్రంశము, అపశబ్దము, అశ్లీలము, కలాపము, గ్రామ్యము, దురాలాపము. (తె.)—చెడ్డమాట, చెనుపరి, తొచ్చియము—తొచ్చెము, వెడ, లిట్టు; ౫ అపలాపము, అపహ్నవము, అవేలము, జనాంతికము. నిహ్నవము. (తె.)—అటమట, నానుడి—నానుడు, మఱుఁగుమాట, వేను, సామెత; ౬.అరుంతుదము, మర్మస్పృక్కు; ౭. అవిస్పష్టము, మ్లిష్టము; ౮. అనులాపము, ముహుర్భాష; ౯. అతివాదము, ఉక్తి, కంటకము, కంటసము, కఠినము, కఠినోక్తి, కర్కశవాక్యము, కోపోక్తి, గజనిమీలిక, నిష్ఠురము, పరుషము, పరుషోక్తి, పారుష్యము, ప్రలాపము, రుషోక్తి, విప్రలంభము, విప్రలాపము, విరసోక్తి, విసంవాదము. (విశే.) రుక్తము. (అవ్య.)- ఊమ్. (తె.)— ఈటుతాలు, కంకర, కంటకము, కంటసము, కచ్చె. కట్టైవిరుపుమాట, కరసు-కరుసు, కఱకు-కఱుకు, కల్ల, కాటులు, కాతొడ్డెము, క్రొవ్విదము, గండ్రలు, గెంటసము, గొడ్డి, చిడిపి, తుటారము, దురుసు, పగటు, పదరు, పరుసదనము, పరుసనము, పరుసు, పలుసము, పిఱుము, పెటుకుమాట, పెడకట్టెమాట. ప్రల్లదము, బెట్టిదము, బెడిదము, బేరజము, మొఱకు—మొఱ్ఱ. (చూ, పరుషము); ౧౦. ఆదేశము, ఆమ్నాయము, ఉపదేశము, ఓఘము, చటుచాటుని, చటువు, పరిభాష, సంగతము, సంప్రదాయము, సామము, సుప్రలాపము. స్వాంతనము, హితవచనము, హృదయంగమము. (తె.)—అచ్చికబుచ్చిక-అచ్చికబుచ్చికము, అచ్చకబ్బ బుచ్చక్కలు — అచ్చికలు బుచ్చికలు,

బెల్లింపుమాట, మంచి, మంచిమాట; ౧౧. ఆభాషణము, ఆలాపనము, ఆలాపము, పరిభాషణము, ప్రవచనము, సంభాషణము, సంలాపము. (తె.)- నిండుమాట; ౧౨ ఉచ్చరణము, ఉచ్చారణము, ఉల్లేఖము (తె.)— పలుకుబడి — పల్కుబడి; ౧౩. ఉచ్చైర్ఘుష్టము, ఘోషణ (తె.)-బెట్టుసరి-బెట్రుసరి; ౧౪. ఉత్ప్రాసము, ఉపాలంభము, ఉల్లుంఠనము, పరిభాషణము. (తె.)- ఉల్లకుట్టు, ఉల్లసము, పాడుమాట; ౧౫. ఉత్పాదనము; ౧౬. కింవదంతి, కోలాహలము, జనశ్రుతి, ప్రవాదము, లోకోక్తి, వదంతి. (తె.)— ఉత్తమాట, ఓటుపలుకు, గాలిమాట, నానుడి-నామడు-నానొడి-నానోడు, పుకారు, పొక్కిపోవడి, పొక్కు, బజారు, బాస, సామిత-సామెత, సుబ్బు; ౧౭. (తె.)—కేరడము; ౧౮. క్లిష్టము; ౧౯. (తె.)-కోఁడదము; ౨౦. కానువు; ౨౧. కుతస్త్యము; ౨౨. కురుకుంచిత; ౨౩. గ; ౨౪. గద్గదము; ౨౫. (విణ.)- ఆఖ్యేయము, గద్యము, వాచ్యము; ౨౬. గుహ్యాభాషితము; ౨౭. (తె.)—గుటగుట; ౨౮. (తె.)—గంటెసము; ౨౯. (తె.)— గయాళము—గయ్యాళము; ౩౦. (తె.)— గద్దెపొంకము; ౩౧. గ్రస్తోక్తి: (తె.)- కొచ్చెమాట, కొతుకు— కొదుకు, గచ్చు—గ్రచ్చు, తొందఱ మాట, పదరు; ౩౨. (తె.)- చదురు; ౩౩. (తె.)- చిచ్చి-చిచ్చీ; ౩౪. (తె.)- చీవాట్లు; ౩౫. (తె.)- చెవ్వాకు; ౩౬. (తె.)- (తె.)- చివరమాట: ౩౭. వక్రోక్తి:— జల్పము. (తె.)— ఒడ్డారము, ఒరగొడ్డియము—ఒరగొడ్డెము—ఒఱగొడ్డియము—ఒఱగొడ్డెము—వఱగొడ్డము, కేరడము, వంకరమాట, (బ) పడుగు; ౩౮. జోత్చ; ౩౯; (తె.)—బిడికిరింత; ౪౦. ట; ౪౧. త. 5; ౪౨, త. 9; ౪౩. (తె.)— తియ్యము-తీయము; ౪౪. (తె.)- తొకతొక; ౪౫. (తె.)-తొక్కు; ౪౬. (తె.)— తోడు (చూ, శపథము. 1.); ౪౭. తుంబకము. (తె.)— నంగి, నంగిమాట; ౪౮. దాయము; ౪౯. నికృతి, నిగ్రహము; ౫౦. నిదేశము. (తె.)-చెప్పుడుమాట; ౫౧. నిజము. (తె.)- నిజము; ౫౨. నియూహము; ౫౩ (తె.)- పదరు; ౫౪. (తె.)-పల్లెమాట; ౫౫. (తె.)- పేలాపన; ౫౬. ప్రజ్ఞ. (తె.)- పగ్గియ-పగ్గె, బింకము; ౫౭. ప్రశంస; ౫౮. ప్రలాపము, స్వప్నభాషణము. (తె.)— పదరు, పయిజా, పలవరము—పలువరము, పలవరింత—పలువరింత—పలవరింపు—పలువరింపు, పలుము, పలువ, పల్లఱపులు, పల్లదము-ప్రల్లదము, ప్రేలడము (ప్రేలుడు), రజ్జు, రొంజుడు-రొండుడు-రొద్దుడు-రొల్లు, రోఁజుడు, వదావళి; ౫౯. (తె.)— పలుకరింత—పల్కరింత—పలుకరింపు; ౬౦. భర్త్సనము; ౬౧. మధ్యమ; ౬౨. మన్మనము; ౬౩. (తె)- ములికి-ముల్కి; ౬౪. (తె.)— మొక్కలము; ౬౫. (తె.)— మాట (ప్రతిజ్ఞావచనము); ౬౬. (తె.)- లాచారీమాట; ౬౭. సంకులము; ౬౮: (చూ, వ్యంజకము. 1); ౬౯. (తె.)— వాహిని; ౭౦. (చూ, శంసనము. 1); ౭౧. (విణ.) చెప్పఁబడినది: అభిహితము, అవగీతము, ఆఖ్యాతము, ఇర, ఇల— ఇళ, ఉక్తము, ఉచ్చరితము, ఉదితము, ఉద్గాహితము—ఉద్గ్రాహితము, ఉల్బణము, ఉల్లాపము, ఉశతి-ఉషతి-ఉర్ష-ఋశతి, కథితము, కల్యము, కాసువు, జటాజ్వాలము, జల్పితము, నిరస్తము, నిరుక్తము, ఫణితము, ప్రస్తుతము, భాషితము, యోగ్యము, లపితము, వ్యాఖ్యాతము, వ్యాహృతము. సంభాష్యము తద్విః—(౧.) వింతతోఁగూడిన దుర్వాక్యము:— ఉపాలంభము, ఉల్లుంఠనము, పరిభాషణము; (౨.) జల్పితము; (౩.) వివక్షితము; (౪.) శబ్దితము; (౫.) ధ్వనితము: చూ, రవణము 1; ౭౨: చూ, సూనృతము. ("చూ, సంభాషణము")(చూ, స్వరము. 2); ౭౩ ప్రత్యయమునకు పూర్వమందున్న శబ్దభాగ విశేషము:- అంగము; ౭౪. ప్రేళ్ల సంజ్ఞలచేత మాటలాడుట:— అక్షరముష్టిక; ౭౫. ముద్దుపలుకు:- (తె.)- అచ్చబంగారు; ౭౬. ఉసూరితము. అం. 3: చూ, ఇంద్రియార్థము-ఇంద్రియవిషయములు; 4: చూ, ప్రత్యక్షప్రమాణములు; 5: చూ, రసవదలంకారములు; 6: చూ, ప్రకృతులు.

శబ్దపతి, సం. వి. ఇ. న. చేతికఱ్ఱ: చూ, వేత్రము.

శబ్దశక్తిమూలము, అం: చూ, వ్యంజనములు.

శబ్దశక్తిమూలానురణనరూపవ్యంగము, ౪. అం: చూ, సంలక్ష్యక్రమ వ్యంగము.

శబ్దశాస్త్రము, సం. వి. అ న: చూ, వ్యాకరణము. 1.

శబ్దహీనము, అం: చూ, వాక్యదోషములు.

శబ్దాతిదేశము, పా. (ఉదా:— వాక్యము. ఒకచిఱ్ఱెలుక విచ్చలవిడిగా సంచరించుచుసింగమునకునదరిపాటునెదురుపడెను.)

శబ్దాధిష్ఠానము, సం. వి. అ. న. చెవి: చూ, శ్రోత్రము.

శబ్దాలంకారములు, అం: (చూ, అలంకారము 3 లో 1—2; 1-2-3-4-5-6. వీని వివరము లాయాపదములకడఁ జూచుకొన వలయును: చూ, యమకము. 3.) ఛేకానుప్రాసము, వృత్త్యనుప్రాసము, లాటానుప్రాసము, పునరుక్తవదాభాసము, యమకము, ఇందు పదయమకము, పాదయమకము, ముక్తపద గ్రస్తము, సింహావలోకనము), అంత్యనియమము, అంత్యానుప్రాసము, పునరుక్తపదాభాసము ఇత్యాది. (మఱియు):- చక్రబంధము, చాపబంధము, గోమూత్రికా బంధము, నాగబంధము, అష్టదళపద్మబంధము, షోడశదళపద్మ బంధము, మద్దలబంధము, మురజబంధము, కంకణబంధము, సర్వతోభద్రము—సర్వతోభద్రబంధము, ఖడ్గబంధము, క్షురికా బంధము, హలబంధము, ఛత్రబంధము, గుచ్ఛబంధము, త్ర్యక్షరి, మత్స్యబంధము, పుష్పమాలికా బంధము, రథబంధము, గోపురబంధము, ఏకాచక్రము, సర్వలఘువు, నిరోష్ఠ్యము, నిస్తాలవ్యము, నిష్కంఠ్యము, నిర్దంత్యము, నిర్మూర్ధన్యము, నిరంతస్థము, నిరూష్మకము, ఏకాక్షరము, ద్వ్యక్షరము, సర్వశ్లోకయనుకము, అంతర్లాపిక, అచలజిహ్వ, అనులోమము, విలోమము (మిగతవానికి "చూ, హేతువు. 2.")

శబ్దావధానము, అం: చూ, కళలు.

శబ్దించు, సం. అ. క్రి:- 1. ఆఘోషించు, గర్జించు, ఘోషించు,

ధ్వనించు, నాదించు, హుంకరించు. (తె. ప.): అఱచు—అరచు-ఆఱుచు-అర్చు, ఉగ్గడించు, ఉలియు,ఎలుఁగించు, ఒఱలు, కరాళించు, కిచకిచకొట్టు, కిచకొట్టు, కిలకొట్టు, కిలారించు, కిలారుచు-కిలార్చు, కుట్టు, కూపెట్టు. కూయు, కెరలు, క్రందిలు-క్రందిల్లు—క్రందు, క్రేఁటు, క్రోలుచు—క్రోల్చు, గఱగఱబాడు, గీపెట్టు, గుండ్రలుకొలుపు, గోడగించు, చిటుకను—చిటుక్కను—చిటుకురను, చెలఁగు, చప్పుడించు, చుఱుకగు, జడియు, తిపురు, పెళపెళయను, బిబ్బిరించు—బిబ్బరిల్లు, బెకొక్కట్టు, బొబ్బరించు, బోరుకలఁగు, బోరుకొను, ములుగు—మూలుగు—మూల్గు, మొగకట్టు, మొఱుఁగు—మొఱవు, మ్రోఁగు—మ్రోయు—మ్రోవు, రవళించు—రవాళించు, రొదాళించు, రొప్పు, ఱంపిలు—ఱంపిల్లు, లొటలొటమను, వాఁగు, వాకొను, వాపోవు. తద్వి —౧. యోధులు బొబ్బరించు:- అఱచు—ఆఱుచు—ఆర్చు, శబ్దించు; ౨. (తె.)-కిలకిలఁబలుకు, కిలకిలలాడు, కిలారించు, కిలారుచు-కిలార్చు, కెరకొట్టు; ౩.(తె.)-కేకరించు (1): ౪. (తె.)—కేకరించు (2); ౫. (తె)-కేరుఁటు, క్రేఁటుకొను; ౬. (తె.)—గుండ్రలు కొలుపు, గూండ్రించు; ౭. పులికూయు. (తె)—గోండ్రించు,గోండ్రిలు-గోండ్రిల్లు; ౮. ఎలుఁగుకూయు. (తె)—గోండ్రించు. గోండ్రిలు—గోండ్రిల్లు, రొప్పు; ౯. (తె.)—గీపెట్టు; ౧౦ ఘుష్టరించు; ౧౧. ప్రతిధ్వనించు. (తె.)—ఎదురుమ్రోయు, మాఱుచెలఁగు, మాఱుమ్రోయు; ౧౨. (తె.)—బావురుమను; ౧౩. (తె)—బెకబెకలాడు; ౧౪. (తె.)—ముసముసయను—ముసముసయను; ౧౫. (చూ, రొల్లు. 2.); ౧౬. (తె)—ఱంతిలు—ఱంతిల్లు; ౧౭. (తె)—లొట్టవేయు; ౧౮. చెప్పు, వచించు, ఉచ్చరించు, భాషించు, వచించు—వాచించు, శబించు, సంభాషించు. (తె.)-అంకించు, అను, ఆడు, ఉగ్గడించు, ఎత్తు, గోడగించు, చిటుకుపొటుకుమను, చెలఁగు, చెప్పు, డాఁగురించు, తడవు, తలపెట్టు, దబ్బు, నుడుగు——నుడువు-నొడుగు-నొడువు, పలుకరించు—పల్కరించు, పలుకు—పల్కు, పేరుకొను—పేర్కొను, పేరుగ్రుచ్చు, బాసాడు, మందలించు, మాటాడు, ముసుకు, వక్కణించు—వక్కాణించు-వాకొను, వాగ్రుచ్చు, వాపుచ్చు, తద్వి.—(౧) ఏదేని యొకవిషయమును, విస్తరించిచెప్పు —ప్రసంగించు; (౨) నిద్దురలేపిమాటాడు:—(తె.)—పలుకరించు—పల్కరించు; (౩) పిలిచిమాటాడు, (తె.)—పలుకరించు—పల్కరించు; (౪) ప్రస్తావనకు తెచ్చు-ప్రసంగించు, ప్రస్తావించు; (౫) మాటాడించు—(తె.)- పలుకరించు—పల్కరించు, మాటాడించు; (౬) వ్యతిరేకముగా సంభాషించు: (తె.)-ఎదురాడు, మాఱాడు, మాఱుపలుకు: (౭)—స్పష్టముగాచెప్పు—నిగదించు. ("చూ, హుంకరించు.")

శబ్దితము, సం. విణ. శబ్దము చేయఁబడినది: చూ, శబ్దము. 2. తద్వి —మ్రోయునది: చూ, రవణము. 1. (చూ, శబ్దము 2.)

శమంతకము, సం. వి. అ. పుం. విష్ణుహస్తమునందలి మణి: చూ, రత్నములు.

శమథము, సం. వి. అ పుం. శాంతి: చూ, శాంతము. 1.

శమథుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, మంత్రి. 1.

శమనము, సం. వి. అ. న. 2: చూ, శమథము; 2. రూ—శసనము: చూ, వధము.

శమనస్వస, సం. వి. ఋ. స్త్రీ. యమునానది. (యముని చెల్లెలు అనికొందఱు): చూ, నది.

శమనుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, యముఁడు.

శమము, సం. వి. అ. పుం. రూ-శాంతి. 1: చూ, శమథము; అం. 2: చూ, రసస్థాయీభావములు; 3: చూ, మానసికపూజాకుసుమములు.

శమలము, సం. వి. అ. న:- అంకచండాలము, అమేధ్యము, అపస్కరము, ఉచ్చారము, కల్కము, కిట్టము, గూథవర్చస్కము, గూథము, ఝిల్లిక, పురీషము, మలము, వర్చస్కము, వర్చస్సు, విట్టు, విష్ఠ, విష్ఠి, శకృత్తు, శమలము, శోదనము. (తె.)-ఏరుగడము, ఏరుగు,చెంబట్టిక-చెంబట్టికి, నింకిరి, నింపిరి, పియ్యి, పీయి, పిసరు, మసటు-మస్టు, రోఁత, గలగము. తద్వి.-౧. పురాతనమలమునకు: చిరితి; ౨. కర్ణగూథము, కర్ణజమలము, కర్ణమలము, కర్ణవిట్టు, కర్ణ్యము, కిల్కము, శోక్మము, పింజూషము,(తె.)-గుబిలి-గులిబి-గులిమి-గుల్మి; ౩. (తె)—పుట్టు; ౪. కంఠష్ఠ్యము, కాచనికము, దంతమలము, పుష్పిక. (తె.)—పండ్లపాఁచి, పాఁకుడు—ప్రాఁకుడు, పాఁచి—ప్రాఁచి, బంపు; ౫ లింగమలమునకు:-పుష్పిక; ౬: (చూ, రసనామలము); ౭. దంతమలమునకు:- పిప్పిక; ౮. దూషి—దూషిక, దూషము, అశ్రువు. (తె.)—పుసి—పుసె; ౯. మలసామాన్యము:- అత్యూషిత, కల్కము, కిట్టము: (చూ, మలములు); ౧౦. (తె)-ఒంటిమన్ను: ౧౧. (విణ) గూనము; ౧౨. (తె.)-గొఱ్ఱెనుచ్చు, నుచ్చు, పెంటిక—పెంట్రిక—పెంట్రుక, రొచ్చు: ౧౩. (తె)—లద్ది; ౧౪. (తె.)—రెట్ట; ౧౫. గ్రహణికి:- (చూ, రోగము. 1-౧౩; (౧) (౨)); ౧౬. పందిలోనగువాని మలమునకు:-(తె.)-గొద్ది-గొద్దియ-గొద్దె; ౧౭. గోమయమునకు:—(చూ, పిడక. ౪, ౬.)

శమాంతకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.

శమాదిషట్కము, అం: చూ; సాధనచతుష్టయము.

శమాదులు, అం:- శమము, దమము, ఉపరతి, తితిక్ష, సమాధానము. శ్రద్ధ (6) (చూ, శమాది షట్కము.)

శమి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1.=అగ్నిగర్భ, జంబి-జంబు-జమ్మి*: కచరిపుఫల, కట్వామ్లిక, కర్కరాహ్వ, కాననారి, కేశమథని, కేశహంత్రి, కేశహంతృఫల, గోపఘోంట, చీన,

జీవంతి, తపనతనయ, న్యగ్రోధము, మంగళ్య, వహ్నిగర్భ, శివ, శితశివము, సక్తుఫల. (తె.)—జంబి, జంబు, జమ్మి*: తద్వి.—శమీరము. (తె.)—నేలజమ్మి*: 2. పెసలులో నగువానిపైపొట్టు: చూ, శింబి; విశే.3.(న్. ఈ. న్.) శమము గలవాఁడు: చూ, సహనుఁడు.

శమించు, సం. అ. క్రి.=సమయు అడఁగు: చూ, స్రుక్కు.4.
శమితము, సం. విశే. శమించినది: చూ, శాంతము. 1.
శమిరోహుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.
శమీగర్భుఁడు, సం.వి.అ.పుం. విప్రుఁడు: చూ, స్వస్తిముఖుఁడు.
శమీధాన్యము, అం. మినుములు పెసలులోనగు కాయధాన్యములు: చూ, ధాన్యము.

శమీరము, సం. వి. అ. పుం. నేలజమ్మి*: చూ, శమి. 1
శమ్య, సం వి ఆ. స్త్రీ. 1. యుగకీలకము. (తె.)—తమిరె; 2. యజ్ఞపాత్రవిశేషము : చూ, పాత్రము. 6; 3. సెమ్మె. దీపస్తంభము: చూ, స్తంభము.
శమ్యము, అం: చూ, సశబ్దక్రియలు.
శమ్యాకము, సం. వి. అ. పుం. తేల*: చూ, సువర్ణకము (శంపాకము-సంపాకము).
శయదీపము, సం.వి అ.న.=చేదివియ. కరదీపము: చూ, దివిటి.
శయనము, సం వి.అ. న. 1. పడక: చూ, శయ్య.1. 2. నిద్ర: చూ, స్వప్నము. 2; 3. సురతము; చూ, సంయోగము; అం. 4: చూ, శకునరహితములు.
శయనసమయము, అం. (సౌభాగ్యవిహీనము): చూ, గ్రహసమయములు.

శయనించు, సం. అ. క్రి: రూ-శయించు. (తె.)—అత్తమిల్లు, తెండు, తెనమణు, తెన్నుండు, తేఁడు,తొంగు, తొన్నుండు, పండు, పండుకొను, పడు, పన్నుండు, పరుండు, పవడించు—పవళించు-పవ్వడించు—పవ్వళించు.
శయనీయము, సం. వి. అ. న. 1. పడక: చూ, శయ్య. 1; విశే. 2. శయనింపఁదగినది: చూ, శయ్య. 1.
శయపేటి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. చేపెట్టె: చూ, సందుకా.
శయము, సం వి.అం.పుం. 1. చె-చెయ్య-చేయి. పంచశాఖము, పాణి: చూ,హస్తము;2.పడక:చూ,శయ్య.1;3:చూ,సర్పము.
శయాలువు, సం. వి. ఉం. పుం. రూ—శయాళువు. 1. కుక్క: చూ, శునకము; 2. నక్క: చూ, సృగాలము; 3. కొండచిలువ: చూ, సర్పము: విశే. 4. నిదురపోతు: చూ, శయితుఁడు.

శయాళువు, సం. వి. ఉ. పుం. —పై.—

శయించు, సం. అ. క్రి: చూ, రూ-శయనించు.

శయితుఁడు, సం. విశే: శయాలువు-శయాళువు-నిద్రాణుఁడు (నిద్రాళువు), సుప్తుఁడు, స్వప్నకుఁడు-స్వప్నక్కు, (తె.)—నిదురపోతు-నిద్దురపోతు. తద్వి.—చూ, సుప్త్యన్ముఖుఁడు.
శయువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, శయాలువు. 3.

శయ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1.=సెజ్జ: ఆస్తరణము, ఆస్తరము, ఔశీరము,కశిపువు-కసిపువు,తల్పము, పిచండము, మందుర, శయనము-శయనీయము-శయము, స్వాపము. (తె.)—ఒత్తు, తలిమము-తలివము, దడిబము-దడిమము-దడివము (దలివము), పడక-పడుక-పక్క, పరపు-పరుపు-పఱపు—పఱుపు, పరియంకము, పలంగు, పవళింత-పవళింపు-పవ్వళింపు, పానుపు-పాన్పు, మెత్త, సెజ్జ. తద్వి.—౧. శయ్యపైపఱుపునకు: (తె.)—రేబ, లేపు; ౨. చిగుళ్లలోనగువాని సెజ్జకు:- ప్రస్తరము, సంస్తరము. (తె.)—సెజ్జ; ౩: హంసతూలికాతల్పము. (తె.)—అంచగరుల పాన్పు; ౪. (విశే) శయనింపఁదగినది: శయనీయము; ౫. మంచమునకు:—అవసక్థిక, ఆసంది—ఆసంధి, కర్ణవంశము, ఖట్వ, ఖట్వక, ఖట్వ, నిషద్య, పరిశయము, మంచము. తె. అరప, కంకటి—కంగటి, పానుపు-పాన్పు, మంచము. మంచియ-మంచె, కురంజు, తద్వి:—(౧.) రవమంచము. (తె.) సకినలమంచము-సకినెలమంచము; (౨.) పట్టికామంచము. (తె.) పట్టెమంచము-పట్టెమంచము-పట్టెడమంచము; (౪.)(తె.)-చప్పరమంచము: (౫.) లఘుఖట్వికకు: పర్యంకము-పల్యంకము. (తె.)— పరియంకము, పలంగు, పలకము, కుక్క, (ఇదె చిన్నమంచము): (౬.) చతుష్పథము; (౭.) మంచపుపట్టెకు: (తె.)– పట్టియ-పట్టె; (౮.) మంచపుచట్రమునకు: పట్టిక; (౯.) ఉయ్యాలమంచము-ఉయ్యెలమంచము-ఉయ్యెలమంచము; 2: చూ, విధము. 1; 3. పదగుంభనము (వచ్చిన యర్థమె రాకుండ శబ్దములు మరల మరలఁ బ్రయోగించి చెప్పుట.); 4: చూ, కావ్యస్వరూపము.
శరండము, సం. వి. అ న. 1.=సరడు. మెడనగ: చూ, హావళిక. 2 (భూషణము. ౨-౬— (౨౬.); 2. తొండ: చూ, సరటము.

శరండుఁడు, సం. వి. అ. పుం. జూదరి: చూ, పందెకాఁడు.
శరగమనగుణదోషవిభాగము, అం: చూ, ప్రమేయములు.
శరగ్రహణహస్త ప్రతిపాదనము, అం: చూ, ప్రమేయములు.
శరజన్ముఁడు, సం. వి. న్.పుం. తెల్లచూలి; చూ, స్కందుఁడు.
శరణము, సం. వి. అ. న. 1. రూ-శరణు, దిక్కు, చేరుగడ: చూ, సంరక్షణము; 2 రూ-శరణు రక్షణము: చూ, సంరక్షణము; 3 ఇల్లు, చూ, సదనము; 4. చంపుడు, వధము: చూ, హింస. 1; 5. నతి: చూ, హాణిగలు.
శరణీయుఁడు, సం. విశే: అభిపన్నుఁడు, శరణ్యుఁడు (తె.)—ఎరఁగుడుకాఁడు.
శరణు, సం. వి. ఉ. న. 1: చూ, రూ-శరణము. 1; 2: చూ, రూ-శరణము. 2; 3. శరణాగతి. 4: చూ, శరణము. 5.
శరణ్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. గాలి: చూ, వాయువు; విశే. 2: చూ, శరణీయుఁడు.
శరత్తు, సం. వి. ద్. స్త్రీ. రూ-శరద. 1: చూ, ఋతువులు.

(ఆశ్వయుజ కార్తీకమాసములు): చూ, మాసద్వయము; 2. ఏఁడాది: చూ, సంవత్సరము.

శరద, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, శరత్తు.

శరధారి, సం. వి. ఇ. పుం. = సరదారు-సర్దారు: శూరుఁడు; చూ, హంవీరుఁడు.

శరధి, సం. వి ఇ పుం. 1: చూ, సముద్రము; 2. అమ్ముల పొది: చూ, బాణము. 1.

శరనిధి, సం వి. ఇ. పుం.—పై.—

శరపుంఖ, సం.వి. ఆ. స్త్రీ రూ-శరపుంఖము— 1. వెంపలి*: చూ, వెంపలి; 2. తెల్ల వెంపలి*: చూ, వెంపలి.

శరపురుషీయన్యాయము, న్యా. శరమువచ్చినది, పురుషుఁడు వచ్చినాఁడు. శరమువానికిఁ దగిలినది, ఇది "అజా కృపాణీయము" వంటిది

శరప్రయోగ సమయాసమయ నిరూపణము, అం: చూ, ప్రమేయములు.

శరభక్రీడ, అం: చూ, వృత్తము. 1; ("చంద్ర శ్రీచ్ఛాయను ప్రథమచరణమును, విశాల వృత్తఛ్ఛాయను కడమమూఁడు చరణములున్ను నడచును.)

శరభము, సం. వి. అ. పుం. 1. = సెరబము. (ఎనిమిది కాళ్లు గలిగి సింహమును జంపెడు మృగము): చూ, సెరబము; 2. ఒంటెపిల్ల, శరభము: చూ, శృంఖలకము (లొట్టిపిట్ట.)

శరభలీలము, అం: చూ, జన్యతాళములు,

శరభుఁడు, సం. వి. అ. పుం. శరభుఁడను కోఁతి: చూ, వానరము.

శరము, సం. వి.అ. న. 1 = సరుదు—సరము: చూ, బాణము.1; 2 తెల్లు*: చూ, తృణము. 1; 3. నీరు: చూ, సలిలము; 4 మీఁది పెరుఁగు (అడుగు పెరుఁగు ద్రప్పము, నడిమి పెరుఁగు ఘనము, మీఁది పెరుఁగు శరము:) చూ, స్తన్యము: 5: అతిఖరము, ఇక్షుగంధ, ఇక్షురంక, క్షురము, గంధోత్కట, పోటగళము, భద్రముంజము, ముంజేక్షువు. (తె;) కాకివెదురు, కుందుతెల్లు*. (చూ, తృణము. 1.)

శరమోచనప్రకారము, అం: చూ, ప్రమేయములు.

శరవ్యము, సం. వి అ. న. గురి: చూ, లక్ష్యము. 1.

శరవ్యాపారయోగ్య తిథివారాది వివరణము, అం: చూ, ప్రమేయములు

శరాఫల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, శ్రీతాళము*.

శరాభ్యాసము, సం. వి అ. పుం. విలువిద్యనేర్చుట:ఉపాసనము.

శరభ్యాసోచితమాసోపన్యాసము, అం: చూ, ప్రమేయములు.

శరారి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ 1. ఆటి—ఆడి—ఆతి, పిప్పలము. (తె.)-ఆడెలు-ఆడేలు, బాతు-బాతువు. తద్వి:—౧. (తె.)-అడవిబాతు, కాకిబాతు; ౨. (తె.)-గూడబాతు.

శరారువు, సం. విశ. 1. చంపునది: చూ, హింస్ర. 2; 2. చంపు స్వభావము గలవాఁడు: చూ, హింసకుఁడు.

శరావతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకనది: చూ, నది.

శరావము, సం.వి.అ.పుం,న.=సావ.మూఁకుడు:చూ,పాత్రము 6.

శరాశరాసనగ్రహణ పౌర్వాపర్య సూచనము, అం: చూ, ప్రమేయములు.

శరాసనము, సం. వి. అ. న. రూ—శరావాసము-శరాసము, విల్లు, ధనుస్సు: చూ, బాణము. 1.

శరీరంవ్యాధిమందిరమ్, న్యా. (స్పష్టము.)

శరీరము, సం. వి. అ. న. (నశించునది) 1. అంగకము అంకము, అంగము, అజిరము, అవఘనము, అవతారము, అకారము, ఆకృతి ఆత్మ, ఉత్సేధము, ఇా, కరణము, కర్మ, కలాపము, కళేబరము, కాయము, కుటి, కుడి, కులము, కులాయము, కోశము, క్షత్రము, క్షిపణ్యువు, క్షేత్రము, ఖగము, గాత్రము, చుకము, తనువు, దేహము, ధామము, పంజరము, పురము, భూతాత్మము, మూర్తి, రథము, వపువు, వర్ష్మము, విగ్రహము, సంహననము, స్కంధము. (తె)— ఒడలు-ఒళ్లు, ఓలము, నెమ్మయి-నెమ్మేను, పై. బొంది, మయి-మెయి-మే-మేను-మై. తద్వి—౧. కోమలశరీరమునకు:- అంగము; ౨. దిగంబర దేహమునకు:— (తె.)— బరిమేను; ౩: చూ, ౫. 11; ౪. బేతాళము; ౫: (చూ, పిండము. 7); ౬: (చూ, అంగి 2); ౭: (చూ, శల్యము. 1); ౮: (చూ, ఎముకలగూఁడు); ౯: (చూ, కండరములు); ౧౦: చూ, సంధి. 7. విశ; ౧౧. శరీరసంబంధమైనది:—అంగీయము అంగ్యము, 14; అం. 2: చూ, దేహము. 3; 3: చూ, దేహము. 4.

శరీరశాస్త్రము, అం: చూ, శాస్త్రములు.

శరీరమాద్యంఖలు ధర్మసాధనమ్, లో. దేహము ధర్మములను సాధించువానిలో మొదటిది. "ఉదా. "శరీరమాద్యంఖలు ధర్మసాధన"మ్మని ప్రాజ్ఞులవక్కాణింతురు"(నీతిచంద్రిక.)

శరీరములు, అం. స్థూలము. సూక్ష్మము. (2.)

శరీరి, సం. వి. న్. పుం. 1. జంతువు: చూ, సత్త్వము. 10; విశ. 2. శరీరముకలవాఁడు: దేహి, జంతువు, జగత్ను(న్ను) వు, జన్మి. (తె)— మయితాలుపు-మెయితాలుపు-మేతాలుపు-మేనుతాలుపు-మైతాలుపు తద్వి:—౧. అల్పతనువు, కిరాతుఁడు, పృశ్ని. (తె.)— అలిపిరి-అల్పిరి: ౨. పరివారము—పరీవారము; ౩: (చూ, ప్రాణి. 1); ౪: చూ, హంసుఁడు. 2.

శరీరిశరీరసంబంధము, అం: చూ, సంబంధములు.

శర్కర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. = చక్కెర, (రూ-శర్కరము-శర్కరిలము-శర్కరావంతము-శార్కరము-శార్కరిలము.) ఖండము, ఖేటము, గుడశర్కర, గుడోద్భవ, పంచసారము, మత్స్యండి-మత్స్యండి, మాధవి, రసాల, సికత, సితసికత. (తె.)- ఇసుకపులకండము, కండ, కండచక్కెర, కలకండ-కల్కండ, చక్కెపంచదార, చక్కెర, నవాతు, పంచదార, పటికబెల్లము, పులకండము-పులుకండము, పులోజు, బాతు, తద్వి:—౧. కఠిన, ఖండజము, గండోలము, గుడము, గులము, గూడము, స్వాదువు. (తె.)- అచ్చు, చెఱకడము, బెల్లము; ౨ (తె)- మంచిబెల్లము; ౩ పణిదము, పాకము, (తె.)- పాగు; ౪. (తె)- తాటిబెల్లము; ౫. (తె.)- పెద్దాపురి; ౬. మహాశ్వేత, మధుజ; ౭. (తె.)- కరుగు-కరువు,

పోఁతఅచ్చు; ౮. (తె.)- చీనాపంచదార, సీనా; 2. మొరపనేల: చూ, భూమి. 1-౯-౨; 3. (తె)- పెంకు, పెంచి-పెంచిక—పెంచు, ఓడుబిల్ల. తద్వి:—బంగాళాపెంకు; 4. వ్రయ్య: చూ, శకలము 4; 5. తెవులువగ: చూ, రోగము. 1.

శర్కరాంకము, సం. వి. అ. పుం. 1. (తె.)— కమ్మనిమ్మ, తియ్యనిమ్మ*. తద్వి:—౧. ఐరావతము. పారేవతము. రుద్రాక్షము, రైవతకము. (తె)- ఈఁడ, ఎఱ్ఱకిత్తలి; ౨. చక్రవాకముఖప్రియము, నారంగము, సుగంధము. (తె.)—కంచెయీఁడ; ౩. ఖారీభము, మహాపారేవతము, సువర్ణపారేవతము. (తె.)– పెద్దయీఁడ; ౪. (తె.)—చిట్టీఁడ; ౫ కమల. కమలాఫలము, నాదేయి. (తె.)– కమలాపండు, కిత్తలి; ౬. కిమ్మీరము, నాదేయి. (తె.)– నారదబ్బ: ౭, (తె.)—కోలదబ్బ; ౮. (తె.)– దూదిదబ్బ; ౯: (చూ, దబ్బ. 4); ౧౦, (తె.)– బత్తాయి, బత్తాయినారింజ; ౧౧. అధివాసము, ఐరావణము—ఐరావతము, కంటకి, కర్మి, కిమీరము-కిర్మీరము, కిర్మీరత్వక్కు, గంధపత్రము, గంధాఢ్యము, గోధూమము, గోరక్ష—చక్రాధివాసి, చోళకి, తిలభావి, దంతశఠము, నాదేయి, నాగరంగము—నారంగము, నారదము, భూమిజంబుక. (తె.)—నారింజ; ౧౨. నిమ్మకు:— వక్త్రశోధనము. తద్వి—వెఱ్ఱినిమ్మ. (చూ, నిమ్మ.)

శర్కరిలము, సం. విశే. మొరపనేల: చూ, శర్కర. 2.

శర్ధనము, సం వి.అ.న. అపానవాయువువిడుచుట: చూ, వాయువు.

శర్ధించు, సం. అ. క్రి. 1. అపానవాయువు విడుచు; వా. 2: చూ, విష్టించు.

శర్మ, సం. వి. న్. పుం. రూ-శర్మము. బ్రాహ్మణుల పట్టపుఁబేరు "విష్ణుశర్మ" (వర్మ=క్షత్రియుల పట్టపుఁబేరు; గుప్త=వైశ్యులపట్టపుఁబేరు, దాస = శూద్రులపట్టపుఁబేరు.)

శర్మము, సం. వి. న్. న. సంతోషము: చూ, హ్లాదనము; పుం. 2: చూ, శర్మ; విశే. 3. సంతోషముకలది: చూ, హ్లాదనము.

శర్వరి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1. రూ-శార్వరి. శ్యామ, సంధ్యారాత్రి: చూ, రాత్రి.1; 2.పసుపు: చూ, వర్ణము 6; 3. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.

శర్వాణి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ): చూ. పార్వతి. 1.

శర్వుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు. 1.

శలకము, సం. వి. అ. పుం. = చెలగము: చూ, సాలెపురుగు.

శలభము, సం. వి. అ. పుం. చీరకము, పతంగము (తె)—మిడత—మిడుత. తద్వి:—౧. (తె.)— ఆకుపురుగు, ఆకుమిడుత; ౨. త్రిశంకువు. (తె)– దివ్వార్పుపులుఁగు-దివ్వాఱుపుఁబువ్వు-దివ్వెయార్పు (దీనినేమిడుతఅని కొందఱు); 3. (తె.)- వెదురుమిడుత.

శలము, సం. వి. అ. పుం. వ. = సెల. 1. ఏదుపందిముల్లు: చూ, సితాగ్రము; పుం. 2. ఏదుపంది: చూ, సూకరము.

శలలము, సం. వి. అ.న. 1: చూ, శలము. 1; పుం.2: చూ, శలము 2.

శలవి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). 1: చూ, శలము. 1; న్. పుం.2: చూ, శలము. 2.

శలాక, సం. వి. అ. (స్త్రీ). 1. = సలాక. 1. గొడుగులోనగువాని కమ్మి: చూ, వంశాంశము; 2. వీణలోనగువాని వాయించెడుకొడుపు: నఖము, పరివాదము-పరీవాదము, శారిక. (తె.)— కొడుపు, గోరు, సుడిగోరు. (చూ, నఖము); 3= సలాక, అంజనశలాక, ఏషణి-ఏషణిక, శల్యము. (తె.) — కడ్డి-కడ్డీ, కోపు, గసిక, పాళము-పాళా; వాగలు, సలాక. తద్వి.—౧. (తె.)–శ్వేఁడ; ౨. (తె)—గజము; 4: చూ. బాణము. 1; 5. ఎముక: చూ, శల్యము. 1; 6. = సలుగు. ఏదుపంది: చూ, సూకరము; 7. మంగ*: చూ, శ్వసనము,

శలాటువు, సం. వి. ఉ పుం. 1. ఒకానొక వేరు: చూ, వేరు. 1; విశే. 2. పండనిది (కాయ) (తె)—ఆలము, కాయ, పచ్చికాయ. తద్వి.—౧. (తె.)–దోరకాయ; ౨. (తె.)—పసరుగాయ; ౩, (తె.)-పడుగాయ; ౪. శౌరకము, జాలకము, బాలశలాటువు. (తె.)—ఆలము, కసుగాయ, కసురు, పింద-పిందియ-పిందె, పచ్చికాయ, పూఁబిందియ-పూఁబిందె, పూప, లేఁతకాయ; ౫. (తె.)-కుక్కమూతిపిందె; ౬: (చూ, ఫలము, 1); ౭: (చూ, ఫలములు.)

శలుఁడు, సం. వి. అ. పుం: అస్థివిగ్రహుఁడు, తుండి, నంది, నందీశ్వరుఁడు, నాడీదేహుఁడు, భృంగి, భృంగిరిటుఁడు, భృంగీశ్వరుఁడు.

శల్కము, సం. వి. అ న. 1.=చెక్కు. తునుక: చూ, శకలము. 4; 2: చూ. నార, 1-2-3-4.(చూ, బెరడు; చూ, వల్కలము: చూ, శకలము. 1-2 ; 3. చేఁప పొలుసు; చూ, శుక్తము. 2.

శల్మలి, సం వి.ఇ. పుం (స్త్రీ). రూ-శాల్మలి. 1: చూ, నరకములు; 2. బూరుగు*: చూ, రూ-శాల్మలి. 1; 3. రూ-శాల్మలి. ఒక ద్వీపము: చూ, లంక. 1

శల్యకము, సం. వి. అ పుం. ఆఖువ: చూ, సూకరము.

శల్యకాష్ఠము, సం. వి. అ. న. = సెలకట్టె, బాణము: చూ, హేతి. 4. (బాణము. 1.)

శల్యపంజరము, సం. వి. అ. పుం: చూ, ఎముకలగూఁడు.

శల్యపర్వము, అం: చూ, పర్వములు. 2.

శల్యము, సం. వి. అ. న. 1; అస్థి, ఖా, కీకసము, కుల్యము, భవ్యము, శలాక. (తె.)—ఎమికె—ఎముక—ఎమ్ముక—ఎమ్మె, ఎటుక, దుమ్మె, సెమ్మె, బొమిక, బోఁకె, మక్కు—మక్కె, ముడుసు. తద్వి.-౧. అళి, శంఖము. (తె.)-నొసటియెముక; ౨. కందళము, కపాలము, కరంకము, కరోటము-కరోటి- (కరోటీ, కర్పరము—ఖర్పరము, కోలము, శుక్తి. (తె,)—కట్టెర, కప్పెర, చిప్ప, తలపాలు, పించు, పుచ్చి—పుచ్చియ—పుచ్చె, పునుక—పున్క, పుఱియ—పుఱ్ఱియ-పుఱ్ఱె, పెంకు, పెంచి—పెంచిక—పెంచు, పెరక, బుఱ్ఱ బొంకి, బొచ్చె, బోఁకి, బోలె; ౩. కపికందుకము, మస్తకాస్థి, శిరోస్థి; ౪. (తె.)—కొంకి, మెడకొంకి; ౫. (తె.)—(చూ, కొంకి. 4); ౬. (చూ, ఎముకలగూఁడు; ౭. కోరకము, సంధి:—(తె.) —అతుకు, ఇందె, ఎముకకీలు, కీలు, టంకపుపొడి, పూస, మాటు. (వస్తువుల యొక్క రంధ్రముల అతుకునందును వర్తించును); ౮. (తె)—చిప్ప, మోఁకాలిచిప్ప; ౯. జత్రువు; ౧౦ (చూ, వెన్నెముక); ౧౧: చూ, పర్శుక; ౧౨. (చూ, మహాశంఖము); ౧౩. (చూ, ముడుసు); ౧౪ త్రికము. (తె.)—టికము-తికము, ముచ్చె, ముడుసు,

ముడ్డిపూస; ౧౫. (తె.)-ముకుదూలము—ముక్కుదూలము, ముక్కుకంబము; ౧౬. చూ, వలయము; ౧౭. అంతశ్శల్యము. (తె.)—అక్కుగొఱ్ఱు, ఇత్యాది; 2: చూ, శల్యకాష్ఠము, 3.=సలాక: చూ, శలాక, 3; 4: చూ, విసము. 1; పుం. న. 5. = సెల్లుఁడు-చిల్ల-చీల--సీల-సెల, బాణపుములికి (లేక) మేకు, వసి: చూ, శూలము; 6. చిల్లకోల: చూ, సర్వల (చూ, బాణము. 1); పుం. 7. ఏదుపంది, ముండ్లపంది-ములుపంది: చూ, సూకరము; 8. మంగ*: చూ, శ్వసనము; 9. దోసము: చూ, వృజినము; అం. 10: చూ, తంత్రములు.

శల్యములు, అం: చూ, ధాతువులు.

శల్యాంగారము, అం: చూ, అంగారములు.

శల్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఒకరాజు: చూ, రాజు. 1.

శల్లకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఏదుపంది: చూ, సూకరము; 2. అందుగు*: చూ, రూ-సల్లకి.

శవజాగరణ న్యాయము, న్యా. (స్పష్టము.)

శవము, సం. వి. అ. న. 1, నీరు: చూ, సలిలము; పుం. న. 2.=సబము, కటము, కుణపము, కుణపి, కుముదము, క్షితివర్ధనము, పూయము, స్థాగము. (తె.)—పీనుఁగు-పీన్గు, బడుగు, సపము-సబము—సబరము. తద్వి.—౧. మృత జీవుఁడు; ౨. జీవన్మృతుఁడు; ౩. జీవచ్ఛవము; ౪. అకారుఁడు, పరాసువు, పరేతుఁడు, ప్రమీతుఁడు, ప్రాప్తపంచత్వుఁడు, ప్రేతుఁడు, మృతుఁడు, సంస్థితుఁడు. (తె.)—చనిపోయినవాఁడు.

శవయానము, సం. వి. అ. పుం. అంకశయ్య, అంతశయ్య, ఆసంది, ఖట్వి-ఖట్వికి, ఖటువు. కాష్ఠమల్లము, ఖాచి, ఖాటము, ఖాటి, వారుతము, శవవాహనము. (తె.)—కంపరము, కటుగు-కటువు, పాడె, బడియ-బడె. తద్వి.--మృతినొందిన సన్న్యాసులను తీసికొనిపోయెడి వాహనమునకు:—బ్రహ్మరథము. (చూ, మృతశయ్య.)

శవవాహనము, సం. వి. అ. పుం.—పై.—

శవోద్వర్తన న్యాయము, న్యా. "పీనుఁగునకు నలుఁగుపెట్టుట" "పీనుఁగునకుఁ జేసిన జాతర" అని ఆంధ్రభాషీయము.

శశకిపింజలన్యాయము, న్యా. కుందేలువలె భయపడున దనుట.

శశకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—శశము. 1.

శశజాతి, అం; చూ, అంతరజాతిత్రయము.

శశధరుఁడు, సం. వి. అ, పుం. శశి: చూ, హిమాంశువు.

శశము, సం. వి. అ. పుం. 1:- రూ-శశకము. (తె.)-కుందెలు-కుందేలు, చెవులపిల్లి, చెవులపోతు; 2. బోళము: చూ, సౌరభము. 3; 3: చూ, లొద్దుగు*.

శశవిషాణన్యాయము, న్యా. చెవులపిల్లికి కొమ్ము లేదనురీతి. "కుందేటికొమ్ము" "గగనారవిందము" వంటిది.

శశవిషాణము, జా. లేనిది. "దేశాంతరమందున్న నాఁటి నా క శలమో శశవిషాణము" (నీతిచంద్రిక-విగ్రహము) "శశవిషాణంబు దీర్ఘమై" (కవికర్ణరసాయనము.)

శశశృంగము, సం. వి. అ, న. (తె.)— కుందెన కొమ్ము, కుందేటికొమ్ము.

శశాంకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శశధరుఁడు.

శశాదనము, సం. వి. అ. పుం. (కుందేటిని భక్షించునది) డేగ: చూ, శ్యేనము.

శశి, సం. వి. న్: పుం: చూ, శశధరుఁడు.

శశికళ, వా. సం. వి. అ. స్త్రీ. చంద్రకళ. (తె.)—నెలతునియ, నెలపాలు, నెలవీసము. (చంద్రకళలు, హిమాంశువు.)

శశిబిందువు, అం: చూ; మహారాజులు.

శశివదన, అం: చూ, వృత్తము. 1. (ఒకనగణము ఒకయగణము. 6వ ఛందస్సు.)

శశోర్ణము, సం. వి. అ. న. కుందేటి త్రుప్పుకంబళి: చూ, రల్లకము (కుందేటి వెంట్రుక అని కొందఱు.)

శశ్వత్తు, సం. అవ్య:—అభీక్ష్ణము-అభీక్ష్ణము, అసకృత్తు, అజ్, పునఃపునః, ముహుః. (తె.)-అరముడి, అరిముడి, చీటికిమాటికి - పలుమరు—పలుమఱు-పలుమారు-పలుమాఱు—పల్మరు—పల్మఱు—పల్మారు-పల్మాఱు, మాటికి, మాటిమాటికి, మాఱు, వేమరు—వేమఱు-వేమారు-వేమాఱు-సారె-సారెకు, సారెసారెకు. (ఇవి మహార్థకమందును, అసకృదర్థక మందునుఁగూడఁ జెల్లును.) (చూ, వెండియు); 2. ఎల్లప్పుడు, సదా: చూ, సతము. 2; 3 మఱియు: చూ, వెండియు; 4: చూ. వెంబడి. 1.

శష్కులి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1.=చక్కిలము: చూ, భక్ష్యము; 2. బయటిచెవి: చూ, శ్రోత్రము.

శష్పము, సం. వి అ. న. 1. లేఁతకసవు*: చూ, తృణము. 1; 2. శాంభవి, నల్లగిలిక*: చూ, తృణము. 1; పుం. 3. అప్పటప్పటికి వికసించెడు బుద్ధియొక్క హాని, ప్రతిభాహాని: చూ, హాని. 2; వా. వి. అ. న. 4. స్త్రీపురుషుల గురుల చుట్టునంటియుండు వెండ్రుకలు: చూ, వెండ్రుక. 1.

శసవము, సం వి. అ. న. యజ్ఞమునందలి పశువధము. రూ—శమనము, పరంపరాకము, ప్రోక్షణము.

శస్తము, సం. వి. అ. న. 1. మేలు: చూ, శుభము. 1; విశ. 2. శుభకరమైనది: చూ, శుభము. 1; 3. = సిస్తు. స్తుతింపఁబడినది: చూ, స్తోత్రము; 4. శ్రేష్ఠమైనది: చూ, శ్రైష్ఠము.

శస్త్రకారుఁడు, సం. విశ: చూ, కుఠారువు. 2.

శస్త్రమార్జకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. (రూ—శస్త్రమార్జుఁడు.) ఆయుధములు కడుగువాఁడు: చూ, సానలవాఁడు.

శస్త్రమార్జుఁడు, —పై.—

శస్త్రము, సం. వి. అ. న. 1. అస్త్రము: చూ, బాణము. 1; 2. ఇనుము: చూ, లోహము. 1.

శస్త్రములు, అం. ఇ. వి. 47:-సత్యవంతము, సత్యకీర్తి, దృష్టి, రభసము, ప్రతిహారతరము, పరాఙ్ముఖము, అవాఙ్ముఖము, లక్షాక్షవిషమము, దృఢనాభము, సునాభము, దశాక్షము. శతవక్త్రిము, దశశీర్షము, శతోదరము, పద్మనాభము, మహానాభము, సునాభకము, దుందునాభము, జ్యోతిషము కృశనము, నైరాశ్యము, విమలము, యౌగంధరము, హరిద్రము, దైత్యము, ప్రశమనము, శుచిర్బాహువు, సుహోబాహువు,

నిష్కలి, విరుచి, సార్చిర్మాలి, ధృతిర్మాలి, వృత్తిమంతము, పితృసౌమనసము, విధూతము, మకరము, కరవీరకనము, ధనధాన్యము, కామరూపము, కామరుచి, మోహనము, మారణము, జృంభకము, సర్వనాభము, సంతానము, వరణము, రుచిరము. (ఈ శస్త్రములును అస్త్రములును కామరూపములనియు భృశాశ్వుని పుత్రులనియు శ్రీమద్రామాయణము బాలకాండములో విశ్వామిత్రముని శ్రీరామచంద్రునకు ఉపదేశించినట్లు చెప్పియున్నది.) (చూ, బాణము. 1: చూ, అస్త్రములు: చూ, ముప్పది రెండాయుధములు: చూ, ఉపవిద్యలు)

శస్త్రశ్లోకము, అం: చూ, సిహీనతానములు (తానములు)

శస్త్రాజీవుఁడు, సం. విణ. ఆయుధములచేత బ్రదుకువాఁడు: ఆయుధికుఁడు, ఆయుధీయుఁడు, కాండపృష్ఠుఁడు, కాండస్పృష్టుఁడు, స్పృష్టకాండుఁడు. తద్వి:—శస్త్రి.

శస్త్రి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1. చురకత్తి: చూ, రిష్టి. 2. (బాణము. 1): 2. మాదిగకత్తి: చూ, రిష్టి. 2; విణ. 3. శస్త్రమునుధరించువాఁడు: చూ, శస్త్రాజీవుఁడు.

శా

శాంకరము, సం. వి అ. పుం. ఎద్దు: చూ, వృషభము. 1.

శాంఖికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. =సంకులవాఁడు. (సం.)—కాంబవికుఁడు, జంగముఁడు (అని కొందఱు); శంఖమునూఁదువాఁడు.

శాండిల్య, అం: చూ, గోత్రము. 13.

శాండిల్యము, సం. వి. అ. పుం. 1. మారేడు*: చూ, శ్రీఫలము; అం. 2: చూ, కల్పసూత్రము.

శాండిల్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. శాండిల్యముని: చూ, సన్న్యాసి; అం. 2: చూ, శాస్త్రప్రవర్తకులు.

శాంత, అం: చూ, సంచారీభావమునఁ బుట్టిన దృష్టులు.

శాంతనవుఁడు, సం. వి. అ. పుం. కౌణపదంతుఁడు, గంగాజుఁడు, గంగాపుత్రుఁడు. గంగాసుతుఁడు, గాంగేయుఁడు, గాంగుఁడు, గాంగాయని, గాందినీసుతుఁడు, దేవవ్రతుఁడు, పురావసువు, భీష్ముఁడు, స్వేచ్ఛామృత్యువు.

శాంతము, సం. వి. అ. పుం. 1. శాంతరసము: రసములు; 2. ఉపశమము, ఉపశాంతి, క్ష, క్షమ, క్షా, క్షాంతి, ప్రశాంతి, మర్షము, విస్రబ్ధము, శమ్, శమథము, శమనము, శమము, శాంతి, శామనము, సహనము, సహము. (తె.)— అడకర, ఓపిక, ఓపు, ఓరిమి, ఓరుపు-ఓర్పు, కుదిరిక, డిందుపాటు, తాలిమి-తాల్మి—(తాళిమి), తాళిక, తెఱప, నిమ్మళము, నిమ్మళి, నెమ్మది, పటిమ మెత్తన, సయిఁపు—సైఁపు, సయిఁపుడు-సైఁపుడు, సయిరణ-సైరణ; విణ. 3. శమించినది:— శమితము, శాంతము; తద్వి.-క్షమము. (తె.)—తాళిక; అం. 4: చూ, రసదృష్టులు; 5: చూ, వేశావశ్యపాంగములు. పా. 6. దీని ఉపమానము:— ధర్మరాజు.

శాంతములేనిచదువు, అం: చూ, నిరర్థకములు.

శాంతాఁము, సం. వి. అ. పుం. ఒకరకము చెఱుకు*: చూ, సుకుమారము 1.

శాంతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. కామక్రోధాది రాహిత్యము: చూ, శాంతము. 2; అం. 2: చూ, ప-రి-హీనతానములు (చూ, తానములు, సర్వతానములు); పా. 3. దీని ఉపమానము:-భూమి: వా. బ. 4 శాంతులు:— గ్రహశాంతి, నక్షత్రశాంతి, గృధ్రశాంతి మొదలగునవి; విణ 5. ముగిసినది: చూ, సమాప్తము.

శాంతించు, సం. అ. క్రి సహించు. (తె.)-అఁటు, తాళికయగు, తాళు. తాళుకొను, సంచు-సయిఁచు-సైఁచు.

శాంతిపర్వము, అం: చూ, పర్వములు. 2.

శాంతుఁడు, సం. విణ: చూ, సహనుఁడు.

శాంబరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1 మాయ. (ఇంద్రజాలాదులు): చూ, మాయము. 1; 2. రతీదేవి, మన్మథునిభార్య: చూ, సహధర్మిణి (భార్య. 1—౪౭.)

శాంభవి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, పార్వతి. 1; 2. శష్పము. నల్లగఱిక*: చూ, తృణము. 1; అం. 3: చూ, ముద్రలు.

శాంభవీయము. అం: చూ, కల్పసూత్రము.

శాకకారుఁడు, సం. వి. అ, పుం. కూరలువండువాఁడు: కటంవకుఁడు—కటంబకుఁడు.

శాకటము, సం. వి. అ. పుం. 1. బండియెద్దు: చూ, వృషభము, 1; విణ. 2. బండిది. (బండిచే మోయఁదగినది) బరువు: ఆచితము, (తె.) బండిబరువు.

శాకటికన్యాయము, న్యా. మూర్ఖులు పట్టినపట్టు విడువరనుట.

శాకద్వీపము, అం: చూ, ద్వీపములు.

శాకబిల్వకము, సం. వి. అ. పుం. వంగ*: చూ, వార్తాకము.

శాకము, సం. వి. అ. న. 1. కూర: (చూ, వ్యంజనము. 1.): తద్వి.— (౧. కడంబము—కదంబము. కలంబము; ౨. కట్వరము; ౩. వ్యంజనము; ౪. శిగ్రువు; ౫. కుకురము; ౬. సితావరము; ౭. హరితకము); (తె)-కూర, కూరకాడ, కూరనార; తద్వి.— ౧. (తె.)— కలగూర; ౨ (తె.)- కలగలపు-కలగల్పు, కలుసుఁగూర; ౩. (తె.)- తియ్యఁగూర; ౪. అనుపానము; ౫. కుకుభ, రాగిణి (చూ, మారిషము); ౬. జామాత; ౭. (తె.)- అలము, కూర; ౮. పృక్క. ౯. నాడి. (తె.)-కూరకాడ; ౧౦. ఈనెకు: శిర-సిర ౧౧. చూ, ఇగురుకూర: (చూ, పౌరక. 2). పుం. 2.=టేఁకు, పెద్ద టేఁకుమ్రాను*; చూ, శాకోటము; 3. చిఱుటేఁకు*: చూ, హంజిక; 4=టేఁకు. టేఁకుదీవి: చూ, లంక. 1; వా. 5: (తె.)—తాలింపు; 6: చూ, శక్తి. 1.

శాకాయవాస్యాత్, లవణాయవాస్యాత్, న్యా. కూరకా?ఉప్పునకా?

శాకిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఒకానొక పిశాచస్త్రీ: చూ, సోఁకుడు. 1; 2. పెరుఁగుతోఁటకూర*. చూ, మారిషము. తద్వి.—౧. కొయ్య తోఁటకూరకు.- విష్ణుశాఖము; ౨. ఎఱ్ఱతోఁటకూరకు—గుంజరి-గుజ్జరి-గుర్జరి, గుడకరి, రాగిణి*.

శాకునము, సం. వి. అ. పుం. 1. శకునశాస్త్రము: చూ, శాస్త్రములు; విణ 2. శకునసంబంధమైనది.

శాకునికుఁడు, సం.వి.అ.పుం.జీవాంతకుఁడు:చూ, వేఁటకాఁడు.

శాకోటము, సం, వి. అ. పుం; రూ-శాఖోటము, ఆపంచనఖము, కుష్ఠఘ్నము, కైశిక్యము, క్షీరనాళకము—క్షీరనాళము, ఖరచ్ఛదము, గంధమూలఘ్నము, గవాక్షి, గృహద్రుమము, ఘూకావాసము, పాలితము, వరదారువు. (తె.)—పెద్దఁకుబ్రాను, సిందురము. ("చూ, హాంజిక"); తద్వి.—౧. ఁకునకు: (చూ, సర్వతోభద్ర); ౨. పాలతేఁకునకు; (చూ, సర్వతోభద్ర); ౩. చిఱుతేఁకునకు: (చూ, హాంజిక); ౪. గుమ్మడుకు: (చూ, సర్వతోభద్ర.)*.

శాక్కరము, సం- వి. అ. పుం. ఎద్దు: చూ, వృషభము. 1.

శాక్తము, అం: చూ. మతములు.

శాక్తవ్యాకరణము, అం: చూ, వ్యాకరణములు.

శాక్తీకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: రూ-శక్త్యాయుధమును ధరించినవాఁడు: రూ-శాక్తికుఁడు.

శాక్తీకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-శాక్తికుఁడు.

శాక్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం. శక్తిమతప్రవర్తకుఁడు.

శాక్తేయబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, బ్రాహ్మణులు. (శైవబ్రాహ్మణులలో నొక తెగ. ఋగ్యజుస్సామశాఖా ప్రవర్తకులై ఆశ్వలాయన కాత్యాయనాపస్తంబాది సూత్రములకుఁ జెందినవారు. తంత్రోపాసకులు. "సర్వంశక్తి మయంజగత్." అను శక్తియందు సర్వస్రష్టుత్వాది కర్తృత్వమును స్థాపించి అర్ధనారీశ్వరుఁడగు శివునియందలి శక్త్యంశమును విశేషము విశ్వసించి వామాచారసంప్రదాయము నవలంబించియున్నవారు): చూ, శైవబ్రాహ్మణులు.)

శాక్యముని, సం.వి.ఇ.పుం.శాక్యబుద్ధదేవుఁడు;చూ.బుద్ధుఁడు.1.

శాక్యసింహుఁడు, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

శాఖ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కిర్మి, ప్రకాండము, ప్రలంబము, లత, విటపము, శిఖ. (తె.)-కొమ-కొమ్మ-కొమ్మె, మండ, లేట. తద్వి. ౧. శాఖ,స్కంధశాఖ. (తె.)-కవట,పెద్దకొమ్మ, పెనుఁగొమ్మ; ౨. ఉపశాఖ. (తె.)-అన, కళ, గోల, చివళ, చివర, చివ్వ, చువక, చువ్వ, జబర-జెబర, జూంపము, బలుగు, మండ, మల్లె, మెణత, మల్లె, రివట, రివ్వ, రెంబ-రెబ్బ-రెమ్మ, రొట్ట, లేట, సురిగ-సురిగె, సెల, సెలగ, సెలగొమ్మ, సోగ: ౩. చమరి, వీరుధము; ౪. వల్లవము, మంజరి, వల్లరి, విటపము; ౫. వితతశాఖకు:- (తె.)— మండ; ౬. రెండుకొమ్మల మొదలువకు:- (తె.-)వలవకొమ్మ, వంగ, పలవ, పాయగొమ్మ,ప్రగ్గ; ౭. (తె.)-మట్ట; ౮.ప్రూననకు: చూ, స్కంధము. 2; 2. వేదభాగమునకు:- చూ, వేదము. ౨౨. 3. చేయి: చూ, హస్తము; వా. బ. 4: చూ, శాఖలు.

శాఖలు, అం: (చూ, నాడులు. 1: చూ, గోత్రములు 13: చూ, వాఙ్మయము: చూ, వేదము.)

శాఖాచంక్రమణ న్యాయము, న్యా. ఒకకొమ్మ మీఁదనుండి యింకొకకొమ్మ యెక్కినసురీతి.

శాఖాచంద్ర న్యాయము, న్యా. ఆకాశమందున్న చంద్రుఁడు చెట్టుకొమ్మ దగ్గఱగానుండెనని చూపించినరీతి.

శాఖాదండుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అన్యశాఖా పాఠకుఁడు: చూ, సంతచెప్పువాఁడు.

శాఖానగరము,సం.వి అ.పుం ఉపనగరము,పేఁట:చూ,పెంట.4-5.

శాఖామృగము, సం. వి. అ. పుం. కోఁతి: చూ, వానరము.

శాఖి, సం. వి. న్. పుం. 1. చెట్టు (కొమ్మలుగలది): చూ, వృక్షము; 2. వేదము: చూ, వేదము. 1; 3 తురక: చూ, మ్లేచ్ఛుఁడు; విణ. 4. అంతర్భాగములుగలది.

శాఖోట, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, రూ-శాఘోట*.

శాఖోటకము, (సం. వి. అ. పుం. : చూ, రూ-శాఖోట*.

శాఖోపశాఖలు, జా. 1 ఒకకొమ్మకు బయలుదేరిన మఱికొన్ని చిన్నకొమ్మలు; 2. ఒక మాటవెంబడి దానితోఁగలసిన మఱియొక మాట. "శాఖోపశాఖవారి, వైఖరిఁదెలుపంగ." (శంతనూపాఖ్యానము.)

శాఘోట, సం. వి. అ. స్త్రీ: (రూ—శాఖోట—శాఖోటకము శాఘోటము—శాఘూటము—శ్వాఘోట—స్వాఘూటము), అక్షధరము, అధోపుష్పి, అధోముఖి, కరచ్ఛద-కరచ్ఛదము, కర్కటచ్ఛద, కౌశికోజ్యము, క్షురిక, ఖరపత్ర, గోజిహ్వా, చరచ్ఛద,జలవర్తనము,ఝూబుకము,పిచులము, భూతవాసము, సిందూరపుష్పి. తె—. పక్కియ-పెక్కె—ప్రక్క—ప్రక్కి—ప్రక్కె, బరివెంక.* (చూ, శాకోటము)

శాఘోటము, సం వి అ. పుం. 1.-పై.-;2:చూ, రూ-శాకోటము.

శాటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ=జడక. రూ-శాటిక. 1. యతిలో నగువాఁబట్ట: చూ, వస్త్రము. 1.—౮౨; 2. దుప్పటి: చూ, వస్త్రము. 1—౧౦౨.

శాటిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.—పై.—

శాఠ్యము, సం.వి అ.న.శఠత్వము, కపటము:చూ,సూక్ష్మము.2.

శాడ్వలము, సం. విణ: చూ, రూ-శాద్వలము.

శాణతనము, వా. మి. వి: చూ, సమర్థనము (జాణతనము అని కొందఱు).

శాణము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ-శాణి, శానము.=సాన. ఒఱగల్లు: చూ, సాన. 1-2-3.

శాణి, సం.వి.ఇ.పుం.సాన:చూ,రూ-శాణము.1 (చూ,రత్నములు)

శాణికుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సానలవాఁడు.

శాణితము, సం. విణ. సానపెట్టఁబడినది: చూ, శాతము. 2

శాతకుంభము, సం. వి. అ. న. 1. బంగారు: చూ, లోహము. 1; 2. ఉమ్మెత్త*: చూ, హాలాపుష్పము.

శాతనీవరాటి, అం: చూ, వరాట్యుపాంగములు. (అంగము 8.)

శాతము, సం. వి. అ. న. 1. రూ-సాతము. సుఖము: చూ, సంతోషము; విణ. 2. వాఁడి చేయఁబడినది: ఉత్తేజితము, క్షుతము,క్ష్ణుతము,తేజితము,నిశితము, నిశాతము, శాణితము. (తె.)-వాఁడి; 3. కృశించినది: చూ, విశీర్ణము. 2.

శాతల, సం. వి, అ.స్త్రీ. అంతిక అను ఓషధి.*: చూ, వృక్షము, రూ-సాతల-శాతలము.

శాతలము, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

శాతాతపస్మృతి, అం: చూ, మూలస్మృతులు.

శాతుఁడు, సం. వి. అ. పుం. రూ—ఛ్వాతుఁడు—ఛాతుఁడు, అమాంసుఁడు, అర్భకుఁడు, కృశుఁడు, జైవాతృకుఁడు, దుర్బలుఁడు. (తె.)—అతగుఁడు, ఎముకలవల్లు, చిక్కినవాఁడు, నల్లికనరము, పేద, బక్క, బక్కవాఁడు, బడుగు-

బడుగు, బెండుమానిసి, వక్కికట్టియ—వక్కికట్టె. (చూ, బీదవాఁడు.)

శాతోదరి, సం.వి ఈ.(స్త్రీ). 1. కృశించిన కడుపుగల ఆఁడుది. (కడుపు కృశించియుండుట భాగ్యవతీ లక్షణము): చూ, స్త్రీ; 2. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.

శాత్రవము, సం.వి.అ.న.1. శత్రుత్వము;2 శత్రుసమూహము.

శాత్రవుఁడు, సం. వి. అ. పుం. పగవాఁడు: చూ, శత్రువు.

శాదఘ్నము, సం. వి. అ పుం. 1. అంగారవల్లి-అంగారవల్లిక, అవకీర్యకము, ఆమిషము, ఉదకీర్యము, కరంజికము—కరంజము, కాకభాండి, క్షుద్రరస ఖలము, గుచ్ఛకరంజము, గుచ్ఛి, చిరిబిల్వము, ఛాయాప్రియము, ఛిత్తి, తమాలము, తిక్తగుంజ, ధృతమాలకము, నక్తమార(ల)ము, మంజరీ పుష్పము, మహాకరజము, మాతృనందనకము—మాతృవందనకము, లాజపుష్పము, విద్ధపర్కటి, సరఘ. (తె.)-కానుగు—క్రానుగు. తద్వి—౧. కంటఫల-కంటఫలము, మర్కటి, లతాకరంజము, వజ్రబీజకము, వీరాఖ్యము. (తె.)-తీఁగెకానుగు; ౨. షడ్గ్రంథము. (తె.)— గంట్లకానుగు; ౩. అంగారమంజరి-అంగారమంజి, అంగారవల్లరి, అంగారపల్లి, అంగారవల్లిక, కరతాళిక, కాకఘ్ని, కాక(స్త్రీ), కుబేరాక్షి. (తె.)- నిప్పువన్నెగుత్తులకానుగు. ౪. వల్లికరజము, (తె.)— కోఁతివన్నెకానుగు.

శాదము, సం. వి. అ. పుం. 1. లేఁతపచ్చిక, శష్పము*: చూ, హరిత (తృణము. 1); 2. కట్టరము, కర్దమము—కర్దము, కీర్తి, చికిలీలము, జంబాలము, జలకల్కము, జలేంద్రము, దమము, నిషద్వరము, పంకము, పద్ధతి,పలలము,పలితము. (తె.) అడుసు, అవుఁజు-ఔఁజు, అసలు, ఉబ్బలి-ఉమ్మలి, ఊబి, ఒండు, కేజు, చదుకు-చవుకు-చౌకు, జవుకు-జౌకు, జొతుకు, దమ్ము, పంకి, బంద, బందన, బాడి-బాడియ, బాడె, బురద, బెందడి, రొంపి, రొచ్చు-రొంచ్చు, వండదు-వండు, సుబ్బలి. తద్వి:—౧. గొప్పబురదకు:— ఘనజంబాలము. చులకము; ౨. పీటితోనుండు బురదకు:— దలాఢ్యము, పంకకర్వటము; ౩. (తె.)—పుజ్జు; ౪. వానబురదకు:— (తె.)—కర్దమము, పంకము. (తె.)—రొంపి, లతాము; ౫. తూములనుండిపాఱెడు మురికిబందకు:— (తె.)— రొచ్చు-రొంచ్చు; ౬. ఎండినబురదకు:—(తె.)—వండ— వండలి—వండు.

శాద్వలము, సం. విణ. 1. లేఁతపచ్చికకల దేశము: వల్లరము. (తె.)— కడిమడి: చూ, దేశములు.

శానము, సం. వి. అ. పుం. స్వర్ణచ్ఛేదన సాధన విశేషము: చూ, రూ—శాణము.

శానీనబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఉత్కళబ్రాహ్మణులు.(ఉత్కళులలో నొకతెగవారు శుక్లయజుర్వేదులై మాధ్యందిన శాఖకుఁజెందిన వారును, కృష్ణయజుర్వేదులై ఆపస్తంబసూత్రము కలవారునై యున్నారు: చూ బ్రాహ్మణులు.

శాపము, సం. వి. అ. పుం 1: అకరణి, అనక్షరము, అభియోగము, అభిషంగము—అభిష్వంగము—అభీషంగము, అవాచ్యము, ఆక్రోశనము-ఆక్రోశము, ఆక్షేపము, ఇంద్రకోశము, క్షరణము, గాలనము, గాలి, చోద్యము, పరిగ్రహము, లంభనము. (అవ్య.)- ఆజ్. (తె.)— అనరాని మాట, కసరు—కసురు, జోకు, తిట్టాట, తిట్టు, బండాట—బండాటము, బందు, బడవ—బడవా, బాస, బూతు, బూతుమాట, లంబిడి-లంబ్డి-లమిడి-లమ్డి, విశంగీలు. తద్వి:—౧. ఆక్షారణ; ౨. (తె.)-బండబూతు; 2 ఒట్టు: చూ, శపథము.

శాపించు, సం. స. క్రి.=సాపించు—సపియించు, తిట్టు: చూ, రూ—శపించు.

శాబకము, సం.వి అ.పుం.రూ-శాబము, పిల్ల, కూన: చూ,శిశువు.

శాబకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శిశువు

శాబము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—శాబకము.

శాబరము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ-సాబరము. లొద్దుగ*: చూ, హేమపుష్పకము (లొద్దుగు): 2. శివకృత తంత్ర విశేషము: చూ, తంత్రములు); విణ. 3.శబరసంబంధమైనది.

శాబాసు, వా. వి: చూ, రూ—సెబాసు.

శాబ్దము, సం. విణ 1. శబ్దసంబంధమైనది; అం. 2: చూ, తార్కికప్రమాణములు; 3: చూ, ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములు.

శాబ్దికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. శబ్దశాస్త్రము తెలిసినవాఁడు.

శాబ్దిలక్ష్యశరాభ్యాసవిలాసము, అం: చూ. ప్రమేయములు.

శామనము, సం. వి అ. న. 1: చూ, శాంతి. 2; 2. వధము: చూ, హింస. 1.

శామాకము, సం. వి. అ. పుం.=చామలు: చూ, సస్యము. 1.

శామిత్రము, సం. వి. అ. న. 1. జన్నము: చూ, హోమము, 3 (యజ్ఞము); 2. పశుబంధనము; 3. యజ్ఞపాత్రము: చూ, హరివాణము (పాత్రము. 6—౪౩.)

శామ్యేత్ప్రత్యపకారేణనోపకారేణ దుర్జనః, న్యా. దుర్జనుఁడు ప్రత్యపకారముచేశాంతిల్లునుగానియుపకారముచేశాంతిల్లఁడు.

శార, సం. వి. అ.స్త్రీ.=చాఱ.రేఖ,జీడిమామిడి*:చూ, ప్రవ.1.

శారంగము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వానకోయిల.

శారద, సం.వి.అ.(స్త్రీ).1:చూ,సరస్వతి;2.గౌరి:చూ,(పార్వతి.)

శారదగాఁడు, మి. వి: చూ, హాస్యగాఁడు,

శారదము, సం. వి. అ. పుం. 1. పచ్చపెసర*: చూ, స్తంబకరి (పెసర. ౫): పుం. 2. ఏఁడాది: చూ, సంవత్సరము; 3. ఏడాకులరఁటి: చూ, సువర్ణకదళి (రంభ. 1. ౮); విణ. 4. శరత్కాలమందుఁ బుట్టినది; 5. క్రొత్తది: చూ, హాస; 6, ప్రతిభలేనిది: చూ, నిష్కళ. 2.

శారది, సం. వి. ఈ. స్త్రీ 1. ఏడాకులరఁటి*: చూ, శారదము. 3; 2. పీరుపిప్పలి*: చూ, శౌండి.

శారభటము, సం. వి. అ. పుం. దినముయొక్క నాలుగవ భాగము: చూ, దినభాగములు (చూ, వాసరము.)

శారము, సం.వి.అ. పుం. 1. చిత్రవర్ణము: చూ, హరితము.1. (వర్ణము. 6-౮ ; 2 జూదపుసారె: చూ, వ్యవహారము. 4—౬; 3 గాలి: చూ, వాయువు; విణ. 4. చిత్రవర్ణము కలది: చూ, హరితము. 1. (వర్ణము. 6-౮.)

శారి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1.=సారియ. గోరువంకపిట్ట: చూ,

శారిక. 1; 2. యుద్ధార్థము ఏనుఁగుమీఁదఁబఱచిన పల్లము: చూ, హస్తి; 3. వ్యవహారవిశేషము; పుం. 4. = సారె. జూదిపుసారె. సొగటాలకాయ: చూ, వ్యవహారము. 4.

శారిక, సం. వి. ఆ స్త్రీ. 1. = సారియ—సారె: రూ-శారి, ఉత్కోశికము, కలహప్రియ, కాహలప్రియ, కురరము, గోకిరటి-గోకిరాటి, గోకిరాటిక, గోరంకువు, గోరాండిక, గోరాటక-గోరాటి, గౌరిక-గౌరీక, చిత్రనేత్ర, చిత్రపాద, చిత్రలోచన, చిత్రాక్షి, వచ. (తె.)— గోరంకి-గోరక-గోరవంక-గోరవక-గోరువంక-గోర-గోరంక-గోరంకి-గోరఁకి-గోరవంక-గోరింక—గోరువంక—గోర్వంక, బట్టికాఁడు, సారియ-సారె. తద్వి:—౧. కాదంబరి. (తె.)— అఁడు గోరింక: (చూ, పక్షి); ౨. కుణపి, విట్చారిక. (తె.)- పీతి గోరువంక; 2. నఖక్షతము: చూ, స్ఫుటత; 3. వీణలోనగు వాని వాయించెడు కొడుపు, నఖము, కొడుపు: చూ, శలాక.

శారిఫలము, సం. వి. అ. పుం. న. జూదమాడెడుపీఁట: అష్టాపదము (తె.)—చదరంగపు పలక, నెత్తపు పలక—నెత్త పలక, పలక, పాశి, పాశియ—పాశీ—పాశె. (చూ, వ్యవహారము. 4—౬.)

శారిబ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అనంత, ఉత్పల, ఉత్పలశారిబ, కన్యాగోపి, కరాళత్రిపుట, కాలానుసారి, కాష్ఠ, కాష్ఠకోష్ఠ, కృష్ణవల్లి-కృష్ణవల్లిక, గోపవధువు, గోపి, చందన, పత్రానిక-ప్రతానిక, ఫణిజిహ్వక, బస్త్రాంద్రి, వధువు, శారద, శ్యామ-శ్యామము. (తె.)—గూడపాల, దూడపాల, మామెన. తద్వి.—౧. సుగంధ—సుగంధి, గోపవల్లి, మూలభద్ర. (తె.)—సుగంధిపాల; ౨. ఉత్పలశారిబ; కాష్ఠశారిబ, గంధమూల, గోపి, సుగంధిమూలం. (తె.)—తెల్లసుగంధిపాల, మావలి; ౩. కృష్ణ, కృష్ణమూలి. (తె.)—నల్లసుగంధిపాల; ౪. (తె.)—అడవిమామెన*.

శారీరము, సం. వి. అ.పుం 1. కంఠస్వరము: చూ, స్వరము. 2; విణ. 2. శరీరసంబధమైనది:-శారీరికము, కాయికము.

శారీరి, అం: చూ, వ—రి—హీనతానములు (తానములు) (చూ, సర్వతానములు)

శారీరికము, సం.విణ. శరీరసంబంధమైనది: చూ, శారీరము. 2.

శార్కరము, సం. వి. అ. పుం. 1. పాలనురుగు:- నురగ—నురుగు, ఖర్గికము: చూ, స్తన్యము; విణ 2, మొరము గలది (నేల): చూ, హరిప్రియ. 2 (భూమి. 1—౯౨.)

శార్ఙదేవుఁడు, అం: చూ, శాస్త్రప్రవర్తకులు.

శార్ఙ్గము, సం. వి. అ. న. =సింగిణి. 1. విష్ణువు యొక్క విల్లు: చూ. హేతి. 4; విష్ణుపంచాయుధములు (బాణము 1-౭౮); 2. విల్లు: చూ, హేతి. 4 (బాణము. 1-౩౭); విణ. 3. శృంగసంబంధమైనది.

శార్ఙ్గి, సం.వి. న్.పు. శార్ఙ్గమనుధనుస్సు కలవాఁడు, వెన్నుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1.

శార్దూలము, సం. వి. అ. పుం. 1. పులి:- కర్బురము, కర్వరము, గుహాశయము, ఘోరదర్శనము, చండకము, తరస్వి, ద్వీపి, పంచనఖము, పండరీకము, పృదాకువు, భయానకము, వ్యాఘ్రము, వ్యాడము—వ్యాళము, శ్వాపదము. (తె.)—కోల్పులి, చాఅల మెకము, తెబ్బగా వు దువ్వి-దువ్వు, పసితిండి, పులి, పెద్దపులి, బల్‌చాఱల మెకము, బెబ్బులి, మువ్వగలవన్నె మెకము, మువ్వన్నె మెకము, మెకముల తిండి, వాలము—వాలాము, వేగి. తద్వి —౧.అఁడుపులికి: కర్బరి; ౨. పులిపిల్లకు:- అర్ధము; ౩. అల్పశార్దూలము, చిత్రకము, చిత్రకాయము, చులుకము, ద్వీపి, పృధాకువు. (తె.)—చిఱుత, చిఱుతగండు, చిఱుతపులి—చిఱుప్పలి, దువ్వి—దువ్వు; ౪. ఆకుచిఱుత; 2. ఏట్రింత: చూ, వ్యాఘ్రాటము; అం. 3.శార్దూలవిక్రీడితము: చూ. వృత్తము. 1.("మ, స, జ, స, త, త, గ. 13 యతి. 21 ఛందస్సు.")

శార్దూలవాహనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. పూర్వజైనవిశేషము: చూ, బుద్ధుఁడు.

శారూలవిక్రీడితము, అం: చూ, వృత్తము. 1.(చూ, శారూలము 3.)

శార్దూలుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. ఒక అసురుఁడు: చూ, సురారి.(రాక్షసుఁడు. 1); 2.(ఉత్తరపదమైనచో) శ్రేష్ఠుఁడు: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు.

శార్వరము, సం. వి. అ. న. 1. కటిక చీఁకటి: చూ, శ్యామిక, 1; విణ. 2. చంపునది: చూ, హింస.

శార్వరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, రాత్రి; న్. పుం. 2; చూ, సంవత్సరములు.

శాల, సం. వి. అ. స్త్రీ =సాల. 1. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1; 2. చావడి: చూ, సదనము. 1; తద్వి.—౧. ఇంటిలోని భాగము: చూ, సదనము. 1; ౨. పసువులసాల: చూ, సదనము. 1; 3. పెనుఁగొమ్మ: చూ, శాఖ. 1-౧; 4. ఒక చెట్టు:- (తె.)—పేకటురము, పేరెడు*: చూ, వృక్షము.

శాలంకాయనుఁడు, సం, వి. అ. పుం. నందికేశ్వరుఁడు, తాండవతాలికుఁడు.

శాలపర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ-సాలపర్ణి*.

శాలభంజిక, సం.వి అ.స్త్రీ.కొయ్యబొమ్మ: చూ, రూ-సాలభంజిక,

శాలము, సం. వి. అ. పుం. వేగముగాఁబోయెడు చేప: చూ, మత్స్యము. 1.

శాలవము, సం. వి. అ. పుం. లొద్దుగ*: చూ, హేమపుష్పకము. (లొద్దుగు.)

శాలామృగము, సం. వి. అ. పు. 1. కుక్క: చూ, శునకము; 2. నక్క: చూ, సృగాలము.

శాలావృకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-సాలావృకము.

శాలి, సం. అప. న్. 1. ఒకప్రత్యయము. "బుద్ధిశాలి, ధీశాలి" మొ; వి. ఇ. పుం, 2 వరి. శాలియనుసస్యము: చూ, సస్యము. 1; 3 గంధమార్జాలము: చూ, సూచకము. 5 (మార్జాలము); విణ. 4: చూ, హృద్యము.

శాలికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. = సాలె-సాలీఁడు: చూ సాలెవాఁడు; 2: చూ, సుంకరి.

శాలిని, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("మ, త, త, గగములు. 7 యతి. 11 ఛందస్సు".)

శాలివాహనరాజు, సం. వి. న్. పుం. కుమారపాలుఁడు: చూ, రాజు. ౪౦.

శాలివాహనశకము, అం: చూ, శకములు.

శాలిహోత్రము, సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము: చూ, హయము.

శాలిహోత్రుఁడు, సం. వి. అ.పుం,ఒకసిద్ధుఁడు: చూ, సిద్ధుఁడు.

శాలీనుఁడు, సం. విణ దిట్టతనములేనివాఁడు: చూ, వ్రిఁకె.

శాలువు, వా. వి: చూ, రూ-సాలువు.

శాలూకము, సం. వి. అ. న. 1. తామరమొదలగువానిదుంప: చూ, సహస్రపత్రము; 2. జాజీఫలము, జాతిఫలము, జాతికోశము. (తె.)—జాజికాయ.

శాలూరము, సం. వి. అ. పుం. రూ—సాలూరము. కప్ప: చూ, హరి. 11.

శాలేయము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సదాప*; 2. అడవిసదాప*: చూ, సదాప; విణ. 3. (రాజనములు పండునది) పొలము: చూ, హరిప్రియ. 2 (భూమి. 1.)

శాల్మలి, సం, వి. ఇ పుం. స్త్రీ. రూ-శల్మలి. 1:—కంటకాశి, కంటకి, కంటద్రుమము, కదళ, కర్కశ, కుకూటి-కుక్కుటి, చిరజీవి, చిరాయువు, తూలఫల, దీర్ఘాయువు, దురారోహ, పిచులము, పిచ్ఛిల, పుష్పరమ్యత్వక్క, పూరణి, మాతులద్రుమము, మోచ, రక్తపుష్పిక, వయస్థ, శారద. (తె.)—బూరుగ-బూరుగు—బూరువు*. తద్వి.—౧. కూశాల్మలి, కుశాల్మలి, హంసమోచ. (తె.)—పిన్నబూరుగు; ౨. (తె.)—కుక్కబూరుగు; ౩. కూటశాల్మలి, రోచనము. (తె.)—కొండబూరుగు, వారిజము*; 2: చూ, ద్వీపములు. (ఇందులనదులకు: చూ, నది (౨) ౨); 3: చూ, హరివాహనుఁడు; 4: చూ, నరకములు.

శాల్మలిశలాటువు, సం. విణ. (ఉ):- కర్కటము. (తె)—బూరుగుకాయ.

శాల్మలీవేష్టము, సం. వి. అ పుం: అజమోద, అజమోదిక, నిర్యాసము, పిచ్ఛ, మోచారసము. (తె.)-బూరుగుబంక.

శాశిత, సం. వి. ఋ.పుం: చూ, శాస్త 3. (శాశితుఁడు అనియు)

శాశ్వతము, సం. విణ. అజరము—అజర్యము, అక్షతము, అక్షయము, అక్షీణము,అప్రతిహతము,ధ్రువము, నిత్యము, సదాతనము, సనాతనము, స్థాణువు, స్థిరము (తె.)-నిజము, నిలుపు, నిలువరము-నిలువారము-నిలవరము-నిల్వరము, నెప్పు, పొలుపు, మొక్కలము-మొగ్గలము, సతము. తద్వి.-౧. ప్రతిష్ఠితము; ౨. అనశ్వరము, అవశ్యము, ఆద్యంతరహితము, నిత్యము, శాశ్వతము; ౩. క, క్షతము, జమ్, ఛ, దురత్యయము, నిజము, నియతము, నిరత్యయము, శుచి; ౪. నిలుకడైనది:- చూ, స్థిరము. 4.

శాశ్వతుఁడు, సం. వి. అ పుం. అక్షరుఁడు, సదాతనుఁడు, సనాతనుఁడు, స్థిరుఁడు (తె.)-చెడనివాఁడు (చూ,స్థిరుఁడు")

శాష్కులుఁడు, సం. విణ: చూ, రూ-శౌష్కలుఁడు.

శాష్కులికము, సం. వి. అ న. చక్కిలముల సమూహము: చూ, సమూహము (భక్ష్యము).

శాష్కులికుఁడు, సం. విణ: ఆమిషాశి, మాంసాశనుఁడు, మాంసాహారి. (తె)- శాదమేపరి, పొలసుదిండి. తద్వి.-శాష్కలుఁడు-శౌష్కలుఁడు.

శాసకుఁడు, సం, విణ. శాసించువాఁడు: శాస్త.

శాసనము, సం. వి. అ. న. 1. రాజు తానుదానముచేసినభూమికై వ్రాసియిచ్చిన కవులు, భూదానధర్మశాసనపుపట్టా (అనికొందఱు), రాజశాసనము, శిలాశాసనము (అనిమఱికొందఱు); 2. ఆజ్ఞ: చూ, నెలవు; 3. శిక్షించుట: చూ, శిక్ష. 2; 4. ఆజ్ఞ, చట్టము, లా: చూ, శాస్త్రములు; వా. 5. ఫర్మానా-ఫర్వానా; వా. 6. విల్లు, వియులు, వీలు. "మరణశాసనము" 7. ఏర్పాటు: చూ, సత్యము. 1.

శాసించు, సం. స. క్రి. 1. ఆజ్ఞాపించు, విధించు: చూ: నెలవిచ్చు; 2: చూ, శిక్షించు; 3. తిట్టు: చూ, శపించు.

శాస్త, సం. వి. ఋ. పుం. 1: చూ, బుద్ధుఁడు. 1; విణ. 2. శాసించువాఁడు: శాసకుఁడు; 3. శిక్షకుఁడు, అవ్యవసాయవంతుఁడు, దేశకుఁడు,శాసిత,శాసితుఁడు,సంనస్తుఁడు.

శాస్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. శాసనము: చూ, శిక్ష. 2; 2: చూ, శాస్త్రము. 1.

శాస్త్రకృత్తు, సం. వి. త్. పుం. ఋషి: చూ, సన్న్యాసి.

శాస్త్రప్రవర్తకులు, అం. శివుఁడు, పార్వతి, బ్రహ్మ, విష్ణువు, నందీశ్వరుఁడు, దత్తిలుఁడు, కోహలుఁడు, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, నారదుఁడు, హనుమంతుఁడు, వినాయకుఁడు, కుమారుఁడు, బృహస్పతి, అర్జునుఁడు, రావణుఁడు, బాణాసురుఁడు, ఉషాకన్య, ఉత్తర, వశిష్ఠుఁడు, భారద్వాజుఁడు, చ్యవనుఁడు, శాండిల్యుఁడు, శుక్రుఁడు, గౌతముఁడు, శార్ఙ్గదేవుఁడు, సోమేశ్వరుఁడు అభినవగుప్తుఁడు 27. మొదలగువారు.

శాస్త్రము, సం.వి. అ న=చట్టము (దీనిచేతశిక్షింపఁబడును.) 1. నియమనగ్రంథము: కల్పము, కార్మకము, కోశము, తీర్థము, దర్శనము, దృష్టాంతము, పురుషము, ప్రస్థానము, మతము, శమ్, శాసనము, శాస్తి, శ్రుతము, సంహిత. తద్వి.—౧: (చూ, శాసనము. 3.); ౨: (చూ, శాస్త్రములు); ౩: (చూ, శాసనము. 4); 2. ఆజ్ఞ: చూ, నెలవు; విణ. 3 శస్త్రమువలనఁగలిగినది; అం 4: చూ, వాసనలు

శాస్త్రములు, అం. 1: (షట్‌శాస్త్రములు:—శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పము. (తర్కము, వ్యాకరణము, ధర్మము, మీమాంస, వైద్యము, జ్యోతిషము అని మఱియొకక్రమము); 2: చూ, విద్యలు. 3: చూ, ఉపవిద్యలు: 4: చూ, వాఙ్మయము; 5: చూ, వేదము; (౧. శిక్ష=దండనము; ౨. వ్యాకరణము=తంత్రము, లక్షణము, వ్యాకరణము. (తె.)- లక్కనము-లచ్చనము.) (తద్విశేషములు.—౧. శకునప్పు; ౨.ప్రమాణము; ౩. సాముద్రికము; ౪. హోర; ౫. వాస్తు; ౬. మల్ల; ౭. సూత; ౮. వైద్య; ౯. శకున; ౧౦. స్వర (శారీర); ౧౧. శకునశాస్త్రాదులు ఉపవిద్యలు అను శబ్దమునందుఁ జూడ వలయును.);

౧౨. వేదాంగమగు వ్యాకరణశాస్త్రము; అంగవిద్య. (చూ, శాస్త్రము. 1.)

శాస్త్రలక్షణములు, అం. స్వరము, వర్ణము, పదము, ధాతు కృత్తులు, తద్ధితములు, కృత్ప్రత్యయములు, తద్ధితము, కారకము, సమాసము. (10)

శాస్త్రవిదుఁడు, సం. విణ. (ద్). శాస్త్రము తెలిసినవాఁడు: అంతర్వాణి, ప్రామాణికుఁడు. శాస్త్రి —తద్వి.—జైన శాస్త్రజ్ఞునకు వారికుఁడు. (చూ, సమర్థుఁడు.)

శాస్త్రాద్రూఢిర్బలీయసీ, న్యా. శాస్త్రముకన్న రూఢిబలవత్తరము. "యోగాద్రూఢిర్బలీయసీ" అనియుఁగలదు.

శాస్త్రాభ్యాసము చేయించినవారు, అం: చూ, ఉపదేశికులు.

శాస్త్రి, సం. వి. న్. పుం: చూ, శాస్త్రవిదుఁడు.

శాస్త్రీయము, సం. విణ. శాస్త్రసంబంధమైనది.

శాస్యము, సం. విణ. శాసింపఁదగినది.

శి

శింఘాణము, సం. వి. అ. న. రూ—సింహాణము. 1. ఇనుప చిట్టెము: చూ, లోహము. 1—౧౫. తద్వి—మండూరము; 2. రూ—సంఘాణము—సింహాణము. (తె.)- చీమిడి, చీఁదు; 3. కాచప్రాతము. అవిలి. చూ, హరివాణము. (పాత్రము 6-౫.)

శింజ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. వింటినారిమ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2; 2. అందెలమ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2.

శింజానము, సం. విణ. శింజయనుధ్వనిగలది.

శింజితము, సం. వి. అ. న భూషణములమ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2.

శింజిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. వింటినారి చూ, స్థావరము. 1; 2. కాలియందె: చూ, భూషణము. 2.

శింబ, సం. వి. అ. స్త్రీ. పెసలులోనగువానిపై పొట్టు: రూ—శింబి-సింబ-సింబి, శమి, డాకిని, దుందువు. (తె.)- కాయ, పొట్టు, బుసి, బూగర. తద్వి.—౧. పెసరపొట్టు; ౨. కంది పొట్టు; ౩. సెనగపొట్టు. మొ. (చూ, బరడు. 1.) (చూ, పెసర.)

శింబళి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ = సంబెళ చూ, పమ్మెట.

శింబి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. =చెమ్మ. (తె.)- చెమ్మ, తంబతమ్మ*. తద్వి.—వల్మీకశింబి. (తె.)- పుట్టచెమ్మ, పుట్టతమ్మ.*; 2: చూ, రూ-శింబ.

శింబికము, సం. వి. అ. పుం. నల్లపెసలు: చూ, పెసర*.

శింశప, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, రూ-శింశుప*.

శింశుప, సం. వి. అ. స్త్రీ: రూ-శింశప, అగరువు-(అగురువు), కాముకము, కాలానుసార్యము, కృష్ణశార, కృష్ణశారము-కృష్ణసారకము, కృష్ణసారము, గురునాభము, జోంగకము, తీక్ష్ణసారము, నటము, పిచ్ఛిల, ప్రసారణి, బింబచ్ఛద, భస్మగర్భ, మండలచ్ఛదము, మహాశ్యామము. (తె.)- ఇరుగుడు-ఇరువుడు, నల్లదిరిసెనము (అనికొందఱు)*. తద్వి —౧. కృష్ణశింశుప, పీసము, వీరవృక్షము. (తె.)- నల్లయిరుగుడు; ౨. కుశింశప-కుశింశుప, కపిల, భస్మగర్భ. (తె.)- కంపిఱుగుడు—కంపుటిరుగుడు: ౩, కపిలశింశుప, కపిలాక్షి, కుశింశప-కుశింశుప, సారిణి. (తె.)-పచ్చయిరుగుడు; ౪ శ్వేతపత్రము. (తె.) తెల్లయిరుగుడు*. (ఇరుగుడు-రూ-ఇఱుగుడు)

శింశుమారము, సం. వి. అ. పుం. రూ—శిశుమారము. 1. మొసలి: చూ, మత్స్యము. 1—౩; 2. నీరుకోఁతి: చూ. వానరము; 3. నీరుద్రిమ్మరి: చూ, మత్స్యము. 1—౧౦.

శిక్కుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అవ్యవసాయవంతుఁడు, శాస్త్ర.

శిక్యము, సం. వి, అ. న. =చిక్కము, 1 కావడియుట్టి; (తె.)- ఉట్టి, చిక్కము; 2. కావడిమట్టు:- కాచము. (తె.)— ఉట్టి, కావడిమట్టు. తద్వి.—త్ర్యంగటము; 2 = చిక్కము. ఒక రకము కావడియుట్టి: (తె.)—ఉట్టి, చిక్కము; 3 ఏనుఁగు చను మొనలఁబుట్టెడి మదము: చూ, గజమదములు.

శిక్యితము, సం. విణ. ఉట్టియందుంచఁబడినది:- కాచితము.

శిక్ష, సం. వి. అ. స్త్రీ: (చూ, షండగములు: చూ, అంగము. 9: చూ, వేదాంగములు: చూ, ఉపవిద్యలు: చూ, వాఙ్మయము.) 1. దోషనివృత్తికిశిక్ష:— పాచనము, ప్రాయశ్చిత్తము. (తె.)—పాచితము-ప్రాచితము; 2. శిక్షించుట:- అపచితి, క్రియ. దండనము, దండము, దమధము, నిష్కృతి, పాచనము, ప్రాయశ్చిత్తము. (తె.)—దిద్దుగడ, దిద్దుడు, దిద్దుపాటు, దిద్దుబడి, పాచితము-ప్రాచితము. తద్వి.—౧. ఉపగ్రహము, కరమరి, బంది. (చూ, బంది); ౨. వరకము; 3. విద్యాభ్యాసము; అం. 4: చూ

శిక్షాకాలములు, అం:- ఉపవేశకాలము, చేష్ట, బడబాలోకనౌత్సుక్యము, వితత దురుద్ధానము, విమార్గగమనము, చిత్తచాంచల్యకాలము. (12).

శిక్షాత్యాగము, అం: చూ, శిక్షాకాలములు.

శిక్షించు, సం. స. క్రి:- శాసించు. (తె.) మందలించు.

శిక్షితాక్షరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: అక్షర కుఁడు, కావ్యకర్త.

శిక్షితుఁడు, సం. విణ. 1. శిక్షింపఁబడినవాఁ కారితుఁడు, దండితుఁడు, ప్రణతుఁడు, త వానికి;- దండుఁడు; ౨. దండింపఁదగిన 2. నేర్పరి: చూ, సమర్థుఁడు.

శిఖ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. = సిగ. జు తద్వి.—జుట్టునకు:—శిఖ: (చూ, సి చూ, సిక. 1; 3 జ్వాల: చూ, హుతాశ 4. కొన: చూ, సుద; 5. ఈఁద: చ చూ, శాఖ. 1; 7. తలిగొఱ్ఱు*: చూ, హాయనము. 2; 9. కా సిగ. 3; 10. సిగబంతి: చూ

శిఖండకము, సం. వి. అ. ష 2: చూ, రూ-శిఖండము

శిఖండము, సం. వి. అ.

కలాపము,పింఛము, పిచ్ఛము, బర్హము. (తె.)-పించియము-పించెము-పీఁచము, పెంచము, పురి.

శిఖండి, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అడవిమొల్ల*: చూ, హరిణి. 5; న్. పుం. 2. ధృష్టద్యుమ్నునియన్న; 3. నెమలి: చూ, శిఖి. 2; 4. నెమలిపురి: చూ, శిఖండము; 5. కోడి: చూ, నెలుకాలుది(పుంజు); 6.అమ్ము: చూ, హేతి. 4(బాణము. 1.)

శిఖండిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తెల్లగురిజ*: చూ, శ్వేతపాకి.

శిఖధరుఁడు, సం.వి.అ.పుం.పూర్వజైనవిశేషము:చూ,బుద్ధుఁడు.

శిఖరము, సం. వి. అ. పుం. న. 1.=సిగరము. కొండకొన. ఐ, ఐక్యము, కంకణము, కూటము, కూలము, జిష్ణువు, శృంగము, శేఖరము. (తె.)—కొండకొన, కొండకొమ్ము, కొండసిక, కొపురు, కొప్పరము-కొప్రము, కొమ్ము, పేటు, మోరు, సిగరము. తద్వి.-౧.కపిశృంగము; ౨.ప్రాగ్భారము. (చూ, సుద); 2 = చివర. చెట్టుకొన: చూ, సుద; 3=చివర. మంచపుకోడుకొన: చూ, సుద; 4=చివర. కొన: చూ, సుద; 5. కచ్చ (అనికొందఱు)(చూ, వశి ౧-౨-౩-౪); 6. పండిన దానిమ్మవిత్తువంటి కెంపుతునుక; 7. శిలావిశేషము: చూ, స్థూలోచ్చయము(రత్నములు); 8. అభినయహస్తవిశేషము: చూ, వ్యంజకము. 1; అం. 9: చూ, అసంయుతహస్తములు.

శిఖి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). గౌరి: చూ, పార్వతి. 1.
...: చూ, అస్త్రములు.
...సం. 1. కొండ: చూ, పర్వతము; 2. చెట్టు:
3. ఉత్తరేను*: చూ, శైఖరికము;
...ము*.
అ. పుం: జిల్లేడు*: చూ, వికిరణము. 2.
స్త్రీ. 1. = సిగరి. చల్లపులుసు: చూ,సిగర:
... 1. ("య, మ, న, స, భ, వగణములు.
...దస్సు"); 3. ఉత్తమస్త్రీ: చూ, స్త్రీ:
...మావళి, కాలిక. (తె.)—అరు—ఆఱు,
...ఱు; 5. మల్లె*: చూ, హసంతి. 2.
...శిఖ, ఇంద్రశిఖ, యమశిఖ. వరుణశిఖ,

... ఉ. పుం. దీపస్తంభము: చూ, నెమ్మె.
... వి. అ. పుం: చూ, సీకాయ.
... వి. త్. పుం. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.
... పుం. నెమలి: చూ, శిఖి 2.
...1. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1; 2.నెమలి:
...నము, అహిద్విషము, అహిభుక్కు, కలాపి, కాంతపక్షి, కాలకంఠము, కుమారవాహిని, కృకవాకువు, కేకా... గంధవహాము, గర్భవ్రతము-గల...క్షము, చిత్రపింగలము, చిత్ర... నీలకంఠము, బర్హి, బర్హిణము, మయూరము, మేఘనాదాను... వీరంధరము, శతపత్రము, ...లపక్కి, కప్పుఁగుత్తుక పుల్గు, చిలువతిండి, జుట్టుఁబులుఁగు, నట్టుపులుఁగు—నట్టువపులుఁగు నట్టువపిట్ట, నమిలి-నమ్మి-నెమ్మి-నెమలి-నెమిలి—నెమ్మిలి-నెవిలి, పాఁవమేపరి, పాఁపమేపుడు, పురిడిపిట్ట, పురిపులుఁగు, పురివిదర్చుపిట్ట, పురివిప్పియాడెడు పులుఁగు. తద్వి:—౧. అఁడునెమిలికి:— కేకి; ౨. తిలమయూరము నకు:—గురుంటకము, తిలమయూరము; ౩. నెమిళ్లగుంపు నకు:-మాయూరము; 3. కోడి: చూ, నెలుకాలుది (పుంజు); 4. చెట్టు: చూ, వృక్షము; 5. కేతువు: చూ, సుకేతనము; 6. అమ్ము: చూ, బాణము. 1; 7. ఎద్దు: చూ, వృషభము. 1; విణ. 8. సిగగలవాఁడు.

శిఖికర్పూరన్యాయము, న్యా. కర్పూరము, అగ్నిహోత్రము తేజస్సునిచ్చి రెండును కనబడకుండ పోవునటు.

శిఖిగ్రీవము, సం. వి.అ.న.మయిలుతుత్తము:చూ,రసాంజనము.

శిఖిధ్వజము, సం, వి. అ. న: చూ, పొగ.

శిఖిధ్వజుఁడు, సం. విణ. కేతువు: చూ, సుకేతనము.

శిఖిముఖి, సం వి.న్.పుం. చెకుముకిఱాయి:చూ,స్థూలోచ్చయము. 1. (రత్నములు. ౧-౨-(౧)

శిఖివాహనుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, స్కందుఁడు.

శిగ్రుజము, సం. వి. అ. న. మునగవిత్తు.

శిగ్రువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. మునగ*: అక్షిబము-అక్షీబము-అక్షీవము, అసారము, అవదంశక్షమము, కటుకందము, కాక్షీవకము, కాక్షీవము, కామపీళము, కృష్ణగంధ, కృష్ణశిగ్రువు, క్షమాదంశము, గంధకము, ఘటచ్ఛదము, ఘనపల్లవము, ఘనపుష్పము, చక్షుష్యము, తీక్ష్ణగంధము, బహుళపల్లవము, మోచకము-మోచము, యువతి, శోభాంజనము. (తె.)— మునగ-మునుగ*. తద్వి:—౧. మునగకాయకు:- జాలకము; ౨. మునగవిత్తునకు:- గరాత్మకము, శ్వేతమరిచము; ౩. ఉదది, శమి, గృంజనము, మురంగి, మూలకదళ, వనశిగ్రువు, సునాథము, హరితము. (తె.)—అడవిమునగ, కారుమునగ-కార్మునగ*; ౪. కృష్ణబీజము, కేసరి, గర్భపాతకము, గుగ్గులువు, గుడశిగ్రువు, మధుశిగ్రువు. రక్తశిగ్రువు, రక్తశోభాంజనము. (తె.)— ఎఱ్ఱమునుగ, తీమునగ-తీయమునగ-తియ్యమునగ*; 2. కూర, చూ, శాకము. 1.

శితద్రువు, సం. వి. ఉ. స్త్రీ: చూ, రూ—శతద్రువు.

శితము, సం.విణ 1. వాఁడియైనది: కటువు, తీక్ష్ణము,ప్రచండము, రౌద్రము. (తె.)-చులుకు, వాలారు, వాలిక. తద్వి:- వాఁడి చేయఁబడినది అనుటకు (చూ, శాతము. 2); 2. బక్కయైనది: చూ, విశీర్ణము. 2.

శితశూకము, సం.వి.అ.పుం. యవధాన్యము: చూ, ధాన్యము ౩౫.

శితసారకము, సం. వి. అ. పుం, తుమ్మికి*: చూ, స్ఫూర్జకము.

శితాగ్రము, సం. వి. అ. న. చెట్టుముల్లు: చూ, రూ-సితాగ్రము.

శితి, సం. విణ. (ఇ.) 1. తెల్లనిది: చూ, హారితము. 1. (వర్ణము. 6-౫-(౧.); 2. నల్లనిది: చూ, వర్ణము.6-౬-(౧.)

శితికంఠుఁడు, సం. వి. అ. పుం. కఱకంఠుఁడు: చూ, శివుఁడు 1.

శితుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శుక్రుఁడు.

శిథిలము, సం. విశే. 1. సంధులువదలినది: శైథిల్యము, శ్లథము. (తె.)-అలుగుతప్పు-అలువుతప్పు; అం. 2: చూ, ముఖరజ్జువులు.
శిథిలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ =చెద-చెదలు: చూ, పిపీలిక.
శిపివిష్టుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1; 2: చూ, శివుఁడు; 3: చూ, బట్టతలవాఁడు; 4: చూ, కుష్ఠి.
శిప్ర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గంగ: చూ, హ్రాదిని (నది.)
శిఫ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: రూ-శిఫము, అవరోహము, జట, బుధ్నము, మూలము. (తె.)-ఊఁడ, వడుగొమ్మ (చూ, వేరు); 2. వడుగొమ్మ; 3. తామరదుంప: చూ, సహస్రపత్రము; 4: చూ, మాంసి. 1; 5. ఏఱు: చూ, హ్రాదిని (నది.)
శిఫము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—శిఫ. 1.
శిబి, సం. వి ఇ. పుం. 1. హింసించెడి పశువు; 2. శిబిచక్రవర్తి: చూ, రాజు. ౩౨.
శిబిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పల్లకి: చూ, సవారి.
శిబిరబ్రాహ్మణులు, అం. సారస్వతులలోని మూఁడవతెగవారు: చూ, అనుగోత్ర బ్రాహ్మణులు (బ్రాహ్మణులు.)
శిబిరము, సం. వి.అ. న. 1. దండువిడిసినచోటు: చూ, స్కంధావారము. 1; 2. డేరా: చూ, సదనము. 1.
శిర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నరము: చూ, రూ—సిర. 1; 2. ఈనె: చూ, శాకము. 1—౧౦. (పొరక)
శిరఃకంపనము, అం: చూ, గాయకదోషములు.
శిరఃక్రియలు, అం. ధుతము, విధుతము, ఆధూతము, అంచితము, కంపితము, ఆకంపితము, పరావృత్తము, అవధూతము, అధోముఖము, నికుంచితము, ఉత్క్షిప్తము, లోలితము, పరివాహితము, సమము, ఆలోలితము, ఉద్వాహితము, సౌందర్యము (17) (చూ, శిరోభేదములు.)
శిరము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ-శిరసు-శిరస్సు-శీర్షము. = సిరసు: ఉత్తమాంగము, క, కంబు, కరంకము, కరణత్రాణము, ఇ. పురువు, మస్తకము-మస్తము, ముండము, మూర్ధము, వరాంగము. శిరసు-శిరస్సు-శీర్షము. (తె.)—అవుదల-బొదల, తల, తలకాయ, తలాటము, నెత్తి, నెత్తికాయ, పోలు, బుఱ్ఱ, బుఱ్ఱకాయ, సిరము-సిరసు. తద్వి:-౧. తలవెనుకటిభాగమునకు:— అవటువు, కృకాటిక, ఘాటఘాటము-ఘాటి-ఘాటిక, సీమ. (తె.)-పెడతల; ౨ (తె.)-బోడిగుండు, బోడితల; ౩. (వెండ్రుకలు గొఱుగఁబడిన) తల: (తె.)- గుండు; ౪. బ్రహ్మరంధ్రమునకు; చూ, నోడు; ౫. లోమెదకు:- వరుటము. (తె.)- లోమెద. ౬. శిరోధి: (చూ, మెడ. 1.); ౭. (చూ, మెదడు). ౮. కోడితలకు; అ. 2. పిప్పలివేరు: చూ, శౌండి; న్. న. 3. రూ-శిరసు-శిరస్సు. తల: చూ, శిరము. 1; 4. శిఖరము: చూ, సుద; 5. సేనాగ్రము: చూ, సేన. 1; 6. బుద్ధి: చూ, హృచ్ఛేఖము. 2; 7: చూ, శైర్షికము; 8. చెట్టుకొన: చూ, సుద; అం. 9: చూ, తాడితాంగములు; 10: చూ, లక్షణాంగములు. (తల:-"బుడుపులుగలిగి నరములుగనఁబడుచు మిక్కిలియెండినట్లున్న దరిద్రుఁడై కష్టమనుభవించును. విశాలమైనరాజగు. మచ్చయున్న రాజ్యలాభమగు"); 11: చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు. ("శిరమునడుమ సుడియున్న విధవయగు. పిరివిస్తైన నల్పాయువగు."); 12: చూ, నాట్యోపయోగములైన యంగములు. (చూ, శిరఃక్రియలు—శిరోభేదములు). 13: చూ, శరీరాంగములు.
శిరశ్చాలి, అం: చూ, గతివిశేషములు.
శిరసావహించు, సం. స. క్రి. 1. తలయందు ధరించు: చూ, స్వీకరించు. 3; వా. 2. అంగీకరించు: చూ, సమ్మతించు: 3. తీసికొను.
శిరస్కము, సం. వి. అ. న. 1. కిరీటము: చూ, సీసకము. 1; 2. కవచము: చూ, వారవాణము.
శిరస్త్రము, సం. వి. అ. న. —పై.—
శిరస్త్రాణము, సం. వి. అ. న. —పై.—
శిరస్యము, సం. వి. అ. పుం. స్నానాది సంస్కారముచేత గరగరికయైన తలవెండ్రుక; చూ, వెండ్రుక. ౨౧.
శిరస్స్యూతము, సం. వి. అ. వ. ఉష్ణీక్తకము, పాదములదాఁక నుండెడి అంగి: చూ, వస్త్రము.
శిరాలుఁడు, సం విశే. లావునరములుగలవాఁడు.
శిరీషపత్ర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గినియ*: చూ, శుకనాసము. 1.
శిరీషము, సం. వి. అ. పుం = గిరిసెనము*: అంధులము, ఈశవాచకము, కపీతనము, కర్ణపూరము, తర్ణకము, భండిభాండి-భండిరము-భండీరము, భండీలము, వాటిక, శుకము, శ్యామపర్ణ. (తె.)— గిరిసెము, దిరిసన—దిరిసనము—దిరిసెనము-దిరిసెము. (తెల్ల దిరిసెనము-నల్లదిరిసెనము అని ద్వివిధము.)
శిరోగృహము, సం వి అ.న. చంద్రశాల, సజ్జ: చూ, సదనము. 1.
శిరోగ్రీవము, సం. వి. అ. న. ముచ్చిలిగుంట మీఁది బుడిపి: రూ-శిరోగ్రీవము, కాలకలము, కృకము. (తె.)-బుడిపి-బుడ్పి.
శిరోగ్రీవము, సం. వి. అ న. —పై —
శిరోజము, సం వి. అ. పుం: చూ, శిరోరుహము.
శిరోధి, సం. వి ఇ స్త్రీ. మెడ: చూ, శిరము. 1-౬ (మెడ. 1.)
శిరోనక్షత్రము, వా. సం వి. అ. న. ఆకాశమధ్యమందున్న రిక్క. (ఆకాశమునం దుత్తరమునఁ గ్రిందుగ ధ్రువనక్షత్రముండును. ఇది యెప్పుడును గదలనిది. ధ్రువనక్షత్రమునకెదురుగనిలబడి ధ్రువసూత్రముగుండ నాకాశమధ్య భాగమును జూడఁగ తన భ్రూమధ్యమునకు సరిగ నేనక్షత్రము గనిపించునోయదియె శిరోనక్షత్రము.): చూ, సత్తు. 1. (రిక్క.)
శిరోనామము, సం. వి. న్. న. = చిరునామ—చిఱునామ, మతలబు. (సం): విలాసము.
శిరోనాస్తి శిరోవ్యధా, న్యా. మొదలుశిరస్సే లేదు. శిరోవ్యధయెట్లు:
శిరోభారము, సం. వి. అ. పుం: కబంధ—కబాధ, కఘాతము. (తె.)- ఏరు, తరెర, తలనొప్పి, తలయేరు-తలేరు (బు)
శిరోభేదములు, అం. 1. సమము, ఉద్వాహితము, అధోముఖము, ఆలోళితము, ధుతము, కంపితము, పరావృత్తము, ఉత్క్షిప్తము, పరివాహితము (9) (చూ, శిరఃక్రియలు, శిరము. 10.)
శిరోరత్నము, సం. వి. అ. పుం. తలమానికము: చూ, స్థూలోచ్చయము. 1. (రత్నములు. ౧౦-(౪.)

శిరోరుహము, సం. వి. అ. పుం. 1 శిరోజము;చూ, వెండ్రుక; అం. 2: చూ, లక్షణాంగములు. (పురుషునితలవెండ్రుకలు;- "దీర్ఘములైన దీర్ఘాయువును నైశ్వర్యమును గలుగును. విరళములై నునుపులై పింగళవర్ణములై తుమ్మెదలవలె నీలములై ఇప్పుఆకుల వలెనున్న సుఖవంతుఁడగును"); 3: చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు. (స్త్రీజుట్టు:- "వంకలై నుదుట వ్రాలుచున్న భోగియును సుఖియుననగు. వంకరలైనఁ బూజ్యురాలగు, విస్తారములైనఁ బ్రశస్తము. కురుచలైనఁ బతినిసంపన్నురాలఁజేయును. నున్ననైనలుపుగలిగియున్నఁ బతి ప్రియయగు. ఇంద్రనీలసమములై దీర్ఘములై నునుపు గలిగిన సుఖవంతురాలును ధనధాన్యసమృద్ధురాలునునగు, ఊర్ధ్వములైనను రక్తవర్ణములైనను నత్యంతదరిద్రురాలగు, కపిలవర్ణములై కురుచలై నుదుట నంటియున్న నప్రశస్తురాలగు. లంబములైన దరిద్రవతియు దుఃఖవతియునగు".)

శిరోస్థి. సం. విణ. కపికందుకము: చూ, శల్యము 1.

శిల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ 1. ఱాయి: చూ, రత్నములు. ౧౦; 2. కడప క్రింది త్రొక్కుడుఁగమ్మి: (తె.)- మండిగము; 3. = సెల. కొండకాలువ: చూ, సెలయేఱు. (చూ, నది.)

శిలము, సం. వి. అ. న కోఁతకోసిన మళ్లయందు జాఱిపడిన వెన్నుతోనగువాని యేఱికొని బ్రతుకుట: రూ-శిలము.

శిలా గారము, అం: చూ, అంగారములు.

శిలాకుట్టకుఁడు, సం. విణ: చూ, ఱాతిపనివాఁడు.

శిలాక్షరన్యాయము, న్యా. ఱాతిపైఁజెక్కిన యక్షరము (నిలుకడగలది.)

శిలాక్షరము, జా. స్థిరమైనఅక్షరము: చూ, శిలాశాసనము.

శిలాజితువు, సం. వి. ఉ. న. 1. = సిలాజిత్తు; చూ, సిలాజిత్తు; అం. 2: చూ, భస్మములు.

శిలాపాకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గురిగింజ*: చూ, శ్వేతపాకి. (గురిజపూస అని కొందఱు.)

శిలాపుత్రము, సం. వి. అ. పుం. పొత్రము: చూ, రత్నములు. ౧౨-(౧౦).

శిలాఫల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, శ్రీతాళము*.

శిలాశాసనము, జా. శిలలమీఁదఁ జెక్కఁబడిన యక్కరాదు లెట్లు శిధిలముగాకయుండునో అట్లు ఎన్నటికిని మార్పుఁ జెందక శాశ్వతముగ నుండునది. స్థిరమైనది. అక్షరము. "అన్నమాట యన్నమనమ్మున శిలాశాసనమ్ముగఁ దలఁచుచుండెదరు." (ధర్మజ రాజసూయము); "ఆనతి యిచ్చెనా యది శిలాశాసనము; విజయవిలాసము); "పలుకుశిలాక్షరంబు." (రామాభ్యుదయము.)

శిలి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. ఆఁడుఎల్లి. గండూపది: చూ, సొరఁగిమత్స్యము. 1—౪౧)

శిలీంధము, సం. వి. అ. న. 1. అరఁటిపువ్వు: చూ, సుమము; పుం. 2. పుట్టగొడుగు. రూ-శిలీంధ్రము: చూ, సర్పాక్షి. 2.

శిలీంధ్రకము, సం. వి. అ. పుం: అరోగ్యఘ్ని, ఖలిని, ఛత్ర, తాళమాలిక, ముసలి, వారాహి. (తె.)- నేలతాడి-నేలతాడు*.

శిలీంధ్రము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-శిలీంధము. 2.

శిలీముఖము, సం. వి. అ. పుం. 1. అమ్ము: చూ, హేతి. 4 (బాణము. 1.); 2. తుమ్మెద: చూ, షట్పదము.

శిలేషుమానవాస్త్రము. అం: చూ, అస్త్రములు.

శిలోచ్చయము, సం. వి. అ. పుం. కొండ: చూ, పర్వతము. 1.

శిలోద్భవము, సం. వి. అ. న. ఇనుము: చూ, లోహము. 1.

శిలౌకసుఁడు, సం. వి. అ. పుం. గరుడుఁడు: చూ, హరివాహనుఁడు.

శిల్పకము, అం: చూ, నాటికలు (1—3—4 అంకములు. రంగము శ్మశానము, నాయకుఁడు ద్విజుఁడు, ప్రతినాయకుఁడు చండాలుఁడు, ఇంద్రజాలము, ఆశ్చర్యము రసము.)

శిల్పకారి, సం. విణ. (ఇ): చూ, స్వర్ణకారుఁడు.

శిల్పకారుఁడు, సం. విణ – పై.—

శిల్పకుఁడు, అం. 1. యమకాదులంజెప్పువాఁడు: కృతికర్త, శిల్పి: 2: చూ, జాతులు.

శిల్పము, సం. వి. అ. న. చిత్తరువు వ్రాయుటలోనగు శిల్పుల పని: కల-కళ, కారుజము, (తె.)- కొలు, పంచాణము, పని; 2. నృత్యగీతవాద్యాది చతుష్షష్టి బాహ్యక్రియలు; 3 ఆలింగనాది చతుష్షష్ట్యభ్యంతరక్రియలు.

శిల్పి, సం. వి. న్. పుం 1. వడ్లంగిలోనగువాఁడు (చూ, శిల్పులు); 2: చూ, శిల్పకుఁడు; విణ. 3. శిల్పికారుఁడు: చూ, స్వర్ణకారుఁడు,

శిల్పిని, అం. 1: చూ, దూతీ చతుష్టయము; 2. అభిసారిక.

శిల్పిశాల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పట్టడ: చూ, సదనము. 1.

శిల్పిశాస్త్రము, అం: చూ, కళలు. (చూ, ఉపవిద్యలు.)

శిల్పులు, అం. వడ్లంగి, సాలె, మంగలి, చాకలి, ముచ్చి (5). తద్వి.—౧. చిత్రకరుఁడు—చిత్రకారుఁడు, రంగాజీవుఁడు, వర్ణాటుఁడు, వర్ణి. (తె.)—ముచ్చి: ౨: (చూ, మాదిగ).

శివ, సం. వి ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, పార్వతి. 1; 2. నక్క: చూ, సృగాలము; 3 ఉసిరిక*: చూ, శ్రీఫలి. 1; 4. అజట— అజిత, అజ్ఝట, అమల, ఉత్తమ, గూఢపత్ర, ఝట, తమాలము, తామలకి, తాలి, తాలీశివ, తాలీస పత్రము, భూధాత్రి, భూమ్యాలకి, వితున్నకము. (తె.)-నేలయుసిరిక* 5. కరక*: చూ, హరీతకి; 6: చూ, శమి. 1*; 7. విలుబొద్ది*: చూ, విద్ధకర్ణి: 8. బౌద్ధదేవి: చూ, స్వాహా. 2, (భార్య. 1--౪౧).

శివంకరుఁడు, సం. విణ: చూ, శుభంకరుఁడు.

శివకము, సం. వి. అ. పుం. 1. పసులఁగట్టు గూటము: చూ. స్తంభము. 1; 2. మేకు: చూ, శూలము.

శివకీర్తనుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు 1.

శివక్రియ, అం: చూ, క్రియాంగములు. (అంగము. 9.)

శివతాతి, సం. విణ. (ఇ): చూ, శివంకరుఁడు.

శివదూతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ. పార్వతి. 1.

శివదూతీయము, అం: చూ, తంత్రములు,

శివధర్మము. అం: చూ, ఉపపురాణములు.

శివపరిచారికలు. అం: చూ, పరిచారిక.

శివభద్రము, అం: చూ, కావ్యనాటకములు.

శివమల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1 ఒకపుష్పము*: చూ, శ్రీవల్లి; 2. శివకము. (తె.)— మోదెన—మోదనము*.

శివమల్లిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. తెల్లజిల్లేడు*: చూ, వికిరణము.

శివమాడు, మి. అ. క్రి. (దేవతావేశముచేతఁగాని గ్రహపీడ చేతఁగాని) తలవిసరు.

శివము, సం. వి. అ. న, 1. మంగళము: చూ, శుభము. 1; 2. సుఖము: చూ, సంతోషము; 3. నీరు: చూ, సలిలము, పుం. 4: చూ, వేదము; 5: చూ, మోక్షము. 1; 6: చూ, యోగములు; 7. తియ్యమామిడి*: చూ, సహకారము (మామిడి. 3); 8. నూఁగుదోస*: చూ, హారివాలుకము; 9, గుగ్గిలము*: చూ, మహిసాక్షి; 10. మేకు; చూ, శూలము. 4; 11 = సివము. దేవతావేశము: చూ, సివము; విశ. 12. శుభకరము: చూ, శుభము. 1.

శివరాత్రి, సం. వి. ఇ. పుం. మాఘబహుళత్రయోదశి. (తె.)—బూది. (చూ, హరివాసరము.)

శివలింగము, అం: చూ, సంయుతహస్తములు.

శివవల్లి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, లింగిదొండ*.

శివశక్తి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఒక మహాయోగురాలు; 2. సోమాలమ్మయను గ్రామదేవత: చూ, (మహాలక్ష్మి.)

శివాద్రి, సం. వి. ఇ. పుం. వెండికొండ: చూ, పర్వతము.

శివాననములు, అం. (శివుని పంచముఖములు):— ఈశాన, తత్పురుష, వామదేవ, సద్యోజాత, అఘోరములు. (5).

శివాప్రియము, సం. వి. అ. న. మేఁకపోతు: చూ, మేషము. 1.

శివార్చకుఁడు, సం. వి. అ. పుం; చూ, పూజారి.

శివాలము, సం. వి. అ. న: చూ, శైవలము*.

శివాలయము, సం. వి. అ. పుం. శివునియిల్లు: చూ. సదనము, 1; అం. 2: చూ, సంతానములు.

శివుఁడు, సం. వి. అ. పుం. (బ్రహ్మానందస్వరూపుఁడును నిర్వికారుఁడును గనుక శమించియుండువాఁడు. ఇతనియందు సజ్జన మనస్సులుండును. సాధువుల మనస్సుల యందు శయనించి యుండువాఁడు, శివనునఁగా శుభము దానితోఁ గూడినవాఁడు. శుభముల నిచ్చువాఁడు.) (అ, అంధకారి—అంధకరిపుఁడు—అంధకరిపువు, ...రుఁడు, అంబరీషుఁడు, అంబుధీషుధి, అక్షతుఁ... ...స్యుఁడు, అగ్నిదృక్కు, అఘోరుఁ... ...తుఁడు, అజుఁడు, అద్భుతశ్వనుఁ... ...ఁడు. అధ్యాధుఁడు, అనఘ... ...ఁడు, కపర్ది, కపాలభృత్తు, కపాలిక, కపిళాంజనుఁడు, కలానిధి, కల్మాషకంఠుఁడు, కామధ(ధు)క్కు, కామధ్వంసి, కామాంతకుఁడు, కామారి, కాలంజరుఁడు, కాలకంఠుఁడు, కాలకాలుఁడు, కాలకూటాశనుఁడు, కాలాంతకుఁడు, కాలీపతి, కాలీశుఁడు, కాలుఁడు, కాశీనాథుఁడు, కీలుఁడు, కురంగపాణి, కుహానుఁడు, కూటకృత్తు, కృకరుఁడు, కృత్తివాసుఁడు, కృశానురేతసుఁడు, కృష్కరుఁడు, కేదారుఁడు, కేశభువు, కైలాస నికేతనుఁడు, కైలాసమందిరుఁడు, కోకనదుఁడు, కోకిలుఁడు, కౌశికీపతి, క్రతుధ్వంసి, క్రీడా కిరాతుఁడు, క్రోడాయుధము, క్రోడుఁడు, క్షోణీరథుఁడు, ఖండపరశువు—ఖండపరశువు, ఖండేందు శుభకుఁడు, ఖకుంతలుఁడు, ఖట్వాంగభృత్తు, ఖట్వాంగపాణి, ఖట్వాంగి, ఖరువు, గంగాధరుఁడు, గజాసురారి, గణాధిపతి, గణాధిపుఁడు గణేశుఁడు, గయుఁడు, గరళకంఠుఁడు, గిరిధన్వుఁడు, గిరిశుఁడు—గిరీశుఁడు, గుడాకేశుఁడు, గుహాకేతుఁడు, గుహ్యగురువు, గోపతి, గోపాలకుఁడు, ఘ, ఘనవాహనుఁడు, ఘోరుఁడు. జ, చ, చండిలుఁడు, చంద్రమౌళి, చంద్రశేఖరుఁడు, చంద్రసూర్యాగ్నిలోచనుఁడు, చంద్రాపీడుఁడు, ఛన్నవీరుఁడు, జ, జగద్యోవి, జటాచీరుఁడు, జటాటంకుఁడు, జటాటీరుఁడు, జయంతుఁడు, జిష్ణువు, జీమూతుఁడు, జోటింగుఁడు, టంకటీకుఁడు, త, ద, తమోఘ్నుఁడు, త్రిధాముఁడు, త్రియంబకుఁడు, త్రినేత్రుఁడు, త్రిపురదహనుఁడు, త్రిపురాంతకుఁడు, త్రిలోచనుఁడు, త్ర్యంగటుఁడు, త్ర్యంబకుఁడు, త్ర్యక్షుఁడు, ద, దిగంబరుఁడు, దృగాయుధుఁడు, దేవమణి, ధన్వంతరి, ధరణీశ్వరుఁడు, ధర్మవాహనుఁడు, ధూర్జటి, ధ్రువుఁడు, నందివర్ధనుఁడు, నాగకంకణుఁడు, నారాయణుఁడు నిరాకారుఁడు, నిశ్రేయసుఁడు, నీలకంఠుఁడు, నీలలోహితుఁడు, పంచముఖుఁడు, పంచాననుఁడు, పంచాస్యుఁడు, పరమేశ్వరుఁడు, పశుపతి, పశ్యత్పాలుఁడు, పాంశుచందనుఁడు, పింగళుఁడు; పింగాక్షుఁడు, పినాకి, పునర్వసువు, పురహరుఁడు, పురారి, పురుషోత్తముఁడు, ప్రమథాధిపతి, ప్రహాసుఁడు, ఫాలుఁడు, బభ్రువు, బహురూపుఁడు, బుధ్నుఁడు, బ్రధ్నుఁడు, భగవానుఁడు, భగాలి, భద్రుఁడు, భర్గుఁడు, భవుఁడు, భస్మాంగుఁడు, భీముఁడు, భీష్ముఁడు, భూతేశుఁడు, భృగువు, భైరవుఁడు, భౌతికుఁడు, మ, మహాకాలుఁడు, మహాదేవుఁడు, మహానటుఁడు, మహేశ్వరుఁడు, మారదుఁడు, మిహిరాణుఁడు. మృడుఁడు, మృత్యుంజయుఁడు, రుద్రుఁడు, రేవతుఁడు, వటమూలగుఁడు, వటుకుఁడు, వరవృద్ధుఁడు,

స్మరహరుఁడు, స్వభువు, స్వయంభువు, హంసుఁడు, హరుఁడు, హీరకుఁడు. (అవ్య.) అధి (తె. వ.)--అంగమొలవేల్పు, అగ్గికంటి, ఆయిదుమోములవేల్పు—ఐదుమోములవేల్పు, ఆఱపదిమోములవేల్పు, ఆఁబోతురవుతు, ఈసరుఁడు, ఎత్తులకెకిమీఁడు, ఏనుఁగురాకాసిగొంగ, కడదెసంగాచెడి రాకడలి ఐత్తలికదునేదారి, కప్పుమైదువ పెనిమిటి, కఱకంటుఁడు—కఱకంఠుఁడు, కాటిఱేఁడు—కాట్రేఁడు, కుత్తుగఁగందువాఁడు, కొండయల్లుఁడు, కొండమల్లయ్య, కొంపీటిజంగయ, కోడెరవుతు. గట్టువిలుకాఁడు—గట్టువిల్కాఁడు—గట్టువిలుతుఁడు-గట్టువిల్తుఁడు, గట్టువిల్దారి, గిత్తతత్తడిఱేఁడు, గిబ్బరౌతు, గుజ్జుకొమరులకుఁదండ్రి, గుజ్జువేల్పుతండ్రి, గుబ్బలివిలుకాఁడు, చిచ్చుఱకంటి, చిలువతాలుపు, చిలువదారి, చుక్కలఱేని చెలికాఁడు, జడదారి, జసముడిజంగము, జన్నఁపుఁగొంగ, జన్నంపువేఁటకాఁడు, జముదంట, జాబిలితాలుపు—జాబిలితాల్పు, జింకతాలుపరి—జింకతాలుపు, తడవుఁగనినపట్టిఁగన్నయ్య, తిగప్రోలుదాయ, తిగప్రోలు వేఁటకాఁడు, తుదిదిక్కుఱెంకి, తెలివేల్పు, తెల్లనిదొర, తొడుకుసామి, తొల్జంగమయ్య, తోలుదాలుపు—తోలుదాల్పు, దిసమొలవేల్పు—దిస్సమొలవేల్పు, నల్లనైదువగేస్తు, నింగిసిగ, నెలతాలుపు-నెలతాల్పు, పాఁపతొడవులవేలుపు, పుడమితేరెక్కువాఁడు, పునుకచట్టులదణి, పునుకతాలుపు, పునుకదారి, పునుకకంచమువాఁడు, పొడకోకఁగట్టుప్రోడ, పొడలగింఱెముదాల్పు, బుడుతనెలతాల్పు, బూచులఱేఁడు, బూఁతనాదుఁడు, బేసికంటి, బేసికంటివేల్పు, మడికాసుమలఱేఁడు, మరునునిసూఁడు, మిక్కిలికంటివేల్పు, మిత్తిగొంగ, మిత్తిమిత్తి, మిత్తివేఁటకాఁడు, మిత్తిసూఁడు, మినుసికగలాఁడు, మినుసిగవేల్పు, మిన్నువాఁకతాలుపు, మిన్నేటితాలుపు, ముక్కంటి, ముక్కొటికలకంట, ముమ్మొన వాలుదాలుపు ముమ్మొనవాల్దంట, మేలిమిమెట్టవిల్మేటి, లిబ్బిదొరచెలి, వలిమలల్లుఁడు, వలరాజుసూఁడు, వాఁకతాలుపు, వినుజుట్టుదేవర, వినువాఁకమోవరి, వినుసిగదేవర, విన్పిగతుపాసి, విసపుమేతరి, వెండికొండదునీఁడు, వెలయాల పోతురౌతు, వేఁడికంటి, వేయంచులపాగగలదిట్ట, వేల్పుఱేటిమగఁడు, వేల్పుదణిగన్నతఁడు. సత్తిరా, సామేనుగరితదాలుపు, సెకకంటి, సెగకంటిజోదు. తద్వి. ౧. నాగపట్టణములోని శివుఁడు—

శిశిరము, సం. వి. అ. పుం. న. 1: చూ, మాసద్వయము: చూ, ఋతువులు (మాఘఫాల్గుణమాసములు); పుం. 2 చల్లన: చూ, శైత్యము; వి ణ. 3. చల్లనిది. (పద్మములకాంతిఁజెఱచునది): చూ, హిమము. 3.

శిశుకము, సం. వి. అ. పుం. 1. = నిసుగు — నిసువు: చూ, శిశువు; 2. ఉలచమీను: చూ, మత్స్యము. 1.

శిశుఘాతిని, సం. వి ఈ. (స్త్రీ): చూ, పడుచులతిండి.

శిశుత్వము, సం. వి. అ. న: చూ, శైశవము.

శిశుపాలవధ, అం.(మాఘుఁడురచించెను): చూ, కావ్యనాటకములు.

శిశుమారము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-శింశుమారము. 1-2-3.

శిశువు, సం: వి. ఉ. పుం. = సిసువు, నిసుఁగు-నిసువు (మిక్కిలి నిద్రపోవునది): అనేడమూకుఁడు, అపత్యము, అపోగండఁడు-అపోగండఁడు, అర్భకుఁడు, అవలగ్నుఁడు, ఉత్తానశయుఁడు, కనిష్ఠుఁడు, కనీయుఁడు, కుష్మాండుఁడు, క్షీరకంఠుఁడు, ఖేలకము, గర్భము, డింభము, డింభుఁడు, తోకము, పాకుఁడు, పృథుకము, పృథుకుఁడు, పోతుఁడు, ప్రసవము, యవీయసుఁడు, శాబకుఁడు, శిశుకము, సంతతి, సంతానము, స్తనంధయ-స్తనంధయుఁడు. (తె.)— అడ్డపట్టుపాప, అడ్డపావ ఎఱగందు, కందు-కందువు, కసుఁగందు, కున్న, కుఱ్ఱ—కుఱ్ఱఁడు, కూన, చంటిపాప-చంటిపాపఁడు, చంటిపిల్ల, చంటివాఁడు, చిటికాఁడు, చూలి-చూలు, చేతిబిడ్డ, దుడ్డె, నిసుఁగు- నిసువు, నెత్తురుకందు-నెత్రుకందు, పట్టి, పరచంటివాఁడు, పసిపాప, పసిబిడ్డ, పాప, పాలపాపఁడు, పిల్ల, పూవ, బిడ-బిడ్డ-బిడ్డె, బుడుత—బుడుతఁడు, బురుక—బురుకఁడు, బుజ్జఁడు, సన్నఁడు, సన్నపాపఁడు, సిసువు. తద్విశేషములు. = ౧. కడుపులోని పిల్లకు:—గర్భము. (తె.)—చవిలివాఁడు-చవిలెవాఁడు; ౨. (తె.)—ఎత్తుబిడ్డ; ౩. పశుపక్ష్యాదుల పిల్లకు:- కణకము. (తె.)—కందు, కూన, కొదమ, గున్న, నిసుఁగు—నిసువు, పిల్ల, బోద, బోదలా, బోదు-బోదులా; (చూ, పక్షి); ౪. చిన్నవయసు వానికి:- (తె.)—కొమర [illegible] కొమారుఁడు, కొమిర, కోడెకాఁడు, (కోడి [illegible] డకు:— (పదునాఱేండ్లకు లోఁబడిన వాఁ [illegible] టువు, అర్భకుఁడు, ఈతి, కిశో [illegible] కు, క్షీరకంఠుఁడు, డింభుఁడు, [illegible] బాలిశుఁడు, బాలుఁడు,

౬. ఎనిమిదేండ్లలోపు బాలునకు:- కుమారుఁడు, కేశవుఁడు; ౭. గర్భాష్టముఁడు; ౮. విశాఖపట్టణప్రాంతపు బాలునకు:— (తె.)— గుంట-గుంటఁడు, బొట్టియ-బొట్టె-బొట్టియఁడు— బొట్టెఁడు; ౯. బాలుర గుంపునకు:- మాణవ్యము. (ఆఁడు దానికి: చూ, యౌవనభేదములు: చూ, స్త్రీ.)

శిశ్నము, సం. వి. అ. పుం. (భగముతోఁగూడునది):—అంజి, ఉత్తమాంగము, ఉపస్థ, కందర్పముసలము, కామలత, కామాంకుశము, కోశము, గిరిసారము, చపము, జఘన్యము, ధ్వజము, మేఢ్రము, మేహనము, లాంగలము, లాంగూలము, లింగము, వరాంగము, శేఫము, సాధనము. (తె.)—కామ, కోల, చుల్లి, పిల్లల గలిగించుకామ, బడ్డు, బుల్ల, బెల్లము, మగగుఱి· లొట్ట, లొట్టకాయ, తద్వి.— మగవానికామ చివరకు:—మణి.

శిశ్వదాసుఁడు, సం. విణ. 1: చూ, సదాచారుఁడు; 2. దురాచారుఁడు: చూ, వ్యాధుఁడు. 2.

శిష్టకరణబ్రాహ్మణులు, అం. సారస్వతులలోనిరెండవతెగవారు: చూ, ఆచార్యేఅను బ్రాహ్మణులు.

శిష్టకారొణొబ్రాహ్మణులు, అం. ఉత్కళులలో నొక తెగవారు. సామవేదులు, సామవేదశిష్టులనియుఁ జెప్పఁ బడుదురు. వీరిదికాత్యాయనసూత్రము. గౌడబ్రాహ్మణులుసాధారణముగా లేని ప్రదేశములందు కొందఱు ద్రావిడ పురోహితులగుండా వైదికకర్మలను నడిపించుకొని యజుర్వేదమును అపస్తంబమును అనుసరించుచున్నారు. వీరు పట్టొనాయకో యను పౌరుష నామము ముఖ్యముగ గలవారు. (పట్టొనాయకో అనఁగా విద్యాగురువు) మఱియుమహంతొపాత్రో, పొండితో, మొంత్రిఅనుపౌరుషనామములుగలవు. పీరివృత్తిమంత్రిత్వము ఉపాధ్యాయత్వము, గంజాముఁవిశాఖపట్టణముజిల్లాప్రాంతములలో గ్రామకరిణీకపు పనులలోనున్నారు. కొందఱుమీసములుంచెదరు: చూ, ఉత్కళబ్రాహ్మణులు(చూ,బ్రాహ్మణులు)

శిష్టి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఆజ్ఞ: చూ, సెలవు.

శిష్టుఁడు, సం. విణ. 1: సదాచార సంపన్నుఁడు: చూ, సంపన్నుఁడు; 2: చూ, విధేయుఁడు; 3. ఆజ్ఞాపింపఁబడినవాఁడు.

శిష్టుకరణము, అం: చూ, శిష్టకరణబ్రాహ్మణులు.

శిష్యవరణము, అం: చూ, ప్రమేయములు.

శిష్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం.=సిసువుఁడు. 1: అంతేవాసి, అంతవాసి, ఉపసేదివంతుఁడు, కాపటికుఁడు, కార్పాటికుఁడు, ఛాత్రుఁడు, శుశ్రూషకుఁడు (తె.)-చట్టు, బంటు, సిసువుఁడు. తద్వి.—క్రొత్తశిష్యునకు:- క్రియాకారుఁడు, పాత్రమశిల్పికుఁడు, శమ్, శైక్షుఁడు; అం. 2: చూ, పుత్రులు,

శిస్తు, వా. వి: చూ, రూ-సిస్తు. 1.

శిష్యేపరాధేగురోర్దండః, న్యా. శిష్యుఁడపరాధముసేయగురువును [దండింపవలయును.

శీ

శీకరము, సం. వి. అ. పుం. 1: అంబుకణము, తుంతురము. (తె.)— తుంపర-తుంపురు-తుపర-తుప్పర-తూర-దూగర-దూవర. తద్వి:— చూ, వమథువు. 1; అం. 2. ఏనుఁగు తొండముచివరయందుపుట్టెడుమదము: చూ, గజమదములు.

శీఘ్రబుద్ధేః పలాయనమ్, న్యా. తానుదోషిగా నిర్ణయింపఁ బడినట్లును, దండింపఁబడునట్లును నిశితబుద్ధిచేఁ దెలిసికొన్న వానికృత్యము పలాయనము మాత్రము.

శీఘ్రము, సం. వి. అ. న. 1. నీరువట్టివేరు*; చూ, సేవ్యము; 2. బండికంటియాకు; అరము. (తె.)-అంచు, ఆకు; క్రి విణ. 3 త్వరితముగ: చూ, స్యదము; విణ. 4 వడిగలది: చూ, స్యదము.

శీత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నాఁగటిచాలు: చూ, సీత. 2,

శీతకము, సం. వి. అ. పుం. చలికాలము, సీతి-సీతు-సీతువు: చూ, సంవత్సరము (మాసద్వయము. ౬.)

శీతకరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. చందమామ: చూ, హిమాంశువు (ఇట్లు శీతభానుఁడు, శీతమయూఖుఁడు, శీతాంశుఁడు.)

శీతకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సోమరి.

శీతనగము, సం. వి. అ. పుం. వలిమల: చూ, పర్వతము.

శీతపిత్తహార, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉప్పి*: చూ, లవణి.

శీతభీరువు, సం. వి. ఉ. స్త్రీ. మల్లె*: చూ, హసంతి. 2.

శీతము, సం. వి. అ. న. 1.=సీతి-సీతు-సీతువు, చల్లన: చూ, శైత్యము; 2.=సీతువు. చలికాలము: చూ, శీతకము; పుం. 3. ప్రబ్బ*: చూ, సహస్రవేధి. 2; 4. చలిగాలి: చూ, వాయువు; 5. విరిగి*: చూ, శ్లేష్మాతకము; విణ. 6. చల్లనిది: చూ, హిమము. 3; 7. అలసమైనది: చూ, విలంబము. 1; అం. 8: చూ, కాలములు.

శీతల, సం. వి. ఆ స్త్రీ. చొక్కణ*: చూ, సోమిదము; 2: (రూ—శీతళ): చూ, మొగలిపనస*.

శీతలము, సం. వి. అ. న. 1. పర్వతధాతు విశేషము; 2. చందనము: చూ, సౌరభ్యము (వాసన. 1); పుం, 3: చూ, శీతల. 1*. (ఈయర్థమునందిది ఆ. స్త్రీ); విణ. 4. చల్లనిది: చూ, హిమము. 3.

శీతలవాయువు, సం. వి. ఉ. పుం. చలిగాలి: చూ, శీతము. 4.

శీతలించు, సం. అ. క్రి: చూ, శైత్యించు.

శీతశమనము, సం. వి. అ. న. అగురువు: చూ, రాజార్హము.

శీతశివము, సం. వి. అ. న. 1. ఇందుప్పు: చూ, సౌవర్చలము (లవణము. 1-౨౦); 2: చూ, జాపువ్వు; పుం. 3. జమ్మి*: చూ, శమి. 1; 4. అడవిసదాప* (ఈ యర్థమునందిది ఆ. స్త్రీ): చూ. సదాప.

శీతసహ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సదాప*.

శీతసారము, సం. వి. అ. పుం. కొండపుష్ప, కొండపుష్పి, క్రియము, పత్తూరప్రియము, బ్రహ్మి-బ్రాహ్మి. మండూకపర్ణి, మత్స్యాక్షి, లోహమారకము, వనౌషధి, వయస్థ, సోమవల్లరి. (తె.)— పొన్నగంటి*.

శీతళ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ —శీతల. 1.

శీతాంశోరమృతార్పణమ్, న్యా. అమృతకిరణునకు నమృతము నైవేద్యముగా నర్పించుట.

శీధువు, సం. వి ఉ. పుం. 1. పక్వమైనచెఱకురసమునఁజేసిన కల్లు: చూ, సుర. 2; 2. ఏనుఁగు కన్నులయందలిమదము. రూ—సీధువు: చూ, గజమదములు.
శీరాంగము, సం. వి. అ. న. నాఁగటిదుంప: చూ, లాంగలము.
శీర్ణము, సం. విణ. 1. పడలినది; 2. సన్నగిల్లినది. తద్వి:— సన్నమగునది:— నలిగొట్టు.
శీర్ణరోమము, సం. వి. అ. న. స్థౌణేయము: చూ, రాజార్హము.
శీర్షకము, సం. వి. అ. న.=సీసకము: చూ, సీసకము. 2.
శీర్షచ్ఛేద్యుఁడు, సం. విణ. తలకొట్టఁదగినవాఁడు.
శీర్షణ్యము, సం.వి.అ.న. 1:చూ,శీర్షకము;పుం.2:చూ,శిరస్యము.
శీర్షము, సం. వి. అ. న. తల: చూ, శిరము. 1.
శీర్షేసర్పో దేశాంతరే వైద్యః, న్యా. తలపైఁబాము,దవ్వులవైద్యుఁడు.
శీర్షోదయపృష్ఠోదయరాసులు, అం. మిధున-సింహ-కన్య-తుల-వృశ్చిక—కుంభములు శీర్షోదయరాసులు. మేష-వృషభ-కర్కాటక—ధనుర్మకరములు పృష్ఠోదయరాసులు. మీన ముభయోదయము.
శీలనము, సం. వి. అ. న. దివ్యప్రబంధముల పరీక్ష, పరిశీలనము: చూ, శోధనము. 1.
శీలము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, స్వభావము; 2. అనూకము. (తె.)— అలుఁడి, మంచినడత.
శీలములేనియాఁడుది. అం: చూ, నిరర్థకములు.
శీలించు, సం. అ. క్రి. 1. వాడుకపఱచు; 2: చూ, విమర్శించు; 3: చూ, శోధించు.
శీలితము, సం. విణ: చూ, చీర్ణము.

శు

శుంఠ, సం. విణ.=తుంట: రూ-శుంఠుఁడు. 1: చూ,వ్యాధుఁడు. 2; 2. విద్యలేనివాఁడు.
శుంఠి, సం. వి. ఈ: స్త్రీ. 1.=సొంటి: చూ, సొంటి; అం. 2: చూ, కుటుకములు.
శుంఠీద్వయము, అం: సొంటి, అగలుసొంటి. (2.)
శుంఠుఁడు, సం. విణ.=తుంట: చూ, రూ-శుంఠ.
శుండ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. రూ—శుండము-శుండాలము—తొండము: చూ, హస్తి; 2. కల్లు: చూ, సుర. 2; 3. కల్లుత్రాగెడి యిల్లు: చూ, సదనము. 1; 4. నీరేనుఁగు: చూ, హస్తి; 5. అర్కమందారము, అళము, పికీరణము. (తె.)-ఉచ్చింత-ఉచింత-ఉచ్చింత-ఉస్తె. తద్వి:—౧ అలర్కము, వసువు (తె.)-ముండ్లయుచ్చింత-ముండ్లముస్తె, ములుచింత-ముల్లుచింత, ముల్లముస్తె*; 6: చూ, వేశ్య.
శుండాలము, సం. వి. అం. పుం. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి.
శుండాసూచీన్యాయము, న్యా. ఏనుఁగుతొండమునసూదినెత్తునట్లు.
శుంభపురి, అం. ఏకచక్రపురము: చూ, దేశములు
శుంభము, సం. వి. అ. న. త్రాడు: చూ, సూత్రము. 1.
శుంభుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఒకఅసురుఁడు, శంబరుఁడు, శంబుఁడు, శంబూకుఁడు: చూ, సురారి (రాక్షసుఁడు. ౪)
శుకతుండము, అం. 1 (భిన్న హస్తవిశేషము. (చూపుడు వ్రేలిని కనుబొమ్మవలెవంచి బొట్టనవ్రేలఁగూర్చి యుంగరపు వ్రేలు నట్లువంచి నడిమివ్రేలును చిటికెనవ్రేలు నున్నతోన్నములుగాఁ బట్టినది): చూ, వ్యంజకము. 1—౧౫; 2: చూ, అసంయుత హస్తములు.
శుకనాసము, సం. వి. అ. పుం. 1. అగస్తి, అగస్త్యకము, అగస్త్యము, అతని, ఉమ, కుటజము, క్షుమ-క్షౌమి, చోరతుండువు, ముని. (తె)— అగని-అగినియ-అవిసి-అవిసియ-అవిసె*. తద్వి:— ౧. వనయగస్తి. (తె.)—అడవియవిసె; ౨. లాలని. (తె.)— ఎఱ్ఱఅగిసె—ఎఱ్ఱగిసె; ౩. ముతంగి, వంగసేనకము. (తె.)—తెల్లగిసె; ౪. అతవి, ఉమ, క్షౌమి, కటభి, కైడర్య, క్షుమ, మసృణ. (తె.)—నల్లగిసియ, నూనెయగిసె: (చూ, శుకనాసము.1 అనియు); ౫, సీమఅగిసె; ౬. క్షుద్రశ్వేత, వశిరము—వసిరము, శిరీషపత్ర. (తె.)—గివియ; ౭. కిణిహి, శిరీషపత్ర, సునాభము. (తె.)— తెల్లగినియ; ౮. కిణిహి, క్షుద్రశమ. (తె.)—నల్లగిసియ (గినియనే అగిసెఅని నల్లగిసెఅని కొందఱు); 2. దుండిగగము*: చూ, శోణకము.
శుకము, సం. వి. అ. న మాచి*: చూ, వాయసి 1; పుం. 2.=చిలుక: బుతువు, కీరము, కుమారము, కోకిలము, చిరి, చిరాయువు, మేధావి, లాటము, వచ-వచము, వాగ్మిహారి. (తె.)—చక్కెరతిండి, చదువులపులుఁగు, చిలక, చిలుక-చిల్క, తొగరుముక్కుపులుఁగు, తొగరుమోముపుల్గు, పచ్చఱెక్కలపిట్ట, పచ్చవిలుతునితేజి, పండురతీబుదంట, పలుకుఁదత్తడి, పలుకులపులుఁగు, పులుకాసిపులుఁగు, బట్టికాఁడు, మరుతేజి, మోదుగుమొగ్గపుల్గు, రామతమ్మ, వెడవిల్కానిబాబా. తద్వి:—౧. (తె.)— పెంపుడుచిలుక; ౨ శతపత్రము. (తె.)—రాచిలుక; ౩. చిలుకలగుంపునకు: శౌకము; 3. దిరిసెనము*: చూ, శిరీషము; 4. స్థౌణేయము: చూ, రాజార్హము.
శుకవాహుఁడు, సం.వి.అ.పుం.పచ్చవార్వపుజోదు: మన్మథుఁడు.
శుకశారికాప్రలాపము, అం: చూ, ఉపవిద్యలు. 1.
శుకసంహిత, అం: చూ, తంత్రములు.
శుకి, అం: చూ, సుషిరవాద్యములు.
శుకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. వ్యాసునికొడుకు: చూ, సూనుఁడు. 1; 2. రావణునిమంత్రి: చూ. సచివుఁడు.
శుక్, సం. వి. చ్. స్త్రీ. వగపు: చూ, శోకము.
శుక్తము, సం. వి. అ. న. 1: అభిషుతము, అవంతిసోమము, ఆరనాళకము-ఆరనాళము, కలి, కాంచికము-కాంజికము, కాంజి, కుంజలము—కుజలము, కుల్మాభిషుతము, కుల్మాషము—కుల్మాసము, గృహామ్లము, గృహోరకము,గృహిణి, తండులాంబువు,తండులోదకము, తుషోదకము,ధాన్యామ్లము, వీరము, శుక్తము, శుక్లసారము, సిద్ధజలము, సౌవీరము. (తె.): కూటినీళ్లు, పులిగలి, పులికడుగు, పుల్లనీళ్ల తద్వి.— ౧. తండురీణము. (తె.)- కడుగు-కడ్గు, కలి, కాఁడి, కుడితి,

పసగడుగు: ౨ (తె.)- ఒరగడుగు: ౩. (తె.)- కడుగు, కూరాడు, కూటినీళ్ళు, తరవాణి (చూ, సాదము. (1).) ౪, శుక్తము; ౫. (విణ) (తె.)-పులి; ౬. (తె.)-పులిమెట్టు, మెట్టు, మెడుద. పిరకా. ("చూ, సౌవీరము. 1.") (చూ, సలిలము); 2. అమిషము-ఆమిషము, ఆమీషము, ఉద్ధసము, కర్దమము, కీరము, కుల్యము క్రవ్యము, గోనసము, ౙ, జమాధము, జాంగలము, తరసము, పలము, పలలము, పిశితము, మాంసము, శల్కము (తె.)-అరుచి ఈఁకు-ఈఁకువు, ఎఱచి, కండ, కలిమము, కవుచు-కౌచు-కౌను, క్రొవ్వు, చిప్ప, చియ్య, నంజుడు, పెరసు, పొల-పొలసు-పొలు (చూ. సాదము (1)). తద్వి.—౧. శ్రోతమునందు ప్రసిద్ధమైన మాంసమునకు:-బుక్కము; ౨: చూ, వప. 1; ౩ మాంసపు ముద్దకు:- అర్బుదము, పేశి (తె.)- కండ, దొబ్బ-ద్రొబ్బ, ముక్క; ౪. మాంస రజ్జుకు.— (చూ, కందరము); ౫: (చూ, సిర.1.); ౬. గోమాంసమునకు-(తె.)-పెద్దపొల; ౭. కడుపులో నొకప్రక్కనుండెడి ఎఱ్ఱని మాంసమునకు.— కమలము, క్లోమము, తిలకము; ౮. దుర్మాంసమునకు.— (తె.)-కుదుప,తస్స; ౯.ఉప్పుచమిరి యెండఁబెట్టిన మాంసమునకు: (తె.)—ఉప్పుకండ—ఉప్పుఁగండ; ౧౦. ఎఱవేసిన మాంసమునకు.—తత్సము; ౧౧. దంతముల చుట్టునుండు మాంసమునకు. - (తె)- చిగురు; ౧౨. విషముతిన్న పశువు యొక్క మాంసమునకు:- గృంజనము; ౧౩. పొగచిన మాంసపు ముక్కకు.- అభిషవము; ౧౪. ఎండిన మాంసమునకు.— ఉత్తప్తము, వల్లూరము, శుష్కమాంసము; ౧౫ ఇనుప సలాకనుగ్రుచ్చి కాల్చినమాంసమునకు :— ఉత్తప్తము, సూలాకృతము, శూల్యము. (తె.)- కఱకుట్లు-కఱుకుట్లు-కఱ్ఱకుట్లు-కఱ్ఱుకుట్లు; ౧౬. పందినంజుడుకు :— వల్లూరము. ("చూ, సిర. 1"); పుం. 3: అంబ్లము-అమ్లము-ఆమ్లము, చుక్రము, పాచనము. (తె.)-పులి--పులుసు-పుల్ల- పుల్లన; విణ. 4. పుల్లనిది. అం... ము—అమ్లము—... (తె.)- పులి-పుల్ల-పుల్లన; 5. పరు... 2;6. పవిత్రమైనది: చూ, స...

శుక్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ 1. ము...
2. శంఖము: చూ, సంకు. 1;

శుక్రము, సం. వి. అ. న. (స్త్రీసందర్శనాదులచేత జాఱునది): చూ, రేతస్సు. 1; 2. కంటిపువ్వు: చూ, హర్షణము. 3; పుం. జ్యేష్ఠమాసము: చూ, మాసములు; అం. 4: చూ, లక్షణాంగములు (పురుషుని రేతస్సు.—స్ఫటికమువలె తెల్లనై సుగంధమైనను, పద్మగంధమైనను, మదిరాగంధమైనను నృపతియగు. తేనెవాసనయైనను, మత్స్యగంధమైనను స్త్రీసంతతి గల్గును. ధనవంతుఁడగును. దుగ్ధగంధమైన గోసమూహముగలవాఁడగు. లాక్షగంధమైనభోగి. మాంసగంధమైన దొంగ. వసగంధమైన వ్యవసాయకుఁడు కటుగంధమైన దుర్బలుఁడు. దుర్గంధమైనను క్షారగంధమైనను నిత్య దరిద్రుఁడు. శీఘ్రముగ శుక్లముపతనమైన దీర్ఘాయువు. చిరకాలపతనమైన నల్పాయువగు.) (శుక్లము = శుక్రము అని కొందఱు.)

శుక్రలుఁడు, సం. విణ. వీర్యవృద్ధిగలవాఁడు.

శుక్రవారము, అం. భృగువారము: చూ, వారములు.

శుక్రశిష్యుఁడు, సం. వి.అ.పుం. అసురుఁడు:చూ,రాక్షసుఁడు. 1.

శుక్రసంహిత, అం: చూ, సంహితలు. (చూ, వాఙ్మయము; చూ, వేదము.)

శుక్రుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1 = సుక్కురుఁడు-చుక్క. అనేహస్సు-అస్ఫుజితుఁడు, ఉశనుఁడు, ఏకదృక్కు, ఏకాక్షుఁడు, కవి, కావ్యుఁడు, దైత్యగురువు, భ, భార్గవుఁడు, మఘాభవు, శివుఁడు-సితుఁడు, శ్వేతుఁడు, షోడశార్చి. (తె.ప.)-ఒంటికంటిగాము, ఒంటిగాము. చుక్క, తెలిగాము, వాలుచుక్క, వేఁగుఁజుక్క, వేఁగురిక్క, వేఁగుఁరుఁజుక్క, సుక్కురుఁడు, సోఁకుటొజ్జ. 2. నిప్పు: చూ, వహ్ని. 1; అం. 3: చూ, శాస్త్రప్రవర్తకులు.

శుక్ల, అం: చూ, సంవత్సరములు.

శుక్లకంద, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: కంబుమాలిని, కంబుపుష్పి, మిత్తి, శంఖపుష్పి-శంఖపుష్పిక*.

శు...పక్షము, అం. శుద్ధపక్షము: చూ, శుక్లము. 3.

...లి, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లకలిగొట్టు*: చూ, స్థాలి. 2.

...హ్మణులు, అం. కన్యాకుబ్జులలో నొక తెగవారు. ...దినశాఖ శుక్లయజుర్వేదము. గౌతమసూత్రము. ఈ ...వారై భోజనాదులు కలిగికొందఱును, సంబంధ... కొందఱునై ఒకరికంటె మఱియొకరు

బౌధ్ధాయన,కాణ్వ, మాధ్యందిన, శాఫేయ, తాపసీయ, కపోల, పౌండరవత్స, అవటిక, పరమావటిక, పారాశర, వైణేయ, అర్థ, బౌద్దేయ అనునవి. (అనుబంధములో: చూ, కృష్ణ యజుశ్శాఖా ప్రవర్తకుల శాఖలు.)

శుక్లిక, సం. వి.ఆ. స్త్రీ. అమ్లామ్లిక-అమ్లిక-ఆమ్లిక,అమ్లకము, అమ్లదళము, కృష్ణామ్లము, గురుపత్ర, ఘనచ్ఛాయ, చండము, చారిత్ర, చించ, చుక్ర-చుక్రము, తింతిడ, తింతిడి-తింతిడిక-తింతిడీకము-తింతిలి-తింతిలిక-తింత్రిణి-దంతశఠము, బహుపత్ర, సంధ్య- (తె.): చింతశ. తద్వి.- ౧. అమ్లము, చుక్ర, చుక్రము, చుక్రామ్లము, చుక్లము, చూడామ్లము, తింత్రిణీకము, వృక్షామ్లము. (తె.)-చింతపండు; ౨. బరడుతోనుండు చింతపండునకు.- ఉట్టి, చింతఉట్టి, చింతగుల్ల.

శుచి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. = చిచ్చు, నిప్పు: చూ, వహ్ని. 1; 2. ఉపధాశుద్ధుఁడైన మంత్రి: చూ, సచివుఁడు; 3. శృంగార రసము: చూ, రసములు; 4. గ్రీష్మఋతువు: చూ, మాస ద్వయము; 5. జ్యేష్ఠమాసము: చూ, మాసములు; 6 ఆషాఢ మాసము: చూ, మాసములు; 7. తెలుపు: చూ, వర్ణము. 6; 8: చూ, రేతస్సు. 1; విణ. 9. తెల్లినిది: చూ, వర్ణము. 6; 10. అనుపహతమైనది. (నాశమునొందినది): చూ, సేగి; 11. పరిశుద్ధమైనది: చూ, శుద్ధము. 3; 12: చూ, శాశ్వతము; వి. 12. మడి: చూ, వర్తనము. 1.

శుచిత్వము, పా. (దీనికి ఉపమానము:—అగ్గి.)

శుచిమనోయద్యస్తితీర్థేనకిమ్,మనస్సుశుచిగానున్నచోఁదీర్థమేల?

శుచిర్భానువు, అం: చూ, శస్త్రములు.

శుద్ధజాతులు, అం: చూ, అంశములు.

శుద్ధతానములు, అం. ఇవి 28:— నహీనతానములు. 7; రిహీనతానములు. 7; సహీనతానములు. 7; నిహీనతానములు. 7: చూ, తానములు.

శుద్ధనాంది, అం. నాంది ద్వివిధము: శుద్ధనాంది, క్రియానాంది. (కేవల పద్యపూర్వక దేవతాస్తుతి శుద్ధనాంది. ఈ... పద్యమునం''దాశీ, ర్నమస్క్రియా, వస్తునిర్దేశ''... నొకటియుండును): చూ, నాంది.

శుద్ధపద్ధతి, అం: చూ, ఉద్ధతము.

శుద్ధభిన్న, అం: చూ, భిన్నపంచమజభాషలు

శుద్ధమధ్య, అం: చూ, మధ్యమగ్రామ...

శుద్ధవరాటి, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("మ-స-జ-గురువులు. 6 యతి. 10 ఛందస్సు")

శుద్ధాంతము, సం, వి. అ. పుం. 1. అంతఃపురము: చూ, సదనము. 1; 2 అంతఃపురస్త్రీ: చూ, స్త్రీ; 3. రాజుయొక్క గ్యేకాంతస్థలము: చూ, స్థానము. 1; 4. వెనుకటి తొట్టి కట్టు: చూ, సదనము. 1.

శుద్ధాచమనము, సం. వి. అ. న. ఆచమనము, అచాంతి, ఆపోశనము, ఉపస్పర్శనము-ఉపస్పర్శము, పరిషేచకము. (తె.)— అపోసానము-అపొసనము-అపోసనము-అపోసము, వారుపు వార్పు.

శుద్ధాత్మ. అం: చూ, ఆత్మలు.

శుద్ధి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ.=సుద్ధి. శుద్ధిచేయుట: చూ, శోధనము. 1; 2. మార్జనము: చూ, రుద్దుడు.

శుద్ధుఁడు, సం విణ. అగ్ని, అమలుఁడు, అర్యుఁడు-అర్యుఁడు, అప్తుఁడు, ఆచార్యుఁడు, పరిశుద్ధుఁడు, పవిత్రుఁడు, పావకుఁడు, పావనుఁడు, పూతాత్ముఁడు, పూజనీయుఁడు, పూజ్యుఁడు, పూతుఁడు, ప్రతీక్ష్యుఁడు, ప్రయతుఁడు, మహనీయుఁడు. (తె.)— అయ-అయ్య, అయగారు—అయ్యగారు-అయవారు-అయ్యవారు, నాన్న, నాయన, బాబయ్య, బాబు, సుద్దికాఁడు. ("చూ, సన్మానితుఁడు".)

శుద్ధులు, అం. మనశ్శుద్ధి, వాక్శుద్ధి, భాండశుద్ధి. (3.)

శునకము, సం. వి. అ. పుం: కుక్క. (ఇట్టటుఁదిరుగునది.) అరతత్రపము, అస్థిభక్షము, ఇంద్రమహాకాముకము, ఉద్రధము, కపిలము, కుకురము-కుర్కురము, కుక్కుటము, కుక్కురము, కృతజ్ఞము, కౌలేయకము, గ్రామమృగము, గృహమృగము, దీర్ఘసురతము, ప్రఖరము, భషకము, భైరవుఁడు, మండలము, మండలి, మృగదంశకము, రతనాలిట్టు, రతవ్రణము, వక్రపుచ్ఛము, వాంతాదము, విలోమము, వృకము, శయాలువు-శయాళువు, శాలామృగము, శువి, శ్వానము, సారమేయము, సాలావృకము—శాలావృకము, ...చకము. (తె.)— ఏపి—వేఁపి, కుక్క, జాగిలము, ...ము. తద్వి: — ౧. అఁడుకుక్కకు:— ...౨. (తె.)— నీరుకుక్క: ౩. (తె.)-పిచ్చికుక్క, వెఱ్ఱికుక్క: ...౪. (తె.)— జాగిలము ...

శుభంకరుఁడు, సం. విణ: అరిష్టతాతి, ఉపకర్త, ఉపకారి, ఞా, క్షేమకర్త, క్షేమకారుఁడు, క్షేమంకరుఁడు, గోపుఁడు, మద్రంకరుఁడు, శంకరుఁడు, శివంకరుఁడు, శివతాతి. (తె)-అక్కఱకాఁడు, మేలుకాఁడు, మేలుచేయువాఁడు. తద్వి:- కృతజ్ఞుఁడు

శుభంయువు, సం. విణ (ఉ.) శుభముతోఁగూడుకొన్నవాఁడు: శుభాన్వితుఁడు.

శుభకరము, సం. విణ. మంగళ్యము: చూ, శుభము. 4.

శుభకృత్తు, అం: చూ, సంవత్సరములు.

శుభదంతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: రూ—శుభ్రదంతి—సుదంతి. వాయువుదిక్కునందలి ఆఁడేనుఁగు: చూ, హస్తి: విణ. 2. చక్కని పండ్లుగలది.

శుభము, సం. వి. అ. న. 1. సేమము: అరిష్టము, అవ్యయము. అంజి, ఋతి, కల్యాణము, కుశలము-కుషలము-కుసలము, కౌతుకము, క్ష, క్షేమము, గోజాకరికము, న, పరిణామము, భద్రము, భవము—భవికము—భవుకము—భవితవ్యము, భవిష్యము, భవ్యము, భావుకము, మంగళము, రిష్టము, శస్తము, శివము, శుభము, శ్వశ్రేయసము, శ్రేయము, సుకృతము, సూనృతము, స్వస్తి. (అవ్య.)— అథ-అస్తు, తథా, తు, శమ్, శుభము. (తె.)— చల్లన, నెమి, పంతు, బాగు, బవిసి—బైసి, మేల్—మేలు, లగ్గు, లెస్స, వాసి, సేమము, సోబనము. తద్వి:—౧. పైపైవచ్చినమేలునకు:- కౌతుకము ("చూ, స్వస్తి") (శుభముకానిది=కృతాంతము); ౨. పతాక, సౌభాగ్యము; పుం. అం. 2: చూ, యోగములు; 3. ఏదరత్నుల పొడుగును తొమ్మిదియరత్నుల నిడుపును పదియరత్నుల వెడల్పునుగల యేనుఁగు (ఇదిక్షేమకరము): చూ, హస్తి; అం. 4: చూ, తాఁలు; విణ. 4. మంగళకరమైనది:- ఉపకార్య, కల్యాణము, ద్రవ్యము, భద్రము, మంగళ్యము, శస్తము, శివము, శుభకరము, శుభము, శ్వశ్రేయసము. (తె.)— తిరు, మేలు; అవ్య. 5. మేలు: చూ, శుభము. 1; వి అ. న. 6: చూ, వివాహము. (వా.)

శుభలేఖ, వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లగ్నపత్రిక.

శుభస్యశీఘ్రంఅశుభస్యకాలహారణమ్, న్యా. శుభమునకుఁద్వరగాఁబూనవలయును, అశుభమున కాలస్యము సేయవలయును.

శుభాంశుఁడు, సం.వి అ పుం.(రూ-శుభాంశువు-శుభ్రాంశువు-శుభ్రమాంశుఁడు-శుభ్రాంశుఁడు): చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.

శుభాగతమగు, మి. అ. క్రి: (తె:)—అచ్చివచ్చు అయివచ్చు—ఐవచ్చు, ఒమ్మివచ్చు, మేలైవచ్చు.

శుభాగతము, సం.వి.అ.న,(తె.)-అచ్చొదల. తద్వి -అక్షతము.

శుభాగమపంచకము, అం: చూ, తంత్రములు.

శుభోదయము, సం. వి. అ. పుం; అభ్యుదయము. వివర్ధనము. వృద్ధి (తె.)—తెలుపు, మేలుకనుపు-మేల్కనుపు, మేలుకొలుపు—మేల్కొలుపు తద్వి—(స. క్రి.) ప్రబోధించు

శుభ్రదంతి, అం: చూ, దిగ్గజభార్యలు.

శుభ్రము, సం. వి. అ. న. 1. అంతరిక్షము, అంతరీక్షము, అంబరము, అంబుధరము, అంబుభృత్తు. అభ్రకము, అభ్రము, అమలము, ఖమ్, గిరిజము, గిరిజామలము, గైరికము, నిర్మలము, నీరకము, పర్వతోద్భూతము, విమలము, (తె.)—కాకిబంగారము, బేగడ, ముచ్చెబంగారు; పుం. 2. తెలుపు: చూ, వర్ణము. 6; అం. 3: చూ, యోగములు; విణ. 4. తెల్లనిది: చూ, వర్ణము. 6; 5. ప్రకాశించునది: చూ, శోభితము; వా 6.ఒబ్బిడి: 7 పరిశుభ్రము; 8. నిర్మలము.

శుభ్రాంశువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, శుభాంశుఁడు.

శుల్కము, సం. వి. అ. పుం. న. 1. = సుంకము:- గుణము (తె.)—అనుపు, దాణము, సుంకము (చూ, సిస్తు. 1); 2. = సంకు: కన్యాశుల్కము. (తె.)—ఉంకుడు, ఉంకువ-ఉంకువు, ఓలి, పయిఁడి-పైఁడి, ప్రండి, సంకు—సంకుడు, సుంకము; (శుల్కము కన్యాశుల్కము వరశుల్కము అని ద్వివిధము): 3.=సంకు. వేశ్య కిచ్చెడి రోయి:- భోగము. (తె)—పయిఁడి-పైఁడి, బోగము. రో-రోయి-రోయావి; అం 4: చూ, తంత్రములు.

శుల్కహారి, సం. వి. ఇ. పుం. = సుంకరి: పన్ను వసూలు చేయువాఁడు: చూ, సుంకరి.

శుల్బపత్రక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జీవపత్రిక*: చూ, శకుల.

శుల్బము, సం వి. అ. న. 1.రాజీ: చూ, లోహము.1; 2. త్రాడు: చూ, సూత్రము, 1; 3 = చెంబు. చేతిపాత్రము: చూ, హారివాణము. (పాత్రము. 6-౧౭.)

శుశ్రూష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. విననిచ్ఛ: చూ, వాంఛ; 2: చూ, సేవ. 1; 3. చెప్పుట: చూ, శంసనము. 1.

శుశ్రూషలు, అం- ఆత్మ. అంగము, స్థానము, భావము (4)

శుశ్రూషకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. శుశ్రూష చేయువాఁడు: చూ, శిష్యుఁడు. [రాజార్హము.

శుషిర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రూ— సుషిర. గువ్వగుత్తిక*: చూ,

శుష్కగోమయము, సం. వి అ. పుం: చూ, పిడక. తద్వి.-౧. ముద్దపిడికకు:- (తె.)—ముటము-మూటము; ౨. అప్పుడు పుట్టినదూడ పేఁడకు: (తె)—రేణము. (చూ, శమలము.)

శుష్కతటాకమత్స్యన్యాయము, వీరెండినచెఱువులోనిచేపలట్లు.

శుష్కపత్రము, సం. వి. అ న. ఎండాకు: చూ, సొరుగాకు.

శుష్కమాంసము, సం. వి అ.న. వల్లూరము: చూ, శుక్తము. 2.

శుష్కము, సం. వి. అ. న. 1. వంటచెఱకు: చూ, సమిధ.2; విణ. 2. ఎండినది:- అస్కందనము, కాహళము, శుష్మము. (తె.)—అరవఁలు, అవురుసవురు-అవురుసౌరు-ఔరుసవురు-ఔరుసౌరు, ఇంకుట—ఇంకుడు, నిట్టు-నిట్రు; 3. కేవలము: చూ, సర్వము; 4. వట్టిది: చూ, శూన్యము. 1.

శుష్కాశని, అం: చూ, అస్త్రములు

శుష్కించు, సం. అ. క్రి. 1. ఇంకు: చూ, శోషించు. 1; 2. ఎండు: చూ, శోషించు. 2. తద్వి.—మిక్కిలిఎండు:—(తె.)—వఱువట్లుగొను.

శుష్కీభవించు, —పై,—

శుష్మము, సం,వి.న్.న. 1. బలిమి: చూ, శక్తి.1; 2 తేజస్సు: చూ, వెలుతురు. 1; న్. పుం. 3. నిప్పు: చూ, వహ్ని. 1; విణ. 4. ఎండినది: చూ, శుష్కము. 2; 5. కేవలము: చూ, సర్వము; 6 వట్టిది: చూ, శూన్యము 1.

శూ

శూకకీటము, సం. వి. అ. పుం. 1. కంద్వోషము, కంబళము, వృశ్చికము. (తె.)— కంబళిపురుగు, గొంగళిపురుగు; 2 కదుందురీగ: చూ, మక్షిక; 3.నల్లతేలు: చూ,వృశ్చికము.

శూకధాన్యము, అం. యవలులోనగునది: చూ, స్తంబకరి (ధాన్యము. ౩౫.)

శూకపుట్టము, సం. వి. అ. పుం. రూ-శూకాపుట్టము. నీలము: చూ, రత్నములు.

శూకము, సం. వి. అ. పుం. న 1. తేలుకొండి: చూ. వృశ్చికము. 2; 2. వరిముల్లు: చూ. సితాగ్రము; 3. కనికరము చూ, హార్దము. 2.

శూకరము, అం: చూ, నరకములు.

శూకలము, సం. వి. అ. పుం. శిక్షింపఁబడిన దుష్టాశ్వము చూ, హయము.

శూకశింబ, సం వి. అ. స్త్రీ. రూ — శూకశింబి—శూకశింబిక, అగ్నిశిఖము, అజట, అజత, అజహ, అత్యంగ, అవ్యండ. ఆత్మగుప్త, ఋశ్య, ఋశ్యప్రోక్త-ఋష్యప్రోక్త, ఋషభి, కండుర-కండూర, కండూకరి, కండువు, కచ్ఛూమతి, కపికచ్ఛుర, కపికచ్ఛువు—కపీకచ్ఛువు, కపిప్రభ, కపిరోమఫల, కరీర,కులక్షయ, ఖంఖ, గర్భఘాతిని, గాత్రభంగ, గుప్తజహ, జాంగలి, దూలవిగ్రహ, ప్రావృషాయణి, మర్కటి, లోమశ, వింఖ, వృష (తె.)—తీఁటకోవెల, దురదగొండి, దురదగోవెల, దూలకొండి—దూలగొండి, దూలగోవెల*. తద్వి.—౧. పిన్నదూలగోవెల; ౨. మహాత్మగుప్త. (తె.)- పెద్దదూలగోవెల*

శూకశింబి, సం. వి ఈ. స్త్రీ. —పై.—

శూకశింబిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. —పై —

శూకాపుట్టము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-శూకపుట్టము

శూద్ర, సం. వి. అ. స్త్రీ 1. శూద్రజాతి అఁడుది:- వృషలి; 2 శూద్రజాతి: చూ, సంతతి. 1.

శూద్రకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అగ్నిమిత్రుఁడు: చూ, రాజు.

శూద్రబ్రాహ్మణులు, అం:"కృషిసేవాధమాచారోధాన్యసంగ్రహతత్పరః। గోపోషణ విశేషజ్ఞ స్సవిప్రశ్శూద్రఉచ్యతే." (కృషిసేవాపరులై అధమమగు ఆచారపరులై ధాన్యసంగ్రహమందతిలోలులై గోపోషణపరులై కుక్షింభరణ పారీణులగువారే శూద్రబ్రాహ్మణులు: చూ, దశవిధబ్రాహ్మణులు.

శూద్రి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1. శూద్రునిభార్య; చూ, భార్య. 1—౫౯; 2 శూద్రస్త్రీ: చూ, స్త్రీ.

శూద్రులు, అం: చూ, మనుష్య వర్ణములు

శూద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. 1. అంత్యజుఁడు, అంత్యయోని అవరజుఁడు, అవరవర్ణుఁడు, ఓకుఁడు, కర్మవజ్రుఁడు, కుప్రియుఁడు,జఘన్యజుఁడు.దాసుఁడు,పద్యుఁడు. వృషలుఁడు. (తె)-అడుగుపుట్టువు-అడుగుఁబుట్టువు, కలపతాల్పు, కాఁపు, కాలిపుట్టువు, చవుదరి-చౌదరి, తుదకులమునేర్పరి, నాలవకొలమువాఁడు, మినువాఁకతోఁబుట్టువు. తద్వి.—(౧. (తె)— దాసరి: ౨. (తె.)- తలిరుదాసరి; ౩ (తె.)- తెలగా (బ) తెలగలు-తెలగాలు; ౪. (తె.)-బలిజె-బలిజెవాఁడు-బల్జవాఁడు; ౫. (తె.)- నాయఁడు; ౬. (తె.)-రెడ్లు; ౭. (తె,)-కమ్మలు; ౮. సచ్ఛూద్రుఁడు; ౯. గొల్లకు:-చూ, ప్రేఁడు: మొదలగువారు); అం. 2: చూ, జాతులు; 3:చూ, మనుష్యవర్ణములు; 4: చూ, చేతనరత్నములు.

శూనారము, సం. వి. అ. పుం 1. కుక్కయొక్కపాలు: చూ, స్తన్యము; ఐ. 2. పాముగ్రుడ్లు.

శూన్య, సం. వి. అ. స్త్రీ. మల్లె*: చూ, హసంత 2.

శూన్యనివేశనము, అం: చూ, అష్టవర్గము.

శూన్యమగు, మి. అ. క్రి. (తె.)— ఈటువోవు, ఉత్తదగు, రిత్తవోవు. వట్టిదగు.

శూన్యము, సం. వి. అ. న. 1. = సున్న. ఏమియులేమి, అపదార్థము, అంబరము, అభాగ్యము, అభావము, ఖ, ఖమ్, ఖంబు, శ, న, రిక్తకము, రిక్తము, రిష్టము, వశికము, వితానము, శుష్కము-శుష్మము, సూనము. (అవ్య.)—అ, అన-అనా, కిమ్, నఞ్. (తె.)— ఈటు, ఉత్త, ఉశక్కి—ఉశ్లక్కి—హుళక్కి, ఎద్దడి, కాకు, కీత, కుందేటికొమ్ము, గొడ్డు, చెనఁటి-చెన్నఁటి, దోయిడి, నిప్పచ్చరము, పచ్చముపాడు. పాడు, బయలు, బరిగి, బీడు, బెబ్బె, బొప్పటము, బొల్ల, రిచ్చ, రిచ్చపాటు, రిత్త, లేదు, లేబరము, లొటారము, వట్టి, సున్న, సోడు తద్వి:—౧. రాహిత్యము. (తె.)— లేమి-లేమిడి-లేవడి; ౨. కాకాదు, లేలేదు; విణ. 2 (మి) ఎత్తుభాంము. (తె.)-పాడు: అం. 3; చూ, సంచారీభావమునఁ బుట్టిన దృష్టులు; 4: చూ, ప్రాణాయామము.

శూరణము, సం. వి. అ. పుం. కంద*: చూ, రూ-సూరణము.

శూరసేనము, అం: చూ, దేశములు.

శూరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సూర్యుఁడు; 2. ఒకానొక గొల్లవాఁడు: చూ, ప్రేఁడు; విణ 3.-చుఱుకరి యుద్ధమునకు భయపడనివాఁడు: చూ, హంవీరుఁడు. 2; 4. ప్రౌఢుఁడు: చూ, సమర్థుఁడు; వా 5. బిరుదాధ్యుఁడు (తె)- బిరుదాయత్తు, బిరుదారి—బిరుదులాఁడు.

శూర్పకారాతి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.

శూర్పణఖ, సం. వి. అ. స్త్రీ. = చుప్పనక—చుప్పనాక—చుప్పనాతి— సుప్పనక — సుప్పనాక, సుప్పనాతి, చేటగోళ్లబోటి, రావణునిసోదరి: చూ, రాక్షసి.

శూర్పము, సం. వి అ. పుం. న. 1. రూ-సూర్పము. ప్రస్ఫోటనము. (తె)— చేట. తద్వి:— బాలికలాడుకొను చిన్న చేటకు:— (తె.)- మొంటె-మొఱఁటె-మొఱంటి-మొరటి; 2. రెండుమంతల కొలఁది.

శూర్మి, సం వి.ఈ.స్త్రీ లోహపుప్రతిమ, కిర్మి: చూ, హరిణి.3.

శూల, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. = సూల కొఱ్ఱు: చూ, శూలము. 4; 2: చూ, వేశ్య; 3. దొంకయందలి పోటు: చూ, శూలము. 5; వా. వి. 4. వారదోషము.

శూలదృక్కు, సం. వి. హ. స్త్రీ: చూ, పార్వతి. 1.

శూలపాణి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, శివుఁడు.

శూలము, సం. వి. అ. న. 1. అమ్మకము: చూ, వెల. 1; పుం న. 2. ముమ్మొనవాలు: చూ, బాణము.1; 3. శ్రీలమను బాణము: చూ, బాణము.1; 4. రూ-శూల, అచలము, కీలము, కేల, శంకువు, శల్యము, శివకము, శివము, స్థాణువు. (తె.)—కొఱు—కొఱ్ఱు, గసి-గసిక, గూటము-గూటాము, చీల, జుంజిడ, మేకు, వసి, సీమ. తద్వి:—(తె.)-తలచీల (గుండుసూది, తీఁగమేకు, వాసముమేకు, దబ్బనము, సూది మున్నగునవి యీజాతియందు చేరును); 5. శూల, డొక్క లోనిపోటు: చూ, హనువు. 4. (రోగము. 1); 6. చావు: చూ, సావు; 7: చూ, సిడము; అం. 8: చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు; 9: చూ, యోగములు

శూలాకృతము, సం. విశ. కిఱుకుట్లు: చూ, శుక్తము. 2.

శూలి, సం. వి. న్. పుం. 1: చూ, శూలపాణి; విశ. 2. శూలాయుధము ధరించినవాఁడు; 3. శూలరోగి.

శూలించు, వా. అ. క్రి. డొక్కలోనొప్పియెత్తు.

శూలిని, సం వి ఈ. స్త్రీ. నాగిని, మత్స్యాక్షి, లక్ష్మి. (తె.)-గొల్లబిడ్డు, నాగురు—నావురు*.

శూలుచితము, అం: చూ, ఉత్తానకరణ బంధములు.

శూల్యము, సం. విశ: చూ, శూలాకృతము.

శృ

శృంఖల, సం. వి అ. స్త్రీ. రూ-శృంఖలము,=సంకెల-సంకలియ. 1. మగవాని మొలనూలు: చూ, సూత్రము. 1; 2. ఏనుఁగుకాలిసంకెల; (గజమునుబీడించునది.) అందూకము, అందుకము, అందువు, కలాపకము, త్రయి, త్రిపది, నిగడము—నిగళము, పారి. (తె.)— ఒరిజ-ఒరిజె, గొలుసు, చేరు-చేఱు, బారి—బారీ; 3. కాలియినుపగొలుసు: అందుకము, అందూకము, నిగడము—నిగళము, పారి, రూ—శృంఖలి-శృంఖలిక-శృంఖళిక. (తె. —సంకలియ—సంకెల, అరదండ-(బ) అరదండాలు, గొలుసు, చేరు-చేఱు, బారి-బారీ, (బ) బేడీలు. తద్వి:—౧. చేతియినుప గొలుసు: (చూ, శృంఖల. 3); ౨. నడుమునకుఁ గట్టెడి గొలుసు: కటిశృంఖల, చిత్రిక.

శృంఖలకము, సం. వి. అ. పుం. కాళ్లకు బొండకొయ్యవేసిన యొంటెపిల్ల: శృంఖలము: (చూ, లొట్టిపిట్ట) తద్వి:—౧. ఒంటెకు:— అంబొష్టము: (చూ, లొట్టిపిట్ట); ౨. అఁడు ఒంటెకు:— (తె.)—వామి (చూ, లొట్టిపిట్ట); ౩. ఒంటెపిల్లకు:— శరభము: చూ, లొట్టిపిట్ట)

శృంఖలము, సం. వి. అ. పుం. న: చూ, శృంఖల 1-2-3; 4: చూ, శృంఖలకము.

శృంఖలిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, శృంఖల. 3.

శృంఖలితము, సం. విశ. సంకెలవేయఁబడినది.

శృంఖళి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, శృంఖల 3.

శృంఖళిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—శృంఖలిక.

శృంగకాద్యప్రయోగము, అం: చూ, తంత్రములు.

శృంగగ్రాహికాన్యాయము, న్యా. అవులమంద లోనికిఁబోయి "నా ఆవేది"అని యడిగినచో గొల్లవాఁడు దానికొమ్మనుఁ బట్టి చూపును. కొమ్మనుజూపిన మాత్రమున గోవు తెలిసికొనఁబడిన విధమున స్వల్పలక్షణముచే సర్వమును దెలిసికొనునపుడిది యుపయుక్తమగును.

శృంగనాదము, సం. వి. అ. న = సింగినాదము. కొమ్ము వాద్యము: చూ, సింగినాదము

శృంగబేరము, సం. వి. అ. న: రూ—శృంగిబేరము. అర్ధ్రికము—అర్ద్రిము. ఓలము—ఓల్లము, కందరము, కంటుకందము, కంటుభంగము, కటుభద్రము, కటూత్కటము—కటూత్కము, గుల్మమూలము, భేషజము (తె.)- అల్లము. తద్వి.-౧.తృణపుష్పిక.(తె.)—కొండల్లము; ౨.(తె.)-కస్తూరిపసుపు, మామిడిఅల్లము (చూ, వేరు. 1.) (చూ, సొంటి.) (దేశవాళీఅల్లము, రంగూను (విదేశపు) అల్లము మున్నగునవి కలవు.)

శృంగబేరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కోలపాల*: చూ, సుమంగళ.

శృంగము, సం. వి. అ. న. 1. కూణిక, లలామము, విషాణము: చూ, హాసువు. (చూ, పల్లు. 1.) తద్వి:— ఏనుఁగు కొమ్మనకును, మేఁకకొమ్మనకును, పందికోఱకును, ఎద్దులోనగువాని కొమ్మనకును: చూ, హాసువు (పల్లు. 1); 2. కొండకొమ్ము: చూ, శిఖరము; 3. నాళము. (తె)— అండియ-అండె, కొమ్ము, చిమ్మనగొట్టము, చిమ్మనగ్రోవి, పింజనఁగ్రోవి, బుఱటకొమ్ము— బుఱ్ఱటకొమ్ము—బుఱ్ఱకొమ్ము; 4. గుఱుతు: చూ, లక్షణము; 5. దొరతనము: చూ, స్వారాజ్యము; 6. ప్రధానత్వము:— ప్రాధాన్యము; పుం. 7 జీవకమను గంధద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము; అం. 8: చూ, సుషిరవాద్యములు.

శృంగాటకము, సం. వి, అ. న. 1. చదుకము: చూ, మార్గము. 1-౧౭; పుం. 2 జలకంటకము,త్రిశృంగము.(తె.)-పందిగడ్డ, పరికి, పరికెగడ్డ; అం. 3: చూ, అసంయుతహస్తములు.

శృంగారచేష్టలు, అం:- భావము, హావము, హేల, విలాసము, మాదుర్యము, ధైర్యము, విభ్రమము, లీల, కిలకించితము—(కిలకించితము కీలికించితము), మోట్టాయితము, లలితము, విచ్ఛిత్తి, బిబ్బోకము, విహృతము, చకితము, హసితము, కుట్టమితము-కుట్టిమితము, కుతూహలము (18). తద్వి.— ౧. ప్రాగల్భ్యము; ౨ (తె.)- బయకారము.

శృంగారతిలకము, అం: చూ, రూపకములు.

శృంగారనాయక చతుష్టయము, అం. (శృంగారనాయకులు): అనుకూలుఁడు, దక్షిణుఁడు, ధృష్టుఁడు, శఠుఁడు (4) (చూ, నాయకులు.)

శృంగారము, సం. వి. అ. న. 1. గందపొడి: చూ, సుగంధము: 2. లవంగపువ్వు చూ, శ్రీసంజ్ఞము (లవంగము); 3: చూ, సిందూరము; పుం. అం. 4: చూ, రసములు; న. 5. ఏనుఁగు అలంకారము: చూ, హస్తి; 6=చొకాటము, అందము: చూ,

సౌందర్యము: 7. = సింగారము, అలంకారము, కైసేత; చూ, హావణిక. 2 (భూషణము. 2); 7. సురతము: చూ, సంయోగము; అం. 8: చూ, జన్యతాశములు

శృంగారయోని, సం. వి. ఇ పుం: చూ, మన్మథుఁడు.

శృంగారవనము, సం వి. అ. న. ఉద్యానము, తోఁట: చూ, హౌసుతోఁట (వనము. 2.)

శృంగారి, సం. వి. న్. పుం. 1: చూ, విటుఁడు.1; 2. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి; 3. పోఁకమ్రాను*: చూ, క్రముకి; 1 (పోఁక); విణ. 4. శృంగారముగలవాఁడు: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.

శృంగారించు, సం. స. క్రి. = సింగారించు: చూ, హవణించు.

శృంగి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రూ-శృంగిక-అతివస*: చూ, విష; 2. పాఁపమీను, కొమ్ముచేఁప: చూ, మత్స్యము 1; 3. శృంగికనకము శృంగీకనకము, కడియములోనగుభూషణ రూపమైన బంగారు: చూ, హొన్ను (లోహము. 1—౫); న్. పుం. 4. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి; 5 కొండ: చూ, పర్వతము; 6. మ్రాను: చూ, వృక్షము; 7. వృషభమనెడియోషధి*: ఇంద్రాక్షము, వృషభ: వా 8. = సింగి. చెంచుది: (తె.)- సింగి; 9. = సింగి. ఎలుకుది: (సం.) శృంగి; విణ. 10. కొమ్ముగలది; అం. 11: చూ, వర్ష పర్వతములు. 1–2.

శృంగిక, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, శృంగి 1.*.

శృంగికనకము, సం. వి అ. న: చూ, శృంగి. 3.

శృంగిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆవు: చూ, ధేనువు; 2 = సింగాణి.—సింగిణి, శృంగధనుస్సు: చూ, హేతి. 4 (బాణము. 1—౩౭.)

శృంగిబేరము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-శృంగబేరము*.

శృంగీకనకము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-శృంగికనకము.

శృంగాలము, సం. వి. అ. పుం. నక్క: చూ, రూ-సృగాలము.

శృతము, సం. విణ. కాచఁబడినది (పాలునెయ్యిలోఁగునవి.)

శే

శేఖరము, సం. వి అ. పుం. 1. సిగదండ: చూ, భూషణము. 2; 2. బాసికదండ, బాసికము: చూ, హావణిక. 2 (భూషణము. 2-౧౧-(౧౪.)); 3. = సిగరము: చూ శిఖరము. 1.

శేఖరించు, సం. అ. క్రి. గొప్పపడు పంచ నా. 1, ఆ 308. చూ, సమ్మానించు.

శేపము, సం. వి. అ. పుం. న్. న. (రూ-శేపము-శేపస్సు-శేఫము-శేవము.) మగగుఱి: చూ. శిశ్నము.

శేఫాలిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లవావిలి*: చూ, వావిలి.

శేముషి, సం. వి ఈ. స్త్రీ. బుద్ధి: చూ, హృశ్లేషము. 2.

శేలుద్రుమము, సం. వి అ. పుం. ఉలిమిడి*: చూ, శ్వేతపుష్పము.

శేలువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, శ్లేష్మాతకము*.

శేవధి, సం. వి. ఇ. పుం రూ-సేవధి, నిధి: చూ, లిబ్బి. 2.

శేవలము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-శైవలము*.

శేవాలము, —పై.—

శేష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. = సేసలు. అనుగ్రహించి యిచ్చిన అక్షతలు లోనగునవి: చూ, సేసఁబాలు; 2 అనుగ్రహించి అక్షతలు లోనగువాని విచ్చుట

శేషంకోపినపూరయేత్, న్యా. (స్పష్టము).

శేషము, సం. వి. అ. పుం. న. 1: అవశిష్టము, అవశేషము, అవసాయము, భుక్తి. (తె)- కడమ, తక్కు, నిలవ-నిలువ-నిల్వ, బాకి-బాకీ, మిగత-మిగితి, మిగులు-మివులు, లోతక్కువ, సచ్చము-సొచ్చెము. తద్వి.-౧. (విణ.) మిగిలినది అనుటకు-అంతరితము, అవశిష్టము, ఖిలము, చోకము, చోచము, పరిశిష్టము, శేషము, సారాంశము. (తె.)- నికరము నిగ్గు, మిగిలినది, సొచ్చెము; ౨. యాచితకము. (తె.)-ఎరవు-ఎరువు, చేబదులు, పరచి, బాకి, రో-రోయి; ౩. ధాన్యాదుల ఋణమునకు.— ఋణము. (తె.)— అరువు—ఎరవు-ఎరువు, బాకి; పుం 2. వధము: చూ, హింస. 1; విణ. 3. మిగిలినది: చూ, శేషము. 1.

శేషశయనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. రూ-శేషసయనుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1.

శేషసయనుఁడు, —పై.—

శేషాచలము, సం. వి. అ. పుం. తిరుమల (ఇట్లు శేషశైలము, శేషాద్రి. మొ.): చూ, తిరుపతి.

శేషి, సం. వి. న్. పుం. అంశి. సర్వస్వతంత్రుఁడైన శ్రీమన్నారాయణుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1.

శేషించు, సం అ. క్రి: అవశేషించు. (తె.)- ఉండు, చిక్కు, నిలుచు-నిల్చు. మిగులు.

శేషిశేషసంబంధము, అం: చూ, సంబంధములు.

శేషుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. సహస్రఫణములుగల సర్పరాజు: చూ, సర్పము; 2. బలరాముఁడు: చూ, హలాయుధుఁడు.1.

శై

శైక్షుఁడు, సం వి. అ. పుం. క్రొత్తగా చదువ నారంభించిన శిష్యుఁడు: చూ, శిష్యుఁడు. 1.

శైఖరికము, సం. వి. అ. పుం: అపామార్గము, అధ్వశల్య, కటుమంజరిక, కాండీరము-కాండీరి, కిణి, కిణిహి, కిశవల్లి-కీశవల్లి, కీశపర్ణము-కీశపర్ణి-కేశపర్ణి, కుబ్జము, కోశాతకి, ఖరమంజరి, క్షవకము, క్షారమధ్యము, దురభిగ్రహము, ధామార్గవము, ప్రత్యక్పర్ణి, ప్రత్యక్పుష్పి, మయూరము, వశిరము-వసిరము, శిఖరి. (తె.)-ఉత్తరేణి-ఉత్తరేను. తద్వి.—౧. అపామార్గము, అష్టారక్తము, కపిప్పలి, క్షుద్రాపామార్గకము-క్షుద్రాపామార్గము, రక్తఖది. (తె.)- ఎఱ్ఱఉత్తరేణి* (దంతరోగములుహరించును).

శైత్యము, సం. వి. అ. న. 1. చలువ: చూ, హిమము. 1; 2. శిశిరము, శీతము. (తె.)—ఇగము—ఇవము—ఈము, ఇవక, ఇవతాళింపు, చలవ-చలువ-చల్వ, చలి, చలిమిరి—

చల్మిరి, చలువడి, చల్ల—చల్లన, జలుబు--జలువు తనుపు—తన్పు, నజ్జు, వలి, వలిపిరి, సీతి-సీతు-సీతువు.

శైత్యించు, సం. అ క్రి. శీతలించు. (తె)—ఇవతశించు—ఇవతాశించు,చల్లనగు,చల్లవడు తనుపారు,తనువడు,వలిగొను.

శైధిల్యము, సం. వి. అ. న: చూ, శిథిలము.

శైనేయుఁడు, సం. వి. అ. పుం: సాత్యకి.

శైబికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. బోయ: చూ, వ్యాధుఁడు. 1. (బెస్త అని కొందఱు). [కము 3

శైలగోశ్రేణి, సం.వి.ఈ.స్త్రీ. నేలతంగేడు*: చూ, హేమపుష్ప

శైలదీర్ఘకోణము, సం. వి. అ న అడవి, కోన.

శైలధన్వుఁడు, సం. వి. న్. పుం: చూ,శివుఁడు (శైలిధన్వుఁడు అని కొందఱు)

శైలపూగము, సం. వి. అ. పుం కారుపోఁక*: చూ,పోఁక.౧.

శైలము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, రసాంజనము; 2: చూ, జాపువ్వు: పుం. 3:చూ, పర్వతము; అం. 4:చూఆసనములు.

శైలశిబిరము, సం వి. అ. పుం. కడలి: చూ, సముద్రము.

శైలాలి, సం వి. న్. పుం: చూ శైలూషుఁడు.

శైలూషము, సం. వి. అ. పుం మారేడు*: చూ, శ్రీఫలము.

శైలూషి, సం. వి ఈ. స్త్రీ. నట్టువురాలు. నర్తకి, లాసకి—లాసిక. (తె.)-ఆటకత్తియ-ఆటకత్తె:(చూ,స్త్రీ ఆటవెలఁది.)

శైలూషుఁడు, సం. వి. అ. పుం:- కణవేక్షకుఁడు, కలాయనుఁడు, కృశాశ్వి, గీష్ణువు గేష్ణువు, నటుఁడు, నర్తకుఁడు, రంగాజీవుఁడు, లాసకుఁడు. (తె.)—ఆటకాఁడు, నట్టు—నట్టుగుఁడు-నట్టుపుఁడు-నట్టువకాఁడు—నట్టువాఁడు—నట్టువ—నట్టువు తద్వి —౧ కుశీలవుఁడు; ౨. (తె.)—కోణంగి—కోణాంగి, కోణంగివాఁడు; ౩ (తె)—బిద్దెమువాఁడు; ౪. (విణ) నర్తకుఁడు.

శైలేయము, సం. వి. అ. న. 1. ఇందుప్పు:చూ, సౌవర్చలము (లవణము. 1-౨౦); 2. మురయను గంధద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము; 3. అశ్మపుష్పము, కాలామసార్యము, పలితము, వృద్ధము, శీతశివము. (తె)—రాపువు. జాతిపూవు. జాపువ్వు*; పుం. 4. తేటి: చూ, షట్పదము; 5. శాలేయము*: చూ, సదాప; విణ. 6. జాతితో సరియైనది.

శైలేయి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, పార్వతి. 1.

శైవబ్రాహ్మణులు, అం. "వీరు శివపూజావృత్తిగలవారు. కృష్ణయజుశ్శాఖీయులు. ఆదిశైవులు శైవవిశిష్టాద్వైత మతస్థులు శ్రీకంఠ శివాచార్య సంప్రదాయులు, బోధాయన సూత్రము. కొందఱు ఆపస్తంబసూత్ర ప్రవర్తకులునుగలరు. వీరిలో అంతర్వేదితెగవారు కంచితెగవారు తిరువాలంగాడుతెగవారు వాలాజీపేఁటతెగవారని నాలుగుతెగలు గలవు. వీరాంధ్రదేశమున గోదావరీ తీరమందుత్పత్తియై సామాన్యముగా ఆంధ్రదేశమందును విరివిగా దక్షిణదేశమందును వ్యాపించియుండిరి. శివాచార్యులు గురుకులు దీక్షితులు భట్లు అను బిరుదులు గలవారు. ఆత్మార్థ పరార్థ పూజలయందు శివుని ప్రధానముగా నర్చించుచు శివాలయ ప్రాకారాభ్యంతరమందుగల గణపతి కుమారసౌరశక్త్యాది మూర్తులను శివుని యొక్క అవినాభావ సంబంధముతో నర్చించెదరు. శివాలయమునకు వేరుగానున్న అన్యదేవతల నారాధింపరు. మఱి కొందఱు ఆవైదికులు ఉత్కళ వంగ దేశములనుండి వచ్చి నైజాం రాష్ట్రమందును అక్కడక్కడ ఆంధ్రదేశమందును శివార్చన చేయుచుండిరి. వీరికిని శైవబ్రాహ్మణులకును సహభోజన బాంధవ్యములులేవు". (చూ, బ్రాహ్మణులు: చూ, సాక్తేయబ్రాహ్మణులు: చూ, పట్టుర్బ్రాహ్మణులు: చూ, ముత్తదుబ్రాహ్మణులు).

శైవము, సం. వి. అ న. 1. శివుఁడే దేవుఁడను ఒకమతము: చూ, మతములు; విణ. 2.శివసంబంధమైనది; అం. 3: చూ, పురాణములు (24000 శ్లో. వాయుదేవుఁడుకర్త. శివప్రతిపాద్యము); 4: చూ, ఏకవింశతిస్థానకములు.

శైవలము, సం. వి. అ. న. రూ-శివాలము-శేవలము—శైవాలము-శైవలి, అత్యూహము, అరము, ఆకాశమూలి, కార్షి, కావారము, కుంభి-కుంభిక—కుంభికము, కుతృణము, కుష్ఠహారి, ఖమూలిక—ఖమూలి, గాంగేయము, గృష్టి-ఘృష్టి, జంబాలము, జర్జరము,జలకేశము, జలనీలి, జలవల్కలము, జలాంచలము, నీలిక, బదర, మంజులము, వారాహి, వారిచత్వరము, వారిపర్ణి, వారిమూలి, వితున్నకము, విష్వక్సేనప్రియ, వ్యవక. (తె)—నీటిపాఁచి. తద్వి.—౧. (తె.)—ఆకుపాఁచి; ౨. (సం.)—అంబుచామరము. (తె.)—తీఁగపాఁచి, నాఁచు; 3. (తె)—తుంటికూర, తూఁటి, తూఁటికూర-(తూఁడికూర, తూఁడుకూర); ౪. ఘృష్టి, విష్వక్సేనప్రియ. (తె)—నీరాకు, పాఁచి-ప్రాఁచి, పాఁచితీఁగ, పెద్దపాఁచి, బదర; ౫. నూతిపాఁకుడుకు:- (తె.)—పాఁకుడు-ప్రాఁకుడు*; ("చూ, సహస్రపత్రము"); 2. పద్మకాష్ఠము, పత్రాంగము, పద్మకము పన్నగము*.

శైవలి, సం, వి. ఇ. న; చూ, రూ శైవలము. 1*.

శైవలిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏఱు: చూ, నది.

శైవవైష్ణవమత సాంప్రదాయములను బోధించువారు, అం:చూ, ఉపదేశికులు.

శైవాలము, సం.వి.అ.న నీటిపాఁచి*: చూ,రూ-శైవలము.1*.

శైవుఁడు, సం. వి. అ. పుం. శివభక్తుఁడు: చూ, భక్తులు.

శైశవము, సం. వి. అ. న. 1. చిన్నతనము- బాల్యము, శిశుత్వము. (తె.)-అలరుపాయము, చిన్నకాలు, చిన్ననాఁడు-చిన్నటనాఁడు, చిన్నతనము, చిన్నరికము—చిన్నఱికము, పడుచుతనము, పిన్నఱికము, పిన్నటనాఁడు--పిన్ననాఁడు; 2. బాల్యదశ:- గోద్దాలము. (చూ, దశలు.)

శొ

శొంఠి, వా. వి. రూ-శుంఠి—సొంటి: చూ, సొంటి(చూ,శృంగబేరము.) (పిండి శొంటికంటె దేశవాళిశొంఠి ప్రశస్తము).

శో

శోకము, సం వి. అ పుం 1.=చూపరు. (పుత్రమరణాది దుఃఖములచేత తపించుట): అంబరీషము, ఆక్రందనము, ఆక్రందము, క్రందనము, కష్టము, కామాంతకము, క్రందనము, క్రందితము, క్లేశము, ఖేదము, తమము, (మి) దుఃఖపాటు, ప్రలాపము, మన్యువు, రాగము, రుదితము, రోదనము, లాపము, విచారము, వియమము-వియామము, విషాదము, వృజినము, వ్యసనము, వ్యళీకము, శుక్కు, సంకటము, సాదము (తె.) అడలు అలంత, అక్షలు-అక్షులపాటు, అవియు, ఇబ్బంది, ఉమ్మ—ఉమ్మలము-ఉమ్మలిక—ఉమ్మలికము, ఏడుపు-ఏడ్పు: కనికరము, కస్తి, కుందు, కుతి, కుతిలము, గోడు, చుమ్మ, చూకురు, జాలి, నెట్టు, నెవ్వగ—నెవ్వము, వగ, వగపు, వదావళి, వనట, (మి) సంకటపాటు, సుక్కు. తద్విశేషములు.—౧. దుఃఖమునకు. (దీనియందు ఇంద్రియములు దుష్టములౌను, దుష్టముగా ఖేదపెట్టునది): అంకము, అకము-అఘము, అటిథి, అత్యయము, అన్వాసనము, ఆపమర్దము, అవపీడన—అవపీడనము, అవమర్దనము, అభిష్యందము, అమానశ్యము—అమనస్యము, ఆర్తి—ఆర్తి, అహోబత, అస్రువు, ఆధి, ఆబాధ, ఆవాపము, ఆశ్రవము, ఉద్వేగము, ఊర్మి కూటము, కృఛము, కృతి, క్లేశము, క్వాథము, గహనము, గహ్వారము, తాపము, దుఃఖము, పరంపర, పీడ, ప్రసూతిజము, వైశిషము, బాధ, విచారము, వ్యధ, సంకటము, హింస. (అవ్య: ఆ, ఇ, ఈ, (తె. ప.)—అంగద, అంగలారుపు-అంగలార్పు, ఆటమట, అటమటింపు, అడజడి, అడలు, అలందురు—అలందురు, అలంత అలజడి-అల్జడి అలమట, అలుగుల-అలుగులము, అల్లట, ఆటుపోటు, ఇడుమ, ఉత్తలపడుట, ఉత్తలపాటు, ఉమ్మలము-ఉమ్మలింపు-ఉమ్మలిక—ఉమ్మలికము, ఎడరు, ఎర, ఏంపు, ఒంజిలి-ఒందిలి, ఒత్తడి, కక్కసము, కన్నలు, కలుకలి, కసటు-కస్తి, కారియ-కాటియ, కిసమస, కుందు, కుతికలపాటు-కుతిలపాటు-కుతిల, కుసి, కొందలము, కోలుడము, గంటి, గొడవ, గోడు, జడి, తొందర—తొందలు, తొక్కట-తొక్కటము-త్రొక్కట-త్రొక్కటము, తొక్కటపాటు-త్రొక్కటపాటు, త్రిక్కు, దావంతము, దునుకు, దురపిల్లు, దొనుకు, దోంకరి, నచ్చు, నలంక-నలంకువ—నలుకువ, నవంత, నెగులు-నెవులు, నొగులు-నొవులు, నొలి, నొప్పి—నొవ్వ-నొవ్వు-నోవి-నోవు పిరుపీంకు—పిర్వీంకు, పొక్కు, బాద, బాము, బారి, బెడంద, వంత, వందురు, వగ, వాపోక, వెత, వెతారము, వెనుంబాటు—వెన్పాటు, వెసనము, (మి) సంకటపాటు, సణుగు, సలుపు, సేగి, సుక్కు: ౨. మనోవ్యధకు:- అంబరము, ఆధి, అపద, ఉపరాగము, విపత్తు, వ్యధ, వ్యసనము, సంగరము. (తె.)—అంగద, అంగలారుపు-అంగలార్పు, ఆద, ఆరటము-ఆరాటము, క్రుళ్ళగింత, జాలి, తుందుడుకు, నింజలి—నెంజిలి, పిమ్మట, పొక్కుడ, బిమ్మటి, మనికితపాటు, ముచ్చిరితనము, మెరమెర, వంత (చూ, విపత్తు); 3. శరీరపీడకు:- అశ్మంతము, ఆభీలము, కష్టము, గహనము, సంకటము, (మి) సంకటపాటు; ౪. సంకటమునకు:- అవిధి, సంకటము. (అవ్య) అయొ, అజ్, ఈ, ఏ. (తె. ప.) అనరు, ఇంటరము-ఇంట్రము, ఇక్కట్టు, ఇక్కము, ఇక్కుపాటు, ఇజుకు, ఇమ్ముదప్పు, అలుకడము—ఇలుకటము-ఇలుకాటము-ఇలుకటము—ఇలుకాటము-ఇలుకు, ఒడుదొడుగు, ఒలుకటము-ఒలుకాటము—ఒలుగడము-ఒలుగిడ్డము, ఒలుకము, కక్కసము, చిక్కు, జడ్డ, తనకలి, తొక్కట-తొక్కటము—త్రొక్కట-త్రొక్కటము, నిక్కచ్చి, పోరామి, ముట్టుపాటు, సంగడము. (మి) సంకటపాటు; ౫. విరహవ్యధకు:—సంకటము. (తె.)—బెంగ, (మి) సంకటపాటు; ౬. కష్టమునకు:- అంకము, ఆదీనవము, ఆభీలము, ఆళి, ఉపాసనము, కష్టము, కాహళము, శ్రమము, సంకటము. (తె. ప.)—అందెబందెలు, అగబాటు, అల్లట, ఆవళి, ఇడుమ, ఇడుముడి, ఇబ్బంది, ఎవ్వ, కక్కసము, కడగండ్లు, కడిందీ, కాటియ, కొడిమె—కొడివె-గొడివె, గండు, చిక్కు, చోడుమ, చోద, డెప్పరము, తొగ, పల్లటము, పాటు, పాము, పీనుంగుపెంట, బడప; ౭. రాగద్వేషాదిప్రయుక్తమగు దుఃఖమునకు:- ఆదీనవము; ౮. బలాత్కారముగా నరకమునందుద్రొబ్బుటవలనిబాధకు: అజువు ౯. అత్యధిక దుఃఖమునకు:- (తె)—పంచకరపాటులు; ౧౦. బాధించుటకు:-హింస, హింసనము. (తె.)—హేరామి; ౧౧. ఆపదకు:- (చూ, విపత్తు); ౧౨. (విణ) కష్టముగలది:- కష్టము; ౧౩. (విణ) శోకమునొందినది:—ఆయస్తము, ఆర్తము, క్లిశితము, క్లిష్టము, క్లేశితము, ఖిన్నము, దుఃఖితము. (తె)—ఒంజిలి-ఒందిలి, చీకాకు; ౧౪ గొప్ప వెతకు. (తె)—ఆళంత; ౧౫. మిక్కి. తద్వి.—శోకింపందగినది అనుటకు: చూ, శోచ్యము; ౧౬. దుఃఖార్థకము:-ఆహాహ-అహాహా-అహో-ఆహో, ఖలు, ఏ, హా. (తె.)—అకటా-అటొ-అటో-అక్టై-అక్టే: ౧౭. వ్యధార్థకము:—హా; ౧౮. పీడార్థకము:- హా; ౧౯. విచారార్థకము:—ఏ: ౨౦. తాపమునకు:- (చూ, సంతాపము); ౨౧ శోచనము, (చూ. సుక్కు. (1) (2).) (ఇవి అన్నియు కొద్దిభేదముకలవి); అం. 2 స్థాయీభావము: చూ, రసస్థాయీ భావములు; 3: చూ, షడూర్ములు (చూ, ఊర్ములు).

శోకించు, సం. అ. క్రి=జూకించు. (పుత్రమరణాది దుఃఖముచేత తపించు.) 1. విచారించు, విషాదించు. (తె.)—అడలు, అడలుకొను, అలంగు, ఉమ్మలికించు-ఉమ్మలించు, కనికరించు, కుందు, చూకురుపడు, దురపిల్లు, ప్రేముడించు, మూచ్చిరు, వగచు, వనరు, వేసరు-వేసారు. తద్వి.—౧. శోషించుటకు.—ఆక్రందించు, (మి) దుఃఖపడు, రోదించు,

శోకించు. (తె.)-అడలు, అలచు, అవురుమను, ఏడు-ఏడుచు-ఏడ్చు, కనికరించు, కూపెట్టు, కూయు, గీపెట్టు, గుదగుదలాడు, చికిలు, జూకించు, మొఱయిడు వగచు, వాచఱచు, వాపోవు; ౨:—(చూ, విలపించు); ౩. దుఃఖించుటకు—దుఃఖించు, శోకించు, (తె.)- అంగలారుచు—అంగలార్చు, అగలు-అగులు, అలఁదురు, ఉమ్మరించు-ఉమ్మలించు-ఉమ్మలికించు, (మి) కష్టపడు, కుందు, కుళ్లు-క్రుళ్లు, క్రుళ్లగించు, గోడాడు, జాలిగొను, జాలిఁబడు, (మి)దుఃఖపడు, దురపిల్లు, పల్లటిల్లు, పొక్కు, బావురుమను, మనికితవడు, ముచ్చిరు, వందురు, వగచు, వెనుఁబడు-వెన్బడు, వేసరు—వేసారు, సళించు, స్రుక్కఁబడు-స్రుక్కు ౪. చింతించుటకు: చూ, స్రుక్కు. 11; (ఇవిఅన్నియు కొద్దిభేదముకలవి).

శోచనము, సం. వి. అ. న. వగచుట: చూ, శోకము. 1.

శోచనీయము, సం. విణ శోకింపఁదగినది:—శోచ్యము, శోచితవ్యము: (చూ, శోకము. 1-౧౩.)

శోచితవ్యము, —పై.—

శోచిష్కేశుఁడు, సం. వి. అ. పుం జ్వలనుఁడు: చూ, వహ్ని. 1.

శోచిస్సు, సం వి. స్. న. 1. వెలుఁగు: చూ, వెలుతురు: 1; 2. సూర్యకిరణము: చూ, హాయనము. 2.

శోచ్యము, సం. విణ. శోకింపఁదగినది; చూ, శోచనీయము. తద్వి —శోకింపఁబడినది అనుటకు:(చూ, శోకము. 1-౧౩).

శోణకము. సం. వి. అ. పుం. రూ-శోనకము—శోణము—శ్యోనాకము-స్యోనాకము, అరళువు—అరుళువు, ఋక్షము, కట్వంగము, కుటంనటము—కుటన్నటము. కేశటము, జంబుకము, డింబిక, డుండుకము. దీర్ఘవృంతము, నటము, పత్రోర్ణము, మండూకపర్ణము, మహానింబము. వృకము, శుకనాసము. (తె,)—దుండిగము-దుండిలము-దుందిలము-దుదుకము-దుందుకము, పెద్దమ్రాను, పెనుమ్రాను*.

శోణము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఎఱుపు: చూ, వర్ణము. 6; 2. ఎఱ్ఱనిగుఱ్ఱము: చూ, హయము; 3. నదవిశేషము: చూ, సముద్రము; తద్వి:—ఒకానొకనది: చూ, నది; 4. నిప్పు: చూ, వహ్ని. 1; 5. దుండిగము*: చూ, రూ—శోణకము; 6. కేశటమను బాణము. శోషము-శోషణము (అనికొందఱు): చూ, మన్మథబాణములు; విణ. 7. ఎఱ్ఱనిది: చూ, వర్ణము. 6; అం; 8: చూ, వర్ణములు (అశ్వశాస్త్రములోనివి)

శోణమృత్తిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱమన్ను: చూ, భూమి. 1.

శోణరత్నము, సం. వి అ. న. కెంపు; చూ, స్థూలోచ్చయము (రత్నములు ౨.)

శోణితము, సం. వి. అ. న. 1. నెత్తురు: చూ. రక్తము. 1; అం 2: చూ, లక్షణాంగములు. ("లత్తుకవలెనున్న ధనియును భోగియునగు. పగడమువలె నునుపుగలిగిన రాజగు. పద్మపత్ర సమమైన బహుకన్యకలు గలిగి సతతదుఃఖియగు. గోమయవర్ణము, శ్యావ, ఉష్ట్రి, మహిషరక్తసమమైన నిర్ధనుఁడగు); 3. బాణపురమను దేశము: చూ, దేశములు; 4: చూ, ధాతువులు.

శోణిమ, సం. వి. న్ పుం. రూ-శోణిమము. ఎఱుపు: చూ, వర్ణము. 6.

శోణిమము, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

శోథము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—శోధము.

శోధకుఁడు, సం. విణ కారణికుఁడు, పరీక్షకుఁడు, ప్రక్షాళకుఁడు.

శోధఘ్ని, సం వి. ఈ స్త్రీ కటిల్లకము-కఠిల్లకము-కఠిల్లము. జీవలోధని, పునర్నవ, పూరము—పూరణము, వర్షాభువు, శోఫఘ్ని. (తె.)— గలజర—గలజేరు—గలిజెర—గలిజెరు—గలిజేరు*. తద్వి:—౧. దీర్ఘపత్రము, వితాలిక, వృశ్చికము. (తె)—తెల్లగలిజేరు; ౨. కృష్ణ, నీలపునర్నవ. (తె.)— నల్లగలిజేరు; ౩ కఠిల్ల, యోగ్య, వర్షకేతువు. వికసము. (తె.)—ఎఱ్ఱగలిజేరు; ౪. పావనము. (తె.)—పచ్చగుంటగలిజేరు*.

శోధన, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, శోధనము.

శోధనము, సం. వి. అ. న 1. సోదన. (రూ-శోధన) శుద్ధిచేయుట: అవనేజనము, అవమార్జనము, దావనము, ధావనము, పరిశీలనము, పరిశుద్ధి, పరిశోధనము, పరీక్ష, శీలనము, శుద్ధి. శోధన, సమ్మార్జనము. (తె.)— కడుగు-కడ్గు, గాలింపు, తెలుపు, మడుఁగు—మడువు—మడ్గు—మణుఁగు, మణువు, పడిఁగట్టు, వేరుపరువు, సుద్ధి, సోదన. తద్వి:- క్షాళనము, ప్రక్షాళనము. (తె.)-ఉతుకుట, కడుగుట; 2. పరిష్కరించుట: పరిష్కారము, పరిష్కృతి; 3: చూ, వెదకుడు; 4. మలము: చూ, కమలము. 1.

శోధని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చీఁపురుకట్ట: చూ, సమ్మార్జని.

శోధము, సం. వి. అ. పుం. వాఁపు; చూ, శోఫ

శోధరోగి, సం. విణ: చూ, శోఫరోగి.

శోధించు, సం. స. క్రి. 1 (కడుగుటలోనగు వానిచే) శుద్ధిచేయు. తద్వి:— ప్రక్షాళించుటకు:— (తె.)—కడుగు—కడ్గు-కడువు తొడయు, సుద్దిచేయు; 2. పరిష్కరించు: చూ, సవరించు. 2; 3: చూ, వెతకు; 4. పరిశోధించు, పరిశీలించు: చూ, విమర్శించు. 1; 5: చూ, సోదించు.

శోధితము, సం. విణ. 1. శోధింపఁబడినది: అనవస్కరము, నిర్ణిక్తము. నిశ్శోధ్యము, మృష్టము, సంసృష్టము, సమ్మృష్టము. (చూ, శోభితము. ౨) (తద్వి:—౧ అవనేజనము, క్షాళితము, ప్రక్షాళితము.) తద్వి:-౧. కాలినది:—ఉపచితము, జ్వలితము, దీప్తము, నిర్దగ్ధము, ప్రజ్వలితము; ౨. ప్రకాశించినది:-ప్రజ్వలితము; ౩. కాల్పఁబడినది: చూ, ప్లుష్టము.

శోధ్యము, సం. విణ 1. శోధింపఁదగినది; వా. 2. ఆశ్చర్యమైనది: చూ, వింత 1.

శోనకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—శోణకము*.

శోఫ, సం వి. ఆ. స్త్రీ. (పుం. అనికొందఱు)=సోపు-సోబె: రూ-శోఫము, కిలాసము, శోథము-శోధము, శోషము, శ్వయథువు, సిధ్మ—సిధ్మము. (తె.)— ఉలుపడ—ఉల్పడ, ఊఁద-ఊఁదు, కులుప, జోబు, టొల్లి, వాఁపు, సిబ్బియము—సిబ్బెము, సోపు-సోబ-సోబు, సోబియ-సోబె. (రోగము. 1.)

శోఫము, సం. వి. అ పుం. —పై.—

శోఫఘ్ని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, శోథఘ్ని*.
శోఫరోగి, సం. విణ. సోబెరోగముగలవాఁడు: చూ, వ్యాధితుఁడు.
శోభ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ 1. వస్త్రభూషణాది ప్రయుక్తమైన కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; 2. కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1; 3. ఇచ్ఛ: చూ, వాంఛ; 4. మిక్కిలిశోభ: చూ, సుషమ 1.
శోభకృత్తు, అం: చూ, సంవత్సరములు.
శోభనము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, యోగములు; వా. 2. = సోబనము, గర్భాదానము: చూ, సంయోగము; 3. = సోబాన. పెండ్లిపాట; విణ 4 సుందరము: చూ, హృద్యము.
శోభనములు, అం: ఎక్కెము లెత్తించుట, వీధులయందు పీళ్ళనుజల్లించుట, పూవులనిండించుట, గోడలయందుఁ జిత్రములు వ్రాయించుట, మకరతోరణములు గట్టించుట, ఆట, పాట, వాద్యము. (8)
శోభాంజనము, సం. వి. అ. పుం: చూ, శిగ్రువు*.
శోభించు, సం. అ. క్రి: రూ-శోభిల్లు. ప్రకాశించు: చూ, హవణిల్లు.
శోభిల్లు, సం. అ. క్రి —పై—
శోభితము, సం. విణ. ప్రకాశమొందినది: జ్వలితము, ప్రజ్వలితము, భ్రాజితము, విస్ఫారితము. తద్వి:—౧. మండినది అనుటకు:—జ్వలితము, ప్రజ్వలితము; ౨. ప్రకాశించునది అనుటకు:— ఉల్బణము, తరళము, భాసురము, రోచనము, విలసితము. శుభ్రము; (చూ, వెలుతురు. 1); ౩. ప్రకటింపఁబడినది అనుటకు:— ఆవిష్కృతము, ప్రకటితము: (చూ, వ్యంజితము); ౪. ప్రకాశించుచున్నది అనుటకు:— ద్యోతమానము, భాసమానము; ౫ మిక్కిలి ప్రకాశమొందినది అనుటకు:— ఉదర్చి, విరాజమానము, విస్ఫూర్జితము, సుషమ; ౬. గరగరికైనది అనుటకు:— వీధ్రము: (చూ, శోధితము); ౭. ప్రకాశముగలది అనుటకు:- (తె)-పిసాళి.
శోషణము, సం వి. అ. న. 1. శోషిల్లుట: ఆస్కందనము, శోషము, (తె)— ఇంకుట, ఇంకుడు; పుం. 2. ఒకానొక మన్మథబాణము: చూ, శోణము. 6.
శోషము, సం. వి. అ పుం. 1 శోఫరోగము: చూ, శోఫ; 2. క్షయరోగము: చూ, హనువు. 4 (రోగము. 1-౧౦); 3: చూ, శోషణము. 1; అం. 4: చూ, శోణము. 6; 5: చూ, అస్త్రములు.
శోషించు, సం. అ. క్రి: రూ-శోషిల్లు. 1. చిక్కు: చూ, సొట సొటవోవు; 2. ఎండు: చూ, సొటసొటవోవు.
శోషిల్లు, —పై.—

శౌ

శౌంత్యము, సం. వి. అ. న. కుంఠత్వము, మూఢత్వము. (తె) సొడ్డు.
శౌండి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, పిప్పలి 1*. తద్వి.— ౧ గజపిప్పలికి -భవ్య: ౨. నీరుపిప్పలికి:- అనంత, విశల్య: చూ, పిప్పలి 1—౩; ౩: పిప్పలివేరునకు.—శిరము, సిరము. (చూ, పిప్పలి. 1.)
శౌండికుఁడు, సం వి. అ. పుం 1. కల్లువాఁడు: చూ, సురాజీవి; 2: చూ, సమర్థుఁడు.
శౌండుఁడు, సం. విణ. సుమాళి. లొట్టిముచ్చు, తాగుఁబోతు, పాయి, కల్లుత్రాగుటలోనగువానిచేమత్తిలినవాఁడు: చూ, సోమరి.
శౌకము, సం. వి. అ. న. చిలుకలగుంపు: చూ, శుకము.
శౌక్తికేయము, సం. వి. అ. న ముత్యము: చూ, స్థూలోచ్చయము రత్నములు. ౧.)
శౌక్లికేయము, సం వి అ పుం. విషభేదము: చూ, సంగరము 6.
శౌక్ల్యము, సం. వి. అ. న. 1. శుక్లభావము; 2. శుక్లకర్మము.
శౌచము, సం. వి. అ. న. 1. నైర్మల్యము: చూ, సమీచీనము. 2; అం. 2: చూ, సాత్త్వికగుణములు; 3: చూ, యోగయమాంగములు.
శౌచములు, అం: బాహ్యము, ఆంతరము (2).
శౌద్ధోదని, సం. వి. ఇ. పుం. శాక్యబుద్ధదేవుఁడు: చూ, బుద్ధుఁడు. 1.
శౌనకీయము, అం; చూ, కల్పసూత్రములు.
శౌరసేని, అం: చూ, ప్రాకృతభాషాభేదములు. (చూ, భాషలు.)
శౌరి, సం. వి. ఇ. పుం. కృష్ణుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1.
శౌర్యము, సం. వి. అ. న. 1. శూరత్వము: చండిమ, రుషపరాక్రమము, విక్రమము, వీర్యము. (తె.)- అగ్గలిక-అగ్గలికము, అలుము, ఇలువడి-ఇల్వడి, ఉక్కు, ఏడ్తెఱ, కడిఁది, కడిమి-కడ్మి, కడుదు, కలుకు, గట్టి, గురుసు, గోహరి, చులుకు, డాక, దండ, నెఱి, పూఁపు, సొంపు, పొనుపు, పోటు, బంటుతనము, బింకము-బింకెము, బిగువు, బీరము, మగఁటిమి, మగతనము, మగపాటి-మగపాడి, ములి, మొక్కలము-మొగ్గలము, వడి, వడిగలతనము, వడితనము, వాఁడి-వాఁడిమి, వాని, విడి, వీఁక-వీఁకు, సోమ-సోమము; 2: నేర్పు, ప్రౌఢిమము: చూ, సామర్థ్యము. 1.
శౌర్యవంతుఁడు, సం. విణ. దండి: చూ, సమర్థుఁడు.
శౌల్కికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. శుల్కాధ్యక్షుఁడు: చూ, సుంకరి.
శౌల్వికుఁడు, సం వి. అ. పుం. రాగిపనివాఁడు: చూ, స్వర్ణకారుఁడు.
శౌష్కలము, సం. వి. అ. పుం. ఎండిన మాంసముయొక్క వెల: చూ, వెల. 1.
శౌష్కలుఁడు- సం. విణ. రూ-శాష్కలుఁడు-ఎండినమాంసము తినువాఁడు: చూ, శాష్కలికుఁడు.

శ్చ్య

శ్చ్యోతము, సం. వి. అ. పుం. జలధార, కాఱుట (అని కొందఱు): చూ, స్రవము.

శ్మ

శ్మశాన కుసుమన్యాయము, న్యా. వల్లకాడులో పూచినపూలు నిష్ప్రయోజనమైనట్లు.

శ్మశానము, సం వి అ.న. = మసనము: 1. అంకశయ్య, అంతశయ్య (అంతశ్శయ్య), కటము, చితి, చుల్లి, చైత్యము, పితృవనము, ప్రేతవనము, రుద్రభూమి, (తె.)- ఒలికి, ఒలికికాఁడు, ఒలుకులమిట్ట, కాడు, మసనము, వలికి, వల్లకాడు. తద్వి.—౧. కాష్ఠపురి, చిత—చితి—చిత్య-చిత్యము, చైత్యము. (తె.)– సొద, సొర.

శ్మశానవైరాగ్యము. అం. ఒకానొకవైరాగ్యము : చూ, వైరాగ్యములు.

శ్మశ్రువు, సం. వి. ఉ. న. 1: = మీసము. మీస— (సం) వ్యంజనము. (మూతిపై వెండ్రుకలు): చూ, వెండ్రుక; తద్వి.— ౧. పెరిగిన మీసము గడ్డములకు.—కూర్చము; ౨. గడ్డమును మీసమును.-గడ్డము; ౩. గడ్డమునకు.-(తె)-గడ్డము, గద్దువ: చూ, చంబుకము; ౪: (తె)-బావురుగడ్డము; ౫. (తె.)– పిల్లగడ్డము; ౬. (తె.)– మేఁకగడ్డము; అం. 2: చూ, లక్షణాంగములు. (మీసలు-కొనలుగలిగి మృదువులై సూక్ష్మములైనదుఃఖి. కపిలవర్ణమైనశూరుఁడగు. తుమ్మెదలవలె నీలములై దీర్ఘములైనరాజగు. ముందు మీసము వచ్చినపిమ్మట గడ్డమువచ్చిన దీర్ఘాయువగు. వ్యత్యయమైన అల్పాయువగు.)

శ్యా

శ్యామ, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). 1 = చాన-చామ. యౌవనమధ్యస్థురాలు: చూ, (స్త్రీ). (చూ, యౌవనభేదములు.); 2: యమున: చూ, హ్రాదిని (నది (3).); 3. నల్లపిచ్చుక: చూ, శకుంతి (పిచ్చుక); 4. రేయి: చూ, శర్వరి. 1 (రాత్రి. 1.); 5 నల్లతెగడ*: చూ, సర్వానుభూతి; 6. నీలి*: చూ, శ్రీఫలి. 2; 7. ప్రేంకణము*: చూ, సన్నకద్రువు; 8. బావంచి*: చూ, సోమరాజి; 9. మామెన*: చూ, శారిబ.

శ్యామకము, సం. వి. ఆ. పుం.=చామలు: చూ, రూ-శ్యామాకము.

శ్యామము, సం. వి. అ. న. ఇందుప్పు: చూ, లవణము. 1; 2. అయోనామము, ఉషణము-ఊషణము, కఫవిరోధి, కృష్ణము, కేవలద్రవ్యము, కోలకము, ధర్మపత్తనము, మరీచ్యము, మూషణము, వరిష్టము, (తె)— మిరియము—మిరెము—మిర్యము: చూ, వెల్లజము. తద్వి.-౧. వేశ్యాకన్య. (తె.)– పిల్లమిరియము; ౨. (తె.)- చలువమిరియము, తోఁకమిరియము; ౩ శ్వేతమరిచము (తె.)- తెల్లమిరియము; ౪ మిర్యాలచెట్టునకు.– ఉషణము-ఊషణము, వల్లీజము: (చూ, వేల్లజము); పుం. 3. ఆకుపసుపు: చూ, హారితము. 1. (వర్ణము 6-౭); 4. నలుపు: చూ, వర్ణము, 6; 5. మబ్బు, చూ, మేఘము. 1; 6 కోయిల: చూ, సాఁకుడుపులుఁగు; 7. అజర, అజరము, ఆవేగి, ఋక్షగంధ, ఋషిజాంగలము-ఋషిజాంగలికి, కోతరపుష్పి, క్షతపిధ్వంసి, గుంజకము; ఛగల, ఛగలాండి, ఛాగలాన్త్రిక, జుంగము, వృద్ధదారకము-వృద్ధదారుకము-వృద్ధదారువు-వృద్ధవారకము (తె.)— బొద్ది, బొద్దికూర*; 8. ప్రయాగయందలిమఱ్ఱి*: చూ, స్కంధజము; 9. మామెన*: చూ, శారిబ; విణ. 10. ఆకుపచ్చనిది: చూ. హారితము. 1. (వర్ణము. 6-౭); 11. నల్లనిది: చూ వర్ణము. 6.

శ్యామలత, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). నల్లతెగడ*: చూ, సర్వానుభూతి.

శ్యామలము, సం. వి. అ. పుం న. 1 = చామన. నలుపు: చూ, వర్ణము. 6; 2, అశ్వత్థము, ఆమలము, అచ్యుతవాసము, కపీతనము, కుంజరాశనము, కుంభజము, కృష్ణావాసము, కేశవాలయము, కేశవావాసము, క్షీరద్రుమము, గజభక్షకము, గజాశనము, గుహ్యపుష్పము, చలదళము, చలపత్రము, చైత్యద్రువు, చైత్యము, చైత్యవృక్షము, చైత్రపాదము, దీర్ఘాయువు, నారాయణము, పవిత్రకము, పిప్పలము, ప్లక్షము, బోధి బోధిద్రుమము, మంగళ్యము, రోహి, వనస్థ, వహ్నిగర్భకము, వృక్షాదనము, శ్రీవృక్షము, (తె.)- కండ్లరావి, రాగి-రావి*. తద్వి. — ౧. కండ్లరావికి —అశ్వత్థిక—(అశ్వద్ధిక- (అశ్వద్ధిక), అశ్వత్థసన్నిభ కంభూష, నేత్రాశ్వత్థము. (తె.)-కండ్లరావి; ౨ గంగరావికి:- క్రముకము, తూదము, తూలము, పూగము, బ్రహ్మచారి, బ్రహ్మణ్యము, బ్రహ్మదారువు యూపము. (తె.)- గంగరావి*; విణ. 3. నల్లనిది: చూ, వర్ణము 6.

శ్యామవర్ణ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దిరిసెన*: చూ, శిరీషము.

శ్యామలాంబ, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ) = సోమాలమ్మ. శ్యామలాదేవి: చూ, మహాలక్ష్మి 3.

శ్యామలాదేవి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోమాలమ్మ. 1..పై.—; అం. 2: చూ, దిక్పాలభార్యలు.

శ్యామసారము, సం. వి. అ. పు: చూ, వెలచంద్ర*.

శ్యామాంగుఁడు, సం. వి. అ. పుం, బుధుఁడు: చూ, సౌమ్యుఁడు. 1.

శ్యామాకము, సం. వి. అ, పుం. = చామలు. రూ — శ్యామకము: చూ, ధాన్యము. ౨౦.

శ్యామిక, సం, వి.ఆ స్త్రీ. 1. అగుపు, హి. అంధ్-అంధకార్-అంధేరీ. అంధము, అంధకారము, అంధిక, ఆకల్పకము. కజ్జలము, కాలిక, ఖలుకు, తమము, తమి, తమిస్రము-తామిస్రము, తమసము, తామసి, తిమిరము, ధ్వాంతము, పాణింధమము, మేచకము, వృత్రము. (తె.)-ఇరులు-ఇర్లు, కప్పు, గుయ్యారము, చీఁకటి, చీఁకు-చీకు, చీకువాలు, మబ్బు, మయిల-మైల, తద్వి.—౧. అంధతమసము (అంధాతమసము), అంధతామసము — అంధతామిస్రము. గాఢాంధకారము, తమస్ర, శార్వరము, సంతమసము. (తె)—కటికచీఁకటి, గబ్బుచీఁకటి, చిమ్మచీఁకటి, పెంజీఁకటి, పొడిచీఁకటి, మసక-మసకన, మునిచీఁకటి, ముఱిచీఁకటి—ముఱిముఱిచీఁకటి,

౨. తగ్గినచీఁకటి:— అవతమసము. (తె.)—కప్పిరి, పొడిచీఁకటి, మసమసన; ౩. (తె) కనుచీఁకటి; ౪. అంధునిఁ జేయునది:- అంధంకరణము; ౫. గ్రుడ్డియగునది, అంధంభవిష్ణువు, అంధంభావుకము; 2. కందు: చూ, వర్ణము, 6.

శ్యాలకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. భార్యతోడఁ బుట్టినవాఁడు: రూ-శ్యాలుఁడు-స్యాలకుఁడు-స్యాలుఁడు, కుంభీలుఁడు; అం 2: చూ, గయాపిండ దానార్హులు.

శ్యాలిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భార్యతోడఁబుట్టినది:- రూ-శ్యాలిక.

శ్యాలుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ శ్యాలకుఁడు.

శ్యావము, సం. వి. అ. పుం. 1 కోఁతివన్నె: చూ. వర్ణము 6; విణ. 2. కోఁతివన్నెగలది: చూ, వర్ణము. 6.

శ్యే

శ్యేతము, సం. వి. అ. పుం. 1. తెలుపు: చూ, హరితము. 1 (వర్ణము. 6-౫); విణ. 2. తెల్లనిది: చూ, హరితము. 1. (వర్ణము 6-౫).

శ్యేనము, సం. వి. అ. పుం:- 1. కపోతారి, క్రూరము, గ్రాహకము, ఘాతి, పత్త్రి, మృగేంద్రచటకము, శశాదనము. (తె.)—డేగ. తద్వి.—౧. శీతిబము. (తె.)—వేసడ—వేసడము-వేస్ట్రము; ౨. వారణము (తె.)—వయిల—వైల; ౩. (తె.)-సారణము, సాళువము-సాళువ-సాళ్వము; ౪. (తె.)— అడుజు-అణుజు, కడుజు-కణుజు; ౫. (తె.)— ఈలగ్రద్ద; ౬. (తె.)—ఓరణము; ౭. (తె.)-కంచుమించు; ౮. (తె.)-కడసరము-కణసెరము-కనిసెరము; ౯.(తె)-కురుజు; ౧౦. (తె.)—గిడ్డు-గిద్దు; ౧౧. (తె.)—చంచడము-చెంచడము—చెంచెడము; ౧౨. (తె.)—చాఁపగద్ద; ౧౩. (తె)—జలకట్టియ-జలకట్టె, జెలాకంటె-సెలకట్టియ-సెలకట్టె; ౧౪. (తె.)—జాలి-జాలియ-జాలె; ౧౫. (తె.)—జావడము; ౧౬. (తె.)—తకుకు; ౧౭. (తె.)—తోఁచిగాఁడు, తోనికాఁడు; ౧౮. (తె.)—నేలాఁపు; ౧౯. (తె.)-బయిరి-బైరి; ౨౦. (తె.)—బాఁజు: ౨౧. (తె.)—బెళఁకు—బెకుకు; ౨౨. (తె)—లగడు-లగుడు. (చూ, పక్షి); 2. తెలుపు: చూ, వర్ణము. 6; అం. 3: చూ, వ్యూహములు; 4: చూ, సంచారివర్ణ గతాలంకారములు.

శ్యేని, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("ర-జ-ర-వ గణములు. 7 యతి. 11 ఛందస్సు.")

శ్యో

శ్యోనాకము, సం.వి.అ పుం-దుండిగము*: చూ, రూ-శోణకము.

శ్ర

శ్రంధుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1,

శ్రథనము, సం. వి. అ. న. 1. కట్టు: చూ, బంధము. 1; 2. కూరుపు: చూ, సంధానము. 1; 3. విడుపు: చూ, విమోచనము.

శ్రద్ధ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1.=జడ్డు:- అవధేయము, అవనరము, దీక్ష. (తె)—అక్కఱ. తద్వి.—శ్రద్ధయుంపదగినది:- అవధేయము; 2. ఆసక్తి: చూ, హాళి (వాంఛ); 3.=సద్ద: చూ. సూటి. 1(లక్ష్యము. 1); అం 4: చూ, శమాదులు.

శ్రద్ధానుఁడు, సం. విణ శ్రద్ధగలవాఁడు:- ఆస్తికుఁడు, శ్రద్ధాళుఁడు-శ్రద్దాళువు-శ్రద్ధాళుఁడు-శ్రద్ధాళువు శ్రద్ధావంతుఁడు. (తె)—అక్కఱగండఁడు, ఓపికగలవాఁడు, పాటుమానిని పాట్లమారి.

శ్రద్దాళుఁడు, —పై.—

శ్రద్దాళువు, —పై.—

శ్రద్ధావంతుఁడు, —పై.—

శ్రద్ధాళుఁడు, —పై.—

శ్రద్ధాళువు, సం. విణ. 1.—పై —; ఉ. స్త్రీ. 2. వేవిళ్లుగల ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ. (భ్రూణ): విణ. 3 శ్రద్ధగలది.

శ్రద్ధావతి, అం: చూ, దిక్పాలపట్టణము.

శ్రమణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. ఒకానొకయతి: చూ, సన్న్యాసి; విణ. 2. నింద్యజీవనము గలవాఁడు.

శ్రమపడు, మి. అ. క్రి. ఆయాసపడు: చూ. శ్రమపెట్టు.

శ్రమపఱచు, మి. స. క్రి: చూ, శ్రమపెట్టు.

శ్రమపెట్టు, మి.స.క్రి. 1. ఆయాసపెట్టు, ప్రయాసపెట్టు, శ్రమపఱచు. (తె.)— అలఁగఁజేయు, అలఁచు, అలసటపెట్టు, అల్లటపెట్టు, అవధిఁబెట్టు, ఏడాటలాడించు, తాఁకించు. తద్వి —౧. శ్రమపడు అనుటకు:- (చూ, బాధపడు.) అలయు, అలసటపడు, అలుగులపడు. అవధిఁబోవు, ఓలాకుపడు. గానిలు-గానిల్లు, చీకాకుపడు, నలఁగు. పడు, పాటుపడు, ప్రేముడించు, బడలు, బడలుపడు, లంపటపడు, లోలాయపడు, వేసరు—వేసారు, సరమగొను, సేదగొను, (మి) ఆతురపడు, ఆయాసపడు, ప్రయాసపడు, శ్రమపడు.

శ్రమము, సం. వి. అ పుం. 1:- ఆదీనవము, ఆయాసము, ఆస్రవము, కాళి, క్లమము, తాంతి, ప్రయాసము, వ్యాయామము. (తె)—అతలకుతలము-అతలాకుతలము, అలఁత. అలకువ, అలజడి—అల్లడి, అలపు-అలవు, అలయిక, అలవోక, అలసట, (మి) ఆయాసపాటు, ఇజాకు, ఇడుమ, ఓలాకు, కాకు, కుసిగుంపులు, గాని, చిరాకు, చీకాకు, చెక్కుచెమర్పు, జంజాటము, తవతవ, దప్పి-దప్పి-దప్పిక, తంట-తంటా, తహతహ, నలఁక-నలఁకువ—నలఁగుడు, నిక్కచ్చి. నెగులు— నెవులు, నొగులు—నొవులు, నొప్పి,

నొవ్వి-నొవ్వు—నోవి-నోవు, పాటు, బడలిక, బవవసము, బాదరబంది, లంపట, లాయిలాసా, వడ. వేసట, సరమ, సేద, సోమ, తద్వి.—౧. దుఃఖరూపమైన విచారమునకు: నెగులు-నెవులు; ౨. మిక్కిలి అలవు: పరిశ్రమము. (తె.)-అలవు, తుటారము, హొంత; 3: చూ, వేదన; 2. అలవాటు: చూ, స్వభావము: 3.=సాము, గడసాదన, గరిడి-గరిడీ (సం.) వ్యాయామము; 4=చెమట: చూ, స్వేదము; 5.=శ్రమ. కష్టము: చూ, శోకము; 6=సొమ్మ. మూర్ఛ: చూ, సొమ్మ; అం. 7: చూ, సంచారీ భావములు. ("అమ్మగనిం జూచిన యమ్మగువకు నొడలెల్ల నాయాసకలితంబై చంద్రుం జూచిన చంద్రకాంతపు బొమ్మవలె స్వేదబిందు సంపూరితంబయ్యె.")

శ్రయణము, సం. వి. అ న: చూ, శ్రాయము. 1.

శ్రవణము, సం; వి. అ. న. 1.=చెవి: చూ, శ్రోత్రము; 2. ఆకర్ణనము, శ్రుతి. (తె.)— వింట-వినికి-విన్కి-వినుకలి-, విన్కలి-వినికిడి తద్వి:-౧. అనుశ్రుతి, ఉపశ్రుతి, చిత్రోక్తి. పుష్పశకటి; 2. శ్రావణము; ౩. కొద్దిగావినుట, సవసవ; అం. పుం, ఆ. స్త్రీ, 3. తూష్ణరిక్క: చూ, రిక్క; 4: చూ, అధమక్షేత్రములు; 5: చూ, భక్తిరసములు.

శ్రవణరంధ్రములు, అం: చూ, రంధ్రములు.

శ్రవణీయము, సం. విణ. 1. వినఁదగినది: శ్రవ్యము-శ్రావ్యము, శ్రోతవ్యము, సంశ్రవణీయము (అనికొందఱు.) తద్వి:—౧. వినఁబడినది:- అవధృతము.

శ్రవము, సం. వి. అ. పుం. స్. న చెవి: చూ, శ్రోత్రము.

శ్రవిష్ఠ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ధనిష్ఠ: చూ, రిక్క.

శ్రవిష్ఠాజుఁడు, సం. వి. అ పుం. బుధుఁడు: చూ సౌమ్యుఁడు 1.

శ్రవ్యము, సం. విణ. 1. వినఁదగినది: చూ, శ్రవణీయము: అం. 2. (ఇదె ప్రబంధాదికము): చూ, కావ్యము. 4.

శ్రా

శ్రాంతి, సం. వి. ఇ. (స్త్రీ) = సేద: అవరతి, ఆరతి, ఉపరతి, ఉపరమము-ఉపరామము, పరిశ్రాంతి, విశ్రమము-విశ్రామము. (తె.)-ఉడుకువ-ఉడ్డువ, ఊరట-ఊఱట. (చూ, విరామము 1.)

శ్రాంతుఁడు, సం. వి. అ పుం. 1. యతి: చూ, సన్న్యాసి; విణ 2. శాంతిబొందినవాఁడు; 3. అలసినవాఁడు. మిసిమంతుఁడు.

శ్రాణ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కాఁపుడుగంజి: చూ, సాదము(1); విణ. 2. కాంచఁబడినది: ఇద్ధము, ఉత్తప్తము. తప్తము, ప్రతప్తము, శృతము. (తె.)— ఉదిరి; 3. పక్వమైనది: చూ, సంస్కృతము. 5.

శ్రాద్ధకర్మము, అం: చూ, శకునరహితములు.

శ్రాద్ధదేవుఁడు, సం. వి. అ. పుం యముఁడు; చూ, కలి 5.

శ్రాద్ధము, సం. వి. అ. న. 1. కాలపాత్ర నియమములచేతఁ జేసెడు శ్రాద్ధబోధిత పితృకర్మము. (అంత్యకర్మాదులు.) తద్విశేషములు:—౧. మొదటిసంవత్సరమున చచ్చినవారిం గూర్చి ప్రతిమాసమునను జేయు శ్రాద్ధకర్మము: అన్వాహార్యము, మాసికము; ౨. చచ్చినవారింగూర్చి సంవత్సరాంతమునఁ జేయు శ్రాద్ధకర్మము: సంవత్సరీకము-సాంవత్సరికము. (తె)— ఏఁడుడి; ౩. చచ్చినవారింగూర్చి ప్రతివత్సరమునను జేయు శ్రాద్ధకర్మము: ఆబ్దికము, ఆర్యకము, తద్దినము, తిథి, దినము, ప్రత్యాబ్దికము, వైదికము, సాంవత్సరికము-సంవత్సరీకము. (తె.)—ఏఁడుడి; ౪: చూ, సపిండీకరణము; ౫: చూ, షాణ్మాసికము; ౬: చూ, షోడశము. 2. (ఇవి దుల విశేషములు:— ఆగ్నేయము, సాక్ష్యము, సంప్రేషణము, మాసికము.) (చూ, కర్మములు.) (చూ, సావత్సరికము ; విణ. 2. శ్రద్ధతోఁగూడినది.

శ్రాద్ధములయందు మాంసపరిగ్రహము, అం: చూ, కలియుగ వర్జ్యములు

శ్రాద్ధేశాకచతుష్టయమ్, న్యా. తద్దినమునాఁడు నాలుగుకూరలు వండవలెను.

శ్రామము, సం వి. అ. పుం: చూ, మాసము. 1.

శ్రాయము, సం. వి. అ పుం. 1. శ్రయణము. ఆశ్రయించుట: చూ, సన్నిధానము. 2; విణ 2. శ్రీ సంబంధమైనది.

శ్రావటికుఁడు, సం. వి. అ పుం. గొడుగు పట్టెడువాఁడు: ఛాయాకరుఁడు.

శ్రావణము, సం. వి. అ. న. 1. వినిపించుట: చూ, శ్రవణము. 1; అం. పుం 2 శ్రావణమాసము: చూ, మాసములు

శ్రావణి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). 1. బోడతరము*: చూ, హపుష: 2. శ్రవణానక్షత్రముతోఁగూడిన శ్రావణపౌర్ణమి.

శ్రావణిక, అం. శ్రావణమాసము: చూ, సంవత్సరము (మాసములు.)

శ్రావ్యము, సం. విణ 1. వినఁదగినది: చూ. శ్రవణీయము; అం 2. అనూచ్యము దృశ్యము శ్రావ్యము అని ద్వివిధము. అందు శ్రావ్యమొకటి. ("చూడఁదగినది దృశ్యము; శ్రావ్యము సర్వశ్రావ్యము నియతశ్రావ్యమునయ్యె సర్వశ్రావ్యము ప్రకాశము) నియతశ్రావ్యము (స్వగతము) కొందఱు దరినున్నవారికి వినఁబడుట యనియు నందురు.")

శ్రి

శ్రితుఁడు, సం. విణ. 1. ఆశ్రితుఁడు; 2: చూ, సేవితుఁడు.

శ్రియస్సమృద్ధాంపిహంతిదుర్నయః, న్యా. చెడ్డతనము సమృద్ధమైన సిరినిహరించును.

శ్రీ

శ్రీ, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. సిరి-సీ-తిరు, శ్రీదేవి: చూ, లక్ష్మి. 1; 2.=సిరి-సీ-తిరు. సంపద: చూ, సంపత్తి. 1; 3=సిరి

ఐశ్వర్యము: చూ, సంపత్తు. 1. 4: చూ, త్రివర్గము. 1 (ధర్మార్థకామములు); 5. వృద్ధి. చూ, హెచ్చు. 2; 6. శోభ: చూ, వెలుతురు. 1; 7. అలంకరణము: చూ, భూషణము. 2; 8. కీర్తి: చూ, సమాఖ్య. 1; 9. బుద్ధి: చూ, హృల్లేఖము. 2; 10: చూ, సరస్వతి; 11. విషము: చూ, సంగరము 6; 12. ఉపకరణము: చూ, సాధనము. 2; 13. మారేడు*: చూ, శ్రీపర్ణము; పుం 14 శ్రీయనురాగము. చూ, స్వరము. 2; స్త్రీ. 15. బౌద్ధదేవి: చూ, భార్య.1.ఆం:

శ్రీకంఠి, అం: చూ, వేసరషాడవజపిభాషలు.

శ్రీకంఠిక, అం: చూ, భిన్నషడ్జకజభాషలు.

శ్రీకంఠుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, శివుఁడు. 1.

శ్రీకరుఁడు, సం. విణ. 1. సంపత్కరుఁడు: చూ, సంపన్నుఁడు; 2. శ్రీరాగము పాడువాఁడు; 3: చూ, విష్ణువు. 1.

శ్రీకార్యము, సం.వి.అ.న. గుడిపారుపత్తెము (చూ, రపము.1.)

శ్రీకాళహస్తీశుఁడు, సం. విణ: చూ, కలింగుఁడు. 2.

శ్రీకీర్తి, అం: చూ, జన్యతాళములు.

శ్రీకృష్ణాయనమః, అం. (కృష్ణః = కర్షతి = ఆత్మసాత్కరోతి, అనన్తత్వేన భక్తానాంమనః పరిణమయతి) భక్తులయొక్క మనస్సును ఆనందమయముగాఁజేయు వస్తువుకొఱకు నమస్కారము: చూ, ఓమ్.

శ్రీఖండము, సం. వి. అ. పుం.=సిరిగందము—శ్రీగంధము: చూ, వాసన. 1.

శ్రీగంధము, సం. వి. అ. పుం. = సిరిగందము. 1: చూ శ్రీఖండము; అం. 2: చూ, కంధములు.

శ్రీగర్భుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

శ్రీఘట్టము, సం. వి. అ. పుం.=సిరికట్టు: చూ, శ్రీశైలము.

శ్రీఘనము, సం. వి. అ. న. మీఁగడపెరుఁగు: చూ, స్తన్యము.

శ్రీఘనుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

శ్రీచూర్ణము, సం. వి. అ. న; చూ, తిరుచూర్ణము.

శ్రీతాళము, సం. వి. అ. పుం. ఒకరకముతాడి*. కుంతాళము-కుంతాళి, గుడపాకి, గూఢపాకి, తృణపుష్పిక, బృహస్కంధము, మహాతాడి, మృదుఫలము, శరాఫల, శిలాఫల, హింతాళి. (తె.)- కోఁదాడు. తద్వి.— ౧. తాడికి:—అక్షము. కరపత్రవంతము, కాలము, కుశికము, తరురాజము, తాళ—తాళము-తాళి, పత్రల, లాంగలము, లేఖ్యపత్రకము, వరాంగన. (తె.)- తాటి, తాడి-తాడు-త్రాడు; ౨. పెద్దతాడికి.— (మి) రామతాడు; ౩. (తె)-మునుఁగుబొంద*; ౪. తాటి పండునకు:- చోచము; ౫. ఈఁదాడికి: చూ, హింతాలము

శ్రీదుఁడు, సం.వి.అ.పుం. (సంపదనిచ్చువాఁడు) 1.అర్థపుఁడు, అర్భకుఁడు, అసిధరుఁడు, ఇచ్ఛావసుఁడు, ఏకకుండలుఁడు, ఏకపింగళుఁడు—ఏకపింగుఁడు, ఏలబిలుఁడు—ఐలబిలుఁడు, ఓ, కిన్నరేశుఁడు, కిన్నరేశ్వరుఁడు, కుండలి, కుతనువు, కుబేరుఁడు, కుహువు, కైలాసనాథుఁడు, కైలాసౌకసుఁడు, గుహ్యకేశ్వరుఁడు, చక్రోధుఁడు, జాతిదైత్యుఁడు, త్రిశిరుఁడు, త్ర్యంబకసఖుఁడు, ధనకేళుఁడు, ధనదుఁడు, ధనాధిపుఁడు, నరవాహనుఁడు, నిధినాథుఁడు, నృపతి, పిశాచకి, పుణ్యజనేశ్వరుఁడు, పౌలస్త్యుఁడు, మనురాట్టు, మనుష్యధర్ముఁడు, యక్షరాట్టు, యక్షుఁడు, రత్నగర్భుఁడు, రాజరాజు, వసువు, వైశ్రవణుఁడు, శ్రీమతుఁడు, శ్రేష్ఠుఁడు, శ్వేతోదరుఁడు, సత్యసంగరుఁడు, సరస్వతుఁడు, సోముఁడు, హర్యక్షుఁడు. (తె)- కాయకంటి (కాయకన్మెటి), గిబ్బరౌతుసకుఁడు, గుడ్డిగన్నాదుసా, గొల్ల, చాగకాఁడు, జక్కినీఁడు, జక్కులతేఁడు, తత్తడి నెక్కుదంట, పయిఁడితేఁడు - పైఁడితేఁడు - పసిఁడితేఁడు, బాబారౌతు, మానిసిరౌతు, ముక్కంటిచెలి, రాజరాజు-రారాజు రాతేఁడు, రొక్కపుదొర, రొక్కములతేఁడు, లిబ్బిదొర, లిబ్బులమేటి, వజక్కేలిక, వానీఁడు; 2: చూ, సంపన్నుఁడు; అం. 3: చూ, దిగధిపతులు.

శ్రీధరము, నం. వి. అ. పుం.=సీదరము: చూ, సర్పము. 1.

శ్రీధరాయనమః, అం. (శ్రీధరః = శ్రియంధరతీతి) కీర్తి వహించిన వస్తువుకొఱకు నమస్కారము: చూ, ఓమ్.

శ్రీధరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1; 2. బుద్ధదేవుఁడు: చూ, సన్యాసి (బుద్ధుఁడు. 1.)

శ్రీనందనము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

శ్రీనివాసుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1; 2: వెంకటేశ్వరుఁడు. (తె.)- తిమ్మప్ప, తిమప్పఁడు.

శ్రీపతి, సం. వి. ఇ. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1; 2: చూ, రాజు.1.

శ్రీపదము, సం. వి. అ. పుం. బోదకాలు: చూ, హాజ్జ.

శ్రీపర్ణము, సం. వి. అ. న. 1: అగ్నిమంథము, అగ్నిమంథనము, అరణి, కటుశృంగాలము, కణిక-గణిక, కాంచనపుష్పి, గంధకుసుమ, గంధపత్ర-గంధపత్రిక, గంధపీత, గంధపుష్పి, గంధశాకము, గంధాఢ్య, గణికారిక, గౌరసువర్ణము-గౌరసౌవర్ణము, జయ, పావకము. (తె.)- కూరనెల్లి, నెల్లి, తక్కడ-తక్కెడ తద్వి.—౧ అగ్నికము, అరణి, తర్కనము. (తె.)- చిఱునెల్లి, పిన్ననెల్లి; ౨. వనాగ్నిమంథము. (తె.)- అడవినెల్లి.*; 1. తామర*: చూ. సహస్రపత్రము; పుం. 3. మారేడు*: చూ, శ్రీఫలము.

శ్రీపర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1 గుమ్ముడు*: చూ, సర్వతోభద్ర; 2 టేఁకు*: చూ, సర్వతోభద్ర; 3. పాఁపరబుడము*: చూ, సర్వతోభద్ర.

శ్రీపర్ణిక, సం. అ. స్త్రీ. —పై.—

శ్రీపాంచరాత్రబ్రాహ్మణులు, అం. వీరు ద్రావిడులలో నొక తెగవారు. ఏకాయన యజుశ్శాఖాప్రవర్తకులు. కాత్యాయన సూత్రానుష్ఠాతలు వైదికులు. భగవచ్ఛాస్త్రోక్తపంచసంస్కార దీక్షాపరులు. ఆత్మార్థపరార్థయ జనముల నారాయణునితప్ప యితరదైవముల నారాధింపని ఏకాంతవైష్ణవులు. వీరుదక్షిణదేశమందు విస్తారముగను క్వచిత్క్వచిదాంధ్ర దేశముననుక్వచిత్ కన్నడదేశముననుగనుపించుచున్నారు: చూ, ద్రావిడులు.

శ్రీపత్రము, సం. వి. అ. న. గుఱ్ఱము: చూ, హయము.

శ్రీపుత్రుఁడు, సం. వి. అ పుం సిరిచూలి: చూ, మన్మథుఁడు.

శ్రీఫలము, సం. వి. అ. పు: కందకము, కర్కటాహ్వము,

కర్కోటకము, గంధపత్రము, గంధఫలము, గోహంతకి, గోహితము, బిల్వము, మంగళ్యము, మాలూరము, వర్షపాకి, శాండిల్యము, శ్రీపర్ణము, శ్రీవృక్షము, శైలూషము. (తె.)- బిలువము, మారెడు-మారేడు*. తద్వి — ౧. గంధగర్భము. (తె.)- కొండమారేడు*; ౨. మారేడుపండునకు.-బిల్వము. (తె)- బిలువము.

శ్రీఫలి, సం. వి ఈ. స్త్రీ. 1. ఆకర, అనంత, అమలకీఫలము, అమృతము, అమృతఫల, అసన, ఆమలకము-ఆమలకి, కయస్థ-కాయస్థ, కర్షఫల, కాష్ఠధాత్రీఫలము, కూపాండక, కోరంగము, క్షుద్రజాతిఫలము, క్షుద్రామలకము, గుల్మ-గుల్మి, జాతి, తిష్యఫల, దివ్య, ధన్య, ధాత్రి. మంద, రంగ, రాధ, వయస్థ, వృష్య, శివ. (తె.)-ఉసిరిక, నెల్లి*. తద్వి - ౧. పుల్లయుసిరిక; ౨ రాచయుసిరి*; ౩ ఉసిరికకాయకు.- గంధమూలిక; 2. అస్పృశ, అక్లిక, కాల, కాలి, కుత్సల, కృష్ణ, కేశి, క్రీతకిక, క్లీతకిక, గంధపుష్ప, గ్రామీణ, చండాలి, దోల, దుర్గ, ద్రోణీ, నీలము, నీలి-నీలిని, బహుళ, మధుపర్ణి, రంజని—రజని, రేచ, శ్యామ. (తె)- అవిరి, నీలి*. తద్వి.— ౧. అజలోమ, ఆలకము, కేశార్హ. (తె.)- పెద్దనీలి, పెద్దవిరి; ౨. చండాలిక, విషఘ్ని, విషాటిక, వృష. (తె)- పిన్ననీలి * (చూ, రంజని)

శ్రీభాసి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ = తివాసి. చిత్రాసనము: చూ, సాఘాకము (రల్లకము.)

శ్రీమంతము, సం. వి అ. పుం. 1. బొట్టుగు*: చూ, శ్రీమాన్; విణ. 2. సంపదగలది: శ్లీలము; 3. ఒప్పిదముగలది, నలువు: చూ, హృద్యము. 2.

శ్రీమంతుఁడు, సం. వి. త్. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1: 2: చూ, శ్రీదఁడు; 3: చూ, సహస్రాక్షుఁడు; విణ 4 = సిరిమంతుఁడు, లక్ష్మనుఁడు: చూ, సంపన్నుఁడు; 5. ఒప్పిదముగలవాఁడు: చూ, సజ్జనుఁడు 2.

శ్రీమతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = సీమాటి, భాగ్యశాలిని: చూ, సౌభాగ్యవతి

శ్రీమలిబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఘూర్జరబ్రాహ్మణులు ("ఘూర్జరబ్రాహ్మణులలో నొకతెగ. శుక్లయజుర్వేదులు. విష్ణుమతస్థులు. వీరిలో ననేకతెగలు కలవు. మాఘుఁడనుకవి యీ తెగలోనివాఁడు".)

శ్రీమాన్, సం. వి. న్. పుం. 1. తిలకము*, మంజరి, శ్రీమంతము: చూ, నువ్వు (నువ్వులు.) తద్వి:—౧. పెద్దనువ్వునకు:— మహాతిలకము. (తె.)— పెద్దనువ్వు; ౨ పొట్టినువ్వునకు:— (తె.)—పొట్టినువ్వు; ౩. మాఁచిడికి:—పిష్టకము; ౪ నువ్వుపువ్వునకు:— వజ్రపుష్పము; 2 శ్రీమతునిబిరుదు; 3. విష్ణుభక్తులయొక్కయు, శ్రీవైష్ణవులయొక్కయు బిరుదు.

శ్రీముఖ, అం: చూ, సంవత్సరములు.

శ్రీముఖము, సం. వి అ. న, (గురువు మున్నగు పెద్దలు వ్రాసి పంపెడు) శుభలేఖ.

శ్రీరంగఁడు, సం. వి. అ. పుం = సిరంగఁడు. శ్రీరంగనాథుఁడు. (తె. -నంబెరుమాళ్లు, రంగఁడు, సిరంగఁడు-సీరంగఁడు.

శ్రీరంగము, సం. వి. అ. పుం. = సిరంగము. ఉభయకావేరీల మధ్యమునసుండు ఒక దివ్యక్షేత్రము. దీనినే వైకుంఠమందురు. రంగము: చూ, క్షేత్రములు.

శ్రీరమణము, అం: చూ, వృత్తము. 1. (ఇదిరుగ్మవతీఛాయను తొలిచరణమున్ను, దోదకవృత్తచ్ఛాయను కడమ చరణములున్ను నడచును.)

శ్రీరాగము, అం: చూ, పురుషరాగములు. (స్వరము. 2.)

శ్రీరామావతారము, అం. (శ్రీరామము: చూ, అవతారములు. (రావణుఁడను రాక్షసరాజు భూలోకమంతను జయించెను. వానికందఱును భయపడుచుండిరి, శ్రీరాముఁడు తనభార్యయగు సీతతోడను, తమ్ముఁడగు లక్ష్మణునితోను, దండకాటవిని దిరుగుచుండెను. అందే పర్ణశాలలో నొంటిగానున్న సీతను రావణుఁడెత్తుకొని పోయెను రామలక్ష్మణులు సీతకొఱకు వెదుకఁగ సీత రావణునిలంకలో నుండినట్లు తెలిసెను. రామలక్ష్మణులు వానరులసహాయమున సముద్రమునుదాటి రావణుని, వానికొడుకులు మొదలగువారిని జంపి సీతనుదీసికొని అయోధ్యకు వచ్చిరి. ఇదియె రామావతారము.

శ్రీరాముఁడు, అం. 1 = సీరాముఁడు. ఏకవీరుఁడు, ఐక్ష్వాకుఁడు, కపిప్రభుఁడు, కపిరథుఁడు, కాకుత్స్థుఁడు, కౌశలేయుఁడు, కౌశికప్రియుఁడు, కౌసల్యాజని, క్షీరశీర్షుఁడు, ఖరధ్వంసి, దశకంఠజిత్తు, దాశరథి, నాథుఁడు, పురందరుఁడు, రఘునాథుఁడు. రఘురాముఁడు, రామచంద్రుఁడు, రామభద్రుఁడు, రాముఁడు సీతాపతి. (తె.)— రాగవుఁడు, సీరాముఁడు; అం. 2: చూ, మహారాజులు.

శ్రీలము, సం. వి. అ. పుం: చూ, శూలము. 8.

శ్రీలుఁడు, సం. విణ. 1: చూ, సంపన్నుఁడు; 2: చూ, సజ్జనుఁడు2.

శ్రీవత్సము, సం. వి. అ. పుం. 1. విష్ణువుఱొమ్మునందలి మచ్చ, లాంఛనము: చూ, లక్షణము. 1—౨౩; 2. సురంగభేదము: చూ, రంధ్రము. 1.

శ్రీవత్సలాంఛనుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

శ్రీవత్ససగోత్రము, అం: చూ, గోత్రము. 13—6—2.

శ్రీవరాహుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1,

శ్రీవరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. = సిరివరుఁడు. —పై.—

శ్రీవల్లి, సం. వి ఈ. స్త్రీ 1. అటిరము, ఊర్ధ్వకము, ఏకాక్షిలము, కంటపల్లి, కాకనామము, కాకశీర్షము, కునశి, క్రమపూరకము, పాశుపతము, బకపుష్పము, బకము బుకము, వల్లిక, వసుకము, వసుపట్టము, వసువు*; 2: చూ, లింగదొండ*.

శ్రీవాసము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, వృక్షధూపము; 2. తామర*: చూ, సహస్రపత్రము.

శ్రీవృక్షకము, సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱముఱొమ్మునందుఁగల సుడి: చూ, సుడి.

శ్రీవృక్షకి, సం. వి. న్. పుం శ్రీవృక్షకమను సుడిగలగుఱ్ఱము: చూ, హయము.

శ్రీవృక్షము, సం. వి. అ. పుం. మారేడు*: చూ, శ్రీఫలము; 2 రావి*: చూ, శ్యామలము 2; అం 3: చూ, అశ్వోత్థులు.

శ్రీవృత్తము, అం: చూ, వృత్తము. 1. (పాదమునకు ఒక్కొక్క యక్షరము గురువుగాఁగల మొదటి ఛందస్సునందు పుట్టిన

వృత్తము. ఉదా: — "(శ్రీ—గో—పా—లా".)
శ్రీవేష్టము, సం. వి అ. పుం: చూ, శ్రీవాసము. 1.
శ్రీవైఖానస బ్రాహ్మణులు, అం. (వైఖానస బ్రాహ్మణులు): చూ, ద్రావిడులు (ద్రావిడులలో నొకతెగ. వీరు ఏకాయన యజుశ్శాఖీయులు. వైఖానససూత్రానుష్ఠాతలు. వైదికులు భట్టాచార్యులు అను బిరుదముగలవారు. గర్భచక్రాంకన పరులు. ఆత్మార్థయజనమును శ్రీశాస్త్రోక్త పరార్థయజనముల నారాయణునితప్ప యితరదైవముల నారాధింపని ఏకాంతవైష్ణవులు. వీరు ద్రవిడ, ఆంధ్ర, కన్నడ దేశములందున్నారు.)
శ్రీవైష్ణవబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ద్రావిడులు ("యజుర్వేదులు కొందఱును, ఋగ్వేదులు కొందఱును, సామవేదులు కొందఱును, శుక్లయజుర్వేదులొక కొందఱును కలరు. ఆశ్వలాయన ఆపస్తంబ బోధాయన ద్రాహ్యాయనకాత్యాయన సత్యాషాడాది సూత్రప్రవర్తకులై శ్రీపాంచరాత్రోక్త పంచసంస్కారపరులై వైష్ణవేష్ట్యాదులచే శ్రీవైష్ణవులని ప్రసిద్ధిఁ జెందినవారు వీరిలో వడహలై తెంగలయను సంప్రదాయ భేదములచే ద్రావిడ ప్రబంధ ప్రాధాన్యముగల వారొక కొందఱును వేదమును ప్రబంధములు రెండును ప్రధానమనువారు కొందఱునునై పురశ్శిఖాది భేదములతోవర్తింపుచు అందఱును విశిష్టాద్వైత ప్రవర్తకులై యున్నారు.")
శ్రీశైలము, సం. వి అ. పుం. 1. ఒకశ్రేష్ఠపర్వతము: శ్రీపట్టము, సిరిగట్టు: చూ, హిమాలయము (పర్వతము); అం. 2: చూ, లింగములు
శ్రీసంజ్ఞము, సం. వి అ. న. దేవకుసుమము*: పరాశము: చూ, లవంగము. తద్వి:-లవంగపు పువ్వునకు:-శృంగారము.
శ్రీసర్వదండిని, అం: చూ, తంత్రములు.
శ్రీహస్తిని, సం.వి.ఈ. స్త్రీ. గురువు, బూరుంది*, చూ, హస్తిని.

శ్రు

శ్రుతమగు, సం. స. క్రి: చూ, విను. 2.
శ్రుతము, సం. వి. అ. న. 1. వినికి: చూ, శ్రవణము. 2; 2. శాస్త్రము: చూ, శాస్త్రము. 1; విణ. 3. వినఁబడినది.
శ్రుతి, సం వి. ఇ. స్త్రీ. 1: చూ, వేదము; 2 చెవి: చూ, శ్రోత్రము; 3. వినికి: చూ, శ్రవణము 2, 4 =సుతి సంగీత మండలి మేళగింపు: చూ, సుతి 2; 5.=సుతి. కంఠస్వరాదులకు సహాయమగు తంత్రి లోనగువాని ధ్వని: చూ, సుతి. 3; 6. = సుతి. ఒలిచి సుతిపోయుట కేర్పఱచిన తోలుత్తి: ఉపాంగము (తె.)—తిత్తి, సుతి (చూ, సంచి): చూ, సుతి. 4; 7.=సుతి. కొలిమితిత్తి (అనికొందఱు) చూ, భస్త్ర; 8 =సుద్ది. వృత్తాంతము: చూ, సమాచారము. 2; 9 చూ, శబ్దము. 2; అం. 10: చూ, రసవద లంకారములు; 11: చూ, అష్టాదశపదార్థములు.
శ్రుతికారి, సం. వి. ఇ. పుం.=సుతివాఁడు, తిత్తినూఁదువాఁడు: చూ, సుతికాఁడు.

శ్రుతులు, అం. (శ్రుతిస్థానములు.) (చూ, ఉచ్చతమము):— తీవ్రము, కుముద్వతి, దయావతి, ఛందోవతి మందము, రంజనము, రక్తిక, రౌద్రి, క్రోధము, వజ్రిక, ప్రసారిణి, ప్రతి, మార్జని, క్షితి, రక్తా, సందీపము, ఆలాపి, మదంతి, రోహిణి, రమ్యా, ఉగ్ర, క్షోభిణి. (22)

శ్రే

శ్రేణి, సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. 1. అళి-అళి-అలి—ఆవలి—ఆవళి, ఛట, ఛాయ, ధోరణి, పంక్తి, పాళి, పిప్ప, వారము, వీచి, వీథి, సరణి. (తె,)—అంచె (బ), ఓలి, చాలు—చాలుపు-చాల్పు, తరబడి, తరము, తోరణ, దొంతి, దోర, పదుగు, వరి, పవుఁజు-పౌఁజు, బంతి, బారు, మునుము—మున్మ్, రాజి, రాజిక, రేక, వంతు, వరుస సంతతి, సొరిది, సొలపు, సోరి, తద్వి.—౧. చుక్కలచాలునకు:—(తె.)—చుక్కలచేలు; ౨ ఉత్పంక్తికి-ఉత్పంక్తి. (తె.)—అడుకు, దొంతర-దొంతి, దోర, పేరుపు-పేర్పు, వరుస; ౩ క్రిక్కిఱిసిన పంక్తికి:—రాజి (తె.)—లేక; ౪. ఇండ్లవరుసకు:—వాటము, వాటిక. (తె.)—వాడ (చూ, మార్గము. 1); 2. సమానులైన శిల్పులనరుస: చూ, స్వర్ణకారుఁడు; 3. బొక్కెన: చూ, హరివాణము. (పాత్రము. 6-౨౫); అం. 4. శ్రేణి, మాల, క్రమము, పరంపర ౧ ఆరోహశ్రేణి, ఉచ్చశ్రేణి; ౨. పరిచ్ఛిన్నశ్రేణి; 3 అవరోహణ శ్రేణి; ౪. అపసృతశ్రేణి; ౫ అనంతశ్రేణి. మొ.
శ్రేణిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుడారము: చూ, సదనము. 1.
శ్రేణుఁడు, సం వి. అ పుం. మగధదేశీయరాజవిశేషము.
శ్రేయము, సం. వి. స్. న. రూ-శ్రేయస్సు. శమ్. 1: చూ, శుభము. 1; 2 ధర్మము: చూ, సుకృతము. 1; 3: చూ, మోక్షము. 1; 4. ముఖ్యము: చూ, శ్రైష్ఠ్యము; విణ. 5. శ్రేష్ఠమైనది చూ, శ్రైష్ఠ్యము.
శ్రేయసి, సం. వి ఈ స్త్రీ. 1 కరక*: చూ, హరీతకి: 2. గజపిప్పలి*: చూ, పిప్పలి 1-౨; 3 చిఱుబొద్ది*: చూ, విద్ధకర్ణి.
శ్రేయసికేనతృప్యతే? న్యా. మేళ్ళచాలునని యెవ్వఁడుతృప్తిపడును?
శ్రేయస్సు, సం. వి. స్ న. విణ చూ, రూ-శ్రేయము.
శ్రేయాంసిబహువిఘ్నాని భవంతి మహతామపి, న్యా. పెద్దపెద్దలకును, శ్రేయములకు విఘ్నములు గలుగును.
శ్రేష్ఠమగు, మి. అ. క్రి:- (తె.)—ఉరు-ఉఱు.
శ్రేష్ఠము, సం. విణ. ముఖ్యము: చూ, శ్రైష్ఠ్యము.
శ్రేష్ఠవాచకములు, అం:- మతల్లిక, మచర్చిక, ప్రకాండము, ఉద్ధము, తల్లజము. (5)
శ్రేష్ఠి, సం.వి.న్.పుం. 1. కులమునందు శ్రేష్ఠుఁడైనశిల్పి: చూ, స్వర్ణకారుఁడు; 2. కులశ్రేష్ఠుఁడైనవాఁడు: చూ, సజ్జనుఁడు; 3.=సెట్టి. కోమటిపేరునకు అనుబంధము: చూ, వైశ్యుఁడు.
శ్రేష్ఠుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు;

విణ. 2. మేలిమిఁబొందినవాఁడు:- అగ్రగణ్యుఁడు, అగ్ర జన్ముఁడు, అగ్రతస్సరుఁడు, అగ్రసరి, అగ్రణి, అగ్ర యాయి, అగ్రసరుఁడు-అగ్రేసరుఁడు, అగ్రిముఁడు, అగ్రి యుఁడు—అగ్రీయుఁడు—అగ్రుఁడు (అగ్ర్యుఁడు) అనవ రార్థ్యుఁడు-అనవరార్ధ్యుఁడు, అనుత్తముఁడు, అనుత్తరుఁడు, ఉత్తముఁడు, ఉదీచ్యుఁడు, ఋషభుఁడు, జ్యాయుఁడు, నాయ కుఁడు, పరార్థ్యుఁడు, పారమార్థికుఁడు, పుంగవుఁడు, పున్నా గము, ప్రధానుఁడు, ప్రబర్హుఁడు, ప్రముఖుఁడు, ప్రవరుఁడు, ప్రవేకుఁడు, ప్రాగ్రహరుఁడు-ప్రాగ్ర్యుఁడు, బృందారకుఁడు, మల్లుఁడు, ముఖ్యుఁడు, యువ, వరిష్ఠుఁడు, వరీయుఁడు, వరుఁడు, వరేణ్యుఁడు, వర్యుఁడు, వీరుఁడు, వృషుఁడు, శార్దూలుఁడు, సత్తముఁడు, సార్థవాహుఁడు, స్థపతి. (తె.)- అంకకాఁడు, అనుఁగు, కన్నాకు, గమికాఁడు, గామిడి, గ్రామణి, జెట్టి, తలకట్టు, దొడ్డవాఁడు, నాఁడెకాఁడు—నాణె కాఁడు, పెగడ-ప్రెగడ-ప్రెగ్గడ-ప్రెవడ, మాసటి—మాస టీఁడు-మాస్టీఁడు, మేటరి, మేటి, మేలుబంతి, మొదటివాఁడు, హసదు తద్వి.—ఉత్తమోత్తముఁడు, పరాత్పరుఁడు, వరీ యుఁడు. ("చూ. హసదు. 1.")

శ్రై

శ్రైష్ఠ్యము, సం. వి. అ. న. 1. శ్రేష్ఠత్వము:- ఆకరము, ఉత్కర్షము, ఔత్కృష్ట్యము, కల్యము, కుంజరము, తంత్రము, నాగము, ప్రధానము, లక్ష్మము, లలామము, వీరభద్రము, వ్యాఘ్రము, శమ్, శిరము, శ్రేయము-శ్రేయస్సు, సింహము, (తె.)—ఆణిమ, ఎక్కువ, ఒసపరి, తరము, తలకట్టు, పేటు, పచరణ, మంచి, మిహి, మేలుబంతి—మేల్బంతి. తద్వి.—౧. (విణ) శ్రేష్ఠమైనది:-అంగి, అగ్రణి, అగ్రము-అగ్రిమము-అగ్రియము-అగ్రీయము-అగ్ర్యము, అవ్వాణి, అతిశోభనము, అనవద్యము, అనవరార్థ్యము, అనుత్త మము, అనుత్తరము, అనుపమ, అర్ఘ్యము, అవదాతము, ఉత్తమ—ఉత్తమము, ఉత్కృష్టము, ఉరము, ఏకము, కకుత్తు—కకుదము, కుతూహలము, జ్యేష్ఠము, తిలకము, నాగరికము, నికరము, పరమము—పరము, పరార్థ్యము, పుష్కలము, ప్రథమము, ప్రబర్హము, ప్రశస్తము, ప్రముఖము, ప్రాగ్రహరము-ప్రాగ్ర్యము, భద్రము, ముఖ్యము, వరము, వరేణ్యము, వర్యము, వీరము, వృషభము, శస్తము, శ్రేయము-శ్రేయస్సు, శ్రేష్ఠము, సంస్కృతము, సత్తమము, సత్తు, సారము. (అవ్య):- అ, అభిక్ష్ణము-అభీక్ష్ణము, ఉరు. (తెప)—ఎక్కుడు, కన్నాకు, కుంకటి—కూఁకటి, తల మానికము, తల్లి, నయము, నిగరము-నిగారము, పెద—పెద్ద, మిక్కిలి, మిన్న, మిహి, మీసరము, మేటి, మేలు, మేలుతరము, మేలుబంతి—మేల్బంతి, మొగము, రకము, లెస్స, వంచ-వంచము, వావిరి, సిరాజీ; ౨. మిక్కిలియురు వైనది:- అర్ఘ్యము, వరిష్ఠము; 3. అగ్రగణ్యము.

శ్రో

శ్రోణి, సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ:- అవరోహము, ఆరోహము, కకుద్మతి. కటకము, కటీరకము, కలత్రము—కళత్రము, కాంచీపదము, ఖల్లము, జ, జఘనము, నితంబము, ప్రోథము. తద్వి —౧. మొలస్థానమునకు. (తె.)—మొత్త; ౨ పిఱుఁదులయున్నతికి:- కటిప్రోథము, స్ఫిక్కు; ౩. పిఱిఁదిమీది గుంటకు:- కుకుందరము, కూపకము, కూపము, (తె.)— గుంట-గుంత; ౪ కటిప్రదేశమునకు:- కకుద్మతి, శ్రోణిఫల కము. (చూ, మొల. 1)(ఇదె పలకలవలె నుండు శ్రోణి).

శ్రోణిఫలకము, సం. వి. అ. న: చూ, శ్రోణి. ౪.

శ్రోణుఁడు, సం. విణ పిచ్చుకకుంటు: చూ, సూరసూతుఁడు.

శ్రోత, సం. విణ. (ఋ. ఈ ఋ): (తె)—వినువాడు

శ్రోతవ్యము, సం విణ. వినఁదగినది, శ్రవణీయము, శ్రావ్యము.

శ్రోత్రము, సం. వి. అ. న: కర్ణము, కుహరము, ధ్వని గ్రహము, శబ్దగ్రహము, శబ్దాధిష్ఠానము, శ్రవణము, శ్రవము, శ్రుతి, (తె)- ఉలివులాగ, చెవి, జానుగ-జానుగు, లాఁగరి, వీను. తద్వి.—౧. బయటిచెవికి—శష్కులి; ౨. చెవి వెనుకటిభాగమునకు.— (తె)- పెడ అం. 2: చూ, ఇంద్రియములు

శ్రోత్రశృంగ న్యాయము, న్యా. ముందువచ్చిన చెవులకన్న వెనకవచ్చిన కొమ్ములు పొడవు.

శ్రోత్రియబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, మైథిలులు (మైథిలులలో నొకతెగ. కృష్ణయజుర్వేదులు సామవేదులు ఋగ్వేదులునై ఆపస్తంబగోభిలఆశ్వలాయనశాఖాప్రవర్తకులునైయున్నారు)

శ్రోత్రియము, సం. విణ. 1. కొద్దిపన్ను (క్విటిరెంటు) గల యీనాముభూమి; అం. 2: చూ, ఇంద్రియములు.

శ్రోత్రియ విటన్యాయము, న్యా. ఒకశ్రోత్రియుఁడు భోగముదాని వద్దకుఁబోవ నదియు నాతని యధరపాన మాచరింపఁగా నాతఁడిట్లనెనఁట, "వేదాధ్యయనముచేఁ బవిత్రమగు నాముఖ మును నెంగిలిసేయకుము. నీ కంతప్రీతియున్నచో నా యెడమచెవినిఁగొఱుకుము" ఎడమచెవినని యేల చెప్పవలె నన్నఁ గుడిచెవి గాయత్రీమంత్రోపదేశముచేఁ బవిత్రమైనది గదా "సామగాయన పూతంమే నోచ్ఛిష్టమధరేకురు, ఉత్కంఠితాసిచేద్భద్రే! వామంకర్ణం దశస్వమే."

శ్రోత్రియుఁడు, సం. వి. అ పుం, వేదముఁజదివిన బ్రాహ్మ ణుఁడు, ఛాందసుఁడు: చూ, స్వస్తిముఖుఁడు, 1.

శ్రౌ

శ్రౌతము, సం. వి. అ. న. 1. గార్హపత్యాహవనీయ దక్షిణాగ్నులు. (చూ, వహ్ని): చూ, అగ్నులు; విణ. 2. వేదమునందు విధింపఁబడినది. [భేదము.

శ్రౌతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఇవాదిశబ్దప్రయోగముగల పూర్ణోపమా

శ్ల

శ్లక్ష్ణుఁడు, సం. విణ: చూ, రూ-శ్లక్ష్ణుఁడు.
శ్లక్ష్ణత్వక్కు, సం. వి. చ్. స్త్రీ. ఏఱుజాజి*: చూ, సుభిక్ష.
శ్లక్ష్ణము, సం. విణ. సన్నపునూఱుపోఁగు; చూ, సూత్రము. 1.
శ్లక్ష్ణుఁడు, సం, విణ. రూ-శక్లుఁడు-శ్లక్ష్ణుఁడు. 1. అల్పుఁడు: చూ, హీనుఁడు; 2: ప్రియంవదుఁడు, ప్రియవాది. (తె.)- ఇచ్చకాలమారి, ఇచ్చకుఁడు, ఇచ్చగొండి.
శ్లథము, సం: విణ: శిథిలమయినది; జర్జరము-జర్జరితము-జర్జరీకము, శిథిలము, శైథిల్యము. (తె.)-పడుబాటు, అఱుగుల్లి,

శ్లా

శ్లాఘ, సం. వి. అ స్త్రీ: 1. ప్రశంస, మిక్కిలిస్తుతి: చూ, స్తోత్రము; 2 పరిచర్య: చూ, సేవ; 3. ఇచ్చ: చూ, హాళి (వాంఛ.)
శ్లాఘన, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, శ్లాఘ. 1.
శ్లాఘనీయము, సం. విణ: చూ, శ్లాఘ్యము.
శ్లాఘించు, సం. స, క్రి. ప్రశంసించు: చూ, స్తుతించు:
శ్లాఘ్యము, సం. విణ. శ్లాఘింపఁదగినగినది: శ్లాఘనీయము. (తె.)- మెచ్చు.

శ్లి

శ్లిష, సం. వి. అ. స్త్రీ. కౌఁగిలింత: చూ, సంశ్లేషము.
శ్లిష్టము, సం. విణ. శ్లేషతోఁగూడినది.

శ్లీ

శ్లీలము, సం. విణ. సంపదగలది: చూ, సంపన్నము. 1.

శ్లే

శ్లేష, సం. వి. అ. పుం. 1. కలయిక: చూ, సంయోగము; అం 2: చూ, రూ-శ్లేషము; 3. రూ-శ్లేషము. కావ్యగుణములలో నొకటి: చూ, గుణములు, కావ్యగుణములు.
శ్లేషము, అం: 1(శ్లేష): చూ, అలంకారము 3("ఒకవాక్యమునకే యర్థాంతర కల్పనముచేయుట ఇది ప్రకృతఅప్రకృత ప్రకృతాప్రకృత భేదముచేఁ ద్రివిధము. ఉ. మమ్ము మాధవుఁడేలుత. ఉ. మాదవ-మాధవ.") ("ప్రకృతాప్రకృతములకు శబ్దమాత్రసామ్యముకలిగి రెండుపక్షములయందు రెండర్థములనిచ్చునది శ్లేషాలంకారము. ఉదా.— ఉచ్చతరులచే నొప్పుమీఱుచు మంజులతలచే మించుకొమ్మల కాకరంబగు నప్పురంబారామంబు కడింది నొప్పుమీఱు". ఇచట సమాన ధర్మము లేకున్నను నగరమునకును నారామమునకును నుచ్చతరులచే నొప్పుమీఱుచు నిత్యాది శబ్దములు రెండుపక్షములయందు సమానముగా నుండుటవలన శ్లేషాలంకారము. ఉచ్చతరులచేతన్=మిక్కిలి యున్నతులైనవారిచే=పురపరము. పొడవగుచెట్లచే = ఆరామపరము. మంజులతలచే = మృదులత్వముచే, మించు=ఒప్పుచున్న, కొమ్మలకు=స్త్రీలకు, అని పురపరము. మంజులతలచే=మృదువగు తీఁగలచే, మించు=ఒప్పుచున్న. కొమ్మలకు = వృక్షశాఖలకు. అని యారామపరము."); 2: చూ, శ్లేష. 3.
శ్లేష్మణుఁడు, సం విణ: చూ, శ్లేష్మలుఁడు.
శ్లేష్మనాడి, వా. వి. కఫనాడి: చూ, వాతనాడి.
శ్లేష్మప్రకృతి, అం: చూ, ప్రకృతిత్రయము.
శ్లేష్మము, సం.వి న్.పుం. అవలాశము, కఫము, కషామయము, కల్కము, ఖటము-ఖేటము-ఖేటకము. (తె.)-కళ్ల-కళ్లి-కళ్ళె, తెమడ. (చూ, రోగము. 1), తద్వి.-చూ, శింఘాణము; అం. 2: చూ, దోషములు.
శ్లేష్మలుఁడు, సం. విణ. శ్లేష్మరోగముగలవాఁడు: శ్లేష్మణుఁడు.
శ్లేష్మాంతకము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ. రూ-శ్లేష్మాతకము; 2 ఒకమందు.
శ్లేష్మాతకము, సం. వి. అ. పుం: రూ-శ్లేష్మాంతకము-శ్లేష్మాతము, ఉద్దాలము, కందరటము, కర్బుదారకము, కర్బురటము. కోలకము, గంధపుష్పము, బహువారకము-బాహువారకము, వసంతకుసుమము, లేఖశాటము, శీతము, శేలువు. (తె.)— విరిగి-విరిగె-విరివి-విగిరి విఱిగి-విటివి.*. (నక్కెరు—సీమనక్కెరు అనియు వాడుక.)
శ్లేష్మాతము, —పై.—

శ్లో

శ్లోకము, సం వి.అ.పుం. 1.సంస్కృతపద్యము ఛందోబద్ధమైన వృత్తము (కూర్చఁబడునది): కారిక, గాథ, ఇ, పద్యము, వృత్తము. (తె.)-పద్దియము-పద్దె-పద్దెము (చూ, వృత్తము. 1.); తద్వి.—౧. అంతర్లాపి; 2 కీర్తి: చూ, సమాఖ్య.

శ్వ

శ్వగడి, సం. విణ. వేఁటకుక్కలగుంపువాఁడు.
శ్వదంష్ట్రి, సం. వి అ. స్త్రీ. పల్లేరు*; చూ, స్వాదుకంటకము.
శ్వనము, అం: చూ, తానములు.

శ్వనాదికము, సం. వి. అ. న. అటకమామిడి*: చూ, మామిడి.
శ్వపచుఁడు, సం. వి. అ. పుం. చండాలుఁడు: చూ, సురియాళువు.
శ్వపుచ్ఛన్యాయము, న్యా. కుక్కతోఁక యెంతవంచికట్టినను వంకర తీరదను రీతి.
శ్వభోజనము, అం: చూ, నరకములు.
శ్వభ్రము, సం. వి. అ న. 1. బెజ్జము: చూ, రంధ్రము. 1; 2. ఏనుఁగునుబట్టు పల్లము: చూ, వారి. 6.
శ్వయథువు, సం, వి. ఉ. పుం. వాఁపురోగము: చూ, శోఫ.
శ్వవృత్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కొలువు: చూ, సేవ. 1.
శ్వశితము, అం: చూ, రతిధ్వనులు.
శ్వశురుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. ఆలుమగలతండ్రి: గురువు, పూజ్యుఁడు. (తె.)– మామ; వా. 2: చూ, పూజ్యుఁడు. 2.
శ్వశురులు, సం. వి. అ. పుం. (బ.) అత్తమామలు.
శ్వశుర్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. మగని అన్న. (తె.)– బావ, బావగారు; 2. భార్యఅన్న: బావ, బావగారు.
శ్వశ్రువు, సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ఆలుమగలతల్లి. (తె.)— అత్త.
శ్వశ్రూభిక్షాన్యాయము, న్యా. కోడలులేదనిన దానమున కడ్డు తగిలి అత్త స్వతంత్రురాలై తాను లేదనినరీతి.
శ్వశ్రేయసము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, శుభము. 1; 2. సుఖము: చూ, సంతోషము; 3. ముక్తి: చూ, స్వర్గము. 2 (మోక్షము. 1): విణ. 4. శుభకరము: చూ, శుభము. 4
శ్వసనము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, శ్వాసము. 1; పుం. 2. గాలి: చూ, వాయువు; 3. మంగ*: అరాళము, కంఠము, కట (ర) హాటకము, కరహాటకము, కులకము, గాలవము, గాళము, ఛగలాండి, జగలము, తస్కరము, పిండి, పిండీతకము, బస్తాంత్రి, మదనము, మరువకము, వృషగంధిక, శల్యము. (తె.)—గాడిదగడపర, చాగరాడి, చాగరాడివెలికి, మంగ-మ్రంగ. తద్విశేషములు:— ౧. కృష్ణపిండీతకము, కృష్ణపిండీరము. (తె.)— నల్లమ్రంగ: ౨. కరహాటము, శరము, మహాపిండీతకము, మహాపుత్రజీవి, స్థూలఫలము. (తె.)— పెద్దమ్రంగ*; ౩. వేమునకు:-(చూ, వేము.1*.) (ఇందుకొన్ని శీర్షికాపదముల కడగల "శ్వసనము 2" ను "శ్వసనము 3" అని సవరించు కొనవలయును".)
శ్వసభన్యాయము, న్యా. వాద ప్రతివాదములతో అప్రయోజకమైన సభయనుట. (కుక్కలసభ పోరుతోనుండును)
శ్వసితము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, శ్వాసము. 1; 2. బాహ్యరతియందు హస్తతాడనము వలనఁకలిగిన యొకానొకధ్వని: చూ, స్వరము. 2; అం. 3: చూ, చిబుకక్రియలు.

శ్వా

శ్వాఘాటము, సం. వి. అ. పుం. బరివెంక*: చూ, శాఘోట.
శ్వాఘోట, సం. వి. అ. స్త్రీ. —పై.—
శ్వానజిహ్వా, సం.వి.అ.స్త్రీ.ఆకుజెముఁడు*: చూ, సువిరేచని.
శ్వానబర్బర, సం.వి.అ.స్త్రీ.కుక్కవాయింట*: చూ, వాయింట.
శ్వానమకరన్యాయము, న్యా. మొసలి నీటిలోనుండి యేనుఁగునైనలాగును. కాని పైకివచ్చిన కుక్కచే భంగపడుననురీతి.
శ్వానము, సం. వి. అ. పుం. కుక్క: చూ, శునకము. 1.
శ్వానమైధునము, సం. వి. అ. న. 1. కుక్కలరతి: చూ, సంయోగము; వా. 2. లంకెవీడని చిక్కు. "ప్రవేశేసుఖమాప్నోతి నిర్గమే ప్రాణసంకటమ్."
శ్వాపదము, సం. వి. అ. పుం. 1. వ్యాఘ్రము: చూ. శార్దూలము; 2. హింసించెడి పశువు.
శ్వావత్కుక్షి, అం: చూ, దండవ్యూహములు.
శ్వావత్తు, అం. —పై.—
శ్వావిధము, సం. వి. ధ. పుం. ఏదుపంది: చూ, సూకరము.
శ్వాసకాసము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఉబ్బసముతోడి దగ్గు: చూ, హనువు. 4 (రోగము. 1-౧౦; దగ్గు. 1.): 2. ఉబ్బసమును పుట్టించెడిదగ్గు: చూ, హనువు. 4 రోగము. 1–౧౦; దగ్గు. 1.)
శ్వాసబంధము, సం. వి. అ. పుం: యౌకము; (తె)- ఊపిరికుట్టు, ఒగరపు—ఒగర్పు.
శ్వాసము, సం. వి. అ. పుం. 1: అవి, శ్వసనము. (తె.)- ఊదుపు-ఊర్పు. ఊపిరి, ఊరుపు—ఊర్పు, గుక్క-గ్రుక్క, గ్రుక్కిలి, సరము. తద్వి.—౧. వేఁడియూపిరికి:– అశుశుక్షణి, ఉష్ణనిశ్వాసము; ౨ అశ్వాసము, ఉచ్ఛ్వాసము, ఉద్గ్రాహము, ఉద్వహనము, ఊర్ధ్వశ్వాసము, ఘటము, ప్రాణము. (ప్రాణవాయువు.) (తె.)- ఎగఊపిరి. (చూ, వాయువు); 3, పీనశము-పీనసము, ప్రతిశ్యాయము. (తె.)- పడిసెము, ముక్కుతెవులు, రొంప; ౪. ఊపిరికుట్టునకు:- (చూ, రోగము, 1: చూ, హనువు. 4); ౫. ఊపిరితిరుగనిది: ఉక్కిరిబిక్కిరి-ఉక్కలిబిక్కిరి; ౬. ఊపిరితిరుగకుండుట:-ఉక్కఱ; ౭. ఊపిరిపుచ్చుట ఉక్కలుట.2 గాలి: చూ, వాయువు; 3. దగ్గు: చూ, హనువు. 4 (రోగము. 1-౧౦); అం. 4: చూ, లక్షణాంగములు. (ఊపిరి పద్మగంధమైన భూపతియగు.)

శ్వి

శ్విత్రము, సం. వి. అ.న, తెల్లపులుము: చూ, సితము 1.
శ్విత్రి, సం. విణ. శ్విత్రరోగముగలవాఁడు: (చూ, కుష్ఠి).

శ్వే

శ్వేత, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. గవ్వ: చూ, వరాటకము. 1; 2. కట్లతీఁగ*: చూ, శంఖిని; 3. తెల్లకలిగొట్టు*: చూ, స్థాలి. 2.
శ్వేతకంటకారి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తెల్లవాఁకుడు*: చూ, వాఁకుడు; 2. శ్లాఘ్యా శ్లాఘ్యగుణోత్కర్షసారము.

శ్వేతకరవీరము, సం. వి. అ. పుం. తెల్లగన్నేరు*: చూ, హయమారకము.
శ్వేతకాంభోజిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లగురిజ*: చూ, శ్వేతపాకి.
శ్వేతకుటజము, సం.వి.అ.పుం.పాలకొడిస*:చూ,వత్సకము. ౧.
శ్వేతకుబేరకము, సం వి.అ.పుం.తెల్లగగ్గెర*: చూ,సుగంధికము.
శ్వేతకేతుఁడు, సం. వి. అ పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.
శ్వేతగరుత్తు, సం. వి. త్. పుం. తెలిపిట: చూ, హంస.
శ్వేతజీరకము, సం. వి. అ. పుం. తెల్లజీలకఱ్ఱ: చూ, సుషవి.
శ్వేతతులసి, సం. వి.ఈ. స్త్రీ. తెల్లతొళసి*: చూ, హరిప్రియ.
శ్వేతద్వీపము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఇంద్రుని యేనుఁగు: చూ, హస్తి; 2. తెల్లదీవి (చూ, లంక. 1.); తద్వి. —౧. జంబూద్వీపమునకు.- వర్షము; ౨. సింహళము. (తె.)-సింగళము. (చూ, ద్వీపములు. లంక. 1.)
శ్వేతపత్త్రము, సం. వి. అ పుం. 1: చూ. హంస; 2. తెల్ల యిరుగుడు*: చూ, హస్తి.
శ్వేతపాకి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. 1. ధ్వాంక్ష, మధుస్రవ, శిఖండిని, శ్వేతకాంభోజిక. (తె.)-తెల్లగురిగింజ-తెల్లగురిజ*. తద్వి.—౧. గురువెందకు:-అంగారవల్లి—అంగారవల్లిక, అజ్ఝాటాఫల, ఉత్తుండిక, కణిచి-కటిచి—కణీచి, కాంచి, కాంభోజి, కాకచించ-కాకచించి-కాకచించిక, కాకజంఘ, కాకణంతి—కాకణంతిక, కాకతిక్త, కాకతుండి-కాకతుండిక, కాకదష, కాకనచి, కాకనాసిక, కాకపీలి, కాకపీలువు,కాకభండి, కాకరక్త, కాకస్వాహ, కాకాదని, కుంచిక, కృష్ణచూడిక, కృష్ణరక్తకము, కృష్ణరక్తిక, కృష్ణల, కృష్ణలకము, కృష్ణశీర్షక, గుంజ, చించి, చూడామణి. తామ్రిక, తిలబీజ, తులాబీజము, మార్కవల్లి, వరాసవ, వాయసి, శార్దేష్ట, శితిక, శిలాపాకి, శీర్షాహ్వ, సప్తల. (తె.)—గురిగింజ-గురుగింజ-గురిజ—గురివెంద; ౨. బందిగురివెందకు:- అంగారవల్లి—అంగారవల్లిక, ఉత్తండకి, కాంభోజి, కాకతిక్త, కాంతుండిక, గార్దేష్ట, మాధవి, వాసంతిక. (తె)—బందిగురిగింజ-బందిగురివెంద—బందిగురుగింజ-బందిగురువెంద; ౩. పూలగురివెందకు:—అతిముక్తకము-అతిముక్తము, ఉదుంబరము కపిళ-కపిశ, కాముకకాంత, కాముకము,పుండ్రకము-పుండ్రము,మాధవి, లత, వసంతదూతి, వరాశ్రయము, వాసంతి. (తె.)--పూలగురిగింజ—పూలగురివెంద*; ౪. అధ్యతము, కాలగుంజ, కృష్ణకాంభోజి, కృష్ణపాకి, కృష్ణల, కృష్ణలకము. శితిశివి. (తె.)—నల్లగురిగింజ*; ౫. కాకిణి. (తె.)—ఎఱ్ఱగురిజ*. (ఇదె గురివెందఅని కొందఱు)
శ్వేతపుంఖ, సం. వి. అ. స్త్రీ. తెల్లవెంపలి*; చూ, వెంపలి.
శ్వేతపుష్పము, సం. వి. అ. పుం:- అవరణము, అశ్మరీఘ్న, కుమారకము—కుమారము, కృష్ణతాలము, తమాలము, తిక్తశాకము, పీతపుష్పము. మారుతాపహ, వరణము—వరుణము, శైలద్రుమము, సేతువు. (తె)—ఇసుకమ్రాను, ఉలిమిడి-ఉలిమిరి, మాపెలఁగ, మొగిలింగ*
శ్వేతబిందుకము, సం. వి అ. పుం. నిష్పావము అనుపేరు ధాన్యము (ఇవె అనుములు): చూ, ధాన్యము.
శ్వేతబృహతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తెల్లములక*: చూ, హింగుళి.
శ్వేతమరిచము, సం. వి.అ. న. 1. మునగవిత్తు: చూ, శిగ్రువు; 2. తెల్లమిరియము: చూ, శ్యామము. 2.
శ్వేతము, సం. వి. అ. న. 1. వెండి: చూ, లోహము. 1; 2. తెలుపు: చూ,వర్ణము. 6; 3 ఒకద్వీపము: చూ, లంక.1. 4. కైలాసపర్వతము: చూ, హిమాలయము (చూ, పర్వతము. ౯); 5. తెల్లపులుము: చూ, శ్విత్రము; 6. సీసము: చూ, లోహము. 1—౬; 7. శంఖము: చూ, సంకు. 1; 8. తెల్లమబ్బు: చూ, స్తనయిత్నువు (మేఘము. 1); 9 చూ దినభాగములు (వాసరము); 10: చూ, మృగమదము; విణ. 11. తెల్లనిది: చూ,వర్ణము.6; అం.12: చూ,వర్షపర్వతములు.1-2
శ్వేతముఖుఁడు,సం.విణ.అవదాతుఁడు.(తె)తెల్లనివాఁడు:పరంగి.
శ్వేతమృగాండజము, సం. వి. అ. న: చూ, మృగమదము. తద్వి.—౧. కస్తూరికి:— లత.
శ్వేతయూకము, సం. వి. అ. పుం. చీరపేను: చూ, యూకము.
శ్వేతవచ, సం. వి. అ. స్త్రీ. తెల్లవస*: చూ, విష.
శ్వేతవాహనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. అర్జునుఁడు: చూ, శుభ్రదేశుఁడు; 2. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.
శ్వేతసర్షపము, సం. వి. అ. పుం. తెల్లావలు: చూ, సర్షపము.
శ్వేతసురస, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లవావిలి*.(సం.)-భూతవేశి. (తె.)—పుల్లవావిలి: చూ, వావిలి.
శ్వేతహయము, సం.వి.అ.పుం.ఇంద్రునిగుఱ్ఱము; చూ,హయము.
శ్వేతుఁడు, సం.వి అ.పుం. 1: చూ,శుక్రుఁడు; 2: చూ, సితుఁడు.
శ్వేతేక్షువు, సం.వి ఉ.పుం.తెల్లచెఱకు*:చూ,సుకుమారము1-౨.
శ్వేతోత్పలము, సం.వి.అ న.తెల్లగలువ*: చూ,సహస్రపత్త్రము.
శ్వేతోదరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు.

ష

ష, ఒకయక్షరము.
షండత్వము, సం. వి. అ. న:- క్లీబము, నపుంసకత్వము, పర్షము, షండము. (తె)—ఊబ, పేడితనము.
షండము, సం. వి. అ పుం. న. 1. రూ-శండము. తామరపువ్వులోనగువాని సమూహము. (భ్రమరములకు మకరందము నిచ్చునది): సహస్రపత్త్రము; పుం. 2. ఆఁబోతు: చూ,వృషభము. 1;న.3: చూ,షండత్వము;పుం.4.పేడి: చూ, హెగ్గడి. 2.
షండుఁడు, సం. వి. అ. పుం.=పన్నగండు. (రూ-శండుఁడు—సండుఁడు): చూ, హెగ్గడి. 2.
షటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గంట్లకచోరము*: చూ, షడ్గ్రంథ.
షట్కము, సం. వి. అ. న.=చక్కు: ఋతువు, కర్మము, కారకము. (తె.)—ఆఱు, ఇత్తిగ-ఇరుతిగ—ఇర్రిగ, ఇరుమూఁడు, ఐదునొకటి, చక్కు; ఆఅంకములుగలవి:- చక్రవర్తులు, రసములు, శరీరాంగములు, శాస్త్రములు, వాద్యములు, ఋతువులు, మతములు, అరివర్గములు, కర్మములు, ఈతిబాధలు, గుణములు (సంధీత్యాది) శమాదులు, గుణములు

(శక్త్యాది) ఐశ్వర్యములు, అభిజ్ఞలు, విద్యలు, కారకములు, కాండలు (కాండములు) వర్గములు, శకములు, చక్రములు, లక్ష్యములు, తాళాంగములు (అంగప్రాణములు) తాళమార్గములు (మార్గప్రాణములు) వేదాంగములు, స్త్రీరక్షకులు, ఆతతాయులు, భావవికారములు, వంధ్యలు, ఉపాయములు, ఊర్మలు, ప్రాకృత భాషాభేదములు, అకృతసాక్షులు, స్త్రీధనములు, షట్కర్మములు, షట్కాలములు, షళ్ళింగములు, షట్కళలు, జాతకభాగమున షష్ఠాష్టమ వ్యయములు, షడ్వర్గు, షడ్బలము, ఇత్యాది.

షట్కర్ణోభిద్యతేమంత్రః, న్యా.ఆఱుచెవులుగలఅనఁగాముగ్గురికిఁ దెలిసిన రహస్యము బ్రద్దలగును.

షట్కర్ముఁడు, సం. వి. న్. పుం. యజనయాజనాధ్యయనాధ్యాపన దానప్రతిగ్రహము లనెడు షట్కర్మములుగల స్మార్త బ్రాహ్మణుఁడు, గృత్సుఁడు: చూ, స్వస్తిముఖుఁడు.

షట్చక్రములు, అం: చూ, చక్రములు, (అజ్ఞాతచక్రము అని మఱియొకటి గలదు).

షట్తారక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కృత్తిక: చూ, రిక్క. 1—3

షడ్జగ్రామగత మూర్ఛనలు, అం: తారమంద్ర, రజని, ఉత్తరాయత, శుద్ధషడ్జ, మత్సరకృత్తు, అశ్వక్రాంత, అభిరుద్గత (7)

షడ్జగ్రామము, అం: చూ, గ్రామములు.

షడ్జభాష, అం: చూ, భిన్నషడ్జకజభాషలు.

షట్తాళము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

షట్పద, అం: చూ, వృత్తము. 1. (ఇంద్రగణము లాఱును, ఒక చంద్రగణమును గలిగి మూఁడవ గణాద్యక్షరము ఆఱవగణాద్యక్షరము యతిగలది.)

షట్పదము, సం వి. అ. పుం. (ఆఱుకాళ్లుగలది.) అళి, అధిపికము, అళిపకము, ఇందిందిరము, కలానునాది, కలాలాపము, కాలానునాది, కింకిరము, కృష్ణదేహము, గంధమాదనము, గంధవాహము, గాతువు, గుంజకృత్తు, ఘండము-ఘుండము, చంచరీకము, ద్విరేఫము, పుష్పంధయము, పుష్పకీటకము, పుష్పలిహము, బంభరము, భసలము, భృంగము, భ్రమణము, భ్రమరకము—భ్రమరము, మధుకరము, మధుకేశటము, మధుద్రము, మధుపము, మధులిహము, మధువ్రతము, మధుసూదనము, మిళిందము, రేణువాసము, రోలంబము-లోలంబము, శిలీముఖము, శైరేయము, సారంగము. (తె. ప.)— జంటముక్కాలి, జమలిముక్కాలి—జమిలిముక్కాలి, తుమ్మెద, తేఁటి, తేనియతిండి-తేనెతిండి, నెరయొంటరి, పగడచావంచయడుగులుగల పక్కి, బమపుర్వు, బమి, మరునల్లె, ముద్దుగలకాళ్లపురువు, మొగరంబము, విరితేనెత్రావుడు, రేతలి. తద్వి:—౧. అలిక, కంటక, గండోలి-గంధోలి, గృహిణి. (తె.)– ఎఱ్ఱతుమ్మెద: ౨. భృంగరాజము. (తె.)-గండుతుమ్మెద, మానీఁగ.

షట్పదాహము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సంపెఁగ*.

షట్పల, అం: చూ, ఘృతములు.

షట్పలి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ (తె.)– ఆఱువలము-ఆఱ్పలము.

షట్పితాపుత్రిక, అం: చూ, తాళకళలు. (షట్పితాపుత్రితాళము.)

షట్ప్రిజ్ఞుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విటుఁడు.

షట్ప్రత్యయములు, అం. ౧ వృత్తసంఖ్య, ౨. ప్రస్తారము, ౩. నష్టలబ్ధి, ౪. ఉద్దిష్టము, ౫. గురులఘుక్రియ, ౬. అధ్వవిభాగము. (6)

షట్ప్రస్థి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఆఱుకుంచములు.

షట్స్వరయుక్తరాగములు, అం. (షాడవములు): చూ, రాగములు.

షట్పితాపుత్రతాళము, అం. (ఇదిఅఘోరమునఁబుట్టినషట్పితాపుత్రతాళము): చూ, ముఖ్యకళాప్రాణము. (చూ, తాళకళలు.)

షడభిజ్ఞుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

షడాననుఁడు, సం.వి.అ.పుం.షణ్ముఖుఁడు: చూ, స్కందుఁడు.

షడూషణము, అం. పంచకోలము (శుంఠి, చవ్యము, మోడి, పిప్పళ్లు, చిత్రమూలము)తోమిరియముచేర్చినషడూషణము,

షడ్గుణములు, అం: (చూ, గుణములు): చూ, సంధి. 10.

షడ్గ్రంథ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: రూ-షడ్గ్రంథి-షడ్గ్రంథిక, గంధమూలి, వధువు, షటి. (తె.)— గంట్లకచోరము. తద్వి:-౧. కచోరి-కచ్చూరము—కచ్చుర—కచ్చూరకము—కచ్చూరము—కర్చూరకము—కర్చూరము, కర్పూరకము—కర్పూరము— కర్శము, కాల్యకము, గంధమూల-గంధమూలము-గంధమూలి—గంధమూలిక, గంధాహ్వము, గంధాళి, చీరము, చీరి, చోరకము, తస్కరి, ద్రావిడకము—ద్రావిడము, వర్ణి, పలాశి, పలాశము-పాలాశము, వేదముఖకము-వేధముఖ్యకము, శటి-శఠి. సామసంభవము. (తె.)— ఒఱ్ఱికసింద, కచోరకము—కచోరము, కప్పురపుబెండ*. తద్వి:—౧. అడవికచోరమునకు:— గంధమూలము; ౨. నల్లకచోరమునకు:— (చూ. రాజార్ణ్ణము. 1-౧౩.) (ఇదె చోరమను గ్రంధ్యము అనికొందఱు); ౩. కొండబెండకు:— క్రోధన, పిశున, చండ, చర్మచోర, గంధమూలము, వంద. (తె.)– కొండబెండ*; 2. వస*: చూ, విష.

షడ్గ్రంధము, సం. వి. అ. పుం. గంట్లకానుగు*: (ఆఱుకణుపులు గలది): చూ, శాదఘ్నము.

షడ్గ్రంథి, సం.వి ఈ స్త్రీ. రూ-షడ్గ్రంధిక: చూ, రూ-షడ్గ్రంథ*.

షడ్జకైశిక, అం: చూ, జాతులు. (అంశములు.)

షడ్జమధ్యమ, అం. —పై.—

షడ్జము, సం. వి. అ పుం. 1. ఒకస్వరము: చూ, స్వరము. 2. (షడ్జము:-షట్ = నాశిక, కంఠ, వక్ష, తాలు, జిహ్వా, దంతములను నీయాఱుస్థానములయందు, జము=పుట్టినది): చూ, సప్తస్వరములు (సంగీతస్వరములు.)

షడ్జోదీచ్యవ, అం: చూ, జాతులు (అంశములు.)

షడ్డకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. = సడ్డకుఁడు. తోడియల్లుఁడు: చూ, సడ్డకుఁడు.

షడ్బిందువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. మంద్రగబ్బ: చూ, వృశ్చికము. 1; 2: చూ, విష్ణువు. 1.

షడ్భాగము, సం. వి. అ. పుం. 1. కప్పము: చూ, సిస్తు. 1; 2. మిడుఁగుఱు: చూ, వహ్ని. 1—౧౪.

షడ్వర్గపురి, అం: చూ, పురులు.

షడ్వింశ బ్రాహ్మణము. అం. ఇందు 6 ప్రపాఠకములు,

68 ఖండములు, 520 గ్రంథములు గలవు. (చూ, సామవేద బ్రాహ్మణము: బ్రాహ్మణము.)
షణ్ముఖి, అం: చూ, ముద్రలు.
షణ్ముఖుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, షడాననుఁడు.
షరతు, వా. వి. 1. యేర్పాటు. 2. కాలపరిమితి; 3. ఒడంబడికె; 4. హద్దు; 5 ప్రతిబంధము.
షరా, వా. వి. (రిమార్కు) 1. చిట్టచివర వ్రాయువాక్యములు; 2. అనుబంధము.
షరాబు, వా.వి.1.నాణ్యాదులనుకొని అమ్ము వర్తకుఁడు; 2 కోశీదారుఁడు;3.సాహుకారు;4.చిల్లరమార్చువాఁడు;5.ధనికుఁడు
షరాయి, వా. వి. లాగు: చూ, వస్త్రము. 1—౧౦.
షర్టు, వా. వి. లోపలిధరించుచొక్కాయి: చూ, వస్త్రము.1-౯.
షర్బత్తు, వా. వి. చలువనిచ్చు తియ్యనిపానకము.
షష్టి, సం. స. 1. అఱువది (60) (రూ-షష్ఠి అనికొందఱు): ఈ. స్త్రీ 2: చూ, పార్వతి. (రూ-షష్ఠి అనికొందఱు.)
షష్టిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అ. పుం. అరువది దినములలో పండెడుధాన్యము: చూ, స్తంబకరి (ధాన్యము.)
షష్టిక్యము, సం. విణ. షష్టికలు పండునది (పొలము)
షష్ఠము, సం. విణ. ఆఱవది. (షష్ఠముఅనికొందఱు).
షష్ఠి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1, పక్షమునందు ఆఱవతిథి: చూ, హరివాసరము; 2. రూ-షష్టి-గౌరి: చూ, పార్వతి.
షహరు, వా. వి. పట్టణము.

షా

షాడబము, సం. వి. అ. పుం. మధురాదిరసము.
షాడవము, సం. వి. అ. పుం. ఆఱుస్వరములుగల రాగము: చూ, స్వరము. 2.
షాడ్గుణ్యము, అం. 1. ఐశ్వర్యవీర్యాది భగవంతుని షడ్గుణములు: 2. సంధివిగ్రహాది రాజషడ్గుణములు: చూ, గుణములు.
షాణ్మాతురుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, షడాననుఁడు.
షాణ్మాసికము, సం. వి. అ. న. ఆఱవనెలయందుఁజేసెడు మాసికము: చూ, శ్రాద్ధము. 1.

షి

షికారి, వా. వి: చూ, వేఁటకాఁడు.
షికారు, వా. వి. 1: చూ, వేఁట; 2. దేహపరిశ్రమకును, చల్లగాలికినిఁబోవుట: చూ, సంచారము. (షైరందురు).
షిద్గుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విటుఁడు.

షు

షుమారు, వా. వి. 1. సుమారు; 2. ఒడలెఱుంగమి
షురువు, వా. వి. ఆరంభము.

షో

షోడశకర్మములు, అ: చూ, కర్మములు.
షోడశదళపద్మబంధము, అం: చూ, శబ్దాలంకారములు.
షోడశమహారాజులు, అం: చూ, మహారాజులు.
షోడశము, సం.వి. న్. త్రి. 1. పదునాఱు; వా. 2. మరణించినవారికి పదునొకండవరోజునఁజేయు శ్రాద్ధము:చూ,శ్రాద్ధము; విణ. 3. పదునాఱవది. (పదునాఱంకములు గలవి:- మహారాజులు,కర్మములు, ఉపచారములు, మహాదానములు,హేయగుణములు, వికారములు,కళాస్థానములు,దానములు,మానసికపూజాకుసుమములు, ఋత్విజులు, చంద్రకళలు ఇత్యాది).
షోడశసంధులు, అం: కపాలసంధి, ఉపహారము, సంతానము, సంగతము, ఉపన్యాసము, ప్రతీకారము, సంయోగము, పురుషాంతరము, అదృష్టతరము, ఆదిష్టము, ఆత్మామిషము, ఉపగ్రహము, పరిక్రియ, ఉచ్ఛిన్నము, పరదూషణము, స్కంధోపనీయము (16
షోడశార్చి, సం. వి. న్ పుం. శుక్రుఁడు: చూ, రాహువు. 2-౯.
షోడశి, అం: చూ, తానములు (నహీనతానములు.)
షోత్రీబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, కపూరియె బ్రాహ్మణులు.

ష్ఠి

ష్ఠివనము,సం.వి.అ.న.రూ-ష్ఠీవనము.ఉమియుట,తూపొడుచుట.

ష్ఠీ

ష్ఠీవనము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-ష్ఠివనము.

స

స, ఒకయక్కరము, సం. వి, అ. పుం. 1. గాలి: చూ.వాయువు.
సం, ఇది సంస్కృతమునందలి సమ్ అను నుపసర్గమునకు హల్లు పరమగుచో మకారమునకు అనుస్వారము వచ్చిన రూపము.
సంకట, సం. వా. వి. పణ్యద్రవ్యము: చూ, సరకు. 2.
సంకటగార్దభము, సం. వి. అ. పుం. = కంకర గాడిద: చూ, హయము (రాసభము.)
సంకటపడు, మి. అ. క్రి. ఇంట్రపడు: చూ, సంతాపించు.
సంకటపఱచు, మి. ప్రే. ఇంట్రపఱచు: చూ, హింసించు. 2.

సంకటపాటు, మి. వి. 1. ఇఱుకుపాటు: చూ, శోకము; 2. కష్టము: చూ, శోకము: 3. దుఃఖము: చూ శోకము; 4. మనోవ్యధ: చూ, శోకము; 5. విరహవ్యధ: చూ, శోకము; 6. ఏడుపు: చూ. శోకము.

సంకటము, సం. వి. అ. న.=సంగడము.-పై.-: వా. 7. సవాయిరోగము: చూ, రోగము. 1-౬; 8. తెవులు:చూ, రోగము. 1.

సంకటి, దే. వి. చోడిఅంబలి, తోఁప: చూ, పొదము. (1.)

సంకరమగు, మి. అ. క్రి: (తె.)- అత్తుకొను, ఎనియు, కలిసికొను, కత్తరిఁగలయు.

సంకరము. సం. వి. అ. పుం. 1. (తె.)—కత్తరి. తొత్తటము; 2. అవకరము, కటంగరము, సంక్రమము. (తె.)- ఇంటిపెంట, కసవు, కసవుఁగుప్ప, గాదముపట్టు, చెత్త, తుక్కు-తుక్కుడు, పెంట, (పనికిమాలినది.=తుక్కుడు; ఎరువు కుప్ప=పెంట). తద్వి.—గడ్డిమేటికి: చూ, వెంటి; 3. పాలును నీరుకలిసిన విధముననైన అర్థాలంకారముయొక్క పరస్పర సంబంధము; విణ. 4. వర్ణసాంకర్యముగలది. (తె.)- కత్తరి; అం. 5: చూ, రసవదలంకారములు. [యుధుఁడు.

సంకర్షణుఁడు, సం. వి, అ. పుం. బలరాముఁడు: చూ, హలా

సంకలవపుగుఱుతు, వా. మి. వి. ప్లస్సు. (+): (ఇందుకు వ్యతిరేకము "మైనస్సు—").

సంకలనము, సం. వి. అ.న. సంఖ్యలనుకూర్చుట: అన్వితము, ఐక్యము, యోజితము, (తె.)-అంతకము, అంతు, కలపడము, కలుపుట, టోకు, తల, మెట్టు, మొత్తము, పెరసి. తద్వి.—లెక్క కలియకూడినది:- యుక్తము, యుతము.

సంకలితము, సం. విణ. 1. కూర్పఁబడినది (సంఖ్య); 2. భూమియందు పాతినది.

సంకలియ, వై. వి.=శృంఖలికా: చూ. రూ—సంకెల. (అరదండాలకు.—నిర్వ. 7, ఆ. 65.)

సంకల్పజన్ముఁడు, సం. వి. న్. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.

సంకల్పజుఁడు, సం. వి. అ. పుం.—పై.—

సంకల్పభవుఁడు, సం. వి. అ. పుం.—పై.—

సంకల్పయోని, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

సంకల్పము, సం. వి. ఇ. పుం. 1: ఆకలనము, ఉద్దేశము, కల్పనము, కుశము, గణన, పరిగణనము, సంస్కారము. (అవ్య): కిము. (తె.): (చూ, యోచన); ఎత్తికోలు, ఎనిక-ఎనికె-ఎన్నిక, గడ-గడన, గణుతి. (చూ, యోచన); 2: చూ, యోచన: అం. 3: చూ, ద్వాదశావస్థలు; 4: చూ,అవస్థ.

సంకల్పించు, సం. స, క్రి. (భగవంతుఁడు) ఎంచు అనుమానించు, ఆలోచించు, ఊహించు, గమనించు, భావించు, మాననించు, యోచించు, వితర్కించు, సంభావించు.(తె.)- అంకించు, అంచించు, ఉజ్జగొను, ఉజ్జాయించు, ఎంచు, ఏకతమాడు, చిత్తగించు, తడుము, తలఁచు-తల్చు, తలఁపుచేయు, తలపోయు, మందలించు, మదించు, పగచు.

సంకల్పించుట, అం: చూ, మన్మథావస్థలు.

సంకసుకుఁడు, సం. విణ: చూ. రూ-సంకుసుకుఁడు.

సంకాశము, సం. విణ 1. సమానమైనది: చూ, సుషమ. 2; 2. సమీపమైనది: చూ, సమీపము. 2.

సంకిలయ, వై. వి.=శృంఖలికా: చూ, రూ=సంకెల.

సంకీర్ణము, సం. విణ. 1. ఒకటితోనొకటి కలసినది: చూ, సంకులము. 2; 2. వ్యాపించినది, సంకులము: చూ, హిండితము; అం. 3: చూ, శుద్ధము. 6. (సంస్కృత ప్రాకృత మిశ్రము సంకీర్ణము.); 4: చూ, జాతిక్రియలు; 5: చూ, తాళజాతులు.

సంకు, వై. వి.=శంఖ. 1. కూఁతకైదువు, చిందము, చుట్టువాల్జోదు, నీరుపుట్టువు—నీరుపుట్టువు, లచ్చిదొరబూరఁగొమ్ము, వలమురి, వెలిగుల్ల. (సం): అంతఃకుటిలము, అంబుజన్మము, అంబుజము, అర్ణోభవము, అబ్జము, కంబువు, జలకరంకము, జలజము, దరము, వారిజము, శంఖము, శుక్తి, శ్వేతము, సూచికాముఖము. తద్వి.— ౧. అర్జునుని శంఖమునకు —(సం) దేవదత్తము; ౨. ఇంద్రుని శంఖమునకు.—(సం) ఋురుకము, లాటి; ౩. కుబేరుని శంఖమునకు.-(సం) జాతివైద్యము; ౪ ధర్మరాజుశంఖమునకు.-(సం) అనంతవిజయము; ౫. యమునిశంఖమునకు.—(సం) ఇలింగము; ౬. విష్ణుశంఖమునకు.—వలమురి. (సం) పాంచజన్యము; ౭. శివునిశంఖమునకు.— (సం) కుముదము; ౮. సూర్యునిశంఖమునకు.— (సం) గాంగపరితము; ౯. శ్రేష్ఠమైన శంఖమునకు.—(సం) కంబూత్తమము, కంటోజను-కంభోజము-కాంభోజము; ౧౦. వలయాకారపు శంఖమునకు—చుట్టుగుల్ల; ౧౧. ఆలిచిప్ప, కప్పచిప్ప, కాకిచిప్ప, గుల్ల, చిప్ప. (సం.)—కంబువు, కృమిశుక్తి, క్షుద్రశుక్తి, జలశుక్తి, వారిజము, శంబుకము-శంబూకము; ౧౨. గవ్వ, చిప్ప, సీపి. (సం.)—ముక్తాస్ఫోటము, శుక్తి: ౧౩. నత్తగుల్ల, గుల్ల. (సం.)— కంబువు, క్షుద్రకంబువు, క్షుద్రశంఖము, క్షుల్లకము, జలడింభము, దుశ్చరము, పంకమండుకము, శంఖనఖము, శుక్తి; ౧౪. గవ్వ. (సం.)—వటము, వరాటము, వరాటిక; ౧౫, తాఁబేటిచిప్పకు:—చిప్ప. టొరుసు. (సం.)—వరకము; 2.=శుల్క. కన్యాశుల్కము: చూ, శుల్కము. 2; 3. వేశ్యకిచ్చెడు రొయి: చూ, శుల్కము. 3.

సంకుచించు, సం. అ. క్రి: చూ, రూ-సంకోచించు.

సంకుచితము, సం. విణ సంకోచము నొందినది: కుంఠితము, ముద్రితము, ముకుళితము.

సంకుడు, వై. వి.=శుల్క: చూ, రూ-సంకు. 2—3.

సంకుదారి, వై. వి.=శంఖధారి: చూ, విష్ణువు. 1.

సంకుమదము, సం. వి. అ. పుం. జవ్వాజి: చూ, రాజార్హము, 2-౧౪; ౪౩-(౧.)

సంకులము, సం. విణ. 1. పూర్వోత్తర విరుద్ధమైనది (మాట): చూ, శబ్దము. 2; 2. ఒకటితో నొకటికలసినది: ఆకీర్ణము, సంకీర్ణము. (తె.)- సందడి; 3. వ్యాపించినది. సంకీర్ణము: చూ, హిండితము.

సంకులరణము, సం. వి. అ. పుం. న. దొమ్మి: చూ. యుద్ధము.

సంకులవాఁడు, వా. విణ.=శాంఖిక,శాంఖికుఁడు, కొంబవికుఁడు,

సంకులు, వై. వి. బ. శంఖవలయములు.

సంకువు, సం.వి ఉ.స్త్రీ =జింగు.జవ్వాజి,జవ్వాజిపిల్లి (సం)మదని.
సంకుసుకుఁడు, సం. విణ. రూ-సంకసకుఁడు, అస్థిరుఁడు. (తె.)- కంత్రీవాఁడు-కంతిరీవాఁడు.

సంకృతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1; చూ, ఛందస్సులు; 2. అగ్ని సంకారము: చూ, వహ్ని. 1

సంకెల, వై. వి.=శృంఖలా. రూ-సంకలియ-సంకిలియ. 1. కాలికట్టగు ఇనుపగొలుసు: చూ, శృంఖల. 3; 2. ఏనుఁగు కాలిగొలుసు, (గజమును బీడించునది): చూ, శృంఖలము. 2; 3, చేతియినుపగొలుసు: చూ, శృంఖల. 4.

సంకేతము, సం. వి. అ. పుం. 1: అభిఖ్య, అభిధానము, అభిధేయము, ఆఖ్య, ఆహ్వా, ఆహ్వయము, గోత్రము, నామధేయము, నామము, ప్రవరము, లక్షణము-లక్ష్మణము, లాంఛనము, సంజ్ఞ, సంవిత్తు, సమాహ్వాయము. (తె.)-పేరు; 2. నిలుకడగలది: ధృవము, నియమము, నిరూఢి, పరిభాషణము, స్థిరము. (తె.)—ఏరుపాటు-ఏర్పాటు, కట్టడ-కట్టడి, కడముట్టు, గరువతనము, నిమితము-నీతకము-నీతము, నేమకము—నేమము, పడితరము, బవిసి-బైసి. ("చూ, స్థిరము. 5"); 3. ఒడఁబాటు: చూ, సమ్మతి. 1; 4: చూ, రహస్యము. 1; 5. సయిగ, బాస: చూ, సైగ. 1; అం. 6: చూ, హస్తప్రాణములు.

సంకేతించు, సం. స. క్రి. 1. పేరుపెట్టు, నామకరణముచేయు; 2. ఏర్పాటుచేయు.

సంకోచపిశునము, సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు: చూ, వహ్నిశిఖము. 1.

సంకోచము, సం. వి. అ. న 1. కుంకుమపువ్వు: చూ, వహ్నిశిఖము. 1; పుం. 2. = జంకెముకుశీభావము: సంక్షేపము, సంగ్రహము. (తె.)— అరవాయి, ఓట, కొంకు, కొతుకు, కొసరు, జంకు-జంకె-జంకెన, పుయిలోట-పుయిలోటము, బిమ్మటి, ముదముద, మొగమాట—మోమోట—మోమోటము. ("చూ, సిగ్గు"); 3. సంక్షేపము: చూ, సంగ్రహము. 2; 4. ఒకానొకచేఁప: చూ, సోరంగి (మత్స్యము. 1); 5: చూ, మొగమాట.

సంకోచించు, సం. అ. క్రి: రూ—సంకుచించు. (తె.)– అరవాయిగొను, అలఁగు, అవుకు-ఔకు, ఓటిల్లు, ఓడు, కొంకు, కొంచించు-కొంచు-కొంజు, కొతుకు-కొదుకు, కొతుకుపడు, కొసరు, గ్రుక్కలుమ్రింగు—గ్రుక్కిళ్ళుమ్రింగు, గ్రుక్కుమిక్కుమను, జంకించు--జంకు,పుయిలోడు,ముడుగు,మొగమోడు,మోమోడు,వెనుకదీయు,స్రుక్కు.("చూ స్రుక్కు.13")

సంక్రందనుఁడు, సం.వి.అ.పుం ఇంద్రుఁడు:చూ,సహస్రాక్షుఁడు.

సంక్రమణము, సం. వి అ. న. 1. సూర్యుఁడు ఒకరాశినుండి మరియొకరాశికి ప్రవేశించుట: చూ, సంక్రమణములు: 2. చక్కఁగా నడచుట: సంక్రమము-సంక్రామము-సక్రమము.

సంక్రమణములు, అం. కర్కాటక సంక్రమణము, మకర సంక్రమణము. (2.)

సంక్రమము, సం. వి. అ. పుం. న. రూ-సంక్రామము, 1. నీటికట్టలోనగునది, వరణము: చూ, సేతువు. 1; 2: చూ. సంకరము. 2; పుం. 3: చూ, సంక్రమణము. 2.

సంక్రమించు, సం. అ. క్రి. 1. ప్రవేశించు, చొచ్చు: చూ, సోఁకు. 4; 2. (ఆస్తిలోనగునవి) కలియు. తద్వి:— అ. క్రి: చూ, సంయుక్తమగు.

సంక్రాంతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. మేషాదిసంక్రమణము: చూ, సంక్రమణము. 1; వా. 2. మకర సంక్రమణము, పొంగలి పండుగ: చూ, సంక్రమణములు.

సంక్రమము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సంక్రమణము. 2.

సంక్షిప్తము, సం.విణ.సంక్షేపింపఁబడినది: చూ, సంగ్రహము.2.

సంక్షేపణము, సం. వి. అ. న. సంక్షేపించుట.

సంక్షేపమగు, మి. అ. క్రి. అడుచుకొను: చూ, సంక్షేపించు.

సంక్షేపము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సంగ్రహము. 2. (ఉటంకము); అం. 2: చూ, గుణములు.

సంక్షేపించు, సం. స. క్రి. సంక్షేపముచేయు: సంగ్రహించు. (తె.)-అడుచుకొను, ఉటంకించు, ఎత్తు, టూకించు,పగ్గించు, ముడుచుకొను. (మి. అ. క్రి) సంక్షేపమగు.

సంక్షోభము, సం. వి. అ. న. క్షోభము: చూ, సంతాపము.

సంక్షోభించు, సం.అ.క్రి:-ఆలోచించు, ప్రక్షోభించు, క్షోభించు. (తె.)- అక్కలిపడు, అగడుపడు, అదవదపడు, అటిముటిపడు, ఉడ్డాడు, ఉత్తలపడు, కలఁకఁబాఱు—కలఁగఁబాఱు, కలఁగఁపడు, కలఁగు, కలఁతపడు, కలగుండుకొను—కలగుండువడు, కలగొను; కలవరపడు, కలవరపోవు, కలుచపడు, కళవళపడు, కళవళించు, కాదుపడు-కాద్పడు, కొందలించు, కొందలపడు,గగ్గోలువడు, గజిబిజించు, గలబరించు, చివుక్కురుమను, చుమ్మలుచుట్టు, చుమ్మలువాఱు, తలరు, తిరువడు, తెగచు, తెరలు, దురపిల్లు, పుల్లసిలు-పుల్లసిల్లు, పాఱివోవు, లొగ్గిడిల్లు, సుడివడు. తద్వి:— (స. క్రి.) ఉడ్డాడించు, తిరివెట్టు.

సంఖ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అంకము, గణన—గణనము, సంఖ్యానము. (తె)– అంకియ అంకె, (బ) ఒంట్లు, లెక్క. తద్విశేషములు:—౧. ఒకటికి:-(చూ, వంచి); ౨. రెండునకు:-(చూ, రెండు); ౩ మూడునకు:- చూ, రెండొకటి); ౪ నాలుగునకు:– (చూ, నాలుగు); ౫. ఐదునకు:—(చూ, పంచకము. 2); ౬. ఆఱునకు:— (చూ, షట్కము); ౭. ఏడునకు:— (చూ, సప్తకము); ౮. ఎనిమిదికి:— (చూ, దచ్చి); ౯. తొమ్మిదికి:— గ్రహము, వర్షము, ఖండము, నవకము: (చూ, ముమ్మూఁడు); ౧౦. పదికి:— (చూ, పది. (1.)); ౧౧. పదునొకటికి:— (చూ, పదునొకటి); ౧౨. పండ్రెండునకు:-(చూ, మచ్చొత్తము.) మొ; ౧౩. శతము. (తె.)— నూఱు, వంద; ౧౪. (విణ.)—

శతకము; ౧౫. నూటికంటె అధిసంఖ్యగలది: పరశ్శతము, పరస్సహస్రము. పరోయుతము. (తె.)-వేనవేలు. ఇత్యాది; ౧౬. (చూ, సహస్రము. 1); ౧౭. అయుతము. (తె.)—నూఱువందలు, పదివేలు; ౧౮. నియుతము, లక్ష. (తె.)—నూఱువేలు; ౧౯. పదిలక్షలకు:-ప్రయుతము; ౨౦. నూఱు లక్షలకు:- కోటి; ౨౧. పదికోట్లకు:- అర్బుదము, దశకోటి. (తె.)—పదికోట్లు; ౨౨ పదియర్బుదములకు:— న్యర్బుదము; ౨౩.సంఖ్యామానము:-(ఏకము,దశము,శతము,సహస్రము, దశసహస్రము, లక్ష, దశలక్ష, కోటి, దశకోటి, శతకోటి, అర్బుదము. న్యర్బుదము, ఖర్వము,మహాఖర్వము,పద్మము, మహాపద్మము, క్షోణి, మహాక్షోణి, శంఖము, మహాశంఖము, క్షితి, మహాక్షితి, క్షోభము, మహాక్షోభము, నిధి, మహానిధి, పర్వతము, అత్యంతము, పరార్థము, అనంతము. సాగరము, అవ్యయము, అచింత్యము, అమేయము, భూరి, మహాభూరి. ఇత్యాది); ౨౪. సమసంఖ్యకు:— (తె.)— దొర; ౨౫. లెక్కపెట్టఁబడినది అనుటకు:— అంకవిద్య, అంకితము, గణితము, సంఖ్యాతము. తద్వి:—౧. ఎంచఁదగినది: అంకితవ్యము-అంక్యము; అం. 2. (బ): చూ, సంఖ్య. 1—౨౩; 3. విచారణ, ఉత్థానము. చర్చ: చూ, సమీక్షణము. 2. (తద్వి:—౧) (చూ, విమర్శనము); ౨. (చూ, యోచన; 4. దేహావిలక్షణమైనఆత్మజ్ఞానము; అం. 5: చూ, ప్రస్తార ప్రత్యయప్రాణము; 6: (చూ,సంఖ్య.1)(చూ,గణితశాస్త్రము)

సంఖ్యము, సం. వి. అ. న: చూ, యుద్ధము.

సంఖ్యాతము, సం. విణ: చూ, సంఖ్య. 1—౨౫.

సంఖ్యానము, సం వి. అ. న. గణనము: చూ, సంఖ్య. 1.

సంఖ్యాబద్ధము, అం: చూ, మహాకావ్యము.

సంఖ్యాభేదములు, అం.(సంఖ్యామానము): చూ, సంఖ్య 1-౨౩. తద్వి.—౧. (చూ, లబ్ధము.)

సంఖ్యావంతుఁడు, సం. వి. త్. పుం. 1. చదువరి: చూ. విద్యావంతుఁడు; విణ. 2. లెక్కపెట్టఁబడినవాఁడు:గణ్యుఁడు.

సంఖ్యేయము, సం.విణ. లెక్కపెట్టఁదగినది: గణనీయము:అంకనీయము, అంక్యము; అంకితము: చూ, సంఖ్య. ౨౦-(౧)

సంగడము, వై. వి. 1.=సంగతమ్. కూడిక: చూ, సంయోగము; 2. దండు: చూ, సేన. 1; 3. కుతూద్వయ సంగతము. అం. భా. ద్వి. 243; 4: చూ. సమీపము. 1; 5. పరిగ్రహము, పరిజనము, పరివారము. (తె.)—తోయము, బలఁగము—బలగరము-బల్గము, మంది, రాణువ, సవరణ, సవరణము; 6. జత: చూ. సమానము. 2; 7: చూ, స్నేహము; 8= సంకట. ఇంటరము: చూ, శోకము; దే. వి. 9. జెట్టిసాదనకుపయోగమైన యినుపగుండు అను మల్లవిద్యాసాధనము. (చూ, కంబము, 2.)

సంగడి, వై. వి. 1. రెండు తాటిబొందులు జతగాకట్టిన తెప్ప: చూ, హోడము; 2. వైపు: చూ, పార్శ్వము. 2; 3.= సంగతి—సగంధ: చూ, స్నేహితుఁడు; 4: చూ, రూ-సంగడము. 7; 5: ఉజ్జి, ఉద్ది, కవ, కవలి, గెడ, జంట, జత, జమట, జమలి—జమిలి—జమిడి, జోక, జోడు, జోడు కోడియ—జోడుకోడె, దంట, దొందము, దోయి, రెండు, సంగడము. (సం.)—ద్వంద్వము. ద్వయము, ద్వయి, ద్వితయము, ద్వైతము, మిథునము, యమకము, యమళము—యామళము, యుగము, యుగళము, యుగళి, యుగ్మము, యుతకము, సంచారిక; 6: చూ, సమూహము; 7: చూ, విధము.1;8:చూ,సమీపము. 1;9 చూ, వెనుక. 1.

సంగడికాఁడు, ద్వ. వి. (రూ-సంగడీఁడు-సంగాడి-సంగాతి—సంగాతకాఁడు) చూ, స్నేహితుఁడు.

సంగడీఁడు, —వై.—రాజ. 2, ఆ. 30.

సంగతము, సం వి. అ. న. 1 =సంగడము-సంగాతము: చూ, స్నేహము. 1; 2. చేరిక: చూ, సంయోగము; విణ. 3. యుక్తమైనది. (తె)—పొత్తు, ప్రావ, బాగు, వలను, వాటము. తద్వి.-(చూ, యోగ్యము. 2); 4. యుక్తియుక్తము (వాక్యము); 5.చేరికమైనది: పొత్తు (సం.)-ప్రత్యాసన్నము: చూ, సమీపము; అం 6: చూ, షోడశ సంధులు.

సంగతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. చేరిక, పొత్తు: చూ, సంయోగము; 2 జ్ఞానము: చూ, హృల్లేఖము. 2; వా. 3. కథ: చూ, సమాచారము. 2.

సంగమడుగు,ద్వ.వి.ఊరికిదగ్గఱగానుండుమడుగు:చూ,సరస్సు1.

సంగమము, సం. వి. అ. పుం. కలయిక: చూ, సంయోగము.

సంగమములు, అం:- అంతస్సంగము, బాహ్యసంగము. (3)

సంగమించు, సం. స. క్రి. 1. కూడు, దనియు: చూ, సత్తమగు. 1; 2. అంటుకొను: చూ, సంధించు. 3.

సంగము, సం. వి. అ. పుం. రూ—సంగమము. కూడిక: చూ, సంయోగము.

సంగరము, సం. వి. అ. న. 1:- (తె.)—జమ్మిపండు; పుం. 2: చూ, యుద్ధము; 3. ప్రతిజ్ఞ: చూ, స్పర్ధ. 4; 4: చూ, సమ్మతి. 1; 5. ఆపద; చూ, విపత్తు; 6. విషము: అహిఫేనము, ఉపధానము, కలాకూలము, క్ష్వేడము—గరదము, గరళము, తీక్ష్ణము, మ, మధురము. రసము, రసాయనము, విషము (విశము), శల్యము, శ్రీ. (తె.)—చిలుము, నంజు, మందు, విసము, హాలాహాలము. తద్వి.-౧. (చూ, మందు. 1-౮; 3); ౨. విషభేదములు:- కర్కోటకము, కాకోలము, కార్పణ్యము, కాలకూటము. కిల్బిషము, కుష్ఠము, కేశరము-కేసరము, గరము, గరళము, గోమేధికము, దారదము, బ్రహ్మపుత్రము, వత్సనాభము. వత్సనాభి—వసనాభి, వాలుకము. శౌక్లికేయము, సౌరాష్ట్రికము, హాలహలము—హాలహాలము—హాలాహాలము — హాలాహలము—హాలహలము—హాలాహలము, కారుజము, నాభి, (మి)అడవినాభి; ౩.(తె.)-గుజ్జుపుణొంగ; ౪. మందుల భేదములు:— మేషము, రసాయనము, వల్లూరము, ఇత్యాది.

సంగాడి, వై. వి. సంగత-సగంధ: చూ, స్నేహితుఁడు,

సంగాతకత్తియ,వై.వి.రూ-సంగాతకత్తె-స్నేహితురాలు:చూ,స్త్రీ.

సంగాతకాఁడు, ద్వ. వి: చూ, స్నేహితుఁడు.

సంగాతము, వై. వి.=సంగతమ్: చూ, స్నేహము.

సంగాతి, వై. వి, =సంగత-సగంధ (సంగాతము+ఇ): చూ, సంగాతకాఁడు.

సంగి, సం. విణ. (స్. ఈ. న్.) సంగము కలవాఁడు.

సంగీతకావ్యములు, అం. (గీతగోవిందములో నగునవి.) వీటి యందు విశేషముగాఁ బరకవిత్వము దొరయును. శార్ఙ్గదేవ విరచితమైన సంగీతరత్నాకర మందునాల్గవదియైన ప్రబంధాధ్యాయమునందు వివరింపఁ బడియున్నది: చూ, కావ్యములు. (కావ్యనాటకములు).

సంగీతచూడామణి, అం: చూ, భరతశాస్త్ర గ్రంథములు.

సంగీతమనుకువల, మి. వి:- ఒకవల: చూ, వల. 1.

సంగీతము, సం. వి. అ. న. 1. ప్రేక్షణార్థము జరిగెడు తౌర్యత్రికము. (ఇది మార్గమని దేశియని ద్వివిధము. మార్గము బ్రహ్మాదులచేత మహేశ్వరుని యొద్దనుంచి వెదకితేఁబడి భరతాదులచే ప్రయోగింపఁబడినది. దేశి దేశ దేశమునందలి జనులకు హృదయరంజకమైన విధముగా నేర్పడినది.) (సంగీతము=౧. మార్గము (ఈశ్వరప్రణీతమై భరత ఋషిచేఁ బ్రకటింపఁ బడినది), ౨. దేశ్యము (ఆయా దేశముల యందు వాడుకగలిగి మనోహరమయినది) అని ద్వివిధము. ఇందుకు శ్రుతి లక్షణము, త్రిస్థాన లక్షణము, వీణా విషయము, మేళకర్తృరాగముల ప్రస్తారము, జన్యరాగములు, మూర్ఛనాప్రస్తారచక్రము అనగా జన్యరాగ ప్రస్తారము, అంగములు, న్యాసాంశ సంగ్రహములు, వాది-సంవాది-వివాది-అనువాది స్వరములు, దశవిధగమకములు, వీణా దశప్రాణములు ఇత్యాది విభాగములుగలిగి యున్నది): చూ, స్వరము. 2: చూ, రాగములు: చూ, వీణ; 2. గానము: (చూ, గేయము); అం. 3: చూ, అవధానములు.

సంగీతస్వరములు, అం: చూ, స్వరము. 2. (చూ, సప్తస్వరములు)

సంగీర్ణము, సం. విణ అంగీకరింపఁబడినది, ఇయ్యకొనఁబడినది: చూ, సమ్మతము.

సంగుప్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

సంగోరు, ద్వ. వి. (సగము+కోరు) వంటయందు సగము కోరు: మేడిపాను, మేడికోలు. (చూ, శిస్తు. 1.)

సంగ్రహము, సం. వి. అ. పుం. 1. సమ్యగ్రహణము; 2. కల్పనము, క్లృప్తి, చయము, పులాకము, రచనము, సంకోచము, సంక్షేపము. సంచయము, సమసనము, సమహరణము, సమాహారము, సమాహృతి. (తె.)— ఉటంకము, దూకి, ముత్తసరి-ముత్తసరు, సేకరము. తద్వి:— (విణ): (చూ, సంక్షిప్తము.); 3. సంక్షిప్తగ్రంథము: చూ, సంపుటము. 3

సంగ్రహించు, సం. స. క్రి. 1.=సేకరించు, గడించు, చక్కఁగా గ్రహించు: చూ, స్వీకరించు; 2: చూ, సంక్షేపించు; వా. 3. కూడఁబెట్టు: చూ, సంధించు. 3.

సంగ్రాహము, సం. వి. అ. పుం. 1. అరిగపిడి: చూ, రిష్టి. 2; 2. పిడికిటఁబట్టుట: ముష్టిబంధము; 3. పిడికిలి, ముష్టిబంధము: చూ, పిడి. 1.

సంఘము, సం. వి. అ. పుం. 1. గుమి, మంది: చూ, సమూహము; 2. సమితి: చూ, సమూహము. (చూ, పరిషత్తు); 3. ప్రాణిసమూహము, పరివారము: చూ, సంగడము. 5.

సంఘర్షము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఒరయిక: చూ, సమ్మర్దము; 2, పోటి: చూ, స్పర్థ. 1; 3. గాలి: చూ, వాయువు. 1.

సంఘాటకము, అం: చూ, చిత్రబంధములు.

సంఘాతము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ. సమూహము; 2. గట్టిదెబ్బ: చూ, హతి; 3. రూ—సంహారము. ఒకానొక నరకము: చూ, సంహారము. 2 (నరకములు.)

సంఘీభవించు, సం. అ. క్రి. గుంపుగూడు, పిండుకట్టు: చూ, సంతకట్టు.

సంజ్వర్షణాయనమః, అం: చూ, ఓమ్. (సంజ్వర్షణః=సమ్యక్ పాపాని దుఃఖాని కర్షతీతి.)

సంచము, సం. వి. అ పుం పుస్తకపునంచిక: చూ, సంపుటము. 3.

సంచయనము, సం. వి. అ. న. 1. చచ్చినవారి కర్మారంభపు దినమున వారియెముకలు ప్రోగుచేయుట, చిన్నదినము. (అనివాడుక): 2. ప్రోగుచేయుట.

సంచయము, సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రోగు: చూ, రాశి. 1. తద్వి:—వర్ణరాశికి:—వలజము: (చూ, రాశి. 2); 2: చూ, సంగ్రహము; 2; 3: చూ, సమూహము; 2.=సంచిక. కొన్నిపత్రముల పుస్తకము: చూ, సంపుటము. 3.

సంచరణము, సం. వి. అ. న. పయనము: చూ, సంచారము.

సంచరించు, సం. అ. క్రి. అభిచరించు, చరించు, భ్రమరించు. (తె.)— అడు, కిఱుకుపొడుచు, క్రుమ్మరిలు-క్రుమ్మరిల్లు-క్రుమ్మరు, చిట్టాడు, చెరలాడు, తారు, తిరుగాడు-తిరుగు-తిరువు-తిర్గు, త్రిమ్మరు, నడయాడు, పొలయు, పొలసాడు-పొలసియాడు, మట్టాడు, మలఁగు, మలయు, మిట్టాడు, మిడుకు, మెదలు, మెలఁగు. తద్వి:— భిక్ష లోనగువాని కొఱకుతిరుగు—పర్యటించు: (చూ, విహరించు.)

సంచారము, సం. వి. అ. పుం. 1. అంగణము, అంగనము, అపగమము, అభినిర్యాణము, అవసితము, ఇంగితము, ఉత్థానము, ఉద్వేగము, గతము, గతి, గమనము-గమము, చారము, పత్తి, ప్రయాణము, ప్రస్థానము, యాత్ర, యానము, వీతి, వ్రజ్యా, సంచరణము, సరము, సృతి. (తె.)— అరుగుడమ్మ—అరుగుడు. ఏగడము—ఏగుడు. కమాను, కదలడము, కదలిక, కదలిపోక, కదలుడు, చనుట, చనుదేరుట, తరలిక-తరలుడు-తెరలుడు, నడ-నడక-నడపు-నడుపు, నడయాట, పయనము-పయినము-పైనము, పోక-పోకడ. తద్విశేషములు:-౧. వేడుకగాఁదిరుగుట(నికారు)కు:-౹ఞా, పరిక్రమము, వాహ్యాళి, విహరణము—విహారము. (తె.)— అలిసీలు, అసివాలు, ఆరట, ఆరటపాటు, ఊరు వాలు, చెరలాటము—చెలలాట—చెలగాటము, మలయిక, వయాళి-వయ్యాళి, షికారు-సికారు, స్వారి; ౨. మందపాద విన్యాసమునకు: ప్రసారము. (తె.) పచేరము-పచేరు-పచారు-పసారము-పసారు, లేఁబోక; ౩. పాదవిన్యాసవిశేషమునకు:- (తె.)—బజ్జడి; ౪. భిక్ష లోనగువానికొఱకు తిరుగుటకు:—

అటట్య—అటాట్య, పర్యటనము, వ్రజ్య. (తె.)—అడుగు కోలుతిరుగుడు; ౫. చరణము-చారణము, చలనము, ఋ, దిగ్భ్రమము, పర్యటనము, ప్రేంఖ—ప్రేంఖణము, ప్రచారము, ప్రవ్రజ్య, భ్రమణము, భ్రమము, వలనము, విహారము. (అవ్య.) వా. (తె.)— కిఱుకు, క్రిక్కు, తిరుగలి, తిరుగు-తిరుగుడు-తిర్గు-తిఱుగుడు, తిరుపు-తిరువు, త్రిప్పు, దిమ్మ—దిమ్ము, పొలయిక, భ్రమరి, మెలఁకువ, మెలఁపు; ౬. పుణ్యక్షేత్రములంగూర్చి పోవుటకు:- యాత్ర; ౭. పరుగునకు:— వీతి: (చూ, ప్రధావనము); ౮. ఓడ ప్రయాణమునకు:—(తె.)—సబురు; ౯. యుద్ధయాత్రకు:—(తె.)- సాది; ౧౦. గిరగిర తిరగడమునకు:- ఘూర్ణి, పరిభ్రమము, భ్రమము; ౧౧. వర్తనమునకు: (చూ, సమయము. 2.)

సంచారి, సం. వి, న్. పుం. 1. శృంగారభావ విశేషము: చూ, భావములు; విణ. 2. సంచరించువాఁడు: మందుఁడు.

సంచారిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కుంటెనకత్తె: చూ, శంభళి; 2. జత: చూ, సంగడి. 5; 3. మూచూచుట, మూరుకొనుట—మూర్కొనుట. (సం.)— ఆఘ్రాణము.

సంచారివర్ణము. అం: చూ, వర్ణచతుష్కము.

సంచారి వర్ణగతాలంకారములు, అం: చూ, అలంకారము. 3.

సంచారీభావమునఁబుట్టిన దృష్టులు, అం. శూన్య, మలిన, శ్రాంత, లజ్జ, శంకిత, విషణ్ణ, లలిత, ముకుళ, అర్ధముకుళ, గ్లాన, జింహ, కుంచిత, వితర్కిత, అభితప్త, ఆకేకర, వికాస, విభ్రాంత, విప్లుత, త్రస్త, మదిర. (20)

సంచారీభావములు, అం. (వ్యభిచారీభావములు. రసోత్పత్తికి సహాయములై పుట్టుచు నశించుచుండునవి) ఇవి 33:-నిర్వేదము, శ్రమము, దైన్యము, జాడ్యము (జడత), గ్లాని, త్రాసము, శంక, ఆర్తి, దోషము (అమర్షము), గర్వము, ఆవేగము, ధృతి, స్మృతి, చాపలము, ఉగ్రత్వము, అవహిత్థ, త్రప, విషాదము, మదము, ఉత్సుకత్వము, మతి, నిద్ర, మోహము, బోధము, మృతి, మోదము, ఆలస్యము, వితర్కము, సుప్తి, అసూయ, ధ్యానము, భ్రమము (ఉన్మాదము), విస్మృతి (అపస్మృతి, మఱుపు) (33) (వీనివివరము లాయాశబ్దములకడఁ జూచుకొనవలయును)

సంచి, దే. వి, 1: రూ—సంచీ, అసిమి, గోతము-గోతాము, గోనియ-గోనె, గోనెసంచి, తిత్తి, పటా-పట్ట-పట్టా, మాత్ర. (సం.)— గోణి. తద్వి:—౧. బెడక, బెటీక, పట్నము; ౨ బెడక; ౩ విత్త; ౪. మడిసంచి; ౫ మలఁగ; ౬. అధకమితగోణి:— అట్టెడ, వంచియ-వంచె; ౭. పిఱుదులపై వంచి, అట్టెడ, వంచియ-వంచె; ౮. వంట్రము, సంచికట్టు: ౯. వల్లము, వల్లువము; ౧౦ గోతము-గోతాము, జాలియ-జాలియము—జానె-జాలెము, జాగము; ౧౧. గోతము—గోతాము; ౧౨. కట్లసంచి; ౧౩. చట్ట; ౧౪. జోలియ-జోలె; ౧౫. జేబు; ౧౬. ఎద్దుమీఁద నీళ్ళుతెచ్చెడి తోలుసంచి: చూ, తగడము; ౧౭. దూపాత్రి: ౧౮. మాత్ర; ౧౯. సలగ; ౨౦. అంకియము-అంకెము మొదలగునవి.

సంచిక, వై. వి. = సంచయ. రూ-సంచికె; చూ. సంపుటము 3.

సంచికట్టు, దే. విణ. 1, సంచికట్టుకొని యదేపనిమీఁద ప్రవర్తించువాఁడు: చూ, వైద్యుఁడు; వా. 2. మందులసంచి, వంట్రము: చూ, సంచి; 3. పుస్తకములులోనగువాని దస్తరము; 4: చూ, వెజ్జురాలు; వా. స. క్రి. 5. సంచిమూతినిబిగించు.

సంచికె. వై. వి. = సంచయ: చూ, రూ—సంచిక.

సంచితము, సం. విణ. 1. ప్రోగుచేయఁబడినది: చూ, సమూఢము; 2. కూడఁబెట్టఁబడినది, వృత్తము; చూ, సంసక్తము; అం. 3. ఆగామిసంచిత ప్రారబ్ధములు మూఁడింటిలో నొకటి: చూ, త్రయము.

సంచిమొదలు, దే. వి. (పాండు. 1, ఆ. 111): అసలు, ఓలము, బండవలము-బండాలము, మొదలిసొమ్ము, మొదలు (సం) సీవి, పరిగ్రహము, పరిపణము, పరిమాణము, భాండము, మూలధనము, మూలము.

సంచీ, దే. వి: చూ, రూ-సంచి.

సంచేయము. సం. విణ. సంచయముచేయఁదగినది.

సంచకరము, వై. వి. = సత్యంకార. పెట్టుబడిసొమ్ము: రూ-సంచకరువు-సంచకారము, అచ్చుకారము-అచ్చాకారము-అచ్చారము, బజానా-బయానా. (సం.)—అచ్ఛంకారము, సత్యంకారము. (అం) అడ్వాన్సు.

సంచకరువు, వై. వి. = సత్యంకార.—పై—

సంచకారము, —పై.—

సంచము, దే. వి. బంగారు: చూ, లోహము. 1.

సంచు, దే. వి. 1. జాడ: చూ, సూచన. 1; 2: చూ, సౌందర్యము; 3: చూ, విధము. 1.

సంచుపాటు, వా. వి. గొనబుపాట: చూ. స్వరము. 2.

సంజనము, సం. వి. అ. న. నాలుగిండ్లబవంతి: చూ, సదనము. 1.

సంజయము, అం: చూ, దండవ్యూహములు.

సంజాచులుంప, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁడుమేఁక: చూ, మేషము. 1.

సంజీవకరణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఓషధీవిశేషము: చూ, వృక్షము; అం. 2: చూ, కరణులు.

సంజీవనము, అం: చూ, నరకములు.

సంజీవి, సం. విణ జీవమును కలుగఁజేయునది.

సంజ్ఞ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1 = సన్న-సైగ. చేయి లోనగువాని తోడి సైగ: చూ, సైగ. 1; 2. పేరు: చూ, సంకేతము 1; 3 తెలివి: చూ, హృల్లేఖము. 2; 4: చూ, పరిభాష. 1—2: 5. గాయత్రి: చూ, హృద్యము. 5 (మంత్రము. 1); 6. సూర్యుభార్య: చూ, భార్య. 1-౬౪; అం. 7: చూ, బౌద్ధశాస్త్రస్కంధములు.

సంజ్ఞపనము, సం. వి. అ. న. 1. చంపుట: చూ. హింస. 1; 2. విన్నవించుట: విజ్ఞాపనము, విజ్ఞప్తి. సంజ్ఞప్తి. (తె.)- దరఖాస్తు. బోణి-బోణీ, మనవి, మొఱ్ఱ, విన్నపము.

సంజ్ఞపితము, సం. విణ. చంపఁబడినది.

సంజ్ఞప్తి, సం. వి. ఇ (స్త్రీ). 1. చంపుట: చూ, హింస, 1; 2. విన్నవించుట: చూ, సంజ్ఞపనము. 1.

సంజ్ఞువు, సం. విణ. (ఉ): (తె.)- కంకటికాళ్లవాఁడు, గాడిద కాళ్లవాఁడు, ముట్టికాళ్లవాఁడు, ముడికాంళ్లవాఁడు. తద్వి.— ప్రజ్ఞుఁడు, ప్రజ్ఞువు, ప్రగతజానుకుఁడు, (తె.)- దొడ్డికాళ్ల వాఁడు, పంగటి కాళ్లవాఁడు.

సంజ్వరము, సం. వి. అ. పుం. 1. కాఁక: చూ, సంతాపము.1; 2. వేఁడిమి: ఉష్ణము, క్రూరము, గ్రీష్మము, ఘ, ఘర్మము, తపనము, తిగ్మము, నిదాఘము. (తె.)—అగురు, ఊరుపు- ఊర్పు, ఎండ, చుఱుకు, తీండ్రి, వడ, వెక్క, వెచ్చ- వెచ్చఁదనము-వెచ్చన-వెచ్చు, వెట్ట, వెప్పు, వేఁడి-వేఁడిమి, సెక-సెగ-సెవ, సేక-సేకము. తద్వి.—౧. అత్యుష్ణమునకు. ఖరము. (తె.)— కట్టావి. చుచ్చుఱుకు, నిక్కాఁక; ౨. ఇంచుకవేఁడికి.—కదుష్ణము, కవోష్ణము, కోష్ణము, మందోష్ణము. (తె)-ఇసుమంతకాఁక, గోరువెచ్చ-గోర్వెచ్చ; ౩. మిక్కిలి వేఁడిమికలది:— తీవ్రము. (తె.)—ఉగ్గడువు; ౪. ఇంచుకవేఁడిమికలది:—ఓష్ణము-ఓష్ణ్యము, కదుష్ణము, కవోష్ణము, కోష్ణము, మందోష్ణము (తె.)-మిడి; ౫ వేఁడిమి గలఁది:-ఉష్ణము, ఊష్మలము, తిగ్మము, తీక్ష్ణము, తీవ్రము. (తె.)- కాఁక-క్రాఁక, చుఱుకు, తీండ్రము, మిడి, వెచ్చ, వెట్ట, వేఁడి, వేఁడిమి; ౬. అంతస్తాపము; అం, 3: చూ, ద్వాదశావస్థలు.

సంజ, వై. వి.=సంధ్యా-సంధా, రూ-సంద-సందె. సాయం కాలము; చూ, సందెజాము; 2. కేదారము: చూ, భూమి. 1-౪-౨

సంజపడు, వై. అ. క్రి సంధ్యాకాలమగు

సంజాయిషీ. వా. వి. సముజాయిషీ: చూ, సమాధానము. 4.

సజోక, ద్వ. వి. (సగము+జోక) ఉభయముఖములయందు తాఁకెడికొనముతిగలదుబిడక్కనదిమిత్రాడు: చూ, సూత్రము. 1.

సండీనము, సం. వి. అ. న. 1. చెట్టు మొదలగువానిమీఁది కెగురుట; తద్వి. —౧. మీఁదికిఁబోవుటకు.—ఉత్క్రమణము, ఉద్గతి, ఉద్గమము, డయనము. (తె.)-ఎగపు-ఎగుపు-ఎగవు- నెగవు, పల్లటి, పల్లటీ; ౨. పైకెగురుటకు.—ఉడ్డీనము; ౩. మొదటిఎగురువకు.—ప్రడీనము; ౪: (చూ, సంపాతము. 2.)

సంత, దే. వి. 1. చెంత: చూ, సమీపము. 2; వై. వి. 2 నిర్ణ యింపఁబడిన దినమునందుంచెడి యంగళ్లవరుస: కచంకనము (చూ, పసారము, సదనము 1); 3. వేదపాఠము: పఠ నము, విద్య: చూ, విద్య; 4. పాఠముయొక్కవల్లె, వేదము యొక్కవల్లె; రువ్వ, వల్లె. (సం). ఆవర్తనము, ఆవర్తము, ఆవృత్తి, కంఠపాఠము, చింతన, మననము; 5=సంధానమ్: అనువు, కూర్పు, చేరిక: చూ, సంధానము.

సంతకము, దే. వి. వ్రాతకర్తయొక్క చేఁతవ్రాలు-చేవ్రాలు. దస్కతు, దస్తూరీ, వ్రాలు. (చూ, వ్రాఁత, వ్రాలు.)

సంతగోల, వా. వి. గొప్పధ్వని: చూ, సర్వము. 2.

సంతచెప్పు, ద్వ. స క్రి. వేదమువల్లించు: వాంచించు: చూ, పఠించు.

సంతచెప్పువాఁడు, ద్వ. వి: చూ పాఠకుఁడు. తద్వి.—౧. వేదా ధ్యయనమందు సహపాఠికి.—(సం) సబ్రహ్మచారి; ౨. సహ పాఠికి.—(సం) సబ్రహ్మచారి, సతీర్థ్యుఁడు.

సంతతము, సం. క్రి. విణ. అ న. రూ-సతతము. 1 ఎల్లప్పుడు: చూ, రూ-సతతము. 2: 2. ఎడతెగనిది: రూ-సతతము, అచ్ఛిన్నము (అవిచ్ఛిన్నము), అజస్రము, అనవరతము- అనారతము, అనిశము, అపరస్పరము, అనితరము, అశ్రాం తము, అహరహము, ధ్రువము, నిత్యము, నిరంతరము, శశ్వత్తు. (వి) కలకాలము. (అవ్య) సదా, సర్వదా, సిద్ధము. (తె.)- అనయము, అప్పసము, అఱిముఱి, ఎడతెగక, ఎడ పక, ఎల్లవుడు-ఎల్లప్పుడు, ఓరంతప్రొద్దు, జడి, జొంపము, నిచ్చ-నిచ్చలు, వాలాయము-వాలెము, (చూ, మఱిమఱి. 2).

సంతతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. (దీనిచేత విస్తరింపఁబడును)= సంతు, అనూకము, అన్వయము, అన్వవాయము, అభిజ నము, ఆమ్నాయము, కార్ముకము, కులము, చరణము, జననము, జాతి, జామ, గోత్రము, నిధనము, పరిషత్తు, ప్రజ, ప్రవరము, వంశము, వర్ణము, సంతానము, స్యూతి. (తె.)—కదుపు, కొలము, పజ, పదుగు-పదుపు-పదువు, వరస, మంది, మొదటిపుట్టుక, వంగడము—వంగసము, సంతు. తద్వి.—౧. బ్రాహ్మణకులమునకు:-కపిలము.(తె.)- బాఁపనకొలము; ౨. క్షత్రియ వంశమునకు:-(తె.)—రాచ కొలము; ౩ వైశ్యకులమునకు:- వైశ్య; ౪. శూద్రకులము నకు:- శూద్రి; ౫. సంకరజాతికి:- (తె.)—పలుపట్టడ; ౬ పుత్రపౌత్రాది పరంపరా రూపవంశమునకు:-అపత్యము, కులము, గోత్రము, పరంపర, సంతతి, సంతానము.(తె.)- కొలము, సంతు; ౭. జనమునకు:- ఆనర్తము, మమ్, లోకము, జనము, ప్రజ. (తె.)—పజ, మంది; ౮. చెడు కులమునకు:- నిష్క్రమము; ౯. కుటుంబమునకు: (చూ, సంసారము. 1); ౧౦. ఇక్షుకులము:- ఏణి. 2.=సంతు. బిడ్డ (బిడ్డలు) చూ, శిశువు; 3: చూ, సంతతి 1—౬; 4. వరుస: చూ, శ్రేణి. 1; 5. విరివి: చూ, విరివి. 2; 6. పలు పట్టడ: చూ, సంతతి. 1-౫.

సంతన, వై. వి =సంధానమ్. చేరిక: చూ, సంయోగము.

సంతనకట్టు, ద్వ. అ. క్రి. 1: అంటలుగట్టు, గమికొను, గుంపు గూడు, దాఁటుకట్టు, పిండుగట్టు, పొదిగొను. ప్రోగుపడు. ముంపుగొను. (సం.)—పుంజీభవించు, సంఘీభవించు.

సంతనచేయు, వై. స. క్రి. ప్రోగుచేయు.

సంతపడు, వై. అ. క్రి. ఒద్దికపడు.

సంతపఱచు, ద్వ. ప్రే. ఒద్దికపఱచు. పంచ. నా. 5, ఆ. 13: చూ, సరిపఱచు.

సంతపెట్టు, ద్వ. స. క్రి. 1,—పై.—పంచ. నా. 1, ఆ 562; వా. 2. సంతరోజున అంగళ్లను తెఱచు; 3.గోలచేయు.

సంతప్తము, సం. విశే. మిక్కిలితాపము నొందినది. రూ-సంతాపితము - అంతర్జ్వలనము, అంతస్తాపము, అవిదీర్ణము, తాపితము, దూనము, ధూపాయితము-ధూపితము. (తె.)-చిందఱవందఱ. (చూ, ప్రాణ. 2.)

సంతమసము, సం.వి.అ.న.అంతటనిండినచీఁకటి చూ, శ్యామిక 1.

సంతరించు, దే. స. క్రి. 1. పోషించు: చూ, సంరక్షించు; 2: చూ, సరిపెట్టు. 1; 3. సంగ్రహించు: చూ, స్వీకరించు; 4. కలిగించు; 5. రచించు: చూ, సృజించు; 6 అవధరించు: చూ, స్వీకరించు.

సంతర్జనము, అం: చూ, భేదత్రియము.

సంతర్పణము, సం.వి.అ. న.తృప్తిపఱచుట, (సంతర్పణ= ఉచితముగ భోజనము పెట్టుట).

సంతసపడు, వై. అ. క్రి: చూ, సంతసించు.

సంతసపఱచు, మి. స. క్రి:- ఆరాధించు.

సంతసము, వై. వి. = సంతోష: చూ, సంతోషము.

సంతసించు, వై. అ. క్రి. రూ-సంతసిల్లు: చూ, సంతోషించు.

సంతానము, సం. వి. అ. పుం. 1. బిడ్డ; చూ, శిశువు; 2.పుత్రపౌత్రపారంపర్యము: చూ, సంతతి. 1-౬; 3. కులము: చూ, సంతతి. 1; 4. కుటుంబము: చూ, సంసారము. 1; అం.5:చూ,కల్పవృక్షములు; 6:చూ,పోడశసంధులు; 7:చూ, శస్త్రములు; 8: చూ, ఆగమములు. (చూ, ఉపవిద్యలు. 11-౧)

సంతానములు, అం. (సప్తసంతానములు): తటాకము,నిధి,అగ్రహారము, దేవాలయము, వనము,ప్రబంధము,పుత్రుఁడు(౭)

సంతానిక, సం. వి.ఆ.స్త్రీ.పాలమీఁదిమీఁగడ: చూ,స్తన్యము.

సంతాపనము, అం: చూ, అస్త్రములు.

సంతాపము, సం. వి. అ. పుం. 1: అరిపిర్యము, ఆలోడనము, ఉద్వేజనము, ఉపతాపము, క్షోభము, పరితాపము, విచారణ, విచారము, విప్రతిపత్తి, సంక్షోభము, సంజ్వరము. (తె.)— అంకిలి-అక్కిలి, అచ్చిక, అదవద,అలిమలి, అరివేరము-అరివేరము-అర్వేరము, ఉత్తలము, కరకరి, కలఁకువ, కలగుండు, కలఁత, కలఁకపాటు, కలపనఁబిండి, కలవరము, కలావన-కలాపము, కలుచ, కళవళము, కొందలపాటు, కొందలము, గగ్గోలు, గలబ-గలబా, గజిబిజి, గబ్బాటు, గసిబిసి, గుప్పనగూర, గొడవ, చిందఱవందఱ, చిల్లిపొల్లు, చివుక్కురుమను, చీఁదఱ, చెదరు. చోపు—చోపుడు, జిడ్డు, తికమక, తిక్కటమక్కట. తుందుడుకు, లొగ్గడి. తద్వి.— ౧. విచారమునకు:- ఆ, ఆతంకము, కష్టకష్టము, తపనము, తాపము, పరితాపము, విచారము, వ్యతికరము, సంక్షోభము, సంతాపము. (తె.)—అక్కసము, అబ్బాటు, ఆద, అరటము-అరాట-ఆరాటము, ఆవి, ఉడుకు-ఉడుకుట, ఉత్తలము, ఉదిల, ఒఱపు, ఒల్లఁబోక, కంది-కందు, కాఁక— క్రాఁక-కాఁగుడు-క్రాఁగుడు, కెర్ల, గొవరు, చిచ్చు,చిటచిట' జూవరము, తనుకు-తన్కు, తుందుడుకు, తుకతుక, దగ, దొనుకు, మంగ్రాటము, మఱుకువ, మల్లడి, వంత, వగ, వడ, వేంద్రము, వేఁడి-వేఁడిమి, సెక-సెగ-సెవ-సేకము; ౨. విరహతాపమునకు:- (తె.)—వెరవేఁకి; ౩. మన్మథతాపమునకు:- (తె.)—వలకాఁక, వలవంత; ౪. (చూ, సంజ్వరము. 2); ౫ (అవ్య.) సంతాపార్థకమునకు: (చూ, సంతాపార్థకములు). (తె.)—అంగద, అకట—అకటకట-అకటకటా — అకటా—అక్కట—అక్కటకట—అక్కటకటా—అక్కటక్కటా—అక్కటా, అబ్బ—అబ్బబ్బ— అబ్బబ్బా—అబ్బా, అయయొ—అయయో—అయో— అయ్యయొ—అయ్యయో — అయ్యయ్యో—అయ్యలు— అయ్యో—అయ్యో. అకట, ఏఁజెల్ల, ఒచ్చెల—ఒచ్చెల్ల— ఓచెల—ఓచెల్ల, కట-కటా—కట్ట—కట్టా, కదర-కదరె-కదరే, చెల్ల—చెల్లరె—చెల్లరే, చెల్లఁబో, నల్లవొ-నల్లవో, నేఁజెల్లు; ౬: (చూ, శోకము); అం. 2: చూ, సంతాపార్థకములు; 3: చూ, అవస్థలు. 1.

సంతాపార్థకములు, అం:- (సంతాపము) "అకట, అయ్యో, ఇసీ, ఓచెల్ల, చెల్లఁబో, హా, కట్టా,కటకట" అనునవి: (చూ, సంతాపము. 2)

సంతాపించు, సం. అ. క్రి. మిక్కిలి తపించు:- తపించు, పరితపించు, విచారించు, సంకటపడు. (తె.)—అక్కఱపడు, అరటపడు, అరటించు-ఆరాటించు-అరాటపెట్టు, ఇంట్రపడు' ఇఱుకుపడు, ఉత్తలపడు, ఉడికిల్లు, ఉడుకాడు, ఉడుకు' ఉదిరిగొను, ఉదిలకొను-ఉదిలగొను,ఉరియు,ఎరియు,కందు, కక్కసపడు, కమలు, గుజగుజలాడు, గుజగుజవోవు-గుజగుజలువోవు, చిక్కుపడు—చిక్కువడు, కాఁగు—క్రాఁగు, గోవరువోవు, తనుకు, తొక్కటపడు-త్రొక్కటపడు, దురపిల్లు, దూపటిలు-దూపటిల్లు, దూపించు, దూపిలు-దూపిల్లు, నులిగొను, పొగులు-పొవులు, ప్రేలు,మంగ్రాడు, మఱుఁగు, మలయు, మల్లడిగొను, మిడుకుమిడుకను, మట్టువడు, మనుకు వందు, వడఁగొట్టు, వడగొను (వడఁగొను) (మి) విచారపడు, వెచ్చు వెమ్ము, వేఁగు-వ్రేఁగు.

సంతాపితము, సం. విశే: చూ, రూ-సంతప్తము.

సంతు, వై. వి. = సంతతి. 1. సంతానము: చూ, సంతతి. 1; 2. కులము: చూ, సంతతి. 6.

సంతృప్తి, సం. వి. ఇ (స్త్రీ) మిక్కిలితృప్తి: చూ, సౌహిత్యము.

సంతోసము. వై వి =సంతోషము.(రూ-సంతోసము-సంతసము): చూ, హ్లాదనము.

సంతోషమగు, మి. అ. క్రి. ఇంపగు.

సంతోషము, సం. వి. అ. పుం.=సంతసము: చూ, హ్లాదనము. (సంతోషమునకును తద్విశేషములకును: చూ, "హ్లాదనము")

సంతోషించు, సం, అ. క్రి. 1. అనుమోదించు, అభినందించు, ఆనందించు, ఆమోదించు, ఉత్సేకించు, ఉల్లసిల్లు, పరిణమించు, ప్రమోదించు, హర్షించు, హ్లాదించు. (తె.)— అంకించు, అలరు, ఇంపారు, ఉబ్బు, ఎలరుచు—ఎలర్చు,

ఒదఁబడు, కేరు, చెలఁగు, తమికొను, తలిరుచు—తలిర్చు, తిరువు, తులకించు, పొంగారు—పొంగు, పొంపిరివోవు, సంతసపడు, సంతసిల్లు, సంతోషించు, హరుసించు,తద్వి:-౧. మిక్కిలి సంతోషించు:- పరితోషించు. (తె.)-కడలుకొను-కడల్కొను, ఉప్పొంగు; ౨. సంతోషపెట్టు:- (స. క్రి.)—(తె.)— అలరించు. ("చూ, హ్లాదించు".)

సంతోషియగుట, అం: చూ, వియమములు.

సంతోషము, వై. వి. = సంతోష: చూ, హ్లాదనము.

సంతోంసిచు, వై. అ. క్రి: చూ, సంతోషించు.

సంతోసిల్లు, —వై.—

సంత్రాసము, అం: చూ, శిక్షకాలములు.

సంథానము,సం.వి.అ.న.=సంతన.కూర్పు:చూ,రూ-సంధానము.1

సంద, వై. వి. = సంధ్యా—సంధా. రూ—సంజ సంధ్యాకాలము: చూ, సందేశము.

సందంశన్యాయము, అం. కాలుతో నొక్కిపట్టినరీతి.

సందంశము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ—సందంశి, కంక ముఖము, దంశిక. (తె.)—కాలు, పీరుకాలు, పటకారు—పటుకారు-పట్టుకాలు; అం. 2. (సదంశము): చూ, అసంయుత హస్తములు; 3: చూ, వ్యంజకము. 1-౧౭; 4: చూ, నరకములు.

సందంశి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, సందంశము. 1.

సందడి, దే. వి. 1. జనసమ్మర్దము, దొందడి, రాటము, రాటు: చూ, స్వరము. 2; 2. జనసమూహధ్వని, దొందడి: చూ, స్వరము. 2; 3. అతిశయము. పంచ. వేం. 5, ఆ 6: చూ, హెచ్చు. 2; విశ. 4: చూ, సంకులము. 2.

సందడించు, దే. అ. క్రి. 1. చప్పుడుచేయు; సందడిగొను, సందడిపడు: రూ-సందడిల్లు; 2. అతిశయించు-అతిశయిల్లు, ఉత్సేకించు, ఉద్రేకించు, విశేషించు (తె.)-రూ-సందడిల్లు, అంగదించు, అగ్గలించు, అదరు, అదరుఁదెంచు, ఆసలారు, ఆగుబ్బతిలు, అగుబ్బుకొను, ఉట్టిపడు, ఉత్పతిల్లు-ఉప్పొంగు, ఉబుకు, ఉబ్బరించు, ఉబ్బు, ఎకదొట్టు, ఎక్కు, ఎలరారు, ఎలరుచు-ఎలర్చు, ఎసఁగు, ఎనరు-ఏనరు, ఒసవు, ఏచు, ఒడ్డగిలు-ఒడ్డగిల్లు, ఏపారు, కడలుకొను-కడల్కొను, కదుకొను-కదుకొను, కదురు, కెరలు, కొదరు, కొప్పరించు, క్రందుకొను, క్రేళ్లుబ్బు, గడ్డుకొను, గుదిగొను, గుబ్బతిలు-గుబ్బతిల్లు, గురువులువాఱు, గొదకొను, చిలుకు, చెంగలించు, జడిగొను, జొబ్బిలు-జొబ్బిల్లు, తనరారు—తనరు—తనరుచు-తనర్చు, తలిరుచు-తలిర్చు, తుఱంగలించు, తుఱంగలిగొను, తొంగలించు, తొట్టగిలు తొట్టగిల్లు, తొలఁకాడు, తొలఁకు, త్రోచు, దయివాఱు, దుద్దెక్కు, నెట్టుకొను, పంబు పమ్ము, పయికొను, పయిపడు, పరిఢవిల్లు, పిక్కటిలు-పిక్కటిల్లు, పిచ్చవించు, పెంపుమీఱు, పెనుపడు, పెల్లుకొను, పేరు, పేరుచు—పేర్చు, పైకొను, పైపడు, పొంగారు-పొంపిరివోవు, పొటకరించు, పోగుపడు, ప్రబలు-ప్రబ్బు, బలకొయించు, బలకొను, బలుపుకొను-బల్పుకొను, బొంపిరివోవు, మల్లడించు, మించు, మిగులు, మిటారించు, మీఱు, మురిపడు, మున్మురించు, మురియఁబడు, ములుసూపు, మూరిఁబోవు, మూరు, మెండుకొను, మేటిల్లు, అంపిలు-అంపిల్లు, వేయు, వెలివిరియు-వెల్లివిరియు, వారు—వ్రాలు, సందడిగొను, సందడిపడు, సరికడచు; 3. కందు, కారుకొను-కార్కొను-కాలుకొను, చిలిపిలిపోవు, నలుపగు, నల్లఁబాఱు, నల్లనగు, నల్లపడు; వా. 4. అల్లరివిలడచు.

సందడికాఁడు, దే. వి. 1: చూ, సామాన్యుఁడు; 2. కలివిడిగ నుండువాఁడు.

సందడిగొను, దే.అ.క్రి: చూ, సందడించు.1-2. (ప్రే. సందడిగొలుపు)

సందడిపడు, —వై.— భాగ. 5. స్కం. 2, ఆ. 118.

సందడిల్లు, దే. అ. క్రి: చూ. రూ—సందడించు. 1—2.

సందరము, వై. వి. = సముద్ర. (రూ-సంద్రము-సంద్రుఁడు): చూ, సముద్రము.

సందరాతిరి, వై. వి =సంధ్యారాత్రి: చూ, రాత్రి. (శర్వరి 1.)

సందర్భము, సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రబంధముయొక్క మార్పు; 2: పువ్వులులోనగునవి గ్రుచ్చుట; 3. ప్రబంధము: చూ. సంపుటము. 3; 4. తఱి: చూ, సమయము. 1.

సందర్భించు, సం. అ. క్రి. సమయమగు.

సందష్టకము, అం: చూ, అధరము. 6.

సందానము, సం.వి.అ. న. 1. పసులనుగట్టెడు దామెన: చూ, సూత్రము. 1; 2. ఏనుఁగు మోఁకాలిక్రిందిచోటు:చూ,హస్తి.

సందానితము, సం. విశ. 1. కట్టఁబడినది: చూ, సితము. 4; 2. కూర్పబడినది: చూ, సందితము.

సందావము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—సంద్రావము.

సంది, వై. వి. 1. సందిలి, దండచేయి, వ్రగండము. అం. భా. ద్వి. 138: చూ, హస్తము, 2. = సంధి: చూ, సంధి. 10; 3.=సంధి. సందు: చూ. రంధ్రము. 1; 4=సంధి: అతీతము*; 5. = సంధి. రాజీ: (చూ, రాజి. 3); 6. = సంధి: చూ, సన్నిపాతము. 1.

సందికడియము,ద్వ.వి.కేయూరము:చూ,భూషణము.2-౧౨.(౧.)

సందిగ్ధము, సం. విశ. 1. సందేహమైనది. అం. 2. శబ్దదోష ములలో నొకటి: చూ, కావ్యదోషములు. ("సందేహమునకు స్థానమగుపదము. ఉదా:- సమరధరిత్రీ సందీపిత జయశాలి పురందరనుత విక్రముండు రాముండు." ఇచ్చట జయశాలి యనునది పురందరునకు విశేషణమా ? రామునకు విశేషణమా యని. సందేహము గలుగుచున్నది."); 3: చూ, సంధిదోషములు. ("ఒకశబ్దమీ పదముతో నన్వయించునా, యాపదముతోనన్వయించునాయను సందేహము కలుగునట్లు

వ్రాయరాదు. ఉదా:— లక్ష్మణుఁడు రాముని యింటికిఁ బోయెను. అతఁడు మిక్కిలి సుకుమారుఁడు. అతఁడనఁగా రాముఁడా లక్ష్మణుఁడా యను సందేహము కలుగుచున్నది. ఇది బహుజనులు చూడనపేక్షించు చిత్రవస్తు ప్రదర్శనశాల లోని ప్రతిమ. బహుజనులు చూడనపేక్షించునది యేది? శాలయా ప్రతిమయా? ఇది చిత్రవస్తు ప్రదర్శనశాలలో నుండు బహుజనులు చూడనపేక్షించునది ప్రతిమ. ప్రదర్శన శాలలోనుండు' ననునది బహుజనులకు విశేషణమా? తిక్కన సోమయాజి గొప్పకవి. భాస్కరరామాయణమను గ్రంథ మును రచియించినమంత్రి భాస్కరుఁ డీతనితాత. అతని తండ్రి కొమ్మన్న. అతనితండ్రి ఎవని తండ్రి? తిక్కన తండ్రియా భాస్కరునితండ్రియా?" ఇత్యాది.)

సందితము, సం. విణ. రూ—సంధితము—సంధానితము; చూ, రూ-సందానితము. 1-2.

సందిదండ, ద్వ. వి: చూ, సందికడియము.

సందియపడు, వై. అ. క్రి. = సందేహ; చూ, సంశయించు.

సందియము, వై. వి. = సందేహ: చూ, సంశయము. 1.

సందిలి, దే. వి: చూ, సంది. 1.

సందిలిపట్టు, వా. వి. ఒకరకము పట్టు: చూ, రింజ. 1.

సందీపనము, సం. వి అ. పుం. ఆవ*: చూ, సర్షపము.

సందీవము, అం; చూ, శ్రుతులు.

సందు, వై.వి. 1. సందర్భము: చూ. సమయము. 1: 2.=సంధి: ఒడపి: చూ, రంధ్రము.1: 3. ఆఁడుగులి: చూ, భగము.12; 4. మధ్యకాలము, ఎడరు, సందుకట్టు; 5 ఇఱుకువీధి; బంకు. (సం) రంధ్రము; చూ, మార్గము. 1—౫; 6.=సంధి. అనువు, ఁసి, ఎడతెఱపి-ఎడతెర్పి' ఎడ-ఎడము, ఎసలిక, తీఱిక, తీఱుగడ, తీఱుపాటు, తీఱుబడి, తెఱప-తెఱిపి, పట్టు, బిడువు. (సం): అంతరము, అభ్యంతరము, అవకాశము, అవధి, మధ్యము, వ్యవధానము, వ్యవధి. (అవ్య) అంతరము; వా. 7. తప్పించుకొను ఉపాయము; 8. రెండు విధములుగ తప్పించుకొను ఉపాయము, దోసందు: చూ, సందుపాశి; 8. దొంగదారి. "దొంగకుదొరికినదీసందు": చూ. సందు, 5; 10. రెండులోనగువస్తువులయొక్క చేరిక భాగము, "పడిపోయిన వస్తువుకొఱకు పెట్టెలసందున వెదకుము."

సందుఁడు, వై. వి. = స్కంధః: చూ, స్కందుఁడు.

సందుకట్టు, ద్వ. వి. ఎడరు: చూ, సందు. 4

సందుకా, వా. వి., చిన్నపెట్టె. రూ-చందుకాపెట్టె-చందుగుపెట్టె, చందుగు-చందువ, సురుగు. (సం) శయపేటి. తద్వి.— ౧. పెట్టెకు.—పెట్టి-పెట్టిక-పెట్టియ-పెట్టె, పేడె, బదరికము, మంజన—మందన—మందసము. (సం): పిటకము, పేట, పేటకము, పేటి—పేటిక, మంజూష; ౨. పల్లకినడిమిపెట్టెకు: చూ, సందుకా. ౧; ౩. బందిపరముమీఁది పెట్టెకు: చూ, సందుకా. ౧; ౪. పాముచుట్టుకొను పెట్టెకు: చూ, సందుకా. ౧; ౫. బట్టలపెట్టెకు.—బట్టలపెట్టె, బొక్కస. ౬. బీరువ-బీరువా; ౭. అలమారు; ౮. బొట్టుపెట్టె; ౯. బోనముపెట్టె; ౧౦. (సం) అక్షపటలము, బోషాణము-భోషాణము; ౧౧. లక్కపెట్టియ-లక్కపెట్టె. (సం) లాక్షాపేటి: ౧౨. వంపు పెట్టెకు.—(సం) వినత; ౧౩; చూ, సొరుగు.

సందుకొను, ద్వ. అ. క్రి. 1: చూ, వ్యాపించు; స. క్రి. 2 కూడు: చూ, సంయుక్తమగు; 3. అలము, కొను, పుచ్చుకొను, పరిగ్రహించు: చూ, స్వీకరించు.

సందుగొందులు, వా. వి. బ. ఇఱుకువీధులు.

సందుగొట్టు, ద్వ. అ. క్రి. (బిడ్డలకు) సంధిదోషముతగులు: చూ, సందుదవులు.

సందుదవులు, —పై.—

సందుదోసము, వా. వి. బిడ్డలకు మాససంధియందుఁ గలుగు బాలగ్రహదోషము.

సందుపాశి, వా.వి.కాశీసమయము తద్వి.-౧.దోసందు; ౨.సందు.

సందువంకలు, వా.వి. 1. ప్రగండనఖక్షతములు. వేం. అం. 75: చూ, స్ఫుటత (నఖక్షతములు); అం. 2. (సందుసీసము): చూ, విన్నాణములు.

సందుసీసకము, అం: చూ, సందువంకలు. 1.

సందుసీసము, అం.—పై.—

సందె, వై. వి. = సంధ్యా-సంధా. రూ-సంజ-సంద-సందె: చూ, సందెజాము.

సందెజాము, వై. వి: అరసంజ—అసరసంజ—అసరసంజె——అసరసందె, ఎఱసంజ, నెత్తురుఁబ్రొద్దు, పుంట—పుంజె-పురంట—పురఁట—పూఁట, పొద్దు—ప్రొద్దు, మాపు, మునిమాపు-మునుమాపు, లేఁబ్రొద్దు, వాలుప్రొద్దు, సంజ-సంద-సందె. (సం) అరుణము, అసురసంధ్య, ఉషఃకాలము, దినాంతము, పితృప్రసువు, ప్రదోషము, రజనీముఖము, సంధ-సంధ్య, సాయంకాలము, సాయము. తద్వి.—(చూ, కాలములు.)

సందెబొందె, వా. వి. ఒకానొక బాహుభాష.

సందెమల్లియ, వై. వి. రుద్రాక్షతీఁగె*: రుద్రాక్షి.

సందేశము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సమాచారము2.

సందేశహరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. సమాచారమునుకొంచుఁ బోవువాఁడు: అపసర్పుఁడు, అయథార్థవర్ణుఁడు, ఉదాస్థితుఁడు, గూఢపురుషుఁడు, చరుఁడు—చారుఁడు, జంఘాకరికుఁడు, దూత-దూతుఁడు, ప్రణిధి, యథార్థవర్ణుఁడు, యథార్హవర్ణుఁడు, వార్తావహుఁడు, వార్తికుఁడు. స్పశుఁడు. (తె.)-కొటికాఁడు-కొట్టికాఁడు—కోటికాఁడు—గొట్టికాండ్రు, తీరువరి—తీర్పరి, దాడికాఁడు, పడవాలు, బాతిని, వేగరి, (బ) వేగురులు—వేగులు, వేగువారు-వేగులవారు. తద్వి.—౧: (చూ, గృహపతి, 4.); ౨: (చూ. రాయబారి.) ౩. (చూ, దూతుఁడు).

సందేహము, సం. వి. అ. పుం. = సందియము: చూ, సంశయము; అం. 2: చూ, అలంకారము. 3. ("అవునో కాదో తెలియకుండుట. ఉదా.— నీమొగము పద్మమో

చంద్రుఁడో నేనెఱుఁగ.")

సందేహవత్తు, అం: చూ, సందేహము. 2.

సందేహించు, సం. అ. క్రి: చూ, సంశయించు.

సందోహము, సం. వి. అ పుం.=చిందము. గుమి : చూ, సమూహము.

సంద్రము, వై. వి.=సముద్ర. రూ-సందరము:చూ,సముద్రము.

సంద్రావము, సం వి. అ పుం. యుద్ధమువలనఁబాఱుట: రూ-సందావము, అపక్రమణము-అపక్రమము, అపయానము, ఉద్రావము, ద్రవము, పలాయనము, ప్రద్రవము-ప్రద్రావము, విద్రవము-విద్రావము, విప్రయాణము. (తె.)- అటమర, అటమరింపు, ఈడఁబోక. తద్వి.—వెనుకకుతిరుగుటకు.—(తె.)- పెడమరలు-పెడమర్లు-పెడమఱు.

సంద్రుఁడు, వై. వి.=సముద్ర: రూ-సందరము-సంద్రము: చూ, సముద్రము.

సంధ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ప్రతిజ్ఞ: చూ, స్పర్ధ. 4; 2. మేర: చూ, సంధ్య. 4; 3.=సందె రూ—సంధ్య: చూ, సందెజాము.

సంధాత, సం. విశ కూరుపరి: చూ, సంధాయకుఁడు.

సంధానకరణి, అం. 1. ఒకానొకఓషధి*: చూ, వృక్షము; అం. 2: చూ. కరణులు.

సంధానక్రమవివరణము, అం: చూ, ప్రమేయములు.

సంధానము, సం. వి. అ. న. 1.=జతను: అను సంధానము, కల-కళ, ఘటన, యోగము, యోజన-యోజనము, శ్రథనము (తె.)- కూరుపు-కూర్పు, జతను, పోహణ, సంత. తద్వి.—౧. అనయము, నయము-నయనము. (తె.)—పొందించుట, పొందింపు; ౨. కూర్పబడినది—అవనద్ధము, 2. బాణము వింటినారియందు కూర్చుట; 3. కల్లుతేట: చూ,సురామండము; 4 కల్లుసేయుట; 5: చూ, దైవఘటన; 6 ఏనుఁగుమోఁకాలి క్రిందిచోటు:చూ, హస్తి; 7. వసులఁగట్టెడు దామెన: చూ, సూత్రము. 1; అం, 8: చూ, యానపంచకము.

సంధానవసనఖండము, సం.వి అ. న: (తె.)-అతుకు-అదుకు, అస్తరు-అస్తరువు, కుట్టు-కుట్టుడు,మాసిక. (చూ, వస్త్రము.)

సంధాయకుఁడు, సం. విశ:- సంధాత, ఘటకుఁడు. (తె.)—కూరుపరి-కూర్పరి, పునుగుడుగాఁడు, ముడికాఁడు. తద్వి.—పొందించు వానికి:—ఆనేత. (తె.)—పొందించువాఁడు.

సంధాయయానము, అం: చూ, యానములు.

సంధాయాసనము, అం: చూ, ఆసనము. 4.

సంధి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. కూడిక: చూ, సంయోగము; 2.=సంది. రాజ. శత్రువులతోడి పొందు. (ఇదికోశప్రధాన హేతుకము, దండ ప్రధాన హేతుకము, భూమి ప్రధాన హేతుకము అని త్రివిధము.) తద్వి,—సఖ్యము, సాప్తపదీనము. (తె.)—ఎడ, తీరు-తీఱు, తెఱఁగు, పొందు,ముడి: (చూ, సాప్తపదీనము. 2); 3.=సందు. బిలము: చూ, రంధ్రము. 1; 4. సొరంగము: చూ, రంధ్రము. 1; 5. ఆఁడుగుఱి : చూ, భగము, 12; 6.=సంది. జన్ని అను రోగము: చూ, సన్నిపాతము. 1; 7. ఎముకలకూడిక: చూ, శల్యము. 1;(చూ,సంధి.14); 8. టంకము.(తె.)—అతుకు-అదుకు, టంకవుపొడి, మాటు; 9=సంది. అటీతము*: చూ, సంది. 4; అం. 10: చూ, గుణములు. 3. (సంధి, పొరు, పోక, ఉనికి, రెంట, అండ); 11. ముఖాది: చూ, సంఘులు; పా. 12. పూర్వ పరస్వరంబులకుఁ బరస్వరం బేకాదేశంబగుట సంధి; 13: (చూ, సంధి 7) కీలు: (చూ, శల్యము. 1: చూ, శరీరము.)

సంధించు, సం. అ. క్రి. రూ-సంధిల్లు. 1. కూడు:-అంటుకొను-అతుకు-అదుకు—ఒత్తగిల్లు, కూడు, కూరుచు—కూర్చు, కూడు. ("చూ, సక్తమగు. 1"); 2. అనురక్త మగు, ఇష్టమగు, రుచించు. (తె.)—అంటుకొలుపు, అతుకు-అదుకు, ఇగురొత్తు, ఎక్కు, కూరుచు-కూర్చు, చిగురొత్తు, ప్రియంపడు-ప్రియపడు, ప్రేముడించు, వలయు, సయిఁచు-సైచు: (చూ, సక్తమగు. 1.); స. క్రి. 3: అనుసంధించు, విబద్ధమగు, బంధించు, మిశ్రీకరించు, యోజించు, సంగమించు సంగ్రహించు. (తె.)—అంకిలిపె(వె)ట్టు, అంటు, అతికించు-అతుకువేయు, అతుకు-అదుకు, అడ్డపెట్టు, ఈడుపెట్టు, ఎడకట్టు, ఎత్తు, కట్టు, కలుపు, కూడఁబెట్టు, కూడు, కూరుచు—కూర్చు, జతచేయు, జోడించు, మాటు, వెనుకవేయు, సంతరించు, సమకట్టు, సవరించు, సేకరించు. తద్వి.—౧.అన్వయించు (తె.)—ఆవటముచేయు, పొందికపఱచు—పొందుపఱచు, పొంకించు; ౨. (బాణమును)సంధించు:- (తె.)—తొడుగు—తొడువు-తొడ్గు: ౩. నిర్బంధించు, నిబంధించు, బంధించు. (తె.)—కట్టు, వాలయించు—వాలాయించు, ౪. నిర్బంధపడు అనుటకు:- (తె.)—చెఱవడు, చెఱపోవు; ౫. కట్టఁబడినదగు: (చూ, కట్టు 13); ౬. (చూ, చేరుచు.)

సంధిచేయుట, అం. (సంధి): చూ, గుణములు. 3.

సంధితము, సం. విశ. సంధింపఁబడినది.

సంధిత్స, సం. వి. అ. స్త్రీ. సంధింపనిచ్ఛ: చూ, వాంఛ.

సంధిత్సువు, సం. విశ. (ఉ.) సంధింప నిచ్ఛగల వాఁడు (చూ, వాంఛితుఁడు.)

సంధిదోషములు:— అం. ౧. ఉత్వసంధి; ౨. ఇత్వసంధి; ౩. అత్వసంధి; ౪. ద్రుతప్రకృతిక సంధి; ౫. కళలకు ద్రుతముఁగూర్చుట; ౬. నేయార్థము; ౭. అప్రసిద్ధము, ౮. అప్రతీతము; ౯. దూరాన్వయము, ౧౦. సందిగ్ధము; ౧౧. అప్రయుక్తము, ౧౨. అసమర్థము, ౧౩. అపసంస్కృతము; ౧౪. అశ్లీలము, ౧౫. విరుద్ధము. (చూ, దోషములు.)

సంధిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఎదావు: చూ, ధేనువు; 2.ఆకాలమునఁబిదుక విచ్చెడు యావు: చూ, పొరభేయి (ధేనువు.)

సంధిప్రచ్ఛాదితము, అం: చూ, అవరోహివర్ణగతాలంకారములు.

సంధిల్లు, సం. అ. క్రి: చూ, రూ-సంధించు. 1-2-3.

సంధివికల్పము, అం: చూ, ప్రకరణములు.

సంధివిగ్రహము, అం: చూ, తంత్రములు.

సంధుక్షణము, సం. వి. అ. న. రాఁజఁబెట్టుట.

సంధుక్షితము, సం. విణ. రాఁజఁబెట్టఁబడినది.

సంధులు, అం: (చూ, నాటకసంధులు, ఇతివృత్త విస్తరము.) 1: ప్రతిరూపకమునకు సంధులైదు. సంధియనఁగా నొకే ప్రయోజనముతో నన్వయించు కథల కవాంతర ప్రయోజన సంబంధము. బీజాదులైదు అర్థప్రకృతులు. ఆరంభాదులైదు నవస్థలు. (౧) ఆరంభ బీజములచే ముఖసంధి, (౨)యత్న బిందువులచేఁ ప్రతిముఖసంధి; (౩) ప్రాప్త్యాశాపతాకలచే గర్భసంధి; (౪) నియతాప్తి ప్రకరులచే విమర్శసంధి; (౫) ఫలాగమ కార్యములచే నిర్వహణసంధి యేర్పడియె. (చూ, బీజము. 7); 2: అచ్సంధి, హల్సంధి, మిశ్రసంధి. (3)

సంధ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1.1సంజ-సందె, ప్రొద్దుపొడుచుటకు ముందైదు గడియలవఱకును ప్రొద్దుగ్రుంకిన వెనుక మూఁడు గడియలవఱకునుగల కాలము; చూ, సందెజాము; 2. రూ-సంధి చేరిక: చూ, సంయోగము; 3. ప్రతిజ్ఞ: చూ, స్పర్ధ. 4; 4. మేర: చూ, సీమ, 1; 5. ఒకానొకనది: చూ, నది; 6. పుష్పవిశేషము, కరహాటము. (తె.)—కస్తురిపట్టియలు-కస్తురిపట్టెలు; 7. చింత*: చూ, శుక్తి; 8: చూ, సంధ్యావందనము. పాండు,3,ఆ.12; అం. 9: చూ,విద్యుత్తు.

సంధ్యానటి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, శివుఁడు.

సంధ్యారాత్రి, సం. వి. ఇ. పుం =సందరాతిరి: చూ, సందరాతిరి.

సంధ్యావందనము, అం. (సంధ్య.) లెస్సగా భగవంతునియందు మనస్సు నిలుపుట. (ఇది త్రివిధము:-ప్రాతః-మాధ్యాహ్నిక:-సాయంకాల సంధ్యావందనములు.)

సంప, సం వి. ఆ. స్త్రీ. మెఱుపు: చూ, విద్యుత్తు.

సంపంగి, వై. వి. =చంపకః- రూ-సంపెంగ-సంపెఁగ-సంపఁగియ—సంపఁగె—సంపెఁగి, చనుపకము, తుమ్మెదకంటు, బంగరు. (సం)—కనకము, కాంచనము, కాంచనచ్ఛలము, కుసుమాధిరాట్టు, కుసుమాధిపము క్షౌద్రము, చంపకము, చాంపేయము, రమ్యము, వనదీపము, షట్పదాహము, సురభి, హేమ పుష్పము*. తద్వి — ౧. సేల సంపెఁగ. (సం.)—భూచంపకము*; ౨. సంపంగి మొగ్గకు (సం.)—గంధ, గంధఫలి, గంధమోహిని, చంపకలిక; ౩. సంపంగి పువ్వు. (సం.)—చంపకము.

సంపఁగియ. వై. వి. =చంపక: చూ, రూ-సంపఁగి*.

సంపఁగె, —పై.—

సంపంగిమొగ్గ, వా. వి: చూ, సంపంగి. ౨.

సంపంగిపువ్వు, వా. వి: చూ, సంపంగి. 3.

సంపంగిపూవడ్లు, అం: చూ, ధాన్యము.

సంపతిల్లు, వై. అ. క్రి: చూ, సమృద్ధమగు.

సంపత్తి, సం. వి ఇ. స్త్రీ. 1:- రూ—సంపత్తు—సంపద, అదృష్టము, ఆప్తి, ఉపపత్తి, ఐశ్వర్యము, కృతాంతము, దళము, దిష్టము, దైవము, నంద, నియతి, భగము, భవితవ్యము, భవిష్యము, భాగధేయము, భాగము, భాగ్యము, భూతి, లక్ష్మి, విధి, విపాకము, విభవము, వైభవము, శ్రీ, (తె.)—అంగము, అంగు, కలిమి-కల్మి, తీవి, పదవి, పోఁడిమి-పోఁటిమి, ప్రాయి, ప్రోది, బగిసి-బవిసి-బయిసి-బైసి, లచ్చి, సాదరు, సిరి, సీ. తద్వి.-౧. ఐశ్వర్యమునకు: భూతి; ౨. వస్త్రభూషణాదుల శోభకు:- భాగ్యము, లక్ష్మి; 2: చూ, సమృద్ధి; 3. (సంపద): చూ, ఐశ్వర్యములు.

సంపత్తు, సం. వి. ద్. స్త్రీ: చూ, రూ-సంపత్తి. 1—2—3. 4 గుణోత్కర్షము: చూ, హృల్లేఖము. 3; 5. హారభేదము: చూ, హావణిక. 2 (భూషణము. 2); అం. 6: చూ, తారలు;

సంపద, సం. వి. ద్. స్త్రీ: చూ, రూ-సంపత్తి. 1—2—3.

సంపద్వేష్టికతాళము, అం. 1: చూ, ముఖ్యకళాప్రాణము ఇది తత్పురుష ముఖమునఁ బుట్టిన సంపద్వేష్టక తాళము); 2: చూ, తాళ కళలు.

సంపన్నము, సం. విణ. 1. సంపదతోఁ గూడినది. తద్వి.—సంపదగలది:- శ్లీలము; 2. సమృద్ధమైనది: సమృద్ధము. (తె.)-ఒదుగు-ఒదువు,పుంజి: 3.సాధింపఁబడినది: ఋద్ధము.

సంపన్నుఁడు, సం. విణ:- అంశుమంతుఁడు,అదృష్టవంతుఁడు, అదృష్టశాలి, అర్థవంతుఁడు, అర్థి, అస్తిమంతుఁడు, ఆఢ్యుఁడు, ఇనుఁడు, ఇభ్యుఁడు, ఈశ్వరుఁడు, ధనవంతుఁడు, ధని, ధనికుఁడు, భాగ్యవంతుఁడు, భాగ్యశాలి, మహామాత్రుఁడు, లక్ష్మణుఁడు, లక్ష్మీవంతుఁడు, శ్రీకరుఁడు, శ్రీదుఁడు, శ్రీమంతుఁడు, శ్రీలుఁడు, శ్లీలుఁడు, సుకృతి. (తె.)- అచ్చుకుప్ప, ఆస్తికాఁడు, కలవాఁడు, గుణాటి, పెట్టి పుట్టినవాఁడు, విడిముడిగలవాఁడు, సిరిమంతుడు. తద్వి.—౧. గొప్పధనికునకు:-అధికర్ధి, సమృద్ధుఁడు; ౨. సదాచార సంపన్నునకు:—శిష్టుఁడు.

సంపరాయము, సం.వి.అ.పుం:చూ,రూ-సాంపరాయము.1-2-3.

సంపరాయికము, సం. వి. అ. న. రూ-సాంపరాయికము: చూ, యుద్ధము.

సంపర్కము, సం. వి. అ. పుం. 1. కలయిక: చూ, సంయోగము; 2. చేరిక (సంపర్కములకు:—౧: చూ, ఆత్మసంపర్కము: ౨: చూ, గోత్రము 13): చూ, సంయోగము; వా. 3. ఆదిష్టము, అశుకటిణి, ఉచ్ఛిష్టము, ఉద్ధరణము, జుష్టము, ఫేల-ఫేలి, భుక్తోజ్ఝితము. (తె.)-అంటు,ఎంగిలి. తద్వి.—ఎంగిలికానిది.

సంపాకము, సం వి. అ. పుం. రూ-శంపాకము—శమ్యాకము. తేల*: చూ, సువర్ణకము.

సంపాటము, సం. వి. అ పుం. 1. కపాల నాలిక, కార్పాసనాసిక, తంతుకాష్ఠము, తర్కువు, విశాఖము. (తె.)—కదురు, తిక్కడి; దే. వి. (1) చెక్కడపు పనియందు ఒమ్మచ్చును అందు చెక్కెడు రత్నములను లక్కయుఁ గూడఁజేర్చి తూఁచెడి తూనిక.

సంపాతము, సం. వి. అ. పుం. 1. చక్కనిపాటు; 2. ఒకానొక పక్షిగతి: చూ, సందీనము.

సంపాదకుఁడు, సం. విణ. సంపాదించు వాఁడు:- అర్జకుఁడు, వషట్కర్త, (తె.)—గడించువాఁడు.

సంపాదనము. సం. వి. అ. న. అర్జన-అర్జనము, ఉపార్జనము. (తె.)—గడన, పడవు.

సంపాదించు, సం. స. క్రి. 1:- అర్జించు, ఉపార్జించు. (తె)—కొల్లగొను, గడించు, జోకచేయు, పడచు, పడయు; వా. 2. కొల్లపెట్టు.

సంపాదితము, సం. విణ. సంపాదింపఁ బడినది:- అర్జితము, ఉపార్జితము, కల్యము.

సంపాద్యము, సం. విణ. సంపాదింపఁదగినది.

సంపాసారి, వై. వి. కోమటి: చూ, వైశ్యుఁడు,

సంపీడనము, సం.వి అ.న.మిక్కిలియదుముడు:చూ,సమ్మర్దము.

సంపు, వై.వి.1:చూ,సమృద్ధి;ప్రే.2.రూ-చంపు:చూ,సంహరించు.

సంపుటము, సం. వి. అ. పుం. 1. బరణి: చూ, హరివాణము (పాత్రము 6); 2. ముకుళనము; 3: పుస్తకము, ఉత్థానము, కవిత, కోశము, కౌశికి, గ్రంథము. (తె.)— పొత్తము, పొస్తకము-పొస్తుకము, బుక్కు, వహి. తద్వి.-౧.కావ్యము, కృతి, ప్రబంధము, సందర్భము. (తె.)— కబ్బము, పొత్తము; ౨. లెక్కల పుస్తకమునకు:- (తె.)—వహి, పొత్తము; ౩. తద్వి.—(౧)కడితము, కవిలియ—కవిలె; ౪. (తె.)దండకవిలియ; ౫. సంగ్రహము, సమాహృతి: ౬: (చూ, వార్తికము. 1); ౭. శతకము; ౮. భాష్యము; ౯. భూగోళము; ౧౦. సంచయము—సంచము. (తె.)—సంచిక-సంచికె; ౧౧. సూత్రము; ౧౨. అధ్యాయము, కాండము, షటలము, వర్గము, సర్గము; (తె.)—అజ్జము, (అవ్య.) అపి; ౧౩. అంతాది గ్రంథమునకు:- ప్రతిమాల; ౧౪. అసలు గ్రంథమునకు:- మాతృక; ౧౫. ప్రవల్హిక, ప్రహేళిక; ౧౬. చూర్ణి-చూర్ణిక (మహాభాష్యము): ౧౭. చూర్ణి, చూర్ణిక; ౧౮. గుత్సకము; ౧౯. గృహ్యము; ౨౦. పరిచ్ఛేదము, ఆశ్వాసము, పరివర్తనము-పరివర్తము, ప్రకరణము, గ్రంథసంధి (పర్వము. పర్వములు = భారత పర్వములు), సంగ్రహము, స్థానము; ౨౧. (తె.)—చిందు; ౨౨. (తె.)—నవల; ౨౩. ఏకగ్రంథమునకు:- ఫక్కిక; ౨౪. ప్రజ్ఞాపత్రిక మొదలగునవి; ౨౫. గ్రామ కరణముల మొదటి లెక్క:- అడంగులు; 4.=సంబెళ. పాందాను; చూ, సంబెళ; అం. 5: చూ, తిర్యక్కరణ బంధములు: 6: చూ, చుంబనములు; 7: చూ, సంయుత హస్తములు.

సంపుటించు, సం. స. క్రి. ముకుళించు: చూ, ముక్కు (8)

సంపూర్ణత, వా. సం. వి, అ. న. నించుట, పూర్ణత: అభోగము, పరిపూర్తి, పరిపూర్ణత, పూరణము. (తె.)—నెరవు-నెఱవు, నెఱినిండు; చూ, సంపూర్ణము.

సంపూర్ణమగు, మి. అ. క్రి, పూర్ణమగు, పూర్ణీభవించు.(తె)—అరు-జొబ్బిలు—జొబ్బిల్లు, తొట్టు, దీటుకట్టు, దీటుకొను, నిండఁబడు, నిండారు, నిండు, నిండుకొను, నిసుపారు, నివ్వటిలు-నివ్వటిల్లు, నెరయు-నెఱయు, పడు, పిక్కటిలు—పిక్కటిల్లు, పూడు, పూరగిల్లు, పూరటిల్లు, బూరటిలు-బూరటిల్లు, బ్రుంగు, మెండుకొను. తద్వి.—పల్లము మట్టిచే నిండు అనుటకు:- పూడు.

సంపూర్ణము, వా. సం. విణ. అచ్ఛిద్రము, అవపూర్ణము, పూర్ణము, పరిపూర్ణము, ఉపపన్నము, వర్ధితము,వ్యాప్తము, సమాప్తము. (తె.)-నిండు,నెరవు-నెఱవు,బొంపిరి,రెప్పము. తద్వి.—౧. నిండింపఁబడినది:- ఉంఛితము, దుగ్ధము, భర్తి, భృతము, పూరితము, పూర్ణము, పూర్తము, ప్రాణము, భర్తి, భృతము. (తె.)—బరాబరి; ౨. (చూ, సమృద్ధి); ౩. (చూ, సర్వము); ౪ నిండఁజేయుట: ఉంభనము.

సంపూర్ణుఁడు, సం. విణ. పూర్ణుఁడు. (తె.)—నెఱకాఁడు.

సంపృక్తము, సం. విణ: చూ, సంయుక్తము.

సంపెఁగ, వై. వి. = చంపక*: చూ, రూ—సంపంగి.

సంపెఁగదండ, వా. ద్వ. వి. కకుప్పు: చూ, భూషణము. 2-38.

సంపెఁగలు, వై. వి బ: చూ, ధాన్యము.

సంపెట, వై. వి. 1: చూ, మునికోల. 2; 2. = శింబళి సంబెళ, పెద్దసుత్తె: చూ, రూ—సంమ్మెట.

సంప్రతి, దే. వి. 1. లెక్కసరిచూచు. పెద్దకరణము: ఆయకాఁడు, ముసద్ది, లెక్కవాఁడు. (సం.)- కరణము, కాయస్థుఁడు, కూటకుత్తు, గణకుఁడు—గణికుఁడు, గాంధికుఁడు, పంజీకురుఁడు, లేఖకుఁడు. (చూ, సచివుఁడు.) తద్వి:—౧: చూ, లేఖకుఁడు; ౨. (మి.) సానికరణము.

సంప్రతించు, దే. స. క్రి: చూ, సరిచూచు.

సంప్రత్యయోగము, అం: చూ, ప్రేమపంచకము.

సంప్రదానము, సం. వి. అ. న. 1. వషట్కారకములలో నొకటి; 2. చక్కనియీవి: చూ, స్పర్శము. 3: అం. 3: చూ, కారకములు; 4: చూ, అలంకారము. 3.

సంప్రదాయము, సం. వి. అ. పుం. 1. గురుపారంపర్యము: చూ, ఆమ్నాయము. 3; 2: చూ, హితవచనము.

సంప్రధారణ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (దేనినేని యిదియుక్తమని) సమర్థించుట.

సంప్రధారణము, సం. వి. అ. న. వ్యవహారమునందు నిశ్చయము బుట్టించునట్టి లిఖితసాక్ష్యాదులు.

సంప్రపాతనము, అం: చూ, నరకములు.

సంప్రయోగము, సం వి. అ. పుం. 1. చక్కని ప్రయోగము; 2. మూలికలతోఁ జేసెడి యుచ్చాటనాదిక్రియ; 3: రతి: చూ, సంయోగము.

సంప్రవేశనము, అం: చూ, కళలు.

సంప్రసారణము, సం. వి. అ. న. "ఇ-ఉ-ఋ-ఌ వర్ణములు య-వ-ర-ల వర్ణములకు మారుగా వచ్చుట".

సంప్రహారణము, సం. వి. అ. పుం: 1: చూ, యుద్ధము; 2. గమనము: చూ, సమయము. 2.

సంప్రాప్తధనోత్సర్గము, అం: చూ, దానపంచకము.

సంప్రాప్తము, అం: చూ, దానపంచకము.

సంప్రేషణము, సం,వి,అ న.ద్వాదశాహశ్రాద్ధము:చూ,శ్రాద్ధము.

సంప్రేషము, సం.వి.అ.పుం నియోగము, పసుపు: చూ, సెలవు 1.

సంప్రోక్షణము, సం. వి. అ. న. 1. సేకము, చిలుకరించుట: అవోక్షణము, ఉత్సేకము, ప్రసేకము, ప్రోక్షణము, వాస్తకము, సేకము, సేచనము. (తె.)— చల్లకము, చల్లుట; 2. పరిశుద్ధిచేయుట; 3. దైవాదులను ప్రతిష్ఠించుట

సంప్రోక్షించు, సం స. క్రి. 1. ఉత్సేకించు, ప్రోక్షించు ఒలుకు, కులుకు, గుప్పు, చల్లు, చిలికించు, చిలుకరించు, చిలుకు, పింజించు, విత్తు, వెదచల్లు, వెదపెట్టు; 2. పరిశుద్ధిచేయు.

సంపుల్లము, సం. విణ. చక్కఁగా విరిసినది. ఉజ్జృంభితము, ఉత్పుల్లము-ఉత్ఫుల్లము, ఉద్బుద్ధము, ఉద్భిన్నము, ఉన్నిద్రము, ఉన్ముద్రము, ఉన్మిషితము—ఉన్మీషితము, ఉన్మీలితము, కందళితము, ప్రపుల్లము—ప్రఫుల్లము, ఫుల్లము, ప్రబుద్ధము, వికచము, వికచస్ఫుటము, వికసితము, వికస్వరము, విజృంభితము, స్ఫుటము, స్మితము, స్మేరము. (వి వ్యాకోచి, తద్వి:— విరియునది:— ఉజ్జ్వలము, వికస్వరము. (చూ, సుర. (3.))

సంబ, వై. వి. = చర్మకషా: చూ, సంబరేను*.

సంబంధజుఁడు, అం: చూ, స్వపక్షమువారు. (చూ, అభిభవము.)

సంబంధము, సం. వి. అ పుం. 1. గంధము, సంసర్గము. (తె.)–చుట్టము-చుట్టరికము-చుట్టలికము, తొడుసు పట్టు పాఁగెము వాము, వావి తద్వి:— ౧ బంధు సమూహమునకు:- బంధుత; 2. కూడిక: చూ, సంయోగము; బ 3: చూ, సంబంధములు; 4: చూ, సంసృష్టి.

సంబంధములు, అం. 1. నవవిధ సంబంధములు:—౧. పితృపుత్ర, ౨. రక్ష్యరక్షక, ౩. శేషిశేష, ౪. భర్తృభార్య, ౫. జ్ఞాతృజ్ఞేయ, ౬, స్వస్వామి, ౭ శరీరిశరీర, ౮. ఆధారాధేయ, ౯. భోక్తృభోగ్య సంబంధములు; 2: చూ, అనుబంధములు; వా. వి. 3: చూ, అంటుసలు.

సంబంధవర్జితము, అం: చూ, వాక్యగత దోషములు.

సంబంధవాక్యము, అం: చూ, వాక్యములు. (సంబంధ సర్వనామములతోఁ గూడినది.)

సంబంధావ్యయములు, అం. "ఏ, అ; ఏడ, ఆడ; ఎట్లు, అట్లు, ఎందుకు, అందుకు" అనునవి.

సంబంధి, సం. వి. న్. పుం. 1. కలితుఁడు, బంధువు, మారదుఁడు. (తె.)— గాదిలి. చుట్టము, చుట్టలు—చుట్టాలు, బందుగు-బందుగుఁడు-బందువు-బందువుఁడు, (బ) మంది. తద్వి:— ౧. పెండ్లిచుట్టమునకు:— వారయాత్రికుఁడు; ౨. దూరపుచుట్టమునకు:- (తె.)-అంతలపొంతలవాఁడు-అందిపొందినట్టివాఁడు — అందిపొందినవాఁడు—అందిపొందువాఁడు—అందుపొందువాఁడు, దూరపుచుట్టము; విణ. 2. సంబంధము గలవాఁడు.

సంబంధించు, సం. అ. క్రి సంబంధపడు. (తె.) - అగు - అవు-ఔ—అగుదెంచు.

సంబడము, వై. వి = శంబల. రూ—సంబళము. 1. జీతము, చూ, సంబళిక. 2; 2. బత్తెము, కయిజీతము—కైజీతము, చూ, సంబళిక. 2; 3. దారిబత్తెము: చూ. సంబళిక. 2.

సంబడించు, దే. అ. క్రి. రూ-సంబళించు. 1. వల్లపడు; 2. తెప్పిల్లు: చూ, సేకరించు.

సంబము, సం. వి అ. పుం. వజ్రాయుధము: చూ. బాణము 1.

సంబరము, వై. వి రూ-సంభ్రమము. 1: చూ, హ్లాదనము; 2 = సంభ్రమ: చూ, సంభ్రమము; 3. ఉత్సవము, ఉద్ఘోషణము. ఉద్ధర్షము, ఉద్ధవము, కౌతుకము, కౌముది, క్షణము, పర్వము. మదనము, మహము-మహస్సు. (తె.)- అబ్బు, ఆమని, ఆమెత, తద్దె, తిరునాళ్ల—తిరునాళ్లు, పండుగ—పండుగు-పండువ-పండువు, పబ్బము-ప్రబ్బము, పరువము, అంతు, సాకము. తద్వి:—౧. ఔశనము, యాత్ర. (తె.)-జాతర-జాత్ర; ౨. భక్తి, (తె)—కొలుపు-కొలువు-కొల్వు, సేవ; ౩. (తె.)-తంటు; ౪. (తె.)-తేవ; ౫. (తె.)-సాకము. ౬ (తె.)-పాఱువేఁట; ౭. (తె)-పబ్బము-ప్రబ్బము: ౮. (తె.)— సివము; ౯. అట్లతద్దె. అట్లనోము, తద్దె; ౧౦; ఉండ్రాళ్లతద్దె; ౧౧. పండుగ; ౧౨. ఉడియము.

సంబరారి, సం. వి ఇ పుం. రూ-శంబరారి: చూ, మన్మథుఁడు.

సంబరి, సం. వి. ఈ (స్త్రీ) 1. ఎలుకచీడి*: చూ, స్ఫోటశోఫ; దే. అవ్య. (1): రూ-సంబళి, తొలఁగుము: వై. వి. (2) = శంభళి. కుంటెనకత్తె చూ, శంభలి.

సంబరేణి, వా. ద్వ. వి చూ, సంబరేను*.

సంబరేను, ద్వా. వి: రూ-సంబరేణి, స బ. (సం)—చర్మకష, భూరిఫేన, విమల, అంటికి ఘాతల, ఘాతలను, సప్తల, సాతల*.

సంబలము, సం వి అ. పుం. న. రూ—శంబలము: చూ, సంబడము. 1—2—3

సంబవులు, వై. వి. బ. 1. పాపకోళ్లు: చూ, సమ్మాళిగలు; 2. పాదరక్షలు: చూ, సమ్మాళిగలు.

సంబళకాఁడు ద్వ. వి: కర్మకరుఁడు, కర్మణ్యభుజుఁడు, కింకరుఁడు. భరటుఁడు, భరణ్యభుజుఁడు, భృతకుఁడు. భృతిభుజుఁడు, వైతనికుఁడు. (తె)- కూలివాఁడు, జీతకాఁడు, వరవుఁడు (కూలివాఁడు = రోజుకూలి తీయువాఁడు; జీతకాఁడు = నెలజీతముతీయువాఁడు.)

సంబళము, వై. వి. = శంబళి: చూ, రూ—సంబరము. 1—2—3. (చూ, సంబళిక. 2);

సంబళి, దే. అవ్య: చూ, రూ-సంబరి (1).

సంబళించు, దే. అవ్య: చూ, సంబడించు.

సంబళిక, వై వి. = శంబల. (దే. అని శ. ర.) 1. దారిబత్తెము: సంబళము—సంబడము; 2. బత్తెము: కయిజీతము-కైజీతము, నాతము, బత్తియము—బత్తెము, సంబడము—సంబళము, మోయును. (సం) పాథేయము, శంబలము—సంబలము, తద్వి.—౧. హలికి:—కూలి, జీతము, బత్తి, బాడిగ, సంబడము-సంబళము. సంబళిక. (సం) అవక్రయము, కర్మణ్యా, జీవితము, నిర్వేశము, పణము, భక్తి, భరణము-భరణ్యము, భర్మము, భృతి, భృత్య, వస్నము, విష్టి, వేతనము;

౨. నిలువుజీతము; ౩ (సం) భిక్ష, భిక్షము; 3. వక్కలాకుల తిత్తి: చూ, హడపము. 1.

సంబాకృతము, సం. విణ: చూ, రూ-శంబాకృతము.

సంబాగువు, దే. వి. అరడ: చూ, హోదము.

సంబాధము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఇఱుకు: చూ, విదిక్కు; 2. ఆఁడుగుఱి: చూ, భగము. 12.

సంబారము, వై. వి. = సంభారః (రూ-సంబారు-సంబారువు) ఉప్పు మిర్చి చింతపండులోనగునవి: చూ. వేశవారము.

సంబారు, —పై—

సంబారువు, —పై.—

సంబావులు, దే. వి. బ: చూ, ధాన్యము.

సంబాళించు, వై. స. క్రి. 1: ఆదుకొను, ఆలకించు-ఆలించు, కొనియాడు, గౌరవించు, చేకొను, పాటించు, ముద్దాడు. (సం) ఆదరించు, అలక్షించు; 2. నెఱవేర్చు: చూ, సిద్ధినొందించు.

సంబాళిగలు, వై. వి. బ: చూ, రూ-సంబవులు. 1–2.

సంబుద్ధి, సం. వి ఇ. (స్త్రీ): చూ, సంబోధనము.

సంబుద్ధుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

సంబెళ, వై. వి. 1=సంపుట. (దే. అని శ. ర.) వక్కలాకుల తిత్తి: చూ, హడపము; 2=శంబళి. (దే. అని శ. ర.) (రూ—సమ్మెళ—సమ్మెట—సంపెట) చర్మయష్టి: చూ, సమ్మెట.

సంబోధనము, సం.వి.అ.న. 1: అభిమంత్రణము, అహోబత, ఆకారణ-ఆకారణము, ఆక్రందనము-ఆక్రందము, ఆమంత్రణము, అవాహనము—ఆహావము, ఆహ్వా, ఆహూతము, ఆహ్వానము, కందనము-క్రందనము-క్రందితము, కేతనము, సంబుద్ధి, హూతి. (అవ్య.) అంగ, అహో, ఆ, ఆజ్, ఏ, ఐ, ఓ, ఔ. (తె. వ.)—అమతి, అమతింపు, అమిత—అమితి—అమెత, ఓ, కైసన్న, చీరుకు, పిలువు—పిలుపుడు, పేరుకొనుట-పేర్కొనుట, పేరుకోలు-పేర్కోలు. తద్వి.—౧. దూరమునుండి పిలుచుటకు:—(అవ్య.) తు; ౨. పిలువఁబడ్డది:—ఆహూతము, హూతము; ౩. అభిమంత్రితము, ఆకారితము, ఆమంత్రము, అవాహితము: అం. 2: చూ, సంబోధనార్థకములు.

సంబోధనార్థకములు, అం; అంగ, పాట్, ప్యాట్, భో—భోః, హే, హై. వై. (తె):-ఓ-ఓయి, ఓరి, ఓసి, తద్వి - హల.

సంబోధించు, సం.స. క్రి: అభిమంత్రించు ఆమంత్రించు, ఆహ్వానించు, నిమంత్రించు, మంత్రించు. (తె.)-అమతించు, చీలు, పిలుచు, పిల్చు, పేరుకొను-పేర్కొను, మంతిగించు.

సంబ్రమము, వై. వి.=సంభ్రమము: చూ, రూ-సంబరము.

సంభజించు, సం. స. క్రి. 1. కొలుచు: చూ, సేవించు; 2: భజించు, భాగించు.

సంభరించు, సం. స. క్రి. మోచు: చూ, చూ, భరించు, 1.

సంభరుగ, సం. వి. అ (స్త్రీ). రూ— సంభరువు. పావలు: చూ, సమ్మాళిగలు.

సంభరువు, సం. వి. ఉ. (స్త్రీ). —పై.—

సంభవము, సం. వి. అ. పుం. 1. పుట్టుక: అంకురము-అంకూరము, అవతారము, అవిర్భావము, ఉత్పతనము, ఉత్పత్తి, ఉదయము. ఉద్గతి, ఉద్గమము, ఉద్భవము, ఉద్భేదము, ఉపపత్తి, జ, జననము, జని, జనువు, జన్మము, జాతము, జాతి, ధామము, ప్రతిపాదనము, ప్రభవము, భవము, భావము, భూతి, వసతి. అవ్య) అ. అజ్. (తె.)—ఉప్పతి, కనుబడి, పుట్టు, పుట్టుక-పుట్టుగు-పుట్టువు, పుట్టుబడి, బాము, మేను, తద్వి.—౧. పుట్టించుటకు.-ఆసాదనము, ఉత్పాదనము, ఉపపాదనము. (తె.)-కలిగించుట, కలిమి, కల్మి, పుట్టించుట, ౨ పూర్వజన్మము, ప్రసవము, ప్రాదుర్భావము, అనూకము: సంసారము; ౩ జన్మములేనిది:-అజన్మము, అజన్యము-అజము; ౪. పుట్టింపఁదగనిది:- అజన్యము; ౫ మఱియొక జన్మము అవలాంబము; ౬. కలిగించునది:- ఉత్పాదకము; 2. కారణము: చూ, హేతువు. 1; 3. కూడిక: చూ, సంయోగము; 4. అధేయమాధారమును మీఱకుండుట; అం. 5: చూ, ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములు, 6: చూ, రసవదలంకారములు.

సంభవించు, సం. అ. క్రి. రూ-సంభవిల్లు, అవతరించు-అవతరిల్లు, అవతారమెత్తు, అపాదిల్లు, అవహించు-అవహిల్లు, అవిర్భవించు-అవిర్భవిల్లు, ఉత్పాదిల్లు. ఉదయించు ఉద్భవించు, ఘటిల్లు, జనించు, జన్మించు, ప్రభవించు, ప్రాదుర్భవించు, లభించు, లాభించు, సంసరించు. (తె.)-అంకు-అంకురించు, అంకురిలు, అంకూరించు, అగపడు, అగుదెంచు, అగు-అవు-ఔ-అంటు, అందు, అడరు, అడరునంచు, ఆత్తు, ఆత్తుకొను, అపాదిల్లు, ఆమతిలు-ఆమతిల్లు, ఆరు, ఉప్పతిల్లు, ఊరు, ఎత్తు, ఎలయు, ఒందు, ఒట్టు, ఒదవు, ఒనరు, ఒలయు, కదురు, కలుగు-కల్గు, కలువు, కూరు, గందరించు, చెందు, తట్టు, తనుకు, తలకొను, తలకొనుదెంచు, తేరు-తేఱు, తేలువాఱు, తొట్టగిలు-తొట్టగిల్లు, తొడరు, తొరలు, తొలకరించు-తొలక్రించు, దొరయు, నివ్వటిలు-నివ్వటిల్లు, పట్టు, పనుగొను, పనుపడు, పన్ను, పన్నుపడు, పయికొను-పైకొను, పాటిలు-పాటిల్లు, పుట్టు, పెట్టు, పొంపిరివోవు. పొటము, పొడతెంచు, పొయు, బెరయు, ముడివడు, మూఁడు, మెయికొను-మేకొను, మొనయు, మొలతెంచు, రక్కొను, రెక్కొను, లాబించు, వ్రటిలు-వ్రటిల్లు, హత్తు. తద్వి:—౧. ఉన్నట్టుండికలుగు:— (తె.)— అంకురించు—అంకురిలు, ఉట్టిపడు; ౨. మొలకెత్తుఅనుటకు:— అంకురించు, అంకురిలు (ల్లు) అంకూరించు, కదళించు. (తె.)— ఈరికలెత్తు, కోరగించు, తలయెత్తు, మొలకెత్తు, మొలచు-మొలుచు-మొల్చు: ౩. పుట్టించుఅనుటకు:— ప్రసవించు, సృజించు, (తె)—అందు, ఈను, కను, కలిగించు, కొలుపు, పీల్లాడు.

పడచు,పడయు; ౪.సృష్టిచేయు: చూ, సృజించు (చూ, సిద్ధించు)

సంభళి, సం. వి. ఈ స్త్రీ: చూ, రూ—శంభళి.

సంభారము, సం. వి. అ. పుం. 1. చక్కఁగా భరించుట; 2. చక్కఁగా ధరించుట; 3: చూ, సమూహము; 4.=సంబారువు పదార్థసంచయము: చూ, వేశవారము; 5. సర్వపూర్ణత్వము.

సంభావన, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ) 1: చూ. సన్మానము; 2. తలఁపు, తలపోయుట, అవ్య-అపి; 3. ప్రసిద్ధి: అపదేశము, ఆవిష్కరణము, ఆవిష్కృతి, ఆవిష్క్రియ, ఆశువు, ఖ్యాతి, టంకారము, నిరూఢి, ప్రకటనము, ప్రఖ్యాతి, ప్రతిఖ్యాతి, ప్రథ, ప్రతిథి, ప్రత్యయము, ప్రశస్తి, ప్రసిద్ధి, రూఢి విఖ్యాతి, వ్యాప్తి. (అవ్య) అని. (తె.)- అల-అల్ల-పొల, టంకారము, పేరు, మంతు, వన్నియ-వన్నె, వాసి వీను, సిస్తు (చూ, స్పష్టము.) తద్వి:—౧. అభిపన్నము, ఖ్యాతము, పరాగము, విఖ్యాతి; ౨. (విశ.) ప్రసిద్ధికెక్కినదిఅనుటకు:-ఘుష్టము, నిరూఢము, ప్రకాశము, ప్రతీతము, ప్రథ, ప్రథితి, ప్రశస్తము, ప్రసిద్ధము, ప్రకటము-ప్రాకటము, ప్రోథము, రూఢము, విజ్ఞాతము, విత్తము, విశ్రావము, వ్యాప్తము, విశ్రుతము. (తె.)- పొలపము. (చూ, సమాఖ్య; ౩. (విశ.) ప్రసిద్ధి కెక్కఁదగినది అనుటకు:—ప్రశస్త్యము: 4: చూ, దక్షిణ. 1; అం. 5. (సంభావనము): చూ, అలంకారము 3 (ఇతరుని గుణములు వర్ణించుటకుఁ దన యశక్తిని సూచించుట. ఉదా:—"నీగుణములు శేషుఁడె యెన్నఁగలఁడు".)

సంభావనము, అం: చూ, సంభావన. 5.

సంభావనీయము, సం. విశ. సంభావింపఁదగినది.

సంభావించు, సం.అ.క్రి. 1 చక్కఁగాతలఁచు: చూ, సంకల్పించు; స. క్రి. 2. = సంబాళించు: చూ, సన్మానించు.

సంభావితము, సం. విశ. 1. చక్కఁగా తలఁపఁబడినది; 2. సన్మానింపఁబడినది.

సంభావ్యము, సం. విశ. సంభవింపఁదగినది. (అవ్య.) కిల.

సంభాషణము, సం. వి. అ. న. 1. చక్కఁగా మాటాడుట: చూ, శబ్దము. 2; 2. మాట్లాడుట: చూ, శబ్దము.2; వా. 3. పరస్పర సంభాషణము: చూ, సల్లాపము.

సంభాషించు, సం. అ. క్రి. చక్కఁగామాటాడు: వచించు, వాచించు, భాషించు. (తె.)— మాటాడు, వాక్రుచ్చు: చూ, శబ్దించు. తద్వి:-పరస్పరము సంభాషించు: చూ, సల్లాపించు.

సంభాష్యము, సం. విశ. ప్రవచనీయము, వ్యాహృతము. చక్కఁగా మాటాడఁదగినది: చూ, శబ్దము. 2-౨౧. తద్వి:-౧. భాష్యము, వక్తవ్యము; ౨. ఆఖ్యేయము, గద్యము, వక్తవ్యము, వ్యాఖ్యాతము. (చూ, శబ్దము. 2.)

సంభూతము, సం. విశ. పుట్టినది: ఆవిర్భూతము, ఉద్భిత్తము, ఉత్థితము, ఉత్థము, ఉత్పతితము, ఉత్పన్నము, ఉదితము, ఉద్ధితము, ఉపోఢము, జాతము, ప్రభూతము, ప్రసూతము, ప్రసూనము, ప్రాదుర్భూతము. తద్వి:—౧. కలిగించునది అనుటకు:— ఆపాదకము, ఆవహము, ఉత్పావకము, ప్రతిపాదకము, భూతము; ౨. పుట్టినరూపముకలది అనుటకు:- జాతరూపము: ౩. మొలకయెత్తినది అనుటకు:-అంకురితము-అంకూరితము, ఉత్థము, కందళితము, పల్లవితము, రూఢము; ౪. (వి) మొలక యెత్తుటకు:— రూఢి (తె.)— బోడు; ౫. అప్పుడుపుట్టినది:- సమూఢము; విశ 6. భేదించుకొని వెలికుబికినది:— ఉద్గతము, ఉద్భేదితము, ఉద్ధానము.

సంభూతుఁడు, సం. విశ. అభ్యుదితుఁడు, ఉదితుఁడు, జాతుఁడు, సమున్నద్ధుఁడు. (తె.)— పుట్టినవాఁడు.

సంభూయసముద్దానము, అం: చూ, వ్యవహారపదములు.

సంభూయాసనము, అం: చూ, ఆసనములు.

సంభూయము, అం: చూ, యానపంచకము.

సంభూయయానము, అం: చూ, యానము. 2.

సంభృతము, సం. విశ. 1. చక్కఁగా భరింపఁబడినది; 2. చక్కఁగా ధరింపఁబడినది.

సంభృతి, సం. వి. ఇ (స్త్రీ). 1. చక్కఁగా భరించుట; 2. చక్కఁగా ధరించుట. తద్వి:-౧. ఉంచుటకు:-అభిన్యాసము, అభ్యాధానము, ఆధానము, ఉపాధానము, ధరణము, ధృతి, నిధానము, న్యాసము, సహనము, విన్యాసము. (తె.)— ఉంచుట, పెట్టుకోలు, బాయువు—బాల్పు: ౨ ధరింపఁబడినది:— అవధృతము.

సంభేదము, సం వి. అ. పుం. 1. నదీసంగమము. (తె.)— కూడిక. తద్వి:—అనేక ప్రవాహములయొక్క కూడికకు:— వేణి; 2. వికసించుట; 3 కూడిక: చూ, సంయోగము.

సంభోగము, సం. వి అం. పుం. 1. మంచిసుఖము: చూ, హ్లాదనము; 2. సురతము: చూ, సంయోగము.

సంభోగించు, సం. అ. క్రి. కామించు, భోగించు, మోహించు, రమించు-రమియించు, విషయించు. (తె.)-అంటు, క్రియ్యఁబడు, క్రయ్యు, గండాడు, తగులుకొను-తవులుకొను-తొలుకొను, తమకపడు, మచ్చికపడు, మరులుకొను, వలచు, తద్వి:—పశుమిథునముకూడు:-(తె.)—పొరలు-పొర్లు.

సంభ్రమము, సం. వి. అ. పుం. = సంబరము. (చలనము గలుగును. పరసైన్య దర్శనాదుల వలనఁబుట్టిన తారతమ్య విచారము అని కొందఱు.) ఆటోపము, ఆడంబరము, ఆరంభము. ఆవశము, అవేశసము, ఆవేశము, ఉపలాపము, ఊర్మి, గ్రహము, త్వర, సంరంభము, సంవేగము, సంవేశము, స్ఖలనము, హాళహళి-హాళాహళి-హాళాహళిక. (అవ్య.) అతి, అయో. (తె.)— అక్కలు, అక్కలపాటు, అడబడి-అడదడి-అడావిడి-అడావుడి, అదిచిపాటు, అత్తరము, అదవదలు, అరిమురితనము, అటిముటి, అలజడి—అల్లడి, ఆతురత-ఆత్రము, ఉత్తలపడుట, ఉత్తలపాటు, ఉత్తలము, కనుకని-కన్కని, కప్పరపాటు, కప్పరము, కళవళపాటు, కళవళము, కసమస—కసిమసి, చిందిలిపాటు, చిడిముడి, చిడిముడిపాటు, చిఱ్ఱుచిఱ్ఱు, జూఁక, తంతీపు, తత్తరపాటు—

తత్తఱపాటు, తత్తఱ—తత్తరము—తత్తఱము, తమకము, తమి, తరము, తరితీపు, తఱతఱ, తహతహ, తికమక, తిరుగుడు—తిఱుగుడు, తీవరపాటు, తొందర—తొందఱ, తొందరపాటు-తొందఱపాటు, తొట్రు, దడదడ, దడబడ—దడబిడ, దులదుల, పదటము-పదటు, పల్లట—పల్లటము, పెలుచ-పెలుచన-పెల్చన, బుడిబుడిపి, వగ, వేగ, వేగపాటు, వేగిరపాటు వేగిరము, సంబరము-సంభ్రమము, సగ్గిసముగ్గి సలు, హోరాట. తద్వి:—౧. తొట్రుపాటు కలది. (విశే.) ఉత్తాలము; ౨. గగురుపాటునకు:— చూ, రోమాంచము; ౩ అదిచిపాటు, మండిపాటు; 2. భయము: చూ. సాధ్వసము; 3. ఆదరణ: చూ, సన్మానము.

సంభ్రమించు, సం. అ. క్రి. అవసరపడు, ఆటోపించు, త్వరపడు, భ్రమించు, సంరంభించు, స్ఖలించు. (తె.)— అగడుపడు, అడరు, అదరుదెంచు, అదిచిపడు, అద్వాలాడు, అటిముటిపడు, ఉద్దుకుడుచు (ఉద్దగుడచు), ఉత్తలపడు, ఉరడించు—ఉరణించు, ఉరవడించు—ఉరవణించు, ఉవ్విళబూరు-ఉవ్విళ్ళూరు, ఉవ్విళ్లగొను, ఊటాడు, ఊలమాలగుడుచు, ఒదరు, కప్పరపడు, కళవళపడు, కళవళించు, కెరలు, క్రాలు, క్రేటు, క్రేటుకొను, గిజగిజగొను, గిజగిజలాడు, గొదకొను, చిందిలిపడు, చిడిముడిపడు, చిట్టులువొడుచు, జూకించు, తడబడు, తడవాడు, తత్తఱపడు, తత్తఱించు, తత్తఱిలు-తత్తఱిల్లు, తమకపడు, తమకించు, తమికొను, తఱతఱలాడు, తఱలు, తఱుము, తలరు, తహతహపడు, తికమకగొను, తికమకలాడు, తిమురు-తివురు, తీవరపడు, తొందరపడు, తొట్టగిలబడు—తొట్రిలబడు, తొట్రిలు—తొట్రిల్లు, తొట్రుకొను, తొట్రుపడు, తొదరు, తొడిబడు, తొరపడు, నిగుడు-నివుడు, పంటించు, పదరు—పదురు, బమ్మరించు, బమ్మరిలు-బమ్మరిల్లు, బమ్మెరవోవు, బొమ్మరవోవు, బొతళించు, బుడివడు, భ్రమయు, లుకలుకలాడు, వీడువడు—వీడువడు, వేగపడు, వేగిరపడు, వేగిరించు. తద్వి:—(సం. క్రి.) తహతహపెట్టు.

సంముఖము, అం. (సమ్ముఖము): చూ, హస్తప్రచారములు.

సంముఖాగతము, అం. (సంముఖాగతము): చూ, హస్తప్రచారములు.

సమ్మృష్టము, సం. విశే. వస్త్రాదులచే శోధింపబడినది.

సంయతము, సం. విశే. కట్టబడినది: చూ, సితము. 4.

సంయతుడు, సం. వి. అ. పుం. చౌర్యాద్యపరాధమున బొండకొయ్య మొదలగు దానిచేత గట్టబడినవాడు; కీలితుడు.

సంయత్తు, సం. వి. త్. పుం. స్త్రీ: చూ, యుద్ధము.

సంయమనము, సం. వి. అ. న. 1. బంధనము: చూ, బంధము. 1; 2: చూ, వ్రతము; అం. 3: చూ, ఉత్తానకరణబంధములు.

సంయమని, అం. 1. యమునిపట్టణము: చూ, దేశములు; 2: చూ, దిక్పాలపట్టణములు.

సంయమము, సం. వి. అ పుం. రూ-సంయామము. 1. హింసాదులవలనవిరమించుట; యమకము, యామము; 2. వ్రతాదులకంగమై తొలిదినము చేయదగిన యాచారము.

సంయమి, సం. వి. న్. పుం. 1. ముని: చూ, సన్న్యాసి; విశే. 2. సంయమముగలవాడు.

సంయామము, సం. వి అ. పుం: చూ, రూ-సంయమము.

సంయానము, సం వి. అ. పుం. సారుసత్తువు: చూ, భక్ష్యము.

సంయుక్తమగు, మి. స. క్రి: చూ, సక్తమగు. 1.

సంయుక్తము, సం. విశే. కూడుకొన్నది: చూ, సహితము.

సంయుగము, సం. వి. అ. పుం: చూ, యుద్ధము.

సంయుతము, అం: చూ, అభినయహస్తములు.

సంయుతహస్తములు, అం. (రెండుచేతులతో బట్టవలసినవి.); ౧. అంజలి; ౨. కపోత; ౩. కర్కట, ౪. స్వస్తిక, ౫ దోల, ౬. పుష్పపుట, ౭. ఉత్సంగ, ౮. శివలింగ, ౯. కటకావర్ధన, ౧౦. కర్తరీస్వస్తిక, ౧౧. శకట, ౧౨. శంఖ, ౧౩. చక్ర, ౧౪. సంపుట, ౧౫. పాశ, ౧౬. కీలక, ౧౭. మత్స్య, ౧౮. కూర్మ; ౧౯. వరాహ, ౨౦ గరుడ, ౨౧ నాగబంధ, ౨౨. ఖట్వ, ౨౩. భేరుండ, ౨౪. అవహిత్థము (చూ, అసంయుతహస్తములు = ఒకచేతితో బట్టవలసినవి) (ఈ అసంయుత సంయుతహస్తములలో బాంధవ్య హస్తములు ౧౧:-౧ దేవతాహస్తములు ౧౬, ౨ నవగ్రహహస్తములు ౯, ౩ దశావతార హస్తములు ౧౦, ౪ చతుర్వర్ణ హస్తములు ౪, ౫ ప్రసిద్ధరాజ హస్తములు౨౮, ౬ సముద్ర హస్తములు ౩, ౭ పుణ్యనదీ హస్తములు ౧౪, ౮ వృక్ష హస్తములు ౨౩, ౯సింహాదిమృగ హస్తములు౨౦, ౧౦ పక్షి హస్తములు౨౦ ౧౧ జలజంతుహస్తములు ౫): చూ, వ్యంజకము. 1.

సంయోగమగు, సం. స. క్రి: చూ, సంయుక్తమగు.

సంయోగము, సం. వి. అ. పుం. (స్త్రీపురుషులకలయిక) అంగసంగము-అవస్తకము, అనుషంగము, అన్వయము, అభిభావితము, అవస్తకము, ఆయతి, ఆసత్తి, ఇజ్య, ఉపపత్తి, ఉపస్పష్టకము, ఉపస్థానము, ఉపస్థితి, ఊర్ధ్వగము, కామకళ, కామకేళి, కామపత్ని, కుటారము, కురీరము, క్రీడారత్నము, గ్రామ్యధర్మము, త, త్రిభద్రకము, ధర్మితము, నిధువనము, నిషంగము, ప్రత్యాపత్తి, మేళకము, మేళనము, మేళము, మైథునము, యుక్తి, యుతకము, యోగము, రతము, రతి, రహస్సు, లంగము, వసంతదూతము, వ్యవాయము, శయనము, శృంగారము, శ్లేష, సంగతము, సంగతి, సంగమము, సంగము, సంధి, సంధ్య, సంపర్కము; సంప్రయోగము, సంభవము, సంభేదము, సంభోగము (భోగము), సంసక్తి, సంసర్గము, సంస్పృష్టి, సన్నిపాతము; సమాగమము, సమితి, సమ్మేళనము, సాంగత్యము, సాహిత్యము. సురతము, హిండనము, (తె.)-మగచెయ్యులు, మగపనులు, మగపోడుములు, అంటు, కలయిక-కలియిక, కలవ-కలువ, కవయుట, కూటమి, కూడిక, చేరిక, చుట్టటికము, జతను, జోటిపని, జోలి, త్రొక్కు-త్రొక్కుడు, దనివు, పెనగువ-పెనుగువ,

పయిసరము–పైసరము, పొందిక, పొర్తు, పొరలిక-పొర్లిక, పొస్లట, మరుపని, మసకము, మేడము, రంతు–అంతు, లంకియ — లంకె, వలరాచపని, సంగడము, సంతన, సమేలను-సమేళనము, సయ్యొద్ద–సయ్యోద్ద–సయ్యోద్దె, సాళగింపు. తద్వి.—౧. పునస్సంధానమునకు:– అ(బ్రహ్మ చర్యము, ఔపాసనము, కామోత్సవము, గర్భాధానము, నిషేక్రప్రస్తుతము, నిషేకము: శోభనము. (తె.)-కలపడము, కలుపుట; ౨. ఉపరతి, పురుషాయితము, వీరాయితము. (తె.)- పయాట-పైయాట. పయికూటమి–పైకూటమి, మగ పాడి, మగలాగు,మగపోల్కి-కూటమి- మొగపోల్కి-కూటమి; ౩. పరస్త్రీసంగమమునకు–కలిమము; ౪. మునుల సంభోగ మునకు:— భంజనతరము; ౫. వేశ్యాసంభోగమునకు:— (తె.)- లంజెటికము: ౬. రత్యత్ప్రవృత్తి. —(తె.)- తిమ్మది (తి)య్యము; ౭. కుక్కల కలియికకు.—కలాదము, శ్వాన మైథునము; ౮. గుఱ్ఱములకూడికకు.— (తె.)– మావు; ౯. చిలుకలకూడికకు.—అశీకము; ౧౦. నెమిళ్ళకలయి కకు.—అపవాదము; ౧౧. పాములరతికి.— (తె.)-మన కము; మసకలుపాటుట; ౧౨. కోతులసంగమమునకు – వలీసంగమము; ౧౩. పక్షిరతమునకు.—(తె.)- త్రొక్కు, త్రొక్కుడు, పొర్లుట, మెట్టు, వెద; ౧౪. తుమ్మెదల మైథునమునకు.—తిక్తవారము; ౧౫. నాయికకు ప్రియ వియోగకాలమందు మన్మథావేశముచేఁగలిగెడు చేష్ట:— తపనము (చూ, రతిబంధములు). ("చూ, హింసవము"). (ఇందుఁ గొన్నిపదములు చేరికకును, కొన్నిపదములు స్త్రీ పురుషుల కలయికకును, కొన్నిపదములు రెండర్థముల యందును వర్తించును); అం. 2: చూ, షోడశసంధులు; 3: చూ, భోగములు.

సంయోగమేరువు, అం: చూ, ప్రస్తారప్రత్యయ ప్రాణములు.

సంయోజితము, సం. విణ. మఱియొకదానితోఁ కూర్పఁబడినది: ఉపాహితము.

సంరంభము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సంభ్రమము.

సంరంభి, సం. విణ. సంరంభముగలవాఁడు.

సంరంభించు, సం. అ. క్రి: చూ, సంభ్రమించు.

సంరక్షకుఁడు, సం. విణ: అంగరక్ష-అంగరక్షకుఁడు, అంగ రక్షుఁడు, అవిత, ఆక్రందనుఁడు, ఆక్రందుఁడు ఉదా సితుఁడు, ఊ:, గురువు, గోపుఁడు, గోప్త, త్రాత, ధాత, పరి పోషకుఁడు, పాత, పోషకుఁడు, పోష్ట, ప్రతిపాలకుఁడు, భర్త, రక్షకుఁడు, రక్షి. (తె):— చేరువకాఁడు, పెనుపరి. ప్రోపరి, మనుపరి. తద్వి.-౧. అవరోధకుఁడు, ఆరక్షకుఁడు, ఉదాస్థితుఁడు,ఊ:,యామికుఁడు (తె.)ఆరెకుఁడు,కాచువాఁడు. కాపరి, కావలివాఁడు, కోలుకాఁడు, గస్తీలు, తలపరి–తలారి, బంటు. తద్వి.—౨. పరిపోషితుఁడు.

సంరక్షణము, సం. వి. అ. న:- అంగరక్ష, అవనము, ఊతి, ఆకారము, కుట్టిమము, క్షణము, గుప్తి,గోపనము,గోపీథము, ఛాయ, ఞ, త్రాణము, దానము, పరిత్రాణము, పరిపోషణము, పానము, పాలకము, పాలనము, పూర్తము, పోషణము, ప్రతిపాలనము, భోగము, ముండనము, యంత్రణము, రక్ష రక్షణము,రక్షము,శరణము-శరణు,సాదము. (అవ్య.)అవ, యత, ఊ:, బూ, కీనము. (తె.)— అడ్డెము, అలన, ఇల్లడ-ఇల్లడము, ఒక్కణము, ఏడుగడ—ఏడ్గడ, ఏలుబడి– ఏల్బడి, కాపాడుట, కాపు. కాపుగడ, కావలి, కుయి— కుయ్యి-కూయి, కులు కొనియాట, కోవరము–కోవురము, గస్తి, గస్తు, తొన నిడ, పారా, వాశియము-పాశెము, పోస నము, పెనుపు, ప్రోది, బలకరము-బళకరము. తద్వి.—౧. శత్రువు లెత్తివచ్చుటను తెలిసికొనుటకై యుంచుకావలి:- ఉక్కళము, కోవరము-కోవురము; ౨. భయరక్షకమునకు:- ధ; ౩ భయమును పోఁగొట్టుటకు:— ధ; ౪. గోరక్షణము నకు:- (తె.) — పసిమనుపు; ౫. కుత్సిత ప్రభుత్వమునకు:- కదీశత్వము; ౬. సైన్యరక్షణమునకు:- గుల్మము; ౭. శర ణము, సాదము, దిక్కు. (తె.)—చేరుగడ; ౮. శరణుఁ జొచ్చినది: అభిపన్నము.

సంరక్షించు, సం. స. క్రి. చక్కఁగాకాపాడు:- అధ్యక్షించు. పరిపాలించు, పాలించు, పరిపోషించు, పోషించు, ప్రతి పాలించు, భరించు, రక్షించు, (తె.)—ఆఁగు, ఏడు, ఏలు, ఏలుకొను, ఓము, కాచు, కాపాడు, కొనియాడు, తడవు, పెంచు, పెనుచు, ప్రోచు, ప్రోదిసేయు, ప్రతికించు, మనుచు, మనుపు, సంతరించు, సాఁకు.

సంరక్షింపఁబడు, మి. అ. క్రి: (తె.)— ప్రోపడు.

సంరబ్ధము, సం. విణ. సంరంభము నొందినది.

సంరావము, సం. వి. అ. పుం ప్రమోఁతః చూ, స్వరము. 2.

సంరూఢము, సం. విణ. పెరిగినది.

సంరోధము, సం. వి. అ. న:- అంగులి తోరణము, అంత రాయము, అర్గళము, అవరుద్ధి, అవబాధ, అవష్టంభనము– అవష్టంభము, అవరోధనము, అవరోధము, అభ్యంతరము, ఆక్షేపణ-ఆక్షేపణము, ఆచ్ఛాదనము, ఆతంకము,ఆసేధము, ఉపరోధము, ఉపసర్గము. ఊమము,ఊ,గడము,నిగ్రహము– నిగ్రాహము, నియంత్రణ, నిరోధనము, నిరోధము, నిషే ధము, రోధనము, రోధము, వారణము, విఘాతము, విఘ్నము, విరోధము, విష్కంభము, వ్యుత్థానము, హా స్త వారణము. (అవ్య.)—అలమ్. అ. జ్, కు. (ఉప) అప. (తె.)–అంకిలి, అంకిలిపాటు, అటకావు, అటకాపు, అడ్డంకి, అడ్డకట్టు, అడ్డగాలు, అడ్డగింత, అడ్డగింపు, అడ్డపాటు, అడ్డ పెట్టు, అడ్డము, అడ్డవాట్లు, అడ్డి-అడ్డు, అడుగిట్టు-అడ్డుగట్టు– ఆఁక, ఆటంకము, ఆఁపు, ఎడ, ఎడ్డము, ఒడ్డు, గెంటుట, గొడవ, తవతవ, తగులము, తడ, తడకట్టు, త్రోపుడు, నిట్టు, నూకుడు, పుడక, బందు, మన్న, సుంకము, సుంకు. తద్వి.— చూ, విఘ్నము.

సంరోధించు, సం. స. క్రి. అవరోధించు, ఆక్షేపించు,ఆసేధించు, ఉపరోధించు, నిరోధించు, నివారించు, ప్రతిబంధించు, ప్రతి రోధించు,ప్రతిషేధించు,రోధించు,వారించు.(తె.)అంకిలిపెట్టు

అటకాయించు, అడ్డకట్టు, అడ్డగించు, అడ్డపెట్టు, అడ్డు, అరికట్టు, ఆఁకట్టు, ఆఁకపెట్టు-ఆఁకవెట్టు, ఆఁకయొనరించు. ఆఁగించు, ఆఁగు, ఆఁచు, ఆఁపు, ఆఁపుచేయు. ఆను, ఉడిగించు, ఉడుపు, ఒడ్డు, చెఱగొను, దెక్కు, తటాయించు, తడకట్టు, నిలుపు-నిల్పు, మల్లుకట్టు. తద్వి.—౧. (చూ, నిషేధించు); ౨. (తె.)—మట్టగించు, ముట్టు, ముట్టుకొను, ముట్టు కోలుకొను—ముట్టు కోల్కొను, ముట్టు కోలుపట్టు, ముట్టుకోలుపఱచు.

సంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యము, అం. శబ్దశక్తి మూలానురణనరూప వ్యంగ్యము. ౪, అర్థశక్తి మూలాను రణన రూపవ్యంగ్యము. ౩, ఉభయశక్తి మూలాను రణన రూపవ్యంగ్యము.౧. (ధ్వని భేదములు ౧౩౨౬ను సంకరములతోఁ గూడిన ౫౩౦౪ను వీటితో గూడిన కావ్యముగూడ ధ్వని యనిపించుకొనును. ఇదే యుత్తమ కావ్యము. ధ్వనిలేనికావ్యముమధ్యమమును గుణీభూతవ్యంగ్యము ననిపించుకొనును. ధ్వని స్ఫుటముగాఁ దోఁచఁ బడనిది యధమ కావ్యమును చిత్రము ననిపించు కొనును.)

సంలగ్నము, సం. విణ. తగులుకొన్నది. అవసక్తము.

సంలాపము, సం. వి. అ పుం. ప్రీతితోడి పరస్పర సంభాషణము: చూ, సంభాషణము.

సంవత్సరము, సం. వి. అ. పుం: అబ్దము, అనర్తము, ఉర్వటము, ఋతువృత్తి. క, కాలగ్రంథి, గడి, ఛ, మాసమానము, యుగాంశకము-యుగాంసకము, వత్సము,వత్సరము, వర్షము, శరత్తు-శరద—శారదము, సంవత్తు, సమ, హాయనము. (తె.)—ఏఁడాది-ఏఁడు, సాలు. తద్వి.—౧: చూ, మాసద్వయము (ఋతువులు); ౨: చూ, మాసములు; ౩: చూ, సంవత్సరములు

సంవత్సరములు, అం:-ప్రభవాది:-(౬౦.) తద్వి.—౧. అనేక సంవత్సరములకు:- (తె.)—పూండ్లు-పూఁడులు; ౨. (తె.)—మునియేఁడు-మున్నేఁడు: ౩. త్రిపుసంవత్సరము; ౪.శకము; ౫ (తె.)—నిరుడు; ౬. (తె.)—అయిందా; ౭. (తె.)—హోలుసాలు; ౮. (తె.)—తిస్సాలా; ౯. వసంతఋతువునకు:- అవతారము, కామలము: (చూ, మాసద్వయము); ౧౦. శ్రావణమాసమునకు:- శ్రావణికము; ౧౧. సంవత్సరము లయిదు విధములు:— ౧. చాంద్ర మానాబ్దము; ౨. నాక్షత్రమానాబ్దము; ౩. సౌరమానాబ్దము, ౪. బార్హస్పత్యమానాబ్దము; ౫. సావనమానాబ్దను. ఇత్యాది.

సంవత్సరీకము, వా.సం.వి.అ.న. చచ్చిన వారింగూర్చి సంవత్సరాంతమునఁజేయు శ్రాద్ధకర్మము: చూ, సాంవత్సరికము.

సంవననము, సం. వి. అ. న. రూ-సంవదవము:చూ,వశక్రియ.

సంవరము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ శంబము. 1–2–3–4.

సంవర్తకము, సం.వి.అ.న. బలరామునినాఁగలి: చూ, హలము.

సంవర్తకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. బలరాముఁడు: చూ, హలాయుధుఁడు.

సంవర్తనము, అం: చూ, అస్త్రములు.

సంవర్తస్మృతి, అం: చూ, మూలస్మృతులు.

సంవర్తము, సం. వి. అ. పుం. 1. కల్పము, కల్పాంతము, క్షయము, ప్రలము-ప్రళయము, యుగాంతము, విలయము. తద్వి.—యుగాంతము, మహాప్రళయము; 1. ఒకానొక మేఘము: చూ, మేఘము. 1; 3. అక్షము, అవహేతము, కరిసంవర్తకము,కర్షఫలము, కలి,కలిందము,కలిద్రుమము, కల్కము, కల్కి, తుషము, భూతావాసము,రోమహర్షణము, విభీతకము, హార్యము. (తె.)–తాండ్ర-తాఁడి–తాఁడె*; అం. 4: చూ, మేఘములు.

సంవర్తిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్రొత్తతామర పూఱేకు, రూ-సంవృత్తిక, ణ, నవదళము. (తె.)–కచ్చు,తామఱేకు,పూరేకు-పూఱేకు, రేక-రేకు-ఱేకు: (చూ, సహస్రపత్రము.)

సంవర్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఒకముని: చూ, సన్న్యాసి.

సంవర్థించు, సం. ప్రే:-వర్థించు. (తె.)—పెంచు—పెనుచు.

సంవర్థితము, సం. విణ, ఉపబృంహితము.

సంవసథము, సం. వి. అ. పుం. గ్రామము. (తె.)—ఊరు: చూ, సీమ (1) (దేశములు.)

సంవహము, అం: చూ, వాయువులు.

సంవాదము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సమాచారము 2; వా. 2, వాదము. (తె.)—మల్లగుల్లము, వాదు, వాదులాట.

సంవాహకుఁడు, సం. వి. అ. పుం:- అంగమర్దుఁడు–అంగమర్దకుఁడు-అంగమర్ది.

సంవాహనము, సం. వి. అ. న. 1:- అంగమర్దనము, అంగమర్దము, ప్రైషము, మర్దనము. (తె.)—పట్టుట, పిండి పీఁచు, పిసుకుట: (చూ, సమ్మర్దము); 2. చక్కఁగా మోసికొనిపోవుట.

సంవిత్తి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తెలివి: చూ, హృల్లేఖము. 2; 2: చూ, సమాచారము. 2.

సంవిత్తు, సం. వి, ద్. స్త్రీ. 1: చూ, సంవిత్తి. 1: 2. పేరు: చూ, సంకేతము. 1; 3. పంతము: చూ, స్పర్ధ. 4; 4: చూ, సమ్మతి. 1; 5. ఆచారము: చూ, సమయము. 2; 6: చూ, యుద్ధము; 7. సంభాషణము: చూ, శబ్దము. 2,

సందల్లుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-సౌవిదల్లుఁడు.

సంవిభాగించు, సం. స. క్రి:- విభాగించు, భాగించు, భజించు-సంభజించు. (తె.)—పంచు-పనుచు, పాలుగొను-పాల్గొను, పాలుపుచ్చు, పాలువెట్టు, విగడించు, వేఱుపఱచు.

సంవీక్షించు, సం. స. క్రి:- సముద్వీక్షించు: చూ, వీక్షించు.

సంవీక్షణము, సం. విణ: చూ, సమీక్షణము. 2.

సంవీతము, సం. వి. అ. న.1.హారమువలెవేసికొన్న జందెము: చూ, యజ్ఞసూత్రము; విణ. 2. చుట్టుకొనఁబడినది: చూ, సంవృతము.

సంవృతము, సం. విణ. అవనద్ధము, చుట్టుకొనఁబడినది, అవకుంఠితము, అప్రావృతము, ఆవృతము, ఉద్వేష్టితము,

నివాశితము, పరిగణితము, పరిక్షిప్తము, పరివృతము, వరీతము, మాసరము, రుద్ధము, వలయితము, వలితము, విశ్వతోముఖము, వృత్తము, వేష్టితము, వ్యాప్తము, వ్యావృతము—వ్యావృత్తము, సంపూర్ణము, సంవీతము. తద్వి.—౧. చుట్టుటకు:- ఆక్షిము, అభివ్యాప్తి, అవకుంఠనము, అశనము, అశ, అశము, ఉద్వేష్టనము, ప్రచారము, ప్రదక్షిణము, ప్రసరము-ప్రసారము, ప్రసర్పణము, ప్రావరణము, వ్యాపకము, వ్యాపనము, వ్యాప్తి, వ్యావర్తనము, హిండనము. అవ్య.—అపి. (తె)—అవఘళము, చుట్టు, చుట్టుట, చుట్టుదల, నెరపు-నెఱపు, నెరవు-నెఱవు, పంచారము, పటవణి, సరవు, పసరింపు, పసరు, వయిపాటు—పైపాటు, పెనఁకువ—పెనుఁకువ, పిసాళము, పొలపము, పొలయక, మలక, ముసుఁగు-ముసుఁగుడు. (చూ, వ్యవధానము.3); ౨. చుట్టుకొనుటకు:- పరివేష్టనము, పరివేశము-పరివేషము, ప్రదక్షిణము, వరణము, నివర్తనము, వర్తి, వేల్లనము, వేష్టనము. (తె.)—పరి వలచుట్టు, వలను; ౩. చుట్టుకొనివచ్చుటకు:-పరిక్రియ, పరిసర్పము, పరిసర్య, వరివర్తనము—పరివర్తము—పరీవర్తము, పరిసారము-పరీసారము; ౪. చుట్టుకొనియుండుటకు:- పరిక్షేపము; ౫. వ్యాపింపఁదగినది అనుటకు:- వ్యాపనీయము, వ్యాప్యము; ౬. ధూళి మొదలగు వానిచే కప్పఁబడినది అనుటకు:- గుంఠితము, రూషితము; ౭. అంతట వ్యాపించుటకు, ప్రసరణము, శిబిరము, సమూర్ఛనము. (తె.)—పచరింపు; ౮. దొరలుచు చేయు ప్రదక్షిణమునకు:- అంగప్రదక్షిణము; ౯. పైఁబడుటకు:- అవపాతము.

సంవృత్తిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ-సంవర్తిక.

సంవృద్ధి, సం. వి. ఇ. పుం. చక్కఁగా పెరుగుట: చూ, ఉపబృంహణము.

సంవేగము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సంభ్రమము.

సంవేదము, సం. వి. అ. పుం. 1. సుఖదుఃఖాదులను తెలిసికొనుట: చూ, రూ-వేదన; 2. వాది ప్రతివాదుల పరస్పర ప్రాగల్భ్యము.

సంవేశము, సం. వి. అ. పుం. 1. పీఠము: చూ, సింహాసనము. 1; 2. నిద్ర: చూ, స్వప్నము; 3: చూ, సంభ్రమము,

సంవేశివి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ): చూ, మొగసాల.1-2-3 (చూ, సదనము 1)

సంవ్యానము, సం వి. అ. న. 1. ఉత్తరీయము: చూ, వస్త్రము; 2. బట్ట: చూ, వస్త్రము.

సంశప్తకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. తిరుగనవి ఒట్టుఁ బెట్టుకొని యుద్ధము చేయువాఁడు: రూ-సంసప్తకుఁడు.

సంశయము, సం. వి. అ. పుం. 1. అనుమానము, త్రుటి, ద్వాపరము, భ్రమ, యుతకము, లింగము, విచికిత్స, వితర్కము, విశయము, శంక, సందేహము. (అవ్య.) అపి, అభో, ఆ, అహో, కిన్ను, కిముత. (తె.)—అండ, అవుకు, అరగలి, అరమర-అఱమర-అఱమఱ-అరమరిక—అఱమరిక—అఱమఱిక—అరమరము, అవుకు-ఔకు, ఉరియాట, గుమాను, నొడలదొంతి, పానలు, మలికితము, మెర మెర, వెడజాణతనము, సందియము. (అవ్య.) అ, అకొ-అకో, ఒకొ-ఒకో, ఒక్కొ-ఒక్కో, ఓ, అబె-అబే, అటొ-అటో, ఈఁ, అం. 2: చూ, అర్థదోషములు.

సశంయాత్మావినశ్యతి, న్యా స్థిరమతిలేని వాఁడు చెడిపోవునుడు.

సంశయాపన్న మానసుఁడు, సం. విణ: చూ, సాంశయికుఁ.

సంశయార్థకములు, అం. "అకో, ఏమో, ఒకో-ఒక్కో, ఓ, కాఁబోలు, నల్లవో." అనునవి.

సంశయాళువు, సం. విణ. (ఉ): చూ, సాంశయికుఁడు.

సంశయించు, సం. అ. క్రి. అనుమానించు, వితర్కించు, శంకించు, సందేహించు. (మి)అనుమానపడు. (తె.)—అంజాయించు, అంజు, అరగలిగొను, మెరమెరపడు, సందియపడు.

సంశయిత, సం. విణ. సంశయించువాఁడు.

సంశ్రయము, సం వి.అ.పుం.ఆశ్రయము: చూ, సన్నిధానము.2.

సంశ్రయించు, సం. స. క్రి: చూ, ప్రాపుగొను.

సంశ్రవణీయము, సం. విణ: చూ, శ్రవణీయము.

సంశ్రవము, సం. వి. అ. పుం అంగీకారము: చూ, సమ్మతి.1.

సంశ్రితము, సం. విణ. ఆశ్రయింపఁబడినది.

సంశ్రుతము, సం.విణ.అంగీకరింపఁబడినది: చూ, స్వీకృతము.1.

సంశ్లిష్టము, సం. విణ. కౌఁగిలింపఁబడినది, సంశ్లేషింపఁబడినది.

సంశ్లేషమగు, సం. స. క్రి: చూ, సంయుక్తమగు.

సంశ్లేషము, సం. వి. అ. పుం. 1: అంకపరివర్తనము, అంకపాలి-అంకపాళి-అంకపాళిక, అంగపాలి-అంగపాళి, ఆలింగనము, ఆశ్లేషము, ఉపగూహనము, కోలము, క్రోడీకరణము, క్రోడీకృతి, డిండీరము, పరిరంభము, పరిష్వంగము, లయము. శ్లిష, హేల (శి). (అప్య) ఆఙ్. (తె.)-కవుఁగిలి-కౌఁగిలి—కవుఁగిలింత — కౌఁగిలింత, కవుఁగిలింపు — కౌఁగిలింపు, లంకియ—లంకె. తద్వి.—౧. కట్యాశ్లిష్టకము, ౨. క్షీరనీరము; ౩. కుస్తిష్కము; ౪: చూ, ఆలింగనములు; ౫. ఊరూపగూహనము; అం. 2. (భిన్నహల్లుల సంయోగము): చూ, హస్తక్రియలు.

సంశ్లేషించు, సం స. క్రి; (తె.)- అలము, కవుఁగిలించు—కౌఁగిలించు.

సంసక్తము, సం. విణ. కదిసినది, పొందఁబడినది: అంచితము, అంజసము, అధిగతము, అనుగతము, అపటాంతరము—అపదాంతరము, అభిగతము, అవగతము, అవాప్తము, అవ్యవహితము, అగతము, ఆత్తము, ఆనీతము, ఆపన్నము, ఆపితము, ఆప్తము, ఆసాదితము, ఇతము, ఉదూఢము, ఉపలబ్ధము, ఉపాగతము, ఉపాత్తము, ఉపపన్నము, ఊఢము, కలితము, గృహీతము, నిర్విష్టము, పరిగణితము, పరివృతము, ప్రణహితము—ప్రణిహితము, ప్రాప్తము, భావితము, భూతము, లబ్ధము, వాహసము, విత్తము, విన్నము, వ్యాప్తము, సక్తము, సనాథము. (వి). అధిగమము, కలన, వ్యాప్తి, సమధిగమము, సమన్వితము. (తె.)-(వి): అందుబడి, నెరవు, పొందుట, పొందుపాటు, పొలపము. తద్వి.—౧. పొందినది — సమాగతము; ౨. పొందఁదగినది: —చూ,

లభ్యము. 1; ౩. పొందింపఁబడినది: చూ, పీతము. 3; ౪. కూడుకొన్నది: చూ, సహితము; ౫. కూడఁబెట్టఁబడినది: పృక్తము, సంచితము; ౬. లోపలభావింపఁబడినది: అంతర్భావితము.

సంసక్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కదియిక, చేరిక: చూ, సంయోగము.

సంసక్తుఁడు, సం. విణ: చూ, శాశిత.

సంసత్తు, సం. వి. ద్. స్త్రీ. కొలువుకూటము: చూ, సభ 2.

సంసప్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ రూ-సంశప్తుఁడు.

సంసరణము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, సంసారము; 2. బాట: చూ, సృతి. 1 (మార్గము. 1.); 3. పట్టణమునుండి వెడలుట; 4. గవను, కసవు: చూ, హరిత. 1 (తృణము. 1.); 5. ఇఱుకు లేక దండునడచుట; 6 యుద్ధప్రారంభము.

సంసరించు, సం. అ. క్రి. పుట్టు: చూ, సంభవించు.

సంసర్గజాదోషగుణాభవంతి, న్యా. దోషములను గుణములను సహవాసమువలనఁగలుగును.

సంసర్గము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సంబంధము. 1; 2. చేరిక, సంసృష్టి: చూ. సంయోగము.

సంసారగురువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.

సంసారము, సం.వి. అ. పుం 1. (రూ-సంసరము-సంశరము) ఆలుబిడ్డల తోడియునికి (చూ, సంతతి. 1.): అజవంజవము, కష్టకారము, కుటుంబము, దుఃఖము, పునర్భవము, ప్రపంచము, భవము, లోకము, సంతానము, సంసరణము, సంసృతి. (తె.)-ఇల్లడ-ఇల్లడము, కాఁపురము, లంబి-లంబీ-లెంబి, విడిమట్టు; 2. పుట్టుక: చూ, సంభవము. 1.

సంసారి, సం. వి. న్. పుం. సంసారముగల గృహస్థు. (చూ, యజమానుఁడు.)

సంసిద్ధి. సం. వి. ఇ స్త్రీ. 1: చూ, సమయము. 1.

సంసృతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, సంసారము. 1.

సంసృష్టము, సం. విణ. 1. సంసర్గమునొందినది, కలిసినది: కదంబకము, కదంబము, కబరము, కరంబము, కరంబితము, కలసము, మిశ్రము, మిశ్రితము, మిళితము; (తె. ప) కలపము; 2. వస్త్రములోనగువానిచే శోధింపఁబడినది: చూ, శోధితము.

సంసృష్టి, సం. వి. ఇ స్త్రీ. 1. తిలతండులములు కలిసినవిధమునయైన అర్థాలంకారముయొక్క పరస్పరసంబంధము: సంబంధము; 2. సంసర్గము: చూ, సంయోగము; అం. 3: చూ, రసవదలంకారములు.

సంస్కరించు, సం. స. క్రి.దిద్దు: చూ, సవరించు. 2; 1. పక్వముచేయు: (తె.)- వండు. తద్వి.—కూరాకు సీల్లి గురపొల్లించి వండుటకు.—(తె)- (వి) పొరఁటు; 3. (శవమును) దహనముచేయు; 4 శుద్ధిచేయు.

సంస్కారము, సం. వి. అ. పుం. 1. గంధమాల్యాదులచేత వస్త్రతాంబూలాదులయొక్క సంస్కారము: అధివాసము. (తె.)- చక్కఁజేయుట; తద్వి.—సంస్కరింపఁబడినది:- అభిసీరము 2.(శవమును)దహనముచేయుట:. సంస్క్రియ. తద్వి.— మృతిసంస్కారమునకు., సాధనము; 3. అనుభూతార్థస్మృతి; 4: చూ, సంకల్పము.1. 5. పాకము: చూ, సూపకారము; 6: చూ, ప్రతియత్నము; 7. అధికారము. (తె.)- తాలింపు: చూ, సొతాళింపు; అం. 8: చూ, బౌద్ధశాస్త్రస్కంధములు.

సంస్కారములు, 1 (దశవిధసంస్కారములు); గర్భాధానము, పుంసవనము, సీమంతము, జాతకర్మము, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, కర్ణవేధనము, కేశఖండనము, అక్షరస్వీకరణము, ఉపనయనము (10); 2: తాపము, పుండ్రము, నామము, మంత్రము, వైష్ణవేష్టి. (5).

సంస్కృతభవము, అం: చూ, ప్రాకృతము.

సంస్కృతము. సం. వి. అ. న. 1. వేలుపుబాస, దేవభాష: చూ, భాషలు (చూ, ఉపవిద్యలు) తద్వి.—భోటజభాషకు.—మాంగళి; విణ. 2. చక్కఁగాచేయఁబడినది; 3. చక్కఁజేయఁబడినది; 4. అలంకరింపఁబడినది; 5. వ్యాకరణశిక్షితమైనది; 6. పక్వముచేయఁబడినది, తాలితోఁబెనచినది: (ఉత్తప్తము-(తె)-పొనఁటినది-పొరఁటినది. కయిమాలోనగు వానిచేత సొతాళింపఁబడినది; 8: చూ, శైక్ష్యము; అం. 9: చూ, వ్యాకరణములు; 10: చూ, భాషలు.

సంస్కృతసమము, అం: చూ, ప్రాకృతము.

సంస్క్రియ, సం. వి. అ. స్త్రీ. చక్కఁజేయుట; 2. (శవమును) దహనముచేయుట: చూ, సంస్కారము. 2.

సంస్తంభించు, సం. స. క్రి: చూ, స్తంభించు.

సంస్తరము, సం. వి. అ. పుం. 1. చిగుళ్లలోనగు వానిచేత నేర్పఱుపఁబడినపడక: చూ, సెజ్జ; 2 యజ్ఞము: చూ, హోమము. (యజ్ఞము).

సంస్తవము, సం. విణ. 1: పరిచయము, పరిచితి, ప్రణయము, ప్రతీతి, విభావము. (తె.)- ఎఱుక, నెలవు-నెళవు, పాతలికము. తద్వి.- (విణ) పరిచితము; 2. చక్కనిస్తుతి.

సంస్తావము, సం. వి. అ. పుం. 1. యజ్ఞములయందు బ్రాహ్మణులు వేదముబుక్కులు చెప్పెడిచోటు: చూ, స్థానము. 1; 2. యజ్ఞములయందు బ్రాహ్మణులు వేదముబుక్కలనుచెప్పుట.

సంస్త్యయము, సం. వి. అ. పుం. (రూ-సంస్త్యాయము) 1. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1; 2: చూ, సన్నివేశము. 1.

సంస్త్యాయము, సం. వి. అ. పుం. —పై.—; 3. విరివి: చూ, హేరాళము; 4: చూ, సమూహము.

సంస్థ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఉనికి: చూ, స్థానము. 1; 2. మర్యాద, ధారణ, స్థితి: చూ, స్థితి 3; 3. నాశము: అంతము, అత్యయము, అపచితి, అవధ్వంసము, అవలోపము, అవసాయము, అవసాదము, ఉపహతి క్షి, క్షయము, క్షితి, ధ్వంసము, నాశము, నిధనము, నిరోధము, నిర్వాణము, నిష్ఠ, పరాభవము, ప్రధ్వంసము, రుజ, లయము, విగమము, విధ్వంసము, వినాశము. (అవ్య) అతి. (తె.)— ఒబ్బిడి, కాడు, చాఁగఱ, చేటు, తలమాటు, తెగుదల, తొమ్మాడు, త్రుంగుడు, నిప్పచ్చు—నిప్పచ్చరము, పలాములు, పాచు, పెంపు, పొలియిక, పోకడ, రుత్త, వమ్ము, వేరువిత్తు

(చూ, సేగి.4), (౧) దేహనాశమునకు:— అంగభంగము; 4. చావు: చూ, సావు; 5. పోలిక: చూ, సమానము. 2; అం. 6: చూ, తానములు (నిహీనతానములు).

సంస్థాత, సం. విణ. చక్కఁగా నిలుచుండువాఁడు.

సంస్థానము, సం. వి. అ న. 1. ఊరిచుట్టునుండుబయలు: చూ, సన్నివేశము. 1; 2 చతుష్పథము: చూ, స్మృతి. 1 (మార్గము. 1-౧౨.); 3. చావు: చూ, సావు; 4: చూ, స్వరూపము.

సంస్థితము, సం. విణ. 1. చచ్చినది: పరేతము, ప్రమీతము, ప్రాప్తపంచత్వము, ప్రేతము, మృతము, వృత్తము, సమాప్తము. (తె.)- అగువు; 2. చక్కగాఉండినది: భాసంతము.

సంస్థితి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. చావు: చూ, సావు; 2. చక్కనియునికి: చూ, స్థానము. 1.

సంస్థితుఁడు. సం. విణ. చనిపోయినవాఁడు: చూ. శవము. 2.

సంస్పర్శ, సం. వి. అ. స్త్రీ. అధారి—అధారిక, కపికచ్ఛుపలోపమము, ఖదిరవల్లి, ఖాతకము, గుచ్ఛపత్రము, చక్రవర్తిని, జంతుకృత్తు-జతుకృత్తు, జతుక, జతూక, జననీ, జని, జనూక, తరక, దారి, దార్వి, ధాయ్యా, ధారి, ధార్యా, ముచపత్ర, ముర్మురి. రజని. (తె.)—కోరింద—కోరిందె-కోరెంద, కోరిందపొద*.

సంస్పర్శము, సం.వి.అ.పుం.చక్కనిస్పర్శము:చూ,స్పర్శము 1.

సంస్పృశించు, సం. స. క్రి. తాఁకు: చూ. స్పృశించు.

సంస్ఫాలము, సం. వి. అ. పుం. మగిగొర్రె: చూ, మేషము.1.

సంస్ఫోటము, సం. వి. అ. పుం: చూ, యుద్ధము.

సంహతము, సం. విణ. 1. చక్కఁగాఁ జేరినది; 2. దృఢసంయోగముగలది: దృఢసంధి; అం. 3: చూ. చిటుకక్రియలు; 4: చూ, ఏకవింశతి స్థానకములు

సంహతలము, సం. వి. అ. పుం. రూ-సింహతలము మొగ్గిక్కటకు వ్రేళ్ళుచాఁచి కూర్చినచేదోయి: చూ, హస్తము. 1.

సంహతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, సమూహము.

సంహననము, సం. వి. అ. న. మేను: చూ, శరీరము.

సంహరణము, సం. వి. అ. న. చంపుట: చూ, హింస. 1.

సంహరించు, సం. స. క్రి. చంపు: ఆఘాతించు, ఘాతించు, ప్రోక్షించు, వధించు, విఘాతించు, విశసించు, సమాప్తించు, హింసించు. (తె.)—కడపు, కసిమసగు, కూలుచు-కూల్చు, కెడపు, గావుపట్టు, చంపు-సంపు, చక్కడుచు, చక్కాడు, చట్టలుచీరు, చదుపు, చదుము, చాగలుగొట్టు, చావఁజూచు, చిలుకుమార్చు, చెండు, తునుము—తున్కు, తునుమాడు—తున్మాడు, తూలించు, తెగఁజూచు, తేలుచు—తేర్చు, త్రుంచు, త్రుస్లడంచు, త్రెక్కొను, త్రెక్కోలుకొను, త్రోచు, దునుము, దోయుచు—దోయ్చు, నామమడఁచు, నిగ్గాడు, నులుపు, నులుము-నులుమాడు, నులుముచేయు, నలుము, నేలఁగలుపు, పగడెంచు, పరిమాలుచు-పరిమార్చు, పించుమన్నిగొను, పీఁచమణఁచు, పెంపెరలాడు, పెంపు, పొగరుమాన్చు, పొడవడచు, పొరిగొను, పొరిమారుచు-పొరిమార్చు-పొరిమాలుచు-పొరిమాలుచు—పొరిమాల్చు, పొరిపుచ్చు—పొరిపుచ్చు, బలిపెట్టు, బలివారు, మగియించు, మట్టుపెట్టు, మడియించు, మడుపు, మదమడచు, మన్నిగొను, మారిమసలు, వడిపెట్టు, వడివేయు, వేఁటలాడు, వేఁటాడు, సదమదమొనర్చు, సదమదముసేయు, సరిగొను, సరిపెట్టు.

సంహర్త, సం. విణ: చూ, సంహారకుఁడు.

సంహారకుఁడు, సం. విణ ఆజమారుఁడు, ఆఘాతుఁడు, కొటికుఁడు, ఖట్టికుఁడు, మాంసికుఁడు, వైతంసికుఁడు, సంహర్త. (తె.)— కటిక-కట్టిక, కటికవాఁడు-కటికివాఁడు, కసాయి, వేఁటకాఁడు, సూనకాఁడు, సూనరి.

సంహారము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సంహరణము; 2. ఒకానొకనరకము: చూ, నరకములు తద్వి:— నరకమునకు:-కుజము, దుర్గతి, నరకము, నారకము, నిరయము, వీచి, సంఘాతము. (తె.)-బిద్ద-బిద్దె, బిస్త, రౌరవము, రోవరము

సంహిత, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. వర్ణసంయోగము; 2 వేదమునందు కొంతభాగము. "తైత్తిరీయసంహిత": చూ, వేదము; 3: చూ, శాస్త్రము; విణ. 4. సంధింపఁబడినది.

సంహితలు, అం. వ్యాస, శుక, వసిష్ఠసంహితలు. (3)

సంహూతి, సం. వి. ఇ స్త్రీ అనేకులుచేరిపిలిచినపిలుపు: చూ, హూతి.

సంహృతము, సం. విణ. సంపాదింపఁబడినది.

సంహృతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, సంహరణము.

సకర్మకకర్తృప్రయోగము, అం: చూ, ప్రయోగము.

సకలము, సం. విణ. 1: చూ, సర్వము; 2. కలరోఁగూడినది; తద్వి:-కలఁతపెట్టఁబడినది: క్షుబ్ధము, క్షోభితము, అనచ్ఛము, ఉద్వేజితము. (తె)— గజిబిజి.

సకలాతు, దే. వి. రూ—సకళాతు. 1 మేలైనకంబళి: చూ, సాహూకము. (రల్లకము); వా. 2: చూ, జంత.

సకలాత్మ, అం: చూ, ఆత్మలు.

సకళాతు, దే. వి: చూ, రూ—సకలాతు. 1—2.

సకి, వై. వి. రూ—సకియ=సఖి. 1. చెలికత్తె: చూ, సఖి. 1; 2. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.

సకిన, వై. వి. 1. =శకున. రూ—సగిన. వసు. 6, అ. 74: చూ, సకినంపుఁబులుఁగు; 2. కీచుఁకీచు మనుధ్వని: చూ, స్వరము. 2; 3. బొమ్మ. (బొమ్మకును బొమ్మలలోపి రకములకును): చూ, హరిణి. 3; 4. కీఁచుబిళ్ల: చూ, సురమాలి (లోడు. 2—౨.)

సకినంపుఁబక్కి, వై. వి =శకునపక్షి: చూ, సకినంపుఁబులుఁగు.

సకినంపుఁబులుఁగు, ద్వ. వి:- గుబిలి-గుమిలి, గుబ్బలికాఁడు—గుబ్బిలికాఁడు, చిలుతగూబ-చిలుగూబ, డబ్బు, పగిటిచీఁకు, పయిఁడికంటి-పయిఁడికంటె—పైఁడికంటి—పసిఁడికంటి—

—పసిఁడికంటె, బంగారుకంటి, సకినంపుఁబక్కి, సకిన—పగిన, సకినాలపులుఁగు .(సం)—కనకాక్షి, గృహమాచిక, జతుని, నిశాచరి, నిశాటనము, పింగళ, శకునము. తద్వి—౧. గుడ్లగూబకు:- కొరడు, కోటఁడు, గుడ్ల, గుబ్బలి, గుడ్లగూబ-గ్రుడ్లగూబ, గబ గూబ, పగలుగానని పుల్గు, పలుగు పిట్ట, పవటిగుడ్డిగూబ, పులుఁగు, పులుఁగుపిట్ట, పెద్ద పులుఁగు, బుఁడ్రము. బుడ్రేవు (బుడ్రేక). (సం.)--ఉలూకము, కాకభీరువు, కాకరుకము-కాకరూకము-కాకలూకము, కాకారి, కాకోదరము, కౌశికము, ఖరచ్ఛదము, ఘు, ఘుర్ఘరకము-ఘుర్ఘరము, ఘుర్పరకము, ఘూకము, ఘోరదర్శనము, దివాంధము, దివాభీతము, నక్తంచరము, నక్తకము, పేచకము, హిక్క; ౨. నల్లగుడ్లగూబకు:- కృతమాలకము-కృతమూలకము; ౩. గుడ్లగూబగ్రుడ్డునకు:-(సం.)—వీరకము; ౪. గుడ్లగూబల గుంపు:- (సం.)—ఉలూకిని, ఔలూకము,

సకినము, వై. వి. = శకున. 1: చూ, శకునము. 1; 2. శుభాశుభసూచక వాక్కు: చూ, శబ్దము. 2.

సకినలమంచము, ద్వ వి. రూ-సకినెలమంచము, రవమంచము: చూ, శయ్య. 1.

సకినాలపులుఁగు, ద్వ. వి: చూ, సకినంపుఁబులుఁగు.

సకినెలమంచము, ద్వ. వి: చూ. రూ-సకినలమంచము.

సకియ, వై. వి, = సఖి: చూ, రూ-సకి. వసు 3, అ. 117.

సకిరింత, దే. వి. గుఱ్ఱపుకూఁత, (రూ-సకిలింత-సకిలింపు-సకిలింత): చూ, హేష (స్వరము. 2.)

సకిలించు, దే. అ. క్రి: చూ, హేషించు.

సకిలింత, దే. వి: చూ, రూ-సకిరింత.

సకిలింపు, దే. వి.—పై—ఆం, భా. ద్వి. 197.

సకుఁడు, వై. వి. = సఖ: చూ, స్నేహితుఁడు.

సకృత్ప్రజము, సం. వి అ. పుం. 1. కాకి:- అఘాయువు, అన్యవాహము, అరిష్టము, అస్వపుట్, ఆత్మఘోషము, ఉత్క్రోశము, ఉలూకారి, ఏకదృష్టి, ఏకాక్షము, కంటకము, కటఖాదకము, కరటము, కాకము, కాణము, కాణుకము, కులింగము, కృష్ణము, కౌశికారాతి, గూఢమైధునము. గృహబలిభుక్కు, ఘూకారి, చిరజీవి, చిరాయువు, దీర్ఘాయువు, ద్రోణము, ద్వికము, ధ్వాంక్షము, నాలిజంఘము, పరభృత్తు, పికవర్ధనము, శునము, బలము, బలిపుష్టము, బలిభుక్కు, బలుఁడు, మౌకలి-మౌద్గలి, వాయసము, వికము, సూచకము. (తె.)—కాకి, గమికాఁడు-గుమికాఁడు, మెల్లకంటి. తద్వి.—౧. ఆతాపి. (తె.)—అళ్లకోస, ముదికాకి; ౨: కురుకము, శకుంతము. (తె.)—చెమరు—చెమరుఁగాకి—చెముడుకాకి-చెమురుకాకి—చెమర్కాకి; ౩. అద్రికాకము, వాద్రోణవాయసము, శైలజకాకము. (తె.)—కొండకాకి; ౪. పిచులము, ప్లవము, మద్గువు (తె.)—నీరుకాకి; ౫. అనురము, ఐంద్రము, కాకాలము-కాకోలము, కృష్ణకాకము, క్రూరరావి, ద్రోణకాకము, ద్రోణము, వృద్ధకాకము (తె.)—బొంతకాకి, మాలకాకి; ౬. ఋషీతకము, కాణము, ధూంక్ష్మము (తె.)—తెలికాకి, తెల్లకాకి, పాలకాకి; ౭. కాకుల గుంపునకు:- కాకము

సక్తఫల, సం. వి. అ. స్త్రీ. జమ్మి*: చూ, శమి. 1.

సక్తమగు, మి. స. క్రి:- అధిగమించు, ఆసాదించు, సక్తీభవించు, గ్రహించు, పరిగ్రహించు, నిర్వహిల్లు, ప్రాపించు-ప్రాప్తించు, లయించు, సంగమించు, సంయుక్తమగు, సాళగించు. (తె.)—అంటు, అందించు, అందికొను-అందుకొను, అందు, అగు-అవు-ఔ, అగుదెంచు, అతుకు-అదుకు, అత్తు-హత్తు, అత్తుకొను, ఊను, ఎనయు, ఎయిదు—ఎయ్దు, ఎలయు, ఏలు, ఏలుకొను, ఒంటు, ఒంటుకొను, ఒందు, ఒలయు, కదియు, కను, కలయఁబడు, కళయు—కలియు, కనవడు, కలుగు—కల్గు-కలువు, కాంచు, కూడు, కూరు, కొఱలు, క్రిక్కిఱియు, గెబ్బు, చను—సను, చెందు, చేరు, తారుకొను—తార్కొను, తొడరు, దనియు, దనుకు-దన్కు, దూఁకొను, దొఱయు, నయించు, పడయు, పడయు, పాటించు, పెనఁగు, పెరయు-బెరయు, పొందించు, పొందు, పొరయు—పొఱయు, ప్రబ్బు, మెలఁగు, మెలయు, మేకొను, మేళగించు—మేళవించు, సందుకొను. తద్వి.—౧: చూ, సంక్రమించు. 2; ౨. భాగ్యముపొందు:(తె.)-కను.

సక్తము, సం. విణ. ఒకటతగిలినది(మనసు) చూ, సంసక్తము.

సక్తువు, సం. వి. ఉ. పుం.=సత్తు. పేలపిండి: చూ సాదము(1)

సక్రమము, సం. వి. అ. పుం. క్రమము తప్పకుండుట. (వ్యతిరేకము అక్రమము.)

సక్థి, సం. వి. ఇ. న. 1: చూ, తొడ. తద్వి.—౧ తొడమీఁది వెలుపలిభాగము. (తె.)—జబ్బ; ౨. ఊరుమూల దేశము. (తె.)—ఉండె.

సఖి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. = సకియ. (చూ, స్త్రీ); న్. పుం. 2: చూ, స్నేహితుఁడు; 3: చూ, సహాయుఁడు; అం. 4: చూ, దూతీచతుష్టయము; 5: చూ, నాయికులు.

సఖుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1.=సకుఁడు: చూ, స్నేహితుఁడు; 2: చూ, సహాయుఁడు.

సఖ్యము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, స్నేహము; 2. సాప్తపదీనము: చూ, సంధి. 2; అం. 3: చూ, భక్తి లక్షణములు.

సగంధుఁడు, సం.వి. అ.పుం. 1. = సంగడీఁడు : చూ, స్నేహితుఁడు; 2. అంశకుఁడు, అంశభాక్కు, అంశలుఁడు, అంశహరుఁడు, అంశహారి, కలాదుఁడు, జ్ఞాతి, దాయాదుఁడు, బంధువు, భాగస్వామి, భాగస్థుఁడు, సగోత్రుఁడు, సనాభి, స్వజనుఁడు. (తె.)—దాయ, పాలికాఁపు, పాలిచుట్టము, పాలివాఁడు. తద్వి.—౧. ఏడుతరముల లోపలి జ్ఞాతికి:- సపిండుఁడు; ౨. భాగస్థుఁడు (తె)-పాలికాఁపు; ౩. భాగము (దాయభాగము, గలవాఁడు:- అంశి. విణ. 2. గంధముతో కూఁడిన వాఁడు.

సగటు, వై. వి. 1. = శకట. చదరంగమునందు శకటము,

శకటు, ద్యూతశకటము: చూ, శకటము, 2; 2. రూ—సగుటు, సరాసరి

సగటుసుమారు, వా. అవ్య. సరాసరి కంటె హెచ్చు.

సగటురమారమి, వా. అవ్య. సరాసరికి కొద్ది హెచ్చుతగ్గు.

సగణము, అం. (2 లఘువులు + 1 గురువు) "వరదా": చూ, అష్టగణ లక్షణము.

సగతు, దే. వి. గుజ్జుపు పల్లము మీఁద కెంపులు చిగుళ్లను, పచ్చలుఆకులును, రవలుపూవులునుగాసంతరించియేర్పఱచిన బంగారు తీఁగ మోడిపని. (చూ, ఉల్లారు.)

సగము, వై. వి. = సామి. (దీనికి వృత్తియందు హల్లు పరమగుచో వికల్పముగ నంత్యవర్ణ లోపము "సగపాలు".) రూ-సవము-సాము-సాబాలు-సావాలు, అద్ద-అద్దము, అర-అఱ. (సం.)—అర్థము. సమాంశము. తద్వి —౧. కొంత భాగమునకు:- (సం)—ఊనము, ఖండము.

సగర్భ్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఒకతల్లికడుపునఁ బుట్టిన తోఁబుట్టువు: చూ, సహోదరుఁడు.

సగలము, అం. (స + గల) "పరమావాస": చూ, ఉపగణములు.

సగిన, వై. వి. = శకున: చూ, రూ-సకిన.

సగిలించు, దే, అ. క్రి: చూ, రూ-సకిలించు.

సగిలింత, దే. వి: చూ, రూ-సకిలింత.

సగుటు, దే. వి: చూ, రూ-సగటు. 2.

సగుణజపము, అం: చూ, నియమములు.

సగోత్రుఁడు, సం వి. అ. పుం జ్ఞాతి: చూ, సగంధుఁడు. 2.

సగోత్రులు, అం: చూ, జ్ఞాతులు.

సగ్గారి, వై. వి = సృగాల. రూ-సగ్గాలము. నక్క: చూ, సృగాలము.

సగ్గాలము, —పై—

సంగ్గిచు, వా. స. క్రి:- అక్కళించు.

సగ్గిసముగ్గిసలు, దే. వి. బ. ఉడ్డుగుడుపు: చూ, సంగ్రమము.

సగ్గు, దే. అ. క్రి 1. అడఁగు. రూ-స్రగ్గు: చూ, స్రుక్కు. (4); 2. తగ్గు. రూ-స్రగ్గు: చూ, స్రుక్కు. (9),

సగ్గుబియ్యము, దే. వి. ఒకానొక కృత్రిమ ధాన్యము: చూ, సేసఁబ్రాలు.

సగ్గెడ, దే. వి. చెంబు: చూ, పాత్రము. 6

సగ్ధి, సం. వి, ఇ. స్త్రీ. బంతికుడుపు, రూ-సజగ్ధి: చూ, సాపాటు.

సచివుఁడు, సం. వి. అ పుం. 1. రాజసమానుఁడు: అమాత్యుఁడు, కుమారుఁడు, కుల్యుఁడు, గృహపతి, తీర్థము, తీర్థుఁడు, దివాను, ధీసచివుఁడు, నియోగి, పాత్రము, ప్రధాని, ప్రధానుండు, మంత్రి, మూర్ధాభిషిక్తుఁడు, వ్యావహారికుఁడు, శమధుఁడు. (తె.)—నిజోగి—నియోగి—నియ్యోగి, పెగడ—పెగ్గడ-ప్రగ్గడ-ప్రెగడ-ప్రెగ్గడ-ప్రెవడ, మంతిరి, మంతు, వజీరు-వజీరుఁడు-వజ్జీరు-వజ్జీరుఁడు, హేజీబు. తద్వి — ౧ బాణాసురుని మంత్రి:—కుంభాండుఁడు; ౨. బుద్ధిసహాయునకు:—అనుజీవుఁడు; ౩. విభీషణునిమంత్రి:-అనలుఁడు; ౪. రావణుని మంత్రి:—శుకుఁడు; ౫ ఉగ్రధారుస్వామిదైన మంత్రి:-శుచి; ౬: చూ, సంప్రతి; 2: చూ, స్నేహితుఁడు; 3: చూ, సహాయుఁడు. 1.

సచివులు, అం: చూ, నాయకసఖులు (నాయకులు).

సచ్చెము, దే. వి. రూ-సొచ్చెము. చిల్లరరొక్కము స్పు· పంచ. వేం. 1, ఆ. 763: చూ, శేషము. 1.

సచ్చె, దే. అ. క్రి. రూ— చచ్చె: చూ, సమయు. 1.

సచ్ఛూద్రుఁడు, సం. వి. అ పుం. తగినమంచియాచారము గలశూద్రుఁడు: చూ, శూద్రుఁడు.

సజగ్ధి. సం. వి. ఇ. (స్త్రీ): చూ, సగ్ధి.

సజాపు వా. విశ. తిన్నన.

సజాద్రాబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, ఘూర్జరబ్రాహ్మణులు.

సజ్జ. సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). 1. కవచము: చూ, వారవారణము; 2 అలంకరణము: చూ, హావణిక. 2 (భూషణము. 2.)

సజ్జిక, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). = సజ్జె. పడకిల్లు: చూ, సదనము. 1.

సజ్జిన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఏనుఁగును ఆయితము చేయునపుడు మెడనుగట్టెడి త్రాడు: చూ, హస్తి.

సజ్జనము, సం. వి, అ. న. 1. బెత్తములవారు సందడిలేక తొలఁగించుట; 2. శిబిరరక్షణకొఱకుఁ బెట్టఁబెట్టిన వెలుగులోనగునది; 3. రేవు. (చూ, రేవు. 1.)

సజ్జనుఁడు, సం. వి, అ. పుం. = ససువు. మంచికులమునందుఁ బుట్టినవాఁడు: అభిజాతుఁడు, ఆముష్యాయణుఁడు, ఆమ్నాతుఁడు, ఆర్యుఁడు, ఇజ్యుఁడు, ఉచితుఁడు; ఉచితజ్ఞుఁడు, ఉత్తమాంగుఁడు, ఉత్తముఁడు, ఉదంతుఁడు, ఉదారుఁడు, కులజుఁడు, కులసంభవుఁడు, కులికుఁడు, కులీనుఁడు, కులుఁడు, కుల్యుఁడు, కౌలేయకుఁడు — కౌలేయుఁడు, కౌల్యుఁడు, క్షేత్రుఁడు, ధనికుఁడు, పాత్రుఁడు, బీజ్యుఁడు, మహాకులుఁడు—యోగ్యుఁడు, విజ్ఞాతుఁడు, వృషాంకుఁడు, వ్యుత్పన్నుఁడు, శ్రేష్ఠి, సభ్యుఁడు, సత్కులప్రసూనుఁడు, సద్వంశోద్భవుఁడు, సాధువు, సుజనుఁడు. (తె.)—మంచి, మంచివాఁడు, లెస్సవాఁడు, ససువు, సాదు. తద్వి.—౧. శ్రేష్ఠుఁడు, హంసుఁడు; ౨. (తె.)-టంకు; ౩: (చూ, కూత్తముఁడు); ౪. సత్తముఁడు సర్వోత్తముఁడు, సాధీయసుఁడు.

సజ్జిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సజ్జాకారము.

సజ్జితము, సం. విశ. 1. కవచముతొడిగినది; 2. అలంకరింపఁబడినది: ఉపస్కృతము, పరిస్కృతము, ప్రసిద్ధము, సంస్కృతము.

సజ్జుఁడు, సం. విశ. 1. కవచముతొడిగినవాఁడు; 2. అలంకృతుఁడు, ఉదాత్తుఁడు, పరిష్కృతుఁడు, ప్రసాధితుఁడు, భూషితుఁడు, మండితుఁడు, శ్రీమంతుఁడు, శ్రీలుఁడు. (తె.)-ఒప్పిదుఁడు, కైసేఁతకాఁడు.

సజ్జ, దే. వి. 1. బుట్టు; బుట్టలరకములు.— ౧. అట్టెడ, జల్లిగంప; ౨. గూడ; ౩. గంప. (సం) కండోలకము-కండోలము; ౪ ఎఁడుపుఁదట్ట, దాఁగర, పల్లిక, బుంగ, సిబ్బి, పల్లిక. (సం) ప్రసేవము, బిలకము, స్యూతము—శ్యోతము, స్యూనము-స్యోనము; ౫. పూఁదాళి; ౬. వైష్ణవుల తిరుమణి తాటాకులబుట్టకు —గూడ, తిరుపగూడ; ౭. జంగిడి, తట్ట; వై. వి. 2. = సజ్జకా. ఆఱ, వాసగృహము: చూ, సదనము. 1;

3. పురిటిల్లు: చూ, సదనము. 1; 4. = సజ్జకా. మేడ: చూ: సదనము. 1; 5. = సజ్జమ్. యత్నము: చూ, సన్నాహము. 2; 6. గంటిచేను*: చూ, సస్యము. 1.

సజ్జకము, దే. విణ. మనోజ్ఞము, పను. 2, ఆ. 12: చూ, హృద్యము.

సజ్జకట్టు, ద్వ. వి: చూ, సన్నాహము. 2.

సజ్జకాయ, వా. వి: చూ, లింగకాయ.

సజ్జకోల, ద్వ వి. (సజ్జ+కోల) బెత్తము: చూ, వేత్రము.

సజ్జరసము, వై వి. = సర్జరస: (సం): అరాళము; కనకలోద్భవము, కలకలము, కలలజము, గళము, గాలము, బహురూపము, యక్షధూపము, సర్జరసము, సర్వరసము.

సజ్జలు, వై. వి. బ. = సర్జ, గంటెలు: చూ, ధాన్యము.

సజ్జాకారము. వై. వి. = సర్జక్షార. ఒకచెట్టునందీయు నుప్పు (సం): సర్జకాక్షారము, సర్జక్షారము: చూ, లవణము. 1-ౘ. (చూ, సౌవర్చలము).

సజ్జారము, వై. వి = సామజాగారమ్. ఏనుఁగుపాల, ఎకరా: చూ, సదనము. 1

సజ్జు. వా. వి. 1. జట్టు కొందఱుజట్టు గూడుట. "అల్లరిసజ్జు"; 2. కొన్నివస్తువుల కూడిక.

సట, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. = జట. రూ-జడ. సన్నాసులజడ: చూ, వేనలి; 2. జూలు: చూ, వెంట్రుక. 1; వై. వి. (1) కపటము; చూ, వ్యాజము. 1; వా. (2). జాఱుట: (తె.)- సడలు; (3). = శ్లథ. వదలుట: (తె) సడలు

సడ, వై. వి, 1. = శ్రద్ధ. రూ-సడ్డ: చూ, వాంఛ; దే. వి. 2. దట్టమగునాఱువరుస: తని, సడయి.

సడపు, దే. స. క్రి: (సం) అపహరించు–ఆహరించు, హారించు, (తె.)- అంకించు, అంటుకొనిపోవు, అటమటించు, అడగోలుకొను–ఒడగోలుకొను, అంచికొను, ఎత్తికొను, ఎత్తు, ఎగవేయు, ఒలుచు, కవ్వు, కొను, కొల్లకొట్టు, కొల్లగొను, కొల్లపెట్టు, కొల్లలాడు–కొల్లాడు, గిలుగాడు–గిలుబాడు, గిలుబుకొను, గిలుబుచేయు, గెబ్బు, చూఱకొను, చూఱలాడు, చూఱాడు, దాఁపరించు, దొంగిలిచు, దొంగిలు, దొద్దగొను, దోచు, నాచు, పటిగొను, ముచ్చిలించు-ముచ్చిలించు, ముచ్చిలు—ముచ్చిల్లు, లాగుకొను; (అ.క్రి) ఉలిపడు–ఒలిపడు, దోపుఁబోవు.

సడయి, దే. వి: చూ, రూ-సడ. 2.

సడలించు, వై. ప్రే: చూ, డీలించు.

సడలు, వై. వి. రూ-సళ్లు. 1. ఊచుట; 2. జాఱుట: చూ, సట (2); 3. వదలుట: చూ, సట. (3); అ. క్రి. 4: రూ-సళ్లు, అగులు–అవులు–బొలు, ఉరలు, ఊచు, ఊడు, ఒలుకు, కాలు, చిందు, డుల్లు–దొల్లు, పడు, పెకలు, ప్రిదులు, రాలు, విదురు–విదులు, (సం) గళితమగు, స్ఖలించు; 5. రూ-సళ్లు, ఊడు, జరగు–జసుగు–జాఱు, జాఱువాఱు, దిగఁబడు-దిగఁబడు, దుసికిలు–దుసికిల్లు, ప్రిదులు, విడియు, విడివడు–విడువడు; 6 రూ-సళ్ళు, ఊడు, ఉరలు ఉరలుకొను, ఊడు, జాఱు, ప్రిదులు, వదలు-వదులు, విడియు, విడివడు–విడువడు, విచ్చు, విడివోవు, విరియఁబడు, విరియఁబాఱు, విరియు, వీడు, వీడుకొను-వీడ్కొను, ప్రీలు, సడలువడు. (మి.) చ్యుతమగు (ఇట్లు సడిలు అని కొందఱు).

సడలుచు, వై. ప్రే. రూ—సడల్చు, సడలఁజేయు.

సడల్చు, —పై.—

సడలువడు, వై. అ. క్రి. 1: చూ, రూ-సడలు. 6; ప్రే 2. సడలుపఱుచు.

సడవ. దే. వి. త్రోవ: చూ, మార్గము. 1. (సడపఅనికొందఱు.)

సడి, దే. వి. 1. ఆఘోషణము: చూ, స్వరము. 2; 2 నింద: చూ, సెగ్గింపు; 3. ఆగౌరవము: ఎకసకియము-ఎకసకెము—ఎకసక్కియము-ఎకసక్కెము—ఎకిసెకియము—ఎకిసెకెము—ఎకసెక్కియము—ఎకసెక్కెము—ఎక్కసకియము—ఎక్కసకెము-ఎక్కసక్కియము-ఎక్కసక్కెము-ఎక్కసెకియము-ఎక్కసెకెము-ఎక్కసెక్కియము-ఎక్కసెక్కెము—ఒచ్చెము, బదనామి, బన్నము, నుడి-నొడి, దాడుదల. (సం) అకీర్తి, అఖ్యాతి అగౌరవము, అపకీర్తి, అపఖ్యాతి, అపప్రథ, అపయశము, అప్రతిష్ఠ, అభియోగము, అభిషంగము, అమర్యాద, అవమతి, అవమర్యాద, అవమానము, దుర్యశము, భంగము, భంగి. (సెగ్గింపునకు వర్తించునని కొందఱు.); 4. జాడ: చూ, సూచన. 1; 5. సద్దు, చప్పుడు: చూ, సడి. 1.

సడించు, దే. స. క్రి. దంచు.

సడింపులు, దే. వి. బ. 1 ఎసటిపోఁతలుగా దంచిన బియ్యము: చూ, సేసఁబ్రాలు (బియ్యము): 2: రూ—సడ్డింపులు, సాదింపులు, సడుగులు.

సడికియ, దే. వి. రూ—సడికియ్య–సడికె కుక్కమెడత్రాడు: చూ, సూత్రము. 1.

సడికియ్య, —పై.—

సడికుడక, దే. వి: చూ, భక్ష్యము.

సడికె, దే. వి: చూ, రూ—సడికియ.

సడిసన్న, వా. వి. నిర్లక్ష్యము: చూ, హేళనము.

సడుగు, దే. వి. (బ. సడుగులు): చూ, శబ్దము. 2.

సడుగులు, దే. వి. 1. —పై—; 2. కటిప్రదేశము నందలి కీళ్ళు: 3: చూ, సడింపులు 2.

సడ్డ, వై. వి. 1. = శ్రద్ధ. అక్కఱ. రూ—సడ: చూ, వాంఛ; 2. గణుతి: చూ, సూటి. 1.

సడ్డకుఁడు, వై. వి. = షడ్డక. జగిలెడు—జగిలెకాఁడు, తోడియల్లుఁడు. (సం.)— షడ్డకుఁడు.

సడ్డచేయనిది, వా. వి: చూ, చీరికిఁగొననిది.

సడ్డసేయు, వై. స. క్రి: చూ, లెక్కసేయు. 1.

సడ్డింపులు, వా. వి. బ: చూ, రూ—సడింపులు.

సణసూత్రము, సం వి. అ. న: చూ, రూ—శణసూత్రము.
సణుగు, దే వి.1.బాధ: చూ, శోకము; వా. 2: చూ. నసురు.3.
సత, వై. స.=సప్త. రూ—సత్తా: చూ, సప్తకము. 1.
సతతపసులవెంకి, ద్వ. వి. దేవగంగ. వేం, అం. 17: చూ,నది.
సతతము, సం. క్రి. విశే. అ. రూ-సంతతము. 1. ఎల్లప్పుడు. కళా. 5, అ. 194: చూ, రూ—సంతతము. 2; విశే. 2. ఎడతెగనిది: చూ, రూ—సంతతము. 2.
సతతోద్ధితము, అం: చూ, గుణములు (సత్వము, రజము, తమము ఈమూఁడుగుణములు సాత్వసస్ఫురితము, సతతోద్ధితమును భేదముల నాలువిధములగును.)
సతనాలుకలసనీదు, ద్వ. వి. సప్తజిహ్వుఁడు, అగ్ని. సాంబ. దే. 12: చూ, వహ్ని. 1.
సతనాల్కలదేజే, —వై.—
సతము, వై. వి = సతత. నిరంతరము: చూ, శాశ్వతము.
సతహామాదణి, ద్వ.వి: చూ,సూర్యుఁడు. అం, పదా. సుర.21.
సతాం సంగోహి భేషజం, న్యా. సజ్జన సహవాసము మందు; అనఁగా మందువలెఁ బనిసేయును.
సతాయించు, వా. స. క్రి. బాధించు: చూ, హింసించు. 2.
సతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పతివ్రత: చూ, సాధ్వి. 1; 2: చూ, పార్వతి; అం 3: చూ, భోగములు (అష్టభోగములు); 4: చూ, వృత్తము. 1. ("ఒకజగణము, రెండు గురువులు. 5 వ ఛందస్సు")
సతికుద్యేచిత్రమ్, న్యా. గోడయున్నచోఁ జిత్తరువును వ్రాయ వచ్చును."వెంౘ్రుకలున్నచోనేమఁడిమైననువేయవచ్చును." అని ఆంధ్రభాషీయము.
సతీనకము, సం వి. అ.పుం. రూ—సతీలకము. లంకనేల: చూ, హరిప్రియ 2. (భూమి. 1)
సతీర్థ్యుఁడు, సం.వి అ పుం.కూడచదువువాఁడు. చూ, సహపాఠి.
సతీలకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—సతీనకము.
సతీలము, సం. వి. అ. న: చూ, వెదురు*.
సతృట్టు, సం.విశే దప్పిఁగొన్నవాఁడు:తర్షితుఁడు,తృషితుఁడు.
సత్కరించు, సం. స క్రి: చూ, సన్మానించు.
సత్కారము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సన్మానము.
సత్కులప్రసూనుఁడు, సం. విశే: చూ. సజ్జనుఁడు.
సత్కులప్రసూత, అం: చూ, మదములు.
సత్కృతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, సత్కారము.
సత్కృతుఁడు,సం.విశే.సత్కరింపఁబడినవాఁడు:చూ,సన్మానితుఁడు.
సత్క్రియ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సన్మానము
సత్త, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1, ఉనికి: చూ, స్థానము. 1; 2. మంచితనము: చూ, సత్వము. 1; వై. వి. (1)=సత్వ. రూ-సత్తువ.బలము:చూ, శక్తి.1; (2)=సప్త:చూ,సప్తకము.
సత్తకము, అం. చూ, నాటిక. (అంకము లెన్నియైననరే. భాషప్రాకృతము.)
సత్తమము, సం. విశే: చూ, శ్రేష్ఠము.
సత్తముఁడు, సం. విశే. 1. అందఱికంటె మంచివాఁడు; సర్వోత్తముఁడు:చూ,సజ్జనుఁడు;2,అందఱికంటెపూజ్యుఁడు. 3: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు.
సత్తరము, వై. వి. = సత్రమ్. అన్నదాన గృహము. (ధర్మశాల అని కొందఱు); చూ, సదనము. 1.
సత్తరువు, —వై.—
సత్తా, వై. స. = సప్త. ఏడు: చూ, రూ—సత.
సత్తి, వై. వి. 1. = శక్తి. రూ-సత్తువ: చూ, శక్తి. 1; 2.= శక్తి. అమ్మిక: చూ, పార్వతి; 3 = శక్తి. చిల్లకోల: చూ, సర్వల ప్రాణము. 1); 4. = శక్తి. కాళి: చూ, పార్వతి; 5. వశిష్ఠునికొడుకు: చూ, సూనుఁడు. 1; 6. = శక్తి పిశాచము: చూ, సోఁకుడు. 1.
సత్తితాలుపు,ద్వ.వి శక్తిధరుఁడు,కుమారస్వామి:చూ,స్కందుఁడు
సత్తిదొరవేనలి, ద్వ. వి. ఆకాశము: చూ, సురవర్త్మము.
సత్తినెచ్చెలి, ద్వ. వి: చూ, లక్ష్మి. 1. అం. పదా. సుర. 14.
సత్తిరా, వై. వి చూ, శివుఁడు. అం పదా. సుర. 10.
సత్తిరాపగఱు, ద్వ వి: చూ, మన్మథుఁడు. అం, పదా.సుర 20.
సత్తు, సం. వి త్. న. 1. నక్షత్రము: చూ, రిక్క; తద్వి:-౧ ఆర్ద్రకు:— బద్ధకము; ౨. పునర్వసునకు:— వసుథ; ౩. ఆకాశమధ్యమందున్న చుక్కకు:— శిరోనక్షత్రము; విశే 2. ఉన్నతి; 3. చదువరి: చూ, విద్వాంసుఁడు; 4. పూజింపఁదగినది: గంగ, గిరి, పూజ్యము, మహితము. (అవ్య.) కిన్ను. (తె)-గంగి, నాగ; 5: చూ, శ్రైష్ఠ్యము; 6. నిజము: చూ, సత్యము; 7. సాధువు, మంచి: చూ, సామర్థ్యము. 2; అం. 8: చూ, భస్మములు; దే. వి. (1) సీసము: చూ, లోహము. 1; వై. వి. (2)=సత్వమ్. బలము: చూ, శక్తి. 1; (3)=సత్యమ్ నిజము: చూ, సత్యము. 1; (4)=సక్తు. పేలపిండి: చూ, సాదము. (1.)
సత్తువ, వై. వి =సత్వ. రూ-సత్తు. బలము: చూ, శక్తి. 1.
సత్తెనంగ, దే. వి. ఒకానొక సస్యము: చూ, సస్యము. 1.
సత్పథము, సం.వి.అ. పుం, 1. మంచిత్రోవ; చూ, మార్గము.1; 2. నక్షత్ర మార్గము: చూ, స్మృతి. 1. (మార్గము. 1.)
సత్ప్రతిపక్షము. అం: చూ, పంచోత్తరవాదము.
సత్ప్రవర్తనము, సం.వి.అ.న మంచినడత:చూ, సమయము.2.
సత్యంకారము, సం. వి. అ పుం.=సంచకరువు. క్రయవిక్రయముల గట్టిమాట: అచ్చుంకారము, ప్రధానము, సత్యాకృతి, సత్యాపనము. (తె.)—అచ్చుకారము-అచ్చోకారము-అచ్చారము, సంచకరము—సంచకారము—సంచకరువు, బజానా—బయానా, అడ్వాన్సు.
సత్యకీర్తి, అం: చూ, శస్త్రములు.
సత్యనిత్యత. అం; చూ, సుజ్ఞానదాయకములు.
సత్యపూతాంవదేద్వాచం, లో. తామువెప్పఁదలఁచిన యొక్కొక్క మాటయు సత్యబద్ధముగ నుండవలయు.
సత్యము, సం. వి. అ. న. 1.= సత్తు. (సత్పురుషుల యందుఁ బుట్టినది): అతిము, ఉదాస్థితము, ఔచిత్యము, ఋ, తథ్యము, యథార్థము, వాస్తవము, సమీచీనము, సమ్యక్కు. (అవ్య.)

యథాతథమ్, యథార్థమ్ (తె)-అ అచ్చు, ఉన్నరూపు, ఒప్పు, కలతెఱఁగు, కలరూపు, నికము-నిక్కము-నిక్కువము, నిజము, నిబద్ధి—నిబ్బది-నిబ్బద్ది, నిలవరము—నిలువరము-నిల్వరము నేటు, సత్తు. తద్వి.-౧. న్యాయమునకు:- అపైశునము, అభ్రేషము అర్థము, ఉత్సర్గము, కల్పము. తథ్యము. దేవనము, దేశరూపము, నయము, నిగరము, నీతి, న్యాయము, ప్రమాణము, యుక్తి. వ్యవహారము. సమంజసము. (తె.)—చక్కటి, తగవు—తగువు, తల, తీరు—తీరుపు-తీర్పు, నాయము-నేయము, నెఱి, పాటి, పాడి, మరియాద, సోటిక; ౨. నిశ్చయమునకు:— అంతము, అనుభావము అరము, అవధారము-అవధారణ-అవధారణము అవసాయము ఇతిహాసము, కారము, కూటము, క్లృప్తి, నికాశము, నియతి, నియమనము. నియమము, నిర్ణయము, నిర్ధారణము, నిర్మాణము, నిశ్చయము, నిష్కర్ష, నికాశము, పరిచ్ఛిత్తి, ప్రగ్రహము, యంత్రణము, యతి, రూఢి, వినియోగము, వ్యవసితము, శాసనము, సమాధి, సర్గము, సారము, సూత్రము. (అవ్య)-అపి, ఆమ్, ఔ, అవును—ఔను, ఖలు, చ, త, తథా, తు, ని, ను, యత, వా. (తె.)— అచ్చుపాటు, ఏరుపాటు—ఏర్పాటు, కట్టుమట్టు, కరారు, గుణి, చిక్కపట్టు, దిట్టము, నిచ్చయము, నిచ్చలము, విరుకు, పొ-పో-పొమ్ము, బడి, మేర, రూఢి, విట్టము. (అవ్య.) ఊఁ; ౩, న్యాయముతోఁగూడినది:— అర్ఘ్యము; ౪. యోగ్యమందు వర్తించుటకు:-కచ్చిత్; ౫. నిశ్చయార్థకమందు వర్తించును అనుటకు:—(తె.)-కాకున్నె, సుమి-సుమ్మీ, సూ; 2. ఒట్టు: చూ, శపథము; 3. (సత్యము) కృతయుగము: చూ, యుగము.,1; పుం. 4. సత్యలోకము: చూ, లోకములు; విశే. 5. నిజమయినది:— అకల్యము, ఆప్తము, ఋతము, తథ్యము, భూతము, యథార్థము, ఋటము, సత్తు, సత్యము, సత్యవతి, సమీచీనము, సమ్యక్కు. (తె.)- నికము-నిక్కము, తద్వి:—నిశ్చయింపఁబడినదిఅనుటకు:— చూ, స్థితము. 8; పా. 6. దీనికి ఉపమానము:—హరిశ్చంద్రుఁడు; అం. 7: చూ, సాత్త్విక గుణములు; 8: చూ; యోగయమాంగములు.

సత్యలక్ష్మీప్రయోగము, అం: చూ, తంత్రములు.

సత్యలోకము, అం: చూ, ఊర్ధ్వలోకములు.

సత్యవంతుఁడు, సం. విశే. న్యాయస్థుఁడు: తటస్థుఁడు, సత్యవచనుఁడు

సత్యవతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ 1, వ్యాసునితల్లి (శంతనునిభార్య): చూ, మాత. 1; 2. శంతనునిభార్య: చూ, భార్య: 3. నారదుని భార్య: చూ, భార్య: 4. సోమెదకూర: చూ, సోమెద; విశే. 5. సత్యముగలది: చూ, సత్యము. 5.

సత్యసంగరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు.

సత్యాకృతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ =సంచకరువు: చూ, సత్యంకారము.

సత్యాగ్ని, సం. వి. ఇ. పుం. అగస్త్యుఁడు: చూ, సన్న్యాసి.

సత్యానృతము, సం. వి.అ.న. వాణిజ్యము: చూ, సార్థవాహము. (వర్తకము. 1.)

సత్యాపనము, సం. వి. అ. న: చూ, సత్యంకారము.

సత్యాలబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, నేపాళదేశపు బ్రాహ్మణులు.

సత్యాషాఢము, అం: చూ, కల్పసూత్రము.

సత్యాస్త్రము, అం: చూ, అస్త్రములు.

సత్యేనలోకాన్ జయతి, న్యా. సత్యముచే నెల్ల లోకములును జయింపఁబడును.

సత్రకాయ, వా. వి. 1. వదలివేయఁబడిన అదనపుకాయ; 2. లెక్కలో చేరనికాయ; 3. తోడుగా నుండెడివాఁడు.

సత్రము, సం. వి. అ.న.1.=సత్తరువు. అన్నప్రదానగృహము, ధర్మశాల (అనికొందఱు): చూ, సదనము 1; 2. సత్రయాగము: చూ, యజ్ఞము; 3. ఎడతెగనియీవి: చూ, స్పర్శము. 2; 4. అడవి: చూ, విపినము; 5. కపటము: చూ, వ్యాజము. 1; విశే. 6. మంచివారిని కాపాడునది.

సత్రయాగము, సం. వి అ. పుం. (సత్రము) 13 మొదలు 100 దినములవఱకు జరుగు నొకయజ్ఞము: చూ, హోమము. 3. (యజ్ఞము.)

సత్రి, సం. వి. న్. పుం. ఎడతెగక దానముచేయువాఁడు: చూ, స్థూలలక్షుఁడు (వదాన్యుఁడు.)

సత్వము, సం. వి. అ. న. 1.=సొత్తు. సత్త. (సం.)—భూతి; 2.=సత్త. సత్తువ. దేహబలము: చూ, శక్తి. 1; అం. 3. సత్వగుణము: చూ, గుణములు; న. 4: చూ, స్వభావము; 5. మనస్సు: చూ, హృదయము. 1; 6. ప్రయత్నము: చూ, సన్నాహము, 2; 7. ఉసులు: చూ, ప్రాణము; 8. పృథివ్యాదిద్రవ్యము; 9. పిశాచాది: చూ, సోఁకుడు. 1; పుం. న; 10. జంతువు, జగన్ను (త్ను) వు, జన్మి, జన్యువు, జీవము, ప్రాణి, శరీరి. (తె.)—మయితాలుపు—మెయితాలుపు—మేతాలుపు—మేనుతాలుపు—మైతాలుపు.

సత్వరము, సం. క్రి. విశే. అ. న. 1. త్వరితము: చూ, స్యదము; విశే. 2. వడికలది: చూ, స్యదము.

సత్వాలు, అం: చూ, ద్వాదశసత్వాలు.

సత్వవంతము. అం: చూ, శస్త్రములు.

సత్వవచనుఁడు, సం. విశే: చూ, సత్యవంతుఁడు.

సత్సంగతానినిధనాన్యపితితారయంతి, న్యా. మంచివారితోడి మైత్రి మరణమునుగూడఁ దప్పించును.

సత్సంగమము, అం: చూ, సుజ్ఞాన దాయకములు.

సద, వై. వి.=ఛద. ఆకుమీఁదినూఁగు: చూ, సితాగ్రము.

సదంశము, అం: చూ, అసంయుత హస్తములు.

సదనము, సం. వి. అ న. 1. రూ-సదస్సు (దీనియందుందురు): ఆగారము, అయనము, అవస్థ్యము, అవసథము—ఆవసథము, అవి-ఆధీ, ఆయతనము, ఆలయము, ఆశ్రయము, ఆవాసము, ఉటజము, ఉదవసితము, ఓకము—ఓకస్సు, కన్యాటము, కాంతము, కాననము, కిర్మి, కుటము-కూటము, కులము, కేతనము, కోశము. క్షణము, క్షయము, క్షితి, క్షేత్రము, గృహము, గేహము, ఛద్మము, ధామము, ధిష్ణ్యము, నికాయము—నికాయ్యము—నీకాయ్యము, నికేతనము—నీకేతనము, నిర్వృతము, నిలయము, నివసతి, నివసనము-నివాసనము-నివాసము, నివేశము, నిశాంతము,

వస్తము, పురము, ప్రతిశ్రయము, భవంతి, భవనము, మందిరము, వనము, వరూథము, వస్తము-వస్త్యము, వాసకము, వాసము, వాసగృహము, వాస్తువు, వేశము-వేశ్మము, శరణము, శాల, సదము-సదస్సు, సద్మము, సభ, సంస్త్యయము-సంస్త్యాయము, స్థానము. (తెవ):-ఆదరువు, ఇక్క-ఇక్కువ-ఇమ్మ. ఇరవు-ఇరువు, ఇరవుపట్టు (ఇరుపుపట్టు), ఇలు-ఇల్లు, ఉనికిపట్టు, కొంప, గీము. టెంకి-తెంకి, ఠాణి—ఠాణియ—ఠాణె ఠావు, తావు, తావలము, తిరుమాళిగ, తొట్టికట్టు, దీమసు-దీము, నట్టు, నెలవు, బవంతి, మట్టు, మనికి-మన్కి, మనికిపట్టు, మనుకువ, లోఁగిలి—లోఁగిలి, వలతి, సాల, తద్విశేషములు.—౧ అంతఃపురమునకు.—అ, అమ్, అంతఃపురము-అంతఃపురి, అంతర్గృహము, అంతర్నగరము, అంతర్వంశము, అంతర్వేశము, అంతర్వేశ్మము, అవరోధనము, అవరోధము, ఇనిమ్కటము, శుద్ధాంతము. (తె.)-అంతిపురము, అంతిపురి, రాణివాసము; ౨. అంగడికి-ఆపణము, క్రయారోహము, క్రయ్యము, జన్యము, నిషద్య, పిండ, విపణి, హట్టము. (తె.)- అంగడి, అంగళ్లవాడ, గంజు, గిడ్డంగి, చిల్లరదుకాణము, దుకాణము, పచారము—పసారము—పసారు, పెంట—పేట, బజారు—బాజారు, మణిగ-మణిగె-మళిగ-మళిగ-మళిగె; తద్వి.—(౧) ఉప్పుఅమ్మెడి చోటునకు (తె.)-అళము; (౨) కొనుటకు అంగడియందు పఱుపఁబడిన (సరకు): క్రయ్యము; (౩) సంతలోని యంగళ్లవరుసకు.—కచంకనము. (తె.)-సంత; (౪) అచ్చులపీసునకు.—ముద్రాక్షరశాల-ముద్రాశాల. (తె.)- అచ్చుకూటము-అచ్చుఁగూటము; (౫) అల్పహర్మ్యము. (తె.)-అటక-అటుక-అట్టుక-అట్టువ, గడసె, చిట్టుఅటక. మసెల; (౬) అగ్నిశాలకు =అగ్నిశాల, అగ్నిశాలము. కగేహము; అగసాలెదుకానము:—(తె.)—అంగడి; 2. అత్తింటికి.— (పురుషునకు భార్యపుట్టినయిల్లు = అత్తిల్లు) (స్త్రీకి భర్త పుట్టినయిల్లు=అత్తిల్లు):—(తె.)-అత్తిల్లు.—తద్వి.—(౧) స్త్రీకి అత్తిల్లు —(తె.)—చొచ్చినయిల్లు-చొచ్చినిల్లు, మెట్టినిల్లు; (౨) పుట్టినిల్లు-పుట్నిల్లు; (౩) అభిజనము, ఆకరము, జన్మభూమి; ౭ అట్టడికి.-అట్టము, అట్టాలకము, క్షౌమము, క్షౌమము, తల్పము, రణగృహము. (తె.)-అట్టడి-అట్టెడి, అట్టము, కొత్తడము-కొత్తళము-క్రొత్తడము-క్రొత్తళము, బురుజు. తద్వి.— (౧) కోటకొమ్మకు—కపిశీర్షకము, కపిశీర్షము, క్రమశీర్షము, ఖోడకశీర్షకము. (తె.)- కొమ్మ, కోటకొమ్మ; ౮. అడవిలోనియిల్లు—కౌశికి; ౯. ఆయుధశాల, ఆయుధాగారము. (తె.)- అంపసాల; ౧౦. ఆసుపత్రికి.—వైద్యశాల, (తె.)- ఆసుపత్రి-ఆస్పత్రి; ౧౧. ఇంద్రుని నగరునకు.—వైజయంతము; ౧౨. ఇంటియొకవైపు కప్పునకు.—(తె.)-సూరు; ౧౩. ఇటికగోడల యింటిచూరునకు.—(తె.)-వెల్లువ; ౧౪. ఇంటిచోటునకు —పోతము; ౧౫. ఇంటికొనకు.—కలాచిక, ప్రకోష్ఠము. (తె.)-ఇంటికొన; ౧౬. ఇండ్లవరుసకు:—వేశ్మజాలము; ౧౭. ఇంటికప్పునకు:—కలటము, కుటలము, కుటంకము, కుటుంగకము, కూటాగారము, ఛది, పటలము. (తె.)- అంతస్తు, ఇంటికప్పు, కప్పు చూర్పు, టొపారము, నడికొప్పు, పరువు, మొగడు, వెన్ను. తద్వి.—(౧)(తె)-పెడక, పెణక; (౨) చాలము. (తె.)-చిప్పపెడక-చిప్పపెణక; (౩) అలిందము, అళిందము-ఆళిందము, ఆలిందము, గృహైకదేశము. (తె.)- ఇంటిచోపా, తావారము-తాళ్వారము: చూ, హజారము; ౧౮. వాసగృహమునకు.—అంతర్గృహము, అపవరకము, అపవరకము. కోట్టము, కోష్ఠము, గర్భాగారము, భోగగృహము, వాసగృహము, శయనగృహము, సజ్జక. (తె.)- ఆయినిల్లు ఐనిల్లు, అఱ-అఱ్ఱు, అటపట్టు, నట్టు, నెలవు, పట్టు, పడకగది, పడకయిల్లు-పడకటిల్లు—పడుకటిల్లు, బస, బిడారము—బిడారు, మనికి—మన్కి, మనుకువ, విడిమట్టు, విడుపట్టు: ఓవర, ఓవరి, గది, లోఁగిలి—లోఁగిలి, నట్టి, నట్టిల్లు, సజ్జ; ౧౯. ఇంటియందు కొంతభాగమునకు.—శాల. (తె)- సాల; ౨౦. ఇరుగుపొరుగుల ఇల్లునకు.—ప్రతివేశము; ౨౧. ఉపశాలకు —(తె.)- వాజ; ౨౨. ఏనుఁగుసాలకు.-చతుశ్శము, సామాజాగారము. (తె.)-ఎకరా, మొగసల—మొగసాల—మోసల—మోసాల, సజ్జారము; ౨౩. ఒకరకము చవికెవంటిఇంటికి-కుత్రము, కుద్రము, కోద్ఘాటము, గోమము, జనాశ్రయము, పితరము, మంటపము—మండపము; (తె.)- కూటము —కూటాము, చవిక-చవికము-చవికె-చవిడె-చావడి, పడసాల, మండపము, మెల్లా, రచ్చ, రచ్చకొట్టము, రచ్చపట్టు; తద్వి.-మండపి; ౨౪. కుండలుచేయుచోటునకు.— కుంభశాల; ౨౫. కమ్మరిసాలకు.-ఆవేశనము, శిల్పిశాల. (తె.)-కంసాల కొట్టము, పట్టెడ; తద్వి —(౧) అన్వాసనము. కారుగృహము; ౨౬. కోఁతిగూడునకు.-ఆశాబంధము, మర్కటగృహము. (తె.)-కోఁతిగూడు, కోఁతిటెంకి; తద్వి.—(౧) కాకిగూఁడునకు.—తర్తనికము, వర్తరూకము; (౨) కులాయము, కులాయిక, జాలకము, నీడము. (తె.)-పిట్టగూఁడు, పిచ్చుకగూఁడు, గూఁడు; (౩)పంజరము. (తె)-గూఁడు. పంజరము; (౪) గోడగూఁడు: అరగూఁడు; ౨౭. కుక్కుటమండపము, ముక్తిమండపము; ౨౮. కచ్చేరీలోనగువానికి:— (చూ, సభ. 2); ౨౯. కిటికికి.- (చూ, వాతాయనము. 1.); ౩౦. కోకసేఁతయందలి చచ్చౌకపుటిల్లునకు (తె.)-చవుకళి-చౌకళి; ౩౧. కోటమొదలగువానికి.- గుల్మము; ౩౨. కోటకొమ్మమీఁది అవయవమునకు: (తె.)-తట్టుచేయి; ౩౩ క్రింది కప్పునకు.-(తె.)-చూఱు; ౩౪. గోపురమువలె పొడవుగా కట్టిన కట్టడమునకు.—(తె.)-చుంచుమిద్దె; ౩౫. గుడికి.-ఆయతనము, ఆలయము, చైత్యము, చైత్రము, కిరికము, కులీరము, దేవాలయము, ప్రాసాదము. (తె.)-కోయిల—కోవెల, గుడి, దేవళము, వేలుపుటెంకి; తద్వి.—(౧) అల్ప

దేవాలయమునకు.-మందిరము. (తె.)-దద్దశము-దద్దళము, మచ్చు; (౨) వర్తులదేవాలయమునకు.— (తె.)—గుడి; (౩)విష్ణ్వాలయమునకు.-కగేహము, గోపురము; (౪) బ్రహ్మ యిల్లునకు-కగేహము; (౫) యమునియిల్లునకు.-కగేహము; (౬)శివాలయము:(౭)శివునియొక్క యువృషభముయొక్కయు మండపమునకు.-గోపుటము;(౮)(తె.)-మసీదు;౩౬.గుఱ్ఱాల సాలకు-అశ్వశాల, ఆలాయము, మందుర, వాజిశాల-వాజిశాలము(తె)ఆయము,తబేలాపాగ-పాగా,మందడి,లాయము, సాహిణము; తద్వి.—మండువా; ౩౭. గృహాద్యపరభాగమునకు:- సన్నివేశము; ౩౮. గృహమునందేకదేశము.-పిండము; ౩౯. లైబ్రరీకి:- గ్రంథకుటి, భాండాగారము; ౪౦. గుడారమునకు.- ఉద్గీథము, ఉపకారిక, ఉపణర్య, ఔపకార్యము, కుటరువు, కేణిక, గుణలయనిక-గుణలయిని. గుణవతి, గుల్మి, పటకుటి, శిబిరము, శ్రేణిక, స్థూలము. (తె. ప):- గుండారము—గుడారము-గూడారము-గుడారు-గూడారు, గోరిజ — గోటిజ, గొల్లియన — గొల్లెన, చప్పరము—చప్రము, డేర — డేరా, దేరిజ—దేరీజ. తద్వి:- (౧) అల్పపటగృహమునకు:- (తె.)- గుమ్మెత, గొల్లియన—గొల్లెన; (౨) మహాపట గృహమునకు:— స్థూలము. (తె.)— గొప్పగుడారము, నవగోజ; (౩) ఇరు ప్రక్కల వంపుగా శాలవలె నేర్పఱచిన చిన్నగుడారమునకు:—(తె.)—అసిమిగొల్లెన; (౪) కాగారము. (తె.)-గాలియిల్లు; (౫) గుడిసెకు:—కుటము, కుటి, కుటిక, కుటిరము-కుటీరము, కూపాలయము. (తె.)— ఇలవరము—ఇలారము—ఇలువరము-ఇలువారము—నిలువరము—నిలువారము-నిల్వరము, గుడిసి-గుడిసె-గుడుసు, పల్లి; (౬) చిన్నగుడిసెకు:—(తె.)-కుచ్చి; (౭) కాగారము. (తె)-చెడ్డయిల్లు; (౮) పొదరిల్లునకు:— కక్షము, కుంజము, కుండంగము-కుడుంగము, గహ్వరము,చత్వరము,ఝాటము, ఝాటలి, దంతము, నికుంజము, మంజులము. (తె.)—ఈరము-ఈఱము-ఈఱమి, జొంపము, తీఁగయిల్లు-(తీఁగెయిల్లు), పొద, పొదరిల్లు-పొదరుటిల్లు; (౯) వంకరకొంకర యింటికి:-గోముఖము; (౧౦) పర్ణశాలకు:— ఆశ్రమము, ఉటజము, కుటుంగకము, పర్ణశాల. (తె.)— ఆకుటిల్లు, గూఁడు, తోఁట, మునులయిల్లు; (౧౧) గరుత్మంతుని యింటికి:- ఉత్తమాంగము; (౧౨) శిష్యాదులయింటికి:— ఆశ్రమము; (౧౩) చిన్నయింటికి:- (తె.)- కొంప, టొంప, లొంప; (౧౪) చిన్నజలయంత్ర గృహమునకు:-జలహము; (౧౫) స్నేహితునియింటికి:- చర్వణము; (౧౬) (తె.)—చేటకొల్లారు; (౧౭) (తె.)— బొమ్మరిల్లు; (౧౮.) (తె.)-మోఁచేతి మద్దుపటిల్లు, మోఁచేతివంపుటిల్లు; (౧౯)(తె)—ఓరపాక, దోరపాక, మోరపాక, పాదలి; (౨౦) తృణకుటి. (తె)-పూరిగుడిసె, పూరిల్లు; (౨౧) (తె.) చుట్టిలు-చుట్టిల్లు; (౨౨) (తె.)-దంపుటిల్లు; (౨౩) జలయంత్ర నికేతనము; (౨౪) (తె.)- టంకసాల; (౨౫) భూగృహము. (తె.)—నేలమటె-నేలమాలియ-నేలమాలె;(౨౬)(తె.)-మల్లసాల:

(౨౭) చెప్పులుకుట్టువానియిల్లు:- కచకి; (౨౮) కాయము, పానీయశాలిక, ప్రప. (తె.)- చలిపందిరి-చలిపందిలి-చలిమపందిలి-చలివిందల-చల్లవిందల. తద్వి:— కాయమానము. (తె.)- పందిరి-పందిలి; (౨౯) (తె.)-చప్పరము-చప్రము, కురాళము; (౩౦) ఘూటీపాక, ఘట్టము. (తె.)—చవుకీ—చౌకీ, సుంకరిమెట్టు; (౩౧) (తె.)— ముట్లచవిక; (౩౨) (తె.)— పూఁటకూళ్ళయిల్లు, వంటపూఁటియిల్లు; (౩౩) ఆద్యూనము, ఆపానము, గంజ, గంజిక, పానగోష్ఠిక, మదస్థానము, మదిరాగృహము. (తె.)— కల్లంగడి, కల్లుపాక, ఏలము-ఏలాము, (౩౪) మంగలియింటికి:— ఖరకుటి, ఖరగృహము, ఖరగ్రహము, నాపితశాల, నాపితశాలిక; (౩౫) అరిష్టము, ప్రసవగృహము, సూతికాగృహము- (సూతకాగృహము) (తె.)— పురుటిల్లు; (౩౬) వ్రాసెడిగదికి:—గ్రంథకుటి; (౩౭) సత్రమునకు:-అపవర్తనము, ప్రతిశ్రయము, మండపము, సత్రము. (తె.)-చెఱువు, చావడి, సత్తరము-సత్తరువు, లంగరుకానా. (ఇవిధర్మశాలకును వర్తించును); (౩౮) (తె.)- మందుపట్టెడ; (౩౯) తలవాకిలి చావడికి:-(సం.)—సంవేశని. (తె.)—ఎకరా, మొగసల-మొగసాల-మోసల-మోసాల(ఇవినగరతలవాకిటిచావడికినివర్తించును); (౪౦) తలవాకిటి ప్రక్కగదికి. (తె.)-ఉలంకు, లంక; (౪౧) తలవాకిలికి:-చూ, హజారము; (౪౨) గృహపోతకము, వాస్తువు; (౪౩) వాకిటికావలి యింటికి:— తె.)—కొణజా; (౪౪) సాహుకారుఇంటికి:- (తె.)- కొఠే; (౪౫) అనుకూలమగుశాలకు:-(తె.)-కొట్టము-కొట్టాము; (౪౬) వసారాకు:-(తె.)-- పంచ, పంచపాక, పంచపాళి, పంచాది, వసార-వసారా; (౪౭) వంటయింటికి:—అట్టశాల, పాకస్థానము, మహానసము, రసవతి. (తె.)-అడసాల, కుసిని, పానసము-బానసము, బోనపుటిల్లు, మల్లసాల, వంటకొట్టము, వంటయిల్లు-వంటిల్లు, వంటసౌల, సువారంపుటిల్లు; (౪౮) నైరృతిమూలయింటికి:—అశ్వనామము; (౪౯) యజ్ఞశాలకు:—ఆయతనము, చైత్యము; (౫౦) సన్యాసులు పరదేశులు నివశించు ఇంటికి:- ఆశ్రమము, ఆశ్రయము, చైత్యము, నిలయము, ప్రవ్రజ్య, మఠము. (తె)-మటము; (౫౧) మండువాలోఁగిలికి:- చతుశ్శాలము, సంజనము, భవంతి, భువర్లోకము, సర్వతోభద్రము. (తె.)—కొలారము—కొలారు-కొల్లారము-కొల్లారు, చవుసాల-చౌసాల, చుట్టుకొల్లారము-చుట్టుకొల్లారు—చుట్టుమాలియ—చుట్టుమాలె, బవంతి, మండువాలోగిలి. తద్వి:-(౧) వాఁకిలికిని తద్విశేషములకును "చూ, వాకిలి"; (౨) దిడ్డిగంతకు:— (తె.) దిడ్డి, దిడ్డిగంత, దిడ్డివాకిలి; (౩) ఇంటిమొదటి ద్వారమునకు:—బహిర్ద్వారము.(తె.)-తలవాకిలి; (౪) దొడ్డిగుమ్మమునకు:-పక్షకము. (తె.)- దిడ్డి, దిడ్డిగంత, దిడ్డివాకిలి, దొడ్డివాకిలి,

పెరటిగుమ్మము; (౫) (తె.)- బొద్దుజవిక, మండువా; (౬) సింహద్వారమునకుఁగల చిన్నవాకిలికి:-ఖడక్కిక, ఒక్ష ద్వారము; ౪౨. ధాన్యాదిగృహమునకు:-కృదరము,పల్లము: చూ, పంటసాల; ౪౩. వేశ్యలవాడకు:—వేశము-వేశ్మము; ౪౪. వేశ్యాగృహమునకు:-గోత్రము; ౪౫. బంగారుఇల్లు:- ఇయాంసము, స్వర్ణగృహము; ౪౬. గరిడిశాల:- ఖరలము, ఖలూరిక-ఖళూరిక-ఖురళము-ఖురళి. (తె.)—గరిడి-గరిడీ; ౪౭. పటుపొరెవాని యింటికి:- గర్తిక; ౪౮. ప్రత్యేకమైన గదికి:—(తె)-ఎడసాల; ౪౯. రామానుజ కూటము; ౫౦ సభాగృహమునకు:-కుటి, కుటిక, కుటీరము, వాసము, శాల, సభ (చూ, సభ); ౫౧. పశువులశాలకు:— గోగోష్ఠము, గోగ్రంథి, గోశాల—గోశాలము, గోష్ఠము, గోధనము, గోస్థానకము, గోచరము. (తె)—కొట్టము—కొట్టాము, పసుల కొట్టము, దొడ్డి, మంద. తద్వి.—(౧) గోష్ఠీనము—గోష్ఠీనము; (౨) పశుపక్ష్యాదుల కునికిపట్టు: అంకుశకము; ౫౨. వాద్యశాలకు:— కోణము; ౫౩. ఇంటి లోపలివాకిలికి:—అంతర్ద్వారము, ప్రచ్ఛన్నము. (తె.)— లోవాకిలి; ౫౪. ముంజూరునకు:-గోపానసి, చూడ, నీవ్రము, వలభి, వలీకము. (తె.)— ఎలిసె—వెలిసె, కొణిగ— కొణిగె, చూరు, చూరుపట్టె, తోవ, ముంజూరు, లోవ, వామూరు. తద్వి:—గొప్పలు; ౫౫ నాట్యశాలకు:-అనర్తమ' క్రీడాస్థానము, నర్తనశాల, నాట్యశాల. (తె)— ఆటపట్టు, ఆటపాకచావడి, నట్టువ, నాటకసాల; ౫౬. గృహవిశేషము:- గృహపోతకము, వాస్తువు. తద్వి:-(౧.) నవరంగము; (౨.) వాకిటిముందటి పంచపాకకు:— (తె.)— ఇడుపు, పొది కిట్టు; (౩) హవిర్గృహమునకు ముందున్న సభాగృహము:- ప్రాగ్వంశము; ౫౭. బంగాళా పంపిణీయింటికి:— (తె.)— బంగాళా; ౫౮. కారాగృహమునకు:— ఉపగ్రహము, కర మరి కవరకి, కార, కారాగారము, కారావేశ్మ, క్రియ, గుప్తి, గ్రాహము, చారము, నిగ్రహము, నీవి, ప్రగ్రహము, బంది, బంధకము, బంధనము, బంధనాలయము, బంధము. (తె.)-అఁక, కయిదు-కైదు, గండారు, గిడ్డంగి, చెఱ, చెఱసాల, జెయిలు, బంది, బందియ బందె, బందికానా-బందెకానా-బందిగము, బయ్యారము; ౫౯. పరదేశవాసము నకు:—ప్రవాసము; ౬౦ పాఠశాలకు:—కాలేజి, కాలేజి, పాఠశాల, స్కూలు. (తె)—బడి; ౬౧. సంతచోటుకు:— గుజరీ-గుజిరీ-గుజ్జరి-గుజ్జరీ; ౬౨. నలుచదరపు చోటుకు:- చూ, ముంగిలి. 2. తద్వి.—(౧) వెనుకటి తొట్టికట్టునకు:- శుద్ధాంతము; ౬౩ గోడకు క్రిందుగా నిర్మించిన క్షుద్రశాలకు: (తె.)—పాడలి; ౬౪. పాకకు:—శాల. (తె.)—పాక— ప్రాక, మండువా, సాల; ౬౫ రాజగృహము (మేడ):— అట్టము—అట్టాలకము, ఉపకారిక—ఉపకార్య, ఉపణర్య, ఖసంచారిపురము, చంద్రశాల, జాని, దూష్యము, పురము, మాలిక, రాజసదనము, రుచకము, శిరోగృహము, సౌధము. హర్మ్యము. (తె.)—అంతస్తు, ఉప్పరిగ-ఉప్పరిగె, ఓవరి, నగరు-నగళు-నవరు, మహలు, మాడుగు, మాలియ-మాలె, మేడ, మేలిల్లు, మేలుమచ్చు-మేల్మచ్చు. వటారము-వటారు, సజ్జ, హవేలి. తద్వి.—(౧) పడమటఁదక్కఁ దక్కిన మూఁడుదిక్కుల వాకిళ్లుగల రాజగృహమునకు:—నంద్యావర్తము, ప్రాసాదము, (౨) దేవగృహమునకు:—నగరు, మందిరము. (తె.)—నవరు; (౩) తూర్పువాకిలిగల రాజ గృహమునకు:-స్వస్తికము; (౪) నాలుగు దిక్కుల వాకిండ్లు గల రాజగృహమునకు:— సర్వతోభద్రము; (౫) రాజ గృహరచనకు:— విచ్ఛందనము; (౬) మేడయొక్క నడిమిభాగము:-ఏ; ౬౬. చోటునకు:- (చూ, స్థానము.1); ౬౭. వీడుపట్టునకు:— (చూ, వీడుపట్టు. 3); ౬౮: చూ, వ్రాఁతచావిడి; ౬౯. జూదమాడుచోటు:— అక్షవాటము; ౭౦ అగ్నిహోత్రశాలకు:— అగ్నిగృహము; ౭౧. ఇల్లు లేనిది:—అక్షయము; ౭౨. భార్య పుట్టిల్లు. (తె)-అత్తిల్లు; ౭౩. భర్త పుట్టిల్లు:—అత్తిల్లు; 2. నీరు: చూ, సలిలము.

సదమదమగు, దే. అ.క్రి:ఇఱియు, ఉక్కు, చదియు, చిదియు, చితుకు, నలఁగు—నలుఁగు, నలియు, నుగ్గు, నుగ్గుఐవాఱు, ములుగు, మెదుగు, ప్రమందు.

సదమదము, వై.విణ.=సమ్మర్ద. (దే.అని శ.ర.) 1.సంహారము: చూ, హింస 1; విణ. 2. నలఁగినది. వసు. 4, అ- 21.

సదమదముసేయు, ద్వ. స. క్రి. 1. నలఁచు; 2. చంపు: చూ, సంహరించు.

సదమదమొనరించు, ద్వ. స. క్రి.—పై.—

సదమదమొనర్చు, ద్వ. స. క్రి.—పై —

సదము, సం. వి. స్. (స్త్రీ) రూ-సదసు-సదస్సు. 1.సభ: చూ, సభ 2; 2. రాజసభ: చూ, సభ.2; 3. ఇల్లు: చూ, సదనము 1.

సదరు, వా. విణ. పైనవ్రాయఁబడినది. "సదరుసొమ్ము."

సదరుబోయలు, దే. వి బోయలలోనొకజాతి.

సదర్థవాదము, అం (సదర్థవాక్కు): చూ, అర్థవాదములు

సదసద, వై. వి.=సమ్మర్ద (దే అని శ. ర.): చూ,సదమదము.1.

సదస్సు, సం. వి. స్. (స్త్రీ).=చదురు: చూ, రూ—సదము. 1—2—3.

సదస్సు, —పై.—

సదస్యము, సం. వి. అ. పుం. పెండ్లి మూఁడవనాటి బ్రాహ్మణుల మహదాశీర్వాదపుసభ: చూ, సభ 2.

సదస్యుఁడు, సం. వి అ. పుం 1 యజ్ఞవిధి పరీక్షాధికారి; 2. సభికుఁడు: చూ, సభాస్తారుఁడు.

సదా, సం. అవ్య ఎల్లప్పుడు: చూ, సతతము. 2.

సదాగతి, సం వి. ఇ. పుం. 1. గాలి: చూ, వాయువు; 2. ముక్తి: చూ, మోక్షము. 1; 3: చూ, సూర్యుఁడు; 4 సర్వేశ్వరుఁడు: చూ, శివుఁడు.

సదాచారము, అం: చూ, సుజ్ఞానదాయకములు.

సదాచారుఁడు, సం. విణ. మంచినడవడిక కలవాఁడు: అకృష్ణకర్ముఁడు,అక్లిష్టకర్ముఁడు, శిష్టాచారుఁడు. (సదాచారి అని కొందఱు).

సదాటు, దే. విణ. దృఢము: చూ, స్థిరము.
సదాతనము, సం. విణ: చూ, శాశ్వతము.
సదాతనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, విష్ణువు 1; విణ. 2: చూ, శాశ్వతుఁడు.
సదానీర, సం. వి అ. స్త్రీ. కరతోయ: చూ, నది.
సదాప, వై. వి.=శతపుష్ప.*: (సం) అతిచ్ఛత్ర, అవాక్పుష్పి, కారవి, కారవీచి, గణిక, ఘోష, ఛత్ర, మంగళ్య. మధుర, మాధవి, మిసి, శతపుష్ప, శతాహ్వాయ, సితచ్ఛత్ర. తద్వి.- ౧. అడవిసదాపకు.—దీర్ఘపర్ణిక, నిశ్రేయము, మధురిక, మిశ్రేయ-మిశ్రేయము, శాలేయము. శీతశివము, శీతసహ, శైలేయము. (తె.)-అడవిసదావ, కుప్పి; ౨. పెద్దసదాపకు.- మసి, శతాహ్వాయ; (తె.)-నొక్కము, పెద్దసదావ; ౩. పిన్న సదాపకు —వన్యశతప్రసూన*.
సదాపుష్పి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. జిల్లేడు: చూ, వికిరణము.
సదాభగవదను స్మరణము, అం: చూ, భక్తులు.
సదామస్తై, వై వి. ఒకానొక చెట్టు: చూ, వృక్షము.
సదాయోగుఁడు, సం వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు 1.
సదావృత్తి, సం వి. ఇ. స్త్రీ బైరాగులు లోనగువారి కిచ్చెడు వంటసామగ్రి.
సదాశివుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.
సదుర్లపి, అం: చూ, సుషిరవాద్యములు.
సదృక్షము, సం. విణ సరి, సమానము: చూ, సుషమ 2,
సద్గుణములు, అం: ౧ సత్యము, ౨ మంచిమాట, ౩ హితము, ౪ ప్రయోజనముగాఁ బలుకుట(ఇవి వాక్సద్గుణములు, ౫ తీర్థ యాత్ర, ౬ తపసు, ౭ దానము ఇవి శరీరముచే సలుపఁబడు సద్గుణములు), ౮ సద్భక్తి, ౯ నిరాశ, ౧౦ తపోచింత (ఇవి మనస్సుయొక్క సద్గుణములు).
సదృశప్రీతి. అం: చూ, చతుర్విధప్రీతులు.
సదృశము. సం. విణ. 1. సరి. (రూ-సదృక్కు- సదృక్షము) సమానము: చూ, సుషమ. 2; 2. తగినది: చూ, సమీచీనము. 4(యోగ్యము. 2.)
సదేశము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, సమీపము. 1; విణ. 2. సమీపమైనది: చూ, సమీపము. 2.
సద్దు, వై. వి.=శబ్ద. చప్పుడు: చూ, సర్వము. 2.
సద్యోధానశక్తి, అం: చూ, నియమములు.
సద్మము, సం. వి న్. న. 1. ఇల్లు: చూ, సదనము. 1; 2. నీరు: చూ, సలిలము.
సద్యము, సం. స్ అవ్య. అప్పుడు. (సం) తత్క్షణము.
సద్యస్కాలము, సం. వి అ పుం: ఏకపదము.
సద్యోజాతముఖమునఁబుట్టిన చంచత్పుటతాళము, అం: చూ, ముఖ్యకళాప్రాణము.
సద్యోజాతుఁడు, అం: చూ, శివాననములు.
సద్వంశోద్భవుఁడు. సం. విణ. ఆముష్యాయణుఁడు: చూ, సజ్జనుఁడు.
సధర్మము, సం. విణ (న్.) 1: చూ, సమానము. 2; 2 ధర్మము తోఁగూడినది.
సధి, సం, వి ఇ. పుం అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.
సధ్ర్యంచుఁడు, సం. విణ. (చ్. ఈ. చ్.) కూడఁబోవువాఁడు: చూ, సహాయుఁడు. 1.
సనందసంహిత, అం. (సనకసంహిత): చూ, తంత్రములు.
సనకసంహిత, అం.—పై.—
సనగ, వై. వి.=చణక. 1. ఒకసస్యము: చూ, రూ-సెనగ: చూ, సస్యము. 1.
సనగలు, వై. వి. ఉ: చూ, ధాన్యము.
సనత్కుమారము, అం. (సనత్కుమారీయము): చూ, ఉపపురాణములు.
సనత్కుమారసంహిత, అం: చూ, తంత్రములు.
సనత్కుమారుఁడు, సం. వి. అ. పుం. వైద్యశాస్త్రకర్తయగు మహాముని, వైధాత్రుఁడు: చూ, సన్న్యాసి.
సనదు, వా. రూ-సన్నదు. 1. దానపత్రము; 2. ఆజ్ఞాపత్రము; 3. యోగ్యతాపత్రము; 4. (ప్లీడర్లకిచ్చు) సనదు లేక పట్టా.
సనాతనము, సం. విణ: చూ, సదాతనము.
సనాతనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, బ్రహ్మ. 1; 2: చూ, విష్ణువు. 1; 3: చూ, శివుఁడు; విణ 4: చూ, శాశ్వతుఁడు.
సనాథము, సం. విణ. కూడుకొన్నది: చూ, సంసక్తము.
సనాభి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. జ్ఞాతి: చూ, సగంధుఁడు; విణ. 2: చూ, సమానుఁడు.
సనాభుఁడు, అం: చూ, జ్ఞాతులు.
సని, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. పూజ్యులను సత్కారపూర్వకముగ నొకకార్యమున నియోగించుట: చూ, అధ్యేషణ; వై. వి. (1) = శని: చూ, రాహువు. 2.
సనివారము, మి. వి. శనివారము: చూ, వారములు.
సనిష్ఠేవము, సం. విణ. తుంపరగలది (మాట); అంబూకృతము. (చూ, బ్రహ్మబిందువు).
సనీడము, సం. వి. అ. న. 1; చూ, సమీపము. 1; విణ. 2.సమీపమైనది; చూ, సమీపము.2; 3.నీడముతోఁగూడినది.
సను, దే. అ. క్రి. రూ-చను. 1. గమనించు: చూ, సాగు. 2; 2. యుక్తమగు: చూ, సరిపడు 2; 3 అగు—అవు—ఔ— అగుదెంచు, కడచు, కడతేఱు, కడపఁబడు, గతపడు, చెల్లు, జరగు-జరుగు, పోవు, పోవుదెంచు, మీఱు. (మి) కృతపడు. (సం)—గతించు, సరించు; 4: చూ, సక్తమగు. 1; 5 చెల్లు: చూ, సిద్ధించు; 6. రూ-చను: చూ, సమయు. 1.
సనె, దే. వి. రూ-సన్నె-సన్నెకలు-సన్నికలు—సన్నికల్లు— సన్నెకల్లు-సన్నెగల్లు, నూఱుఱాయి: చూ, రత్నములు ౨౮.
సనెకలు, దే. వి —పై.—
సన్న, వై. వి. = సంజ్ఞా. చేసన్న: చూ, సైగ. 1.
సన్నగండు, వై. వి.=షండ. నపుంసకుఁడు: చూ, హెగ్గడి.2.
సన్నకద్రువు, సం. వి. ఉ. పుం. (దీనికిదోహదక్రియగీతి)*:- అంకోలగిరి, అక్షట్టము, కటువు, కర్ణపుష్పము, కాంత, కామిని, కారంభ, కృశాంగి, కృష్ణపుష్పి, గండఫలి-గంధఫల-గంధఫలి, గుంద్ర, గోవందని—గోవందిని, చాలము, పటము పియాలము-పియాశము, ప్రియాలము-ప్రియాశము-

పియాళువు, ప్రియంగువు, ప్రియకము, ఫలి, ఫలిని, మధు రాష్ల ఫలము, మహిళ (మహేళ), రసక్షౌద్రము, రాజాద వము, లక్ష్మి, లత, వధువు, వరవర్ణిని, విష్వక్సేన, శ్యామ. (తె.)—ప్రేంకడము-ప్రేంకణము-ప్రేంకనము, మొరలి, మోరటి, సేళము*.

సన్నగాఁడు, దే.వి.1:చూ,చీమ;విణ.2 అల్పుఁడు;చూ,హీనుఁడు,

సన్నగాలి, దే. వి. మందమారుతము: చూ, వాయువు.

సన్నగాశె, ద్వ వి తిరుచిన్నము.వాద్యవిశేషము:చూ,వీణ 1-౩౯.

సన్నగిలు, దే. అ. క్రి. రూ-సన్నగిల్లు. 1 కృశించు: చూ, సొటసొటవోవు; వా. ౨. చీఁపురుపుల్లవలె సన్నముగా అగు; 3. తగ్గు. "రాఁబడి సన్నగిల్లెను".

సన్నచూపు, వా. వి. వలజము: చూ, వీక్షణము.

సన్నజీలకఱ్ఱ, వా. వి. కణజీరకము*: చూ, సుషవి. 2-౨.

సన్నతము, అం: చూ, కిరణములు.

సన్నఁదనము, దే.వి.1.అల్పభావము:కొంచెతనము;2:చూ,సన్నన

సన్నదు, వా. వి: చూ, రూ-సనదు.

సన్నద్ధుఁడు, సం. విణ. 1. కవచము తొడిగినవాఁడు; 2. ప్రయత్న పడినవాఁడు.

సన్నన, దే. వి. సన్నఁదనము, అలుసము, సూక్ష్మము: చూ, స్వల్పము.

సన్నపాకులగన్నేరు, వా. వి. శతకుంతము*.

సన్నపిల్లి, ద్వా. వి: చూ, సాలెపురుగు.

సన్నపువల, వా. వి. రూ-సన్నవల. ఒకానొకవల: చూ, వల.1.

సన్నపువాఁడు, దే. విణ. అల్పుఁడు: చూ, హీనుఁడు.

సన్నపుబట్ట, వా. వి, సూక్ష్మవస్త్రము: చూ, వస్త్రము.

సన్నపూల ములుగోరంట, ద్వ వి. సహాచరి*: చూ, సహ.2.

సన్నమండెగలు, ద్వా. వి. బ. శాలిధాన్యము: చూ, ధాన్యము.

సన్నము, సం. వి. అ. న. 1. అల్పము: చూ, స్వల్పము; విణ. 2. కృశించినది: చూ, సొరపు; వై. వి. (1)=శ్లక్ష్ణమ్. అల్పము, సూక్ష్మత్వము: చూ, స్వల్పము; విణ.2 సూక్ష్మము, చూ, స్వల్పము. (వృత్తియందంత్య వర్ణము వికల్పముగ లోపించును. 'సన్నగాలి'.)

సన్నయము, సం వి. అ. పుం. 1. వెనుకనున్న దండు: చూ, సేన. 1; 2: చూ, సమవాయము. 2; 3: చూ, సమూహము.

సన్నయేలకి, ద్వా. వి: చూ, సూక్ష్మేల*.

సన్నరాష్టము, ద్వా. వి: రూ—సన్నరాస్మము, కారేలకి, దుంప రాష్టము, దుంపరాస్మ (సం.)-ఏలాపర్ణి, గంధనాకులి, పలంకష, బదర, యుక్తరస, రాస్న, సువహా*. (శ్లేష్మహరము.)

సన్నరాస్మము, ద్వా. వి: చూ, సన్నరాష్టము.

సన్నవల, వా. వి: చూ, రూ—సన్నపువల

సన్నవాఱు, దే. అ. క్రి: చూ, సన్నగిలు.

సన్నసన, వై. విణ. (సన్న + సన్న) చులుకన: చూ, సులభము.

సన్నహనము, సం. వి. అ న. రూ-సన్నాహము. కవచము: చూ, వారవారణము; 2. ప్రయత్నము: చూ, రూ-సన్నాహము 2

సన్నిహితము, సం. విణ. ప్రయత్నింపఁబడినది.

సన్నాయి, దే. వి. నాగసరము: చూ, వీణ. ౫౧.

సన్నాయ్యము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-సాన్నాయ్యము.

సన్నాసి, వై. వి = సన్న్యాసి. యతి: చూ, సన్న్యాసి.

సన్నాహపడు, మి. అ. క్రి: చూ, సిద్ధమగు.

సన్నాహము, సం. వి. అ. పుం రూ—సన్నహనము. 1, కవచము: చూ, వారవారణము; 2. యత్నము, అధ్యవసాయము, అభియోగము, అవశ్యము, అవష్టంభము, అంకురార్పణము, అవష్టంభనము, ఆకర్షము, ఆడంబరము, ఆదరము, ఆత్మ, ఆభోగము, ఆయత్నము, ఆయాసము, ఆరంభము, ఆస్థ, ఈహా, ఉత్థానము, ఉత్సాహము, ఉద్గమము, ఉద్యమము, ఉద్యోగము, ఊర్జము, ఓజస్సు, కారము, కియదేతిక, కృతి, క్రియ, గురణము-గూరణము, జిగీష, తదాముఖము, పదము, పరాక్రమము, ప్రత్యుత్క్రమము, ప్రయత్నము: ప్రయోగము, ప్రారంభము, భగము, ముఖము, యతనము-యత్నము, వ్యవసాయము, వ్యాపారము, సత్వము, సన్నహనము, సముత్థానము, సర్గము. (అవ్య.)— అధ (అథ)-అథో (అథో, అజ్, ఉప, ఓమ్, కించ, (తె.)— అంగద, అగ్గలిక, అచ్చలము, ఆయతము-ఆయితము-అయిత్తము, అరంబము, అరడము, ఆరబము, ఉంకింపు, ఉదియ—ఉద్దియ, ఉబ్బకము, ఉవ్వు, ఊఁకు — ఊఁకువ, ఎత్తనగోలు, ఎత్తికోలు, ఎత్తు, ఎత్తుగడ, ఎలసము, ఒడుపు, ఒడు, ఓజ, కట్రాయితము, కడంక— కడఁక—కణఁక, కదలిక, కదలు, కెలసము, కొమ్ము, కోలు తల—కోల్తల, గమకము, జతన—జతనము—జతను, జోక, తల, తలపాటు, తారసము, తూకము, తూకు, తొడరు-తొడరువు, నెట్టు, పింపిళ్ళు, పింపిసలు, పూనిక—పూనికి— పూన్కి, పూఁపు, పొంపు, బరవసము, బోగు, ముని, మునుకువ, ముస్తాదు—ముస్తీదు, ముస్తాబు—ముస్తీబు, మేకోలు, మేగలి, మొక్కలము — మొగ్గలము, మొగి. మొనకట్టు, మొనపు, లలి, వీఁక, సజ్జ, సజ్జకట్టు, హాళి, హెచ్చరిక; హోదా. తద్వి—౧. యుద్ధప్రయత్నమునకు.— ఊనము; ౨. నిష్ఫలయత్నమునకు:—వ్యసనము; ౩. అభిముఖముగా స్వీకరించుటకు.—అభ్యాదానము, అరంభము, ఉద్ఘాతము, ఉపక్రమము, పరికరము, ప్రక్రమము. ప్రారంభము, యోగము. (తె.)—దొరకోలు, తరవాయి; ౪. అరంభింపఁబడినది అనుటకు,—ఉత్థితము. ప్రక్రాంతము, ప్రస్తుతము ౫ ఉద్యోగించినది-ఉద్యుక్తము,

సన్నాహముచేయు, మి. స. క్రి. ఆయితముచేయు — ఆయిత్తముచేయు

సన్నాహ్యము. సం. వి. అ. పుం. యుద్ధమునకుఁదగిన యేనుఁగు: చూ, హస్తి.

సన్ని, దే. వి రూ-సన్నీ. తుపాకికొనను చెక్కియుండెడు బాఁకు వంటికత్తి: చూ, హేతి 4 (రిష్టి. 2.)

సన్నికర్షణము, సం వి. అ. న. సమీపించుట: చూ, సమీపము. 1

సన్నికర్షము, సం. వి. అ. పుం. చేరువ: చూ, సమీపము. 1.

సన్నికల్లు, వా. వి: చూ, రూ-సన్నెకల్లు.

సన్నికల్లుదాచఁగనే పెండ్లియాగునా? లో. అడ్డదనిభావము.

"ఉదా. ఈతఁడొక్కఁడు లేకున్న మనకొక్కకొ అంతరాదు, సన్నికల్లుదాచినంత నే పెండ్లి చిక్కునా?" (నీతిచంద్రిక—విగ్రహము.)

సన్నికృష్టము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, సన్నికర్షము; విణ. 2. సమీపించినది: చూ, సమీపము. 2.

సన్నిధానము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, సన్నికర్షము; 2. అగ్రము అధికరణము, అవలంబనము-అవలంబము, అవష్టంభనము, అవష్టంభము, ఆధారము, ఆలంబము, ఆశయము—ఆశ్రయము, ఆసంగము, ఉపసర్పణము, ఉపాశ్రయము, నివాతము, పరాయణము, ప్రతిశ్రయము, శ్రాయము, సంశ్రయము. (తె.)-అండ, అదరువు, ఆనిక, ఆసరా, ఊఁత, ఊఁతము, ఊనిక, ఏలముపట్టు, కుదురు, చేపట్టు, తాపు, తావలము, దఁడ, దండగోల, దిక్కు, దెస, పట్టు, ప్రాపు, సరిగ. తద్వి.—ఆశ్రయించుటకు.—శ్రయణము; వా. 3 పౌరుష నామము ఇంటిపేరుగా గలవాఁడు.

సన్నిధి, సం. వి ఇ పుం: చూ, సన్నికర్షము.

సన్నిపాతము, సం. వి. అ. పుం. 1. = జన్ని: సంధి, శ్లేదువు (తె.)—జన్ని, సంది. (చూ, రోగము. 1.); 2. కలయిక: చూ, సంయోగము; అం. 3: చూ, సశబ్దక్రియలు.

సన్నిభము, సం. విణ. సమానము: చూ, సుషమ. 2.

సన్నిషణ్ణుఁడు, సం విణ. 1. సమీపించినవాఁడు; అంతవాసి—అంతేవాసి; 2. కూర్చున్నవాఁడు.

సన్నివృత్తము, అం: చూ, సంచారివర్ణగతాలంకారములు,

సన్నివేశము, సం. వి. అ. పుం. 1. పట్టణము లోనగువాని చెట్టువాటిన బయలు:- సంస్త్యాయము—సంస్త్యాయము: సంస్థానము. 2. గృహాద్యపర భాగము: చూ, సదనము. 1.

సన్నిహితము, సం. విణ సమీపించినది: చూ, సమీపము. 2.

సన్నిహితరాజులు, అం: చూ, ఈతిబాధలు.

సన్నిహితుఁడు, సం. విణ. అంతవాసి-అంతికుఁడు-అంతేవాసి. (తె.)—దగ్గఱవాఁడు.

సన్నీ, దే. వి: చూ, రూ-సన్ని.

సన్నుతము, సం. విణ మిక్కిలి స్తోత్రము చేయఁబడినది: చూ, స్తుతము.

సన్నుతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. చక్కని స్తోత్రము: చూ, స్తుతి.

సన్నుతించు, సం. స క్రి. చక్కఁగా స్తోత్రము చేయు; చూ, స్తుతించు.

సన్నె. దే. వి. రూ-సనె: చూ, రత్నములు. ౨ల.

సన్నెకలు, —పై—(రూ-సన్నికలు-సన్నికల్లు)

సన్నెకల్లు. —పై.—

సన్నోరము, సం. వి. అ. పుం. పాదరసము: చూ, సూతము.

సన్మాననము, సం. వి. అ న. గౌరవించుట: చూ, సన్మానము.

సన్మానము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ-సమ్మానము, అ, అమ్, అంతరము, అభిగ్రహము, ఆదరణ-ఆదరణము, ఆదరము, కాష్ఠ, ఉపచారము, గౌరవము, ధారణ, నిగ్రహము, పురస్కారము, ప్రతిపత్తి, ప్రతిష్ఠ, ప్రతీతి, బహుమతి, బహుమానము, బహూకరణము, బహూకృతి భగము, మర్యాద, మానన, సంభావన, సంభ్రమము, సత్కారము, సత్క్రియ, సంస్థ, స్థితి. (అవ్య) అంతరము, అతి, కిము, తు. (తె.)-ఇనాము-ఈనాము, ఉగ్గడ—ఉగ్గడు—ఉగ్గుడు, ఉడుగర, ఒఱపు, ఒసఁగు, కట్టడ, కర, కొనియాట, గడి, గడువు, గరుసు, గరువము, గారబము-గారము-గారవము—గారాబము-గారాబు-గారాము-గారవింపు, గొప్ప, గొప్పతనము, డంబము, డంబు-డబ్బు—డాబు, పడికట్టు, పరువు, పెంపు, పెత్తనము, పెద్దతనము, పెద్దఱికము, పేరిమి—పేర్మి, బిగిసి-బయిసి-బవిసి—బైసి, బటాబూరము, బెట్టు, బెత్తు, మన్నన, మన్నింపు, మన్నిక, మరియాద, మెచ్చు, మెఱవడి, మేర, మేలిమి, మొగ్గు, మోతాదు. లంబు. తద్వి—౧. (అన్యదే):- ఆబూరు; ౨. సన్మానము. (చూ, సామర్థ్యము 2); ౩. గుణగౌరవమునకు:- సౌరభ్యము; ౪ ప్రథమసత్కారము, అగ్రపూజ.

సన్మానించు, సం. స. క్రి: రూ-సమ్మానించు, అభిమానించు, ఆదరించు, గౌరవించు, బహూకరించు, సంభావించు, సత్కరించు, (తె)-ఉగ్గడించు, మన్నించు.

సన్మానితము, సం. విణ. 1. గౌరవింపఁబడినది; సమ్మానితము, మానితము; 2. సమర్పింపఁబడినది: చూ, సన్యస్తము. 2.

సన్మానితుఁడు, సం. విణ. పూజింపఁబడినవాఁడు; అంచితుఁడు. అపచాయితుఁడు: అపచితుఁడు, అబలుఁడు, అభిరూపుఁడు, అభ్యర్చితుఁడు, అర్చితుఁడు, అర్హితుఁడు, అర్హుఁడు, ఉచితజ్ఞుఁడు, ఉచితుఁడు, ఉత్తమాంగుఁడు, పూజనీయుఁడు, పూజితవ్యుఁడు, భగవంతుఁడు. తద్వి,—౧. పూజింపఁదగినవానికి - ఆర్యుఁడు, పూజ్యుఁడు, ప్రతీక్ష్యుఁడు, మామకుఁడు, మారిషుఁడు; ౨. గొప్పవానికి—అవలుఁడు, మహనీయుఁడు; (తె.)—అయగారు, గొప్పవాఁడు; ౩. నేర్పరికి:-(చూ, సమర్థుఁడు); ౪. సత్కరింపఁబడినవానికి —సత్కృతుఁడు.

సన్మార్గము, సం. వి. అ. పుం. 1. మంచిత్రోవ: చూ, మార్గము. 1; 2. మంచినడవడిక: కల్యాణగోత్రము (చూ, సమయము. 2.)

సన్ముఖీకరణము, అం: చూ. స్థితకరణబంధములు.

సన్య, వై. వి.=సంజ్ఞా. చేసన్న: చూ, సన్న. అం, భా. ద్వ 295.

సన్న్యసించు, సం. స. క్రి. కామ్యకర్మలనువిడుచు.

సన్యస్తము, సం విణ. 1. సన్న్యసింపఁబడినది; 1. సమర్పింపఁబడినది:- అంచితము, అపచాయితము, అపచితము, అర్హితము, ఋతము, పురస్కృతము, పూజితము, మతము, మానితము, సన్మానితము, సమ్మానితము. తద్వి:-సమర్పింపఁదగినది అనుటకు:—నివేదితము. (చూ, సపర్య.)

సన్న్యాసము. సం. వి. అ. పుం. 1. కామ్యకర్మముల విడుపు; అం. 2: చూ, ఆశ్రమము. 2.

సన్న్యాసి, సం. వి. న్ పుం =సన్న్యాసి (సన్న్యాసాశ్రయము కలవాఁడు): 1. అంతేవసాయి, అచ్ఛదనుఁడు, అనాతకి—అనాథకి, ఆచార్యుఁడు, ఊర్ధ్వరేతసుఁడు, ఋషి, కంజారుఁడు, కర్మంది, కర్మసన్న్యాసికుఁడు, కాంతారుఁడు, కామధ (ధు) క్కు, జాపకుఁడు. తపస్వి. తపోధనుఁడు, తాపసుఁడు, దులి, నాకుపు నిరాహారి, న్యంకువు, పరివ్రాజకుఁడు,

పరివ్రాట్టు, పారాశరి, పారికాంక్షి, ప్రవ్రజితుఁడు, భిక్షుఁడు—భిక్షువు, మస్కరి, ముని, మునీంద్రుఁడు, మౌని, యతి, యమి, వాచంయముఁడు, విరాగి, విరాగుఁడు, వీతరాగి, శాస్త్రకృత్తు, శ్రాంతుఁడు, సంయమి, సాధువు, సుఖి, సత్యవచనుఁడు. (తె. -అడవికాఁపు, అడవినెలవరి, అడవినెలవు, అడవిమానిసి, ఆరిపేరపుఁదపసి, ఒంటికాఁడు, కావిగోఁచిదారి, కావితాలుపు, కావులగలాడు, కుండగోలదాల్పు, గోణముదారి, జడదారి-జడలదారి, తపసి-తబి-తబిసి, నిరాబారి, బాసవాలు, బాసవాల్దొర, బీద, బైరాగి—వైరాగి, బోడ, బోడి, రుసి, విన్నాణి, సన్నాసి. తద్విశేషములు:-౧. సప్తఋషులకు:-చూ, గోత్రము. 13. (౧) కశ్యపుఁడు; (౨) అత్రి; (౩.) భరద్వాజుఁడు; (౪.) విశ్వామిత్రుఁడు, కౌశికుఁడు—కోషికుఁడు, గాధిజుఁడు, గాధిభువు, గాధేయుఁడు; (౫. గౌతముఁడు-గోతముఁడు, అక్షపాదుఁడు, శతానందుఁడు; (౬.) జమదగ్ని; (౭.) వశిష్ఠుఁడు, అరుంధతీనాథుఁడు, కారకుఁడు, కుంభయోని, కుంభసంభవుఁడు; (౮.) అగస్త్యుఁడు, అగస్తి, అగ్నిమారుతి, ఔర్వశేయుఁడు, కలసీసుతుఁడు, కారకుఁడు, కుంభజుఁడు, కుంభయోని, కుంభసంభవుఁడు, కుటజుఁడు, ఘటయోని, ఘటోద్భవుఁడు, దీపాగ్ని, మైత్రావరుణి, యామ్యుఁడు, వాతాపిసూదనుఁడు, వారుణి, వింధ్యకూటుఁడు, విశ్వకర్మ, సత్యాగ్ని, సముద్రచులుకుఁడు. (తె.)- మఱువకందు; ౨. సప్తాధికరణశాస్త్రములను రచించిన మునులు:— దత్తకముని=వైశికము; బాదరాయణముని.=సాధారణము; సువర్ణనాభముని:-సాంప్రయోగికము; ఘోటకముఖముని.=కన్యాప్రయుక్తకము; గోనర్దీయముని=భార్యాధికారము; ఘోణికాపుత్రముని=పారదారికము; కూచిమారముని=ఔపనిషదికము రచించెను; ౩. నారదునకు:-కిపివక్త్రుఁడు, కలహప్రియుఁడు, కలహాశనుఁడు, కలికారకుఁడు, కలితాపసుఁడు, కలిప్రియుఁడు, నారదుఁడు, పిశునుఁడు, విధాతృభువు. (తె)—ఆరిపేరపుఁదపసి, కయ్యపుఁదిండి, కలనతపసి, పోరుదిండి, పోరోగిరపుదంట, పోరోగిరపు దిండి, ముళ్లయతి, వేలుపుజడదారి; ౪. వాల్మీకికి:—కవి, కవిజ్యే (ష్ఠుఁడు) ష్ఠము, కవిరామాయణుఁడు, కవివాల్మీకి, కుశి, కుశీలవుఁడు, కుశీవశుఁడు, ప్రచేతసుఁడు—ప్రచేతుఁడు—ప్రాచేతసుఁడు, వల్మీకసంభవుఁడు, వాల్మీకి—వాల్మికుఁడు—వాల్మీకి—వాల్మీకుఁడు (తె.)— పుట్టచూలు, పుట్టపుట్టువు, బొఱియచూలి; ౫. వరరుచికి:— కాత్యాయనుఁడు, కాత్యుఁడు, పునర్వసువు, మేధాజిత్తు, వరరుచి; ౬. వ్యాసునకు:- కానీనుఁడు, కృపుఁడు, కృష్ణుఁడు, కృష్ణద్వైపాయనుఁడు, చిరజీవి, వ్యాసుఁడు; ౭. పాలకాప్యమునికి:-కరేణుభువు, కరేణుసుతుఁడు, రుచిరాసుతుఁడు; ౮ కణాదమునికి:-కణాదుఁడు, కాశ్యపుఁడు, కృతకోటి; ౯ కౌండిన్యమునికి:—కౌండిన్యుఁడు, విష్ణుగుప్తుఁడు; ౧౦ వాత్స్యాయనమునికి:— కౌటిల్యుఁడు, అంశులుఁడు, చణకాత్మజుఁడు, చాణక్యుఁడు, వల్మీకసంభవుఁడు, వాత్స్యాయనుఁడు ౧౧:-సురలోకమునుండు వాత్స్యాయనమునికి:— వల్మీకపునస్సంభవుఁడు; ౧౧. దిగంబరసన్న్యాసికి:—అవధూత, అవధూతుఁడు (చూ, దిగంబరుఁడు. 3); ౧౨. భిక్షుకసన్న్యాసికి:-ధర్మధ్వజి, భిక్షుకుఁడు-భిక్షువు, లింగవృత్తి, లింగి, వర్ణి, వర్ణిలింగి. (తె)-బిచ్చగాఁడు, తాటదమ్ముఁడు; ౧౩. పతంజలిమునికి:— గోనర్దీయుఁడు, పతంజలి; ౧౪. శాక్యమునికి:—కులిశాసనుఁడు, మహాశ్రవణుఁడు, సర్వార్థ సిద్ధుఁడు, సిద్ధార్థుఁడు; ౧౫. ఉత్తమ పదమునందిన సన్న్యాసికి:—పరమహంస, హంసుఁడు; ౧౬. పాణినియను మునికి:—పాణిని—పానిని; ౧౭. కపటతపస్వికి:— ఛద్మతాపసుఁడు, బైడాలవ్రతికుఁడు, సర్వాభిసంధి; ౧౮. శ్రీధరుఁడు: చూ, బుద్ధుఁడు; ౧౯. మునులు:—అంగిరసుఁడు—అంగిరుఁడు, అంతేవసాయి, అంధకుఁడు, అంధుఁడు, అంబరీషుఁడు, అధర్వుఁడు, ఆత్రేయుఁడు, ఆధీగవుఁడు, ఉచథ్యుఁడు, ఉదంకుఁడు, ఉదాస్థితుఁడు, ఉద్దాలకుఁడు, ఉపవర్షుఁడు, ఋజుకాయుఁడు, ఋభువు, ఋశ్యశృంగుఁడు—ఋష్యశృంగుఁడు, ఔర్వుఁడు, కఠకుఁడు, కణ్వుఁడు, కపిలుఁడు, కహోళుఁడు, కాండరి, కాశిరాజు, సుధోద్భవుఁడు, కుంజరుఁడు, కుటపుఁడు, కుటీచరకుఁడు, కుడీచకుఁడు, కుశికుఁడు, కుహనుఁడు, కోహళుఁడు, క్రతువు, ఖషటుఁడు, గార్గ్యుఁడు, గాలవుఁడు, గోవు, చ్యవనుఁడు, జటి, జహ్నువు, త్రిదండి, దక్షుఁడు, దమనుఁడు, నరుఁడు, నిర్ముక్తుఁడు, నిర్వాణుఁడు, పర్వతుఁడు, పుండరీకుఁడు, పునర్వసువు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, భట్టారకుఁడు, భృగువు, మండూకుఁడు, మతంగుఁడు, మరీచి, మైత్రావరుణి, లిఖితుఁడు, వని, వానప్రస్థుఁడు, వైఖానసుఁడు, వైధాత్రుఁడు, శంబుఁడు-శంబూకుఁడు, శ్రమణుఁడు, సంవర్తుఁడు, సనత్కుమారుఁడు, సురర్షి, హాలభృతుఁడు, హారీతుఁడు, (౧) (తె)—వైష్ణవసన్న్యాసికి:- జియ్యరు; (౨)(తె.)—మహంతు; (౩)(తె.)—చఱల. ఇత్యాది.

సన్న్యాసియోషాన్యాయము, న్యా. సన్న్యాసి కావలెను, మంచి అందకత్తె యుండవలెను, ఈరెండును ఒకేస్థితియందు కలియుటెట్లు, పరస్పర విరుద్ధము నొకచో చేర్కొనబడునెడ నీన్యాయము ప్రవర్తించును.

సపత్ని, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). = సవతి: చూ, భార్య.

సపత్నుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శత్రువు.

సపది, సం. అవ్య. శీఘ్రముగ: చూ, స్వదము.

సపము, వై. వి. = శవ. (రూ-సబము—సబరము): చూ, శవము. అం. పదా. నర. 98.

సపరి, వై. వి. = శబరి. రూ-సబరి: చూ, నది.

సపర్య, సం. వి. అ. (స్త్రీ). 1. అంచనము, అధివాసము, అపచయము, అపచితి, అభ్యర్చన, అర్ఘము, అర్చ, అర్చకత్వము, అర్చణ-అర్చన-అర్చవము, అర్హణ, ఆరాధన—ఆరాధనము, ఇజ్య, ఇష్టి, క్రియ, పురస్కారము, పూజ, పూజనము, విధానము, (అవ్య) అతి, ఆజ్ (తె.)-కయిసేఁత-కైసేఁత, చాగుబడిక, పూజ—వేల్పాడు. తద్వి.—౧. (మి) తిరువరాధనము; ౨. అంతర్యాగము; ౩. దేవపూజకు;

శమ్; ४ (విశ): చూ, సన్యస్తము. 2; ౫. నిలుచుండి చేయుసేవకు: (తె.)-నిలువుంగొలువు. (చూ, ఉపచారములు. 1-2); ౬: చూ, పూజాద్రవ్యములు.

సపాట, దే. వి. రూ—సపాటము, చదను—చదును, వరము, పాటి, మట్టము, సవరన.(సం) సమము.

సపాటము, దే. విశ.—పై—

సపిండీకరణము, సం.వి అ న. చచ్చినవానికై డవ దినమునందు చేసెడు సంవత్సరాంత శ్రాద్ధము: చూ, శ్రాద్ధము. 1

సపిండులు, సం. వి. అ. పుం. బ. 1. ఏడుతరములలోపలి జ్ఞాతులు (చూ, గయాపిండదానార్హులు): చూ, సగంభుఁడు; అం. 2. చూ, జ్ఞాతులు

సపీతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. పదిమందిచేరి యొకటిగా త్రాగుట: సహపానము.

సప్త, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = సత్త, ఏడుతంతులుగల వీణె, పరివాదిని: చూ, వీణె

సప్తఋషులు, అం: చూ, మహర్షులు (చూ, గోత్రము, 13: చూ, సన్న్యాసి).

సప్తకము, సం. వి. అ. న. 1: అగము, అచలము, వనము. (తె.)-ఏడు, చక్కవగడ, సత—సత్త—సత్తా. (తద్వి.—ఏడునకు సంబంధించిన సంఖ్యాసూచకములు.—౧. వ్యసనములు; ౨. సంతానములు; ౩. కులపర్వతములు; ౪. సభాంగములు; ౫. రాజ్యాంగములు; ౬ ఉపాయములు; ౭ మహర్షులు; ౮. సముద్రములు; ౯. ద్వీపములు; ౧౦. ఊర్ధ్వలోకములు; ౧౧. అధోలోకములు; ౧౨. స్వరములు; ౧౩. తాళములు; ౧౪ మాతలు (మాతృకలు); ౧౫. విభక్తులు; ౧౬. జిహ్వలు; ౧౭. వాయువులు; ౧౮ విద్యుత్తులు; ౧౯ ధాతువులు; ౨౦ స్వపక్షములవారు; ౨౧ నిరర్థకములు; ౨౨. రాజలక్షణములు; ౨౩. నష్టములు; ౨౪. పుణ్యనగరములు; ౨౫. పిండదానకరులు (గయాపిండదానార్హులు); ౨౬ అశ్వోత్పత్తులు; ౨౭ ఆవరణములు; ౨౮. వారములు; ౨౯. సప్తమండలములు:- వాయుమండలము, వరుణమండలము, చంద్రమండలము, సూర్యమండలము, నక్షత్రమండలము, అగ్నిమండలము, జ్యోతిర్మండలము: ౩౦: చూ, మేఘములు; ౩౧. సప్త విధచిరజీవులు.- అశ్వత్థామ, బలి చక్రవర్తి, వ్యాసమహర్షి, హనుమంతుఁడు, విభీషణుఁడు, కృపాచార్యుఁడు, పరశురాముఁడు; ౩౨. సప్తవాయుపులకు: చూ, వాయువు); ౩౩ సప్తఋషులు:- కశ్యప, అత్రి, అంగీరస, కౌశిక, వశిష్ఠ, భృగు, ఆగస్త్యలనువారు 7,. ఇత్యాది: విశ. 2. ఏడవది. సప్తమము, సప్తమి.

సప్తకి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. ఏడుపేటలు గల ఆఁడుదాని మొలనూలు: చూ, హవణిక. 2 (భూషణము. 2-౭).

సప్తగుప్తుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, సూర్యుఁడు.

సప్తచ్ఛదము, సం వి.అ పుం.ఏడాకులపొన్న* చూ,సురపొన్న

సప్తజిహ్వలు, అం. (జిహ్వలు) కాళి, కరాళి, విస్ఫులింగిని, ధూమ్రవర్ణ, విశ్వరుచి, లోహిత, మనోజవ. (7): (చూ. సప్తకము, 1).

సప్తజిహ్వుఁడు, సం. వి. అ. పుం. సతనాల్కలజేజే, అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.

సప్తతంతువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. జన్నము: చూ, యజ్ఞము; 2: చూ, సూత్రము. 1.

సప్తతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, డెబ్బది.

సప్తదీధితి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, సప్తజిహ్వుఁడు.

సప్తనదీసంగమము, అం: చూ, క్షేత్రములు.

సప్తపది, సం. వి ఈ. స్త్రీ. సప్తపదముల సమాహారము.

సప్తపర్ణము, సం. వి. అ. పుం. ఏడాకులరంటి*: చూ, రంభ. 2; 2. ఏడాకులపొన్న*: చూ, సురపొన్న.

సప్తప్రకృతిభాగము, అం: చూ, ప్రకరణములు.

సప్తమండలములు, అం: చూ, సప్తకము. 1.

సప్తమము, సం. విశ. ఏడవది: చూ, సప్తకము. 2.

సప్తమి, అం. 1. పక్షమునందు ఏడవ తి: చూ, తిథులు (హరివాసరము); విశ 2. ఏడవది: చూ, సప్తకము. 2;

సప్తల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: చూ. విరజాజి*: 2 కలిగొట్టు*: చూ, స్థాలి. 2; 3. గురివింద*: చూ, శ్వేతపాకి; 4: చూ, సంబరేను*; 5. ఏఱువావిలి*.

సప్తవిధబుద్ధులు, అం: (చూ, వ్యాళ్లేఖము. 2); ౧. పంద, ౨. మేధ; ౩. చార్వి, ౪. చత్వ; ౫. గృహీత; ౬. శ్రౌతి; ౭. ప్రతిభ. (౧. పంద-తత్త్వముఁ దెలిసికొనఁదగిన బుద్ధి; ౨. మేధ=విన్నవానినిమఱువ కుండు బుద్ధి; ౩ చార్వి= ఊహాపోహలందు నేర్పుగల బుద్ధి: ౪. చత్వ=విషయము లను జిక్కఁగానడిగి వినుగులేక వినుటయందు ఓర్పుగల బుద్ధి; ౫. గృహీత=చెప్పిన వానిని తప్పక గ్రహించుటయందు శక్తిగలబుద్ధి; ౬. శ్రౌతి=గురుశుశ్రూషాసహనము గల బుద్ధి; ౭ ప్రతిభ = ఏదేనొకవిషయమును పలుకఁదలఁచినప్పుడు వాగ్ధోరణి గలిగి సమయోచితముగ శ్రుతి స్మృతి హాసానుభవములు పెక్కులఁజూపి విను వారు ప్రశ్నలు సేయఁదోఁచకపోవుట లేక విషయములను దెల్పుటయందు శక్తిగలబుద్ధి).

సప్తవ్యసనములు, అం: చూ, సప్తకము 1 (వ్యసనములు): జూదమాడుట, స్త్రీలఁగోరుట, కల్లుత్రాగుట, వేటాడుట, కఠిన ముగఁబల్కుట. ధనమూఱకఖర్చుచేయుట, కఠినదండనము. (మొదటినాలుగును సామమువలనను, మిగతమూఁడును కోపములననుబుట్టును.)

సప్తశతి, అం. (700 : చూ, మహాకావ్యము.

సప్తశ్వుఁడు, సం వి అ.పుం. రూ-సప్తాశ్వుఁడు:చూ,సూర్యుఁడు.

సప్తసంతానములు అం: చూ, సప్తకము. 1. (చూ,సంతానములు)

సప్తసముద్రములు, అం. ఒకానొకదానము: చూ, దానములు.

సప్తస్వరయుక్తరాగములు, అం: చూ, రాగములు(స్వరము.2.)

సప్తస్వరములు, అం: (చూ, సప్తకము. 1) (స్వరములు) షడ్జము (స), రిషభము (ఋషభము) (రి), గాంధారము (గ), మధ్యమము (మ), పంచమము (ప), ధైవతము (ధ). నిషాదము (ని) (7,: చూ, స్వరము. 2.

సప్తహస్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సప్తజిహ్వుఁడు.
సప్తాంగములు, అం.(సభాంగములు): చూ, రాజ్యాంగములు(చూ, సప్తకము. 1.)
సప్తాధికరణములు, అం: చూ, కామము.
సప్తార్చి, సం. వి. స్. పుం. 1: చూ, సప్తజిహ్వుఁడు; విణ 2. క్రూరదృష్టిగలవాఁడు.
సప్తాశ్వుఁడు, సం.వి అ.పుం. రూ-సప్తశ్వుఁడు:చూ,సూర్యుఁడు.
సప్తాహము, అం 1: చూ, రిహీనతానములు (తానములు); వా. వి. 2. ఏడురేయింబవళ్ళు చేసెడు దేవునిసేవ.
సప్తి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. గుఱ్ఱము: చూ, హయము: 2. సూర్యుని రథాశ్వము: చూ, హయము.
సప్తోపాయములు, అం: చూ, ఉపాయము. 4
సప్పపుఁజుక్క, వై. వి అశ్రేష, అసిలేరు: చూ, రిక్క.
సప్పము, వై. వి. = సర్ప పాము: చూ, సర్పము.
సప్పి, వా. వి. రూ-చప్పి: చూ, రోగము. 1.
సప్లయి, వై.విణ =సఫలమ్,ఫలముతోఁగూడినది: చూ,సఫలము.
సప్లై, —పై.—
సఫలము, సం. విణ. = సప్లయి—సప్లై, సరపరా, సవరణ. సార్లా, సరుదుబాటు. సర్దుబాటు (సం)అమోఘ, సార్థకము
సఫేదు, వా. వి. 1. తెలుపు: చూ, వర్ణము 6; 2. తెల్లనిది చూ, వర్ణము. 6.
సబడి, వై. వి. =సబిల. రూ—సబరి—సబళము—సబళి—సబిడి—సబిడీ. ఈఁటెవ టి ఆయుధము: చూ, హేతి 4 (బాణము.) (చూ, సబళము. 1—2.)
సబబు, వా. వి. కారణము: చూ, హేతువు. 1.
సబము, వై. వి. =శవ: చూ, శవము.
సబరము, వై. వి. = —పై.—
సబరి, వై. వి. 1. =శబరి. శబరీనది: చూ, హ్రాదిని (నది); 2 =సబిల, సవళ: చూ, సబడి.
సబళము, సం. వి. అ. న. సబరి (దే. అని శ ర.) 1: చూ, సబడి; అం. 2: చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు.
సబాము, వై. వి. =స్వభావ: చూ, స్వభావము.
సబాసు, దే. అవ్య: చూ, రూ—సేబాసు. ఆం, భా. తృ. 66.
సబిడి, వై.వి. =సబిల—సబళ:చూ. రూ-సబడి ఆం భా ద్వి.217
సబిడీ, —పై.—(ఇట్లు సబిరిఅనియు).
సబిలము, సం. వి. అ. న. =సబరి:—పై.—
సబురు, వా. వి. 1. ఓడప్రయాణము: చూ, సంచారము; 2 ప్రయాణము: చూ, సంచారము.
సబ్బందు, దే. వి. 1. అబద్దము: చూ, వితథము; 2. అనేక భేదములుగలది: రొక్కారొక్కములు. (సం.)— ఉచ్చావచము, నైకభేదము.
సబ్బిడి, వా. వి. చుఱుకుఁదనములేమి: సబ్బిడితనము.
సబ్బిడితనము, వా. వి. —పై.—
సబ్బిణి, వా. వి. 1 = సబ్బిణి. సభ్యురాలు; 2. అమాయకురాలు. శుక. 4, ఆ. 42. (నైజాము దేశమునను వాడుక.)
సబ్బు, దే. వి. జిడ్డునుపోఁగొట్టెడు ఒకరకముకారము. "సబ్బుబిళ్ళ", తద్వి:-కారము, చవుకారము—చౌకారము.
సబ్బుబియ్యము, వా. వి కృత్రిమధాన్యము: చూ, ధాన్యము.
సబ్రహ్మచారి, సం. వి. న్. పుం. 1. వేదాధ్యయనమునందు సహపాఠి: చూ, సంతచెప్పువాఁడు; 2. సహపాఠి: చూ, సంతచెప్పువాఁడు.
సభ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఇల్లు చూ, సదనము. 1; 2. కొలువుకూటము (రాజసభ)కు:-అక్షపటలము, ఆస్థ, ఆస్థానము, ఆస్థాని, గోష్ఠి, ఘట, చైత్యము, ధర్మాధికరణము, పరిషత్తు, మండలి, సంసత్తు, సదము, సదసు-సదస్సు, సమజ్ఞ, సమజ్య, సమితి. (తె.)- అంగడి, అజారము, ఓలగము, కూటము—కూటాము, కొలువు—కొల్వు, కొలువుకూటము, చదరు—చదురు, చావడి, దర్బారు, దివాణము, పడసాల, రచ్చ, సాల, అజారము, హజారము-హాజారము-హజురు. తద్విశేషములు:-౧. గ్రామస్థులుచేరి వ్యవహారము చేయు చోటునకు:-ఆస్థ, ఆస్థానము, ఆస్థాని, గోష్ఠి, ఘట, పరిషత్తు, సదము — సదసు — సదస్సు, సభ, సమజ్య, సమితి-సంసత్తు. (తె.) -అంగడి, ఓలగము, కచేరి-కచ్చేరి కొలువు-కొల్వు, క్రంత, రచ్చ, రచ్చకొట్టము. తద్వి:-౨. న్యాయాధిపతి న్యాయమువిచారించు చోటుకు:-కాలీచి (కోర్టు), గోష్ఠి, ఘట. (తె:)-అంగడి, కచేరి-కచ్చేరి, దివాణము; ౩. పెద్ద సభకు:—గోష్ఠి, ఘట, మహాస్థానము. (తె.)— ఒడ్డోలగము, పేరోలగము, వైహాళి; ౪. వివాహములోని ఆటకచ్చేరికి:—(తె)- చదురు; ౫. జమీందారీ మున్నగువారల కచ్చేరికి:—(తె.)- ఠాణా; ౬. పరిషత్సభకు:-గోష్ఠి, పరిషత్తు, సమజ్య, సభ, సమితి; ౭. పడమటి మున్నీటినడమనుండు వరుణుని సభకు:- అరవిందాలయము; ౮: చూ, సదస్యము; ౯. దేవ సభకు:- దేవసభ, సుధర్మ-స్వధర్మ; 3: చూ, సమూహము; 4. జూదము: చూ, వ్యవహారము. 4.
సభయము, అం: చూ, దృష్టులు.
సభర్తృక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ మగనాలు అయిదువ: చూ, స్త్రీ.
సభాంగములు, అం: చూ, రాజ్యాంగములు: (చూ, అంగము. 9: చూ, సప్తాంగములు.)
సభాజనము, సం. వి. అ న. 1. చుట్టములు లోనగువారి నాలింగనాదులచేత సంతోషపఱచుట, ఆనందము, ఆపృచ్ఛనము, ఆమంత్రణము; 2. యాత్రాదులయందు బంధువులు లోనగువారి యనుజ్ఞవడయుట.
సభాపీఠము, సం. వి. అ. పుం. రచ్చబండ: చూ, సింహాసనము.
సభాసదుఁడు, సం. వి. ద్. పుం. సభయందుండు ధర్మజ్ఞుఁడు, సభాస్తారుఁడు, సభికుఁడు, సభ్యుఁడు. తద్వి:-సభాధ్యక్షుఁడు, ఆవేక్షకుఁడు, ఆవేక్షి, అవేక్షిత.
సభాసప్తాంగములు, అం: చూ, సభాంగములు.
సభాసప్తాంగలక్షణా, న్యా. రాజసభ స్వామ్యమాత్య సుహృత్కోశ రాష్ట్రదుర్గ బలాధ్యక్షులుగలది లేక నటవిట గణికా కవి గాయక వేదశాస్త్రవేత్తలను సప్తాంగములు గలది.

సభాస్తారుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సభాసదుఁడు

సభికుఁడు, 1. —పై.—; 2. జూదమాడించువాఁడు; 3. న్యాయవాది: చూ, స్వామి. 3.

సభ్యము, సం. వి. అ. పుం. 1. హోమసంహితాగ్ని: చూ, వహ్ని. 1; అం. 2: చూ, అగ్నులు

సభ్యుఁడు, సం. విణ. 1. సభయందుండువాఁడు ప్రాశ్నికుఁడు; 2. మంచివాఁడు: చూ, సజ్జనుఁడు; 3: చూ, సుకృతి. 1.

సమ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఏఁడాది: చూ, సంవత్సరము; విణ. 2. సమానము: చూ, సుషమ.2; 3. సమస్తము: చూ, సర్వము; 4. సాధువు: చూ, సజ్జనుఁడు.

సమంగ, సం. వి. ఆ స్త్రీ. 1 (అంతటవ్యాపించునది); అరుణ, అర్కవల్లి. కాండీరి, కాల, కాలభాండిక, కాలమేశి—కాలమేషి—కాలమేషిక—చండాకరి, చిత్రపర్ణి, చిత్రలత, జాతు ధాతకి, భండి—భండీరి—భాండి, మంజిష్ఠ—మాంజిష్ఠము. మండూకపర్ణి, యోజనవల్లి, వికస. (తె.)—మంజటి*. తద్వి.—మహామంజిష్ఠకు.-రుహ; 2. ముడుఁగుఁదామర*. చూ, సోఁకుడుముడుఁగు.

సమంజసము, సం. వి. అ. న. 1. న్యాయము: చూ, సత్యము. 1. 2. న్యాయముతోఁగూడినది: భజమానము, యుక్తము. వాస్తవికము, సత్యవతి (చూ, సత్యము. 1.)

సమంతదుగ్ధ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జెముడు*: చూ, స్నుహి.

సమంతభద్రుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

సమంతభుక్కు, సం. వి. జ్. పుం. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.

సమకట్టు, ద్వ. వి. 1. కవచము: చూ, వారవారణము; అ. క్రి. 2. యత్నించు, అంగవించు, అగ్గలించు, అందుకొను, అడరు, అడరుదెంచు, అప్పళించు, ఆరంభించు, ఉంకించు, ఉదియగొను, ఉదియసేయు, ఊంకించు, ఊఁకు, ఊఁకువగు, ఎత్తికొను, ఒగ్గు, ఒడికట్టు, కడఁగు, కడుకొను, కదలు, కయికొను—కైకొను, కేరు, కొనకొను, కోలుకొను—కోల్కొను, గమకించు, గుఱుకొను, గొనకొను, చాగు చూచూ, చెలఁగు, జతనపడు, తక్కొను, తలిగొను, తలకొను, తలపడు, తలపెట్టు, తిష్ఠరు. తూకొను, తొడఁగు, తొడరు; త్రోచు, దొరకొను, నుసలు, నెట్టుకొను, పట్టుపూను, పయికొను-పైకొను, పాలుపడు-పాల్పడు, పూంచు-పూఁచు, పెఱుగు, పేటనఁబెట్టు, పోవు, మలయు, మేకొను, మొక్కలించు, మొగియు, మొదలుకొను, మొదలుపెట్టు మొనకట్టు, మొనకొను, మొనయు, వసిగొను,వీఁగు, సాగు, (సం) అవలంబించు, ఆరంభించు, ఉత్సహించు, ఉత్సాహించు, ఉద్యమించు, ఉద్యోగించు, ఉపక్రమించు ప్రయత్నించు, ప్రారంభించు, యత్నించు; స: క్రి. 3: అనువుచేయు, ఆలవరించు—అల్వరించు, జోకచేయు, పన్ను. (మి) సిద్ధపఱచు; 4. సంగ్రహించు: చూ, స్వీకరించు; 5. ఏర్పఱచు: చూ, సృజించు; 6. అగునట్లుచేయు: చూ, సలుపు 2.

సమకట్టుట, ద్వ. వి. యత్నించుట: చూ, సన్నాహము. 2. అం. భా. ద్వి. 205.

సమకుఱు, ద్వ. అ. క్రి. (రూ—సమకూఱు—సమకూడు—సమకొను.) 1. లభించు. భాగ. 4, స్కం. 247: చూ, సంభవించు; 2: చూ, సిద్ధించు.

సమకూడు, —పై.—

సమకూఱు. —పై.—

సమకూరుచు, ద్వ. ప్రే సమకూరఁజేయు: రూ—సమకూర్చు.

సమకూర్చు, —పై.—

సమకొను, ద్వ. అ క్రి: చూ, సమకుఱు. 1–2.

సమకొల్పు, ద్వ. ప్రే. 1. లభింపఁజేయు; 2. సిద్ధింపఁజేయు; 3 సిద్ధపఱుచు; 4. వహించు,సవరించు; చూ, స్వీకరించు. 1.

సమకోలు, ద్వ. వి. 1. అంగీకారము: చూ, సమ్మతి. 1; 2. సిద్ధించుట; 3. లభించుట.

సమక్షము, సం. విణ. నయనేంద్రియ గోచరమైనది. ఎదుటిది.

సమగీతి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (ఇది థ్యాకందమున్నాయను నడచును.)

సమగ్రము, సం. విణ. సమస్తము: చూ, స్వరము.

సమగ్రిమ, సం. వి న్. పుం. సమగ్రత—సమగ్రిమము.

సమగ్రిమము, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

సమచతుష్కము, సం వి. అ. న.=చచ్చౌకము, నలుచదరము.

సమజము, సం. వి. అ. న. 1. అడవి: చూ, విపినము; పుం. 2. పసువులగుంపు: చూ, సమూహము.

సమజ్ఞ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (రూ-సమాజ్య.) 1: చూ, సభ. 2; 2 కీర్తి: చూ, సమాఖ్య. 1.

సమజ్య, —పై.—

సమత; సం. వి. ఆ, స్త్రీ. 1.=సవతు-సామెత, సమత్వము, పోలిక: చూ, సమానము. 2; అం. 2: చూ, గుణములు; 3: చూ, కావ్యగుణములు.

సమతలతాడనము, అం: చూ, తాడనములు.

సమతాళము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

సమదండ, అం: చూ, దండలు.

సమదర్శి, సం. విణ. (న్. ఈ. న్) సర్వభూతములను సమముగాఁ జూచువాఁడు.

సమదృష్టి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. సర్వభూతములను సమముఁగా జూచు: చూ, వీక్షణము.

సమధికము, సం. విణ. మిక్కలి యధికమైనది: చూ, హేరాళము. (ఇట్లు ఉపసర్గముతోఁ గూడిన పదములు:— సమరూఢము, సమాలోకించు, సమావృతము, సమాశ్రయము, సమాశ్రితము, సమాసాదనము, సమాసాదితము, సమాసాద్యము, సముచితము; సముత్థితము, సముత్పన్నము, సముత్సృతము, సముదితము, సముదమము, సముద్గీర్ణము,

సముద్ధతము, సముద్ధరణము, సముద్ధృతము, సముద్భవించు, సముద్భూతము, సముద్యతము, సముద్వృత్తము, సమున్నతము, ఇత్యాదు లూహ్యంబులు.)

సమధిగమము, సం. వి. అ. పుం. పొందుట: చూ, సంసక్తము.

సమనఖము, అం: చూ, కరణములు

సమను, వా. వి. విచారణకొఱకున్యాయాధిపతిపంపినకాగితము,

సమన్వితము, సం. విశే. కూడుకొన్నది: చూ, సంసక్తము.

సమపదము, సం. వి. అ. న. విలుకాఁడు రెండుకాళ్ళతో సమముగా నిలుచుట. (తద్వి:-ఆలీఢము, ప్రత్యాలీఢము, సమపదము, విశాఖము, మండలము.)

సమపఱచు, మి. స. క్రి: చూ, సరిపఱచు.

సమపాదము, అం 1: చూ, పుంస్థానకములు; 2: చూ, ఉత్తానకరణబంధములు; 3: చూ, భూచారులు; 4: చూ, ఏకవింశతిస్థానకములు.

సమభిహారము, సం. వి. అ. పుం. 1. చెప్పినది త్రిప్పిచెప్పుట; 2. అత్యంతము: చూ, హెచ్చు. 2.

సమభూమి, సం. వి. అ. స్త్రీ. సమస్థలము, ఆజి: చూ, భూమి. 1. (చూ, సమతలము.)

సమము, సం. విశే. 1: చూ, సపాటము; 2: చూ, సర్వము; అం. 3: చూ, అలంకారము. 3. ("కారణకార్యములకు సమత్వము. ఉదా —"నీరజాతటనీచప్రవగుప్రవణము నీ కుచితమె కమల!",; 4: చూ, వక్షక్రియలు; 5: చూ, చరణక్రియలు: 6: చూ, పుటక్రియలు; 7: చూ, దండక్రియలు; 8: చూ, భౌమమండలములు; 9: చూ, అశ్వసంచార మార్గములు; 10: చూ, శిరఃక్రియలు; 11: చూ, దృష్టిక్రియలు; 12: చూ, గ్రహప్రాణులు; 13: చూ, యతిప్రాణులు; 14: చూ, విలుకానిస్థానములు; 15: చూ: దృష్టిభేదములు. 16: చూ, శిరోభేదములు; 17: చూ, దండలు.

సమయపడు, మి. అ. క్రి. సంకేతితమగు.

సమయము, సం. వి. అ. పుం. 1: అంతరము, అధ్వము, అనేహస్సు, అపష్టువు, అవధి, అవసరము, ఉదారము, కటము, కాండము, కాలము, క్షణము, ధ దిష్టము, పర్యాయము, ప్రక్రమము, భూకము, మ, వితానము, విధి, వేళ, సందర్భము. తద్వి —గ. ఉదుంబరావతి. (తె.)-అంకియ-అంకె, అజ్జ-ఎజ్జ—అదను, హదను, కారు, కయికట్టు—కైకట్టు-కోపు, చో, తతి, తరవాయి, తరుణము, తఱి, తల, తోయము, నాఁడు, నేమము, పదను, పాళము, పూఁట, పొద్దు—ప్రొద్దు, వడి, సందు, సంసు, సావి, సేపు; 2. అనుష్ఠానము, ఆచరణము, ఆచారము, క్రాంతి, క్షి, గగనము, గతి, గమనము, ఛందస్సు, చరణము, చరిత—చరితము—చరిత్ర-చరిత్రము—చారిత్రము, చర్య, చేష్టితము, ధర్మము, ప్రత్యయము, ప్రవర్తనము, ప్రవాహము, ప్రవృత్తి, యాపనము, వర్తనము, వాసము, వృత్తము, వృత్తి, సంవిత్తు, సాధనము (అవ్య) అధి. (తె.)—నడక, నడత, నడపు, నడవడి—నడువడి—నడవడిక, నడితి—నడ్తి, నాటకము, నెఱి, పోక, పోకడ, మనువు, వగ, వడి తద్వి—గ:—చూ, సన్మార్గము. 2; ౨. సత్ప్రవర్తనము. (తె.)—ఇలువడి—ఇల్వడి, మంచినడత; ౩. కులాచారమునకు —ప్రచారము; ౪. శుచియుండుటకు. (తె.)—మడి; ౫ కపటప్రవర్తనమునకు. (తె.)—నటనము, పోకడ మిడి, పదరణ; ౬. గమనమునకు.—సంప్రహారము; 3: చూ శపథము; 4: చూ, సిద్ధాంతము. 1; 5. బుద్ధి: చూ, హృల్లేఖము 2; 6. సంకేతము: చూ, సైగ (రహస్యము 1.); 7 = సమ్మె. ప్రతిజ్ఞ: చూ, స్పర్థ. 4; 8. ఆజ్ఞ: చూ, సెలవు.

సమయానపకర్మము, అం: చూ, వ్యవహారపదములు.

సమయు, వై. అ. క్రి.=శమ. 1. అస్తమించుపోవు. చచ్చు: ఇలుగు-ఈలుగు-ఈల్గు, ఉక్కడఁగు, ఉక్కు, ఉక్కుమడఁగు, ఏగు, కడగొట్టు, కడచను—కడచు, కడతేఱు, కిప్పు, కూలు, కెడయు, క్రుంగు, గండడఁగు, గంతుకొను, గతపడు, గిట్టు, గీటడఁగు, గుటుక్కను, చచ్చు-సచ్చు, చను-సను, చెల్లు, చెక్కు మెగరఁగొట్టు, ఢమ్మను—ఢామ్మను, డింకవేయు, డింకాకొట్టు, డింకిప్రేయు, డింకీకొట్టు, డింకు, ఢమ్మను—ఢామ్మను, తీరు—తీఱు, తుదిముట్టు, తెగటాఱు, తెగు, తెరలు—తెఱలు, తేఱు, తొఱఁగు, త్రుంగు, త్రుళ్లు, త్రెళ్లు, త్రెయ్యు, త్రెళ్లు, దోరు, నిలుగు—నీలుగు—నీల్గు, పడు, పిలుకుమారు—పిలుకుమాలు, పెద్దనిద్దురపోవు పొడవడగు, పొరిమాలు, పొరివోవు, పొలియు, పొలివోవు, పోవు బిడ్డుప్రుంగు ముక్కు, మడయు—మడియు, మనుఁగు—మునుఁగు, ముగియు, మునుఁగు, ప్రమందు, ప్రమగ్గు, రూపడఁగు, రూపఱు, రూపుమాయు. తద్వి:— (ప్రే.)—ఉక్కడఁచు, చంపు-సంపు: చూ, సంహరించు, (సం -అ చరించు, మరణించు; 2. అడఁగారు, ఉపశమిల్లు: చూ, ప్రుక్కు. 4; 3 = శమ్. నశించు, అంకిలిపడు, అక్కిలిపడు, అగలు-అగులు, అడఁగు—అణఁగు, అత్తమిల్లు, అఱు—ఆఱు, అఱియు, ఇంకించు, ఎత్తువడు, ఎత్తువోవు, ఏదు, కడచను, కడచు, కడతేఱు, కడివోవు, కుంటుపడు, కోలుపడు—కోల్పడు, కోలుపోవు, గిట్టు, చెడు, తీఱు, తీఱుపడు, తొలివోవు, త్రుంగు, త్రుంగుడువడు, నలఁగు, నాశిరిల్లు పరియు, పఱివోవు, పాడఱు, పాడువడు—పాడువాఱు, పొడపడఁగు, పొనుగువడు, పొనుపడు-పొన్పడు, పొలియు, పొలివోవు, పోకాడు, పోవు, బుసివోవు, మచ్చుమాయు, మఱుగు, మాయు, మాఱు, మాలు, ముకు—ముక్కు, మునుఁగు—మున్గు, మునించు, మూరిఁబోవు, రూపడఁగు, రూపఱు, రూపుమాయు, రూపుచెడు, సరిపోవు, సరియగు. (సం.)-అంతరించు, అస్తమించు, ఖిలీభవించు, నశించు, లయించు. తద్వి:-గ నాశమగు—గాసియగు, పొకారు-పోకారు, పిలుకుమారు-పిలుకుమాలు; ౨ నాశనముచేయు:-పొకారుచు-పోకారుచు, మార్చు.

సమయుట, వై వి. చావు అం. భా. ద్వి. 225: చూ, సావు.

సమరత, వై. వి. = సమర్తు—సమర్త. స్త్రీ ప్రథమఋతువు, క్రొత్తముట్టు: చూ, రేతస్సు. 1—౪.

సమరతి, సం.వి ఇ స్త్రీ. ఉపరతికివ్యతిరిక్తమైనది: చూ, రతి. 4.

సమరథుఁడు, సం. వి. అ పుం. 1. ఒకవిలుకానితో సరిగా నిలిచిపోరెడు యోధుఁడు: చూ, హంవీరుఁడు. 2; అం. 2: చూ, రథిక చతుష్టయము.

సమరము, సం. వి. అ పుం, న. పోరు: చూ, యుద్ధము.

సమరసము, సం. వి. అ పుం. 1. సమానరాగము; 2 అభేదము:— అత్యర్థమధురము, అద్వైతము, అభిన్నత, అభేదిత్వము, అభేదము, అవిశేషము, ఇష్టోక్తి,ఉపలాలనము, ఏకత్వము, కేనాము, లాలనము, సంధి, సాంత్వము. (తె.)-అచ్చికబుచ్చిక-అచ్చికబుచ్చికము-అచ్చికబుచ్చికలు, అచ్చక్కబుచ్చక్కలు, అచ్చికలు బుచ్చికలు, కలగలుపు—కలగల్పు, కలుపుగోలు-కల్పుగోలు-కలుపుగోలుతనము—కల్పుగోలుతనము, పొందు, బుజ్జగము, బుజ్జగింత-బుజ్జగింపు, బుజ్జనము, బెల్లింపు, బెల్లింపుమాట, మంచి, మచ్చికమచ్చికె-మచ్చిగ; (చూ, విణ. సాంత్వము. 3.) తద్వి:—౧. సమీకరణము; ౨. (విణ) సమీకృతము; ౩: చూ, సల్లాపము; అం. 3: చూ, లక్ష్యములు.

సమర్త, వై. వి. = : చూ, రూ-సమరత. తద్వి:—౧. వెలుపలుండుట; ౨. ముట్టుతను: —చూ, స్త్రీ.

సమర్తాడు. వై. అ. క్రి. = సమర్తు (దే. అనిశ. ర.) అంటగు, అంటుదగు, అంటుపడు, ఈడేఱు, కడపుదోవు, కొంగుమాయు, చెఱంగుమాయు, బట్టగు, బయలువెడలు, మొగ్గవిచ్చు, వెలుపలుండు, (మి) ఋతుమతియగు, బహిష్ఠయగు, రజస్వలయగు.

సమర్థకుఁడు,సం విణ 1.వరమునిచ్చువాఁడు;2: చూ,వరదుఁడు 1.

సమర్థనము, సం. వి. అ న. 1. పట్టినదితగినట్టు నెఱవేర్చుట: నైపుణము—నైపుణి—నైపుణ్యము, పాటనము. (తె.)—అజ్జ, నేరుపు—నేర్పు, బోటితనము, (మి) శాణతనము. (తె.)-జాణతనము అనికొందఱు); 2: చూ, సిద్ధాంతము 1.

సమర్థమగు, మి.అ.క్రి.చాలియుండు,అగు-అవు-ఔ-అగుదెంచు.

సమర్థము, సం. విణ 1. అన్వయయోగ్యమైన యర్థముగలది. ఉచ్చము: చోక్షము: యోగ్యము, 2. హితమయినది:చోక్షము, హితము. (తె)—ఇతము, బాగు (చూ, స్నేహము. 1.); 3 సమర్థమైనది: ఉచ్చము, చోక్షము, యోగ్యము. (తె.)—బిరుదు, వటారి— వఠారి.

సమర్థించు: సం. స. క్రి. పట్టినది తగినట్టునెఱవేర్చు: చూ, సిద్ధినొందించు.

సమర్థుఁడగు, మి స. క్రి: (తె)—గడిదేఱు.

సమర్థుఁడు, సం విణ. (పట్టినది తగినట్టు నెఱవేర్చువాఁడు); అంతర్వాణి, అగ్రాముష్యుఁడు, అణుకుఁడు, అనధిష్ణుఁడు, అనూచానుఁడు, అభిజ్ఞుఁడు, అభ్యర్హితుఁడు, అలంకర్మీణుఁడు, అసుభీబలుఁడు, ఉద్దామరుఁడు, ఉదారుఁడు, ఉద్భటుఁడు, ఉపాయశాలి, ఉపేత, ఉల్లాఘుఁడు, ఉష్ణుఁడు ఉష్మలుఁడు, కటారుఁడు, కలింగుఁడు, కల్యుఁడు, కుక్కుటుఁడు, కుర్వాణుఁడు, కుశలము (కుశలుఁడు)—కుశలుఁడు (కుశలవంతుఁడు), కృతకర్మ, కృతకర్ముఁడు, కృతముఖుఁడు, కృతహస్తుఁడు,కృతి, క్రియావంతుఁడు, క్షముఁడు, క్షేత్రజ్ఞుఁడు, గీష్పతి, గుణజ్ఞుఁడు, గుణవంతుఁడు, గుణాకరుఁడు, గుణి, చంగుఁడు, చేటుఁడు చేకుఁడు, దక్షిణుఁడు, దక్షుఁడు, దర్శకుఁడు, ద్రావకము (ద్రావకుఁడు), ధన్వి, నిపుణుఁడు, నిష్ణాతుఁడు, పంచముఁడు, పటుపు, ప్రగల్భుఁడు, ప్రభువు, ప్రయోజకుఁడు. ప్రవణుఁడు — ప్రవీణుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడు, ప్రోహుఁడు, ప్రౌఢుఁడు, యుక్తుఁడు, విచక్షణుఁడు, విజయి, విజ్ఞుఁడు, విదంగము, విదగ్ధుఁడు, విశారదుఁడు, వేత్త, వేది, వైజ్ఞానికుఁడు, వ్యక్తుఁడు, శిక్షితుఁడు, శూరుఁడు, శౌండికుఁడు, సూత్రానుఁడు, సోద. (తె. ప.)—అనువరి, అరుహుఁడు, అవుదు-ఔదు, ఉత్తుఁడు ఉద్దికాఁడు, ఉపమరి, ఓపువాఁడు, కఱకరి, కఱుదులాఁడు, గట్టివాఁడు, గాశకుఁడు, గెలుపుకాఁడు, చేఁతకాఁడు, చదురుఁడు, చనువాఁడు, చాలుమానిసి, చాలువాఁడు, జగజెంటు,జాణ-జాణఁడు, తవర, తీరుపరి-తీర్పరి, తెలివికాఁడు, దంట, దిట్ట, నెప్పరి, నెఱవాది, పనివాఁడు, నేరుపరి-నేర్పరి, నేరుపుకాఁడు-నేర్పుకాఁడు, నేరుపులాఁడు, ప్రోడ-ప్రోడఁడు, బిరుదు, బోటు, మేవడికాఁడు, వటారి—వఠారి—వఠర, వయిపుకాఁడు-వైపుకాఁడు, వలతి వస్తాదు, విన్నాణి, వెరవరి. తద్వి:—౧. కీసుడు; ౨. అంతర్వాణి, శాస్త్రవిదుఁడు, శాస్త్రి; ౩ చూ, సన్మానితుఁడు; ౪. శౌర్యవంతుఁడు. (తె.)-దండి; ౫: చూ, సమీక్ష్యకారి; ౬. జయింపఁబడినవాఁడు: అభిభూతుఁడు, ఆత్తగంధుఁడు, ఆత్తగర్వుఁడు, ఆత్తగంధుఁడు, విజియి.

సమర్పణము, సం. వి. అ. న. పూజాద్రవ్యాదుల నొసఁగుట: అర్పణము, అవసరము, ఔపహారికము, నివేదనము, నైవేద్యము. (తె.)-అప్పగింత, అప్పనము, ఇల్లడ-ఇల్లడము, ఎర, ఒప్పగింత, ఒప్పన—ఒప్పనము. (చూ, సిస్తు. 1.) తద్వి:— అనసరనైవేద్యము.

సమర్పించు, సం స. క్రి. 1. అర్పించు, నివేదించు, (తె.)—అప్పగించు, ఒప్పగించు, ఒప్పజెప్పు(ఒప్పచెప్పు),ఒప్పించు; 2. అభ్యర్చించు, అర్చించు, ఆరాధించు, పురస్కరించు, పూజించు, యజించు— యజియించు. (తె)—అమతించు, కయిసేయు—కైసేయు.

సమర్యాదము, సం వి. అ. న. 1. చేరువ: చూ, సమీపము. 1; విణ 2 సమీపమైనది: చూ, సమీపము. 2; 3. మర్యాదతోఁగూడినది

సమవకారము, అం: చూ, దశరూపకముల లక్షణములు.

సమవర్తి, సం. వి. న్. పుం. 1. యముఁడు: చూ, హరి, 5, విణ. 2. అంతట సమముగా వర్తించువాఁడు.

సమవాకారము, సం. వి. అ. పుం. నాటకభేదము: చూ, రూపకములు. (కథ కల్పితమేని ప్రఖ్యాతమేని కావచ్చును.

దేవాసురాదులు ౧౨ నాయకులు. వీరము రసము. సాత్వతి వృత్తి. అవమర్శ సంధిలేదు. మూఁడంకములు. ప్రథమాంకమునఁ గపట, పురనిరోధ, రణాగ్ని, జ్వలన, విరోధాలుఁ దెల్పుమూఁడుజాములకథ. ద్వితీయాంకమున జాముకథ. తృతీయాంకమున నర్ధజాముకథ): చూ, దశ రూపకముల లక్షణములు: చూ, నాటకము.)

సమవాయము, సం వి. అ పుం. 1: చూ, సమూహము; 2. కూడిన సంబంధము: సన్నయము.

సమవేతము, సం. విణ. కూడిన సంబంధము నొందినది.

సమష్టి. సం. వి. ఇ స్త్రీ. 1. సమస్తము: చూ, సర్వము; విణ. 2. కలసి యుండునది.

సమష్ఠిల, సం. వి ఆ (స్త్రీ). 1. ఏఱువంగ*: చూ, వార్తాకము; గండీరము. (తె)—తురుజ*.

సమసకము, వై. వి. = సమాసకము, శుద్ధాంధ్ర పదముల సమానము: (సం)—సమాసము.

సమసనము, సం. వి. అ. న. 1.సంక్షేపము: చూ,సంగ్రహము; వై వి. (1)=సమాస: చూ, సమాసము.

సమసము, అం: చూ, విన్నాణములు.

సమసీసము, అం. 1.—వై —; అం. 2: చూ, వృత్తము 1, (సీసపద్య భేదము:— కొన్ని పాదంబులందు యతులును, కొన్ని పాదములందు ప్రాసయతులునుగలది.)

సమసూచికము, అం: చూ, ఏకవింశతిస్థానకములు.

సమస్తము, సం. విణ: చూ, సర్వము.

సమస్య, సం వి ఆ.(స్త్రీ).సమాసార్థ (తె.)-కయిపద-కైపదము

స-మ-హీనతానములు, అం: చూ, తానములు.

సమాంగకము, అం: చూ, తిర్యక్కరణ బంధములు

సమాంశము, సం. వి. అ. న: చూ, సగము.

సమాంసమీన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఏఁటేఁట నీనెడియావు: చూ, సౌరభేయి. (ధేనువు)

సమాకర్షి, సం. విణ. దూరముగావ్యాపించునట్టిది (పరిమళము) నిర్హారి.

సమాఖ్య సం. వి ఆ. (స్త్రీ). 1: అభిఖ్య, ఉమ, కీర్తన, కీర్తి, ఖ్య, ఖ్యాతి, జు, ప్రతిష్ఠ, భగము, యశము-యశస్సు, వర్ణము, శ్రీ, శ్లోకము, సమజ్ఞ-సమాజ్ఞ. సుప్రతిష్ఠ. (తె)—అసము, కీరితి, పేరు, పొగడిక. పొగడికోలు, పొగడిత-పొగడ్త, బవిసి — బైసి. (విణ) వాసికెక్కినది:—ఖ్యాతము. తద్వి.—కీర్తిలేమి అనుటకు:- అపఖ్యాతి, అపకీర్తి (హిం) అజిస్-అజిసీ;2 జాతికట్టుపాటు.(తె.)-బందుకట్టు.

సమాగతము, సం, విణ. 1. చక్కఁగావచ్చినది; 2. పొందినది: చూ, సంసక్తము.

సమాగమము, సం. వి. అ పుం. 1. చక్కనిరాక; 2 పొందిక; చూ, సంయోగము; చేరిక: చూ, సమీపము 1.

సమాఘాతము, సం. వి అ. పుం. 1: చూ, యుద్ధము; 2. వధము. చూ, హింస. 1.

సమాచారము, సం. వి.అ.పుం, చక్కఁగానడపుట; 2. ఇంచుక సత్యమైన కల్పితగ్రంథము: ఇతిహాసము, ఉదంతము, ఉపపత్తి, ఉపాఖ్యానము, కథ, కథాప్రసంగము, గాథ, ఘ, చరిత-చరితము—చరిత్ర—చరిత్రము—చారిత్రము, పురావృత్తము, ప్రవృత్తి, వర్తమానము, వార్త, వృత్తాంతము, శ్రుతి, సంగతి, సందేశము, సంవాదము, సంవిత్తి, సూక్తి. (అవ్య) కచ్చిత్. (తె)—అట్టుపుట్టానవాలు, ఉఖుసు-ఊసు, కత—కద—కదా, కబురు, చిట్లు, జోలి, తొల్లింటికత—పోలుపొందు, మాట, ముచ్చట, వక్కాణము, సుద్ది. (తె. అవ్య) అఁట. తద్వి:— ౧. కిల, (తె)—వాడుక; ౨. (తె)-కుమ్మసుద్ది; ౩. పూర్వీకుల పుణ్యచరిత్రమునకు:- గాథ; ౪. ముందుగాఁజెప్పెడి వాగ్విశేషమునకు:— గాథ; ౫. ప్రబంధకల్పన.

సమాజము,సం.వి.అ పుం.1 పశువులకంటెనిరతమైనమనుష్యాది సమూహము: చూ, సమూహము; 2 ఏనుఁగు:చూ,హస్తి.1.

సమాజ్ఞ. సం. వి. ఆ. (స్త్రీ): చూ, సమాఖ్య. 1.

సమాధానపడు, మి అ. క్రి. సమ్మతిపడు: చూ, సమ్మతించు.

సమాధానము, సం. వి. అ. న. 1. చక్కగాఁ ఉంచుట; 2. అంగీకారము: చూ, సమ్మతి, 1: 3. యూపస్తంభముయొక్క మధ్యభాగము; వా. 4. ఉత్తరము, ప్రతివచనము, ప్రతివాక్యము. ప్రత్యుత్తరము. (తె.)— మఱుమాట-మాఱుమాట-మార్మాట, సంజాయిషీ; అం. 5: చూ, శమాదులు.

సమాధి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. అంతర్యోగము, చైత్రము, మనోలయము, స్థాపనము. (తె)— గోరి; అం. 2: చూ, యోగాంగములు; 3: చూ, అలంకారము 3 (కారణాంతరము వలనఁ గార్య సౌకర్యము. ఉదా — "కులటయుత్సాహపడునంత సూర్యుడస్తమించె"; 4: చూ, గుణములు (కావ్య గుణములు); 5: చూ, సమర్థనము. 2; 6 నియమము: చూ, సత్యము 1;7: చూ,సమ్మతి.1;8.అర్థోత్కర్షహేతుజనాదరము

సమాధులు, అం: అంతరాలోక్యాను విధము, అంతరాశబ్దాను విధము, నిర్వికల్పము, బాహ్యాదృశ్యాను విధము, బాహ్యాశబ్దాను విధము. (౬)

సమానమగు, మి. అ. క్రి; అనుగలమగు, తుల్యమగు, (సం) అవఘళించు (తె.)-ఉద్దించు, ఊఱు, ఈడుపడు, ఎనయు, కదియు, చాయవాఱు, జోడువడు, దీటుకొను, దొరయు, పురుడించు, పోలు, బాదరించు, మక్కళించు, సరికట్టు, సరితూగు, సరిదాఁకు, సరిపడు, సరిపోలు, సరిపోవు, సరియగు, సోమించు.

సమానము, సం. వి. అ. పుం. 1. (సమానవాయువు) నాభియందలి వాయువు: చూ, వాయువు: విణ. 2: అంతరము, అపిదేశము, అనుకరణము, అనుకారము, అనుకృతి, అనుహారము—అనుహోరము, అవిశేషము, ఆకృతి, ఉత్సర్గము, ఊః, ఔపమ్యము, ఉలువాయనము, జాతి, ధ, తుల్యము, తౌల్యము, ధర్మము, పర్యాయము, ప్రకారము, బింబము, సంస్థ, సధర్మము, సమత, సమానము, సాదృశ్యము, సాధారణ, సామ్యము, సామాన్యము, స్థానము, స్పర్ధ. (అవ్య):— అతి, అను, ఏవమ్, నజ్, ప్రతి. (తె.)—

అనుగలము, ఈడు, ఉజ్జి—ఉద్ది—ఉద్దియ, ఎన, ఎనయిక, ఒరవాయ, జత, జోక, జోడు, జోడుకోడియ, జోడుకోడె, తరబడి, తరిము, దినుసు—దినుసు, దీటు, దొర, నెట్టె, పాటి, పాడి, పురుడు, పోలిక—పోలికి—పోల్కి, బడి కోలు, బదులు, బోటి, మచ్చు, మావిరి—మాద్రి, మాఱు, వంటి, వంతు, వరుస, వీఁక, సరి, సరిపోటు, సవతు, సాటి, సాటిక, సాటువ. తద్వి —౧: చూ, ఉపమ. 4; ౨. యథా, ౩. అనుకారి, అవస్థితము; ౪. అతిదేశము, ప్రతి. (అవ్య) అతి. (తె.)— తొరలు, బదులు, మారు — మాఱు — మాఱట; ౫: చూ, సుషమ. 2; ౬: చూ, సామ్యము. 1; 3. ఒకటి; 4. యోగ్యత:చూ, సామర్థ్యము. 2; అం 5: చూ, ప్రాణములు; వై. వి. (1)=సమాధానమ్: చూ, సమ్మతి. 1.

సమానశీల వ్యసనేషుసఖ్యమ్, న్యా. సమానశీలము, సమాన వ్యసనము గలవారికి సఖ్యము గుదురును.

సమాని, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("ర-జ-వ 8 వఛందస్సు".)

సమానుఁడు, సం. విణ. ప్రఖ్యుఁడు, బాదరాయణుఁడు, సనాభి. (తె.)— ఉద్దికాఁడు—ఉద్దీఁడు, జతగాఁడు, జోడుకోడియ—జోడుకోడె, పురుడు (పురుఁడు), బోటిగాఁడు.

సమానోదర్యుఁడు, ఒకతల్లికడుపునఁ బుట్టిన తోబుట్టువు: చూ, సహోదరుఁడు.

సమాపకము, సం. విణ. 1. (వాక్యమును) ముగించునది. (వాక్యమునుముగించనిదిఅసమాపకము!; 2 చంపునది: చూ, హింస

సమాపనము,సం వి.అ.న 1.ముగించుట;2చంపుట:చూ, హింస.1

సమాప్తపునరాత్తము, అం: చూ, వాక్యగతదోషములు.

సమాప్తమగు, మి. అ క్రి: చూ, సరిపోవు. 3.

సమాప్తము, సం. విణ. 1. ముగిసినది: పర్యవసితము, శాంతి, సిద్ధము. (తె.)—సరి (చూ, సమాప్తి); చూ, సంస్థితము; 2. చచ్చినది: 3. నిండు: చూ, సంపూర్ణము.

సమాప్తి, సం. వి. ఇ. (స్త్రీ). 1. అంతగమనము, అంతము, అపవర్గము, అవసానము, అవసాయము, అవసితము, అవస్థితము, అస్తము, ఉత్థానము, నిష్ఠ, నిష్పత్తి, పర్యవసానము, ఐ, సాతి. (తె.)— తీఱుగడ, తీఱుదల, తేఱుగడ, నెఱవేఱుట, ముక్తాయింపు, ముగింపు, ముగియిక, సరి. తద్వి:-(విణ) చూ, రవము. 2; 2. చావు: చూ, సావు.

సమాప్తించు, సం. స క్రి. 1. (తె.)—ముగించు; 2. చంపు: చూ, సంహరించు.

సమాప్యము, సం. విణ 1. ముగియఁదగినది; 2; చావఁదగినది

సమాలంబము, సం. వి అ. పుం. చందనము లోనగువాని పూఁత రూ-సమాలంభనము, అంగకర్దము, అంగరాగము, అంగలేపము, అనులేపనము, అవలేపము, ఆతర్పణము, కరణము, కషాయము, కుడ్యము, అంజనము, అంగసంస్కారము, అవష్టంభనము, అవష్టంభము, కుస్తిష్కము, క్షేపము, ఝిల్లిక, ఇ, ద్రవ్యము, లిపము, లేపనము-లేసము. వర్ణకము, వర్ణము, విచ్ఛిత్తి,విమర్దనము, విలేపనము,స్థాసకము.

(తె.)—గందపటక, గందపట్టియ—గందపట్టె, గచ్చు, చట్ట, పట్టు, పూఁత, మైపూఁత. తద్వి:—౧. (తె.)- ఓరు, గచ్చు, గారపూఁత, పట్టియ-పట్టె; ౨. (తె.)- పాలగచ్చు, పాలగార, పాలసున్నము, పూఁత; ౩. సన్నసున్నపు పూఁతకు:-లేపనము, ఉపలేపనము. (తె.)- మణిగాసనము; ౪. ఉపలేపనము, గోముఖము. (తె.)—అలుకుట, మెత్తు; ౫. పలుచనైన గచ్చుపూఁతకు: (తె)-రవకారము; ౬ కుంకుమాదుల పూఁతకు:— అంగరాగము, అంగలేపము, అంగసంస్కారము, అంగసంస్క్రితి, అంగసంస్క్రియ, చర్చ, చర్చిక, చర్చిక్యము, చార్చిక్యము. (తె.)-పూఁత, బచ్చెన; ౭, ఎఱ్ఱమట్టి పట్టెలకు:-(తె.)— ఓరు, గచ్చు, గారపూఁత, పట్టియ-పట్టె; ౮. (తె.)- కళాయి; ౯. (తె.)— మలామ—మలాము-ములాము-ముల్లాము; ౧౦. (తె.)—లప్పము—లెప్పము: ౧౧. (తె.)— తెల్లవఱపు; ౧౨. (మి) వజ్రవార; ౧౩. (తె.)— వన్నియ-వన్నె; ౧౪: చూ, సోద; 2. నలుగుపెట్టుట: రూ-సమాలభనము; ౧౫. విణ. పూయఁబడినది: అక్తము.

సమాలభనము, సం. వి. అ. పుం. —వై.—

సమావర్తము, అం: చూ, కర్మములు.

సమావృత్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం. వేదాధ్యయనానంతరము ఇఁక గృహస్థుఁడవుకమ్మని గురువుచే ననుజ్ఞపొందినవాఁడు.

సమావేశము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఒకచోట కూడనుండుట; 2. ప్రవేశము: చూ, సాహసము 1.

సమావేశితము, సం. విణ. 1. ఒకచోట కూడ నుండినది: 2. ప్రవేశించినది.

సమాశ్రయము, అం: చూ, షడ్గుణములు,

సమాశ్రితుఁడు, అం: చూ, స్వపక్షమువారు.

సమాశ్వాసము, సం. వి. అ. పుం: అనునయము, అవహారము, ఆశాబంధము, ఆశ్వాసనము, ఆశ్వాసము, ఉచ్ఛ్వాసము నిర్వృతి, ప్రశ్రయము, సాంత్వనము. (అవ్య) అయి, అహాహ—అహహా, కిల, ఖలు (తె.)—ఊఱట, ఓదారుపు-ఓదార్పు, సాంత్వము.

సమాశ్వాసించు, సం. స. క్రి: అనునయించు, ఆశ్వసించు—ఆశ్వాసించు. (తె.)— ఊఱడించు, ఊఱాఱుచు—ఊఱార్చు, ఓదారుచు—ఓదార్చు, కుస్తరించు.

సమాసంజనము. సం వి అ.న. తగులము: చూ, హాళి (వా ఛ).

సమాసంజితము, సం. విణ. తగిలినది.

సమాసకము, సం.వి అ. పుం.=సమసకము; (తె)-సమసకము.

సమాసము, అం. సమర్థములగు పదముల యేకీభావము.

సమాసములు. అం. (సమర్థములగు పదముల యేకీభావము.):— (తె)—సమసనము. ౧. తత్పురుష; ౨. కర్మధారయ; ౩ బహువ్రీహి; ౪. ద్వంద; ౫. ద్విగు; ౬. అవ్యయీభావ సమాసములు. ౧. తత్పురుసమాసము. (౧) ప్రథమాత (లేక) ఏకదేశ సమాసము, (౨) ద్వితీయాత, (౩) తృతీయత,

(౪) చతుర్థీత, (౫) పంచమీత, షష్ఠీత, (౭) సప్తమీతత్పురుషము; ౨. కర్మధారయ సమాసము. (౧) విశేషణపూర్వపదకర్మ, (౨) విశేషణోత్తరకర్మ లేక మయూరవ్యంసకము లేక విశేషపూర్వపదము, (౩) విశేషణోభయపదకర్మ, (౪) సంభావనపూర్వపదకర్మ, (౫) ఉపమానపూర్వపదకర్మ, (౬) ఉపమానోత్తరకర్మ లేక ఉపమిత, (౩) భిన్నపూర్వపదకర్మ, (౮) అవధారణ లేక రూపక, (౯) త్రికపూర్వకర్మ, (౧౦) మధ్యమ పదలోపికర్మ, ౩. బహువ్రీహి సమాసము. (౧) విశేషణపూర్వపదబహు (౨) ద్వితీయాబహు (౩) తృతీయాబహు; (౪) షష్ఠీబహు; (౫) వ్యధికరణబహు; (౬) ఉపమానబహు; (౭) నఞ్పూర్వపదబహు; (౮) సహపూర్వపదబహు; (౯) సంఖ్యోభయపదబహు; (౧౦) దిగంతరాళబహు; ౪. ద్వంద్వసమాసము; (౧) ద్విపదసమాహార లేక సమాహారద్వంద్వము; (౨) ఇతరేతర లేక ద్విపద ద్వంద్వ; (౩) బహుపద ద్వంద్వము; ౫ ద్విగువు; (౧) సామాన్య లేక ఇతరేతరద్విగువు; (౨) సమాహారద్విగువు; (౩) సంఖ్యోభయపదద్విగువు; (౪) తద్ధితార్థద్విగువు; ౬. అవ్యయీభావము; ౭. ప్రకీర్ణకములు (౧) కృద్వృత్తి; (౨) తద్ధితవృత్తి; (౩) ఏకశేషివృత్తి; (౪) అలుక్సమాసము. తద్వి.—(౧) అపత్యార్థకతద్ధితము; (౧) సంబంధార్థక తద్ధితము; (౩) వికారార్థకతద్ధి; (౪) భవార్థకతద్ధి; (౫) భావార్థకతద్ధి (౬) మతుబర్థక లేక మత్వర్థకతద్ధితము ఇత్యాది; మఱియు; ౮. సమాసములు త్రివిధము; (౧) సాంస్కృతిక; (౨) మిశ్ర; (౩) ఆచ్ఛికసమాసములు; (౧) సాంస్కృతిక సమాసము, (ఎ) పదములన్నియు పూర్తిగా సంస్కృతముగా నుండునది; (బి) రెండుపదములును తత్సమములు; (౨) మిశ్రసమాసము. ఇందొక తత్సమపదమును, ఒక తెలుఁగు పదమునుఉండును; (౩) అచ్ఛికసమాసము ఇందు రెండును తెలుఁగు పదములు. ఇత్యాది మఱియు: చూ, అసమర్థ సమాసము)

సమాసాదితమత్తల్లి, అం: చూ, భూచారులు.

సమాసాద్యము, సం. విణ. పొందఁదగినది: చూ, లక్ష్యము. 1.

సమాసోక్తి, అం: చూ, అలంకారము. 3. (ప్రస్తుతవర్ణనంబున నప్రస్తుతముఁదోఁచుట ఉదా. "అనురక్తుఁడై చంద్రుఁడైంద్రీముఖము చుంబించె.")

సమాసార్థ, సం వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సమస్య.

సమాహరణము, సం. వి. అ పుం. రూ-సమాహారము. 1. చెదరినవి ఒకటిగా ప్రోగుచేయుట; 2: చూ, సంగ్రహము.

సమాహారము, సం. వి. అ. పుం.—పై.—

సమాహితము. సం. విణ. 1. సమ్మతము: చూ, స్వీకృతము. 1; 2: చూ. రసవదలంకారములు

సమాహితుఁడు, సం. విణ. 1. చక్కఁగా ఉండఁబడినవాఁడు; 2, అంగీకరింపఁబడినవాఁడు; 3. సమాధియందున్నవాఁడు.

సమాహృతము, సం. విణ సంక్షేపింపఁబడినది.

సమాహృతి, సం వి. ఇ స్త్రీ 2. సంక్షిప్త గ్రంథము: చూ, సంపుటము. 3; 2: చూ, సంగ్రహము.

సమాహ్వయము, సం. వి. అ. పుం. 1. పేరు: చూ, సంకేతము. 1; 2. ప్రాణిద్యూతము: చూ, వ్యవహారము. 4; 3: చూ, హారము. 2 (యుద్ధము)

సమికము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-సమీకము.

సమిత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రాజాదనము, వానప్రస్థము, సమిత్తరువు*: చూ, మోదుగు.

సమితి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1: చూ, సమూహము; 2. పోరు: చూ, యుద్ధము; 3: చూ, సంయోగము; 4: చూ, సభ. 2,

సమిత్తరువు. సం. వి. ఉ. పుం: చూ. సమిత*.

సమిత్తు, సం. వి త్. స్త్రీ. పోరు: చూ, యుద్ధము.

సమిధ, సం. వి. ధ్. స్త్రీ. 1. ఇంధనము, ఇధ్మము, ఏధము—ఏధస్సు, కాండము, కృపీటము (తె.)— చితుకు—చిదుగు, పుచక-పుడుక, పుల్ల, వేలిమికట్టియ-వేలిమికట్టె. తద్వి.—౧. (తె.)—పేడు, బద్ద; ౨. ఇంధనసమూహమునకు:—వంటచెఱకు, వంటసరకు; 2: చూ, వంటచెఱకు; ౩. అడ్డు తగులుట. "పానకములోని సమిధవలె".

సమిధుఁడు, సం. వి అ. పుం. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.

సమీకము, సం. వి. అ. న. రూ. సమికము: చూ, సమిత్తు. 1.

సమీకరణము, సం వి. అ. న. ఒకటిగాఁజేయుట: చూ, సమరసము. 2

సమీకృతము, సం. విణ ఒకటిగాఁజేయఁబడినది; చూ, సమరసము 2

సమీక్షణము, సం. వి అ. న. 1. చక్కఁగాఁ జూచుట: చూ, వీక్షణము; 2. ఆన్వీక్షణము, అన్వేషణ—అన్వేషణము, గవేషణ, గోకర్ణము, చర్చ, నిరూపణము, పరీష్టి, పర్యేషణ, మార్గణ-మార్గణము-మార్గము, మృగణ, మృగము, విచయనము, విచారణ, విమర్శనము, శోధనము, సంఖ్య, సంవీక్షణము, (తె.)— అరయిక, అరయుట - ఆరయుట, తడవుట-తడవుడు, దరియాప్తు-దర్యాప్తు, సెమకుట-సెమకుడు, పరికించుట, రోయుట, వాకబు, వెదకుఁడు, వెనుకుట-వెనుకుడు-వెన్కుడు. తద్వి: —౧. రాజ్యతంత్ర విచారణకు:-ఉత్థానము, చర్చ విచారణ. (అవ్య)కిము. శ్రాద్ధాదులయందు బ్రాహ్మణుని వెదకుట యందును వర్తించును)

సమీక్ష్యకారి, సం విణ. ఏపనియేనియుఁ జక్కఁగా యోచించి చేయువాఁడు: చూ, సమర్థుఁడు.

సమీచీనము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, సత్యము 1; 2. పరిశుద్ధమైనది: అకల్కము, అనఘము, అచ్ఛము, అమలము, అమ్లానము, అవదాతము, ఆయస్తము, అవసిక్తము, అమ్లానము, ఇద్ధము, ఉజ్జ్వలము, ఉత్పూతము, ఉల్లాఘము, గౌరము, చోక్షము, ఛ, నిర్దోషము, నిర్మాల్యము, పరిపూతము, పరిశుద్ధము, పవిత్రము, పావనము, పుణ్యము, పూతము, ప్రత్యగ్రము, ప్రసన్నము, మేధ్యము, విమల, వివిక్తము, శుచి, శుక్తము, శుద్ధము. (తె.)—అచ్చము, అచ్చు అప్పటము, గరగర, తెలి, తేట, తేరినది, నిచ్చలము, మడి—మడుఁగు —మడుపు — మఘ్గు — మణుఁగు — మణువు, సుద్దము. తద్వి.—౧. నిర్మలత్వమునకు.—(వి) నిర్మలము, నైర్మలము, పేయము, శౌచము. (తె.)— అచ్ఛికము, అచ్చు గరగరిక, తెలివి, తేట, తేర—తేరు—తేఱు, వలిపము.

వల్పము—వలిపము, వెలఁది, సాపు, సొంపు, సొచ్చెము. (చూ, శుద్ధము); ౨. అచ్ఛాచ్ఛము; 4 తగినది, సారము: చూ, యోగ్యము. 2.

సమీపము, సం. వి. అ న. (సంగతమైన జలమునుగలది. లక్షణచే సమీపమందు వర్తించును,: అంతము, అంకము, అగ్రము, అభితము, అభ్యగ్రము, అభ్యర్ణము, అభ్యాగమము, అభ్యాశము — అభ్యాసము, అభ్యుపగమము, ఆసన్నము, ఉపకంఠము, ఉపహ్వరము, ఉపాంతము, ఉపాశ్రయము, కంఠము, కుహరము, చక్రవాటము, నికటము, నిదేశము, నిర్దేశము, పరిసరము, పారము, పార్శ్వము, ప్రాంతము, మూలము, సదేశము, సవీడము, సన్నికర్షము, సన్నికృష్టము, సన్నిధానము, సన్నిధి, సమర్యాదము, సవిధము, సవేశము, సాన్నిధ్యము, సామిప్యము—సామీప్యము, (అవ్య):—అను, ఉప, ఏ, హిరుక్కు. (తె):—అంకియ—అంకె, అంచ, అంచు, అంగ, అందుపాటు, అందుబడి, అందికోలు, అండ, అఱు-అఱ్ఱు, ఒద్ద-వద్ద, కడ, కురంట, కుఱఁగట, కుఱఁగలి, కేవ, గరిడి, గెడ, చక్కి, చాయ, చెంగట, చెంగలి, చెంత, చేయలఁతి, చేరిక, చేరు, చేరుగడ, చేరువు, చేరుబడి, చేరువ—చేర్వ, చేవాటు, టోకు, డగర—డగ్గర—డగ్గఱ, డాఁపు-దాఁపు, తడ, తఱి: తారసము, దండ, దరి, పంచ, పజ్జ పాలు, పొంత, పొందిక, పొక్కి, పొరుగు-పొరువు-పొగ్గు, ప్రాపు, మందట, సంగడము, సంగడి, సంత, సరస తద్వి:—౧, సమీపించుటకు:—ఉపగమము, సన్నికర్షణము. (తె.)-దండపాటు; ౨. (విశ) సమీపించినది:- అంగము, అంతము, అంతికము, అంతిమము, అదూరము, అభ్యగ్రము, అభ్యర్ణము, అభ్యాశము, అభ్యాసము, అవష్టబ్ధము, అసన్నము, ఉపకంఠము, ఉపాంతము, ఉపోఢము, తటస్థము, నికటము, నికటస్థము, ప్రత్యాసన్నము, సంకాశము, సంగతము సదేశము, సనీడము, సన్నికృష్ణము, సన్నిహితము, సమర్యాదము, సమీపము, సవిధము, సవేశము. (తె)— అందిక, అందుపాటు, అగ్గము, చేరుగడ, చేరువ; ౩. అతిసమీపమునకు: అంతికతమము, నేదిష్టము, నేదీయాంసము. (తె.)-అందికోలు, అందుపాటు, అందుకోలు, అందుబడి, దాదాపు; ౪. సమీపమునందు:— ఆరాత్. (తె.)— అరత-అఱుత; ౫. దగ్గఱనుండునది: అపదము.

సమీపించు సం. అ. క్రి: తటస్థించు. (తె.)— అంటసిలు-అంటసిల్లు, ఇరియు, ఎడతాఁకు, ఎలయు, ఒడఁగూడు, ఒలయు, కదియఁబడు, కదియు, కాలుద్రొక్కు—కాల్ద్రొక్కు, కిట్టు, కినియు, కూడఁబడు, చేరు. డగ్గఱించు-దగ్గఱించు-డగ్గఱు-దగ్గఱు, డాకొను, డాయు, తఱియఁబడు, తఱియు, తారసించు—తారసిలు—తారసిల్లు, తారు, దండపడు, దాకొను, దాపించు, దాయు, పెనఁగూడు, పెనఁగువడు, పెనఁగొను, పొలయు.

సమీరణము. సం. వి. అ. న. 1. చక్కఁగా పోవుట; 2. పాఱవేయుట; పుం 3. 3. ఇంద్రమరువకము, జంబీరము, ప్రస్థపుష్పము, ఫణిజ్జకము—ఫణిర్జకము, మరువకము, సురభి. (తె)మరువము, వాసనమొలక*:(చూ, రాజార్హము.2-౪-౨.)

సమీరణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, వాయువు: 2. బాటసారి, అధ్వగుఁడు, అధ్వనీనుఁడు, అధ్వన్యుఁడు, అలంగామీనుఁడు, ఇత్వరుఁడు, గంత, గంతవ్యుఁడు, గంతువు, గమథుఁడు—గమి, గాంతుఁడు, థ, పథికుఁడు, పాంథుఁడు, ప్రోథము, యాత, యాతువు, యాయి, వర్త్మఁడు, వహతువు, వాటచారి. (తె.)—చొప్పరి, జాడకాఁడు, తెరువరి; పులుగరి-పుల్గరి, పొలపరి, పోవువాఁడు, బాటసారి. తద్వి. —౧. పారదేశికుఁడు; ౨. కార్పటికుఁడు

సమీరము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సమీరణుఁడు. 1.

సమీరితము, సం.విణ 1 చక్కఁగాపోయినది; 2.పాఱవేయఁబడినది.

సమీరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సమీరణుఁడు. 1.

సమీహితము, సం. విణ. కోరఁబడినది: చూ, వాంఛితము.

సముందనము, సం వి. అ, న. తడియుట: చూ, స్తేమము.

సముఖము, సం. వి. అ. న. ఎదురు: చూ, ముందర. 1.

సముఖుఁడు, సం. విణ. మాటలమారి: చూ, వక్త. 1.

సముఖమున రాయబారమేల ? లో. ఎదుటనుండ మధ్యవర్తులేల? "ఉదా.—మా, ఘాతకుఁడోర్వరాదు సముఖంబున నేటికి రాయరముల్." (సారంగధర చరిత్ర.)

సముచిసూదనుఁడు, సం వి·ఇ పుం. ఇంద్రుఁ:చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

సముచ్చయము, సం. వి. అ. పుం. 1. చెదరినవాని నొకటిగా ప్రోగుచేయుట: (అవ్య, అపి. తద్వి.— (అవ్య) సముచ్చయార్థకమునకు - వా; అం 2:చూ, ఁలంకారము. 3; (బహుభంగు లొకమాటెకల్గుట. "ఉదా.— నీరిపులుచత్తురు వెనుకదిర్గుదురు. పారిపోదురు".)

సముచ్ఛ్రయము, సం. వి. అ. పుం. రూ—సముచ్ఛ్రాయము 1 మిక్కిలిపొడుగు: చూ, సోగ. 2. 2: చూ, వైరము. 1.

సముచ్ఛ్రాయము, —పై.—

సముచ్ఛ్రితము, సం. విణ. మిక్కిలిపొడుగైనది: చూ, సోగ 3.

సముజ్ఝితము, సం. విణ విడువఁబడినది: చూ, హీనము. 3

సముతు, దే. వి. వి. 1· కట్టుపాటు: చూ, బంధము. 1; 2. తాలూకాలో నొక భాగము.

సముతుపడు, ద్వ. అ క్రి పట్టుపడు: చూ, స్వవశమగు(లోఁబడు).

సముత్థానము సం. వి. అ న. 1. ప్రయత్నము: చూ. సన్నాహము; 2. వ్యాధినిర్ణయము: చూ, రోగము. 1.

సముత్పింజము, సం.విణ. రూ-పింజలము. మిక్కిలి కలిగిన సేవ మొదలగునది: చూ, సేవ 1.

సముదక్తము, సం విణ.పయికెత్తంబడినదిఉద్ధృతము,ఊర్ధ్వము.

సముదయము, సం. వి అ. పుం. 1: చూ, యుద్ధము; 2: చూ, సమూహము; 3. చక్కనియుదయము.

సముదాయము, సం. వి. అ. పుం. (రూ—సముదాయము—సమవాయము) 1: చూ, యుద్ధము; 2: చూ, సమూహము.

సముదాయవాక్యము, అం: చూ, వాక్యము. ౧—౨.

సముదాయించు, దే. స. క్రి. ఓదార్చు.

సముద్గతము, సం. వి అ. పుం. 1 బరణి: చూ, హరివాణము (పాత్రము. 6); అం 2: చూ. తిర్యక్ప్రాణబంధములు.

సముద్గము. అం: చూ, అధరము 6.

సముద్దారు, వా. వి, సముదు అధికారి: చూ-సముద్దారుఁడు.

సముద్దారుఁడు, —పై.—

సముద్ధతుఁడు, సం. విణ. గురువుచే శిక్షింపఁబడనివాఁడు: అవినీతుఁడు, ఖట్వారూఢుఁడు, దుర్వినీతుఁడు (తె.)—ఉదురుమిడుత(కు):— తలకొట్లమారి, ప్రల్లటీఁడు, ప్రల్లదకాఁడు, ప్రల్లదీఁడు-ప్రల్లదుఁడు.

సముద్ధూళించు, సం. స. క్రి (విబూది) పూసికొను: చూ, పూసికొను. 2.

సముద్భూషించు, సం. స. క్రి: చూ, స్తుతించు

సముద్రకిట్టన్యాయము, న్యా. సముద్రములో మఱుమువైచిన తిరిగి ఒడ్డునకేవచ్చునుగాని సముద్రమునకేచెరుపును గూర్పనేరదు సత్పురుషుల కెగ్గుదలపెట్ట నదిచుట్టుప్రక్కల వారికి సంక్రమించునేగాని వారికేలోటును గూర్చజాలదు.

సముద్రచులుకుఁడు, సం.వి.అ.పుం.అగస్త్యుఁడు: చూ, సన్న్యాసి.

సముద్రనవనీతము, సం. వి అ న.పాలకడలివెన్న, చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.

సముద్ర మధుబిందున్యాయము, న్యా. సముద్రములో నొక తేనెచుక్కవేసినఁ దియ్యఁబడునా యనురీతి.

సముద్రమథనము, జా. సముద్రమును మథించుట. "నెఱవేఱని పనికై యత్నించుట సముద్రమథనమువంటిది".

సముద్రము, సం. వి. అ. పుం.(చంద్రోదయమువలన మిక్కిలి క్లేదమును బొందునది అనఁగా వృద్ధిబొందునది. అంతట సంతోషము నిచ్చునది. ఈశ్వరాజ్ఞతోఁ గూడుకొనియుండునది.)=సందరము-సంద్రము-సంద్రుఁడు: చూ-సముద్రుఁడు, అంబుపము, అంబునిధి అంబుధి-అంభోది—అంభోరాశి, అంబుభృత్తు, అంబురాశి, అకూపారము, అగస్త్యమూత్రము, అపాంపతి, అపారపారము—అవారపారము, అబ్ధ్రాశి, అబ్ధి, అర్ణవము, అర్ణోరాశి, అవిషము, అవ్యధిషుఁడు, ఇందుజనకుఁడు, ఉదధి, ఉదరధి, ఉదన్వంతము, ఉదాకరము, ఊర్మిమాలి, క, కంధి, కచంగలము, కబంధము, కమలము, కీలాధి, కూపారము, కూలంకషము, కృపీటపాలము, క్షౌణిప్రాచీరము, గంగాధరము, జడధి: జలధి—జలనిధి, జలరాశి, జలాకరము, జలార్ణవము, జలేంద్రుఁడు, జలేశుఁడు, ఝషధ్వజుఁడు, తరణి, తర్షము, తిమి, తీవరుఁడు, తోయధి, దారదము, ద్వీపి, ధరణీప్లవము, నదము, నదీనము, నీరధి, పయోధి, పయోరాశి, వరాంగము, పాదోధి-పాదోధి—పాదోనిధి, పాథోధి—పాథోనిధి, పారావారము, మందిరము, మకరాలయము, మహాప్రాచీరము, మహాశయుఁడు, మాలంకషము, మిత్రద్రువు, యాదఃపతి-యాదసాంపతి, యాదోనాథుఁడు, రత్నగర్భుఁడు, రత్నాకరము, వాంకము, వారాన్నిధి, వారాశి, వారిధి, వారిరాశి, వార్ధి, వాహినీపతి, వ్యశీకము, శరధి, శైలశిబిరము, సరస్వంతము, సరిత్పతి, సాగరము, సింధువు. (తె. ప.)— ఏటిఱేఁడు, ఏఱు(ఱు)లమగఁడు, కడలి, చిందునయ, నీటికుప్ప, నీటిరాసి, నీటిఱేఁడు నీటితిట్ట, నీరువామి—నీర్వామి, పుడమిముద్దియకోక, పెదమిమొలనూలు, ప్రాయేఱు, మబ్బుపువ్వులవెలి, మామమామ, ముక్కంటి యమ్ములపొది, మున్నీరు, మొగిలువిరిబోది, రతనపుగని, రతనాలపంట, రాతిరాలుదొరి గారాపుమామ, రేయిఁటిమామ, లచ్చితండ్రి, వెన్నునతెంకి, వేలుపుటిరౌతుగాపెంచినదణి, వేల్పుసువాలింపువిడిది, సందరము—సంద్రము—సంద్రుఁడు. తద్విశేషములు—౧. సముద్రపు నురుఁగునకు:— అబ్ధికఫము, కారుజము, జలహాసము డిండీరము, తండకము, పరంజము, ఫేనము (తె.)—నుచ్చిళ్ళు, నురుఁగు— నురువు—నుర్వు: ౨. సముద్రమథనమునఁ బుట్టినవి:— అమృతము, ఐరావతము-సుర-అమృతకలశతోడిమహాలక్ష్మి-ఘృతాచి-రంభ-మేనక-చిత్రరేఖ-మోహిని-మదన-కాంతిచద్రిక-కుమారి యను నప్సరసలు అష్టనిధులు (జీవసహితులు)ఉచ్చైశ్శ్రవము మొదలగు ఏఁడుతెల్లని గుఱ్ఱములు—కనకదండము-కామధేనువు-కల్పవృక్షము-సూర్యకాంతమణి శ్యమంతకమణి-కౌస్తుభమణి-దేవదత్త శంఖము-పుష్పక విమానము-నందిఘోషమను రథము—హాలాహలము. మొ); ౩. సప్తసముద్రములకు:-చూ, సముద్రములు; ౪. సముద్రములు:-(బాల్టిక్, ఉత్తర, మెడిటరేనియన్-ఏడ్రియాటిక్, ఏజీన్, నల్ల, కాస్పియన్, ఎఱ్ఱ, అరేబియా, పచ్చ, జపాన్, కారిబీన్, బేరింగు, మధ్యధరా, పసిఫిక్, అట్లాంటిక్కు, అర్కిటిక్, అంటార్కిటిక్కు, హిందూమహా సముద్రములు. (ఇవి శీర్షికాపదములలోఁ జేరలేదు); ఇందు మహాసముద్రములు అయిదు:-ఉత్తర, దక్షిణ, పసిఫిక్కు, అట్లాంటిక్కు, హిందు మహాసముద్రములు) మఱియు:— నదవిశేషములు:-ఝర్ఝరము, శోణము, హిరణ్యవాహము, సరస్వంతము: మఱియు హిందూదేశమునకు తూర్పున బంగాళాఖాతము (ఆంధ్రమహాసముద్రము) మొదలగునవి కలవు; ౫. సముద్రతరంగములకు:—చూ, వీచి, 1; ౬. సముద్రము పోటుపాటులలో పోటునకు:-(౧) ఉల్బణము, వేల (తె) ఉప్పెన, ఉబుకు, పొంగు, పోటు: (౨) పాటు.

సముద్రములు, అం ౧ లవణ:— క్షారసింధువు, క్షారాబ్ధి, క్షారోదము, లవణము, లవణాకరణము, లవణార్ణవము, లవణోదము. (తె)-ఉప్పుఁగడలి; ౨. ఇక్షు:-ఇక్షుసముద్రము, ఇక్షూదము. (తె.)— ఇంచుపాలకడలి, చెఱుకుకడలి; ౩. సుర:— సురాకరము, సురార్ణవము, సురోదము. (తె.)—కల్లువెల్లి, కల్లుసంద్రము; ౪ సర్పి:—ఘృతోదము, సర్పిరర్ణవము, సర్పిరాకరము. (తె.)—నేతిసంద్రము; ౫. దధి (పెరుఁగు):— దధ్యాకరము, దధ్యార్ణవము, దధ్యుదము, ౬. క్షీర:—కలశాబ్ధి, కలశోదధి-కలసోదధి, క్షీరము, క్షీరాకరము, క్షీరాబ్ధి, దుగ్ధాకరము, దుర్ధగ్ధార్ణవము. విష్ణుపదము. (తె)— ఆలవసంద్రము, జిడ్డుకడలి—జిడ్కడలి, జిడ్డునీర్వామి, పాలకడలి—పాల్కడలి, పాలమున్నీరు, పాలవాఁగు, పాలవెల్లి, పాలసంద్రము, పాలేఱు; ౭. జల (మంచినీళ్లు):— జలాకరము, జలార్ణవము, స్వాదూదము,

తద్వి:—(౧) సముద్రముల విస్తీర్ణములు:—౧. లవణ=2 లక్షలయోజనములు; ౨ ఇక్షు=4 ల. యో; ౩ సురా=8 ల. యో; ౪. సర్పి=16 ల. యో; ౫. దధి=32 ల. యో; ౬ క్షీర=64 ల. యో; ౭ జల=128 ల. యోజనములు. (౨) జలమునకు:— చూ, సలిలము; (౭): చూ, సముద్రము.

సముద్రయానము, అం: చూ, కలియుగ వర్జ్యములు

సముద్రాంత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ 1. తీఁటకసింద*: అనంత, కంటకాలుకము, కచ్ఛుర, కునాశకము, క్షుద్రేంగుది, గర్జాఫలము, గ్రాహిణి, దురాలభ, దుస్పర్శ, ధన్వయాసము' యవాసము, యాసము, రోదని, వికంటకము· (తె)-తీఁటకసింద-తీఁటకసివింద-తీఁటకసివెంద, తీఁటకోవెల, రేగడిదూల*: 2. పిక్క*: చూ, స్పృక్క: 3. ప్రత్తి*: అంబరదము, అనగ్నిక, అచ్ఛాదనఫల, కర్పాసము-కార్పాసము-కర్పాసి–కార్పాసి–కార్పాసిక, కురండనాశి—కురండనాశిని, క్రముకము, తుండికేరి-ధరము, పింజ, బదర-బదరి, వమని, వస్త్రనా(మము)మాని, సూత్రపుష్పము. (తె.)— దూది, పత్తి-ప్రత్తి. తద్వి:—౧. అతిబల, కుష్ఠనుత్తు, భారద్వాజి. (తె.)— అడవిప్రత్తి; ౨. రక్తకార్పాసము. (తె.)— ఎఱ్ఱప్రత్తి; ౩. విత్తుతీసినప్రత్తికి:— ఖంజ, తూలము, పిచుతూలము, పిచువు, బదరి. (తె)— దూది, ప్రత్తి-ప్రత్తి; ౪ క్రముకము, బదరము. (తె.)—ప్రత్తికాయ; ౫. లక్కదూదికి:—పుత్రిక; ౬. మరికొన్నిరకముల ప్రత్తిచెట్లు:—(తె.)—కొండప్రత్తి. జడప్రత్తి, పయిఁడిప్రత్తి-పైఁడిప్రత్తి, పుల్లప్రత్తి*; ౭. ప్రత్తిజడకు:–బదరము; దూదిఏకుటకు:–(తె.)— ఏకుడు.

సముద్రియము, సం. విణ. సముద్రముది.

సముద్రుఁడు, సం వి. అ. పుం: చూ, సముద్రము.

సముద్వీక్షించు, సం. స. క్రి, చూ, వీక్షించు.

సముదృవృత్తము, అం: చూ, తారాక్రియలు

సమున్నతము, అం: చూ, పార్శ్వక్రియలు.

సమున్నద్ధుఁడు, సం విణ. 1. గర్వించిన వాఁడు: చూ హేరంబుఁడు: 2. చదువని తన్నుచదువరిగా నెంచుకొను వాఁడు: చూ. సుధి; 3. పుట్టినవాఁడు: చూ, సంభూతుఁడు

సమున్నము, సం. విణ. తడిసినది: చూ, స్తేమము.

సమున్నయము, సం. వి. అ. పుం. 1. వెనుకనున్నదండు: చూ, సేన. 1; 2: చూ, సమవాయము. 2.

సమురక్తము, సం. విణ. ఎత్తఁబడినది: ఉద్ధృతము, ఊర్ధ్వము.

సమూఢము, సం విణ. 1. ప్రోగుచేయఁబడినది: సంచితము; 2. అప్పుడు పుట్టినది: చూ, సంభూతము; 3. వంగినది, వంపు: చూ, వేల్లితము. 3.

సమూరువు, సం. వి. ఉ. పుం. రూ—చమూరువు తెల్లని జూలును లావుమెడయును మెఱుఁగెక్కిన నున్ననివెంట్రుకలును గలిగి గోధుమవర్ణముగా నైనను కృష్ణవర్ణముగా నైనను ఉండెడు మృగవిశేషము. (దీనితోలును జను లుపయోగించుకొందురు): చూ, హరిణము

సమూలము, సం.వి.అ.న.జాడా, ఆమూలాగ్రము:చూ, సర్వము.

సమూహము, వా. సం. వి. అ. న గుంపు: అగ్రము, ఆకరము, ఆకలనము, ఆమ్నాతము, ఉచ్చయము, ఉచ్ఛ్రితము, ఉత్కరము, ఉపకారము, ఓఘము, కదంబకము, కదంబము, కపాలము, కలాపము, కాండము, కాయము, కురుంబము, కులము, గణము, గుచ్ఛము, గుల్మము, గ్రామము, ఘట, చక్రము, చక్రవాళకము, చయము, చిత, చితి, ఛట, జాతము, జాలము, ఝాటము, ఞ, ఠ, తతి, దండము, దాథ, థట్టము, నికాయము, నికరము, నికురుంబము, నిచయము, నివహము, పటలము, పటలి, పరికరము, పరిషత్తు, పిండము, పిండి, పిచ్ఛ, పూగము, పేటిక, ప్రకరము, ప్రచయము, బృందము, మండలము, మండలి, రింఛోళి, వంశము, వనము, వరండము, వారము, వితతి, వితానము, వివర్తనము, విసరము, వ్రజము, వ్రజ్య, వ్రాతము, వ్యూహము, సంఘము, సంఘాతము, సంచయము, సందోహము, సంభారము, సంస్త్యాయము, సంహతి, సన్నయము, సభ, సమవాయము, సమితి, సముదయము—సముదాయము, స్కంధము, స్తోమము. (తె. ప.)—అంట (బ. అంటలు), అట్టిము, అత్తము, కందువ, కూటువ—కూటువు, గడ, గమి, గుంపు, గుబురు—గుమురు, గుమి, చేరువ, జంజా, జట్టు, జో.. ఠోళా, తల, తుటుము, తుట్టియ-తుట్టె, తుడుము, తెగ, తెట్టువ, తెట్టె—తెట్టెము, తెబక, తెరలిక, తెవ, తొగ, తొట్టు—తొట్టువ, తోయము, త్రుట్టియ—త్రుట్టె, దండు, దడము, దాఁటు, దిమ్మ-దిమ్ము, నుతిక, పరి, పరుస, పఱ, పిండు, పయికము—పైకము, పొట్లము, పొతము, పొది, బారు, బిందము, ముంపు, ముఠా, మూఁక, మేళము, మొగి, మొత్తము, మొల్లమి-మొల్లము, రొక్కము, లంపు, లాటు, లేక, లొంపు, సంగడి. తద్విశేషములు:— ౧. సజాతీయ సమూహమునకు:—యూథము, వర్గము, వర్గువు, సహోయత, సార్థము. (తె.)–తెగ; ౨. రాజ్యాంగములు గాపాడువారి సమూహమునకు:-అనీకస్థము, రక్షివర్గము; ౩. ప్రమథుల సమూహమునకు:-గణము, గోకర్ణము; ౪. జనసమూహాదులకు:— గ్రామత, జనత, ధూమ్య, పాశ, గళ్య. (ఇవి ప్రత్యేకముగా నాయా సమూహములు) (తె.)—జట్టు; ౫. లంబాడీల గుంపునకు:-తండము (తె)-తండా; ౬. పథిక జనసయూహమునకు:-సార్థము, హోరి. (తె.)—పరుస, వీడు, సాతు; ౭. పశు సమూహమునకు:—సమజము, సార్థము. (తె.)—సాతు; ౮ సమూహ వాచకములు:— కేశపక్షము, కేశపాశము, కేశహస్తము: చూ, పక్షము. 13); ౯. పశుపక్షి సమూహమునకు:-యూథము; ౧౦ యువతీ జనసమూహమునకు:-యౌవతము; ౧౧. ప్రాణి సమూహమునకు:—పరివారము, మాత్ర, సంఘము. (తె.)—గుమి, మంది; ౧౨. వర్తక జనసమూహమునకు:— సార్థము. (తె.)— సాతు; ౧౩. ముసలుల గుంపునకు:— వార్ధకము; ౧౪. దొమ్మరవాండ్ర సమూహమునకు:—(తె.)–వీడు; ౧౫. పశువులకంటె నితరమైన మనుష్యాది సమూహమునకు:-సమాజము; ౧౬; చూ, ఆధర్వణము; ౧౭. చక్కిలముల సమూహమునకు:-

శాష్కులికము; ౧౭. గుఱుతుల సమూహము:——అంకిని; ౧౮. ఊహల ప్రోగునకు;—ఔహము.

సమూహ్యము, సం. వి. అ. పుం. యాగాగ్ని యందుపయోగింపఁదగిన పేరు: ఉపచాయ్యము, పరిచాయ్యము: చూ, వహ్ని. 1.

సమృద్ధము, సం. విణ: సంపన్నము. (తె.)-ఒదుగు-ఒదువు, పుంజి.

సమృద్ధి, సం. వి. ఇ (స్త్రీ): అభిష్యందము, ఉపగ్రహము, ఉపయోగము, ఋద్ధి ఏధ, పద్మిని, పుష్టి, ముష్టి, పూర్తి, విధ, వినియోగము, వివర్ధనము, వ్యుష్టి, సంపత్తి-సంపత్తు-సంపద (తె. ప.)—ఆమని, ఒదుగు-ఒదువు, ఒదుగుబడి-ఒదువుబడి, ఒద్దియ-ఒద్దె, తామర తంపర-తామర తంపము-తామర దంపము, తోరహత్తు, దండి, నింపాది, నింపు, నినుపు, పస, పసిక, పుంజి, పెంపు, మస్తు, సంపు, సొంపు. తద్వి.—౧. లెక్కపెట్టలేనన్ని:- బహుళము, (తె)-చాల-చాలా, బోలెడు: (చూ, హేరాళము); ౨. గోమహిష్యాది సమృద్ధి:—మాధవి.

సమృద్ధుఁడు, సం విణ. 1. మిక్కిలి సంపదగలవాఁడు: చూ, సంపన్నుఁడు.

సమేతము, సం. విణ. కూడుకొన్నది: చూ, సహితము,

సమేలము, వై. వి.=సమ్మేళన. రూ—సమేళము. ఒద్దిక: చూ. స్నేహము; 2. చేరిక: చూ, సంయోగము.

సమేళనము, వై. వి. సమ్మేళనమ్: చూ, సంయోగము.

సమేళము, వై. వి: చూ, రూ-సమేలము. 1—2.

సమోర్వి సం. వి. ఈ (స్త్రీ). చదను-చదుమ; చూ. భూమి. 1.

సమ్మకరలచీర, వా. వి. అఁడుదాని కట్టుబట్ట: చూ, వస్త్రము.

సమ్మతము, సం. విణ. సమ్మతియైనది: చూ, స్వీకృతము. 1. తద్వి.—(ఇందుకు సంబంధిచిన విశేష్యపర్యాయ పదములను "సమ్మతి. 1" కడఁ జూచుకొనవలయును)

సమ్మతి, సం. వి. ఇ (స్త్రీ). 1: అంగీకారము-అంగీకృతి, అనుమతము అనుమతి, అనుమోదము, అనూకము, అభిమతము, అభ్యుపగమము, అస్తుంకారము, ఆగువు, ఆశ్రవము, ఉపగమము, ఉపశ్రుతి, ఉరరీకృతి, దత్తిత, నియమము, ప్రతిజ్ఞ, ప్రతిజ్ఞానము, ప్రతిశ్రవము, మతము, సంకేతము, సంగరము, సంవిత్తు, సంశ్రవము. (అవ్య) అ. అతి, అధ(అథ)—అధో(అథో), అధకిమ్, అస్తు, ఆజ్, ఆమ్, ఉరరి, ఉరి, ఊరరి, ఊరి, ఊరురి, ఏవమ్, ఓమ్, ఔ, పరమము. (తె ప.)-అచ్చుదల, ఇచ్చగింత, ఇప్పికోలు, ఇయ్యకోలు-ఈకోలు-ఈయకోలు, ఊంకు. ఎకరారు, ఒడఁబడిక ఒడఁబాటు, ఒప్పికోలు-ఒప్పుకోలు, ఒప్పు, కయికోలు-కైకోలు, దత్తు, మంజూరు, మయికోలు-మెయికోలు-మేకోలు-మైకోలు, మయివడి-మెయివడి-మైవడి. మేముడు, మోజు, రాజీనామా, లాగు, సమకోలు, సమానము. (అవ్య.) అగు, అగుఁగాక, అవు-ఔ, అవుఁగాక-ఔఁగాక, అవును-ఔను, అవులెమ్మ-ఔలెమ్మ, అవులే—ఔలే, ఊఁ, కాత—కావుత, మంచిది, మాబాగు, వల్లె, సరి-సరే, హైసరే. తద్వి.-౧ జనసమ్మతికి (తె.)-అల్లారుముద్దు; ౨. అర్ధాంగీకారము; ౩. అంగీకరింపఁదగినది అనుటకు:— అంగీకర్తవ్యము, అంగీకార్యము; ౪. అంగీకరించుచున్నది:- అంగీకుర్వాణము; ౫. అంగీకరింపఁబడుచున్నది:-అంగీక్రియమాణము; ౬ దుఃఖాంగీకారము:-అత్తు. (ఇందుకు సంబంధించిన విశేషణ పర్యాయపదములకు "సమ్మతము" కడఁజూపఁబడిన "స్వీకృతము" చూడవలయును); 2. అనుజ్ఞ: చూ, సెలవు; 3. ఇచ్ఛ: చూ, వాంఛ.

సమ్మతించు, సం. అ. క్రి: రూ—సమ్మతిల్లు, అంగీకరించు, అనుమతించు, అనుమోదించు, శిరసావహించు, స్వీకరించు, (మి) ఇష్టపడు, సమాధానపడు. (తె ప.)—అచ్చుకొను, అంకించు, అడరు, అడరుదెంచు, అమరు, అమరించు, అలరారు—అలరు, అలుపు, ఆరు, ఇయ్యసేయు, ఎనయు, ఎలరారు, ఎనఁగు, ఒనరు, ఒప్పారు-ఒప్పు, కొలుఱు, కొలుపు, క్రాలు, చను, చెలఁగు, తవశిల్లు, డిందుపడు, తగు, తనరు-తనరుచు—తనర్చు, తలరు, తుఱఁగలించు, పరఁగు, పరిఢవిల్లు, పొనరారు-పొనరు, పొలుచు, పొలుపారు-పొల్పారు, పొసఁగు, పోలు, మొనరు, రహించు, రాణించు, వఱలు, వెలయు, సవరిల్లు. (స. క్రి.):—అమరుచు—అమర్చు, ఇచ్చగించు, ఇయ్యకొను-ఈకొను-ఈయకొను, ఊలుకొను-ఊల్కొను, ఒడఁబడు, ఒప్పుకొను, డిందుపడు, నూలుకొను, మెయికొను

సమ్మతిపత్రము, వా. వి ఒప్పుదల పత్రము.

సమ్మదము. సం. వి. అ. పుం. సంతోషము: చూ, హ్లాదనము.

సమ్మర్దము, సం వి అ. పుం. 1.=సరమదము, అభిమర్దము, అవమర్దము, అవమర్దనము, అవపీడన—(స్త్రీ). అపీడనము, ఆపీడము, కర్షము, కషణము, ఘర్షణము, ఘృష్టి. దండము, విఘట్టనము, పరిమళము, పీడనము, మర్దనము, వమనము, సంఘర్షము, సంవాహనము. (తె. ప):— అదుముడు, అమ్మొత్తు, అలుగుల — అలుగులము: ఈంద్రము, ఒత్తడము. ఒత్తిడి—ఒత్తడి, ఒత్తు — ఒత్తుడు, ఒర, ఒరపిడి — ఒఱపిడి, ఒరయిక—ఒఱయిక—ఒఱియిక, కరిసనము—కరిసెనము—కర్సనము, కుక్కాడు, గజిబిజి—గసిబిసి, గులగుల, నలఁగుడు, నలవుట, సెగ్గడము, పట్టు, పజిపజి, రాపిడి—రారాపిడి, రాపు—రారాపు, రాయిడి, ఱంపు, ఱాపిడి, ఱాపు, (ఱాపుడు), వెంపర. తద్వి.—౧: చూ, సంవాహనము; ౨. సంపీడనము. (తె.) — ఒత్తొరవు; ౩. (తె.)—రామందాడి—రామునిదాడి; ౪: చూ, యుద్ధము.

సమ్మర్దించు, సం. స. క్రి. ఘర్షించు, పీడించు, మర్దించు, యమించు. (తె. ప.) కరిసించు, దండడివెట్టు, నూఱు, పిసుకు, మెదించు—మేదించు—మెదుచు, రాపిడిచేయు—రాపాడు, రాయి. తద్వి.—౧: చూ, పిసుకు. 1; ౨: చూ, పిసుకు. 2; ౩: చూ, పిసుకు. 3; ౪: చూ, పీడితమగు; ౫. అనించు: చూ, మోపు 9; ౬: చూ, రుద్దు.

సమ్మర్దితము, సం. విణ: నిష్పిష్టము, పీడితము, మర్దితము. (తె.)—గజిబిజి—గసిబిసి, మల్లామడి.

సమ్మాననము, సం. వి అ. న. గౌరవించుట: చూ, సన్మానము.
సమ్మానము, సం. వి. అ పుం. గౌరవము: చూ, సన్మానము.
సమ్మానించు, సం స. క్రి: చూ, సన్మానించు. తద్వి: —చూ, శేఖరించు.
సమ్మానితము, సం. విణ: చూ, సన్మానితము. 1. 2.
సమ్మార్జనము, సం. వి అ న. 1: చూ, శోధనము; 2: చూ, రుద్దుడు; 3: (తె)—ఊడుపు-ఊడ్పు, తుడుపు -తుడ్పు.
సమ్మార్జించు, సం. స క్రి: మార్జించు. (తె)— ఊడుచు — ఊడ్చు, చారు, చిమ్ము, తుడుచు—తుడ్చు, తొడయు, తొడుచు, మాకు, పాము—ప్రాము. (చూ, రుద్దు.)
సమ్మార్జని, సం. వి. ఈ, స్త్రీ: ఆతాయి, ఊహని, ఝూటము, వర్ధని, శోధని (తె.)-చీపురు, చీపురు చీపురుకట్ట, పొరక. తద్వి.-౧. చీపురుముల్లుసకు-(తె.)-పూలిక; ౨ కళ్లము తుడిచెడు కట్టకు.—పొలికట్ట; ౩: చూ, మలారము.
సమ్మాళిగలు, వై. వి. బ. 1. ఒకరకము చెప్పులు: రూ—సంబాళిగలు. తద్విశేషములు.—౧. అగవాళ్ళు. ఆదక, ఆకుచెప్పు ఉద్దము (బ. ఉద్దాలు , ఊడుపు—ఊడ్పు, ఓరచు, ఓరట్ట చెప్పు, కవును—కొను, గుమ్మాళి, చెప్పు, మలకడము, మలుకవాలు, మెట్టు. (సం) పాదరక్ష; ౨. గొడుగు పావలు; ౩. పయిజాలు-పైజాలు; ౪. అడిగట్లు, పాంకోడు, పాగ—పాగా—పావ-పావా, పాంకోడు-పావుకోడు, పోసూడు. (సం.)అవస్కరము, ఉపానహము-ఔపానహ్యము, పాదుక-పాదుకము, పాదువు,పంభరుక-సంభరువు; ౫. బిల్లచెప్పులు; ౬. సంబవులు, సంబాళిగలు-సమ్మాళిగలు; ౭. (సం) కంపు, పార్ష్ణిత్ర, మోచక, మోచని. (తె) పాపాసు-పాపోసు-పాయపోసు, ముచ్చె, మోజా; ౮: కిఱుఁజెప్పు—కిఱ్ఱుఁజెప్పు (కిఱ్ఱుమెట్టు); ౯. కోసి-కోషి; ౧౦. (సం) అనుపదీన, ఉపానహము-ఔపానహ్యము; ౧౧. పాదరక్షలలోపల కాలికి వేయుజోడుకు మేజోడు, ౧౨. యోగవాగములు—యోగవాగలు. ఇత్యాది.
సమ్మితము. సం, విణ 1. సమానమైన పరిమితిగలది; 2. సమానము: చూ, సుషమ 2,
సమ్మితత్వము. అం: చూ, గుణములు.
సమ్మియ. వై. వి.=సమియ: రూ—సమ్మె-సముతు. జాతికట్టుపాటు: చూ, బంధము. 1.
సమ్ముఖుఁడు. సం. విణ ఎదుటివాఁడు. ఎదురు
సమ్ముదము. సం. వి. ద్ స్త్రీ. మిక్కిలిసంతోషము: చూ, సంతోషము
సమ్మూర్ఛనము. సం. వి. అ.న. 1. మిక్కిలిమూర్ఛనొందుట: చూ, సొమ్మ; 2. శిఖరము, ప్రసరణము, అంతట వ్యాపించుట; చూ. సంవృతము.
సమ్మె. వై. వి.= చూ, రూ-సమ్మియ.
సమ్మెట. వై. వి. 1.= శింబశి. రూ-సంపెట-సంబెళ-సమ్మెళ. (సం) అయోఘనము, కూటతము, కూటము, ఘనము, చర్మయష్టి, ముద్గరము, లోహశర్మటి, శింబశి; వై. వి. 2: చూ, మునికోల
సమ్మెళ. వై. వి. = చూ, రూ-సమ్మెట. 1.
సమ్మేళనము. సం. వి అ. న.=సమేళనము: చూ, సంయోగము.
సమ్మృష్టము. సం. విణ శోధింపఁబడినది; చూ, శోధితము.
సమ్యక్కు. సం వి. చ్. న 1; నిజము: చూ, సత్యము 1; విణ. 2, నిజమయినది: చూ, సత్యము. 1.
సమ్రాట్టు. సం వి. జ్. పుం. తనయాజ్ఞచే రాజులను శిక్షించి రాజసూయయాగముచేసినమండలేశ్వరుఁడు: చూ, రాజు. ౫.
సయాట. వై వి=సహాటన,(ద్వ.అని శ.ర.)(రూ-సయాటము-సయ్యట-సయ్యాట-సయ్యాటము) 1. పరిహాసము: చూ, హాళి 5; 2. లీల: చూ, హాళి.5; 3. స్త్రీపురుషులపరిహాసము: చూ, హాళి. 5; వా. 4. అశ్రద్ధ, అలవోక, అసడ్డ, అలము, ఒప్పరికము, కక్కురితి—కక్కుర్తి—కక్కుఱితి—కక్కుఱ్తి—కక్కూరితి-కక్కూర్తి -కక్కూఱితి-కక్కూఱ్తి,కన్నడ, కన్నకవు, కీటు, కేరడము. చదరు, తరితీపు, మందెమేలము, ముప్పొత్తులు, వెనక-వెనుక-వెన్క. (సం. వ.) అశ్రద్ధ, ఉపేక్ష, లీల.
సయాటము —పై.—
సయాతము. వై. వి. సొతంతరము: చూ, స్వతంత్రము.
సయి, వై. వి ఉప.) సహశబ్దార్థకము: రూ—పై.—
సయింపు, వై. వి. = సహన: చూ, సహనము.1.
సయింపుడు, —పై.—
సయించు, వై అ క్రి: చూ, రూ—సైంచు.
సయిఁదము, దే. వి గోదుమపిండి.
సయిఁపు, వై. వి.=సహన. రూ—సైఁపు: చూ, సహనము. 1.
సయిఁపుడు, —పై —
సయికము, దే. వి. రూ—సైకము. 1 సూక్ష్మత్వము: చూ, స్వల్పము; విణ 2, చూ, సూక్ష్మము.
సయికిలు వా. వి. బయిసికిలు—బైసికిలు: చూ, రూ—సైకిలు. (చూ, శకటము)
సయిగ, వై. వి.=సంజ్ఞా: చూ, రూ—సైగ.
సయితము, వై. అవ్య. = సహితమ్: చూ, రూ—సైతము.
సయితుఁడు, వై. వి. = సవితృ: చూ, సూర్యుఁడు.
సయిదోడు, ద్వ. వి: చూ, రూ—సైదోడు.
సయిను, వా. వి: చూ, రూ—సైను.
సయిరణ, వై. వి =సహనమ్. చూ, రూ—సైరణ.
సయిరించు, వై. అ. క్రి: చూ, రూ—సైరించు.
సయ్యట, వై వి.=సహాటన:చూ, రూ-సయాట (ద్వఅని శ.ర)
సయ్యాట, వై. వి =: చూ, రూ—సయ్యట.
సయ్యాటము, వై. వి. = —పై.—
సయ్యాటించు, ద్వ. స. క్రి: చూ, హసించు.
సయ్యొద్ద, ద్వ. వి. (సయి+ఒద్ద) చేరిక: చూ, సంయోగము.
సయ్యొద్ధ, ద్వ. వి. —పై.—
సయ్యొద్దె, —పై.—
సరంగు, దే. వి. అరకాటి, ఓడఁగి, ఓడమాలి, కర్ణకారుఁడు,

చెంబడివాఁడు, తండెలు-తండేలు, పడవవాఁడు, పల్లెవాఁడు, పీలికాఁడు, మరకాఁడు, మర్కారి, మాలికాఁడు, మాలిమి, మాలిమికాఁడు, రేవుబోయ. (సం వ.)— ఆభీరుఁడు, కర్ణధారుఁడు, నావికుఁడు, నియామకుఁడు, పోతవహుఁడు—పోతవాహుఁడు.

సరంజాము, వా. వి వస్తుసామాగ్రి. "పెండ్లిసరంజామునిద్ధపఱచిరి"

సరంబీ వా. వి. బల్లలకూర్పుమిద్దె: చూ, మిద్దియ.

సరకట్టు; ద్వ. వి. (సరము + కట్టు) పీటెమెట్టు: చూ, సోపానము.

సరకము, సం. వి. అ. పుం, న. 1. కల్లు: చూ, సురః 2; 2. కల్లుత్రాగెడుగిన్నె: చూ, పాత్రము. 6—౪; 3. కల్లుత్రాగుట: చూ, స్వాదనము. తద్వి:—౧. వీరపాణము-వీరపానము; ౨. కల్లుమీఁది ఆస: అనుతర్షణము-అనుతర్షము. (తె.)—కల్లాస; ౩. అనుతర్షణము—అనుతర్షము. (తె.)— కల్లువడ్డన, కల్లుపడ్డింపు.

సరకు, దే. వి. 1: చూ, చిల్లర. 1; 2. తరబడి, తరము, దినసు-దినుసు-దినుస్సు, బండము, రకము. (సం.)-సంకట, అర్థము, పదము, పదార్థము, వస్తువు, విపణి. (అవ్య.)— అపి. తద్వి:—౧. (సం)— మహాధనము; ౨. (సం.)— రుచకము; ౩. గణుతి: చూ, నూటి. 1. (లక్ష్యము. 1); ౪ పదార్థముల గుంపు:—ఉరువిడి.

సరకుగొను, దే. స. క్రి: చూ, లెక్కసేయు. 1.

సరకుసేయు, —వై.—

సరగ, వై. క్రి. విశ. = స్రాక్. శీఘ్రముగ: చూ, స్వదము.

సరగము, సం. వి. అ. న. = సరిగె. తావళపుఁబూస: చూ, హుకుమంజి (పూస.)

సరగు, వై. వి. = స్రాక్. వడి: చూ, స్వదము.

సరఘ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. తేనెటీఁగ: చూ, మక్షిక. తద్వి:-౧. అడవిదోమకు:-(తె.)-అడవిదోమ: (చూ, మశకము. 1); ౨. చిన్నదోమకు:— (తె.)— నుసము—నుసుము (చూ, మశకము. 1); ౩. తీక్ష్ణతుండము. (తె)- నల్లదోమ: (చూ మశకము. 1); ౪. దోమకు:-కటుకీడకము. (తె.)-మూఁగ, రొచ్చుపురుగు: (చూ, మశకము. 1); ౫. కషాయిక, జలజ. (తె.)—నీరుదోమ, నీరుబట్టుదోమ: (చూ, మశకము. 1); ౬. కందురీఁగకు:—వృశ్చికము. (చూ, మక్షిక. ౨.)

సరజము, సం. వి. అ. న. నవనీతము: చూ, వెన్న.

సరటము, సం. వి. అ. పుం. అండజము, కంటకాగారము, కులాహకము, కృకలాశము-కృకలాసము, కృకవాకువు, కృకులాసము, క్రకచపాదము, గాత్రసంకోచి, జాహకము, దురారోహము, బహుదూరము, శరండము. (తె.)- తొండ. తద్వి:—౧. మైలచాయతొండకు:—దుష్ప్రిథ; ౨. అండజము, ౨, కామరూపి, కృకలాశము-కృకలాసము-కృకవాకువు, కృకులాసము, చిత్రబింబము, బింబకము—బింబము (తె.)— ఊసరవెల్లి—ఊసరిల్లి, వయిజాతితొండ—వైజాతితొండ.

సరటాలు, వా. వి: చూ, భక్ష్యము.

సరటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1 కులత్థిక—కుళత్థిక*. (తె)—ఉలవలు*; తద్విశేషములు:-౧. అడవియులవలకు:-అరణ్యకుళత్థము—అరణ్యకూపత్థము, కాలవృంతము, కుంభకారి, కులత్థ-కులత్థిక, కురుబిల్వకము, కులాలి, చక్షుష్య—చక్షుష్యము. (తె)-అడవియులవలు, తప్పెట (చూ, ధాన్యములు.)

సరడు, వై. వి. = శరండః. మెడనగ: చూ, భూషణము. 2.

సరణి, సం. వి ఈ. స్త్రీ. 1. త్రోవ: చూ, మార్గము. 1; 2. = సరవి. వరుస: చూ, శ్రేణి. 1.

సరదా, వా. వి ఆనందము: చూ, సంతోషము.

సరదారు, వై. వి. 1. = శరదారీ: చూ, శూరుఁడు; 2. దాహత్తుఁడు: చూ, సాది. 1.

సరదు, దే స. క్రి. సమభాగముగాపంచు. పర. 4, ఆ.236. సరసు.

సరపణి, దే వి. గొలుసు: చూ, భూషణము. 2.

సరపరా, వా. వి: చూ, సప్లై.

సరఫరా, —వై.—

సరబడి, ద్వ. వి. 1. ద్వారము. పంచ. నా. 1, ఆ. 282: చూ, వాకిలి; 2: చూ, స్నేహము.

సరమ, సం. వి. ఆ స్త్రీ. 1. విభీషణునిభార్య: చూ, భార్య; 2. ఆఁడుకుక్క, చూ, శునకము; 3. వేలుపుకుక్క: చూ, శునకము. 1; వై. వి. (1) = శ్రమ: చూ, శ్రమము.

సరమగొను, ద్వ. అ. క్రి. శ్రమపడు: చూ, శ్రమపెట్టు.

సరము, సం వి. అ. పుం. 1. = సరి. హారము: చూ, భూషణము. 2. (దీనినే చేరు. బొందు అని కొందఱువాడెదరు); 2 మీఁదిపెరుఁగు: చూ, స్తన్యము; 3 గమనము: చూ, సంచారము; వై. వి. (1) = స్వర. రూ-సొరము. ముక్కుగాలి: చూ, శ్వాసము; (2) = స్వర, నాదము. షడ్జాది: రూ—సొరము: చూ, స్వరము. 2; (3) = శర. అమ్ము: చూ, బాణము. 1.

సరయువు, సం. వి. ఉ. పుం. గాలి: చూ, వాయువు. 1.

సరవడి, దే. వి. ఈటిక, చరుగుడు.

సరవి, వై. వి. = సరణి. 1. క్రమము: చూ విధము. 1; (దే. అని. శ. ర); దే. వి. 2. దారి: చూ, మార్గము. 1.

సరవెంద, దే. వి. నెరవెంద, నెరవు, నెరవంజి (సం.)— క్రూరము, ఛిరకము, జీవకము, జీవ్విబోధకము, జానకము, తీక్ష్ణగంధము*.

సరషపము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-సర్షపము*.

సరస, సం. వి. ఆ స్త్రీ 1. తెల్లతెగడ*: చూ, సర్వానుభూతి; విశ. 2. రసముతోఁగూడినది; దే. వి, (1.) చేరువ: చూ, సమీపము. 1; (2) అర్ధాసనము

సరసము, సం. వి. అ. న. (తె)-బిత్తరము. (వ్య:-విరసము.)

సరసర, వై. క్రి. విశ. 1. మిక్కిలిశీఘ్రముగ: చూ, స్వదము; వి. 2. రూ-చరచర: చూ, హుహుహా.

సరసాంక, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("స-జ-స-న-యగణములు. 10 యతి. 15వ చందస్సు".)

సరసాలింగనములు, అం: చూ, ఆలింగనములు.

సరసి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ కొలను: చూ, రూ-సరస్సు. 1.

సరసిజనాభుఁడు, సం.వి.అ.పుం. పద్మనాభుఁడు: చూ, విష్ణువు 1.

సరసిజభవుఁడు, సం.వి.అ.పుం. తమ్మిచూలి: చూ, బ్రహ్మ. 1.

సరసిజము, సం. వి. అ. న. 1. కమలము: చూ, సహస్రపత్రము; అం. 2: చూ. వృత్తము. 1. (౧. "భ-స-గురువు. 7వ ఛందస్సు": ౨. "మ-త-య-న-న-న-న-స. 10-18 యతులు. 24వ ఛందస్సు".)

సరసీరుహము, సం. వి. అ. న: చూ, సరసిజము. 1.

సరసు, దే. స. క్రి: చూ, సరదు.

సరసుఁడు, సం విణ. శృంగారచేష్టలు గలవాఁడు. (తె)-సుగుడి.

సరస్వంతము, సం. వి. త్. పుం. 1. కడలి: చూ, సముద్రము; 2. ఒకానొకనదము: చూ, సముద్రము.

సరస్వంతుఁడు, సం. వి. త్. పుం 1. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు: 2. రసజ్ఞుఁడు, రసికుఁడు; 3. తెలిసినవాఁడు: ఆహితలక్షణుఁడు, ఆహితలక్షణుఁడు, కృతలక్షణుఁడు:(చూ, సుధి.)

సరస్వతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. (బ్రహ్మలోకమందు బ్రహ్మసరస్సు నాశ్రయించినది రూపముగాఁ బ్రవహించునది) 1: అక్షరము, అనుష్టుప్పు, ఆదిత్య, ఈ, ఉక్తి, ఐందవి, కభార్య, కాదంబరి, కాషాయమోహిని, కాషాయవల్లభ, గీ, గీర్దేవి, గోవు, గౌరి, జూ, పుస్తము, బ్రాహ్మి. భగవతి, భారవి, భాష, మహాలక్ష్మి, వర్ణరూపిణి, వాకు—వాక్కు, వాణి, వారి, శారద, శ్రీ, సావిత్రి. (తె.)—అంచతత్తడిఁచెలియ, కలనతపసితల్లి, చదువుల పడఁతి, చదువుల వెలఁది తలవాకిటను మెలఁగుచెలువ, తూటగానపుతేజీగలబోటి, నలువరాణి—నల్వరాణి, పలుకుఁజెలి—పల్కుఁజెలి, పొత్తముముత్తో, పొత్తు—పొత్తువు, మినికుఁజేడియ, లచ్చికోడలు, వెన్నునికోడుకురాణి, వెల్లతెరిదువ; 2. పలుకు: చూ, శబ్దము. 2; 3. నది: చూ, హ్రాదిని (నది); 4 సరస్వతి యనునది: చూ, నది; 5. ఆవు: చూ, ధేనువు; 6. శ్రేష్ఠమైన స్త్రీ: చూ, స్త్రీ: 7. మనువుపెండ్లాము: చూ, భార్య: అం. 8. సరస్వతితీఁగ*, అర్ధిబష్ఠ; అం. వి: చూ. ఆదిశక్తులు

సరస్వతిపూజ, వా. వి. అక్షరాభ్యాసము.

సరస్వతీస్తనద్వయము. అం: ౧, సంగీతము. ౨. సాహిత్యము.

సరస్వతీహస్తాలంకారములు, అం. ౧. అక్షమాల, ౨ శుకము, ౩. కమలము, ౪. పుస్తకము.

సరస్సు, సం. వి. స్. న. (ప్రవహించునది) 1: రూ—సరసి, అంబుచత్వరము, అంబువాహనము, అబ్ధి, అవతారము, ఆధారము, ఆశయము, ఔలానము, కమలిని, కాసారము, కుండము, కుముదిని, కుముద్వతి, కులము—కూలము, కైరవిణి, కోట్టారము, ఘాతము, జ, జలాశయము, జలాష్టీవి, తటాకము—తటాగము—తడాగము, నళిని, పద్మాకరము, పద్మిని, పుష్కరణి, బిసిని, వనబంధము, విదారకము, సరోజిని, సరోవరము. (తె.)—చెఱువు, తామరబావి, తిరుకొలను-తిరుకొళంబు, నీరుటెంకి, మడుఁగు—మడువు-మడ్గు-మణుఁగు-మణువు, లొంకు, లోట. తద్విశేషములు:- ౧. ఆధానము, జలాధారము, నదము, పద్మాకరము, హ్రదము. (తె.)—మడుఁగు—మడువు—మడ్గు—మణుఁగు—మణువు, వెంచ-వెంచము; ౨. క్రీడాసరస్సునకు-ఖేలాకూలము. (తె.)— కెళకుళి—కెళాకుళి—కెళాకూళి—కేళకుళి—కేళకూళి—కేళాకుళి—కేళాకూళి; ౩. అఖాతము, ఖాతము—ఖాత్రము, చతుష్కి, పుష్కరణి. (తె)—కలువటాకట్టు; ౪. చతురస్రమైనకోనేటికు-అవతారము, కోట్టారము, జలకూపి, దీర్ఘిక, పుష్కరణి, వాపి. (తె)—కట్టుదొన, కోనెటు—కోనేటు; ౫. కుబేరుని క్రీడాసరస్సుకు.—అచ్ఛోదము; ౬. మానసము. (తె.)-తలఁపుకేళాకూళి; ౭ (తె)-నల్లమడుఁగు; ౮.(తె.)-సంగమడుఁగు; ౯. కలువలకొలనుకు—దివాభీతము, తద్వి—(౧) తామరకొలనునకు—అంభోజిని; ౧౦. (తె)—బొడ్డనబావి; ౧౧. స్నానముచేయు తటాకప్రదేశమునకు—అవతారము, ఘటము, తీర్థము. (తె.)—నీరాటరేవు—నీళ్లాటరేవు-నీలాటిరేవు, రేవు; ౧౨. ఏటినడుమ లోతుగలచోటుకు—హ్రదము; ౧౩. కూపకము, కూపము, జలాంబిక, దీర్ఘిక, పల్వలము, చవినాహి, పిండపుష్పము, వాపి. (తె.)-డిగియ—డిగ్గియ—దిగ్గియ, దొరవి—దొరవు (దొర్వు), నడబావి, బావి; ౧౪. అల్పసరస్సు, పల్వలము, వేశంతము. (తె.)—కుంట, కొలఁకు—కొలఁకువు, కొలను—కొల్కు, పచ్చిక పడియ—పడియ—పడె, మేచ, లట్టు; ౧౫. నుయ్యికి:—అంధువు, అవటము—అవటువు, అరఘట్టము, ఉదపానము, కారోత్తరము, కూపము, కోట్టారము, ఖటము, చవీనాహి, చుంట—చుంటి, చూడ, చూడకము, చూతకము, జలాంబిక, తమసము, ప్రహి, వికిరము. (తె.)—చేఁదబావి (చేఁదుడు బావి), నుయి—నుయ్యి-నూయ-నూయి, బావి. తద్వి,—(౧) అంధకూపము, కర్కరాంధకము, ఖటము-ఘటము. (తె.)-పాడునుయ్యి: (౨) చతురశ్రమగు నూయికి-కోట్టారము. (తె.)- కుండి-కుండియ-కుండె-కుండీ; (౩) (తె.)—గరిసెబావి; (౪) (తె.)-ఆటడిగ్గియ; (౫) (తె.)-ఇటకనూయి-ఇటుకనూయి; (౬) కూపకము, విదారకము. (తె.)-పిల్లనూయి, (౭) (తె)-ఒఱలనూయి; (౮) (తె.)-చెలమ; 2. రూ సారము. నీరు: చూ, సలిలము. 1; (౯) బురదగుంట:- అగడత-అగడిత-అగడ్త:

సరళ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రూ-సరళము. తెల్లతెగడ*: చూ, సర్వానుభూతి.

సరళదేవదారుబంక, ద్వ. వి: చూ, అజ్యము. 2.

సరళదేవదారువు, సం. వి. ఉ. పుం: చిత-చిద*.

సరళము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, వృక్షధూపము; 2: చూ, రూ-సరళ.*; విణ. 3. ఔదార్యముగలది; 4. వంకరకానిది: (తె.)- సాపు; అం. బ. 5: చూ, సరళములు.

సరళములు: అం."గ,జ,డ,ద,బ"లు'ఇవి మృదూచ్చారణగలవి.)

సరళుఁడు, సం. విణ. ఉదారుఁడు, దక్షిణుఁడు.

సరాగము, సం. విణ. 1. రాగముతోఁగూడినది దే. వి. (1) ఒద్దిక: చూ, స్నేహము.

సరాతి, దే. వి. గోడవలె గుడారముచుట్టు నేర్పఱచినతెర, కణాతిగోడ: చూ, మఱుఁగుగోడ. తద్వి:- (౧) వాకిటిలోపలి ప్రక్కగోడకు:-(తె)-మొత్త; (౨): చూ, బొమికలగోడ.

సరాబు, వా. వి. నాణెముల పరిశీలకుఁడు: రూ—షరాబు.

సరాసరి, ద్వ. వి (సరసిన + సరి) సరసిచూడగానైనసమత్వము: సగటు-సగుటు (ఏవరేజీ)

సరాశము, సం. విణ: చూ, రూ—సరశము. 3—4.

సరి, వై. వి. 1. = సర. హారము: చూ, భూషణము. 2; 2. వస్త్రములు నేయుటకు సవరించిన తంతుసమూహము. ఆం, భా. ద్వి, 155. తద్వి:—౧. నేతసరితట్టెడు పలకకు:—(సం.)-వాయుదండము, వేమము: చూ, మగ్గము; ౨.(తె.)-పేడుకఱ్ఱ; 3. చెండు, తావడము, బంతి. (సం.)-అహారము, ఇరిపకము, కందుకము-కందుకము, కజ్జలము, గిరి, గిరి గుడము, గిరియాకము, గువాకము—గూవాకము, గేందుకము-గేందుకము-గేండూకము—గేండువు, చోరనాగుడము, పిండము, పిండు (పిండువు.) తద్వి:-౧. (తె.)—పుట్టచెండు, పోటనబంతి; ౨. పూచెండు, పూబంతి-పూలబంతి; వై. విణ. 4. (ఏ) = సదృశః: చూ, సమానము. 2; 5. లెస్స: చూ, యోగ్యము. 2; 6: చూ, సమాప్తము; 7. చక్కనైనది: ఋజువు, ప్రగుణము: చూ, సుషమ. 2. (చూ, హృద్యము); దే. వి. 8. పగుళ్లువాటినసందు: గండి—గండిక. సరియ; 9. గండి-గండిక, పడఁకు-పణఁకు, సంది; 10. చక్కఁదనము, చక్కొటి, చక్కన, చాయ, జవరన, తిన్నన: (చూ, హృద్యము); క్రి. విణ. 11, పూర్ణముగా; అవ్య. 12. అంగీకారార్థకము: చూ, సమ్మతి.

సరించు, సం. అ. క్రి, పోవు: చూ, సను. 3.

సరిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=సరిగ-సరిగె నూఱుపేటల హారము: చూ, హావణిక. 2 (భూషణము. 2.)

సరికట్టు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, సరిపడు. 1-2-3-4.

సరికడచు, ద్వ. అ. క్రి. 1. ముందుమించు; 2. మీఱు, అతిశయించు: చూ, సందడించు.

సరిగ. వై. వి. 1. = సర-సరిక. రూ—సరిగె. హారము. తావళపుఁ బూస (అని కొందఱు): చూ, భూషణము. 2; 2=స్రక్: రూ-సరిగె, జరత, జరపోసు, జరి-జరీ, జలతారు, తగటు—తగడు, పైఠాణి-పైఠిణీ, రేకు—ఠేకు, సకలాతు. తద్వి.—౧. లది; ౨. వరకు-వరను; ౩. జరబాజునకు:—చూ, వస్త్రము; 3. కండియ-కండె, పుత్తడ; క్రి. విణ. 4 చూ, సరిగా.

సరిగనెదిరించు, వా స. క్రి: చూ, మాఱుమసలు. ఆం.భా.తృ.111

సరిగస్తు, వా. వి. (పహర్‌గస్తు) ఊరేగింపు. (నిజాము వాడుక)

సరిగా, వా. క్రి. విణ: రూ-సరిగ, అసలార, ఒప్పుగా, చక్కఁగా, బాగుగ (బాగుగా).

సరిగాలి, వా. వి. చూషకము: చూ, వాయువు.

సరిగె, వై. వి. = సర. స్రక్: చూ, రూ-సరిగ. 1-2-3.

సరిగొను, ద్వ. స. క్రి. చంపు, రూపుమాపు: చూ, సంహరించు.

సరిచేయు, వై. స. క్రి. 1. నాశముచేయు: చూ, సరిపెట్టు; వా. 2. బాగుచేయు; 3. నుగ్గులు లేకుండచేయు.

సరిచూచు, వై. స. క్రి: చూ, సంప్రతించు.

సరిచెంబిణము, వా. వి: చూ, హాణిగలు.

సరితరము, దే. వి. భూమిని సారమునుబట్టి తరగతులుగా నేర్పఱచుట.

సరితాళంపుమొన, అం: చూ, మొనలు.

సరితూఁగు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, సమానమగు.

సరిత్తు, సం. వి త్. స్త్రీ: చూ, నది.

సరిత్పతి, సం. వి. ఇ పుం. ఏటిఱేఁడు: చూ, సముద్రము.

సరిదండ, వా. వి. కేయూరము: చూ, భూషణము. 2.

సరిదాఁకు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, సరిపడు. 1-2-3.

సరిదీయు, వా. స. క్రి: (సం.)—సారించు.

సరినొత్తు. వా. స. క్రి. 1. సరిచేయు; 2. లంగీకరించు: చూ, సమ్మతించు; 3. తగవు లేకుండచేసికొను.

సరిపడు, వై. అ. క్రి 1. అగు-అవు-ఔ-అగుదెంచు. అనుకూలపడు, అమయు, అవటిల్లు, ఇందు, ఇముడు, ఒంటు, ఒడఁబడు, ఒదవు, ఒనరుపడు, ఒనరుపెట్టుకొను, ఒమ్మ, ఒవ్వ-ఓవు, గిట్టు, జితపడు, జితించు, పొందుపడు, పొత్తుపడు, పొనరుపడు; పొసఁగు, మెయికొను, వాటపడు, వీలు, వీలుపడు, సరికట్టు, సరిదాఁకు, సూటిపడు, (ప్రే.) అవటించు, (మి) అనుకూలపడు, అనుకూల్యమగు: ఉపయుక్తమగు. (సం.)— అనుకూలించు, అవహించు, ఉపయోగించు; 2. యుక్తమగు:— అగు-అవు-ఔ-అగుదెంచు, అత్తు—హత్తు, అత్తుకొను, అనువుపడు, అమరు, అయిరకొను—ఐరకొను, అలవడు, ఉరు-ఉఱు, ఎచ్చిఱు, ఒదవు, ఒనరు, ఒప్పు, ఓజపడు, కలుగు—కల్గు—కలువు, కుదురు, కూడుకొను, కొలుపు, గుణపడు, చక్కఁబడు, చను-గను, చెల్లు, చొప్పడు, చొప్పిల్లు, జతపడు, జోకపడు-తగు-తవు-తౌ, తీరు-తీఱు, నిగుడు-నివుడు, నూలుకొను—నూల్కొను, పొసఁగు, పోలు, బాగుపడు, మక్కళించు, వచ్చు-వచ్చు, వలయు, సరికట్టు, సరిదాఁకు, సూటిపడు, (మి) యుక్తమగు, సూత్రపడు. (సం.)— ఉపకరించు; 3. సరిపోలు: చూ, సమానమగు.

సరపణి. ద్వ. వి. (రూ—సరిపెణ-సరిపణి-సరిపణీ-సరిపెన) బంగారులోనగువాని గొలుసు: చూ, భూషణము. 2.

సరిపణి, —పై.—

సరిపణీ, —పై.—

సరిపఱచు, వా. ప్రే: చూ, సరిపెట్టు.

సరిపఱుచు, ద్వ. వి. —పై.—

సరిపెట్టు, ద్వ. స. క్రి. 1. ఈడుపఱచు, ఉద్దించు, గావుపట్టు. జతపఱచు, జోడాచేయు, లనుకు, పలకట్టు, సంతపెట్టు, సంతపఱచు, సంతరించు, సరిచేయు, సరిపఱచు—సరిపఱుచు; 2. చంపు: చూ, సంహరించు.

సరిపెణ, ద్వ. వి: చూ, రూ-సరపణి.

సరిపెన, —వై.—

సరిపోటు, వా. వి: చూ, సాదృశ్యము (ఆం. భా ద్వి. 302)

సరిపోలు, వా. అ. క్రి: చూ, సరిపోవు. 1. (అప్ర)

సరిపోవు, ద్వ. అ. క్రి. 1. సరిపోలు, చూ, సమానమగు: 2: చూ, సమ్మతించు; 3. అంచుముట్టు, అయిపోవు-ఐపోవు, అగు-అవు-ఔ-అగుదెంచు, కడచను, కడతెగు, కడతేఱు కడముట్టు, కడవెళ్లు, తేఱు, ముగియు, ముట్టు, మూఁడు, (మి) సమాప్తమగు; 4. నశించు: చూ, సమయు. 3; ప్రే. 5. సరిపుచ్చు

సరిప్రొద్దు, వై. వి. సగమురాతిరి: చూ, రాత్రి.

సరిబిత్తరము, అం: చూ, పిన్నాణములు.

సరిబేసులు, ద్వ. వి బ: చూ, బాలక్రీడ.

సరిమిడిమానిసి, వా. వి. శౌర్యవంతుఁడు: చూ, శూరుఁడు.

సరియ, దే. వి. 1 పగుళ్ళువారినసందు: చూ, సరి, 8; 2: చూ, రంధ్రము. 1.

సరియగు, ద్వ. అ. క్రి. 1. నశించు: చూ, సమయు. 3; వా. 2: చూ, సమానమగు.

సరియించు, దే స. క్రి. అఖండమునకు నూనె సిద్ధముచేయు.

సరిహద్దు, దే. వి. పొలిమేర: చూ. సీమ. 1.

సరీషపము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—సర్షపము*.

సరీసృపము, సం. వి. అ. పుం. పాము: చూ, సర్పము.

సరుకు, వా. వి: చూ, రూ—సరకు. 2.

సరుగు, దే. అ. క్రి: చూ, వర్ధిల్లు.

సరుగుడు, వా. వి: ఈఁతచెట్టు.

సరుగుడుకఱ్ఱ(పేడు), వా.వి.ఒకరకమువంటకట్టె:చూ,సమిధ.2.

సరుడు, వై. వి. 1. సరిహద్దు: చూ, సీమ· 1; 2. =శర. అమ్ము: చూ, బాణము. 1; 3 =శర. గటిలేనిశరము: చూ, బాణము. 1.

సరుదు, దే· వి: చూ, సరుడు. 1.

సరువడము, వా. వి. ముద్ద, పిండము, పిడుచ: చూ, సాదము(1).

సరె, వా.వి. 1: చూ; రంధ్రము 1; అవ్య. 2. అంగీకారార్థకము: చూ, సమ్మతి. 1.

సరే, వా. అవ్య. అంగీకారార్థకము. ఆం. భా. తృ. 75: చూ, సమ్మతి. 1.

సరేసు, దే. వి. ఒకరకముబంక: (సం) వజ్రము.

సరోజము, సం. వి. అ. న. కమలము, పద్మము, తామర: చూ, సహస్రపత్రము.

సరోజి, సం. వి న్. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

సరోజిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ 1: చూ, సరోజము; 2. తామర కొలను: చూ, సరస్సు 1.

సరోరుహము, సం. వి అ. న: చూ, సరోజము.

సర్కారు, వా. వి. ప్రభుత్వమువారు.

సర్గచ్ఛాయ, అం ఒకరకపు-చాపము: చూ, దానములు 2.

సర్గము, సం. వి. అ. పుం. 1. అధ్యాయము: చూ, సంపుటము. 3—౧౧; 2. విసర్గము, విసర్జనము: చూ, విమోచనము, 3. నిశ్చయము: చూ, సత్యము. 1; 4. ఉత్సాహము: చూ; సన్నాహము. 2; 5. అజ్ఞానము, వలపు (అనికొందఱు): చూ, స్వాపము 3; 6: చూ, స్వభావము; 7. సృజించుట: అంకురార్పణము, సృజన, సృష్టి, (ఇది తొమ్మిదివిధములు. — మహత్సర్గము, అహంకారసర్గము, భూతసర్గము, ఇంద్రియ సర్గము, దేవసర్గము (ఇది యష్టవిధము.), తమత్సర్గము ఇవియాఱు (ప్రాకృతములు), వనస్పత్యాదిసర్గము (ఇది షడ్విధము.), తిర్యక్సర్గము (ఇది యష్టావింశద్విధము.), మనుష్యసర్గము (ఇవి మూఁడు వైకృతములు). కుమార సర్గంబొకటిగలదు. అదితదంతర్భూతంబ. భిన్నంబుగాఁ గైకొన్న యెడ దశవిధసర్గంబగు. (ఇది పురాణలక్షణ ములలో నొకటి): చూ, పురాణము. 6.

సర్జకము, సం. వి. అ పుం. 1. మధుకరము, జీవకమను గంధద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము. 1—౧౬; 2: అలక ప్రియము, అశనము—అసనము, అజకర్ణము, కామ్యము: కాలకంఠము, కాలస్కంధము, జీవకము, జీవము, పీత సారకము, పీతసాలము, ప్రియకము, బంధూకపుష్పము, బంధూకము. (తె.)-వేఁగి-వేఁగిస*. తద్వి:-ఎఱ్ఱవేఁగిసకు:-గోమూత్రి (చూ, రాజార్హము. 1—౧౬.)

సర్జకాక్షారము, సం. వి. అ. పుం. = సర్జాకారము. ఒకచెట్టునఁ దీసెడుఉప్పు,సర్జక్షారము: చూ,సౌవర్చలము(లవణము.1-౭)

సర్జక్షారము, —వై.—

సర్జము, సం. వి. అ. పుం. 1. మద్ది*: చూ, సాలము. 3; 2 = సర్జలు. తద్వి:-౧. ఒకసస్యము: చూ. సస్యము: 1: ౨. చూ, ధాన్యము. ౧౧.

సర్జరసము, సం. వి. అ. పుం. 1.=సజ్జరసము. రూ-సర్వరసము. యక్షధూపము: చూ,సజ్జరసము;2.వాద్యభాండము: చూ,వీణె.

సర్దుకొను, వా. స. క్రి. సవరించుకొను.

సర్దుట, వా. వి. 1. సవరించుట; 2. ఇచ్చుట, పుచ్చుకొనుట. “నీసొమ్ము నాకుసర్దుము. నాసొమ్ము నీకుసర్దుదును.”: చూ, సరుదుబాటు.

సర్దుబాటు, —వై.—

సర్పగంధిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఈశ్వరి, కౌమాది, నాగమదని. సర్పగంధిక. (తె.)— ఈసరి*. (తెల్లఈసరి, నల్లఈసరి, అని ద్వివిధము.)

సర్పగ్రాహకుఁడు, సం వి. అ. పుం: చూ, వ్యాళగ్రాహి.

సర్పచతురము, అం చూ, అసంయుతహస్తములు.

సర్పదృష్టి, సం. వి. ఇ స్త్రీ. బూ. (తె.)— పాముచూపు: చూ, సర్పము.

సర్పనాశము, సం. వి.అ. పుం అడవికంద*: చూ, సూరణము.

సర్పఫణన్యాయము, న్యా. పాము చుట్టము, పడిగ పగ అనుట.

సర్పబంధుకత్తెర, అం: చూ, పరువళ్లు.

సర్పమాచికాకళ, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, వాయసి

సర్పము, సం. వి. అ. పుం.=సప్పము. (చరించునది): అకుము

ఆకర్ణము, హి. అండజము, అగమము—అగము, అఘా యువు, అవ్యథము' అహి, ఆశీషము, ఇ, ఈ, ఉదానము, ఉరంగము —ఉరగము, ఐరావతము, కంచుకి, కంబళుండు, కచాకువు, కపాలము, కర్ణవర్జితము, కాకోదరము, కుండలి, కుంతము, కుంతలము, కుంభీరము, కుంభీనసము, కుతాకువు, కుముదము, కుహనము, కుహరము, గరళముఖము, గూఢ పాత్తు (గూఢపాదము). గూఢాంఘ్రి, గోకర్ణము, గోనర్దము, చక్రధరము, చక్రి, చక్షుశ్రవము, చారము, చికురము, చిత్రము, జలరుండము — జలారుండము, జిహ్మగము, తామసము, దందశూకము, దర్వీకరము, దృంషువు, ద్విజము, ద్విజాతి, ద్విజిహ్వము. ద్విరసనము, దీర్ఘపృష్ఠము, ధనంజయము, నాగము, నీలకంఠము, పద్మము, పన్నగము, పవనాశనము, పింగళము, పృదాకువు, ఫణ-ఫణము-ఫణి, పుల్లరీకము, బిలేశయము, భాండపుష్పము, భుజంగమము-భుజంగము—భుజగము, భోగి, మండలి, లేలిహానము—లేలీహానము, విపన్నము, విలోలము, విషధరము, విషధారి, విషాస్యము, వ్యాడము—వ్యాళము, శంఖము, శయము, సరీసృపము,స్పటి,హరి. (తె ప)కంటివినికి కంటివిన్కి (కంటి విన్కరి),కనువినికి,కానరానడుగులుగలమేటి,గాడుపుమేపరి, గాలిదిండి, గాలిమేంతరి, గాలిమేపరి, గ్రుడ్డుకానుపు, చట్టు పురుగు, చిలువ-చిల్వ, చుట్టచుట్టుకొనెడుదిట్ట, తాఁచు—త్రాఁచు, తొట్టు, నాఁగుబాము, నాగులు, నాగువు, నిడుద వెన్ను,నిడుపడు,పడగదారి, పాము, పుట్టకాఁపరి-పుట్టకాఁపు, పుట్టదిట, పుట్ట పెట్టైనట్టు, పుట్టపునెడుగబ్బి, బుసకొట్టుపుట్టువు, బొక్కబెరడు, బొక్కలాఁడు, మంచిపాము, ముక్కంటి సొమ్ము,రెండునాల్కలుగలది,లాఁగడాఁగుడు, వినుకిలికంటి, విసదారి, విసముదాల్పు, వీనులకంటి, వెలుచ—వెల్చ, సప్పము, సీదరము-సీఁద్రము. తద్విశేషములు:—౧. ఆదిశేషువునకు—అనంతుఁడు, అహిపతి, అహీంద్రుఁడు, అహీనుఁడు, ఆదిశేషుఁడు, ఇంద్రుఁడు, ఏకకుండలుఁడు, ఔ, కంబళుఁడు, కద్రుసూతుఁడు, కర్కోటకము, కర్కోటము, కళీయుఁడు—కాళీయుఁడు, కాలింగుఁడు—కాళింగుఁడు, కృష్ణసర్పరాజు, క్ష్వేడము, గరళముఖము, తక్షకుఁడు, ద్విజరాజు, ధరణీధరుఁడు, వాసుకి, శేషుఁడు, సర్పరాజు. (తె ప):—కవ్వంపుమలతరిత్రాడు, చిలువఱేఁడు, తడవులనిడువడు—తడువులనిడువడు, తరిగట్టుత్రాడు, నాగఁడు, పల్వాలుగల దొర,పాఁపఱేఁడు, పుడమితాలుపు,వెన్నుపాన్పు, వెన్నునిమ దుంగుపాన్పు, సీదరపుఁబెద్ద-సీదరంపుఁబెద్ద-సీఁద్రంపుఁబెద్ద; ౨. నల్లత్రాఁచునకు:- అజగర్దము, అరగర్దము. అలగర్దము-అలగర్దము, అలిగర్దము-అళిగర్దము, కాలసర్పము, కృష్ణసర్పము, మహాసర్పము. (తె. ప) నల్లత్రాఁచు-నల్లదాఁచు; తద్వి.—(తె)— మిడినాగు — మిడునాగు; ౩. అష్టనాగములు:—అనంతుఁడు, వాసుకి, తక్షకుఁడు శంఖపాలుఁడు, కుళికుఁడు, పద్ముఁడు మహాపద్మము, కర్కోటకుఁడు; ౪. కొన్నిరకముల సర్పములు:- (౧) ఏలాపుత్రము; (౨) ఐరావతము; (౩) కాకోలము; (౪) కుహరము; (౫) పుష్కరము; (౬) బలాహకము; (౭) దేవయోని సర్పములు:—కాలీయము, కౌరవ్యము, ఖండరోమ, మహానీలుఁడు, మహాపద్మము; మఱియు:-అశ్వతరము, చిత్ర, ధార్తరాష్ట్రుఁడు-ధృతరాష్ట్రుఁడు మొ; (౮) కుళకము-కులికము. (తె.)-పసిరికపాము; (౯) కుక్కుటాభము కుక్కుటాహి; (౧౦) కుంభీనసము; (౧౧) కుశీలము; (౧౨) అహిరణి—అహిరిణి, దుందుభము, ద్విముఖాహి, రాజిలము (తె.)—డిండి, రెండుతలలపాము, ఇరుఁదలపాము, పూడుఁబాము; (౧౩) మాతులము, మాలుధానము. (తె.)-నెత్తురుపొడ, నెత్తురు పెనుపొడ, మనుఁదిండి, ముత్తుఁబాము; (౧౪) (తె.)-పొడ, పొడపాము; (౧౫) అంజనిక, అశ్వలాల, బ్రహ్మసర్పము, బ్రాహ్మణి, రక్తపుచ్ఛిక, హాలాహలము-హాలహలము—హాలాహాలము, (తె.)— అవికిరి, ఉల్లిక, నలికండ్లపాము, నలికిరి, నలికీఁడు, నల్లిక, మింద, మిద్ద; (౧౬) (తె.)—కప్పమెలుంగుపాము; (౧౭) (తె.)—కాటుకఱేకులపాము, పులిపెంజెర; (౧౮) (తె.)-పెంజెర, పెరజు; (౧౯) (తె.)-తాటికట్టెద, తాటిగిటిపాము-తాడిగిటిపాము; (౨౦) కొండచిలువకు:— అజగరము, ఉద్దండపాలము, ఉన్నతము, ఉలూత, కాకపి, కులికము, కొక్కుటకందలము, గోనసము-గోనాసము చక్రమండలి, తిలిత్సము(తిలిప్పము-తిలీప్పము), వాహసము, శయాలువు—శయాళువు, శయువు. (తె.)—కొండచిలువ, తిప్పత్రిమ్మరి, పెనుఁబాము. తద్వి:— తుప్పు పెంజెర; (౨౧) కపిలము; (౨౨) వానపామునకు:—కింసులికము—కించులుకము—కించులిపము, కుసువు, క్షితిటంతువు, క్షితినాగము, గండూపదము, గండూపది, భూనాగము, మహీలత, వర్షాభువు, (తె.)—ఎఱ—ఎఱ్ఱ: వానకోయిల, వానపాము, వానపేగు; (౨౩) గందూపది, శిలి. (అఁడుఎట్టి అనివాడుక); (౨౪) వికచము; (౨౫) నిర్ముక్తము, ముక్తకంచుకము; (౨౬)(తె.)-మకనపుఁబాము; (౨౭)నీరుపాము నకు:— అజగర్దము-అరగర్దము-అలిగర్దము-అలగర్దము, అలిగర్దము—అళిగర్దము, కాలకందకము, జలవ్యాళము. (తె.)-నీరుకట్టియ-నీరుకట్టె-నీర్కట్టి, నీరుతుట్ర, నీరుదొత్త, నీరుపాము, బురదపాము; (౨౮) (తె.)—గడ్డిపాము; (౨౯) (తె.)-జెటిపోతు-జెట్టిపోతు, జెర్రి; (౩౦) (తె.)—తుట్టెపురుగు; (తె.)-దాసరి, పాము; (౩౨ (తె.)-పలుగడుఁబాము, (౩౩) (తె.)-పుల్లురుకుపాము; (౩౪) (తె.)--బొక్కబెరడు; (౩౫) పన్నగులతల్లికి.—కద్రువ; (౩౬) గర్భస్థక్రిమికి.- (తె.)- ఎమిడిక, ఏటికపాము; (౩౭) పాముపడిగ భాగమునకు:-కీలాలము,దర్వి,ఫణిభోగము (తె.)-పటము, పడగ-పడిగ-పడిగె; (౩౮) ఆఁడుపామునకు.—కుంభీనసి, భోగిని: (౩౯) యూ, సర్పదృష్టి. (తె.)—పాముచూపు; (౪౦, శతపది. (తె.)-రోఁకటిబండ; (౪౧) కర్ణజలూక—కర్ణజలౌకము, కారసక్కరాటిక, క్షుద్రజంతువు, ధారిక శతపది (తె)— కాళ్ళజెట్టి, చెవిచొరుపాము నల్లజెట్టి: (౪౨) కట్లుగల పెద్దజెర్రికి — క్షుద్రజంతువు, శతపది. (తె.)-కట్లజెట్టి, కట్టెద, కట్లపాము, కట్లపురుగు; (౪౩) సరస్వతి

జెట్టికి.-కుటరాజము. (తె.)-మెఱుఁగుజెట్టి; (౪౪) అధాతువు, ఆధారిక-ధారిక. (తె.)—ఎఱ్ఱజెట్ర్రి, జెఱి-జెట్ర్రి, జెఱిపోతు (జెట్టిపోతు.); (౪౫) (తె.)-పాపది-పాముది; (౪౬) పాము యొక్క- శరీరమునకు.— భోగము, (౪౭) విషములేని పామునకు—అంధాహి.

సర్పయుతము, సం. వి. అ. పుం. బంగారు: చూ, లోహము. 1.

సర్పరాజు, సం. వి. అ. పుం. వాసుకి: చూ, సర్పము.

సర్పశిరము, అం. (సర్పశీర్షము) 1: చూ, అసంయుత హస్తములు; 2. అభినయవిశేషము: చూ, వ్యంజకము. 1.

సర్పశీర్షము, అం. —పై.—

సర్పాంకుశము, అం: చూ, కాయమానములు.

సర్పాక్షి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: కార్తస్వ. గండాలి, గంధనాకులి, చేలి, ఛత్రాకి, నకులేష్ట, నాకులి, నాగసుగంధ, రాస్న, సుగంధిక, సువహ.* తద్వి.-గంధనాకులి; చిత్రాక్షి; 2. పుట్టగొడుగు*. అహిచ్ఛత్రము, ఊర్వంగము, కరకము, కురవకము, గోమయచ్ఛత్రము, గోమయచ్ఛత్రిక, గోలాసము, ఛత్ర, ఛత్రాకము, భూస్ఫోటము, వశారోహము, శిలీంధము-శిలీంధ్రకము-శిలీంధ్రము. (తె.)-కుక్కగొడుగు, పుట్టకొక్కు, పుట్టగొడుగు, పుట్టచేర్పు.*.

సర్పాణామయము, అం: చూ, తానములు,

సర్పి, సం. వి. స్. న. 1. రూ-సర్పిస్సు. నెయ్యి, చేచమురు: చూ, హవిస్సు. 2: 2. నీరు: చూ, సలిలము; 3. =చప్పి-సప్పి: చూ, రోగము. 1-౧౪; అం. 4: చూ, సముద్రములు.

సర్పిణి, అం: చూ, దేశీయక్రియలు.

సర్పితము, అం: చూ, కరణములు

సర్పిరర్ణవము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సముద్రములు.

సర్పిరాకరము, —పై —

సర్మ్యశ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాయము: చూ, మందు. 1—౫.

సర్వంబలవతఃపథ్యమ్, న్యా. బలవంతుడేమి చేసినను జెల్లును

సర్వంసహ, సం. వి. ఆ, స్త్రీ పుడమి: చూ, భూమి. 1.

సర్వఃస్వార్థం సమీహతే, న్యా. ప్రతివాఁడును స్వార్థమును గోరును.

సర్వక్షారము, సం. వి. అ. న. క్షారమెలకము: చూ, లవణము. 1—౧౧.

సర్వగము, అం: చూ, గతివిశేషములు.

సర్వజనీనము, సం. విణ. 1. సమస్తజనులకు సంబంధమైనది; 2. సమస్తజనులకు హితమైనది.

సర్వజిత్తు, అం: చూ, సంవత్సరములు.

సర్వజ్ఞానోత్తమము, అం: చూ, తంత్రములు.

సర్వజ్ఞుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, బుద్ధుఁడు; 2: చూ, శివుఁడు; విణ. 3. సమస్తము నెఱిఁగినవాఁడు: చూ, సుధి.

సర్వతఃప్రాససీసము, అం: చూ, వృత్తము. 1. (సీసపద్యభేదము.—"అన్నిపాదంబులందు నను ఒకటే ప్రాసయతి గాఁగలది.")

సర్వతానములు, అం: చూ, తానములు.

సర్వతోభద్ర, సం. వి. ఆ స్త్రీ. గుమ్మడు*; కంభారి-గంభారి-గంభారిక, కాశ్మద్విపము, కాశ్మరి—కాష్మరి-కాశ్మర్యము-కాష్మర్యము, కాశ్వరి, కుంచఫల, కుంభాండము—కుంభాండి, కుముద, కృశానువు, కృష్ణ, కృష్ణవృంతిక, కేలికిలము, కైటర్యము-కైదర్యము, గోపభద్ర—గోపభద్రిక, ఘనవాసము, ఘృణావాసము, భద్రపర్ణి, మధుపర్ణి-మధుపర్ణిక, శ్రీపర్ణి-శ్రీపర్ణిక. (తె.)- గుముడు-గుమ్మడు, పెగ్గుమ్మడు—పెద్దగుమ్మడు*. తద్విశేషములు:—౧. తెల్ల నేలగుమ్మడుకు.—ఇక్షుగంధ, ఇక్షువల్లి, ఇభాశ్వప్రియ, ఋక్షగంధిక, క్షీరకంద—క్షీరకందము, క్షీరవల్లి, క్షీరవిదారి—క్షీరవిదారిక, క్షీరశుక్త—క్షీరశుక్ల, గంధఫల, రసాల, విదారి. (తె.)-పాలగుమ్మడు-పాలనేలగుమ్ముడు, తెల్ల నేలగుమ్మడు; ౨. నల్ల నేలగుమ్మడుకు. — అపరాజిత, ఇక్షుగంధ, ఇభాశ్వప్రియ, కాలింగము—కాళింగము, కోష్ట్రి-క్రోష్ట్రి-క్రోష్ఠి, భూమికర్కారువు, మహాశ్వేత. (తె.)— నల్ల నేలగుమ్మడు; ౩. పినగుమ్మడుకు.— కట్ఫలము, కుంభి, కుంభిపాకి, కాఫలము, కుముది-కుముదిక, కృష్ణగర్భము, కైదర్యము, క్రకచపత్రము, మహాఫలము, శ్రీపర్ణి-శ్రీపర్ణిక. (తె. — పినగుమ్మడు. (ఇదె టేఁకు-తేఁకు అని కొందఱు); ౪. క్రకచపత్రము, గృహద్రుమము. తె)—పాలటేఁకు-పాలతేఁకు; ౫. పెద్దటేఁకునకు: చూ, శ్యాకోటము; ౬. పొంపరబుడమకు.-కట్ఫల, కృష్ణవృంత, గంభారి, గజచ్ఛిట, గజచిర్భట-గజచిర్భిట, శ్రీపర్ణి-శ్రీపర్ణిక, సర్వభద్రిక. (తె.)-పొంపరబుడమ. (దీనినే పెగ్గుమ్మడు-పెద్దగుమ్మడు అని కొందఱు.); ౭. రోగహారి. (తె.)- పెండ్లిగుమ్మడి, బూడిదగుమ్మడి; ౮. గుమ్మడికి.- కకుభాండము, కర్కారువు, కుష్మాండము-కుష్మాండి, కుష్మాండికము-కూశ్మాండకము-కూశ్మాండము-కూష్మాండకము-కూష్మాండము, గర్భపాతన, చిత్ర, చిత్రకము. (తె.)- గుమ్మడి.* తద్వి. -(౧) (మి) సూర్యగుమ్మడి.

సర్వతోభద్రబంధము, అం: చూ, సర్వతోభద్రము. 3.

సర్వతోభద్రము, సం.వి. అ.పుం. 1. నాలుగుదిక్కుల వాకిండ్లు గల రాజగృహము: చూ, సదనము. 1; 2: చూ, వేము*; అం. 3. శబ్దాలంకార విశేషము: చూ, శబ్దాలంకారములు; 4: చూ, తానములు; 5: చూ, అసంయుత హస్తములు; 6: చూ, మండలవ్యూహములు.

సర్వతోభద్రాసనము, అం: చూ, ఆసనములు.

సర్వతోముఖము, సం వి. అ. న. 1. ఆకసము: చూ, సురవర్త్మము: 2 నీరు: చూ, సలిలము; అం 3: చూ, అసంహతవ్యూహములు.

సర్వతోముఖుఁడు, సం వి అ. పుం 1. ఆత్మ: చూ, హంసుఁడు; 2: చూ, బ్రహ్మ. 1; 3: చూ, శివుఁడు. 1.

సర్వత్ర, సం అవ్య. అంతట: చూ, సర్వము.

సర్వదర్శి. సం. వి. ఇ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

సర్వదా, సం. అవ్య. ఎల్లప్పుడు: చూ. సంతతము. 2.

సర్వదుంబాలాయీనాము, వా. విణ. పన్నులేని మాన్యము: చూ, భూమి. 1,

సర్వధారి, సం. వి. న్. పుం: చూ, సంవత్సరములు

సర్వధురీణము, సం. వి. అ. పుం. అన్నిబరువులను మోపెడి యెద్దు: చూ, వృషభము. 1.

సర్వనాభము, అం: చూ, శస్త్రములు.

సర్వనామములు, అం: చూ, పదములు.

సర్వపథీనాః పయాః, న్యా. కవులన్ని మార్గములను త్రొక్కిన వారై యుందురు.

సర్వభక్షకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అగ్ని: చూ. వహ్ని. 1.

సర్వభద్రిక, సం వి ఆ. స్త్రీ పాంపరబుడమ*: చూ, సర్వతోభద్ర.

సర్వభాషాపరిజ్ఞానము, అం: చూ, సుగుణములు.

సర్వమంగళ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, పార్వతి.

సర్వమాయాదమనము. అం: చూ, అస్త్రములు.

సర్వము, సం. స. అలూట్, అఖండము, అఖిలము, అనూనకము, అనూనము, అభిన్నము, అవికలము, అశేషము, కార్త్స్న్యము, కృత్స్నము, కేవలము, నిఖిలము, నిశ్శేషము, న్యక్షము, పూర్ణము, మాత్ర, విశ్వము, వృత్తాంతము, శుద్ధము, శుష్మము—శుష్మము, సకలము, సమ, సమగ్రము, సమము, సమష్టి. సమస్తము, సమూలము. (అవ్య) అథ-అథో, సర్వత్ర. (తె.)— అంత, అంతవట్టు, అన్ని, ఇమ్ము, ఊఁచముట్టు, ఏకాండము, ఏకోను, చౌరపోఁత, దరోబస్తు, యావత్తు. (అవ్య) ఆంతటికి, ఉవ్వెత్తు, ఎల్ల, ఎల్లవెంట, ఎల్లవెంటకు.

సర్వమేకఁ జగన్నాథే, న్యా. "జగన్నాథక్షేత్రమునఁ గులభేదము లేదు" అనునర్థమున నిది ప్రయుక్తమై యున్నది. "జగన్నాథుని సేవయందుఁ గులభేదములే"దని యభిప్రాయము

సర్వరసము, సం. వి. అ. పుం: రూ—సర్జరసము = సర్జరము చూ, సర్జరసము.

సర్వల, సం. వి. అ. స్త్రీ. రూ—శర్వల. చిల్లకోల: చూ, బాణము. 1-౩౨. విశిఖము, శక్తి. (తె.)— సత్తి. తద్వి:- చేఁపలఁబొడుచు చిల్లకోలకు:-(తె.)-తండుగోల, మండముమండాము.

సర్వలఘువు, అం: చూ, శబ్దాలంకారములు.

సర్వలింగి, సం. వి న్. పుం. వేదబాహ్యుఁడు: పాషండి, పాషండుఁడు, వృష్ణి. (తె)-మొండిబంటుఁడు, మొండలి, మొండికట్టె.

సర్వవేదుఁడు, సం. వి న్. పుం. సమస్తధనమును దక్షిణగా నిచ్చి విశ్వజిదాది యజ్ఞమును చేసినవాఁడు.

సర్వశ్రావ్యము, అం: చూ, శ్రావ్యము. 2.

సర్వశ్లోకయమకము, అం: చూ, శబ్దాలంకారములు.

సర్వసాధకము, సం.వి.అ.పుం. తినాసము*: చూ, స్యందనము.

సర్వసామ్రాజ్యము, అం: చూ, తంత్రములు.

సర్వస్వగాత్రస్య శిరః ప్రధానమ్, న్యా. ఎల్లశరీరమునకుఁ దల ముఖ్యము

సర్వస్వదక్షిణము, అం: చూ, తానములు (గ్రహీనతానములు.)

సర్వాంగీణము, సం. విణ. 1. ఎల్లఅవయవముల సంబంధముతోఁ గూడినది; 2. ఎల్లఅవయవములయందు వ్యాపించినది.

సర్వానుభూతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1 తెల్లతెగడ*: అరుణ, కాలమేషి, కాలింగిక, కుంభము, కుటరుణ, కునటగంధిని, క్షీరావ్హము, త్రిపుటము, త్రిపుట, త్రిభండి, త్రివృత—త్రివృత్తు, పీతద్రువు, పూతికాష్ఠము, మలయ, రేచని—రోచని, విశల్య, సరన, సరళ-సరళము. (తె.)—అలిది—అళిది-హాళిది, తెగడ, తెల్లతెగడ*: తద్విశేషములు:— ౧. నల్లతెగడకు:-అంబష్ఠ, అర్ధచంద్ర, కాల, కాలపేయి, కాలమేషిక, పాలింది, పాలిని, పీతద్రువు, మసూరవిదళ, శ్యామ, శ్యామలత, సుషేణిక. (తె.)— నల్లతెగడ*.

సర్వాన్నీనుఁడు, సం. విణ. 1. అందఱియన్నమును భుజించువాఁడు; 2. అన్నివిధములైన యన్నమును భుజించువాఁడు. (చూ, భక్షకుఁడు.)

సర్వాభిసారము, సం. వి. అ. పుం. యుద్ధమునకు సమస్త బలము నాయత్తపడుట: సర్వౌఘము.

సర్వార్థసిద్ధుఁడు, సం.వి.అ.పుం. శాక్యబుద్ధదేవుఁడు: చూ, బుద్ధుఁడు

సర్వార్థసాధిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, పార్వతి.

సర్వాలింగము, అం: చూ, ఆలింగనములు.

సర్వాలియె బ్రాహ్మణులు, అం: చూ, కపూరియె బ్రాహ్మణులు.

సర్వావసరము, సం. వి. అ పుం. అర్ధరాత్రి: చూ, రాత్రి.

సర్వే, వా. వి. (సర్వీ) భూమికొలత.

సర్వేంద్రియాణాం నయనం ప్రధానమ్, న్యా. ఎల్లయింద్రియములలోఁ గన్ను ప్రధానము.

సర్వేజనాస్సుఖినోభవంతు, న్యా. (స్పష్టము)

సర్వేజనాః కాంచన మాశ్రయంతి, న్యా. ఎల్లరును ధనమును (ధనముగలవారిని) ఆశ్రయింతురు.

సర్వేశ్వరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. ఈశ్వరుఁడు: చూ, శివుఁడు; 2. సార్వభౌముఁడు: చూ, హంసుఁడు.5(రాజు ౩)

సర్వోత్తమము, అం: చూ, ఆగమములు (ఉపవిద్యలు) 11-౧.

సర్వోత్తముఁడు, వా. సం. విణ: చూ, సత్తముఁడు. 1.

సర్వౌఘము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సర్వాభిసారము.

సర్షపము, సం. వి. అ. పుం: రూ—సరిషపము (కూరిసిపరే కుటుంబములోనిది దీనిపుష్పమందలి ఆకర్షణపత్రములు క్రాసుగలిగి నాలుగుఉండును)*: అంధిక, అసురి—ఆసురి, కటువు, కృష్ణ, కృష్ణసర్షపము, కృష్టిక, క్షవకము, క్షవము, క్షుతాభిజననము-క్షుతాభిజనము-క్షుధాభిజననము, తీక్ష్ణగంధ, తీవ్ర, నాస, నాసికావేదనము, రాజసర్షపము, రాజిక, సందీపనము, సర్షపారాజి. (తె.)—ఆబలు—ఆవాలు, సాసువులు. తద్వి:- ౧. ఆవగింజలకు (నల్లవాలు):- కటుస్నేహము, కదంబము, తంతుభము, తుందుభము, తంతుస్నేహము, సరషపము-సరిషపము; తెల్లవాలకు:— కదంపదము—కదంబకము-కదంబము, కుష్ఠనాశనము, గురుష్పము, గౌరము. గౌరసర్షపదము, దురాదర్శము, శ్వేతసర్షపము, సిద్ధార్థము. (తె.)—తెల్లావలు-తెల్లావాలు, వెట్టియావలు; ౩. కుటుచ ఆవాలకు:-కుట్టానలు.

సర్షపారాజి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. ఆవ*: చూ. సర్షపము.

సళు, దే వి కుక్కుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ హూహూ.

సల, దే. వి. ఏటికాలువ లోనగువానికిఁ నీళ్ళు ఆవలికిఁబోవుటకు నడుమ నడ్డముగా నిలిపెడు జల్లితడక.

సలక, దే. వి. 1.చిన్నగోనెః చూ, సంచి; 2.రెండున్నరతూము.

సలగ, దే. వి. 1. సలగపాఱ, పాఱచిప్ప: రూ-సలవ; 2: చూ, రూ-సలగ, 1-2-3-4.

సలగము, వై. వి. 1. విష్ఠ: చూ, శమలము. 1; అం. 2. (స+లగ) "కరుణాకరా": చూ, ఉపగణములు.

సలము, అం. (స+ల) "పరమాత్మ": చూ, ఉపగణములు.

సలనము, వై. వి.=చలన. కదలుట, వేల్లనము: చూ, లోలము, తద్వి:— ఇంచుక కంపమునకు:— (సం.)— స్పందము. (చూ, విక్షిప్తము.)

సలసరము, వా. వి. జ్వరము.

సలలము, అం.(స+లల)"కరుణింపుమి": చూ, ఉపగణములు.

సలవ, దే. వి: చూ, రూ-సలుగ. 1-2-3-4.

సలసల, దే. వి. క్రాఁగుటయందును తెర్లుటయందునునగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.

సలహా, వా. వి. 1. ఉపాయము; 2. ఆలోచనః చూ, యోచన.

సలాక, వై. వి. = శలాకా. బంగారు లోనగువాని సన్నని కమ్మి: చూ, శలాక.

సలాపము, దే. వి. సముద్రములో ముత్యాల చిప్పలేఱుట.

సలాము, వా. వి. (మహమ్మదీయుల) నతిః చూ, హాణిగలు.

సలి, దే. వి. సందడి: చూ, స్వరము. 2.

సలించు, వై. అ. క్రి =చల. చలించు; అటమటించు, అదరు (అదురు-అదరుచు-అదర్చు-అదుఁరుచు-అదుర్చు-అద్రుచు), అల్లలనాడు--అల్లలాడు--అల్లల్లాడు--అల్లాడు, అనియాడు, అడు ఇసిటింతలువాఱు,ఉరలఁబాఱు, ఉరియాడు-ఉరియు, ఉట్టలూఁగు — ఉట్టూట్లూగు, ఉట్టూఁతలూఁగు, ఉలియు, ఉలివాడు, ఊఁగు, ఊటాడు, ఔఘళించు, కత్తరిల్లు. కదలాడు — కదలు, కసరు — కసురు, క్రాలు, గెంటించు, గెంటు, చంగలించు, చిందిలు, చిట్టాడు, చేద్పడు, జంపాడు, జడియు, జవ్వాడు తకపికలాడు, తడఁబడు, తత్తఱించు-తత్తఱిలు-తత్తఱిల్లు, తమకించు, తమకు,తఱలు,తలఁకించు-తలఁకు, తలడించు-తల్లడించు, తలడిల్లు-తల్లడిలు-తల్లడిల్లు, తలరు, తల్లడకుడుచు, తల్లడపడు, తుంపెసలాడు, తుంపెసలు గునియు, తుప్పలుదూలు, తూఁగాడు-తోఁగియాడు-తూఁగు, తూలఁబాఱు, తూలాడు — తూలియాడు — తూలు, తెమలు, తొడిఁబడు, తొనఁకు, తొలఁకాఁడు — తొలఁకు, నట్టాడు — నడయాడు, పంకించు, పదరు, పల్లటిలు — పల్లటిల్లు, బిత్తర పోవు. బిత్తరించు, బెగ్గిలు-బెగ్గిల్లు, బెదఁకు-బెణఁకు-బెళఁకు, మిడుకు, మిసుకు, వడఁకు-వణఁకు, విసరు, వీఁగియాడు-వీఁగు, వెగడుపడు, సుడివడు, సురుగు. (సం.)-చంచలించు, చలించు, సారించు. తద్వి.— ౧. కులుకు, గునియు, గునిసాడు, పూయు; ౨. నుసులు, మొదలు.

సలికము, దే. విణ. అల్పము: చూ, స్వల్పము.

సలిగ, దే. వి. ప్రాపుః చూ, సన్నిధానము. 2.

సలితము, దే. వి కొలువుడు కానిని కొలువునుండి త్రోయుట; పీలితము (కొలువునందుఁ జేర్చుకొనుట లావణము).

సలిలకుక్కుటము, సం వి. అ. పుం. నీరుకోడి : చూ, పుంజు.

సలిలము. సం.వి.అ న. నీరు. (ప్రవహించునది.): అక్షరము, అగ్నిజము, అగ్నిజారము, అంకురము,అంధము, అంపి, అంబు-అంబువు-అంభస్సు, అప్పు, అమృతము, అర్ణము, ఆనర్తము. ఇర, ఉదకము, ఋతము,ఏ ఓ, క, కందకము, కంబళము, కంబు, కబంధము—కమంధము, కమలము, కర్పురము—కార్పురము, కాండము, కీలము, కీలాలము, కులీనసము, కుశము, కృత్పము-కృత్స్నము, కృపీటము, కోమలము,క్రోడము,క్షణదము, క్షరము, క్షీరము, క్షౌద్రము, గోపు, ఘనరసము. ఘనసారము, ఘృతము, చంద్రము, జ, జడము,జలము,జీవనము-జీవనీయము, తోయము, నలినము, నారము, నీరము, పయస్సు, పవిత్రము, పాథస్సు, పానీయము, పాయ్యము, పావనము, పిప్పలము. పుష్కరము, పేయము, భువనము, మధువు, మేఘపుష్పము, రసము, వనము, వసువు,వాజము, వారి,విషము,వ్యోమము, శంబరము, శరము, శవము, శివము, సదనము, సద్మము, సరస్సు, సర్పి, సర్వతోముఖము, సారము, సోమము, స్యందనము, హరి. (అవ్య.) అధి కీనము, కీలము, (తె.ప): —అగ్గిచూవి, జలకము, జాలు. తడి, నీరు. మొగులువిరి, విసము. తద్విశేషములు.—౧: చూ, సముద్రము: చూ, సముద్రములు; ౨. జలసమూహమునకు:— అమ్మయము, ఆపము-ఆపస్సు-ఆప్యము, జలమయము, జలవికారము. (తె.)-నీటికుప్ప-నీరుకుప్ప. నీటిరాసి; ౩. జలాదికము:-పాద్యము; ౪. ఓడకు మించిన నీరునకు:—అతిను, అతినౌక; ౫. (తె.)—పాఱు నీరు; ౬. మహర్షుల స్నానోదకమునకు:— ఇ, తీర్థము; ౭. త్రాగఁదగిన జలమునకు:— (తె.)—కుడినీరు, బొబ్బ, మంచినీరు; ౮. ఇంచుక వేఁడినీరునకు:— కోష్ణజలము. (తె.)—౧. ఎసరు. (సం.)—నఖంటదము, కోష్ణజలము; ౯. (తె.)—చన్నీళ్లు (చలినీళ్ళు); ౧౦. కొండయూట నీరునకు:-(తె.)-జొంపు. (చూ, సెలయూట); ౧౧. (తె.)-కలంకనీరు; ౧౨. (తె)—చేఁతినీరు; ౧౩. ప్రసవజలము. (తె)—ఉబ్బనీరు-ఉమ్మనీరు; ౧౪. ఉపజలము. (తె.)—కమ్మనీరు; ౧౫. ఉపాంశువు; ౧౬. జలకణమునకు:— కశీకరము; ౧౭. జలకణ సమూహమునకు:— (తె.) — చిమ్మ; ౧౮. ఉప్పునీళ్లకు :— కిట్టిబము. (తె)— ఉప్పునీరు; ౧౯. ప్రశస్తజలమునకు:—మొగిలి(లు)విరినీరు. తద్వి.— (ముత్యమునందలి శుభ్రమైన నీరునకు:—సుపానీయము), (తె)—సుపాణి—సుప్పాణి; ౨౦ ద్రవరూపమునకు:— (తె.)—చలచలన; ౨౧. (తె)-చిలుప; ౨౨. క్షీరనీరము; ౨౩. అవీచి; ౨౪. నూతినీరునకు:—కౌపము; ౨౫. క్షుద్ర. (తె)—పులినీరు; ౨౬. (తె.)-జల్లు-దల్లు; ౨౭. (తె.)-జవ్వు; ౨౮. (తె.)-తోడుఁబాలు; ౨౯. ముత్తెపునీరునకు: పాణి; ౩౦, జలర్మండము-జలారుండము: ౩౧. పన్నీరము,

హిమాంబువు. (తె.)—గొజ్జంగినీరు, పన్నీరు, పూనీరు; ౩౨. అశ్రము-అస్రము-అస్రువు-అస్రువు-అస్రము,ఆరామశాకము, ఊష్మము, కల్కము, నేత్రాంబువు, రోదనము. (తె.)—(౧) వెలికిరాకుండ అపబడిన కన్నీరు:—అంతర్బాష్పము. (తె.)-కన్నీరు-కన్నునీరు, నీరు; ౩౩. (తె.)-కలయంపి, కలవడము, కలాపి, చానపి-సానిప-సానిపి-సానుపు, పేడనీళ్ళు పేన్నీళ్ళు; ౩౪ పానకము; ౩౫.చుకము; ౩౬. క్షతజము, పూయనము, పూయము. (తె.)—చీము; ౩౭. (చూ, వసంతము (1); ౩౮: (చూ, శుక్తము. 1); ౩౯: (చూ, నది): ౪౦. (తె.)—ఎడనీరు-ఎలనీరు-ఎళనీరు; ౪౧ లోపల నీరుగలది:— అంతస్సలిలము; ౪౨. భూమియడుగున బ్రవహించునది:—అంతస్సలిలము: ౪౩ నీటిసారము:—అంభస్సారము: ౪౪ నీటబుట్టినవాడు :—అంభోజుడు; ౪౫. నిర్మలమైన నీళ్ళుగలది:-అచ్ఛోదము.

సలీసు, వా. వి: చూ, సులభము.

సలుగ, దే. వి. (రూ-సలగ-సలవ--సలువ-సెలగ) 1. కొలుచునపుడు నిర్ణీతసంఖ్య ముగిసినతోడనే గుఱుతుకై దోయిలితో నెత్తిపోసెడు ధాన్యపు కుప్ప; 2. కొలుచువానికి పుట్టికింతయని యిచ్చెడు పెచ్చు ధాన్యము:-కొలగారము; 3. పెచ్చు: చూ, హెచ్చు.1; 4 రూపాయలు లోనగునవి యెంచునపుడు నిర్ణీతసంఖ్య ముగిసినతోడనే గుఱుతుకై యెత్తియుంచెడు రూపాయలోనగునది

సలుగు, వై. వి.=శలాకా. రూ-సలువు. ఏదుపంది: చూ, సూకరము.

సలుపరించు. దే. అ. క్రి: చూ, రూ-సళుపరించు.

సలుపు. దే. వి. 1: చూ, శోకము; 2: చూ, రూ-సళుపు: ప్రే 3: రూ —చలుపు ఒనరించు—ఒనరుచు—ఒనర్చు, కాజేయు, కావించు, చేయు, తవణించు, పన్ను, పొనరుచు-పొనర్చు, సమకట్టు, సవరించు. (సం) చరించు, నిర్వహించు, నిర్వహిల్లు, నిర్వర్తించు.

సలువ. దే.వి: చూ, రూ-సలుగ. (హెచ్చునకు:-పర. 4,ఆ 175)

సలువు, వై. వి. = శలాకా: చూ, రూ-సలుగు.

సల్లక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ-సల్లకి*.

సల్లకము, సం వి. అ. పుం. —పై.—

సల్లకి, సం. వి ఈ. స్త్రీ. = చిల్ల: రూ-శల్లకి-సల్లక-సల్లకము, అంబుప్రసాదకము-అంబుప్రసాదము, అశ్వమూత్రి, ఇక్ష్వాకువు, ఇభ్య, కతకము, కపి, కపిచము—కపిశము, కపినామము, కపిల, కపిలోమ, కాంతకుట్మలము, కాలానుసారి, కిశోరము, కుంతి, కుందరుకి—కుందురుకి, కురక, కృత్రమము, కృత్రిమము, ఖర్భాలి, గంగాచిల్లి, గంధనాకులి,గంధపత్ర,గంధఫల,గంధమూల, గజభక్ష-గజభక్ష్య, గజవల్లభ, గజాశన, చక్షుష్యము, చలతైలాఖ్యము, ఛలము, ఛిన్నరుహా, తురుష్కము: (చూ, రాజార్హము. 1—౧౯.), దోషగ్రాహము, నిర్ఘర, పార్వతి. పిండకము, పిండము, పిణ్యాకము, మహాధనము, మహేరణ, మురగ, మురము, మోచ, యాదోమూత్ర, రస. రసాలము, రేణుక, వల్లకము, వల్లకి, శైలేయము, సిల్హము, సిహ్లకము—సిహ్లకి, సిహ్లభూమిక, సిహ్లము, సురద్రువు, సురభి, సువహ, స్రువ, హ్రాదిని. (తె. ప):— అందుగు-అందువు, ఎటవారె, చిల్ల, చిల్లమడ్డి, మురము*. (చూ, రాజార్హము. 1-౧; 1-౩౦.)

తద్వి:—౧. చిల్లగింజకు:— కతకము, కతఫలము, గుచ్ఛఫలము. (తె.)— ఇందుగు-ఇందువు, ఇన్నుగ, చిల్ల. చిల్లగింజ; ౨ యావనము. (తె.)— చిల్లమడ్డి.

సల్లపము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, రూ—సల్లాపము; అం. 2: చూ, నాటికలు (1—3—4 అంకములు, యుద్ధము, కలహము, మోసముచేయు నాయకుడు.)

సల్లాపకము. —పై.—

సల్లాపనము, సం. వి.అ. పుం. పరస్పర సంభాషణము: రూ—సల్లపనము-సల్లాపకము, రాసము, లాపము, సంభాషణము. (అవ్య.)— ఖు. (తె.)— గుసగుస, ముచ్చట, ముసగెస. (చూ, సమరసము. 2) (చూ, సాంత్వము. 3.)

సల్లాపించు,సం.స.క్రి.పరస్పరముసంభాషించు:చూ,సంభాషించు.

సవ, దే.వి.(రూ-సవడి-సవ్వడి-నడి-సావ)జాడ:చూ,సూచన.1.

సవడి, —పై —

సవతాలు. ద్వ. వి. సవతి, ఏరలు: చూ, భార్య.

సవతి, వై. వి.=సపత్ని. —పై.—

సవతితల్లి, ద్వ. వి. మాఱుతల్లి, విమాత: చూ, సవిత్రి. 1.

సవతు, వై. వి. ఏ =సమతా. 1 సమత్వము: చూ, సామ్యము; విణ. 2. సాటి: చూ, సమానము. 2.

సవదండవల, ద్వ. వి. ఒకానొకవల: చూ. వల. 1.

సవదరించు, వై. స. క్రి. వహించు: చూ, స్వీకరించు. 3.

సవనము, సం. వి. అ. న. 1. జన్నము: చూ, హోమము. 3 (యజ్ఞము); 2: చూ, స్నానము; 3. అభిషవము: చూ, సోమపానము

సవము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, యజ్ఞము; 2. కల్లుతేట: చూ, సుర (3); వై. వి. (1)=సామి: చూ, రూ-సగము.

సవయస్కుడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, స్నేహితుడు. 1; విణ. 2. సమానవయస్సు గలవాడు.

సవర, దే.విణ.1.చక్కనైనది: చూ. హృద్యము. 2.చదునైనది.

సవరచేయు, ద్వ. స. క్రి. 1. చక్కనజేయు: చూ, సవరించు; 2. చదునుచేయు.

సవరణ, దే. వి: రూ-సవరణము. 1: చూ, సేన. 1; 2. పరివారము: చూ, సంగడము. 5; 3: చూ, సౌమ్యము. 1; 4. వాహనాద్యలంకరణము: దిద్దుగడ, దిద్దుడు, దిద్దుపాటు, దిద్దుబడి; 5. సవరింత.

సవరణము, —పై.—

సవరణచేయు,ద్వ.స.క్రి.వాహనాదులనలంకరించు:చూ,సవరించు.

సవరణించు, దే. స. క్రి. —పై.—

సవరన, దే. వి. 1. చక్కన: చూ, సౌందర్యము; 2. చదును. చూ, సపాటము.

సవరపుమేకము, వై. వి.=చమరీమృగ: కుచ్చులమేకము, జల్లిమోర మేకము, జల్లితోఁకమేకము, జల్లిమేకము, జల్లివాలు మేకము. (సం.)- చమరము, ట. తద్విః- పెద్దజల్లిమేకము. (సం.)— సృమదము.

సవరము, వై. వి.=చమరీ. 1. చమరీమృగముతోఁక: (చూ, వాలము. 1); 2. (కొప్పులోపెట్టుకొను) వెండ్రుకలచుట్ట; 3.=చామర. వింజామరము: చూ, సురఁటి.

సవరలు, దే. వి. చెంచు. శబరజాతివారు.

సవరాతిరి, ద్వ. వి. అర్ధము రేయి. ఆం.పదా.ను.50: చూ,రాత్రి.

సవరించు, దే. ప్రే. 1. అలంకరించు: చూ, సింగారించు; 2. అలవరించు-అల్వరించు, ఏర్చు, ఒత్తు, కుస్తరించు. చక్కఁజేయు, చక్కఁబఱచు, చక్కఁబెట్టు, తీరుచు-తీర్చు-తీఱుచు, దిద్దు, దీటుకొను, పచరించు, వగదెంచు, సవరణచేయు, సవరణించు, సవరింతసేయు, హవణించు (సం.)- పరిష్కరించు, శోధించు, సంస్కరించు. తద్విః— వగదెగు: 3. కూర్చు: చూ, సంధించు. 3; 4. తాల్చు, వహించు: చూ, స్వీకరించు. 3; 5. చేయు, ఒనరించు: చూ, సలుపు.

సవరింత, దే. వి. సవరించుట: సవరణ—సవరణము.

సవరింతసేయు, ద్వ. స. క్రి: చూ, సవరించు. 2.

సవరిల్లు, దే. అ. క్రి. 1. అందమగు; 2: చూ, సమ్మతించు.

సవరుచు, దే. ప్రే. చిత్రించు: చూ, వ్రాయు.

సవర్చల, సం. వి ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ సువర్చల*.

సవసవ. వా.వి. కొద్దిగావినుట ఆం,భా.తృ.30:చూ,శ్రవణము.2.

సవాణము, వా. వి: చూ, స్రావణము.

సవాయి, దే. వి. 1. మేహరోగము: చూ, రోగము, 1—౬; 2. పడవపెద్దమోకు: చూ, సూత్రము. 1.

సవారి, వా.వి.1. పార్శ్వములమఱుఁగుగలపల్లకి: రూ-సవారీ. తద్విః—౧. పార్శ్వములు మఱుఁగులేని పల్లకికి:—అందలము (సం.)- ఆందోళము-ఆందోళనము-ఆందోళిత, కంఠేరథము; ౨. కురిచీవంటి పల్లకికి:— ఆలంకి, మేనా; ౩. పెండ్లిపాలకికి:- పల్లకి-పల్లకీ-పాలకి-పాలకీ-పాల్కి, పెండ్లిపాలకి. (సం.)— చతురంతయానము ఘోళ, పల్యంకము, పల్యంకిక, శిబిక; ౪. ఒకరకము పాలకికి:— (సం.)— ఇత్య; ౫ యతులుకోనగువారియానము (సం.)-పల్యంకము; ౬. అనేకులు మోయు వాహనమునకు:— (సం.)—వైనీతకము; ౭. మనుష్యవాహనమునకు:— కంఠేరథము; ౮. తూఁగుటుయ్యల, తూఁగుమంచము; ౯. కట్ల-కట్లి-కట్లీ—కట్లె, కట్లమంచము. (సం.)— అప్యాయానము—యాప్యయానము; ౧౦. ఉయాల-ఉయేల-ఉయ్యల—ఉయ్యాల—ఉయ్యెల-ఉయ్యేల ఊయల-ఊయాల-ఊయెల—ఊయేల—ఉయ్యాలతొట్టి, చవుతా-చౌతా, డోలి, తొట్టిల-తొట్టెల-తొట్ల-తొట్టియ—తొట్టె, లాలి.

సవారీ, —పై.—

సవాలు, వా. వి. ప్రత్యుత్తరముకొఱకు వేసెడు యుక్తిప్రశ్న. తద్విః-౧. ప్రశ్నకు:—అడుగుట, అడ్డసాళలు-అడ్డసాళ్లు, ఉదుట. (అవ్య.)— అ, ఆ, ఈ, ఎ, ఏ, ఎట్టూ-ఎట్టెటూ-ఎట్టెట్టూ, ఏమి, ఏమీ, ఓ, ఓహో-ఓహోహో. (సర్వ.)— ఎ-ఏ. (సం.)— అనుయోగము, ఆకలనము, కథంకథిత, చోద్యము, పృచ్ఛ ప్రశ్న. ప్రశ్నము, హుం, (విణ.)— అనుయుక్తము. కిమ్ (అవ్య.)—అతి, అథ-అథో, అపి, ఆ, అహో, ఉ, ఉతాహో, ఊమ్, కచ్చిత్, కిన్ను, కిమ్, కిముత,కింస్విత్తు,ను (చూ,ప్రశ్నార్థకములు.)(చూ,సోదియ)

సవాలుజేయు, వా. స. క్రి. యుక్తితోఁగూడిన ప్రశ్నవేయు. తద్విః— అడుగు-అడ్గు-అడువు, ముదలించు. (సం.)— పృచ్ఛించు, ప్రశ్నించు.

సవాలువేయువాఁడు, ద్వ. వి. అడుగువాఁడు (సం.)—కథంకథికుఁడు, ప్రశ్నకర్త.

సవి, దే. అవ్య. ఇత్యర్థకము: అని, సవి-సావి.

సవిత, సం. వి. ఋ. పుం. రూ—సవితృఁడు.=సయితుఁడు. 1; చూ, సూర్యుఁడు; 2. తండ్రి. (తె.)— అన్న, అప—అప్ప, అబ్బ, అయ-అయ్య, అయగారు-అయ్యగారు-ఆయవారు-అయ్యావారు, కన్నయ్య, జియ్య, తాకురు, తండిరి—తండ్రి, నాన్న-నాయన, పితర-పితరుఁడు, బాబయ్య, బాబు. (సం.)— ఆర్యుఁడు, అవుకుఁడు, గురువు, జనకుఁడు, జన్యుఁడు, జ్ఞాతి, తాత, పిత, పితామహుఁడు, వప్త, వరయిత, వప్త. తద్విః—౧. తండ్రులు అయిదుగురికి:- చూ, పితలు; ౨. (తె)— పినతండ్రి, పిన్నయ్య, బాబయ్య—బాబు; ౩. (తె.)— పెదతండ్రి: పెద్దయ్య: ౪. తండ్రితోడఁబుట్టినవానికి:— గురువు; ౫. దుర్యోధనునితండ్రి:- ధృతరాష్ట్రుఁడు; ౬. నిషేకవివాహాదులు చేయించుతండ్రికి:— గురువు; ౭. తల్లితల్లికి సంబంధించినవారికి:—చూ, సవిత్రి. 1: చూ, మాత. 1; ౮. తండ్రితండ్రికి:-చూ, పితామహుఁడు; ౯. ప్రపితామహుఁడు, (తె.)— ముత్తాత; ౧౦. ప్రపితామహుఁడు; ౧౧. తల్లితండ్రికి:— చూ, మాతామహుఁడు; ౧౨. ప్రమాతామహి; ౧౩. ప్రమాతామహుఁడు; ౧౪. ప్రపితామహి; ౧౫. నాట్యపరిభాషయందుతండ్రి: అవుకుఁడు; 3. హస్త:చూ,రిక్క;౧౬.వాలిసుగ్రీవులతండ్రి: ఋక్షరజుండు.

సవితృఁడు, సం. వి. ఋ పుం.=సయితుఁడు: చూ, సవిత.

సవిత్రి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తల్లి: చూ, మాత. 1. తద్వి.— బిడ్డనుగన్నతల్లికి: బిడ్డతల్లి: చూ, మాత. 1; ౨. విమాత. (తె.)— మాఱుఁదల్లి, సవతితల్లి; ౩. రాక్షసులతల్లికి:— వైతరణి: చూ, మాత. 1; ౪. దక్షునితల్లికి;— మారిష; ౫ గరుత్మంతునితల్లికి:—వినత, సుపర్ణ; ౬. వీరునిఁగన్నతల్లికి: — వీరసువు; ౭. బలరామునితల్లికి:— రోహిణి;

౮. (తె.)— పెదతల్లి - పెద్దతల్లి; ౯. తల్లితల్లికి:— చూ, మాతామహి; ౧౦. శిశుపాలునితల్లికి:— సాత్యకి; ౧౧. రాహువుతల్లికి:— సింహి; 2. ఆవు: చూ, ధేనువు.

సవిధము, సం వి. అ న. 1: చూ, సమీపము. 1; విణ. 2. సమీపమైనది, సవేశము: చూ, సమీపము. 2.

సవిరేల, వా. వి: చూ, ఇంద్రవల్లి. 2*.

సవిషము, అం: చూ, నరకములు

సవురు, దే. వి: రూ-సౌరు 1: చూ, విధము. 1; 2: చూ, సౌందర్యము; విణ. 3 చూ, హృద్యము.

సవృష్టికము, సం. వి. అ. న. గాలితో గూడినవాన: చూ, వాన. 1. (చూ, వాయువు)

సవేశము, సం. వి, విణ: చూ, సవిధము. 1—2.

సవ్యకరము, అం: చూ, ప్రచారములు.

సవ్యజానువు, అం: చూ, ప్రచారములు.

సవ్యభిచారము, అం: చూ, పంచోత్తరవాదములు

సవ్యము, సం విణ. 1. ఎడమ: ఉపస్థువు, ధ, ప్రసవ్యము, వామము. (తె)—ఎడమ డా-దా, డాండ, డాపల-దాపల, పుఱ్ఱి, ఠొడ్డ, లొడ్డ; 2. కుడి: అపసవ్యము, అపాచి-అవాచి, ధ, దక్షిణము, ప్రసవ్యము. (తె.)—కుడి, వలకు-వలను, వలపల, వెలపల. (చూ, హరిత్తు. 1); 3. అపష్టువు, అపసవ్యము, ప్రతికూలము, ప్రతీకము, ప్రతీపము, ప్రసవ్యము, వామము, విఘాతము. (తె.)-అగడము, చెఱుపు. తద్వి.—విప్రతీపము.

సవ్యసాచి,సం.వి.న్.పుం.=తవ్వడి.అర్జునుడు చూ,సుభద్రేశుడు

సవ్యేష్టుడు, సం. విణ (రూ సవ్యేష్ఠుడు. సవ్యేష్ఠ, సవ్యేష్టృడు): చూ, సారథి.

సవ్యోత్తరము, అం: చూ, ప్రచారములు.

సవ్వడి, దే. వి. (సవ+వడి): చూ, రూ—సవడి.

సశబ్దక్రియలు,అం:ధ్రువము,శమ్యము,తాళము,సన్నిపాతము.(4)

ససి, వై. వి. 1=సస్యమ్. (రూ-ససి-సస్పియ-సస్సియము-సస్పెము) పైరు: చూ, సస్యము. 1; దే. వి. 2. బాగు: చూ, సౌందర్యము: 3. ఆరోగ్యము: చూ, సహ్యము. 1; 4. నిగ్గు: చూ. సారాంశము; విణ. 5 ప్రక్షిప్తము, బాగైనది: చూ. హృద్యము; 6. ఆరోగ్యమైనది (సం.)—ఉల్లాఘము, కల్యము, నిరాతంకము, నిరామయము, వార్తము. (ఈ పదములకడ (చూ, ససి. 6.) అని సవరించుకొనవలయును); 7. నిగ్గుగలది.

ససువు, దే. విణ.=సజ్జన. సాధువు: చూ సజ్జనుడు.

సస్మాకాని, దే. వి. రెండుడబ్బుల నాణెము.

సస్త్రీకోధర్మమాచరేత్, న్యా. స్త్రీసహితుడై ధర్మమాచరింపవలయును.

సస్య, వా. వి. చేనన్న: రూ-సన్న-సన్య: చూ, సైగ. 1-౧.

సస్యమంజరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ ఎన్ను: చూ, వెన్ను.

సస్యము, సం. వి అ న రూ-శస్యము=ససి-సస్పి-సస్సియ-సస్సియము-సస్పెము. 1. (తె)-అరదము, పంట, ఫుంజి పయిరు-పైరు (సం.)- కలమము-కళమము, వలజము. (ఇందుకు సంబంధించిన విశేషములకు "చూ, స్తంబకరి"); 2. వృక్షాదిఫలము.

సస్యసంవరము, సం. వి. అ. పుం. 1. మద్ది*: చూ, సాలము. 3; 2. నల్లమద్ది*: చూ, సాలము. 3.

సస్యసంహారి, వా. సం.వి. ఇ న. సస్యముల నాశనముచేయు పురుగు. (తె.)—పచ్చు: చూ, పురుగు. తద్వి:—౧. సాలగ్రామము లోపలనుండి తొలిచెడుపురుగు:-వజ్రకీటము; ౨. తపుటిపురుగునకు:- (తె.)- ముక్కుపురుగు; ౩. తెల్లని క్రిమికి:- (తె.)-లద్దిపురుగు, లద్దెపిప్పి: ౪. (తె.)- ముడికొక్కు; ౫. పట్టుపురుగునకు:- పత్త్రాభువు. (పురుగు. ౫); ౬. (తె.)- సీతాకోకచిలుక. (పురుగు.)

ససేమిరా, లో. ఎవరెన్నిచెప్పినను తనమాటదప్ప వేఱుమాట వినుటలేదు అనుటలో వాడుదురు.

సస్సెము, వై. వి. =సస్యమ్: చూ, సస్యము. 1-2.

సహ, సం వి.ఆ.(స్త్రీ). 1: చూ, సేమంతి*; 2. పిన్నగోరంట*: కర్ణిక, కుమారి, కేశరంజని, తరణి. (తె.)- పిన్నగోరంట. తద్విశేషములు:- ౧. యూథిక, యూధి, అవిద్య. అమ్లానము, అమ్లాయనము, అమ్లనము, రక్తకము. (తె.)—ఎఱ్ఱగోరంట, కొమ్మి—క్రొమ్మి, కొరవి, క్రోవి, పెద్దగోరంట; ౨. కురవకము. (తె.)- ఎఱ్ఱపూల పెద్దగోరంట; ౩. కంటకురంటకము, కూర్మపృష్ఠము, ఝుంటి (ఝింటి), సైరేయకము (తె)—తెల్లగోరంట; ౪. ఆర్తగళము, అమ్లానయకము, కంటకురంటకము, కంటార్తగల, ఝుంటి (ఝింటి), దాసి, నీలి, నీలఝింటి, బాణ—బాణము (తె)-ఆరుదొండ, నల్లగోరంట; ౫. అంగారకము. కింకిరాతము, కుతటకము, కురంటకము, కోదండము, నాగరము, మధువు, మహాసహ. (తె.)—గోరంట, పచ్చగోరంట, మయిద—మైద, మైదగోరంట; ౬. కంటకురంటకము, ఝుంటి(ఝింటి), సైరేయకము. (తె.)—ములుగోరంట; ౭. కురవకము, ఝుంటి (ఝింటి), రక్తఝింటి. (తె.)— ఎఱ్ఱ ములుగోరంట; ౮. సహచరము, సహచరి, కుతటకము. (తె.)-పచ్చములు గోరంట; ౯. సహచరి. (తె.)-సన్నపూలములు గోరంట; ౧౦. ఇక్షుక, ఇక్షుసుమ, కాండశర, బాణ. (తె.)—తిప్పతెల్లు*; 3. పిల్లపెసర*: చూ, పెసర; 4. నేల: చూ, భూమి. 1; వా. అవ్య. 5. రూ-సహా-కూడ: చూ, సైతము.

సహకారము, సం. వి. అ. పుం. తియ్యమామిడి: (సం) శివము*. చూ, మామిడి. తద్వి —౧. మామిడికి:—వసంతదూతము, వసంతద్రుమము; ౨ టీడిమామిడికి:-చూ, ప్రవ; ౩ అంబాళమునకు.—(సం) వర్షపాకి.

సహకారి, సం. విణ. (న్. ఈ. న్): చూ, సహాయుడు.

సహక్రీడ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, పయ్యాట. 1.

సహగమనము, సం. వి. అ. న. 1. కూడఁబోవుట, 2. భార్య భర్తతోఁగూడచితిఁజొచ్చుట: అనుమరణము,సహమరణము. (తె.) — సాగుమానము

సహచరచ్యుతము, అం: చూ, అర్థదోషములు

సహచరము, సం. వి. అ. పుం. (రూ—సహాచరము—సహచరి) పచ్చపూవులములు గోరంట*: చూ, సహ. 2.

సహచరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. స్నేహితురాలు; చూ, స్త్రీ: 2. పెండ్లాము: చూ. సహధర్మిణి (భార్య); ఈ. స్త్రీ. అ. పుం. 3. సన్నపువ్వుల ములుగోరంట*: చూ, సహా. 2; 4. పచ్చపూలములుగోరంట*: చూ, సహా.2; విణ 5.కూడఁదిరుగునది

సహజ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తోడఁబుట్టినది.

సహజము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, స్వభావము; విణ. 2. కూడఁబుట్టినది; అం. 3: చూ, భ్రూక్రియలు

సహజుఁడు, సం. వి. అ. పుం. తోడఁబుట్టినవాఁడు: చూ, సహోదరుఁడు.

సహదేవ, సం.వి.ఆ.(స్త్రీ): అతిబల, ఓదనాహ్వయ, కల్యాణిని, కేశవర్ధని, కేశారుహా, బల, వాట్యాలకము, సహదేవి. (తె)- చిట్టాముట్టి, ముత్తవపులగము ఇదె (చిన్నముత్తవపులగము) తద్వి. —(తె.)-పెద్దముత్తవపులగము.*. (ముత్తవపులగము వద్దగల చిట్టాముదముఁజెట్టు అను పదమును కొట్టివైచి "చిట్టాముట్టి" అనిసవరించు కొనవలయును.)

సహదేవి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ.—పై.—

సహదేవుఁడు, అం: చూ, పాండవులు.

సహధర్మిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ అగ్నిసాక్షిగా పెండ్లాడిన పెండ్లాము: చూ, భార్య. తద్విశేషములు.— ౧. మొదటి పెండ్లామునకు.— అధివిన్న, అధ్యూఢ, కృతసాపత్నిక. (తె.)—మొదటి పెండ్లాము; ౨. అగ్నిభార్యకు.—వృషాకపాయి; ౩. కుబేరుని భార్యకు.—యక్షిణి. (తె.)—జక్కిని (భార్య. 1-౧౦.); ౪. శ్రీకృష్ణునిభార్యకు. — వైదర్భి; ౫. జమదగ్నిభార్యకు.-రేణుక; ౬. నలునిభార్యకు.-వైదర్భి; ౭. బుధునిభార్యకు.—వేల; ౮. మన్మథునిభార్యకు.-శాంబరి; ౯. మేదరవానిభార్యకు.—(తె.)-మేదరసాని; ౧౦. యక్షుని భార్యకు.-యక్షిణి. (తె.)-జక్కిని; ౧౧. యమునిభార్యకు.- ఐరావతి, యమపత్ని; ౧౨. బలరామునిభార్యకు.—రేవతి; ౧౩. వాయువుభార్యకు.—అంజన; ౧౪. వీరునిభార్యకు.— వీరపత్ని; ౧౫. రాక్షసునిభార్యకు.—ఆసురి (చూ, స్త్రీ); ౧౬. సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరునిభార్యకు.—(సం) వల్లి. (దేవసేవ యను మఱొక భార్యయున్నకలదు.): (చూ, భార్య.)

సహనము, సం. వి. అ. న. 1.= సయిఁపు—సైపు, ఓరుపు- ఓర్పు: చూ, శాంతము. 1; విణ. 2. ఓర్చునది. తద్వి.— ఓర్వఁబడినది:—సోఢము.

సహనుఁడు, సం. విణ: క్షంత, క్షపిత, క్షమావంతుఁడు, క్షమి- క్షమిత, తితిక్షువు, ప్రశాంతుఁడు, వరదుఁడు, వీతుఁడు, శమి, శాంతుఁడు, సహిష్ణువు, సోఢ (తె)—ఓరుపరి— ఓర్పరి తాలిమికాఁడు.

సహపాఠి, సం. వి. స్. పుం. కూడఁజదువువాఁడు: ఏకగురువు, సతీర్థ్యుఁడు, సహాధ్యాయుఁడు,

సహపానము, సం. వి. అ. న: చూ, సపీతి.

సహభావినుఁడు,సం.వి.అ.పుం.ఏకపక్షుఁడు:చూ,సహాయుఁడు1.

సహమరణము, సం. వి. అ. న: చూ, సహగమనము. 2.

సహము, సం, వి. స్. పుం. న. స్. న. 1 బలిమి: చూ, శక్తి.1; స్.న. 2.వెలుఁగు: చూ, వెలుతురు;1; 3. వేగము: చూ, స్యదము; అ. పుం. 4. ఓర్పు: చూ, సహనము. 1; స్. పుం. 5. మార్గశీర్షమాసము, అగ్రహాయణికము: చూ, మాసము. 1; 6. హేమంతఋతువు: చూ, మాసద్వయము.

సహవాసము, సం. వి. అ. పుం. = సావాసము. 1. కూడనుండుట. (తె.)—పొందు; 2: చూ, స్నేహము.

సహవాసి, సం. వి. ఇ. పుం. = సావాసి. జోడు: చూ, సావాసి.

సహసంచారిక, అం: చూ, దూతీచతుష్టయము.

సహసావిదధీతనక్రియాం. న్యా పనినిఁదొందరగాఁ జేయఁగూడదు "ఉదా.-ఐనను సాహసంపడి యేయొక్క కార్యంబు చేయఁజనదు. "సహసావిదధీతనక్రియా." మని నీతికోవిదులు వక్కాణింతురు." (నీతిచంద్రిక.)

సహస్యము, సం. వి అ. పుం. పుష్యమాసము:చూ, మాసము.1.

సహస్రదంష్ట్రిము, సం. వి అ. పుం. వేయికోఱలుగలచేఁప, పాఠీనము: చూ, మత్స్యము. 1.

సహస్రధేనువు, అం. ఒకరకముదానము: చూ, దానములు.2.

సహస్రపత్రము, సం. వి.. అ. న. తామర* (వేయిఱేకులుగలది): అంబుజన్మము, అంబురుహ, అంకతి, అంబుజము, అంబురుహము, అంభోజము, అంభోజిని, అంభోరుహము, అప్పుజము, అబ్జము, అరవిందము, అర్కబంధువు, ఇందీవరము, బూ, ఓ, కంకము, కంజము, కంజాతము, కజము, కమలము, కవారము, కుశేశయము, గంభీరము, జలజము, తామరసము, తోయజము, తోయరుహము, నలము, నలినము-నలీనము, నళికము-నాళికము-నాళీకము, నీరజము, పంకరుహము—పంకేరుహము, పంకజము— పంకేజము, పద్మము, పయోజము, పుష్కరము, బిసప్రసూనము, మహోత్పలము, రాజీవము, వనజము, వారిజము, శతపత్రము, శ్రీపర్ణము, శ్రీవాసము, సరసిజము, సరసీరుహము, సరోజము, సరోజిని, సరోరుహము. సారసము. (తె.)—అసలుఁబుట్టువు, తమ్మి, తామర, నీటిపుట్టుగు-నీటిపుట్టువు. తద్విశేషములు:— ౧. మెట్టతామరకు:—అంఘ్రిపద్మము, అతిచర, అతిరుహా, అంబురుహ-అంబురుహము, అవ్యథ, అవర్త, కాశ్మీరము, ఖదిర, గండకారి, గండకాలి, గంధమూలి, గజాశన, చారటి, పద్మ, పద్మచారిణి, పుష్కర-పుష్కరము, మూలము, లక్ష్మి, లక్ష్మిగృహము, సమంగ, సిత,స్థలపద్మిని. (తె.)-అడుఁగుదమ్మి, నేలతమ్మి; నేలతామర, పయిఁడితామర-పైఁడితామర, బయలుదామర, మెట్టతమ్మి, మెట్టతామర; ౨. తెల్లదామరకు:-పుండరీకము, పుండ్రము, సితాంభోజము. (తె.)— తెలిదమ్మి-తెల్లదమ్మి- వెలిదమ్మి, తెల్లదామర; ౩ ఎఱ్ఱదామరకు:—కమలము, కుముదము, కోకనదము, జలము, ముకుందము, రక్తపద్మము, రక్తాంబుజము. (తె.)—ఎఱ్ఱతామర, కెందమ్మి— కెందామర, చెందమ్మి, చెందామర; ౪. అంతరదామరకు:- (మి) అంతరదామర. (సం.)—అంతరవల్లి, ఆకాశవల్లి, ఖగవల్లి, ఖవల్లి, జలవల్లి. (తె.)-నాఁచువగ, నీరుగొలిమిడి; ౫. ముడుఁగుఁదామరకు:— అంజలికారిక, అవ్యథ, ఖదిర- ఖదిరి గండకారి—గండకాలి, గంధకారి, నమస్కారి. (తె.) అత్తపత్తి,పొత్తిదామర,ముడుఁగుఁదామర-ముణుఁగుఁదామర

మొగుడుఁదామర, సోఁకుడుముడుఁగు; ౬. కమల బీజము, పద్మబీజము, క్రౌంచాదని, గాలోద్యము; ౭, తామర గుంపునకు:— కుందిని, నలిని, అంభోజిని, నాళికము—నాళీకము, శండము—షండము (తె.)— తంపర, తామర తంపము—తామరదంపము, తామరతంపర; ౮. తామర దుంపకు:-కంటకాహ్వాయము-కంటాహ్వాయము, కందము, కమలకంద, కరహాటము, కర్కోటకి, కర్దటము, జాలకము, పద్మకంద—పద్మకందము, బిసిని, వజ్రికంఫలము, శాలూరము. (తె.)— తామరదుంప. (అల్లిదుంప—అల్లికాయ ఇందుఁజేరును.) తద్వి:-౧. మెట్టతామరదుంపకు:-కాశ్మీరము, పౌష్కరము; ౯. తామరలోనగువాని కాడకు:— అంబురుహిణి. ఉపనాహము, కందారము, కాండము, కోరకము, క్రోలు, క్రోవి, క్రౌంచాదనము, నభము, నాళము, నాళి, పద్మలతాశిప, బిసము, మృణాళము. (తె.)-కమ్మ, కాఁడ, కామ, తూఁడు, వెడ. తద్వి:-౧తామరతీఁగెకు:- కందారము, కమలిని, నలిని, పద్మిని, బిసము, బిసిని, సుపర్ణి. (తె.)—తామరతీఁగె; ౧౦. తామరపువ్వునకు:-అంభోజము, అంభోజిని, అప్సుజము, అబ్జము, కుశేశయము. (తె.)—తామరపువ్వు. తద్వి:—(౧) తామరదుద్దుకు:- కర్ణిక, బీజకోశము, మధ్యము, వరాటకము, వరాటిక. (తె.)-తామరదుద్దు, తామరపూస, దిమ్మె, దుద్దు. మిద్దియ—మిద్దె, ముద్దు, ముద్దె; (౨) తామరదుద్దులోనగువానిచుట్టునుండునది (కేసరము):-అలిమకము అళిమకము, ఈ, కాంచనము, కింజము—కింజలము-కింజల్కము, కేశరము-కేసరము. గౌరము, చాంపేయము, పక్ష్మము, వలాసకము. (తె)—అకరు-అకరువు-అకరువు, కరులు, పూదారము; (౩) ఱ (తె.)— తామర తేకు. (చూ, సంవర్తిక); (౪) తామరకాయకు:- వజ్రకము; ౧౧. నానావర్ణములుగల కమలముకు:— కందసుందరము, జాలిక; ౧౨. కలువకు:-ఉత్పలము, ఉదకము, కందోతము, కందోత్థము, కంపోత్థము, కవేలము, కుముదము, కువలయము-కువలము-కువేలము, కైవరము. (తె)—కలవ-కలువ-కల్వ, తొగ-తొవ-తోవ తద్వి:-(౧) ఎఱ్ఱగలువకు:-(ఇంచుక యెఱుపునుఁ దెలుపునుఁగలిగి మిక్కిలిపరిమళము గల కలువ.) అలిప్రియము, కహ్లారము-కహ్లారము, కృష్ణకందము, కోకనదము, రక్తసంధ్యకము. రక్తోత్పలము, రోచన, లక్ష్మిగృహము, సౌగంధకము, హల్లకము. (తె.)-ఎఱ్ఱఁగలువ, కెందొగ (కెందొవ), చెంగలువ—చెంగల్వ, చెందొగ-చెందొవ; (౨) కాకికలువకు:-కాకాహ్వము, కాకోత్పలము. క్షుద్రోత్పలము, హ్రస్వాంగము (తె.)—అల్లి-అల్లిపువ్వు, కాకికలువ; (౩) తెల్లకలువకు:— కందమూలము, కందటము-కందోటము, కహారము కుముదిని, కుముదము, కైరవము, గంధసోమము, గర్దభకము—గర్దభము, గర్దభాహ్వాయము, చంద్రకాంతము, ధవళకైవరము, పున్నాగము, శ్వేతోత్పలము, సితోత్పలము (తె.)— తెల్లకలువ-తెల్లకల్వ—తెల్లఁగలువ; (౪) నల్లఁగలువ:— అంబుజన్మము, ఇందీవరము, ఇలిందకము, ఉత్పలము, కందోటము, కర్ణపూరము, కువము—కువలము—కువలయము, నీలాంబుజన్మము, నీలాబ్జము, నీలోత్పలము. (తె.)—నల్లకలువ—నల్లఁగలువ-నల్లఁగల్వ; (౫) కలువకూరకు:—కంచటము-కంచడము. (తె.)— నీటికూర; (౬) కలువపువ్వుకు:—కువము-—కువలము-కువేలము, డోలాబ్జము; (౭) అనేక రంగులుగల కలువపువ్వునకు:— కూవలము; (౮ కలువ పువ్వుల పోగునకు:— కుముదవతి, కుముదిని, కుముద్వతి; (౯) కలువకాయకు:— కుంభికము; (౧౦) వాసనగల కలువకు:— సురభి; (౧౧) అల్లుడుతీఁగె:—అలస.

సహస్రపాదుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, విష్ణువు. 1; 2: చూ, సూర్యుఁడు.

సహస్రబాహువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, హైహయుఁడు.

సహస్రము, సం. స. అ. న. 1: రూ—సాహస్రము. (తె.)—పదినూఱులు, వెయి-వెయ్యి-వే-వేయి: చూ, సంఖ్య. 1; అం. 2: చూ, సంఖ్యాభేదములు; 3: చూ, ఆగమములు. (చూ ఉపవిద్యలు 11—౧.)

సహస్రవీర్య, సం. వి. ఆ స్త్రీ గటిక*: చూ, తృణము. 1.

సహస్రవేధి, సం. వి. ఇ. న్. న. 1. ఇంగువ: చూ, హింగువు; న్. పుం. 2. అభ్రపుష్పము, కలనము, గంధపుష్పము, చక్రము, నిచులము, రథము, వంజులము, వానీరము, విదులము-విధులము, వీతసము-వీతసి, వేతసము, శీతలము. (తె.)— ప్రబ్బ-ప్రబ్బలి-ప్రెబ్బ-ప్రెబ్బలి. తద్వి:—౧. నీరు ప్రబ్బలికి:— అంబువేతసము, అంభోజిని, కుంభి, క్షుద్రవర్ణము, జలవేతసము, నాదేయము, నిచులము, పరివ్యాధము, పారి, విదులము-విధులము, సూత్మ్రకృత హారి. (తె.)—నీరుప్రబ్బ-నీరుప్రబ్బలి; ౨. పుల్లప్రబ్బలికి:-అమ్లవేతము-స ఆమ్లవేతసము, గుల్మకేతువు, చక్రము, శతవేధి, సహస్రవేధి. (తె.)— చుక్క, చుక్కకాఁడ, పుల్లప్రబ్బ—పుల్లప్రబ్బలి, పుల్లబచ్చలి*; విణ. 3. వేయింటిని వేధించునది.

సహస్రాంశువు, సం. వి ఉ. పుం. వేవెలుఁగు: చూ, సూర్యుఁడు.

సహస్రాక్షుఁడు, సం. వి. అ పుం ఇంద్రుఁడు (వేయికన్నులు గలవాఁడు):— అక్షియోనికుఁడు, అగ్ని, అగ్రధన్వుఁడు, అర్కుఁడు, అహిద్విషుఁడు. అహిహ, అఖండలుఁడు, ఇంద్రుఁడు, ఉలూకుఁడు, ఋభుక్షుఁడు, ఓ, కపిలాశ్వుఁడు, కమలుఁడు, కోటీరుఁడు, కౌలేయకుఁడు, కౌశికుఁడు, ఖదిరుఁడు, గోత్రభిదుఁడు. గోపాణి. గోపాలుఁడు, గోవిందుఁడు, ఘనవాహనుఁడు, ఘనాఘనుఁడు, జంభభేది, జంభారి, జగత్పతి, జిష్ణువు, జీమూతుఁడు, తపస్తక్షుఁడు-తపస్తక్షుఁడు, తుషారాట్టు—తుషారాహుఁడు, దివస్పతి; దుశ్చ్యవనుఁడు, దౌల్మి, నముచిసూదనుఁడు, నాకేశుఁడు, నాథుఁడు పర్జన్యుఁడు, పాకశాసనుఁడు, పాకారి, పురందరుఁడు, పురుహూతుఁడు, పులోమజిత్తు, పృతనాషాట్టు, ప్రయాగుఁడు, ప్రాచీనబర్హి, బలసూదనుఁడు, బలారాతి, బలారుఁడు, బలిసూదనుఁడు, బిడౌజుఁడు, మఖవంతుఁడు—మఘవంతుఁడు, మఖవుఁడు-మఘవుఁడు, మరుత్వంతుఁడు, మహేంద్రుఁడు, మేఘవాహనుఁడు, లేఖర్షభుఁడు, వజ్రి. వాసవుఁడు, వాస్తోష్పతి, విశ్వంభరుఁడు, వృత్రహుఁడు, వృద్ధశ్రవుఁడు, వృషుఁడు, వృష్ణి, వైకుంఠుండు, శక్రుఁడు, శచీపతి,

శతధృతి, శతమన్యువు, శునాసీరుఁడు, శ్రీమంతుఁడు, సంక్రందనుఁడు, సముచినూదనుఁడు, సుత్రాముఁడు, సునాసీరుఁడు, సురపతి, సూత్రధారుఁడు, స్వరాటు స్వరాట్టు-స్వారాట్టు, హరి, హరిహయుఁడు. (తె. వ.):— ఇంతికొప్పుంజు, ఒడలిచూపొడయఁడు, ఒడలుచూపొయఁడు, కలి, కొండవగతుఁడు, కొండతెక్కలు గొట్టినదణి, గట్టుదాయ, చౌదంతితేజికిమీఁడు, జడదారియింటికోడి, జమిలియేఁబదుల జన్నములుచేసినమేటి, జేజే, తలఁపుమానికముగలాఁడు, తలఁపులాయి సంతరించిన దొర, తూరుపుదణి, తూరుపుతేఁడు, తెలుగింటి తేఁడు, నిక్కువేనులజిక్కి నెక్కురౌతు, నిలువెల్లఁజూపుల వెలయువాఁడు, నూఱంచుల కత్తిచేఁగాంచుజోదు, నూఱుజన్నముల సోమాని, బటువాప్రాయఁడు, బాసవాద్దొర, మబ్బురవుతు, మలగొంగ, మొగులెక్కప్రోడ, మొదటివిరుకునుజాదారి, మైఁగనురా, విను ప్రోల్దొర, విప్పుతెప్పులతేఁడు, వెన్నునన్న, వేగంటి, వేగన్నులసామి, వేలుపుచేలిక, వేలుపుతేఁడు-వేల్పుతేఁడు, సురతాణి, సోమానిపెట్టఁజెట్టు.

సహస్రారము, అం. చక్రములలో నొకటి (ఇది తలయందుఁ డును): (చూ, చక్రములు.)

సహాటనము, సం. వి: అ. న. = సయాటము. స్త్రీ పురుషుల నహక్రీడ: చూ, హాళి. 5.

సహాధ్యాయుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సహపాఠి.

సహాయత, సం. వి. ఆ, స్త్రీ, సహాయుల సమూహము: చూ. సమూహము.

సహాయము, సం. విణ. 1. = సాయము: చూ, వెంబడి; అం. 2: చూ, అంగపంచకము.

సహాయుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1 తోడైనవాఁడు: అనుగంత. అనుగుఁడు, అనుచరుఁడు, అనుపదుఁడు, అనుప్లవుఁడు అనుయాయి, అనుసారి, అన్వక్కు—అన్వక్షుఁడు, అభిచర్యుడు—అభిసరుఁడు, ఏకపక్షుఁడు, ఏకీయుఁడు, పక్షము, (పక్షుఁడు), సహభావినుఁడు, సఖి—సఖుఁడు, మంత్రి, సచివుఁడు, సహకారి, సధ్ర్యంచుఁడు. సఖి (తె.)-అంపుతోడు, తోడివాఁడు, తోడు, వెంబడించువాఁడు, వెనుకఁబోవువాఁడు వెనుకటివాఁడు, సయిదోడు-సైదోడు; 2: చూ, స్నేహితుఁడు,

సహారువు, దే. వి. జూదమునందలి పరిభాష: చూ, భాష. 1.

సహించు, సం. స. క్రి. 1: చూ, శాంతించు; 2: క్షమించు-క్షమియించు. (తె.)-ఓరుచు-ఓర్చు, కాచు, తాళు, తాళుకొను, నిలుపోవు-నిలువోవు, మన్నించు, సయిఁచు-సైచు.

సహితము, సం. విణ. = సైతము, కూడుకొన్నది: అన్వితము, ఆసక్తము, ప్రహ్వము, ప్రాప్తము, యుక్తము, యుతము, లగ్నము, విశిష్టము, సంపృక్తము, సంయుక్తము, సనాథము, సమన్వితము, సమేతము. (తె.)—చేరుగొండి, ప్రావ, వాటము. తద్వి.— ౧. కూడఁబడినది:—అత్యాహితము, అనువిద్ధము, అన్వితము — అన్వీతము, అవిచ్ఛిన్నము, ఆసక్తము, ఉపేతము, ప్రహ్వము, రతము, సంపృక్తము, సంయుక్తము. (తె.)—అవటము. అవ్య (1) (తెనుఁగున) సహార్థకమునకు.-చూ, సైతము. ("ఈశ్వరుఁడు సహితము నిర్దోషుఁడుగాఁడు".)

సహిష్ణువు, సం. విణ. (ఉ). రూ-సహిష్ణువు ఓర్పువాఁడు: చూ, సహనుఁడు.

సహీనతానములు, అం: (చూ, తానములు.) అగ్నిష్టోమము, అత్యగ్నిష్టోమము, వాజపేయము, షోడసి, పౌండరీకము, ఆశ్వమేధము, రాజసూయము (8)

సహృదయుఁడు, సం. విణ. అనుభవశాలి—అనుభవి, మంచి మనసుగలవాఁడు: బుద్ధిమంతుఁడు, మనసరి, మనస్వి, మనీషి. (తె.)—మంచివాఁడు: చూ, సుధి.

సహోక్తి, అం: చూ, అలంకారము. 3. ("కూడాయనిఁ జెప్పుట. ఉదా. — నీకీర్తిశాత్రవులతోనె దిగంతముల నాక్రమించె".)

సహోఢజుఁడు. సం. వి. అ పుం. గర్భిణిగానుండి తెలిసిగాని తెలియకగాని వివాహముచేసికొన్న భార్యయందుఁబుట్టిన యాకొడుకు: చూ, సూనుఁడు. 1 (చూ, పుత్రులు.)

సహోదరి, సం. వి ఇ స్త్రీ తోడఁబుట్టినది (అప్ప లేక చెల్లెలు): జామి, భగిని, యామి, సోదరి, స్వస. (తె.)—అఁడుఁదోడు, తోడఁబుట్టు — తోడఁబుట్టుగు — తోడఁబుట్టువు — తోఁబుట్టు—తోఁబుట్టుగు—తోఁబుట్టువు, తోడిచూలు, తోడు. తద్వి.— ౧. పెద్దఅప్పకు.—కులి. (తె.)— పెద్దఅప్ప: ౨. అప్పకు—అగ్రజ, అగ్రజన్మ, అగ్రభువు, అగ్రిమ, అర్క, అవంతి, అగ్రేయ, జ్యేష్ఠ పూర్వజ (తె.)—అక-అక్క, అత్త, అప—అప్ప; ౩. నాట్యపరిభాషయందు అప్పకు. — అంతిక — అత్తిక; ౪: (తె.) —చిన్నఅప్ప: ౫. చెల్లెలుకు.—అనుజ, అవరజ, కనిష్ఠ—కనిష్ఠిక, కనీయసి, కన్యక, జఘన్యజ, యవీయసి. (తె.)—చెలియలు—చెలెలు—చెల్లియ—చెల్లియలు—చెల్లె—చెల్లెలు; ౬. చిన్న చెల్లెలుకు— అవరజ, కనిష్ఠ, కినిష్ఠిక, కన్యస. (తె.)—చిన్న

సహోదరుఁడు, సం. వి. అ పుం: అగ్రభువు—అగ్రముఁడు, ఆక్రందుఁడు, భ్రాత, సహజుఁడు, సోదరుఁడు—సోదర్యుఁడు. (తె.)— తోడఁబుట్టు — తోడఁబుట్టుగు—తోడఁబుట్టువు— తోఁబుట్టు — తోఁబుట్టుగు—తోఁబుట్టువు తోడిచూలు, తోడు, తోడునీడ, సైదోడు. తద్వి.— ౧. పెద్దన్నకు.— అగ్రజన్ముఁడు, అగ్రజుఁడు, అగ్రియుఁడు — అగ్రీయుఁడు — అగ్రేయుఁడు, అర్కుఁడు, అవరజుఁడు, కోకుఁడు, జ్యాయుఁడు, జ్యేష్ఠుఁడు, పూర్వజుఁడు. (తె.)—అన—అన్న—అప్ప, పెద—పెద్ద, మొదటివాఁడు; ౨. అన్నకు. (తనకంటె పెద్దవాఁడు):— (చూ, సహోదరుఁడు. ౧.); ౩ తమ్మునకు.—(హిం. అనుజ్) అంత్యుఁడు, అనుజుఁడు, అవరుఁడు, అవరజుఁడు, కనిష్ఠుఁడు, కనీయుఁడు; కన్యసుఁడు, కేశటుఁడు, జఘన్యుఁడు— జఘన్యజుఁడు, పాశ్చాత్యుఁడు, భ్రాత, యవీయసుఁడు, సూనుఁడు. (తె.)— కడవాఁడు, చిన్న, తంబు, తమ్ముడు— తమ్మువాఁడు, తుదివాఁడు, పింగలి. వెనుకటివాఁడు. ౪. చిన్నతమ్మునకు.— కన్యసుఁడు. (తె.)—చిన (చూ, సహోదరుఁడు. 3.);

౫. తమ్ముఁడు పెండ్లియాడియుండఁగ పెండ్లిలేనిఅన్నకు:— కులి; ౬. మగనితమ్మునకు.—బు, దేవరుఁడు—దేవృఁడు. (తె.)—మఱఁది; ౭. మగనిఅన్నకు —దేవరుఁడు—దేవృఁడు. (తె.)—బావ; ౮. కుత్సితమైనసోదరునకు:— కసోదరుఁడు; ౯. ఒకతల్లికడుపునఁ బుట్టిన తోఁబుట్టువునకు.-సగర్భ్యుఁడు, సమానోదర్యుఁడు.

సహ్యము, సం. వి, అ. న. 1. రోగములేమి: అనామయము, ఆరోగ్యము, కల్యత్వము, పాటవము, లాఘవము. (తె.)—వాసి, నసి; 2. సుఖము: చూ, హ్లాదము; పుం. 3. సహ్యమనుకొండ: చూ, హిమాలయము. (పర్వతము); విణ. 4. సహింపఁదగినది; అం. ౕ: చూ, దేశములు.

సళించు, దే అ. క్రి. దుఃఖించు: చూ, శోకించు.

సళుపరించు, దే. అ. క్రి. వ్రణములోనగునది పోటెత్తు: రూ— సలుపరించు, సళుపు.

సళుపరింత, దే వి. వ్రణములోనగువానిపోటు: సలుపు-సళుపు.

సళుపు, దే. వి. 1.—పై.—; అ. క్రి. 2: చూ, సళుపరించు.

సళుపు, దే విణ, భారమైనది: రూ-సలుపు.

సళ్లు, వై. అ. క్రి. రూ-సడలు. 1 ఊడు: చూ, రూ-సడలు. 4; 2జాఱు: చూ, రూ-సడలు. 5; 3. వదలు:చూ, సడలు 6.

సా

సా, వై. విణ. = సామి, వృత్తియందు సాముశబ్దమునకు అంత్యవర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము. "సాఁబాలు, సామేను" మొ.

సాంకవము, సం. వి. అ పుం. జవాజి, సంకుమదము: చూ, సౌగంధ్యము (చూ, రాజార్హము. ౨-౧౮; ౪౩-(౧.)

సాంకాలిక, సం.వి.అ.స్త్రీ. ప్రతిదినమువచ్చెడివడ్డి:చూ, వృద్ధి.4.

సాంకేతికము, సం. విణ సంకేతమువలన నేర్పడినది.

సాంఖ్యము, అం: చూ, యోగములు. ("సాంఖ్యశాస్త్రము— పృథివి, అప్పు, తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశములను మహాభూత పంచకమును, గంధ, రస, రూప, స్పర్శ, శబ్దంబులను మహాభూతగుణ పంచకమును, త్వక్కు, చక్షు. శ్రోత్ర, జిహ్వాఘ్రాణములను జ్ఞానేంద్రియ ప్రపంచకమును, వాక్, పాణి, పాద, పాయు, ఉపస్థలను కర్మేంద్రియ ప్రపంచకమును మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారము, ప్రకృతియుఁగూడి చతుర్వింశతి తత్త్వంబులయ్యె. జీవుఁడుపంచవింశకుండయ్యె. ఇట్టి పంచవింశతి తత్త్వంబులఁగూడి పరమాత్మ షడ్వింశకుండయ్యె. ఇట్టి పరమాత్మయందు నిష్ఠఁగలుగుట సాఖ్యంబు అనఁబొప్పు").

సాంఖ్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, అశబ్దవాది.

సాంగకము, అం: చూ, అసంయుతహస్తములు.

సాంగత్యము, సం. వి. అ. న. కూడిక: చూ, సంయోగము.

సాండబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, కపూరియె బ్రాహ్మణులు

సాంతపనము, అం: చూ, కృచ్ఛ్రము. 7.

సాంతోబ్రాహ్మణులు,అం: చూ, ఉత్కళబ్రాహ్మణులు(ఈసాంతోలు (1) గువాతోరియాసాంతో, (2) నాందోసాంతో, (3) చింకిబోపణియా సాంతో, (4) బొత్సోసాంతో, (5) సార్వాపొడియాసాంతో అను అయిదు భేదములు గలిగియున్నారు. వీరు సామఅథర్వణవేదశాఖలకుఁ జెందినవారు.)

సాంత్వనము, సం. వి.అ న. ఓదార్పుట: చూ, సమాశ్వాసము.

సాంత్వము, సం. వి. అ. న. 1. సామోపాయము: చూ, సామము. 3; 2. దాక్షిణ్యము: చూ, హార్దము. 2; విణ. 3. మిక్కిలి మధురమైనది (వాక్కు : రూ-స్వాంతము, అమృతవాక్కు, అత్యర్థమధురము, సంగతము, హృదయంగమము. (తె.)— అచ్చికబుచ్చిక-అచ్చికబుచ్చికము-అచ్చికబుచ్చికలు—అచ్చికలు బుచ్చికలు — అచ్చుకట్ట బుచ్చుకట్టలు, బుజ్జగము—బుజ్జగింత—బుజ్జగింపు, బుజ్జము, బెల్లింపు. (చూ, (వి) సమరసము. 2.) తద్వి.— చూ, సల్లాపము. (చూ, శబ్దము. 2.)

సాంద్రస్నిగ్ధము, సం. వి. అ. న. అప్పుడుగలిగిన ఫలము: చూ, లాభము 1.

సాంద్రము, సం. వి అ. న. 1. అడవి: చూ, విపినము; విణ. 2. దట్టమైనది: అచ్ఛేద్యము, ఉచ్చ్యానకము, ఉద్ధురము, ఘనము ఘనరసము, ఘనాఘనము, కఠినము, నిబిరీసము, నిరంతరము, పిండము, పిండితము (తె)— అచ్చము, ఎగ్గడము, కటికి, కద్దుము, రాలు, గాటము, గుబురు—గుమురు, గెంటెము, చిక్కఁదనము, చిక్కన, జీబు, జుజురు, దట్టము, దప్పము, దసము, దళసరి, నిద్దము, నెగ్గడము, పొంపిరి, బవిరి—ఒవిరి, మందము, మెదుక, మొల్లమి —మొల్లము. తద్వి.—౧. అచ్ఛిన్నము, అచ్ఛేద్యము, నిబిడీకృతము; ౨ (తె)—పొంపిరి; ౩. మెత్తనైనది, కోమలము, బాలేయము. (తె. — నయము. మొల్లమి. (చూ, సుకుమారము. 2.); ౪. ఎడతెగనిది:— అచ్ఛిన్నము, అచ్ఛేద్యము, అభేద్యము, అనవరతము— అనారతము, అనుస్యూతము. అవిచ్ఛిన్నము, అవిరతము, అవిరతి, అశ్రాంతము. ఘనము, నిత్యము, నిరంతరము, సంతతము. సతతము.

సాంధ్యము, సం. విణ సంధ్యాసంబంధమైనది.

సాంపరాయము, సం. వి. అ. పుం. రూ-సంపరాయము. 1:చూ, యుద్ధము; 2: చూ, విపత్తు; 3: అనాగతము, ఆగామి, ఆయతి, ఉదర్కము. (తె.)—మీఁదు, రాఁగలతటి.

సాంపరాయికము, సం. వి. అ. న. రూ—సాంపరాయము— సంపరాయము, పోరు; చూ, యుద్ధము.

సాంప్రతము, సం. అవ్య. 1. యుక్తము: చూ, యోగ్యము. 2; 2: అద్య, అద్యత్వము,అధునా ఇదానీమ్,ఐతర్హి, ప్రస్తుతము. (తె.)—ఇత్తటి, ఇపుడు—ఇప్పుడు—ఇప్డు; 3. కూడ:చూ, నైతము.

సాంప్రయోగిక, అం: చూ, సప్తాధికరణములు.

సాంప్రదాయము, వా. పద్ధతి.

సాంబము, అం: చూ, ఉపపురాణములు.

సాంబ్రాణి, ద్వ. వి. 1. సంబరేను చెట్టువలనఁగలిగెడు ధూప ద్రవ్యవిశేషము, తద్వి.—గవ్వసాంబ్రాణి: చూ, రాజార్హ్వము; వై. వి. 2 ఉత్తమాశ్వము రూ—సాంబ్రాణి: చూ, హయము.

సాంబ్రాణివత్తి, ద్వ వి. ఊఁదువత్తి: చూ, వత్తి. 1.

సాంయాత్రికుఁడు, సం. వి. అ పుం. ఓడవర్తకుఁడు; పోత వణిజుఁడు.

సాంయుగీనుఁడు, సం. విణ. యుద్ధమునందు నేర్పుగలవాఁడు.

సాంవత్సరికము, సం. వి. అ. న రూ—సంవత్సరీకము. 1: చూ, శ్రాద్ధము: విణ. 2 సంవత్సరాంతమునజరుగునది(శ్రాద్ధము) (తె.)—ఏఁడుడి. (ఏఁటీడు అనియు వాడుక.)

సాంవత్సరుఁడు, సం. వి అ పుం కార్తాంతికుఁడు కాలజ్ఞుఁడు, క్షణదుఁడు, గణకుఁడు, గ్రంథికుఁడు, జ్ఞాని, జ్యోతిషికుఁడు, మౌహూర్తికుఁడు, మౌహూర్తుఁడు, సిద్ధాంతి, సైద్ధాంతికుఁడు. (తె.)—జోసి, జోస్యుఁడు. తద్వి—జ్యోతిషిక స్త్రీకి:—గణకి.

సాంశయికుఁడు, సం, విణ. సంశయాపన్నమానసుఁడు, సంశయాళువు.

సాంశసంఖ్య, వా. వి. అంశము అనఁగా ఒకటియొక్క భాగము వానితోఁగూడినసంఖ్య. సాంశసంఖ్యఅరపాతిక మొదలయినవి అంశములు ఒకటిన్నర రెండుంబాతిక మొదలైనవి సాంశ సంఖ్యలు ఇవిభిన్నము లనఁబడును.

సాఁకు, దే.స.క్రి. 1. పెంచు: చూ, సంరక్షించు; 2. కాపాడు: చూ, సంరక్షించు.

సాఁకుడుపులుఁగు, ద్వ. వి. కోయిల: కెంపుకంటి, కెంపుకనుల పులుఁగు, కోగెల-కోయిల-కోవెల, చిగురాకుదిండి, తలిరు దిండి, తలిరుమేఁతరి, పరితము-బరితము, వెంపుడుగున్న, మావికొమ్మయిలు పులుఁగు. (సం. ప.)— అచలత్విట్టు, అధిపికము, అలిమకము—అళిమకము, కలకంఠము, కల ఘోషము, కలధ్వని, కాకపుచ్ఛము, కాకపుష్టము, కాకలీ రవము, కామజానము, కామతాలము, కామాంధము, కాల జ్ఞము, కింకిరము, కుహూకంఠము, కుహూముఖము, కుహూరవము, కోకిలము. గండశైలము, ఘోషయిత్నువు, జర్జరము, తామ్రాక్షము, ధ్వాంక్షపుష్టము, పంచమము, పర భృతము, పికము, మధుకంఠము, వంగము, వనప్రియము, వలాపకము, వసంతఘోషి, వసంతదూతము, వాసంతము, శ్యామము. తద్వి.—౧. ఆఁడుకోయిల (సం)—కాదంబరి; ౨. పికముల గుంపునకు:—పైకము; ౩. గండుగోయిల, పొగరు గోయిల, మగ కోయిల (సం.)—గంధర్వము, గాతువు; ౪. చూ, స్తోకము. ౧.

సాఁగఁదీయు, దే.స.క్రి. 1: చూ, వేఁడికొను; 2. పొడిగించు. (సం.)—ఉత్తంభించు

సాఁగఁదీయుట, వా. వి. పొడిగించుట: (సం.)-ఉత్తంభనము.

సాఁగు, దే. వి. 1. అడుగునఁద్రాడుగట్టిన కటారియలుఁగువంటి యాయుధము: చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు; అ. క్రి. 2. దీర్ఘమగు: రూ—చాఁగు. నిగుడు—నివుడు. నిడుచను, పెరుఁగు-పెర్గు, పెరువు-పెర్వు, పొడవగు. (సం.)—ఉద్దండించు (మి)దీర్ఘమగు; 3. రూ-చాఁగు, వాలు: చూ, వ్రాలు 3; 4. రూ-చాఁగు. దండాకారముగ నేలకువ్రాలు: చూ, వ్రాలు. 3.

సాఁగుడుమావిసి, ద్వ. వి. పొడగరి. (సం.)—ఉద్దంతుఁడు.

సాఁడు, దే. వి. రేతస్సు: చూ, రేతస్సు. 1.

సాఁతు, దే. వి. గోనెలునేయువారిజాతి.

సాకతము, దే వి. 1. ఊఱడింపు. నిర్వ. 9. ఆ. 46: చూ, సమాశ్వాసము; 2. చేపట్టు. (సం.)—అనుగ్రహము, అభ్యుపపత్తి, అగ్రహము, కీర్తి, గ్రహము, ప్రసాదము.

సాకము, దే. వి. 1. నెపము: చూ, వ్యాజము. 1; 2. ఉత్సవము: చూ, సంబరము. 3; 3. ఒకానొక ఉత్సవము: చూ, సంబరము. 3.

సాకల్యము, సం. వి అ. న, సకలత్వము: చూ, వెరసి. 2.

సాకి, వై. వి. = సాక్షి. రూ—సాకిరి—సాకె: చూ, సాక్షి, సాకిరి, —పై.—

సాకిరిబోను, వా. వి. ఒకరకముబోను: చూ, బోను.

సాకు, దే. వి: చూ, సాకము. 1.

సాకురుండము, సం. వి. అ. పుం. కర్బులఫలము.

సాకె, వై. వి. = సాక్షి: చూ, రూ—సాక్షి.

సాకేతము, అం. 1. అయోధ్యాపట్టణము: చూ, దేశములు; 2: చూ, క్షేత్రములు.

సాక్షాత్కరించు, సం. అ. క్రి. గోచరించు. (మి) ప్రత్యక్షమగు. (తె.)— అగపడు-అగ్గపడు, అనిపించు, కంటఁబడు, కనఁబడు, కనిపించు, కనుపట్టు-కన్పట్టు, కానఁబట్టు, కానఁబడు, కానిపించు-కాన్పించు, కోలుపడు-కోల్పడు, చూపట్టు, పొడకట్టు, పొడచూపు, పొలుచు. (చూ, లోఁబడు.)

సాక్షాత్కారము, సం. వి. అ. పుం. ప్రత్యక్షము: చూ, స్పష్టము.

సాక్షాత్కృతుఁడు, సం. విణ. సాక్షాత్కరించినవాఁడు.

సాక్షి, సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) = సాకిరి. 1. ఏదేనియొక కార్యమును కనిగాని వినిగాని తెలిసి చెప్పువాఁడు. (తె.)—ఎల, కరి, సాకి—సాకిరి-సాకె తద్వి:—౧. గూఢసాక్షి. (తె.)— గుట్టుసాకిరి; ౨. ఉత్తరసాక్షి. (తె.)— మీఁది సాకిరి; ౩. కూటసాక్షి; ౪. యదృచ్ఛాభిజ్ఞుఁడు. (తె.)— దబ్బాటుసాకిరి; ౫. స్మారితుఁడు. (తె.)— తలఁపుసాకిరి; ౬. లిఖితుఁడు. (తె.)-వ్రాఁతసాకిరి; అం. 2.(బ) చూ, సాక్షులు.

సాక్షులు, అం. వీరు పదునొక్కండ్రు:— అందు కృతసాక్షులేవురు, అకృతసాక్షు లార్వురు:— కృతసాక్షులు:— లిఖితుఁడు (వ్రాఁతసాకిరి), స్మారితుఁడు(తలఁపుసాకిరి) యదృచ్ఛాభిజ్ఞుఁడు (దబ్బాటుసాకిరి), గూఢుఁడు (గుట్టుసాకిరి), ఉత్తరుఁడు (మీఁదుసాకిరి); అకృతసాక్షులు:- గ్రామస్థులు, ప్రాడ్వివాక లేఖకసభ్యులు, రాజు, కార్యాధికారి, వారిచేఁబంపఁబడిన వాఁడు, (కులవివాదములయందు) కులమువారు, కృతసాక్షులు అనఁగా నిర్ణయించుకొనఁబడిన సాక్షులు. అకృతసాక్షులు అనఁగా నిర్ణయించు కొనఁబడని సాక్షులు) చూ, సాక్షి. 1-2.

సాక్ష్యము, సం. వి. అ. న. 1. సాక్షి కని విని తెలిసి చెప్పిన వాక్యము: ప్రామాణ్యము. తద్వి:-౧. ప్రయోగము. (తె)- తారకాణ - తారకాణము-తారుకాణము- తార్కాణ-తార్కాణము, మూదల—మూదలిక, రుజువు; 2. ఏకాదశాహ శ్రాద్ధము: చూ, శ్రాద్ధము.

సాగనంపు, దే. స. క్రి. (ప్రయాణమై పోవువారిని) కొంత దూరము దీసికొనిపోయి విడుచు.

సాగరంవర్జయిత్వా మహానదీ కుత్రఅవతరతి, న్యా. పెద్దనది సముద్రమును విడిచి యెక్కడపడును.

సాగరము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సముద్రము; 2. ఏనుఁగు చెవియందలి మదము: చూ, హామిక; అం. 3: చూ, గజమదములు; 4: చూ, సంఖ్యాభేదములు; దే. వి. (1) నెయ్యి నూనె మొదలగు నవి నింపిన నిద్దెలజోడు: చూ, నిద్దియ.

సాగవేయు, దే. స. క్రి. పుచ్చు, పంపు: చూ, వెలవిచ్చు.

సాగించు, వా. స. క్రి. 1. నడపు: చూ, వెలుచు; 2. జరిగించు.

సాగు, దే. వి. 1. కృషి: చూ, వ్యవసాయము. 2; అ. క్రి. 2. రూ—చాగు, అరుగు-అర్గు, అరుగుదెంచు-అరుదెంచు, ఎత్తు, ఎక్కు—వెక్కు, ఏగు, ఏగుదెంచు—ఏతెంచు, కుందు, గెలుచు, చను-సను, చనుదెంచు, జరగు-జరుగు, తరలు—తర్లు, తారు, తూఁగు, తెరలు, త్రోచు, నడచు-నడుచు, నడతెంచు, పయనించు, పరఁగు, పెకలు, పెల్లగిలు-పెల్లగిల్లు, పొకాలు-పోకాలు, పోవడు, పోవు, బయలుదేఱు, బయలువెడలు, బెండగిల్లు, మట్టాడు, విచ్చేయు, విజయంచేయు—విజయముచేయు, వెడలఁబడు, వెడలఁబాఱు, వెడలు—వెలలు—వెలువడు—వెల్వడు, వేంచేయు. (సం.)— గమనించు, గమించు-గమియించు, నిర్గమించు, ప్రయాణించు. తద్వి: - వెళ్ళు; 3. ప్రవర్తించు, క్రాలు: చూ, వర్తించు; 4. యత్నించు: చూ, సమకట్టు. 2; 5. జరుగు, జీరువాఱు, తొట్టు, దొరయు, మెలఁగు.

సాగుచేయు, ద్వ. స. క్రి. 1. ఆయపఱచు, సాగుబడిచేయు, వ్యవసాయముచేయు; 2. నడిపించు, కృషిచేయు.

సాగుపాటు, ద్వ. వి. జరుగుఁబాటు: చూ, స్థితి. 5.

సాగుబడి, ద్వ. వి. 1. —పై.—; 2. కృషి: చూ. సాగు. 1.

సాగుబళా, వా. వి. ఒకరకమునతి: చూ, హాణిగలు.

సాగుమానము, వా. వి: చూ, సహగమనము. 2.

సాచి, అం: చూ, దృష్టిక్రియలు.

సాచివ్యము, సం. వి. అ. న. సచివత్వము.

సాచీముఖము, అం: చూ, ఉత్తానకరణ బంధములు.

సాజాత్యము, సం. వి. అ. న. సజాతిత్వము.

సాజము, వై. వి. = సహజః చూ, స్వభావము.

సాట, దే. వి. రూ—సాటు. ఒకవస్తువునిచ్చి మరొకటికొనుట లేక మార్చుకొనుట: చూ, వినిమయము. 1.

సాటా, దే. వి. —పై.—

సాటాకోటి, దే. వి. పరివర్తనపు బేరము.

సాటి, దే. విణ. 1. తోత్రము. అం, పదా. 5-5: చూ, హేతి. 4 ('బాణము. 1—ళ౫'); ఏ. 2. రూ-సాటిక-సాటువ: చూ, సమానము. 2; 3: చూ, రూ-జాటి.

సాటింపు, వా. వి. చాటాచాట, టముకు-టమ్కు, టంటం.

సాటిక, దే. విణ: చూ, రూ-సాటి(స్వార్థమునకప్రత్యయము.)

సాటువ, —పై.—

సాడూ, వా. వి షడ్డకుఁడు. (నిజామువాడుక.)

సాటువు, దే. విణ. —పై.—

సాతము, సం. వి. అ. న. సుఖము: చూ, సంతోషము.

సాతల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సంబరేను*.

సాతాని, వా. వి: రూ—చాతాని, చాతనివాఁడు.

సాతాను, వా. వి. (అం, పదా. నర. 21): చూ, రూ-సైతాను.

సాతాళించు, వా. స. క్రి. తాళించు, తిరుగఁబోయు, పోగచు.

సాతాళింపు, వా. వి; తాలింపు తిరుగఁబోత—తిఱుగఁబోత, పాటన, పొగపు—పోగుపు. (సం.)— అభిఘారము, ప్రశస్తము, సంస్కారము.

సాతి, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అవసానము: చూ, సమాప్తి. 1; 2. దానము: చూ, స్పర్శము. 3; 3. సన్నపుబట్ట, దుకూలము: చూ, స్థూలశాటకము (చూ, వస్త్రము. 1—౩౮.)

సాతు వై. వి =సార్థమ్. 1 వర్తకజన సమూహము: చూ, సమూహము; 2. జంతుసమూహము: చూ,సమూహము; 3. తెరువరులగుంపు: చూ, సమూహము.

సాత్యకి. సం. వి. ఇ. పుం: శైనేయుఁడు.

సాత్వతి. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. 1. శిశుపాలునితల్లి: చూ, సవిత్రి.1; అం. 2: చూ, వృత్తులు. (కొంచెము కోమలమై వీరభయానకరసములను దెలుపు నర్థరచన. ఇచటఁగూడ నతిపరుషములు మిశ్రములై యుండును ఉదా.—"ఔరౌరా ! ఎదురైన యోధవీరుల నతిభయాపాదియైన తన ధనుర్దండయు నెక్కువెట్టి నిషంగంబుల నిషుసంచయంబు వెలువరించుట తెలియకుండధారాధరంబువో లెబాణపరంపరలరులపైఁగురియించె")

సాత్వతుఁడు, సం. వి. అ. పుం; చూ, విష్ణువు. 1.

సాత్వి(త్త్వి)క గుణములు, అం: అహింస, అస్తేయము, సత్యము, శౌచము, బ్రహ్మచర్యము, ఇంద్రియ నిగ్రహము, అక్రోధము, అనసూయ (అసూయ) (8).

సాత్త్విక భావములు, అం: చూ, భావములు. (చూ, వ్యంజకము. 1.) ఇతరులయందుఁ గల సుఖదుఃఖాదులఁ జూచి తామునట్లసుఖదుఃఖాదు లనుభవించుట. ఇది సామాజికులు మొదలగు సహృదయు లందుఁగూడఁ గలుగవచ్చును. ఈసాత్త్వికభావ మెనిమిది విధములు:—౧. స్తంభము = కదలకుండుట, ౨.ప్రళయము=పళముఁదప్పుట,౩.అశ్రువు= కన్నుల నీరు పెడలుట, ౪. రోమాంచము = ఒడలు గగుర్పొడుచుట, ౫. స్వేదము = ఒడలు చెమర్చుట,

౬. విస్వరత్వము = గద్గదిక పడుట, ౭. కంపము = ఒడలు వణఁకుట, ౮. వివర్ణత్వము = ఒడలు రంగుమాఱుట. ఉదా.—౧. అయ్యారే! యయ్యింతి ప్రేయసుం గాంచి చెయ్వుమొలచి రత్నపు బొమ్మయై నిలచినది (స్తంభము); ౨. అయ్యింతి నేమనవచ్చును! తనతోఁ బుట్టిన మది యేవళము గాకుండెను (ప్రళయము); ౩. తొలుకారు వానచే ముత్తెపుఁజిప్పల ముత్తెంబులు గలుగనట్లు తొలిచూపున నయ్యింతి కన్నుఁగవ నశ్రుపూరంబు తోరంబయ్యె (అశ్రువు); ౪. బాగుబాగు! తొలుకారున నేలంబైరు లంకురించునట్లు రోమంబులు మేనం గగుర్పొడిచె (రోమాంచము); ౫, తడవు నకుం బ్రియునాలోకించిన యక్కోమలికిం బాండుర గండ పాళిం జెమట చినుకులు చంద్రకాంత శిలల జలబిందు సందోహంబునుం బోలె వెడలసాఁగెను. (స్వేదము); ౬. అచ్చెలి ప్రియునకు వార్తంబు తెంచుచో దూతికకు నప్పలుక్కలన్నియు వేఁటింతిచే నుగ్గడింపఁబడునట్లు వినవచ్చి నవి (విస్వేరత్వము); ౭. అద్దిరయ్యా! యిమ్ముద్దులగుమ్మ ప్రియుని సుద్దులు నుడువుచు గాలింజలించు మాంతియుం బోలెఁ దూలి చలించుచుండెను. (కంపము); ౮. ఓ సుంద రాంగా! యాసుందరి నెగులేమని చెప్పవచ్చును! తొల్లిలచ్చి యుంబోలె నుండునది పలుకుల చెలి తెలిడాలుందాల్చి చెలి కత్తెలకునుగుఱుతు సేయనలవిగాక యున్నది (వైవర్ణ్యము).

సాత్త్వికత్వము, పా. దీనికి ఉపమానము:—ఋషులు.

సాత్త్వికము, సం. వి. అ. పుం. 1. రోమాంచాదికము; విశ. 2.సత్వగుణమువలనఁగలిగినది; అం. 3:చూ, అభినయము. (స్వగత, పరగత, దుఃఖసుఖాది భావముల చూచించునది సాత్వికము. ఇదె స్తంభ రోమాంచాదులు గలది.)

సాత్వికుఁడు, సం.విశ.సత్వగుణప్రధానుఁడు:వ, విరజస్తముఁడు.

సాద, వా. వి: చూ, సానిక.

సాదన, వై. వి. = సాధన. 1. అభ్యాసము. కళా. 7, ఆ. 34; చూ, స్వభావము; 2. శరభ్యాసము. సా. 2, ఆ. 125: చూ, స్వభావము.

సాదనకాఁడు, ద్వ. వి. 1: చూ, సాదనజోదు. 1; 2: చూ, సాదనజోదు. 2.

సాదనజోదు, వై.వి. 1. జెట్టి, మాసటి-మాసటీఁడు-మాస్టీఁడు-వస్తాదు, సాదనకాఁడు. (సం.)-మల్లుఁడు; 2. శస్త్రదక్షుఁడు, ఆం. భా. ద్వి. 203: మాసటి—మాసటీఁడు—మాస్టీఁడు, సాదనకాఁడు.

సాదనము, సం. వి. అ.న. 1. ఇల్లు: చూ, రూ-పదనము. 1. 2. ప్రపత్తి: చూ, సాదము. 1.

సాదము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ-సాదనము, ప్రపత్తి, ప్రసాదము; 2. విషాదము: చూ,శోకము.1; 3. శరణము: చూ, సంరక్షణము; 4. గతి, దిక్కు: చూ, సంరక్షణము; దే. వి. (1) = ప్రసాదము; ఓగిరము-ఓయిరము-ఓరెము, ఓమటి, కూడు, తిండి, దోమటి, పసదనము—పసాదము, బువ్వ, బోనము, బోసనము, మెతుకు-మెదుకు, వంటకము, (సం.)—అంధస్సు, అట్టము, అన్నము, అమృతము, అయస్సు, అశనము, అపూప్యము, అహారము, ఓదనము, కశిపువు-కసిపువు, కురువు, కూరము—క్రూరము, క్షద్మ, గర్భము, గారిత్రము, జీవాతువు, తల్పము, దీదివి, పాథస్సు, ప్రసాదనము, భక్తము, భిస్స. తద్వి.—౧. దేతల కియ్యఁ దగినది యన్నమునకు:-తళిగ-తళియ. (సం.)-అమృతము, హవ్యము; ౨. పితృదేవతల కిచ్చెడు అన్నములోనగు వాని ముద్ద:—కవ్యము తద్వి.- ౧. (సం.)-పారణ-పారణము-పార్వణము, పిండము; ౨. శ్రాద్ధకాలమందు నిమంత్రితులు భుజించిన పిమ్మట విస్తరకు ముందఱవేసెడి అన్నము:—(సం.)—వికిరము; ౩. భగవంతుఁడు లోనగువారిచే భుక్త పరిశిష్టమైన అన్నాదులు:- (సం.)-ప్రసాదము; ౪. అగ్నిలో వేల్వదగిన పక్వాన్నము:— ఇగిరిక—ఇగిరికె—నిగిరిక. (సం.)— అగ్నిహోత్రము, చరువు, వషట్కృతము, సాన్నాయ్యము, హవి, హవిస్సు—హవిష్యము--హవ్యము; ౫. (సం.)— రాజాన్నము; ౬. పెండ్లి మూఁడవనాటి బువ్వము:—పాకెన-పాకెన్న-ప్రాకెన-ప్రాకెన్న. (సం.)—పాకాన్నము; ౭. పెండ్లి నాలవనాటి బంధుజనసజ్ధి:—బువ్వంబంతి-బువ్వముబంతి-బువ్వము, హారి బువ్వము చూ, సాపాటు); ౮. యజ్ఞార్థమైన అపూపము:— (సం.)—తృప్తము, పురోడాశము. తద్వి —(౧) సోమలత రసము. (సం.)-తృప్తము, పురోడాశము; ౯. పితృ తిథులయందలి భోజనము:— (సం.)-బ్రాహ్మణార్థము; ౧౦. అన్నపురాసి. (సం.)-కుంభము; ౧౧. పాలుచేర్చి పొంగించిన అన్నము:-పొంగలి. తద్వి.—(౧) అ్తతము, క్షీరాన్నము, క్షైరేయి-(క్షైరేయము), పరమాన్నము, పాయసము, పారలౌకికము; ౧౨ పులగము, పొంగలి. (సం.)-కృసరము, పులకము-పులాకము; తద్వి.— (సం.)— తిలౌదనము, త్రిసర; ౧౩. కలవంటకము, కిచిడీ-కిచ్చడి; ౧౪. పూఁటకూళ్లు; ౧౫. చెద్దకూడునకు:— (సం.)—కదన్నము. తద్వి.—(౧) చద్ది-చలిది-చల్ది. (సం.)—ఉషితము, కల్యజగ్ధి, కల్యవర్తము, పర్యుషితము, ప్రాతరాశము, ప్రాతర్భోజనము, వ్యుష్టము; (౨) ఒడిపిలి; ౧౬. పక్వాన్నవిశేషము:—కర్పూరనాళిక; ౧౭. అన్నవస్త్రములకు:-కూడుగుడ్డ. (సం.)-కశిపువు—కసిపువు; ౧౮. ఆబూతి, పెనుతిండి. (సం.)—అభుక్తి; ౧౯. పొట్టకూడు; ౨౦. కడికొలఁది అన్నము:—భిక్ష-భిక్షము; ౨౧. పులికూడు. (సం.-మాధవకబళము—మాధవకరము; ౨౨. రెండవతూరి పెట్టఁదగిన భోజ్య పదార్థము:— మాఱు; ౨౩. అన్నపుపిడుచ(ముద్ద)కు:—అంట, అడ, అడమర, కరుడు, దొబ్బ-ద్రొబ్బ, పిండలి, పిడచ—పిడుచ, పేరుడు, ముద్ద, సరువడము. (సం.)—ఉపనాహము, కబళము, గ్రాసము, పిండము; ౨౪. ఏనుఁగున కిచ్చెడు అన్నపుముద్దకు:— (సం.)— సరికవలము, పులకము, విధము, విధానము; ౨౫. పులియాహారము:—పులికూడు; ౨౬.పులిసినయన్నము:-పులికూడు; ౨౭. పులియోర-పులిహోర-పుళిహోర; ౨౮. దారిలోనియన్నము:—(సం.)— అధ్వాన్నము; ౨౯. గుజ్జనగూళ్లు-గుజ్జెనగూళ్లు;

౩౦. చిమిడిక, లగడ—లగుడు; ౩౧. మాఁదన్నము:—మాఁడు. (సం.)— ఝిల్లి—ఝిల్లిక, దగ్ధిక, భిస్సట; ౩౨. ఇలి, మెతుకు మెదుకు, రెల్ల. (సం.)-పులాకము, సిక్థము. తద్వి:— ఎండినమెతుకు:— పకుక్క; ౩౩ దినగోల, దిన బత్తెము. తద్వి:— బత్తియము-బత్తెము, బరాతము; ౩౪. పిండి, సత్తు. సం.)-కదంబము, కరంబము, శీపర్తికము, ఖచితకము, చషుప్య, జంబిక, పిష్టము, సక్తువు; ౩౫. జరబు, పేలపిండి, సత్తుపిండి. (సం.)— ఖాజికము, చూర్ణకము, లాజ, సక్తువు; ౩౬. పెరుఁగుతోఁ గలిపిన పేలపిండికి:— (సం.)— కరంభకము, కరంభము, కర్కసారము; ౩౭. వేఁపుడుపిండి (సం.)— కేరలి, కైరవి, చంద్రిక; ౩౮. తోఁప, పిండికూడు, సంకటి; ౩౯. సోఁపుఁబిండి. (సం.)—చమసి; ౪౦ సుకియలు లోనగువాని మూఁతపిండి:— తోఁపు; ౪౧ స్ఫోటకాదులలో పోలేరమ్మకు కొట్టెడిపిండి:-త్రుళ్ళుపిండి; ౪౨ మెంతిజీలకఱ్ఱ లోనగువాని కూరపిండి:-దుంబొడి; ౪౩ నూవుపిండి. (సం.)— పలలము; ౪౪. చలిమిడి—చలివిడి, పాకపుచలిమిడి; ౪౫. పిట్టు, వాసెన కుడుము, వాసెనపోలె (సం.)—పిష్టము; ౪౬. పిండిపోశ, (మి) లగడపిండము; ౪౭. ఆటకలి, చిక్కనము, నలుఁగు-నలుఁగుడు, నలుఁగుఁబిండి, సున్ని. (సం.)- ఉత్సాదనము, ఉద్వర్తనము, పరాగము, స్నానము, స్నానీయము; ౪౮. అటుకులు: చూ, పృథుకము. 2; ౪౯. పేలలు-పేలాలు—ప్రేఁబ్రాలు—ప్రేలలు, (సం.)— అక్షతలు, ఉత్తుషము, ఖదిక, ఖాజికము, లాజ; ౫౦. పిండికిఁబెట్టు ఎసరు:— కొత్రు; ౫౧, అత్తెసరు-ఎత్తెసరు, ఎసరు. (సం.)— కోష్ట జలము, నఖంపచము; ౫౨. చిట్టుడుకుసీళ్ళు, పొంగుసీళ్ళు. (సం.)— ఈథ్రమము; ౫౩ గంజి, వారుపు—వారుపుడు—వార్పు. (సం.)- అన్నరసము, ఆచామము, నిస్రావము, మండము, మాసరము, స్రావము. తద్వి:—(౧.) గంజిపై మీఁగడ:— గంజి, తొరక. (సం.)— ఆచామము, పిచ్ఛ; (౨.) కాఁపుడుగంజికి:— అంబలి, జావ, వెలవ, అంబకళము. (సం.)—అంగుళిషంగ, ఉష్ణిక, గటక, పేయము, యవాగువు. మంథము, విలేపి, శ్రాణ; (౩.) మెతుకులుగల గంజి:— పేయగంజు; ౫౪. పక్షులతిండి:— పొంగలి; ౫౫. పశ్వాదులతిండి:— కాణము—ఖాణము, దాణ. (సం.)— ఖాదనము; ౫౬. గుఱ్ఱపుతిండి:—రవాణము; ౫౭. దొంగ మేఁత, లంపు; ౫౮. తరవాణి: చూ, శుక్తము. 1—౩; ౫౯. మాంసాహారమునకు:—చూ, శుక్తము. 2; ౬౦. బియ్యమువేఁచి వండినయన్నము:-సొజ్జె. (చూ, సాపాటు.) (చూ, భక్ష్యము); ౬౧. యజ్ఞార్థమైన అపూపమునకు:—అదము, ఐంగ్నేయి, పురోడాశము; ౬౨. వేఁడియన్నము: అవోషము.

సాదరు, వా. వి. 1. వాడకపుసొమ్ము; 2, కలిమి: చూ, సంపత్తి. 1.

సాదా. వా. విణ. వన్నెచిన్నెలులేనిది.

సాది. సం. వి. న్. పుం. 1: అశ్వవాహుఁడు అశ్వారూఢుఁడు, అశ్వారోహుఁడు, ఆశ్వికుఁడు-అశ్వికుఁడు, ఆరోహుఁడు, వరారోహుఁడు, వాహకుఁడు, హయారోహుఁడు. (తె) గుఱ్ఱపురౌతు, జెగిలికాఁడు తద్వి.-౧: రవుతుకు. -రాహుతు-రాహుతుఁడు-రాహుత్తుఁడు, (తె)—జెగిలికాఁడు, రవుతు-రౌతు-రావుత-రౌత-రావు—రావుతు—రావుత్తు—రాహుతు, సరదారు, సావి. (ఇవి గుఱ్ఱపురౌతునకును జెల్లును); ౨: (తె) బేగరి; 2. మావటీఁడు; చూ, హస్త్యారోహుఁడు; 3, తేరుగడపువాఁడు: చూ, సారథి.

సాదించు, వా. న. క్రి. విరామములేకయేకతినోక్తులచేబాధించు.

సాదిత్తరుళ, వా. వి. ప్రసాదింపవలెనని కోరుట. (ద్రావిడ పరిభాషాపదము.)

సాధు, వై. వి. = 1. సాధువైన గోమహిష్యాదికము. భార. ఉద్యో 2, ఆ. 13; చూ, సౌరభేయి (ధేనువు); విణ. 2. మంచిది: చూ, సామర్థ్యము. 2; 3. మంచివాఁడు: చూ, సాధువు. 3

సాధుసత్తి. వై. వి. = సాధుశక్తి. సుజనులసత్తువ.

సాదృశ్యము, సం. వి. అ. న. పోలిక: చూ, సామ్యము. 1.

సాధకము, సం విణ. సాధించునది,

సాధనచతుష్టయము, అం నిత్యానిత్యవస్తువివేకము, ఇహాముత్రార్థ ఫలభోగవిరాగము, శమాదిషట్కము, ముముక్షుత్వము. (4.)

సాధనము, సం. వి. అ. న. 1. = సాదన. సాధించుట, అనూకము; 2. ఉపకరణము, కరణము, కారణము, పరికరము, పరిగ్రహము, శ్రీ. (తె.)— ఎత్తళి, కొలముట్టు, పడచ్చు, పనిముట్టు, ముట్టు. తద్వి:—౧. పరిస్పందము; ౨. వంకర పనిముట్టు: అరకము; 3. ఉపాయము: చూ, వెరవు. 1; 4, ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3; 5, వధము: చూ, హింస. 1; 6. మృతిసంస్కారము: చూ, సంస్కారము . 2; 7. గమనము. (హిం. అమల్): చూ, సమయము. 2; 8. అనుగమనము: చూ, వెంబడి; 9. ఋణదానము: చూ, స్పర్శము. 3; 10. నివర్తనము: చూ, మరలఁబాటు; 11. దండు; చూ, సేన. 1; 12. మగగుఱి: చూ, శిశ్నము; అం. 13: చూ, తారలు; న. 14. = సాదన. శరాభ్యాసము: చూ. స్వభావము; 15. = సాదన అభ్యాసము: చూ, స్వభావము.

సాధనములు, అం: చూ, సాధనచతుష్టయము.

సాధనీయము, సం. విణ. సాధింపఁదగినది.

సాధనోపాయము, అం. (ఉపాయము): చూ, అంగపంచకము.

సాధర్మ్యము, సం. వి. అ. న: చూ, సాదృశ్యము.

సాధారణ, సం. విణ. 1. సామాన్యము: చూ, సామ్యము. 1: 2: చూ, సమానము, 2; అం. 3: చూ, సప్తాధికరణములు (చూ, కామము); 4: చూ, సంపత్సరములు.

సాధారణధర్మము, అం: చూ, ఉపమ. ("ఉపమానోపమేయములు రెంటియందుఁ గలిగినది. దేనిచేత రెండువస్తువులకు సామ్యముగల్గునోయది.) సాధారణధర్మము: అదియిందుఁ 'దెలుపు' లోకమున వ్యాపించుటయను రెండుధర్మములై యున్నది అవి యుపమేయమగు కీర్తియందును నుపమానమగు వెన్నెలయందును గలిగియుండుటచే సమానధర్మమనిచెప్పఁబడును. ఇట్లునాలుగును కలిగియున్న విపూర్ణోపమ

యనంబడును. వీనిలో నొకటిగాని రెండుగాని మూఁడు గాని లోపించినది లుప్తోపమ నాలుగును లోపించినచో నలంకారమే యుండదు. ఇట్టి లుప్తోపమలో లోపించినవి తోఁచుచుండును. ఉదా:-౧. వాని మోము చంద్రసుందరమై యున్నది. ఇచటఁ జంద్రుఁడుపమానము, మోముపమేయము, సుందరత్వము సాధారణధర్మము. ఉపమావాచకము లేదు. కావుననిది వాచకలుప్త; ౨ పద్మముఖుఁడు. ఇచట నుపమానమగు పద్మము. ఉపమేయమగు ముఖమును గలవు. ఉపమావాచకము, సాధారణధర్మమును లోపించినవి. కావున ధర్మవాచకలుప్త; ౩. అతఁడు చంద్రునివలె నుండెను. అతడు ఉపమేయము, చంద్రుఁడుపమానము, వలె యుపమా వాచకమును జెప్పఁబడినవి. సాధారణ ధర్మమగు నాహ్లాద కరత్వము జెప్పఁబడలేదు. కావున ధర్మలుప్త. ఇట్లు తక్కినవి యూహ్యాఁబులు)

సాధారణము, వా సం. విణ సాధారణమైనది: చూ, సామాన్యము.

సాధారణి, అం: చూ, సౌవీరజభాషలు.

సాధారణ్యము, సం. వి. అ. న. సాధారణత్వము.

సాధించు, సం. స. క్రి: చూ, సిద్ధినొందించు.

సాధితుఁడు, సం విణ. 1. దండుగపుచ్చుకొనఁ బడినవాఁడు; 2 సాధింపఁ బడినవాఁడు.

సాధిష్ఠము, సం. విణ. 1. మిక్కిలిపదిలము; చూ, స్థైర్యము. 1; 2. మిక్కిలిమంచిది: చూ, సామర్థ్యము. 2.

సాధిష్ఠానము, అం. 1: చూ, భక్తులు; 2: చూ, చక్రములు.

సాధీయసుఁడు, సం. విణ. (న్. ఈ. స్.) 1. మిక్కిలి దిటవు గలవాఁడు; 2. మిక్కిలి మంచివాఁడు: చూ, సజ్జనుఁడు.

సాధువాదము, అం: చూ, సామపంచకము.

సాధువు, సం.వి.ఉ.పుం.1: చూ, బుద్ధుఁడు; 2: చూ, సన్న్యాసి; విణ. 3.=సాదు. మంచివాఁడు: చూ, సజ్జనుఁడు; 4. చక్కని వాఁడు: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు; 5. వడ్డికిచ్చి బ్రదుకు వాఁడు: వార్ధుషికుఁడు, కుసీదుఁడు, వృద్ధ్యాజీవి-వృద్ధ్యాజీవుఁడు; 6. మంచి, సత్తు: చూ, సామర్థ్యము. 2; 8 చక్కనిది: చూ, హృద్యము.

సాధుశక్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ.=సాదుసత్తి సుజనుపటిమ.

సాధ్యము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, యోగములు; విణ. 2. సాధింపఁదగినది: వృషాంకము, సాధనీయము. (వి): చూ, శక్యము.

సాధ్యములు, అం. 1:చూ, సిద్ధములు. (శాస్త్రముచే గలిగినవి సాధ్యములు, ఉదా:- రాముఁడు, కలఁకులు, గోఁగు, వచ్చెంగార్యము, వేఁపచెట్టు; సాధ్యఖండములు. ఉదా:-రాముండు, కలంకులు, వచ్చెంగార్యము, వాండ్రు, సాధ్యపూర్ణములు సిద్ధములు సాధ్యములు అని బిందువులు రెండేసివిధములు: చూ, బిందువులు; 2. సాధ్యములఘువు.

సాధ్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. గణదేవతా విశేషము. (వీరు పన్నిద్దఱు;— మనువు, హనుమంతుఁడు, విష్ణువు, ధర్ముఁడు, నారాయణుఁడు, మొదలగువారు); విణ. 2. సాధింపఁదగినవాఁడు.

సాధ్వసము, సం. వి. అ. న. 1. భయము: అధైర్యము, ఆక్షేపము, ఆతంకము. ఉద్వేగము, ఉద్వేజనము, జ, చకితము, చలనము-చాలనము, డ, ధ ఞ, త్రాసము, దరము, భయము, భీ, భీతి, శంక, సంభ్రమము, హుం. (అవ్య.) అతి, బూ. (తె.)— అంజిక, అడలు, అడుకు, అదరు-అదురు-నదురు, అదరుగడ, అరవాయి, అలుకు-అళుకు-అళ్కు, ఆదుర్దా, ఉత్తలపడుట, ఉత్తలపాటు, ఉత్తలము, ఉదిల, ఉదురు, ఉలుకు, ఎడరు, ఎద, ఓజ, ఓట, ఓటమి, కన్నోటు, కొంకు, గగ్గోలు, గిలి, గుబులు, గోరము, జంకు—జంకెన, జడుపు, జలదరింపు, జళుకు, జాలి, జావడము, డాపు-దాపు, డింబము, తలఁకు, తలఁడు, తలరు, తల్లడింపు, తల్లడము, తేఁకువ, దళుకు, దిగులు, పంగు, పర్వా, పులిలోట, పిఱికికండ, పేదర్మి—పేదరిమి, బీతు, బెంబేలు, బెగడు-బెగ్గడు, బెగ్గలము-బెగ్గలికము, బెగ్గిలుట, బెట్టిదము, బెదరు, వెరఁగు-వెఱ-వెఱఁగు-వెఱపు, హడలు. తద్వి:-౧. భయంకరత్వమునకు:- (తె.)- అదరు-అదురు-నదురు, బెడిదము; ౨. భయంకరమునకు:—(తె.)—బెడిదము, వాలు; చూ, రౌరవము. 2; ౩. మిక్కిలివెఱపునకు:- అత్యాహితము, మహద్భయము-మహాభయము. (తె.)— నివ్వెర-నివ్వెఱ-నివ్వెఱఁగు-నివ్వెఱపాటు; విణ. ౪. వెఱపు నొందినది:— ఉద్విగ్నము, త్రస్తము, దీర్ణము, భీతము. (తె.)— బీద; ౫. క్రూరమైనది:— వక్రము, వ్యాళము; ౬. బెదిరింపఁబడినది:-అధిక్షిప్తము; ౭. బెదరింపునకు:— బెదరింపు. (సం.)— అధిక్షేపము.

సాధ్వసస్ఫురితము, అం: చూ, సతతోద్ధితము.

సాధ్వి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పతివ్రత: చూ, స్త్రీ: అం. 2: చూ, వృత్తము. 1. ("భ-న-జ-న-స-న-న-భ-గురువులు. 8-15-22 యతులు. 25 వ ఛందస్సు".)

సాన, వై. వి. = శాణ. 1. మణులు మొక్కలు పోరాచెడు ఱాయి: ఒరగల్లు—ఒఱగల్లు, కరసాన, టీకము. (సం.)— శానము-శాణము-శాణి, కషము-కసము, కషీక, కషోపలము, నికషము: (చూ, రత్నములు): 2. కత్తులు లోనగునవి నూఱెడుఱాయి. (సం.)— శాణము-శాణి-శానము. (చూ, రత్నములు); 3. గంధముతీసెడు ఱాయి. (సం.)- నికషము, శాణము-శాణి-శానము. (చూ, రత్నములు.)

సానకత్తి, వై.వి.(సాదు+కత్తి) సాదనచేయుకత్తి: చూ, రిష్టి.2.

సానమంతము, సం. వి. న్. పుం: చూ, రూ-సానుమంతము.

సానము, వా వి: చూ, నారాచి. 1.

సానలవాఁడు, వా. వి. మణులను బాగుచేయువాఁడు: పూసలవాఁడు. (సం.)— అసిధావకుఁడు, కషుఁడు, మణికారుఁడు, శస్త్రమార్జకుఁడు—శస్త్రమార్జుఁడు, శాణికుఁడు.

సాని, వై. వి. = స్వామిని. రూ—చాన.చాని. 1. భోగముది: చూ, వేశ్య. "ఆ. ఆయూరిసానియొకతెవానిసందుకొనియె" (భల్లానచరిత్రము 3, ఆ): 1. రాహుత్తుఁడు: చూ, సాది. 1; 3 కన్నెఱికమైన వేశ్య: చూ, వేశ్య; 4.(గౌరవార్థమునందు)

అధిపురాలు, ప్రభుభార్య. భార. ఆది. 7, ఆ. 222: చూ, స్వామిని; 5. (ఉత్తరపదమగుచో) భార్య. "మేదరసాని, దొరసాని": చూ, భార్య; 6. (నామబిరుదముగా వచ్చుచో) అమ్మ లేక అంబ లేక దేవి. ("ముద్దుసానికి.... లక్కసానికిన్" (భాగవతము 1, స్కం. 24); శాసన పద్యము :— "సూరమసానికిన్ బృహస్పతి నిభుం డుద్భవించె బుధబంధునిదానుండుగంటడిమ్మహిన్". శాస. గుంటూరుమండలము. నానెండ్ల–మూలస్థానేశ్వరాలయము నందలి యొకజాతిపైనఁ జెక్కఁబడియున్నది; 7. వృత్తిగలస్త్రీ "మంత్రసాని, వాపసాని, నాగవసాని"; 8. దేశ విశేషము. "కురాసాని యోమము"; 9. దేవదాసి. "సాని పెండ్లి యెప్పుడు" భీమేశ్వరపురాణము. 1, ఆ. 113; 'భీమేశుండు సానివాడ కరుగున్'' భీమేశ్వరపురాణము. 1, ఆ. 112; 10. గృహనామము. "పెమ్మాసాని, అల్లసాని". (చూ, పెద్దడాకరేమి. అనుబంధములో.)

సానిక, దే. వి. మట్టికంచము, మల్ల, సాద, దద్దెము: చూ, పాత్రము. 6.

సానికరణము, మి వి కరణములక్రిందికరణము: చూ, సంప్రతి.

సానిప, వా. వి. వాకలితుడిచి కల్లాపువేయుట. రూ--సానిపి—సానుపు-సాన్పి-సాన్పు. (నిజాం రాష్ట్రమున వాడుక).

సానిపి, —పై.—

సానివాఁడు, వా వి. వ్యభిచరించిన స్త్రీలవలన జీవించు కులము లోనివాఁడు, బోగమువాఁడు (అని కొందఱు).

సానుపు. వా. వి: చూ, రూ-సానిప.

సానుమంతము, సం. వి. న్. పుం. కొండ: చూ. పర్వతము.

సానువు, సం. వి. ఉ. పుం. న. 1. కొండనెత్తము: చూ, హిమాలయము (పర్వతము); 2. కొన: చూ, సుద. 1; 3: చూ, విపినము; 4. త్రోవ: చూ, మార్గము. 1.

సాన్నాయ్యము, సం. వి. అ. న. రూ-సన్నాయ్యము, హవిస్సు, దధిపయోరూపమైనహవిస్సు(అనికొందఱు): చూ,హవిస్సు1.

సాన్నిధ్యము, సం. వి. అ. న. సామీప్యము: చూ, సమీపము.

సాన్పి, వా. వి: చూ, రూ-సానిప.

సాపడు, దే. స. క్రి: రూ—పసాదపడు, అను, ఆరగించు, ఆరోగిణమొనర్చు, కుడుచు—కుడ్చు, క్రోలు, తిను, దూకొను, దొరలు, నంజు, నమలు-నములు, పడు, బాపుకొను, బోనేయు, మెక్కు, మెసఁగు-మెసవు. (సం.)—అభ్యవహరించు, అనుభవించు, ఆస్వదించు—ఆస్వాదించు, ఆహరించు-ఆహారించు, ప్రాశించు, భక్షించు, భుజించు, భోగించు. తద్వి.—౧: చూ, మ్రింగు; ౨. మ్రింగక ఊరకనములు:- కొదుపు; ౩. ఎంగిలితిను:—గతుకు—గదుకు.

సాపత్న్యము, సం. వి. అ. న. సపత్నీత్వము.

సాపాటు, దే. వి. ఆరగింత—ఆరగింపు, ఆరోగణము—ఆరోగిణము, ఎర-ఎఱ, కుడి, కుడుపు, గాతి, తింట, తిండి, బాతు, బుత్తి-బూతి, బోనము, మెసవుట. (సం.)—అభ్యవహారము, అశనము, అస్తి, ఆరోహణము, ఆశిరము, ఆహారము, ఆహ్నికము, ఖాదనము, గర, గెరణము, గిలనము—గిళనము, గిలి, గిర్ణి, ఘసి, జంభము, జగ్ధి, జేమనము, దేహయాత్ర, నిఘసము, న్యాదము, ప్రత్యవసాయము, ప్రాశనము, భక్షణము భుక్తి, భోగము, భోజనము, లేపము, లేహము, పీతి. తద్వి.—౧. కడి, ముద్ద. (సం.)—కబళము—కవళము, కవకము, గండోలము—గడోలము, గుడేరకము, గుడేరము, గ్రాసము; ౨. వ్రతాదులచే నియమముతోఁ జేయు భోజనము:— ఒక్కపొద్దు; ౩: చూ, గదుకు; ౪. ఉపవాసముండి మఱునాఁడుచేయు భోజనము. (సం.)—పారణ-పారణము; ౫. (సం.)—వగ్ధి, వజగ్ధి. (తె.)—పొత్తు, పొత్తుగుడుపు; ౬. వివాహ చతుర్థదినబంధుజనసజగ్ధి: చూ, సాదము(1); ౭: చూ, లీఢము; ౮. విందు; ౯. రాజభోజనము. (సం.)—వేల; ౧౦: చూ, మ్రింగుడు.

సాపాటురాముఁడు, వా. వి. తిండిపోతు.

సాపించు, వై. స. క్రి. = శాప. తిట్టు: చూ, శపించు.

సాపు, వా.వి. (రూ-సాపు) 1. నిర్మలము: చూ, సమీచీనము 2; విణ. 2. నునుపుగలది: చూ, స్నిగ్ధము 2; 3. వంకరలేనిది: (సం.)—అంజస్సు, సరళము; 4. తుడిచి చక్కఁజేసినది: చికిలి; 5. చిత్తుమాచి అందముగా వ్రాసినది: చూ, వ్రాఁత.

సాపుచేయువాఁడు, వా. వి: చూ, చికిలివాఁడు.

సాప్తపదీనము, సం. వి. అ. న. 1. సఖ్యము, చెలిమి: చూ, స్నేహము. 1; వా. 2. సంధి, సఖ్యము. (తె.)—ఎడ, తీరు-తీఱు, తెఱఁగు, పొందు. ముడి.

సాఫల్యము, సం. వి. అ. న. సఫలత, సఫలత్వము.

సాపు, వా. వి: చూ, రూ-సాపు. (అప్ర.)

సాబాలు, వా. వి. రూ-సావాలు: చూ, సగము.

సామంజస్యము, సం. వి. అ. న. సమంజసత్వము.

సామంతరాగోల, దే. వి. ఒకానొక ఆయుధము : చూ, బాణము. 1—౧౫—(౧).

సామంతుఁడు, సం.వి.అ. పుం. ఒక దేశమునెల్లకు చేరికనున్న రాజు: చూ, రాజు. 1.

సామకృతి, అం: చూ, గౌడకృతి.

సామగ్రి, సం.వి.ఈ.(స్త్రీ). 1. సమగ్రత; 2. రూ-సామగ్ర్యము. (తె.)—బండవలము, సామాను. (చూ, సరకు. 2: చూ, సాధనము. 2.)

సామజము, సం. వి. అ. పుం 1. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి; విణ. 2. సామవేదమువలనఁ బుట్టినది.

సామజాగారము, సం. వి. అ. న. = సజ్జారము. ఏనుఁగుసాల: చూ, సదనము. 1.

సామపంచకము, అం: పరస్పరోపకార దర్శనము, గుణకీర్తనము, అన్యోన్య బంధుప్రవచనము, ఆయత సంప్రదర్శనము, సాధువాదము. (5).

సామము, సం. వి. న్. న. (సామవేదము) (పాపమును నశింపఁజేయునది) సామ్ని, స్వరపత్తనము: చూ, వేదము. (చూ, వాఙ్మయము); 2. మంచిమాట: చూ, శబ్దము. 2; అం. 3. అనుకూల ప్రవర్తనరూపమైన యొకయుపాయము, సౌజన్యము: చూ, సామపంచకము (చూ, సాంత్వము);

4: చూ, ఉపాయములు. (నాయకుఁడు నాయికయొక్క కోపమును పోఁగొట్టునపుడు ఉపయోగించెడి ఉపాయము).

సామములు, అం: చూ, సామపంచకము.

సామరస్యము, సం. వి. అ. న. సమరసత్వము.

సామరి, ద్వ. వి. (సాము + అరి; సామునేర్చినవాఁడు.

సామర్థ్యము, సం. వి.అ.న. 1. నేర్పు: ఆరభటి, ఇభనిమాలిక, ఉద్ఘాటితజ్ఞ, ఉద్భ్రిమము, ఉద్వేగము, కియదేహిక, చమత్కారము, చాతురి, చాతుర్యము, డమరువు, పరాక్రమము, పుంభావము, ప్రజ్ఞ, ప్రతిపత్తి, ప్రావీణ్యము, ప్రౌఢి—ప్రౌఢిమ-ప్రౌఢిమము, భంగి, లాటము, విజ్ఞానము, వైదగ్ధి-వైదగ్ధ్యము, శౌర్యము, హేవాకము. (తె.)-ఒప్పు, కందువ-కందువము, కలితనము, చదురు, చాలిక, చాలుబడి, చెతురు. నలువు, నేమి, నేరుపు — నేర్పు, పగ్గియ-పగ్గె, పటిమ, పస, పసిక, పోహణ, బండవలము-బండాలము, మెఱవడి, లావు, వలను, విన్ననువు, విన్నాణము తద్వి.—౧. కౌశలము—కౌశల్యము, చతురిమ; ౨. మిక్కిలి చాతుర్యమునకు:—(తె.)—జాదురజాదురంబు; 2. అర్హత—అర్హత-అర్హతి, గరిమ-గరిమము, ఉపపత్తి, నిర్మాణము, మహత్తు, మాహాత్మ్యము, యోగ్యత, సత్తు, సమానము, సాధువు. (అవ్య) కీనము. (తె.)—ఉరవు-ఉఱవు, ఒఱవు, గొప్పతనము, దొడ్డతనము, దొనరు, మంచి. తద్వి.— (విణ.) మిక్కిలి మంచిది-సాధిష్ఠము. (తె.)—సాదు. తద్వి.—౧. బిరుదిడఁబడినది:—అంకితము.

సామవిధాన బ్రాహ్మణము, అం. మూఁడు ప్రపాఠకముల చిన్న గ్రంథము: చూ, సామవేద బ్రాహ్మణము.

సామవేద బ్రాహ్మణము, అం. ఇది 8 విధములు:—ప్రౌఢము, షడ్వింశము, సామవిధి, ఆర్షేయము, దేవతాధ్యాయము, ఉపనిషత్తు,సంహితోపనిషత్తు,వంశము:చూ, బ్రాహ్మణములు

సామవేదము, అం. సామ్ని: చూ, సామము. 1—2—3.

సామసంభవము, సం. వి. అ. పుం: చూ, షడ్గ్రంథ*.

సామసంహిత, అం. ఇది పూర్వార్చిక ఉత్తరార్చిక అని రెండు ప్రధాన భాగములు. (పూర్వార్చిక 5 అధ్యాయములు 59 ఖండములు అనఁగా మొదటి 4 అధ్యాయము లొక్కొకటి పండ్రెండేసి ఖండములు. 5 అధ్యాయములు 11 ఖండములు; ఉత్తరార్చిక 21 అధ్యాయములు 120 ఖండములు. ఇందధ్యాయముల ఖండములలెక్క నియతముగా లేదు: పూర్వార్చిక-ప్రకృతితంత్రములు:— ఆగ్నేయము-బహుసామి—ఏకసామి-బృహతి-త్రిష్టుపు-అనుష్టుపు-ఇంద్రపుచ్ఛము—పవమానము-అరుణము-శుక్రియము-మహానామ్ని అనునవి. ఇవియే ప్రకృతి సామములు; ఉత్తరార్చిక:— ఊహతంత్రములు, రహస్య తంత్రములు, దశరాత్రము, సంవత్సరము, ఐకాహము,అహీనము,సత్రము, ప్రాయశ్చిత్తము, క్షుద్రము అనునవి. ఇవియే విషయ భేదమునుబట్టి యూహసామములు రహస్య సామములని ద్వివిధము ఇత్యాది).

సామాజికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. సభయందుండువాఁడు.

సామాను, వా. వి: చూ, సామగ్రి 2.

సామాన్య, అం. 1. సర్వసాధారణ నాయిక: చూ, నాయికలు: చూ, స్వీయ; 2. సామాన్యవేశ్య.

సామాన్యనిరుక్తి, అం: చూ, పంచోత్తర వాదము.

సామాన్యము, సం. వి అ. న. 1. పోలిక, సాధారణ: చూ, సామ్యము. 1; విణ. 2. సాధారణము. (తె.)-ప్రాయికము. అం: చూ, అలంకారము. 3. (“సామ్యముకంటె విశేషము లేకుండుట. ఉదా.—తమ్మికొలంకులఁ దూకొన్న చెలుల మోములు తెలియఁబడవు”)

సామాన్య వాక్యము, అం. (సమాపక క్రియలతోఁ గూడినది): చూ, వాక్యములు

సామాన్యుఁడు, సం. విణ. (తె.)-కొంచెకాఁడు, చిల్లరకాఁడు, సందడికాఁడు.

సామి, వై. వి.=స్వామి. 1. కుమారస్వామి: చూ, స్కందుఁడు; 2. భర్త: ఇంటాతఁడు-ఇంటియాతఁడు, ఒడయఁడు-ఒడయుఁడు, చెలువుఁడు, పెనిమిటి-పెన్మిటి. మగఁడు—మొగఁడు-మొగుఁడు, మనువు, ఱేఁడు. (సం.)-కాంతుఁడు, గోపుఁడు,జామాత,ధవుఁడు, పతి, పరిణేత, ప్రాణనాథుఁడు, ప్రాణేశుఁడు, ప్రియుఁడు, ప్రేయసుఁడు, భర్త, వప్త, వరయితా, వరుఁడు, వల్లభుఁడు. తద్వి.— ౧. ఉపపతికి—మాఱుమగఁడు: చూ, విటుఁడు; ౨. మాఱుమనువు మగఁడు:-(సం.)-అగ్రేదిధిషువు, దిధిషువు; ౩ బిడ్డలుగన్న మాఱుమనువు దాని మొదటి బ్రాహ్మణభర్త: అగ్రేదిధిషువు; ౪: చూ, మారిషుడు. 1; 3=స్వామి. ప్రభువు: చూ, స్వామి. 1; 4: చూ, రాజ్యాంగములు (స్వామి).

సామిత, వై. వి.=సమతా. రూ—సామెత. 1. పురాణోక్తి: 2. దర్శనోక్తి: 3 లోకోక్తి: చూ, శబ్దము. 2.

సామితల్లి, ద్వ. వి: చూ, పార్వతి. ఆం. భా. ప్ర. 41.

సామిప్యము, సం.వి.అ.న రూ-సామీప్యము:చూ,సాన్నిధ్యము.

సామిమల, వై.వి. కుమారస్వామికొండ:చూ, హిమాలయము (పర్వతము).

సామిసామేనుచేకొన్నచాన, ద్వ. వి: చూ, సామితల్లి.

సామీప్యము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, సాన్నిధ్యము; అం. 2; చూ, ముక్తిచతుష్టయము.

సామీరి, సం.వి.ఇ.పుం. 1. ఆంజనేయుఁడు: చూ, వానరము; 2. భీముఁడు: చూ, వృకోదరుఁడు.

సాము, వై. వి. 1. = సమాంశము: చూ, సగము; 2 = శ్రమ. పరిశ్రమము, వ్యాయామము: చూ, శ్రమము. 3.

సాముకంటిచుక్క, ద్వ వి పూర్వఫల్గుని. 1-౧౧. పుబ్బ: చూ, రిక్క.

సాముద్రము, సం. వి. అ న. 1. భాగ్యసూచక దేహలక్షణము; విణ. 2. సముద్రమునఁబుట్టినవి. (ఉప్పు): చూ, లవణము. 1.

సాముద్రికము, సం. విణ భాగ్యసూచక దేహలక్షణమును తెలుపునది(శాస్త్రము)(చూ, లక్షణాంగములు: చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు): చూ, లక్షణము. 1: 2. సముద్రసంబంధమైనది.

సాముద్రికశాస్త్రము, అం: చూ, శాస్త్రములు.

సామెత, వై. వి.=సమతా: చూ, రూ—సామిత.

సామేనుగలితదాల్పు, ద్వ. వి: చూ, శివుఁడు.

సామ్ని, అం. సామవేదము: చూ, వేదము.

సామ్యము, సం. వి. అ. న. సమత్వము, పోలిక: చూ, సమానము. 2. తద్వి:— (అవ్య) ఇవార్థకము:-తోపాటు, పోలె, వలె, బలె. (సం.)— ఇవ.

సామ్రాజ్యము, సం. వి. అ. న. సమ్రాట్టుతనము.

సామ్రాణి, వై. వి. ఉత్తమాశ్వము. రూ—సాంబ్రాణి. జై. 7, అ. 146: చూ, హయము.

సామ్లపుష్పఫల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అవిగ్నము—అవిగ్నము, కరమర్దకము-కరమర్దము-కరామర్దము-కరమర్ది, కరవంది-కరవింద, కరాంబుకము, కరాంబుజము, కరామ్లకము, కృష్ణపాకఫలము, కృష్ణపాకము, కృష్ణము, క్షీరఫల, క్షీరబల, పాకకృష్ణము, వరాళకము, సుషేణము. (తె.)—ఓఁక-ఓఁకలివె, కరివె, కలివి-కలివె, పుల్లకలివె*. తద్వి:— కృష్ణఫలము. (తె.)— కలివెపండు.

సాయంకాలము, సం. వి. అ. పుం. 1. మునిమాపు: చూ, సందెజాము. తద్వి:-౧. సాయంసంధ్య. (తె.) మలుసంజ్జ-మలుసంజ్జ; అం. 2: చూ, కాలములు.

సాయంకాలసంధ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సంధ్యావందనము.

సాయంకాలసంధ్యావందనము, సం. వి. అ. పుం. —వై.—

సాయంతనము, సం. విణ, సాయంకాల సంబంధమైనది.

సాయంత్రము, అం: చూ, కాలములు.

సాయంసంధ్య, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మలుసంజ: చూ, సాయంకాలము.

సాయకము, సం. వి. అ. పుం. 1. అమ్ము: చూ, బాణము 1; 2. కత్తి: చూ, రిష్టి. 2.

సాయము, సం. వి. అ. పుం. 1. సాయంకాలము: చూ, సందెజాము; 2. అమ్ము: చూ, బాణము. 1; వై. వి. (1)=సహాయమ్. తోడు: చూ, వెంబడి.

సాయరు, వా. వి. బండ్లలోనగువానిమీఁదపన్ను: చూ, సుంకము. 1.

సాయించు, వా. అ. క్రి. హితవగు.

సాయిబు, వా. వి: చూ, రూ—సాహెబు.

సాయిల, దే. వి: చూ, రూ—సావలి

సాయిలాపాయిలా, వా. అవ్య. తేలికగా.

సాయుజ్యము, సం. వి. అ. న. 1. సహయోగము, దేవభూయము; అం. 2: చూ, ముక్తిచతుష్టయము.

సాయోత్సవము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వేగుజాము.

సారంగము, సం. వి. అ. పుం. రూ-శారంగము. 1. ఇఱ్ఱి: చూ, హరిణము; 2. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి; 3 తుమ్మెద: చూ, షట్పదము. తద్వి:— మానీఁగ: చూ, షట్పదము; 4. వానకోయిల: చూ, స్తోకము. 2; విణ. 5. చిత్రవర్ణము గలది: చూ, హరితము. 1 (వర్ణము. 6—౮—(౧): అం. 6: చూ స్త్రీరాగములు.

సారంగి, దే వి. 1. వాద్యము: చూ, వీణ; అం. 2: చూ, తతవాద్యములు.

సారఘము, సం. వి అ. న. 1. నేయివంటి వర్ణముగలతేనె, పౌత్తికము. తద్వి.— ౧. తేనెకు.—అప్యము, కీలాలము: కుసుమాసవము, క్షౌద్రము, చాత్రము, పుష్పరసోద్భూతము, మధువు, మాక్షికము, మాధవి. (తె.)—కురుజు, కురుజుతేనె, జున్ను, తేనియ, తేనె; (కురుజుతేనె. ఇది ప్రతదిశేషమని కొందఱు); (౧) మాక్షికధాతువునని.— అజము. ౨. భ్రమరములఁగూర్చిన తెల్లనితేనెకు. — భ్రామరము; ౩. తైలవర్ణముగలతేనెకు. — తారమాక్షికము: ౪. పుట్టలో పుట్టిన పసుపువచ్చనితేనెకు.—అశాలాకము, ఔద్దాలము, ఔద్దాలకము—ఔద్దాలికము, ఛాత్రికము. (తె.)-కోలజున్ను, తొఱతేనె, తొలతేనె, పుట్టతేనె; ౫. (తె.)— కొండతేనె, ౬. చెఱుకుతేనెకు.-ఐక్షరము, ఖరము; ౭. పూఁదేనెకు: చూ, సుమనోరజము; ౮. పెరుఁగులోకలిపిన తేనెకు.—మధుపర్కము; ౯. తేనెతెరకు: — చూ, మధుపటలము; 2. పూదేనె: చూ, సారఘము. 1—౭; అం. 3: చూ, మధువులు. (మధువు. 5.)

సారటు, వా. వి. గుఱ్ఱపుబండి: చూ, శకటము. 1.

సారణ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: రూ-సారణి-ప్రసారణి, కటంభర, కటుంబరము, చారుపర్ణి, చారుపుష్పి, ప్రతానిక, భద్రజల, భద్రపర్ణి, భద్రబల, రాజబల, సుప్రసార, సుప్రసారణి. (తె.)—గొంటెమగోరు, లంజెసవరము.*

సారణము, సం. వి. అ. పుం. 1. అతిసారరోగము: చూ, రోగము. 1; దే. వి. (1) ఒకరకముడేగ: చూ, శ్యేనము.

సారణుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఒకరక్కసుఁడు: చూ, రాక్షసుఁడు. 1. తద్వి.—చూ, సోఁకులఱేఁడు.

సారణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కాలువ: చూ, హ్రాదిని(నది); 2: చూ, సారణ*; 3=సారె షడ్జస్వరముఁ బలికెడితంతి: తంత్రి. (తె.)—తంతి, సారె. తద్వి.—అనుసారణి (చూ, వీణ: చూ, స్వరము. 2: చూ, సూత్రము. 1—౩౦

సారథి, సం. వి. ఇ. పుం: క్షత్త, చోదకుఁడు, దక్షిణస్థుఁడు, నియంత, యంత, ప్రాజిత, సూత, సవ్యేష్టుఁడు — (సవ్యేష్ఠుఁడు—సవ్యేష్ఠ—సవ్యేష్ఠుఁడు), సాది, సూతుఁడు. (తె.)—తేరుపూన్పరి. తద్వి —౧. శ్రీకృష్ణుని సారథికి. దారకుఁడు; ౨. ఇంద్రునిసారథికి:— మాకలి, మాతలి, వరుణాత్మజుఁడు, సుజనుఁడు; ౩. పల్లమువేయని గుఱ్ఱముమీఁద నెక్కువాఁడు: (తె)—బరిగిరౌతు.

సారము, సం. వి. అ. న. 1. నీరు: చూ. సలిలము; 2. ధనము: చూ, హిరణ్యము 3; 3. న్యాయము: చూ, సమీచీనము. 4 (యోగ్యము. 2.); పుం. 4. బలిమి: చూ, శక్తి. 1; 5. మజ్జ. (తె.)—చేగ — చేవ; 6. ఎముకలయందలి నేయి, మజ్జ, సారము. (తె)— మూలగ: చూ, స్నేహము. 2; 7. = చారు — చేరు — చేఱు. కాఁచిన చింతపండురసము: చూ, సూపము (యూషము); 8: చూ, వెలిచంద్ర*; విణ 9: చూ, శ్రైష్ఠ్యము; అం. 10: చూ, అలంకారము. 3 ("ఉత్తరోత్తరోత్కర్షము. ఉదా — తేనెయె తీపి. అంతకన్నసుధ. అంతకన్న కవివాక్యము.")

సారమేయము, సం. వి. అ. పుం. కుక్క: చూ, శునకము.

సారవము, సం. విణ. సరయూనది సంబంధ మయినది.

సారవా, వా. వి: చూ, రూ—సారువా. "సారవాపంట."

సారసనము, సం. వి. అ. న. 1. మూఁడుపేటలుగల ఆఁడుదాని

మొలనూలు: చూ, భూషణము. 2 (హావణిక. 2); 2. రూ-సారసనము. కవచము దొడిగినవాని నడికట్టు: చూ. వస్త్రము.
సారళ్యంసరళేకుర్యాత్, సశేశాఠ్యంసమాచరేత్. న్యా. సరళస్వభావవుని వద్ద సారళ్యమును, శఠునివద్ద శాఠ్యమును జూపవలెను.
సారసము, సం. వి. అ. న. 1. తామర: చూ, సహస్రపత్రము; పుం. 2: అంబువిము, అంబుజన్మము, అంభోజము. అంభోరుహము, కలాంకురము; కురంకరము—కురంకురము, కుశేశయము, కోషచంచువు, గోనర్దము, పుష్కరము—పుష్కరాహ్వము, లక్షణము, శతపత్రము. (తె.)-ఉయ్యాలచేఱుఁబుఱఁగు, ఉయ్యాలపులుఁగు (ఉయ్యెలచేఱుపిట్ట, ఉయ్యెలవురుగు), పెగ్గురు—బెగ్గురు—బెగ్గురము, వలికి. తద్వి.—అఁడుబెగ్గురుకు.—గోనంది.
సారస్యము, సం. వి. అ. న. సరసత్వము,
సారస్వతము, సం. విణ. సరస్వతీసంబంధమయినది.
సారస్వతులు, అం: చూ, బ్రాహ్మణులు (౧. వీరిలో మొదటి తెగకు:—చూ, కపూరియే బ్రాహ్మణులు. ౨. వీరిలో రెండవ తెగకు;—చూ, ఆచార్యే అను బ్రాహ్మణులు. ౩. వీరిలో మూఁడవతెగకు:—చూ, ఆమగోత్రబ్రాహ్మణులు.
సారా, వై. వి. = సుర. కాఁచినకల్లు: చూ, రూ—సారాయి.
సారాంశము, వా. విణ. 1. నికరమైనది: ఖిలము. (తె.)—నికరము, నిగ్గు, సని; 2. ప్రధానాంశము.
సారాయి, వై. వి.=సుర: చూ, సుర. 2. సారాయిసోఁకు."
సారాయితిత్తి, వై. వి: తత్తెర.
సారాలంకారము, అం: చూ, సారము. 10.
సారి, దే. వి. 1. తడవ: చూ, వెండియు, వై. వి. 2. యుద్ధయాత్ర: చూ, సంచారము.
సారించు, సం. స. క్రి. 1: తెఱచు; 2: చూ, చాంపు. 3; 3. విసరు: చూ, సలించు; 4. సరినొత్తు: చూ, సరిదీయు.
సారిక, అం: చూ, దూతీచతుష్టయము.
సారిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కపిలశింశుప.*: చూ, శింశుప.
సారియ, వై. వి.=శారికా; గోరవంక: చూ, శారిక.
సారు, దే. వి. నాట్యగతిభేదము: చూ, నాటకము. 1—౬.
సారువ, దే. వి. 1. ఎక్కుటకును బరువెక్కించుటకును పొడుగుగా కట్టవలె వేయించెడి యిసుకలోనగువానిదిబ్బ. వసు. 2, ఆ.57; ఉ, హరి. 4. ఆ. 229; మేరు—మేరువు: 2. అడ్డకట్ట: చూ, సేతువు. 1; 3: చూ, పరంజా: వా. 4. శిఖరమందుండెడి మణి: మేరు—మేరువు; 5. హారమధ్యమందు వ్రేలెడుమణి: మేరు—మేరువు.
సారువా, దే. వి: రూ—సారవా, మొదటిపంట, తొలుకారు, ముక్కారు, ముక్కారుపంట. తద్వి:— చూ, రెండవపంట.
సారూప్యము, సం. వి. అ. న. 1. సమానరూపత్వము; అం. 2: చూ, ముక్తిచతుష్టయము.
సారె, దే. వి. 1. (బ) వీణమెట్లు: చూ. సారణి. 3; 2. కూఁతు నత్తవారింటికిఁబంపునపుడు పెట్టెడు సామగ్రిలోనగునవి; 3: కుమ్మరసారె; వై. వి. 4.=శారి పాచిక: చూ, వ్యవహారము. 4; 5.=శారి. సొగటాలకాయ: చూ, వ్యవహారము. 4; 6.=శారిక. రూ—సారియ గోరువంక. నై. 3, ఆ. 103: చూ, శారిక. 1; 7. తడవ: చూ, వెండియు; ద్ర. 8. చీటికిమాటికి పా. 3, ఆ. 37: చూ, శశ్వత్తు; 9. అప్పటి. అం, భా. తృ. 69: చూ, వెండియు; అం, 10: చూ, సారు.
సారెకు, దే. ద్ర. మాటిమాటికి. పా. 1, ఆ. 51; పా. 1, ఆ. 73: చూ, శశ్వత్తు.
సారెసత్తు, దే. వి. జంతిక, సంయానము: చూ, భక్ష్యము.
సారెసారెకు, దే. ద్ర: చూ, సారెకు. (ఆమ్రేడితమందు).
సార్గలము, అం: చూ. భావదూషితములు.
సార్చిర్మాలి, అం: చూ, శస్త్రములు.
సార్జంటు, వా. వి. భటులమీఁది యుద్యోగి.
సార్ద్రము, సం. విణ. తడిసినది: చూ, స్తిమితము.
సార్థకమగు, మి.అ. క్రి. అచ్చుపడు, తగియుండు, ఉచితమగు.
సార్థకము, సం.విణ 1.సఫలము, అమోఘు; 2: చూ, సిద్ధము.3.
సార్థము, సం. వి. అ. పుం. 1. జంతుసమూహము: చూ, సమూహము; 2 =సాతు.వర్తకజనసమూహము: చూ, సమూహము; 3.=సాతు. తెరువరులగుంపు: చూ, సమూహము; విణ. 4. అర్థముతోఁగూడినది.
సార్థవాహము, సం.వి.అ పుం. సత్యానృతము: చూ, వర్తకము.
సార్థవాహుఁడు, సం. వి అ. పుం. 1. వర్తకుఁడు: అవణికుఁడు, ఉదంతుఁడు, ఈ. క్రయవిక్రయికుఁడు, నిగముఁడు, నైగముఁడు, పణ్యాజీవుఁడు, వణిక్కు-వణిజుఁడు-వాణిజుఁడు, వర్తకుఁడు, వినీతుఁడు, విపణి, విష్టి. వైదేహకుఁడు, వ్యవహారి, వ్యాపారి. స్వాధ్యాయి. (తె.)- గవర-గౌర, పదారి, బెహరి-బేహరి-బేహారి, బేరి, సాహు, సాహుకారి-సాహుకారు, సెట్టి, సౌదాగరు; 2. ముఖ్యుఁడు: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు.2.
సార్లా, దే. విణ: చూ, సల్లయి.
సార్వభౌమము, సం. వి. అ. పుం. ఉత్తరపుదిక్కునందుండెడి యేనుఁగు: చూ, హస్తి.
సార్వభౌముఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. చక్రవర్తి, సమస్త భూమిని నేలురాజు, రాజరాజు: చూ, రాజు. 1; అం. 2: చూ, దిగ్గజములు.
సాల, వై. వి.=శాల: చూ, శాల. 1—2.
సాలంకలు, వా. వి. బ: చూ, ధాన్యము.
సాలంకృతకన్యాదానము, అం (కన్యాదానము) వరునకుకన్యనిచ్చి చేయువివాహము: చూ, దానములు.2.(వరశుల్కము లేనిది)
సాలంకృతలక్ష్మీప్రతిమ, అం ఒకానొకదానము: చూ,దానములు2
సాలంకృత సప్తాచలము, అం. —పై.—
సాలంకృత హేమవృషభము, అం. —పై.—
సాలగ్రామతీర్థ పరిగ్రహము, అం: చూ, సుజ్ఞానదాయకములు.
సాలగ్రామపూజ, అం: చూ, సుజ్ఞాన దాయకములు.
సాలగ్రామము, సం. వి. అ. పుం విష్ణుమూర్తి చిహ్నిత శిలా విశేషము: చూ, రత్నములు. ౫౮.

సాలపద్మము, అం: చూ, అసంయుత హస్తములు.

సాలపర్ణి, సం. వి. ఈ స్త్రీ: రూ-శాలపర్ణి, అంశుమతి, అతిగుహా, కందబహుళ, కామత, కాలపర్ణి, కుముద, గుహా, త్రిగుణ, త్రిపర్ణిక, ధృవ (ధ్రువ), పీతని, విదారి, విదారిగంధ, సౌమ్య, స్థిర (తె.)-ముయ్యాకుపొన్న, ముివ్వంచాకు*.

సాలభంజిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వస్త్రదంతకాష్ఠాదులచేత చేయఁబడినబొమ్మ రూ-శాలభంజిక, కురంటి, దారుగర్భ దారుపుత్రిక: చూ, హారిణి. 3

సాలము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, వృక్షము; 2: చూ, ప్రాకారము; 3. మద్ది*. అగ్నివల్లభము, కుశికము, కృష్ణవల్కలను: గంధవృక్షకము, చండశూకము, జఘునచ్ఛదనము, దధి, ధనంజయము, సస్యసంవరము. (తె.)-మద్ది. తద్వి:-౧. ఏఱుమద్దికి:- అంకపాళి, అంకపాలి-అంకపాళిక, అర్జునము. ఇందుకకుభ, ఇంద్రద్రుమము—ఇంద్రద్రువు, కకుభము, కరవీరకము, కలలజోద్భవము, కాంతేయము, కులాలము, కృష్ణసారథి, గాండీవి, ధన్వి, నదీసర్జము (నదీసర్జకము), ఫాల్గునము, వీరతరువు, వీరవృక్షము.(తె.)-ఏఱుమద్ది; ౨. నల్లమద్దికి:-అజకర్ణము, అశ్వకర్ణకము—అశ్వకర్ణము, ఈతిశమనము, కార్శ్యము—కార్ష్యము, కౌశికము, రథద్రుమము, సర్జము, సస్యసంవరము, సాలసారము. (తె.)— ఇనుమద్ది, ఏపి-ఏపె, నల్లమద్ది*.

సాలసారము, వా. వి: చూ, సాలము. 3—౩.

సాలామిశ్రి, దే. వి. ఒకరకము మందువస్తువు.

సాలావృకము, సం. వి. అ. పుం. రూ—శాలావృకము. 1. కుక్క: చూ, శునకము; 2. కోఁతి: చూ, వానరము; 3. తోఁడేలు: చూ, వృకము; 4. నక్క: చూ, సృగాలము.

సాలియ, వై. వి =గోలిక-జాలిక: రూ-సాలె: చూ, సాలెవాఁడు.

సాలీఁడు, ద్వ. వి. (సాలె+ఈఁడు) 1. —వై.— పంచ. నా. 1, ఆ. 166 (వైకృతమని పురుషోత్తమ కవీయము); 2: చూ, సాలెపురుగు. చంద్రా 3. ఆ.

సాలీయాన, వా. విణ. రూ-సాల్యానా. సంవత్సరపుది.

సాలు, వై. వి =శాలువు(రూ-సాలువ-సాలువు)(దేశ్యమనిశ.ర) 1. సూక్ష్మవస్త్రము: చూ, వస్త్రము; 2 రాంకవము, సాలువు: చూ, వస్త్రము; 3. జామారు. అం, భా. ద్వి. 152: చూ, వస్త్రము; వా. 4 ఏఁడాది, ఏఁడు. "హాలుసాలు": చూ, సంవత్సరము. 1,

సాలువ, వై. వి. = రూ-సాలువు: చూ, రూ-సాలు. 1—2—3.

సాలువము, వా. వి. (రూ-సాళువము-సాళ్వము): చూ, శ్యేనము.

సాలుపు, వై వి. = : చూ, రూ-సాలువ. (సూక్ష్మవస్త్రమునకు:-శశాం. 4, ఆ 119)

సాలె, వై. వి 1. సాలెవానికులము; 2: చూ, సాలెవాఁడు; అం 3: చూ, శిల్పులు.

సాలెగూఁడు, వా. వి. సాలెపట్టు, పాదట్టు, బూసి (సం.)—ఆశాబంధము, జాలపటము, జాలికపటము.

సాలెపట్టు, వై. వి. = జాలపట. —వై.—

సాలెపురుగు, వై. వి. బొడ్డునందలి నూలువిడిచి నేఁతనేసెడి యొకపురుగు: ఈఁగపులి, చెలగము, చెలఁది, చెలఁదిబల్లి, జాలికాఁడు, తాంగ్రపురుగు, నేఁతపురుగు, పాదాంగ్ర, పాదాగ్రపురుగు-పాదొట్టుపురువు, సన్నపిల్లి, సాలీఁడు, సాలెపురుగు, సేనబల్లి, సోనబల్లి. (సం.)—అష్టాపదము, ఊర్ణనాభము, ఊర్ణనాభి, ఊర్ణాయువు, ఊర్ణివహి, కింతనువు, కీశోరము, క్రిమి, జాలకృత్తు, తంతునాభము, తంతువాయము, దిగ్బంధము, దూషిక, మర్కటకము—మర్కటము, లత, లూత, లూషిక, శలకము.

సాలెవాఁడు, ద్వ. వి. రూ—సాలీఁడు, సాలియ-సాలె-నేఁతకాఁడు, నేఁతరి, మగ్గరి. (సం.)—శాలికుఁడు, కువిందుఁడు, కృవి, జాలికుఁడు, తంతువాయుఁడు. తద్వి:—౧. జాండ్ర, జేంద్ర, జేండ్రవాఁడు, దేంద్రవాఁడు, దేవాంగి; ౨ తొగట, తొగలవాఁడు; ౩. పటుసాలె-పట్టుసాలె-పట్టుసాలియ-పట్టుసాలె, పట్టుసాలెవాఁడు, పట్నూలవాఁడు; ౪. కయికోలవాఁడు-కైకోలవాఁడు-కైకలవాఁడు; ౫. కరిణబత్తుఁడు—కరిణిబత్తుఁడు-కరిణెబత్తుఁడు, కరిణవాఁడు—కరిణెవాఁడు, (బ), కరిణలు—కరిణెలు.

సాలెవానిపనిముట్లు, వా. వి: బ చూ, మగ్గము.

సాలోక్యము, సం. వి.అ. న. 1. సమానలోకత్వము; అం. 2: చూ, ముక్తిచతుష్టయము.

సాలోమ, సం వి.ఆ. స్త్రీ. పిన్నముల్లంగి*: చూ, హస్తికంద,

సాల్వడు, ద్వ. అ. క్రి. (సాలు+పడు) 1. విస్సారమగు. భార. ఆది. 2, ఆ. 89: చూ, తెట్టగిలఁబడు; 2. సాఁగు. భార. అర. 3, ఆ. 294: చూ, వ్రాలు, 3; ప్రే. 3. సాల్వబుచు. విక్ర. 6, ఆ. 80.

సాల్వము, అం. రూ —శాల్వము: చూ, దేశములు. ౩౩.

సావ, వై. వి. = శరావ. మూఁకుడు: చూ, హరివాణము (పాత్రము. 6—౪౬.)

సావనమానాబ్దము, అం. ముప్పది సూర్యోదయములుగల కాలము. ఇట్టి పంద్రెండుమాసములుగలది సావనమానాబ్దము, ఇదియు సర్వత్రవాడఁబడుచున్నది. ఇది 360 దినములు గలది: చూ, సంవత్సరములు.

సంవనము, సం. వి. అ. న. సిహ్లకము: చూ, రాజార్హము.

సావమర్శము, అం: చూ, విమర్శనము.

సావలి, దే. వి: రూ—సాయిల—సావలీఁడు, జాదిలి, డుబుడక్కవాఁడు. బుడుబుడుక్కవాఁడు-బుడుబుడుక్కలవాఁడు.

సావలీఁడు, దే. వి.—వై.—(స్వార్థమున ఈఁడు.)

సావాలు, వై. వి. = సమాంశము. రూ—సాబాలు: చూ, సగము.

సావాసము, వై. వి. = సహవాస. పొత్తు: చూ. వెంబడి.

సావాసి, వై. వి = సహవాని. (సావాసము+ఇ) సౌపిదల్లుఁడు. ఉ, హరి. 3, ఆ. 134: చూ, హెగ్గడి. 2.

సావి, దే. వి. 1. కాలము. కాశీ 7, ఆ. 40: చూ, సమయము. 1; అవ్య. 2: చూ, రూ—సవి. నై. 4, ఆ. 104; అం. 3: చూ, దృష్టిభేదములు.

సావిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, మంతరసాని.

సావిత్రము, సం. వి. అ.పుం. దినముయొక్క ఐదవభాగము: చూ, వాసరము (దినభాగములు).

సావిత్రి, సం. వి ఈ స్త్రీ. 1. పలుకుఁజెలి: చూ, సరస్వతి; 2. గౌరీమాలి: చూ, పార్వతి; 3. సత్యవంతునిభార్య: చూ, భార్య; అం. 4: చూ, దానములు; 5: చూ, వృత్తము. 1. ("రెండుమగణములు. 6 వ ఛందస్సు")

సావిత్రుఁడు, సం వి. అ. పుం. 1 ఒకవసువు; 2. ముక్కంటి: చూ, శివుఁడు.

సావీరి, అం: చూ, సౌవీరజభాషలు.

సావు, దే వి: రూ — చావు, ఈల్గుట, కడ, గిట్టింపు, గీటడఁగుట, చక్కడఁగుట, తుది, తెరుట, త్రుంగుట, త్రెళ్ళుట, పెద్దనిదుర — పెద్దనిద్దుర — పెన్నిదుర, పొలియిక, మడియుట, మిత్తి, వీడుకోలు — వీడ్కోలు, సమయుట. (సం) అంకశయ్య, అంతగమనము, అంతము, అంతశ(శ్శ) య్య, అచింతము, అత్యయము, అభావము, అభ్యాగమము, అవమర్దము, అవసానము, అశ్మంతము — అశ్వంతము అస్వంతము, కాలధర్మము, కాలము, చైత్రము, త్రుటణము, దిష్టాంతము, దృష్టాంతము, దేహయాత్ర, నాశము, నిధనము, నిమీలనము, నిర్యాణము, నిస్సరణము, విహతి, పంచత్వము పరిసరము, ప్రమీలనము, ప్రళయము, ప్రాయము, మరణము, మారకము, మృతము, మృతి, మృత్యువు, శూలము, సంస్థ, సంస్థానము, సంస్థితి, సమాప్తి హానువు, హరి, హింస. తద్వి.— ౧. అనాయాసమరణమునకు: అనాయాసమరణము, అపమృత్యువు, వేల. (తె.)— కాకిచావు; ౨. అనుమరణము; ౩. ఉపదూషితము; ౪ కామృతి, దుర్మరణము; ౫. తుదికాలము: అంతకాలము; ౬. మరణకాలము:-అంతకాలము. ౭. విణ ౯-౫ చచ్చినది:- అగువు.

సాశూకము, సం. వి. అ. న. కంబళి: చూ, రల్లకము. తద్వి— ౧ మేలైనకంబళికి:-(తె)-సకలాతు-సకళాతు; ౨ ఏనుఁగు మీఁదఁబఱచెడి యెఱ్ఱని కంబళికి —వర్ణచిత్రము ... తాది (తె.)— లేవ; ౩. తివాసీకి: శ్రీభాసి. (చూ, రల్లకము)

సానువులు, దే. వి. బ. ఆవాలు: చూ. సర్షపము.

సాస్న, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, గంగడోలు.

సాష్టాంగనమస్కారము, సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకనతి: చూ, హణిగలు.

సాహసకృత్యము, సం. వి అ న. చౌరమైనపని: చూ కార్శ్యము 2.

సాహసము, సం. వి. అ. న. 1. అభినివేశము, ఆవేశనము — ఆవేశము, ర, నివేశము, ప్రతిపత్తి ... ప్రవేశము, ప్రేంఖణము, సమావేశము (తె)— కడంక, చేతాకు, చౌరవ, తెంపి — తెంపు, తెగువ. తద్వి.— కర్కశము; అం. 2. దండము దండోపాయము: చూ. ఉపాయములు; 3: చూ, వ్యవహారపదములు.

సాహసించు, సం. అ. క్రి: (తె)— తెగఁబడు, తెగఁబాఱు, తెగించు, తెగు — త్రెగు — త్రెయ్యు.

సాహసికుఁడు, సం విణ: ఉష్టకుఁడు, పటువు, విదగ్ధుఁడు. (తె.)—ఉటంకి-ఉటంకు, చుఱుకరి, చౌరవకాఁడు, చొఱవరి, తెంపరి, తెగువరి. తద్వి.— ప్రవిష్ణుఁడు. (దిట్టఁడుశబ్దముకడనున్న పర్యాయపదములు కొన్ని యిచ్చటను వర్తించునని కొందఱు) (చూ, హంవీరుఁడు. 2)

సాహస్రము, సం. వి. అ. న. సహస్రములసమూహము: చూ, అధర్వణము.

సాహస్రుఁడు, సం. వి. అ. పుం. రూ— సాహస్రి. సహస్రబలమునకధికారి.

సాహాయ్యము, సం. వి. అ. న. సహాయత్వము. తోడ్పాటు: చూ, వెంబడి.

సాహిణము, దే. వి. గుఱ్ఱపుసాల. స్వా. 1. అ. 40: చూ, సదనము. 1.

సాహిణి, దే. వి. (సాహిణము + ఇ): గుఱ్ఱపువాఁడు. స్వా. 4, అ. 28: గుఱ్ఱాలగోవ, గులప, గులాము — గుల్లాము, మందడీఁడు. (సం) అశ్వపాలకుఁడు, కుమారుఁడు, మందురకుఁడు, వల్లభపాలకుఁడు. (చూ, సాది. 1.)

సాహితి, సం. వి. ఈ స్త్రీ: చూ, రూ— సాహిత్యము.

సాహిత్యము, సం. వి. అ. న. 1: అ, అర్థజ్ఞానము, సాహితి. (తె.)— కూడిక; 2. కూడిక: చూ, సంయోగము; 3: చూ, సుగుణములు.

సాహు, వా. వి. సాహుకారి–సాహుకారు, సెట్టి, వర్తకుఁడు. పాండు. 3, అ. 18: చూ, సార్థవాహుఁడు. 1.

సాహుకారి, — పై. —

సాహుకారు, — పై. —

సాహేబు, వా. వి. (రూ— సాయిబు— సాబు.) ప్రభువు చూ, స్వామి. 1.

సాహో, వా. అవ్య. కటికవారుచేసెడు హెచ్చరిక. అని 4, అ. 4.

సాళగము, సం. వి. అ న తిలతండులన్యాయమునమైన రాగమేళనము.

సాళగించు, వా. అ. క్రి. మిళితమగు: చూ, సక్తమగు. (సం. అనికొందఱు.)

సాళగింపు, వా. వి. మేళనము: చూ, సంయోగము. (సం అనియు.)

సాళువము, దే. వి: చూ, రూ— సాళ్వము. 1.

సాళ్వఁడు, దే. వి. సాళ్వమను డేగవలెపాటి వేఁటాడుటచే కుక్క కియ్యఁబడిన పేరు: చూ, సివఁగి. 2

సాళ్వము, దే. వి. 1 ఒకరకముడేగ: చూ, శ్యేనము; అం. 2: చూ, దేశములు.

సి

సింగఁడు, వై. వి = సింహః. 1: నరసింహము, నృసింహుఁడు, నృహరి. (తె.)-నరసింగఁడు, నరసింగము, మానిసిసింగము; 2. = సింహ. ఎలుకువాఁడు: చూ, వ్యాధుఁడు. 1; 3. = సింహః చూ, సింహము.

సింగనాదము, వా. వి. కంటినల్లగ్రుడ్డు: చూ, లోచనము. తద్వి:— కన్నునకు:— (సం.)— వి.

సికగన్నదాఁటులు, వా. వి: చూ, బాలక్రీడ.

సింగపుఁబీట, వై. వి.=సింహపీఠ: చూ, సింహాసనము.
సింగపుదండ, అం: చూ, దండలు.
సింగపుగొంగ, వా. వి: చూ, సెరబము. సాంబ. తి. 4.
సింగపురాసి, వై వి.=సింహరాశి: చూ, రాసులు.
సింగము, వై. వి.=సింహమ్. భార. విరా. 2, ఆ. 330: చూ, సింహము; 2. పదోత్తరఘటిత శ్రేష్ఠవాచకము. "రాచ సింగము"; అం. 3: చూ, దండలు.
సింగమునెక్కుదంట, ద్వ.వి: చూ, పార్వతి అం, పదా.సుర.౧౧.
సింగరవళి, వై. వి.=సింహారావమ్ ఆం, పదా. నర. 114: చూ, స్వరము. 2
సింగళము, వై. వి. = సింహళ. సింహళద్వీపము: చూ, శ్వేత ద్వీపము. 2 (లంక. 1.)
సింగాణి, వై. వి. = శార్ఙమ్-శృంగిణి. (రూ-సింగిణి-సింగిణీ) 1. శృంగధనువు: చూ, విన్నాణములు; 2 ధనువు: చూ, బాణము. 1—౩౭; 3. ఒకరకము కుక్కపేరు. సౌ, 1. ఆ. 92: చూ, సివఁగి. 2.
సింగారపుఁదోఁట.ఉద్యానవనము: చూ, హౌసుతోఁట(వనము 2.)
సింగారము, వై. వి.=శృంగార. 1. అలంకారము, కైసేత: చూ, హవణిక. 2 (భూషణము. 2); 2. అందము: చూ, సౌందర్యము; 3. మంజులము. ఆంధ్ర. సం. మా. 52: చూ, హృద్యము.
సింగారి, వై. వి.=శృంగారి శృంగారవతియగుఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.
సింగారించు, వై. స. క్రి. = శృంగార: అందగించు, అలవరించు-అల్వరించు, కయిసేయు—కైసేయు, కుస్తరించు, దిద్దు, పారాణించు, సవరించు, హవణించు. (సం.)-అలంకరించు, శృంగారించు. ("చూ, హవణించు".)
సింగి, వై. వి. = శృంగి 1. చెంచుది. (సం.)—శృంగి; 2.= సింహ. ఎలుకుది.(సం.)-శృంగి.(చెంచు: చూ, వ్యాధుఁడు.1.)
సింగిణి, వై. వి.=శార్ఙమ్: చూ: రూ—సింగాణి.
సింగిణీ. వై. వి.=శృంగిణి. —వై.—రాజ 2, ఆ. 134.
సింగితమనుతువల, వా. వి. ఒకవల: చూ: వల. 1.
సింగినాదము, వై. వి. 1.= శృంగనాద కొమ్మువాద్యము. పొడదుప్పికొమ్ముతోఁ జేయఁబడిన యోగులసుషిర వాద్య విశేషము (అనికొందఱు) కళా. 2, ఆ. 48: చూ, స్వరము. 2; వా. వి. 2. హేళనాదులయం దుపయోగించెడిది. "సింగి నాదము జీలకఱ్ఱ".
సింగిలీకకము, దే. వి. (వా. సింగిలీకము) పెద్దనల్లకోఁతి: చూ, హనుమంతుఁడు. (వానరము.) (సం. అనికొందఱు.)
సింగులు, వా. వి. బ బొందిలీలనియు, బాలాజీలనియు వాడఁబడెడి యొకజాతివారు.
సింగోట, దే. వి. ఒడ్డగ, దివిదారికొమ్ము, రెండిట్టికొమ్ములను ఇరుప్రక్కల మొనలుగా జతపరచి యేర్పఱచిన మల్లసాధనము: చూ, రూ-చింగోటి: చూ, బాణము. 1-౧౫-(౧.)
సింఘాణము, సం వి.అ న.=చీమిడి: చూ, రూ-శింఘాణము. 2.
సింఘేపొత్రేబ్రాహ్మణులు, న్యా. చూ, కపూరియె బ్రాహ్మణులు.
సిందుకము, సం. వి. అ. పుం: చూ, వావిలి*.
సిందురము, వై. వి. 1. = సిందూరమ్, చెందిరము, నాగసంభవము. నీలా. 2, ఆ, 22: చూ, వహ్నిశిఖము. 1; 2 = సిందువార: చూ, సువహ. (వావిలి.)* వసు. 3, ఆ. 149; 3. ఖరచ్ఛదము*: చూ, శాకోటము.
సిందువారకము, సం.వి.అ.పుం.సిందురము: చూ, సిందురము.2.
సిందువారము, సం. వి. అ. పుం. —వై.— చూ, వావిలి*. (దీనికి దోహదక్రియ ముఖానిలము.)
సిందూరపుష్పి, సం.వి. ఈ. స్త్రీ, బరిమెంక*: చూ, శాఘోట
సిందూరము, సం. వి. అ. న. 1. (రూ—సింధురము-సింధూరము) = చందురము-చెందిరము-సిందురము: చూ, వహ్నిశిఖము. 1; పుం. 2: చూ, సిందువారము*; వై. వి. 1. = సిందూరమ్. చెందిరము: చూ, వహ్నిశిఖము. 1.
సింధుకము,సం.వి అ.పుం.(రూ-సింధురము)ఏనుఁగు: చూ, హస్తి
సింధురము, సం. వి. అ పుం. —వై.—
సింధుదేశస్త్రీ, సం. వి ఈ. స్త్రీ: చూ, దేశస్త్రీలు: చూ, స్త్రీ.
సింధునందనుఁడు,సం.వి.అ.పుం చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.
సింధువు, సం. వి. ఉ. స్త్రీ. 1. సింధునది. చూ, నది; పుం. 2: చూ, సముద్రము: 3. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి; 4. పడమరగాఁ బాఱెడియేఱు: చూ, నది; అం.5సింధుదేశము: చూ, దేశములు౫౫
సింధువృషుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.
సింధుశయనుఁడు, —వై—
సింధుస్త్రీ, సం. వి. ఈ. స్త్రీ, సింధుదేశపుఆఁడుది: చూ, స్త్రీ.
సింధూరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ, పీరపుష్పి*.
సింబ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—శింబ.
సింబి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. —వై.—
సింహకేశి, సం.వి.ఇ.పుం.పూర్వజైనవిశేషము: చూ, బుద్ధుఁడు.
సింహగర్జనము, సం. వి. అ. పుం: చూ, సింహనాదము. 1.
సింహఘంటాన్యాయము, న్యా. సింహము మెడనుగంట యెవ్వరు కట్టలేరనురీతి.
సింహతలము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—సింహతలము.
సింహద్వారము, సం. వి. అ. న. తలవాకిలి, హజారము: చూ, సదనము. 1.
సింహనందనము, అం: చూ, జన్యతాళములు.
సింహనాదము, సం. వి. అ. పుం. 1. సింహగర్జనము. ఏనుఁగులు మొదలయినవి భయపడుటకై వీరులుచేసెడు ధ్వని: చూ, స్వరము. 2; అం. 2: చూ, జన్యతాళములు.
సింహపర్ణ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడ్డసరము*: చూ, సింహాస్యము.
సింహపీఠము, సం. వి. అ. న: చూ, సింహాసనము.
సింహపుచ్ఛి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. నక్కతోఁకపొన్న*: చూ, సృంగాలవిన్న; 2. క్రోష్టుపుచ్ఛిక*: చూ, సురపొన్న.
సింహము, సం. వి అ.పుం.=సింగము-సింగఁడు: అగౌకసము, అతుల్యవిక్రమము, కంఠీరవము, కరభీరము, కరిదారకము, కరిమాచలము, కలంకషము, కేశరి-కేసరి-కేశి, ఖివు, ఖేచరము, గజమాచలము, గజమోటనము, గజరిపువు, గజారి, గుహాశయము, గోవర్ధనము, జటిలము, ధవళమృగము, నగౌకసము, పంచముఖము, పంచాననము, పంచాస్యము,

పారీంద్రము, మృగరాజు. మృగరిపువు, మృగస్వామి, మృగేంద్రము—మృగేంద్రుఁడు, రోహితము, హరి, హరితము, హర్యక్షము. (తె. ప.)—అడవిరాజు, ఏనికతిండి, ఏనుఁగుఁగొంగ, గుబ్బలిపట్టిగుజ్జుము, జడలమెకము, తెలినోటిమెకము, తెలిమొగము మెకము. తెలివామెకము, తెలిమెకము, తెల్లడాలుమెకము, నెరసరి-నెఱసరి, పచ్చకన్నుల మెకము, బాకినోటిమెకము, బాకినోరుమెకము, బొబ్బమెకము, మెకములసామి, మెకములఱేఁడు, రెంటత్రాగుడుదిండి, వెడఁదనోటిమెకము, వెడఁదమోము మెకము, సింగఁడు—సింగము. తద్వి:—౧. తృణసింహమునకు:—కుటారువు; ౨. మృగవిశేషమునకు:—రాజీవము; ౩: చూ, మృగము. 1; 2 సింహరాశి: చూ, రాసులు; 3. (ఉత్తరపదమైనచో) శ్రేష్ఠము: చూ, శ్రైష్ఠ్యము; అం. 4: చూ, ఆసనములు.

సింహముఖము, అం: చూ, అసంయుతహస్తములు.

సింహముఖి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, సింహాస్యము*.

సింహరథ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, పార్వతి.

సింహరేఖ, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("ర-జ-గగములు. 8 వ ఛందస్సు.").

సింహలీలము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

సింహవిక్రమము, అం; చూ, ఉద్ధితకరణ బంధములు.

సింహవిక్రీము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

సింహవిక్రీడితము, అం; 1.—పై—; 2. చూ, కరణములు.

సింహవిక్రాంతము, సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము చూ, హయము.

సింహసంహననుఁడు, సం, విణ సర్వాంగసుందరుఁడు: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.

సింహళము, అం.=సింగళము. 1. రావణుని పట్టణము, లంక: చూ, దేశములు. ౨౩; 2: చూ, శ్వేతద్వీపము. 2.

సింహాకర్షితము, అం: చూ, కరణములు.

సింహాణము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-సింఘాణము. 1-2-3.

సింహారావము, సం. వి. అ. న.=సింగరవళి. సింహగర్జనము: చూ, స్వరము. 2.

సింహావలోకన్యాయము: న్యా. సింహము కొంతదూరముపోయి తిరిగిచూచుననురీతి.

సింహావలోకనము, అం. 1: చూ, శబ్దాలంకారములు; 2: చూ, యమకము. 3-౪.

సింహాసనము, సం. వి. అ. న. 1. సింహముఖ మేర్పఱచిన స్వర్ణమయమైన యున్నతపీఠము:సింహపీఠము.(తె)సింగపుఁబీఁట. తద్వి—౧: చూ,సింహాసనములు; ౨: చూ, ఆసనములు; ౩. పీఁటకు.—ఆసంది-ఆసంధి, ఆసనము, ఆస్తరణము, ఆస్తరము, ఉపాసనము, ఔశీరము, కూర్చ, ఖట్టిక, పట్టము, పీఠము (తె) గద్దియ-గద్దె, పీఁట; ౪:(తె)ముక్కాలిపీఁట-ముక్కాలిపీఁట (మొక్కాలిపీఁట-మొక్కాలిపీఁట.); ౫ భోజన పాత్రిముంచుబల్లకు.—(తె) ఎడ్డెన; ౬. కత్తెరకాళ్ల మడుపుబల్లకు.—(తె) కట్లబల్ల; ౭: (తె) పలక,బల్ల, మేజా; ౮: కనకాసనము.౯: (తె.) కురిచి-కుర్చీ; ౧౦: (తె) తుఱుము పీఁట; ౧౧. ఎద్దు వెన్నుపైవేయుపీఁట:—(తె.) తారపీఁట-తారాపీఁట; ౧౨: ధర్మాసనము; ౧౩. కాళ్లంచుకొనెడుపీఁటకు.-పాదపము. (తె.)మోరా; ౧౪.ఉత్కృష్టపీఠమునకు.- పీఠిక; ౧౫: (తె.) పెండ్లిపీఁట; ౧౬: ఓడ్యాణము; ౧౭: సభాపీఠము.(తె.) రచ్చబండ, రచ్చబల్ల. ౧౮: తరిమెనబల్ల:-ఒగ్గుబల్ల.

సింహాసనములు, అం: రాజ్య,భాష్య,మంత్రిసింహాసనములు(3.)

సింహాసనాంశ, అం. ఆయిదువర్గంబులు స్వవర్గంబువచ్చెనేని సింహాసనాంశయగు.

సింహాస్యము, సం. వి. అ. పుం: అటరుషము-అటరూషము, కంఠీరవి, భిషఙ్మాత, భిషజాత్మ, వాజిగంధక, వాజిదంతకము, వాశకము - వాసకము - వాశము-వాసము, వాసిక, వృషము, పృషవాస: వైద్యమాత, సింహపర్ణ, సింహముఖి, సింహవర్ణ, సింహి, సింహిక, సితపర్ణి. (కన్నడమున.—అడ్డసరదగిడ.) (తె.) అడ్డసరము. తద్వి.—౧. ఆంబష్ఠము. (తె.)—బరుసడ్డసరము*.

సింహి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1.—పై—*; 2 ములక*; చూ, హింగుళి: 3. రాహువుతల్లి: చూ, సవితి. 1.

సింహిక, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, సింహాస్యము.*

సింహుండము, సం. వి. అ. పుం.=చెముడు*: చూ, స్నుహి; 2. బొమ్మజెముడు * (ఇదె బ్రిహ్మచెముడు): చూ, స్నుహి,

సిక, వై. వి.=శిఖ. రూ-సిగ. కుంకటి-కూఁకటి, నెమిలిజుట్టు: నెమ్మిజుట్టు. చుంచు, (సం) చూడ, మయూరము, శిఖ; తద్వి.—౧. పిల్లజుట్టుకు.—కుంకటి-కూఁకటి, చిప్పకుంకటి-చిప్పకూఁకటి, చుంచు, జుంజురు, జూఁజురు సిక, జుట్టు, పిల్లజుట్టు, రూ-సిగ. (సం) అ. అవచూడము, కవరకి, కవరము, కాకపక్షము, కేశపాశి, చూడ, చూలిక, జూటము, పాశము, మౌళి, వంది, శిఖండకము. (చూ, వెండ్రుక); ౨. సికముడికి.-ముచ్చట, ముచ్చటముడి రూ-సిగ; ౩. వెండ్రుకల ముడికి.—చూ, వేనలి. 3 (చూ, ముడి 3); ౪. రాజుల ముడికి.—కొండియ-కొండె; ౫. జుట్టుముడికి.—రూ-సిగ, కొడి. జడముడి. (సం) జూటము, శిఖ; ౬. జుట్టుకు.-రూ-సిగ. (సం) అ, సిఖ; ౭, కొప్పునకు —వేనలి. ౧; ౮. కీలుముడికి.—చూ, వేనలి. ౪. ౯. జడకు.—చూ, వేనలి ౫; ౧౦:-కేశము లోనగువానికి:— చూ, వెండ్రుక. 1; ౧౧:-చూ, ముడి. 2; ౧౨, కొండెసిగకు.—సేసకొప్పు; ౧౩. శివునిజడముడికి.—(సం) జూటము; ౧౪: (తె) జూనపము, గిరజా-గిఱజా. (సం) కాకపక్షము.

సికత, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఇసుకనేల. (రూ-సికతావతము—సైకము-సైకతిలము): చూ, భూమి 1-౯౬; 2. శర్కర, శర్కరిలము, మొరపనేల: చూ, హారిప్రియ. 2. (భూమి. 1-౯౨); 4 ఒకరోగము: చూ, రోగము. 1-౧; 4: వాలుక. (తె.) ఇసక-ఇసుక, ఇసుము, ఇసులు, ఉసుక, కఱకుదుమ్ము. 5. పొడిచక్కెర: చూ, శర్కర.

సికతిలము, సం. విణ. ఇసుకగలది (నేల): చూ, రూ-సికత. 1.
సికతాకూపన్యాయము, న్యా. ఇసుకలోఁ దీసిననూయి యొడ్లు విఱిగి పడిపోవును. బలిష్ఠములైన యుక్తులులేని వాదమునకు దీనినిఁ బోల్తురు.
సికస్తు, వా విణ. శిథిలమయినది.
సికా, వై. వి =శిఖర. ముద్రి: అంకనము. అచ్చు. చప్పు, ముద్దరముద్దు, మొహరు. (సం.) ముద్రి. తద్వి-ఉంగరము మీఁదిసంజ్ఞాక్షరములకు -అచ్చు, చప్పు, ముద్దు, మొహరు (సం.) ముద్రి.
సికాయుంగరము, ద్వ.వి. మొహరుగల ఉంగరము: చూ, భూషణము. 2-౧౨-౨).
సికారు, వా. వి. రూ-షికారు: చూ, రూ-స్వారి.
సిక్తము, సం. విణ, తడిసినది: చూ, స్తిమితము. 2.
సిక్థకము, సం. వి. అ. న, రూ-సిక్థము, మదనము, మధూచ్ఛిష్టము. (తె.) మయినము-మైనము.
సిక్థము, 1.—పై.—; పుం. 2. మెతుకు; చూ, సొవమ (1).
సిక్థవస్త్రము, సం. వి. అ. న. మైనపుగుడ: చూ, వస్త్రము.
సిక్యము, సం వి అ.న ఏనుఁగుయొక్క స్తనాగ్రమండలిమదము. చూ, హామిక (చూ, హస్తి)
సిగ, వై. వి.=శిఖా. 1: చూ, సీకాయచెట్టు; 2. నెమ్మిజుట్టు:చూ, సిక. 1: 3. పిల్లజుట్టు: చూ, సిక. 1—౧. (జుట్టునకు సంబంధించిన వానికన్నిటికి: "(చూ,) సిక. 1; చూ, వెండ్రుక. 1; చూ, వేనలి.") 4. (సం.) కోటి; (తె.) కొఱుఁగురు-కొఱుఁదురు - కొణుదురు.
సిగదండ, వా, వి. శేఖరము, వతంసము: చూ, భూషణము. 2—౧౧—(౧)
సిగబంతి, ద్వ. వి —పై.—
సిగపట్లు, జా. ఒకరిజుట్టునొకరుపట్టుకొని పోరాడుట. "పలుకులు వాదురేపి సిగపట్లకు దగ్గఅచేసి." (కువలయాశ్వచరిత్రి.)
సిగపువ్వులజుట్టుట, జా. స్వేచ్ఛగానుండుట. "అభయంబనునది సిగపూవులుజుట్టె". (ధర్మజరాజసూయము.)
సిగము, వై. వి. = శివ. (దేశ్యమని శ. ర.) దేవతావేశము: చూ, రూ—సివము.
సిగర, వై. వి. = శిఖరిణి. రూ-సిగరి. చల్లపులుసు. పాండు. 4, ఆ. 184; చూ, స్తన్యము. (మజ్జిగ. ఌ.)
సిగరము, వై. వి.=శిఖరమ్. (రూ—సిగము.) పర్వతశిఖరము: చూ, శిఖరము. 1.
సిగరి, వై. వి. 1; చూ, భస్మము. తద్వి:-౧. భస్మమునకు:-(సం.)— రసాల; ౨. ఔపాసనాగ్ని మసికి.—మేదావి; ౩. కట్టెనిప్పుమీఁద నిగులునకు:— రొయి-రొయ్యి-రోఁత బూదిద; ౪. రక్షకు:—వేలిమిబొట్టు.
సిగరెట్టు, వా. వి. ఒకరకము పొగచుట్ట తద్వి:-౧. పొగచుట్ట; ౨. బీడి. (ఇందులరకములు చాలగలవు.)
సిగు, దే. వి: చూ, రూ—సిగ్గు
సిగ్గరి, దే. విణ. (సిగ్గు+అరి) 1. లజ్జగలవాఁడు: పుచ్చడీక, సిబ్బితికాఁడు. (సం.)— అపత్రపిష్ణువు, త్రపిష్ణుఁడు, లజ్జాళువు, వినీతుఁడు, హ్రీమంతుఁడు; 2. సిగ్గుగలది (ఆఁడుది) పుచ్చడీక, సిగ్గరికత్తియ-సిగ్గరికత్తె. సిబ్బితికత్తె: చూ, స్త్రీ.
సిగ్గరికత్తియ, —పై — వసు 4. ఆ. 23.
సిగ్గరికత్తె, —పై.—
సిగ్గఱు, దే. అ. క్రి. (సిగ్గు+అఱు) సిగ్గుచెడు.
సిగ్గిఁడి, దే. విణ. (సిగ్గు+ఇఁడి) 1. లజ్జచెడినవాఁడు: 2 లజ్జ చెడినది. తద్వి:—క్షపణము, నిర్లజ్జము.
సిగ్గు, దే. వి. రూ—సిగు, ఈల, కసరు-కసురు, నాన, పుచ్చటిక—పుచ్చడిక—పుచ్చడీక, పుచ్చడీకతనము, పుయిలోట, బిడియము-బిడెము, బొనుకు, లజ్జ, సిబ్బితి-సిబ్బెత.(సం.)-చోదనము, ఢ, త్రప, మందాక్షము, లజ్జ, వ్రీడ: వ్యళీకము, హ్రిణీయ, హ్రీ. తద్వి:౧. (సం.)— అపత్రప; ౨: చూ, సంకోచము. 2; 3: చూ, సిగ్గుపాటు.
సిగ్గుఁజెందు, ద్వ. అ. క్రి: చూ, సిగ్గుపడు.
సిగ్గుపడు, ద్వ. అ. క్రి: సిగ్గుఁజెందు, సిగ్గువోవు, లజ్జించు.
సిగ్గుపాటు, ద్వ. వి. సిగ్గుపడుట: చూ, సిగ్గు.
సిగ్గువిడుచుట, అం.1:చూ, దశావస్థలు; 2:చూ, మన్మథావస్థలు.
సిగ్గువోవు, దే. అ. క్రి: చూ, సిగ్గుపడు లక్ష్మి. 2, ఆ. 90.
సిచయము, సం.వి.అ.పుం.1:చూ,వస్త్రము;2.చింపి:చూ,వస్త్రము.
సిడము, దే. వి. 1. (రుక్మి 3, ఆ. 65; ఉ, హరి. 4, ఆ. 212); జెండా, టక్కియము-టక్కెము-టెక్కియము—టెక్కెము—టెక్యము, డాల్—డాలు, పడగ. (సం.)— కందళి—కదళి, కేతనము, కేతువు, చిహ్నము. చీనము, జయంతి, ధ్వజము, పతాక, లలామము, వైజయంతి, కూలము. తద్వి:-ఇంద్రుని టెక్కెమునకు:— జర్జరము-జర్ఝరము; 2. ధ్వజస్తంభము. 1. నిర్వ. 6, ఆ. 91: చూ, స్తంభము. 1.
సిడి, దే. వి. 1. అంకుశము: చూ, హేతి.4(బాణము.1-౨౧); 2. ఏతపుమ్రాను; 3. సిడులజాతరనాటిన స్తంభముమీఁది యడ్డమ్రాను. పాండు. 3, ఆ. 77. (ఇదిగంపసిడి. గాలపుసిడి అని ద్వివిధము) (బ): చూ, సిబ్బ.
సిడిముడి, వా. వి: చూ, రోషము.
సిడులు, దే. వి. బ. తోత్రము: చూ, రూ—సిబ్బ.
సిత, సం. వి. ఆ, స్త్రీ. 1. చక్కెర: చూ, శర్కర; 2. తెల్లగఱిక*: చూ, తృణము. 1.
సితపాటల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లకలిగొట్టు*: చూ, స్థాలి. 2.
సితచ్ఛత్ర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సదావ*.
సితపర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, సింహాస్యము*.
సితము, సం. వి. అ న. 1. తెల్లపులుము: పుండరీకము, శ్వేత్రము. (తె)—పాండరము-పాండురము. తద్వి:—౧. కాళ్ళుచేతులు పగిలిన కుష్ఠునకు:—పాదస్ఫోటము, విపాటిక, విపాదిక, వీటిక, సిహ్మలిక. (తె.)— పలుగుడు; ౨. మండలాకార కుష్ఠమునకు:— (తె.)—తామర-దామర—

దామెర, పదతామర (పొడతామర)-పొడదామర; ౩. ఎఱ్ఱపులుమునకు:—శ్విత్రము, శ్వేతము. (తె.)—ఎఱ్ఱపులుము; ౪. కుష్ఠభేదములు:—కాకణము, కాపాలము, కాశ్మీరజము, కోఠము, పిడుపు, వాతికము. (ఇవి అష్టాదశ కుష్ఠులలోఁ జేరును); ౫. కుష్ఠమునకు:— అరుణము, అవలక్షణము, ఉదుంబరము-ఔదుంబరము, కపాలము, కుతికము, కుష్ఠము, గదాఖ్యము, గదాహ్వము, మండలము, రామము, శ్విత్రము. (తె.)— ఉలుపు-ఉలుము, కుష్టు, తెన్ను, పులుము, పెద్దరోగము. ఇత్యాది: పుం. 2. తెలుపు: చూ, వర్ణము. 6 విణ. 3. తెల్లనిది: చూ, వర్ణము. 6; 4. కట్టఁబడినది: అవష్టబ్ధము, ఆనద్ధము, ఉద్గాహితము, ఉద్ధితము, ఉద్గ్రాహితము, కీలితము, నద్ధము, నిబద్ధము, నియమితము, పరిణద్ధము, బద్ధము. మూతము, మూర్ణము, యంత్రితము, సందానితము, సందితము, సంయతము; 5. ముగిసినది: అవసితము, సమాప్తము. తద్వి:— చూ, సమాప్తి. 1. వి. 6. పొడిచక్కెర: చూ, చక్కెర.

సితవాలుకము, సం. వి. అ. పుం. గురుగు*: చూ, హస్తిని.

సితవీర్య, సం. వి. అ. స్త్రీ. జీలుగు*: చూ, స్వర్ణపుష్పి.

సితశివము, సం. వి. అ. న. ఇందుప్పు. రూ—శీతశివము: చూ, సౌవర్చలము. (లవణము. 1—౨౦.)

సితాగురువు, సం. వి. ఉ. న. క్రథనకము: చూ, రాజార్హము.

సితాగ్రము, సం. వి. అ. న. 1. చెట్టుముల్లు: రూ-శితాగ్రము, కంటకము, ఐ, తరునఖము, దళసూచి, ద్రునఖము, ద్రుమరము, పత్రసూచి, రాంకిలము. (తె.)— ములు—ముల్లు, వసి. తద్వి:—౧. ముండ్లసమూహమునకు:— కాంటకము. (తె.)-ముండ్లగుంపు; ౨. (తె.)-ముండ్లదొంక; ౩. ముండ్లదుబ్బునకు:-(చూ, వెలుఁగు) కంటకాదిభారము. (తె.)— ఈఁదిక, ఊఁచ, ఎట్టుము, కంప-క్రంప, తొడుగఱ-తొడుగఱ్ఱు, తొడుగు-తొడ్గు-తొడువు, ముండ్లమండ, ముళ్లకంచె, ముండ్లదుబ్బు, సుడుము (చూ, ప్రాచీనము, 1); ౪. వరిముల్లుకు:-కింశారువు, శూకము. (తె.)— వరిముల్లు; ౫. నీవారాతిశూకమునకు:-కంటకము. (తె.)-ములు-ముల్లు, వసి: ౬. త్రాసుముల్లుకు:- చుంబకము. (తె.)- ములు-ముల్లు, మొల, వసి; ౭. ఏదుపందిముల్లుకు:— శలము, శలలము, శలవి. (తె.)-సెల, సొన; ౮. మునికోల చివరముల్లుకు:-(తె.)-సెల; ౯. (తె.)-నూఁగు, నూఁగుడు, సద, సొన; ౧౦. సూదిమొన.

సితాభము, సం. వి. అ. పుం. రూ—సితాభ్రము. కర్పూరము: చూ, సిరము. (1.)

సితాభ్రము, —పై.—

సితారు, వా. వి. రూ—చితారు: చూ, వీణ.

సితార్జకము, సం.వి.అ.పుం.తెల్లతొళసి*: చూ, హరిప్రియ.3-౧.

సితావరము, సం. వి. అ. పుం. ఒకరకముకూర, కుకూరము; చూ, శాకము. 1.

సితుఁడు, సం.వి.అ.పుం. 1: చూ, శుక్రుఁడు; విణ 2. తెల్లనివాఁడు: శ్వేతుఁడు. 2.

సితోసీరము, సం. వి. అ, పుం. వట్టివేరు*: చూ, సేవ్యము.

సిద్దకిన్నెర, వై. వి.=సిద్ధకిన్నర. తంత్రీవాద్యము: చూ, వీణ.

సిద్దాయము, వై. వి.=సిద్ధాయము. 1. వెచ్చపు సొమ్మునందు కూడఁబెట్టిన ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3; 2. కప్పము: చూ, సిస్తు. 1.

సిద్ది, వా. వి. మంచిబలముగల నీగ్రోజాతివాఁడు: రూ-సిద్దీ.

సిద్దియ, వా. వి. బుంగవలె తోలుతోకుట్టినది: రూ—సిద్దె తద్వి.—౧. పెద్దసిద్దెకు. (సం.)—కుతుకు; ౨. సరకుతోనున్న చేతిసిద్దెకు:—బొణిగ; ౩ సిద్దెలజోడుకు:- (సం.)—సాగరము.

సిద్దీ, వా. వి: చూ, రూ-సిద్ది.

సిద్దె, వా. వి: చూ, రూ—సిద్దియ.

సిద్ధకిన్నర, సం. వి. అ. స్త్రీ.=సిద్దకిన్నెర: చూ, సిద్దకిన్నెర.

సిద్ధజలము, సం.వి.అ.పుం. బియ్యపు కడుగు: చూ, ఘుక్తము1.

సిద్ధపఱచు, మి.అ.క్రి. ఆయిత్తముచేయు : చూ, సమకట్టు. 3.

సిద్ధభైరవతంత్రము, అం: చూ, తంత్రములు.

సిద్ధమగు, మి. అ. క్రి. సన్నాహమగు. (సం.)-సంభీభవించు. (తె.)—అగు-అవు-ఔ-అగుదెంచు, అమరు, ఆయితపడు-ఆయిత్తపడు, చేరు, జతనుపడు, దాఁటుకట్టు, నడుముకట్టుకొను, పొదిగొను, ముంపుగొను, రచ్చగొను, సంతనకట్టు.

సిద్ధమన్నం పరిత్యజ్య భిక్షామటతి దుర్మతి, న్యా. సిద్ధాన్నమును విడిచి యవివేకి భిక్షమెత్తును. "భోజనానికి పోక పెంకు పుచ్చుకొని పులుసుకు పోయింది" అని తెలుఁగు సామెత.

సిద్ధము, సం. వి. అ పుం. 1: చూ, యోగములు. విణ 2. ఆయిత్తమైనది: అలాయము, ప్రస్తుతము. (తె.)— అమారు, అలవడుట, అలవాటు, ఆయితము-ఆయిత్తము, తయారు; 3. ఈడేఱినది:— తటస్థము, నిర్వృత్తము, నిష్పన్నము, నిష్పాదితము, సార్థకము (తె.)—బాగు. తద్వి.— ౧. నిష్పాద్యము; ౨. ప్రభావ సిద్ధము; 4. ఎడతెగనిది: చూ, సతతము 2; 5. వండఁబడినది; అం. 6: చూ, ఆసనములు.

సిద్ధములు, అం: చూ, సాధ్యములు. (మాటలతోఁ బుట్టిన సున్నలు సిద్ధములు ఉదా.—కలఁగి, మేఁక, కొఁజా, తేఁటి, తోఁపు, సిద్ధఖండములు, అందము, ఇందు, కొండ, చుంచు, గొంతిమొదలగునవి సిద్ధపూర్ణములు): చూ, బిందువులు.

సిద్ధసింధు, సం. వి. ఉ. స్త్రీ. దేవగంగ: చూ, నది.

సిద్ధాంతము, సం. వి. అ. పుం. 1. స్థిరమైనపక్షము: ఉత్తరపక్షము, కృతాంతము, రాద్ధాంతము, సమయము, సమర్థనము, సమాధి; 2. నవవిధజ్యోతిష గ్రంథములు: చూ, తంత్రము.6

సిద్ధాంత లక్షణము. అం: చూ, పూర్వవాదములు.

సిద్ధాంతి, సం. వి. న్.పుం 1. నవవిధ జ్యోతిష గ్రంథములను తెలిసినవాఁడు: చూ, సాంవత్సరుఁడు: 2. తత్వశాస్త్రమును తెలిసినవాఁడు.

సిద్ధాంతీకరించు, సం. స. క్రి. సిద్ధాంతముచేయు.

సిద్ధాయము, సం.వి.అ.పుం.=సిద్దాయము. కప్పము: చూ సిస్తు1.

సిద్ధార్థము, సం. వి. అ. పుం. తెల్లావలు: చూ, సర్షపము.

సిద్ధార్థి, అం: చూ, సంవత్సరములు.

సిద్ధార్థుఁడు, సం వి.అ.పుం. శాక్యబుద్ధదేవుఁడు: చూ, సన్న్యాసి. ౧౪ (బుద్ధుఁడు)
సిద్ధాశ్రమము, అం: చూ, క్షేత్రములు.
సిద్ధాసనము, అం: చూ, ఆసనములు.
సిద్ధి సం. వి ఇ స్త్రీ 1 అంతవర్తము, ఉత్సవము, నిష్పత్తి, నిష్పాదనము, ప్రసాధనము (తె)-ఈడేఱుట, నెఱవేఱుట తద్వి.—౧. సంసిద్ధి: చూ, స్వభావము; ౨: చూ, సిద్ధము; 2 బుద్ధియను గంధద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము; అం. 3: చూ, యోగములు; 4: చూ, అంగపంచకము.
సిద్ధించు, సం అ. క్రి: తటస్థించు, నిష్పాదించు, ఫలించు. లాభించు (తె)—అగు-అవు-ఔ-అగుదెంచు, అచ్చుటు, అమరు, అలవడు, ఇలవొందు, ఈడేఱు, ఉరువడు, ఎక్కు, ఏరుపడు—ఏర్పడు, ఒడఁగూడు, ఒనగూడు, కడముట్టు, కొనసాగు, చెల్లు, చేపడు-చేకూరు చేకూడు, చేరూడు, చేతవుడు, చేపడు, చేరు, జతపడు, తలకూడు, తలపడు, తీరు-తీఱు, దాపరించు, దాపురపడు, దొరకు, దొరకొను, నివ్వటిల్లు-నివ్వటిల్లు, నెరయు-నెఱయు, నెఱవేఱు, నెఱిపడు, పట్టు, పన్ను, పొంతిపడు, పొందిపడు, పొసఁగు, ప్రాపడు, బెరయు, మూరిబోవు పను, సమకుఱు—సమకూఱు, సమకూడు, సమకొను (చూ, సంభవించు).
సిద్ధిత్రయము, అం: ప్రభావసిద్ధి, మంత్రసిద్ధి, ఉత్సాహసిద్ధి (3).
సిద్ధిపొందించు, మి. స. క్రి (తె)-ఈడేఱుచు, నెఱవేఱుచు-పూరగించు, సంఘటించు. (సం.)-పూరణించు, సమర్థించు, సాధించు.
సిద్ధియాలబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, నేపాళదేశపు బ్రాహ్మణులు.
సిద్ధుఁడు, సం.వి అ. పుం. 1; చూ, సిద్ధులు 2; 2. వ్యాసాది. తద్వి.—సిద్ధభేదములు:—శాలిహోత్రుఁడు.
సిద్ధులు, అం. 1. (అణిమాది సిద్ధులు. అష్టైశ్వర్యములు, ఐశ్వర్యమునఁ గలుగు భేదములు):—౧. అణిమ=సూక్ష్మముగఁ జేయునది; ౨. మహిమ=(మహిమము) గొప్పగఁ జేయునది; ౩. గరిమ=(గరిమము) గురువుగ నొనర్చునది; ౪. లఘిమ=(లఘిమము) చులకఁగఁ జేయునది; ౫. ప్రాప్తి=ఇష్టసిద్ధిఁ జేయునది; ౬. ప్రాకామ్యము=(పరీక్షి) నిర్విఘ్నముగ మనోరథ సంచారముఁ గాంచుట; ౭ ఈశత్వము=సర్వాతిశాయికగల్గుట; ౮. వశిత్వము=ఇంద్రియములు వశమగుట (ఇట్టి యష్టైశ్వసిద్ధులొంది దత్తాత్రేయ కార్తవీర్యులు ప్రసిద్ధినొందిరి); 2:-౧. అదృశ్యము=చూడఁ చుండఁ గానరాకుండుట; ౨. పరకాయ ప్రవేశము=ఒక శరీరము నుండి వేఱొక నిర్జీవ శరీరమున జీవునిఁ బ్రవేశింపఁజేయుట; ౩ ఆకాశగమనము=ఆకసమునఁ దిరుగుట; మఱియు. ౪ మజ్జనము, అనులేపనము, మాల్యము, వస్త్రము, ఆభరణము(5);3 (విశ్వావసుప్రభృతులు: చూ, దేవతాభేదము.
సిధ్మము, సం. వి. న్. న. రూ-సిధ్మ 1.=సిబ్బియము—సిబ్బెము: చూ, శోఫ. తద్వి.—ముఖసిధ్మమునకు. (తె)—మంగు-మంగుడు మాఁగు.
సిధ్మల, సం. వి. ఆ స్త్రీ 1. ఉప్పుఁజేఁప: చూ, మత్స్యము.1; విణ 2: చూ, సిధ్మము. 2.
సిధ్మలుఁడు, సం. విణ సిబ్బెముగలవాఁడు:—కిలాసి.
సిధ్యము, సం.వి.అ.న (రూ-సిద్ధము) పుష్యమి: చూ, రిక్క.1-౮.
సిధ్రకావనము, సం వి అ.న. దేవోద్యానము: చూ, వనము. 2.
సిధ్రకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. లింగపొట్ల*: చూ, పొట్ల. 1—౪. తద్వి.—౧. కొమ్ముపొట్లకు:—యవీయసి; ౨. పొట్లకు—వారము*
సినీవాలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చంద్రకళ కానవచ్చెడి యమావాస్య: చూ, సూర్యేందు సంగమము; 2: చూ, పార్వతి.
సిపాయి,వా వి.మానిసి,కాలిబటు,భటుఁడు. చూ,హంవీరుఁడు 2.
సిపారిసు, వా. వి. 1. యోగ్యతాపత్రిక; 2. యో. గ్యతావచనము.
సిప్రుఁడు, సం. వి అ. పుం. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.
సిబ్బంది, వా. వి. సైన్యము: చూ, సేన. 1.
సిబ్బి, దే. వి. 1. ఇత్తడి మట్టి లోనగువాని మూఁకుడు: చూ, పాత్రము 6 2: చూ, పల్లిక 3 తత్కె డసిబ్బి: చూ, స్యోనము,
సిబ్బితి, దే. వి. రూ—సిగ్గితి: చూ, సిగ్గు
సిబ్బితికత్తె, ద్వ. విణ. సిగ్గులఁడుది: చూ, స్త్రీ.
సిబ్బితికాఁడు, దే. విణ: చూ, హ్రీమంతుఁడు. కా. 4, ఆ. 66.
సిబ్బిపల్లిక, వా. వి. మూతివెడల్పుగల చిన్నగంప, చూ, సజ్జ
సిబ్బిమనిమెకము, వా. వి: చూ, హస్తి.
సిబ్బియము, వై. వి.=సిధ్మ. రూ—సిబ్బెము: చూ, శోఫ.
సిబ్బెము, —వై.—
సిభాండి, సం. వి. ఆ స్త్రీ.(మి) అగ్నిమేడి (తె.)-అగ్గిమేడి*.
సిర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: రూ—శిర, తంత్రి, త్రిపుటము. ధమని, నాడి. (తె)-నరము, నారి. తద్విశేషములు: —౧. (తె)— పొలచేర్లు; ౨. (తె)— బీరనరము-బీఱనరము; ౩. పెడతల నరమునకు:— మన్య. (తె)—మన్న-మన్ని; ౪.సన్నపునరమునకు:-స్నస,వస్నస,పహోరువు,స్నాయువు; 2. ఈనె, శిర: చూ, శాకము. 1—౧౦.
సిరంగఁడు, వై. వి.=శ్రీరంగ: చూ, శ్రీరంగఁడు.
సిరంగము, వై వి.=శ్రీరంగ: చూ, శ్రీరంగము.
సిరకా, వా. వి. పులిమెట్టు: చూ, శుక్తము. 1.
సిరదము, వా. వి: చూ, చీనము.
సిరము, సం వి. అ. పుం. 1. పిప్పలికట్టె: చూ, శొంఠి (పిప్పలి. 1); విణ. 2. చల్లనిది. విక్ర. 4, ఆ. 162: చూ, హిమము. 3: వై. వి. (1)=శిరస్సు తల. వసు. 3. ఆ. 149: చూ, శిరము. 1; (2) కపురము-కప్పురము-కర్పూరము, గంబుర-గంపురా—గంబురము—గంబురా—గఁబూర—గంబూరము చలియుసుక, నెల. (సం)-ఇందునామము, ఇందువు, ఓషధీశము, కపిశృంగము, కల్పకము, కర్పూరము. కారమిహిక. కుముదబాంధవము, గ్లౌ, ఘనరసము,ఘనసారము, చంద్రభస్మము, చంద్రసంజ్ఞము, చంద్రాహ్వము, నిశాపతి, ధూతికము—ధూతీరము, రసకర్పూరము, రేణుసారము, విధువు, వేధకము, సితాభము—సితాభ్రము, సోమము,

హిమవాలుక, హిమాహ్వయము. తద్వి:- ౧ నెలవత్తి,పచ్చ కప్పురము; ౨. హారతికప్పురము. (సం.)—అంబుజము.

సిరసు, వై. వి = శిరస్సు. రూ—సిరము; చూ, శిరము. 1.

సిరస్తాదారు, వా. వి. 1. తలయందు పూచీని పెట్టుకొని మోయు వాఁడు; 2 లెక్కలు పరీక్షించెడి యధికారి; 3. పూచీదారు.

సిరా, వా. వి కలముతో కాగితములోనగువాని పైవ్రాయు ద్రవపదార్థము, అంజనము: తద్వి:— ఊదాసిరా. (పలు రంగుల సిరాలుకలవు.)

సిరాజి. దే. వి 1. కలధౌతపత్త్రము. ఆం, భా. ద్వి. 155: చూ, వస్త్రము; 2. ప్రవాళము: చూ, రత్నములు; 3 ఒకానొక దేశము' రూ-సిరాజి: చూ, సీమ (1) (దేశములు); విశ. 4. శ్రేష్ఠమైనది: చూ, శ్రైష్ఠ్యము.

సిరాజీ, దే. వి. 1: చూ, రూ—సిరాజి. 3; విశ. 2: చూ, రూ-సిరాజి. 4; 3 సంపూర్ణమగు నాణెముకలది.

సిరాణము, దే. వి. ఆయుధవిశేషము. ఉ. హరి 4, ఆ. 212: చూ, బాణము. 1.

సిరి, వై. వి. 1.=శ్రీ: చూ, లక్ష్మి; 2.=శ్రీ: చూ, సంపత్తి. 1; 3. శోభ: చూ, వెలుతురు. 1; వా. 4 వీధిబడియందు ముందువచ్చినవారికి చెప్పెడుగురుతు. (రెండవవాని గురుతు చుక్క, మూఁడవవాని గుఱుతుదెబ్బ. మొ.)

సిరికమ్మి. వా. వి: చూ, లచ్చికమ్మి.

సిరిగంధము, వై. వి. 1. = శ్రీగంధ. చందనము. కళా. 6, ఆ 252: చూ, వాసన. 1; 2. శ్రీచందన వృక్షము*. వసు. 3, ఆ. 149 చూ, సుగంధము.

సిరిగట్టు, వై. వి. = శ్రీఘట్ట: చూ, శ్రీశైలము.

సిరిచూలి, ద్వ. వి. శ్రీపుత్త్రుఁడు: చూ, మన్మథుఁడు.

సిరిపిల్ల, —వై.— వేం. ఆం. 8.

సిరిమంతుఁడు, వై. విశ. = శ్రీమాన్, శ్రీమంతుఁడు, భాగ్యవంతుఁడు: చూ, సంపన్నుఁడు.

సిరిరామోఁకాలొడ్డనేల, లో. సంపదవచ్చునపుడడ్డినను రాక మానదు. "ఉదా:—సిరిరా మోఁకాలొడ్డనేల? మనపాలిటి పుణ్యస్వరూపంబు సన్నిహితంబయి నట్లితని ప్రాపుదొరకినది" (నీతిచంద్రిక—విగ్రహము.)

సిరివరుఁడు, వై. వి =శ్రీవర: చూ, విష్ణువు. 1.

సిరిసింగణావత్తి, ద్వ వి రూ-సిరిసింగణాలవత్తి: చూ, బాలక్రీడ. ఇందులఆటలలోని ద్రొక్కుడుబిళ్ళ ఆటనుగుఱించినకథ:—

ఇందుఁగలగళ్లు ౯-౧ వేదవేదాంగ వేదాంత పురాణేతిహాస చౌషష్టి కళాగురులైన సకలవిధమహోన్నతోత్తమవిద్యలును తొలి; ౨, తద్విద్యాసంపూర్ణ పరిశ్రమ ఫలభూత వినయ సౌశీల్యాది గుణగణము మలి; ౩. సద్గుణవిశేష సంజనితేష్టాపూర్తి, శాంతి, పౌష్టిక నామస్వపర సర్వమంగళ ప్రధాన సత్కర్మానుష్ఠానము మంగళము; ౪. తదనుష్ఠాన జనిత మహామాహాత్మ్యకారణ, సకలప్రాణిహృదయోద్ధత, సుఖానందు హేతుసత్ప్రాత్రత గుప్పచ్చి; ౫. తత్పావనపాత్రత్వా యాచిత, సంప్రాప్తధనధాన్యకారణ నాన్యాపుత్ర గృహారామ కేదార రాజాశ్రయాతి రూపక ప్రమాదహేతు సంసారము కిరుకు; ౬. తత్సంసార యాతనానుభవ సంభవా శాశ్వతతుచ్ఛ సుఖత్యాగనామక వైరాగ్యము చిన్నన్న; ౭. తద్విరక్తిజాత పరబ్రహ్మజ్ఞానము పెద్దన్న; ౮. తత్సుజ్ఞాన కృతభక్తి ధన్యమిళితద్వైత భావస్ఫుట నిశ్చలసమాధి కొండ; ౯. తదమనస్కసమాధి సంప్రాప్త నిస్సీమ ప్రదేశము సాయుజ్యనామకమైన కోరొంబాయి. జీవుఁడు తుచ్ఛనవద్వారములలో సంచరించి మొదటి ప్రకృతిలో సెట్లు నటించెనో అట్లే పంచాశ్రమ రూపములగు నీయుత్తమ నవద్వారముల సంచరించి ప్రకృతిమహామార ప్రణవ స్వరూపుఁడు గావలెనని భావధ్వని. రాశిపోకలలో సర్వదామనస్సు (బిళ్ల) సంధులలో చిక్కుకొనకూడదు. కల్పాంత పునస్సృష్టి వేళలో ఘన సంసారమగు కిరుకు, జన్మపరంపరా హేతు కర్మకాండమైన మంగళము వీనిరెంటి వాసనలలోను బడఁగూడదు. ఒంటికాలియాట, అతిపరిశ్రమ, నిరుపమాన నిశ్చలత్వ శ్రద్ధాహేతువేగదా? (వైకుంఠపాళీయం దెంతో విశేషార్థముగలదు. ఇత్యాది) దాగుడుమూతల ఆటయు ఇట్టిదే.

—♦ వర్తుల బాలఖేలనము. ♦—

౧. సత్త్వము. ఆటాడెడు పురుషుఁడు, స్థూలదేహధారియగు జీవుఁడు; ౨ రజస్సు. అతనిచేతిలోనిబిళ్ళమనస్సు; ౩ తమస్సు. అతఁడు మొదటనిల్చినచోటు. మాయామయప్రకృతి నామక నిస్సీమ విశాలప్రపంచము. ఈ మూఁడును ఖేలనసాధక ప్రధానవస్తుత్రయము సకలప్రధాన గుణత్రయ స్వరూపము.

—♦ స్త్రీపక్ష భావవిమర్శ. ♦—

౧. సకలగుణప్రవర్తన బీజమగు తల్లితొలి; ౨. తదభివృద్ధి కారకుఁడైన తండ్రిమలి; సర్వమంగళ మనుకొనంబడుపెండ్లి మంగళము; ౪. తత్ప్రతిక్షేమకారణ, సుఖానందప్రద బాల్యవ్రత మహోత్సవాదికము గుప్పచ్చి ౫. తదనంతర నిరంతరకష్ట సుఖ మిళిత సంసారముకిరుకు; ౬—౭. తత్సంసారసుఖ సుసాధనాభరణ, పరికర, ప్రసవ; సహాయ స్నుషాదానాదిప్రద సోదరద్వయము చిన్నన్న పెద్దన్నలు; ౮. తత్సోదర సహాయముచే సంసారభారము తేలికకాఁగా వార్ధకమందు సావకాశముగాఁజేయు,పతిభక్తి, పరిచర్యా, ఘనవ్రతానుష్ఠాన తీర్థయాత్రాది సత్కర్మానుష్ఠానముకొండ; ౯. తత్పాతివ్రత్య,పత్న్యాజ్ఞాచరితయాత్రాది ఫలరూపక స్వర్గలోకము కోరొంబాయి.(స్త్రీకి పురుషజన్మమెత్తనిదే మోక్షములేదనికొందరందురు. అట్టి స్వర్గస్థిత పుణ్యస్త్రీపురుషుఁడై పుట్టుటకు క్రిందికిదిగునప్పుడును

"బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్"ను బృహదారణ్య వాక్యముచే పూర్వకాలంబున బ్రహ్మచారిణులుగా నుండి పోవు స్త్రీలకు నీవిధిచెల్లెడిది.పశ్చిమదేశములం దిప్పుడునుగలదు.) కిందికి దిగునప్పుడు కష్టతరసంసారమగు కిరుకులోను, బంధకమగు మంగళములోను,సంధులలోను మగవానివలె మనస్సు (బిళ్ల) నకు వాసన తగులనీయఁగూడదని ముఖ్యభావధ్వని. (బాలక్రీడ-బాలికాక్రీడ అనుశబ్దములకుసంబంధించినయాటలన్నియు నొక్కొక్కకథనుఅనుసరించియేర్పడినవైయున్నవి. మచ్చునకు ఈ త్రొక్కుడుబిళ్ళనుగుఱించిన కథయొక్కటి మాత్రము వివరింపఁబడినది.)

సిరిసింగణాలవత్తి, ద్వ. వి.—పై.—

సిల, వా. వి. రూ-సెల నీరుపుట్టుతావు: చూ, సెల. 9.

సిలము, సం. వి అ. న: చూ, రూ-శిలము

సిలాజితు, వై. వి =శిలాజతువు: రూ-సిలాజిత్తు. (సం)అగజము, అర్థ్యము, అశ్మజము, కారుజము, గిరిజము, గైరేయము, శిలాజతువు, (ఇదియొక అంగడిమందుదినుసు).

సిలాజిత్తు, —పై.—

సిలుగు, దే. వి. 1. ఉపద్రవము. హరి. ఉ. 9, ఆ. 47: చూ, విపత్తు; 2. అశుభము. అం, భా. ప్ర. 99: చూ, హాని.2;

సిలువ, దే. వి. క్రీస్తునుబంధించి వధించిన కొఱ్ఱు

సిల్లము, సం. వి. అ. పుం=చిల్లి. చిల్లమద్దిః చూ, రాజార్హము. 1—౧ (సల్లకి.)

సివఁగి, దే. వి. రూ-చివఁగి-సివ్వఁగి-చివ్వంగి-చివ్వఁగి, మెకములతిండి. (సం) తరక్షువు. మృగాజీవము; 2. సివఁగివలె నుండుటచే కుక్కకియ్యఁబడినపేరు స్వా. 4, ఆ: (సం.) పూత్యండము. (తె.) కస్తురి-కస్తూరి; గబ్బి; చిటికాఁడు; చిటిలింగఁడు; చెంగలువ; జెట్టి; పులియఁడు; పోతురాజు; బూచిగాఁడు; బూతనాదుఁడు; మల్లెలగుది; రాహుత్తి; వెండిగుండు; వేఁటకుక్క; సాళ్వఁడు; సిఁగాణి-సింగిణి-సింగిణీ; (సం.) విస్వకద్రువు మొ. (చూ, శునకము.)

సివము, వై. వి =శివ:రూ-సిగము. (సం.) శివము. తద్వి — చూ, సంబరము.

సివముఎత్తు, వా. అ. క్రి. దేవతావేశమగు, రూ—సివమెత్తు: చూ, పూను 4.

సివమెత్తు, —పై —

సివసివా, వా. (అవ్య) నేనేమియెఱుఁగ ననుట.

సివా, బా. అవ్య. రూ-సివాయి. తప్ప, కాక. (సం) వినా.

సివారు, వా. వి. మవుంజె-మౌంజె గ్రామమునకు చేరియుండెడి చిన్నఊరు. (కరపసివారు పేపకాయలపాలెము.)

సివిలు, వా. విణ ఆస్తినిగుఱించినది.

సివ్వఁగి, దే. వి: చూ, రూ-సివఁగి.

సిసలు, వా. వి. తిరము: చూ, స్థిరము.

సిసువరకము, వై వి =శుశ్రూష: చూ, సేవ. 1. (1)

సిసువు, వై. వి =శిశు. బిడ్డ: చూ, శిశువు

సిసువుఁడు, వై. వి.=శిష్య: చూ, శిష్యుఁడు.

సిస్పృక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సృజింపనిచ్ఛ: చూ, వాంఛ.

సిస్పృక్షువు, సం.విణ.(ఉ)సృజింపనిచ్ఛగలవాఁడు:చూ.సిస్పృష్సువు.

సిసృప్స, సం. వి, ఆ. స్త్రీ. పోవనిచ్ఛ: చూ, వాంఛ.

సిసృప్సువు,సం.విణ.(ఉ.)పోవనిచ్ఛగలవాఁడు:(చూ,వాంఛితుఁడు)

సిస్తు, దే. విణ: అప్పన-అప్పనము, అరి, ఆదికోలు, ఒప్పన-ఒప్పనము, కప్పము, కూలి, కోరు, తీరువ, పంగము,పంజి, పగిడి-పగిది, పడుగు, పన్ను,పలచము, బడి, బెగద, బెడిగ-బేడిగ-బేడిక, వరి, సియద్దాము, హాసీలు. (సం.) అయము-ఆయము, అమిషము, కరము, పణము, బలి, భాగధేయము శిస్తు, షడ్భాగము, సిద్ధాయము తద్వి —౧. జమీందారు ప్రభుత్వమువారికి కట్టెడుపన్ను. (వా.) పేష్కసు; ౨. నేలయొడయుని ధాన్యభాగము — మేఁడికోరు, మేఁడిపాలు; ౩. సేద్యకాఁపు ధాన్యభాగము.— మేఁడికోరు, మేఁడిపాలు; ౪. రాజుల దర్శనపుకానుక.—చేకానుక, చేదర్శనము, దరిసెనము-దర్శనము (సం.) దర్శనము;౫. రహస్యముగానిచ్చు లంచము.- (సం.) అంతస్థ; ౬. కాలరి-కాఁగారి, దారిపన్ను ౭. నైవేద్యమునకు.—చూ, సమర్పణము; ౮: అనుపు, దాణము,సుంకము.(సం.)గుణము,శుల్కము; ౯:విరళము-విరాళము;౧౦.గ్రామసేవకులజీతములపైపన్ను.-లవాజమా; ౧౧. శవముపైపన్ను.— బూదిదపన్ను; ౧౨. సాయరు; ౧౩.కన్యాశుల్కము: చూ, శుల్కము; ౧౪. వరశుల్కము; (౧౫. వ్యవసాయపు నీటిపన్నులు ౪ విధములు:—(౧) హస్తప్రవర్తిమ=చేతిశ్రమచే నీరుపాఱించుకృషికి 1/5వ వంతుపన్ను: (౨) స్కంధప్రవర్తిమ=ఎడ్లసాయముచే నీరుపాఱించుకృషికి 1/4వ వంతుపన్ను; (౩) స్రోతయంత్రప్రవర్తిమ=వాయుయంత్రాదికముచే నీరు పాఱించుకృషికి 1/3వ వంతుపన్ను; (౪) వాతప్రవర్తిమ = "శ్లో. వాతప్రవృత్తిమనందిని పంధాయతన, తటాక, కేదారారామ షండవాపానాం, సస్యవపణ భాగోత్తరిక మన్యస్యేవా యధోవ కారం దద్యుః. (చాణక్య నర్థశాస్త్రము 3వ భాగము.) నదులు చెఱువులు వీట్లవలని క్రిందిపంటలు ౩ లేక ౪వ వంతుపన్ను; ౧౬. వ్యాపారపుపన్నులు:- (౧) శుల్కము=వ్యాపారసుంకము; (౨)వర్తని=మార్గసుంకము; (౩) గుల్మదేయము=సైనికసుంకము; (౪) భాగము=దిగుమతి వస్తుసుంకము. మొదలగునవి; ౧౭. పన్నులేనిది; ఉంబళి; 2. అందము: చూ. సౌందర్యము; వా. 3=శస్త. ప్రశస్తము: చూ, సంభావన. 3

సిహుల్లిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విపాదిక: చూ, సితము. 1.

సిహ్లకము, సం. వి. అ. న: చూ, సిల్లము.

సిహ్లకి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. —పై.—

సిహ్లభూమిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. —పై.—

సిహ్లము, సం. వి. అ. న. —పై.—

సిళ్ల, దే. వి. బ. (భార. అర. 6, ఆ. 175): రూ—సిడులు, అరెగోల, బరి, బరిగోల, ముద్దికెు, ములికోల, ములకాలకఱ్ఱ-ములుకోల-ముల్లుకోల,వరియ,సాటి (సం.)-తోత్రము, తోదనము, ప్రతోదము, ప్రాజనము. తద్వి.—౧. సెలగోల; ౨. కొరడా. (చూ, బాణము. 1—౪౨).

సీ

సీ. వై. వి =శ్రీ. సిరి. 1: చూ, సంపత్తి; 2. లచ్చి: చూ, హీర 2. (లక్ష్మి. 1.)

సీకాయ, వై.వి. =శిఖఫల (దే. అని శ. ర.): శిఖాఫలము.

సీకాయచెట్టు, వా. వి: చూ, సిగ. 1. ఆం, భా. ద్వి 70.

సీకారి, వై వి (య. 4, ఆ. 12) గాణ, గాణుఁడు, పాటకాఁడు, పాటరి, బయకాఁడు, లయకాఁడు. (సం.)– కుశీలవుఁడు, గాత, గైరికుఁడు, గంధర్వులు, గాయకుఁడు, వర్ణాటుఁడు, (చూ, సుగుణములు.)

సీకు, వా. వి. సిక్కు, జబ్బు, వ్యాధి, రోగము.

సీత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. శ్రీరామునిభార్య. శ్రీ మహాలక్ష్మి; మహీసుత, వైదేహి. (తె.)—మన్నుకానుపు: చూ, భార్య. 1–౬౦; 2. అనంత, భూమిజ, రూ–శీత. (తె.)—వరజా. చాలు, నాఁగటిచాలు: చూ, భూమి; 3. గంగ: చూ, ప్రవాహిని. 2 (నది); అం. 4: చూ, కన్యకలు.

సీతపుటుపలంకిచేటుకే, లో. ఒకకులముగాని, ఒకసంఘముగాని ఎవనిమూలమునైన పాడగుచుండుట చూచినపుడు వాడెదరు.

సీతభేది, దే. వి. ఆమవిరేచనము: చూ, రోగము 1.

సీతాకోకచిలుక, దే. వి. చిత్రవర్ణముగలిగి చేటలవలెనుండు పెద్ద రెక్కలుగల యొక పురుగు: చూ, సస్యసంహారి (పురుగు)

సీతాపతి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. సీతాదేవిమగఁడు: చూ, శ్రీరాముఁడు; 2: చూ, విష్ణువు. 1.

సీతాఫలము, సం.వి.అ పుం.1.సీతాఫలపుపండు;2.సీతాఫలపుచెట్టు.

సీతాభోగములు, సం. వి. అ. పుం. శాలిధాన్యము: చూ, ధాన్యము.

సీతి, వై. వి =శీతమ్. రూ–సీతు–సీతువు. 1: చూ, శైత్యము; 2. చలికాలము: చూ, శీతకము.

సీతు, వై. వి.=శీతమ్.—పై—

సీతువు, —పై.—

సీతోసీరము, సం. వి. అ. పుం. పట్టివేరు*: చూ, సేవ్యము.1.

సీత్కారము, సం. వి. అ. న. చలిలోనగువానివలని బాధచేఁ గలిగెడుధ్వని: చూ, స్వరము. 2.

సీత్కృతి, అం: చూ, రతిధ్వనులు.

సీత్యము, సం. విణ ఒకసారిదున్ననది (నేల), హల్య: చూ, హరిప్రియ 2 (భూమి 1–౯౮.)

సీదరపుఁబెద్ద, వై. వి. శేషఫణి. ఆం. భా. ప్ర. 147: చూ, సర్పము. (రూ-సీద్రంపుఁబెద్ద.)

సీదరము, దే వి. 1. రూ–సీద్రము, ఎద్దడి, నాదారు, నిప్పచ్చ-నిప్పచ్చరము, నెవ్వ, పఁజె. పంజెతనము, పేదర్కి–పేద ఱికి, పేదఱికము, ప్రాయిఁడి, బీదతనము, లిగాడు, లేమి—లేమిడి—లేవడి, (సం) అకిచనత, అకించనము (మము) అభాగ్యము, అర్పకము, ఋూ, దరిద్రము. దుర్గతి; వై. వి. 2. రూ — సీద్రము = శ్రీధర, విషధారి: చూ, సర్పము; 3 (వసు 1, ఆ. 97): రూ–సీద్రము- కుపసము (కుప్పసము)–కుబుసము–కూసము, పొర, పోరువ. (సం) అహిరూపధృతు, కంచుకము, కింశుకము, నిర్మోకము.

సీదరఁపుఁబెద్ద, వై. వి: చూ, రూ-సీదరపుఁబెద్ద.

సీదా, వా. విణ: చూ, పూరా. "బాకీసీదాకు."

సీద్రంఁపుబెద్ద, వై. వి: చూ, రూ—సీదరపుఁబెద్ద.

సీద్రము, దే. వి: చూ, రూ—సీదరము. 1–2–3.

సీధుపుష్పి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, ధాతకి: చూ, సుభిక్ష

సీధువు, సం. వి. ఉ పుం: చూ, రూ—శీధువు. 2.

సీనా, వా వి మెత్తనిపంచదార: చూ, శర్కర. 1.

సీను, వా. వి. నాటకాదులలో ముందువేయుతెర. (ఇది పలు రంగులతో వేయఁబడినబొమ్మలతో నొప్పుచుండును): చూ, వస్త్రము.

సీపి, వా వి. ముత్యపుఁజిప్ప: చూ, సంకు. 1.

సీమ, సం.వి.ఆ స్త్రీ. 1 ఎల్ల రూ–సీమము: అంతకము, అంతము అవసానము, అణి అణి, అవధి, అఘాటము, అఘాతము, ఆయత్తి, ఇర, ఋశము, కరి, కాదంబరము, కాష్ఠ, పరిచ్ఛేదము, ప్రమాణము, ప్రాంతికము, మర్యాద, మిర, వేల, వ్యవధి, సంధ్య. (తె.)—అంతకము, ఎల్ల, ఏపిరి, కరి, కొఁడిగట్టు, గడి, గురుసు, గుఱుతు, దరి, పొలిమేర—పొలిమెర—పొలిమేర, మందడి, మందల, మేర, రీతి, వఱపరుడు—వరుదు సరిహద్దు, హద్దు. తద్వి –౧. దేశసీమ, గ్రామసీమ, క్షేత్రసీమ, గృహసీమ అని సీమచతుర్విధము. అది అయిదు విధములైన చిహ్నములు గలది. (౧) ధ్వజిని (వృక్షములులోనగునవి చిహ్నములుగాగలది); (౨) మత్స్యిని (తటాకాదిజలస్థానము చిహ్నముగా గలది); (౩) నైధాని (తుషారాంగాది నిధానము చిహ్నముగాగలది); (౪) భయవర్జిత (అభిజ్ఞానముకొఱకు అర్థి ప్రత్యర్థులేర్పఱచిన చిహ్నము; (౫) రాజశాసనసీత (రాజు స్వేచ్ఛచే నిర్మించిన చిహ్నముగలది); వా. 2 దేశము; చూ, సీమ. (1) చూ, దేశములు); (చూ, సీమ 1 అని చూపఁబడినచోట్ల "దేశములు" అనుదానికి సంబంధించినవానికి "చూ, సీమ (1)"); 3 పెడదల: చూ, శిరము. 1; 4 పరిమడి: చూ భూమి. 1: దే వి. (1). దేశము: చూ; దేశములు. తద్వి –౧. పట్టణమునకు.— (సం) నిగమము, పత్తనము, పుటభేదనము, పురి, స్థానీయము; ౨. ఊరునకు.—పలియ—పాలియము. (సం) గ్రామము, నివసథము, నివృత్తు—నీవృత్తు, పల్లి, పరివసథము, ప్రతివసథము, సంవసథము; ౩. దేశమునకు-నేల. (సం) నివృత్తు—నీవృత్తు; ౪ చిన్నపట్టణమునకు.—పాళియము-పాళెము: ౫ పాళెగాని పట్టణమునకు.-(తె.)-పాళియము—పాళెము—పాళెముపట్టు; ౬. పాటలీపుత్రమునకు.—పట్టణము; ౭. చిన్నఊరునకు.—వలస; ౮. ఉపగ్రామముల గుంపునకు –పాయపట్టు. (సం.)–విషయము; ౯. కుబేరునిపట్టణమునకు.—(సం) వస్వోకసార ప్రభ; ౧౦. అమరావతీ పట్టణమునకు.—(సం) వస్వోకసార: ౧౧ సూర్యుని పట్టణమునకు.—వివస్వతి; ౧౨. కరవాక పట్టణమునకు.— రేవు (రేవాడు): ౧౩. రావణుని పట్టణమునకు: లంక; ౧౪ ఒకానొక పట్టణమునకు:-మువ్వ-మూవ;

౧౫. దక్షిణకాశీయను పుణ్యక్షేత్రమునకు:— రామేశ్వరము. (కోటిఫలి యనియు కొందఱు.) (చూ, క్షేత్రములు) ౧౬. వైడూర్యపుమణిపుట్టెడి దేశమునకు:— విడూరము — విదూరము; ౧౭. జమీనీభాగమునకు:— పరగణా; ౧౮ శూన్యగ్రామమునకు.-పాడు; ౧౯. పూరీపట్టణమునకు.- పూరి—పూరీ; ౨౦ నగరమునకు: — పేంట—పేఁట; ౨౧. కాంచీపట్టణమునకు.— పెదమాకోయిల; ౨౨ శరావతీ ప్రాంత్య దేశమునకు.—(సం) ప్రాచ్యము; ౨౩. యమపురమునకు. — (సం) ప్రేతపురము; ౨౪ మక్కా-పట్టణమునకు :— మక్కా; ౨౫ భారతవర్షపు నడిమి దేశమునకు :— (సం.) — మధ్యదేశము. మధ్యమము; ౨౬, చండాలవాటికకు:-మాలపల్లె, పెలివాడ; ౨౭ తురక దేశమునకు:- (సం.)- మ్లేచ్ఛదేశము. (అరబ్బి-అజ్మ్రె) ౨౮, బురదగల దేశమునకు:-(సం.)- పంకిలము; ౨౯. కొన్ని దేశములు:- (సం.)— పుళిందము; నిషధము, పహ్యాము, ఖరసాణము, విదేహము, వీరకము, సురాష్ట్రజము, సుహ్మ. ఇత్యాది (తెనుఁగున వాడఁబడు దేశములు):-(తె.)-వెలనాడు- వెల్నాడు; (తె.)— వేఁగి. (తె)— సిరాజి—సిరాజీ; (తె)— సూతివి; ౩౦. వంగదేశమునకు:- (సం.)- పుండ్రము; ౩౧, ఓతారుల దేశమునకు:-(సం.)- యవనము; ౩౨. రాజ్యమునందు కొంతభాగమునకు:— వంటియము-వంచెము, వణితము, తాలూకా, పరగణా; ౩౩ రాజునకులోఁబడిన దేశము: రాజ్యము; ౩౪. రాజుగలది (దేశము): (విణ) రాజకంతము; ౩౫. మంచి రాజులుగలది(దేశము :- (విణ) రాజస్వంతము; ౩౬ కాశీపట్టణము:- పెనుమసనము; ౩౭ వరుణుసిపట్టణము:- సుఖ (చూ, దేశములు); ౩౮. పరదేశమునకు:– అరబ్బి– అజ్మ్రె; ౩౯. అజమీరు దేశమునకు:– అజమారము, అజమీఢము; (2) ప్రదేశము: చూ, స్థానము.1; (3) ఇంగ్లండు రాజ్యము. పంచ, వా. 4, ఆ. 8: చూ, దేశములు.

సీమంతమండనము, సం. వి. అ. న: చూ. వహ్నిశిఖము. 1.

సీమంతము, సం. వి అ. పుం 1. పాపట: చూ, నేస. 3; 2. సీమంతోన్నయనము. (తె)— పువ్వులముడుపు-పూలముడుపు (చూ, కర్మములు)

సీమంతిని, సం వి. ఈ (స్త్రీ). ఆఁడుది చూ, స్త్రీ.

సీమంతోన్నయము, సం. వి, అ. పుం: చూ, సీమంతము 2.

సీమఆగిసె వా. వి. ఒకరకము అగిసె*: చూ, శుకనాసము. 1. (రూ—సీమయగిసె.)

సీమకరక, వా. వి. చిన్నరకముకరక*: చూ, హరీతకి.

సీమటపాకాయ, వా.వి.చిన్న రకముటపాకాయ:చూ, బాణసంచు.

సీమరేఁగుపండు, వా. వి: చూ, యాపిల్‌పండు.

సీమవంగ, వా.వి. టొమేటో*: చూ, వంగ. [వతి: చూ, స్త్రీ.

సీమాటి, వై. వి.=శ్రీమతి, భాగ్యశాలిమైన యాఁడుది, సౌభాగ్య

సీమానిర్ణయము, అం: చూ, వివాదములు.

సీమావివాదము, అం: చూ, వ్యవహారములు.

సీరపాణి, సం.వి.ఇ.పుం.బలరాముఁడు:చూ, హలాయుధుఁడు.

సీరము సం. వి. అ. పుం. 1. నాఁగలి: చూ, లాంగలము; అం. 2: చూ, ఆసనములు.

సీరాముఁడు, వై. వి =శ్రీరామ: చూ, శ్రీరాముఁడు.

సీరాముసేన, వై వి =శ్రీరామసేనా.అపరిమితము(రామదండు) చూ, హేరాళము, (మి. అనికొందఱు.)

సీరాసనము, అం; చూ, ఆసనములు.

సీరి, సం. వి. న్. పు : చూ, సీరపాణి.

సీల. వై వి శల్యా.(దేశమనిశ ర.)మేకు రూ-చీల: చూ, శూలము.

సీలమండ, దే. వి. రూ—చీలమండ, గుత్తి, గుది, బొదుసు. మండ. (సం.)-కూర్పరము, గుడ్ఫము-గుధ్ఫము,గుల్ఫము- గుల్భము, ఘుంటికము—ఘుటము, ఘుటిక, చరణగ్రంధి. తద్వి:-సీలమ దబుడిపికి.-)సం.)-ఘటి-ఘటిక.("చూపాంజ్ఞి")

సిలితము, వా. వి: చూ, సలితము. అం, భా. ద్వి. 228.

సీలు, వా. వి. 1. ముద్ర; 2. అచ్చుపోఁత; 3. తిరుగుట.

సీవనము, సం. వి. అ. న. 1; (బట్ట) కుట్టుట: చూ, స్యూతి. 1; వై. వి (1)= సేవన (బట్ట) కుట్టుట: చూ, స్యూతి. 1.

సీపిరి, దే. వి రూ-సీవ్రురు. 1 ఆలపట్టము: చూ, సూరెపాను; 2. వింజామరము: చూ, సురఁటి; 3. కల్లు: చూ, సుర. 2.

సీసకము, సం. వి. అ. న: 1. సీసము, సత్తు: చూ, లోహము. 1; 2. శ్రీలము: చూ. శూలము. 3; వై. వి. (1) = శీర్షక. (దేశ్యమని శ. ర.) కిరీటము: గొగ్గి, చపుతు-చౌతు, జాప, టోపి-తోపి.. తొప్పి, దెక్క, తలకట్టు, తలపాగ, తుపారము, పాగ-పాగా, బొమికము-బొమ్మికము-బొమిడికము-బొమిడీకము-బొమ్మిటికము-బొమ్మిడీకము. (సం.)- ఉత్తంసము, ఉపభృత్తు, ఉష్ణీషము, కిరీటము, కోటీరము, గోలకము— గోళకము, చోలండుకము—చోళోండుకము, తిరీటము, బంధురము, మకుటము—ముకుటము, మౌళి, శిరస్కము, శిరస్త్రము, శీర్షకము. (చూ, వస్త్రము. 1—౪౫) తద్విశేషములు:-౧. తలపాగకు:-(సం.)-ఉష్ణీషము, చోలండుకము- చోళోండుకము, పరివేష్టనము, వేష్టనము, వ్యామము.(తె.)- తలకట్టు, తలచుట్టు, తలపాగ, పరివట్టము, పాగ—పాగా; ౨. గుండుపాగకు:—గుండుపాగ, నెట్టియము—నెట్టెము; ౩. టోపికి:-చపుతు-చౌతు, జాప, టోపి, దెక్క, తుపారము, తొప్పి-తోపి, తలకట్టు, పాగ-పాగా. (సం)— ఉష్ణీషము, చోలండుకము-చోళోండుకము, వేష్టనము; (2) మల్లబంధవిశేషము, (సీసప, సమసము-సమసీసము). ఉ, హరి 3, ఆ. 64: చూ, సమసీసము. (ఇదె విన్నాణములలోని సమసీసమని కొందఱు.)

సీసము, సం. వి అ. న, 1. సత్తు: చూ, సీసకము. 1; అం. 2: చూ, లోహములు; అం 3: చూ, వృత్తము.1. "ఇంద్రగణములు 6 సూర్యగణములు. 2. వరుసనే మొత్తము 8 గణములు. 4. గణము లొకదళము. 2 దళములందుయతి. అనఁగా వేర్వేరు-3ల యొక్క 5-7ల యొక్క ప్రథమాక్షరములు మైత్రినందును. తుదను తేఁటగీతిగాని ఆటవెలఁదిగాని చేర్చవలెను. "శ్రీవిష్ణు, పాదాబ్జ, సేవకులెల్లరు సిద్ధులతోఁ గూడి చెలఁగుచుండ్రు"); దే. వి (1): చూ, సీసకము. (2); (2): చూ, వెట్టి; (3): చూ, రోషము. (బాలచందోదయము.)

సీసా, వా. వి: గాజుబుడ్డి, గాజుకాయ, సీసాకాయ.
సీసాకాయ, వా. వి. —పై —
సీసాముూత, వా. వి. బిరడా.

సు

సు, సం. ఉప. 1. మంచి. మిక్కిలి అనునర్థమును తెలుపునది (౧. సుఖము=ఇచట 'సు' అనునది ఖ శబ్దముతో సమసించి సౌఖ్యార్థము నిచ్చినది; ౨. సుగమము=సుఖముగ అను నర్థముగలది; ౩. సుగుణుఁడు=ఇచట గుణశబ్దతో సమసించి మేలైన యనునర్థము నిచ్చినది; ౪. సురభిము=ఇచటఁ దేలికయను నర్థముకలది; ౫. సులోచనసు=ఇచట మంచి యను నర్థముకలది ఇత్యాది.); అవ్య. 2: (చూ, బలవత్)
సుంకము, వై. వి.=శుల్కమ్. అప్పనము. 1. అమ్ముడు సరకులకుగాను దొరతనమువారికిచ్చెడుపన్ను (వృత్తియందు వికల్పముగ అంత్యవర్ణలోపము. ఉదా:=సుంకసరకు): చూ, సిస్తు. 1; 2. ప్రతిబంధము, అడ్డగింత: చూ, సంరోధము; 3. కన్యాశుల్కము. ఆం,పదా.నర.103: చూ, శుల్కము.2.
సుంకరి, వై. వి.=శుల్కహారి (ద్వ. అని శ ర.) అనుపరి, కేపరి, బిల్లుకలక్టరు, సుంకరీఁడు-సుంకీఁడు. (సం.)— ఆకరికుఁడు, శాలికుఁడు, శుల్కహారి. శౌల్కికుఁడు. తద్వి:— లంచగొండి

సుంకరిమెట్టు, వా. వి. ఘట్టము, పన్నువుచ్చుకొను చావడి: చూ, సదనము. 1.
సుంకరీఁడు, ద్వ. వి. (సుంకరి + ఈఁడు): చూ, సుంకరి.
సుంకీఁడు, ద్వ. వి. (సుంకము + ఈఁడు)—పై.—
సుంకు, దే. వి. 1. సస్యకుసుమము, జొన్నలోనగువాని కంకిమీఁదిపూఁత: చూ, సస్యము. 1;2.పెండ్లియందుపళ్లెరమునఁ బోసి వధూవరులమీఁద చెరుగు బియ్యము, రామా. 8 ఆ. 67: చూ, సేసఁబ్రాలు; వై. వి. 3. ప్రతిబంధము: చూ, సుంకము. 2.
సుంకేసలము, దే. వి. ఒకచెట్టు: చూ, వృక్షము.
సుంత, దే. విణ. ఇంచుక-ఇసుమంత: చూ, స్వల్పము.
సుందరకాండము, అం: చూ, కాండములు.
సుందరగాత్రుత్వము, అం: చూ, సుగుణములు.
సుందరము. వా. విణ. 1. రూపము: చూ, హృద్యము. 2; 2: చూ, సౌందర్యము.
సుందరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చక్కనియాఁడుది: చూ,స్త్రీ; 2. ఆఁడుది: చూ, స్త్రీ; అం. 3: చూ, కంఠక్రియలు; 4:చూ, గ్రీవాభేదములు; అం. 5:చూ, వృత్తము. 1.("భ-భ-రస-ప. 9 యతి, 14వ ఛందస్సు").
సుందరుఁడు, సం. విణ. చక్కనివాఁడు:చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.
సుందోపసుందన్యాయము, న్యా. సుందోపసుందులను రాక్షసులు తిలోత్తమయను నచ్చరకై తమలోదాము పోరాడుకొని యిరువురును మడిసిరి.
సుకందకము, సం వి. అ. పుం. 1.నీరుల్లి*:అమృతోద్భూతము, అమృతనిర్గమము, అరుణవలాండువు, అవటము, కృమిఘ్నము, గుడాకేశము, పలండువు-పలాండువు, ముఖదూషణము, మృదుద్భూతము, యవనష్టము. (తె.) ఉల్లి ఉల్లిగడ్డ ఎఱ్ఱగడ్డ, ఎఱ్ఱయుల్లి, నీరుల్లి. తద్వి.—౧.(తె) తెల్లనీరుల్లి; ౨ దుద్రుమము-దుర్రుమము, లతార్కము. (తె.) పచ్చనీరుల్లి; ౩. వెల్లుల్లి3:—లరిష్టము, అసిగ్లాదికము, ఉగ్రగంధము, కటుకందము, కలిగ్గాడువు,కృమిఘ్నము,కోలకందము,ఖపురము, గృంజనము, దీర్ఘదళము, మహాకందము, మహౌషధము, మ్లేచ్ఛకందము, రసోనకము, లశునము (లసునము), వీరసైన్యము. (తె.) ఉల్లి, తెల్లఉల్లి, తెల్లగడ్డ, వెల్లుల్లి*. ౪. (తె) అడవియుల్లి. ("ఉల్లిచేసినమేలు తల్లియైననుచేయదు" నీరుల్లిరసము కండ్లవ్యాధులు తగ్గించును, పొరలుకోయును. వెల్లుల్లి వేఁడినిచ్చును. శ్లేష్మము హరించును); 2. మట్టు కాఁకర*: చూ, సుషవి.
సుకత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒట్టియ: చూ, ధేనువు.
సుకబోగులు, అం: చూ, ధాన్యము.
సుకము, వై.వి =సుఖ రూ-సుగము. సౌఖ్యము: చూ, హ్లాదనము.
సుకర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. రూ-సూకర, అచండి, సాధువైన యావు:చూ, ధేనువు;విణ 2: చూ,సులభము.(వా.సుకరము.)
సుకర్మము, సం. విన్. న. 1. మంచిపని: చూ, వ్యాపారము. 1; అం. పుం. 2: చూ, యోగములు.
సుకలుఁడు, సం. విణ. దాతయుభోక్తయునైనవాఁడు.
సుకల్పము, సం. అవ్య. మంచికల్పము: వా.
సుకవాసి, వై. విణ.=సుఖవాసీ. కష్టపడక సుఖముగ నుండువాఁడు, భోగి: చూ, సుఖి. 2.
సుకవితాయద్యస్తిరాజ్యేనకిమ్, న్యా. మంచి కవిత్వమున్నచో రాజ్యమేల?
సుకాంతి, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("ఒక్కొక్క పాదమునకు ఒకజగణము ఒకగురువును గలదై నాలుగవ ఛందస్సునందుఁ బుట్టిన వృత్తము.")
సుకారి, దే. వి. ఎద్దులమీఁద సరకెత్తించుకొని యూరూరు తిరిగి వర్తకముచేసెడి యొకనీచజాతి
సుకాష్ఠ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకపల్లి ఖట్వె, కాష్ఠవల్లిక*.
సుకిని, వై. వి. 1.=సుఖిని. సుఖవతి: చూ,స్త్రీ; 2 =సుఖిని రూ-సుపని, సుకియ, సున్ని: చూ, భక్ష్యము.
సుకియ, వై. వి. = సుఖిని: చూ, సుకిని. 2.
సుకుని, —పై.—
సుకుమార, సం.వి.ఆ. స్త్రీ. సుయామ, అరఁటి*:చూ, రంభ2.
సుకుమారము, సం. వి. అ. పుం. 1. నలుపుగలసిన యెఱ్ఱచెఱకు*: కోకిలేక్షువు, పుండ్రము, పుండ్రేక్షువు: ఇక్షువిశేషములు —౧. పొట్టికణుపుల చెఱకునకు -ఖర్వకాండము, ఖర్వగ్రంధీక్షువు, ౨. క్రోష్టేక్షువు, తేజనకము: శ్వేతేక్షువు.(తె.) తెల్లచెఱకు;౩. అనిక్షువు,ఇక్షునాళిక, కృష్ణేక్షువు, కోకిలేక్షువు.

(తె.)—నల్లచెఱకు; ౪. బంగారుచెఱకునకు-(తె.)—బంగారము-బంగారు; ౫. తెలుపుకలసిన పచ్చ చెఱకునకు-కాంతారకము-కాంతారము-కాంతారి. (తె.) అడవిచెఱకు:౬. చెఱకునకు.—అసిపత్రము, ఇక్షువు, కర్కటకము —కర్కటము, కర్కరిక, కర్కశము, కాంతారము, కాదంబము, కోషకారము, ఖడపత్రము, ఘనమూలము, గుడతృణము గుడత్రిణము, గుడదారువు, గుణమూలము, పౌండ్రకము, మధుతృణము. రసాలకము, రసాలము, సుపత్రికము. (తెప) - ఇంచు, ఇంచుమ్రాను, కన్నులమండ, కన్నులమ్రాను, చెఱకు-చెఱుకు, తియ్యమాను-తియ్యమ్రాను, లు ట ముత్తెపుఁబంట; ౭. మఱికొన్నిరకముల చెఱకులు:—(౧) కేశకారము, కోశకారము-కోషకారము; (౨) కరంకశాలి;(౩) ఖండము; (౪) నేపాళము—నేపాళిక; (౫) పయోధరము: (౬) శతపర్వము; (౭) శాంతారము; (౮) గుడపాకయోగ్యమైన యిక్షువునకు.— (తె) వంటచెఱకు; (౯) వెదురువంటిచెఱకునకు —వంశజ; (౧౦) చెఱకుచివరకు:—(తె.) వాడెదవ; (౧౧): అంగారిక. (తె.) చెఱకుగడ. విణ. 2. మెత్తనిది: క్షణము, మృదువు, మృదులము, మ్రదిమము, సౌకుమార్యము. (తె) కవట, గోము, చిక్కఁదనము, చిక్కన, చిగురు-చివురు, జవర—జవరన: తలిమము, నయగారము, నయము, నవకము, నవురు-నౌరు, నూఁగు, పసి, పిదపిద-పిదపిదన, పూప, పోదు, మవ్వము, మిసిమి,మిహి, మెతక—మెతుక—మెత్త; మెత్తఁబాటు, మెత్తన, మెత్తనిది, మెదువు, మెలపు-మెల్పు. మొలక, లేఁత, సున్నితము. (చూ, సాంద్రము. ౩.)

సుకురుసిసులు, వై. వి. బ.=శుక్రశిష్యు. రాక్షసులు: చూ, రాక్షసుఁడు. 1.

సుకులు, వై. వి. బ: చూ, వేలుపు.

సుకృతము, సం. వి. అ న 1: ధర్మము. ధర్మువు,పుణ్యము, భగము, భాగ్యము, వృషము, శమ్, శ్రేయము—శ్రేయస్సు. (తె.) బాగెము, మేలు; 2. మంగళము: చూ, శుభము 1; విణ. 3. చక్కఁగాఁజేయఁబడినది; ప్రకృతము, సంస్కృతము; తద్వి.—(౧) చక్కఁబెట్టఁబడినది.—పరిష్కృతము; (౨) మేలయినది -ఉత్తమము, భాగ్యము, (చూ,హృద్యము).

సుకృతి, సం విణ. (న్. ఈ. న్). 1. నెఱవేఱిన పనికలవాఁడు: కృతకృత్యుఁడు,ధన్యుఁడు,పుణ్యవంతుఁడు,సభ్యుఁడు, (తె.) బంగరుకొండ, మంచివాఁడు; 2. భాగ్యవంతుఁడు:చూ, సంపన్నుఁడు; అం. 3: చూ, ఛందస్సులు.

సుకేతనము, అం. కేతువు: ఆశ్లేషాభవము, ఆహికము, ఉపప్లవము, కబంధుఁడు, కలాదుఁడు, కేతువు, శిఖి, శిఖిధ్వజము; (తె)—చెక్కెపుగాము, మిత్తిచూలు.

సుకేశుఁడు, సం వి అ. పుం మంచి తలవెండ్రుకలవాఁడు: కేశవుఁడు, కేశి, కేశికుఁడు (తె.)—పెన్నె (ఱు)లవాఁడు.

సుకేసరము, అం: చూ. వృత్తము. 1. ("న-జ-భ-జ-రగణములు. 11 యతి. 15వ ఛ దస్సు.")

సుకోలి, దే వి సురకోలి, సుబాణము: చూ, బాణము. 1-౪౫.

సుక్కురాచారిసిసువులు, వై. వి. బ =శుక్రశిష్యు: చూ, శూ—సుకురుసిసులు. వేం, అం. 22.

సుక్కురుఁడు, వై వి. =శుక్ర: చూ, శుక్రుఁడు:

సుఖ, సం వి ఆ. స్త్రీ. 1. వరుణునివట్టణము: చూ, సీమ. (1); అం 2: చూ, గాంధారగ్రామగత మూర్ఛనలు.

సుఖంహిదుఃఖాన్యను భూయశోభతే, న్యా దుఃఖముల ననుభవించినపిమ్మట కలిగిన, సుఖము శోభిల్లును.

సుఖదర్శనము, సం. వి అ. పుం: లక్ష్మీనారాయణ, విసమంగలము* (దీనిఆకులుపేరు వమనకారి. "ఇపికాక్" అనే ఇగ్లీషుమందునకు బదులుగా వాడెదరు. దీని ఆకులపొగ దోమలకు విషము ")

సుఖదుఃఖములు, అం: చూ, మంచిచెడ్డలు.

సుఖము, సం. వి. అ. న. 1.=సుకము—సుగము—సోము. సౌఖ్యము (సుఖము=సంతోషము): చూ, సంతోషము; 2. ఖ బు: చూ, స్వర్గము; విణ. 3. సౌఖ్యముగలది, శుభము. (తె.) —వసతి, ఉసులు, బాగు, బోగి.

సుఖవర్చకము, సం. వి.అ పుం సజ్జాకారము:చూ, లవణము.1.

సుఖవాసి, సం వి. న్ పుం. 1: తీవ్రగంధము. (తె.)—కారుబుడమ*: చూ, బుడమ. 1; విణ. 2.=సుకవాసి, భోగి: చూ, సుఖి 2.

సుఖి సం.వి న్ పుం.యతి: చూ, సన్న్యాసి: విణ. 2.సుఖముగలవాఁడు: భోగి, సుఖవాసి. (తె)—బోగి, సుకవాసి.

సుఖావతీశ్వరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకబుద్ధుఁడు: చూ, బుద్ధుఁడు.

సుఖించు, సం. అ. క్రి. సుఖపడు: భోగించు. (తె)-బలియు, సొగియించు. (చూ, సంతోషించు.)

సుఖిని, సం వి. ఈ. స్త్రీ. =సుకిని. సుఖవతి: చూ, స్త్రీ.

సుగందిపాల, వై. వి =సుగంధిపాల గోపవల్లి*: చూ, శారిబ

సుగంధము, సం. వి అ. పుం. 1: కంచుకి, కుష్ఠారి, గంధకము, గంధకము, గంభీరము, గ్రంథికము, చందనము, పటీరము, మలయజము, యామ్య, వాయసము. (తె.)— అగరుమ్రాను, సిరిగందము*; 1. అశోకము.*: చూ, హేమపుష్పము; 3. అటుప్పు: చూ, లవణము. 1; 4. (చూ, వాసన 1) గందము: అంగరాగము, ఆమోదము, ఉదయము, ఏకాంగము, కటువు, కషాయము, గందము, గంధ, గంధకము, గంధము, గంధరాజము, గంధసారము, గంధాఢ్యము, చందనము, తనము, పటీరము, పరాగము, పిష్టసౌరభము, బలము, భద్రశ్రీ, మాలయము, వర్ణకము, వాసన, శ్రీఖండము, సురభి (తె.)—కంపు, కసరు, గందము, గబ్బు, గవులు—గౌలు, పూఁత, మంచిగందము, వలపు, వేదు; 5. పరిమళము: చూ, వాసన. 1; 6 కంచెయీడ*: చూ, శర్కరాంకము; 7: చూ, మొగలి*; అం. 8: చూ, అర్చన.

సుగంధి, సం వి ఇ పుం. 1. నూఁగుదోస*: చూ, హరివాలుకము; వా. 2· చూ, సుగంధికము* (సుగంధి ఆవుసుగంధి—గేదెసుగంధి అని ద్వివిధము· ఆవు సుగంధి శరీరమందలి

పురుగునుచంపి మేహమును అణచి వేహకాంతిని యిచ్చును); విణ 3. ఇంపైనవాసనఁగలది; అం. 4: చూ, వృత్తము. 1. ("ర-జ-ర-జ-రగణములు 9 యతి. 15 వ ఛందస్సు")

సుగంధిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సర్పాక్షి*.

సుగంధికము, సం. వి అ. పుం తెల్లగగ్గెర*: అర్జకము, క్షుద్రతులసి, క్షుద్రపత్రము, క్షుద్రపర్ణము, గరఘ్నము, మాలకము, శ్వేతకుఠేరకము, సుగంధి. (తె.)— తెల్ల గగ్గెర. తద్వి:-౧ నల్లగగ్గెరకు:- కరాళము, కాలమానము, కాలమాలము, కుఠేరకము, కుఠేరజము, కృష్ణమల్లిక, కృష్ణమూలిక, కృష్ణార్జకము, గంధపుష్ప, పర్ణాస—పర్ణాసము, సురసము. (తె.)- నల్లగగ్గె ; 3. గగ్గెరకు:—ఆర్జవము, కటచ్ఛదము, కటిల్లకము, కఠింజరము-కరాళము, కుఠేరకము, కుఠేరజము, గంధబిల్వ, పర్ణాస—పర్ణాసము. • (తె.) —గగ్గెర*.

సుగంధిమూల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాపలి, గోపి, గంధ మూల*: చూ, శారిబ

సుగతుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

సుగము, వై. వి. =సుఖమ్: చూ, రూ—సుకము.

సుగుడి, దే విణ. (సం.)- సరసుఁడు. స్వా. 4, ఆ. 91; సారం. 2, ఆ. 117.

సుగుణములు, అం. వ్యాకరణజ్ఞానము, నిఘంటు ప్రావీణ్యము, ఛందోభేద వివేకము, అలంకార కౌశలము, రసభావ పరిజ్ఞానము, దేశాటనజ చాతుర్యము, సర్వభాషా పరిజ్ఞానము, కళాశాస్త్రజ్ఞానము, తూర్యత్రయ కౌశలము. హృద్యశారీర శాలిత్వము, లయతాళకళాజ్ఞానము, అనేకకాకువివేకము, ప్రతిభావిశేష శాలిత్వము, సుందరగాత్రత్వము, దైశికరాగ జ్ఞానము, రాజసభాజిష్ణుత్వము, రాగద్వేష రాహిత్యము, సాహిత్యము, ఉచితజ్ఞత, ధాతువిచక్షణత్వము, పరచిత్త పరిజ్ఞానము ప్రబంధప్రాగల్భ్యము,ఝటితిగీతనిర్మాతృత్వము, పదకవితారచనా వైదగ్ధ్యము, త్రిస్థానగమనప్రౌఢి, వివిధాలప్తి లాపనము, అవధానము, వీణాకౌశలము, మొదలగునవి. (ఇట్టిసుగుణములు కలిగియున్నవాఁడే గాయకోత్తముఁడు: చూ, సీకారి.)

సుగుణాఢ్యత్వము: అం చూ, నాయకస్వరూపము.

సుగ్గడితము, వై. విణ =సుఘటితము (దేశ్యముఅని శ. ర) గడితము. తఱచు నేఁతగలది (వస్త్రము.) వసు. ౕ, ఆ. 81: చూ, వస్త్రము.

సుగృహము, సం. వి. అ. పుం. కండరము—కారండవము, కామికము, గాంత్రసంప్లవము, చంచసూచి, ప్లవము, మహాపక్షము, సుపార్శ్వము. (తె.) — కన్నియలేడి-కన్నెలేడి-కన్నులేడు—కల్నెటుఁడు)

సుగ్రీవము, సం. వి. అ. పుం. 1. కృష్ణుని తేరిగుఱ్ఱములలో నొకటి: చూ, హయము; అం. 2: చూ, రథ్యములు.

సుగ్రీవాజ్ఞ, జా. దృఢమైనశాసనము అతిక్రమింపఁగూడని సెలవు "మీయాజ్ఞ సుగ్రీవాజ్ఞగాఁదోఁచుచున్నది". (ధర్మజ రాజసూయము)

సుగ్రీవుఁడు, సం. వి.అ.పుం.1.ఒకానొకకోతి, వాలితమ్ముఁడు, ప్రొద్దుఁగొడుకు: చూ, వానరము; విణ 2 మంచి మెడగలవాఁడు.

సుఘటితము, సం. వి. అ.న =సుగ్గడితము: చూ, సుగ్గడితము.

సుచకము, సం వి.అ పుం. మొఱిగెడికుక్క: చూ, శునకము.

సుచరిత్ర, సం వి. ఆ. స్త్రీ. పతివ్రత: చూ, స్త్రీ.

సుచేలకము, సం. వి. అ. పుం. 1. సన్నకోక, పలిపము: చూ, వస్త్రము; విణ. 2. మంచివస్త్రముకలది

సుజనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. ఇంద్రునిసారథి: చూ. సారథి; 2) మంచిమనుష్యుఁడు: చూ, సజ్జనుఁడు.

సుజాత, సం వి.ఆ స్త్రీ,మంచికులమునఁబుట్టినయాఁడుది:చూ,స్త్రీ.

సుజ్ఞానదాయకములు, అం.క్షమ, సత్సంగమము, సదాచారము, సత్యనిత్యత, హరికీర్తనము, ఆర్జవము, అహింస, తులసీ సేవనము, సాలగ్రామపూజ, సాలగ్రామ తీర్థపరిగ్రహము, స్వధర్మపరత, పురాణశ్రవణ పఠనకథనములు, స్నాన సంధ్యాజపహోమస్వాధ్యాయములు. గురువందనము. (౧౪)

సుడాలము, సం. వి. అ పుం అశ్వధారా విశేషము. సా. 2. ఆ. 101: చూ, హయము.

సుడి, దే. వి. తిడి (సం.)-ఆరణి, కులహండకము. తద్వి:-౧. ఎద్దులోనగువాని మెడపైతప్పుసుడికి:-పొరకసుడి; ౨ గాలి సుడికి:-సుడి.సుడిగాలి, సుర, సురగాలి.(సం.)-ఆవర్తము, ఆసంగిని, వాతమండలి, వాతాలి వాత్య (చూ, వాయువు); ౩. గుఱ్ఱపుసుడికి:—గుఱ్ఱపుసుడి. (సం.)- ఆవర్తము, కతమము, ధ్రువ, రోచమానము, శుక్తి. (చూ, హయము); తద్వి:—గుఱ్ఱముతొమ్మనందలి సుడికి:- (సం.)- శ్రీవృక్షకము: ౪. నీటిసుడికి:— నీటిసుడి, సుడి. (సం.)- అంభస్సంభ్రమము, అంభోభ్రమము,అవధి,ఆవర్తము కణలాభము, కలంకురము, కులహండకము, జలగుల్మము, జలరుండము-జలారుండము, ట, ఝల్లరి, పత్రఝంకారము, పురోటి, శదాలము, వాయుగుల్మము; ౫, ఋకారమునకు:- వట్రువ, వట్రువసుడి; ౬ భ్రూమధ్యావర్తమునకు:—సుడి. (సం.)— ఆవర్తము, ఊర్ణ; ౭ మెడపైసుడికి:— సుడి. (సం.)— ఆవర్తము, ఊర్ధ్వస్థితి,పుంఖషికము; ౮ నీటియందచ్చటచ్చట పడెడు గోతులవంటి పల్లమునకు:— వరకము; ౯. బాటల నడుమఁగల్గెడి గోతులభాగమునకు:—వరకము. (వా. బ) ఘాటీలు; ౧౦ రోమావర్తము. (సం.)— ఆవర్తము; ౧౧. శరీరమందలిసుడి. (సం)— ఆవర్తము. ఇత్యాది.

సుడిఁబడు, ద్వ. అ క్రి: చూ, రూ—సుడివడు. 1–2–3.

సుడికత్తి, వా. వి. చక్రము వేం, అం. 18: చూ, రిష్టి 2.

సుడిగట్టు, ద్వ.వి చక్రవాళపర్వతము.య 1,ఆ.6:చూ పర్వతము.

సుడిగాలి, దే. వి. వాత్య: చూ, సుడి.

సుడిగొట్టు, దే. వి. గాలి: చూ, వాయువు.

సుడిగొట్టుజాణ, ద్వ. వి. —పై. — వేం, అం. 13.

సుడిగొను, దే. స. క్రి చుట్టుకొను: చూ, వేష్టించు.

సుడిగోరు, ద్వ. వి. తంతిమీటు బంగారులోనగుగోరు,-కొడుపు, నఖము: చూ, శలాక.

సుడియ, దే. వి. 1, తములపాకులబరువునందు సగము; విణ. 2. తులువ: చూ, వ్యాధుఁడు. 2.

సుడియడిదము, దే వి. చక్రము. ఆం, ఖా. ప్ర. 52: చూ. సుడికత్తి.

సుడియు, దే. అ. క్రి. 1. చుట్టిచుట్టిపిడు. మాల్క. 6, ఆ. 218; 2. చుట్టుకొను. హరి. ఉ. 8, ఆ. 47: చూ, పెట్టివెట్టు.

సుడివడు, ద్వ. అ. క్రి. రూ-సుడివడు. 1 చుట్టుకొను స్వా 3, ఆ. 28: చూ, పెట్టివెట్టు; 2. కలంతపడు: చూ, సంక్షోభించు; 3. చలించు. రామా. 3, ఆ. 85: చూ, చలించు.

సుడివాలు, ద్వ. వి; చూ, సుడియడిదము. అచ్చ దాం, కాం. 62.

సుడివోవు, దే. అ. క్రి: చూ, వ్యర్థమగు.

సుడుము, దే. వి. 1. నూలుగొట్టెలగుంపు; 2. కంటకాది భారము: చూ, ప్రాచీనము. 1. (అనుబంధములో చూడుము) (చూ, సిత్గాగము. 3.)

సుత, సం వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కూతురు: చూ, సూన. 1; దే. అవ్య (1) ప్రభృత్యర్థకము, మొదలుకొని "ఆదిసుత, నాటి సుత"; వా. వి (2) చివర. "ఆకుసుత, కొమ్మసుత": చూ, సుద.

సుతనువు, సం వి. ఉ. స్త్రీ. 1. కోమలమైన దేహముగల ఆడుది: చూ, స్త్రీ; 2 ఆడుది: చూ, స్త్రీ.

సుతరాము, వా. అవ్య: బొత్తిగా: రూ-సుతలాము, తమాము "సుతరాము నామాటవినడు".

సుతలము, అం: చూ. అధోలోకములు

సుతలాము, వా. అవ్య: చూ, రూ—సుతరాము.

సుతశ్రేణి, సం. వి. ఈ స్త్రీ ఎలుకచెవి*: చూ, స్ఫోటశోఫ

సుతి, వై. వి. = శ్రుతి 1. కొలిమితిత్తి: చూ, భస్త్ర: 2. = శ్రుతి, షడ్జాదిస్వరారంభ కావయవమైన హ్రస్వమాత్రక శబ్ద విశేషము: చూ, శ్రుతి. 4. (చూ, స్వరము. 2); 3= శ్రుతి. కంఠస్వరాదులకు సహాయమగు తంత్రిలోనగువాని ధ్వని: చూ, శ్రుతి. చూ, స్వరము. 2 ; 4 = శ్రుతి ఒలిచి సుతి పోయుట కేర్పడినతోలు. (తె.)— బెరడు. (సం.)— శ్రుతి. (చూ, బెరడు.)

సుతికాడు, ద్వ. వి ఒత్తుకాడు, తిత్తికాడు. (సం.) శ్రుతికాడు.

సుతిమించు, వా. అ క్రి మితిమీఱు.

సుతుడు, సం. వి. అ. పుం 1. కొడుకు: చూ, సూనుడు. 1; 2. రాజు, హంసుడు; చూ. (రాజు. ౧); అం 3: చూ, అష్టైశ్వర్యములు

సుత్తియ, దే. వి. రూ-సుత్తె, తాడము: చూ, వృషదనము. 1. తద్వి:—౧. బంగారు నరకెడియులికి:- చీనము-చీనాము-సేనము; ౨. సవాణము-శ్రావణము. మొదలగునవి.

సుత్తె, దే. వి. —పై — రా, వి. 1, ఆ 9

సుత్య, సం వి. ఆ. స్త్రీ. 1. సోమలతనుకొట్టి పిడుచుట; 2: చూ, సోమపానము; 3. తానము: చూ, స్నానము. 1.

సుత్రాముడు, సం. వి. న్ పుం రూ—సూత్రాముడు: చూ, సహస్రాక్షుడు.

సుత్వుడు, సం. వి. న్ పుం. యజ్ఞమునందు సోమలతను కొట్టి పిడుచువాడు.

సుద, దే. వి. 1. అంతు అంచు, కద, కడపట, కడపల, కొన-కోన, కొమ్మ, కొస. చిఱ్ఱ, చివర, తల, తుద, తుది, తెగుదల, వి త్తెడు, మును, మొగ, మొన, మోము సుత. (సం.)— అంతము, అంత్యము, అంక + పాలి, అంకపాళి, అంచలము-అంఛవు, అగ్రము, అణి, అవధి, అవసాదము, అవసానము, ఇ, కోటి, కోణము, ఘటము, శిష్ట, శిఖ-శిఖరము, శిరము, శిరసు-శిరస్సు, సానుపు (అవ్య) అంతము తద్వి:—౧. చిట్టచివరకు:- కట్టకడ, కొట్టకొన, చిట్టచివర, తుట్టతుద; ౨. గోడపైచివరకు:- (సం.)- కపిశీర్షము, కపిశీర్షము; ౩. విస్తరిచివరకు:- ఏకన; ౪ వృక్షాగ్రమునకు:— కొన. (సం.)— గృధ్రశీర్షి, శిరము, శిఖరము; ౫ కొండ కొనకు:- చూ, శిఖరము; ౬. మంచపుకోడుకొనకు:- (సం.)- శిఖరము; ౭. మొనగలది:— అంకుమంతము; ౮. కోక చివర:— చూ, మైజాలు.

సుదంతుడు, సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక బుద్ధశిష్యుడు, ఏకచారిణుడు: చూ, బుద్ధుడు.

సుదతి, సం. వి ఈ స్త్రీ. 1. చక్కనిపలువరసగలఆడుది: చూ, స్త్రీ; 2 ఆడుది: చూ, స్త్రీ.

సుదర్శనము, సం. వి అ. న 1. అమరావతీపట్టణము: చూ, దేశములు; పుం. 2. విష్ణుచక్రము, సుదర్శనచక్రము, లోకపావనము: చూ, హేతి. 4 (బాణము. 1); 3. మేరుపర్వతము నందలి నేరేడు*: చూ, సురభిపత్ర.

సుదామ, సం. వి అ. న. ఇంద్రుని ఏనుగు: చూ, హస్తి

సుదామనము, అం: చూ: అస్త్రములు.

సుదాయము, సం. వి అ పుం. పెండ్లియందు అల్లునికి ఆడుబిడ్డకు నిచ్చెడి అరణము: యౌతకము.

సుదినము, సం. వి. అ పుం. ఉత్తమాహము: చూ, వాసరము. ౧౬.

సుదూరము, సం. విణ. మిక్కిలిదూరము, దవీయము, దవిష్ఠము: చూ, విప్రకృష్టము.

సుద్ద వై. వి = సుధా. తెల్లమన్ను: చూ, భూమి 1-౧౮

సుద్దగించు, వై. వి బంగారు లోనగువానిని సుత్తెతో మిట్టపల్లములులేక సుద్దపఱచు.

సుద్దము, వై. విణ = శుద్ధ. పరిశుద్ధమైనది: చూ, నవీనము 2

సుద్ది, వై వి 1. = శ్రుతి-సూక్తి వార్త: చూ. సమాచారము 2; 2 = శుద్ధి. మడుగు-మడుపు-మడ్గు-మణుగు-మణుపు (సం.) పరిశుద్ధి: చూ, శోధనము. 1; 3 మాట: చూ, శబ్దము 2.

సుద్దిగాడు, ద్వ వి. పరిశుద్ధుడు; చూ, శుద్ధుడు.

సుద్దిచేయు, వై స క్రి. శుద్ధపఱచు: చూ, శోధించు.

సుద్దులమారి, వా వి: చూ, వాచాటుడు. 2.

సుద్దులకొమారుడు, వా. వి. గొల్లసుద్దులు మొదలగునవి చెప్పి జీవించువాడు

సుద్దులు, వా. వి బ గొల్లసుద్దులు (కృష్ణలీలలుపాడుట.)

సుధ, సం వి. ఆ స్త్రీ 1: అబ్ధినవనీతము, (సుఖముగా పానము చేయబడునది.) అమృతము, అహోబత, ఋ, ఐరావణము, ఐరావతము, పింజము, ఘ, పీయూషము - పేయూషము, లేహ్యము. (తె) - వేలుపుబోనము- వేల్పుబోనము - వేల్పులబోనము; 2. పాలు: చూ, క్షీరము; 3: చూ, సున్నము;

4 జెముఁడు*: చూ, స్నుహి; 5. చాఁగ*: చూ, స్రవ; 6. ఇటిక: చూ, స్థూలోచ్చయము. 1. (రత్నములు ఖ)
సుధర్మ, సం.వి.అ. స్త్రీ. రూ-స్వధర్మ, దేవసభ: చూ, సభ 2-౯.
సుధాంగుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, సుధాంశువు
సుధాంశము, అం: చూ, షష్ట్యం (ష్ట్యం) శములు.
సుధాంశువు, సం. వి. ఉ. పుం. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.
సుధాకరుఁడు, సం. వి. అ. పుం.—పై.—
సుధాద్రవనము, వా. సం వి. అ. న. 1. నాలుక: లలన (చూ, రసన. 1.); తద్వి. ౧. కొండనాలుకకు—లంబిక, వట, సూన. (చూ, రసన. 1.); ౨. ఉమ్మికి —అమరి, ఊర్మి, గల్యము. (తె.) ఉమి-ఉమ్మి; ౩. శైత్యముతోఁ గట్టిపడినయుమ్మి.—(చూ, శ్లేష్మము) (తె.) కళ్ల-కిళ్లి-కిళ్ళె-గళ్ళ, పెమడ; ౪. నాలుక మట్టికి.—తులకము—కులుకము, జిహ్వామలము, రసనామలము.
సుధార్ద్రిహరిద్రాన్యాయము, న్యా. సున్నముఁదడిసిన పసుపు ఎఱ్ఱఁబడునరీతి.
సుధావర్షి, సం. వి. న్. పుం. చూ, సుఖావతీశ్వరుఁడు.
సుధాహరుఁడు, సం.వి.అ.పుం.గరుడుఁడు: చూ, హరివాహనుఁడు.
సుధి, సం. వి.ఇ పుం. పండితుఁడు: అంతర్వాణి, అభిజ్ఞుఁడు, అతివక్త, అభిజాతుఁడు, అభిరూపుఁడు, అర్థజ్ఞుఁడు, అర్హ్యుఁడు, అక్షరముఖుఁడు, అక్షరాస్యుఁడు, అజ్ఞుఁడు, ఆత్మజ్ఞుఁడు, ఉచితవంతుఁడు, ఉచితజ్ఞుఁడు, ఉచితుఁడు, ఉదీచ్యుఁడు, ఋషి, కలానిధి, కవి, కవివేది, కుట్టి, కృతి, కృష్టి, కోవిదుఁడు, క్షణ్ణుఁడు, జ్ఞ, జ్ఞాని, దానుఁడు, దీర్ఘదర్శి, దోషజ్ఞుఁడు, ధీమంతుఁడు, ధీరుఁడు, పండితుఁడు. పరిమాత, ప్రవక్త, ప్రాజ్ఞుఁడు, ప్రాపరూపుఁడు, బుధుఁడు, బుద్ధుఁడు, మనీషి, మేధావి, రసజ్ఞుఁడు, లబ్ధవర్ణుఁడు, వక్త, వాగ్మి, వాచోయుక్తిపటుఁడు, విందువు, విచక్షణుఁడు, విదురుఁడు, విద్వాంసుఁడు, విపశ్చితుఁడు, విశారదుఁడు, వృద్ధు-వృద్ధుఁడు, వేది, వేధ, సంఖ్యావంతుఁడు, సత్తు, సుమనస్సు, సుముఖుఁడు, సురూపుఁడు, సూరి (తె. వ.):—ఎఱుకకాఁడు, చదువరి, చదువులయ్య, తెలివరి, తెలివికాఁడు-తెల్వికాఁడు, పెద—పెద్ద. బుదుఁడు. తద్వి.—౧.చిత్తతత్వము నెఱింగినవానికి.-ఖనకుఁడు; ౨ నాట్యపరిభాషయందు పండితునకు:-భావుఁడు; ౩. చదువనితన్ను చదువరిగా నెంచుకొనువానికి.-సమున్నద్ధుఁడు; ౪: చూ, సరస్వంతుఁడు; ౫: చూ సర్వజ్ఞుఁడు; ౬: చూ, సహృదయుఁడు; ౭: చూ,కోకుఁడు; ౮. చదువుకొన్నవానికి.- విహస్తుఁడు.
సుధోద్భవుఁడు, సం వి అ.పుం. కాశిరాజను ఋషి: చూ, సన్యాసి.
సునాభకము, అం: చూ, శస్త్రములు.
సునాభము, సం వి. అ. పుం. 1. తెల్లగినియ, కిణిహి*: చూ. శిరీషపత్ర; 2. అడవిమునగ*: చూ. శిగ్రువు; అం. 3: చూ, శస్త్రములు.
సునామణి, వా. వి. 1. చదివినినిపించుట; 2. సవరణ, సొసాయింపు, నెఱపేకట; 3; చూ, సునితి.
సునాముఖి, వా. వి. ఒకానొక అంగడిమందు. (సునాముఖీ అను విరేచనకారి).
సునాయాసము, సం. విణ. మిక్కిలిసులభము: చూ, సులభము.
సునాసీరుఁడు, సం. వి అ. పుం. (రూ—సునాశీరుఁడు-శునాశీరుఁడు-శునాసీరుఁడు) ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.
సునితి, వా. వి 1. తురకలఉపనయనము. సునామణి, రూ—సున్నతి-సున్నితి; 2. నష్టము, కోయుట, కోఁత. "నీదావా సునితీ అయినది." సున్నతి—సున్నితి.
సునిశ్చితుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.
సునిషణ్ణకము. సం. వి అ న. పులిచింత*: అంబ, అంబష్ఠ, అమ్లలోణిక—అమ్లలోణిక, అమ్లిక, అమ్లము, కుచాంగేరి, క్షుద్రపత్ర, క్షుద్రామ్ల, గాంగేరి, చాంగము, చాంగేరి, చుక్రిక — చుక్రిక, చుచువు, దంతశఠ, వాహసము, వితున్నము. (తె.)-నీరుచెంచలి, పులిచించలము, పులిచింత, పులిచించల—పులిచెంచలి, తద్వి —చెంచలికూరకు—అరణ్యవాస్తుకము, కుణంజము—కుణంజరము—కుణంటి—కుణుంజము, వనవాస్తుకము. (తె.) చెంచలి.*.
సున్న, వై. వి. 1. నిండుసున్న: (సం) అనుస్వారము, పూర్ణానుస్వారము, బిందువు. తద్వి.-౧. సున్నచుట్టుటకు.—బుజ. (సం.)—కుండలీకరణము; ౨. సున్నయొక్క చుట్టుగీఁతకు:—(సం.)-పరిధి; ౩. చుక్కకు:—గుండు, చుక్క, బొట్టు; ౪: చూ, అనుస్వారము; ౫: చూ, పూర్ణానుస్వారము: ౬: (చూ, అరసున్న.); 2. = శూన్యమ్. ఉత్త: చూ, శూన్యము. 1; 3. మణిదోషవిశేషము: చూ, రత్నములు; అం. 4. 360 డిగ్రీలవృత్తము.
సున్నగిలు, వై. అ. క్రి: రూ—సున్నగిల్లు.
సున్నగిల్లు, వై. అ. క్రి. గుండ్రమగు: రూ—సున్నగిలు.
సున్నచుట్టు, వా. స క్రి. 1: (సం) కుండలించు; 2 జయము లేకపోవు, "వానిపరీక్ష సున్నచుట్టెను" (సున్నఁజుట్టు అనియు.)
సున్నచుట్టుట, వా.వి.1.(సం)కుండలీకరణము;2 జయము లేమి.
సున్నతి, వా. వి: చూ, రూ—సునితి.
సున్నపుఁగాయ, ద్వ. వి. సున్నముంచుకొనుకరండము.
సున్నము, వై. వి. = చూర్ణము. గుల్లలభస్మము: (సం) చూర్ణము, చుర, సుధ. ("చూ, సోద.") తద్వి.—మెత్తనిగచ్చుసున్నమునకు.—మెఱుఁగుసున్నము.
సున్నసున్నంగిలిసెను, జా. నశించిపోయెను. "పనులన్నియు సున్నసున్నంగలిసెనని యప్పులఁదేలిచి యొప్పగింతురు" (ధర్మజరాజసూయము.)
సున్ని, వై. వి.=చూర్ణ. 1. నలుఁగుఁబిండి: చూ. సాదము.(1): 2: చూ, సుకిని.
సున్నితము, వా. వి. మృదువు: చూ, కచ్చింపు, కచ్చితము.
సున్నితి, వా. వి: చూ, రూ—సునితి.
సుప్రతీకము, సం.వి. అ పుం. 1: చూ, మొగలి*; 2. చెఱకు*: చూ, సుకుమారము. 1—౬.

సుపథము, సం. వి. న్. పుం. మంచిత్రోవ: చూ, మార్గము.1.

సుపర్ణ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గరుత్మంతునితల్లి: చూ, సవిత్రి. 1. 2. తామరతీఁగ: చూ, సహస్రపత్రము. 1—౯.

సుపర్ణుఁడు, సం.వి.అ పుం. గరుడుఁడు: చూ, హరివాహనుఁడు.

సుపర్ణము, సం. వి అ. పుం. 1. పాలపిట్ట: చూ, శకుంతి. 1-౨౬. (పాలపిట్ట.); 2 జేల*: చూ, సువర్ణకము.

సుపర్వము, సం. వి. న్. పుం. వెదురు*: చూ, వేణువు.

సుపర్ణాఖ్యము, సం. వి అ. పుం: అహికేసరము, ఇభసంజ్ఞ, ఇభాఖ్యము, కనకము, కనకాహ్వము, కాంచనము, కాంచనాహ్వయము, కారుజము, కేశరము— కేశరి, కేసరము— కేసరి, ఖరఘాతనము, చాంపేయము, నాగకేసరము (నాగకిఁజల్కము), నాగము, నాగాఖ్యము (నాగాహ్వము), పుష్పరోచనము, హేమము.*.

సుపర్వుఁడు, సం. వి. న్. పుం. దేవత: చూ, వేలుపు

సుపాణి, వై. వి. రూ — సుప్పాణి. సుపానీయ. 1. (ముత్యమునందలి) శుభ్రమైననీరు: చూ, సలిలము ౧౯; 2 శుభ్రమైననీరుగల) ముత్యము: చూ, రత్నములు 1—౧౯.

సుపానీయము, సం. వి అ. న. = సుపాణి—సుప్పాణి: చూ, సలిలము. ౧౯.

సుపార్శ్వకము, సం. వి. అ. పుం. 1. కలజువ్వి*: రూ— సుపార్శ్వము, కందరాలకము—కందరాలము, కపీతనము, కవచము, గర్దభాండము, గర్దము, నంది, ప్లక్షము. (తె)— కలజువ్వి—కలుజువ్వి, పచ్చజువ్వి. తద్వి.—౧. జువ్వికి — కమండలువు, కమండలుపదము, కలాపి, గర్దభాండము, చారుదర్శనము, జటి, పర్కటి, పలాశి, పిప్పలచ్ఛదము, పీతనము, ప్లక్షము, ప్లవము, శృంగి, (తె)— జువ్వి.

సుపార్శ్వము, 1.—వై.—*; 2: చూ, సుగృహము.

సుపుత్రఃసప్తమోరసః, న్యా సత్పుత్రుఁడేడవరసము.

సుపుష్ప, సం. వి ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—సుపుష్పము.

సుపుష్పము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ — సుపుష్ప, కశేరుకము, కపిత్థము, కోశకారము, మధురము. (తె)—కొట్టిగడ్డ, గొట్టి, నమ్మదుంప, నమ్మి*; 2 దానిమ్మ*: చూ, రక్తబీజము; 3. ధాతకి*: చూ, సుభిక్ష.

సుపూరము, సం వి. అ. పుం. మాతులుంగము*; అంబుకేశరము, ఇంద్రవల్లి, కటభి, కారభి కేశరామ్లము—కేసరామ్లము, కేసరి, గిరిజ, గుంజము, గోవర్ధనము, ఫోలంగము, (ఫోలంగము), పూరకము, ఫలపూర్ణము, బీజపూరము, మాదిఫలము—మాదీఫలము, మాధవి, మాతులుంగము, మాలుంగిము, రుచక—రుచకము, లుంగి, స్పృహ్యము. (తె,)— ఇలింద—ఇల్లంద—ఇల్లింప, దూదినిమ్మ, బొల్లిపూస, మాదిఫలము — మాదీఫలము. తద్వి —౧. పుల్లమాదీఫలమునకు.—కేసరపూరకము, గుంజ, లుంగము*; ౨. పెద్దపాఁపరకు.—ఇంద్రవల్లి, ఇంద్రవారుణి, ఇంద్రవారుణిక, ఇంద్రసాహ్వ, ఐంద్రి, క్షుద్రఫల, క్షుద్రసహా, గజచిర్భట—గజచిర్బిట, గణకర్ణిక, గవాదని—గవ్యాదని, గోడుంబ—గోడుంబిక, విశాల. సుపూరము. (తె.)— పెద్దపాఁపర*.

సుప్తప్రబుద్ధన్యాయము, న్యా. నిద్రించి మేలుకొన్నవాఁడు పూర్వస్మృతిచేఁ బూర్వవిషయముఁను స్మరించినవిధమున యోగులు కల్పాంతమున మరణించియు మరల సుదయించి యదృష్టవిశేషముచేఁ బూర్వస్మృతినిఁబొంది పూర్వాధీతములయిన వేదాదులను తిరిగి స్మరింతురు, వీరిని జాతిస్మరులందురు.

సుప్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. నిద్ర: చూ, స్వప్నము. 2; 2. నిద్రయందలిపథము: చూ, స్వప్నము. 2; 3 తిమ్మిరి. చూ, స్వాపము. 4; అం 4: చూ, సంచారీభావములు. ("అప్పువ్వుఁబోడి నెవ్వగకానితో నెవ్వియెవ్వియో లీలా విశేషంబులందేలి పూఁజాన్పునకు నిదురతమిని మేసిహత్తించెను.")

సుప్తుఁడు, సం. విణ. నిద్రించినవాఁడు: చూ, శయితుఁడు

సుప్త్యమ్ముఖుఁడు, సం. విణ. నిద్రించుటకెదురు చూచువాఁడు: ఉత్తానుఁడు.

సుప్పనక, వై. వి.=శూర్పనఖ: చూ, శూర్పణఖ.

సుప్పనాక, —వై.—

సుప్పనాతి, —వై.—

సుప్పాణి, వై. వి. (సుప్ప+పాణి)=సుపానీయ: చూ, రూ—సుపాణి. 1—2.

సుప్రతిష్ఠ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కీర్తి: చూ, సమాఖ్య. 1; అం. 2: చూ, ఛందస్సులు.

సుప్రతిష్ఠము, అం. చూ, అసంహతవ్యూహములు.

సుప్రతీకము, సం. వి. అ. పుం. 1. ఈశాన్యపుదిక్కు నందలి యేనుఁగు: చూ, హస్తి; విణ. 2: మంచియవయవములుగలది; అం. 3: చూ, దిగ్గజములు.

సుప్రభేదము, అం: చూ, ఆగమములు (ఉపవిద్యలు 11-౧).

సుప్రలాపము, సం. వి. అ. పుం. మంచిమాట: చూ, శబ్దము. 2.

సుప్రసాదుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ: శివుఁడు.

సుబా, వా. వి. రాజ్యమునందొకగొప్పభాగము.

సుబాణము, సం. వి. అ. న. పెద్దపిరంగి, సుకోలి, సురకోలి: చూ, బాణము. 1—౪౫. (దే. అనికొందరు.)

సుబారము, అం: చూ. సుభారము.

సుబేదారు, వా. వి. 1. సుబాకుప్రభువు; 2. సేనతో నొకయధికారి.

సుబోధము, సం. వి: అక్లిష్టము.

సుబ్బుఁడు, వై. వి. = సుబ్రహ్మణ్య. కుమారస్వామి: చూ, స్కందుఁడు.

సుబ్బలి, వై. వి =జంబాల. పంకము, అడుసు: చూ, శాదము. 2. (ఇందుల విశేషములకు "చూ, శాదము. 2").

సుబ్బు, వా. వి గాలిమాట, జనశ్రుతి: చూ, శబ్దము. 2; అ. క్రి. 2: పేరుపడు—పేర్పడు, కొలుకు, బయలుపడు—బయల్పడు, బయిలగు—బైలగు, బయలుమెఱయు, బయలువోవు, బాహిరపోవు, బుగులుపోవు, మెఱయు, విసరు, వెలయు, వెలివిసరు, వెలిపడు—వెల్వడు.

సుబ్రహ్మణ్యుఁడు, సం వి. అ. పుం.=సుబ్బుఁడు: చూ, సుబ్బుఁడు.

సుభగ, సం. విణ. 1. మనోహరురాలు. సుందరి: చూ, స్త్రీ: 2. భాగ్యవంతురాలు, సీమాటి: చూ, స్త్రీ.

సుభగుఁడు, సం. విణ = సౌభగుఁడు: చూ, సుందరుఁడు.

సుభద్ర, సం. వి. ఆ, స్త్రీ 1. అర్జునునిభార్య: చూ, భార్య: 1—౫; 2 గుమ్మడి*: చూ, సర్వతోభద్ర.

సుభద్రము, సం. వి. అ పుం స్వరగ్రామనామ విశేషము.

సుభద్రేశుఁడు, సం. వి. అ. పుం అర్జునుఁడు, ఏకవీరుఁడు, ఐంద్రుఁడు, కపిధ్వజుఁడు, కర్ణజిత్తు, కర్ణారి, కిరీటి, కృష్ణుఁడు, కౌశికాత్మజుఁడు, గాండీవి, గుడాకేశుఁడు, గోవు, జిష్ణువు, ధనంజయుఁడు, ధన్వి, నరుఁడు, శార్ఙ్గిపుఁడు, పార్థుఁడు, ఫల్గునుఁడు—ఫాల్గునుఁడు, బీభత్సుఁడు, వార్తఘ్నుఁడు, విజయుఁడు, శ్వేతవాహనుఁడు, సవ్యసాచి. (తె. ప)— కట్టి, కవ్వడి, క్రీడి, గెలుపుపేరుగలాఁడు, గెలుపుజాస యొడయఁడు, మచ్చువెన్నుఁడు, విచ్చుచ్చుఁడు, వెన్నునంటు, వెన్నుమచ్చుదునీఁడు, వేగంటికొమరుఁడు. తద్వి:౧ జయుఁడు(చూ,యుధిష్ఠిరుఁడు);౨ చూ,పాండవులు)

సుభారము, అం: చూ, విన్నాణములు.

సుభాషితుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, బుద్ధుఁడు.

సుభిక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఏలుజాజి*: అగ్నిజ్వాల. అఫల, కుంజర, కుముద, గుంజర, గుచ్ఛపుష్పి, ధాతకి, ధాతుపుష్పిక, పార్వతీయము, మధువాసిని, మధుహేతువు, యమళచ్ఛదము, రక్తపుష్పిక, శ్లక్ష్ణత్వక్కు, సీధుపుష్పి, సుపుష్పము (తె)—ఆడె; ఆరె, ఆరెపువ్వు, ఏలుజాజి*.

సుభిక్షము, సం. విణ. సులభభిక్షముగలది. (దుర్భిక్షము లేనిది యనుట)

సుమ, వై అవ్య=స్మ. (రూ—సుమా-సుమి-సుమీ-సుము-సుమ్మా-సుమ్మా-సుమ్మి-సుమ్మీ-సుమ్ము-సూ-సూవె.) చూడుమి.

సుమంగల సం. వి. ఈ. స్త్రీ 1. ముత్తయిదువ: చూ, సువాసిని; అం. 2: చూ, వృత్తము. 1. ("స-జ-స-న-గురువులు. 8 యతి. 13వ ఛందస్సు.)

సుమంగళ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ 1. పాలకూర*: ఉత్తమ, కర్పణి, కర్షణి-కర్షిణి, కాంచనక్షీరి, క్షీరకాకోలిక-క్షీరకాకోలి క్షీరవిషాణిక, క్షీరశుక్ల, క్షీరాణి, క్షీరావి-క్షీరావిక-క్షీరి-క్షీరిణి, గర్భిణి, చక్షుష్య, జీవ, జీవంతి, జీవకాళిక, జీవని, జీవనీయ, దుగ్ధిక, పయస్య, పార్వతి, మధురస, మధువు, మధుస్రవ, వలక్య, విషాణి, శాతశ్రేష్ఠి, శుక్ల. (తె.)- చిఱుపాల, తీఁగపాల—తీఁగెపాల, పాలకూర, పిన్నపాల, మనుపాల*. తద్విశేషములు-౧. పాలచెట్టునకు:—కపీజ్యము, కపీష్టము, క్షీరవృక్షము: క్షీరిక, పయస్య, ఫలాధ్యక్షము, రాజాదనము, వీరవృక్షము. (తె)—పాల; ౨ ఇప్పకు:—వలాసకము: చూ, వానప్రస్థము. 2; ౩. నీరిప్పకు:- మధూలకము: చూ, వానప్రస్థము. 1-౧; ౪. కోలపాలకు:-అర్కపుష్పిక, చిత్రపత్రిక, పోటగళ, పయస్య-వయస్య. శృంగబేరి. (తె.)—కోలపాల*; 2. మంగళకరమైన యాఁడుది: చూ, స్త్రీ.

సుమన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—సుమనసు . 2*.

సుమనము సం.వి అ పుం. గోదుమలు: చూ, స్తంబకరి(ధాన్యము)

సుమనస్సు, సం. వి. స్. స్త్రీ. 1. పువ్వు: చూ, సుమము; 2. జాజి*. కేతకి, గోకంటకము,జాతి జీరణము, తిలధావని, ప్రియంవద, మాలతి, స్ఫుట*. తద్వి.—౧. (తె)—తీఁగజాజి; ౨. జాజిపత్తిరికి:-జాతికము, స్థైర్యము, (తె.)—జాజిపత్తిరి-జాజిపత్త్రి, జాపత్తిరి-జాపత్త్రి; ౩. జాజికాయకు:-కోశము-కోషము, సురభి. (తె.)— జాజికాయ; పుం 3. దేవత: చూ, వేలుపు; 4. విద్వాంసుఁడు: చూ, సుధి.

సుమనోరజము, సం. వి. స్ న: కింజల్కము, పరాగము, మధువు, మధూలిక. (తె.)-పుప్పొడి, బుక్కాము. తద్వి:- ఆసవము, కౌసుమము, క్షౌద్రము, పుష్పరసము, మకరందము, మరందము, మధువు, మధూళి. మాధ్వి, రజస్సు. (తె.)— కమ్మనీరు, పూఁదేనియ—పూఁదేనె—పూవుఁదేనియ. (చూ, సౌరభము.)

సుమము, సం. వి. అ. న పువ్వు: రూ—కుసుమము: ఆర్తవము, కుందము, పీలువు, పుష్పము, ప్రసవము—ప్రసూనము, లతాంతము, వనము, సూనము. (తె.)— అలరు, నన, పుష్పము, పువు-పువ్వు-పూ-పూవు, విరి తద్వి:—౧: చూ. పూగుత్తి (చూ, స్తబకము); ౨ తాడి, కొబ్బరి, ఈఁత, వరిలోనగు ఏకబీజదళ వృక్షజాతిపూఁతకు:- (తె.)- పువ్వార-పువ్వారము; ౩ తానిపూవునుపట్టియుండెడు నూఁగుపూవునకు:—(తె.)-టొందపువ్వు; ౪ లాంగలపుష్పమునకు:- లాంగలము; ౫. అరఁటిపువ్వునకు:-శిలీంధము-శిలీంధ్రము, కదళీకుసుమము. (తె)—అరఁటిపువ్వు (అంటిపువ్వు): ౬ పుష్పవిశేషములు:-(౧.) రామబాణము; (౨) (తె.)—బాళెము; (౩)(చూ, పొటకలు); (౪.)(చూ, సువర్ణము.4)

సుమా, వై. అవ్య. = స్మ: చూ, రూ—సుమ.

సుమారు, వా. వి. 1. కొంచెముహెచ్చు. తద్వి:- హెచ్చుతగ్గునకు:— ఇంచుమించు, రమరమి—రమారమి; 2. త్రాగి మత్తెక్కియుండుట. "వాఁడు సుమారుమీఁద నున్నాఁడు".

సుమాళము, దే. వి 1. సుఖము: చూ, సంతోషము; 2. మూర్ఛ: చూ, సొమ్మ; 3. సంతోషాదులవలనఁ గలిగెడు పారవశ్యము: మసరు. (సం)—ఆవేశనము, ఆవేశము.

సుమాళి, దే. విణ (సుమాళము+ఇ) శౌండుఁడు, సుమాళము గలవాఁడు. ఉ, హరి 3 ఆ. 113: చూ, సోమరి

సుమాళించు, దే.అ క్రి.మత్తించు:చూ,హంకరించు(మబ్బుకొను)

సుమి, వై. అవ్య.=స్మ: చూ, రూ—సుమ.

సుమిత్ర,సం.వి.ఆ.స్త్రీ.దశరథునిభార్య (లక్ష్మణునితల్లి)చూ,భార్య

సుమీ, వై అవ్య=1: చూ, రూ సుమ; 2: నిశ్చయార్థకము. ఆం, భా. తృ 68:రూ సుమ్మీ, కాకున్నె,సూ: చూ,సత్యము.1.

సుము, వై. అవ్య.=స్మ: చూ, రూ—సుమ.

సుముఖసువు, సం. వి. ఉ. పుం: చూ, సుధాహరుఁడు.

సుముఖి అం. 1: చూ, గాంధారగ్రామగత మూర్ఛనలు: అం. 2: చూ, వృత్తము. 1. ("న-జ-జ-వగణములు. 7. యతి, 11వ చందస్సు".)

సుముఖుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. గరుత్మంతునికొడుకు: చూ, సూనుఁగు 1; 2. ఒక నాగకుమారుఁడు: చూ, సూనుఁడు. 1; 3: చూ, వినాయకుఁడు 1: 4. పండితుఁడు: చూ, సుధి;

విణ. 5 చక్కని ముఖముగలవాఁడు.

సుమేరువు, సం. వి. ఉ. పుం. బంగారుకొండ: రూ—మేరువు: చూ, పర్వతము. ౨౮.

సుమ్మ, వై. అవ్య=స్మ: చూ, రూ—సుమ.

సుమ్మా, —వై.—

సుమ్మి, —వై—

సుమ్మీ, —వై.—

సుమ్ము, —వై.—

సుయామ, సం వి ఆ స్త్రీ అరఁటి*: చూ, సుకుమార(రంభ 2)

సుయామునుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, విష్ణువు 1.

సుయోధనుఁడు, సం. వి. అ పుం. గాంధారేయుఁడు, దుర్యోధనుఁడు. (తె) రాజరాజు, రారాజు, రాతేఁడు

సుర, సం.వి.ఆ.స్త్రీ 1. రూ-సురి. మద్యపానపాత్రము: చూ, పాత్రము 6-౪; 2=సారా: అభిషేయము, అరిష్టము, అళి, ఆసవము, ఇర, ఐరేయము, కౌత్తోయము, కపిశ—కపిశీక, కల్య-కల్యము, కశ్యము, కాదంబరి, కాపిశము, కాపుశాయసము, కాపిశాయిని, కామాలిక, కాలిక, కీకటము, గంధమాదని, గంధవతి, గంధోత్తమ, చషకము, చింతాయన, తరళ, దైత్య, పరిసుత, ప్రసన్న, మదిర, మద్యము, మధువు, మధూళి, మాధవకము, మాధవి-మాధ్వి, మాధ్వీకము—మార్ద్వీకము-మార్ద్వీకము మాధురి, వీర, శీధువు, శుండ, హలిప్రియ, హాల. (తె)— కలు—కల్లు, కోపు, చొక్కనీరు, బొట్టు, మదురువు, వెఱ్ఱిసీఘ్ర, సారా—సారాయి, సీపిరి-సీపురు. తద్విశేషములు:-౧. (తె.)-బరందు-బ్రాంది; ౨. ఆరెపువ్వ లోనగువానితోఁ జేసినకల్లునకు:— మైరేయము; ౩. ఇప్పకల్లునకు:— మాధవకము-మాధ్వీకము—మార్ద్వీకము; ౪. ద్రాక్షకల్లునకు:-మాధవకము-మాధ్వీకము, మార్ద్వీకము; ౫ తాలకి, తాలతి. (తె.)—తాటికల్లు; ౬. చెఱకుకల్లు: ఆసవము, కాదంబరము, మైరేయము, శీధువు; ౭. ఒకరకపు సారాయికి:— ఆసురి. గౌడి; ౮ మద్యపిష్టమునకు, జగలము, మేదకము. (తె)-పెశ్మెము; ౯. సురాబీజమునకు:— కిణ్వము, నగ్నహువు; ౧౦. (తె.)—తేనెసారాయి; ౧౧ కడిమిపూల కల్లునకు:—కాదంబరము; ౧౨. (తె.)— కూటిసారా; ౧౩. (తె)—కొబ్బరికల్లు; ౧౪. సురాగ్రము, సురామండము. (తె.)—కల్లుమీఁగడ; ౧౫. సున్నముకలిసినకల్లునకు:-(తె)—చారు; ౧౬ కోహళము; ౧౭. చషకము; ౧౮. కడంగము; ౧౯. (తె.)-బీరు, ౨౦ కురనము: ౨౧. సురామండమునకు:— అభిషవము, ఆసవము. కారోత్తమము, సవము, సురామండము. (తె.)—కల్లుతేట. (చూ, సుర. 2—౧౪); ౨౨. వైపుల్యము; పుం. 3: చూ, వేలుపు; అం. 4: చూ, సముద్రములు; దే వి.(1) గాలిసుడి: చూ, సుడి. ౨; (2) గాలి: చూ, వాయువు: విణ. (3) పెద్దది:— పృథులము, పృథువు, బృహతి, మహతి—మహితము. (తె.)-(వి) ఓరు, గొప్ప, (విణ) కంచి, కోర, గంగ, గండు, గండ్ర, గజ; గనప, గఱువ, జగ—జగా—జాగా-జెగ-జగము, తారు, దండ, దొడ్డ-దొడ్డు, నాగ, పఱ, పెడ, పెద-పెద్ద, పేరు, బలు-బలువు, బొన, బీఱ, బుజ్జ, బొత, బొద్ది, బోరు, మలచము హురుమతు—హుర్మత్తు. (చూ, సోగ.) తద్విశేషములు:—౧. విరివియైనది:—అపావృతము, ఆతతము, ఉచ్ఛ్రితము, ఉత్తాలము, ఉత్థితము, ఉపచితము, ఉపయుక్తము, ఉరువు, ఉరరీకృతము—ఊరీకృతము, ఋద్ధము, ఓతప్రోతము, జృంభితము, తతము, పల్లవితము, పృథువు, ప్రవృద్ధము, మంథరము, రుంద్రము, వికట—వికటము, వితతము, విపులము విశంకటము, విశాల—విశాలము, విస్తృతము—విస్తృతము, విస్తీర్ణము, వ్యూఢము. (తె.)— అచాటము: ఒడ్డు, ఒట్టు, పరపు, వింగడము, విరళి, విరి, వెంబ, వెడఁద; ౨. ఎడముగలది:-బహువు, రుంద్రము; ౩ విస్తరింపఁ జేయఁబడినది — చిపిటము; ౪. చిమ్మఁబడినది: కీర్ణము: ౫. పెద్దపెనుట:-ఉరు; ౬. చక్కఁగావికసినది:-చూ, సంపుల్లము; (విణ) వ్యాకోచము-వ్యాకోశము-వ్యాకోషము; (వి) వ్యాకోచి; ౭. విరివికి: చూ, హేరాళము; ౮: చూ, వృద్ధము. 2; ౯ వి) చూ, సమృద్ధి

సురంగ, సం. వి ఆ. స్త్రీ. 1.=సౌరంగము: చూ, రంధ్రము. 1; దే. వి. (1) సొరంగము: చూ, రంధ్రము. 1.

సురంగము, సం. వి. అ. పుం. 1.=సొరంగము: చూ, రూ-సురంగ.1; 2. ఒకరకముపుష్పవుమొక్క*: చూ,వృక్షము.

సురంగాహి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, హోరకుఁడు. 2.

సురఁటి, దే వి. (సుర+అంటు) (కళా. ౬, ఆ. 150.) 1: రూ-సురఁటీ, పట్టియ-పట్టె, విసనకఱ్ఱ, వీవెన. (సం)—ఉత్క్షేపణము, తాళవృంతము, వీజనము, వ్యజనము. తద్వి:—౧. కుంచియ-కుంచె, జమిడవీచోపు, జల్లి, జల్లెడ, వింజామర-వింజామరము, వీచోపు, నవరము, సురఁటి-సురఁటీ. (ప్రభా. 2, ఆ. 15) (సం.)-అఘాయువు అవచూలకము, అవచ్చూలకము—అవచ్చూలికము, ఔశీరము, కుంచము, కేశరము, చామర-చామరము-చామరి, ఘాలము, జలోద్ర, ప్రకీర్ణకము, రోమగుచ్ఛము; ౨ జెండాను వ్రేలాడుచుచ్చునకు:— అవచూడము-అవచూలకము-అవచ్చూలకము—అవచ్చూలికము; ౩. ఏనుఁగుచెవివంటి యొకరకము విసనకఱ్ఱకు:— (సం.)-గజకర్ణము; ౪. యజ్ఞమునందలి విసనకఱ్ఱకు:-రూ-సురఁటీ. (సం.)- ధవిత్రము; ౫. చామరదండమునకు:-(సం.)-బలి; ౬. వస్త్రముతోఁ గుండ్రముగాఁ జేసిన విసనకఱ్ఱకు:-ఆలవట్టము, పడివట్టము, సీకొరి-సీవురు, సూరెపాను-సూరెపాన్పు. (సం.)— ఆలావర్తము, వ్యజనము; 2. పారావత విశేషము: చూ, రూ-సురఁటీ. 1.

సురఁటిపోవనులఁబుట్టు, ద్వ. వి: చూ, వాయువు. సాంబ, దే 13.

సురఁటీ, దే. వి. రూ-సురఁటి. 1. పావురము:- ఒడ్డి-ఒడ్డిక—ఒడ్డీఁడు, పారవము-పారువము-పారువాయ-పోర్వము-పావురము-పావురాయి. (సం)—కపోతము, కలకంఠము, కలధ్వని, కలరవము, కామి, కోకదేవము, ఖరప్రియము, గృహకపోతము, గృహనాశనము, చిత్రకంఠము, ఝల్లకంఠము, పారావతము, మదోత్కటము. తద్వి:—౧. వీటి

పావురమునకు:-(సం)-కోపి: ౨. అఁడుపావురమునకు:-(సం.)-కామిని; ౩. పావురముల గుంపునకు:-(సం)-కాపోతము; ౪. పావురాయి భేదములు:— ఒడ్డి-ఒడ్డిక-ఒడ్డీడు, కూకీ, చేపల్లటీ, జట్టి, దూరుబాసు, నేలపల్లటీ, పల్లటీ, పేడగువ్వ, బండారి, బుజ్జపిట్ట. లకోరి, సురఁటీ (సం.)—అర్ధపారావతము, ఘులఘులారవము, (మి): అంతరపల్లటీ; 2. వింజామరము: చూ, సురఁటి. 1; 3: చూ, సురఁటి. 1-౪.

సురకాని, ద్వ. వి. కానిలో నాల్గవభాగము.

సురకొలి, దే. వి. పెద్దఫిరంగి (సుకొలి): చూ: బాణము. 1-౪౫

సురక్రోవి, వా. వి. అగ్నిప్రసరణాయుధము. ఆం, భా. ద్వి. 218: చూ, బాణము. 1-౧. (దీనినే సురకొలిఅనికొందఱు)

సురక్షారము, సం. వి. అ. న. సురుప్పు: చూ, లవణము 1.

సురగలి, సం. వి ఈ. స్త్రీ కామధేనువు, వేల్పుటావు: చూ, సౌరభేయి. (ధేనువు. ౮.)

సురగాలి, దే. వి. సుడిగాలి (ఇట్లు సురకరువలి) జై 5, అ. 88: చూ, సుడి. ౨.

సురగి, వై. వి =శిఖరిణి రూ-సురిగి.మల్లె*: చూ, హసంతి. 2

సురగురువు, సం.వి.ఉ.పుం బృహస్పతి: చూ, సురాచార్యుఁడు.

సురజ్యేష్ఠుఁడు, సం.వి.అ.పుం. వేలుపుఁబెద్ద: చూ, బ్రహ్మ.1

సురటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకరాగము: చూ, స్వరము. 2. (చూ, సురఁటియనికొందఱు). వా. వి. (1) రూ—సురఁటి—సురటీ: చూ, రూ—సురఁటి; (2) చూ, రూ= సురఁటీ.

సురటీ, వా. వి: చూ, రూ-సురఁటి. (సురఁటీఅనికొందఱు.)

సురతము, సం. వి. అ. న. రతి: చూ, సంయోగము.

సురతాణి, వై. వి. 1. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు; 2: (సం): ఇంద్రాణి, ఇంద్రదపతి.

సురతాణిలగ్గ, వా. వి: చూ, లగ్గ.

సురతుఁడు, సం. విణ. దయగలవాఁడు: అంశుమంతుఁడు, అభిపన్నుఁడు, ఉదాత్తుఁడు, ఉన్నుఁడు, కారుణికుఁడు, కృపాళువు, దక్షిణుఁడు, దాక్షిణ్యుఁడు, దయాపరుఁడు, దయాళువు, బీభత్సుఁడు, రక్తకుఁడు, వరదుఁడు. (తె.)—అక్కటి. తద్వి —౧ కనికరింపఁదగిన వానికి.—తాత. ౨. దయగలది: అక్కటు.

సురదీర్ఘిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆకాశగంగ: చూ, నది.

సురద్రువు, సం. వి. ఉ. పుం చిల్ల*: చూ, సల్లకి.

సురద్విషుఁడు, సం. వి. ష్. పుం (రూ—సురద్విట్టు) వేల్పుడాయ: చూ, రాక్షసుఁడు. 1. (ఇట్లు సురారి.)

సురనిమ్నగ, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, సురదీర్ఘిక.

సురపతి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ,సురతాణి. 1.

సురపాది, దే. వి: (సం) వృక్షము. సురపాలి, కాకాంగము*. (కాకిదొండ అని కొందఱు)

సురపాలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ —పై —

సురపున్నాగము, సం వి. అ. పుం =సురపొన్న*: కాంచనము, కాంభోజము, కుంభికము, కేశరము—కేసరము, కేశరి—కేసరి, శేశవము, తుంగము, దేవవల్లభము, నమేరువు నాగము, పున్నాగము, పురుషము. స్థిరచ్ఛాయము. (తె.)—పొన—పొన్న, సురపొన్న*. తద్వి.—౧. కోలపొన్నకు.-అంఘ్రిపర్ణి—అఘ్రిపర్ణిక అంఘ్రివల్లి, కదళ-కదళము, కలశి—కలసి, కలశీక్షితని, క్రోష్టుపుచ్ఛి-క్రోష్టుకపుచ్ఛిక-క్రోష్టుపుచ్ఛిక, క్రోష్టుకమేఖల, ఖగశత్రువు, గుహా, చిత్రపర్ణి, పృథక్పర్ణి, పృశ్నిపర్ణి సింహపుచ్ఛి. (తె.)—కోలపొన్న, నేలపొన్న, పొన్నగాడి, రోఁకటిబండ. *; ౨. ఏడాకులపొన్నకు.-అయుగ్మపర్ణము, గంధిపర్ణము, గుచ్ఛపత్రము, గుచ్ఛపుష్పము-గుత్సకపుష్పము, సప్తచ్ఛదము, సప్తపర్ణము, సువర్ణచ్ఛదము. (తె)—ఏడాకులపొన్న*.

సురపొన్న, వై. వి. =సురపున్నాగ*: చూ, సురపున్నాగము.

సురభి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కామధేనువు: చూ, సౌరభేయి (ధేనువు); 2. ఆవు: చూ, ధేనువు; 3. అందుగు*: చూ: సల్లకి; (చూ, రాజార్హము. 1—10); న. 4. బంగారు: చూ, లోహము. 1; 5. వాసనగల కలువ*: చూ, సహస్రపత్రము; పుం. 6. వసంతఋతువు: చూ, మాసద్వయము (ఋతువులు); 7. చైత్రము: చూ, మాసము. 1; 8: చూ, సంపెఁగ*; 9. జాజికాయ: చూ, సుమనస్సు. 2; స్త్రీ. 10. ఘ్రాణతర్పణము: చూ, వాసన. 1; 11. వాసవమొలక: చూ, సమీరణము (రాజార్హము. 2—౪౨: చూ, సురభి. 3.); విణ. 12. మంచివాసనగలది: కషాయము, తిక్తము, సురభిళము: చూ, వాసన. 1-—౧౯. (చూ, సురభి. 10): 13. మనోజ్ఞమయినది: చూ, హృద్యము.

సురభిపత్ర, సం. వి. అ. స్త్రీ. రాజజంబువు* కోకిలేష్ట, జంబువు, మహాజంబువు (బృహజ్జంబువు , మహాఫల, రాజజంబువు సురస. (తె)— అల్లొనేరెడు-అల్లొనేడేడు-అల్లొనేరెడు—అల్లొనేరేడు, పెద్దనేరేడు తద్వి.—౧. నేరేడుకు.— ఋూ, జంబువు, జంబూలము. (తె.)—అల్లొనేరెడు-అల్లొనేరేడు—అల్లొనేరెడు—అల్లొనేరేడు, నేరెడు—నేరేడు; ౨. నేలనేరేడుకు.—ఐరావతము, కాకజంబుక, కాకజంబువు, కాష్ఠజంబువు, క్షుద్రఫల, జంబూటము, నాదేయి భూమిజంబుక, భూమిజంబువు, లకుచము, లికుచము. (తె.)—కాకినేరెడు—కాకినేరేడు, గజనిమ్మ, జన్న, దహువు, నక్కనేరేడు, నేలనేరేడు, పిన్ననేరేడు; ౩. నీరునేరేడుకు:-జలజంబువు, స్నిగ్ధపల్లవము. (తె)—నీరునేరేడు; ౪. (తె.)—నాగనేరేడు; ౫ నేరేడుపండుకు.—జంబువు; ౬. మేరుపర్వతమునందలి నేరేడుకు:—సుదర్శనము.

సురభిసాయకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, మన్మథుఁడు.

సురభిళము, సం. విణ. మంచివాసనగలది: చూ, సురభి. 12

సురభీకరించు, సం. స. క్రి. వాసనగల దానినిగాఁజేయు.

సురమాయి, దే. విణ. మిక్కిలి నల్లనిది: చూ, వర్ణము. 6.

సురమాలి, దే విణ గాలినించినది (దిండు). నీలా. 6. అ 90: చూ, లోడు. తద్వి.—కీచుబిళ్ళకు.—సకిన.

సురయాళువు, ద్వ. వి: చూ, రూ—సురియాళువు.

సురర్షి, సం. వి. ఇ. పుం. నారదాదిదేవర్షి: చూ, సన్న్యాసి.

సురలత, సం. వి. అ స్త్రీ: చూ శశివదన.

సురలి, సం.వి ఈ. స్త్రీ. సురలిఁగె*: రూ-సురళి, కాకశ్యామ,

కుజపుట, కుట్టపుష్ప, జంతుకారి, జతుక, మహాశ్యామ, స్నిగ్ధపృంత తద్వి —౧. కృష్ణమహా, కృష్ణవల్లి-కృష్ణవల్లిక. (తె)—కిమ్మెరాఁకుతీఁగె, నల్లతీగె; ౨ తాంబూలపల్లి — తాంబూలవల్లిక, తాఁబూలి, నాగవల్లి; ౩: (తె)—ఆకు, తమలపాకు-తములపాప. (ఈ ౧-౨-౩ అనునవి ప్రత్యేక మైనవనియు సురలితీగెకు సంబంధించినవి కావు అనియు కొందఱు)

సురలు, సం వి అ. పుం. బ. దేవతలు: చూ, సుర. 3.

సురలోకము, సం. వి. అ. పుం. వేల్పుఁబ్రోలు చూ, స్వర్గము

సురవర్త్మము, సం. వి. న్. పుం. ఆకాశము: అంగణము, అక్షరము. అంతరిక్షము-అంతరీక్షము, అంబరము, అజము, అనంగము, అనంతము. అపవర్జనము, అభ్రము, అళీకము, ఆకాశము, ఆనందము, ఉకేశము, ఊమము, ఊర్ధ్వము, ఊర్ధ్వవర్త్మము, ఋ, ఏ, కంచుకము, (గగనము, తారాపథము, దివము, దివి) కార్బురము, ఖమ్-ఖంబు, గంగాధరము, ఘనాశ్రయము, ఘామము, జ్యా, నభము, నాకము, నిశాకారము, నిర్లోకము, నీరంధ్రము, పుష్కరము, బహుళము, భంబు భువనము, మహాబిలము, మేఘద్వారము, తూలము, రోదసి, లేఖగము, వి, వియతు, విష్ణుపదము, విహాయము-విహాయసము-విహాయస్సు, వ్యోమము, శబ్దగుణము, సర్వతోముఖము. (తె)—అప్పుతాత, ఆఁకసము, ఉప్పరము, ఉప్పరవీధి, గాలితంత్రి, చదలు, చుక్కలతెరువు, దివము—దివి, నింగి, బయలు—బయిలు—బైలు, మబ్బుత్రోవ, మిను—మిన్ను, మొగులుదారి, వేలుపుఁదెరువు—వేల్పుఁదెరువు, సత్తిదొరపేనలి. తద్వి.—ఆకాశమండలమునకు.—ఖగోళము.

సురస, సం. వి. ఆ స్త్రీ. 1: శా, నాగమాత; 2: చూ, సర్పాక్షి*; 3 రాజజంబువు*: చూ, సురభిపత్ర; 4. కృష్ణతులసి*: చూ, హరిప్రియ. 3.

సురసము సం. వి. అ. పుం 1. నల్లగగ్గెర*: చూ, సుగంధికము; విణ, 2. తియ్యనిది: మధురము, స్వాదువు (తె.)—కమ్మ, తియ్య, తీయ, తీపి—తీఁపు (వి) మాధుర్యము, రుచి. విపాతము. (తె.)—తీఁపి

సురళి, సం. వి ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ—సురలి * (సురళితీఁగె.)

సురాకరము, సం. వి. అ. పుం. కల్లుకడలి: చూ, సముద్రము.

సురాగ్రము, సం. వి. అ. న. కల్లుమీఁగడ: చూ, సుర. 2-౧౪.

సురార్ణవము సం. వి. అ. పుం: చూ, సురాకరము.

సురాచార్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. బృహస్పతి; అ—ఆంగిరసుఁడు—ఆంగీరసుఁడు, ఇరేసుఁడు, ఓ, కలసీతుఁడు, గీరథుఁడు, గీర్పతి—గీష్పతి, గురుఁడు—గురువు, చిత్రశిఖండిజుఁడు, జీవుఁడు, దీదివి, ధిషణుఁడు, ధీమంతుఁడు, బృహస్పతి, వచసాంపతి, వాక్పతి, వాగీశుఁడు, వాచస్పతి, వినాయకుఁడు, సురగురువు, సూరి. (తె.)—నుడుగురేఁడు, వేలుపుటొజ్జ, తద్వి —౧. ఉపాధ్యాయునకు.—బోధకుఁడు. (తె)—టీచరు-పంతులు, (మేస్టరు); ౨. వస్తాదు; ౩. గానవిద్యోపాధ్యాయునకు.—(తె.)—బయకాఁడు. (మిగతవానికి: చూ, పంతులు 1.); 2. బృహస్పతి గ్రహము:— గోరదుఁడు, గోవిందుఁడు ఉద్భాసుజుఁడు, ద, బృహస్పతి: చూ, రాహువు. 1—౫.

సురాజీవి, సం. వి. ఇ పుం: ఆసుతీబలుఁడు—ఆసుతీవలుఁడు, ఉష్ణపట్టకుఁడు, కల్యపాలుఁడు — కల్యాపాలుఁడు, ధ్వజముఁడు, మండహారకుఁడు, శౌండికుఁడు, సౌరికుఁడు. (తె.)—ఈడిగ, కబ్బిలి, కబ్బిలివాఁడు, గమళ్ళవాఁడు—గవుండ్లవాఁడు, గౌండవాఁడు-గౌడ్లవాఁడు. గవుఁడు-గౌఁడు, చిటిగాఁడు, మొక్కళి.

సురాటము, అం: చూ, విన్నాణములు.

సురాపానము, అం. 1: చూ, సప్తవ్యసనములు; 2: చూ, మహాపాతకములు.

సురామండము, సం. వి. అ. పుం. 1. కల్లుతేఁట: చూ, సుర 2—౨౧; 2. కల్లుమీఁగడ: చూ, సుర 2—౧౪.

సురారి, సం. వి. ఇ పుం రావణుఁడు: చూ, రాక్షసుఁడు. 1. తద్వి —వలాహకుఁడు, వృత్రుఁడు, శార్దూలుఁడు, శంభుఁడు: (చూ, రాక్షసుఁడు. 1.)

సురాలయము, సం వి అ. పుం. మేరువు: చూ, హిమాలయము (పర్వతము. ౨౨)

సురాష్ట్రజము, సం. వి. అ. పుం. 1. తొగరి: చూ, ధాన్యము. ౨౬ (కందులకు.—(సం.)—వర్ణి. (తె)—కంది); 2. తొగరిమన్ను: ఆఢకి, కక్ష, కంపీరభుజ, కాక్షి కాక్షి, ఖల్వము, తాళకము, తువరి, మృతాలకము—మృత్తాలకము, మృత్తిక, మృత్తు, మృత్స, మృత్స్న. (తె.)-తుస్సి-తుస్సె, తొగరి—తొవరి. (చూ, భూమి. 1-౧౮): 3 అడవి తొగరి తీఁగె*; (చూ, ధాన్యము. ౨౬); తద్వి.— ౧. పొట్టికందులు: కాతువరిక (తె.)—పొట్టికందులు; ౨. (తె)-కొండకంది; 4 సురాష్ట్రదేశము, సురాష్ట్రము(అనికొందఱు: చూ, దేశములు.

సురాసవము, అం: చూ, ఆసవములు

సురాళము, దే. వి. 1. భూతాద్యావేశజనిత శిరోభ్రమణము: తద్వి.-దిగదుడుపు, బలాదూరు, మురాళము, 2. కోపావేశము.

సురాళించు, దే. స. క్రి: దిగఁదుడుచు, దిగఁదీయు, బడిద్రిప్పు, బలియు, మురాళించు.

సురాళింపు, దే. వి. దిగఁదుడుపు, బడిసివాటు.

సురి, వై. వి =క్షుర—ఛురికా. (రూ—సురియ—సురె-సుర-సురకత్తి—సూరకత్తి—చుర—చురి—చుయ—చురె—చురకత్తి-చూరకత్తి-చూర-చూరి-చూరీ) చిన్నకత్తి: చూ, రూ—సుదియ.

సురిగ, దే. వి రూ—సురిగె. చిన్నకొమ్మ: చూ శాఖ 1.

సురిగి, వై. వి =శిఖరిణి రూ—సురగి. మల్లె: చూ, హసంతి.2.

సురిగె, దే. వి: చూ, రూ—సురిగ.

సురియ, వై. వి.=ఛురికా చిన్నకత్తి, కఠారము, కళా. 3, ఆం. 108; ఉ, హరి 4, ఆ. 212: చూ, రిష్టి. 2.

సురియాళు, ద్వ. వి: చూ, రూ—సురియాళపు

సురియాళపు, ద్వ. వి. అభూరా. మాలవాఁడు: కడజాతివాఁడు, గోసంగి, తోచ, తోటి, పాణసి, మాల-మాలఁడు, మాలవాఁడు,

వెలివాడవాఁడు, వెలివాఁడు సురయాళువు—సురియాళు—సురెయాళ (సం.)— అంతావశాయి, అంతావసాయి, అంత్యయోని, అంతేవసాయి-అంతేవాసి, అంత్యజాతుఁడు, అంత్యజుఁడు, అంత్యావసాయి. అంత్యుఁడు, కథాప్రసంగుఁడు, చండాలుఁడు — చాండాలుఁడు; జనంగముఁడు, దివాకీర్తి, నిషాదుఁడు, పంచముఁడు, పుక్కసుఁడు—పుల్కుసుఁడు-పుల్కసుఁడు, ప్లవుఁడు, శ్వపచుఁడు. తద్విశేషములు. ౧. మాలది. (సం)—చండాలి; ౨. అగడుగాకి అగడుగాఁడు, వెలివాఁడు, వెలివాడవాఁడు, చీవాట్లమారి, రోఁతలమారి, (సం.)—అధరీణుఁడు, అపధ్వస్తుఁడు, అవగీతుఁడు, అవరీణుఁడు, చండాలుఁడు, ధిక్కృతుఁడు, నిందితుఁడు, పరిత్యక్తుఁడు, భ్రష్ట (భ్రిష్టు), భ్రష్టుఁడు; ౩: దూఱఁబడువాఁడు; (సం.)—నిందితుఁడు, బ్రహ్మబంధువు; ౪. ఉభయభ్రష్టుఁడు. (తె.)-త్రోపనంగొఱవి; ౫. చండాలాదు లేడ్వురయందొకఁడు; అంత్యావసాయి.

సురుఁగు, దే. అ. క్రి. 1. అదృశ్యమగు, నష్టమగు: కనఁబడకపోవు కాదుపడు—కాడ్పడు, చెడు, చేతవులు, లోటువోవు, వమ్మువోవు, వీటిఁబోవు. (చూ, లాఁచు. 2.); 2. పాఱు: చూ, వెళ్లు. 1; 3. జాడగాఁబోవు; 4. కదలు: చూ, సలించు; 5. మ్లానమగు. ఆం, భా. తృ. 107: చూ, ముక్కు. 14.

సురుగు, వా. వి. 1. చందుకాపెట్టె: చూ, సందుకా; 2: చూ, సొరుగు (చూ, సందుకా)

సురుగుడు, దే. వి. 1. ఒకానొక యెఱ్ఱవాయనెక్క; 2: (సం.)-అర్కలత, జాతధాతకి*; వా. 3: సురుగుడుకాయ.

సురుగుడుకాయ, వా వి: చూ, సురుగుడు 3 (చూ, బొప్పి.)

సురుసు, దే. వి దినటికి మాఱుగా కాల్చెడు జుంజము: చూ, జుంజము.

సురుప్పు, వా. వి. సురక్షారము. ఆం. భా ద్వి. 256: చూ, లవణము. 1—౨౨.

సురుమా, వా వి. ఒకరకము కాటుక. (చూ: చాందు. 3)

సురుము, దే వి: ఉసి—నుసి. కసుకు—కస్కు, గుండ, గులగుల, చూరు, తురుము—తుఱుము, నగ్గు, నలి, నఱుము, నుగ్గు, నుఱుము, నుసి, నూచ-నూచము, పరుము, పొడి-పొడుము-పొడుము. (సం)—క్షోదము, క్షోదితము, చూర్ణము. తద్వి.-౧: నూఱుట, పొడిసేయుట. (సం.)-అవచూర్ణము, అవధ్వంసము, క్షోదము, పేషణము; ౨. గందపుఁబొడి-గందపొడి—గందవొడి, బుక్క—బుక్కా—బుక్కాము. (సం.)—చూర్ణము, పటవాసకము, పిష్టాతరము, వాసయోగము, శృంగారము; ౩ పండ్లపొడికి. — పలుగఱ; ౪. ఆకుజాయిపొడికి. — రాపొడి; ౫; చూ, సున్నము; ౬: చూ, రేణువు. 1

సురుముచేయు. దే స క్రి: నఱుమాడు—నఱుము, నుఱుమాడు—నుఱుము, నుఱునుచేయు, పప్పుచేయు (పిండిచేయు), పొడిసేయు.

సురూపుఁడు, సం. విశ. 1. చక్కనివాఁడు: చూ, సౌందర్యవతుఁడు; 2. పండితుఁడు: సుధి.

సురె, వై వి. = ఛురికా: చూ, రూ— సురి.

సురెయాళ ద్వ. వి: చూ, రూ—సురియాళువు.

సురేకారము, ద్వ. వి రూ —సూరేకారము, ఒకరకము తెల్లఉప్పు: చూ, లవణము. 1.

సురోదము, సం. వి అ. పుం కల్లుకడలి: చూ, సముద్రము.

సుఱసుఱ, దే.వి. (సురసుర.) 1. ప్రుక్కుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము. నిర్వ. 7, ఆ. 84: చూ, హూహూ; 2. ఆఁకలి వేయుట యందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ; 3. మండుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.

సులభము, సం. విశ. = చులకన-సులువు సుఖముగా లభించునది: లాఘవము, సుకర, సౌకర్యము. (తె)— చులకన, చెచ్చెర, (విశ) (వి) లగువు, లాగి, లేసు, సన్నసన, సలీసు, సులువు-సుళువు తద్వి:-౧. మిక్కిలిచులకనకు:- సునాయాసము, సౌకర్యము; ౨ పయిపయిగ—పైపైగ; ౩ (చూ, లాఘవము. 1.)

సులువు, వై విశ =సులభ. రూ-సుల్వు 1.—పై —; 2.శీఘ్రము: చూ, స్వదము; 3: చూ, లాఘవము. 1; వా. 4 ఆరోగ్యము.

సులోచనము, సం. వి అ. న.కంటిజోడు. (తె.)-ముక్కద్దము.

సుల్తాను, వా. వి. తురుష్కప్రభువు. "ఢిల్లీసుల్తాను".

సుల్వు, వై విశ: చూ, రూ—సులువు.

సువర్చల, సం. వి. ఆ (స్త్రీ) 1 రూ-సవర్చల*: చూ, సూర్యానువర్తిని; 2. సూర్యునిభార్య: చూ, భార్య. 1—౬౪.

సువర్చలము, సం. వి అ. న: చూ, సుభవర్చకము.

సువర్ణకదళి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ బంగారుఅరఁటి*: చూ, రంభ. 2. తద్వి:-౧ అరఁటికి:- లోచకము; ౨ ఏడాకులరఁటికి:- విశాలత్వక్ష్ఠ విషమచ్ఛదము, శారదము, శారది. (చూ, రంభ 2)

సువర్ణకము, సం. వి. అ. పుం. తేల*: అనీకస్థము, ఆరగ్వధము-అర్గ్వధము, అరివేరము, ఆరేవతము, కర్ణాభరణకము, కర్ణి, కర్ణికారము, కుష్ఠసూదనము, కృతమాలము, గోమయోద్భవము, చక్రపరివ్యాధము, చతురంగులము, రాజవృక్షము, రైవతకము, వ్యాధిఘాతము, శంపాకము-సంపాకము-శమ్యాకము. (తె.)— రేల— తేల.

సువర్ణచ్ఛదము, సం. వి. అ. పుం ఏడాకుంపొన్న*: చూ, సురపున్నాగము

సువర్ణనాభము, అం: చూ, సప్తాధికరణములు.

సువర్ణపారేవతము, సం. వి. అ. పుం. పెద్దయీడ*: చూ, శర్కరాంకము.

సువర్ణము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ-స్వర్ణము, బంగారు: చూ, లోహము. 1. (సువర్ణము=ఇరువదిరూకల యెత్తుగల బంగారము 80 గురిగింజలయెత్తు. ఫలము=ఏనుబదిరూకలయెత్తు. 320 గురిగింజలయెత్తు); 2. అరవరా: పిచువు, హిరణ్యము. (తె.)—మాడ పొన్నము, పొన్నా; 3. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 2; 4 ఒకరకముపువ్వు: చూ, సుమము. ౬. (ర); 5. నల్లఅగలు: చూ, రాజావర్తము. 1—౧౫;

విణ. 6. మంచివర్ణముగలది; అం. 7: చూ, దానములు.

సువర్ణాళి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). కర్ణ*.

సువర్లోకము, అం: చూ, ఊర్ధ్వలోకములు.

సువల్లి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). కారుగచ్చ*: చూ, సోమరాజి.

సువహా, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). 1. అందుగు*: చూ, సల్లకి; 2. కారేలకి*: చూ, సన్నరాష్ట్రము; 3. ఈశిత్రపియము, ఉపనక్తము. కాంశితప్రియము, కాకాండము, గోధాపది, చర్మారము (తె.)— చెప్పుటట్ట—చెప్పుతట్ట*; 4. నల్లవావిలి*: చూ, వావిలి. ౧. తద్వి:-వావిలికి:-సిందురము, సిందువారకము; 5: చూ, సర్పాక్షి*; 6: చూ, వీణ; విణ. 7 సుఖముగ మోవఁదగినది.

సువారంపుటిల్లు, వా. వి అడసాల: చూ, సదనము. 6.

సువారంపువాఁడు, వా. వి. ఆడబాల: చూ, సూపకారుఁడు.

సువారము, వై. వి. = సూపకార. వంట. రామా 7, అ. 107: చూ, సూపకారము.

సువాల, ద్వ వి (రూ సువ్వలాల-సువ్వాల-సువ్వి.) (సువ్వి + అలతి) సువ్వియను పదముతో ఆలాపముచేసి పెండ్లిండ్లయందు ఆఁడువారు పాడెడిపాట: చూ, స్వరము. 2; అం. 2. ఒకానొకవృత్తము: చూ, వృత్తము. 1.

సువాసన, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ): చూ, వాసన 1.

సువాసిని, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). రూ-స్వవాసిని. 1. ముత్తయిదువ: చూ, (స్త్రీ); 2. పుట్టినింటనుండెడియాఁడుది: చూ, స్త్రీ.

సువిరేచని, సం. వి. ఈ స్త్రీ. ఆకుజెముడు*: దళస్నుహి, పత్రస్నుక్కు, పత్రస్నుహి, వజ్రద్రుమ, వజ్రి, శ్వానజిహ్వా, తద్వి:— చూ, స్నుహి*.

సువ్రత, సం వి. ఆ. స్త్రీ. 1. సులభముగాపిదుకఁదగినయావు: చూ, సౌరభేయి (ధేనువు); విణ 2. మంచివ్రతముగలది.

సువ్వలాల, ద్వ వి.(సువ్వి + అలతి + అలతి): చూ, రూ-సువాల.

సువ్వాల, ద్వ. వి. (సువ్వి + అలతి) — పై.—

సువ్వానుఁడు, వా. వి. అడబాల అం, పదా. నర. 24: చూ, సూపకారుఁడు.

సువ్వి, దే.వి దంచుటయందగుధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ

సుశీలత, అం: చూ, గుణములు.

సుశవి. సం. వి. ఈ. (స్త్రీ): చూ, రూ— సుషవి.

సుశిమము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ— సుషిమము.

సుషమ, సం.వి.ఆ.పుం. 1.మిక్కిలి శోభ: చూ, శోభ.4 (వెలుతురు. 1); విణ. 2. సరిసమానమైనది: ఋజువు, తులితము, ప్రకాశము, ప్రగుణము, ప్రతీకాశము, భూతము, సంకాశము, సదృక్షము, సదృశము, సన్నిభము, సమ, సమ్మితము. (తె.)— చదరము, బరాబరి, సరి, అవ్య.-అ; 3. మనోజ్ఞమైనది: చూ, హృద్యము. 2.

సుషవి, సం. వి ఈ. (స్త్రీ). రూ సుశవి. 1. కాఁకర*: ఊర్ధ్వాసితము, కండురము, కటిల్లకము--కఠిల్లకము—కఠిల్లము, కాండకటుకము, కారవల్లి కారవేల్లకము—కారవేల్లము, విశాఖ. (తె.)--కాఁకర, పొట్ల*; తద్వి:—౧ కర్కటకి (తె.)—గొడ్డుఁగాఁకర; ౨. కర్కోటకి, కర్కోటము, ఫలపూరకము, వాయసి, సుకందకము. (తె.)- పొట్టికాఁకర, మట్టుకాఁకర; ౩. (తె.)- కొమ్ముకాఁకర; ౪. చిరాయువు, వాతాయువు. (తె.)- ఊరకాఁకర; ౫. మహాకారవేల్లము. (తె.)- పెద్దకాఁకర; ౬. అడవికాఁకరకు:- ఉత్పలపూరక, కంకణ్యము, కంకసి, కందఫల, కర్కోటకి, కుడుహుంచి, క్షుద్రకారలిక (క్షుద్రకారవేల్లము-క్షుద్రకారవేల్లి). వనకారవేల్లము, వాయసి. (తె.)- అడవికాఁకర, ఆఁగాఁకర; ౭. శక్రవల్లిక. (తె.)- బుడ్డకాఁకర*; 2. జీలకఱ్ఱ: అజాజి, ఉత్తరాపథము, కటుక, కణ, కరము. కృష్ణ, కృష్ణసఖి, జరణము, జీరకము, జీరణ-జీరణము, జీరము. (తె.)—జిలకఱ-జిలకఱ్ఱ జీలకఱ-జీలకఱ్ఱ తద్వి:-౧. నల్లజీలకఱ్ఱకు:- ఉపకుంచి(భి)క, కారవి, కాల, కాలి—కాళి—కాళిక, కుంచిక-కుంజిక, కృష, కృష్ణజీరకము, క్షోణి, ఘోష, ఛత్ర జీరణ-జీరణము జీరము, పృథువు-పృథ్వి, శూలఘ్న, శూలకుంచిక, శోభకుంచిక, సుశవి-సుషవి. (తె —నల్లజిలకఱ్ఱ-నల్లజీలకఱ సోఁపు; ౨ సన్నజీలకఱ్ఱకు:- కణజీరకము, క్షుద్రజీరకము, క్షుద్రజీవము (తె)- సన్నజీలకఱ్ఱ; ౩ తెల్లజీలకఱ్ఱకు:-కణజీరకము, కణాది, గౌరజీరకము, జరణము, శ్వేతజీరకము. (తె.)-తెల్లజీలకఱ్ఱ; 3 క్షుపాలుపు, పానీయాలుపు*. (ఒకరకము కంద అని కొందఱు.)

సుషవికాఫల, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ): పానీయవల్లి, రాజిరాజి. (తె.) ఆరెతీఁగ. *.

సుషి, సం వి. ఇ స్త్రీ. (రూ-సుషిరము-సుశిరము) బెజ్జము: చూ, రంధ్రము 1.

సుషిర, సం. వి, ఆ. (స్త్రీ). రూ—సుశిర గుప్పెగు త్తిక*: చూ, రాజార్కము, 1-౮.

సుషిరము, సం. వి అ న. 1: చూ, రూ—సుషి; పుం. 2. కిక్కిస: చూ, హరిత (తృణము 1.); విణ. 3. బెజ్జముగలది; 4.(రూ-శుషిరము) పిల్లంగ్రోవిలోనగువాద్యము; చూ, వాద్యములు (దీనినే ఆహతకమని కొందఱు: చూ, వీణ. చూ, స్వరము. 2.) (చూ, సుషిరవాద్యములు)

సుషిరవాద్యములు, అం: పాలిక, కాహాళి, వాసము, ముకులి, మధుకరి, వంశము, శంఖము, శుకి, శృంగము సదుర్లపి. (10.)

సుషుప్తి, సం.వి. ఇ (స్త్రీ) 1. ఒళ్ళెఱుంగనినిద్ర: చూ, స్వప్నము. 2; అం. 2: చూ, అవస్థలు.

సుషుమ్న, అం: చూ నాడులు.

సుషుమ్ననాడి, అం. —పై.—

సుషేణము, సం. వి. అ. పుం. కలివి*: చూ, సామ్లపుష్పవల.

సుషేణిక, సం. వి. ఆ, స్త్రీ. నల్ల తెగడ*: చూ, సర్వానుభూతి.

సుష్ఠు, సం అవ్య. 1. మిక్కిలియనువర్థమందు. వర్తించును: చూ, బలవత్; వా. 2. మంచితనము.

సుహారము, సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రనీలము: చూ, రత్నములు.

సుసి. వా వి 1. తెవులు: చూ, రోగము 1: 2. సోమరితనము: చూ, స్త్యానము (విలంబము. 1.); 3. అశ్రద్ధ.

సుహృత్సమ్మితము, అం. (పురాణము): చూ, కావ్యము 5. (శాస్త్రములు)

సుహృదుఁడు, సం. వి. ద. పుం. 1. చెలికాఁడు: చూ, స్నేహితుఁడు; 2: చూ, హృదయాళువు; అం 3; చూ, సుహృదులు.
సుహృదులు, అం: చూ. రాజ్యాంగములు (చూ, సప్తాంగములు. అంగము. 9)
సుహోత్రుఁడు, అం: చూ, మహారాజులు.
సుహ్మ, అం. ఒకానొక దేశము: చూ, సీమ. (1) (దేశములు)
సుళువు, వై. విశ.=సులభ: చూ, రూ సులువు.
సుళ్లమారి, దే.విశ. 1. సుడులుగలవాఁడు; 2 చుట్లబెట్టువాఁడు.

సూ

సూ, వై. అవ్య. 1.=స్మ చూడుమి: చూ, రూ—సుమ; 2. నిశ్చయార్థకము, సుమీ. అం. ఛా. తృ. 68: చూ, సత్యము 1.
సూకరము, సం. వి. అ. పుం. 1. పంది: ఆఖనికము, ఆఖువు, అరువు, ఆసురి, కమలాసనము, కాకరూటి, కిటి, కిరము, కిరి, కుందారము, కుఖనకము, కుముఖము, కోలము, క్రోడము, గృష్టి-ఘృష్టి, ఘుర్ఘురి, గ్రాహము, ఘోణి, చక్రముఖము, జలప్రియము, దంష్ట్రియుధము, దంష్ట్రి, పోత్రి, మృద్కిర, రోమశము, స్తబ్ధరోమము, స్థూలనాసము. (తె) ఊటమెకము, ఊఁదుమెకము, ఒంటరి, ఒంటరికాఁడు, ఒంటికాఁడు, కొమ్ముకాటు, కొమ్ముకాఁడు, గుర్గురించుమెకము, గుర్గురింత, గూఁటి, చప్పరించుమెకము, చప్పరింత, జాగిలంబులమిత్తి, పంది, పీఁటవెట్టుమెకము, ముట్టెమెకము, ముస్తెలమేపరి. తద్విశేషములు.—౧: గ్రామసూకరము, విట్చరము. (తె) ఊరబంది; ౨. ఏదుపందికి.—శలలము-శలము, శలలి—శల్లకి, శలాక, శల్యకము—శల్యము, శ్వావిధము. (తె) ఏదు, ఏదుపంది, నెలపంది. ముండ్లపంది—ములుపంది, సలుగు—సలువు; ౩ నీరుపందికి —ఆలస్యము, కచ్ఛపసంస్థానము, కుటిచరము, ఘోషికము, శంకువు. (తె.) నీరువంది. (చూ, జలసూకరము, జలరూపము; చూ, మత్స్యము. 1—3.); ౪. అడవిపందికి—వనసూకరము. (తె.) అడవిపంది. ౫. కచ్ఛ, వరాహి—వారాహి. (తె.) ఆఁడుపంది; ౬. ఆదివరాహమునకు.—(తె.) తొలుపంది—తొల్పంది; ౭. శల్యకము. (తె.) అఱగ-అఱప, ఇఱ్ఱంది; ౮. కొంకణదేశపు అఱవకు: కందాళువు, కానకందము, కాసాలువు; ౯. కోడెవయసుగల పందికి.-(తె.) చెలరము; ౧౦. అడవిపందికి.—ఏకచరము, ఏకలము, వనసూకరము, వాలమృగము. (తె) అడవిపంది, అడవిరాజు, ఏకలీఁడు, ఏతలము, బంటుమెకము. మొట్టిమెకము, మోటజారుమెకము, మోటుమెకము, మోటువామెకము, రోఁబంటరి-రోఁబంటరి, వాలుమెకము, వేల్పులమిత్తి; ౧౧. (చూ, వరహావతారము); ౧౨. పందికోఁ అదివరకు.-పలము; ౧౩. పందికోఁఱకు:-చూ, పల్లు 1-౨; ౧౪. పందిమూతికి.-పోత్రము.
సూకరీప్రసవన్యాయము, న్యా. పంది పిల్లలను గనినట్లు సంఖ్యాధికము నిరర్థకము, నిరుపయోగము ననుట.
సూక్తద్రష్టలు, అం. శతర్చులు, మధ్యములు, క్షుద్రసూక్తులు, మహాసూక్తులు. (4.)
సూక్తములు, అం: నారాయణసూక్తము, పురుషసూక్తము, శ్రీసూక్తము, భూసూక్తము, నీళాసూక్తము. (5.)
సూక్తి సం వి.ఈ.స్త్రీ =సుద్ది. వృత్తాంతము: చూ, సమాచారము 2.
సూక్ష్మ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పత్రల*: చూ, సూక్ష్మేల.
సూక్ష్మఖండములు, సం. వి. అ. న. బ. తుత్తునియలు: చూ, శకలము. 4.
సూక్ష్మతండులములు, సం. వి. అ. న. బ. గసకము. (తె.)-గసగసలు-గసగసాలు.
సూక్ష్మదారువు, సం. వి పుం. 1. దేవదారువు*: ఆమీవత్కము, ఉచ్ఛ్రితము, కాష్ఠదారువు. కలింజము, కిలిమము, కృమిఘ్నము, దారువు, దేవకాష్ఠము. దేవదారువు, ద్రుకిలిమము, ద్రుమము, పారిజాతకము, పారిజాతము, పారిభద్రము, పీతదారువు, పూతికాష్ఠము, పూతిదారువు, భద్రదారువు, వరచందనము, శక్రపాదపము, (తె.) దేవదారి. తద్వి.—౧ బాదిద చెట్టుకు.-అంసరంగికము, అంసరంగీశము, కవికచ్ఛ్వము, నింబతరువు, పారిభద్రము (అనికొందఱు), రోహిణము, వారిజము. (తె.): బాదిద—బాదిదము—బారిదము—బారిసము—వారిజము-వారిదము *.
సూక్ష్మపర్ణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రామదూతి అను ఒకరకము తొళసి*: చూ, హరిప్రియ.
సూక్ష్మఫల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గురుగు*: చూ, హస్తిని.
సూక్ష్మము, సం. వి. అ. న 1. అధ్యాత్మము, బుద్ధి: చూ, హృల్లేఖము. 2; 2. కపటము; చూ, వ్యాజము. 1. తద్వి.—కపటపువంచనకు.—(తె.) మెలక: పుం. 3. అణువు: చూ, స్వల్పము; విశ. 4. సన్నము, అలకన, సయిశము-సైకము: చూ, స్వల్పము; 5. పరమాత్మ: చూ, హంసుఁడు; అం. 6: చూ, అలంకారము. 3 ("ఇతరుల భావమెఱింగిన భావగర్భితచేష్ట: ఉదా.— నేను గనుఁగొనుచుండఁ దన మౌళిమణిం గచముచేఁ దప్పె"); అం. 7: చూ, శరీరములు; 8: చూ, లక్ష్యములు; 9: చూ, ఆగమములు (ఉపవిద్యలు 11-౧).
సూక్ష్మేల, సం.వి ఆ స్త్రీ. సన్నయేలకి*. వయస్థ*; చూ, పత్రల.
సూచకము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సూది; 2. నక్క: చూ, సృగాలము; 3. కుక్క: చూ, శునకము; 4. కాకి: చూ, సకృత్ప్రజము; 5. పిల్లి: చూ, మార్జాలము. తద్వి.—పూతిమార్జాలమునకు:— లోమశము, శాలి; 6. తెలియఁజేయుట:—అభిధాయకము, ఆవేదనము, సూచన. (తె.)—ఎఱుక, తెలుపుడు-తెల్పుడు. తద్వి.—తెలిసికొనఁదగినది:-అనదేయము; 7. మొఱిగెడి కుక్క: చూ, శునకము.
సూచకుఁడు, సం.విశ. 1. కొండెము చెప్పువాఁడు: కర్ణేజపుఁడు, ద్విజిహ్వుఁడు, పిశునుఁడు. (తె.)-అంగుడుదుడిపి-అంగుడుదుడుపు, అగ్గిపుల్లగాఁడు, ఇల్లామల్లి, ఒరుదలకాఁడు, కొండగీఁడు, కొండియుఁడు—కొండీఁడు (కొండెకాఁడు)-కొండెగీఁడు, చాడీకోరు, చాడీగొట్టు, తంటలమారి-తంటాలమారి, తనకలి, బందులమారి; 2. బోధచేయువాఁడు:— అనుశాసకుఁడు, ఉపదేశకుఁడు, ఉపదేష్ట, బోధకుఁడు. (తె.)—

నేర్పువాఁడు; 3. పేసీకోరు: చూ, లడాయిగాఁడు.
సూచన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఛాయ. (తె.)—అయిపు-ఐపు-అడ-అడపొడ, ఆచూకి-ఆచోకి, ఇష్టువ, ఈగడ, ఎచ్చరిక-హెచ్చరిక, కందువ, కన్ను, చాయ—చూచాయ, చొప్పు, జాడ, తావి తావీ, పత్తా, పొరువ, వికరు, పులుగు, పొలకువ, పొలము, పోబడి-పోవడి, సంచు, సడి, సవ-సవడి-సవ్వడి, సావ. తద్వి.—౦. కాలిజాడకు:—వర్తని; 2. గ్రుచ్చుట; 3. తెలుపుట: చూ, సూచకము 6; 4. చూపు: చూ, వీక్షణము
సూచి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. (రూ-సూచిక—సూచిని-సూచ) కూర్చిక: చూ, సూది; అం. 2: చూ, అసంయుత హస్తములు; 3: చూ, చరణక్రియలు; 4: చూ, అసంహత వ్యూహములు; 5: చూ, ప్రధాన వ్యూహములు; 6: చూ, దండవ్యూహములు; 7: చూ, కరణములు; 8: చూ, ఆకాశచారులు.
సూచించు, సం. స. క్రి. 1. జాడగా తెలియఁజేయు (తె)—ఎగఁబోయు; 2. తెలియఁజేయు.
సూచిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1.=సూది: చూ, సూది; విణ. 2. తెలియఁజేయునది.
సూచితము, సం. విణ. 1. జాడగా తెలుపఁబడినది, ఉచితము: చూ, స్పష్టము; 2. తెలుపఁబడినది, ఉచితము: చూ, స్పష్టము
సూచిసుకు, నా. వి అల్పధారావర్షము. ఆం. భా. ప్ర. 74: చూ, సోన (వాన. 1).
సూచియానము, సం. వి. అ. న. (రూ-సూచీనము-సూచీవయనము-సూచీవానము): చూ, సూయాణము. 2.
సూచీనము, —పై.—
సూచీవయనము, —పై.—
సూచీవానము, —పై.—
సూచీకటాహన్యాయము, న్యా. ఒక పనివానికి గాబొకటియు, సూదొకటియు చేయుమని చెప్పఁ గొంతకాలమునకు సూది యిచ్చి గాబిమ్మనిఁ దొందరచేసినపుడు రెంటిలో నొకటినిచ్చియుండ రెండవదానికి యింత తొందర యేల ననినరీతి.
సూచీపుష్పము, సం.వి.అ పుం. వలీనకము*: చూ, మొగలి. తద్వి.—మొగలికి:—స్త్రీ భూషణము:- (చూ, స్వర్ణకేతకి)
సూచీముఖభేద్యము, జా. దట్టముగా నున్నది. సూదితో భేదింపఁదగనది. "పెరిఁగి సూచీముఖా భేద్యంబులగు నంధకార దారాచ్ఛట గ్రాదుకొనిన" (పాండురంగ మాహాత్మ్యము)
సూచీముఖము, సం. వి. అ.పుం. 1. అమ్ము: చూ, బాణము.1; 2. ఒకానొక పక్షి: చూ, శకుంతి (పక్షి); అం. 3. అభినయ హస్తవిశేషము. (తక్కిన వ్రేళ్ల ముడువఁబడి ముక్కు మోవ నిలువుగా చాచఁబడిన చూపుడు వ్రేలుగలది, సూచి): చూ వ్యంజకము. 1; 4: చూ, బాణాగ్రములు.
సూచీవానకర్మ, అం: చూ, ఉపవిద్యలు (సూదులచేతఁ గుట్టు పని విశేషము)
సూచీకతపత్రన్యాయము, న్యా. నూఱుతామరరేకులు ఒకదానిపై నొకటియుంచి సూదితోఁ గసిక్కన గ్రుచ్చగా నన్నియు నొక్కమాఱు చిల్లులుపడినట్లు కాన్పించునుకాని నూఱును నూఱు కాలములయందుఁ జిల్లులుపడినవి. అతి సూక్ష్మమగుటచేఁ దెలియదను రీతి.
సూచ్యము, అం. విష్కంభము, చూళిక, అంకాస్యము, ప్రవేశకము, అంకావతరణము (5) (వీని యర్థవివరణాదులా యాపదముల కడ జూపఁబడెను).
సూటి, దే. వి. 1. గుఱి. రామా, 2, ఆ. 70: సద్దు, సరకు. (సం.)—వేధ్యము, శ్రద్ధ: చూ, లక్ష్యము. 1; 2: చూ, విధము 1. నిర్వ 8, ఆ. 74.
సూటికాఁడు, దే. విణ. 1. అంపకాఁడు: చూ, విలుకాఁడు (అనుబంధములో చూడుము); 2: అంపకాఁడు, గుఱికాఁడు. (సం.)—కృతపుంఖుఁడు, కృతముఖుఁడు. కృతహస్తుఁడు. సుప్రయోగ విశిఖుఁడు; 3: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.
సూటిపడు, ద్వ. అ. క్రి. 1. సరిదాఁకు. వసు. 2, ఆ 97: చూ, సరిపడు. 1; 2. యుక్తమగు: చూ, [illegible] 2
సూడకములు, అం. (చూ తాళము. 2 తాళములు): ధ్రువము, మటిమము, రూపకము, త్రిపుట, జంపె, అట-అటతాళము, ఆట-ఆటతాళము, ఏకము (7)
సూడించు, దే.అ.క్రి. పగగొను. విక్ర. 8, ఆ. 53: సూడుకొను.
సూడిగము, దే. వి. 1. వాలకము, ఆఁడు దాని చేఁగాజు. కాశీ 5 ఆ. 145: చూ, భూషణము. 2; 2. చేతికడియము. అచ్చ సుం.కాం.184: చూ భూషణము.2. (బ సూడిగములు).
సూడిద, దే. వి. కానుక. జై 3, ఆ. 78: రూ-సూడిదె: అప్పనము, ఉడుగర, ఉపారము, ఉలుప-ఉలుపా, కట్టనము—కట్నము, కయికానుక-కైకానుక, కానిక-కానికె-కానుక—కాన్క, చందా. దాయము, పగిడి—పగిది, పావడము, పోరచి, లంచము, వాతికాను, వీడు. (సం.)—ఆమిషము. ఉత్కోచము-ఉత్కోచకము, ఉపగ్రాహ్యము, ఉపచారము, ఉపద, ఉపదానము, ఉపప్రదానము, ఉపహారము, ఉపాయనము, కరదము, ఛాయ, దండము, ప్రదేశనము, ప్రాభృతము, బలి, లంచము. తద్వి:—గిరహన్యపు లంచము: (చూ, సిస్తు. 1.)
సూడిదె, దే. వి. —పై.—
సూడు, దే. వి. 1. ఈర్ష్య: చూ, హంస. 7; 2. ప్రతివైరము. ఆం, భా. ప్ర. 135: చూ, వైరము; 3. పగవాఁడు: చూ, శత్రువు. 1; 4. పగ: చూ. వైరము.
సూడుకాఁడు, దే. వి. పగవాఁడు: చూ, శత్రువు. 1; 2. అసహనుఁడు, అసహిష్ణుఁడు-అసహిష్ణువు, అసూయాపరుఁడు, ఈర్ష్యాళువు--ఈర్ష్యాలువు, [illegible]తాకువు, కుహకుఁడు—కుహకుఁడు-కుహనుఁడు, విరతశీలుఁడు. (తె.)—ఈసుకాఁడు, ఉడుకుఁబోతు, ఏవకాఁడు, ఓర్వలేనివాఁడు:
సూడుకొను, దే. అ. క్రి. 1. పగగొను. భో. 3. ఆ 37: ఈరసించు, ఒడ్డారించు. కంటగించు, పగఁబట్టు, పగఁగొను,

మచ్చరించు—మచ్చరికించు, సూడించు, సూడుపట్టు. (సం.)-ద్వేషించు, విద్వేషించు, విరోధించు, విషమించు, వైరించు; 2: (మి) అసహనపడు. (తె.)—ఈసించు, కాంతాళపడు: వా. 3. చలపట్టు, చలపొడుచు, చలముకొను, చలపోరు, మచ్చరించు — మచ్చరికించు (సం.) ఆగ్రహించు; వా. 3 గర్భముధరించు (అని కొందఱు.)

సూడుపట్టు, దే. స. క్రి. విరోధించు నై. 8, ఆ 50: చూ, సూడుకొను.

సూతకము, సం. వి. అ న. 1: జాతాశౌచము. (తె)—పురుడు; 2. మైల: చూ, మృతాశౌచము; పుం, న. 3: చూ, సూత్రము.

సూతపుత్రకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: అంగరాజు, అంగాధిపుఁడు. అర్కజుఁడు అర్కనందనుండు, ఏకవీరుఁడు, కర్ణుఁడు, ఘటోత్కచాంతకుఁడు, చంపేశుఁడు, యువరాజు, రాధేయుఁడు, వసుషేణుఁడు. (తె.)—ప్రొద్దుఁగొడుకు, ప్రొద్దుఁబట్టు, ప్రొద్దుకూన, ప్రొద్దుచూలి. (సూత్రపుష్పకుఁడు అని కొందఱు.)

సూతము, సం. వి. అ. పుం. పాదరసము, అమరము, అవిత్యజము, అశోకము, చపలము, ఖేచరము, పతంగము, పారతము, పారదము, బలము, ముకుందము, రదము, రసధాతువు, రసము, రాసము, రుద్రశుక్లము, శిరోత్తమము, సన్నేరము. (తె.)—పాదరసము.

సూతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కుట్టు; చూ, స్యూతి. 1; 2: ప్రసవము, ప్రసూతి, సూనము. (తె.)— కానుపు—కాన్పు, పెసవము. తద్వి —౧. పశ్వాదుల యీనికకు.—ప్రసవము. (తె.)—ఈఁత, ఈనిక; ౨. గర్భస్రావమునకు.—(తె.)-కట్టుక—కట్టుగ; ౩. పశుగర్భస్రావమునకు.— (తె.)—కట్టుక—కట్టుగ; ౪. గేదె ప్రసవమునకు.—గువాకము—గూవాకము—గువాకువు.

సూతిక, సం. వి ఆ. స్త్రీ: జాతపత్య—జాతాపత్య. ప్రజాత, ప్రసూత. (తె.)—పురుటాలు—పురుటియాలు, బాలింత—బాలెంత, బాలింతరాలు, బాలెంతరాలు, బిడ్డతల్లి (చూ, స్త్రీ.

సూతికాగృహము, సం. వి అ. న (రూ—సూతకాగృహము) పురిటియిల్లు: చూ, సదనము. 1.

సూతిని, దే. వి. సూతిని యను దేశము. వీలా. 3, ఆ. 90: చూ, సీమ (1)—౨౯.

సూతుఁడు, సం. వి అ పుం. 1 తేరుగడపువాఁడు: చూ, సారథి, 2. బట్టువాఁడు: స్తుతిపాఠకుఁడు, స్వస్తిముఖుఁడు: చూ, వంది; 3. వడంగి: చూ, స్వర్ణకారుఁడు

సూత్థానుఁడు, సం. విణ. 1. నేర్పరి: చూ, సమర్థుఁడు; 2.శరీరము దాఁచనిబంటు: చూ, హంవీరుఁడు· 2.

సూత్రగ్రాహకుఁడు, అం: చూ, హయపాలక భేదములు.

సూత్రతంతువు, సం.వి అ.పుం. పుస్తె, మంగళసూత్రము: చూ. భూషణము. 2.

సూత్రధారుఁడు, సం. వి.అ. పుం. 1. ఆటాడించువాఁడు: (తె)-కీలుకాఁడు, జంత్రకాఁడు, తారి—దారి-దారిదారి; 2. వడిపించువాఁడు; 3. వడ్లంగి, సూతుఁడు: చూ, స్వర్ణకారుఁడు; 4 ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు; అం 5. నాటకకథను నడిపించువాఁడు: చూ, నటి.

సూత్రపడు, మి అ. క్రి. జరపడు: చూ, సరిపడు. 2.

సూత్రపుష్పకుఁడు, సం. వి అ పుం: చూ, సూతపుత్రకుఁడు.

సూత్రపుష్పము, సం.వి అ.పుం. ప్రత్తి*: చూ, సముద్రాంత.3

సూత్రము, సం. వి అ న. 1. నూలిపోఁగు: అంశువు, అల్పము, ఊర్ణ, క్షుల్లకము, క్షుల్లము, తంతువు, తనువు, దర్భము, శ్లక్ష్ణము, సూక్ష్మము, స్తోకము. (తె)-అలుపము, తంతువు, నూలు, పోఁగు—ప్రోఁగు — ప్రోవు. పోఁచ — ప్రోఁచ. తద్విశేషములు.—౧. బ్రహ్మసూత్రమునకు.-త్రిసూత్రము. (తె.)—మున్నూలు—మూన్నూలు, ముప్పిరి, ముప్పేట; ౨. పట్టుపురుగునేసెడు పట్టునూలుకు - (తె)-పొత్తినూలు, పొత్తు; ౩. పట్టునూలుకు—పట్టము. (తె.)—పట్టు, దసిలీ, బురుసా, మొగ్గపట్టు; ౪. ఎఱ్ఱపట్టుకు.— (తె.)— బురుసా; ౫. నూలుతునుకకు.- పక్ష్మము; ౬. నూలిమొలత్రాడునకు.-ధటిని; ౭. నూలుసిడికి — (తె.)—పోగడ, సిడి; ౮. దూర దూరముగాపోయు నూలిపోఁగునకు.— (తె.)—పాలుపోఁగు; ౯. ముప్పదియేనికల నూలునకు.— (తె.—పుంజము; ౧౦: (తె.)—కండియ—కండె, నూలుకండె. పుత్తడ, సరిగ; ౧౧: వంకెనుతీసి చుట్టిన నూలుకు.—(తె.)—ఈరె; ౧౨. ఎఱ్ఱనూలుకు:— (తె.)—తొగరు; ౧౩. పొడుగుపోఁగునకు.— (తె.)—ఓతము; ౧౪. గట్టి నూలిపోఁచలకు.— (తె.)-చెవికలు; ౧౫. జందెమునకు.- (చూ, సూత్రము. 1-౧): ఉత్తరీయము, ఉపవీతము, పవిత్రము, బ్రహ్మసూత్రము, యజ్ఞసూత్రము, యజ్ఞోపవీతము, సప్తతంతువు, సూత్రము. (తె.)—జందియము-జందెము—జన్నిగము, పోఁచ—ప్రోఁచ; ౧౬. మెడను దండవలె వ్రేలెడు జందెమునకు-కంఠలంబితము, నివీతము; ౧౭: (చూ, వ్రతసూత్రము): భుజిష్యము. (తె)-దోరము-దోరము; ౧౮. సందిటఁగట్టుకొనెడు తోరము.—(తె.)-దండచేరు; ౧౯. యోగులు జందెమువలెవేసికొనెడు వట్టులో నగువాని పట్టెకు.—పరికరము, పర్యంకము—పల్యంకము, పర్యస్తిక, యోగపట్టము. (తె)— ఒడ్డాణము, జోగపట్టియ-జోగపట్టె — జోగిపట్టియ — జోగిపట్టె — యోగపట్టె; ౨౦. ఎద్దుమొదలైనవాని మెడనుగట్టెడు పట్టెడకు.—(తె)—పట్టెడ; ౨౧. ఎడ్లకొమ్ములకుఁగట్టెడు కుచ్చులతోలు త్రాడుకు.— (తె.)—తలత్రాడు, పగ్గము-ప్రగ్గము; ౨౨. మంచపుపట్టెడకు.-(తె.)-నవారు పట్టెడ; ౨౩. దూదిచుట్టకు.- తూలనాసిక, తూలనాళిక, పంజిక—పింజిక. (తె)-దూదిచుట్ట, ఏకు; ౨౪ త్రాడుకు-ఆభీషువు, కశ, ఛిదురము, పాశము, రజ్జువు, రశ్మి, వటము, వటి, శుంభము. (తె.)—

కంబరత్రాడు, కొబ్బరిత్రాడు, చేత్రాడు, చేరు — చేఱు, తాడు — త్రాడు దారము, పగ్గము — ప్రగ్గము, బొందు, వడము; ౨౫ బట్టలారవేసికొనుటకుఁగట్టిన త్రాడునకు — దండిక. (తె.) — దండియ — దండియము — దండెము — దణ్డెము; ౨౬. జెట్టియుపకరణమునకు: — (తె) — జాలె త్రాడు; ౨౭. మంచముఅల్లెడు త్రాడుకు: (తె.) — నులక-నుల్క; ౨౮. కపిలబొక్కెనతోఁకకు కట్టెడు త్రాడుకు. — తొండపుఁద్రాడు — తొండాపుఁద్రాడు; ౨౯. జనపనారతో నల్లినవలత్రాడుకు. — పవిత్రము, శణసూత్రము; ౩౦. ఉరి త్రాడుకు. — (తె.) — దామర; ౩౧. తంతువునకు (వీణెలో నగువానికివేసెడు ఉక్కుతీఁగెలకును వర్తించును): కుబ్రము, తంతువు. (తె) - తంతి, తీఁగ-తీఁగియ-తీగె-తీవ-తీవియ-తీవె. (చూ, సారణి. 3.); ౩౨ మెడత్రాడుకు:-గ్రైవము-గ్రైవేయకము-గ్రైవేయము; ౩౩. నెమలియీకల దారమునకు:- (తె.) — నెట్టము — నెట్టియము — నెట్టెము; ౩౪. బొంగరపు త్రాడుకు: — (తె.) — జాలి — జాలియ — జాలె; ౩౫. పెద్ద పెద్దదూలములు మోయుత్రాళ్ళకు. — (తె.) - (బ): జడ్డికపు త్రాళ్ళు; ౩౬. పెక్కుతలలుగల నిడివిత్రాడుకు — దామని (తె.) — దామెన; ౩౭. పాలుపితుకునపుడు వెనుకటికాళ్ళు కలిపికట్టు త్రాడుకు:- (తె.) - ఉరుఁద్రాఁడు-ఉఱుఁద్రాఁడు-ఉఱ్ఱుఁద్రాడు, గుదిత్రాడు, బందము: ౩౮. చిలుకకొలిత్రాడుకు:- (తె.) — చిలకత్రాడు-చిలుకత్రాడు; ౩౯. ఏనుఁగునడుమునఁ గట్టెడు తోలుమోకుకు: — కక్ష, కక్షము, కక్ష్య, చూష, దూష్య, వరత్ర. (తె.) - నడికట్టుత్రాడు, పటకా; ౪౦. లావు త్రాడుకు: — వరాటకము. (తె.) — మోకు, వడము; ౪౧. కవ్వమునుదగిలించుటకై తరిగంబమునందుఁగట్టెడు త్రాళ్ళు:- (తె.) — ఆఁకత్రాళ్ళు, చల్లగుదులు, చల్లత్రాళు, తరిత్రాడు, త్రిప్పుత్రాడు, పగ్గము — ప్రగ్గము; ౪౨. సిరియెక్కించిన త్రాడుకు: — (తె.) — జిబ్బుత్రాడు - జిబ్బుత్రాడు; ౪౩. కర్ణాటకపు తుపాకుల చెవియందుంచి నిప్పుముట్టించెడు త్రాడుకు:- (తె.) — జానకి; ౪౪. పశులనుబట్టెడుత్రాడుకు:- (తె) — తిరుగుడుత్రాడు; ౪౫. శ్యేనరజ్జువునకు: — (తె.) - తోరెము-దోరెము: ౪౬. ముంజెగడ్డిమొలత్రాడుకు:-అగ్నిసూత్రము, క్షోణి — క్షోణీ, మౌంజి. (తె) — ముంజి; ౪౭. దేవినేవికట్టియీడ్చెడి త్రాళ్ళకు: — పంబుఁద్రాళ్ళు; ౪౮. పట్టుత్రాడుకు: — రాగసూత్రము; ౪౯. సాలెవాఁడు పడుగునీడ్చి కట్టెడుత్రాడుకు: — (తె.) — పగ్గము-ప్రగ్గము; ౫౦. రథాదులను లాగెడుత్రాడుకు:- వరంపరావాహనము, వైనీతకము. (తె.) - పగ్గము-ప్రగ్గము; ౫౧. మెట్టెరీవలరానీనిత్రాడుకు:- (తె.) — పేర్మించు; ౫౨. చెట్టెక్కువాని కాలిత్రాడుకు:- (తె.) — బందము, గుదిత్రాడు; ౫౩. బాళ్ళపనివారు దిండు ప్రక్క కొయ్యలకుఁగట్టెడు బిగిదారమునకు: — (తె.) — మెలిదారము; ౫౪. గోనెలులోనగునవి కుట్టెడుత్రాడుకు:- (తె.) — పిరి — పురి; ౫౫. గడ్డిత్రాడుకు: — తొంట, పిరి-పురి, వెంటి: ౫౬ కుప్పనూర్పునందు ఎడ్లవరుసకుఁగట్టెడి పలుపునకు: — (తె.) — బంతికట్టు, బంతికట్టుపలుపు: ౫౭. కాళ్ళుట్టుత్రాడుకు: — (తె.) — పుంజము; ౫౮. ధాన్యము పట్టిన గోనెలుకుట్టెడి త్రాడుకు: — (తె.) - పురి, పురికొస-పురికోస; ౫౯. పిట్టలఁదోలుచేరుకు: — (తె.) - పెట్లదిమ్మె; ౬౦. వేఁటత్రాడుకు: — (తె.) — పోఁగు-ప్రోఁగు-ప్రోఁగుఁద్రాడు; ౬౧. త్రాసు (లేక) తూనికకోలలత్రాడుకు:- ప్రగ్రహము-ప్రగ్రాహము, రాగసూత్రము; ౬౨. కట్టెలమోపు కట్టెడి త్రాడుకు: — (తె.) — బిగువాళ్ళు; ౬౩. నాథము. (తె.) — ముకుఁద్రాడు — ముక్కుఁద్రాడు; ౬౪. పురుషుని కటిసూత్రమునకు:- అందుకము, కటిసూత్రము, శృంఖల-శృంఖలము, గోవమొలత్రాడు, మొలత్రాడు, మొలనూలు; ౬౫. పశుకంఠరజ్జువు: — ఆబంధము, కుశము, నిదానము, యోక్త్రము, యోత్రము, వనువు, సందానము-సంధానము. (తె.) — కన్నియ-కన్నె, కన్నెత్రాడు, తగులు, తలుగు — తల్గు, పలుపు-పలువు, లంకియ-లంకె, లంకెపలుపు, వల్గె; ౬౬. గుఱ్ఱములోనగువాని కళ్ళెము లోనగువానియందు తగిల్చియీడ్చ పట్టెడుత్రాడుకు:-ప్రగ్రహము-ప్రగ్రాహము. (తె.) — పగ్గము — ప్రగ్గము; ౬౭. గుఱ్ఱము మెడఁగట్టెడు త్రాడుకు: — (తె.) — పలుపు; ౬౮. గుఱ్ఱము కాళ్ళగట్టు త్రాళ్ళకు:- (తె.) - పాలసత్రాళ్ళు-పాలాసత్రాళ్ళు; ౬౯. త్రాళ్ల సమూహమునకు:-గల్య-గళ్య, గ్రామత, జనత, ధూమ్య, పాశ్య; ౭౦. చేఁపలగాలపు త్రాడుకు: — వరండము; ౭౧. చిలుకత్రాడుకు:-మేఖల; ౭౨. పడవ పెద్ద మోకుకు:- (తె.) — అమారు. (౧) సవాయి, ఓడలంగరు మోకు: — అమారు; ౭౩. సప్తతంతువు; ౭౪. మాలలు నేయు సన్న నూలుకు: — (తె.) — మాలనూలు; ౭౫. నాలుగువ్రేళ్ళకు చుట్టితీసిన నూలుచుట్టకు:- (తె.) - విచ్చు; ౭౬. మృగములను పక్షులను బట్టెడుఉరిత్రాడుకు: — వితంసము — వీతంసము. తద్వి: — (౧) క్షేపణి. (తె.) — ఒడిసెల; ౭౭. కుక్క మెడ త్రాడుకు: — (తె.) - సడికియ-సడికియ్య-సడికె; ౭౮. మేలు పట్టుకు:- మొకమలు-మొకమాలు; ౭౯. దుబుదుక్క నడిమి త్రాడుకు:- (తె.) - సంజోకి; ౮౦: చూ, అగ్గిబొద్దు; ౮౧: చూ, వాటెన 1; ౮౨: చూ, వాటెన ౨. ౮౩: చూ, వాటెన. 3; ౮౪. నాలుగుపోగుల నూలుదారము. (తె) - ఎనిక-ఎనికె; ౮౫ మంగళసూత్రము:- (చూ, భూషణము. 2 — ౬) - (3); 2. శాస్త్రాది సూచనాగ్రంథము: చూ, సంపుటము. 3; 3. జన్నిదము: చూ, సూత్రము.1; 4 ఏర్పాటు: చూ, సత్యము. 1; అం. బ. 5: చూ, సూత్రములు.

సూత్రములు, అం. కల్పసూత్రములు, గృహ్యసూత్రములు, ధర్మసూత్రములు. (3): చూ, కల్పసూత్రము

సూత్రశాటకన్యాయము, న్యా. నూలుతో బట్ట నేసెననఁగా నూలును బట్టగా నేసెనని యర్థము అనురీతి.

సూత్రాభిషేకము, అం: చూ, అభిషేకము.

సూత్రించు, సం. స. క్రి. సూత్రపఱచు

సూదంటుఱాయి, ద్వ.వి. అయస్కాంతము: చూ, రత్నములు. 1-౬.

సూదనము, సం. వి. అ. న. 1. చంపుట: చూ, హింస. 1; విణ. 2. చంపునది: చూ హింస్ర. 2.

సూదము, సం. వి. అ. పుం. వండినపప్పు: చూ, సూపము.

సూది, వై. వి. = సూచి. 1. కూర్చిక, సూచి. తద్వి:—౧ కాగితములుకుట్టెడు పిడిగల పెద్దసూదికి:- కంటాణి-కంటాళము, కంఠాణి; ౨. చేఁపలనుగ్రుచ్చునట్టి సూదికి:-కోపు; ౩ గోనెలుకుట్టెడుసూదికి:— దబ్బడము—దబ్బనము; ౪. అనుపసూది, గుండుసూది; ౫. మాదిగచెప్పులుకుట్టుసూదికి:- ఆరె, ఎడారె, టెంకియ—టెంకె చిలుకయారె (సం.)— చర్మభేదిక; ౬. తాటాకులకు బెజ్జము వేసెడి పనిముట్టుకు:— (తె)— టెంకి; ౭. మేఁకలకాలిగిట్టలలోని ముల్లుతీసెడు సూదికి:— (తె.)—మన్నెముల్లు; ౮. రత్నములఁ దొలిపుచ్చెడి సూదికి:- చూ, వైధనిక; ౯. చిత్తరువు వ్రాయు పోగరకు—కూర్చి.

సూదిగొంటు, వై. వి లతావృగము: చూ, స్రంసి. 1. (సూది గొంటు వక్క-అని కొందఱు.)

సూదితము, సం. విణ చంపఁబడినది:-జ్ఞపితము, నిబర్హితము, నిహతము, వ్యాపాదితము, సంజ్ఞపితము, సంహృతము. తద్వి -౧. (యజ్ఞమునందు)వధింపఁబడినది:-అప్రాకృతము, ఉపసంపన్నము, ప్రమీతము, ప్రోక్షితము; ౨. చంపునది:- చూ, హింస్ర. 2.

సూదిమల్లె, వై. వి. సన్నమల్లె*: చూ, హసంతి. 2.

సూదిమొన, వా. వి. సూదియొక్క-చివర: చూ, సితాగ్రము.

సూదిరాయి, ద్వ. వి: చూ, సూదంటురాయి.

సూదుఁడు, సం. విణ. వంటవాఁడు: చూ, సూపకారుఁడు.

సూన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కూఁతురు:- అంగజ, ఆత్మజ, ఆత్మభువు, ఉద్వహ, కన్య, కుమారి, కుమారిక, ఝల— ఝాలి, తనయ, తనుజ, దుహిత, నందన, పుత్రిక, మాలిక, వళ, సుత, సూనువు. (తె. ప.)-అమ్మాయి, ఆఁడుపడుచు, ఆఁడుబిడ్డ, కన్నియ-కన్నె-కన్య, కూఁతు-కూఁతురు, కుమారిత-కొమరిత-కొమరితె-కొమరె-కొమారి-కొమారిత-కొమారితె-కొమార్తె-కొమార్తె-కొమిరె, ఒట్టి, బిడ్డ-బిడ్డె, బుల్లి-బొట్టియ-బొట్టె, మేపుట్టువు. తద్విశేషములు:-౧. ఇతరుని వలన తన భార్యయందు పుట్టినకన్య:— క్షేత్రజ; ౨. తల్లి తోడఁబుట్టిన దానికూఁతురు:- మాతృష్వసేయ-మాతృష్వస్రీయ; ౩ ఇంద్రునికూఁతురు:- జయంతి; ౪. కవేర రాజ పుత్రిక:—కవేరజ; ౫. కుబేరునికూఁతురు:—కటమాలిని, మదిర; ౬. జనకమహారాజుకూఁతురు:-ఊర్మిళ; ౭. ద్రుపద రాజు కూఁతురు:—కాలిక, ద్రౌపది, పంచమి, పాంచాలి, పార్వతి. (తె.)-ద్రోపది-ద్రోవది; ౮. (నాట్యపరిభాషయందు) రాజుకూఁతురు:-భర్తృదారిక; ౯ బాణాసురుని కూఁతురు:— అర్జుని, ఉష బాణాత్మజ; ౧౦. విరటునికూఁతురు:-ఉత్తర; ౧౧. విష్ణుచిత్తునికూఁతురు:-గోద; ౧౨ మనుమరాలుకు- (చూ, మనమరాలు); ౧౩. మనుమరాలు కూఁతురు:— ప్రపౌత్రిక. (తె)-ఇనుమనుమరాలు, మునిమనుమరాలు— ముమ్మనుమరాలు; ౧౪. భాగ్యవతికూఁతురుకు:—సౌభాగినేయి; ౧౫. ఉపగుకూఁతురు:-ఔపగవి; 2. కొండనాలుక:- లంబిక, వట: చూ, రసన. 1; (చూ. రోగము. 1—౪); 3.వధస్థానము; అం. 4. పంచసూనములు:-కండని(ఱోలు), పేషణి (సన్నికల్లు): చుల్లి (ప్రొయ్యి), ఉదకుంభి (నీళ్ళ కడవ), మార్జని (పొరక): చూ, స్థానము. 1.

సూనగాఁడు, మి. వా. విణ. చంపువాఁడు: చూ, సూనరి. (కటికవాఁడు అనికొందఱు.)

సూనజీవి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. (దీనివిత్తులు గర్భోత్పత్తి కలుగఁ జేయును. శుక్లవృద్ధిచేయును); అక్షఫలము, అర్థసిద్ధి, కుమారజీవము, కృతజిజ్ఞము, గర్భండము, గర్భకరము, పుత్రంజీవకము, పుత్రజీవము, పుత్రజీవి*.

సూనము, సం. వి. అ. న. 1. ప్రసవము: చూ, సూతి. 2; 2 యూ—ప్రసూనము. పువ్వు: చూ, సుమము; 3. అంకుశము: చూ, హేతి. 4. (బాణము. 1—౨౧); విణ. 4: చూ, శూన్యము. 1.

సూనరి, వై విణ.=సూనాకర. 1. చంపువాఁడు: చూ, హింసకుఁడు; 2. పూలమ్మువాఁడు, మాలకరి-మాకరి. (సం.)— మాలాకారుఁడు-మాలాకారుఁడు, మాలి, మాలికుఁడు, వనార్పకుఁడు. (చూ, మాలకరి. 1); 3. సున్నముపూయువాఁడు, తాపీవాఁడు: చూ, సూనరి

సూనాకరుఁడు, సం. విణ. = సూనరి: చూ, సూనరి. 1 — 2.

సూనుఁడు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. (సూనువు) కొడుకు: అంగజుఁడు, అంగభవుఁడు, ఆత్మజుఁడు, ఆత్మనీనుఁడు, ఆత్మభువు, ఆమబంధుఁడు (వు), ఉద్వహుఁడు, కుత్తు, కుమారకుఁడు-కుమారుఁడు, కులధారకుఁడు-కులాధారకుఁడు, జీవసుఁతు జైవాతృకుఁడు, జ్యోతి, ట, థ. తనయుఁడు, తనుజుఁడు—తనూజుఁడు, తనూభవుఁడు, దాయాదుఁడు, ద్వితీయుఁడు, నందనుఁడు, పుత్రుఁడు, భూతుఁడు, వర్ణుఁడు, సుతుఁడు. (తె. వ)— అబ్బాయి, కన్నకొడుకు, కుఱ్ఱ— కుఱ్ఱఁడు, కొడుకఁడు-కొడుకు-కొడ్కు, కొమరుఁడు-కొమారుఁడు, పట్టి, పీకఁడు, బిడ్డ—బిడ్డఁడు—బిడ్డె, బురకఁడు, బొట్టియ-బొట్టియఁడు-బొట్టె, మేపుట్టువు తద్విశేషములు:— ౧. పన్నెండు గురుపుత్రులకు:— చూ, పుత్రులు 1; ౨. ఐదుగురుపుత్రులకు:- చూ, పుత్రులు 2; ౩. ధర్మపత్నిపుత్రునకు:-ఉరస్యుఁడు.ఔరసుఁడు,ఔరస్యుఁడు;౪.తండ్రినిఁబోలిన కొడుకునకు:— మనోజవసుఁడు—మనోజవుఁడు; ౫. శూద్రవనితయందు బ్రాహ్మణుని వలనఁబుట్టినకొడుకు:- పారశవుఁడు. ౬ శూద్రస్త్రీయందు క్షత్రియునకుఁ బుట్టిన కొడుకు:— క్షత్త; ౭. దేవరాదిన్యాయము ననుసరించి భర్త మున్నగువారిచేత నియమింపఁబడిన భార్యయందు ఇతరుని వలన బుటినకొడుకు:— క్షేత్రజుఁడు, ౮. విధవకు అంకుమగనియందు బుట్టినకొడుకు:- గోలకఁడు-గోళకుఁడు— గోలుడు; ౯. పరస్త్రీవలనఁ బుట్టినకొడుకు:—పారస్త్రైణేయుఁడు; ౧౦ భర్త యనుమతిలేక అంకుబోయికన్నకొడుకు: గూఢజుఁడు, గూఢోత్పన్నుఁడు; ౧౧.చెడిపోయినబ్రాహ్మణస్త్రీకొడుకు:-కుండకీటుఁడు; ౧౨.అవివాహితపుత్రునకు:-

కన్యకాజాతుఁడు, కానీనుఁడు; ౧౩. మగఁడుండఁగా అంకుమగనికిఁ బుట్టినకొడుకు:- కుండుఁడు, గూఢజుఁడు, (తనభార్యయందు కన్యాత్వమున రహస్యముగా నితరునిఁ బుట్టినకొడుకు అని కొందఱు); ౧౪. తల్లిదండ్రులయొద్ద వెలకుకొన్నకొడుకు:-కొండపృష్టుఁడు, కృత్రిముఁడు, క్రీతకుఁడు, క్రీతుఁడు; ౧౫ దత్తపుత్రునకు:— దత్తకుఁడు, దత్తుఁడు; ౧౬: చూ, అంకులాఁడికొడుకు:— బంధులుఁడు. (తె.)— లంజెకొడుకు, పలువిత్తు: ౧౭. భిక్షమెత్తెడి పతివ్రత కొడుకు:— కౌలటినేయుఁడు—కౌలటేయుఁడు-కౌలటేరుఁడు; ౧౮. ప్రసిద్ధికెక్కినగోత్రముగలతండ్రికొడుకు:- అముష్యాయణుఁడు; ౧౯. తల్లిదండ్రులు లోనగు పెద్దల ననుసరించి నడచుకొను కొడుకు:— అనుబంధుఁడు; ౨౦ మనుమనికొడుకు:— నప్త, నప్త్రి, పరంపరుఁడు, ప్రపౌత్రుఁడు. (తె.)—ఇనుమనుమఁడు, ముమ్మనుమఁడు; ౨౧. నాటకమందుపయోగించు కొడుకు:-కుమారుఁడు; ౨౨. ఒక తల్లి కొక్కకొడుకు:— అర్జునుఁడు; ౨౩. (నాట్యపరిభాషయందు) ఇతరరాజుకొడుకు:— గోస్వామి; ౨౪. తోడఁబుట్టిన దానికొడుకు:— భగినీపుత్రుఁడు, భ్రాతృజుఁడు, భ్రాతృవ్యుఁడు, భ్రాత్రీయుఁడు. (తె)—మేనల్లుఁడు; ౨౫. మనుమనికి కొడుకుకొడుకు:- చూ, మనమఁడు. 1; ౨౬ కూఁతురుకొడుకు:— చూ, మనమఁడు. 2; ౨౭. పినతల్లి కొడుకు:— మాతృష్వసేయుఁడు—మాతృష్వస్రీయుఁడు; ౨౮. దాసీపుత్రునకు:—క్షత్త, దాసేయుఁడు, దాసేరుఁడు. (తె.)-లంపెతా, లంపతావాఁడు; ౨౯. ఇంద్రునికొడుకు:— ఇంద్రపుత్రుఁడు, ఐంద్రుఁడు, కాకాసురుఁడు, జయంతుఁడు, జయుఁడు, పాకశాసని; ౩౦. కుబేరునికొడుకు:-నలకూబరుఁడు; ౩౧. కుశునికొడుకు:-అతిథి; ౩౨. కుంభకర్ణునికొడుకు:— నికుంభుఁడు; ౩౩. గరుత్మంతునికొడుకు:— సుముఖుఁడు; ౩౪. నాగకుమారుఁడు:— సుముఖుఁడు; ౩౫. పరాశరుని కొడుకు:-వ్యాసుఁడు; ౩౬. భరతమహారాజుకొడుకు:- అంగదుఁడు; ౩౭. యమునికొడుకు:-కుముదుఁడు; ౩౮. పార్వతి కొడుకు:-కాలేయుఁడు; ౩౯. ధృతరాష్ట్రునికొడుకు:- ధార్తరాష్ట్రుఁడు; ౪౦. వరుణునికొడుకు:- పుష్కరుఁడు; ౪౧. వశిష్ఠునికొడుకు:-(తె.)- సత్తి; ౪౨. రుద్రపుత్రుఁడు:— భైరవుఁడు; ౪౩. రావణునికొడుకు:—మేఘనాథుఁడు; ౪౪. విరాటునికొడుకు:-ఉత్తరుఁడు; ౪౫. శ్రీకృష్ణునిపుత్రుఁడు:- చారుగర్భుఁడు, చారుగుప్తుఁడు, చారుబాహువు, చారువిందువు; ౪౬. సుకేశుండను రాక్షసునికొడుకు:— మాలి; ౪౭. సూతునికొడుకు:—కథకుఁడు; ౪౮. హిరణ్యకశిపుని కొడుకు:-ప్రహ్లాదుఁడు, హ్లాదుఁడు; ౪౯. చంద్రునికొడుకు:- వర్చస్సు; ౫౦: చూ, సహోదరుఁడు; ౫౧. ప్రహ్లాదుని కొడుకు:—విరోచనుఁడు; ౫౨. మన్మథునికొడుకు:— చూ, విశ్వకేతువు; ౫౩. సవతితల్లికొడుకు:— వైమాత్రేయుఁడు; ౫౪ వశిష్ఠునికొడుకు: శక్తి; ౫౫ వ్యాసునికొడుకు:-శుకుఁడు; ౫౬. శ్రీరామునికొడుకులు:—౧. కుశుఁడు; ౨. లవుఁడు; ౫౭. భాగ్యవతికొడుకు:— సౌభాగినేయుఁడు; ౫౮. ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులలోనొకఁడు:— అంగదుఁడు; ౫౯. వాలి కొడుకు:-అంగదుఁడు, తారేయుఁడు; ౬౦. బిడ్డలులేనివాఁడు:- అనపత్యుఁడు, అపుత్రకుఁడు, అపుత్రుఁడు; ౬౧. ఉద్దాలక మహర్షికొడు:- ఔద్దాలకుఁడు; ౬౨. హరిహరులకొడుకు:— ఉసుతుఁడు; ౬౩. అర్జునునకు (పాండుపుత్రుఁడు):- చూ, సుభద్రేశుఁడు; 2. తమ్ముఁడు: చూ, సహోదరుఁడు; 3. రవి: చూ, సూర్యుఁడు,

సూనువు, సం. వి. ఊ. స్త్రీ. కూఁతురు: చూ, సూన. 1.

సూనృతము, సం. వి. అ. న. 1: చూ, శుభము. 1; విణ. 2. ప్రియమును సత్యమునైనది (మాట): చూ, శబ్దము. 2-౭౨.

సూన్మదుఁడు, సం. విణ. పిచ్చివాఁడు: చూ, వెఱ్ఱి 3.

సూన్మాదుఁడు, సం. విణ. ఉన్మాదరోగ విశిష్టుఁడు.

సూన్యమధ్యము, సం. వి. అ. న. కిక్కసకసవు, విభీషణము*: చూ, తృణము. 1.

సూపకల్కము, సం. వి. అ. పుం పలుచనిపప్పు: చూ, సూపము. 3.

సూపకారము, సం. వి. అ. పుం. = సువారము. వంట: అరాధనము, వచ, వచనము, పాకము, విపాకము, సంస్కారము. (తె.)—ఉడుకు, బానసము, వంట, సువారము. తద్వి:— (తె.)— ఉడుకాటము, ఉడుకుట.

సూపకారుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అరంధనికుఁడు, ఆంధసికుఁడు, ఆరాళికుఁడు, ఔదనికుఁడు, గుణుఁడు, పాచకుఁడు, వర్ణవుఁడు, వల్లవుఁడు, సూదుఁడు సూపుఁడు. (తె.)— అడబాల, కుండగోకరి, పానసీఁడు, పూఁటకాఁడు, బానసీఁడు, బోనకాఁడు, వంటపూఁటివాఁడు, వంటరి, వంటలవాఁడు, వంటవాఁడు, సువారంపువాఁడు. తద్వి:—౧. హీనజాతులకు వంటచేయువాఁడు:-(తె)—కుసినివాఁడు; ౨. పిండివంటలు చేయువాఁడు:— అపూపికుఁడు, కాందవికుఁడు, కాందుకుఁడు, భక్ష్యంకారుఁడు భక్ష్యకారుఁడు.

సూపతంత్రము, అం:- చూ, తంత్రములు.

సూపధూపనము, సం. వి. అ. న. ఇంగువ: చూ, హింగువు.

సూపపదము, సం. వి. అ. న. లేశము: చూ, స్వల్పము.

సూపము, సం. వి. అ. పుం. వండినపప్పు: సూదము, కటాహము, కట్పరము. (తె.)— పప్పు, బేడలు, ముద్దపప్పు. తద్వి:-౧. క్రతువు. (తె)- పెసరపప్పు; ౨. పణ్యారము. (తె.)- నానఁబప్పు, వడపప్పు; ౩. సూపఖళమునకు:- సూపకల్కము. (తె.)—పలుచనిపప్పు; ౪. కందులు లోనగువాని పప్పునకు:- విదళనము; ౫. పప్పుకట్టునకు:- సారము: చూ, యూషము; ౬. (తె)-కడుగుచారు, లచ్చించారు.

సూపాంగము, సం. వి. అ. న: చూ, సూపధూపనము.

సూపుఁడు, సం. వి. అ. పుం. వంటవాఁడు: చూ, సూపకారుఁడు.

సూయనము, సం. వి. అ. న. = సూయాణము. శత్రుభీకరదండయాత్ర: చూ: సూయాణము.

సూయానము, సం. వి. అ. న. = —వై.—

సూయాణము, వై. వి. వైరిభయంకర దండయాత్ర. భార. విరా. 2, ఆ. 320 (వాడుకయందు:-సూయాణము.=సూచీనమ్-(సూచీవాసమ్—సూచియాన—సూచీవయన,) లేసుఅల్లిక. సూదిలో దారమునుగ్రుచ్చి బెజ్జముగల అట్టలపైఁగాని,

ప్రత్యేకముగా అల్లిక యందేర్పడునట్లు హంసాదిరూపములఁ జిత్రించి లేసుపనియందుఁజూపెడు నిపుణత్వపు వస్త్రముగాని, శాలువ మొదలగువాని యంచులయందును మూలల యందును రచించిన లేసువంటి కుట్టుపనియందలిసొగసురూపములుగాని గలిగియుండెడి కుట్టుపని.)

సూరకత్తి, వా. వి. చురకత్తి: చూ, రిష్టి. 2.

సూరణము, సం. వి. అ. పుం. 1. కంద*: రూ—శూరణము, అర్శోఘ్నము, అర్శోఘ్ని, ఉల్లువు, ఓలము — ఓల్లము, కందూరము—కందూలము, కంద — కందము, కందలత, కందవర్ధనము, కందసూరణము, కంగార్హము, కందూరము, చిత్రదండము పీలుకము. (తె.)— ఇంజేటి — ఈఁజేటి, కంద, కందగడ్డ (కందదుంప). తద్వి—౧. అడవికందకు:— దార్వి, మాలాకందము, మూలము, వనతువరి, సర్పనాళము. (తె.)—అడవికంద, కారుకంద—కాఱుకంద; ౨ మధుర కంద. (తె.)— తియ్యకంద, చిరగడము — చిరుగడము, చిరువడము; ౩. అర్షము, ఖాఖసము, పిండాలువు. (తె.)—చారకంద; ౪. కందాఢ్యము, కందాలువు, ధరణీ కందము (తె.)—దూరఁగంద, పాటికంద; ౫. కరవీరకంద సంజ్ఞి తైలకంద; ౬. కనరుకందకు:— క్రూరకంద, మహాకందము. (తె.)—దురదకంద; ౭. కృష్ణాలువు, నీలాలువు. (తె.)—నల్లకంద; ౮. వారాహీకందకు:—కులినాశనము, క్రోడకన్య, మహావీర్యము, వారాహికంద; ౯: (తె.)—పుల్లకంద; ౧౦ గంధనాకులి*.

సూరసూతుఁడు, సం. వి. అ. పుం. గరుత్మంతునియన్న (సూర్య సారథియగు ననూరుఁడు): సూర్యసూతుఁడు, అరుణుఁడు, అనూరుఁడు. కాశ్యపి, గరుడాగ్రజుఁడు తద్వి—౧. తొడలు లేనివానికి:— అంగవికలుఁడు, అనూరుఁడు—అనూరువు. అరుణుఁడు, అశ్మనుఁడు, కాకుఁడు, కారవుఁడు, కాశ్యపి—కాశ్యపుఁడు, ఖోడుఁడు—ఖోరుఁడు—ఖోలుఁడు, గరుడాగ్రజుఁడు, తార్క్ష్యాగ్ర్యుఁడు, ప్లవగుఁడు, రమణుఁడు, వైనతేయుఁడు, శ్రోణుఁడు, సూగసూతుఁడు. (తె. వ) కుంటు, పిచ్చికకుంటు—పిచ్చుకకుంటు — పిచ్చికుఁటు—పిచ్చుకుంటు, లేవజాలనివాఁడు; ౨: చూ, వికలాంగుఁడు.

సూరి సం వి ఇ పుం. 1.రవి: చూ, సూర్యుఁడు; 2.బృహస్పతి: చూ, సురాచార్యుఁడు; ఇ.న్.పుం. 3 పండితుఁడు: చూ, సుధి.

సూరీగుమ్మడి, వా. వి పొట్టిగుమ్మడి*: చూ, సర్వతోభద్ర.

సూరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ — శూరుఁడు: చూ, సూర్యుఁడు; (1) వై. వి. =సూర్యః చూ, సూర్యుఁడు.

సూరె, వై. వి. =ఛురికాః చూ, రూ—సురియ.

సూరెగిలు దే అ, క్రి. ప్రక్కకొదుగు. భో. 7, ఆ. 34: రూ-సూరెగిల్లు.

సూరెగిల్లు దే. అ. క్రి.— వై.—నిర్వ 6. ఆ. 103

సూరెపాను, దే. వి. ఆలపట్టము. రూ-సూరెపాన్పు: చూ, సురఁటి.

సూరెపాన్పు, —వై.—

సూరెపుటము, వై. వి. = సూర్యపట. మేల్మొగములు.

సూరెలు, దే. వి. బ. వైపు: బాజు, జెట్ట, తెక్క, (ఇం) సయిడ్డు-సైడ్డు: చూ, పార్శ్వము. 2. (చూ, ప్రక్క. 2.); 2. ఉభయ పార్శ్వములు. ఆం, భా. తృ. 25: ఇరుకెలంకులు—ఇరుకెలఁకులు — ఇరుఁగెలఁకులు—ఇరుగడిలు, ఇరుచక్కియలు, ఇరుదెసలు, ఇరుపక్కియలు, ఇరుప్రక్కలు, ఇరుబగులు. ఇరుమయిలు—ఇరుమెయిలు, ఇరుమేరలు, ఇరువంకలు. (సం.)—అభితము.

సూరేకారము, ద్వ. వి: చూ. రూ—సురేకారము.

సూర్పము, సం. వి. అ న: చూ, రూ—శూర్పము.

సూర్మి, సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. లోహపుప్రతిమ. రూ—శూర్మి, తద్వి —అయఃప్రతిమకు:— (చూ, పాత్రము. 6—౫౧): చూ, హారిణి. 3.

సూర్యకాంతము, సం. వి ఆ. పుం. సూర్యరశ్మి తగులుటచే నిప్పుకలిగెడుఒకరాయి: చూ, స్థూలోచ్చయము(రత్నములు.)

సూర్యక్రాంత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, సూర్యానువర్తిని*.

సూర్యక్రాంతము, అం: చూ, తానములు.

సూర్యగణములు, అం: చూ, గణము. 4.

సూర్యగుమ్మడి. వా.మి.వి. సూరీగుమ్మడి*: చూ, సర్వతోభద్ర.

సూర్యగ్రహణము. అం. (తె.)—ప్రొద్దుపట్టు. ఇదిత్రివిధము:— పూర్ణగ్రహణము, పక్షగ్రహణము, కంకణగ్రహణము. (చూ, గ్రహణము.)

సూర్యతనయ, సం. వి.ఆ.స్త్రీ.కాళింది, యమునానది: చూ, నది.

సూర్యపటము, సం వి.అ.పుం. =సూరెపుటము: చూ, సూరెపుటము.

సూర్యకర్తసంజ్ఞము, సం. వి. అ. న: చూ, వహ్నిశిఖము. 1.

సూర్యవ్యాకరణము, అం: చూ, వ్యాకరణములు

సూర్యశతకము, అం. (మయూరుఁడు వ్రాసెను): చూ, కావ్య నాటకములు.

సూర్యసావర్ణికమనువు, అం: చూ, మనువులు.

సూర్యస్వరేణువు, సం.వి ఊ స్త్రీ.సూర్యులభార్య: చూ, భార్య 1-౬౪

సూర్యానువర్తిని, సం వి. ఈ. స్త్రీ. ఆదిత్యభక్త, కపార్థము, కపోతపంత, కపోతవము, జామాత, పార్వతీయము, బ్రహ్మసువర్చల, రవిభక్త, సవర్చల—సువర్చల, సూర్యక్రాంత. (తె.)—తీఁగమెఱుఁగు, నింగిమిరి, ప్రొద్దుతిరుగుఁడు*.

సూర్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. =సూరుఁడు. (వ్యాపారముల యందుఁ బ్రేరేపించువాఁడు ; అంజిష్ఠుఁడు. అంజిష్ణుఁడు—అంజిష్ణువు, అండజుఁడు, అంబరమణి, అంబుతస్కరుఁడు, అంబరీషుఁడు, అంశుధరుఁడు, అంశుమంతుఁడు, అంశుమాలి, అంశువు, అంశుపతి అంశుభృత్తు, అకూపారుఁడు, అజంభుఁడు, అధ్వగుఁడు, అపరవ్రతుఁడు, అబ్జబాంధవుఁడు, అబ్ధుఁడు, అబ్ధిజుఁడు, అమిత్రుఁడు, అరిందముఁడు, అరుణుఁడు, అర్కుఁడు, ఆర్యముఁడు, అవి, అవబోధకుఁడు, అవ్యధిషుఁడు, అశీతాంశుఁడు, అశ్వద్ధుఁడు, అసురుఁడు, అహఃపతి, అహమ్-అహర్పతి, అహఃకరుఁడు-అహస్కరుఁడు, ఆదిత్యుఁడు, ఆశీరుఁడు, ఇంద్రుఁడు, ఇనుఁడు, ఉదధి, ఉదరథి, ఉద్భటుఁడు, ఉష్ణరశ్మి (ఊష్మరశ్మి), ఋతువు, క, కంజరుఁడు-కంజారుఁడు. కపి, కపిలద్యుతి, కమలాప్తుఁడు, కమలాసనుఁడు, కర్మసాక్షి, కలాపుఁడు,

కలిందుఁడు, కషాకుఁడు (వు), కాలకృత్తు. కాలి, కాశ్యపేయుఁడు, కిరణమాలి, కిశోరుఁడు, కీశుఁడు, కుంజరుఁడు, కుణుఁడు, కుకపుఁడు, కుఠాకువు, కుముదాయితుఁడు, కుషాకువు, కృతాంతజనకుఁడు, కోకబంధువు. క్షిద్రుఁడు, ఖ. ఖగుఁడు, ఖచరుఁడు, ఖజ్యోతి, ఖచరుఁడు, ఖజ్యోతి, ఖతిలకము (ఖతిలకుఁడు), ఖద్యుతుఁడు—ఖద్యోతుఁడు—ఖద్యోతనుఁడు, ఖమణి, ఖరకరుఁడు, ఖరాంశుఁడు (ఖరాంశువు), ఖలుఁడు, ఖేలి, గగనధ్వజుఁడు, గగనాధ్వగుఁడు, గభస్తి, గభస్తిమంతుఁడు, గభస్తిహస్తుఁడు, గరుత్తు—గరుత్మత్తు, గోపతి, గోవు, గ్రహపతి, గ్రహరాజు, చ. చండాంశువు, చక్రబంధువు, చక్రబాంధవుఁడు, చరణుఁడు, చిత్రభానువు, చిత్రరథుఁడు, ఛాయాప్రియుఁడు, జగచ్చక్షువు, జలతస్కరుఁడు, జలదస్యుఁడు, జ్యోతి, తపనుఁడు—తపానుఁడు. తపువు, తపోపహుఁడు—తమోపహుఁడు, తమోనుత్తు—తమోనుదుఁడు, తమోఘ్నుఁడు, తరణి, తర్ణి, తర్దువు, తర్షుఁడు, త్రయీతనువు, త్విషాంపతి, దినకరుఁడు, దినప్రణి, దినమణి, దివాకరుఁడు, ద్వాదశాత్ముఁడు, ద్యుమణి, ధన్వంతరి, ధామనిధి. నారాయణుఁడు, నిదాఘకరుఁడు, పతంగుఁడు, పద్మపాణి, పద్మబాంధవుఁడు, పద్మినీవల్లభుఁడు, పావకుఁడు, పీతువు, పీథువు, పూషుఁడు, ప్రతిదివుఁడు, ప్రద్యోతనుఁడు, ప్రభాకరుఁడు, బ్రధ్నుఁడు, భగుఁడు, భట్టారకుఁడు, భా, భాకోషుఁడు: భాతువు, భానుమంతుఁడు, భానువు, భానేయుఁడు, భాముఁడు, భాసుఁడు, భాస్కరుఁడు, భాస్వంతుఁడు, భాస్వరుఁడు, మండలి, మంథుఁడు, మహిరుఁడు—మిహిరుఁడు, మార్తండుఁడు—మార్తాండుఁడు, మిత్రుఁడు, మృతండుఁడు-మృతాండుఁడు, రవి, లోకబాంధవుఁడు, వశిరుఁడు, వికర్తనుఁడు, విభాకరుఁడు, విభావసుఁడు, వియన్మణి, విరోచనుఁడు, వివస్వంతుఁడు, విశ్వకర్మ, వీతిహోత్రుఁడు. వృకుఁడు, వేదోదయుఁడు, శూరుఁడు——సూరుఁడు, సదాగతి, సప్తగుప్తుఁడు, సప్తాశ్వుఁడు, సరోరుహాప్తుఁడు, సవిత—సవితృఁడు, సహస్రపాదుఁడు, సహస్రాంశువు, సూనుఁడు, సూరి, హంస, హంసుఁడు, హరి, హరిదశ్వుఁడు, హిరణ్యరేతుఁడు-హిరణ్యరేతసుఁడు, హేలి-హేళి. (తె ప.— ఇరులుగొంగ, ఇవముమేపరి, ఇవముసూఁడు, ఎండదొర, ఎండతేఁడు, ఎఱ్ఱనివేలుపు, ఏడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కుజోదు, కలనఁజావరులతెన్ను, కలువలదాయ, కాఁకవెలుఁగు, కెంపురా, గాములతేఁడు, చదలుమానికము, చలిదాయ, చాయపెనిమిటి (చాయమగఁడు), చీఁకటిగుండెదిగులు, చీఁకటిగొంగ-చీఁకటులగొంగ, చెయువుల పాకిరి (చెయ్యులసాకిరి, జక్కవలయింటు, జక్కవలతేఁడు, జగముకన్ను. జగముచుట్టము, జముతండ్రి, జమునయ్య, తమ్మిచక్కలిగింత, తమ్మిచుట్టము,తమ్మిదొర, తమ్ములవిందు, తమ్మివాలుంటిమగఁడు, తామరచెలి, తొగకొమ్మతొలఁగుబావ, తొగసూఁడు, దుగపదిరూపుల దుండగీఁడు, నెలజోడు, పగటిజోతి, పగటివేలుపు—పగటివేల్పు. పగలింటిదొర, పగలుసేయునలంతి పచ్చగుఱ్ఱముగలాఁడు, పచ్చవారువపుజోదు-పచ్చవార్వపుజోదు,పనులసాకిరి, పొద్దు-ప్రొద్దు, ప్రాఁజదువులపెట్టియ,ప్రాఁబలుకులచెంకి, ప్రాఁబల్లుసొమ్ముపెట్టె,బారమేనులప్రోడ, బారరూపులవేలుపు, మింటితెలువరి, మినుకులబరణి, మినుకులయిక్క, ముబ్బాసవాల్గీము, మువ్వన్నకాఁడు, ముఫ్వేలుపులయిక్క. మొక్కసొక్కుసామి, మొదలిగాము, రేకంటు, రేవెల్గుజోదు, వినుకెంపు, వినురతనము, వెన్నునివలకన్ను, వెన్నునివలచూపు, వెలుఁగుతేఁడు, వేఁడివెలుఁగు, వేఁడివేలుపు-వేఁడివేల్పు. వేయిచేతులదిట్ట, వేవెలుఁగు—వేవెల్గు, సతహూమాదణి, సయితుఁడు, సూరుఁడు, సెకవెలుఁగు. తద్వి:—౧. రాహుగ్రస్తుఁడైన సూర్యునకు:—ఔపగ్రస్తికుఁడు; ౨ పన్నిద్దఱు సూర్యులలో నొకఁడు:—అంశుఁడు; ౩: చూ, అగ్నులు; అం. 2: చూ, మూర్తులు; 3: చూ, గ్రహములు

సూర్యేందుసంగమము, సం. వి. అ. పుం. దీనియందు సూర్యచంద్రులకు సంగమముకలదు): అమ-అమా, అమావస-అమావసి-అమావాసి—అమావశ్య=అమావాశ్య—ఆమావాస్య-అమీ, ఇందుక్షయము, దర్శము, పంచదశీ (తె.ప.)-అమవస-అమాస తద్వి:-౧ చంద్రుఁడుకానరానియమవస:-కుహువు-కుహూవు; ౨. చంద్రుఁడుకానవచ్చెడియమవస:—సినీవాలి. (చూ, తిథులు): చూ, హరివాసరము; 2. తిధి: చూ, తిథులు: చూ, హరివాసరము;3 పౌర్ణమి:చూ, పున్నమ.

సూర్యోదయము, సం.వి.అ.పుం. అరుణోదయము, ఉదయము, ఏ, స్త్రీ ఘోషము.(తె.)ఎలసంజ.తొలుసంజ (చూ పేగుజాము.)

సూర్వీక, సం. వి అ. (స్త్రీ). దింటెన*: చూ, విష్ణుక్రాంత.

సూల, వై వి.=శూల-శూలము.కుట్టు. కుట్టుసూల, గర్భకుహరమందుపోటు: చూ, హనువు. 4. (రోగము 1.)

సూలచేకట్లు, దే. వి ఒకరకము కంకణము: చూ, భూషణము, 2—౧౨—(౨౭).

సూవె, వై. అవ్య=స్మ: చూ, రూ-సూ-1.

సూసకతురాయి, వా. వి. స్త్రీలు తలను ధరించెడు తిరుగుడుబిళ్ళ: చూ, భూషణము. 2. ౧౧-(౨౦.)

సూసకము, దే. వి —పై.—

సూసరి. దే. వి: ౼ ౼కాఁడు, తాపివాఁడు-తాపీవాఁడు, సూనరి. (సం.) ఖండపరశువు, పలగండఁడు, లేపకుఁడు తద్వి.—ఇటికలతోగోడ పెట్టువానికి.-(సం.) కుడ్యకారుఁడు (మట్టిగోడ పెట్టువాఁడు=కుద్యకారుఁడు)

సృ

సృక్వము, సం. వి. న్. న=పెలవి. రూ-సృక్వి. పెదవిమూలలు: చూ, వాతెఱ.

సృక్వి, సం. వి. ఇ. న,—పై.—

సృగము, సం. వి. అ. పుం. 1. భిండివాలము, వాఁగు: చూ,

బాణము. 1-౬౧; అం. 2: చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు.

సృగాదితము, అం: చూ, నాటికలు (ఒకచేయంశము, గానము, సంభాషణగలది.)

సృగాలము, సం. వి. అ. పుం=సగ్గాలము (మాంసమును దినునది.): రూ—శృగాలము (శృకాలము), అఘోరము, కటఖాదకము, క్రోష్ట-క్రోష్టువు, గోమాయువు, ఘోరము, ఘోరరాసనము, ఘోరరాసి, జంబుకము, జలధి, జలసూచి, నాకము—నాక్రము, నీలంగువు, ఫేరము, ఫేరువు, భీరువు, భూరిమాయము—భూరిమాయువు, మృగధూర్తకము, వంచకము, శయాలువు—శయాళువు, శివ, శాలామృగము, శాలావృకము—సాలావృకము. సూచకము. (తె.-ప):—అలమకము, ఊళమెకము, ఎంద్రిమెకు, మెకము, ఎంద్రిమేతరి, కయ్యాలమెకము, నక్క, నరియఁడు, పిక్కుమెకము బుద్ధిమెకము, వఱడు, సగ్గారి, సగ్గాలము. తద్వి.—౧: గృండీరము. (తె.) పెద్దనక్క, వఱడు; ౨ గంధిలము. (తె.) ముదినక్క, వఱడు; ౩, కిఖి—కిఘి—ఖిఖి. ఖింఖిరము. (తె.) ఓడినక్క, కొంకనక్క, గుంటనక్క, పొట్టినక్క: ౪. ఆఁడు నక్కకు.—కోష్ఠ్రి-క్రోష్ట్రి. ఖంఖిరి, వామి.

సృగాలవిన్న, సం. వి. ఆ. స్త్రీ కోష్టువిన్న, ధావని, లాంగూలి, సింహపుచ్ఛి. (తె.) నక్కతోఁకపొన్న.

సృజన, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). సృష్టి, సృజించుట: చూ, సర్గము. 7.

సృజించు, సం. స. క్రి. సృష్టిచేయు, లేనిది కలుగజేయు: అందగించు, ఆపాదించు, కల్పించు, నిర్మించు, నిర్ణయించు, నిశ్చయించు, నిష్కర్షించు, రచించు—రచియించు, విరచించు, విధించు, (తె. ప):- అంకించు, అచ్చుపఱ(ఱు)చు, అచ్చుకట్టు, ఏర్చు, ఏర్పఱచు, కడగట్టు, కలిగించు, గడించు, గుటించు, చేయు. పన్ను, పాలుపుచ్చు, సమకట్టు. తద్వి—౧: చూ, సంభవించు; ౨. విశేషముగా రచించు:-విరచించు,

సృజ్యము, సం. విశ. సృజింపఁబడినది: అస్పష్టము.

సృణి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). ఏనుఁగు కుంభస్థలమునందుఁ బొడిచెడి ఆయుధము: అంకుశము, అతోద్యము, ఆయానము, కందరము, కుంభచ్ఛేదము, వటకము, విలోచనము, వేణుకము—వైణుకము, సూనము. (తె) అంకుసము, సిడి (చూ, హేతి. 4. ౬). తద్వి:—౧హస్తికర్ణ వేధనాస్త్రము:— కర్ణవేధని, కర్ణార, సీలి. (చూ, బాణము. 1—౨౧).

సృణిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రూ-సృణీక చొంగ: చూ, స్యందిని.

సృణీక, —పై.—

సృతి, సం. వి. ఇ. (స్త్రీ). 1. త్రోవ: చూ, మార్గము. 1. తద్వి—౧ మార్గమునకు.—రోడ్డు, వీవధము, సంసరణము, స్వస్తికము ౨ మహాపథమునకు.—రాజమార్గము; ౩. చెడ్డత్రోవకు—కాపథము, అధ్వము, దురధ్వము, విపథము, విపథ, వ్యధ్వము; ౪. చతుష్పథమునకు—(సం.) సంస్థానము; ౫ నక్షత్రమార్గమునకు.—సత్పథము: 2 పోక, గమనము: చూ, సంచారము.

సృదాకువు, సం. వి. ఉ. పుం. అగ్ని: చూ వహ్ని. 1.

సృమరము, సం. వి. ఉ పుం. పెదచమరమృగము: చూ. సెబరము.

సృష్టము, సం. విశ 1.=చిట్ట సృజి పఁబడినది: ఆపాదితము, ఉత్పాదితము. (చూ, విరచితము); 2 విడువఁబడినది: చూ, హీనము, 3; 3. నిశ్చయింపఁబడినది: చూ, స్థితము. 3; 4. అధికమైనది: చూ, హేరాళము.

సృష్టి, సం. వి. ఇ స్త్రీ. 1. సృజన, సృజించుట: చూ, సర్గము. 7; 2: చూ, స్వభావము; అం. 3. సృష్టిస్థితిలయములలో నొకటి.

సృష్టికరణము, వా. సం. వి. అ. పుం. లౌకికుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడు: చూ, శిష్టుకరణము.

సృష్టిభేదములు, అం: అండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజ్జములు, జరాయుజములు (4).

సృష్టిసర్గములు, అం: మహత్సర్గము, అహంకారసర్గము, భూతసర్గము, ఇంద్రియసర్గము, దేవసర్గము, తమస్సర్గము, వనస్పత్యాదిసగ్గము, తిర్యక్సర్గము. మనుష్యసర్గము,

సె

సెంటు, వా. వి. 1. ఒకరకము అత్తరు; 2. 1/10 కుంచెడుభూమి, 1/100 ఎకరముభూమి. (రూ-శెంటు) ("సెంటుమీటరు" మొ.)

సెంటెన్సు, వా. వి. శిక్షవిధి.

సెక, వై. వి=శిఖా. రూ-సెగ-సెవ. 1. జ్వాల, మంట: చూ, వహ్ని, 1; 2. తాపము: చూ, సంతాపము; 3. ఉష్ణము: చూ, వేఁడిమి; వా. 4. సెకసంకటమను తెవులు. రూ-సెగ: చూ, రోగము. 1—౬.

సెకకంటి, ద్వ. వి. (సెక+కన్ను): చూ, శివుఁడు.

సెకను, వా. వి. 1: చూ, తెప్పపాటు: 2. 1/60 నిమిషము; 1/3600 గంట.

సెకనుసెకను, వా. వి: (సం.) అనుక్షణము, ప్రతిక్షణము.

సెకవెలుఁగు, ద్వ వి. ఉష్ణరశ్మి. య. 1, అ. 45: చూ, సూర్యుఁడు.

సెగ, వై. వి=శిఖ; చూ, రూ-సెక. 1-2-3-4.

సెగతేఁడు ద్వ. వి. శిఖావంతుఁడు, అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.

సెగ్గము, దే. వి. (రూ- సెగ్గింపు-సెగ్గు-సెగ్గెము). 1. రోఁత. హరి. ఉ. 7, ఆ 196: చూ, సెగ్గింపు.

సెగ్గించు, దే. స. క్రి రోయు. భాగ. 3, స్కం, 981: అడిపోసికొను, ఆడు, ఆడుకొను, అరడిసేయు, ఈసడించు, ఎంచు, ఎగ్గాడు, ఎగ్గులాడు, ఎన్ను, ఏకు, ఏవంగించు ఒదరు, కరాళించు, గోసడుచు, చెడనాడు, తిట్టు, తెగడు, దిసంతడుచు, దిసంతుకొట్టు—దిసంతులు కొట్టు, దూఱు. పదరు, పలుకు—పల్కు, పోనాడు, ప్రబ్బు, రోయు, అవ్వాడు, (సం. ప.) అధిక్షేపించు, ఆక్షేపించు, కుత్సించు, గర్హించు, దూషించు, నిందించు, లభించు. (చూ, హేళనము చేయు.)

సెగ్గింపు, దే వి. దూఱు: అంకము, అగడారు-అగడు-అవడు, అవసడి, ఆట, ఆడిక, ఆడికోలు అరడి—అఱడి, అవము,

ఈసడము, ఈసడింపు, (బ) ఎగ్గులు, ఏవ-ఏవగింపు-ఏవము, ఒకర, ఒకరింత ఒకిలి-ఒకిలింత, కళంకు, కింకిరి,కింకిరిపాటు, కొడిమె, గోరపన, గోరము, గోసు, డాబా, దొగరు, తిట్టు, తిట్టుపాటు, తుట్ట, తెగడిక-తెగడు, దిసంతు దూరు-దూఱు, నేవ, పగచాటు, పదరు, పలుకు-పల్కు, ప్రబ్బు, ప్రయి, మాట, రట్టు, రొచ్చు, రొయి రొయ్యి. రోఁత, రోయి,అట్టడి-అట్టు, అవ్వ, తొచ్చు, తోఁత,తోయి, వట్టిమాట,వాజ. వాదు, సడి, నెగ్గము=నెగ్గు—నెగ్గెము. (సం. ప):—అంకము, అఖిలము, అధిక్షేపము, అపనింద, అపవాదము-అవవాదము. అభియోగము, అభిశంసనము, అభిశస్తి, అర్తనము, అవగీతము, అవధ్వంసము, అవర్ణము, అవలేపము, అవాచ్యము, ఆక్షేపము, ఉపక్రోశము, ఋతీయ, ఎనము-ఏనస్సు, కలంకము-కళంకము, కుత్స, కుత్సనము, కౌలీనము, క్రీడ, క్షేపము, గర్హ, గర్హణము, ఘృణ, జన్యము, జుగుప్స,దూషణము, నింద, నిర్వాదము, పరివాదము—పరీవాదము, రంధ్రము, లంభనము, విద్రవము, వివరము, హ్రీణియ. (అవ్య):—(తె.) అఁట. (సం.) అ, ఊమ్, ఋ—ఋూ, కిమ్, కు, హా. తద్వి —౧. తిరస్కరింపఁబడినది: అవగణితము, అవమతము,అవమానితము, పరిభూతము,హేలనము-హేళనము. (చూ, ఓగు. 2.): ౨. ఊరక మోపిన నిందకు.-అపదూఱు—అవదు—అవదూఱు, అపనింద; అపనెపము, కాని మాట, అవద్యము. నిరాపనింద.(సం.) అభిశంసనము, అభిశాపము. అపవాదము, మిథ్యాభిశంసనము; ౩. ఆరోపితమైన నిందకు—(తె.) అగావు; ఆ: చూ, వ్యాజము; ౪. నింద్యమునకు.—అగడు.

నెగ్గు, —వై.—

నెగ్గెము, —వై —అం, భా. ప్ర. 115.

నెజ్జి, వై. వి =శయ్యా. 1. పడక. భో. 2, ఆ. 61: చూ, శయ్య. 1; 2. సంస్తరము, ప్రస్తరము. చిగురుకొనగు వానినెజ్జి: చూ, శయ్య 1—౨.

నెట్టి, దే. వి =శ్రేష్ఠి. 1 కోమట్లు లోనగువారి పట్టపుఁబేరు. చూ, వైశ్యుఁడు; 2. వర్తకుఁడు: చూ, సార్థవాహుఁడు (శేతు అనియు వాడుక).

నెట్టిగ, వై. వి: చూ, నెట్టిబలిజె.

నెట్టిబలిజె, వై. వి: ఈంద్ర,ఈడిగ, నెట్టిగ(చూ,సురాజీవి.)

నెట్టు, వా. వి. 1. కొన్ని వస్తువుల (పుస్తకముల) మొత్తము; స. క్రి. 2. దాఁచు, "నీనెత్తెలో నెట్టు"; 3. ఉంచు, "నీదగ్గఱనెట్టు"; 4. నెట్టు. "బల్లమీఁద నెట్టు" 5. (రహస్యముగా) ఉంచు "ఈమాట నీమనస్సులో నెట్టు"

నెనగలు, వై. వి. బ.=చణక. రూ-సనగలు. 1. (సం.) అశ్వాశము, కంటి, చణకము, కృష్ణపంచుకము, హరిమంథకము-హరిమంథజము, తద్వి.—౧. గుండ్రనెనగలకు:-కలాయము, లంకా; ౨: కలాయము. (తె.) బోడనెనగలు; 3. చిఱునెనగలకు;—గళోలికము, గూఢపుష్పకము, మంగళ్యకము—మంగళ్యము, మసుర-మసూర. తె.)-చిటినెనగలు-చిఱునెనగలు; అం. 2: చూ, ధాన్యము.

నెనగపొట్టు, వా. వి: చూ, శింబ.

నెపించు, వై. స. క్రి,=శాప. రూ-నెపియించు: చూ, శపించు.

నెపియించు, —వై.—

నెబాసు, వా. అవ్య. రూ-సబాసు. ఖశీ: చూ, రూ—సేబాసు.

నెబ్బర, దే. వి. రూ-నెబ్ర. 1. చెడుగు: చూ, రౌరవము. 2; విణ. 2 చెడ్డది.

నెబ్రి, —వై.—

నెమ్మె, వై. వి =శమ్యా: దివియకంబము-దివెకంబము-దివ్వియకంబము—దివ్వెంబము—దీవియకంబము. (సం.) కౌముదీద్రుమ, దీపవృక్షము, దీపస్తంభము, శమ్య, శిఖాతరువు. (చూ, స్తంభము. 1.)

నెర, దే.వి.1. నేత్రమునందలి రేఖ; 2.కాంతి: చూ,వెలుతురు.1.

నెరగు, దే. వి. ఆపద. భార. ఆది. 8, ఆ, 119: చూ, విపత్తు.

నెరబము, వై. వి.=శరభ: 1.అడిదపుమెకము, ఎనిమిదడుగుల మెకము, ఏనుఁగులగొంగసూడు, కటికమెకము. చవుగంటి చౌగంటి, దచ్చికాళ్లమెకము, దచ్చియడుగుల మెకము, మీఁగండ్లమెకము, సింగపుఁగొంగ. (సం. ప):-అష్టపాత్తు—అష్టాపదము, ఉత్పాదకము, ఉత్పాత్తు ఊర్ధ్వపాదము ఊర్ధ్వలోచనము, కుంజరారాతి, ఖడ్గము, ఖడ్గి.గండకము.గండము, గంధర్వము, గజారి, గవయము, డింగిరము, నగౌకసము, వనోత్సాహము, వార్ధ్రాణసము—వార్ధ్రీణము, శరభము,శళము, సృమరము, తద్వి.—౧ వఱ్ఱువయును పెద్దకడుపునుగల మృగమునకు.—గంధర్వము.

నెరవంజి, వా. వి: చూ, సరవెంద *.

నెల, వై. వి =శిలా. 1. అంబుజన్మదేశము. అం, భా. ద్వి.30; 2. = శిలా. శిలానది కొండకాలువ. (సం.) శిల: చూ, నెలయేఱు; 3 ఉపశాఖ. అం, భా, ద్వి. 46: చూ, శాఖ. 1; 4:=శల్య: చూ, బాణము. 1. (పంచ. వేం. 3, ఆ. 194); 5. బాణము ములికి; 6.=శల. ఏదుపందిముల్లు; (చూ, సితాగ్రము. ౨): 7.=శల్య. మునికోల మొదలగు వానిచివర యందుండు ఇనుపముల్లు: చూ, సితాగ్రము; 8 వ్రణమునందు చీముపెడలెడు రంధ్రము. పా. 2. ఆ. 87; ఉ. హరి. 4, ఆ. 212; 9. నీరుపుట్టుతావు; సిల.

నెలకట్టియ, వై. వి రూ-నెలకట్టె=శల్యకాష్ఠ. ఉ, హరి. 4. ఆ. 213: చూ, బాణము. 1; 2. బాణమువలె వేగముగాఁ దాఱునట్టి శ్యేనము. స్వా. 4, ఆ. 57: జలకట్టె (అనికొందఱు): చూ, శ్యేనము;అం.3: చూ,ముప్పదిరెండాయుధములు.

నెలకట్టె, వై. వి,= —వై.—

నెలగ, దే. వి. 1. ఉపశాఖ: చూ. శాఖ. 1; వా.2:(రూ-సలగ—సలగపాటు) పాటుచిప్పు; 3: చూ, సలుగ. 1-2-3-4.

నెలగత్తి, ద్వ. వి. (నెలగు + కత్తి.) కల్లుగీఁచువాని కత్తి, అచ్చ. యు, కాం 289: చూ, హేతి. 4 (రిష్టి. 2.)

నెలగు, దే. స. క్రి: రూ-చెలగు-నెలవు, అఱుపఱనేయు, ఉత్తరించు, కనుపుగొట్టు, కసిమసగు, కోరాడు క్రోడాడు,

గండ్రించు, చక్కడచు, చక్కాడు, చక్కుచేయు, చాఁగఱ గొను, చించు, చిందఱ వందఱచేయు, చిదుము, చీరు—చీఱు, చెండాడు, చెండు, బెండాడు, చెలగు, చెల్లు, తఱుగు-తఱువు, తీసివేయు, తుండించు, తునుమాడు-తున్మాడు, తునుము—తున్ము, తెగఁగొట్టు, తెగవేయు, త్రవు-త్రవ్వు, త్రవ్వటించు, దుమ్మురేఁచు, నఱకు—నఱుకు, నుగ్గాడు, పరిమారుచు—పరిమార్చు, పాలాడు, ప్రాము, మురికొను, మొత్తు, రేయు, వందఱలాడు, విర్గు—విఱుగు, వేయు—వ్రేయు, వ్రక్కలించు. (సం.)—ఖండించు, ఛేదించు, దళించు. (చూ, వ్రక్కవాఱు) తద్వి.—మిక్కిలిఖండించుటకు.—(సం.)—విదళించు.

సెలగొమ్మ, దే. వి. (సెగ+కొమ్మ) ఉపశాఖ: చూ, శాఖ.1.

సెలగోల, ద్వ. వి. గొల్లవాఁడు పసులమేపెడు (దోలెడు) కోల. హరి పూ. 5, ఆ, 255: చూ, సిఖ్య

సెలపంది, ద్వ. వి. ఏదుపంది, ముండ్లపంది: చూ, సూకరము.

సెలవు, దే వి: చూ, రూ—సెలవు. ఆం, భా. ద్వి. 192.

సెలపుండు, ద్వ. వి. నారికుఱుపు: చూ, వ్రణము.

సెలయు, దే. అ. క్రి. 1: చూ, విజృంభించు. పాండు. 1, ఆ. 202; స. క్రి. 2: ఏయు, కులుకు; చిదుము, చిమ్ము, చెలయు తీయు, వయిచు—వైచు, విసరు, వేయు. (సం.)—ప్రయోగించు. (చూ, వైచు. 1.)

సెలయూట, ద్వ. వి. (సెల+ఊట): కొండయూట. (సం.)—ఉత్సము, ప్రస్రవణము. తద్వి.—ఊట, జెల, బుగ్గ, మెగ్గ

సెలయేఱు, ద్వ. వి. పర్వతమునుండి పాఱెడునది, పా. 2, ఆ. 87; స్వా. 4, ఆ. 37: చూ, నది (౧).

సెలవడు, వై. అ. క్రి. సెలవేయు: రూ—సెలవాఱు.

సెలవాఱు, ద్వ. అ. క్రి.—వై.—స్వా. 3, ఆ. 40.

సెలవి, వై. వి. = సృక్వి—స్రక్వి, ఓష్ఠాంత్య భాగము. పెదవి మూల. స్వా. 2, ఆ. 7: చూ, వాతెఱ.

సెలవిచ్చు, దే. స క్రి. (సెలవు+ఇచ్చు) ఆజ్ఞాపించు. జై 8, ఆ. 4: అంచు—అంపించు, అంపించుకొను, అచ్చుపఱ(ఱు)చు, అంపు, అనుచు (అన్చు), అనుపు, అనతిచ్చు—అనతియిచ్చు, కట్టుబాటుచేయు, నేమించు, పంచు, పంతగించు, పంపించు—పంపు, పంపువెట్టు, పనిగొను, పనివంచు, పనుచు, పరమాయించు, పుచ్చు, పుత్తెంచు, పుప్పించు, పురమాయించు, పురికొలుపు, మందలించు, ముదలవెట్టు, వలయు, సాగవేయు. (సం.)—ఆజ్ఞాపించు, ఆదేశించు, కథించు, నియమించు, విధించు, శాసించు,

సెలవిల్లు, దే. వి. సెలసుబద్దలవిల్లు: రూ-సెలసువిల్లు.

సెలవు. దే వి. 1. ఆజ్ఞ: అప్పణ—అప్పన, ఆఁక, ఆన ఆనతి, ఉత్తరువు కట్టడ, తోడు, దురా—దురాయి, పంపు, పని, పనుపు—పన్పు, పర్మానా, బరాతము, ముదల, రజా, హద్దు. (ఇం) ఆర్డరు, వారంటు. (హిం) హుకుం. (సం.)—అమ్, అనుజ్ఞ, అనుజ్ఞానము, అనుశాసనము, అపవాదము—అవవాదము, అభ్యనుజ్ఞ, ఆజ్ఞ, ఆజ్ఞప్తి, ఆజ్ఞాపనము, ఆదేశము, ఉమ, నిదేశము, నియమము, నియోగము, నియోజనము, నిర్దేశము, విధానము, విధాయకము, విస్రంభము, శాసనము, శాస్త్రము, శిష్టి, సంప్రేషము, సమయము, సమ్మతి, హవము, (అవ్య) ఆజ్. అతి, ఖలు, చ; 2. ఉపయోగము. భార. విరా. 1, ఆ. 239: చూ, వెరవు. 1; 3: చూ, ఆటవిడుపు. 2; స. క్రి. 4: చూ, రూ—సెలగు. హరి 2, ఆ 161.

సెలసు, దే. వి. ఒకరకముచెట్టు పంచ. వేం 4, ఆ. 522.

సెలసువిల్లు, దే. వి: చూ, రూ—సెలవిల్లు:

సెలుకాలుది, వా వి ఒకరకముపుంజు: చూ, పుంజు.1—ఀ.

సెల్లా, వై. వి =చేల. అంచుకమ్ములులేని తెల్లనిబట్ట; చూ, వస్త్రము.

సెల్లుఁడు, వై. వి. =శల్య శల్యుఁడు భార. ఆది 7, ఆ. 203.

సెవ, వై. వి. =శిఖ: చూ, రూ—సెగ.

సే

సేకము, సం. వి. అ. పుం. 1. చల్లుట, చూ, సంప్రోక్షణము. 1; 2. తడుపుట: చూ, స్నేమము; వై. వి =సెఖ. (1) తాపము: చూ, సంతాపము; (2) ఉష్ణము. పంచ. వేం. 1, ఆ 688: చూ, వేడిమి.

సేకరము, వై. వి.=స్వీకార. సంగ్రహము: చూ, స్వీకారము.2.

సేకరించు, దే. అ. క్రి. 1. అపాయమునుండి తేఱు. స్వా. 4, ఆ. 115: తెప్పిఱిలు—తెప్పిఱిల్లు—తెప్పిఱు—తెప్పిర్లు—తేఱు, సంబడించు—సంబళించు; వై. స. క్రి. 2 =సంగ్రహ. కూడఁబెట్టు. సంగ్రహించు చూ, సంధించు. 3.

సేగి, దే. వి. 1. అశుభము: చూ, హాని. 2; 2. దుఃఖము: చూ, శోకము; 3 ఆపద. రామా. 3, ఆ. 144: చూ, విపత్తు; 4. నష్టి. హరి పూ. 5, ఆ. 233: తుట్టు, దండుగ—దండువ—దండుగు—దండువు, పొలి, పోకు, బొత్త, లుగసాను—లుగ్గాను, వడుసుడి, వారడి. (సం.)—దండము, నష్టి. తద్వి—౧. రెట్టింపుదండుగకు:—(సం.)—ద్విపాద్యము: ౨. నాశమునొందినది:—అంతరితము, ఉపహతము, నష్టము, శుచి; ౩. నాశముచేయఁబడినది:—ధ్వంసితము; ౪. (వి.) నాశమునకు:—చూ, సంస్థ. 3

సేచకము, సం. వి. అ పుం. 1. మబ్బు: చూ, మేఘము. 1; 2. చల్లునది. తద్వి—౧ చల్లఁదగినది:—ప్రకీర్యము; ౨ చల్లఁబడినది:—అవకీర్ణము; ౩. తడుపునది. తద్వి.—తడిసినది:—చూ, స్తిమితము.

సేచనము, సం. వి. అ. న. చల్లుట: చూ. సంప్రోక్షణము. 1; 2. తడుపుట: చూ, స్నేమము; 3. ఓడలోఁజొచ్చిన నీళ్లు

వెలికిఁబాఱఁజిమ్మెడు బొక్కెన: చూ, పాత్రము. 6.

సేదుకట్టు, దే. వి. సాలెవానిసాధనము: చూ, సరి. 2 (మగ్గము.)

సేతుబంధనము, అం: చూ, అష్టవర్గము.

సేతువు, సం. వి. ఉ పుం. 1. నీటికట్ట: అళి-ఆళి, బధ్యము, దుర్గసంచరము, వరణము — వారిధి, సంక్రమము. (తె.)-అడ్డకట్ట, అన — అనకట్ట — అనకట్ట, కట్ట, కట్టుఁగొమ్మ, పొర్లుకట్ట సారువ తప్పి. — ౧. మడికిచేసినగట్టు.- (తె.)-ఎక్కను, కరగ, కురిమిడి, కురిమిడిగట్టు, గట్టు, గనిమ - గనిమె, నడవ, వరుజు; ౨ కత్తవతోచేసినగట్టు.—కత్తవ-కత్తువ, కట్ట, గట్టు. ఇదె కాలువచెఱువు లోనగువానిగట్టు) ౩. నీరుపాఱుటకుఁ గట్టిన అనకట్ట:—ఖేయము: ౪: చూ, లాకు; ౫. వంతెనకు:— పిండిలము, వరణము, వారధి. (తె.)-అప్పైత, వంతెన; 2. ఉలిమిరి*: చూ, శ్వేతపుష్పము.

సేద, వై. వి =స్వేద. క్రాంతి, బడలిక: చూ, శ్రమము.

సేదగొను, ద్వ.అ.క్రి.బడలు.అచ్చ అ. కాం. 40: చూ,వేసరు.2.

సేదదేరు, వా. అ. క్రి. బడలికతీర్చుకొను: కుదురు, కోలు కొను—కోల్కొను, తిమ్మవడు, తేఱుకొను, సమ్మతించు, రక్కొను—రెక్కొను.

సేద్యకాఁడు, ద్వ. వి. పైరుపెట్టువాఁడు: ఆరకాఁడు, కమత కాఁడు—కమతీఁడు—కమ్మతీఁడు, పంటకాఁపు, రయితు—రైతు. (సం.)— కర్షకుఁడు—కార్షకుఁడు—కార్షికుఁడు — కార్షుఁడు, కీనాశుఁడు, కుటుంబి, కృషకుఁడు-కృషికుఁడు-కృషాణుఁడు, కృషిబలుఁడు, కృషీవలుఁడు, క్రష్ట, క్షేత్రాజీవుఁడు, వ్యవసాయి, వైరికుఁడు, హలాయుధుఁడు, హలి, హలికుఁడు—హాలికుఁడు, తద్వి:—౧. విత్తెడువానికి: —-వప్త. (తె.)-వి త్తెడువాఁడు.

సేద్యము, వై. వి. 1. పైరుపెట్టుట:- కమతము-కమ్మతము, కరిసనము-కరిసెనము-కరిసెము-కర్సనము-కరిసె, కిసుక, తెగుబడి, దుక్కి, పంట, సాగు, సాగుబడి. (సం.)- అనృతము, కర్షణము, కృషి, కృష్టి, క్లేశము, ప్రమృతము, మహాధనము, వ్యవసాయము. తద్వి:-౧. తేలికదుక్కి:-ఒరచాలుదుక్కి- -ఒఱచాలుదుక్కి; ౨. నీరాసరావంటకు:— పల్లవుఁబంట; ౩. యజ్ఞార్థమైన దుక్కి:- (సం.)- కర్షువు; ౪. రొంపిదుక్కి; కుదప; ౫. వెలిదుక్కి; ౬. పంట, మహసూలు — మహసూలు; ౭. దున్నిసిద్ధముచేసిన పొలము. (తె.)— సేద్యము.

సేన, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అనీకము, అనీకిని, ఉత్థానము, కటకము, చక్రము, చమువు-చమూవు, తంత్రము, దండము, దళము, ధట ధాటి, ధ్వజిని, పటలము, పతాకిని, పరివారము-పరీవారము, పృతన, బలము, వరూధిని, వాహిని, సాధనము, సైన్యము, స్కంధావారము. (తె.)-ఎట్టపోగు, కూటువ, చదలము, చేరువ, దాణా, తత్తబిర, తుటము. (తుటియ తుటై-త్రుట్టియ-త్రుట్టె, తుడుము), తోయము, దండము, దండు, దడము, దణా, దళము, దాఁటు, దాడి, దుముదారు, పటాలము, పరి, పాళెయము-పాళెము;పొట్లము, వప్పుఁజా-పౌఁజా, బలువిడి-బల్విడి, మూఁక, మొన, రాణువ, లష్కరు, వాఁగు, వీడు, వెల్లువ, సంగడము, సవరణ — సవరణము, సిబ్బంది. తద్వి:-౧. సేనావిశేషములు: అక్షౌహిణి, అనీకిని, గణము, గుల్మము, చమువు, పత్తి, పృతన, వాహిని, సేనాముఖము.(చూ, సేనాలక్షణము) (వీనివివరము లాయాపదములకడఁ జూడనగు); ౨. సేనాముఖమునకు:- ఇర, చమూముఖము, తలతంత్రము, నాశీరము, శిరము, సేనాగ్రము, సేనాముఖము. (తె.)-పడవలము, మునుము-మున్మ, మొన; ౩. దండులోని అల్లరిజనముకు:— (తె.)-పెండారిమూఁక; ౪. విటికిబలముకు:-(తె.)-కూటుపమూఁక; ౫ యుద్ధసన్నిద్ధసేనకు:- ప్రచక్రము. (తె.)- కూరుమొన; ౬. చతురంగబలసేనకు:- (తె.)-పరి, పరిగమి. (చూ, చతురంగములు, చతురంగము); ౭. సేనవెనుక దండుకు:— కూలము, పన్నయము-సమున్నయము; ౮. ముందటనుండి రక్షించెడుసేనకు:- అగ్రయానము—అగ్రానీకము, పార్ష్ణిత్రము (మి), ఎలగోలుసేన; ౯. కలంతపాటిన సేనకు:— పింజలము; ౧౦. సేనాగ్రమునకు:—శిరము, సేనాగ్రము; ౧౧. సేనవెనుకటిదిక్కునకు:— ప్రతిసరము; ౧౨. సేన యొడ్డుటకు:- చూ, వ్యూహము; వా. విశ. (1) బహుకాల ప్రమాణము. "వాఁడువచ్చి సేనసేపైనది"; (2) ఎక్కువ. చాల "వాఁడు సేనఅన్నము తిన్నాడు" "వాఁడు సేన మంచి వాఁడు". (సేనా = వాలా.)

సేనము, దే. వి. రూ-చీనము-చీనాము. చిన్నయులి. బంగారు నఱకెడియులి(అనికొందఱు):చూ.సుత్తియ(వృక్షదనము 1.)

సేనాంగములు, అం: రథ, గజ, తురగ, పదాతిచతుష్టయము: చూ, అంగము. 9 (చూ, నాలుగంకములు.)

సేనాగ్రము, సం. వి. అ. న. శిరము: చూ, సేన. 1—౧౦.

సేనాని, సం. వి. ఇ. ఈ పుం. 1. కుమారస్వామి: చూ, స్కంధుఁడు; 2.సేనాధిపతి,మహాసేనుఁడు:చూ, సైనికుఁడు.

సేనాముఖము, సం.వి.అ.న. పడవలము: చూ, సేన 1-౧-౨; మూఁడురథములు, మూఁడేనుఁగులు, తొమ్మిది గుఱ్ఱములు, పదునేపురు కాల్బురునుగల సైన్యము: చూ, సేనాలక్షణము.

సేపు, వా. వి. కాలము: చూ, సమయము. 1. (అంత, ఇంత, ఎంత కొంత, ఇంచుక, చాల, గంటమున్నగుపదములు సేపుతోఁజేరి కాలనిర్ణయమును సూచించుచున్నవి.)

సేబాసు, దే.అవ్య.ప్రశంసనార్థకము. "క.సేబాసుబళానినన్". కృష్ణా. 3, అ: అగు—అవు-బొ: రూ—సెబాసు—సబాసు—శాబాసు, అజ్జ, అజ్జరె-అజ్జరే-అజ్జారె-అజ్జారే, (మి),అజ్ఝా—అజ్ఝారె-అజ్ఝారే, అద్దిటి-అద్దిటియ్య, అద్దెఱ, అరె-ఆరే-ఆరె, అసాదు-హసాదు, ఎ-ఏ, ఓహో-ఓహోహో,ఓహోరె-ఓహోరే, బొ, చాంగుబళి, చాఁగు-చాఁగురె-చాఁగురే, పురె-పురే, బలా-బలారా-బలారె-బలారే, బలే, బళి-బళిరె—బలారే,బళి-బళిర-బళిరయ్య-బళిరా-బళిరె-బళిరే-బళీ-బళీరె-బళీరే—బాపు—బాపురె—బాపురే, మజ-మజా—మజ్జ-మజ్జరె—మజ్జరే—మజ్ఝా—మజ్ఝారె—మజ్ఝారే, (మి) మజ్ఝా, మమ్మ—

మమ్మరె-మమ్మరే-మమ్మా-మమ్మారె—మమ్మారే, మా, మాయు-మాయురె-మాయురే, మెర, మేల్-మేలు, రె-రే. (సం.)— తావత్, భల్లారె-భల్లారే, భళిరె భళిరే. తద్వి — చూ, ప్రశంసార్థకములు.

సేమంతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1=చేమంతి*: రూ-సేమంతిక, సేవంతి, శతపత్రిక. (తె.)—చేమంతి-సేమంతి; వై వి. (1)=సేవంతి*: చూ, సేమంతి. 1; తద్వి.— ౧. రక్త సేవంతిక. (తె.)-ఎఱ్ఱచేమంతి; ౨. కురంటకము. (తె.)—పచ్చచేమంతి*.

సేమంతిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=చేమంతి. —వై.—

సేమము, వై. వి.=క్షేమమ్. 1. బాగు: చూ, శుభము. 1; 2. ఉన్నది చెడకుండుట.

సేరి, దే. వి. 1. హెచ్చు పరిమితిగల సాగుబడి: రూ—సేరీ; 2. ఈనాముకాని పొలము (శ. ర.): రూ-సేరీ

సేరీ, వా. వి. —వై.—

సేరు, దే. వి. 80 తులముల యెత్తుపడి: కుడుపము, నవల, మాన-మానిక-మానికె, ముంత. (సం.)-అంజలి. కుటపము, కుడపము-కుడవము, మానము. తద్వి.-కుడపప్రమాణము:-మానెడు. (వీసెకు సేర్లు 5. సేరుకు ఫలములు 8 ఫలమునకు తులములు 3; సేరు=60 డబ్బుల పడియెత్తు; కుంచము=4 సేర్లు అనికొందఱు.

సేల, వై. వి.=చేల: చూ, వస్త్రము. య. 2, ఆ. 93.

సేలు, దే.వి: చూ, రూ-సాలు. 1-2-3; అం. 4: చూ, వేలము.4

సేవ. సం. వి. అ. స్త్రీ. కొలువు: అన్వాసనము, ఆలోకము, ఉపచారము, ఉపసత్తి ఉపస్థానము, ఉపాసన-ఉపాసనము, ఉపాస్తి, చాటూక్తి, పరిచర్య, పరిచారము, పరీష్టి, శుశ్రూష, శ్లాఘ, సేవనము (తె.)-ఉడిగము-ఊడిగము-ఊడియము-ఊడెము, కొలియాట, కొల్వము, కొలువు—కొల్వు, చాకిరి, సిసువరకము. తద్వి.-౧. కైంకర్యమునకు:-(సం.)-భక్తి, భజన-భజనము, కయింకర్యము-కైంకర్యము; ౨. మిక్కిలి సేవకు:— పింజలము—సముత్పింజలము; ౩. శ్వవృత్తి, (తె.)—నవుకరి నౌకరి-నవుఖరి-నౌఖరి); ౪. భిక్షు—భిక్షము; అం. 2: చూ, వృత్తులు (మనుజవృత్తులు); వై. వి (1) సిసువరకము. ఆం. భా. ద్వి. 173: చూ, సేవ.1; (2): చూ, సంబరము; (3) = సేవికా: చూ, సేవిక. ఆం. భా. ద్వి. 255.

☞ సేనాలక్షణము, అం పత్తిమొదల క్షౌహిణి పర్యంతమైన సేనకుంగల రథగజాశ్వపదాతి సంఖ్యావివరము.——————

"శ్లో. అక్షౌహిణ్యా మిత్యధికై। స్సప్తత్యాచాష్టభిశ్శతేః।
సంయుక్తాని సహస్రాణి। రథానా మేకవింశతిః।
ఏవమేవగజానాంతు। సంఖ్యాసంకీర్తితంబుధైః।
పంచషష్టిసహస్రాణి। షట్ఛతానిదశైవతు।
సంఖ్యాతాస్తురగాస్తజ్జ్ఞైః। ర్వినారథ్యై స్తురంగమైః।
నృణాంశత సహస్రంతు। సహస్రాణినవైవతు।
శతానిత్రీణిచాన్యాని। పంచాశత్తుపదాతయః॥"
ఇత్యక్షౌహిణీ లక్షణముచ్యతే॥

	సేన పేరు	గజములు	రథములు	అశ్వములు	కాలిబంట్లు
1	పత్తి	౧	౧	౩	౫
2	సేనాముఖము	౩	౩	౯	౧౫
3	గుల్మము	౯	౯	౨౭	౪౫
4	గణము	౨౭	౨౭	౮౧	౧౩౫
5	వాహిని	౮౧	౮౧	౨౪౩	౪౦౫
6	పృతన	౨౪౩	౨౪౩	౭౨౯	౧౨౧౫
7	చమువు	౭౨౯	౭౨౯	౨౧౮౭	౩౬౪౫
8	అనీకిని	౨౧౮౭	౨౧౮౭	౬౫౬౧	౧౦౯౩౫
9	అక్షౌహిణి	౨౧౮౭౦	౨౧౮౭౦	౬౫౬౧౦	౧౦౯౩౫౦

సేవంతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=చేమంతి*: చూ, రూ-సేమంతి (సేవంతిక అని కొందఱు).

సేవకము, సం. వి. అ. పుం. వీణకొరివె, ప్రసేవకము : చూ, స్వరము. 2. (చూ, వీణాదండము; వీణ ౩-౨).

సేవకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అనుజీవకుఁడు, అనుజీవి, అర్థి, ఉపసత్త, ఉపాసకుఁడు, కర్మకరుఁడు, కర్మి, కింకరుఁడు, కుర్వంతుఁడు, కుర్వాణుఁడు, ఖరుఁడు, గుప్తి, గోప్యకుఁడు, గోప్యుఁడు, చేడకుఁడు, చేడుఁడు, చేలుకుఁడు, జీవకుఁడు, దాసుఁడు, నియోజ్యుఁడు, నిర్వాణుఁడు, పరివారకుఁడు, ప్రేష్యుఁడు, భటుఁడు, భృత్యుఁడు, వంఠుఁడు, సేవి. (తె. వ.)—అడియరి, అలెగాఁడు, ఊడిగీఁడు, కొలువుకాఁడు—కొలువుడుకాఁడు—కొల్వుడుకాఁడు, గుండఁడు, గులాము, జీతగాఁడు, డింగరీఁడు (డింగరుఁడు), నవుకరు, (నవుఖరు-నౌకరు-నౌఖరు), పనివాఁడు, ప్రాఁత, బంటు, బంట్రోతు, (బంట్రౌతు), బానసీకుఁడు-బానసీఁడు, బోడిక, లెంక-లేఁక, వరవు, వరవుఁడు. తద్వి.—౧. పాదసేవకునకు:—అడియఁడు, అడియరి. (తె.)—బానసీఁడు—బానసీఁడు; ౨. కుత్సితసేవకుఁడు:-కుసేవకుఁడు, ౩. కుదువయుంచిన బానసీఁడు:—ఆదత్తుఁడు. (తె.)-లంకెమానిసి; ౪. సుంకరిక్రింది బంటు. (తె.)—కోలుకాఁడు; ౫ వంచను కాఁచియుండు సేవకుఁడు. (తె.)-పడిగాపు; ౬. పెంపుడు బంటు:—పరజాతుఁడు—పరాచితుఁడు, పరిస్కందుఁడు, పరైధికుఁడు; ౭. పూజచేయువానికి:—చూ, పూజారి. 1; ౮. విష్ణుపూజచేయువానికి:-చూ, పూజారి. 2; ౯. శివార్చకునకు:—చూ, పూజారి 3; ౧౦ పోలీసు బంట్రోతునకు:-దండపాశికుఁడు. (తె.)-పోలీసు; ౧౧: చూ, విధేయుఁడు; ౧౨. చిల్లరపనులుచేయు బంటుకు:— (తె.)—మేటి; ౧౩ ఒడలుపట్టు సేవకుఁడు:—అంగమర్దకుఁడు, అంగమర్ది, అంగమర్దుఁడు. ఒడ్డమంగలి; ౧౪. హాలికూరుల సేవించువాఁడు:—ఉసేవకుఁడు. విణ. 2. కొలుచువాఁడు,

సేవకురాలు, మి. వి. దాసి, పోట: చూ, పరిచారిక. (చూ, స్త్రీ) (చూ, బానిసె).

సేవధి, సం. వి. ఇ. పుం. రూ-శేవధి: చూ, లిప్సి. 2.

సేవనము, సం. వి. అ. న: 1. కొలువు: చూ, సేవ. 1; 2. (సీవనము అని కొందఱు) బట్టకుట్టుట: చూ, స్యూతి.

సేవా శ్వవృత్తిః, న్యా. సేవకుక్కచేయు పనివంటిది.

సేవి, సం. వి. న్. పుం. కొలువుడుకాఁడు: చూ, సేవకుఁడు,

సేవించు, సం. స. క్రి: ఉపచరించు, ఉపాసించు, పరిచరించు, భజించు, సంభజించు, సంభవించు. (తె.)—ఓలగించు కొలుచు.

సేవిక, సం.వి.ఆ. (స్త్రీ).=సేవ్య. వై.6, అ. 20: చూ, భక్ష్యము.

సేవితము, సం.విణ సేవింపఁబడినది(కొలువఁబడినది): జుష్టము, వనిత, నిషేవితము. తద్వి.—సేవించునది:—భజమానము.

సేవితుఁడు, సం. విణ. సేవింపఁబడినవాఁడు:— ఉపచరితుఁడు, ఉపాసిత-ఉపాసితుఁడు, వరివసితుఁడు—వరివస్యితుఁడు—వరివస్సితుఁడు, శ్రితుఁడు.

సేవియ, వై.వి.రూ-సేవె=సేవికా. వై.8, అ.204: చూ, సేవిక.

సేవె, వై. వి = చూ, సేవియ, య 2. అ. 83

సేవ్యము, సం. వి. అ. న.=చవ్య. 1. వట్టివేరు*:— అభయము, అమృణాళకము-అమృణాళము, అవదాహము, ఇష్టకాపథము, ఉశీరము—ఔశీరము, కంభువు, నలదము, మృణాలము, లఘులయము, లయము, లాజము, లామజ్జకము, సీతోసీరము. (తె.)—వటివేరు-వట్టివేరు, అవురుగంటివేరు. తద్వి —౧. తెల్లవట్టివేరునకు:—జలాశయము, లామజ్జకము. (అని కొందఱు). (తె.)—తెల్లవట్టివేరు; ౨. వీరు వట్టివేరునకు:—అమృణాళకము-అమృణాళము, అవదాహము, ఇష్టకాపథము, జలాశయము, లఘులయము, లయము, లామజ్జకము, శీఘ్రము, సేవ్యము (దీనిని తెల్లవట్టివేరు అని కొందఱు); 2. చవ్యకము*: చూ, కరికణావల్లి: విణ. 3. సేవింపఁదగినది: జుష్యము, భజిష్యము; దే. వి. (1) దున్ని సిద్ధముచేసిన పొలము: సేద్యము.

సేవ్యుఁడు, సం. విణ ఉపాసింపఁదగినవాఁడు: ఉపాస్యుఁడు. తద్వి.—పరిచర్యచేయువాఁడు:—పరిచార్యుఁడు.

సేస, వై. వి. ఐ. 1. అక్షతలు వసు. 6, అ. 28: చూ, సేసఁబ్రాలు; 2. అక్షతలను ధాన్యము: చూ, స్తంబకరి (ధాన్యము); వై. వి. 3. కేశవీధి, పాపట. (సం.)—కేశపద్ధతి, సీమంతము,

సేసఁబ్రాలు, ద్వి. వి. తలఁబ్రాలు. (చూ, బియ్యము) తద్వి.—౧. పీనుఁగునోట వేసెడు బియ్యము:— వాతిబియ్యము; ౨. అనుగ్రహించి యిచ్చిన అక్షతలులోనగునవి:- (సం.)-శేష; ౩. ఎనటిపోఁతలుగా దంచిన బియ్యము:—నడింపులు; ౪. పొట్టు వీడివీడని బియ్యము:— మెతికలు-మెఱుకులు; ౫. లక్కహొడి, లక్కబియ్యము; ౬. నగ్గు బియ్యము; ౭. పసుపు అక్షతలు:—(సం.)—అక్షతము.

సేసకొప్పు, ద్వ. వి కొండెసిగ: చూ, సిక.

సేసలు, వై. వి. ఐ.=శేష: చూ, సేస. 1—2.

సేశము, దే. వి. కారంభ, ప్రేంకణము*: చూ, సన్నకట్రువు.

సై

సై, వై. ఉప, రూ-సయి.=సహ. సహార్థద్యోతకము. "సైదోడు" మొ. (చూ, సైతము.)

సైంధవము, సం. వి. అ. పుం, న. 1. ఇందుప్పు: చూ, లవణము. 1; పుం. 2. గుఱ్ఱము: చూ, హయము; విణ. 3. సింధువునఁబుట్టినది; అం. 4: చూ, టక్కజభాషలు.

సైంధవలడ్డు, జా. అద్దము. (పానకములోని పుడకవంటిది.)

సైంధవలవణము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ, సైంధవము. 1; అం. 2: చూ, క్షారములు.

సైంధవవరాటి, అం: చూ, వరాట్యుపాంగములు (అంగము. 9.)

సైంధవి. అం. 1: చూ, పంచమజభాషలు; 2: చూ, మాళవకైశికిజభాషలు: 3: చూ, భిన్నషడ్జకజభాషలు.

సైంహికేయుఁడు, అం: రాహుగ్రహము: చూ, రాహువు. 1.

నైంచు, వై. అ. క్రి, స. క్రి. = సహన. రూ—సయిచు 1. ఓర్చుకొను: చూ, సహించు; 2. రుచించు: చూ. సంధించు. 2; స. క్రి. 8.—సహన. ఓర్చు: చూ, శాంతించు.

నైందము, దే. వి, గోదుమపిండి: రూ-సయిదము.

నైంపు, వై.వి.ఓర్పు శాంతము:రూ-సయింపు:చూ, సహనము.1.

నైంపుండు, —పై.— (రూ—సయింపుడు.)

నైకతము, సం. వి. అ. న. 1. ఇసుకదిబ్బ: చూ, భూమి. 1; 2. ఇసుకనేల: చూ, భూమి. 1.

నైకతశాకము, సం.వి.అ.న. ఒకానొకకూర. (తె.)- ఇసుకదారి.

నైకము, దే. వి. 1. రూ—సయికము. విజ. 2, ఆ. 48: చూ, స్వల్పము; విణ. 2. సూక్ష్మమైనది. (సం.)- అగురువు, కనిష్ఠము (తె.)— చిన్నది. తద్వి:-౧. సన్నమైనది:-పలుచ; ౨. (విణ.) పలుచనైనది:-పలచ-పలుచ, బద్ద.

నైకిలు, వా.వి.రూ—సయికిలు, బయిసికిలు-బైసికిలు(చూ, బండి) (ట్రయిసికిలు = మూండుచక్రములబండి.)

నైగ, వై. వి.=సంజ్ఞ. రూ-సయిగ, బాస, మంతనము (సం.)- సంకేతము, సంజ్ఞ (కంటితోను చేతితోను, తలతోను, ఒక విధమైన స్వరముతోను చూపెడివిజువులునైగలనంబడును.) తద్వి:-౧. చేసన్న, సన్న. (సం.)— సన్య-సస్య: ౨. కను నైగకు:-కన్నన్న, జాడ; ౩. ఈగడ; ౪. వ్రేలినైగకు:— అంగుళిసంజ్ఞ; 2: చూ, రహస్యము. తద్వి:—౧. రహస్యమునకు:—(సం.)—వృత్తాంతము, సమయము; రహస్యార్ధమందు:—(వి) అస్పష్టత, అవ్యక్తము, ఉపహ్వరము; (విణ) అస్పష్టము,అస్ఫుటము;(అవ్య ఉపాంశువు. (చూ,రహస్యము)

నైడ్డు, వా. వి రూ—సయిడ్డు: చూ, సూరెటు. 1.

నైతము, వై. అవ్య.=సహిత. రూ—సయితము· (ద్ర)ఒకట—ఒక్కట—ఒకొట—ఒక్కొట, కూడ, తో—తోడ—తోడుత — తోడుతో—తోడుతోడ=తోడ్తో—తోడ్తోడ, మొగమున.(సం.)— అను, ను, సహ—సహా, సహితము, సాంప్రతము.

నైతవాహిని, సం వి. ఈ. స్త్రీ. బాహుదయనెడునది:చూ,నది.

నైతాను, వా. వి. రూ—సయితాను. 1. పిశాచములకు అధిపతి; 2. వెంటనంటి వదలనివాండు.

నైదోడు, ద్వ. వి: రూ-సయిదోడు: చూ, సహాయుండు. 1.

నైద్ధాంతికుండు, సం. విణ. సిద్ధాంతము తెలిసినవాండు: చూ, సాంవత్సరుండు.

నైనికుండు, సం, వి. అ. వ. 1: ఖడ్గికుండు, దండనాయకుండు. దళపతి, ధన్వి, వాహినీపతి, సేనాధిపతి. (తె)— గమికాండు, చేరువకాండు, దణాయండు, దణి—దణియ—దణె, దళవరి—దళవాయి—దళ్వాయి, దొర, పడవాలు—పడాలు, మొనకాండు, మోటుకాండు, సోల్జరు. తద్వి:—౧. గొప్పసేనగలవాండు:-మహాసేనుండు; ౨. విష్ణుసేనాధిపతికి:— విష్వక్సేనుండు; ౩. చిన్నసేనకు అధిపతికి:— (తె.)— జంగిలి, జంగిలిగమికాండు; విణ. 2. సేనతోంజేరినవాండు,

నైను, వా. వి. రూ—సయిను: చూ, వజ్రము.

నైన్సు, వా. విణ. రసాయన శాస్త్రసంబంధమైనది.

నైన్యము, సం. వి. అ. న. రూ—నైనికము 1. సేనతోంగూడియుండుబలము (అనికొండలు): చూ, సేన. 1; పుం. 2. కృష్ణుని తేరి గుఱ్ఱములలోనొకటి: చూ, హయము; అం. 3: చూ, రథ్యములు; విణ. 4. సేనతోంగూడినది.

నైమంతికము,సం వి.అ.న.కుంకుమపువ్వు:చూ,వహ్నిశిఖము.1.

నైరంధ్రి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1: చూ, గట్టివాలు; 2. అంతఃపుర కావలికత్తె: చూ, స్త్రీ; 3 సంకరజాతిఆండుది:చూ,స్త్రీ.

నైరణ, వై. వి. = సహన. రూ-సయిరణ: చూ, సహనము.1.

నైరించు, వై. అ. క్రి: చూ, రూ-సయిరించు. నిర్వ. 3, ఆ, 78.

నైరికము, సం. వి. అ. పుం. 1. దుక్కిటెద్దు: చూ, (చూ, హాలికము. వృషభము. 1—౨౯): విణ. 2. సీరసంబంధమైనది (సీరము = నాంగలి.)

నైరికుండు, సం. వి. అ. పుం. హాలికుండు: చూ, సేద్యకాండు.

నైరిభము, సం. వి. అ పుం. దున్నపోతు: తటార్ధము, లాలికము, వీరస్కంధము. తద్వి:-౧.గవలమునకు:-నైరిభము. (అనికొండలు). కానరము. (తె.)— కారుపోతు-కాఱుపోతు—కాఱ్పోతు—కాఱెనుంబోతు, కారుదున్న. (చూ, మహిషము. 1-౨); ౨. అడవిదున్నకు:-వనమహిషము. (తె.)— అడవిదున్న: (చూ, మహిషము); 2. నాకము. చూ, స్వర్గము.

నైరేయకము, సం. వి. అ. పుం. తెల్లగోరంట*: చూ, సహ. 2; 2. ములుగోరంట*: చూ, సహ. 2.

నైలరు, వా. వి. ఓడమీందపనిచేయువాండు.

సొ

సొంటి, వై. వి. = శుంఠి. ఎండినఅల్లము, పక్వముచేసియెండించిన అల్లము. (సం.)—ఉషణము—ఊషణము, అవ్యథ, ఔషణశౌండి. కటభంగము—కటుభంగము—కటుభద్రము, కటూత్కటకము-కటూత్కము, కఫారి, జనార్దనము, నాగరము, మహౌషధము-మహౌషధి, విశ్వభేషజము, విశ్వము, శుంఠి, శౌంఠి తద్వి:—౧. చూ, శృంగబేరము.

సొంటిపిక్క, వా. వి. పిక్కతొడ లోనగుచోట్లను వ్రేళ్ళతో నొక్కి కదుముకట్టునటుల చేయుట: తొడపాశ(నె)ము.

సొంటు, వై. వి. = శుంఠ. 1. తప్పు; అయిపు—ఐపు, అవగడము, అగడము, ఎగ్గు, ఒప్పమి, కల్ల, కీడు, గొడవ, జులుము, దొగరు, తప్పితము—తప్పిదము, తప్పు, తీంపరము, దబ్బఱ, దుండగము, దుండఱికము, దుడుకు, దోసము, నెపము-నెవము-నేవము, నెరసు, నేరమి-నేరము, వంక, సొడ్డు (సం.)-అంకము, అగుణము, అతకర్ణము. అత్యయము, అనయము, అపరాధము,అపకటము, అగము, ఏనము-ఏనస్సు, కిల్బిషము, ఛిద్రము, జఘనము, దంభము, దోషము, మంతువు. తద్వి:-౧. ప్రమాణముచేసి తప్పుచెప్పిన నేరము:- (సం.)- అప్రమాణము; ౨. పెద్దలయెడలచేసిన తప్పు:-(సం.)-అపచారము;౩.తప్పునెంచుట(సం.)అంకము.

సొంతము, వై. విణ. = స్వంతత్రి: చూ, రూ—సొతంతరము.

సొంపిలు, దే అ. క్రి. రూ-సొంపిల్లు. అందగించు, సొంపగు: చూ, రమ్యమగు.

సొంపిల్లు, దే. అ. క్రి.—పై —

సొంపు, దే. వి. 1. ప్రసన్నత: చూ, సమీచీనము. 2; 2. కాంతి. ఆం. భా. ప్ర 80: చూ, వెలుతురు 1; 3. ఆనందము: చూ, సంతోషము. రామా. 4, ఆ. 8; 4. సుఖము: చూ, సంతోషము. రామా. 5, ఆ. 182; 5: చూ, సౌందర్యము; 6: చూ, సమృద్ధి. మార్క. 8, ఆ. 207.

సొక్కు, వై. వి = సుఖ ఇంచుక విపరీతస్మృతి: చూ, సొగటు.

సొగటము, ద్వ. వి. బ. పగడాలసాల: చూ, వ్యవహారము. 4-3-౬.

సొగటాలు, ద్వ. వి. బ. (సొగపు + ఆటలు) —పై —

సొగటు, దే వి. (అని. 3, ఆ. 122); సొక్కు—చొక్కు, వాడు. (సం.)—క్లమథము, క్లమము, గ్లాని. (ఇవి స్మృతియందును వర్తించును)

సొగపు, వై వి = సుఖ పారవశ్యము. [ై·3,ఆ.14) చూ. విస్మృతి.

సొగయిక, —పై —

సొగయు, వై. అ. క్రి. = సుఖ. రూ—సొగియు. 1. చొక్కు. పరవశత్వమునొందు భార. ఉద్యో. 4, ఆ. 329: చూ, విస్మృతినొందు; 2 మూర్ఛిల్లు మార్క. 6, ఆ. 203: చూ, సొమ్మసిల్లు.

సొగసు, వై. వి. 1. యౌవనాదుల వలనఁగలుగు గర్వచేష: ఆం. భా. ప్ర. 139: చూ, విలాసము. 2; 2: చూ, సౌంద ర్యము; 3: చూ, సొగపు.

సొగసుఁగాంచు, వా. అ. క్రి: ఇంపొలయు.

సొగసుకత్తె, వై. వి. 1. వికటకత్తె: చూ, స్వైరిణి: విణ. 2. అందగత్తె, అందగత్తియ, రూపరి-రూపసి: చూ, స్త్రీ.

సొగసుకాఁడు, ద్వ. వి. 1. విటకాఁడు: చూ, విటుఁడు; విణ. 2. అందగాఁడు: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.

సొగియించు. వై. అ. క్రి: చూ, సుఖించు, లక్ష్మి, 1. అ.

సొగియు, వై. అ. క్రి. = సుఖ. 1. ఇంపగుఁనను చు, 2. మ్లానమగు, వాడు. ఆం, భా. తృ. 107: చూ, సుక్కు. 14.

సొచ్చెము, వై. వి. పెచ్చు: చూ, హెచ్చు. 1; 2. = స్వచ్ఛ—చోక్ష. నిర్మలము, గరగర: చూ, సమీచీనము. 2; 3. = చోచ మిగులు: చూ, శేషము 1; విణ 4. మిగిలినది: చూ, శేషము 1.

సొజ్జ, దే. వి. బియ్యము వేఁచివండినయన్నము: చూ, సాదము. (1).

సొజ్జబూరె, ద్వ. వి: చూ, భక్ష్యము. కళా. 7, ఆ. 81.

సొజ్జము, వై. వి. = చోద్య. సోద్దెము: చూ, హా. 2. (వింత).

సొటసొట, దే. వి: వకవకలు, పలవలన—పల్పలన.

సొటసొటలాడు, వా. అ. క్రి: చూ, సొటసొటవోవు.

సొటసొటవోవు, దే. అ. క్రి. ఎండు: రూ—సొటసొటలువోవు. అడుగంటు, ఆఱు, ఇంకు, ఇగురు — ఇవురు, ఇనుకు — ఇముకు—ఈఁకు, ఈచు, ఉజ్జగిలు (ఉజ్జగిల్లు), ఎండు, కాటువోవు, క్రిల్లవడు, చుండు, డిందు, డొంకు, డొందు, తడితీయు, దయ్యు, నవయు, పీరింకు, బక్కటిలు బక్కటిల్లు, మిడుకు, మక్కు, వక్కు, వట్టు, వడియు. (సం.)-శోషించు-శోషిల్లు, హరించు; తద్వి:-౧. చిక్కు-అనుటకు:-ఉడుగు, ఊఁచపడు, ఊచఁబోవు, ఊసరిల్లు, ఒగుడుకఱచు, క్రియ్యు, క్రుయ్యఁబాఱు, క్రుయ్యు, చిక్కు, దయ్యు, తీయు, త్రాడువడు. నకనకఁబడు, నకినకలాడు, నకవకలుగుడుచు — నకనకల్గుడుచు, నవయు, పీఁకువాఱు, బక్కటిలు-బక్కటిల్లు, వక్కు, వట్టు, వడియు, సన్నవాఱు, సొటసొటవోవు.—సొటసొటలువోవు (సం.)-కృశించు; ౨. కొంచెపడు అనుటకు: ఇఱియు, కొంచెపడు, మందగించు, వలియు, సన్నగిలు—సన్నగిల్లు, సన్నవాఱు. (సం.)-కృశించు, మందీభవించు. (ఎండు—చిక్కు—కొంచెపడు వీటి పర్యాయములు గూడ దీనికిఁ జెందవచ్చునని కొందఱు).

సొటసొటలువోవు, దే. అ. క్రి.—పై.—విజ. 3, ఆ. 62.

సొట్ట, దే: వి: రూ — చొట్ట, కుంటి—కుంటు.

సొట్టపడు, దే. అ. క్రి: కుంటువడు.

సొడ్డు, దే. వి. 1. న్యూనత. సా. 2, అ. 108 అక్కఱ — అక్కఱపాటు, అచ్చికి—అచ్చికము, అరవాయి, అఱ—అఱగొఱ, ఒచ్చెము, ఒట్టు, కడను, కీడుపాటు—కీడ్పాటు, కీత, కుందకము, కుందు, కొంచియము—కొంచెము, కొద — కొదవ, కొమకి, కొఱ, కొఱఁత, కొఱఁతపాటు, గఱగొఱ, గుఱికొండి, చప్పక — చొ., డిందు, డిగు-డిగ్గు-డిగుడు — దిగుడు — దిగ్గుము—దిగువాయి, తక్కు, తక్కువ, తక్కువపాటు, తగ్గు, తగ్గువిల, నిముకిళా, సులుసు, పొచ్చెము, బెరికిమటము, మట్టు, ములచ—ముల్చ, మొఱకి, లఱి లొచ్చు, లొజు, లొసుకు, లోఁకువ (లొక్కు), లోటు విన్నన, వెలితి—వెల్తి (సం.)—అపకర్షము, అపచయము, అపచితి, అపహారము, ఇతరము, క్షయము, క్షీయ, లక్కు, లలి, లోపము, హైన్యము. తద్వి —౧. (విణ) వీచము, న్యూనము, (అవ్య) ఉవ. తద్వి.-అఱగొఱ, తొట్టి, రిప్పు, వీసర-వీసరము, వెలితి—వెల్తి; వా. 2. ముందుగ తినువాఁడు పందెగానితో ననెడుమాట. "నీమీఁదనేను సొడ్డు వేసితిని"; వై. వి. 3. = శౌంత్య: కుంఠత్వము, మూఢత్వము: చూ, శౌంఠ్యము; 4. శౌంఠ్య. తప్పు: చూ, సొంటు.

సొతంతరము, వై. వి = స్వతంత్ర. 1: చూ. స్వతంత్రము; 2. లక్ష్యము లేమి, నిర్లక్ష్యము.

సొత్తు, వై. వి. = స్వత్వము. 1. హక్కు: చూ, స్వతంత్రము; 2 = సత్వమ్. సొమ్ము: చూ, హిరణ్యము. 3.

సొద, వై. వి. = చితా. పీనుఁగును గాల్చుటకుఁ బేర్చిన కట్టెలు లోనగువాని ప్రోగు: చూ, శ్మశానము.

సొన, దే. వి. 1. గ్రుడ్డులోనిజెన: రూ—జిన—జెన; 2. బెండలో నగువానిమీఁది నూఁగు. స్వా. 6, ఆ. 27: చూ, సిత్రాగ్రము; 3. ఊటకాలువ: చూ, హ్రాదిని (నది. (౧౧)): విణ. 4. = ప్రసవణ. స్రవించునది

సొనచిక్కుడు, దే. వి. ఉలవకాయలవలెకాసెడి ఒకానొకచిక్కుడు.

సొనాయి, వా. వి: చూ, రూ—సొన్నాయి.

సొన్న, వై. వి.=స్వర్ణమ్. (రూ — సొన్నా — సొన్నము. హొన్ను.) 1. బంగారము: చూ, లోహము. 1; 2. అర్ధ దీనారము, మాడ. విజ. 2, ఆ. 3: చూ, సువర్ణము. 2.

సొన్నము, —వై.— (బంగారుకు—విజ. 2, ఆ. 83; మాడకు.— జై. 8, ఆ. 184.)

సొన్నా, —వై — (వృత్తియందు మువర్ణలోపమును అంత్య వర్ణమునకు దీర్ఘంబునునగు. ("సొన్నాటంకము.")

సొన్నాపెట్టెరుమాలు, వా వి. ఒకరకమురుమాలు: చూ, రుమాలు

సొన్నాయి, వా. వి రూ—సనాయి—సొనాయి: చూ, వీణ. ౫౧.

సొన్నారి, వై. వి (సొన్నము + అరి)=స్వర్ణకార. అగసాలె వాఁడు: చూ, స్వర్ణకారుఁడు (ద్వ. అని శ. ర) (వైకృత దీపికలో, వై. అని శ. ర.).

సొపాదాబ్రాహ్మణులు, అం: చూ, మహారాష్ట్రులు (సామ వేదులు, ద్రాహ్యాయణసూత్రీయులు, తాటిచెట్ల పైరునుబెట్టె దరు. ఇతర బ్రాహ్మణులు వీరితో సహపంక్తిభోజనాదులను చేయరుగాని నీళ్లమాత్రము త్రాగుదురు.)

సొబగు, వై వి. 1.=శుభగ; చూ, సౌందర్యము; 2: చూ, హృద్యము.

సొబగుఁడు, వై. వి, 1: చూ, విటుఁడు; 2.=శుభగ. భార. ఆర, 6 ఆ, 160: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు.

సొబను, దే. వి: బడబచూలు.

సొమక, వై. వి.=శ్రమ: చూ, సొమ్మ.

సొమ్మ, వై. వి.=శ్రమ-మూర్ఛ: (చూ, రోగము. 1-౨౨.) 1. అరసావు, ఒల్లము—కల—కళ, కళబుట్టుట, చొక్కు, బవిళి—బాళి, భ్రమరి, మెయిమఱుపు-మేమరు (ఱు) పు, సుసూకము, సొమక సొరగు-సొరుగు, సొలగు—సొలపు, సొలిమిడి. (సం.)-అంగవికారము, అంగవికృతి. కశ్మలము. నిర్వేశము, ప్రతిఘము, ప్రళయము, మూర్ఛ, మోహనము, మోహము. తద్వి—కాకితీపు. కాకిసొమ్మ; ౨ మిక్కిలి మూర్ఛనొందుటకు. (సం.)-సమ్మూర్ఛనము. చూ, విస్మృతి): ౩. మూర్ఛాదులకంపమునకు—అంగగ్రహము.

సొమ్మగొను, ద్వ అ. క్రి: చూ సొమ్మసిల్లు, అచ్చ. యు, కాం. 190.

సోమ్మలఁబోవు, —వై— అం, భా. ద్వి. 109.

సొమ్మవోవు, —వై —హరి. పూ. 6, ఆ. 153.

సొమ్మలవోవు, —వై —ఉ, హరి. 4, ఆ. 242.

సొమ్మసిలు, వై. అ. క్రి: రూ—సొమ్మసిల్లు, ఎడఁజెందు, ఒల్లఁబోవు. కళఁబుటు, కొఱవోవు, చొక్కయు, తాళితాఁకు, బాహిరపోవు, బిమ్మటివోవు, మైమఱచు, సొక్కయు, సొమ్మగొను, సొమ్మలవోవు, సొమ్మవోవు, సొరుగు, సొలయు, స్రుక్కు. (సం.) మూర్ఛిల్లు.

సొమ్మసిలినవాఁడు, ద్వ. వి: అంగవికలుఁడు, అపస్మారి, మూర్ఛాలుఁడు, మూర్ఛితుఁడు, మూర్తుఁడు.

సొమ్ము, వై. వి 1: చూ, భూషము. 2; 2.=స్వమ్. ధనము; చూ, హిరణ్యము. 3; 3 గోధనము: అచ్చ, బాల. కాం, 24: చూ, హిరణ్యము. 3; 4 ఆధీనవస్తువు హరి. ఉ. 6, ఆ. 125: చూ, స్వతంత్రము.

సొమ్ముదాఁచుట, అం: చూ, వివాదములు.

సొమ్మువినియోగించుట, అం: చూ, సప్తవ్యసనములు.

సొర, దే. వి. 1: చూ, రూ-సొఱ*; 2: చూ, సొద. అం, భా. ద్వి. 225.

సొరంగ, వై. వి=సురంగా. (రూ—సొరంగము): వానము; సొరి, సొరియ: చూ, రంధ్రము. 1.

సొరంగము, వై. వి=—వై.—

సొరకాయ, వా. వి. (పైపెంకు కండకాయ.): ఆనపకాయ (ఆనబకాయ), తిపిరి, వదరు: చూ, సొఱ.

సొరకాయకోఁతలు, వా. వి అబద్ధములుకల్పించి గొప్పగాచెప్పుట,

సొరగు, దే. వి. 1. మూర్ఛ: చూ, సొమ్మ: అ. క్రి. 2. లీనమగు. లక్ష్మి. 2, ఆ 75.

సొరదోఁకి, దే. వి. దురాచారుఁడు: చూ, వ్యాధుఁడు. 2.

సొరపు, దే విజ బక్కటల్లినది. ఉ. రా. 5, అ. 100: ఊసరము, ఎముకలవట్టు, గిటగిటన, బకేదా, బక్క, బడుగు—బడువు, వక్క. (సం.) కృశము, శాతము.

సొరము, వై వి=స్వర. 1. కంఠధ్వని: చూ, స్వరము. 2.

సొరి, వై. వి.=మరంగా: చూ, సొరంగ (చూ, రంధ్రము. 1.)

సొరిది దే. వి. 1. వరుస; చూ, శ్రేణి 1; 2. రీతి: చూ, విధము 1; 3: చూ, అనుక్రమణిక.

సొరియ, వై. వి.=సురంగా: చూ, సొరంగ (చూ, రంధ్రము. 1.)

సొరుగాకు, వా. వి ఎండాకు, ఒగుడు, చొక్కాకు, చొరుగు-చొరువు-సొరుగు. (సం.)-శుష్కపత్రము (చూ, పర్ణము. 1-౧.) తద్వి.—ఆకునకు.—(సం.) బర్హము: చూ, పర్ణము. 1.

సొరుగు, వా. వి. 1. —వై.—; 2. పెట్టెలోపలి అఱ: రూ-సొఱుగు-చొఱుగు-సురుగు: (చూ, సందుకా); దే. వి. 3. మూర్ఛ: చూ, సొమ్మ; అ. క్రి. 4. వడలు. అం. భా. తృ 107: చూ, సొగియు 2; 5 మూర్ఛిల్లు. ఉ. రా. 6, ఆ. 275: చూ, సొమ్మసిల్లు.

సొఱ, దే. వి. 1: రూ-సొర-సొఱ్ఱ, ఆనప (ఆనబ), అనుగ—అనుగము, అనుగు. (సం.)-అలాబువు-ఆలాబువు, అలుక, తుంబి-తుంబిక, పిండి, పుష్పఫల*. తద్వి —౧. చేఁది యానుగు, చేఁదిసొఱ, చేఁదుసొఱ, చేఁదు, అనుగు, వదరు. (సం.)—అంబ, అర్జుని, ఇక్ష్వాకువు, ఉప, కటుతిక్తిక, కటుతుంబి, కటుకాలాబువు, కుంజరాలుకము, కుంభతుంబి, క్రూరకర్మ, తిక్తాలాబువు, పిండఫల; ౨. పెద్దచేఁదు అనుగు: క్షేత్రధనము, తిక్తబీజ. (ఇదె నాగసొరపుకాయ అని కొందఱు); ౩. పాలానుగు. (సం.)—దుగ్ధతుంబి; ౪ కూర అనబకు. (తె.)—చూ, సొరకాయ; 2. సొఱయను చేఁప: చూ, మత్స్యము. 1.

సొఱచేఁప, వా. వి: చూ, సొఱ. 2.

సొఱుగు, వా. వి. రూ-చొఱుగు: చూ, రూ-సొరుగు. 2.

సొఱ్ఱ, దే. వి: చూ, రూ—సొఱ. 1—2 (తుంబికి:—పంచ. వేం. 1, ఆ. 467.)

సొలఁగు, వా. వి. రూ-సొలపు మూర్ఛ: చూ, సొమ్మ.

సొలపు దే. వి. 1. పంక్తి. అం. భా. ద్వి. 33: చూ, శ్రేణి. 1; 2. మూర్ఛ: చూ, సొమ్మ; 3. పారవశ్యము: చూ, సొగవు; 4. వైముఖ్యము. విజ 3, ఆ. 13: చూ, వదనము. 2—౬.

సొలయిక, దే. వి: చూ, సొలపు. 4. కళా. 6, ఆ. 225.

సొలయు, దే. అ. క్రి: చూ, రూ చొలయు. (మూర్ఛపోవు:- హరి, ఉ. 1, అ. 135; వెనుదీయు:—సో''సొలయుట వినదే" (సాంబోపాఖ్యానము); వైముఖ్యమునొందు:— పూజనములయందు సొలయు. భార. అను. 4, ఆ; వైరస్య మునొందు:—లక్ష్మి 5, ఆ. 142.)

సొలిమిడి, దే. వి. మూర్ఛ: చూ, సొమ్మ.

సొ(చొ)ల్లుకబుర్లు, వా. వి. పనికిరాని మాటలు.

సొవ, దే. వి. రూ-సవ, జాడ: చూ, సూచన.

సొసాయించు, దే. స. క్రి. 1; చూ, హెచ్చరించు; వా. 2. సవరణచేయు.

సొసామణి. వా. వి. సవరణ. "వానికార్యము సొసామణి అయినది."

సో

సో, సం. వి. ఓ. స్త్రీ. దుర్గ: చూ, పార్వతి.

సోకు, దే. వి 1 గాలి. ఆం, పదా సుర. 35: చూ, వాయువు; 2. పిశాచము: చూ, సోకుడు. 1; 3, సోకుడు: చూ, స్పర్శము, 1; అ. క్రి. 4. ఆవేశించు, (గ్రహము)ఆవేశించు, ఈగు, ఎలయు, ఒలయు, కూరుకొను—కూర్కొను చొచ్చిలు—చొచ్చిల్లు-చొచ్చు చొత్తెంచు, చొరబడు, చొఱ బాఱు, తూకొను, తూఱబడు, తూఱు, దూయు, దూఱు, నడుచొచ్చు, పొలయు, లోగు—లోవు. (సం.)- అంత ర్భవించు ఆవేశించు, ప్రవేశించు, సంక్రమించు; 5. తగులు: చూ, లంకించు. 1.

సోకుజుక్క, ద్వ. వి. మూల: చూ, రిక్క.

సోకుబొజ్జ, ద్వ వి. (సోకు+బొజ్జ): చూ, శుక్రుడు. 1.

సోకుడు; వా. వి: చూ, సోకు. 3.

సోకుడు, దేవి: (చూ, సోకుడు).

సోకుడు ముడుగు, దే. వి ఒకానొక ఓషధి, అత్తపత్తి*. (సహస్రపత్రము ౫వ అర్థము కడపర్యాయములు దీనికి వర్తించును.): చూ, సహస్రపత్రము. ౫.

సోకుదయ్యము, ద్వ. వి. స్పర్శనము: చూ, వాయువు.

సోకుమూఁకలగొంగ, ద్వ. వి. వెన్నుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1. ఆంధ్ర. నం. దే. 7.

సోకుమూఁకలదఱి, ద్వ. వి. నైర్రుతి. ఆంధ్ర. నం. దే. 20: చూ. సోకులఱేఁడు.

సోకులఱేఁడు, దే. వి. కోనఱేఁడు, నల్లగ్రోలునట్టిరెంకి, నల్ల ద్రావుజాఁడు, పొలసుదిండి (పొలదిండి), మూలయేలునేర్పరి, మూలఱేఁడు, రక్కసి, రక్కసుఁడు. రాతిరితిరుగుమేటి, రేద్రిమ్మరీఁడు, సోకుమూఁకలదఱి. (సం.)— అంగు మంతుఁడు, అస్రపుఁడు-అసృక్పుఁడు—అస్రపుఁడు, అసి ధరుఁడు, ఆశరుఁడు-అసురుఁడు, కర్బురుఁడు-కర్బురుఁడు- కర్బూరుఁడు, కాలాఖుఁడు, కీకసాత్మజుఁడు, కోణపుఁడు— కౌణపుఁడు, జలరోహితుఁడు, నికషాత్మజుఁడు, నిర్రుతి— నైర్రుతి — నైర్రుతుఁడు, పీతాంబరుఁడు, పలంకషుఁడు, పుణ్యజనుఁడు, యాతుధానుఁడు, రక్తపుఁడు, రక్షస్సు, రాక్ష సుఁడు. రాత్రించరుఁడు-రాత్రిచరుఁడు: (చూ, రాక్షసుఁడు. 1.)

సోకుఁడు, దే. వి. (రసి. 4, అ. 46) 1. దయ్యము: ఎత్తు, కాలియ, కొఱవితాల్పు, గాము, గాలి, దగర—దగ్గర—దిగర, దయ్యము, దెయ్యము, దెత్తి, నెగడి, పిసాచము—పిసాసి, పీనుఁగుఁదిండి, బూచము, బూచి, బూచివాఁడు, బూఁజము, బూతము, మరులు, సోకు (సం.):—కపిశాపుత్రుఁడు, కాపిశేయుఁడు (యము), గ్రహము, ధ. దైవము, పిండ కము, పిశాచము, బేతాళము, భూతము; తద్వి.—౧. కొఱవి దయ్యము. (సం.)— వ్యాప్రుతి; ౨. పిశాచభేదములు:— (సం.)—కూష్మాండము, ఖేటము, పరేతుఁడు, ప్రేతము; ౩ అంతరపిశాచమునకు.— (సం.)—గంధర్వము; ౪. బాలు రకుసోఁకు గ్రహమునకు:— (సం.)—అంధపూతన, ఖాటి; ౫. పిశాచపల్లమునకు.— మరులుఱేఁడు; ౬. ఆఁడుదయ్య మునకు.—పిసాసి, సత్తి. (సం.)—జూ, ఢాకిని పిశాచి, రక్తప, శక్తి, శాకిని, హసంతి; ౭. పిశాచాది:—సత్వము; 2. గ్రహావేశము. విజ. 3, ఆ. 35: (సం.)—ఆవేశనము— ఆవేశము; 3. అంటు: చూ, స్పర్శము. 1; 4. రక్కసుఁడు. అచ్చ. బాల, కాం. 104: చూ, రాక్షసుఁడు. 1; తద్వి — ౧. రాక్షసస్త్రీలలో భేదములకు:-చూ, రాక్షసి; ౨ లంకి, లంకిణి. అచ్చ, యు, కాం. 261.

సోఁగు, వై. వి. =గ్రెక్. సరము. కాశీ. 1, అ. 158: చూ, భూషణము. ౨—౭. (౩౭.)

సోఁపు, దే. వి. నల్లజీలకఱ్ఱ: ఆం, భా. ద్వి. 249: చూ, సుషవి. 2.

సోఁపుఁదిండి, ద్వ. వి. చమసి: చూ, సాదము (1).

సోగ, దే. వి. 1. ఉపశాఖ (ఆం. భా. ద్వి. 37): చూ, శాఖ. 1; 2. దైర్ఘ్యము. భార. విరా. 2,అ. 83: ఎత్తు, ఒలతి, కొపురు, కొప్పరము, కోల, కోలన, క్రేల్లు, తెగ, నిక్కు, నిక్కుడు, నిట్ట, నిడివి, నిడుద, నిడుపు, పొడగు—పొడవు—పొడుగు— పొడుపు. పొగరు—పొవరు, వాసి, వీఁక, వీకు. (సం.)— అమ్, అనాహము, ఆయతి, ఆయామము, ఆరోహము, ఉచ్ఛ్రయము—ఉచ్ఛ్రాయము, ఉత్సర్గము, ఉత్సర్జనము, ఉత్సేధము, ఉదయము, ఉద్దంతురము, ఉన్నతి, ఉప చయము, విరళము. తద్వి.— ౧. మిక్కిలి పొడుగుకు:— (సం.)-సముచ్ఛ్రయము-సముచ్ఛ్రాయము; ౨. ఆరోహము, ఉన్నతత్వము, ఔన్నత్యము; విశే. 3. పొడుగైనది:— ఉరాణి. ఎగుడు, ఎగువ, ఎత్తరము, ఎత్తర (రు)వు, ఎత్తు, జంపు, తనరుపు—తనర్పు, నిడివి, నిడుద, నిడుపు. పెద— పెద్ద, పొడగు—పొడుగు—పొడవు—పొడువు, మిట్ట, మిడి, మిట్టు, మూర. (సం.)— ఆయతము, ఆరోహము, ఉచ్చము, ఉచ్ఛ్రితము, ఉత్తాలము, ఉత్తుంగము, ఉదగ్రము, ఉద్దండము, ఉద్ధాతము, ఉద్ధూతము, ఉన్నతము, ఊర్ధ్వము, తుంగము, దీర్ఘము, ప్రభూతము, ప్రాంశువు, మాసరము,

వ్యాయతము. తద్వి.—మిక్కిలి పొడవైనది. (సం.)—సముచ్ఛ్రితము.

సోజరు, వా. వి: చూ, సైనికుఁడు. (సోల్జరుఅని కొందఱు)

సోటికి, వా. వి. న్యాయము: చూ, సత్యము. 1.

సోడా, వా.వి. ఒకరకము ఉప్పు: చూ, సౌవర్చలము(లవణము 1.)

సోడానీరు, వా. వి. ఒకరకము త్రాగెడునీరు. సోడావాటరు.

సోడావాటరు, వా. వి. —పై.—

సోడాషాపు, వా. వి సోడానీరు అమ్మెడుదుకాణము.

సోడు, దే. వి: రూ—చోడు. (సిరసునకుసంబంధించి సోడు అయినది) ఉచ్చి, అవుదల–ఔదల, నడినెత్తి, నడుగుంట, నుచ్చెవ, మాడపట్టు. (సం.)—బ్రహ్మరంధ్రము: (చూ. శిరము. 1.)

సోడుముట్టు. దే. స. క్రి. అంతట వ్యాపించు. అం, భా. తృ. 133: చూ, వ్యాపించు.

సోఢ, సం విణ. 1. ఓపువాఁడు: చూ, సమర్థుఁడు; 2. ఓర్పరి: చూ, సహనుఁడు.

సోఢము, సం. విణ 1. ఓర్పఁబడినది. (అపరాధములోనగునది): చూ, సహనము. 2.

సోణము, దే వి. నాసామూలము. (ఘ్రాణముతో సంబంధించినది.)

సోత్ప్రాసము, సం. వి. అ. న. 1: ఎత్తిపొడుపు, దెప్పు-దెవ్వుడు; 2. పరిహాసముతోఁగూడినమాట: అచ్చురితకము, సోల్లుంఠనము: చూ, హాస్యము. 1.

సోద, దే. వి: (సున్నముతోఁగూడినది), కంకరి: కళాసగందవడి, బెందడి, రేసొద, లెప్పము. (సం.)—లేపము. చూ, సమాలంభము. 1.)

సోదకులు; అం: చూ, జ్ఞాతులు.

సోదన; వై. వి. = శోధనా. 1. గాలింపు: చూ, సోధనము; 2. శకునార్థము రామాయణము మొదలైన గ్రంథములందు దారమువేసి శోధించుట.

సోదరి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. తోడఁబుట్టినది: చూ: సహోదరి.

సోదరుఁడు, సం. వి. అ పుం. 1. తోడఁబుట్టినవాఁడు: చూ, సహోదరుఁడు; అం. 2: చూ, స్త్రీరక్షకులు.

సోదర్యుఁడు, —పై.—

సోదా, వా. వి. వెదుకుట (సెర్చి). శోధన.

సోదించు, వై. స. క్రి. శోధనచేయు: ఉండఁజూచు, ఒరయు, జల్లించు. (సం.)—పరీక్షించు, పరిశీలించు, శోధించు. (చూ, విమర్శించు. 1.)

సోదికత్తియ, వై వి: రూ—సోదెకత్తియ—సోదెకత్తె, ఎఱుకెత—ఎఱుకత, ఎఱుకసాని, కొరవంజి, జోగిణి పత్రది, వేలుపుసాని–వేల్పులసాని (వేల్పుసాని). (సం.)—ఈక్షణిక, దైవజ్ఞ, యోగిని, విప్రశ్నిక: (చూ, స్త్రీ.)

సోదియ, వై. వి. = చోద్యమ్. రాగల మేలుకీడులనుగూర్చి చేయుప్రశ్న: రూ—సోదె, ఎఱుక, గద్దియ—గద్దె, తల, రంగము, సవాలు. (సం.)—స్మృతి.

సోదె, వై. వి. = —పై.—ప్రథా. 5, అ. 120.

సోదెకత్తె, వై. వి: చూ, రూ—సోదెకత్తియ.

సోదెము, వై. వి. = చోద్య. రూ—సోద్దెము. 1. ఆశ్చర్యము, చిత్రము: చూ, వింత 1; విణ. 2. ఆశ్చర్యకరమైనది, చిత్రమైనది: చూ, వింత. 1.

సోద్దెము, వై. వి, విణ. = —పై —

సోంద్రకము, సం. వి. అ పుం: (తె.,—ఓక్లు *

సోన, దే. వి. 1. వర్షము, వృష్టి: చూ, వాన. 1; తద్వి.—అల్పధారావర్షమునకు.—సూచినుకు: చూ, వాన. 1; 2. అల్పవర్షము: చూ, వాన. 1.

సోనంగి, దే. వి. రూ—జోనంగి. శునకజాతి: చూ, శునకము. 1.

సోనబల్లి, వా. వి: చూ, సాలెపురుగు. సాంబ తిర్య. 8.

సోన్మదుఁడు, సం. విణ మత్తెక్కి మేనెఱుఁగనివాఁడు: రూ—సోన్మాదుఁడు,

సోన్మాదుఁడు. —పై.—

సోపనము, వై. వి. = సోపానమ్: చూ, సోపానము.

సోపప్లవుఁడు, సం. వి. అ. పుం. రాహువుచేత పట్టఁబడినవాఁడు (చంద్రుఁడు లేక సూర్యుఁడు.) (చూ, గ్రహణము.)

సోపానము, సం. వి. అ. న. = సోపనము. రూ—సౌపానము, ఆరోహణము, పట్టభంగము, (తె.)—చీడి, తంతియ-తంతె, తాప, తాపరము, తుతె, పడికట్లు, పావంచ, పావటి, మెటిక–మెటికె-మెట్టిక-మెట్టు, మేలుకట్టు, పరకట్టు, సోపనము. (ఇవి అన్నియు వీణ మెట్టునందు వర్తించును.)

సోపు, వై. వి. = సోఫ. పొడ, వాపు, రూ-సోబు, సోబియ—సోబె: చూ, శోఫ.

సోపుదారీకేక, వా. వి. జాగ్రత్తకొఱకు వేయుకేక,

సోపుదారీవాఁడు, వా. వి. జాగ్రత్తకొఱకు కావలియుండువాఁడు,

సోబ, వై. వి. = శోఫ: చూ, శోఫ.

సోబతు, వా. వి. తోడుగానుండుట: చూ, సహవాసము. 1. (స్తోమతు అనియు.)

సోబనము, వై. వి. = శోభన. మంగళము: చూ, శుభము. 1.

సోబాన, వై. వి = శోభన. ఒకానొక పెండ్లిపాట.

సోబియ, వై. వి = శోభ. రూ-సోబె: చూ, శోఫ.

సోబు, —పై.—

సోబె, —పై.—

సోబెవాఁడు, వా, వి: చూ, సిద్మలుఁడు.

సోమ, వై. వి = శ్రమ. 1: చూ, శ్రమము. 1; 2. = స్తోమ. పరాక్రమము: చూ, శౌర్యము.

సోమకర్కటి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: (తె.)-కరపుచ్చ, కరబూజా-కర్బూజా. (చలవనిచ్చెడు ఒకానొకదోస.)

సోమగర్భుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, విష్ణువు, 1.

సోమజుఁడు, సం. వి. అ. పుం. బుధుఁడు: చూ, రాహువు. 2.

సోమధార, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆకాశగంగ: చూ, ప్రాదిని. 2 (నది.)

సోమనాథీయము, అం: చూ, భరతశాస్త్ర గ్రంథములు.

సోమపానము, సం. వి. అ. న. పుల్లతీఁగెరసము పిండుట: (సోమలతను దంచుట): అభిషవము, విషేవణము, పవనము. సుత్య.

సోమపీతి. సం. వి. న్. పుం. (రూ-సోమ-పీథి-సోమపీవి.) యజ్ఞమునందు సోమపానముచేయువాఁడు: చూ, సోమయాజి.
సోమపీథి, .—పై.—
సోమపీవి, .—పై—
సోమపుఁడు, సం, వి. అ పుం.—పై —
సోమము. సం. వి. అ. పుం. 1. తిప్పతీఁగ*: చూ, సోమవల్లి; 2. జలము: చూ, సలిలము; 3. కర్పూరము: చూ, నీరము; 4. దినముయొక్క పదునొకండవభాగము: చూ, వాసరము (దినభాగములు); అం.5: చూ, తానములు (రి-హీనతానములు); 6: చూ, తానములు (గహీనతానములు): పై. వి. (1) = సోమః చూ, సోమ. 2.
సోమయజ్ఞములు, అం: (చూ, యజ్ఞము, చూ, మహాయజ్ఞములు) అగ్నిష్టోమము, అత్యగ్నిష్టోమము, అతిరాత్రము, అప్తోర్యామము, వాజపేయము. (5).
సోమయాజి, సం. వి. న్. పుం. 1=సోమాసి. యజ్ఞముచేసినవాఁడు: ధర్ముఁడు, యజ్వ, సోమపీతి-సోమపీథి-సోమపీవి. (తె) సోమాసి; 2: చూ, సురాజీవి; అం. 3: చూ, మూర్తులు,
సోమరాజము, సం. వి. అ. పుం. చూ, సోమరాజి*.
సోమరాజి, సం.వి.ఈ.స్త్రీ. కారుగచ్చ*: అవల్గుజము, కాంతిద, కాలమేషి, కుష్ఠనాశిని, కృష్ణ, కృష్ణఫల, కృష్ణఫలి, క్రిమిఘ్ని, చంద్రరేఖ చేలువు. పూతిఫలి (పూతీఫలి), వాకుచి-వాకోచి-వాగుజి-వ్యాకోచి, శ్యామ, సువల్లి, రూ-సోమరాజము-సోమరాజిక, సోమవల్లిక. (తె.)-కలుగచ్చ, కారుగచ్చ, క్రాలుగచ్చ-క్రోలుగచ్చ, బావంచి. తద్వి.—౧. గచ్చకు:—కాలపత్రి, కులింగదృక్కు, యక్షాక్షి*, వసంతదూతి. (తె.) -గచ్చ-గెచ్చ-గ్రచ్చ: ౨. గచ్చకాయకు.—(తె) లత్తిక.
సోమరాజిక, సం. వి. అ. స్త్రీ.—పై.*—
సోమరి, ద్వ. విణ. (సోము + అరి); అలుచు, చండి, చండిపోతు, దిమ్మరి-దిమ్మరి-దిమ్మ రీఁడు, తొందు, తొందొరు, దుండుబలి, నచ్చుకాఁడు, నలితిండికాఁడు, బద్ధకుఁడు, బయ్యేఁడు, మత్తుఁడు, మదట, మదల, మస్తువాఁడు, మాలగఁబోతు—మాలుగఁబోతు, మెదుక, సుమాళి. (సం.) అకర్మి, అకర్మశీలుఁడు, అనుష్ణుఁడు, అలసము, అలసుఁడు, అక్రియుండు, ఆలస్యుఁడు, కుంఠుఁడు, కుకుఁడు. ఖపురుఁడు, జామి, తుందపరిమృజుఁడు, దీహరుఁడు, మందుఁడు, శీతకుఁడు, శౌండుఁడు, స్వైరుఁడు. తద్వి.—కల్లుత్రాగుటలోనగువానిచే మత్తిల్లినవాఁడు.— ఉత్కటుఁడు, ఉన్మనుఁడు, క్షీబుఁడు, ప్రమత్తుఁడు, మత్తుఁడు, మృదువు, శౌండుఁడు, (తె.) తాగుఁబోతు-త్రాగుఁబోతు, పాయి, లొట్టిముచ్చు
సోమరితనము, ద్వ విణ: చూ, విలంబము. 1.
సోమలత, సం. వి. అ. స్త్రీ. =సోమిద*: అప్పళిక, ఇందులేఖ, గుల్మవల్లి, గోధావని. (తె.) పుల్లతీఁగ.
సోమవల్కము, సం.వి.అ.పుం.=సోమి. 1: చూ, వెలిచంద్ర*; 2. తేఁకు*: చూ, హంజిక.
సోమవల్కలము, సం. వి. అ. పుం; చూ, వెలిచంద్ర *.

సోమవల్లరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1 = సోమిద. బ్రాహ్మి*: చూ, సోమెదకూర; 2. పొన్నగంటి*: చూ, శీతసారము.
సోమవల్లి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = సోమిద. తిప్పతీగె*: అనంత, అమర, అమృత, అమృతలత, ఇందులేఖ, కందగుడూచి, కాంచిక, కాండజాత-కుండలి, కుల్య, క్షీద్రిణీర గుడచి-గుడుచి-గుడూచి, గుడూచి-గుళూచి, చంద్రిక, చక్రలక్షణ, ఛిన్న, ఛిన్నరుహ, జీవంతి-జీవంతిక, తంత్రి-తంత్రిక, దేవనిర్మిత, విర్జర, మధుక, మధుపర్ణి, వత్సాదని, వయస్థ, విశల్య, వృషాకపాయి, (తె) తిప్పతీఁగె, సోమిద.
సోమవల్లిక, సం: వి. అ, స్త్రీ: కారుగచ్చ; చూ, సోమరాజి.
సోమవారము, సం. వి. అ. పుం. ఇందువారము; చూ, వారములు.
సోమసింధువు, సం. వి, ఉ. పుం. వెన్నుఁడు; చూ, విష్ణువు, 1.
సోమసూత్రము, సం. వి. అ. న. 1. పానవట్టమునుండి నీళ్ళుపోవుదారి; 2, సోమసూత్రమువంటి ముఖభాగముగలిగిన ఒకానొక లోహపాత్రము; చూ, హరివాణము (పాత్రము. 6.)
సోమాలమ్మ, వై. వి. = శ్యామలాంబ: చూ, మహాలక్ష్మి, 3. తద్వి:-శివశక్తి.
సోమాసి, వై. వి.=సోమయాజి: చూ, సోమయాజి,
సోమాసిపెట్టుఁజెట్టు, ద్వ.వి. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు,
సోమాస్త్రము, అం: చూ, అస్త్రములు.
సోమించు, వై. అ. క్రి. 1: చూ, వ్యాపించు; 2: చూ, విజృంభించు; 3, పరాక్రమించు; 4 = సమ. రూ- సొమించు; ఉద్దించు: చూ, సరిపోలు.
సోమింద, వై. వి. బ్రాహ్మి*: చూ, సోమెదకూర.
సోమిద, వై. వి. తిప్పతీఁగ*: చూ, సోమవల్లి.
సోమిదమ, వై. వి. సోమయాజిభార్య: రూ — సోమిదమ్మ-సోమిసాని-సోమెసాని, ఒజ్జసాని, (ఆంధ్ర వ దా. నర.11).
సోమిదము, దే వి. బ్రమ్మి*: చూ, సోమెద,
సోమిదమ్మ, వై. వి: చూ, రూ-సోమిదమ.
సోమిసాని, వై. వి, (సోమిద + సాని) -పై.-
సోము, వై. వి. 1.=సుఖమ్, సంతోషము: చూ, హ్లాదనము; విణ. 2: ఆసక్తము; చూ, వాంఛ.
సోముఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. చంద్రుఁడు: చూ: హిమాంశువు; 2: చూ, శివుఁడు; 3: చూ, శ్రీదుఁడు; 4: చూ, వాయువు; 5. పితృదేవత; 6: చూ, వానరము; 7. బుధుఁడు: చూ, సౌమ్యుఁడు 1; అం. 8: చూ, వసువులు; 9: చూ, రుద్రులు.
సోమెద, వై. వి. సోమెదకూర*: చౌక్కణ, బ్రమ్మి, రూ — సోమింద, సోమిదము, సోమిదె. (సం.) — అన్యవ, అపరాజిత, అసనపర్ణి, కపోతబంక, కపోతవేగ, జయ, జయంతిక, బ్రాహ్మి, మత్స్యాక్షి, వయస్థ, వాతకము, వాతకి, శణపర్ణి, శీతల-శీతలము, సత్యవతి, సోమవల్లరి.
సోమెదకూర, వా. వి. —పై.—
సోమెసాని, వై. వి: చూ, రూ — సోమిసాని.
సోమేశ్వరుఁడు, అం: చూ, శాస్త్రప్రవర్తకులు.
సోమోద్భవ, సం. వి. అ. స్త్రీ. నర్మదానది; చూ, నది.

సోయగము, దే. వి. 1. అందము: చూ, సౌందర్యము; 2. కాంతి: చూ, వెలుతురు. 1
సోరంగి, దే. వి. ఒకానొకచేఁప: చూ, మత్స్యము. 1. తద్వి:-౧. మొట్టచేఁపకు:-మొట్ట; ౨. తంతునాగమునకు:-(సం.)-వరుణపాశము; ౩. ఆఁడుఎల్లకు:-(సం.)-శిలి; ౪. (సం.)-సంకోచము. (చూ, మత్స్యము. 1.)
సోరణ, దే వి: సోరణగండి-సోరణగండె-సోర్ణగండి: రూ-సోరణము. చిన్నకిటికీ (అనికొందఱు): చూ, వాతాయనము. 1·
సోరణగండి, —పై.— ఉ, రా. 6, అ.
సోరణగండె, —పై.—
సోరణము, —పై.— (య. 1, ఆ. 97.)
సోరి, వా. వి. రూ—సోరిది: చూ, శ్రేణి 1.
సోరు, దే. వి. సురుప్పు: చూ, లవణము 1.
సోర్ణగండి, దే. వి: చూ, రూ సోరణగండి. భార. ఉద్యో. 2. ఆ.
సోల, దే. వి. పదునాలుడబ్బులయెత్తు వస్తువుపట్టెడు ఒకానొకమానము, ఇరువదితులములయెత్తు వస్తువుపట్టెడు ఒకానొకమానము, 1/4 శేరు, (సం.)— నికుంచకము.
సోలపద్మము, అం. (సోలపల్లవము, అళిపద్మకము): చూ, అసంయుత హస్తములు.
సోలపల్లవము, అం. —పై.—
సోలము, దే. వి. 1. మత్తు. నిర్వ. 8. ఆ. 80: చూ, హామిక: 2. చొక్కు. లక్ష్మి 2, అ; విక్ర. 1, ఆ: చూ, విస్మృతి.
సోలింత, దే. వి. వివశత్వమునొంది వ్రాలుట.
సోలు, దే. అ. క్రి. వివశత్వమునొందివ్రాలు: చెనయు, మ్రందు, మ్రాఁగు, మ్రాలు, మ్రాలుదెంచు, వాడివ్రాలు.
సోల్లుంఠనము; సం. వి. అ. న: చూ, సోత్ప్రాసము. 2.
సోల్లుక, అం: చూ, ఆనద్ధవాద్యములు.
సోళాందొప్పి, దే. వి. ఒకరకము జూదము: రూ-సోళాఁదొప్పి-సోళాదొప్పి: చూ, వ్యవహారము. 4.
సోళాఁదొప్పి, —పై.— (అనికొందఱు.)
సోళాదొప్పి, —పై.—
సోషు, దే. వి: చూ, శూన్యము. అం. భా. తృ. 15.

సౌ

సౌందర్యము, సం. వి. అ. న. 1. = చెందు, చెక్కఁదనము. (చూ, హృద్యము): ఉజ్జ్వలము, కర్కము, కలింగము, కాంతము, కోశము, చారిమము, పల్లవము, రూపము, లక్ష్మి, వపువు, వర్చస్సు, వర్ణము, వర్ణి, వర్ష్మము, శృంగారము, సౌరభ్యము. (తె.)-అంగము, అంగు, అందగింపు, అందము, అనుఁగు, అనుము, అమరిక, అల్లఁదనము, అవుసు-ఔసు-హవుసు-హౌసు, ఆరజము, ఇంపు-ఇంబు-ఇమ్ము, ఉదుటు, ఎమ్మె, ఒడిదము, ఒనరు, ఒప్పిదము, ఒప్పు, ఒయారము-ఒయ్యారము-ఓయారము, ఒఱపు, కయిపు—కైపు, కలికి, కుదిరిక-కుదురు, కొమరు, కోషు, కోమలికము, గరగరిక, చెందు, చెక్క, చెక్కఁదనము, చెక్కన, చెన్ను, చెలువము-చెలువు, చొక్కము, జవ్వు, జాను—జానువు, జోక, తేవ, తీరు, తెఱఁగు, తోరము, త్రెవ్వన, దుస్తు, నసుపు, నయు-నయము, నలువు, నవరు, నెయ్యమి-నెయ్యము, నెఱి, పసందు, పసను, పాటి, పాటింపు, పూవు, పొంకము, పొనరు, పొలుపు, పోఁడి-పోణి, పోఁడిమి-పోణిమి, ప్రన్నఁదనము, బాగు, బెళఁగు, ముద్దు, మురువు-ముఱువు, మేలు, రకము, రమణ-రవణ, రహి, రాణ, రువాణము, రూపు, వన్నియ-వన్నె, వలను, వాసి, వింగడము, సంచు, సవరన, సవురు-సౌరు, సని, సింగారము, సిస్తు, సొంపు, సొగసు, సొబగు, సోయగము, హంగు, హావణ, హావణింపు. తద్వి:-౧ కామరూపము; ౨. (విశ) ప్రియమైనది:- (చూ, ముద్దు 5): ౩ (విశ) అందమైనది:-(చూ, హృద్యము); 2. సౌందర్యమునకు ఉపమానములు:- నలకూబరుఁడు, జయంతుఁడు, వసంతుఁడు, చంద్రుఁడు, నలుఁడు; అం. 3: చూ, శిరఃక్రియలు; 4: చూ, పదములు.
సౌందర్యవంతుఁడు, సం. విశ. అనుపముఁడు, అకారవంతుఁడు, కంకుఁడు, కమనుఁడు, కాంతుఁడు-కామనుఁడు, బృందారకుఁడు, మనోజ్ఞుఁడు, రమణుఁడు, రూపవంతుఁడు, లక్ష్మివంతుఁడు, శృంగారి: సాధువు, సుందరుఁడు, సుభగుఁడు. (తె. ప.)— అందగాఁడు, అవుసుకాఁడు—ఔసుకాఁడు—హవుసుకాఁడు-హౌసుకాఁడు, ఇంపైనవాఁడు, ఎమ్మెకాఁడు, ఒయారికాఁడు-ఒయ్యారికాఁడు, ఒఱపరి, ఒనపరి, గుమ్మఁడు, గెలివికాఁడు, గొనబుకాఁడు, గోఁటుకాఁడు, చిగిలికాఁడు, చిన్నెలాఁడు, చూడగలవాఁడు, చూపరి, చెన్నుఁడు. చెలువుఁడు, చెందురుఁడు, జిగిలికాఁడు, నీటుకాఁడు, ప్రన్ననివాఁడు, బాగరి, మానైనవాఁడు, ముద్దులాఁడు, రూపరి, రూపసి, లాడువాఁడు, వగకాఁడు, వగలాఁడు, వన్నెకాఁడు, వన్నెలాఁడు, సూటికాఁడు, సొగసుకాఁడు, సొబగుఁడు. తద్వి:—౧ అభిరూపుఁడు, ప్రాప్తరూపుఁడు, సురూపుఁడు; ౨. సర్వాంగసుందరునకు:— సింహసంహననుఁడు.
సౌందర్యవతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అంగన, కోమల, చక్షుష్య, రూపరి—రూపసి, విలాసిని. (తె.)— అంద(గ)కత్తియ—అంద(గ)కత్తె, ఎమ్మెలాఁడి, ఒయారి-ఒయ్యారి-ఓయారి, ఒయారికత్తె-ఒయ్యారికత్తె, ఒఱపులాఁడి, కలికి-కల్కి, కొమరాలు, చిన్నెలాఁడి, బయారి, బిటారి-మిటారి, రూపరి, రూపసి, వగకత్తె, వగలాఁడి, వన్నెకత్తియ—వన్నెకత్తె, వన్నెలాఁడి, సొగసుకత్తె. (చూ, స్త్రీ. 1—౬.)
సౌందర్యోత్పాదనము, అం: చూ, భేదత్రయము.
సౌకర్యము, సం. వి. అ. న. 1. (రూ-సుకరము) మిక్కిలి చులుకన, సునాయాసము: చూ, సులభము. తద్వి:—౧. సులువునకు:-సౌకర్యము: చూ, సులభము; 2. సుకరభావము.
సౌకుమార్యము. సం. వి. అ. న. 1. సుకుమారత్వము: చూ, సుకుమారము. 2; అం. 2: చూ, గుణములు. 1; 3: చూ, గుణములు; 1; 4: చూ, కావ్యగుణములు.
సౌక్ష్మ్యము, అం: చూ, గుణములు.

సౌఖశాయనికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. రాజులను నిద్రమేలు కొలుపువాఁడు; విణ 2 సుఖనిద్రయాయనిప్రశ్న చేయువాఁడు.

సౌఖ్యము, సం. వి. అ. న. 1. సుఖము, సహ్యము: చూ, హ్లాదనము; 2. ఆనందము, సంతోషము; చూ, హ్లాదనము.

సౌగంధికము, సం. వి. అ. న. 1. చెంగలువ*: చూ, సహస్రపత్రము; 2. కామంచి: చూ, తృణము. 1; పుం. 3 పద్మరాగము: మాణిక్యము. (ఇది ఆంధ్రమునందుఁబుట్టినది. అశోకపుచిగురుదాళుగలది. మధ్యమజాతిరత్నము.): చూ, రత్నములు; 4. గంధకము—గంధికము, గంధము· (తె.) గంధకము.

సౌగంధికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. సుగంధవస్తువుల వర్తకుఁడు.

సౌగంధ్యము, సం. వి. అ న: చూ, వాసన. 1. తద్వి.—౧: (చూ, రాజార్హము. 1.); ౨. కంకుషమునెకు గ్రంథ్యము - వరవర్ణి: ౩. గోరోజనమునకు —వరవర్ణిని, వైదేహి: ౪. ముద్దికి —వసువు; ౫ జవాదికి.—సాంకవము(రాజార్హము. 2—౧౪; ౪౩—(౧).); ౬: చూ, హింగుళము.

సౌచికము, సం. వి. అ. పుం. కూర్చిక, తున్నవాయము (తె·) అతుకు—అదుకు

సౌచికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. కుట్టుపని చేయువాఁడు: కూర్చకుఁడు—కూర్పకుఁడు, తున్నవాయుఁడు, వస్త్రభేదకుఁడు. (తె) కుట్టుపువాఁడు. దరిజీ—దర్జి దర్జీవాఁడు, చిప్పె, చిప్పెవాఁడు.

సౌజన్యము, సం. వి. అ. న. సుజనత్వము (మంచితనము చేయుటకు —చూ, సామము. 3.

సౌత్రామణి, అం: చూ, తానములు (నిహీనతానములు.)

సౌత్రామబేష్టి, అం: చూ, హవిర్యజ్ఞములు.

సౌదాగరు, వా. వి. 1. గుఱ్ఱముల బేరగాఁడు; 2. వర్తకుఁడు: చూ, సార్థవాహుఁడు.

సౌదామని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రూ-సౌదామిని-సౌదామ్ని. 1. ఒకఅప్సరస్త్రీ: చూ, స్త్రీ; 2. మెఱపు: చూ, విద్యుత్తు; 3. ఒకానొకమెఱపు· చూ, విద్యుత్తు.

సౌదామిని సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, సౌదామని.

సౌదామ్ని, —పై—

సౌదాయికము, సం. వి. అ. న. తల్లిదండ్రులచేత నేనియు అన్నదమ్ములచేత నేనియు నియ్యఁబడు స్త్రీధనము: చూ, హిరణ్యము.

సౌదాసుఁడు, సం వి. అ. పుం. కల్మాషపాదుఁడు. చూ, రాజు 1.

సౌధము, సం. వి. అ పుం. న. నగరు, రాజగృహము, మేడ: చూ, సదనము. 1.

సౌధసోపానన్యాయము, అం. చీడీలన్నియు నెక్కకుండ నొక్కసారి మేడ యెక్కుట కష్టమనురీతి

సౌనందము, సం. వి అ. పుం. బలరామునిరోకలి: చూ రోకలి.

సౌనంది, సం. వి.న్. పుం. బలరాముఁడు; చూ. హలాయుధుఁడు

సౌనికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. మృగపక్ష్యాదులను జంపి విక్రయించి జీవించువాఁడు.

సౌపానము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ-సోపానము. (వాడుక)

సౌప్తికము, సం. వి అ న. 1. నిద్రించుటలోనగు సమయములందు శత్రువుల పైఁబడి చంపుట: అవస్కందము (తె.) ముచ్చిలిపోటు: చూ హింస 1; అం. 2: చూ, పర్వములు

సౌభాగినేయి, సం వి ఈ. స్త్రీ భాగ్యవంతురాలు: చూ, సూను. 1—౧౪.

సౌభాగినేయుఁడు, సం. వి. అ. పుం· భాగ్యవతికొడుకు: చూ, సూనుఁడు. 1—౫౭

సౌభాగ్యకృత్తు. అం: చూ, తానములు (సర్వతానములు.)

సౌభాగ్యము, సం. వి అ. న. 1. శుభగత్వము. పతాక: చూ, శుభము 1—౨; 2: చూ, వెలిగారము; అం. 3: చూ, యోగములు.

సౌభాగ్యవతి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. భాగ్యశాలిని, శ్రీమతి, సీమాటి: చూ, స్త్రీ

సౌభికుఁడు, సం. వి అ పు· ఇంద్రజాలికుఁడు చూ, వ్యాళగ్రాహి,

సౌమాత్రము, సం వి అ న మంచికోడె. బుఱ్ఱదనము·

సౌమనస్యము. సం వి· అ. న. 1. సుమనోభావము; 2. శ్రాద్ధమునందు పిండదానానంతరము బ్రాహ్మణ హస్తమునందిచ్చెడు పుష్పదానమంత్రము; 3: చూ, అస్త్రములు.

సౌమిత్రి, సం. వి. ఇ. పుం. లక్ష్మణుఁడు, రామానుజుఁడు. (తె.) లక్కుమనుఁడు—లక్కుమనుఁడు—లక్కుముఁడు, లచ్చనుఁడు-లచ్చుముఁడు, హొన్నుచాయగలాఁడు.

సౌమ్య, సం. వి. అ. స్త్రీ 1. ముయ్యాకుపొన్న*: చూ, సాలపర్ణి; అం. 2; చూ, సంవత్సరములు.

సౌమ్యత, సం. వి. అ. న. (తె.) తిన్నన. మయివడి—మెయివడి—మైవడి.

సౌమ్యము, సం. విణ. (తె) తిన్న, పవరణ-పవరణము. (సం, ప.) అవకటము.

సౌమ్యాంశము అం. 1 కర్మములు. 2. చూ, ఉత్తానకరణబంధములు; 3: చూ, ఖండములు.

సౌమ్యుఁడు, సం. వి.అ పుం. 1. బుధగ్రహము రౌహిణేయుఁడు: అంగారకారి, అక్రూరుఁడు, ఇలాపతి, ఏకదేహుఁడు, ఏకాంగి, ఏకాగ్రుఁడు, ఔషధీశుఁడు, జ్ఞ, పంచార్చి సహర్షిణుఁడు, బుధుఁడు, రాజపుత్రుఁడు, రోధనుఁడు, శ్రవిష్ఠాజుఁడు, శ్యామాంగుఁడు, సౌమ్యుండు సౌమ్యుఁడు, హేముఁడు, (తారాసుతః, ఇందుజః, బోధనః, లిట్. 2.) (తె.)— నెలచూలి, నెలపట్టు, బుధుఁడు, అక్రూరుఁడు; విణ. 2. తిన్ననివాఁడు; 3. ఒప్పినవాఁడు; 4 సోముఁడు దేవతగాఁగలవాఁడు.

సౌరభము, సం. వి అ. న. 1. ఆమోదము; చూ, వాసన. 1; 2. కుంకుమపువ్వు: చూ, వహ్నిశిఖము. 1; 4: బోళము గంధరసము గంధరసము, గోపము, గోలము — గోళము, గోసము, జాతిరసము-జాతీరసము, పిండము, ప్రాణము, బోలము, రసగంధము, రసము, రసాలము, శశము. (తె.)-బాలింతబోలు—బాలెంతబోలు — బాలెంతబోళము, బోళము; పుం. 4. ఎద్దు: చూ, వృషభము. 1; అం. 5: చూ, తానములు. (సర్వతానములు.)

సౌరభేయము, సం వి. అ పుం. బలీవర్దము, ఎద్దు: చూ, వృషభము. 1.

సౌరభేయి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆవు: చూ, దేనువు. తద్వి:—

౧. ఆవునకు:-పయస్విని, పావని, మాత, వసువు(ధేనువు); ౨. కామధేనువునకు:-సురగవి, సురవి; ౩. సులభముగాఁ బిదుకఁదగినయావుకు:-సువ్రత; ౪.సాధువైనగోమహిష్యాదికము:- (తె.)-సాధు; ౫. ఆవునకుఁబుట్టినదూడకు:- రౌహిణేయము. (తె.)— లేగ; ౬. ఏఁటేట యీనెడియావుకు:— సమాంసమీన; ౭. అకాలమునఁ బిదుకనిచ్చెడియావుకు:— సంధిని; ౮. వంకరకొమ్ముల ఆవుకు:- వక్రశృంగి; ౯. ఆవుదూడల గుంపుకు:-వాత్సకము; ౧౦. ఆవులమందకు:- విష్ణుపదము, వ్రజము. (తె.)—మంద; ౧౧. చూలుపడిన వెనుక ఆంబోతుపై కొనుటచే యీచుకపోయిన యావుకు:— వేహత్తు; ౧౨. పొగచాయగలఆవుకు:- (తె.)- మైలావు (ధేనువు ౨౪); ౧౩. తొలుచూలావునకు:-పలిక్ని, పష్ఠౌహి-ప్రష్ఠౌహి. (తె.)— పిరుదిమావియావు, పడ్డ, మొదవు; ౧౪. సమృద్ధిగ పాలిచ్చుయావుకు:-చూ, ధేనువు. 1-౨౩; ౧౫. పెక్కుఈఁతలీనిన యావుకు:-పరేష్టుక, బహుసూత; ౧౬. గోమహిషజాతికి:— పసులము; పాదబంధనము; ౧౭. పెద్ద పొదుగుగల యావుకు:— పీనోధ్ని, పీవరస్తని; ౧౮. ఆవులమందముందున్నచోటుకు:-(తె.)-పెంట-పెంటె; ౧౯. (ఈనఁబోవు సమయమున) పొదుగుచేసినయావుకు:- ప్రస్తుత; ౨౦. పసులదొడ్డికి:— (తె.)—పెంటవట్టు: చూ, (సదనము. 1); ౨౧. పాలువిడిచిన యావుదూడకు:— (తె)—పెయ్య, పేయ; ౨౨. చిన్నచిన్నమచ్చలయావుకు:- (తె.)— పొడలావు; ౨౩. తెల్లమచ్చలయావుకు:- (తె.)— బట్టా(ట్లా)వు; ౨౪. కపిలగోవుకు:—బభ్రువు; ౨౫ తలిపిదూడకు:-బష్కయము; ౨౬. ఆవుపొదుగునకు:-బాణము; ౨౭. తలిపియావుకు:— (తె.)—బుట్టి; ౨౮. దూడచచ్చి పాలిచ్చెడు ధేన్వాదికమునకు:— (తె.)-మలవ; ౨౯. ఆవు యొక్క శిరఃప్రదేశమునకు:-నైచికము,

సౌరభ్యము, సం. వి అ. న. 1: చూ, వాసన. 1. తద్వి:— చందనమునకు:-శీతలము; 2.ఒప్పిదము: చూ, సౌందర్యము; 3. గుణగౌరవము: చూ, సన్మానము.

సౌరమానాబ్దము, అం: సూర్యుఁడొక రాశియందు సంచరించు కాలము సౌరమానము. ఇట్టి ౧౨ మాసములుగలది సౌరమానము. ఈ సౌరమానము శేషాచలమునకు (పెదతిరుపతి) దక్షిణభాగమందు వాడఁబడుచున్నది. ఇది ౩౬౫ దినముల ౬ గంటలు గలది): చూ, మానములు.

సౌరము, అం. 1. ఒకానొకమతము: చూ, మతములు; 2: చూ, ఉపపురాణములు; 3: చూ, అస్త్రములు.

సౌరసేని, అం: చూ, వ్యాకరణములు.

సౌరాష్టరీమహామంత్రము, అం: సూర్యోపాసన మంత్రము: చూ, మంత్రము.

సౌరాష్ట్రిపంచమి, అం: చూ, టక్కజభాషలు.

సౌరాష్ట్రిము, సం. వి. అ. న. 1. కంచు: చూ, హొన్ను (లోహము. 1. 3): పుం. 2. సౌరాష్ట్రిదేశము: చూ, దేశములు; 3. సౌరాష్ట్రిమనెడి రాగము: చూ. స్వరము. 2, అం. 4: చూ, ఘూర్ణర్యుపాంగములు.

సౌరాష్ట్రి, సం.వి ఈ స్త్రీ కరవీరక అనుసస్యము: చూ, సస్యము. 1,

సౌరాష్ట్రికము, సం. వి. అ. పుం. 1. విషభేదము: చూ, సంగరము. 6; విణ. 2. సౌరాష్ట్రి దేశసంబంధమైనది

సౌరి, సం.వి.ఇ పుం.1. రూ-సౌరుఁడు: చూ, శని. యముఁడు: చూ, హరి. 5.

సౌరికుఁడు, సం వి.అ.పుం.కబ్బిలి,కల్లమ్మువాఁడు: చూ, సురాజీవి.

సౌరు, దే. వి. రూ—సవురు. 1: చూ, విధము. 1; 2: చూ, సౌందర్యము. వీలా. 3, అ; 3: చూ, హృద్యము.

సౌవర్చలము, సం. వి. అ. న. సౌవర్చలవణము: చూ, లవణము. 1—౪. తద్వి:-౧. (తె.)-సోడా; ౨. ఉప్పునకు:- వారిజము: ౩ వంటఉప్పునకు:-విడంగము; ౪. ఇందుప్పునకు:— శీతశివము, శైలేయము, సితసివము.

సౌవర్చలవణము, సం. వి. అ. న. —పై—

సౌవర్ణకరణి, సం.వి. ఈ స్త్రీ.1: చూ, వృక్షము; 2: చూ, కరణులు.

సౌవిదల్లుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అంతఃపుర కావలివాఁడు: అంతఃపురికుఁడు, అంతఃపురోద్యోగి, అంతర్వంశికుఁడు, అంతర్వేశికుఁడు, అంతర్వేశ్మకుఁడు, అర్యుఁడు-ఆర్యుఁడు, అక్షముఁడు, ఇజ్యుఁడు, ఉదుంబరుఁడు, కంచుకి, కక్షావేక్షకుఁడు, కర్షధర్షుఁడు, క్లీబుఁడు క్లీవుఁడు, గృష్ణి, గోపతి, తుబరుఁడు-తూబరుఁడు, తృతీయప్రకృతి-తృతీయాప్రకృతి, ధర్షవరుఁడు, ధర్షుఁడు, నపుంసకుఁడు, పండుఁడు-షండుఁడు-శండుఁడు—సండుఁడు, మాహిష్యుఁడు, వర్షధరుఁడు, వర్షధర్షుఁడు, వర్షవరుఁడు, సౌవిదుఁడు, స్థపతి, స్థాపత్యుఁడు, హేడకుఁడు-హేడుఁడు. (తె.)— అంగజాల-అంగజాలుఁడు, అన్నగళ—అన్నగళి—అన్నగున, అడంగి, ఊబ, ఊబవాఁడు, ఎగ్గడి—ఎగ్గడీఁడు-హెగ్గడి-హెగ్గడికాఁడు—హెగ్గడీవాఁడు, హెగ్గడీఁడు, కొజ్జ—కొజ్జా, దూబ, పంద, సన్నగండు, సావాసి. తద్వి:-౧. నపుంసకత్వమునకు:-అక్షతము, క్లీబము, నపుంసకము, షండము. (తె.)—కొజ్జ—కొజ్జ, పేడె; ౨. ప్రాయమున గడ్డము మీసము రానివానికి:— తుబరుఁడు—తూబరుఁడు, మత్కుణుఁడు; ౩. అంతఃపుర కావలికత్తెకు:— ఎగ్గడికత్తె-హెగ్గడికత్తె. హెగ్గడి, పక్కెరాలు. (చూ, స్త్రీ.)

సౌవిదుఁడు, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

సౌవీరజభాషలు, అం. సౌవీరి, వేగమధ్యము, సాధారణి, గాంధారి. (చూ, ఉపవిద్యలు.)

సౌవీరజస్త్రీ, సం వి. ఈ స్త్రీ. దేశస్త్రీలలోనొకతె: చూ, స్త్రీ.

సౌవీరము, సం. వి అ. న. 1. పులియఁబెట్టిన కడుగునీళ్ళు: చూ, శుక్తము. 1; 2. అంజనము, అంజని, అజలంబనము, ఆఖుపాషాణము, ఇలిపాషాణము, ఏకవీరము, కపోతకము-కపోతసారము, కాపోతము, కాపోతాంజనము, కృష్ణము, ఘటి, ఘటిని, దుగ్ధపాషాణము, నీలాంజనము, యామునము, యామునేయము, సౌవీరసారము, స్రోతోంజనము. (మి) ఉల్లిపాషాణము. (తె.)— కాటుక ఱాయి. తద్వి:—

౧. గంధపాషాణమునకు:— గంధకము, గంధపాషాణము, గంధమాదనము, గంధమోదనము, గంధాశ్మము, గంధికము, (మి) గంధమాదనము; ౨. కర్పూరమణి; 3. రేఁగుపండు: చూ, రేఁగు. 1; పుం 4. సౌవీరదేశము: చూ, దేశములు. ౫౬.
సౌవీరసారము, సం వి. అ. న. కపోతాంజనము: చూ, సౌవీరము 2.
సౌవీరి, అం. 1: చూ, రూ-సౌవీరి; 2: చూ, మధ్యమగ్రామ గత మూర్ఛనలు.
సౌశీల్యము, సం. వి. అ. న. సుశీలత్వము.
సౌష్ఠవము, సం. వి. అ. న. 1. సుష్ఠుభావము; 2. నాట్యాంగ విశేషము: చూ, నాటకము. 1—౧.
సౌహార్దము, సం. వి. అ. న. సుహృద్భావము, మైత్రి: చూ, స్నేహము. 1.
సౌహార్ద్యము, సం. వి. అ. న. —పై.—
సౌహిత్యము, సం. వి. అ. న. అవనము, అశితంభవము, ఆతర్పణము, ఆప్యాయనము, ఆప్యాయము, ఆలింపన, ఆశితంభవ, ఉదంతిక, కుశలము, తర్పణము, తృప్తి, పర్యాప్తము-పర్యాప్తి, ప్రీణనము. (తె.)- ఆదట, ఆపోక, ఆపోవుట, చాలు, తనివి-తనవు, తనుపు-తన్పు. (అవనము, తర్పణము, ప్రీణనము అనునవి (విణలు) (చాలు = పర్యాప్తి: చూ, హృల్లేఖనము. 2.) (అని కొందఱు,) తద్వి:— మిక్కిలితృప్తికి:— సంతృప్తి.
సౌహృదము, సం. వి. అ. న. మైత్రి: చూ, స్నేహము. 1.
సౌహృదయము, —పై.—
సౌహృద్యము, —పై.—

స్క

స్కందపురాణము, అం: చూ, రూ - స్కాందపురాణము.
స్కందము, అం. —పై —
స్కందుఁడు, సం. వి. అ. పుం=కందుఁడు — సందుఁడు: అగ్నిజుఁడు, అగ్నికుమారుఁడు అగ్నిభువు, ఉమాసుతుఁడు, ఉమోద్భవుఁడు, ఔ, కార్తికేయుఁడు, కుక్కుటధ్వజుఁడు, కుమారకుఁడు — కుమారుఁడు, కృకవాకుధ్వజుఁడు, కృత్తికాసుతుఁడు, క్రౌంచదారణుఁడు, క్రౌంచారాతి, క్రౌంచారి, గంగాజుఁడు, గంగాసుతుఁడు, గాంగాయని, గాంగుఁడు, గాంగేయుఁడు, గుహుఁడు, తారకజిత్తు, పార్వతీనందనుఁడు, బాహులేయుఁడు, మహాసేనుఁడు, విశాఖుఁడు, శక్తిజన్ముఁడు, శక్తిధరుఁడు, శిఖివాహనుఁడు, షడాననుఁడు, షడ్వక్త్రుఁడు, షణ్ముఖుఁడు, షాణ్మాతురుఁడు, సుబ్రహ్మణ్యుఁడు, సేనాని, స్వామి. (తె వి):—అగ్గిచూలి, ఆఱుమోములవేలుపు, కందుఁడు, కొంచమలఁగొట్టిన జాణఁడు, కొమరసామి — కొమరుసామి, కొమరుఁడు, గట్లయేలికమనుమఁడు, గుజ్జువైదోదు, జమిలిముత్తల, జట్టుసిట్టతాలుపు, తీఁగపేరికల్కిమగఁడు, నెమ్మిరవుతు, పుంజుదాలుపు, బారకయిపోతరి మద్దయ్య, మద్దుగిల తల్లుల బిడ్డఁడు, రిక్కరక్కసులమిత్తి, తెల్లచూలి, విప్పుగండ్ల మొత్తము పడవాలు, వెనకయ్య వెనకయ్య, వేలుపుగమి కాఁడు—వేల్పుగమికాఁడు, వేల్పుకూటి సవతికొడుకు, వేలుపుఁ మూఁకి పేరిఁటివెలఁది మగఁడు, సంపుఁడు, సత్తితాలుపు, సామి, సుబ్బఁడు, సెగపాపఁడు: (చూ వినాయకుఁడు. 1.)
స్కంధజము, సం. వి. అ. పుం. మఱ్ఱి*: కర్మజము, కాంచనము, క్షీరద్రుమము, క్షీరము, క్షీరి, జటి, ధ్రువము, నంది, న్యగ్రోధము, పాదరోహము, బహుపాత్తు—బహుపాదము, యక్షావాసము, రక్తఫలము, రోహి, వటము, వనస్పతి, విటపి. (తె. —మఱ్ఱీ —మఱ్ఱె. తద్వి. —౧. నల్లమఱ్ఱికి.— క్షీరకాష్ఠ, గుటిక, నదీవటము, వ్రజవృక్షము, వటకము, (వటి). (తె)—నల్లమఱ్ఱి *; ౨. ప్రయాగలోని మఱ్ఱికి.— శ్యామము; ౩ (మఱ్ఱియందు సవృంతపుష్ప సమూహపరిణామ ఫలము: చూ, గుంజుకాయలు)
స్కంధపట్టిక, సం. వి. అ. స్త్రీ.=గుందపుఁటె తలుపునకమర్చెడు చందపట్టె: (తె.)—గందపట్టియ—గందపట్టె.
స్కంధఫలము, సం. వి. అ పుం. 1. కొబ్బరి*: కరకాంభము, కూర్చకేసరము, కూర్చశేఖరము, కోశకారము, కౌశకఫలము, ఘటోదరము, జీవనద్రుపు, తృణరాజము, నారికేళము— (నారికేళము—నారికేళి——నారీకేళి—— నాళికేరము—నాడికేరము—నాళికేరము — నారికేరము), బాల, ముక్కణము, మహాప్రాంశువు లాంగలి, వరారోహి. (తె.)—కొబ్బరి — కొబ్బెర, టెంకాయ — తెంకాయ, తేమాను—తేమాను తేఁజెట్టు, నారిఁడము—నారికెడము. తద్వి —౧. పొట్టికొబ్బరి చెట్టునకు —ఆఖండుకము, ఖండుకము. (తె)—గుజ్జునారికెడము, చెనఁగి—చెన్నంగి— చెన్నఁగి, పొట్టిటెంకాయ; ౨. అగ్నికము, స్వర్ణము. (తె.)— ఎఱ్ఱచెన్నంగి; ౩. కొబ్బరికొండమునకు: చూ, బొండము, (తె.)—కొబ్బరిబొండు, కొబ్బరికాయ, టెంకాయ— తెంకాయ, ముక్కంటిపండు. (సం)—చోచ—చోచము, జలకరంకము, పయోధరము, పంకోటి; ౪ కొబ్బరిపుచ్చికి.— పుచ్చి-పుచ్చియ-షచ్చె: కొబ్బరిపండు లోని దీర్ఘ కఠినఫలము.)
స్కంధము, సం. వి. అ. పుం =ందము. (రూ—స్కందము— స్కందస్సు): 1. అంసము, బూ, దో. దోష, నితంబము, ప్రగ్రహము, ప్రవేష్టము, బాహ — బాహు—బాహువు, భుజ శిరస్సు, వాహము. (తె)—అరక—అఱక—అఱకడ— అఱుదము, ఎఱక, కందము, కొప్పరము, చప్ప—జబ్బ, బుజ—బుజము, మూఁపు, రెట్ట. తద్వి —౧. ఎద్దుమూఁపురము నకు:-అంసకూటము, కకుత్తు-కకుదము, వహము (తె.)- ఊఁపురము—మూఁపురము, మురి; ౨ ఏనుఁగుమూఁపునకు.—ఆసనము; ౩ సాముచేమిక్కిలి గట్టిపడిన భుజము నకు.—(తె)—కండె—కండెము; ౪. భుజము తుదకు:— కలాచిక, ప్రకోష్ఠము; ౫. వెనుకకు త్రిప్పిన భుజమునకు.-

(తె.)-పెడకేలు: చూ, హస్తము. 1—౩౧.); ౬ అంసమున నుండునది: అంస్యము. 2 చెట్టుబోదె:-కాండము, దండకము, దండము, ప్రతి, ప్రకాండము (తె.)—బోదియ—బోది, మొదలు, మొద్దు, మాను—మ్రాను (మ్రాని మోడునకును వర్తించును): (చూ. శాఖ. 1—౮.). (కందలోనగు దుంపలను, చిక్కుడులోనగు తీఁగెలను స్కంధములనఁబడును); 3. పోరు: చూ, యుద్ధము; 4: చూ, సమూహము. 5: చూ, శరీరము; అం. 6. (మూఁపు): చూ, లక్షణాంగములు. (పురుషునకు: — వృషభస్కంధమైన మహాభోగియగు. గజస్కంధమైనధన్యుఁడగు, కదళీస్కంధమైన రాజసమానుఁడగు.); 7. (మూఁపు): చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు. (స్త్రీకి.-కుదిసుడియున్నఁ బుత్రవతియగు. రోమమున్ననమంగళమగు.); 8: చూ; హస్తక్షేత్రములు; , చూ, ఆదానము.3.

స్కంధశాఖ, సం. వి. అ. స్త్రీ: మ్రాని మొదటికొమ్మ. (తె.)-కవట, పెద్దకొమ్మ, పెనుఁగొమ్మ: చూ, శాఖ 1.

స్కంధాటిక, సం. వి. ఆ (స్త్రీ): అంసభారము—అంసేభారము కావటి, వివధము. (తె)—కావడి. తద్వి,—౧. (తె.)—కావడిబద్ద. (అని కొందఱు). తద్వి.— ౨. మూఁపుమీఁది బరువు: అంసభారము, అంసేభారము.

స్కంధావారము, సం. వి అ. పుం. 1. దండువిడిసినచోటు: అ, అవస్కంధము-అవస్కంధనము, ఆసారము, ఉద్గీథము, నివేశము, పాటకము, ప్రసరణము, విసరణము, విసరము, విసర్పణము, వేలము, శిబిరము. (తె.)—పాళెయము—పాళె—పాళెము, బిడారము—బిడారు, విడిదల, విడిది, విడిపట్టు, విడిమట్టు, వీడు—వీడుపట్టు. (దండువిడియుచోటు=స్కంధావారము. దండునందొక్కొక్కఁడు విడిసినచోటు=శిబిరము ఇట్లు విభజన). తద్వి.— అంతట సేన వ్యాపించుటకు:—ప్రసరణము—ప్రసరణి; దండు: చూ, సేన. 1.

స్కంధావారనివేశవిధి అం: చూ, ప్రకరణములు.

స్కంధుఁడు, సం. వి. అ. పుం. దశార్ణదేశపు రాజు: చూ, హంసుఁడు 5. (చూ, రాజు. 1.) (చూ, ఆదానము. 1; స్కంధములు)

స్కంధోపనీయము, అం: చూ, షోడశసంధులు

స్కన్నము, సం. విణ. జాఱినది: చూ. స్ఖలితము. 1.

స్కా

స్కాందపురాణము, అం. (రూ — స్కందపురాణము — స్కందము-స్కాందము.). 1: చూ, పురాణములు. (కుమారస్వామికృతము. ౧,౦౦,౦౦౦ శ్లోకములుగలది.); 2: చూ, ఉపపురాణములు.

స్కాందము, అం: చూ, స్కాందపురాణము.

స్క్రీ

స్క్రీము, వా. వి. పద్ధతి.

స్కూ

స్కూలు, వా. వి: పాఠశాల, కాలీచి, కాలేజి (తె.)—బడి. తద్వి.—(మి) వీధిబడి (వా. బరి.)

స్కే

స్కేలు, వా. వి. 1. కొలత; 2. కొలతబద్ద: తద్వి.—బిట్టు,

స్ఖ

స్ఖలనము, సం. వి. అ. న. 1. తొట్రు: చూ, సంభ్రమము; 2.—జరుగుడు. జాఱుపాటు:— ఆవేగము, ఉత్కంఠ, గళనము, ప్రసేకము, భ్రంశము, రింగణము—రింఖణము, (అవ్య.) అజ్. (తె.)—ఉరియాట, ఉజ్జి, ఉబ్బురాత, కలఁత పాటు, కిళవళపాటు, కొంకుపాటు, గదుగుడు, జరుగుడు, జారు-జారుడు-జాఱుడు, జాఱుపాటు-జాఱుపు, జీరుకు—జీర్కు, జీఱుకుపాటు తొఁదర—తొందఱ, తొట్రగిల్లుట, తొట్రు తొట్రుపాటు. తద్వి.— ౧. మిక్కిలి జాఱుటకు:—విగళనము, విస్ఖలనము; ౨. జాఱినది:— చూ, స్రస్తము; ౩. వెనుదీయుటకు:-ఛలము: (చూ, వ్యసనము) ౪ జాఱనిది: అచ్యుతము.

స్ఖలించు, సం. అ. క్రి. 1. జఱగు—జఱుగు, జాఱు: చూ, సడలు. 4; 2. తొట్రుపడు: చూ, సంభ్రమించు

స్ఖలితము, సం. విణ. 1. జాఱినది: చూ, స్రస్తము; 2 తొట్రుపడినది. (తొట్రుపాటుగలది = ఉత్తాలము); అం. 3: చూ, శిక్షాకాలములు.

స్ఖా

స్ఖాలిత్యము, సం. వి. అ. న. స్ఖలితభావము: భ్రంశము, ప్రమాదము, భ్రమ. (తె.)—ఆదమఱపు, ఏమఱిక, ఏమఱుపాటు, జాఱుపాటు, తెక్కలి, పరవా, పరాకు, పొర, పొరపాటు, మఱపు-మఱుపు, మోస—మోసము, వితాకు. తద్వి —౧. అనవధానత, ఉపేక్ష. ప్రమాదము.

స్టా

స్టాంపు, వా. వి. 1. దస్తావేజు, పత్రము; 2. తపాలుబిళ్ల. (లేబిలు).

స్టీ

స్టీమరు, వా. వి. పొగయోడ: చూ, పోతము.

స్టే

స్టేషను, వా. వి. ప్రయాణికులు లోనగువారు నిలుచుతావు.

స్త

స్తంబరిక, సం. వి. ఇ. పుం. నీతము, భోగ్యము. (తె.)—కొలుచు: చూ, ధాన్యము. ధాన్యవిశేషములున్ను, మఱియు ఇందుకు సంబంధించిన విశేషాదులున్ను:-౧. ఉమాకటము. (తె.)—బుని, బూగర; ౨. ఎగరంబోంతకు:— చూ, పవనము. కి; ౩. (తె.)-ఓదియ-ఓదెపన; ౪. (తె.)-కారు, (కారువడ్లు); ౫. కుసుమలు, భంగము, మాతులము, మాతులాని, మాతులి, శణము. (తె.)-జనము; ౬. (తె.)-నిముకళా; ౭. (తె.)—నీరువరి; ౮. (తె.)—నురువు; ౯. పొట్టుపోయి బద్దలైన వడ్లు:-(తె.)-పప్పు: ౧౦. (తె.)-పాలుబాస; ౧౧. (తె.)—పిప్పి; ౧౨. (తె.)—పిపికిళ్లు; ౧౩. ముందుపంటకు.—పునర్వసు. (తె.)—పునాస; ౧౪. పులాకము; ౧౫. పూతము, బహుళీకృతము; ౧౬. (తె.)-పోటకందులు; ౧౭. (తె.)-బొడిగలు; ౧౮. మషు. (తె.)-మక్కలు, మొక్కజొన్న, జొన్న: ౧౯. (తె.)—ముడిపెసలు; ౨౦. (తె.)— మూఁగబోతు, మూన, మూస; ౨౧. (తె.)— మొలకొలికి; ౨౨. (తె.)— ముక్క; ౨౩ వార్తము; ౨౪. శూకధాన్యము; ౨౫. (తె.)—సేనలు; ౨౬. స్తంబము; సస్య విశేషములు (పైరుల భేదములు):— ౧ (తె.)— అలువడు, ఉద్ది, చోషి, తమిఁద—తమిఁదె—తవిఁద-తవ్విఁదె, రాగి; ౨. సర్జము. (తె.)—గంటి-గంజె, సజ్జ; ౩. (తె.)—ఆరికె, ఆరుక—ఆరుగ—అరులు-అళ్లు; ౪ గపటిక, వరకము. (తె.)—పెద్దారుగ, వరగ; ౫. ఉలవ; ౬. కరవీరక, సౌరాష్ట్రి; ౭. కర్పూరబోగి. (తె.)—కప్పురబోగి; ౮. ఊటకిల్లు; ౯. (తె.)—కాంబోది; ౧౦. (తె.)-కారామల్లు; ౧౧. (తె.)—కారు, కారుకళ్లు. ౧౨. కునటి, ధన్యాకము; ౧౩. కుసుమ. (తె.)-సుంకు; ౧౪. కుస్తుంబరి; ౧౫. కేసరి; ౧౬. (తె.)—కొండకంది; ౧౭. (తె.)—కొండజొన్న; ౧౮. కోద్రవము; ౧౯. (తె.)—గాలిగుంట; ౨౦. జోనకము-జోనళము-జోనాళము. (తె.)—జొన్న, మొక్కలు; ౨౧. తోక్మము; ౨౨. గంజె చామ లోనగువాని పైరుకు:-తృణము; ౨౩. సస్యదండముకు:-దండము. (తె.)—దంటు: ౨౪. యావనాళాదిదండముకు:—దండము. (తె.)—దంటు; ౨౫. జొన్నకట్టెకు:—దండము. (తె.)—దంటు; ౨౬. (తె.)—దినసరి; ౨౭. (తె.)—దిగ్గోలు; ౨౮. నువు-నువ్వు-నూ-నూవు; ౨౯. (తె.)—పడువరి; ౩౦. (తె.)— ప్రాసఁగు; ౩౧. (తె.)— బలుగుత్తి; ౩౨. (తె.)—బుదమ; ౩౩ (తె.)— బొబ్బర: ౩౪. (తె.)-బుమెజీలుఁగు; ౩౫. (తె.)-మొలకొలికి; ౩౬. రాజాన్నము. (తె.)—రాజనములు; ౩౭ రస; ౩౮. (తె.) — వంకియ-వంకె; ౩౯. (తె.)-బుసుకుజొన్న; ౪౦. వనజ; ౪౧. వర; ౪౨. (తె.)—వెలువడము—వెల్వడము; ౪౩ శారదము; ౪౪. శ్యామాకము. (తె.)-చామ; ౪౫. షష్టిక; ౪౬. (తె.)-సత్తెనవంగ; ౪౭. సుమనము. (తె.)—గోదుమ (చూ, సస్యము: చూ, స్తంబకరి: చూ, ధాన్యము అను చోటఁగల పదములన్నియు ధాన్యాదులకు సంబంధించినవై యుండును)

స్తంబఘనము, సం. వి. అ. పుం. (రూ-స్తంబఘ్నము-స్తంబహనము) వరిపైరు లోనగువాని కోయు పనిముట్టు: (చూ, లవిత్రము) (గుద్దలి అని కొందఱు)

స్తంబఘ్నము, —పై—

స్తంబము, సం. వి. అ. న. 1. వరిలోనగువాని గంట: చూ, స్తంబకరి: (చూ, ధాన్యము: చూ, పోటకఱ); 2. బోదెలేని చిన్నచెట్టు: చూ, వీరుధము. 1.

స్తంబేరము, సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు: చూ, హస్తి. 1.

స్తంభనము, సం. వి. అ. న. 1. అవష్టంభము, స్తంభము. (అవ్య) అజ్. (తె.)—మ్రానుపాటు; 2. మంత్రశక్తిచేత అగ్నిలోనగువాని శక్తి నడఁగఁజేయుట: చూ, విద్యలు: (చూ, ఉపవిద్యలు)

స్తంభబలి, సం. వి. ఇ. పుం.=కంబవల్లి. (తె.)—కంబవల్లి.

స్తంభము, సం. వి. అ. పుం. 1.=కంబము:- అమర, అలానము, కహారము, ఖోదము, ఖటము, గుంధము, గుత్సము, స్థూణ. (తె.) — కంబము, కుంద, కూచము, గడ—గెడ, గుంజ, గూటము—గూటాము, తలగుంజ, నిట్ట-నిట్టవాడు—నిట్రాడు, మొకరము-మొక్కరము, రాట, రాడు. తద్విశేషములు:— ౧. చోపా స్తంభమునకు:—అల్పస్థూణ; ౨. ధ్వజస్తంభమునకు:—ఉచ్ఛ్రితము, గరుడస్తంభము (తె.)—గరుడకంబము; ౩. పసులంగట్టెడు గూటమునకు:—కీలకము, శివకము; ౪. కుక్కనుగట్టెడు కొయ్యకు:— (తె.)—కావలతము, కట్టుఁగంబము, కొణత-కొణతము; ౫. మంచము లోనగువాని కంబముకు:—ఖట్వాంగము. (తె.)—కాలు,

కోడు, మంచపుకోడు; ౬. చెఱకురాట్నపు కంబములు:—(తె.)—గుంద్రలు; ౭. దీపపు స్తంభమునకు:—చూ, సెమ్మె; ౮. ఏనుఁగు లోనగువాని కంబము:-అక్షోభము, ఆలానము, బంధస్తంభము. (తె.)-కట్టుఁగంబము; ౯. నిడుపాటికోలకు. (తె.)—గడ—గెడ; ౧౦. పసులఁ గట్టుటకు కళ్లమునఁ బాఁతినగుంజకు:— మేధి. (తె.)— కట్టుగొయ్యి, గుంజ; ౧౧. గృహప్రధాన స్తంభమునకు:—కహారము-కహారము, గృహస్థూణము. (తె.)—తలగుంజ, నిట్టరాడు—నిట్రాడు; ౧౨. ఓడనడిమి కంబమునకు:— కూపకము, కూపము, గుణవృక్షకము, చూతకము. (తె.)— ఓడకొయ్య, ఓడకంబము, ఓడకొడికంబము, గడ-గెడ; ౧౩. (తె.)— గుదిగుంజలు; ౧౪. (తె.)—గుదియకఱ్ఱలు; ౧౫. (తె.)—తిరువడికోల; ౧౬. తోఁకగుంజ; ౧౭. తోరణ స్తంభము, నాందీకము; ౧౮. కుకరి, దండవిష్కంభము. (తె.)— చల్లరాడు, తరిగంబము; ౧౯. (తె.)-నిలువుగాళ్లు; ౨౦. పతాక; ౨౧. పాదిక; ౨౨. పితరము; ౨౩. (తె.)—సిడము; ౨౪. (తె.)— పోటి, పోటుఁగంబము, పోటుఁగోల; ౨౫. (తె.)— మొగరము—మొగ్గరము, మొగరాడు; ౨౬. యూపము. (తె.)— పాలకొయ్య, పాలగుంజ; ౨౭. చూ, మదనచేతులు; 2. మ్రానుపాటు: చూ, స్తంభనము. 1; అం. 3: చూ, సాత్త్విక భావములు.

స్తంభయిత, సం. విణ. స్తంభించువాఁడు.

స్తంభించు, సం. స. క్రి. సంస్తంభించు. (తె.)— కల్లువడు, చెట్టువడు, షల్లవడు, మ్రానుపడు-మ్రాన్పడు, మ్రానుదేఱు, మ్రానుపిలు—మ్రానుపిల్లు, మ్రానునెందు, రాపడు; అం. ప్రే. 2. మ్రానుపడఁజేయు.

స్తంభితము, అం: చూ, ఊరుక్రియలు.

స్తంభిని, అం: చూ, తంత్రములు.

స్తనంధయ, సం. వి. అ. స్త్రీ. పాలుద్రావెడు ఆఁడుబిడ్డ, చంటిపాప: చూ, శిశువు.

స్తనంధయుఁడు, సం.వి.అ పుం. ప్రాలుద్రావెడుమగబిడ్డ: చూ, శిశువు

స్తనక్షీరము, సం.వి.అ పుం. అంబాళము*: చూ, మామిడి. 2.

స్తనము, సం. వి. అ. పుం. = చన్ను—చను: ఉరోజము, కుంచము, కుచము—కూచము, ప్రలంబము. (తె.)—ఎదపుట్టువు, గుబ్బ, చను—చన్ను, చాచి, బాయి. తద్వి:—౧. కుచయుగమునకు:-(తె.)-చనుదోయి-చన్నుదోయి-చన్దోయి ౨. స్త్రీ స్తనము:— కుంచము—కూచము, పయోధరము, వక్షోరుహము; ౩ (తె.)-పాలిండ్లు; (ఉరోజము, కుంచము-కుచము-కూచము, ప్రలంబము. (తె.)-ఎదపుట్టువు, గుబ్బ, చను-చన్ను, చాచి యివియును స్త్రీ స్తనమందువర్తించును); ౩. (స్త్రీ పురుషాదుల) స్తనము:— (తె.)-చను-చన్ను; ౪. చనుమొనకు:-ఉపభృత్తు, కుచాననము, క్రతువు, చుచుకము-చుచూకము-చూచుకము-చూచువు, వృంతము, స్తనాగ్రము. (తె.)-అంచులు (ఏ. అంచు), కామ, చనుగావ' చనుముక్కు, చనుమొన, చనుమోము, బొగడ, ముకు—ముక్కు; ౫. ఆవుచన్నుకు:-చీరము; ౬. చనుమొనచుట్టుగల నల్లనిచోటుకు:-(తె.)-చనుమఱి; ౭ మొగలియూడకు:-(తె.)-చను-చన్ను; ౮. తాటియూడకు:-(తె.)-చను-చన్ను: ౯. గొఱ్ఱె మెడచన్నులకు:—మణి; ౧౦. మేఁకమెడక్రింది చన్నులకు:—అజాగళ స్తనము, తబళము; ౧౧: చూ, స్తనములు. (చూ, స్తన్యము.)

స్తనములు, అం. 1. (పురుషుని స్తనలక్షణము): చూ, లక్షణాంగములు. (ఉన్నతములై నునుపుగలిగిన శూరుఁడు. నిర్మాంసములై కురూపములైన దుఃఖి. మధ్యభాగ మెడమై యున్న దీర్ఘాయువు. స్వల్పమయిన నల్పాయువు గుంతలుగనున్నరాజు. కొనలుకానరాకున్న నపుత్రకుఁడు); 2. స్త్రీ స్తనలక్షణములు): చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు. (బంగారుచెంబువలె వట్రువలై బిగువులై కాంతిగలిగిన పతిధన్యుఁడగు సమములైయున్నను దృఢములై బలిసియున్నను భాగ్యవతియును రాజపత్నియునునగు. చిక్కవపిట్టవలెనున్నను నునుపులై క్షీరరోమరహితములైనను సుఖవతియగు. ఎడమచన్నుమీఁద నల్లనిమచ్చయున్న పుత్రవతి సుఖవతియగు, స్వల్పములై శీతలములై ఎడములై నిర్మాంసములై తిత్తులఁబోలినవై తేజోహీనములైన శుభహీనురాలగు. దీర్ఘములైన నప్రశస్తురాలగు. విషమములైన దరిద్రురాలగు, మధ్యసుడియున్నను పైనరోమమున్నను స్థూలములైనను వ్రేలాడుచున్నను విధవయు దరిద్రురాలునునగు.): (చూ, స్తనము.)

స్తనయిత్నువు, సం.వి. ఉ. పుం. 1. మబ్బు: (చూ, మేఘము.) వనమూతము, వారిదము, విషధరము. తద్వి:- తెల్లమబ్బునకు:-శ్వేతము; 2. ఉఱుము: చూ, స్తనితము

స్తనవృక్షము, సం. వి.అ.పుం. నల్లమామిడి*: చూ, మామిడి.

స్తనశల్యపరీక్షాన్యాయము, న్యా. స్త్రీయొక్క స్తనము లనుభవించి యానందింపఁదగినవేకాని అచ్చట నెన్నియెముకలున్నవి ? ఎంతెంతయున్నవి, అని పరీక్షింపఁదగినవికావు. కావ్యమున రసాస్వాదనముచేయక తప్పునెన్నుటకు దీనివిఁబోల్తురు.

స్తనాగ్రము, సం. వి. అ. పుం. చన్నుఅంచు, చూ, చూచుకము.

స్తనితము, సం. వి. అ. న. 1: గర్జ, గర్జనము, గర్జము, గర్జి, గర్జితము, ఘనస్వరము, ఘర్ఘరము, ఘోషము, పరిఘోషము, పర్జన్యము, మేఘనాదము, రసితము, స్తనయిత్నువు, స్వనితము. (తె.)—ఉఱుము, జిఱుకు: (చూ, స్వరము. 2) తద్వి:-భూమిలోనియుఱుమునకు:-గాతువు: (చూ, స్వరము 2); అం. 2: చూ: రతిధ్వనులు.

స్తన్యము, సం. వి. అ. న. 1. ఉరస్యము, పయస్సు. (తె.)-చనుచను(ఁబా)పాలు, బాయి. తద్వి:— ౧. పాలకు:—

అవదోహము, ఊధస్యము-ఔధస్యము, క్షీరము, గోరసము, ఘృతము, దుగ్ధము, పయస్సు, పుంసవనము, పేయము, మధువు, సుధ. (తె.)— పంకము, పాఁడి, పాయి, పాలు, పోసనము—బోసనాలుబాయి; ౨. (తె.)— గుమ్మపాలు; ౩. ఇవురఁగాఁచినపాలకు:-ఆమిక్ష, (తె.)— ఆనవాలు—ఆనాలు, చిరువాలు—చిఱువాలు; ౪. ఈనిన అయిదాఱు దినములలోనిపాలకు:-అమిక్ష, ఆశీరము, కిలాటము-కిలాటి, కూర్చిక, క్షీరవికృతి, పీయూషము-పేయూషము. (తె.)— ఆనవాలు-ఆనాలు జున్ను, జున్నుగడ్డ, జున్నుబాలు, ముఱు-ముఱ్ఱు, ముఱ్ఱుఁబాలు; ౫. పాలపైనురుగునకు:—కార్కరికము-కార్కరికము. (తె.)— నురగ=నురుగు; ౬. పాల విఱుగుడుకు:—ఆమిక్ష, ఆశీరము, కిలాటము—కిలాటి. (తె.)- కూతు, పాలవిఱుగుడు; ౭. గొడ్డుపాలకు:— అవిక్షీరము, అవిదూసము, అవిమరీసము, అవిసోఢము. (తె.)-గొడ్డుపాలు; ౮. పాలమీఁదమీఁగడకు:— క్షీరరసము, క్షీరసారము, మండము-మండాము, సంతానిక. (తె.)—మస్తు, మింగడ— మీఁగడ—మీవడ; ౯. పాలయొక్కవికారము (నెయ్యి, పెరుఁగు, చల్ల) నకు:—పయస్య; ౧౦. (తె.)—పాలకుప్ప; ౧౧. కుక్కపాలకు:—కూనారము; ౧౨. మట్టి లోనగు చెట్లపాలకు:-(తె.)-పాలు; ౧౩. మృగముల చనుపాలకు:-(తె.)-పూరి; ౧౪. గేదెపాలపై నురుగుకు:—ఖర్గికము (చూ, స్తన్యము. ౫); ౧౫. వెన్నకు:-చూ, వెన్న: చూ, హైయంగవీనము 1-౩; ౧౬. పెరుఁగునకు:- ఆధ్మాతము, క్షీరజము, దధి (తె.)—కలుపు, తయిరు--తైరు, పెరుఁగు-పెర్గు, పెరువు-పెప్వు: ౧౭. మిశ్రదధికి:- (తె.)- కలపు—కలుపు; ౧౮. పెరుఁగుగడ్డకు:— (తె.)—కుదప—కుదువ; ౧౯. అడుగుపెరుఁగుకు:—ద్రప్పము. (తె.)— కుంపెరుఁగు; ౨౦. నడిమిపెరుఁగుకు:— ఘనము; ౨౧. మీఁదిపెరుఁగుకు:— ద్రప్సము, సరము, శరము; ౨౨. మీఁగడపెరుఁగుకు:- ఆర్యోఘ్నము, మంగళ్యము, శ్రీఘనము. (తె.)-మీఁగడపెరుఁగు; ౨౩. ఐదుదినముల పెరుఁగుకు:- తరుణదధి; ౨౪. పెరుఁగుమీఁదితెట్టకు:— కాదంబరము, దధిమండము, మస్తువు. (తె.)-తెట్టి-తెట్టియ-తెట్టె-తెట్టువ-తొట్టి-తొట్టువ, మింగడ-మీఁగడ-మీవడ; ౨౫. పెరుఁగు చిదపకు:—(తె.)—కుదప—కుదుప; ౨౬. మీఁగడతీసిన పెరుఁగుకు:—బుషము—బుసము; ౨౭. కొన్ని సంబారులు చేర్చిన పెరుఁగుకు:-మార్జక తద్వి:-౧. దధివిశేషము:— అఘనము; ౨౮. నీళ్లుకలిసిన పెరుఁగుకు:— దప్పము; ౨౯. మజ్జిగకును తద్విశేషములకును:— మజ్జిగకు:— మార్జిక, మోరట, రసాయనము. (తె.)—మోరి—మోరు: (చూ, మజ్జిగ); ౩౦. మెంతిమజ్జిగకు:- (చూ, మజ్జిగ. ౬.) రసిక. (తె.)—సిగర-సిగరి; ౩౧. పొదుఁగునకు:—అద్యశ్వీనము, ఆపీనము, ఊధము. (తె.)— పొది, పొదుఁగు—పొదువు; ౩౨. అవుపొదుఁగునకు:— బాణము, వామము.

స్తబకము, సం. వి. అ. పుం. వల్లరి మంజరి. (తె.)-రాగుత్తి: చూ, సుమము. (చూ, పూగుత్తి.)

స్తబ్ధము, సం. విణ. 1. అణఁగినది: నిపీనము, విశ్రాంతము, విస్రబ్ధము. (తె.)—లొట-లొట్ట తద్వి:-౧. లోపలనణఁగినది:-అంతర్భూతము, అంతర్ధానము. (తె.)- అడకము, ఇమిడిక, తీలు; 2. ముడిఁగినది.

స్తబ్ధరోమము, సం. వి. న్. పుం. పంది: చూ, సూకరము.

స్తబ్ధుఁడు, సం. విణ. తెలివిలేనివాఁడు:- అజుఁడు, అజ్ఞాని, అంధా, అంధుఁడు, అవివేచనుఁడు, అకృతబుద్ధి, అకృతాత్ముఁడు, అవ్యక్తుఁడు, అవ్యుత్పన్నుఁడు, అజ్ఞుఁడు-అజ్ఞుఁడు, అర్భకుఁడు, అవివేకి, ఇతరుఁడు, కింపాకుఁడు, కుంఠకుఁడు, జడుఁడు, డింభుఁడు, నిర్గ్రంథుఁడు, పామరుఁడు బాలిసుఁడు, బుద్ధిహీనుఁడు, భేలుఁడు, మందుఁడు, ముగ్ధుఁడు మూఢుఁడు, మూర్ఖ—మూర్ఖుఁడు, యథాజాతుఁడు, లింపాకుఁడు, వంఠ, పర్షి, విపన్నుఁడు, వైధేయుఁడు, హేడుఁడు. (తె.)- అక్కుపక్కి, అబ్బకాఁడు, ఉక్కిఁడు, ఎడ్డిము-ఎడ్డె-ఎడ్డెఁడు, ఎఱుకలేనివాఁడు, ఓగు, కంకరతల, కఱటి. కూళుఁడు, గోడచేర్పు, గోల, చల్లచప్పుఁడు, జబ్బు, జబ్బమ్మ, తెలివిలేనివాఁడు, దుద్దు, పాలసుఁడు, పిసాళి, పెంకి-పెంకె, పెచ్చారి, పెడకట్టె, పెడసరకట్టె, పెయ్య—పేయ, పెళుచు, బేలబొప్పఁడు, మంకు, మడియఁడు, మడ్డి, ముద్దుఁడు, ములుచ-ముల్చ, మొండి, మొండరి, మొండికట్టె, మొండు, మొక్కలి-మొక్కలీఁడు-మొక్కలుఁడు, మొద్దు-మొద్దఁడు, మొప్పియ—మొప్పె, మొరసు, మొఱకు-మొఱకుఁడు, మొఱటు, మొఱ్ఱి, మోట, మోటు మోఱకు-మోఱకుఁడు, మ్రోడు, వీఱిఁడి-వేఱిఁడి, వెంగలి—వెంగళి, వెంబర, వెకిలి—వెక్కలి, వెడఁగు. తద్వి:—౧. వెడఁద, వెట్టి, వెట్టివాఁడు, వెట్టిబాగులు, వెట్టిమొగము, వేఁదుఱు; ౨ మూఢాగ్రేసరుఁడు:- (తె.)— వెంగలివిత్తు, వెంబరవిత్తు.

స్తమితము, సం. విణ. తడిసినది: చూ, రూ-స్తిమితము. 2.

స్తవనము, సం వి.అ.పుం.రూ-స్తవము. పొగడిక: చూ, స్తోత్రము.

స్తవము, సం. వి. అ. పుం. —పై.—

స్తి

స్తిమితము, సం. విణ =తిమితము. 1. కదలనిది: చూ, స్థావరము. 3; 2. తడిసినది:— ఆర్ద్రి—ఆర్ద్రము, ఉత్తము, ఉన్నము, క్లిన్నము, తిమితము, వోదము, సమున్నతము, సిక్తము. రూ-స్తమితము. తద్వి—:౧. తడుపఁబడినది:— ఉక్షితము, ఉత్తప్తము; ౨. మిక్కిలితడిఁగలది. (తె.)— దుమదుమ; ౩. తేమగలది. (తె.)— తడి, తెమ్మ—తేమ; ౪. తడుపునది:-సేచకము; ౫. తడియుటకు: చూ, స్తేమము.

స్తు

స్తుతము, సం. విణ. స్తోత్రముచేయఁబడినది: చూ, స్తోత్రము.
స్తుతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. స్తువము: చూ, స్తోత్రము.
స్తుతించు, సం. స. క్రి. స్తోత్రముచేయు. అంకించు, అభినందించు, అభినుతించు, నుతించు; ప్రణుతించు, ప్రశంసించు, భూషించు, వందించు, వర్ణించు, సముద్ఘోషించు. (తె.)—అంకించు, అగ్గించు, ఎంచు, కయివారముసేయు-కైవారముసేయు, కొండాడు, కొనియాడు, గణుతించు, పిచ్చలించు, పేరుకొను-పేర్కొను, పొగడు-పొవడు, వలయు. తద్వి:-౧. మిక్కిలిస్తుతించు:— ప్రస్తుతించు, సన్నుతించు; ౨: చూ, వేఁడికొను; ౩. శ్లాఘించు. (తె.)— మెచ్చు.
స్తుతిపాఠకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. బట్టువాఁడు: చూ, సూతుఁడు. 2. (వంది); అం 2: చూ, సభాంగములు.
స్తుత్యము, సం. విణ. స్తోత్రముచేయఁదగినది: ఈడ్యము, కీర్తనీయము, పణితవ్యము, పణ్యము. తద్వి:-నవ్యము శ్లాఘ్యము-శ్లాఘనీయము. (తె.)— మెచ్చు, మెచ్చులాఁడి.
స్తువణము, అం: చూ, సుభావర్తములు: (చూ, ఆగంతుకములు)
స్తూపము, సం. వి అ. పుం. 1. మట్టిరోవగువానిదిబ్బ: 2.= తూపి, దేవాలయవిమానము.

స్తే

స్తేనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. దొంగ: చూ, హారకుఁడు.
స్తేమమగు, మి అ క్రి ఆర్ద్రమగు. (తె.)—ఇవముకొను, ఊరు, తడియు, తోఁగు, నాను. తద్వి:- (తె.)- చెమరుచు- చెమర్చు, చెమ్మగిల్లు, చెమ్మయుఱుకు: తేమగిల్లు, నెమ్ముకొను, పదనుకొను.
స్తేమము, సం. వి. అ. పుం.=తెమ్మ-తేమ, తడియుట:ఆర్ద్రిత క్లేదము, తేమనము — తేమము, ద్రవము, రసము, సముందనము. (తె.)-ఈతువ, ఈమిరి, ఊటు, చెమ్మ, చొదుగు, తడి, తనుపు-తన్పు, తెమ్మ-తేమ, తోఁగు, నెమ్ము, పంకెన, పదను-పదును. తద్వి:—౧. కొంచెముతడికి:—(తె.)- ఒరపద(దు)ను, నీరుపదును; ౨ తడుపుటకు:-సేకము, సేచనము. (చూ, స్తిమితము. 2.)
స్తేయము, సం. వి. అ. న. రూ-స్తైన్యము. 1. దొంగతనము: చూ, హరణము. 1; అం. 1: చూ, వ్యవహారపదములు.
స్తేయి, సం. వి. న్. పుం: చూ, స్తేనుఁడు.

స్తై

స్తైన్యము, సం. వి. అ. న: చూ, రూ—స్తేయము. 1—2.

స్తో

స్తోకకము, సం. వి. అ. పుం. చాతకము: చూ, స్తోకము. 2.
స్తోకము, సం. వి. అ. న. 1. పిటిబొట్టు: చూ, విశేషకము. 1; పుం. 2: రూ-స్తోకకము, అంబుజము, అభ్రజము, కాలానునాది, ఖల్లము, ఖల్లి, ఘనతాలము. చాతకము, దాత్యూహము, దివౌకసము-దివౌకసము, ధారాటము, వర్షారంభ:ప్రారణా వ్రతము, శారంగము-సారంగము. (తె.)— వానకోయిల, వానవెచ్చెలి. తద్వి:— చూ, సాఁకుడుపులుఁగు; 3. సన్నని నూలుపోఁగు: చూ, సూత్రము. 1; విణ. 4. అల్పము: చూ, స్వల్పము; 5. కొనియాడఁబడినది: చూ, స్తోత్రము.
స్తోత్రము, సం. వి. అ. న. పొగడ్త: అంకన—అంకనము, అభిజనము, అభినుతి, అభిమానము, అర్థవాదము, అంకము. ఆకల్పకము, ఆశీస్సు, ఈడ, కీర్తనము, కూర్చము, ఖ్యాతి, గుణవర్ణనము, గోకర్ణము, నవనము, నవము, నుతి, ప్రశంస, ప్రణయము, ప్రణిధి, ప్రార్థన-ప్రార్థనము, వందనము, వర్ణనము, వర్ణము, వికత్థనము, శంస, శంసనము, శ్లాఘన, స్తవనము—స్తవము, స్తుతి. స్తోమము. (అవ్య.) అయి, అథ-అథో, అతి, అ, ఎ, ఏ. (తె.)-అంతము, అగ్గలింపు, అగ్గింపు, అడుగుకోలు, అతలింపు, ఉగ్గడింపు, కయివారము—కైవారము, కొనియాట, కొసరు, గడన, గణుతి, పొగడిక, పొగడికోలు, పొగడిత-పొగడు-పొగడ్త-పొవుడు, బడాయి, మెచ్చు. మెచ్చు తద్వి.—౧ బట్టువాని స్తోత్రమునకు—అలోకనము, కయివారము—కైవారము; ౨. మిక్కిలిస్తుతికి.—ప్రణుతి, ప్రస్తుతి, శ్లాఘ—శ్లాఘన, సన్నుతి; ౩ (విణ) స్తుతింపఁబడినది:-అభినుతము, అభిష్టతము. అవగీర్ణము, ఈడితము-ఈళితము, ఉతము, నుతము, పణాయితము-పనాయితము-పణితము-పనితము-ప్రణుతము-ప్రస్తుతము, వర్ణితము, శస్తము, సన్నుతము, సోక్తము, ౪. (అవ్య) ప్రార్థించుటను తెలుపును:—ఏ; ౫: (చూ, యాచన); ౬. ఆత్మస్తుతికి.—(తె.) రజ్జన—రజ్జు; ౭. మిక్కిలి స్తోత్రము చేయఁబడినది:—స్తుతము; ౮. స్తోత్రము చేయఁబడుట:—అనుబంధము.
స్తోమము. సం. వి. అ. పుం: 1. చూ, సమూహము 2. చూ, స్తోత్రము; 3. యజ్ఞము. చూ, హోమము 3 (యజ్ఞము); అం. 4: చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు.

స్త్యా

స్త్యానము: సం. వి. అ పుం. ఆలస్యము: చూ. విలంబము.
1. తద్వి.—సోమరితనముకు—(తె.)—సుస్తి.

స్త్రీ

స్త్రీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=ఇంతి. ఆఁడుది. (దీనియందు గర్భము కూర్పఁబడును) అంగన, అబల, అలివేణి. శా, కన్య. కస్త్రీ, కల్య. కాంత, కామిని, కురంగనయన, గజయాన, చేటి-చేటిక. జాని, జోష-యోష, తనుమధ్య, తన్వి. తరళేక్షణ, తరుణి-తలుని, తలోదరి, తోయజాక్షి దయిత, నారి, నితంబిని, పురంధ్రి, ప్రమద, బాల, బాలిక, బింబోష్ఠి, భామ, భామిని భావిని, భీరువు, మహిళ, మాన వతి మానిని—యువతి, యువని, యోషిత—యోషిత్తు, రామ, వధుక, వధువు, వనిత, వశ, వామలోచన, విలాసిని శర్వరి, శాతోదరి సీమంతిని, సుందరి, సుతనువు, సుదతి, సైరంధ్రి. (తె.)—అక-అక్క, అతివ, అన్ను-అన్నుక, అలరుఁబోఁడి, ఆఁటది-ఆఁడది-ఆ.డుది, ఆఁడుకూఁతురు, ఆఁడుపుట్టువు, ఆఁటు, ఇంచుఁబోఁడి, ఇంతి, ఇగురుఁబోఁడి. ఉగ్మలి, ఉవిద, ఎమ్మెలాఁడి, ఎలనాఁగ, ఒప్పులాఁడి, కత్తియ-కత్తె, కన్నియ-కన్నె-కన్య, కలికి-కల్కి, కలువ కంటి కొమ-కొమ్మ-కోమ, కోమలి, క్రాలుగంటి, గుమ్మ, గొంతి-గోతి గోల, చాన, చామ, చిగురుఁబోఁడి, (చిగురుఁబోఁణి), చిలకలకొలికి, చెలి, చెలియ, చెలువ—చెల్వ, చేడియ—చేడె. జోటి-జోటిక, తమ్మికంటి, తలిరుఁబోఁడి. తియ్యఁబోఁడి, తీఁగఁబోఁడి (తీఁగెఁబోఁడి), తెరవ-తెలువ, తొగకంటి, తొయ్యలి-తోయలి, వనఁబోఁడి వనల-నవలా, నాతి-నాతుక. నెలఁత-నెలఁతుక, పడఁతి-పడఁతుక-పణఁతి-పణఁతుక, పయిదలి-పైదలి, పువుఁబోఁడి పువ్వారుఁబోఁడి-పూఁబోఁడి—పూవుఁబోఁడి, పొలఁతి-పొలఁతుక-పొలితి—పొలుతుక—పొల్తి—పొల్తుక, పోలి, ప్రోయాలు, బిత్తరి, బోటి-బోడియ, బోఁటి-బోఁటీ, మగువ,-మచ్చెకంటి, మడఁతి-మడఁతుక, మానిని, మించుఁబోఁడి-మించుఁబోఁణి, మిటారి, ముగుద, ముదిత—ముదియ—ముద్దియ, ముద్దుగుమ్మ, మెఱుఁగుఁబోఁడి, మెలఁత—మెలఁతుక-మెల్త-మెల్తుక, లేమ, వలఁతి, వాలుగంటి—వాలుగకంటి—వాల్గంటి, విరిఁబోఁడి, వెలఁది—వెలఁదుక, సకి—సకియ, తద్విశేషములు:— ౧. పెండ్లికాని పడుచునకు.—అదినగ్నిక, అనాగతార్తవ, అనూఢ, అలకవంద, కన్య, కన్యక, నగ్నిక, పాతము, బాలిక, వధూటి, వరద, వృషలి. (తె)-అమ్మాయి, అమ్మి, ఆఁడుపాప, కన్నియ—కన్నె—కన్య, కొండిక, చిన్నది, పడుచు, పిన్నపాప, పిల్ల, పోటి, బుల్లి తద్వి.—(౧) ఎనిమిదేండ్లవఱకు పెండ్లిలేని పడుచు:—కుమారి, కూకువు; (౨) పెండ్లికాని పదేండ్లపడుచు:—గౌరి. (తె.)—పడుచు, పోటి; ౨: అన్యస్త్రీ, పరస్త్రీ, (ఇవి పరస్త్రీకిని చెల్లును):—(తె) - ఒకత-ఒకతి-ఒకతుక-ఒకతె, ఒకరిత-ఒకరితి-ఒకరితె, ఒకర్త-ఒకర్తి-ఒకర్తు-ఒకర్తుక-ఒకర్తె, ఒకొత-ఒకొతి-ఒకొతు -ఒకొతె, ఒకొరిత-ఒకొరితి ఒకరితె, ఒకొర్త-ఒకొర్తి-ఒకొర్తు—ఒకొర్తుక—ఒకొర్తె, ఒక్కొత-ఒక్కతి, ఒక్కతుక—ఒక్కతె, ఒక్కరిత—ఒక్కరితి—ఒక్కరితె, ఒక్కర్త—ఒక్కర్తి-ఒక్కర్తు-ఒక్కర్తుక-ఒక్కర్తె, ఒక్కొత—ఒక్కొతి-ఒక్కొతుక—ఒక్కొతె—ఒక్కొరిత-ఒక్కొరితి—ఒక్కొరితె, ఒక్కొర్త-ఒక్కొర్తి-ఒక్కొర్తు—ఒక్కొర్తుక-ఒక్కొర్తె, ఓర్త-ఓర్తి-ఓర్తు-ఓర్తుక-ఓర్తె. వింతరాలు; ౩: చూ. సౌందర్యవతి (ముఖ్యమగు) దేశస్త్రీలకు.—అంగదేశస్త్రీ, అనూపదేశస్త్రీ, ఆంధ్రదేశస్త్రీ, అవంతిదేశస్త్రీ, ఉత్కలదేశస్త్రీ, కర్ణాటకదేశస్త్రీ, కామరూపదేశస్త్రీ, కాశ్మీరదేశస్త్రీ, కోసలోత్తరదేశస్త్రీ, గాంధారదేశస్త్రీ, గౌళదేశస్త్రీ, ఘూర్జరదేశస్త్రీ, ద్రవిడదేశస్త్రీ, పాటలీదేశస్త్రీ, పౌండ్రదేశస్త్రీ, బాహ్లికదేశస్త్రీ, మలయదేశస్త్రీ, మళయాళదేశస్త్రీ, మహారాష్ట్రదేశస్త్రీ, లాటదేశస్త్రీ, వంగదేశస్త్రీ, వనదేశస్త్రీ, సింధుదేశస్త్రీ, సౌవీరదేశస్త్రీ: ౪ విధవాస్త్రీ:-అనాథ, ఋషభి-వృషభి, గిరిక, రండ, జాలిక, వితంతువు, విధవ, విశ్వస్త, వెధవ. (తె.)—అనద, అలకి, తెంపి, ముండ, ముండమోపి, ముసుకు-ముసుఁగుమోపి; తద్వి-(౧) బాలవిధవకు:—చక్వరిక. (తె.)—కుంక (కుంకి); ౫. దిక్కులేనిది:—అనాథ, విధవ, (తె.)—అనద, అలకి; ౬. అందకత్తెకు:—చూ, సౌందర్యవతి; ౭. పూజ్యస్త్రీకి.-ఆర్య, ఆర్యాణి, కమల, పూజ్యస్త్రీ, భగవతి. (తె.)—అక-అక్క, అమ-అమ్మ, అవ-అవ్వ, అమ్మగారు-అమ్మవారు ఆయీ; (౧) పూజ్యురాలగు బ్రాహ్మణస్త్రీ-అమ్మగారు, ౮. అంతఃపురస్త్రీకి.—అంతఃపురకాంత, అంతిపురము, అవరోధనము, అవరోధము, అసూర్యంపశ్య, గుప్త, శుద్ధాంతము. (తె.)—రాణివాసము, దొరసాని. తద్వి.—అంతఃపుర కావలికత్తెకు:—సైరంధ్రి (చూ, సౌవిదల్లుఁడు); ౯. అధికురాలు. (తె.)—అక్కజూరాలు; ౧౦. రాక్షసుని భార్యకు:—అసురి—(చూ, సహధర్మిణీ; ౧౧. ఆజ్ఞానువర్తిని, ఆజ్ఞానుసారిణి; ౧౨. గొడ్డురాలుకు.-అశిశ్వి, వ, వంధ్య, వృషలి. (తె)—గొంజ, గొడ్డు, గొడ్డురాలు-గొడ్రాలు; తద్వి:—(తె)—పుట్టుగొడ్డు; ౧౩. ఊహలేనిది (ఆఁడుది):-అవ్యక్తురాలు; ౧౪. ఈడేఱనిది(ఆఁడుది): అవ్యక్తురాలు; ౧౫. సోదెకత్తెకు.—ఈక్షణిక, కిరాతి, దైవజ్ఞ, యోగిని, విప్రశ్నిక. (తె.)—ఎఱుకెత-ఎఱుకత, ఎఱుకసాని, కొరవంజి, జోగిణి, జోగురాలు, పుట్రది, వేలుపుసాని—వేల్పులసాని, సోదెకత్తియ—సోదెకత్తె—సోదికత్తియ—సోదికత్తె; ౧౬. ధనిక, ఉత్తమ, పతివ్రత, మత్తకాశిని, మానవతి, వరవర్ణిని, వరారోహ, సాధ్వి, సుచరిత్ర. (తె.)-

ఈలువుటాలు, కొత్తడి-క్రొత్తడి-గొత్తడి, గరిత; ౧౬:ఉపాధ్యాయ-ఉపాధ్యాయాని-ఉపాధ్యాయి-ఉపాధ్యాయిని.(తె.)—పంతులమ్మ; ౧౭. మాచకమ్మకు.-ఋషభి, పోట. (తె.)—మాచకమ్మ-మాసకమ్మ; తద్వి:—౧. కొమ్ములుగల మాచకమ్మకు.—(తె.)—కొమ్మ మాచకమ్మ; ౧౮. ఏకపత్ని-చిరంటి, పతిపత్ని-—పతివత్ని, పునిస్త్రీ (పుణ్యస్త్రీ), రోచన, వరవర్ణిని, వరాంగన, వరారోహ, సభర్తృక. (తె.)— అయిదువ— ఐదువ——అయిదువరాలు —ఐదువరాలు, కొత్తడి—క్రొత్తడి — గొత్తడీ, మగనాలు, మిక్కిణ, ముగతి, ముత్తయిదువ — ముత్తైద—ముత్తైదువ; ౨౦. కణేర, హస్తిని; ౨౧. ఏడు మొదలు ఎనిమిది వత్సరముల మొలక జవ్వనముగలది:—కన్యక; ౨౨. కర్త్రి, క్రియావతి; ౨౩. కలింగ, నితంబిని; ౨౪. కా. (తె.)—ఎవత-ఎవతి-ఎవతుక-ఎవతె-ఎవరిత-ఎవరితి-ఎవరితె-ఎవర్త-ఎవర్తి--ఎవర్తుక-ఎవర్తె-ఎవ్వత-ఎవ్వతి-ఎవ్వతుక-ఎవ్వతె-ఎవ్వరిత-ఎవ్వరితి-ఎవ్వరితె-ఎవ్వర్త-ఎవ్వర్తి—ఎవ్వర్తుక-ఎవ్వర్తె; ౨౫. కారంభ. (తె)—పోకలాఁడి; ౨౬. కాహలి-కాహళి, గంధాఢ్య, చిరంటి, తరుణి-తలుని,ధనిక, యువతి, యువని, వయస్థ. (తె)—ఎలనాఁగ, కొమరాలు, గుబ్బలాఁడి, గుబ్బెత, బామ, జవరాలు, జవ్వని, తల్లి, పడుచు, పడుచుది; ౨౭. (చూ, స్త్రీ. 53) కుటహారిక, కుటి, దాసి, పరిచారిక. (తె)—ఇంటిపాప, ఉంపుడుకత్తియ-ఉంపుడుకత్తె (చూ,పరిచారిక. ౧); తద్వి:—(౧) కర్మకరి. (తె.)—ఊడిగపుకత్తె; ౨౮. కరవీరి, కుటుంబిని, పుత్రవతి, పురంధ్రి ౨౯. భిక్షమెత్తుకొను పతివ్రతకు.—కులట; 30. తల్లిదండ్రులచే నిచ్చి పెండ్లిచేయఁబడినయాఁడుది:-కులపాలిక, కులస్త్రీ, యామి: ౩౧ వ్యభిచారము లేమిచే తనకులము కాపాడు ఆఁడుది:—కులపాలిక, కులస్త్రీ, కుల్య, జామి, యామి: ౩౨. సామాన్యురాలునకు:-(తె.)—కొంచెకత్తె; ౩౩. అల్పురాలునకు—(తె)—కొంచెకత్తె; ౩౪. కుంభకర్త్రి-కుంభకారి; ౩౫. మంచికులమునఁబుట్టినది:—సుజాత; ౩౬. కాముకికి.—ఇచ్ఛావతి, కలతూలిక, కాముకి, వృషస్యంతి. (తె.)—మాఁటినంగ; ౩౭. (తె)-కొల్లకత్తె, దొడ్డకత్తె; ౩౮ కోటవి-వగ్నిక. (తె.)—ఉచ్చమల్లి; ౩౯. క్రోధన, చండి-చండిక, భామిని, (మి) కోపకత్తె. (తె.)—పిసాళి; ౪౦. (తె.)—కీలుబొమ్మ-కీల్బొమ్మ. జంత్రము; ౪౧. వాఁడిముక్కుగలయాఁడుది:—ఖరణస-ఖరణసి-ఖరణన—ఖరణసి; ౪౨. మంగళకరమైనది— సుమంగళ; ౪౩. అంగహీనయగు ఆఁడుది:—క్షుద్ర; ౪౪. నాట్యమాడెడుఆఁడుది:—క్షుద్ర; ౪౫. హింసించెడు ఆఁడుది:—క్షుద్ర; ౪౬ హింసించెడు ఆఁడుది:—క్షుద్ర; ౪౬. పరవేశ్మస్థాలంకరణకర్తృస్త్రీ:—గంధకారిక, సైరంధ్రి (తె):-గట్టివాయి-గట్టువాలు; తద్వి.-(౧) ధూర్తురాలు:— (తె.)—గట్టివ-గట్టివా-గట్టివాయి—గట్టువా-గట్టివాలు-గట్టువాలు, గయాళి-గయ్యాళి, జంత—జంతె-జెంత, జాజెత, దండులంజె, దుడ్డె, బజారి-బాజారి, బాఁగ; (౨ దుష్టురాలు:-(తె.)-గొంటి, చెడుగు, దోసకారి, పాలసురాలు, ప్రల్లదురాలు, పొగ్రిమిడి, వెంబర, వెక్కసి; (౩) సంకరజాతిస్త్రీ:—సైరంధ్రి; ౪౭. చీరకట్టనికన్నియ:—గౌరి; ౪౮. గాయని. (తె.)—గాణి—గాణీ, పాటకత్తె: ౪౯. (తె.)—గడుసు, గరాసు, గద్దరి, గద్దకత్తె, చెడుగు, టక్కరి, టాటోటు, టాటోటుకత్తె, దోసకారి, నంగ, నంగనాచి, నాలిబూతము, పిసాళి, బేరజము, లండి-లండీ-లండు, లండుబోతు, తద్వి:—(౧) (తె.)—పాడుముండ, (మి) పాడువిధవ; ౫౦ గౌడలి, జెఱిభి, పలిక్ని. (తె.)—ముదియది, ముసలిది, ముద్ది:-చూ, వృద్ధ; ౫౧. (తె.)—చెఱపనచేట; ౫౨. (తె)—చివ్వలాఁడి, జగడగొండి, జగడాలమారి, ౫౩. కర్మకరి, చేటి-చేటిక, చేడి-చేడిక, దాసి, పరిచారిక, భుజిష్య. (తె.)—ఊడిగపుకత్తె, గులాము, చేడియ-చేడె, తొత్తు, పాచిక, బానిస, (చూ, బానిసె); (చూ, స్త్రీ. 27); ౫౪. ప్రేమగల ఆఁడుది: – చండి, ప్రియ; ౫౫, చంపునట్టి ఆఁడుది; — చండి; ౫౬. దేవవేశ్యలకు:—(దేవతాస్త్రీలు అనికొందఱు ; అప్సర-అప్సరస, అలంబుష, ఉర్వసి-ఊర్వశి, ఊర్వసి, చిత్ర, చిత్రరేఖ, తిలోత్తమ, మంజుఘోష, మేన, మేనక, రంభ, సుకేశి, కురాంగన, హరిణి, హాహా హూహావులు. (తె.)—(బ.)— అచ్చరలు, తెలిగంటియన్నులు, తెలిగంటులు, మినుమిటారులు. వినులంజెలు, వేలుపులు—వేల్పులు, వేల్పుచెలులు. (చూ, వేలుపు. 2.); తద్వి:—(౧) దేవతాస్త్రీ.—గంగ; (౨) దేవత (తె)—వేలుపు; (౩). సౌదామని-సౌదామిని; (౪) యోగిని. (తె)—జోగిణి (౫) అలంబుష; (౬) మోహిని; ౫౭. వంచకురాలు,—(తె)—జజ్జరకత్తియ-జజ్జరకత్తె, జాజరకత్తె, టక్కరి—తక్కరి, టాఁటకత్తె, బెల్లి; ౫౮. (తె.)—భ్రమకలది:—డిమ్మరి. దిమ్మిరి; ౫౯. మత్తుకలది:—సిద్ధి. (తె)—డిమ్మరి-దిమ్మరి, మదట; ౬౦. జాతపత్య—జాతాపత్య, సూతిక. (తె.)—పురుటాలు-పురుటియాలు, బాలింత-బాలెంత, బాలింతరాలు-బాలెంతరాలు, బిడ్డతల్లి; తద్వి:—బిడ్డలుగన్న ఆఁడుది:—జాతపత్య-జాతాపత్య, బహుసుత; ౬౧. కొనియమ్మునది—(తె.)—జట్టికత్తియ; తద్వి:—కొనునది:—(౧) (తె):—జట్టికత్తియ; ౬౨. (తె.)—జగజంత—టక్కులాఁడి—తక్కులాఁడి-టెక్కులాఁడి, మాయలాఁడి; ౬౩. భిక్షకురాలు.—జోగురాలు; ౬౪. తత్పతి. (తె.)—ఆకె, ఆపె-ఆమె, ఆవిడ-ఆవిడె-ఆవిడ, ఆయక-ఆయక్క, ఆయవ-ఆయమ; ౬౫. ఈపూజ్యస్త్రీ:—(తె)—ఈకె, ఈపె-ఈమె, ఈబిడ-ఈబిడె, ఈయమ-ఈయమ్మ; ౬౬. తప్పుగలది:—(తె.)—దోసి; తద్వి:-పాపిష్ఠురాలు:-(తె.)—దోసి, ౬౭. మంచిమనస్సుగల ఆఁడుది:—త్రయి; ౬౮. కుటుంబముగల ఆఁడుది:-త్రయి; ౬౯. వేవిళ్ళుగలది:— దోహదవతి, దోహళవతి, శ్రద్ధాళువు; ౭౦. (తె.)—తెగులుగొంటు—తెవులుగొంటు-తెవ్లుగొంటు; ౭౧. (తె.)—తిండికత్తియ-తిండికత్తె, తిండిపోతు; ౭౨. (తె.)—తేరకత్తియ-తేరకత్తె, రిత్తకత్తె; ౭౩ మృతసువానినికి.—వాకిని. (తె.)— జక్కిణి—జక్కిని-

నాగివి, పేరంటాలు-పేరఁటలు-పేరఁటాలు, ముత్తయిదువ-ముత్తైదువ-ముత్తైద-ముత్తో; ౭౪. పతింవర, వర్య, స్వయంవర; ౭౫. పేశలము, ప్రాజ్ఞ, ప్రాజ్ఞి. (తె)—చదుర—చదురాలు, జాణ, తెలివికత్తె, నెప్పరి, నేరుపులాఁడి; ౭౬. పేరఁటమునకు వచ్చిన ముత్తైదువ:-పేరంటాలు-పేరఁటలు-పేరంటాలు; ౭౭. ప్రియురాలు:—దయిత, ప్రణయిని; ప్రియురాలు, ప్రేయసి, చండి, ప్రియ చూ, 54 స్త్రీ; 78. తాంబూలదానిని. (తె.)-అడప, అడపకత్తియ-(అడపకత్తె); ౭౯. దిట్టతనముగలది:—(తె.)– తుటారి-తుటారికత్తియ-తుటారికత్తె, ౮౦. పారుష్యముగలది:–(తె.)— తుటారి–తుటారికత్తియ-తుటారికత్తె, ౮౧. (తె.)-నాగవసాని-సాగప్పసాని, నాగసాని–నానాపసాని, నాపసాని; ౮౨. నిష్కళ-నిష్కళి.విగతార్తవ. (తె.)-ముట్లుడిగినది;౮౩. (తె.)–పూఁటకూళ్లమ్మ: చూ, వంటలక్క; (సం.)-పాచకి, ౮౪, జీతమునకు వండెడి ఆఁడుది:- (తె.)—చూ, వంటలక్క; ౮౫. సువాసిని, సుమంగలి, స్వవాసిని. (తె.)—పేరంటలు—పేరంటాలు-పేరఁటాలు, ముత్తైదువ. (చూ, స్త్రీ ౭౩-౭౬); ౮౬. ఖేల, ముగ్ధ-ముదిత. (తె)-గోల, బేల, ముగుద-ముద్ద, ముద్దరాలు,ముద్దియ.తద్వి:-ముద్దుగుమ్మ-ముద్దులగుమ్మ,ముద్దులాఁడి; ౮౭. పుష్పలావిక. (తె.) గట్టి వాల్బోటులు; ౮౮. స్నేహితురాలు:—అలి-ఆళి, దయత, ప్రియకాంత, ప్రియురాలు, ప్రేయసి, వయస్య, సఖి, సహచరి, స్నేహితురాలు. (తె,)—అంటుకత్తియ-అంటుకత్తె, అనుఁగుకత్తె, చెలి, చెలికత్తియ-చెలికత్తె-చెలిమికత్తియ-చెలిమికత్తె, చెలిమరి, జోటికత్తియ-జోటికత్తె, నంటుకత్తె, అక్కఱకత్తె, ననుపుకత్తె, నెచ్చెలి, నెయ్యరి,• నెయ్యురాలు, నేస్తురాలు, నేస్తకత్తియ — నేస్తకత్తె, పొత్తుకత్తె, బోటి-బోటికత్తియ—బోటికత్తె, సంగాతకత్తియ-సంగాతకత్తె, సకి-సకియ, (చూ, ౭౭.); ౮౯. మూఢురాలు:–(తె.)—పాలసురాలు, పెరసరకట్టె, మొద్దు, మొఱకత్తె, మోట, మొప్పె; ౯౦ రామ; ౯౧. అఱువదేండ్లయాఁడుది:–మందాకిని;౯౨ పిశాచస్త్రీ:-మోహిని; ౯౩. మహేల (మహేళ); ౯౪. ఆత్మస్తుతిపరురాలు:—(తె.)—రజ్జులాఁడి; ౯౫ వ్యర్థభాషణురాలు:—(తె.)—రజ్జులాఁడి; ౯౬. రసికురాలు:—రసిక; ౯౭. సమర్తాడినది;-అవి, ఆత్రేయి, ఉదక్య, ఋతుమతి, త్రిరాత్రదుష్టరజ, పుష్పవతి, మధ్యమ, మలిని, రజస్వల, రాక, స్త్రీధర్మిణి, (తె)-ముట్టు-ముట్టుత, చెఱగుమాసినది; ౯౮. వీరకత్తెకు,–(చూ, వియ్యంకురాలు): ౯౯. మగఁడుబిడ్డలుగలది:—వీర; ౧౦౦. (తె.)–బూమెకత్తియ–బూమెకత్తె, బూమెలాఁడి; ౧౦౧. (తె.)—బెట్టిదురాలు, బెడిదురాలు; ౧౦౨. భీరువు. (తె)––బెదరుపోతు, వెఱవరి; ౧౦౩. నిరతము, లోల, (తె)–ముప్పదియాఁడేండ్లది; ౧౦౪ సుఖిని. (తె.)—సుకిని; ౧౦౫. సుదతి; ౧౦౬. నర్తకి, బంధకి, లాసక-లాసిక, శైలూషి. (తె.)—ఆటకత్తియ–ఆటకత్తె, ఆటరి, ఆటవెలఁది, గొండిలి-గొండ్లి-గొంళ్ళి, పాతరకత్తె, పాతరలు, పాతరి: ౧౦౭. బ్రాహ్మణస్త్రీకి–(తె.)—పాఱుటక్క, పాఱుత, బాఁపత, బాఁపనక్క, బాఁపనది; తద్వి:–అమ్మగారు–అమ్మవారు; ౧౦౮. (తె.)—పేదరాలు, బీద; ౧౦౯. వృషలి, శూద్రి. (తె.)–కాఁపత-కాఁపది-కాఁపుది; ౧౧౦.ప్రౌఢ. (తె.)—ఉరియ, గట్టివయసుది, గాలకురాలు, నడుఁప్రాయపుది, ప్రౌఢ. తద్వి:–(౧) తరుణము. (తె.)–ఎలి, కోడె, పడుచుది; (౨) (తె.)–పదునాఱేండ్లయాఁడుది:-అర్య, (తె.)–అఁడుపాప; అమ్మాయి: ౧౧౧. ఉపద్రవము చేయు ఆఁడుది:–(తె.)–రాయిడికత్తె; ౧౧౨. శ్రీమంతురాలు. (తె)–పుచ్చడీక, సిగ్గరి,కత్తియ–సిగ్గరికత్తె, సిబ్బితికత్తె, ౧౧౩. అంజని; ౧౧౪. అచండి; ౧౧౫. అవింద–అవిందువు; ౧౧౬, అవివీతి; ౧౧౭. అవీర; ౧౧౮. అశ్వి; ౧౧౯. అసిక్ని; ౧౨౦. అలివేణి; ౧౨౧. ఆచార్య; ౧౨౨. ఆచార్యాణి—ఆచార్యాని; ౧౨౩. ఆమరి; ౧౨౪. ఆయిని; ౧౨౫. అలకి; ౧౨౬. ఉత్క; ౧౨౭. ఉత్తమ; ౧౨౮. ఉన్నివి; ౧౨౯. ఉపకారిక; ౧౩౦. ఊ; ౧౩౧. ఊర్మిళ; ౧౩౨. ఋ; ౧౩౩. ఋషభి; ౧౩౪. కనకాంగి; ౧౩౫. కదళీవంధ్య: (చూ, వంధ్యలు); ౧౩౬. కరభోరు; ౧౩౭. కర్పూరగంధి. (తె.)–కప్పురగంధి; ౧౩౮. కలావతి-కళావతి; ౧౩౯. కాంత;౧౪౦. కాకవంధ్య:(చూ,వంధ్యలు); ౧౪౧, కాత్యాయని; ౧౪౨. కామిని; ౧౪౩. కాముక; ౧౪౪, కాహలజఙ్ఘ. ౧౪౫. కిన్నరి; ౧౪౬. కిమిల; ౧౪౭. కిరాతి; ౧౪౮. కురంగనయన; ౧౪౯. కేశిని; ౧౫౦ కోటరి (కోటవి); ౧౫౧. కోపన; ౧౫౨. గజయాన; ౧౫౩ గార్గి; ౧౫౪. గణకి; ౧౫౫ అగజాత, గిరిక, ౧౫౬. ఖండిత; ౧౫౭. క్షత్రియ-క్షత్రియాణి; ౧౫౮. చారువ్రత; మాసోపవాసిని; ౧౫౯. జాని; ౧౬౦. జీ; ౧౬౧. జీరసువు; ౧౬౨. తనుమధ్య; ౧౬౩. తన్వి; ౧౬౪. తపస్విని; ౧౬౫. తరళేక్షణ; ౧౬౬. తిలపుష్పనాసక; ౧౬౭. తోయజాక్షి; ౧౬౮. ధగిడీ; ౧౬౯. ధన్య; ౧౭౦. నాయిక; ౧౭౧. నితంబిని; ౧౭౨. పార్ష్ణి; ౧౭౩. పావని; ౧౭౪. పాళి; ౧౭౫. ప్రమద; ౧౭౬. బాలము; ౧౭౭. బింబోష్ఠి; ౧౭౮. భామిని; ౧౭౯. భావిని; ౧౮౦ మానవతి; ౧౮౧. మాలతి; ౧౮౨. మానిని; ౧౮౩. రంభ; ౧౮౪. లాలన; ౧౮౫. వరూధిని; ౧౮౬. వర్య; ౧౮౭. వర్చటి; ౧౮౮. వలజ; ౧౮౯. వరారోహ; ౧౯౦. విదుషి; ౧౯౧. వైదేహి; ౧౯౨. శబరి. (తె.)—చెంచెత; ౧౯౩. శాతోదరి; ౧౯౪. శిఖరిణి; ౧౯౫. వామలోచన; ౧౯౬. విశాలాక్షి; ౧౯౭. వనిత; ౧౯౮. కృశాంగి; ౧౯౯. హంసయాన. (తె.)–అంచయాన; ౨౦౦. (తె.)—అఱవత; ౨౦౧. (తె.)—అలసురాలు; ౨౦౨. (తె.)–కొండెకత్తె; ౨౦౩. (తె.)—చొరవకత్తియ (చొరవకత్తె); ౨౦౪. (తె.)–జూజకత్తియ-జూదకత్తియ-జూదకత్తె; ౨౦౫. యోగిని. తె.)–జోగిణి: చూ, స్త్రీ, ౯౦ ; ౨౦౬. (తె,)-ఎల్లావికత్తియ—ఎల్లాఁవికత్తె; ౨౦౭. నెట్టికసీల; ౨౦౮. తంగన; ౨౦౯. (తె)—తాలిమికత్తెయ-తాలిమికత్తె; ౨౧౦. (తె.)- తిరుగుఁబోతు; ౨౧౧. (తె.)–తగులాటకత్తె; ౨౧౨. (తె.)— తఱుసలి;

౨౧౩. తనుకులాఁడి; ౨౧౪. (తె.)-తరువుకత్తె; ౨౧౫. (తె.)-తొడుసు; ౨౧౬. (తె.)-దబ్బఱకత్తియ-(దబ్బఱకత్తె); ౨౧౭. (తె.)-దండనకత్తియ-దండనకత్తె; ౨౧౮. (తె.)-పెల్లమారి; ౨౧౯. (తె.)—పగతురాలు; ౨౨౦. (తె.)—పింజారి—పెంజారి; ౨౨౧. (తె.)—పేతమ్మ; ౨౨౨. (తె.)-బంకెత; ౨౨౩. (తె.)-బజఁగడుగుది; ౨౨౪. (తె.)-బేరకత్తె; ౨౨౫. (తె.)—బొంకులాఁడి; ౨౨౬. (తె.)-బోయత-బోయెత; ౨౨౭. (తె.)—బిబ్బీ; ౨౨౮. (తె.)—బుట్టి; ౨౨౯. (తె.)—బూబు; ౨౩౦. (తె.)-మునిముచ్చు; ౨౩౧. (తె.)-ముద్దులాఁడి; ౨౩౨. (తె.)— రాబోఁడి; ౨౩౩. (తె.)—రంపెలాఁడి; ౨౩౪. (తె.)-విలాసు; ౨౩౫. (తె.)-వేగిరకత్తియ-వేగిరకత్తె; ౨౩౬. వామ; ౨౩౭. మృగాక్షి; (తె.)-లేఁడికంటి; ౨౩౮. (తె.)-కటారికత్తియ-కటారికత్తె; ౨౩౯ సరస్వతి; ౨౪౦. మఱికొన్ని స్త్రీ విశేషములు;—(తె)—అలరుఁబోఁడి, ఇంచుఁబోఁడి, ఇగురుఁబోఁడి, ఒప్పులాఁడి, కలువకంటి, కీలుబొమ్మ-కీల్బొమ్మ, కులుకులాఁడి, కొమరె-కొమిరె, కోమలి, క్రాలుగంటి, గచ్చులాఁడి, గుంట, చిగురుఁబోఁడి-చిగురుఁబోణి, చిన్నెలాఁడి. చిలుతుక, చిలుకలకొలికి, చెలువ—చెల్వ, చోఅబుదుత, జక్కవదంటి, తమ్మికంటి, తలిరుఁబోడి, తియ్యఁబోఁడి—తీఁగఁబోఁడి—తీఁగెఁబోఁడి, తెలిగంటి. తొగకంటి, ననఁబోఁడి, నాఁడెకత్తె—నాణెకత్తె, నీటుకత్తియ--నీటుకత్తె, పువుఁబోఁడి—పూఁబోఁడి—పూవుఁబోఁడి, పువ్వారుఁబోఁడి, పొన్నికొమ్మ, బంగారుబొమ్మ, బాగులాఁడి, బిత్తరి: మచ్చకంటి, మించుఁబోఁడి—మించుఁబోణి, మిటారి. మిసిమింతురాలు. మెచ్చులాఁడి, మెఱుఁగుఁబోఁడి, (మి) లతకూన. (తె.)— వన్నెకత్తియ—వన్నెకత్తె-వన్నెలాఁడి, వాలుఁగంటి-వాలువకంటి-వాల్గంటి. విరిఁబోఁడి, వెలఁది, వెలఁదుక, సంగారి; ౨౪౧. శ్రీమతి, సుభగ, సౌభాగ్యవతి. (తె.)— సీమాటి; ౨౪౨. (తె.)—వానెత; ౨౪౩. సుందరి, సుభగ; ౨౪౪. శ్యామ; ౨౪౫. పుట్టినింటనుండెడి యాఁడుది:-సువాసిని, స్వవాసిని; ౨౪౬. స్త్రీత్వము. (తె.)—ఆఁటు, ఆఁడతనము—ఆఁడుతనము; ౨౪౭. సుతనువు; అం. 2: చూ, సప్తవ్యసనములు; 3: చూ, వింశతి విగ్రహములు; 4: చూ, కామజంబులు; 5: చూ, భోగములు; 6: చూ, చేతనరత్నములు; 7: చూ, వృత్తము.1 ("రెండుగురువులు ఒక్కొక్క-పాదము. అటుల నాలుగు పాదములుగల రెండవఛందస్సునందుఁ బుట్టినవృత్తము".)

౨౪౮. స్త్రీజాతులు.

జాతి.	అనుకూల పురుషుఁడు.	ఇష్టమగు జాము.	ఇష్టమగు బంధములు.	కళాస్థానములు.	ప్రియ తిథులు.	దేవతాస్త్రీ. మనుష్యస్త్రీ.
౧. పద్మిని	పాంచాలుఁడు	4 వ జాము	పంకజాసనము	పెదవులు నాభి, తొడలు	ఏదైన మంచితిథి	శచీదేవి రుక్మిణీదేవి
౨. చిత్తిని	కూచిమారుఁడు	1 వ జాము	నాగరాఖ్యము	నొసలు ముంగురులు, కన్నులు	2–4–6–8 10–12తిథులు	మేనక ద్రౌపది
౩. శంఖిని	భద్రుఁడు	3 వ జాము	వేణుధారణము	పెదవి పిక్కలు, చెక్కులు	30, 1, 11, 13, 14 తిథులు	తార సత్యభామ
౪. హస్తిని	దత్తుఁడు	2 వ జాము	స్కంధపాద యుగళము	కుచములు చంకలు	2–7–9–15 తిథులు	తిలోత్తమ రాధ

౨౪౯. వాఁతలగుబుతులుగల యాఁడుది:-అంకిని; ౨౫౦. వల్లమందుతిను ఆఁడుది:- (ఉ) అఫ్‌మన్; ౨౫౧. వంచకురాలు. (అ) అయ్యార; ౨౫౨: చూ. భ్రూణ; ౨౫౩. అంత్య, అంత్యావసాని; ౨౫౪. పీకుమోయు ఆఁడుది:— అంబువాహిని; ౨౫౫. దాయాధికారముగల స్త్రీ:—అంశక; ౨౫౬. సంభోగమెఱుఁగని స్త్రీ:— అక్షతయోని; ౨౫౭. శూద్రస్త్రీకి:— అవర; ౨౫౮. ఇచ్ఛామతి; ౨౫౯. ఏకస్త్రీకి:- చూ, స్త్రీ. 1-౨. ౨౬౦, విలాసవతి:-ఒయారి—ఒయ్యారి-ఒయారికత్తె-ఒయ్యారికత్తె.

స్త్రీ కేసరము, వా. వి: చూ, అండకోశము. 3.
స్త్రీ ఘోషము, సం. వి.అ.పుం. వేకువ: చూ, సూర్యోదయము. (వేగుజాము).
స్త్రీ జాతులు, అం. (పద్మిని, చిత్రిణి, శంఖిని, హస్తిని): చూ, స్త్రీ 248.
స్త్రీతినామాపిమధురమ్, న్యా. "స్త్రీ" యను పేరుగూడ మధురము.
స్త్రీణాం ప్రియాలోకఫలో హి వేషః, న్యా. స్త్రీలు తమ వేషమును దమ ప్రియులు చూడవలెనని యభిలషింతురు.
స్త్రీత్వము, సం, వి ఆడుతనము, ఆడు: చూ, స్త్రీ. 1-౨౪౬.
స్త్రీధనములు, అం. అధ్యగ్నికృతము, అధ్యావహనికము, ప్రీతిదత్తము, భ్రాతృసౌదాయకము, మాతృసౌదాయకము పితృసౌదాయకము (6).
స్త్రీధర్మిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ముట్టుది: చూ, స్త్రీ; అం. 2. స్త్రీమదము: చూ, మదములు.
స్త్రీపర్వము, అం: చూ, పర్వములు.
స్త్రీ పుంసయోగము, అం: చూ, వ్యవహార పదములు.
స్త్రీ ప్రజావంధ్య, అం: చూ, వంధ్యలు.
స్త్రీ బాలరాజు, అం: చూ, తంత్రములు.
స్త్రీ బుద్ధిః ప్రళయంకరి, న్యా. (స్పష్టము)
స్త్రీభాషి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, ఆడంగి. 2.
స్త్రీభూషణము, సం. వి. అ. న. మొగలి*: చూ, సూచీపుష్పము (మొగలి).
స్త్రీమదము, అం: చూ, మదములు (స్త్రీధర్మిణి. 2)
స్త్రీరక్షకులు, అం: తండ్రి, కొడుకు, సోదరుఁడు, పినతండ్రి, పెదతండ్రి, మేనమామ (6)
స్త్రీ రత్నం దుష్కులాదపి, న్యా. దుష్కులమునుండియు స్త్రీ రత్నమును గ్రహింపవచ్చును.
స్త్రీరాగములు, అం: (చూ, రాగాంగములు: చూ, స్వరము. 2: చూ, పురుషరాగములు): దేశాక్షి, ఘూర్జరి, దేశి, తోడి, దేవక్రియ, ఆందోళి, దేవగాంధారి, గౌళ. గుండక్రియ, ఆహిరి, లలిత, బిలహరి, కురంజి, ధన్యాసి, పూర్వగౌళ, వరాళి, నాట, భల్లాతకి, మలహరి, సారంగ, రామక్రియ, కన్నడ, మంగళకౌశిక, నారాయణి. (24)
స్త్రీలఁగోరుట, అం: చూ, వ్యసనములు.
స్త్రీలక్షణము, అం: చూ, కళలు.
స్త్రీలక్షణాంగములు, అం. (స్త్రీలకు సుఖదుఃఖాద్యనుభవములఁ దెలియఁదగు నాపాదమస్తక పర్యంతముగల లక్షణాంగములు. ౫రా:—1. పాదరేఖలు, 2. పాదతలములు, 3. పాదనఖములు, 4. పాదాంగుళములు, 5. ప్రపదము, 6. పార్ష్ణులు, 7. గుల్ఫములు, 8. గతి. 9. జంఘలు, 10. రోమము, 11. జానువులు, 12. ఊరువులు, 13. భగము, 14. కటి; 15. స్ఫిక్కులు, 16. జఘనము, 17. నాభి, 18. కుక్షి, 19. పార్శ్వములు, 20. మధ్యము, 21. వళులు, 22 రోమావళి, 23. వక్షము, 24. స్తనములు, 25. జత్రులు, 26. స్కంధములు, 27. భుజములు, 28. కక్షములు, 29. మణిబంధములు, 30. కరపృష్ఠములు, 31. కరతలములు, 32. కరాంగుళులు, 33. కరాంగుళనఖములు, 34. హస్తరేఖలు, 35. పృష్టము, 36. కంఠము, 37. ముఖము, 38. చిబుకము, 39. అధరము, 40. దంతములు, 41. స్వరము, 42. జిహ్వ, 43. తాలువులు, 44. ఉత్తరోష్ఠము, 45. హనువులు, 46. కపోలములు, 47. హసితము, 48. నాసికము, 49. నేత్రములు, 50 తారములు, 51. భ్రువులు, 52. కర్ణములు, 53. లలాటము, 54. శిరము, 55. శిరోరుహములు, 56. అంగము, 57. దేహవర్ణము, 58. దేహగంధము, 58. (వీని లక్షణాదులాయా పదములకడఁ జూడనగు).
స్త్రీలింగము, అం: చూ, లింగములు.
స్త్రీలు, అం. బ: ఆడంగులు, ఆడువారు: చూ, స్త్రీ.
స్త్రీసంగమము, అం: చూ, ప్రకాశింపఁజేయఁగూడనివి.
స్త్రీసంగ్రహణము, అం. 1: చూ, వ్యవహారపదములు; 2: చూ, వివాదములు.
స్త్రీసాముద్రికము, అం: చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు.
స్త్రీస్థానకములు, అం. అశ్వక్రాంతము, ఆయుతము.

స్త్రై

స్త్రైణము, సం. వి అ. న 1. స్త్రీస్వభావము: చూ, స్వభావము; విణ. 2. స్త్రీసంబంధమైనది.

స్థ

స్థండిలము, సం. వి. అ. న. 1. వ్రతముపూనినవాఁడు పండుకొనుటకు, దర్భాదులచేత సంస్కరింపఁబడిన భూమి: చూ, భూమి. 1; 2. అగ్నిహోత్రము నుంచుటకై సంస్కరించినచోటు: చూ, భూమి. 1; వా. 3. సొత్తు.
స్థండిలశాయి, సం. వి. స్. పుం: చూ, రూ-స్థండిలుఁడు.
స్థగనము, సం. వి. అ. న, 1. కప్పు: అంతరము, అంతర్థ—అంతర్థి, అంతర్ధానము, అపవారణము, అపిధానము, అవగుంఠనము, అవగ్రహణనము-అవగ్రహము, అవరోధము, అవచ్ఛదము — అవచ్ఛాదము, ఆచ్ఛాదనము, ఆవరణము, గడము, ఛదనము, తిరోధానము, పిధానము, ప్రచ్ఛదము, ప్రచ్ఛాదనము, యవనిక, లోపము, వర్ణము, వస్త్రాచ్ఛాదనము, విరింగిణి, వ్యవధ, వ్యవధానము, వ్యవాయము, (అవ్య) అపి, అజ్. (తె.)— అడ్డపాటు, అడ్డము, అడ్డి, అడ్డాఁక, ఇఱుము, ఎడరు, ఓలము, ఓలిమి, కనుమరువు, కప్పు-కప్పుడు, చఱపు, చాటు, తెర-తెఱ, తెరపి-తెఱప, తెఱపి, పొదుగుడు-పొదువు, బందు, మఱుఁగు-మఱువు, మాటు, మాయి, ముసుకు-ముసుఁగు-ముసుఁగుడు, ముసువు, మూఁత, మూయి, మూయుట. తద్వి:-౧. కప్పఁబడినది:—౨. అనర్థము; ౩. తిరోభావము; 2: (చూ, స్థాపనము.)

స్థగనముచేయు, మి. స. క్రి. కప్పు: (సం.)— ఆచ్ఛాదించు, ప్రచ్ఛాదించు. (తె.)—అంకెగొను, అప్పళించు, కదించు—కదియించు, కప్పు, కమ్మిరించు, దబ్బువెట్టు, పొదుగు—పొదువు, ప్రాము, మూయు. తద్వి:— (తె.)— పాఁతు, పూడుచు-పూడ్చు. (సం.)— నిక్షేపించు.

స్థగితము, సం. విణ. కప్పఁబడినది: అంతరితము, అంతర్గతము, అంతర్భకము, అంతర్హితము, (హిం.-అంతర్హిత్), అంతస్థము, అపావృతము, ఆచితము, అచ్ఛాదితము, చిత, ఛన్నము, ఛాదితము, పిహితము, పూర్తము, ప్రచ్ఛన్నము, ప్రచ్ఛాదితము, మీలితము, వర్థితము. తద్వి.— లోపలనుండునది:— అంతర్వర్తి.

స్థపతి, సం. వి. ఇ. పుం. 1. శిల్పివిశేషము; 2. బృహస్పతి సవనముచేతయజించినవాఁడు; 3. అంతఃపురకావలివాఁడు: చూ, సౌవిదల్లుఁడు; విణ. 4: చూ, శ్రేష్ఠుఁడు.

స్థపుట, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జాజి*: చూ, సుమనస్సు. 2.

స్థపుటము, సం. విణ. మధ్యానతము పార్శ్వోన్నతమునైనది

స్థలపద్మిని, సం.వి.ఈ.స్త్రీ. మెట్టతామర*:చూ,సహస్రపత్రము.

స్థలము, సం. వి. అ. న.=తలము, రూ—స్థలి. మెట్టనేల:చూ, భూమి. 1; 2. చోటు: చూ, స్థానము. 1.

స్థలి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ.—పై.—

స్థవిరుఁడు, సం విణ. ముసలివాఁడు: అగ్రిముఁడు, జరంతుఁడు, జరుఁడు జీనుఁడు—జీనుఁడు, జీర్ణుఁడు, జ్యాయుఁడు, జ్యేష్ఠుఁడు, దశమీస్థుఁడు, దీర్ఘాయువు, దీర్ఘాయుష్మంతుఁడు, ప్రవయుఁడు, వర్షీయుఁడు, వృద్ధు—వృద్ధుఁడు, (తె.):—అరగడము, డొక్క—డొక్కు, పక్కు పన్ను, పెద—పెద్ద, పెద్దవాఁడు, పెరుఁగు—పెరువు—పెర్వు, ముతుక—ముదుక—ముదుకఁడు, ముత్త, ముది, ముదిమివాఁడు, ముదివాఁడు, ముదిసినవాఁడు, ముదురు, ముదుసరి—ముదుసలి—ముసలి, ముసలివాఁడు. తద్వి.—మిక్కిలివృద్ధుఁడు:—ఆయుష్మంతుఁడు, చిరంజీవి, జైవాతృకుఁడు, దశమి, దీర్ఘాయువు, దీర్ఘాయుష్మంతుఁడు, పూర్ణాయుర్దాయవంతుఁడు, శతాయుష్కుఁడు.

స్థవిష్ఠము, సం. విణ. మిక్కిలిస్థూలము, గరిష్ఠము, బలిష్ఠము, బలీయము: చూ, స్థూలము. 4.

స్థవీయము, సం. విణ. రెంటికంటె మిక్కిలిస్థూలము: చూ, స్థూలము. 4.

స్థా

స్థాండిలుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. వ్రతముచేత భూమిమీఁదఁ బరుండువాఁడు: రూ—స్థండిలశాయి. (చూ, వ్రతి. 2); అం. 2: చూ, గతిభేదములు.

స్థాణుకర్ణిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, విష్ణుక్రాంత*.

స్థాణుప్రకీర్ణ, అం: చూ, అశ్వసంచారమార్గములు.

స్థాణువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. మేకు: చూ, శూలము. 4; 2: చూ, శివుఁడు; పుం. న. 3. కొమ్మలులేని చెట్టు, మోడు: చూ. వృక్షము; విణ. 4. స్థిరమైనది: చూ, శాశ్వతము; అం 5: చూ, ఆసనములు.

స్థాణ్వాసనము, అం: చూ, స్థాణువు. 5.

స్థాత, సం. విణ. వర్తిష్ణువు, వర్తనుఁడు (తె.)-ఉండువాఁడు.

స్థాతవ్యము, సం. విణ. ఉండఁదగినది; ఆలస్యము.

స్థానకములు, (అం: చూ, పుంస్థానకములు. ౬: చూ, స్త్రీస్థానకము. 3.)

స్థానపాలకుఁడు, అం: చూ, హయపాలకభేదములు.

స్థానము, సం. వి అ. న. 1.=ఠాణా—తానము, తావు, చోటు: అవస్థ, అధివాసము, అపదేశము, అంతము, అవస్థానము, ఆ, ఆశయము, ఆశ్రయము, ఆసనము, ఆస్పదము' ఓకము—ఓకస్సు, కాష్ఠ, కీర్తి, కులాయము, క్షి, క్షితి, క్ష్మము, ఖలము, గాధము, తటము, తటి ధామము, ధిష్ణ్యము, నిష్ఠ, పీఠము, పదము, పాళి, ప్రతిష్ఠ, ప్రదేశము, భువి—భూమి, వసతి, వసనము, వసి, వాసము, సంస్థ, సత్త్ర, స్థలము, స్థలి, స్థానము, స్థితి. (తెప):—ఇక్క, ఇక్కువ, ఇమ్మ, ఇరవు—ఇరువు, ఉనికి, ఉనుకువ, ఎడ—ఎడము, కంగవ, కందువ, కట్టు, కడ, కలఁకు, కలను, కలిమి—కల్మి, గరిడి, చక్కటి, చక్కి, చేపట్టు, చో, చోటు, జాగా, టెంకి—తెంకి, ఠాణా, ఠాణి—ఠాణియ—ఠాణె, టావు—ఠావు, తావు, తల, తలము, తానకము-తానము, తావలము, నట్ట, నిట్ట నిలుకడ, నిల్కడ, నెట్టు, నెప్పు, నెల, నెలకువ, (నెలఁకువ), నెలవు, నేల, పట్టు, పొలము, బస, మట్టు మనికి—మన్కి, మనికి పట్టు, మనుకు, వలతి, సీమ. తద్విశేషములు —౧. ఉత్థానము. (తె.)-ఇఱకటము-ఇఱకాటము-ఇఱుకటము-ఇఱుకాటము, ఇఱుకు; ౨ మంచితావుకు—ఓక్యము, సంస్థితి; ౩. నదిమొదలగువాని సమీపప్రదేశము:-కచ్ఛము; ౪. పసులఁగట్టుచోటు.-(తె.)— కట్టుమట్టు; ౫. ఉనికితావు:— (హిం. అధిష్టాన్) కట్టుమట్టువు; ౬. నీటియొక్క యూటగలతావు:— జలబిల్వము. (తె)—కసియము; ౭. ఏనుఁగును కట్టుచోటు:-గజబంధని; ౮. జెట్లుసాదనచేయుచోటు:— అక్షవాటము; ౯. నాలుగుకాలువలు కలియుచోటు:— జలగుల్మము; ౧౦. గోవులుతిరుగుచోటు:—గోష్పదము; ౧౧. కష్టమును గలిగించుతావు:-కష్టస్థానము, వారకము; ౧౨. పోఁగూడనితావు:— ద, (కలిలము, కష్టము, గహనము, దుర్గమము); ౧౩. మేఁకలనుగోయుతావు:-కటి; ౧౪. కాఁపురమునకు:-(చూ, విడిమట్టు); ౧౫. ఆలుబిడ్డలతోడి యునికికి:—(చూ, సంసారము. 1); ౧౬. పుట్టినచోటు:— (తె.)— పుట్ట; ౧౭. ఇంటివెనుకచోటు:—ద్రోణి, పృష్ఠము, (తె.)- దొడ్డి, పెడలు-పెరడు-పెళ్లు. ౧౮. తెలివికి మొదటిచోటు:-ప్రభవము; ౧౯. ఓడలుచేసెడుచోటు: (తె.)-బొది; ౨౦. కొండలోనగువానిమీఁది ఉబ్బుఅగుచోటు:— (తె.)—చోటు:—౨౧. దుర్గమస్థలము:-(చూ, మాన్యము.2); ౨౨. నడిమిచోటు:- (తె)—ముంగిలి; ౨౩. మూఁడుప్రదేశములు:—(తె.)—ముచ్చట్లు; ౨౪. మూఁడుఎల్లలు కలియుచోటు:—

(తె.)— ముయ్యెలగుట్ట. తద్వి:- మూఁడుదారులు కలియు చోటునకు:— ముయ్యెలగుట్ట (చూ, మూర్గము 1); ౨౫. సుంకముతీయుచోటు:-(తె.)- మెట్టు; ౨౬. భోగమువాండ్ర ఆటతావు:-(తె.)-మేజువాణి; ౨౭. వధస్థానము, అఘాతనము—అఘాతము, సూన. (తె.)— చంపుడుగట్టు; ౨౮. ఏకాంతస్థలము:-వీకాశము; ౨౯. రాజులఏకాంతస్థలము:— శుద్ధాంతము; ౩౦. నీచస్థానము:— గభీరము; ౩౧. పుడమికి:- చూ, భూమి. 1; ౩౨. పరదేశమందలి యునికికి:— వనము; ౩౩. కారణములేని యునికికి:- విలక్షణము; ౩౪. (తె.)—కందువ, బస, మఱుఁగు, మఱుఁగుచోటు, అంతరువు, అంతస్సు, ఓలము; ౩౫. యజ్ఞములయందు బ్రాహ్మణులు వేదబుక్కులు చెప్పెడుచోటు:—సంస్తావము; ౩౬. నెలయేఱుపడుచోటు:-అంబుపాతము; ౩౭. నిర్జనస్థానము:-(హిం) ఆకేలా; ౩౮. ప్రధానమగుచోటు:- అగ్రస్థానము; ౩౯. సభయందగ్రస్థానము:- అగ్రస్థానము; ౪౦. సంస్థలయందగ్రస్థానము:-అగ్రస్థానము; ౪౧. మొదట బయలు దేరినచోటు:— అదంగు: (చూ, సదనము. 1: చూ, భూమి. 1.); 2. ఇల్లు: (చూ, సదనము. 1.); 3. క్షయ-స్థాన-వృద్ధులు మూఁడింటిలోనొకటి: (చూ, వర్గములు. 1); 4. విలుకాని యుద్ధమప్పటినిలుపు (ఇది పంచవిధము:-ప్రత్యాలీఢము, ఆలీఢము, సమపదము, విశాఖము, మండలము); 5. పోలిక: (చూ, సమానము. 2); 6. కర్మవిభాగము; అం. 7: (చూ, శుశ్రూషలు; 8: చూ, ఉదయత్రయము: 9: చూ, వింశతివిగ్రహములు; 10: చూ, వర్గములు చూ, స్థానము 3.)

స్థానస్థిత:కాపురుషోఽపిసింహ:, న్యా. తనయాశ్రమముననున్న యల్పుఁడును సింహమే.

స్థానాపతి, సం. వి. ఇ. పుం. మధ్యవర్తి. (తద్వి:— దూత, దూతుఁడు. (తె.)— రాయబారి, కాలరి.)

స్థానాపత్యప్రయోగము, అం: చూ, తంత్రములు.

స్థాని, సం. విణ. స్థానముకలది.

స్థానికుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. స్థానమున కధ్యక్షుఁడు; 2. గుడిపారుపత్తెకాఁడు: చూ, స్వామి. 3.

స్థానీయము, సం. వి అ. న. పట్టణము, ప్రోలు: చూ, సీమ. (1)—౧. (దేశములు.)

స్థానోపసంఖ్యానము, అం: చూ, ప్రమేయములు.

స్థాపకుఁడు, సం విణ. స్థాపించువాఁడు.

సాపత్యుఁడు, సం. వి. అ. పుం. హెగ్గడి: చూ, సౌవిదల్లుఁడు.

స్థాపనము, సం వి. అ: న. 1 = తాపు స్థాపించుట: ఆధానము, ఉట్టంకణము, ఉపాధానము. (తె.)— కప్పుట. (చూ, స్థగనము); 2: చూ, సమాధి. 1; 3. పుంసవనము.

స్థాపని, సం. వి. ఈ స్త్రీ. చిఱుబొద్ది: చూ, విద్ధకర్ణి.

స్థాపించు, సం. స. క్రి. స్థాపనముచేయు: తాచు, తాపించు, నిలుపు. తద్వి:-చక్కఁగా స్థాపనముచేయు:-ప్రస్థాపించు.

స్థాపితము, సం. విణ. 1. నిలువఁబడినది: అవధేయము, ఉట్టంకితము, ప్రోథము. తద్వి:-౧. ఋషభము; ౨. ప్రస్థాపితము; 2. నిశ్చయింపఁబడినది — అవధారితము, అవధృతము, కేవలము, క్లప్తము, నిశ్చితము, నిరూహము, నిర్ణీతము, రూఢము, వ్యత్యసితము, స్పష్టము, స్థితము. (తె.)— అచ్చము.

స్థామము, సం. వి. న్. న. శరీరబలము: చూ, శక్తి. 1.

స్థాయి, సం. విణ. = తాయి. 1. ఉండునది. కదలనిది: చూ, స్థిరము; అం. 2. మధ్యము, మందము, తానము. (3)

స్థాయివర్ణము, అం: చూ, వర్ణచతుష్కము.

స్థాయిభావము, అం. రసస్థితస్వాదుత: చూ, భావములు ("ఈ సముద్రమందెన్ని నదులుగలిసినను వానినడఁచి సముద్రమే కాన్పించినట్లు సంచారీభావములు మొదలగునవి మధ్యమధ్య నెన్నివచ్చినను వానినణఁచి తానేకాన్పించునది".)

స్థాయీభావములు, అం: చూ. భావములు. (రసస్థాయీభావములు.)

స్థాయీవర్ణగతా లంకారములు, అం: చూ, అలంకారము. 3.

స్థాయుకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఒకగ్రామమున కధికారి: చూ, స్వామి. 3

స్థాలము, సం. వి. అ. న =తలియ. కంచము భోజనపాత్రము: చూ, పాత్రము. 6.

స్థాలి, సం.వి ఈ స్త్రీ. 1. తెలిగ, తళియ, వంటకుండ, లోవి: చూ, భాండము, 9; 2. కలిగొట్టు. అంబువా-అంబువాసి-అంబువాసిని, అమోఘ, కర్బుర, కాచస్థాలి, కామదూతి, కామవృంత, కాల, కాలవృంత, కాలస్థాలి, కాష్ఠకుంభి, కుంజర, కుంభి, కుబేరాక్షి, క్షయతరువు, క్షీరి, గజసాదవము, గద, పాటలి, పావని, ఫలేరుహ, సప్తల. (తె)— కలిగొట్టు, పాదిరి-పాదిలి-పాదలి. సాల. తద్వి:—౧. తెల్ల కలిగొట్టుకు:-కాష్ఠపాటల-కాష్ఠపాటలి, శుక్లపాటల, శ్వేత, సితపాటల (తె.)— తెల్లకలిగొట్టు; ౨. నేలకలిగొట్టుకు:- కుంభి, భూపాటలి. (తె.)— నేలకలిగొట్టు; ౩. కలిగొట్టు పువ్వునకు:— పాటలము.

స్థాలిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, స్థాలము.

స్థాలీపాకము, అం: చూ, పాకయజ్ఞములు.

స్థాలీపులాకన్యాయము, న్యా. ఉడుకుచున్న కుండెడుఅన్నమునకు ఒకమెతుకునుపట్టి చూచుటఅను రీతి.

స్థావరము, సం వి. అ. న. 1. వింటినారి:- ఆకర్షము. గవ్య-గవ్యము, గుణము, జీవ, జ్యా, ప్రతికాయము, వ్యర్థము, భారవము. మౌర్వి, లోచనము, శింజిని, హన్నము. (తె)- అరి, అల్లియ-అల్లె, ఎక్కు-ఎక్కుడు. గొనము-గొనయము, తెగ, నారి, మోపు, వల్లియ—వల్లె. తద్వి:— ౧. మౌర్వీమధ్యతంతుబంధము:—(తె.)-అరితోసి-అరిపోని, కూర్పరి; ౨. వింటినారిని చెవిదాఁక తిగుచుట:—పూర్ణము; ౩ తోలు నారికి:-(తె)-తరటు; ౪: చూ, (తె.)- కురుచేరుదంటినారి; ౫. (తె.)—చిగురుటల్లె; ౬: చూ, (తె.)— వెన్నెలనారి; పుం. 2. కొండ: చూ, పర్వతము: విణ. 3. =తావరము. కదలనిది: చూ, స్థిరము.

స్థావిరము, సం.వి.అ.న. వృద్ధత్వము: జర, జర్ఝరికము, జాని, జ్యాని, వార్ధకము, వార్ధక్యము. (తె.)-తారు, పెత్తనము—

——పెద్దతనము, పెద్దఱికము, ముది, ముదితనము, ముదిమి, ములరు, ముదుసరితనము, ముప్పు, ముసలితనము. (చూ, స్థవిరుఁడు.)

స్థాసకము, సం. వి. అ. పుం. 1. చేతనిడిన కుంకుమ లోనగునది; 2. కుంకుమ లోనగువానిపూఁత: చూ, సమాలంభము; 3. నీరులోనగువానియందలి బుగ్గ: చూ, స్ఫోటకము. 2.

స్థాస్నువు, సం.విణ.(ఉ. బహుకాలము ఉండునది): చూ, స్థిరము.

స్థి

స్థితకరణము, అం.(లలనారత్నము, కూర్చున్నప్పుడు పురుషుని పై కొనికూడుట): చూ, రతిబంధములు.

స్థితకరణబంధములు, అం: యుగపదము, విపర్థితము, మార్కటకము, ఘట్టితము, నమ్మీకరణము, ప్రస్ఫుటము, ఉద్గ్రీవము, జాఘనము. (8) (చూ, రతిబంధములు)

స్థితము, సం. విణ. 1. ఉన్నది; 2. నిలుచున్నది; 3. నిశ్చయింపఁబడినది: చూ, స్థాపితము. 2; 4. ప్రతిజ్ఞచేయఁబడినది; అం. 5: చూ, రతులు.

స్థితస్యగతిశ్చింతనీయా, న్యా. ఉన్నదానికిగతినిఁగల్పింపవలయును.

స్థితి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. ఉనికి: స్థానము. 1; 2. కూర్చుండుట ఆసన—ఆసనము, ఆసిక, ఆసితము, ఆస్య, ఉపవేశము, (తె.)-కూరుచుండుట ఉనికి, నిలుకడ; 3: ధారణ, మర్యాద, సంస్థ, స్థైర్యము. (తె.)—ఉనికి, నిలకడ—నిలుకడ—నిల్కడ, నిలువు-నిల్వుపదిలము, పాదు, పొలుపు—పొల్పు; 4. మేర, మర్యాద: చూ, సన్మానము; 5. బ్రతుకు: అనుధారణము, ఆజీవము, ఉచ్ఛ్వాసము, ఉజ్జీవనము, కాయికము, జీవనము, జీవము, జీవవృత్తి జీవాతువు, జీవిక, నిర్వాహము, పిండము, ప్రవర్తనము, ప్రవృత్తి, వర్తనము, వార్త, వృత్తము, వృత్తి. (తె.)-కాయకము, జరుగుబడి, జరుగుబాటు, బ్రతుకు-బ్రదుకు, బ్రదిమి-బ్రమిది, బ్రదుకు దెరువు, మనికి—మన్కి, మనుగడ, మనువు, మన్కి, మెలఁకువ, సాగుపాటు, సాగుబడి. తద్వి,—ధాన్యాదికము ఏఱుకొని బ్రదుకుట.—ఉంఛము, ఋతము. (తె.)—లేక్కిబ్రతుకు; ౨. పఱిగఏఱుకొనువృత్తి -(తె.)-పఱిగబ్రదుకు; ౩. ఆఁడుదాని బ్రదుకు:— వర్ణాటము; ౪. బ్రదుకుఁదెరువునకు:— పిండము (చూ, స్థితి. 5); ౫. జీవనోపాయమునకు—(చూ, వృత్తి. 2). (తె.)—వెరవు—వెరువు; అం. 6. సృష్టిస్థితిలయములయందొకటి.

స్థిర, సం. వి. అ. స్త్రీ నేల: చూ, భూమి. 1; 2. ముయ్యాకుపొన్న*: చూ, సాలపర్ణి.

స్థిరచక్రుఁడు, సం.వి.అ.పుం.పూర్వజైనవిశేషము: చూ, బుద్ధుఁడు.

స్థిరచిత్తుఁడు, సం. వి. అ. న. అవన్యవృత్తి, ఏకతానుఁడు, ఏకసర్గుఁడు, ఏకాగ్ర్యుఁడు, ఏకాగ్ర్యుఁడు, ఏకాయనగతుఁడు, ఏకాయనుఁడు, ఐకాగ్ర్యుఁడు.

స్థిరచ్ఛాయము, సం.వి.అ పుం. సమేరువు*: చూ, సురపునాగము.

స్థిరపడు. మి. అ. క్రి: (తె.)—అంకించు, అంటు. ఇరవారు. ఇరవుకొను, ఇరవుపడు, కుదురు—కుదురువడు, కుదర్పడు, జితపడు, జితించు, దెక్కొను, తావుకొను, తిరపడు, నాటు నాటుకొను, నెక్కొను, నెట్టుకొను, నెలకొను-నెలవుకొను, పట్టుకొను, పదిలపడు, పాదుకొను, పొందుకొను, పొలుచు-పొల్పు తద్వి:—చూ, మట్టుపడు.

స్థిరపఱచు, మి. స. క్రి: (తె.)—పదిలించు.

స్థిరమగు, మి. అ. క్రి. మట్టుపడు.

స్థిరము, సం. వి. అ. పుం. 1. కొండ: చూ, పర్వతము; 2. చెట్టు: చూ, వృక్షము; 3: చూ, మోక్షము. 1; విణ. 4=. తిరము నిలుకడైనది (చూ, శాశ్వతము. 1—౧. ౨౩.); అకుంఠము, అకుంఠితము, అచరము, అచలము, అచాపలము, అచ్యుతము, అధుతము, అహార్యము, ఉత్థము, ఉద్ధురము, జమ్, ధ్రువము, నిష్ప్రావము, స్థాయి, స్థావరము, స్థిరము (తె.)—ఇట్టలము, ఇరవు-ఇరువు, ఉక్కు, ఉలిది, కొదమ, చేగ—చేవ, జితము, తిరము, దిట్ట, పొలుపు—పొల్పు, బలువు, సదాటు, సిలు. (చూ, స్థైర్యము. 1). తద్వి.— ౧: చూ, సిద్ధాంతము; ౨. వైయాత్యము; ౩: చూ, స్థావరము. 3; ౪. బహుకాలముఉండునది:—స్థాస్నువు; ౫. స్థిరమగునట్టి, హిం. అచలా; 5 ఏర్పాటైనది: చూ, సంకేతము. 2.

స్థిరములు, అం. "పరుషసరళేతర హల్లులు" (చూ, ఊష్మములు)

స్థిరవారము, అం. శనివారము, మందవారము: చూ, వారములు

స్థిరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. శనిగ్రహము: రాహువు 2; 2. చపలత్వము లేనివాఁడు: అచపలుఁడు; 3. అచలుఁడు. (తె.)-కట్టుపకాసు; 4: చూ, శాశ్వతుఁడు. తద్వి—స్థేయుఁడు.

స్థూ

స్థూణ, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1: చూ, స్తంభము 1; 2. ఇనుపప్రతిమ: చూ. అయఃప్రతిమ.

స్థూణాకర్ణము, అం: చూ, దండవ్యూహములు.

స్థూణానిఖనన్యాయము, అం. స్తంభమొకచోటఁబాఁతి దిట్టముగానున్నదో లేదోయని చూచుటకై యూఁపెనసురీతి

స్థూరి, సం.వి.న్.పుం. బరువు మోసెడుగుఱ్ఱము: చూ, హయము.

స్థూలకంటకము, సం వి. అ. పుం. మలుగొలిమిడి, తూలకంటకము*: చూ, మొగబీర.

స్థూలక్షేడము, సం. వి. అ. పుం. అమ్ము: చూ, బాణము. 1.

స్థూలనాసము, సం. వి. అ. పుం. పంది: చూ, సూకరము.

స్థూలపుష్పము, సం. వి. అ. పుం. (తె.)—మాదేవ*.

స్థూలపుష్పి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ నల్లదింతెన*: విష్ణుక్రాంత.

స్థూలఫలము, సం. వి. అ. పుం. పెద్దమంగ*: చూ, శ్వసనము. 3.

స్థూలమధ్య, సం. వి. అ. స్త్రీ యవలు: చూ, ధాన్యము.

స్థూలమధ్యము, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.—సై.—

స్థూలము, సం. వి. అ. న. 1. గుడారము: చూ, సదనము. 1; తద్వి —మహాపటగృహమునకు:-స్థూలము (అని కొందఱు); విణ. 2.=తోరము. బలిసినది: చూ, స్థూలము.4; 3. తెలివి లేనిది: ముగ్ధ; 4. లావైనది. బలిసినది: ఉచ్ఛ్రితము: ఉత్ఫుల్లము, ఉదూఢము, కుంటకము, గరిష్ఠము, దృఢము, బలిష్ఠము, బలీయము, స్థవిష్ఠము, సవీయము. (తె.)—ఉలిది, ఒమ్మ, కడిఁది, కరకటి, గడితము, గమకము, గాత్రము, తొట్టి, తోరము, పొతక, పొత్తర-పొత్ర, బంబ, బలితము, బలువిడి, బల్లిదము, బూర, బెరసు, బొసుక, మందము, ముతుక—ముదుక—ముదుగు, మొద్దు, లంబు, లావు, వలము, వలుద—వర్ధహొమ్మ. (వి):—గడితము: తద్వి.—ఒళ్లుపెరుగుట; హిం. అథు అనా. అం. 5: చూ, శరీరములు.

స్థూలలక్షుఁడు, సం. విణ. మిక్కిలి యీవికాఁడు, సత్రి:చూ, వదాన్యుఁడు.

స్థూలశాటకము, సం. వి. అ. న. 1. దుప్పటి, చూ, వస్త్రము; 2. ముదుగుకోఁక: చూ, వస్త్రము. తద్వి.—౧. సన్నపు బట్టకు—సాతి; ౨. (తె.)—వెన్నమదుగు.

స్థూలహస్తము, అం:=తోరహత్తము.

స్థూలారుంధతీన్యాయము, అం. అరుంధతీనక్షత్రము చిన్నదిగావున దానిని జూపుటకై పెద్దనక్షత్రము నొకదానిని జూపించి దాని సమీపమున నున్నదని చూపునట్టిరీతి.

స్థూలించు, సం. అ. క్రి. రక్తముపెట్టు, బలియు: ఉబ్బు, ఒళ్లు పెట్టు, కండపట్టు, పొదలుకొను, బలియు, వలమగు.

స్థూలోచ్చయము, సం. వి. అ. పుం. 1, పెద్దఱాయి: చూ, రత్నములు (౧౯.) తద్విశేషములు—౧. రత్నమునకు:—వసువు; ౨. (తె.)-రుబ్బుగుంట, రుబ్బుఱోలు; ౩. (తె.)—రుబ్బుగుండు, రుబ్బుపాత్రము; ౪. ఉడూఖలము-ఉదూఖలము, ఉలూఖలము, కండవి. (తె.)—రోలు—ఱోలు; ౫. కెంపునకు:—లోహితకము, శోణరత్నము; ౬. వజ్రమునకు:—లోహజిత్తు; ౭. చెకుముకిఱాయికి:—అగ్నిప్రస్తరము, శిఖిముఖి; ౮. తలమానికమునకు:—శిరోరత్నము; ౯. ముత్యమునకు:-శౌక్తికేయము; ౧౦. సూర్యకాంతము; ౧౧. పగడమునకు:—వల్లికము; ౧౨. పటికమునకు:— (తె.)—లెంట; ౧౩. (తె.)— వంటఱాయి; ౧౪. కెంపుదోషమునకు:—లశునము. తద్వి —రత్నదోషమునకు:— విచ్ఛాయము. (తె.)—విచ్ఛాయ; ౧౫. శిలావిశేషమునకు:— శిఖరము; ౧౬. ఇటికకు:— సుధ; ౧౭. (తె.)-వాటుఱాయి. (చూ, రత్నములు); 2. బొటిమ: అవగండము, కచ్ఛపి, యువగండము, వదనఖర్జువు, వరండకము, వరండము. (తె.)— బొటిమ-మొటిమ-మొటిమె. (చూ, మొటిమ. 1); 3. ఏనుఁగు నడితరపు నడ: చూ, హస్తి; 4. అపాకల్యము.

స్థే

స్థేకము, సం. వి. అ. పుం. చేకము, దీపకము. (తె.)—జిలగంటె, దీమము-దీము, వేఁటపిట్ట.

స్థేమము, సం. వి. న్. న. శరీరబలము: చూ, శక్తి. 1.

స్థేయుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. కులవిప్రుఁడు, గురువు, చక్రి, పురోధ, పురోధసుఁడు, పురోహితుఁడు—పౌరోహితుఁడు, బ్రహ్మ: (తె.)—ఒజ్జ. (హి.—అగ్వా) తద్వి.—అధర్వణుఁడు, యాజకుఁడు, యాజ్ఞికుఁడు. (తె.)—ఒజ్జ; 2. తీర్పరి: చూ, స్వామి. 3; విణ. 3. మిక్కిలిస్థిరుఁడు.

స్థై

స్థైర్యము, సం. వి. అ. న. 1. స్థిరత్వము:— అచాపలము—అచాపల్యము, ఆత్మ, ఊర్జితము, దార్ఢ్యము, దృఢము, ధృతి, ధైర్యము. (తె. ప.)—ఇట్టలము, ఉక్కు, ఉదిరి, ఉదుటు, ఉలిది, ఒఱవు, కటికి, గట్టి, గడుసు, చిక్కన, చేవ, తట్టస, తరుపు, తాలిమి, తాల్మి, తేఁకువ, దిటము—దిటవు, దిమాకు, దీమసము—దీవసము, నేటు, పట్టు, పదిలము, బరవసము-బరువసము, బిగి, బిగితము, బిగువు, బిట్టు, బిఱ్ఱు, బెట్టిదము, మున్నఱక, మెఱవడి, మొక్కలము—మొగ్గలము, రుటము, సదాటు. (చూ, స్థిరము) తద్వి.— మిక్కిలి పదిలమునకు:— సాధిష్ఠము. పుం. 2. జాపత్రి: చూ, సుమనస్సు. 2—౨; విణ. 3. విలుకడ: చూ, స్థితి. 3.

స్థౌ

స్థౌణేయము, సం. వి. అ. పుం. 1. గండివనము*: చూ, రాజార్హము. 1—౩౯; 2. మాచిపత్రి*: కాకపుష్పము, కుక్కురము, పుష్పము, బర్హపుష్పము—బర్హిపుష్పము, బర్హము. (తె.)—మాచి, మాచిపత్తిరి-మాచిపత్రి. తద్వి.—౧. నాగదమని. (తె.)—అడవి మాచిపతిరి.

స్థౌరము, సం. వి. అ. న. గుఱ్ఱము వీఁపున మోసెడి బరువు: చూ, హయము.

స్థౌరి, సం. వి.న్.పుం. రూ-స్థూరి బరువుమోసెడి గుఱ్ఱము: చూ, హయము.

స్థౌల్యము, సం. వి. అ. న. 1. బలము; చూ, శక్తి. 1;

2. స్థూలభావము: చూ, శక్తి.1. తద్వి.-౧. బలముగలది:— పూర్ణము; ౨. మిక్కిలి బలముగలది:— అంతస్సత్వము, ప్రబలము, బలవంతము, బలిష్ఠము, బలీయము. (తె)— తోరము, బలితము, బలిదము. (చూ, శక్తి.1) ౩. అంతస్సారము.
స్థౌరి, సం. వి. న్. పుం: చూ, రూ-స్థోరి.

స్న

స్నపనము, సం. వి. అ. న. మునుక: చూ. స్నానము.
స్నసితము, సం. విణ. స్నానము చేసినది.
స్నవము, సం. వి. అ. పుం రూ—స్రవము—స్రావము, కారుట: చూ, స్రవము.
స్నస, సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. సన్నపునరము: చూ, సిర. వా. 2. కండరము: చూ, కండరము.

స్నా

స్నాతకము, సం. వి. అ. న. వివాహాత్పూర్వము బ్రహ్మచారి చేసికొను ఒకవ్రతము.
స్నాతకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. స్నానవ్రత శీలుఁడు: అప్లుతుఁడు (చూ, వ్రతి. 2); అం. 2. వ్రతభేదము: (చూ, వ్రతి. 2); 3: చూ, గతిభేదములు.
స్నాతకులు, అం. వీరుతొమ్మండ్రు:— ౧. సంతానార్థియై పెండ్లి చేసికొనఁదలఁచి తదర్థమయి ధనము నభిలషించువాఁడు; ౨. తనకున్న ద్రవ్యమంతయు యజ్ఞమునందు బ్రాహ్మణుల కొసంగి దరిద్రుఁడయి ధనమును కోరువాఁడు; ౩. యజ్ఞార్థమయి, ధనము నపేక్షించువాఁడు; ౪. గురుదక్షిణార్థమయి ధనము కోరువాఁడు; ౫—౬. పితృమాతృ సంరక్షణార్థము ధనము నపేక్షించువాఁడు; ౭. బాటసారి; ౮. రోగి; ౯. వేదపఠనార్థము వలయు సౌకర్యము నభిలషించువాఁడు).
స్నాతుఁడు, సం. విణ. స్నానము చేసినవాఁడు: అప్లుతుఁడు. (తె.)—మునిఁగినవాఁడు మునుఁగువాఁడు.
స్నానమాడు, మి. అ. క్రి. తీర్థమాడు. (సం.)—అవగాహించు, విగాహించు. (తె.)—ఆడు, ఓలలాడు-ఓలాడు, క్రుంకు, తేతు, తోఁగు, నీరాడు, నీరుపోసికొను, నీళ్లాడు, బోరుకాఁడు-బోర్కాడు, బ్రుంగు, మునుఁగు-మున్గు, వేలు-వ్రేలు. (ప్రే. ఓలలార్చు) తద్వి.—(తె.)—పసుపాడు.
స్నానము, సం.వి అ.న. 1 = తానము, మునుక: అభిషవము, అభిషేకము, అవగాహనము, అవగాహము, అప్లవము (ఆప్లావము), ఉపస్పర్శనము-ఉపస్పర్శము గాహనము—గాహము, నిమజ్జనము; విగాహనము-విగాహము, సవనము, సుత్య, స్నపనము. (తె.)-క్రుంకు, జలకము, తలమునుక-తలమున్క, తానము, తీర్థమాట, నీరాట-నీరాటము, బుడక-బుడుక, మజ్జనము, మునక-మునుక. తద్విశేషములు.— ౧. (మి) తిరుమజ్జనము; ౨. కంఠస్నానము; ౩. అవగాధము, ప్రాతస్స్నానము. (తె.)—వేకువతానము; ౪. అపస్నానము, మృతస్నానము; ౫. (తె.)— ముట్టునీళ్లు; ౬. (తె)-మాలునీళ్లు; ౭. మంగళ స్నానము; ౮. అంగసంస్కరణము, అంగసంస్కారము, అంగసంస్కృతి, అంగసంస్క్రియ, అభిషిక్తము, అభ్యంగనము, అభ్యంజనము. పరికర్మము, శ్లంక్షణము. (తె.)—తలగడుగు, తలంటు—తలయంటు; ౯ మునిఁగినది:— గాహితము, విగాహితము, విగాధము, మగ్నము. (తె.)—బ్రుంగుడు; స్నానీయము, నలుఁగుపిండి: (చూ, పాదము. 1-౪౩); అం. 3: చూ, ఉపచారములు; 4: చూ, భోగములు (అష్టభోగములు).
స్నానసంధ్యాజపహోమములు, అం; చూ, సుజ్ఞానదాయకములు.
స్నానీయము, సం. వి. అ. న: చూ, స్నానము. 2.
స్నాయువు, సం.వి.ఉ.పుం స్త్రీ. 1 చూ, స్నస; 2 (చూ, కండరములు)

స్ని

స్నిగ్ధపల్లవము, సం వి.అ.పుం. వీరునేరేడు*: చూ, సురభిపత్ర.3.
స్నిగ్ధము, సం. విణ. 1. స్నేహముగలది. (తె.)— నిద్దము: 2 = నిద్దము. నునుపుగలది, సాపు: చిక్కణము, మసృణము (తె.)-నయము, నిద్దము-నిద్దా, నునుపరి, నునుపు, నున్న: 3. చిక్కనగలది:- మసృణము. (తె.)- చిక్కన, జిగి జిగురు, జిడ్డు జిగిలి, నయము, నిద్దము, నునుపు, నున్న నున్ననిది, మిసిమి, మిహి. (చూ, స్నిగ్ధము. 2); అం. 4 చూ, దృష్టులు; 5: చూ, అగమములు: చూ, ఉపవిద్యలు. 11-౧
స్నిగ్ధవృంత, సం. వి అ. స్త్రీ. కమ్మెరాకుతీఁగె*: చూ, సురలి.
స్నిగ్ధవృక్షము, సం. వి. అ. పుం నల్లమామిడి*: చూ, మామిడి. ౨.
స్నిగ్ధుఁడు, సం. వి. అ పుం: చూ, స్నేహితుఁడు.

స్ను

స్నుక్కు, సం. వి హ్. స్త్రీ జెముడు*: చూ, స్నుహి.
స్నుతము, సం. విణ కాఱినది: రీణము: చూ, స్రవము.
స్నువు, సం. వి. ఉ. పుం. కొండనెత్తము: చూ, పర్వతము.
స్నుష, సం. వి. అ, స్త్రీ. వధువు, వధూటి (తె.)—కోడలు, పెండ్లికూఁతురు. తద్వి:—మేనకోడలుకు:—స్వస్రీయ.
స్నుషాత్వము, సం. విణ: చూ, కోటరము. (1)
స్నుహా, సం. వి. అ. స్త్రీ: చూ, రూ—స్నుహి*.
స్నుహి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: రూ—స్నుహా, కృష్ణసారకము,

గండీరము, గుల, మహావృక్షము, వజ్రతుండము, సమంత దుగ్ధ, సింహుండము, స్నుక్కు, సుధ. (తె.)— చెముడు—జెముడు, (జెముడు.) తద్వి:-౧. యామశకంటకము, వజ్రము. (తె. — కోలజెముడు; ౨. దళస్నుహి, పత్రస్నుక్కు, శాసజిహ్వా, సువిరేచని. (తె.)—ఆకుజెముడు; ౩. (తె.)- బొంతజెముఁడు; ౪. వజ్రకంటక, సింహుండము. (తె.)—బొమ్మజెముడు; ౫. అలంబుషము. త్రికంటకము, వజ్రిక. (తె.)— ముండ్లజెముడు*.

స్నే

స్నేహము, సం. వి. అ. పుం. 1. = నెమ్మి-నేయమి-నేస్తము: అజర్యము, అనురక్తి, అనురాగము, అపహ్నావము, అభిగమనము, అభిగమము, అభిమానము, ఆనుకూల్యము, ఆనుగుణ్యము, ఆప్తి, ఆబంధము. అయత్తి, ఇష్టము, ఉపగ్రహము, ఉపధావము, ఉపలబ్ధి, ఏకకంఠత్వము, ఏకీభావము, ఐకకంఠ్యము, ఐకమత్యము, ఐక్యము, కామగుణము, గృధ్నుత, గ్రహణము, ధ. పరిచయము, ప్రణయము, ప్రతియత్నము, ప్రియత, ప్రియము, ప్రీతి, ప్రేమ, ప్రేమము, మమకారము, మమత, మైత్రి, మైత్య్రము, రక్తి, రతి, రసము, రాగము, విస్తరము, విస్రంభము, సంగతము, సఖ్యము, సహవాసము, సౌహార్దము-సౌహార్ద్యము, సౌహృదము-సౌహృదయము-సౌహృద్యము, స్నైగ్ధ్యము, హార్దము, హితము: (విశ.) అనుకూలము, అనుగలము, ప్రతీకము, ప్రసవ్యము. (తె. వ.):— అంటు, అనుఁగుఁదనము, ఆరితి, అర్మిలి, అల్లిబిల్లిక—అల్లిబిల్లి, అసము, ఆదట, ఆవటము, ఇచ్చకము, ఇతము, ఇతవు—హితవు, ఇమిడిక, ఇమ్మ ఇరవు—ఇరువు, ఎనయిక, ఎమ్మిక, ఎలమి, ఎలనము, ఒంటు, ఒందొరుమిక, ఒందిక, ఒద్దిక, ఒనరిక, ఒనరు, ఒమ్మిక, ఒరిమ-ఒరిమి-ఒరిమిక, ఒలిమె, కాయువు-కాయ్వు, కూరిమి-కూర్మి, కెలవు, గాదిలి, గారము-గారవము, గారవింపు, గారాబము—గారాము—గారాబు, చనవు-చనువు, చుట్టఱికము, తెలికారము, చెలిమి-చెల్మి, తమకము, తరితీపు, తియ్యము-తీయము, నంటు, ననుపు, నయగారము, నెనరు, నెమ్మి-నెమ్మిక, నెయ్యమి-నెయ్యము-నేయము, నేస్తము, పల్లాయనము, పెరమ-పెరిమ-పేరిమి-పేరిమె—పేర్మి, పొంకము, పొంతము, పొందిక, పొందు, పొత్తు, పొనరు, పొసఁగుడు, పోరామి, ప్రావ, ప్రేముడి, బాఁతి-బ్రాఁతి, బాళి, మందెమేలము. మక్కువ, మచ్చిక—మచ్చికె-మచ్చిగ, మతకము, మనుకువ, మయివడి-మెయివడి—మైవడి, మాలిమి, ముద్దు, మెచ్చు, మెప్పు, మేలు, రమణ-రవణ-రాణ, రహి, లలి, లియ్యము. లొల్లాపొత్తు, వంటు, వలఁతి, వలను, వల్ల, వీలు, సంగడము—సంగడి, సంగాతము, సమేలము—సమేళము, సరిబడి, సరాగము.

(ఇందు వి. విశ. పదములు కలిసియున్నవి.) తద్వి:—౧. తీరనిప్రేమకు:-(తె.)-మరులు; ౨.హితమైనది:-సమర్థము, హితము. (తె.)- చెలిమి; ౩: చూ, వాత్సల్యము; 2. నూనె నెయ్యిలోనగునది. (తె.)-చమురు, మెఱుఁగు. తద్విశేషములు:—౧. నూనెకు:—తైలము. (తె.)-అంటునూనియ-అంటునూనె, నూనియ-నూనె, మంచినూనె; ౨. మధూకబీజ తైలము. (తె.)- ఇప్పనూనె; ౩. తిల్యము. (తె.)—నూనియ-నూనె, నువ్వులనూనె; ౪. (తె.)—చలిదిమూట, చిట్టాముదము; ౫. కర్పూరతైలము, కర్పూరస్నేహము. (తె.)- కప్పురపునూనె; ౬. (తె.)- కజ్జునూనె; ౭. (తె.)—చేఁపనూనె; ౮. కరపర్ణము, రక్తైరండము. (తె.)-పేరాముదము; ౯. క్షారతైలము; ౧౦. (తె.)-క్రొవ్వు: ౧౧. (తె.)-చందినీఅత్తరు; ౧౧. అవబోధము, ప్రబోధనము. (తె.)—అత్తరు-అత్తరువు, తావినూనె: ౧౩. సంపెంగనూనెకు:—(తె.)— పూనూనె; ౧౪. సంపెంగ మొదలగువానిఁజేర్చి చేసినతైలము:—(తె.)—కమ్మనూనియ—కమ్మనూనె, తలచమురు; ౧౫. వెన్నకాఁచినమడ్డికి:-కల్కము, కుళికము, ఖిలము, గళికము, బంధురము. (తె.)-గసి, మడ్డి. పుచ్చు; ౧౬. (తె.)- గోఁకుడు, గోదారి; ౧౭. సర్జరసమునూనె:—కరాళము; ౧౮. (తె.)-మెఱుఁగుడునూనె-మెఱుఁగునూనె, వార్నీషు; ౧౯. (తె.)-వంటచమురు; ౨౦. ఈనంజి, కిరసనాయిలు-కెరసనాయిలు, మట్టినూనె; ౨౧. ఏరండతైలము. (తె.)-ఆమిదము-ఆముదము, దివ్వెచమురు; ౨౨. అస్థిస్నేహము, మజ్జసారము. (తె.)- ఊట, ఎమ్ముఊట, చెక్కియము-చెక్కెము, నెవడు, మూలగ; ౨౩. తైలములు:—శరపుంఖారి. లక్ష్మీనారాయణ, లాక్షారి, ధన్వంతరి, పంచార్క, పాశ్చాత్యనింబ, విషముష్టి, కేతకి, స్నేహార్క, వాంతాంతక, పూతిక, భూనాగ, భృంగామలక, కర్పూర, మట్టిమైనము, తైలములు; ౨౪. మందునూనె: అంగారకము. ఇత్యాది.

స్నేహాశము, సం. వి. అ. పుం. అగ్నిశిఖము: దీపము: కజ్జలధ్వజము, గృహమణి. జటాజ్వాలము, దశాకర్షి, దశేంధనము, దీపకము, చీపము, దీపికదోషాతిలకము, ప్రదీపము. (తె.)-జిగటాలు, జ్యోతి, తిర్లిక, తిర్వాళిక, దిబ్బెము, దివియ-దివె-దివ్వియ-దివ్వె-దివ్య-దీవియ-దీవె, పంజు. తద్విశేషములు:—౧ ఆకాశదీపము; ౨ కరదీపిక, తమోనుత్తు. (తె.)— అగ్గిఁబొడి; ౩. ఇంగిలాయి. ఇలాయ-ఇలాయి, కరదీపిక, (తె.)—కరదివియ—కరదివ్వియ—కరదివ్వె; ౪. కాగడ-కాగడా; ౫. కాలుదివియ, నడదివియ; ౬. కోలదివియ-కోలదివ్వె: ౭. చేదివియ, చేవెలుఁగు: ౮. జగతీజోతులు, మోబత్తులు; ౯. జాంజము—జాంజాము; ౧౦. తూఁటకట్టు; ౧౧. దివటి-దివటీ-దివిటి-దివిటీ-దివీయ-దివె-దివ్య-దివ్వటి-దివ్వటీ--దివ్విటి-దివ్విటీ-దివ్వెటి-దీటి-దీవటి-దీవిటి; ౧౨.నిచ్చెనదివ్వెపంజు-నిచ్చెనపంజు; ౧౩.పంజాఖు—

పంజు-పముజు; ౧౪. పగలొత్తులు; ౧౫. పెనుపంజ; ౧౬. మసాలు; ౧౭. మహజోతులు మఱియు (లాంపు, లైటు, లాంతరు, విద్యుద్దీపములుమున్నగునవికలవు.)(చూ, విద్యుత్తు)

స్నేహించు, సం. అ. క్రి: పరిచయించు. (తె.)— ననుపు పడు, నెయ్యమాడు, పొత్తుసేయు, మచ్చికపడు, మరగు.

స్నేహితుఁడు, స. వి. అ. పుం =నెయ్యుఁడు, నేస్తు: 1. అక్రందుఁడు, ఆప్తుఁడు, ఇష్టుఁడు, పక్షము, ప్రత్యయితుఁడు, ప్రియుఁడు, ప్రేయసుఁడు, బంధువు, మిత్రుఁడు, వయస్యుఁడు, వళి, సఖుఁడు, సగంధుఁడు, సచివుఁడు, సవయస్కుఁడు, సహచరుఁడు — సహృదుఁడు, సహాయుఁడు, స్నిగ్ధుఁడు. (తె. వ.)-అంటు-నంటు, అంటుకాఁడు-అంటుగాఁడు, నంటుకాఁడు, అనుఁగు, ఉద్దికాఁడు-ఉద్దీఁడు, కలవాఁడు, చెనవరి, చుట్టు—చుట్టము, చెలి, చెలికాఁడు, చెలిమరి, చెలివుఁడు, నచ్చినవాఁడు, ననుపుకాఁడు-నన్పుకాఁడు, నమ్మినవాఁడు, నమ్మువాఁడు, నెచ్చెలి, నెయ్యరి, నెయ్యుఁడు—నేయుఁడు, నేస్తకాఁడు, నేస్తి-నేస్తు పల్లాయనంబువాఁడు-పల్లాయనమువాఁడు, పక్కము, పొందు, పొందుకాఁడు, పొత్తుకాఁడు, బోటిగాఁడు, మిత్ర, సంగడికాఁడు—సంగడీఁడు—సంగాడి, సంగాతకాఁడు-సంగాతి, సకుఁడు. తద్వి:-౧. క్రొత్తస్నేహితుఁడు:—వయస్యుఁడు; ౨. ఆంతరంగిక స్నేహితుఁడు:—అంతరంగుఁడు, అప్తుఁడు; ౩. హితవుచెప్పువాఁడు:—క్షముఁడు, హితవుఁడు-హితుఁడు. (తె.)- ఇతవరి-హితవరి, ఇతవుఁడు; విణ. 2. చెలిమిగలవాఁడు.

స్నేహితురాలు, మి. వి. సఖి: చూ, స్త్రీ.

స్నై

స్నైగము. సం. వి. అ. న. స్నిగ్ధభావము: చూ, స్నేహము.1.

స్ప

స్పందము, సం. వి. అ. పుం. ఇంచుకకంపము: చూ, సలనము.

స్పరిశము, సం. వి. అ. పుం: చూ, స్పర్శము.

స్పర్ధ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పోటి:-కక్ష, ఘృష్టి. ప్రతిస్పర్ధ, సంఘర్షము. (అవ్య) ఊమ్. (తె)—పంతము, పద్దు, పోటి, పోరితము: మచ్చరికము; 2. పోలిక: చూ, సమానము. 2; 3. క్రమసమున్నతి; 4 =పంతము: అభినివేశము, కక్ష, కటము, క్రియాకారము, వియమము, ప్రతిజ్ఞ, ప్రతినివేశము, బాధము, భాష, సంగరము, సంధ, సంధ్య, సంవిత్తు, సమయము, హఠము. (తె.)—అంచెలము, పంతము—పంతు, పట్టు, పట్టుఁడు, పట్టుదల, పద్దు, పూనిక—పూనికి—పూన్కి, ప్రతిన, బాస, బిరుదు, రవరవ, వంతు, వాకు. తద్వి:-బయిసుక—బైసుక.

స్పర్ధించు, సం. అ. క్రి. ప్రతిస్పర్ధించు. (తె.)— పోటీచేయు.

స్పర్ధాళువు, సం. విణ. (ఉ.) స్పర్ధగలవాఁడు.

స్పర్శనము, సం. వి. అ. న. 1. తాఁకుడు: చూ, రూ-స్పర్శము; 2. ఈవి: చూ, రూ-స్పర్శము.3; పుం.3. గాలి: చూ, వాయువు.1.

స్పర్శనాడులు, అం: చూ, నాడులు.

స్పర్శము, సం. వి. అ. పుం. 1. రూ-స్పర్శనము-స్పరిశము, అవమర్శము, ఆలంభము, ఉపస్పర్శనము, ఉపస్పర్శము, ఛుపము, పృక్తి, పృష్టి. సంస్పర్శము, స్పృక్కు, స్పృష్టి. (తె.)— అంటు, చెనకు, తాఁకు-తాఁకుడు, తొట్టు, ముట్టు, సోఁకు-సోఁకుడు; తద్వి:-౧: చూ, అంటు. 6. విణ. 2. తాఁకునది; వి. 3. ఈవి: అంహతి, అతిసర్జనము, అపవర్జనము, అపవర్గము, అపసర్జనము, ఇజ్య, ఇష్టి, ఉత్సర్గము, ఉత్సర్జనము, చ్యుతి, త్యాగము, దత్తము, దానము, దాయము, ధార, న, నిర్యాతనము, నిర్వపణము—నిర్వాపణము, నిసర్గము, పుణ్యము, ప్రతిపాదనము, ప్రాదేశనము, వర్జనము, వితరణము, వితీర్ణి, విరళము-విరాళము, విలంభము, విశ్రాణనము, విసర్గము, విసర్జనము, విహాపితము, సాతి, స్పర్శనము. (అవ్య.) అప, అజ్. (తె.)— ఈగి—ఈవి, ఒసఁగు, చాగము, తెగువ, తేగము, దార, పుడికిరింత—పుణికరింత-పుడుకరింత, పుడిగ—పుడుకు—పుడుగ—పుణుకు, పున్నెము, పెట్టు-పెట్టుడు, విడుపు, విడ్పు. తద్వి:—౧. ధనదానమునకు:-(తె.)-రోయీవి; ౨. పారితోషికము. (తె.)-పసదనము; ౩. చక్కవియీవికి:—సంప్రదానము; ౪. ఎడతెగని యీవికి:-ప్రదానము, సత్రము; ౫. ఋణదానమునకు:-సాధనము; ౬. ఫలమునుగోరిచేయు దానమునకు:- కామ్యదానము, ప్రవారణము; 4. తపింపఁజేయువ్యాధి: చూ, రోగము. 1-౫; బ అం. 5: చూ, ఇంద్రియ విషయములు; 6: చూ, ప్రకృతులు.

స్పర్శవేధి, సం. వి. న్ పుం =పరసవేది-పరుసవేది: చూ, పరుసవేది

స్పర్శ్య, సం. వి. అ. న. బాలెంతమందు. (తె.)—వాయము.

స్పశము, సం. వి. అ. పుం. పోరు: చూ, యుద్ధము.

స్పశుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. వేగులవాఁడు: చూ, సందేశహరుఁడు; 2. పులితోడను ఏనుఁగుతోడను పోట్లాడెడువాఁడు: స్పృశుఁడు.

స్పష్టకాలింగనము, అం: చూ, ఆలింగనములు.

స్పష్టత, సం. వి. అ. న: చూ, అచ్ఛత. (తె.)—అచ్చుపాటు.

స్పష్టము, సం. విణ =చట్టము. 1. వెల్లడియైనది:- అక్తము, అవగతము, అభ్యక్తము, అధ్యక్తము, అధ్యక్షము, అధ్వక్తము. అవబుద్ధము, అవభాసము, అవలోకితము, అవగతము, అవసితము, అవస్థితము, ఉపలబ్ధము, ఉల్బణము, ఐంద్రికము, కలితము, కీర్తి, గతము, గోచరము, జ్ఞాతము, పరిగణితము, పరివృతము, ప్రచురము, ప్రతిపన్నము, ప్రతీతము, ప్రత్యక్షము, ప్రవ్యక్తము, బాహ్యము, బుధితము, బుద్ధము, మనితము, మితము, విత్తము, విదితము, విన్నము, విశదము, వీక్షితము, వ్యక్తము, సాక్షాత్కారము, స్ఫుటము. (వి) కలన. (ఇవి పరస్పరసంబంధముగల పదములు.) (తె.)—అచ్చు,

ఇమ్ము, చిట్ట, తెల్ల, తెల్లమి—తెల్లము, తేట, పత్తెచ్చము, బాహటము—బాహాటము, బాహిరము—బాహ్యము, వెలి, వెల్లడి, వెల్లాటము, (వి) ఎఱుఁగుట, అగపాటు—అగ్గపాటు, ఆగబాటు. (చూ, సంభావన. 3.) తద్విశేషములు:-౧. మిక్కిలిస్పష్టము, (తె.)—తేటతెల్ల; ౨. కనఁబడినది, చూడఁబడినది:-ఆలోకితము, గోచరము, దృష్టము, నిరీక్షితము, ప్రదర్శితము, ప్రేక్షితము, వీక్షితము; (తె.)-అగ్గము; ౩. చూపఁబడినది:— ఆదర్శితము, దర్శితము; ౪. విశదపఱచి చూపఁబడినది:-అంజనము, ప్రదర్శితము; ౫. చూడఁదగినది:— దర్శనీయము, దృశ్యము, ప్రేక్షణీయము, వీక్ష్యము; ౬. చక్షురాదీంద్రియ గోచరమైనది:-అధ్యక్షము, అభివ్యక్తము, అవబుద్ధము, ఉపాక్షము, ఉచితము, ఐంద్రియకము, వ్యక్తము, సూచితము; ౭. జాడగా తెలుపఁబడినది:- అవభాసితము, సూచితము; ౮. తెలియఁదగినది:—జ్ఞాతవ్యము, జ్ఞేయము, వేద్యము.

స్పష్టీకరించు, సం. స. క్రి. తెలియఁజెప్పు: ప్రతిపాదించు.

స్పృ

స్పృక్క, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = పక్కె—పిక్క రూ—స్పృక్క*; లఘువు, వధువు: చూ: రాజార్హము. 1—౩౭.

స్పృక్కు, సం. వి. న్. స్త్రీ. తాఁకుడు: చూ, స్పర్శము. 1.

స్పృశము, సం. విశ. స్పృశింపఁదగినది.

స్పృశి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాఁకుడు*: అగ్నిదమని, కంటకశ్రేణి, కంటకారి-కంటకారిక, కంటతనువు, కక్ష్య, కచ్చుర, కురువు, కులి, క్రాంత, క్రోడపర్ణి, క్షుద్ర, క్షుద్రకంటకి, గోజాకరికము-గోజాగరికము, దుస్స్పర్శ, నిదిగ్ధిక, ప్రచోదని, బహుపుత్రిక, బృహతి, రాష్ట్రిక, వంగము, వ్యాఘ్రము. వ్యాఘ్రి. (తె.)—వాఁకుడు—వ్రాఁకుడు. తద్వి.-౧. తెల్ల వాఁకుడుకు:-కటువార్తాకి, కపటేశ్వరి, క్షత్రదూతి, క్షుద్రఫల, క్షుద్రవార్తాకి, క్షుద్రహింగుళిక, క్షేత్రజ, క్షేత్రదూతి, గర్దభి, దుర్భర. (తె.)— తెల్లవాఁకుడు; ౨. నేలములకకు:—రాములక: చూ, హింగుళి; ౩.

స్పృశించు, సం. స. క్రి: సంస్పృశించు. (తె.)— అంటు, అంటుకొను, అందు, అందికొను, అందుకొను, అతుకు—అదుకు, అప్పళించు, చెనకు, చెనయు, తగులు—తవులు—తొలు, తలపడు, తాఁకు, తొట్టు, దనుకు—దన్కు, ముట్టు. తద్వి—౧. శత్రువులనుదాఁకు -(తె.)—ముట్టు: ౨. మర్మము దాఁకు.— (తె.)—ముట్టు.

స్పృశుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. వేఁగులవాఁడు, రూ — స్పశుఁడు: చూ, సందేశహరుఁడు; 2: చూ, స్పృశుఁడు. 2.

స్పృష్టకాండుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, శస్త్రజీవుఁడు.

స్పృష్టకము, అం: చూ, అజాతస్మరాలింగనములు.

స్పృష్టము, సం. విశ. స్పృశింపఁబడినది: ఉపస్పృష్టము.

స్పృష్టి, సం.వి.ఇ.స్త్రీ.(రూ—వృష్టి). తాఁకుఁడు: చూ, స్పర్శము.

స్పృహ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్ఛ: చూ, వాంఛ.

స్పృహణీయము, సం. విశ కోరఁదగినది: స్పృహ్యము.

స్పృహ్యము, సం.వి.అ.పుం.1.మాదిఫలము*: చూ, సుపూరము; విశ. 2. కోరఁదగినది: స్పృహణీయము

స్ప్రి

స్ప్రిష్ట, సం. వి. బు. పుం. రూ — స్పృష్ట. తపింపఁజేయు రోగము, ఉపతప్త: చూ, రోగము. 1—౫.

స్ఫ

స్ఫట, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=పటము—పడిగె. రూ—స్ఫటము, స్ఫోట, దర్వి, ఫణి.(తె.)-పటము, పడగ-పడిగె: చూ, సర్పము

స్ఫటము, సం. వి. అ. పుం. —వై.—

స్ఫటాటోపోభయంకరః, న్యా. పాముపడగయొక్క యుద్ధతి భయంకరము, దీనినే "పటాటోపోభయంకరః" అనియు వ్యవహరింతురు.

స్ఫటి, సం. వి. న్. పుం. పాము: చూ, సర్పము. 1.

స్ఫటికము, సం. వి. అ. పుం =పటిక. రూ —స్ఫాటికము. పటికపుఱాయి: చూ, స్థూలోచ్చయము (రత్నములు,12-3).

స్ఫా

స్ఫాటికము, సం. వి. అ. పుం. = పటికము (పూస), పలుగు (ఱాయి). మెఱయునది.

స్ఫాతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ వృద్ధి: చూ, హెచ్చు. 2.

స్ఫారము, సం. వి. అ. పుం. 1. చలనము, వీచి, వేపనము: చూ, లోలము. 1. తద్వి.-౧. కదలించుటకు.-విధువనము-విధూవనము—విధునము-విధువనము-విధూన్యము — విధూతి — విధూయము-విధవ్యము-విధావ్యము. (చూ, లోలము.1); ౨. చలించినది:-(చూ, పలితము) వేపితము; ౩. మిక్కిలి చలించినది: ప్రఘూర్ణము. వ్యాలోలము; 2. బంగారులోనగువాని చీలిక: చూ, శకలము. 4; విశ. 3. అధికమైనది: చూ, హేరాళము.

స్ఫి

స్ఫిక్కు, సం. వి చ్. జ్ (స్త్రీ) రూ స్ఫిచము — స్ఫిజము. 1. పిఱుఁదులయున్నతిః చూ, శ్రోణిః అం. 2: చూ, స్త్రీ లక్షణాంగములు.

స్ఫితము, సం. విణ. రూ-స్ఫిరము, స్ఫీతము, అధికమైనదిః చూ, స్ఫారము. 3.

స్ఫిరము, —పై.—

స్ఫీ

స్ఫీతము, సం. విణః చూ, రూ-స్ఫితము.

స్ఫు

స్ఫుటక. అః చూ, నఖక్షతములు. తద్విశేషములు — ౧. కుచన ఖక్షితములుః— (తె.)—నెమలియడుగు; ౨. కంఠనఖక్షతములుః— (తె.)—మొగలిరేకు; ౩. నఖక్షతములుః— శారిక; ౪. గ్రగండనఖక్షతములుః (తె.)—సందువంకలు; ౫ నఖక్షతవిశేషమునకు.—వ్యాఘ్రనఖము.

స్ఫుటనము, సం. వి అ. న. భేదించుటః చూ, స్ఫోటము. 1.

స్ఫుటము, సం. విణ. 1. స్పష్టమయినదిః చూ, స్పష్టము; 2. వికసించినదిః చూ, సంఫుల్లము.

స్ఫుటి, సం.వి.ఈ స్త్రీ. పగిలినదోసకాయః చూ, హరివాలుకము.

స్ఫుటితము, అంః చూ, చుంబనములు.('స్ఫురితము,అనికొందఱు)

స్ఫురణము, సం. వి. అ. 1. రూ — స్పురణము, స్ఫూర్తి. (తె.)— తోఁచుట, వప.

స్ఫురించు, సం. అ. క్రి. 1. అదురు, చలించుః చూ, సలించు; 2. ఆవపాటు, తోచు, పాలుపోవు అగు, అవు—బొ— అగుదెంచు.

స్ఫురితము, సం. విణ 1. అదిరినది; 2. తోఁచినది; అం. 3: చూ, చుబుకక్రియలు; 4: చూ, గమకములు; 5: చూ, చుంబనములు; 6: చూ, భౌమమండలములు; 7: చూ, రతిబంధములు.

స్ఫులింగము, సం. వి. అ. పుం అగ్నికణముఃచూ, వహ్ని. 1.

స్ఫులింగలక్ష్మి, అంః చూ, తంత్రములు.

స్ఫూ

స్ఫూర్జకము, సం. వి. అ. పుం. నల్లతుమ్మిక*: అంజనము, అతిముక్తకము, అతిముక్తము, కాకతిందుకము, కాకపీలుకము, కాకస్ఫూర్జము, కాకాండము, కాకేందువు, కులకము, ప్లవము. (తె)— కాకితుమ్మికి, చిట్టతుమికి, నల్లతుమికి, పిన్నతుమికి; తద్విః—౧. కోఁతితుమికికి —పారావతము; ౨. నీరు తుమికికి.—కాకపక్షము, దీర్ఘపత్రకము. (తె.)-నీరుతుమికి;౩.పెద్దతుమ్మికిః-అతిచ్ఛత్ర-అతిఛ్ఛత్రక, —కాంజికురుంబ—కురుంబిక, కౌండిన్యము, క్షవపత్ర, గౌతమము, చిత్రాక్షుపము, తీక్ష్ణగంధము, మహాద్రోణము. (తె.)—ఏనుఁగుతుమ్మి, పెద్దతుమ్మి; (ఇదె దేవతుమ్మి అని కొందఱు.); ౪. తుమ్మికి.—అధిచ్ఛత్రము, ఇందువు, కాలస్కంధము, కురంటక, కురండకము, కుంభయోని, కుటజము, కుతుంబకము, కుపీలువు, కేందువు, తిందుకము, తుంబి, ద్రోణము. రావణము, శితసారకము. (తె.)— తుమికి-తుమికి-తుమ్మి-తుమ్మిక-తుమ్మికి*.

స్ఫూర్జథువు. సం. వి. ఉ. పుం. వ్రజధ్వనిః చూ, స్వరము. 2.

స్ఫూర్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. అదరుటః చూ, స్ఫురణము. 1; 2. తోఁచుట; చూ, స్ఫురణము. 2.

స్ఫే

స్ఫేష్ఠము, సం. విణ. మిక్కిలిఅధికమైనది; చూ, హేరాళము.

స్ఫో

స్ఫోటకము, సం.వి.అ పుం.—పాటకము-పోటకము-పోడకము, బొబ్బరోగము, మశూచి—మశూచిక—మసూచిక—మసూరిక, మహామ్మారి—మారి (తె.)—అమ్మవారు, పాటకము— పోటకము-పోడకము. తద్విః—౧. (తె.)—అట్లమ్మ, పొంగు, పొంగులమ్మ; ౨. చూ, విషూచిక.

స్ఫోటము, సం. వి. అ. పుం. 1. భేదించుటః అవదారణము, ఖననము, దళనము, దారణము, పరిస్ఫోటనము, పాటవము, ప్రదరము, ప్రధనము. భిద, ఖేదనము, భేదము, వర్ధనము, విదరము, విదారణము. వ్రశ్చనము, స్ఫుటనము, (తె.)— చీల్చుట, వ్రక్కలింత, వఱ్ఱియ-వఱ్ఱె, విఱుగు-విఱ్ఱు, వెంపర, ప్రచ్చుట; తద్విః—౧. (తె)—గీఱుడు, పగులు, పేఁటు, బదర, బీఁట, బీఁటిక, వంగుడు, వదులుడి. ౨: (చూ,హతి), 3: (చూ,శకలము 4.); 2. అంబుస్ఫోటము, కబుద్బుదముః గండము, బుద్బుదము, స్థాసకము. (తె.)—నీరుకాయ, నీరుబుగడ, నీరుబుగ్గ, నీరుబుడ్డ, పుక్క-బుగ్గ, బుడ్డ, తద్విః- పర్వతాదులపై కుబుకునీటిబుగ్గ.—(తె.)—పుక్క.

స్ఫోటకోప, సం. వి. అ. స్త్రీ. జీడి*: అగ్ని, అగ్నిముఖము, అగ్నిముఖి, అరుష్కరము, అర్కరము, అర్కోహితము,

కృమిఘ్నము, క్షయకరము, తపనము, దహనము, భల్లాతకి, రక్షోఘ్నము. (తె.)-జీడి. నల్లజీడి (అనికొందఱు). తద్వి:-
౧. ఎలుకజీడికి —అజట, ఉపచిత్ర, ఉగ్ర, ఋషిశ్రవ, కపికచ్ఛుప, కలభము, క్రిముకంటకము, చిత్ర, చుంచవు, చుంచురము, ద్రివంతి, న్యగ్రోధి, పత్రిశ్రేణి, ప్రత్యక్శ్రేణి, ముసలి, మూషకపర్ణి—మూషకపర్ణి, రండ, రుంది, రుష, వంతి, వృష, శంబరి-సంబరి, శ్రావణి, సుతశ్రేణి. (తె.)—ఎలుకచెవి, ఎలుకచెవిపల్లిక, ఎలుకజీడి, ఎలుకజీడిపల్లిక, ఎలుకమొక్క; ౨. వృషాంకము. అగ్ని, అగ్నిముఖి. (తె.)—నల్లజీడి, తద్వి:-(౧) నల్లజీడిగింజకు; అంతస్సత్త్వ.

స్ఫోటించు, సం. స. క్రి. పగులు:—ఆస్ఫోటించు, భేదించు, నిర్భేదించు, భేదిల్లు, (మి) ఖండితమగు. (తె.)—అగలించు, అంగలించు, అగలు—అగులు, అవియు, అవిసిపోవు, ఇండె వాయు, ఇదియు, ఊడు, ఎడలు, కుంటుపడు, చిటులు-చిట్లు, చినుఁగు-చిరుఁగు, చీలు, తునియు, తునుఁగు, తూఁటకొట్టు, తెగు, తెగ్గు, తెగ్గియ్యు పగులఁబాఱు, పగులు—పవులు-పౌలు, పగుళ్ళువాఱు, పఱియవాఱు, పాయవడు, పికులు—పిగులు, పిక్కటిలు-పిక్కటిల్లు, పీరు-పీలు, పెకలు, పెరుగు, బీఁటగిలు—బీఁటగిల్లు, బీఁటలువాఱు, బీఁటలు,వోవు, విచ్చు. విరివాయు-విరియఁబాఱు, విరియు-విఱియు, విసరు, వ్రీలు: (చూ, సెలగు); (చూ, వ్రక్కవాఱు); (చూ, వేఱుపడు.) తద్విశేషములు:-౧. పెల్లగించు:-అభ్యుద్ధరించు, ఉత్పాటించు, ఉత్పాదించు, ఉద్ధరించు, పరిస్ఫోటించు, భేదించు, విదారించు, (మి) ఉన్మూలితమగు, విదారితమగు. (తె.)—అగలు, చిందఱసేయు—చిందఱలుసేయు, చిట్టుముట్టాడు; ౨: (తె.)-పీఁకు, పుచ్చు, పెకలు, పెరుకు-పెర్కు, పెఱుకు, పెల్లగిలు-పెల్లగిల్లు, బెండగిల్లు, మెఱుకు, మేంగ్రించు, ౩. పక్షులు గోళ్ళతో కెల్లగించు:—ఉన్మూలించు. (తె.)—కెలకు, కెల్లగించు, కొక్కరించు, గీఱు, గుద్దలించు, తోఁడు, సుఱుము, ౪. వస్త్రాదికమును భేదించు:-(తె.)—ఉత్తరించు, కత్తిరించు—కత్రించు, చించు, చింపు, చిదుము. చీలుచు—చీల్చు, త్రుంచు; ౫. నొవ్వనాటు:—స్ఫోటించు, (తె.)-ఊఁటు, కుమ్ము,దూటు, పొడుచు, మీటు, మెఱుము.

స్మ

స్మ, సం. అవ్య =చుమి-సుమ్మి-సుము-సుమా, చూడుమి.

స్మయము, సం వి. అ. పుం. 1. గర్వము: చూ, హంకారము; 2. ఆశ్చర్యము: చూ, వింత. 1.

స్మరకూపము, సం.వి అ పుం,న. ఆఁడుగుఱి: చూ,భగము.12.

స్మరచక్రము, అం: చూ, ఉత్తానకరణబంధములు.

స్మరణము, సం. వి. అ. న. 1. తలఁపు:— చూ. స్మృతి. 1: 2 జ్ఞప్తి, తెలివి: చూ. హృల్లేఖము 2: అం. 3: చూ, భక్తిలక్షణములు.

స్మరవ్యాకరణము, అం: చూ, వ్యాకరణములు.

స్మరహరుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.

స్మరాంకుశము, సం. వి. అ. పుం. పెంచిదిద్దినగోరు. (చూ, నఖము 1.)

స్మరాంగారము, సం. వి. అ. పుం,న. ఆఁడుగుఱి: చూ, భగము. 12. తద్వి:-౧. ఉపస్థలోని లింగనాదికి -(తె.)—లింగనాడి; ౨. మొగ్గవాలిన యుపస్థకు.-దళితకోశము.

స్మరించు, సం. స. క్రి. స్మరణముచేయు: (తె.)-తలఁచు-తల్చు.

స్మరుఁడు, సం. వి. అ. పుం.= మరుఁడు: చూ, మన్మథుఁడు.

స్మర్త, సం. విశ. (స్మరించువాఁడు: తలఁచువాఁడు.

స్మా

స్మారితుఁడు, సం. విశ. 1. తలఁపుసాక్షి: చూ, సాక్షి; అం. 2: చూ, కృతసాక్షులు; 3: చూ, సాక్షులు.

స్మార్తము, సం. వి. అ. న. 1. స్మృత్యుక్తకర్మము; విశ. 2. స్మృతిసంబంధమైనది.

స్మి

స్మితము, సం. వి. అ. న. అం 1 అధరమునందుమాత్రము ప్రకాశించెడు చిఱునవ్వు (ఇది యుత్తమము): చూ, హాస్యము; సం. విశ. 2: చూ, సంఫుల్లము.

స్మితి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. —పై—

స్మృ

స్మృతము, సం. విశ తలఁపఁబడినది: అభిప్రేతము, ఇతము.

స్మృతి, సం.వి. ఇ. స్త్రీ. తలఁపు: అభిప్రాయము, అంతర్యము, ఆకూతము-ఆకూతి, ఆధ్యానము, ఆశయము, ఆశి, ఇంగము, ఉద్దేశము, ఉద్బోధము, గమనము, కూతము, ఛందము, చింత, జ్ఞప్తి, తాత్పర్యము, ధ్యానము, భావము, మతము, మతి, విషయము, స్మరణము, గోచరము (అని కొందఱు). (అవ్య).—అని, అవ, ఆ, అమ్, ఏ, ఓ, కిల, తు. (తె.)-ఎఱ్ఱాటము, గుఱి, తలఁపు, దేనము. వెంట. తద్వి.—1. వ్యాపాదనము—వ్యాపాదము; ౨. అహోపురుషిక—అహోపౌరుషిక-అహోపురుషిక-అహోపౌరుషిక; 2: చూ: ధర్మశాస్త్రము (చూ, స్మృతులు); 3. బుద్ధి: చూ

హృల్లేఖము.2; 4.ఎఱుక: చూ, సోదె; అం. 5: చూ, అలంకారము. 3 (స్మృతిమత్తు అనికొందఱు) ("ఒకవస్తువును జూచినపుడు ప్రియమైన పూర్వవస్తువట్టిదే యని జ్ఞాపకము వచ్చుట. ఉదా.—పద్మమును జూడఁగానే కాంత మొగము పొడగట్టినట్టయినది") 6: చూ, సంచారీ భావములు. ("అల్లనాఁడు, గోదావరీ పరిసరంబున మనమిరువురము నొక లేఁటికొదమతో జరిపిన యాటలు నా హృదయంబున నాటుకొని యుండెనని రాముని కెఱిఁగింపుము.")

స్మృతికర్తలు, అం: కశ్యపుఁడు—అత్రి—భరద్వాజుఁడు—విశ్వామిత్రుఁడు—గౌతముఁడు—జమదగ్ని—వశిష్ఠుఁడు అను ఏడుగురు ఋషులును, అంగిరసుఁడు–ఉశనసుఁడు–ప్రజాపతి—విష్ణువు–యముఁడు–బృహస్పతి–సంవర్తుఁడు–దేవలుఁడు—నారదుఁడు—ముద్గలుఁడు – పరాశరుఁడు—మనువునను వంద్రెండు గురును ఋగ్వేదసూత్రద్రష్టలు—యాజ్ఞ్యవల్క్యుఁడు శుక్లయజుస్సుతో సంబంధముగలవాఁడు. హారీతుఁడు–శంఖుఁడు–లిఖితుఁడు–వ్యాసుఁడు–పులస్త్యుఁడు–శాతాతపుఁడు-దక్షుఁడు మొదలగువారు పురాణేతిహాసములకు సంబంధులు. ఆపస్తంబుఁడు—ఆశ్వలాయనుఁడు–బోధాయనుఁడు—గోభిలుఁడు—సత్యాయనుఁడు వనువారు సూత్రకర్తలలోనివారు. ఇంకను గొందఱుస్మృతికర్తలుకలరు. వీరందఱిపేరను స్మృతులున్నవి. (చూ, మూలస్మృతులు. స్మృతులు. (చూ, ఋత్విజుఁడు.)

స్మృతులు, అం: చూ, మూలస్మృతులు. (వీనినే వేఱొక విధమున.—మను. అత్రి, విష్ణు, హారీత, యాజ్ఞవల్క్య, ఉశన, అంగీరస, యమ. ఆపస్తంబ. సంవర్త, కాత్యాయన, బృహస్పతి; పరాశర, వ్యాస, శంఖలిఖిత, దక్ష, గౌతమ, శాతాతపస్మృతులు. (18.)

స్మే

స్మేరము. సం.విణ.1. కొంచెమునవ్వినది; 2. వికసించినది: చూ, సంఫుల్లము.

స్య

స్యందనము, సం. వి. అ. న. 1. కాఱుట: చూ, స్రవము; 2. నీరు; చూ: సలిలము; పుం. 3. తినాసము*: అక్షకము, అతిముక్తకము, అతిముక్తము, కాముకము, కుబ్జకము, చిత్రకృత్తు, తినిశము, నేమి, రథద్రువు, వంజులము, శకటము, సర్వసాధకము. (తె.)—తినాసము, నెమ్మి; పుం, న 4. శతాంగము యుద్ధరథము(అని కొందఱు): చూ, శకటము. 1.

స్యందనారోహుఁడు, సం. విణ. రథమునెక్కువాఁడు; రథమునెక్కి యుద్ధముచేయువాఁడు (అనికొందఱు): ప్రతి, రథి, రథికుఁడు, రథిరుఁడు. (తె.)—జెగిలెకాఁడు, తేరుకాఁడు.

స్యందము, సం. వి. అ. పుం. కాఱుట: చూ, స్రవము.

స్యంది, సం. విణ. (న్. ఈ. న్). స్రవించునది: చూ, స్రవము.

స్యందిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: సృణిక—స్పణీక. (తె.)–చొంగ, జొల్లు, లాల. తద్వి:–౧: చూ, బ్రహ్మబిందువు; ౨. పాము యొక్క జొల్లు:—పిచ్చ.

స్యదము, సం. వి.అ. పుం. 1. వేగిరము: అంజసు, ఓకము, కాకోదరము, కుంతలము, గమకారిత్వము, జవనము,జవము, జూ, తరము—తరస్సు, ప్రసరము, రంహస్సు: రభసము, వేగము, సహము. (విణ):—అరము, అవిలంబనము, అవిలంబితము, ఆశువు, క్షిప్రము, చపలము, చాపలము, జవనము-జవము, తీవ్రము, తూర్ణము, త్వరితము. ద్రుతము, యవాని, రంహస్సు, లఘువు, వాజము, శీఘ్రము, సత్వరము, సహము (క్రి. విణ.):—అరము, అవిలంబనము—అవిలంబితము, ఆశువు, క్షిప్రము, చపలము—చాపలము, జవనము, జవము, తూర్ణము, త్వరితము, ద్రుతము లఘువు, శీఘ్రము, సత్వరము. (తె.)—చెచ్చెర–చెరచెర, తుఱుతు, దడదడ. దురుసు, పరిగె, వే, వేశము, వయిశము–వైశము-వైదము. (అవ్య.)అంజస, అచిరాత్, అహ్నాయము, ఆతంచనము, ఝటితి–ఝడితి, ద్రాక్, మంక్షు, సపది, ప్రాక్కు. (అవ్య) (తె.)-జడితి,బిట్టు,బిట్టుబిట్టు. (అవ్య.(క్రి.విణ.)(తె.)-తురితము, తురిత, నింకిటి, పొసపొస. (వి.) (తె.)—అంకపొంకములు—అంకపొంకాలు—అంకాపొంకములు- అంకాపొంకాలు, అడచిపాటు, అడిచిపాటు, అప్పళము, ఉద్దవడి-ఉద్దవిడి, గొరగొర, చుఱుకు, జరుగురు-జరువురు-జరూరు-జర్గురు, జఱజఱ, తరమిడి, తరవు, తివుట, తివురు, తీవరము, తుఱుతు-తుఱ్ఱు, తొర, దడదడ, దురము, నెప్పరము, నెప్పళము, పఱువు, బిసబిస, రవరవ, రింగు, ఱింగు, రివ్వు, వడి, వెస, వేఁడి, వేగ—వేగము, వేగిరము, వేరము, వేలము, సరగు. (తె.)— (అవ్య):—ఎకాయెకీ; (ద్వి):-క్రంచర, క్రక్కున, క్రచ్చుఱ, క్రన్న—క్రన్నన, గుప్పున—గుబ్బ (బ్బు)న–గొబ్బున, గ్రక్కన—గ్రక్కున, గ్రద్దన, గ్రమ్మన—గ్రమ్మున, చట్టన, చయ్యన, చివ్వున, చెచ్చెర, చెరచెర, జరీన, జరీలున, జఱ్ఱున, జిఱ్ఱున, జివ్వున, డిగ్గన, తటాన—తటాలున, తటుకున—తటుక్కున–తడుకున, తురీన, తెప్పదెరలఁగ, తెప్పున, దబ్బున, దారున. దిగ్గన—దిగ్గున, దురదుర, దెబ్బన, బిరబిర—బిఱబిఱ, బిరాన–బిఱాన, బీటీన—బీటీలున, బోరన, రివ్వున–ఱివ్వున, వెస, వేగ; తద్వి.—౧. వాయువేగమునకు.–అపరాజయ, వాయుధాటి. ౨. మిక్కిలివడికి –(విణ) క్షేపిష్ఠము, క్షేపీయము, రయము. (తె.)--ఉరవడి–ఉరువడి-ఉఱవడి, నెవ్వడి, హుటాహుటి; విణ. ౩. వేగముగలది :—ఆశువు, తూర్ణము, ఉచ్చండము, త్వరితము, దృతము. (తె.)— ఉగ్గడువు, తులుచ, తొర,

సులువు—సుల్వు, హుటాహుటి; ౪. మిక్కిలి శీఘ్రముగా:–
సరసర; ౫. నియమము లేనివడికి:— (తె.)—దడదడ;
౬. వేగముగాఁ బోవుటకు:-జూతి; ౭: చూ, సంభ్రమము.
స్యన్నము, సం. విణ. కాఱినది, స్రుతము: చూ, స్రవము.

స్యా

స్యాలకుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—శ్యాలకుఁడు.
స్యాలకోగృహనాశాయ సర్వనాశాయమాతులః, న్యా. బావ
మఱఁది గృహనాశనము సేయును, మేనమామ సర్వనాశ
నమును జేయును.
స్యాలిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—శ్యాలిక.
స్యాలుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ—శ్యాలకుఁడు.

స్యూ

స్యూతము, సం. వి. అ. పుం. 1: రూ-స్యూనము-స్యోతము.
పల్లిక, దాఁగర: చూ, సజ్జ; 1; విణ. 2. కుట్టఁబడినది:—
ఉతము—ఊతము, ఘటితము.
స్యూతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రూ-సూతి, ఊతి, వానము. (తె.)—
కుట్టు, కుట్టుడు, చిమ్మ, పొడుచుట, పొడువు. తద్వి:—౧.
మడుపుకుట్టునకు:-(తె.)- చీనీకుట్టు; ౨. (తె.)-తిబ్బి, డిబ్బి
(అనికొందఱు); ౩. బట్టకుట్టుటకు:—సీవనము, సేవనము.
(తె.)—సీవనము; 2: చూ, సంతతి. 1.
స్యూనము, సం. వి. అ. పుం: చూ, స్యూతము. 1.

స్యో

స్యోతము, సం. వి. అ. పుం: చూ, స్యూతము. 1.
స్యోనము, —పై.—
స్యోనాకము, సం.వి.అ.పుం రూ-శ్యోనాకము*:చూ,శోణకము.

స్ర

స్రంపనము, సం. వి. అ. న. క్రిందపడుట.
స్రంసి, సం. వి. న్. న. పోఁక*: శృంగారి. (చూ, పోఁక.)
౧.తోఁటపోఁకకు:-లఘుకము; ౨ లతాపూగము:-యోజనము.
(తె.)— సూదిగొంటు; ౩. నిడుపుతొడిమగల పోఁకకు:—
రామపూగము; ౪.పోఁకచెక్కకు:—పూగఖండము,వల్కము.
(తె.)—లీయె-పీయె, వక్క; ౫. వరాగ్రము. (చూ,పోఁక*):
పుం, 2. గొనుగు*: చూ, స్వాదుమజ్జాఫలము(వరగోఁగు):
విణ. 3. క్రిందపడునది.
స్రగ్గు, దే. అ. క్రి: చూ, రూ—సగ్గు.
స్రగ్ధర, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("మ-ర-భ-న-య-య-
యగణములు. 8-15 యతులు. 21 ఛందస్సు".)
స్రగ్వి, సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) పూదండగలవాఁడు.
స్రగ్విణి, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("నాలుగు రగణములు.
7 యతి. 12 ఛందస్సు".)
స్రజమపి శిరస్యంధఃక్షిప్తాం ధునోత్యహిశంకయా, న్యా. గ్రుడ్డి
వాఁడు మెడలోవేసినఁ బూలదండనుగూడఁ బామనిశంకించి
త్రోసివేయును.
స్రజము, సం. వి, జ్. స్త్రీ. పూలదండ, హారము: చూ, హావ
ళిక. 2. (చూ, భూషణము. 2—౩౭.)
స్రవ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చాఁగ*. రూ-స్రువ, కటంభర, కర్మ
కరి, కలమము, కిశోరము, కుచందిక, గోకర్ణి, గోపవల్లి,
గౌరశాకము, ఘనరసము, ధనశ్రేణి,పాటల,బహువల్కము,
మధురస, మధుశ్రేణి, మధూలిక, మూర్వ, మోరట,వసంత
దూతి, సుధ, (తె.)— చాఁగ, చేగ, దేవి. తద్వి:—చార
కము, చారము, వనగుప్తము, వనప్రియము. (తె.)-చాఱ,
జీడిమామిడి, మొక్కమామిడి.
స్రవంతి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తరంగిణి, ఏఱు: చూ, నది;
1. అసంశ్రయ, రుదంతి*.
స్రవణము, సం. వి. అ. న.=సొన, కాఱుట: చూ, స్రవము.
స్రవద్గర్భ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అపతోఁక: చూ, దేనువు; అం
2: చూ, వంధ్యలు.
స్రవము, సం. వి. అ. పుం. 1. కాఱుట: రూ—స్రావము—
స్రవణము, ప్రఘారము-ప్రాఘారము,విద్రవము,శ్చ్యోతము,
స్నవము, స్యందనము, స్యందము, స్రుతి. (తె.)—ఊటి
యుట, కాఱుట. తద్వి:-౧. కాఱినది:- రీణము, స్నుతము,
స్యన్నము, స్రుతము; ౨. స్రవించునది:-స్యంది; ౩. కాఱు
నది:- స్రావకము; ౪. మిక్కిలికాఱుటకు:-అభిష్యందము;
౫. కాఱనిది:—అచ్యుతము.
స్రవించు, సం. అ. క్రి. 1: రూ-స్రవియించు. (తె.)— ఉట్టు,
ఉరలు, ఊడు, ఒలుకు, ఓడిగిల్లు, కరఁగు, కరఁగుపడు,
కయిత్రావు—కైత్రావు, కాఱు, గిలు, చినుకు, జల్లించు,
జాఱు, జొబ్బిలు-జొబ్బిల్లు, తొంగలించు, తొట్టు, తొరఁగు—
తొరుఁగు, దిగువాఱు, వడియు, వారు. తద్వి:—౧. ద్రవి
యించు, ద్రవించు. (తె.)— ఊరు, పీరారు; ౨. పాలు
ద్రవించు, స్రవియించు, ద్రవించు.(తె.)-చేఁపు; ౩.ఉటియు.
స్రవియించు, —పై.—
స్రష్ట, సం. వి. ఋ. పుం. నలువ: చూ, బ్రహ్మ. 1.
స్రస్తము, సం. విణ. జాఱినది:గళితము, చ్యుతము,ధ్వస్తము,
భ్రష్టము, స్కన్నము, స్ఖలితము. తద్వి:—విగళితము.

స్రా

స్రాక్కు, సం. అవ్య.=సరగ. శీఘ్రము: చూ, స్యదము.
స్రావకము, సం. విణ. కాఱునది: చూ, స్రవము.
స్రావణము, దే. వి. అగసాలెవాని కొఱముట్టు: రూ—సవాణము: చూ, సుత్తియ.
స్రావము, సం. వి అ. పుం. 1. కాఱుట: చూ, రూ-స్రవము; 2=జావ. నూకలగంజి: చూ, సాదము. (1)—౫౩.
స్రావి, దే. వి: చూ, రూ—సరవి. 2.

స్రు

స్రుక్కఁబడు, ద్వ. అ. క్రి. దుఃఖించు: చూ, శోకించు. (స్వార్థమునపడు.)
స్రుక్కు, సం. వి. చ్. స్త్రీ 1. మిల్లివంటి యజ్ఞోపకరణము, జుహూవు: చూ, పాత్రము. 6; దే. వి. (౧) దుఃఖము: చూ, శోకము; (౨) ఏడుపు: చూ, శోకము; (౩) చికమక, చిక్కు, మానిక, వరఁకు, వేళాకోళము: అ. క్రి; ౪. ఉపశమించు, ఉపశమిల్లు, క్షయించు, క్షీణించు, విశ్రమించు. శమించు. (తె.)— అక్కళించు, అడఁగారు-అణఁగారు, అవియు, అడఁగు—అణఁగు, అత్తమిల్లు, అఁగు, అఱు, ఇందు, ఇముడు, ఇఱికికొను, ఊఱడిల్లు, ఊఱడు, ఓఱుచు-ఓర్చు, కుందు, కుదియు, క్రుంగఁబడు-క్రుంగిలు-క్రుంగు, గోడివడు. చల్లారు, డయ్యు (దయ్యు), డిందు, డిందుపడు, డొంకు, తగ్గు, తమాయించు, తాఱు, తీఁగు, తీలుపడు, తూలు, తేఱు, పొలివోవు, మట్టువడు, మడుఁగు—మడ్గు, మణుఁగు-మణువు, మలుగు, మునుగు-మున్గు, ముప్పటిలు-ముప్పటిల్లు, మ్రొగ్గు, లోఁగు-లోవు, వారు. సగ్గించు, సగ్గు-స్రగ్గు, సమయు. తద్వి:-౧: చూ, వంగు; ౨. (తె.)— ఇఱుకు; (౫.) దుఃఖించు: చూ, శోకించు; (౬) (మి) అధైర్యపడు, భయపడు. (సం.)— ఉద్వేగిల్లు, శంకించు, భీతిల్లు. (తె.)— అంజు, అడలు, అదరు—అదలు, అరవాయిగొను, అలుకు—అల్కు, అళుకు—అళ్కు, ఉలుకు, ఎదవడు, ఓడు, కొంకు, కోఁచవాఁఱు, గుబ్బమను, గ్రక్కతిల్లు, జంకు, జడియు, తలఁకు, దద్దఱిల్లు—దద్దఱు—దద్దిర్లు, పంచాడించు—పంచాళించు, పిచ్చలించు పిఱువడు, పుల్లగిలు—పుల్లగిల్లు, పొక్కు, బీతుకొను, బెండేలుపడు: బెగడు, బెగడువడు, బెగ్గడిలు—బెగ్గడిల్లు—బెగ్గడు, బెగ్గలించు—బెగ్గిలు-బెగ్గిల్లు, బెదరు, బెదరుపడు, వెఱచఱచు, వెఱచు, వెలివిరియు—వెల్లివిరియు. తద్వి.—మిక్కిలిభయపడు.—నివ్వెఱపడు; (౭) అంజు: చూ, వెనుతీయు. 1. నిర్వ. 5, ఆ. 122: ముకుళించు, ముకుళీభవించు, (౮) సంపుటించు. (తె.)— కోరగించు, ముడుఁగు, ముడుఁచు, ముడుఁగఁబాఱు, ముడుచు; (౯) తగ్గు, తగ్గించు. (భో. 1, ఆ. 101.): ఉపశమించు—ఉపశమిల్లు, లోపించు, హరించు. (మి) అనర్థకమగు. (తె.)—అక్కఱు, అడఁగు, అణఁగు, అఱు, అఱుగు — అఱుగువడు, ఊరఁబోవు, ఎత్తువోవు, ఓరుచు, ఓర్చు, కడఁబడు, కడమపడు, కీడువడు—కీడ్పడు, కుంటుపడు, కుందు, కుదియు, కుఱచపడు, కొంచెపడు, డిగు—డిగ్గు, డిగ్గుపడు, డుంకు, తక్కువపడు, తగ్గు, తఱఁగు-తఱువు, తీయు, పొనుగువడు, పొనువడు — పొన్పడు, పొలువడు—పొల్లవడు-పొల్లువడు, పొల్లవోవు, ప్రిదులు, మందటిలు— (మందటిల్లు), మాను, ముడుఁగు; వ్రటపడు, వ్రాలు, సగ్గు-స్రగ్గు: (౧౦) ముడుతపడు; (౧౧) (మి):-అనుతాపపడు, పశ్చాత్తాపపడు. (తె.)—అలమటపడు, అలమటించు, అలమరించు — అలమరు, తలపోయు, తలరు, నొచ్చుకొను, బెగ్గిలు — బెగ్గిల్లు, వగచు (సం.)-చింతించు-చింతిల్లు: చూ, శోకించు: (౧౨) మూర్ఛిల్లు: చూ, సొమ్మసిల్లు; (౧౩): చూ, సంకోచించు; (౧౪) మ్లానమగు. (తె.)— వడలు, వాడఁబాఱు, వాడు, మురుఁగు. సొగియు, సొరుగు; (౧౫) చుట్టుకొను: చూ, వేష్టించు.
స్రుక్కులు, దే. వి. బ. కడుపుమీఁదిముడతలు: చూ, వళి. 1.
స్రుచావృక్షము, సం. వి. అ. పుం. ములువెలఁగ*: రూ—స్రువావృక్షము: చూ, వెలఁగ. 3.
స్రుతము, సం. విణ. రూ—స్నుతము. కాఱినది: చూ, స్రవము.
స్రుతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కాఱుట: చూ, స్రవము.
స్రువ, సం. వి. ఇ స్త్రీ. 1. అందుగు*: చూ, సల్లకి; 2. దాఁగ*: చూ, రూ—స్రవ.
స్రువము, సం. వి. అ పుం. స్రుగ్భేదము, జుహూవు: చూ, పాత్రము. 6.
స్రువావృక్షము, సం. వి. అ. పుం: చూ, స్రుచావృక్షము*. (ఇది ములువెలఁగ, పుల్లవెలఁగ అనురెంటికిని జెందును.)

స్రో

స్రోతఘ్ని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, సజ్జాకారము.
స్రోతస్విని, సం. వి.ఈ స్త్రీ. నిమ్నగ, ఏఱు: చూ, నది. 1.
స్రోతస్సు, సం. వి. స్. న. 1. జలప్రవాహము: (తనంతట

పాఱుచున్న ప్రవాహము): చూ, వెల్లువ; 2: చూ, స్రోతస్విని; 3. నీరువచ్చెడితూము: చూ, వాహనము. 2; 4 ఇంద్రియము; 5. తొండము చివర: చూ, హస్తి.

స్రోతోంజనము, సం. వి. అ. న. నీలాంజనము: చూ, సౌవీరము.

స్రోతోనిమ్నన్యాయము, న్యా. నీరుపల్లమెఱుఁగును, నిజము దేవుఁడెఱుఁగును అనురీతి.

స్రోతోవహము, అం: చూ, యతిప్రాణములు.

స్లే

స్లేటింగు, వా. వి పటవాలు.

స్లేటు, వా. వి. జాతిపలక.

స్వ

స్వకము, సం విణ: స్వకీయము, స్వము: చూ, స్వతంత్రము.

స్వకీయము. —పై.—

స్వకుచమర్దనన్యాయము, న్యా. ఆత్మశ్లాఘనమునకుఁడీ ని లురు.

స్వచమసుఁడు, సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.

స్వచ్ఛందము, సం. విణ: చూ, స్వతంత్రము.

స్వచ్ఛందుఁడు, సం. విణ: అపావృతుఁడు, అప్రాకృతుఁడు, ఉద్దాముఁడు, ధీరుఁడు, నిరవగ్రహుఁడు, భుజిష్యుఁడు, స్వతంత్రుఁడు, స్వైరి—స్వైరుఁడు. (తె.)—అడ్డపాటు లేనివాఁడు, అడ్డములేనివాఁడు, ఇచ్ఛనుండువాఁడు.

స్వచ్ఛము, సం. వి. అ. పుం. 1. తెలుపు: చూ, వర్ణము. 6; విణ. 2. తెల్లనిది: చూ, వర్ణము. 6; 3. = చొక్కము — సొచ్చెము. స్వచ్ఛమైనది: చూ, హృద్యము. 2: (చూ, సమీచీనము. 2.)

స్వజనుఁడు, సం. వి. అ. పుం. జ్ఞాతి, సగోత్రుఁడు: చూ, సగంధుఁడు. 2.

స్వజాతిర్దురతిక్రమా, న్యా. తనజాతివిడువశక్యముగాదు.

స్వతంత్రత, సం. వి. అ. న. ఛత్రభంగము: చూ, స్వతంత్రము.

స్వతంత్రము, సం. విణ. 1. = సొంతము: అప్రావృతము, అవసర్గము, ఆత్మీయము, నైజము, వ్యుత్థానము, స్వకము, స్వకీయము, స్వచ్ఛందము, స్వము, స్వత్వము, స్వరువు, స్వాతంత్ర్యము. స్వామ్యము. (అవ్య) అంతరము. (తె.)—అనాయత్తము, సొంతము. తద్వి - స్వతంత్రభావమునకు- ఛత్రభంగము; స్వతంత్రత. (తె.)—ఇస్తువు, విచ్చలవిడి, సయాతము, సొత్తు, సొమ్ము, సొంతతరము; అం. 2: చూ, ద్వైవీభావద్వయము.

స్వతంత్రించు, సం. అ. క్రి. ఒకరియనుమతిలేక తానుగాఏర్పడు.

స్వతంత్రుఁడు, సం. విణ: చూ, స్వచ్ఛందుఁడు.

స్వతఏవసతాంపరార్థతా, న్యా. సత్పురుషులకుఁ బరహితవృత్తి స్వభావసిద్ధము.

స్వత్వము, సం. వి. అ. న.—సొత్తు. 1: చూ, స్వతంత్రము: 2. సొమ్ము: చూ, హిరణ్యము 3.

స్వదీపచుంబనన్యాయము. న్యా. తనదీపమని ముద్దుఁబెట్టుకొనఁగా మీసములు తెగఁగాలినవి అనెడురీతి.

స్వదూరపావిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బుద్ధునిభార్య, అనంత (చూ, భార్య. 1—౪౧.)

స్వధర్మ, సం. వి. అ. స్త్రీ. రూ—సుధర్మ: చూ, సభ. 2-౯.

స్వధర్మపరత, అం: చూ, సుజ్ఞానదాయకములు.

స్వధర్మము, సం. వి. అ. పుం: చూ, స్వభావము.

స్వధితి, సం. వి. ఇ. పుం. గండ్రగొడ్డలి, పరశువు: చూ, ముద్గరము. 1—౩.

స్వనము, సం. వి. అ. పుం. రూ—స్వానము. మ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2.

స్వనితము, సం. వి. అ. న. 1. ఉఱుము: చూ, స్తనితము; విణ. 2. మ్రోసినది: రణితము.

స్వపతిమువారు, అం: (నీరుపేడుగురు;—చూ, అహిభయము.)

స్వపనము, సం. వి. అ పుం: చూ, రూ—స్వప్నము.

స్వప్నకుఁడు, సం. విణ. నిద్రించినవాఁడు: చూ, శయితుఁడు.

స్వప్నక్, సం. విణ. (జ్)—పై.—

స్వప్నభాషణము, సం. వి. అ. న. నిద్రయందలిపలువరింత: చూ, శబ్దము. 2—౫౮.

స్వప్నము, సం. వి. అ. పుం. (రూ—స్వపనము-స్వాపనము-స్వాపము) 1. కల:— అదర్శనము, దర్శనము. (తె)— కల, కలవరము. కలవరింత-కలవరింపు-కలువరింత-కలువరింపు, కలవలము. తద్వి:—౧. దుస్వప్నమునకు:— ఊ; ౨. కన్నకలకు:-(తె.)-నిక్కల; ౩. కునికిపాటునకు:— అవస్కంధము, కౌసీద్యము, ఖమీలనము. తంద్ర-తంద్రి-తంద్రిక, ప్రమీల. (తె.)—కునికిపాటు. తందర, తూఁగు. ముచ్చిలిపాటు; ౪. త్ర్యవస్థలలోనొకటి:— చూ, అవస్థలు; ౫: చూ, సుషుప్తి; ౬. ఒకరకమునిద్రకు:— కుంచితము; ౭ నిద్రయందలి వదరు:-సుప్తి; ౮. స్వప్నభాషణమునకు:— పలవరము: చూ, శబ్దము. 2; 2. నిదుర: (స్వపనము-స్వాపనము-స్వాపము.) సంవేశము, సుప్తి, నిద్ర. (తె.)—కునుకు-కురుకు-కూరుకు-కూర్కు, కూరుకుపాటు-కూర్కుపాటు. గుఱక, తందర, తూఁగు, నిదుర-నిద్దుర. తద్విశేషములకు:- చూ, స్వప్నము. 1; 3. చూపు: చూ, వీక్షణము; అం. 4. చూ, అవస్థలు.

స్వప్నేనృపః, న్యా. స్వప్నములో మనుష్యుఁడు రాజైనట్టును, రాజ్యభోగము అనుభవించినట్టును, శత్రువుతో యుద్ధముచేసి ఓడిపోయి అడవులలో తిరగినట్టును, ఏమేమోఅనుకొనును మేల్కొనగానే యథాప్రకారముగా నుండును అట్లే జీవాత్మ సంసారములోపడి సంచరించును. జ్ఞానమునుపొంది జగత్తంతయు స్వప్నమువంటిదని తెలిసికొనును.

స్వభాను, అం: చూ, సంవత్సరములు.

స్వభావక్రియ, అం; చూ, క్రియాంగములు (అంగము. 9.)

స్వభావమన్యథాకర్తుం శక్యక్తోఽదైవనిర్మితమ్, న్యా. ఈశ్వర నిర్మితమగు స్వభావమును మార్పనెవరికి శక్యమగును.

స్వభావము, సం. వి. అ. పుం. = సబాము: అంతము, అనూకము, అభ్యసనము, అభ్యాసము, అయనము, ఆమ్నాయము, ఉచ్చట, ఉపచారము, ఉపపత్తి, కాయము, గుణము, జీవము, తత్త్వము, ధర్మము, నిజము, నిసర్గము, నైజము, పరిశ్రమము, ప్రకృతి, భావము, రూపము, వర్ణము, శీలము, శ్రమము, సంసిద్ధి, సత్వము, సర్గము, సహజము, సాధనము, సిద్ధి, సృష్టి, స్వధర్మము, స్వరూపము. (అవ్య.) అజ్. (తె.)--అబ్బెసము, అలవడుట, అలవాటు, గొనబు, నిజము, పాడి, మామూలు, వాడుక, వాడుదల సబాము, సాజము, సాదన. తద్వి:-౧. శరాభ్యాసమునకు:-సాధనము. (తె.)— సాదన; ౨. రూపునకు: చూ, స్వరూపము; ౩. స్త్రీ స్వభావమునకు:— స్త్రైణము; ౪. స్వభావముచేతఁ గలిగినది:— అకరణము, స్వాభావికము. (తె.)-నైజము.

స్వభావసాత్వము, అం: చూ, ప్రేమపంచకము

స్వభావసుందరం వస్తు నసంస్కారమపేక్షతే, న్యా స్వభావముచే నందమైనవస్తువునకు సంస్కారమక్కఱలేదు.

స్వభావోక్తి, అం: చూ, అలంకారము. 3. ("జాత్యుచిత వేషభాషల వర్ణించుట. ఉదా:— లేళ్ళు చెవులునిక్కించి క్రేళ్ళు దాఁటుచు జంచకషలఁజూచెడు".)

స్వభావోదురతిక్రమః, న్యా స్వభావముదాఁటరానిది.

స్వభావోమూర్ధ్నివర్తతే, న్యా. అన్నిగుణములనుమించి స్వభావము తలపైనుండును. అనఁగా నన్నిగుణములకన్న స్వభావము మిన్న.

స్వభువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1. వెన్నుఁడు: చూ, విష్ణువు 1; 2. ముక్కంటి: చూ, శివుఁడు; 3. నలువ: చూ, బ్రహ్మ. 1.

స్వము, సం. వి. అ పుం, న. 1.=సొమ్ము. ధనము: చూ, హిరణ్యము. 3; 2 తాను: విణ. 3. తనది, స్వకీయము, స్వీయ: చూ, స్వతంత్రము.

స్వయమ్, అం: చూ, దూతీచతుష్టయము.

స్వయంకృషి, అం: చూ, అష్టకష్టములు

స్వయంగ్రాహము, అం: చూ, దానపంచకము.

స్వయంతీర్ణః పరాన్ స్తారయితి, న్యా. తాను నదినిదాఁటగలిగినవాఁడు ఇతరులనుకూడ దాఁటించగలఁడు. అట్లే గురువు బాగుగ చదువుకొన్నవాఁడయినచో శిష్యులనుఁగూడ పండితు లగునట్లు చేయగలఁడు.

స్వయందత్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, పుత్రులు 1—౧౨.

స్వయంపాకము, సం. వి. అ. న. 1. ఒకపూఁటబత్తెము; 2. వ్రతాదులయందు బ్రాహ్మణులకొసంగు వంటపదార్థము; 3 నియమస్థులగు బ్రాహ్మణులకొసంగు వంటపదార్థము

స్వయంభువు, సం. వి ఉ పుం. (చూ—స్వభువు-స్వర్భువు) 1: చూ, బ్రహ్మ. 1; 2: చూ, విష్ణువు; 3: చూ, శివుఁడు; 4: చూ, మన్మథుఁడు; ౫ ఒకానొకబుద్ధశిష్యుఁడు: చూ, బుద్ధుఁడు.

స్వయంవర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పతింవర, వర్యః చూ, స్త్రీ.

స్వయంవరము, సం. వి. అం. పుం. తనంతట మగనివరించుట.

స్వరజతులు, అం. (సర్వజితులు): చూ, స్వరము. 2.

స్వరనేత్రాంగవికారము, అం: చూ, భక్తులు.

స్వరపత్తనము, ఆం. సామవేదము: చూ, సామము

స్వరము, సం. వి. అ. పుం. = సొరము. (ఉచ్చరింపఁబడునది.) 1. అకారాది హకారాంతముదనుక యేఁబదిరెండక్షరములను స్వరములగు సంబంధులు అనఁబడును; 2 స్వరము వెలువడఁగానె ధ్వని (శబ్దము) పుట్టును. ధ్వని=స్వరము (అని కొందఱు.)(రెంటికిన్ని అవినాభావసంబంధము.) అచ్చు, అభిలాపము, ఆరభటము—అర్భటము-(ఆర్భాటము), ఆరభటి అర్భటి, ఆరవము-ఆరావము, కాహళము, కుణిందము, కుహరితము, క్రుష్టము, క్ష్వేడము, గరుత్తు. ఘు, ఘోష. జ, ఝు, ట, ఠ, ఢ, ణ, ధ్వని, ధ్వానము, న, నదము—నాదము, నినదము—నినాదము, నిర్ఘోషము, నిర్హ్రాదము—నిర్హ్రాదము, నిస్వనము-నిస్వానము, పదము, పరిఘోషము, పాటకము, మృదంగము, రణనము, రణము; రణితము, రవము, రసితము, రాసము, వాద్యము, విరావము, విశ్వద్రువు శబ్దము, సంరావము, స్వనము-స్వానము (తె.ప) అచ్చులు (బ), అలికిడి-అలుకుడు-అల్కుడు (ఉలుకుడు), ఆర్భాటము, ఉరవలి, ఉలి, ఉలివు—ఉలివుడు—ఉలుకుడు, ఓలు, క్రందు, గందరగోళము—గంద్రగోళము, గిలిబిలి, గొలగొల, చడి, చప్పుడు (చప్పు), చిమ్మటబుఱ్ఱు, నాదు, ప్రయి, మెడిదము, మొరపము, మొరయిక, మ్రోఁగుడు, మ్రోఁత, రంతు, రవడి-రవలి-రవళి-రావళి-ఆవళి, రొద రొదాళము, రంకె-అంకియ-అంకె, వాఁగుడు, సద్దు సడి, సలి, వాజ్యము-వాయిదము-వాద్దెము, వాపు, వాయింపు తద్విశేషములు,-౧. వేదస్వరములు:-ఉదాత్త-అనుదాత్త, స్వరితములు; ౨. గాయకదోషములులేని పాటయొక్క ఆఱు విధములున్ను:-(౧) ఘనము, (౨ రాగాలాపము; (౩) మధ్యమకాలము; (౪) పంద్రాయెత్తు; (౫ పల్లవి; (౬) పదకీర్తన, వర్ణములు, స్వరజితులు, రాగమాలికలు; ౩. షడ్జాది:-స రి-గ-మ-పధ-ని (గ్రామము): చూ, సప్తస్వరములు; (౧) షడ్జము=షట్. నాశిక, కంఠ, వక్ష, తాలు, జిహ్వా, దంతములను నీయాఱుస్థానములందు, జము=పుట్టినది. (స) (తె.)—నెమలిసొరము; (౨) ఋషభము=ఋషించినది. ఎద్దుస్వరముతో సామ్యముఁబొందునది.(రి); (౩) గాంధారము=గాంధారదేశములో రంజముమైపుట్టినది. ఋజిగాయనము. (గ); (౪) మధ్యమము. కొంచసొరము. క్రిందిమూఁడు శ్రుతులకు మీఁదిమూఁడు శ్రుతులకు నడిమిది. (మ): (౫) పంచమము=నాభి సముద్గతుఁడై హృత్కంఠ మూర్ధములందుఁ దిరిగెడువాయువు పంచమస్వర స్థానప్రాప్తిచేత పంచముఁడనిపించు కొనెను. దానియందుఁబుట్టిన స్వరముపంచమము. (ప); (౬) ధైవతము=ధీమంతుల సంబంధిగనుక ధైవతము. (తె.)— గుఱ్ఱపుసొరము. (ధ): (౭) నిషాదము.=మనస్సు దీనియందు నిషాదించును. (కూర్చుండును.) (ని); (మిగిలిన నీ స్వర

లక్షణములెల్ల మిగత విశేషాంశములయందుఁ జూపందగు); ౪: చూ, వీణ; ౫. వీణాదివాదమునకు:—కోణము, క్వణనము—క్వణము—క్వాణము—నిక్వణము—నిక్వాణము; ౬. వీణతంత్రులవలనఁబుట్టెడిస్వరక్రియాభేదము:—ఉష్ణి, కుబ్జిత, కూర్మిక; ౭. సరిగమాదివర్ణ సందర్భము:—అలంకారము; ౮. షడ్జస్వరములనుబలుకు రెండవది: (రెండవ సారణి) అనుసారణి; ౯. సంగీతములోనిమూర్ఛభేదము:-కాకలీయుత—కాకల్యంతరయుక్త; ౧౦ ధ్రువాదిభేదబద్ధ సంగీతమునకు:-గీతము; ౧౧. స్వరజాతులకు:- షడ్జకైశిక, షడ్జోదీచ్యవ, షడ్జమధ్యమ, గాంధారోదీచ్యత, రక్తగాంధారి, కైశికి, మధ్యమోదీచ్యవ, కర్మారవి, గాంధారపంచమి, ఆంధ్రి, నందయంతి; ౧౨. సప్తస్వరములకాల ప్రమాణము:- అప్: (చూ, షడ్జము; ౧౩. సంగీతశ్రుతిజాతివిశేషము:-ఆయత; ౧౪. సంగీతగమకభేదమునకు — ఉత్ఫుల్లము; ౧౫ సామగానమునకు: ఉద్గీథము; ౧౬. సంగీతవాద్యముల ధ్వనులకు.—తిక, ధిమి, కిట, ఝణ, మొ; ౧౭ సంగీతమునకు:-కీర్తన, గమ్, గ, గంధర్వము—గాంధర్వము, గాథ, గానము, గీతము, గీతి, గేయము, చారము, రాగము, వర్ణాటము, సంగీతము. (తె.)- పాట; తద్వి - (౧) అల్లొనేరెడు-అల్లొనేరేడు-అల్లోనేరేడు-అల్లోనేరెడు; ౧౮. నోటితోపాడెడు సంగీతమునకు.—అనిబద్ధవంతము; ౧౯. సంగీత సప్తస్వరసమూహమునకు.—కషాయము. (తె.)—పాటరవళి; ౨౦ రాగాదియుక్తముగ స్వరస్థానములయందు మెట్లుకుదుర్చుట:—మేళము; ౨౧. నృత్తగీతవాద్యముల విలంబద్రుతమధ్యమానములు- ఓఘము, ఘనము, తత్త్వము; ౨౨. నృత్తగీతవాద్యములయందు చౌకపుకాలము:—లయప్రాణము, విలంబితము; ౨౩. క్షణమాత్రస్థాయికి—క్షణికము; ౨౪. ఎడమచేతితంతిమీటుకు.—తలము; ౨౫. వీణాదిస్వనమునకు.—ప్రక్వణము—ప్రక్వాణము. (తె.)—పలుకు—పల్కు; ౨౬. వెనుకటి చరణములయందలి యుద్ధము ననుసరించి సంగీతము మొదటచెప్పెడు వాద్యము.—పల్లవము; ౨౭. స్వరస్థాయి: (తె.)-తాయము-తాయి; ౨౮. వీణాదిచతుర్విధవాద్యధ్వని - వాదనము. (తె.)— వాడు: ౨౯. నృత్తగీతవాద్యములు సమముగానుండుటకు.—లయ; ౩౦ తానశబ్దపూర్వకమగు రాగాలాపమునకు:—తానము. (తె.)—తందనము. (చూ, తానములు); ౩౧. వాద్యచతుష్టయము.—తతము, ఆనద్ధము, సుషిరము, ఘనము (ఆతోద్యము=ఘనము); ౩౨ అయిదు స్వరములతోఁగూడినరాగము;—ఔడవము — ఔదవము; ౩౩. గంధర్వగానమునకు.—ఋగ్రీగానము, గాంధర్వము; ౩౪ అనుదాత్తస్వరవిశేషమునకు—నిహతము, ప్రచయము (చూ, స్వరము ౨-౧); (చూ, ఉదాత్తము 1); ౩౫ గాననాట్యయోగ్యశబ్దసంతతికి- (తె.)—జతి; ౩౬. స్వరవిన్యాసభేదము-గమకము; ౩౭. వీణ కంఠము వీనియందలి ధ్వనివిశేషము-అనేకస్వరము. (తె.)-ఏనుఁగుస్వరము; ౩౮: చూ, స్త్రీరాగములు; ౩౯. పురుషరాగములు—భైరవి, మాళవి, బంగాళ, హిందోళ, రాగమంజరి, శ్రీరాగము, గౌరి, భూపాళ. (8); ౪౦. స్వరస్థానము తప్పఁజెప్పినస్వరము:—అపస్వరము; ౪౧. పల్లవివెంబడి చరణముకు.—అనుపల్లవము, అనుపల్లవి; ౪౨ తాళమానముఖ చతుష్కకాలము—నిశ్శబ్దము; ౪౩ పదునాలుగు అక్షరములుగల తాళవిశేషము.—ధ్రువము; ౪౪. కొన్నిరకములతాళములు:—(చూ, రాగములు: చూ, తానములు: చూ, తాళము, 2.) ఆసందభైరవి, ఆరభటి, ఆరభి, ఋషభము, కకుభము, ఘంటి, కల్యాణి, కాంభోజి, దర్బారు, ధన్యాసము, నాట, పంచాలి—పాంచాలి. (తె.)—పంచ—పంజళము, మలహరి, మోహన, వషట్కర్త, వసంతము. శంకరాభరణము, శ్రీరాగము. (శ్రీ). సౌరాష్ట్రము, హిందోళము; (తె.)—జావడి—జావళి; ఇత్యాది. తద్విశేషములు — హిందుస్థానీ రాగ తాళవివరములు — (ఇవి శీర్షికాపదములుగ చేర్పలేదు.) పురుషరాగములు; ౬. వీట్లలో నొక్కొక్కదానికి ఆలుగురు భార్యలచొప్పున ౩౬ స్త్రీరాగములుషట్త్రింశతి ఇందువలన "ఛేరాగ్ ఛత్తీస్ రాగ్నే" అని చెప్పెదరు కడమరాగములు వీటిబిడ్డలు: పురుషరాగములపేళ్లు ౧. మేఘ్, ౨ సిరి, ౩ దీపక్, ౪ హిండోల్, ౫ మాల్కౌన్. ౬. భైరో, తక్కిన ౩౬. రాగ్నేలు వీటిభార్యలు తక్కినవన్నియుబిడ్డలు.

—* సప్తస్వరముల పేరులు *—

కరజ్	రిగప్	గధార్	మద్ధం	పంచం	ధైవత్	నిఖార్
స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
రి	గ	మ	ప	ధ	ని	ధ
గ	మ	ప	ధ	ని	ధ	ప
మ	ప	ధ	ని	ధ	ప	మ
ప	ధ	ని	ధ	ప	మ	గ
ధ	ని	ధ	ప	మ	గ	రి
ని	ధ	ప	మ	గ	రి	స

ఈ స్వరములకు ఎక్కువ తక్కువలనుబట్టి వికృత మేర్పడును. ఇత్యాది—రాగకాలములు, రాగములు— ఉదయము మొదటిజామున పాడవలసిన రాగములు:—

బిలావల్, అలయాబిలావత్, అలయ్యా గౌడబిడావల్, సుద్‌బిలావల్, నట్‌బిలావల్, సువాబిలావల్, సుగ్రై బిలావల్, సువా, సుగరై, కోకట్‌బిలావల్, నట్‌నారాయన్, సురట్‌బిలావల్, బిరారా.

రెండవజాము న:—

బరారాతోడి, తోడి, హాసాతోడి, దేన్‌తోడి, సింధుతోడి సావరీ, అసావరీ, బరహాన్‌స్ బరహాన్‌స్, సారంగ్.

మూఁడవజాము న:—

సారంగ్, సురట్‌సారంగ్, జల్‌సారంగ్, బన్‌సీసారంగ్, మద్‌మావద్, గౌడ్‌సారంగ్, బింద్రాబన్ సారంగ్, నట్ సారంగ్.

నాలుగవజాము న:—

నట్, పరకీనట్, మళలానట్, ఛయ్యానట్, మేఘనట్, భీంపలాస్, ధనాసలీ, పూర్బీ, పూర్బా, పూర్వీ, మారో, గౌడ్, గౌరీ, గౌరా.

అయిదవజాము న:—

సిరి, జయత్‌సిరి, మాల్వీ, మాల్‌సిరి, గౌడ్‌సిరి, సిరిపంత్, ఖాకా, మోహానకల్యాన్, కల్యాన్, శ్యామ్‌కల్యాన్, అమీర్, కల్యాన్ అమీర్‌నట్, యమన్‌కల్యాణ్, యమన్, యమ్నీ, దీపక్, దీపక్‌కల్యాన్, కామూద్, జామూద్ కామూద్‌కల్యాన్, జామూద్ కల్యాన్, కోకబ్ కల్యాన్, భూపాళీ, భూపాళీ కల్యాన్, భూప్‌కల్యాన్, జంఝోటి, మేఘ్ జంఝోటి.

ఆఱవజాము న:—

శంకర్, కాలంగడా, బహారానంద్, కాపీ, ముల్‌తాసికాపీ, బేహాగ్, శంకరబేహాగ్, దూద్‌బచన్‌బేహాగ్, బిజువంతి, ఖంమాజ్, శుద్‌ఖంమాజ్, నాయకీ నాయకా, పీలో, పట్ మంజరీ, కానడా, జోగీకానడా, బూందీకానడా, జిద్దీకానడా, మియ్యాకానడా బాకేసిరీకానడా, బాగేశ్వర్, దర్బార్, రాష్టా, షహానా, అఢానా, కేధార్.

ఏడవజాము న:—

పరజ్, సోహాని, లలిత్, బసంత్, మాధో, బంగాళీ, మంగల్, హిండోన్, మాల్‌కౌన్, కంథార్, గంధార్.

ఎనిమిదవజాము న:—

దేవుగాంధార్, దేవుగిరీ, కోజరీ, రాంకల్లీ, గున్‌కల్లీ, పూల్ కల్లీ, బైరో, పీత్రంబైరో, బేబాస్, భూపాల్, బొహర్, వేసావ్, దేవగిరి, తిరుగ నుదయాదిగా నీరాగిములను పైఁజెప్పిన ప్రకారము పాడవలయును ఇత్యాదివివరములకు సంగీతశాస్త్రమేఆధారము; ౪౫ వ్యంగ్యప్రధానమగుశబ్దము:— ధ్వని; ౪౬. ధ్వనులభేదములు:-(౧) విష్ణుకీర్తనము, కకీర్తనము; (౨) వివాహప్రయుక్త మంగళవాద్యధ్వని:—ప్రియవాదిక; (౩) జయజయమనుధ్వనికి:— ఢ, ఢ, జయభేరి. (తె.)— జేబేరి; (౪) హేల. (తె.)— ఏల, ఏలపాట, జంపాలు, జోలపాట, జోల, జోవ, సువ్వలాల–సువ్వాల; (౫) రథము పాఱునప్పటిమ్రోఁత:-(తె.)-తిడిమ్మి: (౬) ఊఁతి; (౭) ఝుఝు; (౮) (తె.)— నపీరు; (౯) హుంకారము, హుంకృతి; (౧౦) గోపకులధ్వనికి:- (తె.)- ఈల; (౧౧) తస్కరసంకేతధ్వనికి:-(తె.)ఈల, ఊల–ఊళ; (౧౨) కంఠధ్వని, కంఠము, కఠము, కుహరము, రవము, రావము, శారీరము. (తె.)-అఱపు-అఱుపు-ఆఱుపు, ఎలుఁగు-ఎల్గు–ఎలుఁవు, కూఁత, గొంతు-గొంతుక, రవము, సొరము; (౧౩) ఆర్తకంఠధ్వని, ఉత్క్రోశము, ఉద్ఘోషము, క్రందనము. (తె. ప)-అఱపు-అఱుపు-అరుపు-ఆఱుపు-అర్పు, ఏడుపు-ఏడ్పు-ఏలుపు, కుయి—కుయ్యి—కూయి, కూఁక, కూఁత, మొఱ—మొఱ్ఱ–మొఱపు, మొఱుఁగు— మొఱుపు, వంత, వాపోక; (౧౪) ప్రణాదము.(తె.)–అరుపు-ఆఱుపు-ఆరుపు-ఆర్పు-ఆఱావు, బొబ్బ, బొబ్బరింత, బొబ్బాటము, బొబ్బెట్టు; (౧౫) అవ్యక్త మధురధ్వనికి:-ఆరజము, కందళము, కలకంఠము, కల-కళ, కలము, కలధౌతము, కలధ్వని, కాకలి, కాహళము గుంజ, గుండకము, రాసము. (సం)- ఉన్మాదము. (తె)— ఆరజము; (౧౬) విపరీతధ్వని:-(తె.)-ఆలగోడుబాలగోడు, పెడబొబ్బ, మొత్తుకోళ్లు; (౧౭) పెద్ద కూఁతకు-ఉన్మాదము. (తె.)– అరవు–అఱపు–అఱుపు—ఆఱుపు, కే-కేక, అంకె; (౧౮) అవ్యక్తనిస్వనము, మర్మరము. (తె.)—మొఱమొఱ; (౧౯) సల్లాపము. (తె.)— గుసగుస; (౨౦) మరణసమయపుకేక:— (తె.)-కడకేక; (౨౧) గద్గదస్వరము, గద్గదిక (గాద్గద్యము.) (తె.)— ఈరెలుఁగు. కీఁచు, కుఱుచ, గగ్గు, గువ్వకుత్తిక, డగ్గుత్తిక, తీఁగయెలుఁగు-(తీఁగెయెలుఁగు); (౨౨) ఆలప్తి-ఆలాప్తి, ఆలాత్రి, ఆలాపనము-ఆలాపము. (తె.)— ఆలతి-ఆలత్తి, ఆళరి, ఓడము; (౨౩) గుంపునపుట్టిన పెద్దమ్రోఁతకు:— ఆరజము కలకలము-కళకళము, కోలాహలము, సంరావము. (తె.)—అంబలము —అలబలము, ఎలగోలు, కొలకొల, గొలకు-గొలగొల-గొల్లు, రచ్చ, రొద, రొదాళము, అంతు, అంపు, హాహావళి, (౨౪) పనికిరానికేక:-(తె.)-పొలికేక; (౨౫) పొలిమేరకేక:-(తె.)-పొలికేక; (౨౬) అనురాగపుకేక:– ప్రణాదము; (౨౭) ధ్వనియుక్తరోదనము:— క్రందనము, క్రందితము, క్రుష్టము; (౨౮) తలలోనుండి రాఁబడినమ్రోతకు:-తారము; (౨౯) యుద్ధమందలి భటుల మ్రోఁత:-ఆడంబరము, పటహము, క్రందనము. (తె.)— పెడబొబ్బ; (౩౦) సైన్యముచెదఱినప్పటిశబ్దము:-ఆకులము, ఖంజము; (౩౧) యుద్ధారంభ వాద్యధ్వని:— అర్ధతూరము, పటహము; (౩౨) గోపకులగీతము:—గీతి; (౩౩) అశరీరవాక్కు, అశరీరవాణి, అశరీరి, ఆకాశవాణి; (౩౪) గునగునధ్వని:— గుంజనము, గుంజితము; (౩౫) ఇంచుకంత చప్పుడు:-(తె.)-చీమచిటుక్కు; (౩౬) గద్గదకంఠ సాధుధ్వని:-(తె.)-గ్రేటు; (౩౭) నిద్రయందలి ధ్వని:- (తె.)– గుఱక–గుఱుక–గుఱు–గుఱ్ఱు; (౩౮) ఓర్వలేనితనమున ఆడిపోసుకొనుటకు:-అఘోషణము. (తె.)-ఉప్పత, గుపాతు,

గోరప, రంతు, రట్టడి, రట్టు, రద్ది, రద్దు, రవ-రవ్వ, సడి; (౩౯) (తె.)-క్రందు, గజిబిజి, గలిబిలి, గసిబిసి, దొందడి, దొమ్మి, రాటము, రాటు, తొచ్చు, సందడి; (౪౦) (తె.)-కొండపలుకు; (౪౧) వింటినారిమ్రోఁతకు:-అన్యాకరణము, కింజ, గుణధ్వని, టంకారము, ధనుష్టంకారము, విష్ఫారము-విస్ఫారము, శింజ; (౪౨) (తె)-లాలి, లాలిపాట; (౪౩) తెక్కలగాలిచప్పుడు:-(తె.) రింగు-టింగు, ఉవ్వు; (౪౪) నడిమివ్రేలిని పెద్దవ్రేలితోఁగూర్చిధ్వనింపఁజేయుట:-(తె.)—చిటిక-చిటికె, చిటికరింత నెటిక-నెట్టిక, వ్రేల్నుడి; (౪౫) అంగుళిమోటనము, క్షితి, తృటము, తృటి (తె.)-చిటిక—చిటికె, చిటికరింత, నెటిక—నెట్టిక, వ్రేల్నుడి; (౪౬) కళావిహీనమగు చప్పుడు:-అవ్యక్తనిస్వనము (తె)-డిబ్బు; (౪౭) బాజాలధ్వనికి:-(తె.)-బాజాలు; (౪౮) (తె.)-సంతగోల; (౪౯) పీడాధ్వనికి:— కుంథనము. (తె.)—ములుగు-మూలుగు-మూల్గు; (౫౦) అచేతనవస్తువు లొక దానితో నొకటి తాఁకుటచే కలుగుధ్వని:- (తె.)—ఉరవలి, చప్పుడు-చప్పు; (౫౧) వానచప్పుడు:-ఘర్ఘరము. (తె)—ఓలు; (౫౨) గర్భముమ్రోఁత:-ఘర్ఘరము; (౫౩) వాద్యముల చప్పుడు:— ఝంకృతము, తూర్యము; (౫౪) జలవిహృత సమయధ్వని:-(తె.)-ఓల; (౫౫) కిలకిల, హర్షస్వనము; (౫౬) తనధ్వనికి:- ఆత్మఘోషము; (౫౭) వీరహుంకారము. (తె.)— ఉలువు; (౫౮) గాలివిసరుట వలనగలిగినధ్వనికి:-ఝూత్కృతము; (౫౯) పశుపక్ష్యాదుల తెక్కలచప్పుడు:- ధ. (తె.)- రివ్వు-టివ్వు; (౬౦) నిప్పుల మంట మ్రోఁతకు:-రటితము. (తె)-రెపరెప; (౬౧) (విణ) మ్రోసినది:-రణితము; (౬౨) కీళ్ళు విఱుగుటచేఁ గలుగు ధ్వనికి:— (తె.)— మెటికె; (౬౩) ఆకులు లోనగువాని మ్రోఁతకు:-మర్మరము. (తె)-మొఱమొఱ; (౬౪) చెడుగుడు ఆటకూఁతకు:- (తె.)-బిల్లి (అల్లిబిల్లి చెంగలనాత్); (౬౫) అలంకరణముల ధ్వనికి:-ఆఘ్రాతము, జీవ, భూషణధ్వని, శింజితము. (తె.)- నగలచప్పుడు; (౬౬) అందెల చప్పుడుకు:-ఝంకృతము, శింజ; (౬౭) గొలుసులధ్వనికి:—ఖణ్కృతము; (౬౮) ఆయుదధ్వనికి:— ఖణ్కృతము; (౬౯) (తె.)— గొనబుపాట, సంచుపాట; (౭౦) భూగర్జనము:- గాతువు; (౭౧) శబ్దమాత్రమునకు:— కాహళము; (౭౨) పామరోక్తికి:-కాహళము; (౭౩) చెడ్డదీనధ్వనికి:—కార్తస్వరము; (౭౪) బిడ్డలు నిద్రలేచునప్పటి మూలుగు;—(తె.)- కిదుకు; (౭౫) బిడ్డలుమూలుఁగు:- (తె.)- కిదుకు; (౭౬) ఘంటలచప్పుడుకు:— ఠ; (౭౭) ఘంట అనురాగమునకు:-ఘంట; (౭౮) మద్దెలలోనగువాని మ్రోఁతకు:—ఆతంకము, ఆనకము, గుండిలము, గుందలము. (తె.)—అరపు-అఱపు-అఱుపు-ఆఱుపు; (౭౯) మురజధ్వనికి:—మార్జన; (౮౦) కొమ్ము వాద్యమునకు:-(తె.)-సింగినాదము;

(౮౧) చర్మాచ్ఛాదిత మర్దలాది వాద్యమునకు:-అవనద్ధము; (చూ, పీఠె. ౫౦); (౮౨) సుషిరవాద్యమునకు:— ఆహికము; సుషిరము. (తె.)- తార; (౮౩) మృదంగరవము:—(తె.)- దిందిం-దిమిదిమి-దిముకు; (౮౪) డిండిమధ్వనికి:-డిండి; (౮౫) పిల్లనఁగ్రోవి లోనగువానిధ్వనికి:— జమ్, జంజని, ఠ; (౮౬) తప్పెటధ్వనికి:-టింటి; (౮౭) ఢక్కాధ్వనికి:- టట్టరి; (౮౮) అంపావాద్యముకు:-టట్టరి; (౮౯) మృగపక్ష్యాదుల ధ్వనికి:-రుతము, రుతి, వాశితము-వాసితము; (౯౦) కంచుమ్రోఁతకు;—(తె.)—కంగు; (౯౧) మృదంగాది వాద్యములకు:— వాద్యము. (తె.)— కూఁత, వాజ్జెము—వాద్దెము, వాపు, వాయింపి, వాయిదము (చూ, స్వరము. 2—౭౮); (౯౨) పంబనాదమునకు:—పణవము, ప్రాంగణము; (౯౩) అతిదారుణ ధ్వనికి:—క్రందు, గోల, రంపి, రంపు—అంపు—అంతు—అంతె, రద్ది; (౯౪) మాఱుమ్రోఁతకు —ప్రతిధ్వానము, ప్రతిశ్రుతి. (తె.)—మఱుమ్రోఁత—మాఱుమ్రోఁత; (౯౫) (తె.)—పెళపెళ; (౯౬) పుంస్వరమునకు షవము, పు ము, (౯౭) ధ్వన్యనుకరణములకు—: చూ, హూహూ; (౯౮) మంద్రము; (౯౯) అవ్యక్తవాక్యము:—కాహళము; (౧౦౦) చూ, తానములు; (౧౦౧) డిండిమధ్వని:—గురుమర్దలము; (౧౦౨) తుపాకి పిరంగిలోనగువానిధ్వనికి.—(తె)-అగాదు; (౧౦౩) కుండమీఁదివాద్యముకు.-కమఠము; కరతాళధ్వనులకు:— (౧౦౪) కరతాళము, కరతాళి, కరర్ది, కలంకష, కులక్కము, తాలమర్దలము; (౧౦౫) శంఖధ్వనికి -కాంబవకము, ఖమ్, ఢ, శంప—సంప; (౧౦౬) ఝర్ఝరమను ధ్వనికి.—ఞ; (౧౦౭) చూ, జన్యతాళములు; (౧౦౮) చెడ్డ ఝిల్లీరవముకు:—కరఝిల్లీరవము; (౧౦౯) కటంబధ్వనికి.—కటంబము; (౧౧౦) (తె.)— గొబ్బిళ్ళు, (౧౧౧) దుఃఖభయాదులచేతగలుగు ధ్వని వికారముకు. — కాకువు; (౧౧౨) సత్స్వరములలోని భేదములు—కల్లోలవము, ఘర్ఘరరి; (౧౧౩) పక్షిధ్వనికి.—కూజితము. (తె.)—పలుకు—పల్కు, (౧౧౪) గంధీరము; (౧౧౫) సింహగర్జనము, సింహనాదము, క్ష్వేడ, క్ష్వేడితము, క్ష్వేళ, క్ష్వేళితము, గర్జ, చుకాంకారము. (తె.)—బొబ్బ, సింగరవళి—సింగావళి; (౧౧౬) ఏనుఁగు ధ్వనికి.—కరిగర్జితము, గర్జ, గర్జము-గర్జితము, ఘీంకారము-ఘీంకృతము—ఘీంకృతి, బృంహితము. (తె.)—కీఁక—గీఁక; (౧౧౭) ఏనుఁగు చెడ్డకూఁతకు-కాఫీట్కారము; (౧౧౮) వ్యాఘ్రధ్వనికి.—గర్జ. (తె.)—కోటరింపు, బిబ్బరింత; (౧౧౯) నక్కకూఁతకు.— (తె.)—ఊల—ఊళ, (౧౨౦) కుక్కకూఁతకు—బుక్కనము. భషణము. (తె.)— బొంయి — బొయ్య, మొఱఁగు— మొఱుఁగు — మొఱుఁగుడు — మొఱువు; (౧౨౧) (తె.)—మేఁకసొరము; (౧౨౨) పందికూఁతకు:-ఘుర్ఘురము. (తె)— గుటగుట, గురగర; (౧౨౩) వీణకంఠము వీనియందుఁబుట్టినధ్వనికి.-అనేకపస్వరము. (తె.)-ఆఁబోతుసొరము, ఏనుఁగుసొరము; (౧౨౪) ఆవులు లోనగువాని ధ్వనికి.—అంభ, చిత్కృతము (తె.)—అంబా—అంబే—ఉంబ; (౧౨౫) కోతిధ్వనికి.-(తె.)-ఉఱ్ఱు; (౧౨౬) ఉత్పలము

కాకధ్వని (తె)— కాకికూఁత, కావు; (౧౨౭) నెమలి కూఁతకు-కకూజితము, కేక (తె)-కిస కీక, కేకిస, కే; (౧౨౮) హంసధ్వనికి — క్రేంకృతము; (౧౨౯) కొంగ ధ్వనికి.-క్రేంకృతము; (౧౩౦) కోకిలధ్వనికి -కుహరితము — కూహరితము, కుహూవు కుహూవు, కోకిలము, మణితము—మాణితము; (౧౩౧) గుడ్లగూబధ్వనికి.— (తె. —గూండ్ర; (౧౩౨) తుమ్మెదధ్వని:-ఊర్మిక, గుంజనము, గుంజితము, ఝుంకారము-ఝుంకృతి; (తె)-జూం; (౧౩౩) ఈలపురుగు ధ్వనికి:—ఝిల్లి —ఝిల్లిక. (తె.)—ఈల, చిమ్మటబుఱ్ఱు, జిఱ్ఱు; (౧౩౪) రతికాలమునందలి గళరవము:-కుహరితము, కూజితము. మణితము-మాణితము, రతికూజితము. (అవ్య) అనో (తె.)—కూకిపలుకు, గిలుకుపలుకు, పావురపుఁబల్కు-పావురాఁబల్కు, మెలిగ్రుక్క, రవపలుకు, లోగ్రుక్క, వెలిగ్రుక్క. తద్వి.—౧. పూ(పూ ౨) ౹౩: శ్వసితము. (చూ, రతిధ్వనులు); (౧౩౫) పశుకంఠరవమునకు.-అరపు-అఱపు-అఱుపు-అలుపు, రంకె-అంకియ—అంకె; (౧౩౬) గుఱ్ఱపు కూఁతకు,—హేష. (తె.)—సకిరింత—సకిలింత—సకిలింపు; (౧౩౭) గాడిదకూఁతకు.—ఇ (తె.)-ఓండ్ర; (౧౩౮) సప్తస్వరములయొక్క ఆరోహణావరోహణములు:—మూర్ఛన; (౧౩౯) సంగీతమునందలి గీత:—వర్ణము; (౧౪౦) పంచమస్వరధ్వని:— వసంతదూతము; (౧౪౧) నాదములు:— (౧) ప్రణవనాదము; (౨): చూ, అట-ఆట 3;): ఆటతాళము; (౧౪౨) వీణకరివెకు.— సేవకము (చూ, వీణాదండము); (౧౪౩) వజ్రఘట్టనవలనిధ్వనికి.-వజ్రనిర్ఘోషము (వజ్రనిష్పేషము); (౧౪౪) వజ్రధ్వనికి:— స్ఫూర్జథువు; (౧౪౫) కీఁచుకీఁచుమనుధ్వనికి:— (తె.)— సకిన; (౧౪౬) చలిబాధకు:—సీత్కారము; (౧౪౭) ఆఱుస్వరముల రాగముకు —షాడవము; (౧౪౮) అంబాకృతము. (౧౪౯) ముఖ్యస్వరమునకు —అంశస్వరము; (౧౫౦) ధ్వనిలేనిది - అఘోషము. 3. ముక్కుగాలి: చూ. వాయువు; అం. 4: చూ, లక్షణాంగములు (పురుషునకు —"హంసస్వరమైన ధన్యుఁడగు. మేఘస్వరమైన రాజగు. భృంగస్వరమైన భోగియగు, క్రౌంచస్వరమైన భాగ్యవంతుఁడగు దుందుభిస్వరమైన సౌఖ్యమగు, ఖరస్వరమైన నిర్ధనుఁడగు. కాకస్వరమైన పాపకర్ముండగు"); 5: చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు — (స్త్రీకి — "తీక్ష్ణము, అతిగంభీరము, అతిమధురములయినను కోవెల-హంస—వీణాస్వరములను బోలినను అష్టపుత్రులఁగనును. మృదువైనపుత్రవతియగు కొంగ—చక్రవాకము—కోకిల ధ్వనులఁ బోలినను రమ్యమైన ధనధాన్యవృద్ధియగు. గాడిద ధ్వనిఁబోలిన బిడ్డలులేనిదై విధవయగు"); 6: చూ, అష్టాదశపదార్థములు.

స్వరమేళకళానిధి, అం: చూ, భరతశాస్త్రగ్రంథములు.

స్వరయతులు, అం: చూ, యతులు.

స్వరరాగసుధారసము. అం: చూ, భరతశాస్త్రగ్రంథములు.

స్వరవల్లి. అం: చూ, భిన్నషడ్జకజభాషలు

స్వరశాస్త్రము అం: కుడియెడమ ముక్కురంధ్రములవెడలు వాయువు సూర్య చంద్ర స్వరములను పేరుఁబెంది సకల శుభాశుభములను లోకవ్యవహారములను జీవితకాలమును దెలియఁజేయునది, ప్రత్యక్ష ప్రమాణము: చూ, శాస్త్రములు

స్వరాటు సం: వి. జ్. పుం రూ—స్వరాట్టు. 1. బ్రహ్మము: చూ, హంసుఁడు; 2. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

స్వరాట్టు. సం: వి జ్. పుం.—పై —స్వరితము. అం. చూ, వేదస్వరములు.

స్వరువు. సం: వి. ఉ. పుం. 1, వజ్రాయుధము: చూ, బాణము. 1; 2. యూపస్తంభము యొక్క తునుక; 3. అమ్ము: చూ, బాణము 1; 4. జన్నము: చూ, యజ్ఞము; విణ. 5: చూ, స్వతంత్రము

స్వరూపము. సం. వి. అ న. 1: (చూ, స్వభావము.) తద్విరూపునకు. (పా—అంశామ్) — అంతము, అకారము, అకృతి, తత్త్వము, తలము బలము. రూపకము, రూపము, స్వభావము, (అవ్య) అనో. (తె)—అడ, ఉరువు—ఉఱవు, నిలువు. పొడ, పొడవు పోలిక-పోల్కి, పొడగు-పొడుగు-పొడువు-రూపు

స్వర్గము. సం: వి అ పుం (లెస్సగా సుఖమనుభవింపఁబడునది.) 1: అక్షయలోకము. అవిషయము, అవిషి, అభ్రము, అవరోధము. అపరోహము ఇంద్రలోకము, ఇడ, ఊర్ధ్వలోకము, ఋూ, ఓకారము. కులకము, ఖంబు, ఖమ్. ఖోలకము, గులాచి, గోవు, గైతి, జీవంతిక, త్రిదశాలయము, త్రిదివము, త్రివిష్టపము, దివము, దేవలోకము, నభము, నాకము, పరమపదము మోక్షము, వాసుకము, వైకుంఠము, శమ్, సురలోకము. సైరిభము, స్వర్లోకము, (తె. ప) జేజేపట్టు-జేజేలపట్టు - జేజేలపాలెము, దివము, దివి, వినుప్రోలు, - విన్నుప్రోలు- విన్నోప్రోలు, వినువలను-విన్వలను, వెల్లజక్కి సామిటెంకి వెల్లజాల్లలవీడు. వేగంటి కచ్చేరి, వేల్పుటెంకి; 2. ముక్తి, శ్రేయసము: చూ, మోక్షము 1; అం. 3: చూ, లోకములు.

స్వర్గస్థుఁడు. సం: వి. అ. పుం స్వర్గమును బొందినవాఁడు. తత్స్వ:— చూ, పరేతుఁడు.

స్వర్గారోహణపర్వము. అం: చూ, పర్వములు.

స్వర్ణకారుఁడు. సం: వి. అ. పుం —సొన్నారి (బంగారుఁజేయువాఁడు) అగసాలె: కనకకారుఁడు, కలాదుఁడు, కలాపుఁడు, కౌటిలుకుఁడు, గాంజికుఁడు, నాడింధముఁడు, పంచాణుఁడు, పశ్యతోహరుఁడు, మోషకుఁడు, రుక్మకారకుఁడు. లోహకారుఁడు, హేమకారుఁడు, (తె: ప) అగసాలి, అగసాలె, ఓజ, ఓజు కంసాలి—కమసాలి, కమసాలె, కమ్మటీఁడు, కొమ్ముకాఁడు, సటకారుఁడు, పారసి, పొన్నారి, సొన్నారి, తద్వి. ౧. దేవశిల్పికి,-మయుఁడు, విశ్వకర్మ, - విశ్వకర్ముఁడు: ౨. శిల్పికుల ప్రధానుఁడు:-కారుకుఁడు, కులకుఁడు, కులికుఁడు, కులుఁడు, కులశ్రేష్ఠి-కులశ్రేష్ఠుఁడు, కృత్స్న, శిల్పవు, శిల్పకారి—శిల్పకారుఁడు, శ్రేష్ఠి; ౩ వడ్లవానికి.-కారుకుఁడు, కారువు. కాష్ఠతక్షకుఁడు, (కాష్ఠతక్షుఁడు,) కౌట తక్షుఁడు, గ్రామతక్షుఁడు, తక్షకుఁడు

తక్షుఁడు, త్వష్ట(త్వష్ట్ర), రథకారుఁడు వర్ధకి, శిల్పి, సూతుఁడు, సూత్రధారుఁడు (తె: వ) వడ్రంగి-వడ్ల-వడ్లంగి, వడ్లబత్తుఁడు, వడ్లవాఁడు; ౪. కంచరికి —కాంస్యకారుఁడు, కామంధమి, కారంధమి. (తె:) కంచంవాఁడు; కంచరి: ౫. రాగిపనివాఁడు:—తామ్రకుట్టకుఁడు, శౌల్వికుఁడు; ౬. ఇనుముచేయువాఁడు:—వ్యోమకారుఁడు; ౭. కమ్మరి:—కర్మారుఁడు, వ్యోమకారుఁడు: ౮ (తె.) ముద్దకమ్మరి; ౯. సమానమైన శిల్పులవరసకు:-శ్రేణి: ౧౦ (తె.) తట్ర—తట్రు; ౧౧; చూ, శిల్పులు

స్వర్ణకేతకి. సం: వి ఈ. స్త్రీ. కామఖడ్గదళ. (తె.) బంగరు మొగలి * (చూ, మొగలి.)

స్వర్ణక్షీరి సం: వి ఈ స్త్రీ. 1. కంకుష్ఠ, కషిణి, పటుపర్ణి, పయస్య, హిమావతి— హైమవతి, (తె) రెడ్డివారినానఁబ్రాలు 2 అంగులి(?), అవ్యాజపత్రిక, క్షేమము, క్షేమిని, గజకర్ణము, గజకర్ణిక, గజహాసము, చండ, చోదనహారి, దుష్పత్రము, ధనహారి, బృహచ్ఛదము. (తె) బలురక్కసి- బలురక్కెన* తద్వి:—చూ, రక్కెస.

స్వర్ణక్షీరిణి. సం; వి. ఈ. స్త్రీ: కంకుష్ఠము, కంకుష్ఠారేచని, కాంతికృష్ణ, కృష్ణగంధ, క్షీరిణి*

స్వర్ణగృహము. సం; వి. అ. న. బంగారుపుటిల్లు; చూ, సదనము 1

స్వర్ణది సం; వి ఈ స్త్రీ. ఆకాశగంగ: చూ, నది; చూ, ప్రోవిని. తద్వి —౧. పరిఖకు— ఆఖాతము, ఆఘాటము, ఖాతకము, ఖాతభువు. ఖేయము, ఘాతిక, గడము, దేవఖాతకము, ప్రతికూపము, పరిఖ (తె) అగడిత-అగడ్త, కందకము దవంత్రి, ౨ ఏఱునకు - నేత్రము, పయస్విని, పావని, భగవతి. భూమిజ; ౩. చిన్నకాలువకు —(తె) పిరి, బోదియ-బోదె; ౪ నదిలోనుంచి, చీలిపోయినపాయకు:—(తె.) పాయ; ౫ క్షీరనదికి, —(తె.) పాలేఱు; ౬ పినాకిని యనునదికి.—పినాకిని. (తె.) పెన్న: ౭, ఏటివంపునకు—చక్రాణి, పుటభేదము; ౮. నర్మదానదికి:-పూర్వగంగ; ౯. ఆకాశగంగకు. —(తె) పొడుగుమడుగు; ౧౦. కాలువకు—సారణి; ౧౧ పశ్చిమసముద్రమునకునుండు వరుణోద్యాననదికి. —బుసి; ౧౨ పాతాళమునఁదలియేఱునకు, — భోగవతి; ౧౩ నదీప్రాంతమునకు:—చూ, మడి. 1; ౧౪. మాలిక యనునదికి —మాలిక; ౧౫ నదులపేళ్లు:—రహస్య, రాక ఇత్యాది. (చూ, నది,) (చూ, సరస్సు.)

స్వర్ణదీధితి సం; వి. ఇ పుం. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1

స్వర్ణధేనువు. అం: చూ, దానము. 2

స్వర్ణపక్షుఁడు. సం: వి. అ. పుం. గరుడుఁడు: చూ, హరివాహనుఁడు.

స్వర్ణపారేవతము: సం: వి. అ. న, పెద్దయీఁద*: (చూ, శర్కరాంకము.

స్వర్ణపుష్పి. సం; వి. ఈ. స్త్రీ: ఉత్క్రాంత, సితవీర్య; (తె.) జిలుగు— (జిల్గు)—జీలుగు, బెండు, బొందుబెండు. *

స్వర్ణబిందువు సం; వి. ఉ. పుం. వెన్నుఁడు: చూ, విష్ణువు 1.

స్వర్ణము సం: వి. అ. న. 1.— సొన్నము — సొన్నా. బంగారు; చూ, లోహము. 1; పుం. 2. ఎఱ్ఱబెంకాయచెట్టు: చూ స్కంధఫలము; అం. ౩: చూ, దానము. 2.

స్వర్ణరంజకము అం: చూ, అసంయుతహస్తములు.

స్వర్ణవల్లి. సం: వి. ఈ. స్త్రీ. కనకప్రభ, కాకాండి, కాకాండోలకుంగని, మహాజ్యోతిష్మతి. (తె.) పెద్దమానేరు. తద్వి—మానేరుకు:- అగ్నిగర్భ. అగ్నిదీప్త, అగ్నిభాస, అనలప్రభ, ఆరోహము, కంగుణీ, కంగునీపత్ర, కటభి, కాకవల్లరి కాకాయువు, కింశుక, క్షుద్రశ్యామ, జ్యోతిర్లత, జ్యోతిష్మతి, జ్యోతిష్కాస. జ్యోతిహ్వా. పణ్య, పారావతాంఘ్రి. లత (తె.) ఉప్పరింత-ఉప్పిరింత, ఎక్కుడుఁదీఁగ, మానెరు-మానేరు, మెఱపుఁదీఁగ.

స్వర్ణస్తేయము. అం: చూ, మహాపాతకములు.

స్వర్భానువు. సం: వి. ఉ పుం. రాహుగ్రహము: చూ, రాహువు 1. తద్వి.—కేతువునకు.—వికచము; చూ, రాహువు 1.

స్వర్లోకము. సం: వి. అ. పుం; చూ, స్వర్గము.

స్వర్వైద్యులు అం: అశ్వినీదేవతలు (అశ్వులు)

స్వల్పదురాలభ. సం: వి, ఆ స్త్రీ. చిన్నరేగటిదూల*: కషి, కరభప్రియ, కరభాదని, కషాయ, కునాశకము, క్షుద్రదురాలభ, క్షుద్రదుస్పర్శ, గంధారి. చోదని, యవాసము, యాసము, యాసలత.*. తద్వి.—రేగడిదూలకు.— చూ, సముద్రాంత *.

స్వల్పము. సం: విణ 1. కొంచెము: అంశువు, అణిమ, అణీయము, అణువు, అత్యల్పము అనుబంధము, అల్పము, అల్పిష్ఠము, అల్పీయము, ఇయత్తము కణము, కణిక—కణికము, కణిష్ఠము, కణీకము, కణియము—కణీయము కణీయస్సు, కాకము, కీలము, కృశము, క్షుద్రము, క్షుల్లకము, ఖర్వము, ఖలము, ఖుల్లకము. గంధము. ఛాయ, టుంటకము, తనువు, త్రుటి, దరము, నఙ్ (నఙ్), మాత్ర, రేణువు, లవము లేశము, వీచి, సంగ్రహము, సూక్ష్మము, సూపపదము, స్తోకము. (అవ్య) అ, అప, ఆఙ్, ఆత్, ఈషత్. కిమ్, కించిత్తు, కు. (తె) అంచుక యించుక అన్నువ, అలక-అలకన-అల్కన, అలఁతి, అలుపము, ఆపదు, ఈసు, ఉలి, ఎల, ఒకింత- ఒక్కింత, కన్నియ—కన్నె. కసిది, కాకి, కింగిరి కిముడు, కీసర, కుఱకాఱు, కొంచియము— కొంచెము. కొద్ది, గిటగిటన, గుడిగుడి, గుల్ల, గొఱకము, గోరు, చికిచికి, చిట్టి—చిట్టి, చిడిపి, చిడుగు, చిదుర, చిన—చిన్న, చిని—చిన్ని, చిన్ని చిఱి—చిఱు—చిఱుత, చిలిపి—చిలువ, చెణుకు, చెనఁటి—చెన్నఁటి. జినుఁగు. జిలిబిలి, జిలుఁగు—జిల్గు, తకె అ తని. తిబిరి, తుక్కు, తోడెము, తోలెము, దవిమము దడిపము-దలివము నజ్జు నజ్జుజు, నలి, నీరు, నులి నుసి, పిన-పిన్న, పిల్ల, పిసరు, పున్న, పుల—పుల్లు, పొటిపొటి, బుచ్చి, బుడి బుడిపి బొమ్మ, ముటి, రవ, రెండు, లిగాడు, లే, లేఁత, వెడ, సన్నఁదనము, సన్నన సన్నము, సయికము-సైకము, సలికము, హొలాకు, తద్వి.—౧. బహుస్వల్పమునకు — అత్యల్పము, ఆపీతము, కనిష్ఠము, క్షోదిష్ఠము, క్షోదీయము,

లేశము. (తె (అవ్య) ఇంచించుక, ఇంచుక, ఇంచుకంత, ఇసుమంత, ఒకింత, కొంత, కీస, కొండిక-కొందొక, చిటిపొటి, చిన-చిన్న, చిని-చిన్ని, గోరంత, బుల్లి, రవంత-రవ్వంత, రొంత, వెడవెడ, సుంత ౧. కొంచెముకొంచెమునకు.—(అవ్య) అల్పశము. (తె.) చిలుప-చిలుప. కొద్దికొద్ది, పొటిపొటి, ముటిముటి,

స్వవశమగు. మి. అ. క్రి: (తె.) సముతుపడు: చూ, లోఁబడు

స్వవశము. సం: వి. అ. న. తనవశము, వశము: చూ, స్వాధీనము.

స్వవాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ రూ. సువాసిని. 1. పేరంటాలు: చూ, స్త్రీ: 2. పుట్టినింటనుండెడి యాఁడుది: చూ, స్త్రీ

స్వవిఎము. అం: చూ, సంచారి వర్ణగతాలంకారములు.

స్వస- సం; వి ఋ స్త్రీ, తోడఁబుట్టినది: చూ, సహోదరి.

స్వసమ్ముఖతలము, అం: చూ, హస్తప్రచారములు.

స్వస్తి. సం ఇ (అవ్య); చూ, శుభము.

స్వస్తికచ్ఛము. అం: చూ. సంయుతహస్తములు.

స్వస్తికము. సం. వి. అ. పుం. 1. తూర్పువాకిలిగల రాజగృహము: చూ, సదనము. 1; 2. చదుకము: చూ, సృతి. 1 (మార్గము. 1); 3. భుజబంధవిశేషము; 4. మంగళవస్తువు; 5 ముగ్ధస్త్రీ హస్త విన్యాసవిశేషము; 6 పాముయొక్క పడగమీఁదివంపయిన మొనలుగల యర్ధచంద్రాకారపు నల్లని రేఖ; అం. 7. చూ, అసంయుతహస్తములు: 8 చూ, బహుప్రచారములు; 9: చూ.ఏకవింశతిస్థానకములు 10: చూ, సంయుతహస్తములు.

స్వస్తికరేచితము. అం; చూ, కరణములు.

స్వస్తికాసనము. అం: చూ, ఆసనములు. (ఆసనవిశేషము = చటువు) తద్వి. —బ్రహ్మాసనము.

స్వస్తిముఖము. సం: వి. అ పుం. జాబు; చూ, లేఖ. 3.

స్వస్తిముఖుఁడు. సం; వి. అ. పుం. 1. బ్రాహ్మణుఁడు; అగ్నిభువు, అగ్నిముఖుఁడు, అగ్రజన్ముఁడు, అగ్రజుఁడు, అధర్వుఁడు, ఏకశుఁడు, కుతపుఁడు, ఘోషయత్నువు, చతుష్పధుఁడు, ద్విజన్ముఁడు, ద్విజాతి, ద్విజుఁడు, ధరామరుఁడు, బాడబుఁడు, బ్రహ్మ, బ్రాహ్మణుఁడు, భూదేవుఁడు భూసురుఁడు, వచత్నువు, విప్రుఁడు, శమీగర్భుఁడు, షట్కర్ముఁడు. (తె. ప):—ఇరుఁబుట్టువు, తొలుజాతివాఁడు, దుగపుట్టుక, నేలవేలుపు, పాఱుఁడు, వాఱువాఁడు, పుడమివేలుపు, బాఁపఁడు, బాఁపనయ్య, బాఁపనవాఁడు, బాఁపనుఁడు బొమ్మఁడు, మిన్కులచదువరి. తద్విశేషములు—— ౧.వేదాధ్యయన సంపన్నుఁడు:- వైదికుఁడు, గృత్సుఁడు, శ్రోత్రియుఁడు, షట్కర్ముఁడు; ౨ భుజింపుచుండఁగాముందు లేచిపోయిన బ్రాహ్మణుఁడు:— బ్రహ్మఘ్నుఁడు: ౩. జాతిమాత్రోపజీవియైన బ్రాహ్మణుఁడు:—బ్రాహ్మణబ్రువుఁడు; ౪. విద్వాంసుఁడును సత్కర్మపరుఁడునైన వంశకర్తవలనఁ బుట్టినవిప్రుఁడు:— బ్రాహ్మణాయనుఁడు; ౫: వ్రాత్యుఁడు; ౬. విష్ణుభక్తుఁడు:—వైష్ణవుఁడు: – (తె.) తిరుమడి; ౭. అధర్వణవేదము తెలిసిన బ్రాహ్మణుఁడు: —అధర్వణుఁడు; ౮. అనూచానుఁడు; ౯. రజస్వల కన్యను పెండ్లియాడిన బ్రాహ్మణుఁడు:—అపాంక్తేయుఁడు; ౧౦. కపట బ్రాహ్మణుఁడు;—కంకుఁడు, కరటుఁడు; ౧౧. విప్రనామానుబంధము: — భట్టు, శర్మ. (తె.)—బొట్టి—బొట్టు; ౧౨. పూజ్యుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు:-(తె.)-అయగారు-అయ్యగారు- అయవారు— అయ్యవారు; ౧౩. యజ్ఞార్హములైన నియమములనడపుబ్రాహ్మణుఁడు:— (తె.) జన్నిగట్టు; ౧౪: అంకతి, ఆహితాగ్ని. ౧౫: అస్వాధ్యాయుఁడు, నిరాకృతి; 2. 21. 2 బట్టువాఁడు: చూ, సూతుఁడు(నంది).

స్వస్త్రీసంగమము. అం: చూ, శకునరహితములు.

స్వస్థమగు. మి. అ క్రి: (తె.) తేఱు, తేఱుకొను, రెక్కను.

స్వస్థమగు. సం. విశ. నెమ్మదిగా నుండునది: (తె) తిన్న, తిమ్మ, నిమ్మళము, వాని తద్వి.—౧. స్వస్థతకు-ప్రసాదము స్వాచ్ఛము, స్వాస్థ్యము. (తె.)-తిన్నన—తిమ్మన.

స్వస్రీయ. సం: వి. అ. స్త్రీ మేనగోడలు; చూ, స్నుష.

స్వస్రీయుఁడు. సం: వి. అ. పుం. 1. భాగినేయుఁడు. (తె.)-అల్లుఁడు, అల్లువాఁడు. మేనల్లుఁడు- మేనయల్లుడు, (చూ, మేన. (1).); తద్వి—౧. చెల్లెలికొడుకు: — కానిష్ఠినేయుఁడు: అల్లుఁడు-అల్లువాఁడు, తోఁబుట్టువుకొడుకు.—భాగినేయుఁడు. అల్లుఁడు, అల్లువాఁడు. ౨. కూఁతుమగఁడు ఏకరాత్రుఁడు, జామాత, ౩. అల్లుఁడు, పెండ్లికొడుకు, పెళ్ళికొడుకు,

స్వస్వామిసంబంధము అం: చూ. సంబంధములు.

స్వా

స్వాంగుష్ఠ మపిచుంబంత, మిక్షు దండమ యాచత. న్యా. తన, వ్రేలుకుడుచు కొనుచున్నవానినిఁ జెఱకుముక్క నిమ్మని కోరెనఁట, "దిగంబరుని బట్ట దెమ్మని యాచించినట్లు" అనిఆంధ్రభాషీయము,

స్వాంతము. సం: వి. అ. న. 1. మనస్సు: చూ, హృదయము, 2; 2, బుజ్జగించుట: చూ, రూ- సాంత్వము, 3; 3. గుహ: చూ, రంధ్రము. 1.

స్వాగతము. సం: వి. అ. న. 1. కుశల ప్రశ్నము: కౌశలి; 2. సుఖముతోడిరాక; అం. 3; చూ, వృత్తము. 1. ("ర-న-భ-గగ, 7 యతి. 11 వ ఛందస్సు. ఉదా.—స్వాగతం బెసఁగు—శౌరికి నెంతే")

స్వాఘాటము. సం: వి అ. పుం. బరివెంక* చూ, శాఘోట.

స్వాచ్ఛము. సం: వి. అ. న. స్వస్థత: చూ, స్వస్థము.

స్వాతంత్ర్యము. సం: వి. అ. న: చూ, స్వతంత్రము.

స్వాతి. సం: వి. ఇ. స్త్రీ. 1. సంజ్ఞాదేవి: చూ, భార్య 1-౬౪. తద్వి.—యముని భార్యకు:-వరుణసుత; అం. 2. కరువలి రిక్క, స్వాతి: చూ, రిక్క 1. ౧౫.

స్వాత్త్వికము. అం; చూ, అభినయములు.

స్వాదనము. సం: వి. అ. న: ద, పానము, పీతి, సరకము.

(తె.) ఆనిక, త్రాగుడు, త్రావుడు, తద్వి.—కల్లుత్రావుటకు: అనుతర్షణము— అనుతర్షము, సరకము. (అవ్య) కచ్చిత్ (తె.) కల్లుత్రాగుట. (చూ, సరకము.3).

స్వాదము. సం: వి. అ. పుం. 1: చూ, రుచి. 1; 2: రుచి చూచుట.

స్వాదితము. సం: విణ. పానముచేయఁబడినది: చూ, పీథము.

స్వాదుకంటకము. సం: వి.అ.పుం. 1. పల్లేరు*: కంటకిఫలము కంటఫలము, క్షురకము, క్షురము, పలంకష, వనశృంగాటము, శ్వదంష్ట్ర. (తె) పల్లెరు- పల్లేరు. తద్వి:—౧. పెద్దపల్లేరుకు-అశ్వదంష్ట్ర, ఇక్షుగంధ, క్షురాంగము, గోకంటకము, గోక్షురకము, గోఖురము, గోఖురి, త్రికంటకము, మహాపలంకష. (తె.) ఏనుఁగుఁబల్లేరు, పెద్దపల్లేరు.*; 2. ములువెలఁగ*: చూ, వెలఁగ 1-౩.

స్వాదుధన్వుఁడు. సం; వి. న్. పుం. తియ్యవిలుకాఁడు: చూ, మన్మథుఁడు.

స్వాదుపుష్పము. సం: వి. అ. పుం. ఆరుదొండ*: చూ, రక్తఫల.

స్వాదుఫల. సం: వి. ఆ. స్త్రీ: ద్రాక్ష, కృష్ణగోస్తని, ప్రియాల, మధురస, మృద్వీక- మృద్వీక, స్వాదురస, స్వాద్వి. (తె.):—దాక-ద్రాక*. తద్వి.—చూ, అంగూరు; తద్వి—చూ, లికుచము. 2; 2. ఆరుదొండ*: చూ, రక్తఫల; 3. రేఁగు*; చూ, రేఁగు. 1; తద్వి—(౧) కానరేఁగునకు.—చూ, వికంకతము:

స్వాదుమజ్జాఫలము. సం: వి. అ. పుం. గోఁగు*: చూ, వరగోఁగు తద్వి.—౧. కొండగోఁగునకు.—రాజాహ్వాయము. (చూ, వరగోఁగు); ౨. గొనుగునకు — ప్రంసి.

స్వాదురస. సం: వి. ఆ. స్త్రీ: కబలి. కాయస్థ, కాక, కాకోలి, కృష్ణ, గౌడదేశిక, ఘృతమండ, మాంసి, వయస్థ, వాయసోలి, వీరవృక్షము. (తె) కారుకొట్టి, కారుకొల్లి (కారుగొలిమిడి), తప్పెట, మాఁడె, మూడి (అడవియులవ అని కొండలు) *; 2. ద్రాక్ష*. చూ, స్వాదుఫల.

స్వాదువు. సం: వి. ఉ. న. 1. బెల్లము: చూ, శర్కర. 1; 2. స్వాదువనుగంధ ద్రవ్యము, గంధధూమజము: చూ, రాజాక్షము. 2.-౧౦; విణ. 3. ఇంపయినది: చూ, హృద్యము; 4. గరగరికైనది; 5. తియ్యనిది: చూ, సురసము. 2

స్వాదూదము. సం: వి. అ. పుం. మంచినీళ్లసముద్రము; చూ, సముద్రములు. ౭.

స్వాద్వి. సం: వి ఈ. స్త్రీ. ద్రాక్ష*: చూ, స్వాదుఫల.1.

స్వాధిష్ఠానము. అం. (సాధిష్ఠానము) వెన్నెముకయందలి షట్చక్రములలో నొకటి: చూ, చక్రములు (షట్చక్రములు.)

స్వాధీనత. సం: వి. ఆ. న. వశము: చూ, స్వాధీనము.

స్వాధీనపతిక. అం. స్వాధీనుఁడైన పెనిమిటిగల నాయిక: చూ, నాయికలు.

స్వాధీనపుతనఖా. వా. వి: చూ, ఖండగుత్త.

స్వాధీనము. సం: వి. అ. పుం. అధీనము, ఆధీన్యము. ఆయత్తము-ఆయత్తి, గృహ్యకము. గృహ్యము, ఛందము, ప్రత్యయము; వశము, స్వవశము, స్వాధీనత. (వి. విణ) వశ. (తె.)—అంకియ—అంకె, అగిపాటు, అగ్గపాటు, అగబాటు, అగ్గము, ఇల్లెడ, ఒళవు: కైవసము, చేవలంతి, జోక, ఒకోఁలు, పాలు, మస్తరు, లొక్కు, లోఁకువ, లోను, వలఁతి, వసము, వెరవు-వెరువు. తద్వి— ౧. ఒకరికిలోఁబడినది (స్వతంత్రముకానిది); — ౨ అవగ్రహము, అస్వతంత్రము, గృహ్యకము; గృహ్యము, పరవశము, పరాధీనము.

స్వాధీనముచేయు మి. స. క్రి: చూ, వశపఱచు.

స్వాధీనుఁడు. సం. విణ తనకు లోఁకువైనవాఁడు: వశి.

స్వాధ్యాయము. సం: వి. అ. పుం. 1. వేదాధ్యయనము: అధీతి అధ్యయనము, ఉపక్రమము, జపము; 2. ఆమ్నాయము: చూ, వేదము, 3 జపము: అక్షరము, జపము. (జాపము) తపము-తపస్సు, మంత్రావృత్తి (తె.) కాఁక-క్రాఁక, తపము ౧౦. 4: వాచికము, ఉపాంశువు, మానసికము. (౩).

స్వాధ్యాయి. సం: వి న్. పుం. 1. వేదాధ్యయనముచేయువాఁడు: అధ్యాపకుఁడు, ఉపాధ్యాయుఁడు, గణి, గురువు, తద్వి:—ఛాందసుఁడు, వైదికుఁడు, శ్రోత్రియుఁడు; (చూ, స్వస్తిముఖుఁడు. 1.) 2. పట్టణమునందలి వర్తకుఁడు: చూ, సార్థవాహుఁడు.

స్వానము. సం: వి. అ. పుం. రూ—స్వనము, ధ్వని, మ్రోఁత: చూ, స్వరము. 2,

స్వాపతేయము. సం: వి. అ. న. ధనము: చూ, హిరణ్యము.3,

స్వాపనము. సం: వి. అం. పుం: చూ, రూ- స్వప్నము. 1-2.

స్వాపము. సం: వి. అ. పుం. 1. నిద్ర: చూ, స్వప్నము 2. తద్వి.- ౧. కలశ: చూ, స్వప్నము.1; 2 శయనము: చూ, శయ్య,1; ౩: అచిత్తి, అవివేచన-అవివేచనము అజ్ఞత, అజ్ఞత్వము. అజ్ఞానము, అవిద్య, అవివేకము, అహమ్మతి. జడము, జలము, సర్గము. (తె.) ఎద్దెతనము, ఎఱుంగమి, కాఱు: తెలివిలేనితనము. నేరమి, పిస, పిసి, మఱకువ, మఱపు, వెడఁగు, వెట్టి; 4 తిమ్మిరి; ఉన్మాదము, తిమిరము తిమ్మిరము. సుప్తి. (తె)-తిమిరి- తిమ్మిరి-తిమురు, బోము:

స్వాభావికము. సం: విణ. స్వభావముచేతఁ గలిగినది. నైజము: చూ. స్వభావము.

స్వాభావికాత్ కృత్రిమమన్య దేవ, న్యా. స్వాభావికము, స్వాభావికమే: కృత్రిమము, కృత్రిమమే.

స్వాభావికి. అం: చూ, నాసికాక్రియలు.

స్వామి. సం. వి న్. పుం 1=సామి ఒడయఁడు (చూ. రాజు. 1-2-3): అధిపతి- అధిపుఁడు, అధిభువు, అధీశుఁడు అధీశ్వరుఁడు, అర్యుఁడు, అలి, ఇనుఁడు. ఈశితుఁడు, ఈశుఁడు, ఈశ్వరుఁడు, ఉద్ధాస్థితుఁడు, కలిమాలకుఁడు; కాంతుఁడు, నాథుఁడు, నాయకుఁడు, నేత, నేతృఁడు, పతి పరిపాలకుఁడు, పరివృఢుఁడు-పరీవృఢుఁడు, లక్ష్మీపతి, వరుఁడు, వల్లభుఁడు, ప్రభువు విభుఁడు. (తె. వ):—ఎకిమీఁడు. ఏలిక, ఏలినవాఁడు ఒడయఁడు-ఒడయుఁడు, గమికాఁడు, జియ్య, ఠాకురు, తీరుసరి —తీర్పరి, దణి-దణియదణె, దేవర, దొర. నాయకుఁడు,—నాయఁడు, పబువు, మగఁడు, మనెదారి, మన్నియ—మన్నె— మన్నియఁడు—

మన్నీఁడు—మన్నెఁడు, మన్నెతేఁడు, మన్నెకాఁడు, మన్నెవాఁడు, మానిసితేఁడు, మేటి, రా—రాజు, రాయఁడు-తేఁడు, రావు, సర్కారు, సామి, సాయిబు—సాహెబు—సాహేబు తద్వి.—౧. పన్నిద్దఱు బంటుల కధిపతికి—నాయకుఁడు; ౨, గొప్ప ప్రభువునకు.—అధీశుఁడు, అధీశ్వరుఁడు, మహేశ్వరుఁడు; 3. గృహస్థునకు—వాస్తవ్యుఁడు; చూ, యజమానుఁడు. 1. 2. కుమారస్వామి: చూ, స్కందుఁడు; విణ, 3. న్యాయాధికారి: అక్షదర్శకుఁడు, అక్షదృక్కు, అక్షపటలుఁడు, అతిమాత్రకుఁడు, అధికారి, అధికుఁడు, అధికృతుఁడు, అధ్యక్షుఁడు, అభిజాతుఁడు, ఉద్భటుఁడు, నైయాయికుఁడు, న్యాయాధిపతి, న్యాయాధికారి, యజమానుఁడు, వ్యవహర్త, సభికుఁడు, స్థేయుఁడు (తె. ప.)- తగవరి (తగుపరి, తీరుపరి-తీర్పరి, పెదనెల. తద్వి:—౧. అధికుఁడు అనుటకు:-(తె.)—మిండఁడు-మిండగాఁడు-మిండగీఁడు, మిక్కిలివాఁడు; ౨ మహంతుక్రింది యధికారి:—స్థానికుఁడు. (తె.)— పారుపత్తెకాఁడు, పారుపత్తెదారు, మణివకాఁడు, మనియకాఁడు; ౩. నియమించెడియధికారికి—: కోలుకాఁడు; ౪. జూదమందలి న్యాయాన్యాయములను పరిక్షరించువాఁడు:-అక్షదర్శకుఁడు, అక్షదృక్కు; 3. ఒకగ్రామమున కధికారి:- స్థాయుకుఁడు; అం. 4: చూ, రాజ్యాంగములు (చూ, అంగము, 9.)

స్వామిని, సం. వి. ఈ (స్త్రీ) = సాని. పట్టపుదేవి. రాజుభార్య (అనికొందఱు): దేవి, ప్రభ్విణి. మహిషి, రాజ్ఞి (తె.)- ఏలికసాని, ఒడయురాలు. దేవెరి — దేవేరి, దొరసాని, పట్టపుదేవి, రాణి, సాని.

స్వామిపాల వివాదము, అం: చూ, వ్యవహారపదములు

స్వామిభృత్యన్యాయము, అం: చూ, వివాదములు,

స్వామ్యము, సం. వి. అ. న. సొంతము: చూ, స్వతంత్రము.

స్వామ్యములు, అం: దాన, వినమయ, జల, తరు, పాషాణ, నిధి, నిక్షేపములు (7.)

స్వాయంభువమనువు, అం: చూ, మనువులు.

స్వాయంభువము, అం: చూ, ఆగమములు (చూ, ఉపవిద్యలు. 11-౧)

స్వారాజ్యము, సం. వి. అ. న 1. స్వర్గలోకపు దొంతనము. తద్వి:-౧. ఆధిపత్యము, ప్రభుత్వము ప్రాభవము, మహత్తు. మహోదయము, రాజ్యము, వశము, వాల్లభ్యము, శృంగము. (తె.)—అడదడి, దొరతనము, నాయంకరము.

స్వారాట్టు, సం. వి జ్. పుం. స్వర్గలోకాధిపతి, ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

స్వారి, దే వి. రూ-సికారు; చూ, సంచారము. ౧.

స్వారోచిషమనువు, అం: చూ, మనువులు.

స్వార్థము, వా. వి. ఏధాతువునకేది నిశ్చితమైన యర్థమో యదిస్వార్థము. వర్తమాన, భూత, భవిష్య, త్తద్ధర్మములని స్వార్థమున నాలుగుకాలములు కలవు.)

స్వాశ్రితావనసమో నహిధర్మః, లో. ఆశ్రితుల రక్షించుటలో సమమగుధర్మము లేదుకదా! "ఉదా:- తత్త్వజ్ఞు లెప్పుడును హింసకుంగడుదవ్వుగఁ జరియించుచుందురు. "స్వాశ్రితావన సమోనహిధర్మః"యనివేదము (నీతిచంద్రిక-విగ్రహము.)

స్వాస్థ్యము, సం.వి.అ.న ప్రసాదము, స్వస్థత: చూ, స్వస్థము.

స్వాహా, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). 1. అగ్నాయి, అగ్నిభార్య: చూ, భార్య. 1-౨; 2. బుద్ధునిభార్య: చూ, భార్య. 1-౪౧. అం. 3: చూ. దిక్పాలకుల భార్యలు.

స్వి

స్విత్రము, సం వి. అ. న పులుము: చూ, సితము. 1—౫

స్విన్నము, సం. విణ స్వేదముతోఁగూడినది

స్విష్టకృత్తు, అం: చూ, రిహీనతానములు (చూ, తానములు.)

స్విస్తికము, అం: చూ, ప్రచారములు.

స్వీ

స్వీకరించు, సం. స. క్రి. 1. అంగీకరించు: చూ, సమ్మతించు; 2. పుచ్చుకొను: అనుగ్రహించు, అంగీకరించు, గ్రహించు. గ్రహియించు, పరిగ్రహించు, సంగ్రహించు. (తె,)—అందు, అందికొను, అందుకొను, అంకించు, అప్పళించు, అలము, ఇలుకుకొను, ఎత్తు, కముచు. కయికొను-కైకొను, కొను, క్రోలు. చేకొను, చేపట్టు, తొడుకు, పట్టు, పుచ్చు, పుచ్చుకొను, పుడుకు—పుణుకు, సందుకొను. తద్వి:—రాఁబట్టు, సమకట్టు, సేకరించు; 3. అవధరించు, ధరించు, వహించు. (తె.)-అంకించు, అలవరించు-అల్వరించు, అఁగు, ఆదుకొను, అను, అనుకొను, ఉంచికొను-ఉంచుకొను, చాతు, తలకొను, తాలుచు-తాల్చు, నుసలు, పరిధవించు, పాటించు, వూను-ఊను, పెట్టు, పెట్టుకొను, మోచు, సంతరించు, సమకొల్పు, సవరించు, హవణించు. తద్వి:-శిరసావహించు

స్వీకర్త, సం. విణ. (ఋ: ఈ బు స్వీకరించువాఁడు. వహి.

స్వీకారము, సం. వి. అ పుం. అంగీకారము: చూ, సమ్మతి. 1; విణ 2 = సేకరము: అంగీకారము, అంగీకృతి, అభినివేశము, అభ్యుపగమము, అభ్యుపపత్తి, ఆగ్రహము, ఆదానము, గ్రహణము, గ్రహము—గ్రాహము, పరిగ్రహణము, పరిగ్రహము పురస్కారము., ప్రతిగ్రహము, సంగ్రహము. (అవ్య| అజ్: తె.)—ఎత్తు, కయికోలు—కైకోలు, చేయి, పట్టు-పట్టుట-పట్టుడు, పట్టుదల, పుచ్చికోలు-పుచ్చుకోలు, సేకరము తద్వి:—౧. (తె.)- చూ, లాగు. 1: ౨. ముక్తపరునకు:—చూ, సంగ్రహము. 2.

స్వీకృతము, సం.విణ, 1.అంగీకరింపఁబడినది:(చూ,సమ్మతి.1):

అంగీకృతము, అనుమతము, అభిపన్నము, అభిమతము, ఆశ్రుతము, ఉపగతము, ఉపశ్రుతము, ఉరరీకృతము— ఉరీకృతము-ఊరీకృతము, ప్రతిజ్ఞాతము, మతము, విదితము, సంగీర్ణము, సంశ్రుతము, సమాహితము, సమ్మతము. (తె.)— ఒడఁబాటు; 2. గృహీతము, పరిగృహీతము. తద్వి:-౧. పుచ్చుకొనఁ దగినది:—ఆత్తము, అభ్యస్తము, ఉపస్థితము, గ్రాహ్యము, పరిగ్రాహ్యము; ౨. సంగ్రహింపఁబడినది:— అంతర్ధానము, ఆచితము; ౩. అంగీకరించుచున్నది: అంగీకుర్వాణము. ౪ అంగీకరింపఁబడుచున్నది: అంగీక్రియమాణము

స్వీకృతుఁడు, సం. విణ. పుచ్చుకొన్నవాఁడు;ప్రతిగృహీతుఁడు. తద్వి:-పుచ్చుకొనువాఁడు (గ్రహించువాఁడు :— గ్రహీత గాయకుఁడు, గ్రహయాళువు, గ్రాహుఁడు, గ్రాహకుఁడు, గృహయాళువు, గృహీత

స్వీయ, అం 1. పతియందుమాత్రము అనురాగము లనాయిక; వాణిని (చూ, నాయికలు.) [(1) "వివిధ శృంగార రమణీయలైన రమణీమణులు:— ౧ స్వీయ, ౨ పరకీయ, ౩సామాన్యలను ముత్తెఱంగులు. ౧స్వీయ, వివాహమాడినది ఇదే ముగ్ధ, మధ్య, ప్రగల్భయను భేదములుగలది (౧) ముగ్ధాభేదంబులు -అజ్ఞాతయౌవన ౧, జ్ఞాతయౌవన ౧, నవోఢ ౧, విస్రబ్ధ నవోఢ ౧=౪. ఇది పండ్రెండేండ్ల వయసుగలిగి యౌవనోదయ మందుచున్నది: (౨) మధ్యా భేదంబులు:— మధ్యధీర ౧, మధ్యాధీర ౧, మధ్యధీరాధీర ౧, మధ్యధీరాజ్యేష్ఠ కనిష్ఠ ౧, మధ్యాధీరా జ్యేష్ఠ కనిష్ఠ ౧, మధ్యధీరాధీరా జ్యేష్ఠకనిష్ఠ ౧ = ౬. ఇది పదుమూఁడేండ్లు మొదలు పదునెనిమిదేండ్ల దనుక వయసుగల్గి యౌవనోదయమైనది. ఇది పతి యన్యసతీసక్తుడైనను గోపింపక తన పాతివ్రత్యభావము తప్పక యుండును; (౩) ప్రగల్భా భేదంబులు:-ప్రగల్భధీర ౧, ప్రగల్భాధీర ౧, ప్రగల్భధీరాధీర౧, ప్రగల్భధీరా జ్యేష్ఠకనిష్ఠ౧, ప్రగల్భాధీరా జ్యేష్ఠకనిష్ఠ ౧, ప్రగల్భాధీరాధీరా జ్యేష్ఠకనిష్ఠ ౧, సురతప్రియ ౧, సురతానందమోహిత ౧=౮, ఇది పదునెనిమిదేండ్లకు మించిన వయసుగలిగి సంపూర్ణ యౌవనముచే వెలయునది. దీనికి రతి కళాజ్ఞానము మెండు వీని విభాగ క్రమము:—అజ్ఞాతయౌవన=తనకు యౌవన ప్రాదుర్భావమైనదని తెలియకుండునది; జ్ఞాతయౌవన=తనకు యౌవన ప్రాదుర్భావమైనదని తెలియునది; నవోఢ = లజ్జాభయ పరాధీన రతిగలది; విస్రబ్ధనవోఢ = కొంత రతి పరిచయము గలది; మధ్యధీర=అన్య స్త్రీ సంభోగమువలన పతియందు వ్యంగ్యముగా కోపప్రకాశము చేయునది; మధ్యాధీర= అన్యస్త్రీ సంభోగమువలన పతియం దవ్యంగ్యముగా పరుష వాక్యములు పలుకునది; మధ్యధీరాధీర = అన్యస్త్రీ సంభోగమువలన పతియందు వ్యంగ్య వచనంబు చేయుచు వెంటనే అవ్యంగ్యమైన కోపచేష్టగలది; జ్యేష్ఠకనిష్ఠ = ఇద్దఱి భార్యల యందు పడఁతికిఁగల యధిక న్యూన స్నేహమునలన నేర్పడునది. అట్టి సమయములో తన యందుఁగల న్యూన స్నేహంబునెఱిఁగిపతియందుకోపప్రకాశము చేయుటలో పైనఁ జూపిన ధీరాధీరాది లక్షణంబులుగల యది; ప్రగల్భధీర = అన్యస్త్రీ సంభోగముచేసివచ్చిన పతియందు రత్యుదాసీన భావముగలది; ప్రగల్భాధీర=అన్యస్త్రీ సంభోగముచేసి వచ్చిన పతియందు తర్జనతాడనాదులు చేయునది; ప్రగల్భ ధీరాధీర = అన్యస్త్రీ సంభోగముచేసి వచ్చిన పతియందు రత్యుదాసీన భావము గలిగి తర్జనాదులు చేయునది. జ్యేష్ఠ కనిష్ఠావి భేదంబులుప్రగల్భకుంగలవు తనయందుండు న్యూన స్నేహము నెఱిఁగి పతియందు కోపప్రకాశము చేయుటలో ప్రగల్భకుఁ జెప్పియుండు ధీరాధీరాది లక్షణంబులు గల యది"; (2): చూ, పరకీయ. ("ఇందనేక భేదంబు లుండినను ప్రాచీనోక్తంబులై ప్రసిద్ధములైన కొన్ని భేదంబులు గలవు. ఆవేవన:— ౧. గుప్త:— జారసురతమును గోపనము చేయునది ఇది త్రివిధము:— (౧) వృత్త సురతగోపన=జరిగినజారసురతమును గోపనముచేయునది (౨) వర్తిష్యమాణ సురతగోపన=జరుగఁబోవు జార సురతమును గోపనము చేయునది. (౩) వృత్తవర్తిష్యమాణ సురతగోపన = జరిగిన జారసురతమును జరుగఁబోవు జారసురతమును గోపనము చేయునది. ౨. విదగ్ధ=తన మనోభిప్రాయము నితరులకుఁ దెలియకుండఁగ జారునిమాత్రముఁ దెలుపునది ఇది ద్వివిధము(౧) వాగ్విదగ్ధ= వాక్చాతుర్యముచేఁ దెలుపునది; (౨) క్రియావిదగ్ధ = క్రియలచేతఁ దెలుపునది; ౩. లక్షిత=కొంత బయలుపడిన జారసురత వ్యాపారము గలది; ౪ కులట=బహుపురుషానురాగము గలది; ౫. అనుశాయన=సంకేతస్థానా సందర్భమును చింతించునది. ఇందులో 3 భేదములు:—(౧) వర్తమాన సంకేత స్థలాసందర్భమును చింతించునది. (౨) భావిస్థాన సంకేతస్థలా సందర్భమును చింతించునది. (౩) పతి ప్రాప్తమైన సంకేతస్థలమును అసందర్భముచేత పొందఁజాలక చింతించునది; ౬. ముదిత=తనకు సమయము దొరికినదని జారునికిఁ దెలుపుటకు సంతోషించునది; ౭. సాహసిక=పతి సమీపములో నుండఁగా పతిని వంచించి జారునితో రతి సల్పునది; ౮. ప్రతిభాచతుర=తన జంకుతనము కొంత బయలుపడినను సమయోచితముగా తెలియరాకుండఁగ 'కలంగని మేలుకొంటిని' అని బొంకుపలె బొంకునది; ౯. అపలాపచతుర = తన జారత్వమును అపలపించిరోదనముచేసి తనయందుపతికికనికరముపుట్టించునది"; (3): చూ, సామాన్య. 1. సామాన్య=ద్రవ్య నిమిత్తంబుగ సకల పురుషులయం దనురాగము గలది. ఇది ౧. జాతి సామాన్య. ౨. ఆగంతుక సామాన్య. ౩. గూఢ సామాన్య అని త్రివిధము. ౧. జాతి సామాన్య=అవివాహితురాలుగాక తన జాతిరీత్యా పైన జెప్పిన లక్షణంబులు గల యది; ౨ ఆగంతుక సామాన్య=వివాహితయై వెనుక పతిని విడిచి విచ్చలవిడిగా పైనఁ జెప్పినప్రకారము వర్తించునది;

౩. గూఢ సామాన్య = వివాహితురాలై గాని కాకగాని పతి గతించిన వెనుకగాని యింటివారి అనుమతిమీఁద పైఁజెప్పిన లక్షణ ప్రకారము గూఢముగా సంచరించి ద్రవ్యమును సంపాదించి పోషకులకుఁ దెచ్చియిచ్చునది. ఈ గూఢ సామాన్యను ప్రాచీను లంగీకరింపలేదు గాని మను ధర్మ శాస్త్రములో ఈ స్త్రీయొక్క రతిని పురుషునికి వ్యభిచార దోషజనకముగాఁ జెప్పలేదు. కాన నిది సామాన్యలో నంత ర్భావముగాఁ జెప్పఁబడియె. (చూ, నాయికలు మరియు నాయికలలో; ౯. తమోభిసారిక = చీఁకటిలో ప్రియునిఁ గూర్చి పోవునది. ఇట్లనేక భేదంబు లూహ్యంబులు. మఱియు నాధునికు లేర్పఱచిన నాయికలు. ౧. ప్రవత్స్యత్పతిక, ౨. ప్రవసత్పతిక, ౩. సమాగమిష్యత్పతిక, ౪. సమాగచ్ఛత్పతిక అని నల్వురు గలరు. (౧) ప్రవత్స్యత్పతిక = ప్రియుఁడూరికిఁ బోవుచున్నాఁడని భావి విరహమునుగూర్చి దుఃఖించునది; (౨) ప్రవసత్పతిక = దేశాంతరముఁ బోయెడు ప్రియునింజూచి భావి విరహమును గుఱించి దుఃఖించునది; (౩) సమాగమిష్యత్పతిక = ప్రియుఁడు దేశాంతరమునుండి రాఁబోవునని సంతోషించునది; (౪) సమాగచ్ఛత్పతిక = ప్రియుఁడు దేశాంతరమునుండి వచ్చుచుండఁగా చూచి సంతోషించునది. ఈ నాయికల ప్రసిద్ధ లక్షణములతో ఈ అవాంతర భేదములు చేరియుండునని చూచుకొని వాటివాటియొక్క, అవాంతర భేదముల నిరూఢిచేసి నామ నిర్దేశము చేసికొనవలయును"] 2: చూ, మానవతి. 3. ["(౧) మానవతి = ప్రియుని యందన్యస్త్రీ ప్రయుక్తముగాఁ గోపించుటయును దానికిఁ బ్రియుఁడుచేయు మనశ్శాంతియును బట్టి చేయునది. ఇది లఘుమాన, మధ్యమాన, గురుమాన అని త్రివిధము. (౨) తృప్త, అతృప్త, తృప్తాతృప్త అని ముగ్గురు నాయికలు గలరు; (౩) మఱియు గర్వితలలో అయిదు భేదంబులు:—సౌందర్య గర్విత, ప్రేమ గర్విత, విద్యా గర్విత, యౌవన గర్విత, కుల గర్విత; (౪) అన్యా సంభోగదుఃఖిత; (౫) ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ; (౬) పద్మిని, చిత్తిని, శంఖిని, హస్తిని (చూ, స్త్రీ). ఇత్యాది గ్రంథ విస్తర భీతిచే నీ విషయమింతటితో ముగింపఁబడియె"]

స్వీయము, సం. విణ. తనది: చూ, స్వతంత్రము.

స్వే

స్వేచ్ఛ, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఇచ్చవచ్చినట్లు: ఇష్టము, కామము, టకము, నికామము, పర్యాప్తము: ప్రకామము, యథేచ్ఛత, యథేచ్ఛము, యథేష్టము, యదృచ్ఛ, స్వైరిత. (తె.)— అలవోక, ఇంపు-ఇఁబు, ఒనరు, విచ్చలవిడి. (విణ.) యథేప్సితము.

స్వేచ్ఛావృత్తి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, యథాకామి.

స్వేచ్ఛామృత్యువు, సం. వి. ఉ పుం. భీష్ముఁడు: చూ, శాంతనవుఁడు.

స్వేదజము. సం. విణ. చెమటవలనఁబుట్టినది (పురుగులోనగునది).

స్వేదజములు, అం: చూ, సృష్టిభేదములు.

స్వేదని, సం. వి. ఈ స్త్రీ. పెనము: చూ, పాత్రము. 6-౩౮.

స్వేదము, సం. వి. అ. పుం. 1. చెమట: ఘర్మము, తనూరసము, నిదాఘము, పీనము, ప్రస్రవణము, విపాకము, శ్రమము. (తె.)—చెమట-చెమ్మట, చెమర-చెమరు. తద్విశేషములు- కొంచు. ముఱికి చెమట; 2. చెమట పోయుట; అం. 3: చూ, సాత్వి(త్త్వి)క భావములు.

స్వై

స్వైరి. సం. విణ. చూ, స్వతంత్రుఁడు.

స్వైరిణి, సం. వి. ఈ స్త్రీ అంకులాఁడి: అర్జుని—ఆర్జుని, అవినీత అసతి, ఇత్వరి ఈత్వరి, ఋషభి-వృషభి, కర్షణి-కషణి, కలతూలిక, కులట, చర్షణి, చిన్న, జార, జారిణి, డింబిక, త్రప, దిక్చారిణి, ధర్షణి, ధృష్టలంజ, నిశాచరి, పాంశుల-పాంసుల, పుంశ్చలి, బంధకి, ముక్త, లంజ-లంజిక, వండ, వాంఛిని, విటి, శుండ. (తె.వ.)—అంటిగది, అంటుకత్తియ (అంటుకత్తె), ఆసగలది, గుడిసెవాటు, చెడిప చెడిపె, చెడ్డతొయ్యలి, జఱభి, తిరుగుఁబోతు, నసుపుకత్తె, నసగూటి, బజాఱి—బాజాఱి, బసవి-బసివి, మిండకోర—మిండలకోర—మిండలకోరి, మిండత, ముండ, రంకుటాలు — అంకుటాలు — రంకులాఁడి, అంకులాఁడి, అంకుఁబోతు, రంకెత—అంకెత ఱాఁగ, అండ, లంక, లంజి—లంజియ—లంజె, లంబిడి—లంబ్డి—లమ్మిడి—లమ్డి, వాడవదినె, విటకత్తె, విటుకులాఁడి, వెలిచవుర్గన్నతొయ్యలి, వెలిచౌరవరి, వెల్లాటకత్తియ—వెల్లాటకత్తె, వేడుకకత్తియ— వేడుకకత్తె, సొగసుకత్తె తద్వి.—౧. శివదాసియై వ్యభిచరించు స్త్రీ:—బసవి-బసివి

స్వైరిత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ యథేచ్ఛత: చూ; స్వేచ్ఛ.

స్వైరుఁడు. సం: విణ స్వైరి: చూ, స్వతంత్రుఁడు; 2: చూ, సోమరి.

హ

హ. ఒకయక్షరము. సం: అవ్య. 1. పాదపూరణమందువచ్చెడి ప్రత్యయము. "రామం 'హ' ప్రోవాలక్ష్మణః" 'తు-హి-చ-స్మ-హ-వై.' ఈఆఱును పాదపూరణమందు వర్తించును; 2. పూజ: (చూ, సపర్య); 3. పరిణామము: చూ, వికారము. 1; 4. నింద; చూ, సెగ్గింపు; అం. 5: చూ,

కంఠ్యములు; 6: చూ, తాలవ్యములు, 7: చూ, ఊష్మములు.

హంకరించు. వై. అ. క్రి=అంహకార: ఎగసిపడు,గరివించు, గరువపడు, తరితీపుసేయు, తిమురు, తెగటు, త్రుళ్లియాడు, త్రుళ్ళు, నిక్కు. నిట్టనీలుగు, పొంగు, మురియు, మెక మెకపడు, రేగు, వికు్క, విఱియబడు విఱుగబడు, వేచు. (సం: ప) అహంకరించు, అహమించు. ఆటోపించు, ఉత్సేకించు, గర్వించు, దర్పించు, తద్వి.—సుమాళించు: చూ, మబ్బుకొను,

హంకారము. వై. వి అహంకారి. గర్వము: అదటు, అసము, ఆము, ఉదుటు ఎగవు,ఎగసిపాటు ఏతు, ఏపు ఒయారము ఒయ్యారము, కండకావరము. కచ్చు, క్రొవ్వు, గబ్బు, గరువము, గరువతనము, గెబ్బు గోరింపు, డంబు. డబడబ, తరితీపు, తిమురు, తెగటు, తెగనీలుగుట, త్రుక్కు, త్రుళ్ళింత, త్రుళ్లు, దిమాకు (ధిమాకు), దుడుకు, నిక్కు, నీటు, నెగవు, పించము, పిలుకు, పీచము; పురి, పొంగు, పొగరు, పొనరు, పోతరము, ప్రల్లదనము, ప్రల్లదము, బడాయి, బింకము—బింకెము, బిగి, బిగువు, బిట్ర—బిట్టు, బీరము. బెట్టిదము, బెట్టు, బెట్టుసరి—బెత్రుసరి, మదము, మల్లరము, మిట్టిపాటు; మిడి, మిడిమేలము, మిడిసిపాటు, మురి. మురిపము-మురిపెము, మురువు, ముఱకము, మెక మెకపాటు,రాలిపాటు,విరగబాటు-విఱుగబాటు,వీక,వీకు. (సం:ప.) అంతుకము, అభిమానము, అవలేపము, అవశ్యా యము,అవష్టంభనము,అవష్టంభము,అహంకారము, అహం కృతి, అహంక్రియ, అహంత, అహంభావము, ఆటోపము, ఆరంభము, ఉచ్చట, ఉత్సవము,ఉత్సేకము, ఉద్ధతి, ఉద్ధృతి, ఉద్వృత్తి, ఊష్మము, కూర్చము, క్షేవము, ఖరువు, గండము, గంధము, గర్వము. గుహ్యము, చిత్తోన్నతి. ఇ, టంకము, దండము, దర్పము, ధ్వజము, నాసీరము, మదము మానము. విస్మయము, స్మయము. తద్వి,—౧ గర్వభేదము (సం;) జాలిక: ౨. విద్యాగర్వము:—(సం) ఇరౌద్ధత్యము; ౩ అధికగర్వము:—ఉక్కురోసము, తెగనీలుగుట; ౪. నడచుటయందలినిక్కు:—టీకు. టీవి; ౫. అహంపూర్విక, అహమహమిక, (మి) తందోపతండము, (తె:) ఆము: ౬. అహోపురిషిక—అహోపురుషిక, అహోపౌరిషిక-అహోపౌరుషిక—అహోపౌరుషిక.

హంశము: అం; చూ, చక్రములు,

హంగామా. వా. వి. 1. కొంతకాలముఉండు; 2. ఒకవిధమగు అధికారము; 3. నిగహా

హంగామీ. వా. వి. పెత్తనదారీ.

హంగు. వా. వి. 1. అలంకరించిన అలంకారము; రూ, అంగు, ముస్తాబు; 2. రీతి; చూ, విధము. 1; 3. వస్తుసంగ్రహము: రూ-అంగు.

హంజిక. సం: వి. ఆ. స్త్రీ. (హఞ్జికా = రోగమును బోగొట్టు నది): రూ—భంజిక, అంగారవల్లి-అంగారవల్లిక-అఙ్గారవల్లి కంటక, కితి, కాలింది—కాళింది, కాసజత్తు, కృష్ణబర్బరకము ఖరశాకము, గంధపత్రము, గరఘ్నము, గర్దభశాఖ—గర్దభ శాఖము—గర్దభశాఖి. పద్మ, బర్బరము (బర్బరకము), బాలేయశాకము. బ్రాహ్మణయష్టిక (బ్రహ్మయష్టి), (బ్రాహ్మ ణి), బ్రాహ్మి, భార్గి, వందకము, వర్ధనము, శాకము. (తె.) ఎరువంటి, గంటుబారంగి, చిఱుతేకు. పంజియ—పంజె, బారంగి*. (తద్వి.—౧; చూ, శాకోటము ౧-౨-౩-౪): ౨. టేకుకు.—క్రకచపత్రము. సోమవల్కము. (తె.) టేకు—తేకు, త్రోటి*.

హంజె. వై. వి. రూ-అంజె-హజ్జ, పాదము: రూ-చూ, హజ్జ

హండ. సం: వి ఆ. స్త్రీ. రూ—హండా—హండీ = అండా—అండి—అండీ, వెడల్పునోరుగల పెద్దలోహ (మట్టి) పాత్రము: చూ, పాత్రము. 6—౧.

హండా. సం; వి. ఆ. స్త్రీ.— వై.—

హండి(డీ). సం వి. ఈ. స్త్రీ.—వై.—

హండె. సం: అవ్య. (సంబోధనార్థకమైన అవ్యయము) నీచు రాలిని పిలుచుటయందువర్తించును.

హంత. సం: విణ. చూ, హింసకుడు.

హంవీరుడు. సం. వి. అ.-పుం. 1. క్షత్రియుడు: చూ, రాజు, ౧ తద్వి.—శరీరముదాచనిబంటుసకు-సూత్తానుడు; విణ 2. శూరుడు: అగ్రయోధి, ఊర్జరుడు, కలి, గండీరుడు, గండుడు, చండుడు ౩. దమనుడు, యోధ, యోధవరుడు, యోధుడు, యోద్ధ, విక్రాంతుడు. వియాతుడు, వీరుడు, శూరుడు. (తె. ప) అంకకాడు, ఉక్కడీడు, ఉక్కరి, ఉక్కుతునియ, ఎక్కటి, కట్టు పకాసి, గండడు, గడుసరి. చాలుమానిసి, చెఱుకరి, చెఱు కటీడు, జెట్టి, తెంపరి, దునీడు—దునీదారు—దునెదారి—దునేదారి, దుమదారి, దొర, నెఱసరి, పాలసుడు, పోటరి, పోటుకాడు, పోటుబంటు, పోటుమగడు, పోటుమానిసి, బంటు, మగడు, మగవాడు, మననరి, మాసటి – మాస టీడు,—మాస్టీడు, మిడిమాసి, మొక్కలి-మొక్కలీడు-మొక్కలుడు, మొనకాడు మొనసరి, వజీరు-వజీరు—వజీరుడు-వజ్జీరుడు-వజ్రీడు, వటారి-వటారి, వడికాడు; వడిగలవాడు, వడివాడు, వాడిగలాడు, వాడిమగడు, వాలుమగడు, సరదారు, సరిమిడిమానిసి. సిపాయి హంవీరుడు. తద్వి.—౧. నీటిలోశూరుడు:—కశూరుడు; ౨. శూరులకెల్ల శూరుడు:—(తె) గండరగండడు; ౩: మహారథుడు, మానిసి: చూ, భటుడు 1; ౪: చూ, సమరథుడు; ౫: చూ, సాహసిరుడు, ౬. రథికచతుష్టయము: అతిరథ, మహారథ, సమరథ, అర్ధరథులు (4); ౬ చూ, దిట్టడు; ౭. యుద్ధమునకు భయపడనివాడు; అరిందముడు హారిందముడు. (తె.) దుడ్డు; వై. విణ. (1)=హంవీర. శూరుడు. ఆం. పదా. నర. 39: చూ, హంవీరుడు. 2.

హంస. సం: వి. అ. పుం 1. = అంచ. (చలించునది : అజ వాహనము, కలకంఠము, కవీశ్వరుడు, క్షీరాశము, చక్రపక్షము,చక్రాంగము,జాలపాదము,జ్యేష్ఠము,ధవళపిత్సన్ను,

యమి, శ్వేతగరుత్తు, శ్వేతపత్రము. (తె. ప): అంచ తూఁడుదిండ, తెలిపిట్ట, తెల్లనిపిట్ట, తొలకరిగిల్లుగువ్వ, తొల కరిసూడు, నలువతేజి, నల్వజక్కి, పాలునీరును వెలిఁజేయు పక్కి, మదికొలంకుపులుఁగు, మదికొలనునెక్కొనుపిట్ట, వానజాలిపుల్లు, తద్వి —౧. ఆఁడుహంసకు.—గండోలి—గంధోలి, చక్రాంగి, వరట- వారట, హంసి— హంసిక; ౨. ఎఱ్ఱనిముక్కు కాళ్లుగలహంసకు:-కలహంస-కలహంసము, రాజహంస, హంస-హంసము. (తె) రాయంచ (చూ, రాజహంస 1-2-3 అర్థములు దీనికి వర్తించును.); ౩ మధురముగాఁ బలికెడిహంసకు — అధూసరచ్ఛదము, కలహంస-కలహంసము, కాదంబము, రాజహంస, హంస-హంసము; ౪. మాసిన ముక్కుకాళ్ళుగల హంసకు- —మల్లికము, మల్లికాక్షము; ౫ నల్లనిముక్కుగల హంసకు —ధార్తరాష్ట్రము (ఇందలి ౨-౩ అర్థములలోని హంస—హంసము అను శబ్దములు హంసయొక్క విశేషములనిగ్రహించునది); 2. యోగి విశేషము: చూ, యోగి: 3. పరమాత్మ: చూ, హంసుఁడు; 4 తెల్లగుఱ్ఱము: చూ, హయము; 5 మంత్రవిశేషము: చూ, మంత్రము, 1; 6. శరీరవాయు విశేషము: చూ, వాయువు; 7 మత్సరము. మాత్సర్యము, అంకము, అక్షము అఱొంతి అమర్షము, అసహనము. అసహిష్ణుత, అసహ్యాత, ఈర్ష-ఈర్ష్య, రాగము, శంబలము (విణ) కుహనము (తె.) ఈరస-ఈరసము, ఈసు ఊఁద, ఊసివాసము, ఎరుసు, ఓర్వమి, కడుపుబ్బు, కడుపుమంట, కడుపూఁద, కనుకుట్టుఁదనము, కరకరి, కరకొమ్మ, కొంతాళము, చలపకారము చలము, మచ్చరము, మచ్చరికము, సూడు; 8 (ఉత్తరపదమైనచో) శ్రేష్ఠము. "రాజహంస"; అం. 9: చూ, కూజితములు.

హంసకము, సం. వి. పుం. న. (హంసవలెఁబలుకునది) కాలియందె (లేక) కాలికడియము: చూ, భూషణము. 2. (హంసక పాదకటకశబ్దములు కాలిసొమ్ము పేళ్లనికొందఱు) (పాదకటకము = కాళ్లకడియము.)

హంసక్షీరన్యాయము, న్యా పాలునునీరునుగలిపి ముందుంచఁగా హంసనీటినివదలి పాలుమాత్రమే త్రాగును.

హంసతూలికాతల్పము, సం. వి అ. న. అంచగరులపాన్పు: చూ శయ్య. 1.

హంసపదన్యాయము, న్యా. మఱియొకచోట నున్న దానితో [సమన్వయ పరచుట.

హంసనాదము, అం: చూ, జన్యతాళములు.

హంసపక్షము, అం: చూ, అసంయుతహస్తములు.

హంసపదము, సం. వి. అ. పుం. = అంచపదము: రూ—హంసపాదము, అధ్యాహారము, ఊహము, తర్కము. (తె.)—అంచపదము, (వా) హంసపాదు.

హంసపాదము, సం. వి. అ పుం.—పై —

హంసపాది, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = అంసపాది* (మిశ్రమమని కొందఱు): కాకాండము, కాంక్షితప్రియము, కీటపాది కీటపాదిక, కీటమాత, కీటమారి, కీటమాలిక, గోధాపది, గ్రీష్మసుందరి, ఘృతమండలిక, ఘృతమంథ, చర్మారము, త్రిపత్రిక. త్రిపాది, ధృతరాష్ట్రిపది, రక్తపాది. (తె)— అంసపాది, చెప్పుటట్ట*.

హంసపాదు, వా. వి: చూ, హంసపదము.

హంసబకన్యాయము, న్యా. కొంగలలో హంసయున్నచో దాని పేరు ప్రతిష్ఠలు గాన్పింపవనురీతి.

హంసమాల, అం. చూ, వృత్తము. 1. ("స-ర-గురువులతోఁ గూడినదై ఏడవఛందస్సునఁబుట్టిన వృత్తము")

హంసము, సం. వి అ. పుం: చూ, హంస. 1—౨,౩.

హంసమోచ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిన్నబూరుగు*: చూ, శాల్మలి.

హంసయాన, సం. వి. ఆ స్త్రీ. = అంచయాన: చూ, స్త్రీ.

హంసరథుఁడు, సం.వి.అ. పుం.=అంచరవుతు: చూ, బ్రహ్మ. 1.

హంసరాహంత్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం.—పై.—

హంసరుతము, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("మ-న-గగముఁతోఁ గూడినదై 8 వ ఛందస్సునందుఁబుట్టిన వృత్తము.")

హంసవాహనుఁడు, సం. వి. అ. పు: చూ, హంసరథుఁడు.

హంసాయి, వా. వి. 1. ఇరుగుపొరుగువాఁడు; 2. పెత్తనము గలిగియుండుట; 3. సరిహద్దుదారు

హంసాస్యము, సం. వి. అ. పుం: చూ, అసంయుతహస్తములు.

హంసి, సం, వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుహంస: చూ, హంస. 1.

హంసిక, సం. వి ఆ. స్త్రీ.—పై.—

హంసుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. రవి: చూ, సూర్యుఁడు: 2. జీవుఁడు: అచలము, అచలుఁడు, అజరము, అంతరము, అంతరాత్మ, అంతర్యామి అకరణము, అక్షము, అక్షయము, అక్షరము, అణుఁడు, అజము, అవభాసకము, అవ్యక్తము; ఆత్మ, ఇంద్రుఁడు, ఈశ్వరుఁడు, క, కాయస్థ--కాయస్థుఁడు, కేవలుఁడు, క్షేత్రజ్ఞుఁడు, జీవకుఁడు, జీవము, జీవాత్మ, జీవి-జీవుఁడు, జ్ఞ తత్త్వము, తురీయము, దేహి, నికామయము, నిరాకారుఁడు, పరబ్రహ్మము, పరమము, పరమాత్మ—పరమాత్ముఁడు పరుఁడు, పురుషుఁడు, ప్రధానము, ప్రాణి, బ్రహ్మము, భావము, భూతము, మ, ముద్గలుఁడు, రవి, వసువు, వి, విశ్వతోముఖము, సూక్ష్మము, స్వరాటు -స్వరాట్టు, హంస. (అవ్య) ఓమ్. (తె.)—ఆతుమ, మిడుకు. తద్వి —౧. తత్త్వజ్ఞుఁడు; ౨ జితేంద్రియుఁడు, వినీతుఁడు; ౩. ఆత్మ వీడుఁడు, చేతనము, ప్రాణి; ౪ నరకమందున్న యాతన జీవుఁడు: అతివాహకుఁడు. 3 వెన్నుఁడు: చూ, విష్ణువు 1; 4. ముక్కంటి: చూ, శివుఁడు; 5. లోభగుణము లేనిరాజు: చూ, రాజు 1; తద్వి —౧. రాజునకు.—విషయి, శమ్, సుతుఁడు; ౨ ఒకరాజునకు —వేణువు; ౩. సార్వభౌమునకు.—సర్వేశ్వరుఁడు; ౪ దశార్ణదేశపురాజునకు.—స్కంధుఁడు; 6. మత్సరము లేనివాఁడు; 7. ఉత్తమసన్న్యాసి: చూ, సన్న్యాసి; 8. ఉత్తరపదమైనచో) శ్రేష్ఠుఁడు: చూ, సజ్జనుఁడు: 9 మత్సరుఁడు (అనికొందఱు.)

హాక్కను, వా. వి రూ—అక్కసు. 1. పగ: చూ, వైరము, 2. కోపము: చూ, రోషము. " నీమీఁదనాకుహక్కసుతీరలేదు"

హక్కు, వా. వి. సొంతము. "స్వరాజ్యము నాజన్మహక్కు."

హక్కుదారు, వా. వి. ఆస్తికర్త.

హజరతు, వా. వి. గౌరవార్థమగుపదము.

హజారము, దే. వి; రూ-అజారము—హజారము—హోజారము-హోజారము-హోజారు, హజారు, ఎకరా, తలచావడి, తలదువారము, తలవాకిలి, తలసాల, నడవ, మొగలివాకిలి, మొగసల—మొగసాల—మోసల—మోసాల (సం)—అలిందము-అళిందము-ఆళిందము, ప్రఘణము-ప్రఘాణము, ముఖశాల: చూ, సదనము. 1.

హజారము, దే. వి —పై—

హజారు, దే. వి. రూ-హుజూరు. ఆస్థానము రా. వి. 5. ఆ. ౩౬: చూ. సభ 2; వా. 2: చూ, హజారము.

హజ్జ, దే. వి. రూ—హంజ. హి—అజల, కాలు చాచిపెట్టిన యడుగు: అంగ, అంజ—అంజె, అజ్జ, అడుగు-అడువు-అడ్గు, కాలు. మెటికె, మెట్ట (సం.)—అ, అమ్; అంఘ్రి క్రమము, చరణము, పదము, పాదము, పది, పూర్వపక్షము, మూలము. తద్వి.—౧. ఏనుఁగుకాలు, బూరకాలు, బోదకాలు, పుట్టకాలు. (సం.)—అలసము, పాదవల్మీకము, శ్లీపదము, ౨ ముడుకు, ముడుసు, మోఁకాలు. (సం.)—జానువు; ౩ కుడిపాదమునకు:—మించుఁగాలు; ౪: చూ, సీలమండ; ౫ వాటుఁగాలు; ౬. వట్టికాలు; ౭. మరగాలు; ౮. పెడగాలు; ౯. (సం)—ప్రజంఘాగ్రము; ౧౦: చూ, పదము; ౧౧: చూ. పిక్క; ౧౨: చూ, తొడ; ౧౩. మీఁగాలు, (సం)—అగ్ర పాదము, పాదాగ్రము, ప్రపదము; ౧౪. ప్రపదము. (తె.)—ముంగాలు; ౧౫. పంగ; ౧౬ అడుగిడుటకు —క్రమణము; క్రమము, క్రాంతి; ౧౭ హంసపాదము — (తె.)—అంచ పదము; ౧౮. బొట్టనవ్రేలు మొదలు తొడవఱకు: అంఘ్రి (తె)-కాలు (సం.)—అంఘ్రి ౧౯. పాదతలము. (తె.)—అరకాలు—అఱకాలు ౨౦. అష్ఠీవత్తు, జానువు. (తె)—మోఁకాలు.

హట్టము, సం. వి. అ పుం. అంగడివీధి: చూ, మార్గము. 1

హట్టవిలాసిని, సం. వి ఈ. స్త్రీ. (హట్టమనెడు పట్టణపు వీధి యందొప్పునది) నఖమనెడు గంధ ద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము. 1—౨౩.

హట్టాధ్యక్షుఁడు, సం. వి అ. పుం. అంగడిపాడు పత్తెకాఁడు: విక్రమికుఁడు.

హఠము, సం. వి. అ పుం. 1 పట్టుదల చూ, ప్రతిజ్ఞ. 1. 2. (దీనియందు దౌష్ట్యము చేయుదురు) బలాత్కారము: కార, ఖప్పము, నిర్బంధము, బలాత్కారము. (అవ్య) అపి; (తె. ప అందెచందెలు, అట్టాఁక, కిద్దాయము, కఱకటి, కిక్కెస, గడ్డు, గ్రీటు, చెఱ, జోరావరి, నికటము, నిక్కచ్చి, బంది-బందె, బలవంతము, బలిమి-బల్మి బలువిడి. బల్విడి, బోము, వాలాయము-వాలెము, తద్వి—౧ వదల మెదలఁగూడని కట్టునకు —కిట్టు, బారి, ముట్టడము-ముట్టణము-ముట్టడి; ౨ మిక్కిలి నిర్బధించుటకు; — అ, ఇబ్బంది; ౩. ధనాదికములకై నిర్బంధము: (తె) తరువు; ౪౦. 3. యోగచతుష్టయము నందొకటి: చూ, యోగములు.

హఠవాది. సం: విశ. (ప్. ఈ న్.) పట్టుపట్టి సాధించువాఁడు.

హఠాత్తు. వా. అవ్య. రూ-అఠాత్తు: చూ, దబ్బాటు. (తెలుఁగు అని బాలచంద్రోదయము వ్రాసిన శబ్దరత్నాకర కారుఁడు.)

హడపము. దే. వి. 1, వక్కలాకులసంచి. పంచతంత్రము.౧-౫౭౯): రూ—అడపము, ఆకుసంబెళ, కరతిత్తి, తాంబాళము, తిత్తి, పరదము, పొందాను, వట్రము, సంబళి—సంబెళ. (సం:) కరంకము, కల్మాని, తాంబూలదాని, వీటికాపేటిక, సంపుటము, (చూ, పాత్రము. 6-౨౧); 2. మంగలిపొది; రూ-అడపము, కైపాల. పొది. (సం:) ఖురకుటి, తద్వి—కత్తులతిత్తికి:—తిత్తి.

హడలు. వా. వి. రూ-అడలు, భయము: చూ, సాధ్వసము.

హణిక. దే. వి. అవధానము. ఆంధ్ర, పదా. చర. 12: చూ, హెచ్చరిక.

హాణిగలు. దే. వి బ. నతివిశేషము. ౧. నతిభేదములు:—(తెనుఁగున వాడఁబడునవి):- కేకిసలు, కైలాటము, కైవాంపు చేతులు, కొల్పుడుచేయి, గిదిగిళ్ళు, గొండీలు, గొజిగలు, గొట్టిళ్ళు, గోపందములు, చిన్నిపువు-చిన్నిపువ్వు-చిన్నిపూతేకు, చేవిప్పు. జోడాలు—జోదిళ్ళు-జోబిళ్ళు, డింగిళ్ళు, దీవెనకోల, నతిజోళ్ళు, నివాళికరములు, నేరేడల్లులు, పరపుకరము, పింపిళులు-పింపిళ్ళు-పింపిసలు, పొరలుదండము, మన్నెలు, వెన్నెల, వెన్నెలచిన్నిపువ్వులు, సరిటెంకణము, సాగింత, సాగుబళా; ౨. వేదాధ్యయన కాలమందలి మ్రొక్కు:-(సం:) బ్రహ్మాంజలి; ౩. గోత్రనామములుచెప్పి పాదములుసోఁక మ్రొక్కుట:—అభివాదనము, పాదగ్రహణము, ప్రణిపత్తి-ప్రణిపాతము.(తె): ఏటికోళ్ళు; ౪. దేవతానమస్కారము:- (సం) నియమము; ౫. నమస్కారమునకు:—ఎరఁగుడు - ఎఱఁగుడు, ఏటికోళ్ళు, ఒరిగ, కయిచాఁపులు—కైచాఁపులు, కేకిసలు, కేలుమొగుట-కేల్మొగుట, కేలుమొగుడుపు-కేల్మొగుడ్పు, కేలుమొగ్గ, కేల్మొగ్గ, కేలుమోడుపు—కేలుమోడ్పు, కేల్మోడుపు — కేల్మోడ్పు, కయిమోడుపు (కయిమోడ్పు)- కైమోడుపు (కైమోడ్పు) కోపు. గిడిగిళ్ళు, గొబ్బిళ్ళు, చాఁగిలింత, చిన్నిపువు చిన్నిపువ్వు, చిన్నిపూతేకు, చిన్నిబూచె, చెంగనలు-చెంగనాలు, చేమోడుపు-చేమోడ్పు, చేవిప్పు, జే జేజే, జోహారు జోహారుపు- జోహారు- జోహారువు. జోత-జోతము. జోతాము. టెంకణము డెంకణము, తొంగలిపాట్లు, దండము; దీవెనకోల, పడుబాటు, పిడికిలింత, మొక్కు-మ్రొక్కు, మ్రొక్కుడు, మొగుపు—మొగువు, మోడుపు—మోడ్పు, వెన్నెల, వెన్నెలకోలు. సలాము. (సం:) అంజలి, అత్యయము, అభివాదనము, అభినం (వం) దనము. అవనతి, నతి, నమస్కారము, నమస్కృతి. నమస్సు, ప్రణతి, ప్రణామము, వందనము, వినతి, శరణము, శరణు. ౬. మ్రొక్కినది: అవనతము, అవనమ్రము.

హత:క్రతురదక్షిణః, న్యా. దక్షిణలేని క్రతువు నాశమగును. అనఁగా ఫలహీనమగును. (క్రతువన సర్వవైదికకర్మలునని యర్థము)

హతస్వరవరాటి. అం: చూ, వరాట్యుపాంగములు (చూ, అంగము. 9.)

హతి; సం: వి. ఇ స్త్రీ. దెబ్బ; అభిఘాతము, అభ్యాగమము. అవలోపము, అఘాతము, ఉద్ఘాతము, ఘాతము, తాడనము పరిఘము, ప్రస్ఫోటనము, ప్రహరము-ప్రహారము, విఘాతము, వ్యాఘాతము, సంఘాతము. (తె. వ) అందిచాఁపు అడుపు. అట్టు, అటు, కొట్టు, గాత, తట్టు, తాఁపు, దెబ్బ, నఱుకు-నఱుకుడు-నఱుకు-నఱుకుడు, నిడ్డ, పెట్టు, మొత్తు మోదు, లత్త, లాటు, వాటు, వేటు-వ్రేటు, వేఁత-వ్రేఁత. తద్వి.—౧. గాయమునకు — అపదానము-అవదానము, అవలోపము, కుట్టనము, క్షతి, ఖండనము, గాయము, ఛేదనము, ఛేదము, దితి. వికృంతనము, వర్ధనము, విచ్ఛిత్తి, విచ్ఛేదనము. (తె.) తెగుడు, తెగుబడి, నఱుకుడు-నఱుకు-నఱుకుడు. వ్రక్కలింత, వ్రచ్చుట; ౨. ప్రతిఘము. (తె.) మాఱుదెబ్బ; ౩: వర్ధనము, విదరము. (తె.) వక్కలింత, వ్రచ్చుట. చూ, స్ఫోటము.1; ౪; బాణహతి (తె.) ఏటు.

హతుఁడు. సం: విశ. 1: ఆహతుఁడు. (తె.) కొట్టఁబడినవాఁడు; 2. మనస్సు చెడినవాఁడు; ప్రతిబద్ధుఁడు. ప్రతిహతుఁడు, మనోహతుఁడు,

హత్తము. వై. వి.—హస్తః చూ, హస్తము.

హత్తి వై. వి=హస్తీ. రూ-అత్తి ఏనుఁగు: చూ, హస్తి.

హత్తు- దే. వి. 1. రూ-అత్తు. మైనపుగుడ్డ: చూ, వస్త్రము; అ క్రి. 2. రూ-అత్తు: చూ, సరివడు. 2.

హత్య. సం: వి. ఆ. స్త్రీ. చంపుట, హననము: చూ, హింస.1

హదను. దే. వి. రూ- అదను. కాలము: చూ, సమయము.2.

హద్దు. దే వి 1; మేర,ఎల్ల: చూ, సీమ.1: 2.ఆజ్ఞ: చూ,సెలవు.

హననము. సం: వి. అ. న: చూ, హత్య.

హనుక్రియ. అం: చూ; క్రియాంగములు: (చూ, అంగము. 9).

హనుమ. వై. వి. = హనుమాన్. రూ-హనుమఁడు,అనుమఁడు చూ, వానరము.

హనుమంతసేవ. సం: వి; ఆ. స్త్రీ. ధరించువస్త్రవిశేషము.

హనుమంతుఁడు. సం: వి. త్. పుం.=అనుమఁడు-హనుమహనుమఁడు. 1: చూ, హనుమ. తద్వి —పెద్దనల్లకోఁతికి:— (తె.) సింగిలీకము; అం. 2. చూ, శాస్త్రప్రవరకులు.

హనుమంతునెదుట కుప్పిగంతులు వైచినట్లు. లో. "హనుమంతునెదుటనా కుప్పిగంతులన్నట్లు నాయెదుటనా బింకంబులును బొంకంబులును" (ధర్మజరాజసూయము.)

హనుమఁడు. వై. వి.=హనుమాన్. రూ—అనుమఁడు: చూ, హనుమంతుఁడు.

హనుమానుఁడు. సం: వి. త్. పుం—వై.—

హనువు సం: వి. ఉ స్త్రీ. 1. (రోగమును బోఁగొట్టునది,) నఖమనెడు గంధద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము. 1—౨౩; 2. మరణము: చూ, సావు; 3. ఆయుధము: చూ, బాణము. 1; 4: వ్యాధి, వేల, రుగ్మత, రుజ-రుక్కు (చూ, రోగము. 1) తద్వి.—౧. యోనిపుట్ట లింగపుట్ట మొదలగువ్యాధికి.— వల్మీకము; ౨. కడుపులోనిబల్లకు.—విద్రధి; ౩ పానసమునకు.—విరేచనము; ౪. నేత్రరోగమునకు —శుక్తి (చూ, హర్షణము.3); ౫ దొక్కనొప్పికి:—శూల-శూలము.(తె.) సూల: ౬. క్షయకు—విక్షవము, శోషము, శ్వాసము; ౭. ఉబ్బసముతోఁగూడిన దగ్గుకు; — శ్వాసకాసము; ౮. ఉబ్బసమును పుట్టించెడి దగ్గుకు:—శ్వాసకాసము; పుం స్త్రీ. 5. (భక్ష్యమునునమలునది.) చెక్కిలిమీఁది భాగము, వెలిదొడలు, కటుమరలు: చూ, బుగి (చూ, పార్శ్వము. 2); అం. 6: చూ, అధమక్షేత్రములు; 7 (బ). (బుగ్గలురోమమున్న నప్రశస్తము: చూ, స్త్రీ లక్షణాంగములు.

హనూమంతుఁడు, సం. వి. త్. పుం: చూ, రూ—హనుమంతుఁడు.

హనూషుఁడు, సం.వి, ష్. పుం: యమదూత, క్షపాటుఁడు: చూ, యముఁడు.

హన్నము, సం. విణ మౌర్వి, గోనము: చూ, స్థావరము. 1.

హన్నుఁడు, సం. విణ. విసిష్ఠించినవాఁడు, విడువఁబడినవాఁడు, విడియాకుల నందినవాఁడు

హపుష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బోదతరము*: కచ్ఛుఘ్ని, కఫఘ్ని, కూలహము, క్రోడచూడ, పలంకష, ముండి. ముండిని, శ్రావణి. (తె.)-బోదతరము. తద్వి.—పెద్దబోదతరమునకు.- కదంబపుష్పి, దేవగద్దలి, భిన్నగ్రంథిక, మహాముండిని, మహాశ్రావణిక. (తె.)—పెద్దబోదతరము.

హాపుష్ప, సం. వి ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—హపుష *.

హమాంబాపతు, వా. వి అన్నిబాపతులు: రూ—అమాంబాపతు.

హమేషా, వా. క్రి. విణ: చూ, రూ—అమేషా. 1—2.

హయ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అశ్విని: చూ, రిక్క. 1—౧.

హయగతులు, అం: (చూ, హయము. ౬౪.) (౧) బౌపవాహ్యకగతులు=యుద్ధసమయగతులు; (౨) సన్నాహ్యగతులు= శాంతసమయమందలి స్వారికి సంబంధములగు గతులు.

హయగ్రీవుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. విష్ణ్వవతారవిశేషము:చూ, అవతారములు; 2. దైత్యవిశేషము.

హయజీవనమారకము, సం. వి. అ. పుం. ఆదియాధిక, ఆరక్తమాల. ఉడుపుష్పము, ఓడ్రపుష్పము, ఓడ్రము, ఓష్ఠపుష్పము, జప, జవ, జపాపుష్పము, నాదేయి, సిండము, బాలపుష్పిక, రుద్రపుష్పము శేష. (తె.)— దాసనము. తద్వి:—సిండపుష్పము *. [హాయనము.1.

హయనము, సం. వి. అ. పుం. న. ఏఁడాతి: చూ, రూ—

హయపాలకభేదములు, అం: (౧)సూత్రగ్రాహకుఁడు—నపరు పనిసేయువాఁడు; (౨) బంధకుండు=గుఱ్ఱంబులంగట్టువాఁడు; (౩) యావశికుఁడు=తృణమును గొనితెచ్చువాఁడు; (౪) విధాపాచకుఁడు=గుగ్గిళ్లు లోనగునవి వండువాఁడు; (౫) స్థానపాలకుఁడు = అశ్వశాలారక్షకుఁడు; (౬) కేశకారుఁడు = రోమములను కత్తిరించి నునుపుచేయువాఁడు; (౭) జాంగలికుఁడు = ఆహారాదులం బరీక్షించువాఁడు.

హయపుచ్ఛి, సం. వి. ఈ స్త్రీ కాఋమినుము*: చూ, మినుము.

హయప్రచారము అం: చూ, వృత్తము. 1 (చూ, రగడ)

("నవవిధరగడలలోనొకటి. ఒక్కొక్కపాదమునందు నాలుగు సూర్యగణములుగలిగి మూఁడవగణాద్యక్షరము యతిగాఁ గలవృత్తము.")

హయమారకము, సం. వి. అ. పుం. (కళవంటికొమ్మలచేత గుఱ్ఱములను పీడించునది.) గన్నేరు॥: కరవీరము, కృతకరము, చండాతము, పిచులము, ప్రతిహాసము, శతప్రాసము; (తె.)–గన్నెర–గన్నెరు–గన్నేరు. తద్వి.–౧. అంబుజము. అబ్జము, ఇజ్జలము–హిజ్జలము, క్రూరము, గణేశకుసుమము, నిచులము. (తె.)—ఎఱ్ఱగన్నేరు; ౨. ప్రచండము, శ్వేతకరవీరము. (తె.)-తెల్లగన్నేరు; ౩. నాగగన్నేరు: ౪. చండాతము. (తె.)—పచ్చగన్నేరు, వాడగన్నేరు; ౫. సన్నపాకుల ఎఱ్ఱగన్నేరుకు.—కుష్ఠఘ్నము, చండకము, లఘుడము.*.

హయము, సం. వి. అ. పుం. (శీఘ్రముగాఁబోవునది.) గుఱ్ఱము: అ, అర్వంతము, అర్వము, అశ్వము, ఇరావతము, ఏకశఫము, కంభాణము, కాండము, కింకిరము, కింధి, కిల్కి, కిల్వి, కీకటము, కుథరము-కుదరము, కేశరి–కేసరి, ఖరువు, ఖేంభాణము, గంధర్వము — గాంధర్వము, ఘోటకము, ఘోట్టాణము, చామరి, జుహూరాణము—జుహూరాణము, టారము, తుక్ఖారము, తురంగమము–తురంగము–తురగము, ధారాటము, పాకలము, పార్థివము, పీతి—వీతి, ప్రకీర్ణకము. ప్రయాగము, బ్రహ్మాంగభువు, మరుద్రథము, ముద్గభుక్కు, యయువు, రాజస్కంధము, లలామము, వాజి, వాతాయనము, వహము–వాహము, విమానము, శాలిహోత్రము, శ్రీపుత్రము, సప్తి, సింహవిక్రాంతము, సైంధవము, హరి, హరిక్రాంతము, హేషి. (తె. ప)॥—కిలాతము, కుదిర—కుదిరము, గుండు, గుఱము—గుఱ్ఱము, గోడా, జక్కి, తటు—తట్టువ—తట్టువము–తట్టువా, తత్తడి, తురికి, తేజి–తేజీ, నడగఁడు, పటాణి (పఠాణి), బాబా, మావు, వారము-వారువము — వార్వము—వావురము, హుమా–హుమాయి. తద్విశేషములు: — ౧. ఆఁడుగుఱ్ఱమునకు:—అర్వది, అశ్వ. కరభి, ఘోటి—ఘోటిక, తురగి, ధేనుక, ప్రసువు, బడబ. (తె.)–అత్రడి–నత్రడి, ఆఁడుగుఱ్ఱము, గోడిగ; ౨. సూర్యరథాశ్వమునకు.–ఇరావతము, కృష్ణహయము, మురుమ్మరము, వాతాటము, సప్తి, హరితము; ౩. విష్ణురథాశ్వమునకు.—బలాహకము—వలాహకము; ౪. అశ్వమేధీయము, క్రతుపశువు, యయువు, యాయావరము, వీరభద్రము; ౫. ఉత్తమాశ్వమునకు.—అజానేయము, జాత్యము, వాతాశ్వము. (తె.)–ఏరాది, సాంబ్రాణి–సామ్రాణి: ౬. ఇంద్రాయుధము. (తె.)-కాటుకకంటిగుఱ్ఱము: ౭. పంచకల్యాణిగుఱ్ఱమునకు:—పంచభద్రము, పంచాంగము, పంచాంగుపుష్పితము; ౮. ఆరట్టజము—ఆవట్టజము, పారశీకము–పారసికము–పారసీకము; ౯. రాజాగుఱ్ఱమునకు.— ఉసైంధవము; ౧౦. ఇంద్రునిగుఱ్ఱమునకు.-ఉచ్చైశ్రవము, కర్కము, బిలము, వృషణము, శ్వేతహయము. (తె.)-చదలతేజి, జాలుపుట్టువు(జాల్పుట్టువు), తెల్లతేజి, నిక్కువీనులజక్కి (నిక్కవీన్ వావురము), నీరుపుట్టువు, వెలిమావు, వేల్పుదొరతేజి, వేల్పుమావు; ౧౧. శ్రీకృష్ణునిరథాశ్వము:-పుష్పకము; ౧౨ పూజాశ్వము (ఉన్నతరాజి) (తె.)-తేజి-తేజీ, పడవలము, పడివాగె; ౧౩ బాహ్లికము-బాహ్లీకము; ౧౪. వనాయుజము-వానాయుజము; ౧౫. కలమము. తిలకము, నీలాశ్వము. (తె.)-నల్లగుఱ్ఱము, వీలఁడు; ౧౬. కలీనము. (తె.)–పచ్చగుఱ్ఱము; ౧౭. ఎఱ్ఱగుఱ్ఱమునకు.—కియాహము, కుటమంగళము, గేహవర్ణము, రక్తాశ్వము; ౧౮. నీటిగుఱ్ఱమునకు.–కసైంధవము, జలారము. ౧౯. కర్తలాణము. (తె.)-కత్తలాస-కత్తలాని, కత్తళఁడు; ౨౦. (తె.)—అరబ్బి—హరబ్బి, కచ్చి, తురికి, పఠాణి (పటాణి): ౨౧. చోస్కము, సింధువారము; ౨౨. అర్వము. (తె.)–జన్నఁడు, తులావగుఱ్ఱము; ౨౩ (తె.)–కయిరఁడు-కైరఁడు; ౨౪రథాశ్వమునకు:—రథ్యము. తద్వి:—చూ, రథ్యములు.— (సైన్యము, సుగ్రీవము, మేఘపుష్పము, వలాహకము (4).): ౨౫. మోసెడిగుఱ్ఱము:—వినీతము: తద్వి.-(౧) పృష్ఠ్యము, స్థూరి-స్థౌరి-స్థ్సాలి: (౨) స్థౌరము; ౨౬, మట్టసపు గుఱ్ఱముకు,— (తె.)–టంగణా; ౨౭, గుఱ్ఱపుతట్టు (కుచ్చితాశ్వము)నకు:–దండము. (తె.)–జావడము–జావళము, తట్టు—తట్టువ—తట్టువము–తట్టువా, మోటు; ౨౮. శిక్షి పఁబడిన దుష్టాశ్వమునకు :— ఖూకలము; ౨౯. అంబరీషము, కిశోరము, కుమారము. (తె.)–గుఱ్ఱపుపిల్ల; ౩౦ వడిగాపోవుగుఱ్ఱము:—జవనము; ౩౧. విశ్రాంతియనుగుఱ్ఱము:— విశ్రాంతి; ౩౨. పొర్లాడు గుఱ్ఱము:—ఉపావృత్తము, లుఠితము; ౩౩. రశ్మియను గుఱ్ఱము:–రశ్మి; ౩౪: కాంభోజము; ౩౫: (తె.) జిరాగుఱ్ఱము; ౩౬: మచ్చలగుఱ్ఱమునకు: — (తె.) పూచినపూవు; ౩౭. సత్తువలేని గుఱ్ఱము:—వీతము: ౩౮; (తె.) బొల్లఁడు; ౩౯ మూర్ధకహయమునకు:—(తె) మోటు; ౪౦: హంస; ౪౧: మల్లికాక్షము; ౪౨: శ్రీవత్సకి; ౪౩: శోణము; ౪౪: హారితము–హారిత్తు; ౪౫; హాలహాలము; ౪౬: హేమము; ౪౭: (దీనికి ఉత్పత్తి సప్తవిధము.— దీనిఱొమ్మునుడి శ్రీవత్సము; మెడనుడి రోచమానము; నిలువునుడి పురుషకము; దీనియగ్రభాగము ఫలకము; ఖురము పూటము; గతివిశ్రాంతి; కవచము కంబళము, జయనము ప్రఖరము, మునికోల ప్రతోదము; పగ్గము రశ్మి: పొర్లికలుఠనము); ౪౮. ఆఁడుగుఱ్ఱపుచూలుకు: (తె) అత్తడి–నత్తడి, చవి; ౪౯: గుఱ్ఱపుఅలంకారము: — అశ్వాభరణము, ఆదానము, గండము, భాండము. (తె.) గుఱ్ఱపుఁదొడవు. (చూ, భూషణము. 2); ౫౦ గుఱ్ఱపుమెడగంటకు,— గ్రీవాఘంట, ఘర్ఘర: (చూ, వీణ) ౫౧: అశ్వవాల, (తె.) గుఱ్ఱపుతోఁక, లవిటి; ౫౨: గుఱ్ఱపునుదికి:—అవర్తము. (తె.) గుఱ్ఱపునుదీ; తద్వి.–(౧)-అశ్వపృష్ఠావర్తమునకు:-శతమము; ౫౩. గుఱ్ఱపునడుముకు-అల్పసరము, కశ్యము: ౫౪. గుఱ్ఱముయొక్కపశ్చాత్ప్రదేశము:—పంచకము: ౫౫. గుఱ్ఱపుజీనుకువేయు అలంకారము:— (తె.) అంకిసీడు; ౫౬, గుఱ్ఱపు పల్లమునకు.—

పల్యయణము- పల్యయనము-పల్యాణము-పర్యాణము. (తె.) జీని, పల్లన-పల్లనము-పల్లము-పల్లాయనము; ౫౩. గుఱ్ఱము పల్లముమీఁది మెత్తకు:—(తె.) జానము, జీనము, జీను, మెత్త. తద్వి—౧ గుఱ్ఱము పల్లమునకు క్రిందవేసెడు మెత్తకు:—(తె.) చీనము (అడికొండలు); ౫౮. గుఱ్ఱము మీఁది గంతజాఱక బిగఁగట్టెడు వాఱుకు.—కక్ష్య (తె.)-టంగు-తంగు, టంగువాఱు—తంగువాఱు. తట్టము, పొట్ట పట్టెడ: (చూ, వరత్ర); ౫౯. గుఱ్ఱపు మెడసమీపపుచోటు: విగాళము; ౬౦. గుఱ్ఱములవరుసకు:— అశ్వపంక్తి, అశ్వాతరము. (తె) పాగ-పాగా-బాగా; ౬౧. గుఱ్ఱములగుంపునకు.—అశ్వము, అశ్వీయము. (తె.) గుఱ్ఱపుమూఁక; ౬౨ గోడిగలగుంపుకు:— బాడబము; ౬౩. గుఱ్ఱమునుతోము టకు:—(తె.) మాలీషు; ౬౪ గుఱ్ఱపు నడకలు:—(చూ, ధారలు):—(౧): అస్కందితము (తె) కదము, రవ, రవగాలు, రవాలు, మొనగాలు; (౨): ధౌరితకము—ధోరితకము. (తె.) జోడన, దవుడు-దౌడు; (౩): రేచితము, ప్రేంఖ. (తె.) జాలెము—జాళియ-జాళియము-జాళె జాళెము నటవాలు- నట్టువాలు- నట్వాలు, పేరె—పేరెము, బవిరి, వేడెము; (౪): వల్గితము- వల్గితరము, లంఘనము. (తె.) గంతు, చవుకము-చౌకము-చౌకళము-చవుకళింత-చౌకళింత చౌకళింపు. తరటు దాఁటు, దుముకు, పల్లటి-పల్లటీ; (౫: ప్లుతము. (తె) దువాళము-దువాళి, సిబ్బరము, పుటము, మఱియు:—(౬): అంతరఖురి; (౭): ఖండఖురి; (౮): ఖురి: (౯): ధార; (౧౦): రింఖ; (౧౧) నీచగలికి.—(తె.); ఉలుకు, ఉరక; (౧౨) మురళి.-(తె.) మురువనడ; (౧౩) సర్పముపలెపోయెడి అశ్వగతికి:—భుజలి-భుజలిక. (తె.) అడ్డవేడెము; (౧౪) ఖంజ; (౧౫): చంకురము; ౬౫ గుఱ్ఱపురౌతుకు: చూ, సాది 1; ౬౬ గాడిదకు—చూ, రాసభము తద్వి. — (౧) అందుగాడిదకు —వామి; (౨) కంకరగాడిదకు.—సంకటగార్దభము: ౬౭. కవచమునకు. చూ, వారవారణము (చూ, వస్త్రము.) ౬౮. గుఱ్ఱపుతొడవు:- చూ, భూషణము. ౩—౧.

హాయశిరము. అం: చూ, అస్త్రములు.

హయాము. వా. వి. 1. అధికారము; 2. కాలము,

హయారోహణకం మోక్షణలక్షణము. అం: చూ, ప్రమేయములు.

హయారోహుఁడు. సం: విణ చూ, సాది 1.

హరకత్తు, వా. వి. ఆటంకము, అడ్డు.

హరణము. సం. వి, అ. న. 1. దొంగతనము: అపహరణము, అపహారణము, అపహారము, అపహృతి. అభిగ్రహణము, అభిగ్రహము, అభిహారము, ఆహారము, చుర చౌరి-చౌరిక, చౌర్యము, తస్కరము, ప్రతిరోధము. మోష స్తేయము, స్తైన్యము, హింస, హృతి. అప్ప ఉదు (తె అటమటింపు ఒలి, ఒలుపు, గిలుగాడుట, గిలుబాడుట, గిలుబు-గిలుపు, గిలుబుకోలు, చేవాఁడి, చోరీ. తెక్కలి, తెరువాటు; దాఁపరము, దారము, దావరము, దావా, దొంగతనము, దొంగపని, దొంగటికము, దోఁగుడు, దోపడము (దోపడము).

దోఁపిడి-దోఁపు (దోఁపుడు), నాఁచికోలు, పచ్చియము—పచ్చెము, బందిపట్టు, బందిపోటు, మోస-మోసము. ముచ్చిమి, ముచ్చిలి, లంకింపు, వల్లడి, తద్వి—దొంగిలింపఁబడినది. — అమపహృతము, ఉపాత్తము (చూ, హృతము) చోరితము; 2 = అరణము. (స్త్రీచేత స్వాతంత్ర్యమున హరింపఁబడునది.) బిడ్డకిచ్చుకానుక: ఉపదానము, జామిషము; దాయము, యుతకము-యౌతకము, సుదాయము. (తె.) అరణము: (చూ, సూడిద.); 3: భాగహారము, వ్యవచ్ఛేదము; 4: చూ; జామిషము; 5. హరించుట: చూ, హరణము. 1; అం. 6 చూ, యోగములు.

హరతంత్రము. అం: చూ, తంత్రములు.

హరినర్తనము, అం: చూ, వృత్తము. 1. ("ర—న-జ-య-భ-ర; 9-14 యతి. 18 వ ఛందస్సు."

హరబ్బి. దే. వి. 1. హరబ్బీదేశము: చూ, దేశములు; 2. హరబ్బీగుఱ్ఱము: చూ. హయము. (రూ-అరబ్బి.)

హరయేనమః- అం. (హరిః=భక్తానాం పాపంహరతీతి) భక్తుల యొక్క పాపములను హరించు వస్తువుకొఱకు నమస్కారము; చూ, ఓమ్.

హరషము. సం: వి అ. పుం=హరస: చూ, రూ-హర్షము.

హరసము. వై వి =హర్ష.—పై.—

హరి. సం. వి ఇ. పుం. 1. వెన్నుఁడు: చూ, విష్ణువు. 1; 2. ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు; 3. (చీఁకటినిఁ బోఁగొట్టువాఁడు) రవి: చూ, సూర్యుఁడు; 4. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు; 5. యముఁడు: అంతకుఁడు, అతిబలుఁడు, అమతి, అరకుఁడు, ఔదుంబరుఁడు, క, కంకుఁడు, కర్మకరుఁడు, కాలకంజుఁడు, కాలకుంజుఁడు, కాలకుద్దుఁడు, కాలాభుఁడు, కాళిందీసోదరుఁడు, కాలుఁడు, కీనాశుఁడు, కృతాంతుఁడు, కోణాశ్వుఁడు, గుప్తి, చిత్రగుప్తుఁడు, జనార్దనుఁడు, జీవితేశుఁడు, దండధరుఁడు, దండి, దండుఁడు, ధర్మరాజు, ధర్ముఁడు, పరేతరాట్టు, పాశి, పితృదేవత, పితృపతి, పృథివీపతి, ప్రాణనాథుఁడు, మ, మందుఁడు, మహిషవాహనుఁడు, యమరాట్టు, యముఁడు, యమునాభ్రాత, వరంధకుఁడు, వైవస్వతుఁడు, శమనుఁడు, శ్రాద్ధదేవుఁడు, సమవర్తి, సౌరి (తె ప.)— గుదియతాలుపు, జముఁడు, జమునతోఁబుట్టు (జమునన్నైదోఁడు), దక్కినంపురాయుఁడు, దుంతరవుతు, పితరదొర (పితరులదణి), పెతరులసామి, పోతుగుఱ్ఱముగలాఁడు, పోతురౌతు, ప్రొద్దుకూన, ప్రొద్దుఁగొడుకు, ప్రొద్దుపూలి, మిత్తి. తద్విశేషములు:-౧. యమకింకరునకు:-చండుఁడు (మహాచండుఁడు); ౨. యమునివద్ద లెక్కవ్రాయువానికి:— చిత్రగుప్తుఁడు; ౩. యమదూతకు:- శిపాటుఁడు, హనూషుఁడు; ౪, పితృదేవతలు:-అగ్నిచిత్తుఁడు, అగ్నిమాలుఁడు, అగ్నివాహనుఁడు, అగ్నిష్వాత్తులు, కవ్యవాలము, కుముదాక్షుఁడు, (౫) చంద్రగోత్రులు, జలప్రదుఁడు, నలుఁడు; అం. 5: చూ, దిగధిపతులు; ఇ. పుం. 6 (గజాదులను హరించునది)

సింగము: చూ, సింహము; 7: చూ, హయము; 8: చూ, వానరము; 9: చూ, సర్పము; 10: చూ, వాయువు; 11. కిర ణము: చూ, హాయనము. 2; 12. కప్ప: అజంభము, అగ్నిసహము, అజిరము, అజిహ్మము-అజివ్హము, అలి మకము-అళిమకము, కంటభర, కటిల్లకము, కటురవము, కాకాహి, కృతాలయము, కేందుకము, కోకాహము, గూఢ వర్చస్సు, గోమి, చక్రి, దర్దురము, నందకము, పుండరీకము, ప్లవంగమము—ప్లవంగము—ప్లవగము—ప్లవము, భేకము, మండూకము, రేకము, వర్షాభువు, వర్షాసకము, వ్యంగము, శాలూరము—సాలూరము. (తె.)— కప్ప, ?లికాపు, దాఁటరి. తద్విశేషములు:—౧. (తె.)— ఉబుకుఁడుఁగప్ప: ౨. (తె.)— వదరుఁగప్ప; ౩. కరటము. (తె.)- గోండ్రు కప్ప, గోఁదురు, గోఁదురుఁగప్ప, పెద్దకప్ప; ౪. ఆఁడు కప్పకు:-బేకి, వర్షాభువు, వర్షాభ్వీ; 13. చిలుక: చూ, శుకము; 14. అగ్ని, చూ, వహ్ని. 1; 15 అశ్వని: చూ, రిక్క; 16. నీరు: చూ, సలిలము; 17: నీరుబ్రబ్బలి*: చూ, సహస్ర వేధి. 2; విణ. 18. పచ్చనిది: చూ, వర్ణము. 6; 19. బంగారు వర్ణముగలది: చూ, వర్ణము. 6 (బంగారువర్ణము=కపిల వర్ణము); అం. 20. హరివర్షము: చూ, వర్షములు; 21: చూ, గతులు; వా. 22. మోక్షముకొఱకు ప్రాణముఁ గోల్పోవు నపుడు స్మరించెడి మంత్రము. "వానిప్రాణము హరియనిన మఱుచటిదినమున వానిగుట్టు నీకుతెలియకపోదు"; చూ, సావు; 23. భగవన్నామము· (పాపములను హరింపఁజేయు నది) "హరియను రెండక్షరములు హరియించును పాతక ములు....హరి శ్రీకృష్ణా. (కృష్ణశతకము.)

హరించు. సం. అ. క్రి. 1. అడఁగు. (వై. 1, ఆ. 60): చూ, స్రుక్కు.(8); అం. ప్రే. 2.అడఁచు; 3:చూ, ముచ్చిలించు.

హరిందముఁడు, వా. సం. వి. అ. పుం. అరిందముఁడు: చూ, హంవీరుఁడు.

హరికీర్తనము, అం: చూ. సుజ్ఞానదాయకములు

హరికేన్‌లాంతరు, వా. వి. పెద్దగాలిలోఁగూడ దీపమును ఆఱి పోకుండఁజేయు లాంతరు: చూ, లాంతరు.

హరిక్రాంతము, సం. వి అ. న. గుఱ్ఱము: చూ, హయము.

హరిగ, దే. వి. కేడెము. (వై. 6, ఆ. 189): రూ—అరిగ, అడ్డనము (అడ్డణ-అడ్డణము)-ఒడ్డనము, కేడము-కేడి యము-కేడెము-కేవడము, డాల్-డాలు, డాలువాలు, దడిగ, పలక-పలుక, బిద్దపరి-బ్రద్దపరి. (సం.)—అండనము, అడ్డా ణము, ఖడ్గారీటము, ఖేటకము, ఖేటము, చర్మము, ఢాలము' ఫలకము, ఫలము. తద్వి:—౧. వసుఖేటము; ౨. (తె.)— చిల్లోటి, చిల్లోటికేడము—చిల్లొటికేవడము: (చూ, ముని కోల. 2); 2. (తె.)— కటిక.

హరిగతి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (నవవిధరగడలలో నొకటి. "నల-న-భ-గ-గ"ములలో నెవ్వైనను యెనిమిది గలిగి యయిదవగణాద్యక్షరమయతిఁగాగలవృత్తము.): చూ,రగడ.

హరిగృహము, అం. శంభపురి: చూ, దేశములు,

హరిగోలు, దే. వి. రూ—అరిగోలు: చూ, హోడము.

హరిచందనము, సం. వి. అ. న. 1. చెందిరము: చూ, చిందూ రము. 1; 2: చూ, వెన్నెల; పుం, న. 3. పసుపువన్నెగల చందనము (మామిడిపండు వాసనగల పసుపువన్నెగల చందనము.) పసుపువన్నె=కపిలవర్ణము.) గోశీర్షము, కృష్ణ తామ్రము: చూ, వాసన. 1-౬: అం. 4: చూ, వేలుపుఁజెట్టు. (ఇంద్రుని సంతోషింపఁజేయునది.)

హరిణ, అం: చూ, గతులు.

హరిణక్రీడనము, సం. వి. అ. న: చూ, బాలక్రీడ.

హరిణగతి, అం: చూ, వృత్తము. 1. (ఒక్కొక్కపాదము నందు పదునాలుగు మాత్రలుగలిగి యెనిమిదవమాత్రయతిగా గల వృత్తము): చూ, రగడ.

హరిణప్లుతము, అం: చూ, కరణములు.

హరిణము, సం. వి. అ. పుం, స్త్రీ 1. జింక. (మనస్సును హరించునది): అజినయోని, అజినయోని, ఏకవీరుఁడు, కురంగమము-కురంగము, కృష్ణసారము, గౌరము, ఘోరము, మృగము, లిగువు, వలనము, వాతాయువు, సారంగము. (తె. వ.)— ఇఱ్ఱి, జింక, దుప్పి, సులికొమ్ములమెకము, పిఱికిమెకము, మెకము—మెగము, లేటి—లేడి. తద్విశేష ములు:—౧. దుప్పికి:-పృషతము-పృషత్తు. (తె.)—కారు కొమ్ము మెకము, దుప్పి, పొడమేనుమెకము, పొడల మెకము; ౨. ఆఁడుదుప్పికి:-హరిణి. (తె.)—పిటి, పెంటి జింక; ౩ ఆఁడుజిక్కకు-మృగి. (తె.)— లిగువు. లేటి-లేడి; ౪. మగజింకకు:-(తె.)-లేటి-లేడి; ౫. తెల్లని వెండ్రుకలును మెత్తని తోలునుగల యిఱ్ఱికి:- రంకువు; ౬. గాలి కెదురునడిచెడి యిఱ్ఱివంటి మృగమునకు:-జవి, వాతప్రమి, వాతమృగము, వాతాయువు; ౭. పెద్దకన్నుల నల్లలేడికి:— ఏణి; ౮. పెద్దకన్నుల యిఱ్ఱికి:-ఏణము; ౯. ఎఱ్ఱని చిన్న జింకకు:—శంబరము-సంబరము; ౧౦. కొంచెముపొడపుగల జింకకు:-కురంగము; ౧౧. చిత్రవర్ణముగలిగి యజ్ఞమునకుఁ దగినయిఱ్ఱికి:-కృష్ణము, నిరంజనము; ౧౨. యజ్ఞమునకుఁ దగిన చిత్రవర్ణపులేడికి:— కృష్ణశారము—కృష్ణసారకము— కృష్ణసారము (ఇఱ్ఱి=లేడి అనికొందఱు); ౧౩. బోయ వానిచేత యెడమప్రక్క గాయము చేయఁబడిన జింకకు:— ఉత్తరేర్మము; ౧౪. శివునిచేతి యిఱ్ఱికి:- కమలము, కోమ లము; ౧౫ ముప్పదియంగుళముల పొడపుగల యిఱ్ఱికి:— చీన-చీనక-చీనము, చీని; ౧౬. గోకర్ణము. (తె.)-కడంజా- కడఁజా-కడితి, కణఁజా-కణితి-కణుఁజు; ౧౭ హరిణభేద ములు:-(౧.) కందళి-కదళి; (౨) కురంగమము-కురంగము; (౩.) ప్రియకము; (౪.) శాలప్పష్ఠము; ౫.) చమూరువు- సమూరువు, రామము. (తె.)-దుప్పి; ౬.బుట్టజింక:(జింక= ఇఱ్ఱి; దుప్పి=చమూరువు; లేడి=జింక; అనివాదుక); 2. తెలుపు: చూ, వర్ణము. 6. పుం. 3. (మనస్సును హరించునది.) పసుపుతోఁ గూడిన తెలుపు: చూ, వర్ణము. 6. విణ.4. తెల్లనిది, చూ, వర్ణము. 6; అం 5: చూ, గతులు.

హరిణాశ్వ, అం: చూ, మధ్యగ్రామగత మూర్ఛనలు.

హరిణి, వి.సం. ఈ. స్త్రీ.1. ఆఁడుజింక: చూ, హరిణము. 1;

2. ఒకయప్సర (స్త్రీ): చూ, వేలుపులు; 3. బంగారు ప్రతిమ: కిర్మి, పుత్తళిక (తె.) పుత్తడి, తద్విశేషములు:—౧. విష్ణ్వాది మూర్తులకు సదృశముగా శిలాదులచేతఁ జేసిన ప్రతిమకు:— అర్చ, పాంచాలి-పాంచాలిక, పుత్తళి, ప్రతికృతి, ప్రతిచ్ఛాయ, ప్రతినిధి, ప్రతిబింబము, ప్రతిమ, ప్రతిమానము, ప్రతియాతన, బింబము, బేరము, మూర్తి, విగ్రహము. (తె.) చిట్టె, చిత్తరువు, పతిమ, పుత్తడి, బొమ —బొమ్మ, సకినసగిన; ౨. లోహపుబొమ్మకు:—కిర్మి, పుత్తళిక, పుత్రిక, శూర్మి—సూర్మి; ౩. తగరపుబొమ్మకు.—త్రపుసము—త్రాపుసము; ౪, సున్నపుగచ్చు బొమ్మకు.—అంజలికారిక; ౫. అయఃప్రతిమ. (తె.)—ఇనుప ఏమిదె, ఇనుపబొమ్మ (చూ. పాత్రము. 6-౫౧: చూ, సూర్మి); ౬. కసవుతోఁ జేసినబొమ్మకు.—చంచ; ౭. రంగుబొమ్మకు.— (తె.)—బజిగేడి; ౮. (తె.)— గండారపుబొమ్మ, వెఱబొమ్మ; ౯. కొయ్యబొమ్మకు,—కురంటి, దారుగర్భ, దారుపుత్రిక, శాలభంజిక-సాలభంజిక; ౧౦ వ్రాసినబొమ్మకు:—చిత్రము. (తె.)—చిత్తరువు; 4: చూ, వృత్తము. 1 ("న, స, మ, ర, స, వగణములు. 12 యతి 17వ ఛందస్సు."); 5 అడవిమొల్ల*: అంబష్ఠ, గంధపత్రి, గణిత, గుణోజ్వల, యూధిక, వనయూధిక, అజధ్వ, వాసంతి (వాసంతిక), శిఖండి, (తె.)-అడవిమొల్లి, ఏఱుమల్లియ (ఏఱుమల్లె). (మొల్లకు:—చూ, వాసంతి. 2.); విణ. 6. ఆకుపచ్చవర్ణముగలది: చూ, వర్ణము. 6.

హారిణీజాతి, అం: చూ, అవాంతరజాతులు.

హారిత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గఱిక*: చూ, తృణము. 1. తద్విశేషములు:—౧. తెల్లగఱికకు.—నాడి, మంగళ; ౨. తుంగకు:——నీరదము: ౩. నీవారతృణమునకు:— (తె.)— నీరువరి; ౪. లేఁతకసవునకు.—బాలతృణము, శాదము; (తె.)—నల్లగఱిక, వచ్చిక, వసిరిక, లేఁగసవు; ౫. అగ్నిచుట్టు పఱచిన దర్భకు.—పరిస్తరణము; ౬. వర్పటమునకు:— (తె.)—పిచ్చుకకాలు; ౭. తృణకాండమునకు.—(తె.)— పుడకపుడుక, పుల్ల; ౮. తృణద్రుమమునకు: (తె) పులిమ్రాను; ౯. (తె.) పెద్దగఱిక; ౧౦. తృణశ్రేణికి.—(తె.) పొలఁతు; ౧౧. మంచుకదిసిన గడ్డికి.—(తె.) పోఁకు-పోఁవు; ౧౨. ఒక రకము పచ్చికకు — (తె.) బొత్తరముల్లు; ౧౩. కుథమనుదర్భకు.— ప్రస్తరము; ౧౪; గంధతృణము (వాసనగడ్డి) నకు.— ప్లవము, భూతికము-భూతీకము; ౧౫, దర్భకు. — బర్హి-బర్హిస్సు; ౧౬. పెద్దకిక్కసకు. — బృహన్నలము; ౧౭. బ్రహ్మమేఖలము; ౧౮. నాగముస్తెకు.-భద్రము; ౧౯. కామంచికసవుకు —భూతికము-భూతీకము; ౨౦. చీఁపురు కసవుకు,-భూతికము-భూతీకము; ౨౧. ముంజికసవుకు: — మేధ్యము; ౨౨. ముంజదర్భకు:—యజ్ఞియము, ముంజము. (తె.)—జన్నియ-జన్నె, పునిక, ముంజి; ౨౩. కిక్కసకసవుకు:—విభీషణము; ౨౪. అవురుగడ్డికి:— వీరభద్రము; ౨౫. ముస్తకు:—నాగరము, పిఠరము, వనజము, వరాహము, వల్లి, వారిదము, ౨౬. వట్రివముస్తెకు:— వృత్తముస్తకము; ౨౭. తృణతతివిశేషమునకు:— (తె.)—రేవంద, వంద,-వందియ—వందె—వన్నియ—వన్నె: ౨౮, గవనుకు;—సంసరణము; ౨౯. (చూ, ముస్తకము: తృణము 1.)

హారితకము: సం. వి అ. న. (పచ్చనైయుండునది) కూర, శాకము, శిగ్రువు; చూ. వ్యంజనము. 1.

హారితపత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ: గారుత్మత పత్రిక, ప్రాచి, బర్హ పుష్పము—బర్హిపుష్పము—బర్హము, (తె)- పచ్చాకు*.

హారితమంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ: (తె.)— కుప్పెంట*.

హారితము. సం. వి. అ పుం. 1. (మనస్సును హరించునది.) ఆకుపచ్చన (రూ-హరి-హరిత్తు-హారితము.): చూ, వర్ణము. 6. తద్విశేషములు;— ౧. చిత్రవర్ణమునకు — శారము; ౨ చిత్రవర్ణముకలది:—శారము; ౩. ఆకు పసుపునకు;-శ్యామము; ౪. ఆకుపచ్చనిది:—శ్యామము; ౫. తెలుపునకు —శ్వేతము; ౬. తెల్లనిది; —శితి, శ్వేతము.- చూ, వర్ణము. 6); ౨. పచ్చగుఱ్ఱము; చూ, హయము; ౩. పచ్చపిట్ట: రూ—హారీతము. (తె.)— గిజిగాఁడు-గిజ్జిగాఁడు, వచ్చపిట్ట, పచ్చ పులుఁగు, పసిరిక, పసిరిక పిట్ట, పసుపుఁబిట్ట, పసుపుముద్ద; 4. పచ్చపెసర*; చూ, పెసర; 5. చూ, సింహము; 6. అడవిమునగ*; చూ, శిగ్రువు; విణ. 7. ఆకుపచ్చనిది: చూ, వర్ణము. 6; అం. 8. చూ, వర్ణములు (అశ్వశాస్త్రము లోనిది)

హారితసగోత్రము. అం. (అంగీరస, అంబరీష, యవనాశ్వ): చూ, గోత్రము. 13.

హారితస్మృతి. అం; చూ, మూలస్మృతులు.

హారితాళకము. సం. వి. అ. న. = హరిదళము—అరిదళము; చూ, హరిదళము.

హారితాళము. పై.—

హారిత్తు. సం: వి. త్, స్త్రీ. 1. (తపస్సులను హరించునట్టివి. వీనిచే నజ్ఞానము హరింపఁబడును.) దిక్కు; ఆశ, ఐ, కకుప్పు, కాష్ఠ, గోవు, దిక్కు—దిశ-దిశి. (తె.)— ఆస, కడ, కెలఁకు, కెలను, చక్కటి, చెఱఁగు, దిక్కు, దిస-దిస్స-దెస, వంక, వలఁకు—వలఁకువు, వలను. తద్విశేషములు (చూ, దిక్కులు):— ౧. తూర్పునకు, - పూర్వదిశ, పూర్వ, ప్రాగ్దిశ, ప్రాచి, ఐంద్రి. (తె.)- తూరుపు-తూర్పు-తూఱుపు, తొలుదెస; ౨. దక్షిణమునకు ;— (చూ, సవ్యము, 2.) అనుత్తరము, అపసవ్యము, అపాచి-అవాచి దక్షిణము, యామ్య. (తె)— కుడి, దక్కినము, వలకడ, వలను, వలపల, వలపు; ౩ పడమరకు:-అవ్యప్రతీచి, వారుణి, పశ్చాద్భాగము—(తె.)—పడమట—పడమర, వెనక-వెనుక —వెన్క; ౪ ఉత్తరదిక్కునకు:— చూ, సవ్యము. 1) ఉత్తరము (తె.) — దాకడ, బడుగు-బడువు, వడదెస; ౫ ఆగ్నేయము; ౬. ఆంధకి, నైరృతి; ౭. అనంత, ఉత్తరవద, వాయవ్యము. (తె.)— మూఁడవమూల; ౮. అపరాజిత ఈశాన్యము, పూర్వోత్తర; ౯. మొదటిదిక్కుది:—పూర్వము, పౌరస్త్యము; ౧౦. తూర్పుదిక్కు

నందలిది:—ప్రాచ్యము; ౧౧. పడమటిది:— పశ్చిమము ౧౨ (పండుకొనునపుడు) తలయుంచుకొనెడి దిక్కునకు:- (తె)—తలగడ, తలయంపి, తలాట, తలాటి-తలాంద్ర-తలాడు—తలాపి— తలాపు —తల్లడ —తల్లపి; ౧౩ మూఁబు మూలకు:— (చూ. కోణము, చూ. పేంగిలు): ౧౪. రెండుదిక్కుల నడుమునకు, ఆ. పదిశము, (తె.)—అయిమూల—ఐమూల-మూలవాయు, విదిక్కు; పుం. 2. ఆకుపచ్చరంగు: చూ, వర్ణము. 6; 3. పచ్చ గుఱ్ఱము, హరితము: చూ, హయము; 4. చూ. సింహము; పుం. న. 5. గఱిక: చూ, తృణము. 1; విణ. 6. ఆకు పచ్చనిది: చూ, వర్ణము. 6.

హరిదశ్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (పచ్చనికాంతిగల గుఱ్ఱము గలవాఁడు) రవి: చూ, సూర్యుఁడు.

హరిదళము, వై వి. రూ హారితాళమ్ =అరిదళము. కాశీ. 1, ఆ. 122. రూ—అరిదళము. (సం. వ.)— అలంతాళము, అలము-ఆళము, కనకప్రభము, కనకరసము, కర్పూరము, కాంచనకము, గోదంతము, గోరోచము, చిత్రాంగము, తాలము, తాళకము, దళము, నటభూషణము. పింజరము, పిండాలకము, పీతనము, పులకము, బిడాలకము, హరితాళకము, హరితాళము—హరీతాళము.

హరిదాసు, వా. వి. రామదాసు: చూ, హరిభక్తుఁడు.

హరిద్ర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పసుపు, నిశాహ్వ: చూ, వర్ణము. 6; అం.2:చూ, అంజనములు. (హరిద్రము అనికొందఱు.)

హరిద్రము: అం: చూ, శస్త్రములు.

హరిద్రవము, సం. వి. అ. పుం: చూ, హరిద్రువు*.

హరిద్రాభము సం. వి. అ. పుం. 1. పసుపురంగు: చూ, వర్ణము. 6; విణ, 2. పసుపువర్ణముగలది: చూ, వర్ణము. 6.

హరిద్రువు, సం. వి. ఉ. పుం. మ్రానిపసుపు*: అంకపీలి, కటంకట. కటంకటేరి, కర్కటిని, కర్పూరకము-కర్పూరకము, కాంతిదాయకము, కామవతి, కాలీయకము--కాలేయకము—కాలేయము, కాల్పకము, కాల్పము, కాల్యకము, కాష్ఠ, కుసుంభకము, దారుహరిద్ర, దార్వి, నిశ. పచంపచ, పర్జని-వర్జని, పీతదారువు, పీతద్రువు, ప్రగ్రహము, వరచందనము, హరిద్రవము. (తె వ.)— ఎఱ్ఱకసింద, మానిపసుపు-మానుపసుపు-మ్రానిపసుపు-మ్రానుపసుపు.

హరినామసంకీర్తనము, అం: చూ, రాజలక్షణములు.

హరిన్మణి. సం.వి.ఇ.పుం.పచ్చ, మరకతము:చూ, రత్నములు.

హరిపర్ణము, సం. వి. అ. పుం. ముల్లంగి: చూ, హస్తికంద.

హరిప్రియ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వెన్నెనెదకొమ్మ: (హరికి ప్రియురాలు)): చూ, లక్ష్మి. 1; 2. పుడమి: లిగువు, వలజ, విశ్వధారిణి: చూ, భూమి. 1. తద్విశేషములు:-౧. యుద్ధ భూమికి:— రంగము తద్వి:-(౧) భయంకరమైన యుద్ధ భూమికి:—పిరాశంసనము-పిరాశసనము; ౨. మాషములు పండునది (పొలము):-మాషీణము (మాష్యము; ౩. యవలు పండు పొలమునకు:-యవక్యము, యవ్యము, షష్టిక్యము; ౪.లంకనేలకు:-సతీనకము-సతీలకము;౫ శర్కరభూమికి:-సికత, (తె.)— మొరపనేల--మొరపునేల—మొరపునేల; ౬. గనిమచేరిక నేలకు:- (తె.)- మురల; ౭. పెసలుపండు పొలము:-మౌద్గీనము; ౮. బావులకిచ్చు పాటించి పండించెడి పొలము:- (తె.)-ములము; ౯. గనికి:- యోని; ౧౦. వరి మడికి:- రాజిక, వలజము (చూ, భూమి. 1—౬౨); ౧౧. మన్నుకు:-రోదసి; ౧౨. ఇల్లు మొదలగునవి యేర్పఱుపఁదగినభూమికి:- వాస్తుపు (తె.)- లోఁగిలి; ౧౩. ఇసుకతోఁ గూడిన కరవాఁకకు. (తె.)- లంక; ౧౪. పొగాకు ప్రత్తి పండెడు నేలకు:- (తె.)- లంక; ౧౫. ఒకసారి దున్నిన నేలకు:-సీత్యము; ౧౬.కంకరమన్ను కలిసిననేలకు (తె.)- వెలిక త్తెరనేల: ౧౭. మెట్టనేలకు:-(తె.)- వెలిగడ; ౧౮. దున్ననినేలకు:-(తె.)- వేవిలి; ౧౯. పిరుదుదున్నిన పొలమునకు:—(తె.)—వేవిలి; ౨౦. రాజనాలుపండెడు పొలమునకు:-శాలేయము; 3. తులసి*: కఠిల్లకము, కఠిల్లము, కాయస్థ, కాసఘ్నము, చక్రవర్ణి, తులసి, దేవదుందుభి. పావని, బృంద, రాజమాత. (తె.)-తొలసి-తొళసి. తద్విశేషములు:-౧. కటుపత్రము, కుఠేరకము, గంధపత్రము, గంధవహాలము, శ్వేతతులసి, సితార్జకము. (తె.)— తెల్ల తొళసి: ౨. కాండమణి, రామతులసి, రామదూతి, సూక్ష్మ పర్ణి: ౩ కృష్ణతులసి, కరాళకము, కాలతులసి, కృష్ణ, కృష్ణార్జకము, గంధతులసి, బహుమంజరి. సురస. (తె.)—నల్లతొళసి; ౪. శివకము. (తె.)-అడవితొలసి; ౫. గంధనామము, గంధపణిజ్జకము. (తె.)- ఎఱ్ఱతొళసి (ఇదె రక్తతులసి); ౬. ఫణిర్జకము. (తె.)-కుక్కతొళసి; ౭ భూతులసి. (తె.)—నేలతొళసి*; 4. ఏకాదశి: చూ, హరివాసరము.

హరిబువ్వము, దే.వి.బువ్వంబంతి-బువ్వము:చూ,సాదము.(1)-౭.

హరిభక్తి, అం: చూ, రాజలక్షణములు.

హరిభక్తుఁడు, సం. వి. అ. పుం. విష్ణుభక్తుఁడు. (తె.)— ఆళువారు-అళ్వారు. తద్వి:-రామదాసు, హరిదాసు.

హరిమంథకము, సం. వి. అ. పుం. చణకము: (గుఱ్ఱములచేత దినఁబడునది: చూ, సెనగలు.)

హరిమంథజము, —పై.—

హరిరక్ష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తలంటుఅయిన పిదప జలము తల చుట్టుఁ ద్రిప్పుచుచేయు ఆశీర్వాదము: శ్రీరామరక్ష.

హరిలాంఛనము, సం. వి. అ. పుం. పీత: ఆరువు, ౫, కర్కటకము, కర్కటము, కర్కము, కుటరువు, కురుపిల్లము, కులిరము—కులీరము—కుళీరము. జలబిల్వము, పీతము, ముఖాస్తము, వహి. (తె.)—ఎండ్రకాయ—ఎండ్రకాయ, ఎండ్రుక-ఎండ్రిక-ఎండ్రి,నండ్రకాయ,పీత.తద్వి:-పర్వారువు.

హరివర్షము,సం.వి అ.పుం:చూ,వర్షములు (చూ,ఇలావృతము.)

హరివాణము, సం. వి. అ. పుం.=అరివాణము: చిన్న పళ్ళెము, తట్ట: చూ, పాత్రము. 6. తద్విశేషములు:—౧. బరణికి:-వస్నము, సంపుటము, సముద్గకము; ౨. గిండికి:- వరణము; ౩ పెద్దపళ్ళెరమునకు:-(మి) పీఠభద్రపళ్ళెరము; ౪. బొక్కెనకు:- శ్రేణి: ౫. యజ్ఞపాత్రకు:— శామిత్రము; ౬. కాచపాత్రకు:-శింఘాణము-సింఘాణము; ౭. చెంబునకు:

గుల్ఫము; ౮. రాజద్వారాదులయం దుంచఁబడెడి పూర్ణకలశమునకు:— పూర్ణకుంభము, భద్రకుంభము; ౯. వస్తుసంపూర్ణపాత్రమునకు:- పూర్ణపాత్రము;౧౦. కలశమునకు:— వ్రగ్రీవము; ౧౧. భోజనపుటి (తె.)-బోనపుటిక; ౧౨. నీళ్ళు త్రాగెడి గిన్నెకు:-(తె)-పేలా; ౧౩. తమ్మపడిగమునకు:— ప్రతిగ్రాహము;౧౪,అంచుకంచమునకు.-(తె.)-మండకంచము; ౧౫, కుత్సితపాత్రమునకు:- (తె.)- బోఁకి; ౧౬. చక్కిలములు లోనగువానినెత్తెడు లోహదళమునకు:— (తె)— చట్రము, బిత్తెర; ౧౭. స్వర్ణఘటమునకు:- (తె.)- బంగారు కుండ; ౧౮. జోడ్తు వెలవరెబలపవు జాతితోఁ జేయఁబడిన పాత్రమునకు:- (తె)- మజిగ; ౧౯. దీపప్రమిదెకు:— మల్లకము; ౨౦. గాదెపంటికొఁగు:-(తె. -రంజణ-రంజణి; ౨౧. ఓడలోఁ జొచ్చినవీటిని వెలికిఁ జల్లెడు పాత్రమునకు:— సేచకము; ౨౨ దొప్పకు:— పుటము, పుటి; ౨౩, వంట పాత్రమునకు:- బాండ్లి; ౨౪. క్రొత్తయిత్తడి పాత్రముల సమూహమునకు:-(తె.)-బణ్ణము; ౨౫. పెద్దతెప్పునకు:— మహోరురసి; ౨౬. సోమసూత్రము; ౨౭. చిన్నమూతి పాత్రను:- (తె.)- లట్టము, లద్దిగ-లద్దిగము; ౨౮, చిన్న పాత్రకు:— (తె.)—లోట; ౨౯. నీళ్ళుతెచ్చుకొను పాత్రమునకు:—(తె.)—లోవి, లోహండి; ౩౦, యజ్ఞమునందు పిండివేఁచుగిన్నెకు:— వీచి; ౩౧. గంజాయి పొగఁబట్టెడు పాత్రమునకు:—(తె.)—లాహిరీమోదము; ౩౨. (తె)— సున్నపుఁగాయ; ౩౩. మట్టికంచమునకు:-మల్లకము.(తె.)- మల్లి; ౩౪. కుండకు:-వారి; ౩౫; వంటకుండకు:- (తె.)— వెసల; ౩౬. మూఁకుడుకు:— (తె.)— సావ; ౩౭. ఏతపు బానకు:-మోటగూన, మోటబాన, (చూ, పాత్రము. 6; చూ, భాండము. 3.)

హరివాలుకము. సం: వి. అ. న. నూఁగుదోస*: ఇష్టగంధము, ఏలువాలుకము— ఏలావాలుకము, ఐలేయము, కచామోదము, కపిత్థత్వక్కు, కర్కటము, కాండిక, కుంతలోశీరము కుష్ఠగంధి, గంధత్వక్కు, దుర్వర్ణము, వాలుకము, శివము, సుగంధి. (తె. ప) కూఁతురుబుడమ, నూఁగుదోస— మాదోస. తద్విశేషములు:—— ౧. దోసకు:— ఇర్వారువు— ఈర్వారువు, ఉర్వారువు—ఉర్వారుకము, ఏర్వారువు,కర్కటి, కర్కటీ,కర్కరి-కర్కలి, (తె.) దోస; ౨. పెద్దదోసకు:— రాజకర్కటి, కాలింగి. (తె.)-పెద్దదోస; ౩. నక్కదోసకు:- కటుదళ, కమండలువు, కర్కచిర్భిటి, క్షుద్రామ్లు, క్షేత్రజ, చిర్భటి—చిర్భిటి — చిర్భటము, వాటికి, శశాండులి. (తె.)- నక్కదోస; ౪. తియ్యదోసకు:— కులకర్కటి, కుశ, చీకాకర్కటి, మధుకర్కటి, మధుబీజపూరము. (తె) తీయదోస, ౫. చేఁదుదోసకు.- క్షేత్రరుహా, ఛదిని, త్రపుస, మూత్రఫల, వాలుంగి,వాలుంగిక, వాలుకీకర్కటి, (తె)-చేఁతిదోస; ౬. ముళ్ళదోసకు.—త్రపుకర్కటి. రోమసి. (తె.) ముళ్ళదోస, ముళ్ళదోసతీఁగె; ౭. కరుబూజాదోసకు. అతిక్షపల, అదద్రుజ, వృత్తకర్కటి. (తె.)— కరుబూజాదోస. (కరుబూజా పుచ్చ అనికొందఱు.); ౮. పగిలిన దోసకాయకు— ఇర్వారుకుక్షిక, స్ఫుటి; ౧౦. దోసకాయకు:— బాల్యంగి; ౧౧ ఒకరకముపుచ్చకు:-వెఱ్ఱిపుచ్చ చూ, పుచ్చ

హరివాసరము. అం ఏకాదశి; తిథులకు:—౧ (తె.)పాడ్యమి (సం. —ప్రతిపత్తు. వహ్నిదేవత; ౨: ద్వితీయ, విదియ; ౩. తృతీయ. (తె)—తదియ-తద్దె; ౪: చతుర్థి, చవితి; ౫.పంచమి: ౬ షష్ఠి; ౭:సప్తమి; ౮: అష్టమి; ౯: నవమి; ౧౦: దశమి; ౧౧: ఏకాదశి, హరివాసరము; ౧౨: ద్వాదశి. (తె.) దోదసి; ౧౩: త్రయోదశి; ౧౪. చతుర్దశి, (తె:) బూదె ౧౫: చూ. పున్నమ; ౧౬: చూ, సూర్యేందు సంగమము. తద్విశేషములు: — (౧) జయతిథికి. — విజయ. (౨) సంపూర్ణకళలతోఁగూడిన పున్నమకు; — రాక; (౩). శివరాత్రి. (తె:) బూదె; పున్నమతోఁగూడినవి:-చైత్రి; వైశాఖి జ్యేష్ఠి; ఆషాఢి; శ్రావణి; భాద్రపది; ఆశ్వయుజి; కార్తికి; మార్గశీర్షి; పౌషి; మాఘి; ఫాల్గుణి (వి). ఇత్యాది.

హరివాహనుఁడు. సం: వి. అ. న. గరుత్మంతుఁడు; అఘుఁడు. అమృతాహరణుఁడు, అరిందముఁడు, అరుణావరజుఁడు. అహిద్విషుఁడు, అహిభుక్కు, ఇంద్రజిత్తు, ఇంద్రారి, ఉన్నతీశుఁడు, ఉపచారుఁడు, కశ్యపనందనుఁడు, కామాయువు, కాశ్యపి, కిరాతాశి, క్షేమకృత్తు: క్షేమము, ఖ. ఖగపతి, ఖగాంతకుఁడు, ఖగేంద్రుఁడు, ఖగేశ్వరుఁడు, గజకూర్మాసి, గరుడుఁడు, గరుత్మంతుఁడు. తార్క్ష్యుఁడు; ద్విజరాజు. నాగాంతకుఁడు, నాగాశనుఁడు, పక్షిసింహుఁడు, పన్నగాశనుఁడు, భుజగాశనుఁడు, రథాయనుఁడు, వజ్రతుండుఁడు, వినతేయుఁడు, వినాయకుఁడు, విరాట్టు, విష్ణురథము. వైనతేయుఁడు, శాల్మలి, శివౌకసుఁడు, సుధాహరుఁడు, సుపర్ణుఁడు సుముఖసువు, స్వర్ణపక్షుఁడు (తె వ.):— క్రీడిచెలితేరు, గరుటామంతుఁడు—గరుటాలమంతుఁడు, గరుటి — గరుడి, చిలువతిండి, చిలువమేఁతరి, చుక్కనుదుటిపిట్ట, తల్లివేసటఁబాపినదంట, తుట్టెపురుగుగుంపు గొంగ; తెలుగంటిబోనము తెచ్చినలావరి, తెలిమోముపక్కి, తొడలులేనివాని సైఁదోడు, నల్లనయ్యరవాలు, పక్కిరాయుఁడు, పాఁపమేపరి, పాఁపమేపుడు, పాములమేఁతరి, పాములవేఁటగాఁడు, పులుఁగులదొర, పులుఁగుబొల్లఁడు, పులుఁగుతేఁడు, పెందిరుపడి, బొల్లిగద్ద-బొల్లిగ్రద్ద, బొల్లినెమ్మొగముపిట్ట. మరునయ్యతేజి, మేలిచ్చుపులుఁగు, వెన్నుపడగ, వెన్నునరదము. తద్విశేషములు:—౧. గద్దకు.— కంకము, గృధ్రము, దక్షాయ్యము-దాక్షాయ్యము, దీర్ఘదర్శి, దూరదర్శి (తె)-గద్ద, గ్రద్ద; ౨. (తె.) తేనెగద్ద, ౩; ఆతాపి, ఆతాయి—ఆదాయి, కంఠనీకము, కువలాయితము, క్నుయి, చిరంభణము. చిల్లము, చుల్లము. (తె.) చింద, చీఁద, చీపర; పిన్నగ్రద్ద, పీగ్రద్ద, పీఁరిగ్రద్ద; ౪. ఒకరకము పెద్దగ్రద్దకు: —(తె.) బందు, బోరువ; ౫: గృధ్రరాజము, జటాయువు; ౬: కంకణము-కంకణాయి: (చూ, లోహపృష్ఠము); ౭: (తె.) పెన్నడపులుఁగు: చూ, లకుముకి; ౮. (తె.) వరుగు; ౯. (తె) బందు, బోరువ

హరిశ్చంద్రుఁడు. అం: చూ, చక్రవర్తులు

హరిహయుఁడు. సం: వి. అ. పుం. (పచ్చనిగుఱ్ఱములు గల వాఁడు.) ఇంద్రుఁడు: చూ, సహస్రాక్షుఁడు.

హరిహరము. అం: చూ, క్షేత్రములు-తీర్థవిశేషములు.

హారీతస్మృతి. అం: చూ, స్మృతులు

హరీతకి. సం: వి. ఈ. స్త్రీ- (రోగములుహరించునది,)కరక* అనంత, అభయ, అమృత, అమోఘ, అవ్యథ, కల్య, కాయస్థ, చేతకి-చేతనకి-చేతుకి. పాచని, పూతన, రేచకి, వయస్థ, శివ, శ్రేయసి, హైమవతి, (తె) కరక. తద్వి.— సీమకరక*. (శ్లేష్మహరము. విరేచనకారి)

హరీతాళము. సం: వి. అ. న: చూ, రూ-హరితాళము.

హరుఁడు. సం: వి. అ. పుం: చూ, శివుఁడు.

హరువు. దే. వి. 1. మనోజ్ఞత: చూ, హృద్యము; 2. నాణెమైనది: చూ, వ్యాపారము. 1; విణ 3. మనోజ్ఞము. అచ్చ అ. కాం 4: చూ, హృద్యము; వి. 4, నాణెము. అచ్చ. కిష్కిం, కాం. 1: (చూ, లోహము. 1,): నాఁదెము-నాణియము-నాణెము, (సం:) కలధూతము కలధౌతము, నాణకము. రూప్యము- రౌప్యము. తద్వి.— రెండుకానుల నాణెమునకు.—(తె.) పయికము-పైకము

హరువుకాఁడు. దే. వి. రూ-హర్వుకాఁడు-కర్మదక్షుఁడు, వితమరి: చూ, వ్యవహర్త. 2.

హరుసము. వై. వి.=హర్ష. రూ అరసము. ఉ, రా. 2, అ. 194: చూ, హ్లాదనము.

హరుసించు. వై. అ. క్రి: చూ. సంతోషించు.

హరేణువు. సం: వి. ఉ. స్త్రీ. 1. (హరేణువు అనికొందఱు. రోగములను హరించునది). రేణుకయను గంధద్రవ్యము: చూ, రాజార్హము. 1-౩౨: పుం. 2 లంకలు. (గుండ్రని సెనగలు అనియు నూఁగుదోసలనియు కొందఱు): చూ, లంకపొలము (చూ, భూమి 1.)

హర్కారా. వా. వి. వార్తాహరుఁడు: చూ, వేగువాఁడు.

హర్మ్యము. సం: వి. అ. న. (మనస్సును హరించునది.) (రూ-హర్మి) మిద్దెటిల్లు, (ధనికుల) మేడ: చూ, సదనము.1

హర్యక్షము. సం. వి. అ. పుం. పచ్చకన్నుల మెకము: చూ, సింహము 1.

హర్యక్షుఁడు. సం: వి. అ పుం. కుబేరుఁడు: చూ, శ్రీదుఁడు.

హర్వుకాఁడు. దే. వి: చూ. రూ హరువుకాఁడు.

హర్ష. అం, చూ. మాళవకైశికిభాషలు.

హర్షకుఁడు సం: విణ సంతోషింపఁజేయువాఁడు; చూ, హృష్టుఁడు

హర్షణము, సం. వి. అ. న. 1. సంతోషించుట: చూ, హ్లాదనము: పుం. 2: చూ; యోగములు; 3. ఒకానొక నేత్రరోగము. తద్వి:- ౧. గిరి; ౨. తిమిరము; ౩, (తె)— కీసర, పర, పొర; ౪. నేత్రరోగమునకు.—అభిష్యందము, అభిసదము, అభినంధము, అర్జునము, అర్బుదము; అర్మము, కచ్ఛము, కాచము, కుంచనము, కోథము, పిచ్చటము; పిష్టకము, బిడాలము, శుక్తి. (తె.)-కంటితెవులు; ౫. (తె)- అయిరి-ఐర, అవిపి, కంటిపొలఁక, కలఁకి; తద్వి:- ౬, (తె.)- కండకన్నులు; (౭) (తె.)-కాయ; ౮. కంటిపువ్వునకు:— శుక్రము; ౯. కంటినొప్పికి :— మంథము; (చూ, రోగము. 1.)

హర్షణుఁడు, సం. విణ. సంతోషించువాఁడు: చూ, హృష్టుఁడు.

హర్షమాణుఁడు, సం. విణ. సంతోషమునొందిన మనస్సు గలవాఁడు: చూ, హృష్టుఁడు

హర్షము, సం. వి. అ పుం. రూ—హరుసము. (సంతోషము= హర్షము): చూ, హ్లాదనము.

హర్షస్వనము, సం. వి. అ. న. కిలకిల: చూ, స్వరము. 2.

హర్షి: సం, విణ. సంతోషము గలవాఁడు; చూ, హృష్టుఁడు.

హర్షించు, సం. అ. క్రి = హరుసించు. 1. చూ, సంతోషించు; 2. చూ, సమ్మతించు.

హల, సం. అవ్య. చెలికత్తెనుగూర్చిఁబిలుచుట: చూ. సంబోధనార్థకము.

హలబంధము, అం: చూ, శబ్దాలంకారములు.

హలభృతుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ఉపవర్షమహాముని: చూ, సన్న్యాసి.

హలము, సం. వి. అ. న. 1. రూ—హాలము (భూమినిగీఱునది). నాఁగలి (బలరామునిహలము సంవర్తకము): చూ. లాంగలము. తద్విశేషములు:—౧. పాపటమునకు:— (తె.)—గుంటక-గుంటుగు-దిండు-ద్రిండు, పాపటము,— పావనము; ౨. (తె)- మెట్లగుంటక; ౩. కలుకోలకు:— హలము, ఫలము: చూ, కలుగోల. 2; అం. 2; చూ, ముప్పదిరెండాయుధములు.

హలముఖి, అం. చూ, వృత్తము.1.("ర-న-స-రివచందస్సు.")

హలహలము, సం. వి.అ.పుం: చూ, రూ—హాలాహలము. 1.

హలాపుష్పము, సం. వి. అ. పుం. ఉమ్మెత్త*: ఉదర్కము, ఉన్మత్తము, కంటకిఫలము, కంటఫలము, కంతము, కనకము, కనకాహ్వయము, కాంచనము, కాంచనాహ్వయము, కార్యపుటము, కాహళాపుష్పము. కితవము, కూటకృత్తు, కైతర్యము, ఖలము, గ్రామ్యము, గ్రాహి, ఘంటికము, చలపత్రకము జాంబూనదము, జాతరూపము, దుత్తూరము-ధుత్తూరము, ధుర్తూరము, ధుస్తూరము, ధూర్తము, ధవము, బృహత్పాటలి, మదనము, మాతులము, శాతకుంభము, హాటకము, హేమము. (తె.వ)ఉమ్మెత-ఉమ్మెత్త. తద్విశేషములు; కృష్ణధుత్తూరము, కృష్ణపుష్పము, కృష్ణపుష్పిక, క్రూరధూర్తము, త్రిపుష్పి, పుష్పిమోహిని, మోహిని, హేమిక. (తె.)— నల్లఉమ్మెత్త*.

హలాయుధుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. బలరాముఁడు. (నాఁగేలు ఆయుధముగాఁ గల వాఁడు.); అచ్యుతాగ్రజుఁడు, అనంతుఁడు, ఏకకుండలుఁడు, కామపాలుఁడు, కాలభృత్తు, కాళిందీకర్షణుఁడు, కాళిందీ భేదనుఁడు, కాళింది, గుప్తచరుఁడు, తాలధ్వజుఁడు, తాలభృత్తు, తాలాంకుఁడు, నీలాంబరుఁడు, ప్రలంబఘ్నుఁడు, ఫాలుఁడు, బలదేవుఁడు, బలభద్రుఁడు, బలరాముఁడు, బలుఁడు, భేదనుఁడు, మధుప్రియుఁడు, ముసలి, రాముఁడు, రుక్మిదారి, రేవతీరమణుఁడు,

రోహిణేయుఁడు, శేషుఁడు, సంకర్షణుఁడు, సంవర్త కుఁడు, సీరపాణి, సౌనంది, హాలిహాలుఁడు. (తె. వ):— ఒంటిపోఁగు, కప్పుటేటిగొంగ, కలవతాల్పు, జమునగొంగ, తాటిడాల్దొర, తాటిపడగవాఁడు; తెల్లనిదొర, తెల్లనిమయి దంట, దుక్కి-వాలు దాలుపు, నలుపుగింటెము దాల్పు, నల్ల వలువ దాలుపు, నాఁగటిజోదు, నాఁగలివాల్ జోదు, బలి యుఁడు, రోఁకలితాల్పు, వెన్నదొంగయన్న, వెఱ్ఱిపీళ్ల మేలువాఁడు.(ఇతనినాఁగలిసంవర్తకము,రోఁకలిసౌనందము) 2 మదఁకదున్నువాఁడు,హాలికుండు,హాలి: చూ, వ్యవసాయి.

హలాహలము, సం. వి. అ. పుం: చూ, రూ-హాలాహలము. (కడుపులో నొకపర్యాయము చీల్చుచున్నట్లును, ఒకపర్యా యము లేనట్లు నుండునది. తాటాకువంటి యాకృతిఁగలిగి నల్లనై గోస్తనాకృతియైన గుత్తులుగలిగి సమీపమందుండెడి వృక్షముల దహించునది. ఇది హిమవత్పర్వత కిష్కింధా దులయందుండును.); 2: చూ, బల్లి; 3. నలికిఁచు; చూ, సర్పము.

హాలాహలుఁడు, సం.వి.అ.పుం.ఒకబుద్ధుఁడు: చూ,బుద్ధుఁడు.1.

హాలి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. నాఁగలి: చూ, లాంగలము. 1; న్. పుం. 2 (నాఁగలి ఆయుధముగాఁగలవాఁడు) బల రాముఁడు: చూ, హలాయుధుఁడు. 1; 3: చూ, హలా యుధుఁడు. 2.

హలికుఁడు, సం. వి. అ. పుం; చూ, హలి. 2.

హాలిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. విటపమను తఱిగొట్టు*: అగ్నిశిఖ. అగ్నిముఖి, అనంత కలికాలి, గర్భపాతిని-గర్భపాతిని, లాంగలి, విశల్య, శిఖ, (తె)- చెన్నచెర్ల, చెన్నచెఱకు, తరిగొట్టు-తఱిగొట్టు, పొత్తిగడ్డ, నాఁగటిచాలు కూర, పొత్తి, వెన్నదేవి కూర; 2. శక్రపుష్పియను తఱి గొట్టు*: అనంత, ఫలిని, విశల్య, శక్రపుష్పి. (తె.)- చెన్న చెర్ల. చెన్న చెఱకు,తరిగొట్టు-తఱిగొట్టు, పొత్తిగడ్డ, నాఁగటి చాలుకూర, పొత్తి, వెన్న దేవికూర, వెన్న వెదురు, వెన్ను వెదురు కూర; 2. కలికాలియనుతఱిగొట్టు*:ఇంద్రపుష్పి, కలికాలి, క్రోష్టి, ఫలిని, లాంగలి-లాంగలికి. (తె.)-పిన్న చెఱకు. అగ్నిజిహ్వ, అగ్నిశేఖరము.

హాలిప్రియ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (బలభద్రునికిఁ బ్రియమైనది.) కల్లు; చూ, సుర. 2.

హాలిప్రియము, సం. వి. అ. పుం. (మద్యస్థానమగుటచేత బలభద్రునికిఁబ్రియమైనది) కదిమి*; అశోకాలి, ఆలువు-ఆలూవు, కదంబము, కర్ణపూరము, జాలము, నీపము, పుల కము, ప్రావృషేణ్యము, ప్రియకము, వృంతపుష్పకము, హారిద్రము. (తె.)—కదకు, కడప, కడమ, కడిమి-కద్మి, కొరవి. తద్వి.—౧, ఉమాప్రియము, కలంబము, కాదం బర్యము, కురవకము, కేలివృక్షము, ధారాకదంబము, నీపము. (తె.- నీరుకదిమి, మొగులుకడిమి; ౨. ధూమ కదంబము, ధూళికదంబము. (తె.)- బట్టకడిమి; ౩ భూ కదంబము. (తె)— నేలకడిమి; ౪. వసంతకడిమి, వాసంతి*

హాలిహాలుండు, చూ, హలాయుధుండు.

హల్కా, వా. విఱ. అల్పము: చూ, స్వల్పము.

హల్యా, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నాఁగళ్లసమూహము: చూ. లాంగము. 1; విఱ 2. నాఁగటిచేత ఒకతూరి దున్నినది (పొలము): చూ, భూమి. 1.

హల్లకము, సం. వి. అ. న. చెంగలువ*: చూ,సహస్రపత్రము. (సంతోషమునుచేయునది. దీనియందు తుమ్మెద తిరుగును)

హల్లకల్లోలము. దే. వి. రూ-అల్లకల్లోలము, జై. 2, అ. 33. చూ, వ్యత్యయము.

హల్లీసకము. సం: వి. అ. న. వేష్టితము. స్త్రీలుపెక్కండ్రు చేరిమండలాకారముగాతిరుగుచు చేయు నృత్యము.(నాటికలు పదునెనిమిదింటిలో నొకటి. 1 అంకము, 1 పురుషుఁడు. 8—10 స్త్రీలు. నాట్యగానములు: చూ, (నాటికలు). (చూ, వ్యంజకము. 1.)

హల్లులు. వా. వి. బ. కకారాది హకారాంతము వఱకుఁ గల యక్షరములు.

హావణించు. దే. క్రి. 1. అలంకరించు. (శకాం. 1, అ. 65): చూ, సింగారించు; 2. ధరించు; చూ,స్వీకరించు 3;3 చక్కఁ బఱచు: చూ. సవరించు; 4: ఉంచు, ఊఁదు, ఒట్టు, గుప్ప శించు,గుప్పు,తగులఁగట్టు, తగులఁబెట్టు, పెట్టు వేయు(సం:) కీలించు, విన్యసించు.

హావణింపు. దే. వి. 1. అలంకరణము: చూ, భూషణము 2; 2. మనోజ్ఞము: చూ, హృద్యము.

హావణిక. దే. వి. 1. అవధానము: చూ, హెచ్చరిక; 2 అలం కారము: సింగారము. (సం):— మాత్ర, వర్ధమానము, శృంగారము, సజ్జ, చూ భూషణము. 2, తద్విశేషములు:— ౧. కంఠభూషలు.—(౧) మెడతీఁగకు —(సం) మాలిక; ౨. ముత్యాలదండకు.—(సం.) ముక్తావళి, ముక్తాహారము, లత, (౩) హారాదులముఖ భాగమునకు:- మొగపు; (౪); ముప్పేటపేరు; (౫) హారమునకు:— (సం). మాలిక-మాలి కము-మాల్యము, రజతము, వటము, స్రజము; (౬) (సం) సంపత్తు: (౭) ఏడుపేటలముత్యాల హారమునకు- (సం.) లంబుషము; (౮) నూఱుపేటలహారమునకు-(సం) యష్టిక, లతిక, సరిక, హారము, హారి; (౯) వనమాలకు.—తోఁట మాలియ-తోఁటమాలె, తోమాలియ-తోమాలె, పూదండ, మాలియ-మాలె. (సం) ప్రతిసరము, వనమాల: (౧౦). ఏనూఱుపేటలుగల హారమునకు:-విజయచ్ఛందము: (౧౧) కంఠమాలకు.—(సం)వలయము; (12) విష్ణుమాలికకు:- వైజయంతి; (13) మెడనగ (సరదు)కు:—(సం)శరండము: (14) జపమాలకు—అక్షసరము, అక్షసూత్రము. ౨ కటిభూషలు: —(౧) పదియాఱుపేటలుగల ఆఁడుదాని మొలనూలుకు.—(సం) రశన-రసన; (౨) ఏడుసరముల మొలనూలుకు. —(సం), సప్తకి; (౩) ఎనిమిదిసరముల మొలనూలుకు.—(సం) మేఖల; (౪) మూఁడుసరముల మొలనూలుకు.—(సం) సారసనము; (౫) మొలనూలుకు-

(సం) కాంచి, మేఖల, రశన-రసన, సప్తకి, సారసనము;- స్త్రీల మొలనూళ్ళు:-ఇవి ౫:—౧ రశన, ౨. మేఖల, ౩. కాంచి, ౪. సప్తకి, ౫. సారసనము; ౩- కర్ణభూషలు:— (౧) మకర కుండలములకు-మొసలివాపోఁగులు, మొసలి వాయొంట్లు; (౨)పూఁగమ్మకు —వతంసము, (౩) చెవి నగకు.— (సం) లోచకము; ౪. శిరోభూషలు:—(౧).(తె) తమలపాకు:-౫. ముఖభూషలు:—(౧) ముఖభూషకు:— మొగపుతీఁగె; (౨): చిన్నవాండ్ర నుదుటినగ: —రారేక; (౩) వాసికమునకు.—లలామకము. శేఖరము. (తె.)వాసిక దండ, (౪) రాజ్యాభిషేక కాలమున నొసటఁగట్టెడు పట్ట:- (సం) పట్టము, పట్టి, ౬. అంగుళీభూషలు·—(౧) చూపుడు వ్రేలి నగ:—మెండియము-మెండెము: (౨) ఉంగరము నకు:—రింగు-ఱింగు. (సం) వాలకము; (౩) వడుగుంగర ముకు —(సం) వటువు; (౪) ముద్దుటుంగరముకు—(సం) వేవి; ౭.భూషణభేదములు:—(౧) బిడ్డలకు కొండెయందుఁ గట్టెడు రావాకువంటిపతకమునకు:-రారేక; (౨) అఁదుదాని చేతిగాజు (సూడిగము)కు:—(సం.)వాలకము. 2;(౩)జడ బిళ్ళకు.—వాలపాశ్య: (౪) జందెమువలె వేసికొనెడు పూదండ:—వైకక్షకము-వైకక్ష్యకము; (౫)గుబ్బపునగకు- రుచకము.

హవణిల్లు. దే: అ. క్రి. ప్రకాశించు పంచ. వేం. 1. ఆ. 70: అంకించు. అలరారు, ఉరడించు-ఉరణించు-ఉరళించు-ఉర వడించు-ఉరవణించు, కాయు, చెంగలించు చెలఁగు,తనుకు, తిలకించు, తింద్రించు-తీఁదరించు, తుఱఁగలించు, తుఱఁగలి గొను, తుళుకొను తేజరిలు-తేజరిల్లు, తొంగలించు, తొలఁకు తొలఁకాడు-తొలఁకియాడు, దగదగమను, పిసాళించు బిత్తరములాడు, బిత్తరించు, మెఱచు. మెఱయు. మెఱుము వరఁగలించు; వలయు, వెలయు, వెలుఁగు, వెలుఁగొందు, (సం): ఉద్యోతించు,-ఉల్లసిల్లు, జ్వలించు, ద్యోతించు, ప్రకాశించు, విద్యోతించు, విలసిల్లు, శోభించు, శోభిల్లు, తద్వి—౧. నిప్పు మిక్కిలి ప్రకాశించు:—కనకనమను. కనకనలాడు; ౨. మిక్కిలి ప్రకాశించు, —తళుకొత్తు; 2: చూ, విజృంభించు.

హవణు. దే. వి ఒప్పిదము విజ, 1, అ.194: చూ.సౌందర్యము.

హవనము. సం: వి. అ. న: చూ, హోమము: 1.

హవనీయము సం:విణ హోమముచేయఁదగినది:హోమ్యము

హవము. సం: వి. అ. పుం: 1. ఆజ్ఞ: చూ, సెలవు; 2. పిలుపు: చూ, సంబోధనము; 3: చూ, యజ్ఞము.

హవశాబ్రాహ్మణులు. అం: చూ, మహారాష్ట్రులు. ("బ్రాహ్మ ణితో కాఁపురముచేసినయొక బ్రాహ్మణునిసంతతి దక్షిణ మహారాష్ట్రదేశమున వీరిని చూడనగు, వీరు ఋగ్వేదులు ఆశ్వలాయన సూత్రానుష్ఠాతలు"): చూ, బ్రాహ్మణులు.

హవాలా. వా. వి. 1. శరీరబలము; 2. కావలా; 3.అధీనము.

హవి సం: వి. స్. ఇ. న: చూ, రూ- హవిస్సు.

హవిర్యజ్ఞములు. అం: దర్శపూర్ణమాసేష్టి, చాతుర్మాస్యేష్టి పశు బంధేష్టి, సౌత్రామణేష్టి, అగ్రయణేష్టి. అగ్రయణసోష్టి, అగ్రయణము, నరనస్యేష్టి, (౭).

హవిష్యము. సం: వి. అ. న: చూ. రూ- హవిస్సు. 1-2; వా 3: గొప్ప. "పితవ్వనకునీహవిష్యము భవిష్యముఉంచరు."

హవిస్సు. సం: వి స్. న. 1. అగ్నిహోత్రమునందు వేల్చు టకు ఇపుడఁబెట్టిన యన్నము: హవి, సాంనాయ్యము- సాన్నాయ్యము: చూ, సాదము. (1)-౪; 2. నెయ్యి: అంబ, అభిఘార, అమరాశనము, అమృతక, అమృతము, ఆఘా రము, ఆజ్యము, ఆయువు. ఖజనము. ఘృతము, జననీ యము, తోయదము, సర్పి, హవి, హవిష్యము,హోమ్యము (తె)—చేచమురు, నెయి —నెయ్యి-నే—నేయి. తద్వి—౧. అవునెయ్యికి:—గోఘృతము, హైయంగవీనము; ౨. కాచి తేటిన నెయ్యికి.—(తె)-తేటి; ౩. పెరుఁగులోఁగలవఁ బడినెయ్యికి—పృషదాజ్యము; నెయ్యి నూనెలోనగువాని తేట:—మండము; ౫. పర్వపుఘృతమునకు.— (తె)-తెలి; ౬: ఆజ్యధార: ఇర. (తె)-నేతిచాలు; ౬: చూ, హైయం గవీనము. 1-2-3:

హవురా. వా. వి.చూ,రూ-హౌరా.

హవుసు. దే. వి. రూ-హౌసు-అవుసు-ఔసు. 1, సొగసు: చూ, సౌందర్యము; 2,ఒయ్యారము: చూ, విలాసము.

హవుసుకాఁడు ద్వ. విణ. రూ-హౌసుకాఁడు-ఔసుకాఁడు- అవుసుకాఁడు. 1: చూ, సౌందర్యవంతుఁడు; 2: చూ, విటుఁడు; 3: భోగి. (తె) భోగి,

హవేలి(లి),వా. వి నగరు,రాజుకుచెందినది: చూ,సదనము 1.

హవ్యము, సం. వి. అ. న. దేవతలకిఁదగిన యన్నము: చూ, సాదము. (1.)

హవ్యవహుఁడు, సం. వి.అ పుం. (హవిస్సునువహించువాఁడు.) అగ్నిహోత్రుఁడు: చూ.వహ్ని.1 (రూ-హవ్యవాహనుఁడు)

హవ్యవాహనుఁడు, —పై.—

హసంతి, సం. వి. ఈ స్త్రీ. (నిప్పులచేనవ్వుదానివలెనుండునది) కుంపటి. 1. రూ-హసని, అంగారణి-అంగారిణి-అంగారి, అంగారధాని-అంగారధానిక, అంగారపాత్రి, అంగారశకటి, అంగారిక, అంగారిత. ఉఖ (తె.)— ఇనుపగోలెము, కమ టము-కమ్మటము, కుంపటి, కుమురు, బంగల, మంగటి, వయ్యంది. తద్విశేషములు:-౧. ప్రొయ్యికి:- అంతిక. అధి శ్రయిణి, అశ్మంతము—అశ్మంతము — అస్వంతము, ఉద్ధా నము-ఉద్ధానము—ఉధ్మానము—ఉద్వానము, చిత. చుల్లి— ఛుల్లి, జాతి, మలకారిక. (తె.)- పొయి-పొయ్యి-ప్రొయి— ప్రొయ్యి, ౨. నాలుగైదు పాత్రములు వేఱువేఱుగాఁ బెట్టి నప్లేస్పులిననప్రొయ్యికి:-అలెప్రొయ్యి,గాఁడి, గాఁడిప్రొయ్యి; ౩ ఎర్తుడుప్రొయ్యి గడ్డలకు:-(తె.)-ఎత్తుగడ్డలు, పొక్కలి; ౪. మూఁడురకముల ప్రొయ్యిలు:— (౧) గడ్డప్రొయ్యి;

(౨) గాఁడిప్రొయ్యి (౩) గుంటప్రొయ్యి; ౪. ఊఁదల ప్రొయ్యికి:— (తె.)— బోను; ౫. మూఁడురాళ్ళుపెట్టిన ప్రొయ్యికి:— (తె.)-పొక్కలి; ౬. ప్రొయ్యిసోఁచనకు:— పక్షము; 2. మల్లె*: అష్టపత్రిక, అష్టాపది, అళిసుహృత్తు, ఉదకము, కర్దమి, కుందము, కూటపుష్పము, కోశిక— కోషికి, గవాక్షి, తృణశూన్య-తృణశూన్యము, తృణశూల్య, తృణశూల్యము, త్రిపుట, భూపతి, మధురము, మల్లిక, మాఘ్యము, ముద్గరము, వాసంతి, విచికిలము, శిఖరిణి, శీతభీరువు, శూన్య. (తె.)— తోఁటమొల్ల, మల్లియ—మల్లె, మొల్ల సురగి-సురిగి. తద్విశేషములు:- ౧. మొల్లకు:— కుందము, కూటపుష్పము, జాతి, మాఘ్యము, మాలతి. (తె.)-తోఁటమొల్ల, మొల్ల, మొల్లతీఁగె; ౨. ముచుండ. (తె.)-ఎఱ్ఱమల్లె; ౩. హేమపుష్పిక. (తె.)-పచ్చపూమొల్ల; ౪. (తె.)-తీఁగమల్లియ; ౫. నాగమల్లిక. (తె.)-నాగమల్లియ-నాగమల్లె—నాగుమల్లియ; ౬. పెద్దమల్లెకు:- (తె.)- పెదమల్లె; ౭ బాలయనుమల్లెకు:-బాల; ౮. కుమారిక, వృత్తపుష్పి, వృత్తమల్లిక. (తె.)- గుండుమల్లె, బొండుమల్లె; ౯. (తె.)-సూదిమల్లె; ౧౦. మల్లెపువ్వునకు:-మకురము— ముకురము. (తె.)-మల్లెపువ్వు; ౧౧. అడవిమల్లెకు:- ఆఖేటము, ఆస్ఫోట-ఆస్ఫోత-ఆస్ఫోతము, ఆస్ఫోటని, కాకమల్లి, గిరిక, ప్రకుట్యము, వాసంతి. (తె.)- అడవిమల్లె; ౧౨. వానాకాలపుమల్లెకు:-వార్షిక; ౧౩. అడవిమొల్లకు:— చూ. హారిణి. 5; ౧౪. విచికిలమనుమల్లెకు:— విచికిలము; ౧౫ వసంతమల్లిక, వసంతదూతి; ౧౬. గువాకము-గువాకువు-గూవాకము. (తె.)-మల్లెమొగ్గలు; ౧౭. కుందలతకు:- మల్లెతీఁగ*. (వాసంతిని హసంతి అనకొఁదలు); 3. పిశాచస్త్రీ; చూ. భూతము.

హాసదు, దే విణ. 1. దొడ్డవాఁడు. (అప్ర): చూ, శ్రేష్ఠుఁడు. 2; వై. విణ. 2. అసత్. అల్పుఁడు: చూ, హీనుఁడు.

హాసద్భిఃక్రియతేకర్మ రుదద్భిరనుభూయతే, న్యా. "నవ్వుతూ చేస్తారు. ఏడుస్తూఅనుభవిస్తారు" అని తెలుగుసామెత.

హాసనము, సం. వి. అ. న. 1. నవ్వు: చూ, హాస్యము. 1; 2. హాస్యరసము: చూ, రసములు.

హాసని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుంపటి: చూ, హాసంతి. 1.

హాసనీమణి, సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని: చూ, వహ్ని. 1.

హాసము, సం. వి. అ. పుం. (జనులను నవ్వించునది) రూ-హాసనము-హాసము-హాస్యము-హాసిక: చూ, రూ-హాసనము. 1-2.

హాసాదు, దే. అవ్య. రూ-అసాదు, గొప్పవారియాజ్ఞను విధేయులు మంచిదని యంగీకరించుటయందువచ్చునది, ప్రశంసనార్థకము: చూ, పేబాసు.

హసావళి, దే. వి. కప్పుడుదుప్పటి, నిచోళము: చూ, వస్త్రము.

హసించు, సం. అ క్రి. నవ్వు, హాసముచేయు: రూ-హాసించు, అపహసించు, ఆక్షేపించు, పరిహసించు. (తె. వ.)-- అదకించు-అణకించు, అలిగొను, ఎంచు, కేరు, క్రేడిసేయు— క్రేణిసేయు, గుంజనుసుగు, గేలికొట్టు, చెంగలించు, జక్కలించు, తచ్చనసేయు, నగు--నవ్వు, పరియాచకముచేయు, పిసాళించు, మేలమాడు, వెక్కిరించు: సయ్యాటించు. తద్వి:—౧. దేహమదురగా కన్నీళ్ళుకాఱఁగానవ్వు:— అపహసించు; ౨. పెద్దనవ్వు నవ్వు:—ప్రహసించు.

హసితము, సం. విణ. 1. వికసించినది:-ఉదంచితము, ఉద్రిక్తము, జృంభితము, దళితము, పుష్పితము, ప్రఫుల్లము, ఫుల్లము, వికచము, వికసితము, విజృంభితము, వివృతము, వ్యాకోచము, స్ఫుటము, స్మేరము (తె.)-విరి; 2. నవ్వునది; వి. అ. న. 3. పండ్లుతెలియక నవ్వేడునవ్వు. (ఇదియు స్మితమువలె నుత్తమము): చూ, హాస్యము; అం. 4: చూ, హాస్యములు; 5 (నవ్వు): చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు (దరహాసముఁ గలిగిన అంకులాఁడియగు); 6: చూ, ఆరోహివర్ణగతా లంకారములు; 7: చూ, శృంగారచేష్టలు.

హస్త, అం. కయిసాటిచుక్క: చూ, రిక్క. 1 —౧౩.

హస్తకరణములు, అం: ఆవేష్టితము, ఉద్వేష్టితము, వ్యావర్తితము, పరివర్తితము. (4.)

హస్తకవచము, సం. వి అ. న. అత్తెము: చూ, వారవారణము.

హస్తక్రియలు, అం: విసర్గము, ధూనము, రక్షణము, సంశ్లేషము, మోక్షణము, విక్షేపము, ఆందోళనము, నిగ్రహము, పరిగ్రహము, ఆకర్షణము, వికర్షణము, వియోగోత్కర్షణము, తాడనము, మోటనము, భేదనము, ఛేదనము, స్ఫోటనము, అంహానము, తర్జనము, తోదనము. (20.)

హస్తక్రియా భేదములు, అం: (చూ,) బాహుప్రచారములు (10), హస్తప్రచారములు (15), హస్తకరణములు (4), హస్తక్షేత్రములు (3), ఉత్తమక్షేత్రములు (3), మధ్యమక్షేత్రములు (5), అధమక్షేత్రములు (4), మతాంతరమందు హస్తక్షేత్రములు (12), అసంయుత హస్తములు (45) సంయుతహస్తములు (32), నృత్తహస్తములు (29), హస్తప్రాణములు (12.)

హస్తక్షేత్రములు, అం. 1. ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమక్షేత్రములు (3); 2. ఉభయపార్శ్వములు, అగ్రము, పృష్ఠభాగము, ఊర్ధ్వము; అధోభాగము, లలాటము శ్రవణము, స్కంధము, వక్షము, నాభి, కటి, శిరము, ఊరుద్వయము. (13)

హస్తగ్రహణము, సం. వి. అ. న. 1. పెండ్లి, చేపట్టుట: చూ, వివాహము; 2. కరగ్రహణము. (తె.)— చేపట్టు.

హస్తచలనము, అం: చూ, కళలు.

హస్తతలము, సం. వి. అ పుం. 1. అరచేయి: చూ. హస్తము 1; అం. 2: చూ, లక్షణాంగములు (అరచేయి—కఠినములైన స్త్రీలోలుఁడగు. మృదువులైన దరిద్రుఁడగు. పనిచేయక చేతులు కఠినస్వభావములైన ధనియగు మోదుగుపువ్వు కాంతిగల్గి చతురమైయున్న రాజగు. లోతుగనున్న ధనియగు మెఱుఁగులేకున్న దరిద్రుఁడగు. సమములుగాక రూక్షములైన ధనభాగ్యహీనుఁడగు.)

హస్తత్రాణము, సం. వి. అ. న: చూ, హస్తకవచము.

హస్తధారణము, సం వి అ. న. రూ, హస్తవారణము. చంపవచ్చినవాని నడ్డుట: రూ-హస్తవారణము, పరిత్రాణము, పర్యాప్తి.

హస్తపుచ్ఛము, సం. వి. అ. న. హస్తావయవములు (వ్రేళ్లు): తిస్యుషము.

హస్తపుపాదువు, అం: చూ, ఉపవీతములు (మల్లశాస్త్రములోనివి.)

హస్తపృష్ఠములు, అం. చూ, లక్షణాంగములు. (పురుషునకు:- హస్తపృష్ఠముపై మచ్చయున్న కులక్షయమగును.)

హస్తప్రచారములు, అం: ఉత్తానము, అధస్థలము. పార్శ్వతలము, అగ్రతస్థలము, స్వసమ్ముఖతలము, ఊర్ధ్వగము, అధోగతము, పార్శ్వగతము, అగ్రగము, సంముఖాగతము, పరాఙ్ముఖము, సంముఖము, ఊర్ధ్వముఖము, అధోముఖము, పార్శ్వతోముఖము. (16)

హస్తప్రాణములు, అం: ప్రసారణము, కుంచితము, రేచితము, పుంఖితము, అపవేష్టితకము, ప్రేరితము, ఉద్వేష్టితము, వ్యావర్తకము, పరివర్తము, సంకేతము, చిహ్నము, పదార్థటీక, (12).

హస్తభము, అం: చూ, తతవాద్యములు.

హస్తభూష, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మురుగు, చూ, భూషణము. 2.

హస్తభేదము. అం; చూ, నృత్యములు.

హస్తము, సం. వి. అ. పుం. 1=హత్తము (చాచబడిన అరచెయ్యిగల మోచేతికి దిగువనున్న ప్రదేశము. దీనిచేత వస్త్రాదులు కొలువఁబడును) చేయి: అళ, ఐ. ఐక్యము. కరము, కరస్వువు, కులి, కుశాలి, గుడము, పంచశాఖము, పరిహారము, బాహ, బాహా—బాహువు, భుజ, భుజము. (తె):—కయి-కై, కేలు, చెట్ట. చెయి—చెయ్యి-చై-చేయి, బుజము, హత్తము. తద్విశేషములు:—౧. చంకకు:—కక్షము, కక్ష్య. కణము, దోర్మూలము, బాహుమూలము. (తె.)—చంక-చంకిలి—చక్కిలి, మదినంపు: ౨. మోచేతికి మీఁదిభాగమునకు.—ప్రగండము. (తె.)— దండచేదండచేయి, సందిలి. (ద్మథసంధికి: చూ, సంహతము); ౩. ముంజేయికి – కక్ష, కిష్కువు, జఘనము, ప్రకోష్ఠము. మణి. (తె.)– మడికట్టు-మణికట్టు, మనికట్టు, ముంగేలు ముంజెయి-ముంజెయ్యి—ముంజే-ముంజెయి—ముంజేయి: ౪. మణికట్టునుండి వ్రేళ్ళతోఁ గూడిన చేయికి — కలగులము, పంచశాఖము, పాణము—పాణి, ప్రతలము, ప్రహస్తము, శయము: ౫. చాచినవ్రేళ్లుగల అఱచేయికి.—చపటము-చపేటము—చర్పరి, చర్పటము, తలము. (తె.)—చప్పట ౬. కరపృష్ఠభాగమునకు.—(తె.)—పెడచేయి, మీఁజేయి; ౭. అరచేయికి —ఉద్ఘము, కరతలము, కిరంజి, ఖజ, చపటము—చపేటము, తాలము, ప్రతలము, ప్రహస్తము, హస్తతలము (చూ, హసము. ౧—౪, ౫) (తె.)—అరచెయి-అరచెయ్యి—అరచేయి — అఱ—అఱచెయి — అఱచెయ్యి—అరచేయి, చప్పట, లోచెయి — లోచెయ్యి. (చూ, హస్తము. 1—౪, ౫); ౮. పద్మమువంటి హస్తమునకు:— (తె.)-కేలుదమ్మి; ౯. హస్తాగ్రమునకు :— (తె.)-క్రేగయి; ౧౦ రోగినిబ్రదికించు హస్తమునకు—అమృతహస్తము; ౧౧. శివునిహస్తమునకు. —వల్లూరము; ౧౨. ఈచఁబోయిన చేయికి:— (తె.)- తొంటచేయి; ౧౩. చేరెడుకు.—చులుకము, నికుబ్జము, పాణి, ప్రసృతి. (తె.)—చార—చారె—చేర—చేఱ—చేరెడు; ౧౪. పుడిసిలికి:—చులుకము, ప్రసృతి: (తె)—కొడిద— కొడిదిలి— కొణిదిలి, పుడిసలి—పుడిసిలి; ౧౫. కుడియఁబట్టినచేతలో సగము పరిమాణమునకు:— (తె.)- పుడిసెడు: ౧౬. దోసిలికి:—అమ్, అంజలి, పుటితము. (తె,)— అంజలి—అంజలికి, దోయిలి — దోసిలి; ౧౭. లొడితిలికి.— ప్రదేశము—ప్రాదేశము, (తె.)— లొడిత—లొడితిలి; ౧౮. తర్జని మొదలైన నాలుగువ్రేళ్ల అడ్డకొలతకు — ప్రదేశము—ప్రాదేశము, భితి. (తె.)—బెత్తిలి: ౧౯. చాఁటఁబడిన బొటనవ్రేలి చూపుడువ్రేలి నడిమికొలతకు.—ప్రదేశము-ప్రాదేశము. (తె.) —జూట—జూటిలి —జూటె—జూత—జూత్తిలి—జూత్తె: ౨౦. ముష్టి, ముష్టిబంధము, సంగ్రాహము. (తె)—పిడి—పిడికిలి, గబ్బిలి—గుబ్బిలి: ౨౧. పిడికిలి పట్టుటకు —ముష్టిబంధము. సంగ్రాహము; ౨౨. చేదోయికి.—సంహతలము. సింహతలము; ౨౩ దర్ప పిడికిలికి.—విష్టి ౨౪. వంపఁబడిన వ్రేళ్లుగల పుడిసిలికి:- (తె.)— కమి, కమికిలి, కుప్ప, పట్టిలి, లప్ప: ౨౫. వ్రేలుకు.—అంగుళము—అంగుళి, అంగుష్ఠము, కరపల్లవము కరశాఖ, (తె.)— అంగుటము-ఉంగుటము, వేలు-వ్రేలు తద్విశేషములు:—(౧) బొట్టనవ్రేలుకు. అంగుళము. అంగుష్ఠము. (తె.)—అంగుటము. ఉంగుటము, పెద్దవ్రేలు పెన్నువేలు, బొటనవ్రేలు—బొటమనవ్రేలు—బొటవ్రేలు — బొట్టనవ్రేలు—బొట్టవ్రేలు, వ్రేలు: (౨); తర్జని, ప్రదేశని-ప్రదేశిని, (తె.)—చూపుడువ్రేలు, జూటనవ్రేలు — జూట వ్రేలు—జూటెనవ్రేలు — జూత్తనవ్రేలు — జుత్తెనవ్రేలు, ముత్తనియవ్రేలు, మెండీఁడు: (౩): అనామిక. (తె)—ఉంగరపువ్రేలు, దప్పవ్రేలు: (౪); కణిక, కర్ణిక, మధ్యమ-మధ్యమము. (తె.)—నడిమివ్రేలు —నడివ్రేలు, నడి వ్రేలు; (౫); కనిష్ఠ, కనిష్ఠిక, కనీని—కనీనిక, ఊర్మిక. (తె)—చిటికెన, చిటికెనవ్రేలు—చిటివ్రేలు—చిట్టివ్రేలు, పిల్లవ్రేలు; ౨౬. చిటికెచాంచినమూరకు:—అరత్ని, రత్ని. (తె.)—పిడిమూర; ౨౭. రెండుచేనలకొలఁదికి:—అరవి, కప్ని, కరము, కిష్కువు, హస్తము. (తె.)—మూర మూరెడు; ౨౮. మోఁచెయ్యికి.— అరత్ని-కప్ని—కఫణి-కఫోణి—కఫోటి, కీలము, కుప్పరము — కూర్పరము, కూటరము, కూరరము. (తె.)—మోఁచెయి—మోఁచెయ్యి-మోఁచేయి; ౨౯. చూ, నఖము, పునర్నవము; ౩౦. హస్త పరిమితార్థములు— (తె.)—జిబ్బెడు, జూత్తెడు, జేనెడు నల్లెడు, పిడికెడు, పుడిసెడు, బారెడు బెత్తెడు, మానెడు; ౩౧. భుజశిరస్సునకు;-చూ, స్కంధము; ౩౨. బొటనవ్రేలి పరిమాణము: అంగుష్ఠము (తె)- అంగుటము౩౩. అగ్ర: పాణి, అగ్రహస్తము:౩౪దాపహస్తము = అమృతహస్తము. 2. తొండము చూ, శుండము. 1;3 మూర: చూ, హస్తము. 1—27కు: 4 (కేశపర్యాయములకు వెనుక వచ్చినపుడు) వానిసమూహము. 'కేశహస్తము, కేశపాశము, కేశపక్షము."

హస్తములు, అం. 1: దక్షిణహస్తము, వామహస్తము; 2: చూ, నాట్యోపయోగములైన యంగములు (చూ. అంగము. 9)

హస్తరేఖలు, అం. 1. పురుషలక్షణాంగములు ౫౮ లో నొకటి: చూ; లక్షణాంగములు; 2. స్త్రీలక్షణాంగములలో నొకటి. చూ, స్త్రీలక్షణాంగములు, (హస్తరేఖల విషయ మపారము. ఇందుకు సాముద్రిక శాస్త్రముఁ జూడనగును. గ్రంథవిస్తర భీతిచే నిట వివరింపలేదు)

హస్తలాఘవము, అం. చూ ఐంద్రజాలికము.

హస్తవారణము, సం. వి. అ. న. 1. చేతితో అడ్డగించుట: చూ, సంరోధము, 2 చంపెడువాని హస్తమునుబట్టి నిలుపుట; 3. చంపవచ్చినవాని నడ్డగించుట; చూ, హస్తధారణము.

హస్తాంగుళములు, అం; చూ, లక్షణాంగములు. ("పురుషునకు:- చేయి సగమువంచిన వ్రేళ్ల సందులు లేకున్న శుభలక్షవంతుడగు. వంకరలై యెడములైన దరిద్రుండగు. కుఱుచలై నరములుగనుపింపఁ బాపకర్ముండగు")

హస్తాంగుళనఖములు అం: చూ, లక్షణాంగములు. ("పురుషునికి:—వంకరలై తెల్లనైయున్న దుఃఖవంతుఁడగు. పుప్పి గలిగిన దుశ్శీలుఁడును కామభోగవర్జితుఁడును నగు. పచ్చగనున్న బ్రహ్మఘ్నుఁడగు. ఆర్ద్రపురుగులవలె నునుపుకలిగి తామ్రవర్ణములైన రాజగు. వర్తులములైన నైశ్వర్యప్రదము. పుష్టితములైన శుభగత్యము. మొనలు వంకలై త్రిశూలసమములై అవిసియున్న దరిద్రుఁడగు.")

హస్తాగ్రము. సం: వి. అ. వ. వ్రేఁగయి: చూ; హస్తము.

హస్తాభరణము. అం: చూ, కాయమానములు.

హస్తావలంబము. సం: వి.అ. పుం: చేదండ: చూ, భూషణము.2.

హస్తి. సం: వి. న్. పుం=అత్తి-హత్తి, ఏనుఁగు: అంకుశితము; అదీనము, అనేకపము, అరాళము, అసురము, ఇభము, బు, కంజరము-కంజారము; కంబువు, కక్షివంతము, కటి (కటీ), కపటి, కపి: కరటి. కరభి. కరి, కరేణువు. కర్ణికి. కాలింగము-కాళింగము. కుంజరము, కుంభి, కునాసికము, కూబరము, కృష్ణము, క్రోడము, గజము, గిరి గిరిమానము, గూఢముష్కము, చందిరుఁడు, చక్రపాదము. జలకాంక్షము, జీమూతము, దంతావళము, దంతి, దీర్ఘమారుతము, ద్విపము; ద్విపాయి, ద్విరదము, నాగము, పద్మి, పిండపాదము, పిప్పలాశనము, పీలువు, పుష్కరము-పుష్కరి, పేచకి, పేచిలము, మతంగజము, మహామరము, మహామృగము, రాజీవము, లతాలకము, వరాంగము, వారణము, విలోమజిహ్వ, విషాణి, శుండాలము. శూర్పకర్ణము, శూర్పశ్రుతి, శృంగారి, శృంగి, సమాజము, సామజము, సారంగము, సింధుకము, సింధురము, సింధువు, స్తంబేరము. విణ. అంకుశి. (తె.వ.):= అత్తి-హత్తి, ఇరుదంతి, ఎక్కుడు మెకము, ఏనిక-ఏనుఁగు-ఏన్గు, గబ్బుచెంపమెకము, గొప్పబొజ్జమెకము: గొప్పయజ్జమెకము, గౌరు, చెయ్యిగలమెకము-చేగలమెకము, చేటచెవులమెకము, పలుఁగొమ్ముల మెకము, బలునంజెమెకము, బలుహొజ్జమెకము, బల్లలమెకము, రెంటత్రాగుడు, రెంటత్రాగుడుమెకము, వెల్లఁగొమ్ములమెకము, సిబ్బిమనిమెకము. తద్విశేషములు:= ౧. అష్టదిగ్గజములు: — ఐరావతము, పుండరీకము, వామనము, కుముదము, అంజనము, పుష్పదంతము, సార్వభౌమము, సుప్రతీకము, (౮); ౨. దిగ్భేద స్త్రీగజములు:—(౧) అభ్రమాతంగము: ఐరావతము; (౨). దక్షిణమునకు:— అంగద పింగళ; (౩) పడమరకు—అంజనము, అంజనిక, తామ్రకర్ణి, తామ్రపర్ణి, ౪) ఉత్తరమునకు—అంగన, అంజన; (౫) ఆగ్నేయమూలకు—కపిల; (౬) నైరుతిమూలకు,—అనుపమ; కుముదము; (౭) వాయవ్యమూలకు—శుభదంతి, శుభ్రదంతి, (౮) ఈశాన్యమూలకు.—అంజనావతి: అంజనిక: ౩. గజజాతులు - (౧) భద్రము (రాజెక్కెడిఏనుఁగు) తద్వి:— ఉపవాహ్యము = ఔపవాహ్యము, పక్షము, (తె)- పట్టపుటేనుఁగు; (౨) మందము (యుద్ధకాలమందు వాహనయోగ్యమైనది), తద్వి—(౧) సన్నహ్యము; (౩) గోకర్ణము మృగము (అడవియందు తిరుగునది); ఈత్రివిధగజములకును మానభేదముచే అరాళము. అత్యరాళము. మధ్యము, కనిష్టము, వామనము అని నామములు గలవు. మఱియు, ఉదానము, పిష్టకము, వ్యాళము, పూతనము, మాతృకము, మాయుకము, పంచమంగళము మున్నగుగజభేదములనేకములు కలవు. గజముయొక్క:—(౧) శిరఃపిండములు కుంభములు (౨) కుంభములక్రిందిచోటు-అరక్షము- ఆరక్షము, కుంభసంధి(అనికొందఱు), ప్రతిసరము. (౩) వాని నడిమిచోటు విదువు (౪) చెక్కిలికటము, గండము (అని కొందఱు). (౬) నొసలు-అవగ్రహము. (౭) కనుగ్రుడ్లు: ఇషికి-ఇషికి (౭) కడకన్ను. (కడగంటిచోటు) నిర్యాణము. (౮) కిన్నమూలము-చూళిక (౯) దంతమూలము కోశిక (౧౦) దంతమధ్యము, శంఖము: (౧౧) అడ్డముగా విసరఁబడిన కొమ్ముదెబ్బ-పరిణామము. (౧౨) నొసటిబుడిపి-వాతకుంభము. (౩) పిన్ననుదురు (౧౩) వాతకుంభము క్రిందిచోటు-వాహిత్థము (౧౪) వాహిత్థముక్రింది కొమ్ములలోపలిచోటు-ప్రతిమానము. (౧౫) తొండము:- శుండ; (౧౬) తొండము చివర: కర్ణిక. తద్వి -అగ్రపాణి, అగ్రహస్తము, (౧౭) తొండమునవచ్చు తుంపురులు-వమధువు. (౧౮) ముఖమునందలిబొట్లగుంపు-పద్మకము (౧౯) మూఁపుఆసనము. (౨౦) వెనుకాలుప్రోహము. (౨౧) మోఁకాలిక్రిందిచోటుసందానము. (౨౨) పిక్కకుముందటిచోటు అయస్కారము. (౨౩) ప్రక్కచోటు పక్షభాగము. (౨౪) ముందటిచోటు-దంతభాగము. (౨౫) ముందటికాళ్ల పిక్కలు మొదలుగాఁగలచోటు గాత్రము. (౨౬) వెనుకటికాళ్లపిక్కలు మొదలుగాఁగలచోటు అపరము. (౨౭) మెడనుగట్టెడు. గొలుసు కలాపకము. (౨౮) కాళ్లఁగట్టెడు గొలుసుత్రిపది: (౨౯) నడుమునఁగట్టెడు మోహపత్ర. (౩౦) దీనిని ఆయితము జేయునపుడు మెడనుగట్టెడు త్రాడు సజ్జన (౩౧) వీఁపుమీఁదఁబఱచుకంబళము: విధానము (౩౨) గంతశాలి. (౩౩) ఇదిసీళ్లముసుఁగుట-నిర్వాణము; (౩౪) దీనిఅలంకారముశృంగారము భూతి (అనికొందఱు). (౩౫) దీనిఁబట్టుటకు త్రవ్వెడుపల్లము అవపాతము- (౩౬) దీనికిఁగలిగెడు పిత్తజ్వరము-పాకలము. (౩౭) మదము దానాది దానాదులు, ౮. (చూ, మదములు)

ఇందుకుసంబంధించిన మఱికొన్ని విశేషములు:—(౩౮) ఏనుఁగుయొక్క మందబుద్ధి ప్రసరించుటకు —అవిస్థూల. (౩౯) ఏనుఁగు వెన్నెముకయొక్క మాంసాదిభాగమునకు.-తన్మనము (౪౦) కొమ్ముతో నడ్డముగాఁబొడిచినది ఏనుఁగు) నకు:-(౪౧) పరిణతము (41 ఏనుఁగురేతస్సునకు-మదము. (౪౨)తనకదుపునుదాసి యొంటిగాఁచరించెడు ఏనుగుఁనకు:—పక్షిచరము. (౪౩) సేనాపతికిని, రాష్ట్రమునకును నాశనము కలిగించు ఏనుఁగునకు.—మాయుకము(౪౪)చిన్నకొమ్ములుగల ఏనుఁగునకు; (తె)-మొక్కటీఁడు-మొక్కడి; (౪౫) కరీరిక, (తె)-ఏనుఁగుకొమ్మ మొదలగు; (౪౬) ఏనుఁగు కవచము; ప్రఖరము. (౪౭) ఏనుఁగుకాలు-ప్రోహము. తద్వి:--మోఁకాలుప్రోహము. (౪౮) తొండము చివరకు:-అంగురి-అంగులి, కర్ణిక, గండూషము, పుష్కరము, స్రోతస్సు. (తె-) తొండముచివర. (౪౯) తెగకుముఖ్యమైన ఏనుఁగునకు:-యూథనాథము,యూథపము. (తె)-పరికాడు (౫౦) ఏనుఁగును కట్టుచోటునకు:— గజబంధని (చూ, స్థానము 1-౭) తద్వి —(౧) ఏనుఁగును బట్టెడు చోటునకు వారి; (౨) ఏనుఁగును బట్టెడు పల్లమునకు— చూ, వారి 6. (౫౧) ఏనుఁగు నడితరపునకు.-స్థూలోచ్చయము. (52)ఏనుఁగులగుంపునకు ఘట-ఘటితము,గజత.హాస్తికము. (౫౩)ఏనుఁగుకాలికణుపునకు:—చరణపర్వము, ప్రోహము. (౫౪) ఏనుఁగుకుంభస్థలము కడచోటుకు:— శంబుకము శంబూకము:-(౫౫) ఏనుఁగుతోఁక మొదలునకు పేచకము. (౫౬) గజకుంభమునకు —పిండము. (౫౭) కొలఁదికి రెండరత్నులుకొరవడిన ఏనుఁగునకు:- కనిష్ఠము. తద్వి — ఏడరత్నుల పొడుగును తొమ్మిదియరత్నులనిడుపునుపదియరత్నుల వెడల్పునుగల యేనుఁగునకు :— శుభము. (౫౮) ఏనుఁగు దంతమునకు — ఈశాదంతము, ౫, కుంజము, గజదంతము—జీవదంతము, నాగదంతము, మహాదంతము, రజతము, విషాణము:— (తె.)—కొమ్ము, (చూ, పల్లు, 1.) తద్వి. —(౧). ఏనుఁగు జీవించియుండఁగా కోసియెత్తిన దంతమునకు.— జీవదంతము. (౨) కొమ్ములులేని యేనుఁగునకు. — మత్కుణము: (౫౯) నిర్మించిన ఏనుఁగునకు.—కల్పితము. (౬౦) నారాచము, శుండ, (తె.)—సీరేనుఁగు. (౬౧) ఏనుఁగుమీఁది పీఠమునకు.—పల్యాణము. (తె.)—అంబారి, చవుదోలు—చౌదోలు, వల్లన—పల్లనము, హావుదా—హౌదా. (౬౨) ఏనుఁగును కట్టు స్తంభమునకు:—కరిబంధము, ప్రారబ్ధి. (౬౩) ఏనుఁగు కుంభస్థలమునకు.—కుంభము, ఘటము. (తె.)—కుండ. (౬౪) విఱిగినపల్లుగల ఏనుఁగునకు.—ఖండపరశువు. (౬౫) ఏనుఁగు ముక్కునకు. —కరము తుండము శుండ—శుండము హస్తము, (తె.)— కయి-కై, కేలు, చెయి—చెయ్యి—చే—చేయి, తొండము (౬౬) మగయేనుఁగునకు: —పుష్కరి (తె)---కొమ్ముయేనుఁగు. (౬౭) ఆఁడేనుఁగుయొక్క అంతర్భాగమునకు —ఇ. (౬౮) సత్తువలేని యేనుఁగునకు—వీతము. (౬౯) లేఁతఏనుఁగుపిల్లకు.—కరిజము, కరిపోతనము, కరిశాబకము, కలభము-కళభము, కారుజము, కుతపము,విక్రము.(తె.)-ఎత్తుగున్న, కొదమయేనుఁగు, గున్న.తద్వి.-పోతము బాలము,విక్కము. (౭౦) కొన్నిరకముల ఏనుఁగులు: — (౧) కంబోజము—కంభోజము—కాంభోజము. (౨) కశేరువు. (౩) కుట్టము. (౪) పిష్టకము, (౭౧) వయస్సునుబట్టి ఏనుఁగులు:— (౧) 5 సం. = బాలము. ౨) 10 సం = పోతము. (౩) 14 సం. = ఇభేరమము. (౪). 15 సం = కపోతము.(౫). 16 సం. = కుతపము. (౬). 17 సం. = అమోది. (౭). 19 సం = తుంది. (౮, 20 సం =కలమము విక్కము. (౯). 30 సం. =కలభము—కళభము. (౭౨) మత్తగజమునకు—అంకుశదుర్ధరము, ఆరాళము, ఉపాశ్రయము, ఋషభము, గంధగజము, గంధమాదనము: గంభీరవేది, గర్జితము చాలకము, తుంగభద్రము, ప్రభిన్నము, మత్తము, మదకలము, మదహస్తి, వ్యాలకము. (తె) — మదటుయేనుఁగు, మదపుటేనుఁగు, మదహత్తి (౭౩)మదముపిడిచిన ఏనుఁగునకు:—ఉద్ధానము, ఉద్భూతము, ఉద్వాంతము, ఉపపన్నము. గతసన్నకము, నిర్మదము. (౭౪, హింసించు (చంపు) నట్టి మదపుటేనుఁగునకు — ఘనాఘనము. (౭౫) ఆఁడేనుఁగునకు —ఇ. ఇభి, ఇభ్య, కచ, కటంభర, కుటుంబరము, కరిణి, కరేణువు, కుంజర—కుంజరి, కుంభిని, కుముద. గణిక, గణేరువు, ధేనుక, నర్తకి, పద్మిని, పుష్కరిణి, బంధకి, వరాంగము, వశ. వాశిత— వాసిత. హస్తిని, (తె.)-ఆఁడేనుఁగు, పిడియేనుఁగు. (౭౬) ఇంద్రుని ఏనుఁగుకు - అభ్రమాతంగము, అభము, వల్లభము, ఇరావణము, ఉ, ఐరావణము, ఐరావతము, గజాగ్రణి చతుర్దంతము, పున్నాగము, భద్రరేణువు. మందావరము, శ్వేతద్వీపము, సుదామ, హస్తిమల్లము. (తె. వ) అడవిపుట్టువు; చదల యేనుఁగు-చదలయేన్గు, చవుదంతి—చౌదంతి, జాలుపుట్టువు —జాల్పుట్టువు, తెల్లయేనుఁగు, పీరుపుట్టువు, మబ్బురూపరి, మొదటిహత్తి, వెలిగౌరు, వేంగటియెక్కుడు, వేలుపులగౌరు.

హస్తికంద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముల్లంగి*: అభ్రమార్దవము, కటిమూలము. కుంజరక్షార మూలము, కురకందకము, కుష్ఠహంత. క్షారకము, గిరిహాసి, గజకంద, గృంజనము, నీలకంఠము. మూలకము, హరిపర్ణము, హస్తిదంతకము. హిలమోచి — హిలమోచిక. (తె.)—ముల్లంగి. చిలకకూర—చిలుకకూర—చిల్కకూర (అనికొందఱు.). తద్విశేషములు:— ౧. చిన్నముల్లంగికి.—కర్కటము,క్షణకము. క్షుద్రమూలకము, చరణామల, పిండమూలము, బాలేయము, విష్ణుగుప్తఫలము, విసము, సాలోమ. (తె)—చిన్నముల్లంగి; ౨. మహామూలకము. (తె — పెద్దముల్లంగి.* (చూ, సూరణము.)

హస్తికము, అ౧. చూ, ఆసనములు.

హస్తికర్ణి. సం: వి ఈ స్త్రీ. గజకర్ణి. (తె)- ఏనుఁగుచెవిచేమ.* (ప్రసవించిన స్త్రీలకు దీని ఆకులు ఆముదములో వెచ్చచేసి పొత్తికడుపునఁగట్టిన మైలరక్తము జారీయగును.)

హస్తిఘోషి. సం: వి. ఆ. స్త్రీ: చూ. ఐ. భి.*

హస్తిదంతకము. సం: వి. అ పుం. ముల్లంగి* చూ, హస్తికంద

హస్తినఖము. సం: వి. అ. పుం. (ఏనుఁగుగోరువలెనుండునది) పట్టణమువాకిట గొబ్బునశత్రువులు రాకుండునట్లునిమ్నోన్నతముగా వేసిన మట్టితిన్నె : మూలకము, మూలము. (తె) తిన్నె. దిబ్బ, (చూ, భూమి. 1.౯౭): చూ, వేదిక.

హస్తినపురము. అం. రూ-హస్తినాపురము-హస్తిని, హస్తినిపురము-హస్తినీపురము, ఢిల్లీ : చూ, దేశములు ౨౦.

హస్తినాపురము. అం.—పై.—

హస్తిని సం: వి. ఈ. స్త్రీ 1. ఆఁడేనుఁగు: చూ. హస్తి (75); 2: హస్తినపురము; 3. హస్తినీజాతిస్త్రీ: (ఊర్ధ్వములైన యల్పకేశములు, చక్రస్తనములు, ఉన్నతదంతములు, మధుగంధము, గూఢస్వరము, ఊరుసౌభాగ్యము, ద్రవ్యమందు కోర్కె కలిగియుండును.): చూ, స్త్రీ: 4. గురుగు*; కరటుంమ, కురకటము—కురుటకము, కృష్ణ, పిచుకము, భూరుండి: మస్తక మంజరి, శ్రీహస్తిని, సితవాలుకము, సూక్ష్మఫల. (తె.)-గురుగు, గురుగువల్లి*; అం. 5: చూ, స్త్రీజాతులు; 6: చూ, అవాంతరజాతులు.

హస్తినిపురము. అ: చూ, రూ-హస్తినపురము.

హస్తినీపురము. అం—పై.—

హస్తినకుఁడు. సం: వి. అ. పుం: చూ, హస్త్యారోహుఁడు.

హస్తిపదన్యాయము. న్యా. ఏనుఁగడుగులోనన్ని జంతువులయడుగులునిముడుననురీతి.

హస్తిపర్ణి. సం: వి ఈ. స్త్రీ. ఎట్టాముదము*: చూ, వ్యడంబకము.

హస్తిమల్లము. సం: వి. అ. పుం: ఇంద్రునియేనుఁగు: చూ. హస్తి.

హస్తిమశకన్యాయము. న్యా. ఏనుఁగునకును దోమకును నెంతయంతరువో అంతయనురీతి.

హస్తిశుండి. సం: వి. ఈ. స్త్రీ. అస్థిసంహారము. వజ్రవల్లి, వజ్రాంకి, వనాలిక. (తె) నల్లేరు*.

హస్త్యారోహుఁడు. సం: వి. అ. పుం. (ఏనుఁగునెక్కువాఁడు): అంకుశగ్రాహుఁడు, ఆధోరణుఁడు, ఆరోహుఁడు, అంబష్ఠుఁడు, గజాజీవుఁడు, నిషాది, మహామాత్రుఁడు. యంత, వరారోహుఁడు, సాది, హస్తిపకుఁడు. (తె-వ) బరికాఁడు, మావంతి, మావంతు, మావటి, మావటికాఁడు, మావటివాఁడు-మావటీఁడు, మావతుఁడు. (ఏనుఁగుకాపరిఅనికొందఱు) తద్వి—అంకుశి.

హళఁది. వై. వి. = హరిద్రా. రూ-అళఁది-అడది-అలిది-హళిది. చూ, వర్ణము. 6.

హళహళి. సం: వి. ఈ. స్త్రీ. త్వర. రూ-హళహళిక-హహాహళి. ఉ: రా. 6, అ. 18: చూ, సంభ్రమము. 1.

హళహళిక. సం. వి. అ. స్త్రీ —పై.—

హాహాహళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1.—పై.—విజ. 1, అ 165; 2. శూరత్వము. సా. 2, అ. 175 చూ, శౌర్యము. 1; దే. వి. (1) కలకలధ్వని. పీలా. 3, అ: చూ, స్వరము. 2.

హళిది, వై. వి: చూ. రూ-హళఁది.

హళ్ళి కొ. అవ్య. ఏమియు లేదనుటయందు, వర్తించును (హళ్ళికిహళ్ళి=సున్నకుసున్న): చూ, శూన్యము. 1.

హా

హా. సం. అవ్య. 1. ఆశ్చర్యమును దెలుపునది: చూ, వింత. 1; 2. వ్యధ దుఃఖము పీడలోనగువానిం దెలుపునది: చూ, శోకము. ౧౪—౧౫—౧౬.

హాకీము, వా. వి. 1. యజమాని; 2. వైద్యుఁడు.

హాజరు, వా. వి, వచ్చుట, ఉండుట, నిలుచుట.

హాజరుపట్టీ, వా. వి, (అట్టెండెన్సు రిజిష్టరు) 1. వచ్చినవనివారలకొఱకేర్పడిన మస్తరు పొత్తము; 2. బడికివచ్చిన బాలబాలికల హాజరుపొత్తము.

హాజారము, దే. వి: చూ, రూ—హజారము.

హాజాఱము, —పై.—

హాటకగర్భుఁడు, సం. వి. అ. పుం. నలువ: చూ, బ్రహ్మ. 1.

హాటకము, సం. వి. అ. న. 1. బంగారు: చూ, లోహము. 1; 2 ఉమ్మెత్త*: చూ, హాలాపుష్పము.

హాని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తక్కువయగుట; 2. కీడు: అకడ, అనయము, అనర్థము, అపకారము, అపకృష్టి, అపచయము. అపచితి, అపనయము. అపాయము, అమంగళము, అరిష్టము, అశుభము, ఖలీకారము, గండము, ప్రళయము, భంగము, మోష, రిష్టము, రిష్టి, విప్రకారము, వైశసము. వ్యసనము. (అవ్య.) ఆరాత్. (తె. వ)—అంకిలి, అంకిలిపాటు, అఱ, ఇబ్బంది, ఎగ్గు, ఎడరు, ఒందిలి-ఒండిలి, ఒప్పమి, ఓగు, ఓటమి, ఓటు, కీడు. కోలుపాటు—కోల్పాటు, చెట్ట, చెడిది, చెడుగు, చెడ్డ. చెఱవు—చెఱుపు, చేట, చేటు, చేటుపాటు-చేట్పాటు, చేడి, చేడిది, చేతలితుము, దగరము—దగరము, దుండగము—దుండతికము, దెప్పర—దెప్పరము, దొసకు, వడప, ఱెడఁద, మొప్పు, మోపాది, సిలుగు, పెబ్బర—పెబ్బ, సేగి. తద్వి:—అప్పటప్పటికి వికసించెడు బుద్ధియొక్క; హానికి:-తప్పకు; వా. 3. చంపుట: చూ, హింస. 1.

హానికాఁడు, మి విజ. అపకారి. (తె)— రాయిడికాఁడు.

హాపిక, సం. వి. అ. స్త్రీ. ఉజ్జృంభణము, ఉపపుష్పిక, జృంభ, జృంభణము-జృంభము, జృంభితము. (తె)— ఆవరింత—ఆవలింత-ఆవురింత-ఆవులింత.

హామిక, వై. వి. 1. రూ-ఆమిక-ఆము, అదిబీరము, కావరము, క్రొవ్వు, గజ్జు, దిమ్ము, మంపు, మత్తా-మత్తు-మస్తు. మయికము—మైకము. (సం.)-ఉత్కటము, వీతి. తద్వి:—౧. ఏనుఁగుచెక్కిలి మదము:-కడారము; ౨. ఏనుఁగుదొండము చివరమదము, కరశీకరము; ౩. ఏనుఁగుహృదయమదము:-చిక్కణము; ౪. ఏనుఁగుమదమువఱకు:— గండకుసుమము; ౫. ఏనుఁగుమదములకు:— చూ, హస్తి.

హామీ, వా. వి. పూచీ, బాధ్యత, జామీను.

హామీపడు, వా. అ. వి: చూ, ఒప్పు. 20

హామీదారు, వా. వి: చూ, లగ్నకుఁడు. 1.

హాయనము, సం. వి. అ. పుం, న. (వరుసగా ఋతువులను విడచునది) రూ-హాయనము: చూ, సంవత్సరము; 2. కిరణము (సూర్యచంద్రాదుల కిరణములయందు వర్తించును.) అంశము, అంశువు, అభిషువు-అభిశువు-అభీషువు-అభిషువు-అభీషువు, అర్చి-అర్చిస్సు, ఇయాంసము, ఈహా, ఉస్రము, ఋషి, ఓజస్సు, ఔస్రము, కరము. కిరణము, గరుత్మత్తు, గోవు, గ్రీవము, ఘృణి, ఘృష్టి, ఛవి, త్విట్టు, దీధితి, ద్యుతి, ధృష్టి, పదము-పాదము, పృశ్ని, భంబు, మయూఖము, మరీచి, రశ్మి, వసువు, శిఖ, హారి. (తె.వ.)- కళుకు-కెళుక్కు, చేయి, తళుకు-తళుక్కు-తళుక్కు, త్రాడు, నిగ్గు, మించు, మినుకు, మెఱుఁగు, వెలుఁగు. తద్వి:—౧. సూర్యకిరణమునకు:- ఇంద్రాయుధము, ఉఖ, శకిరణము, కఘృణి, గభస్తి, ట, భా, భానువు, భామము, రుక్షు. రుచి, రోచిస్సు, శోభిస్సు, హేలి; ౨. చంద్రకిరణమునకు:- ఇ; ౩. (తె.)— పొగకట్టు; ౪. (తె)- నీరుకాళ్ళు; ౫. కిరణముల గుంపు:—ఔస్త్రము; పుం. 3. హాయనమను ధాన్యము: చూ, ధాన్యము.

హాయి, దే. వి. 1. సుఖము, సౌఖ్యము: చూ, హ్లాదనము; 2. అపరిమితసుఖము: చూ, హ్లాదనము.

హారకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. 1. దొంగ. (అన్నిరకములగు దొంగలకును వర్తించును): అపహర్త—ఆహర్త—అవహారుఁడు—అవహారుఁడు, ఐకాగారికుఁడు, కలముఁడు, కుంభిలుఁడు—కుంభీరుఁడు—కుంభీలుఁడు, కులంభరుఁడు, ఖర్పరుఁడు, చ, చోరుఁడు, చౌరుఁడు, ఝ, త, తస్కరుఁడు, దస్యుఁడు, దివాభీతుఁడు, పరాస్కంది, పాటచ్చరుఁడు, ప్రతిరోధి, మలిమ్లుచుఁడు, మోషకుఁడు, లుంటాకుఁడు, శంకితవర్ణకుఁడు, స్తేనుఁడు, స్తేయి, హారి. (తె. వ.)—ఎతుబరికాఁడు-ఎత్తుబరికాఁడు, ఎల్లాఁపి, కొల్లకాఁడు, చూఱకారుఁడు. చేవాఁడికాఁడు, జాజరకాఁడు, దొంగ—దొంగ, తవళి, తెక్కలికాఁడు, దాఁపరీఁడు, దొడ్డకాఁడు, దోఁపరి, దోఁపిడికాఁడు, దోఁపుకాఁడు (దోఁపుడుకాఁడు), ద్రోఁచువాఁడు-ద్రోయువాఁడు, నాఁచు, పచ్చిదొంగ, పచ్చెకాఁడు, బరి, మచ్చరి, ముచ్చి-ముచ్చి, రేద్రిమ్మరి-రేద్రిమ్మరీఁడు, లోవాడికాఁడు, వల్లడికాఁడు, వాఁడికాఁడు. తద్విశేషములు:- ౧. మూటలదొంగకు:-(తె.)-ముడియవిడుపు-ముడియవిడ్పు, ముల్లియవిప్పు (ముల్లియవిప్పువాఁడు); ౨. కన్నగానికి:—ఆఖనికుఁడు, కషికుఁడు (కషీకుఁడు), ఖనకుఁడు, ఖానిలుఁడు, కుంభిలుండు సురంగాహి. (తె.)-కన్నగాఁడు, కన్నడీఁడు, గండిదొంగ, గజిముచ్చు గడిదొంగ (ఒళవెఱిఁగినదొంగ), పచ్చిదొంగ, బందికాఁడు—బందెకాఁడు, బొక్కలాఁడు; ౩. దారిదొంగకు:- చిల్లాభుఁడు, పరిపంధి. (తె.)-ఎడత్రోవకారి, ఏనాది, తెరువాటుకాఁడు, తెరువాటీఁడు, దారిదొంగ, ఖిలపరి-పోపరి; ౪. నమ్మించి దొంగిలించుదొంగ:—(తె.)—దొరఁకుసన్నాసి, దొరకోలుసన్నాసి; ౫. పెద్దదొంగకు:—(తె.)-గజిముచ్చు, గరిడిముచ్చు, జట్టింగ, ప్రముచ్చుగోర; ౬. అడవిదొంగకు:— (తె.)—ఎల్లాఁపి; ౭. (తె.)— కత్తెరదొంగ; ౮. శ్లోకార్థచోరునకు:— కుంభిలుఁడు; ౯. కావ్యచోరునకు:-చంద్రరేణువు; ౧౦. చంపిదోఁచుకొనుదొంగకు:- కుజంభిరుఁడు-కుజంభలుఁడు-కుజంభిలుఁడు, వధచౌరుఁడు; ౧౧. (తె.)-తడకదోపరి-తడికద్రోపరి-తడికెదోపరి; ౧౨. పరిహారించువాఁడు:- పరిహారి, హారి; ౧౩. (తె.)- ఎల్లాఁపికత్తియ: ౧౪. (తె.)-కొల్లకత్తె, దొడ్డకత్తె; ౧౫. ఎదురుగా దొంగిలించువాఁడు:-పశ్యతోహరుఁడు. (తె.)-మునిముచ్చు; ౧౬. ఎదురుగా దొంగిలించునది (స్త్రీ):- పశ్యతోహరురాలు. (తె.)—మునిముచ్చు; ౧౭. (విణ)-ప్రహారకుఁడు, ప్రహారి; ౧౮. పగటిదొంగకు:-సాతి, కుసుమాలుఁడు, చోరుఁడు. (తె.)-సాకిరి; ౧౯. (విణ) లుంటాకుఁడు; ౨౦. ఎఱుఁగఁదగిన దొంగకు:- గోత్రుఁడు; 2. జూదరి:- అక్షదేవి, అక్షద్యువు, అక్షధూర్తుఁడు, అక్షకాపుఁడు, అజగలుఁడు, అసభికుఁడు, ఆక్షికుఁడు, కితవుఁడు, కృష్ణభోజికుఁడు, కృష్ణకోహఖుఁడు, దురూదరుఁడు-దురోదరుఁడు, ద్యూతకారుఁడు, ధూర్తు-ధూర్తుఁడు, శరండుఁడు. (తె. వ.)— జూజకాఁడు—జూదకాఁడు, జూజరి-జూదరి, నెత్తరి, పందెకాఁడు-పందెపుకాఁడు. తద్వి:-జూదమునకు:-చూ, వ్యవహారము. 4; విణ. 3. దోఁచుకొనువాఁడు: చూ, హారకుఁడు. 1—౧౬, ౧౮.

హారతి, వై. వి. = ఆరాత్రికమ్: ఆరతి-ఆర్తి, నివాళి-నివాళిక-నివ్వాళి-నివ్వాళిక, మంగళహారతి-మంగళారతి. (సం.)—ఆరాత్రికము, నీరాజనము, మంగళార్తి. తద్వి.— యుద్ధసన్నద్ధుఁడైన ప్రభునకిచ్చు హారతికి:— లోహాభిసారము-లోహాభీసారము.

హారతికర్పూరము, వై. వి. హారతికొఱకుపయోగించెడి తెల్లని సుగంధద్రవ్యము: చూ, సిరము. (2)

హారము, సం. వి. అ. పుం. 1. (దీనిచేత మనస్సు హరింపఁబడును) ముత్యాలదండ. రూ-హారి. ముక్తావళి. నూటయెనిమిది పేటల ముత్యాలపేరు. చూ, హావణిక. 2 (చూ, భూషణము. 2) తద్వి.— విజయచ్ఛందము: చూ, హావణిక. 2. (చూ, భూషణము. 2); 2 = అలము: చూ, యుద్ధము. యుద్ధమునకు.- సమాహ్వాయము. తద్వి.— ౧. కల్ల జగడమునకు:—(తె.)—లేనిమాట; ౨. పోట్లాటకు:— వలజము, వాదము; ౩. ఆట్లాటజగడమునకు:— విస్రంభము; ౪. పులులజగడమునకు:—వీరంధరము; ౫. గొప్పయుద్ధమునకు:—వైరారోహము; విణ. 3 హారసంబంధమైనది: చూ, (వి) ఛేదము. 8.

హారి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. పథిక జనసమూహము; చూ, సమూహము; విణ. 2. మనోజ్ఞమైనది: చూ, హృద్యము; న్. ఈ. న్. 3. దొంగ. పరిహారి (అవికొందఱు): చూ,

హారకుఁడు. 1-౧-౨; 4. హరించువాఁడు, నశించువాఁడు; 5. మాలగలవాఁడు: మాలి.
హారిద్రము, సం. వి. అ. పుం. 1. కడిమి*: చూ, హాలిప్రియము; 2. పసుపురంగు: చూ, వర్ణము. 6; విణ. 3. పసుపురంగుగలది: చూ, వర్ణము. 6.
హారీతము, సం. వి. అ పుం. 1. పచ్చపిట్ట: చూ, హారితము. 3; 2. కపటము: చూ, వ్యాజము. 1.
హారీతుఁడు, సం.వి అ.పుం.హారీతుఁడనుముని: చూ,సన్న్యాసి.
హారువు, దే. వి. జూదమునందలి పరిభాష: చూ, భాషలు.
హార్దము, సం. వి. అ. న. 1. (హృదయమందుఁ బుట్టినది.) చెలిమి: చూ, స్నేహము. 1; 2. ప్రేమ—ప్రేమము, కనికరము: చూ, దయ. 1. తద్వి:— దాక్షిణ్యము, విరాళి, శూకము, సాంత్వము. (తె.)-మొగమాట-మొగమాటము-మొగమోట-మొగమోటము-మోమోట-మోమోటము—మొగమిచ్చ.
హార్యము, సం. వి. అ. పుం. 1. తాండ్ర*: చూ, విభీతకము; విణ. 2. హరింపఁదగినది.
హాల, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సారాయి; చూ, సుర. 2.
హాలము, సం. వి. అ. పుం. నాఁగేలు: చూ, రూ—హలము.
హాలహాలము, సం. వి. అ. పుం, న. రూ—హాలాహాలము, నలికండ్లపాము: చూ, సర్పము; 2 బల్లి: చూ, రూ-హాలాహాలము. 2; 3. ఒకానొకవిషము: చూ, సంగరము. 6.
హాలాహాలము, సం. వి. అ. పుం. 1. విషము. (రూ—హాలాహాలము-హలాహాలము-హలహాలము—హలాహలము—హాలహాలము—హలహాలము): చూ, సంగరము. 6. తద్విశేషములు:-౧. ఒకానొకవిషము; ౨. ఇందుకు సంభందించిన వానికి:-చూ, సంగరము. 6; 2. బల్లి: రూ-హాలహాలము, అజిర, అంజనము, అండజము, కుడ్యమత్సి, కుడ్యమత్స్య, కోకము, గృహగోధ, గృహగోధిక, గృహగోలిక, గృహాలిక, గృహోలిక,చికురము, జ్యేష్ఠ, దైవజ్ఞ, వల్లి, ముసలి, హాలహాలము-హాలహాలము-హాలాహాలము. (తె.) — బల్లి. తద్వి:— ౧. శకునములు చెప్పెడుబల్లికి:—(తె.)—గవురు-గౌరు, గవుళి-గౌళి; ౨. కాటుకబల్లికి:-అంజనాధిక, అంజనిక. (తె.) — కాటుకబల్లి; ౩ తెల్లబల్లికి:—కుండ్రుణాచి, కుండ్రుణ. (తె.)— తెల్లబల్లి; పుం, న. 3. హాలాహాలమను విషము: చూ, రూ-హాలాహాలము. 1.
హాలికము, సం. వి. అ. పుం. దుక్కిటెద్దు, సైరికము: చూ, వృషభము. 1.
హాలికుఁడు, సం.వి.అ.పుం.రూ-హాలికుఁడు:చూ, సేద్యకాఁడు.
హాలుఁడు, సం. వి.అ.పుం.బలరాముఁడు:చూ,హలాయుధుఁడు.
హాలుసాలు, వా. వి. ఈసంవత్సరము: చూ, సంవత్సరము.
హాలుసాలుమక్తా, వా. వి. ఈసంవత్సరపుపంట.
హాలెము, దే. వి. అత్యంతము: చూ. మఱిమఱి.
హావడి, దే. వి. రూ—హావళి — ఆవడి: చూ, విపత్తు.
హావము, సం. వి. అ. పుం. 1. భ్రూనేత్రాది వికారములచేత కొంచెము తెలియఁదగిన మనోవికారము; కిలకించితము—కిలికించితము.తద్వి:గాంభీర్యము;అం.2:చూ,శృంగారచేష్టలు.
హావళి, దే. వి: చూ, రూ— హావడి.
హాస, దే. వి, విణ. క్రొత్త. (అం, భా. తృ. 23.) కన్నియ-కన్నె-కన్య, క్రొత్త, మిహి. (సం.)— అక్లిష్టము, అభినవము, అయాతయామము, ఆధునికము, నవము, నవీనము, నవ్యము, నూతనము—నూత్నము, ప్రత్యగ్రము, ముగ్ధ, శారదము.
హాసము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ,; రూ—హాస్యము; 2. (జనులను నవ్వించునది) హాస్యరసము: చూ, రసములు; 3: చూ, రసస్థాయీ భావములు
హాసించు, సం. అ. క్రి. నవ్వు: చూ, వెక్కిరించు. 3.
హాసీలు, వా. వి. పన్ను: చూ, సిస్తు.
హాసువు, సం. వి. అ. న. దంతము: చూ, పల్లు. 1. తద్వి:-౧. పల్లునకు:-రుచకము; ౨ ముందటిపల్లునకు:-రాజదంతము; ౩. ఏనుఁగుకొమ్మునకు:-చూ, హస్తి.(౪౫-౫౮); ౪.మేఁకకొమ్మునకు.—విషాణి; ౫.'పందికోఱకు.— దంష్ట్రి, విషాణము. (తె.)— కోఱ, పందికోఱ; ౬. ఎద్దులోనగువానికొమ్మునకు:-(తె.)-కొమ్ము. (చూ, పల్లు. 1.)
హాస్తికము, సం. వి. అ. న. ఏనుఁగులగుంపు: చూ, హస్తి.
హాస్యకరుఁడు, సం. విణ: చూ, వికటకవి.
హాస్యకరులు, అం: చూ. సప్తాంగములు (చూ, అంగము. 9.)
హాస్యగాఁడు, మి. వి. శారదగాఁడు. (సం.)-కేళికిలుఁడు, కేళిశీలుఁడు,పరిహాసకుఁడు,వాసంతికుఁడు.(తె.)పరియాచకుఁడు.
హాస్యము, సం. వి. అ. న. 1. నవ్వు: రూ.—హాసము, ద, స్మితి. (తె.)-అలరింత, ఇసిరింత, కేరింత, దిసంత, నగవు—నగు-నవు-నవ్వు-నౌ. తద్విశేషములు:—౧: చూ, హాస్యములు; ౨. చిఱునవ్వునకు:-ఉపహసితము, దరహాసము, మందస్మితము, మందహాసము, స్మితము. (తె.)— అలంతినగవు, ఎలనవ్వు, చిరునగవు-చిర్నగవు—చిర్నవ్వు-చిఱునవ్వు, మునిసగవు— మునిమునినగవు—మునిమునినవ్వు, లేనగవు; ౩. అవహసితము—అవహాసము—అవహాస్యము, అవసాసము; ౪. అమృతరసమువలనఁ బుట్టిననవ్వు:—ఘర్ఘరము; ౫. తలయాడించుచు నవ్వెడునవ్వు:-ప్రకాశము; ౬. శిరఃకంపముతోఁ గూడిననవ్వు:- అతిహసితము, ప్రహసితము; ౭. అట్టహాసము, ప్రహసనము. (తె.)- పెదనవు—పెద్దనవ్వు; ౮. లోలోననవ్వు:-అంతర్హాసము, ఉద్వర్తనము. (తె.)-లోనవ్వు; ౯. ఎత్తిపొడుచుచు నవ్వుటకు:-అచ్చురితకము, సోత్ప్రాసము, సోల్లుంఠనము. (తె.)- ఎత్తిపొడుపు, దెప్పు; ౧౦. (తె.)—ఎకసెక్కెము. (చూ, హాళి. 5.)
హాస్యములు. అం: స్మితము, హసితము, విహసితము, ప్రహసితము, అపహసితము, అతిహసితము (6)(చూ,హాస్యము.)
హాసీలు- వా. వి. పన్ను: చూ, సిస్తు. 1.
హాహా, సం: అవ్య. చూ, రూ- హా. 1-2.
హాహూండు. సం: వి. అ పుం. ఒకానొకదేవగాయకుఁడు. (గానముచేయునప్పుడు హా యనుశబ్దమునుపలికెడువాఁడు);

హూహూవు-హూహూవు: చూ, సీకారి. (గానమేధర్మముగా గలవారు గంధర్వులనియును గలదు.)

హేళి దే. వి. 1. సంతోషము: చూ, హ్లాదనము; 2. కాంక్ష: శ్రద్ధ, శ్లాఘ, సమానంజనము: చూ, వాంఛ; 3. ఉత్సాహము: చూ. యత్నము; 4. ఒయారము: చూ, విలాసము. 2. 5. ఎగతాళి: ఆట. ఎకతాళి-ఎగతాళి, ఎకిరింత-ఎక్కిరింత, కేరడము. గ్రేణి-గ్రేణి, కోడిగము-కోడిగెము, కోఅడము-గోరడము, గెగ్గలు-గేలి, తచ్చన-త్రచ్చన, త్రస్తరి, నగుఁబాటు-నవ్వుఁబాటు, నవ్వు, నవ్వుటాల(లు)— నవ్వులాట, పరాచకము-పరియాచకము, వరేచకము, పిసాళము, మందెమేలము, మేలము వేలాకోలము వేళంకోళము-వేళాకోళము (వి, విణ) ఎకసకియము-ఎకసకెము-ఎకసక్కియము-ఎకసక్కెము-ఎకసెకియము-ఎకసెకెము-ఎకసెక్కియము-ఎకసెక్కెము— ఎక్కసకియము— ఎక్కసకెము — ఎక్కసక్కియము - ఎక్కసక్కెము-ఎక్కసెకియము—ఎక్కసెకెము—ఎక్కసెక్కియము-ఎక్కసెక్కెము. (సం. ప.) కేళిముఖము, క్రీడ క్రీడము, ద్రవము, నర్మము, పరిహసనము, పరిహాసము-పరీహాసము, ప్రహసనము, బర్కురము, రాసము, (చూ, విలాసము) తద్వి:—౧. స్త్రీపురుషులపరిహాసమునకు:— కౌతుకము, సహాటము. (తె.)-సయాట-సయాటము-సయ్యట-సయ్యాట-సయ్యాటము, ౨. చరలాటమునకు:—చూ, విలాసము.1; 3. లీలకు. (తె.)—సయాట—సయాటము—సయ్యట-సయ్యాట—సయ్యాటము; ४.కందుకాది క్రీడకు.—(తె)— మందెమేలము, సయాట—సయాటము—సయ్యట-సయ్యాట-సయ్యాటము: చూ, విలాసము 1—४; వా.వి.6. నిజాము దేశపు నాణెమునకుఁ బేరు: (బీజి,కిల్లారు)

హి

హి. సం: అవ్య. పాదపూరణమందు వచ్చెడి అవ్యయము. ''అహంహియాన్యే నగరమ్'' (తు-హి-చ స్మ-హ-వై- ఈయాఱును పాదపూరణమందువర్తించును.)

హింగుది సం: వి ఈ స్త్రీ. రూ-ఇంగుదము-ఇంగుది, అంగారపుష్పము, క్రోష్టుఫలము, తాపసతరువు (తె)-గార, తపసి*.

హింగునిర్యాసము. సం: వి. అ. పుం. 1 ఇంగువరసము; 2: వేఁప*: చూ, వేము.

హింగుపత్రి, సం: వి ఈ స్త్రీ: మరువపత్రి*.

హింగువు సం: వి ఉ. న. = ఇంగువ. 1, అగూఢగంధము, ఉగ్రగంధము, జంతుకము — జతుకము, దారదము, పింగ, బాహ్లికము— బాహ్లీకము, రామఠము, సహస్రవేధి, సూపధూపనము, సూపాంగము. (తె.)-ఇంగువ; 2. ఇంగువ*: ఉగ్రగంధము, కేశరము— కేసరము, గౌరి, పిణ్యాకము. పృథుపు-పృథ్వి. (తె.-ఇంగువ* (ఇందులపదములన్నియు 1-వ యర్థమునకుఁ జెందునని కొందఱు.)

హింగుళము సం: వి. అ. పుం= అతిరిక్తము. ఇంగిలికము. రాగద్రవ్యవిశేషము: అగురువు,కపిశీర్షకము, కురువిందము' చూర్ణపారదము, జాతిలింగము, దరదము-దారదము, రంజకము, రంజనము, రసగర్భము. (తె-ప):—ఇంగలము-ఇంగిలికము-ఇంగిలీకము. కొండకావిఱాయి. (చూ, సౌగంధ్యము. ౬)

హింగుళి. సం: వి. ఈ, (స్త్రీ): కంటకవృంతాకి, దుష్ప్రధర్షణి, బృహతి, బంటాకి, వార్తాకి, సింహి. (తె-ప)ములక-ములక, మోళంగి,*. తద్విశేషములు:—౧: శ్వేతబృహతి, (తె)— తెల్లములక; ౨. మహావార్తాకి. (తె)—పెద్దములక; ౩, నేలములకకు. (తె)-నేలములక-నేలములగ-నేలములక. చిన్నములక, రాములక. (చూ, వాఁకుడు; చూ, సింహి. ౨.)*; ४. క్షుద్రములకకు:—(చూ, వార్తాకము. 1-౫).

హింజలము. సం: వి. అ. పుం. ఇలసము. (తె)నీరుగన్నేరు.*

హిండనము. సం: వి. అ. న. 1, వ్యాపించుట, వ్యాప్తి. చూ, వ్యాపనము; 2:అఘూర్ణనము, ఘూర్ణనము, యంత్రము (తె) జంతరము-జంత్రము, తిరుగుడు-తిఱుగుడు, తిరుగుడుచీల, తిరుగుడునొక్కు—తిఱుగుడునొక్కు మర—మఱ. తద్విశేషములు:—భ్రమణమునకు:-చూ, సంచారము. 1; 3. భ్రమణము: చూ, హిండనము. 2; 4. సురతము: చూ, సంయోగము. 1,

హిండి. సం: వి. ఈ స్త్రీ. గౌరి. చూ, పార్వతి. 1.

హిండితము. సం: విణ. వ్యాపించినది: అప్రగుణము, ఆకులము, చితము, వ్యస్తము. వ్యాప్తము, (తె)- పొలపము. (తె)- విణ. ఆకులత, ఆకులపాటు, (చూ, సంవృతము). తద్వి — ౧. వ్యాపనముగలది:—(తె-) పిసాళి;౨. ఒకటితోనొకటి కలసినది:—ఆకీర్ణము. సంకీర్ణము: సంకులము.

హింతాలము. సం: వి, అ. పుం.=ఈఁదాడు, గిఱకతాడు*: కోశము, గర్భస్రావము, తృణరాజము, ప్రలంబము, లతాంకూరము. (తె)—ఈఁదాడి(ఈదాఁడు)—ఈఁదు, గిరకతాడి—గిరకతాడు-గిఱకతాడు. తద్విశేషములు:— ౧. అచ్చపిండ, పిండఖర్జూర, పిండి; ౨: అల్పాస్థి; ౩: కోలకర్కటిక; ४: ఖర్జూరి ఖర్జువు, గిరిపీలువు పరూషి, మధుఖర్జూరిక, మృదుఫలము, (తె)-చిట్టీఁత-చిట్టీఁదు: ౫; (తె)-ఇందు. ఈఁత, ఈఁద, ఈఁదు; ౬. ముద్దఖర్జూరమునకు.- అశ్వభక్ష్య; ౭. పేరీఁదుకు.—ఖరస్కంధ, ఖర్జూరము, గాతువు, చీర్ణపర్ణము, పరూషము, పాండువు, రోషణము, వికచము. (తె.-ప) ఉబ్బలి; కజూరము-కజ్జురము—కజ్జూరము (గిజ్జురము), పేరీఁదు; ౮ హింతాళఫలమునకు:—కిరిటి

హిందూమతము. ఆం: చూ, మతము. 7.

హిందూమహాసముద్రము. ఆం: చూ, సముద్రములు (ఆంధ్రమహాసముద్రమని కొందఱు)

హిందోళభాషలు. ఆం: వేసరి, భూతమంజరి, వృషమధ్యను, మధ్యవిత్తు, భిన్నపరాళి, గౌడి, మాళవవేసరి. చేవాటము. పింజలి. (9)

హిందోళము సం: వి. అ. పుం. 1. ఒకానొకరాగము (దీనిని శిశిరవసంతఋతువుల సంధిని పాడుదురు); చూ, స్వరము. 2; ఆం 2; చూ, పురుషరాగములు.

హింస, సం.వి.అ.స్త్రీ. 1. చంపుట: అపసర్జనము, అపాసనము, అభిమరము, అభిమానము, అభీమరము, ఆయోధనము, ఆరంభము, ఆలంభము, ఉజ్జాసనము, ఉద్వాసనము, ఉన్మంథనము, ఉన్మంథము-ఉన్మాథము, ఉపసంహారము, కారణము, కారము, క్రథనము, క్షణనము, ఖజ, ఘాతము, దండము, నికారణము, నిబర్హణము, నిరసనము—నిరాసనము, నిర్యాతనము, నిర్వాపణము, నిర్వాసనము, నిర్గ్రంథనము, నిశారణము, నిషూదనము, నిస్తర్హణము, నిహననము, నిహింసనము, పరాసనము, పరిఘము, పరివర్జనము, పింజము, ప్రతిఘాతనము, ప్రమథనము, ప్రమాపణము, ప్రవాసనము, బంధనము, మారణము, వధము, వపువు, వర్జనము, విదారణము, విశరఘాతము, విశసనము, విస్రంభము, వ్యాపాదనము, శమనము, శరణము, శసనము, శేషము, సంజ్ఞపనము, సంజ్ఞప్తి, సంహరణము, సంహారము, సంహృతి, సమాఘాతము, సమాపనము, సాధనము, సూదనము, హననము, హత్య, హాని, హింసనము. (అవ్య) అజ్. (తె. ప.)-కొల, చంపుడు, చక్కాట, చాఁగరలాట, చిదుముట, జడుపు, తునుముట త్రుంచుట, నుగ్గాట, పగదెంచుట, పరిమార్పు, పించమడపు-పీఁచమడపు, పొరిగొనుట, బారి, బిల్కుమార్పు, వెంపర, సదమదము, సదసద. తద్విశేషములు:— విద్రించునపుడు శత్రువులపైఁ బడి చంపుట:—అవస్కంధము, సౌప్తికము. (తె.)—ముచ్చిలిపోటు; 2. దొంగతనము: చూ, హరణము. 1; 3. బాధించుట: చూ, శోకము; 4. పాపము: చూ, వృజినము. 1; అం. 5: చూ, అజ్ఞానదాయకములు. (హింసము అనికొందఱు).

హింసకుఁడు, సం. విణ. హింసించువాఁడు: అత్యాచారుఁడు, ఉన్మాథుఁడు, కిషి, కష్టకారకుఁడు, కుథాకువు, కుషాకువు, క్రూరుఁడు, క్షుద్రుఁడు, ఘాతుకుఁడు, నృశంసుఁడు, పాపుఁడు, పీడాకరుఁడు, బాధకుఁడు, మారకుఁడు, హంత. (తె. ప.)-కినుకట్టు, నచ్చుకాఁడు, ముక్కుకొయ్య, వల్లడికాఁడు, వేసరి. తద్వి.— ౧. చంపువానికి. (తె.)—సూనకాఁడు, సూనరి; ౨ నఱకువానికి:—కుట్టకుఁడు, (మి) ఛేదించువాఁడు. (తె.)—నఱకువాఁడు; ౩: చూ, వ్యాధుఁడు. 2.

హింసనము, సం, వి. అ. న 1. చంపుట: చూ, హింస 1; 2. బాధించుట: చూ, శోకము.

హింసాకర్మము, సం.వి.న్. న. హింసయే ఫలముగాఁ గలిగిన యథర్వణవేద విహితమైన హోమాదికర్మము, కార్మణము, మూలకర్మము. (తె.)—చిల్లింగి.

హింసించు, సం. స. క్రి. 1. చంపు: చూ, సంహరించు; 2. కారించు, పీడించు, బాధించు, విషమించు, వేదించు. (తె.)—అంకిలిపె(వె)ట్టు, ఉడికించు—ఉడికిలించు ఏఁచు, కక్కసపెట్టు, కక్కసించు, కుతిలపెట్టు, గాసిఁబెట్టు, చెకపికలాడు, తల్లడపెట్టు, నొంచు, నొగులుచు—నొగుల్చు, నొప్పించు, పసగరగొను, విరువీఁకుసేయు—విరువీఁకులుసేయు, పీఁకిపిండెట్టు, ప్రాము, వెంపరలాడు, సతాయించు. తద్వి —౧. (మి) బాధపఱుచు, సంకటపఱచు; ౨. (మి) అవసరపెట్టు. (తె.)— తొందరచేయు, నచ్చుపెట్టు; ౩. (తె.)—బారిమసరు, వెంపరలాడు.

హింసితము, సం. విణ బాధింపఁబడినది:-అక్షతము, అర్దితము, కీర్ణము, కృతము, ప్రతున్నము, బాధితము, విద్ధము, వేధితము. తద్వి.—౧. బాధించునది — బాధకము. (తె.)-గొడ్డగము. (చూ, క్రూరము 9, కర్కశము); ౨. బాధింపఁదగినది:— బాధ్యము.

హింస్ర. సం. వి. ఆ స్త్రీ. 1. నల్లయుప్పు*=మా, లవణి; విణ 2. చంపునది:-ఘస్రము, శరారువు, శార్వరము, సమాపకము, సూదనము. తద్వి.— ౧. చంపుటకు:— చూ, హింస. 1; ౨. చంపఁబడినది:—చూ, సూదితము.

హింస్రువు, సం. విణ. స్వభావముచేతనే చంపువాఁడు:— ఘాతకుఁడు, శరారువు.

హిక్క, సం. వి. ఆ స్త్రీ. 1=ఎక్కిలి (పైత్యమునఁ బుట్టునది దప్పి లోనగువానిచే గలుగు వెక్కులు): అనుబంధ, అనుబంధకము, క్షవథువు, విదాహము. (తె.)—ఎక్కిలి-వెక్కిలి—వెక్కలి—వెక్కళి- వెక్కిలి-వెక్కిళి—వెక్క—వెక్కు; 2. పైఁడికంటియను పక్షి: చూ, సకినంపుఁ బులుఁగు.

హిజారు, దే. వి: చూ, రూ-ఇజారు.

హిజిరి, వా. వి మహమ్మదీయ శకము.

హిజ్జలము, సం. వి. అ పుం. రూ-ఇజ్జరము ఎఱ్ఱగన్నేరు* : చూ, హయమారకము.

హిడింబజిత్తు, సం. వి. త్. పుం. భీమసేనుఁడు: చూ, వృకోదరుఁడు.

హిడింబారమణుఁడు, సం. వి అ పుం ఆంజనేయుఁడు: చూ, వానరము

హితకారి, సం. వి. ఇ పుం = ఇతకిరి. క్షముండు, హితుఁడు. (తె.)—ఇతకరి—ఇతవరి, ఇతవుఁడు, హితవుఁడు: చూ, స్నేహితుఁడు.

హితము, సం. విణ. 1. వెనుకటికి మేలుచేయునది: ఆశీస్సు (తె.)—మంచిపని. విణ. 2 ధరింపఁబడినది: గృహీతము. ధృతము. తద్వి.—ధరింపఁదగినది:— ధర్తవ్యము, ధార్యః 3. పోయినది:— ఆక్రమ్ము, అపగతము, అభ్యక్తము, గతము, యాతము, వీతము తద్వి.-ప్రగతము, విగతము; 4=ఇతము. హితవైనది సమర్థము: చూ, స్నేహము. 1; తద్వి —హితము లేనిది:—అజన్యము. అ. న. 5. చెలిమి: చూ, స్నేహము. 1.

హితవగు, మి. అ. క్రి: చూ, సాయించు.

హితవచనము, సం. వి, మంచిమాట, కల్యము, యోగ్యము: చూ, శబ్దము. 2.

హితవరి, వై.విణ. (హితవు+అరి)=హితకారి చూ, హితకారి.

హితవు, వై. విణ. = హిత. రూ-ఇతవు-ఇతము. చపుష్యము' హితవుకలది: చూ, స్నేహము. 1.
హితవుఁడు, వై. విణ = హిత: చూ, హితకారి.
హితుఁడు, సం. విణ. = హితవుఁడు. —వై.—
హితావళి, సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). కుష్ఠమనుమందు: అంగారకుష్ఠకము, అంగారము: చూ, మందు. 1.
హిమ, సం. వి. ఆ (స్త్రీ). పాలకూర*: చూ, సుమంగళ.
హిమకరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు: చూ, హిమాంశువు.
హిమదీధితి, అం. మృగశీర్షా నక్షత్రము: చూ, రిక్క.
హిమద్యుతి, సం. వి. ఇ. పుం: చూ, హిమకరుఁడు.
హిమద్రుమము, సం. వి. అ పుం. పెద్దవేము*: చూ, వేము.
హిమని, సం. వి. ఈ స్త్రీ. రూ- హిమాని: చూ. హిమము 1 ౧.
హిమము, సం. వి. అ. న. 1 = ఇగము—ఇవము. మంచు; అవశ్య—అవశ్యాయము, ఇంద్రాగ్ని, ధూమము, ఖూ, ఖజలము, ఖనిశాజలము, తుషము, తుషారము, తుహినము, నిహారము-నీహారము, ప్రాలేయము, మహిక—మిహిక, రజనీజలము, వరంధకము, హిమని- హిమాని, హిమిక. (తె. ప.)—ఇగము-ఇవము, ఈము, పొగమంచు, మంచు, తద్వి.-౧. మంచు సమూహమునకు:-కుహేళిక, ధూమిక, హిమని- హిమాని, హిమసంహతి. (తె.)—మూడమంచు; ౨. పిడుగునకు:— భిత్తిక: చూ, పిడుగు; ౩: చూ, చలిపిడుగు; 2. చందనము: చూ, వాసన. 1. విణ. 3. చల్లనిది: అనుష్ణము, జడము, తుషారము, శిశిరము, శీతము, శీతలము, సిరము, సుషిమము.
హిమకరుఁడు, సం వి.అ.పుం. చలి వెలుఁగు: చూ,హిమాంశువు
హిమగ్రస్తుఁడు. సం; విణ. మంచుచేతఁ గొట్టఁబడినవాఁడు: జడుఁడు.
హిమధాముఁడు సం. వి. న్. పుం. చూ, హిమకరుఁడు
హిమవంతము. సం: వి. త్. పుం. 1. మంచుకొండ. (మంచుగలిగినది. ఇది కింపురుషవర్గమునకు దక్షిణమందు మేరమైయుండునది.); చూ, పర్వతము; అం. 2: చూ, కులపర్వతములు; 3. చూ, వర్షపర్వతములు.
హిమవత్పర్వతము.—వై.—
హిమవాలుక. సం. వి: ఆ. (స్త్రీ). కర్పూరము: చూ సిరము.
హిమసంహతి. సం: వి. ఈ (స్త్రీ). హిమాని, చూ, హిమము.1
హిమాంబువు. సం: వి. ఉ. న, పన్నీరు: చూ, సలిలము.
హిమాంశువు. సం: వి. ఉ పుం. చంద్రుఁడు: (చల్లని కిరణములుగలవాఁడు): అంబుజన్ముఁడు; అంబుజుఁడు, అంభోజుఁడు, అంశుమంతుఁడు, అత్రిజాతుఁడు, అత్రినేత్రభువు, అబ్జారి: అబ్జుఁడు, అబ్ధిజుఁడు, అబ్ధినవనీతుఁడు, అమతి, అమృతనిర్గముఁడు, అమృతాంశువు, అవలక్షగువు(ఁడు), ఆత్రేయుఁడు, ఇందుఁడు, ఇభుఁడు, ఈరుఁడు, ఉడుపుఁడు, ఉద్గీథుఁడు. ఉః, ఏకత్రింశుఁడు, ఏణతిలకుఁడు, ఓషధీశుఁడు, ఔషగ్రస్తికుఁడు, కంఠీరవుఁడు, కలాదుఁడు, కలానిధి: కలాపతి, కలాపుఁడు, కిలాపూర్ణుఁడు, కలాభృత్తు, కళానిధి, కుముదబాంధవుఁడు, కుముదినీపతి, కుముదేశుఁడు, కువలయప్రియుఁడు, కైరవి, కైశికుఁడు, కౌముదీపతి, క్లేదుఁడు-క్లేదువు, క్షపాకరుఁడు, క్షపాపతి, క్షీరాబ్ధిజుఁడు, క్షీరాబ్ధితనయుఁడు, క్షీరోదనందనుఁడు, ఖగుఁడు, ఖచమసుఁడు, గోపతి, గోవు, గౌరుఁడు, గ్రహరాజు, ఘృముఁడు, చ, చండిలుఁడు, చందిరుఁడు, చంద్రమసుఁడు చంద్రుఁడు, చిత్రాటీరుఁడు, చిత్రేశుఁడు, ఛాయాభృత్తు, ఛాయామృగధరుఁడు, జయంతుఁడు, జర్ణుఁడు, జలజుఁడు, జీమూతుఁడు, జైవాతృకుఁడు, జ్యోతి, తపసుఁడు, తమోనుత్తు-తమోమత్తు తమోఘ్నుఁడు, తమోపహుఁడు, తారాపీడుఁడు, తిథిప్రణీ· తుంగీపతి (తుంగీశుఁడు), తుహినకరుఁడు, త్రినేత్రచూడామణి, ద, దక్షజాపతి, దశాశ్వుఁడు,,దర్శవిపత్తు, దాక్షాయణీపతి, దాక్షాయణీరమణుఁడు, దోషాకరుఁడు, దోషాచరుఁడు, ద్విజపతి, ద్విజరాజు, నక్షత్రేశుఁడు, నారాయణుఁడు, నిశాకరుఁడు, నిశాపతి—నిశిపతి నిశామణి, పక్షచరుఁడు, పక్షజన్ముఁడు, పక్షజుఁడు, పర్వధి, ప్రహణేమి. మ, మృగపిప్లుఁడు; మృగాంకుఁడు, యజ్వపతి, రజనీకరుఁడు. రాజరాజు, రాజు, రాత్రిమణి, రోహిణీశుఁడు, వరాళి, వలక్షగుఁడు, విశసుఁడు. విధువు, విబుధుఁడు, విరోచనుఁడు, శశధరుఁడు, శశి. శశాంకుఁడు, శీతకరుఁడు, శుభాంశుఁడు-శుభాంశువు-శుభ్రమాంశుఁడు—శుభ్రాంశుఁడు-శుభ్రాంశువు. శ్వేతవాహనుఁడు, సముద్రనవనీతుఁడు, సింధునందనుఁడు, సిప్రుఁడు, సుధాంగుఁడు, సుంధాంశువు, సుధాకరుఁడు, సోముఁడు, స్వచమనుఁడు. హరి. హిమకరుఁడు, హిమద్యుతి. (తె-ప): —ఎదఁగందు, కందుగలదుండగీఁడు, కదలిమీఁగడముద్ద, కదలివెన్న, కటివేల్పుదాకన్ను, కలువకంపుతలమానికము, కలువకంతుతఱయేఱు, కలువరాయఁడు కలువవిందు, కవపుల్గుదాయ, చందమామ—చందురమామ, చందు, చందురుఁడు, చలివెలుఁగు-చలివెల్గు, చలువజోతి, చలువతేఁడు-చలువలతేఁడు చాటుబోటులబావ, చీఁకటిమిత్తి చీఁకటి వేరువిత్తు, చుక్కల గమికాఁడు, చుక్కలదొర, చుక్కలతేఁడు, చెంగలువనెచ్చెలి. జక్కవగొంగ, జక్కవకవవిప్పు, జడదారికన్నావ, జాబిలి-జాబిల్లి, జింకతాలుపరి-జింకతాలుపు, తపసికన్నావ, తమ్మిపగతుందు, తమ్మిలపగవాఁడు, తలమగరాతురాయి, తొగచెలికాఁడు, తొగతేఁడు, తొగవిందు, నిసివెలుఁగు, నీరుపుట్టువు, నెత్తమ్మిదిమ్మలనిదురమందు, నెల, పంటపైరులదొర, పదార్వాళ్లదొర; పయిరులయెకిమీఁడు— పైరులయెకిమీఁడు, పాలకడలివెన్న, పాల్కడలిపట్టి, పుట్టుకచల్వజోతి, పెనుకాఁకరాజోదు, ప్రొద్దుజంట, ప్రొద్దుజోడు, ప్రొద్దుజోడుకోడె బిత్తరిజింకదాల్పు, బూతములసామి, మందురా, మరుమామ, మామమామబావ, ముక్కంటితలపువ్వు, ముస్నీటిపట్టిమునుచీకటులవిచ్చుమొగ్గ,

రాజా, రిక్కలనంటు, రేజవరాలిమగఁడు, రేజోతి, రేదొర, రేపొలఁతిమగఁడు, రేయివెల్గు — రేవెలుఁగు - రేవెల్గు, రేఱేఁడు, లచ్చియన్న. లచ్చితేనెడమకన్ను: లేటిమెక్మగల మేటి, వలివెలుఁగు—వలివెల్గు, వెన్నముద్ద, వెన్నునెడమ కన్ను. వెన్నెలగుత్తి, వెన్నెలరాయఁడు. వెలివెల్గు, వేలు పులబోనము, సిరియన్న, తద్విశేషములు: — ౧. బాలచంద్రు నకు:—(తె-) నెలకూన, నెలవంక; ౨: చూ, పున్నమ.

హిమాచలము: సం: వి. అ. పుం; చూ, హిమవంతము.

హిమాని, సం: వి. ఈ. స్త్రీ: చూ, రూ —హిమని

హిమాలయము సం; వి. అ. పుం: శీతనగము: చూ, హిమ వంతము. (చూ, పర్వతము). తద్విశేషములు:— ౧. కొం డకు:— భూధరము, మరువు, వృత్రము; ౨ వెండికొండకు:- వజ్రాలయము, పీర, శ్వేతము (చూ, పర్వతము౯.); ౩. వరుణపర్వతమునకు.—వరుణము; ౪: వింధ్య. (తె)—విం జము (చూ, పర్వము,౨౮.); ౫ ద్రోణపర్వతమునకు.(తె) మందుమల (చూ, పర్వతము ౧౯); ౬. క్రౌంచపర్వతము నకు,—మాల్యవంతము (చూ, పర్వతము౧౪): ౭. మేరు పర్వతమునకు.- రత్నసానువు, సురాలయము (చూ, పర్వ తము ౨౨):౮. శ్రీపట్టము. శ్రీశైలము. (తె-) సిరిగట్టు; ౯. సహ్యాము; ౧౦. కుమారస్వామికొండకు:— (తె)- సామిమల; ౧౧. పర్వతశిఖరమునకు.-(తె) పేటు. మోరు (చూ, శిఖరము 1); ౧౨ పర్వతమునందు పుట్టినది:—(విణ) పార్వతీయము; ౧౩. పర్వతసంబధమైనది:— (విణ) పార్వ ణము; ౧౪. కొండనడుమునకు —మేఖల (చూ, పర్వతము ౧౨); ౧౫. కొండనెత్తమునకు.—వప్రము, సానువు (చూ పర్వతము ౧౩,); ౧౬. రోహణము

హిమావతి. సం: వి.ఈ, స్త్రీ. రెడ్డి వారినానబ్రాలు*: చూ, స్వర్ణక్షీరి.

హిమాహ్వయము. సం: వి, అ న. కర్పూరము: చూ, సిరము.

హిమిక. సం: వి. ఆ, స్త్రీ, మంచు: చూ, హిమము. 1.

హిరణ్మయము. అం; చూ, వర్షములు.

హిరణ్యగర్భము. అం: చూ, మహాదానములు

హిరణ్యగర్భుఁడు, సం: వి. అ. పుం. (గర్భమందు హిరణ్యము గలవాఁడు) నలువ: చూ, బ్రహ్మ 1.

హిరణ్యము. సం. వి. అ. న. 1. బంగారు: చూ, లోహము. 1; 2. మాడ: సువర్ణము, నిష్కము. (తె) మాడ, అరవరా, సొన్న—సొన్నము-సొన్నా తద్వి —నూటయెనిమిదిమాడ లకు —నిష్కము (చూ. సువర్ణములు): 3. ధనము. అర్థము ఆదాయము, ఋక్థము— రిక్థము, ఋా, క్రట ప్రువము. గుహిలము, గోత్రము, గ్రంథము, జ్యోతి, ద్యుమ్నము, ద్రవిణము, ద్రవ్యము ధనము, నీతము, పణము. భోగము — భోగ్యము, మాత్ర, యోగము రుక్మము, రై, లోకము, వసువు, వస్నము, వామము, విత్తము, విధానము, విభవము, సాధనము, సారము, సువర్ణము. స్వాత్వము, స్వము, స్వాపతేయము. (తె)— ఆస్తి, ఒడమి-ఒడమె, కాసు, చాకటు, డబ్బు, దనము, దస్తు, నగదు, నెలగ, పయికము-పైకము, పయిఁడి-పైఁడి, పసిండి, పింగు, ముడుపు, మొల్లము, రూక, రొక్కము, రో, లపక, లిబ్బి, విడిముడి, సొత్తు, సొమ్ము. తద్విశేష ములు:-౧. ఆర్జితవిత్తమునకు:-(తె.)- పడపు; ౨ దాఁచు కొన్న సొమ్మునకు:-కుందము.(తె.)-చిలువాసము, దాఁపు రము. (చూ, లిబ్బి, పంటసాల, విత్తము); ౩. దొంగసొత్తు నకు;-లుప్తము—లోప్తము—లోప్త్రము; ౪. కొనుటకిచ్చిన సొమ్మునకు:-(తె.)-కొనుమొదలు; ౫. మంచినడవడికకు పూఁటగాఁగట్టిన ధనమునకు:—(తె)—టీపు; ౬. రైతులు లోనగు వారివలన పోఁగుచేసిన సొమ్మునకు:- (తె.)- దస్తు; ౭. వసూలుచేసిన సొమ్మునకు:-(తె.)-దస్తు; ౮. మృత్పా షాణాది వస్తువునకు:-అర్థము; ౯. పంచుకొనఁదగిన తండ్రి సొత్తునకు:-దాయము; ౧౦ చేతివెలకు:— (తె)— నగదు, రొక్కము; ౧౧. వెచ్చపుసొమ్మునందు కూడఁబెట్టిన ధన మునకు:— (తె.)— సిద్దాయము; ౧౨. మొట్టమొదటసరకు అమ్మగావచ్చిన సొమ్మునకు:—(తె.)—బోణి; ౧౩. గోధన మునకు:—(తె.)—సొమ్ము; ౧౪ స్త్రీధనమునకు:-సౌదాయి కము; 4. గవ్వ: చూ, సంకు. 1; 5: చూ, రేతస్సు. 1; అం. 6: చూ, దానములు.

హిరణ్యరేతసుఁడు, సం. వి. స. పుం. 1. అగ్ని (హిరణ్యమే రేతస్సుగాఁగలవాఁడు): చూ, వహ్ని. 1; 2: చూ, సూర్యుఁడు.

హిరణ్యరేతుఁడు, —పై.—

హిరణ్యవాహము, సం. వి. అ. పుం. శోణనదము, శోణము: చూ, సముద్రము.

హిరలి, సం. వి. ఈ స్త్రీ నల్లయుప్పి*: చూ, లవణి. 2.

హిరుక్, సం. అవ్య. పాయుటయందు వర్తించును.

హిలమోచిక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—హీలమోచిక*. (హిలమోచిఅనియు.)

హిహాకము: సం.వి.అ. పుం. దేహము ముడుఁచుకొనిన పిల్లి: చూ, మార్జాలము.

హిహీ. దే అవ్య. ఇసీ-ఇహిహీ: చూ, హూహూ.

హీ

హీ, సం. అవ్య. అహో. ఆశ్చర్యార్థకము: చూ, వింత. 1.

హీనతానములు, అం: చూ, తానములు.

హీనమగు, మి. అ. క్రి: చూ, లులివడు.

హీనము, సం విణ 1. తక్కువైనది:—అంతము, అంత్యము, అణకము, అధమము, అధరము, అపకృష్టము, అర్వము, అవద్యము, అవమము, అవరము, అవదార్థ్యనము, ఊనము, కంకరము, కచ్చరము, కనీసము, కాండము, కుత్సితము, కుపూయము, క్షామము క్షితము. క్షీణము, ఖర్వము. ఖలము, ఖేటము, గర్హ్యము, చేల-చేలము, నికృష్టము, నైచ్యము, న్యక్షము, న్యూనము, ప్రక్షీణము, యాప్యము, (అవ్య అను. (తె. వ.)— (వి) అడుగు—అడ్గు, అసదు, అలి, ఈరు,

కడ, కనీసము, కిఱుకు, కీడు, చిలిపి, తుస్సు, ద్రాబ, నాలి, పిచ్చ. బీదు, లాలూచి. (విణ) కిఱుకు, కిఱుదు, కుక్క, కుచ్చితము, కుట కూళతనము, కైలాటము, గొంటు, చెనఁటి—చెన్నఁటి, టకటొంకు, నాలి, పలుచ, పిసవ, పొచ్చెము, పొటిపోటి, మందము, మట్టము, మసలిక, ముఱి, మెదుక, మెదువు, లొచ్చు, లొజ్జు, వెలితి; 2. దూఱ దగినది: జఘన్యము, దూష్యము, నింద్యము, న్యూనము, రేఫము, వక్తవ్యము, వాచ్యము. (తె.)-అగడు పొచ్చెము, రట్టడి-అట్టడి-రట్టు-అట్టు తద్వి:—చూఱ (నిందింప)ఁబడినది:-అధిక్షిప్తము, అవగీతము, అవధ్వస్తము, గర్హితము, నికృతము, పురస్కృతము; 3. విడువఁబడినది:— అంతరితము, అపనీతము, అవధ్వస్తము, ఉజ్ఝితము, ఉతర్జితము, ఉత్సృష్టము కిశోరము కీర్ణము త్యక్తము, త్యాజితవంతము త్యాజితవంతము, ధుతము-ధూతము, నిర్ధూతము, నిర్వ్యూఢము, నిస్తుషితము, పరిచ్యుతము, పరిత్యక్తము, పరివర్జితము, పరిహృతము, ముక్త-ముక్తము, మీఢము, యాతయామము, రహితము, విరహితము, విధుతము—విధూతము, సముజ్ఝితము. (తె.)-తొలఁగింపు, మినహాయింపు తద్వి:-౧. విడువఁబడినది:- అవిముక్తము, అవిసృష్టము త్యక్తము; ౨. అనుభవించివిడువఁబడినది:-యాతయామము; ౩. విడువఁదగినది:- త్యాజ్యము, దేయము, పరిత్యాజ్యము, పరిహార్యము-పారిహార్యము, వర్జనీయము, వర్జ్యము, విసర్జనీయము, హేయము; ౪: చూ, వాంతము. 2; ౫. విడువఁబడనిది:-అచ్ఛిన్నము; ౬. హీనత్వము. (తె)-ఇడుగడ

హీనుఁడు, సం. విణ. 1. తక్కువపడినవాఁడు:- అధముఁడు, అధరుఁడు, అపశదుఁడు—అపసదుఁడు, అర్వాసుఁడు, అల్పుఁడు, అవటువు, ఇరుఁడు, ఇత్వరుఁడు, కటుంటుకుఁడు, కటుఁడు, కనిష్ఠుఁడు, కనీయుఁడు, కీచకుఁడు, కూపకదృక్కు, క్షుద్రుఁడు, క్షుల్లకుఁడు, క్షోధిష్ఠుఁడు, ఖలుఁడు, ఖుల్లకుఁడు-ఖుల్లుకుఁడు, ఖేటుఁడు, గర్హ్యుఁడు, గోనసుఁడు, చపలుఁడు, చేలుఁడు, జంబుకుఁడు, జఘన్యుఁడు, జఘన్యజుఁడు, జాల్ముఁడు, నిహీనుఁడు, నీచు-నీచుఁడు, న్యక్షుఁడు, పాపుఁడు, పామరుఁడు, పిశునుఁడు, పుల్కశుఁడు-పుల్కసుఁడు, పృథగ్జనుఁడు, ప్రావృతుఁడు, మందుఁడు, యాప్యుఁడు, వివర్ణుఁడు, శక్లుఁడు, శ్లక్ష్ణుఁడు, (తె ప.)— అనద, కడకించు—క్రించు—క్రించుఁడు, కొంచెకాఁడు, కొద్దివాఁడు, గొఱకు, చిల్లరకాఁడు; తక్కువవాఁడు, దూబ, ద్రాబ, నీచు, పాదలి, పెయ్య-పేయ, ప్రాడ్వాకుఁడు, బల్లిగాఁడు, వెలితిమానిసి, సన్నగాఁడు-సన్నపుగాఁడు, హసదు. తద్వి:—౧. పామరునకు:— గోండుఁడు.

హీనోపమము, అం: చూ, అర్థదోషములు.

హీర, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). 1. చీమ: లత, లూత: చూ, పిపీలిక; 2. లచ్చి: విచర్చిక, శమ్. (తె.)—సీ: చూ, లక్ష్మి. 1.

హీరకుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ముక్కంటి: చూ, శివుఁడు.1.

హీరము, సం. వి. అ. పుం. వజ్రము: చూ, రత్నములు.

హీరింగు, వా. వి. వాయిదా. (హియరింగు.)

హీలమోచి, సం వి. ఈ స్త్రీ: చూ, బచ్చలి తద్విశేషములు:- పుల్లబచ్చలికి:-భేదము, వనస్థ, వరుణసూరణ-వరుణసూరణము, వల్లి. (తె)—వెట్టిబచ్చలి*

హీలమోచిక, సం. వి. ఆ. (స్త్రీ): రూ—హిలమోచిక. (తె.)-చిలకకూర-చిలుకకూర—చిల్కకూర*. (దీనినే ముల్లంగి అని కొందఱు: చూ, హస్తికంద.)

హుం

హుం. సం అవ్య. 1. ఊహయందు వర్తించును: వితర్కము, వివేకము: చూ, యోచన; 2 =ఊఁ. ప్రశ్నార్థకము: చూ, సవాలు; 3. కోపమందు వర్తించును: చూ, రోషము; 4. బెదరించుటయందు వర్తించును: చూ, వెఱపు.

హుంకరించు, సం. అ. క్రి హుమ్మనిధ్వనించు: చూ, శబ్దించు.

హుంకారము. సం: వి. అ. పుం. 1. హుమ్మనుధ్వని: చూ, స్వరము. 2; 2 = ఊఁకర, ఊఁకొట్టుట. (సం.)-హుంకృతి.

హుంకారించు. సం: అ. క్రి. హుంకారముచేయు.

హుంకృతి. సం: వి. ఇ (స్త్రీ). 1-2: చూ, హుంకారము 1-2; అం. 3: చూ; రతిధ్వనులు.

హుండి వా. వి. రూ- హుండీ, 1. వెంటనేసొమ్ము చెల్లించుము అనెడిపత్రిక:చెక్కు;2. దేవళములలోముడుపులువేయుడిబ్బి.

హుండీ వా. వి.—పై —

హుందాతనము. వా. వి. గొప్పదనము.

హుకుము. వా వి. 1. ఆజ్ఞ; 2. అధికారి యాజ్ఞాపత్రము "హుకుంతాబే."

హుజూరు. వా. వి, సమక్షము: సముఖము.

హుటాహుటి దే వి. 1. గమన వేగము; చూ స్యదము; 2. వడి చూ, స్యదము; విణ. 3. వేగవంతము; చూ స్యందము

హుడుక. సం వి. ఆ. (స్త్రీ) 1 -ఉడుక. డుబుడక్క: చూ; వీణె; వై. వి. (1) =హుడుక్క: చూ హుడుక. 1.

హుడుకము. సం. వి. అ. పుం. —పై —

హుడుకు. వై. వి. = హుడుక్కము.—పై.—

హుడుక్క. సం. వి. ఆ. (స్త్రీ). 1—పై.—; అం 2: చూ, ఆనద్ధవాద్యములు.

హుడుక్కము. సం. వి. అ. పుం:—పై.—

హుడువు. సం. వి. ఉ. పుం. మగగొఱ్ఱె: చూ, మేషము. 1. తద్వి.—కొండ గొఱ్ఱెకు —రోహిషము (చూ. మేషము1)

హుతభుక్కు. సం. వి. జ్. పుం. 1. అగ్నిహోత్రుఁడు: చూ, వహ్ని. 1; (స్త్రీ). 2. కృత్తిక: చూ, రిక్క. 1-3.

హుతభుక్ప్రియ. సం. వి ఆ. (స్త్రీ). అగ్నిభార్య. స్వాహా అగ్నాయి: చూ, భార్య. 1-౨.

హుతము. సం. విణ హోమముచేయఁబడ్డది: చూ, ఇష్టము. 7. తద్వి. — హుతశేషమునకు:-పురోడాశము.
హుతవహుఁడు. సం. వి అ. పుం. చూ, హుతభుక్కు.
హుతాశి. సం. వి. ఈ స్త్రీ. చూ, హుతభుక్కు.
హుతాశనుఁడు. సం. వి. అ. పుం.—పై.—తద్వి.—జ్వాలకు. శిఖ. (వహ్ని 1)
హుతాశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. —పై.—
హుమా. దే. వి. రూ-హుమాయి. గుఱ్ఱము; చూ, హయము.
హుమాయి.—పై.—ఉ, రా. 2, అ, 178.
హురుమంజ. దే. వి.—మౌక్తికము: చూ, రత్నములు: తద్వి-౧.—చూ, పూస, 1-2-3-4; ౨. రంధ్రముగల ముత్యము-(తె) పూస (చూ, పూస 5); 3. తాళపుఁబూసకు:—(సం.) సగరము;
హురుమత్తు. దే. విణ గొప్ప, పెద్ద. రూ—హుర్మత్తు-హుర్మత్తు చూ, సుర. (3)
హురుముంజి. దే.వి.రూ-హుర్మంజి-హురుముంజీ ఒక దేశము; చూ, దేశములు.
హురుముంజీ —పై.—
హుర్మంజి.—పై.—
హుర్మత్తు. చూ, రూ-హురుమత్తు.
హుర్మత్తు. వా. వి.—పై —
హుసారు. వా. వి. 1: బందోబస్తు, జాగ్రత్త; 2. కనువిప్పు: చూ, మేలుకోలు; 3. హెచ్చరిక (హుషారు అనియు)
హుహువు. సం. వి. ఉ. పుం. రూ—హూహువు. ఒక గంధర్వుఁడు: చూ, సీకారి-
హుళక్కి. దే. వి. రూ-హుళికి-హుళిక్కి—హుళ్ళి. 1. అబద్ధము: చూ, వితథము; 2. అసత్యము; చూ, వితథము; 3. రూ-ఉళక్కి, అభావము: చూ, శూన్యము. 1.
హుళికి.—పై.—
హుళిక్కి.—పై.

హూ

హూ. దే. వి. అవులించుట యందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ.
హూణము. సం. వి. అ. పుం. చూ, దేశములు.
హూతము. సం. విణ. పిలువఁబడినది, ఆహూతము: చూ, సంబోధనము 1-౨-
హూతి. సం.వి ఇ స్త్రీ రూ సంహూతి,పిలుపు: చూ, సంబోధనము.
హూరేణువు. సం. వి. ఉ పుం. చూ, రాజార్హము.
హూహువు సం. వి ఊ పుం. హూయనిపాడెడి ఒక దేవగాయకుఁడు: చూ, సీకారి.
హూహూ. దే. వి. చలియందగు ధ్వన్యను కరణము. భాగ. 4. స్కం.848 తద్వి.-అంబా-అంబె-అఁబే-అబ్బె-అబ్బే (సం.)-అంభ — అంభా. అమ్మయ్యా. అమ్మయ్యో, బాబయ్యో అసురుసురు-అస్సురు, అవురు, ఇస్సు, ఇహిహీ, ఉచుక్కు, ఉచ్చిచ్చిరె,-ఉచ్చిచ్చిరే, ఉదుకుట, -ఉట్టు, ఉల్లల, ఉసురుసురు-ఉస్సు-ఉస్సురు-ఉసూరు- ఉస్సురుస్సురు, ఓంబాయి, కకకకలు, కచిక్కు, కటకట, కటపెట, కటుక్కు, కతిల్లు, కతుక్కు, కనకన, కరకర—కఱకఱ, కఱుక్కు, కలకల, కలుక్కు, కళపెళ, కవకవ, కవ్వోము, కాంద్ర-కాంద్రు, కావు, కికకిక-కికాకిక, కిచకిచ, కిటకిట, కిఱకిఱ, కిఱ్ఱు, కిలకిల, కివకివ, కిసాఱున, కీఁచు, కుతకుత, కులకుల; కే, కై, కొక్కొరొకో—కొక్కొరోకో, కో, కోవు, కోహో, క్రుంగు, క్రేయో, క్రేవు, ఖంగుఖంగు, గడగడ-గణగణ-గనగన, గణిల్లు, గబాలు, గబీగుబీ, గబీలు, గమగమ, గమ్ము, గఱగఱ, గఱ్ఱు, గలగల-గళగళ, గల్లు-గఝగఝ, గింగురు, గిజగిజ, గిటగిట, గిరగిర, గిఱుక్కు-గిఱ్ఱు, గిలగిల, గిలుకు, గుటగుట, గుటుకు-గుటుకుగుటుకు-గుటుగుటుకు గుటుక్కు, గుడగుడ, గుడిగుడి, గుడుక్కు, గుడుగుడు, గునగున, గుప్పు, గుబగుబ, గుబాలు-గుబీలు-గుబేలు, గుబ్బు గుమగుమ, గుమ్ము,గుఱక-గుఱుక-గుఱు-గుఱ్ఱు,గుఱగుఱ గుఱుగుఱ్ఱు, గులగుల, గొటగొట, గొణగొణ, గొఱగొఱ, గొలగొల, గొంద్రి, గోలుగోలు-గోల్గోలు, చంగు, చకచక, చటాలు-చటిల్లు, చరచర, చలోచలో-చెలో-చెలోచెలో, చిటచిట, చిటపొట, చిటాలు చిటుకుపొటుకు, చిమచిమ, చిలచిల, చిల్లు, చివచివ, చివుకుచివుక్కు, చుంయి, చుచ్చు, చుఱచుఱ, చుఱుకు—చుఱుక్కు, చుఱ్ఱు, చెళ్ళు, చొటచొట చొదచొద, చొఱచొఱ, జగ్గు, జఱజఱ, జలజల, జల్లు, జవజవ జవు, జవ్వు-జొజప్వ, జిఱ-జిఱ్ఱ-జిఱజిఱ, జిఱ్ఱు, జిల్లు జివ్వు, జివ్వురు, జుంజుం, జుఱుకు, జుఱ్ఱు, జువ్వు జొటజొట, జోఱుజోఱు, టంటం (టముకు-టముక్కు) టివు, ఠంగు, ఠంగుఠంగు, డబ్బుడబ్బు, డులడుల, డూడూ, తకతక, తటతట, తటాలు, తపతప, తళతళ, తళుక్కు, తిమిడి, తుకతుక, తుటుక్కు, తుపుక్కు, తుప్పు, తుఱ్ఱు, తుస్సు—త్రుస్సు, తూ, తెకతెక, తొటతొట, తొట్టు, దగదగ, దబదబ, దబాబిబ, దబ్బు, దిగదిగ, దిగ్గు, దిబదిబ, దిరదిర, దిద్దిర, దిస్సు, దు, దుడిదుడి, దుమా, దుముక్కు, దూ, దూబూచి, దొడదొడ, దొప్పుదొప్పు. (సం.)— దగద్దగ, ధుంధుం, ధుత్తూరము, ధూధూ, ధే, ధైధై. (తె.)-నడునడు నఱుక్కు, నిగనిగ, నెగ్గురు, నెటుకురు, నెళినెళి, పకపక—పకాపక, పకీలు. పటపట, పటుకు—పటుక్కు, పటేలు, పఱపఱ, పఱ్ఱు పెలపల-పల్పల-పళపళ-పలపలన-పల్పలన, పిలపిల, పుటపుట, పుటుక్కు, పుతపుత, పురపుర, పులుకు పులుకు—పుల్కుపుల్కు, పుసుకు—పుసుక్కు, పెటపెట, పెఠిల్లు, పెళపెళ, పెళ్ళు, పొటపొట-పొటుకు-పొటుక్కు. పొలపొల, బంబం బంబగ, బగీలు బ, బడబడ, బఱబఱ, బదుకున — బదుక్కున, బల్లు, బల్లున, బాకురుబాకురు, బాపురు, బిఱబిఱ్ఱు, బిస్సు, బుగబుగ, బుగులుబుగులు, బుటుకు — బుటుక్కు, బుడబుడ, బురబుర, బుఱ్ఱు,

బుసబుస, బుస్సు, బొదబొద, బొసబొస, బొళుకుబొళుకు, బొళుక్కు, బోరు, బ్రబ్లు, మటమట, మలమల, మిటమిట, మినమిన, మిలమిల, మిసమిస, ముదముర, ముసముస, రవరవ, రిక్క, రిక్కు, రెపరెప, రిప్పు, రివ్వు-రివ్వు, ఉవ్వు, లగాలగా, లటుక్కు, లటోలటో, లిపలిప, లుకలుక, లుసుక్కు, లొటలొట, లొదలొద, వజవజ, వటవట, వడవడ, వలవల, వికవిక-వికావిక, విజ్జు, విరవిర, విలవిల, విసవిస, వెకవెకలు, సరసర, సజ్జు, సలసల, సుఅసుఅ సువ్వాల, సువ్వి, హూ, హూష్షు, హో, హోరు. మఱికొన్ని ధ్వన్యనుకరణములు:-౧. (సం.)-ఆపీట్కారాకర్ణనము, ఆపూత్కారాచరణము, కా; ౨. కొక్కొరోకో-కొక్కొరోకో. (అ. క్రి.) ఆపసోపాలుపడు, ఉలుగొట్టు; ౩. పూర్వకవులచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన ధ్వని లోనగు అనుకరణములు:-(౧) నవ్వుట, (౨) అల్లుట, (౩) అదుట = జోగుట, (౪) రొప్పుట, (౫) బ్రుక్కుట, (౬) మూడుట, (౭) వేగుట,(౮)మండుట (౯) మ్రోఁత, (౧౦) ఏడ్పె, (౧౧) చొచ్చుట, (౧౨) పొక్కుట, (౧౩) బ్రొద్దుఁబొడుచుట, (౧౪) ఒలుకుట = కాఱుట, (౧౫) చినుకులుపడుట, (౧౬) ఉడుకుట, (౧౭) కూయుట, (౧౮) తెల్లవాఱుట, (౧౯) కొఱుకుట, (౨౦) పడుట, (౨౧) త్రేచుట, (౨౨) చూచుట, (౨౩) గులగుల, (౨౪) చుట్టుకొనుట, (౨౫) ఝళఝళలు, (౨౬) కాంతులు, (౨౭) కప్పలు, (౨౮) పందులు, (౨౯) ఏనుఁగులు, (౩౦) సింహము, (౩౧) పెద్దపులి, (౩౨) గుఱ్ఱము, (౩౩) ఎద్దులు, (౩౪) గాడిదె, (౩౫) కోళ్ళు (౩౬) పాములు, (౩౭) పిల్లులు, (౩౮) కొంగలు, (౩౯) ఆఁబోతులు (౪౦) మేఁకలు, (౪౧) ఎలుకలు, (౪౨) కొట్టుకొనుట, (౪౩) మద్దెలమ్రోఁత, (౪౪) మెఱయుట, (౪౫) నొక్కుట, (౪౬) ఘల్లుమనుట, (౪౭) జల్లుమనుట, (౪౮) తుమ్మెదలు, (౪౯) ఈఁగలు, (౫౦) ధ్యానములు, (౫౧) దంతముల చప్పుళ్ళు ఇత్యాది; ౪ మఱిన్ని కొన్ని శబ్దము లనుకరణములవలెనుండి యొకానొక, యర్థవిశేషము నిచ్చుచున్నవి. ఉదా:- మనసు కళవళపడెను, చెంపికలాడెను, చిత్తము వకావకలయ్యెను, సొంపు సొటసొటవోయెను, బుడిబుడియేపుపు, కౌను నకనకలాడెను, నెల వెలవెలఁబాఱెను పలపల కన్నీరునించెను, తొవలు విలవిలఁబడెను, కస్తూరి ఘుగఘుగలు, బంగరునిగనిగలు, మెఱుపుల తళతళలు, పసిఁడిగాజుల మిసమిసలు, గర్వపు మిటమిటలు, శుకపికములు పిలపిలనేతేరెను, పాపటబొట్టు మొకమున తకపికలునేసె, గుసగుసలాడుట తపతప, హుటాహుటి ముసిముసినవ్వులు, మిడిమిడియెండ, యదాయదలై పఱతెంచె, మాటలు తొకతొకలై వెడలెను, గంటాల కిలకిలలు, కత్తిఝుళిపించుట "కటపెట తొటతొటరాలెడు పొటపొట చినుకులు ధరిత్రి పొడనట్లు వడన్ I సొటసొట, నాఁకట సోలుచు I తటతటపడు చాతకముల దైన్యమువాసెన్". బుడిబుడి చనుదెంచుట, రవరవలు వాడముట = కోపము, బిసిబిసిమాటలు, తెలతెలవాఱె, వెలవెలఁబాఱె, అంగంబుల చకచకలు, మెకమెకపాటు, మదిచివుక్కు మనెను, బొజ్జ పుటపుటలాడెను ఇత్యాది; ౫: చూ, ఉపస్కార పదములు. (౩-౪ విశేషాంశములు అకారాది క్రమమున శీర్షికలుగఁ జేర్చలేదు); ౬: చూ, స్వరము. 2.

హూష్షు, (హూస్సు హోష్షు.) వా. వి. కాకిలోనగువానిని యెగురఁగొట్టుటయందగుధ్వన్యనుకరణము: చూ,హూహూ.

హృ

హృతము, సం. విణ. 1. హరింపఁబడినది: అపహృతము, ఆత్తము, ఉపాత్తము, చోరితము ముషితము, మూషితము, తద్వి:-౧. తేఁబడినది:-ఆహృతము.

హృతి, సం.వి.ఇ. స్త్రీ: చూ, హరణము. 1. (ఆహృతిఅనియు)

హృదయంగమము. సం. విణ. మనసుకింపైనది (మాట),సంగతము: చూ, శబ్దము. 2.

హృదయగతశల్యము, జా. బాధచేయునది. "ఒప్పిదంబున వీవి కోదిన శరధులు హృదయశల్యవ్యధ నెఱియకున్నె". (కవికర్ణ రసాయనము.)

హృదయము, సం. వి. అ. న. = ఎద-ఎడఁద. మనస్సు. రూ-హృది. (మనస్సులో నుండునది విషయాదులచేత హరింపఁబడునది); 1. అంగము, అంతరంగము, అంతఃకరణము. అంతరాత్మ, అభ్యంతరము, అంతరింద్రియము, అనంగము, ఆత్మ, ఆశయము, ఆస్వనితము, ఇచ్చ, క, కర్మి, కౌపీనము, గుహ, గూఢపదము, చిత్తము. చేతస్సు, చైత్యము, తనము, తురగము, మనసు-మనస్సు, మానసము, సత్యము, స్వాంతము, హృది (తె ప.)— అక్కఆద, ఇచ్చ, ఉల్లము-ఉల్లల, ఎద-ఎడఁద-ఎద్ద-ఎద్ద-ఎద, కందనకాయ, గుండియ-గుండె-గుండెకాయ, డెందము— దెందము, తలఁపు, మది, మనసు తద్విశేషములు:—౧. కఠిన హృదయమునకు:(తె)— జాతిగుండె; ౨ పిశాచము పట్టిన మనస్సునకు:— తిక్తవారము: ౩. దేవతాహృదయమునకు:-కిరికము; ౪ మనసుకోనుండునది:-అంతరంగము; 2. గుండెకాయ: చూ, హృదయము. 1; (ఎవనిగుండె వాని గుప్పెడంత యుండును ఇది నాలుగు గదులుండును:— ౧ ఎడమకర్ణిక, ౨ కుడికర్ణిక, ౩. ఎడమజఠరిక, ౪. కుడిజఠరిక. ఊపిరితిత్తులయందు శుభ్రపరుపఁబడిన రక్తము, గుండెయందు చేరును దానినుండి ధమని (అయోర్టా యను శుద్ధరక్త వాహినిగుండ శరీరమంతటను వ్యాపించును. (చూ, ధమని. 6 ఇదిశారీరశాస్త్ర విషయము); ౩ రొమ్ము: చూ, వక్షము; అం. 4: చూ, చక్రములు

హృదయశంకువు, జా. బాధచేయునది: హృదయశూలము.

హృదయశూలము, జా. —పై.— "నేనుమీకు హృదయశూలమును" (ధర్మజరాజసూయము.)

హృదయావర్తి, అం: చూ, అశుభావర్తములు.

హృదయాళువు, సం. విణ. (ఉ): సుహృదుఁడు.

హృది, సం. వి. ద్. నః చూ, హృదయము 1—2—3.

హృద్భేదతంత్రము, అం: చూ, తంత్రములు.

హృద్య, సం. వి.ఆ.స్త్రీ. బుద్ధియనెడుఓషధి: చూ, రాజార్హము.

హృద్యము, సం. వి. అ. పుం. 1. వశీకరణ వేదమంత్రము: చూ, మంత్రము. 1; విణ.2. మనసుకింపైనది, మనోజ్ఞము, అంకతి, అంతము, అంచితము, అచ్చము, అనఘము, అనుపమ, అభిరామము, అభిరూపము, అభీష్టము. అమృతము, ఉజ్జ్వలము, ఉదాత్తము, కమనము, కమనీయము, క్రమము, కాంతము, కామనము, కూబరము-కూవరము, చంగము,చారువు,చోక్షతరము,చోక్షము-చౌక్షము,జాత్యము, ణ,తలినము,ధవళము,నిర్భరము,పంచమము,పుణ్యము,పేశలము,ప్రక్షిప్తము,బంధురము, మంజువు, మధురము, మనోజ్ఞము, మనోరమము, మనోహరము, ముగ్ధ, రమణీయము రమ్యము,రామము. రుచిరము, రుచ్యము,రూప్యము,లఘువు, వలితము,వల్గువు, వామము, విమల, శమ్,శాలి,శృంగారము, శోభనము,శ్రీమంతము,సాధువు,సుందరము,సురభి, సుషమ, స్వాదువు, హారి. (అవ్య)ఆరాత్ శమ్, (తె. ప.):—అందచందము, అందము, అనుగు, అలరు, ఆరజము, ఇంపితము, ఇమ్ము, ఒడికము, ఒనరు, ఒప్పిదము, ఒఱపు,కలికి, కల్కి, కొమరు, గమకము. గరగరిక, గొనబు—గొనము, గోప, చిని-చిన్ని, చిన్నరి-చిన్నారి, చిన్నరిపొన్నరి-చిన్నారిపొన్నారి, చెంచు, చందు, చొక-చొకా, చొక్క-చొక్కా-చొకాటము—చొక్కటము—చొక్కాటము—చొకారము, చొక్కారము, చొక్కతరము, చొక్కము, జోక, తిన్న-తిన్నన, తీరు-తీఱు, తోరము, నయము, నలువు, నిబ్బరము, పన్ను, పసను, పొంపు, పొన్నరి-పొన్నారి, పోలు, ప్రన్న, బాగు, బెడఁగు, బెళఁగు, మాను, ముద్దు, మురువు ముర్వు, రకము, రమణ, రవము, లెస్స, వింగడము, విన్నాణము, సవర-సవరన, సవురు-సౌరు, సని, సింగారము, హరువు, హవణింపు.-తద్విశేషములు:-౧. మిక్కిలి మనోజ్ఞమునకు:— బృందిష్టము. (తె)—అల్లారుముద్దు; ౨. చక్కనిది: (తె.)-చక్క, జవర, తిన్న. (వి) ఆర్జవము, ప్రగుణము.(తె.)-చక్కన,చక్కఁగి,చాయ,జవరన,తిన్నన; 3 మనోజ్ఞతకు.—మంజిమ-మంజిమము,మనోజ్ఞత. (తె) గొనబు, తిన్నన, ప్రసన్న, బంగారుకుఁడ. మాను,ముద్దు, హరువు. (సం) (అవ్య.) న; ౪. సరియైనదిః-అజిహ్మము, ఆజిహ్మము, ఋజువు, ప్రగుణము; ౫ మేలైనదిః— చూ, సుకృతము. 3; ౬:చోక్షతరము.(తె.)-చొక్కతరము: చూ, సమీచీనము 2(చూ.స్వచ్ఛము.3);3.మనస్సునకుహితమైనది (వస్తువు): చూ. హృద్యము. 2; 4. మనస్సునందుఁ బుట్టినది (కోరిక): చూ, వాంఛ; 5. వశీకరణ వేదమంత్రము. చూ, మంత్రము.1.తద్వి.-౧:వ్యాహృతి: ౨ గాయత్రి,సంజ్ఞ:

హృద్యశారీరశాలిత్వము. అం: చూ, సుగుణములు.

హృల్లేఖము. సం. వి. అ. పుం 1. ఎడఁబాటు: అయోగము—అయోగము, ఆయల్లకము, విచ్ఛిత్తి, విచ్ఛేదనము. విధురము, విప్రయోగము,విప్రలంభము, వియోగము,విరహము, విరోధము, విశ్లేషము. (అవ్య): అప. (తె): ఎడఁబాటు, ఎడయిక, విరాళి; 2. బుద్ధి: అంకిము, అంతఃకరణము, అనుభవము, అపలభ, అవబోధనము-అవబోధము, అభిజ్ఞానము, అభిమానము, అవభాసము, అవగతి, ఆకలనము, ఆత్మ, ఆత్మజ్ఞానము, ఆయోగము, ఇంగము, ఇతము, ఇతిహాసము, ఉపజ్ఞ, ఉపలంభము, ఉపలభ, ఉపలబ్ధి, ఋ, క, కలాపము, కావ్య. కాసువు, ఖంబు, గతి, గృధువు, గృహీతి, గ్రహణము, చత్వరి, చార్వి, చితి-చిత్-చిత్తు, చేతన, చైతన్యము, జ్ఞప్తి, జ్ఞానము, ధ, ణ, దర్శనము, దృక్కు, దృష్టి, ద్రవ్యము, ద్రవ్యాంగము, ధిషణ, ధీ, న, నిర్వేదము, నివేదనము, నిష్క్రమము,పండ,పరికరము ప్రజ్ఞా, ప్రజ్ఞానము, ప్రతిపత్తి, ప్రతిపత్తు, ప్రతిభ, ప్రత్యయము, ప్రధానము, ప్రాజ్ఞ, ప్రేక్షబుద్ధి, బోధము, భగము, మంతువు, మతి, మనము—మనస్సు, మనీష, మాయ, మేధ, వికసనము-వికాసము, విజ్ఞానము, విద్య, విద్రవము, వివేకము, వేదన, శఠము, శేముషి, సంఖ్య, సంగతి, సంజ్ఞ, సంపత్తు, సంవిత్తి-సంవిత్తు, సమయము, సూక్ష్మము, స్మరణము, స్మృతి, హేవాకము, (అవ్య) అధ్యాత్మము—అధ్యాత్మికము, ఇతి. (తె ప.):—అరువు, ఎఱుక—ఎఱుకువ, కఱద, గరగరిక, గురికొచ్చ, తెఱకువ-తెలుకువ, తెలివి-తెలివిడి, తేఁకువ, తేట, నెఱి, పగ్గె, బుద్ధి, మది, రహి. తద్వి — ౧. సామాన్యజ్ఞానమునకు:—బుద్ధి (తె)- బుద్ధి; ౨, నిష్ఫలమైన తరువాత నుండెడి తెలివికి: ఖేదము; ౩, బుద్ధికుశలతకు:—(తె)—చొరవ; శాస్త్రజ్ఞానమునకు:—వ్యుత్పత్తి. (అవ్య) అఙ్ ; ౫. శ్రవణేంద్రియముతోఁగూడు కొనుబుద్ధికి:—ఆశ్రమము.౬ ఇచ్ఛలేనిబుద్ధికి:—క్షేపము, వికల్పము; ౭. చాలుననెడి బుద్ధికి:—పర్యాప్తి. (తె) చాలు; ౮. దేహాత్మాది భేదజ్ఞానమునకు: (తె)— తెలివి; ౯. మిక్కిలి తెలివికి:—ప్రబోధము; ౧౦. యథార్థజ్ఞానమునకు:—ప్రమ ప్రమితి; ౧౧. స్వాధీనముకానిబుద్ధికి. (తె.)—చిమ్మటి; ౧౨ జ్ఞానవిశేషమునకు;—కేవలము; ౧౩. తెలివిగలది:—అర్థ్యము; ౧౪ సప్తవిధబుద్ధులకు:— చూ, సప్తవిధబుద్ధులు; ౧౫, నైతికబుద్ధికి-అంతఃకరణము- (హి-అంతఃకరణ్). ౧౬. అశిక్షితమగుబుద్ధి —అకృతబుద్ధి. ౧౭. ప్రత్యక్షజ్ఞానము-అక్షజము

3. అపూర్వార్థము నుత్ప్రేక్షించుట: అధ్యాహారము ఊహము తర్కము, యోచన. (తె) ఉజ్జ

హృషితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చూ, హృష్టుఁడు.

హృషీకము. సం: వి. అ. న. (దీనిచేత సంతోషింతురు.): అక్షిగతము, గోచరము, ఇంద్రియము, విషయి: చూ, ఇంద్రియార్థము, చూ, విషయము. (3). తద్వి—నేత్రాదిదశేంద్రియములు:—ఇందు జ్ఞానేంద్రియములు 5, కర్మేంద్రియములు 5=10. జ్ఞానేంద్రియములు:—త్వక్కు, చక్షువు,

శ్రోత్రము, జిహ్వా, ఘ్రాణము; కర్మేంద్రియములు:— వాక్కు, పాణి, పాదము, పాయువు, ఉపస్థలు, మనస్సు తోడఁగూడ ఏకాదశేంద్రియములు మఱిన్ని ఆకర్షణము, ఇంద్రియము, కరణము, ఖమ్-ఖంబు: గుణము మొ॥

హృషీకేశాయనమః అం. (హృషీకేశః=హృషీకాణాం = ఇంద్రియాణాం, ఈశః = నియామకః) ఇంద్రియములను నియమించు వస్తువుకొఱకు నమస్కారము: చూ, ఓమ్.

హృషీకేశుఁడు. సం: వి. అ. పుం. చూ, విష్ణువు. 1.

హృష్టమానసుఁడు. సం. విణ. సంతోషించు మనస్సుగలవాఁడు: చూ, హృష్టుఁడు.

హృష్టము. అం: చూ, ద్రుష్టులు.

హృష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ: చూ, హ్లాదనము.

హృష్టుఁడు. సం. విణ. సంతోషించినవాఁడు రూ-హృషితుఁడు ఆనందుఁడు, ఉత్కుఁడు, ఉల్లాఘుఁడు, ఊర్జస్వలుఁడు, ఊర్జస్వి, తుష్టుఁడు, తృప్తుఁడు, నందనుఁడు, ప్రమనుఁడు, ప్రముదితుఁడు, ప్రహ్లన్నుఁడు, ప్రీతుఁడు, ముదితుఁడు, వికుర్వాణుఁడు, హర్షమాణుఁడు, హృష్టమానసుఁడు. (తె) గెలివికాఁడు. తద్వి—౧. సంతోషముగలవాఁడు:—హర్షి; ౨. సంతోషించువాఁడు:—హర్షణుఁడు; 3. సంతోషింపఁజేయువాఁడు: హర్షకుఁడు.

హృష్యక. అం: చూ, మధ్యమగ్రామ గతమూర్ఛనలు.

హె

హెగడి. పై వి.=హేడక. 1. అంతఃపురకావలికత్తె: చూ, సౌవిదల్లుఁడు;2అంతఃపురకావలివాఁడు:చూ, సౌవిదల్లుఁడు,

హెగ్గడికత్తె పై. వి. అంతఃపుర కావలికత్తె. కళా. 2, ఆ 69. రూ-ఎగ్గడికత్తె-హెగ్గడి: చూ, సౌవిదల్లుఁడు.

హెగ్గడికాఁడు. ద్వ. వి. అంతఃపురకావలివాఁడు: చూ, సౌవిదల్లుఁడు.

హెగ్గడివాఁడు. ద్వ. వి —పై.—

హెగ్గడీఁడు ద్వ వి.=హేడక. (హెగ్గడి + ఈఁడు)—పై -

హెచ్చరించు, దే. స. క్రి. 1: రూ—ఎచరించు-ఎచ్చరించు-ఎచ్చరికించు—హెచ్చరికించు, పలుకరించు—పల్కరించు, మందలించు. మూదలించు, సొసాయించు; అ. క్రి. 2. వృద్ధిఁజెందు అం. భా. తృ 89: చూ, వర్ధిల్లు.

హెచ్చరిక, దే. వి. 1: రూ-ఎచ్చరిక-ఎచ్చరకము-ఎచ్చరింత-ఎచ్చరింపు-హెచ్చరింపు, ఎదపదిలము, ఏద, ఏవ, పదిలము, పొణమి, బరాబరి-బరాబరిక, హణిక-హావణిక. (సం. ప.)— అవధానము. అవధి, అవధేయము, అవేక్ష, నిపఠము-నిపాఠము, పాఠము, ప్రతిజాగరము, భద్రము. తద్వి:—పలుకరింత-పల్కరింత, పలుకరింపు; 2. రూ— ఎచ్చరిక, ఆచూకి: చూ, సూచన. 1; 3. ఉత్సాహము: చూ, సన్నాహము. 2; వా. 4. ప్రేరేపణ ప్రేరేపణము, ఎక్కులు, దీకు-దీకు. (సం.)— ప్రేరణము.

హెచ్చరికపడు, దే.అ.క్రి.రూ-ఎచ్చరికపడు.(సం.)అవధరించు.

హెచ్చరికరించు, దే.స.క్రి.రూ-ఎచ్చరించు:చూ,రూ-హెచ్చరించు.

హెచ్చవేఁత, దే. వి: గుణకారము, ఆహతము, గుణము, గుణితము, క్షుణ్ణము, రితము, విదిగ్ధము, విహతము: పాలితము సిండితము, పూరణము, పూరితము, వర్ధితము, వృద్ధి. తద్వి:— ఘనము. (చూ, గణితశాస్త్రము.)

హెచ్చవేఁతగుఱుతు, వా. వి. ఇంటు, గుణకారపు గుఱుతు ×.

హెచ్చించు, దే. స. క్రి. ఎక్కుడించు.

హెచ్చిరిలు, దే. అ. క్రి. హెచ్చిరిల్లు-హెచ్చిలు-హెచ్చిల్లు— ఎచ్చిరిలు: చూ, వర్ధిల్లు.

హెచ్చిరిల్లు, —పై.—

హెచ్చిలు, —పై.—

హెచ్చిల్లు, —పై.—

హెచ్చు, దే. వి. రూ—ఎచ్చు. 1. అధికము, అంకపంక్తములు: చూ, హేరాళము. తద్విశేషములకు:-చూ, హేరాళము. 2. ఆధిక్యము, అగ్గలము: చూ, హేరాళము; తద్విశేషములకు:-చూ, హేరాళము; విణ. 3. అధికమైనది: చూ, హేరాళము; అ. క్రి. 4. (మి) అధికమగు. (తె.)- ఎచ్చు. కడచు, దళకొను—దళముకొను దళగించు, దొట్టువాఱు, బలవడు, బలియు, ముమ్మరించు.(సం)ప్రకోపించు

హెచ్చుగలవాఁడు, దే. విణ అతిశయవంతుఁడు: (సం.)— అతిమాత్రుఁడు.

హెచ్చుతగ్గులు, వా. విణ. రూ-ఎచ్చుతగ్గులు,చూ,విషమము. 2.

హెచ్చురాయసతనము, వా వి పెం౯నము.

హెచ్చైనవాఁడు, వా. విణ. మేలుచేయి: చూ, సమర్థుఁడు.

హెడ్. హెడ్డు, వా. విణ 1. అధికారి; 2. యజమాని."హెడ్ మేష్టరు, పోలీసుహెడ్డు" మొ. రూ-హేడ్డు.)

హే

హే, సం. అవ్య: చూ, సంబోధనార్థకములు.

హేజీబు, దే. వి. మంతిరి: చూ, మంత్రి 1.

హేడకుఁడు, సం. విణ. = హెగ్గడీఁడు: చూ, సౌవిదల్లుఁడు

హేడుఁడు, సం వి. అ పుం. 1. —పై —; విణ. 2. ఎడ్డె: చూ, మూర్ఖుఁడు.

హేడ్డు, వా. విణ రూ—హెడ్—హెడ్డు.

హేతావరి, సం. అంగారకుష్ఠకము

హేతి, సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. అగ్నిశిఖ. నిప్పుమంటః చూ, వహ్ని. 1; 2.మంట: చూ, వహ్ని. 1; 3. సూర్యకిరణము: చూ, హాయనము2; 4.ఆయుధము:చూ, బాణము.1. (చూ,

రిష్టి 2.) తద్విశేషములు:-(౧) బాణమునకు సంబంధించినవి. ౧. క్రూరబాణమునకు:- (తె.)- లకోరి-లకోరీ; ౨. వత్సదంతము: ౩ ఇంద్రధనుస్సునకు:- వాల్మీకము; ౪. విష్ణుచక్రమునకు:-లోకపావనము, సుదర్శనము; ౫ వాఁడిగల బాణమునకు:-(తె)-వాలికతూఁపు; ౬. ఏనుఁగును బొడిచెడి బరిగోలకు:— వేణుకము, వైణుకము (చూ. సృణి); ౭. అలుఁగులేని యీఁటెకు:- (తె)- బరికట్టె, బరిగమ్మి; ౮. బాణమునకు:— భల్లము, శల్యకాష్ఠము, శిలీముఖము, శిఖండి; ౯. వజ్రాయుధమునకు:—(తె.)—మగమానికపు రాలు, మగజాతివాలు; ౧౦. యుద్ధసాధనమునకు:- (తె)- మన్ను; ౧౧ శివునిశూలమునకు:-మహితము, లోహితము; ౧౨. విల్లుకు:- శార్ఙ్గము; ౧౩ విష్ణువుయొక్క విల్లుకు:- శార్ఙ్గము; ౧౪ ఈఁటెవంటి ఆయుధమునకు:-(తె.)-సబిడి-సబిడీ-సబిడీ,సబరి-సబళము-సబళి; ౧౫. చిల్లకోలకు:— శర్వల, శక్తి, విశిఖము. తె)-సత్తి; ౧౬. తోత్రమునకు:— (తె.)- సాటి; ౧౭. అంకుశమునకు:—సూనము (తె)— సిడి (చూ, సృణి); ౧౮. (తె.)- వెడఁదవాతియమ్ము; ౧౯. శృంగిణి; (౨) రిష్టికిసంబంధించినవి:- ౧. కల్లుగీఁచు వానికత్తికి:- (తె)- సెలగత్తి; ౨. తుపాకికొనను చెక్కియుండెడిబాఁకువంటికత్తికి:-(తె.)-సన్ని-సన్నీ; ౩. కత్తికి:- వాలము; ౪. కొంకికత్తికి:— వక్రము; ౫. శివునికత్తికి:— వజ్రహాసము; ౬. పెద్దకత్తికి:— వరాకము, పరాశి—వలాని; (చూ, రిష్టి. 2: చూ, బాణము. 1.)

హేతువు, సం. వి. ఉ. పుం. 1 కారణము: అ, అమ్. అపదేశము, అర్థము, ఉపపత్తి, ఉపాదానము, కారణము, కార్యము. గుంభము, త, తంత్రము. తర్కము, తలము, నిబంధనము, నిమిత్తము, ప్రత్యయము, ప్రయోజనము, బీజము, యోని, సంభవము. (అవ్య) అను, ఇతి, కిమ్, కిల, ఖలు, చ, తత్, తు, యత. (తె. ప. — అక్కఱ, కతము: కోపు, జోలి, నెపము—నెవము, నేరము, పట్టి రీజను, వయినము—వైనము, సబబు (౧) హేత్వర్థకమునకు:—అటుగాన, కనక—కనుక, కాఁగ, కాన, కాఁబట్టి, కావున, అని, ఎందువలన. తద్విశేషములు:—౧. ముఖ్య కారణమునకు:—ఉపాధానము; ౨ పుట్టుటకు కారణము — ప్రభవము; అం. 2. హేత్వాలంకారము. కార్యకారణములకు హేతువుఁజెప్పుట ఉదా:— "చంద్రుడిదే మదవతీమాన విచ్ఛేదనార్థ ముదయించుచుండె": చూ, అలంకారము. 3; తద్వి.-౧. వాక్యాలంకారము:—ఖలు; ౨. కావ్యాలంకారము:—అర్థావృత్తి దీపకము; ౩. సంగీతాలంకారము:— అవరోహి. ఇత్యాది.

హేతుశూన్యము, అం. (హేతురహితము). ఉదా.— ''సతి గనుఁగొనె భృంగపఙ్క్తి చనుదెంచెననన్": చూ, అర్థదోషములు.

హేతుసూచకములు, అం. అందున-అందుకు, ఇందున-ఇందుకు, ఎందున-ఎందుకు, కనుక- కాఁబట్టి, కావున-కాన,అందులకు. మొదలగునవి.

హేత్వాభాసలు, అం: సవ్యభిచారము, విరుద్ధము, సత్ప్రతిపక్షము, అసిద్ధము, బాధితము. (5)

హేమంతము, అం. 1. మార్గశీర్ష పుష్యమాసములు: చూ, ఋతువులు (చూ, మాసద్వయము).

హేమకారుఁడు, సం. వి. అ. పుం: చూ, స్వర్ణకారుఁడు.

హేమకూటము, సం. వి. అ. పుం. 1. తననామముచేతనే ప్రసిద్ధికెక్కిన పర్వతము. (బంగారు శిఖరములు గలది): చూ, పర్వతము. అం. 2: చూ. వర్ష పర్వతములు; 3: చూ, కులపర్వతములు.

హేమదుగ్ధకము, సం వి అ పుం: చూ, మేడి*. తద్వి.-వెఱ్ఱిమేడి*

హేమపుష్పకము, సం. వి. అ. పుం. 1: చూ. సంపెంగ*: 2. శారిబము—సారిబము, శాలవము: చూ, లొద్దుగు*; 3. తంగేడు*: ఋషభశ్రేణి, గోరేఖకము, గోశ్రేణి. చాంటి, చారిపుష్ప. (తె.)— తంగెడు—తంగేడు. తద్వి — ౧. ఆకుల్యము. (తె.)— నేలతంగెడు—నేలతంగేడు; ౨. శైలగోశ్రేణి. (తె.)-కొండతంగేడు*.

హేమపుష్పము, సం. వి. అ. పుం. *: అంగనాప్రియము, అశోకము, ఉడుపుష్పము. కంకేలి-కంకోళి, కమనము— కామనము, కర్ణపూరము, కాంతాంఘ్రి దోహదము, కాంతా చరణ దోహదము, కాముకము, కేలికము, చిత్రకము, తామ్రపల్లవము, నటము, పీతశాఖము, మౌళి, రక్తకము, వంజులము, సుగంధము. (తె. ప.)—అసోగము, కంగేలి. తద్వి.—౧. రక్తాశోకమునకు:—రమము; ౨. అశోకపు పువ్వునకు:—పిండిపుష్పము*.

హేమపుష్పిక, సం.వి.ఆ.స్త్రీ పచ్చపూమొల్ల: చూ, పొసంతి 2—౩

హేమము, సం వి. అ. న 1. బంగారు: చూ, లోహము; 2 ఉమ్మెత్త*: చూ. హాలాపుష్పము; 3. హేమము అను గుఱ్ఱము: చూ, హయము.

హేమరాగిణి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పసుపు: చూ, వర్ణము. 6

హేమశంఖుఁడు, సం. వి అ. పుం: చూ, విష్ణువు. 1.

హేమసాగర, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పత్రబీజము, బీజపత్రము, బీజమాతృక. (తె)—గాయపాకు, రణపాలాకు*,

హేమాద్రి, సం. వి. ఇ. పుం. బంగరుకొండ: చూ, పర్వతము.

హేమాహేమీలు, దే విణ: చూ, రూ-హేములు.

హేమాహేములు, దే. విణ. 1. అతనుఁడు, అధికుఁడు. అధికృతుఁడు, ఉదాత్తుఁడు, ఉదారువు, కైవల్యుఁడు, ఘనుఁడు. (తె)—రూ — హేమాహేమీలు, అక్కజుఁడు, గఱువ, గొప్పవాఁడు, పెద-పెద్ద, (బ.)పెద్దలు.ప్రేఁపుఁడు, మిండఁడు. మిక్కిలివాఁడు, వెగ్గలీఁడు. తద్వి.—మిక్కిలి ప్రసిద్ధిఁ జెందినవాఁడు:—(సం.)—గురువు.

హేమించు, సం. అ. క్రి. బంగారగు.

హేముఁడు, సం,వి.న్ పుం. బుధగ్రహము: చూ, సౌమ్యుఁడు1.

హేమ్నస్సంలక్ష్యతేహ్యగ్నౌ విశుద్ధిశ్శ్యామికాపివా, న్యా. బంగారముయొక్క మంచిచెబ్బర లగ్నితప్తముగా గావించినపుడు తెలియును

హేయగుణములు, అం: కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద,

మత్సర, దంభ, మాన, అతిమాన, పారుష్య, అజ్ఞాన, అహంకార, మమకార, ప్రమాద, ఈర్ష్య, అసూయలు(16).

హేయము, సం. విశ. విడువఁదగినది: చూ, హీనము 3.

హేరంబము. సం. వి. అ. న =ఎనుము: మహిషి (తె. ప.)—ఎనుపసరము, ఎనుపెంటి, ఎనుము—ఎన్ము, గేదె, బర్రె. తద్వి.—దూడచచ్చి పాలిచ్చెడి గేదెకు:- (తె.)-మలపగేదె.

హేరంబుఁడు, సం. వి. అ. పుం 1 గణపతి: చూ వినాయకుఁడు 1. 2. శౌర్యముచేగర్వించినవాఁడు: అంతుకుఁడు, అహంకారి, అహంయువు, ఉత్సిక్తుఁడు, ఉద్ధతుఁడు, ఉద్గ్రీవుఁడు, కస్తబ్ధుఁడు, కృకలాసుఁడు, గర్వి, గర్వితుఁడు, గర్విష్ఠుఁడు, దృప్తుఁడు, రాజమల్లుఁడు, సమున్నద్ధుఁడు (తె. ప.)—ఉదురుమిడుత, గబ్బి, గరివి, తఱుసలి, పిఱ్ఱఁబోతు, పులసరి, పొగరుఁబోతు, బెట్టిదుఁడు, బెట్టు, మురికాఁడు, బాగ తద్వి.—౧, ఉద్ధతుఁడు.

హేరవళి, దే. వి. రూ—హేరావళి—హోరవలి-హోరవలి. వన్నెకోక: చూ, వస్త్రము.

హేరామి, దే. వి హింసించుట: చూ, శోకము.

హేరావళి, దే. వి: చూ, రూ-హేరవళి.

హేరాళము, సం. విశ. =ఏరాళము. అధికము: అగ్రము, అతిమాత్రము, అఖర్వము, అతివేలము (అవ్య.-అత్యంతాయ) అత్యంతము, అత్యర్థము, అదభ్రము, అనేకము, ఉత్కటము, ఉదాత్తము, ఉదారము, ఉదీర్ణము, ఉద్గాఢము, ఉద్భటము, గాఢము, తీవ్రము, దృఢము, నితాంతము నిర్భరము, పురుభువు-పురుహువు, పులినము, పుష్కలము, ప్రకృష్టము, ప్రగాఢము, ప్రచురము, ప్రభూతము, ప్రాజ్యము, ఫలము, బహువు, బహుళము బాఢము, భూయస్సు, భూయిషము, భూరి, భ్రాతి, భృశము, మందరము, విగ్రహము, విస్తారము, విస్రబ్ధము, వ్యాయతము, సృష్టము, స్థితము, స్ఫారము, స్ఫిరము, స్ఫీతము, స్ఫాతము. (తె. ప.)—అక్కటము, అగ్గలము, అదనము, అగుర్వు, ఏడ్తెఱ, ఏరాళము, కడిమి, గడ్డు, పురువు, పెలుచన, పెల్లు, ప్రాలి, పొడుగు-పొడుపు, బటారము, బడ, బలము, బలువు, బాఁతి, బ్రాఁతి, బాడము, బెడఁగు(బెళఁగు), మలచము, మా, మిక్కుటము-మిక్కుటము, మిక్కిలి, మిగుల, మున్మరము, మేలు, దొడ్డు, వయిమాలము—వైమాలము, వలదు, వావిరి తద్వి.—౧. అత్యధికము, అత్యాగాఢము, అతిశయము, అతిభూమి, అతిరేకము, ఆధిక్యము, పరిష్టము, విస్ఫారము, సమధికము, స్ఫేషము (తె.)-అట్టము-అట్టహాసము, అదరు, ఇనుమిక్కిలి, ఏడుపు మిమ్మటము; ౨. (ఉప. — అతి. (తె.)-అడి, నిఱు; ౩. బహుళమునకు:- అత్యంతము, బహుళము (తె.)—ఈఱమి-ఈఱము, ఒత్తడము, ఒత్తు, క్రందు, గడితము, గమి, చిక్కన, తఱచు—తఱుచు, దందడి, దట్టము, దళము, దళసరి, మునుము—మున్ము, మొత్తము, మొల్లము, లొల్లి, వలము, వెక్కసము, వే; ౪. విస్తారమునకు:—(ఇవి బహుళమునకు చేరికయైయుండు ననికొందఱు). విస్తరము—విస్తారము, విష్కంభము, వ్యాసము, సంస్త్యాయము. (తె.)—విరివి, మఱిన్ని:— అతీవ, ఆయతి, కీర్తి, ఘనము, తనిమము, పల్లవము, పుష్కలము, ప్రకీర్ణకము, ప్రతతి, ప్రథిమ—ప్రథిమము, ప్రపంచము, బహుళము, ముష్కము, వితతి, వితానము, సంతతి. (తె.)—ఇమ్ము, ఏరాళము, ఒడ్డు గరుము, చాల—చాలా, తనరుపు-తనర్పు, తఱచు-తఱుచు, నెఱపు-నెఱవు, పరపు—పఱపు, పలు, పెక్కు బాకి, బారాది, బాళి, బోలెడు, వలము, విరళి, విరివి-విరివిడి-విఱివి, వెడఁద-వెణఁద, వే, సీరాము సేన; ౫. అనేకవత్సరములకు:— (తె.)—పూఁడులు—పూండ్లు; ౬. హెచ్చినది:— అతిరక్తము—అతిరిక్తము, అతికీలము అత్యర్థము; ౭. అగ్రము, అధికము, అధిగమము, ఉద్దామము, ప్రకోపము, ప్రాప్తి, లాభము, విస్తారము, ప్రతతి, (అవ్య.) అథ-అథో, అపి, ఉప, ఉరు, కిముత. (తె. ప.)— (చూ, సుర. 3): అంకపొంకములు—అంకపొంకాలు-అంకాపొంకములు—అంకాపొంకాలు, అగ్గలము, అగ్గలిక—అగ్గలికము, అడి, అవఘళము—అవఘాళము, అగుబ్బు, ఆవలి-ఆవళి, ఇట్టలము, ఇనుమిక్కిలి, ఉక్కడము, ఉగ్గడువు, ఉదుటు, ఉరవు-ఉఱవు, ఎక్కుడు, ఎక్కువ, ఎగుదల, ఎచ్చు—హెచ్చు, ఎదుగు-ఎదుగుడు, ఏరాళము (విశ అని కొందఱు), ఒడ్డు, ఒదుగు, కంచి, కటికి, కడిఁది, కోర, కోలు, గంగ, గజ, గనవు, గనము, గమకము, గలువ, గాటము, గుర్వు, గొప్ప, జిగము, జిమ్మ, డారు, డఁబు, తఱచు-తఱుచు, తొడతొక్కిడి, తోరము, దండి, దళము, దొడ్డ-దొడ్డు, నాగ, నిట్టలము, నిబ్బరము, నెరపు-నెఱపు, నెరవు—నెఱవు, పంచ, పఱ, పుటపుటన, పెచ్చు, పెడ పెద-పెద్ద, పెలుచ-పెలుచన-పెల్చ-పెల్చన, పెల్లిదము, పెల్లు, పేరు, పోట, బడ, బలపము, బలు-బలువు, బాఁతి-బ్రాఁతి, బారాది, బుట్టి, బెడఁగు-బెళఁగు, బెడిదము—బేడిదము, మలచము, మిక్కటము—మిక్కుటము, మిక్కిలి, మిగత-మిగితి, మిమ్మటము, మీటు, మున్నరము, మెండు, మేలు, మొల్లము, మోపు, రవణము, లొడ్డు, లాఁటు, లొడ్డు, వలుద, వెక్కసము, వెగ్గలము, సలగ-సలుగ-సలువ సుర, సొచ్చెము, హురుమత్తు—హుర్మత్తు—హుర్మత్తు, హెచ్చు. (ఇందుగొన్ని హేరాళము” మొదటగల ‘విశ. అధికము’ అనుదానికిని వర్తించునని కొందఱు). ౮. అధికముగా. (తె.)—అగ్గలము; ౯. ఉద్ధతత్వము, ఔద్ధత్యము.

హేరిక. అం: చూ, టక్కుజభాషలు

హేల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. భ్రూనేత్రాది వికారములచేత చక్కఁగా తెలియఁదగిన మనోవికారము: ఉత్కలిక; 2. హేలానది: చూ, నది; 3.తిరస్కారము: చూ, హేళనము. 4.=ఏల ఏలపాట: చూ, స్వరము. 2; అం. 5: చూ, శృంగారచేష్టలు.

హేలనము సం. వి. అ, న: చూ, రూ-హేళనము.

హేలావుకుఁడు సం వి. అ. పుం. గుఱ్ఱములనువిక్రయించువాఁడు,

అశ్వవిక్రయికుఁడు, ఘోడావుక్కుఁడు.

హేలి. సం. వి. ఇ, పుం: చూ, సూర్యుఁడు.

హేవాకము. సం. వి. అ. పుం. 1. నేర్పు: చూ, సామర్థ్యము. 1; 2 తెలివి: హృల్లేఖము. 2.

హేవాకవర్థని. అం: చూ, మాళవకైశికిజభాషలు.

హేవిళంబి. అం: చూ, సంవత్సరములు

హేష. సం. వి. అ. స్త్రీ గుఱ్ఱముయొక్కసకిలింత: యా-హ్రేష హేషితము. (తె. ప): — సకిలింత-సగిలింత-సకిలింపు (చూ, స్వరము 2; చూ, హూహూ).

హేషించు. సం. అ. క్రి. గుఱ్ఱమునకిలించు; (తె) కరాళించు సకిలించు-సగిలించు.

హేషితము. సం. వి. అ. న: చూ, హేష.

హేష్ఠి సం. వి. ఇ. పుం, గుఱ్ఱము: చూ, హయము.

హేళనము. సం. వి.అ.న తిరస్కరించుట (పరాభవము): యా-హేలనము, అత్యాకారము, అనాదరము, అపిభవము, అభిభవము, అభియోగము, అభిషంగము, అవగణన, అపగ్రహణము, అవజ్ఞ, అవధీగణ, అవధీరణము, అవమతి, అవమానన, అవమానము, అవహేలనము-అవహేళనము. అసుక్షణము —అసుర్క్షణము—అసూక్షణము—అసూర్క్షణము, ఆత్తగంధము, ఆత్తగర్వము, ఆస్కందనము, క్షేవము, గంజము, చీ. తిరస్కారము, తిరస్క్రియ, ధిక్క్రియ: ధర్షణము, ధిక్కారము, నికారము, నిరాకరణము, నిరాకారము నిరాకృతి, నిరసనము-నిరాసనము -విరాసము, నిర్లక్ష్యము, విహ్నావము, న్యక్కారము, పరాభవము, పరాభూతి, పరిభవము, పరీభవము; పరీభావము. పాంసనము, ప్రత్యాఖ్యానము, ప్రత్యాదేశము; భంగము, యాపనము, రీఢ. వహేలవము, విప్రకారము, హేల, (తె. ప)— అలచు, అలసు, అలాకు, అపురలెడి-ఔరడి, అయ, ఉలక, ఉలకన, ఈసడింపు, ఎగ్గు, ఎల్లితము-ఎల్లిదము, ఏలిదము, ఒల్లఁబోక, కాకు, కేరడము, గీటు. చౌక. త్రోపు, త్రోద్రోపు తొచ్చు వాపసు, సడిసన్న. (అవ్య):—ఆయలె, పో-పో, (చూ, సెగ్గింపు.) తద్విశేషములు: —౧ తిరస్కరింపఁబడినది.— అంతరితము, అవగణితము, అపగుణము, అవజాతము, అధీరితము. అభిభూతము, అలక్ష్యము, అవధీరితము, అవమతము, అవమానితము, అవరీణము, తిరస్కృతము, దుర్ధర్ష. ధిక్కృతము, నిరస్తము. నిరాసకము, పరిభూతము హేళితము. (చూ, సెగ్గింపు): ౨. తిరస్కరింపఁబడునది:— అవధీరి—అవధీరతము తిరస్కృతము; ౩: (తె) లేవడి—లేవుడి; ౪: (తె.) వెటకారము (ఎటకారము): ౫: (తె)- వేలాకోలము—వేళంకోళము-వేళాకోళము.

హేళనము చేయు మి. అ. క్రి: అవమానపెట్టు, అవమానము చేయు. (సం) అవమానించు, తిరస్కరించు, పరిభవించు-పరాభవించు భంగించు, లంకించు. (తె):— ఇడియగొట్టు, ఉడికించు, ఎగ్గించు, ఎత్తివేయు, ఓటుపడు ఓటుపోవు, ఓటుపుచ్చు కొక్కరించు, కోలు, కోలుపడు — కోల్పడు - కోలుపోవు, చెఱచు, తరపు, తోము, పడు, పఱపు, పొడవడచు, పోఁగొట్టు, పోకడపెట్టు, పోకారుచు—పోకార్చు, పోనాడు. వెక్కసపడు, వెక్కిరించు (చూ, సెగ్గించు). తద్వి:—పరిహాసమాడు:—పరిహసించు. (తె) చదురుడుచు, చదురపడుచు, తచ్చనలాడు, తచ్చనసేయు, త్రస్తరించు, పిసాళించు:రాకొట్టు

హేళి. సం. వి. ఇ పుం. 1: చూ, సూర్యుఁడు; 2: ఆలింగనము; చూ సంశ్లేషము.

హేళితము సం;విణ = ఎల్లితము=ఏలిదము: చూ, హేళనము

హై

హై. సం. అవ్య. చూ, సంబోధనార్థకపులు

హైన్యము. సం. వి. అ న. హీనత్వము, హీనత: చూ, వెలితి. 2.

హైమనము. సం. వి. అ పుం, 1. మార్గశీర్షమాసము: చూ, మాసము. 1; విణ. 2. మంచుచేత కలిగినది హైమనము: 3, బంగారుచేత కలిగినది: హైమము.

హైమము; సం. వి. అ. న. 1. వేకువను మంచు వలనఁగలిగినజలము: చూ, సలిలము; విణ, 2. మంచుచేత కలిగినది: హైమనము; 3. బంగారుచేత కలిగినది: హైమనము.

హైమవతి. సం. వి. ఈ, స్త్రీ. 1. గౌరి, చూ, పార్వతి; 2. ఆకాశగంగ; చూ, నది; 3. కరక*: చూ, హారీతకి; 4. తెల్లవస*; చూ, విష; 5. రెడ్డివారినానుబ్రాలు*: చూ, స్వర్ణక్షీరి.

హైమారక. సం. వి. అ. స్త్రీ. చూ, అంకుడు, 1 కృతజ్ఞ.

హైయంగవీనము. సం. వి అ, న 1. తొలినాఁడుచిలికియెత్తిన. ఆవువెన్న: చూ. మంథజము: చూ, వెన్న; 2. తొలినాఁడు చిలికి యెత్తిన ఆవువెన్న, కాంచిననెయ్యి: చూ, హావిస్సు; 3. వెన్న: (చూ, స్తన్యము): చూ, వెన్న. తద్వి:— అప్పుడు తఱచితీసిన వెన్నకు:—కలంబుటము, మంథజము.

హైరణ్యకము, అం: చూ, వర్షములు.

హైరాను, వా. వి. విశేషపరిశ్రమ.

హైసరుబొజ్జ, వా. వి. సంతోషముతోఁ గూడినవాక్యము.

హైసరే, దే అవ్య యథార్థవచనము: చూ, సత్యము.

హైహయము, అం: చూ, దేశములు.

హైహయుఁడు, సం. వి. అ. పుం. అర్జునుఁడు. కార్తవీర్యార్జునుఁడు, కార్తవీర్యుఁడు, బాహుసహస్ర భృత్తు. (తె.)— వేయిచేతులు గలాఁడు.

హో

హోంత, దే. వి మిక్కిలిఅలవు. అని. 2. ఆ. 31: అలవు, తుటారము. (సం) పరిశ్రమము.(చూ, శ్రమము. 1-౨.

హొంతకాఁడు. దే వి. రూ హొంతకారి జగజెట్టి, జెట్టివాఁడు. (స్వా. 3. అ. 59)
హొంతకారి. —పై.—
హొంబట్టు. దే. వి బంగారుపటు: చూ, లోహము. 1.
హొన్నిత్తడి. ద్వ. వి. ఒకరకము ఇత్తడి: చూ, లోహము. 1.
హొన్ను. దే. వి. పొన్ను, బంగారు: చూ, లోహము 1. (ఇది అన్యదేశ్యము. వృత్తియందంత్య వర్ణలోపము.) తద్వి: —౧. కంచు: (సం.)-సౌరాష్ట్రము: ౨ కడియములోనగుభూషణ రూపమైన బంగారు:—(సం)శృంగి,శృంగికనకము; శృంగి కనకము. ౩.తగరము:— వినమ్రము: (చూ,లోహము.1-౭.)
హొన్నువాయగలాఁడు, ద్వ. వి శ్రీరామునితమ్ముఁడు, లక్ష్మణుఁడు: చూ, లక్ష్మణుడు. 1.
హొమ్ము, దే విణ రూ-ఒమ్ము. 1. వలము: చూ, స్థూలము 2; 2 బలిమి: చూ. శక్తి. 1.
హొయలు, దే. వి: చూ హొరంగు.
హొయలుబండి, దే. వి. గాడీ: చూ, శకటము. 1.
హొరంగు, దే.వి.రూ-హొరఁగు ఒయ్యారము:చూ,విలాసము 2.
హొరఁగు, —పై.—
హొంలి, దే. వి: చూ, హారవళి. ఆం, భా. ద్వి. 154

హో

హో, దే వి 1. పిలుపుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము: చూ, హూహూ; దే. అవ్య 2. = అహో. ఆశ్చర్యమునందు వచ్చును: సొజ్జము: చూ, వింత. 1.
హోడము, సం. వి. అ. పు. =ఓడ: 1. అప్పు, ఆరోహ్యము, కర్పరము, తరండము, తరట్టు, తరణము, తరణి, తరము, తరి, తరీష, తర్ణి, తర్తరీకము, తారటి, ప్రవహణము, యానపాత్రము, రోకము, వర్షాభువు, వహనము, వహిత్రము (తె. ప)—ఓడ, కప్పలి, కలము, జోకు, జోగు, నావ, వాడ తద్విశేషములు:-౧. రహదారీపడవకు:-అలువు-అలూవు, తరిక-తరికము, పోతము, ప్లవము, విమానము. (తె.)— కలము, జోగు, పడవ, బోటు: ౨. ఏఱుదాఁటుటకు పుట్టిలోనగునవి. (ఇవి స్వల్పభేదములంటొందియుండును):-అంబువాహిని, అజిరము, కాష్ఠాంబువాహిని, కోలము, ఘటిక, తర్షము, ద్రోణి. (తెలుఁగున వాడఁబడునవి):— అరిగోలు-హరిగోలు, అరద, అరిణ-అరిణు, ఈఁదుకాయ, ఈఁదుకొయ్య, ఉడువము, కట్టుమాను, చామ, చేపడవ, తెటిక-తేటిక-తేపిక-తెప్ప, దోని-దోనియ-దోనె, బల్లకట్టు, బుఱ్ఱికోనె, ముప్పదోనె, సంగడి మొదలగునవి; ౩. నౌకావిశేషములు:-అహిపుత్రకము, తరాస్థువు-తరాలువు, మొదలగునవి; ౪. త్వరగాఁబోవు పడవకు:-లాంచి; ౫ యంత్రమునుపటి త్వరగాఁబోవు ఓడకు:—స్టీమరు; ౬. చుక్కానికి:-చూ, పీలి. 2; ౭. సంగడితెడ్డుకు:-ప్రచోదని; ౮. దొలుపు పత్తెడు:-అంబువాహిని, ౯. అర్ధనౌకము, నౌకార్ధము; ౧౦. ఓడకు సరకులెక్కించుట:- (తె)—ఎగుమతి.
హోత సం. వి. ఋ పుం. రూ-హోత్రి, ఋగ్వేదము తెలిసిన ఋత్విక్కు, హోమముచేయువాఁడు. చూ, ఋత్విజుఁడు. 1; తద్వి:— వషట్కర్త.
హోతారమపిజుహ్వానం స్పృష్టో హంతిపావకః, న్యా అగ్నితనయందు హోమముచేసి తనుపువాసినైనను ముట్టుకొన్నఁ గాల్చివేయును
హోత్రి. సం. వి. న్ పుం: చూ, హోత
హోదా, వా.వి.1. ఉద్యోగము: చూ, సన్నాహము. 2; 2. పెత్తనము: చూ రపము. 1.
హోమము, సం. వి అ. పుం. 1. వైశ్వదేవము: అగ్నికర్మము, అగ్నికార్యము, హవనము. (తె.) – వేలిమి; 2. నేతిహోమము: ఆజ్యాహుతి తద్వి:-అగ్నిహోత్రము, ఔపాసనము; 3 జన్నము, క్రతువు: చూ, యజ్ఞము. తద్విశేషములు:-౧. యజ్ఞమునకు:-కామిత్రము, సంస్తరము, సవనము, స్తోమము; ౨. అశ్వమేధ యాగమునకు:- (తె.)—వారువపు జన్నము; ౩. వాజపేయము; ౪. సత్రయాగము, సత్రము; 4. దేవయజ్ఞము (ఇందుకు సంబంధించినవి: – వేదపాఠము, బ్రహ్మయజ్ఞము, హోమము, దేవయజ్ఞము) తద్వి:— చూ, యజ్ఞములు; 5: చూ, వర్ణములు (అశ్వశాస్త్రము లోనివి.)
హోమ్యము, సం. వి. అ. న. 1. నెయ్యి: చూ, హవిస్సు: విణ 2. హోమముచేయఁదగినది; హవనీయము.
హోర, సం.వి.ఆ స్త్రీ.1. ఓర: అహోరాత్రము, దినము.(తె.)-రేఁబగలు—రేవగలు: చూ, వాసరము;2 రాశ్యర్ధము;3 లగ్నభేదము: చూ, లగ్నము 1; 4. హోరాశాస్త్రము: చూ, శాస్త్రములు; 5 రేఖాభేదము; అం. ర: చూ, వర్ణములు.
హోరాట, దే వి ఆటోపము: చూ. సంభ్రమము
హోరాహోరి, దే. క్రి. విణ. 1 అవిరామము. స్వా 3, అ. 94; అవ్య. 2. అవిచ్ఛిన్నార్థకము. ఆం, భా. త్రి 72
హోరు, వా. వి. గాలిలోనగు వానియందలి ధ్వన్యనుకరణము. "హోరుగాలి": చూ, హూహూ
హోలబ్రాహ్మణులు, అం. (హోళబ్రాహ్మణులు): *చూ, ఉత్కళబ్రాహ్మణులు (* శుక్లయజుర్వేదులు. వాజసనేయశాఖ. వీరిని మహాస్థానులనియుఁ జెప్పెదరు. వీరు చాలామంది స్వయముగ భూమిని దున్ని పైరుపెట్టెదరు హాలికావృత్తి ప్రధానముగాఁగల వారగుటచే వీరికి హోళులను పేరు సార్థకముగాఁ గలిగినది. గంజాము, విశాఖపట్టణము జిల్లాలలోనయితము వీరినిఁజూడవచ్చును: చూ. బ్రాహ్మణులు.
హోలు, వా.వి.1.కాళి; విణ.2.కాళీగలది;3.అంతయు(హోల్)
హోళి, దే. వి. 1. కామునిపండుగ కడపటినాఁడు తగులఁబెట్టుటకై పోగుచేసెడి గడ్డికంప; 2. ఫాల్గుణ బ ౧ నాఁడు పచ్చుపండుగ అనఁగా రంగునీళ్ళను (వసంతము) పరస్పరము చల్లుకొనెడి పండుగ. (అన్యదేశ్యము.)

హోళిగ, వా.వి: చూ, భక్ష్యము. తద్వి:-జంతికకు: యంత్రపాతితము.
హోళిపండుగ, ద్వ. వి. కామునిపండుగ.

హౌ

హౌదా, వా.వి.రూ—హావుదా. ఏనుఁగుమీఁదిఅంబారి: చూ, హస్తి.
హౌను, దే. వి: చూ, రూ—హావును.
హౌనుకాఁడు, దే. విణ: చూ, రూ—హావునుకాఁడు,
హౌనుతోఁట, దే. వి. శృంగారవనము విహారము, ఉపవనము. (తె.)— సింగారపుఁదోఁట: చూ, వనము. 2.

హ్యా

హ్యా, సం. అవ్య. నిన్నటికి పేరు; (వి) అధరేద్యువు (తె.)-నిన్న.

హ్ర

హ్రదగ్రహము, సం. వి. అ. పుం. పిడుకమొసలిపిల్ల: చూ, మత్స్యము. 1—3.
హ్రదమానము, అం: చూ, సంచారివర్ణగతా లంకారములు.
హ్రదము, సం. వి. అ పుం. 1. ఏటినడుమ లోఁతుగలచోటు, మడుఁగు, మెంచ: చూ, సరస్సు 1; 2. లోఁతుగల నిడుపాటి పల్లము: చూ, సరస్సు.
హ్రదిని, సం. వి ఈ స్త్రీ: చూ, రూ—హ్రాదిని. 1—2.
హ్రసిష్ఠము, సం. విణ. మిక్కిలిహ్రస్వమైనది: చూ, హ్రస్వము.
హ్రస్వ, సం. వి, ఆ. స్త్రీ. 1. కాఱుపెసర*; చూ, పెసర; 2: చూ, హ్రస్వగవేధుక*.
హ్రస్వగవేధుక, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బీఱ*. 1. కాంగేరుకి:— గాంగేరుకి, కృతచ్ఛిద్ర, కృతవేధన, కోశాతకి, జీలిక, ఝష, నాగబల, విశ్వబల, విశ్వల, హ్రస్వ. (తె వ.)— బీకర, బీర—బీఱ, బీఱతీఁగె. తద్విశేషములు.-౧ (తె.)— ఊరబీఱ; ౨. ఘృతకోశాతకి. (తె)— నేతిబీఱ; ౩, ఝషా కాల, నిరంకుశ, నిశాంకుశ, హ్రస్వగవేధుక. (తె)— జీబిలిక, జీబిలికాబీఱ, జీబిలిక, జీలిబిలిక (హ్రస్వగవేధుక, నాగబల యుందుఁజేరునని కొందఱు); ౪. మహాకోశాతకి, రాజకోశాతకి, కర్కోటకి. (తె.)— ఏనుఁగుబీఱ, పెద్దబీఱ; ౫. చేఁతిబీఱకు:— అచ్ఛిద్ర, కటుకోశాతకి, కృతవేధన, కోశఫల, క్ష్వేడము, క్ష్వేళ, గజచోదిని, ఘోషకము—ఘోషకాకృతి, ఘోషము, జాంగలము, జాలిని, ధామార్గవము. (తె.)— అడవిబీఱ, ఆవడ, ఊరబీఱ, కార్బీఱ, చేఁతిబీఱ, వెట్టిబీఱ; ౬. (తె.)— మట్టుబీఱ; ౭. (తె.)— గుత్తిబీఱ; ౮. పచ్చనిపువ్వులుగల ఆవడకు:— మహాజాలి*.
హ్రస్వపుష్పము, సం. వి. అ. న. పిన్నయిప్ప*: చూ, వానప్రస్థము. 2.
హ్రస్వము, సం. విణ. కుఱుచయైనది: అగురువు వామనము-వామము. (తె.)—కుఱుచ, గిడస, గూను, నన్న, పొట్టి, పొఱఁడు, మట్టనము, మట్టము, మొటిమ—మొటిమె, వ్రటము. (అవ్య) అవ.
హ్రస్వశాఖశిఫ, సం. వి: ఆ. స్త్రీ: చూ, రూ—హ్రస్వశాఖశిఫము.
హ్రస్వశాఖశిఫము, సం వి. అ. పుం. పొట్టికొమ్మ లూడలుగల చెట్టు: రూ-హ్రస్వశాఖశిఫ, అంజని, కందరోద్భవ*, కందర్పజీవము, కందిరి, కరపర్ణము, కామవృద్ధినామము, కాలాంజని, కృష్ణాంజని, కృష్ణాభ, క్షుద్రపాషాణభేద, క్షుపక్షుపము, ఖిండ, లజ్జాలు ప తె.)— గున్న. తద్వి:— క్షుపవిశేషమునకు;-ధ [illegible] ము-ధుస్తురము-ధుస్తూరము.
హ్రస్వాంగము, సం. [illegible] . పుం జీవకమనుగంధద్రవ్యము; చూ, రాజార్హము; 2. కాకికలువ: చూ, సహస్రపత్రము. 1.
హ్రస్వుఁడు, సం. విణ: చూ, వామనుఁడు.

హ్రా

హ్రాదిని, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రూ—హ్రాదని—హ్రదిని. (మ్రోయుచుండునట్టిది) వజ్రాయుధము: చూ, బాణము. 1; 2. రూ—హ్రదిని. (అవ్యక్తశబ్దముగలది, ఏఱు: చూ, నది. తద్వి:—౧. నదికి:— వహతి, శిప్ర-శిప, సరస్వతి, సీత; ౨. శబరి-సబరి; ౩ సోమోద్భవ; ౪. వర్తరూకము; ౫. వాహిని; ౬. వైతరణి; ౭. వైఫ; ౮. వీరంధరము; ౯. విరజ; ౧౦. సువర్ణముఖీనదికి:—(తె.)—మొగలేఱు; ౧౧. శ్యామ; ౧౨ కాలువకు:— వేణి; ౧౩ ఊటకాలువకు:— (తె.)— సొన (చూ, స్వర్ణది: చూ, నది); ౧౪. కోటచుట్టుకాలువ: అఖాతము ఇత్యాది; 3 (అవ్యక్తశబ్దము గలిగినది) మెఱుపు: చూ, విద్యుత్తు; 4. అందుగు*. (అవ్యక్తశబ్దముగలది): చూ, సల్లకి.

హ్రి

హ్రిణీయ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1: చూ, సిగ్గు; 2. అసహ్యత: చూ, రోఁత. 2.

హ్రీ

హ్రీ, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సిగ్గుపడుట, లజ్జ: చూ, సిగ్గు.
హ్రీణము, సం. విణ. సిగ్గునొందినది: లగ్నము, లజ్జితము, హ్రీతము.

హ్రీణుఁడు, సం. విణ: చూ, హ్రీతుఁడు.
హ్రీతము, సం. విణ. చూ, హ్రీణము.
హ్రీతుఁడు, సం. విణ: చూ, హ్రీమంతుఁడు.
హ్రీబేరము, సం. వి. అ. న. కురువేరు*: అచమనము, అమరము, అంభస్సు, ఉదితము, ఉదీచ్యము. కంజలము కేశము-కేశాంబునామము, కేశాహ్వాము. కేశి, జలము, జ్యేష్ఠము, బర్హి, బాలము-వాలము, వరిష్ఠము, వారి, హరిబేరము (తె.)-కురువేరు—కుఱువేఱు
హ్రీమంతుఁడు. సం. వి. త్. పుం లజ్జయే స్వభావముగాఁ గలవాఁడు: అపత్రపిష్ణువు లజ్జాళువు (తె) పుచ్చడీక, సిగ్గరి, సిబ్బితికాఁడు తద్వి.—సిగ్గుపడినవాఁడు:— హ్రీణుఁడు. హ్రీతుఁడు, లజ్జితుఁడు.
హ్రీమంతురాలు. మి. వి. లజ్జయే స్వభావముగాఁగలది, చూ, స్త్రీ.

హ్రూ

హ్రూణీయ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఋతీయ: చూ, రోఁత, 2.

హ్రే

హ్రేష. సం. వి ఆ స్త్రీ. సకిలింత, గుఱ్ఱముసకిలించుట(అవ్యక్తముగా మ్రోయుట) చూ, దూ—హేష.

హ్లా

హ్లాదనము. సం. వి అ. న. సంతోషించుట, సంతోషము: అంతి, అనుమోదము, అపలాపము, అభినందనము, అహోబత, ఆకర్షము, ఆకల్పకము, అనందనము, ఆనందథువు. ఆనందము, ఆనందువు ఆప్యాయనము, ఆప్యాయము, ఆమిషము, ఆమోదము, ఆరాధనము, ఆహ్లాదము, ఉకము, ఉత్థానము, ఉత్సాహము, ఉత్సేకము, ఉద్ధర్షము, ఉద్ధనము, ఉల్లసము-ఉల్లాసము, క, కంబు, కమ్, కల్లోలము, కియదేతిక, కుతుకము, కుతూహలము, కౌతుకము, ఖమ్, చిత్తప్రసన్నత, జన్య, తుష్టి, ధృతి, నిర్వాణము, నిర్వృతి-నిర్వృత్తి, పరితుష్టి, పరితోషము, పీనము ప్రతీతి, ప్రమదము, ప్రమోదము, ప్రహ్లాదము, ప్రియము. ప్రీతి, ప్రేమ-ప్రేమము, భోగము, మదము, ముదము, రభసము, వీచి, శర్మము, శాతము, సాతము, సంతోషము, సమ్మదము, సుఖము, సౌఖ్యము, హర్షణము, హర్షము, హృష్టి, (అవ్య): అంగ, అంతి, అహ్వాహ-అహహా —ఆ, కమ్, కీనము, శమ్, (తె. ప):—అంగవ, అరసము-అరిసము-అరిసెము-అరుసము-అర్సము-హారుసము - అలరు, ఇంపు-ఇంబు-ఇమ్ము ఉబ్బసము, ఉబ్బు, ఉఱులు, ఉర్వాయి ఎలమి, ఎలరుపు-ఎలర్పు, కెలసము, కొండాటము, గెలిపి-గెలివిడి-గెల్విడి, చక్కిలిగింత, తనరుపు-తనర్పు తనుపు, తోసము, నెమ్మి, పండుగ-పండుగు-పండువ-పండువు, పదిలము, పొంగు. పోఁడిమి-పోణిమి, బరవసము-బరువసము బులుపు, భోగము, రహి, వసతి, వేట్క వేడ్క వేడుక, సంతసము-సంతొసము-సంతోసము, సంబరము-సంభ్రమము, సరదా, సుకము-సుగము, సుకులు, సుమాళము, సొంపు సోము, హాయి, హాళి, తద్విశేషములు:—౧. అధికోత్సాహమునకు. — కృతశ్రమము, మహోత్సాహము. (తె. ఎడ్డెఱ; ౨. సుఖమునకు.—వీచి, శివము, స్వశ్రేయసము, సహ్యాము, సుఖము, సౌఖ్యము; ౩. సంతోషముకలది: — శర్మము; ౪. సంతోషించుచున్నది.— మోదమానము, ౫ సంతోషమునొందినది:- ఆనందితము' ఉల్లాఘము, నిర్వృతము, ప్రతీతము, ముదితము; ౬.సంతోషించునది:—నందకము; ౭. పాటలోనగు సుఖమునకు.— కౌతుకము; ౮.ఆరోగ్యమునకు.—అనామయము, ఆరోగ్యము, కల్యత్వము, వార్తము; ౯. మిక్కిలి సంతోషమునకు. — సమ్మదము; ౧౦. మంచిసుఖమునకు.— సంభోగము; ౧౧ సంతోషపెట్టఁబడినది:—ఆనందితము
హ్లాదించు. సం. అ. క్రి: చూ, సంతోషించు.
హ్లాదుఁడు సం.వి అ పుం 1. రూ-ప్రహ్లాదుఁడు: చూ, పరమభాగవతోత్తములు; 2. సంతోషము కలవాఁడు.

...ANA LIBRARY, TELAPROLU. ... DIST.

గద్యః—

శ్రీః

ఇది శ్రీ గోదావరీ మండల ప్రఖ్యాత వంశ ... మహా
మండిత దీక్షాచార్య ధామ శ్రీ కరివరపు సుబ్బావధాని పుత్ర
నారాయణీయ" నామకాద్భుత భాషాదర్శాది గ్రంథరచనా ధురంధర
శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ శేషమాంబౌరస పుత్ర, శ్రీ మత్ కౌశికసగోత్రాప
స్తంబ సూత్రాన్విత సకలతంత్ర స్వతంత్ర హోత్రవంశ సంభవ బుధ
జనాస్వాదితస్వాదుమాన సుధామాధురీ సంస్కృతాంధ్ర విభూషిత
నేక కీర్తనల విఖ్యాత సంస్కృతాంధ్ర సంగీతాది నానాశాస్త్ర
సముజ్జ్వలస్ఫూర్తి మత్సరస కవిరాజ కీర్తి
మూర్తి కోవిద దీక్షిత ప్రశిష్య శ్రీ పరమేశ్వర వర
ప్రసాదలబ్ధ సారస్వత సుధా రసజనిత యశో
లతాంచిత "ఆంధ్ర వాచస్పతి" ఇత్యాది బిరుదాం
కిత కొట్ర శ్యామల కామశాస్త్రి ప్రణీతంబగు
"ఆంధ్ర వాచస్పత్యము" అను ఆంధ్ర
ప్రమాణార్థపర్యాయపద నిఘంటువు
సర్వంబు — సంపూర్ణంబు.
ఓం తత్ సత్.
శ్రీ శ్రీ.

ఆశీస్సు.

బ్రహ్మశ్రీ కొట్ర శ్యామల కామశాస్త్రిగారు సామాన్య నరులకైన యుక్తిమంతులకైనను దరిచేరను ప్రభువులకును సాధ్యముకాని నీ మహోద్గ్రంథమును తామొక్కరే వ్రాయగలిగి గ్రంథమును ముద్రించి మహోపకారం బొనరించిరి కావున వీరిని పరమేశ్వరుడు ఆయురారోగ్య భోగభాగ్యము లొసంగి రక్షించుగాక ! వీరు వ్రాసిన నేను చదివిన నీ గ్రంథమును ముందు భాగ్యముగా లభించుటచే నేను ఎంతయు ధన్యుడను కావున గ్రంథకర్తయగు శ్రీ శాస్త్రిగారికి కృతజ్ఞుడనై తమ యాశీస్సుల నందజేయుచున్నాను !!

విక్రమ విజయదశమి
కాకినాడ.

ఇట్లు,
విద్వదగ్రేసర కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి.

ఓం తత్ శ్రీ శ్రీ శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ

తెనాలి ఓరియంట్ ప్రెస్సునందు, మదిగొండ సుబ్రహ్మణ్య శర్మగారిచే ముద్రింపబడినది.

BCI

మనసు ఫౌండేషన్

పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA 104 B 110
పుస్తకం పేరు	[illegible]
తారీఖు	05-10-24
ముందు అట్ట	yes
వెనుక అట్ట	yes
మొత్తం పేజీలు	451
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	CI, BCI, B
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Habeeba
పేజీలు విడదీసినది	Habeeba
స్కాన్ చేసినది	Kaween
పరీక్ష చేసినది	RAMYA
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యనివి	
తప్పులు	no
పరిస్థితి	good